Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Oviedo
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNALES
ECCLESIASTICI,

AVCTORE
CÆSARE BARONIO SORANO
EX CONGREG. ORATORII
S.R.E. PRESBYTERO CARDINALE
TITVLI
S.S. MARTYRVM NEREI ET ACHILLEI.

29092

Tomus Secundus.
Editio nouissima.

ANTVERPIAE
Ex officina Plantiniana,
Es del Colegio de Loyola y su Librería.
M. D. XCVII.

VICIT HAERESES.

SVBEGIT GENTES.

IN PETRA EXALTAVIT ME ET NVNC EXALTAVIT CAPVT MEVM SVPER INIMICOS MEOS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BIBLIOTHECA SOCIETATIS JESU BILBAO

BILBAO

QVARTA *hæc est secundi tomi Annalium Ecclesiasticorum editio, ab Auctore recognita, emendata, aucta, atque locupletata: quam & aliarum postea ab alijs cudendarum editionum idem vult esse prototypum. Si qua igitur ab aliquo in posterum editio facta, ab hac inuenta fuerit discrepare; eam minimè esse germanam, Lector intelligat. Quæ autem secundo huic tomo addita sint, sequens index palàm faciet.*

INDEX PRÆCIPVARVM RERVM IN HOC SECVNDO TOMO ADDITARVM.

NVMMVS Traiani Imp. de victo Decebalo, & ponte super Danubium locato. *Pag. 24. D 5. Porrò hæc.*

DE columna cochlide Traiani: quo anno sit cœpta, & quo absoluta: numisma Traiani de ea. *Pag. 26. A 8. quam hoc anno.*

EIVSDEM Traiani numisma de Arabia acquisita: item aliud numisma eiusdem de alimentis Italiæ distributis. *Pag. 55. C 1. & Arabicum. vsque ad E 1. Magna profectò.*

HADRIANI Imperatoris numisma de eius adoptione vnà cum Consulatu & tribunitia potestate. *Pag. 60. D 8. Certè quidem. vsque ad finem anni.*

EIVSDEM Hadriani numisma de eius aduentu in Italiam: item aliud de condonatis debitis Romanis ciuibus, sestertijs nouies mille abolitis. *Pag. 61. B. C.*

IMAGINES Basilidianorum cuiusmodi essent: earum vna formis expressa elucidatur: & de nomine Abrasax. *Pag. 63. A 2. Sed ad hæc. vsque ad 66. A 11. Rursum verò.*

HADRIANI numisma cum titulo Restitutoris Orbis terrarum. *Pag. 75. B*

NVMISMA de Antinoo relato inter deos. *Pagina 87. C*

CVR Hadrianus locauit effigiem porci super portam Aeliæ ciuitatis à se extructæ, elucidatio: & nummus cum porca & porcellis. *Pag. 92. C 7. Verùm licet. vsque ad E 2. Ceterùm &.*

NVMISMA Antonini Pij de eius Tribunitia potestate vna cum Consulatu. *Pag. 99. D 3. Hoc enim. vsque ad E 1. Hoc ipso.*

DE Gregorij XIII. munificentia in pauperes. *Pagin. 194. E 6. Verum. vsque ad E 8. At ad hæc.*

DE constantia Christianorum clariore reddita ex calumnijs Gentilium. *Pag. 222. C 5. Cedunt autem. vsque ad D 9. quorum religionem.*

QVÒD exemplar diuinæ Scripturæ non apud vnum tantùm Esdram remanserit. *Pag. 236. B 4. hæc licet. vsque ad E 6. Sed quod.*

NVMISMA Seueri Imp. de donatiuo militibus tributo. *Pag. 279. D*

DE abrenunciatione spectaculorum fieri solita à Fidelibus in baptismo. *Pag. 289. E 7. Certè quidem. vsque ad 290. B 3. Porrò.*

DE Plautiani Christianorum persecutoris nomine abolito in inscriptionibus lapidum. *Pag. 309. B 2. Quinetiam. vsque ad B 6. Hic finis.*

NVMISMA Seueri de ludis Sæcularibus sub ipso celebratis. *Pag. 309. E*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ELVCIDATIO loci Tertulliani lib. de pall. c. 2. & numiſma Seueri cum coniuge ac duobus filijs Augg. cum inſcriptione Publicæ concordiæ, & perpetuæ felicitatis. *Pag. 313. E 5. Hoc planè. vſque ad E 4. Principes.*

NVMISMATA Seueri & Antonini de indulgentia in Carthaginenſes. *Pag. 314. A 2. quibus idem. vſque ad C 2. His itaque.*

ANTONINI Elagabali numiſmata, quibus probatur germana lectio eius nominis. *Pag. 333. C 5. Licet autem. vſque ad finem pag.*

DE Hiſtoria Iulij Africani. *Pag. 338. E 10. Quod verò. vſque ad 339. B 1. Quod autem.*

DE Vrbis Milleſimo numiſmata Philipporum Impp. ponuntur, & elucidantur. *Pag. 407. E 10. Sed nonniſi. vſque ad 408. D 4. Notatur.*

S. Laurentius an fuerit Hiſpanus. *Pag. 560. C 1. Porrò. vſque ad C 4. Quod verò.*

DE antiquo vſu Chriſtianorum ſe inuicem ſalutandi bene precando feſtos dies. *Pag. 593. D 9. vſque ad 594. A 3. Quæ de martyribus.*

DE fine peſtis decennalis, & Porphyrij querela de cultu Chriſti. *Pag. 610. D 6. Cianditur. vſque ad finem anni.*

DE Plotini philoſophi obitu infelici. *Pag. 625. E 1. vſque ad finem anni.*

DE lapſu Marcellini Papæ. *Pag. 740. B 7. Ad hæc adde. vſque ad C 4. An verò. & D 5. Certè quidem. vſque ad D 9. Quod ſi. & pag. 741. B 9. hæc quo ad. vſque ad C 4. Hæc verò. & ibid. C 7. atque in antiquis. vſque ad D 11. Hæc porrò.*

DE Concilio Sinueſſano. *Pag. 772. D 3. Quæ quidem. vſque ad 773. A 3. Quonam pacto. & cad. pag. 773. C 1. Hæc quidem. vſque ad 774. E 9. Hoc ipſo.*

SOLI DEO HONOR ET GLORIA

SAN-

SANCTISSIMO AC BEATISSIMO PATRI ET D. N. SIXTO QVINTO PONTIFICI MAXIMO

CÆSAR BARONIVS CONGREGATIONIS ORATORII PRESBYTER SEMPITERNAM FELICITATEM.

ANTIQVISSIMÆ ac nobiliſſimæ gentes tanti momenti eſſe intellexerunt, BEATISSIME PATER, maiorum res geſtas perpetuæ memoriæ commendare, vt ad huiuſmodi opus, veluti ſacroſanctum, non omnes paſſim quantumlibet eruditos ac probos, ſed præſtantiores dumtaxat & ſacros viros admiſerint. Etenim apud Aegyptios atq; Chaldæos (vt Ioſephus auctor eſt) ex longiſſimis olim temporibus eiuſmodi circa conſcriptiones rerum geſtarum diligentia fuit, vt id muneris ſacerdotibus tantùm iniunxerint. Id quoque non minori, verùm etiam potiori induſtria ab antiquioribus Iudæis idem tradit eſſe curatum, apud quos eamdem conſcribendæ hiſtoriæ functionem Pontifices ſolummodo atque Prophetæ explere ſolebant. Sed & *Ioſeph. contra Apionem lib. 1.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Romani ab ipso Vrbis exordio id ipsum accuratissimè præstiterunt: nam scribendorum Annalium facultatem penes se Pontifices retinebant: vt planè appareat, nonnisi impellente numine, tot gentes adeò inter se diuersas, locorúmq. interuallo distantes, perinde ac populum vnum, vni subditum Domino, eidem veluti præscriptæ sibi diuinitus legi obtẽperantem, in vnam eamdémq. ea de re sententiam conuenisse. Quod igitur à tot gentibus solertissima fuerat procuratũ industria, in Ecclesia Christi nequaquam fuit oscitanter à maioribus prætermissũ atque neglectum: nam ab ipsis propemodũ Ecclesiæ Romanæ cunabulis, summus Christianæ religionis Antistes
Rom. Pontif. in Clemente. sanctus Clemens septẽ elegit Notarios, qui in idem
Rom. Pontif. in Fabiano. opus strenuè ac diligenter incũberent: quibus postea totidẽ additi sunt Subdiaconi cognitores. Quæ om-
Rom. Pontif. in Antero. nia diligẽtissimè scripta atque recognita, à Romano Pontifice, singula pariter exactissimè disquirente, in publicis Ecclesiæ Tabularijs condebantur. Sed hæc ipsa tam accurato studio comparata, fide publica obsignata, summáq. diligentia custodita (proh dolor!) in sæuissimo atq; vastissimo illo Christiani Orbis incendio, face publica, Diocletiani Imperatoris edicto vbique ꝓmulgato, summa iactura, maximóq. totius Ecclesiæ detrimẽto, impiè nimis absque delectu vnà cum sacris diuinæ Scripturæ libris cõcremata fuere; adeò vt vix pauca quædã, veluti tenues ex busto reliquiæ, superfuerint. Ad hæc igitur colligẽda, aliáque ruinis alijs immensa pene aggerum mole obruta, & alta obliuione sepulta, è ruderibus in lucem denuo vendi-

vendicanda, omnis semper nostra solertia (longa iam in opus ætate cõtrita) summo studio atque industria laborauit: Hæc, inquam, Sanctitas tua, satis sibi cognita atque probata, Vaticanis quoque excudenda fore prælis, appositio sacro chirographo, sua auctoritate mandauit. Editus itaque iam primus Annalium tomus, tua benedictione insigniter roboratus, summáq. tua gratia præclarè admodum illustratus, atque litteris Apostolicis egregiè cõmunitus, mirifico eruditorum applausu vbique susceptꝰ est; quod adgratulantes non pauci suis humanissimè datis ad me sæpe litteris significarunt. Sed ecce, quem tua pariter benedictione feliciter auspicati sumus, secundum Annalium tomũ: idem diuina gratia absolutus Beatitudini tuæ itidem se offert benedicendus: vt sic (quod in diuinis benedictionibus est) sit benedictus egrediens *Deut. 28* & ingrediens, domíq. ac foris benedictionibus repleatur. Noui planè, SANCTISSIME PATER (liceat quod verũ est, liberè profiteri) noui, inquã, quanta vis Apostolicis benedictionibus insit: quippe quibus mox diuinus fauor adspiret; earumdémq. virtute (quod in me sum expertus) quæ arida terra est, aquis exundet; & quæ sterilis, frugum vbertate lætetur: adeò vt ex diuinæ illius quoque benedictionis *Leuit. 26.* præscripto apprehendat tritura vindemiam, & vindemia occupet summa vbertate sementem. Nam necdum quidem absoluto primo Annalium tomo, in editione secundi fuit laborandum; eodémq. nec penitus consummato, tertius tomus importunè se manibus ingerit exscribendus, elimandus, pariter &

excudendus. Quare cùm nullus prorſus à laboribus ſibi inuicem ſuccedẽtibus, immo & ſeſe arctantibus ac comprimentibus, detur reſpirandi locus; excuſatione, veniáq. dignum me exiſtimet Sanctitas tua, ſi, quod pridem pollicitus eram, ſingulis annis ſingulos tomos edere, præſcriptum terminum excedere vi-
Luc. 14. dear. Non enim temporis, æquè ac ſumptuum, quos ad perficiendum opus, ſatis eſſe ſciebam, ratio rectè ſubduci potuit: ſiquidem, quod compertum ſatis habui, res maximi põderis haud poſſunt curriculi velocitate moueri, vel trochleæ vnius volubilitate ſuſtolli; ſed (quod vidimus in obeliſcis tuo iuſſu nuper erectis) permultis opus eſt machinis, vt vel lento moueri gradu, ac ſenſim erigi, ſupérq. baſes valeant recta linea collocari. Dabo tamen operam, vt pollicitum tempus haud longiùs prætergrediar: nam nec ſi vellem, differre liceret, viris eruditis litterarũ me ſuarum ſtimulis vndique impellẽtibus: ſed & ipſa ætas ad ſenium vergens, opus maturare, magnopere perſuadet. Succumberent planè oneri grauiſſimo vires impares: ſed videlicet tantam fiduciam de Apoſtolica benedictione concipio: quam, licet indignus, ſubmiſſo tamen animo vehementer expoſco: Qua copioſè à tua
Philip. 1. Beatitudine impertita, idem qui cœpit in nobis opus
1. Petri 5. bonum, ipſe perficiet, confirmabit, ſolidabítque.
Rom. 16. Vale BEATISSIME PATER. Deus autem pacis conterat ſatanam velociter ſub pedibus tuis.

FEDE-

FEDERICO BORROMÆO
S.R.E. DIACONO CARDINALI
AMPLISSIMO
CAESAR BARONIVS
FELICITATEM.

MAGNO quidem & graui damno tunc, Cardinalis ampliſſime, affecta eſt Eccleſia Dei, cùm Carolus Borromæus Cardinalis S. Praxedis (cuius pia dignaq. memoria in benedictione eſt) non tam immatura ſibi, quàm bonis omnibus acerba morte ex hoc exilio ærumnoſo ad cæleſtem patriam commigrauit. In eo enim adeò diuinæ gratiæ ſplendor eluxit, vt ipſum omnes alterum Ambroſium non immeritò prædicarent. At qui ſublimium ſuarum virtutum ſumma potentia omnium animos ſibi deuinxit, me ipſum arctioribus charitatis vinculis obligauit, vt eum omni genere obſeruantiæ, ſtudij, atque officij colère, celebrare, ac frequentare ſtatuerim, deſtinauerimq. has meas lucubrationes, licet tenues, ſi quando darentur in lucem, eidem in primis offerre, magnum inde fulgorem conſecuturas, ſi illuſtratæ eius nominis gloria ederentur. Id præterea vt facerem, compellebat, & quaſi iure debitum exigebat immenſus eius amor, quo me, collegaſq. fratres meos proſequebatur, reſq. noſtras auctoritate & patrocinio confouebat. Eo autem ad æterna præmia (vt piè credimus) euocato, ſanè dolebam, quaſi abrupto filo, ſpem mei deſiderij concidiſſe: ſed Dei prouidentia, qui grauiora damna ſarcire, & dolorem bonorum non parum lenire, atque demortui ſemen in fratre ſuperſtite excitare ſta- Deut. 25.
tuit, te nobis dedit, & ipſum in te reddidit, ſic meam iacturam duplici emolumento compenſans; cùm liceat hæc noſtra eius iam viuentis in cælis clariori atque celebriori memoria inſignire, necnon tuo tanto nomine conſignare. Siquidem ratio videtur exigere, vt quæ illi elaborata erant, tibi iure optimo perſoluantur, qui illius etſi minùs mortalium & caducorum bonorum, quæ iampridem cum æternis, aucto fœnore, commutauerat, virtutum tamen relictus es locupletiſſimus heres; id quidem moribus tuis, veluti teſtamenti viuis tabulis, apertè teſtantibus. Non aſſentor, Deus ſcit: taceremq. libentiùs, niſi hæc tibi iam currenti vrgentia fore calcaria iudicarem, ſciremq. Deo rem gratam facturum: nam prophetico oraculo declaratur, eos illi placere, qui timentes Dominum laudibus ce- Pſal. 14.
lebrant. Ex ſententia planè ei accidit, vt ſummo labore atque induſtria, diuina adſpirante gratia, partas diuitias ſpirituales in te transferret, atque

fœcun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

fœcundo germine feliciter propagaret. Id namque ſemper fuerat meditatus (quod & ſedulo curabat officio) vt te puerum, inſtar puriſſimę ceræ, ſuis compoſitum manibus formaret in virum omni ex parte perfectum. Sed dum ad abſolutum omnibus numeris virtutis exemplar te ſtuduit conformare, ſuam in te expreſſit imaginem: quam quidem cùm ex ijſdem lineamentis eamdem ferme eſſe omnes intelligant, gaudent ipſum in te conſpicere rediuiuum, & in tua adoleſcentia refloreſcere. Hanc attentiùs proximè ſpectans Sanctiſſimus Dominus noſter SIXTVS QVINTVS Pontifex Maximus, vt eamdem ipſiſſimam in omnibus redderet, qui tantùm deeſſe videbantur, colores appoſuit; cùm te exornans purpura, creauit S. R. E. Diaconum Cardinalem: id ſummis votis expetente populo Chriſtiano, idq. diuino Spiritu (liberè dixerim) imperante. Quàm felix, quàm fauſtum nomen Cardinalis Borromæi Fidelium auribus tunc reſtitutum inſonuit, cùm tu, qui ille ipſe moribus videbaris, dignitatis etiam gradu idem eſſes, ac nomine pariter dicereris! Quamobrem ad ſummam illam ſpem concipiendam omnium te intuentium animos erigis, vt, qui inſtar Eliſæi in Eliæ pallio, ampliſſimæ illius dignitatis es inſignia conſecutus, duplicis quoque eius ſpiritus heres fias. Id vt feliciter aſſequaris, cùm omnes exoptent, ego in primis ſummo expeto deſiderio: qui cùm illum in te maximè veneror, te in ipſo plurimum diligo; dumq. eum in te contemplor, te complector; & magnopere colo, cùm ipſum recolo. Sic igitur oppignoratas illius ſummæ virtutis meritis has meas lucubrationes iure tibi rependo, eaſq. offero, quibus ſcio te plurimum delectari. Accubanti namque tibi menſæ illi, quam opiparè diuina Sapientia præparauit, voratiſq. iam auido pectore Theologicæ diſciplinæ Scholaſticis facultatibus, hauſtoq. cratere, quem Hebraicis miſcuit tibi laticibus: adhuc auidiùs eſurienti eadem apparatu regio noua infert fercula ex occiſis tauris illis atque altilibus Euangelicis. Præſtat enim hæc præſens tomus ſecundus Annalium, quo excitatæ ab Imperatoribus Ethnicis immanes perſecutiones in Eccleſiam continentur, martyrumq. cædes, immo victoriæ, atque triumphi glorioſiſſimi deſcribuntur: ſed & innumera hæreticorum certamina, deq. illorum ſuperata perfidia trophæa præclara narrantur. Ex quibus etiam eadem Sapientia ſic ludens in Orbe terrarum, cùm leones ouibus ſuperat, & columbis ſerpentes exagitat, periucunda tibi nobili dignoq. conuiuæ exhibet acroamata. His fruere & delectare. Vale, viueq. feliciter, ſemper Catholicæ Eccleſiæ profuturus.

4. Reg. 1.

Prouerb. 9.

Matth. 22.

Prouerb. 8.

PIO

PIO AC VERITATIS STVDIOSO LECTORI CÆSAR BARONIVS S.

ARGVMENTI quidem ratio poſtularet, pie Lector, vt aggreſſurum te ſecundi tomi Annalium lectionem, de noſtro inſtituto pluribus moneremus: niſi æquum eſſet exiſtimare, te eamdem haud imparatum atq; adeò obiter auſpicaturum; ſed potiùs (quod rerum ordo ac temporum à te exigit) decurſo eorumdem Annalium primo tomo, quę in eius exordio præfati ſumus, tibi perſpecta, eadem ad reliquorum cognitionem ſatis eſſe. Non enim iſta in plures tomos facta partitio, eſt argumẽti diuerſitatis indicium, ſed temporum potiùs diſcriminatio quædam, & vnius operis opportuna facta in plura volumina ſectio. Cùm igitur vnum idemq. librorum omnium ſit argumẽtum: vnum ſatis fuerit in ipſius primi tomi Annalium frõte, totius ſtructuræ præpoſuiſſe tibi ſemel exemplar; vt non ſit neceſſe eadem cum faſtidio ſępe repetere, & cum moleſtia crebriùs inculcare. Ceterũ his à te rectè percognitis, illius tamen noſtri inſtituti te oportet frequentiùs meminiſſe; nos haud eſſe pollicitos (quod rudis fortaſſe Lector optaſſet) ſimplicem tantũ rerum geſtarum abſque aliqua exquiſita indagatione veritatis (quam hiſtorica narratio potiſſimùm efflagitare videtur) curſu recto ac ſine vorticibus quæſtionũ placideq. fluentem orationẽ: ſed (quod certò ſciremus eruditiſſimos viros vehementer expetere) ſpopondiſſe pro viribus elucidationẽ locorum difficilium, quibus Eccleſiaſtica abundat hiſtoria; enodationem quoq; perplexitatum, quibus eadem omni ex parte implicata, paſſimq. obuoluta cõſpicitur. Quo quidem nomine deuinximus iam nobis animos diſertiſſimorũ virorum, qui, datis ad nos litteris, id ingenuè profeſſi ſunt. Sed & exigente noſtri ſæculi ſtatu infeliciſſimo, quo vnũ illud omniumq. maximũ in eo apparuit ſtudium hęreticorũ & cura propẽſior, vt antiquos terminos à ſanctis Apoſtolis eorumq. ſucceſſoribus cõſtitutos omnino conuellerent: oportuit nos Apoſtolicas traditiones, perinde ac baſes quaſdã Eccleſiaſticarum rerũ geſtarum, firmiter collocaſſe, ac ſolidiùs ſtabilijſſe. Quibus ſemel iactis quaſi totius ædificij ab initio fundamẽtis, quæ ſuper ea impoſita moles exurgit, gratiorem atq; iucundiorẽ iam tibi ſui repræſentabit aſpectum. De cuius quoq; ſtructura, dum legẽdo conſectaris noſtra veſtigia, tecum interdum familiariſſimè colloqui, &, prout ſe occaſio obtulerit, de pluribus admonere, haud moleſtum erit. Illud demum tibi in omnibus perſuadeas, nos tuos progreſſus magnopere deſiderare; & quò magis magiſq. proficias, in hoc conſilium omne noſtrum inuigilare, excubare induſtriam, atque laborare ingenium, certò ſcias. Quinetiam tibi & eruditorum fratrum noſtrorum ſtudiũ ſolertiſſimum pollicemur; qui eoſdẽ noſtros Annales redigent in epitomen, ex ijſdemq. ſeorſum Vitas Romanorum Pontificum in tui gratiam atque commodum iam iam colligere parant. Vale.

APPEN-

Universidad de Deusto
Biblioteca

APPENDIX AD LECTOREM
EXTRA CATHOLICAM ECCLESIAM
POSITVM.

AT non te despicimus, Lector, qui à Catholica religione procul abhorres, neque insectamur iurgijs, conuicijs lacessimus, vel appetimus contumelijs: nulla enim animi perturbatione commoti sumus in homines, cùm mendacia insectamur. Sed humanissimè tecum agimus: vt planè rem tibi potiùs, ipsam inquam veritatem, intelligas aduersari, quàm hominem. Agemus, inquam, tecum liberalissimè: vsque adeò, vt omni indulgentia & animi demissione non vereamur te ipsum, si tamen veritatis tantùm es cupidus, accuratè istæc nostra legentem æquum arbitrum constituere. Iustæ namque causæ confisi, tantum tibi concedimus, vt non dedignemur tuum quoque de rerum veritate in re tanta tunc subire iudicium, cùm (quod æquissimum iudicem decet) tranquilla ratio mente integra atque sincera, omni animi perturbatione semota, depositisq. priuatis affectibus, in neutram partem inclinans, sublimiori throno in medium collocato consideat. Si talem te iudicem præstas, te ipsum mente turbatum ad te ipsum puro mentis obtutu cuncta exactiùs disquirentem libentissimè prouocamus. Ingens sanè vis humanæ insidet rationi, si tamen nullis adstricta compedibus, in omnibus libera liberè agere permittatur. Hac quidem ex causa maiores nostri summa freti fiducia veritatis, vbi aduersus obstinatissimos hæreticos agendi sese occasio obtulit, cùm illi omne iudicium Ecclesiasticum declinarent atque contemnerent, eo indulgentię adacti sunt, vt non recusarint Gentilium quoque hominum experiri iudicium, eorumdemque sententiam expectare. Hisce iudicibus Iudæi de Samaritis pugnacissimè altercantibus tandem victoriam retulere. Ethnico quoque philosopho arbitro ex consensu delecto, cuius standum esset iudicio, Origenes quinque perditissimos hæreticos superauit, ipsumq. iudicem ad fidem Christianam capessendam induxit. Sed & sanctissimus Episcopus in Mesopotamia Archelaus, coram Gentilibus adhibitis ex consensu iudicibus, Manetem hæresiarcham nefandissimum confutauit. Sunt & alia de his exempla, quibus appareat, eos, qui veritate pollerent, nullius recusasse iudicium, vel refugisse sententiam, nec eorum quidem, qui Domini auctoritate viderentur esse damnati, ipso dicente: Qui non credit, iam iudicatus est.] Sed & nos liberaliùs videmur tecum agere, qui te ipsum, cùm ad rectæ rationis compositus fueris ordinem, arbitrum non refugimus: certissimi planè redditi atque securi, adiudicaturum te nobis causam, atque nobiscum pariter consensurum, si amantissima æqui ratio libenter audiat veritatem: quod cupimus nobis laborum sit præmium, vt te ipsum tandem sic à te ipso rectè iudicante iustissimè condemnatum, absolutum erroribus videamus. Faxit Deus, vt aliquando tibi rectè sentienti hilares occurrentes, amplectamur exosculemurq. te iam fratrem nostrum sugentem vbera matris nostræ. At vero cùm modò, summo cordis dolore, non liceat te, prohibente Apostolo, salutare, nec dicere saltem, Aue: nemo tamen prohibet, quin tibi salutem plurimam cupientes, eam vt Deus impertiat, enixis precibus contendamus.

Ioseph. Antiq. lib. 13. c. 6.

Origen. Dialog.

Epiph. haref. 66.

Ioan. 3.

Cant. 8.

Ioan. 2.

SIX-

SIXTVS PAPA V.
DILECTO FILIO CÆSARI BARONIO
SORANO, PRESBYTERO CONGREGATIONIS ORATORII NVNCVPATÆ.

DILECTE Fili, salutem, & Apostolicam benedictionem. Cùm dilectus filius noster Antonius tt. SS. Ioannis & Pauli presbyter Cardinalis Carafa nuncupatus Bibliothecarius Apostolicus nobis retulerit, à te primum Annalium Ecclesiasticorum volumen editum, aliaque propediem edenda esse, opus non minùs doctè quàm fideliter à te scriptum, & ad totius antiquitatis Ecclesiasticæ notitiam comparandam valde vtile: quibus nimirum non tantùm res gestæ exactè per annos singulos recensentur, & quæ de his obortæ sunt controuersiæ elucidantur, sed etiam ipsi Apostolicarum traditionum fontes purissimi aperiuntur, atque hæreticorum mendacia confutantur: Nos, qui eruditorum omnium fouere solemus ingenia: cùm tuam in primis industriam, & egregiam pro Catholica Ecclesia nauatam operam magnopere in Domino commendemus: Cupientes, vt ijdem à te editi, vel edendi Annales Ecclesiastici ad integram rerum veritatem custodiendam seruentur penitus incorrupti, & quàm diligentissimè fieri potest, typis excudantur: ac demum ne à quoquam seu negligentia, seu malitia, mendis deformari, aut aliter etiam forsan titulo mutato vel forma, mutari, corrumpi, vel deprauari possint: MOTV PROPRIO & certa nostra scientia, omnibus, & singulis Christi fidelibus, præsertim librorum impressoribus, ac Bibliopolis, quouis nomine nuncupatis, tam in Vrbe, & illius districtu, ac statu, & ditione temporali nobis & S. R. E. mediatè, vel immediatè subiecta, sub quingentorum ducatorum auri Cameræ Apostolicæ eo ipso applicandorum, necnon amissionis librorum atque typorum, quàm etiam per totam Italiam & extra eam vbiuis gentium & locorum constitutis, sub Excommunicationis maioris latæ sententiæ pœnis eo ipso absque alia declaratione incurrendis, Auctoritate Apostolica, tenore præsentium interdicimus & inhibemus, ne per decem annos à Data præsentium computandos, primum Tomum Annalium à te editum, & alios singulos à te edendos, totidem annorum spatio ab vniuscuiusque eorum editione numerando, absque tua licentia imprimere, alióve titulo, vel forma, quouis prætextu mutatos, vel alio quocumque idiomate versos edere, vel sic editos vendere seu venales tenere audeant, vel præsumant. MANDANTES vniuersis, & singulis venerabilibus fratribus nostris Patriarchis, Archiepiscopis, & alijs locorum ordinarijs, eorumque Vicarijs, seu officialibus in spiritualibus, generalibus, ac in dicto nostro statu Ecclesiastico Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, Potestatibus, & alijs officialibus: vt quando, & quoties per te, vel tuo nomine fuerint requisiti, præmissa contra inobedientes exequantur, & obseruari faciant, inuocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachij secularis. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac statutis & consuetudinibus, iuramento, confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis, priuilegijs quoque, indultis, & litteris Apostolicis quibusuis personis quomodolibet concessis, & confirmatis. Quibus omnibus, illorum tenores, ac si ad verbum insererentur præsentibus, pro sufficienter expressis habentes, hac vice dumtaxat specialiter & expresse derogamus, ceterisque contrarijs quibuscumque. Volumus autem vt præsentium litterarum exemplis etiam in ipsis voluminibus impressis eadem vbique fides habeatur, quæ ipsis præsentibus haberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud sanctum Marcum, sub annulo Piscatoris, Die XXVI. Iunij, M. D. LXXXVIII. Pontificatus nostri anno quarto.

Tho. Thom. Gualterutius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IN

CAESARIS BARONII
ANNALES ECCLESIASTICOS
IOANNIS BOCHII
VRBI ANTVERPIENSI A SECRETIS

Elegia.

QVi moles operum, miracula vana, colossos,
Qui stupet artifici marmora secta manu,
Miratus veterem spirantia frusta laborem,
Qui videt, aut penitus qui perijsse legit;
Quæ vel Erichthæis ceciderunt signa ruinis,
Roma, vel in cineres versa fuere tuos:
Desinat exemplis contendere. non minus orbis
Noster ob ingenij munera nomen habet.
Si qua fuit quondam titulis ornata superbis
Machina, seu rara nobilis arte labor:
Barbara si liquidas operum fastigia nubes,
Et mare si pretium vicit, & astra manus:
Imperiosa dies eadem subuertit, & ira
Martis, & ipse suas non tulit orbis opes.
Nos aliud decus, & fatis melioribus ortum,
In lucem fructu commodiore damus:
Quod series æui instabilis, nec lubrica rerum
Fluxarum rapidis subruet aura Notis.
Æternum dat Cæsar opus, gaudete, Quirites,
Illius imperium conditur arte nouum.
Si vacat Annales sacros, & scripta Baroni,
Vnum pro cunctis voluere, lector, opus:
Quicquid & Aeneadæ struxerunt, quicquid Achiui,
Seu qua Memnonijs surgit Eous equis:
Vel qua sera tepet radijs Hyperionis ora,
Dum lauat Hesperio feruida plaustra salo:
Omnia Cæsareo cedant inuenta labori,
Veris falsa, sacris vana, vetusta nouis.
Pyramidum Pharij celebrantur saxa Canopi,
Bustaq. montanis æmula facta iugis.
Scire petis nostro spectanda volumine rupes
Quæ sit, & extructum vertice quod sit opus?
Illa est qua fidei posuit fundamina Christus
Auctor, inaccessa seruat & arce gregem.
Hic scopulus vires immobilis hæret ad omnes,
Impia quas hominum turba, vel Orcus habet.
Alta Semiramij Babylonis mœnia ciues,
Femineasq. minas vrbis ad astra ferant:
Nos murum incolimus, nos propugnacula, quorum
Idem opifex, idem est angulus, ipse Deus.
Cares & immodici taceant impendia luctus,
Et Mausolei culmina celsa rogi:
Noster habet vitam tumulus, mors ipsa sepulta est,
Hæc cæli referat fontibus vrna viam.

Eleumq.

Eleumq. Iouem, toties quo præside parta est
Gloria, Phidiacum Græcia iactet ebur:
Rectorem immensi nos declaramus Olympi,
Qui cælo & terris imperat, atque mari.
Prisca fides Triuiæ Latonia templa Dianæ
Laudet, & intacta virginitate deam:
At nos, Virgo, tuis, genitrix, aduoluimur aris,
Quæ meruisti vtero claudere sola Deum.
Nota fuit timidis conspecta lampade nautis
Insula, Phœbea mole superba Rhodos:
Hic fidei portus, fax relligionis auitæ,
Nulla est, præterita qua statione, salus.
Miramur Libycis spectacula cincta columnis,
Magnaqut Romanis amphitheatra foris:
Emptus vt ad cædem pretiosa certet arena,
Et data commutet vulnera morte pugil:
Aut cauea medio Getulis aduena siluis
Sæuiat in miseros bellua dente reos.
Talia delectant si quem certamina, nostris
Non minùs inueniet tristia fata libris:
Non meritis, nec sorte pari: nam præmia victos
Per tormenta, cruces, funera, certa manent.
Hoc gregis electi sedes animosa beatas
Pignore, nate Deo, te duce, turba petit.
Si spectare iuuat, valeant antiqua, theatro
Cæsaris humanæ scena salutis inest.
Nostra docent vitæ melioris pulpita normam,
Fabula lasciuos nil nisi prisca sales.
Quæque fuit magni quondam victoria Circi,
A vitio nobis est fuga, meta Deus.
Et veteres memorat victrix si Roma triumphos,
Maius habet laudis pagina nostra decus.
Hostis erat mundus, mors hostis, & arbiter atræ
Noctis in humanum sumpserat arma genus.
Ipse pater summo descendit ab æthere vindex,
Et tulit ipse suo sanguine victor opem.
Et secum delicta trahens aliena, trophæum
In cruce constituit corporis ipse sui.
Dulces exuuiæ, spes omnis, & vnica mundi
Prosperitas, cæli gloria, pacis iter.
Conciliatque Deum credentibus, & sua reddit
Munera præteritis vberiora malis.
Romanoq. vices patri, clauesque reliquit,
Et populi curam iussit habere sui.
Hoc opus, auctori susceptus origine prima
Hic labor est, regni scribere gesta sacri,
Clauigeramq. ratem, nullis quæ fracta procellis
Durat, & aduerso turbine vela facit:
Bella, neces, animosq. virum, superata ferendo
Monstra: fidem, tantæ condere molis erat.
I, nunc, Imperij luxum contemne prioris,
Cæsaris auspicijs reddita, Roma, tibi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secundus Annalium tomus incipit ab exordio Traiani Imperatoris, & perducitur vsque ad Imperium Constantini: complectitur annos ducentos quinque, sextum ex parte tantùm attingit.

SOLI DEO HONOR ET GLORIA

ANNA-

ANNALES ECCLESIASTICI.

C PROSEQVENTIBVS nobis Annalium Ecclesiasticorum difficillimam scriptionem, plurima occurrũt, è quibus planè, quàm sit hoc opus arduum,& nostris viribus,quæ sunt imbecillæ,longè impar,intelligamus. Verè namq. difficillima cognitu Sapiẽs [a] definiuit, viam nauis in medio maris,gressusq. colubri super terram. At verò instar nauis in vastissimo pelago fluctuantis Ecclesia est:cuius varios,duros,& asperos casus, atq. horrẽda pericula quis oratione se assecuturum esse cõfidat?illa præsertim,quæ hoc Annalium secundo tomo cõplexuri sumus,nimirum ingruentes vndique Gentilium furore procellas,altissimosq.fluctus ad eam obruendam motu prauorum spirituum excitatos:quos sicut dinumerare est impossibile,*ita vel saltem dicendo adumbrare,nemo puro satis sufficier.*Rursum verò alia ex parte,*quis sinuosos ac multiplices* quasi colubri latenter humi repentis hæresum gressus,diuersosq. & obliquos fraudum ac D doli in Ecclesiæ damnum anfractus,se vel mente complecti, nedum scriptis prosequi posse præsumat? Quis denique ad rectam veritatis lineam tot tortuosas diuersorum sententias ingenij sui norma deducere, atque multiplicium difficultatũ insolubiles penè nexus soluere posse in animum inducat?Horum omnium oratio optimè conscia, cunctans hæret in salebris,nec gressum soluere in incertum audet,nisi priùs diuinum fauorem sibi adspirasse senserit. Etenim in re tanta Deum Patrem luminum ducem quærit, Deiq. Filium, qui est veritas,comitem cupit,atque Spiritum veritatis sibi inhærentem, sedulòque assistentem,atque claro suæ lucis radio collucentem exoptat: quorum tanto fulta præsidio, læta procedat, iamque tuta & alacris cursum capessat.

Vt autem nos immeriti tot tantaque consequi valeamus; Dei genitrix sanctissima Vir- E go Maria, per quam Veritas æterna è cælo delapsa latissimè se in terras effudit, summa gratia atque potentia à Deo precibus nobis impetret, largiterque condonet. Sed nihil est quod ampliùs diffidamus,aut vlteriùs differamus: ex innumeris enim donis per eam acceptis ingens concepta fiducia roboratur,securaque redditur, quòd susceptum semel,eadem auspice, illustrandæ veritatis officium,optatum exitum consequatur. Quocirca ipsa iam dante signum,atque faustis vocibus acclamante,velut è carceribus oratio læta prosiliens,hilaris ad cursum habenas laxat.

[a] Prouer. 30.

IESV CHRISTI	CLEM. PAP.	TRAIANI IMP.
ANNVS	ANNVS	ANNVS.
100.	8.	1.

CENTESIMVS Iesu Christi Redemptoris nostri annus, Nerua Aug. quartùm, & Traiano Cæs. iterum Coss. incipit [b]: quo anno Nerua Imp. sexto Kalendas Februa- A

[b] Dio in Traiano.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Februarij morte sublato, Nerua Traianus ab eodem adoptatus, & Cæsar dictus, successit in Imperium, tenuitque annos decem & nouem, menses sex, & dies quindecim. A
[a] Eutrop. lib. 8 Euseb. in Chr. [b] Pansilli. de Rom. Princip. lib. 1. [c] Aurel. Vict. in epitom.
Fuit natione Hispanus[a], patria Italicensis, non Tudertinus ex Vmbria, vt aliquis[b] existimauit, deceptus nimirum auctoritate Aurelij Victoris[c], dicentis Traianum fuisse ex Vrbe Tudertina: qui & ipse errore lapsus est. Nam, cùm apud maiores in confesso esset Vlpium Traianum natum esse Italicæ, quæ ciuitas est Turditanæ prouinciæ in Hispania, cuius meminit Strabo[d]; similitudine nominum irrepsit error, vt Tudetti, quæ est in Italia vrbs, genitus putaretur. Sed admiratione res digna, hominem nulla auita nobilitate præclarum, vt olim Vespasianum & Titum, ad culmen Imperij esse prouectum. [d] Strab. lib 3.

INGENTI DONATI A DEO FRAVDIS MO QVI IVDÆOS PERDIDERVNT.

At sicut illi ob debellatos ac penitus profligatos Iudæos, vnà cum eorum primaria ciuitate, templo, atque prouincia perditis, quasi pro munere, Deo id agente, sunt regimen Imperij consecuti; ita pariter Traianus, qui sub iisdem in eadem expeditione contra Iudæos egregiam nauauit operam, quippe qui decimæ legionis (vt Iosephus [e] est auctor) ductor erat; & ipse, quòd perinde ac illi, rem gratissimam numini diuino præstiterit, totius Orbis Imperium est adeptus: vt planè appareat, adeò fuisse graue Iudæorum scelus atque delictum, vt tantis habiti sint digni muneribus, qui in eos tam immaniter sæuierunt. B
[e] Ioseph. de bel. Iud. lib 3. c. 11 16. 17.

II. STATVS ECCLESIAE.

Sed antequam res gestas Ecclesiasticas per singulos Traiani Imperatoris annos recensere aggrediamur: ipsum Ecclesiæ huius temporis statum in primis ob oculos ponere, & velut in tabula quadam coloribus expressam imaginem repræsentare, operæpretium existimamus: quò totum id Dei opus esse, & non humanæ industriæ artem, perfacilè intelligatur, si tot Iudæorum atque Gentilium vexata procellis, atque hæreticorum insidiis exagitata, siquè philosophorum ventilata ludibrio, atque magorum deluſa præstigiis, Dei Ecclesiæ nouella germina non fuerint in suo cæspite penitus arefacta, vel vnà cum radice omnino conuulsa, sed magis magisque fœcundiori propagine latissimè propagata, & vberrimo fœtu aucta, & copiosissima prole tam breui temporis spatio creuerit fœcundata: econtrà verò Gentilium superstitio, ipso veritatis aspectu, velut quodam fulmine cælitus demisso, sic concussa fuerit & quassata, vt magna ex parte collapsa, in perpetuum iam penitus extinguendam se fore monstraret. Cuius rei grauissimi, iidemque probatissimi testes sunt ipsi scriptores Gentiles, qui inter eos præcipui fuisse videntur, & his ipsis temporibus claruere. Plinius[f] enim, cùm in Asia Proconsulem ageret, iussuque Traiani (vt paulo inferius suo loco fusius dicturi sumus) sæuissima persecutione Christianos exagitaret, planè testatur, Christianam religionem longè lateque esse diffusam, nec tantùm ciuitates repletas esse Christi cultoribus, sed (vt ait) vicos, & agros: è contrario verò iam propemodum desolata remansisse templa deorum, eoque rem hoc exordio Traiani Imperij iacturæ deuenisse, vt rarissimus victimarum emptor inueniretur; hæc, inquam, ipse ad eundem Traianum Imperatorem scribens, egregiè profitetur. Sed eas litteras suo loco integras describemus. C D
[f] Plin. lib. 10. epist. 97. in fin.

III. GRAECIAE ORACVLA REDDITA MVTA.

At ipsa etiam deorum oracula, quæ in Græcia maximè vocalia erant, his temporibus iam prope omnino exoleuisse, & magna ex parte nedum rauca, sed muta penitus reddita esse, Plutarchus locuples testis est, qui eo argumento commentarium edidit, ea inscriptione notatum, Cur oracula edi desierunt. vbi hæc inter alia: Quin tu, inquam, Cleombrote, de oraculo nobis enarra, Ammonis scilicet: antiqua enim fama multum ei diuinitatis tribuit, nunc quidem videtur emarcescere. Tacente Cleombroto, & oculos in terram coniiciente; Demetrius, Nihil, inquit, attinet de isto percunctari oraculo, & causam quærere; cùm videamus, oracula, quæ in his sunt locis, obsoleuisse, atque adeò, duobus vel tribus exceptis, omnia defecisse. Id potiùs indagandum est, quibusnam causis extincta sint. Nam (vt alia taceam) Bœotiam, quæ superioribus temporibus ob oraculorum multitudinem vocalis admodum fuit, nunc prorsus destituerunt oracula, tamquam amnes siccati, ingensque diuinationis quasi æstu quodam abolitæ penuria regionem occupauit. Neque enim alibi hodie, quàm apud Lebadiam Bœotia haustum vaticinationis responsa desiderantibus præbet: reliqua partim silent oracula, partim vastata prorsus desertaque iacent.] hucusque Plutarchus. E

IV. [g] Iuuenal. Satyr. 6.

Quod autem spectat ad Iouis Ammonis oracula; ea cessasse iis ipsis diebus, apparet: nam Iuuenalis[g], quando sub Domitiano scribit, Iouis Ammonis idolum fuisse vocale demonstrat, dum ait:

quicquid

A —— quicquid
Dixerit Astrologus, credent à fonte relatum
Ammonis: quoniam Delphos oracula cessant:
Et genus humanum damnat caligo futuri.]

IOVIS AMMONIS ORACVLA EXTINCTA.

Cur autem tam clamosa oracula penitus obmutuerint, Plutarchus, vt veræ causæ inscius, alias hinc inde venari conatus, vel ridendas prorsus, ac contemnendas, verisimiles alias, alias verò aliqua saltem ex parte veras attulit. Siquidem, cùm in primis eam statuat firmetque conclusionem, non fuisse deos qui oracula ederent è simulacris, sed qui minores diis haberentur, Genios; eos vel omnino esse desiisse (posse enim Genios mori etiam exemplo confirmat) vel inde ausugisse, & aliò commigrasse, & nisi reuersi iterum essent, simulacra seu Pythiadas, veluti sine flatu organa, silusse tradit.

V. EX MALO DAEMONE ORACVLA.

B Sed quoniam Geniorum alios bonos, malos alios, ex sententia maiorum affirmat: cuiusnam generis ij essent, qui Pythiadas afflare solerent, non tantùm Paulus Apostolus[a] Philippis in Macedonia declarauit, cùm spiritum Pythonis à Pythiade muliere exire coegit; sed idem ipse Plutarchus egregio planè exemplo demonstrat, sic dicens[b]: Cùm enim quidam scisciterum oraculum peregre venissent, fertur ad primas libationes victima immobilis mansisse, neque passa quicquam; tandem instantibus certatim libando sacerdotibus, velut imbre rigata & madefacta, contremuisse aliquantum. Quid ergo Pythiadi vsu venit? Descendit in opertum oraculi inuita, vt aiunt, & animo minimè alacri. Statim autem in primis responsionibus apparuit ex asperitate vocis, eam instar nauis vento impulsæ non sustinere vim spiritus, adeoque repletam esse spiritu maligno, & muto. Tandem prorsus exagitata cum terribili clamore ad exitum contendit, ibique sese proiecit: ita vt non tantùm consultores fugerint, sed & Nicander vates, & quotquot aderant Osiorum, id est, Sanctorum (sic enim vatum sodales appellantur) paulo pòst tamen ingressi, sustulerunt eam mente captam, ac superuixit paucos dies.] hæc ipse de Geniis cum simulacra tum Pythiadas afflare solitis. Cùm ergo sua etiam ipsius sententia, hos constet pranos fuisse dæmones, quos malos Genios, & malignos spiritus nominat; quisnam eos silere coegerit, vel inde exire compulerit, in confesso est. Christus enim, qui in hunc venit mundum (vt ait Ioannes Apostolus[c]) vt dissolueret opera diaboli, non tantùm viuens perpetuum aduersus eum certamen iniens, penè innumeros cacodæmones ab obsessis corporibus expulit, sed & suis diuinam quamdam vim atque virtutem id ipsum præstandi tribuit, qua & loquacissima illa oracula sunt penitus silere compulsa. [a] Act. 16. [b] Plutarch. de oracul. defect. in fine. [c] 1. Ioan. 3.

VI. TRAIANI PERSECVTIO QVANDO COEPTA

D Cùm igitur eo tempore eiusmodi esset rerum nostrarum status, nempe florentissimus, in diesque magis noua credentium propagine illustrior atque præclarior redderetur: Gentilium omnium prouocatur inuidia, atque odium concitatur, præsertim ipsius Imperatoris, qui, cùm Gentilium superstitioni addictissimus esset, eo magis sæuiit in Christianos, quo deorum magis cultui in omnibus cupiebat esse consultum atque prospectum. Quamobrem sæuam nimis in Christianos persecutionem commouit: sed quo potissimùm anno eius Imperij, est accuratiùs explorandum. Non enim assentimur Eusebio, qui anno decimo Traiani Imperatoris excitatam esse in Christianos persecutionem affirmat: Plinij enim Secundi, qui his ipsis temporibus claruit, auctoritas refragatur: qui cùm de persecutione aduersus Christianos ad ipsum Traianum[a] scribit epistolam anno eius Imperij quinto (vt suo loco dicemus) planè significat, longè ante ab Eusebio præscriptum tempus eam inchoatam. immo cùm ibidem dicat, Christianorum, qui à fide desciuerant, alios ante triennium, alios verò ante plures annos, plures etiam ante viginti ad faciius perpetrãdum adductos fuisse; signasse visus est tres in eam diem persecutiones in Christianos indictas: nimirum primam sub Nerone, ante annos viginti & ampliùs, excitatam: sub Domitiano autem eam, quam ante annos plures permotam dicit: ante triennium verò tertiam sub Traiano, quæ ipso propemodum Traiani Imperij exordio cœperit. Sed antequam de ipsa agere aggrediamur, pauca quædam de eiusdem Imperij primordiis præfari, operæpretium ducimus. E [a] Plin. lib 10. epist 97.

VII. [c] Aurel. Vict. in Traian. & Eutrop. lib. 8. [d] Dio in Traiã. [e] Plin. in Panegyric.

Traianus igitur in expeditione Germanica, apud Coloniam Agrippinam[c] delatum à Nerua suscepit Imperium, agens annum ætatis (vt Dio[d] auctor est) quadragesimumsecundùm. Verùm etsi nonnisi post mortem Neruæ liberas Imperij rexit habenas; tamen Plinij[e] testimonio exploratum habetur, quòd ipso die, quo à Nerua Augusto est adoptatus

Universidad de Deusto
Biblioteca

optatus, simul etiam creatus est Cæsar, ac mox Imperator, cùm Tribunitia potestate; A
idemque ob præclaras victorias in Germania partas, Germanicus est pariter appellatus.
At licet Nerua pater defunctus esset, tamen hoc ipso anno, cùm secundum gereret Con-
sulatum, foris egit in expeditione inter barbaros constitutus [a], egregium in omnibus
optimi Principis specimen edens: Quippe qui (inquit Dio [b]) vbi primùm Imperium
assumpsit, edicta quædam ad Senatum misit, atque illud in primis: Numquam suo ius-
su bonum virum occisum iri, aut ignominia notandum. id quod non solùm in præ-
sens sacramento confirmauit, sed per totum Imperij tempus inuiolatum seruauit.
hæc Dio. Atque vtinam sicut lex bona ac æquissima visa est, ita pariter qui boni
& optimi viri essent, maiori delectu habito, prudentiùs exquisisset. non eo erroris
certè prolapsus esset, vt Christianos vita innocentissimos, ac moribus æquè sanctissi-
mos, quòd deos non colerent, vt impios atque sacrilegos condemnasset: eo namque B
nomine, quo magis ipse erat superstitionis Gentilium assectator ac numinum cultor, eo
acriùs in Christianos eorum contemptores sæuire, sibi æquissimum videbatur. Quam-
obrem inter cetera edicta, quæ hoc suo primo Imperij anno Traianus Romam absens
ad Senatum misit, illud de religione patria conseruanda visus est primùm omnium
ingessisse: nam cùm (vt auctor est Plinius) ipsi Ioui adeptum insperatò Imperium acce-
ptum ferret; nihil antiquius habuit, quàm auitæ superstitioni prospicere, in omnibusque
consulere; summam pietatem existimans, de eadem benemereri, sicque deorum gra-
tiam promereri.

[a] Plin. in Paneg.
[b] Dio in Traiano.
TRAIANI IMP. EXORDIVM QUAERE.

VIII. At licet nullum à Principe promulgatum inueniamus edictum, quo Christiani ne-
cari iuberentur expressè; tamen alio quodam prætextu, vt reos, à Præsidibus prouin-
VETITA SODALITIA. ciarum iure esse plectendos, edita lege consuluit. Canit enim in primis edicto, ne col- C
legia seu sodalitia essent: qua ratione & Christianos simul coire, conuentus facere,
aliisque quàm Imperatoriis legibus gubernari, vetitum pariter videbatur. Cuius vigo-
re legis, satis amplam Præsidibus suppetisse facultatem ad infligendas pœnas Christia-
[c] Plin. lib. 10. epist. 97. nam religionem profitentibus, Plinius [c] cùm Proconsulem ageret in Bithynia, ad Tra-
ianum scribens, apertè significat; dum testatur, se, eo promulgato edicto, Christia-
norum conuentus vetuisse, coque nomine supplicia irrogasse: nam ait in fine: Ipsos con-
uentus facere desiisse post edictum meum, quo secundùm mandata tua hetærias esse
vetueram.] At quid per hetærias Plinius significare voluerit: ignoratione eius vocis,
textum esse deprauatum complures existimarunt. Verùm à Græca voce ἑταῖρος, qua
[d] Suid. in lexic. (vt auctor est Suidas [d]) Plato & ceteri philosophi germanos eiusdem eruditionis ama-
tores, sodales vocabant, hetærias Plinius vocat sodalitia: quo sensu etiam ipse Traia- D
[e] Apud Plin. lib. 10 epist. 43 nus [e] eamdem vocem vsurpat, cùm aliàs rescripsit ad Plinium. Sic igitur non noua
edicta proponendo, sed illo de hetæriis ab Imperatore olim lato, in prouincia pro-
mulgando, acerbam satis persecutionem in Christianos Plinium excitasse, suæ ipsius
litteræ ad Traianum scriptæ significant. Ita etiam ceteros prouinciarum Præsides fa-
ctitasse, nullus iure poterit dubitare, cùm illorum omnium comparatione Plinius vi-
sus sit optimus: quippe qui exhorrescens tot hominum Christum profitentium car-
nificinam, vt in re maximi momenti, non sponte agere, immaniterque sæuire, sed con-
sulendum sibi putauit Imperatorem: qui eius permotus litteris, etsi omnino non absu-
lit, persecutionem tamen magna ex parte, dato rescripto, cohibuit. Sed de his suo loco
agemus inferiùs.

IX. Cum igitur eiusmodi Imperatoris edictum ab eo vnà cum ceteris dignis optimo B
PERSECVTIO IN CHRISTIANOS ROMAE. Principe datis legibus promulgatum pariter & peruulgatum fuisset: qui magistratus
Romæ gerebant, nihil solicitiùs curantes, quàm vt ipsa prima noui Augusti statuta
à cunctis in honore haberentur & seruarentur edicta: oculis lustrantes Vrbem, illos
potissimùm Traiani legibus comprehendi ac perurgeri senserunt, qui maximum om-
nium contraxisse sodalitium visi, Christiani nomine dicti essent: quippe qui non tan-
tùm in Vrbe sub vno colligi solerent Antistite, sed longè lateque vbique terrarum, qui
eiusdem religionis reperirentur homines, quorum (vt nuper dictum est) erat innume-
ra multitudo, eiusdem regerentur Pontificia potestate. Sed (quod deterius videbatur)
dum non colerent numina, & in deos iidem iurasse viderentur; sicut impij, ita & omnium
scelestissimi habebantur: quamobrem summa pietas, summaque visa est esse religio,
hos vrgere, vexare, ac penitus profligare. His omnibus Gentiles omnes facilè persuasi,
quam-

A quamlibet alioqui in eos occasionem captantes, spontè illam edicto Imperatoris obla-
tam, dignissimam & æquissimam sibi visam arripientes, Christianos Romæ agentes in
primis exagitare cœperunt; & inter eos illum potissimùm, qui adeò copiosi sodalitij
princeps esse videretur & caput. Erat is Clemens, totius Christianæ religionis summus
Antistes, in Pontificatu iam agens annum octauum: qui à Petro Apostolorum principe
olim electus, post Linum & Cletum, libens volensque illis cedens, maximam omnium
subierat præfecturam; qua sub Domitiano Imperatore Ecclesiam persequente, & sub
Nerua Augusto pacem reddente, nauiter functus, ad grauiora subeunda certamina sub
Traiano videbatur esse seruatus.

At licet Romanorum plurimi in Clementem Christianæ religionis Pontificem pari- X
bus studiis furerent, atque ad necem eum peterent: eorundem numerosa etiam mul-
B titudo eidem, vt viro innocentissimo atque sanctissimo, deque omnibus optimè meri-
tò, omni planè fauebant officio. Sed aduersariis se instantiùs ingerentibus, vt Cle-
mens coram Vrbis Præfecto Mamertino sisteretur causam dicturus, obtinuerunt. Com-
pulsus ille de Clemēte cognoscere (inuitus enim ad eiusmodi trahebatur officium) quid
de eo esset agendum, per litteras Traianum absentem consuluit. Qui cùm audisset Cle-
mentem religionis patriæ desertorem, & numinum contemptorem; licet in eum mo-
re maiorum animaduertendum esse censeret; tamen quòd etiam in fontes ac crimino-
sos plectendos, se humanum]atque benignum exhibere studeret; néve primordia sui TRAIANI RESCRIPTVM DE CLEMENTE
Imperij Romano sanguine macularet, in hunc modum de Clemente rescripsit: Opor- [a] Die 23. Nouemb.
tere vel consentire sacrificantem, aut vltra mare Pontum in desertam ciuitatem Cher-
C sonam relegari, locum (vt in Notationibus ad Romanum Martyrologium [a] additis ex-
plicauimus) trans mare Euxinum, apud Cimmerium Bosphorum, in Taurica Cherso-
neso. Ea ab Imperatore oblata Clementi optione, absque vlla mora durissimum exi-
lium impietati præposuit.

Sic igitur ab inuito licet Vrbis Præfecto, ex Traiani sententia, Clemens continuò ad XI.
locum exilij amandatur: vbi cùm plures Christianorum eadem pœna mulctatos eos- CLEMENTIS IN EXILIO RES GESTAE
demque ærumnis afflictatos nactus esset, illud solatij illis præstitit, vt diuina ope implo-
rata, vberrimum aquæ fontem ad potum necessarium (nam illa insuper molestia vrge-
bantur, vt humeris aquam sex milibus passuum, procul positam, iugiter ferrent) è terra in loco diuinitus agni signo monstrato fecerit erumpere: quo miraculo edito, Christi
fidem loci accolis annunciate Clemente, mirificè Christiana fuit religio propagata; adeò
vt idolatria, quæ in ea regione antè vigebat, extincta propemodum fuerit. Tum Iberos
D quoque, populos in eadem Orbis plaga positos, Euangelium suscepisse, vt credamus, [b] Iren. l. 1. c. 3
Irenæus [b] persuadet, qui his temporibus proximus, inter alias remotiores Christi Ec-
clesias, eas recenset quæ in Iberis essent. Mansit eo in loco S. Clemens ad biennium; vbi
tandem glorioso martyrio, de quo suo loco dicemus, diem clausit extremum. Hæc de
Clemente accepta sunt ex Actis ejus tam Latinè quàm Græcè [c] conscriptis, licet haud [c] Metaphr. 23. Nouemb. ex quo Lipom. & Surius item scripti codices.
illa ipsa esse existimemus, quæ per Notarios Romanæ Ecclesiæ conscripta putantur: nam
magistratus ille Comitis officiorum, cuius illic habetur mentio, nondum fuisse videtur
illis temporibus institutus: sed potiùs quæ ex antiquioribus illis in hominum memoria
conseruata remanserant (nam illa ipsa vnà cum ceteris à Diocletiano Imperatore iussa
sunt comburi) scriptis fuerunt postea consignata.

His Romæ aduersus Clementem Christianæ religionis summum Pontificem gestis, XII.
E magna proculdubio facta est reliquorum Christianorum concussio: conuentibus enim
semel Imperatoris edicto sublatis, nulla dabatur facultas, vt mutui congressus sola- FLAVIAE DOMITILLAE, ET ALIORVM MARTYRIA
tio mærorem ex pastoris absentia susceptum lenirent. Tunc accidit, vt qui à Domitiano
proscripti, & in insulam relegati fuerant, Flauia Domitilla virgo, de qua suo loco pluri-
bus actum est, & eius eunuchi Nereus & Achilleus * vnà cum pluribus eiusdē familiæ * Atchilleus
fuerint coronati martyrio, facti omnes impietatis rei. Traditi tunc sunt Nereus &
Achilleus Memmio Rufo Consulari, à quo sunt affecti supplicio Tarracinæ, quò fue-
rant amandati: pari pœna affecti alij eius domestici Eutyches, Victorinus, & Maro,
diuersis apud Vrbem locis, licet Victorinus in agro Reatino ad Aquas Cutilias necari
sit iussus. Demum ipsa Flauia Domitilla vnà cum Euphrosyna & Theodora, cùm à
Christi religione diuelli nullatenus possent, incenso cubiculo, feliciter martyrium con-
summarunt: cùm paulo antè, eamdem ob causam, Sulpitius & Seruilianus capite trun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cati fuerint. Hæc omnia habent Acta sanctorum Nerei & Achillei, quibus adstipulan- A
tur antiqua Martyrologia: in illis enim horum omnium dies natalis anniuersaria com-
memoratione consignatus habetur. Passus item Romæ est eodem fermè tempore eadem
ex causa Hyacinthus [a], id agente Luxurio, cuius opera & hi quos recensuimus mar-
tyres malè affecti sunt. Ceterùm hos paucos ex multis recensuisse sufficiat; cùm haud
dubium sit, quamplurimos alios non Romæ tantùm, sed vbique locorum, Christianæ
fidei causa, hoc eodem anno, glorioso occubuisse martyrio. Nam (vt testatur Euse-
bius [b]) per singulas Romani Imperij ciuitates in Christianos concitatæ sunt turbæ. ait
enim: Post Neronem & Domitianum sigillatim in vnaquaque ciuitate sub Traiani
Imperio ex seditione populi excitata, grauem contra Christianos persecutionis tempe-
statem commotam, fama & sermone percrebrescit.] hæc Eusebius. Porrò de reliquis,
qui sub eodem Imperatore sunt passi, agemus singulis annis, quibus eiusmodi certamen B
iniisse reperiuntur.

[a] Rom. martyrolog. 26. Iul.

[b] Euseb. lib. 3. c. 26.

XIII. Sic igitur tum ex his quæ dicta sunt, tum etiam quæ dicturi sumus, videas hominem
omnium antiquorum calculo optimum Principem existimatum, ac immensis laudi-
bus prædicatum, tantùm in Christianos veluti infensissimos hostes, iniquissimè, non
secus ac Neronem & Domitianum, sæuisse. Quod fortasse mirabitur, qui rei causas
TRAIANVS QVALIS. minus solicitè perquisierit. At indignabitur fortasse aliquis, si quem communi suffra-
gio maiores non tantùm bonum virum, sed optimum, solemnibus acclamationibus,
ac publicis votis, iteratisque præconiis celebrarunt; an hoc ipsum verum fuerit, post tot
sæcula videamur in controuersiam non minus inuidiosè quàm callumniosè velle dedu-
cere: cùm præsertim in mortuum obloqui, licet Nero sit ille, nec Epicurus [c] philoso- C
phus patiatur, nec soleant (quod ait Plinius [d]) cum mortuis nisi laruæ luctari. Verùm
omni nos culpa vacabimus, si nullum recens à nobis excogitatum commentum, nec
aliud aliquod ex Aristarchi schola deductum argumentum adducemus in medium, sed
quæ iidem ipsius laudatores suis commentariis egregiè testata reliquerunt. Dio Cas-
sius [e], suorum temporum scriptorum facilè princeps, cùm multa de viro laude dignis-
sima prædicet, hæc tandem: Nihil quæ omnino erat, quod optimè non exerceret. Vini
dumtaxat appetens, & in adolescentulos pronus citra calumniam habitus est: vtpo-
te qui numquam ex eo turpe aut mali quicquam effecit. Nam qui vinum vsque ad satie-
tatem biberet, sobrius tamen erat; neque in crimen, præ grauante vino, propulsus est. Et
in masculorum amoribus ita sibi temperauit, vt nihil per vim, dum voluptati obsequi-
tur, moliretur.

[c] Lucianus in Neronc.

[d] Plin. in præf. ad Vespas. Imp

[e] Dio in Traiano.

XIV. Egregiam planè laudem, si volentes tantùm (proh pudor) pueros habuit in deliciis: D
quasi reperiri posset qui non in omnibus assentiretur Imperatori. Quis non absque cul-
pa vel pœna præstare putaret, quod tam bonus peteret Imperator? Sed prouoco ipsos,
[f] Iuuen. sat. 2. qui eum laudant, ad suas ipsorum leges. Quid ipsorũ poeta [f], qui his temporibus vixit?

Quòd si vexantur leges, ac iura: citari
Ante omnes debet Scantinia.]

TRAIANVS IN QVIBVS DOMITIANO DETERIOR. Qualis ergo habendus sit Imperator, cuius comparatione hac saltem ex parte Domi-
tianus omnium scelestissimus, sanctissimus habeatur; quippe qui eos, cuiusuis condi-
tionis essent, statutis à lege pœnis mulctabat, qui eiusmodi grauissimi sceleris rei dicti
fuissent; quisque consideret: nam Suetonius [g] hæc de ipso testatur: Quosdam ex vtro-
que ordine lege Scantinia condemnauit.] Sed quàm eidem pœnæ præ ceteris Traianus
fuisset obnoxius, qui nec in sua explenda libidine nepoti pepercit? scribit enim Ælius E
Spartianus hæc de Hadriano filio consobrini Traiani: Fuitque in amore Traiani; nec ta-
men ei per pædagogos puerorum, quos Traianus impensius diligebat, Gallo fauente,
defuit.] Inter optimos ne, vel saltem bonos censendus ille videri potest, qui scriptorum
[h] Iulian. Cæs. Ethnicorum testimonio omnium turpissimus est habendus, quem & Iulianus [h] ex per-
TRAIANVS TVRPISSIMVS. sona Sileni sugillat, quòd à turpi & fœdissima voluptate victus esset, licet inter deos vi-
deretur esse receptus?

[g] Sueton. in Domit. c. 8.

XV. At si hæc clarioribus Solis radiis, si inquam fulgore Euangelicæ veritatis inspiciantur;
constat sententia Pauli [i] ad Romanos ipsos ea de re scribentis, planè omnium scele-
stissimos Dei sententia iudicatos, atque à Deo penitus derelictos, qui aliorum pon-
dere scelerum in eiusmodi imum turpitudinis cœnũ sinantur præcipites ferri. ait enim:
Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam feminæ eorum immutauc-

[i] Rom. 1.

runt

A runt naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam. Similiter & masculi, relicto
naturali vsu feminæ, exarserunt in desideriis suis inuicem, masculi in masculos turpi-
tudinem operantes, & mercedem, quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes.
Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sen-
sum, vt faciant ea quæ non conueniunt, pleni omni malignitate, malitia, &c.] Ecce Dei
sententia, & Pauli testimonio, quàm omnium scelestissimi habendi sint, patet, qui ita
effecti essent omnium impurissimi: sic in eos numine vlciscente peccatum impietatis,
ex qua omnium sordium, velut è fonte, vberrimi fluant riui.

XVI. TRAIANVS NOVVM INDVCIT DEVM. At quam ceteris excellentiùs istæc Traianus præstiterit, cùm multa alia, tum quæ hoc
ipso anno gessit manifestè declarant. Nam eius opera augetur Romanum Imperium no-
uo deo: siquidem Neruam Augustum, cui acceptum ferebat Imperium, hoc ipso sui
B Imperij exordio retulit inter deos: Plinius [a] enim, dum eius celebrat laudes, hæc habet:
Tu sideribus parem intulisti, non ad metum ciuium, non ad contumeliam numinum,
non in honorem tuum, sed quia deum credis. Minus est hoc, cùm fit ab iis qui se deos
putant: sed licet illum aris, puluinaribus, & Flamine colas, non alio magis tamen deum
facis & probas, quàm quòd ipse talis es.] hæc Plinius, homini adulatus, qui seipsum esse
itidem deum existimaret: gloriæ enim eum fuisse cupidissimum, etiam Dio [b] testatur. Ex
quibus omnibus videas, qua morum integritate, qua vitæ innocentia Traianus prædi-
tus fuerit, qui in Christianos persecutionem commouit.

[a] Plin. in Panegyr. Traian.

[b] Dio in Traiano.

XVII. Refellemus, & pluribus, suo loco inanem illam opinionem, quæ apud aliquos rem
haud diligentiùs perquirentes, fidem sibi conciliat, de Traiani anima S. Gregorij Papæ
precibus ab inferis liberata, nec patiemur hac leuitate Christianæ religionis maiestatem
C ampliùs traduci, hominemque impurissimum dici inter sanctos in cælo vnà cum Deo in
æternam beatitudinem coopratum, quem Iulianus [a] Apostata nec sub ipsa Lunæ con-
cauitate in deorum conuiuium admitti voluit, nisi ab intemperanti eius animo priùs
custoditus fuisset, cui admodum timebatur, Ganymedes. Cum Traianum, inquit, con-
spicatus Silenus, quamuis submissa voce loqueretur, intelligi tamen volens, hæc verba
protulit: Hoc tempore maximè summa cura & diligentia est adhibēda domino Ioui, quo
illi custodiatur Ganymedes.] Patietur ne quis, in summum cælum Traianum esse re-
ceptum, quem nec quidem in infimum, nisi saluo Ganymede, placuit in conuiuium suo-
rum deorum admitti? Sed de his aliàs.

[a] Iulian. Cæs. TRAIANVM IN CAELVM RECEPTVM NEC ETHNICI VOLVNT

XVIII. CHRISTIANI CVRA IVSTIS ASSERTIS PRINCIPIBVS VEXATE Sed & aliæ insuper suppetunt causæ, vt quantumlibet optimi viderentur Imperatores,
tamen (vt sibi videbatur) iustis de causis in Christianos commouerentur. Nam cùm ex
D Iudæis, qui omnium hominũ contemptissimi ac nequissimi haberentur, eiusmodi secta vi-
deretur prodiisse, planè erat eo nomine infamata. Rursusverò, quòd iidē essent Romano-
rum ac aliarũ omnium gentium numinũ contemptores, ab omnibus pariter impij cen-
sebantur. Accedebat his etiam, quòd vano in vulgus rumore sparso, Christianos omnes
magos esse, atque magicis artibus, admiranda quæ ederent, operari: licet in ceteris vita
ipsorum ab omnibus innocentissima probaretur, tamen ex eo tãtummodo quòd Chri-
stiani essent, infamabantur. Vnde Tertullianus [a] ex ipsorum verbis: Bonus vir Caius
Seius, sed malus tantùm quòd Christianus. Item alius: Ego Lucium sapientem virum
repentè factum Christianum defero.] nomen igitur tantùm condemnationi fuisse sub-
iectum, idem auctor pluribus monstrat. Sed hæc modò satis sit leuiter attigisse. Quomo-
do autem hæreticorum scelera redundarent in Christianos fide moribusque sinceros, &
E aliorum facinoribus iidem innocentes periclitarentur, aliàs dicturi sumus, cùm de aliis
calumniis, quibus ab iisdem assiduò exagitabantur, diffusiùs disseremus.

[a] Tert. in Apolog. c. 3.

XIX. ABILIVS EPISCOPVS ALEXANDRINVS. Eodem anno Abilius, tertius Episcopus Alexandrinus, cùm sedisset annos tredecim,
laudabiliter digneque pastorali cura perfunctus, ex hac vita migrauit: in cuius locum,
suffectus est Cerdo, qui sedit annos vndecim.] hæc Eusebius [a]. Porrò ne quis nominis
eiusdem occasione errore labatur: quod ad Cerdonem pertinet Episcopum Alexandri-
num, longè hic est diuersus ab illo Cerdone sordidarum hæresum inuentore, qui vixit
sub Antonino Pio, nec Episcopus fuit, neque in Ægypto versatus aliquando, sed è Sy-
ria [b] progressus; Romam se contulit, vbi & sub Hygino conatus est ad sua peruersa dog-
mata pellicere homines. sed de eo agemus suo loco.

[a] Euseb. hist. lib. 5. c. 16. & in Chronic.

[b] Epiphan. hæres. 4

Universidad de Deusto
Biblioteca

I. ANnus Christi centesimus primus consignatur in Cõsulatibus Fastis C. Sosio Senecione, & A. Cornelio Palma Coss. Hic ille Sosius Senecio, ad quem Plutarchus sua inscripsit Symposiaca: Cornelius verò Palma, bello Arabico feliciter confecto, clarissimus redditus est. Laudatur à Plinio[a] Traianus, quòd oblatum præsentis anni Consulatum accipere recusauit, sic dicente, cùm aggrediturus recensere res ab eo gestas anno secundo eius Imperij: Secundum Consulatum recepisti, quia Princeps & pater deferebat. At postquam ad te Imperij summa, & cùm omnium rerum, tum etiam tui potestatem dij tradiderint, tertium Consulatum recusasti, cùm agere tam bonum Consulem posses.] & post alia: Contigit ergo priuatis aperire annum, Fastosque referre: & hoc quoque redditæ libertatis indicium fuit, quòd Consul alius quàm Cæsar esset.] Quo ipso anno idem Traianus in Vrbem se contulit: cuius ingressum idem[b] auctor pluribus narrat; additque ipsum candidatum interfuisse comitiis tertij Consulatus, quem auspicatus est anno sequenti. Romam igitur regressus (inquit Dio[c]) multa in emendationem negotiorum publicorum, & beneficium bonorum, quos vehementer complexabatur, constituit. In puerorum alimenta in Italia dumtaxat multa largitus est.] sed hæc pluribus Plinius[d].

[a] Plin. in Paneg.

TRAIANI ADVENTVS ROMAM.
[b] Plin. ibid.
[c] Dio in Traiano.
[d] Plin. in paneg.

II. Hoc ipso anno, qui numeratur à passione Domini sexagesimus octauus, sanctus Ioannes Apostolus & Euangelista (vt auctor est Hieronymus[e]) Ephesi moritur, & iuxta eamdem vrbem sepultus est. Ad hunc ipsum annum secundum Traiani Ioannem peruenisse, pariter testatur Eusebius[f] ex Irenæo. Polycrates[g] quoque, Theologorum antiquissimus, scribens ad Victorem Romanum Pontificem, hæc habet de eiusdem Ioannis obitu: His accedit Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit: quique cùm esset sacerdos, πέταλον gestauit: qui denique martyr & doctor fuit, & Ephesi etiam obdormiuit.] hæc ipse, quæ Eusebius recitat. magnum sanè testimonium eiusdem loci Episcopi sanctitate & doctrina celebris, quem haud potuerunt latuisse quæ de Ioannis exitu vera essent: cui meritò omnes de Ioannis obitu debeant auscultare, cùm præsertim id ipsum Tertullianus[h] testatum expresse reliquerit, cùm ait: Translatus est Enoch, & Elias, nec mors eorum reperta est, dilata scilicet: ceterùm morituri reseruantur, vt Antichristum sanguine suo extinguant. Obiit & Ioannes, quem in aduentu Domini remansurum frustra fuerat spes.] hæc idcirco Tertullianus, quòd viuente adhuc Ioanne, multi sententiam Domini de eo dicentis ad Petrum, Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? quando & exiit sermo ille inter fratres, quòd discipulus ille non moritur] in eum sensum acceperunt, vt putarent Ioannem vsque ad Domini aduentum fore superstitem: nec satis fuit, Ioannem eos illa suspicione liberasse, cùm scripsit dicens: Et non dixit Iesus, non moritur.] significans nimirum, noluisse illis verbis, Sic eum volo manere donec veniam] vt non esset vsque ad illud tempus moriturus, intelligere.

S. IOANNIS APOSTOLI ET EVANGELISTAE OBITVS.
[e] Hier. de Scr. Eccl. in Ioan.
[f] Eusebius in Chronic.
[g] Apud Eus. lib. 1. c. 25.
[h] Tertul. lib. de anim. c. 50.

III. Semel igitur illapsus in discipulos Domini de immortalitate Ioannis error, licet ab ipso Ioanne videri potuisset esse omnino sublatus, sic tamen in nonnullos fuit postea propagatus, vt constanter etiam affirmarint, Ioannem adhuc viuere, eumdemque venturum cum Enoch & Elia, secundi aduentus Domini præcursoribus. Porrò qui primus opinionis huius reperitur assertor, habetur Hippolytus Portuensis, qui in breui illa tractatione de mundi consummatione sic ait: Prior ipsius aduentus præcursorem habuit Ioannem Baptistam: posterior verò, quo venturus est in gloria, Enoch & Eliam, & Ioannem Theologum exhibebit.] An non hæc refelluntur satis ab ipso Ioanne, dum in Apocalypsi[i] nonnisi duos fore Christi aduentus præcursores & testes apertè demonstrat? Quid ergo tertium addunt, eumdemque volunt esse Ioannem, cùm ipse duos tantùm futuros affirmet? At verò Ioannem (sicut est sors omnium hominum) certò certius esse defunctum, non tantùm quæ nuper sunt à nobis adducta significant, sed & aliorum antiquorum testimonia. Siquidem Eusebius[k] dum agit de Papia & Ioanne presbytero: Dixerunt, inquit, duos eodem nomine nuncupatos in Asia

ERROR DE IOANNIS IMMORTALITATE.
[i] Apoc. 11.
[k] Eusebius lib. 3. c. 33. & Hier. de Script. Eccl. in Ioan.

A Asia fuisse Ioannes; duoque illorum, nempe Ioannis Apostoli, & Ioannis discipuli, dixerunt Ephesi esse sepulchra, & vtrumque ad hanc vsque ætatem Ioannis nomine appellari.] Si ergo Eusebij tempore, qui claruit sub Constantino Magno, duo illa Ephesi ostendebantur sepulchra, quis de morte poterit dubitare? Certè nonnisi mortuorum solent esse sepulchra. Meminit eiusdem quoque sepulchri Ioannis Euangelistæ Chrysostomus[a], dicitque illud, sicut aliorum Apostolorum, esse manifestum: qui & alibi[b] de eodem ait, post mortem tamquam viuum, Ephesum curare. At non potuit hæc ipse ignorasse, qui Ephesi versatus est: quippe qui illic præfuit Synodo septuaginta Episcoporum, in qua amotus est gradu Episcopus Ephesinus: idque hi qui res ab eo gestas sunt prosecuti, testantur, Socrates[c], Sozomenus[d], Palladius[e], & alij[f]. Ad illud ipsum quidem Ephesi manens sepulchrum Ioannis Euangelistæ allusisse visus est Cælestinus Romanus Pontifex illis litteris, quas dedit ad Concilium Ephesinum, dum ait, reliquias eiusdem Ioannis Ephesi in honore haberi. idem habet Synodica Orientalium Epheso missa ad Senatum Constantinopolitanum; quæ omnes intexræ habentur in Actis[g] S S. Synodi Ephesinæ. Sed prætermittimus hîc de eadem veritate innumera penè recentiorum scriptorum testimonia, ac eorum præcipuè, qui in ipsum Ioannem Euangelistam commentarios edidere, cùm satis superque ex his historicæ veritati videatur esse consultum.

[a] Chryso. hom. 26. in epist. ad Hebr.
[b] Chrys. hom. in laud. 12. Apostol.
[c] Socrat. lib. 6. c. 10.
[d] Soz. l. 8. c. 6
[e] Pallad. in Dialog.
[f] Metaphrastes in vita eius.
[g] Act. Eph. Concil. edit. Pelt. tom. 2. c. 14. & tom. 3. c. 6.

Ceterùm qui eum adhuc viuere testati sunt, nec (quod patens esset) quæ dicta sunt de eius sepulchro negare possent, eo (dicam ne?) dementiæ prouenerunt, vt dicerent, eumdem intra sepulchrum illud adhuc viuere. Augustinus[h] enim de his agens, hæc ait: Sed cui placet, adhuc resistat, & dicat & asserat Apostolum Ioannem viuere; atque in illo sepulchro eius, quod est apud Ephesum, dormire eum potiùs, quàm mortuum iacere contendat. Assumat in argumentum, quòd illic terra sensim scatere, & quasi ebullire perhibetur: atque hoc eius anhelitu fieri, siue constanter, siue pertinaciter asseueret. Non enim possunt deesse qui credant, si non desunt qui etiam Moysem asserant viuere: quia scriptum est, eius sepulchrum non inueniri, & apparuit cum Domino in monte, vbi & Elias fuit, quem legimus non esse mortuum, sed raptum.] & post aliqua: Tradunt etiam, quòd in quibusdam scripturis, quamuis apocryphis, reperitur, quando sibi fieri iussit sepulchrum, incolumem fuisse præsentem, eoque effosso & diligentissimè præparato, ibi se tamquam in lectulo collocasse, statimque eum esse defunctum: vt autem isti putant, qui hæc verba Domini sic intelligunt, non defunctum, sed defuncto similem cubuisse; & cùm mortuus putaretur, sepultum fuisse dormientem; & donec Christus veniat, sic manere, suamque vitam scaturigine pulueris indicare: qui puluis creditur, vt ab imo ad superficiem tumuli ascendat, flatu quiescentis impelli.]

[h] Aug. in Ioan. tract. 124.

IV. DE IOANNIS SEPVLCHRO FABVLA.

V. QVID CREDITVM DE IOANNIS CORPORE.

Hæc de quorumdam opinione recitans Augustinus, quidnam ipse de ea re senserit, ex eius verbis intelligamus. sic enim ait: Huic opinioni superuacaneum existimo reluctari. Viderint enim, qui hunc locum sciunt, vtrum hoc ibi faciat, vel patiatur terra quod dicitur: quia & re vera non à leuibus hominibus id audiuimus.] ac demum: Si autem (quod magis creditur) ideo S. Ioannes ait, non dixisse Dominum, Non moritur; ne illis verbis, quæ dixit, hoc voluisse intelligi putaretur; corpusque eius in sepulchro eius exanime sicut aliorum mortuorum iacet: restat, vt, si verè ibi fit quod sparsit fama de terra, quæ subinde ablata succrescit; aut ideo fiat, vt eo modo commendetur pretiosa mors eius, quoniam non eam commendat martyrium (non enim eum pro fide Christi persecutor occidit) aut propter aliquid aliud, quod nos latet.] hæc de his Augustinus. Ex iis autem, qui eum re vera vita functum dixerunt, nonnulli adiecerunt, eiusdem corpus, refosso sepulchro, cùm non fuisset inuentum, illud opinandi dedisse occasionem, quòd è mortuis resurrexerit, ac pariter sicut Dei genitrix in cælum Ioannes assumptus fuerit. Porro rem gestam Nicephorus[i] in hæc verba describit:

OPINIO DE ASSVMPTO IOANNE IN CÆLVM.
[i] Niceph. lib. 18 cap. 42.

VI. Cùm enim dudum transitionem suam ad Deum, diemque & horam eius præuidisset, presbyteris ministrisque Ecclesiæ, & præterea quicumque essent flagranti fide fratribus assumptis, extra Ephesiorum vrbem progreditur: & cum eis in vicinum quemdam tumulum, quò frequenter ire precationi operam daturus solebat, conscendit. Vbi vehementius orans, Ecclesias Deo commendat: mox sarculis quibusdam & ligonibus celeriter sepulchrum sibi fodi præcipit: deinde eos qui tum aderant, arcanis de

Deo

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deo verbis, & præceptis optimis de fide, spe, & potissimùm dilectione (quippe dilectus A erat) erudit.] At quænam esse solerent eius argumenti verba Ioannis, Hieronymus docet his verbis: Beatus Ioannes Euangelista, cùm Ephesi moraretur vsque ad vltimam senectutem, & vix inter discipulorum manus ad ecclesiam deferretur, nec posset in plura vocem verba contexere, nihil aliud per singulas solebat proferre collectas, nisi hoc: Filioli, alterutrum diligite. Tandem discipuli & fratres qui aderant, tædio affecti, quòd eadem semper audirent, dixerunt: Magister quare semper hoc loqueris? Qui respondit dignam Ioanne sententiam: Quia præceptum Domini est; &, si solum fiat, sufficit.] hæc Hieronymus. Sed ad Nicephorum redeamus:

[a] Hier. in epist. ad Gal. lib. 3. cap. 6.

VII. Post hæc, corda eorum confirmans, Saluatori verbo commendat: postremoque illis in Domino saluere & valere iussis, vbi se crucis signo communisset, in monumentum descendit: operculumque ei imponere, & id firmius communire, denique reuerti eos B postea, sepulchrum aperire, diligenterque prospicere mandat. Hoc modo cùm ille, vt vestibus sepulchralibus amictus erat, in fossam descendisset, seque ad obitum composuisset; statim eo, qui iustis debetur, capitur somno: cùm quidem ad vltimam senectutem, post passionem Saluatoris Christi sexagesimooctauo anno, peruenisset. Et Ioannes quidem ita diem suum obiit. Dei autem ineffabilis & inuestigabilis gloria, ea quam ipse solus nouit hora illucescens, corpus eius terrenum & corruptibile in immortale & incorruptibile (ô miraculum ingens!) transmutauit, & in diuinum paradisum itidem, vt omnibus laudibus celebrandam Dei genitricem, quæ per gratiam mater eius fuit, recepit. Decebat quippe, & ipsum qui matris loco incorruptam semperque Virginem habuisset, & dilectus in primis mirificè Christo fuisset, fraterque adeò immortalitatis promptuarij extitisset, paulatim quodam modo immortalitatis participem fieri. Porrò die sequenti, C quibus id commissum fuerat, ita vt præceptum acceperant, ad monumentum venerunt; operculoque auulso, nihil ibi aliud, quàm sepulchralia lintea, repererunt.] hucusque Nicephorus.

VIII. ÆTAS IOANNIS. [b] Beda de sex ætat.

Cùm verò illud de Ioanne testatum habeatur, hoc ipso tempore, anno nimirum sexagesimooctauo à passione Christi, ex hac vita migrasse: quotnam annos tunc natus esset, antiquiorum neminem inuenimus affirmare. Beda[b] autem (quod vnde acceperit, minimè tradit) obiisse diem ait annum agentem nonagesimumoctauum: post ipsum Vsuardus[c] ponit nonagesimumnonum. Sed hæc quidem maiores latuisse, certum est; ac proinde, qui hæc scripsere, coniectura aliqua sibi probata dixisse potiùs, quàm certa aliqua antiquorum assertione firmasse: quòd nimirum (vt nuper dictum est) Hieronymi testimonio constaret, ad vltimam peruenisse senectutem. Ceterùm quomodo D præscriptum annorum numerum ex Hieronymi verbis existimant colligendum, si idem ipse Hieronymus[d] agens contra Iouinianum, affirmat Ioannem penè puerum esse electum à Domino? cùm alioqui, si dixerimus eum peruenisse ad dictum ætatis suæ annum nonagesimumoctauum, oportuerit eum tempore, quo vocatus est, fuisse natum annos viginti septem, tempore verò Christi passionis tricenarium fuisse: quibus si addas sexaginta octo annos, quibus vixisse constat post Dominicam passionem, impletur dictus à Beda noratus Ioannis ætatis numerus annorum nonaginta octo. Quamobrem ipsum à Hieronymo dissentire certum est, cuius hæc sunt verba: Sed cur, inquit, non Ioannes electus est virgo, primus Apostolorum? Ætati delatum est: quia Petrus senior erat: ne adhuc adolescens, & penè puer, progressæ ætatis hominibus præferretur.] & paulo inferiùs: Vt autem sciamus Ioannem tunc fuisse puerum, manifestissimè docent Ecclesiasticæ E historiæ, quòd vsque ad Traiani vixerit Imperium, id est, post passionem Domini sexagesimooctauo anno dormierit.] hæc ipse, à Beda (vt apparet) opinione dissentiens. Certè quidem antiquorum omnium assertione, & Ecclesiæ traditione eum à Domino adolescentem fuisse electum, certissimum est: quod & exprimunt antiquiores musiuo opere expressæ eiusdem Ioannis imagines, ex quibus non leue Ioannis ætatis deducitur argumentum: nam antiquiores Christianos, qui præsertim ex Gentibus credidissent, Christi, & Apostolorum, vel aliorum à quibus ingens aliquod beneficium consecuti essent, consueuisse honoris causa imagines coloribus expressas apud se retinere, testatur Eusebius[e].

[c] Vsuard. Martyrolog die 27 Decemb.

[d] Hier in Iouinian. lib. 1.

[e] Euseb. histor. lib. 7 c. 14.

IX. Ceterùm cum non adolescentulum putamus à Domino electum fuisse, vt pueritiæ confinis esset: sed (quod assequimur coniectura) à Domino vocatum esse annum agen-

A agentem vigesimumsecundùm, ac tribus ferme mansisse cum Domino, sicque tempore passionis eius natum annos vigintiquinque initiatum fuisse sacerdotio: nam ab ea ætate, diuina lege[a] Leuitis concessum erat, ministrare in tabernaculo fœderis, secundum editionem Septuaginta, quæ (vt sæpe diximus) hoc tempore penes Hebræos erat frequentiori vsu recepta: secundum verò Hebraicam, triginta annorum numerum fuisse præscriptum Hieronymus[b] tradit. Verùm secundùm Septuaginta interpretes, Hebræos iis temporibus admittere solitos ex præscripto legis ætatem annorum vigintiquinque ad functionem Leuiticam, tradit Philo in eo libro, cuius est titulus, De eo quòd deterius potiori insidiari soleat. Certè quidem ex legali instituto tum Dominum, tum etiam Apostolos multa esse mutuatos, sæpè superius dictum est. Non ergo ætate minorem fuisse Ioannem, cùm tempore nouissimæ cœnæ sacerdotio initiatus est, nec maiorem, adductæ à nobis ra-B tiones facilè persuadent. Ex his igitur omnibus, secundùm initam à nobis de ætate Ioannis rationem, dicendum esset, cum annos natum nonaginta tres ex hac vita migrasse. Huic nostræ sententiæ Epiphanius[c] fauisse videtur, dum ait, Ioannem scripsisse Euangelium post annos nonaginta vitæ suæ, cùm Ephesum reuersus est: quod contigit triennio ante obitum. Sic itaque cùm sit apud omnes pariter in confesso, Ioannem hoc anno secundo Traiani Imperij esse mortuum, impossibile esse patet vt ad annum nonagesimumoctauum peruenerit, neque, quod Cedrenus[d] ait, diem obierit annos natus sex supra centesimum.

IOANNIS SACERDOTIVM.

[a] Num. 8.

[b] Hier. in Ezechiel. lib. 3. c. 11.

[c] Epiph. hær. 52

[d] Cedren. in Compend.

At verò sic vita functus est, sed non quidem martyrio, vt aliqui existimarunt, quòd dixisset Dominus: Calicem meum bibetis.] non enim voluit dicere (vt interpretatus est S. Ioannes Chrysostomus[e]) Martyrij corona potiemini, & violenta morte, sicut & ego, à C vita decedetis. Nam & calicem bibisse dicitur, quòd Romæ in dolium feruentis olei (vt suo loco dictum est) vt moreretur, immissus est: consummasset q. semel coeptum martyrium, nisi aliud de eo statuisset diuinum consilium. quamobrem à maioribus martyr est etiam appellatus: sic enim eum nominat Polycrates Ephesiorum Episcopus, cuius sententiæ superius recitatæ hæc sunt verba: Ioannes, qui supra pectus Domini in cœna recubuit: qui, cùm esset sacerdos, πέταλον gestauit: qui denique martyr & doctor fuit, Ephesi etiam obdormiuit.] Vltimus omnium Apostolorum ad annum hunc vsque Ioannes mansit in vita ceteris iam antè diuersis in locis martyrio vita functis. Hinc est quòd Epiphanius[f] ait: Præteriit generatio Apostolorum, à Petro inquam, vsque ad Paulum, & Ioannem, qui etiam diu fuit in mundo, vsque ad Traiani tempora.] Discipulorum autem Domini aliqui visi sunt remansisse superstites, vt inter alios Simeon Hierosolymorum Epi-D scopus, de quo suo loco dicturi sumus.

IOANNIS QVOMODO MARTYR.

[e] Chrysost. in Matth. hom. 66.

[f] Epiph. hær. 66.

XI. ONESIMVS EPISCOPVS EPHESINVS

Ioanne igitur in hunc modum morte sublato, Onesimus Pauli discipulus eiusdem loci factus Episcopus, his Traiani temporibus eamdem curauit Ecclesiam; prout Ignatius[a], qui sub eodem Imperatore glorioso martyrio vita functus est, ad ipsos Ephesios scribens affirmat, cùm ait: Excepi numerosam vestram multitudinem in Onesimo, viro numquam satis ob charitatem prædicando, vestro autem Episcopo.] & inferiùs: Onesimus supra modum laudat vestrum decentem compositumque ordinem, quòdque omnes secundùm veritatem viuitis, & quòd inter vos nullus sit hæresi locus, sed nec audiatur nomen illius.] hæc & alia huiusmodi Ignatius de laudibus Ecclesiæ Ephesinæ, de qua superiùs pluribus actum est; florentissimæ sanè; quam Paulus, Ioannes, atque olim Timotheus vitæ sanctitate atque doctrina pariter illustrassent: quod non prætermisit ad laudem eorum idem Ignatius, eadem ad eos scripta epistola, his potissimùm verbis: Faxit Deus vt E assequar vt inueniar in sortem Ephesiorum Christianorum, qui & cum Apostolis in virtute Iesu Christi semper conuersati sunt, cum Paulo, & Ioanne, & fidelissimo Timotheo.] hæc ipse, qui & eadem epistola complures memorat Ephesios nobiliores inter ceteros Christianos, haud dubium Ioannis, Timothei, atque Pauli discipulos: meminit & de Polycarpo eiusdem Ioannis alumno. At de Ioanne satis, qui nouissimus omnium Apostolorum (vt dictum est) diem obiisse creditur.

[a] Ign. epist. 14

IESV

Universidad de Deusto
Biblioteca

IESV CHRISTI ANNVS 102. | CLEM. PAP. ANNVS 10. | TRAIANI IMP. ANNVS 3.

I.

Anno Redemptoris nostri centesimosecundo, adscribitur Fastis tertius Traiani Consulatus, in quo habuit collegam Frontonem & ipsum tertiò Consulem: meminitque eiusdem Consulatus Martialis [a] in epigrammate, quo pro ipso precatur numina: sed pluribus Plinius [b], vt cùm de Traiano ait: Recepit tertium Consulatum, vt daret: nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non sustinerent tertiò Consules esse nisi cum ter Consule.] Quo anno, nono Kalend. Decembris, sanctus Clemens Romanus Pontifex in Chersoneso, quo fuerat relegatus, martyrio coronatur, cùm sedisset annis nouem, mensibus sex, & diebus totidem, numerando ab vltima die vacationis sedis Cleti. Quod autem ad tempus spectat: non tantùm citatus sæpiùs liber de Romanis Pontificibus, sed & Eusebius [c], atque Hieronymus [d] æquè affirmant obiisse diem tertio anno Traiani. Ait enim Hieronymus de ipso agens: Obiit tertio Traiani anno, & nominis eius memoriam vsque hodie Romæ extructa custodit ecclesia.

[a] Martial. lib. 11.
[b] Plin. in Panegyr.
CLEMENTIS PAPAE MARTYRIVM.
[c] Euseb. histor. lib. 3. c. 28.
[d] Hier. de Script. Eccl. in Clem.

II.

Quod verò pertinet ad eius martyrium, & admiranda quædam ab eo gesta in Chersoneso trans Pontum: tam apud Latinos quàm Græcos vetus extat historia, quam fusiùs descriptam Græcè habes in Epitome Recognitionum eiusdem Clementis, ibique ab antiquo scriptore positam appendicem, à Perionio Latinitate donatam. Eamdem quoque Metaphrastes [e] ex antiquioribus monumentis vnà cum cæteris ab se descriptis Vitis Sanctorum edidit: & ne quis existimet eam esse recèns inuentam, habes eius historiæ assertorem Gregorium Turonensem [f], qui ante mille propemodum annos ex ea scribebat. Quòd verò Traianus hominem, quem in adeò remotas Orbis partes relegasset, iterum vexaret, nonnisi illa causa præcessit, quòd Clemens (vt citata nuper de eius martyrio Acta testantur) cùm virtute præclarissimi miraculi ibi editi, tum etiam Euangelica prædicatione, omnem ferè illam prouinciam ad Christi religionem perduxit, quorum opera & Gentilium deorum sunt simularca confracta, & septuaginta diuersis in locis ecclesiæ excitatæ. Non enim potuerunt hæc latere Traianum: quid autem egerit, cùm illa accepisset, eadem Acta his verbis significant:

DE ACTIS MARTYRII S. CLEMENTIS.
[e] Metaphr. die 23. Nouemb.
[f] Greg. Turon. de glor. mart. c. 35. & 36.

III.

Cùm ergo odiosa narratio peruenit ad Traianum Imp. quòd illic ad innumerabilem multitudinem auctus esset populus Christianorum: missus ab eo fuit Præses Aufidianus, qui plurimos Christianos diuersis tormentis sustulit. Videnséque omnes ad martyrium cum gaudio accedentes, cessit multitudini, solum autem sanctum Clementem cogens sacrificare. Sed videns eum tam esse firmum ac stabilem in Domino, & nolle omnino à sua dimoueri sententia, dicit lictoribus: Accipite eum, & ducite in medium maris, & proiicite in profundum, ne possint Christiani tollere eius corpus, & pro deo eum colere. Cùm ergo factum esset, vniuersa multitudo Christianorum adstans flebat in littore. Post hæc autem dixerunt Cornelius & Phœbus eius discipuli: Omnes oremus vnanimes, vt ostendat nobis Dominus martyris sui reliquias. Orante autem populo, retrocessit mare in sinum suum ad tria ferè milliaria: per siccum autem egressi populi, inuenerunt in figura templi marmoreï paratum à Deo habitaculum, & illic situm corpus S. Clementis, & anchoram, cum qua fuit proiectus, prope ipsum iacentem. Reuelatum verò fuit eius discipulis, ne reliquias è loco tollerent: quibus etiam hoc fuit responsum, quòd singulis annis in die suæ decertationis cessurum sit mare venientibus, septem dies siccum eis iter præbens.] hæc & alia multa de miraculis illic edi solitis: sed habetur illud celebrius, quod oratione eiusdem loci Episcopi S. Ephræm martyris est memoriæ perpetuæ commendatum.

REPVLCHRVM CLEMENTIS

IV.

Narrant eadem quoque ex Græcis Nicephorus, ac Latini pariter: quæ quidem omnia Passione Clementis antiquitus in Ecclesia legi solita, æquè fuisse descripta, idem qui suprà Gregorius Turonensis testatur, sic dicens: Clemens martyr (vt in Passione eius legitur) anchora collo suspensa, in mare præcipitatus est. Nunc autem in die solemnitatis eius recedit mare per tria milliaria, siccumque gradientibus iter præbet, quo ad sepulchrum martyris peruenitur: ibique vota reddentes, orantes populi regrediuntur

MIRACVLVM INSIGNE.

CHRISTI 102. | CLEM. PAP. 10. | TRAIANI IMP. 3.

diuntur ad littus.] Pergit narrare illud insigne miraculum de puero illic incuria parentum relicto, ac post annum viuo ibidem inuento: cui veritati (vt apparet) cùm tam Latini quàm Græci pariter adstipulentur, eademque ex scriptione antiquissima noscantur accepta, de his dubitandi nullus videtur locus esse iure relictus, nisi illis tantummodo, qui cælum palmo metiri contendunt, illis inquam, qui admiranda Dei opera humanæ audent infirmitati subiicere. Quonam autem tempore inde corpus sancti Clementis translatum sit Romam, suo tempore dicturi sumus. De loco autem Clementis exilij atque mortis; quòd ab aliis in Chersoneso Lyciæ, vel (vt habet liber de Romanis Pontificibus) in Græcia habetur esse sepultus; consule à nobis notata in Romano Martyrologio.

[a] Rom. Martyrolog. die 25. Nouembr.

V.

Quod verò ad cæteras à Clemente res gestas pertinet, hæc in eodem libro de Romanis Pontificibus scripta leguntur. Hic fecit ordinationes per mensem Decembrem: creauitque presbyteros decem, diaconos duos, & Episcopos per diuersa loca vndecim.] At quod spectat ad ea quæ ab eodem esse scripta feruntur: Scripsit (inquit S. Hieronymus [b]) ex persona Romanæ Ecclesiæ ad Ecclesiam Corinthiorum valdè vtilem epistolam, quæ & in nonnullis locis etiam publicè legitur.] sed de ea satis to- mo primo actum est. Deinde subdit: Fertur & secunda eius nomine epistola, quæ à veteribus reprobatur; & disputatio Petri & Apionis, longo sermone conscripta, quam Eusebius in tertio historiæ Ecclesiasticæ volumine coarguit.] hæc Hieronymus; qui agens contra Iouinianum [c], alias plures ab eodem Clemente affirmat scriptas esse epistolas, easdemque de virginitate sermonibus textas. Testatur & S. Epiphanius [d], Clementem Romanum Pontificem suis litteris Encyclicis (sic enim eas appellat, quòd omnibus Ecclesiis communes essent, & per manus traditæ singulis, vniuersum Christianum orbem circumirent) virginitatem egregiè prædicasse: quæ cùm suo tempore extarent integræ, in sanctis (vt ait) Ecclesiis legebantur. At de his iterum superius, cùm de oborto schismate Corinthiorum, Domitiani tempore actum est, opportunè meminimus.

SCRIPTA CLEMENTIS
[b] Hieronym. de Script. Eccles. in Clemente.
[c] Hieron. contra Iouinian. lib. 1.
[d] Epiph. hæres. 30.

VI.

Cùm igitur tam Hieronymi, quàm etiam Epiphanij, qui eas probè norunt, testimonio, cuiusnam argumenti fuerint epistolæ à Clemente conscriptæ, satis superque exploratum habeatur: diuersi planè generis esse eas quæ Clementis nomine editæ habentur, nemo non videt, cùm in illis nulla sit de virginitate instituta narratio: quamobrem illas ab Epiphanio atque Hieronymo citatas, magno Ecclesiæ damno periisse, dolendum est. Sed & mirandum, quomodo accidisse potuerit, vt Encyclicæ illæ per totius Orbis Ecclesias circumlatæ ac circumlectæ epistolæ, quarum complura exscripta essent exemplaria, omnino perierint; & quæ ad certas personas missæ essent, manserint integræ & illibatæ: duæ nimirum illæ, quæ ad Iacobum datæ habentur, & quæ ad Iulium & Iulianum est scripta, ac demum quarta ad Hierosolymitanos missa: quæ autem reliqua est ad omnes Episcopos inscripta, æquè Encyclica dici potest, non tamen ex illis, in quibus de virginitate intexta tractatio erat. Sed quòd duæ ex iis à Ruffino Aquileiensi translatæ dicantur, valde dubito: Nam Gennadius [e] de Ruffino agens, in cunctis à se è Græco editis versionibus præfationem præponere consueuisse testatur: adeò vt quæ sine prologo reperiuntur esse translata, non Ruffini, sed alterius esse opus, affirmet. Cuius autem fidei sint ac firmitatis quinque illæ, quæ eiusdem Clementis titulo notatæ habentur, in his non laboro: tu consule quæ tum ab aliis, tum verò à Francisco Turriano [f] locupletiùs sunt disputata: satis nobis visum, rem his paucis egisse.

DE CLEMENTIS PAP. R. EPISTOLIS.
[e] Gennadius de vir. illust. c. 17
[f] Turrianus aduersus Magdeburg. lib. 2.

VII.

Sed mirati sumus, Ecclesiæ hostes omnem admouisse arietem, atque adeò laborasse, vt primas illas decretales epistolas Romanorum Pontificum fide minuerent, atque irritas prorsus redderent, perinde ac si his fundamentis tota Ecclesiæ ædificatio inniteretur, quibus conuulsis, esset protinus collapsura. Absit vt Dei Ecclesia, columna & firmamentum veritatis, tanta veritatis testandæ laboret inopia, vt, si ex illis petitæ probationes deessent, causa caderet: cùm tam in his quæ spectant ad sincera dogmata statuenda, quàm in iis quæ pertinent ad rectam disciplinam Ecclesiasticam declarandam, referta habeat locupletissima promptuaria probatissimæ veritatis, cuius nulla prorsus possit vmquam de impostura esse suspicio. Quamobrem consultò quidem, cùm agendum est nobis cum iis de Ecclesiasticis controuersiis, ab earumdem

NON INNITENDVM APOCRYPHIS

Universidad de Deusto
Biblioteca

epistolarum citatione interdum abstinemus, ne vnis his armis indigere credamur, quorum acies ipsorum obiectionibus retusa videri possit: cùm ad faciendam vindictam in nationibus & increpationes in populis (quod habet Psalmus [a]) ex sanctæ Ecclesiæ armamentario validiora arma suppetant ac fortiora. Ipsa namque est turris Dauid, quæ ædificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium; vbi inter alia arma gladius ille (eiusdem Dauid sententia [c]) æstimatur validior, quo aliquando vsus esset etiam hostis. Sed ad scripta Clementis redeamus: quæ si nos diutiùs detinebunt, lector ignoscat.

[a] Psal. 149. [b] Cantic. 4. [c] 1. Reg. 21.

VIII. NOMINE CLEMENTIS SCRIPTA.

Multa quidem nomine Clementis scripta fuisse supposita, nemo iure poterit dubitare. Nam eius titulo insignita ferebatur disputatio, longo (vt ait S. Hieronymus [d]) sermone conscripta, quam Eusebius in tertio historiæ Ecclesiasticę volumine coarguit. sunt enim hæc eius [e] verba: Iam verò quidam alia item opera, verbosa illa quidem & prolixa, heri propè & nudius tertius, perinde quasi illius essent, introduxerunt: quæ quidem disputationes Petri & Apionis continent, quorum apud veteres nulla omnino fit mentio: nam puram illam & sinceram Apostolicæ Orthodoxæque doctrinæ notam minimè retinent.] hæc Eusebius. Porrò eius fingendi operis inde suppeditatum videri poterat argumentum, quòd Apio Alexandrinus eodem planè tempore quo Philo (vt vidimus) legatus pro Alexandrinis Romam se contulit; ac sicut Philoni tunc Petrus innotuit, quo & familiarissimè vsus est, ita etiam eius aduersario Apioni notus fuerit: & quem constaret Iudæorum fuisse infensissimum hostem, quos scripto commentario maledictis impetisset, & contumeliis adspersisset, cum Petro etiam Iudæorum omnium spectatissimo fingeretur certamen iniisse. Nisi potiùs dicere velimus, de alio Apione ea fuisse conficta, illo nimirum Plistonicensi, diuerso ab illo Alexandrino, de quo superiùs prolixiùs actum est: illum nempe socium fuisse Simonis magi, & altercatum esse cum Petro, in libro decimo Recognitionum Clementis habetur expressum. Sed missa istæc faciamus.

[d] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Clemente. [e] Euseb. hist. lib. 3. c. 32.

IX. DE CONSTITVTIONIBVS ELEMENTIS

Ab eodem Clemente scriptæ traduntur Constitutiones Apostolorum, quas non ignorauit antiquitas: nam S. Athanasius [f] eas Doctrinam Apostolorum Clementinam appellat, ea nimirum ex causa, quòd sit operis eius exordium: Audite doctrinam sacram, &c.] Agnouit eas S. Epiphanius [g]: vsi sunt iisdem, qui his antiquiores atque recentiores in Ecclesia claruerunt celebres scriptores Ecclesiastici; quorum seriem, qui pro eodem commentario scripserunt apologias, texuerunt; sed ita tamen, vt à nemine inter libros canonicos sint receptæ, sed inter apocrypha ab omnibus adnumeratæ. In illorum sanè classem adleguntur ab Athanasio [h] & aliis; sed non sic quidem (quod de multis accidit) vt penitus improbentur: nam quæ de iis esset Patrum sententia, Epiphanius [i] declarat his verbis, cùm aduersus Audianos agit: Ceterùm ad hoc afferunt falsò iidem Audiani Apostolorum Constitutionem (*eo enim nomine commentarium ipsum appellat*) quæ apud multos in ambiguo est, sed non reprobata. Omnis enim regularis ordo in ipsa habetur, & nihil à fide adulteratum, neque à confessione, neque ab Ecclesiastica gubernatione & regula. At verò dictum à quo accipiunt de Paschate, prædicti malè interpretantur, & per ignorantiam aliter intelligunt, &c.] hæc ipse. Verùm sicut aliqua, quæ in eis sunt, hæretici sunt perperam interpretati; ita etiam ab iisdem multa fuisse corrupta, canon [k] nomine Sextæ Synodi testari videtur. Aliqua insuper in eas ex Græcorum fontibus effluxisse, mihi facilè persuadeo; vt quòd de ieiunio sabbati penitus interdicto in ipsis [l] habetur expressum. Sanè quidem haud alia scripta esse à Clemente Romano Pontifice, quàm quæ Romanæ Ecclesiæ Petrus & Paulus Apostolorum principes tradidissent; aut eamdem Ecclesiam aliam accepisse traditionem ab ea, quam ex Apostolica institutione eorum Pontifex confirmasset, par est existimare. At de ieiunio sabbati, primo Annalium tomo est fusiùs disputatum.

[f] Athanas. in Synops. & ex nona epist. [g] Epiphan. haref. 45. & 70. [h] Athanas. in Synopsi. [i] Epiph. haref. 70. [k] Sext. Synod. c. 2. apud Theol. [l] Const. Apost. lib 5. c. vlt. & lib. 7. c. 24.

X.

Rursum verò post octauum librum Apostolicarum Constitutionum, ab eodem Clemente appendicem esse additam titulo, περὶ συντάξεως, de compositione rerum Ecclesiasticarum canones, Photius [m] tradit: sicque quòd in codice Constitutionum Apostolicarum, quæ à Clemente dicerentur conscriptæ, iidem Apostolici canones essent appositi, ab eodem auctore illos esse editos nonnulli existimarunt, cùm alioqui complures codices absque Clementis titulo illos habeant. Inde fortasse accidit, vt absque Clementis

[m] Phot. in Clement.

Clementis nomine, Gelasij censura [a] liber canonum Apostolorum adnumeretur inter apocrypha. At licet in Græcis codicibus, eo modo quo diximus, titulis Clementis esset inscriptus tamen, quòd certa ratio ac perspicua demonstratio afferri non posset, eos ab ipsis Apostolis esse statutos, Dionysius Exiguus, summæ suorum temporum æstimationis vir, vt qui à doctissimo viro Cassiodoro [b] mirificè prædicetur, cùm è Græco eos in Latinum verteret, rogatus non à Stephano Papa (vt opinatus est Sixtus [c]) sed (vt habet Cassiodorus [d]) à Stephano Episcopo Salonitano, eiusmodi operi præposuit inscriptionem: Incipiunt Ecclesiasticæ regulæ sanctorum Apostolorum, prolatæ per Clementem Ecclesiæ Romanæ Pontificem: quæ ex Græcis exemplaribus in ordine primo ponuntur: quibus quamplurimi quidem consensum non præbuere facilem; & tamen postea quædam constituta Pontificum ex ipsis canonibus assumpta videntur.] hæc Dionysius apud Cresconianam Collectionem. haber eadem verba idem auctor in ipsa epistola ad eumdem Stephanum Episcopum Salonitanum scripta, quam editioni ipsorum canonum Apostolicorum præfixit: quæ hic describisse voluimus, ne quis adeò miretur, si Gelasius, qui eadem ferme vixit ætate, eumdem commentarium notet apocryphum: siquidem si in omnibus certum exploratumque esset, ea ipsa omnia ab Apostolis fuisse statuta, planè inter hagiographa, interque ipsos canonicos diuinæ Scripturæ libros recensenda fuissent: quod inconsultè nimis feciisse reprehenditur Damascenus [e], dum recensendo libros canonicos, post librum Apocalypsis mox subdit: Canones denique sanctorum Apostolorum per Clementem concinnati.]

[a] Concil. Rom. de libr. apocr. [b] Cassiod. de diuin. lect. c. 23. [c] Sixt. Bibliot. lib. 2. [d] Cassiod. vbi sup. c. 23. [e] Damasc. de fid. orthodox. lib 4. c. 18.

DE CANONIBVS APOSTOLORVM.

XI. CANONES APOSTOLORVM QVOMODO APOCRYPHI.

Quòd ergo inter canonicos libros non sunt adnumerati, ea ex parte, quòd auctoritate careant ab Apostolis esse omnino sancitos, apocryphi dici meruerunt: qua etiam ratione S. Athanasius [f] eiusdem Clementis scripta inter apocrypha illa connumerat, quæ ab antiquo Scripturarum canone essent aliena, postea verò recepta, vt Esther, Iudith, Tobiæ, & aliorum. Sic igitur ea ratione, quòd cùm Apostolorum nomine censerentur, non essent in canone librorum noui Testamenti, meritò sunt apocryphorum censura signati: quòd verò à sanctis Patribus priuatim, & à sacris Synodis publicè sunt recepti, meritò authentici dici debent. Qua habita consideratione, Isidorus (non ille sanctus Episcopus Hispalensis, vt multi, nomine decepti, sunt opinati, sed ille dictus cognomento Mercator, vt suo loco dicemus) in præfatione suæ Collectionis hæc habet: Denique propter eorum auctoritatem ceteris Conciliis præposuimus canones qui dicuntur Apostolorum (licet à quibusdam apocryphi dicantur) quoniam plures eos recipiunt, & sancti Patres eorum sententias Synodali auctoritate roborauere, & inter canonicas posuere constitutiones.] hæc Isidorus, quæ descripsimus ex vetustissimo codice, nulli quidem (audacter dico) antiquitate secundo, quem penes nos habemus in nostra bibliotheca: quam esse veram germanamque lectionem, atque illi præstare, quæ in Hispano codice habetur scripta, & à Gratiano [g] descripta, quisque poterit facilè iudicare. Nam quid est, quod habetur: Nec sancti Patres illis assensum præbuere, pro eo quòd ab hæreticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur?] Vnde ista manifesta probatio, quòd ab hæreticis traditi fuerint? Quis vmquam talia reperitur dixisse? Et quæ conuentio lucis ad tenebras, cùm nihil in illis quinquaginta, nisi quod Catholicam Apostolicamque doctrinam, & sanctissimam morum disciplinam redoleat, sit inuenire? Et quomodo rursus non mendacissimè dictum est, sanctos Patres non esse illis assensos, cùm vix sit reperiri Catholicum scriptorem Ecclesiasticum, vel sacrum conuentum Episcoporum, penes quem aliquis ex canonibus illis non inueniatur pari consensione probatus? Exposa igitur falsa Isidori lectione, illa prorsus verior atque probatior esse cognoscitur, quam idem Gratianus [h] paulo inferiùs ex legitimo atque germano textu reddidit.

[f] Athan. ex nona epist. & sup. in Synopsi. [g] Dist. 16. c. 1. [h] Dist. 18. c. 4.

XII.

At licet ea ex parte, qua diximus, iidem canones censeantur apocryphi, quòd sit incertum ab ipsis Apostolis esse conscriptos (neque enim qui pro illis fortissimam scripsit defensionem Franciscus Turrianus [i] hoc contendit, quòd ab Apostolis scripti fuerint, sed sine scripto traditos, à Clemente scriptorum memoria consignatos) tamen quòd nonnisi ex traditione Apostolica eos manasse sanctissimi Patres exploratum haberent; ea de causa in primis factum est, vt, qui omnium disertissimi habentur Romani Pontifices, Innocentius, Leo, Gelasius, atque Gregorius, sic ex illis videantur periisse

[i] Turrian. ad-uersus Magdeburg. li. 1. c. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CANONES APOSTOLICI QVOMODO RECEPTI.

auctoritatem, vt tamen Apostolorum nomine speciatim citare canones temperauerint; vt ex locis ab eodem auctore [a] collectis, quos breuitatis causa prætermittimus recensere, facilè potest intelligi. quod & nos in Gregorio demonstramus, qui, scribens [b] ad Romanum defensorem, dum admonet ne permittatur Episcopus cum mulieribus habitare, hæc habet in fine: Hoc tantummodo adiecto, vt (sicut canonica decreuit auctoritas) vxores, quas castè debent regere non relinquant.] Quæ quidem ex Apostolico canone citata esse, nulli potest esse dubium, dum & summam illius canonis à Dionysio, qui eos in Latinum vertit, eidem præfixam, Gregorius recitauit. Est autem huiusmodi in Collectione Cresconiana, vbi singula à Dionysio posita verba descripta habentur: Vt Episcopus aut presbyter vxorem suam, quam debet castè regere, non relinquat.] sequitur ibi canon sextus: Episcopus aut presbyter, &c.] Eadem quoque ratione vetera sacra Concilia, siue œcumenica, siue prouincialia, quo um catalogum idem qui suprà auctor [c] suo intexuit commentario; cùm eosdem Apostolicos canones citare, recensere, vel restituere, vel quoquo modo commemorare oportuit; potiùs ipsorum sententiam, quàm verba, & generatim antiquitatis nomine, quàm speciali attestatione canonum Apostolorum, descripserunt. At quid hoc, nisi (quod dictum est) nomen incertum, & ob id apocryphum, veritas autem & firmitas rei esset in omnibus explorata? Sanè quidem quicquid ex veneranda antiquitate in S. Dei Ecclesia ad posteros dimanauit, id non aliundè fluxisse quàm ex fontibus Apostolicis, Patres omnes, quorum summa fuit in Ecclesia cum sanctitate coniuncta eruditio, sæpiùs testati sunt; quorum sententias, cùm de traditionibus Apostolicis egimus, superiùs recitauimus: vt non sit opus, in re tam solida firmaque, & certissimè probata, diutiùs immorati.

[a] Dist. 20. c. 1.
[b] Gregor. lib. 7 epist. 39.
[c] Turrian. aduersus Magdeburg. lib. 1. c. 12. 13. 14.

XIII. NVM ALITER QVAM GELASIVS SENSERINT POSTERIORES ROMANI PONT.

Sed cùm qui à Gelasio inter apocrypha recensiti sint canones Apostolici, à quibusdam verò qui post aliqua sæcula vixere, Romanis Pontificibus probati videantur, & Concilij œcumenici testimonio rati firmique habeantur: quo modo id accipiendum sit, operæpretium est intelligere. Est igitur Leonis Papæ Quarti epistola [d] ad Episcopos Britanniæ, in qua hæc inter alia leguntur: Quibus autem in omnibus Ecclesiasticis vtimur iudiciis, sunt canones Apostolorum, aliter, qui dicuntur Apostolorum, Nicænorum, Ancyranorum, &c.] Testatur & Rhemensis Episcopus, sanctam Romanam Ecclesiam Apostolicos canones custodire; eosdemque custodiendos esse, per Hadrianum Papam mandasse. Verùm quod ad Hadrianum spectat, nihil huiusmodi ab eo statutum reperitur: sed auctor respectum habuisse videtur, quasi idem Pontifex receperit Sextam Synodum, ac eius canones; in cuius canone secundo de octoginta- D quinque Apostolorum canonibus recipiendis est constitutio promulgata: extat enim epistola Hadriani ad Tharasium, ex qua fragmentum malè citatur à Gratiano [f]: non enim, vt ponit, dixerat Hadrianus: Sextam Synodum [g] sanctam recipio cum omnibus canonibus suis] sed vt habet germana versio Anastasij, in hunc modum, secundùm ea quæ proposita fuerant à Tharasio: Quare easdem sanctas sex Synodos suscipio cum omnibus regulis, quæ iure ac diuinitus ab ipsis sunt promulgatæ.] sed de canonibus Sextæ Synodi suo loco fusiùs agendum est: longiorem namque ea res exposcit indaginem. Sanè hæc & alia, quæ de auctoritate canonum Apostolorum à recentioribus nonnullis scripta habentur, non sunt huiusmodi, vt his quæ à Gelasio vel aliis dicta superiùs recitauimus, contraria videantur. Nam ne sic quidem ab aliquo Romanorum Pontificum, vel Concilio œcumenico probantur iidem canones, vt verè E sint Apostolorum, ac proinde in diuinæ Scripturæ canonem inferendi: sed quòd quæ in eis decreta esse noscuntur, ab omnibus æquè recepta esse videantur. A qua quidem sententia minimè Gelasius discrepat; quippe qui ex eis, quæ in illis habentur, sæpè videatur mutuatus testimonium & auctoritatem, vt ex compluribus locis à Turriano [h] collectis facile est peruidere. Quis enim non recipiat vt authenticos, quos à Patribus & sanctis Synodis nouerit esse in firmam auctoritatem acceptos, atque vnà cum aliis sacris canonibus simul intextos?

[d] Dist. 20. c. 1.
[e] Hincmar. de var. eccl. c. 18
[h] Turrian. aduersus Magdeburg. li. 1. c. 15

XIV.

Sed iam de numero ipsorum agendum: nam Apostolicorum canonum nomine tam præclaro, vt honestissimo velamento, error irrepsisse cognoscitur: quod perspicuè demonstrabimus. Scimus in primis Zepherini [i] Papæ citari solitam epistolam de sexaginta vel septuaginta (duplex enim est lectio) sententiis, ab Apostolis & aliis quamplurimis

[i] Zepher. epi. 2

DE NVMERO CANONVM APOSTOLORVM.

A plurimis Episcopis præfixis ac traditis, obseruandis. Certè quidem qui primus è Græco sermone canones Apostolicos in Latinum vertit accuratissimus atque fidissimus interpres Dionysius, Græcus auctor, & inter Latinos magna cum laude diu versatus, quinquaginta tantùm reperit: quamobrem opinati sunt nonnulli, sexaginta illas sententias, quinquaginta iis canonibus à Dionysio translatis contineri. Sed quicquid sit, quinquaginta tantùm canones, eosdemque à Dionysio in Latinum translatos, nouit antiquitas, qui in noua editione quadragintanouē numero continentur, ita vt vltimus habeatur ille quo agitur de trina in baptismate mersione. Equidem qui his supersunt vsque ad numerum octogesimumquintum, quos habet canon ille qui dicitur Sextæ Synodi, postea emanarunt.

XV. CANONES ADVLTERINI APPOSITI.

Magnam verò impostura faciunt suspicionem tum canon ille sexagesimusquintus, B qui apud Theodorum [a] est sexagesimussextus, tum qui de libris canonicis omnium postremus habetur. Priori enim cùm excommunicatione plectendus statuatur laicus, & depositione clericus, qui sabbato ieiunauerint; quomodo, quæso, tot tamque disertos antiquos Patres, qui de ieiunio sabbati instituerunt disputationem, canon ille præteriit, vt à nemine citatus reperiatur? Vel quonam pacto, obsecro (quod & superiùs diximus) Romana Ecclesia contra omnium Apostolorum canonem sabbati ieiunium suscepisset, vel eorum Episcopus Clemens id fieri permisisset, qui, quod statuissent Apostoli & ipse scripsisset, perquàm optimè sciret? Vel quomodo ex traditione Petri & Pauli, Apostolorum principum eiusmodi diei sabbati ieiunij sibi vendicare est solita eadem Ecclesia obseruantiam, quam Apostolorum canoni penitus aduersari nosset? Sed de ieiunio sabbati satis superque superiùs primo tomo. Rursum verò quod ad nouissimum illum canonem spectat, quo libri canonici recensentur: ecquis vmquam antiquorum Latinorum atque Græcorum adnumerare inter canonicos libros præsumpsisset Apocalypsim, quam scisset in Apostolorum canone prætermissam, qui vel saltem causam aliquam eiusmodi silentij non adduxisset? certè quidem sancto Hieronymo auctore superiùs demonstratum est, à Latinis omnibus & antiquioribus Græcis æquè fuisse receptam. Vel quid est, quòd cùm de his frequens inter Patres oborta sit controuersia, nemo penitus reperiatur, qui eiusmodi Apostolorum canonis vel saltem obiter meminerit?

[a] Theod. Balsa. in Nomoc.

XVI. CANON DE LIBRIS CANONICIS SVPPOSITVS.

At omnino futilis & manis est tergiuersatio illa, quòd, cùm Ioannes nouissime omnium scripserit, nimirum Domitiani tempore, quo ceteros Apostolos iam ex hac vita D migrasse ferunt, illos latuerit liber Apocalypsis, sicque nulla ab illis de eo facta sit mentio. Certè hac ratione, nec eiusdem Ioannis Euangelij, quod post Apocalypsim, vel eodem ferme tempore scriptum fuit, eosdem oportuit meminisse; sicut nec aliquarum canonicarum epistolarum, quas nouissimè ab earum auctoribus fuisse scriptas ostendimus. Sed quoniam ea à Clemente oportuit esse addita, nulla subest ratio vt Clementem Romanum Pontificem latuerit Apocalypsis. At quis non videat hæc esse facta ex sententia posteriorum Græcorum, à quibus Apocalypsim non esse receptam, tum Hieronymi auctoritate, tum etiam exemplis compluribus demonstrauimus? verùm de his plura superiùs. Quod item ad eumdem spurium canonem spectat, tacco in præsentiarum dicere de sacris libris veteris Testamenti, vt Esdræ, Iudith, Tobiæ, Sapientiæ, & Ecclesiastici, qui omnes in eo canone omittuntur. Ceterùm quis æquo animo ferat, vt eodem canone inter canonicos libros, octo libri Constitutionum Clementis & duæ eius epistolæ recensitæ habeantur? Quis vmquam tam Græcorum quàm Latinorum scriptorum, aut quænam ex sacris Synodis, tam in Oriente quàm in Occidente E antiquitus celebratis, quæ texuerunt catalogum canonicorum librorum, inter eos adnumerauit Constitutiones Clementis? Nouerunt eas quidem, & complures easdem sunt venerati, sed nequaquam eius æstimationis esse quisquam illorum putauit, vt inter canonicas eas scripturas adnumeraret. Præteriissent ne, si Apostolorum hoc monuisset auctoritas, & Clementis vniuersalis Ecclesiæ Episcopi chirographum consignasset? At qui nomine Sextæ Synodi fertur canon [b] (quòd noscerentur magni esse periculi, omnes canones illos octoginta quinque æquè probari) sic se illos probare dicit, vt tamen inter libros canonicos non recipiendas tradat Constitutiones Clementis, quòd ab hæreticis fuerint adulteratæ.

[b] Sext. Synod. c. 2.

XVII.

His igitur de auctoritate & numero canonum Apostolicorum discussis; illi tantùm

Universidad de Deusto
Biblioteca

CANONES APOST. QVI ATHENIIS.

nobis ex Apostolicis fontibus canones fluxisse iure videri possunt, qui vel à Patribus inter alios sacros Conciliorum canones sunt recepti, vel Romanorum Pontificum auctoritate firmati, aut in communem vsum Ecclesiasticæ disciplinæ transisse noscuntur. Quæ enim ab Apostolis tradita essent, & ad posteros temporum successione dilapsa, ea summorum Pontificum auctoritate, Conciliorum decretis, & vniuersalis Ecclesiæ consuetudine roborata ac penitus stabilita esse, vt nefas sit his aduersari, quis poterit dubitare? His includi quinquaginta illa capitula à Dionysio è Græco translata, certissimum est. Alia superaddita, duobus illis exceptis, sic aliis in locis posita esse noscuntur, vt in dubium æquè reuocari possit, an inde accepta fuerint, vel in ea translata. Sed vtcumque acciderit: quòd sancta Ecclesia ea probasse noscatur, siue quòd ab Apostolis fuerint instituta, siue quòd Conciliorum decretis fuerint confirmata, meritò iureque authentica habeantur.

XVIII.

Ceterùm quod pertinet ad Apostolos (ne & hoc dicere prætermittamus) consueuisse ipsos obortas controuersias communi consessu atque consensu statutis quibusdam regulis definire; quæ facta sunt Hierosolymis[a], cùm de legalium vsu agitata est controuersia, satis apertè significant. sed de his superiùs actum est fusiùs. Sanè quidem non tantùm de legalibus actum esse in eo Hierosolymorum conuentu, sed & de aliis rebus ad Ecclesiæ regimen pertinentibus Apostolos per dies quindecim pertractasse, appendix ad epistolam Apostolorum apud Clementem[b] his verbis declarat: Atque epistolam quidem misimus: nos verò per aliquot dies mansimus Hierosolymis, simul deliberantes quæ ad communem vtilitatem & ad corrigendas res pertinebant.] At Sophronius[c] tunc eos canones putauit fuisse statutos, cùm Paulus Hierosolymam veniens (vt ipse scribit ad Galatas[d]) mansit apud Petrum diebus quindecim: quod nobis haudquaquam probatur; nondum enim primo illo Ecclesiæ ortu eas obortas esse causas apparet, vt necesse fuerit tot sancitis legibus opportunitati Ecclesiæ consulere; cùm liqueat, Apostolos, nonnisi nouis emergentibus causis, nouas regulas instituisse.

[a] *Act. 15.* QVOMODO AB APOSTOLIS DICANTVR CANONES INSTITVTI.
[b] *Clem. constit. lib. 6. c. 12*
[c] *Sophr. hom. de agon. Petri & Pauli.*
[d] *Galat. 1.*

XIX.

Tradunt alij, Antiochiæ ab Apostolis ad sedandas controuersias illic exortas, habitam esse Synodum: idque auctoritate Pamphili martyris, cuius fragmenta recitat Turrianus[e], sibi vendicant, qui & canones illos in compendium redactos recenset. Certè quidem Innocentius Romanus Pontifex, in epistola[f] ad Alexandrum Episcopum Antiochenum, ciusmodi Synodi Apostolicæ meminisse videtur, his verbis agens de Ecclesia Antiochena: Vbi (inquit) & nomen accepit religio Christiana, & quæ conuentum Apostolorum apud se celeberrimum meruit: quæque Vrbis Romę sedi non cederet, nisi quod illa per transitum meruit, ista apud se susceptum consummatumque gauder.] hæc ipse. Sed quinam hi canones fuerint, ab eodem auctore summatim descriptos hic intexere, haud erit otiosum. Est enim canon primus ordine, vt credentes in Dominum Iesum, quos illius temporis homines (vt habent Acta[g]) appellabant Discipulos, dicerentur Christiani. Secundus, ne baptizatus, Iudaico more circumcideretur. Tertius, vt omni nationi ad Ecclesiam aditus pateret, nec quisquam à Christiana religione excluderetur. Quartus, de vitanda auaritia, & quæstibus iniquis. Huic iunctus est canon quintus ordine, de vitio gulæ coercendo, curiositateque vitanda ludorum, qui in theatris exhiberi soliti essent, deque abstinendo à iuramento. Sextus ordine, de vitanda scurrilitate & moribus Gentium.

SYNODVS ANTIOCHENA APOSTOLORVM.
[e] *Turrian. aduers. Magdeburg. lib. 1. c. 25.*
[f] *Innoc. epist. 18.*
[g] *Act. 11.*

Quæ omnia quòd desiderari videantur in canonibus Apostolicis, ea videtur esse causa, eb quam recensita habeantur in Constitutionibus[h] eiusdem Clementis, illo excepto, qui septimus ponitur ordine, ex Græco in hæc verba redditus: Ne decipiantur saluati ob idola: sed pingant ex oppositio diuinam humanamque manufactam, impermixtam effigiem Dei veri ac Saluatoris nostri Iesu Christi, ipsiusque seruorum, contra idola & Iudæos. Neque errent in idolis, neque similes fiant Iudæis.] hucusque verba canonis. At ne impostura suspiceris, habes hunc ipsum canonem citatum in Concilio Nicæno secundo[i], à Gregorio Pessinuntis Episcopo in hæc verba in epitomen redactum: In Antiochena Synodo sanctorum Apostolorum dictum est, Saluatos non debere amplius ob idola aberrare, sed certandum esse ante iconem Dei hominisque Iesu Christi Domini nostri.] hæc ibi concisè & perperam translata, vt ex Græca editione, quam idem qui suprà describit auctor, perfacilè colligi potest. Fuisse quidem in ipsa

XX.

[h] *Clem. constit. lib. 7. c. 23* CANON DE SACRIS IMAGINIBVS.
[i] *Concil. Nicæn. Act. 1.*

A in ipsa primitiua Ecclesia, tempore Apostolorum, cultum venerabilium imaginum, superiùs tomo primo demonstrauimus. Vltimus verò ille recensetur canon, de non admittendo Iudaicorum delectu ciborum. Sed hæc hactenus de Synodo Antiochena, & canonibus Apostolorum.

Inter alia scriptorum eiusdem Clementis monumenta recensentur Circuitus Petri; qui ab aliis interdum, Itinerarium Clementis; ac rursum, Recognitionum Clementis nomine, libri illi decem sunt appellati. Re vera à Clemente eius argumenti libros esse conscriptos, nulla fuit apud antiquos dubitatio: sed eos, adhuc ipso Clemente viuente, ab Ebionæis hereticis fuisse deprauatos, S. Epiphanius[a] testatur, sic dicens: Vtuntur (*Ebionæi scilicet*) & alijs libris, nimirum Circuitionibus Petri appellatis, per Clementem scriptis, multa corrumpenres in ipsis, & pauca vera relinquentes. veluti ipse

XXI. CLEMENTIS ITINERARIVM.
[a] *Epiphan. hæres. 30.*

B Clemens per omnia redarguit in epistolis, quas scripsit, Encyclicis.] & paulo pòst: Itaque in Circuitionibus in torum se ipsos transtulerunt, mentientes contra Petrum multis modis, quasi ipse quotidie se in aquam merserit purificationis gratia, vt ipsi faciunt. ab animatis item & à carnibus ipsum abstinuisse, & ab omni edulio ex carnibus facto dicunt, velut ietiam ipsi faciunt, &c.] Ab Eunomianis quoque eosdem esse corruptos, Ruffinus[b] affirmat.

[b] *Ruffin. in præfat. ad Gaudē.*

Merito igitur iureque Gelasius in Romano Concilio recensuit eundem commentarium inter apocrypha: Itinerarium, inquit, nomine Petri Apostoli, quod appellatur, S. Clementis libri decem, apocryphum.] citantur iidem libri, vt à Beda[c], nomine historiarum Clementis, quòd fortasse exhorrerent lectores nomen apocryphum, prout fecisse visus est qui Recognitionum nomen indidit: translati enim eodem titulo habentur à

XXII.
[c] *Beda de rat. temp. c. 3. & in Act. c. 5.*

C Ruffino Aquileiensi, vt ipse in præfatione illis præfixa, à se scripta ad Gaudentium, profiterur: de quo non est qui dubitare debeat, cùm Gennadius[d] hoc ipsum de Ruffino testetur. Feruntur eorumdem librorum Epitomæ, sed quæ interdum aliquid habeant amplius ab his quæ in ipsis Recognitionum libris narrantur. Verùm eodem vtique nomine iidem censeri debent: nam Recognitionum duo fuisse volumina, in aliquibus inter se diuersa, idem Ruffinus in sua ad Gaudentium præfatione testatur. Sed quam habet appendicem de ipsius Clementis martyrio, esse alterius qui ea ex Actis passionis eius mutuatus est, manifestè satis apparet. Temperasse quidem Patres ab eorumdem librorum vsu, nemo est qui antiquorum libris assuetus non intelligat. Clemens Alexandrinus aliquando & Origenes interdum eos citasse reperiuntur: de aliis verò neminem facilè

RECOGNITIONVM LIBRI IMPROBATI.
[d] *Gennad. de Script. Eccles. & de vir. illustrib. c. 17.*

D puto testimonium reperire, vel rarò admodum. Quamobrem consultius nobis visum, ab iisdem in nostris Annalibus abstinere: insulsis enim fabulis eosdem esse refertos, prudentes omnes, qui eos accuratè perlegerint, puro cognoscent.

Traditio est insuper, Clementem Romanum Pontificem, quem acceperat à S. Petro ritum offerendi sacrificium, Missam nempe ipsam, Romanæ Ecclesiæ scriptis consignatum reliquisse. cui quidem traditioni Proclus[e] adstipulatur his verbis: Multi quidem & alij diuini pastores, qui Apostolis successerunt, ac Ecclesiæ rectores, sacrorum illius diuinæ Missæ mysteriorum rationem explicantes, scriptis mandatam Ecclesiæ tradiderunt. In quibus primi & clarissimi sunt beatus Clemens, summi illius Apostolorum principis discipulus & successor: qui sacrosancta illa mysteria, à sanctis Apostolis sibi reuelata, in lucem edidit.] hæc de Clemente Proclus Episcopus Constantinopolitanus; cui & alij Græcorum, qui de sacris ritibus commentarios scripsere, pariter assenserunt: licet nonnulli putarint, per Liturgiam Clementis, intelligi quæ de eo-

XXIII. MISSA CLEMENTIS.
[e] *Habetur edit. tom. 4. Bibloth. sanct.*

E dem sacratissimo sacrificio ab eodem scripta habentur in Constitutionum[f] libris septimo & octauo. Ceterùm quæ Latinis, vniuersæque Occidentali Ecclesiæ præscripta est sacræ Missæ forma, quibusdam exceptis quæ sunt addita vel mutata, non tantum ab ipso Clemente, sed ab ipso Apostolorum principe Petro sibi vendicat antiqua traditio; cùm eius institutionis nullum aliud sit principium & originem demonstrare. At de scriptis Clementis iam satis. Fuisse quidem Clementem omni scientia egregiè imbutum, cùm alij, tum sanctus Eucherius[g] eiusmodi de eo scripto elogio declarauit, sic dicens: Clemens vetusta prosapia Senatorum, atque ex stirpe Cæsarum, omni scientia refertus, omniumque liberalium artium peritissimus ad hanc iustorum viam transiit, itaque etiam in ea excellenter efflorvit, vt principi quoque Apostolorum successor extiterit.]

[f] *Clem. constit. lib. 7. c. 25. 26. 27. & lib. 8. c. 15. cum seq.*
[g] *Eucher. epist. ad Valer.*

Clemente

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 102. 103.	CLEM. PAP. 10.	TRAIANI IMP. 3.4.

XXIV. TEMPVS VACATIONIS SEDIS.

Clemente igitur martyrio vita functo, cessasse Episcopatum eius diebus viginti vno A
amplius, habet liber qui dicitur Damasi de Romanis Pontificibus. Verùm si successoris electio Romæ (vt creditur) facta est, longiori tempore sedem vacasse, dicendum est: antè enim quàm Chersoneso trans Pontum posita de Clementis martyrio certum nuncium Romam deferri posset, vt de successore eligendo possent haberi comitia; complures alios dies, immo & menses, ante electionem eius qui in locum ipsius subrogandus esset, interlapsos, quisque sibi facilè persuadet: re vera autem cessasse sedem Pontificiam vsque ad mensem Aprilis anni sequentis, quæ dicturi sumus in Anacleto facilè declarabunt.

XXV. PERSECVTIO PERSEVERAT.

Ceterùm nequaquam morte Clementis persecutio in Christianos excitata quieuit: B
nam cùm alij martyres, tum successor Clementis Anacletus sub eiusdem Traiani Imperio (vt suo loco dicemus) martyrio coronati sunt. Licet enim Traianus bellis, quæ aduersus barbaros parabat, euocaretur ab Vrbe; qui tamen præfecturam vrbanam gerebant (quòd moris sit magistratus gerentes obsecundare animis Principum) haud segniter rem gesserunt. In reliquis autem, quod ad politicum regimen spectat, hoc præsertim anno, quo idem Imperator Consulatum tertium gessit, adeò se æquum præbuit, vt (quod scribit Plinius[a]) abiturus è Consulatu, iurarit, nihil se contra legem fecisse: quippe qui licet Christianos sit iniquissimè persecutus, tamen quòd legibus Romanorum peregrina religio vetaretur, in Christianos lege agere, qui non tantùm peregrinam, sed & nouam superinducerent, qui & ipsos Romanorum deos detestarentur, sanctum piumque censeret. Hoc item ipso anno, cùm Traianus tertium gereret Consulatum, & quartum Consul iam designatus esset, mense Octobri allectos sequentis anni designat C
Consules C. Plinium Iuniorem, & Cornutum Tertullum eius collegam. hæc ex eiusdem Plinij Panegyrico, de quo pluribus anno sequenti. Delegit hos Traianus prudentissimos viros, quos Consularibus honoribus exornaret. Qualisnam Plinius esset, manifestum omnibus erat: & de Cornuto Tertullo ipsius Plinij consule testimonium in epistola quam de eo ad Pontium scripsit[b].

[a] Plin. in Panegyr.

[b] Plin. lib. 5. epist. 15.

IESV CHRISTI ANNVS 103.	ANACLETI PAP. ANNVS 1.	TRAIANI IMP. ANNVS 4.

I. Sequitur annus Domini centesimustertius, quo Traianus Imp. quartum[1] gessit D
Consulatum vnà cum Sex. Articuleio, aliter Aurunculeio: sic eum nominat Spartianus in Hadriano. Meminit Plinius[a] de quarto Consulatu Traiani mox post tertium subsecuto: quem cùm gerere recusaret, Senatus rogauit, immo & iussit. sunt enim hæc Plinij verba: Quo iustiùs Senatus, vt susciperes quartum Consulatum, & rogauit, & iussit.] Quo item anno (vt nuper in fine anni superioris est dictum) C. Plinius Iunior & Cornutus Tertullus honorarium Consulatum gesserunt, designati anno superiori atque allecti. Certè quidem eumdem C. Plinium & collegam Cornutum Tertullum, non ordinarium, sed allectum Consulatum hoc anno gessisse, argumento sunt quæ idem Plinius ait in Panegyrico pro gratiarum actione Traiano dicto, superiori anno, cùm tertium Consul esset; vt inter alia dum ait: Ergo non alia nos pagina, quàm te Consulem accipiet; & nostra quoque nomina addentur Fastis, quibus ipse perscriberis.] significans nimirum, ipso Traiano hoc anno quartùm Consule, addendum quoque Fastis tam suum quàm collegæ nomen: eodem sanè modo, quo de Frontone oratore ab Augusto suffecto Consule creato Ausonius scribit, quærendum fuisse quibus Consulibus gesserit Consulatum: ea nempe ratione, quòd Consules ordinarij nomen darent anno; suffecti verò sic adderentur Fastis honoris causa, vt sub ordinarijs Consulibus honorarium dicerentur gerere Consulatum. Sed de his alias: hæc autem pro certa ratione temporum consignanda breuiter attigisse volumus, quod magni interest ex Consulatu Plinij pariter intelligere, quando item Proconsulem egerit in prouincia. E

[a] Plin in Panegyr. dict. in suo Consul.

[1] PLINII CONSVLATVS QVALIS.

II. ANACLETVS PAPA CREATVR. Hoc eodem anno, tertia die mensis Aprilis, Anacletus natione Græcus, patre Antiocho creatur Christianæ religionis summus Pontifex, seditque (vt habet liber de Romanis Pontificibus, ac pariter indices Vaticani) annos nouem, menses tres, & dies decem;

CHRISTI 103.	ANACLETI PAP. 1.	TRAIANI IMP. 4.

A decem: ex die nempe obitus eius, qui ponitur decimustertius Iulij, dies pariter ordinationis eius facilè colligi posse videtur, habita simul ratione annorum sedis ipsius. Ceterùm quòd eodem textu ab his diuersa penitus chronologia designetur per Consules ab alio aliquo superadditos: vt hæc confutata cognoscas, consule quæ superiùs primo tomo Annalium in ipso limine successionis Romanorum Pontificum, nempe in Lino Petri successore, sunt dicta.

Quod verò ad res externas seu profanas pertinet: in hunc vsque annum Traianum III.
Romæ commoratum esse, ex his quæ habet idem Plinius in Panegyrico, facilè potest intelligi: huius quoque anni exordio Vrbe profectum esse aduersus Decebalum Regem Dacorum, tum ex his quæ scribit Dio[1], tum aliis antiquis monumentis, satis perspicuè demonstratur. Antehac Vrbe non recessisse, sæpè citatus Plinij Panegyricus fidem B facit. Prima igitur hæc profectio fuit aduersus Decebalum Regem: nam (vt vidimus suprà) anno secundo sui Imperij Romam se contulit: vbi rantisper (inquit Dio) commoratus est, dum expeditionem in Dacos parauit, nempe toto tertio suo Consulatu: quarto verò, nempe hoc anno, cum exercitu profectus, cum hoste conflixit, quem obtinuit ingenti edita cæde. Tunc, cùm vulneribus ligamenta suis deessent, propriæ vesti non pepercit, quam in lacinias conscissam sauciatis partitus est. Militibus, qui in ea pugna conciderant, aras constitui, & annua parentalia peragi voluit.] hæc & alia Dio de parta ab eo de superbissimo Rege victoria: etenim quem Domitiani ignauia reddiderat ferocissimum, eumdem humi procumbentem & se adorantem excepit, & perdifficiles pacis conditiones subire coegit; rebusque compositis in Italiam rediens cum triumpho, Dacici est cognomentum adeptus. quæ omnia Dio. Hæc autem fa- C
cta sunt Consulatu ipsius quarto, hoc videlicet anno: quod & vetus inscriptio docet his verbis[b]:

[1] DECEBALVS VICTVS.

[1] Dio in Traiano.

IMP. CAESAR. DIVI. NERVAE. F. NERVA. TRAIANVS
AVGVSTVS. GERMANICVS. DACICVS. PONTIF. MAXIMVS
TRIB. POT. IIII. COS. IV. VICTO. DECEBALO

[b] Panuin lib. 2. Fast. hoc anno.

Difficillimi belli res præclarissimè gestæ vix apud vnum Dionem breui compendio IV.
perstrictæ inueniuntur: quamobrem multa esse silentio inuoluta, omnes existimant. Sed quæ apud nostros antiquitus de quodam nobilissimo exercitus duce sub Traiano scriptis mandata, & alijs monumentis consignata reperimus, prætermisisse nolumus. In rebus gestis sanctorum Eustathij & sociorum, in earum narrationis exordio, Traiani exercitus dux magnopere commendatur, Placidus nomine, idemq. ipse postea Christianus, D
Eustathius nominatus, qui sub armis egregiam Romano Imperio aduersus hostes nauarit operam, domi militiæque spectatus. Cùm verò mente recolimus Placidum illum virum clarissimum, eiusdem Traiani olim in bello Iudaico commilitonem, qui agebat Magistrum equitum, cùm Traianus ipse ductor esset (vt superiùs dictum est) legionis decimæ; cumque egregia virtus eius in rebus bellicis à Iosepho magnopere commendetur; in eam facilè adducimur opinionem, vt eiusmodi ex tempore, nomine, & rerum studiis comparata coniectura, eumdem ipsum esse putemus, qui in his à Traiano aduersus barbaros paratis bellis primum militiæ ordinem duxit, ac deinde ad religionem Christianam capessendam diuinitus (vt eius habent Acta) vocatus, tandem vnà cum suis sub Hadriano (vt suo loco dicturi sumus) martyrium glorioßissimè consummauit. Verùm quòd coniectura res agitur, quæ quantumlibet probabilibus admodum nitatur indiciis; E
quid de his prudens lector opinari velit, liberum esto.

DE PLACIDO DVCE.

[1] Ioseph. de bel. Iud. lib. 3. c. 3. 4. & lib. 4. c. 2 lib. 5. c. 3. & in vita sua.

IESV CHRISTI ANNVS 104.	ANACLETI PAP. ANNVS 2.	TRAIANI IMP. ANNVS 5.

ANno sequenti, qui numeratur Domini centesimusquartus, Sura II. & Seruiano I.
Coss.[1] C. Plinius Secundus, post functionem superioris anni Consulatus, more maiorum prouinciam suscepit administrandam: tributa autem est illi Bithynia, vt ipse suis ad Traianum de aduentu suo in prouinciam litteris datis affirmat. Quòd verò Romanæ consuetudinis esset (vt docet Varro[2]) de rebus diuinis primùm; ac subinde agere de humanis: Proconsulis quoque munus erat, cùm prouinciam ingrederetur, ædes

[1] Spartian. in Hadriano. Plin. lib. 10 epist. 28

[2] Varro de lingua Latina.

sacras

Universidad de Deusto
Biblioteca

sacras[a] & opera publica circumire; sicque, ne quid detrimenti religio pateretur, attendere: cùm alioqui apud Plinium nihil religione esset antiquius, quippe qui inter alios magistratus ab eodem Imperatore Auguratum acceperat[b]. Id ipsum egregiè præstitisse, literæ ab eo ad Traianum scriptæ declarant; vt cùm de transferenda vetustissima æde Matris deorum in locum decentiorem, ipsum consuluit[c]. Sed quod magis magisque illi displicuit in prouincia inuenisse, illud fuit; religionem Christianam adeò coalitam & propagatam, vt iam templa viderentur esse deserta, perrariqué inuenirentur qui diis sacrificia immolarent. Huic enim prouinciæ olim Petrus Apostolus (vt dictum est superiùs) Euangelium prædicauerat; & in ea credentes scriptis litteris stabilierat. Neque tantùm verò Bithyniam, sed & illi confinem Pontum repletam fuisse hoc sæculo Christianis, qui Gentilium deorum superstitionem execrarentur, apud Lucianum in Pseudomante testatum habes. Immensa igitur Christianorum multitudine, quos in prouincia inuenerat, permotus Plinius, quòd in omnes animaduertere durum admodum videret, quid agendum foret, scripta epistola[d] in hæc verba Traianum consuluit.

[a] l. 7. ff. de offic. Procons.
[b] Plin. lib. 10. epist. 8.
[c] Plin. lib. 10. epist. 58. 59.
PLINIVS PROCONSVL IN BITHYNIA.
[d] Plin. lib. 10. epist. 97.

II. PLINII EPISTOLA AD TRAIANVM.

Solemne mihi est, domine, omnia de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui numquam: ideo nescio quid & quatenus aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitaui, sitne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri, nihil à robustioribus differant: detúrne pœnitentiæ venia, an ei qui omnino Christianus fuit, desiisse non prosit: nomen ipsum etiam si flagitiis careat, an flagitia cohærentia nomini puniantur. Interim in iis, qui ad me tamquam Christiani deferebantur, hunc sum secutus modum. Interrogaui ipsos, an essent Christiani: confitentes, iterum ac tertiò interrogaui, supplicium minatus: perseuerantes duci iussi. Neque enim dubitabam, qualecumque esset quod faterentur, pertinaciam certè & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alij similis amentiæ; quos, quia ciues Romani erant, annotaui in Vrbem emittendos. Mox in ipso tractatu (vt fieri solet) diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens: qui negant se esse Christianos, aut fuisse; cùm, præsente me, deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri, thure ac vino supplicarent: præterea maledicerent Christo: quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt re vera Christiani. ergo dimittendos putaui. Alij ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt, & mox negauerunt: fuisse quidem, sed desiisse, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. omnes & imaginem tuam & deorum simulacra venerati sunt: ij & Christo maledixerunt.

III. CONVENTVS CHRISTIANORVM MATVTINI.

Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpæ suæ vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum inuicem: seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria commiterent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis, morem sibi discedendi fuisse, rursumque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium: quod ipsum facere desiisse post edictũ meum, quo secundùm mandata tua hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri, & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inueni, quàm superstitionem prauam & immodicam. Ideoque dilata cognitione, ad consulendum te decucurri. Visa est mihi res digna consultatione, maximè propter periclitãtium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, vtriusq. sexus etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim ciuitates tantùm, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio peruagata est, quæ videtur sisti & corrigi posse. Certè satis constat, propè iam desolata templa cœpisse celebrari, & sacra solemnia diu intermissa reperi, passim venire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inueniebatur. Ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si sit pœnitentiæ locus.] hucusque Plinij epistola ad Traianum.

IV. LOCORVM EPISTOLAE PLINII ELVCIDATIO.

Quod igitur ait, quosdam Christianorum ante triennium, quosdam verò ante plures annos, ac rursum nonnullos etiam ante viginti annos à Christiana religione desciuisse; ad tria hæc tempora (quod superiùs dictum est, hîc quoque repetere non erit inutile) allusisse videtur, nimirum cùm ante triennium per Traianum excitata est persecutio,

A cutio[a], vel cùm ante plures annos Domitianus eos persecutus est, ac denique cùm longè antè Nero est aggressus persequi Christianos. Quòd verò se sacramento dicit obstringere Christianos non ad scelus, sed ne quicquam perperam facerent: non puto de sacramento iuramentum esse intelligendum, cùm nulla vetus consuetudo fuisse in Ecclesia ostendi possit, qua, ne peccarent, iuramento promittere Christiani adigerentur. Vnde in eam potiùs adducimur sententiam, vt existimemus idem esse apud Plinium sacramentum, quod sacrum ritum; verbisque Christianorum locutum, ipsam sacræ Eucharistiæ sumptionem sacramentum appellasse, quòd eam quidem non aliis impartirentur, quàm iis qui mundi essent, & vitæ prauæ abdicationem sponderent in futurum. Gentiles quidem mutuam illam inter Christianos fieri solitam sacræ Eucharistiæ communicationem, in deteriorem partem accipere consueuisse, perinde ac symbolum esset
B aliquod inter se initæ coniurationis (sicut Catilina poculo sanguinis sibi deuinxisse[a] traditur sceleris socios) docet Minutius Felix in Octauio, & alij qui olim pro Christianis scripserunt aduersus Gentiles apologias. Sed hàc ex parte Plinius Christianos excusat, quòd non ad scelus patrandum eo se obstringerent sacramento, sed ad peccatum omne vitandum. Quòd verò his peractis potestas fieret recedendi, ita tamen vt rursum conuenirent ad capiendum cibum promiscuum; Christianorum Agapen significare voluisse, secundùm ea quæ à nobis superiùs dicta sunt, mihi facilè persuadeo. Ceterùm quod spectat ad conuentus antelucanos: non Traiani tantùm edicto, quo (vt ait) hetæriæ, hoc est, ipsa sodalitia vetita erant; sed quòd lege duodecim tabularum nocturnæ coitiones essent prohibitæ, ipsi videbantur Christiani iure plectendi: & ob illud maximè, quòd nouam ac peregrinam, Romanæ superstitioni contrariam, religionem inducerent. Quid
C verò ad Plinij consultationem Traianus rescripserit, videamus: sunt autem huiusmodi[b]:

[a] Sallust. in Catil.
[b] Apud Plin. lib. 10. epist. 98.

V. TRAIANVS AD PLINIVM.

Actum, quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum, qui Christiani ad te delati fuerunt, secutus es. Neque enim in vniuersum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt: si deferantur & arguantur, puniendi sunt. Ita tamen, vt qui negauerit se Christianum esse, idque re ipsa manifestum fecerit, id est, supplicando diis nostris, quamuis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine auctore verò propositi libelli, nullo crimine locum habere debent: nam & pessimi exempli, nec nostri sæculi est.] hæc Traianus.

VI. [a] l. libellorum. ff. de accusat. & inscript. [b] Tertullian. in Apolog. c. 2.

At quod ad libellos accusatorios sine auctore propositos attinet: iure quidem eos
D notatos esse oportere Consule, & die, atque iudicis nomine, insuper & nomine accusatoris inscriptos, Iurisconsultus[a] admonuit. Ceterùm quòd Christianos inquiri vetuit; Tertullianus[b], cùm meminit de huiusmodi Imperatoris rescripto, hæc ait: Atqui inuenimus inquisitionem quoque in nos prohibitam. Plinius enim Secundus cùm prouinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis; ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cetero ageret, consuluit Traianum Imperatorem: allegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canendum & Christo & Deo, & ad conferendam disciplinam; homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cetera scelera prohibentes. Tunc Traianus rescripsit: hoc genus inquirendum quidem non esse, oblatos verò puniri oportere. O sententiam necessitate confusam! negat inquirendos, vt innocen-
E tes: mandat puniri, vt nocentes: parcit, & sæuit: dissimulat, & animaduertit. Quid re-metipsum censura circumuenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non & inquiris, cur non & absoluis?]

TRAIANI RESCRIPTVM VARIILLAT.

VII. [a] Euseb. histor. lib. 3. c. 27.

Eusebius[a] quoque pluribus meminit de eiusmodi Traiani rescripto, ac demum subdit: Hoc vbi factum esset, etsi feruor persecutionis acerbæ in nos intentatæ quodam modo extinctus fuit; tamen his qui nobis mali aliquid ingerere cupiebant, non minor relicta videbatur occasio; dum hic quidem populus, illic autem cuiusque generis magistratus parabat insidias. Sic vt quamuis palàm & apertè non persequerentur, figillatim tamen in quacunque prouincia suam in nos redintegrarent crudelitatem, & complures Fideles pro Christo decertantes variis martyrij generibus obtruncarentur.] hæc Eusebius. Sed quòd apud eum eiusmodi Plinij & Traiani litteræ ponuntur anno vndecimo eiusdem Imperatoris; ex his quæ superiùs dicta sunt de profectione Plinij in prouinciam,

ALIIS DIVERSIS VIIS CHRISTIANI EXAGITATI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uinciam, cuius magistratus exordio eædem datæ videntur, erroris redargui iure posse videtur. Quod verò ad persecutionem pertinet; haudquaquam, quòd vetarentur inquiri, eam sæuire desiisse, vel tepuisse dixerimus: nam quod accusationi atque delationi locus esset, satis amplus aditus ad eos persequendos cunctis patefactus videbatur: etenim quosnam temperasse putandum ab accusatione illorum, si, secundùm quod prædixerat [a] Dominus, tradendi essent à parentibus, fratribus, cognatis, atq. amicis? Si insuper (quod suis locis vberiùs dicturi sumus) cessantibus etiam Imperatorum edictis (Gentilis populus sua sponte vbique locorum in Christianos, vt in deorum hostes, solerent insurgere, acerbissimámque ea de causa in eos persecutionem excitare: quomodo eos ab accusatione Christianorum temperasse dixerimus? Sed hæc ex iis quæ sequentibus singulis ferè annis dicturi sumus, manifestiora reddentur.

[a] Luc. 21.

VIII. CIVES ROMANI OMNES ROMAE PASSI.

Verùm & illud ex eisdem Plinij litteris obseruandum est, Proconsules sic animaduertere solitos in Christianos quoslibet, vt tamen quos nouissent Romana ciuitate donatos, Romam more maiorum transmitterent iudicandos. Ex quibus possumus intelligere, immensum planè fuisse numerum martyrum, qui Romæ sunt passi: quippe quoniam non ex iis tantùm qui Romæ agerent Christiani, quorum innumera erat propemodum multitudo, ob confessionem nominis Christi vltimo supplicio adigebantur; sed nobiliores qui essent toto orbe Romano Christiani, ad subeundum Romæ iudicium capitis amandari solerent: vt factum scimus eiusdem Traiani temporibus de sancto Ignatio Episcopo Antiocheno, Onesimo Episcopo Ephesino, & aliis.

IX. ASIANI CHRISTIANI MARTYRII CUPIDISSIMI.

Ceterùm tantum abfuit, vt Plinius fuerit assecutus, quod spe vana conceperat fieri posse, vt si Christianis pœnitentiæ (quod ait) locus daretur, quòd profitebantur, esse desinerent, ac proinde Christiana religio extingueretur: quin potiùs adeò in immensum creuerit multitudo Christianorum in Asia, in qua & Bithynia erat, vt vnius tantummodo ciuitatis populus frequens, quòd conferto agmine, vt pro Christo mortem oppeteret, liberaliter se offerret; Arium Antoninum tunc in Asia Proconsulem (quod scribit Tertullianus [b]) in stuporem magnum adduxerit. sed de his suo loco vberiùs est dicendum. Quinam autem fuerint martyres, quos fortes in confessione persistentes Plinius (vt ipse scribit) duci iussit; nullam apud Græcos vel Latinos mentionem inueni: vt vel hoc vno exemplo planè intelligas, innumeros esse propemodũ martyres, quorum nõ tantũ Acta obliuioni data sint, sed & omnis memoria ab Ecclesiasticis tabulis penitus exciderit.

[b] Tert. ad Scapul. c. 5.

IESV CHRISTI ANNVS 105.	ANACLETI PAP. ANNVS 3.	TRAIANI IMP. ANNVS 6.

I. DECEBALVS ITERVM VICTVS.

CHristi Redemptoris nostri qui sequitur annus centesimus quintus adscribitur Fastis Consularibus Traiano quintùm & Appio Maximo Coss. Quo rebellante Decebalo, Traianus iterum comparato exercitu, facto ponte in Istro, eum debellauit, Daciamq. redegit in prouinciam. hæc pluribus Dio [c]: alia quæ his addit Eusebius [d], non hoc anno, sed sequentibus esse gesta, quæ ibidem scribit Dio, demonstrant. Porrò hæc de victo Decebalo, & ponte super Danubium collocato, antiqua numismata docent, quæ vnà cum eiusdem Traiani Consulatu quinto notata leguntur: quorum vnum, ad certam fidem conciliandam, hìc tibi expressimus.

[c] Dio in Traiano.
[d] Eusebius in Chronico. anno 105. 106.

[e] Ex Musæo Lælij Pasqual. Canonic. S. Mariæ Maioris.

II. His temporibus persecutione (vt vidimus) in Christianos instante, scelestissimus pseudopropheta, Elxai nomine, ex Iudæis, qui & se Ossenis coniunxit, Ebionæis, & Nazoræis,

A Nazoræis, prodiit: de quo hæc S. Epiphanius [a]: Coniunctus est his postea Elxai appellatus, temporibus Traiani Regis; qui fuit pseudopropheta. Cõscripsit autem hic librum, secundùm Prophetam videlicet, aut velut secundùm diuinitus inspiratam sapientiam. Tradunt etiam de alio quodam Iexeo, huius fratre. Fuit autem hic homo erroneus moribus fraudulentæ mentis, à Iudæis oriundus, & cum Iudæis sentiens, non secundùm legem conuersans: verum alia pro aliis obiter introduxit. Salem, & aquam, & terram, & panem, & cælum, & æthera, & ventũ, iusiurandum ipsis in diuinum cultum præfinixit ac tradidit. Aliquando verò rursum alios septem testes præscripsit: cælum, inquam, & aquam, & spiritus, & sanctos (velut ait) angelos orationis, & olcum, & sal, & terram.] Cuius stultitiam vt eluderet S. Ioannes Euangelista, eiusmodi hæresim fortasse odoratus (nam, vt vidimus, sub eodem Imp. diem obiit) illud præmonuerat, dicens [b]: Tres

[a] Epiph. hæres. 19. lib. 1. & hæres 30. PSEVDOPROPHETA INFESTAT ECCLESIAM.

B sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt: & tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnum sunt.] Pergit Epiphanius:

[b] 1. Ioan. 5.

Aduersatur autem virginitati, & odio habet continentiam, & cogit ad nuptias. Imaginaria verò quædam velut ex reuelatione introducit: hypocritas autem docet, dicens non esse peccatum, etsi simulacra ipsos adorare contingat persecutionis tempore instante, si solùm conscientia non adorent; & si quid etiam confiteantur ore, non autem corde. Atque huius rei testem adduxere fraudulenter ille impostor non erubescit Phinees sacerdotem quemdam de genere Leui & Aaron & prisci Phinees, quòd in Babylone tempore captiuitatis adorauerit Dianam, & in Susis effugerit perniciem mortis coram Dario Rege. Quare omnia ipsius falsa sunt & vana.] & post multa: Sed & rursum Christum confitetur nomine, dum dicit; Christus magnus ille Rex. non autem

III.

C ex dolosa & adulterata tractatione nugacissimi libri eius comprehendi, an de Domino nostro Iesu Christo narrauit: neque enim hoc determinat; verùm Christum simpliciter dicit. Prohibet etiam orare ad Orientem, asserens non oportere sic intendere, verùm faciem ad Hierosolymam conuertere ex omnibus partibus: ita vt hi qui in Oriente sunt, in Occasum Hierosolymis intendant.] & post alia de eodem: Describit Christum esse quamdam virtutem, cuius etiam mensuras significat: viginti quatuor schænorum in longitudinem, hoc est, milliariorum nonaginta sex; latitudinem verò schænorum sex, id est, milliariorum viginti quatuor; & crassitudinem similiter emetitur, & pedes, & reliqua fabulamenta. Esse autem & sanctum Spiritum, & ipsum feminei sexus similem Christo, instar statuæ super nubes, & in medio duorum montium stantem. & reliqua silentio præteribo, vt ne legentium aures ad fabulas concitem.] hæc Epiphanius: qui addit versutum hominem prohibuisse interpretationem suorum scriptorum,

PORTENTA HÆRETICORVM.

D

Tradit idem auctor [a] Helcesæos, qui se ab Elxai descendere gloriarentur, tanti existimasse duas mulieres, quæ ex semine eius dicerentur descendisse, vt eas adorarent veluti deas, videlicet Marthus alteram, alteram verò Martthanam nuncupatam, quæ vixerunt ipsius S. Epiphanij tempore. has igitur propter Elxai sic colebant, vt (quod idem tradit auctor) iidem Elxai gregales ipsarum sputa & reliquas sordes corporis auferrent, eademque vt res sacras adhiberent in auxilium morborum, cùm nullam tamen ex eis salutem consequerentur. At de his satis: quæ non oportuit prætermisisse; vt quibus telis studuerit diabolus puritatem Catholicæ fidei omni tempore labefactare, omnibus innotescat: vt meritò de S. Ecclesia dictum esse appareat [b]: Sicut lilium inter

IV.

[a] Epiph. hæres. 53. HELCESAI HÆRETICI.

E spinas, sic amica mea inter filias.] eo quippe visu pulchrior facies Ecclesiæ redditur, quo magis inter tot mendaciorum portenta, velut lux in tenebris nitenti veritatis fulgore conuscat.

[b] Cantic. 2.

IESV CHRISTI ANNVS 106.	ANACLETI PAP. ANNVS 4.	TRAIANI IMP. ANNVS 7.

ANno Domini centesimo sexto, Coss. Surano atque Marcello, Traianus Dacico bello confecto, Romam rediit: Quem (inquit Dio [c]) Romam repetentem plurimæ

I.

[c] Dio in Traiano.

Universidad de Deusto
Biblioteca

barbararum gentium legationes, atque etiam Indorum legati adiere.] addit bibliothecas extruxisse, & columnam ingentem statuisse in foro, quod dictum est Traianum, ceterorum omnium celeberrimum: ipsum enim præ ceteris Vrbis nobilissimis structuris in admiratione habuisse Constantium Imp. cùm Romam venit, tradit Ammianus his verbis[a]: Verùm cùm ad Traiani forum venisset, singularem sub omni cælo structuram (vt opinamur) etiam numinum assensione mirabilem, hærebat attonitus, per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos, &c.]hæc ipse, significans nimirum columnam cochlidem in medio foro sitam; quam hoc anno cœptam nonnisi post septennium absolutam esse demonstrant antiqua numismata, in quibus vnà cum Consulatu sexto eiusdem Imperatoris, quem gessit anno decimoquinto sui Imperij, ipsa columnia vnà cum Traiani simulacro desuper collocato habetur expressa, ante verò illud tempus numquam ipsa columna effigiata alicubi reperitur: cuius rei indicem hic tibi antiquum nummum effigiandum curauimus.

[a] Ammianus Marcel. lib. 16

COLVMNA TRAIANA.

b

C

[b] In Musæo Laps Pasqual. Canonici S. Mariæ Maior. in Vrbe

opus planè admirabile, nec antea visum: Qua in hanc vsque diem diuina prouidentia, ceteris ferè omnibus nobilibus Vrbis antiquis monumentis barbarica manu vel terræmotu dirutis atque prostratis, vel saltem quassatis, integra permanente: hoc ipso anno, quo hæc nostra prælo mox subiicienda describimus, Sixtus V. Pontifex Maximus, super eius verticem, præclarissimum Christianæ religionis monumentum, Principis Apostolorum Petri ingentem æneam magna impensa studioque conflatam statuam, inauratamque, sacris ritibus solemniter collocauit. D

II. At antequam Traiani columna consurgeret, erant Petri trophæa Romæ conspicua: eiusdem namque memoria nobilis in Vaticano fulgebat. Anacletus enim (vt antiquæ Ecclesiasticæ tabulæ habent) cùm adhuc presbyter esset, constituit atque composuit desuper eius corpus velut trophæa victoriæ, insignem claramq. memoriam: quam quidem (quod admirationem omnem superat) nō valuit turbo persecutionis aliquo modo prosternere; sed & persecutasse in posterum, maioribusque in dies accessionibus gloriæ auctam, affirmare videtur Caius antiquus Theologus[c], qui eodem sæculo claruit, nempe Zepherini Papæ temporibus: immo non Petro tantùm erectam memoriam fuisse celebrem, sed & Paulo, tradit, easque trophæa Apostolorum appellat, sic dicens: Ego Apostolorum trophæa perspicuè possum ostendere. Nam si lubet in Vaticanum proficisci, aut in viam, quæ Ostiensis dicitur, te conferre; trophæa eorum, qui istam Ecclesiam suo sermone & virtute stabilierunt, inuenies.] hæc Caius:

[c] Lib. Pont. in Anacleto.

PETRI TROPHÆA ET PAVLI.

[d] Apud Euseb. hist. lib. 3. c. 24

III. Quod igitur habet liber de Romanis Pontificibus in Anacleto: Hic B. Petri memoriam constituit atque composuit.] per memoriam nonnisi ædificij structuram designari constat, quam olim antiquitas vsitatius dicere ecclesiam consueuit. nam & Augustinus[e]: Nos, inquit, martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus.] quas meritò Caius trophæa appellat, quippe quæ victorias sanctorum de subactis hostibus repræsentent. Ceterùm columnam hoc anno constitui cœptam, nonnisi ad sextum eius Consulatum fuisse absolutam, inscriptio in ea incisa declarat,

DE MEMORIIS SANCTORVM.

[e] Aug. de Ciui. Dei. lib. 22. c. 10

E

IESV

A

CEntesimus septimus Christi annus Candido & Quadrato II. Coss. adscribitur Fastis: quo Traianus ab Vrbe recedens, Armenis ac Parthis, aliisque finitimis populis bellum intulit: quorum alios in deditionem recepit, alios verò bello subegit, hæc Dio[a] pluribus. Tunc quoque accidit (quod Suidas[b] meminit) vt Abagarus Rex Edessæ (puto hunc ab illo seniore Abagaro, qui Christi temporibus vixit, de quo suo loco superiùs facta est mentio, esse progenitum) Traiano munera miserit.

I. [a] Dio in Traiano. ABAGARVS REX EDESSAE. [b] Suid. in Lex.

B Ceterùm constat Ecclesiam Edessenam Traiani persecutione diu vexatam: præerat tunc illi Barsimæus Episcopus, qui cùm Gentiles plurimos conuertisset ad fidem, cosdemque ad subeundum martyrium exhortatus, ipse demum eamdem quoque martyrij coronam promeruit: agitur eius natalis anniuersaria celebritas trigesima Ianuarij[c]. Illustre item inter alia fuit tunc martyrium Sarbelij, & Barbeæ sororis eius, qui ambo à Barsimæo Episcopo fuerant baptizati. Ceterum Sarbelius, quòd sacerdos idolorū fuisset, grauiora tormenta coactus est experiri: quibus omnibus Dei gratia superior factus, tandem inter duo ligna ligatus, sectus est: soror autem eius, truncato capite, martyrium consummauit. Agitur de omnibus his quoque[d] commemoratio, celebritate anniuersaria in Ecclesia repeti solita.

II. ECCLESIA EDESSENA VEXATA. [c] Rom. Martyrolog. die 29. Ianuar. [d] Rom. Martyrolog. die 30. Ianuar.

IESV CHRISTI ANACLETI PAP. TRAIANI IMP.

ANNVS 108. ANNVS 6. ANNVS 9.

C SEquenti Christi anno centesimo octauo, Coss. Commodo Vero ac Cereale, Traianus Imp. in Orientali expeditione perseuerans[e], Iberos, Sauromatas, Hosdroenos, Arabas, Bosphoranos, Cholcos in fœdus accepit; Seleuciam, Ctesiphontem, Babylonem occupauit & tenuit. Tunc more maiorum lustrans exercitum, inuentos in eo vndecim mille Christianos, qui sacra diis facere recusassent, à ceteris segregatos in Armeniam relegauit: ea nimirum spe, vt ea ignominia notati, Christiani esse desinerent. Cùm verò Romulus V.C. Imperatoris domus præpositus eum admoneret vt de re haud prudenter gesta; professus se quoque esse Christianum, verberibus primùm iussu eius affectus, demum capite truncatus est: cuius tam gloriosè sumptum martyrium Orientalis & Occidentalis Ecclesia certa die nempe quinta Septembris, annua celebritate recolere consueuit[f]. de eo autem non tantùm Græcorum Menologium, sed & Metaphrastes[g] ex antiquioribus monumentis accepta Acta breui compendio narrant.

I. [e] Cuspin. de Consul. MILITES CHRISTIANI MARTYRES. [f] Rom. Martyrolog. die 5. Septemb. [g] Metaphr. die 5. Septembr.

D De militibus verò relegatis quid factum sit, licet auctor ibi non narret; Menologium tamen, agens de Romulo, mox addit: Christianos plurimos in exilium misit, & in fidei confessione perstantes supplicio mortis subiecit.] Quamobrem coniectura ducimur, vt existimemus hos illos ipsos esse decem mille præstantissimos martyres, qui in siluis montis Ararat in Armenia sunt crucifixi: & licet sub Hadriano habeant ipsorum Acta eos esse passos; tamen (nisi velimus vsque ad Hadriani Imperium esse reseruatos) cùm certum sit ipsum Traiani nepotem, cui & successit in Imperium, in militaribus expeditionibus secutum esse Traianum, & apud eum locum principem obtinuisse, nihil est quod veritati historiæ, cuius diuersa extant exemplaria, deroget; sicut & alia quædam minima, quæ scriptorum incuria irrepserunt. Tu velim consulas quæ de his notauimus in Romano Martyrologio vigesimasecunda Iunij, qua tam apud Græcos, quàm Latinos, eorumdem annua celebritas agitur; cùm eam à quorumdam calumniis vindicauimus. Eodem quoq. tempore passum putamus Hyacinthum, qui eidem Traiano erat à cubiculo: qui cùm Christum adorare deprehensus esset, & Cæsareæ in Cappadocia variis tormentis affectus, superari non posset; inclusus in carcere, fame confectus est. agitur de eo dies anniuersaria quinto Nonas Iulij.

MILITES CRVCIFIXI IN ARMENIA.

E

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

1. CHristi Domini anno centesimonono, Senecione & Sura Coss. cùm Traianus ageret in Imperio annum decimum, Simeon frater Domini dictus, filius Cleophæ, Hierosolymitanus Episcopus, gloriosa pro Christi nomine confessione, cruciis supplicio martyrium subiit. Hæc autem cùm consignata habeat Eusebius [a] in Chronico, in historia ex Hegesippo rem gestam fusiùs narrat, sed primùm præfatur hæc verba: Hegesippus, cum de quibusdam qui erant ex septem Iudæorum sectis verba facit, perspicuè adiungit, Simeonem quem diximus, propterea quòd Christianus erat, ab illis eodem tempore callidè & malitiosè in crimen vocatum. Qui cùm dies complures grauiter esset verberibus cæsus, iudicemque ipsum, & eos qui in consilio aderant, sua tolerantia in primis obstupefecisset, tandem non dissimilem vitæ exitum à Domini passione subiit. Verùm multo commodius est, mea quidem sententia, ipsum scriptorem, hæc eadem isto modò ad verbum explanantem, ad verbum audire: Ab eodem scilicet sectarum numero quidam Simeonem Cleophæ filium non modò ex Dauidis stirpe editum, verùm etiam vt Christianum, in iudicium adduxerunt: atque ita, cùm annos centum & viginti compleuisset, coram Traiano Cæsare, & Attico Consulari, fidem Christi constanter professus est. Est porrò apud eumdem auctorem; accusatores Simeonis, cùm Iudæi ex regia tribu Dauidis prognati diligenter conquirerentur, forte fortuna ex eadem stirpe manifestò deprehensos fuisse. Quòd si quis Simeonem cum oculis Dominum conspexisse, tum auribus eius sermonem accepisse dixerit; ratione certè id quidem potest, non solùm longinquitate temporis quo vixerit, sed Euangeliorum testimonio quòd Mariæ Cleophæ meminerit, vbi citatur Maria Cleophæ, pro argumento vtens, cuius filius (vt suprà posuimus) fuit Simeon.

[a] Eusebius in Chron. an. 10. Traiani.
[b] Euseb lib. 3. c. 26.
SIMEONIS MARTYRIVM.

B

C

D

II. Rursùs idem scriptor alios etiam ex genere Iudæ ortos (Iudas autem fuit vnus ex illis, qui Saluatoris fratres dicebantur) post testimonium illud iam antea demonstratum, quod coram Domitiano pro fide Christi dixissent, ad huius Traiani Imperium vitam protraxisse narrat. Scribit enim in hunc modum: Veniunt, & præsunt vniuersæ Ecclesiæ, vt martyres, & vt genere Saluatoris & Domini nostri sati: & pace tranquilla in tota Ecclesia vigente, ad Traiani quoque Cæsaris tempora permanent: ad quæ quidem Simeon filius Cleophæ, quem suprà monstrauimus, vitam producens, à sectis Iudæorum, quòd ex diuina Domini progenie genus ducebat, per calumniam similiter vocatur in iudicium, & eius nomen ea de re ad Atticum virum Consularem defertur. Qui, cum multis diebus acerbas plagas pateretur, testimonium fidei Christi fortiter perhibuit: adeò vt cùm omnes, tum ipse Consularis suprà modum miraretur, quo pacto, cum esset centum & viginti annos natus, talem & tam acerbum plagarum cruciatum sustinuerit. Quibus rebus confectis, ad extremum mandatum erat, vt in crucem ageretur.] hucusque de Simeonis martyrio Hegesippus: in cuius locum, reiecto Thebule quodam, de quo paulo inferiùs dicemus, suffectus est Iustus, qui tenuit eum annos tres [c].

RESIDVI EX FAMILIA SALVATORIS.

[c] Eusebius in Chronico.

III. Sed pergit Eusebius:

Deinceps idem auctor à nobis citatus, ea quæ temporibus nostro sermone modò percursis gesta sunt, addit: Nempe, quòd ad illa vsque tempora (quandoquidem si qui erant qui salubrem & sinceram salutaris prædicationis regulam deprauare & corrumpere studebant, in obscuris tenebrarum latebris delituerunt) Ecclesia integra & incorrupta permanserat. Ceterùm postquam sacer Apostolorum chorus varium vitæ exitum & diuersa mortis genera pertulerat, præterieratque illorum ætas, quibus à Christo donatum erat vt auribus diuinam ipsius sapientiam coràm acciperent: tunc certè falsa & veneratoria impij erroris conspiratio exordium cepit; idque illorum fraude & astutia, qui doctrinam à veritate penitus alienam disseminare laborarent: quique cùm nemini Apostolorum amplius vita suppeteret, de cetero iam nudo capite (vt aiunt) sincero veritatis sermoni falsam & commenticiam doctrinam ex aduerso opponere pro viribus niterentur Hegesippus quidem de his rebus hæc oratione complexus, sic ferè memorat.] hucusque de his Eusebius, planè significans, hæreticos, etsi etiam Apostolorum temporibus praua dogmata disseminare numquam cessarint, tamen quòd tam certis testibus apertè redargui possent, haud adeò procaciter & perfricta fronte aduersus Catholicæ Ecclesiæ sincera dogmata aperto marte confligere præsumpsisse, vt postea, illis ex hac vita sublatis facere aggressi sunt.

HÆRESES INVALESCVNT.

A

Quinam autem hi fuerint, idem Hegesippus [a] narrat his verbis, dum de eodem Simeone hæc repetit, dicens: Postquam Iacobus cognomento Iustus, pro veritatis defensione, sicut & Dominus ipse trucidatus fuit, Simeon filius Cleophæ, qui auunculus Christi fuit, Episcopus creatus est: quem omnes discipuli, quoniam Domini consobrinus erat, secundo loco suffragiis illi administrationi præfecerunt. Et quoniam Ecclesia nondum erat falsa peruersæ hæreticorum doctrinæ immanitate corrupta, ideirco virgo appellata fuit. At Thebulis, propterea quòd in petitione Episcopatus repulsam tulerat, eam erroris labe ex occulto inficere exorsus est: qui quidem vnus erat ex eorum numero, qui ex septem sectis in populo Iudaico proseminatis oriebantur. Ex quibus sectis originem erroris duxit Simon, vnde Simoniani; Cleobius [*], vnde Cleobiani; & Dositheus, vnde Dositheani; & Gortheus, vnde Gortheani; & Masbotheus, vnde Masbotheani. Atque ex istorum fontibus profluxerunt Menandrianistæ, &c.] prosequitur recensere sectas ad sua vsque tempora obortas: sed de eis nos alibi.

[a] Apud Euseb. lib. 4. c. 21.

IV. THEBVLIS HÆRESIARCHÆ.

[*] al. Cleobolus

B

Eodem quoque decimo Traiani anno, ob Christi nominis confessionem S. Ignatius Episcopus Antiochenus vinctus abducitur Antiochia Romam, tradendus bestiis. Quod autem ad tempus spectat: cùm epistola ab eo data ad Romanos Smyrnæ scripta appareat ante nonum Kalend. Septembris; dicere opus est, cum æstatis tempore vinctum Antiochia eductum, iter ingressum. Sed cùm passus ipse sit Kalendis Februarij (vt Romanum habet Martyrologium) idque factum scribant Eusebius [b] & Hieronymus [c] anno vndecimo Traiani Imperatoris: meritò hoc anno eius abductio & iter, sequenti verò martyrium ponitur. Quòd autem Ignatius Romam ad dicendam causam & ad supplicium mittitur; inde accidisse putamus, quòd non eos tantùm (sicut ex litteris Plinij vidimus) qui inter Christianos nobiliores essent, vt qui fuissent Romana ciuitate donati, prouinciarum Præsides Romam mittere consueuerant, sed eos etiam qui inter deliquentes præ ceteris infamati, factiosorum viderentur auctores, vt Iosephus pluribus declarat exemplis, & alij rerum Romanarum scriptores: cuius certè æstimationis apud Gentiles erat Ignatius; quippe qui inter ceteros Orientales Episcopos primus meritò haberetur, qui non tantùm sedis prærogatiua, sed & vitæ meritis, & Euangelica prædicatione omnes facilè antecelleret. Qualis enim quantúsve fuerit in Ecclesia S. Ignatius, qui non vni Ecclesiæ Antiochenæ, vel vni prouinciæ Syriæ præfectus Episcopus videretur, sed toti penitus Orienti; epistolæ illæ, quas, cùm Romam vinctus à militibus duceretur, obiter in transitu ad diuersas Ecclesias scripsit, manifestè declarant. ipsæ enim, velut excellens quædam pictura, viuam ipsius imaginem repræsentant. Sed relegamus eius itinera, vt vbinam loci quæque earum sit scripta videamus.

[b] Eusebius in Chronico.
[c] Hier. de Scriptor Eccles. in Ignatio.

V. IGNATIVS ROMAM MITTITVR.

C

D

Sed in primis, quod pertinet ad Ecclesiam Antiochenam: priusquam Ignatius Romam mittendus, inde abduceretur, grauissima est persecutione vexata; sed eius abductione visa est conquiescere: existimantibus nimirum persecutoribus, ne in singulos Christianos, quorum in tota ciuitate atque prouincia immensus penè erat numerus ac propemodum infinitus, cogerentur animaduertere, quod impossibile videbatur; satis esse, si, qui erat omnium princeps ac ductor, in quem omnes intueri, & cui auscultare omnes in omnibus consueuerant, inde abductus, ad sumendas, vt impostor quidam, pœnas, Romam amandaretur. Quamobrem factum est, ipso in itinere constituto, Antiochena Ecclesia ex insperato pacem sit consecuta. Quod sanè idem ipse testatur Ignatius, scribens, dum esset in via, ad ipsos Antiochenos [d] his verbis: Leuia minusque grauia vincula mea Dominus fecit, vbi didicissem vos pacem habere, & in omni concordia & corporali & spirituali degere.] & ad Philadelphios [e]: Per orationem vestram, & viscera quæ haberis in Domino Iesu, nunciatum est mihi, pacem habere Ecclesiam Antiochenam, quæ est in Syria.] & ad Smyrnenses: Precationes vestræ (inquit) appropinquarunt ad Ecclesiam Antiochenam, & pacem habet. Vnde vinctus omnes saluto: qui non sum dignus, cùm extremus eorum sim qui ibi sunt.] hæc ipse, & alia huiusmodi. Ex quibus sanè, quàm florens esset tunc Ecclesia Antiochena; adeò vt sub tali admonitore, qui in ea erant Christianæ fidei professores, præstantissimi essent;

[d] Ignat. epist. 12.
[e] Ignat epist. 9.

VI. STATVS ECCLESIÆ ANTIOCHENÆ.

E

Universidad de Deusto
Biblioteca

apertè satis demonstrat: ac etiam ex iis quæ scribit ad Ephesios, inquiens: Orate pro Ecclesia Antiochena, quæ est in Syria, vnde vinctus Romam abducor nouissimus Fidelium eorum qui ibi sunt.] Sed de ea rursum inferiùs, & de pace eiusdem Ecclesiæ scribit ad Polycarpum. A

VII. Vinctus porrò catenis Ignatius decem militibus traditur custodiendus, qui cum Romam perducerent: delectos autem ad opus non humanitate aliqua viros præditos, qualis fuit Iulius ille Centurio, qui Paulum Apostolum Romam vinctum perduxit, de quo Lucas [a] ait, quòd humaniter tractabat Paulum; sed inhumanos prorsus ac feros fuisse, idem scribens ad Romanos, docet his verbis: A Syria Romam vsque terra marique cum Bestiis depugno, nocte diuque alligatus decem leopardis, quæ est militaris custodia, qui & beneficio affecti peiores fiunt. At ego eorum iniuriis magis erudior.] & ad Tarsenses [c] in eamdem sententiam: A Syria Romam vsque cum bestiis pugno: non quòd ab bestiis feris deuorer; hæ namque (vt nostis) Deo volente, peperc. erunt Danieli: sed à feris humanam gerentibus formam, in quibus immitis illa fera cubat, quæ me quotidie pungit & vulnerat. Verùm nihili pendo supplicia hæc, dummodo Christum videam, Saluatorem meum & Deum, qui pro me mortuus est.] Hisce igitur militibus traditus, æstiuo tempore abducitur Antiochia, & mense Augusto peruenit Smyrnam, maritimam Ioniæ ciuitatem: terra marique illud confecisse iter, citatus nuper locus epistolæ ad Romanos indicat. B

[a] Act. 27. [b] Ignat. epist. 15. MILITES CVSTODES IGNATII QVALES. [c] Ignat. epist. 7

VIII. Itineris autem comites se Ignatio adiunxerunt è Syria Gauia & Agathopos, è Cilicia Philo diaconus; quorum meminit scribens ad Philadelphios [d], sic dicens: De Philone diacono viro à Cilicia testimonium habente, qui & mihi in sermone ministrat vnà cum Gauia, & Agathopode viro electo, qui à Syria me comitatur, vitæ renunciantes.] Quanta autem charitate Christiani esse solerent erga vinctos, quòd & corruptis pecunia custodibus, vnà cum eis in carcere pernoctare consueuerant, latis abundè dictum est primo Annalium tomo, cùm egimus de Peregrino. Smyrnam igitur cùm peruenissent, qui ducebant Ignatium, aliquantisper ibidem constiterunt: an ne vt opportunum tempus nauigandi expectarent, an verò alia ex causa, incertum est. Præerat tunc Smyrnensi Ecclesiæ sanctissimus Polycarpus, qui cum omnibus quibus liberat vinctus, super omnes desiderio martyrij subeundi se fortissimè erigit; adeò vt mira quadam connexione summis ima coniungat: nequaquam prætermisisse voluimus, quæ lectoris animum admiratione ac delectatione simul afficiant. Quàm enim humiliter de se sentiret, ostendit hæc ad Trallianos scribens: Vinctus sum, inquit, propter Christum, sed necdum Christo sum dignus: si verò consummatus fuero, fortasse dignus ero.] & ad Magnesianos: Tametsi vinctus sum, comparandus tamen vni vestrum solutorum non sum.] Rursum ad Romanos, cùm de pastoribus agit: Me, inquit, puder de illorum numero dici: non enim dignus sum, cùm nouissimus eorum sim, & abortiuum quippiam.] Et ad Ephesios: Non præcipio vobis, quasi sim aliquid: quamuis vinctus sum propter nomen eius: necdum tamen perfectus sum in Christo Iesu: nunc incipio discipulus esse & alloquor vos vt conseruus.] & in fine: Romam vinctus abducor, nouissimus Fidelium eorum qui ibi sunt, qui ad honorem Dei has gestare catenas dignus habitus sum.] ibidem hæc de suorum gloria vinculorum: Hic enim spes mea, hic mea gloriatio, hic meæ indeficientes diuitiæ, in quo à Syria Romam vsque hæc vincula circumfero, spirituales margaritas, in quibus contingat mihi consummari precibus vestris.] sed & superiùs ad eosdem: Audistis me vinctum à Syria abduci, idque pro Christo communi spe nostra, confisum vestris precibus me consecuturum, vt Romæ aduersus bestias pugnem, quò per martyrium discipulus esse possim illius, qui pro nobis se ipsum obtulit Deo Patri. C D E

[d] Ignat. epist. 9 IGNATIVS VENIT SMYRNAM.

[e] Chrysost. orat. de translatione S. Ignatij.

IX. EPISCOPORVM LEGATIO AD IGNATIVM. Cùm igitur sanctissimi viri fama in toto Oriente omnium celeberrimi vincula Asiæ Ecclesiæ innotuissent; & quæ propinquiores erant, de eius aduentu Smyrnam fuissent redditæ certiores: continuò vnaquæque ex illis legatos, qui debitæ salutationis officia impenderent, ad eum misit; immo & ipsi illarum Ecclesiarum Episcopi vnà cum aliis eodem functi munere, ad eumdem Smyrnæ agentem quantocyus accurrerunt. Ephesij enim ad eum miserunt Onesimum, suum ipsorum Episcopum, vnà cum aliis: testatur id ipse Ignatius [f], ad eos cùm scribit, his verbis: Postquam itaque numerosam vestram multitudinem in Onesimo, viro numquam satis ob charitatem prædicando, vestro autem Episcopo, exceperim.] & paulo pòst: Crocus autem & Deo & vobis dignus, quem veluti exemplar vestræ charitatis accepimus, per omnia me recreauit, & illum catenæ meæ non puduit: quo modo & ipsum refrigeret Pater Iesu Christi vnà cum Onesimo, Byrrho, Euploe, & Frontone, per quos omnes vos quo ad charitatem vidi.] & in fine: Vtinam meam pro vestra liceat commutare animam, & pro his quos ad honorem Dei misistis Smyrnam.] Meminit eiusdem quoque Croci in epistola ad Romanos, dicens: Est vnà mecum cum aliis multis, exoptatissimum mihi nomen, Crocus.] Tralliani quoque id ipsum præstiterunt per Episcopum suum Polybium, de quo idem Ignatius [g] ad eosdem scribens, ait: Inculpatam sine omni simulatione mentem in patientia cognoui habere vos, non perfunctoriè ea vtentes, sed solidè possidentes, quemadmodum significauit nobis Episcopus vester Polybius, qui Smyrnæ adfuit per voluntatem Dei Patris, & Domini Iesu Christi Filij eius, & cooperante Spiritu, vt vniuersam multitudinem vestram in eo contemplatus sim.] E Magnesia quoque ciuitate Ioniæ ad Mæandrum

[f] Ignat. epist. 14.

[g] Ignat. epist. 5

drum fluuium Demas Episcopus vnà cum presbyteris & diaconis adfuit. de quibus idem ad ipsos scribens [a]: Dignus, inquit, fui videre vos per Demam Episcopum vestrum Deo dignum, & Deo dignos presbyteros Bassum & Apollonium, & contubernalem meum Sotionem diaconum.] A

[a] Ignat. epist. 6.

X. IGNATIVS SCRIBIT AD DIVERSAS ECCLESIAS. Dum igitur Smyrnæ ageret S. Ignatius, ea bene vsus est mora; ad easdem Ecclesias, à quibus honestissimas legationes acceperat, litteras scribens: easdemque ad pietatem retinendam, Ecclesiasticamque disciplinam conseruandam, vehementer impulit. Smyrnæa enim insignem illam epistolam ad Ephesios dedit, & ad Trallianos huic non imparem, necnon ad Magnesianos aliam, vt ex iisdem apparet. Nam ad Ephesios: Vtinam, inquit, meam pro vestra liceat commutare animam; & pro his quos ad honorem Dei misistis Smyrnam, vnde hæc & scribo.] & ad Trallianos: Saluto vos è Smyrna, vnà cum Ecclesiis Dei, quæ mecum sunt: quarum præfecti prorsus refocillauerunt me & carne, & spiritu.] & prope finem: Salutat vos charitas Smyrnæorum & Ephesiorum.] & ad Magnesianos: Salutant vos Ephesij & Smyrnæi, vnde hæc scribo.] sed cùm Ephesiorum meminit, haud dubium illos intelligere, quos Epheso legatos venientes Smyrnæ susceperat. Sed & cùm comperisset Christianos quosdam Ephesios Romam rectà venturos, eisdem ad Romanos celeberrimam omnium dedit epistolam, vt ipse ad finem eiusdem testatur, sic dicens: Scribo autem vobis hæc à Smyrna per Ephesios meritò beatissimos.] ac demum quota die scripserit, docet his verbis: Scripsi vobis hæc ante nonum Kalendas Septembris.] B

XI. IGNATII MAGNANIMITAS ET HVMILITAS. Dignum equidem esset, vt omnes sanctissimi viri catena martyrij nobilitatæ epistolæ hîc pariter velut nobilissima quædam intexerentur emblemata: sed cùm illæ in omnium manibus versentur, haud placuit eis legendis remorari lectorem. Sed ex ipsis saltem perpauca quædam, quæ tum sublimis illius animi submissionem, qua, licet omnium Præses, se cunctis subiicit; tum è contrà eiusdem submissi animi sublimitatem, qua, licet vinctus, super omnes desiderio martyrij subeundi se fortissimè erigit; adeò vt mira quadam connexione summis ima coniungat: nequaquam prætermisisse voluimus, quæ lectoris animum admiratione ac delectatione simul afficiant. Quàm enim humiliter de se sentiret, ostendit hæc ad Trallianos scribens: Vinctus sum, inquit, propter Christum, sed necdum Christo sum dignus: si verò consummatus fuero, fortasse dignus ero.] & ad Magnesianos: Tametsi vinctus sum, comparandus tamen vni vestrum solutorum non sum.] Rursum ad Romanos, cùm de pastoribus agit: Me, inquit, puder de illorum numero dici: non enim dignus sum, cùm nouissimus eorum sim, & abortiuum quippiam.] Et ad Ephesios: Non præcipio vobis, quasi sim aliquid: quamuis vinctus sum propter nomen eius: necdum tamen perfectus sum in Christo Iesu: nunc incipio discipulus esse & alloquor vos vt conseruus.] & in fine: Romam vinctus abducor, nouissimus Fidelium eorum qui ibi sunt, qui ad honorem Dei has gestare catenas dignus habitus sum.] ibidem hæc de suorum gloria vinculorum: Hic enim spes mea, hic mea gloriatio, hic meæ indeficientes diuitiæ, in quo à Syria Romam vsque hæc vincula circumfero, spirituales margaritas, in quibus contingat mihi consummari precibus vestris.] sed & superiùs ad eosdem: Audistis me vinctum à Syria abduci, idque pro Christo communi spe nostra, confisum vestris precibus me consecuturum, vt Romæ aduersus bestias pugnem, quò per martyrium discipulus esse possim illius, qui pro nobis se ipsum obtulit Deo Patri. C D

XII. FLAGRANS MARTYRII DESIDERIVM. At in ea quæ ad Romanos, hæc de martyrij, quo totus flagrabat, ardentissimo desiderio: Ego omnibus Ecclesijs scribo, quòd voluntarius morior, si modo vos non prohibueritis. Obsecro vos, ne intempestiua beneuolentia me complectamini. Sinite me ferarum escam fieri, per quas licebit Deum adipisci. Frumentum sum Dei: dentibus ferarum moliar, vt mundus Dei panis inueniar.] recitantur hæc vltima verba Ignatij ab Irenæo libro quinto aduersus hæreses, dicente: Quidam de nostris dixit propter martyrium Dei adiudicatus ad bestias: Quoniam frumentum sum Christi, & per dentes bestiarum molar, vt panis mundus Dei inueniar.] sed & post multa hæc Ignatius subdit: Fruar bestijs mihi paratis, quas opto truculentiores mihi inueniri: quas & blanditijs demulcebo, vt crudeliùs me deuorent; non vt quosdam metuentes non attigerunt. Et illæ si sponte nolint, ego illas vi adigam. Ignoscite mihi: quid mihi vtile sit, ego noui. Nunc incipio discipulus Christi esse, cùm nihil expetam aut visibilium aut inuisi- E

Universidad de Deusto
Biblioteca

inuisibilium, vt Iesum Christum assequar. Ignes, cruces, feratum concursus, sectiones, laniena, ossium discerptiones, membrorum concisiones, totius corporis solutio, diaboli tormenta in me veniant: tantummodo vt Christum nanciscar. Nihil me iuuabunt fines mundi, nec regna huius sæculi. Melius est mihi emori propter Iesum Christum, quàm imperare finibus terræ.] habet alia plura id genus Ignatius in epistola ad Tarsenses: sed de ea suo loco inferiùs. At de his hactenus. A

XIII. IGNATII DE ROMANA ECCLESIA PRAECONIA

Quibus autem titulis atque præconiis, ad Romanos scribens, ipsam Romanam Ecclesiam exornet, dicere non prætermittam. Ipso enim eius exordio hæc habet: Ignatius, qui & Theophorus, misericordiæ consecutæ in magnificentia altissimi Dei Patris, & Iesu Christi vnigeniti eius Filij, Ecclesiæ sanctificatæ & illuminatæ, per voluntatem Dei operantis omnia, quæ pertinent ad fidem & charitatem Iesu Christi, Dei & Saluatoris nostri, quæ præsidet in loco Romanæ regionis, Deo digna, decentissima, beatificanda, laudanda, digna qua quis potiatur, castissima, & eximiæ charitatis Christi & Patris nomen ferens, Spirituque plena: quam & saluto in nomine Patris omnipotentis, &c.] Hæc igitur non oportuit prætermisisse, vt cùm scriptorum inopia res Romanæ Ecclesiæ huius temporis subobscuræ remanserint, eam florentissimam fuisse, ex ea Ignatij ad ipsam data epistola facilè intelligi possit. B

XIV. IGNATIVS DVCITVR TROADEM.

Smyrna tandem abductus S. Ignatius, Troadem delatus est: vbi & aliquantisper permissus agere, alias ad diuersos scripsit epistolas. tunc enim Ecclesiæ Philadelphiæ Episcopus (vt alij fecerant Smyrnæ) Ignatium Troade conuenit; quod ad eos scribens testatur, sic dicens[a]: Conspecto Episcopo vestro, cognoui quòd non à seipso neque per homines ad dignitatem euectus est, &c.] Quòd autem Troade ad eos scripserit, ipse in fine epistolæ declarat his verbis: Salutat vos charitas fratrum qui sunt in Troade, vnde hæc scribo vobis per Burgum, qui missus est ab Ephesiis & Smyrnensibus honoris causa.] Admiratione equidem digna res est, hominem vinctum, ferali militum custodia septum, ad bestias damnatum, vel Romæ damnandum, perinde ac si non ad pœnas, sed ad triumphum duceretur, omnium Ecclesiarum per quas transiret, & quæ de illo audissent, omnibus omnium acceptum officiis & honoribus cumulatum. Quæ quidem, vt sibi liceret in sanctissimum virum conferre, quemque ipsorum à truculentis militibus eius custodibus ingenti redemisse pecunia (vt ab aliis fieri solitum esse, alibi diximus) certissimum existimamus: hasque moras in diuersis locis vario prætextu dilatas, auarorum custodum fuisse nundinas, in quibus tali occasione corraderent quantas vellent pecunias: cùm tamen (vt idem ait S. Ignatius[b]) beneficiis affecti, redderentur crudeliores; nimirum vt eo cariùs id venderent, quo nulli parcentes impensæ Christianos auctione eiusmodi pietatis officia libenter redimere intelligerent. Sed redeamus ad Ignatium. C D

[a] Ignat epist. 9.

[b] Ignat epist. 5.

XV. SCRIBIT AD SMYRNENSES.

Troade cùm adhuc esset, eidem nuncio, Burgo scilicet, dedit litteras ad Smyrnenses: nam in fine ipsarum[c]: Salutat vos, inquit, charitas fratrum vestrorum, quæ est Troade, vnde & scribo vobis per Burgum, quem misistis mecum vnà cum Ephesiis confratribus vestris.] scripsit tunc & ad Polycarpum ipsorum Episcopum. scripsisset quoque ad reliquas Asiæ Ecclesias; sed iussus ex improuiso nauem conscendere, quod conceperat animo, perficere minùs potuit. nam in ea ad Polycarpum data epistola hæc[d] ait: Quoniam verò omnibus Ecclesiis scribere nequiui, quòd repentè iussus sum à Troade nauigare Neapolim, scribes Ecclesiis anteriori loco positis, &c.] hæc ad Polycarpum scribit, cùm commendauit ei Ecclesiam Antiochenam. E

[c] Ignat. epist. 10.

[d] Ignat. epist. 11

XVI. IGNATIVS PHILIPPOS PERDVCITVR.

Sic igitur naui impositus vinctus Ignatius Neapolim, primam quæ ad mare sita occurrit in Macedonia ciuitatem, tum Philippos inde perducitur: vbi cùm esset, nihil antiquius habuit, quàm vt ad suos Antiochenos scriberet. nam in fine eius epistolæ hæc ait[e]: Salutant vos Philo & Agathopus diaconi, qui vnà me comitati sunt. Salutate inuicem in osculo sancto. Hæc à Philippis scribo vobis.] Inde etiam tunc scripsit ad Heronem eiusdem Ecclesiæ Antiochenæ diaconum virtute clarissimum, ad quem in fine[f]: Salutant te Episcopi, Onesimus, Bitus, Demas, Polybius, & omnes qui sunt Philippis in Christo, vnde & hæc vobis scripsi.] & post pauca, futura vaticinatur, fore nimirum, vt sibi in Ecclesia Antiochena succederet: nam ait: Credo enim in Patrem Domini Iesu Christi, & in vnigenitum eius Filium, quòd ostendit mihi Deus, Heronem superthonum meum.] & post nonnulla: Saluta populum Domini nominatim à paruo

[e] Ignatius epistola 12.

[f] Idē epist. 13.

A paruo vsque ad magnum; quos commendo tibi, vt Moyses ipsi Iosue duci exercitus. Nec graue tibi videatur aut insolens, quod à nobis dictum est: ersi enim non sumus tales, quales illi, verùm optamus tales fieri, quandoquidem & Abrahæ filij sumus. Esto itaque robustus, ô Hero: virili & heroico animo esto. Tu enim introduces, & educes posthac populum Domini, qui est Antiochiæ: & non erit grex Domini velut oues quibus non est pastor.] Hæc de Herone futuro successore se diuino spiritu prænouisse, scribens ad ipsos Antiochenos, testatus est, tacito tamen ipsius nomine, cùm ait: Saluto sanctos diaconos, & optabile illud nomen eius, quem video in spiritu locum meum tenere, vbi Christum nactus fuero, pro cuius anima meam libenter commutauero.]

XVII. IGNATIVS SCRIBIT AD PHILIPPENSES.

Philippis etiam scripsit ad Tarsensem Ecclesiam: quod ipse in fine datæ ad ipsam epistolæ his verbis significat[a]: Salutant vos Ecclesiæ Philippensium, vnde & scribo hæc.] B at in eius exordio, quàm ardenti esset animo ad subeundum mortis supplicium, demonstrat, cùm ait: Verùm nihili pendo supplicia hæc, neque tanti facio vitam meam, vt eam plus amem quàm Dominum: quare paratum me offero igni, ferris, gladiis, cruci, dummodò Christum videam Saluatorem meum, qui propter me mortuus est. Obsecro vos ego vinctus Iesu Christi, qui terra mariq. exagitor, stare in fide.] Post hæc autem Philippis recedens, per Macedoniam terrestri itinere Dalmatiam versus à custodia militari perducitur: cùm ad Philippenses, quos reliquerat, dedit epistolam. nam in eius exordio ait[b]: Memor charitatis vestræ, & propensi in Christo erga nos animi, quæ declarastis; decere existimabam, vt scriberem ad charitatem vestram, &c.]sic igitur nouissima hæc omnium Ignatij epistolarum fuisse videtur.

[a] Ignat epist. 7.

[b] Ignat epist. 8

XVIII. POLYCARPVS COLLEGIT EPISTOLAS IGNATII.

Porrò vt omnes tunc in via scriptæ ab Ignatio epistolæ ad diuersas Ecclesias atque C personas in vnum colligerentur, atque integræ seruarentur, opus fuit sanctissimi Polycarpi Smyrnensium Episcopi: nam ex his quæ ipse scripsit hoc eodem tempore post discessionem S. Ignarij è Macedonia, ad Philippenses, id facilè potest intelligi. ait enim: Epistolas sanè Ignatij, quæ transmissæ sunt vobis, habeo; & alias quantascunque apud nos habuimus, transmisimus vobis, secundùm quod mandastis, quæ sunt huic subiectæ epistolæ: ex omnibus enim vobis magnus erit profectus; continent enim fidem, patientiam, & omnem ædificationem ad Dominum nostrum pertinentem.] hucusque Polycarpus de scriptis ab Ignatio epistolis. Sed pergit: Et de ipso S. Ignatio, & de ipsis qui cum eo sunt, quod certius agnoueritis, significate.] his enim satis perspicuè declarat, haud multos post dies à discessione Ignatij Philippis, à se scriptam esse epistolam ad Philippenses, cuius meminit Eusebius[a]: & ne de ea, quænam fuerit, dubitare quis possit, recitans duo fragmenta, eam ipsam esse, quam nos citauimus, perspicuè demonstrat. Eamdem in Asiæ Ecclesia legi solitam, S. Hieronymus tradit[b]. D

[a] Euseb. Histor. lib. 3. c. 30

[b] Hieronym. de Script. Eccles. in Polycarpo.

XIX. NVMERVS ET FIDES EPISTOLARVM IGNATII.

Ceterùm, quod ad Ignatij epistolas pertinet, de illis agens Eusebius, illarum tantùm meminit, quæ datæ sunt Smyrnæ primùm, ac deinde Troade: sic & Hieronymus easdem recensет, omnes numero septem, videlicet ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallenses, ad Romanos, postea quæ datæ sunt Troade ad Philadelphios, ad Smyrnenses, & Polycarpum: omnes scilicet, quas priusquam ex Asia proficiscretur, conscripsit. Quæ autem ab eo sunt scriptæ Philippis in Macedonia, ad Antiochenos, & ad Heronem eius Ecclesiæ diaconum, quæve ad Tarsenses, eos præteriisse videntur, sicut & quæ nouissimè scripta ab eo fuit ad Philippenses; quas Ignatij esse germanas, easdemq. sinceriſſimas, nemo iure poterit dubitare: sicut & quæ data est ad Mariam Cassobolitem, de qua superiùs actum est. de quarum fide parum est vt citem vetustissimos Græcos codices, qui non in Vrbe tantum in diuersis bibliothecis habentur, sed & aliis vbique locorum; vel Photium in testem adducam: quandoquidem iudicio omnium eruditorum, stylo, charactere, aliisque compluribus notis verborum, sententiarum, ac rerum, ex septem illis omnium auctoritate probatis epistolis certam sibi vendicant fidem: adeò vt nulla manifestior vel vehementior de earum integritate possit afferri probatio quàm ex reliquis epistolis eiusdem Ignatij, contesseratione & connexione quadam sibi inuicem omnibus cohærentibus: vt nulla prorsus de impostura possit oriri suspicio. Quòd igitur septem illæ seorsum positæ haberentur; fuit illa prima collectio facta à Polycarpo: qui (secundùm Eusebij lectionem, eamdemque legitimam, & antiquioribus Græcis codicibus magis consentientem) non tantum ad se missas, sed & alias in vnum collegit, quæ ad Asiæ nominatas Ecclesias scriptæ fuissent, quas (vt te- E

Universidad de Deusto
Biblioteca

(vt testatur) misit ad Philippenses. Hi verò, iis à Polycarpo acceptis, quatuor alias volumini addiderunt, tres nimirum Philippis apud se datas, ad Antiochenos, ad Tarsenses, & ad Heronem diaconum, quarum exempla apud se remansissent; quartam verò ad se ipsos post recessum Philippis ab eodem Ignatio scriptam: hanc q. ipsam posteriorem collectionem Philippensium non Græcis tantùm, sed & Latinis postea innotuisse constat. A

XX. MAGNI PONDERIS SIGNATIS EPISTOLÆ.

Magna quidem in primis Dei prouidentia factum est, vt numeratæ omnes epistolæ ab Ignatio scriberentur: sed & admirando planè diuino consilio procuratum, vt inter tot tantaque naufragia scripturarum, eædem ad nostram ætatem incorruptæ atque integræ seruarentur. In illis quippe eius temporis Orientalis Ecclesiæ facies propemodum viua redditur: atque adeo, vt non tantùm res tunc gestæ, sed & Ecclesiastica disciplina, & mores, & Apostolicæ ipsæ traditiones Apostolicarum Ecclesiarum, velut in tabula quadam eruditæ manus penicillo habeantur expressæ. Quæ enim Petrus & Paulus docuerant Antiochenos, quæ iidem atque Ioannes tradiderant Asiæ Ecclesiis, quas ad pietatem instituerant; quæ eædem Ecclesiæ tradita susceperant atque seruarant; hæc eadem suis epistolis Ignatius memorans & inculcans, illis custodienda præscribit. B

XXI. APOSTOLICÆ TRADITIONES LITTERIS SIGNATÆ CONSIGNATÆ.

Certum quidem esse, & per omnia exploratum haberi debet, ea sua prædicatione Apostolos alumnas Ecclesiæ docuisse, quæ his temporibus ipsæ seruasse reperiuntur; quæ & Ignatius ne præterirent admonuit. nam & Eusebius[a] ait, nihil aliud conatum esse Ignatium suis epistolis, nisi vt Apostolicas traditiones illis consignatas relinqueret. ait enim: Deinde hortatus est, vt Apostolorum traditioni mordicus inhæresceret: quam quidem asseueranter testificatus, quò tutiùs posteritati seruaretur, necessariò scriptis mandandam existimauit.] hæc Eusebius. Quæ igitur ipsi Apostoli, vel Apostolorum discipuli docuerunt Ecclesias; illa esse germana atque legitima, ab omnibusque seruanda, nemo iure poterit dubitare. Quamobrem eiusmodi fortissimo argumentandi genere aduersus hæreticos vsus est Tertulianus[b], dum eos prouocans ad Ecclesias Apostolicas, id ratum firmumque esse habendum ostendit, quod Ecclesiæ ab Apostolis institutæ seruarent: sed eo fortius atque validius redditur argumentum, quo à propinquioribus Apostolorum temporibus petuntur exempla. Cùm igitur vsque ad Traiani tempora omnium testimonio vixisse noscantur Apostoli; cuius anno tertio (vt vidimus) Ioannes Euangelista eas, ad quas Ignatius scribit, curauit Ecclesias: necesse est, vt pariter dicamus, quæ ab illis seruari laudat Ignatius, & quæ vt retinentant atque custodiant idem admonuit, eadem esse Apostolicam traditionem, ac proinde Catholicam disciplinam. Sed age iam, quod pertinet ad res gestas: qui esset status Ecclesiæ Orientalis huius temporis, videamus: ac deinde quæ in ea vigerent instituta, omnia compendio perstringentes addamus. C

[a] Euseb. histor. lib. 3 c. 30.

[b] Tert. de præscrip. c. 36.

XXII. QVINAM HÆRETICI TEMPORE IGNATII.

Præter illam, de qua diximus, quæ foris erat Ecclesiæ persecutio, Imperatoris arbitrio in orbe Romano (vt vidimus) grassans, qua & Ignatius Antiochia Romam vinctus abducebatur: vexabat quoque haud mediocriter eamdem Dei Ecclesiam perfidia hæreticorum; quos cauendos, in singulis ad diuersos datis epistolis idem Ignatius vehementer admonuit. At de his eo ordine, quo scriptæ, & à nobis sunt recensitæ, ex eius agamus epistolis. Ad Ephesios scribens: Nonnulli, inquit, improbissimi solent dolo malo nomen quidem circumferre, sed patrant quædam indigna Deo, & sentiunt ea quæ pugnant cum Dei doctrina, in exitium proprium, & eorum qui illis credunt: quos oportet vos, vt feras, cuitare.] & post multa: Noui nonnullos per vos transeuntes habere peruersam doctrinam peregrini & maligni spiritus: quibus negastis transitum ad spargendum zizaniam, obturatis auribus, ne reciperetis errorem quem docent.] hæc de hæreticis vagantibus Ignatius: quos eò quòd vitassent Ephesij Christiani, ea de causa appellat Ephesiorum Ecclesiam purissimam & celeberrimam, omnibus laudandam sæculis. At licet quinam hi fuerint hæretici, non nominet; in ea tamen, quam tunc item ad Trallianos dedit, epistola nominatim recenset, quos admonet fugiendos; vt Simonis hæresim habentes, Menandrum, & Basilidem, & eorumdem sectatores Nicolaitas, Theodotum, & Cleobolum, de quibus superiùs: Sunt enim, inquit, nonnulli vaniloqui & seductores, non Christiani, sed Christempori, Christi lucriones, quique ex nomine Christi quæstum faciant, fraude circumferentes illius nomen, & adulterantes verbum Euangelij, &c.] D E

Quænam

A Quænam autem fuerint horum hæreses, superiùs, cùm de eorum origine tomo primo Annalium egimus, dictum est. Ad Magnesianos verò scribens: Non patiamini inquit vos seduci aliis opinionibus, nec fabulis, nec genealogiis numquam finiendis: nec fassui Iudæorum attendatis, &c.] pluribus enim monet cauere eos, qui vnà cum Euangelio Legem quoque dicerent esse seruandam: hæc Cherinthum & alios docuisse suo loco diximus. In ea item quam scripsit Troade ad Philadelphenos (sic eos vocat Plinius) non tantùm Simonianos & Nicolaitas vt vitent admonet, sed & Ebionem hæresiarcham cauendum inculcat. XXIII. CHERINTHVM VITANDVM ADMONET.

Insuper & quorumdam taxat improbam assertionem, dicentium, nihil penitus esse credendum, nisi quæ descripta haberentur in Euangelio posito in archiuis. in quos hæc ipse: Audiui quosdam dicentes: Nisi Euangelium inuenero in archiuis, non credo. Talibus ego dico, quòd Iesus mihi pro archiuis est.] & paulo pòst: Nec enim Spiritui debent archiua præferri. Durum est contra stimulum calcitrare: durum est Christo nolle credere: durum est prædicationem Apostolorum reiicere.] hæc Ignatius: quibus planè insinuat, fidem Catholicam ea etiam quæ sine scripto traderentur, debere complecti, ac proinde traditionibus contineri. Ad Smyrnenses inde scribens, eos in primis cauendos monet hæreticos, qui Christi incarnationis œconomiam subuerterent. Ac demum in ea quam scripsit ad Philippenses, in his ferè totus est, vt eos vitent hæreticos, qui Christi crucem negabant: qui, inquam, dicerent Christum nequaquam fuisse crucifixum, nisi per imaginem quamdam. Qui hæc sentirent post Simonem magum, aliàs diximus. Has igitur his temporibus vagantes hæreses cùm in nuper citatis epistolis cauendas admoneret; simul & aduersus venena antidotum parans, quid pure atque sincerè in Catholica Ecclesia credendum esset, edocuit; testatamque locupletissimè in omnibus Apostolicam fidem, eamdemque Catholicam, posteris tradidit. B C XXIV. TRADITIO SINE SCRIPTO.

Sed & de iis quæ spectant ad Ecclesiæ ritus, mores, traditiones, & disciplinam, quæ illi ab Apostolis, qui eos ad pietatem instituerant, accepissent, dum vt ea omnia seruent atque custodiant, ad eosdem scribens, vehementer inculcat; quænam illa fuerint, certò certius, eadem sæpiùs repetendo, significat, vt in primis de conuentu Ecclesiastico, ipsa sacra synaxi, atque vsu diuinorum sacramentorum. Ecce tibi ad Ephesios scribens, de conuentu Ecclesiastico, & Eucharistia in eo exhiberi solita: Omnes, inquit, nominatim congregamini.] & infrà: Obedientes Episcopo & presbyterio, mente indiuulsa frangentes panem vnum, quod immortalitatis pharmacum est, mortis antidotum, vitam in Deo concilians per Iesum Christum, medicamentum purgans vitia, & omnia pellens D mala.] sed & superiùs: Nemo erret: Nisi quis intra altaris septa sit, priuatur pane Dei.] & ad Magnesianos: Omnes adorandum in idem loci conuenite, sit vna communis precatio, vna mens, vna spes in charitate, & fide inculpata in Christum Iesum, quo nihil est præstantius. Omnes velut vnus quispiam ad templum Dei concurrite, velut ad vnum altare, ad vnum Iesum Christum summum sacerdotem Dei ingeniti.] & ad Romanos de Eucharistia sic: Non gaudeo corruptibili nutrimento, nec voluptatibus huius vitæ: panem Dei volo, panem cælestem, quæ est caro Christi Filij Dei, qui factus est posterioribus temporibus ex semine Dauid & Abrahæ: & potum volo sanguinem illius, quæ est charitas incorruptibilis, & vita æterna.] hæc ex epistolis Smyrnæ datis. Ex illis autem quas scripsit Troade, ac primùm ad Philadelphios: Obsecro vos, vt vna fide, vna prædicatione, vna Eucharistia vtamini. Vna enim est caro Domini nostri Iesu Christi, & E vnus illius sanguis, qui pro nobis effusus est: & vnus calix, qui pro omnibus nobis distributus est: vnus panis, qui omnibus fractus est: vnum altare omni Ecclesiæ.] & ad Smyrnenses, secundùm Theodoreti[a] lectionem: Eucharistias & oblationes non admittunt, quòd non confiteantur Eucharistiam esse carnem Saluatoris nostri Iesu Christi, quæ pro nostris peccatis passa est, quam Pater sua benignitate suscitauit.] hæc ille, cùm hæreticos his aduersantes redarguit. DE 2. EVCHARISTIA TRADITIO. [a] Theodoret. in Impatib. dialog. 3.

Rursùm verò de his quæ spectant ad ordines Ecclesiasticos, hæc ad Ephesios: Enitimini, charissimi, subiecti esse Episcopo & presbyteris & diaconis. Qui enim his obedit, obedit Christo, qui hos constituit. Qui his reluctatur, reluctatur Christo Iesu.] Ad Trallianos in hunc modum: Episcopo subiecti estis, velut Domino.] & paulo pòst: Sed & presbyteris subiecti estis, vt Christi Apostolis.] & post multa: Quid enim aliud est Episcopus, quàm is qui omni principatu & potestate superior est, & quoad homini licet XXV. IGNATII EPISTOLÆ PROMPTVLARIVM TRADITIONVM. XXVI. QVID IGNATIVS DE ORDINIBVS ECCLESIASTICIS.

pro

Universidad de Deusto
Biblioteca

pro viribus imitator Christi Dei factus? Quid verò sacerdotium aliud est, quàm sacer cœ- A
tus, consiliarij, & assessores Episcopo? Quid diaconi, quàm imitatores Angelicarum vir-
tutum, qui purum & inculpatum ministerium exhibent, vt S. Stephanus B. Iacobo, Ti-
motheus & Linus Paulo, Anacletus & Clemens Petro? Qui igitur his non obedit,
atheos & impurus est, & Christum contemnit, & constitutionem eius imminuit.

XXVII. EPISCOPIS OBEDIENDVM. De obedientia item præstanda Episcopo, plura inculcat, scribens ad Magnesianos, necnon ad Philadelphios; hacque gradatione hierarchiam in Ecclesia docet, sic dicens: Principes obediunt Cæsari, milites Principibus, diaconi presbyteris sacrorum præfectis: presbyteri, diaconi, & reliquus Clerus vnà cum populo vniuerso, militibus, Principibus, & Cæsare, ipsi Episcopo pareant, Episcopus Christo, vt Christus Patri.] & post multa: Exclamaui voce magna inter eos quibus locutus sum: Non est meus sermo, sed Dei: Episcopo attendite, presbyteris, & diaconis, &c.]Spiritus enim sancti de eiusmodi in Ec- B
clesia ordine testimonium certum adducit. Et ad Smyrnenses: Omnes Episcopum se-
quimini, vt Christus patrem; & presbyterorum collegium, vt Apostolos: Diaconos re-
uereamini, vt ex præcepto Dei ministrantes. Sine Episcopo nemo quicquam faciat eo-
rum quæ ad Ecclesiam spectant. Rata Eucharistia habeatur, quæ sub Episcopo fuerit, vel
cui ipse concesserit.] & paulo pòst: Non licet sine Episcopo baptizare, vel offerre, neque
sacrificium immolare.] ac demum: Laici diaconis subiiciantur, diaconi presbyteris,
presbyteri Episcopo, Episcopus Christo, vt ipse Patri.]

XXVIII. IDEM DE ECCLESIASTICA HIERARCHIA. De reliquis item Ecclesiæ ministris sic ad Antiochenos: Saluto hypodiaconos, lecto-
res, cantores, ianitores, laborantes, exorcistas, confessores. Saluto custodes sacrorum ve-
stibulorum diaconissas.] & ad Heronem quoq. de munere sacerdotum & diaconorum: C
Nihil sine Episcopis facito: sacerdotes enim sunt, tu verò sacerdotum minister. Bapti-
zant, ministrant, eligunt, manus imponunt; tu verò illis ministras, vt sanctus ille Stepha-
nus Iacobo.] & ad Trallenses: Presbyteri subiecti estote Episcopo, diaconi presbyteris,
populus presbyteris & diaconis. Qui hunc ordinem seruauerint, pro eorum animabus
ego libens animam meam commutauero, & Dominus sit cum ipsis perpetuò.]& ad Po-
lycarpum: Meam an mam libenter commut-uero cum animabus eorum qui Episcopo
parent, presbyteris & diaconis: faxit Deus, vt mihi portio cum illis contingat à Deo.]
idem quoque ad Philippenses, dicens: Subiecti estote Episcopo, presbyteris, & diaconis.]

XXIX. ECCLESIAE VNITAS. Sicque in omnibus vnam semper prædicat esse Christi Ecclesiam; in eaque pacem &
vnitatem esse sitam, si vni omnes Episcopo pareant; à quo ordine aberrare, idem esse,
quod cum schismaticis & hæreticis in castris hostium profiteri. vt non mitandum sit, si
in his crebrò versetur, ac totus in his esse penitus videatur. Quæ singula recitasse, non D
otiosum existimamus, quòd debitores simus etiam insipientibus, illis inquam, qui in
tam apertissima luce cæcutiunt. Ignoscat interea Catholicus lector, si in adeò notis vi-
deamur diutiùs immorari: magni quippe interesse putamus, si Apostolica constituta
per Ignatium, veluti canalem quemdam, in Ecclesiam Catholicam semel deriuata mon-
stremus: quod & nostro instituto est maximè consentaneum. Sed ad rem.

XXX. IDEM DE VIRGINIBVS ET VIDVIS. Florentissimam præterea, his ipsis temporibus, Dei Ecclesiam fuisse germine sancta-
rum virginum, & continentia viduarum, iridem iisdem litteris sæpè citatis insinuat.
Qui ad Philadelphios in primis, præstare virgines nuptis docens, sic ait: Vxores mari-
tis subditæ sint in timore Dei, virgines Christo in puritate, non abominantes nuptias,
sed id quod præstantius est amplectentes; non in calumniam matrimonij, sed vt libe-
rioribus animis diuinæ legis meditationi vacetis.] plura inferius habet de institutione E
virginum & viduarum. Et ad Smyrnenses scribens, salutari mandat virgines, quæ in
perpetua degunt virginitate, & viduas. Scribens item ad Polycarpum, de virginibus &
continentibus ait: Si quis potest in castitate permanere, ad honorem carnis Dominicæ,
vitet iactantiam. Si gloriatus fuerit, periit: & si id ipsum statuatur sine Episcopo, cor-
ruptum est.] non enim sponte eiusmodi, sed per Episcopum Deo dicabantur. de qui-
bus idem ad Antiochenos: Virgines agnoscant cui se ipsas consecrarunt.] & de iisdem
ad Heronem eiusdem Ecclesiæ Antiochenæ diaconum: Virgines serua, vt pretiosa
Christi monilia.] & ad Tarsenses: Eas quæ in virginitate degunt, in pretio habete, ve-
luti Christi sacerdotes; viduas in pudicitia permanentes, vt altare Dei.] Sed & ad Phi-
lippenses: Saluto, inquit, collegium virginum, & cœtum viduarum.] post continentiam
verò virginum & viduarum, vt primo loco nuptiæ habeantur, admonet: illæ tamen, quæ
(vt scri-

A (vt scribit ad Polycarpum) secundùm Domini præceptum, arbitrio Episcopi contrahuntur, nimirum vt in facie Ecclesiæ celebrarentur, & sacerdotis benedictione pariter sanctificarentur.

Hæc & alia complura de Ecclesiæ eius temporis ritibus ac moribus: vt de ieiunio Quadragesimæ, necnon quartæ & sextæ feriæ, de obseruatione diei Dominicæ, Paschatis die, & alijs festiuitatibus, non tamen Iudæorum more celebrandis, idem scribit ad Magnesianos, & ad Philippenses. Ex his igitur, quantum licuit, paucis nec admodum longis epistolis, quales essent Ecclesiæ ab Apostolis institutæ, quibúsve moribus, ritibus, & institutionibus compositæ, Ignatius, dum in ijsdem eas confirmare atque stabilire studet, egregiè magna ex parte repræsentat archetypum: ad cuius antiquitatis exem- ECCLESIAE ARCHETYPVS.
B plar Catholicam Ecclesiam, eamdemq. Apostolicam, quænam sit, & penes quos habeatur, perfacile est demonstrare: ac proinde nullo negotio liceat iudicare, non Ecclesiam sed Synagogam satanæ esse dicendam, quæ prototypi lineamentis ab Ignatio sic deductis reperitur in omnibus esse difformis. nam (quod sæpe diximus) non aliter Ignatium quàm Apostolos, nec aliud Apostolos eosdem Asiæ Ecclesias, quàm quod Ignatius, docuisse, certum & exploratum omnibus esse debet.

Et ne vlla vmquam de his dubitatio vel leuis oriri possit (quòd in ore [a] duorum vel XXXII. [a] Deut. 17. Matth. 18.
triũ ster omne verbũ) eadem de presbyteris & diaconis, virginibus atque viduis (quantum breui epistola licuit) confirmata habes à Polycarpo Smyrnensi Episcopo, epistola POLYCARPI EPISTOLA CONFIRMAT SCRIPTAS BIGNATIO.
hoc anno (vt diximus) scripta ad Philippenses: quam maiores omnes, vt authenticam, contradicente nemine, venerati sunt. Ad istiusmodi igitur vnum exemplar Catholicæ
C & Apostolicæ Ecclesiæ ab Ignatio in vinculis constituto affabrè exculptum, ac demum glorioso martyrio consignatum, omnes prouoco Nouatores hæreticos: cuius vel vno dumtaxat aspectu facilè valeant intelligere, quàm longè dispar Ecclesiæ pulchra sit facies à turpissimo simulacro, quod ipsimet sibi effinxerunt, portentosissimi monstri, dum pro captu ingenij sui nouam quotidie Ecclesiam formant.

Sed quod rursum ad easdem Ignatij epistolas spectat: præterijsse nolumus, quod ali- XXXIII.
bi alia diximus occasione, consueuisse S. Ignatiũ in singulis suis epistolis ad calcem illa SIGNVM EPISTOLARVM IGNATII.
apponere, tamquam speciale quoddam signum Epistolarum, Apostolico more: AMEN. GRATIA. quo etiam charactere eius successores vsi fuere, vt Gregorius Papa [b] scri- [b] Gregor. lib. 4. epist. 37.
bens ad Anastasium Episcopum Antiochenum restatur his verbis: AMEN. GRATIA.
Quæ videlicet verba de scriptis vestris accepta, idcirco in meis epistolis pono, vt de S.
D Ignatio vestra beatitudo cognoscat, quia non solum vester, sed etiam noster. Sicut enim magistrum eius Apostolorum principem habemus communem, ita quoque eiusdem principis discipulum nullus nostrum habeat priuatum.] hæc Gregorius. Cererùm nescio qua incuria aut oscitantia librariorum factum sit, vt nonnisi in epistola ad Ephesios, & in ea quæ est ad Polycarpum scripta, eadem verba vltimo loco post salutationem posita habeantur.

Quamuis autem superiùs duodecim numerauerimus Ignatij germanas epistolas ad XXXIV.
diuersos: plures tamẽ ab eo fuisse conscriptas, ex eius verbis ad Romanos facilè conijci PLVRES EPISTOLAE AB IGNATIO SCRIPTAE.
potest, quibus ait: Ego omnibus Ecclesijs scribo, quòd voluntarius morior, si modo vos non prohibueritis.] sanè quidem nisi ad hyperbolem eiusmodi verba referantur, multo plures oportuit, cum scripsisse epistolas: & alioqui plurimas ab eo ante vincula diuersis occasionibus datas fuisse, neminem puto dubitare, cùm id præsertim postularet munus
E Episcopale. Hæc idcirco dixerimus, quòd leguntur eiusdem Ignatij titulo tres epistolæ, quarum priores duæ ad S. Ioannem Apostolum & Euangelistam; tertia verò ad sanctissimam Deiparam datæ habentur; cui nouissimo loco positæ iuncta est epistola sanctissimæ Mariæ Virginis ad ipsum reddita: quæ cuius fidei sint, iudicium esto penes prudentem piumq. lectorem. Scimus eas S. Bernardum [c] citasse aliquando, earumq. memi- [c] Bernard. in Psalm. 90. serm. 1.
nisse alios recentiores.

Ceterum quod ad genus scribendi attinet, eodem vsus est dum ad omnes paræneti- XXXV.
cas epistolas scriberet, quod personarum ad quas scriberet & temporis ratio postularet, IGNATII TEMPERANTIA.
verùm seipsum cohibens, cùm alioqui hoc itinere abundantiori Spiritus gratia perfunderetur: vnde scribens ad Trallianos: An (inquit) nolebam abstrusiora vobis scribere? At ne paruulis vobis obsim, metuo (id mihi ignoscite) ne vim mysteriorum minimè capientes strangulemini. Etenim & ego, non quatenus vinctus sum, etiam cælestia

 intelligere

Universidad de Deusto
Biblioteca

intelligere possùm, angelicos ordines Archangelorum, Militiarum cælestium discrimina, Virtutum Dominationumq. differentias, Thronorum Potestatumq. diuersitates, Principatuum magnificentias, Cherubim Seraphimq. excellentias, & Spiritus sublimitatem, & Domini regnum, & incomparabilem Dei Patris omnipotentis diuinitatem. Hæc cùm nouerim, non continuò perfectus prorsus sum, aut discipulus, qualis Paulus & Petrus: multa enim desunt, ne à Deo derelinquar.] hucusque ipse, atque primus in Ecclesia, qui nomina nouem ordinum Angelorum vnà coniunxerit, cùm alioqui eadem in diuersis Scripturæ locis (vt S. Gregorius docet) inueniantur. Nam Dionysium, qui de cælesti hierarchia plura conscripsit, cùm in suis commentarijs Ignatium citet, post ipsum scripsisse æquum est existimare, de quo plura inferiùs. At de S. Ignatij epistolis hactenus, quarum (vt vidimus) meminit Polycarpus, citant Dionysius, Irenæus, Athanasius, Eusebius, sæpe Hieronymus, crebrius Theodoretus, & alij Latinorum atque Græcorum complures.

[a] Greg. hom. 34
[b] Dionys. de Diuin. nom.
[c] Polycarp. ad Philippen.
[d] Iren. lib. 5.
[e] Athanas. lib. de Synod.
[f] Euseb. hist. lib. 3. c. 30.
[g] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Ignatio, & in Matth.
[h] Theodoret. in lib. dialog.

XXXVI. NAVIGATIO IGNATII.

Ignatius itaque transiens per Epirum, Adriaticum mare primùm, inde Mediterraneum nauigans, Puteolos tandem appulit, vbi vnà cum militibus custodibus à Christianis ibi agentibus hospitio susceptus est, ac demum Romam perductus. hæc de itinere Ignatij recitat Metaphrastes, dum ex antiquis monumentis Acta eius recenset. Reliqua autem de eo, cum Romæ consummauit martyrium, quoniam Eusebium & S. Hieronymum sequimur, qui id accidisse tradunt anno vndecimo Traiani Imperatoris, dicemus anno sequenti.

XXXVII. MARTYRES PHILIPPENSES.

Certauerunt hoc eodem anno pro confessione nominis Christiani Philippis in Macedonia Zozimus & Rufus, quorum meminit Polycarpus in epistola ad Philippenses, sic dicens: Rogo igitur omnes vos insistere verbo iustitiæ & patientiæ, quam oculata fide vidistis non solùm in beatissimis illis, Ignatio scilicet, Zozimo, & Rufo, sed & in alijs, qui ex vobis sunt: nam in ipso Paulo & in ceteris Apostolis considerantes, quòd hi omnes non in vacuum cucurrerunt, &c.] recitat eumdem locum Eusebius. Porrò scripsisse eam epistolam à Polycarpo ante Ignatij martyrium, quod diximus, ipse in eius fine demonstrat. Agitur anniuersaria dies horum martyrũ decimaoctaua Decembris. Sub eodem Traiano Imp. (sed quo anno, incertum est) passus habetur item Philippis in Macedonia Parmenas, vnus ex septem primis diaconis, cuius natalis dies consignatus habetur in tabulis Ecclesiasticis vigesimatertia Ianuarij. Zozimus miles quoque martyrium subijt sub eodem Traiano Imp. damnatus à Domitiano Præside in Pisidia, de quo Græci pariter ac Latini memoriam celebrant decimanona mensis Iunij. extant eius Acta fusiùs scripta.

[i] Euseb. lib. 3. cap. 33.
[k] Metaphr. ea die.

XXXVIII. DE DIONYSIO AREOPAGITA.

At quoniam nuper mentio facta est de Dionysio, qui ex epistola ad Romanos locum & nomen Ignatij citauit in libro quem scripsit de Diuinis nominibus, dicentis: Amor meus crucifixus est:] hic necessariò de perdifficilis historiæ veritate agendum est: num scilicet ille ipse habendus sit Dionysius Areopagita, vt præfert titulus commentarij. De his acturi, ante omnia meminisse debemus, quæ in tomo primo Annalium præfari sumus in fine anni Domini nonagesimioctaui, quo diximus Dionysium Areopagitam à Clemente Rom. Pont. esse missum in Gallias, cùm interim Ecclesiæ Athenienſi loco ipsius sufficeretur Publius, & post eum Quadratus vsque ad tempora Hadriani successoris Traiani; sub quo & ipse Dionysius martyrio est coronatus. Sed hæc tunc paucis perstricta, hîc sunt fusiùs explicanda: & illud primò inuestigandum, quonam tempore Dionysium Areopagitam mortuum esse, verius asseratur.

XXXIX. [l] Metaphr. in Dionys. die 9. Octobr. [m] Hilduin. in Areopagit. [n] Apud Sur. tom. 5. die 9. Octobr. [o] Metaph. in vita Ioan. Euang. apud Lipom. tom. 1. DE TEMPORE MARTYRII DIONYSII AREOP.

Qui dixerunt cum sub Domitiano Imperatore consummasse martyriũ, sibi ipsis contraria scribere certum est: fuerunt qui hæc opinati sunt ex Græcis Metaphrastes [l], ex Latinis Hilduinus [m], & Hingmarus [n] Rhemensis Episcopus. Si enim germana est epistola Dionysij Areopagitæ ad Ioannem Euangelistam scripta cùm adhuc esset exul in Patmo (probant ijdem omnes eam vt legitimam, & ipse præcipuè Metaphrastes [o]) cùm in ea dicat Dionysius, sibi diuinitus reuelatum, breui illum fore ab ea relegatione soluendum, ac mutuo fruituros esse congressu: si dixerimus Dionysium sub Domitiano fuscepisse martyrium, ipsum ea de mutuo congressu esse mentitum, & vana illusione deceptum (quod nefas est dicere) necesse esset affirmare: nam omnium testificatione (quod dictum est) Ioannem Euangelistam nonnisi post obitum Domitiani, sub Nerua esse solutum exilio, exploratissimũ est. Sed reddamus eadem hic verba Dionysij: Post paululum verò

A verò (dicam, etsi audax dictu videatur) tibi carissima societate iungemur. Ero autem prorsus dignior cui fides habeatur, si, quæ tibi prægnita sunt, quæ ex Deo didici hæc loquar: quòd scilicet ex Patmi custodia dimittendus es liber, & in Asiaticam terram reuersurus.] hæc ipse. Cùm igitur nonnisi post necem Domitiani sub Nerua Ioannes sit liberatus, & reuersus in Asiam, quando Dionysium illum adijsse oportuit: certè manifestum redditur, ipsum post Domitianum fuisse superstitem. Rursùm verò cùm ijdem eius recipiant scripta, idemq. Dionysius in superiùs citato loco de Diuinis nominibus Ignatij epistolæ ad Romanos scriptæ verba illa adduxerit in testimonium: planè certum redditur, eum post obitum Domitiani, & Neruæ successoris, complures sub Traiano vixisse annos. Nulla itaque prorsus veritate nituntur, qui eum sub Domitiano ex humanis decessisse contendunt. Denique quomodo sub Domitiano passus
B Dionysius dici potest, si idem qui suprà Hingmarus, eodem tempore quo Clemens Romanus, eum, paucis interpositis diebus, martyrio vita functum affirmat; cùm constet ex his quæ à nobis superiùs dicta sunt, Clementem tertio Traiani Imp. anno martyrem obijsse?

His igitur confutatis, quid alij de tempore martyrij Dionysij scripserint, inuestigemus. XL. Michael Syngellus [a], presbyter Hierosolymorum, qui (vt profitetur, & de eo testatur Suidas [b]) tum ex ijs quæ à maioribus scripta essent, tum ex traditione accepisset, res gestas Dionysij est prosecutus, eius obitum ad extremum Traiani Imperium contigisse scribit: licet in eo hallucinatus videatur (nisi, vt accidit sæpe, in notam numeri irrepsit error) dum numerat annos tantùm septuaginta ætatis eius: longè enim hac ætate maiorem, obijsse martyrem, suo loco inferiùs dicturi sumus. Rursùm verò antiqua Martyrologia, quorum maior est fides, Bedæ [c], Adonis, & alia antiquitus scripta, sub Hadriano
C Imp. Dionysium Areopagitam martyrium subijsse, testantur his verbis: Natale S. Dionysij Areopagitæ, qui ab Apostolo Paulo instructus, credidit Christo, & primus Athenis ab eodem Apostolo Episcopus est ordinatus, & sub Hadriano Principe post clarissimam confessionem fidei, post grauissima tormentorum genera glorioso martyrio coronatur.] addita verò hæc habentur apud Adonem: Vt Aristides Athenienſis vir fide sapientiaq. mirabilis testis est in eo opere, quod de Christiana religione composuit.] meminit non solum eiusdem Aristidis, sed & commentarij ab eo scripti S. Hieronymus [d], eumq. suo tempore extitisse significat, qui tamen penitus excidisse videtur, claruit ipse Hadriani tẽporibus, quo & Dionysius dicitur ab eodem Imperatore necatus esse. Quamobrem sicut non credimus Adonem falsa citasse, ita nec Aristidem de Dionysij mar-
D tyrij tempore mentitum esse putandum.

[a] Mich. Syng. in encom. de Dionys. apud Lipom. tom. 4.
[b] Suid. in hist. in Dionysio Areopag.
[c] Beda & Ado die 3. Octob.

ARISTIDES PRAESCRIPTOR DIONYSII.

[d] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Aristid.

His itaque de tempore martyrij Dionysij stabilitis, nimirum nullo modo contingere XLI. potuisse vt sub Domitiano martyrium consummarit, sed ex sententia clarissimorum virorum, Traiani Imp. postremo tempore, vel sub Hadriano: apud nonnullos in dubium reuocatum est, an idem Areopagita sit ille Dionysius Parisiorum Episcopus. Beda [e] diuersis diebus duos ponit Dionysios, videlicet Areopagitam quinto Nonas Octobris, Parisiensem verò Episcopum septimo Idus eiusdem: quem secutus Ado, id ipsum asseruit. Ceterùm antiquissimum Bedæ Martyrologium, quod extat apud nos scriptum, itidem & Romanum dictum, acceptum olim (quod alibi diximus) ex reliquijs monasterij S. Cyriaci, vnum tantùm habet Dionysium, Parisiensem scilicet, septimo Idus Octobris: vnde non à Beda posita, sed ad Bedam ea de Dionysio Areopagita addita esse
E oportuit, ex Græcorum videlicet Menologio: nam eo die tertia Octobris ijdem agunt de Dionysio Areopagita.

DIONYSIVS AREOP. IDEM PARISIORVM EPISCOPVS.

[e] Beda in Martyrolog.

Verùm Bedæ tempore ea de Dionysio Areopagita, quòd vnus idemq. esset cum XLII. Dionysio Parisiorum Episcopo, adeo visa sunt explorata, vt postea temporibus Ludouici Pij Imperatoris (ad quem Hilduinus commentarium ab eo rogatus conscripsit, qui extat [f]) absque aliqua dubitatione accepta fuerint; eademq. visa atque recognita, inuenta fuerint in omnibus illis consentientia, quæ ex antiquis Græcorum Archiuis, fide publica obsignata, sunt missa Parisios. His igitur omnibus visis atque exactè recognitis, omnium eruditorum calculo est firmata sententia, vnum eumdemq. esse Dionysium Areopagitam cum Dionysio Parisiorum Episcopo. Quamobrem Hingmarus illorum temporum vir eruditione & pietate clarissimus, scribens ad Carolum Caluum Imperatorem, vt in re comperta atque omnium fide testata hæc ait: Patrem vestrum

[f] Habet Surius tom. 5. die 9. Octob.

REI VERITAS PRONUNTIATA ET RECEPTA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dionysium esse Areopagitam, à beato Paulo Apostolo baptizatum, & Athenien-sem A
ordinatum Episcopum, & in Gallias à beato Clemẽte directum: ex his quæ Græca testificatio, & S. Romanæ Ecclesiæ attestatio, & Gallicana intima contestatio, ratum in hac causa (quod longè ante nos dictum est) recognoscant.] hucusque Hingmarus.

XLIII. Sed ne hæc esse obiter vel inaniter dicta quis existimet: operæpretium ducimus, ad ea singula attestanda, hìc paululum immorari. Ignoscat lector: nec scabra petentem orationem vrgeat importunè calcaribus, quæso. Licet autem hæc in Notis ad Martyrologium Romanum meminerimus nos scripsisse: tamen quia hinc ea desumpta esse testati sumus, haud æquum putauimus, propter exemplum, prototypi faciendam esse iacturam; cùm præsertim proprius hic locus esse noscatur, quo secundùm

QVID GRAECI DE DIONYSIO. historiæ ordinem vberiùs pertractentur. Quòd igitur auctor ad ea de Dionysio testanda, Græcam adducat (vt ait) attestationem: sapienter quidem. Quid enim aliud B
professus est Michael Imperator, qui ad hoc subtiliùs perscrutandum, omne impendit studium, atque egregiam nauauit operam, cùm ad Ludouicum Pium Imp. publica legatione miisit commentarios Dionysij Areopagitæ? Qui cùm Parisios perlati tunc essent, cùm natalis ipsius Dionysij vigiliæ agerentur: cuius nam illi fuerint (vt ad rantam rem testandam diuinum quoque suffragium accederet) diuinitus miracula edita certò certiùs declararunt. narratur rei gestæ historia in eadem epistola, quam ad eumdem Ludouicum Imp. Hilduinus tunc scripsit, quæ in superius citato commentario continetur. Quod insuper ad Græcorum attestationem pertinet: Anastasius S. R. Ecclesiæ Bibliothecarius, virtum Græcis tum Latinis litteris insigniter eruditus, æquè testatur S. Methodium Constantinopolitanum Episcopum scriptis mandasse Viram Dionysij Areopagitæ, in eaq. de eius aduentu in Gallias fidem confir- C
masse, eamq. egregiè testatam, cùm olim presbyter legatum ageret apud Romanam Ecclesiam, eidem tradidisse. Transtulit eam ex Græco ipse Anastasius, misitq. ad Carolum Caluum Imp. prout data ad eum (quæ extat) epistola docet[a]: ipsa tamen Vita non habetur.

[a] Apud Surium ead. die 9. Oct.

XLIV. Sed & de Dionysio (quod diuinis litteris est traditum[b]: In ore duorum vel trium stat omne verbum) præstitit hoc ipsum etiam Michael Syngellus Methodio æqualis: clarue-

[b] Matt. 18. FIDES SINCERA CVM DOCTRINA MICHAELIS SYNCELLI.

runt ambo eodem tempore Ludouici Imp. sub Michaele Balbo, & eius successore Theophilo Imp. hæretico Iconoclasta, à quo pietatis causa martyrium suscepere, vt de ambobus testatur Cedrenus[c]: adeò vt nulla de impostura in sanctissimis viris possit vel leuis suboriri suspicio: sed & quòd eius ætatis omnium disertissimi essent, nec de imperitia

[c] Georg. Cedr. in Theophilo.

possint aliquam pati calumniam: Hic, inquam, beatus Michael (hoc enim titulo eum D
Græci nominant) scripsit oratione panegyrica res gestas Dionysij Areopagitæ, qua eum auocatum ab Ecclesia Athenienssi, & missum in Gallias, curasse Ecclesiam Parisiensem, ac tandem ibidem ad vltima Traiani tempora martyrium consummasse, pluribus

[d] Apud Lipom. tom. 4.

profitetur[d]. Scripsisse ea Syngellus videtur, cùm sub eodem Theophilo Orientalis Ecclesia dira persecutione vexaretur: vt ipse in fine orationis testari videtur, dum Dionysium enixius rogat, vt tyrannidem, quæ grassabatur in Ecclesias, pellat, & pacem perditam restituat.

XLV. ANTIQVA MONVMENTA DE DIONYSIO. Quod item ad Græcorum attestationem pertinet, Metaphrastes ex antiquioribus memorijs eiusdem Dionysij vitam describens, ijsdem adstipulatus est, & alij complures ex recentioribus. At ne quis putet ea tum primùm Acta Dionysij Areopagitæ à citatis auctoribus fuisse inuenta atque conscripta; accipiat, quid, scribens ad eumdem E
Imp. Ludouicum, Hilduinus de antiquorum Græcorum monumentis his verbis testatus sit: Vsque hodie Græcorum maiores, & Athenarum incolæ perhibent, historiarum scriptis, & successionum traditionibus docti, in eadem ciuitate Dionysium tunc temporis primum fuisse Episcopum, quando Timotheus Pauli æquè discipulus Ephesiorum rexit Ecclesiam; ipsumq. subrogato sibi Episcopo Romam adijsse, & (vt compererunt) apud Gallorum gentem glorioso martyrio consummatum fuisse. Quod & Tarasius Patriarcha Constantinopolitanus per legatos suos solicitè inquisiuit; & ita se eam rem habere certus, eamdem Athenienssium ciuitatem pallio Archiepiscopali, quod iam ex ea diuturno tempore, orta quadam contentione, subtractum fuerat, redonauit, &c.]

LXVI. Certè quidem etsi nulla vmquam de Græcorum mutua consensione, & ex suis scriptis

A scriptis attestatione supperterent testimonia; suum ipsorum silentium loco mille testium foret. Etenim mente recolentes, quàm ipsi fuerint semper rerum suarum tenacissimi custodes ac vindices, hocq. illis esse insitum à natura; quippe qui de Homeri patria inter se adeò concertarint: haud putamus fuisse adeò liberales, vt tantum virum, sapientium sapientissimum, Athenarum reliquias, Pauli insignem discipulum, primum ipsorum Episcopum, tam facilè donarint Gallis, vt ipsis sibi eum vendicantibus, penitus tacuerint, ac veluti iurato silentio, nullus vmquam ausus fuerit vel leuiter contradicere. Nam si leuissima aliqua probatione, vel ex Athenarum Ecclesiæ monumentis, vel incerta aliqua & dubia traditione, aut relatione vndecumque accepta, his de Dionysio æmuli Latinorum gloriæ aduersari potuissent; haud sibi eos temperasse, putandum est, vt non sibi vendicarint sua. Sed quòd in re probè testata ac planè perspecta nimis calumniosè agere visi B
essent; tantum abest vt reclamãtes contradixerint; vt potiùs omnes qui de ea re egerunt, calculum suæ sententiæ mutua consensione sponte contulerint. Sed de Græcorum attestatione iam satis.

CENSENSVS GRAECORVM MAGNI PONDERIS.

Quod verò de eadem veritate idem qui suprà auctor Hingmarus in testimonium adducit S. R. Ecclesiam: aliqua fortasse ea de re extabant Pontificum Romanorum diplomata: vel, si ea defuissent, dum ille citat ad eamdem rem probandam antiqua Missalia Gallicana, quæ ait probata fuisse auctoritate Romanorum Pontificum, Innocentij, Gelasij, atque Gregorij, quorum extare dicit ad Parisiensem Ecclesiam eo argumento scriptas epistolas; satis superq. eadem veritas S. Romanæ Ecclesiæ auctoritate testata atque probata dici potuisse videtur. Nam moris erat, vt in sanctorum natalibus in sacræ Missæ præfatione, res ab eis gestæ, breui perstrictæ compendio, in ecclesia publicè recitarentur: C
cuius veteris consuetudinis fidem faciunt Missale Ambrosianum, atque Sacramentarium S. Gregorij.

XLVII. DE DIONYSIO AREOPAGITA QVID ROMANA ECCLESIA.

Sed alia insuper ratione accessisse visum est Romanæ Ecclesiæ testimonium: quòd Stephanus Papa, cùm esset in Gallijs, & eiusdem Dionysij ope è morbo conualuisset, translatis Romam eius reliquiis, in eiusdem honorem monasterium Romæ erigendum curauit, quod Græcis monachis suis gentilibus tradidit habitandum. Dici namque posse videbatur, his publicis monumentis in Ecclesia Romana ratum haberi, Dionysium Areopagitam eumdem prorsus esse cum Dionysio Parisiorum Episcopo. Hæc ipsa de Papa Stephano, Dionysij auxilio reddito sanitati, & eius grati animi studio, Ludouicus Imp. ab eodem Hilduino voluit scriptis memoriæ commendari ex litteris eiusdem Ste-

XLVIII. FACTO REM TESTATVS EST STEPHANVS PAPA.

phani Papæ hæc testantis. Quòd insuper Romana Ecclesia scriptam à S. Methodio Dio- D
nysij vitam, atque ab eodem Romam perlatam, suscepisset, eamdemque eiusdem S. R. Ecclesiæ Bibliothecarius Anastasius Latinitate donasset, atque ad Carolum Imp. in Gallias, datis ad eum (quæ adhuc extant[a]) litteris, misisset: argumentum haud leue videri poterat, eamdem veritatem ab Ecclesia Romana esse receptam.

[a] Apud Hild. vbi suprà.

At de fide Ecclesiæ Gallicanæ, quam idem Hingmarus adducit de ea re probãda, satis videri possunt quæ ex antiquioribus monumentis Acta Dionysij Hilduinus collegit: quæ si aliqua in re, vt de tempore eius martyrij (quod diximus) minùs vera habeantur; non ob eam causam cetera omnia, quibus tam Græci quàm Latini adstipulantur, falsa esse dicenda sunt: cùm in diuinis tantùm Scripturis nullum sit reperire errorem atque mendacium. Re igitur in hunc modum firmiter constituta, his obstare videbatur Grego-

XLIX. OBIECTIO DE GREGORIO DILVITVR.

rius Turonensis[b], dum ait missum Parisios Dionysium tempore Decij Imp. quod qui- E
dem tam verum est, quàm quod ibi asserit eiusdem Decij tempore Trophimum Arelate, Paulum Narbonam, & Martialem item in Gallias amandatos; quos constat fuisse Apostolorum discipulos, & Apostolorum temporibus ad prædicandum Euangelium in Gallias esse missos. Sed hæc, sicut alia plura, auctoris simplicitati multa tam facilè admittenti donanda sunt, prout etiam Hilduinus excusat, sic dicens: Cetersùm parcendum est simplicitati viri religiosi Gregorij Turonensis Episcopi, qui multa aliter quàm veritas se habet, æstimans, non calliditatis æstu, sed benignitatis & simplicitatis voto, litteris commendauit.]

[b] Greg. Turon. hist. Franc. lib. 1. c. 30.

L. ÆTAS DIONYSII EX SCRIPTIS EIVS.

Quoniam verò in colligendis annis ætatis eius, alios vidimus esse deceptos: operæpretium existimamus, rei veritatem (quantum licet) ex suis ipsius scriptis hic consignatam relinquere. Cùm ipse ad Apollophanem scribens testetur, tempore obitus Saluatoris, quo contigit admirandum illud Solis deliquium, se annum ætatis vigesimum-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quintum agentem fuisse: si ad Hadriani Imperium dixerimus peruenisse (quod, vt vi- A
dimus, testantur antiqua Martyrologia) necesse est affirmare, ipsum suæ ætatis anno de-
cimo supra centesimum obiisse: nam secundum chronographiam à nobis assertam, an-
no Christi centesimo decimo nono ponitur ingressus Hadriani Imperatoris. Quod haud
adeò mirandum videri debet, si quis consideret, diuina prouidentia factum vt complu-
res Apostolorum discipuli longiorem ætatē vixerint, vt Apostolicarum institutionum
essent viua quædam monumenta; velut Ignatius, de quo egimus, qui Dominum in car-
ne viderat. & Quadratus, qui temporibus eiusdem Traiani rexit Ecclesiam Athenien-
sem, complures se vidisse tradit, qui tempore Christi in Iudæa variis oppressi lan-
guoribus sanati essent, ac eos qui à mortuis resurrexissent: quod ex suis ipsius scriptis
[a] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Quadrato. narrat S. Hieronymus[a]. Adde his Hermam Pauli discipulum, cuius & fuisse dicitur li- B
[b] Hieron. eod. lib. in Herma. ber ille, Pastor[b], inscriptus: hunc vsque ad Antonini Pij tempora, qui successit Hadria-
[c] Lib. de Rom. Pontif. in Pio. no, constat peruenisse, quippe qui sub Pio Romano Pontifice librum illum conscripsit[c].
Sed ante omnes in exemplum adducendus fuisset Simeon Hierosolymorum Episco-
pus, quem annum agentem centesimum atque vicesimum, hoc anno martyrio vita
functum esse diximus. At nec (quod ad hanc rem spectat) præteriisse oportuit Polycar-
pum Ioannis Euangelistæ discipulum, præfectum hoc tempore Ecclesiæ Smyrnæorum;
quem tamen constat sub Marco Antonino & Lucio Vero, qui successerunt Antonino
Pio, martyrium consummasse. Sed de his quæ ad longæuam ætatem hominum spe-
ctant, lectorem prouoco ad ea quæ tomo primo Annalium ex tabulis Romani census
sunt superiùs recitata.

LI. DE SCRIPTIS DIONYSII DISPVTATIO. Iam verò difficilior remanet de Dionysio enodanda quæstio: num illa ipsa quæ Dio- C
nysij Areopagitæ nomine feruntur scripta, verè ipsius sint. Sanè quidem in re ante an-
nos septingentos communi Græcorum omnium ac Latinorum consensione firmata,
haud putamus æquum dignumq. sic agere, perinde ac si re integra, nunc primùm hi
commentarij prodijssent in lucem, & quid de his censendum foret, rogarentur erudito-
rum sententiæ. Sed cum ante tot sæcula eadem scripta fuerint vt Dionysij Areopagitæ
cognita, examinata, probata, ac totius Catholicæ Ecclesiæ vsu atque auctoritate rece-
pta, & iam (vt ita dicamus) præscripta penitus videantur: in re adeò probata atque con-
fessa erubescit oratio sic versari, vt in quæstione recens oborta, ad vtrumliber, quid ipsa
sentiret, liberas laxare habenas eloquij debeat. Ceterū quod iura veritatis sint ampliora
omni antiquitate, quippe quæ nulla plurimorum sæculorum valeant præscriptione læ-
di, nec innumera testium multitudine obrui atque labefactari: sic de his agendum nobis
proponimus, vt rei dignitati ac veritati sit omni pariter ex parte consultum; cùm alioqui D
nullus sit reliquus fidei locus, nisi ipsi in omnibus veritas suffragetur. Quamobrem
nullus sit reliquus fidei locus, nisi ipsi in omnibus veritas suffragetur. Quamobrem
nostræ narrationis argumentum illud erit, accuratiùs peruestigare, num quæ ab ijs obij-
ciuntur qui contrarium nituntur adstruere, eiusmodi sint, quæ à maiorum sententia
discedere prorsus cogant: quandoquidem haud æquanimiter pati possumus, quæ sunt
tot tantisq. testibus obsignata, leuibus quibusdam coniecturis conuelli, & nonnisi cer-
tis firmisq. atque adeò verissimis rationibus irrita reddi. At quoniam probè scimus, pro
defensione nominis auctoris à complurib. eruditis viris conscriptas esse apologias,
[a] Sixt. Senens. Biblioth. lib. 2. in Dionys. quas numerat Sixtus[a], & à recentioribus alias additas esse: haud nostri ratio patitur in-
[b] Matth. Gal. in Areopag. & alij sparsim. stituti, omnia hic aduersantium hæreticorum[b] vel curiosorum argumenta retexere; sed
insulsa quædam ac leuissima prætermittere, fortiora tantùm, quæ ipsis videantur pe-
nitus insolubilia, pro virili dissoluere. E

LII. DILVVNTVR OBIECTIONES. Quod igitur in primis obijcitur, ritus, cærimonias Ecclesiasticas, ac monasticas insti-
tutiones ab auctore assertas ac sæpiùs inculcatas, non fuisse in Ecclesia Dionysij Areo-
pagitæ temporibus: quàm falsum sit, consulat prudens lector quæ primo Annalium to-
mo dicta sunt, vbi de diuersis Ecclesiasticis ritibus egimus, & cū de Essenis fusiùs pertra-
ctata est controuersia: inueniet enim satis perspicuè demonstratum, Ecclesiasticas cæri-
monias ex Apostolorum fontibus in Ecclesiam dimanasse, vitamq. monasticam in Esse-
nis (quos fuisse Christianos, aperte docuimus) prodijsse, sed primitus in Ioāne exordium
sumpsisse: adeò vt non sit opus in his diutiùs immorari.

LIII. Rursum verò quòd Dionysius de Diuinis nominibus citet Clementē philosophum:
calumniantur ipsum intellexisse Clementem Alexandrinū, qui ea testatus sit de exem-
plaribus libro octauo Stromatum: in quo cùm nihil huiusmodi prorsus inueniatur,
manifestæ

A manifestæ calumniæ arguuntur, dum Christiano homini de Ideis Platonis opinionem
impingunt. Cæterùm cùm auctor citans Clementem, non sicut in alijs solet, cùm Chri-
stianos allegat auctores, aliquo digno ac excellenti honestet titulo, sed tantùm dicat, CLEMENS PHILOSOPHVS QVIS.
Philosophus Clemens, &c.] planè demonstrat, se haud quempiam Christianæ religionis
hominem intelligere, sed Ethnicum philosophum aliquem. Cùm enim citat Ignatium:
Diuinus (ait) Ignatius] de Hierotheo: Eximius Hierotheus: Diuinus Bartholomæus]
& alia id genus. cùm verò quempiam Gentilium nominat, absque aliquo honoris titulo,
cuius sit professionis tantùm indicat: sicut, cùm nominat Apollophanem, sophistam
appellat. At quisnam fuerit Clemens ille Platonicus philosophus, quem citat Diony-
sius, est paulo accuratiùs perquæstigandum. Claruit his ipsis temporibus Dionysij Plato-
nicus philosophus, nomine Actius Clemens, ad quem extat Plinij [a] Iunioris epistola, [a] Plin. lib. 1. epist. 10.
B qua cum hortatur vt inhæreat Euphrati, itidem Platonico philosopho omnium celeber-
rimo, Romæ tunc agenti, vt suorum studiorum ab illo extremam manū accipiat. fuerit
ne hic ille à Dionysio citatus, certò affirmare non auderem. Sed quis negabit, eius
nominis antiquiorem repetiri philosophum; nisi qui se legisse iactet ex Græcis Antigo-
num, Caristium, Satyrum, & Aristoxenū, ex Latinis verò Varronem, Sentram, Nepo-
tem, Hyginum, atque Tranquillum? qui omnes (vt tradit S. Hieronymus [b]) Scriptorum [b] Hieronym. de Scrip. Eccles. in præfat.
Gentilium texuere catalogos; quorum vix nomina, eaque paucis nota, tantummodo
remanserunt: quique si nullum eius nominis inter philosophos numeratos Clementem
reperisset; etsi non penitus conuincere, in suspicionem tamen de impostura auctorem
adducere potuisset.

Inanis quoque prorsus redditur & illa ipsorum argumentatio, qua dicunt: Cùm auc- LIV.
C tor citet Ignatium, & Dionysius sit sub Domitiano defunctus, longè antequam Igna-
tius eam ad Romanos citatam epistolam scriberet: certum reddi, alium à Dionysio esse
operis illius auctorem. Sed hæc omnia euanescūt ex his quæ à nobis superiùs dicta sunt,
nempe Dionysium ad vltima saltem Traiani tempora peruenisse, immo & sub Hadria-
no martyrium consummasse.

Verùm maior inde suboritur difficultas: Quomodo auctor libros illos inscripserit LV.
ad Timotheum, quem sententia Ignatij constat, iam antequam ipse scriberet eam DE TIMOTHEO OBIECTIO.
epistolam ad Romanos, fuisse defunctum? testatur enim id ipse in epistola ad Phila-
delphios. sed & cùm ad Ephesios scribens tradat, ei tunc Ecclesiæ præfectum esse One-
simum; satis aperte significat, Timotheum, qui eis præerat Episcopus, iam vita
functum esse. Primus enim illi Ecclesiæ à Paulo Apostolo præfectus est Timotheus,
D cui subrogatus est Onesimus: Ioannes autem Euangelista, non Ephesinæ, vt priuatim
eius Episcopus præesset Ecclesiæ, sed vt Paulus ibi olim & Petrus, Asiæ omnes curabat
Ecclesias, vt superiùs fusiùs demonstrauimus. Quando autem Timotheus martyrio vi-
uendi finem fecerit, vt ei Onesimus fuerit substitutus, ex Ignatij epistola ad Ephesios
colligi posse videtur: nam cùm de ipso agens hæc addat, Benedictus Deus, qui dona-
nit vobis, qui tales estis, talem habere Episcopum] haud pridem eum creatum Epi-
scopum Ephesinum significat. Porrò ea epistola hoc ipso anno scripta est; vt supe-
rius demonstrauimus. Neque enim assentimur Metaphrasti [c], vel cuiuis alij, qui cum [c] Metaphr. 23. Ianuar.
secutus affirmet Timotheum sub Domitiano consummasse martyrium: nam ipse
sibi pugnantia scribit, nimirum dum ibidem tradit Timotheum vita functum post-
quam Ioannes Euangelium scripsit: alibi verò cùm agit de Ioanne [d], ipsum ait non [d] Metaphr. die 27. Decemb.
E sub Domitiano, sed postquam ex Patmo Ephesum redijt (quod sub Nerua factum
est) Euangelium conscripsisse. Si igitur post Euangelium à Ioanne scriptum Timo-
theus necatus est; certè non sub Domitiano, neque sub Nerua, sub quo permissa erat
Christiana religio, sed Traiani temporibus id contigisse oportuit, eumq. perseueras-
se in eadem Ecclesia Episcopum ad hunc propemodum annum; verumtamen cer-
tum esse, Timotheum ante Ignatium martyrio coronatum esse. Quòd verò Diony-
sius, scribens ad Timotheum de Diuinis nominibus commentarium illum, citet Igna-
tij epistolam post Timothei obitum scriptam: haud insulsa videtur illa responsio, qua
dicitur, ab auctore ea verba Ignatij postea esse addita. Quis enim dubiter, quemlibet
tractatorem ad extremum vsque suæ vitæ diem suas lucubrationes, aliquid addendo,
minuendo, vel immutando, solitum expolire? immo & sæpe accidere, quæ priùs sunt
scripta, penitus abolere, & noua meliori iudicio cudere? vt de se ipso S. Hieronymus in
præfatione

præfatione in Abdiam Prophetam testatur, & S. Augustinus sæpiùs profitetur. A

LVI. Ceterùm quis nos compellit, vt affirmemus, auctorem ea scripsisse ad Timotheum Pauli discipulum, Episcopum Ephesiorum? nam germana, & ab auctore illa operi de Ecclesiastica hierarchia præposita est inscriptio: Compresbytero Timotheo, Dionysius presbyter.] sicut & in titulo commentarij de Mystica Theologia, quæ autē præfixa est libro de Diuinis nominibus, in hæc verba: Sancti Dionysij Areopagitæ Athenien sis Episcopi ad Timotheum Episcopum Ephesinum liber de Diuinis nominibus] à librarijs esse appositam, omnes iure consentiunt. Verùm quòd auctor ipso in exordio commentarij de Ecclesiastica hierarchia dicat: Sacerdotij quidem nostri functionem, sanctissime fili Timothee] alium quempiam iuniorem Timotheum signare visus est; cùm alioqui ætate maiorem Dionysium Areopagitam fuisse Timotheo, ex his quæ dicta sunt, facile colligi possit. Nam Episcopus coepiscopum, nominare consueuisse fratrem, non B filium, mille exemplis esset facile demonstrare: quamobrem cùm Dionysius appellet Timotheum filium, euidens est, alium aliquem, quàm Timotheum Ephesinum Episcopum intellexisse. Et quid absurdum, plures eius nominis eo tempore fuisse Christianos? consueuisse autem Fideles, Apostolorum nominibus, ipsorum amore, filios suos nominare, auctor est Dionysius[a] Alexandrinus Episcopus: ac proinde plures inter Fideles eodem, quo illi, fuisse nomine insignitos, par est credere. Constat tunc quoque vixisse filium Pudentis Romani nobilissimi Senatoris Timotheum, eumdemq. Petri & Pauli discipulum, atque presbyterum, de quo mentio habetur in Actis sanctarum Pudentianæ & Praxedis, necnon in Romano Martyrologio[b], cùm agitur de Nouato, eiusdem Pudentis filio.

TIMOTHEI PLVRES HOC TEMPORE.

[a] Apud Euseb. lib. 7. c. 20.

[b] Martyrolog. Rom. 20. Iun.

LVII. Verùm si velimus ea (quomodocumque id acciderit) ad Timotheum Ephesiorum C Episcopum esse conscripta: non eo quidem consilio (vt alij cauillantur) ad ipsum scripsit, vt, quem iam Paulus instituerat, theologicis imbueret facultatibus: nam ipse aliquando[c] hæc ad eum: Mihi igitur ipse quoque, ô amice, perfectioris intelligentiæ consortium trade, meisq. ostende luminibus quascumque videre potueris decentiores, vniuscuiusq. illius sacratissimæ effigiei præseferentes venustates.] sed potiùs, quod ait Paulus[d], Sapientiam loquimur inter perfectos.] nam idem quoque Apostolus inferiùs conqueritur, dicens: Ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed tamquam carnalibus: tamquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec potestis.] ac rursum in eumdem sensum ad eosdem[e]: Siue mente excedimus, Deo; siue sobrij sumus, vobis.] Sicq. magna Dei prouidentia factum videtur, vt, quæ esset sapientia illa perfectioribus communicanda, soliduscq. ille cibus D ætate grandioribus impartiendus, abdita sanctioribus reuelanda, quid item altissimas illas sedes Angelis tantùm pernias dono Spiritus penetrare, ac denique quid esset hominum loqui linguis & Angelorum, Dionysius egregiis tradiderit exemplaribus, ac formis expresserit.

[c] Dion. s. de Eccles. hierar. in fine.

[d] 1. Cor. 2. 3

[e] 2. Cor. 5.

LVIII. AVCTORIS MAIESTAS EVSEBIVM NON ADMITTIT. Ceterum indignum planè ac nefas est existimare, tam sublimem ac excellentem & mente diuinitus illustratum Theologum, cæli cardines perambulantem, choros angelicos perlustrantem, Diuinitatis thronum adeuntem, & secreta rimantem; ipsum, inquam, tamquam ludionem in scena, superinducta larua, ludere, aliumq. ab eo qui esset, voluisse mēdaciter fingere, alias mentiri personas, multaq. falsa componere ac simulare, quæ vt vera certaq. vellet ab omnibus accipi: idq. magno suæ gloriæ detrimento, cùm impostura fugillandus esset; & immortalem illam, quam sibi ex suis ipsius diuinis planè E scriptionibus gloriam comparasset, proprio occultato nomine, & alieno superinducto, inaniter prodigere visus esset: quam si (quod decet sapientem) dixerimus contempsisse; certè multa mentiri, sapientis non fuit, eius præsertim, qui cælestia ac diuina pertractās, à leuissima quaque opinione mendacij procul debeat abhorrere. Cessat igitur plane omnis de nominum impostura suspicio: pariterq. ex his, quæ dicta sunt, exploratum habetur (quod præstare polliciti sumus) nihil obstare quæ obiecta sunt, quo minùs illum ipsum (vt præsefert titulus) germanum illorum operum, legitimumq. auctorem fuisse dicamus Dionysium Areopagitam.

LIX. DE SILENTIO EVSEBII ATQVE HIERONYMI. Sed quod reliquum est, videamus: cur ij qui de scriptoribus Ecclesiasticis catalogum antiquitus conscripserunt, vt Eusebius sparsim, & S. Hieronymus vna simul ordine temporum deducta serie scripto de ea re commentario, de Dionysio Areopagita ne verbum

A verbum quidem fecisse noscantur? Quod ad Eusebium spectat, suspectum quidem nec testimonio dignum eius videtur esse silentium; quippe qui Arianorum patronus, ac sectæ illius vexillarius (sic enim appellat eum S. Hieronymus) haud edere sibi suisq. opportunum putauit, quæ ipso solo aspectu Arianorum dogmata potuissent infringere: nam ex nobilissima illa Cæsariensi libris omnibus refertissima bibliotheca Pamphili martyris, quæ fuerat Origenis, haud ea omnino prodidit maiorum monumenta, quæ Arianam hæresim labefactare ac confutare penitus potuissent: ac proinde agens in historia quam scripsit de Scriptoribus Ecclesiasticis, nequaquam fecit omnium mentionem. Et, vt omittamus de aliis dicere, nonne dolo malo Theognosti Theologorum celeberrimi nomen atque scripta silentio obuoluta reliquit, quòd Consubstantialis nominis esset assertor? At is non præterijt S. Athanasium, qui eum sæpiùs citat, vt cùm ait[a]:

[a] Athanas. de Synod. Nicæn. decret. contra Arian. hæres.

B Discite nunc Christi rebelles Ariani, Theognostum, virum disertum, non abhorruisse à vocabulo substantiæ: scribens enim de Filio Dei in secundo Hypotyposeon ita locutus est, &c.] reciat ibidem grauissimam disertissimi viri sententiam de vna eademq. Filij Dei cum Patre substantia. Itemq. alibi[b]: Prisci igitur homines, inter quos & Origenes, vir omnium disciplinarum & multum industrius, & Theognostus ille admirandus & perquàm studiosus (horum enim opera legebam, cùm tuam epistolam acciperem) tradunt nobis, &c.] Haud sanè putandum Theologorum celeberrimum, Athanasio probè notum, Eusebium præteriisse; quin potiùs dolo malo eum prætermisisse, ac penitus suppressisse.

[b] Athanas. de peccat. in Spiritum sanct. ad Serapionem.

At non ego primus, sed iam olim S. Maximus monachus, strenuus pro veritate Catholica aduersus Monothelitas propugnator, Eusebij silentium de Dionysio impietatis LX. C nota sugillauit. Ceterùm ipsius Dionysij opera potentissima arma continuisse ad expugnandam Arianam impietatem, citatus iam antè à nobis Michael Syngellus in illis apprimè versatus plenissimam fidem facit: quamobrem si quid in ijs subtilis inspector offenderit, quod aliter se habere interdum sibi videatur; boni consulat, & aliunde illud irrepsisse non dubitet. Quod verò ad S. Hieronymū spectat: cùm eius fides sinceriss ima nulla prorsus suspicionis labe conspersa habeatur, & nullus omnino in eo dolus subesse possit; aliunde eius silentij ratio petenda est, nimirum ab eius scribendi operis instituto: quo videlicet in præfatione ad Dexterum, eos se colligere profitetur antiquos scriptores Ecclesiasticos, quos inuenisset ab Eusebio recensitos: quod & præstitisse, certum est, illis tantùm superadditis, qui post Eusebij obitum vsque ad sua tempora in Ecclesia floruere; reliquos verò Sophronium addidisse, omnes intelligunt: nec fuit eius ratio instituti, si D quæ ab Eusebio fuissent prætermissa, perquirere, ipsumq. propterea vel ofcitantiæ vel doli mali arguere.

DILVITVR OBIECTIO DE SILENTIO S. HIERONYMI.

Quando autem eadem Dionysij opera in lucem prodierint, & an omnia simul, incertum est: sed sicut alia complura eiusdem auctoris desiderantur, quorum ipse meminit, necdum ab alijs hactenus visa; ita neque omnia simul reperta putamus: siquidem Athanasio notus tantùm videtur fuisse liber, qui tractationem continet de Cælesti hierarchia, quem tantummodo citasse[c] reperitur: quod est mirum, si verum est quod scribit idem qui suprà Maximus, Dionysium Alexandrinum nouisse opera Dionysij Areopagitæ, eademq. schol js illustrasse; adducens in eius rei testimonium Anastasium Episcopum Antiochenum in eo commentario, cuius est titulus, ἐν τῇ ὁδηγῷ. Innotuisse eadem Ioanni Chrysostomo, qui eum ob sublimen Theologiam appellauit E πτερύγων τὸ ὑψηλόν, hoc est, volucrem cæli, auctor est Anastasius Bibliothecarius in epistola ad Carolum Caluum Imperatorem. Cyrillum quoque Alexandrinum Episcopum nouisse scripta Dionysij Areopagitæ, eaq. citasse in libris quos scripsit aduersus Dioscorum & Theodorum, & in libro de Incarnatione Verbi, fidem facit Liberatus diaconus in Breuiario[d], quod de causa Nestoriana & Eutychiana conscripsit: sed nescio qua iniuria vel fraude ea exciderint. Est & apud Origenem[e] sermo (& licet Origenis non sit, antiqui tamen auctoris est tractatio pugnātis aduersus Arianos) in quo idem Dionysius Areopagita citatur.

LXI.

[c] Athanas. lib. quæst. q. 4. QVIBVS NOTA DIONYSII SCRIPTA.

[d] Liberat. in Breuiar. c. 10.

[e] Orig. hom. de diuers. 2.

Ex his itaque haud rectè sensisse noscuntur, qui putarunt Dionysij Areopagitæ lucubrationes, antiquiores Patres, quos recensuimus, omnino præterijsse: vt Constantinus cognomento Philosophus, qui solebat deplorare maiorum infelicia tempora, quod Patres his Dionysij caruerint commentarijs, quibus potuissent Arij, Eunomij, Nestorij,

LXII. OPERA DIONYSII MAIORIBVS COGNITA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nestorij, Eutychetis, & aliorum errores facilè confutare. Ceteri autem Græcorum, qui A
postea claruere, vt Anastasius Sinaita, Anastasius Nicænus, Maximus monachus, Photius, Damascenus, Andreas Cretensis, Suidas, & alij denique omnes, nemine aduersante, non solùm nouerunt Dionysij Areopagitæ scripta, eisq. sunt vsi; sed & eadem eius esse auctoris, pugnaciter defenderunt.

LXIII. ROM PONTIFICIBVS NOTA DIONYSII SCRIPTA.

Eadem Dionysij scripta à Romanis Pontificibus, quorum in his summa est auctoritas, citantur. In primis enim citatur à S. Gregorio [a] Magno liber de Cælesti hierarchia, & à Martino Papa & martyre, atque in Romana Synodo ab Agathone Papa in epistola ad Heraclium & Tiberium Imperatores, quæ recitata est in Sexta Synodo, actione quarta. Hadrianus [b] Papa in epistola ad Carolum Magnum Imp. citat eiusdem Dionysij epistolam ad Ioannem Euangelistam conscriptam: Nicolaus Papa item allegat, scribens ad Michaelem Imp. epistolam Dionysij Areopagitæ ad Demophilum. Sed vtinam extaret B
commentarius ille Theodori presbyteri, cuius Photius meminit, quo soluit obiectiones negantium ea opera esse Dionysij Areopagitæ: sanè quidem haud nobis vel alijs fuisset adeò laborandum. Quæ enim hodie à Nouatoribus obiectione refricantur, olim à Græcis curiosis fuerunt vehementiùs inculcatæ. Non enim maiores nostri, simulac Dionysij lucubrationes prodierunt in lucem, oscitanter, nulla de illis habita exactissima perueſtigatione, eas receperunt; sed ijsdem propemodum, quibus modò, controuersijs ab illis accuratè discussis atque examinatis, easdem germanas inuentas & ab omnibus obiectionibus vindicatas, tam Orientalis quàm Occidentalis Ecclesia vsu probauit atque recepit.

[a] Greg. in Euang. hom. 34.

[b] Hadr. epist. ad Carol. c. 36.

LXIV. THEODORVS DEFENSOR SCRIPTORVM DIONYSII.

De commentario itaque Theodori presbyteri fidem facit Photius, dum in sua Bibliotheca sic ait: Legimus Theodori presbyteri librum, quo demonstrat, ea quæ S. Dionysij habemus opera, germana esse, nec pseudepigrapha. Quatuor etiam obiectiones C
soluit: quarum prima, qua arguitur illa non esse legitima, talis existit: Si enim, inquit, pseudepigrapha minùs essent, quomodo Patres posteriores de illorum verbis & sententijs nullam fecerunt mentionem? Secunda: Quòd Eusebius Pamphilus opera à sanctis Patribus conscripta recensens, de S. Dionysij operibus nec verbum quidem. Tertia: Si traditiones in Ecclesia longo tempore sensim & pedetentim ortæ & progressæ sunt: quomodo apud S. Dionysium ita specialis illarum quædam habetur descriptio?] & paulo pòst sic meminit de quarta obiectione: Quòd loquitur de B. Ignatij epistola, cùm sanctus quidem Dionysius A postolorum temporibus floruerit, Ignatius verò sub Traiano martyrij certamen perfeceret, qui paulo ante obitum epistolam illam conscripsit, de qua apud S. Dionysium est sermo. Has igitur quatuor obiectiones soluere contendens D
Theodorus, pro viribus nititur demonstrare, germana esse sancti Dionysij opera.] hactenus Photius.

LV. Addendus ijs esset Georgius Pachimerius, qui in Dionysium Areopagitam commentarium elaborauit: sed nequaquam inter antiquos adnumerandus, qui claruit temporibus Michaelis Palæologi, à cuius Imperij tempore cœpit historiã scribere. Quamobrem reijciendus est commenticius ille titulus, qui affixus est eiusdem paraphrasi in eiusdem Dionysij epistolas, quo dicitur auctorem opus illud aggressum esse hortatu S. Athanasij Patriarchæ Alexandrini tunc agentis Constantinopoli. Miratus sum equidem, virum eruditum Godefridum Tilmandum, qui eamdē paraphrasim Latinis edidit, & longam disputationem pro ijsdem scriptis elaborauit, hæc adeò manifesta non cognouisse, nec etiam correxisse. Quonam pacto, rogo, potuit ea scripsisse Georgius tempore S. Atha- E
nasij, si in illis commentarijs meminit auctor hæresum Nestorij & Eutychetis, quæ post multos annos ab Athanasij obitu emersere? Nec est quòd de secũdo Athanasio, itidem Episcopo Alexandrino, ea potuissent intelligi, qui sedere cœpit anno Domini quadringentesimo octogesimonono, longè antè etiam quàm viueret Pachimerius, fuitq. ille non sanctus, sed hæreticus, & Acephalorum patronus. His addendi essent & alij complures recentiores: sed de Dionysio hactenus. Quod autem ad martyrium eius spectat, consule quæ à nobis sunt in Martyrologio Romano adnotata.

IESV

ANnus sequens, qui numeratur Domini centesimus decimus, adscribitur Fastis Gallo & Bradua Consulibus, cùm Traianus vndecimum annum ageret in Imperio: quo (vt auctor est Eusebius [a], & Hieronymus [b]) S. Ignatius Episcopus Antiochenus, qui (vt vidimus) anno superiori vinctus Antiochia Syriæ ductus est Romam, martyrium feliciter consummauit. Quonam autem genere mortis? Planè accidit, quod optarat, vt leonum dentibus dilaniatus, gloriosam martyrij coronam fuerit consecutus. B
rem gestam paucis Eusebius [c] absoluit, his scilicet verbis: Ignatius item, qui ad nostram vsque memoriam multorum ore & sermone prædicatur, post Petrum successione secundus Episcopatum Antiochiæ nactus est. Fertur porrò, hunc ex Syria ad Vrbem Romam amandatum, bestijs prædam, & laniatum, ob testimonium quod Christo perhibuisset, esse proiectum.] hæc tantùm ipse.

[a] Euseb. in Chr.

[b] Hieronym. de Script. Eccles. in Ignat.

[c] Euseb. hist. lib. 3. c. 30.

IGNATII MARTYRIVM.

Ceterùm Metaphrastes [d] ex vetustioribus tabulis, post alia multa, hæc de eius aduentu Romam, atque martyrio: Venit Romam, & sistitur ante Præfectum Vrbis. Is cùm Theophorum vidisset Ignatium, & litteras accepisset Imperatoris; dies autem aduenisset opportunus, quando erat dies festus & celebris Romanorum; ducit eum in medium theatrum, sicut iubebat improbum edictum Imperatoris. Cùm ergo vniuersa ciuitas se- C
deret in theatro, cum ardenti spiritu & oculis iam spectaculum amãtibus; vt pote quòd iam fama vbique annunciasset, Syriæ Episcopum cum feris esse pugnaturum: conuersus ille ad populum quodam generoso & inflexibili animo, vt qui gloriaretur, & sibi placeret propter eam, quæ pro Christo susc ipi cernebatur, ignominiam: Viri (inquit) Romani, & præsentes huius certaminis spectatores; non hæc mihi fiunt, vt luam pœnas alicuius maleficij (maleficos enim, quod sæpe diximus, Gentiles dicebant esse Christianos, atque vt maleficos esse damnãdos, aut scelerataè alicuius actionis auctores) sed vt Deum assequar, cuius quidem tenеor desiderio, & quem cupio insatiabiliter. Sum enim eius frumentum, & molor per dentes bestiarum, vt fiam eius purus panis. Hæc dixit; & dimissi leones, eum statim lacerauerunt & deuorauerunt, à solis asperioribus illius ossibus abstinentes: & re vera impletis votis, vt bestiæ essent eius sepulchrum.] hæc ille de Ig- D
natij martyrio.

[d] Metaph. apud Surium 1. Febru.

ACTA DE SANCTO IGNATIO MARTYRIO.

Eadem de Ignatij contestatione ad populum facta apud Adonem [e] leguntur, licet ab eo multa alia Ignatius Romæ passus tradatur, nimirum quod ait: Pilis plumbeis scapulas eius primùm contusas, deinde vngulis latera eius dilaniata, & lapidibus asperis confricata: manus eius inde igne fuisse repletas, & papyro oleo infuso latera eius adusta, iussumq. super carbones ardentes insistere, rursumq. inflammatum lateribus, & vngulis lacerатum, ac testeis crustis perfricatum,] hæc & alia vnde acceperit, non inuenimus, & certæ ne sint fidei dubitamus. Dissentit quoque Ado à citato nuper auctore, dum carnes eius intactas à leonibus remansisse tradit. Verùm cùm hæc scribat acta coram Traiano Imperatore, haud probantur, cùm constet eum in Oriente egisse his temporibus cum exercitu. Sed nec veritati consentientia sunt, quæ ait accidisse hoc anno vndecimo Traiani, Attico & Marcello Consulibus: Marcelli enim E
Consulatus, sed cum Surano, tunc accidit, cùm Traianus ageret in Imperio annum septimum. Scimus alioqui, martyrium Ignatij ab alijs poni alijs ac diuersis Traiani Imperij annis: sed præstat antiquioribus, nempe Eusebio & S. Hieronymo, fidem præstare.

[e] Martyrolog. Adon. die 1. Februar.

QVANTA PASSVS IGNATIVS.

Quid verò S. Ioannes Chrysostomus [f] de Ignatio Romæ passo? At illi (inquit) qui Romæ habitabant, cùm illic magna vigeret impietas, maiore auxilio indigebant. Ideo Petrus, & Paulus, & Ignatius post illos ibi fuerunt immolati, vt ciuitatem illam, idolorum cruoribus pollutam, proprio sanguine abluerent, & operibus ipsis resurrectionis Iesu Christi crucifixi testimonium afferrent, demonstratis ijs qui Romæ degebant, se præsentem vitam tanta cum voluptate numquam fuisse despecturos, nisi sibi omnino persuasissent quòd ad crucifixum Iesum essent ascensuri.] & post nonnulla: Vt autem illi qui Romam incolebant, hæc esse vera, re ipsa cognoscerent, permisit Deus eum

[f] Ioan. Chrysost. serm. de S. Ign. tom. 5. in fin.

CVR ROMAE PASSVS.

sanctum

Universidad de Deusto
Biblioteca

sanctum virum illic morte affici. Quòd autem hæc sit causa, ex genere ipsius mortis conabor ostendere. Neque vt extra muros in barathro, aut in carcere, aut in angulo aliquo occideretur, damnatus est: sed in medio theatro, vniuersa ciuitate seorsum considente & spectante, bestijs in ipsum immissis & concitatis, martyrium pertulit: vt sub omnium oculis aduersus diabolum trophæum erigeret, cunctosque suorum certaminum imitatores efficeret; cùm non modò fortiter, sed etiam cum lætitia mortem oppeteret, ferasq. cum omni voluptate spectaret, non quasi raperetur è vita, sed tamquam ad vitam meliorem ac præstantiorem vocaretur. Vnde hoc fit perspicuum? ex verbis quæ moriturus loquebatur. Cùm enim id genus supplicij sibi esse subeundum intellexisset: Ego, inquit, feras illas adiuuarem.] hæc Chrysostomus, alludens, puto, ad ea quæ ipse scripserat ad Romanos. A

V. IGNATII RELIQVIAE ANTIOCHIAM ALLATAE.

Post verò necem sanctissimi viri, Syros, qui eum comitati sunt Romam, susceptas cius sacras reliquias, Antiochiam ouantes magno gaudio retulisse, idem auctor testatur sic, suos alloquens Antiochenos: Exiguum ad tempus eum vobis ademit Deus, sed maiore cum gratia restituit. Et quemadmodum pecuniam mutuantes, cum fœnore ea reddunt quæ acceperunt: sic etiam Deus pretiosum hunc thesaurum paulisper suscipiens vt ostenderet Romæ, maiore cum gloria illum vobis retulit. Emisistis cum Episcopum, & martyrem recepistis: emisistis cum precibus, & cum coronis suscepistis: nec verò vos soli, sed cunctæ quæ interiectæ sunt ciuitates. Quomodo enim eas affectas existimatis, cùm reportatas reliquias cernerent? quem voluptatis fructum percipere? quanta lætitia gestire? quàm faustis vndique acclamationibus coronatum amplecti? Quemadmodum pugilem generosum, qui omnes deuicerit aduersarios, spectatores è cauea cum plausu consurgentes sublimem statim excipiunt, nec terram attingere patiuntur; sed humeris sublatum, innumerabilibus laudibus exornantes, domum reportant: sic quoque sanctū illum omnes ex ordine ciuitates ab Vrbe relatum suscipientes, humerisque gestantes, Antiochiam vsque sunt comitatæ, martyrem coronatum celebrantes, diabolum deridentes, quòd è contrario illi versutia succesisset. Et tunc quidem cunctis illis ciuitatibus profuit, documentoq. fuit, & patriam hanc vsque in præsentem diem locupletauit.] hucusque Chrysostomus de ipsius reliquiarum tunc facta translatione. Positas eas fuisse in suburbijs Antiochiæ, ad portam Daphniticam auctor est S. Hieronymus[a]: quando autem intra ciuitatem perlatæ fuerint, suo loco dicemus. agitur huius translationis anniuersaria celebritas decimaseptima mensis Decembris. B C

[a] Hier. de Script. Eccles. in Igna.

VI. IGNATII DIGNA TRANSLATIO.

Sed quòd ait Chrysostomus, eam sic solemniter omnium plausu, concursu, & accursu esse factam: cùm constet antiquo iure Romanorum, reliquias defunctorum prohibitas esse transferri; scribatque Plinius[b] his temporibus ad Traianum, pro ea re impetranda, collegium Pontificum adiri solitum: dicendum est, Christianos eiusmodi licentiam, nulli parcentes impensæ, ingenti pecunia redemisse. Distrahere pecunia consueuisse Gentiles reliquias martyrum, notauimus in Romano Martyrologio. At sicut qui nuper, licet vinculis alligatus, cùm duceretur ad bestias, magno honore (vt vidimus) à ciuitatibus per quas transiret, fuit affectus: ita, Deo sic disponente, cùm ab ijsdem qui eum Romam ad martyrium fuerant comitati, Antiochiam reduceretur, factum est, vt eadem loca, & ciuitates eidem occurrentes, quem vinctum magno fuerant honore prosecutæ, eumdem corona martyrij redimitum exultantes vbique susciperent. Suspensos enim omnes fuisse animo, anxiè expectantes quid Ignatio Romæ accidisset, sed hæc auidiùs S. Polycarpum scire optasse, ipse in fine epistolæ, quam scripsit ad Philippenses, declarat. D E

[b] Plin. lib. 10. epist. 73.

VII. MIRACVLA MVLTA EX RELIQVIIS S. IGNATII.

Perlatas autem S. Ignatij Antiochiam reliquias, ac in suburbio (vt dictum est) in cœmeterio collocatas, permultis magnisq. coruscasse miraculis, idem Ioannes Chrysostomus testatur his verbis: Non aliter quàm thesaurus quidam perpetuus, qui quotidie exhauritur, & numquam deficit; sic etiam beatus hic Ignatius cunctis ad se accedentibus benedicens, fiducia, & strenua alacritate, magnaq. fortitudine plenos remittit domum. Itaque non hodie tantùm, sed quotidie confluimus, spirituales ex eo fructus percipientes. Quisquis enim cum fide ad illum accedit, magnis afficitur beneficijs. Sanctorum enim non modò corpora, sed ipsi loculi & monumenta spirituali gratia conferta sunt.] hæc & alia multa Chrysostomus de cultu reliquiarū sanctissimi viri.

Videas

A Videas itaque ex his, quanti fecerint Christiani huius temporis (omnes haud dubium Apostolorum discipuli) reliquias sanctorum martyrum; dum, læuiente licet persecutione, nihil veriti inuidiam sæuitiamque Gentilium, nec viarum pertęsi difficultates & longitudinem, Roma Antiochiam vsque eas magna veneratione & lætitia retulerunt, & loco honestissimo collocarunt.

VIII. HERO EPISCOPVS ANTIOCHENVS

Subrogatus fuit ab Antiochenis in locum Ignatij (quod ipse prædixerat) Hero eiusdem Ecclesiæ diaconus, ad quem extat ipsius Ignatij hæc prænotis epistola, sed itque annos viginti[a]. Legimus in codice Vaticano, post S. Ignatij epistolas, huius Heronis ad ipsum iam martyrio coronatum precationem, his verbis Latinè redditam:

[a] Eusebius in Chron.

IX. HERONIS EPISCOPI ANTIOCHENI PRECATIO.

Sacerdos, & assertor sapientissimi Dei, Ignati, immaculata stola indute, perenni fonte saturate, cum Angelis laudem canens, primogeniti certè amice, à peccatis liberate, à diaB bolo separate, agonista constitutus in stadio veritatis, acquisisti pretiosam salutem, confudisti Traianum, & Senatum Romæ, prudentiam nunc non habentē: domesticus nunc factus es Christi in dilectione, fide, & vita. Memor esto mei, filij tui Heronis: vt & ego ex hac vita exiens, sanctis connumerer; vt dignum nomen merear adipisci, & de iniusta statione atque à Deo aliena extraneus inueniar. Ter quaterque beate, qui ad talia pertenisti, pater Ignati, currus Israel, & auriga eius. Euasisti mortem, fugiendo, & de terrenis ad cælestia euolasti: coronam deificam & magnam meruisti, & in amabili Dei agone vicisti. Memento eius, quem nutriuisti, beate martyr, & præsta mihi colloquium, sicut priùs faciebas.] hucusque Heronis precatio ad Ignatium.

X.

At non solùm Ignatius, sed & alij Episcopi ex suis ipsorum sedibus abstracti, æquè petebantur ad necem quod sanctus Ioannes Chrysostomus[b] testatur his verbis: Neque C verò id solum diabolus, sed & aliud non minùs graue machinabatur. Nam cùm vrbium Præfectos ad trucidandos Episcopos impellebat; tum etiam operam dabat, vt in externas ciuitates abstracti, de medio tollerentur. Id autem agebat, simul vt necessariis rebus spoliarentur, simul vt itineris labore confecti redderentur imbecilliores.] hæc Chrysostomus. quod quidem non tantùm in Ignatio factum vidimus, sed & id ipsum postea contigisse Onesimo Pauli discipulo, Ephesiorum Episcopo; qui dudum Ignatium, in itinere constitutum, Smyrnæ conuenit. Hic, inquam, ab Asiæ Proconsule teneri ac vinciri iussus, Epheso abductus Romam, ibi lapidibus obrutus, martyrium egregiè consummauit. hæc quidem de eo antiquæ Ecclesiasticæ tabulæ[c], in quibus eius martyrij memoria annis singulis repetenda, notata olim fuerat, his verbis scripta habent: Hic vinctus Romam perductus, pro fide Christi lapidatus, primò ibidem sepultus fuit; inde ad locum vbi fuerat Episcopus ordinatus (nempe Ephesum) corpus eius delatum est.] Sed de eo errasse constat Nicephorum[d], dum ipsum sub Domi- D tiano tradit occubuisse martyrio: nam quem certum est superuixisse Ignatio, qui sub Traiano martyr factus est, quomodo ante Ignatium sub Domitiano martyr potuit ex hac vita migrasse?

ONESIMI MARTYRIVM.

[b] Chrysost. de S. Ignat. serm. tom. 5.

[c] Rom. Martyrolog. 16. Feb. & alia.

[d] Niceph. lib. 3. cap. 11.

XI. MARTYRIVM ANTESTII EPISCOPI DYRRACHII.

In Macedonia etiam Dyrrachij S. Astius (aliter Antistius) eius ciuitatis Episcopus supplicio crucis martyrium magna cum gloria consummauit: quem cùm sic pendētem in cruce vidissent septem Christiani, qui eadem vrgente persecutione ex Italia illuc confugerant; tanto permoti exemplo, magno animi ardore Christianos esse profitentes, se obtulere martyrio; qui omnes iussu Præsidis in mare demersi sunt. agitur horum anniuersaria commemoratio tum à Græcis, tum etiam à Latinis[e].

[e] Martyrolog. Rom. 7. Iuly.

XII. CERDO EPISCOPVS ALEXANDRINVS.

E Hoc eodem anno vndecimo Traiani Imperatoris, Cerdo Episcopus Alexandrinus, cùm ageret in sede annum vndecimum, ex hac vita decessit; subrogatusque est in locum eius Primus, qui tenuit eamdem sedem annos duodecim. hæc omnia Eusebius in Chronico. Quod verò spectat ad electionem Episcoporum Alexandrinorum; S. Hieronymus scribens ad Euagrium, hæc ait: Alexandriæ à Marco Euangelista vsque ad Heracleam & Dionysium Episcopos, presbyteri semper vnum ex se electum, in excellentiori gradu collocatum, Episcopum nominabant: quo modo si exercitus Imperatorem faciat; aut diaconi eligant de se quem industrium nouerint, & Archidiaconum vocent.] hæc Hieronymus. Quàm verò ingentem calamitatem, in vltionem sceleris in Ignatium perpetrati, passa sit ciuitas Antiochena, dicemus anno sequenti, quo contigit, vlciscente numine viri sanctissimi necem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IESV CHRISTI ANACLETI PAP. TRAIANI IMP.

ANNVS III. ANNVS 9. ANNVS 12.

SEquenti anno ab Ignatij martyrio, qui numeratur Domini centesimus vndecimus, Traiani verò duodecimus, Messala & Pedone Coss. ciuitas Antiochena, cùm in ea esset Imperator in hibernis, dito terræmotu concutitur atque prosternitur. Sed antequam chronographiæ à nobis positæ, quæ ab aliis discrepat, rationem reddamus, rem gestam, prout se habuit, enarremus, quam Dio[a] his verbis præclarè admodum describit: Dum verò Antiochiæ Traianus ageret, atrox & funestus motus terræ accidit, vicinis vrbibus atque populis cladem etiam afferens: quamquam ipsa Antiochia insigni & publica clade vastata fuit. Hiemabat in ea fortè Traianus, atque illuc milites frequenter & priuati complures conuenerant, alij præterea vt iura acciperent: quosdam legationis officium, merces, & priuata compendia traxerant: quamplurimi videndi Imperatoris, & spectandorum ludorum gratia, confluxerant. Ita vix vlla natio aut ciuitas à detrimento & clade immunis extitit: vt planè vniuersus terrarum orbis, & populi qui Romano parebant Imperio, calamitatem ingentem acceperint. Motum terræ fulmina primùm antecesserunt, tum venti insoliti & peregrini vehementiùs spirauere: quibus monstris atque prodigiis, quæ grauia & horrenda videbantur, nemo tamen quæ mala secuta sunt extimuit. Tum magno & repentino oborto fragore, maria feruescere, fluctus intumescere, adhuc æstus vehementiùs & violentiùs insurgere, terra omnis succuti, domus, ædificia contrario ictu quassari, dissilire alia, & supernè assultantia tecta concidere: crepitus audiebatur ingens & horribilis. Mœnia contrario pulsu, modò huc, modò illuc nutantia, confringi & ruere: mare ipsum turbine contorquebatur: terra autem, vbi ædificia non erant maxima, compulsa motu assultabat.

IV. [a] Dio in Traiano. TERRÆMOTVS INGENS ANTIOCHIAE.

II. DIRA CLADE AFFLICTI ANTIOCHENI.

Tetra omnia erant, simul contrita ligna, collisa vasa fictilia, & saxa aceruatim ruagno cum stridore proruebant. Puluis densus atque concretus excuari: tantaque obducta caligo cunctos oppresserat, vt alterum videre, alloqui, & audire minimè cuiquam, immo ne spirare quidem, ingruente vento ac puluere, liceret. Multi mortales extra domum vitæ periculum adiere, præcipites tectis erumpebant, & velut agmine fugientes in aceruos cogebantur: qui omnes ceu è præcipiti loco deiecti, collisi sunt: non pauci adhuc mutilato corpore abiere. Arbores radicitus conuulsæ procubuerunt. Ingentem turbam prostrata tecta & subuersi muri obruere: primo impetu densi alius super alium incidentes, extinguebantur. Si qui vero lacero corpore, vel lapide, vel ligno conuerberati cessissent; hi profectò omnium miserrimi erant, vtpote quibus aut viuere, aut subitò mori negaretur. Non simplex fuit clades: siquidem de tantorum mortalium numero vix sine noxa vnus vel alter euasit. Videre erat hunc confracto humero, illum amissis brachiis fugere: complures capite adempto iacebant: quidam elisso pectore sanguinem euomebant, inter quos Pedo Consul, qui tamen haud multo pòst animam emisit. Atque vt semel omnia complectar, nullum non calamitatis & miseriæ genus mortales illi sustinuere. Sed diutius noctu & interdiu, id agente fato, terra contremuit. Tunc vitæ dubij & pauore consternati miseri, tanto malo remedium & effugium inuenire non poterant: oblæsi tectorum casu passim moriebantur: & quamquam fornices, & concamerata atque vacua loca, prout casus adegerat, tum peristylia, pensilesque horti intercedente ligno, à morte quosdam seruassent: hi tamen omnes durante motu, fame & inedia, priusquam opem quis ferre posset, confecti fuere.

III. SPECTACVLVM LVGVBRE.

Desinente tremore, quidam ruinas ascenderunt. Tunc mulieris vox, & infantis vagitus auditus est: matrem & filium ruinæ oppresserant: mirandumque fuit quo pacto alendo puero lac sufficere potuerit. Sed & mater & filius è terra incolumes educti sunt. Dum verò accuratiùs per trita cadauera & collapsas domos rimarentur, alter infans inuentus est, qui matris mortuæ vbera adhuc sugeret. Omnibus autem, qui ab excidio & à clade superfuerant, salus ingrata & vita molesta extitit, cùm luctuosum vbique casum, torque obrutos mortales cernerent. Hac communi ac miseranda populorum strage miserrima & infelicissima tunc Antiochia afflicta fuit. Traianus verò à tam foedo

CHRISTI III. ANACLETI PAP. 9. TRAIANI IMP. 12.

A fœdo diroque periculo per fenestram domus, quam habitabat, vix ablatus est: accedens enim fortè quidam humana maior effigie, illum inter exiguos tectorum lapsus incolumem subtraxit. Sed tanta deinceps Cæsarem formido tenuit, vt cùm iam aliquot dies tremor quieuisset, in hippodromo sub diuo, & in publicis tabernaculis vitam ageret. Mons Casius ita concussus est, vt nutante cacumine, quasi conuulsus in subiectas vrbes labi existimaretur: subsedere & alij montes, quinetiam aquarum fontes non antè visi emicuere, fluuij quoque defecerunt.] hucusque Dio, licet causam immanissimæ cladis, nempe necem Ignatij, non intellexerit, vel fortasse dissimulauerit.

Aulsa enim ab ea semel ingenti illa & animata columna, cuius virtuti, inuisibili quodam modo, innitebatur vrbs illa, ipsam in terram prosterni, omnique ex parte corB ruere necesse fuit: hisce namque cladibus Deum vlcisci solitum neces sanctorum, complura exempla declarant, de quibus agitur suis locis. Quod verò ad Christianos Ecclesiæ Antiochenæ spectat, nequaquam putamus iisdem cum Gentilibus affectos malis esse. Etenim si ex his quæ post multa sæcula sub Leone Imp. eidem ciuitati terræmotu itetum prostratæ horribilia contigerunt, argumentum sumendum est; hæc obuentura malа Christianos minimè latuisse putandum. Sed sicut ea tunc fuerunt antea diuinitus reuelata; ita etiam, ne cum impiis perirent pariter iusti (quod non esse Dei voluntatis, contestatus est Abraham[a]) iam antè, vt aliàs fecit Deus, suos præmonuisse Fideles credendum est. Nam si Traiano, ne periret, occulto Dei iudicio, quomodocumque acciderit, consultum fuit; sanè quidem metuentibus se (quod est[b] in Psalmis) dedisse significationem, vt fugerent à facie arcus, & liberarentur dilecti sui, æquum est existimare. Certè magnum illum Heronem, eius ciuitatis Episcopum, his malis superuixisse, & multis annis gesta sint, scriptorum inopia, vel potiùs scripturarum naufragio, remanserint silentio consepulta.

IV. CAVSA CLADIS ANTIOCHENAE.

[a] Genes. 18.

[b] Psal. 59.

C

Quonam autem potissimùm anno hæc contigerint, ex Consulatu Pedonis, qui eodem terræmotu interiit, liceret facilè demonstrare, si sedes Consulatus eius certa subsisteret, & non (quod his Traiani temporibus potissimùm accidit) Fasti Consulares haberentur inuersi ac planè corrupti. nam quo pacto, quæso, ab aliis ponitur eius Consulatus vltimis Traiani temporibus, nempe decimooctauo anno eius Imperij, cùm ipse Dio testetur, hæc Antiochiæ accidisse antequam ipse Imperator trans Euphratem positas regiones bello tentaret? Dio enim post cladem illam narrata hæc mox subdit: Ceterùm Traianus, apparente iam vere, hostilem terram aggreditur; sed regio quæ Euphra-

D tem attingit, &c.] Quare Cassiodori Chronicon rectius Pedonis Consulatum ponit anno decimoquarto eiusdem Imperatoris; licet nec ipsum veritatis scopum attigerit.

V. CORRIGVNTVR DE CONSVLATV PEDONIS ERRORES.

[a] Panuin. in Fast.

Verum ex his quæ scribit Euagrius[a] Scholasticus, dum agit de alio terræmotu, qui eamdem ciuitatem afflixit anno secundo Leonis Imperatoris, hæc nostra certiora reddiuntur. Etenim cùm exactè numeret annos interlapsos ab hoc terræmotu, qui contigit sub Traiano, vsque ad illum sub Leone, dicatque inter vtrumque tercentum quadraginta septem annos intercurrisse, cumque annus ille secundus Leonis Imperatoris ponatur annus Domini quadringentesimus quinquagesimus octauus, hic verò numeretur centesimus vndecimus; hac habita numeri ratione, Consulatum Pedonis, & cladem Antiochenam ponendam esse hoc anno Domini centesimo vndecimo, & Traiani duodecimo, nemo non videt. Ex his & Eusebij Chronicon erroris arguitur, quo ponitur eiusE modi terræmotus Antiochenus anno decimosexto Traiani: sicut & certo certius errasse conuincitur, dum anno quinto eiusdem ab eodem Traiano expugnatas ponit inter alias barbaras ciuitates Ctesiphontem & Babylonem: nam nonnisi post terræmotum Antiochenum, trans Euphratem ipsum duxisse exercitum, Dio[a] apertè testatur. At hæc de his satis.

VI. CERTVS ANNVS TERRAEMOTVS EX EVAGRIO.

[a] Euagr. lib. 2. c. 12.

[a] Dio in Traiano.

IESV CHRISTI ANNVS 112. EVARISTI PAP. ANNVS 1. TRAIANI IMP. ANNVS 13.

ANnus præsens, qui ponitur Christi centesimus duodecimus, Traiani verò decimus tertius, à diuersis chronographis diuersis consulibus consignatur: nàm Cassio- 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dorus habet Pisonem & Hastam, alij Crispinum & Orfitum. sed in his modò non laborandum, quòd Imperatoris annis vera certaque temporis ratio cõstituatur, nec de Consulibus aliquid certi valeat definiri. Hoc igitur anno A

UBITVS ANACLETI.

Anacletus Papa, cùm sedisset annos nouem, menses tres, & dies decem, martyrio coronatur decimatertia die mensis Iulij, qua tabulæ Ecclesiasticæ[a] anniuersariam eius memoriæ celebritatem antiquitus notatam habent. Res ab co gestæ, quas planè fuisse mirificas, multis argumentis assequi licet, communi naufragio scripturarum remanserunt planè obscuræ. nam hæc tantùm in libro de Romanis Pontificibus de eo scripta habentur: Hic memoriam beati Petri construxit & composuit dum presbyter factus fuisset à beato Petro, seu alia loca vbi Episcopi reconderentur sepulturæ; vbi autem & ipse sepultus est in pace iuxta corpus beati Petri, tertio Idus Iulij. Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, creauitque presbyteros quinque, diaconos tres, Episcopos per diuersa loca numero sex: & cessauit B Episcopatus eius dies tredecim.] hæc ibi.

[a] Rom. Martyrolog. 13. Iul.

II. PATRIARCHAE NOMEN.

Leguntur eius titulo epistolæ tres; in quarum vltima quòd trium sedium Patriarchalium series ponatur, tum nomen Patriarcharum, tum res ipsa displicet Nouatoribus. Nomen quidem antiquissimum est, tum à Iudæis, tum etiam à Gentilibus vsurpatum; quod, sicut alia multa, in Ecclesiam feliciter transiit: non tãtùm enim Iudæi, sed & Ægyptij vtebantur eo nomine atque primaria dignitate: nam Herodotus, cùm agit de sacris Ægyptiorum, Patriarchas illos nominat, qui principem locum in sacris tenent. Insuper vsus est eo nomine Hadrianus[b] Imperator, Traiani successor, in epistola ad Seruianum Consulem de Ægyptiorum inconstantia, vbi hæc verba: Ille ipse Patriarcha cùm Ægyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Christum.] sed de ea re suo loco inferiùs, vbi, quod de Serapide loquitur, calumniam esse apertè monstrabimus. Cetcrùm de sedium prærogatiua à Petro primùm instituta, deque ipsarum ordinis ratione diximus primo Annalium tomo. C

[b] Flauius Vopisc. in Saturnino.

III. [c] Habetur tom. 1 Concil. [d] Gregor. lib. 6. epist. 37. TRES SEDES PATRIARCHALES VNA PETRI.

Hæc eadem habentur in Romanis Conciliis sæpè repetita; nimirum primùm sub Damaso, quæ continet Cresconiana Collectio deinde sub Gelasio[c]: censentur enim hæ tres sedes vna, vnius nimirum Petri nomine & auctoritate firmata. nam ea ratione Gregorius[d] ad Eulogium scribens, hæc ait: Cùm multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu sola Apostolorum principis sedes in auctoritate conualuit, quæ in tribus locis vnius est. Ipse enim sublimauit sedem, in qua etiam quiescere, & præsentem vitam finire dignatus est. Ipse decorauit sedem, in quam Euangelistam discipulum misit. Ipse firmauit sedem, in qua septem annis, quamuis discessurus, sedit. Cùm ergo vnius atque vna sit sedes, cui ex auctoritate diuina tres nunc Episcopi præsident: quicquid ego de vobis boni D audio, mihi imputo.] hæc Gregorius, consentientia omnibus quæ in dictis Conciliis sub Damaso atque Gelasio acta sunt. At de his sedibus sæpè inferiùs. Sed nunc ad res Romæ gestas redeamus.

IV. EVARISTVS PAPA.

Cùm (vt dictum est) post Anacleti martyrium sedes vacasset diebus tredecim, in locum eius est suffectus Euaristus, & ipse natione Græcus, ex patre Iudæo, nomine Iuda Bethlehemitico: qui sedit annos nouem, & menses tres. hæc ex libro de Romanis Pontificibus, in quo (vt aliàs sæpè diximus) Consules sunt perperam superadditi. Meminerunt Euaristi Irenæus[e], Optatus[f], Epiphanius[g], & Augustinus[h]. Cùm autem in superiùs citato libro mox subditur: Hic titulos in vrbe Roma diuisit presbyteris] quid per titulos intelligi debeat, est accuratiùs perquirendum. Haud tamen dubium per titulos accipi domos diuino cultui mancipatas, in quibus Christiani synaxes agere E consueuerant. est de his exemplum in breuioribus illis, sed planè aureis Pij Papæ[i] epistolis ad Iustum Episcopum Viennensem, in quarum priori hæc de nuper erecto titulo: Antequam Roma exiisses, soror nostra Euprepia (sicut bene recordaris) titulum domus suæ pauperibus assignauit: vbi nunc cum pauperibus nostris commorantes, Missas agimus.] & posteriori: Presbyter Pastor titulum condidit.] Sic igitur quòd dicatur Euaristus titulos diuisisse presbyteris, de illis planè intelligendum est qui recens essent instituti. sicut enim Christiana religio in dies maioribus augebatur incrementis, ita pariter nouos adiicere titulos opus erat, prout & posterioribus temporibus esse factum apparet.

[e] Iren. lib. 2. c. 3. [f] Optat. contra Parmen. lib. 2. [g] Epiph. hæres. 26. [h] Aug. ep. 165. [i] Habentur tomo 1. Bibliothec. sanct. DE TITVLIS ROMÆ INSTITVTIS.

V. Sed vnde acciderit, vt domus Fidelium in sacrum vsum conuersæ, quas nos ecclesias dicimus, à maioribus Tituli dicerentur, paucis aperiendum. A rebus Fiscalibus videtur accepta

A accepta esse nomenclatura: tituli namque impositione, rem aliquam sibi Fiscus solitus erat vendicare, atque Principi consecrare: vt cùm ait Imperator[a]: Tituli verò, quorum adiectione prædia nostris sunt consecranda substantiis, nonnisi publica testificatione proponantur. Fuisse huiusmodi titulos vela quædam, quæ regiam repræsentarent potestatem, vel imaginibus Imperatorum, vel nominis ipsorum inscriptione insignita, multa sunt quæ poterunt demonstrare: sed nos breuiter tantùm rem attingemus. Eiusmodi vela cortinas regias S. Ambrosius nominat, dum scribens ad Marcellinam de Valentiniano Imperatore agit, qui cortinarum illatione intra basilicam, illam sibi eo modo studuit vendicare: sed eisdem à pueris scissis omnia irrita sunt reddita. Porrò titulos & litteris notari solitos, S. Augustinus[b] his verbis demonstrat: Ne domum ipsius inuadat aliquis potens, ponit ibi titulos potentis, titulos mendaces: ipse vult esse possessor, & frontem domus suæ de titulo alieno muniri; vt, cùm titulus fuerit lectus, conterritus quis potentia nominis, abstineat ab inuasione.] Vetuit Gregorius huiusmodi titulos imponi Ecclesiasticis rebus: quippe qui sciret titulos Ecclesiasticos longè à Fiscalibus B diuersos esse debere.

[a] Ista quando. C. de bon. vacant. lib. 11. TITVLI QVALES.

[b] Aug. in Psal. 21. exp. 2.

[c] Gregor. lib. 5. epist. 44.

Fuisse autem apud Christianos titulum, quo domus aliqua cultui diuino mancipare- VI. tur, vexillum crucis, ex ijs possumus intelligere, quæ Theodosius Imp. edicto præcepit[d], vt delubra Gentilium Christianæ religionis cultui manciparentur, collocato in eis (vt ait) venerandæ Christianæ religionis signo. Eaque ratione quòd titulo crucis censerentur res dicatæ esse religioni, Leo Imperator[e], ne signum crucis inferretur in loca publica, quæ gratia popularis voluptatis essent erecta, lege vetuit, cùm sic ait: Decernimus, vt posthac neque monachi, aut quicumque alij cuiusque status atque fortunæ, in ædes publicas, vel in quæcumque loca populi voluptatibus fabricata venerabilem crucem, & C sanctorum martyrum reliquias illicitè inferre conentur, vel occupare audeant ea quæ ad publicas causas vel ad populi oblectamenta extructa sunt.] Ad hæc insuper, alia sunt complura exempla, & auctoritates, quibus crucis vexillo illato, velut præfixo titulo, res censeretur Deo dicata; quæ collegimus in nostris Notis in Romanum Martyrologium[f] editis, vt non sit opus eadem hîc denuo repetere. Cùm igitur domus aliqua publico religioso Christianorum vsui manciparetur, crucis titulo insignita, ex eo & nomen accipiens, Titulus dicebatur. ex his & alluso facta est apud Ambrosium[g], cùm dicitur: Domum salutat, tam enim deuota fuisse videtur, vt omnis domus eius signo titulata esset crucis.] Sed & alia quoque ratione dici potest, ecclesiam dictam est Titulum; nimirum quòd, qui illi presbyter adscriberetur, ab ea nomen titulumque acciperet, vt eius loci presbyter diceretur. D

[d] 1. olt. de Paganis. C. Theo.

[e] 1. decernimus. C. de Episc. & cleric. TITVLVS CRVX.

[f] Die 26. Iul.

[g] Apud Ambro. in epist. ad Coloss. c. 4. in fin.

VII. Post hæc de Titulis diuisis presbyteris, hæc mox de diaconorum munere ibidem addunturr Et septem diaconos ordinauit, qui custodirent Episcopum prædicantem, propter stylum veritatis.] quæ non sic accipias, vt ab Euaristo primùm in Romana Ecclesia fuerint diaconi ordinati: nam S. Ignatij testimonio superiùs vidimus, Linum Paulo, Clementem & Cletum Petro ministrasse diaconos: sed Euaristi opus fuisse videtur, vt diaconis munus iniungeret assistendi Episcopo prædicanti. Instar enim cælestis illius præ- DIACONORVM MYNVS ET MYSTERIVM. stantissimæ hierarchiæ Ecclesiasticam pariter esse compositam, certissimum est. In illa namque septem spiritus in circuitu throni Deo assistere visi sunt[h], ostensumque est diuinitus Zachariæ[i] in lapide illo septem infixos esse oculos. alia quoque de iisdem septem Angelis ante thronum Dei assistentibus sunt symbolicè demonstrata. Qua ratione, sicut E Angeli, qui administratorij spiritus ab Apostolo dicti sunt, & olim à Propheta[k]: Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem] Deo adstant: ita pariter & diaconi, qui ministri Ecclesiæ sunt, non tantùm vt Episcopo assistant (quod ab ipsa primitus ipsorum institutione factum est) sacrificium offerenti, sed etiam eidem Euangelium annuncianti præstò sint, institutum fuit.

[h] Apoc. 1. 3.

[i] Zachar. 3

[k] Psal. 103

De eiusmodi conformatione Ecclesiasticæ cum cælesti hierarchia, in his quæ ad dia- VIII. conos spectant, hæc sanctus Ignatius[l] scribens ad Trallianos: Quid verò diaconi, quam imitatores Angelicarum virtutum? qui purum & inculpatum ministerium illis exhibent, vt S. Stephanus beato Iacobo, Timotheus & Linus Paulo, Anacletus & Clemens Petro. Ieiusdem quoque Ignatij testimonio exploratum habetur, in verbo etiam diaconos ministrare consueuisse Episcopo. nam hæc habet ad Philadelphios: De Philone diacono, viro à Cilicia testimonium habente, qui mihi in sermone ministrat vnà cum

[l] Ignatius ad Trall. epist. 5. EXCELLENTIA MVNERIS DIACONORVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gauia,& Agathopode viro electo.] erat pariter & Agathopos diaconus, vt in aliis epi- A
[a] *Ignat.epist.7 cap. 12.* stolis[a] idem ipse testatur. putatur eiusdem quoque fuisse ordinis Gauia,eo nomine vir dictus,Ignatij studiosissimus. Sic igitur Episcopum Euangelium prædicantem septem vallabant diaconi, ob muneris maiestatem, & functionis amplitudinem: hocque significare constat quod subdit : Propter stylum veritatis.] gaudet quippe multorum testimonio veritas. Non enim puto, quod ait auctor, diaconos iussos esse Episcopum prædicantem custodire (vt aliqui sunt interpretati) vt ab irruentibus Christianæ fidei hostibus eum tuerentur.nullum certè extat exemplum,vt diaconi,more Prætorianorum militum pro defensione Imperatoris,pro tuendo suo ipsorum Episcopo aduersus persecutores vel leuiter obnisi fuerint; aut fuisse aliquando consuetudinis, Ecclesiam Dei castrorum more tueri.

IX. Perseuerauit per multa sæcula, vt,more illius primitus factæ ab Apostolis diaconorum ordinationis, septem tantùm in Ecclesia Romana diaconi ministrarent. quanam autem ratione fuerit diaconorum auctus numerus, suo loco dicemus. Ceterùm sicut Euaristus id illis iniunxit muneris, vt etiam Episcopo Euangelium prædicanti assisterent : ita & Fabianus[b] addidit, vt iidem quatuordecim Vrbis regionibus præessent, singulis binas assignans,vt pauperum in eis degentium curam gererent : vnde est nomen ex munere inditum, nempe vt iidem diaconi Regionarij dicerentur, qui etiam in Concilio Romano sub Siluestro[c] nominati reperiuntur diaconi Cardinales, quòd, licet diuersis in locis agerent,vnius tamen Ecclesiæ,eiusdemque primariæ, cardine continerentur : cùm alioqui non deessent aliarum Ecclesiarum in Vrbe existentium diaconi, in singulis saltem duo, vt eiusdem Siluestri Papæ in Romano Concilio[d] institutio edita ostendit. C

[b] *Rom.Pontif. in Fabiano.*

DIACONI CARDINALES.

[c] *Concil.Rom. 2.c.7.*

[d] *Eod Concil. 2.c.6.*

X. Ceterùm quantæ æstimationis & reuerentiæ diaconi in Ecclesia esse apud omnes deberent,ex eo potest facilè perspici,quòd sicut Apostolica institutione & auctoritate mo-
[e] *1.Tim.5.* net Timothcum Paulus[e], ne aduersus presbyterum accusationem absque testibus recipiat,ne videlicet detrahendi atque calumniandi improbis pateret aditus: ita pariter sanctus Ignatius terribili contestatione,ne quis diaconos accuset,exterret,dum ait scribens ad Trallianos de diaconis:Cauendum itaque,non secus atque ignem ardentem fugitis, ne quis eos accuset.] vt non mirum videatur, si de Episcopis,ne quis eos accuset, tum in epistolis Romanorum Pontificum,tum etiam in sacris Conciliis sæpiùs statutum legatur. At de his hactenus.

NON ACCVSANDI DIACONI.

XI. Hoc eodem anno decimotertio Traiani Imperatoris, Pantheon Romæ templum ce-
PANTHEON ICTVM FVLMINE. leberrimum ictum fulmine conflagrasse,auctor est Eusebius in Chronico. Quod erat lo-
[f] *Plin. lib. 36. c. 5.* nis Vltoris[f] delubrum,iustè numine vlciscente,de cælo tactum incenditur,cùm vera religio Romanorum persecutione vexatur.Non enim Anacleti sanguine exatiata est persequentium rabies; sed aliis ad pœnam quæsitis, maiori aucta furore, in quoslibet quos reperiret Christiani nominis sæuiebat. D

IESV CHRISTI ANNVS 113. EVARISTI PAP. ANNVS 2. TRAIANI IMP. ANNVS 14.

EPISCOPI HIEROSOLYMITANI.

ANno Domini centesimo decimotertio,Coss.Calpurnio Pisone & Rustico Bolano, E
Iustus Hierosolymitanus Episcopus ex hac vita subtractus est,qui successorem habuit Zachæum,post quem Tobias,in cuius locum suffectus est Beniamin, qui successorem accepit Ioannem, cui est subrogatus Matthias, cui succesit Beniamin. Omnes hi sex intra annos tredecim,nimirum vsque ad octauum Hadriani annum(vt Eusebius ponit in Chronico)consumpti sunt:adeo vt hac coniectura facilè sit colligere, Hierosolymitanam Ecclesiam dira fuisse persecutione vexatam. Certè quidem cùm Traianum non in Christianos tantùm,sed & in Iudæos infensissimo fuisse animo, Dio, qui res ab eo gestas memoriæ commendauit,affirmet;ardentiori furore in eos sæuisse visus est,qui & genere Iudæi essent,& religione Christiani.Sed valde dolemus excidisse nobilissimæ Ecclesiæ & præclarissimorum virorum egregia monumenta.

IESV

A

SEquenti anno Domini centesimo decimoquarto, Traiano Augusto sextùm & Iulio Africano Coss.cùm idem Trianus ante biennium,transmisso Euphrate,Assyrios atque Persas debellasset,aliasque finitimas nationes,ac munitissimas ciuitates,vt Babylonem inter alias: Arabiam quoque postea absque certamine in potestatem redegit. hæc pluribus Dio, qui & addit : Iactabat, se vltra quàm Alexander penetrasset, progressiurum: id quod Senatui per epistolam significauit, subiungens ægrè se posse eas gentes, B
quas deuicisset,in fide & officio continere,aut à vi & iniuria defendere:quamquam non cessaret quotidie Orientis populos armis agitare & debellare. Nomina præterea victarum à se gentium Senatui recitauit: quarum numerus tantus erat, vt vix recensèri aut numerari possent.] His Romam allatis litteris,& in Senatu lectis,Triumphalis tunc arcus(idem inquit auctor) præter alia multa, quæ in honorem eius decreta & facta sunt, in illius foro substructus est. Iamque ciues se ornabant,vt illi in patriam reuertenti,lætanti & plaudentes occurrerent. sed languescente corpore, deficientibus viribus, neque Romam redire, neque quicquam superiore vita & rebus antè gestis dignum efficere valuit. Immo verò præ tædio bellorum,& magnitudine curarum,coactus aliqua ex parte C
gentes,quas subegisset,liberas facere.] hucusque Dio. Cuius etiam auctoritate, & aliis vetustioribus monumentis satis exploratum habetur, hoc anno, cùm sextum gereret Consulatum, appellatum esse Parthicum, & Arabicum Extant quidem numismata Traiani,in quibus vnà cum sexto ipsius Consulatu, ARABIA ADQVISITA ponitur : alia in quibus expressa habetur columna in foro ipsius erecta, de qua superiùs dictum est: alia rursùs,in quibus itidem cum sexto eius Consulatu, significantur alimenta Italiæ distributa.

I. TRAIANI PROSPERE RES GESTAE.

D

a

[a] *Ex Musæo Lelij Pasqual. Canonic. S. Mariæ Maioris.*

E

Magna profectò tentatio Christianis,qui fide nutarent, eiusmodi Traiani immensa felicitas fuit : cuius quidem rei exemplum perspicuum satis apud Lucianum extat in dialogo illo,qui inscriptus est, Philopater: in quo cùm multa insumpsisset verba Triephon quidam, vt Critiam redderet Christianum; ad extremum perlatum est nuncium eiusmodi à Cleolao de rebus bene gestis à Romano Imp.aduersus hostes, quod ab auctore his describitur versibus:

II. TENTATIO CHRISTIANORVM.

Cecidit

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 114.115. EVARISTI PAP. 3.4. TRAIANI IMP. 15.16.

Cecidit supercilium illud olim Persidis
Fama celebratum, atque Susa vrbs inclyta.
Cadet autem & omnis terra nobilis Arabum
Valida imperantis dextera, & vi roboris.]

Quod cùm accepisset Triephon ille, de Christiana fide nihil loqui ausus est amplius, sed factus planè desertor, ad Ignotum Deum Athenis (quòd nec deos colere vellet Romanorum) quem Critiæ cordi fuisse, auctor superiùs demonstrauerat, quasi ad tutum religionis portum se contulit: Nos, inquiens, illum Athenis Ignotum inuentum adorantes, & manus in cælum tendentes, gratias illi agamus, vt qui digni facti fuerimus huiusmodi potestati atque virtuti subiecti esse. Reliquos autem istos (*nempe Christianos*) nugari sinamus: contenti pro ipsis dicere notum illud, quod prouerbio dici solet: Non est curæ Hippoclidi] quod ab illis vsurpatur, qui nec perperam facta curãt, sed planè negligunt. hæc quidem Triephon, indignè ferens quod à Critia relatum acceperat de Christianis quibusdam assiduè psallentibus & ieiunantibus, qui rerum mutationem in malum, & Romani exercitus cladem venturam prænunciabant: sed cùm omnino contraria iis quæ ab ipsis fuerant prædicta, tunc Romæ sibi per Cleolaum familiarem essent nunciata; Christianos ipse vnà cum Critia sic derisit atque despexit.

III. CHRISTIANORVM VATICINIA VERA.

Ceterùm haud falsa fuisse illa Christianorum vaticinia, probauit euentus: nam, teste Dione, non tantùm Traianus nihil posthac rebus gestis & superiori vita dignum efficere potuit; sed rebellantibus prouinciis, quas subegerat, eædem Romanos milites, qui fines tuebantur, partim eiecere, partim interfecere. Itemque rebellantibus in Arabia Agarenis, tantum abfuit vt ad eos accedens Traianus domare potuerit, vt penè periclitatus, prohibente numine, recedere coactus fuerit. Quænam verò prodigia tunc acciderint memoria planè digna, idem auctor sic subdit: Prodigia ibi multa sunt facta, tonitrua atque fulgetra; arcus ingens in cælo visus est, tempestas & grandines immensæ: præterea (quod monstro simile existimatum est) quoties Romanus cum hoste manus consereret, ictu fulminis auertebatur. Orta subitò muscarum vis, edulibus & poculis insidens, fœdo contactu cuncta Romano grauia & molesta faciebat. Digrediens inde Traianus, morbo primùm tentatur, &c.] sed leuia sunt hæc comparatione eorum quæ à Iudæis Romani sunt passi; quæ nos inferiùs eo anno, quo ab Eusebio gesta ponuntur, ordine temporum recensebimus. Sic igitur, secundum vaticinia Christianorum, omnia ab eo tempore tetra ac infelicia Romano Imperio acciderunt.

IV. MARTYRIVM PHOCAE EPISCOPI.

Quod autem ad Iulium Africanum spectat, qui hoc anno (vt vidimus) Consulatum gessit: illum existimamus fuisse Africanum, qui Ponti prouinciam administrans, vt de superstitione Gentilium bene mereretur, inter alios illustrissimum fama virum sanctum Phocam Synopidis Episcopum, multis antea affectum suppliciis, martyrio coronauit[a]. Res gestæ ipsius in antiquis tabulis Ecclesiasticis cùm apud Græcos, tum Latinos, anniuersaria die commemorationis eius summatim collectæ habentur: sed & Asterius Episcopus Amaseæ in Ponto eadem encomiastica oratione recensuit. tu consule quæ de eo à nobis in Martyrologio Romano notata sunt. Sed cùm in multis, tum in his non assentimur dicenti[b], cum triduo ante Traiani obitum (nam multa sunt quæ repugnant) esse passum.

[a] Bed. Martyrolog. 14. Iuly. & alij.

[b] Petr. in catalog. lib. 6. c. 98.

IESV CHRISTI ANNVS 115. EVARISTI PAP. ANNVS 4. TRAIANI IMP. ANNVS 16.

ANnus Domini centesimus decimusquintus Consulatu Publij Celsi & Clodij Crispini adscribitur in Fastis, licet ab aliis ponantur alij Consules. Quòd autem hoc anno decimosexto Traiani Imp. recensetur ab Eusebio terræmotus ille admirandus Antiochenus; errore temporis lapsum esse, tum Dionis, tum Euagrij certa auctoritate monstrauimus. Ceterùm rebellione gentium domitarum fuit annus hic Romano Imperio planè funestus.

IESV

IESV CHRISTI ANNVS 116. EVARISTI PAP. ANNVS 5. TRAIANI IMP. ANNVS 17.

SEquenti verò anno Domini centesimo decimosexto, Coss. Ninnio Hasta & Manilio Vopisco, agente Traiano in Imperio annum decimumseptimum, Iudæos ab Imperio Romano rebellasse, tradit Eusebius in Chronico: qua verò audacia & feritate, ex Dione accepimus. qui ait: Per idem sanè tempus Iudæi, qui circa Cyrenem incolebant, Andrea duce constituto, Romanos & Græcos sine discrimine statim obtruncant: nec cæde contenti, humanis carnibus vesci cœpere: horum intestinis, stillante adhuc sanguine, cincti, tum pellibus obuoluti, multos per medium vsque ad verticem secuere, plures bestiis dilaniandos obiecere, alios inter se digladiari coegere: vt ducenta & ampliùs hominum millia eo furore & armis Iudæorum interierint.

I. IVDAEI REBELLANT.

Nec minore clade Cyprij affecti fuere: siquidem in ea insula, duce Artemione, cõspirantes Iudæi circiter ducenta & quadraginta capitũ millia trucidarunt. Qua facti atrocitate Iudæus de cetero legibus & pœnis Cyprum attingere prohibetur. Si vel vi tempestatis, vel per errorem illuc delatus fuerit, ceu capite damnatus, statim morte mulctatur. Sed inulta clades non mansit: nam Traianus misso cum exercitu L. Quieto cum antecedentibus aliis ducibus, Iudæos, qui per vniuersum terrarum orbem tantum cædis ediderant, profligauit.] hucusque Dio. De rebellione autem à Iudæis facta in Mesopotamia Eusebius in Chronico agit anno sequenti, decimooctauo Traiani, quo hæc omnia accidisse, in historia* affirmare videtur. Ceterùm quod ad Iudæorum effusam rabiem spectat: quòd non Romanis tantùm, sed & Christianis essent infestissimi, ab horum nece haud se temperasse, putandum est. Quomodo autem iidem à Romanis compressi sint, auctore Eusebio anno sequenti dicemus.

II. CYPRII QVAE PASSI A IVDAEIS.

* Euseb. hist. lib. 4. c. 2.

IESV CHRISTI ANNVS 117. EVARISTI PAP. ANNVS 6. TRAIANI IMP. ANNVS 18.

ANno Christi centesimo decimoseptimo, Hadriano & Salinatore Coss. (hi enim à Cassiodoro ponuntur in Fastis) Iudæis in Mesopotamia rebellantibus, præcepit (inquit Eusebius[b]) Imperator Traianus Lucio Quieto, vt eos prouincia exterminaret: aduersus quos Quietus aciem instruens, infinita millia eorum interfecit, & ob hoc Procurator Iudææ ab Imperatore decernitur.] hæc ibi: idemque ea de Iudæis fusiùs prosecutus, hæc alibi[c]: Quemadmodum Saluatoris nostri doctrina, & Ecclesiæ status magnopere iam tum florebat, & in dies maiores amplioresque faciebat progressus: sic Iudæorum calamitates, malis alio post aliud importatis, magis magisque accrescebant. Nam cùm Imperator ad annum decimumoctauum regni sui peruenisset, ingens Iudæorum multitudo, nouo tumultu de integro concitato, è medio sublata est. Siquidem non Alexandriæ solùm, & in reliquis Ægypti partibus, verùm apud Cyrenen etiam complures, veluti crudeli aliquo & seditioso spiritu exagitati, contra Gentes quæ vnà cum illis habitabant, seditionem conflare cœperunt. Atque seditione mirum in modum exardescente, sequenti anno (Lupo id temporis vniuersæ Ægypti præfecturam gerente) bellum non exiguum illud quidem & leue mouerunt. At in prima dimicatione illi à Gentibus victoriam fortè consecuti sunt. Ac propterea Gentes Alexandriam properè confugientes, Iudæos, qui in ea ciuitate commorabantur, subitò captos oppressosque interfecerũt. Iudæi ergo, qui tum incolebant Cyrenen, sociorum auxilio, qui habitabant Alexandriæ, penitus iam destituti, duce Lucua, Aegyptum depopulari, prædas agere, agros illius vastare aggressi sunt.

I. [b] Euseb. in Chron. an. 18. Traiani. IVDAEORVM CLADES IMMENSAE. [c] Euseb hist. lib. 4. cap. 2.

Aduersus quos Imperator Marcium Turbonem cum pedestribus, equestribus, & naualibus copiis misit. Hic multis præliis commissis, belloque contra eos non exiguo tempore continuato, infinitas copias Iudæorum, non solùm qui à Cyrene, sed etiam qui ab Aegypto ad auxilium ipsorum duci Lucuæ ferendum se contulerant, trucidauit.

II. IVDAEI VBIQVE MALE HABITI.

Impera-

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI	EVARISTI PAP.	TRAIANI IMP.
117.118.	6.7.	18.19.

Imperator igitur admodum veritus, ne Iudæi qui erant in Mesopotamia, in Gentes eam A
regionem incolentes, per insidias impetum facerent; L. Quieto in mãdatis dedit, vt illos
è prouincia funditus tolleret, deleretque. Qui quidem facta illuc expeditione, immen-
sam Iudæorum multitudinem, qui ibi domicilia rerum suarum collocauerant, occidit.
Cuius rei causa tam prosperè gestæ, Præfectus Iudææ ab Imperatore declaratus est. Ista
etiam Gentiles scriptores, qui illorum temporum res gestas litteris mandauerũt, iisdem
ferè verbis posteris prodiderunt.] hucusque Eusebius. Quomodo autem Hadrianus
Traiani successor eosdem acerbissima clade affecerit, dicemus suo loco inferiùs.

IESV CHRISTI ANNVS	EVARISTI PAP. ANNVS	TRAIANI IMP. ANNVS
118.	7.	19.

I. [a] Niceph. lib. 3 cap. 23.

CEntesimo decimooctauo Christi anno, Æliano & Vetere, vel secundùm Cassiodo-
rum, Hadriano secundùm & Rustico Coss. cùm Traianus Imp. nullum vnquam
persequendi Christianos finem faceret; quid demum addiderit cùm rediit Antiochiam,
Nicephorus[a] rem prodigiosam narrat his verbis: Multos Christianorum interimit, in
quibus & quinque virgines fidem palàm profitentes comburit; & ossibus earum ad
QVINQVE VIRGINES MARTYRES. summum combustis, cineribusque æri commixtis, ænea quædam, & alia vasa fieri curat:
caque publico lauacro, quod ipse magnificentissimè construxerat, dicat. Verùm enimve-
rò quicumque eò lauatum ingrediebantur, quàm primùm calidas attigissent aquas, ca-
ligine simul & vertigine correpti, cum impetu inde procurrebant & concidebant. Cau-
sa autem eius mali cognita, Traianus, vt alia ex ære puro vasa balneo pararentur, man- C
dat: priora autem illa in fornacibus constata, in quinque transformat statuas, casque vir-
ginum combustarum forma & habitu pro balneo collocat.] hucusque Nicephorus: qui
cùm dicat hæc accidisse, cùm post debellatos Persas Traianus rediit Antiochiam; & ex
his quę scribit Dio, ipsum nonnisi vltimo Imperij tempore in diuersas Orientis prouin-
cias ad Oceanum peragrasse, & in Syriam rediisse, constet; hæc his temporibus facta es-
se, dicere opus est. nam etsi (vt vidimus) iam antea Antiochiam venerat; tamen tunc
temporis nondum attigisse populum trans Euphratem positum, apertè Dio testatur.
Quamobrem, quod tradit Suidas à Traiano promulgatum esse edictum de persecutio-
nis cessatione; vltimo eius Imperij tempore contigisse oportuit: sed quibus tandem per-
[b] Suid. in hist. verb. Traian. Imp. motus Traianus serò sapiens hæc pro Christianis decreuerit, idem Suidas[b] docet his ver- D
bis: Tiberianus, qui primæ Palæstinorum genti præerat, ad Traianum retulit, se non pa-
rem esse Christianis occidendis, qui vltro supplicia appeterent. Vnde Traianus omni-
bus Præfectis suis mandauit, ne suppliciis eos afficerent.] hæc ipse.

II. ERROR DE MILLENARIO. Iisdem temporibus vltimis Traiani Imperatoris, error ille irrepsit in nonnullos Fide-
les, auctore Papia Episcopo Hieropolitano, de millenario; qui tamen non eò vsque pro-
gressus est, vt transiret in hæresim, nisi postquam in Apollinarę, qui eum pertinaciùs pro-
pugnabat, à Damaso Papa (vt suo loco dicemus) damnatus est. Papias quidem magnæ in
[c] Apoc. 20. Ecclesia auctoritatis Episcopus, Ioannis auditor, quòd esset in[c] Apocalypsi, regnaturos
Fideles cum Christo mille annis, ex perperam facta verborum illorum interpretatione,
de regno terreno putauit intelligendum: quem ob magnam hominis æstimationem
complures magni nominis viri sunt secuti, vt inter alios Irenæus, Iustinus martyr, &
[d] Euseb. lib. 3. c. 30. DE PAPIA EPISCOPO HIERAPOLITANO. alij, de quibus singulis suo loco dicturi sumus. Sed quid de Papia Eusebius[d] habeat, refe- E
ramus: Polycarpi, inquit, ætate, Papias Ecclesiæ, quæ est Hierapoli, Episcopus magna fa-
ma & celebritate fuit, vir planè cùm omnium aliarum artium scientia disertissimus, tum
cognitionis sacrarum litterarum non ignarus.] & inferiùs[e]: Papiæ item libros quinque
[e] Euseb. lib. 3. cap. 33. esse aiunt, qui Expositio sermonum Domini inscribuntur: quorum, tamquam ab eo so-
lo scriptorum, Irenæus sic mentionem facit: Ista Papias Ioannis auditor, Polycarpi fa-
miliaris, vir antiquus, in quarto libro operis sui testata reliquit. Sunt enim quinque ab
eo libri confecti.] hæc Irenæus.

III. Idem ipse Papias in exordio sui operis declarat, se minimè quidem sanctorum Apo-
stolorum vel auditorem fuisse, vel eosdem oculis suis conspexisse: sed ea quæ ad fidem
pertinent, ab illis qui iisdem noti & familiares erant, se accepisse, docet his verbis:
Non grauabor tua causa, illa quæ à presbyteris commodè perdiscebam, & accuratè
manda-

CHRISTI	EVARISTI PAP.	TRAIANI IMP.
118.	7.	19.

A mandabam memoriæ, cum explicationibus eorumdem contexere; quò veritatem ab
illis traditam pro viribus corroborare queam. Non enim (vt vulgus hominum solet)
iis qui multa dicunt, sed qui vera docent, oblector: neque enim ex illis qui aliena
& noua mandata commemorant, sed ex his qui recordatione renouant ea quæ sunt à
Domino per fidem tradita, & ab ipsa veritate profecta, voluptatem capio. Si quis pres-
byter mihi fortè occurrebat, qui cum Apostolis versatus fuisset, dicta Apostolorum ab
eo diligenter scisciabar: nempe quid Andreas dixisset, quidve Petrus, quid Philippus,
quid Thomas, quid Iacobus, quid Ioannes, quid Matthæus; aut quis alius discipu-
lus Domini, quæ denique Aristion, & Ioannes presbyter, qui in numero discipulorum
Domini habebantur, locuti fuissent. Neque enim ea quæ ex libris petebantur, tantum
mihi subsidij allatura existimaui, quantum ea quæ acceperam ex hominum voce &
B sermone, qui adhuc in vita manebant.] hæc Eusebius ex Papia, quibus sacrarum tra-
ditionum excellentia mirificè commendatur: dum illum pluris fecisse constet, quæ ex
aliorum Apostolicorum virorum traditione, quàm quæ ex scriptis ipsorum accepisset.
sed subdit:

IV. RVRSVM EX SCRIPTIS PAPIÆ. Quinetiam Papias, quem modò posuimus, Apostolorum dicta ab his qui cum illis
versati essent, fatetur se excepisse: Aristionis & Ioannis presbyteri se fuisse auditorẽ: nam
sæpenumerò illorum memoriam vsurpat nominatim, & traditiones illorum in sua scri-
pta illigat. Atque ista à nobis non incommodè ad legentium vtilitatem explanata sint.
Neque sanè erit ab instituto alienum, si Papiæ testimoniis, quæ suprà inculcauimus, alia
quoque eius verba, quibus mirabilia quædam tamquam ex traditione ad ipsum delata
commemorat, adiungamus. Philippum Apostolum cum filiabus Hierapoli commora-
C tum, superiore nostro sermone monstrauimus: verùm quemadmodum Papias, qui tem-
poribus iisdem vixit, historiam permiram à Philippi filiabus se excepisse asserat, in præ-
sentia exponendum videtur. Mortuum enim suo tempore narrat excitatum. Aliud
etiam, quod non minus habet admirationis, Iusto cognomento Barsabæ contigisse: ni-
mirum vbi venenum mortiferum ebiberat, cum, propter gratiam ipsi à Domino tribu-
tam, molestiæ nihil aut incommodi pertulisse.] & paulo inferiùs:

V. DELECTVS IN TRADITIONI BVS HABENDVS. Alia præterea idem auctor quasi traditione non scripta ad se peruenisse commõstrat,
quæ peregrinas quasdã Saluatoris parabolas, & nouas eius doctrinas, aliaque nonnulla
commenticiis fabulis referta continent. in quibus asserit, regnum Christi, post vniuersæ
carnis à mortuis resurrectionem, mille annos humano & corporeo more in terra hac
continuatum & stabilitum fore: quæ quidem dogmata credo eum propterea excepisse,
D quòd Apostolicas interpretationes, quæ ab illis essent arcanis figuris & parabolis sub-
obscuris expositæ, malè intellexisset: nam homo erat (sicut ex eius scriptis facilè licet cõ-
iecturam capere) ingenij pertenuis. Ceterùm plerisque Ecclesiasticis viris, qui hominis
antiquitatem pro suarum partium defensione citabant, persimilis erroris auctor extitit,
vt Irenæo, & si quisquam alius eadem cum illo sentire videbatur.] hæc de eo Eusebius:
ex quibus facilè intelligas, in traditionibus habendum esse delectum; vt non mox vt quis
se aliquid ex maiorum traditione accepisse tradit (vt de Papia accidit) fidem illi omnes
adhibeant; sed illam esse traditionem tenendam & amplectendam, quæ ab Ecclesia Ca-
tholica sibi auctoritatem vendicat.

VI. Quòd verò dicat Eusebius, eam de mille annis opinionem Papiam ex traditione non
scripta accepisse; sic (quod etiam Eusebius ipse innuit) accipienda putamus, quòd ex per-
E peram facta ab aliis Ioannis Apocalypsis interpretatione, in eam ipse inductus fuerit
opinionem. Alia præterea de eodem auctore narrat Eusebius, nempe de Marci in Euan-
gelio conscribendo consilio, deque Matthæi item Euangelio, de prima Ioannis ac Petri
similiter priori epistola, necnon de Euangelio secundùm Hebræos: quorum omnium à
nobis superiùs mentio facta est. Quòd igitur Papiæ opera penitus deperierint, haud
otiosum fuisse putauimus, pauca illa, quæ ab Eusebio sunt recitata, fragmenta hic inte-
xuisse. Ceterùm ipsum sanctitate spectatum vitæ finem clausisse, certissimum est: nam
Dei Ecclesia eius natalis diem anniuersariam celebrare iugiter consueuit. irrepsit tamen
error[a], vt, qui dicendus est Ioannis senioris auditor, dicatur Ioannis Apostoli: quod, quæ
nuper sunt dicta, facilè manifestant.

PAPIAS INTER SANCTOS RELATVS. [a] Martyrolog. Rom. 22. Febr.

VII. Sub eiusdem Traiani Imperio passus est in Galliis Crescens, de quo plura superiùs:
eius quoque natalis dies anniuersaria memoria[b] celebratur. Immo & qui ei successit in
[b] Martyrolog. Rom. 27. Ianu.
fede

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI ANNVS 119.	EVARISTI PAP. 8.	TRAIANI IMP. 20.

sede Viennensi Zacharias, sub eodem Traiano martyrium consummasse traditur[a]. Sed A in Apulia Maurus Episcopus cum sociis sub eodem Traiano martyrio defunctus[b] est; quorum omnium & aliorum memoria in Ecclesia viget.

[a] Martyrolog. Rom. 26. Maij.
[b] Idem 27. Iulij.

IESV CHRISTI ANNVS 119.	EVARISTI PAP. ANNVS 8.	TRAIANI IMP. ANNVS 20.

I. ANnus Domini centesimus decimusnonus Consules habuit Nigrum & Aproniaanum: alios Cassiodorus ponit, nempe Catilium & Fuluum: vel (vt tradit Spartianus in Hadriano) ipse Hadrianus fauore Plotinæ secundò factus est Consul, & statim adoptatus, Imperium post Traiani obitum hereditate suscepit: cùm Traianus Augustus B

TRAIANI ÆTAS ET OBITVS.

Romam reuersurus, apud Selinuntem Ciliciæ ciuitatem, quæ postea cognominata est Traianopolis, siue morbo, siue veneno (quod etiam ferebatur) extinctus est, cùm imperasset annos vndeuiginti, menses sex, & dies quindecim.] hæc Dio[c]; anno verò suæ ætatis sexagesimoprimo, & mensibus & diebus modò enumeratis: nam (vt idem testatur auctor) annum erat agens quadragesimumsecundùm, cùm imperare cœpit. Sed Aurelius Victor annos tribuit eius ætati sexagintaquatuor: exusti autem corporis cineres Romam esse perlatos, & sub eius columna positos, & imaginem eius superpositam tradit. Sed ossa translata fuisse, Dio testatur. Dissentit ab his, quod ad annos ætatis eius pertinet, Eutropius[d], illi tribuens vitæ annos sexaginta duos, menses nouem, & dies quatuor; qui hæc addit: Inter diuos relatus est: solus omnium intra vrbem sepultus: ossa collata in vrnam auream, in foro quod ædificauit, sub columna sita sunt, cuius altitudo C centum quadraginta pedes habet. Huius tantum memoriæ delatum est, vt vsque ad nostram ætatem non aliud in Senatu Principibus acclametur, nisi, Felicior Augusto, Melior Traiano.] hæc Eutropius. sed de moribus satis superiùs.

[c] Dio in Traiano.
[d] Eutrop. lib. 8.

II. Porrò quòd de Traiani probitate à nonnullis recentioribus illud recitetur exẽplum, quòd proficiscens ad bellum, equo desilierit, vt viduæ causam de occiso filio conquerentis cognosceret: addantque alij, eidem filium suum oppigneratum, & vsque ad reditum reliquisse obsidem; quo etiam exemplo tradunt commotum fuisse S. Gregorium, vt pro eius anima Deum deprecaretur: hæc cùm nulla antiquorum scriptorum fulciantur testificatione, apertissima quoque ratione mendacij arguuntur; quòd constet maiorum omnium auctoritate, nullum fuisse illi filium, nec adoptiuum quidem. Hadrianus autem antiquum genus ex Hadria Picentum ciuitate, ac recentius ex Italica Hispaniæ vrbe du- D cebat, natus Romæ Ælio Hadriano, Traiani consobrino, parente, Coss. Vespasiano septies & Tito quinquies: qui hoc anno Legatum agens in Syria, quinto Idus Augusti adoptionis tabulas à Traiano in extremis posito accipiens, eo defuncto tertio Idus eiusdem, nunciato sibi eius obitu, capessit Imperium. hæc omnia pluribus Spartianus[e]: licet Dio numquam eum à Traiano adoptatum fuisse tradat, sed ea omnia commentam esse Plotinam Augustam, quòd filia sororis Traiani illi nupsisset: addatque Hadrianum non ex Hadria, sed ex Africa genus duxisse. Certè quidem argenteum cusum numisma vidimus, quod hic tibi formis expressum reddendum curauimus, vbi adoptio vnà cum Consulatu & Tribunitia potestate simul collata habetur expressa.

HADRIANVS IMPERATOR.

[e] Spartian. in Hadrian.

E

[f] Ex Musæo Lelij Pasqualini Canon. S. Mariæ Maioris in Vrbe.

f

IESV

IESV CHRISTI ANNVS 120.	EVARISTI PAP. ANNVS 9.	HADRIANI IMP. ANNVS 1.

A

SEquens annus à Cassiodoro notatur Coss. Vero & Augure: in aliis verò Fastis, Hadriano tertiùm & Salinatore; licet mendosè alij legerint, Hadriano secundùm: nam (vt ex Spartiano diximus) viuente adhuc Traiano, Hadrianus secundum gessit Consulatum; tertium verò hoc anno, quo reuersus est in Vrbem, cùm antea res Orientales summo studio ac diligentia composuisset. sub tertio namque suo Consulatu ipsum hoc anno venisse Romam, descriptio in antiquis nummis declaB rat, quæ est huiusmodi: I.

C

D

a

b

[a] Ex Sambuci Emblem.
[b] Ex Sebastian. Erizzo.

Romam igitur cùm peruenisset, nihil antiquius habuit, quàm exemplo Traiani de Republica bene mereri: nam quòd eius sæuitia suspecta esset, iurauit numquam Senatorem aliquem, nisi ex Senatusconsulto, se puniturum: præstitit & illud, quòd mox per edictum donauit omnia debita, siue ea pertinerent ad Imperatorem, siue ad Ærarium; & decennium præscripsit, à quo tempore quisquam desineret.] hæc cùm Dio E scribat facta mox vt Romam aduenit, vetus quoque inscriptio, qua & summa est expressa, demonstrat contigisse ipso Hadriano tertium Consule: vt planè intelligas, hoc anno (vt dictum est) ipsum tertiùm Consulatum gessisse vnà cum tertia Tribunitia potestate, vt habetur expressum in nummo superiùs demonstrato, è cuius aduersa parte legis abolita ab eo sestertia nouies millia. Vigintiduas myriadas auri cum dimidia idem Hadrianus ciuibus Romanis dimisit, syngraphis in foro Romano combustis. Sic itaque multis officiis & beneficiis tum publicè tum priuatim sæpè collatis, animos sibi omnium conciliauit: sed eo magis, quòd quæ à Traiano fuissent optimè constituta, integra eadem & à se aucta custodiuit atque seruauit. Hæc quidem de eo, & alia multa, summa laude digna, tum à Dione, tum etiam à Spartiano narrantur, quæ vt parum ad res nostras facientia prætermittimus.

HADRIANI STVDIA ERGA POPVLVM ROM.

Cùm igitur Hadrianus Traiani in politicis omnibus sectari vestigia, illumque, si II.

 posset,

Universidad de Deusto
Biblioteca

HADRIANVS PERSEQVITVR CHRISTIANOS.

possет,gloria antecellere conaretur: tantum abeſt vt perſecutionem in Chriſtianos iam A
à Traiano excitatam Romæ compeſceret, vt acriùs atque acerbiùs inſtaurarit: quippe qui cùm nihil carius ſe habere monſtraret, quàm patriam ſuperſtitionem tueri; vt ei eſſet omni ex parte conſultum, aduerſantem ei in omnibus Chriſtianam religionem immenſo eſt odio proſecutus. Sed noua inſuper additur cauſa: quæ enim nuper ſub Traiano acciderat rebellio Iudæorum, & immanis eorum in Romanos ſæuitia (quòd Chriſtiana religio videretur Iudæorum eſſe cognata, & ab illis ſcirent hos eſſe prognatos, quos etiam Iudæorum interdum nomine nuncuparent) ſummam in Chriſtianos Gentilium omnium concitauerunt inuidiam. Sic igitur Hadrianus

[a] Seuer. hiſt. lib. 2. ſæuiit in Chriſtianos. Seuerus[a] perſecutionem quartam ordine ponit, quæ eſt ab eodem Imperatore conflata; licet alij aliam in perſecutionibus numerandis rationem iniiſſe noſcantur. B

III. ABSQVE EDICTO SANCITA PERSECVTIO.

At licet nullum in Chriſtianos edictum ab Hadriano promulgatum appareat, quod & teſtatur Tertullianus[b]; tamen (quod aliàs dictum eſt) ſatis erant antiqua Romanorum iura, quibus noua & peregrina vetabatur religio, vt quilibet magiſtratus in eoſdem poſſet lege agere: quod & faciendum eſſe, vetus Traiani exemplum non tantùm admonebat, ſed propemodum compellebat: ſiquidem quæ ab ipſo facta eſſent, ſancta vtique & pia atque omni ex parte iuſtiſſima cenſerentur. Sed & licet edictum ipſe aduerſus Chriſtianos non promulgarit: tamen illud ſatis eſſe poterat, quòd (vt ſcribit Dio in fine) ad vindictam eorum quos haberet infenſos, ſatis eſſe putaret, ſi ad eorum ciuitates ſcriberet, quòd ſibi non placerent: cognito enim ſemel animo Imperatoris, quales putas in noſtros fuiſſe Gentiles? Certè quidem quæ à Chriſtianis philoſophis Ariſtide & Quadrato Apologiæ pro Chriſtiana religione luculentiſſimè ſcriptæ ſunt, C
de quibus ſuo loco dicendum, magnæ ab eo in Chriſtianos concitatæ perſecutionis ſunt indices.

[b] Tertull. in Apolog. c. 3.

IV. EVSTACHII ET SOCIORVM MARTYRIVM.

Hadrianus igitur ipſo in Imperium ingreſſu, etſi erga omnes Romano ſubiectos Imperio optimum Principem, tamen in Chriſtianos exhibuit ſe Phalaridem: eo nimirum conſilio, vt pœnarum atrocitate atque ſæuitia à pietatis cultu, & religione quam ſuſceperant, abſtinerent: quamobrem Romam reuerſus, Euſtachium*, qui Placidus olim dictus erat, diuturna militia ſpectatiſſimum, & præclaris victoriis celeberrimum (de quo ſuperiùs locuti ſumus) certo iam ſigno Chriſtianum detectum, explorata tum ipſius, tum coniugis Theophiſtæ, Traianæ olim dictæ, & filiorum fide: cùm ab inſtituto eos diuelli non poſſe cognoſceret, leonibus tradi iubet: qui cùm contra naturalem ferociam non modò illis parcerent, ſed etiam adblandirentur; maiori excandeſcens ira tunc Princeps, bouem æneum pararit iuſſit, intra quem igne candentem immiſſi martyres, glorioſum martyrium conſummarunt duodecimo Kalendas Octobris, quo die tam Græci, quàm Latini pari conſenſione eorumdem anniuerſariam celebritatem agunt. Porrò tam nobilis martyrij memoria Romæ egregiis illuſtrata eſt monumentis: at de ipſis plura notauimus in Romano Martyrologio. Hunc autem, ob miram quamdam in tolerandis quamplurimis aduerſis patientiam, D

* Euſtathium

[c] Niceph. lib. 3. cap. 29. [d] Damaſc. de imag lib. 3.

Nicephorus[c] alterum Iob appellat: cuius Acta citantur à S. Ioanne Damaſceno[d], ex quibus aduerſus Iconoclaſtas mutuatur exemplum: putamus tamen eis multa ſuperaddita eſſe.

V. QVI HAERETICI SVB HADRIANO.

At non eiuſmodi tantùm acerbiſſima perſecutione vexabatur Eccleſia: ſed & (quod grauius videbatur) hæreticorum prauis dogmatibus impugnabatur. erant[e] hi, qui adhuc viuente S. Ignatio cœperant ſinceræ fidei integritatem hæreſum labe conſpergere, E
Baſilides nempe, Saturninus, atque omnium ſordidiſſimus Carpocras: hi enim etſi iam antè ſua monſtra conceperant; tamen, quoad vixerunt Apoſtoli, vel diſcipuli Domini, qui Traiani temporibus eſſe penitus deſiere, haud tam procaciter, vt poſtea fecerunt, in Eccleſiam graſſantes irrumpere conati ſunt: quamobrem (vt ſuperiùs dictum eſt, Hegeſippo auctore) Eccleſia eius temporis, virgo antonomaſticè dicta erat. quæ licet numquam, quouis hæreticorum excreſcente diluuio, quod ſemel fuit, incorrupta ac illibata eſſe deſierit; tamen, quòd huiuſmodi hæreſeon ſordibus forinſecus adſpergeretur, facies eius haud decora, vt priùs, intuentibus videri poterat: perinde ac ſi Sol denſis nubibus obtegatur; licet ſemper perſeueret eſſe quod erat; tamen ſpectantibus haud apparet, qualis antè fulgebat. De his agens Clemens Alexandrinus[f], hæc ait:

[e] Apud Euſeb. lib. 4. cap. 21.

[f] Clem. Alex. Strom. lib. 7.

Inferiùs

A Inferiùs circa tempora Hadriani fuerunt, qui hæreſes excogitarunt, & peruenerunt vſque ad ætatem Antonini maioris, vt Baſilides, etiam ſi Glauciam ſibi adſcribat magiſtrum (vt ipſi gloriantur) qui fuit interpres Petri.] addit & alios, qui poſtea emerſerunt, ſic dicens: Similiter quoque Valentinum dicunt audiuiſſe Theodatum: is autem fuit Pauli familiaris. Marcion enim, cùm natus eſſet eadem qua ipſi ætate, verſabatur vt cum ſenibus iunior, poſtquam Simon Petrum audiuit paululum prædicantem. Quæ cùm ita ſint, clarum eſt, ex antiquiſſima & veriſſima Eccleſia has recentiores, & quæ his ſunt adhuc inferiores tempore, fuiſſe innouatas adulterinæ notæ hæreſes. Ex his quæ dicta ſunt, manifeſtum eſſe exiſtimo, vnam eſſe veram Eccleſiã, eam quæ verè eſt antiqua, in cuius catalogum referuntur hi qui ſunt iuſti ſecundùm propoſitum, cùm vnus ſit Deus, & vnus Dominus: propterea id etiam, quod eſt ſummè venerabile, laudatur ex vnione, &
B ex eo quòd ſit ſolum, vt quòd ſit imitatio principij, quod eſt vnum. In vnius ergo naturæ ſortem cooptatur Eccleſia, quæ vna eſt; quam conantur hæreſes in multas diſcindere.] hucuſque Clemens de præſentis temporis Eccleſiæ ſtatu.

VI. ECCLESIAE STATVS SVB HADRIANO

Euſebius[a] etiam his conſentientia hæc ſcribit: Iam verò cùm Eccleſiæ, tamquam clariſſima quædam lumina, ſuum ſplendorem per totum terrarum orbem diffudiſſent, & fides in Saluatorem & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in vniuerſo hominum genere magnopere vigeret: diabolus oſor probitatis, veritatis inimicus, ac humanæ ſalutis ſemper hoſtis infeſtiſſimus, omnes ſuas machinas & fallacias cõtra totam Eccleſiam verſans, ſicut iampridem externis perſecutionum procellis, & impetu aduerſus eam dimicauerat; ſic tum quidem ab illis viis intercluſus, viris perditis & plenis præſtigiarum, tamquam quibuſdam inſtrumentis ad perniciem animorum, atque adeò miniſtris ad interitum comparatis vſus, alio inſidiarum genere oppugnare, omnesque vias
C excogitare ſtuduit, quibus hi præſtigiatores & homines fraudulenti, illam ipſam noſtræ religionis appellationem callidè prætexentes, non modò Fideles, quos fortè laqueis ſuis irretirent, in profundam internecionis voraginem vnà ſecum præcipitarent, ſed etiam fidei ignaros rudesque perditis illis conatibus pariter ab auditu, qui ad ſalutare Dei verbum patebat, penitus auerterent. Nam virus quoddam erroris ſubdolum & biceps inſtar ſerpentis cuiuſdam ex Menandro (quem iamdudum Simonis ſucceſſorem fuiſſe monſtrauimus) quaſi ex peſtifero fonte erumpens, duos duarum ſectarum inter ſe diſcrepantium auctores & duces edidit, Saturninum genere Antiochenum, & Baſilidem Alexandrinum: quorum ille in Syria, hic verò in Ægypto ſcholas errorum Deo & pietati repugnantium inſtituit. Saturninum autem magna ex parte
D eadem cum Menandro falsò confinxiſſe declarat Irenæus: Baſilidem verò ſecretiorum quorumdam myſteriorum ſimulatione, dum ſibi ipſi portentoſas fabulas, easque pleniſſimas impij erroris comminiſcebatur, conatus ſuos in immenſum intendiſſe.] hactenus Euſebius.

VII. BASILIDES HAERESIARCHA.

Sed quibus artibus Baſilides primò Eccleſiam Dei impugnare aggreſſus ſit, eumdem auctorem ſcribentem audiamus: Ex pleriſque igitur Eccleſiaſticis viris, qui id temporis veritatis patrocinium ſuſcipiebant, & ſolertiore ratione ac prudentia Apoſtolicam Eccleſiaſticamque fidem & opinionem propugnabant: nonnulli iam etiam libros, quos litteris prodiderunt, tamquam præſidia ad errorum impetus, quos ſuprà poſuimus, depellendos, poſteris reliquerunt. Ex quorum numero Refutatio Caſtoris Agrippæ, ſcriptoris eo tempore præſtantiſſimi, valentiſſima illa quidem, quam
E contra Baſilidem compoſuit, ad nos peruenit: quæ quidem ſubtile præſtigiarum & captionum viri illius acumen apertiſſimè detexit, patefecitque. Ac dum occulta illius & nefanda manifeſtò prodit myſteria, aſſerit etiam illum quatuor & viginti libros in Euangelium ſcripſiſſe: & non modò nouos Prophetas ad errorem ſuum nobilitandum excogitaſſe, eosque Barabbam & Barchoph appellaſſe nouis nominibus; verùm etiam Angelos, qui numquam extitiſſent, ſibi ipſi confinxiſſe, barbaraque illis impoſuiſſe nomina, quò hi qui huiuſmodi res vehementer ſuſpicerent, in multo maiorem traducerentur admirationem. Docuiſſeque præterea, quòd hoſtias idolis immolatas comedere, & perſecutionum tempore fidem audacter & liberè eiurare, res eſſent indifferentes: ac denique Pythagoreorum more inſtituto que iis qui ſe in ipſius diſciplinam tradebant, quinquennij ſilentium præcepiſſe. Iſta aliaque eius generis ſimulatque Agrippa, quem dixi, de Baſilide enumerauit, veteratorias fraudes illius erroris, quem commo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

morauimus, suis quasi tegumentis pulchrè euoluens, in oculis atque in conspectu omnium defigit.] hucusque Eusebius de Basilide. A

VIII. Sed quæ fuerint sceleſtissimi nebulonis dogmata, recensemus: illa enim in primis peperisse monstra videtur, quæ sanctus Ignatius primus omnium confutauit; aliaque insuper postea addidisse, quæ ille non nouit. Scribens ipse ad Trallianos, vt fugiant BASILIDIS HÆRESES. Simonis, Menandri, atque Basilidis impietates admonet: nimirum quòd sic Christum loquantur, non vt Christum annuncient, sed damnent atque reiiciant, quem à Deo Patre alienum prædicent, partum Virginis calumnientur, passionem negent, nec resurrectionem credant, Deum ignotum introducant, & Christum ingenitum censeant, Spiritum sanctum nec esse confiteantur: licet ex his aliquis vnam esse personam Patris & Filij & Spiritus sancti commenti sint, omniaque à Deo creata, sed non per Christum, sed per alienam potestatem affirment. hæc de Basilide, & iis è quibus Basilides ducebat originem, scribit atque egregiè confutat sanctus Ignatius. Agens Irenæus[a] de Basilide nominatim, hæc ait: Basilides autem, vt altius aliquid & verisimilius adinuenisse videatur, in immensum extendit sententiam doctrinæ suæ: ostendens, Nun primo ab innato natum Patre, ab hoc autem natum Logon, deinde à Logo Phronesin, à Phronesi Sophiam & Dynamin, à Dynami autem & Sophia Virtutes & Principes & Angelos, quos & primos vocat, & ab iis primum cælum factum. Dehinc ab horum deriuatione alios item factos, aliud cælum simile priori fecisse, & simili modo ex eorum deriuatione alij facti essent, antitypi eis qui super eos essent, aliud tertium deformasse cælum, & à tertio deorsum descendentium quartum, & deinceps, secundùm eum modum alteros & alteros Principes & Angelos factos esse dicunt, & cælos trecentos sexaginta quinque, quapropter & tot dies habere annum secundùm numerum cælorum. Eos autem qui posteriùs continent cælum Angelos, qui etiam à nobis videntur, constituisse ea quæ sunt in mundo omnia, & partes sibi fecisse terræ, & earum quæ super eam sunt gentium. Esse autem principem ipsorum eum, qui Iudæorum putatur esse Deus: & quoniam hic suis hominibus, id est, Iudæis, voluit subigere reliquas gentes, reliquos omnes principes contra stetisse ei, & contra egisse: quapropter & reliquæ resiluerunt gentes eius genti. Innatum autem & innominatum Patrem, videntem perditionem ipsorum, misisse primogenitum Nun suum, & hunc esse qui dicitur Christus, in libertatem credentium ei, à potestate eorum qui mundum fabricauerunt. In gentibus ipsorum autem apparuisse eum in terra hominem, & virtutes perfecisse. Quapropter neque passum eum esse, sed Simonem quendam Cyrenæum angariatum portasse crucem eius pro eo, & hunc secundùm ignorantiam & errorem crucifixum, transfiguratum ab eo, vt putaretur ipse esse Iesus; & ipsum autem Iesum Simonis accepisse formam, & stantem irrisisse eos. Quoniam enim virtus incorporalis erat æterna innati Patris, transfiguratum quemadmodum vellet, & sic ascendisse ad eum qui misit eum, deridentem eos, cùm teneri non posset, & inuisibilis esset omnibus.] hæc Irenæus de hæresi totam Christi œconomiam dissoluente. B

[a] Iren. lib. 1. c. 23.

BASILIDIS VANÆ IMAGINATIONES.

IX. Ad quas autem hæc principia conclusiones ille deduceret, mox subdit, sic dicens: Liberatos igitur eos, qui hæc sciant, à mundi fabricatoribus principibus, non oportere contendere eum qui sit crucifixus, sed eum qui in hominis forma venerit, & putatus sit crucifixus, & vocatus sit Iesus missus à Patre, vt per dispositionem hanc opera mundi fabricatorum dissolueret. Si quis igitur, ait, confitetur crucifixum, adhuc hic seruus est, & sub potestate eorum qui corpora fecerunt. Qui autem negauerit, liberatus est quidem ab iis: cognoscit autem dispositionem innati Patris, animæ autē solius esse salutem, &c.] Versutum planè diaboli commentum, vt, qui (quod scribit Ignatius) crucis potentia victus esset, eam negando, crucifixum etiam negandum esse contenderet: hæc enim addentes iidem Christi crucis inimici, ventri inseruiendum, vesci idolothytis, & vniuersa vtendum esse libidine, facilè suis persuadebant; illam eos sententiam docentes: Tu omnes cognosce; te autem nemo cognoscat. Quapropter parati sunt, ait, ad negādum, qui sunt tales, cauentque ne quid ea causa patiantur. ac ne in aperto essent exercēda sua ipsorum mysteria, ea (uos effari prohibuit. Addit ad hæc omnia, eos vti solitos imaginibus, & incantationibus, & inuocationbus: idemque tradit Irenæus.

CRVCIS NEGATOR BASILIDES. C

X. Non erant certè eiusmodi quibus Basilidis sectatores vtebantur (quod Nouatores stultè fingunt) imagines Christi Redemptoris: nam quomodo, quæso, cùm ille credi nolebat D

A nolebat Christum esse corporeum ac crucifixum? sed potiùs id genus illas fuisse, quibus ad suas perficiendas artes incantatores vti solerent. Sed ad hæc certiùs comprobanda atque firmanda, dignum quidem fideque exploratum antiquitatis monumentum accedit, quo satis perspicuè declaratur, quales esse solerent imagines, quibus ait sanctus Irenæus[a] vti consueuisse Basilidis sectatores. Siquidem haud pridem, nempe post primam editionem tomi huius Romæ factam, è ruderibus (vt accidit) emersit in lucem gemma ex amethysto hisce imaginibus & notis incisa, cuius exemplum hîc (vt vides) repræsentandum curauimus. Extat ipsa apud virum insignem, sincera fide & egregia eruditione spectatum, Fuluium Vrsinum, cuius in rebus antiquioribus explorandis ac dignoscendis solertia incomparabilis de gemma elucidauit, quæ ceteris rerum antiquarum studiosis penitus videbantur obscura; nimirum hanc vnam ex illis imaginibus esse, B quibus vti solerent Basilidiani hæretici, quas loco bullę vel amuleti, aut alia causa superstitiosè gestarent.

IMAGINES BASILIDIS QVALES.

[a] Iren. lib. 1. c. 23.

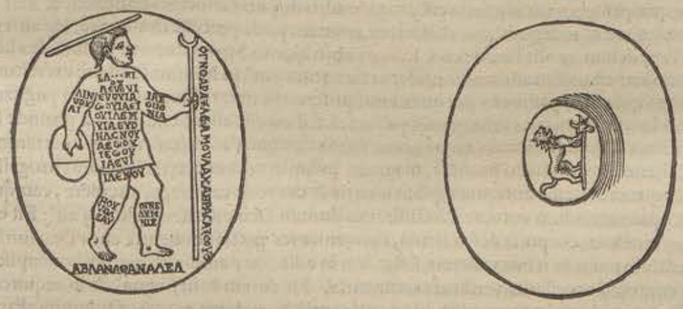

C

Ad quod manifestè probandum, euidens illud in primis suppetit argumentum ex nomine summi dei Basilidis, quem ipse ABPACAΞ nominabat, quod distertis (vt intueris) litteris incisum legitur ad finem hastæ. His namque elementis (vt testantur Irenæus[b], Tertullianus[c], Epiphanius[d], Augustinus[e], Theodoretus[f], & alij) Basilides concepit summæ Virtutis nomen, ex qua dij reliqui dimanarent, omnes numero trecenti sexaginta quinque, secundùm anni dierum numerum, totidemque cælorum (vt somniabat) quibus singulis eodem numero dij siue Angeli ab eo nominati præessent. Portò eorum (vt dictum est) numerus litteris illis exprimitur, quibus euidens summi omnium deorum ABPACAΞ nomen compositum est, nempe A, & B, vnum & duo, P, & A, centum & vnum, C, & A, ducenta & vnum, Ξ, sexaginta sunt, quæ simul iuncta summam efficiunt CCCLXV. Ita enim S. Irenæus, & citati superiùs auctores omnes interpretantur, & numerant ex mente Basilidis. D

XI. DE ABRASAX.

[b] Iren ibid.
[d] Tertullian. de præscript. c. 46.
[e] Epiphan. hæres. 24.
[e] Aug. de hæres. ad Quodvultd. c. 4.
[f] Theod. hæret. fabul. lib. 1.

Sed & hîc illud animaduertendum est, ex eodem nomine in gemma inciso magis probari lectionem S. Epiphanij scribentis Abrasax, quàm S. Irenæi, Tertulliani, S. Augustini, necnon S. Hieronymi[g] pluribus in locis, & aliorum legentium Abraxas: quamuis cùm eædem in vtraque lectione reperiantur litteræ, licet diuerso loco positę, idem sig- E nificent, atque necessariò eamdem summam efficiant. Cetertum tum ex eadem gemma, tum etiam ex dictis auctoribus prorsus exploditur lectio illa vulgata Tertulliani, cum loco Abraxas, legitur Abraxan. Sed nec ipsum, Abraxas, rectum est; cùm Abrasax ex gemma & scriptis libris Tertulliani legendum sit.

XII. GERMANA LECTIO.

[g] Hier. aduersus Luciferian. prope finem, & in Amos c. 3. in Abdiam c. 1. in Nahum c. 1.

Rursum verò quòd totum fermè corpus imaginis huius ad plantas pedum vsque portentosis nominibus habetur inscriptum: inde quoque euidentius deducitur argumentum, eamdem esse id genus imaginum, quas solerent iidem Basilidis sectatores effingere. Nam Epiphanius hæc de eodē Basilide & numero ex eius sentētia nominis Abrasax ait: Deinde hinc, inquit, & homo habet trecenta sexaginta quinque membra, & vnicuique Virtutum attribuitur vnū membrum, &c.] Hæc cū Basilides diceret: eadem ratione factum apparet, vt in eiusdem imaginis diuersis corporis mēbris diuersa nomina earumdem Virtutum habeantur inscripta: illa nimirum, quibus opus habere videretur qui

XIII. NOMINA PORTENTOSA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

gestabat imaginem: cùm alioqui impossibile esset in tam arcto spatio omnia trecenta illa & sexagintaquinque nomina exarari. Cetera verò, vt quòd altera manu clypeum, bidentem altera tenere videatur imago, quòdque virga super caput extet apposita, remanent prorsus obscura, quòd non omnia secreta Basilidis Catholicis innotuerint. Quòd verò habeatur in postica leonis signum & tauri caput; ad genituram pertinet eius qui eamdem gemmam ex amethysto gestabat. Ex his igitur perspicuè, lector, vides, quàm longè dispares sint Basilidis, quæ ab Irenæo damnantur, imagines, ab illis, quibus Christiani Catholici religiosè pieque vti solerent: vnde & recentiorum Iconoclastarum hæc in nos tum imperitia tum dolo malo obiectantium habeas calumniam exploratam, atque pariter confutatam. A

XIV. ALIAE HAERESES BASILIDIS.

Rursum verò quod spectat ad eiusdem Basilidis hæreses: recenset eadem Basilidis dogmata Tertullianus[a], qui addit, resurrectionem carnis à Basilide vehementer impugnatam, negante salutem corporibus esse promissam. Sed & Clemens Alexandrinus[b] insuper addit, dixisse Basilidem, non omnia à Deo dimitti peccata, sed tantùm inuoluntaria, quæ per ignorantiam facta essent: qui multis disputat aduersus Basilidem & Basilidianos; quos & redarguit[c], quòd dicerent, animam priùs peccasse in alia vita, hic autem pati supplicium. tradit hæc de eo Clemens libro quarto Stromatum: ac rursum de eiusdem sectatoribus, qui affirmarent, fidem esse naturalem, in homine habitare exercitum spirituũ, qui essent passiones per quas vnusquisque mouetur; dicerentque, non pugnandum aduersus naturales insurgentes passiones, sed eis esse assentiendum, ac proinde libidinibus inquinari licitum atque concessum esse: quos nimirum talia perpetrantes, Christiano superinducto nomine, magnam infamiæ notam ceteris Fidelibus irrogasse, penes quos nihil esset antiquius, quàm mentis & corporis castitatem excolere, eamque nuncupato interdum voto, vt selectissimum donum Deo piè offerre. de qua ait[d]: Est ergo continentia, corporis despicientia, conuenienter pactis conuentis cum Deo initis: non solùm enim in rebus venereis, sed etiam in aliis, quæ anima perperam concupiscit non contenta necessariis, versatur continentia. Est autem & in lingua, & in acquirendo, & in vtendo, & in concupiscendo continentia. Non docet autem ea solummodo esse temperantes, siquidem præbet nobis Deus temperantiam, vt quæ sit diuina potestas & gratia. Dicendum est ergo quidnam nostris videatur de eo quod est propositum: Nos quidem castitatem, & eos, quibus hoc à Deo datum est, beatos dicimus.] hæc Clemens de S. Ecclesiæ moribus. B C

[a] Tertullian. de præscript. c. 46.
[b] Clem. Alex. Strom. lib. 4.
[c] Clem. Alex. Strom. lib. 2. 3.
[d] Clem. Strom. lib. 3
VERA CONTINENTIA.

XV.

Sed ad Basilidem redeamus. Eò superbiæ & fastus hominem peruenisse, Epiphanius[e] tradit, vt se ac suos solos diceret esse homines, ceteros omnes sues & canes: ob idque non propalanda esse aliis [f] sua mysteria, quod præceptum sit: Nolite proiicere margaritas ante porcos.] hæc & alia de Basilide idem recitat atque refellit. Ausum porrò fuisse Basilidem scribere Euangelium, & suo ipsius inscribere nomine, auctor est ante Ambrosium Origenes, qui & alibi hæc de eodem[g]: Quid aliud sunt nisi pestilentiæ Basilidis quoque sermones, detrahentes quidem eis qui vsque ad mortem certant pro veritate, vt confiteantur coram hominibus Iesum, indifferenter autem agere docentes ad negandum, & ad sacrificandum diis alienis? Non minùs peste afficiunt, & corrumpunt audientes se, qui in iisdem sermonibus docent non esse alias peccatorum pœnas, nisi transcorporationem animarum post mortem[h].] hæc Origenes. Quòd insuper negaret ille carnis Christi veritatem, ea falsa assumptione sacratissimam quoque Eucharistiam damnasse, ex sancto Ignatio ad Smyrnenses recitat Theodoretus[i]. Mortuus est autem Basilides (inquit Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis in Agrippa) in Alexandria temporibus Hadriani: qua tempestate Chochibus dux Iudaicæ factionis Christianos variis suppliciis enecauit.] hæc ipse: sed Barchochebas, loco Chochibus, restituendum est. D E

[e] Epiphan. haeres. 24.
[f] Theodor. lib. 3 dialog.
PSEVDORV. ANGELIVM BASILIDIS.
[g] Orig. in Luc. homil. 1.
[h] Orig. in Mat. tract. 28.
[i] Theod. lib 3. dialog.

XVI. ISIDORVS FILIVS BASILIDIS.

Fuisse Basilidi filium Isidorum nomine, paternæ impietatis heredem & propugnatorem, auctor est Clemens Alexandrinus[k], qui ab eo Moralia esse scripta testatur, quæ tamen essent omnium impuritatum cloaca: aliud eiusdem citat opus de Adnata anima. Aduersus hos pro Catholica veritate scripsisse constat Agrippam Castorem, Iustinum martyrem, Irenæum, qui omnes hæreses, quæ ante se extiterunt, diserto eloquio confutarunt: his addit Theodoretus Clementem Alexandrinum, & Origenem; quibus adnumerandus quoque est Epiphanius, & alij recentiores scriptores.

[k] Clem. Alex. Strom. lib 2. & 3.

Sed

A Sed quorsum (dicet aliquis) quæ profundo perpetuoque fuissent sepeliendæ silentio, huiusce modi sordes, suo putore aerem ipsum corrũpentes, hinc inde ex industria veluti scopa collectæ, produntur in lucem? Ratione id quidem multipliciter suadente. Absolutissimi enim historici muneris in primis esse nouimus, non tantùm bella externa scripris prosequi, sed & ciuilia, cùm acciderent: eiusmodi quippe esse censemus, quæ ab his qui Christiano nomine in Catholicam Ecclesiam insurgunt, ciuilia bella conflantur, longè periculosiora illis, quæ ab iis qui foris sunt, inferuntur. sanè quidem hæc præteriisse, maximæ tribueretur oscitantiæ. Magnam rursus ex his quisque vtilitatem capesseret potest. Sicut enim, Apostoli [sententia, Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant.] ita opus est hæreses propalari, vt quæ qualisve sit Ecclesia Catholica, pariter innotescat; & planè omnes intelligant, qui continentiam impugnant, Christi crucem neB gant, & martyrium ab Ecclesia auferunt, & alia id genus nefandissima perpetrant, hos in Basilidianorum classem esse reiectos, & à Catholicis separatos. At quis insuper negarit, hæc spectanda proponere, nihil aliud esse, quàm pulcherrima trophæa Ecclesiæ, victoria ex hostium spoliis comparata, sursum erigere, & in singulis veluti quibusdam notis insculptis & signis præfixis Dei gloriam de Ecclesiæ patrocinio prædicare? Sed proposita persequamur. XVII. CVR HAERESES RECENSEANTVR.

[a] 1. Cor. 11.

Saturninum, quem alij Saturnillum dicunt, post Basilidem ordine recensemus (licet nonnulli, qui de iis agunt, de Saturnino primùm mentionem instituerint) ea nimirum ratione nos persuasi, quòd cùm hic (vt superiùs dictum est) fuerit patria Antiochenus, & in Syria scholam erroris aperuerit; & sanctus Ignatius, sicut multos hæresiarchas, ita Basilidem nominatim expresserit, Saturnini verò Antiocheni, ipse Episcopus AntioC chenus, & totius Syriæ Orientisque magister, nullam prorsus habuerit mentionem, præsertim ea epistola, quam ad suos scripsit Antiochenos, vel ad Heronem dedit eiusdem Ecclesiæ diaconum & curatorem: in eam facilè adducimur sententiam, vt existimemus, post mortem Ignatij emersisse impudentem hæreticum; quo viuente, tantæ lucis fulgore perculsus, vt noctua quædam in tenebris delituerit. Et quidni clamasset in Saturninum domesticum furem Ignatius, qui Basilidem in Ægypto agentem, Christi crucem negantem, tot iaculis feriit? XVIII. DE SATVRNINO HAERESIARCHA.

Sed quæ essent dogmata Saturnini, ab Irenæo[b] veluti antiquiore petamus. Hic Menandro inhærens, sic Deum Patrem omnium dixit esse creatorem, vt tamen mundum à septem Angelis creatum, hominemque voluerit Angelorum esse facturam: rursus Iudæorum Deum vnum ex Angelis esse dixerit; quodque aduersus Patrẽ rebellasset, in eius D destructionem missum esse Christum, & in salutem credentium, eumdemque ignorum, & incorporalem, & sine figura. putatiuè tamen visum esse hominem. Duo insuper hominum genera ab Angelis esse facta tradebat, alterum quidem nequam, alterum verò bonum: & quòd hoc dæmones pessimos adiuuaret, missum esse Saluatorem ad perditionem malorum, in salutem verò bonorum. Addidit insuper illam blasphemiam, vt nubere & generare à satana esse diceret: complures verò eius sectatores, sic colere abstinentiam, vt ab animatis abstinerent: qua quidem virtutis specie, veluti sanctitatis imposita larua, multos seducerent. Rursum quasdam prophetias ab Angelis, quasdam verò à satana tradebat esse reuelatas.] hæc de Saturnino Irenæus. addit his Tertullianus, Saturninum negasse resurrectionem futuram. eadem de Saturnino, qui de hæresibus tractatus edidere, nimirum Epiphanius, Theodoretus, & alij ex Græcis, ex Latinis S. Philastrius, S. Augustinus, & alij recentiores. XIX. DOGMATA IMPIETATIS.

[b] Iren. lib. 1. c. 22.

E Eodem planè tempore, quo Basilides & Saturninus, Carpocras fæx omnium hæreticorum, & fax totius continentiæ, vixit, vt ex Irenæo tradit Eusebius[c]. Sed horret animus de eo narrationem aggredi, vt quæ Christianis auribus prorsus indigna, ob turpitudinem portentosa nimium & horribilis videatur. Sed quæ de eo à Patribus scripta reperimus, audire, licet auerso vultu, omnes æquanimiter ferant. Satis autem verecundiæ putamus esse consultum, si in cœnoso gurgite eorum impolluta vestigia assectantes, quæ de iis ab illis sunt memoriæ commendata, ipsorum verbis adducamus in medium. Alexandrinum patria hunc fuisse tradit Clemens Alexandrinus[d], gentilis eius. In nonnullis consensisse Basilidi, sed illo longè deteriorem esse constat effectum. Mundum quidem (vt ille) ab Angelis factum dixit: Iesum verò Redemptorem ex Ioseph natum, vt ceteros homines, probitate tantùm præstasse aliis, sed se suosque illi similes XX. DE CARPOCRATE HAERESIARCHA.

[c] Eusseb hist. lib. 4. cap. 7.
[d] Clem. Alex. Strom. lib. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

similes esse,& ex eis nonnullos illo fortiores. Constat insuper artes magicas operati solitos Carpocratianos, & dæmones alligatos habere, gloriantes se ea arte illos habere subiectos. Transmigrationem animarum Carpocratis schola docebat. A

XXI. HORRENDA CARPOCRATIS MONSTRA.

Omne delictum non solùm apud eos vetitum, sed imperatum : vsque adeò,vt pœna dignus esse duceretur,qui suæ ipsius quæcumque cupienti aduersaretur voluntati: vsurpans illud Euangelicum[a]: Consentiens esto aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, ne fortè tradat te aduersarius iudici,& iudex tradat te ministro,& in carcerem mittaris.] ac proinde,qui suæ aduersaretur concupiscentiæ,transanimatione fore plectendum, ac rursum alia,nisi ea omnia quæ mundi & concupiscentiæ sunt opera praua expleuerint: quibus iam consummatis,fore,vt tunc liberè proficiscantur ad illum Deum, qui est supra Angelos mundi fabricatores. Scripturæ igitur ille superinducens velamen turpitudini,quasi ex legis præscripto hæc esse facienda docebat. hæc etiam de Carpocrate Irenæus[b],qui adeò auditu horrenda de huiusmodi sectæ hominibus se accepisse tradit, vt non induci possit ad credendum talia. Addit Tertullianus[c], ipsum tum Christi, tum ceterorum mortalium carnis resurrectionem negasse. Eadem de Carpocrate,ac suis sectariis,eorumque turpitudine Epiphanius[d] narrat, & alij qui commentarios de hæresibus conscripserunt. Insuper hos in velamen obscœnitatum multarum perpulchrum sibi ipsis nomen indidisse, vt Gnostici dicerentur, ita suos appellandos esse, Carpocratem docuisse tradunt: licet S.Hieronymus[e] velit à Basilide Gnosticos esse nominatos, sicut & Eusebius in Chronico.Sed sicut venena,ita nomina inter se istos communicasse,dici posse videtur: nam eadem ratione,qui ex Nicolaitis prodierunt,æquè Gnosticos esse dictos,Epiphanius[f] affirmat. B

[a] *Matth.5. Luc. 12.*
[b] *Iren. lib.1. cap.24.*
[c] *Tertull. de præscript.c.48.*
[d] *Epiphan.hæres.27.*
GNOSTICI VNDE.
[e] *Hier.de Scrip. Eccl.in Agrip.*
[f] *Epiph.hær.26*

XXII. TVRPITVDINES GNOSTICORVM.

Quoniam verò Epiphanius, licet renitens admodum, stylum tandem immittit ad Gnosticorum turpitudines describendas, nos sua ipsius verba hic reddemus, quòd sciamus ea conducere ad veritatem historicam dignoscendam : nam quæ hi agebant in occulto, palàm facta, Gentiles in omnes æquè conuertebant Christianos. Sed audiamus ipsum loquentem[g], cùm agit de eorum turpitudine : Qualem, inquit, actionem? dicere rursus timeo, vt ne sterquilinij occultati canalem reuelem, & quibusdam videar pestilentis graueolentiæ inductionem operari. Attamen quandoquidem ex veritate dependemus,me ipsum cogam,vt impostorum illorum facta reuelans, & castiùs loquar,& à veritate ipsa minimè excedam. Quid verò aliud quàm omnem nefandam ac sceleslam actionem, quam nec fas ore referre, hi perpetrant? Et omnem speciem virilis coitus,ac libidinosæ ad mulieres consuetudinis in singulis corporis membris, incantationesque ac veneficia ac idololatrias perficientes : & hoc dicunt esse rationem redditionis debitorum in corpore, vt non ampliùs accusentur, nec aliud opus ab ipsis exigatur,&c.] Superiori autem tractatu,quo de Gnosticis fusius agit,hæc habet[h]: Ipsam enim suam synaxin ac communionem turpitudine multiplicis coitus polluunt, comedentes ac contingentes tum humanas carnes,tum immunditias: vt ne audeam quidem totum loqui,nisi sanè cogerer,propter excellentem animi mei dolorem, ab his quæ vanè ab ipsis fiunt,stupore perculsus. Ad qualem magnitudinem ac profunditatem malorum, hostis hominum diabolus ducit sibi credentes, vt polluant & mentem & cor & manus & ora & corpora & animas eorum, qui ab ipsis in tanta cæcitate eruditi sunt. Timeo autem ne fortè magnum hoc venenum totum reuelem, veluti cuiusdam basilisci serpentis faciem,ad perniciem magis legentium, quàm ad correctionem. Polluit enim re vera aures magnæ huius audaciæ blasphema collectio, & hæc turpitudinis coaceruatio ac enarratio,& fraudulentæ huius turpis operationis cœnosa maleolentia.] & post multa : C D E

[g] *Epiph.hær.27*
[h] *Epiph.hæres. 26.*

XXIII. SCELVS INFANDVM GNOSTICORVM.

Primò quidem communes vxores habent: & si peregrinus accesserit de ipsorum dogmate ; signum est apud ipsos virorum ad feminas, & feminarum ad viros in extendendo manum, ad salutationem videlicet, subter palmam contrectationem quamdam titillationis, per hoc se indicare ostendentes, quòd eiusdem religionis sit qui accessit. Hinc igitur mutua cognitione accepta, statim ad epulationem conuertuntur: larga verò & opipara edulia,carnis esum & vini potum apponunt, etiam si pauperes fuerint. Ex hoc autem vbi compotarunt,& venas (vt ita dicam) satietate impleuerunt: vir quidem concedens vxorem alteri, ad ipsam dicit : Surge, fac dilectionem cum fratre. Miseri autem illi vbi inter se mixti fuerunt, & re vera erubesco dicere quæ apud ipsos fiunt,

A fiunt,iuxta Apostoli illius sancti dictum[a]: Quæ apud ipsos fiunt, turpe est etiam dicere. Attamen non erubescam dicere, quæ ipsi facere non erubescunt ; vt omnibus modis horrorem incutiant audientibus turpia, quæ ab ipsis perpetrantur, facinora. Postquam enim inter se permixti fuerunt per scortationis affectum, insuper blasphemiam suam in cælum extendunt. Et suscipit quidem muliercula, itemque vir fluxum à masculo in proprias suas manus,& stant in cælum intuentes, & immunditiam in manibus habentes, & dicunt : Offerimus tibi hoc donum, corpus Christi. & sic ipsum edunt, assumentes suas ipsorum immunditias, & dicunt: Hoc est corpus Christi, & hoc est Pascha. Ideo patiuntur corpora nostra,& coguntur confiteri passionem Christi. Eodem verò modo etiam de femina, vbi contigerit ipsam in sanguinis fluxu esse, menstruum collectum de ipsa,immunditiei sanguinem acceptum in communi edunt: Et hic est (in-
B quiunt) sanguis Christi.

[a] *Ephes.5.*

Quapropter etiam cùm in apocrypho[b] legerint : Vidi arborem ferentem duodecim fructus in anno,& dixit mihi: hoc est lignum vitæ. ipsi figuratè interpretantur fluxum muliebrem singulis mensibus fluentem. Porrò vbi inuicem coeunt, liberorum generationem auersantur,& interdicunt.] & paulo pòst : Si præter sententiam acciderit, vt prægnans facta fuerit mulier, quid grauiùs & horribiliùs designent tales, audi : Detractum enim fœtum, quocumque tandem tempore id aggressi fuerint, accipiunt, & in mortario quodam pistillo tundunt; & admixto melle & pipere,& aliis quibusdam aromatibus ac vnguentis ad auertendam nausèam, sic congregati omnes porcorum ac canum horum sodales participes fiunt contusi pueri : atque sic humanæ carnis esu peracto, deinde preces fundunt ad Deum ; & hoc perfectum Pascha dicunt. Sed & alia
C horrenda ipsi audent. Cùm enim rursus insaniam in seipsis conceperint, imbutis manibus turpitudinis suæ surgunt, & manus suas inquinatas habentes, nudi toto corpore precantur, tamquam per huiusmodi operationem inueniant dicendi apud Deum libertatem. Corpora autem sua tum muliebria,tum virilia, noctu ac diu curant vnguentis, balneis,epulationibus,& ebrietatibus vacantes. Detestantur ieiunantem,dicentes quòd non oportet ieiunare : principis enim qui fecit sæculum,est ieiunium : verùm oportere nutriri, vt corpora sint robusta,quò possint fructum reddere in tempore suo.] hucusque de eorum turpitudine & execrandis mysteriis Epiphanius, qui hæc omnia exploratissima habuit,cùm in Ægypto esset,ab iis qui eiusdem sectæ erant,vt ipse testatur,de iisdem agens in fine.

[b] *Apoc. 22.*

XXIV. EXECRANDVM FACINVS.

Hæc ergo cùm hi omnium sceleratissimi operarentur,quæ nec quæuis gentes barbaræ,
D quæ ignorant Deum,ausæ fuerint meditari; tamè nō tantùm se Gnosticos, sed & Christianos nominabant : hæc omnia illis suggerente diabolo, vt horum nefandis sceleribus posset sancta ac pura Christiana religio infamari. vnde idem auctor hæc habet inferiùs[c]: Indiderunt enim sibi cognomen Christianorum,ad hoc vt Gentes per ipsos offendantur,& sanctæ Ecclesiæ Dei vtilitatem & veram prædicationem propter illorum nefaria facta & incomparabilem improbitatem auersarentur; & ipsorum assiduò nefaria opera considerantes putent etiam sanctas Dei Ecclesias tales esse,& auertant (velut dixi) aures à Dei & veritatis doctrina.] hæc ipse. sed & longè ante ipsum sic Irenæus : Ipsi ad detractionem diuini nominis & Ecclesiæ,quemadmodum & Gētes,à satana præmissi sunt: vti secundùm alium modum quæ sunt illorum audientes homines, & putantes omnes nos tales esse,auertant aures suas à præconio veritatis: aut videntes quæ sunt il-
E lorum,omnes nos blasphement,in nullo eis communicantes,neque in doctrina,neque in moribus,neque in quotidiana conuersatione.] hæc Irenæus[d].

[c] *Epiphan. hæres.27.* CONSILIVM DIABOLI DE GNOSTICIS.
[d] *Iren. lib.1. cap.24.*

XXV. INFAMIA GRAVIS IRROGATA CHRISTIANIS.

Porrò Iudæorum opera Christianis semper aduersantium has esse calumnias aduersus eos toto Orbe diuulgatas, Origenes[e] agens contra Celsum testatur, sic dicens: Apparet sanè nil secus egisse, ac Iudæi in ipso Christianæ religionis & veræ disciplinæ primordiis factitabant, qui ad nostræ doctrinæ noram & infamiam illud disseminarent, quòd Christianis puerum aliquem immolandi mos esset, cuius & carnem singuli degustarent. Insuper & id mendacio effingebant, quemadmodum qui ex Christiana essent hac disciplina, cùm ea quæ in operto fiunt, facere vellent,extinctis luminibus, ei quam quisque nactus esset,admiscerentur. Quæ infamia olim temerè edita, plurimos occupabat,qui essent à fide hac alieni, persuasumque haberent istiusmodi iam esse Christianos: & ad id temporis sic fallit nonnullos præsumpta hæc & praua opinio, vt ea de causa

[e] *Orig. contra Cels. lib.6.*

Christia-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christianos auertsentur, ne vel simplicia cum eis ineant verba.] hæc Origenes. A

XXVII. CALVMNIÆ IN CHRISTIANOS.

His igitur diabolus (inquit Eusebius[a]) qui ex maleficiis capit lætitiam, tamquam suæ nequitiæ ministris fortè vsus est: quo quifidem receperant, illorum suasu non solùm in fraudem inducti, ad acerbum adeò & miserabilem interitum quasi constricti arriperentur, verùm etiam Gentibus, quæ erant à fide alienæ, copiam & tamquam ansam præberent sacrosancto Dei verbo petulanter impieque obtrectandi: eo planè consilio, vt fama de istorum flagitiosæ vitæ ratione passim dissipata, turpem ignominiæ notam vniuersæ Christianorum multitudini inurerent. Vnde certè accidit, vt nefaria quædam opinio de nobis concitata, eaque ab omni ratione alienissima, per infidelium animos longè lateque peruaderet: quòd videlicet tum nefando concubitu matres & sorores violare, tum etiam scelerato quodam alimenti genere vti non vereremur. Verùm ista mala ad prolixius temporis spatium diabolo ex sententia non processerunt: quòd ipsa veritas suum extulit caput, & progrediente tempore, claro quasi lumine resplenduit. Etenim fraudulenti aduersariorum conatus, eius vi refutati & oppressi, confestim euanuerunt. Quippe alij ex aliis noui & inauditi errores euanescentes, & priores pedetentim ad nihilum prolabentes, obsolescere cœperunt: inque multiplices, ac non vniusmodi sectas & formas dirempti, ad extremum funditus excisi sunt. B

[a] Euseb. lib. 4. c. 7.

XXVIII. CHRISTIANA FIDES OMNIBVS MALIS SVPERIOR.

Ceterum insignis veræ & Catholicæ Ecclesiæ splendor, perpetuò eodem modo & eisdem virtutum vestigiis incedens, mirandum in modum propterea creuit, & dilatatus est, quòd veneranda, sincera, libera, modesta, pura diuinæ viuendi rationis, Christianæque pietatis institutio per vniuersum cùm Græcorum tum barbarorum genus claritate quadam eximia & decora enituit: vtque etiam deformis infamiæ labes, quæ à malcuolis nostræ religioni adsperta fuerat, simul cum tempore deleta, protinus ad nihilum recidit. Nostra igitur sola permansit disciplina, vtpote quæ tum propter grauitatem & modestiam, tum propter diuinæ sapientiæ præcepta institutaque sola esset apud omnes & auctoritate posita, & summa amplitudine præstare iudicata: sic vt nemo ex illo tempore hactenus turpem aliquam dedecoris maculam fidei nostræ auderet inferre, nec vllam talem ignominiam importare, quali illis, qui contra vos iampridem nefariè cõiurassent, vti volupe fuisset.] hucusque Eusebius: qui tamen quod ait eiusmodi errores citiùs euanuisse, non sic accipiendum est, vt protinus Gnostici esse desierint, sed quòd iis omnibus veritas superenituit, nec eius lux potuit hisce temporibus obscurari. Ceterùm Epiphanio[b] constat auctore, sua quoque ætate perseuerasse Gnosticos turpissimos in Ægypto; è quorum illecebris, quibus illectus erat, ne in errorem laberetur, se fuisse diuinitus liberatum, gratias Deo egit. C D

[b] Epiph. hæres. 26. prope fin.

XXIX. APOLOGIAE PRO CHRISTIANIS.

Ceterùm vix dici potest, quantum laborauerint qui in Ecclesia erant sanctissimi ac eruditissimi viri, vt eiusmodi calumnias dictorum occasione hæreticorum in omnes Christianos à Gentilibus iactari solitas omnino diluerent, & ab eorum animis prorsus abluerent. Testes sunt eius rei grauissimæ ac disertissimæ ab iisdem pro Christiana religione scriptæ diuersis temporibus Apologiæ. Ac in primis quod Iustinus martyr[c] in sua ad Antoninum Pium Augustum Apologia his verbis habet, cùm de hæreticis agit, quorum occasione infamaretur Christiana religio: Omnes qui ab his prodeunt (quemadmodum dixi) Christiani vocantur: haud aliter atque philosophi, cùm eis non sint communia dogmata; quod tamen à philosophia dicitur, commune est omnibus nomen. An verò etiam hi infamia illa & fabulosis in vulgus sparsa sermonibus facinora in se admittant, lucernæ euersionem, & promiscuos concubitus, & humanarum carnium viscerationes, nescimus: persecutione quidem eos non experti, neque occidi à vobis, ob ipsa etiam dogmata sua, scimus. Est autem nobis liber contra hæreses & sectas omnes compositus; quem si legere volueritis, dabimus.] & post multa, hæc de moribus verè Christianorum: Quin omnino vel matrimonium non aliter contrahimus, nisi liberorum creandorum atque educandorum gratia: vel coniugium detrectantes, perpetuò nos continemus. Et iam nostrorum iuuenum quidam, vt vobis persuaderet non esse nobis mysterium promiscuam & propatulam mixtionem, libellum obtulit Alexandriæ Felici Præsidi, medico permitti postulans, vt testes sibi abscinderet (nam sine permissu Præsidis id facere, loci eius medici interdictum esse dicebãt.) Felice prorsus petitioni huiusmodi subscribere nolente, perseuerans in proposito suo adolescens, in sua tandem, & eorum qui idem secũ sentiebant, conscientia acquieuit.] hucusque Iustinus. E

[c] Iustin. in orat. ad Ant. Pium.

CASTITAS CHRISTIANORVM.

Athena-

A Athenagoras[a] itidem Christianus philosophus, pro Christianis & ipse scribens defensionem, illatam vulgi rumore in Christianos calumniam refert, atque refellit, sic dicens: Tria nobis rumoribus impingunt crimina, nullorum deorum pietatem, cœnas Thyesteas, & Oedipodis concubitus. Enimverò si vera sunt ista, nulli parcite generi: animaduertite in huiusmodi facinora: vnà cum coniugibus & liberis radicitus nos extirpate & occidite, si quidem mortalium quisquam ad instar ferarum viuit.] hæc ipse, & alia addit pro veritatis defensione. Sed & Theophilus[b] Episcopus Antiochenus, qui sextus post Petrum eidem Ecclesiæ præfuit, hæc de iisdem post recitatas leges, quibus viuerent Christiani: Nunc, inquit, vide an hi qui talia docentur, taliaque discunt, possint more brutorum animalium viuere, & pollui nefariis commixtionibus; aut possint (quod quidem omnium immanissimum est) carnes humanas attingere, præsertim cùm B etiam monomachias spectare nobis interdictum sit, ne videlicet participes huiusmodi cædium reddamur: nec cetera spectacula spectare audemus, ne oculi nostri inquinentur, & aures nostræ hauriant profana, quæ ibi decantantur, carmina; nempe dum Thyestis tragica facinora commemorant, & Terei liberos deuoratos recitant. Nec fas nobis est audire adulteria deorum hominumque, quæ suaui verborum modulantur mercede, & præmiis inducti celebrant. Verùm absit, absit (inquam) à Christianis, penes quos modestia & temperantia florent, continentia viget, vnius vxoris matrimonium legitimum seruatur, castitas colitur, iniustitia expellitur, peccatum eradicatur, iustitia exercetur, lex regnat diuina, religio tractatur vera, quos veritas gubernat, gratia seruat, pax protegit, diuinum verbum ducit, sapientia docet, Christus, qui vera est via, regit, Deusque solus imperio temperat: absit, inquam, vt talia facinora vel cogitemus, nedum faciamus.] C hucusque Theophilus.

XXX. DEFENSIONES PRO MORIBVS CHRISTIANORVM.

[a] Athenagoras pro Christian.

[b] Theoph. ad Autolic. lib. 3.

Atnon tantùm hæc scriptis, sed coram iudicibus pro veritate certantes proprij dispendio sanguinis, cùm de his quæstio haberetur, Christiani liberè professi sunt: quod vetus illa ac nobilis scriptio, epistola inquam Viennensis ac Lugdunensis Ecclesiæ ad Christianos, qui in Phrygia & reliqua Asia essent, conscripta, quam Eusebius[c] recitat, demonstrat his verbis: Quidam etiam Ethnici nostrorum serui vnà capiebantur (siquidem Præses omnes nos passim requiri præceperat) qui tormenta, quæ sanctos tolerare cernebant, reformidantes, contra nos militibus, satanæ impulsu, illos in hoc idem incitantibus, Thyesteas cœnas, & incestus Oedipodis falsò commenti sunt, & alia quæ nobis nec eloqui, nec cogitare fas quidem esse iudicatur: quin tale facinus aliquando inter homines admissum fuisse, nec credi quidem propemodum debet. Quæ D sanè cùm essent fama & sermone hominum passim dissipata, omnes velut immanes belluæ contra nos furere cœperunt: ita vt si qui antea propter necessitudinem moderatè se erga nos gessissent, tunc veluti rabie quadam incitati dẽtibus frendere, insanireque propè viderentur.] hæc ibi. quanta autem constantia sancti martyres tam viri quàm feminæ pro veritate aduersus obiecta mendacia steterint, suo loco fusiùs dicendum erit. De his etiam Origenes[d], disputans contra Celsum, vt turpis Epicurei retundat dicacitatem, hæc ait: Nostri verò per Celsum ex imperitia abiectiores quidam, & stolidi, & seruiles iam vocitati, si vel parum per se Deo crediderint, susceptа Iesu iam disciplina, tantum absunt à flagitio & immunditia & quauis concubitus fœditate, vt haud secus ac perfectiores sacerdotes nonnulli quemuis coitum auersentur, ita vt vel in cælibatu ex his quidam omnino permaneant, ne dixerim, vt à quouis venereo congressu abstineant.] hæc & alia E plura id genus Origenes de his qui non ex necessitate, sed volentes erant continentes, atque virgines, vt puriùs Deo vacarent. Sed & Tertullianus[e] in ipso penè limine defensionis, quæ primò obiici calumnia soleret, profert ac diluit: Dicimur (inquit) sceleratissimi de sacramento infanticidij, & pabulo inde, & post conuiuium incesto: quòd euersores luminum canes, lenones scilicet tenebrarum & libidinum impiarum inuerecundia procurent.] hæc itaque à Gentilibus in Christianos iactari solita, ipse quàm accuratissimè diluit.

[c] Euseb. hist. lib. 5. c. 1.

[d] Orig. contra Celsum lib. 7.

[e] Tertull. in Apolog. c. 7.

XXXI. SVMMA OBIECTIONVM GENTILIVM IN CHRISTIANOS.

Sed audiamus hæc ipsorum Ethnicorum verbis narrata, quæ in ipso disputationis ingressu Cæcilius obiicit in Octauium apud Minutium[f] Felicem, in hunc scilicet modum: Iam de initiandis tyrunculis fabula tam detestanda, quàm nota est. Infans farre contectus, vt decipiat incautos, apponitur ei qui sacris imbuitur. Is infans à tyrũculo farris superficie quasi ad innoxios ictus prouocato cæcis occultisque vulneribus occidi-

[f] Min. Felix in Octau.

Universidad de Deusto
Biblioteca

occiditur. Huius (proh nefas) sitienter sanguinem lambunt, huius certatim membra A
dispertiunt: hac fœderantur hostia: hac conscientia sceleris ad silentium mutuum pignorantur: hæc sacra sacrilegiis omnibus tetriora. Et de conuiuio notum est: passim omnes loquuntur; id etiam Cirtensis nostri testatur oratio. Ad epulas solemni die coeunt cum omnibus liberis, sororibus, matribus, sexus omnis homines, & omnis ætatis. Illic post multas epulas, vbi conuiuium caluit, & incestæ libidinis ebrietate feruor exarsit, canis qui candelabro nexus est, iactu offulæ vltra spatium lineæ qua vinctus est, ad impetum & saltum prouocatur: sic euerso & extincto conscio lumine, impudentibus tenebris nexus infandæ cupiditatis inuoluunt per incertum sortis: etsi non omnes opera, conscientia tamen pariter incesti, quoniam voto vniuersorum appetitur, quicquid accidere potest in actu singulorum.] hæc Cæcilius. At dum hæc refellunt tum Tertullianus, tum etiam ibi Octauius, hosce omnes manifestæ calumniæ redarguunt; pariterque B
declarãt multis, apud Christianos nihil esse antiquius, quàm castitatem tueri, nempe eos vel vnis nuptiis esse contentos, vel ex animo excolere virginitatem: adeoque esse casta eorum coniugia, vt interdum inter coniuges, mutuo conspirante consensu, perpetua seruetur continentia.

XXXIII. FIDES MAGIS AVCTA, CVM MAGIS DEPRESSA AST.

Hæc igitur occasione Gnosticorum in Christianos sæpissimè obiecta, quæstionibus examinata, tormentis peruestigata, nec inuenta, certissimis rationibus confutata, tum verbis, tum scriptis à Christianis diluta penitus remanserunt: vt magno planè miraculo acciderit, quòd religioni tam vehementer infamatæ, & tot calumniis non tantùm vulgi ore traductæ, sed etiam eruditorum stylo notatæ, tam ingens toto terrarum orbe credentium accessio facta est, vt planè perspicuum omnibus redditum sit, eam non hominum sapientia, sed diuino esse consilio gubernatam. Sed quæ reliqua C
sunt Carpocratis, audiamus. Tradit Irenæus[a], & alij post eum, consueuisse Carpocratis discipulos dexteræ auris posteriorem partem perforare, vt eo signo ab aliis secerni atque dignosci possent: habere solitos insuper imagines quasdam vel depictas vel aliter compositas, ex eis aliam Christi, quam dicerent à Pilato factam, Pythagoræ aliam, itemque alias Platonis, & Aristotelis, & aliorum; eas venerantes, sicut Gentes idola colere consueuerunt. Alexandrum Imperatorem easdem quoque habuisse in suo larario, suo loco dicemus.

[a] Iren. lib. 1. c. 25. in fine.

XXXIV. IMAGINVM CVLTVS DIVERSVS.

Permagni quidem interest in imaginibus conflandis, effingendis, & conseruandis, quo quis hæc intuitu faciat, num scilicet ob memoriam beneficiorum acceptorum, vt Emoroissam fecisse constat, quæ ob eam causam magnam consecuta est laudem: an verò Gentilium more, vt quis ea simulacra, perinde atque Gentiles idola, colat, quod fecisse D
Carpocratem tradunt. Priore enim modo à S. Ecclesia semper receptus, conseruatus, atque laudatus est vsus, quo quis in composita imagine acceptum mente recolit beneficium, ac in illa eum qui contulit, legitimè veneratur: à reliquo verò imaginum ac signorum vsu, quòd sapiat idololatriam, semper abhorruit. Sed de his aliàs pluribus. Quomodo autem Marcellina alumna Carpocratis ausa fuerit eiusmodi portenta sub Aniceto Papa Romam inferre, suo loco dicemus.

XXXV. DE FILIO CARPOCRATIS EPIPHANE. [b] Clem. Alex. Strom. lib. 3. & Epiph. hær. 32.

Vt autem de omnibus quæ ad Carpocratem spectant, notitia plenior habeatur; de filio, quem reliquit impietatis heredem, ex Clemente Alexandrino[b] pauca dicenda sunt. sic enim ait: Qui verò à Carpocrate descendunt & Epiphane, censent vxores oportere esse communes; à quibus in nomẽ Christianum scilicet, maximum emanauit probrum. Hic autem Epiphanes, cuius etiam scripta feruntur, filius erat Carpocratis, & matris E
Alexandræ nomine, ex patre quidem Alexandrinus, ex matre verò Cephaleneus. Vixit autem solùm septemdecim annis, & Samæ, quæ est vrbs Cephaleniæ, vt deus est honore affectus: quo in loco templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delubra, musæum ædificatum est & consecratum: & cùm est noua luna, conuenientes Cephalenei, natalem in deos relationem Epiphani sacrificant, libantque & conuiuantur, & hymnos canunt. A patre enim didicit & orbem disciplinarum, & Platonis philosophiam. Fuit autem auctor & princeps Monadicæ cognitionis: à quo etiam profluxit hæresis eorum, qui nunc sunt, Carpocratianorum.] hæc Clemens, qui tum ipsius, tum parentis hæresim confutat, & præsertim in libro quem inscripserat, de Iustitia.

XXXVI. [c] Origen. in Iosue homil. 7.

Accidit enim iis quod de philosophis tradit Origenes[c]: qui cùm suam ipsorum, quam sectabantur, philosophiam introducere in Ecclesiam conati essent, pollluerent ipsam

A ipsam non habentem maculam neque rugam: vt meritò dixerit Tertullianus[a], philosophos extitisse patriarchas hæreticorum. Nam de Carpocrate & Epiphane idem tradit Clemens Alexandrinus, quòd hi, cùm legissent in Republ. Platonis, eius instituto vxores debere esse communes, hæc ipsa suos docuerunt obseruare. sed, quòd de his qui semel errore labuntur scriptum est[b]: Et qui in sordibus est, sordescat adhuc] lineam veritatis semel transgressi, per abrupta præcipitia se dederunt. Quòd igitur Gnostici abuterentur Platonis sententiis, ea de causa Plotinus[c], Platonicorum facile princeps, aduersus Gnosticos edidit commentarium, quo cùm destruat ipsorum insanias, eorumdem incantationes & magicos susurros, quibus se cælestia mouere posse profiterentur, sugillat, moribusque longè deteriores Epicureis esse confirmat. Addit Porphyrius[d] Plotini discipulus, suo tempore Gnosticos Romæ vulgasse libros quosdam, quos Zoroastris B
reuelationes appellabant.

[a] EX PHILOSOPHIS HAERESES. Tertull. aduersus Hermog.
[b] Apoc. 22.
[c] Plotin. contra Gnostic.
[d] Porphyr. in vita Plotini.

Cetera prauum genus Carpocratis latiùs est propagatũ: nam eiusdem stirpis fuit Prodicus nefandissimus, qui Adamitarum auctor extitit; qui nihilo secius eadem, quæ Carpocratiani ac Gnosticorum reliqui, turpissima perpetrabant: indiderunt sibi & ipsi nomen, vt Gnostici dicerentur, quod Theodoretus[e] testatur. De his plura Epiphanius[f], qui horum Ecclesias lupanaria fuisse tradit, vbi nonnisi nudos commorari liceret, quas Paradisum nominabant. Addidit his Prodicus alias insanias ac noua dogmata: nam quatuor elementa deos esse dicebat[g], deinde Solem & Lunam. Porrò idem Epiphanius[h] tradit Gnosticos diuersis nominibus appellatos, nimirum Borborianos, Coddianos, Stratioticos, Phibionitas, Barbelitas, & Zacchæos: Naasenos etiam esse dictos, tradit Theodoretus. Addit de eo Clemens Alexandrinus[i], ipsum suosque affirmare, se esse C
liberos, nec vlla lege teneri, nec etiam esse orandum. aduersus hæc idem auctor pluribus disputat, atque egregiè confutat. Fuisse illi communem cum ceteris Gnosticis sententiam illam, qua diceret, non esse palàm confitendum Christum, nec pro eo subeundum martyrium, tradit Tertullianus[k].

XXXVII. PRODICVS AVCTOR ADAMITARVM.
[e] Theod. lib. 1. hæretic. fab.
[f] Epiph. hæres. 52.
[g] Epiph. in cõpend.
[h] Epiph. hæres. 26.
[i] Clem. Alex. Strom lib. 3. & lib. 7.
[k] Tertullian. in Scorpiaco.

Addit vbi suprà Clemens aliam Gnosticorum sobolem, Antitactas dictos, qui enormiter dicerent peccatum non esse malum, sed præmio dignum. Verùm hac ex parte, quod pertinet ad corporis voluptatem explendam, idem sensisse Basilidianos, Carpocratianos, Valentinianos, Secundianos, & Epiphanis sectatores, Epiphanius docet, cùm ait: Necessariò verò has apposui voces ad hos redarguendos, cùm non recte viuant nec Basilidiani, nec Carpocratiani, nec Valentini aut Epiphanis sectatores: cui sanè Epiphani coniunctus est prædictus Secundus. inter se enim connexi, ita vt aut hic illi tradiderit, aut ille huic errorem impertierit, etiam si aliqua parte inter se differant, tamen D
in vna hæresi se ipsos collocarunt: quare etiam potestatem habere peccandi docuerunt, cùm propter perfectionem omnium naturalia sint seruanda; & si peccent, propter naturaliter insitam electionem id faciant.] at de Valentino & Secundo inferius. Hæc iam de Carpocrate & Gnosticis satis.

XXXVIII. ANTITACTAE HAERETICI.

IESV CHRISTI ANNVS 121. ALEXANDRI PAP. ANNVS 1. HADRIANI IMP. ANNVS 2.

CHristi Redemptoris annus centesimus vigesimus primus, qui est secundus Hadriani Imp. à Cassiodoro notatur Coss Auiola & Pansa: in alijs verò Fastis[l] ter- E
tius Hadriani ponitur Consulatus cum Rustico: sed repugnant hæc Sparriano, qui secundum Consulatum Hadriani (vt anno superiori diximus) adhuc Traiano viuente contigisse tradit, tertius verò ponitur (vt vidimus) anno primo eius Imperij. Hoc igitur anno Euaristus Papa cùm sedisset annos nouem & menses tres, vigesima sexta Octobris martyrio coronatus est; ea enim die in tabulis Ecclesiasticis natalis [m] eius consignatus habetur. Tribuit Eusebius[n] Euaristi sedi annos nouem tantùm, quòd non consueuerit ipse menses & dies, quibus superuixissent Romani Pontifices, addere. Quod verò omnes annos eius sub Traiano recenset, inde accidit, quòd Clerum vnà cum Anacleto conflans, vnum prætermisit Romanum Pontificem: in quo ipsum, & qui eum secuti sunt, erasse certum est. Statuta enim semel chronographia Romanorum Pontificum superius ex sede Clementis, quem antiquorum omnium sententia peruenisse vsque ad

[l] Panuin. in Fast.
EVARISTVS MARTYR CORONATVR.
[m] Rom. Marty. vol. 26 Octob.
[n] Eusebius in Chronico.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Traiani annum tertium constat,addendo annos nouem & menses sedis Anacleti,ac totidem Euaristi: inspectisque ipsorum diebus natalibus, vt antiquitus in Martyrologio Romano descripti habentur; annos,menses,& dies, vt supra posuimus, esse ponendos, ratio persuadet. Cur autem interdum chronographiam annorum Romanorum Pontificum in libro de Romanis Pontificibus Consulibus adnotaram, vt mendacem, & ab eodem ipso auctore penitus discrepantem prætermittamus,superius reddidimus rationem tomo primo Annalium in Lino.Index Romanorum Pontificum ab Honorio Papa Tertio collectus, quem exscripsimus ex Vaticana bibliotheca, hoc anno centesimo vigesimoprimo Alexandri Papæ ponit ingressum.

CHRONOGRAPHIA ROMANORVM PONTIF.

II. Rursus verò in sæpiùs citato libro de Romanis Pontificibus hæc leguntur post alia superiùs recensita de Euaristo:Hic fecit ordinationes quatuor per mẽsem Decembrem, presbyteros decem & septem, diaconos duos, & Episcopos per diuersa loca quindecim.] in quibus describendis, quòd numeri lectio varia habeatur,eam posuimus, quam antiquioribus codicibus inuenimus comprobatam. Sed post hæc: Sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano VI.aliter VII.Kalend.Nouembris,& cessauit Episcopatus eius dies decem & octo.] hæc ibi. Porrò titulo Euaristi duæ leguntur epistolæ. Successit Euaristo Alexander Romanus, patre Alexandro natus, de regione Caputtauri.] Sed quòd ait auctor: E regione Caputtauri] cùm nulla apud Antiquos è quatuordecim regionibus eo nomine dicta habeatur,facilè inducor vt existimem locum illum circumscriptum esse iuxta Palatium, quem Suetonius[a] in Octauio nominat Capita bubula, vbi natum fuisse Octauium tradit.

ALEXANDER PAPA.

[a] Sueton in Octau. c.5.

III. Hoc eodem anno secundo Hadriani Imp, cùm Iudæi captata occasione absentiæ Principis,qui superiori anno (vt vidimus)ex Syria Romam venit, iterum rebellassent, rursus domiti sunt. hæc enim Eusebius[b] hoc anno contigisse tradit. At quoniam non semel, sed iterum ab eodem Imp. Iudæi in Palæstina afflicti sunt; ne quis hæc confundendo, errore labatur, distinguenda est altera ab altera clade, & quid priùs, quidve posteriùs factum sit, diligentiùs exquirendum. Priorem hanc factam esse sub Hadriano Iudæorum debellationem sub Tinio Rufo, testatur S. Hieronymus[c]: hunc̃que in eiusdem administratione prouinciæ perseuerasse vsque ad annum decimum sextum eiusdem Imp.Eusebius[d] auctor est. Posterior Iudæorum vexatio accidit sub Iulio Seuero, homine strenuissimo, quem (vt tradit Dio[e]) ea de causa ex Britannia Hadrianus in Syriam euocauit: hanc autem contigisse postquam idem Imp. in Orientem reuersus est, tum Dio,tum Spartianus[f] testantur, qui prioris,nempe huius quam hoc anno accidisse tradit Eusebius,nullam penitus habuerunt mentionem,quòd respectu posterioris,quam Eusebius in Chronico anno decimo sexto Hadriani Imperij factam fuisse tradit, leuissima visa sit. Quamobrem haud satis videtur posse firmari, quod S. Hieronymus[g] de his agens, ait: Tres autem anni & sex menses sub Hadriano supputantur,quando Hierusalem omnino subuersa est,& Iudæorum gens cateruatim cæsa, ita vt Iudæi quoque finibus pellerentur.] nam hæc tum Eusebij, tum etiam Dionis & Spartiani testimonio refelluntur. S. Epiphanius[h] cùm hæc iure facta dicat post reditum Hadriani Antiochiam, quando Hierosolymam quoque petiit: tamen cùm numeret à clade illata sub Tito vsque ad vltimam,quæ facta est sub Hadriano,annos tantùm quadraginta septem, ad ipsum potiùs Imperium Hadriani, quod eo ipso anno cœptum est, quàm ad certum annum eius Imperij, quo ea accidit,respexisse videtur. His igitur de tempore vtriusque cladis elucidatis, cetera, quæ in posteriori atque nouissima acciderunt clade, suo loco pluribus dicturi sumus.

[b] Eusebius in Chronico.

QVAE HADRIANVS IN IVDAEOS

[c] Hier. in Daniel. c. 9 in fin.
[d] Euseb. in Chronico.
[e] Dio in Hadriano.
[f] Spartian. in Hadriano.

[g] Hier in Daniel c.9.

[h] Epiph. lib. de mensur.

I. ANno Christi centesimo vigesimo secundo Paternus(vt habet Cassiodorus) & Torquatus creati sunt Coss. vel (vt ex aliis Fastis alij posuerunt)Catilius Seuerus, & Aurelius Antoninus,qui postea dictus est Pius.meminit huius Consulatus Spartianus in Antonino Pio. Hoc igitur anno,qui numeratur tertius Hadriani,in Ecclesia Alexandrina defuncto Primo Episcopo, subrogatus est in locum ipsius Iustus, qui sedit annos vndecim.

IVSTVS EPISCOPVS ALEXAND.

vndecim.] hæc Eusebius[a]. Quo tempore Hadrianus Imp.cùm res Vrbanas composuisset atque firmasset, peregrinationem per vniuersas Romani orbis prouincias instituit; & (vt habet Spartianus[b]) primò in Galliam atque Germaniam transiit,inde in Britanniam transmissurus. Ita circumiens prouincias, vniuscuiusque prospiciebat securitati atque vtilitati. Quamobrem cuius est nummus huiusmodi inscriptione[c]: LOCVPLETATORI ORBIS TERRARVM. & alius cum huiusmodi fastus pleno titulo RESTITVTORI ORBIS TERRARVM. quem hic tibi excusum typis reddimus.

[a] Eusebius in Chronico.
[b] Spartian. in Hadriano.
[c] Adolph. lib. nummismat.

[d] Ex Musæo Lælij Pasqual. Canonic. S.Mariæ Maior.in Vrbe.

ventosi planè atque vani tituli ex adulatione assentantium comparati. In ea item peregrinatione(inquit Spartianus)Procuratores & Præsides earum pro factis supplicio affecit ita seuerè, vt accusatores per se crederetur immittere.] & inferiùs: De iudicibus omnibus semper cuncta scrutando tamdiu requisiuit, quamdiu verum inueniret.] sed & superiùs:Cùm iudicaret,in Concilio habuit non amicos suos aut comites solùm,sed Iurisconsultos, & præcipuè Iulium Celsum, Saluium Iulianum, Neratium Priscum, aliosque, quos tamen Senatus omnis probasset.] hæc Spartianus: qui cùm de eodem scribat, quòd sacra Romana diligentissimè curauit, peregrina verò contempsit: quod sciret Christianam religionem peregrinam,& Romanorum superstitioni penitus aduersantem; in eam quo cœperat animo infensissimo sæuire non desiit.

Nam cùm ituro in Gallias, Italicus Præses,qui Rhetias curabat prouincias, ad Abduam fluuium illi occurrisset, inter alia de Christianis suggessit, quòd obstinatissimè deos auersarentur: impetratoque ab eo rescripto, vt qui deos venerari nollent, diuersis affectos suppliciis necì traderet, Faustinum presbyterum & Iouitam diaconum Brixiæ assumit in quæstionem. Cumque eos Hadrianus audire voluisset,nec blanditiis illos,vt Solis simulacrum venerarentur,adducere,potuisset,condemnat ad bestias:quæ cùm illis parcerent, eo miraculo Calocerus & alij complures ex familia Principis,necnon Afra Præsidis vxor, Christianam religionem prædicare, ac etiam profiteri cœperunt: quos primùm tentatos, sed in sententia stabiles inuentos, Imperator capite truncari mandauit.Calocerus verò vnà cum Faustino atque Iouita Mediolanum perductus diris subiicitur quæstionibus,ac tandem morte mulctatus est: reliqui duo Romam missi sunt, vbi per Pontifices diu tentati, demum Brixiam remissi, mortis sententiam acceperunt. notatus fuit singulorum natalis dies in tabulis Ecclesiasticis, vt ex instituto Ecclesiæ, annis singulis eorumdem memoria ageretur,prout in Romano Martyrologio scriptum legitur. Nec præterimus, in eorumdem martyrum Actis[e] notatum haberi, Romanum Pontificem, qui his temporibus præerat Dei Ecclesiæ, vnà cum multis in Catacumbis, persecutionis causa, latuisse, atque Calimerum Episcopum ordinatum Mediolanum misisse. Pasi etiam his Hadriani temporibus Romæ complures alij martyres reperiuntur,vt Seraphia[f] virgo Antiochena, & Sabina[g] nobilis femina Romana, Sophia[h] cum tribus filiabus ad pietatem egregiè institutis, & alij, de quibus inferius.

MARTYRES BRIXIANI.

[e] Apud Su to 1 die 10 Febr.
[f] Rom.Martyrol. 3 Septeb.
[g] Ibidem 29. Augusti.
[h] Ibidem 1. Augusti.

I. CEntesimus vigesimus tertius Christi annus Glabrionem & Torquatum (secundùm Cassiodori Chronicon) habuit Consules, vel (vt alij) Annium Verum &

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Spartian. in Hadriano.

Augurem: quo Hadrianus Britanniam petens (inquit Spartianus[a]) multa correxit, A murumque per octoginta millia passuum primus duxit, qui barbaros Romanosq. diuideret.] & inferiùs: Compositis in Britannia rebus, transgressus in Galliam, Alexandrina

RIXAE ALEXANDRINORVM OB APIM INVENTVM.

seditione turbatus, quæ nata est ob Apim: qui cùm repertus esset post multos annos, turbas inter populos creauit; apud quem deberet collocari, omnibus studiosè certantibus.] hæc Spartianus. Magna Dei prouidentia factum est, vt quo tempore Hadrianus Christianam religionem insectabatur, quales essent dij Gentium, fierent manifesti. Apim enim non Aegyptios tantùm coluisse, sed eiusdem cultum transisse ad Romanos, Minutius Felix eis exprobrat in Octauio, cùm ait: Nónne & Apim bouem cum Aegyptiis adoratis & pascitis?] Erat Apis (inquit Herodotus[b]) idemque Epaphus è vacca

[b] Herodot. in Thalia.

genitus, quæ nullum alium potest concipere fœtum: quam Aegyptij aiunt fulgure ictam concipere ex eo Apim. Habet autem hic vitulus, qui appellatur Apis, hæc signa: B Toto corpore est niger, in fronte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato, duplices in cauda pilos.] hæc Herodotus, dum de Cambyse Rege recenset historiam, qui educto mucrone femur Apis percussit, cachinnansque sacerdotibus dixit: O capita nequam, huiusce modi dij existunt sanguine atque carne præditi, & ferrum sentientes? dignus nimirum Ægyptiis hic deus, &c.]

II. Idem testatur, consueuisse eiusmodi animal rarò videri; cùm autem appareret, Ægyptios omnes præ lætitia pulcherrima ferre vestimenta. quod cùm accidisset in reditu Cambysis ex Aethiopia, multis de exercitu amissis, putans lætari Aegyptios suis ipsius

CVLTORES APIS IVDAEI APOSTATAE.

infortuniis, quàm plurimos ex iis necari iussit, immo omnes qui à feriatione Apis non destitissent. Iudæos qui olim in Aegypto assueuerat, secundùm suam ipsorum superstitionem in deserto conflasse Apim, iuxta illud Psalmi[c]: Mutauerunt gloriam suam in C

[c] Psal. 105. [d] Exod. 32.

similitudinem vituli comedentis fœnum] prout & in Exodo[d] scriptum est: Fecerunt sibi vitulum conflatilem] certa sententia est, plurium auctoritate firmata. Iusto etiam Dei iudicio factum est, vt Aegyptij illi, qui hactenus in suo cæco errore mansissent, hu-

[e] Euseb. de præpar. Euāg. li. 2. c. 11.

ius apparitione ipsorum dei, mutuò concertarint, seque confecerint. Sed de Api & alijs Aegyptiorum diis plura ex antiquis collegit Eusebius[e].

III. Hoc eodem anno Aurelius Antoninus, idemque (vt auctor est Spartianus in Hadria-

ARRIVS ANTONINVS PROCONS. IN ASIA.

no) ab auo materno dictus Arrius Antoninus, qui & postea Augustus cognominatus est Pius, cùm superiori anno (vt dictum est) Consulatum cum Catilio Seuero gessisset, more maiorum prouinciam accipiens administrandam, Proconsul in Asiam missus est. Meminit eius Proconsulatus in Asia, vbi omen futuri accepit Imperij, Spartianus[f], dum res ab eo gestas describit. Ad hunc ipsum Proconsulatum agentem in Asia extant D

[f] Spartian. in Antonino Pio. [g] Plin. lib. 4. epist. 5. [h] Idem lib. 4. epist. 18. & lib. 5. epist. 10.

litteræ Plinij Iunioris[g], quibus eumdem cùm in multis laudet, illud etiam in eo est admiratus, quòd Romanus homo cùm esset, adeò litteris Græcis esset excultus, vt eos qui nati essent Athenis superaret: quod & aliis[h] ad eum litteris datis inculcat. Sed quorsum hæc? ob id scilicet, vt ostendatur hic ille esse Arrius Antoninus, quem, dum prouinciam administraret, & de Christianis quæstiones haberet in vna Asiæ prouinciæ ciuitate, quæ Christianam religionem fuerat amplexata, omnes qui in ea erant Fideles pro tribunali sedentem adiere, palàm se Christianos esse profitentes, eaque de causa omnes se libenter mortem oppetituros: cùm is rei magnitudine & nouitate perterritus, paucis ex illis damnatis; in reliquos, vt præcipitia atque suspendia, si mori optarent, sibi sponte deligerent, exclamauit.

IV. Recitat hæc Tertullianus ad Scapulam[i], sic dicens: Arrius Antoninus in Asia cùm E

[i] Tertull. ad Scapul. c. vlt. CHRISTIANORVM INGENS MARTYRII ARDOR.

persequeretur instanter, omnes illius ciuitatis Christiani ante tribunalia eius se manu facta obtulerunt. Cùm ille, paucis duci iussis, reliquis ait: ὦ δειλοὶ, εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν, κρημνοὺς, ἢ βρόχους ἔχετε.] hoc est: O miseri, si cupitis perire, præcipitia & restes habetis.] hæc Arrius Antoninus: qui (vt dictum est) postea succedēs in Imperium, Pius est dictus. Licet autē fuerit & alius Arrius Antoninus, idemq. Proconsul in Asia, qui claruit temporibus Commodi Imperatoris, sub quo & fuit occisus (meminit de eo Lampridius in Commodo, sic dicens: Insidiis, Cleandri Arrius Antoninus fictis criminibus in Attali gratiam, quem in Proconsulatu Asiæ damnauerat, fuit occisus) verùm quoniā nulla sub Commodo fuit persecutio in Christianos excitata, meritò ad seniorem Arriū Antoninum ea putamus referenda. Ex his igitur palàm fit, magnā sub Hadriano in Christianos persecutionem concitatam fuisse: nam si qui omnium æquissimi habebantur Præsides prouin-

A prouinciarum, vt Antoninus, instanter (vt ait Tertullianus) Christianos persequebantur, quid alios fecisse credendum? Videas ex his pariter flagrantem in Christianis amorem pro Christi nomine martyrij subeundi.

IESV CHRISTI ANNVS 124. ALEXANDRI PAP. ANNVS 4. HADRIANI IMP. ANNVS 5.

QVi ordine sequitur annus Domini centesimus vigesimus quartus, qui est Hadriani Imperij quintus, notatur à Cassiodoro Coss. Asiatico & Quinto, ab[a] aliis Auiola & Pansa. Quo anno (inquit Eusebius[b]) Hadrianus Imperator in Libyam, quæ à Iudæis B vastata fuerat, colonias duxit. Accidit autem eiusmodi clades (vt suprà meminimus) sub Traiano. Hoc item anno Hadrianum Hispanias peragrasse, secundùm ea quæ à Spartiano[c] scribuntur; & quod Eusebius tradit, anno sexto eius Imperij, eumdem in Achaiam venisse, & Athenis commoratum esse, habita exacta temporis ratione, dicere opus est. Quæ autem ab eo in peregrinatione sint gesta, quòd ad res Ecclesiasticas minimè pertinere noscantur, prætermittimus. habent Dionem & Spartianum, quos consulant qui ista cupiunt. hæc autem quæ dicta sunt, ad rectam temporum constituendam chronographiam, prætermisisse minimè oportuit.

[a] Panuin. & alij cum sæcul. [b] Eusebius in Chronico. [c] Spartian. in Hadriano.

IESV CHRISTI ANNVS 125. ALEXANDRI PAP. ANNVS 5. HADRIANI IMP. ANNVS 6.

C ANno Domini centesimo vigesimo quinto, Coss. Vero & Ambiguo[d], vel secundùm alios[e] Arrio Petino & Aproniano, Hadrianus Imperator ex Hispania rectà nauigans, in Achaiam venit; Athenasque abiens, exemplo Herculis, & Philippi, sacra Eleusinia suscepit, multaque in Athenienses contulit.] hæc Spartianus[f]. Recensēt Dio[g] alia plura, quæ eisdem est impartitus. sed & addit Cassiodorus[h]: Sub iisdem Consulibus, Athenienſibus leges petentibus Hadrianus ex Draconis & Solonis reliquis libris composuit.] eadem ante ipsum Eusebius in Chronico, hoc item anno. Ceterùm quantumlibet Athenæ, Areopagitarum collegio probatissimo, omniū ciuitatum optimis legibus excultarum, præstantissimæ haberentur; quamuis & antiquis legibus rursum restitutis ab Hadriano, egregiè excultæ essent: nihil est tamen quòd ea respublica D comparari potuisset Christi Ecclesiæ, quæ Athenis erat his temporibus florentissima, illustrata nimirum Publij Episcopi, & post eum Quadrati & Aristidis Christianorum philosophorum, qui tunc viuebant, singulari doctrina pariter & eximia sanctitate. Hinc Origenes Athenis diu versatus, & in aliis præcipuis Romani Imperij ciuitatibus, comparans Christi Ecclesias cum Gentilium optimis moribus ac legibus institutis ciuitatibus, ac præstantissimis magistratibus, contra Celsum agens, hæc ait[i]:

[d] Cassiod. in Chronico. [e] Pamin. in Fast. [f] Spartian. in Hadriano. [g] Dio in Hadr. [h] Cassiod in Chronico.

I. QVID HADRIANVS ATHENIS.

[i] Origen. contra Celsū lib. 3.

Ceterùm Ecclesiæ Dei peregrinitas, collatæ ad vulgares cœtus hominum, planè mundi sunt lumina. Quis enim non fateatur deteriorem Ecclesiæ nostræ partem collatam cum vulgaribus concionibus longè præstantiorem esse? nam Ecclesia Dei quæ Athenis est, verbi gratia, mansueta est & quieta, quippe quæ vni Deo se approbare cu-

II. COLLATIO REIP. ATHENIENSIVM CVM ECCLESIA CHRISTIANORVM.

E piat: Athenienſis autem populi concio seditiosa, nec vllo modo conferenda cum eius vrbis Ecclesia Dei. idem dicendum de Ecclesia Dei quæ est Corinthi, & concione populi Corinthiorum, quam ipsi etiam sua lingua vocant Ecclesiam: similiter de Ecclesia Dei quæ est Alexandriæ, exempli gratia, & concione Alexandrini populi. Quæ si quis candidus & veritatis studiosus audiens examinet, res mira videbitur, conatum hoc aliquem, atque etiam effecisse, vt per ciuitates intra eadem mœnia cohabitarent Ecclesiæ Dei cum profanis populis suas conciones celebrantibus. Sic etiam Senatum Ecclesiasticum si componas ad Senatus singularum ciuitatum, inuenies quosdam Senatores Ecclesiasticos dignos vbiuis gentium administrare diuinitus constitutam Rempublicam: Senatores verò istos, qui passim reperiuntur, nihil in moribus habere eximium præ plebeiis hominibus. Eodem modo magistratus Ecclesiastici cum vrbanis magistratibus conferendi: vt intelligas, magistratus Ecclesiæ, etiam qui inter collegas

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI	ALEXANDRI PAP.	HADRIANI IMP.
125.126.	5.6.	6.7.

paulo frigidiùs versantur in officio, tamen in morum & virtutum ratione vulgaribus A
Senatoribus atque magistratibus præcellere.] hucusque Origenes. sed ad Hadrianum
reuertamur.

III. Existimauit Eusebius, Hadrianum non hoc primo Athenas aduentu sacris Eleusiniis
initiatum, sed post annos duos, cùm (vt tradit Spartianus) iterum est reuersus illuc.
Verùm qui vtrumque eius Athenas aduentum Spartianus scribit, id in eius primo ad-
uentu factum affirmat. Porrò quidnam esset Eleusiniis initiari, & Eleusinia sacra quàm
turpia & obscœna, omnes ferè non tantùm ex scriptis Gentilium norunt, sed Christia-
norum, qui pro Christiana religione scribentes Apologias, Gentilium deorum sacra
abominanda ex eorum penetralibus abducta, palàm ludibrio exposuerunt: & inter alios
[a] Tertull. aduers. Valent. c. 1. [b] Arnobius adu. Gent. li. 5. [c] Eusebius lib. 4 c. 3. [d] Hier. de Scrip. Eccles. QVADRATVS EPISCOPVS ATHENIENSIS.
Tertullianus [a] libro aduersus Valentinianos, de ritibus, quibus sacris Eleusiniis quis
initiabatur, pluribus agit; sed & Arnobius [b] quoque ea est fusiùs prosecutus. Quo igitur B
ardentius Hadrianus colere visus est superstitionis Gentiliciæ deos, eo vehementiùs
Christianam religionem insectatum esse, nemo poterit dubitare: ipsamque Athenarum
Ecclesiam ab eodem vehementer exagitatam, quæ scribit Eusebius [c] atque S. Hierony-
mus [d] in Quadrato, facilè monstrant. Hic enim (inquit Hieronymus) Apostolorum
discipulus, Publio Athenarum Episcopo ob Christi fidem martyrio coronato, in lo-
cum eius substituitur, & Ecclesiam grandi terrore dispersam, fide & industria sua con-
gregat.] De Apologia, quâ pro Christianæ religionis defensione Hadriano dedit (quod
in secundo eius Athenas aduentu factum esse tradit Eusebius) suo loco dicemus. hoc
enim primo Hadriani aduentu contigisse Publij Episcopi martyrium, & post Hadriani
discessionem anno sequenti creatum esse Quadratum, verius arbitramur.

C

IESV CHRISTI	ALEXANDRI PAP.	HADRIANI IMP.
ANNVS	ANNVS	ANNVS
126.	6.	7.

SEquenti anno Christi centesimo vigesimo sexto Gallicanus & Titianus à Cassiodo-
ro ponuntur Consules: è Græcis autem Fastis promuntur Glabrio atque Torquatus,
quos sic sequemur in chronologia Consulum, vt tamen nequaquam eis in omnibus
deferamus; sed cùm ratio postulat, illi vel aliis potiùs hæreamus. inuersos planè esse
Consulares Fastos annorum Traiani atque Hadriani Imperatorum, cùm superius egi-
mus de Consulatu Pedonis, perspicuè est demonstratum: sed id absque præiudicio fit
rectæ chronographiæ, quæ ex annis Imperatorum exactè disponitur. Hoc ipso anno D
[e] Eusеb. in Chronico. [f] Spartian. in Hadrian. [g] Adolph. Occ. lib. numism.
Hadrianus, transacta (inquit Eusebius [e]) Athenis hieme, inde recessit. rediisse tum Ro-
mam, & inde in Africam traiecisse, vt omnes Romano Imperio subiectas prouincias
visitaret, auctor est Spartianus [f], qui addit, Hadrianum multa beneficia in Africa-
nas prouincias contulisse: vt meritò hac inscriptione inueniantur signata numismata [g]:
RESTITVTORI AFRICAE.] in eisque Africæ typus inest cum capite elephantis
vel proboscide. Licet & alia eiusdem Hadriani numismata de aliis prouinciis eumdem
planè titulum reddant, vt de Gallia, Hispania, Italia, Achaia, Bithynia, & Phrygia,
quæ vidimus, & aliis quæ extare dicuntur, sed non vidimus. De Africana Ecclesia, quid
sub Hadriano sit passa, periere vetera monumenta rerum indices, quæ hoc potuissent
demonstrare.

E

IESV CHRISTI	ALEXANDRI PAP.	HADRIANI IMP.
ANNVS	ANNVS	ANNVS
127.	7.	8.

ANnus Domini centesimus vigesimus septimus Scipionem & Aquilinum Consu-
les habet: quo Hadrianus (vt tradit Spartianus) ex Africa Romam reuersus est,
quo item anno (inquit Eusebius [h]) post Philippum Hierosolymorum episcopum con-
stituitur Seneca, post quem Iustus, cui successit Leui, post quem Ephræm, inde de-
mum Iudas. hi omnes vsque ad euersionem, quam ab Hadriano perpessa est Hieru-
salem, ex circumcisione Episcopi præfuerunt] nempe vsque ad annum decimum-
nonum eius Imperij. Frequens hæc Hierosolymorum Episcoporum successio (quod
aliàs
[h] Eusebius in Chronico. EPISCOPI HIEROSOLYMITANI.

CHRISTI	ALEXANDRI PAP.	HADRIANI IMP.
127.128.	7.8.	8.9.

A alias dictum est) tam breui tempore, eius Ecclesiæ grauem persecutionem arguit:
quantum autem quisque horum sederit, licet recentiores ediderint, cùm id non scri-
bat Eusebius, qui solet aliorum numerare sedis annos, hoc sibi fuisse obscurum signi-
ficat: at quòd ipse ejus prouinciæ Episcopus non nouit, nos ignorare fateri malumus,
quàm diuinare.

Ceterùm quod spectat ad persecutionem in Christianos commotam, ea in dies ma- II.
gis magisque sæuiebat, eoque iam peruenerat, vt non ampliùs de illis legitima exerce-
rentur iudicia, velut in causis etiam criminosorum fieri consueuit; sed clamore vulgi Fi-
deles delati, tamquam de crimine conuicti necì darentur. Quæ quidem adeò inhumana
atque ferocia vnius ex Proconsulibus animum exterruere, indignè ferentem, innocen-
tissimos homines rumore dumtaxat vulgi in mortem damnari. fuit hic Serenius Gra- SERENIVS GRANIANVS SCRIBIT PRO CHRISTIANIS.
B nianus, qui cùm ageret Proconsulem Asiæ, de his è prouincia discessurus, ad Hadria-
num scripsit: quid autem ipse ad eius successorem Minutium Fundanum rescripserit, an-
no sequenti suo loco dicemus.

IESV CHRISTI	ALEXANDRI PAP.	HADRIANI IMP.
ANNVS	ANNVS	ANNVS
128.	8.	9.

CEntesimo vigesimooctauo Christi anno, Coss. Vero & Bibulo (habent alij Cel- I.
sum & Marcellinum) Hadrianus Imperator, cùm præterito anno ex Africa Ro-
mam venisset, atque (vt tradit Spartianus [a]) in Orientem profectus esset, Athenas re-
C petiit, vbi opera, quæ apud Athenienses coeperat, dedicauit, vt Iouis Olympij ædem, [a] Spartian. in Hadriano. [b] Eusebius in Chronico. QVADRATVS EPISCOPVS AGIT PRO CHRISTIANIS.
& aram sibi. Tunc Quadratus discipulus Apostolorum (inquit Eusebius [b]) & Aristi-
des Athenienfis noster philosophus libros pro Christiana religione Hadriano dedere
compositos.] hæc ipse hoc anno nono Imperij Hadriani. At quod ad Quadratum
pertinet: non tantùm librum dedisse, sed coram ipso ea de re orationem habuisse,
idem Eusebius [c] alibi his verbis testatur: Hunc, *Hadrianum scilicet*, Quadratus oratio- [c] Euseb. histor. lib. 4. c. 3.
ne coràm habita compellat: & Apologiam, quam pro nostræ religionis defensione
propterea contexuerat, quòd nonnulli nequam & perditi homines nostris molestiam
facessere conarentur, ei offert. Quod quidem opus cùm apud multos fratres ad hoc
vsque tempus, tum apud nos habetur in manibus: ex quo præclaræ mentis intelligen-
tiæ & Apostolicæ veritatis excutiendæ regulæ indicia, quæ in illo viro elucebant, fa-
D cilè licet peruidere. Idem porrò auctor suam ipsius ostendit antiquitatem, scribens
in hunc modum: Saluatoris nostri res gestæ semper hucusque ante hominum oculos
versatæ sunt, & veræ etiam sunt. Nam nonnulli ab eo ad sanitatem restituti, alij à
mortuis excitati, tum id quidem temporis cùm essent morbis liberati, visi sunt; postea
etiam semper hactenus vnà nobiscum commorati: propterea quòd non solùm cùm
Saluator apud nos versabatur, sed etiam post eius decessionem, ad longinquum tem-
pus fuere superstites, adeò vt ad nostra vsque tempora non pauci eorum vitam perdu-
cerent. Verùm de Quadrato ista accepimus.] hucusque de eo Eusebius: qui & de Ari-
stide hæc subdit:

Aristides etiam scriptor fidelis, & institutis nostræ religionis imbutus, Apologiam II.
pro fide nostra scriptis post se reliquit: quam quidem Hadriano dedicauit, vt Quadra- ARISTIDES PATRONVS CHRISTIANORVM.
E tus antea suam: qui eius liber adhuc à plerisque custoditur.] eadem de iisdem scribit [d] Hieronym. de Script. Eccles. [e] Hier epist. 84.
S. Hieronymus [d], cùm agit de Scriptoribus Ecclesiasticis, & in epistola ad Magnum
oratorem [e], vbi quantum in primis Quadratus profecerit apud Imperatorem, vt conci-
tatum eius in Christianos animum cohibuerit, hæc ait: Quadratus Apostolorum disci-
pulus, & Athenienfis Pontifex Ecclesiæ, nonne Hadriano Principi Eleusinæ sacra inui-
senti librum pro nostra religione tradidit? & tantæ admirationis omnibus fuit, vt per-
secutionem grauissimam illius excellens sedaret ingenium? Aristides philosophus, vir
eloquentissimus, eidem Principi Apologeticum pro Christianis obtulit contextum phi-
losophorum sententiis.] hæc de iis S. Hieronymus.

Sed Hadrianum mitiorem redditum, insuper ad concedendam pacem Ecclesiis im- III.
pulerunt litteræ Serenij Graniani antea redditæ. Nam Eusebius eodem hoc anno nono HADRIANVS REDDIT PACEM ECCLESIIS.
Hadriani hæc scribit in Chronico: Et Serenius Granianus Legatus, vir apprimè nobilis,
litteras

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 128. ALEXANDRI PAP. 8. HADRIANI IMP. 9.

litteras ad Imperatorem mittit, iniquissimum esse dicens, clamoribus vulgi innocentissimum hominum sanguinem concedi, & sine vllo crimine, nominis tantùm & sectæ reos fieri. Quibus commotus Hadrianus, Minutio Fundano Proconsuli Asiæ scripsit, sine obiectu criminum Christianos non condemnandos. cuius epistolæ vsque ad nostram memoriam durat exemplum.] hæc ibi. Porrò etsi epistola Serenij Graniani non extet, epistolam tamen Hadriani ad Minutium Fundanum à S. Iustino martyre in Apologia ad Antoninum Pium descriptam, hac præfatione ab eo præmissa, Eusebius [a] recitat in hæc verba: Huius epistolæ exemplar Latino sermone (vt erat) seruatum Iustinus in Apologia sua ponit; ante cuius initium ista ad ipsum præfatur: Etsi ex epistola Hadriani patris tui Cæsaris, maximi & illustrissimi Principis, possumus iure repetere, vt iudicia de Christianis (sicut postulauimus) mandes ex æquitate fieri: illud tamen non tam postulauimus, quòd ab Hadriano præceptum sit, quam quòd pro certo intelligimus, illud ipsum, quod à nobis postulatum est, iustum æquumque existere. At quò certius cognoscas hoc nos verè commemorare, epistolæ Hadriani exemplar subiunximus, quod quidem ita se habet:

[a] Euseb lib. 4. c. 8. 9.

IV. * al. Serenio HADRIANI RESCRIPTVM PRO CHRISTIANIS.

Minutio Fundano S. Epistolam à Serenio * Graniano viro præstantissimo, in cuius locum tu ipse subrogatus es, scriptam accepi. Atque mihi sanè videtur res causaque non sine accurata inquisitione prætermittenda, ne tum homines Christiani magnopere conturbentur, tum calumniatoribus sceleris in eos admittendi facultas præbeatur. Quòd si homines prouinciales pro sua postulatione quicquam verè ac manifestò afferre, affirmareque contra Christianos poterunt, quo pro tribunali iusto iudicio conuincantur: eò se solum conuertant, eò spectent. Verum vt multitudinis solum petitionibus clamoribúsque morte mulctentur, nullo modo permitto. Immò verò multo magis par est, si quis cuiquam crimen velit intendere, vt tu de illo diligenter decernas: & si a quoquam Christiani homines in iudicium vocentur, ostendantúrque aliquid contra leges designasse; tu ita, prout criminis ratio & modus postulat, decidas, statuásque. At mehercule, si quispiam quò eos calumnietur, id tentauerit: tu ciusmodi hominem pro nequitia & crudelitate seuere coarguito; atque adeò sedulo prospicito, vt debitas pœnas luat.] hucusque Hadriani epistolæ ad Fundanum exemplar.

V. MINVTIVS FVNDANVS QVALIS. [b] Plin. lib. 4. epist. 5. & lib. 6. epist. 6.

Hunc Fundanum esse putamus, ad quem duæ extant Plinij Iunioris [b] scriptæ epistolæ, & qui in Plutarchi dialogo de Ira cohibenda interloquitur vt vir optimus; quem & in libro de Tranquillitate animi laudat. Porrò non solùm ad Asiæ Proconsulem hæc rescripsit Hadrianus, sed ad alios etiam prouinciarum Præsides; vt testatur Melito Sardensis Episcopus in libello quem obtulit Marco Aurelio Imperatori, sic dicens: In quorum numero est Hadrianus auus tuus, quem cùm aliis multis, tum Fundano Proconsuli, Asiæque Præfecto, litteras in gratiam Christianorum scripsisse constat.] hæc apud Eusebium [a]. Licet autem eiusmodi rescriptum dederit Hadrianus, haud tamen putamus persecutionem in Christianos omnino cessasse: etenim etsi nomen non esset in culpa, plurimas tamen calumnias à Gentilibus in eos strui solitas, easque libentissimè audiri à iudicibus, exemplo sunt quæ habentur scripta in epistola Ecclesiæ Lugdunensis ad Asianos, de qua suo loco agemus; & quæ ex Iustino martyre in oratione ad Gentiles habita inferiùs dicturi sumus, id ipsum perspicuò monstrantia. Sed nec prætermittimus dicere, apud Cassiodorum in Chronico, nonnisi post annos tres persecutionem cessasse, tradi.

[a] Euseb. histor. lib. 4 c. 25.

VI. RATIO PEREGRINATIONIS HADRIANI. [d] Dio in Hadriano.

Quòd autem ad reliquam Hadriani Imperatoris Orientalem peregrinationem spectat, vt ex ea (quantum licet) temporum chronographia possit certior consignari: quod Dio [d] dicit, inde Hadrianum per Iudæam in Ægyptum venisse; non sic putamus accipiendum, vt continuato itinere eodem anno peruenerit in Ægyptum. nam testatur Spartianus ipsum totam Minorem Asiam, antea quàm in Iudæam veniret, peragrasse, & postea in Arabiam concessisse, sicque demum venisse in Ægyptum: idque post annos tres ab hac de qua agimus commoratione Athenienſi contigisse, confirmare videtur Eusebij chronographia, dum anno decimotertio eiusdem Imperatoris, Antinoi ponit obitum, qui accidit eo anno, quo idem Augustus in Ægyptum venit.

IESV

A IESV CHRISTI ANNVS 129. ALEXANDRI PAP. ANNVS 9. HADRIANI IMP. ANNVS 10.

CHristi Domini nostri anno centesimo vigesimonono, Coss. [a] Gallicano & Titiano, Hadrianus Imperator Asiam peragrauit, multa componens, templa sibi erecta consecrans: prouinciarum Præsides, & Procuratores earum, qui in administratione deliquissent, seuerè pro factis supplicio affecit.] hæc Spartianus [b].

[a] Panuin. in Fast.

[b] Spartian. in Hadriano.

B IESV CHRISTI ANNVS 130. ALEXANDRI PAP. ANNVS 10. HADRIANI IMP. ANNVS 11.

SEquenti anno Domini trigesimo supra centesimum, Coss. Torquato atque Libone, Hadrianus Imperator ex Asia in Syriam venit: quando (inquit Spartianus) Antiochenses ita odio habuit, vt Syriam à Phœnice separare voluerit, ne tot ciuitatum Antiochia metropolis diceretur. Mouerunt ea tempestate & Iudæi bellum, quòd vetabantur mutilare genitalia.] hæc Spartianus. Dio autem belli Iudaici aliam affert causam, sic dicens [c]: Interea Hierosolyma pridem euersa rursum habitari iussit, atque vrbem Æliam Capitolinam appellauit. Ioui item ex aduerso templi ædem excitauit. Bellum hinc & graue & diutinum natum est. Magno enim dolore afficiebantur Iudæi atque indignabantur, peregrinos secum in ciuitate habitare: & illud quoque etiam grauiùs ferebant, externa sacra fieri, & externorum deorum imagines in ipsa constitui. Quieuere tamen ab armis & cædibus, Hadrianum veriti, qui eo tempore vicinis in locis constiterat. Nihilo tamen secius inter se ea studiosè fabricare non cessabant, quibus, quoties belli necessitas posceret, vti possent. Postquam verò longiùs Hadrianus abfuit, palàm in arma vertuntur, quamquam aperta acie cum Romanis congredi non ausi sint: auxilia autem sumebant muro & cauernis subterraneis, specus fodientes, atque cuniculis omnia munientes, vt quoties violarentur, liberos haberent ad fugam exitus, inuicem quoque subter terram clanculum commeare: specus & subterraneas vias, supernè quibusdam in locis hiantes ad ventos & lucem excipiendam, perforauerunt.]

I. HADRIANVS EXAGITAT REBELLANTES IVDAEOS.

[c] Dio in Hadriano.

D Hæc quæ scribit Dio de Iudæorum subter terram viis fabricatis, illam ipsam planè speciem repræsentant, quæ etiam Romæ fuerunt à Christianis in arenariis cryptis constructa cœmeteria; quorum vsus non modò inseruiebat humandis defunctorum corporibus, ex quo & nomen est inditum, sed & persecutionis tempore ad latebras Christianorum. Mirabile dictu: vidimus, sæpiusque lustrauimus Priscillæ cœmeterium, haud pridem inuentum atque refossum via Salaria tertio ab Vrbe lapide: quod nullo magis proprio vocabulo dixerimus præ eius amplitudine; multisque atque diuersis eiusdem viis, quàm subterraneam ciuitatem: quippe quòd ipsius ingressu primaria via ceteris amplior pateat, quæ hinc inde vias diuersas habeat, easdemque frequentes, quæ rursum in diuersos viculos diuidantur, & angiportus: rursus, vt in ciuitatibus, statis locis velut fora quædam, ampliora sint spatia ad conuentus sacros agendos, eademque sanctorum E imaginibus exornata; nec desint, licet nunc obstructa, ad lumen recipiendum desuper excisa foramina. Obstupuit Vrbs, cùm in suis suburbiis abditas se nouit habere ciuitates, Christianorum tempore persecutionis olim colonias, modò autem sepulchris tantùm refertas; & quod legebat in chartis, vel videbat ex aliis cœmeteriis aliqua solùm ex parte reclusis, tunc plenius intellexit: quæ enim de iisdem apud S. Hieronymum [d] vel Prudentium [e] legerat, suis ipsius oculis intuens, vehementer admirabunda spectauit. Sed de cœmeteriis dicturi sumus aliàs locupletiùs: satis hæc modò occasione Iudaicarum latebrarum, quæ ad insultus & impetus Romanorum vitandos ab illis institutæ fuerunt; quemadmodum & à Christianis Romæ aliisve in regionibus vbi loci natura concederet, ad furorem Gentilium euitandum ciusmodi sunt loca composita. Sed ad rebellantes Iudæos redeamus.

II. COEMETERIA ROMAE QVALIA.

[d] Hieronym. in Ezech. c. 40.

[e] Prudent. Peristeph. in Hippolyt.

Prosequitur Dio institutam de his semel orationem his verbis: Impetus eorum Romani

III.

Universidad de Deusto
Biblioteca

REBELLIO IVDAEORVM MAGNI MOMENTI.

mani primùm contempsere: verùm postquam vniuersâ prouincia tumultuata est, & qui A vbique gentium erant, cum eis conspirauerunt; tunc cognouere & intellexerunt quàm graue & periculosum bellum exortum foret: multa enim mala in Romanos, partim clàm, partim apertè edebant. Adsciuere multos etiam externorum prædæ & lucri cupiditate; & ferè (vt ita dixerim) vniuersus terrarum orbis ex motu Iudæorum concussus est.] Porrò (inquit Eusebius[a]) cùm defectio Iudæorum longiùs in dies serperet, Rufus Præfectus Iudææ, auxiliaribus copiis ab Imperatore sibi ad eam rem missis, illorum amentiam tamquam ansam oblatam ad exitium arripiens, acerbè & crudeliter eos exagitat: virorum ac mulierum vnà cum liberis infinita propè millia confertim concidit: belli iure illorum agros populo Romano adiudicat. Quo quidem tempore Iudæorum dux erat Barchochebas: quod nomen, si lubet interpretari, astrum significat (nam quòd scriptum esset in oraculis[b]: Orietur stella ex Iacob? se diuinitus missum pro- B nunciabat) vir quamquam reliqua vitæ ratione cruentus ac prædo nefarius, ipsa tamen appellatione, tamquam sidus aliquod de cælo delapsum, se illis, qui velut homines ex mancipiorum numero graui seruitutis iugo oppressi, atque miseriis ærumnosis afflicti affectique erant, lucem ac spem salutis allaturum, falsò commentus est] & alibi[c] de eodem hæc ait:

[a] Euseb. hist. lib. 4. c. 6.

[b] Num. 24. v. 17.

[c] Eusebius in Chron. an. 17. Hadriani.

IV. QVID IN CHRISTIANOS BARCHOCHEBAS.

Barchochebas dux factionis Iudæorum nolentes sibi Christianos aduersus Romanum militem ferre subsidium omnimodis cruciatibus enecat.] Iustinus[d] martyr ad Antoninum Pium eiusdem itidem meminit, dicens: Sunt libri illi apud omnes vbique Iudæos, qui eos legentes non intelligunt: sed pro inimicis & hostibus nos habentes, itidem cùm possunt, occidunt & excruciant: quemadmodum vel ex eo persuaderi potestis: proximo namque bello Iudaico Barchochebas, defectionis Iudæorum dux & C princeps, solos Christianos ad grauia supplicia, nisi Christum abnegarent, & maledictis incesserent, protrahi iussit.] hæc Iustinus, qui genere Samarita hæc oculis spectasse potuit, quippe qui ad hæc vsque tempora Samariæ egit, & eiusdem belli Iudaici occasione aliò migrare compulsus est. Hæc sub Rufo Iudææ Præside primitus facta, & ad multos annos pugnis leuioribus sunt protracta. Quomodo autem ad bellum Iudaicum conficiendum, eo ingrauescente, opus fuerit Hadriano strenuissimum ducem Iulium Seuerum è Britannia euocare, & quàm ingentes ab eo clades Iudæis illatæ fuerint, suo loco dicemus: ad vltimos enim vsque Hadriani Imperatoris annos cum Iudæis dimicatum constat.

[d] Iustin. martyr. in orat. ad Antonin. Pium & apud Euseb. lib. 4. c. 8.

V. IVSTINVS PHILOSOPHVS QVANDO CHRISTIANVS EFFECTVS.

Interea verò de Iustino agendum, qui hoc tempore (vt ex eius scriptis Eusebius[a] col- D ligit) non temerè quidem & inconsultò, sed consideratè ac magno iudicio, ex Græcorum philosophiæ studio ad veram pietatem se ipsum transtulit. Sed quonam pacto, id totum agente numine, contigerit; ex his quæ ipsemet scribit in dialogo quē habuit cum Tryphone Iudæo, qui & ipse ex eodem Iudaico bello profugus patrium solum verterat, perspicuè intelligemus. Quomodo autem ardenti veræ philosophiæ desiderio omnibus penè philosophorum sectis inhæserit, ac primùm Stoicis, his verbis enarrat: Cùm ipse quoque primùm vitam cum his agere cuperem, vni eorum me Stoico cuidam dedi: atque cum hoc longo versatus tempore, quia nihil amplius de Deo didiceram (nam nec ipse quidem sciebat, neque disciplinam hanc adeò necessariam esse dicebat) ab eo desciui, & ad alium me contuli Peripateticum vocitatum, hominem (vt ipsemet existimabat) acutum. Hic me primis diebus secum esse passus, postea mercedem à me sibi designari petiit, ne infructuosa mihi cum eo esset consuetudo. Ego verò illum hanc ipsam E ob causam reliqui, ne philosophum quidem omnino hunc esse opinatus. Porrò cùm impensiùs adhuc animus meus audire quod philosophiæ proprium atque præcipuum est, expeteret; ad Pythagoricum quemdam magni nominis, multique in sapientia supercilij virum accessi, & cum eo auditor eius & familiaris esse volens egi ibi. Quid (inquit ille) versatus ne es in musica & astronomia & geometria? an existimas quicquam te perspicere eorum posse quæ ad beatitudinem conducunt, nisi hæc priùs cognoueris, quæ animum à sensibilibus ad intelligibilia perspicienda aptum commodumque reddunt; vt ipsum quoque pulchrum, & quod bonum est, contemplari queas? Et cùm studia ea magnopere laudasset, necessariaque esse dixisset, me ita à se dimisit: nam me nescire confessus sum. Ægrè igitur hoc tuli, sicut par erat, quòd spe excidissem: idque eo magis, quòd scire illum aliquid putarem. Ac rursum tempus ipsum mecum considerans,

[a] Euseb. lib. 4. cap. 8.

A siderans, quod in disciplinis iis conterendum erat, rem longiùs differre non sustinui.

In huiusmodi ergo consilij inopia, placitum mihi est cum Platonicis quoque conuersari. Itaque in vrbe nostra cum viro prudente atque inter Platonicos excellente, qui non ita pridem eò venerat, plurimum fui, promoui, & maximè quidem creui. Valde me delectabat incorporeorum notio, & idearum contemplatio mentem meam quasi alis quibusdam altiùs euehebat: atque intra breue tempus sapientem me esse factum rebar; illicoque Deum perspecturum esse, per stultam persuasionem sperabam: nam hic Platonis philosophiæ finis est. In hunc modum affecto mihi, visum aliquando est, solitudine prolixiùs vti, & vitare hominum vestigia. Proinde locum quemdam mari proximum petij: à quo cùm non multum abessem, vt solus ipse mecum agerem; vetulus quidam senex, aspectu minimè contemnendus, lenes simul & graues præseferens mores, modi- B co me interuallo assectabatur: atque vbi conuersus substiti, & hominem sum acriùs intuitus; ille, Nosti me? ait. Negaui ego. Quid ergo, inquit ille, me ita contemplaris? Miror, inquam, te hic vnà mecum esse: non enim in expectatione mihi fuit, vt hoc loco virum quempiam conspicerem. Ibi ille: Cura me, ait, de quibusdam familiaribus meis, qui peregrè sunt profecti, exercet: quapropter & ipse de eis inuestigaturus, si alicunde forsan appareant, huc venio. Tu verò quid rerum hic? At ego: Deambulationibus, inquam, eiusmodi gaudeo, cùm nihil intercedit solitariis meis collocutionibus impedimenti, nihil videlicet diuersi afferentibus: ad rationis & sermonis excolendi studium perficiendum plurimum loca talia conferunt. Sermonis ergo amator quispiam, inquit, tu es; operis amator autem haudquaquam, neque veri studiosus: neque etiam potiùs operosus, quàm sophista verbosus esse contendis?]

VI. MIRA QVAEDAM IVSTINI AD FIDEM VOCATIO.

C Sic igitur inuicem de vera philosophia disceptantibus, cùm illi senex ostendisset impossibile esse, vt, quòd tam anxiè quæreret, penes philosophos reperiret: vltimis verbis nonnisi in schola Christi id fas esse reperiri, hæc affatus ait: At tu votis & precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri opta: neque enim ab aliquibus perspiciuntur aut intelliguntur, præterquam si Deus & Christus eis concesserint intelligentiam. Hæc (subdit ipse) atque his longè plura alia cùm ille disseruisset, & persequi ea iussisset, quæ nunc commemorare tempus non est, abiit, eumque postea non vidi. Confestim verò in animo meo ardor excitatus est, & amor me inuasit Prophetarum & virorum illorum, qui Christo cari sunt & amici: ac reuoluens ipse mecum disputationem illius, hanc ipsam solam comperi esse certam atque vtilem philosophiam: atque ad hunc modum & per hæc ipsa ego philosophus prodij. Peruelim profectò, omnes eamdem mecum ineuntes D animi rationem non alienos esse à Saluatoris doctrina, &c.]

VII. IN CHRISTIANA RELIGIONE VERA SAPIENTIA.

Pergit Iustinus enarrare, quo modo pedetentim mente diuinitus illustratus, veram philosophiam, quæ ex Christi doctrina est, didicerit, ac proinde perfectè philosophus esse cœperit: quo in genere præstare externis philosophis omnibus, qui veræ fidei sectatores apud Christianos essent, manuarios artifices, idiotas, ac rudes, ipse in oratione ad Gentiles habita docet: vbi & paulo inferiùs de his quæ calumniosè (vt superiùs dictum est) paterentur Christiani, hæc de se subdit: Nam & ego ipse Platonis disciplinæ sectator, cùm calumniosè audirem Christianos deferri; intrepidè autem ad mortem & alia, quæ terribilia censentur omnia, adire conspicerem; statui ipse mecum, fieri haud quaquam posse, vt illi in vitiorum prauitate & voluptatum amore viuerent. Quis enim voluptatum sectator, aut per animi impotentiam intemperans in humanarum carnium E dapes, pro bono ducens, mortem libenter amplecti queat, vt bonis suis se ipsum priuet; ac non potiùs modis omnibus, vt hanc sibi perpetuò vitam agere, & celare principes, & magistratus fallere liceat, operam nauet? nedum per denunciationem & indicium se ipsum cædi offerat?] & inferiùs: Et ego obtentum adulterinum ad absterrendos alios homines à peruersis dæmonibus Christianorum diuinis doctrinis callidè, vt earum veritatem in suspicionem falsi adducerent, iniectum esse intelligens, cùm prætextum ipsum & multitudinis opinionem nisi, tum vt Christianus inuenirer, me & votis omnibus optasse, & omni contentione decertasse profiteor: non quidem quòd alienæ sint à Christo Platonis doctrinæ, sed quòd sibi ipsis non omnino constent, sicut neque aliorum, Stoicorum videlicet, & Poetarum, & Historicorum.] hæc de se ipso, suique animi in capessenda Christiana religione consilio Iustinus; de quo plura suis locis dicturi sumus.

VIII. EXCELLENTIA PHILOSOPHIAE CHRISTIANAE.

Ex his

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 130.131.132. | ALEXANDRI PAP. 10.11. | HADRIANI IMP. 11.12.13.

IX. Ex his planè videas, non simplices tantùm & rudes (vt Celsus Epicureus & alij in Christianam religionem falsò iactabant) Christo nomen dedisse, sed omnes propemodum, qui veræ philosophiæ studiosi essent, ac veritatis cupidi. Vnde contra eumdem Celsum hæc Origenes[a]: Sic igitur quandoquidem elegans & præcipuum aliquid mortalibus visa est Christiana esse religio: non modò ad Celsi opinionem seruiles quidam & imperiti, sed Græcorum plerique eloquentiæ eruditi & peritissimi viri necessariò hanc subiere, nec tamen per seditionem & contentiosas hæreses, sed quia philosophi omnes studerent, vt earum rerum cognitionem assequerentur, quibus Christiana religio niteretur. Vnde & subsecutum est, vt cùm omnes diuinam hanc esse disciplinam admitterent, hæreses & sectæ oborirentur, quæ ab his & nomen sibi sumerent, qui eius quidem doctrinæ principium admirati, vtcumque postmodum vt ab inuicem dissentirent, suasionibus quibusdam inducebantur.] hæc Origenes, ad illos alludens, qui sic persuasi sunt omnium nobilissimam Christianam esse religionem, vt tamen sua cum ea miscere dogmata studentes, hæreses nouas statuerint: aduersus quos in libro de præscriptionibus Tertullianus plurimus disserit.

[a] Orig. contra Celsum lib. 3. VERI PHILOSOPHI SECTATI FIDEM CHRISTIANAM.

IESV CHRISTI ANNVS 131. | ALEXANDRI PAP. ANNVS 11. | HADRIANI IMP. ANNVS 12.

HERO EPISCOPVS ANTIOCHENVS MARTYR. CHristi Domini nostri anno centesimo trigesimoprimo, Coss. Celso & Balbo, Hero Episcopus Antiochenus pro grege sibi commisso Christi martyr occubuit decimaseptima mensis Octobris, qua die in tabulis Ecclesiasticis eius natalis annua celebritate repetendus, conscriptus habetur. Successit eodem anno (vt habet Eusebius[b]) Cornelius Episcopus, qui eidem sedi præfuit annis tredecim. Porrò infensum magnopere Antiochenis Hadrianum Imperatorem (vt vidimus anno superiori) Spartianus affirmat: & licet causam non afferat; commouisse tamen animum eius ciuium erga Christianam religionem vehemens studium, par est credere. Florentissimam enim fuisse Antiochenam Ecclesiam, quippe quæ à sanctissimis Apostolicis viris exculta esset; quæ superiùs de ea dicta sunt, facilè demonstrant. Quo item anno (quantum ex Spartiano colligere fas est) Hadrianus ex Syria in Arabiam, res Imperij Romani vbique compositurus, profectus est; ac sequenti (vt ex Eusebio constat) in Ægyptum descendit.

[b] Eusebius in Chronico.

IESV CHRISTI ANNVS 132. | SIXTI PAP. ANNVS 1. | HADRIANI IMP. ANNVS 13.

I. ALEXANDER PAPA ET MARTYR OCCVBVIT CVM SOCIIS. SEquenti anno Domini centesimo trigesimosecundo, Catullino & Apro Coss. quinto Nonas Maij, Alexander Papa vnà cum sociis Euentio ac Theodulo presbyteris sub Aureliano iudice post dira tormenta martyrio coronatus est, qua die anniuersaria memoria eorum celebrata in Ecclesia antiquitus reperitur. Sedit (vt habet Eusebius) annos decem: addit liber de Romanis Pontificibus menses septem & dies duos. Sed qui creatus reperitur post cessationem sedis Euaristi, qui obiit vigesimasexta Octobris, diebus decem & octo, ipsa die decimatertia Nouembris, mortuus verò habetur tertia Maij, sediisse eum oportuit vltra decennium menses quinque, & dies viginti. Extant Acta[c] Alexandri Papæ & sociorum, sed (quòd in multis aliis accidit) nimia antiquitate mendosa.

[c] Apud Sur. tom. 3. die 3. Maij.

II. ROMANORVM CLIVIM PLVRES CONVERSI AD FIDEM AB ALEXANDRO PAPA. Quantum autem ad horum martyrium spectat: etsi Hadriani ad Fundanum rescripto videri posset persecutio in Christianos aliqua ex parte sedata: tamen quoniam illud datum fuit ad Proconsulem Asiæ tantùm, nec veluti sanctio atque edictum Principis vniuerso Romano Imperio fuerit intimatum; Romæ ne id ipsum seruandum esse statuerit, quis poterit iure dubitare. Sed vtcumque acciderit, ferendum non esse, visum est summis superstitionis Gentiliciæ Pontificibus, ac ceteris magistratibus, Alexandrum (quod habent Acta) complures Senatores & Præfectum Vrbis Hermetem vnà cum omni familia, aliosque Romanos ciues ad Christi religionem perduxisse: quare

CHRISTI 132. | SIXTI PAP. I. | HADRIANI IMP. 13.

A quare eam ob causam inuidiam passus est, & in carcerem detrudi iussus. Sed cùm per eum Deus multa miracula edidisset; & Quirinum Tribunum, apud quem Hermes Præfectus custodiebatur in carcere, eiusq. filiam Balbinam virginem sanitati redditam, catenarum, quibus vinctus erat, contactu, ad Christi fidem adduxisset: multis dirisque cruciatibus affectus, creberrimis punctis confossus, est iussis occidi. Sed quòd in libro de Romanis Pontificibus capite truncatus legatur, vtrumque facilè potuit accidisse. Insuper Euentius & Theodulus decollari sunt iussi, Hermesque Præfectus cũ suis, Quirinusque Tribunus cum iis qui detinebantur in carcere Christianis, diuersis mortis generibus affici: quorum omnium natalitia diuersis diebus, quibus sunt passi, per Notarios scriptores rerum à martyribus gestarum in Ecclesiastica monumenta relata sunt, annua celebritate solemnia.

B In libro item de Romanis Pontificibus de eodem Alexandro Papa hæc leguntur: Hic passionem Domini miscuit in precatione sacerdotum.] & paulo post: Hic constituit aquam aspersionis cum sale benedici in habitaculis hominum.] Quod pertinet ad memoriam passionis; hæc sanè iampridem Apostolica institutione tradita, ab Alexandro potiùs scriptis mandata ac decreto roborata, quàm recèns statuta dici debet. Nam Domini verbis mandatum fuit Apostolis, vt quotiescumque facerent[a], hoc est, sacrificarent (id enim vocem illam importare, alibi diximus) in eius memoriam agere deberent: nec aliud significasse Paulus voluit, cùm ad Corinthios scribens dixit[b]: Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat.] Et de aqua benedictione sanctificanda: præter id quòd apud S. Clementem[c] est Matthæi nomine Apostolica institutio: nónne Paulus ad Timotheum

C scribens, tradit omnem creaturam per verbum Dei & orationem sanctificari? Sic igitur non aquæ tantùm, sed & olei, aliarumque rerum hominum vsui inseruientium, benedictionem ex Apostolica traditione iure sibi Ecclesia vendicat, exemplo Christi, qui panem turbæ daturus, antea (inquit Lucas[d]) illis benedixit, ac postea fregit, & distribuit discipulis suis.]

[a] Luc. 22.
[b] 2. Cor. 11.
[c] Clem. Const. lib. 8. c. 35. 1. Tim. 4.
[d] Luc. 9.

III. ALEXANDRI PAPÆ INSTITVTA. BENEDICTIO DIVERSARVM SPECIERVM.

Huius quidem rei vsus semper & vbique viguit in Ecclesia Catholica, tam apud Orientales, quàm etiam Occidentales, diuino vtique in miraculorum virtute suffragio comprobatus: & tantum abest, vt (quod Nouatores oblatrant) species sit quædam incantationis atque magiæ, vt potiùs ad eas dissoluendas, aliasq. diaboli artes auertendas, ea solita sit adhiberi. ad hæc namque (quod S. Epiphanius[f] scribit) ea vsus est Iosephus Comes tempore Constantinis & quod optauit, feliciter est consecutus. Aquæ haud

D communis sed quoquo modo sanctificatæ itidem aspersione S. Hilarion, eodem ferme tempore, Gentilis aurigæ magias (vt de eo S. Hieronymus[g] scribit) penitus dissipauit. Sed & S. Marcellus Episcopus Apameæ omnem diaboli conatum, ne Iouis Apameni famosum delubrum combureretur obnitentis, aquæ signo crucis benedictæ vsu penitus superauit. scribit rem gestam fusiùs Theodoretus[h]. Macarium itidem aquæ benedictæ virtute magicam impostura & dæmonum præstigias effugasse, Palladius[i] fide certa memoriæ commendauit. S. Germanus[k] Episcopus Antisiodori, concitatos diaboli opera tumentes maris fluctus, aquæ in nomine sanctissimæ Trinitatis sanctificatæ aspersione compescuit. Sed quid in his immoror? sexcenta propemodum de his adducenda

E essent exempla, petita ex diuersis Sanctorum Actis fideliter scriptis, quibus magicas incantationes, aliasque prauorum dæmonum molitiones, aquæ benedictæ aspersione constat esse fugatas. Certè ex sententia Domini[l] eamdē calumniam passi, quòd in principe dæmoniorum eijceret dæmonia, dicentis: Si satanas in se ipsum diuisus est, quomodo stabit regnum eius?] si aqua benedicta vires dæmonis infringuntur: diuinam planè in ea operari virtutem, quis poterit dubitare?

[f] Epiph. hæref. 30.
[g] Hieronym. in Hilarion.
[h] Theodor. hist. lib. 5. c. 21.
[i] Palladius in Lausiac. c. 6.
[k] Bed. de gest. Angl. lib. 1. cap. 17.
[l] Luca. 11.

AQVAE BENEDICTAE VSVS IN ECCLESIA CONTRA DAEMONES.

V. VETVS VSVS AQVAM BENEDICENDI.

Prætermittimus alios innumeros referre casus, quibus sanitatum operationem, aliaq. diuersi generis mirabilia, eiusdem virtute sibi diuinitus insita, per cuncta sæcula in præsens vsque peracta sunt: sed hæc satis ex instituto ad mores Ecclesiæ insinuandos; cùm de his sæpe agendi, cunctis sæculis ex historia Ecclesiastica abundè suppetat argumentum: sed tum ex ea, tum etiam ex aliis diuersorum auctorum scriptis Marsilius Columna Archiepiscopus Salernitanus, vir eruditus, exempla collecta in sua, quam nuper scripsit, Hydragiologia contexuit. Aquam igitur benedicendi ad quemcumque vsum, antiquam esse traditionem ex Apostolicis fontibus manantem, non

Universidad de Deusto
Biblioteca

modò quæ sunt dicta demonstrant, sed, vt in re comperta, ingenuè professus est sanctus Basilius[a], cùm agit de aquæ baptismatis solita benedictione antè sanctificari. de quo Ecclesiastico ritu longè antè meminerunt S. Cyprianus[b], S. Cyrillus[c] Hierosolymitanus Episcopus, S. Ambrosius[d], S. Augustinus[e], & alij. Sed si quis dicat Gentiles etiam habuisse in vsu aquam lustralem: quid tum? Audiat is Cyrillum[f] dicentem: Vt illa quæ in aris offeruntur, cùm natura sint pura, inuocatione dæmonum impura efficiuntur: sic contrà aqua simplex, per sancti spiritus, Christi, & Patris inuocationem accepta virtute, sanctitatem consequitur.] Quomodo autem in Ecclesia vsu venerit, vt aqua ad domesticum vsum sanctificata, ipso ingressu ecclesiæ ad leuium sordium expiationem sit exposita, consule quæ primo tomo Annalium eo argumento à nobis plu-
ribus dicta sunt.

[a] Basil. de Spirit. sanct. c. 27.
[b] Cypr. epist. 70 edit. Pamel.
[c] Cyrillus catech. 3.
[d] Ambros. de Sacrament. lib. 2. c. 5.
[e] Augustin. in Iulian. li. 6. c. 8
[f] Cyrillus catech. 3.

VI. DE SS. TRINITATE ANTIQVORVM DOCTRINA.

Habentur epistolæ tres eiusdem Alexandri titulo inscriptæ: in quarum primam iniuria quidem calumniam inferunt ea ratione Nouatores, quòd in ea tam distinctè Trinitatis vnitas prædicetur: quasi nouum hoc fuerit in Ecclesia; cùm antiquitus in catechizandis Fidelibus mysterium sanctissimæ Trinitatis (quantum homini licet) Catechistas insinuare curasse, etiam Gentiles scriptores, vt impius Lucianus in Philopatre, testes sint. Aduersus quoque hæreticos Christi diuinitatem negantes, opus fuit sanctis Orthodoxis Episcopis, ac ipsi potissimùm Romano Pontifici, Christi diuinitatem, & eamdem ipsius cum Patre substantiam exactè populum erudire. Vnde S. Athanasius, scribens ad Episcopos Africanos, hæc ait: Prisci Episcopi abhinc annis centum & triginta, qui tum Romæ, tum in nostra ciuitate Episcopatum gesserunt, accusauerunt eos qui Filium creaturam dicerent, aut qui negarent eum consubstantialem Patri.] & licet de duobus intelligat Dionysiis, Romano & Alexandrino Episcopis, qui hoc ipsum egregiè præstiterunt: tamen nonnisi maiorum exemplo, traditione, atque doctrina eos hæc operatos, nemo iure poterit dubitare.

VII. VINVM AQVÆ MIXTVM IN MISSA.

Sed & illud insuper, vt vinum aqua mixtum in sacrificio offeratur, non fuit primùm ab Alexandro statutum: sed quod traditione acceptum à Catholicis seruabatur, ne quæ hæreticorum fraude consuetudo irreperet in contrarium, ab eo dicendum est fuisse scriptura firmatum. Cyprianus[g] enim eodem argumento scribens epistolam ad Cæcilium, id non ex Apostolica tantùm, sed & Dominica traditione per Apostolos in Ecclesiam deriuatum sibi legitimè vendicat. Et S. Iustinus martyr in Apologia ad Antoninum Pium, cùm de incruento sacrificio agit, vinum simul & aquam vnà cum pane adhiberi solitum cùm tradit, non vt de re instituta recens loquitur, sed quæ semper ab omnibus fuerit obseruata. Atque vt tandem rebus Alexandri vltimam manum imponamus, hæc de eo postremo loco in libro de Romanis Pontificibus scripta leguntur: Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros sex, diaconos duos, Episcopos per diuersa loca quinque. Qui sepultus est via Nomentana, vbi decollatus est, ab Vrbe Roma non longè, milliario septimo, quinto Nonas Maij. Cessauit Episcopatus eius dies vigintiquinque: ac subrogatus est in locum ipsius Sixtus Iunij Pastoris, cuius causam susceperat defendendam, Plinius[h] scribens ad Tranquillum. Quod verò pertinet ad annos sedis Sixti, inferiùs, cùm de obitu erit sermo, fusiùs agemus.

[g] Cypr. epist. 63 edit. Pamel.

SIXTVS PAPA.

[h] Plin. lib. 1. epist. 18.

VIII. NOVVS DEVS ANTINOVS AB HADRIANO INSTITVITVR.

Hoc eodem anno Hadriani Imperij decimotertio, cùm idem Augustus ex Arabia in Aegyptum[i] venisset, Antinoum eximiæ pulchritudinis puerum, quem habebat in deliciis, sepultum retulit inter deos; in cuius honorem, eius nomine aram, templum, festa dicauit, eiusque nomine ciuitatem extruxit: quæ quidem hoc ipso anno facta esse, Eusebius in Chronico, Spartiano consentiens, tradit; qui sic habet: Peragrata Arabia, Pelusium venit (*ciuitas est in Aegypto*) & Pompeij tumulum magnificentiùs extruxit. Antinoum suum dum per Nilum nauigat, perdidit: quem muliebriter fleuit. De quo varia fama est, aliis eum deuotum pro Hadriano asserentibus: aliis, quod & forma eius ostentat, & nimia voluptas Hadriani. Et Græci quidem, volente Hadriano, cum consecrauerunt, oracula per eum dari asserentes, quæ Hadrianus ipse composuisse iactatur.] hæc Spartianus. Sed & Dio[k] secundùm diuersas diuersorum de ea re sententias hæc scribit: Protinus in Aegyptum veniens, vrbē quam Antinoi nominauit, condidit de nomine Antinoi pueri eximiæ pulchritudinis: qui ex Bithyniæ vrbe

[i] Spartian. in Hadriano.

[k] Dio in Hadriano.

A vrbe Cithynide, quam Claudiopolim vocant, ortus, & in deliciis habitus, in Ægypto moritur: siue in Nilum ceciderit (vt Hadrianus scribit) siue immolatus (vt veritas habet) fuerit, ob magiam scilicet. Alioqui enim curiosissimus harum rerum (vt suprà diximus) Hadrianus fuit, quippe diuinationibus atque magicis sacris crebrò vtens. Quare seu ob amorem, siue quòd voluntariam mortem oppetierit (indigebat enim ad ea quæ parabat, anima eius hominis qui sponte occubuisset) illum in primis coluit. Quo enim loco is oppetiit, vrbem conditam ab eo denominauit: eius statuas per vniuersum orbem terrarum, atque etiam effigies erexit. Stellam denique à se visam aiebat, quæ Antinoi foret.] hucusque Dio.

In octauo itidem Sibyllinorum oraculorum libro, quo venturæ Vrbis clades referuntur, hæc de eodem Hadriano & Antinoo prædicta leguntur: IX.

B
——*Mysteria cuncta tenebit*
Arcana magiei: puerum monstrabit, & ipsum
Esse deum. Tollet sanctè quæcumque coluntur.]

Extant eiusdem impietatis indices antiqua numismata, tam Græcis, quàm Latinis litteris, diuersisque signis Antinoi diuinitatem testantia; ex quibus hic tibi vnum reddendum curauimus.

C

[a] Ex Musæo Lalij Pasqual. Canon. S. Mariæ Maioris in Vrb.

Hæc igitur ex Gentilibus historicis adeò comprobata retulimus, ne, quæ de eadem re à nostris sunt scripta, in controuersiam deduci queant. Etenim qui his temporibus viuebant scriptores Ecclesiastici, & postea floruere, cùm aduersus deos Gentilium scriberent inuectiuas; vt hac ex parte Christianæ religionis veritati magis consultum esset, X.

D Hadriani exemplum in deum referentis & colere iubentis Antinoum, quales ceteri ipsorum deorum fuissent, adducere solebant in medium: vt inter alios Hegesippus, qui sub eodem Imperatore claruit nobilis scriptor Ecclesiasticus, de quo inferiùs dicturi sumus, hæc quæ Eusebius[b] recitat, scribit in ipso sui operis exordio, vbi de his qui ab initio idola erigere statuere: Quo illis (inquit) plus haberetur honoris, sepulchra, monumentaque vacua, atque adeò templa exædificarunt, sicut & adhuc faciunt: in quorum numerum refertur Antinous, seruus atriensis Hadriani Cæsaris, ad cuius honorem celebrantur certamina, quæ Antinoia dicuntur, quæ etiam hac nostra ætate fiunt.] hæc apud Eusebium; qui & ex Iustino philosopho & martyre ea de re fragmentum recitans addit: Iste in Apologia pro Christiana religione ad Antoninum de tempore illo ita scribit: Non alienum à ratione putamus, si hoc sermone etiam Antinoi, qui modò penè vixerit, mentionem fecerimus: quem omnes vt deum, propter metum ab Imperatore illis iucussum, venerari coacti sunt; idque cùm pro certo cognoscerent, quisnam esset, vnde & quo loco natus.]

QVALES DII GENTIVM.

[b] Eusebius hist. lib. 4. c. 18.

E Theophilus[c] Episcopus Antiochenus, qui ab hinc annos post duodequadraginta sedit, eadem de Antinoo exprobrans, ait: Silentio transmitto Antinoi lucos, & reliquos qui ceteris diis dedicati sunt: etenim cùm sint istæc litterarum monimentis prodita, & legantur; profectò fieri non potest, quin intelligenti lectori risum moueant.]& Athenagoras Christianus philosophus hæc in Gentes: Quid Antinous? maiorum vestrorum erga homines sibi subiectos humanitate & beneuolentia deus habitus est: qui hos secuti sunt Principes, nulla de eo præcedente exploratione, & ipsi hominem in numero deorum habuerunt.] hæc Athenagoras. Eadem pluribus inculcat Origenes[d] agens contra Celsum, qui his viuebat temporibus, de quo & proximè dicturi sumus.

XI. DE ANTINOO IN GENTILES FREQVENS EXPROBRATIO.

[c] Theophil. ad Autolic.

[d] Origen. cont. Cels. lib. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sumus. Epiphanius[a] itidem. Sed & S. Hieronymus[b], cùm de vitiis Gentium, quæ Deum ignorabant, agit, & quomodo coruscans Christiana religio ea omnia exiccauerit, dum locum Isaiæ[c], Et pueris alienis adhæserunt] explicat, hæc ait: In tantum Græci & Romani pæderastiæ quondam vitio laborauerunt, vt & clarissimi philosophorum Græciæ haberent publicè concubinos: & Hadrianus, philosophiæ artibus eruditus, Antinoum consecrauit in Deum, templumq. ei & victimas & sacerdotes instituit, & ex eo Aegypti ciuitas & regio nomen accepit. Inter scorta quoque in fornicibus spectaculorum pueri steterunt publicæ libidini expositi: donec sub Constantino Imperatore, Christi Euangelio coruscante, & infidelitas Gentium vniuersarum & turpitudo deleta est.] hucusque Hieronymus.

[a] Epiphanius in Epitom. & in Anchorato. [b] Hieron. in Isa cap. 2. & lib. de Script. Eccles. in Hegesippo, & lib. 2. contra Ionin. ante med. [c] Isaiæ 2.

XII. Sed & Prudentius in Symmachū Consularem, superstitionis Gentiliciæ acerrimum defensorem, hæc eadem de Antinoo nouo deo exprobrat, dicens: B

Quid loquar Antinoum cœlesti sede locatum?
Illum delicias tunc diui Principis, illum
Purpureo in gremio spoliatum sorte virili,
Hadrianiq. dei Ganymedem, &c.] Chrysostomus[d] item hæc sæpè refricat.

[d] Chrysost. hom. 27. in 2. ad Corinth. & 66. ad pop. Antioch.

Quòd autem Christiani qui in Aegypto erant, hæc de Antinoo in deum consecrato publicè deriderent, & alij Aegyptij in Hadrianum, cùm recessisset, parum grato visi essent animo: ipse postea scribens ad Seruianum Aegypti præfecturam administrantem, multa in Aegyptios Gentiles, Christianos, atque Iudæos, nulla penè illorum habita religionis differentia, turbato animo omnia miscens atque confundens, eiusmodi dedit epistolam, quam ex Phlegontis liberti Hadriani libris acceptam Flauius Vopiscus, & ipse flagrans odio in Christianos, recitat in Saturnino. est autem hu- C iusmodi:

XIII. HADRIANI EPISTOLA AD SERVIANVM.

Hadrianus Augustus Seruiano Cos. S. Ægyptum, quam mihi laudabas, Seruiane carissime, totam didici leuem, pendulam, & ad omnia famæ momenta volitantem: illi qui Serapim colunt, Christiani sunt, & deuoti sunt Serapi, qui se Christi Episcopos dicunt. Nemo illic archisynagogus Iudæorum, nemo Samarites, nemo Christianorum presbyter, non mathematicus, non aruspex, non aliptes: ipse ille Patriarcha cùm in Ægyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Christum. Genus hominum seditiosissimum, vanissimum, iniuriosissimum. Ciuitas opulenta, diues, fœcunda, in qua nemo viuat otiosus. Alij vitrum conflant, ab aliis charta conficitur: omnes certè lymphiones cuiuscumque artis & videntur & habentur: po- D dagrosi, quod agant, habent: cæci, quod agant, habent: ceteri* quod faciant: nec chiragrici quidem apud eos otiosi viuunt. Vnus illis Deus est, hunc Christiani, hunc Iudæi, hunc omnes venerantur & Gentes: & vtinam melior esset morata ciuitas: digna profectò sui profunditate, quæ pro sui magnitudine totius Aegypti teneat principatum. Huic ergo cuncta concessi, vetera priuilegia reddidi, noua sic addidi, vt præsenti gratias agerent. Denique vt primùm inde discessi, & in filium meum Verum multa dixerunt, & de Antinoo* quæ dixerunt, comperisse te credo: nihil illis opto, nisi vt suis pullis alantur, quos quemadmodum fœcundant, pudet dicere.] hucusque de his Hadriani epistola.

* al. cæci

* al. Antonino

XIV. DE QVIBVS SIT LOCVTVS HADRIANVS.

Cùm verò in ea de Christianis mira inconstantia, modò quòd cum Aegyptiis colerent Serapim, modò Christum, modò Deum vnum cum Iudæis & Gentibus eos venerari dicat; sed & illis mathesim & aruspicinam & alia id genus tribuat: si velimus E hæc ipsum haud calumniosè locutum; certum est de illis Christianis intellexisse, qui erant ex schola Basilidis, atque Carpocratis, quos fuisse Alexandrinos, omniumque turpitudinum ibi aperuisse gymnasium, nec in confessione nominis Christi solidos constanresque perstitisse, sed absque culpa posse negare, & deos venerari, suos docuisse, superiùs diximus: quos certè suis coloribus Hadrianus graphicè descripsisse videtur. Sed cùm postremò de Christianis, quòd vnum Deum colerent, meminit; ad Orthodoxos, quibus (vt dictum est) Alexandrina mitificè florebat Ecclesia, respectum habuisse visus est.

XV. Ceterùm in odium Christianorum noui atque turpissimi dei cultum adeò subsannantium, Antinopoli, vbi idolum recens erectum erat, factam esse constat de Christianis carnificinam: nam cùm aliunde, tum etiam Alexandria illuc ad supplicium Chri- stiani

A stiani mittebantur. Quocirca in Romano Martyrologio, sicuti & in Græcorū Menologio, vigesima secunda Septembris hęc scripta habentur: Antinopoli in Aegypto sanctæ Iraidis virginis Alexandrinæ, & sociorum martyrum: quæ ad hauriendam ex proximo fonte aquam egressa, cùm vidisset nauim confessoribus Christi onustam, relicta hydria, se protinus illis adiunxit, ac simul cum eis in vrbem ducta, prima omnium post multa supplicia capite cæsa est; deinde presbyteri, & diaconi, & virgines, alijque omnes eodem mortis genere consumpti sunt.] hæc ibi.

ANTINOPOLITANI MARTYRES.

Cum autem temporibus Hadriani (vt dictum est) complures viri eruditione & vitæ moribus insignes, iidemque Christiana religione nobiles, aduersus Gentiles pro Christiana religione defensiones scripsissent, vt Quadratus, Aristides, & Hegesippus; non defuit, qui econtrà aduersus eam pugnans, vehementissimam ediderit inue- B ctiuam, qua ipsam omni ex parte oppugnans, penitus (si posset) labefactaret atque destrueret. Fuit hic Celsus quidam, de quo, ne quis fortè nominis errore labatur, cum quisnam fuerit, digito Origenes[a] demonstrans, ait: Enim verò duos quosdam accepimus fuisse id Celsi nomen sortitos, alterum & priorem Neronis temporibus, alterum Hadriani, qui & posterior fuit, & in Christianam religionem inuectus est.] qui (alibi ait) ex aliis scriptis suis deprehenditur esse Epicureus.] Ceterùm addendus his esset tertius Celsus, qui & ipse itidem sub Hadriano vixit, atque clarissimus fuit, nimirum Iulius Celsus Iureconsultissimus, quem Imperator in iudicando præcipuum inter alios (vt de eo scribit Spartianus) habuit assessorem. Rursum verò eiusdem Hadriani tempore alius quoque Celsus Consularis obiisse potiùs quàm vixisse dicendus C est: quippe qui infestus olim Hadriano, Traiani tempore, ab eo cùm creatus est Imperator (vt Dio & Spartianus testantur) est iussus occidi. Celsus igitur de quo est sermo, quem constat ex Origene secta fuisse Epicureum, ille ipse Celsus est philosophus Epicureus, cui Lucianus, eiusdem quoque sectæ professor, Pseudomantem librum dicauit: quem inter Epicureos excelluisse, Lucianus ipse in fine operis, eius laudibus recensitis, ostendit.

XVI. CELSVS EPICVREVS IN CHRISTIANOS SCRIBIT.

[a] Origen. contra Celsum lib. 1.

Hic itaque Celsus Epicureus scripsit aduersus Christianam simulque Iudaicam religionem commentarium, quem nobili titulo illustrauit & inscripsit: Veri sermo: quo primùm tam in Christianos, quàm etiam in Iudæos inuehitur[a]: quippe qui videns ex Iudæis progenitos Christianos, ratus hos non posse subsistere, si illos destruat, in Moysen multa mendacia congerit: postea verò Iudæum hominem cum Christo acerrimè disputantem introducit, qui complura ex his quæ in Euangelio sunt scripta fugillet, ac D blasphemiis impetat. Rursum verò Iudæos, qui Christo credidissent, auctor ipse, eadem Iudæi superinducta persona, vehementer exagitat[b], quòd patriis relictis legibus per Iesum illecti ridiculè admodum fuissent illusi, in aliam nuncupationem & vitam transeuntes. Post hæc verò ipse, vtpote Ethnicus, altercationem eiusmodi inter Iudæos & Christianos, vt rem futilem ac nullius planè momenti deridens atque subsannans[c], tam Christianam, quàm Iudaicam religionem validissimè vrget: quippe qui testetur[d] se cum Christianis vixisse, & nostræ religionis commentarios perlegisse, nihilque se fugere, sed omnia nosse.

XVII. ARGVMENTVM SCRIPTORVM CELSI IN CHRISTIANOS.

[a] Origen. ibidem lib. 1. [b] Orig. ibidem lib. 2. [c] Orig. ibidem lib. 4. [d] Orig. ibidem lib. 6. & supra lib. 1.

Incredibile penè dictu, quanta dicacitate ac petulantia calumnias dolosè concinnatas, mendacia artificiosè velata, omni argumentorum genere in Christianam religionem iste Celsus adortus fuerit; vt planè videri posset fidei Christianæ structura, om- E ni ex parte validissimis concussa machinis, penitus collapsura, nisi ipsam sapientissimus architectus, idemque structor & fundamentum ipsum, supra firmam petram fundasset, ac diuinæ protectionis compagine immobiliter solidasset. Tot enim Christiana fides probata casibus, semperque aduersis omnibus visa superior, euidens planè specimen dedit, non humanum esse inuentum, vel arte excogitatum commentum, sed stabilitum diuinitus firmamentum: quod Origenes aduersus eumdem Celsum agens, hac sententia egregiè profitetur[a]: De Christianis (inquit) quid erit dicendum, quorum doctrinam, vel Romanorum Senatus, Imperatoresque, vt quisque successerat, & milites ipsi, & populus, & credentium necessarij impugnando tam acriter interpellarent, vt proinde victa istorum forte succubuisset insidiis, ni diuina virtute emergens, superior adeò euasisset, vt terrarum orbem etiã insidias molientem peruicerit?] hactenus ipse.

XVIII. ECCLESIAE ROBVR INFRACTVM.

[a] Orig. ibidem lib. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI	SIXTI PAP.	HADRIANI IMP.
133.134.	2.3.	14.15.

XIX. Verùm hæc adeò fortia atque formidanda, quæ à Celso in Christianam religionem A obiecta fuerunt, iis qui tunc temporis erant (vt ait Origenes) fidè Christiana imbuti, planè leuia, inania, atque adeò nullius visa sunt esse momenti, vt quantumlibet non deessent viri eruditi, qui ea protinus refellere ac confutare penitus valuissent, nihilominus, vt sagittas infantium contempserint: adeò vt nullus omnino Celsi vel meminisse legatur ad Originis vsque tempora; quando ipse, ne ex illis pusilli (vt in præfatione tradit) scandalum aliquod paterentur, eam suscepit prouinciam, vt octo eruditissimis libris Celsi vesaniam strenuè confutaret. At de Celso Epicureo hactenus: quem licet (vt vidimus) his Hadriani temporibus vixisse, idem Origenes testetur; tamen quòd Marcionis, Valentini, & quorumdam aliorum hæreticorum meminit, qui prodiere tempore Antonini successoris Hadriani, post illorum peruulgatas hæreses conscripsisse, certissimum est. B

IESV CHRISTI	SIXTI PAP.	HADRIANI IMP.
ANNVS 133.	ANNVS 2.	ANNVS 14.

CHristi Domini anno centesimo trigesimotertio, Coss. Pontiano & Rufino, defuncto Iusto Episcopo Alexandrino, in locum eius suffectus est Eumenes*, qui sedit annos tredecim.

*Eusebius in Chronico.

IESV CHRISTI	SIXTI PAP.	HADRIANI IMP.
ANNVS 134.	ANNVS 3.	ANNVS 15. C

1. ANno Christi centesimo trigesimoquarto, à Cassiodoro ponuntur Consules Pompeianus secundùm & Commodus, à Græcis Augurinus & Seuerianus. Quod verò ad Commodum spectat: hunc Hadrianus in filium adoptauit, & Imperatorem designauit; sed morbo correptus interiit, vt de eo Dio tradit: quod accidisse ait Spartianus, cùm secundò Consul designatus esset, ipsis Kalendis Ianuariis. Quòd verò Eusebius hoc anno decimoquinto Imperij Hadriani recenset eiusdem Athenas reditum; nisi adhuc tertio illuc accesserit, ex his quæ ex Spartiano superiùs dicta sunt, manifesti erroris conuincitur.

II. EDICTVM SALVIANVM. Eodem quoque anno (inquit Eusebius) Saluius Iulianus perpetuum composuit edictum.] meminit Saluiani edicti Iustinianus ea sanctione, qua agit de vetere iure enucleando, vbi ait, Saluij Iuliani scripturam statuisse illud in primis, debere omnes ciuitates consuetudinem Romanæ vrbis sequi ac leges, non ipsam quæ esset aliarum ciuitatum. Cùm enim olim Prætores suo arbitratu edicta proponerent, ea annua erant, & (quod ait Cicero* in Verrem) à Kalendis Ianuarij incipiebant, eademque die verso anno finiebant: sed per Hadrianum Imperatorem factum est, vt idem Saluius Iulianus vniuersale edictum scriberet, quo omnes in posterum Prætores vterentur, eaque de causa perpetuum est appellatum. meminit eiusdem edicti Eutropius*, & alij; cuius nos meminisse voluimus, quòd ex eo haud leuis oborta est occasio Christianam religionem exagitandi, cùm eo edicto cogerentur Christiani secundùm Romanæ vrbis consuetudinem viuere, atque leges, quæ vt plurimùm aduersarentur ipsorum institutis. Proposuit & E Hadrianus edictum de vigesima parte hereditatis Fisco applicanda; cuius occasione putamus accidisse, vt idem primus (quod ait Spartianus) Fisci aduocatum instituerit. porro huiusmodi Hadriani edictum à Iustiniano Imperatore* fuit abrogatum. D

*Cicero in Ver. lib 3.

*Eutrop lib. 8.

*l. 3. C. de edicto diui Hadr. tollendo.

IESV CHRISTI	SIXTI PAP.	HADRIANI IMP.
ANNVS 135.	ANNVS 4.	ANNVS 16.

I. BELLVM IVDAICVM INSTAVRATVM. SEquitur Christi annus centesimus trigesimus quintus, Coss. Hybero & Silano: cùm bellum Iudaicum multis annis à Rufo Iudææ Præside (vt dictum est superiùs) administratum, non modò non confectum est, sed difficiliùs in dies instauratur: maiores

CHRISTI	SIXTI PAP.	HADRIANI IMP.
135.136.137.	4.5.6.	16.17.18.

A iores enim animos absentia Principis Iudæi sumentes, prouinciam Palæstinam depopulantur. de his enim Eusebius hoc anno decimosexto Hadriani Imperatoris hæc ait in Chronico: Iudæi in arma versi, Palæstinam depopulari sunt, tenente prouinciam Tinio Rufo, cui ad opprimendos rebelles Hadrianus misit exercitum] immo & nouos duces.

Tunc enim Hadrianus (inquit Dio*) minimè cunctatus, præcipuos Romanorum duces aduersus eos misit: quorum primus Iulius Seuerus in Iudæam ex Britannia vocatus. Hic minimè ausus est prælium committere: nam & multitudine longè impar erat ad decertandum, & hi de salute desperauerant. Igitur diuisos adortus, carptim, vt quosque poterat, comprehendens, pro multitudine militum atque Tribunorum tum ab alimentis & commeatu intercluſos, tardiùs quidem, sed minore cum periculo penitus oppressit: pauci admodum euasere, atque à cæde superfuerunt. Arces eorum quinquaginta celeberrimæ dirutæ sunt: vici ad nongentos & octogintaquinque, qui sanè frequentes & nominatissimi erant, direpti, & mox igne consumpti sunt: viri in excursionibus & prœliis ipsis ad quinquaginta millia cæsi fuere: fame & morbis & igne ingens multitudo absumpta est. sic ferè omnis Iudæa desolata est: quam cladem etiam ante bellum multa ipsis denunciauerant: nam Salomonis sepulchrum, quod illi in supremo cultu & reuerentia habent, sponte & nullo impellente discussum corruit: lupi & hyenæ passim per vrbes incedentes vlulabant. Non fuit incruenta victoria Romanis: siquidem multi eorum occubuere. Quare Hadrianus ad Senatum scribens, eo minimè vsus est principio: Si vos & filij vestri valent, bene est: ego & exercitus valemus. Seuerum deinde debellaris Iudæis in Bithyniam misit.] hucusque Dio de Iudaici belli exitu: quod finem C accepisse tradit Eusebius* anno decimooctauo Hadriani Imperij: qua ratione nec ad illud vsque tempus eum Romam tediisse, ex litteris tunc ad Senatum scriptis colligi potest quæ autem post hæc facta sint, suo loco dicenda erunt.

II. *Dio in Hadr.

EXIVS ADVERSVS DEBELLAT REBELLANTES IVDAEOS.

*Eusebius in Chron. & hist. lib. 4. c. 6.

IESV CHRISTI	SIXTI PAP.	HADRIANI IMP.
ANNVS 136.	ANNVS 5.	ANNVS 17.

CHristi annus centesimus trigesimus sextus, Coss. Seruiano & Vero, anno decimoseptimo Imperij Hadriani, ab Eusebio in Chronico ponitur iciunium Quadragesimale Romani Pontificis auctoritate institutum atque præceptum. Quòd si hoc anno de eo promulgatum est decretum Pontificium; non Telesphoro, vt ponit, sed Sixto adscribendum est: eo enim errore semel lapsis Græcis, dum duos Romanos Pontifices Cletum & Anacletum in vnum conflant, accidit vt confusis temporibus, confusæ sint pariter actiones. Ceterùm non imus inficias, ab omnibus eiusmodi Ecclesiasticam sanctionem non Sixto, sed Telesphoro adscribi: non quòd ipse Quadragesimæ iciunium seruandum recèns instituerit, quod olim constat in Ecclesia ex Apostolica traditione esse seruatum: nam (vt modò de Clemente atque Dionysio taceamus) de seruando Quadragesimali iciunio est admonitio sancti Ignatij scribentis ad Philippenses. quod ergo vsu quodam ac pia traditione in Ecclesia seruabatur, placuit decreto edito stabiliri. Sed de Quadragesimali iciunio tomo primo Annalium fusius dictum est. D

QVADRAGESIMALE IEIVNIVM QVANDO INSTITVTVM.

E

IESV CHRISTI	SIXTI PAP.	HADRIANI IMP.
ANNVS 137.	ANNVS 6.	ANNVS 18.

SEquenti anno Domini centesimo trigesimoseptimo, Coss. Pompeiano & Aciliano, decimooctauo Imperij Hadriani anno (inquit Eusebius in Chronico) bellum Iudaicum, quod in Palæstina gerebatur, finem accepit, rebus Iudæorum penitus oppressis. Ex quo tempore etiam introeundi eis Hierosolymam licentia ablata, primùm Dei nutu (sicut Prophetæ vaticinati sunt) deinde Romanis interdictionibus.] Idemque auctor in Chronico itidem post sequentem annum hæc habet: Ælia ab Ælio Hadriano condita; & in fronte eius portæ, qua Bethlehem egredimur, sus sculptus in marmore, significans

I.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ficaus Romanæ potestati subiacere Iudæos.] hæc Eusebius. sed hæc de Ælia ædificata, atque sue in superliminari posito, Cassiodorus sequenti anno recenset. Quæ autem hoc ipso anno contigerint, idem Eusebius' in historia sic describit: Iam verò cùm decimo-octauo anno Imperij Hadriani bellum iuxta vrbem Bethlehem nuncupatam (quæ erat omnium rerum præsidiis munitissima, neque adeò longè à ciuitate Hierosolymorum sita) vehementiùs accenderetur: cumque extra vrbis mœnia longinquiore temporis spatio continuaretur obsidio, & rerum nouandarum auctores fame & siti essent ad extremam propè perniciem detrusi, & caput illius temeritatis debitas pœnas persoluisset; Aristo Pellæus narrat, vniuersæ genti ex illo tempore prorsus interdictum, ne pedem in agrum Hierosolymitanum aliquando inferrent, & legis decreto institutisque Hadriani (ille planè sic in mandatis dederat) ne vel ex edito loco paternum solum oculis aliquando aspicerent. Hierusalem ergo cùm ita esset Iudæorum gente orbata, & veteribus incolis prorsus destituta, genereque frequentata externorum hominum; deinceps cùm esset à Romanis occupata, nomen commutauit; & in honorem Ælij Hadriani Imperatoris, qui eam deuicisset, illustrandum, Ælia appellata est.] hæc de bello Iudaico sub Hadriano Eusebius: quæ autem de Marco subdit, suo loco dicemus.

[a] Euseb. hist lib. 4. c. 6.

IVDÆIS PROHIBITI INGRESSV ET ASPECTV PATERNI SOLI.

II. CVR PORCI IMAGO SVPER PORTAM POSITA.

Sed nec illud dicere prætermittamus: Cur super portam (quod ait Eusebius) qua egrediebantur Bethlehem, porcum in marmore sculptum Hadrianus voluit collocari? Num ad designandum Iudæos esse omnium hominum scelestissimos? quippe quòd ciusmodi simulacrum esse soleret hieroglyphicum[b] hominum veritatem spernentium, profanorum, pernicioſorumque, atque eorum denique qui à Deo penitus essent auersi. An potiùs quòd porcus videretur ob inf. actum in bello robur esse Romanorum insigne: nam & tradit Festus[c], quintum signum militare fuisse porci imagine effigiatum, quod & belli finis (vt tradit) symbolum esset. porcorum imagines in militaribus signis etiam Diocletiani temporibus, immo & Honorij Imperatoris, visas esse, satis liquet[d]. An potiùs quòd (vt dicemus) eadem via in Bethlehem fuerit ab Hadriano erectum templum Adonidi, quem aper occidit? cùm alioqui sciamus Plutarchum[e] cultum Adonidis, itidemque Bacchi Iudæis impingere.

[b] Horus in hieroglyph. & Pier. hieroglyph. lib. 9.
[c] Fest. in verbo porcus.
[d] Idem Pier. eod. lib 9.
[e] Plutarch in Sympos. lib. 4. quæst. 5.

III. Verùm licet hæc omnia rectè dici possint: tamen quòd Hadrianus nouam illic condidit ciuitatem, quam Æliam nominauit; cùm sciret olim ciusmodi animal primum fuisse signum Æneæ condendæ ciuitatis Laurini (vt inter alios Virgilius octauo Æneidum cecinit) existimari potest, ciusdem quoque animalis signum super portam recèns à se extructæ ciuitatis erigi voluisse, vt redderet in eodem opere idem antiquitatis egregium monumentum; quo & numisma eiusdem Hadriani expressum vidimus, nempe porcum cum porcellis sugentibus vbera, vt Æneæ diximus demonstratum: quod hic tibi effigiandum curauimus.

[f] Ex Sebastiano Erizzo.

ciusmodi quoque formæ fuisse credi potest exemplar super portam Æliæ collocatum, licet porci vnius Eusebius meminisse videatur. Cetera & illud in dubitationem reuocari minimè debet, Hadrianum eo signo Iudæis inter cetera omnia infensissimo, significare voluisse Iudæos propria ciuitate patrioque solo esse penitus interdictos: ciusmodi enim animalium genus ex Iosepho alibi diximus Iudæis fuisse nefandum[g], atque visu etiam execrandum; quamobrem ne istæc signa militaria viserentur in regione Iudæorum, principes ipsorum olim à Vitellio[h] in Arabes profecturo deprecati sunt transitum. Hæc autem licet ab hoste, tamen nonnisi diuino numine suadente, atque

PORCVS ERECTVS IN TVRVLVM.

[g] Ioseph. de bel. Iudaic. lib. 5. c. 1.
[h] Idem antiq. lib. 8. c. 7.

atque in Iudæos vlciscente, facta esse quisque prudens intelliget. Qui olim ex diuinæ legis præscripto[a] super portarum postes verba Dei scribere iussi sunt; spreto salutari Verbo in salutem ipsorum à Deo misso, ac proinde ab eo reiecti, eiusmodi tam insignem ignominiæ notam pati coguntur, vt loco diuini oraculi, deformis porci simulacrum in postibus positum cerneretur. [a] Deut. 11.

Sic itaque vltus est Hadrianus (inquit Orosius[b]) Christianos, quos Barchochebas dux illorum, quòd sibi aduersus Romanos non assentirentur, excruciabat.] De eadem clade Iudæorum S. Hieronymus[c] hæc addit: Legamus veteres historias, & traditiones plangentium Iudæorum, quòd in tabernaculo Abrahæ, vbi nunc per singulos annos mercatus celeberrimus exercetur, post vltimam euersionem quam sustinuerunt ab Hadriano, multa millia hominum venundata sint; & quæ vendi non potuerint, translata in Ægyptum, & tam naufragio & fame, quàm Gentium cæde truncata. Illi ergo victores, & Domini vltores, qui occidebant, & non dolebant, vendebant pecora, atque dicebant, Benedictus Dominus, diuites facti sumus; hanc habebant sententiam: Propter peccata sua offendere Iudæi; ideo eos oppressimus, & ex pretio eorum diuites facti sumus.] hæc Hieronymus. Porrò[d] Celsus Epicureus, cùm Iudæorum, tum etiam Christianorum hostis infensissimus, quòd illi nec domum vel terræ vestigium ampliùs possiderent, & Christiani vbique terrarum peterentur ad necem, exprobrans hæc ait: Non enim dicturus es, quòd Romani à te persuasi, relictis cærimoniis ritibusque patriis, tuum Altissimum (aut quomodocumque appellandus est) inuocaturi sint, vt descendens pugnet pro eis, nec opus sit aliis viribus. Idem enim Deus iam antea tum hoc ipsum, tum alia maiora suis pollicitus, vt vos ipsi fatemini; videris quantum vel illis vel vobis profuerit: cùm illis prosperato terrarum dominio ne gleba quidem, aut domicilium factum sit reliquum; vos vbicumque per latebras erratis, quæramini ad supplicium.] hæc Celsus; quem eruditè fortiterque, in iis quæ ad Christianos pertinent, Origenes redarguit. Sed reuertamur ad Hadrianum, & ipsum quidem non tantùm in Iudæos, sed etiam in Christianos infensum. IV.

[b] Oros. lib. 7. c. 13.
[c] Hieron. in Zach. c. 11.
[d] Apud Origen. contra Cels. lib. 8. prope finem.

IVDAEORVM MISERRIMVS STATVS.

Non solùm enim (quod scribit Dio[e]) in contumeliam Iudæorum ex aduerso templi ædem Ioui excitauit; sed in odium Christianorum ibi degentium, quæ sanctissima habebantur loca, æquè polluit simulacris. nam de his hæc tradit S. Paulinus[f] in epistola ad Seuerum: Hadrianus, existimans se fidem Christianam loci iniuria peremptorum, in loco passionis simulacrum Iouis consecrauit, & Bethlehem Adonis fano profanata est: vt quasi radix & fundamentum Ecclesiæ tolleretur, si in iis locis idola colerentur, in quibus Christus natus est, vt pateretur; passus est, vt resurgeret; surrexit, vt regnaret; iudicatus est, vt iudicaret. Me miserum: etiam ista pro me Dominus omnipotens perpeti non recusauit: vt vbi pro salute generis humani crucifixus pependerat, ibi hominum sacrilegio sperneretur: & super crucem, ad quam Orbe concusso, & Sole refugo, & dissilientibus mortuorum excitatione monumentis, rerum natura nutauerat, stabat simulacrum dæmonis, & in ara simulacri pecudum busta fumabant, & Dei nomen deferebatur statuis mortuorum; cùm ipse viuorum Deus, qui & resurrectio mortuorum est, non solùm mortui, sed crucifixi hominis blasphemaretur opprobrio. V.

[e] Dio in Hadriano.
[f] Paulinus epistola 11.

HADRIANVS LOCA SANCTA PROFANAT.

In Bethlehem quoque, vbi[g] agnouerat bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, ibi principes hominum, inficiati Saluatorem Deum, infames hominum amores, mortesque coluerunt Prodita nouo sidere Regis æterni vbi cunabula supplices cum suis opibus adorauerunt Chaldæi, ibi barbaras libidines sacrauerunt Romani. Vbi natum Saluatorem cum exercitu Angelorum concinentes cælesti gaudio salutauerunt illustrata nocte pastores, ibi Veneris amatium mixtæ semiuiris planxere meretrices. Proh dolor! quæ pietas hominum hanc impietatem compensare poterit? Vbi sacra nati Saluatoris infantia vagiebat, illic Veneris lamenta fingentium lasciuis luctibus infamis ritus vlulabat: & vbi Virgo peperit, adulteri colebantur. Mansit hoc sæculi prioris nefas in tempora nostris proxima Constantini. Hucusque Paulinus, ad quem hæc S. Hieronymus[h]: Ab Hadriani temporibus vsque ad Imperium Constantini, per annos circiter centum octoginta, in loco resurrectionis, simulacrum Iouis; in crucis rupe, statua ex marmore Veneris à Gentibus posita colebatur; existimantibus persecutionis auctoribus, quòd tollerent nobis fidem resurrectionis & crucis, si loca sancta peridola polluissent. VI.

[g] Isaiæ 2.
[h] Hieron. epistola 13.

BETHLEHEM PROFANATA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sent. Bethlehem nunc noſtram,& anguſtiſſimum Orbis locum, de quo Pſalmiſta canit, A Veritas de terra orta eſt; lucus inumbrabat Thamuz, id eſt, Adonidis. & in ſpecu, vbi quondam Chriſtus paruulus vagiit,amaſius Veneris plangebatur.]

VII. [a] Seuer. hiſtor. lib. 2. [b] Orig. contra Celſum lib. 1.

Seuerus [a] etiam meminit ſimulacri dæmonum in loco paſſionis Dominicæ conſtituti. & S. Ambroſius in Pſalmum quadrageſimumtertium planè ſignificat, locum paſſionis, quem Caluariæ dicimus, mutato nomine, fuiſſe Venerarium nominatum, à Veneris ibi poſito ſimulacro. Sed quod ad Bethlehem pertinet, Origenes [b], qui longè antequam à Conſtantino loca illa expurgarentur,claruit,cùm agens contra Celſum, Bethlehem meminit, nihil tale de eo loco attingit; quem fama celebrem etiam Gentilibus fuiſſe tradit,cùm ait: In Bethlehem ſpeluncam oſtendi, vbi ille ſit natus: quod vtique & in illis locis percelebre eſt, vel apud eos quidem, qui à fide ſunt alieni, fama & nomine circumfertur, eadem & in ſpelunca leſum quemdam, quem Chriſtiani adorant & de- B mirantur,genitum eſſe.] hæc ipſe: quibus apparet, nequaquam valuiſſe Hadrianum ſuis artibus Chriſti cunabulorum memoriam obliterare,quin apud Gentiles quoque eadem eſſent illuſtria.

VIII. [c] Epiph. lib. de menſur.

Quòd autem ad extructionem Æliæ pertinet, Epiphanius [c] id aggreſſum eſſe Hadrianum teſtatur, poſtquam ex Ægypto in Palæſtinam aduenit: quod nonniſi his temporibus poſt debellatos Iudæos potuit accidiſſe,licet Dio (quod dictum eſt) id priùs factum velit. Rem verò geſtam, occaſione Aquilæ Pontici ſacrorum librorum interpretis, his verbis enarrat: Reperit Hadrianus ciuitatem totam ſolo æquatam, & templum Dei conculcatum, exceptis paucis domibus, & eccleſia Dei, quæ parua erat eo loco, vbi reuerſi diſcipuli, quando Saluator aſſumptus eſt ab Oliueto, aſcenderunt in cœnaculum: illic enim ædificarum fuerat, hoc eſt, in parte Sion, quæ à deuaſtatione relicta erat,& par- C tes domiciliorum circa ipſam Sion, & ſeptem ſynagogæ, quæ ſolæ in Sion ſtabant velut tuguria: ex quibus vna relicta fuit vſque ad tempus Maximonæ Epiſcopi, & Conſtantini Regis, veluti tentorium, vt ſcriptum eſt. Itaque animo verſat Hadrianus exſtruere vrbem,non tamen templum. Et adeptus Aquilam hunc prædictum interpretem, qui Græcus erat, & ſocium ipſius à Sinope Ponti oriundum, conſtituit ipſum illic operarum extruendæ vrbis præfectum. Impoſuit autem vrbi proprium ſuum nomen, & regij nominis appellationem: ſicut enim ipſe Ælius Hadrianus nominatus erat, ſic etiam ciuitatem Æliam nominauit.

QVALIS REPERTA AB HADRIANO HIEROSOLYMA.

AELIAM AEDIFICAT HADRIANVS.

IX. DE AQVILA PONTICO.

Itaque cùm Aquila degeret in Hieruſalem, & videret diſcipulos diſcipulorum ipſorum Apoſtolorum florentes fide, & magna ſigna operantes ſanationum & aliorum miraculorum (erant enim reuerſi ab vrbe Pella in Hieruſalem, iſticque docebant: nam D cùm vrbs Hieroſolymorum capienda eſſet, præmoniti fuerunt omnes diſcipuli ab Angelo, vt migrarent ab vrbe funditus perdenda. hi itaque tranſmigrarunt, & habitauerunt in dicta vrbe Pella vltra Iordanem,quæ ex decem vrbiũ numero eſſe dicitur: at poſt deuaſtationem Hieruſalem reuerſi, velut dixi, multa ſigna perficiebant) Aquila igitur mente compunctus, Chriſtianiſmo credidit: & cùm periiſſet progreſſu temporis ſignaculum in Chriſto, id ipſum aſſecutus eſt. Cùm autem à priſtino ſuo habitu non diſcederet,à credendo videlicet vanæ aſtrologiæ,quam exactè edoctus erat; ſed quotidie poſitionem natiuitatis ſuæ ſpectaret, redargutusque à doctoribus & increpatus ea gratia, fatum videlicet & narrationes de ipſo: expulſus eſt rurſus ab Eccleſia,veluti inutilis ad ſalutem. Ex quo facto amarulentiam, veluti ignominia affectus,mente concepit, & ad E æmulationem elatus eſt; & abnegato Chriſtianiſmo, ipſiusque vita, proſelytus fit, & circumciditur Iudæus: atque tunc laborioſo ſtudio tradidit ſeipſum ad diſcendum Hebræorum linguam,& ipſorum elementa. Vbi verò hanc ſummè didiciſſet, interpretatus eſt,non recta ratione vſus, ſed quò aliqua ex receptis libris peruerteret, irfuens in Septuagintaduorum interpretationem,vt teſtimonia de Chriſto in Scripturis probata aliter ederet,&c.] hæc de Aquila Epiphanius.

X. [d] Hier. in Iſai. cap. 8. QVO TEMPORE AQVILA VIXERIT.

Verùm ab eo nonnihil diſcrepat S. Hieronymus [d], dum ante Chriſti tempora eum claruiſſe tradit, quorumdam opinione, qui eum fuiſſe diſcipulum Achibæ antiqui ſectæ Phariſæorum poſt Sammai & Hillel principis exiſtimarunt. Verior tamen ſententia illa putatur, quòd ſub Hadriano Auguſto vixerit: quam & reliqui ſcriptores recepiſſe videntur. Quod verò ad eius interpretationem pertinet, ſicut ab Epiphanio haud

A haud probatur, ita à S. Hieronymo interdum reiicitur atque damnatur, vocante eum, Iudaizantem hæreticum; licet ipſe eam in aliquibus interdum probet. Sed quòd queritur Epiphanius Aquilam deprauare ſtuduiſſe tranſlationem Septuagintaduorum interpretum, fortaſſe & eadem cauſa queritur Iuſtinus martyr in dialogo cum Tryphone, cùm Iudæorum calumnias in eam tranſlationem redarguit. Sed nec illud modò de Aquila prætermiſerimus, affirmare S. Hieronymum [a], duas ab Aquila elaboratas eſſe diuinæ Scripturæ interpretationes,poſterioremque priore fideliorem. [a] Hieronym. in Zach. c. 3. 4. & de quæſt. Hebr.

B ANno Domini centeſimo trigeſimooctauo, Coſſ. Commodo Vero & Pompeiano: omni penitus Iudæis occluſo aditu Hieroſolymam veniendi, deficientibus omnibus qui ex circumciſione vſque in hunc annum eidem Eccleſiæ præfuerunt Epiſcopi, primus ex Gentibus ordinatus eſt Epiſcopus Marcus.] hæc Euſebius in Chronico, eademque alibi [b]. Verùm vſque ad præſentem annum, quouſque ex Iudæis eam Eccleſiam rexerunt Epiſcopi, perſeueraſſe in ea legalium cultum, Seuerus [c] teſtatur; dicens, etiam Iudæis illis qui in Chriſtianam religionem tranſiſſent, æquè ac aliis, fuiſſe vetitum eius ingreſſum vrbis. nam ait: Et quia Chriſtiani ex Iudæis potiſſimùm putabantur (namque tum Hieroſolymæ nonniſi ex circumciſione habebat Eccleſia ſacerdotem) militum cohortem cuſtodias in perpetuum agitare iuſſit, quæ Iudæos omC nes Hieroſolymæ aditu arceret. Quòd quidem Chriſtianæ religioni proficiebat: quia tum penè omnes Chriſtum Deum ſub legis obſeruatione credebant: nimirum id Domino ordinante diſpoſitum, vt legis ſeruitus à libertate fidei atque Eccleſiæ tolleretur. Ita primùm Marcus ex Gentibus apud Hieroſolymam Epiſcopus fuit.] hucuſque Seuerus. I. [b] Euſebius hiſt. lib. 4. c. 6. [c] Seuer. hiſt. lib. 2. LEGALIA IN HOC TEMPVS APVD IVDAEOS VIGVISSE.

Cererùm quod ait, Chriſtianos eius Eccleſiæ in hanc diem ſeruaſſe legalia; haudquaquam putandum id eos feciſſe more Cherinthi & quorumdam aliorum hæreticorum, qui in omnibus legi conſultum eſſe volebant, adeò vt etiam circumciſionem acciperent: nec enim eos receſſiſſe ab Apoſtolorum Concilio ibidem habito, cui & Iacobus eius Eccleſiæ Epiſcopus præſto fuit, dignum eſt exiſtimare: ſed potiùs leuia quædam, vt ſcimus temporibus Apoſtolorum eſſe factum, pro occaſione & tempore, arbiD trio potiùs quàm neceſſitate ſeruaſſe. Omnes enim illos rectæ fuiſſe fidei, Euſebius [d], cùm in hiſtoria ſingulos numerat, tradit. Cur verò non ponat ſingulorum ſedis annos, rationem ipſe reddit, ſic dicens: Epiſcoporum autem tempora, qui Eccleſiam Hieroſolymitanam rexere, quoniam (vt ferrur) vitam ad breue admodum tempus propagabant, nuſquam ſcriptorum monumentis ſeruata reperio: tantùm tamen ex quorumdam ſcriptis animaduerto, Epiſcopos numero quindecim, ad obſidionem Hadriano regnante contra Iudæos factitatam, gradatim ſuccedendo, illic fuiſſe; quos vniuerſos antiqua Iudæorum ſtirpe (totam namque Eccleſiam illam ex Hebræis Fidelibus coaluiſſe conſtat) ſatos memorant, atque adeò Chriſti cognitionem ingenuè vereque amplexatos: ita vt ab illis, qui iam tum de rebus eiuſmodi rectè iudicium ferre poterant, re vera officio & miniſterio Epiſcopali digni iudicarentur: qui quidem ab Apoſtolorum tem- II. [d] Euſeb. lib. 4. cap. 5. LEGALIA QVOMODO SERVATA.

E pore ad eam vſque obſidionem, in qua Iudæi iterum à Romano Imperio deſciſcentes fuere non exiguis prœliis afflictati, ſerie ſuæ ſucceſſionis continuata, eam Eccleſiam rexerunt.] hæc Euſebius, qui ſingulos numerat, quos ſuperius nos eodem auctore recenſuimus. Numerat & Epiphanius [e] in Panario omnes Epiſcopos Hieroſolymitanos ad ſua vſque tempora: verùm menda aliqua, quæ ex Euſebio poſſunt corrigi, in eam ſeriem irrepſerunt. [e] Epiph. in Panar. hæreſ. 66.

Eodem tempore Iudaicis rebus compoſitis, totoque Oriente ſedato, Hadrianus Imperator Romam, peragrato iam toto Romano orbe, ſe contulit; itemque (vt tradit Spartianus in Ælio Vero) Commodum Verum adoptauit futurum heredem Imperij: qui cùm Conſulatum auſpicaturus proximis Kalendis Ianuarij diem obiiſſet, adoptauit deinde Arrium Antoninum, qui poſtea Pius dictus eſt; ſed ea demum lege, vt ille ſibi duos adoptaret, L. Annium Verum, & M. Antoninum. hi ſunt duo patriter Auguſti, qui III. HADRIANVS ADOPTAT FILIOS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sti, qui simul primùm Rempublicam gubernarunt. Erat Marcus Antoninus fratris vxoris suæ filius, & Lucius Verus Ælij Veri, qui ab Hadriano fuerat adoptatus.] hæc Spartianus[a]. Porrò hæc de Antonini Pij adoptione, cum qua (vt scribit Iulius Capitolinus in Antonino) accepit & Tribunitiam potestatem, post obitum Ælij Veri contigerunt. A

[a] Spartian. in Hadr. & Iulius Capit. in Antonin. Pio.

IV. GETVLIVS ET SOCII MARTYRES.

Hadriano interim Romæ agente, rursum Christiani deferuntur, vt deorum contemptores: inter alios enim Getulius Christianorum hospes & monitor, & frater eius Amantius Tribunus, & Cerealis qui agebat Vicariam præfecturam, qui ab iis ad fidem Christianam conuersus, à S. Sixto Papa in cryptis arenariis cum suis latitante est baptizatus, tenti sunt. Familia Cerealium Romæ nobilissima erat, præfecturis frequentibus & Consulatibus illustrata, quorum extant quamplurima monumenta: opportuniori loco inferiùs de illis agemus. Porrò de his omnibus rescripsit Hadrianus, vt, nisi immolarent, ignibus traderentur: quod & factum est. Sublatum viri sui Getulij corpus, quod flamma non combusserat, Symphorosa in arenario sui prædij sepeliuit, vbi vnà cum Exuperantio presbytero & septem filiis, quos eodem Getulio patre genuerat, frequenter vigilias celebrabat. Sed tandem ipsa tenta, simulque eius filij, post acerbissimas quæstiones, diuerso mortis genere extincti sunt. Nomina filiorum sunt hæc: Crescens, Iulianus, Nemesius, Primitiuus, Iustinus, Stacteus, & Eugenius. de quibus iam martyrio consummatis hæc apud Bedam: Altera autem die Hadrianus præcepit corpora eorum in foueam altam proiici: & Pontifices templorum posuerunt nomen loci illius, Ad septem biothanatos.] B

HADRIANVS DAT POENAS CRVDELITATIS.

V. Vox Græca in Latinitatem transiit, à βιαίῳ θανάτῳ, id est, violenta morte. qua voce vtitur Lampridius in Heliogabalo, cùm ait: Et prædictum eidem erat à sacerdotibus Syris, biothanatum se futurum.] sed & Tertullianus[b] iterum, vt primò cùm ait: Aut pessimum, secundùm biæothanatos, vt ipsis etiam vocabulis vtar, quibus auctrix opinionum istarum magica sonant.] & paulò inferiùs: Itaque inuocantur quidem ahori & biæorthanati.] Hæc de hac voce voluimus elucidasse, quòd in nonnullis sanctorum martyrum Actis appareat, Christianos ab Ethnicis ignominiæ causa, quòd violentæ mortis sententiæ obnoxij essent, Biothanatos nominari consueuisse: secundùm illud Apostoli[c]: Puto enim quòd Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tamquam morti destinatos.] C

[b] Tertullian. de anim. c. 57.

BIOTHANATI DICTI CHRISTIANI.

[c] 2. Cor. 4.

VI. Extant autem horum omnium dictorum martyrum Acta, aliaque vetera monumenta à nobis citata in Romano Martyrologio, vbi omnium natalitia, celebritate anniuersaria repetenda, certis habentur notata diebus. Tiburtini genere erant, & præclarissimæ confessionis specimen ob oculos Hadriani in villa Tiburtina, quam omnium sumptuosissimam extruxerat, edidere. Ædificauerat enim mirè (inquit Spartianus[d]) villam, ita vt in ea & prouinciarum & locorum celeberrima nomina inscriberet, veluti Lycæum, Academiam, Prytanium, Canopum, Pœcilen, Tempe vocaret: & vt nihil prætermitteret, etiam inferos finxit.] Sed quæ deliciarum causa extructa erat, doloris ac mœroris cœpit esse exordium: nam in ea villa (idem ait) profluuio sanguinis penè ad exitum venit.] non cessauit morbus, donec lenta tabe corpus paulatim defleueret: cùm timens Imperio, in eius affectatores sæuire cœpit, vsque adeò vt nec Seruiano seni nonagenario parceret: sed sub ipsum mortis tempus id contigisse, Spartianus tradit. Sabinam quoque Augustam coniugem æquè vt voluntariam subiret mortem coegit; quæ palàm testata est, se studiosè conatam, ne ex eo humani generis pernicies grauidaretur.] hæc Aurelius Victor in Hadriano. Tunc accidit, vt defuncto, quem diximus, Commodo adoptato (vt Dio tradit) Antoninum futurum heredem Imperij adoptaret. quæ autem post hæc secuta sint, suo loco dicemus. D E

[d] Spartian. in Hadriano.

VII. SVPPVTATIO PHLEGONTIS.

Ad hunc vsque annum, quo incipit numerari Olympias ducentesima vigesimanona, Phlegon chronographus Olympiadas supputauit, atque res gestas in eis breuiter attigit potiùs quàm tractauit, vt Philostorgius tradit, quem citat Suidas, qui de Phlegonte hæc habet: Phlegon Trallianus, libertus Augusti Cæsaris (quidam Hadriani dicunt) historicus, scripsit Olympiadas libris sexdecim: sunt autem vsque ad Olympiadem ducentesimam vigesimamnonam res vbique gestæ. Easdem libris octo exposuit; descriptionem Siciliæ, de Longæuis & mirabilibus rebus, de Romanis festis libros tres, de Romæ locis, & vnde cognomenta habeant, Epitomen Olympionicarum libris duobus, & alia. Huius Phlegontis (vt Philostorgius ait) quantum ad res Iudaicas attinet, historiæ

A historiæ copiosiùs exponendæ sunt, cùm Phlegon & Dio breuiter eas attigerint, & obiter commemorarint: nam religionem & reliquas virtutes ne tantillum quidem eos constat curasse, sicut nec illas: contrà verò Iosephus reformidanti similis est, & cauenti ne offendat Græcos.] hucusque Suidas: quem miramur admittere dubitationem, num Augusti, seu Hadriani Phlegon libertus fuerit: nam quem numerasse ait Olympiadem ducentesimam & vigesimamnonam, quæ hoc anno inchoatur, quomodo potuit sub Augusto vixisse? Porrò Phlegontis licet scriptoris Ethnici meminisse voluimus, quòd ab Origene sæpè (vt diximus) Eusebio, & aliis Ecclesiasticis tractatoribus citatus esse reperiatur, cùm præsertim de admirando illo Solis deliquio, quod tempore passionis Domini accidit, agunt. Extabant nomine quoque Phlegontis de Hadriani vita libri; sed de iis suo loco agemus inferiùs: hæc modò de eo satis.

B

IESV CHRISTI ANNVS 139. SIXTI PAP. ANNVS 8. HADRIANI IMP. ANNVS 20.

I. CHristi anno centesimo trigesimonono, Aelius Verus vnà cum Vibullio Pio adscribitur Consularibus Fastis: licet (vt dictum est) Consul designatus secundò antequam adierit, morte sublatus fuerit, quando Antoninus Pius adoptatur ab Hadriano quinto Kalend. Martias. Eo tempore cùm Hadrianus Imperator, qui numinis vltione ex nimio fluxu sanguinis phthisi grauiter laborabat, ingrauescente morbo in hydropin incideret, diu multumque medicorum arte magicisque incantationibus curatus, cùm in dies magis magisque tabes grauior atque molestior redderetur, viuendi tædio affectus, mori vehementer expetiit ac procurauit. id quidem Dio[a] in primis tradit his verbis: Ceterùm Hadrianus magicis artibus & incantamentis quibusdam aquam omnem intercutem eduxit, qua tamen rursus & celeriter repletus fuit. Postquam igitur morbus auctus est, & vtcumque adhibitis remediis, in dies deficiebat, mori decreuit. Sæpè aut venenum, aut gladium postulabat, & frustrà quidem: nullus enim porrigebat. Posteaquam autem promissa pecunia, & data venia, nemo ei obtemperabat; accersit quemdam barbarum, Mastorem nomine, genere Iazygem, quo homine propter robur & audaciam plerumque in venationibus vsus fuerat. Hunc partim minis, partim magnis pollicitationibus impulit atque coegit, vt eædem sibi inferret: circumscripsitque locum sub mammilla, quem Hermogenes medicus demonstrauerat, quo letaliter percusso, statim sine dolore expiraret. Sed vbi hoc ei non successit (nam Mastor tanto facinore perterritus atque attonitus aufugit) multum in graui morbo de se conquerebatur, quòd nullam potestatem haberet, nec sibi mortem conscisscere posset, maximè quando etiam multa super alios posset.] hucusque Dio. Porrò non solùm medicamentis & incantationibus, sed & quibusdam fictionibus illi prorogare vitam, qui eius curam agebant, callidè studuere; agentes nimirum, vt nouis inuentis eum spe viuendi alerent, & ab inferendi sibi mortem desiderio penitus distraherent. C

[a] Dio in Hadriano.

HADRIANVS MORTIS CVPIDVS.

Quæ verò essent hæc commenta, & tamquam in scena actiones, Spartianus[b] his verbis describit: Post testamentum quidem iterum se est conatus occidere: subtracto pugione, saeuior factus est: petiit & venenum à medico, qui se ipse, ne daret, occidit. Ea tempestate superuenit quædam mulier, quæ diceret somnio se monitam, vt insinuaret Hadriano, ne se occideret, quòd esset bene valiturus: quod cùm non fecisset, esse cæcatam. Iussam tamen iterum Hadriano eadem dicere, atque genua eius osculari, recepturam visum, si id fecisset. Quod cùm insomnium implesset, oculos recepit, cùm aqua quæ in fano erat, ex quo venerat, oculos abluisset. Venit & de Pannonia quidam natus cæcus ad febrientem Hadrianum, eumque contigit: quo facto & ipse oculos recepit, & Hadrianum febris reliquit. Quamuis Marius Maximus hæc per simulationem facta cõmemoret.] hactenus Spartianus. Sic igitur variis diuersisque artibus Hadrianus distentus, in sequentem annum vitam cogitur propagare. Ceterùm cùm multi disputent causam, cur Antoninus, quem adoptauerat, & Imperij heredem reliquerat, Pius cognomento sit appellatus, aliique aliam afferant; mihi certè ea probatur[c], quòd tamdiu Hadrianum viuere coegit, cùm natura filij etiam soleant interdum parentum, quo summa rerum potiantur, optare mortem. E

[b] Spartian. in Hadriano.

AFFECTATA FALSA MORTE RACVLA.

ANTONINVS CVR PIVS DICTVS.

[c] Iulius Capitol. in Antonino Pio.

Hæc tam dira passum esse Hadrianum, numine vlciscente, quòd Seruianum virum optimum necarit, opinati sunt Dio & Spartianus Gentiles historici, quòd nullam aliam III.

Universidad de Deusto
Biblioteca

potiorem offensi ab eo numinis causam cognoscerent: quippe qui Christiani nominis inimici, nullam putarent rationem esse habendam de Christianorum occisione, cuius rei causa illum gratia dignum potiùs quàm vindicta ducerent, quòd pium diis obsequium impendisse videretur. Verùm qui hæc æquiori lance expenderit, proculdubio intelliget, ob plurimorum innocentium Christianorum cædem sæpiùs perpetratam hæc ipsum commeruisse. A

VNDE VINDICTA IN HADRIANVM.

IV. Ceterùm quod ad illa miracula spectat, quæ ex Marij Maximi nobilissimi historici sententia fuisse conficta, Spartianus affirmat; eademque omnia concinnata arte Antonini, qui, quòd tantopere prorogare studuerit vitam parentis, Pij meruerit cognomentum: opportuna se offert occasio, vt de aliis quibusdam miraculis commenticiis agamus, quæ eiusdem Antonini temporibus esse edita, publica monumenta testantur: quæ vel ipsius Antonini commento, vt quemadmodum ea inuentione erga parentem pius, ita erga deos pientissimus videretur; seu impostura sacerdotum, vel iisdem omnibus conniuentibus, vt collabentem deorum cultum falsorum miraculorum editione fulcirent, contigisse, certum est. Quòd enim Christianam religionem diis aduersariam, virtute miraculorum mirificè auctam stabilitamque conspicerent, iisdemq; maiorem accessionem ad eam in dies fieri intelligerent; vt eadem quoque ratione suos in religionis officio continerent, quædam ab Aesculapio facta esse miracula confinxerunt, eademq; publica memoria consignarunt. Extat de his antiqua tabula marmorea, licet non integra, Romæ in ædibus Maffæorum maiusculis litteris exarata, quam hîc diuerso tamen charactere reddimus. FALSA MIRACVLA GENTILIVM. B

Eam dē quoque tabulam ex archetypo excerptam, quòd est Romæ in bibliotheca Farneſiana, mira diligentia descriptam editamque vidimus à viro insigni Iusto Lipsio Antiq. Inscript. orb. 2. fol. 19. ex Ryegr. Plantiniana anno 1588.

C

Αὐταῖς ταῖς ἡμέραις Γαΐῳ τινὶ τυφλῷ ἐχρημάτισε θεὸς ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἱερὸν βῆμα καὶ προσευξάμενον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν καὶ θεῖναι τοὺς πέντε δακτύλους ἐπάνω τοῦ βήματος καὶ ἆραι τὴν χεῖρα καὶ ἐπιθεῖναι ἐπὶ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμοὺς καὶ ὁρᾶν ἀνέβλεψε τοῦ δήμου παρεγένετο καὶ συνεχάρη ὅτι ζῶσαι ἀρεταὶ ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ σεβασ ἡμῶν Αντωνείνου,

Λουκίῳ πλευριτικῷ καὶ ἀφλπισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου ἐχρημάτισε ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ ὀκ τοῦ τριβώμου ἆραι τέφραν καὶ μέτ' οἴνου ἀναφυράσαι καὶ ἐπιθεῖναι ἐπὶ τὸ πλευρὸν καὶ ἐσώθη καὶ δημοσία ἠυχαρίστησε τῷ θεῷ καὶ ὁ δῆμος συνεχάρη αὐτῷ, D

Αἶμα ἀναφέροντι Ιελιανῷ ἀφλπισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου ἐχρημάτισε ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ ὀκ τοῦ τριβώμου ἆραι κόκκους τροβίλου καὶ φάγειν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἐσώθη καὶ ἐλθὼν δημοσία ἠυχαρίστησεν ἐμφρόσθεν τοῦ δήμου.

Οὐαλερίῳ Λαφρωστατιώτῃ τυφλῷ ἐχρημάτισε ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ λαβεῖν αἷμα ἐξ ἀλεκτρυόνος λευκοῦ μετὰ μέλιτος καὶ πολλυρίου συντρῖψαι καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπιχρῖσαι ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀνέβλεψε καὶ ἐλήλυθε καὶ ἠυχαρίστησε δημοσία τῷ θεῷ.

Hæc Benedictus Ægius Spoletinus, verbum verbo reddens, sic Latinè vertit: E

VICTA MIRACVLA ASCVLAPII. *Hisce diebus, Caio cuidam caco oraculum edidit: Veniret ad sacrum altare, & genua flecteret: à parte dextera veniret ad lauam, & poneret quinque digitos super altare, & eleuaret manum, & poneret super proprios oculos. Et rectè vidit, populo præsente, & congratulante, quòd grandia miracula fierent sub Imperatore nostro Antonino.*

Lucio affecto lateris dolore, & desperato ab omnibus hominibus, oraculum reddidit Deus: Veniret, & ex tribomo tolleret cinerem, & vnà cum vino commisce-

A *misceret, & poneret supra latus. Et conualuit; & publicè gratias egit Deo; & populus congratulatus est illi.*

Sanguinem reuomenti Iuliano, desperato ab omnibus hominibus, ex oraculo respondit Deus: Veniret, & ex tribomo caperet nucleos pini, & comederet vnà cum melle per tres dies. Et conualuit; & veniens publicè gratias egit, præsente populo.

Valerio Apro militi cæco oraculum reddidit Deus: Veniret, & acciperet sanguinem ex gallo albo, admiscens mel; & collyrium conficeret, & tribus diebus vteretur supra oculos. Et vidit; & venit,
B *& gratias egit publicè Deo.*

Porrò hanc tabulam è ruderibus templi Æsculapij, quod Romæ celebre erat in insula Tiberina, vbi solitæ erant inscribi de remediis morborum tabellæ, esse erutam, omnes intelligunt: pariterque consentiunt, qui accuratè hæc perquirunt, eadem miracula eiusdem generis esse cum illis, quæ olim à Vespasiano, ac nuper ab Hadriano facta esse dicuntur. sed de illis superiùs satis. Sanè quidem Arnobius[a] disputans aduersus Gentes, cùm de Æsculapio Romam sub specie serpentis aducto, & in Tiberina insula collocato, longiorem texuit orationem, pluribus ac manifestis rationibus docet, nullam vmquam ab Æsculapio Romanos vtilitatem consecutos esse. Ceterùm consueuisse Gentiles in numinum suorum gratiam miracula atque oracula fingere, exemplum quo-
C que de Theotecno Antiocheno, qui eadem Maximini Imperatoris temporibus præstitit (quod Eusebius[b] narrat) fidem facit. Sed quàm solers esse soleret impostorum industria sagaxque calliditas ad eiusmodi de Æsculapio mira arte concinnanda commenta; quæ scribit Lucianus in Pseudomante de eodem Æsculapio in colubri forma hoc eodem propemodum tempore in Ponto iterum apparente, satis apertè declarant. Sed de ea re in Marco Pij successore agemus. VI. GENTILES AD FINGENDA MIRACVLA PRONCLIVES.

[a] Arnob. lib. 7.

[b] Euseb. lib. 9. c. 2.

IESV CHRISTI ANNVS 140. SIXTI PAP. ANNVS 9. ANTONINI PII IMP. ANNVS 1.

D CEntesimo itaque ac quadragesimo Christi anno, Camerino & Magno Coss. Hadrianus Imp. Antoninum Pium adoptatum auget Tribunitia potestate: quam hoc anno auspicatum esse, non superiori, manifesta probatio est ex nummis antiquis, in quibus Consulatus eius secundus, qui accidit sequenti anno, simul iungitur cum Tribunitia potestate æquè secundò accepta. Singulis enim annis Imperatores Tribunitiam potestatem accipere solitos, certum est. Hoc enim anno ipsum Consulatu pariter auctum cum Tribunitia potestate, quem tibi hîc exprimendum formis curauimus, nummus significat, in quo anni sequentis Consul designatus inscribitur ordinarius, cùm tamen anni huius Consulatus ipsius fuerit honorarius, creatis antè Camerino & Magno Consulibus. 13

E

C

[c] Ex Musæo Lelij Pasquat. Canonic. S. Mariæ Maioris in Vrbe.

Hoc ipso anno idem Hadrianus Imperator agens annos ætatis sexagintaduos, menses quinque, & dies sex, Imperij verò annos viginti & menses vndecim, cùm mortem HADRIANI MORS. volun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

voluntariam diutiùs exoptatam sibi adsciscere non daretur; tandem consilio medicorum cibo & potu abstinens, finem viuendi fecit.] hæc Dio[a]. Mortuus est apud Baias sexto Idus Iulias, sepultusq; ad tempus in villa Ciceroniana Puteolis[b]: inde verò translatum est (vt dicemus) corpus eius Romam, locatumq; in mole, quam ab eo denominatam[c] trans pontem constituxit postea Antoninus. Auctor est Spartianus, ipsum iam morientem hæc occinuisse carmina suorum malorum prænuncia:

Animula, vagula, blandula,
Hospes, comesq; corporis,
Quæ nunc abibis in loca?
Pallidula, rigida, nudula,
Nec vt soles, dabis iocos.

[a] Dio in Hadriano.
[b] Spartian. in Hadriano.
[c] Dio in Hadriano, & Iul. Capitol. in Antonino io.

II. In eum mortuum à multis multa sunt dicta. Acta eius irrita fieri Senatus volebat: nec appellatus esset Diuus, nisi Antoninus rogasset. Templum denique ei pro sepulchro apud puteolos idem constituit, quinquennale certamen, & Flamines, & sodales, & multa alia, quæ ad honorem numinis pertinerent. Quare (vt superiùs dictum est) multi putant Antoninum, Pium dictum.] hucusque Spartianus: in quem errorem irrepsisse putamus, dum eum imperasse tradit annos vigintiunum & menses vndecim. cetera ab eo gesta, & vitæ mores, tum Dio, tum ipse sunt pluribus prosecuti; qui addit: Famæ celebris Hadrianus tam cupidus fuit, vt libros vitæ suæ scriptos à se libertis suis litteratis dederit, iubens vt eos suis nominibus publicarent. Nam Phlegontis libri Hadriani esse dicuntur.] sed periere, sicut & alia eiusdem auctoris: inter omnes enim eius lucubrationes ex Annalibus ab eo scriptis supersunt ea tantùm, quæ ab Origene citantur, vt illud de Christo atque Petro memoria dignum, cùm idem Origenes ait[d]: Phlegon in decimotertio vel decimoquarto (vt arbitror) Annalium libro, futurorum quorumdam prænotionem detulit Christo, cùm de Petro confusiùs pleraque & de Christo edisserit: & planè testificatur pro huius prædictionibus res occurrisse: cùm alioqui ex his quæ ex præscientia succederent (& id quidem inuitus) diuinæ esse potentiæ definiuit.] hæc Origenes, qui & (vt dictum est) de tempore passionis Christi ex eodem Phlegonte[e] recitat testimonium, necnon de tempore Hierosolymitanæ cladis[f]. Laudat eumdem Eusebius[g] quoque: sed de eo superiùs satis.

RES HADRIANI A PHLEGONTE EDITAE.

[d] Orig. contra Cels. lib. 2.
[e] Orig. contra Cels. lib 2. & in Mat. tract. 35.
[f] Orig. in Mat. tract. 29.
[g] Eusebius in Chronico.

III. Sed quod pertinet ad Hadriani scripta, quorum occasione ad hæc de Phlegonte diuersi sumus; auctor est Epiphanius[h], ipsum scripsisse in medicos epistolam exprobratricem, artem ipsorum culpantem: sed & eum morientem, illud vulgatum in populo dixisse[i]: Turba medicorum interfecit Regem.] Magiam præterea calluisse Hadrianum, Dio & Spartianus testantur. Fuisse namque matheseos peritum, Marius Maximus vsque adeò demonstrat, vt eum dicat cuncta de se scisse, sic vt omnium dierum vsque ad horam mortis futuros actus antè præscripserit.] hæc apud Spartianum in Ælio Vero. His puto de causis Tertullianus[k] vocat Hadrianum omnium curiositatum exploratorem. Illud præterea de Hadriano non excidat, quod Aurelius Victor, dum de ipso agit, in fine sic subdit: Officia sanè publica & palatina, necnon militiæ, in eam formam statuit, quæ paucis per Constantinum mutatis hodie perseuerant] nempe vsque ad Theodosium Imperatorem. Hæc meminisse oportuit ob nonnullas soluendas ambages de magistratibus. At de Hadriano hactenus.

[h] Epiph. lib. de mensur.
[i] Dio in Hadriano.
HADRIANVS MAGVS.
[k] Tertul. in Apolog. c. 5.
OFFICIA PER HADRIANVM MVTATA.

IV. Reperiuntur complures alij martyres, præter illos quos recensuimus, sub eadem Hadriani persecutione passi esse, quorum certi dies passionis sunt in Ecclesiasticis tabulis pro ipsorum anniuersaria commemoratione conscripti: videlicet Terentianus Episcopus Tudertinus vnà cum Flacco: Eleutherius Episcopus Illyrici ab Anacleto Papa, non Aniceto (vt habet Nicephorus) educatus, atque vnà simul Anthia mater, Chorebus Præfectus, Eupsychius in Cappadocia, Ariadna in Phrygia, Exuperius, Zoes, Cyriacus, & Theodolus, Maria ancilla, Theodorus, & Pausilippus: Thamelus cum sociis, Philetus, Lydia, Macedonius, Theoprepidus dux, & Chronidas commentariensis, de quibus singulis in Romano Martyrologio habetur mentio: sed sunt & alij complures, quorum nomina excidérunt.

MARTYRES SVB HADRIANO.

V. Hadriano extincto, Antoninus Pius, quem ille adoptauerat, Romanum Imperium moderatur, qui paternum genus è Gallia Transalpina Nemauso ciuitate ducebat, vt tradit Iulius Capitolinus[l], qui & eius cognationem describit. Imperare cœpit annos natus

[l] Iulius Capitol. in Antonino Pio.
ANTONINVS IMP. II. DEMQ. PIVS APPELLATVS

natus quinquagintatres, quippe (vt idem affirmat) natus est Domitiano duodecies & Cornelio Dolabella Coss. Ipso primo regni initio cùm nouisset Senatum Hadriano fuisse infensum, conatiq́ue eius acta rescindere ob nobilium cædes quas fecerat: his verbis vsus: Igitur nec ipse Princeps vester ero, si ille improbus, inimicusq́ue vobis atque hostis fuit: nimirum enim omnia acta eius, in quibus est adoptio mea, rescindetis] Senatum placauit: & Hadriani corpore Romam translato, & ad hortos Domitiæ collocato, ingens illi sepulchrum struxit, quod postea Moles est Hadriani nuncupata, diuinos illi honores impendit, inter diuos retulit, sacerdotes instituit, ac templum erexit. hæc omnia Spartianus[a], Iulius[b] Capitolinus, & alij[c]. Ferunt quoque ea de causa ipso Imperij initio Pium esse ab omnibus nominatum, quòd multis tunc reis factis, postulatisq́; nonnullis ad supplicium, neminem puniuit: Non oportere, inquiens, ab his rebus principatus exordium ducere. Qua de re cunctis laudabilis extitit, vtpote animi tranquillitate Numæ Pompilio comparatus. De his agens idem Capitolinus: Vsque adeò, inquit, sub eo nullus percussus est Senator, vt etiam parricida confessus, in insula deserta poneretur, quia viuere illi naturæ legibus non licebat.]

[a] Spartian. in Hadriano.
[b] Iul. Capitol. in Anton. Pio.
[c] Aurel. Vict.

VI. Qualisnam autem esset Christianæ religionis status his temporibus, ex iis quæ scribit Iustinus philosophus, qui eodem Antonino Imp. in Vrbe claruit, possumus intelligere. Ac primùm illud, quàm longè latéque in toto terrarum orbe Christiana religio fuerit propagata, idem auctor in dialogo cum Tryphone[d] his verbis demonstrat: At qui ne vnum quidem est genus mortalium, siue barbarorum, siue Græcorum, siue etiam aliorum omnium, quocumque appellentur nomine, vel Amaxobiorum, vel Nomadum domo carentium, vel in tentoriis viuentium (scenitarum) & cum pecoribus vitam tolerantium, inter quos per nomen crucifixi Iesu, supplicationes & gratiarum actiones Patri fabricatori rerum omnium non fiant.] hæc Iustinus. His consentientia scribit Irenæus[e], qui hoc ipso etiam sæculo claruit, cùm ait: Etsi in mundo loquelæ dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis vna & eadem est. Et neque hæ quæ in Germania sunt fundatæ Ecclesiæ aliter credunt, aut aliter tradunt, neque hæ quæ in Hyberis sunt, neque hæ quæ in Celtis, neque hæ quæ in Oriente, neque hæ quæ in Aegypto, neque hæ quæ in Libya, neque hæ quæ in medio mundi sunt constitutæ: sed sicut Sol creatura Dei in vniuerso mundo vnus & idem est, sic & lumen & prædicatio veritatis vbique lucet, & illuminat omnes homines, qui volunt ad veritatis cognitionem venire. Et neque qui valdè præualent in sermone, ex his qui præsunt Ecclesiis, alia quàm hæc sunt, dicent: nemo enim super magistrum est: neque infimus in dicendo deminorabit traditionem.] hæc Irenæus, dum de vna fide vigente in omnibus Ecclesiis, & vna omnium traditione differit.

FELIX ECCLESIAE STATVS.
[d] Iustin. in dialog. cum Tryph. ex version. Langi.
[e] Iren. lib. 1. c. 3.

VII. Sed & Tertullianus[f], qui in fine sæculi huius floruit, hæc in Gentes: Si enim & hostes exertos, non tantùm vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsiq́ue Parthi, vel quantæcumque vnius tamen loci, & suorum finium gentes, quàm totius Orbis? Externi sumus, & vestra omnia impleuimus, vrbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, Palatium, Senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur? si non apud istam disciplinam magis occidi liceret, quàm occidere. Potuimus & inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes solius diuortij inuidia aduersus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum in aliquem orbis remoti sinum abrupissemus à vobis, suffudisset vtique dominationem vestram tot qualiumcumque amissio ciuium: immo etiam & ipsa destitutione puniisset: proculdubio expauisses ad solitudinem vestram, ad silentium rerum, & stuporem quemdam quasi mortuæ Vrbis quæsisses, quibus in ea imperasses.] hæc in Gentes.

[f] Tertul. in Apolog. c. 37.
CHRISTIANA RELIGIO PROPAGATA.

VIII. Idemq́ue aduersus Iudæos[g]: In quem enim, inquit, alium vniuersæ Gentes crediderunt, nisi in Christum qui iam venit? Cui enim alij Gentes crediderunt, Parthi, Medi, Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, & in colentes Pontum, & Asiam, & Pamphiliam, immorantes Ægyptum, & regionem Africæ, quæ est trans Cyrenem, Romani, & incolæ, tunc & in Hierusalem Iudæi, & Gentes ceteræ, vt iam Getulorum varietates, & Maurorum multi fines, Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diuersæ nationes, & Britannorum inaccessa loca Romanis, Christo

[g] Tertul. adu. Iud. c. 7.
CHRISTI REGNVM IN GENTES VBIQVE.

Universidad de Deusto
Biblioteca

verò subdita, & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & abditarum multarum Gentium, & prouinciarum & insularum multarum vobis ignotarum, & quæ enumerare minùs possumus? In quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit, regnat; vtpote ante quem omnium ciuitatum portæ sunt apertæ, & cui nullæ sunt clausæ; ante quem seræ ferreæ sunt comminutæ, & valuæ æreæ sunt apertæ. quamquam & ista spiritualiter sint intelligenda, quo præcordia singulorum, variis modis à diabolo obsessa, fide Christi sint reserata: attamen perspicuè sunt adimpleta, vtpote in quibus omnibus locis populus nominis Christi inhabitet.] hæc ipse.

IX. NVLLVM REGNVM SIMILE CHRISTI REGNO.

Idem verò Tertullianus pluribus monstrat, nullum hactenus fuisse regnum, nullam rempublicam, quæ vi armorum adeò dilatare suos vmquam potuerit fines, perinde ac populus Christianus fecerit, idq; absque vi armorum atque tumultu, sic dicens: Quis enim omnibus regnare potuisset, nisi Christus Dei Filius, qui omnibus in æternum Gentibus regnaturus nunciabatur? Nam si Salomon regnauit, sed in finibus Iudææ tantùm; à Bersabee vsque ad Dan, termini regni eius signantur. Si verò Babyloniis & Parthis regnauit Darius; non habuit potestatem vlteriùs vltra fines regni sui; non habuit in omnibus Gentibus potestatem. Si Ægyptiis Pharao, vel quisque ei in hereditatem regni successit; illic tantùm potitus est regni sui dominio. Si Nabuchodonosor cum suis Regulis ab India vsque Æthiopiam habuit regni sui terminos: Si Alexander Macedo numquam Asiam vniuersam & ceteras regiones, posteaquam deuicerat, tenuit: Si Germani adhuc vsque limites transgredi non sinuntur: Britanniæ intra Oceani ambitum conclusæ sunt: Maurorum Gens, & Getulorum Barbaries, à Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant: Quid de Romanis dicam, qui de legionum suarum præsidiis Imperium suum muniunt, nec trans ipsas Gentes porrigere regni sui vires possunt? Christi autem regnum & nomen vbique porrigitur, vbique creditur, ab omnibus Gentibus suprà numeratis colitur, vbique regnat, vbique adoratur.] hucusque de Ecclesiæ huius seculi fœcundissima propagatione Tertullianus post alios Ecclesiasticos tractatores: qui cùm vel aduersus hæreticos, vel Gentiles, vel Iudæos eius temporis locuti sint, à quibus facilè potuissent mendacij redargui; quæ essent omnibus explorata locutos esse, nullus poterit iure dubitare. Ceterùm quo magis res Christianorum amplioribus spatiis dilatabantur, & numerosiore populo augebantur, eo maior Gentilium in eos concitabatur inuidia & persecutio: & quantumlibet nullo alio speciali edicto (vt de Antonino certum est, id testante Tertulliano[a]) vetaretur Christiana religio, nihilominus mille circumuenti calumniis Christiani, frequenter à iudicibus extremo supplicio damnabantur. non desunt de his sub eodem Antonino Pio certa exempla, de quibus suis locis inferiùs agemus.

[a] Tertul. in Apolog. c. 5.

IESV CHRISTI ANNVS 141. | SIXTI PAP. ANNVS 10. | ANTONINI PII IMP. ANNVS 2.

IVDAEI AD ANTONINO COMPRESSI.

SEquenti anno Domini centesimo quadragesimoprimo, Antoninus Aug. secundùm vnà cum Bruttio Præsente adiit Consulatum. Quo tempore iam sublato Hadriano, qui Iudæos sæpè rebellantes compresserat, ac patrio solo multis cladibus affectos expulerat; eosdem iterum rebellantes, aliosq; populos nouarum rerum cupidos tumultuantes Antoninus per Legatos ac prouinciarum Præsides bellum agens subiecit; alios verò repressit, ac continuit in officio. De rebus gestis aduersus Iudæos (quòd perierint vetera monumenta) nulla est penitùs mentio, nisi quæ apud Iulium Capitolinũ[b], qui gesta ab Antonino breuiori summa perstrinxit, his verbis habentur scripta: Per legatos suos plurima bella gessit. Nam & Britannos per Lollium Vrbicum Legatum vicit, alio muro cæspititio, summotis barbaris, ducto. Mauros ad pacem postulandam coegit; & Germanos, & Dacos, & multas Gentes, atque Iudæos rebellantes contudit per Præsides & Legatos. In Achaia etiam atque Ægypto rebelliones repressit: Alanos molientes sæpè refrenauit.] hæc Capitolinus, vna ferme sententia multorum annorum, immo & totius Antonini Imperij res gestas inuoluens potiùs quàm explicans, tradit.

[b] Iul. Capitol. in Anton. Pio.

IESV

ANno Christi centesimo quadragesimosecundo, idem Antoninus Augustus tertium iniit Consulatum, collegamq; sibi adsciuit M. Aurelium Antoninum: de cuius Consulatu hoc ipso tertio Antonini anno Marco delato, meminit Iulius Capitolinus[a], ac primùm de obitu Faustinæ Augustæ his verbis: Tertio anno Imperij sui Faustinam vxorem perdidit, quæ à Senatu consecrata est, delatis Circensibus, atque templo & Flaminicis, & statuis aureis atque argenteis: cùm etiam ipse hoc concesserit, vt imago eius cunctis circensibus poneretur: statuam auream delatam à Senatu positam suscepit. M. Antoninum Quæstorem, Consulem, petente Senatu, creauit.] hæc ipse. Sed qua impostura impietatem ornarent, vt mendacium veritas crederetur; audi quid ad eumdem Antoninum Iustinus Christiana sit libertate locutus: Portò cur morientes apud vos Imperatores semper immortalitati consecrare dignamini, producentes quempiam qui iureiurando confirmet vidisse se è rogo ascendere in cælum atdentem Cæsarem?]

I. [a] Iul. Capitol. in Anton. Pio. FAVSTINA INTER DIVOS RECEPTA.

Quibus putandum est risibus Christianos homines his temporibus insectatos esse Gentiles, qui singulis ferè annis noua templa, noua sacerdotia, nouis quos illi fecissent diis erigere atque statuere viderent? immo potiùs tantam ipsorum insaniam commiseratos esse. Iam superiori anno Hadrianum Principem, hoc verò feminam coniugem Imperatoris, quos nouissent omnes, inter deos cernebant esse relatos, & perinde ac diis templa & sacrificia instituta. Portò hæc ipsorum deliria Christianæ religionis propagationi mirum in modum conducebant. Qui enim nobilioris essent ingenij, & cultus veri numinis amatores, istæc spectantes ac præ oculis semper habentes, abiectam nimis ac humi reptantem esse Gentium Theologiam cognoscebant; quippe quæ mortales, arbitrio Senatus & Principis, soleret habere deos. Hæc quidem, Christianis præsertim inculcantibus, Gentiles qui animæquiores essent, perspicuè intelligentes, Christianam religionem, quam signis atque virtutibus toto Orbe viderent effulgere, contemplati, admirati, ac perserutati cùm essent; eidem dedisse nomina, & toto animo amplexatos esse; magnamq; ex his rebus nostris esse factam accessionem, nemo iure poterit dubitare. Cùm econtrà ipse Antoninus Augustus, cùm dilabentes ad externum ac planè contrarium religionis cultum sentiret homines, quo reliquos Principis exemplo in officio contineret, diis assiduè sacrificabat; nec (quod tradit Capitolinus[b]) vllum sacrificium per vicarium fecit, nisi cùm æger fuit.

II. INCREMENTVM CHRISTIANAE RELIGIONIS VNDE.

[b] Idem Capit. vbi suprà.

Hoc eodem anno Sixtus Papa, cùm sedisset annos decem, vno minus mense & viginti duobus diebus, octauo Idus Aprilis martyrio coronatur. Tam Græci, vt Eusebius & alij eum secuti; quàm Latini, vt liber de Romanis Pontificibus, consentiunt de Sixto, quòd sederit annos decem: quamobrem habita temporis ratione, quo desiit qui eum præcessit Alexander, & dierum quibus sedes vacasse ponitur, insuper & natalis diei Sixti martyrij, vt in tabulis Ecclesiasticis legitur; hoc ipso anno, eaq; die Sixtum desiisse, opus est dicere. Cui de Sixto chronographiæ haud longè dissonant indices Vaticani atque Cresconij: nisi quòd in quibusdam impletum decennium, tribus additis mensibus, Sixti sedi tribuitur. Qui secuti sunt Eusebium, vnum ex Romanis Pontificibus prætermittentem, nempe Clerum, sub Hadriano Sixti obitum ponunt: sed æquè falli eos putamus, qui in annis Romanorum Pontificum addititios nec sibi constantes in libro de Romanis Pontificibus positos secuti sunt Consules.

III. SIXTI PAPAE MARTYRIVM.

Leguntur titulo Sixti Papæ epistolæ duæ: sed quòd in altera ipsarum Sixtus Vniuersalis Apostolicæ Ecclesiæ Episcopus inscriptus habeatur, miramur adeò offendisse Nouatores; perinde ac si fuerit humanum inuentum, vt Petrus, & qui ei in sede succedunt, & in Petro totius ouilis Dominici curam à Domino susceperunt, Vniuersalis Ecclesiæ inscribantur Episcopi. Portò eiusmodi titulus, vt scilicet vniuersalis Ecclesiæ dicatur Episcopus, idemq; & Pontifex Maximus, qui in sede Petri succedit Romanæ Ecclesiæ Antistes, non recèns est in Ecclesiam introductus, sed antiquitus vsitatus: quod parum est vt ex Sixti epistola, quæ ab eis ducitur in controuersiam, demonstremus; quan-

IV. ROM. PONTIFICIS ANTIQVVS TITVLVS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quandoquidem & qui aliquando recta sentiens, sed à fide Catholica refuga, in ipsam Romanam Ecclesiam insaniens, eam dente canino dilacerat Tertullianus [a], recitans & impugnans Victoris Romani Pontificis edicti verba, ait: Audio etiam edictum propositum, & quidem peremptorium: PONTIFEX scilicet MAXIMVS, EPISCOPVS EPISCOPORVM (*erat hæc inscriptio decreti*) dicit: Ego & mœchis & fornicationis delicta pœnitentia functis dimitto.] Verùm nonnisi secundùm veterem nomenclaturam ea posita à Victore, vel (si velimus esse verba Tertulliani) secundùm vsitatam verborum consuetudinem ab ipso dicta & inculcata, nemo in dubium iure poterit reuocare. Sed de his aliàs.

[a] Tertul. lib. de pudic. c. 1.

V. SIXTO PAPÆ LIBER FALSO ADSCRIPTVS.

Quod item ad scripta Sixti Romani Pontificis spectat; non prætermittendum, à Ruffino presbytero Aquileiensi tentatum, vt Sixti philosophi Pythagorici commentarium, in Latinum à se translatum, nomine Sixti papæ & martyris vulgaret; licet prioris ne vel posterioris Sixti itidem martyris nomine illum ediderit librum, non constet. Detexit sanctus Hieronymus [b] impostaram, scribens ſq; ad Ctesiphontem, ait: Illam autem temeritatem, immo insaniam quis digne poterit explicare sermone, quòd librum Sixti Pythagorei, hominis absque Christo, atque Ethnici, immutato nomine, Sixti martyris, & Romanæ Ecclesiæ Episcopi, prænotauit? in quo, iuxta dogma Pythagoricorum, qui hominem exæquant Deo, & de eius dicunt esse substantia, multa de perfectione dicuntur: vt, qui volumen philosophi nesciunt, sub martyris nomine bibant de aureo calice Babylonis. Denique in ipso volumine nulla Prophetarum, nulla Patriarcharum, nulla Apostolorum, nulla fit Christi mentio; vt Episcopum & martyrem sine fide Christi fuisse contendat.] hæc Hieronymus, qui aliàs ea de causa in eumdem exclamans ait [c]: Miserabilis Grunnius, qui ad calumniandos sanctos viros aperuit os suum, linguamque suam docuit mendacium, Sixti Pythagorei hominis Gentilissimi vnum librum interpretatus est in Latinum, diuisitque in duo volumina, & sub nomine sancti Sixti vrbis Romæ Episcopi ausus est edere, in quibus nulla Christi, nulla Spiritus sancti, nulla Dei Patris, nulla Patriarcharum, Prophetarum, & Apostolorum fit mentio: & hunc librum, solita temeritate & insania, Anulum nominauit: qui per multas prouincias legitur, & maximè ab his qui ἀπάθειαν & impeccantiam prædicant.] Inuehitur rursum [d] in eumdem eadem ex causa alibi.

[b] Hieron. aduers. Pelag.
[c] Hieron. in Hieremi. c. 22.
[d] Hier. in Ezechiel. c. 18.

VI. [e] Lib. de Rom. Pont. in Sixto. [f] Num. 4.

Legitur eiusdem Sixti Papæ [e] decretum, ne sacra vasa ab aliis quàm à sacris ministris tangerentur. Si enim in iis quæ futurorum erant vmbra, tanta Dei monitu inerat obseruantia, vt sacra vasa filiis [f] Caath nonnisi tecta portare liceret: quomodo non ea sanctissima haberentur, & religiosiori essent cultu seruanda, quibus sacrificium omnium præstantissimum exhiberetur? sed de sacris vasis alibi pluribus. Rursus de rebus à Sixto decretis: Hic insuper (habet liber de Romanis Pontificibus) constituit, vt quicumque Episcopus euocatus fuerit ad sedem Romanam Apostolicam, rediens ad parochiam suam, non suscipiatur nisi cum Formatis salutationis ad plebem à sede Apostolica. Eiusmodi quidem commercio Formatarum vnius Ecclesiæ Catholicæ seruari, ac proinde probari solitam vnitatem, tradit Optatus Mileuitanus [g], qui texens catalogum Romanorum Pontificum à Petro vsque ad Siricium, de eo ait: Cum quo nobis totus Orbis commercio Formatarum in vna communionis societate concordat.] & Augustinus de his ad Eleusium & socios [h]: Hic primò asserere, inquit, conatus est, vbique terrarum esse communionem suam. Quærebam vtrum epistolas communicatorias, quas Formatas dicimus, possent, quo vellent, dare: & affirmabam, quòd manifestum erat omnibus, hoc modo illam facillimè terminari posse quæstionem.] hæc Augustinus. Antiquissimus itaque fuit eius rei vsus, vt per communicatorias litteras Romani Pontificis, vnitas Ecclesiæ monstraretur: in Concilio enim Nicæno [i] forma quædam eiusmodi litterarum, ne fraus irreperet, est instituta, non autem recens res ipsa est introducta.

SIXTI DECRETVM DE FORMATIS.
[g] Optat. lib. 2. contra Parm.
[h] Augustin. epist. 163.
[i] Nicæn. Conc. cap. 18.

VII. LITTERARVM ECCLESIASTICARVM DIVERSA GENERA.

Quæ autem dicebantur Formatæ, seu communicatoriæ litteræ, eædem (vt auctor est Atticus [k]) Canonicæ epistolæ appellabantur. Quinetiam Theophilus Episcopus Alexandrinus in epistola prima Paschali in fine, quas dicimus Communicatorias, easdem & Pacificas nominatas esse demonstrat: quas etiam idem auctor in tertia Paschali epistola in fine appellat Ecclesiasticas: in Concilio autem Chalcedonensi [l] nuncupatæ reperiuntur Pacificæ, solitas quoque Pacificas à recèns ordinato Episcopo ad collegas dari,

[k] Tom. 2. Can. post Concilium Chalcedon
[l] Concil. Chal. c. 11.

A dari, tradit Theodorus in Photij Nomocanone [a]. Concedebantur etiam Pacificæ, nempe Communicatoriæ, pauperibus peregrinantibus, quibus eorum fides Catholica probaretur. Diuersas autem ab iis fuisse litteras commendatitias ab Episcopis dari solitas, canon idem Chalcedonensis Concilij admonet: ait enim, commendatitias litteras dari solitas tantùm iis qui essent in Ecclesia opere clariores: & ab Episcopis dari solitas suis clericis peregrinantibus, aliis canon eiusdem quoque [b] Concilij docet, sed aliter legit Theodorus. Dabantur etiam litteræ commendatitiæ personis quæ potuissent esse suspectæ, ne quid de illis dubitaretur: de quibus & Paulus meminit ad Corinthios, cùm ait [c]: Numquid egemus, sicut quidam, commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis.] Qui enim commendatitiis litteris peregrinabantur, quocumque pergerent, apud Christianos erant illæ pro viatico. de quo Lucianus in Peregrino: Suscepta fecunda peregrinatione egreditur vagaturus, satis sibi viatici in Christianis repositum esse
B existimans.] his similia erant apud Gentiles Diplomata, quorum meminit Plinius [d] Iunior scribens ad Traianum, quæ postea Tractoriæ sunt appellatæ: est titulus de Tractoriis & [e] Statuis. Extat hactenus earumdem forma [f] litterarum, quæ ab Imperatore dabantur. erant & aliæ eiusdem nominis ab Episcopis dari solitæ, de quibus dicemus inferiùs. Sed quòd semel occasione Formatarum, de Ecclesiasticis litteris agere cœpimus, de aliis quoque eiusdem generis dicere non prætermittamus.

[a] Conc. Chalc. c. 11.
[b] Idem c. 13.
[c] 2. Cor. 3.
[d] Plin. lib. 10. epist. 121. 122.
[e] Lib. 2. c. 6. Cod. Theod.
[f] In Lexic. Iur. verb. tractor. & apud Cuiac. tit. de tract.

VIII. DE LITTERIS DIMISSORIIS ET ALIIS.

Erant & Dimissoriæ litteræ, quas ibidem Theodorus illas esse tradit, cùm clericus demonstratur voluntate sibi prælati Antistitis esse profectus: sine his enim non licebat extra diœcesim peregrinari. his quoque indigebant Episcopi, qui profecturi essent ad Co-
C mitatum. Erant insuper litteræ, quæ dicebantur Memoriales, seu Commonitoriæ, quibus legati, quid in suscepta legatione deberent agere, per singula admonebantur. extant de his complura exempla, quæ suis locis ponentur inferiùs. Erant etiam & litteræ dictæ Synodicæ, quæ ad diuersos dabantur à Synodis. Si verò scriptæ essent ad omnes Christi fideles, siue à Synodo, vel à summo Pontifice, vel aliis alia darentur occasione, dicebantur Encyclicæ, hoc est, Circulares. Rursum verò eædem epistolæ dicebantur Catholicæ, non ea ratione quòd fidem Catholicam continerent, sed quòd ad vniuersam Ecclesiam datæ essent. hinc Apollonius apud Eusebium [g] hæc de Themisonte: Audebat, Apostolum imitando, Catholicam ad omnes Ecclesias epistolam contexere.] Insuper de Dionysio Corinthiorum Episcopo tradit Eusebius, Catholicas ad Ecclesias scripsisse epistolas.

[g] Euseb. lib. 5. cap. 17.

IX. DE LITTERIS DECRETALIBVS ET ALIIS.

Decretales verò dicebantur Romanorum Pontificum epistolæ, quibus vel ad diuerso-
D rum consultationes respondere solerent, vel cùm quid seruandum vitandúmve esset, ediceret. De quibus Gelasius [h]: Decretales epistolas, quas beatissimi Papæ diuersis temporibus ab vrbe Romana pro diuersorum Patrum consultatione (*sic legendum, non* consolatione) dederunt, venerabiliter recipiendas.] Pastorales verò, quæ pro institutione darentur; quales sunt illæ, quæ ad diuersas Ecclesias à S. Ignatio scriptæ habentur. Erat quoque olim tempore persecutionis Ecclesiæ genus litterarum, quæ dicebantur Confessoriæ, quæ à Christianis, qui pro Christi nomine detinerentur in carcere, pro commendatione lapsorum ad Episcopos dari solebant. erat frequens harum vsus tempore persecutionis, vt ex multis S. Cypriani litteris constat: est earumdem mentio in Concilio [i] Eli-
E beritano & Arelatensi primo [k]. Quæ autem pro redemptione captiuorum ab Episcopis dari consueuerant, litteræ Captiuorum appellantur in Concilio Lugdunensi [l].

[h] Gelas. in Concil. Rom. c. de lib. authent.
[i] Conc. Eliberitan c. 25.
[k] Conc. Arelat. 1. c. 9.
[l] Conc. Lugd. 2. c. 2.
[m] Optat. contra Parmen. lib. 1.

X. LITTERÆ BREVES.

Insuper quoque habentur litteræ dictæ Apostolicæ, quæ Apostolica auctoritate à Romanis Episcopis dari consueuerunt, quarum diuersa sunt genera: frequentiores illæ quæ Breues dicuntur. sed ea vox penes antiquos diuersæ reperitur esse significationis: nam apud Optatum [m] Mileuitanum, Breuis dicitur charta illa, in qua conscripta essent bona Ecclesiastica, quam nos vsitatiùs dicere solemus Inuentarium, alio nomine idē Optatus vocat Commemoratorium. eamdē vocem in eumdē sensum vsurpat S. Augustinus contra Cresconium [n], & Gregorius Papa [o], sed & Cassiodorus pro regiis iussionibus. nā Theodoricus [p] ad Gemellum scribens, ait: Admonitio nostra non deerit, vt instructior reddaris: dum infrascriptis Breuibus definita susceperis.] Verùm apud Lampridium [q] eadem vox pro matricula, seu catalogo, in quo nomina scriberentur, accipitur, sicut & in Codice Iustinianeo [r], & citatis aliis locis superiùs. Quæ verò sede vacante à clero scribi solerent epistolæ, eædem Clericæ litteræ dicebantur: sic enim eas nominat Cyprianus [s].

[n] Aug. contra Cresc. lib. 3. c. 29.
[o] Gregor. lib. 6. epist. 201.
[p] Cassiod. li. 4. epist. 21.
[q] Lamprid. in Alexand.
[r] l. inter charitulas. de comm. fisci debitor. c. lib. 10.
[s] Cypr. epist. 4. edit. Pamel.

Nume-

Universidad de Deusto
Biblioteca

XI. LITTERAE TRACTORIAE.

Numeranda quoque inter Ecclesiasticas litteras epistola quæ Tractoria à S. Augustino sæpius nominatur. Scribens enim ad Victorinum [a], illam Tractoriam nominat epistolam; qua Episcopi vocarentur ad Synodum. & cùm alibi [b] sic inquit: A Primate suo per Tractoriam sunt vocati.] sic dictæ (vt puto) quòd vocatis his litteris causa publica Episcopis, quocùmque irent, viaticum præstaretur, exemplo earum quæ ab Imperatoribus concedi solerent. Sed diuersa plane erat epistola Tractoria à Tractatoria, qua, quid de aliqua re gestum esset, Episcopi alios redderent certiores. meminit eiusdem generis litterarum idem etiam Augustinus [c]. Quæ autem à Catholicis Episcopis ad hæreticos, vel schismaticos, aut etiam Paganos litteræ scriberentur, quòd in eis nulla liceret communionis symbola, vt pacis, salutis, & benedictionis apponere, Priuatas epistolas dici solitas, idem sanctus Augustinus, scribens ad Glorium [d] & alios Episcopos Donatistas, affirmat, cùm hæc ait: Vnde factum est, vt etiam ad nonnullos Donatistarum primarios scriberemus, non communicatorias litteras, quas iam olim propter suam peruersitatem ab vnitate Catholica, quæ toto Orbe diffusa est, non accipiunt; sed priuatas, qualibus nobis vti etiam ad Paganos licet.] Porrò non sic dicebantur priuatæ, quasi publicæ illæ non essent, quas ita scribebat Augustinus ad Donatistas, vt publicæ illis forent, & ab omnibus legerentur; sed quòd carerent publicæ communionis titulo, aliisque publicis notis, quæ communicatoriis litteris præfigi solerent. Sed & ne id de Ecclesiasticis litteris prætermittamus: Solitos quoque Episcopos suas, quas publicè darent, litteras annulo signatorio communire, cùm Augustinus in superiùs citata epistola ad Victorinum [e] in fine indicat, tum in Concilio Aurelianensi [f] habetur expressum. Addimus ad hæc etiam: Consueuisse eos scribere litteras in tabellis eburneis, vel in chartis, rarò verò, nec nisi chartæ inopia, in membranis, argumento sunt quæ idem Augustinus habet, scribens ad Romanianum [g]. At de litteris Ecclesiasticis hactenus. iam ad ceteras à Sixto res gestas redeamus.

[a] August. epist. 217.
[b] August. in lib. cont. Donatist. post collat. c. 24.
[c] Idem in Psal. 36. conc. 2.
[d] Idem ep. 162.
[e] Idem ep. 217.
[f] Conc. Aurel. 1. in præf. Clodonei.
[g] Aug. epist. 113.

XII. RELIQVA DE SIXTO.

Habet hæc idem qui suprà liber de Romanis Pontificibus: Constituit vt Missarum actionem sacerdote incipiente, populus hymnum detantaret: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, &c.] quæ enim fuisse in vsu etiam temporibus Apostolorum, testimonio Constitutionum Clementis [b] demonstrantur, à Sixto, vt sanctiùs ab vnoquoque custodirentur, litteris sunt Apostolica auctoritate firmata. Sed subdit: Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros vndecim, diaconos tres, Episcopos per diuersa loca quatuor.] ex his vnus fuit sanctus Peregrinus, Episcopus creatus Antisiodorensis: de eo enim hæc in antiquis Ecclesiasticis tabulis scripta [i] habentur: Antisiodori passio sancti Peregrini Episcopi; qui à B. Sixto Papa in Gallias cum aliis clericis missus, Euangelicæ prædicationis munere impleto, capitali sententia damnatus, coronam meruit sempiternam.] Mortuus demum Sixtus (vt dictum est) octauo Idus Aprilis, iuxta corpus B. Petri sepultus est in Vaticano: cessauitque Episcopatus eius dies duos.

[b] Clem. Const. lib. 8. c. 16.
[i] Mart. Rom. die 16. Maij.

TELESPHORVS PAPA.

XIII. In cuius locum suffectus est Telesphorus, natione Græcus, ex Anachoreta. hæc in eodem libro de Romanis Pontificibus scripta habentur.

Hoc eodem anno tertio Antonini Imperatoris (inquit Eusebius [k]) Iustinus philosophus librum pro nostra religione conscriptum Antonino tradidit.] Cassiodorus autem id sequenti anno factum esse, in Chronico profitetur. Verùm de tempore, quo illum composuerit, non magis quàm ipsi Iustino credendum esse, omnes facilè assentiuntur. Porrò ipse in eadem Apologia hæc de annis Christi habet [l]: Ante annos centum quinquaginta nos asseuerare Christum sub Cyrenio natum esse: docuisse autem, quæ docuit, posteriùs sub Pontio Pilato.] hæc cùm scribat Iustinus, nonnisi post annos octo eum scripsisse librum oportuit. Certè quidem cùm in ea Apologia doctrinam Marcionis hæresiarchæ vulgatam dicat; constetq; nonnisi Antonini tempore eum docere cœpisse (vt suo loco dicemus) planè perspicuè constat, Iustinum serius elaborasse illam ad Antoninum Apologiam. Præterea si (quod omnes affirmant) haud longè post acceptam Iustini Apologiam Antoninus pro Christianis rescripsit: cùm illud constet ex eius inscriptione datum esse rescriptum anno decimoquinto sui Imperij; nam Tribunitia potestas iuxta numerum annorum Imperij multiplicari solita, quindecies in eo numerata habetur: necesse est dicere, illa prope tempora Iustinum suam, quam diximus, ad Antoninum dedisse Apologiam, de qua suo loco dicemus.

[k] Euseb. in Chron. CORRIGITVR EVSEBIVS ET CASSIODORVS.
[l] Iust. orat. ad Ant. conversion. Lang.

IVSTINVS QVANDO SCRIPSIT APOLOG.

XIV. Cetcrùm quod ad res Christianorum pertinet: etsi certum exploratumque sit, nullum

A lum aduersus eos ab Imperatore esse promulgatum edictum; tamen vel inuidia magistratuum, quòd Christianam religionem mirificè propagatam viderent, in diesque maioribus accessionibus crescere ac dilatari; vel calumnijs contradicentium nonnihil esse vexatam, tum cædes Sixti Papæ, & aliorum, qui Romæ, eodem Antonino imperante, sunt passi; tum quæ de iisdem temporibus ab eodem Iustino sunt memoriæ prodita, certam exploratamq; fidem faciunt. Sed de his anno sequenti. IVSTVS PHILOSOPHVS SCRIBIT.

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.

ANNVS 143. ANNVS 2. ANNVS 4.

B ANno Domini centesimo quadragesimotertio, Priscino & Seuero Coss. cùm Antoninus in Imperio ageret annum quartum, Cornelius Episcopus Antiochenus vita functus, successorem habuit Heronem eius nominis secundũ, qui sedit annos XXVij. hæc ex Eusebij Chronico. Inter hæc autem cùm Pio Imperatori, qui ab omnibus indulgentissimus ac clementissimus prædicatur, nequaquá (vt alij fecerant, & ipse olim Proconsul in Asia) in Christianos gladio agendum videretur, rato nimirum sua æstimatione indignum, in insontes sæuire: tamen quo auitæ superstitioni paulatim deficienti prospectum foret, quòd intelligeret occasione Sibyllinorum carminum, & aliorum Gentilium vatum ac Prophetarum, qui multa de Christo prædixisse visi essent, complures à patria superstitione deficere, & ad religionem Christianam confluere; eiusmodi librorum lectionem penitùs veruit, apposita pœna mortis. De quo quidem edicto, nonnisi odio hostis humani generis promulgato, Iustinus Christianus philosophus [a], apud eumdem C Imperatorem scriptis agens, grauiter conqueritur, dicens: Opera autem & instinctu malorum dæmonum, mortis supplicium aduersus librorum Hydaspis, aut Sibyllæ, aut Prophetarum lectores constitutum est: vt per timorem homines ab illis, quo minus scripta ea legentes rerum bonarum notitiam percipiant, sed in seruitute eorum retineantur, absterreretur. quod certè quidem efficere, & ad finem suum perducere nequiuerunt. Non enim absque timore tantùm huiusmodi scripta legimus: verùm vobis ad inspiciendum quæ in eis traduntur (vt videtis) offerimus, grata acceptaque omnibus fore fcientes. Atque hoc etiam si paucis persuaserimus, maximum tamen inde feremus lucrum: nam vt boni agricolæ amplam à Domino capiemus mercedem.] hæc Iustinus constanti animo ab eo legenda conscripsit.

[a] Iustin. in Apol. leg. ad Ant. Pium conversion. Lang.

D Insuper & magna animi constantia ad Gentiles cohortatoriam scribens orationem, cùm pluribus ad eos persuadendos vtatur argumentis, carmina Sibyllina ex certis illorum scriptis accepta, quibus tum idolorum inanis superstitio, tum verus Christianæ religionis cultus apertè demonstraretur (quod dixit) iisdem Gentilibus aperta luce inspicienda proposuit. Extat adhuc eo titulo conscripta oratio, in qua inter alia hæc de Christiana disciplina antiquæ Sibyllæ carmina reseruit:

IVSTINI CONSTANTIA PRO RELIGIONE SVSCEPTA.

Felices oras animæ telluris habebunt,
Laude Deum priùs ingentem, quàm corpora curent,
Insigni quæ confisæ pietate beabunt:
E *Cunctaq; despicient templorum tecta, negantes*
Aras, surdorum nihili monumenta deorum,
Cædibus & spurco pecudum polluta cruore:
Vnùsque Dei sacris pia turba litabit.]

hæc & pleraque alia ex eorum Sibylla Iustinus: qui & ad conuincendam deorum cultus superstitionem, hæc eadem oratione conscripsit de his quæ haud diu antè accidissent: Consulente enim quodam (sicut vos ipsi narratis) oraculum vestrum, quinam vmquam extiterint verè pij & religiosi homines; tale responsum id edidisse dicitis:

Solus Chaldæus sapit, & Iudæus apella.
Per seipsum genitum Regemq; Deumq; colentes.]

per Chaldæos intelligens omnes, qui ex semine Abrahæ Chaldæi hominis descenderunt, ac proinde non Iudæos tantum, sed Christianos, quippe cùm ille ab Apostolo dictus sit Pater credentium [b].

[b] Rom. 4. 11.

At quod ad ipsos Gentiles pertinet, non tantùm quod dictum est) suis ipsorum pra-

Universidad de Deusto
Biblioteca

GENTILES SVIS IPSORVM SCRIPTIS ADMONITI.

prophetici libris ad Christianam religionem sectandam fidem impellebantur; sed vt ab A
auita superstitione recederent, ac penitus abhorrerent, quæ de diis ac deorum oraculis
ab eo qui inter Latinos eruditionis principem locum tenere videretur, vehementer ad-
monebantur. Erant hi Ciceronis commentarij de Diuinatione, atque de Natura deo-
[a] Arnob aduer. Gentes. lib. 3. rum, de quibus hæc Arnobius[a]: Ante omnes Tullius Romani disertissimus generis, nul-
lam veritus impietatis inuidiam ingenuè, constanter, & liberè quid super tali opinatione
sentiret, pietate cum maiore monstrauit: à quo si res sumere iudicij veritate conscriptas,
non verborum luculentias pergeretis; perorata esset hæc causa, nec secundas (vt dicitur)
actiones nobis ab infantibus postularet. Sed quid aucupia verborum, splendoremq; ser-
monis peti ab hoc dicam, cùm sciam esse non paucos, qui auersentur & fugiant libros de
hoc eius, nec in aurem velint admittere lectionem opinionum suarum præsumpta vin-
centem? cumque alios audiam mussitare indignanter, & dicere oportere statui per Sena- B
tum, vt aboleantur hæc scripta, quibus Christiana religio comprobetur, & vetustatis op-
primatur auctoritas? Quinimmo si fiditis exploratum vos dicere quicquam de diis ve-
stris, erroris conuincite Ciceronem temerarta & impia dictare; refellitote, redarguite,
reprobate. Nam intercipere scripta, & publicatam velle submergere lectionem, non est
deos defendere, sed veritatis testificationem timere.] Hucusque Arnobius. Admiratione
quidem digna res est, cur horum lectionem, sicut & aliorum, hi quibus curæ hæc erant,
& auctoritate pollerent, non omnino proscripserint, cùm à nemine excellentiùs, quàm
ab eodem auctore, Gentilitia superstitio falsitatis posse redargui videretur. Sed ipsis inui-
tis, voluit Deus, vt tam aperta testimonia, vanitatem deorum testantia, semper essent
vbique loquentia; quò inolita superstitio, non modò nostrorum scriptis, verum etiam
suorum olim editis commentariis, radicitus conuelli posset. C

IV. CALVMNIAE IN CHRISTIANOS. Sed qui Christianis infensi erant Gentiles homines, quo minùs ratione valerent, eo
vehementiùs aduersus eos calumnijs nisi sunt agere: nam quæcumque erant Gnostico-
rum portenta, vel aliorum hæreticorum turpitudines, omnia Christianis omnibus ad-
scribebant, nimirum infames illos conuentus, infanticidia, humanarum carnium esum,
lucernarum euersiones, promiscuos concubitus, alia{que} abominanda atque nefanda:
quarum quidem rerum rumor vsque adeò increbuerat, totaque Vrbe & Orbe fama dis-
sipata erat, vt satis esse putarent iudices ipsum dumtaxat nomen ad supplicium, si, quòd
Christianus quis esset, tantummodo accusaretur. Hæc omnia ita se iis sub Antonino tem-
poribus habuisse, Iustinus philosophus in ea, quam ad ipsum Imperatorem scripsit, Apo-
logia, de his omnibus conquestus, firmiter asseuerat, vbi præclara est hæc in iudices per-
peram iudicantes inuectiua: Non legitimo examine iudicia exercetis, sed affectu præter D
rationem in transuersum acti, & malignorum geniorum flagris quasi furijs incitati, causa
non iudicata, supplicia infertis nihil pensi habentes.] Quinam his temporibus publico-
rum iudiciorum subselliis insidebant Iurisperiti, quorum opera Antoninus vtebatur, re-
[b] Iul. Capitol. in Antonino. censet Iulius Capitolinus[b], nimirum Vindium Verum, Saluium Valentem, Volusium
Metianum, Vlpium Marcellum, & Iabolenum. Quomodo verò tandem ob iniqua iu-
dicia compulsus sit Iustinus de his conqueri apud Imperatorem, & in Senatu declama-
re, suo loco dicemus.

IESV CHRISTI ANNVS 144. TELESPHORI PAP. ANNVS 3. ANTONINI PII IMP. ANNVS 5. E

MARCVS IVNIOR EPISCOPVS ALEXANDRINVS

QVi sequitur annus Christi quadragesimusquartus supra centesimum, Consules ha-
buit Ruffinum & Quadratum: quo Eusebius in Chronico tradit, Marcum, eius
nominis secundum, esse suffectum in sedem Alexandrinam Eumeni, sedisseq; annos de-
cem: sed cùm vsque ad successorem, quem ponit anno duodecimo Antonini, nonnisi
septem anni numerentur; mendum in notam numeri irrepsisse oportuit.

IESV

CHristi anno centesimo quadragesimoquinto, Torquato & Attico Herode Coss. I.
nouum monstrum apparuit, Valentinus hæresiarcha, vt Eusebius tradit in Chro- DE VALENTINO HAERESIARCHA.
nico: cum namque sub Antonino Pio prodiisse, Tertullianus[a] & æquè omnes affir- [a] Tertull. de præscript. c. 30
mant, nimirum Irenæus[b], Theodoretus[c], & alij. Tradit idem[d] Tertullianus, hunc [b] Iren. lib. 2. c. 4.
fuisse philosophum secta Platonicum. Quomodo autem sit lapsus in hæresim, idem [c] Theodor. lib. 1 hæretic. fabul.
B genio poterat & eloquio: sed alium ex martyrij prærogatiua loci poritum indignatus, [d] Tertull. de præscrip. c. 30.
de Ecclesia authenticæ regulæ abrupit (vt solent animi pro prioratu exciti, præsum- [e] Tertull. contra Valent. c. 4.
ptione vltionis accendi) ad expugnandam conuersus veritatem, & cuiusdam veteris [f] Epiphan. hæres. 31.
opinionis semini actu colubroso viam deliniauit. Jhęc Tertullianus fuisse autem natio-
ne Ægyptium, patria Phœbonitem, quæ est ciuitas maritima; calluisse Græcas litteras,
imitatumque esse Hesiodum de Theogonia triginta deorum, Epiphanius[f] tradit; ad-
ditque hæc de prædicatione ipsius, in Ægypto prædicasse Catholicam fidem, item-
que in Ecclesia Romana; sed eumdem in Cyprum venientem, passum esse fidei naufra-
gium. De eo autem, quòd primo Romæ Catholicam doctrinam secutus fuerit, etiam
Tertullianus[g] affirmat. [g] Tertull. de præscript. c. 30

Hic igitur sicut ab Hesiodi Theogonia triginta deos, ita à Platone mutuatus est II.
C Ideas: hæcque simul miscens cum Euangelio Ioannis, quo tantum vtebatur; mon- MONSTRA VALENTINI DEFORMIA.
strum horrendum conflauit, tricipiti Cerbero longè deformius. Triginta enim deos
cùm fingat, quos Sæcula nominat, eorum quindecim masculos, ac totidem nume-
rat feminas, eorumdemque permixtione alios generari; ex iis Saluatorem omnium,
veluti Pandoram Hesiodi, ex omnium vult deorum munere esse perfectum. Vnde egre-
giè Tertullianus[h]: Igitur ex ære collatitio (quod aiunt) in honorem & gloriam Patris, [h] Tertull. adu. Valent. cap. 12.
pulcherrimum Pleromatis sidus fructumque perfectum compingunt, Iesum: eum
cognominant Soterem, Christum, & Sermonem, de patruitis: & omnia iam, vt ex om-
nium defloratione constructum, Graculum Æsopi, Pandoram Hesiodi, Accij Patri-
nam, Nestoris Cocetum, Miscellaneam Ptolemæi. Quàm propius fuit de Arricis hi-
storiis, Pancarpiam vocari à tam otiosis auctoribus nominum.] hæc Tertullianus.
D Porrò triginta Æonum, hoc est, Sæculorum Valentini nomina, captu difficilia, simul
posita & interpretata, atque magno labore distincta ac figurata ab erudito viro Pamelio
apud Tertullianum habes; quem consulas, vt prodigiosa hæreticorum deliria cernens
obstupescas. de quibus & Epiphanius[i]: Si comparans (inquit) his, quæ apud Hesio- [i] Epiphan. hæres. 31.
dum & Stesichorum & alios Græcos poetas sunt, apponat: inueniet sanè ex compara-
tione, quòd eadem sint, & nihil aliud: & ex eo cognoscet, quòd nihil aliud admiran-
dum, quàm confictam Græcorum poeticam fabulosi Gentium erroris ac doctrinæ ex-
pressit, nulla mutatione facta, quàm adulteratæ apud ipsos barbaricæ nominum effictio-
nis.] vnde & meritò ait Tertullianus[k]: Ouidius Metamorphoseis suas deleuisset, si [k] Tertull. adu. Valent. 12
hodie maiorem cognouisset.]

Quod autem ad Valentini cetera dogmata & mores pertinet: docuit impiè, D. Ie- III.
E sum Christum sic natum de Virgine, vt ex ea nihil acceperit, sed per ipsam velut per ca- [l] Tertull. adu. Valent. c. 27. & lib. de carne Christi. CETERA VALENTINI IMPIA DOGMATA.
nalem tranfierit, carnemque e cælo secum deuexerit[l]. Negauit & resurrectionem
eiusdem carnis; sed aliud esse ex alio corpus componendum; immo nec omnium esse
resurrectionem. Tria enim constituit genera hominum, Carnale, Animale, & Spiritua-
le, cuius generis se suosque esse dicebat. Spiritualibus aiebat non esse necessarias opera-
tiones, sed Psychicis, hoc est, Animalibus hominibus; horumque, vt Spirituales effici
possent, debere esse abstinentiam atque martyria, & alia huiusmodi, quibus se iam es- [m] Tertull. adu. Valent. c. 29 & 30. ADVERSANTES MARTYRIO VALENTINIANI.
se solutos asserebant, quòd iam perfecti euasissent.] hæc pluribus Tertullianus[m]: qui &
in Scorpiaco aduersus Valentinianos, martyrium subeundum esse negantes, plura quip-
pe qui experimento nouisset, horum sermonibus magnam credentibus inferri solitam
esse iacturam, cùm Christianos persecutio vrgeret. nam ait inter alia: Hoc apud Chri-
stianos persecutio est. Cùm igitur fides æstuat, & Ecclesia exuritur, de figura rubi, tunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gnostici erumpunt, tunc Valentiniani proserpunt, tunc omnes martyriorum refragatores ebulliunt, callentes & ipsi offendere, figere, occidere.] & paulo pòst, quibus niterentur verbis, subdit, quòd quererentur pati innocentes, malè tractari sectam nemini molestam, perireque homines sine causa. Addunt insuper (inquit) vanitatem esse atque dementiam, pro Deo mori.] hæcque inculcare: Semel Christus nobis obiit, semel occisus est, ne occideremur. Si vicem repetit; num & ille salutem de mea nece expectat? An Deus hominum sanguinem flagitat? maximè si taurorum & hircorum recusat? certè peccatoris pœnitentiam mauult, quàm mortem.] hæc & alia plura id genus ab iis iactari solita, tradit Tertullianus [a]. Magna profectò hæc erat tentatio in Ecclesia: quamobrem idem auctor librum illum aduersus Gnosticos, quo nomine etiam Valentiniani dici voluerunt, De bono martyrij, inscribi voluit.

[a] Tertull. in Scrop. c. 1.

IV. ALIAE VALENTINI DEMENTIAE.

Ad hæc insuper, tertium genus dicebant hominum, quos Carnales appellabant, horumque esse deteriorem conditionem: nimirum, quòd licet bonis niterentur operibus, nullatenus tamen consequi possent salutem. Rursum Valentiniani se ipsos saluandos anima & corpore. Animales verò per bona opera, sed tantùm animæ, porrò animas Angelis nuptui tradendas esse fabulabantur. Quales autem fuerint horum mores, qui se nullis bonis operibus teneri obligatos dicerent, facilè quisque poterit existimare. Cumque iidem collegio Gnosticorum fuerint associati; quales fuerint ipsorum turpitudines, iam semel dixisse sufficiat sed satis modò putamus hîc breuiter recitare, quæ S. Irenæus [b] de iis narrat in hæc verba: Idolothyta indifferenter manducant, nihil inquinari ab iis putantes: & in omnem diem festum Ethnicorum pro voluntate in honore eorum factum primi conueniunt, vt in nihilo quidem abstineant, quod est apud Deum & apud homines otiosum muneris homicidiale spectaculum. Quidam autem & carnis voluptatibus insatiabiliter inseruientes, carnalia carnalibus, spiritualia spiritualibus reddi dicunt. Et quidam quidē ex ipsis clam eas mulieres quæ discunt ab eis doctrinam hanc, corrumpunt: quemadmodum multæ sæpe ab iis suasæ, pòst conuersæ mulieres ad Ecclesiam Dei, cum reliquo errore & hoc confessæ sunt. Alij verò & manifestè, ne quidem erubescentes, quascumque adamauerint mulieres, has à viris suis abstrahentes, suas nuptas fecerunt. Alij verò valdè modestè initio, quasi cum sororibus fingentes habitare, procedente tempore manifestati sunt, grauida sorore à fratre facta, & alia multa odiosa & irreligiosa facientes. Nos quidem, qui per timorem Dei timemus etiam vsque in mentibus nostris & sermonibus peccare, arguunt quasi idiotas & nihil scientes: se ipsos extollunt, perfectos vocantes & semina electionis: nos enim in vsu gratiam accipere dicunt; quapropter & à nobis auferri; semetipsos autem propriè possidere.] hactenus Irenæus.

[b] Iren. lib. 1. cap. 1. VALENTINIANORVM MORES.

V.

Hinc quoque est, quod ait Tertullianus [c], consueuisse Valentinianos appellare Catholicos, Simplices: aduersus quos ipse agens, satis commendat in Ecclesia simplicitatem, atq. sine fuco sinceram veritatem, & sine malitiæ tinctura candorem innocentiæ; sed & in ipso ædificio, quo Fideles conueniunt, quàm ecclesiam dicimus, elucere simplicitatem; nam ait: Nostræ columbæ domus simplex, etiam in editis semper & apertis, & ad lucem amat figuram Spiritus sancti, Orientem, Christi figuram.] atque è contrario Valentinianos in suis ipsorum ritibus imitari ait [d] secreta Eleusinia: quippe qui nihil magis studeant (inquit) quàm occultare quod prædicant: ac secretè agentes, multæ apud ipsos essent fores, multisque obductæ velis, & silentium perpetuò custoditum. Hinc quoque accidisse putamus, vt Romæ, vbi Valentinus diu versatus est, nequaquam ipsa sacra (vt mos est in Oriente) velis inter agendum obductis operirentur: sed patentibus omnibus non tantùm clara diei luce, sed luminaribus incensis, fierent vbique clara atque perspicua: siquidem nihil veritas erubescat, nisi solummodo abscondi: ac proinde ne pansis velis occultata sacrificia sacris illorum videntur esse similia; omnia aperta, omnibusque patentia consulto Romana Ecclesia sacra mysteria esse voluit.

[c] Tertull. ad-uers. Valent. c. 2. 3.

[d] Eod. lib. c. 1. OCCVLTA MYSTERIA HAERETICORVM.

VI.

Rursum verò quod ad Valentini nefanda dogmata pertinet: tradidit in homine inesse habitantes iniquos spiritus, qui eum ad omne malum impellant. De his enim agens, hæc recitat Clemens Alexandrinus [e]: Valentinus scribens ad aliquos, his verbis scribit de appendicibus: Est autem vnus bonus, cuius fiducia est ea quæ fit per filiū manifestatio; & per eum solum potest cor fieri mundum, ex corde extruso omni maligno spiritu:

[e] Clem. Alex. Strom lib. 2. ALIA DELIRIA VALENTINI.

A spiritu: multi enim in eo habitantes spiritus id mundum esse non sinunt: vnusquisque autem eorum propria efficit opera, sæpe non conuenientibus insultans cupiditatibus.] Idem Clemens [a] de alia eiusdem Valentini hæresi sic: Valentinus in epistola ad Agathopodem: Cùm omnia, inquit, sustinuisset, erat continens, diuinitatem operabatur Iesus: edebat & bibebat propriè, non reddens cibos: tanta ei inerat vis continentiæ, vt etiam nutrimentum in eo non interierit, quoniam ipse non habuit interitum. Jhæc erat Valentini opinio de incorruptibili.

[a] Clem. Strom. lib. 3.

VII. VALENTINI SCRIPTA.

Præter epistolas, quas citant Clemens & Epiphanius, scripsisse Valentinum Euangelium tradit Tertullianus [b]: Euangelium, inquit, habet suum præter hæc nostra.] continuisse illud infantiam Saluatoris, ex ijs quæ Irenæus [c] scribit, facilè intelligi potest: qui etiam ait, inenarrabilem multitudinem apocryphorum ab eo fuisse collectam, quibus ad B suas præstigias illustrandas vti soleret. At non eius tantùm Euangelij meminit Tertullianus [d], sed etiam Psalmorum, & commentarij, cuius, Sophia, titulus esset. Porrò quod pertinet ad mysteria initiandorum credentium; tot fuisse apud eos ritus, quot antistites, Irenæus [e] affirmat, qui sex modos ab eis seruatos refert, quos breuitatis causa recensere prætermittimus.

[b] Tertull. de præscript. c. 49. [c] Iren. lib. 1. c. 17. [d] Tertull. de carne Christi c. 20. & aduers. Valent. c. 2. [e] Iren. lib. 1. c. 18.

VIII. SECTATORES VALENTINI

Quinam verò fuerint Valentini præcipui sectatores, qui ad eius cloacam alias quamplurimas egesserunt sordes, narrat Tertullianus [f] his verbis: Eam viam postmodum Ptolemæus, intrauit, nominibus & numeris Æonum distinctis in personales substantias, sed extra Deum determinatas, quas Valentinus in ipsa summa diuinitatis, vt sensus & affectus motus incluserat. Deduxit & Heracleon inde tramites quosdam, & Secundus, & magus Marcus: multum circa imagines legis Theotimus operatus est. Ita nusquam C iam Valentinus; & tamen Valentiniani, qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochiæ Axionicus memoriam Valentini integra custodia regularum eius consolatur.] hucusque Tertullianus, qui rursum alibi [g]: Talia, inquit, ingenia fructificant apud illos ex mareni sermonis redundantia. Atque ita insolescentes doctrinæ Valentinianorum, in siluas iam exoleuerunt Gnosticorum.] at de Valentini sectarijs agemus inferiùs.

[f] Tertull. ad-uers. Valent. cap. 4. [g] Tertull. ad-uers. Valent. in fin.

IX. Qui verò scripserint aduersus Valentinianos, idem auctor [h] docet his verbis: Nec vndique dicemur ipsi nobis finxisse materias, quas tot iam viri sanctitate & præstantia insignes, nec solùm nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales, instructissimis voluminibus & prodiderūt, & reuoluerunt, vt Iustinus philosophus & martyr, & Miltiades Ecclesiarum sophista, vt Irenæus omnium doctrinarum curiosissimus D explorator, vt Proculus nostræ virginis senectæ & Christianæ eloquentiæ dignitas; quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto, optamus assequi. Jin isto, dicit Tertullianus, quoniam & ipse aduersus eosdem Valentinianos hæreticos strenuè laborauit: etenim non vnum tantùm aduersus Valentinianos edidit commentarium; sed (vt diximus) in eo quem Scorpiacum inscripsit, Valentini oppugnat hæresim; & in alio quem elaborauit de Carne Christi, eiusdem ea de re confutat errorem. His addit Theodoretus Theophilum Antiochenum, Philippum Gortynæ Episcopos, Modestum, Origenem, Rhodonem, Hippolytum, & Eusebium Emissenum. ijs iungendi quoque fuissent Clemens Alexandrinus & Epiphanius.

[h] Idem lib. eod. cap. 5. QVI IMPVGNARVNT VALENTINVM.

Sed mira fuit Valentinianorū procacitas, de quibus ait Tertullianus: Conuinci possunt, sed suaderi non possunt] fuisseq. veluti lubricos angues spiris inflexos, vndique latebras captantes. Nam ait Irenæus [i]: Cùm enim ex Scripturis arguuntur, in accusationem E conuertuntur ipsarum, quasi non rectè habeant, neque sint ex auctoritate, & quia variè sint dictæ, & quia non possit in his inueniri veritas ab his qui nesciant traditionem.] & paulo pòst: Cùm autem ad eam iterum traditionem quæ est ab Apostolis, quæ per successiones presbyterorum in Ecclesijs custoditur, prouocamus eos: aduersantur traditioni; dicentes se non solùm presbyteris, sed etiam Apostolis existentes sapientiores, sinceram inuenisse veritatem: Apostolos autem admiscuisse ea quæ sunt legalia Saluatoris verbis: & non solùm Apostolos, sed ipsum Dominum modò quidem à Demiurgo, modò autem à medietate, interdum autem à summitate fecisse sermones: se verò indubitatè & incontaminatè & sincerè absconditum scire mysterium. quod quidem impudentissimè est blasphemarè suum factorem. Euenit itaque, neque Scripturis iam, neque traditioni consentire eos.] hucusque Irenæus.

[i] Iren. lib. 3. c. 2. X. VALENTINIANORVM PROCACITAS

Universidad de Deusto
Biblioteca

XI. Qui tamen, quod sibi visum est potentius telum, ex legitima Apostolorum traditione A in Romana Ecclesia fideliter conseruata, ad omnem illorum pertinaciam infringendam

[a] *Iren. lib. 3. cap. 3.* ARMA POTISSIMA ADVERSVS HAERETICOS. comparatum, validissime intorquet, sic dicens[a]: Sed quoniam valde longum est, in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum numerare successiones; maximæ & antiquissimæ & omnibus cognitæ, à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annunciatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum peruenientem vsque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem & malam sententiam, præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, propter sui potentiorem principalitatem, necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt vndique Fideles: in qua semper ab his qui sunt vndique, conseruata est ea quæ est ab Apostolis traditio.] Tantum abest igitur, vt Romana B Ecclesia (quod impudentissime garriunt Nouatores hæretici) prædicatione Valentini, Marcionis, & aliorum qui Romæ hæresim publicè professi sunt, fuerit violata; vt Irenæus & alij aduersus eos nihil fortiusnec vehementius obiecerint, quàm Ecclesiæ Romanæ ex Apostolica traditione, in ea illibata & incorrupta conseruata, doctrinam. At de Valentino hactenus.

XII. Quod verò ad eius progeniem spectat: ex Valentini schola, quæ & Gnosticorum dicta fuit, progressa est hæresis Ophitarum: qui (inquit Irenæus[b]) Sapientiam serpentem

[b] *Iren. lib. 1. c. 34. in fin.*

[c] *Origen. contra Cels. lib. 6.* OPHITARVM HAERESIS. factam dicunt, & agnitionem hominibus immisisse. Huius hæresis auctorem fuisse Euphratem quemdam, tradit Origenes[c] contra Celsum. Derestabantur Ophitæ, qui serpentem (à quo & nomen acceperunt) vt Dei sapientiam colebant, Deum omnium creatorem, quem humano generi inuidentem dicerent esse Deum Iudæorum. Porrò horum C originem antiquam adeò fuisse, vt Valentino haud posteriores fuerint, ex eo cognosci facile potest, quòd Celsus, qui vixit temporibus Hadriani (vt idem Origenes testatur) haud dubium & Antonini, eorum dogmata callens, contumeliæ causa, quasi Christianis omnibus essent communia, eadem Catholicis obijcere solitus erat. de quibus idem Origenes aduersus eum: Tantum (inquit) abest, vt hi Christi sint sectatores, vt non minus quàm Celsus hic Iesum incusent; nec eorum quispiam in consilium prodeat nisi execrationes & maledicta in Iesum priùs congesserit. Aduerte autem quàm temerè in his egerit Celsus, quæ aduersus Christianos oblatrat: quandoquidem cum nostræ religionis hominibus Ophitas istos contulerit, qui ne Iesu quidem velint nomen audire.]

[d] *Tertull. de præs. c. 47.* de his agens Tertullianus[d], Nicolaitis eos accessisse tradit: Qui, inquit, serpentem magnificant in tantum, vt illum etiam ipsi Christo præferant.] & paulo pòst: Ipsum introducunt ad benedicenda eucharistica sua.] D

XIII. Quomodo autem hæc facerent, S. Augustinus his verbis describit: Habent vnum

[e] *Aug. de hæres. ad Quodvultdeum.* OPHITARVM SACRAMENTA. colubrum, quem nutriunt & venerantur: qui & incantante sacerdote egreditur de cauerna, & ascendit super altare in nixum speluncæ, & oblationes eorum lambit, & inuoluens se circa eas, regreditur ad speluncam, & ita confringunt oblationes in eucharistiam, quasi à serpente Christo (vt illi putant) sanctificatas.] hæc Augustinus, ex

[f] *Epiph. hæres. 37.* Epiphanio[f] (vt apparet) qui de Ophitis agens, post eadem recensita, hæc addit: Non solùm frangunt panes, in quibus serpens inuolutus est, & accipientibus tradunt; sed vnusquisque salutat serpentem, & osculatur ex ore, siue per præstigias quasdam serpente ad mansuetudinem incantato, siue ex alia diaboli operatione ad hos decipiendos, ipso animaculo blandiente: adorant hunc, & gratiarum actiones dicunt.] hæc E & alia complura de Ophitis Epiphanius. Quod verò ait S. Augustinus, Ophitas dixisse

[g] *Theod. hæret. fab. lib. 1.* Christum illum fuisse serpentem, qui decepit Euam; Theodoretus[g] addit, ex Ophitis quosdam affirmasse, Christum in serpentis speciem transmutatum. Nec repugnant hæc ijs quæ recitauimus ex Origene; hos scilicet, cum serpentem adorant, Christum Iesum blasphemijs impetere solitos: nam ingens & execranda blasphemia erat, serpentem illum Christum dicere. Cetèrum licet antiquam, tamen obscurissimam hanc dicit

[h] *Orig. contra Celsum lib. 6.* fuisse hæresim Origenes[h], quippe quoniam suo tempore Ophitæ nusquam apparerent, & vel penitus desijssent, vel pauci admodum reliqui essent. At de Ophitis plura Epiphanius, Philastrius, Augustinus, Theodoretus, Isidorus, Ioannes Damascenus, & alij, qui hæreticorum catalogum texuere: & licet alij eorum à Valentino (vt diximus) alij à Nicolaitis, alij verò à Carpocrate originem eos duxisse dicant; tamen hos omnes æquè

A æquè Gnosticos fuisse, vnoque nomine dictos, superiùs demonstrauimus.

Videas ex his planè diabolum Christi crucis virtute percussum, ex idolis fugatum, & penitus profligatum, inopia sanè consilij, pristinam illam, quam olim decipiens primos parentes induerat formam, noua hæresi excogitata repetere, & diuinum in ea sibi cultum, prout posset, arripere: quippe qui (quod vtique obseruatione dignum est) ijsdem planè temporibus non ab hæreticis tantùm, sed ab Ethnicis per impostorem quemdam curauit sibi itidem in colubro honorem diuinum impendi. His namque Antonini temporibus accidit, quod Lucianus[a] in Alexandrum impostorem declamat, hominē ex eorum numero, qui magiam & incantationes profitentur. erat hic ex schola Apollonij Tyanæi; atque ex falsis confictisque Sibillinis oraculis Æsculapium in Bi-

B thynia apparaturum prænuncians, serpentem palàm adorandum exposuit: illumque Æsculapium esse, falsò commentus, magnam ob responsa, quæ à se conficta dare solebat, corrasit ex confluentium oblatione pecuniam. Aperuit enim huius dementiæ officinam Aboni in Ponto, illucque Ponticis, Paphlagonibus, Bithynis, Ionibus, Galatis, Cilicibus, & alijs Asiæ populis confluentibus, magnum nomen consecutus est: vsque adeò, vt ab ipsa vrbe Roma atque tota penè Italia ad nouum oraculum cunctis vocale concurrerent, & inter alios, qui Romano præerat exercitui Rutulianus, qui eo vsus est familiarissimè: sed & qui cum exercitu erat in Armenia Seuerianus, ad idem consulendum oraculum misit, sed falso est responso eius clusus. Quæ omnia pluribus Lucianus, qui tam insignem hominis imposturam, tamquam in scena tragœdiam, egregiè repræsentat; qui etiam ait, confinxisse impostorem, numen, quod in serpente colebant, profes-

C sum esse, se præ ceteris esse Christianis infensum: quippe qui perspicuè intelligentes impij nebulonis commenta, confecto deo detrahere non desinerent: ob idque Christianos, quibus Pontus abundabat, lapidibus prouincia pellendos esse, illud commenticium dictabat oraculum. Simulabatque Epicureos quoque, quòd deos negarent, à numine odio haberi.

XIV. DIABOLVS EVRSVS IN FORM. SERPENTIS VVLT COLI.

[a] *Lucianus in Pseudomante.* ALEXANDER IMPOSTOR PRODIT.

Quæ autem, dum suos initiaret, impostor ille præfari soleret sacerdos, idem quoque ijs recitat verbis: Primo quidem dic, Athenienſium ritu, denunciatio fiebat huiusmodi: Si quis impius, aut Christianus, aut Epicureus mysteriorum explorator accessit, discedat. Cetèrum qui deo credunt & parent, sacris feliciter initientur. Sub hæc protinus exigebantur, illo præeunte, dicenteque; Foras pellantur Christiani.] Perdurasse verò ait eiusmodi fabulam multis annis, eliciente illo ex eo serpente singulis annis octoginta vel saltem septuaginta drachmarum millia: demum ipsum strophæ artificem Alexan-

D drum, pede scatentibus vermibus putrefacto, annos propemodum septuaginta natum, miserando consumptum interitu desijsse, idem auctor affirmat. Quomodo autem Marcum Imperatorem, qui Pio successit, falso responso vnà cum exercitu huiusmodi oraculum in maximum discrimen adduxerit, suo loco dicemus. Sed nec illud prætermittendum de cultu serpentis, quod Dio scribit in Hadriano; nuper eumdem Imperatorem in templo Iouis Olympij, quod Athenis sumptuosissimè erexerat, posuisse pro numine draconem ex India deportatum. Quòd igitur iam muta (vt dictum est superiùs) reddita essent oracula; quò Gentiles quoquo modo in officio contineret, curauit humani generis hostis per impostu-

E ram saltem in serpente esse, vel potiùs videri vocalis. Hæc fuerunt horum temporum commenta, quibus tum hæreticos, tum Gentiles in serpente delusit diabolus. At de his satis: susceptam modò de Valentini sobole narrationem ordine prosequamur.

XV. QVID PRÆFARETVR IN SACRIS M. POSTOR.

XVI. DE CAIANIS HAERETICIS

Valentini fœturam aliam fuisse Caianos hæreticos, Irenæus[b] in primis affirmat. Verùm non ex Valentino tantùm, sed etiam à Nicolao, Carpocrate, & Gnosticis omnibus hos mutuatos esse venenum ac turpitudinem, Epiphanius[c] tradit. Totus plane horreo, tam istorum quàm aliorum execrandas recensere blasphemias: sed compellit necessitas argumenti. Eo enim impietatis atque dementiæ creuit horum hæretico-

[b] *Iren. lib. 1. c. 35.*

[c] *Epiphan. hæres. 38.*

rum nequitia, vt rerum ordinem & qualitatem penitus inuertentes, quod malum bonum, & qui ab eo denominati essent mali omnes, hos sanctos dicerent atque perfectos, nempe Cain, Chore, Sodomitas, & alios id genus homines, & summum omnium Iudam Ischariotem, hosque magna ex virtute esse progenitos. Nec saluari aiebant quempiam, nisi (quod dicebat Carpocrates) per omnes turpitudines eat, & omnia peccata consummet: addentes cuique perficiēdo peccato Angelū esse præfectū. hæc de his

Universidad de Deusto
Biblioteca

pluribus Irenæus, qui eosdem ait vsos esse pseudoeuangelio, quod Iudæ dicebant. A

XVII. [a] Tertull. de præscript. c.47

Sed & Tertullianus [a] hæc de Caianis pluribus complexus est & explicatiùs his ferme verbis: Ipsi enim magnificant Cain, quasi ex quadam potenti virtute conceptum, quæ operata sit in ipso: Nam Abel ex inferiori virtute conceptum, procreatum, & ideo inferiorem repertum. Hi qui hoc asserunt, etiam Iudam proditorem defendunt, admirabilem illum & magnum esse memorantes, propter vtilitates quas humano generi intulisse iactatur. Quidam enim ipsorum gratiarum actionem Iudæ propter hanc causam reddendam putant. Animaduertens enim (inquiunt) Iudas quòd Christus veller veritatem subuertere, tradidit illum, ne subuerti veritas posset. Et alij sic contra disputant, & dicunt: Quia potestates huius mundi nolebant pati Christum, ne humano generi per mortem ipsius salus pararetur; saluti consulens generis humani, tradidit Christum: vt salus quæ impediebatur per virtutes, quæ obsistebant ne pateretur Christus, impediri B omnino non posset, & ideo per passionem Christi non posset salus humani generis retardari.] hæc Tertullianus. His omnibus consentientia Epiphanius [b] scribit, additque hos dixisse, Angelos esse oppressores bonorum, adiutores verò malorum, & vnum ex his Moysem exæcasse. Confinxisse insuper addit librum nomine Pauli, quem vocarent, Ascensum Pauli. Testantur eadem de his Philastrius, Augustinus, & alij his recentiores (quos præ multitudine piget enumerare) qui de hæresibus commentarios conscripsere.

HORRENDA MONSTRA HAERETICORVM.

[b] Epiphan. hæres. 38.

XVIII. SETHIANI HAERETICI

Sed ijs aduersi Sethiani, à Seth filio Abel nominati hæretici, ex eodem Valentino aliqua ex parte descenderunt; dum, sicut ille, nouam esse in Seth generationem hominum dicerent, horum meminit Irenæus [c]: sed ij, alijs additis fictionibus, à Valentino longiùs recesserunt; quorum dogma summatim his verbis Tertullianus [d] complexus est: C Huius peruersitatis doctrina hæc est: Duos homines ab Angelis constitutos, Cain & Abel: & propter hos magnas inter Angelos contentiones & discordias extitisse: ob hanc causam illam virtutem, quæ super omnes virtutes esset, quam matrem pronunciant, dum Abel interfectum dicerent, voluisse concipi & nasci hunc Seth loco Abelis: vt euacuarentur Angeli illi, qui duos priores illos homines condidissent, dum hoc semè mundum oritur & nascitur. Permixtiones enim dicunt Angelorum & hominum iniquas fuisse: ob quam causam illam virtutem, quam (sicut diximus) pronunciant matrem, ad vindictam etiam cataclysmum inducere, vt & illud permixtionis semè tolleretur; & hoc solum semen, quod esset purum, integrum custodiretur. Sed enim illos, qui seminis illos prioris instituissent, occultè & latenter, & ignorante illa matre virtute, cum illis octo animabus in arcam misisse etiam semè Cain, quò semè malitiæ non periret, sed cum ceteris conseruatum, & post cataclysmum terris redditum, exemplo ceterorum excrescerет, & effunderetur, & totum Orbem impleret & occuparet. De Christo autem sic sentiunt, vt dicant illum tantummodo Seth, & pro ipso Seth ipsum fuisse.] hucusque de his Tertullianus. D

[c] Iren. lib. 1. c. 14. 24.
[d] Tertull. de præs. c. 47.

XIX. [e] Epiphan. hæres. 31. LIBRI SETHIANORVM.

Addit Epiphanius [e], hæc dilucidiùs explicans, hos conscripsisse libros quosdam nomine magnorum virorum: nempe ex nomine quidem Seth septem libros, alios verò libros Alienigenas, sic enim vocant: alium autē ex nomine Abraham, quem & Reuelationem esse dicunt, omni malitia refertum: alios item ex nomine Moysis, & alios aliorum.] Meminerunt de Sethianis ijdem qui suprà scriptores Ecclesiastici. De reliquis autem discipulis Valentini, quoniam nonnisi cum Valentinus defecit, docere cœperūt, temporibus nimirum Irenæi (quod ipse tradit) opportuniùs suo loco inferiùs agemus. Hæc autem de E Caianis & Sethianis, quòd illorum ortus certum tempus inexploratum sit, sub Valentino, ex quo deduxēre principium, sunt collocata: licet à Tertulliano ante Valentinum ponantur, ab Epiphanio autem & alijs postea.

I. DE MARCIONE HAERESIARCHA.

CEntesimo ac quadragesimosexto Christi anno, Auito & Maximo Coss. Marcion Ponticus, nouum portentum, ex improuiso recens emersit hæresiarcha. Cùm autem sub Antonino Pio eum docere cœpisse, omnium sit eadem sententia: quoto anno eius

A eius Imperij nefarium aggressus sit opus, licet Tertullianus [a] se minùs curasse inuestigare dicat; tamen ex his quæ mox subinfert, certus annus initij Marcionis hæresis consignari posse videtur. nam ait: Quoto quidem anno Antonini maioris de Ponto suo exhalauerit aura caniculatis, non curaui inuestigare. De quo tamen constat, Antoninianus hæreticus est, & sub Pio impius. A Tiberio autem vsque ad Antoninum anni fere centum quindecim, & dimidium anni cum dimidio mensis: tantumdem temporis ponunt inter Christum & Marcionem.] hæc cùm scribat Tertullianus, numerans à Christi exitu vsque ad Marcionem spatium centum & quindecim annorum cum dimidio, mensisque dimidio: cumque eiusdem Tertulliani ea sententia de Christi annis fuerit (vt superiùs est fusiùs demonstratum) anno ætatis suæ trigesimo sub Consulatu Rufi atque Rubellij Geminorum esse passum: si quis ab eo tempore deducat præscriptum annorum numerum, B qui ab eo tempore vsque ad Marcionis exordium excurrerunt; planè inueniet, hoc anno Domini centesimo quadragesimosexto Marcionem cœpisse docere. Hæc quod ad tempus spectat.

[a] T. Tertull. adnersus Marcion. lib. 1. c. 19.

II. [b] Tertull. de præscript. c. 51. DE CERDONE MARCIONIS MAGISTRO.

At quoniam (vt idem auctor est Tertullianus [b]) Cerdonis Marcion discipulus fuit: quæ ipse primùm de Cerdone scribit, in medium adducamus. ait enim: Accedit his Cerdon quidam: hic introduxit initia duo, id est, duos deos, vnum bonum, & alterum sæuum: bonum superiorem; sæuum hunc, mundi creatorem. Hic Prophetas & legem repudiat, Deo creatori renunciat, superioris Dei filium Christum venisse tractat: hunc in substantia carnis negat, in phantasmate solo fuisse pronunciat: nec omnino passum, sed quasi passum: nec ex virgine natum, sed omnino nec natum. Resurrectionem animæ tantummodo probat, corporis negat. Solum Euangelium Lucæ, nec tamen totum, recipit. Post C hunc discipulus ipsius emersit Marcion quidam nomine, &c.] hæc de Cerdone Tertullianus. De quo item meminit Irenæus [c], qui dum ait Cerdonem venisse Romam sub Hygino Papa, planè declarat, eumdem, licet Marcionis magistrum, eodem tamen tempore docuisse; licet alibi [d] eum ante Marcionem fuisse dicat. Hyginum enim tempore Antonini Pij Romanam Ecclesiam curasse, certum est.

[c] Iren. lib. 1. c. 28.
[d] Iren. lib. 3. cap. 4.

III. CVR HYGINVS MODO OCTAVVS, MODO NONVS ROMAE PONATVR EPISCOPVS.

Quòd verò idem Irenæus numeret eumdem Hyginum modò octauum, modò nonum Romanæ sedis Episcopum, inde accidit, quòd (vt aliàs dictum est) ipsum Cletum, vt alij plerique, cum Anacleto conflauerit: & cùm eum ponit octauo in ordine loco, manifestum est incipere numerare ab eo, qui Petro successit, Lino: cùm verò eum superiùs [e] loco nono ponit, ab ipso Petro certum est numerasse. At de Cerdonis inconstantia, qui veniens Romam sub Hygino palinodiam recantauit, & iterum lapsus est in errorem D hæc idem Irenæus [f]: Cerdo autem qui antè Marcionem, & hic sub Hygino, qui fuit octauus Episcopus, sæpe in Ecclesiam veniens, & exomologesin faciens, sic consummauit, modo quidem latenter docens, modò verò ab aliquibus traductus in his quæ docebat malè, & abstentus est à religiosorum hominum conuentu.] hæc Irenæus de Cerdone. Eum autem non solùm à Simone mago, sed & à Saturnino accepisse quam propalauit hæresim, auctor est Epiphanius [g], qui eum primò docuisse tradit in Syria, ac demum se contulisse Romam.

[e] Iren. lib. 3. c. 28.
[f] Idem lib. 3. cap. 4.
[g] Epiphan. hæres. 41.

IV. MARCIONIS HAERESES. [h] Tertull. de præs. c. 30.

Quod verò pertinet ad Marcionem Cerdonis discipulum, quem hoc anno hæreses docere cœpisse, Tertulliani testimonio diximus: prodijt hic primò ex Stoicorum schola philosophus, sicut Valentinus (quod diximus) à Platone. Vnde Tertullianus [h]: Vbi tunc Marcion, Ponticus nauclerus, Stoicæ studiosus? vbi tunc Valentinus, Platonicæ E sectator?] Ex philosophorum officina prodijsse hæreses horum temporum, idem Tertullianus docet, cùm ait [i]: Ipsæ denique hæreses à philosophia subornātur. Inde Æones & formæ, nescio quæ, & trinitas hominis apud Valentinum: Platonicus fuerat. Inde Marcionis deus melior de tranquillitate: à Stoicis venerat. Et vti anima interire dicatur, ab Epicureis obseruatur. Et vt carnis restitutio negetur, de vna omnium philosophorum schola sumitur [k]. Et vbi materia cum Deo æquatur, Zenonis disciplina est. Et vbi aliquid de igneo deo allegatur, Heraclitus interuenit. Eædē materiæ apud hæreticos & philosophos volutantur, ijdem retractatus implicantur.] hæc Tertullianus, sed de ijs superius alias.

[i] Idem vbi suprà cap. 7.

V. MARCIONIS MORES. [k] Epiph. hæres. 42.

Quod verò ad genus & vitæ mores Marcionis spectat: Hic (inquit Epiphanius [k]) genere Ponticus fuit, ex vrbe Sinope. Qui prima vita sua virginitatem exercuit; solitarius enim vixit, & Episcopi sanctæ nostræ Ecclesiæ Catholicæ filius fuit. Progressu verò temporis

Universidad de Deusto
Biblioteca

temporis circa virginem quamdam corrumpitur; & decepta virgine, se ipsum atque illam à spe detraxit. Et cùm illam corrupisset, à proprio patre ex Ecclesia eijcitur. Erat enim pater ipsius propter excellentem pietatem illustris; & veritatis insigniter studiosus, in Episcopatus ministerio honestè viuens perseuerabat. Marcion autem multum supplicans, ac veniam precatus, eam à patre non impetrauit: dolor enim vexabat venerandum senem ac Episcopum, quòd non solùm lapsus esset ille, sed quòd etiam ipsi dedecus afferret. Cùm autem assecutus non esset ab ipso per blanditias quæ petebat; non ferens multorum ludibrium, ab vrbe sua aufugit, & venit Romam, cùm mortuus esset Hyginus Episcopus Romanus (hic autem nonus erat à Petro & Paulo Apostolis) & cum sensibus adhuc superstitibus à discipulis Apostolorum congressus, perebat vt in congregationem reciperetur; & nemo id ipsi permittebat. Aemulatione igitur elatus, vbi non accepit præsidentiam & Ecclesiæ ingressum, excogitat sibi ipsi consilium, & ad impostoris Cerdonis sectam confugit.] & post alia: Hoc igitur clarè ipsis dicebat: Cur non voluistis me suscipere? Cùm autem illi dicerent: Non possumus hoc sine permissu patris tui facere; vna est enim fides & vna concordia; & non possumus aduersari bono comministro nostro, patri autem tuo. æmulatione igitur commotus, & ad magnam indignationem ac superbiam elatus, fissuram effecit sibi ipsi, hæresim erigens, ac dicens: Ego findam Ecclesiam vestram, & mittam fissuram in ipsam in æternum.] hæc & alia de Marcione Epiphanius.

A

B

VI. MARCIONIS IN VRBEM ADVENTVS QVANDO.

Verùm non propter stupri illati etimen & excommunicationem fuisse ab Ecclesia Romana reiectum, sed propter hæresim, quam, antequam Romam venisset, fuerat consectatus, ex multis probatur. Sed priùs de tempore eius in Vrbem aduentus, & quid de ea re alij scripserint, perueſtigandum. Cùm enim (vt vidimus) Epiphanius tradat, post Hygini mortem, nempe sub Pio, qui illi successit, Marcionem Romam se contulisse: idem ipse inferiùs, post tempora Aniceti, quem nonum dicit Vrbis Episcopum, illuc venisse confirmat, ac proinde sub eius successore Sotere, insinuare videtur. Ceterùm Irenæus cum ante Anicetum, vel sub eo, Romam venisse demonstrat, cùm ait, S. Polycarpum Romam venientem sub Aniceto, complures ex ijs qui fuerant decepti à Marcione, ad Catholicam Ecclesiam reuocasse: hæcque de congressu Polycarpi cum Marcione addit: Ipse autem Polycarpus Marcioni aliquando occurrenti sibi, ac dicenti, Cognoscis nos? respondit: Cognosco te primogenitum satanæ. Tantum Apostoli & horum discipuli habuerunt timorem, vt neque verbo tenus communicarent alicui eorum, qui adulterauerant veritatem.] recitat eadem Eusebius. Porrò Tertullianus sub Eleuthero Romano Pontifice Marcionem lapsum, & ab Ecclesia eiectum, affirmare videtur, dum ait, agens de Valentino ac Marcione: Constat illos neque adeò olim fuisse, Antonini fere principatu, & in Catholicam primò doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanen sem; donec sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel & iterum eiecti.] hæc Tertullianus.

[a] Epiphan. hæres. 42.
[b] Iren. lib. 3. cap. 3.
[c] Euseb. lib. 4. cap. 15.
[d] Tertull. de præscript. c. 30.

C

D

VII. MARCION SAEPE ROMAE PALINODIAM RECANTAVIT.

Verùm hæc sunt intelligenda, cùm postremò ab Eleuthero Marcion damnatus est: aliàs sibi ipsi auctor contrarius esset: quippe si (quod sæpius profitetur) Marcionis hæresis sub Antonino Pio exorta est, quomodo sub Eleuthero cœpisse potuit, cũ omnium sententia constet, longè post Antonini obitum Eleutherum Romæ sedisse? cùm alioqui idem ipse Tertullianus in priori commentario, quem aduersùs Marcionem metro conscripsit, sub Aniceto Papa ipsum Romam venisse testetur. Hæc igitur adeò inter se diuersa, sic in vnam simul consentient veritatem, si dixerimus, quod exploratum est, eumdem Marcionem sæpe Romæ palinodiam recantasse, eumdemque eadem ex causa sæpiùs venisse Romam: neque Romæ primùm, sed in Oriente, sub Antonino Pio hæreses docere cœpisse hoc ipso anno, vt eiusdem Tertulliani auctoritate superiùs dictum est. Immo si Origeni credimus, qui tradit Celsum Epicureum sub Hadriano Imperatore scripsisse aduersùs Christianos commentarios suos, in quibus sæpe mentionem habuit hæresis Marcionis: necesse est dicere, iam ante Antonini tempora sub Hadriano esse Marcionis hæreses peruulgatas. Philastrius cum primò in Asia errores docuisse, ibique à Ioannis Apostoli discipulis potiùs, quàm ab ipso Ioanne conuictum, Romam venisse tradit. Sicque, quod dixit Tertullianus, Marcionem Catholicam se doctrinam sectari, Romæ significasse; ex eo accidit, quòd idem auctor ait, ipsum, vt reci-

E

[e] Euseb. lib. 4. cap. 15.
[f] Orig. contra Celsum lib. 2. 5 & 6.
[g] Philastr. de hæres. c. 46.
[h] Tert. cõt. Marcion. lib. 4. c. 4. & de car. Christi cap. 2.

A vt reciperetur, scriptis Catholicam fidem esse professum. Sed quomodo inconstans animo, nec perstans in sententia, semel ac iterum ab Ecclesia eiectus fuerit, suo loco, eodem auctore, dicemus.

Sed vt ad eius recensendas hæreses tandem deueniamus: illud in primis Marcion conatus est, vt Cerdonis dogma de duobus principijs stabiliret, adsita (vt sibi videbatur) accommodata ad eam rem probandam Euangelij sententia. quænam hæc fuerit, Tertullianus declarat his verbis, à principio rem exordiens: Marcion quidam nomine, Ponticus genere, Episcopi filius, propter stuprum cuiusdam virginis ab Ecclesiæ communicatione abiectus, hic ex occasione, qua dictum sit; Omnis arbor bona bonos fructus facit, mala autem malos: hæresim Cerdonis approbare conatus est; eadem dicere; quæ ille superior hæreticus antè dixerat.] Agens de Marcionis hæresis principio Epi-
B phanius, illam item Domini, de non insuendo pannum nouum veteri, ipsum ait vsurpasse parabolam, atque huic coniunctam alteram de non mittendo vinum nouum in vtres veteres; perinde ac si Dominus his significare voluisset, legem veterem se respuere tamquam malam.

VIII.

[a] Tertull. adverſ. hæres. de præſcr. c. 51. MARCIONIS HAERESIS FVNDAMENTVM.
[b] Luc. 6.
[c] Epiph. hæres. 42.
[d] Matth. 9.
[e] Matth. 9.

Hisce iactis impietatis fundamentis, in primis, vt Cerdo, duos posuit Deos sibi contrarios, quorum alter bonus, malus verò esset alter; alter legis veteris auctor, alter autem nouæ: proque his stabiliendis, Antitheses scripsit, nimirum contrarietates, quibus lex noua veteri aduersatur, vt non ab vno Deo vetus & nouum Testamentum prouenisse, sed planè contrarijs, demonstraret: ab illoque malo mundum esse creatum, à bono autem restitutum atque redemptum; hunc que fuisse Iesum, soluentem legem atque Prophetas, à Deo Patre missum. Putarunt alij tres Deos à Marcione poni; quos Epi-
C phanius recensens, ait, Addidisse rursum Cerdoni aliud quoddam principium, triaque esse: vnum quidem supremum & innominatum & inuisibile, quod etiam bonum dicere vult, quod nihil ex his quæ in mundo sunt creauit: alterum visibilem Deum, & opificem, hunc que esse Deum Iudæorum: diabolum verò, tertium.] Origenes autem in hunc modum numerat tres Deos Marcionis, nimirum Deum Iudæorum, Deum Christianorum, tertium verò Gentilium. Immo Tertullianus, qui eorum qui extant Marcionis hæreses ceteris accuratius disquisiuit, conuincit ipsum nouem posuisse Deos, nempe, vt ait, in superioribus tres substantias diuinitatis, Deum bonum, Deum malum, & Mundum superiorem; in inferioribus quatuor, Factorem, Locum, Materiam, & Malum, quæ omnia innata vult atque infecta esse, & Deo coæterna: insuper & duos Christos, quorum alter apparuerit Tiberij tempore, alter verò à Creatore promittatur;
D cùm alioqui nonnisi duos se Deos ponere profiteretur, bonorum auctorem alterum, alterum verò malorum. Sed apud Eusebium testatur Rhodon Asiaticus, non Marcionem, sed quosdam ex Marcione descendentes, tres naturas atque principia rerum statuisse.

IX. DVO DII A MARCIONE PRAEDICATI, VEL TRES.

[f] Epiph. vbi ſupra.
[g] Origen. libl. contra Marcion.
[h] Tertull. cõtra Marcionem. lib. 1. c. 15.
[i] Euſeb. hiſt. lib. 5. c. 13.

Respuit Marcion vetus Testamentum, tamquam a malo Deo prolatum; nouum vero ex animi sui sententia mutilauit: quippe qui cùm Christi carnem negaret, quæ Euangelistæ de ea egregiè testati essent, nempe Matthæi Euangelium, & partem Lucæ, reiecit: ac demum omnia (inquit Irenæus) quæ sunt de generatione Domini conscripta auferens, & de doctrina sermonum Domini, in quibus manifestissimè conditorem huius vniuersitatis suum Patrem confitens; Dominus conscriptus est. Semetipsum esse veraciorem, quàm sunt hi qui Euangelium tradiderunt Apostoli, suasit discipulis suis;
E non Euangelium, sed particulam Euangelij tradens eis. Similiter autem & Pauli Apostoli Epistolas abscidit, auferens quæcumque manifestè dicta sunt ab Apostolo de eo Deo qui mundum fecit, quoniam hic patet Domini nostri Iesu Christi, & quæcumque ex Prophetis memorans Apostolus docuit prænuntiantibus aduentum Dei.] hæc Irenæus: eadem & ceteri, qui de eius hæresi conscripserunt: sed & ceteris copiosius Tertullianus.

X. VETVS TESTAMENTVM REIECIT MARCION.

[k] Iren. lib. 3. c. 20.

Idemq. cùm carnem à malo principio dixerit esse exortam, eius omnino negauit resurrectionem, veruntque eius propagationem: sicq. ea ex causa virginitatem prædicans, coniugia respuit atque damnauit. Quamobrem à salute coniugatos penitus excludebat: nam (quod tradit Tertullianus) nolebat baptizare coniugatos: Non tingitur, inquit, apud illũ caro, nisi virgo, nisi vidua, nisi cælebs, nisi diuortio baptismata mercata.] Animarum autem earum tantùm esse salutem, quæ eius doctrinam didicissent,

XI. HOSTIS CARNIS MARCION.

[l] Tertul. aduerſ. Marcion. lib. 1. c. 29.

earum-

Universidad de Deusto
Biblioteca

earumdemque itidem non vnam, sed variam atque diuersam esse naturam, Marcionem docuisse, Origenes[a] affirmat. Adiecit his omnibus horrendam blasphemiam (inquit idem qui suprà Irenæus[b]) vt diceret, Christo ad inferos descendente, esse saluatos Cain, Sodomitas, Ægyptios, & alios omnium nequissimos; Abel autem, & Enoch & Noe, & reliquos iustos, eo quòd non occurrissent ei, nullam participasse salutem: quippe qui amici fuissent Dei Hebræorum, quem Malum diceret. A

[a] Orig. in epist. ad Rom. c. 2. [b] Iren. lib. 1. c. 29.

XII. DELECTVS CIBORVM MARCIONIS

Animatorum quoque esum damnasse tradunt: immo & omnes simul execrari solitos creaturas Marcionitas, Theodoretus[c] exemplo declarat, sic dicens: Noui eorum senem quemdam nonagenarium, qui manè surgens, sputi sui excremento faciem suam lauabat: & causam rogatus, dixit, se opus nolle habere Creatore, nec aquam, quæ ex illius operibus est, accipere. Cùm autem præsentes dixissent: Quomodo ergo comedis, quomodo bibis, vestiris, & dormis, & quæ constituta sunt mysteria peragis? dixit, se necessitate ductum hoc facere, quòd non posset aliter viuere, vel mysteria peragere: & confessus est insanus, vel inuitus, nihil habere cum ab illo qui vocatur Bonus, sed omnibus bonis frui & operibus Creatoris, quem Malum Deum putant.] hucusque Theodoretus. In suis itidem sacrificijs & arcanis mysterijs aqua eos vti solitos, Epiphanius tradit[d]; insuper & sabbato ieiunare in odium Dei creatoris omnium: cùm alioqui Occidentales longè ante Marcionis tempora (vt superiùs dictum est) alia atque ab ea longè diuersa ratione diei sabbati ieiunium suscepissent religiosè seruandum. Addit his idem auctor, per Marcionem non modò anabaptismum introductum fuisse, sed eum & tertium quoque ad peccata diluenda concessisse baptismum, feminasque apud eos solitas baptizare. Quinetiam auctor est Chrysostomus[e], consueuisse Marcionitas mortuos baptizare; cuius fabulæ idem ponit catastrophen. Ad hæc addimus, Marcionitas, quòd carnem detestarentur, tamquam ex Malo principio procreatam; quodam furore percitos in eam insanientes, vt eam perderent, se sponte martyrio obtulisse. de his namque loquitur Clemens[f] Alexandrinus, dum ait: Sunt enim quidam non nostri, sed tantùm nominis participes, qui quidem magno studio se ipsos morti contendunt tradere, propter odium in Creatorem miseri mortem cupientes.] hæc Clemens. Indeque accidit, vt ex Marcionitis plures passi reperiantur pseudomartyres. B C D

[c] Theodoret. lib. 1. hæret. fabul. [d] Epiphan. hæres. 42. [e] Chrysost. in 1. ad Corin. hom. 40. [f] Clem. Alexa. Strom. lib. 4.

XIII. MARCIONIS SCRIPTA.

Ad hæc & alia id genus, quæ ex falsis positionibus consequuntur, conuallanda, ipsum complures scripsisse libros, tradit Tertullianus[g], nimirum Euangelium, Epistolam, Antitheses, & Apostolicum instrumentum. hæc nequissimus hominum commentus est: vt meritò aduersus eum agès Tertullianus dicat[h]: Nihil tam barbarum ac triste apud Pontum, quàm quòd illic Marcion natus est, Scytha tetrior, Hamazobio instabilior, Massageta inhumanior, Amazone audacior, nubilo obscurior, hieme frigidior, gelu fragilior, Istro fallacior, Caucaso abruptior. quid ni? penes quem verus Prometheus Deus omnipotens blasphemijs lancinatur: iam & bestijs illius Barbariæ importunior Marcion.] hæc & alia plura Tertullianus in eum.

[g] Tertull. ad uers. Marcion. lib. 1. Pamel. ibid. schol. 2. [h] Tertull. ad uers. Marc. lib. 1. c. 1.

XIV. DAMNA A MARCIONE ILLATA ECCLESIAE.

Quantum autem intulerit hic detrimenti Ecclesiæ, vix eloquens quispiam consequi verbis posset. Nam Iustinus martyr[i], qui hæc spectauit oculis, Marcioni, inquit, permulti credentes, quasi soli vera scienti, nos derident, nullam illi habentes eorum, quæ asserunt, probationem: sed præter rationem, perinde atque à lupis agni rapti, esca impiorum & à Deo alienorum dogmatum, atque ipsorum dæmonum fiunt.] hæc ipse. Atqui non vno in loco, sed in diuersis Orbis partibus Marcion vexillum impietatis erexit: nec vt aliæ hæreses citò, ita eius dogmata extincta sunt: quandoquidem Epiphanius[k], qui scripsit temporibus Theodosij, aduersus eum agens, hæc habet: Eius hæresis adhuc etiam nunc est Romæ, & in Italia, in Ægyptoque, & Palæstina, & in Arabia, ac Syria: in Cypro item, atque in Thebaide, quin & in Persida, & alijs locis reperitur.] sed & Theodoretus sua quoque ætate ingentem in Syria fuisse Marcionitarum numerum, quos se magna ex parte ad Catholicam perduxisse Ecclesiam, scribens[l] ad S. Leonem Romanum Pontificem, tradit. E

[i] Iust. martyr. in Apolog. ad Antoninum. [k] Epiphan. hæres. 42. [l] Habetur in fine secundi tomi operum Theodoreti.

XV. QVI SCRIPSERINT IN MARCIONEM.

Ceterùm non defuerunt, qui statim aduersus Marcionis venena pararent antidotum: præstitit id quidem primus omnium Iustinus martyr, qui ijsdem cum Marcione temporibus claruit; & in Apologia ad Antoninum Pium, eiusdem cùm meminit, ait: Marcion verò Ponticus hodie etiam discipulos suos docet.] & paulo pòst: Est nobis liber contra hæreses & sectas omnes compositus, quem si legere volueritis, dabimus.] sed

A sed priuatim idem Iustinus aduersus Marcionem (vt auctor est Irenæus[a]) insignia volumina scripsit: meminit eorumdem Hieronymus[b]. Paulo pòst verò Tertullianus ætate iunior, aduersus eumdem scribens, ingenij sui primitias consecrauit: sed quòd præcox nimis sibi visum esset opusculum, elaborata pleniore compositione, rescidit; immo (vt ait[c]) & de secundo tertium emendatum edidit quinque distinctum libris. Extat nuperque editum opusculum illud, quod se rescidisse testatur, quinque libellis aduersus eumdem Marcionem versu conscriptum. Irenæus etiam Marcionem scriptis suis exagitauit. Rhodon quoque Tatiani auditor (vt Eusebius[d] docet) scriptis acriter impugnauit hæresim Marcionis. Itemque (vt testatur Theodoretus[e]) Theophilus Antiochenus Episcopus, Philippus Gortynæ, Modestus, Hippolytus insuper, Clemens Alexandrinus, Origenes, Philastrius, Cyrillus Hierosolymitanus, Eusebius B Emissenus, Augustinus, Ioannes Chrysostomus pluribus in locis, Theodoretus, & alij recentiores complures, qui de hæresibus conscripserunt. Cetera autem de Marcione inferiùs suo loco dicemus.

[a] Iren. lib. 5. aduers. hæres. [b] Hieronym. de Script. Eccles. in Initio. [c] Tertull. aduers. Marcion. lib. 1. c. 1. [d] Eusebius hist. lib. 5. c. 13. [e] Theod. lib. 1. hæret. fab.

XVI. MARCIONIS DISCIPVLI.

Numerantur complures Marcionis discipuli famosissimi, vt Potinus, & Basiliscus, & alij: de quibus hæc Rhodon[f]: Verùm alij (sicut Marcion ipse) duo inducunt principia, inter quos Potinus & Basiliscus numerantur. Isti Ponticum Lycum imitari, cum nullam rerum distinctionem (sicut nec ille) reperire possent, ad vulgarem quamdam & facilem viam se conuerterunt: duoque principia exiliter & ieiunè, nulla demonstratione adhibita, esse affirmarunt. Alij rursum ab illis in deteriores erroris scopulos tamquam procella delati, non duas solùm, sed tres naturas constituerunt: quorum quidem (sicut eius disciplinæ propugnatores memorant) dux & princeps fuit Syneros.] C hæc Rhodon. Porrò quem ipse Lycum Ponticum dicit, eum fuisse existimamus, quem Tertullianus Lucanum appellat, cùm ait[g]: Extitit pòst hunc Lucanus quidam nomine, Marcionis sectator atque discipulus: & hic per eadem vadens blasphemiæ genera, eadem docet quæ Marcion & Cerdon docuerant.]

[f] Apud Euseb. hist. lib. 5. c. 13. [g] Tertull. de præscript. c. 51

XVII. APELLES HAERESIARCHA.

Pòst hos (subdit) subsequitur Apelles discipulus Marcionis, qui posteaquam in carnem suam lapsus est, à Marcione segregatus est. Hic introducit vnum Deum infinitis superioribus partibus: hunc potestates multas, Angelosque fecisse: propterea & aliam Virtutem quam dicit, Dominum dicit, sed Angelum ponit. Hoc vult videri, mundum institutum ad imitationem mundi superioris, cui mundo permisisse pœnitentiam, quia non illum tam perfectè fecisset, quàm ille superior mundus institutus fuisset. Legem & Prophetas repudiat: Christum neque in phantasmate dicit fuisse, sicut D Marcion; neque in substantia veri corporis, vt Euangelium docet; sed in eo quòd è superioribus partibus descenderat, ipso descensu sidereum sibi carnem & aëream contexuisse: hunc in resurrectione singulis quibusque elementis, quæ in descensu suo mutata fuissent, in ascensu reddidisse, & sic dispersis quibusque corporis sui partibus, in cælo spiritum tantùm reddidisse. Hic carnis resurrectionem negat: solo vtitur & Apostolo, sed Marcionis, id est, non toto. Animarum solarum dicit salutem. Habet præterea priuatas, sed extraordinarias lectiones suas, quas appellant phaneroseis, Philumenes cuiusdam puellæ, quam quasi prophetissam sequitur: habet præterea suos libros, quos inscripsit Syllogismorum; in quibus probare vult, quòd omnia quæcumque Moyses de Deo scripserit, vera non sint, sed falsa sint.] hucusque de Apelle Tertullianus[h], qui superiùs eius erroris fuisse auctricem puellam quamdam, Philumenem nomine, testatur, sic dicens: E Prouiderat iam tunc Spiritus sanctus futurum in virgine quadam Philumene angelum seductionis, transfigurantem se in angelum lucis: cuius signis & præstigijs Apelles inductus, nouam hæresim induxit.] Testatur id ipsum Rhodon[i], cùm ait: Apelles vnus ex eorum grege, vitæ instituto, & prouectæ ætatis, ratione valde seuerus & grauis, vnum principium fatetur ille quidem, sed prophetias nostras ex spiritu contrario & sibi repugnante editas constanter asseuerat: argutæ & subtili sententiæ virginis, nomine Philumenes, dæmonio quodam agitatæ obsecutus.]

[h] Tertull. de præscript. c. 30 DELPHILVMENE HAERETICA APELLIS FEMINA. [i] Apud Euseb. lib. 5. c. 13.

XVIII.

Porrò idem qui suprà Tertullianus[k], fuisse Philumenen Apelli in delicijs, sic scribens testatur: Si & Apellis stemma retractandum est, tam non vetus & ipse, quàm Marcion institutor & præformator eius: sed lapsus in feminam, desertor continentiæ Marcionensis ab oculis sanctissimi magistri Alexandriam fecesset. Inde pòst annos regressus, non melior, nisi tantùm quòd iam non Marcionites, in alteram feminâ impegit, illam

[k] Tertull. de præscript. c. 30

Universidad de Deusto
Biblioteca

illam virginem Philumenen (quam suprà edidimus) postea verò immane prostibulum & ipsam, cuius esset energemate circumuentus, quæ ab ea didicit, Phaneroseis scripsit. Adduc in sæculo superstant, qui meminerint eorum, etiam proprij discentes & successores ipsorum, ne posteriores negare possint.] hæc Tertullianus. Immo & Rhodon [a] se cum Apelle locutum fuisse testatur, sic dicens: Senex Apelles, quoniam nobiscum congressus multa nequiter & improbè dixisse conuincebatur, coactus est fateri, non rationem fidei omnino quærere oportere, sed quemque in ea fide perstare debere, quam professus fuisset. Eos enim, qui in Christum crucifixum spem coniecissent, saluos fore, dummodo in bonis operibus sedulò versari reperirentur.] hæc Rhodon, planè declarans fuisse in confesso in Ecclesia Catholica, ad salutem consequendam, vna cum recta fide opera esse necessaria ad salutem.

[a] Apud Euseb. hi. lib. 5. c. 13

XIX. PHILVMENA ARREPTITIA.

Idemq. Rhodon meminit de Philumene à dæmone femina agitata, cui Apelles omnem fidem præstaret. Verùm de ea fusiùs agens Augustinus [b], hæc addit: Hic præterea Philumenen quamdam puellam dicebat inspiratam diuinitus ad prænuncianda futura: ad quam somnia atque æstus sui animi referens, diuinationibus seu præstigiis eius secretim erat solitus præmoneri, eodem phantasmate eidem Philumenę pueri habitu se demonstrante; qui puer apparens, Christum se aliquando, aliquādo esse asseréret Paulum: à quo phantasmate scisciians, ea soleret respondere, quæ se audientibus diceret. Nonnulla quoque illam miracula operari solitam: inter quæ illud præcipuum, quòd in angustissimi oris ampullam vitream panem grandem mitteret, eumq. extremis digitulis leuare soleret illæsum, eoque solo, quasi diuinitus sibi cibo dato, fuisset contenta.] hucusque de elusionibus Philumenes Augustinus.

[b] Aug. de hæres. c. 24.

XX. NVLLA HÆRESIS SINE FEMINA ADIVTRIce.

Meminit eiusdem S. Hieronymus [c], dum aduersus Pelagianos agens, qui præsidio nobilium quoque mulierum vallabantur; atque diligenti habita peruestigatione considerans, nullam propè fuisse hæresim, quæ non habuerit feminam adiutricē (quod experimur hodie in Regina Angliæ, Caluinistarum patrona) ait: Simon magus hæresim condidit, Helenæ meretricis adiutus auxilio: Nicolaus Antiochenus, omnium immunditiarum repertor, choros duxit femineos: Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendo sibi animos præpararet: Apelles Philumenen suarum comitem habuit doctrinarum: Montanus, immundi spiritus prædicator, multas Ecclesias per Priscam & Maximillam, nobiles & opulentas feminas, primùm auro corrupit, deinde hæresi polluit. Dimittam vetera, ad viciniora transcendam. Arius, vt Orbem deciperet, sororem Principis antè decepit. Donatus per Africam vt infelices quosque fœtentibus polluere; aquis, Lucillæ opibus adiutus est. In Hispania Agape Elpidium, mulier virum, cæcum cæca duxit in foueam, successoremque sui Priscillianum habuit, Zoroastis magi studiosissimum, & ex mago Episcopum: cui iuncta Galla, non gente, sed nomine, germanam huc illucque currentem alterius & vicinæ hæreseos reliquit hæredem.] hæc ex multis S. Hieronymus exempli causa pauca collegit, nosque Philumenæ occasione voluimus recitasse. At tam de ipsa, quàm de Apelle satis. Numerat, præter superiùs recensitos, alios quoque Marcionis discipulos Theodoretus [d], nimirum Blastum, Præponem, & Pithonem.

[c] Hier. ad Ctesiphōt. aduers. Pelag.

[d] Theodoret. hæret. fabul. lib. 1.

XXI. VERA A FALSIS QVOMODO DIGNOSCANTVR DOGMATA.

Tot igitur tantisque Ecclesia Catholica vexata pressuris, longeque molestiùs atque periculosiùs horum circumuēta dogmatibus, quàm Gentilium persequētium exagitata cladibus, planè diruta atque funditus conuulsa fuisset, nisi super firmam petram fundata, & in Petro Christi promissionibus (quod diximus) stabilita, omnibus hostium & aduersantium potestatum ictibus fortior atque solidior semper incōcussa mansisset. Nihil vnquam aduersus veritatem sibi mendacium valuit vsurpare, quin protinus eius fulgore perculsum, ceu tenebræ ortu Solis, sui mox senserit detrimentum atque defectum. Qui igitur pro veritate tuenda, aduersus tantam impostorum colluuiem, egregiam nauarunt operam, etsi compluribus aliis ad eos conuincendos vsi sunt argumentis, nullum tamen eo visum est esse præstantius, quàm ad Ecclesiam Catholicam prouocare: nimirum vt cùm quæ in ea ab Apostolorum temporibus tradita essent, perspicuè demonstrarent, hoc vno omnes illorum infringerent impetus, atque conatus eluderent. His (vt diximus) Irenæus [e], prouocans ad omnium antiquarum Ecclesiarum, ac Romanæ potissimùm, ab Apostolis manantem traditionem, ad omnes hæreses prosternendas vsus est armis. Hoc sicut nihil validius, ita nec fuit antiquius apud omnes: cùm

[e] Iren lib. 3. c. 3

A cùm vetus illa vbique in Ecclesia consuetudo vsusque semper viguerit, vt ad dignoscendas hæreses à fide sincera, sicq. admixta metalla discriminarentur ab auro, ad lapidem Lydium, ad Catholicam ipsam Ecclesiam vtrisque perlatis, quid adulterinum, quidve purum esset, facilè appareret.

VERA A FALSIS QVOMODO DIGNOSCANTVR DOGMATA.

In quam sententiam hæc in primis Tertullianus [a]: Apostolos Domini habemus auctores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt, sed acceptam à Christo doctrinam fideliter Nationibus assignauerunt.] & post multa [b] repetens à principio, quò vim certæ argumentationis inculcet, ait: Primò per Iudæam contestata fide in Iesum Christum, & Ecclesiis institutis; dehinc in Orbem profecti, eamdem doctrinam eiusdem fidei Nationibus promulgauerunt, & proinde Ecclesias apud vnamquamque ciuitatem condiderunt: à quibus traducem fidei & semina doctrinæ ceteræ exinde Ecclesiæ mutuatæ sunt, & quotidie mutuantur, vt Ecclesiæ fiant. Ac per hoc & ipsæ Apostolicæ B deputantur, vt soboles Apostolicarum Ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur, necesse est. Itaque tot & tantæ Ecclesiæ, vna est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes: sic omnes primæ, & omnes Apostolicæ, dum vnam omnes probant vnitatem. Communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & contesseratio hospitalitatis, quæ iura non alia ratio regit, quàm eiusdem sacramenti vna traditio.] ac paulo pòst: Si hæc ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis Apostolicis, matricibus, & originalibus fidei conspiret, veritati deputandam; id sine dubio tenentem, quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo susceperit: reliquam verò doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ sapiat contra veritatem Ecclesiæ, & Apostolorum, & Christi, & Dei.]

[a] Tertullian. de præscript. ca. 6

[b] Tertull. eod. lib. cap. 20. 21

XXII. PROVOCATIO AD ECCLESIAS APOSTOLICAS.

Rursum in eosdem, post multa eodem argumento fortiùs inculcata, hæc ait [c] de iis C qui se æquè Apostolicam prædicare doctrinam dolosè iactarent: Ceterùm si quæ audent interferere se ætati Apostolicæ, vt ideo videantur ab Apostolis traditæ, quia sub Apostolis fuerunt; possumus dicere: Edant ergo origines Ecclesiarum suarum: euoluant ordinem Episcoporum suorum ita per successionē ab initio decurrentem, vt primus ille Episcopus aliquē ex Apostolis, vel Apostolicis viris, qui tamē cum Apostolis perseuerauerint, habuerit auctorem, & antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt: sicut Smyrnæorum Ecclesia habens Polycarpum, ab Ioanne collocatum refert; sicut Romanorū Clementē à Petro ordinatum edit; proinde vtiq. & ceteræ exhibeant, quos ab Apostolis in Episcopatum constitutos, Apostolici seminis traduces habent. Confingant tale quid hæretici.] hæc ipse, & alia; Iura id genus; ac demum in eosdem [d]: Age iam, qui D voles curiositatem meliùs exercere in negotio salutis tuæ, percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ adhuc cathedræ Apostolorum suis locis præsidentur: apud quas ipsæ authenticæ litteræ eorum recitantur, sonantes vocem, & repræsentantes faciem vniuscuiusque. Proinde est tibi Achaia, habes Corinthum. Si non longè es à Macedonia, habes Philippos, habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiæ adiacet, habes Romam, vnde nobis quoque auctoritas præstò est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, &c.] Sic igitur (idem [e] alibi inquit) soleo in præscriptione aduersus hæreses omnes de testimonio temporum compendium figere, priorem vindicans regulam nostram omnii hæretica posteritate.] hæc ipse.

DOGMATVM VERITAS QVOMODO EXQVIRENDA.

[c] Tertull. eod. lib. cap. 33.

[d] Tertull eod. lib. cap. 36.

[e] Tertull lib. 5 cōtra Marcionē cap. 19.

XXIV. DE TRADITIONIBVS VERITAS ELVCET.

Consueuerunt & ceteri eadem ratione (vt dictum est) disquirere fidei veritatem. nam & Irenæus [f]: Traditionem (inquit) Apostolorum toto mundo manifestam in Ecclesia E adest perspicere omnibus qui vera velint audire: & habemus numerare eos qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi in Ecclesiis, & successores eorum vsque ad nos; qui nihil tale docuerunt, neque cognouerunt, quale ab his deliratur.] hæc & alia plura eodem argumento, quæ superiùs recitauimus, idem inculcat. Eamdem quoque firmam certamque rectæ fidei explorandæ regulam, quicumque fuerunt in Ecclesia Catholici, nouerunt atque secuti sunt. de qua & Augustinus [g] aduersus Manichæos agens hæc ait: In Catholica enim Ecclesia, vt omittam sinceriſſimam sapientiam, ad cuius cognitionem pauci spirituales in hac vita perueniunt, vt eam ex minima quidem parte, quia homines sunt, sed tamen sine dubitatione cognoscant: ceteram quippe turbam non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit. Vt ergo hanc omittam sapientiam, quam in Ecclesia esse Catholica nō creditis; multa sunt alia, quæ in eius gremio me iustissimè teneant. Tenet consensio populorum atque gentium. Tenet auctoritas miraculis

[f] Iren lib. 3. c. 5

[g] Aug. contrà epist. Manich. cap. 5.

Universidad de Deusto
Biblioteca

raculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata. Tenet ipsa in sede Petri A
Apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad
præsentem Episcopatum successio sacerdotũ. Tenet postremò ipsum Catholicæ nomen;
quod non sine causa inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, vt cùm om-
nes hæretici se Catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino vbi ad Catholicam con-
ueniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere. Ista ergo
tot & tanta Christiani nominis carissima vincula rectè hominem tenẽt credentem in Ca-
tholica Ecclesia; etiam si propter nostræ intelligentiæ tarditatem, vel vitæ meritum, veri-
tas nondum se apertissimè ostendat. Apud vos autem nihil horum est, quod me inuitet &
teneat; sola personat veritatis pollicitatio. Hucusque Augustinus atque hactenus de an-
tidoto aduersus omnium hæreticorum venena, vna omnium Patrum sententia præpara-
to, & ex Catholico nomine comparato. B

XXV. CATHOLICVM NOMEN CVR INVENTVM. [a] Pacian. ad Sympron. de Cathol. nom.

Hoc ad dignoscendos religiosos ab impiis, Orthodoxos ab hæreticis, esse in Ecclesia
introductum, & vt tesseram quamdam ac symbolum positum, Pacianus [a] declarat his
verbis: Sub Apostolis, inquies, nemo Catholicus vocabatur. Esto, sic fuerit. Vel illud
indulge: cùm post Apostolos hæreses extitissent, diuersisque nominibus columbam Dei
atque reginam lacerare per partes & scindere niterentur; nonne cognomen suum Eccle-
sia postulabat, quæ incorrupti populi distingueret vnitatem, ne intemeratam Dei vir-
ginem error aliquorum per membra lacceraret? nonne appellatione propria decuit caput
principale signari? Ego fortè ingressus populosam vibem hodie, cum Marcionitas,
cùm Apollinariacos, Cataphrygas, Nouatianos, & ceteros eiusmodi comperissem,
qui se Christianos vocarent; quo cognomine congregationem meæ plebis agnoscerem,
nisi Catholica diceretur?] & paulo pòst: Catholicum istud nec Marcionem, nec Apel- C
lem, nec Montanum sonat, nec hæreticos sumit auctores] sed Apostolos, & qui ab eis
sunt successores.

XXVI. GENTILIVM OBIECTATIO IN CHRISTIANAM RELIGIONEM. [b] Apud Orig. contra Celsum lib. 3.

Quòd verò his potissimùm Hadriani & Antonini temporibus, tot, quas recensuimus,
hæreses obortæ fuerint, earumdemque professores Christianorum nomine censerentur:
data est ansa quærentibus Ethnicis in religionem Christianam inuehendi ac declamandi,
quòd nulla ex parte sibi constaret, cuius cultores inter se adeò dissentirent, & pugnaciter
altercarentur. Hinc ille Christianorum implacabilis hostis Celsus Epicureus, qui iisdem
viuebat temporibus, hæc in Christianos oblatrans aiebat [b]: Postquã latè sparsi sunt, *Chri-
stiani videlicet*, iterum atque iterum scissos esse, singulis suas factiones sibi parantibus, &
in multitudine dissona aliis alios arguentibus: nec iam quicquam præter nomen eis com-
mune supereisse, si tamen vel hoc præ pudore commune relinquitur; reliqua verò aliorum D
Orig. ibidem alia instituta esse.] hæc Celsus, quem Origenes redarguens [c] ait:

XXVII. HAERESES APVD OMNES FACVLTATES.

Etiam ad hoc respondebimus, nullam vmquam extitisse rem magnæ existimationis,
& communi vitæ vtilem, quæ non in varias sectas discissa sit. Medicinæ namque, quòd
ea sit vtilis ac necessaria humano generi, multasque quæstiones habeat de modo curandi
corpora, apud Græcos ex professo plures sectæ inueniuntur, & (sicut opinor) etiam apud
barbaros qui medicinam profitentur. Rursum philosophia veritatis cognitionem, rec-
teque viuendi rationem pollicetur, conaturque nos res vtilissimas docere in multas
quæstiones diductas: ideo sectas habet plurimas, quasdam magis, quasdam minùs insig-
nes. Necnon Iudaismus sectarum materiam præbuit, aliis aliter Moysis atque Prophe-
tarum sermones accipientibus. Eodem modo quia Christiana religio magnum quiddam
ac venerabile visa est hominibus, non rantùm seruili ingenio prædítis, sicut Celso vide- E
tur, verùm etiam multis Græcorum eruditis: necessariò exortæ sunt sectæ, non contentio-
nis, sed inquirendæ Christianæ veritatis studio, dum omnes admirantur ac venerantur di-
uinas Scripturas; sed varij harum intellectus auctores suos habent, vt quisque aliqua pro-
babili ratione ad interpretandum motus est. At neque medicinam sanæ mentis homo
fugiat propter sectarum differentias: & parum honestè faciat si quis simili de causa ab-
horreat à philosophia: sicut neque propter Iudaicas sectas damnanda sunt Moysis atque
Prophetarum sacra volumina.

XXVIII. EXCVSATIO DE HAERESIBVS QVAE SVNT INTER CHRISTIANOS. [d] 1. Cor. 11

Quòd si hæc non absurdè à nobis dicta sunt, an non pari modo etiam Christiano-
rum sectas excusare licet? de quibus mihi miranda videtur Pauli sententia dicentis [d]:
Oportet hæreses esse; vt qui probati sunt, manifesti fiant inter vos. Nam quemadmodum
medicus is demum probatus est, qui variis medicorum sectis examinatis, probè sese in ca-
rum plerisque exercuit; & is in philosophia profecisse intelligitur, qui variarũ opinionum
disceptа-

A disceptationibus exercitatus, potiores ex eis rationes sequitur: sic ausim affirmare, illum
esse inter Christianos sapientissimum, qui Iudæorum atque Christianorum sectas in-
trospexit diligentissimè. Qui verò nostram doctrinam propter sectas eius vituperat,
damnabit etiam Socraticam, quòd ex eius philosophiæ disputationibus ortæ sint di-
uersæ scholæ aliquot: damnabit & Platonis decreta propter dissentientem ab iis Ari-
stotelem, & nouis indulgentem opinionibus: qua de re iam à nobis antè dictum est.
Celsus autem videtur mihi nouisse quasdam hæreses, quibus ne nomen quidem Iesu
nobiscum est commune: fortassis enim audiuit de Ophianis qui vocantur, & Cainanis,
& si quæ alia similis est sententia, modis omnibus à doctrina Iesu discrepans: verùm
ista nihil ad inculpatissimæ religionis Christianæ vituperationem attinent.] hactenus
Origenes.

B Ceterùm & huius quæstionis scopum visus est attigisse Isidorus [a] Pelusiota, dum XXIX. [a] Isidor. lib. 2. epist. 90.
Apollonio Episcopo hæc roganti scribit his verbis:

Et apud Gentiles, quamuis etiam eos in poreſtate ac ditione sua habens, ac pro libi-
to suo agens ac ferens, & apud Iudæos, tametsi etiam eos velut rabido quodam furore
percitos ad idolorum cultum atque homicidia impulisset, multas hæreses diabolus
procreauit. Quòd si apud Christianos quoque multo plures peperit, nemini mirum CVR PLVRES HAERESES.
istud videatur. Nam cùm ante carnalem Christi aduentum ac præsentiam omnes vitij
temulentia laborare, nec vllum (vt ita dicam) purè atque integrè sobrium esse conspice-
ret: idcirco pauca contentionis semina iniiciebat. Posteaquam autem salutare Verbum
cælitus venit, [e] nobis quidem cælestis vitæ generis documenta ferens; diabolo autem
per eas minas, quas in peccatores intendebat, pœnam quæ ipsum manebat, prænun-
C cians; dicebat enim, Ite in ignem, qui paratus est diabolo & angelis eius: Tum verò
communis ille omnium hostis, tum quèd genus nostrum sensim ac paulatim vitium ex-
cutere, ac virtutem admittere, atque impietatem ablegare, ac pietatem amplecti perspi-
ceret, tum quòd condemnationis suæ decretum audisset, acriùs aduersus nos flauit; at-
que hæreses in lucem protulit. Nam cùm pietati iam obluctari nequeat; in id omni ani-
mi contentione incumbit, vt per ipsius nomen plerosque ad impietatem ducat: atque
pietatis specie atque obtentu veritatem euertere conatur; eosque qui optimæ vitæ laude
persæpè excelluerunt, per corrupta dogmata obterit. Etenim vnicum hoc illi opus, vni-
cumq. studium est, vt omnes ad vnum siue per vim, siue per adulterina dogmata, in exi-
tij pelagus secum præcipites agat. Hæc igitur hæresum principes cogitantes, aduersus
veritatem semina iacere desinant: illud secum reputantes, quòd ipsi præ ceteris in sum- QVID FACIENDVM SINGVLIS.
D mo periculo versantur. Desinant etiam illorum auditores anticipatæ dumtaxat opinio-
ni seruire, atque aduersus veritatem impetum facere; nec alioqui magnum omnique ser-
mone præstantius Saluatoris facinus, quantum quidem in ipsis est, inane atque infru-
giferum reddant. Desinant item ij, qui rectis quidem dogmatibus gloriantur, verùm
per vitæ segnitiem ea facere conuincuntur, quæ eos nothos ac spurios pietatis discipu-
los esse coarguunt; atque ad rectam fidem optimam vitæ rationem adiungant. Sic enim
futurum est, vt omnes Dominicam vocem laudem nostram prædicantem audiamus.]
hæc ad Apollonium Isidorus.

Porrò non sine magno emolumento permittit Deus Catholicam fidem ab hæresi- XXX.
bus sæpè sæpiùs agitari. Nam (inquit Augustinus [b]) si doctrina Ecclesiastica simplex [b] Aug. de Tempore, serm. 98. QVAE VTILITAS EX HAERESIBVS.
esset, & nullis extrinsecus hæreticorum dogmatum eingeretur, non poterat tam clara &
E tam examinata videri fides nostra. Sed idcirco doctrinam Catholicam contradicentium
obsidet impugnatio, vt fides nostra non otio torpescat, sed multis exercitationibus eli-
metur. Propter hoc denique & Apostolus [c] dicebat: Oportet autem hæreses esse, vt pro- [c] 1. Cor. 11.
bati quique manifesti fiant inter vos. Hoc est dicere: Oportet hæreticorum thuribulis
altare circumdari, vt certa & manifesta omnibus fiat Fidelium atque infidelium diffe-
rentia. Cùm enim fides Catholica velut aurum cœperit fulgere, & prædicatio eius vt
argentum igne probatum intuentibus resplenderit: tunc maiori cum tumultudine &
dedecore hæreticorum voces obscuri æramenti vilitate sordebunt.] Idem alibi [d] in ea- [d] Aug. de Ciuitate Dei lib. 16. cap. 2.
dem verba Apostoli [e]: Oportet hæreses esse, vt probati manifesti fiant in vobis] ad- [e] 1. Cor. 11.
dit: Vnde etiam scriptum est: Filius eruditus sapiens erit, imprudente autem ministro
vtetur. Multa quippe ad fidem Catholicam pertinentia, dum hæreticorum callida in-
quietudine agitantur, vt aduersus eos defendi possint, & considerantur diligentiùs,

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 146.147. | TELESPH. PAP. 5.6. | ANT. PII IMP. 7.8.

& intelliguntur clariùs, & instantiùs prædicantur: & ab aduersario mora quæstio, di- A
scendi extitit occasio. Hæc quàm vera sint, nos certè in Ecclesiasticæ historiæ contro-
*Lactant. lib. 4. cap vlt. uersiis experti sumus. Quid in his ampliùs Lactantius * egregiè philosophetur, audiamus:

XXXI. VRI VERITAS DOGMATVM. Sed quoniam (inquit) multæ hæreses extiterunt, & instinctibus dæmonum popu-
lus Dei scissus est, determinanda nobis breuiter veritas, ac in suo proprio domicilio col-
locanda; vt, si quis aquam vitæ cupit haurire, non ad detritos lacus deferatur, qui non
habent venam; sed vberrimum Dei fontem nouerit, quo irrigatus perenni luce potia-
tur. Ante omnia scire nos conuenit, & ipsum & legatos eius prædixisse, quòd pluri-
mæ sectæ & hæreses haberent existere, quæ concordiam sancti corporis rumperent: ac-
nouissimè summa prudentia caueremus, ne quando in laqueos & fraudes illius aduer-
sarij nostri, cum quo luctari Deus nos voluit, incideremus: tum dedisse certa manda-
ta, quæ in perpetuum custodire deberemus: quorum plerique imitatores, deserto itine- B
re cælesti, vias sibi deuias per anfractus & præcipitia condiderunt, per quam partem ple-
bem incautam & simplicem ad tenebras mortemque deducerent. Quod quatenus acci-
derit, exponam.

XXXII. VNDE HÆRESES. Fuerunt quidam nostrorum vel minùs stabilita fide, vel minùs docti, vel minùs cau-
ti, qui dissidium facerent vnitatis, & Ecclesiam dissiparent. Sed ij, quorum fides lubrica
fuit cùm Deum nosse se & colere simularent, augendis opibus & honori studentes, af-
fectabant maximum sacerdotium; & à potioribus victi cadere se cum suffragatoribus
suis maluerunt, quàm eos facere * præpositos, quibus concupierant ipsi antè præponi.
*al. Ferre Quidam verò non satis cælestibus litteris eruditi, cùm veritatis accusatoribus respon-
dere non possent, obiicientibus, vel impossibile, vel incongruens esse, vt Deus in vterum
se mulieris includeret, nec cælestem illam maiestatem ad tantam infirmitatem potuis- C
se deduci, vt hominibus contemptui, derisui, contumeliæ, & ludibrio esset, postremò
etiam cruciamenta perferret, atque execrabili patibulo figeretur: quæ omnia cùm ne-
que ingenio, nec doctrina defendere, ac refutare possent (nec enim vim rationem que pe-
nitus peruidebant) deprauati sunt ab itinere recto, & cælestes litteras corruperunt,
vt nouam sibi doctrinam sine vlla radice ac stabilitate componerent. Nonnulli autem
falsorum Propherarum vaticinio illecti, de quibus & veri Prophetæ & ipse prædixerat,
exciderunt à doctrina Dei, & traditionem veram reliquerunt. Sed illi omnes dæmo-
niacis fraudibus irretiti, quas prospicere & cauere debuerant, diuinum nomen & cul-
tum per imprudentiam perdiderunt. Cùm enim Phryges, aut Nouatiani, aut Valen-
tiniani, aut Marcionitæ, aut Antrhopiani, aut Ariani, seu quilibet alij nominantur,
Christiani esse desierunt ij, qui Christi nomine amisso, humana & externa vocabula D
induerunt.

XXXIII. VBI VERA ECCLESIA CATHOLICA. Sola igitur Catholica Ecclesia est, quæ verum cultum retinet. Hic est fons veritatis,
hoc est domicilium fidei, hoc templum Dei: quò si quis non intrauerit, vel à quo si quis
exiuerit, à spe vitæ ac salutis æternæ alienus est. Neminem sibi oportet pertinaci con-
certatione blandiri. Agitur enim de vita & salute: cui nisi cautè & diligenter consulatur,
amissa & extincta erit. Sed tamen quia singuli quique cœtus hæreticorum se potissimùm
Christianos, & suam esse Catholicam Ecclesiam putant; sciendum est, illam esse veram,
in qua est religio, confessio, & pœnitentia, quæ peccata & vulnera, quibus est subiecta
imbecillitas carnis, salubriter curat. Hæc interim paucis admonendi gratia retuli; ne quis
errorem fugere cupiens, maiori implicetur errore, dum penetrale veritatis ignorat. Po-
stea plenius & verius contra omnium mendaciorum sectas proprio separatoque opere E
pugnabimus. Sequitur, vt quoniam satis de religione vera & sapientia locuti sumus, in
proximo libro de iustitia disseramus.] At de his hactenus.

IESV CHRISTI ANNVS 147. | TELESPHORI PAP. ANNVS 6 | ANTONINI PII IMP. ANNVS 8.

*Panuinus in Fastis. ANno Christi centesimo quadragesimoseptimo, Antoninus * Pius Augustus quar-
tum iniit Consulatum, collegamque sibi adsciuit M. Aurelium Cæsarem secundò
Consulem: à Cassiodoro autem ponuntur Orfitus & Priscus.

IESV

IESV CHRISTI ANNVS 148. | TELESPHORI PAP. ANNVS 7. | ANTONINI PII IMP. ANNVS 9.

A SEquenti verò anno centesimo quadragesimooctauo, Erucius Clarus & Claudius Se- I.
uerus Consules creati sunt. Habentur iidem Consules in antiqua Græca inscriptio-
ne positi, quæ est huiusmodi *:

*Extat Romæ apud ecclesiam S. Mariam in Via lata, sed litteris obscuris & ineptis. Habet eamdem inscriptionem Lipsius fol. 41. in script. 2.

ΙΕΡΑ ΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΑΝΙΣΤΩΝ
ΤΩΝ ΕΝ ΡΩΜΗ ΛΙΟΣ ΗΛΙΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΕΡΑΠΙΔΟΣ ΚΑΙ ΘΕΩΝ
B ΣΕΒΑΣΤΩΝ ΕΤΕΙΜΗΣΑΝ ΕΜΒΗΝ
ΠΡΟΦΗΤΗΝ. ΠΑΤΕΡΑ ΤΗΣ ΠΡΟ-
ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΗΣ ΤΑΞΕΟΣ ΠΡΟΤΟ-
ΜΗΜΑΡΜΑΡΙΝΗ. Η. ΑΝΑΤΕΘΕΙΣΑ
ΕΝ ΤΩ ΟΙΚΩ ΤΩΝ ΠΑΙΑ-
ΝΙΣΤΩΝ ΤΗ ΠΡ Α. ΝΩΝΩΝ
ΜΑΙΩΝ. Η. ΕΣΤΙΝ ΚΑΤΑ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΣ. ΠΑΧΩΝΙΑ
ΕΠΙ ΚΟΥΡΑΤΟΡΟΣ ΜΕΤΕΙΛΙΟΥ
ΑΜΠΛΙΑΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ
ΣΕΞΤΩ ΕΡΟΥΚΙΩ ΚΛΑΡΩ
C Β. ΓΝΕΩ ΚΛΑΥΔΙΩ
ΣΕΒΗΡΩ ΚΩΣ.

Latinè ita ad verbum:

Sacer ordo Pæanistarum
Romæ dei Solis
Magni Serapidis & deorum
Augustorum honorarunt Embem
Prophetam, patrem præ-
scripti ordinis stemmate
D *marmoreo, quod positum est*
in domo Pæa-
nistarum, pridie Nonarum
Maij, quæ est secundum
Alexandrinos Pachonia,
Sub Curatore Meteilio
Ampliato presbytero,
Sexto Erucio Claro
II. Gneo Claudio
Seuero COS.

E Hæc tum ad rectè consignanda tempora, tum etiam ad statum Romanorum Gentili- II.
lium insinuandum posuimus. Constat quidem Romanos, qui post prædicationem GENTILICIA SVPERSTITIO INDE TERIVS PRO LAPSA.
Euangelij adhuc in auitæ superstitionis tenebris obstinato animo remanserunt, longè
deteriores suis maioribus esse factos: cùm nimirum spreta Christianæ religionis verita-
te, deorum omnium externorum, quos patres ipsorum fuerant auersati, cultum in Vr-
bem cupidè adsciuere: & inter alia numina, Serapidem, cuius in hac inscriptione men-
tio habetur, alioqúe Ægyptiorum deos, eorumq. sacra summo studio excoluere. Nuta-
bant olim illata in Vrbem sacra Aegyptiorum, Senatu & Imperatoribus eisdem aduer- *Dio hist. Rom. lib. 40.
santibus. nam auctor est Dio*, anno septingentesimo ab Vrde condita, ex Senatus con-
sulto factũ esse decretum, vt fana Serapidis atque Isidis, quæ priuatim nonnulli sibi con-
struxerant, demolirentur: quòd (vt ait) eos non magnopere inter numina numerabant.
Postea autem, vbi ea in Senatu sententia obtinuit, vt publicè colerentur; extra Pomœ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rium eos deos collocauerunt. Rursum verò anno ab Vrbe septingentesimo septimo (vt idem [a] affirmat) iusserunt Aruspices omnia templa Isidis atque Serapidis demoliri: sed post quinquennium Lepido & Planco Coss. Serapidi Isidique templum decretum est [b]. Anno autem ab Vrbe septingentesimo sexto, Augusti Consulatu sexto, idem Dio [c] affirmat vetuisse Imperatorem, ne intra Pomoerium diis Ægyptiis sacra fierent: quæ cum se in Vrbem iterum insinuarent, Agrippa tunc curans Vrbem, anno ab Vrbe septingentesimo trigesimotertio, repressit edicto; statuens ne quis ea in suburbano intra quingentos passus ageret [d]. Sed & postea Silano & Norbano Coss. anno ab Vrbe septingentesimo septuagesimosecundo, Tiberius anno sui Imperij vigesimo proscripsit Ægyptiorum sacra: immo actis in crucem Ægyptiis sacerdotibus, Isidis templi demoliri iussit, eiusque statuam in Tiberim mergi testantur hæc Tacitus [e], Suetonius [f], atq. Iosephus [g].

[a] Dio lib. Rom. lib. 42.
[b] Dio lib. Rō. lib. 47.
[c] Dio lib. Rō. lib 53.
[d] Dio lib. Rō. lib 54.
[e] Tacit. Annal. lib. 2.
[f] Suet. in Tiber. c. 36.
[g] Ioseph. antiq. lib. 18. c. 4.

A

III.

[h] Apoc. 22. RECEPTI DII AEGYPTIORUM IN VRBEM.

At quid posteà? Spreta ab iisdem (vt dictum est) veritate, sacrum illud de eis est implerum oraculum [h]: Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Non tantùm enim ex Senatusconsulto receptæ sunt intrà Vrbem Ægyptiorum deorum sacra, iisdemq. templa erecta, sed ipsi Imperatores (quod de Commodo scribitur) & Consulares homines sacris Isidis turpiter initiabantur: vt non mirum sit, Emben Prophetam (quod habet inscriptio superiùs recitata) insigni munere, nempe marmoreo simulacro honoratum fuisse. dicebantur autem apud veteres Gentiles (vt habet Festus) illi Prophetæ, qui essent sanorum antistites, oraculorumque interpretes. At de his pluribus inferius ad tempora Commodiana dicturi sumus. Sic igitur de Romanis Gentilibus in deterius lapsis, illud iure tunc occini potuit, quòd de Iudæis olim à via aberrantibus dictum est [i]: Noui recentesque venerunt, quos non coluerunt patres eorum] vel, si coluerunt, facti sæpè pœnitentes, eosdem sæpius abiecerunt. Sed has aliasque omnes sordes abluit martyrum sanguis.

B

[i] Deut. 32.

C

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.

ANNVS 149. ANNVS 8. ANNVS. 10.

CEntesimo quadragesimonono Christi anno, à Cassiodoro Gordianus ac Maximus Consules ponuntur, ab alijs ex Græcis Fastis duo Valerij, Largus & Messalinus, cum ageret Antoninus in Imperio annum decimum.

IESV CHRISTI TELESPHORI PAP. ANTONINI PII IMP.

ANNVS 150. ANNVS 9. ANNVS 11.

D

I. TEMPVS SCRIPTAE APOLOGIAE IVSTINI.

ANno Christi centesimo quinquagesimo, secundùm Græcos Fastos, Torquato & Iuliano secundum, vel ex Chronico Cassiodori, Romulo & Glabrione Coss. Iustinus martyr iterum pro Christianis scribens Apologeticam orationem, obtulit eam Imperatori. Cùm enim ipse numeret [k] annos centum & quinquaginta à Christi natiuitate vsque ad illud tempus, quo eam scribebat orationem, nullus de his dubitandi scrupulus relictus esse videtur. Sed de his pluribus superiùs [l] actum est, dum Eusebij & Cassiodori refellimus sententiam, alio tempore eam fuisse scriptam affirmantium. Præfixit autem ipse suæ orationi Christiano philosopho dignam huiusmodi inscriptionem:

[k] Iust. in orat. ad Anton. vers. Lang.
[l] Supr. anno 142. in fin.

E

II. APOLOGIAE IVSTINI TITVLVS.

Imperatori Tito Ælio Hadriano Antonino Pio Augusto Cæsari, & Veriſſimo filio Philosopho; & Lucio Philosopho, Lucij quidem Cæsaris natiuo, Pij autem adoptiuo filio, eruditionis amatoribus, sacroque Senatui, & Populo Romano vniuerso. Pro his, qui ex omni hominum genere iniustè odijs iniquis & violentæ vexationi sunt obnoxij: Iustinus Prisci Bacchij filius, Phrygiæ Neapoli Syriæ Palæstinæ ortus, ex illis vnus, hanc orationem atque deprecationem conscripsi.]

III. LIBERA IVSTINI ORATIO.

Quàm verò liberè ac intrepidè ipso eius exordio eos compellet, hæc accipe: Qui verè pij & philosophi sunt, eos solam veritatem in pretio habere, & colere debere, ratio dictat.] & paulo pòst: At vos quidem Pij, & Philosophi, & iustitiæ custodes, & eruditionis amatores, quòd sic vocemini, vbique auditis; an verò etiam sitis, res ipsa demonstrabit. Siquidem non adulaturi vos hoc scripto, neque ad gratiam quicquam dicturi,

A cturi, sed vt iuxta exactam & exquisitam rationem iudicium feratis, postulaturi accessimus: ne videlicet sententiæ domo allatæ præsumptione, neque superstitiosa hominibus placendi affectione, neque præter rationem concepto impetu, & inueterata longo tempore fama mala præoccupati, contra vos ipsos calculum feratis. Nostra quidem ratio est, à nemine nos quicquam mali pati posse, si non aut malefici coarguamur, aut prauti, causa cognita, iudicemur esse. Vos autem occidere quidem potestis, nocere non potestis.] hæc dicens, multa exprobrat de iniquissimis in Christianos iudicijs: quippe qui solo nomine, quòd Christiani sint, nulla habita rerum perquisitione, vt facinorosissimi omnium, morte damnentur. Quamobrem calumnijs obiecta singula purgat, ipsorumq. innocentiam multis demonstrat: quippe qui non sint illi, vt vulgò dicebantur, athei, quòd deos non colant, qui verum Deum norint, & officijs illi congruis prosequantur: nec eos expectare humanum regnum (quod ipsi suspicabantur, ac proinde defectionem atque rebellionem timebant, sed cæleste ac planè diuinum; eaque ex causa libentissimo animo huius vitæ dispendium eos pari: quod nequaquam accideret, si in mundo regnandi cupiditate aliqua tenerentur obstricti. diluit ac planè confutat de crucifixi hominis cultu in Christianos iactatas à quocumque blasphemias, qui crucis mysterium ignoraret: monstratque pluribus, deos colentium inanem ac turpem esse superstitionem: deque Christi diuinitate, eiusque de carnis assumptione œconomia erudite copioseque disserit, & de crucis mysterio multa referat, atque Christianorum fidei veritatem multis certisque argumentis testatam relinquit; eorumdemque vitæ innoxiæ disciplinam, exactissimum castitatis cultum, patientiam, obedientiam, pacis custodiam, benignitatem, in hostes quoque dilectionem, & alia plura id genus insinuat.

B

C

IV. DE IESV CHRISTO MYSTAE CALVMNIA DILVITVR.

Insuper & sacrorum mysteriorum ritus, nempe Baptismi & Eucharistiæ, alioqui secretos, voluit illis esse perspicuos; ea nimirum ex causa, quòd vehemens ore omnium dissipata esset in Christianos calumnia, eos in sacris necare solitos puerum, illiusq. carnibus vesci, extinctisq. luminibus promiscuè turpiterq. misceri: quæ enim (vt dictum est superiùs) agerentur à Gnosticis, qui & Christiano nomine censebantur, ea omnia Catholicis atque innocentissimæ vitæ Christianis crimini vertebantur potiùs, quàm illis, quos instar Protei ad libitum mutare formas, idola colere, ceteraq. quæ Gentilium essent ritus agere, ac sic latitare, sua ipsorum hæresis docuisset. Potuit & ea de humanarum carnium esu calumnia non tantùm ex Gnosticorum facinoribus esse conflata, sed ex veritate mysterij malè accepti perfacilè comparata: nimirum quòd in confessò apud Catholicos omnes essent, se in sacris carnem Christi Domini nostri esu, & sanguinem potu æquè participare. Quomodocumque autem id acciderit, ad eluendam inolitam de sacramento calumniam, Iustinus (licet veritum lege [a] sit, sanctum dare canibus, & ante porcos proijcere margaritas) sacra suis scriptis Christianorum mysteria perspicuè intuenda atque cognoscenda proponit. Essent hic ea singula, ad sacros Ecclesiasticos antiquos ritus & mores insinuandos, eius verbis scribenda: sed quòd alias superiùs, vbi ex instituto de Ecclesiasticis traditionibus actum est, eorum meminimus; iterum ea repetere, superuacaneum esse ducimus.

D

[a] Matt. 7.

V. SVMMA IVSTINI LIBELLI DE TAS IN DICENDO.

Quali autem, quantáve animi libertate istæc omnia ipse tractarit; præter illa quæ superiùs recitata, inuectiua illa potissimùm declarat, qua ait: Sed enim metuere videmini, ne vniuersi, quæ iussa sunt, faciant: & vos, quos puniatis, non habeatis. Carnificum verò hoc fuerit, non Principum bonorum opus. Persuasum autem vobis est, malignorum dæmonum opera hæc fieri, prout diximus: qui etiam ab eis, qui præter rationem vitam degunt, hostias & cultum flagitant. Ceterum vos, qui pietatem & philosophiam consectamini, contra rationem quicquam agere, non arbitramur. Sin vos etiam æquè ac dementes homines veritatem post consuetudinem habetis, facite sanè quod potestis. Tantum quippe Principes opinionem veritati præferentes valent, quantum in solitarijs locis prædones.] denique perorans hæc addit: Hæc si quidem vobis rationi & veritati consentanea esse videntur, in pretio ea habete: sin pro nugis ducitis, tamquam deliramenta contemnite: atque ita contra eos, qui nihil per iniuriam iniqui admiserunt, perinde ac aduersus hostes, supplicium capitis statuite. Illud autem vobis prædicimus: vos minimè euasures esse futurum iudicium Dei, si in hac iniquitate perduraueritis. Et nos clamabimus: Quod Deo gratum placitumq. est, id ipsum

E

obtineat

Universidad de Deusto
Biblioteca

obtineat & fiat.] hæc locutus, subiunxit libello appendicẽ, Hadriani Imperatoris, quod A
superius est recitatum, ad Minutium Fundanum pro Christianis rescriptum editum,
quo vetuit Christianos circumueniri calumniis, atque ex solo nomine, nullo probato
crimine, tumultuariè condemnari.

VI. Annuerit ne Iustini libello Imperator, non constat: nam post hæc Romæ religionis
causa patratas esse Christianorum cædes, vt Telesphori Romani Pontificis & aliorum,
DE TEMPORE DATI RESCRIPTI AB ANTONINO PIO. suo loco dicemus. Neque enim assentiri possumus affirmantibus Antoninum Pium
Augustum Iustini oratione persuasum, mox illud, quod extat in fine eius pro Chri-
stianis Apologiæ, dedisse rescriptum: nam illud Asiæ populis post triennium datum
fuisse apparet, nimirum eius Imperij anno decimoquinto. Cùm enim ibi Tribunitiæ
potestatis inscriptio notata habeatur decies quinquies, totidem eum annos tunc egisse
[a] Dio hist. Rom. lib. 53. in Imperio, certum est: nam auctore [a] Dione constat, pro numero annorum Imperij, B
multiplicari vices Tribunitiæ potestatis: adeò vt quoto quis Imperator auctus reperia-
tur numero Tribunitiæ potestatis, totidem eum annos agere in Imperio, necesse sit pa-
riter affirmare: quamobrem anno decimoquinto eius Imperij ea oportuit Antoninum
pro Christianis rescripsisse.

VII. Meminit huius à se scriptæ Apologiæ ipse Iustinus in dialogo cùm Tryphone, cum
agit de Simone mago: vt appareat, commentarium illum post hæc tempora ab eo scri-
ptum: vbi & de Christianorum persecutione verba faciens, quanta illi essent animi
alacritate ad subeunda supplicia, monstrat his verbis: Dum cædimur, lætamur; per-
suasum habentes, quòd excitaturus nos sit Deus per Christum suum.] & post multa,
PERSECVTIONE CRESCIT ECCLESIA. quomodo persecutione fœuiente, maior ad Ecclesiam adiiceretur credentium numerus, C
testatur sic dicens: Non esse autem qui exterreat, & inseruitutem redigat nos, qui Ie-
su nomina per fidem dedimus, per terram omnem manifestum est. Quòd namque dum
gladio percutimur, & in crucem agimur, & bestiis obiicimur, & vinculis & igne &
tormentis aliis omnibus plectimur & excruciamur, à professione nostra non disceda-
mus, satis constat. Et quanto magis eiusmodi tormenta quædam in nos expediuntur,
tanto alij plures Fideles & veræ religionis per nomen Iesu fiunt cultores. Quemadmo-
dum enim, si quis vitis excidat fructificantes partes; vt palmites, qui alios floridi &
frugiferi profundant ramos, illa proferat, facit: ita in nobis quoque accidit. Plantata
namque est à Deo & Saluatore vitis & vinea, populus eius.] hæc ipse. Porrò non hæc
Romæ tantùm pati Christianos consueuisse, sed vbique gentium, demonstrat paulo
pòst sic dicens: Non solùm ex possessionibus suis Christianorum quisque exigitur, ve-
rùm etiam in mundo toto nemini eorum viuere permittitur.] vt ex his appareat, non D
leuem, etiam sine edicto, his temporibus persecutionem in Christianos grassatam es-
se: nisi ad tempora Marci & Lucij, successorum Antonini, ea referenda esse velimus.
At de his hactenus.

IESV CHRISTI 151. | TELESPHORI PAP. ANNVS 10. | ANTONINI PII IMP. ANNVS 12.

CELADION EPISCOPVS ALEXANDRINVS. CHristi Domini anno centesimo quinquagesimoprimo, Orfito & Prisco Coss. sed se-
cundùm Cassiodorum, Præsente & Rufo, Antonini Imperatoris anno duodecimo, E
post Marcum Iuniorem subrogatur in Ecclesia Alexandrina Celadion Episcopus, qui
[b] Euseb. lib. 4. c. 18. sedit annos quatuordecim, hæc Eusebius in Chronico & Historia [b].

IESV CHRISTI 152. | TELESPHORI PAP. ANNVS 11. | ANTONINI PII IMP. ANNVS 13.

SEquenti anno Domini centesimo quinquagesimosecundo, Gallicanus & Vetus no-
tati habentur Consules: apud Cassiodorum verò Commodus & Lateranus haben-
tur conscripti.

IESV

A QVi verò pòst sequitur annus Domini centesimus quinquagesimustertius, Gordiani
& Maximi Consulatui in Fastis adscribitur; sed à Cassiodoro, Vero & Sabino Con-
sulibus consignatur. Verùm ij omnes rerum Ecclesiasticarum notitia steriles.

IESV CHRISTI 154. | HYGINII PAP. ANNVS 1. | ANTONINI PII IMP. ANNVS 15.

B ANno Christi centesimo quinquagesimoquarto, Glabrione & Veriano Coss. die quin- I. TELESPHORI MARTYRIVM.
ta Ianuarij, Telesphorus Papa cum sedisset annos vndecim, menses nouem minus,
diebus tribus, martyrio coronatur. Tribuit eidem Eusebius [a] annos vndecim, exactos, [a] Euseb. lib. 4. cap. 10.
itidemque indices Cresconiani. Verùm quòd Eusebius ipse primo Antonini Imperij an-
no eum decessisse dicat, errore lapsus ex eo intelligitur, quòd in serie Romanorum Pon-
tificum Cletum numerare prætermiserit, Porrò cùm alij Telesphorum sedisse velint an-
nos vndecim, menses tres, & dies vigintiunum: haud rationem visi sunt habuisse tem-
poris creationis eius, quæ (vt vidimus) contigit octaua Aprilis; & obitus, qui apud om-
C nia Martyrologia positus habetur quinta Ianuarij. Martyrio coronatum fuisse Teles-
phorum, auctor est etiam Irenæus [b], qui ait: Gloriosissimè martyrium fecit.] Tertullia-
nus [c] id etiam de eodem his versibus:

Post expleta sui qui lustri tempora, tradit
Telesphoro: excellens hic erat, martyrq; fidelis.],

[b] Iren. lib. 3. cap. 3.
[c] Tertullian. in carm. contra Marcion. lib. 3. in fin.

hæc Tertullianus in poemate contra Marcionem à se, cùm esset iunior, scripto, quod
imperfectum, inemendatum, atque metricis numeris minùs attemperatum reliquit.
sed de eo inferius suo loco dicemus. Rursum verò de martyrio eiusdem mentio habetur
in eodem nuper citato libro de Romanis Pontificibus:

Vbi & hæc itidem de Telesphoro: Hic constituit vt septem hebdomadas ante Pascha II.
ieiunium celebraretur.] eadem leguntur apud Eusebium [a]. Verùm Quadragesimale ie- [a] Apud Euseb. in Chronico. TELESPHORI DECRETA.
D iunium ex Apostolica institutione manasse, superius primo Annalium tomo demon-
strauimus: quamobrem non recens à Telesphoro illud fuit in Ecclesia decretum; sed
potiùs quod traditione Fideles seruarent, at de his diuersa esset consuetudo Ecclesiarum,
edita constitutione, scripto illud fuerit perpetuò stabilitum. Sed & ibidem subdirut:
Hic fecit vt in Natali Domini nostri Iesu Christi noctu Missæ celebrarentur: cùm om-
ni alio tempore ante horæ tertiæ cursum nullus præsumeret Missas celebrare; quia ea
hora Dominus noster Iesus Christus ascendit in crucem.] Verùm sunt hæc accipienda
de his quæ frequentiori vsu in Ecclesia seruarentur; cùm alioqui multis constet exem-
plis, in sacris vigiliis noctu sacrificium offerri consueuisse. Sed post hæc additur, statuis-
se Telesphorum, vt ante sacrificium diceretur Angelicus hymnus, Gloria in excelsis
Deo.] Demum hæc in fine: Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decembrem,
presbyteros duodecim, diaconos octo, Episcopos per diuersa loca tredecim.] Recensen-
tur in singulis Romanis Pontificibus non solùm ordinationes clericorum, qui Ecclesiæ
Romanæ vsui essent, sed & Episcoporum, qui in diuersas Orbis prouincias mitteren-
tur: vt ex his etiam perspicuum reddatur, fuisse muneris Romanorum Pontificum,
non solùm Vrbis, sed & Orbis totius Ecclesiæ consulere. His de Telesphoro dictis, de
sepultura eius mox subditur: Sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, No-
nis Ianuarij: & cessauit Episcopatus eius dies septem.] Sicque decimatertia eiusdem HYGINIVS PAPA.
mensis Ianuarij suffectus est in locum eius Hyginius Græcus, Athenienſis, ex Phi-
losopho.

Telesphoro iam nece sublato, cuinam inferioris ordinis Christiano Gentiles pe- III.
percisse putandum est? sæuiit acerbè nimis his temporibus eorum in Christianos furor:
nam præter illos, quorum memoria excidit, ac eos quorum superius facta est men-
tio, reperiuntur itidem Romæ alij martyrio coronati. Passus est tunc etiam Alexander

Episco-

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Martyrolog. Rom. die 21. Octobr. MARTYRES PASSI SVB ANTONINO PIO.

Episcopus [a] via Claudia, vigesimo ab Vrbe milliario; cuius natalis dies in tabulis Ecclesiasticis descriptus habetur: sed cuius ciuitatis Episcopus fuerit, ignoratur. Martyr quoque effectus est Spoleti Pontianus, & alij plures in Italia. In Oriente etiam complures reperiuntur sub eodem Antonino nobilitati martyrio, nimirum Pergami in Asia Agathodorus & Carpus, alia verò die Agathonice, Pergæ in Pamphilia Theodorus, eiusque mater Philippa, & alij plures, Apameæ Alexander, Damasci Victor & Corona, Marcinopoli Melitina, Augustoduni in Gallia Flocellus & alij, in Sardinia Potitus: quorum omnium in Romano Martyrologio certa passionis dies adscripta habetur. Porrò longè maiorem esse numerum eorum, quorum iniuria temporum & naufragio scripturarum memoria periit, nemo est qui ex his, quæ sunt recitata, non possit facilè opinari. A

IV.

Porrò sanctorum suorum vindex Deus, haud alia de causa his diebus totum planè Imperij Romani orbem diuersis cladibus afflictauit, quàm vt manifestis declararet signis atque prodigiis, esse Gentilibus diuinum numen infensum. Quænam verò hæc fuerint, Iulius Capitolinus [b] his verbis recensет: A diuersa huius temporis hæc prouenerunt: fames, de qua diximus; Circi ruina; terræmotus, quo Rhodiorum & Asiæ oppida conciderunt, quæ mirificè omnia instaurauit; & Romæ incendium, quod trecentas quadraginta insulas vel domos absumpsit: Narbonensis ciuitas, Antiochense oppidum, & Carthaginense forum arsit: fuit & Tiberis inundatio.] hæc ipse. Ceterùm magnum hæc cunctis incussisse timorem, & ipsum Imperatorem pariter commouisse, ex eo facilè opinari licet, quòd ipse hoc anno, his prodigiis numine perterrente, Gentiles à Christianorum persecutione dato rescripto cohibuit: quod hoc ipso anno decimoquinto sui Imperij rescripsisse, ex Tribunitia potestate, annis singulis repeti solita, ibi iam quindecies repetita (vt dictum est) facilè intelligi potest. Erat autem rescriptum huiusmodi [c]: B C

[b] Iul. Capit. in Antonino. CLADES ROM. IMPERII OB PERSECVTIONEM CHRISTIANORVM.

[c] Apud Iustin. martyr. in fine orat. ad Antonin. ex versione Lang.

V.

RESCRIPTVM ANTONINI PRO CHRISTIANIS.

Imperator Cæsar Titus Aelius Hadrianus Antoninus, Augustus, Pius, Pontifex Maximus, Tribunitiæ potestatis decimumquintum, Consul tertium (*aliter* quartum) Pater patriæ, populis Asiæ salutem.] Titulus est ex Iustini commentariis desumptus: nam qui habetur apud Eusebium, noscitur deprauatus; quippe qui loco Antonini Pij habeat Marcum Aurelium. Cetera autem quæ sequuntur, ipsum nempe rescriptum, ex Eusebio [d] hîc subscribimus:

[d] Euseb. lib. 4. cap. 12.

Noui quidem diis curæ esse, ne tales homines impuniti in obscuro lateant: nam illi ipsi (sat scio) de iis qui ipsis cultum tribuere recusant, sunt multo acerbius supplicium sumpturi, quàm nos. Ac quibus hominibus iam ipsi grauem exhibetis molestiam, & tamquam impios atque à deorum cultu auersos insimulatis, eorum planè, quam habent, magnopere confirmatis religionem. Illis enim magis in optatis est, vt in crimen adducti, mortem pro Deo suo oppetant, quàm vt vita fruantur. Vnde sua ipsorum vita hoc pacto prodita, multo maiorem clarioremque reportant victoriam, quàm si imperata quæ vos ab ipsis fieri postulatis, obirent. Ceterùm de terræmotibus, qui vel præterierunt, vel iam sunt, non alienum à ratione videtur, vos commonefacere: quandoquidem etiam cùm adsint, animos dimittis, & infelices vestri omnium casus in illorum religionem, tamquam eorumdem causam, transfertis. At illi cùm tale quid eueniat, constantiùs firmiusque Deo fidunt. Vos autem toto illo tempore Deum penitus ignorare, resque sacras prorsus contemnere, & non solùm cultus qui soli Deo debetur, inscij esse & expertes, verùm etiam eos qui illum obseruant & venerantur, grauiter exagitare, & ad mortem vsque in sectari videmini. Pro quibus omnibus, multi qui nostris præfuere prouinciis, iam antè diuinissimo sanctissimoq. nostro patri litteras scripserunt. Ad quos quidem ille rescripsit, nihil eiusmodi viris negotii facessendum, nisi fortè aliquid maleficij contra Romanum Imperium designare moliantur. Ad me etiam eorum causa scripsere multi: quibus per litteras patris mei sententiæ & voluntati assentiens, responsum dedi. Quòd si quispiam igitur cuiquam Christiano, quia Christianus sit, pergat molestiæ quicquam aut criminis inferre: ille cui crimen illatum fuerit, etiam si re ipsa Christianus deprehensus sit, absoluatur: qui autem illum accusauerit, iustum debitumque supplicium subeat,] hactenus rescriptum. D E

VI.

[e] Euseb. vbi supra.

Addit Eusebius [e]: Hoc edictum Ephesi in communi totius Asiæ concilio diuulgatum fuit. Atque ita ista accidisse, Melito Sardensis Ecclesiæ Episcopus, qui eodem tempore hominum fama celebris fuit, testatur perspicuè suis ipsius verbis, quæ sunt posita in

Apolo-

A Apologia vtilissima illa quidem, quam pro nostræ fidei & religionis defensione cõtexuit, camque Imperatori Vero dicauit.] hæc ipse. Apparet autem ex dictis eiusmodi Antonini rescripti verbis, non solùm Proconsulem Asiæ, sed & alios complures Præsides de Christiana religione eidem Imperatori dedisse, litteras rursumque eumdem Augustum non ad Asiæ populos tantùm, sed & ad alias quoque prouincias interpellatum eius generis dedisse rescripta. quod apertè testatur Melito Sardensis in ea Apologia ad Verum: quem recitat Eusebius [a] sic dicentem: Tuus item pater, quicum vnà tu summam rerum eo tempore administrabas, tum ad alias ciuitates generatim, tum ad Lariseos, Thessalonicenses, ad Athenienses, & ad omnes denique Græcos nominatim per litteras mandata delegauit, ne quid nouarum rerum contra nos Christianos aliquando edere molirentur.] hæc Melito.

PLVRA ANTONINI RESCRIPTA PRO CHRISTIANIS.

[a] Euseb. lib. 4. c. 25.

B Illud etiam eiusdem Principis rescripti verbis manifesto declaratur exemplo, nimirum consueuisse Gentiles, Christianorum hostes, quæcumque diuinitus missæ essent clades, & accidissent infortunia, Christianis crimini dare, ac culpæ illorum adscribere, secundùm ea quæ & alibi recitauimus ex Tertulliano [b], qui ait: A diuersus sanguinem innocentium conclamant; prætexentes sanè ad odij defensionem illam quoque vanitatem, quòd existiment, omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam. si Tiberis ascendit in mœnia: si Nilus nõ ascendit in arua: si cælũ steterit: si terra mouit: si fames, si lues: statim Christianos ad leonẽ.] hæc ipse. Quod autem ad statũ Romanæ Ecclesiæ pertinet: etsi, vt aliæ foris positæ Ecclesiæ, à Gentilium persecutione (id Antonini rescripto iubente) quieuerit, haud tamen tranquilla frui pace permissa est; quippe quæ hæreticorum se in Vrbem obtrudentium fuerit vehementer exagitata molestiis. quinam verò hi fuerint, dicturi sumus anno sequenti. C

VII.

OMNES CLADES ADSCRIBI SOLITAE CHRISTIANIS.

[b] Tertull. in Apolog. c. 40.

IESV CHRISTI ANNVS 155. HYGINII PAP. ANNVS 2. ANTONINI PII IMP. ANNVS. 16.

1.

CHristi Domini nostri annus centesimus quinquagesimus quintus Consulibus ad notatur Præsente & Rufino: quo, Hyginio Romano Pontifice annum secundùm suæ sedis auspicante, Valentinus & Cerdo nefandissimi hæresiarchæ cùm venissent in Vrbem, turbas in Ecclesia concitauere non modicas. quæ nam fuerint horum hæreses, satis dictum est suo loco superiùs. Docuerat (vt dictum est) Valentinus in Ægypto: eumque à pluribus suam concinnationem ex Platone, aliisque philosophis, atque poetis, simulque diuina scriptura contextam accipi cognouisset; angusta sibi visa Ægypto, longè lateque in Christiano orbe hæresim propagare conatus, sub Hyginio Romano Pontifice (vt auctor est Irenæus [c]) Romam se contulit, nec quidem citò discessurus; sed Hyginij tempora, & eius in sede successoris Pij illic expleuit, permansitque vsque ad Anicetum, vt idem tradit his verbis: Valentinus venit Romam sub Hyginio, creuit verò sub Pio, & prorogauit tempus vsque ad Anicetum.] hæc ipse. Immo verò vsque ad Eleutheri Papæ tempora mansisse cum Romæ, ac primò se Catholicum prætulisse, Tertullianus [d] testatur, tam de Valentino quàm Marcione agens his verbis: Vbi tunc Marcion Ponticus nauclerus, Stoicæ studiosus? Vbi tunc Valentinus Platonicæ sectator? Nam constat illos neque adeò olim fuisse, Antonini fere principatu, & in Catholicam primò doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem; donec sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel & iterum eiecti. D E

VALENTINVS ROMAM VENIT

[c] Iren. lib. 3. c. 4. & apud Euseb. lib. 4. c. 10.

[d] Tertull. de præscrip. c. 30.

II.

Admiratione quidem digna res est, procacissimum hæresiarcham Romam aduenientem, adeò maiestate eius Ecclesiæ perculsum esse, vt non ausus fuerit palàm suas blasphemias effundere, sed fidem Catholicam mentiendo, se æquè Catholicum profiteri, nec nisi clanculum, disputationis captata occasione, hæreses propinare. Quod verò ad Cerdonem pertinet: ipsum quoque sub Hyginio in Vrbem se contulisse, Irenæus tradit, atque Tertullianus [f] his versibus, de Hyginio, qui successit Telesphoro, intelligens:

CERDONIS ADVENTVS ROMAM.

[e] Iren. lib. 1. c. 28.

[f] Tert. in carm. contra Marc. lib. 3. in fin.

Post illum socius legis, certusq. magister.
Cùm vestri sceleris socius, præcursor, & auctor.

Aduenit

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 155. 156. | HYGINII PAP. 2. 3. | ANT. PII IMP. 16. 17.

Aduenit Romam Cerdo noua vulnera gestans:
Detectus, quoniam voces & verba veneni
Spargebat furtim: quapropter ab agmine pulsus
Sacrilegum genus hoc genuit, spirante dracone.
Constabat pietate vigens Ecclesia Romæ.
Composita à Petro, cuius successor & ipse
Iamq; loco nono cathedram suscepit Hyginus.

III. CERDONIS EXOMOLOGESES SIMVLATAE.

Atipse Cerdon, quantumlibet in Oriente publicè palamque hæreses professus esset, Romam tamen cùm venisset, licet impudens ac petulàs, reueritus tamen Ecclesiæ Apostolicæ Apostolico ore testatam fidem, ac eorum sanguine consignatam, erubuit turpitudinem suam, simulauitque delicti pœnitentiam, & exomologesis pallio se studuit operire, desperans nimirum se nonnisi Catholici nominis tegmine inter Fideles Catholica fide coruscos versari posse: sicque audacissimus homo pertimuit, & loquacissimus obmutuit; effectusque militiæ, cuius dux erat, desertor, in castris Ecclesiæ videri voluit, facta sæpè exomologesi, profiteri. Quod quidem Irenæus[a] testatur his verbis: Cerdon autem, qui ante Marcionem, & hic sub Hyginio, qui fuit octauus • Episcopus, sæpe in ecclesiâ veniens & exomologesin faciens, sic consummauit, modò quidem latenter docens, modò verò exomologesin faciens, modò verò ab aliquibus traductus in his quæ docebat malè, & abstentus est à religiosorum hominum conuentu.]

[a] Iren. li. 3. c. 4 • al. nonus

IIII. ROM. ECCLESIA MINIMÈ POLLVTA CONTAGIO HAERESIARCHARVM

Cetera tantum abest, vt vel minimum per hos vel alios huius temporis hæreticos labefactata fuerit puritas atque sinceritas Romanæ atque Apostolicæ fidei, vt (quod aliàs diximus) ad eos fortiùs conuincendos, idem ipse Irenæus & Tertullianus ad Ecclesiæ Romanæ prouocent integritatem, in qua nimirum Apostolicæ traditiones vigerent. Non alij quidem Cerdoni, nisi leuissimi homines adhæserunt, qui palearum instar in Ecclesia haberentur, & circumferrentur omni vento doctrinæ. de quibus hæc Ephanius[b]: Cerdon à Syria digressus, & Romam profectus, corruptor & sui ipsius & credentium ipsi, miserrimus visus est. Misera est enim hominum natura, cùm relicta Dei via errat, & vbi seipsam à Dei vocatione separauit: contigit enim his prouerbium canis, qui vmbræ intentus, non continuit quod habebat in ore.] hæc & alia de Cerdone & eius sectatoribus Epiphanius.

[b] Epiphan. hæres 41.

V. ETIAM HAERESIARCHAE DEFERVNTROMANAE ECCLESIAE

Sed obseruatione illud magnopere dignum est, carioses atque putentes hæresiarchas non eo vsque dementiæ peruenisse, vt Apostolicæ sedis culmen omnino contempserint; apud quam submissa ceruice ferrea, sæpè facerent exomologesin; planè profitentes, non aliunde sibi licere nomen Catholicum vel specie tenus præseferre, quàm ex Romanæ Ecclesiæ communicatione quoquo modo surrepta. At non modò Valentinus & Cerdon, sed & Marcion, & alij complures hæresiarchæ, de quibus singulis suo loco dicendum, ficte vel verè palinodiam recantaturi, non apud aliquam aliam sedem, quàm Romanam, neque apud quempiam alium summæ æstimationis Episcopum, quàm Romanum, id sibi legitimè faciendum putarunt: quòd in confesso esset non solùm apud Catholicos, sed etiam hæreticos Ecclesiæ Catholicæ perduelles, eam esse Ecclesiæ totius metropolim, & omnium Ecclesiarum gerere principatum, vtpote cuius esset fidem probare, atque perfidiam condemnare.

IESV CHRISTI ANNVS 156. | HYGINII PAP. ANNVS 3. | ANTONINI PII IMP. ANNVS 17.

SEquens annus Christi centesimus quinquagesimus sextus notatur in vulgatioribus Fastis Consulibus Lucio Ælio Commodo & Sextilio Laterano, sed à Cassiodoro Tertullo ac Sacerdote: quem, vt memoria rerum Ecclesiasticarum ieiunum, scriptorum penuria sic præterimus.

IESV

IESV CHRISTI HYGINII PAP. ANTONINI PII IMP.

ANNVS 157. | ANNVS 4. | ANNVS 18.

ANno sequenti centesimo quinquagesimoseptimo, Seuerus atque Sabinus, aliter Sabinianus, Consules habentur: sed à Cassiodoro ponuntur Quintillus ac Priscus. In tanta enim Consulum varietate haud propterea quis suspicari debet rectam chronologiam interuerti: nam cùm de annis constet Imperatorum, iis certa ratio temporis stabilitur. Hoc igitur anno decimooctauo Antonini Imperatoris, Eusebius[a], cùm (vt profitetur) sic sibi explorata esset Hierosolymitanæ Episcoporum sedis successio, vt tamen, quot quisque sedisset annos, haberet incompertum: hos in vnum recensет post eos, qui superiùs numerati sunt, Hierosolymitanos Episcopos, dicens: Cassianus decimusseptimus Hierosolymæ Episcopatum post Marcum suscepit: post quem decimusoctauus Publius: cui successit decimusnonus Maximus: vigesimus Iulianus: vigesimusprimus Gaianus: vigesimussecundus Symmachus, vigesimustertius Caius: vigesimusquartus Iulianus: vigesimusquintus Capito.] hos ponit vsque ad annum Commodi Imperatoris quintum.

[a] Eusebius in Chronico.

EPISCOPI HIEROSOLYMITANI.

IESV CHRISTI ANNVS 158. | PII PAP. ANNVS 1. | ANTONINI PII IMP. ANNVS 19.

CHristi anno centesimo quinquagesimooctauo, Siluano & Augurino Coss. vndecima Ianuarij Hyginius Romanus Pontifex, cùm sedisset annos quatuor duobus minus diebus (vt colligitur ex tempore ingressus eius, vsque ad diem qui natalitio ipsius adscriptus est in Romano Martyrologio) moritur martyr. Quod verò pertinet ad numerum annorum sedis eiusdem, æquè consentiunt Latini atque Græci, eum sedisse annos quatuor: quod quidem liber de Romanis Pontificibus, Collectio Cresconiana, aliique Vaticani indices testantur. affirmat id ipsum Eusebius[b]. Cetersum in perquirendis annis Hyginij, si quis Consules perperà positos, immo errore illapsos in librum de Romanis Pontificibus subsequatur in Hyginio; duodecim saltem annos eum sedisse, dicere opus esset. quod tandem intelligens is[c] qui vsque ad ipsum Hyginium per Consules in eis positos numerauit annos Romanorum Pontificum, licet serò errorem sentiens, iam in ceteris paulo cautiùs egit. Rursum verò, quòd Irenæus, Tertullianus, Epiphanius in locis citatis superiùs numerant à Petro Hyginium nonum ordine Romanum Episcopum, quod & alij fecisse reperiuntur, vt Cyprianus[d] in epistola ad Pompeium; id in de accidit, quòd ipsorum alij Cletum, alij verò (quod sæpe superiùs dictum est) Anacletum prætermittunt, ex his duobus vnum constantes.

I. HYGINIVS MORITVR MARTYR.

[b] Eusеb. lib. 4 cap. 10. & in Chronico.

[c] Pamin. in Fast.

[d] Cypr. epist. 74. edit. Pamel.

Quod ad res ab Hyginio gestas spectat; remanserunt, sicut & aliorum quorumdam antiquorum Romanorum Pontificum, prorsus obscuræ, cùm hæc tantùm in citato superiùs libro de Romanis Pontificibus habeantur memoria commendata, videlicet: Hic clerum composuit, & distribuit gradus.] Porrò quod ad gradus cuiusque ordinis in Ecclesia, quo Ecclesiastica habetur composita hierarchia; iam à temporibus Apostolorum hæc facta esse, Ignatio auctore & aliis, tomo primo Annalium demonstrauimus: verùm aliqua antiquę formę ab Hyginio fuisse addita, vel eadem illustrata, æquum est existimare. Leguntur Hyginij ritulo epistolę duę: recitantur & à Gratiano plura • eiusdem decreta, quę referre omittimus. Demum hęc de eo postremo loco ponuntur: Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros quindecim, diaconos quinque, Episcopos per diuersa loca sex. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, tertio Idus Ianuarij. Cessauit Episcopatus eius dies tres.] Sicque decimaquinta Ianuarij die Pius Papa creatur, de quo hæc in eodem libro de Romanis Pontificibus scripta leguntur: Pius natione Italus, ex patre Ruffino, fratre Pastoris, de ciuitate Aquileia, sedit annos nouemdecim, menses quatuor, dies tres.] hæc ibi. sed de tempore sedis eius plura inferiùs.

II. HYGINII RES GESTAE.

[a] Habentur collecta Tom. 1. Concil. in Hyg.

PIVS PAPA.

Verùm antequam vlteriùs progrediatur de Pio Papa, Hyginio succedente, narratio; III.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE SVCCESSIONE ANICETI.

sciendum est, de successore Hyginij diuersam repetiri antiquorum sententiam: dum alij non Pium, sed Anicetum, Pium verò illi suffectum dixerunt: alij verò (vt positum est) primo loco Pium, ac post eum numerant Anicetum. Vtriusque sententiæ haud vulgares assertores habentur: siquidem priorem locum tribuunt Aniceto, posteriorem verò Pio Optatus [a] Mileuitanus & Augustinus [b], dum Romanorum Pontificum catalogum texunt, eidem quoque sententiæ adstipulari videtur Hieronymus [c], dum post Petrum decimo loco numerat Anicetum. non desunt præterea complures antiqui indices, in quibus itidem Pius postponitur Aniceto. Verior tamen ac magis recepta contraria huic videtur esse sententia, qua prior locus Pio tribuitur: id enim profitetur in primis Hegesippus, qui sub eodem Aniceto Romam venit: hic enim dum post Anicetum, non Pium, sed Eleutherium ponit [d], planè declarat, primò Pium, ac post eum sedisse Anicetum. Id ipsum Irenæus [e], qui iisdem etiam vixit temporibus, tradit, & huic ferè æqualis Tertullianus [f], Eusebius itidem [g], Epiphanius [h], duo Nicephori [i], ac demum tam Latini, quàm Græci recentiores omnes: vt iam planè stultitia habeatur, iis non acquiescere, qui eodem tempore, quo iidem Pontifices, in Ecclesia claruere, vt Hegesippus, & Irenæus, quibus his proximè accedit Tertullianus.

[a] Optat. Mileuit. contra Parm. lib 2.
[b] Aug. epist. 165.
[c] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Hegesip.
[d] Apud Euseb. lib. 4. cap. 21.
[e] Iren. lib. 3. c. 2. & 4.
[f] Tertull. contra Marcion. lib. 3 carm. in fine.
[g] Eusebius in Chronic. & histor. lib. 4. c. 10.
[h] Epiph. hæres. 27.
[i] Niceph. epist. Constant. in Chron. Niceph. Call. lib. 3 c. 25

IESV CHRISTI ANNVS 119.	PII PAP. ANNVS 2.	ANTONINI PII IMP. ANNVS 20.

I.

CHristi anno centesimo quinquagesimonono, Coss. Barbaro & Regulo, Pius agens in Pontificatu annum secundum, decretum edidit de celebrando Paschate die Dominico; quod tradit Eusebius [a]. Verùm licet ipse Pius auctor dicatur Ecclesiasticæ sanctionis: tamen quòd iam antea ab Apostolis esset traditum, ipse tantùm ad corrigendas Iudaizantes Ecclesias, quæ hactenus Iudæorum more quartadecima Luna Pascha agere solerent, voluit decreto firmasse. Sanè quidem (inquit Socrates [1]) qui Romam & alias partes Occidentis incolunt, Petrum & Paulum Apostolos consuetudinem, quam illi tenent, ipsis reliquisse affirmant. Verùm nemo istorum omnium de his rebus scriptis proditum proferre potest.] hæc Socrates Nouatianus. Porrò complures Nouatianorum cum Iudæis ipsi quoque celebrabant Pascha decimaquarta Luna. cuius institutionis Ioannem Euangelistam fuisse auctorem, Quartodecimani calumniabantur: quem potiùs id, sicut alia multa, in illa tunc nuper exorta & coalescente primitiua Ecclesia tolerasse, putandum est. Ceterùm nonnisi ex Apostolica traditione, qui de his egerunt sanctissimi Patres, Victoris tēpore, vt die Dominico Pascha celebraretur, sibi vendicasse, docet Eusebius [m]: sed alienum ab hac institutione fuisse Ioannem, mox dicturi sumus.

[a] Eusebius in Chronico.

CELEBRANDVM PASCHA DIE DOMINICA.

[1] Socrat. hist. lib. 5. cap. 21.

II.

Hæc Petrum Apostolum Romæ docuisse, & eadem ab eo accepta S. Marcum Ægyptiis tradidisse, testatur S. Protherius [n] Episcopus Alexandrinus, scribens ad S. Leonem Romanum Pontificem. Quòd si de his antiquius testimonium scriptis proditum quis requirat, habet Ignatium, qui vixit temporibus Apostolorum, & sedem Apostolicam Antiochenam, quam Petrus fundarat & Paulus docuerat, administrauit: quem profectò alia docuisse atque scripsisse, quàm ab ipsis Apostolis accepisset, nefas est dicere. hic, inquam, scribens [o] ad Magnesianos, Asiæ populos, celebrandum ait diem Dominicum, vt dierum principem, resurrectioni Domini consecratum. & ad Philippenses [p], de non celebrando Paschate more Iudaico, hæc contestatus, inculcat: Si quis cum Iudæis celebrat Pascha, aut symbola festiuitatis eorum recipit, particeps est eorum qui Dominum occiderunt & Apostolos eius.]

[m] Euseb. hist. lib. 5. cap. 22.

TRADITIO APOSTOLICA DE PASCHATE.

[n] Apud Bed. derat temp. cap. 42.
[o] Ign. epist. 6.
[p] Ign. epist. 8.

III.

Immo & ipsiusmet Ioannis Apostoli testimonio rata haberi videtur celebratio Paschæ die Dominico. nam cùm in Apocalypsi [q] eius diei meminerit tamquā celebris in Ecclesia ac nominatis quæna, quęso, potuit esse ratio diei Dominici in Ecclesia celebrandi, nisi quòd esset resurrectioni Dominicæ consecratus, nempe quòd ea die Christiani sacramentum resurrectionis Domini religiosis studiis votisque recolerent. Ceterùm si more Iudaico decimaquarta Luna eius memoria in Ecclesia ageretur; quòd incerta dies eius esset, vtpote quæ singulis annis mutaretur, omnis diei Dominicæ (quæ prima erat) celebrandi ratio cassa reddita videri potuisset. Quòd si quolibet octauo die, nempe Dominico, resurrectionis memoria solēnibus ritibus Apostolica traditione repeti

[q] Apoc. 1.

QVID IOANNES DE PASCHATE.

repeti consueuit: quorsum alia die ipsam anniuersariam Paschatis celebritatem oportuit celebrari? Hæc autem quantumlibet optimo iure dici posse videantur, Polycrates [a] tamen de Ioanne secus affirmat, necnon Irenæus, testimonio (vt ait) Polycarpi: quibus si assenserimus, nutaret ipse liber Apocalypsis, & alterius potiùs auctoris esse, quàm Ioannis Apostoli, dicere oporteret: quod horret piorum auditus.

[a] Apud Euseb. lib. 5. cap. 23. & 24.

IIII.

Pius igitur, ne ob altercantium studia conculcaretur quæ ab Apostolis de celebrando Paschate die Dominico traditio in Ecclesia statuta esset, eam decreto edito stabiliendam curauit. Cui accessisse diuinum quoq. suffragium, Angelico ministerio collatum, idem qui suprà liber de Romanis Pontificibus in Pio his verbis testatur: Sub huius Episcopatu frater ipsius Hermes librum scripsit, in quo mandatum cōtinetur, quod ei præcepit Angelus Domini, cùm veniret ad eum in habitu pastoris, vt sanctum Pascha die Dominica celebraretur.] hæc ibi. Hunc illum fuisse Hermen, quem Paulus, ad Romanos scribens, salutari mandat, dicens, Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen] testantur Origenes [b], Eusebius, Hieronymus [c], atque alij. Porrò liber Hermæ, seu Hermetis, qui inscriptus est Pastor, quibusdam antiquis optimè notus atque probatus fuit. de eo enim Eusebius [d] testimonium affert Irenæi, cùm ait: Librum item Pastoris non modò legendo cognouit, sed etiam approbatione confirmauit. Præclarè (inquit) loquitur liber (cum librum Pastoris intelligit) qui sic loquitur: Primùm omnium, vnum Deum esse credito, &c.] nouit eum atque frequenter citat Origenes [e], qui tamen eum à nōnullis contemni tradit: vt planè appareat, haud integram solidamque fidem apud omnes meruisse. Vsus est eo commentario ante eum Clemens Alexandrinus [f], ac etiam Tertullianus [g] ex eo testimonium petiit. De quo olim cùm primùm scriberet contra Marcionem, hæc ait [h]:

Post hanc deinde Pius, Hermas cui germine frater,
Angelicus Pastor, quia tradita verba locutus, &c.]

Athanasius [i] aduersus Arianos agens, eum citans, vtilissimum librum appellat. Sed quantæ æstimationis apud Græcos fuerit, Hieronymus [k] post Eusebium [l] declarat his verbis: Asserunt auctorem hunc esse libri qui appellatur Pastor, & apud quasdam Græciæ Ecclesias etiam publicè legitur. Re vera vtilis liber: multique de eo scriptorum veterum vsurpauerunt testimonia; sed apud Latinos penè ignotus est.] hæc ipse.

[a] Orig. in epistol. ad Rom. cap. 16.
[b] Euseb. lib. 3. cap. 3.
DE LIBRO HERMAE, QVI EST PASTOR.
[c] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Herm.
[d] Euseb. lib. 5. cap. 9.
[e] Orig. Periarchon lib. 4. c. 2
[f] Clem. Alex. Strom lib. 1. & 6.
[g] Tertull. de orat. cap. 12.
[h] Tertull. contra Marcion. lib. 3. carm. in fine
[i] Athanas. de incarn. Verbi.
[k] Hieronym. de Scrip. Eccles.
[l] Euseb. lib. 3. cap. 3.

V.

Quod autem ad Latinos pertinet, sic eis liber innotuit, vt tamen eum ipsi inter eorum apocryphorum genera adnumerarint, quæ legi in Ecclesia possint, non tamen citari debere ad fidem Catholicam adstruendam: hac enim censura à maioribus fuisse notatum, Tertullianus [m] affirmat: ipse autem eum postea omnino respuit, quòd reciperet mœchi pœnitentiam contra pseudoparacleti doctrinam. ait enim: Sed crederem tibi, si scriptura Pastoris, quæ sola mœchos amat, diuino instrumēto meruisset incidi: si non ab omni Cōcilio Ecclesiarum etiam vestrarum inter apocrypha & falsa iudicaretur, adulatera & ipsa, & inde patrona sociorum.] hæc Tertullianus, planè significans, Pastorem librum extra classem diuinorum librorum esse reiectum, quòd plus æquo quidam illi fauissent: qui etiam eumdem commentarium Petri auctoritate confirmare nitebantur, dum insigni titulo, nempe, Iudicium Petri, opus inscriperant.

[m] Tertull. de iudic. cap. 10

QVID LATINI DE LIBRO PASTORIS.

VI.

At (ne id prætereamus) ex iis quæ ex Tertulliano recitauimus, planè declaratur, non recens fuisse iudicium in Ecclesia, de scriptis editis, quæ hagiographa, quæve apocrypha essent, accuratè decernere, sed perantiquum, quo (vt dictum est) Pastoris librum dictæ censuræ maiores subiecerant: à quorum sententia recentiores neqnaquam recesserunt. nam de eodem Ruffinus [n] agens hæc ait: In nouo verò Testamento libellus, qui dicitur Pastoris, siue Hermetis, qui appellatur, Duæ viæ, vel Iudicium Petri (tot enim nominibus à diuersis nominari consueuit) quæ omnia legi quidem in Ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad auctoritatem ex his fidei confirmandam.] hæc Ruffinus. Eadem quoque ratione idem liber à S. Prospero aduersus Collatorem agente, qui eius auctoritate errorem suum tueri conatus fuit, nullius planè auctoritatis est iudicatus: sed & à Gelasio æquè inter apocrypha recensetur, vsos eo quoque esse Arianos ad suam ipsorum hæresim confirmandam, testatur S. Athanasius [p]. Certe quidem ante Gelasium atque Prosperum, vt apocryphū, non absque trepidatione citari solitum, ipse itē S. Hieronymus [q] significat. Quod verò alij Hermam, Hermen, vel

[n] Ruff. exposit. Symb. Apost.
[p] Athanas. epistol. ad Afros. apud Theodor. hist. lib. 1. c. 8.
[q] Hieronym. in Amos cap. 7.
VI. ANTIQVVS MOS DIVDICANDI LIBROS IN ECCLESIA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 159.160. PII PAP. 2.3. ANT. PII IMP. 20.21.

Hermetem eum appellent, quòd vtriusque nominis meminerit Paulus; haud magni momenti quæstio est: frequentiori autem vsu Hermam inuenimus nominatum, cognomento Pastorem. A

VII. DIVERSA PASTORIS SCRIPTA.

Sed quod me magnopere reddit ambiguum, illud est: Cùm in nuper citato libro de Romanis Pontificibus dicatur, tempore Episcopatus Pij Papæ ab Hermete scriptum esse librum, quo Angeli pastoris habitu apparentis mandatum de celebrando Paschate die Dominico contineretur: tamen in cõmentario illo, qui Herma Pastoris inscribitur, & citatus à Patribus reperitur, nulla prorsus de celebrando Paschate habetur mentio; qui etiam longè ante hæc tempora scriptus apparet, nempe sub Clemente, cui duos illos libellos dandos, & in exteras ciuitates mittendos (qui locus iisdem verbis ab Origene quoque citatur in Periarcho [a]) Herma scriptor admonitus est: vt planè ex his dicere necesse sit (si velimus vnum eumdemq. esse auctorem) diuersos hos inter se fuisse commentarios, diuersis temporibus scriptos; quorum prior vsu celebrior Græcis in primis habitus sit; posterior autem tam Latinis quàm Græcis obscurior, cuius nulla prorsus mentio ab aliquo antiquorum facta inueniatur. B

[a] Orig. lib. 4. cap. 2.

VIII. DOMVS PVDENTIS ET FILIORVM.

Porrò Hermæ quoque Pastoris nomine censetur libellus ille, quo res gestæ sanctæ Praxedis virginis, & fratrum ipsius Nouati atque Timothei describtæ habentur: eiusdem enim auctoris titulo in antiquis codicibus ipsorum Acta descripta leguntur. erant hi quatuor fratres Pudente Senatore & Priscilla clarissima femina geniti; quos omnes Apostolorum prædicatione eruditos, se suaque Christianorum obsequio mancipasse constat. quorum in Viminali posita erat domus amplissima, coniunctæque illi thermæ, quæ interdum Nouati, interdum verò Timothinæ ab eiusdem Pudentis filiis superiùs nominatis dictæ reperiuntur. Primùm enim ibi ac præcipuum fuisse apud Pudentem & filios hospitium Christianorum, primo Annalium tomo diximus, simulque in nostris ad Romanum Martyrologium Notis: apud eosdem quoque Pudentis filios diuersatum esse Iustinum philosophum, suo loco dicemus, cùm agemus de eius pro fide Christiana suscepto martyrio. Certè quidem peregrinos, qui ex Oriente Romam veniebant, hospitari solitos in Viminali colle, vel in Esquiliis eidem proximis, Iuuenalis [b] his versibus perspicuè ostendit. C

[b] Iuuenal. Satyr. 3.

Hic alta Sicyone, aßt hic Amidone relicta,
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus aut Alabandis,
Exquilias, dictumq. petunt à vimine collem,
Viscera magnarum domuum, dominique futuri.]

Ex his namque vna erat nobilissima Christianis patens Pudentis Senatoris domus, apud quam & Nouati thermæ, super quas erectus est titulus Pastoris dictus. Quando autem id contigerit, suo loco inferiùs dicemus. Cur autem Hermæ inditum sit cognomentum Pastoris, an quia ei Angelus (vt dictum est) in habitu Pastoris apparuit, an vero quod cognomen esset Romæ familiæ Senatoriæ (anno enim tertio M. Aurelij Imperatoris Consularum gessisse reperitur Iunius Pastor vnà cum Papyrio Æliano) haud satis certum est: sed illud verius creditur. D

IESV CHRISTI ANNVS 160. PII PAP. ANNVS 3. ANTONINI PII IMP. ANNVS 21.

CHristi anno centesimo sexagesimo Tertullus & Sacerdos creati sunt Consules. E numeratur idem annus vigesimusprimus Antonini Pij Imperatoris, quo perperam ponitur à Cassiodoro Consulatus Antonini quintus, cùm nonnisi quartus notatus eius Consulatus habeatur vltimo sui Imperij anno, quo vigesimaquarta eius potestas Tribunitia annuatim collata, posita reperitur in antiquis monumentis siue nummorum, siue aliarum inscriptionum; vt inter alias illa, quæ in eius sepulchro in mole Hadriani sic posita legitur:

IMP. CÆSARI. T. ÆLIO. HADRIANO. ANTONINO. AVG. PIO. PONTIF. MAX. TRIB. POT. XXIIII. IMP. II. COS. IIII. P. P.

qua etiam inscriptione arguuntur errotis, qui hoc anno (vt Cassiodorus) vel sequenti (vt alij) obitum ipsius Antonini Pij Imp. referunt.

IESV

IESV CHRISTI PII PAP. ANTONINI PII IMP.

A ANNVS 161. ANNVS 4. ANNVS 22.

CHristi Redemptoris anno centesimo sexagesimoprimo, Quintillo & Prisco Coss. cùm ageret Antoninus Imperij annum vigesimumsecundum, Eusebius notat in Chronico plures exteras gentes, æquitate eius motas, depositis armis se eius voluntati subdidisse. Hos autem fuisse Bactros, Hyrcanos, & Indos, Aurelius Victor [a] testatur, qui multis eum celebrat laudibus, sicut Iulius Capitolinus, & alij, qui res ab eo gestas fusiùs sunt prosecuti. I. ANTONINO SPONTE DEDITI POPVLI. [a] Aurel. Vict. in Anton. Pio.

B Laudat & S. Augustinus [b] æquissimam ab eo latam legem, ne maritus adulterij accusare possit vxorem, si ipse impudicè vixerit. Reddam verba Augustini, simulque legis ex Gregoriano Codice acceptæ: Sed isti, quibus displicet, vt inter virum & vxorem par pudicitiæ forma seruetur, & potiùs eligunt, maximè in hac causa, mundi legibus subditi esse quàm Christi; quoniam iura forensia non iisdem, quibus seminas, puducitiæ nexibus vitos videntur constringere; legant quid Imperator Antoninus non vtique Christianus, de hac re constituerit, vbi maritus vxorem de adulterij crimine accusare non sinitur, cui moribus suis non præbuit castitatis exemplum: ita vt ambo damnentur, si ambos pariter impudicos conflictus ipse conuicerit. Nam supradicti Imperatoris hæc verba sunt, quæ in Codice Gregoriano leguntur: Sanè (inquit) meæ litteræ nulla parte causæ præiudicabunt: neque enim si penes te culpa fuit, vt matrimonium solueretur, & secundùm legem Iuliam Eupasia vxor tua nuberet, propter hoc rescriptum meum adulterij damnata erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autem ante oculos hoc inquirere, an cùm tu pudicè viueres, illi quoque bonos mores colendi auctor fuisti. Periniquum enim mihi videtur, vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipse non exhibet. quæ res potest & virum damnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter vtrumque componere, vel causam facti tollere. Si hæc obseruanda sunt propter decus terrenæ ciuitatis; quanto castiores quærit cælestis patria & societas Angelorum?] hæc Augustinus. Eiusdem planè legis sententiam Vlpianus [c] in secundo de adulteriis libro describit. II. ANTONINI LEX AEQVISSIMA. [b] Aug. de adult. coniug. lib. 2. c. 8. [c] l. miles. §. item dex. ff. ad leg. Iul. de adulter.

C Eiusmodi quoque Antonini lege reddita est cassa illa Ælij [d] Veri Cæsaris (hunc Hadrianus, vt in Imperium succederet, adoptauerat) in vxorem suam de extraneis voluptatibus conquerentem dicta sententia: Vxorem dignitatis nomen esse, non voluptatis. Perinde ac si ad voluptatem liceret viris se aliis admiscere. Sed longe illo æquior Antoninus, qui legem Iuliam in viros quoque impudicos armauit. III. [d] Spartianus in Aelio Vero.

D

IESV CHRISTI ANNVS 162. PII PAP. ANNVS 5. ANTONINI PII IMP. ANNVS 23.

SEquenti anno Domini cẽtesimo sexagesimosecundo, Vibius Barus & Annius Bradua creati sunt Consules, quibus à nonnullis obitus ponitur Antonini: sed nos anno sequenti. Hoc ipso anno, biennio nimirum ante persecutionem Marci Aurelij & L. Veri Imperatorum, in thermis Nouati Romæ erectus est titulus, qui Pastoris dictus est, de quo superiùs: qua autem occasione id factum sit, litteræ eiusdem Pastoris ad Timotheum, Nouati, Pudentianæ, atque Praxedis germanum, significant; quas facta collatione exemplarium hic expressimus, sunt huiusmodi: I.

E TITVLVS PASTORIS.

Pastor presbyter Timotheo compresbytero in Domino salutem.

Venerabilis virgo Praxedes afflicta erat propter transitum germanæ suæ Pudentianæ: multi nobiles Christiani ad eam veniebant, & cõsolabantur eam vnà cum Episcopo Pio, venitq, ad eam germanus vester Nouatus, qui est frater noster in Domino, & consolatus est eam, & multos Christianos pauperes donis suis refecit, & ministrauit omnibus de facultatibus suis, rogans ab ea, vt orationibus eius indulgentiam à Domino mereretur: idemque vos frequenter cum beatissimo Pio Episcopo ad altare Domini commemorabat. Post mensem verò & dies viginti octo ægritudine detentus est II. PASTORIS LITTERAE.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nouatus, postquam abscesserat à conspectu virginis Praxedis. Pio autem Episcopo cogitante de omnibus Christianis vnà cum virgine Praxede, requiritur Nouatus vir Dei: & cùm auditum fuisset, quòd ægritudine detinebatur, contristati sunt omnes. Beata autem Praxedes dixit ad S. Pium Episcopum: Iubeat sanctimonium vestrum, vt eamus ad eum; & visitatione tua cum orationibus saluabit eum Dominus. Et facta constitutione, noctu vnà cum Pio Episcopo & virgine Domini Praxede perreximus ad virum Dei Nouatum. At cùm audisset idem vir Dei Nouatus omnes nos congregatos ad se venisse, gratias cœpit agere Deo, quia meruit à S. Episcopo Pio & virgine Domini vnà cum nostra visitatione confortari: & fuimus in domo eius diebus ac noctibus octo. His autem diebus cùm ibi essemus, hoc placuit ei, vt vobis vnà cum beato Pio Episcopo sedis Apostolicæ, & virgine Praxede, vt, quid tibi placuerit de substantia germani tui Nouati, facias nos certiores, vt tua ordinatio in omnibus custodiatur.] Missa per Eusebium subdiaconum sanctæ Romanæ Ecclesiæ. Ibidem quid Timotheus rescripserit, his verbis ponitur:

III. RESPONSIO TIMOTHEI.

Timotheus confratri presbytero Pastori, & sanctissimæ sorori Praxedi in Domino salutem. Nos famulatum in omnibus præuenientes, oramus sanctimonium vestrum, vt nos commendare dignemini memoriæ sanctorum Apostolorum, & sancto Pio Episcopo, sanctæ Sedis Apostolicæ Præsuli, & omnibus sanctis. Ego humilis seruus vester plenius gaudio repletus sum, audiens quòd mihi scribere dignari estis. Mea siquidem vobis semper votiua fuit & est conscientia. Vnde agnoscat sanctitas vestra, quia quod germano suo Nouato placuit, & nobis famulis vestris placet: vt in arbitrio sanctæ virginis sit quod mihi dereliquit, & quod vobis & sanctæ virgini placuerit, ex eo faciendi plenam per omnia habeatis potestatem.] Sequitur Pastor: Accepta igitur hac epistola, gaudio repleti sumus, & tradidimus eam legendam sancto Pio Episcopo. Tunc beatus Pius Episcopus gratias egit Deo Patri omnipotenti. Eodem tempore virgo Domini Praxedes, accepta potestate, rogauit beatum Pium Episcopum, vt in thermis Nouati, quę iam in vsu non erant, ecclesiam dedicaret, quia in eis ędificium magnum & spatiosum videbatur esse: quod & placuit Pio Episcopo, & dedicauit ecclesiam in thermis Nouati, in Vrbe, in loco qui appellatur Vicus Lateritiorum, vbi & constituit Titulum Romanum, in quo & baptisterium consecrauit quarto Idus Maias.] hactenus de Tituli erectione. Quæ autem contigerunt sub persecutione post annos duos excitata sub M. Aurelio & Lucio Vero, describentur suo loco. Porò natalis dies Nouati in tabulis Ecclesiasticis notatus haberur[a]: Ipsum verò Titulum Pastoris, iam vetustate collabentem, hoc ipso anno quo hæc scribimus, decentissimè restitutum vidimus ab eiusdem Tituli presbytero Cardinale Illustriss. ac Reuerendiss. Henrico Caetano, S. R. E. Camerario: vbi coalescit recens reddita obseruantia Cisterciensium monachorum.

[a] Martyrolog. Roman. die 20. Iunij.

IESV CHRISTI ANNVS 163. PII PAP. ANNVS 6. ANTONINI PII IMP. ANNVS 24.

I. DE TEMPORE QVO IMPERAVIT ANT. PIVS.

ANno Christi centesimo sexagesimotertio, Marco Aurelio tertium & Lucio Vero secundùm Coss. septima die Martij, Antoninus Pius, cùm imperasset annis viginti duobus, mensibus septem, & diebus vigintisex, moritur. At quoniam veritas annorum, quibus imperauit, inexplorata quampluribus fuit, occasio data est nonnullis temporis ordinem peruertendi. Quamobrem haud otiosum putamus ad veritatem rerum gestarum exquirendam, eam certa firmaque temporis chronologia stabilire. Meminisse ergo in primis debemus, ipsum Tribunitiam potestatem primo anno Imperij accepisse, Hadriano adhuc viuente, anno (vt diximus) centesimo quadragesimo: cumque in monumentis antiquis[b], eius nominis inscriptio notata habeatur Tribunitia potestate vigesimaquarta; necesse est, ipsum ad hunc vsque annum peruenisse: quamobrem ea ratione se collegisse ex Dione Xiphilinus tradit, imperasse Antoninum annos Vigintiquatuor. sic & Eutropius, qui eumdem Antonino tribuit annorum numerum:

[b] Apud Pantium in Fast. commen. & Adolph. Occ. de Num.

tot enim

A tot enim annos cum regnasse putarunt quot, repetita in eo Tribunitia potestas reperiretur. Verum ex iis vigintiduos tantùm explesse patet, duos autem tantummodo inchoasse: nam cùm eo anno Domini centesimo quadragesimo, die decima Iulij, quo mortuus est Hadrianus, soluś cœperit imperare, desieritque (vt dicemus) hoc anno, septima die Martij; reliquum est, vt affirmemus ipsum imperasse vigintiduobus annis expletis, mensibus septem, & diebus vigintisex. quamobrem Theophilus Episcopus Antiochenus, qui hoc tempore claruit (nam sub Marco Aurelio & Lucio Vero Antonini Pij successoribus sedit) cùm ait Antoninum regnasse annos vigintiduos, menses septem, & dies sex; in numerum dierum irrepsisse errorem, dicendum est, nempe vt loco dierum vigintisex, tantùm sex positi habeantur: nam ea ratione colligeretur, ipsum obiisse decimasexta die Februarij. Porrò ex iis quæ idem Theophilus ait, dum con-
B signat tempus Imperij M. Aurelij, quem Verum appellat successorem Antonini, quem ex Tertulliano[a], & aliis, constat obiisse diem decimaseptimam Martij; eum imperasse annos decem & nouem, ac dies decem: necesse erit affirmare, Antoninum Pium, cui ille successit, eo die fuisse extremum septima die Martij.

[a] Tertull. in Apolog. c. 25

II. RESPONSIO ANTONINI PII.

Mortuus est apud Lorium villam, domesticis etiam rebus compositis, ac de familiaribus & aliis optimè meritus: quem Senatus retulit inter diuos. Meruit & Flaminem, & Circenses, & templum, & sodales Antonianos: solusque omnium propè Principum prorsus sine ciuili sanguine & hostili (quantū ad se ipsum pertinuit) vixit, & quiritè compararetur Numæ, cuius felicitatem, pietatemque, & securitatem, cærimoniasque semper obtinuit. Hæc Capitolinus. Matura quoque senectute eum vita functū esse constat: quippe qui cùm natus sit (vt idem tradit auctor) decimanona Septembris, Consu-
C libus Domitiano duodecimum & Dolabella, anno Domini (vt postumus) octogesimo-octauo, decesserit que (vt dictum est) hoc anno, septima die Martij; colligitur cum vixisse annos septuaginta quatuor, menses quinque, & dies sexdecim. tumulatus est in sepulchro, quod super Tiberim ipse erexerat (vt demonstratum est) Hadriano, hoc elogio:

IMP. CÆSARI. T. ÆLIO. HADRIANO. ANTONINO. AVG. PIO. PONT. MAX. TRIB. POT. XXIIII. IMP. II. COS. IIII. P. P.

Antonino Pio defuncto, Marcus Aurelius Antoninus cognomēto Philosophus, & Lucius Ælius Verus Antoninus, quos viuente ac iubente Hadriano adoptauerat, succedunt in Imperium. Quoniam verò horum Imperatorum diuersa reperitur apud antiquos nomenclatura, quod nonnullis erroris causam præbuit; de his dicere, necessarium
D ducimus: ac primùm quidem, quo nomine dicti essent, antequam ab Antonino adoptarentur. Marcus Aurelius Antoninus filius fuit fratris[b] vxoris Hadriani, Annij Veri. Hic (inquit Capitolinus) principio aui sui nomen habuit, nempe (vt tradit Dio[c]) Marcus Annius Verus; quem, inquit, prius Catilium nominauerant, nimirum (vt idem ait Capitolinus) à Catilio Seuero materno proauo: qui addit: Post excessum verò patris, ab Hadriano Annius Verissimus vocatus est; post virilem togam, vt olim, Annius Verus] hæc ipse. Porrò Iustinus martyr[d] cum appellat Verissimum.

III. M. AVRELIVS ET VERVS IMPP.

[b] Iul. Capitol. in Pio.
[c] Dio in Hadr.

His sic se habentibus, errore lapsus videtur Spartianus, dum ait[e], Antoninum Pium iussu Hadriani sibi adoptasse Annium Verum, & Marcum Antoninum: apertè significans, Annium Verum diuersum ab Antonino, ipsumque esse, quem dicimus Lucium Verum: nā & Theophilus Antiochenus, qui (vt diximus) his diebus viuebat, Marcum
E Antoninum, Verum appellat, quem ait imperasse annos decem & nouem, ac dies decem: quæ de Lucio Vero dici non possunt. Porrò Veri nomē Lucio adhæsisse postquam Marcus eum in collegam Imperij adscioit, idem Capitolinus testatur: nam (vt ait) Marcus nomen Antonini sibi sumpsit, Lucio autem, Veri, tribuit. Idem ait Galenus[f], qui hoc ipso tempore Romæ claruit: sed in eius textum mendum irrepsisse, certum est, dum apud eum Seuerus, pro Vero legitur. sic enim ait: Decesserat paulo antè de vita Antonius, qui Hadriano in Imperio successerat: regnabat autem Seuerus, qui se ipsum, mutato nomine, Antoninum appellauit: Lucium verò, quem Imperij fecit participem, Seuerum nominauit.] vt restituendus sit locus: Regnabat autem Verus, qui se ipsum, mutato nomine, Antoninum appellauit: Lucium verò, quem Imperij fecit participem, Verum nominauit.] Sic igitur vides nomen Veri ante Imperium fuisse Marci, post Imperium autem communicatum Lucio. hæc ex Capitolino.

[d] Iust. Mart. in Apolog. ad Aur. exord.
[e] Spartianus in Hadrian.

IV. DE NOMINIBVS MARCI ET VERI.

[f] Galen. contra eos qui de typis scripserunt.

Ex his

Universidad de Deusto
Biblioteca

V. NOMINA ET COGNOMINA M. AVRELII IMP.

Ex his itaque patet, Marcum Antoninum Philosophum, primò dictum esse Catilium Annium Verum, postea Marcum Annium Verum, inde Verissimum, postea, vt olim, M. Annium Verum. Sed (quod prætermittit Capitolinus) adoptatus ab Hadriano, Ælij cognomen accepit, & ex Annio dictus est Aurelius: nam in Consulatu ipsius, quem gessit cum Pio tertiùm Cõsule, scriptus habetur in nummis & aliis antiquis monumentis, M. ÆLIVS AVRELIVS. factus autem Imperator, omisso Ælio, M. Aurelius Verus Antoninus est dictus: licet in antiquis monumentis, Veri nomen, quod Lucio tribuerat, in Marco prætermissum appareat; & frequẽtius Marcus Aurelius Antoninus poni consueuerit, & interdum Marcus Antoninus tantummodo scriptus habeatur. Porrò Aurelij cognomentum non à suis maioribus accepit, sed à parente qui eum adoptauit, Antonino Pio ex familia Aureliorum progenito, vt apparet ex Iulio Capitolino in Pio. quo etiam cognomine appellatum fuisse Lucium Verum, cùm post B expletum septennium ab eodem Pio adoptatus est, idem Capitolinus tradit in Vero.

VI. LVCII VERI NOMINA.

Sed quod ad Lucium spectat, natus est ipse Lucio Aurelio Ceionio Commodo, qui adoptatus ab Hadriano dictus est Ælius Verus, vt auctor est Spartianus, qui fusiùs res ab eo gestas est prosecutus: cuius filius Lucius, de quo est sermo, & ipse dictus est Lucius Ceionius Ælius Commodus Verus Antoninus, vt idem Capitolinus auctor est [a]: sicque Ælius ab Hadriano, ab Antonio Pio Aurelius, Antoninus & Verus ex coniunctione Marci est appellatus. Quamobrem cùm vterque Ælius atque Aurelius, itidem ambo simul Verus & Antoninus sint dicti, proprio tantùm nomine discriminantur ab inuicem, vt alter Marcus, alter verò Lucius nominetur. Porrò frequenter cùm Verus tantùm nominatus reperitur, Marcus intelligi solet: communi enim quodam vsu tunc receptum erat, vt per Verum intelligeretur Marcus, vt ex Theophilo & Galeno illo- C rum temporum & ætatis hominibus patet.

[a] Iul. Capitol. in Vero.

VII. LVCIVS CVM MARCO IMPERAT.

Cùm igitur ex Senatusconsulto nonnisi Marcus Aurelius declaratus esset Imperator; idem communicato Lucio nomine Veri, collegam sibi eum asciuit Imperij: sicque nunc primùm duo simul regnare viti sunt Imperatores, qui & Diui fratres sunt appellati, eo quòd ambo voluntate Hadriani ab Antonino Pio fuissent adoptati: quot autem annis eorum quisque imperauerit, in cuiusque ipsorum obitu dicemus. Licet autem essent ambo fratres ab eodem parente Antonino Pio adoptati: tamen Marcus vt grandior natu & fama præstantior, quique solus à Senatu Imperator delectus esset, vt parentem erga Lucium se gerebat: qua de causa (vt dictum est) ipsum etiam Verum voluit nominari: quem &, desponsata illi filia, suum generum fecit.

VIII. [b] Dio in Antonino.

Hunc Marcus ad bellum Parthicum perdifficilè destinauit, quod (ait Dio [b]) Vologesus Parthorum Rex prior intulerat, quo omnem exercitum Romanum collocatum à Seueriano ad Elegiam, quæ est in Armenia, atque inclusum vndique vnà cum ipsis ducibus telis confecerat atque perdiderat, ob eamque causam ciuitatibus Syriæ formidolosus erat.] Deceptus namque fuerat Seueri- nus falso oraculo Æsculapij recens apparentis in Ponto, arte subdola impostoris Alexandri: de quo multa superiùs dicta sunt. [a] Lucianus in Pseudomant. ROM. EXERCITVS DECEPTVS ET FALSIS RESPONSIS ORACVLI.

Hæc enim Lucianus [a] ea de re scribit: Itaque quod Seueriano redditum est, responsum scilicet, super expeditione in Armeniam suscipienda, ex Autophonis erat. Adhortatus enim illum ad incursum eius regionis, sic ait:

Parthis, Armenaq; citato Marte subactis,
Romam vrbem repetes, & claras Tibridis vndas,
Vertice serta gerens radiis distincta serenis.] Addit Lucianus: E

Denique posteaquam vecors ille Gallus persuasus, incursionem fecisset, queque vt vna cum exercitu cæderetur ab Othryade, hoc oraculum à monumentis sustulit, atque aliud in eius locum substituit huiusmodi:

Agmen in Armenios ne duc: neque enim expedit istuc;
Ne tibi femineus vir amictus vestibus, arcu
Exitium immittat, vitaq; ac lumine priuet.] idẽ hęc subdit Lucianus: Siquidem & hoc interim callidissimè fuerat commentus, vt posterioribus, substitutitiisque responsis, ea quæ perperam maleque euenissent, sarciret ac mederetur.] hæc de Seueriano, & Romano exercitu impostoris commento & malis artibus profligato Lucianus.

IX. Antè igitur quàm Lucius Verus mitteretur à Marco Aurelio cum expeditione in Orientem,

A Orientem, filiam suam Lucillam (vt dictum est,) illi spopondit, quem eo sibi vinculo arctiùs deuinciret. Scribit enim hæc Iulius Capitolinus [a] his verbis: Antonini mox ipse nomen recepit; & quasi pater Lucij Commodi esset, & Verum eum appellauit, addito Antonini nomine, filiamque suam Lucillam fratri despondit. Ob quam coniunctionem pueros & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni ascribi præceperunt.] hæc ipse cùm scribat Capitolinus de frumentaria largitione erga pueros & puellas nouorum hominum: quosnam per nouos homines significasse voluit, haud captu facilis est sententia. LVCILLA CONIVNCTA LVCIO VERO. [a] Iul. Capitol. in Marco.

Ad hæc autem elucidanda, illud prænouisse oportuit: excidisse commentarios Marij Maximi nobilissimi historici, quibus horum potissimùm temporum res gestæ fue- X.
B rant scriptorum monumentis egregiè consignatæ. Porrò Iulius Capitolinus, & huic æqualis Ælius Spartianus, claruerunt ambo temporibus Diocletiani, & in gratiam ipsius & ad ipsum scripserunt Vitas quorumdam Imperatorum, vt ex suis ipsorum scriptis apparet: quamobrem cùm scirent ipsum Diocletianum immenso odio in Christianos flagrare, & ipsi eadem in eos inuidia, quæ de Christianis scripta memoria digna reperissent, ex composito prætermisêrunt: adeò vt acerbissimæ in eos per Imperatores M. Antoninum & Lucium Verum excitatæ persecutionis, de qua proximè dicturi sumus, nec verbum quidem fecerint: sicut & multa alia ab iis obuoluta silentio relicta habentur, quæ toto Romano orbi perspicua, publicis etiam testata monumentis habentur: hæc autem certo certiùs explorata haberi, suis locis inferiùs demonstrabimus. Sed & Dio ipse, qui claruit sub Seuero, iis haud liberiorem se exhibuit, dum quæ de Christianis Imperatorum edictum publicè testatum esset, ipse Christianorum inuidens
C gloriæ, tribuit Ægyptiis Magis. Sed de his inferiùs. INVIDIA GENTILIVM HISTORICORVM.

Quod ergo ad rem propositam spectat: quos Iulius Capitolinus nouos homines ap- XI.
pellat, quorum pueris & puellis frumentum diuidi iussit, haud alios opinor intelligere per nouos homines voluisse, quàm nouæ religionis, nempe Christianæ cultores: quibus ob præclaram ab vno ipsorum, Abercio nomine, rem gestam, ter mille modios frumenti in perpetuum præstandos esse rescripsit. Hæc autem quomodo se habuerint, eo quo sunt gesta ordine recitabimus, ab ouo (vt aiunt) narrationem auspicates. Nata est Marco Aurelio filia, Lucilla dicta, eo anno, quo (vt Capitolinus [b] ait) auctus est ab Antonino Pio Tribunitia potestate: quam illi collatam esse vna cum secundo Consulatu, quem gessit cum Antonino quartum ab eo inito, nummorum declarant inscriptiones ab Adolpho [c] erudito viro simul congestæ. Ipsa igitur hoc primo Imperij exordio, cùm [b] Iul. Capitol. in Antonino. [c] Adolph. Occo. lib. de num.
D implesset ætatis annos sexdecim, Lucio despondetur: sed retardatæ sunt nuptiæ, quòd cùm Vologesus [d] Parthorum Rex aduersus Romanos bellum mouisset, & exercitum Romanum vnà cum ducibus in Armenia confecisset, missus est à Marco Aurelio aduersus eum ipse Lucius Verus hoc ipso Imperij anno primo, prout ex Iulio Capitolino atque Eusebio colligitur. Ille enim cùm dicat Lucium Parthici belli causa in Syria quinquennium fuisse ab Vrbe absentem; addatque Eusebius [e], anno sexto Imperij Romæ de Parthis triumphum egisse: affirmare opus est, primo Imperij exordio Lucium ad bellum Parthicum fuisse profectum; quod per Legatos gerens, ipse constitit Antiochiæ. Porrò conditum fuerat inter Marcum & Lucium, vt Lucilla sponsa Ephesum mitteretur, quò ipse Lucius ad nuptias illic agendas accurreret. hæc cùm scribat Iulius [f] Capitolinus, Acta etiam Abercij iisdem adstipulantur his verbis: Inter eos autem conue- [d] Dio & Iul. Capit. in Marco. [e] Eusebius in Chronico. [f] Iul. Capitol. in Marco.
E nerat, vt statò die Lucius quidem ab Oriente, Antoninus autem Roma venirent Ephesum; & in templo quod ibi erat Dianæ, Antoninus dea teste traderet puellam, Lucius verò acciperet.] Sed nouus incidens casus in annum sequentem coegit differri nuptias. Arripitur enim à praua dæmone Lucilla: nec medicorum, vel aruspicum ex Etruria petitorum arte curari valuit, contestante dæmone, se nonnisi ab Episcopo Hierapolitano, quem habebat infensissimum, fore pellendum. hæc cùm innotuissent Marco parenti, his euocandum litteris ad Præsidem prouinciæ datis Abercium curauit, quæ iisdem Actis habentur intextæ his verbis: LVCILLA ARREPTITIA.

Antoninus Imp. August. Euxeniano Poplioni salutem. Ego tui ingenij solertiam re ipsa expertus, & maximè iis quæ iussu nostræ potentiæ nuper fecisti Smyrnæ, leuata Smyrnensibus calamitate, quæ eis ex terræmotu euenerat; vt par erat, sum lætatus, & tuam in rebus gerendis laudaui diligentiam: omnia enim accuratè didici, per- XII.
inde

Universidad de Deusto
Biblioteca

ABERCIVS A MARCO AVRELIO ROMAM VOCATVR.

indè ac si adfuissem. Nam à te est missa relatio, & qui eam reddidit Cæcilius procurator noster omnia mihi apertè narrauit. In præsentia autem cùm sit potentiæ nostræ significatum, Abercium quemdam Episcopum Hierapolitanum apud te versari, virum adeò pium in Christiana religione, vt medeatur dæmoniacis, & alios morbos curet facillimè: eo cùm nos necessariò opus habeamus, Valerium & Basianum Magisterianos *diuinorum nostrorum Officiorum misimus, vt eum cum omni honore & reuerentia ad nos adducant. Tuæ ergo iubemus præstantiæ, vt ei persuadeas ad nos venire cum summa animi alacritate, sciens non paruam tibi futuram esse apud nos laudem. Vale. A

* al. Magistros

XIII. MVLTI ARRIPVERE INTERGENTILES.

Fuisse quidem penes Gentiles, ac Romæ præsertim, eorum, qui à dæmone arriperentur, multitudinem, Tertullianus [a] his verbis declarat: Quis autem vos (*nimirum si recederemus*) ab illis occultis & vsquequaque vastantibus mentes & valetudines vestras hostibus raperet? à dæmoniorum incursibus dico, quæ de vobis sine præmio, sine mercede depellimus. Suffecisset hoc solùm nostræ vltioni, quòd vacua exinde possessio immundis spiritibus pateret.] hæc Tertullianus, planè significans, Gentiles magnopere opus habuisse Christianorum ministerio ad prauos spiritus propulsandos, & è corporibus expellendos. De Smyrnensi verò clade, quæ sub eodem M. Aurelio accidit, & munificentia Imperatoris in eadem vrbe restituenda, cuius mentio in hac epistola haberur, meminit Dio [b] his verbis: Pecuniam multis ciuitatibus largitus est; in quarum numero fuit Smyrna, quæ ingenti terræmotu conquassata fuerat; eamque Senatori & Prætorio viro, vt reficeret, mandauit.] Quòd verò missos à se dicat Marcus Imp. Magisterianos; dicebantur ij alio nomine Agentes in rebus, quibus cùm alia, tum etiam euectiones publici cursus commissæ erant: sanè quidem non recens & à Constantino primùm (vt aliquis existimauit) institutus est hic magistratus, sicut nec Magister Scrinij, cuius meminit Lampridius in Alexandro, & Eusebius [c] sub Diocletiano de Adauco Magistro Officiorum. Officia enim Palatina innouata esse ab Hadriano, dictum est suo loco superiùs. B C

[a] Tertull. in Apolog. c. 37.

[b] Dio in Marco.

[c] Euseb. lib. 8. cap. 23.

XIV. DE FRVMENTO DONATO HIERAPOLITANIS.

Ceterùm vt ad Abercium redeamus: Romam venit, moxque obsessam virginem à dæmone liberauit. Quod donum per Abercium Marcus Antoninus & Faustina consecuti, eum iis muneribus, regia munificentia dignis, donatum voluerunt, quæ ipse rogauit: nempe vt Hierapolitanæ Ecclesiæ mendicis (tota enim ciuitas acceperat Euangelium) donarentur ter mille modij frumenti, balneaque calidarum aquarum, quæ nuper eruperant, ædificari iuberet. quæ omnia Marcus Imp. liberalissimè præstitit. Cuius largitionis annis singulis repetendæ accepto diplomate regio, reuersus est in patriam Abercius, ac sancto fine, sibi successore delecto, quieuit: quo etiam citiùs sublato, eruditissimus vir Apollinaris, de quo suo loco plura dicturi sumus, eius Ecclesiæ administrationem capessiuit, regnante adhuc eodem Marco Aurelio Antonino. Porrò quamliber increbrescentibus compluribus persecutionibus in Ecclesiam, numquam tamen cessasse constat eiusmodi frumenti annuam pensionem vsque ad tempora Iuliani Apostatæ, qui eam penitus sustulit, vt eadem quo que Acta testantur. D

XV. COGITAT M. AVRELIVS AVXILIVM PETERE ADVERSVS DAEMONES.

Ar necessitate quidem adactus præterque institutum, eiusmodi Marcus ab Abercio requisiuit, cogente & extorquente numine, depellendo prauo dæmone ab obsessa filia officium: nam expulsoribus dæmonum nullam præstandam esse fidem, se à monitore didicisse testatur, cùm ait [d]: A Diogneto, studium in res inanes non conferre, fidem abrogare iis quæ de incantationibus, dæmonumque profligationibus, ac id genus aliis rebus, prætigiatores & impostores referunt.] hæc ipse. Ar de Abercio suprà agitur in nuper citatis Actis; quæ apud Metaphrasten [e] descripta habentur, nos summa brevitate contracta narauimus, cùm multa in ea irrepsisse noscatur, quæ haud nobis omnino probentur. Hæc autem quæ ex iisdem huc intulimus, quantùm licuit etiam ex Christianæ religionis hostibus aliqua saltem ex parte confirmata reddidimus: sic vt, quod ait Iulius Capitolinus de nuptiis Lucillæ, Ob hanc coniunctionem pueros & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni adscribi præceperunt] de frumento paupertibus erogando ab Abercio, singulisq. annis præstando, intelligendum esse, satis aperte (vt licuit in rebus adeò antiquis) demonstrauerimus. Doluimus vehementer è manibus nostris elapsam (nescimus quomodo) epistolam illam, quam ab Abercio ad Marcum scriptã, piæ memoriæ Illustrissimus ac Reuerendissimus Guillelmus Syrletus Cardinalis, E

[d] M. Anton. in Vita sua lib. 1.

[e] Metaph. die 22. Octob.

A Cardinalis Bibliothecarius, pro magno munere nobis concesserat, quòd si rursum in manus nostras deueniret, & si, qui fortè describendam accepit, reddiderit; ponemus in appendice, vel editione secunda. At de his satis. Cetera autem, quæ ad Ecclesiæ huius temporis statum pertinent, dicemus anno sequenti.

IESV CHRISTI ANNVS 164. PII PAP. ANNVS 7. M. AVR. & L. VER. IMPP. ANNVS 2.

CHristi Domini anno centesimo sexagesimoquarto, Iunio Rustico & Vectio Aquilino Coss. grauis in Christianos persecutio est excitata, quæ à Seuero [a] quintã ordine ponitur. sed quoniam multa sunt quæ aduersari videntur, hæc diligentiùs exquiramus. B

[a] Seuer. hist. sacr. lib. 2.

I.

Tertullianus [b] in primis nullam aduersus Christianos à Vero datam esse legem, affirmat. Per Verum namque (quoniam Imperatores optimos quosque recenset) non Lucium, sed Marcum esse accipiendum, quæ ex Theophilo Antiocheno & Galeno & aliis dicta sunt, facilè demonstrant. Sed quod tam antiquitus scripti codices, duobus exceptis, quàm typis olim excusi, habẽt, Nullus Verus] cùm Pamelius [c] in textu legendum posuerit, Nullus Seuerus] non probo. nam etsi aliquando priuatum aliquod rescriptum à Marco ad Proconsulem aliquem datum aduersus Christianos reperitur; nullum tamen publicum edictum: nam ob eam causam quòd illud non extaret, idcirco eum Proconsules consulere, ipsumque ad eos de Christianis rescripsisse oportuit. Præterea vt Verus, & non Seuerus legatur, manifestè docet Eusebius [d], qui Tertulliani verba reddens, Verum legit, non Seuerum. C

[b] Tertullian. in Apolog. cap. 5. in fin.

[c] Pamel. ibid. num. 71. LECTIO TERTVLLIANI DE VERO SVBSTITVT.

[d] Euseb. lib. 5. cap. 5.

II. PERSECVTIO SVB M. AVRELIO ILLATA A POPVLO.

Sic igitur cùm nullam à Vero aduersus Christianos promulgatam fuisse legem dicat Tertullianus; quomodo acciderit, vt sub iisdem Imperatoribus ingens persecutio Christianos vexauerit, declarat Eusebius [e]: quippe qui dicat, vexationem illam non Principis edicto, sed temerario populi impetu fuisse commotam. Sed reddamus eius verba: In cuius locum, *Soterũ scilicet*, Eleutherus duodecimus ab Apostolis successit. Ad decimumseptimum annum Imperij Antonini Veri, grauis & acerba in nonnullis terræ partibus persecutionis procella ex temerario populi impetu per singulas vrbes excitata, contra nos ingrauescere cœpit.] Verùm de ea suo loco inferius. Sed ex his quæ ex Eusebio recitauimus, illud obseruandum est ob plurium locorum elucidationem (quod & nuper dictum est) cùm ipse referat ingressum Eleutheri ad annum decimumseptimum Antonini Veri; eo nomine Veri, intelligere Marcum Aurelium, liquidò constare: nam Lucius Verus nequaquam ad eum numerum annorum peruenit: sicque appellatione Veri, intelligere Marcum; nomine autem Antonini, Lucium interdum significare solitum: sicut cum ait [f]: Antonini fratrem Marcum Aurelium, &c.] Est frequens apud Vulcatium & alios, vt Veri nomine iidem Marcum intellexerint, sicut (vt diximus) & Theophilus ad Autolicum, atque Galenus. sed de his quoque superiùs. Ad rem igitur. D

[e] Idem lib. 5. cap. 1.

[f] Idem lib. 5. cap. 5.

III.

Rursum verò nequaquam Marcũ Aurelium de Christianis sumpsisse supplicia, illud satis persuadere posse videtur, quòd Gẽtiles historici eum fuisse natura clemẽtissimum, exemplis quibusdam docent: siquidem Cassium Imperij perduellem sæpiùs exprobrasse nimiam Marci Aurelij clementiam, testatur [g] Vulcatius: additq. ipsum non tantùm eiusdem Cassij arripientis tyrannidem nunciatam necem luxisse, sed & obsecrasse Senatum, ne de his qui Cassium secuti essent, pœnas sumeret; vetuisseque ne quis Senatorum puniretur, nec vllius nobilis viri sanguis funderetur. Eadem planè Iulius Capitolinus [h], qui & testatur eius assertione, sine sanguine Senatorio Imperium transegisse. Quòd enim in philosophia Stoicos sectatus esset, sic se vultu animoque compositum esse monstrauit, vt nec tristibus & aduersis doleret, nec iucundis ac prosperis lætaretur. De eodem quoque hæc idem ait Capitolinus: Erat mos iste Antonino, vt omnia crimina minore supplicio, quàm legibus plecti solent, puniret.] E

[g] Vulcat. in Auidio Cass. MARCI CLEMENTIA.

[h] Iul. Capitol. in Marco.

IV.

Ceterùm etsi (quod ait Tertullianus) nulla à Vero, ab ipso (vt diximus) Marco Aurelio aduersus Christianos lex est promulgata: tamen cùm in aliis locis, tum in Asia constat Christianos diuersis fuisse exagitatos edictis à Proconsulibus prouincias administran-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ASIANA ECCLESIA DIRE EXAGITATA.

nistrantibus latis; quorum aliàs diximus eamdem fuisse auctoritatem in iis quæ ad religionem spectarent, quæ erat Romæ Pontificum. Quod quidem Meliton Sardensis Episcopus in eo libro, quem pro Christianis ad Imp. Antoninum scripsit, testatur his verbis[a]: Iam quod numquam antea accidit, totum genus piorum hominum, qui se diuino cultui penitus addixerunt, persecutione affligitur, & nouis edictis per vniuersam Asiam exagitatur. Nam impudentes & proterui calumniatores, atque adeò alienarum rerum appetentes, his edictis occasionem nacti, palàm noctu & interdiu furantur, eosque expilant, qui nihil cuiquam omnino intulerint iniuriæ.] hæc Meliton. cetera suo loco.

[a] Apud Euseb. lib. 4. cap. 25.

V.

Insuper testis est Iulius[b] Capitolinus, Marcum Aurelium curasse potiùs ius vetus restituere, quàm nouum sancire, sed cùm antiquo iure Romanorum peregrina religio vetita esset, ac grauia supplicia statuta aduersus nouorum numinum cultores (quod aliàs dictum est) satis ex his suppetere videbatur iusta causa contra Christianos agendi, licet nullum aduersus eos nouum promulgaretur edictum. Sed & alia excogitata atque aperta est ad persecutionem via: nam in Actis sanctorum martyrum Victoris atque Coronæ, quæ noscuntur esse fidelia, datum ab Imperatore edictum dicitur, quo iubebantur omnes diis sacrificare: qui recusarent, supplicio afficerentur. Hæc eadem in Actis Abercij superiùs citatis etiam expressa habentur: fuisse nimirum promulgatum edictum vt omnes diis publicè offerrent libamina & sacrificia. id etiam manifestum apparet ex Actis S. Iustini martyris & sociorum, de quibus inferiùs sermo erit. De eodem item edicto de immolando diis, ab ipso lato, mentio quoque habetur in Actis S. Glyceriæ martyris: vt iam de eo nulla sit dubitatio.

[b] Iul. Capitol. in Marco.

QVOMODO ERGA M. AVRELIO IRRESPIT PERSECVTIO.

[c] Apud Metaphrast. & Surium 14. Maij.

[d] Apud Surium Tom. 3. die 10. Maij.

Insuper cùm omnium Gentilium sententia Christiani impij haberentur, quòd deos contemnerent, planè constat, apud Romanos omnium immanissimum scelus fuisse in deos delinquere, hocq. longè excedere crimen maiestatis. Vlpianus[e] enim ait: Proximum sacrilegio crimen est, quod maiestatis dicitur.] quamobrem in Christianos apud eos impietatis reos inuigilasse iura ac magistratus, quisq; facilè existimare poterit. Rursus verò ex Actis martyrum Ecclesiarum[f] Viennensis ac Lugdunēsis, quæ recensentur in epistola ab ipsis scripta ad Asianos, quam Eusebius recitat, planè apparet, ipsum Imperatorem consultum à Præside Galliarum quid de Attalo & aliis Christianis ageret quos detinebat in carcere, rescripsisse, vt qui Christum confiterentur, durissimè torquerentur; qui verò negarent, liberi dimitterentur: adeò vt certo certiùs appareat, Marcum Aurelium Imperatorem aduersus Christianos priuata saltem mandata dedisse. Constat quidem id præcipuè illi curæ fuisse, vt antiquæ religioni Romanorum prospiceret, quam hebetatam ac propè derelictam videbat ob ingentem Christianorum multitudinem. Si enim iam Traiani temporibus eam adeò collapsam fuisse testatur Plinius[g], scribens (vt dictum est) ad ipsum Imperatorem, vt vix reperiri posset qui sacrificium diis offerret: quid putandum, maioribus in dies accessionibus aucta Christiana religione, accidisse? Vt igitur collabenti penitus deorum cultui supperias ferret, de immolando diis eiusmodi per Orbem promulgasse videtur edictum.

[e] l. 1. ff. ad l. Iul. maiest.

[f] Euseb. lib. 4. cap. 1.

M. AVRELIVS IN CHRISTIANOS CVR COMMOTVS.

[g] Plin. lib. 10. epist. 97.

VII.

Quid ni id fecerit M. Aurelius? qui, cùm constet fuisse eum auitæ superstitionis obseruantissimum, ac præ aliis fermè omnibus Imperatoribus tenacissimum, non potuit non odisse vehementiùs (vt dictum est) Christianos, qui eam spernebant, deridebant, atque penitus falsam esse non modò verbis, sed sanguine etiam, vitaque dispendio contestabantur. Iam ipse à teneris planè annis ipsam deorum superstitionem imbiberat: quippe qui (ait Capitolinus) octauo suæ ætatis anno ab Hadriano in Saliorum collegium relatus est, & in Saliatu functus est sacerdotio, & præsul, & vates, & magister, & nonnullos inaugurauit, & exaugurauit, nemine præeunte, quòd ipse carmina didicisset. hæc ille. Affectabat hoc ipse vehementer, similemque se præstare Numæ Pompilio satagebat: cùm præsertim eum ab eodem Numa traxisse originem, Marium Maximum nobilissimum antiquum historicum testari, idem Iulius Capitolinus affirmet. Tantam ergo ea de causa de deorum patrocinio fiduciam conceperat, vt, cùm Faustina Augusta (quod scribit Vulcatius[h]) de vindicando in eos, qui cum Cassio tyranno conspirassent, ad eum scripsisset; Marcus inter alia hæc rescripserit: Esto igitur secura; dij me tuentur: diis pietas nostra cordi est.]

[h] Vulcatius in Auidio Cass.

VIII. Sic igitur cùm in hunc modum erga deos affectus esset, haud potuit non odisse eos qui

qui deos contemnerent, eosq. prauos dæmones esse iactarent, ac quos possent ab eorum cultu homines auocarent. Sed quod Stoicorum philosophorum proprium est, ex virtutis specie comparatam aucupari iactantiam; satis suæ existimationi videbatur esse consultum, si extrinsecam quamdam ipse, Stoicæ disciplinæ professor, clementiam ostentans, magistratus in Christianos sæuientes dissimulatet; immo id sibi esse gratissimum, etsi non iubendo interdum, tamen non coërcendo monstraret: licet aduersus eos quoque rescripsisse, sit superiùs demonstratum. Sanè quidem etsi se aliàs indulgentissimum præ se ferret, tamen aduersus manifestos & grauium criminum reos inexorabilem permansisse, Iulius Capitolinus[a] testatur: quamobrem quòd Christiani non impietatis modò quòd deos non colerent, sed etiam nefandorum criminum rei deferrentur, & calumnijs aduersantium circumuenirentur, publica ipsi ac seuera animaduersione digni viderentur.

M. AVR. CVR IN CHRISTIANOS INFENSISSIMVS.

[a] Iul. Capit. in Marco.

IX.

Rursùm verò quòd Christiani rumore vulgi dicerentur perturbatores publicæ priuatæque quietis, quòd scilicet communi illorum superstitioni ac moribus aduersarentur: operæpretium se facturum existimauit, si eiusmodi genus hominum penitus tolleret, si posset; vel saltem diris supplicijs coërceret. Ad hæc, opinor, idem qui suprà Iulius Capitolinus respectum habuit, dum inter cætera, quæ recensèt ab eodem Imperatore emendata in Vrbe atque correcta, demum hæc ait: Fama fuit sanè, quòd sub philosophorum specie quidam Rempublicam vexarent & priuatos: quòd ille purgauit.] hæc quidem non de alijs quàm de Christianis dicta ab eo esse putamus, quippe qui sanctitudine morum veram sectari philosophiam præ se ferebant. Certè quidem de ijs qui Romæ inanem philosophiam eo tempore ostentabant, haud potuit intelligi, & vera dixisse: nam eos Marcus Aurelius, & ipse gloriosus cognomento Philosophi, magno in pretio habuit. de quibus egregiè Tatianus[b] contra Græcos his verbis: Atqui tantum ab hoc studio philosophi vestri absunt, vt nonnulli sexcentos in annum aureos ab Imperatore Romano ad nullum vtilem finem accipiant, ne scilicet vel barbam frustra prolixam alant.] Porrò Tatianus his verbis non tantùm videtur fugillasse Crescentem Cynicum, in quem vehementer inuehitur, sed & alios Romæ agentes philosophos. Tenebat inter eos omnes principem locū Apollonius Chalcedonius: quem Marcus Aurelius, factus etiam Imperator, discendi causa domi conuenire soleret, vt Iulius Capitolinus[c] testatur: qui commendans affectum & studium Principis erga philosophos, quos audierat, hæc ait: Tantum autem honoris magistris suis detulit, vt imagines eorum aureas in larario haberet, & sepulchra eorum aditu, hostijs, & floribus semper honoraret.]

M. IMP. PHILOSOPHVS PHILOSOPHOS ROMAE NVTRIT.

[b] Tat. aduers. Grac. orat.

[c] Iul. Capit. in Marco.

X.

Cæterùm etsi ad omnes æquè Christianos (vt dictum est) quæ de philosophis coërcendis sunt ab Imperatore decreta, spectare posse videantur; tamen præcipuè occasione Iustini philosophi olim Academici, postea Christiani, ea etiam imperata fuisse, non dubium est: non solùm enim Principibus notus erat ob grauem fortemque Apologiam illam Pio ipsisque Cæsaribus traditam; sed recens eius factum, quod narraturi sumus, eum fecerat notiorem. Cùm enim Christiana religio Romæ tum petulantium philosophorum calumnijs atque dicterijs proscinderetur, tum iniquorum iudicum Fideles ob Christi nomen passim iniustè duci iubentium grauissimè vexaretur: Iustinus ex philosopho Christianus, ac proinde veræ sapientiæ amantissimus, cùm Romæ ageret, tum priuatim, tum publicè in primis Crescentem philosophum Cynicum, Christianam fidem grauiùs insectantem, & in eam obscœniùs obloquentem, sæpe conuenit atque conuicit. Parceret ne Christianis eiusmodi genus hominum, qui procaci libertate dicendi, in magistratus quosque amplissimos, ac in ipsos denique Imperatores temerè inuehi consueuerint? horum sordidos mores, effrenemq; petulantiam, tum Dio Chrysostomus[d], tum Lucianus[e], & alij suis ipsorum scriptis, & ex nostratibus Gregorius Nazianzenus[f] pluribus reliquere testatam. Qui enim fæces erant philosophorum, Cynici, & Epicurei, hos præ cæteris infestos sensit Christiana religio: cuius rei his temporibus specimen edidere Celsus Epicureus, cuius superiùs facta est mentio, & Crescens Cynicus, de quo in præsentiarum est sermo. Sed quibus hic vitæ moribus fuerit imbutus, primò dicendum est.

XI. Tatianus eiusdem Iustini discipulus, atque ex philosopho itidem Christianus, in ea oratione quam habuit contra Græcos[g], hæc de Crescente: Crescens deniq; ille Megalopoli

[d] Dio Chrys. in Alexand.

[e] Lucian. in Peregrino.

[f] Greg. Naz. orat. in Max.

[g] Habetur to. 8 Biblioth. sanct.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE CRESCENTE CYNICO HOSTE CHRISTIANORVM.

poli nidulatus, maximè omnium puerorum incesto amori deditus, & pecuniæ studio addictissimus erat: mortem verò cùm ceteris contemnendam suaderet, ipse tam malè de ea sentiebat, vt Iustinum, sicut & me, tamquam extremo malo morti traderet, eo quòd ille veritatem prædicans, voluptuosos & impostores philosophos argueret.] & de eodem post multa: Vidi quendam sæpenumero, & visum admiratus, postea contempsi, vtpote qui aliter in animo sentit, foris autem quod non est mentitur, perquàm delicatè gloriantem, & varijs modis luxuriantem, dum partim oculis micat, partim manibus gesticulatur, lutoso vultu insaniens, nunc Veneri nunc Apollini similis, vnus omnium deorum accusator, superstitionis epitome, præclararum actionum calumniator, hypocrita, cædium adulterijque promotor, insanæ auaritiæ commendator, cinædorum doctor, condemnatorum auctor: talem inquam vidi, qui interim à nemine non laudabatur. Ego verò mendacissimum hominem, & impietatem eius & studia abominatus sum.] hucusque de Crescente Tatianus. Ac denique in reliquos Cynicos: Quid (inquit) magnum & admirandum agunt philosophi vestri? incedunt enim altero ex humeris neglecto, capillitium demittunt copiosum, barbam alunt, vngues ferinos gerunt: & cùm nihil se desiderare dicant, indigent tamen secundùm Protcum coriario propter peram, textore propter tunicam, lignario propter baculum, diuitibus denique & coquo propter gulam. Qui Deum ignoras, canem colis, & hominem sine ratione tibi imitandum putas. Tu verò Cynice cum grauitate clamans publicè, te ipsum vlciscens, &, nisi aliquid acceperis, conuitium dicis.] Ecce tibi quales erant philosophi, qui Christianis negotium facessebant, quaque arte Gentilium sibi gratiam conciliabant.

XII. [a] Iustin. orat. ad Senat. Rom. IVSTINVS QVID DE CRESCENTE

Quod rursus ad Crescentem spectat, cuius gratia eiusmodi est instituta narratio: Iustinus eius petulantiam, licet collato sæpe cum eo sermone conuictam, cohibere tamen minimè potuit: id ipse testatur[a] ea defensione, quam habuit oblato libello, quo de Christianorum pressuris conquestus est, asseuerans se pariter expectare martyrium, sic dicens: Ego quidem insidias, & fustuarium, crucisve supplicium à quopiam expecto, qui aliquo sit numero & nomine, vel ab ipso etiam Crescente philosopho & philocompo, hoc est, strepitus popularis & insolentis arrogantiæ amatore: indignus namque est, qui philosophus & sapientiæ amator dicatur, propterea quòd publicè de rebus quas ignorat, videlicet quòd Christiani sint athei, prorsusque sine Deo & impij sint, asseuerat; ad gratiam & libidinem eorum, qui ab eo sunt in errorem seducti, id faciens. Si enim doctrinam Christi non attigit, & eam reprehendendo proscindit, improbissimus est, idiotis & indoctis hominibus multo deterior, qui sæpe de rebus, quas ignorant, loqui & falsò testificari supersedent. Sin Christianam professionem legit aut certè amplitudinem eius non intellexit: aut intellexit ille quidem; ne verò in suspicionem Christianam eum esse perueniat, id facit, & nos criminatur: longè adhuc est importunior, nihil ingenui & liberalis ingenij habens, vtpote inepta & absurda opinione vir, timorique sordido obnoxius.

XIII. CRESCENTIS IMPERITIA.

Sanè scire volo, me, qui quæstiones huius generis quasdam illi proposuerim, cognouisse, atque argumentis etiam euicisse, nihil hominem certò vereque scire. Quòd ipse autem hæc ita veraciter loquar; si ad vos colloquia disputationum huiusmodi relata non sunt, paratus sum adhuc cum eo, ad fidem faciendam, apud vos de eis denuò sermonem conferre: & esset profectò id quoq. imperio dignum opus. Sin cognitæ vobis sunt interrogationes meæ, atque illius responsiones, satis apud vos testatum perspicuumque fuerit, nihil eum scire: aut certè, si scit, propter auditores suos eloqui non audere, quo minùs exemplum Socratis imitetur. Quæ quidem res illum (sicut antea dixi) non philosophum & sapientiæ amatorem, sed philodoxum & gloriæ aucupatorem esse declarat: qui nimirum Socraticum illud omni comprobatione dignum non obseruet. Nullum esse veritati præferendum virum. Sed impossibile est homini Cynico, qui finem promiscuum, nullo adhibito rerum vitæque certo delectu, est amplexus, bonum aliud nosse, quam adiaphoriæ & inordinatæ huiusmodi confusionis & indifferentiæ. Ihucusque

[b] Euseb. lib. 4. cap. 15. de Crescente Iustinus recitat eadem Eusebius[b].

XIV.

Cùm igitur per Crescentem Cynicum & alios eius similes impeteretur, ac in dies magis magisque calumnijs vrgeretur Christiana religio; ob eamque causam Christiani cùm redderentur omnibus infensissimi, apud eos qui iura reddebant, malè audirent, fœdo-

rumque criminum rei ex nomine tantummodo crederentur, & grauiæ admodum paterentur noua oborta occasione, idem Iustinus pro ijsdem scripsit Apologiam, non ad Senatum Romanum tantùm (vt habet inscriptio) sed re vera & ad ipsos Imperatores Marcum Aurelium & Lucium Verum, prout clarè demonstrat Eusebius[a], dum ait: Temporibus ijsdem Iustinus, de quo paulo antè mentio facta est, vbi secùndum librum, quem pro religionis nostræ defensione dedit, Imperatoribus suprà citatis dedicauerat.] & paulo pòst, quémnam per secundum illum librum significare voluerit, declarat his verbis: Quod quidem ipse, qui veritatis semper studiosissimus fuit, in Apologia sua, quam dudum commemorauimus, probè sicut erat de eo futurum, mente & cogitatione percipiens, his verbis satis perspicuè declarat: Equidem expecto, &c.] Hæc quidem cùm eadem ipsa sint, quæ ex eius oratione ad Senatum inscripta, modò à nobis recitata sunt: luce clarius apparet, secundam illam à Iustino scriptam Apologiam ad dictos Imperatores Marcum Antoninum & Lucium Verum, illam ipsam esse, quæ præpostero ordine ante Apologiam ad Antoninum datam, ad Senatum Romanum tantummodò habetur inscripta; cùm (vt testatur Eusebius) ad dictos Imperatores, sed (vt puto) ad Senatum quoque scripta fuerit. Iniusta igitur est eorum querela, qui dicunt Apologiam ad dictos Imperatores à Iustino conscriptam, esse deperditam: cùm, quænam illa fuerit, ab Eusebio velut digito perspicuè indicetur. Quæ cùm scripta fuisse dicatur ad eosdem Imperatores, Marcum Aurelium & Lucium Verum: ne quis miretur, si apud S. Hieronymum[b] Lucio sit superadditum nomen Commodi. nec quis hunc Lucium Aurelium Commodum putet filium Marci, qui nec nisi decimosexto eius Imperij anno cœpit regnare cum patre: longè enim antè S. Iustinus subierat martyrium: nam Lucium Verum, Commodum quoque dictum fuisse, quòd filius Lucij Commodi esset, quem Hadrianus in filium adoptauerat, superius dictum est.

A

B

C

D

[a] Euseb. lib. 4. cap. 25. IVSTINVS SCRIBIT APOLOGIAM AD SENATVM ET IMPP.

[b] Hieronym. de Script. Eccl. in Iustino.

Quænam autem scribendæ huius secundæ Apologiæ causa præcesserit, idem suæ orationis exordio his ipsis verbis significat: Quæ heri & proximis diebus in Vrbe vestra, ô Romani, sub Vrbicio accidêre, & quæ vbique locorum similiter citra rationem omnem à Præsidibus fiunt, necessitatem hanc mihi imposuere; vt pro nobis, qui ij idem vobiscum affectionibus propensionibusq; obnoxij, & fratres (quamuis id ignoretis, & propter earum quæ habentur dignitatum splendorem nolitis) vestri sumus, orationem hanc componerem.] ac paulo pòst: Maligni dæmones infensi nobis, atque huiusmodi iudices sub ditione sua habentes, sibique sub religionis nomine seruientes, per eos ipsos ramquam dæmonijs agitatos Principes occidi nos procurant. Vt autem causa tota, quæ sub V[rbi]cio facta est, manifesta sit, rem ipsam exponam.] quæ verò sequenti narratione ponentur, ex Eusebio[c], eius verbis rem gestam narrante mutuati sumus: quòd par sit credere, eum sicut in antiquiora, ita in fideliora quoque exemplaria incidisse. ait enim:

XV. VRBICIVS PRAESES QVID IN CHRISTIANOS.

[c] Euseb. lib. 4. cap. 16.

Mulier quædam cuidam viro magna lasciuia defluenti in matrimonium data fuit: quæ quamquam iam antea eodem intemperantiæ vitio contaminata erat, ramen simul ac Christi doctrina ac præceptis erat erudita, non solùm ipsa cœpit valde moderate & temperanter se gerere, sed viro etiam persuadere, vt similiter se temperantiæ & vitæ modestæ dederet: doctrinæ præcepta, quæ didicerat, ei referre, commonstrareque supplicium his qui neque temperatè neque recta ratione vitam degunt, perpetuo & æterno igne infligendum. At ille eisdem libidinis vestigijs insistens, suorum improbè factorum turpitudine vxoris animum ab se penitus abalienauit. Nam hæc cùm in eodem lecto cum viro, qui contra naturæ legem, atque adeò contra ius fasq; omne, toto pectore (vt dicitur) omnes omnino voluptatis vias instare pergebat, de reliquo cubare nefas duceret; cupiebat, lege coniugij rupta, ab illo separari. At postquam ab amicis, qui conuitæ commutandæ ostentaret, dissuasa, deque sententia depulsa est; & inuita seipsam comprimens, ad tempus commorata.

XVI. DE MVLIERE CHRISTIANA SOLICITATA A VIRO SVO AD TVRPITVDINEM.

Cæterùm vbi vir eius Alexandriam profectus, se maioribus sceleribus obstringere nunciabatur: illa, ne scelerum & flagitiorum ab eo impiè admissorum, si in coniugio perstaret, particeps & socia fieret; præsertim cùm non victus solùm esset, sed tori etiam consors: dato ei libello repudij (sic enim appellamus) penitus ab illo discessit. Honestus ille scilicet & bonus eius maritus, quem planè magnam lætitiam eo capere oportuerat,

XVII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd non modò eius vxor sua praefacta, quæ olim, ebrietate & quouis vitiorum genere effusè exultans, cum seruis & mercenarijs consueuisset alacri animo & prompto conscisceret, omnino exuisset, sed etiam cum eadem molientem vehementer esset hortata vt prorsus desisteret: honestus ille, inquam, maritus, cùm eius repudiasset consilium, eam discedere cupientem grauiter apud tuam maiestatem accusauit, & Christianam esse asseruit. Vnde illa quidem tibi, qui nostri imperium geris, querelæ libellum obtulit: primùm obtestata, vt suæ sibi rei familiaris dispensandæ potestas permitteretur: qua quidem ordine semel disposita, pollicita est se deinceps crimini obiecto responsuram. Quod quidem ei facilè concessisti. A

MVLIER CHRISTIANA ACCVSATVR A VIRO.

XVIII. Ille autem qui eius aliquando maritus fuisset, cùm nihil posset amplius contra eam in præsentia dicere, in Ptolemæum quemdam eius in sacris litteris magistrum, quem Vrbicius Præfectus graui afficiebat supplicio, omnem suam maleuolentiam transfudit: idque hac arte & fallacia Centurioni amico suo persuasit, vt Ptolemæum seorsum prehensum, vel hoc vnum interrogaret, vtrum esset Christianus, nec ne. Atque Ptolemæum, vtpote veritatis fautorem, qui animum neque fraude neque mendacijs aliquando inquinauisset, cùm se Christianum ingenuè esset confessus, Centurio in carcerem denuo compegit, & longo temporis spatio in ea custodia illum grauiter & acerbè afflictauit. Tandem verò cùm Ptolemæus ad Vrbicium adduceretur, & similiter illud solum rogaretur ab eo, esset ne Christianus, an non: ipse rectè factorum conscientia fretus, ob amorem quo Christi doctrinam complectebatur, eximium diuinæ religionis, quam profitebatur, mysterium liberè denuo confessus est. Qui enim negat se esse, quem se profiteatur esse; aut certè negat, quia professionem ipsam improbat; aut certè eam confiteri recusat, quia sibi conscius sit, se vitam indignam illa professione & ab eius institutis longè alienam traduxisse: quorum neutrum in verè Christianum aliquando poterit incidere. B C

PTOLEMAEVS ACCVSATVR VT CHRISTIANVS.

XIX. Vrbicium autem, cùm illum ad supplicium adduci præcepisset, Lucius quidam, qui etiam Christianus erat, cum iudicium adeò temerè & inconsideratè factum intelligeret, sic compellat: Quid causæ est, cur hominem qui neque adulterium neque stuprum cuiquam intulerit, neque homicida, neque fur, neque expilator sit, neque quicquam denique sceleris conscisse deprehensus fuerit, sed solùm Christiani nomen apertè confessus, tanta pœna mulctare statueris? Crede mihi Vrbici, neque Imperatori Pio decora & conuenientia, neque Philosopho Cæsaris filio digna, neque sacro Senatui cõgrua decernis. Tum ille, nullo alio dato responso, sic Lucium alloquitur: Tu etiam (vt mihi videris) ex eo numero es. Quod cum Lucius constanter asseuerasset, illum itidem in cruciatum abripi mandauit. Ille permagnam se ei debere gratiam fatebatur: nam ita se non iniquis solum & improbis eiusmodi dominis liberatum fore dixit, sed etiam ad bonum patrem & clementem Regem Deum recta profecturum. Alius præterea tertius, his interueniens, ad idem supplicium, subeundum adiudicatus est.] hucusque de re tunc gesta Iustinus. Facta sunt hæc Romæ decimonono mensis Octobris, quo eorumdem martyrum natalis dies, anniuersaria memoria celebrandus, Ecclesiasticis tabulis consignatus est.

LVCII CONSTANTIA, CONFESSIO ATQVE MARTYRIVM. D

XX. At quoniam eiusmodi Christianorum obtrudentium se neci flagrans subeundi martyrij desiderium speciem quamdam reddebat spectaculi illius, quod in Asia sub Antonino Pio tunc Proconsule contigit (de quo suo loco superius dictum est) quando sponte se multitudine ad necem offerente, ipse Proconsul exclamans, dixit: O miseri, si cupitis perire, præcipitia aut restes habetis. Iustinus his (vt apparet) alludens, hæc subdit [a]: Ne verò quispiam dicat: Omnes vos igitur vobis ipsis afferte manus, atque ad Deum iam nunc ite, neque nobis negotium facessite: causam cur hoc non faciamus, & quamobrem cum inquirimur intrepidè profiteamur, exponam.] prosequitur pluribus horum omnium reddere rationem, quę nos causa breuitatis omittimus. pluribus enim disserit de Christianorum in martyrio subeundo constantia. E

FLAGRANS DESIDERIVM MARTYRII.

[a] Tertullian. ad Scapul. in fin. [b] Iustin. orat. ad Senat. ex versione Lang.

XXI. Exprobrat post hæc Iustinus iudicum immanem sæuitiam; qui vt de illatis de promiscuo concubitu atque esu carnium humanarum calumnijs leue aliquod possent resumonium aucupari, vel confessionem extorquere, diris infirmam ætatē & sexum subijcerent quæstionibus, ait enim: Ad sycophanticam aduersus nos calumniam nonnullos necantes, ad tormenta protraxerunt nostrorum seruos, aut pueros, aut mulierculas: vt per

IVDICVM INIQVITAS ET SAEVITIA.

A vt per cruciatus horrendos & formidabiles, eorum quæ sermonibus vanis atque fabulosis feruntur, flagitiorũ extorquerent confessionem: quę flagitia ipsi manifesto faciunt. Nos autem, quoniam nihil ad nos pertinent, propterea nõ curamus, Deum ingenitum & ineffabilem testem cogitationum & factorum habentes.] ac paulo pòst: Vtinam verò nunc etiam aliquis existeret, qui superiore quopiam è loco voce tragica exclamaret: Vereamini, vereamini, quæ manifestè ipsi perpetratis, ea in innoxios referre; & quæ vobis ipsis & vestris insunt dijs, ea illis attribuere, in quos ne tantilla quidem cadit pars scelerum tantorũ. Mutamini, cõuertimini, resipiscite.] hæc & alia plura in eos Iustinus.

Tandem verò quid contenderet ab illis, in fine libelli declarat his verbis: Quapropter vos rogamus, vt Senatus consulto (prout vobis visum fuerit) scripto, libellus hic permittatur: vnde ab alijs etiam res nostræ cognosci, atque illi ipsi Christiani suspicio- B ne falsa liberari queant, qui præter suam ipsorum culpam supplicijs obnoxij siunt; atque vt ad notitiam hominum ista perueniant, propterea quòd in hominum natura notio honestatis & turpitudinis inest: tum autem nostra etiam causa, quos illi tales ignorant, quales ipsi dicunt, damnare fœditates: atque ob id etiam, quòd valedixerimus dijs, qui eius generis flagitia admiserunt, atque etiam nunc similia ab hominibus exposcunt. Atque illi vtique se ipsos ipsi calculis suis condemnant, dum nos, quasi talia designantes, ad mortem, aut vincula, aut aliam eiuscemodi pœnam damnant: ita vt iam non alijs eis opus sit quæsitoribus. Ego verò etiam impiam atque erroneam in gente mea Simonianam despexi disciplinam. XXII. QVID IVSTINVS IVSTA PETAT.

Quòd si vos hanc, edicto proposito, petitionem publicaueritis; nostrum fuerit, rem omnem omnibus clariùs exponere & declarare: vt illi, quoad eius fieri possit, resipiscãt, C & mutati meliores reddantur; cuius vnius rei gratia tantùm, libellum hunc composuimus. Non sunt autem doctrinæ & præcepta nostra (si sanum accedat iudicium) turpia, sed omni humana sapientia longè superiora: sin minùs, Sotadijs certè quidem, & Philænidijs, & Saltatorijs, & Epicureis, alijsq; id genus poëticis institutionibus non similia: quarum & qui antea scripti sunt, & qui nunc eduntur, libellos legere omnibus est permissum. Ac desinemus iam verba facere; conniſi, quantum in nobis fuit, votisque omnibus precati, vt omnes vbique homines, qui ad veritatis peruenient agnitionem, reperiantur digni.] hæc ex ipsius secunda Apologia Iustinus, cuius idem qui suprà Eusebius [a] alibi meminit, sic dicens: Alter est autem qui secundam pro fide nostra continet defensionem; quem eius Imperatoris, quem diximus, successori & gentili Antonino Vero, cuius in præsentia prosequimur tempora, obtulit.] hæc Eusebius. Ve- D rùm hæc omnia pro Christianis à Iustino tunc scripta, in deteriorem partem accepta sunt, quippe qui visus esset Rempublicam perturbare: quo malo cùm dicat Iulius Capitolinus [b] eam Marcum ipsum purgasse; plane significat, eius sententia Iustinum in carcerem trudi iussum esse, eumque demum martyrium consummasse: de quo sequenti anno dicturi sumus. LIBELLVM PVBLICARI PETIT IVSTINVS.

[a] Euseb. lib. 4. cap. 17.

[b] Iul. Capitol. in Marco.

Hoc etiam persecutionis exordio, aliquos ex Romano clero nobilitatos esse martyrio, Acta S. Praxedis, quæ à S. Pastore habentur conscripta, docẽt his verbis: Post annos duos, & dies decem & octo, facta est persecutio magna Christianorũ, vt traherentur ad idolorum culturam, & multi martyrio coronati sunt. Virgo Domini Praxedes, feruens Spiritu sancto, multos Christianos occultabat in eodem Titulo, quos cibo pascebat, & verbis hortabatur Spiritus sancti. Tunc vulgatum est Antonino Imperatori, quòd con- E uentus fieret in domo Praxedis. Qui misit & tenuit multos, inter quos Symitrium presbyterum cum alijs viginti duobus: quos sine interrogatione gladio puniri præcepit in eodem Titulo. Quorum corpora noctu beata Praxedes collegit, & sepeliuit in cœmeterio Priscillæ septimo Idus Iunias. Tunc afflictione contristata beata Praxedes ingemuit, & orauit ad Dominum, vt transiret ex hac vita. Cuius orationes & lacrymæ ad Dominum Iesum Christum peruenerunt. Itaque post dies triginta quatuor, post prædictorum martyrium migrauit ad Dominum virgo sacrata, duodecimo Kalendas Augusti. Cuius corpus ego Pastor presbyter sepeliui iuxta patrem suũ in cœmeterio Priscillæ, Via Salaria, vbi florent hodie orationes sanctorum.] hucusque Pastor: qui & ipse post varias ærumnas, multosque labores persecutionis tempore exantlatos, in Domino quieuit vigesimasexta Iulij: idemque natalis dies, commemoratione annua repetendus, fuit in Ecclesiasticis tabulis descriptus. XXIII. PERSECVTIO INCALESCIT. XXIIII. PRAXEDIS OFFICIA ERGA CHRISTIANOS, ET OBITVS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

I. CEntesimo sexagesimoquinto Christi Redemptoris anno Papirius Ælianus & Iunius Pastor Consulatum adierunt. Quo tempore, ingraueſcente nuper excitata (vt dictum est) in Christianos persecutione, furente populo, magistratibus conspirantibus; cùm (vt suprà memorauimus) ad eam compescendam Iustinus philosophus scripsisset pro Christiana religione egregiam orationem ad eosdem Imperatores, promeruit pro mercede martyrium. quod quidem non modò Latinorum, sed & Græcorum antiquis monumentis Ecclesiasticis consignatum reperitur: in horum enim Me- B

IVSTINI MARTYRIVM ET SOCIORVM.

nologio Kalendis Iunij recensetur eius martyrium sub Rustico Præfecto vnà cum socijs Caritone, Caritina, Euelpisto, Hierace, Peone, & Valeriano, seu Liberiano. Exant horum Acta, atque illa ipsa (vt apparet) quæ à Notarijs exceptoribus publicæ sunt commendata memoriæ: quæ Epiphanius [a] visus est cognouisse, dum (vt in eisdem Actis etiam legitur) sub Rustico Vrbis Præfecto eum subijsse martyrium tradit: licet apud eumdem auctorem error irrepserit, dum Iustini martyrium sub Hadriano ponitur. Haud enim potuit in ijs errasse Epiphanius, quem non latuit, eumdem Iustinum ad Antoninum Pium, Hadriani successorem, scripsisse pro Christianis defensionem. Cùm igitur magno Dei beneficio eadem celeberrimi viri & sociorum Acta martyrij fuerint in hanc diem integrè conseruata; quòd breuia sint, ac proinde fideliora, hic ea intexere operæ pretium duximus. Sunt autem huiusmodi, omissa apposita præfatione ab auctore C qui ea descripsit.

[a] Epiph. hæres. 46.

II. Comprehensi [b] Iustinus & qui cum illo erant, adducti sunt ad Vrbis Præfectum Rusticum nomine. Quibus ante tribunal constitutis, Rusticus Præses dixit Iustino: Age, esto dijs obediens, & Imperatorijs edictis. Illi autem Iustinus respondit: Nemo vmquam reprehendi aut condemnari poterit, qui Saluatoris nostri Iesu Christi præceptis obedierit. Tum Rusticus Præfectus: In cuiusnam (inquit) eruditionis ac disciplinarum genere versaris? Cui Iustinus: Omnium disciplinarum genus discere conatus sum, omnemque eruditionem expertus: postremò verò Christianorum disciplinæ adhæsi, quamuis illa non placeat ijs qui falsæ opinionis errore ducuntur.] profitetur hæc ipsa idem Iustinus in exordio sui cum Tryphone dialogi. Tum Rusticus dixit: Illáne, miserrime, eruditione delectaris? Maximè, inquit Iustinus: quoniam recto cum dogmate D Christianos ipsos sequor. At Præfectus: Qualénam est istud dogma? Respondit Iustinus: Rectum dogma, quod Christiani homines cũ pietate seruamus, hoc est, Vt vnum Deum existimemus factorem atque creatorem omnium quæ videntur, quęque corporeis oculis non cernuntur, & Dominum nostrum Iesum Christum Dei Filium cõfiteamur, olim à Prophetis prænunciatum, qui & humani generis iudex venturus est, Saluator, præco, & magister ijs qui ab illo benè didicerint. Ego quidem, vt homo, imbecillis sum & longè minor, quàm vt de infinita illius deitate aliquid magnum dicere possim. Prophetarum hoc munus esse fateor: illi enim huius ipsius, quem Filium Dei dixi, in orbem terrarum aduentum multis antea sæculis diuinitus prædixerunt.

[b] Apud Metaphrast. die 1. Iun. Lipom. et Sur. eodem die

ACTA IVSTINI MARTYRIS ET SOCIORVM.

III. Quæsiuit Præfectus, quem in locum Christiani conuenirent. Cui respondit Iustinus, eò vnumquemque conuenire, quò vellet ac posset: An (inquit) existimas omnes nos E in eumdem locum conuenire solitos? Minimè res ita se habet: quoniam Christianorum Deus loco non circumscribitur: sed cùm inuisibilis sit, cælum & terram implet, atque vbique à Fidelibus adoratur, & eius gloria collaudatur. Tunc Præfectus: Age (inquit) dicas, quem in locum conueniatis, & discipulos tuos congreges. Respondit Iustinus: Ego prope domum Martij cuiusdam, ad Balneum cognomẽto Timothinum, hactenus mansi. Veni autem in vrbem Romam secundò; neque alium quempiam locum, nisi quem dixi, cognosco. Ac si quis ad me venire voluit, communicaui cum illo veritatis doctrinam.] hæc ipse. Porrò Timothinæ Thermæ eædem & Nouati dictæ reperiuntur, positæ à S. Rufo & P. Victore in Viminali: Timotheus enim & Nouatus (vt dictum est) germani erant, Pudentis Senatoris filij: extantque vsque hodie earumdem Thermarum vestigia, superque Titulus Pastoris (de quo superiùs locuti sumus) erectus permanet.

THERMAE TIMOTHINAE HOSPITIVM CHRISTIANORVM.

Patebat

A Patebat Pudentis Senatoris domus (vt aliàs meminimus) ab initio Petri Romam aduentus hospitio Christianorum. Cùm igitur se in Vrbem iterum venientem semper ad Balneum Timothinum diuertisse Iustinus tradit, planè significat, se exceptum hospitio à Nouato atque Timotheo fratribus, eorumque sororibus Pudentiana atque Praxede, nobili reuera atque præcipua in Vrbe Christiana familia: quippe qui omnes se suaque pietatis officijs manciparant. Porrò Timotheum his propè diebus ex humanis fuisse sublatum, litteræ Pij Papæ ad Iustum Episcopum Viennensem, de quibus dicemus anno sequenti, significant.

Sed ad initam à Præfecto cum Iustino quæstionem redeamus. Ergo Christianus es tu? inquit Rusticus. At Iustinus: Maximè, Christianus ego sum. Tunc Præfectus dixit Charitoni: An & tu Christianus es? Cui Chariton: Christianus ego sum, Deo ipso iu- B uante. Quæsiuit Rusticus à Charitina muliere, num & ipsa Christi fidé sequeretur. Cui respondit illa, se quoque, Deo dante, Christianam esse. Tunc Rusticus dixit Euelpisto: Tu verò quisnam es? Qui respondit: Seruus quidem Cæsaris sum, sed Christianus, à Christo ipso libertate donatus, & illius beneficio atque gratia eiusdem spei, cuius & isti sunt quos vides, particeps factus. Post hæc Præfectus quæsiuit ab Hierace, num & ipse Christianus esset. Cui Hierax dixit: Certè Christianus & ego sum: eumdem enim Deum colo & adoro. At (inquit Præfectus) Christianos vos fecit Iustinus? Ego (inquit Hierax) fui, & ero Christianus. Stans autem & Peon dixit: Ego quoque sum Christianus. Et quisnam (inquit Præfectus) te docuit? Respondit ille: A parentibus bonam hanc confessionem ego accepi. Post hunc Euelpistus dixit: Et ego quidem Iusti- C ni sermones magna cum voluptate audiebam; sed à parentibus tamen & ipse Christianus esse didici. Tunc Præfectus: Vbinam parentes tui sunt? In Cappadocia, inquit Euelpistus. Quæsiuit Præfectus & ab Hierace, vbinam gentium essent parentes eius. Cui respondit Hierax: Verus pater noster Christus est, & mater fides, qua in ipsum credimus: terreni verò parentes mei mortui sunt. Ceterùm ego ab Iconio Phrygiæ * abstractus huc veni. Quæsiuit Præfectus à Liberiano, quidnam & ipse diceret: num Christianus esset, atque in deos impius? Cui Liberianus: Et ego (inquit) Christianus sum: colo enim & ador o Solum Deum verum.

IIII. IVSTINI ET SOCIORVM CONFESSIO.

* al. Pisidiæ

Tunc Præfectus, conuersus ad Iustinum, dixit: Audi tu qui eloquens esse diceris, & putas te veram disciplinam tenere: Si à capite per totum corpus flagellis cæsus fueris, persuasum ne habes fore vt in cælum ascendas? Cui Iustinus: Spero (inquit) me ha- D biturum quod habent qui Christi dogmata seruauerint, si hæc ipsa, quæ dicis, perfectus fuero. Scio enim, omnibus, qui sic vixerint, diuinam gratiam conseruari, quoad totus mundus consummetur. Ad hæc Præfectus Rusticus: Ergo futurum opinaris, vt in cælos ascendas, mercedem aliquam recepturus? Non opinor (inquit Iustinus) sed scio, & hoc tam certum habeo, vt nihil dubitem. Rusticus dixit: Veniamus deinceps ad id quod propositum est, & nos vrget. Conuenite simul, & vno eodemque animo dijs sacrificate. Ad hæc Iustinus: Nemo (inquit) qui recta sentiat, pietatem deserit, vt in errorem atque impietatem dilabatur. Præfectus Rusticus dixit: Nisi iussis nostris parere voleritis, cruciatus sine vlla misericordia patiemini. Iustinus autem: Maximè nos in votis habemus, propter Dominum nostrum Iesum Christum cruciatus perpeti, ac saluari: hoc enim nobis salutem & fiduciam conciliabit ante eiusdem Domini & Saluatoris nostri terribile illud tribunal, cui totus mundus diuino iussu assistet. Idem & reliqui E martyres dixerunt, hoc addentes: Fac citò quod vis: nos enim Christiani sumus, & idolis non sacrificamus.

V. IVSTINI CONSTANS FIDES.

Hæc audiens Præfectus, talem sententiam pronunciauit: Qui dijs sacrificare, & Imperatoris edicto parere noluerunt, flagello cæsi, ad capitalem pœnam abducantur, quemadmodum leges præcipiunt. Itaque sancti martyres, Deum collaudantes, ad consuetum locum perducti, post verbera securi percussi sunt, & in Saluatoris confessione martyrium consummarunt. Post hæc quidam Fideles clàm illorũ corpora sustulerunt, & in loco idoneo illa condiderunt.] hactenus Acta Iustini & sociorum quàm emendatissimè ex Græco codice reddita. At licet Iustini natalis diuerso die à Græcis, quàm à Latinis, adscriptus tabulis Ecclesiasticis habeatur (quod plurimis ex causis accidere in alijs multis, diximus in Notationibus nostris ad Romanum Martyrologium) tamen si non aliunde, ex nomine saltem Præfecti ab Epiphanio æquè prodito, vnum eumdemque esse,

VI. SENTENTIA IVDICIS IN IVSTINVM AC SOCIOS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse, nullus iure poterit dubitare. Quòd si is qui ambiguam de ijs tulit sententiam, citatum Epiphanij locum exploratum habuisset, nulla mentem eius dubitatio penitus incessisset. De eius martyrio idem Epiphanius [a] agens, ait eum subijsse martyrium in consistente ac matura ætate, cùm esset annorum triginta: sed suspicor in numerum mendum irrepsisse: nam ex ijs, quæ ipse Iustinus scribit in dialogo cum Tryphone, hac eum ætate maiorem fuisse, conijci posse videtur. A

[a] Epiph. hæres. 46.

VII. LIBRI A IVSTINO SCRIPTI.

Quod verò pertinet ad nobilis ingenij lucubrationes, eas recenset Eusebius [b], sic dicens: Hic Iustinus multa sanè & præclara sui ingenij sacrarum litterarum cognitione accuratè informati, & in ijsdem valdè diligenter exercitati, monumenta nobis reliquit, eáque certè plena vtilitatis & commodi cuiusque generis. Ad quæ mittemus studiosos quosque, simulatque ex illis ea tantummodo, quæ ad nostram notitiam peruenerunt, ad legentium vtilitatem percensuerimus. Est vnus quidem illius liber Antonino cognomento Pio, liberis eius, & Senatui Romano dicatus, qui nostræ religionis & institutorum propugnationem complectitur: alter autem, qui secũdam pro fide nostra continet Apologiam, quem eius Imperatoris, quem diximus, successori & gentili Antonino Vero, cuius tempora in præsentia prosequimur, obtulit: alter item liber contra Gentiles ab eo editus, in quo vbi de multis rebus, quæ tum apud nos, tum apud Gentiles philosophos quæri solebant, longum sermonem habuit, tandem de dæmonum natura disserit, quæ iam oratione explicare non opus est. Aliud præterea eius opus contra Gentiles scriptum in manus nostras peruenit, quod Elenchum inscripsit. Et præter ista, est aliud de Dei monarchia, quam non solùm testimonijs ex sacris litteris quæ apud nos sunt, sed etiam ex Gentilium libris petitis firmè comprobat. Aliud, cuius inscriptionem fecit, Psaltem. Alius porrò de Anima commẽtarius, in quo varijs positis quæstionibus de argumento quod instituit, Græcorum philosophorum opiniones citat: quibus tum se responsurum, tum seram ipsius sententiam alio libro separatim in idem argumentum scripto explanaturum pollicetur. Disputationem præterea aduersus Iudæos contexuit, quam in vrbe Epheso cum Tryphone, Hebræorum id temporis facilè præstantissimo, habuerat: in qua non solùm qua ratione diuina gratia ipsum ad veræ fidei doctrinam impulisset, sed etiam quàm ardenti studio antea in philosophorum disciplinas se insinuasset, & quantum denique studium operamq; in veritate accuratissimè perquisitanda posuisset, perspicuè docet. In eodem etiam libro narrat de Iudæis, quo pacto insidias ad Christi doctrinam oppugnandam comparauissent.] & paulo pòst: Scribit in eo præterea, quo modo ad sua ipsius vsque tempora dona prophetiæ in Ecclesia elucerent. Meminit item Ioannis Apocalypseos, eamque Apostoli esse ferè affirmat.] ait denique: Eius scripta tanti æstimabantur à veteribus, tamque videbantur probata, vt Irenæus eius libenter citet testimonia] nimirum ex libro ab eo scripto contra Marcionem. B C D

[b] Euseb lib. 4. cap. 17.

VIII. ALII IVSTINI LIBRI.

Hæc cùm recenseat Eusebius scripta Iustini, addendus his est commẽtarius ille Contra omnes hæreses, quem se scripsisse, ipse in oratione ad Antoninum auctor testatur: cuius tamen idem Eusebius [c] alibi & S. Hieronymus [d] meminerunt. Feruntur eiusdem auctoris alij quoque commentarij, nempe ille, cuius est titulus, Euersio quorumdam dogmatum Aristotelicorum: alius, cuius hæc est inscriptio, Christianarum ad Græcos quæstionum, & Græcarum responsionum, earumque confutatio: & alius qui de recta fide & sancta consubstantiali Trinitate tractatum habet. Insuper epistola parænetica ad Zenam & Serenum de vita Christiana. Tradunt [e] eum etiam in Apocalypsim scripsisse volumen. Quæ verò ex his, quæ nec Eusebius nouit, legitima sint, quæve spuria vel ambigua, haud est præsentis negotij prolixas nimis hic aceruare quæstiones. Quod ad Iustini purgationem spectat de millenarij opinione; ne eadem cogamur sæpe repetere, consule quæ dicta sunt superiùs, cùm actum est de Papia. E

[c] Euseb. lib. 4. cap. 10.
[d] Hieronym. de Script. Eccles. in Iustino.
[e] Xyst. in Biblioth.

IX. CALVMNIA NOVATORVM EX IVSTINI VERBIS.

Sed illud à Iustino dictum, quod Nouatores in calumniam vertunt, non possumus dissimulare. Cùm enim in epistola ad Zenam & Serenum de vita Christiana, ipso sui exordio hæc dicat: De quorumdam, prout eorum fert præsumptio, institutione & disciplina, sed præter rationem susceptа illa & inutili, iuxta traditionem hominum, quasi hereditatio ab eis iure occupata, persimilia Pharisæis facientibus & sentientibus, in epistola ad Papam perquàm diligenter & accuratè disserui, &c.] Cùm, inquam, dicat Iustinus se scripsisse ad Papam de ijs qui corrupissent disciplinam Ecclesiasticam, traditionibus

A tionibus hominum intendentes: mox velut opportuna quadam nacta occasione, Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ perduelles, abutentes tanti martyris sententia, phanaticè absque vlla penitus ratione conclamant illud Pharisæorum infelix elogium: Quid adhuc egemus testibus? vos audistis blasphemiam] nimirum scripsisse Iustinum ad Papam, nempe ad ipsum Romanum Pontificem, de corrupta Romanæ Ecclesiæ disciplina, conuulsis iam in ea traditionibus Apostolicis, hominumque statutis subinductis. Sistite, quæso, continete clamores, & à plausu paululum miseri abstinete manus: amice, rogo, res agatur sine fuco & fallacijs, more Christianorum.

Vnde, dicatis velim, vobis innotuit, si Papæ nomen olim commune erat omnibus Episcopis (vt abundè notauimus in Romano Martyrologio, ad quę vos prouoco) quod Iustinus ad Papam scribens, ad Romanum Episcopum potiùs, quàm ad alios, epistolam B illam scripserit? cùm præsertim & Papæ nomen penes Græcos interdum contigerit esse proprium viri alicuius, & non dignitatis: nam celebrant illi nobilem martyrem in Lycaonia, Papam nomine, qui ex Menologio relatus est nuper in Romanum Martyrologium. Sed esto (quod contenditis) ad ipsum Romanum Pontificem scripserit eam Iustinus epistolam: non tamen probare potestis, eam prauitatem in Ecclesiam Romanam irrepsisse. nam quòd eius muneris esset non tantùm Ecclesiæ Romanæ prospicere, sed omnibus vbique positis; quæ alibi à recto traditionum tramite declinassent, eius vigilantiæ & potestatis erat in pristinum restituere. Sed etsi (vt hoc quoque liberaliter concedamus) velimus eum intellexisse de his quæ Romæ agerentur: cùm ex his quæ dicta sunt atque dicentur, constet diuersarum sectarum hæreticos in Vrbem aduentasse; quid, quæso, tam nouum mirumque esset, Iustinum litteris admonuisse Pontificem, vt eos ca- C ueret, & saluti gregis sui consuleret?

X. ARGVMENTVM INSCITIAE ET NEQVITIAE NOVATORES.

XI. ECCLESIAE ROM. IVGIS INTEGRITAS.

At verò non patitur veritas se sinuosis hisce circumduci ambagibus: quare de fideli ac tuta Apostolicarum traditionum in Ecclesia Romana obseruantia atque custodia sinceriſsimus ac dignissimus testis S. Irenæus accedat: qui cùm in suis scriptis Eleutheri Papæ meminerit, constat certè post obitum Iustini martyris illum commentarium conscripsisse. Ipse enim quid de Romanæ Ecclesiæ semper seruata integritate, his verbis alia occasione sæpius recitatis, & nunc necessariò repetendis testetur, audiamus. Agens siquidem de Apostolorum traditionibus, in omnes ab eis institutas Ecclesias per successiones Episcoporum delapsis ad posteros, hæc [a] ait: Sed quoniam valdè longum est, in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones: maximæ & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo fun- D datæ & constitutæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem & annunciatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum peruenientem vsque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem & malam sententiam, præterquàm oportet colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam, propter principaliorem auctoritatem, necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt vndique Fideles: in qua semper ab his qui sunt vndique, conseruata est ea quæ ab Apostolis est traditio.] hæc Irenæus; qui & inferius appellat eam, Diues depositorium Apostolicarum traditionum. His igitur clara luce tam patenti testimonio & irrefragabili auctoritate monstratis, erubescat necesse est cæca præsumptio, dum, quamcumque captans occasionem, nodum in scirpo quærit, vt Romanam Ecclesiam calumniosè dilaceret, ac contumeliosè proscindat. At iam E quæ reliqua sunt de Iustino, prosequamur.

[a] Irem. lib. 3. cap. 3. 4.

XII. DE TATIANO IVSTINI DISCIPVLO.

Reliquit inter alios disciplinæ suæ alumnos Iustinus Tatianum, fide Christiana & eruditione præclarum: qui Romæ agens, egregiam præstantis ingenij fœturam edidit, librum nimirum aduersus Græcos, nempe Gentiles, & alia scriptorum monumenta. de quo hæc Eusebius [b]: Tatianus, vir planè cùm primo ætatis suæ tempore Græcis disciplinis deditus, tum in ijsdem postea non exiguam gloriæ amplitudinem assecutus, qui quidem plurima monumenta scriptis prodita post se reliquit, in libro, quem contra Gentiles componebat, hæc ferè commemorat, &c.] De eodem quoque volumine hæc magna cum laude S. Hieronymus: Tatianus infinita scripsit volumina, è quibus vnus contra Gentes florentissimus extat liber, qui inter omnia opera eius fertur insignis.] extat is, cuius hoc est exordium: Non decet nos, ô Græci, odio tanto prosequi barbaros, & ipsorum placitis inuidere: quod enim apud vos studium non à barbaris

[b] Euseb. lib. 4. cap. 15.

traxit

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Orig. contra Celsum lib. 1.

traxit originem? &c.] Meminit Origines eiusdem Tatiani lucubrationis his verbis[a]: A Extat Tatiani iunioris oratio apud Græcos etiam habita, in qua scitè admodum & abundè historici omnes explicantur, qui de Iudæorum & Moysi antiquitate conscripserint.]

XIII. QVOMODO TATIANVS FACTVS SIT CHRISTIANVS.

Quomodo autem ipse Christianam fidem sit assecutus, eodem commentario declarat: cumque tamen primò, cur auersatus esset Gentilium superstitionem, rationem exactissimè reddidisset, hæc demum air: Cùm diligenter circumspicerē, in libros quosdam barbaros incidere mihi contigit, antiquiores multo quàm Græcorum philosophia, si spectes ætatem; & augustiores, si illorum errores. His ergo fidem adhibui, quòd stylus non est phaleratus, nec vlla scriptorum affectatio, & sermo nusquam obscurus, futurorum item euentuum prænotione, & magnitudine promissionum, & quòd vnum vniuersorum monarcham statuerent, impulsus. Itaque mente mea diuinitus edocta, intel- B lexi, &c.] & post multa de sua peregrinatione ante Christianam fidem susceptа: Hæc quidem non aliunde audita narraui, qui magnam terræ partem peragraui, & vestra studia professus sum, tum artes & inuentiones multas exercui, & tandem Romę versatus, varias à vobis illuc delatas statuas aspexi. Ne quis me putet (quod plerique solent) alienis opinionibus niti: verum omnia illa, quorum oculatus testis sum, cōscribere instituo. Vale igitur dixi Romanorum iactantiæ, Athenienſium frigido sermoni, & dissentientibus illorum studijs; & barbaricam nostram philosophiam complexus sum.] ac demum sic perorat: Hæc vobis, ò Græci, Tatianus ego barbaræ philosophiæ sectator composui, natus apud Assyrios, & vestris primùm studijs imbutus, deinde verò illis quæ fouere me profiteor. In posterum verò, quoniam Deum & opera eius agnosco, firma mihi & numquam neganda remanente diuina institutione, paratum me vobis ad examinanda C mea dogmata præbeo.] hucusque Tatianus felicissimus in hanc diem.

XIV. TATIANVS A CETERIS DEFECIT.

Postquam verò Iustinus, quem non vt magistrum modò ac monitorem, sed vt parentem reuerebatur, martyrio vitam finiuit; miser pennis inanis elationis subuectus, è summo fastigio in imum impietatis barathrum sese præcipitem dedit, adeò vt auctor fuerit hæresis Encratitarum: quam intra parietes domesticos coalescentem, innotuisse tandem anno duodecimo eiusdem Imperatoris M. Aurelij, tradit Eusebius in Chronico. sed agemus de ea suo loco.

XV. AGRIPPA EPIS. ALEX. [b] Euseb. lib. 4. cap. 18.

Hoc eodem anno, cùm Celadion Episcopus Alexandrinus sedisset annos quatuordecim, ex hac vita migrans, successorem habuit Agrippam, qui eidem sedi præfuit annis duodecim.] hæc Eusebius[b] in historia, licet in Chronico numerus annorum eius vltra annos quatuor lapsus esse legatur. D

IESV CHRISTI ANNVS 166. PII PAP. ANNVS 9. M. AVR. & L. VER. IMPP. ANNVS 4.

I. ANno Redemptoris nostri centesimo sexagesimosexto, Iulius Macrinus & Cornelius Celsus Consules creati sunt, cùm Pius Papa annum in sede sua ageret nonum, qui postremum præcedit: quo ipse priorem hanc perbreuem epistolam scripsit ad Iustum postea Episcopum Viennensem, his scilicet verbis[c]:

[c] Extat tom. 1 Biblior. sanct. * Presbyteto EPISTOLA PII PAPAE AD IVSTVM

Pius Episcopus Romanus fratri Iusto Episcopo *. Antequam Roma exijsses, soror E nostra Euprepia (si benè recordaris) Titulū domus suæ pauperibus assignauit, vbi nunc cum pauperibus nostris commorantes, Missas agimus. De te autem, superbeate, postquam ad Senatoriam Vrbem Viennensem perrexisti, quid factum sit, nosse cupimus; & vt sementem Euangelij iam sparseris, audire multum desideramus. Presbyteri illi, qui ab Apostolis educati vsque ad nos peruenerunt, cum quibus simul verbum fidei partiti sumus, à Domino vocati, in cubilibus æternis clausi tenentur. Sanctus Timotheus & Marcus per bonum certamen transierunt. Vide frater, vt illos imiteris sequendo, ne vinculis mundi illigeris. Festina palmam perseuerabilem cum sanctis Apostolis tenere, quam per multas passiones Paulus susceptit, & Petrus, cui crux charitatem Christi tollere non potuit. Salutant te Soter & Eleutherus, digni presbyteri. Saluta fratres qui tecum viuunt in Domino. Cherinthus, primarcha satanæ, multos auertit à fide.

Gratia.

A Gratia Christi habiter in corde tuo.] hucusque prior ad Iustum Pij epistola.

II. TIMOTHEVS ET MARCVS MARTYRES.

Porrò Timotheum, cuius nunciat exitum, quem vnà cum alijs Apostolis versatum esse tradit, illum ipsum putamus Timotheum germanum Nouati, fratrem Pudentianæ & Praxedis, filium verò Pudentis Senatoris atque Priscillæ, de quo superiùs sæpe facta est mentio. Quem cùm dicat passum esse cum Marco, haud dubium est illos eosdem esse, quorum in antiquis Ecclesiasticis tabulis adscriptus habetur natalis dies vigesimaquarta Martij, his verbis: Romæ natalis sanctorum martyrum Marci & Timothei, qui sub Antonino Imperatore martyrio coronati sunt.] Porrò Marcum Aurelium dictum quoque esse Antoninum, ex ijs quæ nuper diximus, satis liquet. Cherinthum verò, quem primarcham satanæ nominat, quemque Apostolorum temporibus innotuisse diximus, haud quis mirari debet in hanc vsque diem fuisse superstitem. nam & B Polycarpus Smyrnæ Episcopus, quem familiaritate & notitia coniunctum Apostolis tradit Eusebius[a], adhuc his temporibus superstes erat: quin immo & viribus validus sub Aniceto Pij successore (vt suo loco dicemus) Romam se contulit. Vixisse etiam Hermam Pauli discipulum his diebus, superiùs dictum est: vt non adeò prodigiosum videri debeat, si Cherinthus adhuc in humanis esset: quod vtique firmius erit, si consenserimus[b] Irenæo Tertullianoque[c], dicentibus, post Carpocratem hæreses docuisse Cherinthum. Verùm quòd dicit, multos à Cherintho satanæ primarcha auersos à fide: non vi- uentem Cherinthum, sed eius adhuc grassantem hæresim, ac multos auertentem à fide, significare voluisse, videri potest: satis enim à Cherintho seducti dici poterant, quos à recto fidei instituto ipsa eius hæresis peruertisset.

[a] Euseb. lib. 5. cap. 20.

[b] Iren. lib. 1. cap. 25.

[c] Tertullian. de Præscrip. c. 48

Sed describamus & hic eiusdem Pij posteriorem epistolam ad eumdem Iustum, Vien- C nensem iam factum Episcopum: quam sequenti anno, paulo ante suum obitum, datam esse, ex ipsa apparet, quæ est huiusmodi:

III. POSTERIOR PII AD IVSTVM EPISTOLA.

Pius Episcopus Romanus fratri Iusto Episcopo S. Attalus epistolas martyrum portans ad nos venit, gaudium nobis inæstimabile faciens de triumpho eorum: qui dixit nobis, sanctum Verum, collegam nostrum, victorem de mundi principe triumphasse. Tu verò apud Senatoriam vrbem Vienhensem eius loco à fratribus constitutus, & colobio Episcoporum vestitus, vide vt ministerium, quod accepisti, in Domino impleas. Cura autem sanctorum martyrum corpora, sicut membra Dei, quemadmodum curauerunt Apostoli Stephanum. Carceres sanctorum visita, ne aliquis tepescat in fide. Martyria sancta Spiritu sancto proba. Vt perseuerent in fide, eis incitator insiste. Presbyteri & diaconi non vt maiorem, sed vt ministrum Christi, re obseruent. Plebs vniuersa D sanctitate tua protegatur. Fratres nostri, quos per Attalum recognoscens, de tyranni sæuitia iam liberati, requiescunt in Domino. Presbyter Pastor Titulum eondidit, & dignè in Domino obijt. Reuelatum mihi esse scias, collega beatissime, citiùs me finem huius vitæ esse facturum. Vnum flagitabo: In communione sta, & mei ne obliuiscaris. Salutat te Senatus pauper Christi apud Romam constitutus. Saluto omne collegium fratrum, qui tecum sunt, in Domino.] hæc Pius.

IV. VERSVS EPISCOPVS VIENNENSIS, ET ATTALVS.

Appellat autem Senatum pauperem, sacrum collegium ministrorum, presbyteros, ac ceteros Romanæ Ecclesiæ clericos. Fuit porrò Verus, cuius meminit, primus Vien- nensis Ecclesiæ Episcopus, Apostolorum discipulus, qui Traiani tempore Episcopatum eius Ecclesiæ accepit, & ad hæc vsque tempora illi præfuit. Attalum verò, cuius hic Pius mentionem facit, illum ipsum esse existimo, cuius agonem cum ceteris postea E egregiè tolcratum, litteræ[d] eiusdem Ecclesiæ Viennensis ac Lugdunensis ad Asianos scriptæ restantur: quem genere fuisse Pergamenum, sed Romana ciuitate donatum, ac magni nominis virum, tradunt: quas quidem litteras datas idem Eusebius[e] dicit, cùm iam Montanus ac socij in Phrygia se propheriæ spiritu imbutos omnibus demonstrassent: quod idem ait contigisse anno vndecimo Marci Aurelij & Lucij Imperatorum. sed de his suo loco. Porrò has ambas perbreues epistolas, ex Viennensi archiuo proditas[f], germanas atque legitimas esse, cum rerum argumentum & admirabilis quædam cum alijs horum temporum gestis contesseratio, tum simplicissimus ille antiquitatis candor, quem in omnibus præ se ferre noscuntur, facilè persuadent quemuis, quantumlibet scrupulosi ingenij, virum eruditum eas recipere. Ceterum quod ad Iustum spectat, ad quem datæ sunt litteræ; ipsum eadem persecutione post longum exilium martyrium subijsse, Ado eiusdem Viennensis Ecclesiæ Episcopus, in breui quod

[d] Apud Euseb. lib. 5. cap. 1.

[e] Idem lib. 5. cap. 3.

[f] Extat tom. 10 Bibliorth. sanct.

IVSTVS EPISCOPVS.

scripsit

Universidad de Deusto
Biblioteca

scripsit Chronico tradit. Leguntur duæ aliæ prolixiores Pij Papæ epistolæ, de quibus alij A
disserunt: insuper & complura eiusdem decreta, quæ à Gratiano diuersis in locis appositè relata sunt, prout cuiusque argumenti ratio postulabat. ea hîc non laboramus describere, quòd in vnum collecta post easdem Pij citatas epistolas habeantur.

IESV CHRISTI ANNVS 167. | PII PAP. ANNVS 10. | M. AVR. & L. VER. IMPP. ANNVS 5.

I. PIVS PAPA MARTYRIO CORONATVR.

CHristi Domini anno centesimo sexagesimoseptimo, Arrio Pudente & Gabino Orfito Coss. vndecima Iulij, Pius Papa, cùm sedisset annos nouem, & menses sex, tribus minus diebus, martyrio coronatur: ea enim die natalis eius martyrio illustratus in B
Ecclesiasticis tabulis notatus antiquitus reperitur. Porrò quod ad annos sedis eius, in librum de Romanis Pontificibus, qui fertur nomine Damasi, error irrepsisse videtur, dum loco nouem annorum, decem & nouem, & menses aliquot positi leguntur. Sanè quidem Eusebius in Chronico cùm annos quatuor tantùm (vt dictum est) tribuat Hyginio, qui præcessit Pium, postea vsque ad Anicetum, Pij successorem, decem tantùm numerat annos, quibus Pium sedisse oportuit: cui hæc dicenti potiùs assentimur, quàm
[a] Euseb lib. 4. cap. 10. cùm alibi [a] ait sedisse Pium annos quindecim: priori enim sententiæ de annis Pij propiùs accedit Cresconiana collectio, eademque vetustissima.

II. ACTA PII PAP.

Quod verò pertinet ad res à Pio gestas: præter illa quæ sunt superiùs recensita, hæc in eodem libro de Romanis Pontificibus perstricta paucis habentur: Hic constituit, hæreticum venientem ex Iudæorum hæresi suscipi & baptizari.] Quòd speciale hoc de ijs C
constitutum sit hæreticis, vtpote baptismi præscriptam in Ecclesia regulam non seruantibus: de alijs hæreticis, qui licet extra Ecclesiam essent, tamen in baptismi forma cum Ecclesia consentirent, diuersam fuisse consuetudinem & traditionem insinuat: quam Stephanus Papa (vt suo loco memorabimus) aduersus eos qui negarent vllum esse hæreticorum baptisma, sæpe citauit; seruandamque à patribus traditam disciplinam, aduersus omnes altercantes sæpiùs inculcauit. Porrò per Hebræorum hæresim significare voluisse Cherinthi sectam, quæ præ cæteris (vt vidimus) studebat Hebraicis ritibus, mihi facilè persuadeo: quippe quos circumcisionem Legis admittentes ac pro-
[b] Iren. lib. 1. cap. 25. pugnantes, & Christi diuinitatem negantes, atque (vt docet Irenæus [b]) Christum à Iesu seiungentes, diuersam quoque ab Ecclesia baptismi formam induxisse, facile est existimare.

III. PII PAPAE DECRETVM DE BONIS ECCL.

Sed subditur: Et constitutum de Ecclesia fecit, nempe decretum, ne prædia diuinis D
vsibus tradita, humanis inseruiant.] idque in secunda [c] epistola habetur expressum. Non est autem quòd quis refragetur, & ante Principes Christianos Ecclesiam non possedisse bona stabilia dicat: nam id superiùs primo Annalium [d] tomo manifesta veritate ostendimus. Ad postremum de factis ab eo sacrorum ministrorum ordinationibus, hæc ibidem leguntur: Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros octodecim, diaconos vigintiunum, Episcopos per diuersa loca duodecim. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, quinto Idus Iulij: & cessauit Episcopatus eius dies quatuordecim.] hæc ibi. Sed puto in diaconorum numerum mendum irrepsisse.
[c] Pij epist. 2.
[d] Primo tom. Annal. an. 57.

IV. ANICETVS PIO SVBSTITVTVS.

Eodem igitur anno, vigesimaquinta die Iulij, decimoquarto nempe die ab obitu Pij, E
creatur Papa Anicetus natione Syrus: quot autem annis sederit, in obitu eius dicemus. Quo tempore, nacti occasionem vrgentis persecutionis, famosissimi quidam hæretici se intruserunt in Vrbem: vt, si quo modo possent, nobilissimæ Apostolicæ Ecclesiæ sinceritatem labefactarent. Fuit inter alios, qui id præsumpserunt, procax femina, Marcellina nomine, sectatrix nefandissimæ sectæ Gnosticorum, de quibus satis superiùs dictum est. Hæc enim (inquit Irenæus [e]) Marcellina, quæ Romam sub Aniceto venit,
[e] Iren. lib. 1. cap. 24. [f] Epiph. hæres. 27. cùm esset huius doctrinæ, multos exterminauit.] eadem de ea Epiphanius [f], & alij. Cæterùm illud planè videtur fuisse consilium praui dæmonis, inferendi in Vrbem Gnosticos hæreticos: vt non tantùm, si posset, impijs dogmatibus Fideles seduceret, sed & suis ipsorum turpissimis ac nefandissimis actionibus, quas titulo Christianitatis parrarent, cæteris Fidelibus illic agentibus, ac purè sanctèque viuentibus, summæ infamiæ notas inure-

HAERESIARCHAE SE ROMAM CONFERVNT.

A tas inurerer. in Catholicos enim omnia ab ipsis commissa scelera redundabant. nam cùm Gnostici (vt dictum est) pro arbitrio colere idola, & cuncta facere, quæ Ethnici vellent, parati essent, ac proinde inter eos æquè vt ipsi Gentiles haberentur: iis qui firmiter atque constanter se Christianos profiterentur, omnia illa turpia ac pudenda de promiscuo concubitu, & cœnis Thyestæis, quæ Gnostici perpetrarent, crimini vertebantur; ac propterea ea sic de illis sparsa calumnia, omniũ in se ciuium animos iidem concitabant.

Contulit se quoque in vrbem, eiusdem Aniceti Papæ tempore, ille omnium scelestissimus hæresiarcha, Marcion Ponticus. testatur id Irenæus [a], sed & Tertullianus [b], in carmine aduersus Marcionem, sic habens: V. [a] Iren. lib. 3. cap. 4. [b] Tertull. lib. 3. in fin. MARCION VENIT ROMAM.

Aĝ Pio suscepit Anicetus ordine sortem,
Sub quo Marcion hic veniens, noua Pontica pestis
B *Nondum secretum facinus suo corde recluſum,*
Passim vulgo loquens latebrosa perfidus arte.
Sed postquam capit mortis proferre sagittas,
Abiectus meritò tam sæui criminis auctor
A sanctis reprobus, patuit mirabile monstrum.]

Hæc Tertullianus: licet Epiphanius [c] velit eum Romam venisse post mortem Hygi- [c] Epiph. hæres. 42.
nij, nempe sub Pio, quando (vt ait) petens vt in Ecclesiam reciperetur, repulsam passus est. Valentinum quoque hæresiarcham, qui se Romam contulerat sub Hyginio, mansisse ibi vsque ad Anicetum, Irenæus [d] affirmat. Venerat (vt vidimus) & sub eo- [d] Iren. lib. 3. c. 4
dem Hyginio Romam Cerdon nouarum hæresum [e] auctor. Porrò tantum abest (quod [e] Iren. lib. 1.
C næus, qui isdem temporibus vixit, ad hos omnes errores redarguendos, Romanæ Ec- c. 28.
clesiæ in medium adducat fidei, quam ab Apostolis acceperat, integram puritatem, ac solidam firmitatem.

Cæterum tam Valentinus, quàm Marcion, Romæ cùm essent (quod fecerat, vt vidimus, itidem Cerdon) fidem Catholicam simulantes in Ecclesiam sunt recepti: sed VI. MARCION ET VALENTINVS SIMVLANTES POENITENTIAM RECEPTI.
deprehensi tandem & reiecti, ac rursum ad pœnitentiam admissi, demum sub Eleuthero ab Ecclesia penitus sunt proscripti. hæc quidem Tertullianus [f], qui & ipse his temporibus vixit, narrat verbis huiusce modi de Marcione ac Valentino verba faciens: Constat illos neque adeò olim fuisse, Antonini ferè Principatu, & in Catholicam primò do- [f] Tertull. de Præscrip. c. 30.
D ctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem; donec sub Episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel & iterum eiecti, Marcion quidem cum ducentis sestertiis suis, quæ Ecclesiæ intulerat, nouissimè in perpetuum dissidium relegati, venena doctrinarum suarum disseminarunt. Postmodum Marcion pœnitentiam confessus, cùm conditioni datæ sibi occurrit, ita recepturus, si cæteros quoque, quos perditioni erudisset, Ecclesiæ restitueret, morte præuentus est.] hæc Tertullianus. Ex quibus videas hæresiarchas, licet impudentissimos, è Ponto alterum, alterum ex Ægypto se in Vrbem conferre, illiusque CVR HAERESIARCHAE AFFECTABANT COMMVNIONEM ROMANAE ECCLESIAE.
Ecclesiæ communicationem quærere; & si non possent aliter, dolo tamen suffurari, eamque adeò affectare, vt semel licet expulsi, iterum recantantes palinodiam, eidem se insinuare studerent: quippe qui scirent (vt dictum est) communicantes cum Romana Ecclesia, ab omnibus Christiani orbis Ecclesiis recipi; ab illa verò reiectos, ab omE nibus æquè respui. Videas & qua arte Marcion eius communionem consequi conatus sit: quippe qui, vt se ex animo illi coniungi ac penitus inhærere significaret, suam quoque non leuem pecuniæ summam in eam contulit, nempe ducenta sestertia, quæ pendunt quinque aureorum millia: porrò eadem ipsa eidem rursum eiecto mox reddita fuere.

Verùm ex his licet existimare, Dei Ecclesiam (sicut etiam Hierosolymis Apostolorum tempore) ex Fidelium oblatione fuisse locupletem. nam si peregrinus homo à pa- VII.
rente domo pulsus, ac vndique penè profugus, tanta contulit in Ecclesiam: quid putandum fecisse ciues, eosdemque plurimos, diuitiis & nobilitate præstantes? Est illud quoq; ad priscinos Ecclesiæ mores insinuandos obseruatione dignissimum: ea demum conditione fuisse promissum Marcioni reditum in Ecclesiam, si, quos seduxerat, eosdem Ecclesiæ restitueret; nimirum ea adhibita satisfactione, vt publicè contraria iis SATISFACTIO IVNCTA POENITENTIAE.
quæ dixerat, prædicaret.

Universidad de Deusto
Biblioteca

VIII. [a] Euseb. lib. 4. c. 13. POLYCARPI ROMAM ADVENTVS.

At nec illud de Marcione prætermittendum, quod ex Irenæo Eusebius recitat: nimirum cùm S. Polycarpus Smyrnæ Episcopus Romam hoc tempore sub eodem Pontifice Aniceto venisset, Marcioni in eius conspectum venienti, dicentique ac roganti, Nosce nos amabo: respondisse, Noui equidem primogenitum sataneæ. Porrò plurimùm profuit opportunus Polycarpi Romam aduentus; quippe qui cum Apostolis versatus fuisset, magnamque ex eo apud omnes existimationem consecutus: quamobrem complures eorum (vt idem auctor ait) quos Valentinus ac Marcion seduxerant, ad Ecclesiam, veramque religionem reduxit: illoque, quod in Marcionem dixerat, experimento docuit, quantum quisque auersari debeat hæreticos, si nec verbo tenus, quod & Ioannem fecisse narrabat, communicare voluisset.] Qua verò occasione Romam venerit Polycarpus, idem Eusebius ex Irenæo commemorat; nimirum vt dissidia, quæ de tempore celebrandi Paschatis essent oborta, componeret. [b] Iren. lib. 3. c. 3. [c] Euseb. lib. 4. c. 15.

IX. [d] Idem lib. 5. cap. 24. QVID SCRIPSERIT POLYCARPVS CVM ANICETO.

Quàm benignè autem ab Aniceto susceptus fuerit, & de controuersijs quid demum transactum sit inter eos, ex eodem Irenæo hæc alibi idem Eusebius recitat, dicens: Cùm beatus Polycarpus, Aniceto Episcopatum administrante, Romam aduentaret; cumque ille & Anicetus de alijs rebus, de quibus inter se discrepabant, pauca contulissent; confestim pax inter eos fuit conciliata: quin pro hoc festo obseruando, quod controuersiæ caput videbatur, charitatis vincula nequaquam ruperunt. Neque tamen Anicetus Polycarpo poterat persuadere, vt suum obseruandi morem deponeret; neque contrà Polycarpus Aniceto persuasit, vt consuetudinem Asiaticam (quippe qui morem presbyterorum, qui illum erant antegressi, debere sedulò retineri assereret) vllo modo obseruaret. Quæ cùm ita essent constituta, communicabant inter se mutuo; & in Ecclesia Anicetus ritus qui in Eucharistia agi solent, Polycarpo, ob reuerentiam videlicet quam erga illum habebat, obeundi potestatem concessit: atque tandem cum pace alter decessit ab altero: & omnes Ecclesiæ, tum eorum qui decimoquarto die festum Paschatis obseruabant, tum eorum qui secus, placida pace & tranquilla inter se fruebantur.] hucusque de his Eusebius ex Irenæo.

X. TOLERATI QVARTODECIMANI. [e] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Polycarpo.

Sed meminisse oportet (quod aliàs diximus) sic statuisse olim Apostolos celebrandum Pascha die Dominico, vt tamen (sicut in multis alijs) Iudaizantes adhuc complures Christianos, eos nimirum qui essent ex circumcisione, quorum ingens erat in Asia numerus, æquanimiter tolerarent. Cetera autem, quæ ad Polycarpi martyrium spectant, suo loco dicemus. Quod verò apud S. Hieronymum legatur, Polycarpum Romam venisse ad Anicetum temporibus Antonini Pij; Chronicon ipse videtur secutus Eusebij, qui sub Antonino Pio ponit Aniceti: verùm ipsum erasse certum est, cùm in serie Romanorum Pontificum Cletum numerare prætermiserit: vel accidit potius, vt (quod superius dictum est) Hieronymus, sicut Optatus & Augustinus, post Hyginium posuerit Anicetum, & non Pium, vt ceteri.

XI. [f] Idem eodem lib. in Hegesip. Euseb. lib. 4. cap. 11. DE HEGESIPPO ROMAM VENIENTE.

Idem S. Hieronymus tradit de Hegesippo ex ipsius scriptis, venisse Romam sub Aniceto, & ibi permansisse vsque ad Eleutherum: Eusebius autem aliter legisse videtur, dum ait, eumdem Romæ egisse vsque ad tempora Aniceti. de cuius in Vrbem peregrinatione hæc idem ex eiusdem commentarijs prodit: Hegesippus quinque libris, qui ad nos peruenerunt, accuratissimam plenissimamque suæ sententiæ & opinionis de fide declarationem post se reliquit: in quibus ostendit, se in itinere Romam versus suscepto, multis cum Episcopis sermonem contulisse, & vnam eamdemque accepisse ab omnibus doctrinæ formam & institutionem. Atque illum quidem post alia, quæ de Clementis ad Corinthios epistola disseruit, ista quæ sequuntur, narrantem audire licet: Ecclesia Corinthiorum in vera rectaque doctrina constanter perstabat vsque ad Primum, qui ibidem gessit Episcopatum: quo cum ipse, dum Romam versus nauigabam, de religione nostra communicaui, & Corinthi non paucis diebus commoratus sum; in quibus dum inter nos de doctrina Catholica multa conferebamus, non parum vterque ab alterius consuetudine cepit oblectationis.

XII. ECCLESIARVM MIRA CONSENSIO

Cùm essem Romæ, mansi ibi vsque ad Aniceti tempora, cuius tum quidem Eleutherus munus Episcopale capessit. Nulla Episcoporum sedes, successione ab Apostolis ducta, nulla ciuitas, in qua non ita seruata essent omnia, vt lex præscripserat, docuerat Prophetæ,

A phetæ, & Dominus ipse prædicauerat.] Hæc de statu omnium (vt ait) Ecclesiarum cùm Hegesippus testetur, magnum planè extat testimonium ad declarandam atque insinuandam Catholicam veritatem. Nam si illa legitima erat Christi doctrina, certaque traditio Apostolorum, quas in hanc diem omnes vbique seruassent Ecclesiæ: planè conuincitur, à Catholica veritate illos omnes desciuisse, qui aliam ab his diuersam reperiuntur docuisse fidei normam, vel mores aliter instituisse: ac proinde qui virginitatē damnant, ieiunia contemnunt, Sanctorum cultum reijciunt, hierarchicum in Ecclesia ordinem confundunt, Sacramenta respuunt, ritusque Ecclesiasticos despiciūt, & alia id genus multa agunt, contra ea quæ in Ecclesia obseruata sunt (vt vidimus) vsque ad Eleutherum Papam, sub quo Hegesippum ea scripsisse apparet, manifestissimi erroris redargui, ac desertores veritatis esse conuinci. EX QVO QVIS HAERETICVS DEMONSTRETVR.

B Cùm verò post hæc multa ex eodem Hegesippo de sectis dicta recenseat, de eodem demum hæc addit: Nonnulla item cùm de Euangelio, quod secundùm Hebræos, quodque Syriacum dicitur, tum separatim de Hebraicæ linguæ proprietate disputat: seque narrat, tametsi erat Hebræorum stirpe ortus, ab eorum tamen religione & institutis ad fidem Christi venisse: alia item tamquam à Iudaica traditione sine scripto accepta commemorat. Porrò autem non hic solus, sed Irenæus & tota veterum turba, Prouerbia Salomonis librum esse præclara eximiaque sapientia refertum affirmabant. Quinetiam dum de sacræ Scripturæ libris, qui inter apocrypha numerantur, disserit, quosdam ex illis suo ipsius tempore à quibusdam hæreticis falsò confictos esse narrat.] hucusque ex Hegesippo hîc Eusebius: qui alibi de scriptis ab eo libris hæc ait: Hegesippus, vir propter doctrinæ præstantiam in luce atque hominum notitia versatus, cuius testimonium iam antea, dum res nonnullas Apostolorum temporibus gestas, ab eoque scriptis traditas commemoramus, sæpiùs vsi sumus. Iste enim sinceram & minimè fucatam Apostolicæ prædicationis traditionem quinque libris, illo quidem scribendi genere maximè simplici ac summisso, litteris prosequi aggrediens, tempore quo ipse floruit, apertè indicat.] Recitat ex eis fragmentum, quo auctor de Antinoo meminit Hadriani seruo ab eodem inter deos relato. Commendat & S. Hieronymus eius in historia conscribenda simplicem stylum, cum ait: Omnes à passione Domini vsque ad suam ætatem Ecclesiasticorum Actuum texens historias, multaque ad vtilitatem legentium hinc inde congregans, quinque libros composuit sermone simplici; vt, quorum vitam sectabatur, dicendi quoque exprimeret characterem. XIII. [a] Euseb. lib. 4. cap. 8. SCRIPTA HEGESIPPI

D At cùm tam Eusebius quàm sanctus Hieronymus laudent Hegesippi in historia Ecclesiastica conscribenda simplicitatem: nemo putet hac ex parte ipsum rectè scribendæ historiæ numeros minùs expleſſe. Erant mea sententia, qui putant illum scribendæ historiæ partes implere, qui res gestas eloquentiæ phaleris exornat, & quæ sunt oratoris apponit: atqui longè diuersam esse vtriusque tractandi generis facultatem, cùm alij sparsim diuersis in locis meminerint, Lucianus eodem argumento scribens commentarium pluribus docet, ac planè deridet historiam illam, quæ sese pennis eloquentiæ sursum efferens in encomium conuertitur: affirmans planè decipi illos, qui duo necessariò requirant in historia, iucundum, & vtile; adulterinam hanc diuisionem nominans, atque ait: Vnum enim opus est historiæ, & vnus finis, vtilitas, quæ ex sola veritate conciliatur. Iucundum verò si & ipsum sequatur, melius quidem hoc, perinde vt si forma seu pulchritudo athletam: sin minùs, nihil vetat ab Hercule prognatum esse Nicostratum Isidoti filium, generosus cùm sit, & vtroque colluctatore suo fortior; etiam si ipse quidem, quod ad faciem attinet, turpissimus videatur.] hæc & alia plura ipse in eamdem sententiam: laudatque proinde dictionem humi incedentem, & cum pulchritudine & magnitudine simul eorum, quæ dicuntur, elatam. Sed & Plinius ad Capitonem: Orationi, inquit, & carmini adest pauca gratia, nisi eloquentia sit summa: historia quoquo modo scripta delectat.] & post nonnulla: Habent quidem oratio & historia multa communia, sed plura diuersa in his ipsis, quæ communia videntur. Narrat sanè illa; narrat hæc, sed aliter. Huic pleraque humilia & sordida, & ex medio petita; illi omnia recondita, splendida, & excelsa conueniunt. Hanc sæpiùs ossa, musculi, nerui; illam tori quidam & quasi iubæ decent. Hæc vel maximè vi, amaritudine, instantia; illa tractu & suauitate, atque etiam XIV. HISTORIAE SCRIBENDAE RATIO [b] Lucian. lib. quomodo histor. scrib. sit. [c] Plin. lib. 5. epist. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 167.168. ANICETI PAP. 1.2. M. AVR. & L. VER. IMPP. 5.6.

dulcedine placet: postremò alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert (vt Thucydides ait) ἄτημα sit, an ἀγώνισμα: quorum alterum oratio, alterum historia est.] hucusque Plinius. A

XV. HEGESIPPVS IMITANDVS.

Cùm igitur Hegesippi historia ad hos fuerit modos omnes attemperata: ipsum à ceteris imitandum, qui res Ecclesiasticas sunt memoria commendaturi, quis poterit dubitare? nam & hæc ibidem Plinius ait: Inuenio autem apud sapientes honestissimũ esse, maiorum vestigia sequi, si modò recto itinere præcesserint.] Eiusmodi quidem scribendi genus maiores nostros esse sectatos, cùm plurima alia exempla declarant, tum sanctus Basilius oratione in Gordium martyrem demonstrat his verbis: Sanctorum memorias orationis & eloquentiæ fuco prosequi, nõ fas erat illi.] & paulo pòst: Illorum enim qui in fide claruerũt, historia simplex velut lucem quamdam Dei cultoribus ad virtutis iter ostendit.]ac rursus: Quòd si reliquorum facta virorum eloquentiæ floribus ornantur; Sanctis tantùm ad ea, quæ maxima gessere, demonstrãda, sat fuerit oratio simplex.] hæc Basilius. At de his obiter dictis hactenus: in quæ, occasione historiæ ab Hegesippo conscriptę, casu velut incidimus. Porrò illa magno damno deperdita cùm sit, perpaucis eius fragmentis perfruimur ab Eusebio recitatis. Denique eiusdem Hegesippi sanctissimè vita perfuncti, in Domino requiescentis, anniuersaria memoria [a] in sacris tabulis scripta meruit consecrari. Feruntur Hegesippi nomine commentarius de Excidio Hierosolymitano, & ad ipsum apposita Anacephaleosis: sed alterius planè auctoris est opus, qui (vt aliàs diximus) post tempora Constantini floruerit. B

[a] Martyr. Ro. 7. April.

IESV CHRISTI ANNVS 168. ANICETI PAP. ANNVS 2. M. AVR. & L. VER. IMPP. ANNVS 6. C

I. PVDENTVM FAMILIA NOBILIS.

ANno Domini centesimo sexagesimooctauo, Seruilius Pudens & Sufidius Pollio Consules creati sunt: claruisse namque his temporibus Romæ Pudentum familiam, ex duobus iunctis Consulatibus eius facilè possumus intelligere; eiusdemque familiæ fuisse Pudentem Senatorem Christianum, de quo sæpe superiùs dictum, æquum est existimare, meminit & Tertullianus [b] eiusdem nominis Proconsulis, cuius laudat in Christianos iudicando modestiam, cùm ait: Pudens etiam missum ad se Christianum, in elogio concussione eius intellecta, dimisit, scisso eodem elogio sine accusatore: sc negans auditurum hominem, secundùm mandatum.]

[b] Tertull. ad Scapul. c. 4.

TRIVMPHVS DE BELLO PARTHICO.

II. [c] Euseb. in Chronico. [d] Ibidem.

Eodem anno [c] Parthico bello post quinquennũ absoluto, L. Verus vnà cum M. Aurelio triumphauit: tot enim annis durasse illud, tradit Iulius Capitolinus: hocque anno sexto de Parthis superatis actum esse triumphum, Eusebius [d] habet. At Parthico bello confecto, parari cœptam expeditionem Marcomannicam, quam diu antè idem Marcus Imperator fuerat meditatus, sed suspendisse eam vsq; ad Parthicum bellum perfectum, idem scribit Capitolinus [e]. Porrò cùm idem alibi [f] tradat, Lucium ipsum aliquandiu Vrbis delicijs esse detentum; constetque fuisse pestem sub eo post sequentem annum: colligitur, eosdem Imperatores nonnisi post duos annos ad bellum esse profectos; quod ex ijs, quæ dicemus inferiùs, euidentiùs apparebit. Hæc autem ad exactam temporũ chronologiam insinuandam prætermisisse minimè oportuit. D

[e] Iul. Capitol. in Marco. [f] Idem in Lucio.

IESV CHRISTI ANNVS 169. ANICETI PAP. ANNVS 3. M. AVR. & L. VER. IMPP. ANNVS 7. E

I. PERSECVTIO IN CHRISTIANOS ACRIVS SAEVIT. [g] Iul. Capitol. in Marco.

CEntesimo sexagesimonono Christi anno, Coss. L. Aurelio Vero tertiùm & Vinidio Quadrato, persecutio in Christianos iam olim excitata acriùs recrudescit, atque ferociùs sæuit. Quò enim se erga deos studiosiorem M. Aurelius præbuit, eò in illorum hostes, ac quos diceret impios Christianos, se inhumaniorem exhibuit. Hoc siquidem anno, cùm magnus metus ex Marcomannico bello immineret, idem Imperator totus fuit in concilianda sibi numinum gratia: siquidem ait Capitolinus [g]: Tantus timor

CHRISTI 169. ANICETI PAP. 3. M. AVR. & L. VER. IMPP. 7.

A timor belli Marcomannici fuit, vt vndique sacerdotes Antoninus acciuerit, peregrinos ritus impleuerit, Romam omni genere lustrauerit, retardatusque à bellica profectione sit: celebrauit & Romano ritu lectisternia per septem dies.] hæc ipse. At si (vti moris erat) ijs temporibus quærebantur à dijs responsa; eadem si non vera, saltem conficta omnia pariter in necem Christianorum conspirasse, & quasi prætextu placandorum numinum, illorum hostes esse tollendos respondisse, par est existimare. Quamobrem qui inter Christianos erant omnium spectatissimi, eos ad necem petendos ante alios Imperatorum consilium fuisse videtur.

Quapropter sanctus Polycarpus, vsque in hanc diem post tot tantasque persecutiones ipsis etiam Gentilibus reuerendus, post alios ad necem tãdem vulgi clamore quæritur hoc ipso anno septimo M. Aurelij Antonini, vt de eo scribit Eusebius. Porrò res B gesta ab eodem Eusebio [b] ex litteris Smyrnensis Ecclesiæ in hunc modum describitur: Eodem tempore Polycarpus, cùm Asia maximis persecutionum procellis turbaretur, martyrio supremum vitæ diem egit. Cuius quidem vitæ exitum, litterarum monumentis adhuc conseruatum, in hac nostra historia memoriæ prodere, in primis necessarium arbitror. Est autem epistola ex persona Ecclesiæ Smyrnensis, cui præfuit Polycarpus, Ecclesijs Ponti scripta; quæ ad eius martyrium spectantia, perspicuè docet his verbis:

[b] Euseb. lib. 4. cap. 14. POLYCARPI MARTYRIVM.

II.

Ecclesia Dei quæ Smyrnam incolit, Ecclesiæ quæ est Philomilij, & alijs omnibus sanctis & Catholicis Ecclesijs quæ vbique gentium sunt, misericordia, pax, & charitas Dei Patris & Domini nostri Iesu Christi affatim impleatur. Scripsimus vobis, fratres, quæ videbantur pertinere cùm ad alios martyres, tum ad beatum Polycarpum; qui C quidem persecutionis flammam contra Ecclesiam incensam, sanguine suo copiosè per martyrium effuso, penitus restinxit. Istis deinceps, antequam in martyrij Polycarpi explicationem ingrediantur, ea quæ spectant ad ceteros martyres, ordine narrant, & qualem quàmque celsam erectamque animorum firmitatem ad dolorum morsus tolerandos ostenderint, scitè describunt. Nam (vt epistola loquitur) qui vndique circumstebant, cùm coràm cernerent illos partim flagris ad intimas vsque venas & arterias dilaceratos, sic vt iam viscera, aliaque occultiora membra intimis corporis recessibus abdita, oculis omnium subijcerentur, partim buccinorum testis è mari deportatis, & lapillis quibusdam præacutis substratis afflictos, & per quodque suppliciorum & tormentorum genus raptatos. & bestijs deniq; immanibus ad dilaniandum traditos: cùm coràm (inquam) cernerent illos hæc omnia tam toleranter sustinuisse, incredibili propè D admiratione obstupuerunt.

EPISTOLA SMYRNENSIS ECCLESIAE.

III.

Inter quos Germanicum quemdam, qui diuina gratia roboratus, imbecillitatem animi naturaliter insitam, quæ efficit vt corporis mortem vehementer extimescamus, erexit, recreauitque, propter eximiam & singularem eius constantiam, facilè primas tulisse memorant. Nam cùm Proconsul illi persuadere conaretur, proponeret ætatem, & magnopere flagitaret, vt, cùm iam adolescens esset, & in ipso ætatis flore constitutus, sui ipsius misericordiam caperet: eum illa minimè curasse, sed abiecta cunctatione, feram parato animo attraxisse ad se, & propè eam in corporis sui laniatum impulisse, quò celeriùs ab hac iniusta & impia vita liberaretur. Verùm quamquam vniuersa multitudo tum diuini & cælestis huius martyris fortitudinem & constantiam, propter egregiam & generosam mortem magnopere admiraretur, tum vniuersam vniuersi generis Christianorum virtutem vehementer suspiciebat: tamen subitò vnà hoc pacto omnes cœpisse conclamare: Tolle impios: Quæratur Polycarpus. Quinetiam cùm permagna turba istis populi clamoribus de Christianis conquirendis facta esset, Phrygem quemdam nomine Quintum, qui nuper è Phrygia aduenerat, simulac immanes feras & terribiles præterea cruciatus perspexerat, molli ac fracto animo obstupuisse, & tandem salute prodita, manus præ ignauia dedisse. Declarat quidem eadem, quam modò citauimus, epistola, illum non prudenti animi prouisione & consilio adductum, sed temerè, & quasi repentino vento incitatum, cum alijs ad tribunal iudicis iuisse: qui simulatque deprehensus tenebatur, illustre & euidens exemplum omnibus proposuisse, ne inconsideratè & imprudenter huiusmodi rebus se aliquando obijcerent. Sed isto modo de illorum martyrum exitu à nobis expositum sit. E

IV. GERMANICI CERTAMEN.

Universidad de Deusto
Biblioteca

V. Polycarpum autem, qui maximam omnibus admirationem sui excitabat, primùm A
vt ista de martyribus audierat, pacato & tranquillo animo perstitisse, & vultum omnemque mentis statum constantem & immobilem conseruasse. Et quamuis in animo
POLYCARPI RECESSVS. haberet, illa in ciuitate manere; tamen familiaribus petentibus, obsecrantibusque vt se inde subduceret, demum morem gessisse; ad villam non longè ab vrbe distantem progressum esse; ibique cum paucis amicorum commoratum; & dies noctesque nihil aliud molitum, quàm preces obnixè atque instanter ad Dominum fundere: quibus quidem supplex effligitabat (hoc enim erat illi semper in more positum) vt pax tranquilla concederetur Ecclesijs. Ac triduo antequam prehenderetur, cùm in precibus attentè positus, somno oppressus esset, nocte in visione secundùm quietem vidisse dicitur ceruical flamma accensum derepentè consumi, conficique. Qua quidem re è somno excitatum, statim visum suum ijs, qui vnà aderant, exposuisse; & quod futurum erat, mente B
ferè præsagientem, apertè suis prædixisse necessarijs; se, flammarum incendijs corpori circumiectis, vitam pro Christo profundere oportere. Tandem igitur cùm illi, qui eum omni cura & diligentia conquirebant, instarent; iterum incredibili studio & amore erga fratres compulsum, in aliam villam se transtulisse ferunt: quò quidē non longo tempore pòst, qui illum insequebantur, rectà peruenisse, duosque illius loci pueros comprehendisse, atque alterius illorum indicio, vbi verberibus eum eeciderant, ad Polycarpi diuersorium accessisse.

VI. Qui sub crepusculum aduentantes, certiores fiebant, eum in superiori conclaui assi-
POLYCARPVS INVENITVR. dere. Ex quo loco licet perfacilè in aliam domum se recipere potuisset, noluisse tamen, sed dixisse, Fiat voluntas Domini. Quem sereno ac placido vultu collocutum esse: vt qui visum antea ignorassent, cùm oculos in eanam eius & ingrauescentem ætatem, in venerandam quoque & constantem vultus moderationem coniecissent, viderentur sibi rem permiram videre; rogarentque ab se ipsi mutuo: Tanta ne, quæso, festinatio in tali sene prehendendo suscipi debuisset? Istum autem, abiecta cunctatione, primùm mensam illis actutum apponi iussisse; deinde orasse, vt cibum largè & affatim sumerent: vnamque horam, quò liberè orationi vacaret, postulasse: qua ei concessa, surrexisse, & gratia Domini cumulatè repletum, adeò ardenter precatum esse, vt, qui præstò illum audirent orantem, admiratione propè obstupescerent, compluresque illorum tam spectatum, tamque eximia & diuina virtute præditum senem morte affici, vehementer condolescerent. Post ista, reliqua illius historia est ad verbum in eadem epistola explicata.

VII. Vt primùm finem precandi fecerat, & memoria repetierat omnia quæcumque illi D
POLYCARPVS PERDVCITVR SMYRNAM. in vita aliquando contigissent, siue magna illa fuissent, siue exigua, siue gloriosa, siue ingloria; & totam denique Ecclesiam Catholicam per vniuersum Orbem dispersam precibus Deo commendauerat: cùm iam hora abeundi instaret, satellites eum asino impositum, versus vrbem die festo magni sabbati adduxerunt. Herodes, qui Præfectus pacis dicebatur, & pater illius Nicætes, illi obuiam prodiere: qui vbi illum ad se in rheda transtulerunt, propè cum assidentes, ei persuadere conati sunt ad hunc modum: Quid mali est, istud dicere, Domine Cæsar, & illi sacrificare, & sic tandem saluum euadere & incolumem? Polycarpus verò nullum dedit responsum: sed illis magis instantibus, sic tandem locutus est: Non facturus sum aliquando, quod mihi consulitis. Isti igitur spe illius in suam sententiam pertrahendi deiecti, contumelioſa verba in eum iaciunt, & tanta cum celeritate de curru præcipitant, vt inde delapsus, tibiam E
magnopere laceraret, læderetque. At ille ea dere minimè laborans, quasi nihil mali fuisset perpessus, lubenti animo à satellitibus ductatus, satis incitato gradu ad stadium proficiscitur. Quòd verò Smyrnensium epistola hic meminerit de Herode pacis Præfecto: num fortasse hic ille Herodes Atticus, qui his temporibus sub M. Aurelio floruit
HERODES ATTICVS. [a] Inter Græcos clarissimus orator, cuius meminerunt Iulius Capitolinus[a], & Gellius; qui & Præfectus pacis sit dictus, eò quòd munus illud obierit, vt tumultus vbique locorum inter ciues, Gentiles & Christianos (quos dictum est magnopere increbuisse) aliquo modo componeret? Sed ad Polycarpum redeamus. In eadem Smyrnensium epistola hæc sequuntur:
[a] Inl. Capitol. in Marco. [b] Gell. lib. 1. c. 2.

VIII. Polycarpo igitur in stadium ingredienti, vox è cælo demissa dixit: Fortis esto Polycarpe, & excelso animo rem gere. Eum, à quo esset vox profecta, vidit nemo: vocem autem

A autem multi è nostris audierunt; sed propter tumultum in stadio concitatum, multitudo omnino eam audire non potuit. Illo igitur ad iudicem deducto, simulatque intellectum erat Polycarpum fuisse comprehensum, ingens tumultus ciebatur. Ex quo Proconsul, vbi accessit, scisciatus est: Tu es Polycarpus? Polycarpus se eumdem esse fatebatur. Tum suadere Proconsul, vt Christum negaret, sic locutus: Reuerere ætatem tuam: & alia his similia, quæ ab huiusmodi viris dici solent: Iura per Cæsaris fortunam: Respice, dic: Tolle impios. Polycarpus graui & constanti vultu in vniuersam multitudinem, quæ erat in stadio, intuens, & manus versus cos tendens, cum gemitu, oculis in cælum sublatis, dixit: Tolle impios. Præsidi, cùm ampliùs instaret, diceretque, Iurato, conuicijs Christum afficito, & te dimittam: Respondit Polycarpus: Octogintasex annos illi iam inseruiui, & nullo me hactenus affecit incommodo: quo-
B modo igitur Regem meum, qui me ad hoc vsque tempus seruauit incolumem, contumelioſis verbis possum afficere? Proconsule denuo vrgente, ac dicente, Iura per Cæsaris fortunam: Polycarpus, Si, inquit, ad inanem ostentationem requiris, vt per Cæsaris fortunam iurem (sic enim vocas) & me, qui sim, ignorare præ te fers, sic (vt liberè & ingenuè loquar) accipito: Christianus sum. Quòd si placet Christiani professionem cognoscere; da mihi diem, & audies.]

POLYCARPVS INSTANTIBVS PVGNAT. Quòd tantopere Proconsul extorquere conaretur à Polycarpo, vt iuraret per fortunam Cæsaris, eam puto adduci posse rationem, quòd inualuisset penes Gentiles (vt testatur Tertullianus[a], & alij qui pro illis scripserunt Apologias) opinio, Christianos de regno assiduè loquentes & Christo venturo, esse Imperij perduelles, & moliri ab Im-
C peratore defectionem. Quamobrem ab eis iuramentum, quòd subiecti Regibus præstare solerent, Præsules prouinciarum in hunc modum exigere consueuerunt. Porrò sic iurabant Christiani Principibus, vt tamen à deorum nominibus (vt idem Tertullianus[b] ait) abstinerent. Sed de his aliàs inferiùs pluribus. Pergit deinceps quæ subsecuta sunt in hunc modum epistola:

IX. CVR A POLYCARPO IVRAMENTVM EXIGITVR.
[a] Tertullian. in Apol. Iustin. ad Ant. Arnobius, & alij. [b] Tertullian in Apolog. c. 32.

Tum Proconsul: Istud, inquit, persuade populo. Tibi equidem (inquit Polycarpus) rationem & sententiam meam aperire non grauabor: magistratibus enim & po-
X. POLYCARPVS QVID CVM PROCONSVLE. testatibus à Deo constitutis eum honorem, qui nostrarum animarum saluti, nostræque religioni nihil affert detrimenti, pro dignitate tribuere docemur: sed illos non satis dignos existimo, quibus de fide nostra per responsum satisfaciam. Et Proconsul: Bestias, inquit, habeo in promptu: istis te obijciam laniandum, nisi te maturè pœnituerit. Ac-
D cerse, inquit: nam nobis rata & decreta stat sententia: & multum ab eo absumus, vt aliquando animo mutato nos meliorum pœniteat, & deteriora sequamur. A sæuitia & crudelitate ad æquitatem & modestiam traduci, est pulchra sanè mutatio. Ad quem rursus Proconsul: Te, inquit, ardentibus flammarum incendijs domitum & mansuetum reddam, si bestiarum laniatus contemnas, & non respicas ocyus. Tum Polycarpus: Ignem, inquit, mihi minitaris, qui ad tempus exardescit ille quidem, sed paulo pòst penitus extinguitur: verùm ignem illum futuri iudicij, ad perpetuum impiorum supplicium & cruciatum reseruatum, omnino ignoras. Sed quid cunctaris? profer bestias, aut aliud quod lubet. Ista & alia complura locutus, tanto vultus decore & gratia imbutus est, tantaque animi fidentia & alacritate expletus, vt his, quæ ei essent tam minaciter obiectata non modò non conturbatus succumberet, sed contrà certè illum ipsum Proconsulem admirabili sua constantia & grauitate prorsus obstupefaceret. Pro-
E consul præconem mittit, qui in medio stadio istud ter prædicaret: Polycarpus professus est, se Christianum esse.] Per præconem namque solitum interloqui iudicem, leges[c] antiquæ declarant. Sed sequitur:

[c] l. sustibus. C. ex quibus caus. infam. irrog.

XI. GENTILES ET IVDAEI CLAMANT IN POLYCARPVM. Quæ vox cùm à præcone esset emissa, vniuersa tum Gentium, tum Iudæorum multitudo, qui Smyrnam incolebant, animi impetu & bile effrenata exardescens, alta voce clamare: Iste est Asiæ doctor: Iste Christianorum pater: Iste nostrorum deorum euersor: Iste denique est, qui adeò multos perdocuit, vt neque dijs sacrificent, neque eos adorent. Quæ cùm essent locuti; vociferari, & rogare Philippum munerarium, vt leonem, qui Polycarpum discerperet, emitteret. Hic verò respondere, non esse sibi integrum: quoniam ferarum iam certamina confecta erant. Tunc illis visum est, vno consensu clamando instare, vt Polycarpus viuus in rogum conijceretur. Ita enim factum oportuerat, vt visio, quæ de ceruicali illi apparuisset, compleretur (quod quidem

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem cùm ardens videret, Deum precatus paululum, ad Fideles tandē, qui cum eo erant, A
se conuertit; & mente, prophetico more, futura præsagiens, dixit: Me viuum oportet
cremari) Ista igitur erant tanta cum celeritate susceptа, vt dicto penè citiùs propterea
geri viderentur, quòd cùm frequens hominum turba & ex officinis & ex balneis ligna
sarmentaque actutum coaceruabat, tum maximè Iudæi ad hoc facinus (sic enim illo-
rum mos in eiusmodi negotio erat) operam propenso animo conferebant.

XII. Verùm vbi rogus extructus & paratus erat, Polycarpus, soluto cingulo, & omnibus
vestibus exutus, calceos etiam sibi extrahere cœpit: quod quidem antea non aliquando
facere consueuerat; propterea quòd singuli Fideles magno studio inter se contende-
bant, quis primùm ei in eo munere inseruiens, corpus illius posset contrectare: nam in
POLYCARPI IGNEM MARTYRIVM. toto ætatis curriculo, etiam ante canitiem, propter vitam honestè actam probeque mo-
ratam, magnopere colebatur. Paulo pòst igitur instrumenta, quibus in rogo firmus te- B
neretur, apparata corpori illius circumijciuntur: & cùm illum clauis vellent affigere,
dixit: Sinite me hoc modo: nam qui mihi patientiam ad ignis flammas sustinendas pro
sua clementia largitur, largietur etiam, vt sine commissuris clauorum, quibus me affi-
gere statuistis, constans absque vlla corporis commotione ego adhærescam. Idcirco il-
lum non clauis, sed solùm vinculis colligarunt. Qui manibus à tergo circumplicatis
constrictisque, tamquam aries insignis ex immenso grege delectus, vt holocaustum gra-
tum & acceptum fieret Deo omnipotenti, sic locutus est:

XIII. ORATIO POLYCARPI. Pater dilecti & benedicti Filij tui Iesu Christi, per quem tui cognitionem accepimus,
Deus Angelorum & Potestatum, Deus totius creaturæ, & iustorum cuiusque generis,
qui viuunt in conspectu tuo, tibi gratias ago, quòd me huius diei & horæ celebritate
donasti, in qua cùm in martyrum numero, tum in calice passionis Christi tui tormen- C
torum particeps fiam, in resurrectionem vitæ æternæ, tam animæ, quàm corporis, per
immortalem Spiritus sancti virtutem: inter quos quæso martyres hodie in conspectu
tuo pro hostia pingui & accepta admittar, sicut præparasti, præsignificasti, & iam tan-
dem compleuisti, qui Deus verus es, & omnis mendacij expers. Ac propterea præ cete-
ris omnibus te laudo, te benedico, te glorifico per Iesum Christum dilectū Filium tuum,
Pontificem æternum, per quem tibi cum Spiritu sancto gloria nunc & in futura sæcula
sæculorum. Amen. Hanc vocem, Amen, vbi emiserat, & orandi finem fecerat; carnifi-
ces, quibus ignis instruendi cura imponebatur, rogum incenderunt.

XIV MIRACVLA IN MARTYRIO POLYCARPI. Qui vbi ardentem flammam effuderat, miraculum ingens ijs, quibus idem videre à
Deo concessum fuit, quique ad ea, quæ gerebantur, ceteris Fidelibus in posterum enar-
randa, erant reseruati, visum est. Ignis enim fornicis speciem gerens, tamquam velum D
nauigij ventorum flaribus turgescens, corpus martyris vndique obuallabat. Ille in
medio constitit, non tamquam caro exusta, sed tamquam aurum & argentum in cami-
no ignis ardore probatum. Quinetiam tantum & tam fragrantem odorem inde hau-
riebamus, vt idem velut ex thure odorifero, aut alio quouis pretioso aromate, efflatus
videretur. Ad extremum igitur, cùm nefarij & impij homines eius corpus ab igne mi-
nimè posse consumi viderent: carnifici mandata dederunt, vt propiùs ad rogum pro-
gressus, illum ense stricto confoderet. Qua re confecta, tanta cruoris copia effluxit, vt
ignem prorsus extingueret, & vniuersa multitudo quæreret secum magna cum ad-
miratione, vtrum tantum esset discriminis inter infideles & electos: ex quorum nu-
mero iste Polycarpus vnus erat, vir nostris temporibus omnium facile præstantissimus,
Catholicæ Smyrnensis Ecclesiæ Episcopus, doctor Apostolicus, & Propheta pius. Nam E
quodcumque verbum ex eius ore exibat, idem vel iam expletum erat, vel postea pro
certo explendum.

XV. Inuidus igitur, odiosus, & iustorum hominum generi semper infestus diabolus, cùm
martyrij eius amplitudinem, cumque incorruptam & integram vsque à teneris vngui-
culis viuendi rationem, immortalitatis corona remuneratam, cumque ipsum propter-
ea stabili & certo præmio vitæ æternæ donatum cerneret; omni cura & cogitatione
PIORVM STVDIVM ERGA SANCTORVM RELIQVIAS. cò incubuit, ne corpus eius à nobis inde auferretur: idque adeò vt permulti è nostris
permagna cupiditate ducerentur & eius rei efficiendæ, & sanctæ illibatæque carnis per-
fruendæ. Nam certi homines Nicætem patrem Herodis, Dalcæ fratrem, submonebant,
vt Præsidem exoraret, ne corpus eius cuiquam daret: Ne Christiani, inquiunt, Cruci-
fixo illo relicto, hunc venerari incipiant. Atque hæc Iudæis submonentibus, obnixeque
instanti-

A instantibus aggressi sunt. Iudæi autem nos, quibus in animo erat illum ex igne eximere, accuratè obseruabant. At illud miseri penitus ignorabant, nimirum nos non aliquando in animum posse inducere, vt vel Christum deseramus, qui pro salute omnium, qui in mundo salui futuri sunt, crucis tormenta perpessus sit, vel alium quempiam aliquando colamus vt Deum. Illum enim, qui verè Dei Filius est, adoramus: martyres verò, vt discipulos & imitatores Domini, propter incredibilem eorum beneuolentiam, quam in proprium Regem & magistrum declarauerunt, meritò amplexamur; quorum cùm in pietate discipulos, tum consortes in gloria fore optamus.

XVI. RECONDITAE POLYCARPI RELIQVIAE. Centurio autem, cùm videret Iudæos instare contentius, corpus martyris in medio poni, & (vt Gentium mos fert) igne comburi iuber. Sic nos postea ossa eius, lapillis pretiosis auroque puriora, ex cineribus selecta, eo loco reposuimus, qui illis erat deco- B
rus, consentaneusque. Vbi sanè nobis aliquando in vnum coactis, Dominus præstabit, vt celebrem eius martyrij diem, instar natalis festi, cùm exultatione & gaudio quantum fieri potest maximo recolamus: idque cùm ad martyrum memoriam, qui antea tale certamen confecerunt; tum ad eorum exercitationem, mentisque ad talem constantiam præparationem, qui postea eo genere mortis Christum ingenuè confessuri sunt.] hactenus epistola Smyrnensium Ecclesiæ apud Eusebium ex versione Christophorsoni, à qua translatio Ruffini [a], in his præsertim quæ ad finem sunt posita, reperitur aliquantum diuersa, vtpote (quod existimandum est) ex diuerso textu Eusebij comparata: nam hæc postrema ipse sic vertit: Ambusta ossa, pretiosissimis gemmis cariora, & omni auro probabiliora per ignem facta, collegimus, & sicut conueniebat, ex more condidimus. Quo in loco etiam nunc, præstante Domino, solemnes agimus celebresque C
conuentus, maximè quidem in die passionis eius. Sed & cùm eo eorum memorias, qui priùs passi fuerant, celebramus, vt sequentium animi ad præcessorum viam exemplis insignibus suscitentur.] hæc Ruffini versio. Sed ex vtraque antiquus mos Ecclesiæ tum in condendis ac venerandis sacris sanctorum martyrum reliquijs egregiè commendatur, tum etiam de celebrandis diebus festis natalium eorumdem vetus traditio testata ac in omnibus explorata redditur.

[a] Euseb. lib. 4. cap. 15. vers. Ruff. CVLTVS RELIQVIARVM, ET CELEBRATIO DIERVM NATALIVM SS. MARTYRVM.

XVII. Sed prosequamur cetera: subdit enim mox Eusebius [b] hæc ipsa: Ista de beato Polycarpo, qui Smyrnæ martyrium obiuit, cum alijs duodecim ex Philadelphia profectis, qui idem genus mortis lubenter pertulerunt, litteris mandata sunt. Qui solus præ ceteris multo maxima nominis celebritate apud omnes floruit, vsq. adeo vt ipsis Gentibus vbique locorum frequens in ore & sermone versetur. Talem quidem exitum res ab D
admirabili & Apostolico Polycarpo gestæ tandem consecutæ sunt, cuius historiam in ea, quam declarauimus, epistola fratres Ecclesiæ Smyrnensis accuratè narrarunt.] huc usque ipse de rebus Polycarpi ex dicta epistola Smyrnensis Ecclesiæ: quæ quidem Acta publicè legi consueuisse in Ecclesia, vt quæ fidelissimè ac sincerissimè scripta essent, testatur Gregorius Turonensis in libro de Gloria martyrum [c].

[b] Euseb. lib. 4. cap. 14. vers. Christophs.

[c] Greg. Tur. de Gloria mart. cap 89.

XVIII. SCRIPTA POLYCARPI. His igitur de Polycarpi martyrio enarratis, reliquum est, vt de ijs, quæ ab eo scriptorum monumentis tradita sunt, pauca dicamus. Iam superius mentio habita est de epistola ab eo scripta ad Philippēses; quam etiam legi publicè in Ecclesia, antiquum vsum fuisse, tradit sanctus Hieronymus [d]. Ad hæc addimus, affirmare Suidam, datam fuisse ab eodem Polycarpo epistolam ad Dionysium Areopagitam, quæ non extat. haud dubium putamus inter tam insignes eruditione ac pietate viros intercessisse magnam E
animorum coniunctionem, ac proinde inter eos (quod commune est amicorum omnium) viguisse litteratum consuetudinem, nec intermissam fuisse, etiam si idem Dionysius (vt dictum est superius) fuerit amandatus in Gallias. Vsus quidem ille amicitiæ inter Asianos Christianos ac Gallos, qui ex epistola Ecclesiarum Viennensis ac Lugdunensis, ad eos qui in Asia sunt Christianos conscripta, optimè declaratur (recitaturi sumus eam paulo inferius) facilè vt hæc opinemur, inducit. Rursum verò non vnas illas tantùm ad Philippenses, vel alteras ad Dionysium litteras scriptas fuisse à sanctissimo viro Polycarpo, sed quòd vigilans esset eius erga omnes Orientis Ecclesias vel alias studium, vt credamus impellit, complures ab eo ad diuersas Ecclesias datas fuisse epistolas.

[d] Hieron. de Script. Eccl. in Polycarpo.

XIX. Id quidem & sanctus Irenæus Episcopus Lugdunensis, qui ab ipso Polycarpo fuit sacris litteris imbutus, testatur in ea, quam ad Florinum, qui olim vnà secum docentem audierat

Universidad de Deusto
Biblioteca

audierat Polycarpum, conscripsit epistolam: cuius quidem partem ab Eusebio [a] recitatam, hîc describere, operæpretium existimamus. ait enim: Ista dogmata, Florine, vt tecum agam humanitus, sanæ doctrinæ & sententiæ non sunt: ista dogmata sunt Ecclesiæ repugnantia, vtpote quæ eos, qui illis obsequuntur, in maximam impietatem deiciant: ista dogmata ne hæretici quidem, qui erant ab Ecclesia exturbati, vnquam affirmare audebant: ista dogmata presbyteri qui ante nos fuerunt, quique erant ipsorum Apostolorum discipuli, minimè tibi tradiderunt. Vidi enim te, cùm adhuc puer essem, in inferiore Asia apud Polycarpum, cùm & in aula Imperatoris splendidè lautèque vitam degebas, & sedulo te Polycarpo probare nitebaris. Nam ea quæ tum gerebantur, multo firmiùs insident, quàm quæ nuper præterierunt: cognitio enim, quam à puero combibimus, vnà cum ætate accrescit simul, & quasi vinculo cum ipso animo penitus copulatur: adeò vt & locum in quo assidebat beatus Polycarpus cùm dissereret, illius eò aduentum, & introitum, & formam, & modum vitæ, corporis effigiem, disceptationes, ac sermones quos ad multitudinem habebat, & vt necessitudinem & vitæ vsum cum Ioanne & reliquis, qui ipsum Dominum vidissent, se habuisse narraret, & quo pacto memoraret eorum sermones, quinetiam quæ ab illis de Domino audiuisset, quo modo de miraculis eius ac virtutibus & de doctrina denique, sicut ab illis, qui fuissent suis oculis Verbum vitæ conspicati, Scripturis verè cõsentientia narraret, videar mihi posse ritè percensere. Hoc eo tempore per Dei misericordiam, quam erga me ostendebat, studiosè & attentè audiebam, atque non chartæ & litteris, sed interiori mentis cogitationi mandabam; & perpetuò, Dei iuuante gratia, ingenuè & exquisitè recordatione renouo. Atque coram certè iam Deum contestari possum, illum beatum & Apostolicum senem Polycarpum, si huiusmodi dogmata fortè audijsset, continuò exclamaturum, & aures obturaturum, ac de more suo dicturum fuisse: O bone Deus, in quæ me tempora reseruasti, vt ista patiar? atque ex eo loco, quo vel sedens, vel stans ea audiuisset, extemplo planè aufugiturum. Itemq; ex epistolis, quas cùm ad vicinas Ecclesias, quò eas confirmaret, tum ad quosdam fratres, quò eos tum admoneret, tum cohortaretur, misit, ista ita se habere, manifestò cognosci poterit. Hactenus Irenæus apud Eusebium. At de Florini erroribus dicendum pluribus suo loco.

[a] Euseb. lib. 5. cap. 19. IRENÆVS AT FLORINVS AVDITORES POLYCARPI.

XX. DISCIPVLI POLYCARPI.

Quod autem ad discipulos Polycarpi pertinet: præter Irenæum, de quo facta est ex suis ipsius scriptis mentio, & post Florinum, qui in impietatis foueam lapsus est; in antiquis tabulis Ecclesiasticis memorię proditur [b], Andochium presbyterum, Tyrsum diaconum, & Felicem, eiusdem Polycarpi discipulos, ab ipso in Gallias esse missos, eosdemque apud Augustodunum fuisse martyrio coronatos. Benignus quoque presbyter, qui martyrium subijt [c] apud Diuionem, eiusdem Polycarpi fuit discipulus, ab eodemque cum ceteris in Gallias est amandatus, vbi tunc videtur consummasse martyrium, cùm M. Aurelius ob expeditionem Germanicam in Gallijs ageret. Mutuam sanè quamdam inter Asianos Christianos & Gallos intercessisse amoris & cõsuetudinis coniunctionẽ, tum Polycarpi de eis adeò benemerentis declarat studium, tum Lugdunensiũ & Viennensium ad Asianos de rebus gestis martyrum litteræ scriptæ apertè indicant: de quibus inferiùs dicturi sumus. Ex amicitiæ namque vsu inter Dionysium, qui dictus est Galliarum Apostolus, & Polycarpum, eiusmodi inter Asianos & Gallos amicitiæ fœderis occasionem (quod dictum est) proueniisse putandum. Fortasse etiam accidit, vt cùm Polycarpus ad Anicetum Romam se contulit, hos secum ex Asia duxerit, qui inde prædicandi Euangelij gratia in Gallias fuerint ablegati.

[b] Martyr. Ro. & alij 24. Septemb.
[c] Martyr. Ro. 1. Nouemb.
GALLI ET ASIANI CHRISTIANI CHARITATE CONIVNCTI.

XXI.

Post hæc autem de Polycarpo ab Eusebio recitata, idem hæc subdit [d]: Alia etiam aliorum martyria Smyrnæ eodem temporis momento, quo Polycarpus martyrium perpetiebatur, factitata, in eam de eo conscriptam epistolam congesta sunt: inter quos Metrodorus presbyter, qui erroris à Marcione inuenti fautor esse putabatur, in ignem iniectus migrauit è vita. Ex Martyribus item, qui eo temporis obierunt, vnus erat Pionius, fama peruagata & multorum præconijs eximius: cuius confessiones sigillatim habitas, cuius ingenuam sermonis libertatem, cuius Apologias pro fide coram populo & magistratibus recitatas, cuius conciones ad docendum accommodatas; cuius benigna his qui persecutionis acerbitate animis omnino ecciderant, humanitatis officia tributa; cuius iucundas & gratas cõsolationes, quas in carcere fratribus, qui ad eum ingrediebantur, adhibuit: quæ præterea tormenta sustinuerit, quos in eisdem dolores tolerauerit,

[d] Euseb. lib. 4. c. 14. prop. fin.
PIONII MARTYRIS ACTA.

tolerauerit, quàm acerbè clauorum confixus pertulerit, quantam in rogo animi magnitudinem ostenderit, qualem denique & quàm insignem mortem præter aliàs omnes res ab eo tanta cum admiratione gestas subiuerit; eos, quibus libitum est cognoscere, ad libellum à nobis de veterum Sanctorum martyrijs in vnum redactis editum, qui quidem omnia facta illius plenissimè complectitur, amandamus.] hactenus Eusebius.

XXII.

At hæc ipsa sic ab eo summatim complexa Acta Pionij, eo ordine, quo ab ipso hîc posita sunt, fusiùs narrata habentur [a]: quæ quidem esse illa ipsa, quæ ab Eusebio hisce lineamentis sunt adumbrata, nulla est apud me dubitatio: Sed cùm sincera atque legitima esse noscantur, eaque tum ex publicis Actis Proconsularibus accepta, tum ab ijs qui aderant simpliciter absque fuco (quod rarum est apud Græcos inuenire) conscripta, eademque consignata certo die & Consulibus habeantur: pateat autem ex eis, Smyrnæ Decij Imperatoris tempore esse acta: dubitationem non leuem afferunt quo modo ab Eusebio ea ad Polycarpi martyrij tempora referantur. Qua in re quid existimem, meam paucis aperiam sententiam. Cùm Græci omnes in Menologio æquè profiteantur, Pionium passum esse sub Decio; vt credam adducor vel aliter apud eos lectum esse textum Eusebij, vel ei asserenti passum Pionium Smyrnæ, tempore quo passus est Polycarpus, minùs ausos esse aduersari voluisse; tamen Eusebium significare, in libello illo de Smyrnensibus martyribus descriptum quoque fuisse Pionij martyrium, quòd ibidem loci, atque etiam eodem anni tempore, non autem quòd sub eodem Imperatore passus sit. Certè quidem quòd in ijsdem Actis mentio habeatur de Cataphryga hæretico, & de Metrodoro Marcionita tum martyrium subeunte: ea ad hoc ipsum tempus martyrij Polycarpi haudquaquam referri posse videntur: nam nondum Cataphrygæ cogniti, atque vt hæretici damnati erant; & ipse Marcion, suæ adhuc sententiæ inconstans assertor, Romæ (vt diximus) exomologeses agebat.

[a] Metaph. die 1. Februarij.
DE TEMPORE MARTYRII PIONII.

XXIII.

Quamobrem veluti ex necessaria quadam assumptione Pionij martyrium referimus ad ea tẽpora Decij, quæ Consulibus in eius Actis positis adnotantur: cùm ex ijs, quæ dicta sunt, impossibile esse appareat, vt his Marci Imp. temporibus aptari possit. Ipsa igitur quæ diximus Acta Pionij ab Eusebio adeò commendata, eademq; germana suo loco inferiùs intexemus. his consentiũt ea quæ ibidem ita addit postremò [b] Eusebius: Sequuntur deinceps in eadem epistola facta memoratu digna aliorum martyrum, qui Pergami, quæ est vrbs Asiæ, mortem oppetiuerunt, Carpi, Papyli, & mulieris Agathonicæ: qui, post multas & eximias fidei & religionis nostræ confessiones, martyrio, glorioſam mortem assecuti sunt.] hucusque ex libello Smyrnẽsis Ecclesiæ Eusebius. Porrò horum quoque martyrum Acta scripta inueniuntur: in quibus cùm legatur hos etiam passos tempore Decij, eadem nostræ sententiæ fauere noscuntur, nimirum in eodem libello Smyrnensis Ecclesię plures diuersis temporibus passos martyres scriptos esse. At de his satis. Quùm malè autem Romano Imperio à Marco Imp. consultũ fuerit, vt auctis deorum sacris, & persecutione in Christianos vehementius instaurata, sic iacerentur belli Marcomannici fundamenta, atq; his auspicijs eius expeditio pararetur, dicetur anno sequenti.

[b] Euseb. lib. 4. cap. 14.
[c] Metaph. die 13 April.

IESV CHRISTI ANICETI PAP. M. AVR. & L. VER. IMPP.

ANNVS 170. ANNVS 4. ANNVS 8.

I.

CHristi anno centesimo septuagesimo, Coss. Vettio Paulo & Iunio Montano, agente in Imperio M. Aurelio cum collega Lucio Vero annum octauum, lues magna (inquit Eusebius [a]) prouincias occupauit, Roma ex parte magna vexata. Iulius Capitolinus [b] etiam tempore apparatus expeditionis Marcomannicæ, cùm M. Aurelius totus esset in concilianda sibi deorum gratia, immanem eiusmodi pestilentiam exortam tradit, cùm post recensitos varios deorum cultus mox subdit: Tanta autem pestilentia fuit, vt vehiculis cadauera sint exportata, sarracisque. Tunc autem Antonini leges sepeliendi, sepulchrorumque asperrimas sanxerunt: quandoquidem eauerunt, vt si quis vellet, fabricaret sepulchrum, quod hodieque seruatur. Et multa quidem millia pestilentia consumpsit, multosque ex proceribus, quorum amplissimis Antonius statuas collocauit: tanta quidem clementia fuit, vt sumptu publico vulgaria funera

[a] Eusebius in Chronico.
[b] Iul. Capitolin. in M. Antol.
PESTIS INGENS DEPASCITVR ROMANVM IMPERIVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

funera iuberet efferri.] hæc ipse breuiter admodum & subobscurè. Eiusmodi de sepulchris latæ à Marco leges perijsse videntur; cuius tantùm ab Vlpiano hoc citatur rescriptum [a]: Diuus tamen Marcus rescripsit, nullam pœnam meruisse eos, qui corpus defuncti in itinere per vicos aut oppida transuexerunt: quamuis talia fieri sine permissu eorum, quibus permittendi ius est, non debeant.] A

[a] l. 3 §. Diuus. ff. de sep. viol.

II. PESTIS VNDE EGRESSA.

De eadem quoque pestilentia, eiusq; origine, idem Capitolinus hæc alibi [b], cùm agit de Lucio Vero: Fuit eius fati, vt in eas prouincias, per quas redijt, Romam vsque luem secum deferre videretur. Et nata fertur pestilentia in Babylonia, vbi de templo Apollinis ex arcula aurea, quam miles fortè inciderat, spiritus pestilens euasit, atque inde Parthos, Orbemque complesse.] Quàm iusto Dei consilio factum est, vt ab eodem ipsorum deo, ex quo Æsculapium haberent pestis propulsatorem, pestis egressa, Romanum Imperium deuastarit? sed hæc omnia ceciderunt in vltionem sanguinis Christiani. B

[b] Iul. Capitol. in L. Vero.

[c] Idem in vita Gal.
[d] Gal. de præsag. ex puls. lib. 3. cap. 3.
[e] Idē de morb. vulg. lib. 3. agrit. 1. & lib. 6. cap. 29.
[f] Idem simpl. medicament. lib. 9.

III. EXPEDITIO MARCOMANNICA

Meminit eiusdem quoque pestis & Galenus, qui tunc Romæ agens, eius vitandæ causa, fuga sibi consuluit, in patriam [c] rediens: agens enim de ea, maximam [d] appellat pestilentiam, eamque longissimam fuisse [e] tradit, persimilemque ei fuisse scribit, quam Thucydides narrat [f].

Adeò enim sæuijt lues ipsa, vt, cùm depasta esset innumeram Romanorũ multitudinem, ad futurum bellum Marcomannicum oportuerit seruos & alios præter vsum armare. Rursum verò restituisse numinum cultum quàm diligentissimè Imperatorem, vt ingruentem in dies magis pestem propulsaret, tradit idem qui suprà Capitolinus [g], cùm ait: Instante adhuc pestilentia, & deorum cultum diligentissimè restituit; & seruos, quemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam parauit, quos Voluntarios, exemplo Volonum, appellauit: armauit etiam gladiatores, quos Obsequentes appellauit: C latrones etiam Dalmatiæ atque Dardaniæ milites fecit: armauit & Diocmitas: emit & Germanorum auxilia contra Germanos.]hæc ipse. Sed hæc in secunda expeditione facta esse post mortem Lucij, idem auctor affirmat: quo item tempore, filium eius septennem, oborto sub aure tubere, ea vi morbi sublatum esse tradit.

[g] Iul. Capitol. in Marco.

IV. CHRISTIANI MALORVM OMNIVM CAVSA CREDITI.

Alijs adhuc cladibus Vrbem ipsam, atque Romanum Imperium fuisse exagitatum, idem auctor docet his verbis: Interpellauit istam felicitatem & securitatem Imperatorum prima Tiberis inundatio, quæ sub illis grauissima fuit; quæ res & multa Vrbis ædificia vexauit, & plurimum animalium interemit, & famem grauissimam peperit: quæ omnia mala Marcus & Verus sua cura & præsentia temperarunt.] verùm hæc de excrescente Tiberi, ipso Imperij exordio contigisse videntur. Cæterùm tantum abest, vt his cladibus Gentiles afflictati, à Christianorum persecutione cessarint, vt potiùs, D quòd sibi persuaderent hæc omnia mala ob spretum à Christianis deorum cultum ab illis immitti, idcirco in eos sæuiùs insanire, acerbiùs insilire, & quasi auctores malorum omnium iũctis animis conspirare studuerint. nam ad hæc respexisse quoq. tempora videtur Tertullianus [h], cùm ait: Aduersus sanguinem innocentium conclamant, prætexentes sanè ad odij defensionem illam quoque vanitatem, quòd existimient omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam. Si Tiberis ascendit in mœnia, si Nilus non ascendit in arua, si cælum sterit, si terra mouit, si fames, si lues; statim Christianos ad leonem. Tantos ad vnum?] sicut etiam ad hæc eadem tempora alluisse visus est, cùm superiùs [i] ait: Si enim hostes exertos, non tantùm vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum? plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quantæcumque, vnius tamen loci & suorũ finium, E Gentes, quàm totius Orbis?] quos enim populos nominauit, sub horum Imperio aduersus Romanos arma mouisse certum est. De Parthis & Marcomannis iam dictum est: de Mauris idem affirmat Iulius Capitolinus [k], inualuisse ac deuastasse Hispanias: quod bellum per legatos confectum ait.

[h] Tertul. Apol. cap. 40.

[i] Ibid. c. 37.

[k] Iul. Capitol. in Marco.

V. PERSEVERANT CALVMNIAE.

Perseuerarunt hæc, quamdiu Gentiles fuêre, qui in Christianos hanc calumniam frequenter, vt quoddam telum potissimum intorquentes, obiectare consueuerant: cuius rei causa permotus Arnobius (vt ipse testatur) suo tempore aduersus Gentes libros septem conscripsit, in quorum exordio hæc præfatur: Quoniam comperi nonnullos, qui se plurimum sapere suis persuasionibus credunt, insanire, bacchari, & velut quiddam promptum ex oraculo dicere, postquam esse in mundo Christiana gens cœpit, terrarum orbem perijsse, multiformis malis affectum esse genus humanum; ipsos

A etiam cælites derelictis curis solemnibus, quibus quondam solebant inuisere res nostras, terrarum ab regionibus exterminatos: statui pro captu ac mediocritate sermonis contraire inuidiæ, & calumnioſas dissoluere criminationes: ne aut illi sibi videantur, popularia dum verba depromunt, magnum aliquid dicere: aut, si nos talibus continuerimus à litibus, obtinuisse sese causam putent, victam sui vitio, non assertorum silentio destitutam. Non enim negauerim validissimam esse accusationem istam, &c.]

Ceterùm ante ipsum pleniùs refellerunt eamdem calumniam Tertullianus tum in Apologetico, tũ scribens ad Scapulã, Cyprianus itidem agens aduersus Demetrianum, & in commentario illo quem de Idolorum vanitate edidit; sed & alij complures Ecclesiastici tractatores eamdem quoque calumniam potentissimè confutarunt. At non hæc B tantùm Gentiles sub Ethnicis Imperatoribus Christianorũ hostibus in nos iaculari, sed etiam sub Christianis Principibus eadẽ procaciter obiectare non desierunt: quorũ causa (vt suo loco fusiùs dicemus) Orosius scripsit historias, & S. Augustinus eruditissimos illos de Ciuitate Dei commentarios ingenti studio atque solertia elaborauit. VI.

Hoc eodem anno octauo Imperatorum, post Heronem Antiochenum Episcopum, qui viginti sex annos in Episcopali functione expleuit, eligitur Theophilus, vir perquàm eruditus, cuius excellentis ingenij ac pietatis complura Eusebij tempore (vt ipse tradit [a]) extabant opera. Sedisse hunc annos [b] octo, idem auctor affirmat: verum cùm ex eius commentarijs ad Autolicum [c] constet ipsum superuixisse M. Aurelio Imperatori; dicendum profectò est, dictum annorum numerum excessisse: quamobrem Nicèphori chronologiæ de Theophili annis æquiùs est assentiri, qui sedisse eum tradit annos tre- C decim. De eius lucubrationibus Eusebius [d] agens, hæc habet: Theophili verò, quem Antiochenæ Ecclesiæ Episcopum fuisse, suprà monstrauimus, tres libri extant, quos religionis elementa & quasi seminaria complectentes, Autolico dedicauit: aliud item opusculum edidit, cuius inscriptio est, Contra Hermogenis hæresim, in quo testimonijs sumptis ex Apocalypsi Ioannis vtitur: alij sunt eius libri, qui ad primam Christiani in fide institutionẽ spectant. Cùm verò hæretici tamquam zizania etiam id temporis, non minus quàm antea, sincera doctrinæ semina hominũ mentibus mandata labefactare niterentur: Ecclesiarum pastores vndique illos, tamquam immanes & agrestes bestias, à Christi ouibus arcere, & à præda depellere laborabant, interdum fratres admonendo, cohortandoque, non rarò ipsos hæreticos aperto marte adoriendo, & coràm absque scripto tum differendo cum illis, tum eorum errores refutando: nonnumquam quibusdam commentarijs, quos diligenter scripserant, opiniones ab illis inuentas accuratissimè coarguendo. Theophilum autem cum alijs nonnullis contra eos viriliter dimicasse, ex libello quodam summa industria ab eo contra Marcionem elaborato, qui quidem cum alijs eius libris, quos diximus, est ad hoc vsque tempus seruatus, satis perspicuum est.] hæc Eusebius. VII.

[a] Eusebius in Chronico.
[b] Idem lib. 4. cap. 19. & in Chronico.
[c] Theophil. ad Autol. lib. 3.
[d] Eusebius lib. 4. cap. 23. THEOPHILI SCRIPTA.

S. Hieronymus [e] eius scripta relegens, addit: Legi sub nomine eius, in Euangelium, & in Prouerbia Salomonis commentarios, qui mihi cum superiorum voluminum elegantia & phrasi non videntur congruere.] idẽ alibi ad Algasiam scribens, hæc de eodem habet: Theophilus Antiochenus septimus post Petrum Episcopus, qui quatuor Euangelistarum in vnum opus dicta compingens, ingenij sui nobis monumenta reliquit, hæc super hac parabola in suis commentarijs est locutus, &c.] Verùm cùm septimum numeret Antiochenũ Episcopum Theophilum post Petrum, Eusebius & alij sextum ponunt, nempe post Petrum primo loco Euodium (licet alij Ignatium recenseant) secundo loco Ignatium, tertio Heronem seniorem, quarto Cornelium, quinto Heronem iuniorem, sexto verò Theophilum, de quo agimus, collocant. Rursus idem in præfatione in Euangelium Matthæi testatur se legisse eiusdem Theophili commentarios in Matthæum. In fine autem commentariorum in quatuor Euangelia, de symbolicis in Ecclesia formulis hæc eleganter idem Theophilus ait: Hortus Domini est Ecclesia Catholica, in qua sunt rosæ martyrum, lilia virginum, violæ viduarum, hederæ coniugum. nam illa quæ æstimabat cum hortulanum, significabat scilicet, eum plantantem diuersis virtutibus credentium vitam.] hæc ipse, distinguens ijsdem cuiusque status in Ecclesia ordinem & prærogatiuam. VIII.

[e] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Theophilo.
[f] Idē epist. 154. ad Algas. quæst. 6. THEOPHILVS QVOTVS EPISC. ANTIOCH.

Idem verò Theophilus cùm scribens ad Autolicũ, in primis Catholicam veritatem, IX.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad quam velut ad tutum portum sit confugiendum, admonuit; ac rursus ipsas hæreses, A
quas scriptis exagitauit: eiusmodi venusta similitudine præsignando quomodo quis eas
TYPVS ECCLESIARVM possit effugere, demonstrauit, sic dicens: Quemadmodum in mari insulæ quædam pro-
minent habitabiles, frugiferæ, & quibus est aqua salubris, necnon naualia & portus com-
modi, quibus se naufragi recipiant: sic Deus dedit mundo, qui peccatorum tempestati-
bus & naufragijs iactatur, synagogas, quas Ecclesias nominamus, in quibus veritatis do-
ctrina feruet, ad quas confugiunt veritatis studiosi omnes, quotquot saluari, Deique iu-
dicium & iram vitare volunt.] Sed quòd hic Theophilus non ad vnam, sed ad omnes,
quas velit, confugiendum monet Ecclesias: planè declarat, quod diximus ex Hegesippo,
omnes Ecclesias, siue ab Apostolis, siue ab eorum successoribus fundatas in ciuitatibus
tam Orientis quàm Occidentis, semper perstitisse in eam diem in fide Catholica: ac pro-
inde hæreticos nullas in eis habuisse his temporibus fundatas vel specie tenus ecclesias, B
HAERESVM SYMBOLVM sed instar ferarum extra per lustra vagatos esse: de quibus idem hæc subdit: Vt verò aliæ
sunt insulæ saxosæ, aqua potabili vacuæ, steriles, efferatæ, inhabitabiles, quæque plurimũ damni tum nauigantibus, tum naufragis afferunt; in his etiam naues attеruntur, &
quotquot ad eas appellunt, extrema pericula subeunt: ita sunt doctrinæ errores, dico
hæreses, quæ suos sectatores perdunt: non enim à præuia veritate ducuntur: verùm que-
madmodum piratæ, vbi impleuerunt naues suas, penetrant ad prædicta loca, vt exitium
apportent: sic accidit ijs, qui, relicta veritate, in hæreses abeunt, à quibus tandem per-
duntur.] hæc ipse.

X. AVTOLICVS HOSTIS CHRISTIANORVM. At scribendi ad Autolicum libros illos Theophilus ea fuit occasione impulsus, quòd
ipse Autolicus inter Gentiles cum primis diserus, nõ secus ac Celsus Epicureus, aduer-
sus Christianam religionem ad ipsum Theophilum commentarium conscripsisset; quo C
Græcorum cultum, nempe Gentilitiam superstitionem exaltans, laudibus celebraret; &
ipsam Christianam religionem, & qui illi addictus esset, Theophilum subsannaret. Ad
quem ipse respondens, ac confutans, hisce eum in primis verbis compellat: Tu me, ó a-
mice, tantum non obruisti sermonibus tuis, quibus declaras te multum gloriari & super-
bire propter deos tuos lapideos, ligneos, sculptos, fusos, fictos, & pictos, qui neque cer-
nunt, neque audiunt. Præterea mihi crimini vertis, quòd sim Christianus, & insigne
præclarumq; hoc nomen geram. At ego quidem libenter confiteor, me Christianum
esse; gaudeoq; hoc nomine, quod Deo gratum & acceptum est, appellari; & nihil æquè
in votis habeo, quàm vt sim θεόχρηστος, id est, bonus erga Deum, siue vt me bonum Deo
exhibeam. Non enim (vt tibi videtur) odiosum & molestum nomen est. Verùm enim-
vero tu fortassis ita sentis de Deo, quòd ἀθέχρηστος, id est, malus erga Deum, &c.] tribus D
enim libris tum veritatem religionis Christianæ demonstrat, tum etiam falsitatem ipso-
rum Gentilium superstitionis redarguit.

XI. Cetcrùm quòd tam Eusebius, quàm etiam S. Hieronymus tradant, scriptum fuisse
à Theophilo Antiocheno librum aduersus Hermogenem hæresiarcham: falli eos ne-
cesse est affirmare, qui eius hæresim post hæc tempora dixerunt in Ecclesiam erupisse:
quamobrem vt de eo hic agamus, temporis ratio à nobis exigit. Quisnam igitur qua-
DE HERMOGENE HAERESIARCHA lisve fuerit Hermogenes, hic opportuno loco dicamus. Docuit in Africa, picturaéque stu-
do sus, ex Christianis transijt ad philosophos Stoicos, ex quibus inferre conatus est in
Ecclesiam de materia ingenita opinionem, & ab alijs turpitudinem morum. Haud du-
[a] Tertull. de præscript. 67. bium hanc hæresim sugillauit Tertullianus[a] in libro de Præscriptionibus, cùm ait: Et
vbi materia cum Deo æquatur, Zenonis disciplina est.] Fortassè vt adularetur Im- E
peratori, Stoicam disciplinam profitenti, ex schola Stoicorum Hermogenes ingeni-
tam materiam in Christi Ecclesiam inuehere conatus est. De eo idem Tertullianus in
commentario, quem in ipsum scribit, multa in medium prodit: ac primùm quòd no-
[b] Idem in Hermog. c. 1. uellus esset hæreticus, quippe qui adhuc cùm scriberet in eum, viueret. nam [b] ait: Her-
mogenis autem doctrina tàm nouella est, denique ad hodiernum homo in sæculo, &
natura quoque hæreticus etiam turbulentus; qui loquacitatem facundiam existimet,
& impudentiam constantiam deputet; & maledicere singulis, officium bonæ con-
scientiæ iudicet.] subdit & de eius arte pingendi: Præterea pingit licitè, nubit assi-
duè, legem Dei in libidinem defendit, in artem contemnit, bis falsarius, & cauterio &
stylo totus adulter, & prædicationis & carnis.] & paulo post: A Christianis enim con-
uersus ad philosophos, de Ecclesia ad Academiam & Porticum, vnde sumpsit à Stoicis
materiam

A materiam cum Domino ponere, quæ & ipsa semper fuerit, neque nata, neque facta, nec
initium habes omnino, vel finem, ex qua Dominus omnia postea fecerit. Hanc primam
vmbram planè sine lumine pessimus pictor illis argumentationibus colorauit. Rursum [a] Tertull. libid. cap. 10.
verò malum à materia prodijsse, ipsum docuisse tradit.

Adhæsisse Hermogeni sodalem Nigidium quemdam, idem alibi [b] testatur, cùm ait: XII.
Ceterùm & Nigidius nescio qui, & Hermogenes, adhuc ambulant peruertentes vias Dei. [b] Idem de præscript. c. 30.
Cupio ostendant mihi ex quâ auctoritate prodierunt.] Addit Philastrius hæc de Hermo- ALII ERRORES HERMOGENIS.
gene: Is dicebat, corpus Domini in Sole esse repositum, diabolum autem & dæmones
esse in materiam refundendos. Porrò ex Hermogenis hæresi, Manichæorum esse dedu-
ctam hæresim, Gregorius Nyssenus [c] docet. Aduersus verò Hermogenem scripserũt non [c] Greg. Nyss. de hom. c. 24. 25.
tantùm, quos diximus, Theophilus & Tertullianus, sed & Origenes in Periarcho [d], Eu- [d] Origen. Periarch. lib. 1. 2.
B sebius [e], & alij qui in Hexameron commentarios ediderunt. Ex Hermogene autem pro- [e] Euseb. de præpar. lib. 7. c. 8. 9.
gnatos esse non solùm Manichæos (quod diximus) sed & Sabellianos, auctor est Phi- [f] Philastrius de hæres. c. 55. 56 57.
lastrius [f], qui addit, Galatas homines Seleucum & Hermiam, eamdem de materia
Deo congenita opinionem sectatos, aliáque addidisse, nempe quod subdit: Patadisum [g] Luc. 3. QVAE EX HERMOGENE PRODIERE.
visibilem appellant ex Platone, animas hominum de igne & spiritu esse existimantes:
ito baptismo non vtuntur, propter verbum hoc quod dixit Ioannes [g]: Ipse vos bapti-
zabit in Spiritu & igne. Isti Angelos dicunt creatores esse animarum nostrarum, non
Christum Saluatorem. Mundum autem istum infernum esse asserunt; & resurrectionem
in filiorum procreatione hanc esse prædicant, quæ fit in humano genere quotidie, non
illam immortalitatis futuram & gloriosam annunciant expectantes.] Qui ab his desce-
C derant, Hermiotitas dictos, alios quoque tradit errores, quos recepisset, cumulasse. hos
omnes Hermianos ab Hermia, vel Seleucianos à Seleuco, nominat Augustinus [h]. Quòd [h] Aug. de hæres. c. 59.
verò tam Philastrius, quàm Augustinus [i], nonnisi cùm agunt de Sabellianis, de Hermo- [i] Idem vbi supra. c. 41.
gene meminerunt: accepta est à quibusdam erroris occasio, vt putarint post Sabellium [k] Tertul. contr. Hermog. c. 25
vixisse Hermogenem. Porrò Hermogenis sectatores, ab hæresi, quam asserebant, Mate- [l] Lactant. lib. 2. cap. 9.
riarij nuncupati sunt ab eodem Tertulliano [k]: quos æquè omnes Hermogenianos di-
ctos Lactantius [l] confutat.

D SEquenti anno centesimo septuagesimoprimo, Sosio Prisco & Cælio Apollinare I.
Coss. Marcomannicum bellum cœptum est, ipsis Imperatoribus ad bellum proficis- BELLVM MARCOMANNICVM
centibus: de quorum profectione, ac obitu Lucij Veri, hæc scribit Capitolinus [m]: Profe- [m] Capitolin. in Marco. *al. Sarmatis
cti tamen sunt paludati ambo Imperatores, Parthis * & Marcomannis cuncta turban-
tibus, alijs etiam gentibus, quæ pulsæ à superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur,
bellum inferentibus. Nec parum profuit illa profectio, cùm Aquileiam vsque venissent:
nam plerique Reges cum populis suis se retraxerunt, & tumultus auctores interemе-
runt. Quadi autem, amisso Rege suo, non prius se confirmaturos cum, qui erat crea-
tus, dicebant, quàm id nostris placuisset Imperatoribus. Lucius autem inuitus profectus
est, cùm plerique ad Legatos Imperatorum mitterent, defectionis veniam postulan-
tes. Et Lucius quidem, quòd amissus esset Præfectus Prætorio Furius Victorinus, at-
E que pars exercitus interijsset, redeundum esse censebat: Marcus autem fingere bar- OBITVS LVCII IMP.
baros existimans & fugam, & cetera quæ securitatem bellicam ostenderent, ob hoc,
ne tanti apparatus mole premerentur, instandum esse dicebat. Denique transcensis
Alpibus, longius processerunt, composueruntq. omnia, quæ ad munimen Italiæ atque
Illyrici pertinebant. Placuit autem vrgente Lucio, vt, præmissis ad Senatum litteris,
Lucius Romam rediret. Via quoque postea iter ingressi sunt: sedens cum fratre in ve- II.
hiculo Lucius apoplexi arreptus perijt.] & post multa addit, corpus Lucij Romam ad- TEMPVS IMPERII LVCII.
uectum, illatumque maiorum sepulchro, ac inter diuos ipsum Lucium à Senatu esse
relatum.

In eius sepulchro ad Hadriani molem posito inscriptio legitur, qua erroris redargui-
tur ipse Iulius Capitolinus, & Aurelius Victor, qui dixerũt eum imperasse annos vnde-
cim, cùm nouem tantùm reperiatur in Imperio vixisse, quod eius sepulchri eiusmodi
docet

Universidad de Deusto
Biblioteca

docet elogium his verbis exaratum : IMP. CAESARI. L. AVRELIO. VERO. A MED. PARTIC. PONTIF. TRIBVNIC. POT. IX. IMP. V. COS. III. P.P. quot enim vicibus repetitus habetur numerus Tribunitiæ potestatis, tot annis eum vixisse in Imperio dicendum est. Nam (vt ex nummis constat) ea primùm cum Imperio semel adepta, anniſque singulis iterata, certum eius Imperij numerum annorum constituit. Ex numero igitur Tribunitiæ potestatis certam ac firmam stabiliri chronographiam annorum cuiusque Imperatoris, superiùs quoque auctore Dione sæpè notasse meminimus. Quod vt exploratius cuique sit, eiusdem Dionis hic repetam verba, quòd maximi ponderis sint: nam de his frequenter, ob dubium annorum numerum cuiusque ferme Imperatoris, oportuit meminisse. ait itaque Dio [a]: Gerere quidem Tribunatum plebis, nefas ducunt Imperatores, cùm vtique ipsi Patricij sint : omnem verò Tribunitiam potestatem, quantum vmquam maxima fuit, accipiunt. Et quia quotannis eam B cum Tribunis plebis eius anni renouant, annorum Imperij ipsorum hinc summa concipi solet.] hæc Dio: ex quibus tempus exordij Marcomannici belli & obitus Lucij perspicuè demonstratur.

[a] Dio hist. Rom. lib. 53.

III. Ceterùm M. Aurelius, qui funus Lucij curaturus Romam aduenit, haud passus est se illic diutiùs retineri: sed inde mox recedēs, susceptum Marcomannicum bellum est prosecutus, eòque diu detentus fuit. quòd quidem Galenus [b] narrat his verbis: Dum Aquileiæ hibernarent, ac exercitū colligere & instruere decreuissent, nuncios ad me miserunt, quibus vt ad se venirem iubebat. Ceterùm Lucio media hieme ad superos concedente, vt cadauer Romam retulit, & quæ consueta sunt, fieri peregit, iter in Germanos suscepit: atque vt se subsequèrer mandauit. Verùm cùm bonus & humanus esset, ipsi (sicut scis) persuadere valui, vt me in Vrbe relinqueret, præsertim cùm breui rediturus esset.] & C post nonnulla: Præter opinionem igitur cùm Imperator diutiùs bello Germanico detentus fuisset, omne id otium ad scribendum contuli.] hæc ipse. Quòd verò Capitolinus post Lucij obitum, Cassium rebellasse ait; non id continuo accidit, sed post acceptam de barbaris victoriam contigisse, inferiùs tradit.

[b] Galen. de præcog. ad Posthum. c. 9.

GALENVS QVID CVM MARCO IMP.

IV. Tempore eiusdem Marcomannici belli martyrio coronatus Gerualium & Protasium, quæ S. Ambrosij [a] nomine conscripta habentur, eorum Acta testantur. Expetiuisse enim sacerdotes idolorum ab Astasio duce, vt, si vincere barbaros, & ad Imperatores victor reuerti cuperet, & de dijs benemereri, Gerualium & Protasium Christianos supplicio afficeret: quod ille impigrè faciendum curauit. Scimus tamen alios ad alia tempora eorum referre martyrium : sed de his in Notationibus ad Romanum Martyrologium satis egimus.

[a] Apud Sur. tom 3. die 19. Iunij.

V. At quomodo falso oraculo, operà Alexandri impostoris (de quo superiùs fusiùs actum est) tamquam ab Æsculapio, qui recèns apparuisset, prodito, Marcus Imperator illi fidem præstans, insigniter deceptus, ipsèque Romanus exercitus ingenti clade affectus sit, Lucianus [a] rem gestam in hunc modum describens : Accipe, inquit, iam facinus quoddam hominis scelestissimi, vnum inter omnia multo impudentissimum. Cùm iam non mediocrem in regiam aditum sibi patefecisset, inque aulam Cæsaream, præsertim Rutiliano rem adiuuante atque approbante, cùm bellum, quod in Germania gerebatur, maximè flagraret, Diuo Marco cum Marcomannis & Quadis conferre, oraculum diuulgauit; quo iubebat, vti duos leones viuos in Danubium immitterent varijs cum odoribus ac sacris quibusdam magnificis. Sed præstat oraculum ipsum referre :

[a] Lucianus in Pseudom.

DE IMPOSTVRA ALEXANDRI ITERVM.

FALSO ORACVLO DECIPITVR IMP.

D

Gurgitibus fluuij turgentis ab imbribus Istri
Immisisse duos Cybeles edico ministros,
Monte feras alitas : tum quantum alit Indicus aer
Florum atque herbarum benevolentum : moxque futura est
Et victoria, pax & amabilis, & decus ingens.

E

VI. Hæc cùm facta essent quemadmodum ille præscripserat, leones quidem simulatque in hostium regionem enatassent, barbari, canes quospiam aut lupos esse rati, fustibus arcebant. At nostrorum protinus maxima stragis consecuta est, viginti fermè millibus simul extinctis. His similia sunt ea quæ in Aquileia contigerunt, cùm parum abfuerit quin vrbs ea caperetur. At is ad id quod euenerat, Delphicam illam responsionem, Croesoque redditum oraculum frigidè sanè detorsit, dicens, Deum quidem prædi-

A prædixisse victoriam, haud tamen explicuisse, vtrum Romanorum futura esset, an hostium.]hucusq. de oraculo impostoris famosissimi Lucianus. Ex his videas, Imperatorem dijs fidentem, & Christianos odio prosequentem, in extremum discrimen adduxisse Romanum exercitum; sed quòd in eo militarent plurimi Christianorum, haud funditus deleri potuisse: horum namque præstantia ac pietate postmodùm non ipse tantùm Romanus exercitus diuinitus est liberatus, sed & hostes penitus profligati. hæc autem quomodo facta sint, suo loco vberiùs dicturi sumus.

VII. LVCIANI ÆTAS.

Quod autem ad Lucianum pertinet, qui hæc scripsit : licet omnes affirment claruisse temporibus Traiani Imperatoris, tamen ex ijsdem scriptis liquidò constat, eum ad hæc vsque tempora peruenisse, ac etiam eadem supergressum esse. Sed cùm multa quæ ab eo scripta sunt aduersus Christianam religionem, suis locis sint superiùs recensita; hic B de eius obitu paucis agere, ratio temporis persuadet, & quæ de eo à Suida litteris sunt commendata simul attexere. sic enim ait : Lucianus, Samosatenus cognomento, blasphemus, siue maledicus, atque inauspicatus, ac potiùs impius, quòd in Dialogis diuina oracula pro ridiculis inducit, fertur sub Traiano & ante eum fuisse. Initio concionator Antiochiæ fuit : quæ res cum ei malè cessisset, se ad scribendum contulit, scripsitque infinita. Interijsse fertur à canibus, cùm rabiem suam contra veritatem exercuisset. Nam in Peregrini vita perstringit Christianismum, & ipsi Christo maledicit homo sceleratus. Itaque furoris sui & in hac vita iustas pœnas dedit, & in futura æterni ignis cum sanata hereditatem cernet.] hucusque Suidas. Eiusmodi sanè digno homine epitaphio decuit impium hominem cùm impietate sua pariter sepelijsse. Quod verò idem Suidas dicat, Lucianum fuisse Antiochiæ concionatorem, inde accidit, vt com- C plures ipsum fuisse religione Christianum existimarint, sed à fide apostatam in eamdem esse furiosè grassatum. Sanè quidem ex eius scriptis superiùs citatis cognoscitur, ipsum res Christianas apprimè calluisse. Vix dici potest quantam cladem apostatæ quibusque sæculis in Christianam religionem intulerint, quod & hoc deplorato nostro sæculo experimur. At de his alias.

D CEntesimo septuagesimosecundo Christi anno, Seuero Cethego & Iulio Claro Coss. M. Aurelij Imperatoris anno decimo, Melito [a] Sardensis in Asia Episcopus, pro Christianis æua persecutione exagitatis, eidem M. Aurelio Antonino Imperatori Apologeticum obtulit. Quàm neruosus fuerit liber ille, & Christiano Episcopo dignus, pauca quædam quæ ex eo accepta Eusebius [b] recitat, facilè monstrant. sunt enim hæc : Iam (quod numquam antea accidit) totum genus piorum hominum, qui se diuino cultui penitus addixerunt, persecutione affligitur, & nouis edictis promulgatis per vniuersam Asiam exagitatur. Nam impudentes & proterui calumniatores, atque adeò alienarum rerum apperentes, ex his edictis occasionem nacti, palàm noctu atque interdiu furantur, eosque expilant qui nihil cuiquam omnino intulerunt iniuriæ.] & paulo post: Quòd si te præcipiente hoc fit (iustus enim Imperator & Rex non iniusti quicquam aliquando consilio statuit) sit sanè rectè factum, atque eiusmodi mortis præmium lubenti E animo perpetimur.

I. [a] Eusebius in Chron. hoc anno. MELITONIS APOLOGIA IMPERATO RI OBLATA [b] Idem histor. lib. 4. c. 25.

Istam autem vnam tibi supplices petitionem offerimus, vt tu ipse auctores talis contentionis & dissidij dispiciendos cures : denique recto iudicio decidas, mortem ne ac supplicium, an salutem & securitatem sint promeriti. Sin verò istud consilium, hocque nouum decretum tua auctoritate minimè sancitum est, quod planè ne contra crudeles quidem & barbaros hostes statuere æquum est : multo magis te obsecramus, ne tam aperto latrocinio nos expoliari permittas.] His item subdit : Diuina, quam nos excolimus, religio antea inter barbaros insigniter viguit : quæ cùm apud gentes tuas, præclaro & eximio Augusti regno, à quo paternum duxisti genus, floreret; ipsi Imperio, quo tu potiris, cum primis fausto ac felici præsidio fuit. Nam ex eo tempore Romani Imperij fines magna cum amplitudine & splendore dilatati sunt : cui tu non modò iam successor fortunatus es, sed etiam cum filio futurus es, modò diuinam illam

II. MELITO EPISCOPVS QVID PRO CHRISTIANIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

religionem tuearis, quæ simul cùm Augusti regno apud vos cùm incepta, tum vnà cum Imperio enutrita accreuit: quam planè maiores tui, præter aliarum religionum ritus quos obseruabant, magnoperè coluerunt. Atque quòd nostra religio Imperio tam præclarè cœpto maximo planè adiumento & commodo fuerit, illud certissimo argumento esse poterit: nempe quòd ab Augusti regno hactenus nihil rerum aduersarum inuectum est, sed contrà, omnia summo cum splendore & amplitudine prosperè & ex animi cuiusque sententia processerunt. A

III. Et quamquam Nero & Domitianus, soli inter omnes Imperatores, inuidorum quorumdam & maleuolorum hominum suasu adducti, nostram religionem ignominiæ & obtrectationi exponere studebant, quorum perdito conatu falsa ista & malitiosa criminatio contra Christianos ad aures hominum illapsa est, & temeraria ac vesana consuetudine continuata: illorum tamen insciiam & amentiã pij & religiosi tui patres maioresque coarguentes, sæpe eos, qui contra istos piæ religionis & doctrinæ professores aliquid noui moliri audebant, modestè & prudenter per edicta correxerunt. In quorum numero & Hadrianus auus tuus, quem cùm alijs multis, tum Fundano Proconsuli Asiæque Præfecto litteras in Christianorum gratiam scripsisse constat: tuus item pater, quocum vnà tu summam rerum administrabas, tum ad alias ciuitates gregatim, tum ad Larissæos, & ad Thessalonicenses, ad Athenienses, & ad omnes denique Græcos nominatim mandata per litteras delegauit, ne quid nouarum rerum contra nos Christianos aliquando edere molirentur. Te igitur multo potiùs omnia facturum, quæ à tua benignitate postulamus, pro certo sumus persuasi: quippe cùm de his hominibus non eamdem solùm cum maioribus sententiam & mentem, sed etiam multo humaniorem & diuinæ sapientiæ studio magis deditam teneas.] hucusque ex Apologetico Melitonis Eusebius; qui texens eiusdem auctoris scriptorum catalogum, ait [a]: B C

MODESTIORES IMPP. PRO CHRISTIANIS RESCRIPSERE.

[a] Euseb. lib. 4. c. 25. in princ.

IV. MELITONIS SCRIPTA. Primùm Melitonis duo de Paschate libri, alius de recta vitæ Christianæ institutione, de Prophetis alius; liber item de Ecclesia, alter de die Dominico; est præterea eiusdem liber de natura hominis, de eius creatione, de obedientia fidei, de sensuum sedibus: istis accedit liber de anima & corpore: inter quos est etiam liber de lauacro regenerationis, de veritate, de fide, de generatione Christi; liber etiam eiusdem de prophetia, de hospitalitate; vnus item qui Clauis inscribitur, alius etiam de diabolo, alius de Apocalypsi Ioannis, de Deo incarnato, postremò ad Antoninum scriptus. In libris quos de Paschate confecit, quo tempore illos scripserit, in ipso illorum exordio his verbis refert: Cùm Seruilius Paulus esset Asiæ Proconsul, quo quidem tempore Sagaris martyrij corona donatus est, magna apud Laodiceam orta est controuersia de Paschate: quod quidem festum fortè eodem temporis articulo, quo oriebatur controuersia, incidit; atque illis ipsis diebus etiam à me ista de festo illo fuere perscripta.] & in fine: Idem auctor præterea in proœmio operis sui, quod breues & selectas sententias ex Scripturis depromptas continet, librorum veteris Testamenti, qui sunt omnium consentiente auctoritate probati, catalogũ citat; quem quidem isto loco ad verbum percensere necessarium duximus. D

V. EPISTOLA MELITONIS AD ONESIMVM. Melito Onesimo fratri S. Quoniam sæpenumero incredibili studio erga verbum Dei incensus, à me vehementer flagitasti, vt quasdam breues & selectas sententias ex Lege, & Prophetis, & Saluatore, & vniuersa fide nostra excerptas tibi contexerem; & item librorum veteris Testamenti accuratè cognoscendorum cupiditate incitatus, quot numero sint, & quo ordine collocati, magnopere scire expetiuisti: cùm studium tuum erga fidem, & cognoscendi auiditatem erga verbum Dei pro certo intelligerem; & quòd pro æternæ salutis corona strenuè instar athletæ decertans, istas res ob desiderium illud, quo erga Deum exardescis, maximè omnium præferre videare: illud planè cùm tale & tam fructuosum cernerem, cumulatè, quoad poteram, perficere laboraui. Proinde in Orientem iter suscipiens, & eò vsque loci proficiscens, vbi hæc & prædicata & gesta fuerunt; cùm accuratè à quibusdam de veteris Testamenti libris didicissem, illorum nomina hìc subscripta ad te misi, quæ sunt hæc: Moysis quinque, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Iesus Naue, Iudices, Ruth, Regum seu Regnorum libri quatuor, Paralipomenon duo, Psalmi Dauidis, Salomonis Prouerbia, Sapientia, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Iob, Prophetarum libri E

A libri, Isaiæ, Hieremiæ, & duodecim Prophetarum scripta in vno libro separatim contenta, Daniel, Ezechiel, Esdras. Ex quibus breues & selectas sententias excerpsimus, easque in sex libros dispertiuimus. Tot libri dicuntur esse Melitonis. Jhæc Eusebius. Sed quod ait de sua profectione ad Orientem, ad locum vbi diuina Scriptura prædicatione est vulgata, haud dubium de Hierosolyma est intelligendum; vbi agens, ex canone Hebræorum tantùm, quos recitat, libros recensuit. Cùm igitur Melitonis lucubrationes tum ab Eusebio, tum etiam à S. Hieronymo adeò exactè sint enumeratæ: planè constat, librum illum de Transitu Virginis, Melitonis nomine decoratum, alterius potiùs esse auctoris; nec vel Melitonis continere apicem, eruditus quisque perfacilè iudicabit: sed enim illum recèns emersisse, & antiquos omnes latuisse certum est, ac proinde apocryphum iure censendum.

VI. SAGARIS MARTYR. B Quod verò in libro de Pascate Melitonẽ meminisse ait de Sagari martyre: fuisse hunc Laodiceæ Episcopum, ac illustris martyrij obijsse certamen, testatur Polycrates Episcopus Ephesiorum, qui & de Melitonis exitu meminit, dicens [a]: Quid attinet dicere de Sagari Episcopo & martyre, qui Laodiceæ mortem oppetijt? Quid porrò beatũ Papirium, & Melitonem eunuchum recensẽam, qui Spiritus sancti instinctu afflatus, totum vitæ suæ tempus piè sanctèque exegit, qui Sardis tumulo cõditus est, expectans Christi è cælo ad vniuersam carnem visitandam aduentum, ex quo ex mortuis resurget? Isti omnes diè Paschatis decimoquarto die Lunæ ex Euangelij præscripto obseruarunt, &c.] Huius (inquit Hieronymus [b]) elegans & declamatorium ingenium laudans Tertullianus in septem libris, quos scripsit aduersus Ecclesiam pro Montano, dicit eum à plerisque nostrorum Prophetã putari.] sed de his superiùs, vbi toleratam eam de Paschate celebrando C sententiam tunc fuisse diximus: quamobrem Sagaris & aliorum nomina publica attestatione sunt in Ecclesiasticis tabulis meritò recensita, certusque singulis tributus dies, quo anniuersaria eorum memoria celebretur.

[a] Apud Euseb. lib. 5. cap. 23.

[b] Hieron. de Script. Eccles. in Melitone.

VII. APOLLINARIS HIERAPOLIT. EPISCOPVS. At non Melitonem solum, sed & Apollinarem Hierapolitanæ Ecclesiæ Episcopum, fama conspicuũ, scripsisse librum his temporibus pro fidei Christianæ defensione, idem testatur Eusebius [c], qui & ceterorum eius scriptorum his verbis seriem texuit [d]: Ex multis Apollinaris scriptis, quæ apud multos integra seruantur, ista sunt quæ ad nos peruenerunt: Liber ad Imperatorem, de quo antè diximus, scriptus: quinque libri contra Gentiles: de veritate duo: contra Iudæos duo: & alij quos deinceps scripsit contra Cataphrygarum hæresim; quæ id quidem temporis (quandoquidem iam tum Montanus cùm suis pseudoprophetissis peruersæ suæ opinionis fundamenta iaciebat) tamquam nasci cœpit: D atque etiam non longo tempore pòst de integro renouata, multo serpsit longiùs.] hæc de Apollinari Eusebius.

[c] Euseb. lib. 4. c. 25.

[d] Idem ibid. cap. 26.

VIII. SCRIPTORES ECCL. HVIVS TEMPORIS. Alios item complures tunc claruisse in Ecclesiã viros sanctitate & doctrina egregiè excultos [e] testatur, inquiens: Philippus porrò, quem Dionysij testimonijs Ecclesiæ Gortynensis Episcopum fuisse cognouimus, longè accuratissimum opus contra Marcionem contexuit: idem ab Irenæo factitatum est. Modestus quoque egregiè præter ceteros, viri illius errorem conspicatus, omnium oculis subiecit ad contemplandum. Alij item complures scriptores extiterunt, quorum lucubrationes adhuc in permultorum fratrum manibus integræ custodiuntur.] Inter alios verò est de Musano apud eumdem memoria nobilis, cùm ait [f]: Musani autem, quem inter eos qui suprà demonstrati sunt numeramus, extat quidam liber elegantissimus, ab eo scriptus aduersus quosdam fratres, qui videbantur inclinare in hæresim eorum qui Encratitæ dicuntur.] Meminit E horum omnium S. Hieronymus. Recenset quoque inter hos Eusebius [g] Pinytum Episcopum Cretensem, de quo idem Hieronymus [h] ait: Pinytus Cretensis, Gnosiæ vrbis Episcopus, scripsit ad Dionysium Corinthiorum Episcopum valde elegantem epistolam, in qua docet non semper lacte populos nutriendos, ne quasi paruuli ab vltimo occupentur die; sed quasi solido vesci debere cibo, vt in spiritualem proficiant senectutem.] sunt & alij qui his temporibus claruerunt Catholici scriptores Ecclesiastici, de quibus aliàs opportuniùs.

[e] Ibid. c. 24.

[f] Ibid. c. 27.

[g] Ibid. suprà c. 20.

[h] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Pinyto.

IX. CLARIORES TEMPORE HAERESVM A DEO ECCLESIAE DARI DOCTORES. Vides ex his & planè intueris diuinam erga Ecclesiam prouidentiam; quæ scilicet perditissimis hisce temporibus, quibus dictæ hæreses inualescebant, quæ ex diuersis scholis philosophorum prodierant, eruditissimos, omnique disciplinarum genere excultissimos dederit viros, qui non eorum modò procaciam infringerent, petulantiam reprimerent,

primerent, omnesque conatus frustarentur; sed & eruditissimis commentarijs, Gentilium etiam in Christianos vt impios oblatrantium impetum retunderent, atque audaciam coercerent. A

IESV CHRISTI ANNVS 173. ANICETI PAP. ANNVS 7. M. AVR. IMP. ANNVS 11.

I. DE MONTANI HAERESI.

CHristi Domini nostri anno centesimo septuagesimotertio, Seuero & Herennio Coss. M. Aurelij Imperatoris anno vndecimo, Pseudoprophetia, quæ iuxta Phrygas nominatur, accepit exordium, auctoribus Montano, Priscilla, & Maximilla insanis vatibus.] hæc Eusebius [a]. Verùm Epiphanius [b], aduersus eosdem agens, hæc ait: Hi fuerunt circa annum decimumnonum Antonini Pij post Hadrianum.] Rursum autem scribit Apollinaris [c], qui eodem quo Montanus vixit tempore, sub Grato Asiæ Proconsule Montanum ad fidem venisse, ac mox cœpisse se efferre superbia. Mentio de Grato Consule apud Cassiodorum habetur anno quarto Antonini Pij Imperatoris; quem si velimus, more maiorum, post Consulatum, Proconsulatum Asiæ accepisse, ad ea tempora eius sunt primordia referenda. At possumus hæc ex sententia eiusdem Eusebij [d] de Apollinare ita scribentis simul conciliare: Scripsit, inquit, contra Cataphrygarum hæresim; quæ id quidem temporis (quandoquidem iam rum Montanus cum suis pseudoprophetissis peruersæ suæ opinionis fundamenta iaciebat) tamquam nasci cœpit: atque etiam non longo tempore post de integro renouata, multo serpsit longius.] B C

[a] Eusebius in Chron. hoc anno.
[b] Epiphan. haeres. 48.
[c] Apud. Euseb. lib. 5. cap. 15.
[d] Idem lib. 4. cap. 26.

II. TRIA TEMPORA MONTANI.

Duo igitur tempora, immo & tria, Montani ac sociorum consideranda putamus. Primùm, cùm ijdem in Ecclesia prophetare cœperunt, & in admiratione sunt habiti, sed nondum detecti hæretici; quippe qui ouinis pellibus lupos induentes vitam optimis compositam moribus, abstinentia præsertim exultant, extrinsecus præseferrent: insuperque & miraculorum sibi virtutem arrogantes, necdum quicquam Catholicis dogmatibus contrarium loquentes, iam toti Orbi facti conspicui, & in admiratione habiti, ab omnibus propemodum præconijs tolli & laudibus prædicati cœperunt. Secundum verò tempus fuit, cum res in controuersiam deduci cœpit primis M. Aurelij Antonini temporibus, cum in Gallijs ingens persecutio vigeret. quæ duo tempora Eusebius [e] simul oratione coniungens, ait: Cùm Montanus, & Alcibiades, & Theodotus in Phrygia iam prophetandi opinionem apud complures adepti fuissent (permulta enim, diuina gratia largiente, miracula & opera stupenda ad illud vsque tempus per varias Ecclesias edita, fidem multis faciebant, illos etiam donum prophetiæ fuisse consecutos) cumque de his hominibus controuersia orta esset; fratres rursus qui in Gallia habitabant, priuatum iudicium, idque prudens & rectum cum primis, de ijsdem epistolæ quam diximus, subiunxerunt.] hæc de illis cùm scribat Eusebius, planè significare videtur, eos aliquando rectè ambulasse, & diuina gratia illustratos signa & miracula edidisse, sed ea de re aduersas his fuisse postmodum nonnullorum sententias sanctorum virorum. D

[e] Idem lib. 5. cap. 3.

III. MAGNA TENTATIO MONTANI HAERESIS.

Tertium verò tempus illud fuit, cum ijdem iam palam facti quales essent, ab Ecclesia Catholica penitus electi sunt quod quidem non fuit parui negotij opus: tantam enim sibi apud plurimos æstimationem & gloriam comparauerant, vt nec iam detecti exciderint ab opinione multorum: immo & qui de eis aliquando recta sensissent, atque damnassent, postea fraude pellecti eorumdem facti fuerint acerrimi defensores: vt Tertullianus planè infelix, qui in calce [f] lucubratissimi operis, quod aduersus hæreticos conscripsit, de Præscriptione, secundum Phrygas hæreses notat, atque condemnat: post verò ijsdem, omnibus intensis neruis, patrocinatus est. Magna certè Montani fraus tentatio in Ecclesia fuit, cùm non hic vel ille inanis homo & facilis ad credendum ab eiusmodi composita larua deceptus sit, sed & qui magna præditi videbantur sanctitate atque doctrina. E

[f] Tertull. de praescript. cap. 25.

IV. Enituit tunc temporis quæ de sede Petri impolluta seruanda viguit semper vigilans diuina prouidentia: nam cum illi totis viribus nisi essent primariæ Ecclesiæ communicationem suffurari, quò sic ab vniuersa Catholica Ecclesia viderentur esse recepti atque

A atque probatis dum res apud Romanum Pontificem ageretur, idemq. de impartiēda illis communicatione litteras dedisset, continuò reuocauit; cùm aduenies Praxeas, Catholicæ religionis tunc homo, multa de illis, quæ hactenus præterijssent ipsum Romanum Pontificem, eidem significasset, inculcasset que. Testatur id quidem Tertullianus [a], cùm ait: Nam idem Praxeas tunc Episcopum Romanum agnoscentem iam prophetias Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem Ecclesijs Asiæ & Phrygiæ inferentem, falsa de ipsis Prophetis & Ecclesijs eorum asseuerādo, & præcessorum eius auctoritatem defendendo, coegit & litteras pacis reuocare iam missas, & à proposito recipiendorum charismatum concessare.] hæc Tertullianus: quem licet velimus non mentitum esse (periculosum enim alioqui est, hæreticis de suis dogmatibus quæcumque dicentibus fidem præstare) quid magnum est falsis assertionibus surreptam, pacificis scriptis litteris, com-
B municationem dare Romanum Pontificem?

[a] Tertullianus aduersus Praxeam cap. 1. ROM. ECCLESIA MONTANVM RECIPIT.

V. [b] Socrat. lib. 4. cap. 28.

Accidit id quidem aliàs sæpe; & inter alia plura exempla illud est perspicuum, quod in præsentiarū menti occurrit: Eustathius Sebastenus [b] hæreticus Romam veniens cum suis ad Liberium Papam, fidei Catholicæ sinceram professionem edens, dolose communionē surripuit; redienſq. gloriosè de Romanæ Ecclesiæ communicatione se extulit: sed reclamantibus Orientalibus, & qualis adhuc esset Eustathius declarantibus, rursum sic cognitus, ab Ecclesia pulsus est atque damnatus, vt suo loco dicemus. Qui nouit, numquam à Romano Pontifice atque etiam alijs consueuisse dari litteras communicatorias, quas & pacificas dicimus, absque fidei Catholicæ præmissa priùs confessione; nec rursum illam profitentibus, ac eas petentibus litteras, potuisse negari; haud profectò mitabitur, Papam per litteras impertitū fuisse pacem Ecclesijs Phrygiæ atque Asiæ, quarum fidem
C Catholicam, edita ex more rectæ fidei professione, iam exploratā habuisset: hoc est namque quod ait Tertullianus, ipsum Romanum Pontificem agnoscentem prophetias Montani & sociorum, ex ea (quod addit) agnitione pacem Ecclesijs Asiæ & Phrygiæ per litteras concessisse: perinde ac si diceret, cognita ab eis edita fide Catholica, nec ab ea illorum prophetias dissentire cognoscens (haud dubium, eos, quæ in illis erant hæreses, occuluisse) ad dictas Ecclesias litteras pacificas dedit. Nam quid est, per Praxeam alijs significatis, reuocasse quas dederat pacificas litteras, nisi, prodita illorum hæresi, eos auersatum fuisse? vt appareat in omnibus viguisse simul eiusdem Romani Pontificis sinceritatem ac pariter potestatem.

LITTERAE COMMVNICATORIAE QVIBVS DARI SOLITAE ET QVIBVS NEGARI.

VI. QVANDO CRIMEN ESSET MONTANO COMMVNICARE

Sic igitur tribus his temporibus consideratis, nulli sanè crimini dari potuit, si ipso initio, vel medio tempore, cùm primùm illorum prophetiæ iunctæ miraculis veris assertis vel apparentibus ederentur, vel cùm postea de ijs dubitatione exorta, diuersæ essent
D diuersorum sententiæ, quis ijsdem communicasset: sed tantummodo crimen erat, cùm patefacta, atque à Catholica Ecclesia improbata ipsorū hæresi, id sciens quis prudensq. fecisset. Fuisse namque semper à temporibus Apostolorum in Ecclesia, ac perseueraſſe in posterum spiritum prophetiæ, absque controuersia apud omnes est. de quo & Iustinus martyr [c] hæc ait: Apud nos enim hucusque prophetica extant dona: vnde & vos intelligere debetis, quæ olim in genere vestro (*de Iudæis intelligit*) fuere, ea esse in nos translata. At quemadmodū apud vos, sanctorum Prophetarum tempore, etiam pseudoprophetæ erant: ita & apud nos permulti sunt falsi doctores, quos cauendos esse Dominus noster præmonuit.] & post multa: Est, inquit, apud nos videre & feminas & masculos dona à Spiritu Dei habentes.] equidem ex veteri quoque prophetia iure sibi S. Ecclesia nouas
E vindicat prophetias, Ioelis [d] nempe oraculo dicente: Effundam Spiritum meum super omnem carnem, & propherabunt filij vestri & filiæ vestræ.] idq. sibi per Christum [e] concessum est, diuino Spiritu ex mensura fidei (quod ait Apostolus [f]) his & alijs charismata singula diuidente.

[c] Iustin. in dialog. cum Tryphone. PROPHETIAE SEMPER IN ECCLESIA.
[d] Ioel. 2.
[e] Ephes. 4.
[f] Rom. 12.

VII. PERFACILE ERATA MONTANO DECIPI.

Ceterùm quod spectat ad Montanum & socios eius, perfacile fuit ab eis decipi: quippe qui in omnibus speciem pietatis præseferebant, nam (vt docent Philastrius [g], Epiphanius [h], Theodoretus [i], & alij) Scripturas omnes cum Catholicis, tam veteris quàm noui Testamenti, recipiebant: de Patre, Filio, & Spiritu sancto paria cum Ecclesia sentiebant: dona Spiritus esse pariter in Ecclesia, ac Fidelibus etiam impertita affirmabant: disciplinam insuper Ecclesiasticam se arctissimè seruare profitebantur: ieiunia, martyria, & cuncta alia, quæcumque in pretio essent in Ecclesia Catholica, excolere diligentissimè curabant: nec ea quidem verbis dumtaxat, sed re ipsa præstare videbantur.

[g] Philastr. de haeres. 49.
[h] Epiphan. haer. 49.
[i] Theodor. haeretic. fab. lib. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur. magnam itaque hæc omnia apud vnumquemque durioris licet ingenij hominem A
vim habuisse, quis dubitet? Verùm enim verò quis hæc accuratè considerans, non
afficiatur magna animi admiratione atque stupore, perspiciens diaboli callidam artem
atque in decipiendo versutiam, nouo semper certamine quò minùs suarum technæ
insidiarum proditæ euitentur, Dei Ecclesiam oppugnantis? Ecce tibi qui non ita pri-
dem, nempe hoc ipso sæculo, Gnosticorum & aliorum, quos retulimus, turpitudines
commentus erat, vt ignominiam irrogaret Ecclesiæ, eamque penitus labefactaret:
iam detectus, & vnà cum suis sectariis omni execratione dignus habitus, atque pro-
scriptus, immutans speciem, omnesque exuens prioris habitus impuritates, sordes, ac
turpitudines, superinducta summæ atque admirandæ sanctitudinis composita larua,
prögreditur, nonnisi ieiunia, continentiam, & martyria prædicans; ostentansque in suis
prophetiæ spiritum, & summa illa à Christo olim promissa Fidelibus charismatum do- B
na, multaque alia superaddens, quæ ad sectam esse possent illecebræ, maximo omnium
fuit Ecclesiæ detrimento.

VIII. Quod verò ad Montanum ipsum spectat; S. Hieronymus [a], ad Marcellam scribens,
[a] Hieronymus epist. 54. in primis eum abscissum & semivirum appellat, ac proinde eunuchum fuisse declarat:
MONTANVS PRISCILLA ET MAXIMILLA PSEVDOPROPHETAE. qui nuper baptizatus, propriaque excellentiæ gloria elatus, malo arreptus spiritu, pro-
phetam profiteri cœpit, magnamque inde sibi existimationem comparauit, nactus ad
eam rem duas quas seduxit nobiles feminas, Priscam videlicet, quam nonnulli Prisci-
lam nominant, & Maximillam, easdemque eodem afflatas spiritu docuit prophetare;
quarum ope innumeros pene seduxit. nam Hieronymus scribens contra Pelagianos ad
Ctesiphontem, de iis hæc ait: Montanus, immundi spiritus prædicator, multas Eccle-
sias per Priscam & Maximillam, nobiles & opulentas mulieres, primùm auro corru-
pit, deinde hæresi polluit.] hæc ipse. C

IX. At quod ad rerum ab eo gestarum historiam pertinet, à nullo fideliùs atque certiùs
[b] Apud. Euseb. lib. 5. cap. 15. quàm ab eius temporis homine, qui aduersùs eum cominus decertauit, assequi licet.
Is fuit nobilis eruditione atque virtutibus præstans Apollinaris Hierapolitanus Epi-
scopus, qui ab ipso rerum exordio narrationem instituens, ad Auircium Marcellum
QVAE APOLLINARIS DE MONTANO. scribens, in hunc modum præfatur: Quamquam longo iam & prolixo temporis spa-
rio, Auirei Marcelle carissime, à te, vt aliquid contra Cataphrygarum hæresim scri-
berem, incitatus sum: tamen hactenus me ab illo instituto continui, non tam quòd du-
bitarem falsa errorum commenta mihi posse conuincere, & firmis testimoniis veritatem
corroborare, quàm quòd tum metuerem, tum sedulò præcauerem, ne Euangelico no-
ui Testamenti verbo, cui neque apponere, neque detrahere quicquam licet, & præ- D*
sertim qui secundùm Euangelium vitam degere instituerit, quibusdam videretur meo
quasi marte aliquid vel addere, vel statuere, quod non in eo omnino comprehensum
sit.] En vides, lector, quanta modestia, animique demissione, antiqui Patres, quantum-
libet eruditissimi atque sanctissimi, ad diuinas Scripturas tractandas, etiam si ex eis op-
pugnaturi forent hæreticos, se conferebãt. Sed prosequitur deinde inchoatam de Mon-
tano narrationem, sic dicens:

X. Verùm cùm nuper essem Ancyræ Galatiæ vrbe, & Ecclesiam quæ est in Ponto con-
APOLLINARIS DISPVTATIO ADVERSVS MONTANVM. tentionum procellis ab ista noua & inusitata non (vt illi dicunt) prophetia, sed potiùs
(vt demonstrabitur) pseudoprophetia concitatis iactatam offenderem: quantum po-
teram, iuuante Deo, de his ipsis eorum erroribus, qui iam passim vagantur, & de iis
quæ ab illis proponebantur, multis diebus in Ecclesia assidue disceptabam: adeò vt ea
non solùm permagna efferretur lætitia, sed ad veritatem vehementer roboraretur; & E*
qui contrarias partes tuebantur, eodem temporis momento à me refutati, animos
deiicerent, & omnes veritatis aduersarij summo dolore angerentur. Ac cùm presbyte-
ri, qui in eo loco erant, præsente Zotico Otreno postulârent, vt de iis, quæ fuissent
contra veritatis aduersarios eo sermone disputata, commentarium aliquem relinquere-
mus: istud quidem minimè ibi præstitimus, sed constanter illis sumus pollicíti, Do-
mino nobis gratiam largiente, nos illum scriptis hoc loco mandaturos, & absque cun-
ctatione ad eos missuros. Ista aliaque deinceps verba in exordio libri præfatus, & in ser-
EXORDIA MONTANI. mone progressus paululum, auctorem erroris, de quo locuti sumus, hoc modo com-
XI. memoar.] & paulo pòst:

Pagus esse dicitur in Mysia Phrygiæ, quæ nuncupatur Ardabam, ibi ferunt quem-
dam

A dam nomine Montanum, qui nuper ad fidem venerat, Grato tum Proconsule Asiæ,
primùm insatiabili quadam animi cupiditate in primatu ambiendo incensum, simulat-
que aditum diabolo aduersario ad se patefecerat, spiritu quodam maligno abripi, & de-
repentè furore & mẽtis insania exagitatum bacchari, atque mox non temerà solùm gar-
rire, sed peregrinas quasdam voces fundere, & contrà quàm Ecclesiæ consuetudo cùm
traditione tum successione antiquitus ab Apostolorum temporibus eousque deriuata
postulabat, prophetare scilicet occepisse. Ex illis, qui eo temporis articulo adumbratas
eas & adulterinas voces auditione acceperant, nonnulli contra illum, tamquam insano
spiritu præditum, dæmonio agitatum, falsi erroris quasi vento pulsum, & hominum de-
nique multitudinem magnopere conturbantem, acriter increpabant; & Domini tum
distinctionis, qua spiritus erroris innotescerent, tum minarum, quibus perterrefacti, vi-
B gilanter pseudopropherarum aduentum præcauerent, recordari, ne ita deinceps garrirent
prohibuerunt. Alij autem, Dominicæ distinctionis penitus obliti, de eo, velut Spiritu
sancto & dono prophetiæ imbuto, sese gloriosè extulerunt, atque insolenter intumue-
runt: à quo decepti, inque fraudem abducti, spiritum illum vesanum fallaciter blandien-
tem, & populum in errorem astutè inducentem, vehementer solicitarunt, vt se à loquen-
do non amplius prohibere permitteret.

Diabolus igitur cum arte quadam, immo eiusmodi fallax & fraudulentæ astutiæ præsti- XII.
gijs, perniciem contra istos, qui ita se Deo opposuissent, machinatus esset, & ab eisdem,
contrà atque meruerat, magno honore affectus; illorum mentem à fide, quæ est secũdum
veritatem, lapsam, erroriſque somno consopitam excitauit, incenditq. vt duas meretri-
ces in illud ipsum scelus impellerent, spiritumque complerent adulterino, quo non aliter
C quàm Montanus, quem diximus, furiosè, ineptè, ac nouo & peregrino modo garrirent: MONTANI CONATVS.
vsque adeò, vt spiritus ille veteratorius eos, qui tum in eo se oblectarent, tam effusè glo-
riarentur, interdum beare & promissionum magnitudine admodum inflatos reddere
videretur; interdum coniecturis & rationibus probabilibus nixus, apertè eorum peccata
coràm radargueret, vt putaretur etiam corrector vitiorum. Quamquam pauci ex Phry-
gibus erant, qui eius erroris tenebris inuoluebantur; præfractus tamen ille & arrogans
spiritus ad Catholicam & vniuersam sub cælo Ecclesiam contumelijs onerandam eos
propterea perdocuit, quòd idem ille pseudopropheticus eius spiritus neque aditum ad
illam sibi patentem habere, neque honorem in illa acquirere potuerat. Nam vbi Fideles
qui Asiam incolebant, sæpenumerò & multis in locis eiusdem in vnum conuenerant,
& doctrinam recens inductam explorarant, & eam profanam ac detestabilem ostende-
D rant, & errorem ipsum improbarant, sic tandem isti tum ab Ecclesia extrusi, tum à com-
munione penitus depulsi fuerunt.] hæc Apollinaris. reliqua verò, quæ ab eodem scripta
sunt de fine ipsorum, inferius suo loco dicemus.

Quæ autem ab Apollonio, egregio eiusdem sæculi scriptore, de ijsdem sunt memo- XIII.
ria commendata, hic intexere operæpretium existimamus. ait enim [a]: Atqui quis sit APOLLONIVS QVID DE MONTANO.
hic recens & nouitius doctor, facta illius & doctrina satis declarant. Iste est, qui nu- [a] Apud Euseb. lib. 5. cap. 17.
ptiarum diuortia perdocet; qui nouas ieiunij leges sancit: qui Pepuzam & Tymium,
(istæ enim sunt paruæ ciuitates Phrygiæ) cupiens omnes vndique eò conuocare, Hie- MONTANI ARTES.
rusalem nuncupat: qui pecuniarum exactores constituit: qui oblationum nomine mu-
nera accipienda prætexit: qui denique sui verbi prædicatoribus, vt eiusdem verbi do-
ctrina sordido ventris abdomine & inguine roboretur, salaria suppeditabat. Hæc de
E Montano: de cuius propheticis, sermone aliquanto longius producto, sic scribit: In- [b] Idem.
telligendum est, istas primas Montani prophetissas, vt primum spiritu illo repletæ
erant, maritos deseruisse. Quàm falsò igitur mentiti sunt hi, qui Priscam virginem ap-
pellabant? Deinde subiungit: An non vniuersa Scriptura videtur prophetam vetare, ne
munera & pecuniam accipiat? Quando ego igitur forte video propheticam aurum, ar- THEMISONIS PROCACIA.
gentum, & vestes pretiosas cupide accipientem; quid est cur illam non propheticarum
numero excludam? Iterum sermone longius producto, de quodam illorum, quos Con-
fessores nominabant, hæc differit: Themison etiam totus re vera auaritiæ sordibus in-
uolutus, qui non toleranter crucem afflictionis (quæ est veri confessoris nota) gesta-
bat, sed pecuniarum multitudine se è vinculis eripiebat; cùm oportuisset illum ob istud
peccatum humili submissoque animo se gessisse: martyrem & testem Christi se esse glo-
riatus, audebat, Apostolum imitando, catholicam ad omnes Ecclesias epistolam con-

texere

Universidad de Deusto
Biblioteca

texere ; ac tum illos, qui planè multo meliùs credebant quàm ille, fide & religione in- A
struere ; tum suæ doctrinæ confirmare ineptias; tum denique in Dominum, in Apostolos, & in sanctam Ecclesiam conuicia petulanter iacere.

XIV. De alio item eorum, quos tamquam martyres apud se honore & obseruantia decorabant, sic tradit : Vt non de pluribus verba faciamus, dicat nobis ipsa prophetissa de Alexandri facinoribus, qui se martyrem prædicat, & quem ipsa cõuiuio excipit familiariter, quem etiam alij complures adorant: cuius latrocinia & alia flagitiorum genera, pro quibus debitas pœnas persoluerit, nihil nostra interest commemorare, præsertim cùm in ipsas tabulas publicas satis accuratè relata sint. Igitur quisnam istorum alterius condonabit peccata? prophetissa ne martyri latrocinia, an martyr prophetissæ auaritiam? Cùm enim Dominus dixerit: Nolite possidere aurum, neque argentum, neque duas tunicas: isti omnia contra, in rerum vetitarum possessione magnopere deliquerunt. Nam illos, B
qui ab istis prophetæ & martyres dicuntur, nõ à diuitibus solùm, sed à pauperibus etiam ab orphanis & viduis pecunias exegisse, perspicuè ostendemus. Quòd si in hac re sibi confidant : prodeant in medium, & de his nobiscum vnà disceptent; vt, si fortè conuincantur, desinant de cetero peccare. Oportet enim fructus prophetæ exactè explorari: nam arbor à fructu ritè internoscitur.

ALEXANDER PSEVDOMARTYR

XV. Vt verò Alexandri flagitia cuique ea cognoscere cupienti dilucidè aperiantur, hoc pacto ostendemus. Ephesi ab Æmilio Frontino Proconsule, non propter nomen Christi, sed propter latrocinia (erat enim maleficus) quæ turpiter admiserat, in iudicio condemnatus est. Verùm postea cùm se ob nomen Christi persecutionem passum fuisse apud Fideles, quos callidè hac astutia deludebat, falsò prætexuisset : illis Proconsulem rogantibus pro eo, dimissus est. Attamen propria ac sua, vnde erat, Ecclesia eum, quia C
latro erat, recipere nolebat. Ceterùm qui plura de rebus gestis illius (cuius vitæ rationem hæc prophetissa, licet cum illa multis iam annis commoratus sit, ignorare præ se fert) penitus agnoscere cupiant, Asiæ tabulas publicas habent, vnde discant. Istius igitur mores depingendo, in ijsdem, tamquam in tabula, propriam etiam & veram prophetissæ effigiem scitè depinximus. Similem etiam inscitiam in multis eorum possumus declarare. Quòd si sibi suisque ingenijs præfidant, veniant quæso in quæstionem, iudicium̃que subeant.

XVI. Alio etiam loco eiusdem libri, de prophetis, de quibus se ita iactitant, ista adnectit: Si inficias eant ipsorum prophetas munera accepisse, hoc pro confesso statuant, se, si munera accepisse manifestò conuincantur, non omnino esse prophetas. De quibus rebus infinita pene eaque certissima argumẽta proferemus. quin omnes prophetæ fructus examinare necessum est. Dic mihi: Propheta ne comam coloribus tingit? Propheta ne oculos stibio oblinit? Propheta ne sumptuosè & vestitu splendido ornatus incedit? Propheta ne tabulis & tesseris ludit? Propheta ne fœnus exercet? Ista verò mihi fateantur, & dicant vtrum liceat vsurpare, an contrà. Ego certè hæc apud illos factitata, perfacilè ostendam. Idem iste Apollonius in eodem libro commemorat, quòd quadragesimus iam annus, in quo quidem ad hoc opus scribendum se contulit, agebatur, ex quo Montanus illam conflictam & commẽticiam prophetiam inceperit. Atque rursum dicit, Zoticum, cuius superius scriptor meminerat, cum Pepuzam aduentasset, ibi iam Maximilla prophetare se simulante, insanum in illa spiritum coargüere conatum esse: verùm ab illis, qui Maximillæ partibus fauebant, ab instituto prohibitum. Porrò Thraseæ cuiusdam ex numero martyrum, qui tum erant, meminit.] hæc ex Apollonio Eusebius ; qui nobilis inter E
scriptores Ecclesiasticos, aduersus Cataphrygas, ad eorum auctores confutandos, librum separatum conscripsit.

PSEVDOPROPHETAE QVALES

XVII. Qui verò decimoquarto anno à morte Maximillæ, alterius ex prophetissis Montani, aduersus eosdem commentarium scripsit Miltiades, hæc in eosdem habet, quæ ex multis idem Eusebius [a] recitat his verbis : Hic pseudopropheta Montanus, quem impudentia & audacia sequuntur vt comites, cùm esset furore correptus, ex inscitia quadam voluntaria ordiens, in insaniam animi non voluntariam (sicuti antè diximus) præceps tandem dilabebatur. At verò neque quemquam veteris Testamenti prophetam, neque quemquam noui ostendere potuerunt, qui insano spiritu in hunc modum fuerint aliquando exagitati : neque de Agabo, neque de Iuda, neque de Sila, neque de Philippi filiabus, neque de Ammia ex Philadelphia, neque de Quadrato, neque de alijs quibusuis

MILTIADES QVID DE MONTANO.

[a] Euseb. lib. 5. cap. 16.

A quibusuis præterea, quòd vesano ipsorum more vlla ex parte aliquando prophetauerint, omnino gloriari poterunt. Rursum ista memorat paulo pòst: Quòd si post Quadratum & Ammiam ex Philadelphia, mulieres illæ Montani (sicut prædicant) in prophetiæ munus proximè succedebant : proferant etiam eos, qui post Montani & mulierum illarum mortem (nam donum prophetiæ in Catholica Ecclesia ad postremum vsque Christi aduentũ debere versari affirmat Apostolus) in idem munus successerint. Verum decem & quatuor annis, qui iam à Maximillæ morte hactenus interecesserunt, ne vnum quidem prophetam commonstrare poterunt.] hactenus ex Miltiade Eusebius, qui subdit ab eodem auctore editum quoque librum fuisse contra Gentiles, & alium contra Iudæos : Apologiam quoque pro Christiana religione ad illius temporis Imperatores scripsisse tradit. Quæ cùm omnia magno detrimento deperijsse noscantur; fragmen-
B tum saltem ex eo ab Eusebio recitatum, tamquam perillustris antiqui Theologi monumentum, vt eius quoque sicut aliorum memoria viuat in chartis nostris, hic voluimus recitasse.

XVIII. QVID SERAPION DE MONTANISTIS.

De ipsorum verò pseudoprophetarum damnatione ab Episcopis Asiæ & alijs facta, hæc Serapion', eiusdem quoque sæculi clarus inter scriptores Ecclesiasticos, in epistola ad Coricum & Ponticum habet : Vt verò istud intelligatis, omnem in Christo fraternitatem, quæ per vniuersum orbem terrarum diffusa est, ab hac noua & peregrina prophetia, tam falsis præstigijs instituta, reapse abhorrere; litteras Claudij Apollinaris beatissimi, qui Hierapoli Asiæ ciuitati Episcopus præfuit, ad vos misi. In hac Serapionis epistola extant diuersorum Episcoporum subscriptiones, quorum vnus sic ferè subscribit : Aurelius Cyrenius, testis Christi, vobis salutem & prosperam valetudinem opto.
C Alter isto modo : Ælius Publius Iulius ex Debelto Colonia Thraciæ Episcopus : Viuit Deus in cælis, quòd Sotas in Anchialo voluit Priscillæ dæmonem eijcere, sed veteratores illi hypocritæ neutiquam permiserunt. Sunt etiam in ijsdem litteris permultorum aliorum Episcoporum subscriptiones sua ipsorum manu exaratæ, qui eidem sententiæ suffragati sunt.]

[a] Apud Euseb. lib. 5. 18.

XIX. CONCILIA IN GRAECIA

At non in Asia solùm, sed & in Græcia hoc sæculo pleràque acta fuisse Concilia, in quibus de ijsdem dignoscendis habitum fuisse tractatum, pura nus. nam Tertullianus [b] ait : Aguntur præcepta per Græcias illas certis in locis Concilia ex vniuersis Ecclesijs; per quæ & altiora quædam in commune tractantur, & ipsa repræsentatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur.] Ex Apostolorũ namque traditione eius-
D modi dimanauit in Ecclesiam consuetudo, vt contentionibus de fide exortis, vel cùm alia perdifficilia tractanda essent, Ecclesiarum Episcopi in condictum omnes locum conuenirẽt. At quippiam de ijsdem definire, haud fuisse liberum absque Romano Pontifice (neque enim soliti erant) vel si quid definissent, illius auctoritate probari, solemne semper in Ecclesia fuit, vt innumera propemodum declarant exempla, suis quibusque locis ponenda. Ad hæc spectat, quòd, cùm Asiæ Episcopi de celebrando Paschate luna decimaquarta agerent, Polycarpus Romam ad Anicetum (vt dictum est) ad eius ea de re explorandam sententiam venit; qui inolitæ Asianæ Ecclesiæ consuetudini noluit refragari. Festinasse itaque ea item ex causa Montanum, atque falsa relatione subripuisse litteras pacificas à Romano Pontifice, diximus.

[b] Tertull. de ieiun. aduers. Psychic. c. 13.

XX. EXITVS MONTANI ET PROPHETISSARVM.

Sed iam quis fuerit Montani & prophetissarum exitus, à Claudio Apollinare, Hierapolitano Episcopo, audiamus : In secundo libro (inquit Eusebius [c]) ista de mor-
E te illorum, quos suprà persecuti sumus, commemorat : Quin nos ideo prophetarum interfectores appellarunt, quòd garrulos in primis & loquaces illorum propheras minimè admiserimus (hos enim prædicant esse, quos Dominus pollicebatur se populo missurum.) Nobis iam quæso respondeant : Et quis, amabo, optimi, illorum, qui Montani & mulierum illarum disciplina eruditi garrire cœperunt, qui vel à Iudæis sit persecutionem perpessus, vel à nefarijs & facinorosis Gentibus neci traditus? Nemo certè: neque quisquam illorum prehensus aliquando pro Christi nomine cruci affixus est : neque in Iudæorum synagogis mulier vlla inter eos aliquando flagris cæsa, aut lapidibus vsquam obruta. Et quod ad Montanum ipsum & Maximillam spectat, illi alio quodam & longè diuerso mortis genere occubuisse dicuntur. Nam ipsos ferunt spiritus vesani & perditi impulsu commotos, sibi laqueo mortem conscisuisse : non tamen simul, credo, & eodem momento (ipso temporis puncto quo alteruter obierit, multus

[c] Euseb. lib. 5. c. 15.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sermo de illis inter homines versabatur) sed ita occubuisse, vt diximus, & eumdem cum A
Iuda proditore vitæ exitum adeptos, constans est fama. Est etiam pari ratione de admirabili illo Theodoro, qui primus illius commenticiæ propheriæ quasi procurationem susceperat, valde creber sermo, quo modo è mentis sospitate deturbatus, fraudulento spiritui se ipsum concrediderit; à quo sublimem aliquando in aerem sublatum, ac derepente præcipitem deiectum, miserè ac perditè interisse ferunt. At illi: Rumor est, inquiunt, istud ita gestum esse. Nos ne, ô beate, nos ne eiusmodi quicquam pro certo nos scire censebimus, cùm oculis ipsi minimè conspeximus? Montanus namque, Theodorus, & mulier illa quæ suprà commemorata est, fortasse sic, fortasse secus mortem oppetiuerunt.

XXI. Rursus eodem in libro dicit, sanctos & pios Episcopos id temporis conatos esse Maximillæ spiritum redarguere, reprimereque; sed ab alijs, qui videlicet spiritui illi pa- B
trocinio esse studebant, impeditos esse. sic enim scribit: Ne amplius loquatur Maximillæ spiritus, sicut Asterius Vrbanus in libro suo illam loquentem inducit: Omnium insectatione vrgeor, & tamquam lupus ab ouibus repellor: non sum lupus; verbum equidem sum, spiritus, & virtus. Sed virtutem, quæso, in spiritu euidenter declaret, ostendatque. Atque adeò Zoticum ex vico qui dicitur Comana, & Iulianum ex Apamea, cùm viros probatos, tum Episcopos, qui id temporis ad eam explorandam, & cum ipso garriente spiritu disserendum aduentauerant (quorum ora Themison cum suis obturabant, neque vllo modo patiebantur mendacem illum & subdolum spiritum ab illis redargui refellique) cogat fateri, si poterit, illum ipsius spiritum verum & ingenuum esse.

XXII. PRAEDICTIONES PSEVDOPROPHETARVM. In eodem libro iterum, paucis verbis interpositis, quæ ad commenticias illas Maximil- C
læ prophetias conuincendas accommodantur, tum tempus, quo ista ipse scripserit, ostendit, tum vaticiniorum illius meminit, quibus ante augurabatur bella & seditiones futuras, quarum commenta isto modo redarguit: Qui fieri potest, vt istud illius mendacium iam non satis omnibus exploratum sit? Nam ex eo tempore, quo illa mulier abijt e vita, in hunc vsque diem plures quàm tredecim anni intercesserit, & neque bellum in aliqua regione separatim, neque passim in toto orbe terrarum gestum hactenus accepimus: quin Christianis etiam, Dei misericordia largiente, pax secura & stabilis permansit.]

TEMPVS OBITVS MAXIMILLAE. Hæc cùm scribat Apollinaris, ab obitu Maximillæ tredecim annos & vltrà, Romanum Imperium omni ex parte bello vacasse, satis potest intelligi, ipsam defunctam esse vltimo M. Aurelij tempore, & Apollinarem scripsisse vltimo tempore Commodi Imperatoris: nam anni tredecim illius Imperij, pacifici absque bello transierunt: antea verò & postea D
vel externum vel ciuile bellum vrguit, vt dicemus suis quibusque locis. Sed rursus ex Apollinari Eusebius:

XXIII. Ex tertio libro item pauca quædam proferam, quibus Montani æmulos, qui inani ostentatione complures ex suis martyres fuisse iactauit, impugnat in hunc modum: Cùm iam omnia illorum argumenta, quæ suprà posuimus, sint penitus confutata, &

PSEVDOMARTYRES HAERETICORVM. nihil habeant quod dicant amplius, ad martyres confugiunt, seque affirmant complures habere martyres, atque hoc certum argumentum esse virtutis & potentiæ quæ est in propherico illo spiritu abdita. Ceterùm istud, vt videtur, omnino à veritate alienissimum est: etenim non pauci aliarum hæreseon propugnatores, permultos venditant se habere martyres: non tamen propterea cum illis consentiemus, neque illos veritatem penes se retinere fatebimur. Qui primi ex Marcionis hæresi Marcionitæ vo- E
cati sunt, permultis se Christi martyribus abundare prædicant; sed tamen Christum ipsum, vti veritas postulat, minimè profitentur. Non multo pòst hæc subdit: Simulatque viri verè Ecclesiastici & Catholici persecutionis remporibus, ad testimonium fidei, quæ est ex veritate, vnà cum quibusdam Cataphrygarum hæresi cæcatis, quos illi hæretici pro martyribus habebant, essent fortè vocati, ab illis planè dissenserunt plurimum: &, ne cum vesano ac dementi Montani & mulierum sibi in societatem adscitarum spiritu vlla ex parte consentire viderentur, cum illis communicare ad extremum vsque spiritum prorsus recusarunt. Atque hoc verum esse, & nostris temporibus Apameæ, quæ iuxta Mæandrum sita est, gestum, Gaius & Alexander Eumeniæ prognati, qui tunc martyrium subibant, satis perspicuè declararunt.] huculque ex Apollinari Eusebius.

Quod

A Quod autem ad Montani praua dogmata pertinet; quæ ab alijs de his dicta sunt, re- XXIV.
censebimus. Aiunt ergo illum primum eius & maximum fuisse errorem, à quo, vt è MONTANI HAERESES QVAE.
fonte, fluxerunt ceteri; quòd diceret se esse Paracletum illum Spiritum veritatis, quem Pater pollicitus erat se daturum Apostolis: eo etiam nomine eum sæpe citat Tertullianus[a], ac proinde ipsum negasse, Apostolos accepisse Spiritum Paracletum. Rursum quod spectat ad doctrinam fidei de sanctissima Trinitate, docuisse Montanistas, quæ posteà Sabellius prædicauit, testatur S. Hieronymus[b], cùm ad Marcellam scribens, Primùm, inquit, in fidei regula discrepamus. Nos Patrem & Filium & Spiritum sanctum in sua vnumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus: illi (*nempe assecłæ Montani*) Sabellij dogma sectantes, Trinitatem in vnius personæ angustias cogunt.] inde quoque potuit accidisse, vt qui se Paracletum diceret, idem quoque se esse
B Deum Patrem, impudentissimè affirmaret, vt ait his verbis Epiphanius[c]: Insuper apponit idem Montanus, sic dicens: Ego Dominus Deus omnipotens, conuersans in homine.]ac subdit post nonnulla: Montanus autem se ipsum solum glorificat, & dicit esse Patrem omnipotentem, & in homine inhabitare: vt vndiquaque ostendatur, quod non ipse sit ab illo missus, neque qui ab illo accepit.] ac paulo post: Deinde rursus inquit miserrimus homuncio Montanus, neque Angelus, neque Legatus, sed ego Dominus Deus Pater veni. Hæc autem cùm dicat, deprehenditur alienus esse, vt qui Christum non glorificet.] nam de Spiritu Paracleto dictum ab eo fuerat: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.]

[a] Tertull. de fug. in persec. cap. 1. [b] Hier. epist. 54 [c] Epiphan. hæres. 48.

Hæc cùm tradant de Montano Epiphanius atque Hieronymus; falsum esse oportet, XXV.
quod idem Epiphanius, necnon ante ipsum Philastrius, Theodoretus, & alij dixerunt, QVID DE SPIRITV SANCTO MONTANVS;
C Montanum de Patre, Filio, & Spiritu sancto eadem sensisse, quæ Ecclesia Catholica. Verùm hæc omnia arbitror iactata potius à Montanistis, quàm à Montano: nam Tertullianus, qui eum nominat Paracletum, & omnia ab eo dicta eidem Paracleto fert accepta, ac subinde eadem vt diuinitus tradita pro viribus propugnare non destitit, nihil huiusmodi de Trinitate eum sensisse demonstrat. Rursum verò si tam horrendas palàm blasphemias Montanus effutisset, quorsum de eo dubitare, propheta ne, an pseudoprophera fuerit, opus erat? quid tam diu de eo altercatum atque consultatum? in re enim tam patente, nulla prorsus opus erat consultatione: nam ipso primo auditu blasphemiæ, eam cuiuscumque, licet impij, aures exhorruissent. Hæc vt existimem, adducor etiam, quòd nullus antiquorum scriptorum, qui eodem sæculo cum illo vixerunt, & aduersus eum scripserunt, hæc obijciat: cùm multa in eum inferant, & quæ longè minora
D his erant (vt vidimus) magnopere exaggerent. Nec tam immania, quæ ante omnia obijcienda ac refellenda fuissent, putandum eos obnoluta silentio reliquisse, si re vera ab ipso dicta fuissent.

Et quod de Sabellianismo Montanistarum tradit S. Hieronymus, nequaquam id sen- XXVI.
sisse Montanum, nec Montanistas quidem omnes, sed ex eis aliquos, affirmat Theodo- [a] Theodoret. hæret. fab. lib. 3
retus[a], nempe ex illis, quos Tertullianus[b] vocat secundùm Æschinem. Nec item credi- [b] Tertull. de præscript. c. 53
mus, licet dixisset se esse Paracletum, vt Theodoretus affirmat, atque Tertullianus qui MONTANVS QVOMODO DICTVS PARACLETVS.
hoc nomine eum appellat, significare voluisse Paracletū humanam assumpsisse carnem, & illum ipsum se esse Montanum, vel absque cârne se Spiritum tantùm, & negasse se esse
E hominem: nam nullus planè est qui id aliquando dixerit de Montano, dum vel ei aduersans, ab eo proditas impugnat hæreses, vel eas pugnaciter, vt Tertullianus, defendit. Quamobrem sic existimamus ipsum à Tertulliano vel alijs dictum esse Paracletū, quòd se illum diceret accepisse Spiritum Paracletum, quem Christus pollicitus fuerat à Patre mittendum: ipsumque se maiori plenitudine, quàm fecissent Apostoli, alijs impertiri, [c] Philastrius de hæres. cap. 50.
quòd illum maiori abundantia, quam Apostoli, accepisset: quippe qui diceret, illos (vt [d] 1 Cor. 13.
de se quoque testatur Paulus[d], cùm ait: Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus) nondum quod perfectum erat accepisse, sed in se ac suos plenitudinem illam Spiritus, immo ipsum Paracletum descendisse, ac proinde (quod de ipso Spiritu à Christo dictum erat: Ipse docebit vos omnia, & suggeret vobis omnia) se suosque plenissimam rerum scientiam assecutos esse.

Ea quippe ratione secundas nuptias, quas non reijcit Apostolus, ipse tamquam XXVII.
maiori scientia præditus, vt fornicationem damnauit. Insuper, quod nec ipse Christus, QVAE MONTANVS DOCVIT.
nec Apostolus admisisset, nuptiarū docuit solutionem. Ad hæc, etiam ieiunia quædam

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Hier. epist. 54

noua & penitus inusitata in Ecclesiam conatus est introducere. de quibus Hieronymus [a] ad Marcellam: Nos, inquit, vnam Quadragesimam secundùm traditionem Apostolorum, toto anni tempore nobis congruo, ieiunamus: illi tres in anno faciunt Quadragesimas, quasi tres passi sint Saluatores.] non quòd diceret Montanus se tertiò quadragesimale ieiunium repetere, quòd tres passi re vera essent Saluatores, cùm vna tãtum ea ratione in Ecclesia ex traditione Apostolorum, post Christi passionem, sit solita celebrari: sed aliam ab hac diuersam prætexebat ieiuniorum causam Mõtanus, quam refert Tertullianus [b], cùm ait: Spiritus sanctus cùm in quibus vellet terris, & per quos vellet prædicaret, ex prouidentia imminentium siue Ecclesiasticarum tẽtationum, siue mundialium plagarum, qua Paracletus, id est, aduocatus ad exorandum iudicem, huiusmodi officiorum remedia mandabat, puta nunc ad exercendam sobrietatis & abstinentiæ disciplinam: hunc qui recipimus, necessariò etiam quæ tunc constituit obseruamus.] hæc ipse. Sed quàm falsus vates extiterit, pax Ecclesiæ, quæ secuta tunc est (vt ex Apollinare diximus) perspicuè declarauit.

[b] Tertull. adu. Psych. c. 13.

XXVIII. IEIVNIA MONTANI QVALIA.

At subdit S. Hieronymus [a], non ob id Ecclesiam non amare ieiunia, quòd respuat illa Montani. nam ait: Non quo & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat; sed quòd aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.] hæc cùm dicat Hieronymus, planè significat, Montanum, tamquam totius Ecclesiæ præsulem, lege sancita ad hæc sua seruanda ieiunia vniuersam voluisse Ecclesiam obligare: quod non obscurè declarat Tertullianus, cùm sæpissimè in Catholicos inuehatur, quòd à Paracleto tradita ieiunia non seruarent. Ex ijs apparet quàm calumniosè agant, qui sanctos monachos, aliosque regulates damnant, quos & seruantes plura in anno ieiunia ac Quadragesimas, Montanizare dicunt, & nonnisi à Montani spiritu affatis iactant eas de ieiunijs leges esse statutas: nam hi non vt Montanus eiusmodi leges vniuersæ præscripserunt Ecclesiæ, vt ob id, qui eas non seruarent, esse damnandos dicerent; sed eos tantùm, qui arctiori vinculo disciplinæ sua sponte se voto ad ea & alia seruanda obligassent, teneri voluerunt; nec eos semper, sed cùm idoneæ vires suppeterent.

[a] Hieronym. ad Marcell. epist. 54.

XXIX. MONTANI NON ERAT INDICERE IEIVNIA.

Quod verò ad Ecclesiam eius temporis spectat (vt paucis Tertulliano istæc in Catholicos inclamanti satisfaciamus) consultò quidem atque prudenter ea penitus Catholici reiecerunt: primò quidem, quòd si ob aliquam imminentem cladem erant indicenda ieiunia, hoc non Montani erat, sed Episcoporum munus: id enim consuetudine iam in Ecclesia receptum fuisse, idem ipse [a] testatur, cum ait: Bene autem quòd Episcopi vniuersæ plebi mandare ieiunia assolent, non dico de industria stipium conferendarum, vt vestræ capturæ est; sed interdum ex aliqua solitudinis Ecclesiasticæ causa.] Præterea si quæ à Montano statuta essent ieiunia Ecclesia recepisset, spiritum illius comprobasse penitus visa esset. At quantumlibet existimasset ipsum diuino afflatum Spiritu illa locutum; adhuc tamen quòd sciret, quæ à Deo sint (secundùm Apostolum [b]) ordinata esse, non erat illius partium illa edicere, adijcereque ea seruandi necessitatem.

[a] Tertull. adu. Psychic. c. 13.

[b] Rom. 13.

XXX. QVID DE IVGA IN PERSECVTIONE MONTANVS.

Sed ad cetera recensenda Montani impia dogmata redeamus. Idem alibi addit S. Hieronymus [a], dixisse Mõtanum Prophetas in extasi esse locutos, adeò vt nec ipsi scirent quid dicerent. Præter alia complura mendacia atque deceptiones, Pseudoparacletus Montani illud superaddidit, vt assereret, nequaquam martyrij tempore fugiendum, sed loco sistendum, & martyrium expectandum, immo nec quauis occasione id redimere licere: quæ ex eiusdem Paracleti auctoritate pluribus Tertullianus [b] scripto de ea re commentario disputauit: cum tamẽ ex Apollonio [c] superiùs sit recitatum ex eiusdem Montani secta virum eorum opinione celebrem, ingenti collata pecunia, se, ne subiret martyrium, redemisse. Et in hoc quidem subdolum diaboli planè fuisse consilium declaratur: nimirũ quòd cerneret nihil profecisse per Gnosticos & alios quos diximus negasse subeundum esse pro Christo martyrium; cùm nihilominus Fideles quotidie magnæ constantiæ in perferendis pro Christo tormentis specimen ederent; mox contra iam huic struens aciem, Christianos sua sponte ad martyrium properantes, quodam velut impulsu in præceps eos agi contendit: eo nempe consilio, vt omni seclusa fuga, & intercepto euadendi remedio, omnes se neci dederent, sicque insimul omnes absumerentur, atque Ecclesia Christi omnino deficeret.

[a] Hieron comment. in epist. ad Ephes. lib. 2. cap 3.

[b] Tertull. de fug. in persec.

[c] Apud Euseb. lib. 5. c. 17.

Præter

A Præter hæc etiam, animam esse corpoream & anthropomorphitam, quamdam ex Montani prophetissis docuisse, Tertullianus [a], qui omnes est illorum errores sectatus, declarat his verbis: Est hodie soror apud nos reuelationum charismata sortita, quas in ecclesia inter Dominica solemnia per extasin in spiritu patitur, conuersatur cum Angelis, aliquando etiam cum Domino, & videt & audit sacramenta, & quorumdam corda dignoscit, & medicinas desiderantibus submittit. Iam verò, prout Scripturæ leguntur, aut psalmi canuntur, aut allocutiones proferuntur, aut petitiones delegantur, ita inde materiæ visionibus subministrantur. Fortè nescio quid de anima differueramus, cùm ea soror in spiritu esset. Post transacta solemnia, dimissa plebe, quo vsu solet nobis renunciare quæ viderit (nam & diligentissimè digeruntur vt etiam probentur) Inter cetera, inquit, ostensa est mihi anima corporaliter, & spiritus videbatur, sed non
B inanis & vacuæ qualitatis; immo quæ etiam teneri repromitteret, tenera & lucida & aerij coloris, & forma per omnia humana. hæc est visio. Deus testis, & Apostolus charismatum in Ecclesia futurorum idoneus sponsor.] hucusque infelix Tertullianus, qui licet eruditissimus ac prudentissimus videretur, hisce tamen mulierc ularum commentis traduci atque seduci passus est. hæc autem & alia plura didicit in schola Montani, quæ ab erudito viro ac pio Pamelio habes adnotata in Paradoxis Tertulliani in vnum collectis.

[a] Tertull. de anima c. 9.

XXXI. QVID DE ANIMÆ QVALITATE MONTANISTAS.

Rursum hæc de Montanistis S. Hieronymus [b]: Apud nos Apostolorũ locum Episcopi tenent, apud eos Episcopus tertius est. Habent enim primos de Pepuza Phrygiæ Patriarchas, secundos quos appellant Cenones; atque ita in tertium, id est, penè vltimum locum Episcopi deuoluuntur: quasi exinde ambitiosior religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos nouissimum sit. Illi ad omne penè delictum ecclesiæ obserãt fores.]
C & subdit: Rigidi autem sunt, non quo & ipsi peiora non peccent: sed hoc inter nos & illos interest, quòd illi erubescunt confiteri peccata quasi iusti: nos, dum pœnitentiam agimus, facilius veniam promeremur. Prætermitto scelerata mysteria, quæ dicuntur de lactente puero & de victuro martyre confarrata. Malo, inquam, non credere, sit falsum omne quod sanguinis est.] hæc de sanguine S. Hieronymus. sed quod innuit solùm, Epiphanius [c] his explicat verbis:

[b] Hieronym. epist. 54.

XXXII. MONTANISTARVM ERROR.

[c] Epiphan. hæres. 48.

In hac verò hæresi, aut in cognata eius Quintillianorum, seu Priscillianorum & Pepuzianorum appellata, horrendum ac nefarium quoddam facinus fieri dicunt. Pueru enim quemdam valde infantem in festiuitate quadam per totum corpus æreis aciculis compungentes, sanguinem ipsius sibi ipsis comparant, ad apparatum videlicet sa-
D crificij.] hæc Epiphanius, qui tamen hæc de puero tribuit Quintillianis ex Montano prognatis. Hæc eadem de eorum mysterijs Paschatis festo fieri solitis tradunt Philastrius [a] etiam & Augustinus [b]. verùm Theodoretus [c] hæc ait: De mysterijs autem nonnulla quidam iactitant, sed illi non fatentur, & sui accusationem calumniam appellant.] Certè quidem hæc à Montano facta esse non credimus: nullum enim antiquorum in eum eiusmodi scelus intulisse, certum est: at hæc ipsa his temporibus à Gnosticis perpetrari solita, diximus, dum de eorum origine superiùs sermonem habuimus. Num verò qui à Montano prouenerunt hæretici, talia factitarint, vt in diuinis mysterijs imitati sint Gnosticos, aliorum sit iudicium: laborasse quidem eos hae diu infamia certum est: licet tamen, quæ de his scribuntur, diuersa sint ab ijs quæ de Gnosticis dicta
E sunt. ait enim S. Augustinus [d]: Post sanguinem è punctu ris infantis emunctum, si ille ex eo mortuus fuerit, apud illos celebrari pro martyre: si autem vixerit, pro magno sacerdote.]

[a] Philastr. de hæres. c. 50.

[b] Augustin. de hæres. c. 24.

[c] Theodoret. hæret. fabul. lib. 3.

[d] Augustin. de hæres. c. 24.

Addit Philastrius [a], eosdem Cataphrygas consueuisse mortuos baptizare. S. Hieronymus [b] rursum hæc de ipsorum dogmatibus: Aperta est conuincenda blasphemia dicentium, Deum primum se in veteri Testamento voluisse per Moysen & Prophetas saluare mundum: sed quia non potuerit explere, corpus sumpsisse de Virgine, & in Christo sub specie Filij prædicantem, mortem obijsse pro nobis: & quia per duos gradus mundum saluare nequiuerit, ad extremum per Spiritum sanctum in Montanum, Priscam & Maximillam insanas feminas descendisse, quem Paulus non habuerit, &c.] ac demum: Hæc sunt, inquit, quæ coargutione non indigent: perfidiam eorum exposuisse, superasse est.] Digna planè tanto doctore sententia. nam sicut est in geometricis assertionibus, Rectum est mensura sui & obliqui: ita confutatione

[a] Philastr. de hæres. c. 50.

[b] Hieronym. epist. 54.

XXXIV. ALIA COMMENTA MONTANI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

non indiget, quod collatione recti, cunctis rectè intuentibus esse demonstratur obliquum; ac proinde certum exploratumque reddi quod ait: Perfidiam hæreticorum exposuisse, superasse est.] qua ratione & nobis satis hæreses recensuisse, cùm hoc ipsum sit confutasse. A

XXXV. Ceterùm quod spectat ad Montanistas, non ipsa tantùm insania dogmatum redarguit eos mendaces & impostores, sed ex suis ipsorum falsis editis vaticinijs, quæ ex contrario euentu vana prorsus sunt reddita, se esse pseudoprophetas certo certius ostenderunt. Nam præter illa quæ superiùs dicta sunt, hæc addit Epiphanius [a] de falso Maximillæ vaticinio: Dicit enim Maximilla, ab ipsis appellata prophetissa: Post me prophetissa non ampliùs erit, sed consummatio. Ecce quomodo vndique apparet spiritus erroris. Quæcumque enim Prophetæ dixerunt, & cum intelligentia consequenter locuti sunt, & perfecta sunt quæ ab ipsis dicta sunt, & adhuc implentur. Hæc vero dixit, post ipsam esse consummationem: & nondum consummata sunt, maximè cum tot Reges postea fuerint, & tantùm tempus transierit. Anni enim iam sunt ab eo tempore plus minus ducenti nonaginta vsque ad nostrum tempus duodecimi anni Valentiniani, Valentis, & Gratiani regni, & nondum est consummatio iuxta illam, quæ seipsam nominauit prophetissam, cùm ne diem quidem obitus sui nouerit.] hæc Epiphanius. B

[a] Epiphan. hæres. 48. PSEVDOPROPHETIA MAXIMILLÆ.

XXXVI. Quod verò omnibus hæreticis commune est (eo quòd non sit solium [b] filiæ Chaldæorum) stabilitatem nescire, nec in propositi firmitate consistere, sed inconstantia nutare, ac in deterius prolabi, idem & ipsis euenisse conspicitur; ipso nimirum sectæ Montani exordio, sectarios eius inter se dissidio separari, ac quemque ex suo nomine sectam conficere. Nam Tertullianus [c], cùm sanioris mentis esset, scribens eruditum illum commentarium de Præscriptione aduersus hæreticos, in fine, cùm de hæresi secundum Phrygas agit, hæc habet: Accesserunt alij hæretici, qui dicuntur secundum Phrygas: sed horum non vna doctrina est. Sunt enim qui kata Proclum dicuntur: sunt qui secundum Æschinem pronunciantur. Hi habent aliam communem blasphemiam, aliam blasphemiam non communem, sed peculiarem & suam. Et communem quidem illam, quòd in Apostolis quidem dicant Spiritum sanctum fuisse, Paracletum non fuisse: & qua dicant, Paracletum plura in Montano dixisse, quàm Christum in Euangelium protulisse: nec tantùm plura, sed meliora atque maiora. Priuatam autem blasphemiam illi, qui sunt kata Æschinem, hanc habent, qua adijciunt etiam hoc, vt dicant Christum ipsum esse Filium & Patrem.] hucusque Tertullianus, de Catholicis dogmatibus in eam diem sanè optimè meritus. C

[b] Isa. 47. SECTAE DIVERSAE MONTANISTARVM.
[c] Tertull. de præscrip. c. 52.

XXXVII. DE PROCLO. Quando autem mente motus, insano delirio cœperit agitari, suo loco opportunius dicturi sumus: tunc enim, quem hic hæresis significarum nominat Proclum, mirificè laudauit, & inter nobilissimos scriptores Ecclesiasticos adnumerans, hæc ait [d]: Non solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales instructissimis voluminibus & prodiderunt & retuderunt, vt Iustinus philosophus & martyr, vt Miltiades Ecclesiarum sophista, vt Irenæus omnium doctrinarum curiosissimus explorator, vt Proculus (*idem est quod Proclus*) virginis nostræ senectæ & Christianæ eloquentiæ dignitas, &c.] quem enim sui compos incusat hæresiarcham, postea in transuersum actus adnumerat inter summos oppugnatores hæresiarcharum. Aduersus hunc Proclum egregiam conscriptam fuisse disputationem à Caio nobili inter illius ætatis Theologos, tradunt Eusebius [e] atque S. Hieronymus [f]. Ceterùm cùm eloquentiæ nomine Proculus à Tertulliano laudetur: non leuis est apud me cõiectura, hunc illum fuisse Proculum Siccensem ex Africa insignem grammaticũ, quo inter alios Latinos vsum esse magistro M. Aurelium Imperatorem, ac eum vsque ad Proconsularem dignitatem prouexisse, auctor est Capitolinus [g]. Sed alijs temporibus vixit, nempe sub Anastasio Imperatore, alius Proculus Lycius, Plutarchi Nestorij filij auditor, Platonicus philosophus. Cùm verò commentarios ab eo scriptos recenset Suidas, post alios enumeratos, hæc ait: Scripsit argumenta contra Christianos decem & octo. Hic est Proclus ille, qui alter à Porphyrio impuram & contumelioſam contra Christianos linguam exacuit. Sed Ioannes Philopomus præclarissimè decem & octo eius propositiones refutauit, eumque Græcis etiam, quibus efferebatur, rudem atque indoctum esse ostendit.] hæc Suidas. Sed ad Montani hæresim redeamus. D

[d] Tertull. ad uers. Valentinian. c. 52.
[e] Eusseb. lib. 3. c. 25.
[f] Hieronym. de Script. Eccles. in Caio.
[g] Iul. Capitol. in Marco.

Rursum

A Rursum verò constat eandem hæresim alia diuersa atque deformia peperisse portenta, quæ suos fœtus alijs nominibus appellarunt. de quibus hæc Epiphanius [a]: Quòd verò nihil relinquamus ex ijs quæ ad nomen pertinent vniuscuiusque sectæ à nobis præiudicatæ, etiam de Trascodrugitarum nominis appellatione rursus dicemus. Est enim hoc nomen aut in hac ipsa (nempe Cataphrygarum) aut in sequenti Quintillianorum appellata: ab ipsis enim & hoc nomen proficiscitur. Vocantur autem Trascodrugitæ ob hanc causam: Trascus enim apud ipsos pertica appellatur, drusus verò nasus siue rostrum: & ab eo quòd imponunt digitum suum indicem appellatum in nasum dum orant, tristitiæ nimirum & vltroneæ iustitiæ gratia, ab aliquibus Trascodrugitæ appellati sunt, hoc est, Perticonasati, &c.] Quòd enim nasus esset iudicij signum, & digitus hieroglyphicum dimensionis (vt est apud Orum Apollinem) digito nasum tangere, idem significare vi- B debatur, quod recto iudicio cuncta metiri ac iudicare. XXXVIII. PORTENTOSA NOMINA HAERETICORVM. [a] Epiphan. hæres. 48.

Addit insuper Epiphanius, alios, qui ex Montano descenderũt, dictos esse Quintillianos à Quintilla, Pepuzianos à vico in Phrygia sic dicto, & Priscillianos à Priscilla, seu Prisca pseudoprophetissa Montani. Harum alteram finxisse Christũ ad se venisse in mulieris forma, & sapientiam sibi communicasse, idem tradit, cùm de his agit [b]: subditque, in ecclesiam ingredientes secum ferre incensas lampadas, septemque virgines secum ducere, quæ populo vaticinarentur, itemque Episcopos ac presbyteros apud eos esse feminas. Adhuc insuper alios Montanistas ait fuisse Artotyritas, sic dictos, eò quod in mysterijs suis apponerent panem & caseum, & sic mysteria sua facerent: ex his etiam prognatos esse Tessaredecatitas, quos dicimus Quartadecimanos, idem affirmat, sic dictos, quòd quartadecima luna celebrandum esse Pascha contenderent. Sed horum puto aliam esse C rationem, de quibus inferiùs dicturi sumus. XXXIX. ALIA GENERA CATAPHRYGARVM. [b] Epiph. hæres. 49. & 50.

Occupasse hos hæreticos vsque ad tempora Epiphanij Phrygiam, Cappadociam, atque Galatiam, viguisseque plurimùm in Cilicia atque Constantinopoli, ipse [c] testatur S. Hieronymus [d] hæc ipsa & alia his cognata mõstra suo tempore in Galatia extitisse, tradit his verbis: Scit mecũ, qui vidit Ancyram Galatiæ ciuitatem, quòd nunc vsque schismatibus dilacerata sit, quòd dogmatum varietatibus cõstuprata. Omitto Cataphrygas, Ophitas, Borboritas, Manichæos: nota enim iam hæc humanæ calamitatis vocabula sunt. Quis vmquam Passalorincitas *, & Tascodrogos (*sic legendum puto pro Ascodrobos*) Artotyritas, & cetera magis portenta quàm nomina, in aliqua parte Romani orbis audiuit?] de ijsdem etiam in Imperatorum rescriptis [e] haberur mentio. sed de Pattalorincitis hæc sanctus Augustinus [f]: Pattalorincitæ (*sic enim eos nominat*) in tantum silentio D student, vt naribus & labijs suis digitum opponant, ne vel ipsam taciturnitatem voce præripiant, quando tacendum sibi esse arbitrantur: vnde etiam illis nomen inditum: πάτταλος enim Græcè dicitur palus, & ῥὶγος nasus. Cur autem per palum digitum significare maluerint, à quibus hoc nomen compositum est, nescio, cùm Græcè dicatur digitus δάκτυλος & possint vtique Dactylorincitæ multo euidentiùs nuncupari.] hæc Augustinus, ex Philastrio [g], vt apparet. Puto autem (quod nuper dictum est) digitum, quòd dimensionis hieroglyphicum esset, per palum significatum esse. Addit Philastrius, conatos eiusmodi hæreticos imitari Prophetam dicentem [h]: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis.] addit: Et quia ieiunijs beati Prophetæ vacantes, silentium sæpius commendabant, inde vsurpantes isti æstimant obseruandum, Pythagoricam vanitatem potiùs, quàm Prophetarum cælestem vitam & sapientiam se- E qui properantes.] agit idem [i] de Ascodrogitis, qui Montani Paraclero plenos se esse iactantes, insanis mentibus instar bacchantium furentes agebantur. Sed de Montano & ex eo orta sobole satis. Aduersus Montanum autem ac suas prophetissas ipso principio constat scripsisse, quos diximus, Claudium Apollinarem, Miltiadem, Apollonium; & Caium, celebrem illorum temporum scriptorem, aduersus Proclum, Montani primogenitum, commentarium edidisse, post alios [k] Theodoretus affirmat. XL. [c] Apud eundem hæres. 48. [d] Hieronym. in præfation. lib. 2. in epist. ad Galat. * al. Pattalorincitas [e] Lex. de hæretic. Cod. Theod. [f] Aug. de hæres. cap. 63. AFFECTATVM SILENTIVM HAERETICORVM. [g] Philastr. de hæres. cap 77. [h] Psal. 140. [i] Idem cap. 76 [k] Theodoretus. hæret. fabul. lib. 3.

IESV

Universidad de Deusto
Biblioteca

I. SEquitur annus Domini centesimus septuagesimusquartus, Maximo & Orfito Coss. duodecimo M. Aurelij Imperij anno: quo (inquit Eusebius) Tatianus hæreticus agnoscitur, à quo Encratitæ. Ex his & alijs superiùs de eo narratis, corrigendus est textus Epiphanij [a], quo dicitur, post obitum Iustini sub Antonino Pio Tatianum ab Vrbe recessisse: emendanda quoque est Philastrij [b] lectio, qua dicitur Tatianus post Decij tempora vixisse. Hic quidem natione Syrus ex philosopo Platonico Christianus (vt dictum est) viuente S. Iustino philosopho, quem in fide habuit catechistam, florentissimus in Ecclesia fuit, Romæque viuēs docuit, ac scripsit pro Christianis aduersus Gentes egregium volumen, cùm adhuc sibi constaret. Quo modo autem infelix in errores sit lapsus, factusque sit hæresis auctor, Irenæum [c] eodem cum illo viuentem tempore audiamus, qui ait, ipsum, cùm esset Iustini auditor, quamdiu ille vixit, nec latum vnguem aberrasse, sed eximiæ pietatis specimen edidisse. Illo autem per martyrium sublato de medio, cùm profiteretur se aliorum magistrum, elatus, in Valentini dogma dilapsus, ab illo errores didicit, & Marcionis & Saturnini amplexatus continentiam, detestatus est nuptias: de Adam illud edicens, ipsum minùs consecutum esse salutem. eadem de eo habet Tertullianus [d] illi æqualis.

[a] Epiphan. hæres. 46.
DE TATIANO HAERESIARCHA.
[b] Philastr. cap. 49.
[c] Iren. lib. 1. cap. 1. & apud Euseb. lib. 4. cap. 27.
[d] Tertull. de præscript. c. 52.

II. Tantæ is fuit æstimationis, vt venerit ad eum Romæ profitentem audiendum Rhodon ab Oriente: de quo hæc Eusebius [e], postquam ab eo elaboratas lucubrationes recensuit: Idem Rhodon in eodem libro (illum autem Callistioni dedicabat) se Romæ à Tatiano & doctrina & litteris institutum asserit. Ait verò à Tatiano elaboratum librum quemdam quæstionum; quibus cùm Tatianus polliceretur, se sacras litteras inuolutas & obscuras demonstraturum; idem Rhodon contrà, se easdem quæstiones in libro separato perspicuè soluturum, promittit.] hucusque Eusebius. Porrò quamdiu Romæ fuit, veritum fortasse multos oculos se inspicientes, ipsiusque Romanæ Ecclesiæ, quam Apostoli instituissent, sinceriss imam puritatem, stetisse in fide, nec quicquam docuisse quod Catholicæ fidei aduersaretur; sed cùm in Orientem profectus est, ipsum à recto fidei tramite deuiasse, & alios in errorem induxisse, Epiphanius [f] testatur, cùm ait: Cùm Roma post mortem S. Iustini digressus ad Orientis partes, & illic conuersatus, in malam opinionem incidit, & fecula quædam & fabulas Valentini, & principatus quosdam ac emissiones etiam ipse introduxit: maximam verò prædicationis suæ partem in Antiochia ad Daphnen sita fecit, & in Cilicum partibus, multum autem in Pisidia valuit.

[e] Euseb. lib. 5. cap. 13.
QVANTAE AESTIMATIONIS TATIANVS.
[f] Epiphan. hæres. 46.

III. Ab hoc enim per successionem qui Encratitæ, id est continentes, appellantur, venenum transumpserunt.] & paulo pòst, eius relegens impia dogmata, hæc ait: Hic quidem asserit non saluari Adam ipsum. Continentiam verò hic prædicat, nuptias autem scortationem & corruptionem putat, asserens nihil differre matrimonium à scortatione, sed idem esse. Vnde in prætextu continentiæ & continentium morum, nequitiosam vitam duxit, velut lupus rapax ouilla pelle indutus, & temperantiæ prætextu deceptos seducens. Mysterijs autem similiter vsus est ad imitationem sanctæ Ecclesiæ, verum aqua solùm vsus est in ijsdem mysterijs.] hæc Epiphanius. Aquarios S. Augustinus hos nominat hæreticos, qui aquam tantùm in sacrificio offerrent. Sed de Encratitis pluribus agemus inferiùs.

ENCRATITAE HAERETICI.

IV. Docuisse etiam Tatianum ab animantibus abstinentiam, ex Irenæo tradit Eusebius [g]. Addit Clemens Alexandrinus à Tatiano etiam illud dictum: alterius Dei esse Legem, alterius Euangelium; & duplex genus hominum statuisse, vetus & nouum. non tamen eo sensu, quo à Catholicis, hæc ab eo dici consueuerunt; nam addit [h]: Tatianus separat veterem quoque hominem, & nouum, sed non vt nos dicimus; veterem quidem virum, Legem; nouum autem, Euangelium: ei assentimur nos quoque dicentes, sed non eo modo, quo ille vult, dissoluens Legem, vt alterius Dei, &c.] hæc etiam à Marcione ipsum esse mutuatum apparet, vt auctorem Legis Deum diceret aduersarium esse Euangelij conditoris. Disputat idem pluribus aduersus eius hæresim, vini vsum prohibentem, in libro cuius titulus est Pædagogus [i]. Ad hæc Eusebius [k]: Hunc autem aiunt

[g] Euseb. lib. 4. cap. 27.
[h] Clem. Alex. Strom. lib. 3.
[i] Idem in Pædag. lib. 2. c. 2. in fin.
[k] Euseb. lib. 4. cap. 27. in fin.

A aiunt nonnullas Pauli Apostoli voces, vt pote qui dictionis & loquendi compositionem in illis corrigere moliretur, audaciter & temerè commutasse.]

V. TATIANI DIATESSARON.

Ab eodem elaboratum esse opus, quod Διὰ τεσσάρων appellauit, quo vnum ex quatuor Euangelium contexuisset, idem [a] affirmat. Laudabilis planè fuisset hac ex parte Tatianus, nisi dolosè sic compingens vnum ex quatuor, multa reliquisset, quæ de Christi carne in eis ab Euangelistis sunt prodita; quippe qui Marcionis semel malè imbutus tinctura, quæcumque valuit, pro eius dogmatibus facere non prætermisit. De eodem opere agens Theodoretus [b] hæc ait: Is autem composuit etiam Euangelium, quod dicitur Ex quatuor, amputatis genealogijs, & alijs, quæcumque ostendunt Dominum natum esse ex Dauid secundùm carnem. Eo autem vsi sunt non solùm hi qui sunt illius sectæ, sed ij etiam qui dogmata Apostolica sequūtur, compositionis fraudem non cognoscentes, sed simpliciùs eo tamquam libro compendioso vtentes. Ego quoque inueni plusquam ducentos eiusmodi libros, qui in honore habebantur in nostris Ecclesijs: quos cùm omnes simul coegissem, deposui, & in loco eorum reposui quatuor Euangelistarum Euangelia.]hæc Theodoretus: quæ quidem latuisse oportuit Victorem Capuanum, dum quodnam esset Tatiani opus, & quod Ammonij Alexandrini eodem argumento conscriptum, dubitasse se dicit. At, quod deterius est, post longam de ea re habitam discussionem, quod Ammonij erat opus, Tatiano tribuit, & Diatessaron Tatiani adscripsit Ammonio. Existimo enim, hæresiarchæ opus absque auctoris titulo, ob sectæ infamiam fuisse descriptum.

[a] Euseb. ibid.
[b] Theodoret. hæret. fabul. lib. 1.

VI. VICTORIS CAPVANI ERROR CORRIGITVR.

Sed præstat, quæ ipse præfatur in Harmoniam Ammonij (hic nempe erat titulus libri) quam adscribit Tatiano, hic, vt cuncta certiora habeantur, exscribere. Est autē eiusmodi eius ad opus præfatio [c]: Dum fortuitò in manus meas incideret vnum ex quatuor Euangelium compositum, & absente titulo non inuenirem nomen auctoris: diligenter inquirens, quis gesta vel dicta Domini & Saluatoris nostri, Euangelica lectione discreta, in ordinem, quo se consequi videbantur, non minimo studij labore redegerit; reperi Ammonium quemdam Alexandrinum, qui Canonum quoque Euangelij fertur inuentor, Matthæi Euangelio reliquorum trium excerpta iunxisse, ac in vnam seriem Euāgelium nexuisse; sicut Eusebius Episcopus Carpiano cuidam scribens, in præfatione editionis suæ, qua Canones memorati Euangelij edidit, supradicti viri imitatus studium, refert in hunc modum: Ammonius quidam Alexandrinus, multum (vt arbitror) laboris & studij impendens, vnum ex quatuor nobis reliquit Euangelium. Ex historia quoque eius comperi, quòd Tatianus, vir eruditissimus, & orator illius temporis clarissimus, vnum ex quatuor compaginauerit Euangelium, cui titulum Diapente imposuit. Hic beati Iustini philosophi & martyris, dum adhuc esset, discipulus fuit: quo migrante ad Dominum palma martyrij, magistri sancti deserens disciplinam, & doctrinæ supercilio elatus, lapsus in Encratitarum hæresim, Marcionis potiùs amplexus errorē, quàm Iustini Christi philosophi veritatem, suæ vitæ pernicios us extitit; asserens inter alia, nuptias & stupra pari crimini subiacere.

[c] Extat tom. 2. Biblioth. sanct.

VII. Sed & dictis Apostolicis manus profanæ emendationis, vel (vt dicam veriùs) corruptionis dicitur intulisse. Sed quia & hominum perfidorum (Christi nostri operante potentia) confessione vel opere sæpe triumphat gloria veritatis (nam & dæmones [d] Christum fatebantur, & filij Sceuæ in Actibus Apostolorum [e] in nomine Iesu, quem Paulus prædicaret, dæmonia fugabant) Tatianus quoque, licet profanis implicitus erroribus, non inutile tamen exhibens studiosis exemplum, hoc Euangelium (vt mihi videtur) solerti compaginatione disposuit; & forsitan adhuc beati Iustini adhærens lateri, illius eruditionis merito, hoc opus explicuit. Arbitror enim propterea non Ammonij, sed huius esse editionem memorati voluminis, quòd Ammonius Matthæi fertur relationi, Euangelistarum reliquorum relatione discretos annexuisse sermones: hic verò S. Lucæ principia sunt assumpta, licet ex maxima parte Euangelij sancti Matthæi reliquorum trium dicta coniunxerit: vt iure ambigi possit, vtrum Ammonij, an Tatiani inuentio eius operis debeat æstimari. Verumtamen vel si iam hæresiaches huius editionis auctor extirit Tatianus, verba Domini mei cognoscens, libenter amplector interpretationem: si fuisset eius propria, procul abijcerem.] hucusque de his Victor, qui post præfationem eiusmodi ponit operis titulum: Sancta quatuor Euangeliorum Harmonia, Tatiano * Alexandrino auctore.]

COMMENDATVR OPVSCVLA NI.
[d] Mat. 8.
[e] Act. 19.
* al. Ammonio

Cetcrùm

Universidad de Deusto
Biblioteca

VIII. AMMONII HARMONIA TATIANO TRIBVTA.

Ceterùm ipso tantùm Tatiani sublato, & restituto Ammonij nomine, omnia se A
rectè habent: nam quod ponitur, Alexandrinus, Ammonio conuenit, qui fuit Alexandrinus; non Tatiano, qui Syrus: & Harmoniæ nomen, non operis Tatiani, sed
Ammonij titulus fuit. hæc ita se habere, ipse contextus, qui sequitur, quatuor Euangelistarum planè declarat, in quo nihil ponitur auctoris, sed ipsa tantùm, vt se habēt in codicibus, quatuor Euangelistarū verba, nec quicquam ab eo prætermissum, quod illi dixissent: quod quidem nequaquam factum esse à Tatiano, Theodoretus est firmissimus testis. nam ait ab eo prætermissas esse genealogias, & alia quæ ad insinuandam Christi generationem secundùm carnem spectarent: quæ quidem omnia exactè (vt habent verba Euangelistarum) in ea Hermonia Ammonij, à Victore Tatiano tributa, habentur recitata.

IX. TATIANI CONCORDIA TRIBVTA AMMONIO.

Rursum verò quæ post eam posita habetur alia Euangelistarum Concordia, quæ B
Ammonij titulo censetur, illam ipsam esse Tatiani, nulla penitus esse posse videtur dubitatio: nam ad numeros Theodoreti in omnibus dispositа videtur. nulla enim in ea de genealogijs à Matthæo vel Luca descriptis mentio prorsus habetur: immo more Tatiani, qui simplicem Apostolorum locutionem carpebat, non Euangelistarum verba posuit, sed sententias ex illorum scriptis summatim collectas. Hæc igitur tam accuratè animaduertisse oportuit, ne titulo falsò appositо, imprudenter quis deciperetur, alteri tribuens quod alterius foret. Nec quicquam refert, quod ait Victor, Ammonium reliquos tres Euangelistas assotiasse Matthæo, si Concordia illa, quam primo loco ponit, à Luca incipiat: nam necessitate historiæ, illa quæ à Luca scripta essent de sacerdotio Zachariæ, erant primo loco ponenda; cùm in reliquis, quæ in contextu operis continentur (vt idem ipse Victor fatetur) maxima ex parte ex Matthæi Euangelio sint C
descripta.

X. [a] Clem. Alex. Strom. lib. 3. ALIA SCRIPTA TATIANI

Quod denique ad eiusdem Tatiani commentarios pertinet; auctor est Clemens Alexandrinus [a], ab ipso scriptum librum hoc titulo prænotatum, De perfectione secundùm Saluatorem, sed refertum blasphemijs, cùm in eo totus fuerit auctor in condemnatione nuptiarum, & eius auctoris, nempe Dei, qui eas primus instituit: nam ex paucis, quæ idem Clemens recitat ex eo, facile est de ceteris coniectari. At quoniam Theodoretus, de Tatiano agens, ait: Hunc habent ducem, qui dicuntur Hydroparastatæ, & Encratitæ:] quinam hi fuerint, suscepta narratio de Tatiano, vberius vt dicamus, postulat. Nominati [b] sunt autem Hydroparastatæ, qui Tatianum sectabantur, eò quòd aquam in sacrificio loco vini offerrent. Porrò Tatianos cum Encratitis coniungit Epiphanius [c], adeò vt appareat vnius monstri ex diuersis actibus duo fuisse nomina. D
Encratitas igitur ex Tatiano prognatos, non modò omnia ab ipso accepta sectatos, sed & in deteriora esse prolapsos, Epiphanius docet: quippe qui, sicut ille, abominentur nuptias, abstinerent ab animatis & vino, & alia sectarentur quæ Tatiani essent: aliaque etiam eos addidisse tradit. nam ait: Asserunt etiam hi, principatus quosdam esse; & qui diaboli est, aduersus Dei opera oppositum esse, & Deo non subiectum, sed robustum, & facientem velut ex propria potestate, & non velut qui aberret.] Additque eos ad suorum ipsorum dogmatum adstipulationem aucupatos esse scripturas quasdam apocryphas, nimirum Acta quædam quæ dicerentur Andreæ, Ioannis alia, alia verò Thomæ, & aliorum: insuper admittere feminas ad sacra mysteria, inter quas & viuant: adeò vt qui nomine Continentes sunt dicti, re ipsa turpes essent: horumque non exiguum numerum sua adhuc ætate vixisse in Phrygia, Galatia, Pamphilia, Cilicia, E
atque Syria.

[b] Theodoret. haret. fab. lib. 1.
[c] Epiphan. haref. 47. ENCRATITAE HAERETICI IDEM TATIANI.

XI. [d] Euseb. lib. 4. c. 27.

Auxisse autem Tatiani dogmata Seuerum quemdam, qui Seuerianis hæreticis nomen dedit, tradit Eusebius [d], cùm ait: Non longo tempore pòst Seuerus quidam nomine hæresim modò à nobis commemoratam mordicus tuebatur, atque illis qui ex eo, tamquam ex erroris fonte, dimanarunt, auctor extitit, vt Seueriani, appellatione ab eo deriuata, nominarentur.] Meminerunt eiusdem Hieronymus ac Theodoretus. S. Augustinus [e] autem de ijsdem Seuerianis hæc addit: Vinum (inquit) non bibunt, eo quòd fabulosa vanitate de satana & terra germinasse asserunt vitem. Etiam ipsi non sanam doctrinam suam, quibus volunt, inflant nominibus Principum, carnis resurrectionem cum veteri Testamento respuentes. Hic præterea Philumenam quamdam puellam dicebat inspiratam diuinitus ad pronuncianda futura: ad quam somnia atque æstus animi sui

[e] Aug. de haref. c. 24. SEVERIANI HAERETICI

A mi sui referens, diuinationibus seu præsagijs eius secretim erat solitus præmoneri, eodem phantasmate eidem Philumenæ pueri habitu se demonstrante: qui puer apparens, Christum se aliquando, aliquando esse assereret Paulum; à quo phantasmate scisciteans, ea soleret respondere, quæ sc audientibus diceret. Nonnulla quoque illam miracula operari solitam, inter quæ illud præcipuum, quòd in angustissimi oris ampullam vitream panem grandem immitteret, eumque extremis digitulis leuare soleret illæsum, eoque solo quasi diuinitus sibi cibo dato fuisset contenta, jhæc Augustinus. Verumtamen Philumenen (vt dictum est superiùs) alij tribuunt Apelli hæresiarchæ: sed fortasse hæc alia ab illa, quæ hisce nugis atque præstigijs magnam sibi æstimationem à vecordibus comparauerat.

XII. [a] Clem. Alex. Strom. lib. 3. IVLIVS CASSIANVS ENCRATITA.

B Quod item ad Tatiani sectarios spectat: addit Clemens Alexandrinus [a], Iulium Cassianum, Valentini hæresiarchæ discipulum, in eamdem sententiam conspirasse cum Tatiano, fuisseque hunc principem hæresis Docitarum, qui dicerent Christum corpus sumpsisse phantasticum; sed & ad roborandum Tatiani dogma scripsisse librum de Continentia vel castitate; & ex pseudoeuangelio, Secundum Ægyptios dicto, mutuatum esse testimoniū de Christo loquente cum Salome, ac matrimonium detestante: eumdemque perperam interpretatum esse Genesim, cùm per lignum vetitum diceret significatum esse coniugium, & per pellicеas tunicas humanam carnem. hæc & alia ex eo recitat Clemens, quem hæc detestantem vtinam Origenes eius discipulus auscultasset.

XIII. QVI SCRIPSERVNT ADVERSVS TATIANVM. [b] Theodoret. haret. fab. lib. 1 [c] Euseb. lib. 5. c. 13.

Scripsisse aduersus Tatianum & Encratitas Musanum, veritatis patronum, tradit Theodoretus [b], cui & alios adnumerat, nempe Apollinarem Hierapolis in Phry-
C gia Episcopum, Clementem Alexandrinum, & Origenem. Rhodonem quoque Tatiano aduersatum esse, Eusebius non obscurè significat: qui licet illius discipulus fuerit, tamen magnam sibi laudem ex fide Catholica ob certamina aduersus diuersos hæreticos inita propagauit. de quo hæc Eusebius [c] breui narratione commemorat: Eodem tempore Rhodon Asiatico genere procreatus, & Romæ (vt narrat ipse) de literis & doctrina à Tatiano, qui ex superiori nostro sermone satis cognosci potest, institutus, varijs libris exquisitè compositis, strenuè cum reliquis fidei nostræ patronis impugnauit Marcionis hæresim, camque etiam sua ætate in varias & discrepantes distractam sententias explanat: ac non modò dissidij & dissensionis describit auctores, sed falsa cuiusque illorum commenta, quæ callidè excogitauerat, accuratè coarguit..] Ex ijs namque vnum fuisse Tatianum, quem Marcionis sectatum vestigia
D diximus, satis potest intelligi. Demum lucubrationes ab illo editas recensens, ab eo elaboratum tradit commentarium in sex dies creationis rerum omnium, quo errores Apellis & eius blasphemias egregiè confutauit: alia verò eius ingenij monumenta, superiùs recitata, hìc iterum enumerare prætermittimus: quæ singula Hieronymus [d] ex Eusebio recenset.

[d] Hieronym. de Script. Eccles. in Tatiano.

XIV. ECCLESIAE ROBVR INVICTVM.

His igitur alijsque ab hæreticis ad demoliendum Ecclesiam compositis arietibus, cùm & adhuc gladius persecutionis sæuiret, quo necatum etiam sequenti anno Anicetum Papam dicemus; satis certum exploratumque proditum est experimentum, ipsam supra solidum fundamentum esse constructam, super ipsam nimirum immobilem petram Christum, vt nulla aduersaria obnitente potestate aliquando dissijci posset ac diui: quin potiùs sicuti clauus, quo maioribus ac frequentioribus mallei ictibus percu-
E titur, eo prèssius atque altiùs figitur, ac firmiùs solidatur; ita Dei Ecclesia, ingruentibus maiorum persecutionum insultibus, magis visa est firmari, atque solidiùs stabiliri. Vt planè iuge miraculum cognoscatur, cùm assiduè emergentibus ab inferis aduersarijs legionibus, indeque erumpentibus quotidie in eius incendium flammarum globis, ipsa nihilominus omnia sibi aduersantia superet, referatque triumphum, ingenti illo gloriæ titulo prænotatum: PORTAE INFERI NON PRAEVALEBVNT ADVERSVS EAM.

IESV

Universidad de Deusto
Biblioteca

IESV CHRISTI ANNVS 175. | ANICETI PAP. ANNVS 9. | M. AVR. IMP. ANNVS 13. A

I. PRAEROGATIVA CONSVLATVVM.

ANno Christi Domini nostri centesimo septuagesimoquinto Aurelius Seuerus secundùm & Claudius Pompeianus declarati sunt Consules. Hunc Claudium M. Aurelius post obitum Lucij fratris profecturus ad bellum, data ei Lucilla filia, quæ fuerat Lucij, in coniugem, adsciuit sibi generum, quem postea bis Consulem fecit: quod tradit Capitolinus in Marco. Hunc etiam in eadem expeditione præfectum fuisse exercitui, edictum ab ipso Marco datum pro Christianis, de quo suo loco agemus, significat. Quòd verò gener Imperatoris in Consularibus Fastis non priori loco, sed posteriori ponatur (nam Seuerus secundò Consul primitus adscriptus habetur) illud planè tunc accidit, quod sanctus Gregorius [a] Papa tradit his verbis: Fertur apud veteres moris fuisse, vt, quisquis Consul existeret, iuxta ordinem temporum honoris sui locum teneret: & si quis posterius ad Consulatum veniens, Consul non semel, sed bis fortasse, aut tertiò fieret, etiam illos laude & honore transcenderet, qui non plus quàm semel Consules extitissent.] hæc Gregorius, sed ex Dione, vt superiùs diximus. B

[a] Greg. hom. 3. in Euangel.

II. DE ANICETI PAPAE MARTYRIO ET ANNIS SEDIS.

Hoc ipso anno Anicetus Papa, cùm sedisset annos nouem, minus mensibus tribus, ac diebus septem, die decimaseptima [b] Aprilis, martyrio clarus migrauit ad Dominum. Quod pertinet ad annos sedis Aniceti, scimus variam atque diuersam esse assertionem, cùm alij decem, vndecim alij eidem tribuerint annos: sed qui præ cæteris sit Cletum Romanum Pontificem Eusebius, anno octauo Marci Imp. successorem Aniceri Soterem ponit. Ceterùm, quam in multis sequimur, Crescioniana series nouem tantùm annos tribuit Aniceto & tres menses: verùm si ratio habeatur dici, quo Pius, qui eum antegressus est, obijt, & quo Anicetus decessisse reperitur, qui quidem dies tabulis Ecclesiasticis antiquitus adscripti habentur: præscriptum tempus sedis Aniceti ratum firmumque haberi debet: cùm præsertim Indices Vaticani, qui descripti habentur in codice qui dicitur liber Censuum, ingressum Soteris successoris Aniceti hoc anno Domini ponant. Cur autem minùs sequamur Consules in libro de Pontificibus Romanis appositos, alias superius tomo primo Annalium reddidimus rationem. C

[b] Martyrolog. Rom. 20 die.

III. DECRETA ANICETI.

In eodem nupercitato libro hæc etiam de Aniceto scripta habentur: Hic constituit vt clericus comam non nutriret, secundùm præceptum Apostoli [c].] At de tonsura clericorum affatim dictum est eodem primo Annalium tomo. Subditur ibidem: Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros decem & septem, diaconos quatuor, Episcopos per diuersa loca nouem: qui obijt martyr, & sepultus est in cœmeterio Callisti, Via Appia, decimoquinto Kalendas Maias.] Quod haberur de cœmeterio Callisti, sic accipias, ipsum in eo arenario sepultum fuisse, quod postea Callistus cœmeterium fecit. Legitur ibidem, sedem vacasse diebus decem & septem: qua ratione dicendum, Soterem eius successorem sedere cœpisse die quarta Maij: qui (vt idem liber de Romanis Pontificibus habet) natus est Fundis in Campania ex patre Concordio. D

[c] 1. Cor. 11.

SOTER PAPA CREATVS

IV. FELICITAS ET SEPTEM FILII MARTYRES.

Passi sunt, eadem persecutione vrgente sub Marco, Romæ alij complures martyres, & inter alios illustris illa septem martyrum mater S. Felicitas, quæ cùm antea (vt dictum est) filios præmisisset martyrio coronatos ad gloriam, ipsa demum digna palma martyrij secuta est ad triumphum. de qua hæc S. Gregorius [d] in homilia quam ad populum habuit in eiusdem S. Felicitatis basilica Romæ posita, in die natali ipsius, qui in tabulis Ecclesiasticis positus legitur vigesimustertius mensis Nouembris: Adest (inquit) beata Felicitas, cuius hodie natalitia celebramus: quæ credendo extitit ancilla Christi, & prædicando facta est mater Christi: septem quippe filios (sicut in gestis eius emendatioribus legitur) sic post se timuit viuos in carne relinquere, sicut carnales parentes solent metuere ne mortuos præmittant. In persecutionis enim labore deprehensa, filiorum corda in amore supernæ patriæ prædicando roborauit: & parturiuit spiritu, quos carne pepererat; vt prædicatione pareret Deo, quos carne pepererat mundo. E

[d] Greg. hom. 3. in Euang.

CHRISTI 175. | SOTERIS PAP. I. | M. AVR. IMPP. 13.

A mundo. Considerate, fratres carissimi, in femineo corpore virile pectus: ad mortem stetit imperterrita: amittere se in filiis lumen veritatis timuit, si non fuisset orbata. Numquid ergo hanc feminam martyrem dixerim? sed plusquam martyrem.] hæc & alia plura de ea Gregorius: quam & S. Petrus Chrysologus [a] Rauennatis Ecclesiæ Episcopus pro concione laudibus celebrauit. Nomina autem filiorum, quæ decima Iulij recensita habentur in Romano Martyrologio, sunt hæc: Ianuarius, Felix, Philippus, Siluanus, Alexander, Vitalis, & Martialis: qui sub Publio Vrbi Præfecto hæc passi supplicia pronuntur. Ianuarius post verbera virgarum ac carceris macerationem plumbatis occisus: Felix & Philippus fustibus mactati: Siluanus præcipitio interemptus: Alexander & Vitalis & Martialis capitali sententia puniti sunt.]

[a] Petrus Chrysolog. ser. 134.

B Ob magnam quamdam similitudinem, quæ inter sanctam Felicitatem & sanctam Symphorosam intercedit, dubitasse scio virum eruditum, familiarem meum, num vna eademque esset femina, quòd eorumdem nominum eadem fermè significatio esset: nempe quòd interdum συμφορὰ idem sit, quod bonus euentus, seu fortuna prospera; sicque pro bono euentu, vel fortuna, Felicitas esset Latinè redditum, quod nomen magis conueniat feminæ: cæterùm eius vocis ambiguæ diuersa reperitur interpretatio. Verùm σύμφορος, à συμφέρω, quod est prodesse, idem est quod vtilis, vel commodus: σύμφορος item, qui simul versatur, assecla, vel comes, dictus reperitur. Quamobrem æquius est vt existimemus Symphorosæ nomen deductum à σύμφορος, quod est, vtilis, vel commodus; quàm à συμφορὰ voce ambigua, quæ interdum bonum euentum, interdum verò infortunium aduersamque fortunam significet: quamobrem vt in bonam partem ea vox acciperetur, maiores aliquid aliud addere consueuerunt, vt habet C Suidas ex Simonide, quòd ille dicat: πάντα πάντῃ δεῖ συμφορὸν ἀγαθαῖς quod est: Bibe bibe in bonum euentum. V.

SYMPHOROSAE NOMEN.

Sed quæ nomine discrepant, longiùs rebus esse distinctas ac planè diuersas, res cuiusque ipsarum euidentiùs manifestant. nam illa Tiburtina, sub Hadriano, Tibureque martyrio coronata est: hæc Romana, sub M. Antonino passa est, & Romæ. nomina quoque septem filiorum cuiuslibet ipsarum diuersa prorsus esse reperiuntur: insuper & martyriorum genera hos ab illis omnino discriminant atque distinguunt. Extant enim tum illorum, quorum superiùs facta est mentio, Acta; tum horum, quæ ex antiquioribus Ecclesiasticis monumentis edita habentur [b], ac sanè fidelia. VI.

[b] Apud Sur. Tom. 4. die 10 Iulij.

Tunc etiam Iuliamus illustris martyr passus est Soræ, Spoleti Concordius presbyter & Pontianus, Perusiæ Constantius eius ciuitatis Episcopus: quorum omnium Acta in suis ecclesiis, quibus coluntur, extant, aliaque eorumdem certaminum monumenta: diesque anniuersariæ eorum natalitiis consecratæ, in Romano sunt Martyrologio annotatæ, quod Notationibus auximus: sicut & aliorum complurium martyrum, qui in diuersis Orbis regionibus hac eadem persecutione sunt palmam martyrij consecuti. Inter alios quoque nobilissimum certamen subiit Heracleæ Glyceria, cui in corona associatus est carceris custos Laodicius: celebre fuit namque in toto plane Oriente eiusdem martyris nomen, ob liquorem medicum ad infirmitates curandas ex membris eius iugiter effluentem: quam rem pluribus testibus in iisdem Notationibus testatam reliquimus. In Ponto quoque mirabile illud accidit in confessione Hermiæ martyris, qui innumeris ac sæuissimis affectus tormentis, torquentem se carnificem E conuertit ad Christum, & post se martyrij reliquit heredem. Horum omnium certa dies natalis in Romano Martyrologio adscripta habetur: quod si cupit lector consulat, simulque Notationes appositas, si hæc auidiùs scire optat. Ceterùm immensa est illorum multitudo, quorum memoria excidit, qui hac eadem persecutione martyrium sunt feliciter consecuti. VII. MARTYRES SVB MARCO AVRELIO IMP.

At quid Soter Romanus Pontifex his temporibus? Imitatus certè maiores suos antegressos Romanos Pontifices, longè positas Ecclesias eadem persecutione vexatas non litteris modò consolabatur, sed & pecuniarum subsidio collato, eisdem præstò erat. Huius quidem Soteris officij, aliorumque Romanorum Pontificum in his præstandis incomparabilis solicitudinis testes sunt litteræ S. Dionysij Corinthiorum Episcopi, celebris nominis in Ecclesia: de quibus hæc Eusebius [c] tradit: Extat etiã alia Dionysij ad Romanos epistola, Episcopo Soteri, qui tum illam Ecclesiam gubernauit, dicata: cuius quidem VIII. SOTERIS PAPAE MVNIFICENTIA ERGA EGENTES ECCLESIAS.

[c] Euseb. lib 4. c. 23.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quidem verba in medium proferre, non erit ab instituto alienum. nam Romanorum A
consuetudinem, quæ assiduè ad hanc persecutionem nostra ætate grassantem seruata est, magnopere approbans, ista scribit: apud vos is mos iam inueterauit, vt omnes fratres variis afficeretis beneficiis, & Ecclesiis permultis, quæ in quaque ciuitate sunt, vitæ mitteretis subsidia. Sic planè non solum egentium subleuatis inopiam, verum etiam fratribus, qui sunt ad metalla damnati, opem fertis. Sicque per ea beneficentiæ subsidia, quæ iam à primis Ecclesiæ vestræ iactis fundamentis passim mittere consueuistis, cùm sitis Romani, Romanorum consuetudinem à patribus traditam sedulò obseruatis: quam quidem certè beatus Soter vester Episcopus & hactenus custodiuit diligenter, & mirum in modum suo propenso studio adauxit: idque non modò opes in sanctos reficiendos delegatas benignè subministrando; verumetiam fratres ad ipsum aduentantes, tamquam pater indulgens & clemẽs in liberos, beato ac pio ser- B
mone ad virtutem cohortando.]

IX. Hæc de munificentia Romanorum Pontificum ab exordio Romanæ nascentis Ecclesiæ erga ceteras Ecclesias longè lateque positas, cùm fidelissimus testis Dionysius affirmat; tum ipse testatur Eusebius, eadem liberalitatis officia perseueraſſe vsque ad vltimam Ecclesiæ persecutionem sua ipsius ætate grassantem. Res quidem magna admiratione atque obsequatione digna est, Ecclesiæ omnium principi tantam opum abundantiam Dominum contulisse, quæ non tantùm, qualibet licet durissima persecutione vrgente, sufficere possent ad Fideles pauperes, qui Romæ essent, vbertim alendos; sed quæ non prædantium manibus auidis potuerint exhauriri atque consumi (haud enim putandum se temperasse à bonorum rapina, qui etiam in ipsorum corpora immaniter ECCLESIA ROMANA PRAEDIVES OLIM. sæuiebant) immo & talis & tanta ei suppeditaretur bonorum copia, vt in Christianos C
ad metalla damnatos, quorum ingens numerus esset, ioceret iugiter stipem conferre, & Ecclesias permultas penuria afflictatas sua largitate leuare. Diuina quidem prouidentia, quæ eam matrem omnium Ecclesiarum, Petri beneficio, constituerat, admirabili quodam modo, quò cunctis vbique egentibus prospiceret, ac matris instar eos plenis lactaret vberibus, incredibili quadam diuitiarum affluentia eamdem semper do-
[a] Isa 60. nauit & auxit: vt planè in hoc expletum appareat Isaiæ oraculum [a] hæc de Ecclesia prædicentis: Suges lac Gentium, & mamilla Regum lactaberis: & scies quia ego Dominus saluans te. Pro ære afferam aurum, pro ferro argentum, & pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum, & ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam.] his nempe significans, magnis diuitiis Ecclesiam locupletandam, ac immensa fore fortitudine roborandam. D

X. At laudatissimam eiusmodi Romanæ Ecclesiæ, sui ortu congenitam, consuetudinem, non tantùm perseueraſſe vsque ad vltimam Eusebij tempore excitatam persecutionem, sed semper viguisse, quæ suis quibusque locis dicentur, demonstrabunt exempla. Insigne quidem ac nobile eius officij specimen editum vidimus diebus nostris à GREGORII XIII. PAPAE MVNIFICENTIA. sanctissimæ memoriæ Domino nostro Gregorio decimotertio Romano Pontifice (hæc modò liberè effari licear, cùm iam ipso defuncto, nulla possit esse adulationis suspicio) cuius incomparabile planè studium in iuuandis pauperibus, non solùm (vt de mendicis taceam) omnibus honesto præsertim loco natis, Romæ agentibus, sed & longè positis, iisdemque causa pietatis extorribus, toto planè Christiano orbe spectatum fuit: adeò vt nulla prouincia fuerit, quam eius effusa largitas non peruaserit, quæ etiam & ad Antipodas penetrarit. cuius memorabilis munificentiæ ex publicis rationibus ac- E
curatè summa collecta, meruit ex Senatusconsulto, præclaro gloriæ monumento, in Capitolio vnà cum statua omnium votis publicè consecrari digno planè omnium Patris atque Pastoris elogio, quod inter alia hæc verba in marmore habet incisa: SESTERTIVM OCTINGENTIES SINGVLARI BENEFICENTIA IN EGENOS DISTRIBVTVM. est horum summa, vicies centena millia aureorum. Verùm summa ista collecta fuit adhuc ipso superstite: ceterùm plurima eius post hæc vsque ad obitum perseuerauit maioribus in dies incrementis auctalargitio. Atad hęc occasione Soteris & aliorum Romanorum Pontificum consuetæ in egenos liberalitatis præstantiæ obiter digressi sumus.

XI. Sed ad Dionysium reuertamur, ex cuius epistola Eusebius hæc quoque subdit [b]: In
[b] Euseb. lib 4. c. 22. hac eadem epistola etiam Clementis ad Corinthios epistolæ mentionem facit, declaratque

A ratque ex pristino more ab antiquis temporibus repetito eam in ecclesia legi solere. sic enim loquitur: Hodie sacrum diem Dominicum celebrauimus, in quo vestram epistolam, quo nos ad studium pietatis cohortaremur, legimus: quam semper, sicut etiam priorem nobis à Clemente missam, ad nostram institutionem legere solemus.] Tanti enim faciebant veteres ab Apostolica sede scriptas epistolas, vt eas, perinde ac si Apostolum Petrum in ipsis loquentem audirent, in ecclesia festis diebus populo recitarent. Hactenus de epistola Dionysij ad Romanos conscripta. EPISTOLAE ROMAN. PONTIFICVM QUANTAE AESTIMATIONIS.

Huius quidem viri adeò magna erat tum ob insignem eruditionem, tum etiam ob egregiam omnibus spectatam vitæ sanctimoniam, apud omnes existimatio, vt XII. REVERSVS DE DIONYSIO CORINTHIORVM EPISCOPO. B cùm epistolæ eius ad diuersas Ecclesias scriptæ maximi esse ponderis viderentur, hæretici, adhuc ipso auctore viuente, eas conati fuerint deprauare; quo tantum virum, per calumniam licet, facerent suarum ipsorum hæresum assertorem. Id quidem ab ipso aliis ea de re scriptis litteris contestatum esse, idem Eusebius [a] tradit, sic dicens: [a] Euseb lib. 4. c. 22. in fin. Præterea idem auctor ista de suis ipsius epistolis, tamquam à quibusdam deprauatis & de industria corruptis loquitur: Epistolas rogatu quorumdam fratrum, qui me ad scribendum compellebant, conscripsi: atque eas ministri diaboli zizaniis referserunt: nam quædam pro suo arbitratu exemerunt, alia adiecerunt: quibus planè, væ, in extremum iudicium repositum est. Nec mirum certè, si quidam Dominicas scripturas dedita opera deprauare aggressi sunt; cùm has meas, quæ non sunt certè eius generis, adulterare studuerint.] Plurimum enim huiusmodi genere lucubrationum Dionysium Ecclesiis profuisse, idem Eusebius testatur, qui easdem relegens, ipso exordio sic præfatur [b]: [b] Euseb. c. in prin. XIII.

C Verùm ad alios pios vitos sermonem transferamus, & primùm dicamus de Dionysio, tum quòd Corinthiorum Ecclesiæ Episcopalem sedem adeptus sit, tum quòd suas præclaras & diuinas vigilias non solùm iis quibus præfuit, sed aliis etiam aliarum Ecclesiarum incolis affatim impertierit; & sanè Catholicis suis epistolis, quas ad Ecclesias exarauit, omnibus permultum vtilitatis attulerit. Quarum vna est ad Lacedæmonios, quæ illos tum in Orthodoxa & recta fide etudiat; tum de pace & vnitate com- SCRIPTA DIONYSII EPISCOPI CORINTH. monefaciat. Altera ad Athenienses missa, quæ illos & ad veram fidem & ad vitam ex Euangelij præscripto piè degendam excitet: qua spreta & contempta, eos vehementer reprehendit, quòd à verbo Dei penitus ferè desciscere cœpissent; quo Publius, qui illis præfuit, martyrium, ob persecutionum tempestates tum quidem ingruentes, fortè perpessus est. De Quadrato etiam, qui illorum Ecclesiæ post Publium martyrio de- D
functum creabatur Episcopus, in eadem epistola mentionem facit, attestatus quòd in labore & industria tum ad Ecclesiam reducti essent, tum ardorem fidei propè in ipsis restinctum denuo recuperassent. Declarat præterea, Dionysium Areopagitam, à Paulo Apostolo ad fidem conuersum (sic enim Acta Apostolorum [c] referunt) primũ Athe- [c] Act. 17. nienſis Ecclesiæ Episcopatum administrasse.] hæc quæ de epistola ab eo ad Athenienses conscripta tradit Eusebius, magno fuisse illi Ecclesiæ adiumento (quippe quæ post hac egregiè floruerit) tum Athenagoræ scripta postea pro Christianis Apologia declarat; tum etiam Origenis [d] testimonium, dum eamdem Ecclesiam in exemplum addu- [d] Orig. contra Cels. lib. 3. cit, certam de ea re fidem facit.

Quid deinde Eusebius [a] de reliquis à Dionysio scriptis epistolis tradat, inspiciamus: Alia, inquit, quædam eius extat epistola ad Nicomedienses, in qua Marcionis XIV. [a] Euseb. lib. 4. c. 22. E hæresim acriter impugnans, veritatis regulæ egregiè patrocinatur. Ad Ecclesiam item ALIAE EPISTOLAE DIONYSII. quæ est Gortynæ simul cum reliquis Cretensibus Ecclesiis scripsit epistolas, in quibus Philippum Episcopum eo magnopere collaudat, quòd Ecclesia, quam regebat, propter multas & generosas virtutes, quibus erat imbuta, testificatione omnium plurimum esset approbata: eamque sedulò commonefacit, vt nefariam hæreticorum peruersitatem omni cura & cogitatione declinet. Aliam epistolam Ecclesiæ quæ Amastrim obtinet vnà cum aliis Ponti Ecclesiis misit, in qua Bacchylidis & Elpisti mentionem facit, vtpote qui illum ad scribendum fuissent hortati: in qua etiam nonnulla loca Scripturæ sacræ explicat, eorumque Episcopum Palmam nominatim citat. Multa de nuptiis & castitate illos hortatur: & eos qui quocumque casu, siue grauis alicuius peccati noxa, siue hæretico pestiferoque errore Ecclesia excidissent, denuo in Ecclesiam, modò se totos conuerterent, clementer recipiendos præcipit. His porrò alia ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gnosios annumeratur epistola, in qua Pinytum Ecclesiæ illius Episcopum admonet, A
ne graue onus castitatis fratribus ex necessitate imponat, sed multitudinis accuratè
consideret imbecillitatem.

XV. DE PINYTI EPISTOLA. Ad quam Pinytus rescribens, quamquam Dionysium propter epistolam venera-
tur ac laudat, illum tamen è contrario obsecrat, vt iam aliquando cibum illis imper-
ciat solidiorem, & perfectiore doctrina populum eius procurationi commissum edu-
cet: ne vmbratili cuidam institutioni & molli instar lactis perpetuò assuefacti, puerili
quadam disciplina nec opinantes consenescant. In qua quidem epistola non modò rec-
ta Pinyti de fide opinio, & cura de plebis vtilitate sibi subiectæ susceptæ, verùm etiam
eloquentia, & litterarum diuinarum intelligentia, tamquam in viua quadam & ex-
pressa effigie liquidò patefit.] Hæc quidem de venia peccantibus præstanda, & de ca-
stitatis onere non omnibus imponendo, à Dionysio prudenter fuisse scripta existima- B
mus, ne Fideles aliqua leui saltem ex parte hæreticis tunc emergentibus similes forent.
Iam dictum est, Cataphrygas fuisse delinquentes seuerissimos, & Encratitas, eodem
quo illi, hoc tempore progredientes, nuptias perinde ac fornicationem damnasse. De-
nique post epistolam Dionysij ad Romanos ab Eusebio recensitam, de qua superiùs lo-
cuti sumus, hæc habet in fine de alia eiusdem auctoris epistola: Est etiam præter istam
alia quædam Dionysij epistola ad Chrysophoram sororem fidelissimam missa: cui
dum ea quæ sunt eius institutioni valde consentanea perscribit, alia etiam tamquam
alimenta rationi & menti instituendæ accommodata impertit. Hæc à Dionysio scripta
accepimus.] hucusque Eusebius. quòd ergo epistolæ omnes citatæ perierint, saltem
fragmenta oportuit collegisse.

XVI. Idem quoque alios eiusdem temporis scriptores Ecclesiasticos, quibus præsens C
sæculum abundauit, postea recensuit, quorum nos superiùs opportunioribus locis
meminimus: ac demum de Bardesane Syro, magni nominis viro, sed qui extra class-
Euseb. lib. 4. cap. vlt. BARDESANES SYRVS. sem Catholicorum positus aberrauit, hæc scribit: Regnante isto Imperatore (*nempe M. Aurelio Antonino*) cùm hæreses in dies multitudine crescerent; in Mesopotamia
Bardesanes, vir quidem cùm in omni doctrinæ genere exquisitissimus, tum in lin-
gua Syriaca disertissimus, non modò contra eos qui erant Marcionis æmuli & imita-
tores, verùm etiam contra alios quosdam qui varias errorum sectas defensitabant,
dialogos composuit, quos cum plerisque aliis eius scriptis lingua sua & patrio ser-
mone diuulgauit. Quos etiam discipuli eius (complures enim, quia tantum dicen-
do valeret, eius scholam frequentabant) ex Syriaco sermone in Græcum conuerterunt:
in quorum numero est dialogus de Fato ad Antoninum scriptus accuratissimè. Et alia D
item sunt, quæ occasione ex persecutionis calamitate id temporis longè lateque ma-
nante arrepta, eum scripsisse ferunt. Hic primùm in Valentini schola educatus est:
cuius cùm coarguisset errorem, multasque & commenticias Valentini fabulas repre-
hendisset, videbatur sibi quodammodo se ad meliorem recentioremque sententiam
transtulisse. Ceterùm veteris erroris sordes non penitus profectò eluerat.] hæc de
Bardesane Eusebius, significans eum sub Sotere vixisse. De eodem quoque & in
Chronico, sed superiori anno, nempe duodecimo Antonini: Bardesanes (ait) alte-
rius hæreseos princeps, notus efficitur.] Admiratus est sanctus Hieronymus eum li-
brum de Fato ad M. Antoninum Imperatorem, & alia ab eodem de persecutione in
Christianos conscripta; aitque: Si tanta vis est & fulgor in interpretatione, quan-
tam putamus in sermone proprio?]

XVII. *Epiphan. hæres. 56. BARDESANES OLIM CLARISSIMVS. Epiphanius* de ipso agens, eius sententiæ fuisse videtur, vt ille primò quæ recta E
sunt dogmata fuerit consectatus, ac complures libros, cùm sanæ mentis esset, conscri-
perit, demum verò impegerit in hæresim Valentini. Nam ait: Hic vir magnopere or-
natus erat, donec in errorem sectæ suæ incidit: factus instar pulcherrimæ nauis, cui in-
comparabile onus immittitur, & quæ iuxta ripas portus tracta est, & totum merci-
monium perdidit, & aliis, qui nauem conscenderunt, mortem induxit: corrumpitur
enim hic per Valentinianos.] Docuisse hunc cùm sui compos esset, Edessæ, eoque fami-
liarissimè vsum esse Abagarum Principem Edessenorum, immo & eius auditorem fuis-
se, virumque sanctissimum, idem qui suprà auctor testatur. Mentio autem est eiusdem
Abagari apud Iulium Capitolinum in Antonino Pio. Omnes namque eius prouin-
ciæ Reges nominatos Abagaros, contextus Gentilium historicorum demonstrat.

Durauit

A Durauit hic (inquit Epiphanius) Bardesanes post Abagari mortem vsque ad tempora
Antonini Cæsaris, non Pij appellati, sed Veri; & multa in Adibam astronomum contra
Fatum differens collegit.

Memorabile illud quoque de Bardesane fuit, quòd cùm eius fama celebris Romæ XVIII. APOLLO-
innotuisset, Apollonius Chalcedonius, inter Stoicos illius sæculi philosophos facilè NIVS CONA-
princeps, magister M. Aurelij Imperatoris, quem eum adeò coluisse scribit* Capitoli- TVS AVOCA-
nus, vt licet adscitus esset ad Imperatoriam dignitatem, tamen ad eiusdem Apollonij RE BARDE-
domum discendi causa veniret: hic, inquam, Apollonius conatus fuerit eumdem Bar- SANEM A FE
desanem, tam insignis eruditionis virum, à Christianorum religione auocare. Sed re- DE CHRI-
nuit ipse, & pro religione, quam colebat, egregiam defensionem instituit. quod qui- STI.
dem paucis his verbis Epiphanius* complexus narrat: Apollonio verò Antonini ami- *Iul. Capitol. in Marco Aurelio.
B co contradicebat, commonenti vt negaret se ipsum Christianum dicere. Hic autem fer- *Epiphan. hæres. 56.
mè in confessionis loco constitutus erat, sermonesque prudentes respondit, pro pietate BARDESA-
viriliter defensionem suscipiens: mortem se non formidare dicens, quam necesse sit af- NES ALIQVANDO
fore, etiam si Regi non contradiceret.] hæc de eo Epiphanius, qui miserabilem casum CONFESSOR.
eius iuste deplorans, amplexum eum dicit dogmata Valentini, atque insuper negasse re-
surrectionem mortuorum.

Hæc & multa alia de Bardesanis erroribus feruntur: verùm ex illis multos adscri- XIX. IN QVIBVS
bendos illius sectariis, qui post ipsum fuerunt, & ab eo Bardesanistæ sunt dicti, po- BARDESA-
tiùs quàm ipsi, existimarim. Huic fuisse filium Armonium nomine, Athenis Græ- NES CALVM
cis litteris excultum, multaque scripsisse tradit Theodoretus*, addítque vtriusque er- NIAM PAS-
C rores S. Ephræm eiusdem Ecclesiæ Edessenæ diaconum egregiè confutasse. Apud SVS.
S. Augustinum* de Bardesane agentem, post lapsum eius in Valentini hæresim hæc *Theodoret. hæret. fabul. lib. 1.
leguntur: Addens de suo, vt Fato adscriberet conuersationes hominum.] sed hæc *Augustin. de hæres. 34.
cùm non in omnibus exemplaribus æquè legantur, additamentum potiùs ad Augu-
stinū alicuius imperiti, quàm Augustini esse putamus, cùm id falsum esse omnino con-
stet: nihil enim validiùs à Bardesane impugnatum esse atque Fatum, cùm omnes affir-
mant, tum ipsius de Fato dialogus; quem scripsit, in iis quæ ex eo ab eodem Eusebio
recitantur, apertè declarat.

Sed operæpretium me facturum existimo, si, quæ ex eodem tam celebri ac omnium XX.
ore laudato commentario à Bardesane scripto de Fato Eusebius* in libro de Euangeli- *Euseb. de
ca præparatione ad verbum recitat, aliqua saltem ex parte hic inrexam. Auctor post- præp. Euangel. lib. 6. c. 8.
quam multa de Fato disseruit, moresque diuersarum nationum non ex natura, sed vo- BARDESA-
D luntate esse perensuit, hæc statim subdit: Sed & exponam vobis, quod omnes faci- NES DISPV-
lè ad hanc veritatem adducere potest. Omnes Iudæi Mosaica lege in octaua die pueros TAT CON-
circumcidunt, nec alicuius stellæ vi coguntur, nec regionis temperie impelluntur, nec TRA FA-
alienis moribus vt aliter faciant inducuntur. Nam siue apud Syros, siue apud Galatas, TVM.
siue in Italia, siue in Græcia, siue in Parthia, vbicumque sint, legem suam seruant; quod
necessitate natiuitatis fieri nullo modo potest. Non enim possibile est, eamdem habe-
re natiuitatem omnes Iudæos. Præterea vnam semper septimam dierum, vbicumque
fuerint, ab omni opere cessant, nec iter agunt, nec igne vtuntur: nec genethliaca quæ-
dam ratio coërcet Iudæum ædificare vel diruere domum, vendere aut emere illa die: at-
que multi eorum eodem die nascuntur, multi ægrotant, atque sanantur, multi denique
eo die moriuntur: hæc enim liberi arbitrij non sunt. In Syria & Osroene sunt etiam
E Galli, & in Phrygia Matri deorum multi abscindebantur: deinde Rex Abagarus om-
nium quoque manus, qui id agebant, abscindi iussit: nec quisquam postea in Osroe-
ne virilia sibi amputauit.

Quid autem dicemus de Christianorum secta, qui in omni parte Orbis, immo verò XXI.
in omni ciuitate inueniuntur? nec multas Parthi Christiani ducunt vxores, nec cani- CHRISTIA-
bus mortuos obiiciunt Medi, nec Persæ filias ducunt, nec Bactriani & Galli matrimo- NI TIDEM
nia corrumpunt, nec Ægyptij Apin, aut canem, hircum, aut felem colunt; sed vbi- APVD OM-
cumque sunt, alienis legibus viuere nec cogi possunt; nec genethliaca ratione, aut sua, NES.
aut Principis alicuius impelluntur vmquam, vt, quæ nefanda magister eorum dixit,
facienda putent; sed paupertatem, labores, ignominiam, cruciatus intolerabiles
sufferunt. Nam quemadmodum libertas nostra cogi non potest, sic corpus nostrum
non facilè potest pericula effugere: & certè si omnia potestatis essent nostræ, nos

Universidad de Deusto
Biblioteca

essemus vniuersa; si verò nihil possemus, aliorum essemus organa, nihil nostra vo- A
luntate producentes. Deo autem volente, nihil impediri potest; illius enim potestati cuncta subiiciuntur, qui vnicuique naturæ præcipuum aliquid largitus est: homini autem illud dedit eximium, vt libertate voluntatis atque iudicio vteretur. hæc Syrus ille.] & hucusque ex eo Eusebius: quæ si cui perpauca videri possunt, integrum caput illud ex Bardesane acceptum legat, & veram certamque argumentationem eius aduersus Genethliacos esse cognoscet. Sed quod de iis ad rem nostram pertinet; illud planè obseruatione dignissimum, non fuisse hoc tempore in Orbe prouinciam, immo nec ciuitatem, in qua non essent Christiani; itemque adeò potentem fuisse Euangelicam prædicationem, vt in diuersum ac planè contrarium habitum naturam hominum transformaret, vt siue Persæ, siue Medi, aut Parthi, Ægyptiive, vel aliæ barbaræ nationes essent, quæ reciperent Euangelium, mox inolitas illas apud gentiles suos turpes B
consuetudines, feralesque atque nefandos mores penitus antiquarent, eosdemque longius abdicarent. Hæc de Bardesane satis.

VE CHRISTIANÆ RELIGIONIS.

XXII. VALENTINI DISCIPVLI.

Atquoniam de primario discipulo Valentini Bardesane opportuna semel est suscepta narratio; argumenti ratio postulat, vt reliquos eiusdem portenti partus, qui his ipsis temporibus turbarunt Ecclesiam, hic breuiter recenseamus. Ponitur primo loco Ptolemæus, quem Irenæus [a] nominat Flosculum Valentini. huic Tertullianus [b] adiungit Secundum, de quibus hæc ait: Post hunc extiterunt Ptolomæus & Secundus hæretici: qui cum Valentino per omnia consentiunt: in illo solo differunt: nam cùm Valentinus Æonas tantùm triginta finxisset, illi addiderunt alios complures: quatuor enim primùm, deinde alios quatuor aggregauerunt. Porrò secundùm Epiphanium [c] Ptolemæus insanus duas Deo tribuebat vxores, Intelligentiam & Voluntatem, ex quibus alios generare deos dicebat. recitatque idem auctor eiusdem Ptolemæi ad Florum quemdam scriptam epistolam, omni refertam impietate atque blasphemia. Viuebat C
idem his temporibus, cum S. Irenæus [d] innotescere cœpit, qui de eo hæc ait: Quibus magis oportet credi? his ne talibus, nempe Apostolis, an Ptolemæo, qui Apostolos numquam vidit, vestigium autem Apostoli ne in somnis quidem assecutus est? idem [e] meminit & Secundi, differens pluribus, in quibusnam ipse a Valentino discrepet in Æonibus. Eadem Epiphanius, qui eumdem Se, vndùm tandem (quod aiunt, De calcaria in carbonariam) se coniunxisse Epiphani Corpocratis filio tradit [f]: qui, inquit, ita inter se connexi sunt, vt aut hic illi tradiderit, aut ille huic errorem impertierit, etiam si aliqua parte inter se differant.] sed & Isidorum his adiungit: verum an ex eadem schola prouenerit, non affirmat.

[a] Iren. lib. 1. in præfation.
[b] Tertull. de præscript. c. 49.
[c] Epiphan. hæres. 33.
[d] Iren. lib. 2. c. 40.
[e] Idem lib. 1. cap. 5.
[f] Epiphan. hæres. 32.

XXIII. DE HERACLEONE HÆRETICO.

Post hos autem prodiisse Heracleonem, testatur Tertullianus [g], dum ait: Extitit D
præterea Hieracleon alter hæreticus, qui cum Valentino paria sentit, sed nouitate quadam pronunciationis vult videri alia sentire: introducit enim in primis illud fuisse, quod pronunciat; & deinde ex illa monade duo, ac deinde reliquos Æonas; deinde introducit torum Valentinum: [] meminit eiusdem tamquam socij Ptolemæi Irenæus [h], sed pluribus Epiphanius [i], qui eum successisse Colarbasio ponit. Verum Tertullianus post ipsum Heracleonem ponit Marcum quemdam & Colarbasium nouam hæresim ex Græcorum alphabeto componentes, quod negarent veritatem sine illis litteris posse inueniri, sed totam plenitudinem & perfectionem veritatis in iis litteris esse dispositam, ob idque Christum A & Ω esse pronunciatum in diuinis litteris. At de Heracleone eiusque sectatoribus ait Epiphanius, consuesse, inuocatis super E
morientes quorumdam principatuum nominibus, vngere defunctos oleo & aqua, interdum balsamo, vt (quod somniabant) incomprehensibiles fierent, & inuisibiles supernis principatibus; aliasque tradit eos fabulas iactasse, & docuisse commenta, quæ narrat.

[g] Tertull. de præscrip. c. 49.
[h] Iren. lib. 2. cap. 4.
[i] Epiphan. hæres. 36.

XXIV. MARCVS EXECRANDVS HÆRETICVS.

Sed nemo ex iis omnibus aliisque Valentini discipulis nequior Marco, nec qui maiorem eladem intulerit Catholicæ fidei professoribus: quippe qui addens hæresi adhuc magiam, & multa faciens quæ esse miracula viderentur, his artibus circumiens Christianum orbem, seduxit plurimos, quorum non solùm mentes imbuit hæresi, sed corpora affecit ignominia. Quibus autem præstigiis viros pariter ac mulieres traduceret, hosque à sana mente dimouerer, & ad omne scelus impelleret, præstat vt ab Irenæo audiamus. ipse enim hoc ipso tempore impostorem grassantem, sed iam detectum, scriptis

A scriptis acriùs exagitauit, ac penitus confutauit. Quæ igitur à nugace impostore fieri solita essent, idem sic enarrat [a]: Alius verò quidam ex iis qui sunt apud eos, magistri emendatorem se esse glorians, Marcus autem est illi nomen, magicæ impostura peritissimus, per quam & viros multos & non paucas feminas seducens, ad se conuertit, velut ad scientissimum & perfectissimum, & virtutem maximam ab inuisibilibus & ab inenarrabilibus locis habentem fecit, præcursor quasi verè existens Antichristi.

[a] Iren. lib. 1. cap. 8. 9.

Anaxilai enim ludicra cum nequitia eorum qui dicuntur magi commiscens, per hęc XXV.
virtutes perficere putatur apud eos qui sensum non habent, & à mente sua exceserunt. Pro calice enim vino mixto fingens se gratias agere, & in multum extendens sermo- PSEVDOEVCHARISTIA MARCI.
nem inuocationis, purpureum & rubicundum apparere facit, vt putetur ea gratia ab iis quæ sunt super omnia, suum sanguinem stillare in illius calicem per inuocationem
B eius, & valde concupiscere præsentes ex illo gustare poculo, vt & in eo stillet quæ per magum hunc vocatur gratia. Rursum mulieribus dans calices mixtos, ipsas gratias agere iubet præsente se: & vbi hoc factum est, ipse alium calicem multo maiorem quam est ille, in quo illa seducta Eucharistiam facit, proferens & transfundens à minori, qui est à muliere Eucharistia factus, in illum qui est ab eo allatus multo maiorem, statim dicens ita: Illa quæ est ante omnia inexcogitabilis & inenarrabilis gratia adimpleat tuum intus hominem, multiplicet in te agnitionem suam, inseminans granum sinapis in bonam terram. & alia quædam dicens, & in insaniam mittens illam infelicem, admirabilia faciens apparuit, quando maior calix adimpletus est de minori calice, vt & superefflunderet ex eo. & alia quædam his similia faciens, exterminauit multos, & abstraxit post se.

C Datur autem intelligi, eum & dæmonem quemdam paredrum habere, per quem XXVI.
ipse quoque prophetare videtur: & quotquot dignos putat fieri participes suæ gratiæ, prophetare facit. Maximè autem circa mulieres vacat, & hoc circa eas quæ sunt ho- SCELERA IMPOSTORIS MARCI.
nestæ & circumpurpuratæ & ditissimæ; quas sæpe adducere tentans, dicit blandiens eis: Partici pare te volo ex mea gratia, quoniam Pater omnem Angelum tuum semper videt ante faciem suam: locus autem tuæ magnitudinis in nobis est: oportet nos in vnum conuenire: sume primùm à me & per me gratiam: adaptare vt sponsa sustinens sponsum suum, vt sis, quod ego, & ego quod tu: constitue in thalamo tuo semen luminis: sume à me sponsum, & cape eum, & capere in eo. Ecce gratia ascendit in te: & aperi os tuum, & propheta. Cùm autem mulier responderit: Numquam prophetaui, nescio prophetare: innocationes quasdam faciens denuo ad stuporem eius, quæ se-
D ducitur, dicit ei: Aperi os tuum, & loquere quæcumque, & prophetabis. Illa autem seducta & elata ab iis quæ prædicta sunt, concalefaciens animam à suspicione quòd incipiat propherare, cum cor eius multo plus quàm oporteat palpiret; audet & loquitur delirosa, & quæcumque euenerint, omnia vacuè & audaciter: quippe calefacta spiritu, sicut meliora nobis de rabibus prophetis exequitur, eo quòd audax & inuerecunda [a] anima quasi vacuo aëre excalefacta est, & exinde prophetidem seipsam putat, & gratias agit Marco, qui participauit ei suam gratiam: & remunerare eum gestit non solùm secundùm substantiæ suæ dationem, vnde diuitiarum copiam magnam collegit, sed & secundùm corporis copulationem, & secundùm omnia vnire ei cupit, vt cum eo descendat in vnum.]

[a] al. verecũda

Proh pudor! Proh dolor! Tam scelesta atque deformia nefandissimi impostores, XXVII.
E iidemque Christiano nomine insigniti, circuientes Orbem his temporibus, perpetrantes, fœtore quodam immenso ac pestilenti halitu Christianam religionem corrumpebant: vt non mirum sit, si Christianum nomen his infectum adeò apud Gentiles malè olerer pessimeque audiret: vt, nisi exundasset diuini illius odoris fragrantia, de quo scriptum est [b], Oleum effusum nomen tuum iam actum de Christiana religione videri pos- [b] Cant. 1.
set. Sed virtus est ex Deo (ne quis glorietur [c]) vt quadam vi nominis Christi pertra- [c] Ephes. 2.
ctæ, in odorem vnguentorum eius vndique accurrerent omnes gentes. Sed quid post hæc Irenæus?

Iam verò, inquit, quædam ex fidelissimis mulieribus, quæ habent timorem Dei, XXVIII.
& non sunt seducibiles; quas similiter vt reliquas affectauit seducere; iubens eas prophetare; exufflantes & anathematizantes eum, separauerunt se ab huiusmodi insano, qui se diuinum spirare simulabat; pro certo scientes, quòd prophetare non

à Marco

Universidad de Deusto
Biblioteca

A MARCO RECEDVNT POENITENTES FEMINAE.

à Marco mago inditur hominibus: sed quibuscumque Deus desuper immiserit gratiam suam, hi ab eo traditam habent prophetiam; & tunc loquuntur, vbi & quando Deus vult, sed non quando Marcus iubet.] & paulo pòst de seductis: Hæ sæpissimè conuersæ ad Ecclesiam Dei confessæ sunt, & secundùm corpus exterminatas se ab eo velut cupidine, & inflammatas valde illum se dilexisse: vt & diaconus quidam eorum qui sunt in Asia, suscipiens eum in domum suam, inciderit in huiusmodi calamitatem. nam cùm esset vxor eius speciosa, & sententia & corpore corrupta esset à mago isto, & secuta eum esset multo tempore; pòst deinde, cùm magno labore fratres eam conuertissent, omne tempus in exomologesi consummauit, plangens ac lamentans ob hanc, quam passa est ab hoc mago, corruptelam,

A

XXIX. MARCI DISCIPVLORVM SVPERBIA.

Et discipuli autem eius quidem circumobuersati in eisdem, seducentes mulierculas multas corruperunt, perfectos semetipsos vocantes, quasi nemo possit exæquari magnitudini agnitionis ipsorum, nec si Paulum aut Petrum dicas, vel alterum quemdam Apostolorum; sed plus omnibus se cognouisse, & magnitudinem agnitionis illius, quæ est incnarrabilis virtutis, solos ebibisse: esse autem se in altitudine super omnem virtutem: quapropter & liberè omnia agere, nullum in nullo timorem habentes.] subdit pòst hæc quædam verba delira, quæ ab eis dicerentur, cùm à superiori velint redimi potestate: ac demum hæc habet in fine: Talia autem dicentes, & operantes; & in iis quoque quæ sunt secundùm nos regiones, Rhodanenses multas seduxerunt mulieres: quæ cauteriatas conscientias habentes, quædam quidem etiam in manifesto exomologesin faciunt: quædam autem reuertentes, hoc ipsum in silentio, sensim semetipsas retrahunt, desperantes à vita Dei: quædam quidem in totum abscesserunt: quædam autem inter vtrumque dubitantes, & (quod est prouerbij) passæ sunt, neque intus neque foris existentes, hunc fructum habentes seminis filiorum agnitionis.] hucusque de his Irenæus.

B

C

XXX. Infelix planè harum conditio, quæ his temporibus magno vitæ periculo, persecutione vbique vigente, cùm deos Gentilium reliquissent, atque Christo nomen dedissent, in hunc & alios huic similes impostores impegerint, à quibus sic fallaciter deciperẽtur: vt perspicuè planè appareat, grauiorem S. Dei Ecclesiam passam esse iacturam ab eiusmodi nebulonibus, quàm à persecutoribus ipsis: cùm præsertim ad sectam essent illecebræ, quòd Valentiniani omnes (vt scribit Tertullianus[a]) non esse confitendum Christum, nec subeundum martyrium prædicarent: adeò vt qui eius sectæ erant, in persecutione tutissimè agerent: è cõtrà verò qui Catholici essent, vndique à persecutoribus exagitarentur, ac crudeliter necarentur. Quis, rogo, inter tot spinas ac vepres semen fidei positum videns, non prorsus suffocandum esse putasset, ac coalescere posse penitus desperasset? At ne mente quidem quis concipere potuisset, ipsum sic compressum persecutione Gentilium, & oppressum impiis dogmatibus, ac proculcatum operibus hæreticorum, vi quadam diuinitus insita ex illis erumpere, & super illas emergere, superare, atque in arborem crescere valuisse. vt in his illud sit planè canendum: Manus Domini fecit hæc omnia: & est mirabile[b] in oculis nostris.]

[a] Tertull. in Scorpiac. c. vlt.

DEI ECCLESIAE FIRMITAS INCONCVSSA.

[b] Psal. 117.

XXXI. Sed iam ad ceteros Valentini discipulos, quorum gratia suscepta narratio est, indicandos conuertatur oratio. Coniungit Irenæus[c] Marco Colarbasum quemdam, cuius (vt diximus) etiam Tertullianus[d] meminit; idemque apud Philastrium Bassus dictus reperitur. Sed agit de eodem pluribus Epiphanius[e], eiusdemque dogmata fusiùs explicat, ostendens eumdem primò de hæresi Valentini sensisse cum Marco; sed postea ab eo diuisum, deteriora, quæ refert, coagmentasse delira. Porrò Theodoretus[f] adiungit Marcosiis, iis scilicet qui ex Marco, quem diximus, sic denominati sunt, Ascodrytas hæreticos, atque Archonticos: qui penitus abiicerent diuina sacramenta, dicentes non oportere esse diuina mysteria, quæ sunt inuisibilium signa; nec incorporalia per visibilia atque corporalia communicanda.] En vides, lector, in quorum classem reiicias Nouatores nostri temporis, abiicientes procul Ecclesiæ sacramenta.

[c] Iren. lib. 1. c. 10.
[d] Tertull. de præscrip. c. 50.
[e] Epiphan. haer. 35.
[f] Theodor. haer. fabul. lib. 1.

HAERETICI SACRAMENTARII.

XXXII. Dicebant iidem, repositam esse redemptionem perfectam in cognitione, vocabantque redemptionem vniuersorum cognitionem: quamobrem baptismum etiam prorsus abiiciebant. Archonticos item addidisse tradunt confictos quosdam libellos, quos appellarent Reuelationes Prophetarum, alium autem nominarent Symphoniam: hos etiam

A etiam vngere consueuisse mortuos oleo & aqua (vt de aliis superiùs dictum est) insuper & Dominum Sabaoth blasphemare, quòd diceret ipsum in septimo cælo exercere tyrannidem, ab eodemque genitum esse diabolum, ex quo per Euam Cain & Abel sint prognati. negasse hos quoque mortuorum corporum resurrectionem, Epiphanius[a] tradit, nouosque prophetas finxisse Martiadem & Marcianum; eosque raptos in cælum, ac pòst triduum descendisse. Porrò hos ceteris ad alios fallendos constat fuisse astutiores, quòd solitariè agentes, renunciationem omnium præseferrent; eosq. ad sua tempora in Palæstina coaluisse, idem auctor testatur, quos piè sanctèque (vt suo loco dicetur) fuerit insecutus. Addit his omnibus Valentiniani discipulis Tertullianus[b] Theotimum: qui multum, inquit, circa imagines legis operatus est.] At licet hi omnes à Valentino descenderint, longè tamen ab illius assertionibus recesserunt: ob idque addit: Ita nusquam iam Valentinus, & tamen Valentiniani qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochię Axionicus memoriam Valentini integra custodia regularum eius consolatur; alioquin tantum se huic hæresi suadere permissum est, quantum lupæ feminæ formam quotidie supparare solemne est.] hæc Tertullianus de Valentinianis quotidie formam nouam adducentibus, ac fuco etiam componentibus.

B

ALIA DISCIPVLORVM VALENTINI PORTENTA.

[a] Epiphan haeres. 40.
[b] Tertull. aduers. Valentin. c. 4.

His Valentini discipulis enumeratis, haud placet inter eos ab aliis recensèri Prodicum, quòd Tertullianus[c], aduersus Praxeam agens, æquè adnumeret Valentinos & Prodicos plures deos introducẽtes: nam ante Valentinum vixisse Prodicum, Adamitarum hæresis fautorem, superiùs dictum est. Iure igitur idem Tertullianus[d], agens aduersus Gnosticos martyrium negantes, primo loco Prodicum recensuit, ac subinde Valentinum, sic dicens: Quòd si iam tunc Prodicus, & Valentinus assisteret, suggerens, non in terris esse confitendum apud homines, quòd nec Deus humanum sanguinem sitiat, &c.] Qui autem aduersus Valentinianos scripserint, eo ordine quo ab eis id factum est, idem Tertullianus[e] recensens, hæc ait: Nec solùm nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales instructissimis voluminibus & prodiderunt & retuderunt; vt Iustinus philosophus ac martyr, ac Miltiades Ecclesiarum sophista; vt Irenæus omnium doctrinarum curiosissimus explorator; vt Proculus nostræ virginis senectæ & Christianæ eloquentiæ dignitas: quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto, optauerim assequi.] Fuisse hunc Proculum Montani sectatorem, superiùs dictum est: qui quòd adeò prædicaret martyrium, vt nec fugiendum esse persecutionis tempore, nec aliter id redimendum diceret, meritò in Valentinianos stylum armauit, qui negabant esse coram hominibus confitendum, & martyrium subeundum.

C

D

XXXIII.

[c] Idem aduers. Prax. cap. 3. in fin. ibi not. 37.
[d] Idem in Scorpiac. c vlt.

QVI SCRIPSERINT ADVERSVS VALENTINIANOS.

[e] Idem aduers. Valentin. c. 5.

Irenæus autem non commentarios tantùm horum legisse, sed & congressus cum illis se habuisse testatur, sic dicens[f]: Cùm legerim commentarios ipsorum (quemadmodum ipsi dicunt) Valentini discipulorum, quibusdam autem ipsorum & congressus, & apprehendens sententiam ipsorum: manifestare tibi dilectissime portentosissima & altissima mysteria eorum, quæ non omnes capiunt, &c.] Porrò citans ipse Iustinum martyrem, se commentarios eius de hac re optimè nouisse demonstrat. Idemque, vt potuit, cauens vt quàm fidelissimè ab antiquariis idem commentarius describeretur, hanc apposuit obtestationem: Adiuro te, qui transcribis librum istum, per Dominum Iesum Christum, & per gloriosum eius aduentum, quo iudicaturus est viuos & mortuos, vt conferas postquam transcripseris, & emendes illum ad exemplar, vnde scripsisti, diligentissimè: hanc quoque obtestationem similiter transferas, vt inueniſti in exemplari.] In his enim aliqua ex parte imitatus videtur fuisse S. Ioannem, ex cuius schola prouenerat; nam eius discipuli Polycarpi auditor fuit. Ipse namque Ioannes ad librum Apocalypsis[g] contestationem, sed alterius generis, nempe seuerio-rem adiecit. Porrò cum Irenæus, recensendo seriem Romanorum Pontificum à Petro, perducat eam vsque ad Eleutherum, qui Soteri successit, perspicuè significat, se ea aduersus hæreticos eiusdem sedis tempore lucubrasse.

XXXIV.

[f] Iren. in praefat. lib. 1.

IRENAEI CONTESTATIO.

[g] Apoc. c. vlt.

IESV

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

I. CEntesimo & septuagesimosexto Christi anno, Gallo & Flacco Coss. Romanus exercitus aduersus Marcomannos, Quados, & alias complures barbaras nationes, iam quadriennio difficili bello in expeditione positus, in maximumque discrimen adductus, ope tandem Christianorum militum, precibus ad Deum fusis, non solùm ab infestis casibus, quibus vrgebatur, eripitur, sed victoria diuinitus parta potitur. Hæc autem adeò admiranda, vt in omnibus perspicua ac penitus elucidata scriptorum memoria relinquamus; in primis, quod ad tempus spectat, hoc ipso anno gesta esse, ex eo euidenter apparet, quòd in litteris Marci Aurelij Imperatoris ad Senatum tunc datis, inscripta habeatur eius Tribunitia potestas vigesimaoctaua; quarum primam cœptam esse constat (vt ex Iulio Capitolino colligitur & ex nummis) post annum sequentem à secundo Marci Consulatu, anno Domini (vt à nobis ponitur) centesimo quadragesimonono. Quod & ex eo certiùs demonstratur, quòd eo anno, quo Marcus tertium Consulatum gessit, & Imperium cœpit post Pium, in nummis & aliis inscriptionibus Tribunitia eius potestas numeratur decimaquinta; qua per singulos annos ex more aucta, hoc ipso anno decimoquarto eius Imperij, vigesimaoctaua iure connumeratur: quo anno idem Imperator victis hostibus, septimum iam Imperator ab exercitu est appellatus, prout etiam in iisdem litteris hactenus habetur inscriptus.

TEMPVS MARCI IMP. DE MARCOMANNIS VICTORIAE. B

C

II. Tantam Christianorum gloriam iniquo animo ferentes scriptores Ethnici, quod contigit prægrande miraculum aut magiæ tribuerunt, aut M. Aurelij Imperatoris precibus ac meritis adscripserunt. Quàm autem parum exacti ac diligentis, parumque veritatis amantis iidem historici munere sint perfuncti in ea historia conscribenda, ex eo primùm potest planè cognosci, quòd tam longi temporis bellum, in quo multa memoratu digna accidisse oportuit, silentio penè obrutum reliquerint. Erubuerunt fortasse casum illum acerbum & luctuosum referre, quo primùm falsis oraculis Imperatore decepto (quod recitauimus superiùs ex Luciano) exercitu Romanorum ab hostibus profligato, desiderata sunt viginti millia militum. At nō magis in illis oscitantia, quàm priuata quædam ipsorum affectio ac studium erga res patrias auitamque superstitionem, quibus verax historicus carere debet, in crimen adducenda videtur. Cùm enim de rebus gestis, de quibus est sermo, scripserunt, ipsas lōgè aliter atque publicis litteris Imperatoris non tantùm in Senatu publicè recitatis, sed instar edicti in foro Traiano affixis, essent scriptæ, narrarunt: vt certo certiùs conuincantur nonnisi dolo malo in re tam perspicua ac nota omnibus esse mentiti.

ETHNICORVM HISTORICORVM AFFECTIO PRIVATA.

D

III. Sed vt rem ipsam ab exordio repetamus: cùm primò contra Sarmatas ac Marcomannos bellum fuerat exorditum, complures aliæ barbarorum prouinciæ aduersus Romanum Imperium conspirantes, iisdem postea adhæserunt; vsque adeò, vt perdifficile ac formidabile bellum, quod leue antea videbatur, planè reddiderint. Quinam verò fuerint hi populi, Iulius Capitolinus* his verbis describit: Gentes omnes ab Illyrici limite vsque ad Galliam conspirauerant, vt Marcomanni, Narisci, Hermunduri, & Quadi, Sucui, Sarmatæ, Latringes, & Buri: hi aliiq. cum Vectoualis, Sosibes, Sicobotes Rhoxolani, Bastarnæ, Alani, Peucini, Costoboci.] hæc ipse: qui tam insignem historiam, in qua tantam victoriam, quam Imperator & Romanus exercitus est consecutus, his paucis describit, sic dicens, cùm obiter eam tractat, & eiusdem Imperatoris virtutes enumerat: Æquitatem etiam circa captos hostes custodiuit: infinitos ex gentilibus in Romano solo collocauit: fulmen de cælo precibus suis contra hostium machinamentum intorsit, suis pluuia impetrata, cùm siti laborarent. voluit Marcomanniam prouinciam, voluit etiam Sarmatiam facere; & fecisset, nisi Auidius Cassius rebellasset in Oriente.] hucusque Capitolinus.

* Iul. Capitol. in Marco.

DIFFICILE BELLVM CVM BARBARIS MVLTIPLICIBVS.

E

IV. Sed ex Dione* audiamus rem gestam paulo accuratiùs explicatam, vtinā sic etiam in omnibus veriùs; qui ait: Igitur Marcus multis magnisq. prœliis in Germania factis, aditisq. periculis, Marcomannos & Iazygas subegit: post hæc bellum acre, prœliumq. magnum

* Dio in M. Aurel.

A magnum, cum iis qui Quadi appellantur, fuit: quo ex bello victoria præter spem, vel potius Dei beneficio, constituta est; propterea quòd Romani cùm essent in prœlio, atque in maximum periculum venissent, mirabiliter sanè ac diuinitus conseruati sunt. Cùm enim intercluſi à Quadis in locis opportunis conferti pugnarent fortiter, atque interim barbari differrent prœlium, sperantes eos calore & siti perituros; quos circum occupatis locis omnibus sic concluserant (erant enim multo plures) vt aquam habere nullo pacto possent; atque Romani in tantas difficultates incurrissent, vt morbo, vulneribus, ardore Solis, ac siti vexarentur; nec ob eas res pugnare possent, aut aliò secedere, sed in acie stantes, atque in locis constitutis arderent: nubes derepentè ita coactæ sunt, vt maximus imber aquæ ceciderit, non sine Dei beneficio. Fama est Arnuphin magum Ægyptium, qui vnà cum Marco erat, Mercurium illum, qui est in aëre, aliosque dæmones quibusdam magicis artibus inuocauisse, ac pereos pluuiam extorsisse.] hæc de Mercu-

B rio per magum aduocato Dio tradit, quòd ciusmodi Deus princeps magiæ esset ac doctor: de quo Prudentius cùm agit, hæc ait*:

DEI OPEROSTENTA VICTORIA DE BARBARIS.

* Prudent. aduers. Symmach. lib. 1.

Necnon Thessalicæ doctî ipsimus ille magiæ.] Quamobrem artis magicæ professores Mercurij fuerunt studiosissimi, vt inter alios Iulianus Apostata.

Sed prosequitur Dio cœptam narrationem his verbis: Cùm autem primùm pluuia cadere cœpit; Romani in cælum suspicientes, eam in ora recipiebant: deinde scutis galeisque subiectis, inde largiter absorbuerunt, equis quoque aqua refectis. Cumque barbari in ipsos impetum facerent bibentes, simul pugnabant, & complures saucij sanguinem infusum in galeas simul cum aqua absorbuerunt. Cùm autem vrgētibus hostibus, grauia damna, propterea quòd magna ex parte in bibēdo erant occupati, acciperent: vehemens grando, compluraque fulmina in hostes ceciderunt. Itaque licebat

V.

C videre in eodem loco aquam ignemque simul de cælo cadere: atque ob eam causam valere alij, & bibere; exuri alij, ac prorsus interire videbantur: non enim ignis Romanos attingebat; quòd si fortè cum eis interdum misceretur, extinguebatur subitò, neque imber iuuabat barbaros, sed non secus ac oleum inflammabat, ita vt aquam requirerent pluuia perfusi, infligerentque sibi vulnera, quo sanguine ignem restinguerent: pars autem confugiebat ad Romanos, quasi illis tantummodo aqua salutaris esset: sed eorum Marcus misertus est: eoque facto à militibus septimum Imperator appellatus est: quod etsi admittere non consueuit priusquam esset decretum à Senatu; tamen non repudiauit, quasi id diuinitus acciperet: de quo etiam facto ad Senatum scripsit.] hucusque de his Dio.

BARBARORVM MISERANDA SERAGES.

Sed quid ad Dionem addiderit Xiphilinus, apponamus: Hæc, inquit, quidem de

D mago Ægyptio à Dione dicuntur, sed is mihi mentiri videtur (volens, an inuitus, nescio, volentem magis arbitror) cùm non ignoret legionem militum quæ Κεραυνοβόλος appellatur proprio nomine (eius enim mentionem facit in catalogo ceterorum militum) nulla alia causa; neque enim alia circumfertur) quàm ex ea quæ in bello accidit, id nomen accepisse: quæ causa etiam tum Romanis saluti, barbaris exitio fuit. Non enim Arnuphis magus erat; cùm nusquam memoriæ proditum sit, Marcum magorum societate aut præstigiis fuisse delectatum. Quod igitur in hac re dico, tale est: Cùm Marcus legionem vnam haberet ex militibus Melitenis (hi omnes Christum colunt) ad eum Præfectus prætorianorum venit, nescientem quid in illo prœlio consilij caperet, timentemque toti exercitui: eique fertur dixisse, Nihil esse, quod ij, qui Chri-

VI.

LEGIO FVLMINATRIX VNDE DICTA.

E stiani nominantur, precibus impetrare non possint; esseque legionem vnam in exercitu hominum huius generis. Qua re cognita, Marcum ab eo petiisse, vt Deo suo supplicarent. Quod cum fecissent, Deum exaudiuisse subitò, percussisseque hostes fulmine, ac Romanos pluuia recreasse. His rebus Marcum vehementer obstupefactum, edicto Christianos honore affecisse, ipsamque legionem Κεραυνοβόλον, Fulminatricem appellasse. Atque de iis rebus epistola Marci extare dicitur. Græci autem sciunt eam legionem Fulminatricem appellari, eiusque rei testes sunt: causam verò cur ita appellata sit, non dicunt.] hucusque Xiphilinus apud Dionem.

VII.

Quod verò Dio tribuit Arnuphi mago, alij tribuerunt cuidam Iuliano itidem ma-

b Suid. in verbo Iulian. 2.

go, qui vixit his ipsis temporibus Marci, cuius Suidas* meminit. Rursus autem quod ad Dionem pertinet, puto equidem, quòd sicut quæ hîc de mago scripsit, apertissimi mendacij redarguitur; ita eiusdem quoque criminis vehementer suspectus redditur,

dum

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Dio histor. Rom. lib. 60.

dum rem huic persimilem gestam in Africa, Coss. Germanico & Saturnino, primo anno Claudij Imperatoris, Christi verò quadragesimotertio, narrat his verbis[a]: Gneus Sidius Geta post Suetonium Paulinum expeditione facta, rectà aduersus Salabum ducem eorum contendit, cumque semel atque iterum vicit. Qui cùm relictis quibusdam ad limites, qui insequentes arcerent, ad arenosa confugeret; ausus est Sidius insectari eum: ac parte exercitus posita in subsidiis, processit, aqua secum quantum potuit portata. Verùm ea absumpta, cùm nulla alia supperet, in summa hæsit difficultate, barbaris durantibus, cò quòd sitim diutissimè tolerare assueuissent, ac peritia locorum aquam inuenirent. Romanis verò neque progredi, neque regredi integrum erat. Cùm quidam indigenarum confœderatorum Sidio auctor fuit, vt incantationibus & magica arte vteretur; affirmans sæpiùs se eo modo aquam elicuisse. Cùm paruisset, confestim aquæ vis cælitus fluxit, vt & sitim exercitus restingueret, & hostes perterrefaceret, diuinum auxilium Romanis adesse opinantes: itaque vltrò pacis conditionesacceperunt.] hæc ipse.

AQVA EX INSPERATO ROMANIS DATA.

VIII. MAGIAE TRIBVTAE RES CHRISTIANORVM.

Sed mea sententia, quòd (vt aliàs superiùs dictum est) à Gentilibus Christiani, magi consueuerint appellari, Christiani hominis fidei potiùs, quàm magiæ id adscribendum putarem. Si enim tantam vim Romani in magis hominibus esse sentirent, vt, cùm vellent, è cælo pluuiam impetrarent, & in hostes fulmina intorquerent: cur, quæso, non omnibus præliis magos, qui talia præstarent, semper adhibuerunt; vt eadem magica arte, fulmine dissectis hostibus, certum semper triumphum referrent ex hostibus? Sed miracula hæc fuerunt, iustorum piorumque precibus diuinitus impetrata: vt iure glorietur Tertullianus[b], sic dicens: Quando non geniculationibus & ieiunationibus nostris etiam siccitates sunt depulsæ?]

[b] Tertullian. ad Scapul. c. 4

IX. [c] Claudian. in sexto Honorij Consulatu lib. 1. EADEM BARBARICA CLADES A CLAVDIANO DESCRIPTA.

Rursum verò quod ad scriptores Gentiles pertinet, Claudianus[c] & ipse Gentilis, quæ apud suos historicos legerat, his carminibus cecinit:

Non tantis patriæ studiis ad templa vocatus
Clemens Marce redis: cum gentibus vndique cinctam
Exuit Hesperiam paribus Fortuna periclis.
Laus ibi nulla ducum: nam flammeus imber in hostem
Decidit: hunc dorso trepidum flammante ferebat
Ambustus sonipes. hic tabescente solutus
Subsedit galea: liquefactaq; fulgure cuspis
Canduit, & subitu fluxere vaporibus enses.
Tunc contenta polo, mortalia nescia teli,
Pugna fuit. Chaldæa mago seu carmina numipa *ritu*
Armauere deos: seu (quod reor) omne Tonantis
Obsequium Marci mores potuere mereri.]

X. QVID DE HIS CHRISTIANI SCRIPTORES.

At cùm Gentiles & Christiani scriptores de re gesta eque consentiant, discrepent tamen ab inuicem, cùm illi aut magiæ, aut precibus ac laudatis moribus M. Aurelij tribuerunt: quorumnam fides præstet, iudicium omnium rectè sentientium, qui nec affectione moueantur, libenter appellarem, si in re dubia & non omnino certa, Marciique Imp. litteris publicis declarata, quæstio versaretur. Sed antequam easdem recitemus; qui his temporibus proximi vixere scriptores Ecclesiastici, quid de ea re scripserint, audiamus. Id quidem factum fuisse Christianorum precibus, apertè testati sunt, cùm agerent scriptis suis aduersus Gentes, qui his ipsis temporibus magna laude in Ecclesia claruere, Latinus, itemque Græcus auctores, Tertullianus nimirum, & Apollinaris Episcopus Hieropolitanus in Phrygia.

XI. HISTORIAE VERITAS A TERTVLLIANO CERTA REDDITA.

Et vt de Tertulliani testimonio in præsentiarum agamus; id quidem ipse non semel, sed iterum professus est, nec clàm in angulo, vt inter domesticos parietes eiusmodi à se scripta continerentur, sed quorum alia ad Romanos Antistites, alia ad Scapulam Asiæ Proconsulem legenda darentur, ipso exordio persecutionis Seueri abhinc paucos post annos: nec id quidem leui quadam opinione permotus, aut rumore vulgi, sed attestatione facta ex litteris Imperatoriis; eis nimirum, quas tunc M. Aurelius (vt tradit Dio) ad Senatum ex more misit. Potest ne quis suspicari, in re tam memorabili, cuius adhuc testes viuerent, atque coràm redarguere possent, immo & coram illis qui Christianos alioqui leui ex causa deridere ac iurgiis insectari solerent, Tertullianum mentiri

mentiri potuisse? cùm præsertim grauissimam ageret causam, nempe fidei Christianæ defensionem, & Christianorum vitam innoxiam commonstraret, ac ab omni prorsus crimine alienam: cùm à causa penitus se cadere intelligeret, si vel leuioris mendacij ab illis argui potuisset. cùm alioqui in maximum fraudis crimen incurrisset, si, quæ parta esset meritis Imperatoris victoria, ipse Christianis procaciter tribuisset.

XII. [a] Tertul. Apolog. c. 5. BREVIS GESTAE SVMMA TERTVLLIANO PERSTRICTA.

Sed iam ipsum hæc liberè loquentem[a], & ipsos Antistites Romæ agentes scriptis grauiter compellantem audiamus: Ceterùm (inquit) de tot exinde Principibus vsque ad hodiernum, diuinum humanumque sapientibus, edite aliquem debellatorem Christianorum. At nos è contrario edimus protectorem: si litteræ Marci Aurelij grauissimi Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim, Christianorum forte militum precationibus impetrato imbri, discussam contestatur. Qui sicut palàm ab eiusmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palàm dispersit, adiecta etiam accusatoribus damnatione, & quidem terriore.] hæc Tertullianus in Apologetico (vt dictum est) ad Romanos Antistites. Idemque ad Scapulam[b] Proconsulem agentem in Africa eodem persecutionis tempore eadem habet his verbis: Marcus quoque Aurelius in Germanica expeditione, Christianorum militum orationibus ad Deum factis, imbres in siti sua impetrauit.]

[b] Tertul. ad Scapul. c. 4.

XIII. [c] Eusseb. lib. 5. cap. 5. APOLLINARIS DE EADEM RE TESTIMONIVM.

Eusebius[c] de eadem re agens, Apollinarem Tertullianumque adhibens testes, hæc ait: Antonini fratrem Marcum Aurelium Cæsarem, fama est, contra Germanos & Sarmatas aciem instruentem, cùm exercitus illius ingenti siti opprimeretur, omnino non habuisse quid ageret. Vnde milites in ea legione, quæ Melitina appellabatur (quæ sanè ab illo tempore ad hanc nostram ætatem magnopere propter fidem commendata est) in ipsa acie contra hostes instructa, genibus humi positis (vt nobis, cùm oramus, in more est) se ad preces Deo adhibendas totos conuertisse dicuntur. Ac dum hostes huiusmodi spectaculum magnopere mirabantur, aliud quoddam multo admirabilius statim consecutum fertur: fulmè enim hostes in fugam vertisse, eosque interemisse; & imbrem in exercitum eorum, qui diuini numinis opem implorauerunt, de cælo affatim ruentem cum vniuersum refecisse recreasseque, qui parum aberat, quin præ siti intolerabili iam extingueretur. Eadem historia apud Gentiles scriptores, qui longè à nostra religione dissentiunt, quique laborem ceperunt, ea quæ illis temporibus agebantur, litteris prosequendi, recensetur Commemoratur etiam à nostris: sed à Gentilibus scriptoribus, vtpote à fide alienis, quamquam miraculum illud ponitur, tamen quòd nostrorum hominum precibus euenerit, ex eorum scriptis minimè certè constat: at à nostris, vtpote veritatis fautoribus, simplici quadam oratione & minimè ficata, res verè, vt edita fuit, explicatur. Ex quorum numero est Apollinarius: qui affirmat, legionem, cuius precibus miraculum edebatur, Latino sermone Fulmineam vsque ab illo tempore appellatam, illudque nomen, rei euentum scitè exprimens, ab Aurelio Cæsare ei tributum.] hæc Eusebius, qui mox testimonium subdit Tertulliani à nobis superiùs recitatum.

XIV.

Idemque auctor in Chronico eamdem rem his verbis testatam reliquit: Imperator Antoninus, multis aduersum se nascentibus bellis, sæpè ipse interat, sæpè duces nobilissimos destinabat: in quibus semel perniciter exercitui, qui cum eo in Quadorum regione pugnabat, siti oppresso, pluuia diuinitus missa est: cùm è contrario Germanos & Sarmatas fulmina persequerentur, & plurimos eorum interficerent. Extant litteræ Marci Aurelij, grauissimi Imperatoris, quibus illam Germanicam sitim, Christianorum forte militum precationibus impetrato imbri, discussam contestatur.] hucusque ille. His addimus nobile testimonium S. Gregorij Nysseni[d], qui celebrans laudes sanctorum Quadraginta militum martyrum, qui Sebastæ in Armenia passi sunt, ab hisce militibus Christianis, qui ram insigne miraculum ediderunt, encomium auspicatus est; ea nimirum occasione, quòd gentiles ferme essent, nempe Armeni omnes: nam quod ait Eusebius, Melitinam eam legionem fuisse antea dictam, id accidit, quòd Melitinenses essent populi in Armenia, vnde illi nomen deductum esse videtur. Gregorius igitur rem gestam his verbis descripsit:

[d] Greg. Nyssen. Orat. 2. in Quadragin. mart. TESTIFICATIO GREGORII NYSSENI.

XV. REI GESTAE SERIES.

Erat vetus quædam circa vicinam vrbem militum manus, præsidium totius gentis aduersus impetus barbarorum. Illis, ex quadam ante oblata diuinitus apparitione, maiori studio fides erat, quam res ac disciplina militaris. Ac forsitan nō intempestiuum fuerit, vnum quoddam fidei virorum illorum facinus egregium obiter commemorare.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Bello enim eis aduersus barbaros aliquando conflato, cùm omnibus locis opportunis A
ab exercitu hostium præoccupatis, aquæ quoque in eorũ potestate essent, ad extremum
periculum redacti, siue imperitia nostrorum ducum, siue meliore ac diuino magis con-
silio atque dispositione; vt vel per hoc maximè appareret, quid interesset inter Chri-
stianos, atque externos & à fide alienos; cùm nulla ratione rebus præsentibus mederi
possent, magnaque trepidatio ac desperatio esset, cùm nullus fons in eo loco, aut aliunde
prouenientis aquæ facultas eis appareret; periculumque esset, ne siti expugnati, ab
aduersariis subigerentur: tunc præclari illi atque egregij, omisso armorum præsidio,
inuictum, cuíve resisti non posset, auxilium in rebus asperis animaduerterunt. Relictis
enim in castris qui nondum fidem receperant, ac per se separati, imitantur id quod tem-
pore Eliæ Prophetæ factum est miraculum; communi atque coniuncta voce precibus
petentes, vt ex rebus desperatis, in quas incidissent, eriperentur. Atque illi quidem pre- B
cabantur: preces verò extemplo in opus conuertebantur.

XVI. PRECIBVS IMPETRATA AQVA ET FVLMINA.

Cùm enim adhuc ipsi in oratione perseuerarent, flatu violento nubes aliunde coa-
cta sublimis in aëre castris hostium imminebat: deinde fragoribus ingentibus superin-
tonans, & fulgurum in subiectos incendia immittens, aquam fluminibus vehementio-
rem præcipitabat: adeò vt aduersariis quidem tum continentia fulmina, tum conti-
nuationis imbrium vis extremi exitij causa existeret; his verò qui precum aciem oppo-
suerant, ad vtraque sufficeret, tam ad vincendos hostes, quàm ad sitis leuamen; quippe
defluentibus torrentibus abundè potum ipsius suppeditantibus. His igitur adiunctus
est noster cœtus eorum, qui de exercitu narrationibus illis etiam ipsi circa fidem confir-
mati, & eisdem studiis & exercitiis innutriti, in tantam animi indolem ac magnitudi-
nem euecti sunt, vt excellentia virtutum aduersus sese inuidiam excitarint.] C

XVII. ALIA TESTIMONIA DE REGISTA.

Gregorius hæc pro concione narrans, planè innuit, eos, quos celebrat, licet diuersis
temporibus ab istis claruerint, tamen his fidei imitatione fuisse cõiunctos, qui & genere
& patria æquè gentiles essent, & fortasse eiusdem milites legionis. Nam apud Roma-
nos vetus illa erat consuetudo, easdem perseuerare nomine legiones, easque nisi penitus
periissent, loco mortuorum nouis semper militibus suffici solitas. Nam & clarissimus
ille martyr Polyeuctus, qui temporibus Decij Melitinæ in Armenia ciuitate passus est,
etsi non ex horum numero, eiusdem tamen Fulminatricis legionis miles fuit: in cuius
martyrij Actis[a], & quidem germanis, eiusdem rei gestæ narratio quoque retexitur, his
scilicet verbis: Quidni enim faceret, qui talis erat, & genus illinc ducebat, & eiusdem
fuerat soliditatis? nobilium, inquam, & illustrium ex fide in Christum, qui sequebantur
quidem Marcum Imperatorem bellum gerentem aduersus barbaros. Aquæ namque D
penuria laborabat Romanorum exercitus, tristisque erat Imperator, cùm hostes
quidem valde inualescerent, sitis autem inter cetera nostros vexaret. A lij autem Christi
fortes milites, qui eamdem implebant legionem quam hic venerandus martyr, cùm
se separassent & procul ab exercitu remouissent, manus quidem pias ad Deum tollunt,
piam, quæ ab eis honorabatur, fidem acerrimè proferentes. Rogant autem Dei misera-
tiones, vt eos benignis oculis aspicerent, & hanc soluerent necessitatem, quæ oppri-
mebat multitudinem. Cùm illi sic orassent, suis non sunt fraudati precibus. Nondum
autem præcationibus finem imposuerant; & densa nubes cælum subiens, aërem
quidem implenit tonitru, fulgura autem elisa micabant, & multa erupit pluuia: adeò
vt, dum sic ferrentur fulmina & imbres, recreati quidem sint Christiani, plurimi autem
barbari interierint; & ex eo sit legio nũcupata Κεραυνόβολος, id est, fulminum iaculatrix.] E
hucusque ibi.

[a] Apud Metaphrast. die 9. Ianuar.

XVIII. LEGIO DVODECIMA FVLMINATRIX. [b] Dio hist. Rom. lib. 55.

Quod autem ad nomen legionis spectat: Cùm omnes ferme consentiant eam ex ad-
miranda illa fulminum immissione dictam esse Fulminatricem, siue Fulmineam; non
sic quidem id accipiendum est, vt tunc primum eo insigni nomine legio Romana no-
bilitata fuerit: nam Dione[b] auctore constat, iam Augusti tempore Duodecimam no-
minatam legionem, dictam esse Fulminatricem. Insuper extant alia antiqua monu-
menta id ipsum testantia, & in primis columna Capitolina, in qua legiones descriptæ
habentur in hæc verba:

NOMI-

A NOMINA LEG.[a]

II. AVG	II. ADIVT	IIII. SCYTH	
VI. VICT	IIII. FLAV	XVI. FLAV	
XX. VICTR	VII. CLAVD	VI. FERR.	
VIII. AVG	I. ITALIC	X. FRETE	
XXII. PRIM	V. MACED	III. CYREN	
I. MINER	XI. CLAVD	II. TRAI-	
XXX. VLP	XIIII. GEM	III. AVG.	
I. ADIVT	XII. FVLM	VII. GEM	
XIII. GEM	III. GALLIC	III. ITALIC	
I. PARTH	II. PARTH.	III. PARTH	

[a] Ex columella marmorea rotunda, quæ Romæ exstat in Capitolio, quã Lipsius edidit formis Plant. fol. 56. inscrip. 1.

B Sed huic aliam subijcimus inscriptionem, qua pariter demonstratur, Duodecimam legionem dictam esse Fulminatricem[b]:

C. VETTIO. C. F
COL. NIGRO
DOMO ANTIOCHIA
SYRIA VETERANO
LEG. XII. FVLMINAT
MILIT. ANN. XXVI
VIXIT ANN. LVII
EX. TESTAMENTO

[b] Extat Romæ in Anemino in ecclesia S. Agnetis, edidit Lips. pag 90. inscriptione 13.

C Rursus verò ad omnem dubitationem tollendam de Fulminatricis legionis nomine, ante hæc Marci tempora extitisse, aliam subijciemus inscriptionem, quæ de Traiani temporibus fidem facit: est huiusmodi[c]: XIX.

Q. PETRONIVS. C. F. PVB
MODESTVS P. P. BIS
LEG. XII. FVLM. ET. LEG. I. ADIVT
VICTR. TRIB. MIL. COTT. V. PR. PR
DIVI. NERVAE. ET. IMP. CAES
NERVAE. TRAIANI. AVG. GERM
PROVINC. HISPANIAE. CITER. ASTVRIAE
ET. GALECIARVM. FLAMEN. DIVI
CLAVDI. DEDIT. IDEMQVE. DEDICAVIT

[c] Extat Tergestæ in vico Riburgi, edidit idē Lips. fol. 194. inscript. 9.

D Ex iis igitur cùm satis perspicuum sit, Fulminatricem legionem longè ante hæc tempora extitisse, eamdemque Duodecimam nuncupatam: proculdubiò ab hac diuersa illa XX.
fuit, quæ ob tam insigne miraculum meruit adeò nobilem gloriæ titulum. Verùm cùm
ex eiusdem Marci Imperatoris litteris constet, eo tempore nonnisi quatuor legiones
apud se habuisse, aliis aliò amandatis, quarum & recenset nomina, nempe Primam, Ge-
mellam, Decimam, atque Fretensem: oportuit ex iis vnam nomen illud esse consecu-
tam; & quemadmodum olim Duodecimæ, sic modò vni ex iis idem nomen accessisse.
Sed quod Dio[d], qui temporibus Seueri Imperatoris scripsit historiam, cùm recenset [d] Dio hist. Rom.
omnes Romani Imperij legiones, nonnisi vnius Fulminatricis, dictæ Duodecimæ, ha- lib. 55.
buerit mentionem: meminisse oportuit, eumdem Dionem ibidem testari, ab Imperato-
ribus exhaustas bello militibus legiones simul aliis admisceri, duasque in vnam redigi
E solitas. Vnde potuit accidisse, vt ex duabus Fulminatricibus legionibus Seueri tempore
vna confecta fuerit. At cum Marcus Aurelius Imperator suis ad Senatũ litteris rei gestæ
breuiter retexens historiam, nõ dicat legionem integram fuisse militum Christianorum,
sed tantùm in eo exercitu repertam esse magnam Christianorum militum multitudi-
nem, quorum precibus tunc inflexum fuerit cæleste numen, vt fulmina iacularetur in
hostes: par est credere, ipsum eosdem ob tam egregium atque mirandum facinus, Fulmi-
nantium nomine nobilitasse, ac eosdem simul eiusdem nominis legioni pariter aggre-
gasse, sicque immortale gloriæ nomen eosdem in posteros propagasse. Porrò haud ab iis
Eusebius[e], discrepat, cùm eamdem legionem Melitinam appellat: nam eosdem milites [e] Eusseb. lib. 5.
eiusdem ciuitatis ciues fuisse testatur: quam quidem legionem Duodecimam Fulmina- cap. 5.
tricem in Cappadocia solitam agere, Dio affirmat. At de his hactenus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXI. Sed præstat iam ipsas Marci Aurelij litteras, ad Senatum tunc scriptas, hîc recitarẽ. A Descriptæ quidem illæ reperiuntur ad calcem Iustini Apologiæ ad Antoninum Pium, eodemque loco vnà cum ipsius Iustini operibus typis excusæ. Sed sicut paulum diuersa earumdem reperiuntur vetustiora exemplaria, prout à diuersis auctoribus in Græcum sermonem primò, ac deinde in Latinum translatæ: Ita licet eadem ferme sit in sententiis, in verbis tamen aliqua videtur inesse varietas lectionis: quæ etsi momenti nullius planè esse videatur, tamen eam ponemus in margine. Est igitur huiusmodi ex codice Vaticano *eius editio:

*Descripsit etiã Panuin. lib. 2. Fast.

IMP. CAESAR. M. AVRELIVS. ANTONINVS. AVGVSTVS. PARTHICVS GERMANICVS. SARMATICVS PONTIFEX. MAXIMVS. TRIBVNITIAE POTESTATIS. XXVIII. IMP. VII. COS. III. PATER. PATRIAE. PRO-COS. S. P. Q. R. S. D. B

XXII. Certiores vos feci de consilij propositique mei magnitudine, & quæ in Germania mihi in discrimine atque obsidione, alia ex aliis acciderunt, cùm in eius medio, labore atque æstu confectus fuissem. Sanè dum *Carnuti essem, speculatores nobis indicarunt septuaginta quatuor hostium dracones † prope nos nouem millibus adesse: idemque Pompeianus, quem bello ducem præfecimus, quod nos quoque videbamus, renunciauit. Cumque in nostrorum militum exercitu haberemus tantùm legiones Primam, Decimam, *Geminam, & *Fretensem, hostium verò † nongentorum & septuaginta septem millia; measque ipsius copias cum ingenti barbarorum atque hostium exercitu comparassem, deos patrios votis susceptis rogaui. Sed cùm ab eis negligerer, neque ab hostibus premi animaduerterem; copiarum mearum paucitatem contemplatus, eos C qui apud nos Christiani dicuntur, accersiui ac rogaui; inueniqueque magnam eorum multitudinem; illosque minis compuli, quòd minimè decuerat, propterea quòd postea illorum vim ac potestatem cognoui. Itaque non ad telorum præparationem, non ad armorum, neque ad tubarum vsum se contulerunt: hoc enim illis facere Dei causa & nomine, quem in conscientia gestant, *gratum non est. Æquum igitur est, vt, quos impios esse & à Deo alienos opinabamur, eos existimemus Deo munitos esse. Cùm enim se humi proiecissent, non solùm precati sunt pro me, sed etiam pro toto hoc exercitu, vt famis, ac sitis, qua vrgebamur, remedium aliquod afferretur. quinque enim diebus aquam non sumpseramus, quòd ea non suppeteret. Eramus enim in media Germania, montibus vndique concluſi. Simul autem atque sese humi abiecerunt, ac Deum illum precati sunt, quem ego ignorabam; statim è cælo pluuia delapsa est in nos D quidem frigidissima, in Romanorum verò hostes grando, ignis specie ac similitudine, & fulmina; eorumque orationibus ac precibus statim præsto Deus fuit, qui neque vinci, neque expugnari potest. Quamobrem illinc exorsi, concedamus talibus, vt sint Christiani, ne qua arma eius generis contra nos petant & impetrent. Censeo autem, neminem, quòd Christianus sit, esse in crimen & in iudicium vocandum. Quòd si quis inuentus fuerit crimini dare cuipiam, quòd Christianus sit: ei quidem qui in crimen vocatur, manifestum fieri volo, si nihil aliud obiectum est, quàm quòd Christianus tantùm, dimitti: eum autem qui Christianum accusauit, viuum exuri: illum verò qui Christianum se esse professus fuerit, periculo omni, quod ob eam rem ei intẽdebatur, liberatum. Is cui prouincia commissa est, nequaquam ad pœnitentiam adigat, aut libertatem ei adimat. Hæc autem S. C. etiam sanciri volo, atque hoc meum edictum in foro D. Traiani proponi, vt legi possit. Curæ autem erit Vetrasio Pollioni Præfecto Vrbi, vt ad omnes prouincias hæc constitutio mittatur: neque quisquam, qui eam exscribere, vel ipsa vti voluerit, prohibeatur. Valete.] Meminit (vt diximus) harum litterarum Tertullianus[b], quarum exemplaria suo tempore complura extitisse tradit Orosius[c]. Porrò Pompeianus, cuius in litteris Marci mentio habetur, gener (vt dictum est) Marci fuit, cui Lucillam viduam nuptui tradidit. E

Viguisse idem Marci Imp. edictum Romæ etiam temporibus Commodi eius filij & in Imperium successoris, ex eo quod scribit Eusebius[d] Romæ actum aduersus seruum, qui Apollonium Senatorem Christianitatis reum fecerat, liquidò apparet. ait enim: Ceterum huic misero ac perdito intempestiuè & incommodè in iudicium ad Christianum

*al. Cotini, Carnutis

† Signa erant militaria barbarorum.

*Gemellam *Fretensem

†Conuentorum septuaginta septem millia] quæ magis placet.

*consuetum

[b] Tertul. Apolo. c. 5. & apud Euseb. lib 5. cap. 5.

[c] Oros. lib. 7. c. 15.

XXIII.

[d] Euseb. lib 5. c. 20.

A num accusandum ingredienti, actutum (quoniam indices qui Christianorum nomina, solum quòd Christiani essent, deferebant, Imperatoris edictum neci dare mandauerat) crura confringebantur, Perennio Iudice talem sententiam contra eum pronunciante.] hæc Eusebius.

Extat hactenus tam egregij miraculi, Christi virtute editi, quàm præclarum atque egregium monumentum in nobilissima illa Antonini columna cochlide insigniter insculptum, vnà cum aliis eiusdem Marci Aurelij Imperatoris in bello Marcomannico facinoribus fortiter gestis: quam iure dixerimus egregium Christianæ victoriæ trophæum, æterna memoria consecratum: quippe quæ celebre illud factum contineat, cùm (quod est in Psalmis*) intonuit de cælo Dominus, & Altissimus dedit vocem* suam: grando & carbones ignis: misit sagittas suas, & dissipauit eos: fulgura multiplicauit, & conturbauit eos.] Romanis verò apparuerunt fontes aquarum, & quod alibi* dicitur: Fulgura in pluuiam fecit.] Visitur adhuc in ea imago expressa rei tam insigniter gestæ: sed iis planè signis, vt Iouis imbres dantis & illis fulgura admiscentis repræsentet effigiem: quam ex ea graphicè incisam, hac tibi forma exprimendam curauimus. XXIV.

* Psal. 17.

B

* Psal. 134.

C

D

E

A. Imago hæc est Iouis Pluuij: ex diuersis enim effectibus, diuersis quoque nominibus à Gentilibus Iupiter appellari consueuit: vnde & Phornutus hæc in libro de Natura deorum*: Deinde eum Nubicogum, & Grandistrepum appellant, quòd supernè nubes cogat, & tonitrua, & illinc etiam fulmina & tempestates immittat.] & paulo inferiùs: Ob alias, inquit, similes ac manifestas causas Pluuius, & Fructifer, & Descensor, & Fulminator, & alio sæpiùs modo secundùm diuersam sententiam appellatur.] ac pariter secundùm diuersas causas, diuersis quoque imaginibus solitus erat sculpi atque depingi. Cùm igitur pluuiam daret, Pluuius dicebatur; & fundens vndique imbres (vt ima- XXV. ELVCIDATIO SCVLPTVRÆ TABVLÆ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

(vt imago impressa demonstrat) effigiari pariter consueuit. Sunt Tibulli[a] versus de Ioue Pluuio Ægyptiis tantùm ignoto: A

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec Pluuio supplicat herba Ioui.]

[a] Tibul. lib. 1. eleg. 7.

[b] Virg. Georg. lib. 2. Idemque apud Virgilium[b] appellatus est Aether, vt cùm ait:

Tunc pater omnipotens fœcundis imbribus Aether
Coniugis in gremium læta descendit, &c.]

[c] Arnob. lib. 5. [d] Tertul. contra Marcion. lib. 3. cap. 5. [e] Lilius Giral. hist. deorum syntag. 2. At Arnobius[c] Iouem ipsum, pluuiam, dictum esse testatur: quem Tertullianus[d] eadem ex causa, Aquilicem nominat: à Græcis itidem ab imbre ὄμβριος ζεὺς dictus, atque ὅετὸς, aliisque nominibus eamdem rem significantibus, vt pluribus docet Lilius[e]. Porrò Iouis Pluuij non erat obscurus cultus, nec priuatus: nam auctor est Strabo[f], Indos quoque coluisse Iouem Pluuium. B

[f] Strab. lib. 15. XXVI. B. Quod reliquum est de ceteris ibi sculptis eiusdem tabulæ imaginibus; illa tantùm repræsentari videtur historia, cùm sic fulminibus atque pluuiis confectum barbarorum exercitum Romanus miles insequitur. Quomodo autem idem castris potitus, eos, quos inuenit, in deditionem accepit; quæ huic coniungitur in eadem reflexa columnæ zona historia sculpta declarat: At licet Marcus Imperator publicis litteris tantam diuinitus impartitam gratiam Christianorum precibus acceptam ferre professus fuerit: tamen vel quòd numen Christianorum illi esset incognitum, vel quòd inuidiosum admodum videretur, hæc Christianorum religioni tribui, cui contradicebatur ab omnibus; oreque omnium Gentilium diffamabatur, à Ioue, quem colerent, illud fuisse concessum; idcirco Iouis pariter imago pluuiam dantis in columna fuit expressa.

XXVII. RES PROSPERAE TRIBVTAE IOVI, RES ADVERSAE CHRISTIANIS. At planè accidit quod ait Tertullianus; vt sicut cuncta aduersa, quæ accidissent, à Gentilibus consueuissent Christianis adscribi; ita pariter quicquid boni fuisset Christianorum precibus impetratum, ab illis Ioui tribueretur. Quamobrem quod ad hanc rem spectare videtur, Tertullianus[g] aduersus Gentes scribens, hæc ait: Denique cùm ab imbribus æstiua hiberna suspendunt, & annus in cura est; vos quidem quotidie pasti statimque pransuri, balneis & cauponis & lupanaribus operati, Aquilicia Ioui immolatis, nudipedalia populo denunciatis, cælum apud Capitolium quæritis, nubila de laquearibus expectatis, auersi ab ipso & Deo & cælo: nos verò liciuniis aridi, & omni continentia expressi, ab omni vitæ fruge dilati, in sacco & cinere volutantes, inuidia cælum tundimus, Deum tangimus; & cùm misericordiam extorserimus, Iupiter honoratur.] C

[g] Tertull. in Apolog. cap. 40 in fin.

XXVIII. Porrò eamdem columnam licet victoriis Marci Imp. exculptam, tamen vt Christianæ fidei (vtcumque expressum sit) præclarissimum monumentum, superstitione verò Gentilicia obscuratum, barbarico olim furore deorsum incensam, ac desuper fulmine tactam (iusto numine cælitus fulgure vlcisente, quòd ex fulmine datam à Deo victoriam Gentilitas Ioui tribuerit) iam deformatam, multisque in locis è soliditate compaginis dissolutam, conuulsisque atque disiectis lapidibus stipiti inhærentibus, iam collabentem S. D. N. Sixtus Quintus, summus Catholicæ religionis Antistes, magna impensa, summoque studio in pristinū gloriæ splendorem restituendam curauit, collocata super eius verticem conflata ære, auroque tecta Pauli Doctoris gentium sacra effigie: vt vbi olim à Marco statutum Pio parenti fuerat simulacrum, ibidem illius qui ad veram pietatem Vrbem excoluit, & Gentiles Christo subegit, ob præstantissimum virtutis meritum, signum nobilissimum cerneretur. D

STATVA S. PAVLI POSITA SVPER COLVMNAM

E

IESV CHRISTI ANNVS 177. SOTERIS PAP. ANNVS 3. M. AVR. IMP. ANNVS 15.

I. [a] Cyprī, legis Iul. Capitol. CASSII DESECTIO. SEquitur Christi Redemptoris nostri annus septuagesimus septimus supra centesimum, Coss. Pisone ac Iuliano: quo occisus est Auidius Cassius Syrus ex [a] Cyri regione, hoc ipso olim duce Lucius Verus Parthos vicit, & captas ab eo Romani Imperij prouincias, Romano Imperio post omnes debellatos hostes restituit. Hic igitur iam diu ante molitus tyrannidem, falso nuncio Marci Imperatoris morte accepta, inuadens Imperium, tenuit mēses tres & dies sex; sed ab Antonino Centurione vulneratur, & à

A & à decurione necatur. hæc omnia pluribus Dio[a], qui hæc post victoriam adeptam de Marcomannis contigisse tradit. id ipsum affirmat Iulius Capitolinus[b], dum ait: Post eandem victoriam consecutam voluit Marcomāniam prouinciam facere, voluit etiam Sarmatiam facere; & fecisset, nisi Auidius Cassius rebellasset sub eodem in Oriente.] ac subdit: Relicto Sarmatico & Marcomannico bello, contra Cassium profectus est.]

[a] Dio in Marco Aur. Imp. [b] Iul. Capitol. in M. Aurel.

II. De clementia autem Imperatoris, qua non modò pepercit affinibus & cognatis ipsius Cassij, & iis qui cum Cassio conspirauerant; sed & ipsi Cassio, nisi occisus fuisset, etiam indulsisset; breuis extat epistola eiusdem Antonini, tunc reddita ad Faustinam coniugem, vindictam litteris exposcentem aduersus Romani Imperij perduelles; quam Volcatius Gallicanus[c] his verbis conscriptam recitat.

[c] Volcat. Gallic. in Cassio.

Tu quidem mea Faustina religiosè pro marito & pro nostris liberis agis: nam relegi epistolam tuam in Formiano, qua me hortaris, vt in Auidij consocios vindicem. Ego verò & eius liberis parcam & genero & vxori; & ad Senatum scribam, ne aut proscriptio grauior sit, aut pœna crudelior. Non enim quicquam est, quod Imperatorem Romanum melius commendet gentibus, quàm clementia: hæc Cæsarem deum fecit, hæc Augustum consecrauit, hæc patrem tuum in primis Pij nomine ornauit. Denique si mea sententia de bello iudicandum esset, nec Auidius esset occisus. Esto igitur secura: dij metuentur, diis pietas mea cordi est. Pompeianum nostrum in annum sequentem Consulem dixi.] hæc Antoninus ad coniugem. licet in eo ipse legem Maiestatis ampliauerit, quòd post mortem quoque voluerit pœna prosequi delinquentem: nimirum cùm statuit, vt in defunctum posset eiusmodi iudicium instaurari. Meminit eiusmodi constitutionis à Marco editæ Paulus Iurisconsultus[d], ibi & de Drunciano Senatore socio Cassiani furoris, cuius bona post mortem à Fisco vindicari sunt iussa. C

MARCI EPISTOLA.

[d] l. 8 & 7. C. ad legem Iul. Maiest.

III. Quod autem pertinet ad Consulatum Pompeiani, quem diximus maritum Lucillæ, & generum Imperatoris, qui (vt vidimus) in expeditione Marcomannica præfuit exercitui: haud potest intelligi de primo Consulatu, quem ante biennium gessit, sed de secundo: non semel enim, sed bis à Marco Imperatore creatum fuisse Consulem, testatur Iulius Capitolinus[e]. quamobrem ex his quæ dicta sunt, referendus videtur Pompeiani secundus Consulatus anno sequenti: haud enim generum Principis inter suffectos allectum fuisse putandum, cùm præsertim iam ante annum fuerit designatus; sed excidisse è tabulis Consulum secundus eius Consulatus videtur, cùm tam sequens annus, quàm ceteri aliis notati Consulibus habeantur. Cùm igitur anno sequenti à nece Cassij cum creatum Consulem fuisse, ex litteris Imperatoris appareat: qui post præsentem sequitur annus, Consulatu Pompeiani secundò adscribendus videtur; & alter ex illis, qui eo anno ponuntur, inter suffectos potiùs aggregandus. D

DE SECVNDO CONSVLATV POMPEIANI. [e] Iul. Capitol. in Marco.

IV. Ex iis autem quæ ex Marci litteris mitiùs acta vidimus cum tyrannis, possumus intelligere, quanto deterioris conditionis olim apud eum fuerint Christiani, quàm crimini Maiestatis obnoxij: quippe qui in Romanum Imperium conspirare, & in deos bellum gerere censerentur, quòd nec Imperatores nec deos adorarent: quam quidem calumniam Ecclesiasticos tractatores, qui pro Christianis Apologias scripserunt, sæpiùs oportuit refellisse: vt inter alios Tertullianus[f], cùm in primis demonstrat, nemi-nem ex Christianis inuentum esse conspirasse cum dicto Auidio Cassio, vel aliis aduersus alios Imperatores tyrannidem exercentibus. ait enim: Vnde Cassij, Nigri, & Albini? Vnde qui inter duas Lauros obsident Cæsarem? Vnde qui faucibus eius exprimendis palæstricam exercent? Vnde qui armati Palatium irrumpunt, omnibus Stephanis atque Partheniis audaciores? De Romanis, ni fallor, id est, non de Christianis.] & alibi hæc in eamdem sententiam: Sic & circa maiestatem Imperatoris infamamur: tamen numquam Albiani, numquam Nigriani, vel Cassiani inueniri potuerunt Christiani: sed iidem ipsi qui per genios eorum iampridem vsque iurauerant, qui pro salute eorum hostias & fecerant & vouerant, qui Christianos sæpè damnauerant, hostes reperti. Christianus nullius est hostis, nedum Imperatoris: quem sciens à Deo suo constitui, necesse est & ipsum diligat, & reuereatur, & honoret, & saluum velit cum toto Romano Imperio, quàm diu sæculum stabit: tam diu enim stabit. Colimus ergo Imperatorem sic, quemadmodum & nobis licet, & ipsi expediat.] hæc & alia complura eodem argumento Tertullianus. E

CHRISTIANI HABITI OMNIVM SCELESTISSIMI A GENTILIBVS. [f] Tertullian. in Apolog. c. 35.

Quàm

Universidad de Deusto
Biblioteca

V. CHRISTIANI PACIFICI, INNOXII, ET ORSEQVENTIS.

Quàm autem facile fuisset Christianis, si voluissent, Romanum Imperium inuadere, ac summa rerum potiri, vel si agere vellent armis, vel discessione idem penitus desolatum relinquere, pluribus monstrat: quæ nos superiùs, cùm egimus de ingenti Christianorum multitudine, recitauimus: sed hic rursum (quòd ratio postulat argumenti) necessariò opportunè repetenda sunt: Si enim (inquit [a]) & hostes exertos, non tantùm vindices occultos agere vellemus; deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni, ipsíque Parthi, vel quantæcumque, vnius tamen loci & suorum finium gentes, quàm totius Orbis? Externi sumus, & vestra omnia impleuimus, vrbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, Palatium, Senatum, & forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur; si non apud illam disciplinam magis occidi liceret, quàm occidere? Potuimus & inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes, solius diuortij inuidia aduersus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum in aliquem Orbis remoti sinum abrupissemus à vobis; suffudisset vtique dominationem vestram tot qualiumcumque amissio ciuium; immò etiam & ipsa destitutione punisset. proculdubio expauissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum & stuporem quemdam quasi mortuæ Vrbis quæsissetis quibus in ea imperassetis. Plures enim hostes quàm ciues vobis remansissent. nunc enim pauciores hostes habetis præ multitudine Christianorum penè omnium ciuium, pene omnes ciues Christianos habendo: sed hostes mauultis vocari generis humani, potiùs quàm erroris humani. Quis autem vos ab illis occultis & vt ita dicam, inuisibilibus hostibus, quæ vastantibus & mentes & valetudines vestras hostibus raperet? à dæmoniorum incursibus dico, quæ de vobis sine præmio, sine mercede depellimus. Sufficisset hoc solum nostræ vltioni, quòd vacua exinde possessio immundis spiritibus pateret. Porrò nec tanti præsidij compensationem cogitantes, non modò non molestum vobis genus, verùm etiam necessarium, hostes iudicare maluistis: qui sumus planè, non generis humani tamen, sed potiùs erroris.] hæc ipse, significans (quod dictum est) inter Gentiles arreptorum à dæmone fuisse innumeram multitudinem, qui omnes curarentur à Christianis: cumque ait, id eos præstare solitos sine præmio, sine mercede, diuersos quidem ab his illos fuisse declarat, qui (quòd ait Iurisconsultus [b]) ea arte lucrum facerent. sed de his superiùs, atque cùm de Exorcistis egimus primo Annalium [c] tomo.

GENTILES ARREPTITII.

[a] Idem vbi supra, c. 37.

[b] l. 1. ff. de var. & extraord. cognit.

[c] Prim. tom. Annal. an. 56. num. 18.

VI.

Sed quòd de Cassio tyranno primitus est instituta narratio: cùm Tertullianus [d] loco citato dicat, eos in Imperium conspirasse, qui Christianos sæpè damnauerant: & quod alibi addit, eosdem habuisse Christianos vt publicos hostes: ad hunc ipsum Auidium Cassium, præcipuum horum temporum tyrannum, respectum habuisse videtur: quem natura sæuissimum fuisse, Vulcatius [e] tradit, qui de eius sæuitia plura locutus, hæc addit [f]: Quoniam de seueritate eius dicere cœpimus, multa extant crudelitatis potius quàm seueritatis eius indicia. Nam primùm milites, qui aliquid prouincialibus tulissent per vim, in ipsis locis, in quibus peccauerant, in crucem sustulit. Primus etiam id supplicij genus inuenit, vt stipitem grandem poneret pedum octoginta & centum, id est, materiam, & à summo vsque ad imum damnatos ligaret, & ab imo focum apponeret, incensísque aliis, alios fumi cruciatu, timore etiam alios necaret. Idem denos catenatos in profluentem mergi iubebat, vel in mare. Idem multis desertoribus manus excidit, aliis crura incidit ac poplites; dicens, maius exemplum esse viuentis miserabiliter criminosi, quàm occisi.] Quod si tam atrox in milites, quorum ope egebat; qualis fuisse putandus est in Christianos, quos sæpè damnasse vt hostes Imperij (quòd vidimus) Tertullianus affirmat?

[d] Tertullian. ad Scapul. c. 2.

[e] Vulcat. Gal. in Cassio. Cunningam. in Apolog. c. 35. CASSIUCKRDELIRAS.

VII.

At nec illud eiusdem Tertulliani prætereamus, dum loco superiùs citato ait Christianos castra, tribus, decurias, Palatium, & Senatum replesse: quibus planè demonstrat, eos domi atque militiæ honores ac magistratus administrasse. quod & Vlpianus [a] I. C. de Proconsulis officio libro tertio his verbis visus est declarasse: Eis qui Iudaicam superstitionem sequuntur, Diui Verus & Antoninus honores adipisci permiserunt: sed & necessitates eis imposuerunt, quæ superstitiones eorum non læderent.] hæc ipse: quæ de Christianis esse intelligenda, accuratus interpres [b] admonuit: qui tamen illud minùs assecutus fuisse videtur, dum ait eam esse editam sanctionem post victoriam

[a] l. 3. in fi. ff. de decurion.

CHRISTIANI AD HONORES ET MAGISTRATVS ADMISSI.

[b] Alciat. disput. lib. 3. c. 8.

A ctoriam de Marcomannis beneficio Christianorum acceptam: nam cùm ambo Imperatores eius legis citentur auctores, ante quinquennium latam fuisse oportuit, cùm adhuc viueret Lucius Verus Marci collega.

IESV CHRISTI ANNVS 178. SOTERIS PAP. ANNVS 4. M. AVRELII IMP. ANNVS 16.

CHristi anno centesimo septuagesimooctauo, Pollio & Aper bis ambo ponuntur Consules: sed alterum eorum fuisse suffectum, & Pompeianum generum Imperatoris Consulatum ordinarium gessisse, quæ dicta sunt ex Capitolino atque Vulcatio anno superiori, satis significare videntur. Verùm quoniam Lampridius in Commodo & alij horum Consulum, vt ordinariorum, meminerunt: quicquam mutare haud præsumpsimus. In huius anni fine Comniodum à patre & dignitatem Consulatus accepisse, & Imperatorem nominatum esse, ac vnà cum patre triumphasse, idem qui suprà Lampridius [a] narrat his verbis: Post hæc Commodus, venia legis Annariæ impetrata, Consul est factus, & cum patre Imperator est appellatus, V. Kalend. Decembris, Pollione secundùm & Apro Coss. & triumphauit cum patre.] adeptumque hoc anno Tribunitiam potestatem, nummi demonstrant, necnon Iulius Capitolinus.

I. COMMODVS A MARCO ASSVMITVR AD IMPERIVM.

[a] Lamprid. in Commodo.

At hæc (vt dictum est) in fine huius anni facta sunt: cuius exordio Marcus Aurelius Imperator, vt nutans Imperium Orientale sui præsentia stabiliret, in illas regiones profectionem instituit vnà cum coniuge atq. filiis: sed Antiochiam (inquit Capitolinus [b]) noluit videre, cùm Syriam peteret: nam nec Cyprum voluit videre, ex qua erat Cassius. Fuit Alexandriæ, clementer cum iis agens; postea tamen Antiochiam vidit. Multa egit cum Regibus, & pacem confirmauit, sibi occurrentibus cunctis Regibus & Legatis Persarum. Omnibus Orientalibus prouinciis carissimus fuit, apud multos etiam philosophiæ vestigia reliquit. Apud Ægyptios ciuem se egit & philosophum in omnibus studiis, templis, locis. Et cùm multa Alexandrini in Cassium dixissent fausta, tamen omnibus ignouit, & filiam suam apud eos reliquit. Faustinam vxorem suam in radicibus montis Tauri in vico Halale exanimatam subito morbo amisit.

II.

[b] Iul. Capit. in Marco.

MARCVS IN ORIENTEM PROFICISCITVR.

Perijt à Senatu, vt honores Faustinæ, ædemque decerneret: laudata eadem, cùm tamen impudicitiæ fama grauiter laborasset; quod Antoninus vel nesciuit, vel dissimulauit: nouas puellas Faustinianas instituit in honorem vxoris mortuæ: Diuam etiam Faustinam à Senatu appellatam gratulatus est; quam secum & in æstiuis habuerat, vt Matrem castrorum appellaret: fecitque & coloniam vicum, in quo obiit Faustina, & ædem illi extruxit, sed hæc postea Heliogabalo dedicata est.] & paulò inferiùs: Orientalibus rebus ordinatis, Athenis fuit, & inter alia Cereris templum adiit, vt se innocentem probaret, & sacrarium solus ingressus est. Reuertens in Italiam nauigio, tempestatem grauissimam passus est. Per Brundusium veniens in Italiam, togam ipse sumpsit, & milites rogatos esse iussit: nec vmquam fatigati fuerunt sub eo milites. Romam vt venit, triumphauit. Cùm inde Lauinium profectus est, Commodum deinde sibi collegam in Tribunitiam potestatem iunxit.] hucusque de eius peregrinatione & Romam reditu Capitolinus.

III. FAVSTINA DEFVNCTA INTER DIVOS RELATA.

Ad hanc ipsam eius peregrinationem spectant, quæ de eodem Marco Aurelio Imperatore Ammianus Marcellinus [a] tradit his verbis: Ille cùm Palæstinam transiret, Ægyptum petens, fœrentium Iudæorum & tumultuantium sæpè tædio percitus, dolenter dicitur exclamasse: O Marcomanni! O Quadi! O Sarmatæ! tandem alios vobis deteriores inueni.] hæc tunc Marcus Imperator, cuius iudicio omnibus barbaris nationibus Iudæi deteriores sunt habiti. Sed de his primo tomo Annalium pluribus.

IV. [a] Ammian. lib. 22. QVID DE IVDAEIS M. AVR. IMP.

Quod verò ad præsentem statum rerum Christianarum spectat: quòd de Cassiana futura tyrannide quidam fuisset vaticinatus, & alia prædixisset, quibus animi perturbarentur; idem Imperator Marcus, rescribens ad Pacatum, ea omnia vetuit vaticinia. Meminit eius legis Vlpianus I. C. his verbis [a]: Denique Diuus Marcus eum qui de motu Cassiani vaticinatus erat, & multa quasi instinctu deorum dixerat, in insulam Syrum (*est vna ex Cycladibus*) relegauit. Et sanè non debent impunè ferri huiusmodi homines, qui sub obtentu & monitu deorum, quædam vel renunciant, vel iactant, vel

V. VATICINIA MARCVS PROHIBET.

[a] Vlpian lib. 7. de offic. Proconsul. ex fragmentis Pithœi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel scientes effingunt.] hæc ille. His sanè Christianos prophetantes voluisse cohibere, A mihi facilè persuadeo: nam quæ è suis ipsorum templis vaticinia ederentur, qualiacumque essent, magni facere consueuerunt. Christianos quoque à Modestino notatos opinor, dum eiusdem Marci Imperatoris legem recitans, hæc ait [a]: Si quis aliquid fecerit, quo lues hominum animi superstitione numinis terreantur, Diuus Marcus huiusmodi homines in insulam relegari scripsit.] his sanè notatos quoque esse Christianos, qui signis & prodigiis & malorum futurorum prædictione Gentilium animos perterrerent, existimo. Quàm indigno animo hæc à Christianis prædici solita Gentiles ferrent, locuples testis est Luciani Philopater. Fuit hæc eadem querela Celsi Epicurei, eadem in Christianos obiicientis: in quem hæc Origenes [b]: Qualibus autem calliditatibus terriculisve fictitiis vulgus attrahamus, vt Celsus temerè obiicit, proferat qui vult: Nisi fortè quod de iudice Deo, deque hominibus in eo iudicio rationem factorum suorum B postulandis docemus, adstruentes id variis modis, vel Scripturarum auctoritate, vel argumentis probabilibus, iste habet pro terriculis fictitiis. Quamuis tandem (amica enim veritas) ipse Celsus ita loquatur: Absit vt ij, aut ego, aut vllus mortalium tollat opinionem de iniustorum pœnis, & iustorum præmiis. Quæ sunt igitur alia terricula, quibus confictis, homines attrahimus?] hæc & alia de his Origenes.

[a] l. si quis aliquid. ff. de pœn.

[b] Origen. contra Cels. lib. 3.

VI. Rursum verò in derisionem Christianorum, qui de futuro incendio conflagraturi Orbis sæpè prædicerent, ludus & stropha illa à derisore quodam excogitata videtur, quam Iulius Capitolinus [c] his verbis recitat: Vano cuidam, qui diripiendæ Vrbis occasionem cum quibusdam conscijs requirens, de caprifici arbore in Campo Martio concionabundus, ignem de cælo lapsurum, finemque mundi affore diceret, si ipse lapsus ex arbore in ciconiam verteretur: cùm statuto tempore decidisset, atque ex sinu ciconiam emisisset, perducto ad se atque confesso Marcus veniam daret.] hæc ipse. Molestis sanè auribus Magistratus accipere consueuisse Christianos de horribili futuro iudicio vaticinantes, exemplum Felicis Iudææ Præsidis in Actis [d] declarat: dum hæc ille audiens, tremore concussus, non est passus vlteriùs orationem produci. Ceterùm hæc Christianos frequentiùs inculcasse, & in auersas illorum aures ingessisse, Iustini martyris, Tertulliani, & aliorum Apologiæ, ac quæ extant fidelia Acta martyrum, sæpè demonstrant. Porrò hæc erant præludia quædam ad persecutionem in Christianos denuò excitandam: cùm enim populi intelligerent, Christianos hisce legibus Principis exagitari, in eos furore perciti audentiùs insurrexere. Sed de his dicendum anno sequenti.

[c] Iul. Capitol. in Marco.

DE FVTVRO IVDICIO A CHRISTIANIS INCVLCATA SAEPERATIO.

[d] Act. 24.

D

IESV CHRISTI ANNVS 179. SOTERIS PAP. ANNVS 5. M. AVR. IMP. ANNVS 17.

I. GENTILES IN CHRISTIANOS INSVRGVNT.

ANno Domini centesimo vndeoctogesimo, Commodo Augusto & Quintillo Coss. cùm Marcus in Imperio annum ageret decimumseptimum, Gentiles fauore Imperatoris de eis vbique locorum benemerentis elati, magnos inde sibi sumentes spiritus, Christianos ingenti vbique persecutione acerbè nimis exagirant. Testatur id quidem Eusebius [a] his verbis: Ad decimumseptimum annum Antonini Veri, grauis & acerba in nonnullis terræ partibus persecutionis procella, ex temerario populi impetu per singulas vrbes excitata, contra nos ingraueſcere cœpit.] hæc Eusebius. Eadem E quoque de tempore testata habentur in Actis SS. martyrum Epipodij [f] & Alexandri, nimirum hoc anno decimoseptimo Marci Aurelij Imperatoris persecutionem excitatam fuisse.

[a] Euseb. lib. 5. cap. 1.

[f] Apud Sur. 22. & 24. Apr. tom. 2.

II. EX CALVMNIIS IN CHRISTIANOS ILLATIS CONFLATVR PERSECVTIO.

At quoniam edicto Marci vetitum erat, ne quis Christianus, ob id tantùm quòd esset Christianus, accusaretur; Gentiles illam consueram ab eis exerceri fraudem, ad impunè aduersus eos agendum, denuo prætexuerunt: nimirum cùm horrendorum criminum apud Proconsules accusarent Christianos: liberam hanc & honestam (vt videbatur) aperientes calumnijs sibi viam, vt planè innumeram Christianorum multitudinem diris subiicerent quæstionibus. Quàm porrò aspera, quàm atrox atque immanis hæc fuerit persecutio, ex iis quæ certa fide ex litteris Ecclesiarum Viennensis ac Lugdunensis describit Eusebius [g], qualiter aliis plerisque in locis grassata fuerit, facile

[g] Euseb. lib. 5. cap. 1.

A facile est existimare. sic enim & ipse Eusebius: Sicut ex martyriis quæ in vna nationè fortè confecta erant, coniectura planè de aliis licet augurari, infiniti propè martyres in reliquis etiam orbis terrarum regionibus generosa cæde pro Christo toleratа nobilitati sunt. Quæ cùm memoria sempiterna digna re vera viderentur, litterarum monumentis ad posteritatem tradita sunt.] & post aliqua: In Gallia, inquit, stadium ad hæc obeunda certamina, quæ suprà explanauimus, constitutum fuit. Cuius vrbes sunt facilè principes, & quæ præter ceteras omnium sermone præstare dicuntur, Lugdunum & Vienna, per quas vtrasque Rhodanum pertransire, ac præcipiti cursu per vniuersam Galliam præterlabi constat. Epistolam de martyribus illis scriptam Ecclesiæ quæ ibi sunt illustrissimæ, Ecclesiis Asiæ & Phrygiæ miserunt; resque apud se gestas (earum enim verba citabo) isto pacto illis significarunt:

B Serui [a] Iesu Christi, qui Viennam ac Lugdunum Galliæ incolunt, fratribus in Asia & Phrygia, qui eamdem nobiscum redemptionis fidem & spem habent, pax, gratia, & gloria à Deo Patre & Christo Iesu Domino nostro sit vobis. Deinde cùm in epistolæ exordio alia istis deinceps adiecerint, his verbis initium narrandi faciunt: Magnitudinem afflictionis quæ hoc loco ingraueſcit, ingens Gentilium odium contra sanctos incitatum, supplicia quæ beati martyres placidè sustinuerunt, neque nos dicendo accuratè exprimere, neque scribendo à quoquam facilè comprehendi possunt. Nam aduersarius noster aduentum suum, in quo audacter ac liberè Ecclesiam Christi oppugnaturus sit, iam quasi prælusione quadam & prooemio breui futurum prænuncians, omnibus viribus (vt dicitur) Christianos adortus est: atque adeò vbique grassatus, suos consuefecit, & ad bellum contra seruos Dei gerendum vsu & exercitatione mirè C instruxit. Quapropter non solùm ædificiis publicis, balneis, & foro nobis interdictum est: sed etiam, ne quisquam nostrum vsquam locorum in conspectum prodeat, ab illis vetitum.

[a] Euseb. lib. 5. cap. 1.

III. EPISTOLA VIENNENSIS ET LVGDVNENSIS ECCLESIARVM.

At gratia Dei pro nobis cum diabolo decertauit, & hos, qui sunt paulò remissiore animo, eripuit è periculo: illos autem, qui patientia armati, tamquam firmæ fidei columnæ, non modò impetum hostis nostri diaboli facilè laturi videbantur, verùm etiam in suа ipsorum capita eumdem quodammodo prouocaturi, ex aduerso opposuit: qui tum in acie fortiter cum aduersario conflixerunt, omne opprobrij & supplicij genus toleranter sustinendo; tum celeri gradu maturarunt ad Christum, ea malа quæ erant ingentia & grauia, exigua & penè nulla existimando: perspicueque re vera ostenderunt, quòd non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabi- D tur in nobis [b]. Ac primùm cruciamenta, quæ confertim erant & tamquam cumulo à multitudine in illos coacerуata, viriliter & magno animo subierunt, vociferationes, plagas, violentos tractus, dilacerationes, lapidum proiectiones, carceres, & quicquid deniq. ab agresti & furiosa multitudine contra nos, veluti contra hostes & inimicos, fieri solet.

[b] Rom. 8.

IV. CHRISTIANORVM INVICTA PATIENTIA.

Quotquot igitur erant à Tribuno plebis aliisque magistratibus, qui ciuitati præerant, in forum deducti, cùm coram vniuersa multitudine esset ab illis de fide quæsitum, & eam ipsi liberè confessi fuissent, vsque ad Præsidis aduentum in carcerem coniecti conclusique erant. Deinde cùm ducerentur ad Præsidem, & ille in iudicando omni crudelitatis genere contra nos nostrosque vteretur: Vetius Epagathus, vnus ex fratribus, immenso erga Deum & proximum ardore inflammatus, qui quidem cùm non modò ad omne officium erga Deum & proximum sedulò exequendum impiger & propensus es- E set, verùm etiam flagranti Dei amore & sacrosancti Spiritus instinctu exardescens, in omnibus Domini præceptis & iustitiæ & æquitatis institutis integrè incederet, adeò sanè accuratè vitam instituisset, vt, quamuis esset adolescens, eodem tamen testimonio, quòd Scriptura [a] seni Zachariæ tribuit sacerdoti, dignus videretur: hic Vetius, inquam, iudicium tam temerè & iniuriosè contra nos pronunciatum non poterat omnino æquo animo ferre, sed supra modum succensebat, postulabatque vt potestas ei daretur liberè in illo confessu pro fratribus respondendi: seque præcipuè probaturum dicebat, nihil sceleris, nihil impietatis in nobis omnino posse reperiri.

[a] Luc. 1.

V. VETIVS EPAGATHVS CLARISSIMVS MARTYR.

Contra quem cùm multitudinis frequentia, quæ tribunal circumsistebat, admodum vociferata fuisset (erat enim inter illos illustris atque eximiùs) cumque Præses etiam iustam ab eo propositam postulationem minimè posset tolerare, sed solùm istud ab eo quæreret, vtrum esset Christianus: ille tum, simulatque erat clarissima voce hoc

VI. CONFESSIO VETII EPAGATHI ADIOCATI CHRISTIANORVM

ipsum

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsum confessus, in sortem & numerum martyrum relatus est, ac deinceps A duocatus A
Christianorum appellatus: nec planè immeritò: habuit enim aduocatum Iesum in animo commorantem, & Spiritum sanctum multo quàm Zacharias seruentiorem: quem per ingentem charitatis quasi cumulum, quo adductus adeò alacri & ardenti studio pro fratrum propugnatione suam ipsius vitam profudit, satis perspicuè ostendebat. Christi igitur & est & fuit verus & germanus discipulus, qui agnitu, quocumque eat, sequitur. Inde igitur inter reliquos Christianos facilè cognoscebatur: nam martyres qui videbantur ceteris facilè præstare, in publicum prodibant, seque paratos ad omnia tormenta ostendebant: omni denique animi alacritate confessionem illam, quæ est martyrij propria, cumulatè pleneque explebant.

VII. LAPSVS QVORVMDAM CHRISTIANORVM.

Sed extabant alij imparati, inexercitati, & animo fracto, qui acrem certaminis impetum ferre non poterant, ex quibus circiter decem numero animis ignauè & muliebriter B
conciderunt: qui profectò non modò magnum dolorem mentibus nostris & immensam acerbitatem inurebant, verùm etiam aliorum qui hactenus non comprehendebantur, quique martyribus etiam in acerbissimo cuiusque generis cruciatu iacentibus præstò semper aderant, & eos non aliquando desertos esse passi fuerant, alacritatem penitus retuderunt. Omnes igitur id temporis propter incertum confessionis euentum eramus graui metu perculsi: non plagas quidem & supplicia, quæ illis pòst infligerentur, veriti, sed ancipiti confessionis exitu mente præuiso, magnopere extimescentes ne quis præ languida animi infractione prorsus succumberet. Quotidie tamen qui digni corona martyrij habebantur, ad illorum numerum supplendum prehensi erant: vsque adeò, vt ex duabus hisce Ecclesiis omnes pij & studiosi viri, quorum doctrina & virtute in primis status illarum ritè administrari solet, eximerentur. C

VIII. CALVMNIAE IN CHRISTIANOS OBIECTAE.

Quidam etiam Ethnici, nostrorum sensi, vnà capiebantur (siquidem Præses omnes nos passim perquiri præceperat) qui tormenta, quæ sanctos tolerare cernebant, reformidantes, contra nos, militibus satanæ impulsu illos ad hoc idem incitantibus, Thyesteas cœnas & incestus Oedipodis falsò commenti sunt; & alia quæ nobis nec eloqui nec cogitare quidem fas esse iudicatur: quin tale facinus aliquando inter homines admissum fuisse, ne credi quidem propemodum debet.] hæc quæ ibi referuntur de illatis in Christianos calumniis de tam obscœnis criminibus; quæ nam hæc essent nefanda crimina, quibus calumniosè ab Ethnicis Christiani insimulati solerent, iam satis à nobis superiùs multorum sententiis declaratum est, cùm de hæresi Gnosticorum tractatio est habita. Quæ sanè (prosequitur epistola) cùm essent fama & sermone hominum passim dissipata; omnes veluti immanes beluæ contra nos furere cœperunt: ita vt si qui an- D
tea propter necessitudinem moderatè se erga nos gessissent, tunc veluti rabie quadam incitati, dentibus frendere, insanireque propè viderentur, atque id adeò, quod à Domi-
[a] *Ioan. 16.* no nostro prædicabatur, in eo esse completum[a]: Tempus venturum, in quo omnis qui vos occiderit, videretur obsequium præstare Deo. Vnde de cetero sancti martyres maiora quædam cruciamenta, quàm quæ possint oratione explicari, sufferre cogebantur, idque satana pro viribus in illud incumbente, vt aliquid blasphemiæ contra Christum ex eorum ore educeret.

IX. SANCTVS DIACONVS, ATTALVS, MATVRVS, BLANDINA ILLVSTRES MARTYRES.

Supra modum igitur letale multitudinis vniuersæ, Præsidis, ac satellitum odium in diaconum nomine Sanctum, Viennæ prognatum, & in Maturum etiam, recens quidem baptizatum, sed generosum tamen Christi athletam, efferbuit: In Attalum porrò genere Pergamenum, columnam & stabilimentum continuum Ecclesiarum quæ E
hic sunt: In Blandinam denique, per quam Christus euidenter ostendebat, eos qui apud homines viles, despecti, & contempti videantur, apud Deum propter charitatem erga illum non specie iactatam & simulatione, sed vi & virtute declaratam, magno splendore & gloria donari. Nam cùm non nos solum pertimesceremus, sed etiam hera illius secundùm carnem (quæ etiam ipsa vna martyrum pugna dimicauerat) ne, cùm in certamen descenderet, præ corporis imbecillitate non liberè & ingenuè fidei suæ confessionem proloqui pergeret: Blandina tanto animi robore & virtute imbuebatur, vt tortores qui illam vicissim omni suppliciorum genere à primo manè ad vesperam vsque afflixissent, propè labore defessi languescerent; seque tum ab illa victos, tum nihil amplius habere cruciamenti reliquum, quod ei irrogarent, fatererentur; atque adeò magnopere mirarentur, quo pacto, cùm totum eius corpus ita dilacera-

ratum

A ratum esset, perseuerans spiritum ducere; palamq. testarentur, vnum totmenti genus satis habuisse virium ad vitam ei eripiendam, nedum tam multis & variis opus fuisse. Verùm beata martyr, sicut generosum athletam decet, in ipsa fidei confessione vires colligebat: atque prolatio istorum verborum; Christiana sum, & nihil apud nos admittitur sceleris; erat dolorum, qui eam vrgebant, summa leuatio, fomentum cruciatus, & cuiusque molestiæ depulsio.

Diaconus ille, Sanctus nomine suprà quàm credibile est, & supra omnem humanum captum verbera à carnificibus impacta toleranter sustinens, cum scelerati illi carnifices propter assiduitatem & magnitudinem tormentorum, quæ ei infligebant, sperarent se aliquid quod indecorum & eius professioni parum consentaneum videretur, ab eo audituros: ipse tanta animi celsitate & constantia illis ex aduerso restirit, vt ne nomen quidem vel suum, vel gentis vel ciuitatis, vnde fuit, neque vtrum seruus, an liber, illis vellet dicere; sed ad omnia rogata ita Latino sermone responderet, Christianus sum; istudque pro nomine, pro ciuitate, pro genere, & denique pro re quaque iterum ac sæpiùs eloqueretur. Aliam autem vocem Gentiles ab eo elicere audireque non poterant. Vnde tam graui & acerba bile animus cùm Præfecti, tum tortorum contrà illum inflammabitur, vt cùm nihil haberent supplicij, quod ei deinceps imponerent, ad extremum laminas æneas feruentes & ignitas tenerrimis corporis membris affigerent. At ille, quamquam corporis membra exurebantur, firmus tamen, constans & immutabilis in fidei confessione perstitit: quippe qui diuino & cælesti fonte aquæ vitalis, quæ ex Christi ventre profluit, tamquam rore cùm aspersus, tum roboratus erat: corpus autem testimonio fuit eorum quæ ipsi acciderant, vt pote vulneribus & vi-
C bicibus totum cruentatum: quod quidem sic in rugas erat contractum, vt exteriorem hominis formam prorsus abiecisset; in quo Christus afflictionis particeps res præclaras ad suam ipsius gloriam gessit, cùm aduersarium profligando, tum ceteris præclarum exemplum ostendendo, nullum esse metum, vbi Dei Patris charitas; nec vllam molestiam, vbi fides Christi viget. Nam quamquam impij carnifices paucis diebus pòst, cum martyrem denuo torquerent, putabant, si corporis membris superiore iam cruciatu tumidis, & inflammatione quadam efferuescentibus, eadem supplicia accumularent, vel se illum facilè eiecturos (præsertim cùm nec manuū propè tractationem perferre iam posset) vel illum tormentis tandem extinctum, grauem reliquis horrorem incussurum: tamen tantum abfuit, vt in illo aliquid eiusmodi contingeret, vt etiam præter omnium hominum opinionem, corpus in illis posterioribus tormentis recreatum, & integrum restiturum, formam priorem atque vsum membrorum recuperaret: D
adeò vt in secunda illa carnificina non inflicta pœna, sed medicina per Christi gratiam adhibita videretur.

X. SANCTI DIACONI CERTAMEN.

Porrò Biblidem, vnam ex eorum numero qui fidei confessionem pernegassent, cùm iam diabolus à se prorsus absorptam putaret; cupiens etiam per blasphemiam in Deum condemnationem eius augere, ad supplicium deducendam curauit.] hæc ibi. Moris fuisse penes Gentiles, insequentes Christianos, non tantùm deorum cultum quacumque via captatum, & Christi negationem ab illis extorquere, sed etiam in Christum blasphemias iubere, cùm in aliis sanctorum martyrum Actis, tum in recitata superiùs Smyrnensis Ecclesiæ epistola, & in ea quam Plinius [b] scripsit ad Traianum, facilè ap- [b] *Plin. lib. 10. epist. 97.*
E paret. Sed prosequamur cetera: Eamque velut fractam & ignauam impia in nos & flagitiosa probra loqui impulit. Illa tamen in tormento rediit ad se, atque (vt ita dicam) ex profundo somno excitata est, præsenti supplicio quodammodo submonita, vt de æternæ gehennæ pœna seriò cogitaret. At contra quàm diabolus expectabat, maleuolis Christianorum obtrectatoribus ex aduerso sic respondit: Quomodo eiusmodi viri liberos suos deuorare, in animum potuerunt inducere, quibus ne licitum quidem sit, sanguinem animalium ratione carentium comedere? Et ab eo tempore se Christianam ingenue confessa est, & sorti numeroque martyrum adiuncta.

XI. BIBLIDIS MARTYRIVM.

XII. DIRA CRVCIAMENTA SS. MARTYRVM.

At cum tyrannica crudeliaque illa suppliciorum genera per beatorum patientiam, Christi virtute firmatam, frustrà imposita irrogataque viderentur; diabolus alias quasdam machinas de integro contra illos excogitauit; nempe vt in carcerem coniecti, interdum in locis horrida caligine obsitis & plenis molestiarum miserè iacerent: nonnumquam illorum pedes in crassas compedes impositi distinerentur, & ad quintum

Universidad de Deusto
Biblioteca

vsque foramen longa intercapedine interposita distenderentur: aliquando vexarentur aliis plagarum modis, quos rabidi diaboli ministri, illiusq. maleuolentia suffusi, hominibus in carcere conclusis incutere solent: vsque adeò, vt complures, quos Dominus eo pacto è vita exire volebat, ibi ob fœtidum odorem & loci angustiam penitus suffocarentur. Quin etiam non pauci, in quibus illic Dei gloria perspicuè ostensa erat, quamuis ita acerbè excruciati fuissent, vt nulla curatione adhibita viderentur ampliùs posse vitam protrahere; in carcere tamen superstites manebant, omni humana quidem cura & subsidio orbati & destituti; à Domino tamen tum corporis, tum animæ viribus ita roborati confirmatiq. erant, vt ceteros ad fidem constanter tenendam tuendamque incitarent, & grato admodum subleuarent solatio. Alij autem modò capti, & recèns in carcerem contrusi, quorum corpora antehac tormentis subeundis callum haud contraxerant, pondus carceris & grauitatem minimè poterant ferre, sed intus breui mortem opperebant. A B

XIII. PHOTINI EPISCOPI LVGDVNENSIS MARTYRIVM.

Beatus item Photinus, cui Lugdunensis Episcopatus ministerium erat concreditum, cùm nonagesimum suæ ætatis annum præteriisset, & corporis imbecillitate ita languescere, vt vix posset propter virium infirmitatem, qua distinebatur, liberè spirare; spiritus tamen alacritate, propter ardentem qua flagrabat martyrij cupiditatem, plurimum recreatus, ad tribunal gestabatur: & tametsi corpus eius iam præ decrepita ætate & cruciatu morbi penè exhaustum esset, anima tamen in ipso seruabatur integra, vt per eam Christus gloriosè triumpharet. Qui quidem ad tribunal, magistratibus ciuitatis eum comitantibus, & vniuersa multitudine varias cuiusque modi vociferationes contra illum, vt pote Christianum, edente, à militibus deductus, præclarum fidei testimonium perhibuit. Cùm enim à Præside rogaretur, quis esset Christianorum Deus; respondit: Si tu eare dignus sis, cognosces. Inde igitur asperè & immisericorditer raptatus, varias plagas excepit, cùm ab iis qui stabant in proximo, qui nihil eius ætatem reuerentes, manibus pedibusque in illum contumeliosè insultabant, tum ab illis qui longiùs erant remoti: qui, quod singuli habebant in manibus, illud in illum coniecerunt: idque propterea, quòd omnes permagnæ culpæ & impietatis loco ducebant, si quisquam petulanter illum insectari vlla ex parte omitteret: nam deorum suorum causam se ita vindicaturos arbitrabantur. Ille vix iam spiritum ducens, in carcerem coniectus fuit, ac biduo pòst efflauit animam. C

XIV. APOSTATARVM ASPLECTIO.

Ibi verò singularis Dei prouidentia apparuit, & infinita Iesu Saluatoris misericordia patefacta est: quæ sanè talis fuit, qualis quidem rarò inter fratres Christianos contigisset, à diuina tamen Christi virtute ac potentia non omnino aliena. Nam qui, vt primùm erant comprehensi, fidem inficiati fuissent, non modò in carcerem cum ceteris condebantur (nihil enim illis, vt tempus ferebat, negotio attulit adiumenti) verùm etiam suppliciorum eorumdem erant facti participes: atque sicut illi qui ingenuè fatebantur se esse quod erant, nullo alio crimine obiecto, nisi quòd Christiani essent, tradebantur in custodiam; sic isti, qui fidem pernegarant, de reliquo in carcere tamquam homicidæ & scelerati detinebantur, duplo grauiore cruciatu & angore, quàm ceteri, afflictati. Illos enim subleuabat lætitia ex martyrio percepta, spes promissorum, charitas in Christum, sacer Patris Spiritus. hos magnum & graue conscientiæ pondus admodum vexabat; vsque adeò, vt dum pro hominum frequentia palàm gradiebantur, ipso vultu ab omnibus aliis facilè internoscerentur. Illi enim hilares in publicum progressi sunt, in quorum vultu decor quidam gratia & venustate multa aspersus enituit; sic vt vincula etiam, quibus velut sponsa aurearum fimbriarum varietate decorata, mirè erant illustrati, egregium quemdam ornatum illis adiecisse viderentur: tam suauem item & fragrantem ex ipso Christo egredientem efflarunt odorem, vt nonnullis artificioso quodam vnguento & manu composito delibuti putarentur. hi autem demissi, abiecti, aspectu horridi, turpi ignominiæ labe deformati, à Gentilibus porrò veluti ignaui, effeminatique probris contumeliosè affecti; ac denique cùm honoratum, gloriosum, & salutare nomen Christi amisissent, perinde ac si homicidij rei fuissent, homicidæ iam appellati. Ista vbi ceteri coràm aspexissent, magnopere roborati erant, & animo constabiliti.] & paulo pòst: D DISCRIMEN SONTIVM ET INSONTIVM FIDEZIVM. E

XV. His igitur rebus confectis, de reliquo martyria, quæ in ipsorum vitæ exitu sufferebant, in quæque suppliciorum genera dispertiebantur: siquidem vnam coronam beati martyres ex vniuersis & variis cuiusque generis flosculis contextam complicatamque Deo Patri obtulerunt. Quocirca par erat, generosos & insignes Dei athletas, vbi multiplex & varium martyrij certamen subierant, illustremque ab hostibus reportarant victoriam, præclara immortalitatis corona decorari. Maturus ergo, Sanctus, Blandina, & Attalus, die cum bestiis dimicandi in nostrorum hominum cruciatum de industria præstituta, ad bestias ducebantur, quo publicum & commune Gentilibus spectaculum plenum inhumanitatis & sæuitiæ exhiberent. Atque Maturus & Sanctus in ampitheatro omne genus tormentorum denuo subeunt, perinde ac si nihil cruciatus antea fuissent omnino perpessi: immo verò vt athletæ, qui modò aduersarium per varias certaminum vices strenuè profligassent, & pro corona vitæ ipsis proposita postremum iam certamen haberent in manibus ad conficiendum, de integro tum verberum traiectiones, quibus homines illic plecti solent, sustinent; tum crudeles ferarum tractus, tum alia omnia cruciamentorum genera, quæ insana & furiosa plebs alij aliunde cum vociferatione illis infligi postulabant, tum denique ferreas cathedras & ignitas illorum membris suppositas, quibus corpora miserè frixa & exusta erant. Et quamquam Gentiles pestifero illorum nidore non absque molestia saturabantur; tamen ne ea quidem re deterriti, ab insania sua desistunt, sed pergunt adhuc magis magisq. furere: quandoquidem illis in optatis erat, eorum patientiam prorsus euincere. Ceterùm ab ipso Sancto nihil aliud elicere poterant, præter illam vocem, quam ab initio de fidei suæ confessione proferre consueuisset. Isti autem martyres, quoniam in hoc ingenti certamine vita adhuc in ipsis residebat, singularium certaminum loco, quæ magna cum varietate ibi fieri solebant, illo die spectaculum vniuerso populo præbentes, ad extremum securi percutiuntur. MARTYRES AD BESTIAS DELATI. A B C

At Blandina, trabi lignea sublimis affixa, præda bestiis incursantibus obiicitur: quæ quoniam & in crucis specie suspensa cernebatur, & ardenter preces fundebat, magnam concertantium mentibus alacritatem iniecit: quippe in ipso certamine ex sorore cruci suffixa, ipsum Christum qui pro nobis crucifixus est, oculis corporeis quodammodo videbant; vti credentibus in illum pro certò persuaderetur, quòd qui pro eius gloria quicquam perpetiatur, hereditatis sit cum Deo viuente consors & particeps futurus. At cum nulla bestia eius carnem tangere vellet, à trabe mox abrepta, in carcerem iterum truditur, & in aliud reseruatur certamen: vt per varia concertationum genera victrix facta, tum tortuosum serpentem condemnationi, quam ab se auertere non posset, iure addiceret; tum fratres ad constantiam pariter incitaret: quæ licet humilis, imbecillis, & propè abiecta virgo esset, armatura tamen Christi fortis athlera induta, non solùm per multas cruciamentorum vices aduersarium superauit, verùm etiam per illustre illud certamen coronam immortalitatis tandem consecuta est. XVI. BLANDINA ITERVM CRVCIATVR. D

Attalus item, clarus & magni nominis vir, importuno multitudinis rogatu ad supplicium euocatus, ob rectè factorum conscientiam (siquidem ingenuè in Christiana institutione & disciplina exercitatus, fidelis semper apud nos & constans veritatis testis extitisset) alacri animo certamen ingreditur. At cum vndique per amphitheatrum circumduceretur, tabula, in qua Latinis litteris hæc inerat inscriptio, HIC EST ATTALVS CHRISTIANVS, illum præcedente: cumq. in eum admodum petulanter populus insultaret: Præses, vbi Romanum esse didicisset, mandauit vt in carcerem denuo, cum reliquis qui in eodem erant, concluderetur: de quibus litteris ad Cæsarem scripsit, ciusque expectauit de illis sententiam.] More quidem & vsu receptum erat, quòd in ciues Romanos Præsides ac Proconsules ius gladij non haberent; vt si qui aliquo comprehensi delicto essent, Proconsules vel de eo ad Imperatorem scriberent; vel (quod nosceitur feciſſe Plinius*) eosdem ad ipsum amandarent Imperatorem. Sed rursum epistola: XVII. ATTALVS ITERVM AD POENAS REVOCATVR. E

* *Plin. lib. 10. epist. 97.*

Tempus verò quod interea intercedebat, illis quidem neque otiosum, neque infrugiferum fuit; sed per mortem eorum dilatam immensa Christi clementia quasi lumen suum propalam profudit. Nam inter mortua Ecclesiæ membra viuorum subsidiis fuerunt ad vitam reuocata: & qui fidem confessi fuissent, iis qui eamdem pernegassent, magna beneficia detulerunt: atque adeò permagna lætitia matri & virgini Ecclesiæ exorta est; cùm eos quos abortu tamquà mortuos eiecisset, viuos & incolumes recuperasset. Illorum enim hortatu & exemplo complures, qui fidem negassent, erant tamquam in vtero XVIII. LAPSI REVOCATI AD FIDEM MARTYRIVM CONSEQVVNTVR.

Universidad de Deusto
Biblioteca

in vtero matris Ecclesiæ rerum concepti, iterum in membra formati, iterum ad vitam A
reducti, iterum denique ad fidem suam confitendam perdocti. Atque cùm ad vitam
essent restituti, & viribus confirmari, suauitatem Dei, qui non vult mortem peccato-
ris, sed pro sua benignitate eum ad pœnitentiã inuitat, animis haurientes, ad tribunal
sponte accedunt, vt iterum à Præside de fide denuo rogarentur. Nam cùm Cæsar re-
sponsum per litteras misisset, illos qui Christi fidem confiterentur, tympanis esse tor-
quendos; hos autem qui eamdem inficiarentur, in principio mercatus, qui hîc cele-
brari solet, quique est propter frequentiam hominum ex omnibus eò gentibus com-
meantium, multorum sermone nobilitatus, liberos dimittendos: Præses beatos marty-
res, tamquam spectaculum & glorioſam pompam de illis multitudini præstaturus, ad
tribunal deduci iubet, iterum in quæstionem vocat, datque sententiam, vt qui munici-
pes Romani essent, secuti percuterentur, reliqui autem amandarentur ad bestias. Chri- B
sti verò gloria in his qui antea fidem abnuerant, tunc tamen, præter Gentilium opi-
nionem, eamdem ingenuè confitebantur, magnopere illustrata fuit. Etenim illi cùm
priuatim in quæstionem dati essent, quasi pro certo absoluendi: tamen se Christianos
verè confitentes, martyrum choro adiiciebantur. Alij autem falsi Christiani à fide pe-
nitus lapsi, qui neque vestigium aliquando fidei, neque sensum & significationem
vestis sponsalis, neque cogitationem timoris Dei in animis insidentem habebant, sed
per nequam eorum conuersationem viam veritatis contumeliis affecerant, hoc est, filij
perditionis, foris extra Ecclesiam permanserunt; ceteri vniuersi fuerunt in Ecclesiam
denuo adscripti.

XIX. ALEXANDRI CERTAMEN. De quibus cùm haberetur quæstio, Alexander quidam genere Phryx, arte & scientia
medicus, multis annis in Gallia commoratus, omnibus ferè propter charitatem erga C
Deum & liberam in verbo prædicando alacritatem cognitus (non enim doni & mune-
ris Apostolici expers erat) cùm adstaret tribunali, & illos fratres nutu ad confessionem
fidei hortaretur (iis qui vndique tribunal circumsistebant, videbatur tamquam partu-
riens) populi multitudo confessionem eorum, qui antea inficias iuissent, ægrè ferens,
contra Alexandrum, tamquam eius rei caput & auctorem, vociferari cœpit. Vbi verò
Præses instabat, scisciteturque quisnam esset; respondet, se Christianum esse. Vnde
Præses ad iracundiam prouocatus, illum condemnat ad bestias.

XX. ALEXANDRI ET ATTALI CONSVMMATIO. Postero autem die eamdem cum Attalo dimicationem (Præses enim, quo populo
gratificaretur, Attalum denuo bestiis obiecit) Alexander ingreditur. Hi duo in amphi-
theatro omnes machinas, ad eorum cruciatum excogitatas, tamquam præterecti, ma-
ximumque certamen perpessi, ad extremum gladio feriuntur. Alexander autem neque D
ingemuit, immo verò ne gry quidem ore extulit, sed interiore mente & cogitatione,
quasi cum Deo sermones contulit. Attalus verò vbi in ferrea cathedra iam candenti
esset impositus, & eius incendio ambustus, quando nidor & fumus è corpore in subli-
me ferebatur, Latino sermone multitudinem sic affatus est: Ecce, ecce, hoc quod vos
præstatis, est homines vorare: nos quidem neque voramus homines, neque aliud quic-
quam sceleris patramus. Rogatus tandem, quod nomen Deus haberet: respondet,
Deum nomen non habere more hominum.

XXI. BLANDINA ITERVM CVM PONTICO CRVCIATA. Quibus omnibus confectis, postremo die singularium certaminum aduentante,
Blandina, & adolescens Ponticus circiter quindecim annos natus (hi autem quotidie
introducebantur ad reliquorum supplicia contemplanda) in amphitheatrum infere-
bantur, vrgebanturque per Gentilium idola iurare. At quoniam illi perstabant constan- E
tes, & ea dispectui ducebant; vesana multitudo contra illos asperè & ferociter sæuie-
bat, adeò vt neque adolescentuli commiserarentur ætatem, neque mulierem omnino
reuererentur: omnibus igitur tormentis eos obiectare, & per quoduis supplicij genus
vndique agitare cœperunt, & sine intermissione nunc hanc, nunc illum per ipsorum
deos iurare impellebant. Ceterum hoc nullo modo poterant efficere: nam Ponticus,
qui ita à sorore erat exuscitatus, vt Gentes eam esse animaduerterent, quæ illum co-
hortata fuisset confirmasserque, post omnia cruciamentorum genera viriliter & magno
animo tolerata, extremum spiritum edidit.

XXII. Beata Blandina omnium postrema, tamquam nobilis & generosa mater, vbi libe-
ros animauerat ad pœnam, & victores ad Christum Regem præmiserat; ipsa eosdem
cum liberis certaminum cursus remensa, ad eosdem lætitia gestiens, ac de ipso vitæ suæ
exitu

A exitu permagno gaudio exultans, properabat, non quasi ad bestias crudeliter proiecta, BLANDINÆ VETERVM CERTAMEN.
sed ad cœnam sponsi amicè inuitata. Atque post verbera, post bestiarum laniatus, post
sarraginis exustionem, ad extremum in rete inuoluta, tauri ictibus obiectatur. Quæ
cùm ab animali illo diu multumque icta exagitataque fuisset, ac nullum sensum crucia-
mentorum, quæ hactenus ei obtigissent, partim propter spem, qua Dei promissis fir-
mè adhæresebat, partim propter colloquia quæ intra se cum Christo conferebat, om-
nino haberet, tandem ense iugulata fuit. Vnde Gentes ipsæ palàm testabantur, mulie-
rem apud se numquam tot tamque acerba tormenta tam constanter pertulisse. Verùm
eorum rabies & crudelitas in sanctos non ita exturata fuit. Nam ab immani & furio-
sa bellua diabolo immanes illæ & barbaræ Gentes exagitatæ, vix, aut ne vix quidem
à furore suo aliquando acquieuerunt; immo verò in corporibus martyrum suam de in-
B tegro contumeliam cœperunt & maleuolentiam exercere: nam quamuis martyrum
constantia penitus essent superatæ, tamen quia omnem humanam rationem omnino
exuissent, illarum amentia minimè fuit retardata repressaque; sed acerba bilis cùm Præ-
sidis, tum populi, qui quidem in eos letale odij sui virus euomebant, tamquam imma-
nis bellua magis magisque incensa: sic vt Scriptura verè impleretur: Impius adhuc im- *Apoc. 22.
piè agat, & iustus iustificetur adhuc.

Etenim corpora eorum, quos carceris pestifer odor & cruciatus suffocauerat, cani- XXIII. CORPORA SANCTORVM CANIBVS OBICIVNTVR.
bus dilaceranda obiiciuntur: studioseque nocte & die obseruant, ne quisquam è nostris
illos tumulis mandet. Tandem verò martyrum in amphitheatro interfectorum mem-
bra, quæ nec bestiæ adhuc vorarant, nec ignis absumpserat, partim minutatim dila-
niata, partim instar carbonum ambusta, quinetiam securi percussorum capita vnà
C cum corporis truncis collecta, dies complures similiter militum excubiis insepulta cu-
stodiunt.

Porrò alij fremere, & dentibus contra eos frendere cœperunt, toto animo conniten- XXIV. QVÆ GENTILES IN CHRISTIANOS EFFVTIRENT.
tes aliquam grauiorem in ea exercere contumeliam. Nonnulli irrisione ludere, & fal-
sos cachinnos tollere, summaque commendatione & præconio idola sua efferre: qui-
bus quidem tamquam auctoribus, pœnam & vltionem Christianorum acceptam re-
tulerunt. Non pauci, quamquam facti aliquanto modestiores erant, & de illorum af-
flictione aliquantum condolescere videbantur, verbis tamen eos acerbè vexare ad hunc
modum: Vbi iam illorum Deus? Quid illis hæc profuit religio, quam suæ ipsorum
vitæ præposuerunt? Quæ ad Gentilium crudelitatem pertinebant, talem habebant
veritatem: quæ autem ad nos, videbantur sanè magnum mærorem propterea in se
D complecti, quòd martyrum corpora humo tegendi nulla dabatur facultas. Neq; enim
nox ad hanc rem aliquid afferre præsidij, neque magna pecuniæ vis eorum animos fle-
ctere, neque preces vlla ex parte placare poterant. Sed nulla non ratione & via corpo-
ra illa erant assiduè ab illis obseruata; & id quasi in magno lucro deputatum, si penitus
inhumata iacerent.

Paulo pòst etiam ista addunt: Martyrum corpora sex dies continuos sub dio iacentia, XXV. CINERES MARTYRVM PROIECTAE IN FLVVIVM.
& maxima ignominia affecta; pòst autem ab impiis illis & facinorosis carnificibus exù-
sta, inque cineres redacta, in Rhodanum fluuium, qui illic in proximo defluit, sparge-
gebantur, quò nullæ quidem illorum reliquiæ ampliùs super terram restarent. Ista eo
consilio patrabãt quòd Deum se posse vincere, & illis regenerationem corporum pror-
sus eripere arbitrati sunt: quò ne vlla quidem (sic enim dicebant) spes resurrectionis illis
E reliqua fieret: qua freti, inquiunt, non solùm peregrinam quamdam & nouam nobis
induxerunt religionem, verùm etiam neglexerunt penitus tormenta, & prompto atque
alacri animo ad mortem properarunt. Iam videamus vtrum sint resurrecturi, & vtrum
illorum Deus ipsos iuuare, & è manibus nostris eripere possit.] hucusque ex epistola illa
Eusebius, qui subdit: Eiusmodi persecutionis tempestas, regnante Imperatore, de quo
docuimus, istis Christi Ecclesiis obtigit: vnde certè quænam fuerint in reliquis prouin-
ciis eodem tempore factitata, coniectura assequi poterimus.] hæc ipse.

At quid de eorumdem sanctorum martyrum cineribus in Rhodanum iactatis S. Au- XXVI. DE SANCTORVM CINERIBVS DISPERSIS.
gustinus scribat[b], audiamus: Legimus, inquit, in Ecclesiastica historia, quam Græcè [b] Aug. de cura agenda pro mort.
scriplit Eusebius, & in Latinam linguam vertit Ruffinus, martyrum corpora in Gallia
canibus exposita, canumque reliquias, atque ossa mortuorum vsque ad extremam
consumptionem ignibus concremata; eosdemque cineres fluuio Rhodano, ne quid ad
memo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

memoriam qualemcumque relinqueretur, inspersos. Quod non ob aliud credendum est diuinitus fuisse permissum, nisi vt discerent Christiani in confitendo Christum, dum contemnunt hanc vitam, multo magis contemnere sepulturam. Hoc enim quod ingenti sæuitia de corporibus martyrum factum est, si eis quicquam noceret, quò minùs beatè requiescerent, eorum victoriosissimi spiritus, non vtique fieri sineretur. Re ipsa ergo declaratum est, non ideo dixisse Dominum [a], Nolite timere eos qui occidunt corpus, & postea non habent quid faciant; quòd non esset permissurus aliquid eos facere de suorum corporibus mortuorum: sed quoniam quicquid facere permissi essent, nihil quo diminueretur Christiana defunctorum felicitas fieret; nihil inde ad sensum post mortem viuentium perueniret; nihil ad detrimentum saltem ipsorum corporum, quò minus integra resurgerent, pertineret.] hucusque Augustinus.

[a] *Matt.* 10. *Luc.* 12.

XXVII. CONSTANTIA CHRISTIANORVM CALVMNIAE PATITVR.

At nec illud prætereamus: Cùm quidem istiusmodi toto Christiano orbe de Christianorum constantia vulgarentur exempla, quòd nullis possent inflecti pœnis, vt quam sectabantur religionem desererent: inualuit ea apud Gentiles omnes opinio, vt Christiano homine nihil obstinatius inueniri posset: quorum enim constantiam laudare debuissent, res ab eis fortiter gestas vitio adscribebant, atque obstinationi tribuebant. Nam & M. Aurelius Imperator, cuius tempore hæc agebantur, sic ait [b]: Vt autem sic parata sit anima, à peculiari iudicio venit: non vt simplici obstinatione mortem aliquis subeat, id quod faciunt Christiani, sed bene subductis rationibus, &c.] Id autem non tantùm Marcus Imperator Christianis obtrectat, sed & Galenus etiam, qui his temporibus Romæ agebat, sic aliquando est locutus [c]: Citius autem Moysis assecla & Christi sua deserant dogmata, quàm qui sectis addicti sunt, tum medici, tum philosophi.] sed hæc de suis hyperbolicè: cùm nullus prorsus ex ipsis sit inuentus, qui tuendorum causa suorum dogmatum, vitam aliquando profuderit, perinde ac Christiani.

[b] M. Aurel. in Vita sua.

[c] Galen. de pulsuum differen. lib. 3. GALENI DE CHRISTIANIS CALVMNIA.

XXVIII.

Cedunt autem hæc omnia laudibus Christianorum; dum sub calumnia obstinationis, eorum constantia prædicatur. At quid mirum, si hæc homines, cùm & dij ipsorum, praui dæmones scilicet, admirati sint Christianorum in tormentis subeundis constantiam? accipe quid apud Porphyrium legeretur [d]: interroganti, inquit, quem Deum placando, reuocare possit vxorem suam à Christianismo; hæc ait versibus Apollo. Deinde verba velut Apollinis dicta sunt: Fortè magis poteris in aqua impressis litteris scribere, aut instans pennas leues per aëra vt auis volare, quàm semel pollutæ reuoces impiæ vxoris sensum: pergat quomodo vult inanibus fallaciis perseuerans, & lamentationibus fallacissimis mortuum Deum cantans, quem iudicibus recta sentientibus perditum pessima in speciosis ferro iuncta mors interfecit.] hæc apud Porphyrium, quem recitat S. Augustinus. Sed haud mirandum hæc de Christo & Christum colente dixisse dæmonem. Verùm istiusmodi adeò temerè effutiisse prudentes viros in Christianos, grauius crimen videri debet, vt de re tanta, ea necdum perspecta, adeò temerè iudicarent. Et vt omittamus de Marco Aurelio dicere, quem sua ipsius scripta pro Christianis data redarguunt; in Galenum Christianos detestantem dicendum esset: quorum religionem si non per transennam tantùm, sed exactius disquisisset; si, quæ de ea tam ex nostris Prophetis, quàm Gentilium vatibus, aperta extabant ante tot sæcula prolata ac probata vaticinia intuitus esset; si miracula Christi virtute patrata, & (quod medicæ videbatur esse facultatis considerare) non arte aliqua morborum curationes, sed crucis tantùm signo, & Iesu adhibito dumtaxat nomine editas attendisset: si egregiam insuper omnibusque numeris absolutissimam Christianorum vitam propiùs contemplatus esset: si denique in cruciamentis perferendis robur corporis vires naturales excedens, animique infractam vnà cum vultus hilaritate constantiam inspexisset: si hæc, inquam, & alia id genus innumera attentiùs considerasset, haud adeò inanem de Christiana fide sententiam effutiisse, nec adeò leuiter Christi doctrinam Moysisque derisisset, neque adeò consultò addidisset [e]: Ne quis initio statim, quasi in Moysi & Christi scholam impingat, leges audiat nulla constitutas demonstratione.]

[d] Apud Aug. de Ciuit. Dei, lib. 19. c. 23.

[e] Galen. de pulsuum differen. lib. 2. c. 4.

XXIX.

An ne videri poterat, Christianos, quos in credendo arguit leuitatis, qui Deo docente, doctrinamque tot signis atque virtutibus confirmante, veritatem didicissent, nulla præuia

præuia demonstratione Christi fidem sectatos esse; cùm, quantum diuina præstant humanis, sit horum studium aliis omnibus maturitate atque consilio, sapientia ac pietate præstantius? Sed quid iidem Marcus Imperator atque Galenus tam inconsulte, nulla prorsus habita veritatis solerti inspectione, adeò perfunctoriè Christianam in tormentis patiendis constantiam obstinatione fugillant? quam partibus omnibus veræ virtutis perfectè constantem, si recto intuitu prospexissent, perfacile cognouissent, intellexissentque excelso atque sublimi gradu Christianorum constantiam, Gentilium antecellere: cùm illa humi repens, humanarum tantùm laudum fuerit aucupatrix; hæc verò se earum contemptricem exhibens, humilitate se erigens atque in sublime tollens, hominum præconia vitans, diuino tantùm gaudeat placere conspectui.

XXX.

At ne de his longè exempla petamus; quæ de iisdem martyribus ex superiori epistola scribit Eusebius, in medium adducamus. ait enim [a]: Illas item voces, ex eadem epistola acceptas, in hunc sermonem includere operæpretium arbitramur, quibus modestia & singularis martyrum, quos diximus, benignitas hoc ferme modo describitur: Isti verò ipsius Christi, qui cùm in forma Dei esset [b], non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, tam verè æmuli, & imitatores erant: vt quamuis in tali gloria & splendore locarentur, & non semel & iterum, sed sæpius, vt martyres decet, pro fidei confessione acerba tormenta perpessi, bestiis obiecti, ab iisdem denuo ablati, ignito ferro exusti, vibicibus liuidi, vulneribus vndique inflictis excruciati: non tamen se ipsi martyres esse prædicarent, neque cuiquam nostrum copiam facerent, illos eo nomine appellandi: sed si quisquam nostrum eos vel per litteras, vel per sermonem vt martyres fortè salutauisset, grauiter eum reprehenderent: libenter enim Martyris appellationem Christo, fideli & vero martyri, primogenito mortuorum, duci & auctori vitæ quæ est ex Deo, concesserant. Martyrum etiam, qui iam ad Christum ex hac corporis custodia migrauissent, nos non grauatè in memoriam redegerunt, dixeruntque: Illi iam verè sunt martyres, quos Christus propter fidei confessionem ad se recipere dignatus est, & quorum martyrium ipso præclaro vitæ exitu, tamquam sigillo certissimo, obsignauit: nos autem tenues solùm & abiecti Christi nominis confessores atque fratres obsecrabant cum lacrymis, vt preces pro illis ardenter & obnixè Deo funderent; quo ipso decessu è vita, opus, quod Deus tam benignè in illis incepisset, cumulatè expleretur. Et quamuis non modò libera responsa Gentilibus dando, sed etiam patientia, magnanimitate, fidenti animi robore contra omnes cruciatus se generosos & strenuos palàm ostendendo, vim & virtutem martyrij perspicuè declarassent: tamen timore Dei referti, Martyrum appellationem, qua fratres donare illos voluissent, ab se repellere studebant. Et iterum, paucis verbis interiectis, sequuntur ista: Humiliauerunt se sub manu potenti, qua iam satis exaltati sunt. Dum in vita manebant, defendere omnes, neminem accusare, omnes è vinculis eripere, colligare neminem conabantur. Pro illis qui supplicia eorum corporibus inflixerant, exemplum Stephani perfecti martyris imitati, benignè orare, dicentes: Domine [c], ne statuas illis hoc peccatum. Quòd si pro eis, qui ipsos tam contumeliosè torsissent, precabantur; quanto magis pro fratribus idem ipsum præstiterunt?

[a] Euseb. lib. 5. cap. 2.

[b] Philip. 2. INGENSIM MARTYRIBVS HVMILITAS.

[c] Act. 7.

XXXI. MARTYRVM CHARITAS.

Hæc item, paulo longiùs sermonem producentes, adnectunt: Grauissimum autem bellum ab illis, propter ingenuam erga fratres charitatem, cum ipso diabolo ideo susceptum erat; quòd tantopere nitebantur, vt voracem illius tamquã malæ bestiæ gulam stringendo, eos viuos denuo euomere cogerent, quos prius, tamquam mortuos, se penitus deuorasse putauerat. Non enim illi fratrum imbecillorum lapsu gloriabantur; sed quæ dona ipsis per Dei gratiam affatim suppetebant, aliis, qui maioris opis indigerent, benignè largiebantur: atque adeò veluti matris indulgentis misericordia commoti, multas lacrymas pro eorum salute in conspectu Dei Patris profundebant: vitam illis flagitabant: vitam concessit Deus: vitam etiam cum proximis communicarunt: victores in omnibus ad Deum profecti sunt: pacem amplexati, pacem nobis commendarunt: cum pace denique ad Deum decesserunt, non matri Ecclesiæ molestiam & angorem, non fratribus bellum & seditionem, sed gaudium, pacem, concordiam, & charitatem reliquerunt. Ista igitur de beatorum illorum martyrum amore, quem erga fratres, qui fide excidissent, declarabant, ad legentium vtilitatem hoc loco posuimus; quò

Universidad de Deusto
Biblioteca

quò inhumanus & crudelis animus eorum, qui deinceps erga debilia Christi membra A in aliquod peccatum delapsa tam inclementes & ferreos se ipsos ostendebant, perspicuè coarguatur.] Idemque rursus:

XXXII. DE ALCIBIADIS ABSTINENTIA.

Eadem porrò epistola de martyribus suprà memoratis perscripta, aliam etiam hi-[a] Euseb. lib. 5. cap. 3. storiam dignam planè memoria continet; quam isto loco, quò à lectoribus cognoscatur, citare non grauabimur. Ea huiusmodi est: Alcibiades, vnus ex illorum martyrum numero, vitam admodum duriter & austerè instituens, nullum omnino ante illud tempus cibum capessere, sed solo pane & aqua vti solet. Qui cùm in carcere eodem modo vitam degere in animo haberet; Attalo post primùm certamen, quod in amphitheatro confecerat, indicatum est, Alcibiadem parum consideratè feciſſe, cùm & Dei creaturis ipse vti nollet, & aliis etiam inde quoddam offensionis exemplar relinqueret. Alcibiades igitur, à fratribus tandem persuasus, omnia cibaria deinceps absque delectu ca- B pessebat, & gratias agebat Deo. Non enim diuina gratia istos suo benigno obtutu dèstitutos reliquerat: sed Spiritus sanctus illis semper præstò dabat consilium.] hactenus ex ea epistola Eusebius.

XXXIII. PVRGATVR IVSTA SVSPICIO DE CIBORVM DELECTV.

Sed nolumus absque consideratione hæc de Alcibiade præteriisse, quanam ex causa illi negotium factum sit à fratribus, quòd absque pane & aqua, ceteris se cibis abstineret. Haud quidem in hominc improbatũ fuit ieiunium & temperantia, quam ab Apostolis & Apostolicis viris piè sanctèque custoditã atque obseruatam vidimus. Sed quòd (vt nuper diximus) increbuissent his temporibus sectæ Cerdonis & Marcionis, qui non amore abstinentiæ, sed quòd dicerent creaturas malas esse, vtpote à malo principio creatas, induxissent superstitiosum ac planè impium ciborum delectum. Erant & suspectæ xerophagiæ Montanistarum, in quorum sectæ suspicionem potiùs adductus C videretur Alcibiades: quem cùm martyres ea de causa auersarentur, se planè Montani dogmati esse contrarios demonstrarunt. Quamobrem magna consideratione sunt digna, quæ post recitatam de martyribus epistolam Eusebius de Montano ac sociis hic addit:

XXXIV. DE MONTANO, ALCIBIADE, ET THEODOTO.

Cùm Montanus & Alcibiades & Theodotus in Phrygia tum prophetandi opinionem apud complures adepti fuissent (permulta enim, diuina gratia largiente, miracula operaque stupenda ad illud vsque tempus per varias Ecclesias edita, fidem multis faciebant, illos donum etiam prophetiæ fuisse consecutos) cumque de istis hominibus controuersia orta esset, fratres rursum qui in Gallia habitabant, priuatum iudicium, idque prudens & rectum cum primis, de iisdem epistolæ, quam diximus, subiunxerunt; nonnullasque ac varias martyrum litteras, qui apud ipsos mortem oppetebant, D quas, cùm adhuc tenerentur in vinculis, non modò fratribus in Asia & Phrygia, verùm etiam Eleuthero Episcopo Romæ, quem vehementer rogabant vt pax & concordia in Ecclesiis constitueretur, exarabant, eidem epistolæ adiecerunt.] hæc Eusebius. Sic namque diuersa miracula, quæ crebrò penes Catholicos visebantur, Montani prophetiæ fidem conciliabant, quòd ille adhuc in Ecclesia esset. Sed eadem sic quoque Ruffinus: Et qui per illud ad hoc tempus multæ etiam aliæ virtutes & gratiæ per donum sancti Spiritus ministrabantur; facilè accommodata est fides, etiam iis potuisse prophetiæ gratiam dari: cumque plurima inter fratres dissensio fuisset exorta, rursum Ecclesiæ Galliarum iudicium suum & sententiam de his quoque cum omni reuerentia & rectæ fidei expositione dederunt, epistolas martyrum, qui apud eos consummati fuerant, proferentes, quas illi in vinculis positi fratribus per Asiam & Phrygiam E consistentibus scripserant, & Eleuthero vrbis Romæ Episcopo, de pace eum Ecclesiæ commonentes.]

XXXV. NVMERVS ET NOMINA MARTYRVM QVI TVNC PASSI SVNT.

Sed vt ad martyres tunc passos in Gallia redeamus: non hi tantùm, qui recẽsiti sunt, [b] Greg. Turon. de Glor. martyr. cap. 49. [c] Ado in Mart. tyrolog. die 2. Iunij. tunc temporis sub Marco Aurelio Imperatore apud Lugdunum & Viennam passi sunt, sed & alij, quorum nomina certis diebus, quibus consummati sunt, descripta habentur in tabulis Ecclesiasticis. Nam in primis numerus illorum martyrum, quorum cineres in Rhodanum proiecti sunt, tum à Gregorio[b] Turonensi, tum ab Adone Viennensi[c] recensetur, quadragintaocto, singulaque omnium nomina describuntur, nimirum, Photinus Episcopus, Zacharias presbyter, Epagathus, Macarius, Alcibiades, Siluinus, Primus, Vlpius, Vitalis, Cominus, Octuber, Philominus, Geminus, Iustinus, Albinus, Grata, Rogata, Æmilia, Potamia, Pompeia, Rhodona, Biblis, Quarta, Materna,

A Materna, Helpis, quæ & Amines. Hi sunt autem qui ad bestias traditi sunt: Sanctus, Maturus, Attalus, Alexander, Ponticus, Blandina. Hi verò qui in carcere spiritum reddiderunt: Aristæus, Cornelius, Zosimus, Titus, Iulius, Zoticus, Apollinaris, Geminianus, Iulia, Ausonia, Æmilia, Iannica, Pompeia, Donna, Iusta, Trophima, Antonia. hi omnes famuli Christi sub præfatis Imperatoribus coronati sunt: reliquiæ eorum à persecutoribus incensæ, & in Rhodanum fluuium dispersæ sunt.] hæc Ado; qui addit de cinerum martyrum inuentione historiam, amniuersariamque celebritatem antiquitus ea de causa celebrari solitam tradit: quem, cùm fuerit eius Ecclesiæ, nempe Viennensis, à qua epistola scripta est ad Asianos, Episcopus, hæc tum ex scriptis, tum traditione, præ ceteris oportuit calluisse: idemque ait, hos martyres à loco in quo passi sunt, Athanaco dicto, appellatos esse martyres Athanacenses.

B Rursus post hos recensitos martyres, adhuc alij, eadem persecutione vrgente, hoc XXXVI. DE EPIPODIO ET ALEXANDRO. ipso anno decimoseptimo Marci Imperatoris (vt eorum Acta testantur) passi reperiuntur Lugduni, nempe Epipodius & Alexander, quorum res gestæ descriptæ habentur[a], eorumdemque natalis dies in antiquis Martyrologiis adscriptus. Habetur autem mentio apud eorum Acta de miraculis ex calceo Epipodij edi solitis, quorum & Gregorius Turonensis[b] testis est. Insuper idem qui suprà Ado[c] socios dictorum martyrum quadragintaocto fuisse meminit Marcellum & Valerianum; qui diuinitus sibi via patefacta, inde fuga lapsi, postea apud ciuitatem Cabilonensem sub Prisco iudice illustre martyrium obiere: quod ex antiquioribus monumentis idem auctor summatim collectum recenset. Hos planè Eusebius[d] signasse visus est martyres, dum agens de dictis martyribus Ecclesiæ Lugdunensis & Viennensis, hæc in fine habet: Verum C quid attinet martyrum catalogum in eadem, quam citauimus, epistola comprehensum recensere, qui partim capite obtruncato occubuerunt, partim bestiis dilacerandi proiecti fuerunt, partim in ergastulum conclusi vitam amiserunt? Quid item numerum confessorum commemorem, qui ad id temporis fuere superstites? Perfacile enim, si cui visum fuerit, licet ista plenissimè cognoscere, modò illam epistolam, quam in libro nostro de Martyribus (vt dictum est) posuimus, accuratè voluerit euoluere.] hucusque Eusebius.

[a] Apud Sur. 22 & 24. April. tom. 2. [b] Greg. Turon. de Glor. confess. c. 64. [c] Ado die 4. & 15. Septemb. [d] Euseb. lib. 5. c. 4. in fin.

Insuper etiam passi sunt eadem persecutione vrgente in Galliis alij plurimi, licet non XXXVII. ALII MARTYRES PASSI IN GALLIA. omnium exter memoria. Inter alios autem magna laude dignum fuit martyrium Floselli pueri, qui post multa tormenta feris obiectus, ab illis discerptus est, celebris est eius memoria Augustoduni. Sed & apud Lingonas glorioſa confessio Tergeminorum D Speusippi, Eleusippi, & Meleusippi, quorum martyrij Acta extant, germana[e] quidem, sed iniuria temporum aliquantulum deprauata: in quibus quæ post ipsorum trium martyrum sunt de aliis ad martyrium audè properantibus scripta, operæpretium ducimus hic describere, quò vehemens ac flagrans martyrij desiderium Christianorum, horum innotescat exemplo. sunt enim hæc: Videns denique Iouilla quædam mulier tam pretiosam sanctorum Tergeminorum martyrij consummationem, spreto maritali consortio, paruuli & vnici filij dulcem relinquens amplexum, inter incredulas turbas, adhuc in persecutionis ardore commotas, veloci cursu properans, exclamauit dicens: Et ego ancilla Christi sum: Christum Deum viuum & verum sine vlla ambiguitate pronuncio: idola vestra ignominiosa & vana adorare despicio. His dictis, continuò comprehensa, & propter metum circumstantium populorum à capillis suE spensa, multisque afflictata suppliciis, cùm Christum negare coacta nullatenus voluisset, vnà cum Leonilla auia Sanctorum, ad locum ducta martyrij, ad memoratum videlicet vicum Vrbatum, à persecutoribus cum eadem gladio est perempta. Neou quoque textor historiæ huius atque scriptor, tradens Turboni codicem, inter medias turmas persecutorum ingressus, cupiens sanctorum Tergeminorum militiæ beatissimæ sociari, Christi nomen confessus, tantisper ictibus mactatus, vt vita temporali spoliatus, martyrij palma continuò meruerit coronari. Turbon autem non post multum tempus à persecutoribus captus, & ipse est martyrij remuneratione locupletatus.] hæc ibi.

[e] Apud Sur. tom. 1. die 17 Ianuar.

His de martyribus in Gallia passis enarratis, haud possumus dissimulare, quòd Se- XXXVIII. SEVERI EVERORIS ARGUITVR. uerus[f] de hac persecutione, quam quintã nominat, breuiter agens, tunc primũ in Galliis ait visos fuisse martyres: cùm ex iis quæ superius dicta sunt, manifestissimi erroris argui

[f] Sev. hist. lib. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

argui facilè possit plurium testimonio. Sed & quod ad Eusebium[b] pertinet, præposteA
ro sanè ordine posuisse liquet post recèns excitatam persecutionem anno decimoseptimo Imperatoris Marci Aurelij, victoriam de Marcomannis, Quadis, & aliis Germaniæ populis: quam tum ipsiusmet testificatione in Chronicis, tum scriptorum Gentilium & aliorum, ipsiusque potissimùm litteris Imperatoris ad Senatum datis, acceptam fuisse constat (vt dictum est) anno quartodecimo eiusdem Marci Imperatoris.

[b] Euseb. lib. 5. c. 5.

XXXIX. PERSECVTIO ORIENTALIS ECCLESIAE.

At verò non modò (vt dictum est) Galliæ & aliæ orbis Occidentalis regiones, eiusdem reuiuiscentis persecutionis furore exagitatæ fuerunt: sed & Orientis quoque Ecclesias eadem esse clade vexatas, legatio pro illis ab Athenagora Athenensi Christiano philosopho tunc ad Imperatores suscepta, & Apologia pro eisdem tunc scripta, ac dictis Principibus oblata, manifestam certamque fidem faciunt. Est eius Apologiæ huiusmodi inscriptio: IMPERATORIBVS M. Aurelio Antonino, & Aurelio CommoB
do, Armeniacis, & (quod est maximum) Philosophis.] Cùm autem eamdem præferat inscriptionem, quæ à S. Hieronymo[b] tribuitur Iustino martyri Apologia, dicente alium librum ab eo datum successoribus eiusdem Antonini Pij Marco Antonino Vero, & Lucio Aurelio Commodo: vehemens permouit multos suspicio, vt credant ciusmodi, de qua est sermo, Apologiam eodem titulo præsignatam, esse Iustini, eo quòd ad Marcum & Lucium data nulla alia reperiri videretur. Sed quam diximus, & ex Eusebio perspicuè demonstrauimus, ad eosdem Principes esse datam, errore factum est, vt non ad illos, sed ad Senatum Romanum legeretur inscripta; re vera tamen ad Marcum Aurelium, & ad Lucium Verum, eumdemque & Commodum dictum scripta. Verumtamen longè fuisse diuersum Lucium Verum Antonini fratrem, Commodum etiam cognominatum, qui cum eo regnauit vsque ad annum nonum, à LuC
cio Commodo filio eiusdem Antonini, qui anno decimosexto eiusdem à patre in collegam Imperij est assumptus, certum est: vt nihil penitus sit, quòd Apologia M. Antonino & L. Commodo data, Iustino, qui longè antè martyrio finem viuendi fecerat, adscribi possit. Ea ergo germano auctori suo tribuenda est; nempe (vt præfert vetus inscriptio) Athenagoræ. Est enim hic illius operis titulus: Athenagoræ Athenensis philosophi Christiani Apologia, vel Legatio pro Christianis.] cuius nomen fortasse ea de causa antiquioribus parum innotuit, quòd homine Iustini eiusdem tituli commentarius apud nonnullos, vt est apud sanctum Hieronymum, haberetur inscriptus.

ATHENAGORAE APOLOGIA.

[b] Hier. de Scriptorib. Eccles. in Iustino.

XL. CHRISTIANI CETERIS NATIONIBVS DETERRIMVS HABITI.

Sed qualis esset horum temporum Christianorum status, & ipsorum cum Gentilibus causa, cùm ab eis immaniter vexarentur, ipsis Imperatoribus non prohibentiD
bus; ex ipsa eiusdem auctoris Apologia hæc in medium adducamus. his enim verbis ipso penè exordio auctor Imperatores compellat: At vos (ne quæso hinc etiam vobis quod vulgo hominum, imponat) vel nomine tantùm audito, auersamini. Atqui nomina digna odio non sunt, sed scelus ipsum pœnam & supplicium meretur. Mansuetudinem ac lenitatem vestram, animum erga omnes placabilem & benignum cùm singuli suscipientes æquali & pari iure vtuntur; tum ciuitates, pro sua quæque dignitate, suis potiuntur honoribus; denique vniuersus hic terrarum orbis, vestræ prudentiæ beneficio, altissima pace perfruitur.] hæc cùm de immensa totius Orbis pace memoret Athenagoras; planè significat, hoc ipso anno ab eo esse datam Apologiam, nam si præteritum tempus Marci & Lucij Imperij repetas, inuenies numquam cessatum à bello: ipso enim Imperij exordio cœptum est bellum Parthicum: eo sublato, immo & ante illud E
absolutum, consecutum est Marcomannicum: quo mitigato, cuestigio emersit Cassiana tyrannis: qua iam extincta, ipse (vt vidimus) Lucius Commodus anno superiori à patre creatus est Imperator. Rursum si spectes futura tempora, ab hoc anno vsque ad obitum Marci, recrudescente Marcomannico bello, semper Imperatorem fuisse in armis, & in iisdem diem obiisse inuenies: ante quod tempus scriptam ab Athenagora Apologiam oportuit, hoc planè anno.

XLI. CHRISTIANORVM INNOCENTIA.

Sed prosequamur iustas querelas Christiani philosophi: Nostri tantùm, inquit, qui Christiani vocamur, nulla vobis cura est. Similis enim nos, qui nihil mali parramus, immo omnium (vt in progressu sermonis nostri exponetur) pissimè iustissimeque cùm erga Deum, tum Imperium vestrum nos gerimus, exagitari, rapi, fugari, nomen dumtaxat nostrum pleriſque impugnantibus. Quamobrem causam nostram verbis

A verbis perspicuè explicare, sumptis in præsentia animis, ausi sumus. Intelligetis enim ex sermone nostro, prorsus immeritò, præterquè omnem legem ac rationem hæc mala nos sustinere. Proindevos obsecramus, vt nostri aliquam curam suscipiatis, quò aliquando tandem ab huiusmodi calumniatoribus iugulari desinamus.] Sic non quòd inferant, sed non compescant mala, queritur.

XLII. CHRISTIANORVM PROBITAS ET CONSTANTIA.

Quomodo verò ad omnia mala perferenda pro fide essent animo compositi Christiani, hæc subdens declarat his verbis: Non mouet nos damnum, quod facultatibus nostris aduersarij moliuntur: non quòd existimatio famæ & honoris nostri minuatur integritas: non si quid aliud huiusmodi, aut etiam maius est: omnes enim illas contemnimus, quamuis permultis magni esse videantur pretij. Non solùm enim, si vapulamus, regerendis verberibus abstinere, & iis, qui nostra inuadunt ac diripiunt, B litem nullam intendere didicimus; sed insuper illis, quamuis colaphum infixerint, alteram quoque capitis partem præbere; his verò, si tunicam abstulerint, pallium etiam addere. Corporibus & vitis nostris postquam semel renunciatum est à nobis, opibus insidiantur, & criminum aceruos aduersus nos deblaterant, quæ neque in mentem vmquam nobis venerunt, sed in ipsos potiùs eisque similes dici oportebat. Quòd si quis vel parui vel magni alicuius criminis nos conuicerit: non deprecamur supplicium, sed vel crudelissimum illud tollerare parati sumus. At si nomine tenus dumtaxat accusamur (nam in hunc vsque diem quæ de nobis sparguntur, promiscuæ incertæque famæ commenta sunt, neque Christianorum quisquam illius criminis conuictus est) vestrum iam fuerit, maximi, humanissimi, sapientissimique Reges, ab hac iniuria legibus nos vindicare: vt quemadmodum in toto terrarum orC
be, cum singuli, tum vniuersi, & oppidatim beneficia vestra communi bono fruuntur, sic nos quoque vobis gratias habeamus, & quòd à calumniis liberati simus, gaudentes glorietur.]

XLIII.

Hæc ipse agens, cùm sæpiùs ad leges prouocet: ad editas tum ab Hadriano, tum à Pio, ac denique ab ipso Marco pro Christianis sanctiones, quibus præceptum erat, ne quis nominis tantùm causa negotium facesseret Christianis, respectum habuisse videtur. At verò quòd illi persequentes Christianos, licet non præcipuè nomen, sed crimina, & quidem enormia, prætexere viderentur; re vera tamen quòd nonnisi Christiani nominis causa illos vexarent, mox subdit: Neque enim iustitiæ & æquitati vestræ decorum hoc fuerit, si aliorum nemo criminis, de quo insimulatus est, condemnetur, nisi conuictus: aduersus nos verò maior sit vis nominis, quàm D
quæ iudiciis conueniunt argumentorum & probationum. Etenim iudices non tam quid commiserit reus aliquis nostrum inquirunt, quàm ipsi nomini tamquam certo sceleri illudunt: cùm tamen nomen ipsum per se, & quatenus nomen est, bonum malúmve existimandum sit nullum: sed tale profectò iudicandum vnumquodque, qualis res ipsa, aut actio, de qua prædicatur, fuerit.] hæc & alia plura de nomine Christiano; multisque demonstrat, eius tantùm causa Christianos quoquouersum exagitari.

NOMEN IN CRIMEN IVSTE DVCI.

XLIV.

Verùm quoniam falsorum criminum calumniis nonnihil ipse Imperator Marcus videbatur in Christianos fuisse permotus, idem fidei Christianæ defensor hæc subdit: Porrò nunc ab initio institutæ orationis meæ obsecro vos, summi Imperatores, æquis & benignis animis auscultare vt dignemini: neque vos communis & nulla ratiE
one vigentis famæ præiudicio occupari, & ad illius veluti impetum rapi patiamini. Quin illud vestrum sapientiæ & veritatis auidissimum studium mea quoque oratio vt sentiat, finite. Sic fiet, vt neque vos per ignorantiam delinquatis, & nos, depulsis confutatisque iis quæ in nos vulgus hominum effutit, quietiores agamus.] Quænam autem essent ea, quorum Christiani à Gentilibus accusarentur, crimina, mox subdit, sic dicens: Trium igitur flagitiorum infamis rumor de nobis spargitur: impietas, quæ deos tollat, epulæ Thyesteæ, concubitus incesti.] Quænam hæc fuerint crimina, & quo modo Gnosticorum hæreticorum occasione Christianis duo postrema abscriberentur, fusiùs dictum est superiùs. Sed subdit: Quæ si vera sunt, nulli vel sexui, vel ætati parcite, ad pœnas rapite, cum vxoribus & liberis funditus extirpate.] ac subinde: Si verò commenta improborum hominum & inanes calumniæ hæ sunt (cùm ita natura comparatum sit, vt malitia se opponat virtuti, & diuina quadam lege, quæ inter se

CALVMNIAE IN CHRISTIANOS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ter se contraria sunt, depugnent) & nihil iniustè à nobis committi, vos ipsi testes vobis A
locupletissimi esse possitis: vestrum iam fuerit, de vita nostra, de opinionibus, de studio & obedientia erga vos, familiam, & Imperium vestrum, quæstionem instituere; atque ita demum tantumdem iuris & æquitatis, quantum aduersariis nostris (amplius enim non petimus) concedere. Vincemus proculdubio illos, qui pro veritate vitam etiam effundere parati sumus.

XLV. VITA INNOXIA CHRISTIANORVM

Hæc prælocutus, aduersus Gentilium deos disertissimè disserit, ac deinde de innoxia Christianorum vita hæc subdit: Respondebo tamen ad hæc etiam obiecta nobis facinora, etiam si vobis, sapientissimi Principes, ex iis quæ hactenus dixi, satis ea esse dissoluta videri possunt. Neque enim dubitare vos puto, homines illos, quorum omnis ad Deum vita veluti normam ac regulam dirigitur, vt inculpatum & irreprehensibilem vnusquisque se ei præbeat, ne cogitatione quidem vel minimum crimen vllum B
admissuros. Si enim solam hanc præsentem vitam nos victuros crederemus, suspicioni foret locus, nos carni & sanguini indulgentes, aut auaritia, aut concupiscentia captos, peccare. Nos verò omnibus non modò factis, sed etiam cogitationibus & sermonibus nostris tum noctu, tum interdiu Deum adesse scimus: eumque & totum esse lumen, & quæ in cordibus nostris latent videre: & hac mortali defunctos vita, alteram hac terrestri longè meliorem, nempe cælestem, nos victuros.] & paulo pòst: Quod cùm ita se habeat, sponte nos malos esse, & magno iudici tradere puniendos velle, probabile non est.]

XLVI. CASTITAS CHRISTIANORVM.

Insuper de mutua inter se Christianorũ pura sinceraq. dilectione hæc addit: Quamobrem etiam pro ætatis discrimine alios pro filiis & filiabus, alios pro fratribus & sororibus habemus, prouectiores ætate patrum & matrum loco honoramus. Illotum igitur C
quos tamquam fratres & sorores, aut alio cognationis nomine coniunctos nobis ducimus, inuiolata & integra manere corpora, maximi apud nos fit. Rursum cùm religio nostra nos doceat (sicut quidam sanctus scripsit) si quis osculum suæ cupiditatis causa repetierit, &c.] & mox: Summa igitur cautione communicandum est osculum, vt non aliter quàm pia salutatio, vel potius adoratio quædam habeatur: quæ si vel parum impura cogitatione inquinata fuerit, à vita æterna nos alienet. Ergo spe vitæ æternæ freti, præsentem hanc, eiusque delicias, & sensuum etiam animæq. non puras voluptates contemnimus. Itaque vxorem, quam secundum approbatas nobis leges sibi quisque duxerit, reputat non in alium quàm in procreandæ sobolis finem. Quemadmodum enim agricola, postquam semina terræ mandauit, messis tempus expectat, nec alia superiniicit: sic nobis etiam concupiscentiæ modus librorum procreatione definitur. In- D
uenias multos ex nostris in vtroque sexu, qui in cælibatu consenescant, quòd in hoc statu Deo coniunctiores se futuros sperent.]

XLVII. DILVTIO DE ESV HVMANARVMCARNIVM CALVMNIAE.

Hæc & alia plura de sublimi Christianorum castitate locutus, de esu carnium humanarum calumniam diluit verbis istis: Hoc nempe est quod nobis obiicitur ab illis, carnibus humanis nos vesci; cùm præter leges, quas vos & maiores vestri, rebus omnibus iustissimè perpensis, sanciuistis, innocentium fama violatur; tanta quidem est calumniatorum frequentia, vt Proconsules & præfecti à vobis in diuersas prouincias missi, causis audiendis non sufficiant.] Ex his quidem expendere licet, quàm immanis hæc vbique terrarum Romani orbis fuerit persecutio. Tum addit: Traducitur, inquam, fama illorum, quibus, cùm verberantur, non licet non præbere se ipsos; & cùm maledicuntur, non benedicere non licet: neque enim illis iustos esse satis est (cùm E
talionem & par pari referri, iustitia postulet) sed bonitatem & patientiam insuper sibi proponunt. Quis igitur non amens in hoc viuendi instituto nos homicidas appellet? Non enim carnes gustare hominum licet, antequam cæsus aliquis fuerit: quemadmodum autem primum ab eis falsò dicitur, ita secundum quoque mendacium est. Iam si quis ab eis rogiter, an viderint ipsi quæ dicunt; nullus tam impudenter mendax est, vt se vidisse fateatur. Atqui & seruos aliqui nostrum possident, alij plures, alij pauciores; quos ea, quæ facimus, latere non possunt: verùm ne ex illis quidem vllus aduersùm nos tale quicquam mentitus est. Quomodo enim quisquam vel homicidij, vel humanarum carnium epulationis insimularet illos, quos ne iustè quidem occidendi hominis supplicium intueri velle aut posse cognouerit? Quis non spectacula illa, in quibus gladiatores & belluas populo præsertim vos Imperatores exhibetis, maximi facit?

A facit? Nos verò non ita multum, siue spectator sit aliquis, siue auctor cædis, interesse iudicantes, alieno ab his spectaculis animo sumus.]

His igitur enarratis, alia permulta superaddidit ad Christianorum innocẽtiam declarandam, quæ prætermittimus: satis enim hæc esse putamus ad pristinam illam integritatem morum Christianorum insinuandam. Demum verò causam perorans, hæc ait: Vos verò, ô vindiquaq; in omnibus natura simul & disciplina boni, moderati, benigni, & Imperio digni Principes, mihi, obsecro, qui crimina nobis obiecta dissolui, & insuper nos esse pios erga Deum, vita & moribus honestos, animo sobrios & temperantes ostendi, capitibus regiis annuite. Ecqui enim consequentur æquiùs ea quæ petunt, quàm nos adeò vobis deuoti addictiq; ? Nos enim pro vestro Imperio preces ad Deum fundimus, & vt filius (quod iustissimum est) in regno olim parenti succedat, vtque Im- B
perium vestrum magis magisque semper augeatur, denique omnia ex animi sententia vobis eueniant, oramus: quod & nobis salutare fuerit, vt quietam tranquillamque vitam degentes, vobis interim ad quælibet imperata promptè inseruiamus.] hucusque Athenagoras, cuius & de mortuorum resurrectione, quæ ab ipsis Gentilibus deridebatur, extat egregius commentarius.

XLVIII. PERORATIO ATHENAGORAE.

An autem Marcus Antoninus postulatis annuerit, haud liquet: immo secus; cùm ad exitum ipsius vsque perseueraſſe persecutionem constet. Nam Theophilus Epi- XLIX. *Theophil. ad Autol. lib. 3. in fine.*
scopus Antiochenus, qui his diebus viuebat, & statim post Marci Aurelij Imperium (vt dicemus) ex hac vita migrauit, in libro tunc ad Autolicum scripto hæc in fine habet: Præterea Christianos, qui verum Deum venerantur, hactenus sunt persecuti, nec adhuc hodie persequi cessant: immo iis, qui verborum quibusdam illecebris C
Deum conuiciantur, præmia & honores decernunt: quosdam eorum, qui festinant ad virtutem capessendam, & sanctam vitam agunt, lapidibus obruere, quosdam interfecere. Adhuc hodie non cessant Christianos crudelissimè & immanissimè virgis cædere.] hæc Theophilus.

PERSECVTIO SVB IMP. MARCI AVRELII IMP.

Hac item persecutione sublatum fuisse Soterem Papam, litteræ martyrum Lugdunensium, quæ hoc eodem persecutionis tempore scriptæ sunt ad Eleutherum eius successorem, necessariò nos affirmare compellunt; licet alij annos nouem eidem tribuerint: sed quòd tres tantùm ordinationes fecisse reperiatur, haud longiori tempore sedisse possumus opinari. Eusebius autem in Chronico, anno superiori, nempe decimosexto Marci Imperatoris, ponit Eleutherum suffectum in locum Soteris, sed in historia hoc [b] ipso anno decimoseptimo: cui, quoniam credimus id ipsum accepisse ex litteris marty- D
rum Lugdunensium, haud inuiti adstipulamur; cùm alioqui in reliquis præteritis Romanis Pontificibus, quòd prætermiserit Cletum, haud possimus eidem assentiri. Sic igitur in re ambigua, non tam ex ipso Eusebio, quàm ex litteris sanctorum Lugdunensium martyrum hoc tempore ad Eleutherum scribentium, Soteris obitum, atque Eleutheri ingressum consultò ponendum esse existimamus.

L. SOTERIS PAPAE MARTYRIVM. [b] *Euseb. lib. 5. cap. 1. ex versione Russini.*

Defunctus igitur habetur Soter die vigesimasecunda mensis Aprilis, cùm sedisset annos quatuor, minus diebus duodecim. Si quis autem certiorem de annis Soteris in- LI. DECRETA SOTERIS PAPAE.
uenerit chronographiam, qua tamen non reiiciatur Cletus è numero Romanorũ Pontificum, nec litterarum martyrum Lugdunensium sincerum testimonium contemnatur, haud inuiti assentiemur. De Sotere extat decretum in nuper citato libro de Romanis Pontificibus: Ne vlla diaconissa (licet, Monacha, quæ præ manibus habetur edi- E
ta lectio dicat) pallam sacratam contingat, nec incensum ponat in sancta ecclesia.] cuius quidem institutionis his temporibus edendæ ea potuit esse ratio, quòd ex Montani secta feminæ (vt superiùs dictum est, cùm de ea egimus) se sacris ministeriis immiscerent. Alia feruntur à diuersis collectoribus canonum Soteris decreta, quæ in vnum simul congesta habentur. Sed & de Sotere hæc ibidem leguntur: Hic fecit ordinationes [c] *Tom. 1. Concil. in Sa-*
tres per mensem Decembrem, presbyteros decem & octo, diaconos nouem, Episcopos *tere.*
per diuersa loca vndecim. Qui sepultus est in cœmeterio Callisti, Via Appia, decimo ELEVTHERVS PAPA.
Kalend. Maij. Cessauit Episcopatus eius dies vndecim.] hæc ibi, qua ratione ingressus [d] *Lib. de Rom. Pontif. in Eleutherio.*
Eleutheri ponitur die tertia Maij. Fuit hic (vt idem commentarius [d] habet) natione Græcus, patria Nicopolitanus, ex patre Abundio.

LII.

Creato iam ipso Eleuthero (vt dictum est) Romano Pontifice, scripserunt ad eum martyres Lugdunenses Ecclesiæ, cùm adhuc tenerentur in vinculis. Consueuisse au-

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE LITTERIS MARTYRVM AD ROM. PONTIF.

tem martyres de rebus gestis penes eos certiorē reddere ipsum Romanum Pontificem, iteratum eiusmodi officium planè declarat. Tempore enim Pij Papæ id ipsum præstitisse martyres Viennensis Ecclesiæ, eiusdem Pontificis litteræ ad Iustum eius ciuitatis Episcopum scriptæ, quas superiùs recitauimus, sanè significant suo ipsarum exordio, his verbis: Attalus epistolas martyrum portans ad nos venit, gaudium nobis inæstimabile faciens de triumpho eorum.] Quod ergo nunc Pij tempore per Attalum præstitit Ecclesia Viennensis, hoc anno per S. Irenæum presbyterum Ecclesia Lugdunensis expleuit. Meminit earum litterarum Eusebius [a], sic dicens: Nonnullas ac varias martyrum litteras, qui apud ipsos mortem oppetebant, quas cùm adhuc tenerentur in vinculis, non modò fratribus in Asia & Phrygia, verùm etiam Eleuthero Episcopo Romano, quem vehementer rogabant vt pax & concordia in Ecclesiis constitueretur, eidem epistolæ superiùs recitatæ adieecerunt.] Quòd verò eos interpellasse tradit Romanum Pontificem pro pace Ecclesiarum, puto eos intellexisse de dissidio occasione pseudoprophetiæ Montani multis in locis (vt antea dictum est) orto; quod auctoritate vniuersi gregis pastoris sedare, esset eius operis & officij.

[a] Euseb. lib. 5. c. 3 in fin.

LIII. IRENAEI LEGATIO AD ROM. PONTIF.

Post hæc verò de legatione ad eumdem per Irenæum presbyterum missa subdit hæc ipsa [b]: Iidem porrò martyres Irenæum, Ecclesiæ Lugdunensis id temporis presbyterum, per litteras eidem Episcopo Romano inscriptas, plurimum commendabant: permultaque viro illi virtutis dabant testimonia, sicut ipsa litterarum verba declarant in hunc modum: Te in Deo omnibus in rebus perpetuò, pater Eleuthere, valere optamus. Has litteras ad te perferre fratrem nostrum Irenæum, & ministerij consortem, rogauimus: teque obsecramus, vt illum, vtpote studio incredibili erga testamentum Christi flagrantem, gratia & benevolentia præ ceteris complectaris. Quòd si locum & gradum Ecclesiastici ministerij vim & facultatem habere iustitiæ cuiquam impertiendæ animaduerteremus; hunc, vt presbyterum Ecclesiæ (hoc namque munus obtinet) in primis tibi commendassemus.] hucusque de eo ex epistola martyrum Eusebius. Certè quidem haud tabellarij munus expleturus missus est à martyribus tantus vir Romam ad Eleutherum Romanum Pontificem (per subdiaconos enim consuecuisse olim litteras Ecclesiasticas dari, superiùs dictum est) sed apparet, virum omnium eruditissimum delectum fuisse legatum (vt ait S. Hieronymus [c]) ob quasdam Ecclesiæ quæstiones. Romanam enim Ecclesiam in ambiguis consulendam esse, innumeræ quibuscumque sæculis ea de causa missæ legationes, de quibus suis locis dicturi sumus, certo certiùs manifestant.

[b] Euseb. lib. 5. cap. 4.

[c] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Irenæo.

LIV. IRENAEVS QVID ROMAE.

Romæ cùm ageret vir tam insignis, quem Tertullianus [d] nominat omnium doctrinarum curiosissimum exploratorem; haud moles ædificiorum Vrbem circumeundo contemplatus est, nec otiosus domi resedit; sed Apostolicæ Ecclesiæ fidem, ritus, mores, ac disciplinam, quam illi tradidissent Petrus & Paulus Apostolorum principes, quàm diligentissimè perscruratus est: nactusque ibi Apostolicas traditiones integras & illibatas, vt ab Apostolis ipsis traditæ fuerant, vigilantissimè custoditas & integerrimè conseruatas; ad eas omnes, quos scriptis exagitat, exinde hæreticos prouocauit [e]: quos sciret eo solo tam patenti testimonio (si quæ in eis reliqua esset ratio veritatis) conuinci posse. Vnde autem acceperit [f], qui Irenæum in Asiam mandatum, in itinere occasione litterarum Eleutherum inuisisse tradit, non inuenimus, vt certò affirmari possit: nam licet vnus idemq; fuerit fasciculus litterarum, legatio tamen (vt ait S. Hieronymus) ad Eleutherum missa est ob quasdam Ecclesiæ quæstiones: an autem & ad Asianos litteras ipse tulerit, nulla penes Eusebium (quem non putamus id taciturum fuisse) mentio est, neque apud S. Hieronymum, vel alium antiquorum quempiam.

[d] Tertull. adversus Valen. c. 5

[e] Iren. lib. 3. c. 1. 2. 3. 4.

[f] Feuardent. in vita S. Iren.

IRENAEI DVPLEX LEGATIO.

Quòd si velimus eum ad Asianos missum esse cum martyrum litteris, additasque ad Eleutherum Romanum Pontificem alias: æquum est existimare, id fecisse martyres, vt, quod de Prophetia Montani priuatum (vt ait Eusebius) iudicium tulerant, idem legatione Irenæi ad Eleutherum Pontificem, eius auctoritate probandum atque firmandum, antequam innotesceret Asianis, misisse voluerint. Quis enim persuaderi potest, sanctos martyres suum ipsorum iudicium de Montani prophetia, missa legatione, noluisse participare cum Romano Pontifice, cùm nulla grauior his temporibus videretur esse quæstio in Ecclesia? Sed de Irenæo Romæ agente plura sequenti anno.

Hoc

Hoc eodem anno, iusto Dei iudicio, quòd pace precibus Christianorum parta Gentiles abusi sint, cùm aduersus eos acriter & hostiliter dimicando prælium conuertissent: bellum iterum, idemque acerrimum, à Marcomannis atque aliis finitimis populis aduersus Romanum Imperium excitatur, luesque immaniter iterum sæuit. Quamobrem idem Marcus aduersus eos expeditionem instituens, hoc ipso anno, qui est tertius ante eius obitum, aduersus barbaros proficiscitur, penes quos etiam (vt suo loco dicetur) defunctus est. Habet hæc omnia Iulius Capitolinus [a], vt cùm in primis ait: Deinde ad conficiendum bellum conuersus, in administratione eius belli obiit, labentibus iam filij moribus ab instituto suo. Triennio postea cum Marcomannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis etiam egit. Et si vno anno superfuisset, prouincias ex his feciisset.] & de peste hæc inferius, dum agit de Marci obitu, cùm amicis flentibus hæc dixisset: Quid me fletis, & non magis de pestilentia & communi morte cogitatis?]

LVI. BELLO ET PESTE VEXATVR ROMAN. IMP.

[a] Iul. Capitol. in Marco.

Sic igitur innocentiam Christianorum Deus his simul vltus est cladibus, bello, peste, &, quæ deterior est existimata & multorum malorum causa, ipsa filij Commodi, quem hactenus sub philosophis educauerat, teterrima morum corruptione: cuius rei molestia adeò afflictatum ferunt Marcum patrem, vt magno animi mærore perculsus, tædioque victus, mortem spontaneam oppetierit ciborum inedia. Fertur (inquit Capitolinus) illum mori voluisse, cùm filium talem videret futurum, qualis extitit post eius mortem, nempe similis Neroni, Caligulæ, atque Domitiano: de cuius vitæ institutione hæc Lampridius [b]: Habuit Commodus litteratorem Græcum Onesicritum, Latinum Capellam Antistium, orator ei Atteius sanctus fuit. Sed tot disciplinarum magistri nihil ei profuerunt: tantum valet aut ingenij vis, aut eorum qui in aula institutores habentur. nam à prima statim pueritia turpis, improbus, crudelis, libidinosus, oreque pollutus & constupratus fuit.] hæc Lampridius: vt planè constet, hunc in Romanum Imperium diram facem progressum esse, in omnesque sæuissimum vltorem prodiisse; sed tamen qui cùm talis esset, nullum negotium faceisseret Christianis: vt planè luce clarius noscceretur, tale monstrum ob vindictam Christiani sanguinis in Imperio coaluisse, & ab irato numine immissum esse. Sed de his opportuniùs suo loco.

LVI. COMMODI VITAE INSTITVTIO.

[b] Lamprid. in Commodo.

IESV CHRISTI ANNVS 180. ELEVTH. PAP. ANNVS 2. M. AVR. IMP. ANNVS 18.

CHristi anno centesimo octogesimo, Rufo & Orphito Coss. cùm S. Photinus Episcopus Lugdunensis anno superiori glorioso martyrio iam nonagenarius ex hac vita migrasset, in locum eius substituitur Irenæus.] hæc Eusebius [c], atque S. Hieronymus: qui cùm certum tempus, quo Irenæus Photino subrogatus fuerit, non definiant, haud longas interpositas esse moras significant: tamen non continuò post Photini martyrium suffectus eidem fuisse videtur, qui adhuc presbyter ad Eleutherum Romanum Pontificem (vt vidimus) à martyribus est legatione perfunctus. At verò Ecclesia illa, persecutione vehementer exagitata, haud valuit diutiùs carere, qui fracta consolidaret, ac dispersos congregaret, Episcopo. Auditor hic fuerat Polycarpi, vt ab eo scripra ad Florinum testatur epistola, cuius fragmentum ab Eusebio [d] recitatum, superius posuimus, cùm de ipso egimus Polycarpo: ab eo autem fuisse ex Asia amandatum in Gallias, tradit Gregorius Turonensis [e]. At non Polycarpi modò, sed & Papiæ Ioannis discipuli fuisse auditorem, S. Hieronymus [f] scribens ad Theodorum testatur his verbis: Refert Irenæus, vir Apostolicorum temporum, & Papiæ auditoris Euangelistæ Ioannis discipulus, Ecclesiæ Lugdunensis Episcopus, quòd Marcus quidam, &c.] ea etiam ex causa, quòd auditorum Apostolorum auditor fuerit, Epiphanius [g] eum Apostolorum successorem, priscumque Theologum nominat.

I. IRENAEVS CREATVR EPISCOPVS LVGDVNEN SIS.

[c] Euseb. lib. 5. c. 6.

[d] Hieronym. de scrip. Eccles. in Iren.

[e] Euseb. lib. 5. c. 19.

[f] Gregor. Turonens. histor. Franc. lib. 1. c. 29.

[g] Hier. epist. 29

[h] Epiph. hæres. 24. 31.

Hic igitur postquam Romam ad Eleutherum se contulit, quòd vidisset ibi carissum senem Valentinum hæresiarcham, sed in discipulis reuirescentem (ad Eleutheri

II.

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Tertullian. de præscrip. c. 30. enim tempora in Vrbe illum persecuerasse, affirmat Tertullianus [a]) & inter alios cùm A fœtus illius contemplatus esset Florinum & Blastum, olim Romanæ Ecclesiæ presbyteros, sed ob impietatem ab eodem Pontifice gradu depositos, non recto incedentes pede, sed in deterius raptim ad impietatem prolabentes; aduersus eosdem epistolas, seu potiùs commentarios scripsit. Elucubrauit paulo post etiam illud aduersus Valentinianos eruditissimum ac planè celeberrimum, quod solùm ex multis præ manibus habetur, opus. Eædem quippe ab eo editæ scriptiones, tempore Eleutheri eas fuisse elaboratas, apertè demonstrant. Sed in primis quod pertinet ad Florinum & Blastum, hos Romæ obortos hæreticos eo tempore, quo Montanus pseudoprophera in Phrygia cognitus est, Eusebius [b] testatur, sic dicens:

[b] Euseb. lib. 5. cap. 14.

III. BLASTVS ET FLORINVS HAERETICI.

Nonnulli Romæ vigebant; quorum Florinus presbyterij Ecclesiastici gradu abdicatus, & Blastus persimili implicatus errore, pariter cum illo principatum obtinuit. Isti certè complures alios, quasi ab Ecclesiæ complexu abstrahentes, in suam pertraxere B sententiam: quorum vterque separatim nouam sectam ad veritatem euertendam excogitare laborauit.] hæc de origine malorum Florini & Blasti Eusebius, qui post multa de stragranti Irenæi pro veritate studio aduersus eos, hæc ait [c]: Cùm quidam rursus sanam & sinceram Ecclesiæ consuetudinem Romæ deprauare studerent, Irenæus varias contra eos composuit epistolas: vnam ad Blastum, quam inscripsit de Schismate: alteram ad Florinū de Monarchia, siue, quòd Deus non sit auctor & fabricator mali. Nam iste Florinus contrariam illi sententiam videbatur acriter propugnasse: cuius causa etiam (quandoquidem in errorem Valentinianorum lapsus erat) Irenæus librum de Ogdoade conscripsit, in quo satis aperte declarat, se Apostolorum temporibus proximè successisse.] meminit & paulo post dictæ eiusdem Irenæi ad Florinum epistolæ, C ad memoriam reuocans disciplinam qua à pueris ambo imbuti fuerant à Polycarpo, de

[c] Idem lib. 5. c. 19.

[d] Tertullian. de præscrip. c. 53. qua superiùs. Adiicit ad errorem Blasti id etiam Tertullianus [d]: Est præterea his ommibus etiam Blastus accedens, qui latenter Iudaismum vult introducere: Pascha enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundùm legem Moysi, quartadecima mensis. Quis autem nesciat, quoniam Euangelica gratia euacuatur, si ad legem Christum redigit?] At veniale id fuisset Blasto, nisi ea de causa schisma conflasset, & aliis enormioribus erroribus se perniciosè addixisset: nam eiusmodi ritus de celebrando Paschate decimaquarta die, in compluribus sanctis viris vsque ad Victorem Romanum Pontificem fuit æquanimiter toleratus.

IV. [e] Philastr. c. 58 FLORIANI GNOSTICI. [f] Aug. de hæres. c. 66. [g] Theodor. hæret. fab. lib. 1.

Ceterùm quod ad Florinum spectat: si, qui dicti sunt à Philastrio [e] Floriani, à Florino velimus esse denominati, impurissimo Carpocrati inhæsisse, alterumque alteri D suas communicasse sordes oportuit: quandoquidem qui Floriani, iidem Carpocratiani etiam dicerentur. Sed cùm de Florianis, sic à Florino dictis, agit Augustinus, [f] nihil de obscœnitate Carpocratis illis adhæsisse commemorat, sed tantùm illud, quòd Deus causa malorum esset. Verùm Theodoretus [g] nonnisi Valentini sectam impingit virisque, cùm ait: Iam verò Florinus quoque & Blastus, qui in presbyterorum catalogum Romæ erant cooptati, in Valentini pernicioſam sectam declinauerunt. Ferunt beatissimum Irenæum, eorum morbum deplorantem, scripsisse aduersus Valentinum.] At cùm (vt vidimus) Eusebius hos seperatim nouam hæresim excogitasse tradat, aliquid amplius Valentini hæresi eos oportuit addidisse. Sic igitur, ex his quæ dicta sunt ex diuersis auctoribus de Florino & Blasto loquentibus, ambos Valentinianos fuisse; sed quòd Deus malorum sit causa, Florinum docuisse; Blastum verò de Paschatis tempore E Iudaizasse, ac ea de causa se ab Ecclesia segregasse patet: reliqua autem de vtrisque remanserunt obscura. Verùm ea ex parte, qua dictum est Valentinianos Carpocrati communicasse, & proinde Gnosticos dictos esse, iidem earumdem turpitudinum participes fortè dici posse videntur.

V. [h] Iren. lib. 3. cap. 3. IRENAEVS QVANDO SCRIPSIT.

Sed vt ad Irenæum reuertamur: cùm ad certam indubitatamque veritatem cognoscendam, Valentinianos omnes & alios simul hæreticos prouocat ad Apostolicas traditiones in Romana Ecclesia inuiolabiliter custoditas per successores Romanos Pontifices, numeransque eos à Petro vsque ad Eleutherum [h]; planè significat quod dictum est aliàs) se sub eodem Pontifice illa scripsisse, nec nisi cùm in Gallias reuersus est. nam in eius operis præfatione hæc ait: Non autem exquires à nobis, qui apud Celtas commoramur, & in barbarum sermonem plerumque auocamur,

orationis

A orationis artem, quam non didicimus; neque vim conscriptionis, quam non affectamus; neque ornamenta verborum; neque suadelam, quam nescimus: sed simpliciter & verè & idioticè ea, quæ tibi cum dilectione scripta sunt, cum dilectione percipies.] Græcè autem ipsum scripsisse, omnes consentiunt.

VI. [a] Tertullian. de præscrip. c. 30. MARCION ET VALENTINVS ROMAE ADHVC VERSATI.

Sed ad hæc Eleutheri tempora perseuerasse Romæ vnà cum Valentino etiam Marcionem numquam sibi constantem, sed sæpe de errore exomologesin facientem, iterumque corruentem, iam & superiùs diximus ex Tertulliano [a], qui ait: Vbi tunc Marcion Ponticus nauclerus, Stoicæ studiosus? vbi tunc Valentinus, Platonicæ sectator? nam constat illos neque adeò olim fuisse Antonini ferè principatu, & in Catholicam primò doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem; donec sub Episcopatu B Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel & iterum ejecti.] Hos quidem (quantum ex iis conijcere licet) quò facilius in rectæ fidei gregem possent irrumpere, sæpiùs mutasse formam, apparet. Ceterùm quòd Marcion apud Ethnicos Stoicum philosophum ageret, eiusdemque scholæ, cuius & ipse Marcus Imperator studiosissimus erat, sectatorem se esse profiteretur; & quòd Valentiuus ac sui omnes ex dogmatis disciplina negarent subeundum esse martyrium: inde factum est, vt exagitata sæpiùs eiusdem Marci tempore Ecclesia Romana persecutionum procellis, hi soli impietatis propagatores Romæ in pace egerint, ibique diutiùs vixerint: ipsam tamen Romanam Ecclesiam nequicquam horum sorde fœdatam, sed clariori iubare veritatis, maiorique splendore in tenebris effulsisse, Irenæus (de quo sæpiùs diximus) pluribus egregiè, cùm ad eius sinceritatem illos prouocat, planè demonstrat.

VII. [b] Iren. lib. 2. cap. 56. [c] Euseb. lib. 5. cap. 7. CHARISMATVM DONA IN ECCLESIA CATHOLICA.

C Idem Irenæus præsentis quoque temporis Catholicæ Ecclesiæ, quibus semper abundare soleret, diuina charismata recensetº, quæ & Eusebius [c] recitat in hæc verba: Plurimum abest, vt hæretici possint mortuum suscitare, sicut Dominus ipse, sicut eius Apostoli prædicationis subsidio adiuti, sicut alij è fratribus complures suscitarunt. Sæpenumero autem, aliqua causa necessaria illud ipsum postulante, spiritus mortui (propterea quòd tota Ecclesia illius loci, vbi huiusmodi resgerebatur, cum ieiunio & multa intercessione Deum orabat) in corpus rediit, & hominis vita sanctorum precibus, donata est. Rursus paululum in oratione progressus, sic ait: Quòd si Dominum non re vera quidem, sed oculos hominum quasi visis prætringendo, ista edidisse dixerint; illos ad Propherarum libros deduecemus, ex illisque ostendemus perspicuè, omnia de illo ad eum modum prædicta esse, & verè post euenisse, & eum solum Filium Dei esse. Quapropter qui verè sunt eius discipuli, in nomine illius per D gratiam ab illo acceptam eiusmodi præstant, quo reliquis hominibus gratificentur, sicut quisque eorum ab eo donum acceperit. Quidam enim dæmones sic pro certo & verè eiiciunt, vt non rarò hi, qui malis & nequam spiritibus purgati fuerint, tum fidem recipiant, tum in Ecclesia & fidelium hominum societate constanter perseuerent. Nonnulli rerum futurarum præscientia, diuina visione & prædictione prophetia imbuuntur.

VIII. GRATIA MIRACVLORVM IN ECCLESIA.

Alij eos, qui grauibus morbis afflictantur, per manuum impositionem curant, & ad pristinam valetudinem restituunt. Iam verò (vt diximus) mortui suscitati sunt, & multos annos post apud nos commorati. Quid plura? Dona sanè ne dicendo quidem numerari poterunt, quæ Deus Ecclesiæ per vniuersum mundum diffusæ donauit, quibusq; illa in nomine Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi in dies singulos multa miracula ad gentium vtilitatem efficit, & neque quemquam dolo & fallaciis deludit, neque hæc agit pecuniæ cupiditate, aut quæstu ducta. Alio loco idem auctor scribit: Multos fratres in Ecclesia ipsi audiuimus, qui & dona propheriæ habent, & variis linguis per Spiritus sancti gratiam loquuntur, & occulta hominum in apertū proferūt ad aliorum commoditatem, & mysteria Dei perspicuè & euidenter aperiunt. Ista de varietate donorum in eorum animis, qui eisdem digni habebantur, ad tempora modò commo- [d] Euseb. lib. 5. c. 8. strata residentium hactenus disseruimus.] hæc apud Eusebium.

IX. DE DIVINA SCRIPTVRA, ET INTERPRETIBVS.

Sed & de diuinis Scripturis eiusdem Irenæi auctoritate probatis, idem [d] Eusebius quæ de ea re ab eo scripta sunt recitat, deque illarum interpretibus, qui hactenus extitissent, eiusdem quoque verbis meminit, nempe de illis septuagintaduobus diuinæ Scripturæ interpretibus, qui primò diuinam Scripturam transtulerunt in Græ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cum, deque Theodotione Ephesio, & Aquila Pontico, quos vt Christi diuinitatem imA minuentes Ebionæi hæretici, qui Christi diuinitatem negarent, secuti essent. At nos de interpretibus Scripturæ diuinæ opportunius agemus inferiùs.

X. DE DIVINA SCRIPTVRA PER ESDRAM RESTITVTA.

Verùm illud hic dissimulare non possumus, quod idem S. Irenæus [a] de restitutione librorum facta per Esdram tradit his verbis, quæ idem quoque Eusebius [b] sic recitat: Nec mirum sanè est, Deum istud effecisse, *de septuagintaduobus interpretibus scilicet*: qui etiam cùm Scripturæ, dū populi Israëlitici captiui sub Nabuchodonosor tenebantur, penitus interiissent, & Iudæi post annos septuaginta rediissent; deinceps temporibus Artaxerxis Esdram sacerdotem ex tribu Leui, diuino Spiritus sui afflatu incitauit, vt cùm libros omniū Prophetarum qui antegressi fuissent, de integro conscriberet, tum legem à Moyse promulgatam populo de integro restitueret.] hæc Irenæus secundùm Eusebij lectionem; licet in ea, quæ communi vsu habetur præ manibus, ea verba adB ciatur: Prophetarum omnium rememorare sermones.] præteriisse ea verba in textu posita ipse videtur Eusebius, nam in Chronico, Olympiade octogesima, anno secundo, ait de Esdra post alia: Affirmaturque diuinas Scripturas memoriter condidisse, &, vt Samaritanis non miscerentur, litteras Iudaicas commutasse.] cuius sententia pari quadam consensione à pluribus æquè accepta videtur.

[a] Iren. lib. 3. c. 25.
[b] Euseb lib. 5. c. 8.

XI. At quoniam res eiusmodi est, quam (licet non horum temporum res gesta sit) ad Ecclesiasticam tamen historiam magnopere pertinere, omnes facilè iudicabunt; hanc elucidare operæpretium ducimus. Tertullianus [c] itidem, qui his ipsis cum Irenæo temporibus viuebat, hæc de Esdra in eamdem sententiam: Hierosolymis Babylonia expugnatione deletis, omne instrumentum Iudaicæ litteraturæ per Esdram constat restauratum.] sed & Clemens Alexandrinus [d] id ipsum affirmat, cùm ait: Esdras LeC uites, qui factus fuerat sacerdos, prophetauit, omnes veteres rursus Scripturas renouans.] Sed & citatur epistola S. Basilij ad Chilonem, in qua hæc habentur descripta: Hic campus, in quo secessu facto Esdras omnes diuinos libros ex mandato Dei eructauit.] Id fermè Theodoretus in præfatione super Psalmos, & alij. Sanè quidē & S. Hieronymus in Eluidium agens, nominat Esdram restauratorem Pentatheuci. Ex his igitur quàm amplissimorum virorum, atque aliorum recentiorum additis testimoniis, ea opinio penes complures inualuisse videtur, vt cùm captiuitatis Babylonicæ tempore incensum est templum, ciuitas diruta, & populus ductus in captiuitatem, diuinæ quoque Scripturæ libri exusti perierint, sed in restitutione vrbis & templi omnes fuerint per Esdram restituti; nimirum diuini afflatu Spiritus absque aliquo exemplari, vt priùs erant, ex integro eos fuisse dictatos: quorum sententia dici oporteat, diuinam ilD lam à Moyse & Prophetis Legem Scripturamque traditam penitus excidisse, sed Esdra auctore iterum fuisse scriptam.

[c] Tertullian. de habit. mulieb. cap. 3.
[d] Clem. Alex. Strom. lib. 1.

XII. Sed vnde hæc sententia dimanarit, prima frontis origo est demonstranda. Certè quidem apud libros Esdræ ab Ecclesia receptos nihil tale est inuenire: immo extitisse tunc legis libros, ea Scribarum rogatio monstrat, quæ ait [e]: Dixerunt Esdræ Scribæ, vt afferret librum legis Moysi, quem præceperat Dominus Israëli. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum, ac mulierum, cunctisq. qui poterant intelligere, in die prima mensis septimi, & legit in eo apertè, &c.] Sic ergo ex scripto libro legisse Esdras dicitur, non numen dictasse legem: nec aliter habet, qui Iudaicas antiquitates accuratiùs est prosecutus, Iosephus, cuius hæc sunc verba [f]: Rogauerunt Esdram, vt eis legem Moysi legeret: quod & fecit, stans in medio multitudinis à manè vsque E ad meridiem. Ex qua lectione non solùm in præsens & futurum discebant quid esset iustum, sed etiam præteritorum memoriam retractantes lacrymabantur.] hæc Iosephus: quibus planè non memoriter ab eo recitatum, sed ex scripto lectum fuisse legem apparet. De nique nullus penitus antiquorum Hebræorum reperitur, qui libros diuinos penitus per iisse, & per Esdram diuinitus renouatos tradiderit. In apocrypho tantùm, ab Ecclesia penitus improbato atque reiecto quarto [g] libro Esdræ leguntur fusiùs scripta, quæ de lege recèns ab Esdra absq. aliquo exemplari diuinitus dictata feruntur. Porrò librum illum manifestos errores, qui repugnent Catholicæ veritati, continere, certum est. Si[h] xtus & alij collegerunt eos: ad quos lectorem amandamus.

[e] 2. Esdr. 8. ERROR DE RESTITVTA PER ESDRAM.
[f] Ioseph. antiq. lib. 11. c. 5.
[g] 4. Esdr. 14.
[h] Sixt. Senens. Bibliothe. lib. 1.

XIII. Nec rursum quod aiunt, Esdram litteras Hebraicas commutasse, ac proinde non eo charactere, quo olim exarata est lex, post Esdram haberi conscriptam, probatur antiquorum

A quorum Hebræorū auctoritate. Quòd si aliqua ab eo facta est commutatio litterarum, de quinque finalibus tantùm contigisse potuit, nam Philo [a] Iudæus, & Iudæorum disertissimus, illa ipsa lingua ac charactere, quo antiquitus scripta lex est, sic permansisse semper absque aliqua mutatione vsque ad tempora Ptolemæi Philadelphi, qui eam per Hebræos in Græcum transferri curauit, apertè testatur: qui tamen cùm dicat Chaldaica lingua legem fuisse cōscriptam, Hebraicam proculdubio linguam intelligit, quòd Abraham Chaldæus fuerit, & Chaldaica illorum tēporum lingua eadem esset cum Hebraica. quod & de eo testatur S. Hieronymus, cùm ait [b]: Philo arbitratur linguam Hebræorum ipsam esse Chaldaicam, quia Abraham de Chaldæis fuit.] ceterùm in confesso est apud omnes, legem Hebraicè fuisse conscriptam, & ex Hebraico idiomate à Septuaginta interpretibus Græco sermone donatam: id Iosepho, id etiam reliquis tam Iudæis, quàm Græcis, atque Latinis testantibus.

[a] Philo in Vita Moysi.
[b] Hieron. in cōmen. in Daniel. cap. 1.

B Sed mea quidem sententia, inde horum omnium dubitationum causa atque origo manasse videtur, quòd apud eos opinio illa inualuisset, vnà simul cum vrbis excidio, ac templi combustione, sic diuinos quoque libros incensos esse, vt nullum illorum exemplar reliquum fuerit, quo certè nihil mendacius dici posse videtur. In primis enim si exemplo agenda res est: cùm sub Antiocho, ac demum sub Vespasiano eamdem cladem, immo longè maiorem, Iudæi sint experti: num quia incensi sunt libri eorum, vel in manus Gentilium deuenerunt, fuerunt illi ab aliquo nouo Esdra dictante, miraculo iterum edito restituti? an non potiùs quòd innumera supperterent eorumdem exemplaria fidelissimè scripta? Sed agedum, hæc vt certiora reddantur, ad veterem & inolitam Hebræorum consuetudinem eos, qui de his dubitant, C prouocemus.

XIV. CONFVTATVR DE RESTITVTIONE SCRIPTVRAE DIVINAE OPINIO.

Cùm templum nonnisi vnum, in quod omnes vndique conuenirent, apud Iudæos esse posset, in quo sacrificia offerrentur: prouisum est tamen, vt religioni eorum alia quoque via consultum esset; nimirum vt in ciuitatibus, oppidis, ac etiam vicis synagogas, domos ipsas publicas habere possent, in quibus simul tum precationis causa, tum etiam gratia diuinæ Scripturæ, quæ quolibet sabbatho legebatur, frequentes agerentur conuentus. Quod non solùm Iudæorum innumeris testibus exploratum habetur, sed etiam pluribus tum sacri Euangelij, tum Actuum Apostolorum testimoniis confirmatum redditur. & vt res exemplo clarior fiat, hæc apud Lucam [c] de Domino: Venit Nazareth, vbi erat enutritus & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere, & traditus est ei liber Isaiæ Prophetæ, &c.] D Si in Nazareth exigui oppiduli synagoga erant sacri libri ad legendum, quid de aliis amplioribus locis dicendum? Per omne quidem sabbatum legi solitas diuinas Scripturas tum legis, tum Prophetarum, idem Lucas testatur in Actis, sic dicens [d] de Paulo & Barnaba: Cùm venissent Antiochiam Pisidiæ, ingressi in synagogam, post lectionem legis & Prophetarum, &c.] At ne quis putet recentem fuisse eiusmodi apud Iudæos institutionem, audiat quid pro concione in Concilio Hierosolymitano Iacobus frater Domini locutus sit, dicens [e]: Moyses enim à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus, qui cum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbatum legitur.] Iosephus [f] quoque Iudæus id ipsum confirmat, cùm ait: In hac populatione miles quidam libros Mosaicos in quodam vico inuentos protulit, eosque lacerauit in conspectu omnium.] & cùm agit de Iudæis Cæsareæ habitantibus [g]: Iudæi, inquit, E libros legis rapientes, secesserunt in Narbata.] Sed in re adeò aperta otiosum nimis est diutiùs immorari.

[c] Luc. 4.
[d] Act. 13.
[e] Act. 15.
[f] Ioseph. antiq. lib. 20. c. 4.
[g] Idem de bello lud. lib. 2. c. 12

XVI. INNVMERA EXEMPLARIA SCRIPTVRAE DIVINAE.

Ex his igitur necessaria consecutione deducitur, penes Iudæos tot saltem fuisse sacrorum voluminum exemplaria, quot apud eos fuerunt synagogæ institutæ. Quibus sic se habentibus, etsi non tantùm quæ erant in templo, vel in aliis synagogis Hierosolymis consistentibus sacra legis volumina incensa fuerint; sed & quæ in tota Palæstina, pariter combusta, vel alio casu perierint; certè quòd Iudæorum populus nequaquam eius prouinciæ limitibus contineretur, sed vbique terrarum (vt auctor est Philo [h]) dilatatæ essent ipsorum coloniæ, haud possibile fuit omnia quæ reperiebantur tunc temporis sacra volumina excidisse: cùm alioqui constet diuinæ Scripturæ [i] auctoritate, non omnes Iudæos ductos fuisse in captiuitatem, sed consentiente Rege Babylonis, plurimos in Iudæa remansisse, qui & transmigrarunt in Ægyptum: & quamuis alia

[h] Philo de leg. ad Caium.
[i] 4. Reg. 25.

denuo

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 180. 181. ELEVTH. PAP. 2. 3. M. AVR. IMP. 18. 19.

denuo pressura fuerint exagitati; Iudæam tamen absque Iudæis, durante ea captiuitate, fuisse, dici non potest, cùm inter eos Propheta fuerit Habacuc, qui [a] in sublime raptus tulit prandium Danieli. Certè quidem non inuidisse Babylonios Iudæis legem ipsorum, quam suos in Samariam missos didicisse voluerunt [b], intelligi potest. A

[a] Daniel. 14.
[b] 4. Reg. 17. 28.

XVII. VNA EADEMQ. EODEMETIAM CHARACTERE DIVINA SCRIPTVRA EDITA.

Si igitur sacra volumina nequaquam vbique locorum ea clade periisse potuerunt; quænam, obsecro, causa reddi potest, vt oportuerit diuino miraculo diuinam legem, librosque omnes sacros ab Esdra dictari, atque eo modo edi denuo? Rursus si tot vbique locorum extabant vetera exemplaria, quomodo verum esse potest, alio charactere Esdram curasse sacra volumina scribi, cùm nõnisi vnius characteris esse omnes vetustissimi codices reperiantur, nempe Hebraico antiquo charactere conscripti? Ex his itaque mendacij quoque redargüitur, quod ab aliis ferri Athanasius in Synopsi tradit his verbis: Narratur quoque hoc de Esdra, quòd cùm libri quinque per incuriam populi ac diuturna captiuitate periissent, ipse illos, cùm esset honesti studiosus, industrius, & lector, apud se omnes custodierit, ac tandem protulerit, omnibusque tradiderit, atque ita seruauerit.] hæc licet veritati proximè accedant: tamen non vnum tantùm apud Esdram remansisse diuinæ Scripturæ exemplar, dicendum est, cùm plura fuerit in aliis saltem regionibus eiusdem exemplaria reperiri. B

XVIII. ESDRAE MYNVS.

Sed quod ad Esdræ officium spectat, egregiam sanè ab ipso nanatam esse operam, non dubitamus; nempe vt sacros codices quàm diligentissimè recognosceret, &, si quod mendum irrepsisset, ex aliorum exemplarium collatione corrigeret, emendatosque (vt dictum est) populo legeret. Constat etiam diuinarum Scripturarum auctoritate, ab Esdra Nehemia egregiam illam operam esse nauatam, vt collectis hinc inde diuinis libris, & aliis ad rem sacram spectantibus, bibliothecam nobilem constituerit. In libris enim Machabæorum [c] hæc leguntur: Inferebantur autem in descriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc eadem, & qualiter constituens bibliothecam, congregauit de regionibus libros & Prophetarum, & Dauid, & epistolas Regum, & de donariis.] Secundùm hæc etiam affirmasse videmus S. Hilarium in præfatione in Psalmos, cùm ait Esdram omnes Psalmos perquisisse, & ex eis librum vnum collegisse. Nec aliud significare voluit S. Ioannes Chrysostomus [d], dum tradit ipsum ex reliquiis scripturarum diuinam Scripturam composuisse: sic & Theodoretus [e], pariter affirmans, Scripturam deprauatam tempore captiuitatis, ab Esdra restitutam. In hanc quoque sententiam Patres, qui de restitutione facta per Esdram sermonem habuerunt, intelligendos existimamus; nisi qui eidem apocrypho aliquam fidem, quam nullam meretur, adhibendam esse putarunt. At de his, quæ obiter occasione elucidationis sententiæ Irenæi, à nonnullis in magnam fidem acceptæ, sunt dicta, iam satis. Cetera de eodem Irenæo suo loco inferius. C D

[c] 2. Mach. 2.
[d] Chrysostom. hom. 8. in epist. ad Hebr.
[e] Theodoretus præfat. in Psal.

IESV CHRISTI ANNVS 181. ELEVTHERI PAP. ANNVS 3. M. AVR. IMP. ANNVS 19.

I. IVLIANVS EPISCOPVS ALEXANDRINVS.

CEntesimo octogesimoprimo anno, Lucius Aurelius Commodus secundùm Consul renunciatus, collegam habuit Candidum Verum: quo anno (vt habet Eusebij Chronicon) post Agrippinum, qui sedit annos tredecim, subrogatus est in sedem Alexandrinam Iulianus, sub quo Alexandriæ templum Serapidis conflagrauit: quod accidisse anno secundo eius sedis, idem auctor affirmat. Hic (vltimis nimirum Marci temporibus) prætermisisse nolumus, quæ sub eius Imperio à Nicephoro conrigisse narratur historia. At quoniam in ea mentio habetur de Dionysio Alexandrino Episcopo, loco eius restituendum putamus Dionysium Corinthiorum, qui his ipsis (vt vidimus) temporibus claruit; ille autem Alexandrinus longè postea. Vtcumque se res habuerit, fides sit apud auctorem, qui ait [f]: E

[f] Niceph. lib. 3. c. 37.

II. Adhuc autem Marco Aurelio Antonino Imperium administrante, quod tunc accidit non prætermittendum est silentio. Iudæus enim quidam in solis aridisque locis iter faciens, communiter cum viatoribus Christianis Psalmos canebat. Cùm verò morbo repentino ita affligeretur, vt crederetur moriturus, atque ibi in locis illis permansurus esse; magna contentione viatoribus suis obsecrando institit, ne cum ita præsidio omni desti-

CHRISTI 181. 182. ELEVTH. PAP. 3. 4. M. AVR. IMP. 19.

A destitutum relinquerent, sed vt diuini lauacri participem facerent, ac deinde abirent. Vt autem illi, neque qui præstare hoc posset (sacerdote enim opus erat) neque aquæ copiam adesse, quæ in baptismo perficiendo, ex consuetudine antiqua & lege certa & inuiolata, requireretur, causati sunt; & propterea in tanta rerum penuria petioni eius non annuerunt. Iudæus porrò in sententia sua permansit, & iureiurando eos, vt sibi satisfacerent, adegit. Illi itaque detractis homini vestibus, arena quæ ibi erat, pro aqua vsi, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, tertiùm arena in eum conIVDAEVS IVRE CONIECTA, BAPTIZATVR.
iecta, baptizarunt. Per hanc tam insolitam & admirandam sacrosanctam mysteriorum initiationem, imbecillitate omni tamquam vinculo quodam is solutus, longè meliùs quàm illi, validiùs iam prorsus iter fecit. Postquam autem domum sunt reuersi, rem illam ad Dionysium * Corinthiorum Episcopum retulerunt. Ille verò admiratio- B ne stupens, Ecclesiam de ea re consuluit. Cui visum est, aqua insuper ad eum modum initiatum, iuxta Ecclesiæ traditionem, abluendum esse; & ita, quod sacramento ei deesset, sarciretur.] hucusque Nicephorus; qui dum ait Iudæum cum Christianis Psalmos vnà cantasse, cum fuisse catechumenum demonstrat: nam aliter nequaquam à Christianis ad illud pietatis munus admissus fuisset. Ceterum nec ex Ecclesiasticæ legis præscripto, illum, etiam necessitatis tempore, ab aliis quàm à sacerdotibus non potuisse baptizari dicere potuerunt; sed rudi quadam simplicitate, & rerum Ecclesiasticarum ignoratione.

* al. Alexandrinum

IESV CHRISTI ELEVTHERI PAP. COMMODI IMP.
ANNVS 182. ANNVS 4. ANNVS 1.

C ADueniente autem anno Domini centesimo octogesimosecundo, Brutio Præsente secundùm & Quintilio Gordiano Coss. die decimaseptima Aprilis, Marcus Aurelius Antoninus Imperator, cùm in expeditione Morcomannica ageret in Pannonia, morbo affectus, abstinentia cibi mortem voluntariam oppetiit; cum iam (vt habet Theophilus Antiochenus, qui tùm viuebat) imperasset annos decem & nouem, & dies decem. At quòd tempus ab origine mundi idem ibi numerat annos quinquies, mille sexcentos nonagintaquinque; diuersam esse de his aliorum sententiam, alibi dictum est. In hanc vsque diem perseuerasse Christianorum persecutionem, idem auctor in fine eius à se scripti commentarij tradit. Obiisse autem Marcum Imperatorem annos D natum quinquaginta nouem, minus diebus nouem, ex Iulio Capitolino colligitur, qui cum ortum dicit Vero & Augure Coss. sexto Kalendas Maias: fuit is annus Domini, vt positum est, centesimus vigesimustertius. Cùm die sequenti ab obitu Marci decimaoctaua mensis Aprilis Commodus, qui cum patre in castris agebat, hereditarium Imperium adiit, annos [a] natus decem & nouem, minus mensibus quatuor & diebus tredecim: qui mox bellum propè confectum remittens, Romam se contulit, vbi pauculis annis (vt est apud Herodianum [b]) nihil non honoris paternis amicis exhibebat, omnibusque eos in negotiis in consilio habebat.] I. M. AVRELII IMP. OBITVS.

[a] Lamprid. in Commodo.
[b] Herodian. lib. 1.

II. At quomodo postea, in imum omnium scelerum penitus prolapsus, factus sit omnium crudelissimus atque turpissimus; adeò vt omnes, qui ex vitiis ante eum insignis infamiæ nomine notati essent, nempe Domitianum, Caium, atque Neronem, facile antecelleret; tum Dio, tum etiam Herodianus, sed & Lampridius in primis describit. At quòd non sit nostri instituti, omnia ab Imperatoribus gesta prosequi, quòdque animus horreat singula eius monstrosissima facinora recensere, libentiùs abstinemus. Satis sit aliqua ex his, quæ Marius Maximus, nobilissimus & antiquus historicus [c], de acclamationibus in eum non à plebe tumultuante, sed à Senatu post obitum factis, scripsit, accepta reddere: Acclamatum ait, Patriæ hostem, parricidam, occisorem Senatus, carnificem eiusdem, ciuium necatorem, impurum gladiatorem, sæuiorem Domitiano, Nerone impuriorem] eademque sæpius repetita, aliaq. complura addita, quæ lector pernidere poterit: vt nec illis satis quidem quibuscumque enormitatis vocibus, omnis eius cum turpitudine iuncta sæuitia, aliisque omnis generis sceleribus vita ducta, iisdemque omnibus sæpius iteratis, exprimi facile potuisset: quæ à nobis hoc ipso Imperij eius exordio non inconsultè ponuntur, sed hac potissimum ratione. II. COMMODVS IMPERAT. MORIBVS CORRVITVR.

[c] Apud Lampridium in Commodo.

Quis

Universidad de Deusto
Biblioteca

III. COMMODVS VLTOR SANGVINIS CHRISTIANI.

Quis enim non videt (quod superiùs diximus) vlciscente numine, talem facem in Vrbem illatam, & gladium in ciues fuisse paratum? vt qui olim in Christianos, toto penè Marci Imperio, desæuierant, quique eos calumniis fuerant infectati; ipsiusque Vrbis Senatores præfecturas tunc prouinciarum gerentes, de iisdem Christianis pessimè meriti, eosdem per calumniam delatos carceribus mancipantes, sæuissimè cruciantes, & crudeli morte tandem afficientes; omnes æquè Christiani sanguinis Commodum experirentur vltorem. Et vt appareat, hæc nonnisi diuino consilio facta: vt olim accidit in Ægypto*, dum clades illæ diuinitus immissæ Ægyptios tantùm afficerent, nec filiis Israël molestiæ quicquam inferrent; ita pariter cùm Gentiles tot Commodianis essent exagitati molestiis, ac diris nouisq; semper casibus afflictati, Christi tamen Ecclesia pace vbique tranquillissima fruebatur; vixque sit aliquem reperire, cui religionis causa negotium exhibitum sit; nisi fortasse, inscio Principe, ex Senatus vel magistratus sententia quispiam iussus sit duci.

* Exod. 9.

IV. ELVSA PROPHETIA MONTANI.

Dixerim planè alia quoque ex causa manifestum reddi ea in re diuinum consilium, nimirum ad mendacij arguendam Montani pseudoprophetiam, quæ vniuersum penè Christianum inuaserat orbem; multo plures in errorem impulsura, si, quæ prædicta ab eo erant, contrario euentu non fuissent elusa. Dolosa quidem ille arte, quòd mala faciliùs euenire contingat, quàm prospera; quodque coniectura fortasse (vt accidit Gregorio Nazianzeno [b] de Iuliano Apostata Athenis agente, ex naturalibus signis vera prædicere) Commodi potuisset præsagire sæuitiam; bella, seditiones, ac immanem proximè in Christianos persecutionem fore excitandam ille fuerat auguratus. Sed insanam ipsius ac suorum mentem planè patefecit euentus: nam Romanum Imperium à bello quieuit (leuioribus quibusdam Britannorũ velitationibus exceptis) & nullum à Commodo est facessitum negotium Christianis: vt propemodum miraculo adscribendum fuerit, quòd sub turpissimo, immanissimo, ac insuper auarissimo Imperatore, nullis Christiana religio fuerit talis Principis lacessita molestiis, nec aliorum Gentilium inuidentium ex more vexata calumniis: quippe qui omnes sæuissimi Imperatoris vel malis oppressi, vel minis territi, aut aliorum exemplo perculsi, pauore metuque dejecti, de Christianis ne cogitandi quidem haberẽt otium, nedum persequendi facultas eis aliqua suppetere videri posset.

[b] Greg. Nazian. in laud. Basil.

V. VNDE PAX ECCLESIAE.

Vnde autem acciderit, vt inter tot tumultus ac turbas Christiani solummodo securi agerent, ac post longam vexationem quiescerent, perquirendum est: cùm autem id quidem clementiæ Imperatoris minimè possit adscribi; totum est tribuendum diuinæ virtuti, qua congregat [c] sicut in vtre Dominus aquas maris: cùm nimirum cor impij exæstuans, & quasi mare feruescens, limite voluntatis suæ coërcet, imperatque dicens [d]: Vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.] Accidit quidem, nec absque diuino nutu, vt Marcia, vna ex Commodi concubinis, quam propè loco vxoris (vt tradit Herodianus [e]) habebat (eidem enim honores omnes, velut Augustæ, præter ignem, nempe faces accensas præcedere solitas, eius voluntate tribuebantur) ipsa inquam Marcia fuerit (vt auctor est Dio [f]) Christianorum studiosissima: quam quidem, quòd magna apud Commodum polleret auctoritate, pro Christianis cum interpellasse, par est credere. Sed vtcumque id acciderit: quòd Imperator sæuitiam in omnes longè lateque grassantem, in Christianos solùm progredi cohibuerit: quòdque Gentiles omnes immenso semper odio prosecuti hactenus Christianos, eos vexare iam prætermiserint, miraculum propemodum reputatur. Qui enim fieri potuit, vt aduersariæ religionis perditissimus homo, immo & qui ipse Deus dici [g], & vt Herculi sibi sacra fieri voluit, Christianos deorum omnium hostes & contemptores benignè habuerit? Immo quonam pacto se à Christianorum iniuria valuit cohibere, & ab eorum religionis vexatione temperare, qui (quod scribit Lampridius) templa quoque deorum, quos colebat, stupris ac humano sanguine polluit, necnon etiam spoliauit? vt meritò in eum post mortem acclamatum sit à Senatu: Hostis deorum, qui templa spoliauit, vnco trahatur.] sanè quidem hoc præstare, illius solius erat, quo mari & ventis imperante [h], sit tranquillitas magna. Sed iam cetera, quæ sub eius Imperio facta sunt, enarremus: priùs tamen quæ anni huius reliqua sunt, absoluamus.

* Exod. 9.
[b] Greg. Nazian. in laud. Basil.
[c] Psal. 32.
[d] Iob 38.
[e] Herodian. lib. 1.
[f] Dio in Commodo.
[g] Lamprid. in Commodo.
[h] Matth. 8. Mar. 4. Luc. 8.

VI. In hunc vsque annum vixisse oportuit Theophilum Episcopum Antiochenum: nam

nam ad finem commentarij ad Autolicum meminit mortis Veri, cùm regnasset annos (vt ait) decem & nouem: sic enim nominat Marcum Aurelium Imperatorem. Quamobrem corrigendus est Eusebius, qui ante annos quatuor ponit in Chronico Theophili successorẽ Maximinum. Immo & hoc ipso anno, cùm adhuc persecutio Marci tempore excitata, nondum sedata penitus esset, nec plena pax per Commodum restitura, ipsum commentarium illum scripsisse oportuit: nam in fine ipsius, de persecutione adhuc cùm ea scriberet grassante meminit: quod eius verba significant, quæ alia occasione sunt à nobis superiùs recitata. Quòd si post præsentem annum, qui est vltimus Marci, & primus Commodi, ipse scripsisset; non ea vtique de persecutione adhuc vigente, sed de pace Ecclesiæ reddita meminisset.

THEOPHILVS QVANDO SCRIPSIT.

BIESV CHRISTI ANNVS 183. ELEVTHERI PAP. ANNVS 5. COMMODI IMP. ANNVS 2.

I. ROMANORVM INGENIS NVMERVS FIDEM CHRISTIANAM REQVIRIT.

CHristi anno centesimo octuagesimotertio Commodus tertium adiit Consulatum, collegam habens Antistium Burrhum. Quo tempore, quiescente Ecclesia à persecutione Gentilium, magna facta est multorum accurrentium ad fidem suscipiendam accessio, ac eorum præsertim, qui nobilitate simul cum animi ingenuitate præstarent. Longo enim Christianæ religionis experimento, & eius cultorum, quos præ oculis semper habebant, excitati virtutum exemplo, erecti animis ad altiorem se considerationem ex imo superstitionis Gentiliciæ efferentes, primùm admirari, ac subinde perserutari, ac denique agnitam veritatem consectari, amplexarique tandem penitus decreuerunt. Erant è contrario de falsitate deorum, deque cultus eorum tam aperta stultitia, adeò patentia ob oculos posita argumenta, vt à patriis ritibus desciscere vi quadam quodammodo cogerentur. Quis enim eorum, qui cerneret Faustinam impudicitiæ infamia laborantem, inter diuas relatam, templo donatam, & deæ instar sacrificiis celebratam, adeò vecors esset, vt eo conspecto, atque aliis, quæ ibidem Romæ hoc ipso sæculo edita sunt exempla, non confestim quid de diis ceteris esset sentiendum, rationi consentientem sententiam ferret? Quis, rogo, Commodum se ipsum inter deos referentem, & adulantem Senatum [a] ipsum itidem deum Herculem appellantem, eidemque vt deo sacrificantem, æquo animo ferre posset; quin mox sordidæ religionis pertæsus, eam quam cerneret puriorem ac sanctiorem, testatam miraculis, Prophetarum ac Sibyllarum prænunciatam oraculis, atque sanctitate morum excultam religionem capesseret?

[a] Lamprid. in Commodo.

II. QVIBVS CHRISTIANA RELIGIO ILLVSTRATA.

Erat adhuc recens Christianorum ope editum in Marcomannico bello miraculum, toto terrarum orbe tantopere prædicatum. His accesserat, quòd complures in hanc diem pro Christiana religione ab eruditissimis viris editæ fuerant Apologiæ, & in vanitatem ac falsitatem deorum simul ingestæ grauissimæ inuectiuæ, quibus quilibet animus quamuis durior potuisset facilè permoueri. De viris autem clarissimis ad Christianam fidem accedentibus, sic scribit Eusebius [b]: Eodem tempore Commodo Imperium gubernante, nostra religio ad pacatum & tranquillum statum deducta fuit, & pax, diuina gratia largiente, omnes Ecclesias in toto terrarum orbe occupauit. Quo quidem tempore salutaris Dei sermo hominum mentes cuiusque generis adeò attraxit ad piam Dei omnium rerum conditoris religionem cultumque, vt iam Romæ complures & genere illustres, & rerum affluentia admodum locupletati, vna cum omni familia & cognatione sua se ad suam ipsorum salutem amplexandam reciperent.] hæc Eusebius de Romanis.

[b] Euseb. lib. 5. c. 20.

III. CHRISTIANI ILLVSTRES.

Quod autem pertinet ad externos, illud memorabile & scriptorum monumentis à pluribus consignatum habetur de Lucio Britannorum Rege, qui diuina luce mentem perfusus, De Christiana fide suscipienda consilium iniens, legatos ad Eleutherum Papam misit, à quo sacros ministros, qui Christianæ religionis munera obire possent, acciperet. Hæc quidem cùm omnes ad Eleutheri referant tempora, erroris arguuntur qui scripserunt [c], facta sub Marco Aurelio & Lucio Vero fratribus Imperatoribus: nam tempora Eleutheri sedis nullo modo cum ipsorum Imperio congruere, certum est, magis itaque iis assentimur [d], qui sub Commodo id factum esse dixerunt. Sed quid de his

[c] Beda de gest. Ang. lib. 1. c. 4. & de sex. stat. & Ado in Chron. & alij.
[d] Ado in Chron.

Universidad de Deusto
Biblioteca

de his in libro de Romanis Pontificibus in Eleuthero scriptum habeatur, huc inferamus: Hic accepit epistolam à Lucio Britannico Rege, vt Christianus efficeretur per eius mandatum.] eadem Beda, Ado, & alij recentiores: sed quod præstat his omnibus, eius rei memoria antiquis tabulis Ecclesiasticis, ipsis inquam antiquis Martyrologiis, in Ecclesia legi solitis, habetur ad scripta: cuius rei gestæ narrationem paulo fusiùs in hunc modum inuenimus explicatam. A

IV. LVCII REGIS LEGATIO.

Lucius numquam se Christianæ religioni infensum exhibuit, hostémve: sed quòd Christianorum miracula simul & vitæ integritatem admiraretur, in eosdem propensior videbatur: amplexusque fuisset iam antè Christianam religionem, nisi auita velut nexibus obligatus esset superstitione; nisi etiam conspexisset Christianos ab Ethnicis ipsis vt infames vilesque haberi; à Romanis ipsis, apud quos summa rerum esse videbatur, & gladio & iniuriis assiduò lacerari. Comperit tamen postea, nouitque ex Legatis Cæsaris, Senatores etiam aliquos Christianos factos esse, & inter alios Pertinacē quem- B dam, atque Trebellium; Imperatoremque ipsum Marcum Aurelium, victoria eorum precibus obtenta, benignè habuisse Christianos. Quibus his aliisque perceptis, Lucius legationem misit ad Eleutherum Romanum Pontificem per Eluanum & Meduinum Britannos: rogans per eos Eleutherum, vt per se suosq. ministros ad Christianā religionem susciendam aditum parefeceret: quod & obtinuit. Nam idem Pontifex Fugatium & Donatianum, aliter Damianum, in Britanniam misit, qui Regem & alios Christiana religione imbutos sacris initiarent mysteriis: quod & nauiter impleuerunt.] cùm alioqui diu antè (quod testatur Gilda[a] Sapiens) Christi Euangelium illuc perlatum fuisset. Hæc ex vetustioribus monumentis de Lucio prodita habentur[b].

[a] Gild. de excid. Britan. [b] Edita etiam apud Baleum in catal. & alios.

Sed qualis fuerit his temporibus rerum Britannicarum status, vt omnis quæ de his C posset dubitatio exoriri tollatur, peruestigandum est. Fallitur quidem certè, qui hæc de Lucio Britannico Rege in dubitationem audet inducere, quòd putet Britanniam iam olim à Romanis sub Claudio redactam in prouinciam[c] nullum habere potuisse Regem. Numquam enim Romani ante hæc tempora tota Britannia potiti sunt; sed in ea complures populos indomitos permansisse liquet, qui Romanis exercitibus negotium sæpe facesserent. Rursum verò eosdem, qui in Britannia populi à Romanis fuerunt debellati, sæpe sæpiùs desciuisse, ac penitus rebellasse, certum est. Nam, vt de remotioribus temporibus dicere prætermittamus, constat quidem auctore Iulio Capitolino[d], sub Marco Aurelio conflatum esse Britannicum bellum, sed per Calpurnium Agricolam, illuc à Marco missum, fuisse compressum. Rursum vero post obitum Marci, imperante Commodo, instaurarum: adeò vt Britanni (quod scribit Lampridius[e]) voluerint contra ip- D sum alium creare Imperatorem, recusantes omnino parere Commodo: sed per duces fuisse sedata omnia, idem auctor affirmat. Addit insuper ad hæc Dio[f], Britannicū bellum his Commodi temporibus fuisse omnium maximum, sed per Vlpium Marcellum prorsus extinctum. Tradit enim, Britannos murum illum esse transgressos, qui inter ipsos & Romanorum castra positus erat medius.

[c] Suetonius in Claud. c. 17. & Tacitus lib. 10. [d] Iul. Capit. in Marco. [e] Lampridius in Commodo. [f] Dio in Commodo.

V. STATVS REVM BRITANNICARVM.

VI. BRITANNIA DIVISA.

Quibus planè significatur, Britanniam sic eo tempore fuisse diuisam, vt partem illam, quæ citrà murum esset, Romani occuparent, alteram verò trans murum positam Britanni liberè possiderent, qui sæpe Romanos murum illum egressi prœliis prouocarent. Sic igitur, quòd dicunt Lucium Regem fuisse Britanniæ, nihil prohibet, quantumuis Romani ex parte insulam detinerent, quin alterius eius partis, quam Britanni liberè possiderent, Rex esse potuisset. Auctor est enim Ælius Spartianus[g] (quod su- E perius dictum, in memoriam reuocare, res de qua agitur, exigit) ab Hadriano Imperatore, cùm in Britanniam perrexisset, murum per octoginta millia passuum esse ductum, qui barbaros à Romanis diuideret; alium insuper murum, sed cæspititium superinduxisse Antoninum Pium, Iulius Capitolinus affirmat in Pio. Sic videas magnam partem Britanniæ fuisse liberam, nec paruisse Romanis. Potuit insuper & Lucius aliquis esse Regulus sub Romana ditione in Britannia positus, Romanoque Imperio parens, secundùm ea quæ à nobis in Romano Martyrologio in Eleuthero Papa[h] scripta sunt. At de Lucio satis. Ceterùm quod ad Britannos spectat, qui Romanum ferre iugum noluissent, subiecisse colla Christo, fideque Christiana imbutos, Tertullianus[i], qui his viuebat temporibus, hoc miratus testatur, aitque: Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo sunt subdita.] & inferiùs de iisdem & aliis: Quid de Romanis dicam,

[g] Spartianus in Hadriano. [h] Die 26. Maij. [i] Tertull. aduers. Iud. c. 7.

A cani, qui legionum suarum præsidiis Imperium suum muniunt, nec trans istas gentes porrigere vires regni sui possunt? Christi autem regnum & nomen vbique porrigitur, vbique creditur, ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, &c.]

VII. [a] Idem in Carm. ad Senator. CHRISTIANVS CONSVLARIS APOSTATA.

Quòd autem tum ex Eusebio, tum ex Lucij Actis dictum est, his temporibus Commodi, complures clarissimos viros religionem Christianam sectatos esse: ad hæc spectat, quod habet Tertullianus[a] de Consulari viro, qui Christianus cùm fuisset, ac Consulatum gessisset, postea lapsus miser, intrat sacerdotes Isidis profiteri cœpit: quem idem auctor, scripto ad eum carmine, acriter obiurgauit. Quisnam fuerit iste, qui Senator & Consul quoque (vt idem Tertullianus ait) etiam philosophum fingeret, haud satis comperum habemus. Scimus tamen his ipsis temporibus Commodianis accidisse, vt, cùm Princeps Commodus eius deæ cultui addictissimus esset, alij adulantes, eidem nu- B mini propensiorem cultum exhibuerint. De Commodo quidem testis est Lampridius, qui in Commodo hæc de eo ait: Sacra Isidis coluit, vt & caput raderet, & Anubin portaret.] Sed & Spartianus[b], cùm agit de Pescennio Nigro: Hunc in Commodianis hortis in porticu curua pictum de musiuo inter Commodi amicissimos videmus sacra Isidis ferentem: quibus Commodus adeò deditus fuit, vt & caput raderet, & Anubin portaret, & omnes partes expleret.] Hæc cùm dicat de Commodo & Pescennio Nigro Spartianus, haud mirum videri debet, eadem ab eodem Consule factitata, in quem Tertullianus scriptis inuehitur.

[b] Spartian. in Pescennio Nigro.

VIII. SVSCEPTA ET RETENTA SACRA ISIDIS. [a] Ambrosius ad Sabinum.

At susceptis semel Romæ Isidis sacris, quæ sæpè maiores fierant auersati, non solùm his temporibus Commodi, sed aliis quoque posterioribus (quòd ea religio postularet) Romanorum proceres sacris Isidis imitari consueuerunt. Nam de temporibus suis C sub Christiano Imperatore Ambrosius[a] hæc ait de quibusdam Gentilibus Romanorum proceribus. Et cùm ipsi capita & supercilia sua radant, si quando Isidis suscipiunt sacra: si fortè Christianus vir attentior sacrosanctæ religionis vestem mutauerit, indignum facinus appellant. Equidem doleo tantam esse in mendacio obseruantiam.]

IX. SOLITÆ FIERI FORMÆ NOBILIVM ISIACORVM.

Sed admiratione planè dignum, quòd huiusmodi Isidis sacerdotio fungentium (vt egregium nobilitatis monumentum) consueuerint ea forma composita imagines pingi. nam quod de effigie Nigri Spartianus narrat, de apostata Consulari Tertullianus idem his versibus tradit:

Teq. domo propria pictum cum fuscibus ante,
Nunc quoque cum sistro faciem portare caninam:
D *Hæc non humilitas, sed humilitatis imago est.*
Aedibus illa tuis semper monumenta manebunt.

X. DE CONSVLARI APOSTATA, RECVLTV ISIDIS.

Hisce igitur Isidis sacris turpiter initiatus Senator Consularis à fide transfuga, turpissimè quoque, quòd Christianus aliquando fuisset, ad simulacrum Isidis accidens, veniam miser precatus est, vt his carminibus idem docet Tertullianus:

Rumor & ad nostras peruenit publicus aures,
Te dixisse: Dea errani, ignosce, rediui.]

In quem auctor de eiusdem deæ sordido cultu superiùs agens, hæc ait:

Quis patiatur enim te Matrem credere magnam
Posse deam dici, rursusq. putare colendam,
Cuius cultores infamia turpis inurit?
E *Namque sacerdotes tunicis muliebribus idem*
Interius ritum cultu interiore fatentur.] & paulò pòst:
Si quis ab Isiaco Consul procedat in Vrbem,
Risus oris erit. Quis te non rideat autem,
Qui fueris Consul, nunc Isidis esse ministrum?]

XI. [a] Herod. lib. 5 GENTILIVM QVE PRAVVS VSVS IN CHRISTIANOS EXERCITVS.

Sed quisnam esset cultus, his temporibus Commodi, Matris deorum Romæ, non inutile putamus hic Herodiani verbis referre, quo arguatur Gentilicius inter Christianos mos detestandus illolitus. ait enim[a]: Veris initio, statoque solemniquè die, pompam Matri deum Romani celebrant: in ea, quæ apud quemcumque sunt diuitiarum præcipua, supellexque pleraque Imperatoria, materiæ aut artis spectandæ, perferri ante deam solent.] at hæc abolita. sed prosequitur: Passimque omnibus ludendi licentia permissa, sic vt personas induant, quas cuique libitum, nullamque non magistratuum

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoque imaginem, prout cuiusque studium repræsentent, sic vt non temerè à falsis veros dignoscas. Putauit hoc Maternus idoneum celandis insidiis tempus, &c.] pergit narrare historiam de famosissimo latrone, qui sic his diebus persona ex more contectus, machinatus occidere Commodum Imperatorem, Romam venit. Portò hi fermè illi videntur esse ludi, quos eodem propemodum anni tempore, licet non Matri deorum, sed insania quadam perciti leuissimi Christianorum personati agere consuescunt, quos Bacchanalibus alij assimilarunt. Sed hæc obiter occasione Consularium virorum, Christi fidem suscipientium. A

IESV CHRISTI ANNVS 184. ELEVTHERI PAP. ANNVS 6. COMMODI IMP. ANNVS 3. B

I. ANnus Christi centesimus octogesimusquartus, Petronij Mamertini & Trebellij Rufi Consulatu in Fastis adscribitur. His primis annis Commodi Imperatoris (certum quippe annum haud designare licet) innotuit diuinæ Scripturæ noua translatio facta à Theodotione. Cùm enim Epiphanius[a] editam eam sub Commodo Augusto dicat, constetq. S. Irenæum[b] his temporibus eiusdem Commodi & Eleutheri Papæ scribentem eiusdem editionis meminisse: certè quidem ad hæc priora potiùs quàm posteriora Commodi tempora esse referenda videtur. Tertia hæc translatio dici consueuit: primam enim numerant illam nobilissimam Septuagintaduorum à Christianis olim atque Iudæis ipsis frequentiori vsu receptam: secundam autem sub Hadriano (vt suo loco meminimus) ab Aquila Pontico elaboratam: hanc verò tertiam sub Commodo editam. Verùm quarta hæc ordine recensenda esset, si illius omnium antiquissimæ ratio haberetur, quam, antequam regnaret Alexander Magnus, incerto auctore in lucem prodisse ferunt, quæ & Græcis philosophis, vt inter alios Platoni (auctor est Clemens Alexandrinus[c]) innotuit: sed quòd eius nullum extet exemplar, & an integra fuerit, ignoretur, nec quo auctore fuerit elucubrata, in comperto esset, desiit inter alias numerari, cùm præsertim nulla de ea habita ratio videatur, vt quæ & ipsis quoque Iudæis incognita haberetur: nam Philo[d] Iudæus illam primam omnium nominat (nec vllam antea factam affirmat) quæ Alexandriæ tempore Ptolemæi Philadelphi à Septuagintaduobus interpretibus summo studio est confecta. Dicturi sumus de hac paulo fusiùs cum agemus de Hexaplis Origenis.

[a] Epiph. lib. de mens. & pond. [b] Iren. lib. 3. c. 24. THEODOTIONIS TRANSLATIO ET ALIORVM. [c] Clem. Alex. Strom. lib. 1. [d] Philo in vita Moysi.

II. Quod autem pertinet ad Theodotionem, de quo est sermo: tradunt hunc[e] Tatiani auditorem fuisse, eiusque dogmata esse sectatum, moxque se Marcionitis adiunxisse: neque tamen apud eos diu potuisse consistere, sed ad Iudæos transisse: iamque proselytum cam subisse prouinciam, vt ex Hebræo in Græcum volumina sacra transferret. Sed Eusebius[f] cum Ebionæum appellat, sicut & S. Hieronymus, ea fortasse ratione, quòd dicat S. Irenæus[g] Ebionæos translationem Theodotionis, sicut & Aquilæ Pontici, esse sectatos. hunc que patria Ephesium nominat: quamobrem miramur eumdem ab Epiphanio Ponticum appellatum. Sed multo magis mirandum, quòd post Symmachum ponat Theodotionem, cùm ille Seueri temporibus suam promulgauerit editionem, Theodotion verò sub Commodo. Locutus enim de Symmacho, hæc idem ait[h]: Post hunc autem mox sequenti progressu temporis, hoc est, circa secundi Commodi regnum, qui regnauit post prædictum Commodum Lucium Aurelium annos tredecim; Theodotion quidam Ponticus ex sectatoribus Marcionis hæresiarchæ Sinopitæ, infensus & ipse illius hæresi, & ad Iudaismum declinans, & circumcisus, & Hebræorum linguam ipsorumque elementa edoctus, priuatim etiam ipse interpretationem, & plera que consonanter cum Septuagintaduobus edidit. Habebat enim hic plurima exercitia ex consuetudine Septuagintaduorum.] hæc Epiphanius. & ne putes eum de alio Commodo fuisse locutum, quàm de quo agimus; hæc inferiùs subdit: Post Antoninum Pium regnauit Marcus Aurelius Antoninus, qui & Verus, annos decem & nouem: post hunc Commodus regnauit annos tredecim; cuius tempore Theodotionem cognitum esse diximus, qui quartam interpretationem edidit. huic successit Seuerus, &c.]

[e] Euthym. in Panoplia. QVALIS THEODOTIONIS VERSIO FVERIT. [f] Euseb. lib. 3. cap. 8. [g] Iren. lib. 3. c. 24. [h] Epiphan. de mens. & pond.

III. Si igitur post Commodum ponit Seuerum (vt planè nulla possit esse suspicio ipsum in his

A in his esse hallucinatum) quòd Symmachi tertiam, Theodotionis quartam dicat, dici non potest mendum in codice irrepsisse; sed id accidisse S. Epiphanio, quòd & S. Athanasio[a], qui etiam quarto loco Theodotionis interpretationem numerat; cùm nec ipsum latuerit, Seuerum regnasse post Commodum. At verò id ab eis ea ratione esse factum apparet, quòd non ordine temporum eadem numerarunt editiones, sed sicut in Hexaplis ab Origene positæ essent, in quibus tertio loco Symmachi, quarto verò erat Theodotionis editio collocata, alio prætextu, quàm temporum ordine, iisdem sic ab eo dispositis, vt dicemus. THEODOTIONIS VERSIO CVM QVARTA NVMERATA. [a] Athanas. in Synopsi in fine.

Porrò versionem Theodotionis, licet perfidi, quique ex eloacis hæreticorum in lacunas se merserit Iudæorum, antiquiores Ecclesiastici tractatores minimè despexerunt, nec Ecclesia eam vt hominis infidelis proscripsit, quippe quæ Danielem ab eo translatum (vt tradit Hieronymus[b]) in frequentiorem vsum olim recepit. Cuius rei causa ex multis ea reddi posse videtur, quòd ad coarguendos Iudæos plurimum valere conspicerent, si ea editio afferretur, quæ ab infensissimo Christianorum hoste, Iudæorum tamen studiosissimo, fuisset elaborata. Hanc tamen ab Origene asteriscis & obelis appositis fuisse censura notatam, vt quæ deessent, quæve abundarent, manifesta fierent; idem S. Hieronymus[c] tradit, qui & hæc subdit: Cùm (inquit) omnes Christi Ecclesiæ tam Græcorum, quàm Latinorum, Syrorum, & Ægyptiorum, hāc sub asteriscis & obelis editionem legant; ignoscant inuidi labori meo, qui volui habere nostros, quod Græci in Aquilæ, Theodotionis, & Symmachi editionibus lectitant. Et si illi in tantis diuitiis doctrinarum non contemnunt studia Iudæorum hominum, cur Latina paupertas despiciat hominem Christianum? & aduersus Ruffinum[d] eadem querela expostulans ait: Quòd si apud Græcos post Septuaginta editionem, iam Christi Euangelio coruscante, Iudæus Aquila, Symmachus, & Theodotion Iudaizantes hæretici sunt recepti, qui multa mysteria Saluatoris subdola interpretatione celarunt, & tamen in exemplis habentur apud Ecclesias, & explanantur ab Ecclesiasticis viris: quanto magis ego Christianus, & de parentibus Christianis natus, & vexillum Crucis in mea fronte portans, cuius studium fuit omissa repetere, deprauata corrigere, & sacramenta Ecclesiæ puro & fideli aperire sermone, vel à fastidiosis, vel à malignis lectoribus non debeo reprobari?] IV. THEODOTIONIS VERSIO NON EXPLOSA. [b] Hier. in præfat. in Daniel. [c] Idem vbi suprà. [d] Idem in Apolog. aduersus Ruffin.

V. Vsi sunt igitur Patres Theodotionis interpretatione, adhibita censura Origenis: at non sic quidam hæretici, de quibus hæc Philastrius[e]: Sunt hæretici alij, qui Theodotionis & Symmachi itidem interpretationem diuerso modo expositam sequuntur, nō illam beatissimorum priorum, quam Ecclesia Catholica colit & prædicat.] Fertur eiusdem Theodotionis alia editio ex Hebræo in Syriacam linguam versa. Fuit & quorumdam opinio[f], eiusdem Theodotionis esse Paraphrasim Ionathæ nuncupatam. Sed cùm de his nihil certi affirmari possit, à nobis consultò prætermittitur. ALIA THEOD. VERSIO ET PARAPHRASIS CHALD. [e] Philastr. cap. 142. [f] Sixt. Bibl. lib. 4. vers. Syr.

IESV CHRISTI ANNVS 185. ELEVTHERI PAP. ANNVS 7. COMMODI IMP. ANNVS 4.

SEquenti anno Domini octogesimoquinto supra centesimum, Commodus quartum adiit Consulatum cum collega Aufidio Victorino, quo tempore pace concessa Ecclesiæ, cùm in multis aliis locis, tum apud Indos Christiana religio felicissimè propagatur. Etenim Pantænus Christianus philosophus, Alexandriæ sub Iuliano Episcopo docens, ad Indos Euangelij prædicandi consilio profectus est. Rem gestam his paucis narrat Eusebius[g]: Eodem tempore (*cùm scilicet, imperante Commodo, Iulianus sederet Alexandriæ*) Pantænus, vir omni humaniore litteratura præstantissimus, institutioni Christianorum illic præficitur. Quo quidem in loco, consuetudine ab antiquis temporibus ducta, sacrarum litterarum schola habebatur, quæ est ad nostram vsque ætatem cōtinuata: quam sanè ab hominibus cum politiore doctrina & eloquentia mirè instructis, tum sacrarum litterarum studio probè exercitatis, frequentatam accepimus. Pantænus, de quo paulo antè dixi, disciplina philosophorum, qui Stoici appellati sunt, institutus, eodem temporis momento cum primis excelluisse traditur. Quem amore ardentissimo erga sacrā Scripturam flagrantem, tantum studij in illa propaganda I. DE PANTAENO PHILOSOPHO CHRISTIANO. [g] Euseb. lib. 5. c. 10.

Universidad de Deusto
Biblioteca

paganda posuisse ferunt, vt præco Euangelij Gentibus quæ Orientem incolebant ordinatus, ad Indorum vsque regiones sese conferret. A

II. PANTAENVS INDIS PRAEDICAT EVANGELIVM.

Erant autem, erant inquam ad id temporis complures verbi prædicatores & fideles nuncij, qui diuino Apostolorum imitandorum studio inflammati, magna adiumenta cùm ad verbum Dei in animis hominum exædificandum, tum ad id augendum afferebant. Quorum è numero vnus erat Pantænus ille, quem ad Indos perrexisse diximus: vbi, vt fertur, Euangelium Matthæi (quod ante eius aduentum ibi fuerat receptum) in manibus quorumdam, qui in illis locis Christum profitebantur, reperit; quibus Bartholomæum vnum ex Apostolis prædicasse, illisque Matthæi Euangelium litteris Hebraicis scriptum reliquisse, & illud ipsum ad monstratum tempus reseruatum constat.] Sed idem Pantænus[a] in multis præterea aliis doctrinæ Ecclesiasticæ studiis, apud Alexandriam, claram satis & nobilẽ vitam optimo & admirabili fine concluſit: tam viua voce discipulos instruens, quàm etiam librorum monumentis thesauros scientiæ posteris relinquens.] hucusque Eusebius. Verùm eius profectionem in Indiam sub successore Iuliani Demetrio Episcopo contigisse testatur S. Hieronymus[b]; ab eodemque missum fuisse, id exposcentibus illius gentis legatis. Porrò quos Indos dicunt, fuisse Brachmanas, alibi idem S. Hieronymus[c] confirmat. B

[a] Idem eod. lib. c. 1. ex versione Russin.

[b] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Pantæno.

[c] Hieronym. ad Magnum epist. 84.

III. PANTAENI PHILOSOPHI EXCELLENTIA.

Reliquit post se Pantænus complures suæ eruditionis ac pietatis heredes: sed inter omnes eius discipulos laudatissimus fuit Clemens Alexandrinus, de quo suo loco plura. Ceterùm quantum Pantænus reliquis suæ ætatis Ecclesiasticis doctoribus eruditione excelluerit: ex iis quæ idem Clemens[d], numerans suos quos diuersis in locis audisset magistros, tradit his verbis, potest intelligi: Non (inquit) mihi est hoc opus scriptura artificiosè comparata ad ostentationem, sed mihi ad senectutem reconduntur monumenta, obliuionis medicamentum, verè imago & adumbratio euidentium & animatarum illarum orationum, quas dignus habitus sum qui audirem, & virorum beatorum, quique re vera erant maximi pretij & æstimationis. Eorum vnus quidem in Græcia Iouicus, alij verò in Magna Græcia, alter eorum erat ex Cœlesyria, alter ex Ægypto, alij autem ex Oriente, ex eis alter quidem Assyrius, alter verò in Palæstina Hebræus ex alto ducta origine. C

[d] Clem. Alex. Strom. lib. 1.

IV. CLEM. ALEX. NACTVS PANTAENVM QVIEVIT.

Cùm autem in eum vltimum incidissem (erat autem primus potestate) conquieui in Ægypto, venans ea quæ latuerant, Sicula re vera apis Prophetici & Apostolici prati flores decerpens, sinceram quamdam & incorruptam cognitionem ingenerauit eorum, qui audiebant, animis: sed qui veram quidem beatæ doctrinæ seruabant traditionẽ, statim à Petro & Iacobo, Ioanne & Paulo sanctis Apostolis (filius à patre accipiens, pauci autem sunt parentibus similes) ad nos quoque Deo volente peruenerunt illa à maioribus data & Apostolica deposituri semina.] hæc Clemens, per eum, quem in Ægypto PRAECEPTORES CLEMENTIS. demũ conuenit, intelligens Pantænum philosophum. Quòd si augurari licet de ceteris, putamus per eum quẽ in Græcia nactus est, intelligi Dionysium Corinthiorum Episcopum, vel Caium: per Syrum, Theophilum Antiochenum: per Assyrium, Bardesanem: & per Palæstinum, Theophilum Cæsariensem, de quo inferiùs sub Victore Papa plura dicturi sumus: sed præstabat his omnibus Pantænus, ipsius Clementis sententia; qui cùm non solùm doctrina, sed & vitæ sanctitate enituerit, eius dies anniuersaria in tabulis Ecclesiasticis [e] adnotata legitur. At de Pantæno satis. D

[e] Martyrolog. Rom. 7. Iuly.

IESV CHRISTI ANNVS 186. ELEVTHERI PAP. ANNVS 8. COMMODI IMP. ANNVS 5. E

CHristi anno centesimo octogesimosexto, Marcello & Æliano Coss. anno quinto Commodi Imperatoris, Hierosolymis (inquit) Eusebius[f]) ordinatur Episcopus Maximus, ordine vigesimussextus, post quem vigesimusseptimus Antoninus, vigesimusoctauus Valens, vigesimusnonus Dolichianus, trigesimus Narcissus, trigesimusprimus Ælius, trigesimussecundus Germanio, trigesimustertius Gordius, trigesimusquartus rursum Narcissus. Tantis apud Hierosolymas Episcopis constitutis, non potuimus discernere tempora singulorum, eo quòd vsque in præsentem diem eorum Episcopatuum anni minimè inueniantur.] hucusque Eusebius: quibus planè non modò erroris,

[f] Euseb. in Chron. & hist. lib. 5. c. 12. EPISCOPI HIEROSOLYMITANI.

erroris, sed, si dicere hoc fas est, temeritatis arguuntur recentiores, qui texentes catalogum Hierosolymorum Episcoporum, singulis, prout libuit, certum annorum sedis ipsorum numerum præscripserunt: cùm alioqui Eusebius Episcopus Cæsareæ, sub cuius metropoli Hierosolymæ quoque erant, se id minimè inuenire potuisse testetur. At nos potiùs sectamur Eusebium se id ignorare ingenuè profitentem, quàm alios dubia, perinde ac si certa exploratáque forent, affirmantes: quod & aliàs superiùs contestati sumus. Eosdem habet idem Eusebius in historia, sed primò vsque ad Narcissi priorem ingressum. A

IESV CHRISTI ANNVS 187. ELEVTHERI PAP. ANNVS 9. COMMODI IMP. ANNVS 6. B

CEntesimo octogesimoseptimo Christi anno, Maternus & Bradua Consules creati sunt, quibus consignatæ leguntur litteræ Eleutheri Papæ ad Episcopos Galliarum: quarum si spectes argumentum, nihil est quod de iis dubites, cùm ea illos in primis admoneant, de quibus (vt vidimus ex litteris Ecclesiarum Viennensis & Lugdunensis[a]) iam sub Marco Imperatore, cùm martyres detinerentur in vinculis, de cibis vtendis, occasione Alcibiadis abstinentiæ, fuerat à sanctis martyribus controuersia excitata: nam Montanistæ (vt diximus) illegitimas ac superstitiosas in Ecclesiam inferre conati fuerant xerophagias. Quamobrem ad hæc respexisse videtur constitutio ab Eleutherio edita, qua admonuit, ne quis escam aliquam repudiaret, C vt malam, quæ à Deo creata esset; quòd affinis hæc esset hæresis dogmati Marcionis, à malo principio hæc omnia creata esse dictantis: quæ in eadem epistola repetita esse videntur fusiusque tractata. I. EPISTOLA ELEVTHERI DE CIBORVM DELECTV. [a] Euseb. lib. 5. c. 3.

Qui impugnant veteres Decretales epistolas Romanorum Pontificum, huic ab Eleutherio conscriptæ fauent, quòd scilicet in fine hæc habeat verba ad Episcopos Gallicanos: Huius rei gratia, vniuersalis vobis à Christo Iesu commissa est Ecclesia; vt pro omnibus laboretis, & cunctis opem ferre non negligatis.] Possemus equidem haud iniuria suspicionem præterexere adulteratæ epistolæ; cùm, quæ in ea posita sunt de iudiciis, superaddita, exscriptáque videantur ex Constantini Imperatoris constitutione & interpretatione ad eam appositа, quæ in Codice Theodosiano[b] leguntur. Sed illorum verborum, Vniuersalis vobis à Christo Iesu commissa est Ecclesia] dicimus esse legitimũ sensum, quòd oppugnantibus hæreticis vniuersalem Ecclesiam, quorum (vt vidimus) his temporibus ingens erat numerus; non modò Episcopis, sed vnicuique Christiano eius defensionis studium imperatum esse videretur: pro veritate enim atque iustitia vsque ad mortem certandum, omnibus fidem sectantibus est à diuina Scriptura[c] mandatum. Nec ob eam causam confunditur ordo hierarchicus, à Christo (vt dictum est) in Ecclesia institutus. nam sicut quodlibet corporis membrum suo fungens munere, pro toto corpore dicitur laborare; adeò vt hac ex parte, totius corporis, nõ partis tantùm (quod ad munus suum spectat) iure illi possit dici cura commissa, absque capitis, quod est præcipuum membrum, offensione: ita etiam Eleutherus merito iureque membris Ecclesiæ ea ratione dixerit vniuersalis Ecclesiæ curam esse commissam. D II. DVPLEX VNIVERSALIS PRAESECTVRA. [b] De Iud. l. 2. & ibid. interpret. Codic. Theodos. lib. 2. tit. 1. [c] Eccl. 4.

Reperitur ab Apostolo Paulo eadem ferè vsurpata phrasis, nam cùm vocasset maiores natu Ecclesiæ Ephesi constitutæ, sic allocutus est eos[d]: Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.] hocque illud ipsum est, quod cùm S. Cyprianus[e] primùm dicit; Vna est Ecclesia, per totum mundum in multa membra diuisa: item, Episcopatus vnus est, Episcoporum multorũ concordi numerositate diffusus:] post multa subdit hæc verba: Episcopatus vnus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur, vt Episcopatum vnum indiuisumque probemus:] nimirum (quod dictum est) cùm quodlibet membrum pro toto corpore, cuius vnum est caput, cuius est muneris cunctis prospicere, intelligitur laborare. Quo etiam sensu hæc apud S. Clementem[f]: Scripsimus vobis omnibus hanc Catholicam doctrinam, ad confirmandum vos, quibus Episcopatus vniuersalis creditus est & commissus.] Sic & S. Ignatius[g] communis Ecclesiæ vocat Episcopum, qui Philadelphiæ tantùm præfectus erat Antistes. E III. [d] Act. 20. [e] Cyprianus de vnitate Ecclesiæ. QVOMODO QVISQVE EPISCOPVS DICATVR VNIVERSALIS. [f] Clem. Const. lib. 6. c. 14. [g] Ignat. epist. ad Philadel.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI	ELEVTH. PAP.	COMMODI IMP.
188.	10.	7.

IV. Et in eumdem planè modum Gregorius Nazianzenus, cùm agit de S. Athanasio[a]: Creditur illi (inquit) populi Alexandrini præsidentia; quod perinde est, ac si dicam, totius Orbis præfectura. Cur ita? quia scilicet præfuit Ecclesiæ Alexandrinæ, vt vniuersali prodesset.] Idem & de S. Cypriano encomium texens, hæc in eamdam planè sententiam[b]: Non enim Carthaginensium solùm Ecclesiæ præfuit, aut Africæ, quæ merito eius vsque in hodiernum diem omnium sermone celebratur, sed vniuerso Occidenti, immo & Orienti ferè ipsi, Meridiei, & Septentrioni, quocumque ille admiratione sui peruenit. hæc ipse. Plura alia ad hæc exempla essent addenda, sed plus satis hæc esse videntur ad dictorum verborum elucidationem, quorum causa Nouatores, cùm alioqui Decretales omnes illas epistolas respuant, negotium facessunt Ecclesiæ, cùm hierarchicum ordinem in ea diuinitus institutum impugnant. Sed de eo superiùs suo loco pluribus actum est.

[a] Greg. Nazian. orat. in laud. Athanas.

[b] Idem orat. in laud. Cypr.

A

B

IESV CHRISTI	ELEVTHERI PAP.	COMMODI IMP.
ANNVS 188.	ANNVS 10.	ANNVS 7.

I. QVi sequitur annus Domini centesimus octogesimus octauus, notatur in Fastis quinto Commodi Consulatu cum Acilio Glabrione. Quo & decernitur præfectura Augustalis Ægypti Philippo, nempe anno septimo Commodi Imperatoris: nam licet post exactum annum septimum Commodi, illa potitus dicatur; id accidit, quòd non simulac ab Imperatore electus esset, nomẽ consequebatur & munus, sed cùm Alexandriam ingrederetur: idque lege Augusti factum Vlpianus[c] affirmat. Hic ille Philippus pater illustris martyris Eugeniæ, qui vnà cum Claudia coniuge in prouinciam profectus est: vbi Iudæos ac magos, qui sibi viderentur pessimum omnium hominum genus, vehementer exagitauit; cum Christianis autem benignè egit, eos reueritus propter integerrimæ vitæ exemplum. Desponderat hic Eugeniam filiam Aquilio Consuli (vel legas, Acilio) qui hoc anno Consulatum gessit vnà cum Commodo: nisi dixerimus hunc esse aliquem ex suffectis Consulibus: testatur enim Dio, Commodum (quod numquam antea factum fuerat) in annum vnum viginti quinque Consules designasse. sed cùm nomen conueniat Consulis ordinarij, haud alius Consul quærendus suffectus.

PHILIPPVS PRAEFECTVS AEGYPTI.

EVGENIA VIRGO, PHILIPPI FILIA.

[c] l. vnica. ff. de off. Praef. Aug.

C

II. Sed quidnam accidit? Eugenia in Christum credens, nuptias auersata, vnà cum fidelibus eunuchis Proto & Hyacintho secedens, virili habitu delituit inter monachos, quos Essenos à Philone dictos esse, superiùs demonstrauimus; hæc omnia perficiente S. Heleno Episcopo Heliopolcos. Quo modo verò pater eius in Christum crediderit, & sub Severo successorem acceperit Terentium, deque martyrio ipsius & Eugeniæ, inferiùs suo loco dicemus. Extant eius Acta, ex quibus hæc accepta summatim narrauimus, & alia quæ dicturi sumus. Cùm enim iidem martyres tam Orientalis Ecclesiæ quàm Occidentalis præconio celebrentur, & apud omnes æquè dies natalitius eorum martyrij recolatur: haud putamus posse aliquem suspicari, quæ de illis scripta sunt, esse commentum.

ACTA S. EVGENIAE ET SOCIORVM GERMANA.

D

III. Recitantur ea, sed ex antiquioribus monumentis, à Metaphraste[d]: quibus planè consentientia esse noscuntur, quæ ab Alcimo Auito Episcopo Viennensi ante mille & centum ferè annos ad Fuscinam sororem de laude castitatis scripta sunt: quibus hæc, quæ primitus ab ipsa sunt gesta, narrantur, cùm ait:

[d] Metaphr. die 25. Decemb. & alia manuscripta.

E

Eugeniæ dudum toto celeberrima mundo
Fama fuit: Christi quæ cùm pro nomine vitam
Fuderit, antè tamen fortes processit in actus.
Namque habitum mentita viri, &c.]

Eam siquidem texit historiam, quæ apud dictum auctorem fusiùs enarratur, nimirum quo modo inter monachos incognita diu vixit; & rea facta stupri, quod erat, propalare coacta fuit.

IESV CHRISTI ELEVTHERI PAP. COMMODI IMP.

A

ANNVS	ANNVS	ANNVS
189.	11.	8.

CHristi anno centesimo octogesimonono, Coss. Crispino & Æliano, octauo anno Commodi Imperatoris, Apollonius (inquit Eusebius[a]) Vrbis Senator, lecto Senatui insigni volumine, quod de Christi fide composuerat, capite ob Christi fidem truncatus est.] hæc in Chronico. sed & in historia[b] post pacem in Ecclesia concessam hoc tempore enarratam hæc subdit: Verùm istud virtutis hosti & inuidia natura sui æstuanti diabolo minimè ferendum videbatur: & propterea varias de integro machinas contra nos astutè fabricare aggressus est. Nam Apollonium, virum inter Fideles politioris litteraturæ studiis & philosophiæ notitia plurimum celebratum, in iudicium adduxit; & vnum ex eiusdem Apollonij seruis ad hanc rem valde accommodatum, qui hominem accuser, excitat. Cæterùm huic misero ac perdito in iudicium intempestiuè & incommodè ad Christianum accusandum ingredienti, actutum (quòniam qui Christianorum nomina solùm, quia Christiani essent, deferebant, Imperatoris edictum neci dare mandauerat) crura suffringebantur; Perennio iudice contra eum talem sententiam pronunciante. Iste autem Deo carissimus martyr, cùm iudex obnixè ab illo petiisset, flagitasset que vt fidei suæ rationem coram Senatu redderet, simulatque accuratissimam orationem apologeticam pro fidei, quam profitebatur, defensione coram omnibus recitasset, sententia Senatus securi percussius decessit è vita. Quippe vetus lex apud illos extabat, Christianos qui semel in iudicio comparuerant, nisi professionis suæ sententiam mutarent, non omnino liberos dimittendos esse. Istius verò coram iudice verba & responsa, quæ ad Perennij rogata dabat, & orationem apologeticam apud Senatum habitam, si cui libitum sit accuratè cognoscere, ex libro nostro, quem de veris Martyribus compositimus, manifestò intelliget.] hucusque Eusebius. At quæsitus diu & à pluribus eius de Martyribus liber, nusquam fuit inuentus.

[a] Eusebius in Chronico.

[b] Euseb. lib. 5. c. 20.

DE APOLLONIO SENATORE ET MARTYRE.

B

II. Quod autem idem Apollonius prædicetur cùm ceteris litteris, tum philosophiæ scientia celeberrimus; illud in mentem venit, num hic ille fuerit Apollonius Chalcedonius, philosophus Stoicus, quem Marcus Aurelius Antoninus Imperator (vt vidimus) mirificè coluit. Et licet ex iis quæ scripsit ad Bardesanem Syrum, eo tempore Ethnicum & Christianæ religionis aduersarium ipsum fuisse constet; fortasse is postea (vt de multis accidit) fidem Christianam amplexus, eiusdem quoque suscepit patrocinium. Sanè quidem, quantumlibet Senator fuerit, ipsum tamen nomen non est Romanum, sed peregrinum. Accidere autem facilè potuit, vt ex litteris illis, quas ab omnium celeberrimo philosopho Christiano Bardesane acceperat, diuina operante virtute, mente fuerit illustratus, vt veræ religionis cultum agnoscetut, atque agnitum sectaretur. Sed quòd id tantummodo persuadeat coniectura, nihil est quod certi affirmare possimus: licet id æquiùs dici possit, quàm quòd hic Apollonius idem fuerit cum illo celebri inter scriptores Ecclesiasticos, qui aduersus cataphrygas[d] commentarios edidit; quod inter alios Nicephorus perperam dixit. nam cùm Eusebius, tum sanctus Hieronymus eos ab inuicem distinctos ac planè diuersos fuisse ostendant: temporis etiam certa ratio eos mendacij aperti redarguit. Nam cùm ex eius scriptis superiùs dictum sit, quadraginta post annos ab hæresis Montani principio, eas à se conscriptas esse lucubrationes aduersus eum ac cæteros eiusdem impietatis sectarios; planè declaratur, longè post Apollonij Senatoris obitum, & post Commodi tempora, illum Apollonium claruisse.

APOLLONIVS STOICVS NVMIDEM SENATOR ET MARTYR.

[c] Iul. Capitol. in Marco.

[d] Niceph. lib. 4. c. 25. 26.

C

D

E

III. Rursum verò quod ad eiusdem Apollonij supplicium spectat; obseruandum est, non Commodi Imperatoris sententia fuisse damnatum, sed ex Senatusconsulto, Perenni iudice decernente. Erat enim iste Perennis (vt tradit Herodianus) Præfectus Prætorianis militibus. Hic quippe (inquit Lampridius[e]) Commodi animum perspiciens, inuenit quemadmodum ipse potens esset: nam persuasit Commodo, vt ipse deliciis vacaret, idem verò Perennis curis incumberet: quod Commodus lætanter accepit. Hac igitur lege viuens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumque delectu ad formæ speciem conciliauerat, trecentisque aliis puberibus exoletis, quosque

[e] Lamprid. in Commodo.

PERENNIS PRAEFECTI SCELERA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A

que ex plebe ac nobilitate, nuptus sq. forma disceptatrice collegerat, in Palatio per conuiuia & balneas debacchatur.] & paulo pòst: Tunc tamen Perennis cuncta sibimet vindicauit: quos voluit, interemit; spoliauit plurimos, omnia iura subuertit, prædam omnem in sinum contulit.] ac de eo iterum: Et nonnulli per prouincias à Perenni ob diuitias insimulati, spoliati sunt, vel etiam interempti: his, quibus deerat ficti criminis oppositio, obiiciebatur quòd scribere voluissent Commodum heredem.] hæc & alia plura cùm ipse, tum Dio atque Herodianus recensent.

IV. PERENNIS PRAEFECTI CASVS.

Quo modo autem post Apollonij necem, Perennis, qui potestate regia diutius exultauerat, & in alios insultauerat, occisus sit, Herodianus [a] ceteris fusiùs narrat his verbis: Cùm itaque nobilissimis scenicis operam daret, sedens Imperatoria sella Commodus, pleno spectatoribus theatro, suisque cuiq. locis ad sedendum pro dignitate attributis, priusquam quicquam diceretur agereturque in scena, repentè quidam philosophi habitu, manu baculum gestans, peramque seminudus ab humero suspensus, curriculo prodiit: mediaque in scena consistens, manuque silentium imperans; Non hoc, inquit, ludorum tempus, ô Commode, neque spectaculis celebritatique vacādum. Imminet ceruicibus tuis Perennis gladius: ac nisi caueris non quidem impendens, sed iam præsens periculum, peristi: nam & ipse hic aduersus te copias pecuniamq. colligit, & nati exercitus Illyricos solicitant; quos nisi statim præuenias, occidisti. His dictis, siue sorte quadam diuinitus impellente, siue id auso homine vt gloriam sibi ignarus atque obscurus acquireret, seu quia speraret ingens aliquod præmium se ab Imperatore consecuturum; sanè illum derepentè obstupefecerat. Ceteri autem etsi nō de nihilo ea dicta suspicabantur, tamen fidem habere dissimulabant. At Perennis comprehendi hominem iubet, ac pro furioso & vaniloquo, igne comburi: ita scilicet dedit pœnas intempestiuæ libertatis. Ceterùm qui se Commodi studiosos videri volebant, perosi antea quoque Perennem, vtpote intolerandæ hominem superbiæ contumeliæque, nacti opportunum tempus, calumniis eum premere aggrediuntur: sed scilicet ita futurum erat, vt Commodus insidias vitaret, & Perennis vnà cum liberis penderet pœnas.] Addit his Herodianus alias in Perennem querelas militum Romæ agentium, & aliorum ex Britannia

[b] Dio in Commodo.

refert Dio [b] ea de causa Romam aduentantium: quibus omnibus persuasus Commodus annuit, vt occideretur Perennis: datoque negotio Clearcho qui eum odio prosequebatur, non ipse tantùm, sed & filius qui agebat in exercitu, vxor quoque & soror simul cum filiis occisi sunt. Finis hic fuit Pernnis diu antea ad vindictam aliorum tolerati: sed vbi sanguine Christiano se polluit, insperatam vltionem numinis sensit.

V. CLADES SEQVTAE NECEM APOLLONII.

Hoc item anno, post Apollonij Senatoris necem, hæc contigisse refert Eusebius [c]: In Capitolium fulmen ruit; & magna inflammatione facta, bibliotheca & vicinæ quoque ædes concrematæ.] Magna subinde subsecuta est pestilentia, qua cùm vniuersa Italia est afflictata, tum Roma præcipuè: cùm (vt tradit Dio) ad duo millia mortuorum corpora quotidie efferrentur. Ceterùm Apollonij dies cædis, in tabulis Ecclesiasticis ex more adscriptus, memoria anniuersaria semper postea in Ecclesia celebratus est.

[c] Eusebius in chronico.

IESV CHRISTI ANNVS 190. ELEVTHERI PAP. ANNVS 12. COMMODI IMP. ANNVS 9.

E

DEMETRIVS EPISC. ALEXAN.

CHristi anno centesimo nonagesimo, Fusciano & Silano Coss. agente Commodo in Imperio annum nonum, defuncto Iuliano Episcopo Alexandrino, anno decimo sedis eius, substitutus Demetrius ab Eusebio [d] ponitur in Chronico: licet in historia longè maiorem annorum numerum Iuliano tribuisse videatur, dum cum vsque ad Seueri persecutionis tempora peruenisse demonstrat, sic dicens [e]: Cùm Seuerus iam decimum Imperij sui annum ageret, & Lætus Alexandriæ reliquæque Ægypti Præfecturam obtineret, & Demetrius nuper tum post Iulianum ibidem Ecclesiarum Episcopatum adeptus fuisset, & persecutionis ardor quotidie magis magisque incenderetur, &c.]

[d] Eusebius in chronico.
[e] Idem lib. 6. cap. 2.

IESV

A

SEquenti anno centesimo nonagesimoprimo, duobus Silanis Coss. Iunio atque Seruilio, Commodi Imperatoris anno decimo, post Maximinum subrogatur in Ecclesiam Antiochenam Serapion.] hæc Eusebius [a] in Chronico, licet sanctus Hieronymus id factum dicat anno sequenti. Celebris hic fuit inter scriptores Ecclesiasticos huius temporis: de cuius lucubrationibus, quæ apud se extarent, hæc Eusebius: Serapionis in scribendo industriæ & vigiliarum alia credibile est apud alios conseruata esse monumenta: sola autem apud nos ea peruenerunt, quæ contra Dominum *quemdam, qui persecutionis tempore à fide in Christum excidisset, seque ad Iudaicam superstitionem transtulisset, scripta fuerunt, & ad Pontium * & Carinum Ecclesiasticos viros missa, atque certæ quædam ad alios epistolæ. Alius est liber ab eo confectus, de Euangelio quod secundùm Petrum dicitur: quem quidem elucubrauit, quòd ea quæ in eo erant falsò commemorata, penitus refelleret; idque propter certos fratres, qui in Ecclesia Rossensi illius Euangelij simulatione ad alienas doctrinas & à fide discrepantes se applicuissent. Ex quo quidem libro pauca quædam, in quibus suam de eo Euangelio sententiam exponit, commodè citare non fuerit ab instituto alienum. sunt autem hæc:

1. [a] Euseb. lib. 6. c. 10.

SERAPION EPISC. ANTIOCH.

* al. Domnum

* al. Ponticū & Coricum

Nos enim, fratres, & Petri & aliorum Apostolorum doctrinam recipimus, sicut
C & Christi: sed libros quosdam falsò nomine illorum inscriptos, vtpote eius rei satis
experti, omnino repudiamus: idque pro certò cognoscentes, nos eiusmodi non aliquando ab illis accepisse. Ego enim, cùm essem apud vos, putabam certè omnes rectæ fidei penitus addictos fuisse. Librum idcirco, qui Petri Euangelium inscribebatur, mihi ab illis oblatum, cùm minimè perlegissem, equidem dicebam: quòd si, quia hoc Euangelium inter vos non legatur, animo & voluntate dissideatis, legatur quidem. Verùm cùm iam intelligam, illos, occasione ex iis quæ ipse tum dicebam, arrepta, in erroris cuiusdam latebras irrupisse; ad vos denuo venire maturabo. Quare, fratres, breui me expectatote. Nos autem, fratres, minimè nescij cuiusnam erroris & sectæ auctor fuerit Marcianus, & quo pacto, dum ea quæ loquebatur non intellexit, sibi ipsi repugnauerit (quod planò ex iis quæ ad vos scripta sunt, facilè discetis) simulac à
D quibusdam qui ipsum Euangelium vsurpant, hoc est, ab iis, qui ex eo primùm suum duxerunt errorem, quos appellamus δοκητὰς, hoc est, Opinatores (complures enim & variæ sunt eorum disciplinæ, sensus, & sententiæ) sciscitati essemus; poteramus facilè animaduertere, nonnullas illius Euangelij sententias cum verò rectoque Saluatoris verbo consentientes esse, alias autem ab eo diuersas discrepantesque; quas hic vestris tamquam oculis ad explorandum subiecimus.] hactenus ex commentario illo Serapionis Eusebius.

II. APOCRYPHA QVO MODO PERMITTENDA.

II. DOCITAE HAERETICI.

Erant Docitæ hæretici, qui pseudoeuangelio Petri ad suam ipsorum hæresim confirmandam vtebantur (inquit Theodoretus [b]) qui non verè, sed sola visione & apparitione credebant fuisse mysterium incarnationis. Sectæ huius auctorem fuisse Iulium Cassianum, ex Clemente Alexandrino [c] superiùs dictum est. Rursum verò quod ad Sera-
E pionis lucubrationes pertinet, illis ipsis, quas (vt dictum est) ad Pontium & Carinū conscripsit, hæresim Montani magnopere exagitauit, quibus declarat, eā iam ab Ecclesia toto Orbe damnatam. Sunt hæc eius verba ab Eusebio [d] recitata: Vt verò illud intelligatis, omnem in Christo fraternitatem, quæ per vniuersum orbem terrarum diffusa est, ab hac noua & peregrina prophetia, tam falsis præstigijs instituta, reapse abhorrere; litteras Claudij Apollinaris, beatissimi viri, qui Hierapoli ciuitati Asiæ Episcopus præfuit, ad vos misi.] Erat hæc Apollinaris epistola instar Synodalis, quòd diuersorum Episcoporum subscriptionibus munita esset. Sed de Montani hæresi vbique damnata superiùs diximus, cum de eius origine actum est.

[b] Theodor. diuin. decret. lib. 5.
[c] Clem. Alex. Strom. lib. 3.
[d] Euseb. lib. 5. c. 18.

IV.

Huius quoque Serapionis testimonio, sicut & quorumdam antiquorum Theologorum, vt Irenæi, Apollinaris, Clementis, & aliorum, confirmata est in Concilio Alexandrino sub S. Athanasio Catholica fides consubstantialitatis sanctissimæ Trinitatis,

vt suo

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt suo loco dicemus. Cùm autem agit de ingressu Serapionis Eusebius[a], de aliis qui A
tunc temporis in Syria Palæstina clarebāt Episcopi, hæc addit: Cæsareæ item id temporis Palæstinarum præfuit Theophilus: Narcissus similiter, cuius superior nostra mentionem fecit oratio, adhuc Ecclesiæ Hierosolymitanæ ministerio perfungebatur.] addit & de his insuper: Ecclesiæ Corinthiorum, quæ est in Græcia, iisdem temporibus Bacchillus fuit Episcopus, Ecclesiæ Ephesinæ Polycrates. Et quamquam multi alij præterea (vt verisimile est) & propè infiniti illa hominum ætate floruerunt: illos tamen, quorum recta fides & Catholica sententia scriptis ad nostram ætatem deriuata sit, solos (vt ratio postulabat) nominatim citauimus.] hucusque Eusebius. Sed de his nouissimè recensitis scriptoribus prolixior erit sermo sub Seuero Imperatore.

[a] Euseb. lib. 5. cap. 21. VIRI ILLVSTRES HVIVS TEMPORIS.

IESV CHRISTI ELEVTHERI PAP. COMMODI IMP. B
ANNVS 192. ANNVS 14. ANNVS 11.

I. CHristi anno nonagesimosecundo supra centesimum, Commodus sextum & Petronius Septimianus Consulatum gesserunt: quo Imperatorem ipsum omnium celeberrimam munerum editionem exhibuisse, tradit Eusebius[b]: cuius cùm Gentiles historici meminerint, quoto eius Imperij anno facta sit (confusè cuncta miscentes) minùs significarunt. Quòd verò Eusebius certis annis hæc & alia consignet in Chronico, haud putandum id ex animi sententia nullo auctore præuio fecisse, sed potiùs veterum scriptorum, quorum monumenta exciderunt, assectatum esse vestigia, vtputa inter alios Iulij Africani, quem scripsisse Epitomen temporum, testatur quoque S. Basilius[c], qui eum citat; de quo inferiùs dicturi sumus. Meminit horū munerum Herodianus[d]: cùm (vt Dio testatur) Commodus ad spectandum veniens, perinde ac si esset Hercules, pelle leonis & claua procedebat insignis: quippe qui cùm Hercules videri vellet & coli, è Neronis, seu Solis colosso caput auferens, suum (quod hactenus Romæ visitatur) voluit collocari, addidit clauam & æneum leonem[e] subiectum: quo etiam habitu complures eidem Romæ statuæ dicatæ sunt: nec amplius filius Marci (vt tradit Herodianus[f]) vocari voluit, sed Hercules Iouis filius; depositoque cultu Romanorum Principum, pelle strata, clauam manu gestabat, seque ipsum (vt scribit Lampridius) Commodianum Herculem & deum appellans, tanquam deo sibi voluit immolari. Adulabatur quidem Senatus, his omnibus acclamans ac parens, licet clàm rideret. palàm quidem eius stultitias ridere, piaculum erat: nam Dio, qui aderat in theatro cum aliis Senatoribus, cùm alia ex causa leuissimi eius actus ridēdi subesset occasio, noua arte, quam suggessit occasio, comprimere risum conatus est, quod & alios facere docuit. idque ipse his tradit verbis: Quamobrem cùm multi riderent, & gladio fuissent occisi, nisi ego folia lauri quæ habebam ex corona comedissem, persuasissemque ceteris, qui iuxta sedebant, vt idem facerent; videlicet vt facto continuo motu stomachi indicium risus celaremus.] D

[b] Eusebius in Chronic. COMMODVS VOLT HABERI DEVS HERCVLES.
[c] Basil. de Spir. sanct. c. 29.
[d] Herod. lib. 1.
[e] Dio in Commodo.
[f] Herod. lib. 1.

II. MARTYRES DERIDENT COMMODVM. Sed quorsum hæc, inquies, quidve Annalibus Ecclesiasticis conferunt? plurimum quidem. Accidit enim, vt Christiani quidam tantam impietatem, immo stultitiam Commodi, cùm Deus Hercules dici vellet, æquo animo ferre non valentes, palàm per Vrbis publicas vias istæc Commodi ludicra riderent, subsannarent, atque damnantes detestarentur: vnde & suppeditata est illis occasio subeundi martyrium. Fuerunt hi Eusebius, Pontianus, Vincentius, & Peregrinus: quos Romæ habitare consueuisse in vico Lanario, scripta Acta eorum, quæ legimus, docent: licet quæ sunt typis excusa[g], habeant, sed depravatè, vicum Carnarium, cuius nominis nullum vicum Romæ fuisse legimus, sed bene Lanarium; immo eius nominis duos, quorum alter in regia regione erat, quæ Isidis & Monetæ dicta est; alter verò in regione septima, Via lata, qui dictus est Lanarius vicus vlterior, vt ex Publio Victore & Sexto Rufo constat. Hi igitur deridentes ac detestantes Commodi facinus, Iulio Senatori, quem imbuerant Christiana religione, id ipsum facere suaserunt. Adulantibus enim ceteris Senatoribus, refragatus est Iulius: cuius rei gratia libenter mortem oppetiit. E

[g] Apud Surium Tomo 7.

Eiusmo-

A Eiusmodi enim erat Christianorum Senatorum causa, vt oporteret aut discedere penitus à Senatu, aut longè ab Vrbe, aliquo prætextu, honestáve occasione, à comitijs abesse. Etenim cùm adessent, impiè agere cogebantur: si quidem Augusti lege sancitum erat, vt antequam loco considerent Senatores, in ara eius dei, in cuius templo comitia haberentur, thure ac mero supplicarent, vt tradit Suetonius[a] in Augusto. In templis dumtaxat cogi consueuisse Senatum, &, antequam rogatio fieret, immolari solitum sacrificium, tumque primùm de rebus diuinis, ac subinde de humanis agi, ex Marco Varrone Gellius[b] narrat. Sic itaque Iulius renuens in tantam impietatem cum ceteris conspirare, à Commodo traditur Vitellio militum Tribuno, homini fero animo; vt eum ad immolandum Herculi, nempe sibi, cogeret; vel, si id facere detrectaret, occideretur. Qui parens iussis, eum id facere refluentem tàm diu iussit præter ius fasque B ignominiosè fustibus cædi, vt animam exhalaret. Cùm verò eius corpus superiùs nominati Christiani sublatum curassent, ac sepelissent in cœmeterio Calepodij decimoquarto Kalendas Septembris: in crimen vocati quòd bona Iulij Senatoris diripuissent, eius rei occasione diram de illis idem iudex habuit quæstionem, equuleo torquens. Cumque Eusebij vnius ex illis post hæc linguam radicitus præcidi iussisset: eo nihilominus rectè loquente, Antoninus carnifex, visa re tanta, Christo credidit, atque capite truncatus est, vndecimo Kalendas Septembris.

III. SENATORVM CHRISTIANORVM CAVSA QVALIS.

[a] Sueton. in Aug. cap. 35.

[b] Gell. lib. 14. cap. 7.

IVLII SENATORIS MARTYRIVM.

Cùm interim reliqui detrusi confessores in carcerem, diuina in eis operante virtute, miracula ederent, inter alios Lupulus nomine ex Iouis Capitolini sacerdotibus cùm curaretur oculorum exacitate, Christo credidit. Cùm post hæc iidem qui detinebantur in carcere, ducti ad Petram scelleratam (sic habent horum Acta antiquitus scripta, quæ C in nostra bibliotheca asseruantur) plumbatis necati sunt. quorum corpora sepeliuit Ruffinus presbyter sexto ab Vrbe lapide in arenario inter viam Aureliam & Triumphalem, octauo Kalendas Septembris. Habent autem quæ sunt edita eorum Acta, hos passos esse ante amphiteatrum; vbi illum quidem putamus fuisse locum, qui Petra scelerata diceretur: cuius quidem nominis in aliis quoque Actis martyrum factam mentionem reperimus: verùm apud Gentiles scriptores nusquam memini me legisse Petram scelleratam, sed tantùm ab eis nominari Vicum scelleratum, in quo impia filia Serui Tullij patris corpus rheda percalcatum pertransiit: sed & Portam scelleratam, qua Fabij non reuersuri egressi sunt; itemque Castra scelerata, vbi Drusus occubuit, quorum meminit Suetonius[a]; ac denique Campum scelleratum, in quo Vestales stupro coniectæ viuæ infodiebantur.

IV. MARTYRES DVCTI AD PETRAM SCELERATAM.

[a] Sueton. in Claud. c. 1.

V. QVÆ TVNC HABVIT PETRA SCELERATA.

D Cùm igitur nonnisi apud monumenta martyrum Petræ scelleratæ nomen repererim: interdum perlustrans antiquas Romæ existentium memorias martyrum, mecum cogitaui, num dicta esset Petra scelerata, lapis ille sepulchrali inscriptione hominis Gentilis notatus, qui in diacona S. Viti ad Macellum dicta, crate ferrea circumdatus, religiosè asseruatur, quòd in eo multa martyrum millia cæsa dicantur: vel illa fortasse marmorea tabula, quæ in basilica Vaticana, ingressu portæ illius, quæ proxima est Portæ Sanctæ, à sinistris eius posita, super quam (vt ibi posita docet inscriptio) multa corpora martyrum cæsa sunt. Portò alteram earum eiusmodi nomen consecutam esse, nulla est penes me dubitatio. At eiusmodi nomen à Gentilibus potiùs quàm à Christianis inditum puto, cùm illi eam sanguine Christiano assiduè madentem exhorrerent, pariterque detestarentur; Christiani è contrà, vt de instrumentis tortoriis, quibus E sancti martyres essent excruciati, facere consueuerunt, eam honore fuerint prosecuti, ac proinde sacram potiùs appellarint, eamdemque vt nobilissimum carnificinæ martyrum monumentum accuratè seruarint: Hæc verò interdum opinari, coniectura haud longè petita suadet.

VI. IVLIVS PROCVLVS SENATOR.

[a] Lamprid. in Commodo.

Sed quod ad Iulium Senatorem à Commodo occisum pertinet, æquè suspicio mentem pulsat, num hic ille ipse sit Iulius Proculus Senator, quem Lampridius[a] inter Senatores ab eodem Imperatore occisos adnumerat, eumque à Commodo necatum esse cum suis tradit: eos enim omnes cùm ille recenseat, priuatam cuiusque necis causam prætermittit. Verùm quid certi de his affirmare possimus, nihil est. Ceterùm non Iulius tantùm, sed reliqui omnes recensiti martyres, suis quibusque diebus, quibus sunt coronati martyrio, adnotati fuerunt in Ecclesiasticis monumentis, quò eorum natalitia anniuersaria commemoratione à Fidelibus colerentur. Quænam autem vltio diuinitus

missa

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 193. | ELEVTH. PAP. 15. | COMMODI IMP. 12.

missa secuta sit martyrum necem, eadem à nobis citata superiùs Acta significant: nempe Vitellium repentina morte animam efflasse; Commodum verò postea, haud multis annis interlabentibus, fuisse à ludente secum athleta strangulatum. At quæ præter aliàs innumeras, anno sequenti clades inflictæ diuinitus Vrbem incesserint, dicemus. A

IESV CHRISTI ANNVS 193. | ELEVTHERI PAP. ANNVS 15. | COMMODI IMP. ANNVS 12.

1. ANno Christi centesimo nonagesimotertio, Bradua secundùm & Apronjano Coss. Commodi Imper. anno duodecimo, incendio Romæ facto, Palatium & ædes Vestæ, plurimaque Vrbis pars solo coæquatur.] hæc Eusebius summatim in Chronico. Sed quomodo hæc se habuerint, præstat ex Herodiano*, ea pluribus narrante, hic ad verbum describere: Maximum, inquit nefas cùm in præsens dolorem attulit, tum in futurum pessimo augurio vniuersos conterruit. Nam cùm neque imbres vlli, neque nubes, tantumque exiguus terræmotus antecessisset, seu nocturni casu fulminis, siue igni aliquo in ipso terrarum motu velut extrito *, totum de improuiso Pacis templum incendio consumptum est: quod vnum scilicet opus cunctorum tota Vrbe maximum fuit atque pulcherrimum, idem templorum omnium opulentissimũ, egregiéque munitum multoque ornatum auro & argento. Quippe vniuersi ferme suas illuc diuitias quasi in thesaurum congerebant: ideoque per noctem debacchatus ignis, multos ex opulentis egenos reddidit. Quapropter communem quidem iacturam publicè omnes; suam autem quisque priuatim deplorabant. Sed vbi templum omne consumptui ignibus est, plurima quoque & quam plurima Vrbis ædificia conflagrarunt: inter quæ etiam Vestæ templũ, sic vt Palladium quoque conspiceretur, quod in primis colunt, atque in arcano habent Romani, Troia (vt perhibent) euectum, ac tunc primùm, postquam in Italiam deuenit, conspectum ab omnibus; quippe raptum id Vestales virgines media Sacra via in aulam Imperatoris trãstulerunt. Multæ præterea pulcherrimæque Vrbis partes combustæ: plurimoſque dies peruagatum incendium non prius sedatum est, quàm repentinis imbribus extingueretur. Itaque totam rem diis imputabant eius ætatis mortales, quorum scilicet voluntate & inchoasse incendium, & desiisse arbitrabantur: ac portendi bella quæ sunt deinceps insecuta, consumpto Pacis templo, interpretabantur: quam deinceps famam rerum euentus comprobauit.] hucusque Herodianus. B

* Herod. lib. 1.

PRODIGIO SVM INCENDIVM, QVO PACIS TEMPLVM CONFLAGRAVIT ut. excito

11. Prodigium autem id fuisse mortis Principis putauit Dio*, qui & Palatium incendium peruasisse tradit, his verbis: Prærerea incendium excitatum in quibusdam ædibus ad templum Pacis peruenit; consumptisque tabernis, in quibus merces Ægyptiorum & Arabum erant, conscendit Palatium, vbi adeò exusta sunt multa, vt libelli, qui ad principatum pertinebant, omnes ferè interierint. Ex quo cœpit esse perspicuum, fore, vt id malum non contineretur in Vrbe, sed inde ad vniuersum terrarum orbem emanaret. Nec enim id incendium restingui potuit humanis viribus, licet eo magna vis aquæ & à plerisque priuatis hominibus & ab ipsis militibus comportaretur, veniſſetque Commodus ex suburbio, atque, vt incendium restingueretur, instaret: quod tamen nisi consumptis rebus omnibus, quibus adhæserat, finem non habuit.] hæc Dio, ab Herodiano parum dissentiens. Verum voluisse Commodum Vrbem incendere, quod & fecisse, nisi Lætus Præfectus prætorio eum deterruisset, affirmat Lampridius*. Consumpta tunc fuisse incendio sacra spolia, quæ è templo Hierosolymitano sublata Vespasianus in templum Pacis intulerat, certum est: licet vasa quædam integra alibi seruata ad Valentiniani posteriora tempora, ac nonnulla ad Vuandalorum usque tempora, quibus Hierosolyma à Romanis capta, permanserint, eaque cessisse Vuandalorum spoliis, Procopius* tradat. D

* Dio in Commodo.

PALATIVM PERVASIT INCENDIVM.

* Lamprid. in Commodo.

E

* Procop. de bello Vuandal.

IESV CHRISTI ANNVS 194. | VICTORIS. PAP. ANNVS 1. | COMMODI IMP. ANNVS 13.

1. ELEVTHERI PAPÆ OBITVS. CEntesimo nonagesimoquarto Christi anno, Commodo Imperatore septimùm & Pertinace secundùm Coss. VII. Kalend. Iunij, Eleutherus Papa, cùm sedisset annos

CHRISTI 194. | VICTORIS PAP. 1. | COMMODI IMP. 13.

A annos quindecim & dies viginti tres, ex hac vita sublatus est. De sedis ipsius annis consentiunt omnes tum Latini, tum Græci: sed cùm Eusebius in Chronico hoc anno ponat Victoris ingressum, in historia* autem habeat sedisse Eleutherum annis tredecim; equidem puto in notam numeri mendum irrepsisse. Quod autem ad diem obitus pertinet, cùm Romanum Martyrologium, tum librum de Romanis Pontificibus nos secuti, die antè memorata decessum eius ex hac vita posuimus: sed an gladio, nobis incompertum est: nisi quòd in antiquis omnibus Martyrologijs martyr reperitur adscriptus; cùm tamen certum sit (vt in nostris Notationibus pluribus demonstrauimus) Martyris nomen tribui consuetisse non ijs tantùm, qui violenta morte Christi causa mori quoquo modo coacti essent; sed & commune fuisse illis etiam, qui fidei cõfessionis causa cruciamentum aliquod subiissent, licet martyrium minimè consummassent.

* Eusseb. lib. 5. cap. 21.

B De eodem Eleuthero hæc item scripta leguntur in eodem libro de Romanis Pontificibus: Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros duodecim, diaconos octo, Episcopos per diuersa loca quindecim. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri septimo Kalend. Iunij. Cessauit Episcopatus eius dies quinque.] hucusque eius Romanus Pontifex subrogatus est. Sed quid post hæc?

II. VICTOR PAPA CREATVR.

Postrema huius ipsius anni die, nempe pridie Kalend. Ianuarij, Commodus Imperator cùm statuisset complures viros Consulares ac Senatores occidere, in primisq. ipsam Marciam, quam (vt dictum est) loco coniugis habebat, necnon Lætum Præfectum Prætorio, ac Electum custodem cubiculi, re comperta, eorumdem conspiratione à Narcisso athleta oppressis faucibus strangulatur. hæc Herodianus* pluribus, nec nõ Dio*, & alij.

III. COMMODI IMPERITVS.

* Herod. lib. 1.

C Quanto gaudio hæc accepta fuerint à Senatu, acclamationes ab eo in ipsum editæ restantur, quas literis à Mario Maximo commendatas Lampridius* recitat. Sed superat, mea sententia, omne portentum, quòd impurissimum ac immanissimum Principem, in quem omnes à maioribus vsq; ad minimos meritò exclamassent, Seuerus nihilominus, qui ei successit in Imperium (inquit Lampridius*) amantissimus nominis sui, odio (vt videtur) Senatus, Commodum inter deos retulerit, Flamine addito (quem ipse viuus sibi parauerat) Herculaneo Commodiano; vtque eius dies natalis celebraretur, instituit.] hæc ipse omnia.

* Dio in Commodo.

* Lampr. ibid.

Hunc igitur exitũ Commodus habuit, cùm regnasset (ait Dio) annos duodecim, menses nouem, & dies quatuordecim. Vixit annos triginta vnum & menses quatuor, in quo domus verè Aureliorum principatũ amisit. Jhæc ipse. Cùm autem Clemens Alexandrinus, qui his diebus illustris habebatur Alexandriæ, libro primo Stromatum supputans tempora, affirmet, ab anno quo natus est Dominus, vsq. ad mortem Commodi, annos numerari cẽtum nonaginta quatuor: iam vides, lector, chronologiam nostram his egregiè consentire. Quod verò additur de mense, non dubium est mendum esse: nam cùm constet Commodum vltima die Decembris occisum esse, Christiq. natalis tam Græcorum quàm Latinorum sententia contigerit die vigesimaquinta eiusdem, vel, secundùm Ægyptios, sexta die Ianuarij; nihil est quòd mensis vnius spatium addi debeat.

IV. CHRONOLOGIAS AVCTORES VETERES ABSTIPVLARI

D

IESV CHRISTI ANNVS 195. | VICTORIS PAP. ANNVS 2. | PERTINAX IMP.

E

SEquenti anno Domini centesimo nonagesimoquinto, Sosio Falcone & Erutio Claro Coss. iam (vt dictum est) sublato Commodo, Ælius Pertinax Iralus * natione, patre ignobili ex ciuitate Alba Pompeia, olim ex studio litterarum à Claudio Pompeiano genero Marci Imperatoris in militiæ tribunatum euectus, & bis Consulatu perfunctus, ex Præfecto Prætorio, militibus Prætorianis iuuantibus, Senatu libentissimè consentiente, decernitur Imperator: qui cùm perditissimum Reipublicæ statum quàm primùm in pristinum restituere festinaret, militibus in eum insurgentibus, occiditur, cùm imperasset diebus octoginta duobus, vixisset annos sexaginta septem, mensibus quatuor, tribus diebus exceptis: bonis omnibus, quòd vir optimus haberetur, sui desiderio relicto. Hæc ex Dione*, & alijs.

1. * al. Libo PERTINAX IMP.

* Dio in Pertinace.

Universidad de Deusto
Biblioteca

II. DIDIVS IVLIANVS IMP.

Cùm verò Romanum Imperium in manu esse videretur Prætorianorum militum, A Didius Iulianus militiæ domiq; spectatus, homo disertissimus, auctione venale Imperium sibi emit, pollicitus dare singulis militibus aureos ducētos & quinquaginta: sicq; ab illis in Imperium subrogatus, à Senatu perterrito tandem confirmatus est: tenuitque, reclamante populo, dies sexaginta sex: cùm interim, qui tribus Romanis exercitibus præerant duces, Pescennius Niger in Syria, Albinus in Britannia, & Seuerus in Pannonia* à nouo Imperatore deficientes, arripuerunt Imperium. Appellatus est autem ab exercitu Seuerus Imperator (vt tradit Capitolinus) Idibus Augusti apud Carnutum. Tunc Seuerus cum Albino pacisc̄tur: ac cum exercitu Romam venturus, litteris ad se pertractis militibus Prætorianis, cùm illi Iulianum interfecissent, ipse consensu militum atque Senatus appellatus est Imperator. hæc omnia fusiùs Dio [a], qui tunc Senator comitiis, quibus hæc decernebantur, semper interfuit. At Seuerus posses consilio atque prudentia, cùm in hunc modum habenas sumpsisset Imperij die prima Iunij (vt ex Dione colligitur) licet aliis compluribus tyrannis aduersantibus, tenuit annos decem & septem, menses octo, dies tres: qui & amore Pertinacis boni Principis, à Senatu Pertinacis [b] nomen oblatum libenter accepit; quem retulit inter deos. B

* al. Pæonia

[a] Dio in Iulian.

[b] Iul. Capitol. in Pertinace. in fine.

III. SEVERI IMPERATORIS GENVS.

Fuit autem Seuerus patria Africanus ex ciuitate Lepti, litteris humanioribus excultus, militiæq; peritissimus: capessit Imperium annos natus quadraginta septem: quippe qui Cos. Frutio Claro bis & Seuero (vt auctor est Spartianus) natus est, anno Domini centesimo quadragesimooctauo, sexto Idus Aprilis. Ad eius genus proculdubio spectat Septimius ille Seuerus, qui itidē Lepti in Africa oriundus, sed Romam puer ductus, magna gloria vixit: ad quem extat lyricum Statij [c] scriptum sub Consulatu decimo septimo Domitiani Imperatoris, ante annos propemodū centum: quam ob causam cum fuisse putamus proauum Septimij Seueri Imperatoris: nam auum tum paternum tum maternum aliter nominatum fuisse, tradit Spartianus in exordio eius Vitæ. Quamobrem eo vetustatis monumento ex Statio prodito, constat Seuerum fuisse maiorum claritudine nobilissimum. Qui ipso sui Imperij exordio, creato Cæsare Albino, qui Galliarum & Britanniæ exercituum dux erat, postquam triginta dies Romæ exegisset, in Orientem aduersus Pescennium Nigrum, qui Antiochiæ sibi Imperium vendicauerat, cum expeditione profectus est. hæc Dio, Herodianus, ac Spartianus pluribus. C

[c] Stat. Siluar. lib. 4.

IV. SEVERVS BENE HABVIT CHRISTIANOS.

Porrò Imperij sui exordio Seuerus nullum negotium Christianis religionis causa facessit; sed eos bene habuisse, Tertullianus [d] non obscurè declarat, sic dicens: Ipse etiam Seuerus, pater Antonini, Christianorum memor fuit: nam & Proculum Christianum, qui Toparcion cognominabatur, Euhodeæ procuratorem, qui eum per oleum aliquando curauerat, requisiuit, & in palatio suo habuit vsque ad mortem eius: quem Antoninus optimè nouerat lacte Christiano educatus. Sed & clarissimas feminas & clarissimos viros Seuerus sciens huius sectæ esse, non modò non læsit, verum & testimonio exornauit, & populo furenti in os palàm restitit.] huc usque Tertullianus: qui & æquè Christianos fauisse Seuero, quòd non adhæserint alicui tyrannorum, nec Albino nec Nigro, tum in commentario [e] ad Scapulam, tum in Apologetico [f], gloriosè sicut & verè prædicat. Sic igitur quamdiu Seuerus sui compos & humanitatis officij memor fuit, quòd à Christiano homine curatus esset, erga Christianos benignum se præbuit. D

[d] Tertull. ad Scapul. c. 4.

[e] Tertull. cod. lib. c. 2.

[f] Idem in Apolog. cap 35.

V. DE PROCVLO, QVI CVRAVIT SEVERVM.

Quòd verò dicit Tertullianus, Proculum illum fuisse procuratorem Euhodeæ: laborant interpretes in hac voce: sed optima illa coniectura Pamelij, viri insigniter eruditi, dum putat legendum, Euodi: illud tamen, mea sententia, non bene, dum addit non esse nomen proprium; sed quòd ea vox Græcè prosperitatem significet, cùm ait Tertullianus Proculum Euodi procuratorem, idem esse, ac si dixisset, illum procurasse prosperitatem Seuero, dum oleo sanitati restituit. Libenter quidem eidem assentirer, nisi ex historicis illorum temporum constaret, Euodum fuisse nomen proprium viri omnibus notissimi, qui fuit Antonini filij Seueri educator: hunc̄que illum ipsum Euodum esse, cuius Proculum Toparcion dicit fuisse procuratorem. sic̄que explicandus videtur locus Tertulliani, in quo frustra adeò sudauerunt interpretes. Nam cùm Dio tum in Seuero, tum in Antonino Caracallo, Euodum educatorem Antonini filij Seueri appellet; quisnam per Euodum apud Tertullianum intelligendus sit, nulla videtur ambiguitas esse posse: nisi quòd ibi pro Euodeæ, Euodi, restituendum esse videatur. Quod quidem illud etiam probat, dum idem auctor ait, Proculum optimè notum fuisse Antonino, E

A Antonino, ea scilicet ratione, quòd (vt ait) fuisset lacte Christiano educatus, nimirum quòd Proculus ille procurator fuisset Euodi educatoris sui. Sed quòd ad Antonini educationem pertinet, opportunius agemus, cùm de eius Imperio post Seuerum dicendum erit. Quòd verò curatus à Proculo Seuerus fuerit hoc ipso anno, eiusque Imperij exordio id accidisse cùm Pamelius opinetur; haud tamen aliquo auctore certo affirmari posse videtur.

VI. CLOD. ALBINVS CREATVS CAESAR.

Profecturus igitur ad bellum Seuerus aduersus Pescennium Nigrum, ne quid turbarum fieret per Clodium Albinum, qui in Gallijs exercitui præerat, non tantùm (vt dictum est) Cæsarem eum dolo creat; sed quò eius de ea re animus magis magisque testatus redderetur, eaque credibiliora forent (inquit Herodianus [a]) ijsdem illis ad Senatum relatis, nummisque eius imagine percuti iussis, statuisque erectis, simulque alijs collatis B honoribus, fidem gratiæ suæ fecit.] In hunc itaque modum vafer Afer alterum persequendo, alterum verò demulcendo, securum sibi parauit Imperium: de omnibusque studens benè mereri, omnium sibi gratiam conciliauit.

[a] Herod. lib. 2. in fin.

VII. STATVS ECCLESIAE FLORENTIS SIMVS.

Res tunc nostræ iam longa pace florebant: tumque accidit, quod [b] Nicephorus tradit his verbis: Cùm Seuerus successisset, tum quoque satis bono loco res nostræ fuêre, indiesque fidei professio augmenta sua cepit; eorum quos recensuimus Ecclesiasticorum doctorum scriptis atque doctrinis illam prouehentibus, idque in maximis potissimùm vbique vrbibus, nimirum Alexandriæ, Antiochiæ, Æliæ, & per Palæstinam omnem, Ephesi, Cæsareæ, & Occidentem versus Thessalonicæ, Athenis, Corinthi, in Gallijs, & Romæ maximè. Vniuersæ enim multitudines & domus totæ ad fidem accedebant, quidvis facere & pati paratæ, quàm vt quicquam contra religionem nostram agerent, C aut nouarent.] Certè quidem Tertullianus [c] in Apologetico, licet conqueratur Christianos postea dirè fuisse vexatos, tamen de Seuero nihil expostulat, nihilque in eam diem aduersus Christianos eum molitum esse testatur. At quoniam constat Christianos sub Seuero acerbissima passos esse; quando id acciderit, quibusve impulsoribus, suo loco dicemus.

[b] Nicep. lib. 3. c. 26.

[c] Tertullian. in Apolog. c. 5.

I. ROM. PONTIFEX DAMNAT HAERESIARCHAS.

D Centesimo nonagesimosexto Christi anno, Seuerus Imperator & Albinus Cæsar secundum Consules creati sunt. Quo tempore (licet annus certus definiri non possit) Victor Romanus Pontifex recèns agnitum Theodotum Byzantium hæresiarcham damnat, atque ab Ecclesia ejicit. Solemne planè fuit apud antiquos, vt, licet Catholici omnes æquè hæreses abhorrerent, vitarent, ac pariter condemnarent; tamen solemnis illa ab Ecclesia ejectio, quam excommunicationem dicere consueuerunt, ab ipso potissimum Christi Vicario, ac Petri in sede successore, totiusque Catholicæ Ecclesiæ Episcopo aduersus hæreticos infligeretur. Nuper enim id factum vidimus in Cerdonem, Marcionem, & Valentinum ab Eleuthero Romano Pontifice, quod modò à Victore Papa in Theodotum: id ipsum quoque ab eius successore Zephyrino pariter factitatum (ne remota, sed tantùm proxima adducamus exempla) perspicuè satis appa- E ret. At quod ad Theodotum spectat, Tertullianus in primis post recensitas omnes hæreses quæ ab exordio nascentis Ecclesiæ sunt obortæ, ac denique illas quæ Eleutheri Papæ tempore ingruerunt; nouissimè quæ sub Victore, diuersis tamen & incertis annis eius Pontificatus, prodierunt, recenset [d] his verbis: Accedit his Theodotus hæreticus Byzantius; qui postquam Christi pro nomine comprehensus negauit, in Christum blasphemare non destitit: doctrinam enim introduxit, qua Christum hominem tantummodo diceret, Deum autem illum negaret: ex Spiritu quidem sancto natum ex Virgine, sed hominem solitarium atque nudum, nulla alia præ cæteris nisi sola iustitiæ auctoritate,] pergit de reliquis dicere: sed nobis suo ordine, quo sunt positi, agendum est de singulis.

DE THEODOTO HAERESIARCHA.

[d] Tertull. de præscrip. c. vlt.

II. Porrò Theodotus sub Victore potiùs Romæ cognitus est, quàm sub eodem Pontifice cœperit: quippe qui persecutionis Marci tempore cùm lapsus esset, blasphe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

QVO TEMPORE THEODOTVS FACTVS HÆRETICVS.

mare cœpit: cumque patrium solum tandem præ pudore vertisset, secque Romam contulisset, aliquandiu occultus absque damnatione delituit: sed tandem agnitum idem Victor Papa Apostolico vigore damnauit, penitusque ab Ecclesiastica communicatione proscripsit. hæc à nobis summatim complexa, ab antiquis l'arribus, quos dicemus, sunt fusiùs enarrata. Licet autem ex ijs aliquis dubitet, quánam vrgente persecutione Theodotus sit lapsus; tamen, cùm damnatum ipsum esse Victoris sententia certum sit, ad eam sub Marco Aurelio excitatam persecutionem nouissimam lapsus eius (vt dictum est) referendus esse videtur: nam in persecutione Seueri, quæ post Victoris obitum cœpta est, contingere minimè potuit; cùm præsertim ipsum post lapsum in Oriente aliquandiu egisse, ac subinde Romæ, antequam nosceretur, nonnihil degisse sit exploratum.

III. LAPSVS THEODORI

Sed rem gestam dilucidiùs ab Epiphanio [a] egregiè conscriptam audiamus: Hic Theodotus à Byzantio originem duxit, quæ nunc Constantinopolis appellatur, coriarius quidem arte, verùm multæ eruditionis ac doctrinæ. Hic cum quibusdam pluribus, tempore persecutionis instante (haud enim scio quali persecutione) à ciuitatis Principe comprehensus, & cum alijs pro Christo examinatus, cùm alij omnes serui Dei victoriam abstulissent, & martyrium pro Christo subeuntes præmia cælestia retulissent; hic, Christo negato, à veritatis scopo dilapsus, transgressionem fecit. Et cùm id ipsi exprobaretur, præ pudore à patria sua aufugit: & Romam profectus, illic vitam transegit. Cognitus autem à quodam Romæ, rursus in idem opprobrium incidit, eò quòd prouocaretur à noscentibus ipsum propter eruditionem, quomodo videlicet vir tam magnæ doctrinæ excidisset à veritate. Et sanè malam sui ipsius defensionem excogitans, nouo hoc dogmate prolato, nempe: Deum ego non negaui, sed hominem negaui. Deinde interrogatus, Qualem hominem? respondit: Christum negaui hominem.] hæc Epiphanius. sed hæc addit Theodoretus [b]: Eum beatissimus Victor Romanorum Episcopus abdicauit, & excommunicauit; vt qui decreta Ecclesiæ conatus esset adulterare.]

[a] Epiph. hæres. 54.

[b] Theodor. hæret. fab. lib. 2.

IV. CALVMNIA IN VICTOREM PAP.

Qui huius sectam secuti sunt, ab auctore, Theodotiani sunt appellati: quibus dederunt manus (vt dicemus) qui sunt ab Artemone progressi: qui quidem nullam prætermiserũt occasionem, vt quam propugnarent hæresim propagarent, complura mentientes; nimirum cùm alios antiquiores, tum etiam Victorem Romanum Pontificem in eamdem cum Theodoto conspirasse sententiam. Quod tantum nefas exhorrescentes pij ac doctissimi viri, qui his temporibus in Ecclesia florebant, scriptis suis editis impudens mendacium egregiè refellerunt. Sed quinam fuerint hi, qui inter alios scriptores Ecclesiasticos sub Seuero summa gloria claruerunt, Eusebius [c] eorum scripta enumerans in primis hæc ait: Etsi complura certè apud multos veterum Ecclesiasticorum scriptorum, qui tum vixerunt, eximiæ virtutis & exquisitæ diligentiæ monumenta hucusque reseruantur; tamen quæ ipsi vidimus, sunt hæc solùm quæ sequuntur: Heracliti commentarij in Apostolum: Maximi opera, cùm agit de controuersia illa apud hæreticos multos iactata exagitataque, nimirum; Vnde vitium natum sit: tum de Materia, quòd ortum habeat Explicationes item Candidi in sex dies: & Apionis in idem argumentum. Sexti similiter libri de Resurrectione: & aliud etiam opus Arabiani. Aliorum penè infinitorum lucubrationes, quorum vel tempora scriptis mandare, vel memoriam rerum gestarum prosequi (præsertim cùm nulla oblata sit occasio) importunum propè videretur.

[c] Euseb lib. 5. c. 26. 27. SCRIPTA ECCLESIASTICA.

V. Quamquam & alij libri aliorum multorum Ecclesiasticorum scriptorum vera de religione & fide sentientium (sicut cuiusque expositiones in sacram Scripturam editæ commonstrant) ad nos peruenerunt; tamen quia auctores eorum nobis ideo incogniti sunt, quòd illorum nomina inscripta minimè reperiuntur, istorum nomina recensere non possumus.] sed & addit: In quodam istorum scriptorum libro contra Artemonis hæresim, quam nostra ætate Paulus Samosatenus denuo renouare tentauit, composito, præclara quædam habetur narratio, quæ huic nostræ historiæ adeò magno cum labore à nobis vndique conquisitæ aptè & concinnè conueniat. Scriptor iste in eo libro, dum hæresim de qua loquimur, quæ Saluatorem solùm hominem esse asseuerauit, non longe antea exortam (quantumlibet eius duces & patroni illam tamquam veterem & vsque ab antiquis temporibus ductam præconijs nimis efferre studebant)

A debant) perspicuè conuincere conabatur, sicut alia multa ad illius impij & perditi illorum erroris commentum coarguendum, sic ista ad verbum ferè prosequitur:

VI. CONVINCAT CALVMNIAE HAERETICORVM.

A sunt isti omnes, maiores nostros, & ipsos Apostolos, ea quæ ipsi iam affirmant, non modò à Domino accepisse, verùm etiam alios eadem docuisse, & veram prædicationis rationem vsque ad Victoris tempora, qui decimustertius à Petro Episcopus fuit, integrè seruatam illam quidem, sed à Zepherino illius successore penitus corruptam & depranatam fuisse. Atque profectò quod ab illis dicebatur, multum forasse videri potuisset habere probabilitatis, nisi primùm sacræ Scripturæ testimonia illis contradicerent: deinde fratrum quorumdam scripta supererent, Victoris temporibus multò antiquiora, quæ illi cùm contra Gentiles pro veritatis defensione, tum contra hæreses, quæ id temporis grassabantur, scripserunt; vt Iustini, Miltiadis, Tatiani, Clementis, & alio-
B rum nonnullorum, in quorum omnium libris Christus verè Deus esse confirmatur. Quis Irenæi, quis Melitonis, quis ceterorum libros ignorat, qui Christum Deum & hominem constanter asseuerant? Quot item psalmi, quot hymni à fratribus fidelibus antiquitus perscripti, qui Christum Verbum Dei verum Deum esse concentu quodam concelebrant?]hæc ipse.

VII. ATHENOGENES PHILOSOPHVS ET MARTYR.

Fuit namque ex his vnus Athenogenes ille magnus, insigni eruditione & martyrij gloria celebris, de quo hæc S. Basilius [a] ad Amphilochium: Quòd si quis etiam nouit Athenogenis hymnum, quem tamquam Aggressorium discipulis suis reliquit, festinans iam ad perfectionem, quæ fit per ignem; is nouit & martyrium sententiam de Spiritu] nimirum quòd Athenogenis hymno, vnà cum Patre & Filio prædicaretur quo-
C que Spiritus sancti diuinitas. Porrò licet Athenogenis martyrij natalis dies in tabulis Ecclesiasticis certus adscriptus habeatur, nempe Ianuarij decimaoctaua die: tamen quo tempore martyrium subierit, incompertum habetur. Sed prosequamur cetera.

[a] Basil. de Spiritu sanct. c. 29

VIII. CONVINCVNTVR CALVMNIAE HAERETICORVM.

At quoniam Theodoti & Artemonis sectarij impudenter dicerent, omnes antiquos vsque ad Zephyrinum Papam eadem de Christo sensisse, quæ ipsi impiè prædicarent; cùm suprà enumeratorum Patrum testimonio, cosdem tam patentis idem auctor mendacij arguisset, mox de Victore Romanorum Pontificum nouissimo manifestam omnibus veritatem, quòd Theodotum ipse damnasset, ad eos penitus conuincendos, testificationem certam adducit, sic dicens [b]: Cùm igitur ex tot annorum spatio doctrina Ecclesiastica verè annunciata fuerit: quo modo fieri poterit, vt illi fratres, qui ad Victorem vsque vitam perduxerunt, sic, vt isti asserunt, prædicarint? aut quo modo non illos pudet
D hæc Victori tam falsò obiectare? præsertim cùm explorare cognitum habeant, Victorem Theodotum illum coriarium, qui prior Christum solum hominem dicebat, (*priorem dicit respectu Artemonis*) ducem & quasi parentem huius impiæ & execrandæ à fide defectionis Christum Deum pernegãtis, Christiana communione interdixisse? Quòd si Victor eadem cum illis sentire visus fuisset, sicuti detestabilis istorum docet calumnia; quo pacto, aut qua ratione adductus, Theodotum, huius erroris incentorem, ab Ecclesia eijcere in animum induxit? Verùm de Victore hactenus.] hæc ille, refellens calumniam, qua impiè dicebat, Apostolos ipsos, & omnes qui vsque ad Zephyrinum vixerunt Patres, eadem cum Theodoto de Christo sensisse. Sed sicut constat mentitos esse de Apostolis, alijsque eorum successoribus, ita etiam de omnium temporis ordine Pontificum nouissimo Victore Papa, qui eum damnasset, ostenditur. Est quippe antiquus & vsitatus hæreticorum mos iste, vt cùm sanctum Euangelium aliasque diuinas Scriptu-
E ras, tum sanctos Apostolos, & Apostolicos viros, suis ipsorum blasphemijs (quantum in ipsis est) adstipulari compellant. Sed quid eiusmodi hæretici Romæ sub Zephyrino sint passi, in quem oblatrant, suo loco dicemus.

IX. A THEODOTO ALOGI HAERETICI

His de Theodoto enarratis, quæ reliqua sunt eius dogmatum explicemus. Licet Theodoti immanis blasphemia à Cherintho, tempore Apostolorum hæretico, iure dici possit duxisse principium, & ab alijs eadem postea delirantibus additamentum consecuta videatur; Epiphanius [c] tamen ipsos eiusdẽ hæresis propugnatores post Montani hæresim exortos existimat; qui Cherinthi & Ebionis conati sint impia dogmata in Asia instaurare; quique Alogi, ratione vel Verbo carentes, fuerint appellati, quòd S Ioannis Apostoli Euangelium atque Apocalypsim respuerent. Ex qua quidẽ secta propagatum fuisse Theodorum, idem affirmat, cùm ait [d]: Surrexit rursus Theodotus, qui est auul-
sio ex prædicta Alogorum secta, quæ Ioannis Euangelium, & Deum Verbum, quod

[c] Epiph. hæres. 51.

[d] Idem hæres. 54.

Universidad de Deusto
Biblioteca

erat in principio (vt in ipso Euangelio habetur) negat; itemque eius Apocalypsim. Sed & cum alijs prædictis sectis conuersatus est, & vixit, & secundùm tempus ipsis successit.] hæc ipse, qui aduersus eum fusius disputat. Sed de Theodoto rursum & socijs hæc Theodoretus[a] ex antiquiore auctore: Qui autem de eo scripsit prædictus auctor, hæc quoque adiecit: quòd qui hæresim composuerunt, diuinam etiam Scripturam innouare temerè ausi sunt: & hæc quidem amputare, illa verò adijcere; seque ea, quæ non benè habebant, corrigere dicentes, & se sancto Spiritu sapientiores pronunciantes. Et nec in eo quidem faciendo eos inter se conuenisse dicit: sed aliter quidem Theodotum, aliter verò Asclepiadem, & aliter Hermophilum, aliter verò fecisse Apollonidem: quin etiam vnumquemque eorum sua propria correxisse, adeò vt exemplaria plurimùm inter se dissentirent.]

[a] Theod. hæret. fab. lib. 2. ex Euseb. lib. 5. c. vlt.

X. Hæc ex dicto auctore cùm scribat de Theodoto præcipuo eius sectæ patrono Theodoretus: quoniam eiusdem nominis fuisse cõstat (vt diximus) Montani [b] antesignanum; hunc eumdem esse cum illo, & pseudoparacleto Montani afflatum, tantam in Christum effutisse blasphemiam, nonnihil suspicor. Nam & Pacianus Theodotũ & Praxeam ex primoribus Montani sectatoribus fuisse tradit, scribens ad Sympronianum de Catholico nomine. Porrò aduersus Theodoti hæresim paruus (inquit Theodoretus) scriptus est liber, cuius titulus est, Labyrinthus, quem nonnulli opus esse Origenis existimant: sed eos, qui hoc dicunt, stylus ipse conuincit.]

[b] Apud Euseb. lib. 5. c. 15.

XI. Post Theodotum Byzantium, alter quoque (inquit Tertullianus[c]) Theodotus hæreticus erupit, qui & ipse introduxit alteram sectam: & ipsum hominem Christum tantummodo dixit, ex Spiritu sancto & Maria Virgine pariter conceptum & natum: sed hunc inferiorem esse quàm Melchisedech, eò quòd dictum sit de Christo: Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech: nam illum Melchisedech præcipuæ gratiæ cælestem esse virtutem: & quòd agat Christus pro hominibus, deprecator & aduocatus ipsorum factus, Melchisedech facere pro cælestibus Angelis atque Virtutibus. Nam esse illum vsque adeò Christo meliorem, vt apator sit, ametor sit, agenealogitus sit: cuius neque initium, neque finis comprehensus sit, aut comprehendi possit.] hæc Tertullianus. At sicut prior ille Theodorus fuit opifex coriarius, ita hic, de quo sermo est, arte fuit argentarius: Argentarium enim eum nominat Theodoretus[d]: vt non adeò miteris, lector, cum audis huius temporis Nouatores è sutrinis, calcearijs, vel fabrilibus tabernis conscendere pulpitum laicos homines. Quæ enim non audeat egressa semel fidei repagula hæreticorum vesana temeritas? Sed ad Theodotum posteriorem.

[c] Tertullian. de præscr. c. vlt. ALIER THEODOTVS MELCHISEDECHIANVS

[d] Theod. hæret. fab. lib. 2.

XII. Quod autem ad præcipuum caput huius hæresis spectat, & ad ipsum Melchisedech, ex qua appellati sunt Melchisedechiani hæretici: grauissimos viros video errore lapsos de Melchisedech, quòd Paulus[e] eum sine patre & matre, ac sine genealogia fuisse describat. Nam Origenes & Didymus in eam pariter sententiam abierunt, vt putarint eum fuisse Angelum quemdam. id quidem testatur de ijs S. Hieronymus[f] ad Euagrium scribens, affirmatque fuisse ea de re in Ecclesia vulgatissimam quæstionem: referríque de quodam, qui eum diuinioris naturæ fuisse affirmaret, ac demum illum ipsum esse Spiritum sanctum, qui apparens Abrahæ in figura hominis visus sit. Quid autem de eo senserit Origenes, declarat his verbis: Reuolui veterum libros, vt viderẽ quid singuli dicerent, & tibi quasi de multorum consilio responderem: statimque in fronte Geneseos, in prima homliarum Origenis reperi scriptum de Melchisedech: in qua multiplici sermone disputans, illuc deuolutus est, vt eum Angelum diceret, ijsdem penè argumentis, quibus scriptor tuus de Spiritu sancto, ille de supernis virtutibus est locutus. Transiui ad Didymum sectatorem eius, & vidi hominem pedibus in magistri iuisse sententiam.]

MELCHISSEDECHIANI HAERET. CI

[e] Hebr. 7.

[f] Hieron. epist. 126.

XIII. At verò quid communiter ea de re ceteri antiquorum sentirent, his verbis significat: Verti me ad Hippolytum, Irenæum, Eusebium Cæsariensem, & Emissenum, Apollinarium quoque nostrum, & Eustathium, qui primus Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus contra Arium clarissima tuba bellicum cecinit: & deprehendi horum omnium opiniones diuersis argumentationibus & diuerticulis ad vnum compitum peruenisse, vt dicerent Melchisedech hominem fuisse Chananæum, Regem vrbis Hierosolymæ, quæ primùm Salem, postea Iebus, ad extremum Hierusalem appellata est. Nec mirum esse,

QVID MAIORES DE MELCHISEDECH.

esse, si sacerdos Dei altissimi describatur absque circumcisione & legalibus cærimonijs & genere Aaron; cùm Abel quoque, Enoch, & Noë placuerint Deo, & victimas obtulerint; & in Iob volumine legerimus, quòd ipse & oblator munerum fuerit & sacerdos, & quotidie pro filijs suis hostias immolaret, &c.]

Potuisset citare quoque in hanc sententiam Theophilum [a] Antiochenum, quem diximus peruenisse ætate vsque ad Commodi tempora: qui ad Autolicum scribens, eum hominem iustum & Regem fuisse tradit & sacerdotem, qui Hierusalem ædificarit: in cuius locum successerit Abimelech, qui regnauit in Geraris: post quem substitutus fuerit Ephron cognomento Cethæus. hæc Theophilus. Sed & Hieronymus vbi suprà ex Hebræorum sententia traditum ait, Melchisedech fuisse filium Sem, qui fuit Noë, ac eo tempore, quo ortus est Abraham, annos natum trecentos nonaginta.

XIV.

[a] Theophil. ad Autol. lib. 2.

Fuisse hanc Samaritanorum sententiam, Epiphanius [b] tradit, sed eam reijcit; quòd longè diuersos numeret annos Sem, nimirum à Sem vsque ad Abraham intercurrisse annos mille trecentos triginta duos, cùm tamen Sem annos vixerit tantùm sexcentos. Sed nec illud prætermittimus, quod dicitur ab eodem auctore, eius patrem fuisse Heraclan, matrem verò Astaroth: verùm hæc repugnare videntur sententiæ Pauli dicentis eum fuisse sine patre, sine matre, & sine genealogia: nec aliam ob causam id eum dixisse, qui veriorem sententiam de eo sectati sunt, existimarunt, nisi quòd parentes eius & genus obscurissimum esset. Quis enim, quæso, scire vmquam potuerit, quæ Paulus incognita habuit?

[b] Epiph. hæres. 55.

PARENTES MELCHISEDECH.

Verùm quòd fuerit Rex Salem, non ita accipiendum est, vt Hierusalem Rex fuerit: nam de Salem, in qua Melchisedech regnauit, hæc S. Hieronymus [c] tradit: Salem autem, non vt Iosephus & nostri omnes arbitrantur, esse Hierusalem nomen, ex Græco Hebraicoque compositum (quod absurdum esse peregrinæ linguæ mixtura demõstrat) sed oppidum iuxta Scythopolim, quod vsque hodie appellatur Salem: & ostenditur ibi palatium Melchisedech ex magnitudine ruinarum, veteris operis ostendens magnificentiam. de quo in posteriore quoque parte [d] Geneseos scriptum est: Venit Iacob in Sichem, & transiuit in Salem quæ est in terra Chanaan.] At hic rursum monendum putamus lectorem, haud esse Augustini [e], quæ in libro quæstionum eius nomine scripta habentur: ipsum videlicet opinatum esse Melchisedech non fuisse hominem, sed supra hominem. Nam alibi de his agens, hanc sententiam non suam, sed quorumdam fuisse declarat: ipse enim ad Quoduultdeum [f] talia sectantes reijcit, adnumerans inter hæreticos.

XV.

REX SALEM QVOMODO.

[c] Hieronym. ad Euagr. epist. 126.

[d] Gen. 33.

[e] Aug. lib. quæ. ex vtraque mixt. q. 109.

[f] Idem de hæres. c. 34.

De ijsdem hæreticis hæc etiam Epiphanius [g]: Fingunt autem & libros sibi ipsis commenticios, se ipsos decipientes.] At inferiùs idem auctor de alijs eiusdem sectæ agit, qui Moysen quoque Deum esse putarunt; de quibus ait: Etenim qui in Arabia Petræa, Robom, & Edom appellata habitant, Moysen propter diuina signa Deum putant, adorantque ipsius imaginem, quam effingentes seducti sunt, non iusta ipsis causa existente, sed errore ipsos per iustum in ignorantiæ imaginationem inducente.] hæc ipse, qui & de Hieracitis subdit, dicentibus Melchisedech (vt dictum est) esse Spiritum sanctum. Sed de Hieracitis plura in seriùs suo loco dicenda sunt.

XVI.

[g] Epiph. hæres. 55.

QVID DE MOYSE HAERETICI.

Rursus verò de alijs, qui sub Victore prodierunt, hæreticis, eorumque auctore Praxea, vltimo loco hæc habet Tertullianus [h]: Sed post hos omnes etiam Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus corroborare curauit. Hic Deum Patrem omnipotentem Iesum Christum esse dicit, hunc crucifixum passumque contendit, mortuum præterea seipsum sibi sedere ad dexteram suam, cum profana & sacrilega auctoritate proponit.] hæc Tertullianus in commentario quem scripsit aduersus hæreses: sed de eo pluribus in libro aduersus eumdem priuatim conscripto. At si Praxeæ exquiramus originem, eum primò fuisse Montani sectatorem, Pacianus ad Sympronianum scribens de Catholico nomine, testatur his verbis: Theodotus quoque & Praxeas vestros aliquando docuêre: ipsi illi Phryges nobiliores, qui se animatos mentiuntur à Leucio, institutos à Proculo gloriantur, Montanum & Maximillam & Priscillam secuti.] hæc Pacianus: qui cùm dicat hos gloriari magistro Proculo, Montani sectam illum monstrat esse consectatum, atque ex eorum numero fuisse, qui (quod ait Tertullianus [i]) dicebantur Kata Proclum.

XVII.

PRAXEAS HAERESIARCHA.

[h] Tertullian. de præscr. in fin.

[i] Tertullian. de præscr. c. 52.

Verùm Praxeas cùm à Montano, tum à Proclo desciuit, & factus est illis hostis infensissimus

XVIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRAXEAS ROMAM VENIT.

fensissimus: Romam quippe se contulit, & de secta Montani, cuius pars magna fuerat, ipsum Romanum Pontificem iam ad illos scribentem (quòd nondum rem satis exploratam habuisset, vtpote falsis deceptus de Montano nuncijs) reddidit certiorem: cùm ille cuestigio datas ab se litteras reuocat, atque Montanum vnà cum suis condemnat. Sed hæc superiùs, cùm de ortu atque progressu eius hæresis actum est; hic tamen, occasione Praxeæ, necessariò repetenda ac pluribus inculcanda. Sed quæ de eius progressu ac hæresi scripserit, hic eius verbis referre, operæpretium ducimus. Ait igitur[a]:

[a] Tert. aduerf. Prax c. 1.

XIX. PRAXEAE GENVS ET RES GESTAE

Iste primus ex Asia hoc genus peruersitatis intulit Romanæ humo, & alias inquietus: insuper de iactatione martyrij inflatus ob solum & simplex & breue carceris tædium: quando & si corpus suum tradidisset exurendum, nihil profecisset, dilectionem Dei non habens, cuius charismata quoque expugnauit. Nam idem tunc Episcopum Romanum agnoscentem iam prophetias Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem Ecclesijs Asiæ & Phrygiæ inferentem, falsa de ipsis prophetis & Ecclesijs eorum asseuerando, & præcessorum eius auctoritates defendendo coëgit & litteras pacis reuocare iam missas, & à proposito recipiendorum charismatum concessare. Ita duo negotia diaboli Praxeas Romæ procurauit: prophetiam expulit, & hæresim intulit; Paracletum fugauit, & Patrem crucifixit. Fructificauerant auenæ Praxeanæ hic quoque superseminatæ, dormientibus multis in simplicitate doctrinæ; traductæ dehinc per quem Deus voluit, etiam eualsæ videbantur.] hæc Tertullianus, cùm iam in transuersum actus, Montani pseudoprophetia deceptus, factus est eius dogmatis acerrimus propugnator: quando autem id acciderit, suo loco dicemus. nunc de Praxea contexenda historia est.

XX. [b] Optat. aduer. Parmen. lib. 1. PRAXEAS DAMNATVS LIBELLVM POENITENTIAE OBTVLIT. [d] Tertul. aduer. Prax. c. 1.

Eiusdem quoque Tertulliani testimonio satis liquet, eumdem Praxeam Romæ damnatum (quod factum sub Victoris successore Zephyrino Papa, Optatus[b] Mileuitanus affirmare videtur) facti pœnitentem recantasse palinodiam, libellumque suæ pœnitentiæ conscripsisse, sicque diu latuisse, ac tandem latentem in stomacho hæresim iterum euomuisse; hæcque omnia adhuc ipso, qui eum scriptis exagitauit, viuente Tertulliano: qui hæc ipsa paucis prosecutus, sic ait[d]: Denique cauerat pristinum doctor de emendatione sua, & manet chirographum apud Psychicos, apud quos tunc res gesta est; exinde silentium. Et nos quidem postea agnitio Paracleti atque defensio diiunxit à Psychicis: auenæ verò illæ vbique tunc semen excusserant. Ita aliquandiu per hypocrisin subdola vinacitate latitauit, & nunc denuo erupit: sed denuo eradicabitur, si voluerit Dominus, in isto commeatu: si quominùs, die suo colligentur omnes adulteræ fruges, & cum ceteris scandalis igni inextinguibili cremabuntur.] hucusque Tertullianus de origine Praxeæ & progressu vsque ad ea tempora, cùm ea aduersus illum conscriberet. At de ipso iterum sub Zephyrino, cui libellum pœnitentiæ obtulit, agemus.

XXI. MONARCHICI HAERETICI.

Qui verò à Praxea progressi sunt hæretici, primò Monarchici, quòd vnam tantùm personam statuerent sanctissimæ Trinitatis, sunt appellati: & quòd Patri æquè crucem adscriberent, è dogmate Patropassiani nominati sunt. Huius blasphemiam iam damnatam atque deletam, post a à Sabellio & ab illis Seuerianis qui crucem adiecerunt Trisagio, magna ex parte restitutam & propagatam fuisse, suo loco dicemus. Memi- [a] Aug. de har. c. 41. nit eiusdem Praxeæ sanctus Augustinus[a], qui & de Praxeanis ab eo derivatis hæreticis agit.

XXII. CLEMENS ALEXANDRINVS CONTEXTOR [c] Clem. Alex. Strom. 8b. 1. [f] Euseb. lib. 6. cap. 5.

Hoc ipso anno secundo Seueri Imperatoris Eusebius in Chronico ponit Clementem Alexandrinum, clarissimum horum temporum Ecclesiasticum tractatorem. Hunc quidem his ipsis Seueri temporibus scripsisse eruditissimos libros Stromatum, ex quo (vt Cassiodorus ait) Contextor est cognomento dictus, argumento planè est, quòd in eisdem texens chronologiam (quod sæpe facit) semper ad Commodi obitum, nec vlteriùs eam perducit[c]: extendisset proculdubio vsque ad Seueri obitum, si post Seuerum scripsisset. qua etiam ratione Eusebius hæc de eo ait[f]: Clemens verò in primo libro operis, quod στρωματεις inscripsit, annalium serie notata & exposita, tempora ad Commodi vsque mortem describit: adeò vt non obscurum videatur, illud opus regnante Seuero, cuius tempora liber, quem habemus in manibus, explanat, ab eo elaboratum fuisse.] Ceterùm cùm constet in ipsis Stromatum libris de Christianorum persecutio-

secutione tunc vigente mentionem fieri; affirmare necesse est, ipsum post annum decimum Seueri scripsisse: namque eo anno persecutio cœpta est. Sed de ijs quæ ipse de ea scribit, suo loco agemus. Nominat hunc Eusebius[a] Titum Flauium Clementem, cùm ab eo scriptos enumerat commentarios. [a] Euseb. lib. 6. cap. 11.

XXIII. STVDIVM CLEMENTIS.

Quàm verò vigilans fuerit in omnibus scientijs perscrutandis, ipsæ eius lucubrationes, vel tacentibus omnibus, clamant: quot scholas disertissimorum virorum in diuersis prouincijs fama celebres adierit, & quæ in illis essent optima hausetit, ac demum Alexandriæ apud Pantænum quieuerit, eius testimonio, superiùs cùm de Pantæno egimus, dictum est. Quòd igitur Alexandriæ quieuerit, & vbi primùm discipulus, ibidem doctor diutissimè & vsque ad finem vitæ commoratus sit; inde accidisse videtur, vt Alexandrini cognomen fuerit consecutus, cùm patria fuerit Athenien sis. Nam ob eam causam à maioribus idem Clemens (vt auctor est Epiphanius[b]) tum Alexandrinus, tum etiam Athenien sis est nominatus: sed vsus inualuit, vt à posteris Alexandrinus tantummodo diceretur. Quòd auditor Pantæni fuerit, non solùm ex superiùs à nobis citato loco in Pantæno ex eius libro primo Stromatum, sed ex septimo eiusdem Dispositionum libro testatur Eusebius[c], qui & eum docuisse Alexandriæ, habuisseque inter alios fama celebres auditorem Origenem, testatur[d], sic dicens: Post Pantænum Clemens scholæ Alexandrinæ ad fidei principia docenda institutæ, ad illud ipsum tempus, quod iam prosequimur, præfuit: sic vt Origenes, dum puer erat, auditor eius ac discipulus existeret.] [b] Epiph. hæres. 32. [c] Euseb. histor. lib. 5. c. 11. [d] Idem lib. 6. cap. 5.

XXIV. [e] Hier. de Scrip. Eccl. in Clem. CLEMENTIS SCRIPTA.

Quod verò ad elucubratos ab eo commentarios pertinet, S. Hieronymus[e] hæc habet: Clemens Alexandriæ κατηχήσεων magister fuit. feruntur eius insignia volumina, plenaque eruditionis & eloquentiæ, tam de Scripturis diuinis, quàm de sæcularis litteraturæ instrumento: è quibus sunt Stromatum libri octo, Hypotyposeon libri octo, aduersus Gentes liber vnus, Pædagogi libri tres, de Pascha liber vnus, de Ieiunio disceptatio, & alius qui inscribitur, Quisnam diues sit ille qui saluetur: de Obtrectatione liber vnus, de Canonibus Ecclesiasticis, & aduersus eos qui Iudæorum sequuntur errorem liber vnus, quem propriè Alexandro Hierosolymorum Episcopo θεοσεφώτατος.] At præter hæc à S. Hieronymo recensita, alios vtique à se editos commentarios ipsemet testatur, nempe de Rusurrectione, de Nuptijs, & de Continentia. Cassiodorus in præfatione sui commentarij de Institutione diuinæ lectionis, affirmat ab eodem Clemente à principio vsque ad finem explanatas fuisse diuinas Scripturas. Extant ex tanto opere breues notæ eiusdem in Epistolas canonicas. Quòd verò Sozomenus[f] atque [g] Suidas à Clemente elucubratas fuisse historias tradunt, non de hoc Clemente (vt quispiam opinatus est) eos puto intellexisse; sed Sozomenum quidem de Clemente Papa, quòd scripserit res à Petro gestas; Suidam verò de alio aliquo Clemente Gentili homine esse locutum. Quæ sanè omnia magno Ecclesiasticarum litterarum detrimento excidisse, magnopere dolemus. [f] Sozom. lib. 1 cap. 13. [g] Suid. in Cle.

XXV. [h] Hier. de Scrip. Eccl. in Clem. Alexand. CLEMENTIS LAVDES, ATQVE PANTAENI [i] Apud Euseb. lib. 6. cap. 11. in fine.

De eodem Clemente nobile elogium Alexandri Hierosolymorum Episcopi S. Hieronymus[h] recitat in hæc verba: Extat Alexandri Hierosolymorum Episcopi, qui cum Narcisso postea rexit Ecclesiam, epistola super ordinatione Asclepiadis confessoris ad Antiochenos, congratulantis eis; in qua ponit in fine: Hæc vobis, domini ac fratres, scripta transmisi per Clementem beatum presbyterum, virum illustrem & probatum, quem vos quoque scitis, & nunc pleniùs cognoscetis: qui cùm huc venisset, iuxta prouidentiam & visitationem Dei, confirmauit & auxit Ecclesiam.] Idemque[i] Alexander ad Origenem scribens, tum de Clemente, tum etiam de eius magistro Pantæno hæc habet: Hoc enim voluntatis Dei fuit (sicut ipse nosti) vt amicitiæ, quæ mihi à patribus fuerunt, inuiolatæ durarint, immo verò ardentiùs atque robustiùs augerentur. Patres enim nouimus beatos illos, qui nos præcesserunt, ad quos paulo pòst etiam nos ibimus: Pantænum dico dominum meum verè beatum, & sanctum dominum meum Clementem, qui me in multis instruxerunt] hæc S. Alexander eiusdem Clementis discipulus. Prædicat eumdem S. Hieronymus[k] his quoque verbis: Clemens Alexandrinæ presbyter Ecclesiæ, meo iudicio, omnium eruditissimus. quid in illius libris indoctum? immo quid non è media philosophia est?] [k] Hier. ad Magnum epist. 84

XXVI.

Cæterùm quod aliquibus næuis eius commentarij respersi inueniantur, ne occasione eius nominis celeberrimi Fideles ad omnia sectanda, quæ ab ipso scripta essent, incau-

Universidad de Deusto
Biblioteca

incautè in errorem adducerentur, Gelasius Papa prouidè quidem eiusdem Clementis opera apocryphorum nota voluit inussisse, nec mireris: nam ea etiam occasione ab eodem S. Cypriani quoque opuscula eadem censura notata fuerunt. Cæterùm quòd mos est hæreticorum, testimonia aucupari magnorum virorum, cùm aliter non liceat eorum scripta deprauare atque corrumpere; accidit planè vt ab Arianis aliqua in eius commentarijs fuerint immutata; quòd Russinus testatur his verbis: Clemes alius presbyter & magister Ecclesiæ illius, in omnibus penè libris suis, Trinitatis gloriam atque æternitatem vnam eandemque designat: & interdum inuenimus aliqua eius capitula, in quibus Filium Dei creaturam dicit. Num quidem credibile est de tanto viro, tam in omnibus Catholico, tamque erudito, vt vel sibi contraria senserit, vel ea quæ de Deo non dicam credere, sed audire quidem impium est, scripta reliquerit? hæc Russinus[a], cui & ego non inuitus adsilpulor. Si enim primores Ariani illi, qui erant doctrina perspicacissimi, aliquid in Clemente inuenire potuissent, quod suo ipsorum dogmati faueret, vtique (quod ait diuina Scriptura[b]) sicut exultant victores capta præda, magno præconio extulissent, ac planè præ foribus ostentationis gratia affixissent. Numquam enim ex Clementis Alexandrini scriptis ab Arianis factitatum esse negotium Orthodoxis, ex eo possumus intelligere, quòd Catholicæ Ecclesiæ scriptores, qui in refellendis eorum obiectionibus lactorarunt, de Clemente, quòd illorum fauisset dogmati, nusquam visi sunt meminisse.

CLEMENTIS SCRIPTA DEPRAVATA.

[a] In Apolo pro Origene.

[b] Isa. 9.

XXVII. ANTIQVA INSTITVTA ECCLESIASTICA.

In eiusdem quoque Clementis scriptis, tamquam in viua tabula, Catholicæ Ecclesiæ mores & disciplinam inuenire est expressam: nempe sacras Apostolicas traditiones ad sua tempora in Ecclesia custoditas ac illibatè seruatas, à quibus qui deuiarint (vt ait[c]) in hæresim lapsi sint: Hierarchicum[d] in Ecclesia ordinem, ad imitationem virtutum cælestium: tres hominum status, virginum scilicet, viduarum, atque coniugatorum, inter quos tamen emineat virginalis integritas[e], ac ea præsertim quæ cum Deo pactis conuentis firmata sit, nempe voti obligatione. Apud eumdem frequens de ieiunijs, vigilijs, ac stationibus mentio, deque pio ciborum delectu[f], ab vsu Marcionitarum & Encratitarum vel Caraphrygarum penitus distincto: de fide nobis proficua, cùm coniuncta est sanctis operibus: deque canonicis orandi horis ex Ecclesiæ [g] instituto præscriptis: de sacratissima item Eucharistia frequenter inculcat, & alia plura id genus, quorum superiùs meminimus, cùm actum est de traditionibus Ecclesiasticis. Demum vt de Clemente tandem finem dicendi faciamus; qui auditorem habuit Originem, eumdem quoque nactum esse in cathedra doctrinæ successorem, S. Hieronymus[i] testatur his verbis, cum ait de Origene: Alexandriæ Ecclesiasticam scholam tenuit, succedens eruditissimo viro Clementi presbytero. At de Clemente iam satis, qui (vt auctor est Cassiodorus[k]) cognomento Stromateus est dictus, non aliam ob causam, quàm ob insignes illius octo libros Stromatum luculentissimè scriptos.

[c] Clem. Alex. Strom. lib. 1.
[d] Idem lib 6. Strom.
[e] Idem lib 3. Strom.
[f] Idem lib 2. Paedag. & Strom. lib. 3.
[g] Idem lib. 6. 7 Strom
[h] Idem lib. 7. Strom.
[i] Hieron. epist. 65.
[k] Cassiodor. in praef. lib. Instit. diuin. lection.

IESV CHRISTI ANNVS 197. VICTORIS PAP. ANNVS 4. SEVERI IMP. ANNVS 3.

I. CHristi anno centesimo nonagesimoseptimo, duobus Flauijs Tertullo & Clemente Coss., Seuerus Imperator occiso Pescennio Nigro, qui Orientale Imperium occupauerat, Byzantiumque triennio iam obsessum postea expugnans, aduersus Osroænos, Adiabenos, & Arabas exercitum ducens, eosque fugans, Nisibim occupat. [hæc Dio[l], Spartianus, atque Herodianus[m] pluribus: quæ quidem nonnisi anno sequenti sunt consummata. agemus de his quæ sunt reliqua suo loco. Qui autem putarunt Antoninum Seueri filium vnà cum patre imperare cœpisse, Getamque minorem natu eiusdem Seueri filium ante hæc tempora Cæsarem iam dictum fuisse, non leuem & in alijs quoque errandi sibi occasionem dederunt. Cæterùm nonnisi Albinum à Seuero ante hæc tempora creatum fuisse Cæsarem, Dio in primis affirmat: Antoninum verò Seueri filium nonnisi anno sequenti Cæsarem dictum, iure dici posse viderur: siquidem Spartianus[n] tradit, Seuerum Imperatorem, aduersus Albinum proficiscentem, in itinere apud Viminatium, filium suum maiorem, nomine Bassianum, appositò Aure-

[l] Dio in Seuero
[m] Herod. lib. 2 & 3. & Spartian. in Seuero.

QVANDO ANTONINVS CVM PATRE IMPERARE COEPERIT.

[n] Spartian. in Seuero.

A Aurelij Antonini nomine, Cæsarem appellasse: confectoque feliciter bello, ex Senatusconsulto decreta eidem fuisse Imperatoria insignia, nempe Augusti nomen cum Tribunitia potestate. Ex quibus planè mendosa arguitur inscriptio, quæ præfixa est rescripto[a] Seueri ad Victorinum, Coss. Falcone & Claro, quo anno Seuerus capessiuit Imperium, cum Imperatores Seuerum & Antoninum inscriptos habet Augustos. Sed quòd non semel id factum reperitur, planè accidisse videtur, vt qui eas collegit leges, quòd exijs aliquas inscriptas inuenerit nominibus Seueri & Antonini Imperatorum, omnes pariter eadem putarit inscriptione notandas. Cererum si rectè se habet inscriptio illa, vt nullus error irrepserit, desipuisse visi sunt Dio & Herodianus illorum temporum scriptores, necnon Spartianus; qui omnes æquè fatentur, Seuerum solum regnare cœpisse.

[a] l. 1. C. de inoffic. test.

B Porrò ipsum Antoninum nonnisi Seueri anno sexto labente Imperium inchoasse cum patre, adeptumque tunc esse Augusti nomen cum Tribunitia potestate, certum illud est argumẽtum, quòd in pluribus antiquis inscriptionibus sexies, in alijs verò quinquies iterata Tribunitia potestas amplius in Seuero quàm in Antonino filio reperitur. Quod quidem apertè satis demonstrat, nonnisi sexto anno Seueri Imperatoris ab ipso esse ei collatum Imperium, quocum simul potestas Tribunitia conferri consueuit. Sunt veteres inscriptiones Romæ in Pantheonis fronte & alibi positæ, quibus inter alia Imperatorum insignia, Seueri potestas Tribunitia vndecima, Antonini verò filij quinta habetur inscripta his verbis: II.

C IMP. CAES. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX, ARABICVS, ADIABENICVS, PARTHICVS, PONT. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. P. P. ET IMP. CAES. M. AVRELIVS ANIONINVS PIVS FELIX TRIB. POTEST. V. COS. PROCOS. PANTHEVM VETVSTATE CORRVPTVM CVM OMNI CVLTV RESTITVERVNT.]

Quòd si quando Seueri vndecima, Antonini sexta posita inueniatur; id propterea accidit, quòd eodem anno vnius exordium, & alterius terminum esse contigerit, vt est videre in eiusdem Seueri Areus[b] triumphalis inscriptione, necnon illa affixa Iunonis quondam templo, nunc verò Diaconiæ S. Michaelis in foro Piscario, in quibus legitur Seueri Tribunitia potestas vndecima, Antonini verò sexta. eadem quoq; ratione in illa posita ab argentarijs ac negotiatoribus in foro Boario Romæ, Seueri Imperatoris Tri-
D bunitia potestas duodecima, Antonini verò septima numeratur[c].

[b] Apud Sirm. pag. 6. nu. 13. & pag. 10. num. 7.
[c] Describsere Aldus, Panuinus, & Adolphus.

Hæc autem idcirco tam exacta indagatione disquisisse oportuit, quòd Pamelius[d], vir cum primis eruditus, hunc ipsum annum tertium Seueri errore putauit à Tertulliano esse notatum in libro de Pallio[e], quo ipse Tertullianus pallio superindutus Christianam religionem cœperit profiteri: quod ipsum tempus leuissimis quibusdam lineamentis à Tertulliano videatur fuisse demonstratum, dum ait: Quantum reformauit Orbis sæculum istud? quantum vrbium aut produxit, aut auxit, aut reddidit præsentis Imperij triplex virtus, Deo tot Augustis in vnum fauente? quot census transcripti? quot populi propagnati? quot ordines illustrati? quot barbari exclusi? Re vera Orbis cultissimum huius Imperij rus est, eradicato omni aconito hostilitatis, & cacto, & rubo subdolæ familiaritatis, consitum & amœnum super Alcinoi pometum, & Midæ rosetum. [hæc Tertullianus. Quibus sanè verbis nonnisi tranquillissimum Imperij Seueri tempus
E designat; cùm victis externis atq; domesticis hostibus, nempe Pescennio Nigro & Clodio Albino, qui sibi Imperium arripuerant; superatisque externis, quos diximus, hostibus, reddita est Vrbi atque Orbi tranquillissima pax: quod nonnisi Albino extincto potuit contigisse, anno nimirum quinto eiusdem Seueri Imperatoris. sed nec satis eius mors ad pacem istam vbique partam.

[d] Pamel. in vita Tertull.
[e] Tertullian. de Pallio, cap. 2.

III. TERTVLLIANVS QVANDO INDVIT PALLIVM.

Quamobrem sicut in clarissima luce hallucinatos esse constat, qui triplicem virtutem Imperij sunt interpretati tres qui sibi arripuerunt Imperium, Nigrum scilicet, Albinum, atque Seuerum; quorum tempore tantum abest vt pax fuerit, quin potiùs eorum causa Oriens & Occidens bello ciuili quinquennij tempore conflagrarint: ita nec possumus, quod cuperemus, Pamelio assentiri (etenim non adeò contumaces & refractarij sumus, vt profiteamur inter Pyrrhonios atque Sextios, & omnia velimus ab

IV. TERTVLLIANI LOCVS MALE EXPLICATVS ELVCIDATVR.

alijs

Universidad de Deusto
Biblioteca

alijs benè dicta carpere & infringere) qui existimauit, locum illum elucidans, triplici ipsa A
Imperij virtute intelligi Seuerum, Antoninumque eius filium creatum (vt putat) iam
Augustum, atque Albinum: dum quidem etsi Cæsar à Seuero dictus est, numquam tamen appellatus fuit Augustus; cuius rei causa (vt ex Dione constat) conflauit ille ciuile bellum. Cùm verò eiusdem Dionis tunc viuentis & hæc videntis testimonio exploratũ habeatur, nullas bellorum datas inducias, nec interceſſisse morulam post bellum aduersus Nigrum, ac mox aliud aduersus barbaros motum; quin statim (quod idem ait) ipso Seuero nondum à bellis barbaricis respirante, bellum ciuile cum Albino Cæsare coortum esset: quo modo, quæso, dici potest hoc anno illud fuisse tempus, in quo, eradicato omni hostilitatis aconito, reddita Orbi tranquillissima pace, visus sit annus ipse pulchrum Alcinoi pometum & Midæ rosetum? At quisnam sit germanus sensus Tertulliani sententiæ, quidve ipse per illam triplicem virtutem Imperij intellexerit (conferunt hæc enim plurimùm ad veritatem historicam perquirendam) erit nobis peruestigandum: est enim perdifficilis captu. B

V. TRIPLEX IMPERII VIRTVS QVAE.

Sanè quidem quòd Seueri tempore tres simul titulo Augustorum regnauerint Imperatores, sub quibus pax summa fuerit; ex ijs, quæ dicta sunt, nullatenus dici hoc anno posse videtur. Quamobrem per triplicem illam Imperij virtutem, intellexisse Tertullianus videtur Seuerum patrem, Antoninum & Getam filios, quorum alter à patre Augustus anno sexto eius Imperij (vt dictum est) appellatus fuit, Geta verò postea primò Cæsar & Antoninus quoque nominatus est (vt auctor est Spartianus[a]) confecto bello Parthico, anno (vt apparet) nono Imperatoris, cùm ipse Seuerus & Antoninus essent Consules designati, quem magistratum gesserunt anno decimo eius Imperij: postea autem idem Geta Cæsar accepit nomen Augusti cum Tribunitia potestate, triennio C
ante victoriam de Britannis à patre Seuero partam. testantur id quidem complura numismata hac inscriptione notata:

[a] Spartian. in Seuero.

P. SEP. GETA PIVS AVG. BRIT. PONTIF. TR. P. II. COS. II.]

[b] Adolph. Occ. lib. de numiſ. Rom. Imper. & Pamm. in Faſt.

& aliud:

P. SEP. GETA PIVS AVG. BRIT. TR. P. III. COS. II. P. P. S. C.]

sunt & alia eiusdem generis simul collecta, ac vnà cum signis expressa[b]; vt nulla penitus de his possit exoriri dubitatio.

VI. GETAQVAN DO CREATVS AVGVSTVS.

His igitur firmissimis testimonijs affirmari necesse videtur, Getam vnà cum Consulatu, anno decimosexto Seueri, nomen Augusti accepisse, atque vnà cum eo Tribunitiam potestatem, auctam iam tertiò, tempore victoriæ de Britannis acceptæ, quo idem Seuerus[c] (quod & olim fecerat Hadrianus, & postea Antoninus Pius) muro D
per transuersam insulam ducto, vtrinque ad finem Oceani (vt Spartianus tradit) Romanorum ditionem eius insulæ communiuit. Est itaque hæc triplex virtus Imperij, hi tres nimirum Augusti: Deo (quod mox addit[d]) tot Augustis in vnum fauente.] Sic itaque in eo quod subdit Tertullianus: Quot barbari excluſi?] planè alluſio facta videtur ad murum, quem diximus in Britannia ad continendas barbarorum irruptiones vtrinque tunc etiam à limitibus Oceani ductum, vt ita ingruens innumerus barbarorum populus è Romanorum finibus esset exclusus. de quibus idem alibi Tertullianus[e]: Britanniæ, inquit, intra Oceani ambitum concluſæ sunt.] Sed & cùm addidit ibidem libro de Pallio: Quot census transcripti? quot populi propaginati?] alluſisse visus est ad Parthos, Arabas, Adiabenos, aliosque populos ab eodem Seuero diuersis prælijs antea superatos, ac tributi ratione sub censum redactos. Et illud quod sequitur: E
Quot ordines illustrati? militares intelligit. nam tres ab eo additas fuisse legiones, militiamque mirificè illustratam, Dio[f] testatur his verbis: Seuerus addidit Parthicas, Primam, & Tertiam in Mesopotamia, Secundamque Mediam in Italia. Nostro itaq. tempore tot sunt legiones, præter Vrbanam & Prætoriam, nempe omnes numero triginta duæ: nullus enim priorum Imperatorum ab Augusto tres addiderat legiones, sed perpauci vel vnam tantùm, vel duas ad summum.] hæc ipse: quibus meritò ea dicta sunt à Tertulliano de ordinibus illustratis. Sed in eo quod subdit demum de insidijs subdolæ familiaritatis, æquè alluſisse videtur ad Plautianum socerum Antonini, siue ad alias domesticorum insidias, quas in Britannia itidem (vt auctor est Dio) passus est. Sed de ijs dicemus inferiùs.

[c] Spartian. in Seuero.

[d] Tertullian. de Pallio, cap. 2.

[e] Tertul. adu. Iudæos.

[f] Dio lib. 55. hiſt. Rom.

VII. His igitur hunc in modum adamussim consentientibus ex Tertulliani citata sententia;

A tentia; necesse est affirmare, librum illum de Pallio non ante vltima Seueri tempora ab ipso Tertulliano fuisse conscriptum, nec ante ea tempora ipsum suscepisse pallium. Ceterùm nec assentiri possumus eidem diserto viro dicenti, tunc Tertullianum, cùm pallium induit, primùm Christo nomen dedisse, vel baptizatum esse. Nam quod ad nomen pertinet: cùm Gentilis quispiam in Christianam religionem transire cuperet, Episcopum conueniens, nomen dabat: atque ab eo catechumenus iam factus in classe recensebatur Audientium. Porrò haud necesse erat huiusmodi, quisquis foret, togam relinquere, atque induere pallium: sicut nec etiam baptismi tempore, quo ex religionis præscripto non pallium, quod furuum esse consueuerat, sed candidam tunicam Fideles recens baptizati induebant. DE TERTVLLIANO PALLIVM INDVENTE.

Sic itaque non ob id quòd Tertullianus eo tempore pallium primò induit, tunc fuisse baptizatum, & sic Christianum professum esse, necesse est affirmare: cùm præsertim etsi pallio Christiani complures inderentur, non tamen omnes illud induere consueuisse certum sit; nec fuisse pallium religionis tesseram, vt, qui pallium induerent, censerentur Christiani: nam ipsomet Tertulliano[a] teste, non solùm turba philosophorum omnium, sed & omnes liberalium artium professores æquè pallio vestiri eo tempore consueuerunt: nec rursum qui pallio carerent, in Ethnicorum numero habebantur: nam & tempore Christianorum Principum, cùm nondum idolorum cultores sublati essent, aliam vestem ab illis diuersam complures Christianorum induebant. Quòd si tempore pacis Ecclesiæ licuit communi cum Gentilibus vti veste; quo modo non magis persecutionis tempore, quo Euangelica admonitione consulitur fuga, ac suadentur latebræ, carere pallio licuit Christiano homini? B VIII.

[a] Tertullian. de Pall. c. 1. VNVM IDEMQVE COMMVNE OMNIBVS INDVMENTI GENVS.

C Certè nequicquam negotij ab ipso Tertulliano[b] exhibitum est Christianis militibus, quòd sagum inderent, militare indumentum commune pariter omnibus militãtibus Ethnicis; sed ex eo tantùm, quòd coronã non sine aliquo (vt ait) superstitionis cõmercio, capiti superimponerent. Sed ne in re comperta pluribus argumentis agamus, satis erit addidisse, quod eiusdem Tertulliani testimonio exploratum habetur, Christianos communiter eodem habitu, quo Gentiles, indui consueuisse. In Apologetico[c] enim de Christianis hæc ait: Quo pacto homines vobiscum degentes, eiusdem victus, habitus, instructus, eiusdẽ ad vitam necessitatis, &c.] Sed & S. Cyprianus eo cõmentario, quem scripsit de Bono patientiæ, pariter significat, Christianos communiter nequaquam solere incedere palliatos, sed simplici ac communi ceteris indumento, cùm ait: Nos autem, fratres dilectissimi, qui philosophi non verbis, sed factis sumus; nec vestitu sapien- D
tiam, sed veritate præferimus, &c.] hæc de communi vsu Christianorum. IX. [b] Tertullian. de Coron. milit. CHRISTIANI NONDVM STINCTI VESTIBVS A GENTILIBVS. [c] Tertullian. in Apolog. c. 42.

Cùm ergo (vt dictum est) non omnes æquè Christiani pallio amicti essent; nec qui id gestarent, Christiani esse ex habitu tantùm conuinci potuissent, quòd artium professores eodem tecti incedere consueuissent: in eam adducimur sententiam, vt opinemur, inter Christianos, perpaucos pallium induisse; illos nempe qui arctioris se vitæ studijs manciparent, & sublimiorem viuendi normam amplexi, eminentioris philosophiæ profiterentur se esse cultores. In quam sententiam hæc Patres in Concilio Gangrensi[d] celebrato temporibus Constantini (nam inter alios illorum temporum sacerdotes interfuit illi Osius Cordubensis.) Si quis virorum putauerit sancto proposito, id est, continentiæ conuenire, vt pallio vtatur, tamquam ex eo iustitiam habiturus; & reprehendat, vel iudicet alios qui cum reuerentia byrris vtuntur, & alia veste communi E
quæ in vsu est: anathema sit.] sed & quod est apud sanctum Hieronymum ad Furiam scribentem[e]: Vbicumque, inquit, viderint Christianum, statim illud de triuio: ὁ χριστὸς ἐπλάνησε, vocant impostorem, detrahunt.] planè demonstrans, paucos aliquos Christianos incedere consueuisse palliatos. Ecquid enim admirationis esset (quæ ex nouitate vel raritate solet oriri) si in ampliſſima vrbe, Christianis omnium refertissima, Fideles omnes palliati conspecti essent? Sed quòd tantùm illi habitum illum induebant, qui monasticam profiterentur disciplinam: quod & idem ipse declarat ad Marcellam[f] cùm scribit his verbis: Quia serica veste non vtimur, monachi iudicamur: quia ebrij non sumus, nec cachinno ora dissoluimus, continentes vocamur, & tristes: si tunica non canduerit, statim illud è triuio: Impostor & Græcus est.] nimirum quia amictu Græco & philosophico, nempe pallio, vterentur. X. PALLIVM NON FVISSE OMNIVM CHRISTIANORVM. [d] Conc. Gang. cap. 12. [e] Hieron. epiſt. 10. [f] Hieron. epiſt. 12.

Idem quoque habetur apud Saluianum[g] Massilienſem, cùm deplorat scelera Africanæ [g] Saluian. de vero iudicio lib. 8. XI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

PALLIATI MONACHI PERISI.

canæ prouinciæ, quorum causa à barbaris affligi commeruisset: & inter alia, quòd sanctos monachos ludibrijs ac sibilis, cùm eos viderent, insectarentur, hæc ait: Non sine causa itaque istud fuit, quòd intra Africæ ciuitates, & maximè intra Carthaginis muros, palliatum & pallidum & rescisis comarum fluentium iubis, ad curem tonsum videre tam infelix ille populus, quàm infidelis, sine conuicio atque execratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei seruus aut de Ægyptiorum cœnobijs, aut de sacris Hierosolymorum locis, aut de sanctis eremis venerandisque secretis ad vrbem illam officio diuini operis accessit; simul vt in populo apparuit, contumelias, sacrilegia, & maledictiones excepit: nec solùm hoc, sed improbissimis facinorosorum hominum cachinnis & detestationibus, ridentium sibilis, quasi taureis cædebantur: verè vt si qui ea inscius rerum fieri videret, non aliquem hominem ludificari, sed nouum inauditumque monstrum abigi atque exterminari arbitraretur. Ecce Afrorum & præcipuè Carthaginensium fidem.] hucusque Saluianus.

XII. IDEM HABITVS PERSEVERANS.

Si igitur in Ecclesia Carthaginensi, cuius alumnus fuit Tertullianus, Christiani omnes perinde ac ipse Tertullianus olim pallio amiciri consueuissent; quænam palliatos deridendi monachos causa subesse potuit? At quòd non omnium, sed paucorum dumtaxat pallij vsus esset, inde subsannandi illis oblata videbatur occasio. perseuerasse quidem in Ecclesia Africana pristinum indumenti vsum, vel ex eo possumus intelligere, quòd cùm permulta legantur ante ea tempora à Saluiano adeò deplorata in ea prouincia fuisse coacta Concilia, in eisque omnia, quæ ad Ecclesiasticam disciplinam & Christianos mores spectare viderentur, vigilantissimo studio disposita; de indumenti genere, quòd nihil esset ab vsu pristino immutatum, vel corruptum, nulla prorsus facta mentio reperitur.

XIII. TERTVLLIANVS ANTE PALLII INDVMENTVM CHRISTIANVS.

His igitur omnibus, atque alijs quas subdimus rationibus, in eam adducimur sententiam, vt opinemur Tertullianum nequaquam cùm pallium induit, tunc primùm Christianum profiteri cœpisse. Nam quòd antea omnibus innotuisset Christianus, idcirco nullum, cùm pallium induit, de noua religione suscepta iactatum est dicterium, aut scomma iaculatum; cùm illi neutiquam pepercissent: sed illud vnum, Ita à toga ad pallium?] quod quidem Ethnico cuiuis ad philosophiam se cõferenti poterat esse commune. Nihil verò præterea ab illis obiectum esse de Christianitate, quàm diu antè professus esset, facile est cuique existimare, qui Tertulliani ingenium nulli parcere sciens intelligit, & periculosum fuisse cum vel leuiter tangere, quippe qui (vt est in paroemia) haberet fœnum in cornu.

XIV. TERTVLLIANI EXQVISITA MVLTO TEMPORE AC LABORE PERITIA.

Accedit his etiam, quod me maximè in hanc sententiam trahit: Quomodo, quæso, potuit Tertullianus tàm recens esse Christianus, vt nonnisi ad finem (vt dictum est) Seueri Imperatoris, vnà cum pallio religionem quoq; susceperit, qui his ipsis Seueri temporibus, teste etiam ipso Pamelio, complures consummatissimo Christiano homine dignos ediderit commẽtarios? Vel si demus susceptisse cum pallio religionem (vt vult) anno tertio Imperij Seueri: quomodo tam breui temporis spatio, tam insignem atq; adeò excellentem Christianæ Theologiæ scientiam consequi potuit? vt (quod eorum est tantùm, qui ætatem triuerint in discendo) aduersus omnes hæreticos & Iudæos (vt prætermittamus dicere de Gentilibus) tam diserros, tam copiosos, adeoque omni argumentorum genere refertos, è diuinæ Scripturæ thesauro depromptos tractatus ediderit, quos Christiana pietas hactenus admirari non cessat?

XV. TERTVLLIANI VERBORVM SENSVS.

His ergo in hanc sententiam adductis, reliquum est vt perpendamus accuratiùs ipsa vltima Tertulliani verba[a], quibus hæc ait, personam inducens: Sed ista pallium loquitur: At ego iam me illi diuinæ sectæ ac disciplinæ commercium confero.] hæc Tertullianus, vt ait, ex persona pallij. ad quod ipse: Gaude pallium, & exulta: melior te iam philosophia dignata est, ex quo Christianam vestem cepisti.] his significans, pallium illustratum esse, quòd à Christiano homine tandem susceptum esset. Quòd si verba illa, Sed ista pallium loquitur] non ad ea quæ sequuntur, sed ad ea quæ dicta sunt, potiùs referenda quis putet; ac subinde non ex persona pallij (vt habet germanus sensus) sed à se induto pallium esse dicta velit: ad ea quidem referenda sunt, quibus superiùs Tertullianus de seipso locutus, non se tunc primò Christianum, sed inter Christianos eminentioris vitæ cultum incipere iam profiteri significat, nimirum quòd à sæcularibus negotijs se penitus abdicasset. nam ait[b]: Ego quidem nihil foro, nihil

[a] Tertul. de Pall. in fin.

[b] Tertullian. de Pall. cap. 5.

PALLIVM CVR INDVIT TERTVLLIANVS

nihil campo, nihil curiæ debeo, nihil officio aduigilo, nulla rostra præoccupo, nulla prætoria obseruo, cancellos non adoro, subsellia non contundo, iura non conturbo, causas non elatro, non iudico, non milito, non regno, secessi de populo: immo vnicum negotium mihi est, nec aliud nunc curo, quàm ne curem.] Hæc cùm ipse dicat, nequaquam ob eam causam ait, quòd factus sit Christianus: neminem siquidem Christianorum illis interdictum fuisse operibus, aliqua lege constat: quin & ipsemet Tertullianus[a] in Apologetico hæc & alia plura, quæ etiam Ethnici exercere consueuerunt, Christianos factitasse pariter tradit: sed potiùs quòd, cùm pallium induisset, in classem illorum, qui eminentiori s philosophiæ excultiorisque vitę professores essent, sese coniecisset: quòd sicut eo habitu inter Gentiles eminerent philosophi, ita etiam eiusdem indumenti signo inter Christianos effulgerent, qui se arctioris vitæ vinculis mancipassent.

[a] Idem in Apologet. c. 42.

XVI. DE HERACLA EXEMPLVM.

Sed vt hæc nostra alijs quoque aliunde petitis roboremus exemplis, ostendamusque Christianos haud solitos vnà cum fide pallium simul induere, sed postea illud in signum exactioris vitæ cultus, haud passim ab omnibus, sed à paucis superinduj; illud primùm suppetit, quod Origenes[b] de Heracla Christianorum catechista atque presbytero ita habet: Hæc autem fecimus, non solùm Pantænum imitati, qui multis ante nos multum planè attulit adiumenti, quòd illo studiorum genere exquisitè instructus esset; verùm etiam Heraclam iam Alexandriæ presbyterij gradum adeptum: quem apud disciplinæ philosophicæ magistrum & doctorem, cùm iam quinquennio antè quàm ego ad eam studiorum rationem audiendam me conferre cœperam, illi viro enixè operam dedisset, reperi. Et propterea non modò vulgari veste & communi, qua antea vsus fuisset, exuta & deposita, philosophi apparatum, quem adhuc retinet, sibi assumpsit; verùm etiam libros Gentilium etiam nunc euoluere pro viribus non desistit.] hæc Origenes, planè significans, pallium distinctum fuisse indumentum à communi aliorum Christianorum veste. Quòd si (quod volunt de Tertulliano) vnà cum religione ab omnibus æquè pallium suscipi cõsueuisset; quid Heraclas cæteris ampliùs feciſſet, quem tamen, pallio sumpto, à communi aliorum more receſſisse, adeò prædicat Origenes?

[b] Origen. apud Euseb. lib. 6. c. 13.

XVII. DE PORPHYRIO EXEMPLVM.

Sic etiam quid opus fuit, Eusebium tantopere laudasse Porphyrium[c] Christianum adolescentem, quòd habitum philosophicum induisset; si id ipsum æquè omnes facerent Christiani: nisi potius quòd (vt dictum est sæpiùs) pallij indumento augustiùs genus illum vitæ capessere voluisse, significaret? nam de eo sic ait: Leuerat ergo videre Porphyrium (hoc namque adolescentulo nomen erat) iam in omni certaminum genere exercitatum incredili studio & ardore, more hominis pro augusta & sacra victoria decertantis, incensum: corpore quidem consperso puluere sordidatum, sed decoro oris habitu eximium, erecta & generosa animi elatione post tantos cruciatus ad mortem gradientem, diuino spiritu re vera completum, habitu philosophico, quo vti solebat, hoc est, indumento ad modum pallij humeros solùm obtegentis vestitum.] hæc de his satis, ac fortasse prolixiùs. Sed quòd in primo nostrorum Annalium tomo ieiunè admodum, & absque distinctione aliqua de pallio dictum est, fuisse indumentum Christianorum: hic oportuit id elucidasse, atq; suppleſſe: vt planè intelligatur, pallium non fuisse communem Christianis omnibus habitum, sed quòd induerent pauci: nec ætatis indumentum, quòd Porphyrius adolescentulus iam vestitisset: nec litterarum tantùm professorum, cùm nec Porphyrius esset huiusmodi: sed (quod dictum est) vitæ potiùs excultioris insigne, vt hodie monachorum.

[c] Euseb. lib. 6. c. 21.

XVIII

His igitur rationibus, de ijs quæ ad Tertulliani res gestas pertinent, ac potissimùm de anno susceptæ ab eo religionis, dissentire cogimur à Pamelio, & diuersam ab eo inire temporis rationem cùm alioqui insignis eruditionis viri, & hoc nostro sæculo de Christianis litteris & fide Catholica optimè meriti, præconia digna quibusuis eruditis & pijs prædicare non desinamus. Puto equidem, si viueret ipse amantissimus veritatis, hisce nostris lubentissimè acquieſceret (talem enim aliàs expertus sum hominẽ) in eamdemque nobiscum sententiam pedibus veniret, qui mendosa legis inscriptione (quod venia dignum est) deceptus, in ipso limine inuitus nolensque in errorem abreptus fuisse videtur. Cetera hæc à nobis hunc in modum explicata, ex ijs quæ singulis propè annis dicentur inferiùs, manifestiora atque certiora planè reddentur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XIX. TERTVLLIANI PRIMORDIA.

Sed quòd iam, ciusdē auctoris occasione, de Tertulliano hîc cœptum est agi, de eius A in fide Christiana cunabulis aliqua ab eodem auctore selecta hîc intexere operæpretium existimamus, ac primū de eius natalibus aliquid prælibare. Fuisse itaq; natione Afrum, patria Carthaginensem, patre Centurione Proconsulari natum, cùm alij plures, tum S. Hieronymus[a] in primis affirmat. Quod verò ad eruditionem spectat, omnes scientias calluit, Latinorumque omnium eius temporis disertissimus ab omnibus prædicatur. Est qui existimet, Tertullianum ex Gētili, patria superstitione relicta, ad fidem Christianam sectandam multis argumentis fuisse persuasum: tum maximè, quòd aliquando adiurati dæmones, se deos esse Gentium, licet inuiti, confessi essent. quod quidem & Tertullianus ipse testari videatur, cùm ait[b]: Hæc denique testimonia deorum vestrorum Christianos facere consueuerunt: quia plurimùm illis credendo, in Christo Domino credimus.] Sed hæc communiter de Christianis omnibus intellexisse videtur. B

[a] Hieronym. de Script. Eccles. in Tertull.

[b] Tertullian. Apolog. c. 23.

XX. TERTVLLIANVS CONTINENTIAE FAVIT.

Insuper auctor est S. Hieronymus[c], ipsum, adolescens cùm esset, scripsisse librum de Molestijs nuptiarum; de eodem enim ad Eustochium scribens[d] ait: Si tibi placet scire, quot molestijs virgo libera, quot vxor adstricta sit, lege Tertullianum ad amicum philosophum.] Porro ab ipso iam Christiano cōmentarium illum esse elucubratum, cū iam coniugio obligatus esset, mihi facilè persuadeo: non enim puto alterius quàm Christiani auctoris litteris ipsum voluisse Eustochium suam instrui; cùm periculosum nimis esset virgini, Ethnicum hominem de nuptiarum molestijs tractantem legere, non absq. pudoris magno discrimine. Nec equidem puto ab eo ante nuptias illum esse editum commentarium; neque duri ingenij hominem, suæque sentētiæ tenacissimum, aliter faciendo, quàm scripsisset, se omnium derisioni exponere voluisse.

[c] Hieron. contr. Iouin. lib. 1.

[d] Idem ad Eustoch. epist. 22.

XXI. TERTVLLIANVS QVANDO SCRIPSIT DE PRAESCRIPTIONE.

Ceterùm quod ad reliqua præstantissimi ingenij monumenta pertinet: circa hæc C tempora eum scripsisse egregium illum commentarium aduersus hæreticos de Præscriptione, argumento est, quòd, cùm omnes ab initio nascentis Ecclesiæ vsque ad hæc tempora progressos hæresiarchas recenseat, de Artemone hæresiarcha, qui sub Victore prodijt, nullam penitus mentionem facit, quòd scilicet nondum ipse Artemon cognitus esset: quo modo enim huic pepercisset Tertullianus, vt non inter cæteros adlegisset, qui impietate nulli inferior esset: quippe qui (vt habet Eusebius[e], & alij) Christi diuinitatem negaret, quem tamen Prophetis maiorem fuisse concederet? Huius venena Paulus Samosatenus postea hauriens, vniuersam Ecclesiam perdere conatus est. Sed de eo, alijsque Artemonis discipulis, suo loco pluribus: atque modò de Tertulliano hactenus.

[e] Euseb. lib. 5. c. 27.

IESV CHRISTI ANNVS 198. VICTORIS PAP. ANNVS 5. SEVERI IMP. ANNVS 4. D

I. DE TEMPORE CELEBRANDI PASCHATIS CONTROVERSIA.

CEntesimo autem nonagesimooctauo Christi anno, Dextero & Prisco Coss. annum quartum Seuero in Imperio inchoante, quæstione iterum orta in Asia inter Episcopos: An secundum legem Moysi, decimaquarta mensis, Pascha obseruandum esset: Victor Romanæ vrbis Episcopus, & Narcissus Hierosolymorum, Polycrates quoque & Irenæus & Bacchyllus, plurimique Ecclesiarum pastores, quod sibi probabile visum fuerat, litteris ediderunt; quorum memoria ad nos vsque perdurat.] E hæc Eusebius in Chronico. Sed eumdem hæc alibi fusiùs explicantem audiamus, ac subinde quæ ab eo sunt prætermissa ponamus. ait[f] ergo: Quoniam verò illis temporibus de festo Paschatis in honorem Saluatoris obseruando, non exigua concitata erat propterea controuersia, quòd omnes Ecclesiæ Asiæ, antiqua quadam traditione adductæ, censebant, decimoquarto die Lunæ (quo Iudæis olim præceptum erat vt agnum immolarent) festum illud celebrandum, & omnino eo die, in quemcumque hebdomadæ diem fortè incideret, ieiunijs finem statuendum: & quòd non in more positum esset cæteris Ecclesijs per vniuersum orbem terrarum dispersis, quæ consuetudinem ex Apostolica traditione ad hoc vsque tempus continuatam tenebant (nimirum vt non alio die, quàm eo quo Saluator à mortuis resurrexerit, ieiunia dissoluerentur) istum modum obseruare: idcirco Concilia & conuentus Episcoporum in vnum cogebantur; & om-

[f] Euseb. lib. 5. c. 22.

DECRETVM ORIENTALIVM DE TEMPORE PASCHATIS.

A & omnes vna sententia decretum Ecclesiasticum, nempe vt non alio die aliquando quàm Dominico, mysterium Domini resurrectionis à mortuis celebraretur; & vt in hoc solo ieiuniorum, quæ circiter Pascha fieri solent, finem faceremus, per litteras ad omnes Ecclesias scriptas ratum faciebant. Decretum autem Episcoporum, qui tum erāt in Palæstina conuocati, ad hanc vsque ætatem scriptis custoditum est, in quorum Synodo Theophilus Cæsariensis Ecclesiæ Episcopus, & Narcissus Episcopus Hierosolymorum præsides fuerunt.] Antequam autem cetera, quæ ab Eusebio de hac re scripta sunt, nempe decretum ipsum, quod ad sua tempora custoditum tradit, & manasse ad posteros; pauca quædam quæ ex dicto Concilio sub Theophilo celebrato supersunt, hic intexere opportunum ducimus. A Beda enim eo commentario, quem scripsit de Æquinoctio vernali, descripta hæc inuenimus his ipsis verbis:

II. EX CONCILIO PALAESTINAE. DE PASCHATE.

B Papa Victor, Romanæ vrbis Episcopus, direxit auctoritatem ad Theophilum Cæsariensis Palæstinæque Antistitem, vt quo modo Pascha recto iure à cunctis Catholicis celebraretur Ecclesijs, inibi fieret ordinatio, vbi Dominus & Saluator mundi fuerat in carne versatus. Percepta itaque auctoritate, prædictus Episcopus, non solùm de sua prouincia, sed etiam de diuersis regionibus omnes Episcopos euocauit. Vbi cùm illa multitudo sacerdotum conuenit, tunc Theophilus Episcopus protulit auctoritatem ad se missam Victoris Papæ; & quid sibi operis fuisset iniunctum, ostendit. Tunc pariter omnes Episcopi dixerunt: Nisi priùs, quo modo mundus fuerit à principio, inuestigetur, nihil potest de obseruantia Paschæ salubriter ordinari. Dixerunt ergo Episcopi: Quem credimus factum fuisse in mundo primum, nisi Dominicum diem? Theophilus Episcopus dixit: Probate quod dicitis. Responderunt Episcopi secundùm Scripturæ auctoritatem[a]: Factum est vespere & manè dies primus: deinde secundus, tertius, quartus, C quintus, sextus, septimus: in quo septimo requieuit Deus ab omnibus operibus suis: quem diem, Sabbatum appellauit. Ergo cùm nouissimum diem signet sabbatum, quis potest esse primus, nisi Dominicus dies?

[a] Gen. 1.

III. [a] al. anni DE TEMPORE ET MVNDI CREATIONE.

Theophilus Episcopus dixit: Ecce de die Dominico, quia primus sit, probastis: de tempore autem quid dicitis? quatuor enim mundi * tempora accipiuntur, Ver, Æstas, Autumnus, & Hiems. Quod ergo tempus primum factum in mundo? Episcopi responderunt, Vernum. Theophilus Episcopus dixit: Probate quod dicitis. Et illi responderunt: Scriptum est, Germinet terra fœni herbam secundùm genus suum, & lignum fructiferum ferens fructum suum. hoc autem temporibus Veris accipitur. Theophilus dixit: In quo loco caput mundi esse creditis? In D principio temporis, aut in medio tempore, aut in fine? Episcopi responderunt: In æquinoctio, octauo Kalendarum Aprilium. Theophilus Episcopus dixit: Probate quod dicitis. Et illi responderunt: Scriptum est, quia fecit Deus lucem, & vocauit Deus lucem diem: & fecit tenebras, & vocauit tenebras noctem: & diuisit inter lucem & tenebras æquas partes. Dixit Theophilus: Ecce de die & tempore probastis: de Luna quid vobis videtur? vtrum crescentem, ac iam plenam, an imminutam à Deo fuisse * consecratam? Episcopi responderunt: Plenam. Et ille: Probate quod dicitis. Re- * al. concreatam. sponderunt: Et fecit Deus duo luminaria magna, & posuit ea in firmamento cæli, vt luceant super terram: luminare maius in inchoationem diei, luminare minus in inchoationem noctis. Non poterat aliter, nisi esset plena. Nunc ergo inuestigauimus quo modo in principio factus fuerit mundus, id est, die Dominico, verno tempore, in æquinoE ctio, quod est octauo Kalendarum Aprilium, Luna plena: per ipsum tantummodo tempus & elementa resurgunt.

IV. DE DIE DOMINICO.

Theophilus dixit: Nunc igitur agendum est de ordinatione, quo modo debeamus Pascha tenere. Episcopi dixerunt: Numquid potest Dominicus dies præteriri, vt in eo Pascha minimè celebretur, qui tot & talibus benedictionibus sanctificatus est? Theophilus Episcopus dixit: Dicite ergo, quibus & qualibus benedictionibus cum esse sanctificatum asseritis, vt scribere possimus. Episcopi dixerunt: Prima illi benedictio est, quia in ipso tenebræ sunt remotæ, & lux apparuit. Secunda est illi benedictio, quòd de terra Ægypti velut de tenebris peccatorum, quasi per fontem baptismi, per mare Rubrum populus fuisset liberatus. Tertia illi benedictio est, quia eodem die cælestis cibus, manna hominibus datus est. Quarta illi benedictio est, qua Moyses mādat ad populum: Sit vobis obseruatus dies primus & nouissimus. Quinta illi benedictio est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt in psalmo centesimo decimoseptimo dicit: Circumdederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis, &c. De resurrectione enim Domini dicit: Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea vsque ad cornu altaris. Sexta illi benedictio est, quòd in ipsa Dominus resurrexit. A

V. CONFIRMATIO DICTORVM.

Vides ergo, quia dies resurrectionis Dominicus singulariter in Pascha teneri possit. Theophilus dixit: De tempore autem ad Moysen mandatum est à Deo: Hic mensis erit vobis initium mensium: Pascha facite in eo. Omnes ergo triginta dies à Domino consecrati sunt. Episcopi dixerunt: Iam superiùs dedimus responsum, principium mundi esse æquinoctium, octauo Kalendarum Aprilium: & ab octauo Kalendarum Aprilium, vsque ad octauum Kalendas Maias, legimus esse consecratos. Theophilus dixit: Ecce impium non est, vt passio Dominica, tantum sacramenti mysterium, extrà limitem excludatur. Passus namque Dominus ab vndecimo Kalèdarum Aprilium, B qua nocte à Iudæis traditus est, & ab septimo Kalendas resurrexit. Quo modo ergo tres dies extra terminum excluduntur? Omnes Episcopi dixerunt: Nulla ratione fieri debet, vt tantùm sacramentum extra limitem excludatur: sed hi tres dies intra terminum inducantur, & desuper retrahere constitutum est.] hucusque Beda, ea tantùm ex dicto Concilio exscribens ac recitans, quæ sibi ad eam quam instituit tractationem inseruirent, reliqua prætermittens.

VI. CONCIL. ROM. SVB VICTORE.

Quòd enim in Britannia vehementiùs atque diutiùs, dicam & pertinaciùs, ea controuersia de Paschate fuerit agitata; idcirco hæc & alia de Concilio sub Theophilo celebrato à pijs hominibus ibi esse in longissimum tempus seruata, haud mirandum est. Porrò ad quoddam Concilium Romanum, circa hæc tempora à Victore celebratum, accersitum fuisse Theophilum ipsum, liber de Romanis Pontificibus tradit: licet ab C aliquo sciolo, qui ignorauit Theophilum Metropolitanum Episcopum Cæsareæ Palæstinæ, positus sit ibi Theophilus Alexandrinus, nesciente pariter illum vixisse sub Arcadio Imperatore: idemque error illapsus est in epistolam quæ ibidem posita legitur ad Theophilum Alexandrinum. Porrò eam longè diuersam esse ab ea cuius meminit Beda, quæ à Victore ad Theophilum Cæsariensem scripta fuit, cùm illi vices suas deleganit, vt conuocato Concilio de ea re ageret; omnes puto facilè intelligere. Sed & quòd falsis sit Consulibus consignata, impostura non leuem suspicionem adduxit. at de ea alij.

VII. [a] Euseb. lib. 5. c. 22. CONCILIA ROM. ET ALIA PLVRA HABITA.

Vides ex his antiquum Ecclesiæ morem; per legatos Romani Pontificis cogi Concilia, & dirimi controuersias. Sed ad Eusebium redeamus, qui ait[a]: Aliud est etiam Episcoporum, qui Romæ similiter conueniebant, de eadem controuersia statu- D tum: quod quidem Victorem id temporis Episcopum fuisse declarat. Aliud item Episcoporum Ponti, quibus Palmas, vtpote antiquissimus & maximè venerandus, præsidebat. Aliud Ecclesiarum Galliæ, quas Irenæus regebat Episcopus. Aliud porrò Ecclesiarum quæ Osroenam & reliquas in eo loco ciuitates incolebant. Aliud separatim Bacchylli Ecclesiæ Corinthiorum Episcopi: & alia denique aliorum propè infinitorum, qui vno consensu, iudicioque vno, eamdem de illius festi obseruatione tulere sententiam. Atque istorum omnium vna hæc, quam docuimus, consentiens erat decisio.

VIII CONCILIVM ASIANORVM. [b] Euseb. ibid. c. 23. EPISTOLA POLYCRATIS.

Episcopis autem in Asia coactis, qui morem iam olim ipsis à maioribus traditum, sedulò obseruandum constanter asseuerabant, præfuit Polycrates: qui in ea epistola, quam ad Victorem & Ecclesiam Romanam scripsit, traditionem ad ipsius vsque E tempora deductam, his ferè verbis exponit: Nos [b] diem Paschatis integrè incorruptèque recolimus, neque addendo quicquam, neque detrahendo. Etenim hîc in Asia obdormierunt in Domino præclara illa Ecclesiæ seminaria, quæ quidem in die aduentus Domini, quo cum gloria & maiestate è cælis venturus sit, & omnes sanctos excitaturus, denuo resurgent: Philippum dico, vnum ex septem diaconis, qui Hierapoli exijt è vita; & duas eius filias, quæ virgines ad summam senectutem manserunt; & alteram illius filiam, quæ Spiritus sancti afflatu inspirata vitam piè traduxit, Ephesique obijt in Domino. His accedit Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit, qui sacerdos fuit, qui laminam auream gestauit, qui martyr & doctor extitit, qui tãdem Ephesi morte consopitus occubuit. Quid Polycarpum commemorem, qui Smyrnæ Episcopus & martyr fuit? Quid Thraseam Episcopum & martyrem Eumeniæ natum citem,

qui

A qui Smyrnæ ex hac luce migrauit? Quid attinet dicere de Sagari Episcopo & martyre, qui Laodiceæ mortem oppetijt?

Quid porrò beatum Papyrium & Melitonem eunuchum recenseam, qui Spiritus sancti inflinctu afflatus, totum vitæ suæ tempus piè sanctèque exegit, qui Sardis tumulo conditus est, expectans Christi è cælo ad vniuersam carnem vilitandam aduentum, in quo ex mortuis resurget? Isti omnes diem Paschatis decimoquarto die Lunæ ex Euangelij præscripto obseruarunt, nihil ab eo instituto ac more planè digressi; sed secundùm regulam & normam fidei eum assiduè tenuerunt. Atque ipse etiam Polycrates, qui inter vos omnes postremas sanè fero, ex maiorum meorum & cognatorum traditione, quorum libenter insisto vestigijs, illud ipsum perpetuò obseruo. Septem erant Episcopi cognatione mihi coniuncti; ego autem octauus sum. Atque hi maiores B mei & cognati tum diem Paschatis semper celebrarunt, cùm sit populo Iudaico in more positum, panes azymos apparare. Ego igitur, fratres, qui sexagintaquinque annos in Domino vixerim, qui multis cum fratribus per orbem terrarum dispersis de fide communicarim, qui vniuersam sacram Scripturam studiosè euoluerim, his quæ nobis ad terrorem obijciuntur, minimè conturbor. Mei enim maiores dixerunt[a]: Magis Deo quàm hominibus obtemperandum. Deinde ista subnectit de Episcopis, qui ei has litteras scribenti præstò aderant, eisdemque vno ore assenserunt: Possem (inquit) hoc loco Episcopos, qui mihi in Concilio aderant, commemorare: quos vt accerserem, à vobis rogatus, diligenter accersebam: quorum nomina si subscriberem, nimis multa viderentur; tamen cùm intelligerent, me istos canos non frustra gessisse, nec ætaC tem hactenus contriuisse temerè, sed semper in Iesu Christo vitam traduxisse, epistolam hanc sua approbatione confirmarunt.] hactenus Polycrates ad Victorem. Quibus etiam significatur, eiusdem Romani Pontificis auctoritate fuisse Asianorum Episcoporum Synodum congregatam. Insuper apparet & comminationem Polycratem ab ipso Victore accepisse: sed quoniam quod seruarent, id Apostolica traditione, nempe Ioannis auctoritate, sibi potissimùm vindicabat, ea de causa adeò vehementer obnisus fuisse videtur. At quod ad testimonium Ioannis Apostoli pertinet, consule quæ à nobis superiùs dicta sunt in Pio Rom. Pontifice. Quæ verò post hæc fuerint subsecuta, Eusebius[b] his verbis enarrat:

[a] Act. 5.

[b] Euseb. lib. 5. c. 24. 25.

IX. DE ALIIS PRABSTANTISSIMIS VIRIS EXEMPLVM.

His rebus adductus Victor, qui tum Romanæ Ecclesiæ præerat, totius Asiæ Ecclesias cum alijs finitimis, tamquam alterius fidei & opinionis, simul omnes (vt compD plectar breui) à communi vniuersæ Ecclesiæ amputare conatur, & in eos per litteras grauiter inuehitur: atque adeò omnes fratres, eam incolentes regionem, prorsus à communione secludendos edicit.] Hæc cùm de Victore Eusebius scribat, videre est perspicuo sanè exemplo, quanta auctoritate polleret Romanus Episcopus, præstaretque ceteris quippe qui per Orbem Concilia indicat, & prouincias non obtemperantes eius præcepto à communione secludat. At verò quod potestate iure faciebat; recte ne fecerit, à multis est dubitatum: sed de potestate ne minimum quidem ab aliquo non modò Catholicorum, immo nec ab ipsis schismaticis, in controuersiam deductum est.

X. AVCTORITAS ROMANI PONTIFICIS.

At subdit Eusebius: Verùm ista ceteris omnibus parum placebant Episcopis. Illum igitur contrà magnopere hortabantur, vt pacis, concordiæ, & charitatis erga proxiE mos diligentem curam haberet: quorum verba, vtpote Victorem acriùs & acerbius coarguentium, scriptis prodita adhuc extant. inter quos Irenæus, quamquam per litteras scriptas ex persona fratrum in Gallia, quibus præerat, tradit mysterium resurrectionis Domini solo die Dominico recolendum quidem esse: Victorem tamen de hoc videlicet, ne tam multas Ecclesias omnino propter traditionis ex antiqua consuetudine inter illas vsurpatæ obseruationem, à corpore vniuersæ Christi Ecclesiæ penitùs amputaret, cùm pleraque alia, tum ista quæ sequuntur, appositè & conuenienter admonet his ferè verbis:

XI. IN QVO REPVGNARINT EPISCOPI

XII. QVID IRENÆVS AD VICTOREM PAPAM.

Non enim de die Paschatis solùm, sed etiam de ieiunij ratione & modo hæc instituta controuersia est. Quidam namque vnum diem se ieiunare oportere existimant; alij duos, non pauci plures, multi quadraginta: atque diurnis nocturnisque horis omnibus numeratis, diem suum metiuntur & statuunt. Atque ciusmodi eorum, qui hæc obseruaseruaserua

Universidad de Deusto
Biblioteca

seruabant ieiunia, varietas & discrepantia non iam nostra ætate cœpta est, verùm etiam A
longè antè apud maiores nostros: qui (vt coniectura assequi licet) non accuratè consuetudinem eorum, qui vel simplicitate quadam, vel priuata auctoritate aliquid in posterum tempus statuissent, obseruarunt. Atque nihilominus cùm isti omnes pacem inter se tranquillam tenuerunt, tum nos inter nos etiam retinemus. Sicq; varia & discrepans ieiunij ratio concordiam fidei plurimùm commendat. His verò historiam quamdàm adiungit, quam hoc loco opportunè explicabo. Sic autem se habet:

XIII. Presbyteri ante Soterem, qui Ecclesiæ, cui tu iam præes, præficiebantur, Anicetum dico, Pium, Hyginum, Telesphorum, Sixtum; licet neque ipsi hoc festum eo die quo Episcopi Asiæ obseruarent, neque alijs post se ita obseruare permitterent, nihilominus tamen cum Episcopis illarum Ecclesiarum, in quibus ita obseruabatur, ad se accedentibus (ac quid, quæso, magis repugnans, quàm vt hi hoc, illi illo modo obseruentè) pacem & concordiam inter se perpetuò retinuerunt, & numquam propter istum varium illius festi obseruandi modum fuêre vlli aliquando ab Ecclesia electi: sed presbyteri illi, qui te anteiuerunt ætate, tametsi minimè ita illud obseruabant; ijs tamen Episcopis, qui in alijs Ecclesijs idem sic obseruabant, Eucharistiam miserunt.] pergit dicere de congressu Polycarpi cum Aniceto, quæ nos superiùs in Aniceto opportuniore loco diximus. Sed hîc vetus consuetudo illa reseratur, qua Romanæ Ecclesiæ Episcopi ad omnes Coepiscopos Catholicæ communionis mittere solerent Eucharistiam; sed qui ea indigni ab ipsis iudicati essent, ijdem vt execrabiles & ab Ecclesia extorres ab omnibus vitarentur: qui enim non communicarent eo modo Romanæ Ecclesiæ Episcopi, excommunicati ab omnibus censebantur: tanta erat in Petri cathedra auctoritas C
atque maiestas.

ANTIQVS VSVS DE EVCHARISTIA MITTENDA

XIV. Subdit deinde Eusebius: Irenæus autem, cùm nominis sui appellationi (εἰρηναῖος enim pacis studiosum significat) pulchrè respondens, tum moribus quibus se pacis auctorem verè declarabat, eiusmodi pro pace & concordia Ecclesiarum & hortatus est, & magnopere flagitauit: atque ista aliaque eisdem congruentia non ad Victorem solùm, sed & ad alios plerosque ac diuersos Ecclesiarum Præsides de ista quæ tum iactabatur controuersia scripsit. Episcopi verò, quos modò percensuimus, Narcissus & Theophilus, & vnà cum illis Cassius Ecclesiæ Tyri Episcopus, & Clarus qui Ptolemaïdis rexit Ecclesiam, quique cum istis in Palæstina in vnum conuenerant, simulatque in decreto suo de Paschatis traditione, ex Apostolorum successione gradatim ad eos deducta, permulta disseruerunt, in extrema parte eiusdem hæc præterea his ferè verbis adiungunt: Epistolæ nostræ exemplaria facilè ad quamque Ecclesiam mittantur; ne culpa illorum, qui temerè & inconsultò suas ipsorum animas erroris prauitate inficiunt, in nos vllo modo transferatur. Illud eos minimè ignorare volumus, quòd Alexandriæ etiam eodem die, quo nos, istud festum agunt: siquidem cùm à nobis ad illos, tum ab illis ad nos perferuntur litteræ.] hucusque de Paschatis controuersia Eusebius, multa prætermittens, quæ necessariò ad veritatem rerum gestarum exactè habendam fuerant explicanda.

QVID RVRSVM EPISCOPI PALÆSTINÆ

XV. Re autem sic ab eo minùs plenè & imperfectè narrata, persacile quidem erit vt Victorem quisque nimiæ austeritatis atque seueritatis accuset; nam præter hoc quid vltrà ei adscribat, nemo habet. At rem accuratiùs perscruremur. Quàm diù eum Catholicis tantùm acta res est, tolerabile visum fuit Romanis Pontificibus, permittere Asianos more Iudæorum decimaquarta luna Paschа celebrare. At cùm hæc indulgentia hæresis validandæ esse videretur occasio, ab ea cessare consultius visum est. Qui enim in Asia his temporibus inualuissent Montani hæresis sectatores, quasi lege diuina ab ipso suo ipsorum Paracleto peruulgata, & ipsi die decimaquarta esse Pascha celebrandum, omnes verò secus agentes errore duci, vehementissimè affirmabant. Attigit hæc de Cataphrygibus Pacianus [a] his verbis: Illi ipsi Phryges nobiliores, qui se animatos mentiuntur à Leucio, institutos à Proculo gloriantur, Montanum & Maximillam & Priscillam secuti, quàm multiplices cõtrouersias excitarunt de Paschali die, de Paracleto, &c.] Differebant tamen Montani sectatores ab alijs Quartadecimanis: quòd illi Lunæ cursum Iudæorum more obseruabant, hi autem Solis, vt pluribus declarat [b] Sozomenus: qui tamen dum subdit consensisse Victorem Polycarpo, planè hallucinatur, Victorem pro Aniceto ponens.

[a] Pacian. de Cathol. nomin. ad Sympron.

[b] Sozom. hist. lib. 7. c. 18. in fin. & 19.

Rursum

A Rursum verò ne Quartadecimani amplius tolerandi essent, planè necessitas Victorem impulit: non enim Montanistæ tantùm eum fouebant errorem; sed & alij hæretici. At quid amplius? adeò malum istud inualuit, vt nequaquam intrà Asianæ prouinciæ limites potuerit contineri, sed longè latèque grassatum sit, vsque adeò vt ipsum quoque sinum Romanæ penetrarit Ecclesiæ, inde cuellens hominem (de quo diximus) Blastum nomine; qui ex illorum sententia, in faciem eiusdem Ecclesiæ, dicere, iactare, defendere, ac mordicus propugnare non erubesceret, celebrandum esse Paschа luna decimaquarta. de eo enim scribens Tertullianus [a] (quod superiùs recitauimus) sic ait: Est præterea his omnibus etiam Blastus accedens, qui latenter Iudaismum vult introducere: Paschа enim dicit non aliter custodiendum esse, nisi secundùm legem Moysi, decimaquarta mensis.] Cùm igitur Blastus eius rei causa iam schis-
B ma conflasset, nec cum Irenæus [b], ea de causa scribens librum de schismate, reuocare potuisset, quippe qui (vt Eusebius [c] tradit) non satis haberet, schismate se ab Ecclesia præcidisse, sed complures alios ab ipso complexu abstrahens, in suam conaretur sententiam perducere: hæc quidem tolerare, idem iam visum esset, quod schismati fauere, ac schismaticis conniuere. Quamobrem etsi durum ac violentum visum est multis remedium Victoris Papæ; pernecessarium tamen ad vlcus, intrinsecus extrinsecusq; serpente rabo, curandum; cùm præsertim non eadem præsens esset Asianorum causa, arque fuerat antea tempore Polycarpi: quandoquidem olim illi ex permissione, isti ex necessitate [d] se celebrare Paschа decimaquarta luna dicerent; ac proinde eos, qui secus facerent, errore labi iactarent; sicque ceteros omnes toto Orbe diffusos Christianos eo modo damnarent.

[a] Tertullian de præscript. c. 53.

[b] Apud Euseb. lib. 5. c. 19.

[c] Euseb. lib. 5. c. 19.

[d] Niceph. lib. 4 c. 36.

C Qui autem hac de causa auulsi sunt ab Ecclesia, magna ex parte in schismate permanserunt, atque in longum tempus: licet enim ingens eorum numerus Concilij Nicæni tempore ad Ecclesiam fuerit reuocatus; tamen etiam post eam Synodum Syros, Cilices, & Mesopotamos in eius festi obseruatione claudicasse (quippe qui cum Iudæis illud ipsum celebrarent) S. Athanasius [e] tradit in libro quem scripsit de Synodis. Fauerunt eidem quoque sententiæ Nouatiani, de quibus suo loco dicturi sumus. At de Paschatis controuersia, atque iustissima causa Victoris hactenus: iam reliqua prosequamur, quæ hoc anno accidisse probantur.

[e] Athanas. de Synod col. 4. post princip.

Tertius hic iam impletur annus obsidionis Byzantij, quo à Seuero tandem expugnatum est, ac in vicum redactum, vt Dio atque alij tradunt. Ad hæc spectare videtur, quod Tertullianus [f] scribens ad Scapulam Africæ Proconsulem ait: Cæcilius Capella
D in illo exitu Byzantino, Christiani gaudete, exclamauit.] nimirum quòd ipse Byzantij persecutus Christianos, dum partium Nigri fautor, illic Præsidem ageret; ciuitate à Seuero expugnata, meliora iam illis tempora affulgere videret: sicque inuitus ac doleris id illis fausti, quòd in libertatem vindicarentur, exclamauit; cùm ipse ad dandas pœnas in manus Seueri hostis acerbissimi deuenisset: omnes enim qui in ea magistratum gerebant, à Romanis esse occisos, Dio [g] affirmat. Eadem expeditione aduersus barbaros qui fauissent Nigro, Seuerum in deditionem accepisse Parthos & Adiabenos, atque Arabas cladibus affecisse, auctor est Spartianus [h]: addens eum redisse Romam, triumphoque ei delato, appellatum esse Parthicum, Arabicum, & Adiabenicum: despexisse verò nomen Parthicum, ne Parthos, quos in deditionem acceperat, lacesseret: à
E Medo etiam nomine, quòd eos pariter in deditionem accepisset ac Parthos (vt Dio tradit) abstinuit.

[f] Tertull. ad Scapul. c. 3. BYZANTII EXPVGNATIO, ET CAPELLÆ PRÆFECTI CASVS.

[g] Dio in Seuero.

[h] Spartian. in Seuero.

Aduenerunt tunc vnà cum Imperatore Romam redeunte ijdem Parthi & Medi, alijque Orientales barbari nobilissimi, non vt captiui, sed vt socij, adeoque gemmis ornati, vt admirationis causa omnium oculos in se conuerterent. vidit eos Tertullianus [i], qui tunc Romæ aderat, vt ipsemet testatur his verbis: Gemmarum quoque nobilitatem vidimus Romæ de fastidio * Parthorum & Medorum, ceterorumque gentilium suorum coram matronis erubescentem: nisi quòd nec ad ostensionem fere habentur. Latent in cingulis smaragdi, & cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit, & in peronibus vniones emergere de luto cupiunt.] hæc ipse: quæ quidem nequaquam referenda sunt ad tempus, quo, Parthis penitus postea debellatis, de eis atque alijs proximis barbaris triumphauit Seuerus; nam tunc captiuos in triumphum ductos, haud putandum est tot tantisque fuisse gemmis exornatos, sed potiùs

[i] Tertullian. de habit. mulieb. c. 7. * al. fastigio

(quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

(quod decet pompam triumphalem) vinctos catenis esse perductos. Porrò Tertullianum longè ante dictum triumphum Romæ egisse, quæ de eo dicturi sumus, facilè declarabunt. Eadem quoque circa tempora accidisse putamus aduentum Romam abagari Osrœnorum Regis: quem magnificentissimè exceptum fuisse à Seuero, docet Dio[a]. hunc autem fuisse Christianum, quæ ex Africano dicemus inferiùs, demonstrabunt. A

[a] Dio in Aurel. Anton. Heliogab.

IESV CHRISTI ANNVS 199. VICTORIS PAP. ANNVS 6. SEVERI IMP. ANNVS 5.

B

I. ANTONINVS CARACAL.

CHristi anno nonagesimonono supra centesimum, Laterano & Ruffino Coss. Seuero in Imperio agente annum quintum, Bassianus filius à patre nominatus Antoninus, simulque Cæsar est appellatus: sexto verò anno patris Imperij, vnà cum Tribunitia potestate idem consecutus est nomen Augusti. Seuerus autem cum exercitu aduersus Albinum, qui ab eo desciuerat, in Gallias proficiscens, difficillimo prœlio dimicans, victoriam tandem feliciter consecutus, cum occidens, Imperio solus securusque potitus est.

II. IVDAEI ITERVM AFFLICTAE.

Ponitur ab Eusebio hoc anno Iudaicum bellum atque Sarmaticum simul exortum, vel (vt ait) potius resumptum. Infelicissima planè fuit Seueri temporibus conditio Iudæorum; quippe qui in primis à Pescennio Nigro Orientale Imperium inuadente fuerint tributis vehementer oppressi: de quo illud commemorasse satis, quod Spartianus in Pescennio his verbis tradit: Idem Palæstinis rogantibus (nempe Iudæis) vt eorum censitio leuaretur, idcirco quòd esset grauata, respondit: Vos terras vestras leuauari censitione vultis; ego verò etiam aërem vestrum censere vellem.] occiso autem Nigro, qui eos adeò affligebat; visi sunt aliquantulum respirasse. Tunc illorum Rabbini illud Danielis[b] perperam vsurpantes, quo dicitur, Cumque corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo] de Seuero & Antonino filio putarunt intelligendum, quòd Iudæi ab eis diligi visi essent[c]. C

[b] Dan. 11.

[c] Hieronym. in Daniel. c. 11.

III. IVDAEI MALE INTERPRETATI DIVINAM SCRIPTVRAM.

Sed quàm mendaces essent eorum interpretes, & quàm falsam de Seuero concepissent expectationem, planè declarauit euentus. Nam primò, in expeditione agente Seuero, Claudius ex Nigri partibus homo Romanus latronem agens, Iudæam ac Syriam incursauit; qui, licet vndiquaque conquisitus, numquam tamen à Seueri militibus capi aut adinueniri potuit: sponte nihilominus veniens ad Seuerum, vt Tribunus militum ab eo incognitus benignè exceptus est: de quo hæc Dio[d]: Maximè mirandum fuit, quòd Claudius latro, qui Iudæam Syriamque prædari cœperat, & ob eam causam studiosè conquirebatur, ad Seuerum pro Tribuno militum venit cum equitibus, eumque complexus atque exosculatus salutauit, neque tamen ab eo agnitus, neque caprus vmquam postea.] Post hæc autem nullæ prorsus sub Seuero fuerunt Iudæis induciæ: nam rebellantibus ipsis à Romanis, ac postea (anno nimirum sequenti) debellatis; decretum fuisse de Iudæis à Senatu triumphum, auctor est Spartianus[e]: licet ipsum bellum Iudaicum ab antiquorum nemine reperiatur esse descriptum. Quo modo autem postea nouo edicto, omniumque illis molestissimo, Iudæi ab eodem Imperatore Seuero fuerint exagitati, suo loco dicturi sumus. D E

[d] Dio in Seuero.

[e] Spartian. in Seuero.

IV. [f] Tertullian. in Apolog. c. 21. IVDAEORVM AERVMNAE.

At de infelicissima Iudæorum conditione horum temporum fidem facit elogium Tertulliani[f], quo ait: Iudæis erat apud Deum gratia, vbi & insignis iustitia, & fides originalium auctorum; vnde illis & generis magnitudo, & regni sublimitas floruit, & tanta felicitas, vt Dei vocibus, quibus edocebantur, de promerendo Deo, & non offendendo, præmonerentur. Sed quanta deliquerint, fiducia patrum inflati ad declinandum, deriuantes à disciplina in profanum modum, etsi ipsi non confiterentur, probaret exitus hodiernus ipsorum: dispersi, palabundi, & cæli & soli sui extorres vagantur per Orbem, sine homine, sine Deo Rege; quibus nec aduenarum iure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur.] hæc Tertullianus: quibus perspicuum redditur, Iudæos sicut olim (vt dictum est) sub Hadriano, ita modò pariter sub Seuero patrio solo exclusos, ac magna pœna coërcitos. Perseuerasse in posterum eamdem

A dem ab Hadriano atque postea à Seuero inflictam Iudæis pœnam, etiam succedentium Imperatorum temporibus, argumento est, quòd S. Cyprianus hunc ipsum Tertulliani locum exscripsit in commentario de Idolorum vanitate, haud procul à fine. Hæc ferè eadem idem Tertullianus[a] aduersus Iudæos agens, inter alia eis exprobrat, dicens: Post passionem enim Christi, etiam captiuitas vobis, & dispersio obuenit prædicata per Spiritum sanctum: nam & pro istis meritis vestris cladem vestrã futuram Ezechiel nunciat, & non solum in isto sæculo, quæ iam euenit, sed in die tribulationis, quæ subsequetur: qua clade nemo liberabitur, nisi qui passione Christi, quam respuitis, fuerit obsignatus.]

[a] Idem aduers. Iudæos c. 11.

V. PAX ECCLESIIS PALÆSTINAE.

Cùm his Iudæi procellis in Palæstina essent mirandum in modum afflictati; quæ tamen ea in regione erat Ecclesia, pace tranquillissima fruebatur: nam simul in vnum con-
B ueniendi Episcopos, & Concilia publicè celebrandi (quod nonnisi in maximo otio agi posse videtur) facultas cùm esset, Ecclesiarum omnium Syriæ & Palæstinæ pacem tutam atque securam quietem arguit. Sed quomodo post Concilium superiore (vt dictum est) anno celebratum, S. Narcissus fama celebris Hierosolymorum Episcopus, qui & ipse (vt vidimus) vnà cum Theophilo Cæsariensi Episcopo præfuit dicto Concilio de Paschatis controuersia habito, fuorum calumnijs falsúsque accusationibus circumuentus, volens libensque solum vertit, & multis annis anachoreticam vitam duxit: hæc inquam, quomodo se habuerint, Eusebius[b] his fermè verbis, dum admiranda opera ab eo edita narrat, sic recensет: Præter multas alias admirabiles res gestas, quas qui ex ca Ecclesia, *Hierosolymorum videlicet*, sunt, ex sermone & traditione fratrum gradatim & ordine succedentium de Narcisso narrant; hoc præterea miraculum ab eo editum refe-
C runt. In magna ac solemni Paschatis vigilia oleum diaconis & ministris defuisse permi occuparet; Narcissum seruit, ijs qui luminaria apparabant, præcepisse, vt aquam ex puteo quodam, qui erat in proximo, haurirent, & ad ipsum afferrent: quo absque mora peracto, cum super aqua orauisse, mandasseque vt cum vera & constanti in Dominum fide eam in luminarium vasa infunderent. Quod vbi fecerant, contra omnem rationem, incredibili quadam & diuina virtute naturam aquæ in naturam olei commutatam: & pro certo illius miraculi indicio, fratres complures, qui illic erant eo quidem tempore, permultum ex illo oleo reseruauerunt, ex quo etiam aliquantulum ad nostram vsque ætatem custoditum est.

[b] Euseb. lib. 6. c. 8. 9.

MVTATVR AQVA IN OLEVM A NARCISSO EPISCOPO.

VI. S. NARCISS. CALVMNIIS EXAGITATVR.

Pleraque item alia, memoria quidem digna, de vita istius viri commemorant, in qui-
D bus eiusmodi quiddam traditum est: Cùm quidam nequam perditi homunciones grauem & seueram eam rationem, qua per vniuersam vitam tum in hominibus acriter admonendis, tum in eorum vitijs corrigendis vti consueuit, neutiquam ferre possent; præ metu ne ipsi propter infinita scelera, quorum sibi ipsis conscij erant, iudicati ab ipso pœnas luerent: cœperunt contra illum consutis dolis conspirare, ac turpem quamdam criminationis calumniam in eum conijcere: deinde, quo magis auditoribus criminationis falsò obiectæ fidem facerent, eam iureiurando confirmare, atque vnus sic deierare: Si non verè dixerim, opto vt ignis incendio miserè dispeream. Alter verò sic: Si non verè dixerim, opto vt fœuo ac fœdo morbo corpus absumatur. Tertius autem hoc modo: Opto si non verè dixerim, vt luminibus penitus orbatus sim. Verùm quamuis nemo ex Fidelibus, propter nobilitatem & testatam inter omnes omni-
E no Narcissi castimoniam, atque adeò ob vitæ rationem ex virtutis regula traductam, illis, vel grauissimo iureiurando se obstringentibus, animum aut fidem adhibuerit: ille ipse tamen partim præ indignatione falso obiectæ criminationis, partim præ cupiditate vitæ in sapientiæ ac virtutis studio degendæ, quam iam diu optauerat, ab oculis vniuersæ multitudinis se penitus remouit, & in solitudine, locisque desertis, ad multorum annorum spatium vitam transegit.

VII. DEI VINDICTA IN PERIVRANTES.

Verum sublimis ille diuinæ iustitiæ vltionisque obturus his sceleribus patratis minimè acquieuit: sed quàm celerrimè impios illos & nequam homines, qui inter iurandum tam diris execrationibus se contra se ipsos obligassent, grauibus calamitatibus oppressit. Primus igitur illorum, scintilla perexigua noctu in ædes quibus habitabat, ex nulla causa antegressa, subitò ruente, miserè cum tota familia suaque stirpe rapido flammarum ardore omnino conflagrauit. Alterius corpus eodem morbo, quem sibi tam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 199. VICTORIS PAP. 6. SEVERI IMP. 5.

tamquam mulctam fore imprecatus esset, ab extremis pedum digitis ad caput vsque in- A
fectum, contrahit. Tertius ærumnosos priorum euentus aspiciens, & Dei, qui oculis
omnia intuetur, ineuitabilem vltionem admodum reformidans, palàm inter omnes
maleficia communiter à se suisque socijs per fraudem contra Narcissum admissa con-
fessus est: sed tamen dum pro delicto grauissimè condolescebat, tantis tamque acerbis
lamentis se afflictauit, & vsque eo lacrymas effundere non destitit, quoad vtrumque
oculum sibi penitus extinxisset. Atque hi pro ea crimination falsò contra Narcissum
conficta, tales pœnas persoluerunt.

VIII. DIVS EPISCOPVS HIEROSOLYMITANVS, ET ALII.

Vbi Narcissus se in locum desertum subduxisset, & à nemine esset pro certo cogni-
tum quò se recepisset: his, qui finitimis Ecclesijs præerant, visum fuit, vt alterum Episco-
pum suffragijs crearent. Dius igitur (hoc enim illi nomen erat) delectus est: cui non lon- B
go tempore Ecclesiam gubernanti successit Germanion: quo mortuo, Gordius Episco-
patum obtinet. Cuius temporibus Narcissus, tamquam ex mortuis ad vitam, denuo re-
uocatus, à fi arribus, vt Ecclesiæ gubernacula denuo susciperet, vehementer rogatus est.
Omnes quippe ille deinceps, tum quòd tam placido & quieto animo falsò accusatus
decesserat, tum quòd singularis diuinæ sapientiæ & virtutis amore flagrabat, tum præ-
terea omnium maximè, quòd Deus de eius accusatoribus debita supplicia sumere dig-
natus est, in maiorem sui admirationem rapiebat.

IX. ALEXANDER EPISC. HIEROSOLYMITANVS.

At cùm Narcissus non amplius, propter ingrauescentem ætatem, ministerio præesse
posset; Alexander, de quo locuti sumus, alterius Ecclesiæ Episcopus, diuina prouiden-
tia per reuelationem, quæ noctu ipsi secundùm quietem apparuisset, vt cum Narcisso in
ministerio Ecclesiæ fungendo coniungeretur, accersitus est. Vnde Alexandrum, cùm C
tamquam diuino quodam oraculo ex Cappadocum regione, vbi primùm in Episcopa-
tus gradu esset locatus, Hierosolymam tum voti, tum locorum visendorum causa con-
tenderet; illius Ecclesiæ fratres eum excipiunt benignissimè, & non amplius domum
reuerti permittunt; idq; propter aliam reuelationem ipsis itidem noctu visam: quæ qui-
dem voce cuidentissimè profusa, eis, qui erant inter illos ob virtutem spectatissimi, per-
spicuè significauit, vt extra portas ciuitatis egressi, eum Episcopum admitterent, qui ip-
sis à Deo antè designatus erat. Quo in hunc modum gesto, Hierosolymitani communi
Episcoporum consensu, qui finitimas Ecclesias procurabant, necessariò illum apud se
manere coëgerunt. Idem ipse Alexander in suis epistolis, quas ad Antinoitas scripsit,
quæq. adhuc apud nos extant, Narcissi collegæ sui in præfectura Ecclesiæ Hierosolymi-
tanæ gerenda mentionem facit. ista in extrema epistola illa ad verbum scribens: Salutat D
vos Narcissus, qui hic ante me Episcopatus locum tenuit, & centum iam & sexdecim
annos prætergressus, mecum in eodem ministerio quorumdam precibus cõiunctus fuit:
qui obsecrat vos, vt idem mecum sentiatis, eadem sitis voluntate. Atque hæc quidem
isto modo. Hucusq; Eusebius de Narcisso: qui idem auctor Alexandri ingressum, quem
hic occasione continuationis historiæ recensuimus, cõtigisse scribit post obitum Seueri
Imperatoris, sub Antonino eius filio, quo loco & nos referemus.

X. DE PEREGRINATIONE HIEROSOLYMITANA.

Sed illud consideratione dignum est, quòd, quantumlibet (vt dictum est superiùs) loca sancta Hierosolymorum fuissent per Hadrianum Imperatorem profanata, de-
super impositis impurissimis dijs Gentium, nihilominus ardor Christianæ pietatis ne-
que his potuit contineri, quin (vt de Alexandro vidimus) Hierosolymam peregrinatio-
nem religionis ergò susciperet, qui quidem vsus ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ cœ-
ptus, numquam ampliùs est in Ecclesia Catholica intermissus. Sed de his pluribus pri- E
mo Annalium tomo actum est.

IESV CHRISTI ANNVS 200. VICTORIS PAP. ANNVS 7. SEVERI IMP. ANNVS 6.

1. DVcentesimus Christi annus iam à Saturnino & Gallo Coss. aperitur, quo Seue-
rus Imperator è Gallijs Romam victor ingressus est ouans: recusasse enim tra-
dunt triumphum, ne videretur de ciuili sanguine captasse gloriam. Porrò officia tum
illi à Romanis præstita, quoniam ad Ecclesiasticam historiam elucidandam nonnihil con-

CHRISTI 200. VICTORIS PAP. 7. SEVERI IMP. 6.

A conferre videntur, hîc referre operæpretium ducimus. Scribuntur ea aliqua ex parte
ab Herodiano[a] his verbis: Romam intrat, occurrente laureato populo, & magno ho- [a] Herod. lib. 3.
nore, fausticq. acclamationibus excipiente Senatu, & consalutante.] & paulo inferiùs SEVERVS OVANS ROMAM REDIIT.
hæc: Postea verò quàm in templum Iouis ingressus est, omniaq. sacrificia de more
peregit, magnoque congiario populum Romanum victoriæ nomine prosecutus, ac
nummos militibus largitus est.] hæc ipse. Sed non fuerunt prætermissa cetera ouan-
ti Imperatori exhiberi solita, epulum nempe publicum, & lectisternia, flores, laureæ,
lumina, suffitus, & alia id genus; quæ etiam in eius Romam primo aduentu fuisse ex-
hibita, Dio testatur. At hæc quidem omnia cùm à frequenti populo præstarentur; à
Christianis tantummodo, quòd suæ ipsorum religioni minùs conuenire putarent, præ-
termissa fuerunt, non tamen sine obtrectatorum calumnia, perinde ac si illi ab huius-
B modi officijs temperantes, Seuerum regnare molestè ferre viderentur. Sed de his
paulo inferius.

II. [b] Spartian. in Seuero. SEVERVS SAEVIT IN CIVES.

Cæterùm haud multo pòst Seuerus reprendit ciuibus pro gaudio luctum: nam quam-
plurimos, qui Albino fauissent, clarissimos viros occidit, nec alicui[b] pepercit eorum qui
leui tantum suspicione laborassent. recensetur nomina quadraginta vnius Consularium
ac Prætorianorum virorum Spartianus, qui tunc à Seuero iussi sunt occidi: nam & illos
inquiri voluit, qui etiam Pescennio consensissent. Damnati sunt plerique, qui locati di-
xerant: Verè Imperator nominis sui, verè Pertinax, verè Seuerus. Multos insuper, quasi
Chaldæos aut vates de sua salute consuluissent, interemit: præcipuè suspectos, vnum-
quemque idoneum Imperio, quòd ipse paruos filios tantùm haberet. His factis, ad Par-
thicum bellum proficiscitur, cum ante (quod mente exciderat) Commodum in Deum
C consecrasset, quem in Senatu pro concione laudauit: infamibus displicuisse dixit, vt
appareret eum apertissimè furere.] hæc omnia ad verbum Spartianus, qui & in Pe-
scennio ait, Seuerum, tot Senatorum cædibus perpetratis, nomen esse consecutum in-
fame, vt diceretur à pluribus Sylla Punicus.

III. [c] Tertul. in Apolog. c. 35. in fin. RACEMATIO EX NECE ADVLATORVM.

Verùm non hoc anno quieuit Seuerus à ciuium cæde; sed nouis detectis Imperij
perduellibus, nouæ etiam superadditæ sunt ab eo ciuium cædes; eorum nempe qui visi
erant iam omni officio idem Seuero fauere: sicq. in sequentem vsque annum Roma-
norum ciuium ipsa vrbs Roma cædibus maduit. de quibus hæc egregiè Tertullia-
nus[c]: Sed & qui nunc sceleratarum partium socij aut plausores quotidie reuelantur, post
vindemiam parricidarum racematio superstes, quàm recentissimis & famosissimis lau-
reis postes præstruebant? quàm elatissimis & clarissimis lucernis vestibula enubila-
D bant? quàm cultissimis & superbissimis thoris forum sibi diuidebant? non vt gaudia pu-
blica celebrarent, sed vt vota propria iam ediscerent, & in aliena solemnitate exemplum
atque imaginem spei suæ inaugurarent, nomen Principis in corde mutantes. Eadem of-
ficia dependunt & qui astrologos & aruspices & augures & magos de Cæsarum capite
consultant: quas artes, vt ab angelis desertoribus proditas, & à Deo interdictas, ne suis
quidem cautis adhibent Christiani.] hæc & alia Tertullianus, illam purgans Christia-
nis inferri solitam calumniam, qua hostes dicerentur Imperatoris: quinam verò hostes
illius essent, licet amicissimi visi, dictis declarat exemplis.

IV. CHRISTIANI CVR ACCVSATI HOSTES IMP. [d] Tertul. ibid. in princ. c. 35.

At quod ad hæc quoque spectat: alio etiam argumento tunc iactabant Gentiles,
Christianos Imperatoribus aduersari, ac eos odio prosequi: quod ex proximè gestis re-
bus suppeditatum est, cùm nimirum in ipso aduentu victoris Imperatoris in Vrbem, soli
E Christiani prætermisisse viderentur officia ab omnibus exhiberi solita lætitiæ publi-
cæ. Vnde idem qui suprà Tertullianus[d]: Propterea igitur publici hostes Christiani,
quia Imperatoribus neque vanos, neque mentientes, neque temerarios honores dicant:
quia veræ religionis homines etiam solemnia eorum conscientia potiùs quàm lasciuia
celebrant. Grande videlicet officium, focos & thoros in publicum educere, vicatim
epulari, ciuitatem tabernæ habitu abolefacere, vino lutum cogere, cateruatim cursita-
re ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publi-
cum gaudium per publicum dedecus? Hæccine solemnes dies Principum decent, quæ
alios dies non decent? Qui obseruant disciplinam de Cæsaris respectu, ij eam propter
Cæsarem deserunt? Et malorum morum licentia pietas erit? Occasio luxuriæ, religio
deputabitur? O nos meritò damnandos! Cur enim vota & gaudia Cæsarum casti &
sobrij & probi expungimus? Cur die læto non laureis postes obumbramus, nec lucernis

Universidad de Deusto
Biblioteca

diem infringimus? Honesta res est, solemnitate publica exigente, induere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris?] hæc Tertullianus idcirco, quòd Romæ domus meretricum, publica lupanaria etiam consueuissent lucernis ac frondibus exornari. nam alibi hæc ait[a]: Procedit de ianua laureata & lucernata, vt de nouo consistorio publicarum libidinum.]

[a] Tertull. ad uxor. lib. 2. c. 6.

V. DE MORE GENTILITIO CORONANDI POST BS.

Sed & templa festa fronde ornari consueuisse, Ethnici scriptores frequenter demonstrant, & templorum signa, quæ in antiquis lapidibus passim Romæ sculpta visuntur: quod sibi nefas esse Christiani putabant. vnde idem auctor in libello de Corona militis[b]: At enim Christianus nec domum suam laureis infamabit.] Rursus vero idem auctor in libro quem scripsit de Idololatria[c], postes à Christianis coronari, diuinitus fuisse vetitum docet his verbis: Scio fratrem per visionem eadem nocte castigatum grauiter, quòd ianuam eius subitò annunciatis gaudijs publicis serui coronassent: & tamen non ipse coronauerat, aut præceperat: nam antè processerat, & regressus reprehenderat factum. adeò apud Dominum in huiusmodi etiam disciplina familiæ nostræ æstimantur.] hæc ipse. Sed (quod superiùs tomo primo Annalium dictum est) Christiani nonnulli haud facile eiusmodi contineri poterant disciplina. nam idem Tertullianus de ijsdem hæc ibidem superiùs exprobrans ait[d]: At luceant (inquit) opera vestra. At nunc luceant tabernæ & ianuæ nostræ: plures iam inuenies Ethnicorum fores sine lucernis & laureis, quam Christianorum.] Quamobrem consultò quidem postea introductum videtur, vt, quæ erant Gentilitiæ superstitionis officia, eadem veri Dei cultu sanctificata, in veræ religionis cultum impenderentur. Laudatur eo nomine magnopere à S. Hieronymo Nepotianus[e], quòd ecclesias martyrum diuersis floribus, arborum comis, vitiumque pampinis exornaret.

[b] Tertul. de coron. milit. c. 13. in fin.
[c] Idem de Idolat. c 15.
[d] Eod. cap. in princ.
[e] Hieron. epistola 3.

VI. CHRISTIANI FAVENTES IMPERATORI ET IMPERIO PRECIBVS.

Cùm verò Christiani rei haberentur læsæ maiestatis, quòd Imperatori non sacrificarent, nec vt Deum colerent, nec per genios Cæsaris iurarent: pro ijsdem diluendis Tertullianus grauem fortemq. defensionem instituit, demonstrans nimirum, Christianos ex præscripto legis & Ecclesiastica disciplina plus ceteris colere & venerari Imperatores, pro quibus assiduè preces ad Deum funderent, proq. eorum salute vota etiam nuncuparent: ceterùm probè nosse, illum Deo esse inferiorem. Commodi enim hoc anno in Deum consecrati ludibrium, cùm risum, tum etiam stomachum Christianis mouisse credimus. Quàm autem sedulò pro ipsis Imperatoribus ac Senatu, totoq. Romano Imperio Christiani solerent apud Deum agere, idem declarat his verbis[f]: Illuc suspicientes (*in cælum nimirum*) Christiani manibus expansis, quia innocuis; capite nudo, quia non erubescimus; denique sine monitore, quia de pectore oramus; precantes sumus semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, Imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, Orbem quietum, quæcumque hominis & Cæsaris vota sunt.] hæc Tertullianus, & alia de his plura.

[f] Tertul. in Apolog. c. 30.

VII. QVANDO TERTVLLIANVS SCRIPSIT APOLOGETICVM.

Porrò ipsum anno sequenti Apologeticum scripsisse, ea certè ratio persuadet, quòd cùm ea ipse scribebat, adhuc qui residui essent factionum Albini atque Nigri, quærerentur ad necem: quique recens inuenti, perinde ac racemi post vindemiam, interneciori tidem traderentur: quod accidisse dicemus sequenti anno, quo cum expeditione ab Vrbe recedens Seuerus, Plautianum hominem sæuum, præfectum eiusmodi carnificinæ reliquit. Ad hoc enim illud spectat, quod ipse Tertullianus[g] ait: Sed & qui nunc sceleſtarum partium socij, aut plausores, quotidie reuelantur: post vindemiam parricidarum racematio superstes.]

[g] Tertull. in Apolog. c. 35.

VIII. VNDE OCCASIO PERSECVTIONIS EXORTA SIT.

Gentiles igitur qui Romæ agerent, quòd dictis ex causis semel cœpissent in Christianos obloqui: in dies magis magisq. odio turgescentes, & inuidentes, quòd nimirum cùm sub Commodo, tum etiam sub Seuero, immensa ciuium cuiusque ordinis, sed præcipuè Senatorum multitudine gladio obtruncata, ipsi soli inspectores malorum turò ac quietè agerent; furore quodam ex liuore correpti, haud valuerunt se vlteriùs intra æqui lineam continere, quin foras in persecutionem erumperent: ea nimirum honestissima (vt videbatur) occasione captata, quòd, cùm nonnulli leuioribus causis rei constituti capitis pœnam exoluissent, Christiani, Imperij perduelles, quòd nullo prorsus signo lætitiæ excepissent aduenientem in Vrbem victorem Imperatorem, nec aliquo, vt ceteri, pietatis publico officio ipsum demeruissent, læti atque pacifici imminenesque

nesque à cædibus agerent. Ex iis igitur coloratis gratia Imperatoris prætextibus, alioque superaddito nouo casu, de quo dicemus anno sequenti, antiquisque illis in eos iactatis iterum refossis calumniis, grauis in Vrbe aduersus eos persecutio, de qua dicemus, conflata est.

IESV CHRISTI ANNVS 201.	VICTORIS PAP. ANNVS 8.	SEVERI IMP. ANNVS 7.

DVcentesimo primo Redemptoris nostri anno, Anullino * secundùm & Frontone Coss. antequam Seueri annus septimus numerari inciperet, cũ immani ciuium cæde Seuerus filiis adolescentulis stabilisse sibi visus esset Imperium, maiorem natu Antoninum, quem iam Cæsarem dixerat, creat ex Senatusconsulto Imperatorem, collatis ei (vt auctor est Spartianus[a]) insignibus Imperatoriis, nimirum Augusti nomine cum Tribunitia potestate: sicque hoc anno, quo Seueri eius patris sexta absoluitur, & septima inchoatur, Antonini filij prima in antiquis inscriptionibus cœpta est numerari Tribunitia vnà cum Imperio solita cõferri potestas. Sed hæc pluribus superiùs anno tertio eiusdem Imperatoris dicta sunt. Quòd si Herodianus[b] dicat, hoc tempore, ante Parthicum bellum, Seuerum participasse Imperium cum filiis; tamen de Antonino tantùm intelligendum est, fuisse declaratum Augustum, Getam autem fratrem eius tantùm Cæsarem; licet[c] Spartianus post Parthicum bellum Getam renunciatum Cæsarem, ipsumque Antoninum esse nominatum affirmet.

1. * al. Anulino

[a] Spartian. in Seuero. ANTONINVS DICTVS EST IMPERATOR.
[b] Herod. lib. 3.
[c] Idem in Seuero.

Placuit autem Seuero ad conciliandum sibi populum, præter munificentissimas munerum editiones, congiariumque magnum collatum populo (vt idem auctor testatur) militibus etiam tribuere donatiuum: cuius quidem vetus numisma cusum hic tibi formis exhibendum curauimus, quod ad res nostras, de quibus acturi sumus, pertinere certò scias.

II.

d

[d] Ex Pyrrho Ligor.

Huius exhibitionis tempore illud de Christiano milite accidit, quod Tertullianus[e] in libro de Corona militis in hæc fermè verba est prosecutus: Proximè facta est liberalitas præstantissimorum Imperatorum. Expungebantur in castris milites laureati. Adhibetur quidam illic magis Dei miles, ceteris constantior fratribus: qui se duobus dominis seruire non posse præsumpserat, solus libero capite, coronamento in manu otioso. Vulgata iam & ista disciplina Christianorum relucebat. Denique singuli designare, eludere eminus, infrendere cominus in nostrum. Tribuno defertur: & persona iam ex ordine accesserat. Statim Tribunus: Cur, inquit, tam diuersus habitu? Negauit ille cum ceteris sibi licere. Causas expostulatus: Christianus sum, respondit. O militem in Deo glorioſum! Suffragia exinde, & res apud Acta, & reus apud Præfectos. Ibidem grauissimas penulas posuit reuelari auspicatus, speculatoriam morosissimam pedibus absoluit, terræ sanctæ insistere incipiens: gladium nec dominicæ defensioni necessarium reddidit, laurea & de manu claruit. Et nunc russatus sanguine suo, spe calceatus, de Euangelij paratura succinctus acutiore verbo Dei, totus de Apostolo armatus, & de martyrij candida laurea meliùs coronatus, donatiuum Christi in carcere expectat.] hæc Tertullianus.

[e] Tertull. in lib. de Coron. milit. cap. 1.

DE MILITE CHRISTIANO CORONARI REVENTE.

III.

Quòd verò ait, eum russatum sanguine suo; verberibus vel aliis tormentis, priùs quàm detruderetur in carcerem, affectum, significare videtur. Puto enim, cum mox fustibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

fustibus (quod erat militare supplicium) fuisse cæsum. Porrò Tertullianus, cùm hæc A
scriberet, Romæ his rebus se præsentem, non autem Carthagine longè positum fuisse
DE TEMPORE MOTAE PERSECVTIONIS. declarat: nam de præsenti tempore loquitur, voce illa iterata, Nunc, & nunc; ac planè se
præsentem quoque fuisse demonstrat. Porrò eiusmodi casum non in aliud tempus esse
referendum, sed in præsens, quisque cuncta perpendens facilè iudicabit. Nam in primis
nihil est quòd ad præteritum tempus referri eiusmodi res gesta possit, sed cùm donati-
uum illud insigne ex ea causa militibus (vt dictum est) erogari contigit. Rursus verò nec
est quòd dici possit, id accidisse alio quopiam anno eorum qui superstunt eiusdem Im-
peratoris Seueri: nam quòd Christiani illi, quibus res tunc ab illo milite gesta displicuit,
ad improbandum facinus, illam potissimùm prætexuerint rationem, quod eo facto lon-
ga pax Ecclesiæ periclitari posse videretur; cùm eiusdem Tertulliani auctoritate
liquidò demonstretur, hoc anno post Seueri Imperatoris profectionem in Orientem, B
Romanam Ecclesiam magna fuisse exagitatam persecutionis procella, nec cessasse, sed
& postinde anno decimo eiusdem Seueri, datis edictis, eamdem in immensum auctam
ad Seueri vsque Imperij annum decimumquintum vel sextum perduraſſe; nihil est quòd
dici possit id accidisse sequentibus annis, cùm turbata iam ingruenti persecutione pace
Ecclesiæ, nulla potuerit de timore turbandæ diu potitæ pacis in militem illum legitima
esse querela.

IV. Sed audiamus quid Tertullianus de his dicat, qui militi ea de causa fuerant re-
DE HIS QVI MILITI VE RVNT AVERSATI. fragati. ait ergo: Exinde sententiæ super illo, nescio an Christianorum, non enim aliæ
Etonicorum, vt de abrupto & præcipiti & mori cupido; qui de habitu interrogatus,
nomini negotium fecerit: solus scilicet fortis; inter tot fratres commilitones solus
Christianus. Planè supereſt, vt etiam martyria recusare meditentur, qui prophetias C
eiusdem Spiritus sancti respuerunt. Mussitant denique tam bonam & longam sibi pa-
cem periclitari. Nec dubito quasdam scripturas emigrare, sarcinas expedire, fugæ accin-
gi de ciuitate in ciuitatem: nullam enim aliam Euangelij memoriam curant. Noui &
pastores eorum in pace leones, in prœlio ceruos.] hæc Tertullianus de iis qui militi pro-
fitenti fuerant aduersati.

V. Ceterum vt hæc accuratiùs expendantur, iam ad ipsum Tertullianum, ipsum-
TERTVLLIANI PRAESENTIS TEMPORIS STATVS. que huius temporis statum, conuertendus est stylus; quò etiam cetera, quæ ex eius
scriptis in Annales sunt inferenda, certiora noscantur. Ex ipsius verbis proximè reci-
tatis, mutatum iam ipsum intuiti sumus, & in Montani errores infelicem esse prola-
psum, penitusque in præceps actum, iam ipsi quoque (quod commune est omnium
hæreticorum) Romanæ Ecclesiæ refragari, & in eorum Præsules acerrimè inuehi, ac di- D
cteriis lacerare. Sed vt hæc manifestiora reddantur, accipe: Quid, quæso, illa verba ve-
neno tincta significant, quibus ait: Planè supereſt vt etiam martyria recusare mediten-
tur, qui prophetias Spiritus sancti resp[uerunt ?] ad illud proculdubio alludens, quòd
[a Tertull. adu. Prax. c. 1. TERTVLLIANVS LAPSVS CARPIT CATHOLICOS] Romanus Pontifex hæresim Montani damnasset, prout ipsemet aduersus Praxeam [a]
scribens affirmat. Rursum cùm subdit, illos ad fugam accingi, qui militis facto aduer-
sarentur, idque nihil aliud esse, quàm fugam meditari: planè Catholicæ Ecclesiæ popu-
lum carpit, quòd persecutionis tempore fugiendum esse, non autem negandum con-
tenderet, secundùm consilium Domini dicentis[b]: Si persecuti vos fuerint in vna ciuita-
te, fugite in aliam.]

VI. Sed & quòd Romani Pontifices eiusdem essent Catholicæ veritatis & Ecclesiasticæ
disciplinæ assertores ac propugnatores; illud procaciter in eos intorquet contumeliæ E
spiculum, dicens: Noui pastores eorum in pace leones, in prœlio ceruos.] ea nimirum
ex causa, quòd pacis Ecclesiæ tempore (quod ipse fortasse viderat) sacerdotali vigore in
solio iudicij Victor Papa sedens, de Montani prophetiis iudicasset, easque damnasset,
Theodotumque (vt vidimus) recèns emergentem hæresiarcham pariter condemnasset;
ac insuper, quod videbatur esse maioris ponderis, Asianos omnes Episcopos Pascha,
quod ad tempus pertinet, Iudaicè celebrantes, excommunicationis sententia perculis-
set. hæc igitur & alia cùm Victor Apostolica auctoritate fecisset, sicut & eius prædece-
sores facere consueuerant; hinc illud ipse: Noui pastores eorum in pace leones.] Quòd
rursum idem aduersus eiusdem Montani dogma, fugam in persecutione negantes, ex
diuinæ Scripturæ præscripto & Apostolorum exemplo statuerat, licitas esse persecu-
tionis tempore latebras atque fugam; hinc illud addidit, Et in prœlio ceruos.] hæc nos
non

A non somniare, vel à remotis ducere coniecturis, sed ex ipsiusmet sententia, libro à se
scripto [a] testata, certò posse affirmari, qui ab illo scripta leget, aperte cognoscet. Est [a] Tertullian. de fuga in persecutione, per to. tum.
titulus commentarij illius, De fuga in persecutione, ad Fabium.] de quo inferius plura
dicturi sumus.

Sed quæ præcesserit causa, vt ab Ecclesia Romana diuulsus sese addixerit impostori- VII.
bus, S. Hieronymus cùm de eo agit in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, referens: Hic, TERTVLLIANI LAPSVS CAVSA.
inquit, cùm vsque ad mediam ætatem presbyter Ecclesiæ permansisset, inuidia postea
& contumeliis clericorum Romanæ Ecclesiæ ad Montani dogma dilapsus, in multis
libris nouæ prophetiæ meminit, &c.] hæc S. Hieronymus: cuius auctoritati refragari
mihi planè religio esset, nisi Tertulliano de se ipso narranti, atque causam huic omnino
contrariam afferenti, assentiri potiùs cogeremur. Non enim quòd aliqua passus sit à
B Clero Romano sese in Montani classem coniecit: sed potiùs è contrà, quòd sese Monta-
no coniunxerit, & eiusdem dogmata aduersus obnitentes studiosiùs enixiusque defen-
derit, eam ob causam ab Ecclesia Romana fuit ejectus. Quod quidem testatur ipse sic
dicens: Et [b] nos quidem postea agnitio Paracleti atque defensio disiunxit à Psychicis.] [b] Tertullian. ad uers. Prax c. 1.
Sed quosnam Psychicos dicit, nisi Catholicæ Ecclesiæ alumnos? Per Psychicos quidem
eum nominare consueuisse Catholicos, constat. sed de hoc inferiùs pluribus. At quan-
do infelix sic ab Ecclesia se ipsum diuisit? & quidnam illud quod ait, Postea? nimirum
cum prophetia Montani (vt prælocutus est) à Romano Pontifice cognita fuit atque dam-
nata. Post hæresim igitur Montani proscriptam, ipse ter miser, cùm eam detestari de-
buisset, iam non tantùm se cognouisse dicit; sed (proh dolor!) illius patrocinium quo-
que suscipiens, ab Ecclesia Catholica se disiunxit. Nulla ergo (vt cuique sit perspicuum)
C in Clero Romano culpa fuit vt Tertullianus discederet ab Ecclesia: sed quod ait, Agni-
tio Paracleti atque defensio, fuit in causa. Quòd si post hæc à Clero Romano ea de cau-
sa passus est aliquid, fuit hæc criminis pœna, & non causa delicti.

Sed insuper quid causæ fuerit, cur adeò moribus præstans, tantaque eruditione vir VIII.
præditus, quique vita innocens quàm ardentissimo zelo Christianæ religionis flagrasse TERTVLLIANVS DIV PRO ECCLESIA CERTAVIT.
videretur (sua enim ipsius scripta sunt horum omnium manifestissima signa) tam infe-
liciter se præcipitem dederit, vt, Catholica Ecclesia relicta, adeò turpiter ad impostores
defecerit, haud est facile consequi: cùm præsertim iam Montanum cum suis sectariis
optimè nouisset, atque inter hæreticos, quos recenset, adnumerasset, cùm luculentissi-
mum illum ac disertissimum commentarium aduersus hæreticos conscripsisset; quem
D titulo de Præscriptione consignans, scitissimè quidem ac prudentissimè quænam
ac penes quos esset Ecclesia Catholica, ipsa sincera dogmatum veritas, adeò certis, ac
manifestis, ac toto cælo perspicuis monstrauerat argumentis: cùm sibi constans om-
nes ad Romanæ Ecclesiæ fidem prouocat, eamque tam præclaro præconio celebrans [c], [c] Idem de præscrip. cap. 36.
Habes Romam, inquit, vnde nobis quoque auctoritas præsto est. Statu felix Eccle-
sia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt: vbi Petrus
passioni Dominicæ adæquatur: vbi Paulus Ioannis exitu coronatur: vbi Apostolus
Ioannes, posteaquam in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulam relegatur.
Videamus quid dixerit, quid docuerit, quid cum Africanis quoque Ecclesiis con-
tesserarit.]

In hac quidem sententia etiam post Eleutheri Papæ obitum perstitisse visus est, ea IX.
potissimùm ratione, quòd, cùm de eo mentio incidit, Eleutherum benedictum appellet, TERTVLLIA-
E perinde ac si more maiorum dixisset, Cuius memoria in benedictione est. Quamobrem NVS VICTORIS PAPAM AEMVLVS.
lapsum ipsius post eius Pontificis mortem contigisse oportuit sub Victore gentili suo:
nam & ille, cuias & ipse, A fer erat. Indignè fortasse tulit illum sibi honore prælatum,
vel quòd ab ipso non adeò, vt sibi præsumpserat, haberetur honore, vel coleretur offi-
ciis. Sanè quidem apud S. Ambrosium (quisquis ille fuerit, antiquus sanè auctor [d] est) [d] Apud Ambr. in epist. 1. ad Cor. c. 13.
Tertullianus Nouatiano coniungitur, amboque inuidiæ tabo infectos ab Ecclesia
desciuisse, legitur in hunc modum: Per inuidiam, & charitatem corrumpentes,
scientiam ad nihilum deduxerunt. Nam & Tertullianus & Nouatianus non paruæ
scientiæ fuerunt: sed quia per zelum, charitatis fœdera perdiderunt, in schisma versi,
ad perditionem sui hæreses creauerunt.] Putauit Pamelius ob repulsam Episcopatus
Carthaginensis ipsum ab Ecclesia desciuisse: sed & aliæ ab aliis causæ, quantumlibet [e] Recitat Pamelius in Vita Tertullian.
leuissima coniectura nitantur, in medium adducuntur [e].

Universidad de Deusto
Biblioteca

X. QVALIS FVERIT TERTVLLIANVS.

Sanè quidem dum attentiùs accuratiusque considero hominis ingenium, nihil promodum est, quòd adeò admiret, ipsum lapsum in hæresim. Ex eius enim scriptis, animi ipsius affectus elucent, & perinde atque pictura quædam in tabula demonstrantur. Etenim perspicitur in illis durum hominis ingenium, austeriusque animus intelligitur: quippe qui exactioris disciplinæ, arctioriusque vitæ cultu nitens, se iudicem gerebat Ecclesiæ: adeò vt, cùm Christianæ vitæ professionem in seueritate atque austeritate nimia tantummodo collocaret, eò tandem incurrerit amentiæ, vt ex asperioris vitæ cultu de veritate dogmatum iudicium faceret, atque temerè sententiam ferret. Qua occasione factum est (quod est in prouerbio) vt patella suum inueniret operculum; cùm scilicet in Proclum moderatiorem Montani sectatorem impegit. Habebatur is, hoc tempore, Cataphrygum omnium disertissimus; aduersus quem sub Zephyrino, Victoris successore, Caium insignem Theologum valde egregiam disputationem habuisse [a], Eusebius, Hieronymusque [b] testantur. Ille autem Æschines nomine, qui Montani dogmati de Trinitate (vt dictum est) errorem admiscuerat, ab ipsomet Tertulliano [c] scriptis exagitatur.

[a] Euseb. lib. 6. cap. 14.
[b] Hieronym. de Script. Eccles. in Caio
[c] Tertullian. ad uers. Prax.

XI. TERTVLLIANVS DECEPTVS A PROCLO.

At deceptus est à Proclo Tertullianus; quòd nimirum ille doctrinam suam non ab homine, sed à Paracleto, qui descendisset in hominem, se accepisse profiteretur; quòdque præ seferret veritatem Catholici dogmatis, in his quæ spectarent ad Christum atque sanctissimam Trinitatem. Nam cùm ex Cataphrygibus alij à prima illa institutione Montani deuiarent, vt Æschines, cuius dogmati Sabellius fauit: iste verò rectam fidem prædicaret, omnesque aduersantes condemnaret hæreticos: castitatem ac continentiam celebraret: noua ieiunia, eademque austeriora, instinctu Spiritus seruanda profiteretur indicere: vigilias ac preces multiplicaret: martyrium adeò extolleret, vt nec fugam aliasque latebras vel redemptionem vitæ admitteret: hæc, inquam, & alia id genus ille ex Paracleto homini curiosissimo ingerens, & animo ea cupienti propinans, de calice aureo Babylonis sitientem potauit: quo mox redditus ebrius, furere cœpit, inque Catholicos, quòd tam bonas à Spiritu reuelatas institutiones damnassent, inuehi postea numquam destitit.

XII. SANCTIORIS VITAE PRAETEXTV TERTVLLIANVS DECIPITVR.

Sed de his inter multa vnum tantummodo huc afferamus exemplum, dum oblatrat aduersus Catholicos, qui in Ecclesia bigamiam permitterent, sic inquiens [a]: Nec vlla magis ex causa Paracletum negare coguntur, quàm dum existimant nouæ disciplinæ institutorem, & quidem durissimæ illis: vt iam de hoc primùm constitendum sit in generali retractatu: An capiat Paracletum aliquid tale docuisse, quod aut nouum deputari possit aduersus Catholicam traditionem, aut onerosum aduersus leuem sarcinam Domini? &c.] atque adeò sibi videretur idcirco Catholicos Montani Paracleti non recipere disciplinam, quòd laxioris vitæ cupidi essent, nec vellent nouis adstringi vinculis mandatorum. Quamobrem eos, vt Spiritus contemptores, non Christianos, sed Psychicos, nempe Animales, nominare in posterum consueuit. Sed planè infelix, qui austerioris vitæ prætextu sic semel deceptus, in plures alios post hæc errores inductus est, de quibus suo loco dicetur.

[a] Tertullian. de Monog. c. 2.

XIII. TERTVLLIANI LEVITAS IN MVLTIS.

Accessit ad faciliorem hominis lapsum, quòd ipse licet durus in disciplina, in credendo tamen magna erat animi facilitate præditus: adeò vt quæcumque muliercula se aliquid secundùm visum accepisse diceret, mox tantam illi præstaret fidem, vt cùm alioqui eruditissimus esset, omnem illi posthaberet doctrinarum veritatem. Est de ea re patens exemplum ab ipso descriptum in libro de Anima [a], quod superiùs, dum de dogmatibus Cataphrygum egimus, est enarratum: quo quidem apertissimè demonstatur, insaniisse planè hominem, dum arbitrio mulierculæ, à cardine dimouetur non tantùm Christianæ Theologiæ, sed etiam humanæ philosophiæ; vt animam corpoream, coloratam, anthropomorphitamque crediderit: tantumque valuisset apud eum phanaticæ feminæ quælibet efficta & affectata relatio, vt omnia pro illa neglexerit Catholica dogmata atque scientias. Ex his igitur videas, hominem sui naturam ad credendum facilem, & ad retinendum quod semel, licet errore deceptus, animo concepisset, tenacem ac durum, nulla Christiana animi submissione præditum, sed agentem in omnibus censorem Ecclesiæ, ad lapsum sibi in hunc modum præcipitium præparasse: dicente de huiusmodi diuina Scriptura: Qui citò credit, leuis est corde.] & [b]: Noli esse iustus multum, neque plus sapias quàm necesse est, ne obstupescas.] hæc iam

[a] Tertull. de Anima. c. 9.
[b] Eccles. 7.

A iam de infelicissimi Tertulliani miserando lapsu commemorasse sufficiat.

XIV. PSYCHICI QVI ESSENT.

Sed quod spectat ad nomen, quo ignominiæ causa tum Romanæ Ecclesiæ Fideles, tum ceteros Orthodoxos, Psychicos nominare consueuit; fuit Valentini hæresiarchæ illud primùm inuentum, qui (vt auctor est Irenæus [a]) Psychicos nominabat homines, qui non essent, sicut ipsi, vt aiebat, spirituales. Transiit vox eadem ad Cataphrygas; qui æquè omnes non suscipientes Paracletum, Psychicos appellabant: de quibus hæc Clemens Alexandrinus [b]; Quin etiam Phryges quoque, illos qui nouam non attendunt prophetiam, Animales appellat.] Inde est quòd apud Tertullianum non Catholici modò, sed & hæretici quoque omnes, qui suum ipsius spernerent Paracletum, æquè Psychici dicebantur: quo ipse afflatus atque repletus, non contumelias tantùm in Catholicos omnes iaciebat, sed & calumnias eructabat, & quod aliàs in ijs laudasset, eisdem probro vertebat: vt exempli causa, cùm scribens ad martyres [c], curam, quam de eis suscipere soleret Ecclesia, commendat sic dicens: Immo & quæ iusta sunt, caro non amittit per curam Ecclesiæ, & agapen fratrum.] quod antiquitus factitari consueuisse, affatimque illis fraternæ charitatis solatia suppeditari solita, diximus. At postea [d] linguam exerens, ex iisdemque detrahendi occasionem arripiens, hæc effutiit: Planè vestrum est, in carceribus popinas exhibere martyribus incertis, ne consuetudinem quærant, ne tædeat vitæ ne noua abstinentiæ disciplina scandalizentur.] Hęc ille idcirco, quòd martyres Montani non vescerentur cibis communibus ceteris, sed xerophagiis. quid simile de Alcibiade vidimus apud Eusebium [e].

[a] Iren. lib. 1. c. 1.
[b] Clem. Alex. Strom. lib. 4.
[c] Tertull. ad martyr. c. 2.
[d] Tertull. de ieiun. aduersus psychic. c. 12.
[e] Euseb. lib. 5. cap. 3.

XV. DE PRISTINO CATECHVMENO.

Sed & quod aliquando vnus ex confessoribus Catholicæ communionis, licet catechumenus, tormentorum timore negasset; quos plausus ipse non edidit? qui & rem ipsam ignominia deturpatam voluit stylo suo perpetua memoria commendari, cùm de Pristino catechumeno hanc subdit historiam: Quam consuetudinem nec ille Pristinus vester non Christianus martyr attigerat: quem & facultate custodiæ liberæ aliquandiu fartum omnibus balneis, quasi baptismate melioribus; & omnibus luxuriæ secessibus, quasi Ecclesiæ secretioribus; & omnibus vitæ istius illecebris, quasi æternæ dignioribus; hoc puto oblegatum ne mori vellet. Postremo ipso tribunalis die, luce summa, condito mero tamquam antidoto præmedicatum, ita eneruastis, vt paucis vngulis titillatus (hoc enim ebrietas sentiebat) quem Dominum confiteretur, interroganti Præsidi respondere non potuerit amplius. Atque ita de hoc iam extortus, cùm singultus & ructus solos haberet, in ipsa negatione digessit.] hæc Tertullianus insultans & exultans, deque lapsu miseri tot tantaque aggerat & exaggerat; atque addit: Ideo sobrietatis disciplinam qui prædicant, pseudoprophetæ? ideo hæretici qui obseruant? Quid ergo cessatis Paracletum, quem in Montano negatis, in Apitio credere?] hæc ipse [a], furoris flammas euomens.

[a] Tertul. in aduer. Psychic. cap. 12.

XVI. LAVREAM GESTARE NON FVISSE SIGNVM IDOLOLATRIAE.

Et quòd ab Ecclesia Catholica semel descisens, in eamdem immorrale iurasset bellum; inde accidit, vt, quod Catholici improbarent, mordicus ipse defenderet: vt de milite illo accidisse vidimus, qui noluisset, vt alij quoque Christiani milites faciebant, lauream donatiuum acceptum in capite gestare. Non certè ex idolo eum sumebant, vel illi eam postea offerebant: nulla cum ea thuris oblatio, vel alia intercedebat superstitiosa libatio: nihilque aliud illa præseferebat, quàm insigne victoriæ: qua quidem nec qui tunc aderant, nec qui aliàs sub aliis Imperatoribus militassent, abstinuerint vmquam: nec quod vnus hic fecit, ab aliquo alio milite Christiano aliquando factum esse aliquod exemplum præcesserat, quo ea de causa miles aliquis videretur subijsse martyrium: Nam aliàs cùm ouantes, tum etiam triumphantes venerant cum Imperatoribus milites Christiani, & vtique sicut ceteri, laureati: quod à nemine illis datum est crimini; cùm tamen certum sit, Christianos non paruo numero (quod & ipse Tertullianus in Apologetico testatur) in castris militare consueuisse. legionem certè Fulminatricem dictam, ex Christianis fuisse referram, suo loco narrauimus. Nec rursus eam ob causam, quòd laurus Apollini, myrtus Veneri diceretur esse dicata, ex iis coronari vetitum erat: nam ea ratione nec ad vllum vsum Christiani elementis (quod deridet S. Augustinus [a] scribens ad Publicolam) nempe terra quia Cereris, mare quòd Neptuni, aëre quia Iouis, igne quia Vulcani esse dicerentur; nedum iis arboribus, aliisque plantis & animalibus diis dicatis vti valuissent: quod asserere, planè insania videretur. cùm alioqui etiam idolothyta, nulla facta disquisitione, manducari concessérit Apostolus,

[a] August. epistola. 54.

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] 1. Cor. 10. stolus [a], dum nullum scandalum immineret. Quod & dicendum de laureis: nam cùm nullius pateretur offensam, quòd omnes æquè incederent laureati, frustra atque superflue id ab eo milite tentatum esse, videri poterat.

XVII. IVRE CHRISTIANOS IMMERITO MILITIS FACTVM.

Sed non est nostrarum partium, militem illum absoluere aut condemnare, ciúsue causam sententia terminare: sed tantummodo hic demonstrare, Catholicos, qui Romæ erant, & commilitones Christianos haud temerè audax factionis improbasse: cuius occasione mox fuerit post longam pacem Ecclesia nouæ persecutione concussa. Sed & his adiicimus, non eandem fuisse rationem, lætitiæ causâ domus postes coronare, vel lucernas accendere, quod Christiani facere detrectarent; & coronas victoriæ insigne milites ferre: nam illud erat voluntatis, non necessitatis commune omnibus; sed (vt idem Tertullianus ait) ex cuiusque pendebat arbitrio, qui eo obsequio adulari cuperet Imperatori. At militaris corona erat eius temporis necessarium capitis ornamẽtum: eo enim nobili insigni victoriæ, sicut & gladio accinctos, ad victoriæ præmium capessendum milites progredi necesse erat. Atqui Tertullianus, cùm tam vehementem fortemque pro eo instituerit defensionem, eò erroris quoque prolapsus est, vt negaret [b] Christianum hominem posse fide salua militem agere.

[b] Tertul. de Coron. milit. c. 11.

XVIII. ECCLESIAE ANTIQVIS TRADITIONIBVS INHAERENDVM.

Sed illud non malè, licet ad malum abuteretur, cùm non ex Scriptura tantùm, sed ex lege quoque non scripta, ex traditionibus scilicet & consuetudine diutiùs ab Ecclesia obseruata licere sumere argumentum affirmat: hæcque dicens, antiquas retexit Ecclesiæ traditiones, nobilissimum planè Christianæ religionis monumentum. Nec enim eas deducit ex schola Montani (vt calumniosè prætexunt Nouantes) cuius vix tunc limen ingressus erat; sed quòd aduersus Catholicos ageret, ad eos conuincendos non alias certè, quàm ex Catholica Ecclesia petitas (vt argumentatio vires haberet) traditiones antiquas eum recensuisse oportuit. Quænam verò illæ essent, quibus antiquitus acceptis in

[c] Tertull. ibid. cap. 3.

præsens tempus Catholica vteretur Ecclesia, hic repetere, haud fuerit otiosum, licet partim aliàs de iisdem sæpiùs meminerimus. Sic ergo ait [c]:

XIX.

Quomodo enim vsurpari quid potest, si traditum priùs non est? Etiam in traditionis obtentu exigenda est, inquis, auctoritas scripta. Ergo quæramus, an & traditio non scripta non debeat recipi. Planè negabimus recipiendam, si nulla exempla præiudicent aliarum obseruationum, quas sine vllius scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio vindicamus. Denique vt à baptismate ingrediar: Aquam aduturi, ibidem, sed & aliquanto priùs in ecclesia sub Antistitis manu contestamur nos renunciare diabolo, & pompæ, & angelis eius. Dehinc ter mergitamur, amplius aliquid respondentes quàm Dominus in Euangelio determinauit. Inde suscepti, lactis & mellis concordiam prægustamus. Exque ea die lauacro quotidiano per totam hebdomadam abstinemus. Eucharistiæ sacramentum, & in tempore victus, & omnibus mandatum à Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu, quàm Præsidentium, sumimus. Oblationes pro defunctis, pro natalitiis annua die facimus. Die Dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paschæ in Pentecosten vsque gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxiè patimur. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacumque nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarum si legem expostules scripturarum, nullam inuenies: traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix.] hucusque Tertullianus de antiquis (vt diximus) Ecclesiæ traditionibus, non Montani paulò antè prodeuntis hæretici, licet ipse iisdem æquè cum Catholica vteretur Ecclesia: in omnibus enim (illis exceptis, quæ superius à nobis sunt enarrata) Catholicæ Ecclesiæ erat ipse consentiens. Sed de his satis.

XX. PLAVTIANVS ROMAE RELICTVS A SEVERO.

At verò vt iam ad Seuerum Imperatorem reuertamur: comparata ipse aduersus Parthos ingenti expeditione, iamque collato (vt memorauimus) militibus donatiuo, vnà cum filiis Orientem versus capessit iter; relinquens Romæ, qui omnium curam ageret, Plautianum virum clarissimum, cuius filiam Antonino filio suo dederat in vxorem. Hic verò ex sententia Imperatoris, reliquos qui essent in suspicionem adducti de commercio cum Nigro, vel Albino, licet leuis tantummodo coniecturis, iussit occidi. Hæc namque illa fuit reliqua cædes, quam Tertullianus [d], post vindemiam racema-

[d] Tertullian. in Apolog. c. 35.

A racemationem appellat. Sed hæc omnia pluribus Spartianus [a], qui addit (quod & Tertullianus [b] attigit) ab eodem quoque ad pœnam petitos esse, qui de vita Imperatoris vates ac magos consuluissent. Sed nec Christianis pepercit, quòd & ipsi contemptæ maiestatis, ob prætermissa ab aliis solita exhiberi officia, ab inuidentibus in crimen adducerentur: quem & nouus casus de milite coronam ferre recusante vehementiùs exacerbauit. Sic igitur tot incentiuis dira tandem persecutio in Christianos exarsit.

[a] Spartian. in Severo.
[b] Tertullian. in Apolog. c. 35.

XXI.

Sed quo interim fuerit Romæ Christiana religio affecta ludibrio, & derisa commento, hic primùm enarrare, operæpretium existimamus. Tertullianus [c] enim rem gestam in hæc verba describit: Sed noua iam Dei nostri in ista ciuitate proximè editio publicata est, ex quo quidem in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum eiusmodi inscriptione, DEVS CHRISTIANORVM Ononychites. Is erat auri-

[c] Tertull. in Apolog. c. 16.

B bus asininis, altero pede vngulatus, librum gestans, & togatus. Risimus & nomen & formam.] hæc ipse. quæ non Carthagini, sed Romæ facta, verius putamus, vbi ipse tunc aderat (vt diximus) Tertullianus, cùm donatiuum hoc anno ab Imperatoribus erogatum est militibus.

XXII.

Sed quam ob causam Gentiles illusores eiusmodi forma repræsentandum putarunt Deum Christianorum? Non ob aliam puto, quàm quòd (vt idem auctor paulo superiùs testatus est) calumniosè diffamatum vbique apud eosdem Gentiles esset, Christianos caput asini adorare. Sed vndenam tale commentum deductum fuerit, idem tradit his

[d] Tertul. ibid. c. 15. in fin. & 16.

C verbis [d]: Nam, vt quidam, somniastis caput asininum esse Deum nostrum. Hanc Cornelius Tacitus suspicionem scriptis inseruit. Is enim in quinto historiarum suarum bellum Iudaicum exorsus ab origine gentis, etiam de ipsa tam origine, quàm de nomine & religione gentis, quæ voluit argumentatus, Iudæos refert Ægypto expeditos, siue (vt putauit) extorres, in vastis Arabiæ locis aquarum egentissimis, cùm siti macerarentur, onagris, qui fortè de pastu potum petituri æstimabantur, indicibus, fontibus vsos, ob eam gratiam consimilis bestiæ superficiem consecrasse. Atque ita inde opinor præsumptum, nos quoque, vt Iudaicæ religionis propinquos, eidem simulacro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus, sanè ille mendaciorum loquacissimus, in eadem historia refert, Gneum Pompeium, cùm Hierusalem cepisset, propterea quæ templum adiisset, speculandis Iudaicæ religionis arcanis, nullum illic reperisse simulacrum. Et vtique si id colebatur, quod aliqua effigie repræsentabatur, nusquam magis, quàm in sacrario suo exhiberetur; eo magis quia verebatur extraneos arbitros vana cultura. Solis enim sacerdotibus adire licitum; & conspectus ceterorum, velo oppan-

D so, interdicebatur.] hucusque ipse.

XXIII.

At verò non fuit Tacitus primus huius fabulæ concinnator & auctor, sed infensissimus ille Iudæorum hostis Apion Alexandrinus, de quo pluribus tomo primo Annalium dictum est. hic quidem in illis quos aduersus Iudæos edidit commentariis, idem de capite asini figmentum intexuit: aduersus quem Iosephus Iudæus historicus duobus libris conscriptis, cùm hanc, tum alias plurimas à procaci homine in Iudæos illatas calumnias egregiè confutauit: vbi de capite asinino hæc verba [e]: Cùm sit valde turpissimum liberis qualibet ratione mentiri, multo magis de templo apud cunctos homines nominato tanta sanctitate pollente. In hoc enim sacrario Apion præsumpsit edicere asini caput collocasse Iudæos, & ipsum colere, ac dignum facere tanta religione: & hoc affirmat fuisse propalatum, dum Antiochus Epiphanes & expoliasset tem-

[e] Ioseph contra Apionem lib. 2 c. 10.

DE CVLTV CAPITIS ASINI IVDAEIS OBSECRO CONFVTATIO.

E plum, & illud caput inuenisset ex auro compositum multis pecuniis dignum. Ad hoc igitur primùm quidem respondeo: quoniam Ægyptius, vel si quid aliud tale apud nos fuisset, nequaquam debuerat increpare, cùm non sit deterior asinus faronibus & hircis & aliis qui sunt apud eos dij. Deinde quomodo non intellexit, operibus increpatus de incredibili suo mendacio? Legibus namque semper vtimur iisdem, in quibus sine fine consistimus. Et cùm varij casus nostram ciuitatem, sicut etiam aliorum, vexauerint, & Theos, ac Pompeius Magnus, ac Licinius Crassus, & ad nouissimum Titus Cæsar bello vincentes obtinuerint templum, nihil huiusmodi illic inuenere, sed purissimam pietatem, de qua nihil est nobis apud alios effabile. Quia verò Antiochus neque iustam fecit templi deprædationem, sed egestate pecuniarum ad hoc accessit, cùm non esset hostis, & socios insuper nos suos & amicos aggressus est, nec aliquid dignum derisione illic inuenit: multi & digni conscriptores super hoc quoque testantur, Polybius

Mega-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Megalopolitanus, Strabo Cappadox, Nicolaus Damascenus, Timogenes, & Castor chronographus, & Apollodorus: qui omnes dicunt, pecuniis indigentem Antiochum transgressum fœdera Iudæorum, & expoliasse templum auro argentoque plenum. Hæc igitur Apion debuit respicere, nisi cor asini ipse potius habuisset, & impudentiam canis, qui apud ipsos assolet coli: neque enim extrinsecus alia ratiocinatione mentitus est. Nos itaque asinis neque honorem, neque potestatem aliquam damus, sicut Aegypti crocodilis & aspidibus, &c.] hæc & alia Iosephus in Apionem.

XXIV. OBIECTA IN IVDAEOS VERTEBANTVR PROBRO CHRISTIANIS.

[Sed & Plutarchus[a] in Symposiacis æquè existimauit Iudæos asinum venerati, eadem superiùs narrata occasione, quòd fontem eis aquæ monstrarit. Existimo equidem hæc ipsa esse quæ Tacitus ex Apionis aduersus Iudæos libris editis fuerat mutuatus. Rursum verò apud Suidam Democritus historicus eiusdem fabulæ assertor legitur in hæc verba: Democritus historicus scribit, Iudæos aureum asini caput adorare, & tertio quoque anno hospitem captum illi immolare, carnibus minutim incisis eos interficientes.] hæc itaque ab omnibus his obiecta Iudæis, transierunt in calumniam Christianorum: sicque videas, quæcumque fœda essent in Iudæos olim dicta, Gentiles argumenti inopes in Christianos congerere solitos; nec id semel tantùm, sed semper. nam apud Minutium Felicem hæc eadem Cæcilius postea exprobrauit Octauio, dicens: Audio eos turpissimæ pecudis caput asini conseratum inepta nescio qua persuasione venerari, digna & nata religio talibus moribus.] Sed ad hæc defensor veritatis Octauius: Sic, inquit, est negotium dæmonum: ab ipsis enim rumor falsus & scritur, & fouetur. Inde est quod audire te dicis, caput asini rem nobis esse diuinam. Quis tam stultus, vt hoc colat? Quis stultior, vt hoc coli credat? nisi quòd vos totos asinos in stabulis cum vestra vel Hippona consecratis, & eosdem asinos in stabulis cum Iside religiosè deuotatis: item boum capita & capita veruecum & immolatis & colitis: de capro etiam & homine mixtos deos, & leonum & canum vultus, deos dedicatis.]

[a] Plutarch. in Sympos. lib 4. q. 5.

XXV. VNDE HAERETICIS DATA OCCASIO DE CVLTV ASINI FIGMENTVM EXCOGITANDI.

Potuit & fabella hæc etiam ad Gentiles esse prolapsa, sicut & alia multa, ex hæreticorum lacunis, quòd Gnostici (vt dictum est) librum scripsissent, quem nomi-[b] Epiph. hæres. 26. nabant Stirpem Mariæ: in quo inter alia horrenda hæc quoque posuisse, Epiphanius[b] tradit: Ex hac enim causa inquiunt Zachariam occisum esse in templo, quoniam visionem vidit, & ex timore volens narrare visionem, oris obturationem pertulit. Vidit enim (inquiunt) in hora suffitus (cùm suffitum faceret) hominem quemdam stantem, asini formam habentem: & cùm egressus esset, ac dicere vellet, Væ vobis, quem adoratis? obturauit os eius ille, qui visus est ab ipso in templo, vt loqui non posset. Cùm verò aperiret os suum, vt loqueretur: tunc reuelauit ipsis, & occiderunt eum, & sic mortuus est Zacharias.] hæc illi, putantes Dominum Sabaoth eiusdem esse figuræ. nam de iisdem idem Epiphanius ait: Tradunt autem eorum alij Dominum Sabaoth asini formam habere, alij porci: quapropter mandatum est (inquiunt) Iudæis, vt porcum ne edant: esse autem ipsum creatorem cæli & terræ & cælorum, qui post ipsum sunt, & angelorum suorum.] Sed vnde hoc commentum illi? inde nimirum, quòd in benedictione Iudæ, à quo Iudæi, inter alia dictum esset Iacob propheticè[c], Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem asinam suam] per vitem Christum intelligentes, qui de se ipso ait[d], Ego sum vitis vera.] cui alligari asina diceretur, quòd Iudaicus cultus illi subiiceretur. Sed & quòd legissent, asinam suscepisse patrocinium Iudæorum, dum Balaam[e] ad eos maledicendos impulsum locuta redarguit: siue etiam quòd audirent Deum iussisse, vt quos[f] caperent de hostibus equos occiderent, asinas[g] verò illorum seruarent. Sed eius rei mysterium explicat Origenes[h]. Porrò asinos & non equos alere, peculiare fuisse Iudæis, quos in regione Arabiæ & Palæstinæ fuisse veloces vt equos, idem Origenes[i] affirmat.

[c] Gen. 49.
[d] Ioan. 15.
[e] Num. 22.
[f] Iosue 11.
[g] Num. 31.
[h] Orig. in Ios. hom. 15.
[i] Orig. in Iob lib. 1.

XXVI.

Ex leuissimis quibusdam coniecturis multa falsa de Iudæis nugati sunt Gentiles. nam sicut de asino, ita & de porco falsa sunt opinati: nempe Iudæos etiam porcos colere, quòd non occiderent, sed eis parcerent. Vnde Plutarchus[a] tam de porco, quàm de asino, hæc habet: Existimo autem Iudæos, si abominarentur porcum, interfecturos eum fuisse, sicut mures necant magi: nunc tam interficere, quàm edere suem, iis est religio. Et fortassis rationi hoc consentit, sicut asino suus est apud eos honor, quòd fontem aquæ eis demonstrauit; ita suem eos reuereri, vt sationis & arationis magistram.] hæc Plutarchus, qui assertam ab Apione de cultu asini causam secutus est; in his

[a] Plutarch. in Sympos. lib 4. q. 5.

his deceptus, sicut cùm (quod dictum est superiùs) Iudæos Bacchum adorare existimauit. Potuit igitur (vt dictum est) & ex Gnosticis eadem calumnia in Christianos effundi: sicut & illa de infantium cæde, esu humanarum carnium, & promiscuo concubitu extinctione luminum perpetrari solito: quæ omnia his diebus iterum refricata, & Christianis obiecta esse, idem pluribus testatur Tertullianus[a], quæ singula vehementissimè ipse purgat ac confutat. His omnibus & alijs multis in Christianos apud Gentiles ore omnium diffamatis, factum est, vt (quod aliàs olim sæpiùs accidisset) Christianum nomen ipsum esset in crimen; dicique tantùm quempiam Christianum, satis esset, vt mox immanium veluti scelerum reus condemnaretur: quamobrem immanis his diebus est Romæ in Christianos persecutio excitata.

[a] Tertul. in Apolog. c. 7.

XXVII. TERTVLLIANVS CAVSAM AGIT CHRISTIANORVM.

Cùm autem non liceret coràm causam agere, Tertullianus, eruditissimo scripto Apologetico, pro omnibus defensionem instituit apud ipsos Romanæ superstitionis Antistites: absens enim tunc (vt dictum est) Seuerus erat; malum verò instans ac furens: sicq. eos, qui in causa præsse iudices videbantur, scriptis conueniendos putauit. His quidem fama nefandorum criminum percitis, ex nomine tantùm, tamquam criminum indice atque confessione, in quemquam ipsorum lege agere, æquissimum videbatur. Quæ enim ab hæreticis Gnosticis perpetrari crimina consueuerant, eadem (vt sæpè dictum est) in Catholicos quosque Christianos calumniosè obiectari solita erant. de quibus idem Tertullianus[b]: Dicimur sceleratissimi de sacramento infanticidij, & pabulo inde, & post conuiuium incesto, quòd euersores luminum canes, lenones scilicet, tenebrarum & libidinum impiarum inuerecundia procurent.] hæc & alia de his plura.

[b] Idem in Apolog. c. 7.

XXVIII. LEGES SEVERI ADVERSVS MOECHOS.

Certè quidem in his quæ spectant ad incestus calumniam, etsi aliæ omnes cessassent, hæc semel iudicibus persuasa, satis superque esse poterat, vt ad infligendas pœnas grauissimas iudicum animos excitaret. Vigebant enim aduersus mœchiam seueriss imæ Seueri leges, quibus in quamplurimos animaduerterat. nam de eo hæc Dio[c]: Criminari solebat Seuerus incontinentes; ob eamque causam legem de mœchis tulit, ex quibus quamplurimæ cædes factæ sunt. Ego quidem, cùm Consul essem, inueni scriptum in tabulis tria millia mœchorum morte fuisse mulctata. Sed cùm iam multi mortales in hanc pœnam inciderent, cœpit de his quærere negligentiùs.] hactenus Dio. Ampliauit quoque Seuerus legem Iuliam de adulterio, vt non solùm nuptæ, sed & sponsæ eidem tenerentur obnoxiæ. In maritum quoque crimen non vlciscentem, causam prosequendo, vlcisci voluit, vt Vlpianus[d] testatur. Sed & à Seuero additum hoc officium Præfecto[e] Vrbis, vt mancipia tueretur, ne prostituerentur, idem affirmat. Insuper leuissimam legem Papiam, mœchiæ illicem, idem Seuerus sustulerat. quod & Tertullianus ipse[f] testatur, sic dicens: Nonne vanissimas Papias leges, quæ antè liberos suscipi cogunt, quàm Iuliæ matrimonium contrahi, post tantæ auctoritatis senectutem heri Seuerus constantissimus Principum exclusit?]

[c] Dio in Seuero.
[d] l. 2. §. fi. pluo. & l. 13. §. diuus Sener.
[e] l. 1. ff. de Præf. Vrbis.
[f] Tertul. in Apolog. c. 4.

XXIX. CALVMNIOSE SAEVITVM IN CHRISTIANOS.

Cùm igitur quæ apud eos hactenus visa essent leuissima crimina, adeò seuerè in Romanis quoque ipsis iugiter punirentur: quid putandum à iudicibus factum in Christianos, fœdissimo omnium scelere infamatos? quos ijdem inauditos, sed ex nomine tantùm crimen manifestatum putantes, diris affectos supplicijs vel ad ignem, vel ad leonem damnabant. Sed hæc & alia omnia illata crimina idem Tertullianus eadem lucu-lentissima diluit ac purgat Apologia. Dum enim eminentem Christianorum castitatem quamplurimis testatam reddit exemplis, ne leuissimæ quidem locum suspicioni relinquit. Sed & illa defendit, nec crimina esse ostendit, quòd dicerent illi, Deos non colitis, & pro Imperatoribus sacrificia non impenditis.] perspicuè manifestans, non ob eam causam Christianos esse dicendos impios, qui verum Deum colant; nec maiestatis & Imperatorij culminis contemptores, pro quibus digna vota nuncupent, eosdemque assiduè precibus Deo commendent.

XXX. ANTIQVATA RESCRIPTA PRO CHRISTIANIS DATA.

Porrò cùm hæc semper obiectarentur in Christianos, atque de nefandis sceleribus illæ calumniæ vulgi rumore adeò increbrescerent; cassa planè & irrita prorsus reddita sunt illa veterum Imperatorum rescripta, nempe Traiani, Hadriani, ac Marci, quibus illi cum Christianis ex nomine tantum vetuerant experiri, vel quicquam illis ea causa negotij factitari: sed velut rupto obice torrens, sic se omnium furor grassans in illos effusus est. Vnde iure in eos vehementer idem Tertullianus[g] exclamat. In hunc igitur modum Christiani ad tribunal perducti, vbi professionis nomen rogarentur, sa-

[g] Tertul. in Apolog. c. 2.

tis ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

tis ad crimen esse putabant, si se esse Christianos liberè faterentur: Cùm, inquit, post A
nominis confessionem extorquere quoque oporteret quodcumque falsò iactaretur:
quot quisque iam infanticidia degustasset, quot incesta contenebrasset, qui coci, qui
canes affuissent.] At nihil prorsus huiusmodi, sed inauditos & criminis inconfessos (vt
dictum est) dira morte mulctabant. Cumq. ex tabella (vt ait) soleret recitari sententia,
vnum illud, inquit, audiebatur: Talis, quia Christianus, damnatur: & numquam, quòd
fur esset, adulter, vel homicida.]

XXXI. CHRISTIANI AD NERM QVAESITI, ET DIRE PVNITI.
At non accusatione tantùm deferebantur Christiani, sed & indagabantur. Ad id enim
spectat, quod idem inferiùs ait[a]: Quotidie obsidemur, quotidie prodimur, in ipsis vt
plurimum cœtibus & congregationibus nostris opprimimur.] At quibus solerent eos
pœnis afficere, idem declarat, sic dicens[b]: Crucibus & stipitibus imponitis Christia-
nos: vngulis deraditis latera Christianorum: ceruices ponimus ante plumbum & glu- B
tinum & gomphos, *id est*, *clauos*: ad bestias impellimur: ignibus vrimur: in metalla
damnamur: in insulis relegamur.] sed hæc Iudices. Atqui etiam sua sponte insanum
vulgus in Christianos solitum erat debacchari: sicq. duplex ipsos vexabat persecutio,
cùm illi id legibus facere viderentur, voluntate isti. Nam idem subdit[c]: Quotiens in
Christianos desæuitis, partim animis proprijs, partim legibus obsequentes? Quotiens
etiam præteritis vobis, suo iure nos inimicum vulgus inuadit lapidibus atque incen-
dijs? Ipsis Bacchanalium furijs nec mortuis parcunt Christianis, quin illos de requie
sepulturæ, de asylo quodam mortis iam alios, iam nec totos auellant, dissecent, dis-
trahant.] Sed tum in eos potissimùm eo modo furens vulgus insaniebat[d], cùm aliquod
malum ciuitatem vexaret, perinde ac si malorum omnium causa illi essent, quòd ha-
berentur dijs infensi.

[a] Tertul. in Apolog. c. 7.
[b] Ibid. c. 12.
[c] Tertul. in Apolog. c. 37.
[d] Ibid. c. 40.

XXXII. CHRISTIANI FREQVENTIVS IGNI TRADITI. C
Verùm cùm multis pœnis afficerentur Christiani, ac multiplici mortis genere; il-
lud frequentius in eos videtur solitum irrogari supplicium, vt viui igni cremarentur.
Indeq. accidit, vt ea de causa ijdem Christiani Sarmentitij[e] & Semaxij dicerentur, quia
(vt addit) ad stipitem dimidij assis reuincti sarmentorum ambitu exurerentur: tali
enim supplicio magos ab illis affici solere, Paulus[f] I. C. testatur. At cùm eius crimi-
nis infamati essent ab ipsis, debito ex legibus illis supplicio eos affici, æquum existi-
mabant.

[e] Tertul. Apolog. c. 50
[f] Paul. lib. 5. sentent. tit. 23.

XXXIII.
Sed illud inter alia, præter ius omne vel consuetudinem ac dignitatem, indecensq.
planè Romanorum subsellijs ac tribunalibus, ex insana quadam & cæco furore in Chri-
stianas feminas, castitatis amantissimas, excogitatum erat supplicium, vt lenonibus
traderentur, sicq. pudicitiæ dispendium paterentur: quòd scirent id esse illis acerbius D
quouis genere tormentorum, ipsaq. mortis pœna crudelius. Hinc in eosdem Tertul-
lianus[g] eadem defensione hæc de recenti casu: Proximè, inquit, ad lenonem damnando
Christianam potiùs quàm ad leonem; confessi estis, labem pudicitiæ apud nos atro-
ciorem omni pœna & omni morte reputari. Nec quicquam tamen profecit exquisitior
quæque crudelitas vestra: illecebra est magis sectæ. plures efficimur, quoties metimur
à vobis. Semen est sanguis Christianorum.] hæc ipse.

[g] Tertul. in Apolog. c. vlt.

XXXIV. IGNAVIA CHRISTIANIS OBIECTA CALVMNIOSE.
Sed nec illud prætereundem, quod Gentiles in Christianos solerent obijcere, & ad
plaustra iniuriarum ac contumeliarum adijcere: nimirum quòd inertes homines es-
sent, ac planè Reipublicæ inutiles, inhabilesq. communi commercio. Quæ autem
Tertullianus ad hanc refellendam calumniam afferat, hîc describere operæpretium du-
cimus, quòd cùm exercitia, tum etiam Christianorum morum sinceritas innotescat. Ait E
igitur[h]: Sed alio quoque iniuriarum titulo postulamur, & infructuosi in negotijs dici-
mur. Quo pacto homines vobiscum degentes, eiusdem victus, habitus, instructus, eius-
dem ad vitam necessitatis? Neque enim Brachmanæ, aut Indorum gymnosophistæ su-
mus, siluicolæ, & exules vitæ. Meminimus gratiam nos debere Domino Deo creato-
ri: nullum fructum operum eius repudiamus. Planè temperamus, ne vltra modum
aut perperam vtamur. Itaque non sine foro, non sine macello, non sine balneis, ta-
bernis, officinis, stabulis, nundinis vestris, ceterisq. commercijs cohabitamus in hoc
sæculo. Nauigamus & nos vobiscum, & militamus, & rusticamur, & mercamur;
proinde miscemus artes, opera nostra publicamus vsui vestro. Quo modo infructuo-
si videamur negotijs vestris, cum quibus & de quibus viuimus, non scio. Sed si cæ-
rimonias tuas non frequento, attamen & illa die homo sum. Non lauor diluculo

[h] Tertul. in Apolog. c. 42.

Satur-

A Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam: attamen lauor honesta hora & sa-
lubri, quæ mihi & calorem & sanguinem seruet. rigere & pallere post lauacrum
mortuus possum. Non in publico Liberalibus discumbo, quod bestiariis suprema
cœnantibus mos est: attamen vbi vbi de copijs tuis cœno. Non emo capiti coro-
nam: quid tua interest, emptis nihilominus floribus quomodo vtar? Puto gra-
tius esse liberis & solutis & vndique vagis. Sed & si in coronam coactis, nos co-
ronam naribus nouimus, viderint qui per capillum odorantur. Spectaculis non
conuenimus: quæ tamen apud illos cœtus venditantur, si desideraueris, liberius
de propriis locis sumantur. Thura non eminus. Si Arabiæ quæruntur, sciant Sa-
bæi plutis & carioris suas merces Christianis sepeliendis profligari, quàm diis fumigan-
dis. Certè, inquitis, templorum vectigalia quotidie decoquunt, stipes quotusquisq- B
que iam iactat. Non enim sufficimus & hominibus & diis vestris mendicantibus
opem ferre: neque putamus aliis, quàm petentibus impertiendum. Denique porrigat
manum Iuppiter, & accipiat: cùm interim plus nostra misericordia insumit vicatim,
quàm vestra religio templatim. Sed cetera vectigalia gratias Christianis aguht, ex fide
dependentibus debitum, qua alieno fraudando abstinemus: vt si incatur quantum ve-
ctigalibus pereat fraude & mendacio vestrarum professionum, facilè ratio haberi
possit, vnius specici querela compensata pro commodo ceterarum rationum.] hæc
Tertullianus.

Recensèt subinde hominum genera, qui tantùm de Christianis conqueri possent, qui XXXV. CHRISTIANI QVIBVS POTISSIMVM DISPLICERENT.
bus illi castè viuentes, ac pacificè iusteque agentes, nihil deberent; nempe lenones, & his
similes homines, qui nonnisi aliena ignominia atque peccato suas possent distrahere C
merces. Ceterùm tantum abesse quod dicerent, Christianos esse inutiles Reipublicæ,
vt immo potiùs ipsi Gentiles, tot homines iustos necando, magno detrimento afficerẽt
ciuitatem. Sed hæc omnia ipse his verbis: Planè confitebor qui conqueruntur. Nam si
qui fortè vere de sterilitate Christianorum conqueri possint; primi erunt lenones, per-
ductores, aquarioli, tum sicarij, venenarij, magi, item arioli, aruspices, mathematici.
His infructuosos esse, magnus fructus est. Et tamen quodcumque dispendium est rei
vestræ, per hanc sectam cum aliquo præsidio compensari potest. Quantos habetis, non
dico qui iam de vobis dæmonia excutiant: non dico iam qui pro vobis quoque vero
Deo preces sternant, quia fortè non creditis: sed à quibus nihil timere possitis? At enim
illud detrimentum Reip. tam grande quàm verum nemo circumspicit: illam iniu-
riam ciuitatis nullus expendit, cùm tot iusti impendimur, cùm tot innocentes eroga-
D mur. Vestros enim iam contestamur Actus, qui quotidie iudicandis custodijs præ-
sidetis, qui sententijs elogia dispungitis: tot à vobis nocentes variis criminum elogijs
recensentur. Quis illic sicarius? quis mantecularius? quis sacrilegus, aut corruptor, aut
lauantium prædo? quis ex illis etiam Christianus adscribitur? Aut cùm Christiani suo
titulo offeruntur, quis ex illis etiam talis, quales tot nocentes? De vestris semper æstuat
carcer, de vestris semper metalla suspirant, de vestris semper bestiæ saginantur, de
vestris semper munerarij noxiorum greges pascunt. Nemo illic Christianus, nisi planè
tantùm Christianus; aut si & aliud, iam non Christianus] quòd fortasse à fide esset
apostata.

At quod ait Christianos abstinere consueuisse à spectaculis: quàm seuerus vindex es- XXXVI. DEI VINDICTA IN SPECTACVLA ADEVNTES.
set Deus in eos, qui huiusmodi à maioribus traditam disciplinam soluere niterentur, *Tertull. de Spect. cap. 26.*
E idem auctor in commentario, quem eo argumento conscripsit, monstrat eiusmo-
di casibus[i]: Exemplum accidit, Domino teste, eius mulieris, quæ theatrum adiit,
& inde cum dæmonio rediit. Itaque in exorcismo cum oneraretur immundus spi-
ritus, quòd ausus esset Fidelem aggredi: Constanter & iustissimè quidem, inquit, fe-
ci: in meo eam inueni. Constat & alij linteum in somnis ostensum eius diei nocte,
qua tragœdum audierat, cum exprobratione nominato tragœdo; nec vltra quintum
diem eam mulierem in sæculo fuisse. Hæc ipse. Certè quidè res visa est inter Christianos
execranda, Gentilium adire spectacula; vt tum ipse rum etiam S. Cyprianus, elucubra-
tis eo argumento tituloque libellis, significarunt, & sacrorum Conciliorum decreta,
sanctorumque Patrum pro concione dictæ acerrimis inuectiuis sententiæ declararunt.
Quinetiam in solemni illa tempore baptismi solita ab omnibus fieri renunciatione,

[i] Tertull. de Spect. cap. 26.

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Salvian. de Providen. Dei lib. 6.

spectaculis quoque abrenunciare Fideles, moris fuisse, Saluianus tradit his verbis: A In spectaculis enim quædam apostatatio fidei est, & à symbolis ipsius & cælestibus sacramentis lætalis prævaricatio. Quæ est enim in baptismo salutari Christianorum prima confessio? Quæ scilicet, nisi, vt renunciare se diabolo & pompis eius atque spectaculis & operibus protestentur? &c.] plura idem inculcat de eiusmodi abrenunciatione in baptismate fieri solita. Ceterùm haud putamus eamdem ritus formam in Ecclesia Catholica vbique fuisse seruatam: siquidem eadem renunciationis verba cùm crebro à sanctis Patribus repetira sciamus ipsorum scriptis; nihil tamen apud eos de renunciando spectaculis. scimus verò sanctum Cytillum in prima Mystagogica oratione sub pompis inclusisse spectacula, idemque alios itidem interpretatos esse; secundùm quam quidem communem verborum interpretationem, addita in Ecclesia Gallicana, vbi Saluianus agebat, illa verba, Et spectaculis, existimamus. sed de his hactenus: haud enim B longiùs digredi patitur suscepta narratio.

XXXVII. Porrò ad hoc ipsum tempus pertinet, quod hoc ipso anno (vt superiùs demonstratum est) cùm adhuc quærerentur ad necem à Plautiano aduersariarum partium consci, (vt ex Spartiano[b], atque ex iis quæ de eadem re ipse [c] conscripsit, proditum est,) ipse Tertullianus librum Apologeticum pro Christianis ad Vrbis Antistites elucubrauit; quod & scitè Pamelius definiuit, demonstrans eos longè errare, qui ad alia tempora, etiam post Seueri obitum, illum reijciunt. Sed assentiri non possumus eidem dicenti, commentarium illum scriptum fuisse Carthagine. Nam cùm ad magistratus Romanos, ipsos (vt [d] ait) Romani Imperij Antistites, sese eum elaborare dicat, ac plurima de iis, quæ Romæ agerentur, sæpiùs ingerat, deque vanitate Romanorum deorum narrationem inculcet; hæc mox inter alia adiicit[e]: Sed noua iam Dei nostri in ista ciuitate proxi- C mè editio publicata est.]paulo verò pòst: Risimus, inquit, & nomen & formam, &c.] indicans, huiusmodi deformem picturam ob oculos habuisse. Sunt multa quidem in eodem commentario, quæ id ipsum æquè demonstrent, si quis accuratè cuncta perlegerit. Romæ igitur cùm ipse ageret, & coram pro Christianis causam defendere, persecutione ingruente, minùs tutum esse videret: eiusmodi defensionem ad Antistites insit, suo tacito nomine; quod ipsemet satis significare videtur, dum in eius exordio hæc post alia subdit: Si denique (quod proximè accidit) domesticis indiciis nimis operata sectæ huius infestatio obstruit viam defensioni; liceat veritati vel occulta via tacitarum litterarum ad aures vestras peruenire.]

[b] Spartian. in Seuero.
[c] Tertullian. in Apolog. c. 35.
[d] Tertull. ibid. cap. 1.
[e] Tertull. ibid. c. 16. in fin.
TERTVLLIANVS VBI SCRIPSERIT APOLOGETICVM.

XXXVIII. Etsi hæc quæ Romæ agerentur in Christianos, dura & aspera videri poterant: potiùs tamen præludia quædam persecutionis, & velitationes ferocioris belli fuerunt. Nam D ad hanc diem nullum à Seuero (vt dictum est) aduersùs Christianos fuerat promulgatum edictum; quod post bellum Parthicum fuisse editum, Spartianus [f] est auctor, ab hinc scilicet triennium. Quam ob causam iure idem auctor in Apologetico, quem hoc anno diximus esse scriptum, hæc ait [g]: Ceterùm de tot exinde Principibus vsque ad hodiernum, diuinum humanumque sapientibus, edite aliquem debellatorem Christianorum: at nos è contrario edimus protectorem.] Persecuerasse autem eiusmodi Romæ excitatam semel aduersùs Christianos persecutionem, Victoris papæ martyrium fidem facit. Sed & complures alios pariter Fideles necatos tum fuisse credi potest.

[f] Spartian. in Seuero.
[g] Tertullian. in Apolog. ca. 5.

XXXIX. Sed quispiam iure fortasse mirabitur, quo modo accidere potuerit, vt Imperatore nesciente, & quodammodo inuito, tam ingens persecutio Christianos Romæ agentes E vexauerit anno præsenti atque futuro? Meminisse oportet quod diximus, relictum à Seuero Imperatore fuisse Vrbis regimen Plautiano, Antonini socero; cuius tanta fuit auctoritas, vt licet aliquid Seuerus imperasset, inscio tamen vel inuito Plautiano quis facere non auderet: quod testatur Dio, qui de immensa eius sæuitia iuncta potentiæ hæc ait: Interea (*nempe absente Seuero*) Plautianus, cuius erat apud Seuerum magna auctoritas, quique Præfecti potestatem habebat, eratque omnium hominum potentissimus, morte affecit magnum numerum priuatorum hominum & optimatum.] & post multa de eius auaritia enarrata, hæc subdit: Quamquam & illud addendum videtur, centum ciues Romanos nobiles viros domi ab eo occisos esse: id quod nemo nostrum, antequam ipse moreretur, intellexerat. Quibus ex verbis percipi potest, quanta fuerit homin is

PLAVTIANVS PERSEQVITVR CHRISTIANOS.

A hominis peruersitas, atque potentia.] hæc & alia de eo Dio[a], qui præsens hæc omnia spectabat oculis. Sed quomodo scelestissimus homo patratæ cædis pœnas dederit, occisus à genero, idem Dio pluribus narrat. Huius igitur consilio & auctoritate hoc anno Christianos esse Romæ vexatos, nemo poterit dubitare: nam eo inuito nemo tam sæua tamque aspera præsumpsisset. Illorum verò, quos Dio refert occisos, magnam partem fuisse Christianorum, existimamus. Seuerum autem se excusasse de tanta ciuium cæde, quòd ipse nequaquam iussisset, auctor est Spartianus [b]. Est id planè consentiens iis quæ de eodem Seuero Imperatore ad Scapulam scribit Tertullianus [c] his verbis: Sed & clarissimas feminas & clarissimos viros Seuerus huius sectæ esse sciens, non modò non læsit, verum & testimonio exornauit, & populo furenti in eos palàm restitit.] At de iis quæ ad hunc annum spectant, iam satis.

[a] Dio in Seuer.
[b] Spartian. in Seuero.
[c] Tertullian. ad Scapul. c. 4.

B

IESV CHRISTI ANNVS 202. VICTORIS PAP. ANNVS 9. SEVERI IMP. ANNVS 8.

CHristi annus ducentesimus secundus adscribitur Fastis, Claudio Seuero & Ausidio Victorino Consulibus. Extant Proconsularia Acta martyrum Scillitanorum, qui sub eodem Consulatu Claudij & Proconsule Saturnino Carthagine passi habentur, digna quidem quæ ad verbum hic intexantur; vt ex iis, quæ certa atque explo- C rata habentur, martyrum Actis, cetera quæ vel non scripta, vel aliquando scriptorum memoria commendata, deprauata tamen & corrupta, vel penitus periere, intelligere valeamus. Descripsimus ea ex vetustissimo codice, qui apud nos est, cognito & emendato: ex Vaticana enim bibliotheca duo alia æquè vetusta nacti sumus exemplaria. Posuimus in margine variam lectionem, in textu autem quam putauimus fideliorem. Sed recensemus iam ipsa, eadem qua scripta habentur fyli veneranda simplicitate.

I. ACTA MARTYRVM SCILLITANORVM.

Existente [*] Claudio [*] Consule, quartodecimo Kalendas Augustas, Carthagine metropoli, statuto forensi conuentu, præceperunt magistratus adstare sibi Speratum, Narzalem, Cittinum, Donatam, Secundam, & Vestinam. Et adstantibus eis, Saturninus Proconsul dixit: Potestis veniam à dominis nostris Imperatoribus Seuero & An- D tono promereri, si bono animo conuersi fueritis ad deos nostros. Speratus dixit: Nos minimè aliquando malum fecimus; neque iniquitatem sequentes, in peccatis egimus operationem, nec aliquando cuiquam maledeximus; sed malè fuscepti à vobis, gratias egimus semper. Quamobrem Dominum verum & Regem adoramus. Saturninus Proconsul dixit: Et nos electi sumus, & mitissima est elegantia nostra: & iuramus per genium domini nostri Imperatoris, & pro salute illius intercedimus, quod & vos facere debuistis. Speratus dixit: Si tranquillas adhibeas mihi aures tuas, dicam mysterium mansuetudinis. Saturninus Proconsul dixit: Dicente [*] te de mysterio, non inferam mala: tantùm iura per genium Regis nostri. Speratus dixit: Ego Imperatoris mundi genium nescio, sed cælesti Deo meo seruio, quem nullus hominum vidit, nec videre potest. Ego enim nec furatus sum aliquando; sed quodcumque emam, tributum do, E quoniam cognosco eum dominum meum: sed adoro Dominum meum Regem Regum, & omnium gentium Dominum. Saturninus Proconsul dixit: De cetero à rumultu garrulitatum quiescite, & accedentes sacrificate diis. Speratus respondit: Illa est mala concitatio, quæ facit homicidium, & falsam accusationem aduersùs aliquem. Saturninus Proconsul ad alios conuersus dixit: Nolite furoris huius insipientia participes fieri, sed timete potius Regem nostrum, obedientes præceptis eius. Cittinus dixit: Nos non habemus alium quem timeamus, nisi Dominum Deum nostrum, qui est in cælis. Saturninus Proconsul dixit: Detrudantur in carcerem, ponantur in ligno in diem crastinum.

II. *al. præstante *al. præsente *al. Claudiano PRIMAE DIEI QVAESTIO.

*al. incipiente

Sequenti die Saturninus Proconsul sedens pro tribunali, eos præsentari iubet. Qui cùm adstitissent, dicit ad feminas: Honorate Regem nostrum, & sacrificate diis. Tunc Donata dixit: Honorem quidem Cæsari tamquam Cæsari; Deo autem nostro hono- III. SECVNDAE DIEI QVAESTIO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rem & orationem offerimus, Sranis Vestina dixit: Et ego Christiana sum. Secunda simi- A
liter dixit: Et ego credo in Deo meo, & volo in ipso esse: diis autem tuis non seruimus,
vul. separari neque adoramus. Saturninus Proconsul, auditis his, præcepit eas seruari*. Aduocatis
viris, dicit Sperato: Perseueras vt Christianus sis? Speratus dixit: Etiam perseuero: &
omnes audite, quia Christianus sum. Audientes omnes qui cũ illo retenti fuerant, con-
senserunt confessioni illius, dicentes: Sumus & nos pariter Christiani. Saturninus Pro-
consul dixit: Nec liberationem, nec remissionem vultis? Speratus respondit: in certa-
mine iusto nulla est remissio. fac quod vis. Nos enim pro Christo gaudentes morimur.
Saturninus Proconsul dixit: Qui sunt libri, quos adoratis legentes? Speratus respondit:
vul. triginta Quatuor Euangelia Domini nostri Iesu Christi, & epistolas S. Pauli Apostoli, & omnem
diuinitus inspiratam Scripturam. Saturninus Proconsul dixit: Spatium trium* dierum
tribuo vobis, vt respiscatis. Speratus dixit: Christianus sum, & omnes qui mecum sunt; B
& à fide Domini nostri Iesu Christi non discedimus. fac quod vis.

IV. SENTENTIA PROCONSVLIS. Proconsul videns etiam ipsorum mentis stabilitatem, & fidei firmitatem, dedit in
eos sententiam per exceptorem, dicens sic: Speratum, Narzalem, Cittinum, Veturium,
Felicem, Acyllinum, Lætantium, Ianuariam, Generosam, Vestinam, Donatam, & Se-
cundam, Christianos se esse confitentes, & Imperatori honorem & dignitatem dare re-
cusantes, capite truncari præcipio. Hæc cùm essent ex tabella recitata, Speratus & qui
cum eo erant omnes dixerunt: Deo gratias conferimus, qui dignatur nos hodie marty-
res accipere in cælis pro confessione sua. His dictis, ducti sunt; & flexis genibus vnanimiter, cùm iterum gratias Christo agerent, truncata sunt singulorum capita. Consum-
mati sunt Christi martyres mense Iulio, die septimo decimo, & intercedunt pro nobis
ad Dominum nostrum Iesum Christum, cui honor & gloria cum Patre & Spiritu sancto C
in sæcula sæculorum. Amen.] hucusque Scillitanorum martyrum Acta, quæ magnam
consensionem habere noscuntur cum iis quæ ex Tertulliano de hoc anno scripta mox
dicturi sumus.

V. REI MAIESTATIS SACTI CHRISTIANI. Accidisse viderunt, vt non Christianitatis aperta causa, quòd nondum lege Principis
edicta persecutio esset; sed maiestatis prætextu, quòd Imperatorem nollent venerari,
hi martyres tenti fuerint: & indulgentiam eisdem fuisse pollicitam, si iurarent per
genium Cæsaris. Magnum planè videbatur illis eiusmodi iusiurandum: adeò vt dicat
a Minut. in Octauio. Minutius[a] Felix, grauius existimatum apud eos per genium Regis, quàm Iouis genium,
peierare. Ad huiusmodi iuramentum his temporibus consuesse Gentiles magistra-
b Tertull. in Apolog. c. 32. tus adigere Christianos, demonstrant illa Tertulliani verba in Apologetico[b], quibus D
Tertullian. ad Scapul. c. 2. ait: Sed & iuramus, sicut non per genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est
augustior omnibus geniis. Nescitis genios dæmonas dici, &c.] & ad Scapulam[c] se-
quenti anno scribens, vt dicemus) demonstrat, quòd, qui iurarent per genios Impe-
ratorum, arguerentur illis esse fideles. nam ait: Sed iidem ipsi, qui per genios eorum
in pridie vsque iurauerant, qui pro salute eorum hostias & fecerant & vouerant, qui
Christianos sæpe damnauerant, hostes eorum sunt reperti. Christianus nullius est ho-
stis, nedum Imperatoris.] hæc Tertullianus. At de iuramento Christianorum plura in
futurum.

VI. PROCONSVLATVS SATVRNINI. Idem quoque auctor in eodem ad Scapulam libello, eiusdem Saturnini Proconsulis,
cuius mentio habetur in recitatis nuper Actis, qui primus omnium Seueri tempore
Carthagine persequi aggressus est Christianos, meminit: sed & quid ei ob hoc scelus
c Tertull. ibid. cap. 3. acciderit, addit, sic dicens[c]: Vigellius Saturninus, qui primus hic gladium in nos egit, E
lumina amisit.] idemque paulo superius, ob Christianum sanguinem fusum, exercẽ-
tibus imbribus, homines grauia passos esse testatur, his verbis: Ceterum & imbre anni
præteriti quid commeruerit genus humanum apparuit, cataclysmum scilicet, & retro
fuisse propter incredulitates & iniquitates hominum.] His namque prodigiis Deus co-
hibere aggressus est efferatam in Christianos rabiem persecutorum. Sed cùm nec iis va-
luerit coerceri, alia magis horrenda, addidit, quæ tamen sequenti anno sub Proconsule
Scapula facta esse declarat. At de his suo loco agemus.

VII. ABAGARVS REX PRAESTO EST SEVERO. Hoc eodem anno Seuerus Imperator agens cum exercitu aduersus Parthos, Aba-
garum Regem Osrhoenorum (quem Christianum existimant, ex eiusque progenie gen-
tum, quem Edessæ Regem Thaddæus Apostolus ad Christi fidẽ perduxit) ad se venien-
tem

A tem recepit in gratiam; ab eodemque auxiliariis acceptis copiis, feliciter Parthicum bel-
lum confecit. Sed hæc pluribus Herodianus*. *Herodian. libro 3.

IESV CHRISTI ANNVS 203. VICTORIS PAP. ANNVS 10. SEVERI IMP. ANNVS 9.

ANno Domini ducentesimo tertio, Annio Fabiano & Nonio Muciano Coss. vige-
sima octaua die Iulij, Victor Papa auspicatus iam annum decimum sui Pontifica-
tus per mensem vnum & dies viginti octo, martyrio coronatur, sepeliturque in Vatica- I.
B no iuxta corpus sancti Petri. Quod autem ad numerum annorum sedis Victoris, æquè VICTOR PAPA MARTYRIO CORONATVS.
consentit Eusebius[a], dum ait, circa nonum annum Seueri Imperatoris substitutum [a] Euseb. lib. 5. cap. 27.
Zephyrinum in locum illius. Sed in eius Chronicon mendum irrepsit; vbi cùm ponatur
Victor sedisse annis decem, tamen successio Zephyrini ponitur eius anno octauo. De
eodem autem Victore, præter illa quæ dicta sunt de celebrationis Paschæ tempore ab
eo stabilito, & de Concilio ea de causa Romæ celebrato, hæc habentur in libro de Ro-
manis Pontificibus: Hic constituit, vt necessitate faciente, vbicumque inuentus fuisset
quicumque hominum ex Gentibus veniens, siue in flumine, siue in mari, siue in fonte,
siue in stagno baptizaretur (tantummodo Christianæ credulitatis confessione declara-
ta) integrè efficeretur Christianus.] & paulo post: Hic fecit ordinationes duas per men-
sem Decembrem, creauit presbyteros quatuor, diaconos septem, Episcopos per diuersa
C loca numero duodecim.

Inter alios Episcopos à Victore recèns institutos fuit S. Felicianus, quem præfecit II.
Ecclesiæ Fulginatensi: qui eam egregiè curans, post multos labores atque ærumnas in FELICIANVS EPISCOPVS FVLGINATENSIS.
eius administratione & conuersione fidelium toleratas, pro digna mercede in perse-
cutione Decij, martyrij corona donatus est: quo illustratus honore, anniuersaria die
eius memoria in Ecclesia celebratur. Rursus verò hæc ibidem de Victore in fine: Cessa-
uit Episcopatus eius dies vndecim] hæc ibi.

Sic itaque ordinatio Zephyrini facta est octaua Augusti die, de quo hæc ibidem: Ze- III.
phyrinus natione Romanus, ex patre Abundio, sedit annos octo, menses septem, dies ZEPHYRINVS PAPA CREATVS.
decem.] Sed de annis in fine Pontificatus eius agemus. Inopia scriptorum, res magni
momenti, nempe martyrium Victoris Pontificis, & alia huius temporis sub sæuissimo
D Plautiano Ecclesiæ Romanæ certamina obuoluta ferme silẽrio coguntur præterire; cùm
magis delegerimus perpauca certa fide signata describere, quàm quæuis veritate nutan-
tia scriptis reddere. Sed ad res Imperatorum transmigret oratio.

Eodem anno Seuerus in Syriam victor rediens, Antoninum filium in sequentem an- IV.
num Consulem designauit.] hæc Spartianus[b]: qui sibi repugnat, dum refert, hoc [b] Spartian. in Seuero. GETA CAESAR.
tempore Imperium collatum eidem Antonino, & Getam Cæsarem dictum: nam ea
de Antonini Imperio facta esse ante bellum Parthicum, cùm ipse superiùs, tùm He-
rodianus qui sui temporis historiam scripsit, affirmant. Quòd autem addit his Spar-
tianus, eidem Seuero Imperatori decretum fuisse à Senatu Iudaicum triumphum:
cùm bellum Iudaicum à Seuero gestum nemo reperiatur qui illud scriptis prodiderit;
pauca quædam, quæ ex diuersis locis de clade Iudæorum à Seuero illata colligi po-
E tuerunt, superiùs anno quinto eiusdem Imperij secundùm Eusebij Chronicon de-
scripsimus.

Quod verò ad res pertinet Occidentis: hoc ipso anno Saturnino Africæ Proconsuli V.
subrogatus est Scapula, qui persecutionem ab illo in Christianos exeitatam incremen- SCAPVLA PROCONSVL IN AFRICA.
tis maioribus propagauit. Licet enim nullo Imperatoris edicto adhuc Christiana reli-
gio vexaretur; nam in hanc vsque diem Seuerus Imperator fauere visus est Christia-
nis, vt ipsum[d] Tertullianum ad eumdem Scapulam scribentem affirmare diximus: [d] Tertullian. ad Scapul. c. 4.
tamen Præsides, qui in Christianos infensissimi erant, nacti Imperatoris absentiam, in
eos eum deliùs agebant: non quidem Christianitatis ritulo eos exagitantes; sed potiùs
(quod sæpiùs dictum est) crimine maiestatis, quòd hostes essent Imperatoris. Equidem
Tertullianus tum in Apologetico, tum etiam ad Scapulam scribẽs, totus penè in iis esse
videtur, vt Christianos eo carere crimine, atque erga Imperatorem fideles esse demon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

A strer; eamque in eos obiicientes calumniam fortissimè redarguit atque resellit.

VI. TERTVLLIANVS CARTHAGINEM REVERSVS SCRIBIT AD SCAPVLAM.

Porrò idem Tertullianus hoc anno, Roma Carthaginem rediens; quod ibi fecerat, ad Pontifices scribens Apologeticum pro fidei Christianæ defensione, istud ipsum Carthagine præstitit scribens ad Scapulam Proconsulem libellum declamatorium potiùs quàm supplicem, quò violentos illius impetus sisteret, fœuitiamque retunderet. Id quidem hoc anno factum esse, inde primùm deducimus, quòd constet libellum illum ante persecutionem per Seuerum excitatam, fuisse conscriptum. Nam in eo eiusdem Imperatoris meminit, non vt persecutoris, sed potiùs vt Christianorum fautoris. Persecutionem verò ab eo excitatam fuisse anno sequenti, omnes affirmant: quamobrem id minimè accidere potuisse post annum præsentem, satis liquet. Rursum verò nec superiori contingere valuisse, ex eo constat, quòd eo anno sub Consulatu Claudij (vt dictum est) Saturninus agebat Proconsulem Africæ, non autem Scapula, de quo est sermo. B Ceterùm ante superiorem annum, agente Seuero in Occidente, & de Christianis bene merente, nullum ausum fuisse illis negotium facessere, satis superiùs eiusdem Tertulliani testificatione est declaratum. Ex his igitur multis necessariisque assumptionibus satis colligi potest, hoc anno Tertullianum ad Scapulam eum dedisse libellum. id quidem & Pamelius, vir eruditus, æquè sentit eo commentario quo Tertulliani vitam conscripsit.

VII. SCAPVLA QVIS FVERIT.

Quod verò pertinet ad eumdem Scapulam Proconsulem hoc anno agentem in Africa; hunc illum existimo Scapulam, cognomento Tertyllum, ad quem in prouincia Præsidem extat rescriptum diui Marci & Commodi Imperatorum[a]. Eumdem namque esse, ex munere, proximo tempore, & nomine conijcere posse conceditur. Hic C quippe Plautiani (vt dicemus) penes quem erat summa rerum, accepto mandato, vt in eos, qui maiestatis crimine suspecti essent, animaduerteret; ea occasione (vt Romæ acciderat) in Africa eodem nomine aduersus Christianos persecutionem mouit. Cùm autem ipso sui magistratus ingressu Mauilum Adrumeticum Christianum hominem damnasset ad bestias, mox quædam sunt secuta immensa prodigia; de quibus idem auctor hæc subdit[b]: Tibi quoque optamus admonitionem solam fuisse, quòd cùm Adrumeticum Mauilum ad bestias damnasses, & statim hæc vexatio subsecuta est.]

[a] Ælius Marcus. ff. de offic. Præsid.

[b] Tertullian. ad Scapul. c. 3.

VIII. PRODIGIA OB MARTYREM CAESVM.

Sed quænam fuerit illa vexatio, paulo superiùs his verbis insinuat, ac primùm de anni præteriti cataclysmo: Ceterùm & imbre anni præteriti, quid commeruerit genus humanum, apparuit, cataclysmum scilicet, & retro fuisse propter incredulitates & iniquitates hominum. Et ignes qui suprà mœnia Carthaginis proximè pependerunt per D noctem, quid minati sint, sciunt qui viderunt. Et pristina tonitrua quid sonauerint, sciunt qui obduruerunt. Omnia hæc signa sunt imminentis iræ Dei, quam necesse est, quoquo modo possumus, vt & annunciemus, & prædicemus, & deprecemur interim localem esse: vniuersalem enim & supremam suo tempore sentient, qui exempla eius aliter interpretantur. Nam & Sol ille in conuentu Vticensi, extincto penè lumine, adeò portentum fuit, vt non potuerit ex ordinario deliquio hoc pati, positus in suo hypsomate & domicilio. Habetis astrologos.] hæc ipse.

IX. DE ANTICHRISTO ET MVNDI INTERITV RVMOR. [c] Euseb. lib. 6. cap. 21

Ex his itaque, puto, aliisque signis, quæ immanis persecutio toto Orbe edicto Seueri mox consecuta est, rumor ille apud Fideles omnes increbuit (quod tradit Eusebius[c]) Antichristum appropinquasse, ac proinde mundi interitum breui affore. Sed neque his deterritus Scapula adhuc persequi cessauit: quod Tertullianus illis verbis declarat: Et nunc ex eadem causa interpellatio sanguinis.] Quòd igitur ea potissimùm causa, qua Romæ magistratus aduersus Christianos fœuirent, Scapula Carthagine eos exagitabat, nimirum quòd viderentur esse rebelles Imperatori; Tertullianus ad eum scribens, eamdem (vt fecerat in Apologetico) primo loco egregiè confutat ac refellit. Porrò quòd mandatum (vt dictum est) à Plautiano de insequendis Imperij perduellibus Scapula accepisset, Tertullianus [d] in hunc modum eum admonuit: Pones & officio iurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis. Quid enim amplius tibi mandatur, quàm nocentes confessos damnare, negantes autem ad tormenta reuocare? Videtis ergo quo modo ipsi vos contra mandata faciatis, vt confessos (*nempe se esse Christianos*) negare cogatis. Adeò confitemur in nocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione non vultis. Si autem

[d] Tertullian. ad Scapul. c. 4.

A autem contenditis ad elidendos nos, iam ergo innocentiam expugnatis.] hæc ipse.

X. PRAESIDES IN CHRISTIANOS SAEVI QVID PASSI. [a] Tertul. ad Scapul. cap. 3.

Vt autem eum à cœpto consilio retrahat, terrorem primò incutit non eorum tantùm quæ obuenissent prodigiorum, sed & exemplo aliorum Præsidum qui olim in Christianos sæuissent, & valde grauiter mulctati fuissent. Sed primùm de malo quod sub Hilariano olim Proconsule fuerat in Africa consecutum, cùm etiam in sepulchrorum Christianorum areas Ethnici impetum fecissent, hæc habet[a]: Doleamus necesse est, quòd nulla ciuitas impunè latura sit sanguinis nostri effusionem. Sicut & sub Hilariano Præside, cùm de areis sepulturarum nostratum acclamassent: Areæ non sint. Areæ ipsorum non fuerunt, messes enim suas non egerunt.] ac post nonnulla alibi relata, hæc de Præsidibus: Possumus æquè & exitus quorumdam Præsidum tibi exponere, qui in fine vitæ suæ recordati sunt deliquisse, quòd vexassent Christianos. Vigellius Saturninus, B qui primus hic gladium in nos egit, lumina amisit. Claudius Herminianus in Cappadocia, cùm indignè ferens vxorem suam ad hanc sectam transisse, Christianos crudeliter tractasset, solusque in prætorio suo vastatus peste, cùm viuus vermibus ebullisset; Nemo sciat, aiebat, ne spe gaudeant Christiani. Postea cognito errore suo, quòd tormentis quosdam à proposito suo excidere fecisset, penè Christianus decessit. Cæcilius Capella in illo exitu Byzantino, Christiani gaudete, exclamauit. Sed & qui videntur sibi impunè tulisse, venient in diem diuini iudicij.]

XI. [b] Ibid. c. 4. PRAESIDES MANSVETIORES ERGA CHRISTIANOS.

Rursum verò multorum Præsidum, qui iussi persequi Christianos dissimulassent, ac mitiùs cum eis egissent, subdit exempla, sic dicens[b]: Quanti autem Præsides & constantiores & crudeliores dissimulauerunt ab huiusmodi causis? Vt Cincius Seuerus, qui Thistri ipse dedit remedium, quo modo responderent Christiani, vt dimitti possent. C Vt Vespronius Candidus, qui Christianum quasi tumultuosum ciuibus suis satisfacere dimisit. Vt Asper, qui modicè vexatum hominem, & statim deiectum, nec sacrificium compulit facere; ante professus inter Aduocatos & Assessores, dolere se incidisse in hanc causam. Pudens etiam missum ad se Christianum, in elogio concussione eius intellecta, dimisit, scisso eodem elogio: sine accusatore negans se auditurum hominem, secundùm mandatum.

XII. CHRISTIANORVM BENEFICIA LEGAMENES.

Hæc omnia tibi & de Officio suggeri possunt, & ab eisdem Aduocatis, qui & ipsi beneficia habent Christianorum, licet acclament quæ volunt: nam & cuiusdam Notarius, cùm à dæmone præcipitaretur, liberatus est, & quorumdam propinquus, & puerulus. Et quanti honesti viri (de vulgaribus enim non dicimus) aut à dæmoniis, aut valetudinibus remediati sunt?] subdit mox de Seuero Imperatore, qui à Christiano homine oleo D curatus esset. sed de ea re nos superiùs.

XIII. [c] Ibid. c. vlt. QVANTO PERICVLO PROCONSVL CHRISTIANOS EXAGITARET.

Demum admonet, vt cesset inquirere. quantum enim periculum foret, omnes, qui essent Carthagine, Christianos velle perquirere, ac de iisdem quæstiones exercere, indicat his verbis[c]: Quid ipsa Carthago passura est decimanda à te, cùm propinquos, cùm conturbales suos illic vnusquisque cognouerit, cùm viderit illic fortasse & tui ordinis viros & matronas, & principales quasque personas, & amicorum tuorum vel propinquos vel amicos? Parce Carthagini, si non tibi: parce prouinciæ, quæ visa intentione tua, obnoxia facta est concussionibus & militum & inimicorum suorum cuiusque.] hæc idcirco, quòd cùm semel innotuisset Præsidem Christianos persequi, mox omnes Gentiles, effuso agmine, in eos magno furore impetum facere, prædari, atque necare solerent. Ceterum haud extingui persecutione Christianam religionem, E sed ex ea fœcundo germine propagari potius, his ad calcem positis verbis declarat: Nec tamen deficiet hæc secta, quam tunc magis ædificari scias, cùm cædi videtur. Quisque enim tantam tolerantiam spectans, vt aliquo scrupulo percussus, & inquirere acceenditur quid sit in causa: & vbi cognouerit veritatem, & ipse statim sequitur.] hæc ipse.

XIV. IN ALIIS QVOQVE PROVINCIIS SAEVITVM IN CHRISTIANOS, [d] Tertull. ad Scapul. c. 4. in fine.

Porrò hoc anno cœptam in Africa persecutionem, quo hæc scribebat Tertullianus, certum est; nec amplius viuente Seuero quieuisse, nullum est dubium: nam sequenti anno, promulgato ab ipso Seuero Imperatore in Christianos edicto, fœuiùs ipsa furere cœpit. At quod hoc anno à Scapula Proconsule agi cœptum est; mandato addito, ab aliis quoque Africæ prouinciæ Præsidibus est seuerius actitatum. Idem enim Tertullianus [d], cùm scriberet ad eum pro Christianis libellum, de his quæ alij Præsides agere inciperent, tradit his verbis: Nunc à Præside Legionis, & à Præside Mauritaniæ ve-

xatur

Universidad de Deusto
Biblioteca

xatur hoc nomen, sed gladio tenus, sicut à primordio mandatum est animaduerti in huiusmodi. Sed maiora certamina, maiora sequuntur præmia: crudelitas vestra, gloria est nostra.] hæc ibi. Sed quod dicit, A primordio hoc mandatum: certum est ex his quæ dicta sunt, id non à Seuero Imperatore, verùm à Plautiano factum esse, liberas absentia Principis nacto habenas Imperij: qui nomine læsæ maiestatis tum Romæ, tum alibi immanem Christianorum carnificinam exercuit. Hac eadem autem persecutione vrgente (sed quo potissimùm anno incertum est) idē Tertullianus ad Martyres[a] in carcere constitutos egregiam orationem conscripsit, qua inter multa hæc ibi etiam enumerat mortis genera, quibus Christiani frequentiùs affici solerent, cùm ait: Timebit forsitan caro gladium grauem, & crucem excelsam, & rabiem bestiarum, & summam ignium pœnam, & omne carnificis ingenium in tormentis.] At de martyribus in Africa passis dicturi sumus inferiùs opportuniori loco. Iam ad alia interea diuertamus, quæ hoc eodem fermè tempore facta esse noscuntur. A B

[a] Tertull. ad Mart. c. 4. MORTIS DIVERSA GENERA.

XV. DE SYMMACHI INTERPRETATIONE.

Seueri siquidem temporibus factum est (licet annus certus describi nec valeat) vt post Aquilam Ponticum atque Theodorionem Symmachus nouam diuinæ Scripturæ interpretationem ediderit; quam fuisse duplicem testatur S. Hieronymus[b], qui de eodem Symmacho ait, nequaquam interpretando reddidisse verbum ex verbo, sed sententias ex sententiis, & sensum ex sensu. Fuisse Symmachum genere Samaritam, auctor est Epiphanius[c], qui de eo hæc scribit: Hic ex numero sapientum qui sunt apud eos, cùm non reperisset fidem apud propriam gentem, principatus studio ægrotans, & contra propriam tribum indignatus, accedit ad Iudæos, & fit proselytus, ac circumciditur secunda circumcisione.] quo modo autem id fieri soleat, docet. Verùm S. Hieronymus, hunc fuisse ex Christiano Ebionitam, sæpe[d] testatur. Intulit hanc interpretationem ad communem Ecclesiæ vtilitatem vna cùm aliis in sua Hexapla Origenes, hancque post Aquilæ versionem posuit, ac post eam quæ erat Theodorionis. At de his aliàs agemus inferius. C

[b] Hieronym. in Hierem. c. 32.
[c] Epiphan. de mensur. & ponderib.
[d] Hier. in Apol. aduers. Ruff. præfat. in Esdr. & in 10b.

XVI. SYMMACHIANI ET PATRICIANI HÆRETICI.

Apud plerosque antiquos auctores mentio habetur de Symmachianis hæreticis, non quod à Symmacho interprete deriuentur (nam id quidem apud neminem testatum reperi) sed quod fuerit germen Marcionis quidam Symmachus, à quo Symmachiani; prout ea quæ Philastrius[e] scribit, significare videntur; licet à Patricio quodam Symmachum institutum fuisse tradat. De vtroque enim hæc narrat, ac primùm de Patricio in hæc verba: Patriciani à Patricio quodam, qui fuit Romæ, dicti sunt. hi carnem hominis non à Deo factam asserunt, sed à diabolo arbitrantur. Hanc etiam contemnendam, & modis omnibus abiciendam decernunt: vt etiam vltro quidam de eis sibi mortem conferre non dubitarint. Symmachiani discipuli istius, eadem sentientes in omnibus, non sperantes iudicium, vitiis sæcularibus & carnalibus concupiscentiis prædicant seruiendum.] Sed diuersi generis Symmachiani illi esse videntur, qui apud Ambrosium[f] ita describi habentur: Omnis credens in Christum, & obseruans legem factorum, male intelligit Christum: sicut & Symmachiani, qui ex Pharisæis originem trahunt; qui seruata omni lege, Christianos se dicunt, more Photini Christum non Deum & hominem, sed hominem tantummodo definientes.] hæc auctor, quibus demonstrat, diuersos esse hos Symmachianos à prioribus, maioremque habere cum Symmacho interprete conuenientiam. D

[e] Philastrius c. 63. 64.
al. contra
[f] Apud. Ambr. præfat. in epist. ad Gal.

IESV CHRISTI ANNVS 204. ZEPHYRINI PAP. ANNVS 2. SEVERI IMP. ANNVS 10. E

I. [g] Spartian. in Seuero. EDICTVM PROMVLGATVR DE PERSECVTIONE.

DVcentesimo quarto Christi anno, Seuerus Augustus, cùm adhuc esset (vt testatur Spartianus[g]) in Syria, tertium iniit Consulatum, collegamque habuit Antoninum filium Augustum; quando de persecutione Christianorum promulgauit edictum, Iudæosque circumcidi prohibuit. Id quidem Spartianus pauçis narrat his verbis: in Syria pater & filius Consulatum inierunt. Post hæc, dato stipendio cumulatiore militibus, Alexandriam petiit. In itinere Palæstinis plurima iura fundauit. Iudæos fieri sub graui pœna vetuit: idem etiam de Christianis sanxit.] hæc Spartianus. Eusebius

A Eusebius[a] etiam atque S. Hieronymus[b] hoc anno decimo Imperatoris Seueri excitatam hanc communem omnibus persecutionem affirmant. Vetitos per Seuerum atque Senatum Christianorum conuentus, affirmare quoque videtur Tertullianus[c], dum hæc habet in commentario de Ieiuniis: Nisi fortè in Senatusconsulta & in Principum mandata coitionibus opposita delinquimus.] Quintam hanc Orosius[d] numerat, Seuerus autem sextam.

[a] Eusebius in Chron. & lib. 6. cap. 2.
[b] Hieron. de Script. Eccl. in Orig. cap. 54.
[c] Tertullian. in comment. de Ieiun. cap. 13.

Porro eo furore hæc persecutio grassari cœpit, vt iam omnes (quod dictum est) existimarent, Antichristi aduentum appropinquasse. Quod quidem Eusebius[e], dum agit de Iuda horum temporum scriptore Ecclesiastico, narrat his verbis: Eodem tempore Iudas alius scriptor in septuaginta hebdomadas à Daniele descriptas commentarios edidit, inque illis temporum o. dinem ad decimum annum Imperij Seueri tradit: qui etiam scriptor, propterea quòd persecutionis tumultus contra nos excitatus multorum mentes tam grauiter perturbaret, Antichristi aduentum, omnium ore atque sermone iactatum, iam tum appropinquare arbitratus est.] Mouisse quoque videtur stomachum Seuero ad persecutionem Fidelium excitandam, quòd intelligeret, nobilissimam omnium Ægypti præfecturam Augustalem administrantem Philippum iam Christianum redditum esse. Hic erat Eugeniæ pater, de qua superiùs facta est mentio ex Actis eiusdem Eugeniæ, quæ à maioribus fuisse recepta docuimus: licet aliqua illis accesserint, quæ corrigenda esse, aliàs diximus. Ad hunc enim, qui iam Christianus & Christianorum studiosissimus erat, à Seuero Imperatore missa legitur epistola in hæc verba: B

[d] Oros. lib. 7. cap. 17.
[e] Euseb. lib. 2. cap. 6.

ANTICHRISTI PVTATA ADESSE TEMPORA.

III. LITTERAE SEVERI AD PHILIPPVM.

Qui nos quidem præcessit diuinissimus Augustus, cùm te sciret cultorem deorum, & honoris eorum studiosissimum, ipse quoque magnum tibi præbuit magistratum, & tamquam Regem potiùs, quàm Præfectum, elegit Præsidem Ægypti: nec te, quàm diu vixit, ob eo iussit reuocari magistratu, sed cum vitæ tempore tibi esse demensum. Nos autem tibi & hunc honorem consecrauimus*, & non paucos alios adiecimus: sed hæc quàm diu fuisti diis amicus. Quoniam verò nunc de te iactatum est in vulgus, quòd in religione deorum sis mutatus, & proinde nec nobis bene velis: iubemus, vt aut insistendo prioribus, in honore permaneas: aut, si deorum cultum repudiaueris, cesses etiam gererem agistratum; quin etiam facultatum subeas ablationem. Huc usque Seuerus ad Philippum. C

* al consecrauimus

IV. AEGYPTI PRAEFECTVRA EVALLIS.

Haud adeò mirum videri debet, tam diu Philippum in eius muneris functione perseueraſſe, cum enim ea maximi omnium momenti esset Augustalis dicta præfectura; quam veluti Romani Imperij obsidem sibi Augustus seruauerat, nec quempiam Senatorum ad eam mitti debere sanciuerat, sed ex equestri ordine aliquem virum optimum, qui nullas vmquam principatus amore turbas ciere posset: nactus semel quempiam fidelissimum virum, ea præfectura dignum, Imperator haud facilè dimouebat; quòd paci & securitati Romani Imperij id expedire potissimùm sciret, cum Ægyptij essent omnium studiosissimi nouarum rerum, atque leuissimi animi ad concitandas turbas & rebellandum. Sed hæc dio pluribus[f]. Quòd autem ea epistola Seuerus dicat, Te tamquam Regem potiùs, quàm præfectum, elegit Aegypti Præsidem] illud planè comprobat, quod in hæc verba scribit Tacitus[g]: Aegyptum iam inde à diuo Augusto equites Romani obtinent loco Regum. Ita visum expedire prouinciam aditu difficilem, annona fœcundam, superstitione ac lasciuia discordem, & nobilem, & inſciam legum, iguaram magistratuum domi retinere.] hæc ille. Sed de Augustali Aegypti præfectura in Notationibus[h] ad Romanum Martyrologium pluribus actum est. D E

[f] Dio lector. Rom. lib. 51.
[g] Tacit. lib. 17.
[h] Rom. Martyrolog. die 20. Octobr.

V. SEVERVS PROFICISCITVR IN AEGYPTVM.

Seuerus igitur haud æquo animo ferre potuit, Christianum hominem tam insignem, tantique ponderis gerere magistratum, qui nutu posset vniuersum Imperium commouere: nec putauit in reliquo posse Imperatori fidelem esse, qui deorum Romanorum defertor esset effectus. Quod ergo sic Aegypti Præfectus à cultu patrio ad Christianos defeciſſet, totamque rursus Aegyptum eiusdem religionis hominibus refertissimam sciret; ne in amouendo eum à magistratu aliquis tumultus oriretur, ipsum cum filiis in Aegyptum profectionem instituisse putamus: licet aliam causam, nempe visendi Aegyptum, prætexuisse visus esset; de qua sic Spartianus[k]: Iucundam sibi peregrinationem hanc propter religionem dei Serapidis, & propter nouitatem animalium

[k] Spartian. in Seuero.

vel

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel locorum fuisse, Seuerus ipse postea semper ostendit.] Porrò vt sibi Ægyptiorum conciliaret animos, auctor est Dio[a] concessisse Seuerum, vt non amplius equitem Romanum, sed Senatorem Præfectum Augustalem haberent Ægyptij. Sed & Antoninus Augustus, Seueri filius (vt idem auctor tradit) eosdem Ægyptios inter Romanos Senatores allegit. At de Philippo Augustali Præfecto iam cœptam prosequamur historiam.

[a] Dio histor. Rom. lib 51

VI. LAETVS SVCCESSOR PHILIPPI.

His illum ab Imperatore acceptis litteris morbum simulasse, tradunt Acta: cùm sic decumbens, secretò, quæ supererant sibi facultates erogauit in pauperes, ad martyrium eo modo præparans sibi viam. Ex quibus quid ad Seuerum ipse rescripserit, de cultu Christianorum sectando immota animi sui sententia, facile est coniectari; cùm Seuerus cuestigio, qui illi succederet, Terentium miserit. Sed quòd Lætum Eusebius[b] nominat, idem fortasse Terentius Lætus dictus est. Hic cùm Alexandriam peruenisset, nihil antiquius habuit (puto ex Seueri voluntate) quàm vt Philippo necem inferret: quod cùm minùs liberè exequi sibi liceret, ob populi in eum studia; clanculum rem aggressus, missis domum sicariis, sic occidit. Sed ne Philippi cædes in inuidiam noui Præsidis redundaret (vt composita res erat) idem Præses sicarios detrusit in carcerem: quos demum, populi sedato tumultu, ex Seueri rescripto liberè abire iussit. Claudia autem eius vxor orbata viro, vnà cum Eugenia filia ac ceteris liberis Alexandria recedens, Romam regressa est. Hic finis Philippi, cuius dies anniuersaria Idibus Septembris in Ecclesiasticis antiquis[c] tabulis descripta est.

[b] Euseb. lib. 6. cap. 2.

PHILIPPI MARTYRIVM.

[c] Martyrolog. Rom. ea die.

VII. QVAE CORRIGENDA IN ACTIS DE PHILIPPO.

Sed in actis illud corrigendum, quòd dicitur, factum fuisse Episcopum Alexandrinum. De eodem quoque hallucinati sunt[d], qui putarunt hunc eumdem fuisse cum Philippo Imperatore. Quòd verò Eusebius, de martyribus in Ægypto passis agens, nullam de Philippi huius martyrio mentionem habuerit; inde fortasse accidit, quòd eum necis ipsius causa præteriit: quòd enim à sicariis clàm occisus esset, nec publica aliqua, quæ sciretur, Christiani nominis confessio præcessisset; ab eo prætermissus esse videri potest: cùm alioqui permulta maioris quoque momenti ab eo (vt in singulis ferè annis videre est) esse silentio prætermissa, nullum sit dubium.

[d] Cedren. in Maximino.

VIII. DE MARTYRIBVS AEGYPTIIS.

Sed quæ ipse de iis, quæ tunc acciderunt in Aegypto, scriptis memoriæ prodiderit, hic opportunè reddamus: Postquam[e], inquit, Seuerus acerbam & grauem contra Ecclesias persecutionis tempestatem excitâuerat, tametsi à Christi athletis viriliter pro pietate certantibus vbique penè gentium præclara martyrij & insignia certamina conficiebantur; tamen Alexandria multo maxima eorum frequentia & multitudine omnino abundauit. Ex Aegypto enim & vniuersa Thebaide egregij præ ceteris Christi pugiles delecti, eò tamquam ad maximum & celeberrimum stadium, in quo pro Dei amore strenuè decertarent, amandabantur: qui quidem ob patientissimam tolerantiam, quam in variis tormentorum & mortis generibus ostendebant, coronis cælestibus & flosculis planè eximiis contextis à Deo benignè redimiti sunt. In quorum numero fuit Leonides, Origenis pater: qui capite tandem abscisso, filium tum admodum adolescentem post se orbum reliquit.] hæc de Leonide Eusebius, qui & apud Suidam[f] Episcopus fuisse legitur. Quid verò ad eum, cùm ob Christi confessionem detineretur in carcere, scripserit Origenes, hortans eum ad subeundum martyrium, agereque constantissimè; & qualis ac quantus eiusdem adhuc adolescentuli fuerit martyrij susciendi ardor accensus, vsque adeò vt vix à matre multis artibus potuerit cohiberi; idem Eusebius[g] describit his verbis, ab ipso auspicatus persecutionis exordio.

[e] Euseb. lib. 6. cap. 1.

DE MARTYRIBVS AEGYPTIIS.

DE LEONIDE MARTYRE.

[f] Suid. in ver. Orig. 2.

[g] Euseb. lib. 6. cap. 2. 3.

IX. ORIGENIS PVERITIA.

Ea quidem certè, quæ ab ipsis (vt dicitur) incunabulis ab Origine gesta sunt, videntur digna quæ posterorum memoriæ commendentur. Nam cùm Seuerus iam decimum Imperij sui annum ageret, & Lætus Alexandriæ & reliquæ Aegypti præfecturam obtineret, & Demetrius nuper tum post Iulianum ibidem Ecclesiarum Episcopatum adeptus fuisset, & persecutionis ardor quotidie magis magisque incenderetur, & ferè infiniti coronis decorarentur martyrij; tantus amor, tantaque martyrij cupiditas animum Origenis, cùm adhuc valdè tenera esset ætate, occupauit, vt propè se vltrò offerret periculis, & alacri ac propenso studio, in certamen insiliret, irrueretque. Ac iam parum aberat, quin per martyrium vitam deseruisset; nisi mater, diuina quadam & cælesti prouidentia, quæ illum ad maximam plurimorum vtilitatem seruabat incolumem,

A lumen, impulsa, enixè eius cupiditati ad necem adeò incitatè percurrenti obstitisset. Ipsa enim verbis primùm supplex orabat, vt materni erga se amoris misericordiam ederet. Vbi autem eum, cùm iam intelligeret patrem prehensum carcere custodiri, cupidius ad mortem properantem animaduerteret (toto enim impetu & animi conatu tum ad martyrium ferebatur) omni eius vestitu clàm ablato, & in interiores quosdam ædium recessus abdito, domi eum manere necessariò coegit. Iste autem, cùm ardens illa præter ætatem ad martyrium propensio magis magisque inflammaretur, adeò vt quiescere non posset; ad patrem, vbi aliud nihil agere liceret, litteras, quibus eum ad martyrium impelleret, misit: in quibus eum his ferè vocibus adhortatus est: Obfirma te pater: martyrium fortiter sustine, nec aliud quicquam nostra causa molire.] hæc Eusebius, qui & de paterno olim studio in reprehendendo puerum magna ingenij vi se pen-

ORIGENIS DESIDERIVM SVBEVNDI MARTYRIVM.

B nis Icariis in sublime nimium efferentem, ac de aliis quæ ad eius puerilem educationem & scientiarum disciplinam spectant, hæc subdit:

X. ORIGENIS PRIMORDIA ERVDITIONIS.

Omnium autem ante liberalium artium & politioris doctrinæ studium, cum sacris litteris instituendum, exercendumque tradidit: ac sententias aliquot, quas ei cùm ad verbum ediscendas, tum mentoriter coram ipso recitandas præscripserat, ab illo in dies singulos exegit. Istud verò munus non animo inuito puer obiit: immo verò attentissimo studio suas in eo defixit cogitationes: adeò vt non satis ei videretur, simplices, apertos, & tamquam in procliui positos sacrarum litterarum sensus eruere, sed aliquid altiùs peruestigare, & iam in ea ætate interiores & magis reconditas intelligentias curiosè elicere voluerit: vsque eò, vti patri nonnihil negotij faceesserat, dum accuratè sciscitabatur, quid hæc vel illa Scripturæ diuinitus inspirata sententia vellet indicare. Vnde

C pater, quamquam specie, & vultu illum coràm reprehendere præsetulit, admonens ne quid supra ætatis suæ captum, neque vlteriùs quàm apertus Scripturæ sensus ferebat, indagaret; tamen animus illius tacitus apud se explebatur iucundissima voluptate, & maximas Deo omnium bonorum auctori agebat gratias, quòd fuisset pro sua clementia & bonitate dignatus, eum talis filij patrem efficere. Iam verò puero dormienti illum sæpenumero adstitisse, eiusque pectus stragulis denudasse ferunt; atque illud, perinde ac si sacer Dei spiritus idem ipsum sibi tamquam templum consecrasset, augustè & cum reuerentia osculatum esse; seque pro tali prole beatum & felicem existimasse.] At cuius ætatis Origenes esset cùm orbatus est parente, hoc scilicet anno, idem mox sic subdit[a]: Origenes cùm vix adhuc decimum septimum ætatis suæ annum compleuisset, post patris martyrium vna cum matre & aliis sex fratribus minoribus natu orbus relictus

[a] Euseb. lib. 6. cap. 3.

D fuit.] hæc de Leonide & Origene Eusebius. Cetera autem, quæ nim de Origene, tum de eiusdem discipulis in Ægypto martyrium passis idem auctor conscripsit, opportuniùs sequenti anno enarrabimus.

XI.

At non gladio tantùm, sed & lingua ipsi Gentiles, qui erant Alexandriæ, Fideles persequebantur: iactantes nimirum, Christianos esse genus hominum non solùm ceteris diis, sed suo ipsorum Deo, quem colunt, inuisos; quippe qui velit suos tot tantaque pati, nec eis morientibus suppetias ferat; & alia eiusmodi: aduersus quos hæc Clemens[b], qui his temporibus docebat Alexandriæ: At (inquiunt) si Deus vestri curam gerit, cur patimini persecutionem, & morte afficimini? An ipse vos eis tradit? Nos autem non sic existamus velle Dominum, vt in casus incidamus; sed prophetice prædixisse ea quæ essent euentura: fore scilicet vt propter nomen eius pateremur per-

[b] Clem. Alex. Strom. lib. 4.

CLEMENS ALEX. PRO CHRISTIANIS AGIT.

E secutionem, vt occideremur, vt suspenderemur. Quamobrem noluit nos pati persecutionem; sed ea quæ passuri sumus, prius significauit, per eam quòd sint ventura prædictionem, exercens ad tolerantiam, cui promisit hereditatem. Quamquam non soli, sed cum multis supplicio afficimur. At illi (inquiunt) cùm sint malefici, iure luunt pœnas. Ergo vel inuiti nobis iustitiam suo testimonio tribuunt, qui iniustè propter iustitiam punimur.] & paulo post: Quamuis autem non faciamus iniuriam, tamquam tamen iniuriam facientes nos intuetur iudex. Neque enim nostra nouit, neque vult scire: quodam enim inani præoccupato abripitur præiudicio, quocirca etiam iudicatur. Nos ergo persequuntur, non vt qui nos esse iniustos deprehenderint, sed quòd nos vitæ humanæ iniuriam facere existiment, eò quòd simus Christiani; & ipsos, inquam, qui sic vitam instituimus, & alios, quos adhortamur, vt vitam degant similem. Cur autem (inquiunt) cùm vos persequuntur, nihil vobis affertur auxilij? Quid enim (quod ad

nos

Universidad de Deusto
Biblioteca

A nos quidem attinet) nobis sit iniuriæ, cùm morte dissoluamur ituri ad Dominum, & veluti ætatis vitæ sustinentes mutationem? Si autem sapuerimus, eis gratias habebimus, qui præbuerint occasionem celeris migrationis, testimonium feramus propter dilectionem.] hæc & alia Clemens: qui his temporibus haud segniter laborauit, sed ad Gentes scripsit luculentam orationem, qua de falsitate deorum Gentium accuratissimè disputauit; ac demum, vt ad Christum venirent, omnes vehementer hortatus est.

XII. RESCRIPTVM SEVERI ROMAM MISSVM ADVERSVS CHRISTIANOS.

Cùm autem generale aduersus Christianos Seuerus edictum promulgasset, speciale etiam rescriptum dedit Romam, quo iussit, vt Vrbanam gerens præfecturam cognosceret de illicitis collegiis, nempe de Christianis cõuentibus, ne cogi ea sineret. Partem enim eiusmodi Seueri rescripti Vlpianus[a] his verbis recitat: Diuus Seuerus rescripsit, B cos etiam qui illicitum collegium coisse dicantur, apud præfectum Vrbi accusandos.] Cetera autem quæ ad Seueri persecutionem spectant, dicemus inferius annis singulis, rationi semper temporum ex instituto inseruientes.

[a] L. 1 in fin. ff. de offic. Præf. fect. verb.

IESV CHRISTI ANNVS 205. | ZEPHYRINI PAP. ANNVS 3. | SEVERI IMP. ANNVS 11.

I. CONSVLATVS SVFFECTI NVMERARI COEPTI.

CHristi anno ducentesimo quinto, Plautianus Sillanus secundùm & Geta Cæsar creati sunt Consules. Quo anno primùm à Seuero factum est, vt Consulatus suffecti cum ordinariis numerarentur: sicque ea ratione Plautianus, qui suffectum egerat C Consulatum, hoc anno creatus Consul ordinarius, secundùm Consul positus sit. Quod quidem Dio[b] in Romanorum historia testatur his verbis: Octauius tametsi antea Consularibus ornamentis decoratus fuerat; non tamen factus Consul, suum Consulatum secundùm nuncupauit. Idque in simili re ab omnibus deinceps vsque ad nostra tempora seruatum est. Primus enim omniũ Seuerus Imperator cùm Plautiano honores Consulares tribuisset, cumque deinde in Senatum adscriptum, eum Consulem postea faceret, iterum Consulem esse dixit: idque exemplum alij deinde secuti sunt.] hæc Dio: quæ à nobis idcirco posita sunt, quod horum ignoratione multæ possint in Fastis consularibus suboriri difficultates.

[b] Dio lib. 46.

II. SEVERVS TRIVMPHAT DE PARTHIS.

Quibus sanè Consulibus Seuerus Imperator vnà cum filiis ex Ægypto Romam rediens, de Parthis aliisque debellatis nationibus amplissimum triumphum duxit; erogatisque in milites Prætorianos & populum tot aureis, quot imperasset annis, nempe decem, Decennalia sui Imperij celebrauit; hoc quippe anno expleuit decennium, atque vndecimum auspicatus est annum. hæc Herodianus[c] atque Dio[d]. At nec de Seuero illud omittendum: hoc ipso anno, quo eius potestas Tribunitia secundùm annos Imperij habetur vndecies repetita, ipsi arcum eius triumphi ex Senatusconsulto fuisse erectum: insuper ab eo Pantheon, quod Traiani tempore ictum fulmine conflagrarat, in pristinum splendorem restitutum: quæ omnia inscriptiones in ipsis horum operum frontibus incisæ testantur; quas, vt perspicuas omnibus, & descriptas à plurimis, atque typis excusas, hic describere, otiosum putamus.

D

[c] Herod lib. 3. [d] Dio in Severo.

III. [e] Eusebius in Chronico.

Interim verò persecutio semel cœpta, nequaquam cessauit; sed cùm Romæ, tum alibi Præsides prouinciarum de Christianis exercebant carnificinam. Ponitur ab Eusebio[e] E hoc anno illustris confessio Alexandri, illius nimirum qui postea viuente Narcisso (vt dictum est) adscitus est in sedem Hierosolymitanam. Quod item ad eamdem persecutionem spectare videtur, mira quædam de Origene narrat Eusebius: nimirum qui anno præterito, quo pater eius Leonides martyrio coronatus est, relictus esset (vt vidimus) annum agens decimum septimum, hoc anno, suæ videlicet ætatis decimo octauo publicè profiteri cœpisse diuinas litteras, atque adeò feliciter, vt complures ex suis discipulis promouerit ad martyrium. Rursum[f] de ipso scribit, ob proscriptionem bonorum paternorum egentem relictum, à locupletissima Christiana muliere adoptatum fuisse. Magnamque insuper sibi ex eo comparasse laudem ait, quòd prudentissimè vitaret hæreticos: necessitateque etiam tunc compulsum, ac ardentissimo veritatis æstuantem zelo, ad docendum aperuisse ludum.

ORIGENES DOCET ALEXANDRIAE.

[f] Euseb. lib. 6. cap. 3.

IV.

Nam cùm (inquit Eusebius[g]) nemo iam Alexandriæ reliquus esset, qui ad populum in fidei

[g] Euseb. lib. 6. cap. 3.

A in fidei principiis instituendum operam daret (omnes enim doctos terror & persecutionis minæ prorsus abegerant) nonnulli ex Gentibus Dei verbum audituri ad eum commeabant: quorum Plutarchum primum fuisse fertur, qui vita honestè & præclarè transacta, mortem per beatum martyrium insigniter & gloriosè oppetit: secundum verò Heraclam germanum Plutarchi, qui cùm præclarum vitæ, diuinæ sapientiæ studio addictæ, & exercitationis piæ specimen apud illum dedisset, post Demetrium Alexandriæ Episcopatu donatus est. Origenes decimum octauum suæ ætatis annum iam agebat, cùm scholæ Christianæ institutionis præficiebatur: quo in munere exequendo, dum persecutionum violentia, Aquila Alexandriæ Præfecturam gerente, vehementer ingrauescebat, permagnas sanè fecit progressiones. Quo quidem tempore etiam propter incredibilem humanitatem erga omnes sanctos martyres tum ignotos tum B notos declaratam, & propensum de illis benemerendi studium, insignem cum primis & celebrem nominis splendorem apud omnes, qui fidem Christianam profitebantur, consecutus est.

ORIGENIS DISCIPVLI.

V. ORIGENIS TEMPORE PERSECVTIONIS OFFICIA.

Nam non solùm iis, cùm essent in vinculis, & ad postremam de illis pronunciatam à iudice sententiam responderent, vsque præsto fuit; verùm etiam postea, cùm sancti illi ad necem abducerentur, magna libertate loquendi vsus est, & se libenti animo periculis obiecit: vsque adeò, vt cùm iam audacter & fidenti animo aduentaret, & ingenuè ac liberè osculo charitatis sæpè sanctos salutaret martyres, parum abesset quin Gentilium multitudo, quæ vndique circumsistebat, tamquam ardentibus furiarum tædis exagitata, lapidibus cum concidisset; nisi dextram diuinæ gratiæ subitò sibi adiutricem adeptus, mirè & præter omnium opinionem aufugisset. Quin etiam propter eius C alacre ac valde promptum studium, propterque sermonis libertatem in verbo Christi diuulgando declaratam iterum atque iterum; immo vix, aut ne vix quidem dici poterit, quoties eadem diuina & cælestis gratia illum multorum insidiis appetitum liberauerit. Atque ab infidelibus, ob multitudinem illorum qui sacræ fidei præceptis ab eo essent instituti, tanta tamque crudelis pugna erat contra ipsum susceptа, vt milites deligerent, qui clandestina coitione facta, ei in domo in qua morabatur, insidias collocarent. Sicque quotidie persecutionis æstus propter frequentiam eorum, qui eius labore atque industria ad diuinam & cælestem doctrinam aditum sibi patefactum habuissent, contra eum efferuescebat; vt tota ciuitas Alexandriæ non amplius illum tenere tuerique potuerit: sed vbique vexatus exagitatusque domicilium subinde mutare cogeretur. Nec mirum sanè eum tantam hominum frequentiam ad fidem conuertisse, cùm vitæ suæ D actiones & officia valde admirabilia sinceritissimæ & maximè ingenuæ sapientiæ documenta complecterentur. Nam (vt est in prouerbio) qualis eius fuit oratio, tales fuere & mores; & quales mores, talis fuit & oratio.] hæc Eusebius.

VI.

Quòd verò idem dicat, Origenem huius persecutionis tempore interdum aufugisse, de suis latebris ipsemet Origenes citatur assertor. Recitat enim locum illum sincerè Palladius[a], dum ait: Quædam iterum virgo, nomine Iuliana, in Cæsariensi Cappadociæ ciuitate scholasticissima esse & fidelissima dicebatur; quæ Origenem illum, qui multa conscripsit, Paganorum seditiones metuendo fugientem per biennium totum susceptit atque celauit, propriis ei sumptibus necessaria cuncta sufficiens, ac ministerio suo cumdem recreans. Quæ ergo in vetustissimo quodam codice scripta versibus legi, in hoc noratum erat Origenis ipsius manu: Hunc (inquit) librum inueni apud virginem quandam, nomine Iulianam, in Cæsarea ciuitate, dum apud ipsam latere[m]; quæ illum ab ipso Symmacho interprete Iudæorum se accepisse referebat.] hæc Origenes apud Palladium in Lausiacis. Quæ certè non ad alia tempora quàm ad Seueri persecutionis sunt referenda: nam longè ante Maximini vel Decij persecutionem libri illi Symmachi reperti erant. Sed de acceptis à Juliana Symmachi interpretatione, eiusdem Origenis quoque testificatione idem tradit Eusebius[b]. Pergit verò dicere & alia plura de eius eruditione, & institutæ vitæ ratione. Ac denique de eius discipulis, qui sunt martyrium consecuti, hæc[c] subdit:

[a] Pallad. in Lausiac. c. 51. ORIGENIS LATEBRAE.

[b] Euseb. lib. 6. c. 1 in fin. [c] Euseb. lib 6. cap. 4.

VII.

Origenes igitur cùm talia vitæ ex sapientiæ præceptis diuinitus institutæ exempla, his qui ad ipsum obseruandum oculos adijciebant, proposuisset: meritò quidem complures ex discipulis ad simile vitæ genus libenter amplexandum prouocauit: vt iam etiam ex infidelium numero viri non plebeij, sed præstantes cùm in omni genere litterarum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum, tum in philosophia vel maximè ad eius disciplinam cupidè raperentur. Qui qui- A
dem cùm eius sedulitate fidem & certam in verbo Dei persuasionem interiore mentis
suæ recessu ingenuè sincereque hausissent, in illo persecutionis tempore præclarè se ad-
modum & constanter gesserunt: vnde multi eorum capti, beato martyrio finem vi-
DE PLVTARCHO ATQVE SERENO ET ALIIS MARTYRIBVS. uendi gloriosè fecerunt. Ex quorum numero ille primus erat paulo ante nominatus
Plutarchus: quo ad mortem abducto, parum aberat, quin iste, de quo sermo instituitur,
Origenes, dum illi in extremo iam vitæ suæ exitu adesset, à Plutarchi ciuibus (quippe
qui causam mortis Plutarchi in eum transferebant) iam denuo interfectus fuisset. Ce-
terùm perspicax Dei prouidentia illum etiam eo tempore è periculo eripuit. Post Plu-
tarchum secundus ex Origenis discipulis martyr fuit Serenus: cuius in Christum fides,
quam animo imbiberat, ignis incendio satis exploratè probata fuit. Heraclides tertius
martyr, & quartus Heron, ex eadem schola profecti: quorum vterque, prior dum adhuc B
catechumenus erat, posterior autem nuper iam baptizatus, securi percussus fuit. Præ-
terea ex eodem ludo alius à primo Serenus quintus athleta pro pietatis defensione,
quam susceperat, pleno ore laudatur: cui post ingentem tormentorum perpessionem,
fama est, caput ceruicibus abscissum esse.

VIII. Ex mulierum numero, quæ erant eius disciplina institutæ, Rhais adhuc catechu-
mena baptismum (vt ipse Origenes quodam loco ait) per ignem consecuta, excessit è
DE POTAMIÆNA ET SOCIIS MARTYRIBVS. vita. Septimus inter istos numeratur Basilides, qui Potamiænam, multorum com-
mendatione insignem, ad supplicium deduxit: de qua frequens & celebris sermo apud
ciues suos iam habetur; vtpote quæ cùm infinitas propè pugnas pro corporis pudicitia
& virginitate, qua præ ceteris excellebat, contra insanos amatorum suorum impetus
(in ea enim præter animi virtutes eximia præterea & integra corporis pulchritudo mira C
cum venustate elucebat) constanter sustinuit; tum multiplices & graues ærumnas
pro fide Christi amore exhauriens, ad extremum post tormenta acerba dictuque hor-
renda, vnà cum matre Marcella, ignis incendio absumpta, mortem oppetiit. Ferunt
quidem Aquilam (hoc enim iudicis nomen fuit) postquam plagas vniuerso illius cor-
pori graues inflixisset, tandem ad corporis ignominiam & contumeliam libidino-
sissimis gladiatoribus illam se traditurum, interminatum: illam autem paulisper intra
se meditatam, cùm rogaretur quid sentiret, eiusmodi responsum dedisse, vnde visa est
illis aliquid impietatis (sic enim putabatur) manifestò elocuta. Atque cuestigio post
definitiuam de ea latam sententiam, Basilides vnus ex satellitibus eam acceptam ad lo-
cum supplicij deducit. Simulatque autem multitudo ei molestiam facessere, & verbo-
rum petulantia infectari conabatur; hic eos, qui contumeliam ei faciebant, repulsos D
coercuit, & maximam clementiam summamque humanitatem in eam declarauit.
Illa verò hominem pro illius erga se commiseratione vehementer amplexata, bono
animo esse hortatur: nam ait se, simulac abiret è vita, à domino suo veniam & gra-
tiam pro eo efflagitaturam, & non diu pòst eius in se merita iusta remuneratione com-
pensaturam.

IX. Hæc cùm dixisset, pice feruenti per varia & diuersa corporis membra ab imis pedi-
DIEVM MARTYRIVM POTAMIÆNÆ. bus vsque ad capitis verticem sensim ac pedetentim diffusa, generoso atque excelso ani-
mo migrauit è vita. Tale certamen ab hac percelebri & glorioſa virgine confectum
fuit. Non longo temporis interuallo interposito, Basilides, cùm satellites socij sui cer-
ta de causa iusiurandum ab eo exigerent, asseueranter affirmat, omnino sibi non licere
iurare: Christianum enim se esse, & hoc se propalàm fateri.] puto equidem exa- E
ctum ab eo iusiurandum more Gentium: Iura per Herculem, vel quempiam alium
deorum: ex quo sibi iurare non liceret, ipse responderit: At illi (inquit) primò cum
etiamnum iocari putabant. Verùm vbi illud constanter asserit, abducitur ad iudicem; &
coram illo intentionem confessus, in vincula coniicitur. Cumque fratres in Domino ad
eum aduenrarent, causamque repentinæ & admirabilis huius mutationis scisciterentur, fertur respondisse: Potamiænam triduo post martyrium noctu ei assistentem, co-
ronam ipsius capiti imposuisse, dixisseque, se pro eo gratiam à Domino postulasse, po-
stulatam obtinuisse; & Dominum, non longo tempore pòst, eum ad suam gloriam
recepturum. Post illa, vbi fratres sigillum in Domino ei impertiuerant, postero die se-
cuti percussus, præclara martyrij corona donatus est. Alij item complures Alexan-
driæ, iisdem temporibus, vtpote quibus Potamiæna secundùm quietem apparuisset,
cosque

A cosque fuisset impensè ad Dei verbum amplexandum exhortata, frequentes ad fidem
Christi accessisse commemorantur.] hæc de martyribus Alexandriæ sub Seuero passis
Eusebius.

Ad id autem quod de Basilide carnifice ait per visum admonito, facto Christiano at- X.
que martyre, alludere videtur Origenes [a], cùm agens contra Celsum hæc ait: Irrideat [a] Orig. contra Celsum. lib. 1.
licet Celsus quod dicetur, aut introductus ab eo ludæus; dicetur tamen: multos penè MVLTI PENE INVITI REDDITI CHRISTIANI.
inuitos attractos esse ad Christianam religionem, spiritu quodam repentè mutante in-
tellectum eorum, vt pro verbo exoso ad id temporis non cunctarentur mortem oppe-
tere, post visiones oblatas ipsis vel dormientibus, vel vigilantibus. Multa enim talia
vidimus: quæ si memorarentur dumtaxat gesta in nostra præsentia, cachinnum tolle-
rent infideles, rati nos quoque, sicut illos, de quibus malè suspicantur, fingere. Testis
B autem est Deus nostræ conscientiæ, conari me nō falsis narratiunculis, sed variis exem-
plis commendare Iesu doctrinam.] hactenus Origenes.

Sed quòd ab Eusebio dictum est, dum de Origenis scholæ institutione sermonem XI.
haberet, doctores Christianos, qui publicè diuinas litteras Alexandriæ profiterentur, DE FVGA IN PERSECVTIONE INVNDA.
hac vrgente persecutione, sibi ipsis fuga consuluisse: illud haud præteriisse oportuit,
diuersas eorum sectas qui sub Christiana religione censerentur, de subeundo martyrio
hoc persecutionis tempore, diuersa iniisse consilia. Qui enim legitimo germanoque Ca-
tholico nomine Christiani dicebantur, vitam sic instituerant, vt cùm pro fide quam
susceperant, millies, si liceret, vitam profundere in voluntate haberent, tamen ex præ-
scripto Euangelij, latebris vel fuga, iusta ratione, à furore persequentium se subduce-
rent; nisi Spiritus sanctus priuato quodam impulsu (vt de compluribus contigit) ali-
C ter faciendum esse iisdem suasisset. Nam & ipse Origenes ex iis vnus, in commentariis
suis in Ioannem [b], fugiendum esse persecutionis tempore, tradit his verbis: Hæc & his [b] Orig. in Ioan. cap. 31.
similia ab eo scripta fuisse censeo, volente rem nos aduertere, ne iracundiùs ac inconsi-
sideratiùs insiliamus in certamen mortis, pro veritate testimonium præbituri. Et enim
honestum est quidem, si inciderit certamen pro confitendo Iesu, confessionem non
differre, neque tardare mortem pro veritate oppetere. At non minùs quàm hoc hone-
stum est, tali tantæque tentationi occasionem non dare, sed omni modo vitare eam: non
solùm quia tantæ rei exitus incertus sit nobis; verum etiam ne nos occasio simus, vt
magis peccatores magisque impij euadant illi, qui nondum sanguinem nostrum qui-
dem effudisse, rei facta sunt; si, quæ in nobis sunt facientes, declinauerimus eos, qui insi-
dias nobis ad mortem vsque moliuntur: sed puniendi alioquin maiori grauiorique
D pœna nostri causa, si nostri amantes, rebus illorum posthabitis, exposuerimus nos inter-
ficiendos, nulla nos necessitate vrgente. Nam si etiam qui alicui occasio peccati factus
fuerit, is pœnas dabit ob ea quæ sui causa peccauerit aliquis: quomodo non etiam pœ-
nas daturus est, qui cùm declinandi faculratem habeat, ne proditor ille Christiani sit
nominis, & insidiator cultus diuini erga Iesum, non declinauerit, immo potiùs concita-
uerit?] hæc Origenes.

Qua ratione Clemens Alexandrinus, aliique præclarissimi Christianæ institutionis XII.
doctores ibidem profitentes, haud turpiter hoc tempore fugam arripuisse dicendi sunt. DOCTRINA CLEMENTIS FVGA COMMENDATVR
Ipse enim Clemens hoc ipso persecutionis tempore (vt dictum est) Stromatum com-
mentarios scribens, in eamdem cum Origene sententiam hæc ait [c]: Cùm autem Domi- [c] Clem. Alex. Strom. lib. 4.
E nus dixerit [d], Quando vos persecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam: non suadet [d] Matt. 10.
fugere, tamquam malum sit pati persecutionem, nec vt mortem extimescentes iubet
nos eam fuga declinare: vult autem nos nulli esse auctores, neque alicuius mali causæ
adiutores, nec nobis ipsis, neque ei qui persequitur, neque ei qui interimit: denunciat
enim quodammodo, vt caueant. Qui autem non obedit, est audax, & temerarius, &
inconsultè se in manifesta pericula coniciens. Si autem qui hominem Dei interimit, in
Deum peccat; is quoque eius cædis reus tenetur, qui se offert iudicio. Is autem fuerit,
qui non vitat persecutionem, se capiendum præbens per audaciam. Is est, qui, quan-
tum in se est, adiuuat improbitatem eius qui persequitur. Quòd si etiam ipse causam
præbens feram planè irritet; similiter etiam si præbeat aliquam pugnæ causam, vel dam-
ni, vel iudicij, vel inimicitiarum; is occasionem peperit persecutionis. Et ideo iussi su-
mus nihil retinere ex iis quæ ad hanc vitam pertinent; sed ei qui tollit pallium, præter-
ea etiam dare tunicam: non solùm vt non permaneamus obnoxij vllis animi pertur-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bationibus; sed etiam ne ea vindicantes, eos, qui in iudicio contendunt, in nos reddamus efferatos, & per nos eos commoueamus, vt nomen maledictis appetant.] hæc Clemens, de sua fuga quodammodo apologiam instituens. A

XIII. At ne quis putet eum inuidè adolescentem carpere Origenem, sese periculis interdum obijcientem, inque medio eorum versantem, atque alios mille modis se martyrio exponentes: sed potiùs qui se eo nomine efferebant, Marcionitas hæreticos fugillare voluisse, constat ex iis, quæ de iisdem eodem libro sic dixerat: Dicimus autem nos quoq; eos, qui de industria mortem quærunt (sunt enim quidam non nostri, sed tantummodo nominis participes, qui quidē se ipsos magno studio contendūt tradere, propter odium in Creatorem miseri mortē cupientes) eos, inquam, dicimus se ipsos prodere, absque vllo martyrio & testificatione, etsi publicè puniantur: fidelis enim testimonij non seruant characterem, qui eum, qui verè Deus est, non cognouere: vanæ enim morti se ipsos tradunt, sicut se temerè in ignem iniiciunt Indorum gymnosophistæ.] hæc & alia Clemens: qui dum ait eos in odium Creatoris hoc facere, proculdubio Marcionitas hos fuisse declarat; qui duo principia adstruentes, & qui mali est, ipsum fuisse omnium Creatorem, ideo corpus & alia ab eo creata detestarentur; atque ita eis, vt à malo principio prouenientibus, posse carere, in optatis haberent. MARCIONITAE CVPIDI MARTYRII. B

XIV. Quòd verò quidam magnæ æstimationis martyres inter Catholicos priuato quodam impulsu diuini Spiritus sese sponte martyrio obtulissent; eumdem sibi Spiritum temere vendicantes quidam hæretici, sese obtrudebant persecutoribus. Erant hi hac ex parte Marcionitis cognati ex Montano prouenientes hæretici, qui alia tamen ratione nefas ducerent persecutionis tempore fugam captare, nec aliqua redemptione suæ ipsorum securitati consulere: cùm alioqui ipso hæresis eorum exordio (vt dictum est auctore Miltiade[a]) nullus inter eos inuentus sit, qui vel leuem fidei causa persecutionem sit passus; immo ex iis vnus Themison nomine, qui tenebatur in vinculis, ingentem pecuniæ vim obtulerit, vt eam quam oppignerasset pro fide infamem vitam redimeret: quod superiùs ex Apollonio[b] recitauimus. Quamobrem ea fortasse de causa, quòd Catholici suam ipsorum exprobrare illis solerent inertiam, Pseudoparacletus eos veluti oestro percitos ad martyrium postea impulit. MONTANISTAE CVPIDI GLORIAE MARTYRII. C

[a] *Apud Euseb. lib. 5. c. 15.*

[b] *Apud eumdē lib. 5. c. 17.*

XV. Porrò insanias Montanistarum de non fugiendo, nec securitatem redimendo, Tertullianus in præceps semel infeliciter actus, edito de ea re commentario, validissimè tutari conatus est: quo in primis eos taxat qui fugerent; ac subinde in eos, qui collata pecunia suam vexationem redimerent, inuehitur acerbissimè. Nam & in martyrem illum acuit dentem, qui sæpiùs fugerat, atque periculum redemerat: sed quòd tandem martyrium consummasset, recipit inter martyres, sic dicens[c]: Si Deus voluerit, ipse me proteget: hoc potiùs nostrum est, stare sub Dei arbitrio, quàm fugere sub nostro. Rutilius sanctissimus martyr, cùm totiens fugisset persecutionem de loco in locum, etiam periculum (vt putabat) nummis redemisset, post totam securitatem, quam sibi prospexerat, ex inopinato apprehensus, & Præsidi oblatus, tormentis dissipatus (credo pro fugæ castigatione) dehinc ignibus datus, passionem, quam vitarat, misericordiæ Dei retulit. Quid aliud voluit Dominus nobis demonstrare hoc documento, quàm fugiendum non esse; quia nihil fuga prosit, si Deus nolit?] hæc & alia ipse impiè admodum. Paracleto sanè Montani afflatus, effatur: sicut (vt superiùs dictum est) cùm in Romanos Pontifices illud contumeliæ intorquet iaculum[d]: In pace leones, in prœlio ceruos.] cùm etsi interdum fugerint; tamen (vt accidit de Rutilio) cùm tenti sunt, magnæ constantiæ in subeundo martyrio specimen præclarum ediderint. DE RVTILIO MARTYRE. D

[c] *Tertull. de fuga. cap. 5.*

[d] *Tertull. de Coron. milit. cap. 1.*

XVI. Ex iis autem, quæ idem auctor in eodem commentario memoriæ prodidit, videtur planè hac vrgente sæuissima persecutione à Catholicis illud excogitatum fuisse inuentum, vt non solùm redemptione martyrij priuatim quisque sibi consuleret; sed etiam ipsæ Christianorum Ecclesiæ, vt quietè sibi liceret agere, & conuentus agere, pecuniarum certam summam, tamquam tributum quoddam, Principi penderent. In quas oblatrans Tertullianus[e], hæc inter alia: Parum denique est, si vnus aut alius ita eruitur. Massali ter totæ Ecclesiæ tributum sibi irrogauerunt: nescio, dolendum, an erubescendum sit, cùm in matricibus Beneficiariorum & Curiosorum, inter tabernarios, & lanios, & fures balnearum, & aleones, & lenones, Christiani quoque vectigales continentur.] idemque superiùs hæc de redemptione martyrij haud ante hæc tēpora in vsum recepta, sed DE REDIMENDA VEXATIONE GENTILIVM VSVS.

[e] *Idem de fuga. cap. 13.*

A sed recenter excogitata, testatur[a] his verbis: Tanta quotidie ærario augendo prospiciuntur remedia censuum, vectigalium, collationum, stipendiorum: nec vmquam vsque adhuc ex Christianis tale aliquid prospectum est, sub aliquam redemptionem capitis & sectæ redigendis, cùm tantæ multitudinis nemini ignotæ fructus ingens meti posset.] congerit multa, quibus hæc minùs licere demonstret. [a] *Tertul. ibid. cap. 12.*

Verum quòd spectat ad redemptionem martyrij; id agi licitè in Ecclesia, vsurpatumque exemplo Iasonis[b], & aliorum Apostoli Pauli discipulorum, constat, qui data pecunia se redemerunt. Id ipsum nempe testatur & S. Petrus[c] martyr Episcopus Alexandrinus, sic dicens: His enim qui pecuniam dederunt, vt ab omni improbitatis molestia omni ex parte remoti essent, crimen intendi non potest. Damnum enim & iacturam pecuniarum sustinuerunt, ne ipsi animæ detrimento afficerentur, vel ipsam etiam perderent: quod alij propter turpe lucrum non fecerunt, cùm Dominus dicat[d]: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? vel quam commutationem dabit homo pro anima sua? & rursum[e]: Non potestis Deo seruire, & mammonæ. In his enim apparuerunt Deo seruire, exosis, conculiatis, contemptisque pecuniis: & in eo compleuerunt, quod scriptum est: Pretium redemptionis animæ hominis, propriæ diuitiæ. Nam in Actis Apostolorum legimus, eos, qui pro Paulo & Sila Thessalonicæ trahebantur, datis multis pecuniis fuisse dimissos. Postquam enim ipsos propter nomen multum onerassent, & multitudinem magistratusque perturbassent: ab Iasone[f], inquit, & reliquis satisdatione accepta, eos dimiserunt. Fratres autem noctu protinus Paulum & Silam miserunt in Beroeam.] hucusque Petrus martyr, intelligens per Iasonis & aliorum satisdationem, pecuniarum largitionem factam esse. XVII. [b] *Act. 17.* [c] *Petr. Alex. can. 12. REDEMPTIONEM MARTYRII LICITE FIERI.* [d] *Matth. 8.* [e] *Matth. 6.* [f] *Act. 17.* B C

Existimandum porrò est, eiusmodi excogitato remedio, mitigandæ persecutionis acerbitatis aliqua ex parte immensum illum Gentilium in Christianos furentium ardorem esse restinctum, non tamen cessasse penitus: tum quòd non omnes eo remedio vterentur, nec ob inopiam vti possent: tum etiam (quod accidisse vidimus Rutilio martyri) quòd iis, qui se redemissent, haud propterea turò consistere licuisset, agentibus illis omnia pro arbitrio & animi voluntate. XVIII. PER-EVASIO EX PARTE RESTINCTA.

His quoque, puto, temporibus idem Tertullianus commentarium illum quem mente conceperat, cùm scriberet de Corona militis, vbi ait[g], Sed de quæstionibus confessionum, *nempe martyriorum*, alibi docebimus] litteris commendauit aduersus refragatores martyrij (hi erant Gnostici, de quibus plura superiùs) scribens Scorpiacum, nempe antidotum contra ictum scorpij, deque Bono martyrij. Gnostici quidem, quibus in his (vt dictum est) Valentiniani manus dederant, quorum non erat exiguus numerus, his potissimùm persecutionis temporibus perturbabant admodum Dei Ecclesiam, passim vagantes, atque docentes non esse subeundum martyrium[h]: quod si fiat, dicebant contra Dei voluntatem fieri, cuius non esset voluntas mors peccatoris, satisque ab ipso esse consultū nostræ saluti morte sua: nempe, ne nos moreremur, ipsum mortuum esse. Hæc illi & alia id genus adglomerantes, multorum ruinæ & perditionis ministri erant: debiles namque & in fide infirmi, quamlibet oblatam occasionem martyrij vitandi captantes, à fide Catholica deficientes, primò in hæreticæ prauitatis barathrum Gnosticorum præcipites incurrebant, inde in imam impietatis foueam mergebantur: cùm vt Christiani (quòd eo nomine censerentur) in quæstionem perinde ac ceteri à satellitibus ducti, prima instantia nomen negare, Christum deierare, thus offerre, & quæcumque alia iussa essent, implere minimè detrectarent. His malis cùm alij aduersus Gnosticos ac Valentinianos scribentes, tum Tertullianus occurrere, & multorum saluti consulere studuerunt. Probè quidem; nisi Cataphrygibus inhærens, in contrariam partem se concitatus impulisset; lineamque transgressus, de martyrio eadem quæ hæretici Marcionitæ & Montanistæ sapuisset, atque alios docuisset. Inter hæc duo extrema exitium pariter afferentia, medio tramite Catholica incedens Ecclesia, tum Gnosticos martyrium detestantes, tum Cataphrygas ac cum iis Marcionitas ad martyrium plus æquo trans limitem impellentes, pariter respuit atque condemnat. XIX. [g] *Tertul. de Coron. milit. c. 11. TERTVLLIANI SCORPIACVM.* [h] *Tertul. in Scorpiaco c. 1. 2. 3.*

Hoc anno, iisdem Consulibus Plautiano atque Geta, in antiquis Ecclesiasticis tabulis passa ponitur Carthagine sub Ruffino Proconsule S. Gundenis virgo, quæ fidei causa XX.

Universidad de Deusto
Biblioteca

MARTYRES PASSI IN AFRICA.

causa equuleo diu torta, & vngulis lancinata, carcerisque pædore longo temporis spatio afflictata, constanti animo perstans in fidei confessione, demum gladio cæsa, magna gloria martyrium consecuta est. Apud Bedam verò & Adonem Getæ Consulis nomen librariorum vitio depraua tè est positum, dum loco Getæ, Zeta Consul legitur. At Gundenis natalis dies agi antiquitus consueuit decimoquinto Kal. Augusti.

XXI. MARTYRES MAURITANIÆ.

Eadem quoque persecutione vrgente, passæ sunt Tuburbi in Mauritania præclarissimæ re ac nomine, illustrissimæque martyres Perpetua ac Felicitas, nobiles feminæ. Harum alterius, nempe Perpetuæ, meminit Tertullianus [a] in libro de Anima, dum cuiusdam apparitionis ei factæ per visum meminit, dicens: Quomodo Perpetua, fortissima martyr, sub die passionis in reuelatione Paradisi solos illos commartyres suos vidit; nisi quia nullis romphæa Paradisi ianitrix cedit, nisi qui in Christo decesserint?] Cùm igitur Tertullianus eius mentionem fecerit; planè erroris arguuntur, qui eam cum Felicitate passam referunt temporibus Gallieni: nam sub Seuero & Antonino Augustis Tertullianus illum scripsit commentarium.

[a] Tertull. de Anima c. 55.

XXII. DE VISIONIBUS PERPETUÆ MARTYRIS.

Porrò acta ipsius Felicitatis & sociorum, ex quibus hæc à Tertulliano scripta sunt, quæ & à S. Augustino citantur, periisse videntur. In iis autem quæ summatim complexa habentur, hæc etiam de Perpetuæ visu narrantur: Vidit Perpetua per visionem scalam auream vsque ad cælum erectam, in dextera & læua cultris & gladiis plenam, adeò angustam, vt nonnisi vnus & paruus per eam inter gladios ascendere posset. Subtus ad ad pedes eius draco teterrimus, quem omnes volentes ascendere formidabant. Viditque Satyrum vnum ex sociis per eam sursum ascendentem, ac socios inuitantem vt ascenderent, nec draconem metuerent. Qua visione audita, omnes lætati sunt.] hæc ex Actis eius, ex quibus aliqua ab Augustino recitata habentur: nempe visio illa, cuius meminit in libro quem scripsit ad Vincentium Victorem de Anima [b], vbi hæc breuiter tantùm ait; De conscriptis visionibus martyrum dicendũ est aliquid; quoniam tu etiam inde testimonium habendum putasti: Nempe sancta perpetua visa sibi est in somnis cùm quodam Ægyptio in virum conuersa luctari.] hæc ipse.

[b] Aug. de Anima lib. 4. c. 18

XXIII. [c] Aug. de Anima lib. 1. c. 10 & lib. 3. c. 9. DE DINOCRATE S. PERPETUÆ FRATRE.

Ex iisdem rursum Actis idem tradit [c] recitari historiam de Dinocrate septenni puero eiusdem S. Perpetuæ fratre, qui vita functus, & pœnis obnoxius, eiusdem Perpetuæ precibus ex eis fuerit liberatus, & æterna felicitate donatus. Rursus verò de eadem Perpetua alia sparsim recitat (quòd enim amplissima illa Acta deperdita sint, fragmenta hæc colligere, haud otiosum esse putamus, vel ingratum fore lectori) vt illud de eius ardentissimo subeundi martyrij desiderio, quod habet Augustinus in Psalmum quadragesimum septimum: Quàm multos parentes, inquit, filij prohibebant mori, sicut nouimus, & legimus in passione beatæ Perpetuæ! facta sunt ista: sed lacrymæ quantælibet, & quantolibet impetu fluerent, quo modo ardorem charitatis extinguerent?] hæc ibi.

XXIV. PERPETUÆ ET FELICITATIS SOCII MARTYRES. [d] Aug. de tempore barbar. c. 5

At non ob id quòd solius Perpetuæ tum Tertullianus, tum Augustinus interdum meminerint, passam eam seorsum quis putet: nam comitem habuit Felicitatem, & alios, nempe Reuocatum, Satyrum, Saturninum, & Secundolum; quorum vltimus quieuit in carcere, reliqui traditi sunt bestiis. Porrò vna eademque die horum omnium natalitia celebrantur, Nonis Martij. de iisdem enim hæc alibi idem Augustinus [d]: Ante paucos dies natalitia celebrauimus martyrum Perpetuæ & Felicitatis & comitum.] signansque ipsos viros iure postea nominatos, hæc subdit: Et cùm tot ibi sint viris quare istæ duæ præ omnibus nominantur, nisi quia infirmior sexus aut æquauit, aut superauit virorum fortitudinem? Vna earum erat prægnans, alia lactans. Felicitas parturiebat, Perpetua lactabat. Sed tam diu hæc Perpetua lactauit, quàm diu acciperet ab illo pastore simul & patre buccellam lactis: qua accepta, dulcedo felicitatis perpetuæ eam fecit contemnere filium, spernere patrem, non inhærere mundo, perdere animam pro Christo. Felicitas verò, quæ sociam habebat Perpetuam, & parturiebat, & dolebat: obiecta bestiis gaudebat potiùs, quàm timebat.]

XXV. [e] Beda & Ado 7. Martij.

Illud insuper Perpetuæ concessum fuisse tradunt [e], vt in theatro expectando impetum vaccæ, mens eius fieret extra sensum, ita vt impetum bestiæ nesciret, quem expectaret. De Felicitate autem illud: Dum adhuc esset seruanda in carcere, vt parturiret; quò vnà cum aliis martyrij coronam accipere posset, omnium sociorum precibus impetratum est, vt octauo mense pareret.] hæc ex tabulis Ecclesiasticis à Beda pariter & Adone

sunt

sunt recitata. Prægnantis enim pœnam differebat lex vsque ad partum, æquissima planè, non tamen Romanorum originaria, licet vt Romanorum ab Vlpiano [a] I. C. recensita: quippe quæ ab Ægyptiis primò fuerat promulgata, à Græcis deinde accepta, à quibus Romani eam, sicut & alias complures, sunt mutuati. de ea enim meminit Plutarchus [b] his verbis: Ægyptiorum verò legem, qua grauida, donec pariat, in mortis carcere custoditi iubetur, nónne Græcorum quidam consultè vobis transcripsisse videntur?]

[a] PRÆGNANTIS SUPPLICIUM DIFFERENDUM. l. prægnantis. ff. de pœn.

[b] Plutarch. de his qui serò à numine puniuntur.

Sed libet hic ea reddere, quæ his consentientia in antiquo Lectionario reperimus: Pridie quàm ducendi essent, Felicitas parturiens, dolens, atque vociferans, foris exaudiebatur. Cui Commentariensis insultans aiebat: Quomodo cras libens mortem suscipies, quæ pariens adeò perturbaris? Cui illa: Naturæ debitas pœnas naturali tantùm virtute persoluo: supplicia autem, quæ subministrat impietas, diuina gratia superabit. Sequenti die à iudice iubentur martyres educi, & ignominiosè, nudatis natibus, per vias atque plateas circumduci, ac tandem in theatrum feris obiiciendi perduci. Tunc vacæ obiecta Perpetua, licet ab ea validè percussa esset, extra se rapta non sensit. Immittitur leo, qui Satyrum primò, ac deinde Perpetuam occidit. Post hæc Felicitas vnà cum Reuocato germano producta, à leopardo ambo necantur. Sed Saturninus atque Secundolus illæsi diuina voluntate seruati tunc sunt, iidemque sunt reuocati in carcerem; vbi Secundolus reddidit Deo spiritum, Saturninus verò gladio est decollatus. Collecta corpora omnium sunt sepulta in eadem ciuitate.] hucusque ibi. Sed quòd haberur Saturninus capite truncatus, à citatis auctoribus discrepat, qui affirmant ipsum cum aliis à bestiis occisum. Ceterùm corpora sanctarum Perpetuæ & Felicitatis esse postea delata Carthaginem, atque in primaria basilica collocata, Victor [c] Vticensis affirmat.

XXVI. CERTAMEN PERPETUÆ ET SOCIORUM.

[c] Victor de persecut. Vandal. lib. 1.

Passus quoque habetur, hac eadem persecutione vrgente, Zoticus Episcopus Otrenus in Armenia, cuius dies anniuersaria in tabulis [d] Ecclesiasticis vigesimaprima Iulij est conscripta. Meminit eius laboris aduersus Montani sectatores suscepti Apollinaris, nosque suprà retulimus. Hallucinatur Nicephorus [e], qui eum presbyterum, non Episcopum nominat: nam idem qui suprà Apollinaris [f] Episcopum dicit ex vico Comana in Armenia oriundum: iam enim his temporibus satis dilucidè distinctum erat nomen Episcopi à presbytero. In Ægypto quoque inter alios martyres Serapion, qui viuus combustus est, illustris habetur: aliorum verò nomina exciderunt. Celebratur [g] eius natalis dies decimatertia Iulij, tam apud Græcos, quàm Latinos, vt illorum Menologium & Romanum Martyrologium significant, passumque tradunt sub Aquila Præfecto. Sub hac eadem persecutione passum constat in Gallia Andeolum subdiaconum, Polycarpi discipulum, ab eo cum aliis (vt dictum est) in Gallias amandatum. Extat præclara eius memoria in tabulis Ecclesiasticis die prima Maij his verbis: In Galliis, in territorio Viuariensi, beati Andeoli subdiaconi, quem S. Polycarpus vnà cum aliis ab Oriente misit in Galliam ad prædieandum verbum Dei. Hic sub Seuero Imperatore spinosis fustibus cæsus, demum ense ligneo (ad maiorem pœnam) capite in quatuor partes in modum crucis conscisso, martyrium consummauit.]

XXVII. [d] Martyrolog. Rom. ea die. MARTYRES SUB SEVERO. [e] Niceph. lib. 4. c. 23. [f] Apud Euseb. lib. 5. c. 23. [g] Rom. Martyrolog ea die.

Eodem planè tempore mirificus ille sanctus Irenæus Episcopus Lugdunensis, Galliam, quam mirificè doctrina illustrauit, nobilitauit & sanguine. Exciderunt Acta passionis eius: hæc tantùm de eo reperimus; nempe eiusmodi sub Seuero exeitata persecutione, eiusdem Imperatoris iussu circumdatam militibus Lugdunensium ciuitatem, omnesque in ea repertos Christianos gladiis obtruncatos: cùm præcipuè pastor illorum omnium Irenæus quæsitus est ad necem: quem acerrimis tormentis cruciatum, ac tandem occisum Zacharias presbyter sepeliit. Qui enim olim eam Legatus administrauerat (vt auctor est Spartianus [h]) prouinciam, ipse Seuerus Imperator, probè nouerat Lugdunensis Ecclesiæ sub Præsule Irenæo constantiam: & quam sciret non minis flectendam, nec blanditiis molliendam, ferro mox statuit excidendam, in eam crudeliùs quàm in alias sæuiendo. Quoto autem Seueri anno martyrium subierit Irenæus, nobis est hactenus incompertum. Puramus equidem ipso à se indictæ persecutionis exordio Seuerum, quòd exploratiores Fideles in ea positos habuisset, in eos gladio agi primum omnium præcepisse.

XXVIII. IRENÆUS EPISCOPUS MARTYRIUM. [h] Spartian. in Seuero.

XXIX. [i] Euseb. lib. 5. cap. 25.

Quod verò ad Irenæi lucubrationes pertinet, carum Eusebius [i] post alia de eo narrata

Universidad de Deusto
Biblioteca

rata meminit, dicens: Verùm enim verò præter opera & epistolas Irenæi, quæ iam demonstratæ sunt, extat liber illius, breuissimus ille quidem, summè tamen necessarius contra Gentiles, qui de Scientia inscribitur. Alius item memoratur, quem fratri cuidam, Marciano nomine, dedicauit; in quo Apostolicæ prædicationis rationem & modum exponit. Accedit his liber de Variarum rerum dispositione, in quo tum epistolæ ad Hebræos, tum libri Sapientiæ Salomonis mentionem facit, certaque testimonia ex iisdem deprompta citat. Tot sunt igitur Irenæi opera, quæ ad nos notitiam peruenerunt.] hucusque Eusebius, qui superius de scripto ab eo commentario aduersus hæreses meminit, deque epistola ad Florinum, & alia ad Blastum, ad Victorem alia, atque alios Ecclesiarum Episcopos[c], recenset eosdem commentarios quoque S. Hieronymus[b].

[a] Eusseb. eodem libro 5. c. 19. 24.
[b] Hieronym. de Script. Eccles. in Iren.

XXX.

Porrò horum omnium nonnisi libri quinque aduersus hæreses elaborati supersunt, ceteris magno detrimento deperditis: immo & hi ipsi longa obliuione sepulti diutius permansêrunt; adeò vt nec in Galliis, neque in Vrbe, vel alibi, licet sedulò perquisiti, reperiri potuerint; vt S. Gregorius[c], ad Ætherium Episcopum scribens, testatur his verbis: Gesta verò vel scripta beati Irenæi, iam diu est quòd solicitè perquisiuimus: sed hactenus ex eis inueniri aliquid non valuit.] hæc Gregorius ad Ætherium Episcopum Viennensem, sanctitate celebrem, ea auidè perquirentem. Caruisse eis videtur Cassiodori quoque bibliotheca, quòd nulla de ipsis apud eum mentio habeatur. Quamobrem existimamus, quòd Græcè iidem scripti fuerint, penes Græcos esse inuentos: nam Theodoretus in dialogis eosdem frequenter citat. Fuisse autem Irenæum doctrinarum omnium accuratissimum exploratorem, tum Tertullianus[d] prædicat, tum à Patribus omnibus commendatur. Videas equidem in ipso Apostolicæ doctrinæ imaginem effulgere: quod enim à Polycarpo acceperat, & ille à Ioanne, illibatè ipse custodiens communicauit Ecclesiæ. Quamobrem iure S. Hieronymus[e] eum Apostolicorum temporum hominem nominat (licet multos post annos ab Apostolis vixerit) quippe qui ipsum vultum Apostolicum in omnibus redderet.

[c] Greg. lib. 9. epist. 50. S. IRENAEI LIBRI ADVERSVS HAERESES DIVLATVERVNT
[d] Tertull. lib. contra Valent.
[e] Hieron. epist. 29.

IESV CHRISTI ANNVS 206. ZEPHYRINI PAP. ANNVS 4. SEVERI IMP. ANNVS 12.

I. PLAVTIANVS OCCIDITVR.

DVcentesimo sexto Christi anno, Chilone Septimio secundùm & Annio Libone Coss. Lucius Septimius Plautianus, socer Antonini Imperatoris, qui anno septimo gesserat Consulatum, quique (vt dictum est) absente Seuero magnam in Christianos persecutionem excitauerat, quos non Romæ tantùm, sed & in Africa & Mauritania acerbissimè insectatus fuerat, occiditur, generi sui Antonini Augusti insidiis appetitus (vt auctor est Dio) quòd re vera ipse vtrique Imperatori cædem per Centurionem Saturninum machinatus esset (vt testatur Herodianus[f]) sed verius, diuino numine Christianum sanguinem vlciscente. Qualis autem quantusque fuerit eius casus, quantamque admirationem attulerit vniuersis, ex Dione[g] hæc narrante, eodemque cuncta spectante ac admirante, audiamus: & primùm illud: Cùm orator, qui Constantem accusauit, multa dixisset, atque illud in primis, cælum ruere citius posse, quàm Plautiano damnum à Seuero inferri. Quibus rebus atque aliis, quæ sunt eiusdem generis, dicente illo, fides haberi poterat meritò; cùm Seuerus audacter nobis, qui vnà iudices eramus, confirmasset, non posse vllum malum à se Plautiano accidere. Non tamen perpetuò floruit Plautianus, sed aliquanto tempore post occisus est, & cunctæ statuæ eius dissipatæ sunt.] Addit prodigia, & inter alia cometen Romæ ante obitum eius per dies multos visum.

[f] Herod. lib. 3.
[g] Dio in Seuero.

II. HVMANAE MISERIAE EXEMPLVM.

At de eius immensis diuitiis & summa amplitudine, ex quibus, in exemplum humanæ conditionis, in imum atque misserrimum omnium statum prolapsus est, hæc idem auctor paulo post, cùm agit de nuptiis filiæ & Antonini Augusti: Is (inquit) tantum filiæ suæ dedit, quantum Reginis quinquaginta satis fuisset.] ac inferiùs: Verè enim Plautianus magnus, vel summus potius erat: ita vt populus aliquando diceret in Circo: Quid tremis? Cur palles? Tu quidem certè plus quàm tres viri possides.

Signifi-

Significabant autem tres viri, Seuerum cum duobus filiis Antonino & Geta. Pallebat vero Plautianus & tremebat semper, cum propter rationem victus quam instituerat, (gulosissimus quippe erat) tum propter spem, metumque futurarum rerum.] Addit Antoninum Imperatorem adhibuisse Euodum educatorem suum (cuius diximus meminisse Tertullianum[a]) qui vnà cum Centurione & aliis Plautianum Seuero Imperatori cædem machinantem calumniosè deferrent: licet Herodianus nihil ex composito factum, nullamque fallaciam vel technam intercessisse tradat. Sic itaque (inquit Dio) Plautianus, nostra memoria omnium hominum potentissimus, quem magis quàm ipsum Principem metuebant omnes, quique spe multo maiore elatus fuerat, à genero interficitur, eque Palatio proiicitur in viam: quamuis tandem elatus iussu Seueri & sepultura affectus est.] Additque eius filium & filiam, Plautum & Plautillam, in Lyparim insulam fuisse relegatos, ibique tandem eiusdem Antonini iussu occisos: cùm interim vitam traduxissent calamitosam, magno metu, & necessariarum rerum inopia. Quin etiam Plautiani nomen abolitum, & vbicumque scriptum reperiretur in lapideis tabulis vel aliis, abrasum, deletum, expunctumque fuisse, planè indicat verus[b] inscriptio monumenti filiæ eius, nurus Seueri, coniugis Antonini, & alia[c].

[a] Tertullian ad Scapul. c. 4.
[b] Habes Smetius fol. 67. num 1.
[c] Apud eumdem fol. 24. nu. 1. & fol. 22. num 4.

III. DAT PORNAS PLAVTIANVS EFFVSI SANGVINIS CHRISTIANI.

Hic finis Plautiani Christianorum hostis infensissimi & pernicios issimi: quo sublato, persecutio etsi non penitus ablata, saltem moderationem non mediocrem accepit. Quem non Romanum, sed Afrum genere, Seueri municipem, ex humili fortuna in sublime euectum, damnatorum bonis fuisse insigniter locupletatum, tradit Herodianus[d]. Sed quorum, quæso, damnatorum, nisi magna ex parte Christianorum nobilium Senatorum, quos sub Commodo, tempore pacis Ecclesiæ, Christiana religione initiatos fuisse diximus? Sed ideni quoque hæc de eius mentis tumore addit: Quacumque incederet, adeò trux & horribilis erat, vt non modò non adiretur à quoquam, sed etiam qui fortuitò occurrebant, ab eo auerterent oculos: quia antecambulones aliquot, quacumque iter faceret, denunciabant, ne quis in proximo consistere, néve illum contueri auderet, sed auerterent vniuersi oculos, terramque despectarent.] hæc ipse, aliaque multa de eius fastu, arrogantia, atque sæuitia.

[d] Herod. lib. 3.

IV. [e] Herod. eodem lib 3. LVDI SAECVLARES.

Eodem quoque anno celebrati sunt Romæ ludi Sæculares; de quibus hæc Herodianus[e]: Vidimus item sub illo quosdam omnis generis ludos cunctis editos theatris, simulque supplicationes & pernigilia ad formam Cereris initiatorum. Sæculares hi tunc appellabantur, celebrati (vt aiunt) decurso trium spatio ætatum. Siquidem Vrbe tota atque Italia præcones itabant conuocatum omnes ad ludos, quos nec vidissent hactenus, nec visuri postmodum forent.] Sed de iisdem ludis Zosimus[f] pluribus agit, qui & dictis Consulibus celebratos fuisse tradit: quod & docent veteres inscriptiones, à diuersis collectæ, in quibus Seueri nomen inscriptum est cum Tribunitia potestate duodecies repetita[g], vt etiam in huiusmodi numismate eleganter expressum in columna milliaria.

[f] Zosim. lib. 2.
[g] Pandin. in Fast. & Adolph. lib. de Nummis.

Horum occasione scriptum putant[h] à Tertulliano librum de Spectaculis, & illum de Idololatria: quibus planè declarat, rectam Christianę religionis institutionem abhorruisse admodum ab istiusmodi spectaculis à Gentilibus edi solitis: diuinamque vltionem illos expertos esse addit, qui præter institutum iisdem non vererentur esse præsentes. Sed de iis alia occasione superiùs. Porrò quàm mendax extiterit Zosimus, qui neglectu

[h] Pamel. not. ad Tertull. lib. de spect. cul.

postea

Universidad de Deusto
Biblioteca

posteà ludorum Sæcularium, corruisse tradit florentissimum Romanum Imperium, A
suo loco inferiùs perspicuè demonstrabimus.

IESV CHRISTI ANNVS 207. ZEPHYRINI PAP. ANNVS 5. SEVERI IMP. ANNVS 13.

I. CHristi anno ducentesimo septimo, Marcus Aurelius Antoninus secundum adiit Consulatum vnà cum fratre suo Geta collega. Quo anno, nece Plautiani Romæ iam propè mitigata persecutione Scueri, accidisse putamus, vt Zephyrino Romano Pontifice è lateribus emergente, & munia Pontificia obeunte, Natalius olim confessor,
NATALIVS AD ZEPHYRINVM ROMAM VENIT. sed posteà miserè pecunia corruptus Theodoti hæresèos cùm patrocinium suscepisset, B
Euseb. lib. 5. cap. 27. tandem sui compos factus, erroris pœnitens, ad eum veniens, patrati sceleris egerit exomologesim, pedibus eius aduolutus. Hæc sanè à scriptore eius temporis diligenter conscripta, ab Eusebio ad verbum quàm fidelissimè narrantur. Scriptor ille, de quo suprà dixi, qui librum prædictum contra erroris suprà demonstrati auctorem composuit, aliam etiam rem Zephyrini tempore gestam hoc pacto explicat: Facinus apud nos admissum, fidelibus in Domino, quò illos erudiam, commemorabo: quod, credo, si fortè Sodomis gestum fuisset, etiam illos ad scelera sua pœnitentiæ lacrymis maturè eluendà admonuisset.

II. NATALIVS CONFESSOR IN HAERESIM LAPSVS. Erat quidam Natalius confessor non iam pridem, sed nostris iam penè temporibus: iste ab Asclepiodoto & altero Theodoto trapezita fraude fuit deceptus (hi quidem ambo Theodoti coriarij, qui priùs propter istam nouam prudentiam, immò verò amen- C
tiam, ex Christianorum communione à Victore, vt dixi, qui tunc erat Pontifex, excludebatur, discipuli erant) & ab illis duobus, quos suprà posui, salario quodam & mercede persuasus, vt illius erroris Episcopus crearetur, ea lege nimirum, vt centum quinquaginta denarios menstruos isti ei persoluerent. Qui quidem cùm se in illorum societatem dedisset, per visiones quasdam à Domino ad se demissas sæpenumero admonitus fuit. Deus enim misericors & Dominus noster Iesus Christus martyrem & testem suarum afflictionum extra Ecclesiam miserè deperire noluit.

III. Cetertim quoniam primæ erat apud illos sedis Episcopalis appetitione tamquam hamo inescatus, & turpi quæstu, qui multis affert perniciem, irretitus, & propterea lentiùs tardiùsque Dei visionibus animum attendit; tandem per integram noctem à sanctis Angelis flagris & verberibus vsque adeò acerbè & grauiter cæsus fuit, vt cùm pri- D
NATALIVS EXOMOLOGESIM AGIT. mo manè surgeret, cilicio & sacco indutus, cineribus aspersus, magno cum mœrore & lacrymis ad pedes Zephyrini Pontificis se supplicem abiiceret; & non modò ad Cleri, sed laicorum etiam genua aduolueretur: ita vt Christi misericordis Ecclesia illum magnopere commiserata, lamentis vnà se dederet. Attamen ille, licet multis precibus vsus fuisset, & plagarum vibices, quas pertulerat, ostendisset; vix tandem in communionem Ecclesiæ receptus fuit.] hucusque auctor de lapsu & restitutione Natalij. Quibus (vt
HAERESIARCHAS ROMAE AGERE SOLITOS EXOMOLOGESIM. aliàs sæpe de aliis hæresiarchis est demonstratum) pristinum morem intelligas, consuesse scilicet hæresiarchas erroris pœnitentes adire Romanum Episcopum, ab eodemque Catholicæ Ecclesiæ communicationem, facta exomologesi, promereri: quippe qui, quantumlibet in castris inimicorum militassent, resipiscentes tandem probè intelligerent, à sedis Petri Catholicæ Ecclesiæ primario Antistite quærendam esse veniam & E
salutem, nec ab alio quopiam quàm à Catholicæ Ecclesiæ Episcopo communicationem Catholicam expetendam.

IV. MORES HAERETICORVM THEODOTIANORVM. At quinam mores horum solerent esse hæreticorum, ex eodem auctore idem Eusebius recitat in hæc verba: Ad ista etiam alias eiusdem scriptoris voces de iisdem (*videlicet Theodotianis hæreticis*) connectamus, quæ sic se habent: Sacras audacter deprauarunt scripturas: veteris fidei canonem abrogarunt: Christum ignorarunt: neque quid sacræ & diuinæ litteræ de illo dicant conquisiuerunt: sed quænam syllogismi figura ad suam impietatem confirmandam reperiretur, studiosè indagarunt. Quòd si quisquam fortè illis aliquod diuini eloquij testimonium proferat; quærunt vtrum coniunctam an disiunctam syllogismi figuram possit efficere. Relictis verò & depositis sacrarum litterarum studijs, omni cura & cogitatione in geometriam incumbunt. Tamquam

A quam ex terra editi, de terra loquuntur; & Christum, qui sit de cælo venturus, penitus ignorant. Euclides enim apud quosdam eorum propter geometriæ artem enixè recolitur: Aristoteles & Theophrastus in summa habentur admiratione. Galenum etiam forsasse nonnulli summè venerantur. Hi ergo tum infidelium artibus ad erroris sui sententiam roborandam abutuntur, tum solerti impiorum astutia ac subtilitate simplicem ac sinceram diuinarum Scripturarum fidem adulterant.

V. DEPRAVARE SOLENT HAERETICI SACROS CODICES. Quòd autem à fide longissimè absint, quid attinet commemorare? Hanc ob causam etiam in sacras litteras confidenter ac temerè quasi manus violentas iniiciunt, easque se emendare & corrigere prædicant. Quòd verò ipse equidem nihil falsi in eos ementitus loquar, nemini verum scire cupienti poterit esse obscurum. Nam si quis cuiusquam illorum exemplaria in manus sumere, accuratè perueftigare, & in-
B ter ipsa conferre voluerit: reperiet profectò illa maximè inter se dissidere. Nam Asclepiodoti exemplaria, ab illis quæ sunt Theodoti, admodum discrepant: ac multa planè supperunt, propterea quòd illorum discipuli exemplaria ab vtrisque (vt illi appellant) correcta (vt nos, corrupta) studiosè & sedulò descripserunt. Rursum quæ sunt Hermophili, cum istis minimè consentiunt: quæ Apollonij dicuntur, ipsa sibi non constant. Licet enim quæ ab illo priùs exscripta fuerint & composita, posterioribus denuo inuersis innouatisque comparare: sic inuenire illa inter se valde dissentientia, erit persacile.

VI. EGREGIVM DILEMMA IN HAERETICOS. Quantum inscitiæ & temeritatis habeat perditus iste conatus, nec illos ipsos ignorare suspicor. Aut enim sacras & diuinas litteras à Spiritu sancto dictatas non credunt, & ita sunt infideles: aut se ipsos Spiritu sancto sapientiores esse dicunt: quod planè quid
C aliud est, quàm tamquam dæmone exagitatos insanire? Neque enim hanc inconsultam & imprudentem molitionem suam esse inficiari poterunt: quandoquidem ista exemplaria sua ipsorum manu esse transcripta, perspicuè deprehenduntur. A quibus autem erant ipsi instituti, ab illis sanè ciusmodi scripturas non aliquando exceperunt: & exemplaria, vnde ista transcripserunt, demonstrare non possunt. Quidam illorum eas quidem deprauare, non adeò operæpretium duxerunt: sed tum Legem, tum Prophetas lepida simulatione, perinde ac si nefariam & impiam omnino doctrinam complecterentur, prorsus pernegantes, in vastissimum exitij gurgitem præcipites deciderunt. Atque ista modò à nobis hactenus sint commemorata.] hucusque Eusebius: quæ ad insinuandos mores hæreticorum recensuisse voluimus. Quòd igitur tot exemplaria, quot
D homines hæreticæ prauitatis fautores essent; inde existimamus Origenem his temporibus meditatum esse opus illud planè egregium, quo vno volumine sex simul interpretationes diuinæ Scripturæ collegit, quod Hexapla nominauit: de quo suo loco dicturi sumus.

IESV CHRISTI ANNVS 208. ZEPHYRINI PAP. ANNVS 6. SEVERI IMP. ANNVS 14.

CHristi anno ducentesimooctauo, Annio Albino & Fuluio Æmilio Coss. Seuerus annum decimumquartum agebat in Imperio: quo (vt puto) Origenes imprudens I. ORIGENIS IMPRVDENS FACINVS.
nimis audax facinus in seipsum admisit, quod Eusebius narrat his verbis: Per idem
E tempus Origenes, dum scholæ Alexandrinæ, quam diximus, præerat, facinus quoddam admisit: quod quidem licet ex animo rudi & iuuenili videretur esse profectum, fidei tamen & castimoniæ specimen maximum dabat. Istam enim Euangelij sententiam Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cælorum; aliquanto (vt fert ætas adolescentiæ) simpliciùs interpretatus, partim quòd Saluatoris vocem se penitus implere oportere putauit, partim quòd, cùm ætate valde adolescens esset, & non cum viris modò, sed cum mulieribus etiam sermones de rebus diuinis & cælestibus conferret, omnem turpis calumniæ & obtrectationis ansam infidelibus prorsus adimere voluit: dictam Saluatoris sententiam ex occulto (facinus namque maximam partem necessariorum suorum celare cogitat) exequi re ipsa aggressus est. Euseb. lib. 6. cap. 7. b Matth. 19.

Cetertim tale facinus ab eo quantumuis cupiente occultari non poterat. Quocirca II.
Demetrius, qui ibidem rexit Ecclesiam, de eo pòst certior factus, tametsi hoc audax

eius

Universidad de Deusto
Biblioteca

DEMETRIVS CREATORI GENEM CATECHISTAM.

eius facinus vehementer admiratus est, tamen incredibilem animi propensionem & ingenuitatem fidei amplexatus, cum illico confidere, & bono animo esse iubet; & maiore cura ac studio in munus, fidei principia instituendi, incumbere hortatur, impellitque. Ac tum quidem Demetrius eo animo fuit atque sententia.] hæc Eusebius de Origene atque Demetrio. Cetera autem de simultate inter vtrumque suborta, cuius occasione tale Origenis facinus fuit vbique vulgatum, opportuniori loco dicemus, eo scilicet anno, quo idem Origenes ab Alexandro Hierosolymorum Episcopo est initiatus presbyterio.

III. ORIGENES EXPLANAT CANTICA CANTICORVM.

Hoc item tempore factum putamus, vt idem Origenes adhuc adolescens, sed iam euiratus, primam interpretationem ediderit in Cantica Canticorum, quam postea maturioris ætatis factus emendatam & pluribus auctam in lucem edidit: quòd testatur S. Hieronymus[a], temeritatis seipsum arguens, atque alios, qui ipso iuuentutis exordio diuinas Scripturas adhuc inexperti temerè audeant interpretari. At quod ad Origenis temerarium ausum spectat (si ex vnguibus leonem dignoscere licet) vides eum ipso primo ingressu in diuinam Scripturam, explanandam sumere librum illum, quem necdum legere eius ætatis hominibus licebat. Verùm quia illum aggressus esset viribus tantùm ingenij fretus, quodque inconcessa præsumeret, ac se ninium supra seipsum efferret; casurus aliquando credi ab omnibus facilè potuisset.

[a] Hieron. in præfat. Comment. in Abdiam.

1. ANno Domini ducentesimo nono, Flauio Apro & Allio Maximo Coss. Seueri Imperatoris anno decimoquinto, Eusebius in Chronico memoriam ingerit Tertulliani Afri, filij Centurionis Proconsularis; hocque potiùs anno quàm ceteris, ea puto occasione, quòd idem ipse Tertullianus[b] contra Marcionem agens, se hoc anno quindecimo Seueri Imperatoris illum commentarium elaborasse perspicuè declarat. Scribat iam olim adolescens aduersus eumdem Marcionem opus rude nimis, vt demonstrat S. Hieronymus[c] in Abdiam, cùm de se in primis ait: Liberè profiteor illud fuisse puerilis ingenij, & hoc maturæ senectutis. In libris quoque contra Marcionem Septimius Tertullianus hoc idem passus est.] hæc Hieronymus. Sed & ipsemet Tertullianus[d] eius exordio commentarij de iisdem suis in Marcionem lucubrationibus rationem reddens, hæc ait: Si quid retrò gestum est nobis aduersus Marcionem, iam hinc videbit. Nouam rem aggredimur ex vetere. Primum opusculum, quasi properatum, pleniori postea compositione rescideram: hanc quoque nondum exemplariis sufficiam fraude tunc fratris, dehinc apostatæ, amissi, qui fortè descripserat quædam mendosissimè, & exhibuit frequentiæ. Emendationis necessitas facta est: innouationis eius occasio aliquid adiicere persuasit. Ita stylus iste nunc de secundo tertius, & de tertio iam hinc primus, &c.]

[b] Tertul. contra Marcion. lib. 1. c. 15.

[c] Hieron. in præfat. in Abdiam.

TERTVLLIANVS SCRIBIT CONTRA MARCIONEM.

[d] Tertul. contra Marcion. lib. 1. cap. 1.

II. ALIAE TERTVLLIANI LVCVBRATIONES HVIVS TEMPORIS.

Scripsit tunc quoque commentarium de Resurrectione carnis: quod eiusdem scriptis manifestum est, dum in eodem horum meminit librorum aduersus Marcionem, & libro quinto aduersus eumdem citat librum à se scriptum de Resurrectione carnis: ita vt appareat, eodem ferme tempore ambos ab eo elucubratos fuisse commentarios. Tunc quoque idem auctor librum edidit de Carne Christi, eodem propemodum argumento. Totus itaque in his fuit hoc anno Tertullianus, vt graſſantem Marcionis hæresim impugnaret, necnon Valentinum, carnis Christi veritatem impiè negantem. Meminit ibi Alexandri cuiusdam ex Valentini secta descendentis, qui Christi carnem sui ortu (proh scelus!) impiè dicebat infectam fuisse peccato.

[e] Tertullian. de Carn. Christi c. 15. 16. 17.

III. ALEXANDER VALENTINIANVS.

Sed decipitur, mea sententia, qui putat hunc, in quem Tertullianus inuehitur, Alexandrum illum esse; de quo Suidas scribit his verbis: Alexander Hierapolis Episcopus & martyr nouem capitibus conscripsit, Quid noui Christus in mundum intulerit. quæ oratio reconditis sententiis est referta.] hæc ipse. Qui cùm hunc fuisse martyrem dicat, planè alium longè diuersum ab Alexandro Valentiniano declarat: nam (vt suo loco superiùs dictum est) tantum abest vt Valentinianus quispiam reperiatur fuisse martyrium, vt potiùs hoc ipsum docerent omnes, nequaquam pro Christo martyrium subeundum. quod idem ipse Tertullianus[a] in Scorpiaco non obscurè significat, dum Valentinianos inter martyrij refragatores adnumerat.

[a] Tertullian. in Scorpiac. c. 1.

MArtyrium, vt potiùs hoc ipsum docerent omnes, nequaquam pro Christo martyrium subeundum. quod idem ipse Tertullianus[a] in Scorpiaco non obscurè significat, dum Valentinianos inter martyrij refragatores adnumerat.

[a] Tertullian. in Scorpiac. c. 1.

CHristi anno ducentesimo decimo, Antonino Augusto tertium & Geta Cæsare secundum Coss. celebrata sunt Romæ Antonini Decennalia: quibus celebratis, Seuerus vnà cum filijs & exercitu aduersus Britannos, qui fines egressi, Romanorum ditionem inuaserant, est profectus. Id quidem hoc anno contigisse, nempe tertio ante obitum ipsius Imperatoris, auctor est Dio[b]. Quo item anno Geta Cæsar cum Tribunitia potestate Imperium accepit. Id enim nummorum inscriptiones significant, quæ à diuersis[c] in vnum congestæ atque descriptæ habentur. Hoc planè illud ipsum tempus esse constat, quod Tertullianus[d], scribens librum de Pallio (vt superiùs fusiùs dictum est) sub triplici Imperij virtute, tribus regnantibus Augustis, felicissimum appellat. de quo vbi ait: Eradicato omni aconito hostilitatis] ad tyrannos barbarosque deuictos alludit. Vbi verò addit: Et catto & rubo subdolæ familiaritatis] ad Plautianum, de quo superiùs actum est, pertinere, omnes rectè cuncta considerantes intelligent. Sed & cùm subdit: Consitum & amœnum super Alcinoi pomerium, & Midæ roserum, ipsum (quod dixerat) re vera Orbis cultissimum huius Imperij rus est] Deo nimirum (vt ait) tot Augustis in vnum fauente] concordiam & felicitatem præsentis temporis demonstrat Imperij, duobus fratribus Augustis cum patre Seuero vnà regnantibus, & Iulia Augusta matre eo sarctis vinctos pacis & amoris vinculis confouente.

1.

[b] Dio in Seuero GETA AVGVSTVS DICTVS

[c] Pannin. in Fast. Adolph. de num. & alij

[d] Tertull. de Pallio. c. 2.

Quod quidem felicissimum Imperij statum, eius temporis æra cusa declarant. Inuenimus enim plures antiquos nummos trium Augustorum, necnon Iuliæ Augustæ matris iuniorum Imperatorum imaginibus insignitos: quorum vnum hic tibi proponimus ad elucidationem Tertulliani loci: etenim illam horum temporum, trium Augustorum regnantium felicitatem exprimit, Seuerum cum coniuge parte altera, altera verò Antoninum & Getam filios Impp. notatos habens publicæ felicitatis & perpetuæ concordiæ titulis.

II.

[e] Ex Musæo Lalij Pasqualini Canon. S. Mariæ Maior. in Vrbe.

Ceterùm etsi cunctis Romano Imperio subditis felicia hæc visa sunt tempora; Africanis certè ipsis, ex quibus Seuerus ducebat originem, cesserunt felicissima, præcipuè tamen Carthaginensibus, de quibus Tertullianus ipso exordio libri de Pallio, quem his fermè temporibus Seueri scripsisse diximus, ista præfatur: Principes semper Africæ, viri Carthaginienses, vetustate nobiles, nouitate felices, gaudeo vos tam prosperos temporum (cùm ita vacat & iuuat) habitus denotare pacis. hæc & annona, & otia, ab Imperio & à cælo, bene est.] planè alludens ad ea quæ cùm Spartianus scribit, tum antiquæ nummorum declarant inscriptiones. Tripolim (inquit[f] ille) vnde oriundus erat, contusis bellicosissimis gentibus, securissimam reddidit; ac pacem diuturnam,

III.

[f] Spartian. in Seuero.

Universidad de Deusto
Biblioteca

olcum gratuitum, & fœcundissimum agrum donauit.] At non solùm hæc pacis & abundantiæ bona Tripolitani senserunt, sed & Carthaginenses, quibus idem Seuerus Augustus complura indulsit: vt antiqua tum ipsius tum filij Antonini numismata docent, quæ hic tibi exprimenda curauimus. A

a Ex Musæo Lalij Paschalium Canon. S. Mariæ Maior. in Vrbe.

Per sedentem super leonem mulierem exprimi Cælestem Carthaginensium deam, inferiùs quinto Annalium tomo alia occasione pluribus dicturi sumus. His itaque & alijs beneficijs toti Africæ præstitis, ab Africanis inter deos Seuerus relatus est.

IV. VIRES ROMANI IMPERII.

Scribebat his item temporibus Tertullianus[b] aduersus Iudæos: in cuius quoque commentario hæc de præsentis temporis statu: Britanniæ intra Oceani ambitum conclusæ sunt. Maurorum gens & Getulorum rabies à Romanis obsidentur, ne regionum suarum fines excedant. Quid de Romanis dicam, qui de legionum suarum præsidijs Imperium suum muniunt? Ita enim à Seuero totius Romani Imperij paci consultum fuit, distributis per prouincias, præsertim limitaneas, trigintaduabus legionibus: quarum (inquit Dio[a]) decem & nouem supererant ex ijs quæ Augusti tempore erant. Addiderat vnam, Italicam nominatam, Nero: Galba duas, Auxiliariam dictam primam, atque aliam Septimam nominatam. Totidem Vespasianus, Auxiliariam secundam, quartam Flauiam. Domitianus vnam Atheniensem. Traianus duas, secundam Agrippinam, trigesimam Germanicam. Marcus Antoninus duas itidem, secundam in Norico, tertiam in Rhætia, ambas dictas Italicas. Seuerus verò abundantiùs ceteris addidit tres, duas dictas Parthicas, primam & tertiam, secundam verò Medicam ob victorias de Parthis & Medis obtentas. B

b Tertull. aduersus Iud. c. 7.

a Dio hist. Rom. lib. 55.

V. VIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS

Sed egregiè Tertullianus[c], his de Romani Imperij viribus recensitis, longè præstare ijs omnibus inermem Christianam religionem significat; ac proinde iustissimè gloriatur: Quippe cùm Romani tot legionibus suum Imperium muniant, nec trans istas, inquit, gentes porrigere vires regni sui possint: Christi autem regnum & nomen vbique porrigitur, vbique creditur, ab omnibus gentibus suprà numeratis colitur, vbique regnat, vbique adoratur.] hæc & alia ipse de Christi vbique regnantis gloria, in Iudæos liuore tabescentes, & canino dente Christi cultum rabidè corrodentes, obiectat. Sed vnde sibi in Iudæos agendi suppeditata sit occasio & argumentum, ipso sui ipsius exordio operis declarat his verbis[c]:

c Tertull. aduersus Iud. c. 7.

c Tertull. aduersus Iud. c. 1.

VI. Proximè accidit: disputatio habita est Christiano & proselyto Iudæo. Alternis vicibus conten-

A contentioso fune vterque diem in vesperam traxerunt. Obstrepentibus etiam quibusdam spectantibus, singulorum nubilo quodam veritas obumbrabatur. Placuit ergo, quod per concentum disputationis minùs plenè potuit dilucidari, inspici curiosiùs, & lectionis stylo quæstiones retractatas terminare.] hæc ipse. Ex quibus liquet, Dei Ecclesiam non modò Gentilium gladio cruentatam, ipsorumque calumnijs turpiter exagitatam, hæreticorum ingruentium impietate vexatam, sed & dilaceratam furore oblatrantium Iudæorum: opusq; fuisse eum ijsdem manus sæpe conserere; vt qui indigno ferentes animo totum iam mundum post Christum abire, non cessarent coram Gentibus in Christum obloqui, & horrendas blasphemias effutire, de Christianis garrire, quòd hominem ab ipsis in crucem actum adorarent: sicque omni contumeliarum genere vbique solerent Christianam religionem deridere, vt non mediocre nec facile incumberet B Christianis negotium, hos coram ipsis Gentibus talia audientibus ac spectantibus, mendacij redarguere, ac penitus confutare. IDVARI IM RELIGIONEM CHRISTIANAM SEMPER ARMATI.

Nec prætermittendum, quòd hac quoque disputatione Tertullianus refricat calamitates ipsorum, quas attigerat in Apologetico[a], dum ipsorum statum præsentem ob oculos ponit, sic dicens[b]: Interdictum est, ne in confinio ipsius regionis demoretur quisquam Iudæorum: vt hoc quoque esset adimpletum per Prophetam[c]: Terra vestra deserta, ciuitates vestræ igni exustæ, id est, quod belli tempore eis euenerit: Regionem vestram in conspectu vestro exteri comedent, & deserta & subuersa erit à populis alienis. Et alio loco sic per Prophetam[d] dicitur: Regem cum claritate videbitis, id est, Christum facientem virtutes in gloria Dei Patris: & oculi vestri videbunt terram de longinquo: quòd vobis pro meritis vestris post expugnationem Hierusalē, prohibitis ingredi in terram vestram, de longinquo eam oculis tantùm videre permissum est.] hæc & alia de his C Tertullianus. Quando autem hęc facta sint, iam superiùs dictum est, sed de his hactenus. VII. STATVS INFELIX IVDÆORVM.

a Tertull. in Apolog. cap. 21.
b Idem contra Iud. cap. 13.
c Isai. 1.
d Isai. 33.

Quod verò ad Romanam Ecclesiam spectat: Erat his temporibus Zephyrinus Papa (respirante iam à persecutione Ecclesia) totus ad expugnandas hæreses comparatus. Optatus enim Milcuitanus hæc de ipso ac ceteris qui hoc tempore validiùs hæreses oppugnabant: Marcion, inquit, Praxeas, Sabellius, Valentinus, & ceteri, temporibus suis à Victorino Pictauiensi, & Zephyrino Vrbico, & Tertulliano Carthaginensi vsque ad Cataphrygas, & ab alijs assertoribus Ecclesiæ superati sunt.] VIII. ZEPHYRINVS PAPA CONFVTAT HÆRETICOS.

IESV CHRISTI ANNVS	ZEPHYRINI, PAP. ANNVS	SEVERI IMP. ANNVS
D 211.	9.	17.

DVcentesimo vndecimo Christi anno, Claudio Pompeiano & Lolliano Auito Coss. Seuerus Britannos coërcuit. Sed & quod (inquit Spartianus) maximum eius Imperij decus est, muro per trànsuersam insulam ducto, vtrinque finem Oceani communiuit; vnde etiam Britannici nomen acceptit.] Sed hæc Dio fusiùs est prosecutus. I. BRITANNI COERCITI.

His ipsis temporibus, cùm Zephyrinus Romanæ præesset Ecclesiæ, recensetur à sancto Hieronymo[e] inter nobiles scriptores Ecclesiasticos Minutius Felix, de quo hæc scribit: Minutius Felix, Romæ insignis causidicus, scripsit dialogum Christiani & Ethnici disputantium, qui Octauius inscribitur: sed & alius sub eius nomine fertur de Fato, vel contra Mathematicos; qui cùm ipse sit deserti hominis, non mihi videtur cum E superioris libri stylo conuenire. Meminit huius Minutij Lactantius in libris suis.] hæc Hieronymus, qui eumdem auctorem laudat in epistola ad Magnum[f]. Porrò Cæcilium ipsum, qui apud eum interloquitur, Christianam religionem vehementer impugnans, illum puto signatum esse, qui natione Afer, professione rhetor, his temporibus Romæ claruit, datusque est postea Diadumeno magister: licet alij codices legant Cæcilianum, alij [g]deprauatè nimis Cælianum: cuius & credita est epistola illa, ad Macrinum Augustum ipsius parentem scripta, prout Lampridius in Diadumeno testatur. Rursum verò quòd hic ab Octauio persuasus, visus sit manus dedisse, atque Christo credidisse, magna ac vehemens me coniectura adducit, vt existimem, hunc fuisse Cæcilium illum insignem eruditione virum, Cypriani Episcopi Carthaginensis magistrum; à quo honoris causa, vtpote qui percelebris fama esset, II. DE MINVTIO FELICE.

e Hieronym. de Scrip Eccles. in Minutio.
f Hier. epist. 84.
g DE CAECILIO RHETORE.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cæcilij nomen accepit. Hæc quidem vt putem, tempus, studium, nomen, patria, ac religio denique ipsa persuadet: quibus in vnum concurrentibus signis quadam velut facta syndrome, qui rectè sapiat, haud opinor, vanum me vt coniectorem temerè condemnabit. A

III. MINVTIVS AGIT CAVSAM PRO CHRISTIANIS.

Quod verò ad commentarium illum Minutij Felicis pertinet, videas easdem planè calumnias in Christianos obiectas, quas Tertullianus in eo quem nuper scripserat Apologetico eruditè refellit; vt figmentum illud de capite asini, quod calumniabantur colere Christianos; de infanticidio, & esu carnium humanarum, & promiscuo facta luminum extinctione concubitu. Sed ad antiquas calumnias illud additum reperitur, Christianos colere Antistitis genitalia: quam quidem ea occasione irrogatam putamus infamiam, quòd Christiani omnes ad Genua sacerdotis flexis genibus procumberent, manibusque suppliciter iunctis, exomologesim more maiorum facere consueuissent. Hæc & alia multa ab Ethnicis obiectari solita, à Cæcilio vehementiùs incultata, ab Octauio confutata scitissimè proponuntur. B

IV. LAVDATA CHRISTIANORVM CONSTANTIA.

Inter alia autem, quòd recentis persecutionis fixa in mentibus hominum de martyrijs Christianorum essent exempla, ex Octauij Christiani persona Minutius præclarum illud ingerit[a]: Itaque vt aurum ignibus, sic nos discriminibus arguimur. Quàm pulchrum spectaculum Deo, cùm Christianus cum dolore congreditur: cùm aduersus minas & supplicia & tormenta componitur: cùm strepitum mortis & horrorem irridens inculcat: cùm libertatem suam aduersus Reges & Principes erigit; soli Deo, cuius est, cedit: cùm triumphator & victor ipsi, qui aduersum se sententiam dixit, insultat.] & paulo pòst: Sic Christianus miser videri potest, non potest inueniri. Vos ipsi calamitosos viros fertis in cælum, Mutium Sceuolam; qui cùm erraſſet in Regem, perisset ab hostibus, nisi dexteram perdidisset. Et quot ex nostris non dexteram solùm, sed totum corpus vri, cremari sine vllis eiulatibus pertulerunt, cùm dimitti præsertim haberent in sua potestate? Viros cum Mutio, vel cum Aquilio, aut Regulo comparo? Pueri & mulierculæ nostræ, cruces & tormenta, feras & omnes suppliciorum terriculas inspirata patientia doloris illudunt. Nec intelligitis, ô miseri, neminem esse, qui aut sine ratione velit pœnam subire, aut tormenta sine Deo possit sustinere.] hæc & alia complura eodem argumento Minutius. Ipsum etiam de Fato scripsisse, hæc eius verba significare videntur, quibus ait: In nobis non genitura plectitur, sed ingenij natura punitur. Ac de Fato satis hæc, vel pauca pro tempore, disputaturi aliàs & veriùs & pleniùs.] hæc Minutius Felix; cuius planè aurcum commentariolum vnà cum Arnobio luculenter à se nouissimè recognitum, emendatum, ac illustratum, nuper Romæ edidit vir illustris & insigniter eruditus Fuluius Vrsinus, de Ecclesiasticis quoque litteris optimè meritus. C D

[a] Minut. eod. lib. prope fin.

V. OBIECTIO GENTILIVM ET HAERETICORVM.

Sed inter plura quæ à Gentilibus in Christianos obijci solita erant, & apud eumdem auctorem à Cæcilio in Octauium ingeruntur, quòd eadem à Nouatoribus aduersus Catholicos, nostris temporibus, in calumniam conuertantur, nolumus prætermittere; quo Minutij locus malè acceptus, & ab occasionem quamlibet captantibus perperam interpretatus, elucidetur, & legitimus germanusque verborum ipsius sensus à quouis perspicuè intelligatur. Cur (inquit ille, de nostris loquens) nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra?] Comparant ex ijs, inquam, argumentum hæretici, qui impiè demoliri consueuerunt Catholicorum ecclesias: struuntque calumniam, affirmantes, nullas penes Christianos fuisse ecclesias, vel altaria, aut imagines. At licet primo tomo Annalium[b] apertissima luce fuerit demonstratum, ab ipso exordio nascentis Christi Ecclesiæ, ea omnia apud Christianos fuisse, & religionis vsui inseruisse; ipsique Minutij citato loco fuerit satisfactum: tamen hic eum dilucidiùs explanare, haud otiosum erit. E

[b] Tomo primo Annal. an. 57.

VI. ELVCIDATIO LOCI MINVTII.

Derisio potiùs erat illa, quàm calumnia Gentilium in Christianos insultantium, quòd nullum penes illos templum esset. Quidnam verò per templum ipsi intelligerent, est diligentiùs exquirendum. Errant in primis, qui putant, omnes sacras deorum ædes, in quibus sacra facerent, templa dicta fuisse. Immo cùm quàm plurima essent Romæ multiplicium deorum delubra, perpauca tamen eorum constat nominata fuisse templa. Est de his testimonium M. Varronis ad Pompeium de officio Senatus habendi Isagogicum conscribentis, in quo hæc atque alia apud Gellium[c]: Inter quæ id quo-

[c] Apud Gell. lib. 14. cap 7.

A id quoque scriptum reliquit: Non omnes ædes sacras templa esse, ac ne ædem quidem Vestæ templum esse.] hæc ibi. Immo & templa dici etiam, quæ alij publico vsui quàm diuino cultui inseruirent, alibi idem Varro[a] testatur, cùm ait: Curia Hostilia templum est, & sanctum non est.] Ex quibus omnibus planè intelligas, nonnisi ingentes illas ædium moles, vastas illas amplissimasque publicorum ædificiorum structuras, atque augustiora delubra, templa ab illis vocitata. In quam planè sententiam hæc Arnobius[b] in eos: Templa enim hæc quid sunt? Si humanam infirmitatem roges, nescio quid immane atque amplum.] & paulo pòst: Sint ergo hæc licet aut ex molibus marmoreis structa, laquearibus aut renideant aureis, splendeant hinc gemmæ, & sidereos cuomant variata interstitione fulgores: terra sunt hæc omnia, &c.] Certè quidem nec nos inficias imus, caruisse priscos illos Christianos eiusmodi templis, & ecclesijs templorum instar erectis.

[a] Varro de lingua Lat. lib. 6.
[b] Arnob. aduers. Gentes lib. 6.

B

VII. PRAECIPVVM CHRISTIANORVM TEMPLVM.

Verùm nec quidem religionis humilitate, impensarúmue parcitate, ab huiuscemodi structuris tunc Christiani abstinuerunt; sed quòd iugis Gentilium conflata in eos inuidia non sineret, & frequens inde dimanans persecutio non permitteret. Nam simulac cessarunt Ethnici Imperatores, & Christiani nacti sunt habenas Imperij, nempe temporibus Constantini, qualia toto Christiano orbe ab ijsdem templa fuerint excitata, illa ipsa quæ adhuc pluribus in locis integra remanent, quæue in antiquis chartis à maioribus descripta leguntur, certissimam fidem faciunt. Ad hæc igitur à Gentilibus in eos obiecta, erat iustissima Christianorum illa responsio: Dei templum esse vniuersum hoc quod cernitur, vel, quæ latiores complectitur ambitus, mentem humanam: nec aliquod his dignius posse Deo optimo maximo templum erigi. Nam cælum ipsum templum esse dictum, totumque hoc quod tuimur (vnde & nomen accepit) idem qui suprà auctor est Varro[c]. Cùm alioqui Fideles (quod suo loco est apertissimè demonstratum) haberent sacras ædes, precatorias domos, quas frequentiori vsu Ecclesias nominarent; in quibus ad sacrificium celebrandum esset altare, ac sacræ imagines, non autem aræ ad animalium cædes vel suffitus accommodatæ, vel simulacra deorum, more ipsorum desuper collocata. C

[c] Varro de ling. Lat. lib. 6.

IESV CHRISTI ANNVS 212. ZEPHYRINI PAP. ANNVS 10. SEVERI IMP. ANNVS 18.

D

CHristi anno ducentesimo duodecimo, Acilio Faustino & Macro Rufiniano Coss. Seuerus Imperator, qui hactenus ob adeptum Imperium & tot Gentes debellatas felicissimus habebatur, in filijs se esse omnium miserrimum expertus est. Ab Antonino enim sæpe occidi tentatus, beneficio amicorum est à nece subductus. scribit hæc paucis Dio[d] his verbis: Antoninus filius palàm sua cum manu occidere est conatus. Nam cùm fortè equitarent vnà, equitaretque pariter reliquus exercitus, & hostium copiæ viderentur; Antoninus, equo refrenato, magno silentio percommodè gladium distrinxit, vt tergum patris percuteret. Quod vbi animaduerterunt ij qui simul equitabant, exclamauerunt protinus: eoque clamore perterritus Antoninus, se abstinuit.] Redarguit eum qui rem senserat pater: nec tamen quicquam illi molestiæ intulit, sed tantùm obiurgauit. At licet dissimulasset; tamen quod reliquum fuit vitæ, cum mærore duxit; quippe qui etiam intelligeret, ipsum fratrem Getam interfectum iri, cùm primùm potestas daretur: sicque mærore magis quàm morbo (inquit Herodianus[e]) consumptus, vita defunctus est.] sed hoc, anno sequenti. Porrò hæc ipsum passum vlciscente numine innoxium Christianorum sanguinem, æquiùs dici posse videtur, quàm (quod tradit Orosius[f]) priores illas ærumnas ciuilis belli: nam nondum illis temporibus negotij aliquid ille facessérat Christianis. E

[d] Dio in Seuero. SEVERVS A FILIO AD NECEM QVAERITVR.
[e] Herod. lib. 3.
[f] Oros. lib. 7. c. 17.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IESV CHRISTI ANNVS 213. ZEPHYR. PAP. ANNVS 11. ANTONINI & GETÆ AVGG. ANNVS 1.

I. DE SEVERI OBITV ET ANNIS IMPERII.

SEquenti anno ducenteſimo decimotertio, Gentiano & Baſſo Coſſ. prid. Nonas Februarij (vt auctor eſt Dio) Seuerus Imperator non tam corporis morbo (vt dictum eſt) quàm animi mærore confectus, Eboraci in Britannia diem clauſit extremum, cùm imperaſſet annos decem & ſeptem, menſes octo, & dies tres, vixiſſetque annos ſexagintaquinque, menſes nouem, & dies quindecim. Quo mortuo, Antoninus & Geta fratres capeſſunt Imperium. Ille, qui diutiùs morte patris expectata, ac pro viribus intentata, ſerò nimis (vt ſibi videbatur) voti compos factus erat, ea audita, nactus ſtatim ſummam Imperij poteſtatem, confeſtim (inquit Herodianus[a]) vniuerſos ab ipſo lare (quod aiunt) interficere cœpit: nam & medicos ſupplicio affecit, quòd ſibi parum obtemperauerant iubenti ſenis maturare necem: nutritioſque ſuos iuxtà & fratris, quòd de reconciliandis eis egiſſent, ne vno quidem reliquo ſuæ crudelitatis facto ex eo ordine hominum, qui in honore aliquo fuerant, quique ipſius parentem obſeruauerant.] hæc Herodianus.

[a] Herodian. lib. 3. in fine. SAEVITIA ANTONINI.

II. [b] Dio in Seuero, & in Caracal. [c] Tertullian. ad Scapul. c. 4. [d] Spartian. in Caracal. PVERITIA ANTONINI

Ex nutritijs interfectis fuit qui primum locum tenere videbatur Euodus, ipſum quidem ab eo eſſe iuſſum occidi, etiam Dio[b] affirmat. Fuiſſe autem Euodo coniugem Chriſtianam, Tertullianus[c] teſtari videtur, dum ait, eumdem Antoninum lacte Chriſtiano fuiſſe educatum. Porrò illud Antonini egregium honeſtiſſimæ puritiæ Chriſtianis imbutæ moribus ſpecimen editum recenſet Spartianus[d], ſic dicens: Huius igitur pueritia blanda, ingenioſa, parentibus affabilis, amicis parentum iucunda, populo accepta, grata Senatui, ipſi etiam ad amorem conciliandum ſalutaris fuit. Non ille in litteris tardus, non in beneuolentijs ſegnis, non tenax in largitate, non lentus in clementia, ſed ſub parentibus viſus. Denique ſi quando feris obiectos damnatos vidit, fleuit, aut oculos auertit: quod populo plus quàm amabile fuit. Septennis puer, cùm colluſorem ſuum puerum ob Iudaicam religionem grauius verberatum audiſſet; neque patrem ſuum, neque patrem pueri, vel auctores verberum diu reſpexit.] hæc ipſe: quem per Iudaicam religionem ſignificaſſe Chriſtianam fidem, quæ modò ex Tertulliano dicta ſunt, perfacilè indicant.

III. DIGNA VLTIO IN SEVERVM ET EVODVM.

Accidiſſe enim exiſtimo, vt Antoninus, cùm lacte Chriſtiano educaretur, colluſorem æquè habuerit Chriſtianum puerulum, eumdemque collactaneum, atque Euodi educatoris filium: quem tamen, quòd Chriſtianam religionem inter iocos (vt pueri ſolent) Antonino vt acciperet ſuaderet, Seuerus & pater pueri Euodus ipſe educator acriter verberari iuſſerint. Sed ob indignum facinus æqua lance eſt penſata vindicta; nimirum vt pater eum virum iam factum ſenſerit contumacem, quem puerulum à pijs ſanctiſque vitæ optimæ inſtitutis colluſoris verberibus diſtraxiſſet, diuulſiſſetque: paternis enim monitis, cum è puero excedentem, animo elatiorem, vultuque trucem redditum eſſe tradunt. Sed & pueri pater meritas pœnas de verberibus inflictis puerulo dedit, dum (vt nuper dictum eſt) ab eodem Antonino iuſſus eſt occidi.

IV. [e] Herodian. lib. 3. in fine. SEVERVS REGATVS ROMAE INTER DEOS. [f] Herod. lib. 4.

Sic igitur defuncto Seuero, Antoninus & Geta fratres cùm vnà ſimul adijſſent Imperium: ambo[e] pariter ex Britannia ſoluentes, allatis ſecum parentis cineribus, Romam ſe contulerunt, cùm tamen inter ſe inuicem diſſentirent, & alter alteri inſidias moliretur. Sed quæ poſt hæc acciderint, ſuo loco dicturi ſumus. Delatus Romam in ſuis cineribus Seuerus ex Senatuſconſulto relatus eſt inter diuos. De quo quidem ritu, de ipſis ſcilicet Gentilicijs cærimonijs, cùm aliquis inter diuos referretur, quæ ab Herodiano[f] ſuorum temporum rerum ſcriptore ſunt fideliter ſcripta, dum agit de Seuero ipſo Imperatore in diuum à filijs conſecrato, deſcribere iucundum fore putamus. Cùm enim ſæpiùs mentio habeatur de Imperatoribus atque eorum vxoribus à Senatu populoque Romano in deos acceptis; quibus ritibus id faciendum eſſe perſcripſerit inſana ſuperſtitio Gentilicia, quam maiores noſtri meritò deriſere, hic Herodiani verbis exſcribendum putamus; quo ſtultitia nouos deos ad libitum facientium, Deumque verum repudiantium, cognoſcatur.

V. Moseſt, inquit, Romanis conſecrare Imperatores, qui ſuperſtitibus filijs vel ſucceſſoribus

CHRISTI 213. ZEPHYR. PAP. 11. ANTONINI & GETÆ AVGG. 1.

ſoribus moriuntur. Quiq; eo ſunt honore affecti, relati dicuntur inter diuos. Eſt autem tota Vrbe quaſi luctus quidam feſtæ celebritati promiſcuus. Quippe functum vita corpus, ritu hominum, ſumptuoſo funere ſepeliunt. Sed certam imaginem defuncto quàm ſimillimam fingunt, camque in regio veſtibulo proponũt ſupra eburneum lectum maximum atque ſublimem, veſtibus inſtratum aureis. Et quidem imago illa ad ægroti ſpeciem pallida recumbit. Circa lectum verò vtrinque magnam partem diei ſedent; à læua quidem Senatus omnis veſtibus atris amictus; a dextera verò matronæ, quas virorum aut parentum dignitas honeſtat: harumque nulla vel aurum geſtans, vel ornata monilibus conſpiciturſed veſtibus albis exilibus indutæ, mærentium ſpeciem præbent.] Cur autem viri nigris veſtibus, feminæ verò albis funera celebrarent, Plutarchus[a] exactè declarat, pluribus adductis veriſimilibus rationibus.

RELATIO IMPP. IN DROS.

[a] Plutarchus quæſt. Rom. q. 26.

VI. SINISTRAE PRAERO-GATIVAE.

Quòd inſuper in communi illo conſeſſu à ſiniſtra parte ampliſſimus Senatorius ordo conſederit, à dextera verò feminæ; illa potuit eſſe ratio, quòd apud Romanos pars ſiniſtra (vt idem Plutarchus[b] affirmat, & ante ipſum Varro[c], & alij) melioris eſſet auſpicij, ac proinde dignior haberetur: ſed id in ſacris atque diuinis (cuiuſmodi præſens officium videbatur) vt Seruius atque Donatus Virgilianum[d] illud explicant: *Intonuit lævum.*] Sic & apud eumdem Varronem[e] & Feſtum[f], alioſq. priſcos auctores quos citant, habetur expreſſum, Romanos pariter, huius Hemiſphærij nobiliorem partem, nempe Orientem, tribuiſſe ſiniſtræ, dexteræ verò Occidentem: cùm tamen, auctore[g] Plutarcho, philoſophorum principes Pythagoras, Plato, & Ariſtoteles Orientem in dextera collocarent. Sed in ſacris tantùm (vt diximus) ſiniſtra priorem ſibi vendicat locum, quòd (vt aiunt) ſiniſtra noſtra, dextera numinis, quæ præcipuè attendi debeat, habeatur; ſecus autem eſſe ſoleret in reliquis conſuetis officijs. Hæc apud Romanos.

[b] Plutarch. ibidem quæſt. 78. [c] Varro de Lin. Lat. li 6 verb. Scena. Cic. de Diuin. lib. 2. Plin. lib. 2. cap. 54. [d] Vir. Aeneid. 2. [e] Var. de Ling. Lat. lib. 5. [f] Feſt. verb. Siniſtra aues.

VII. APVD IVDAEOS VBI SINISTRA PRAELATA

Apud Hebræos autem pars dextera potior erat. ſed diuino planè conſilio, per Patriarcham Iacob in benedictionibus Ephraim & Manaſſes propalato[h], mutatæ ſunt vices rerum & ordo, vt ſiniſtra dexteræ præferretur. Quod quidem tum ob myſteriũ eo ſymbolo conſignatum, tum ob inolitam illam apud Gentes conſuetudinem, Dei Eccleſia, maiori ex parte ex Gẽtibus aggregata, diu vſus retinuit: nimirum vt in publico Patrum conſeſſu, qui dignitate cæteris antecellerent, in ſiniſtra parte conſiderent. Idq. pluribus exemplis, ſuis locis, inferius demonſtrabimus, tum præcipuè cùm agemus de Nicæno Magno Concilio. Quòd enim in hæc obiter inciderimus, haud patitur ratio inſtituti prolixiorem hic de his habere ſermonem. Ad Herodianum igitur redeamus, qui ſuſceptam ſemel de conſecratione diuorum narrationem his proſequitur verbis:

[g] Plutarch. de Plat. philoſop. lib. 2. c. 12. [h] Gen. 48.

VIII. VANA ATQVE RIDENDA GENTILICIA SVPERSTITIO.

Hæc ita per ſeptem dies continuos faciunt, medicis ad lectum quotidie accedentibus, inſpectumque velut ægrum deteriùs ſe habere ſubinde pronunciantibus. Dein vbi iam viſus obiiſſe diem, lectum humeris attollunt Equeſtris Senatorijque ordinis nobiliſſimi ac lectiſſimi iuuenes, perq. Viam Sacram in vetus Forum deferunt, vbi magiſtratus Romani deponere imperium conſueuerant. Vtrinque autem gradus quidam ſunt ad ſcalarum ſimilitudinem extructi, in quibus altera ex parte puerorum chorus eſt è nobiliſſimis atque patricijs; altera feminarum illuſtrium, hymnos in defunctum, pæanaſq. canentium verendo ac lamentabili carmine modulatos. Quibus peractis, tollunt iterum lectum, atque extra Vrbem perferunt in Campum Martium: vbi, quà latiſſimè campus patet, ſuggeſtus quidam ſpecie quadrangula lateribus æquis aſſurgit, nulla præterquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam. Id quidem interiùs totum eſt aridis ſomitibus oppletum, extra autem intextis auro ſtragulis, atque eboreis ſignis, varijſque picturis exornatum. Infrà verò alterum minuſculum quidem poſitum eſt, ſed forma & ornatu perſimile, portis ianuiſque patentibus. Tertiumque item & quartum ſemper ſuperiore contractius, ac deinceps alia, donec ad extremum, quod eſt omnium breuiſſimum, perueniatur. Poſſis eius ædificij formam comparare turribus his, quæ portibus imminentes, noctu igne prælato, naues in tutas ſtationes dirigunt, Pharos vulgò appellant. Igitur lecto in ſecundum tabernaculum ſublato, aromata & ſuffimenta omnis generis, fructus, herbas, ſuccosque omnes odoratos conquirunt, atque aceruatim effundunt. Quippe neque gens eſt, neque ciuitas, neque qui honore vllo aut dignitate præcellat, quin certatim pro ſe quiſque ſuprema illa munera Principis honori deferat.

IX. Vbi verò ingens aromatum aceruus aggeſtus eſt, ac locus omnis expletus; tum circa ædificium

Universidad de Deusto
Biblioteca

ædificium illud adequitant, vniuersis equestris ordinis certa quadam lege ac recursu motuque pyrrhichio numeroque in orbem decurrentibus. Cursus item circumaguntur incessi purpuratis rectoribus, qui personas ferant ducum omnium Romanorum, principumque illustrium. Quæ vbi celebrata sunt; facem capit Imperij successor, eamque tabernaculo admouet. Tum cæteri omnes vndique ignem subijciunt, cunctaque illico fomitibus illis aridis odoramentisque referta igni valido corripiuntur. Mox ab extremo minimoque tabernaculo, tamquam è fastigio quodam, simul cum subiecto igni aquila dimittitur, quæ in cælum creditur ipsam Principis animam deferre. Ac iam ex illo vnà cum cæteris numinibus Imperator colitur.] hactenus Herodianus de consecratione Principum Romanorum in deos. Quibus sic consecratis (vt vidimus) sacrificia, aræ, templa, atque sacerdotes decerni soliti erant. De his Tertullianus [a] exprobrans: Sed digne, inquit, Imperatoribus defunctis honorem diuinitatis dicatis: quibus & viuentibus eum addicitis. Accepto ferent dij vestri, immo gratulabuntur, quòd pares eis fiant domini sui.]

MVNERIS CONSVMMATIO.

[a] Tertull. in Apol. c. 13.

X. Qui igitur maior natu Antoninus Imperium adijt, cognominatus est vulgò potiùs, quàm maiorum exemplo vel origine, Caracallus. Quod attinet ad eiusmodi nomen, illud dicere non prætermittimus, quod vulgatum est ex Spartiano & alijs, ea de causa hoc nomine eum appellatum, quòd sic dicta vestimenta donasset populo ad talos vsque demissa. Hac verò occasione nolumus hîc præterijsse, fuisse caracallam vestem olim clericis vsui; quippe quæ (vt dictum est) vsque ad talos demissa, magnum eam induenti conciliaret decorem. Beda enim non aliunde, quàm ex antiquis martyrij S. Albani Actis, tradit [b] eumdem S. Albanum induisse se vestimentum clerici, quem fugientem domi exceperat, nempe caracallam, qua clericus sic vteretur, vt licet fugæ esset impedimento, vtpote ad talos demissa, tamen carere noluisset. Porrò quod spectat ad Antoninum, rei nouitate (quòd numquam antea eiusmodi genus vestimenti fuisset apud Romanos in vsu) illi inditum est vestis nomen. Fuisse eam discissam & ex multis partibus consutam, tradit Dio in Caracallo.

CARACALLA NOMEN VESTIS QVA CLERICI VTEBANTVR.

[b] Bed. de gest. Ang. lib. 1. c. 7

XI. Hoc eodem anno, defuncto Serapione Episcopo Antiocheno, ponitur ab Eusebio subrogatus Asclepiades, qui sederit annos septem. sed alibi [c] hæc habet de Asclepiade: Hic persecutionis tempore ob constantem fidei confessionem multum laudis & gloriæ adeptus est: cuius in Episcopatum ordinationis Alexander Hierosolymorũ Episcopus ad Antiochenos scribens sic meminit.] recitat ex ea epistola tantũ exordium his verbis: Alexander seruus Domini, & vinctus Iesu Christi, beatæ Antiochenorum Ecclesiæ in Domino S. Mihi audienti, Asclepiadem, virum propter fidei amplitudinem ad ministerium accommodatissimum, sanctæ, quæ apud vos est, Ecclesiæ Episcopatum diuina prouidenria obtinuisse, Dominus vincula mea, dum in carcere conclusus tenebar, mitiora leuioraque reddidit.] hanc autem epistolam per Clementem se misisse significat, de quo superiùs actum est.

ASCLEPIADES ANTIOCHENVS EPISCOPVS.

[c] Euseb. lib. 6. cap 10.

XII. Rursum verò idem Eusebius [d] hoc ipso anno ordinatum ponit ipsum Alexandrum Episcopum Hierosolymæ, sic dicens: Vbi Seuerus Imperium ad annos decem & octo administrauerat, Antoninus eius filius ad eum honorem euehitur. Eo tempore vnus ex eorum numero, qui in ea turbulenta persecutionis tempestate se fortes & inuictos præstitissent, & post certamina pro fidei confessione susceptа essent integri & incolumes diuina prouidentia reseruati, nomine Alexander, quem modo Episcopum Ecclesiæ Hierosolymitanæ fuisse demonstrauimus, propterea quòd in fide Christianæ confessione temporibus persecutionis nobilitatus erat, Episcopatu quem dixi, cùm adhuc Narcissus, qui eum in eo officio anteibat, superstes esset, dignatus fuit.] hæc Eusebius. Sed re vera haud scio, quo modo Eusebius hoc anno vtriusque ponat ingressum. Si enim cùm Alexander in vinculis esset, tunc contigit celebrari electionem Asclepiadis Antiochiæ: quónam modo id fieri potuerit, si à morte Seueri in vniuersa Ecclesia pax fuit (vt Sulpitius Seuerus [e] numerat) annis triginta octo? Quamobrem dicere oportet, Alexandrum ante præsentem annum in persecutione Seueri fuisse vinculis illis nobilitatum, ac sic etiam eo tempore Asclepiadem ipsum eadem persecutione multa passum, fuisse quoque Episcopum ordinatum. Sic igitur sicut non electio Asclepiadis, ita nec carcer Alexandri post obitum Seueri ponendus est, quem constat sua ipsius sententia fuisse antea (nempe sub Seuero) carcere afflictatum, ac sic postea sub Antonino hoc anno

[d] Eusebius in Chron. & lib. 6. cap. 8.

ALEXAND. HIEROSOLYMORVM EPISCOPVS.

[e] Seuer. hist. sacr. lib. 2.

A anno (vt Eusebius vult) Episcopatu Hierosolymitano donatum. At quoniam quoto Seueri anno Alexandri carcer atque Asclepiadis ordinatio contigerint, haud facile est affirmare: hac de causa, quòd de vtroque hic agat Eusebius, hoc loco est de eis instituta narratio. Cætera autem de Alexandro tum superiùs dicta sunt, cùm de Narcisso eius prædecessore atque collega actum est, tum postea suo loco dicentur.

XIII. Hic insuper est annus ille quadragesimus, qui numeratur secundùm Eusebij Chronicon ab vndecimo anno Marci Aurelij Imp. (qui est Domini centesimus septuagesimus tertius) ab exordio pseudoprophetiæ Cataphrygum, auctoribus Montano, Priscilla, & Maximilla: quo Apollonius (vt demonstratum est superiùs) insignem edidit commentarium aduersus nouæ præsumptionis errores, vt ex suis ipsius scriptis de eo testatur Eusebius [a]. At Tertullianus scriptum ab eo librum, alio illi aduersario à se edito, nixus est

[a] Euseb. lib. 5. cap. 17.

B confutare de quibus hæc S. Hieronymus [b] in Apollonio: Tertullianus sex voluminibus aduersus Ecclesiam editis, quos scripsit περὶ ἐκστάσεως, septimum propriè aduersus Apollonium elaborauit: in quo omnia, quæ ille arguit, conatur defendere.] Sed ad anni sequentis res gestas migremus.

[b] Hieronym. de Scrip. Eccles. in Apollonio.

IESV CHRISTI ANNVS 214. ZEPHYRINI PAP. ANNVS 12. ANT. CARAC. IMP. ANNVS 2.

C SEquitur annus Domini ducentesimus decimusquartus, Asperis duobus Coss. Quo quinto Kalend. Martij Geta Augustus iussu Antonini Augusti fratris occiditur in matris gremio, annos natus duos & viginti, ac menses nouem. Sic solus imperans Antoninus, omnes [c] qui Getæ studuerant, interemit: nec illis pepercit, qui vel leuissimè hominem coluissent, vel post mortem vel scripsissent, vel pronunciassent Getæ nomen: quos omnes morte mulctari mandauit.] hæc Dio. Qui autem subitò ex Getæ tum militibus, tum alijs viris atque mulieribus in Palatio commorantibus, occisi sunt, numerat eos idem auctor viginti millia: accesserunt his postea Senatorum cædes, eorumque potissimùm qui parenti cari fuissent; inter alios que clarissimos viros recensetur Papinianus Iurisconsultus, olim Fisci Aduocatus, tunc verò Præfectus Prætorio; ea nimirum occasione, quòd noluisset composita oratione Antonini parricidium excusare: quem securi percussum audiens, doluit quòd non gladio potiùs necatus

I. GETA OCCIDITVR.

[c] Dio in Caracal. Spartian. in eod. & Herodian. lib. 4.

SAEVITIA CARACALLI

D esset, quòd honestiori visus esset interitu decessisse. Taceo alios innumeros hic referre.

II. Cædes verò, quæ hactenus in domesticos Getæ, in milites & Senatores immaniter sæuijt, leuissima quadam occasione in plebem quoque grassata est: quam sic describit Herodianus: Denique id quod numquam est aliàs factitatum, cùm Circenses ludos spectante eo, populus Romanus in aurigam, cui studebat, nescio quid cauillatus esset; ratus sibi contumeliam illatam, repentè omnem exercitum facere impetum iussit in populum, ac raptare & occidere quicumque in aurigam dixissent. At milites, accepta semel violandi rapiendique potestate, cùm discerni à reliquis nequirent qui fuerant proteruiùs locuti, nullo scilicet in tãta multitudine verum fatente, passim in quemcumque inciderant, aut occidebant, aut omnibus ereptis, quasi salute redempta, viuos ægrè di-

CAEDES CIVVM ROMANORVM

E mittebant.] hæc ipse. Quatuor præterea ex sex quæ erant Vestales virgines. Romanæ superstitionis altrices? consuero supplicio viuas ipsum infodi iussisse, tum Dio, tum alij quoque tradunt. Addidit & sæuitiæ impuritatem, cùm ex illis vnam etiam violauerit. Atqui illa magis impurissimi hominis ore omnium diffamata est turpitudo, cùm Iuliam nouercam duxit vxorem. Sed missa istæc.

III. Dum talia à truculento Principe adeò sæua in ciues Romanos immaniter perpetrata considero, & in mentem reuoco quæ ijdem Gentiles homines paucos ante annos, Seuero absente, in Christianos innocentissimos admisissent: hæc omnia planè, vlciscente numine, eos passos fuisse, meritò dixerim. Qui enim inclamare solitus esset populus, Christianos ad leonem, (quod superiùs dictum est) inclamans idem in aurigam, adeò sæuè meruit à militibus trucidari. Quòd insuper absque alia criminis nota, nomen tantummodo Christianum apud eos (vt vidimus) esset in crimine, illudque pro

IVSTA VINDICTA DE SANGVINE CHRISTIANO.

delicto

Universidad de Deusto
Biblioteca

delicto acceptum satis fuerit, vt in eos omni crudelitatis genere desæuirēt: recto est Dei iudicio compensatum, vt Getæ nomen solummodo haberetur pro maiestatis offensæ confesso delicto. Papinianus insuper inter omnes qui Romæ ius dicerēt iudices eminens, & alij Iurisconsulti, quòd in causis Christianorū iudicandis (vt de his vehementer, scripta pro Christianis defensione, Tertullianus conquestus est) nullam penitus æqui habuissent rationem, sed proculcatis legibus innumeros innocentes homines condemnassent: ipsi pariter nulla mortis digna allata causa, contra ius fasq. libidine tantùm incitati animi Principis, quæ in Christianos irrogassent, eadem mortis supplicia pertulere.

IV. IVRECONSVLTI IN CHRISTIANOS PECCANTES DEDERE PŒNAS.

Erant quidem Papiniano tunc in consilijs (vt auctor est Spartianus) Paulus & Vlpianus Iurisconsulti: fuisseque Vlpianum (vt de Paulo taceam) Christiano nomini infensissimum, cumque etiam meritas dedisse pœnas, suo loco dicturi sumus. At quòd hæc manifestiora reddantur, nec esse inanem hanc opinationem, vel leuem quamdam coniecturam quis putet, quod dicimus, nonnisi in Christiani sanguinis vltionem Senatum populumque Romanum tam acerba & grauia esse perpessum: quódnam, quæso, ad hoc probandum aliud euidentius demonstrari potest argumentum (vt propè loco miraculi habendum sit) quàm quòd nonnisi Romanos Gentiles homines, Christianorum hostes, immanis clades illa percusserit, pijs autem atque Fidelibus nullum prorsus vel leue saltem damnum intulerit? qui perinde ac olim filij Israël in terra Gessen lætantes agerent, cùm interim diris plagis Ægyptij æquè omnes affecti, in mœrore ac luctu iugiter versarentur.

IESV CHRISTI ANNVS 215. ZEPHYR. PAP. ANNVS 13. ANT. CARAC. IMP. ANNVS 3.

I. CHristi anno ducentesimo decimoquinto, Antoninus Augustus quartum & Balbinus Consules creati sunt. Cùm verò tranquillissima pace Ecclesia frueretur, Zephyrinus, penes quem nihil antiquius erat, quàm vt consopito externo bello, ciuile quoque quod ab hæreticis inferebatur (quantum fieri posset) sedulò æquè componeret, in hoc pro viribus laborauit. Cumque illa his temporibus hæresis periculosiùs grassaretur, quæ falso adscito sanctitudinis pallio, Spiritum Paracletum se ducem sequi in omnibus profiteretur, quæque ea arte prudentissimos viros, & inter eos Tertullianum quoque fefellerat, & in præceps penitus egerat: eius consilio factum existimo, vt Romæ, tamquam in totius Orbis theatro, coram Ecclesia de ea re disceptatio haberetur: cùm ex illorum parte adesset Proclus * inter Caraphrygas omnes nomine celeberrimus, quem Tertullianus sæpe commendat: contraria verò ex parte aduersus eum prodiret Gaius, spectatissimæ vitæ & eruditionis in Ecclesia vir. Porrò de rebus in ea disputatione gestis ac pertractatis, idem Gaius qui primas retulit, quasi nobile de hoste perfracto trophæum, librum conscripsit, de quo S. Hieronymus [a] in hæc verba: Gaius sub Zephyrino Romanæ vrbis Episcopo, id est, sub Antonino Seueri filio, disputationem aduersus Proclum Montani sectatorem, valde insignem habuit, arguens eum temeritatis super noua prophetia defendenda.] Meminit eiusdem ante eum Eusebius, qui se eam disputationem nactum esse testatur, cùm ait [b]: Disputatio porrò Gaij, viri eloquentissimi, Romæ, Zephyrino Ecclesiam regente, contra Proclum Phrygum erroris propugnatorem habita, ad nos peruenit, &c.]

DISPVTATIO ROMAE HABITA. *al. Proculus

[a] Hieronym. de Scriptor. Eccl. in Gaio.

[b] Euseb. lib. 6 cap. 14.

II. [c] Euseb. lib. 2. cap. 24. DE GAIO ANTIQVO THEOLOGO

Idem [c] alibi ex eadem disputatione hæc à Gaio dicta, atque postea scripta refert, quæ alia occasione à nobis sunt iterum recitata, sed hic necessariò repetenda. ait enim: Atque hæc ita se habere, confirmat itidem vir Ecclesiasticus Gaius nomine, qui Zephyrini Pontificis Romani temporibus vixit: hique disputatione scripris prodita, quam cum Proclo, Caraphrygarum hæresis & opinionis patrono, habuit, eadem ipsa de locis, vbi sacra Apostolorum tabernacula locabantur, asserit, Ego, inquit, Apostolorum trophæa per picuè possum ostendere: nam si lubet ad Vaticanum proficisci, aut in viam quæ Ostiensis dicitur, te conferre; trophæa eorum, qui istam Ecclesiam suo sermone & virtute stabiliuerunt, inuenies.] hæc tunc disputando Gaius, prouocans eum ex Memorijs Apostolorum ad doctrinam & traditionem Romanæ Ecclesiæ ab illis

APOSTOLORVM TROPHAEA ILLIBATA SERVATA.

illis traditas: quod Irenæus, immo & ipse Tertullianus (vt dictum est) cùm esset mentis sanioris, præstiterunt.

III. Sed quod ad trophæa pertinet, quæ dicit Apostolorum esse Romæ adeò præclara atque conspicua, pariterque cunctis perspicua: illud planè numquam satis admirari possum (ob idque non miretur lector, si eadem sæpiùs repeto) quónam pacto fieri potuerit, vt tot tantisque persecutionum procellis Romana Ecclesia exagitata, non fuerint ipsæ Memoriæ Apostolorum diutæ, immo ab ipso imo lapide vsque funditus reuulsæ; quippe cùm etiam in Christianorum sepulchra (quod item accidisse diximus ex Tertulliano [a] in ea quæ nuper facta est persecutio) Gentiles debacchari solerent, ossa resodere, dissipare, atque disperdere? Quòd igitur sepulchris Apostolorum pepercerint, & ab ædificijs desuper structis pariter abstinuerint; miraculorum penè omnium maximum fuisse, ecquis iam possit amplius dubitare? Atqui haud factum hoc frustra, sed diuino planè consilio: vt omnibus videlicet innotescerent, præstare sanctos Apostolos mortuos omnibus armorum potentia furentibus Imperatoribus; ostendereturque supra firmissimam petram ædificium illud esse fundatum, quod nullo ventorum ingruentium impetu sterneretur.

[a] Tertul. Apol. c. 37. & ad Scapul. c. 3.

IV. MONTANISTAE VICTI ET EXCOMMVNICATI

His actis inter Gaium & Proclum, cùm Cataphrygum, quæ ex vano ipsorum Paracleto manassent, positiones fuissent efficaciter confutatæ, ac penitus cassæ redditæ; Tertullianus ad eas roborandas, firmiterque statuendas, ex aduerso repugnans, plures eodem argumento edidit commentarios. sed de his anno sequenti dicemus. Zephyrinum verò, post conuictum Proclum, aduersus omnes pseudoprophetiæ defensores anathema dixisse, & inter alios eadem sententia Tertullianum ipsum perculisse, ea ipsius verba indicant in libro de Ieiunijs [b], ipsius propè exordio, cùm ait: Nouitatem igitur obiectant: de cuius illicito præscribant, aut hæresin iudicandam, si humana præsumptio est; aut pseudoprophetiam pronunciandam, si spiritualis indictio est, dum quaqua ex parte anathema audiamus, qui aliter annunciamus.] hæc ipse. Sed pergamus ad reliqua.

[b] Tertul. de Ieiun. c. 1. in fine

V. CONCILIA IN DIVERSIS ECCLESIIS CELEBRATA.

Excommunicatis Proclo, Tertulliano, alijsque pseudoprophetiæ propugnatoribus, omnes pariter Catholicæ Ecclesiæ Episcopi in eamdem cum Romano Pontifice sententiam conspirarunt: ijdemque iam reddita penitus Ecclesiæ pace, diuersis in locis Concilia congregarunt, siue hac qua modo, siue alijs antè de causis: vt Tertullianus [c] in eodem libro, quem sequenti anno ab eo scriptum ostendemus, tradit his verbis: Aguntur præcepta per Græcias illas certis in locis Concilia ex vniuersis Ecclesijs, per quæ & altiora quæque in commune tractantur, & ipsa repræsentatio totius nominis Christiani magna veneratione celebratur.] Planè accidit, vt spiritus ille nequam, qui sibi Paracleti nomen adsciuerat, iam vbique detectus, & vbique damnatus, maioribus odij stimulis suos exagitauerit in Catholicos: quod planè in Tertulliano perspicuè videre licet. Sed iam ad alia, quæ aduersus Catholicos ab eodem Tertulliano anno sequenti sunt gesta, orationem conuertamus.

[c] Tertul. de Ieiun. c. 13.

IESV CHRISTI ANNVS 216. ZEPHYRINI PAP. ANNVS 14. ANT. CARAC. IMP. ANNVS 4.

I. TERTVLLIANVS FVRIT IN CATHOLICOS.

ANno Domini ducentesimo decimosexto, Messala & Sabino Coss. Tertullianus damnatas iam olim ac nuper confutatas Caraphrygum opiniones pugnacius tueri contendēs, illud in primis conatus est, vt bigamiam, humanæ infirmitatis remedium secundùm Apostolicam institutionem & antiquam traditionem in Ecclesia toleratam, sed Pseudoparacleti instinctu damnatam, edito commentario penitus proscriberet. Id quidem factum ab eo hoc anno, ratio annorum, quam ipse [a] deducit à tempore scriptæ primæ Pauli epistolæ ad Corinthios, indicat. Nam cùm ab eo tempore numeret annos centum sexaginta; planeque demonstratum sit superiùs, scriptam fuisse epistolam illam anno Domini quinquagesimoseptimo; ab eo anno principium numeri deducendo, taxatus à Tertulliano annorum numerus hoc anno expletur.

[a] Tertull. de Monog. c. 3.

II. Canina planè rabie atque furore percitus commentarium illum scribens, acerbissimè inuehitur

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] 1. Cor. 2. [b] Euseb. lib. 6. cap. 4. [c] Hieronym. de Script. Eccles. in Gaio. [d] Tertull. de Monogam. c. 2.

inuehiturin Catholicos, quos more suo Psychicos, hoc est, Animales, appellat; alludens nimirum ad illam B. Pauli sententiam[a]: Animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei. At quòd Gaius (vt Eusebius[b] & Hieronymus[c] tradunt) Proclum arguebat temeritatis, eò quòd nouam defenderet prophetiam; hinc ipse hæreseos suscipiens patrocinium, eodem commentario, ipso propè eius exordio, id refutare laborans, hæc ingerit[d]: Itaque monogamiæ disciplinam in hæresim exprobrant: nec vlla magis ex causa Paracletum negare coguntur, quàm dum existimant nouæ disciplinæ institutorem, & quidem durissimæ illis: vt iam de hoc primùm consistendum sit in generali retractatu, an capiat Paracletum aliquid tale docuisse, quod aut nouum deputari possit aduersus Catholicam traditionem, aut onerosum aduersus leuem sarcinam Domini,] hæc ipse; qui dum generalis meminit retractatus, confutationem se parare significat aduersus omnia quæ de his fuissent à Catholicis definita. Quamobrem elucubrato de Monogamia commentario, mox in Catholicos, qui ieiunia indicta à Pseudoparacleto abrogassent, de Ieiunijs aduersus eos, quos Psychicos more suo nominat, commentarium elaborauit; sic cum priore continuans, ac exordiens: Mirarer Psychicos istos, si sola luxuria tenerentur, qua sæpiùs nubunt; sic non etiam ingluuie ducerentur, qua ieiunia oderunt.] A B

III. ROMANI PONTIFICIS DE RECIPIENDIS LAPSIS DECRETVM.

Sed grauiùs Tertullianus illud accepit, quòd aduersus Pseudoparacleti nouam institutionem, qua prohibebat recipi lapsos pœnitentes, Romanus Pontifex (cùm maioris id ponderis esse videretur; siquidem pœnitentibus Ecclesiam claudere, idem esset quòd à cælo eos excludere) Apostolica auctoritate publicè decretum edidisset, quò cunctis Fidelibus innotesceret, Catholicam Ecclesiam lapsos recipere pœnitentes, licet fornicarij fuissent & mœchi. Quod Tertullianus oppugnans, de Pudicitia his fermè temporibus commentarium scripsit, quem etiam eo titulo. Aduersus Psychicos, prænotauit; Catholicos omnes æquè suggillans, quorum olim communione gaudebat. Nam ipse eiusdem propè exordio sic ait[e]: Erit igitur & hic, Aduersus Psychicos, titulus: aduersus meæ quoque sententiæ retrò penes illos societatem; quò magis hoc mihi in notam leuitatis obiectent. Numquam societatis repudium, delicti præiudicium est: quasi non facilius sit errare cum pluribus, quando veritas cum paucis amatur. At enim me non magis dedecorabit inutilis leuitas, quàm ornarit nocens. Non suffundor errore, quo caruisse delector; quia meliorem me & pudiciorem recognosco. Nemo proficiens erubescit.] hæc infelix, metiens imprudenter nimis ex austeritate atque rigore disciplinæ, Catholicæ fidei veritatem: quo genere Ioannem Christo præstitisse, nullus ignorat. C D

[e] Tertull. de Pudicit. c. 1.

IV. ZEPHYRINI PAPAE DECRETI VERBA.

At quænam decreta essent à Romano Pontifice (is enim non alius quàm Zephyrinus putandus est) ex ijs quæ sunt à nobis dicta superiùs, quæ vt oppugnet, commentarium ipse scripsit, iam videamus. Cùm à pudicitiæ laude narrationem ipso suæ lucubrationis ingressu fuisset auspicatus; mox aduersus Romanum Pontificem, quasi pudicitiæ refragatorem & aduersarium, eò quod mœchis & fornicarijs pœnitentibus veniam spopondisset, stylum procaciter acuens, ait: Audio etiam dictum esse proposirum, & quidem peremptorium.] at quódnam illud? mox recitans subdit: PONTIFEX scilicet MAXIMVS, EPISCOPVS EPISCOPORVM DICIT: EGO ET MOECHIAE ET FORNICATIONIS DELICTA POENITENTIA FVNCTIS DIMITTO.] Existimo potiùs partem hanc edicti fuisse, quàm ipsum integrum; cùm eo primùm se bigamiam, Apostolica tolerantia & Ecclesiæ consuetudine hactenus vsurpatam, non reijcere testaretur: quibus postea illud etiam subiecisset: Ego & mœchiæ & fornicationis delicta pœnitentia functis dimitto.] In quod hæc ille fremens: E

V. TERTVLLIANVS OBTREPIT IN EDICTVM ROM. PONT.

O edictum cui adscribi non potest bonum factum! & vbi proponetur liberalitas ista? ibidem, opinor, in ipsis libidinum ianuis, sub ipsis libidinum titulis. Illic eiusmodi pœnitentia promulganda est, vbi delinquentia ipsa verbabitur. Illic legenda est venia, quò cum spe eius intrabitur.] alludit nimirum ad formicum ac domorum meretriciarum postes, quibus singulis (vt diximus in Notationibus ad Romanum Martyrologium) præfigi solerent tituli, quibus scorti nomen & conditio prænotaretur, secundùm illud Iuuenalis[f]:

[f] Iuuen. lib. 2. Satyr. 6.

—— *Titulum mentita Lyciſca.*]

Oblatrans

A Oblatrans miser, eo loco dignum esse edictum illud ad libidinem illex, ait. Ac proinde subdit: Sed hoc in Ecclesia legitur, & in Ecclesia pronunciatur, & virgo est? Absit, absit à sponsa Christi tale præconium.] hæc ipse.

VI. TERTVLLIANI OBSTINATA IVDAEORITAS.

Proh dolor! tam densa caligine ingenium adeò nobile offundi valuit, vt quod Christus viuens fecerat adulteræ indulgendo, & publicam in ciuitate peccatricem suscipiendo, peccatumque dimittendo; ipse nouo afflatus spiritu, sui ipsius Pseudoparacleti auctoritate neget in Ecclesia faciendum! At si non satis exemplis Christi, verbis saltem Christi debuisset admoneri, & apertæ lucis radiis illustrari. Et vbinam, quæso, quod dixit Dominus[a] similimos illi alloquens Pharisæos, attollentes de legis obseruantia supercilium: Meretrices & publicani præcedent vos in regnum Dei?] An, rogo, suscipiendæ in cælum meretrices forent, nisi priùs erroris pœnitentes fuissent ab Ecclesia in terra B receptæ? An dedignaretur eas recipere hic Ecclesia, quas sciret Christi testimonio esse recipiendas in cælum? Purior ne esse potest Ecclesia Paradiso, vel Episcopus Deo sanctior; vt, quod cælum suscipit, proscribat Ecclesia; & quod Christus recipit, homo reiiciat? Sed hæc obiter: non est enim nobis consilij nec otij retundere pluribus hominis impudentiam; cùm ex S. Hieronymi sæpè citata sententia, ipsas hæreses tantùm propalasse, sit etiam confutasse: eiusmodi enim ipse profert veritatis elogium, cùm de iis ipsis Montani dogmatibus, quorum tam audax Tertullianus patrocinium suscepit, ad Marcellam[b] scribit Epistolam.

[a] Luc. 21. [b] Hieron. epist. 54.

VII. SEMPER LAPSI POENITENTES RECEPTI.

Ceterùm quòd ad Romani Pontificis edictum pertinet, nihil prorsus noui fuit eius auctoritate decretum; sed quod semper in Ecclesia Romana, immo & totius Orbis Catholica, fuerat custoditum, id ipsum, quod recens emergentes hæretici impugnarent, C scripto edicto, firmiùs ipse stabilire proposuit. Id quidem absque aliqua controuersia in Ecclesia Catholica factitatum, quæ scribit Irenæus[c] de feminis à Marco seductis, nec fornicationis tantùm, sed & hæreseos labe conspersis, ad Ecclesiam redeuntibus, ac in ea exomologesin facientibus, planè declarant. Quod vtique Ecclesia non faceret inconsultò, sed (vt dictum est) Christi Domini nostri exemplis & doctrina commonita, ac insuper Pauli Apostoli facto compulsa; quippe qui[d] non simpliciter mœchum, vel fornicarium, sed turpissimo incestu fœdatum, mox pœnitentem in Ecclesiam recipiendum esse præcepit. Sed quid amplius? Ipse cùm sibi constaret, suique compos esset, olim in libro quem scripsit de Pœnitentia, Ecclesiam iure rectèque recipere pœnitentes, & peccata dimittere, constantissimè affirmauit.

[c] Iren. lib. 1. cap. 9. [d] 2. Cor. 2. [e] Tertullian. de Poenit. in fin.

VIII. ROMANI PONTIFICIS AVCTORITAS IN ECCLESIA.

At quæ Tertullianus de edicto à Romano Pontifice publicè in Ecclesia promulgato, D vniuersæque simul Ecclesiæ præscripto, tradit; antiquam planè illam in Ecclesia œconomiam insinuant, ac potissimùm in ea Romani Pontificis auctoritatem testatam reddunt: nimirum eius partium esse, hæreses emergentes, rectam fidem & disciplinam Ecclesiasticam corrumpentes, edictis editis cohibere, legesque pariter Ecclesiæ vniuersæ præscribere, titulumque illis præfigere, quem ipse Tertullianus recitans ait: PONTIFEX MAXIMVS, EPISCOPVS EPISCOPORVM. Quòd si quis hæc verba esse Tertulliani potiùs quàm edicti contendat; ironicè certè dicta, numquam poterit demonstrare: quippe qui non de Romana se tantùm Ecclesia loqui, sed de vniuersali, quam Catholicam dicimus, declarat inferiùs. Non enim se à Romana tantùm, sed ab omnibus illi inhærentibus communione Ecclesiis desciuisse, liberè profitetur; quorum Fide- E les cunctos Psychicos nominat: quibus omnibus quòd auctoritate præpolleret Episcopus Episcoporum, tale, quod recenset, edixisset edictum: aliàs nulla ratio fuisset, Romanum Pontificem potiùs, quàm ceteros Orthodoxos Episcopos, illud statuere; cùm omnes æquè eamdem hæresim detestarentur: nec in eum magis quàm in cereros inuehendi Tertullianus arripuisset occasionem. Sed æquius atque verius dici posse videtur, verba illa non esse Tertulliani, sed ab ipso recitata ex edicti illius inscriptione: eiusdem namque auctoris fuisse tituli illa verba, cuius ab eo recitantur verba decreti, quod ille impugnaturus, à titulo incipit recitare, quis dubitat?

IX. DE TITVLO ROMANI EPISCOPI, PONTIFICIS MAXIMI.

Sed quid sibi vult eiusmodi duplicis tituli nomenclatura? Quod ad primum spectat; dicebatur Vrbis Episcopus, Pontifex Maximus: cùm enim alij Episcopi (vt à nobis alibi fusiùs pluribusque exemplis est demonstratum[f]) dicerentur omnes æquè Summi Sacerdotes, atque Pontifices, qui loco Petri in Ecclesia gererent Christi vicariam præfecturam; respectu aliorum Pontificum, Summorumque Sacerdotum, appel-

[f] Notat. in Martyrol. Rom. die 9. Aprilis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

X. landi merito erant Pontifices Maximi; quod ex prærogatiuis à Christo Petro concessis, A
QVI APVD IVDAEOS ET GENTILES PONTIFEX MAXIM.
*Leuit. 21. sicut ille habetur inter Apostolos princeps, ita inter alios Summos Sacerdotes atque Pontifices, sic dictos Episcopos, Romanus Episcopus ad illorum distinctionem Pontifex Maximus diceretur.

Fest. in verb. Ordo. Sic quoque discriminatur ab aliis Pontificibus Summus Sacerdos apud Leuiticum, cùm dicitur: Pontifex, id est, Sacerdos Maximus.] nimirum quòd æquè essent apud Iudæos alij quoque Pontifices ac Summi Sacerdotes. Sicut pariter apud Gentiles Romanæ superstitionis cùm plures essent Pōtifices, ijdemque sui cuiusque ordinis summi & auctoritate maxima; qui tamen iudiciaria potestate ceteris emineret, solus Pontifex Maximus dicebatur. Hinc apud Festum: Ordo sacerdotum æstimatur deorum, & infrà: Maximus quisque: Maximus videtur Rex, nempè Sacrificus: deinde Dialis: post hunc Martialis: quarto loco Quirinalis: quinto Pontifex Maximus.] & paulo pòst: Rex, B
quia potentissimus: Dialis, quia vniuersi mundi sacerdos: Pontifex Maximus, quòd iudex habetur rerum diuinarum, humanarumque.] hæc Festus.

XI. Quòd igitur in Ecclesia Dei, ex Gentibus magna ex parte collecta, regale Christi sacerdotium vnum idemque sit, & in primariæ sedis Episcopum potissimùm declaratum, qui non tantùm Vrbis, sed Orbis Sacerdos Summus existat, ac insuper à Deo re-
TITVLVS ROM. PONTIFICIS, EPISCOPVS EPISCOPORVM.
rum diuinarum humanarumque arbiter constitutus, iudiciaria potestate super omnes effulgeat, appositè Pontifex Maximus dictus est, & Episcopus Episcoporum. Illud ob insignem sacerdotij eminentiam; istud additum, ne quòd apud Gentiles quinto loco positus haberetur Pontifex Maximus, sed tamen vt & alij quoque Maximi dicerentur, ne iste alios supra se vel sibi æquales videretur habere Pontifices; Pontificis Maximi nominis amplitudini iure iunctus est titulus, Episcopus Episcoporum. Quibus quidem C
titulis non in omnibus rebus vti soliti esse videntur, sed cùm quid publicè in vniuersali Ecclesia edicendum esset: vt in præsentiarum accidit in promulgando decreto de reci-
Tertul. de Pudicitia, c. 1. piendis in Ecclesiam fornicatiis pœnitentibus: de quo illud Tertullianus: Audio etiam edictum esse propositum, & quidem peremptorium: Pontifex scilicet Maximus, Episcopus Episcoporum dicit, Ego, &c.] At de his hactenus: iam verò ad eumdem Tertullianum redeamus.

XII. Rursum verò dum in eumdem Romanum Pontificem pœnitentes recipientem in-
RITVS RECIPIENDI POENITENTES.
uehitur; inter alia multa pristinum illum ritum, quo publici pœnitentes Romæ ab eodem in Ecclesia recipi solerent, describit his* verbis: Et tu quidem pœnitentiam mœ-
*Tertul. de Pudicitia, c. 13. chi ad exorandam fraternitatem in Ecclesiam inducens, conciliciatum & concinera-tum cum dedecore & horrore compositum prosternes in medium ante viduas, ante D
presbyteros, omnium lacrymas suadentem, omnium vestigia lambentem, omnium genua detinentem; inque eum hominis exitum, quantis pores misericordiæ illecebris bonus pastor & Benedictus Papa concionaris, & in parabola ouis capras tuas quæris, tua ouis ne rursus de grege exiliat, quasi non exinde iam liceat, quod nec semel licuit: ceteras etiam metu comples, cùm maximè indulges.] hæc de antiquo pœnitentes recipiendi ritu.

XIII. Ex eo quoque commentario illud insuper antiquitatis reseratur egregium monu-
PASTORIS OVEM GESTANTIS IMAGO.
mentum; nimirum in sacris calicibus, qui diuino ministerio celebrando essent vsui, effigiari consueuisse pastorem ouem humeris gestantem: quo sacerdotes admonerentur,
Ibid. c. 6. imitandum sibi esse diuinum illum pastorem, qui primus tam eximium pastoralis curæ ac charitatis specimen edidit. sic enim ait: A parabolis licebit incipias, vbi est E
*Luc. 15. ouis perdita, à Domino requisita, & humeris eius reuecta. Procedant ipse picturæ calicum vestrorum, si vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius, vtrum ne Christiano, an Ethnico peccatori de restitutione colliniet.] hæc ipse, perperam interpretatus parabolam illam; quam intelligendam esse tradit de Ethnico ad Ecclesiam inducendo,
Tertul. de Pudicitia, c. 10. non de lapso in eam per pœnitentiam reuocando. Et inferiùs iterum: Patrocinabitur pastor, quem in calice depingitis] & cùm subdit: Ego eius pastoris scripturam haurio, quæ non potest frangi.] planè significans ea allusione, calices illos fuisse vitreos: sed & patenas quoque ministeriales fuisse vitreas, eiusdem Zephyrini Pontificis de-
Lib de Rom. Pontif. in Zephyrino. cretum ostendit. At de antiquo & diu perseuerante calicis vitrei vsu plura diximus
Die 7. Aug. b. in Notationibus ad Romanum Martyrologium; vt eadem hic repetere videatur fluperfluum.

Sed

A Sed de pastoris imagine ouem humeris gestantis complura exempla vidimus in ve- XIV.
IMAGINES ANTIQUITVS IN ECCLESIA.
terrimo ante aliquot annos refosso Priscillæ cœmeterio Via Salaria, vnà cum nonnullis picturis tum veteris tum noui Testamenti sacta reddentibus: quibus apertissimè declaratur, sacrarum imaginum vsum fuisse communi consensu Fidelium in Ecclesia antiquitus conseeratum. Quibus etiam planiùs demonstratur, quænam fuerit Tertulliani sententia, dum aduersus Gentes in Apologetico* ait: Igitur si statuas & imagines frigidas mortuorum suorum simillimas non adoramus, quas milui & mures, & araneæ intelligunt; nónne laudem magis quàm pœnam merebatur repudium agniti erroris? intelligens nimirum cultum imaginum idolorum, quas antea coluissent, sed postea facti Christiani repudiassent. Sed de vsu sacrarum imaginum satis à nobis dictum est superius tomo primo, cùm actum est de antiquis Ecclesiæ traditionibus.
*Tertullian. in Apolog. c. 12.

B At non in Ecclesiæ calicibus tantùm exprimebatur imago pastoris, ouem perditam XV.
DE PALLIO EPISCOPALI.
humeris gestantis, pastoralis indulgentiæ atque elementiæ typum præferentis; sed & in sacris quoque vestibus, aliis tamen signis idem repræsentabatur exemplum; nempe Episcopali illo indumento, magni honoris insigni, ex lana confecto, quod dicimus pallium; de quo hæc Isidorus* Pelusiota ad Herminum scribens: Id autem amicu-
*Isidor. lib. 1. epist. 136. lum, quod sacerdos humeris gestat, atque ex lana, non ex lino contextum est, ouis illius, quam Dominus aberrantem quæsiuit, inuentamque humeris suis sustulit, pellem designat. Episcopus enim, qui Christi typum gerit, ipsius munere fungitur, atque ipso etiam habitu illud omnibus ostendit, se boni illius ac magni pastoris imitatorem esse, qui greg's infirmitates sibi ferendas propo uit.] hæc Isidorus. Ex quibus videas vsum pallij in Dei Ecclesia vbique receptum, eiusque mysterium ab auctore nobilissimo C
declaratum.

Sed nec illud prætereundum, quod ait Tertullianus de recipiendorum pœniten- XVI.
DE OSCVLO PEDVM ANTIQVVS VSVS.
tium antiquo ritu: consueuisse illos prostratos, lambere omnium, qui adstarent, vestigia; certè & sacerdotum; certo certiùs & ipsius Pontificis: ad cuius pedes quoque accidere, instar pœnitentium, Fideles ceteri soliti semper fuerunt, atque eos exosculari. Quod autè reliquum est de eodem Tertulliani aduersus Catholicos de Pudicitia commentario scripto: eò furoris nequam spiritus eum in transuersum egit, vt ex malo deterrimus, & ex maculoso planè turpissimus factus, horrendas blasphemias euomuerit. Porrò cunctos Tertulliani errores summa diligentia Pamelius in vnum collegit; vt nihil sit in his nobis amplius laborandum: à quo tametsi interdum in ordine temporum dissentimus (lector boni consulat) non eo consilio facimus, vt dissertissimas nobilis ingenij D
lucubrationes labefactari aliqua ex parte velimus; quas, cùm suggerit occasio, non desinimus prædicare.

At quod ad spectatissimi hominis lapsum pertinet, magnum planè cum admira- XVII.
LAPSVS TERTVLLIANI MAGNVM INTVLIT SCANDALVM.
tione timorem Fidelibus incussisse certum est, cùm tam insignem, tamque eruditum, recti amantem, ac omnibus planè numeris absolutum virum, sic viderint primò corruere, ac denique in profundum malorum omnium præcipitem ferri. Quamobrem hæc de eo Vincentius* Lirinensis, qui eodem cum S. Augustino sæculo vixit: Sed
*Vincent. Lirin. contra hæres. cap. 24. (inquit) & Tertulliani quoque eadem ratio est: nam sicut ille (*nempe Origenes*) apud Græcos, ita hic apud Latinos nostrorum omnium facile princeps iudicandus est. Quid enim hoc viro doctius? quid in diuinis atque humanis rebus exercitatius? Nempe omnem philosophiam, & cunctas philosophorum sectas, auctores adsertoresque sectaE
rum, omnesque eorum disciplinas, omnem historiarum ac studiorum varietatem mira quadam mentis capacitate complexus est. Ingenio verò nónne tam graui ac vehementi excelluit, vt nihil sibi penè ad expugnandum proposuerit, quod non acumine irruperit, aut pondere eliserit? Iam porro orationis suæ laudes quis exequi valeat? quæ tanta, nescio qua, rationum necessitate conserta* est, vt ad consensum
conferta. sui, quos suadere non potuerit, impellat: cuius quot penè verba, tot sententiæ sunt: quot sensus, tot victoriæ. Sciunt hæc Marcliones, Apelles, Praxeæ, Hermogenes, Iudæi, Gentiles, Gnostici, cetericque quorum ille blasphemias multis ac magnis voluminū suorum molibus, velut quibusdam fulminibus, euertit. Et tamen hic quoque post hæc omnia, hic (inquam) Tertullianus, Catholici dogmatis, id est, vniuersalis ac vetustæ fidei parum tenax, ac disertior multo quàm felicior, mutata deinde sententia, fecit ad extremū quod de eo beatus confessor Hilarius quodam loco scribit: Sequenti (inquit) errore
*Hilarius in Matth. c. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI	ZEPHYR. PAP.	ANT. CARAC. IMP.
216.217.	14.15.	4.5.

detraxit scriptis probabilibus auctoritatem: & fuit ipse quoque in Ecclesia magna tentatio.] hucusque de eo Vincentius. A

XVIII. Porrò constat Tertullianum materiam ministrasse errantibus Nouatianis, quod Pacianus testatur, dum ait: Tertullianus vester est: nam multa inde sumpsistis.] ciat contra eos ipsius epistolam, quæ est liber de Pœnitentia, quem olim Catholicus ediderat, quo profitebatur posse Ecclesiam peccata dimittere. Quid autem post hæc egerit, nulla extat memoria: nisi quod S. Augustinus testatum reliquit, eum post hæc desciuisse à Cataphrygibus, suoq. nomine sectam instituisse, cuius sectatores Tertullianillæ fuerint nominati, de quibus hæc scribit ad Quoduultdeum[a]: Tertullianistæ à Tertulliano, cuius multa leguntur opuscula eloquentissimè scripta, vsque ad nostrum tempus paulatim deficientes, in extremis reliquiis durare potuerunt in vrbe Carthaginensi. Me autem ibi posito ante aliquot annos (quod etiam te meminisse arbitror) omni ex parte consumpti sunt: paucissimi enim, qui remanserunt, in Catholicam transierunt; suamque basilicam, quæ nunc etiam notissima est, Catholicæ tradiderunt. Præter eius errores superiùs recensitos addit, illum docuisse, animas hominum pessimas post mortem conuerti in dæmones, illarumque hic statum per traducem propagari.

TERTVLLIANISTAE HAERETICI.
[a] Augustin. de hæres. c. 86.

XIX. Propter errorum labes, quibus opuscula eius, perpaucis exceptis, sunt aspersa, censura Gelasij[b] relata sunt inter apocrypha: neque tamen est eorum lectio penitus improbata, immò susceptа ab omnibus auidè. Nam licet cùm adhuc recentior esset eius memoria, execrabilis omnibus propter apostasiam remansisset; tamen sanctus Cyprianus eum assiduè lectitabat. de quo hæc sanctus Hieronymus[c] ad Pammachium: Beatus Cyprianus Tertulliano magistro vtitur (vt eius scripta probant) cùm eruditi atque ardentis viri ingenio delectetur.] & alibi[d]: Vidi, inquit, ego quendam Paulum Concordiæ, quod est oppidum Italiæ, senem: qui se beati Cypriani grandis ætatis notarium, cùm ipse admodum adolescens esset, Romæ vidisse diceret: referreque sibi solitum, numquam Cyprianum absque Tertulliani lectione vnam diem pertransisse; ac sibi crebrò dicere: Da magistrum: Tertullianum videlicet significans.] hæc de lectione Tertulliani Hieronymus, de eodem solitus dicere[e]: Laudo ingenium hominis, damno hæreses.] Idemque affirmat, de Trinitate librum Tertulliano tributum, esse Nouatiani: quem vt Tertulliani legitimum Orientales accepisse, suo loco dicturi sumus. At de Tertulliano hactenus.

[b] Gelas. in Cõcil. Rom. de lib. auth. & apocrypb.
LECTA SEMPER AVIDE OPERA TERTVLLIANI
[c] Hieron epist. 65.
[d] Idē de Script Eccles. in Tertullian.
[e] Idem in Apolog. aduersus Russin.

IESV CHRISTI	ZEPHYR. PAP.	ANT. CARAC. IMP.
ANNVS 217.	ANNVS 15.	ANNVS 5.

I. AGRIPPINVS EPISCOPVS CARTHAGINENSIS.

CHristi anno ducentesimo decimoseptimo, adscribuntur Fastis Consularibus Æmilius Lætus & Anicius Cerealis Consules, cùm Antoninus annum quintum ageret in Imperio. Cuius quidem tempore Christianis pacatissimo (certus tamen annus penitus ignoratur) cùm Carthaginensi Ecclesiæ Agrippinus præesset, qui his Tertulliani temporibus sedere cœpisse creditur; ipse primus antiquam Ecclesiæ consuetudinem, qua ratus haberetur hæreticorum baptismus secundùm Catholicæ Ecclesiæ formam collatus, prætextu quodam piaratis, quòd, quæcumque hæreticorum essent, Catholica Ecclesia deberet abominari, conuellere nisus, ingentium turbarum in Ecclesia auctor fuit: nam postea quod à prædecessore sanctus Cyprianus factum vidisset, mordicus propugnare non destitit. Nominat quidem illum S. Augustinus[f] eiusdem Cypriani prædecessorem, non tamen quem ipse nullo medio fuerit consecutus: nam alibi[g] sicut Fabianum Cornelij, ita Donatum suum, qui antegressus ipsam sit, ponit Episcopum.

[f] Aug. de Baptis. contra Donat. lib. 1. c. 7.
[g] Cyprianus epist. 55.

II. CONCIL. AFRICANVM SVB AGRIPPINO.

Porrò Agrippinus non ipse solus hæc videri voluit statuisse, qui ea de re omnes collegit Africæ atque Numidiæ Episcopos: celebratoq. Concilio, omnium rogata sententia, de iterando baptismate hæreticorum canonem statuit. De eo enim Cyprianus[h] in primis hæc scribit ad Quintum: Quod quidem & Agrippinus, bonæ memoriæ vir, cum ceteris Coepiscopis suis, qui illo tempore in prouincia Africa & Numidia Ecclesiam Dei gubernabant, statuit, & librato consilij communis examine firmauit: quorum sententiam

[h] Cyprianus epist. 71.

CHRISTI	ZEPHYR. PAP.	ANT. CARAC. IMP.
217.	15.	5.

A tentiam & religiosam, & legitimam, & salutarem, fidei & Ecclesiæ Catholicæ congruentem, nos etiam secuti sumus.] hæc ipse. Existimamus tam celebrem Episcoporum conuentum his plane temporibus, reddita in omnibus Ecclesiæ pace, collectum fuisse: cùm antea (vt dictum est) Imperatorum decreto atque Senatusconsulto omnes Christianorum coitiones interdictæ fuissent.

Ceterùm id ne rectè fecerit Agrippinus, & an eum iure secutus fuerit Cyprianus, S. Augustinus[a] hæc tractans aperit his verbis: Quam consuetudinem (suscipiendi ab hæreticis baptizatos) credo ex Apostolica traditione venientem, sicut multa quæ non inueniuntur in litteris eorum, neque in Conciliis posteriorum: & tamen quia per vniuersam custodiuntur Ecclesiam, nonnisi ab Apostolis tradita & commendata creduntur. Hanc ergo salubertimam consuetudinem per Agrippinum prædecessorem suum dicit S. Cyprianus quasi cœpisse corrigi. Sed sicut diligentius inquisita veritas docuit, quæ post magnos dubitationis fluctus ad plenarij Concilij confirmationem perducta est; verius creditur per Agrippinum corrumpi cœpisse, non corrigi. Intuente itaque tam magna quæstione, cùm de remissione peccatorum, & de spirituali hominis generatione, vtrum posset apud hæreticos vel apud schismaticos fieri, difficilè ratio redderetur, & præcederet auctoritas Agrippini, & nonnullorum, qui ei consenserant, hominum in hac quæstione deficientium, qui maluerant aliquid nouum moliri, quàm retinere consuetudinem, cuius defensionem non intelligebant; irruerunt in oculos animæ verisimiles rationes, & intercluserunt iter perquirendæ veritatis.] hæc de Agrippini parum consulto facto in conuellenda antiquiori traditione Augustinus. Sed excusans Cyprianum, subdit:

III. [a] Aug. de Baptis. contra Donat. lib. 2. c. 7.

IMPROBATVR SENTENTIA AGRIPPINI.

B

C Quam tamen consuetudinem nisi prior antè Agrippinus, & nonnulli per Africam Coepiscopi eius, etiam per Concilij sententias deferere tentauissent; non auderet iste saltem ratiocinari aduersus eam: sed in tam obscura quæstione turbatus, & vbique intuens vniuersalem robustamque consuetudinem, coarctaret se potiùs & prece & intentione mentis ad Deum, vt, quod postea plenario Concilio visum est, id verum esse perspiceret & doceret. Sed cum fatigatum præcedentis Concilij, quod per Agrippinum factum est, excepisset auctoritas; maluit prædecessorum suorum tamquam inuentum defendere, quàm inquirendo ampliùs laborare: nam in fine epistolæ ad Quintum ita ostendit, in quo tamquam lectulo auctoritatis quasi fessus acquieuerit.] atque subdit[b]: Hac attestatione satis ostendit, multò magis se fuisse commoraturum si quod de hac re transmarinum & vniuersale Concilium factum esset: nondum autem factum erat: quia consuetudinis robore tenebatur orbis terrarum; & hæc sola opponebatur inducere volentibus nouitatem.] hæc Augustinus. Sed insuper & eius æqualis Vincentius Lirinensis hæc de eodem Agrippino: Quòdam igitur venerabilis memoriæ Agrippinus Carthaginensis Episcopus, primus omnium mortalium contra diuinum canonem, contra vniuersalis Ecclesiæ regulam, contra sensum omnium consacerdotum, contra morem ac instituta maiorum, rebaptizandum esse censebat: quæ præsumptio tantum mali inuexit, vt non solùm hæreticis omnibus formam sacrilegij, sed etiam quibusdam Catholicis occasionem præbuerit erroris.]

EXCVSATVR S. CYPRIANVS.

IV.

[b] Augustin. de Baptis. contra Donat. lib. 2. cap. 9.

D

Ceterùm etsi hæc de hæreticorum baptismo Agrippinus prior statuisse videatur, primusque habeatur auctor, quòd, Concilio conuocato, omnium sententia dogma firmauerit: errandi tamen occasionem Tertullianum gentilium suum ei tribuisse, iure dici posse videtur. quippe qui olim cùm adhuc in Ecclesia Catholica esset, & hæreticos omnes acerbissimo odio insectaretur, omnique ex parte eorum communicationem auersandam meritò existimaret, eo prolapsus est, vt nec baptismum cum illis communem esse debere putarit: ac proinde eos non recipiendos, qui ab illis antea fuissent baptizati; nisi illud ipsum sanctum lauacrum in Ecclesia Catholica eisdem Catholicorum ministerio esset exhibitum. Quam quidem sententiam ne leuiter opinatus, vel obiter videretur protulisse: sed sanctum, pium, & omni ex parte constans Catholicum dogma ratus, nulla prorsus ratione habita consuetudinis, quam corruptelam existimauit; eo argumento commentarium Græcè conscripsit: sed non extat. Id quidem ipse testatur in libro quem de Baptismo scripsit aduersus Quintillam[c], sic dicens: Sanè rete xam quod suprà omisi; ne imminentes sensus videar intercidere. Vnus omnino baptismus est nobis tam ex Domini Euangelio, quàm ex Apostoli litteris:

V. TERTVLLIANVS AVCTOR HAERETICORVM BAPTISMATIS.

E

[c] Tertullian. de Baptis. c. 14.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoniam vnus Dominus,& vnum baptisma,& vna Ecclesia in cælis. Sed circa hæreticos sanè quid custodiendum sit,dignè quis retractet;ad nos enim editum est Hæretici autem nullum habent consortium nostræ disciplinæ,quos extraneos vtique testatur ipsa ademptio communionis. Non debeo in illis cognoscere,quod mihi est præceptum: quia non idem Deus est nobis & illis,nec vnus Christus,id est idem.ideoque nec baptisma vnus,quia non idem : quem cùm ritè non habeant, sine dubio non habent : nec capit numerari,quod non habetur: ita nec possunt accipere, quia non habent. Sed de isto plenius iam nobis in Græco digestum est.] hæc Tertullianus. A

VI. Quòd verò non à Tertulliano, sed ab Agrippino dogmatis principium ducatur, nec in defensionem sententiæ S.Cyprianus vel alius testem adstipulatorem saltem, si non auctorem, Tertullianum citet; illam existimo causam, quòd, cùm Tertulliani nomen esset hæresi infamatum,indignum putauit,necnon etiam periculosum, eumdem in defensionem accersere testem, vel potiùs sic demonstrare opinionis auctorem. Hæc licet Catholicus olim Tertullianus conatus esset, tamen ex eo ingenium hominis audax apertè satis demonstratur, dum contempta antiqua Patrum traditione, quod sibi visum est rectum, licet consuetudini aduersum, affirmare ac stabilire omnibus ingenij viribus studuit. B

VII. TRADITIONES MORDICVS TENENDÆ. Ex his rectè inspicientibus patet, quanto periculo quis antiquis traditionibus, licet sibi minùs probatis, vel fortasse Scripturæ diuinæ visis aliqua ratione pugnantibus, obniti non curet. Nam è traditionum firmitate semel alterutrò pede conuulso, in abrupta hæresum facilè quis impellitur: vt miserrimo Tertulliano vidimus accidisse: cuius enormis excessus hanc priorem omnibus causam extitisse, rectè affirmari posse videtur. Sed miratus sum vehementer hæc de Tertulliano prætermisisse S. Augustinum, & alios antiquiores, qui aduersus S.Cyprianum, & prædecessorem eius Agrippinum, & alios eius sententiæ propugnatores plura scripsere. Nam demonstrasse tantum eius primum sententiæ Tertullianum fuisse assertorem, vicisse aduersarios videri propemodum potuisset. Et licet commentarium illum de Baptismo ante omnem hæresim scripsisse videatur; tamen ex refractario ingenio hominis, atque aspera nimis ac dura animi eius insolentia quid tale adeò dignum progredi videri poterat : quod antiquæ Ecclesiæ traditioni præferri à quopiam meruisset? Nec est quòd dici possit, librum illum fuisse suppressum,ex quo S.Hieronymus[a] testimonium tam expresse citat. C

[a] Hieronym. de Script. Eccle in Luc. ex Tertul. de Baptis. c. 17.

VIII. DE TERTVLLIANO, ET AGRIPPINO. Cetersum quòd incertum sit quo potissimùm tempore vixerit Agrippinus, & quàm diu sederit: nec etiam satis exploratum haberi posse videtur, num certè eam de baptismo hæreticorum sententiam Agrippinus à Tertulliano, an verò hic ab illo fuerit mutuatus: cùm præsertim illa verba præmittat, Ad nos enim editum est] nempe quod sequitur de hæreticorum baptismate itritando : perinde ac illa ipse acceperit ab Agrippino. Sed in obscuro verborum illorum sensu, non est quòd quisquam quid tutò affirmare possit, & vestigiis insistere certæ sententiæ. At de his modò satis. D

IX. VLTIO DE NECE CHRISTIANORVM IN ALEXANDRINOS. Eodem anno Antoninus Imperator cùm Germaniam,inde Asiam,ac postea Syriam peragrasset, Alexandriam veniens, dum de Ægyptiis eum irridentibus vindictam excepit,Christianum sanguinem in persecutione sub Seuero immaniter fusum nesciens vltus est. Dato namque signo (inquit Spartianus[b]) militibus, vt hospites suos occiderent, magnam cædem Alexandriæ fecit.] Dio[c] autem rem gestam his verbis fusiùs prosecutus est : Antoninus licet se maximo amore prosequi Alexandriam ostenderet, tamen ciues eius omnes penè sustulit : cùm enim se ab eis argui & illudi intelligeret multis de causis,sed præsertim propter cædem fratris; dissimulata ira,profectus est Alexandriam,fingens se magno eorum desiderio teneri. Pòst vbi in suburbium venit, primos eius ciuitatis, qui ipsi cum sacris atque abditis rebus processerant obuiam, excepit perhumaniter, cosque admissos in conuiuium interfecit. Pòst armauit omnem exercitum,inuasitque vrbem:moxque imperauit omnibus Alexandrinis,vt domi manerent: ipse vias occupauit & tecta.Et ne sigillatim calamitates persequar, in quas tunc misera vrbs incidit ; tantam in ea cædem fecit,vt non sit ausus numerum interfectorum proferre ; sed scripserit ad Senatum, non referre qui & quot occisi essent, propterea quòd omnes idem meriti fuissent. E

[b] Spartian. in Caracallo
[c] Dio in Caracallo

X. Pecunia partim direpta est, partim interiit. Periere cum Alexandrinis peregrini multi cum iisque ingens copia eorum qui cum Antonino venerant, eo quòd ignoraren-

rarentur. Nam cùm permagna esset ciuitas,in eaque cædes fierent dies noctesque;nemo poterat, licet maximè cuperet, alterum discernere ; sed moriebatur quis vt fors ferebat : atque eorum corpora statim proiiciebantur in profundas fossas, vt ceteris incognita esset magnitudo calamitatis. Idque vbi factum est in ciues, peregrini omnes ex vrbe expulsi præter mercatores ; eorumque facultates direptæ sunt, sanis etiam quibusdam expilatis. Horum magnam partem Antoninus præsens vidensque gerebat, imperabatque multa de templo Serapidis,in quo erat dies noctesque homo tot cædibus pollutus.] hæc de clade Alexandrina Dio. Eadem quoque pluribus narrat Herodianus[a], & quidem lamentabiliùs ; ad quem amandamus lectorem. Certè quidem quòd nulla alia ciuitas Orbis tot tantaque passa sit ab hac truculentissima fera, nisi vrbs Romana & Alexandrina,illud quod diximus indicat: nam sub persecutione Seueri nullibi acriùs in Christianos esse sæuitum, quàm in his ciuitatibus, memoriæ proditum est. Quod vero nulla sit nostrorum querela, ab Antonino negotium Christianis esse facessitum ; illis sane aliquo modo in tanto discrimine fuisse diuina ope consultum, mihi facilè persuadeo. Sed & memor fortasse lactis quod suxerat Christianum, siuerit eos solos in tanta Gentilium clade in pace agere ; si tamen valebat apud truculentum atque immanem belluam aliqua recti ratio. A B

DIRA CLADES ALEXANDRIAE AB ANTONINO PATRATA.

[a] Herod. lib. 4.

IESV CHRISTI ANNVS 218. ZEPHYRINI PAP. ANNVS 16. ANT. CARAC. IMP. ANNVS 6.

I. ADueniente anno Domini ducentesimo decimooctauo, Sabino secundùm & Annullino Coss. Antoninus Imperator in Orientem profectus, Parthos dolo potiùs quàm armis subegit ; venientemque ad se Abagarum Regem Osroenorum tamquam amicum & Romanorum socium, coniecit in vincula, eiusque regiam Rege destitutam cepit.] hæc[b] Dio : Herodianus[c] autem pluribus, licet nonnihil à Dione dissentiat. Hic ille Abagarus, quem his temporibus regnantem in Edessa Africanus historicus Christianum fuisse & virum sanctum prædicat : cuius Africani, rerum Ecclesiastica- rum scriptoris nobilissimi, testimonium Eusebius citat in Chronico anno sequenti. Inierat amicitiam cum Seuero Antonini patre Abagarus,quam & datis obsidibus confirmarat, vt ex Herodiano[d] superiùs dictum est. Sed rupti fœderis, antequam praeterlaberetur annus, Antoninus pœnas dedit, occisus (vt dicetur) à suis inter Edessam & Carras. C D

[b] Dio in Caracal.
[c] Herod. lib. 4.
ABAGARVS REX CHRISTIANVS.
[d] Idem lib. 3.

II. Totus post hæc fuit Antoninus Imperator in magicis artibus perscrutandis. Cùm enim de futura breui eius morte multa essent præsagia; ipse(inquit Dio[e]) inuocatis multis dæmoniis, malum studebat effugere. Addictissimum fuisse hisce Romanorum etiam legibus improbatis artibus, idem auctor affirmat : Apolloniumque Tyanæum, magica arte olim clarum,iam defunctum, magnis honoribus coluisse tradit, sic dicens : Magis & præstigiatoribus ita delectabatur, vt Apollonium Cappadocem, qui floruerat Domitiani temporibus,laude & honore affecerit. Hic præstigiator fuerat solers & magus: eique monumentum faciendum curauit.]Ad hæc prouocamus Hieroclem impium,qui pro Tyanæo commentarium elaborauit, eumque Christo conferre non erubuit : cum Ethnicorum historicorum quoque testimonio præstigiatorem fuisse & magum, sed à scelestissimo omnium Imperatore,diuinis honoribus auctum, appareat. Necromantiæ quoque Antoninum studuisse, multasque defunctorum animas ab inferis, vt ab eis exploraret occulta,euocasse,idem auctor testatur. E

[e] Dio in Caracal.
ANTONINVS MAGIAE INTENTVS.

III. Ceterùm illud mirum ; quòd cùm sic compositus moribus, omnium improbatarum curiositatum esset explorator exactissimus ; damnaret tamen omnes, qui remedia quædam ad collum appendebant. Nam de ipso tradit Spartianus[f], damnasse omnes,qui remedia quartanis & tertianis collo annexa gestabant. At quænam hæc esse solerent,Plinius narrat, sic dicens[g]: Item in quartanis fragmentum claui à cruce inuolutum lana collo subnectunt,aut spartum è cruce liberatoq. condunt cauerna,quam Sol non attingat.] Quæ traduntur Gentiles factitasse de clauis vel sparto ex cruce sublatis ; fortasse accidit ea auferri ex crucibus illis, quibus (quod sæpè accidere consueuerat) Christiani affixi fuissent, vnde & virtutem aliquam hausissent. Nam si ex magica

[f] Spartian. in Caracal.
[g] Plin. lib. 28. cap. 4.
REMEDIA EX CRVCE.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 219. ZEPHYR. PAP. 17. MACR. & DIAD. IMPP. 1.

gica superstitione ea illis præstandi vis inerat, quo modo eius facultatis studiosissimus A
hæc adeò auersatus, non potiùs in pretio habuisset? Sed ipse magiæ deditus (vt Iuliano Apostatæ accidit) quòd dæmones Crucem vehementer exhorrescere didicisset, eamdem execratus præcepit vt talia remedia gestantes seuerissima animaduersione punirentur.

IV. ANTONINVS TOTVS MAGIAE DEDITVS.

At de eius flagranti magiæ studio, præter illa quæ dicta sunt, hæc addit Herodianus[a]: Cùm suapte natura curiosior esset, non hominum modò res cognoscere studebat, sed deorum dæmonumque etiam rimari arcana: metuque semper insidiatum, nullis non oraculis incubabat, accitis vndique magis, astrologis, aruspicibus, ac nullo planè præterito, qui huiusmodi fallacias profiteretur. Sed eos quoque suspectans, vt parum vera loquentes, omniaque ad assentationem vaticinantes, scribit ad Maternianum quemdam, cui rerum suarum omnium curam in Vrbe crediderat, & quem sibi ex amicis omnibus fidissimum putabat, conscriumque omnium secretorum habuerat, magos vndique optimos conquirat, atque euocatis manibus de fine ipsius vitæ consulat.] hæc facta sunt hoc anno, imminente iam vitæ exitu. Sed istæc de eius magiæ studio hic voluimus recitasse, quòd magis admiratione dignum sit, hominem sic affectum à Christianorum excidio temperasse, ad quod (si alia omnis occasio præteriisset) dæmones impulsores haberet: hisce enim studiis deditos Imperatores, Christianos infensissimos habuisse, eosdemque persecutione vexasse, superiùs sæpè multis exemplis est demonstratum. Sed qui[b] fecit ventis pondus, eos nonnisi suo arbitrio flare permisit.

[a] Herod. lib. 4. B

[b] Iob. 28.

IESV CHRISTI ANNVS 219. ZEPHYRINI PAP. ANNVS 17. MACR. & DIAD. IMPP. ANNVS 1. C

1. ANTONINVS CARAC. OCCIDITVR. ANNo Domini ducentesimo vndeuicesimo, Præsente & Extricato Coss. sexto Idus Aprilis, Antoninus Imperator in Mesopotamia inter Edessam & Carras, Macrini * opera, à Marciano Centurione pugione confossus occiditur, cùm imperasset annos sex, menses duos, dies quinque, ætatis annum agens vndetrigesimum.] hæc Dio[c]. Spartianus[d] autem eum octauo Idus Aprilis occisum tradit, vixissèque annos quadraginta tres: sed mendum irrepsisse in codicem, nisi mendacem dicere velimus auctorem, opus est affirmare. Hic tamen omnium dirissimus (idem ait Spartianus) &, vt vno complectar verbo, parricida, & incestus, patris & fratris & matris inimicus, à Macrino, qui eum occiderat, timore militum maximè Prætorianorum, inter deos relatus D
est: habet templum, habet Salios, habet sodales Antoninianos.] hæc ipse. His scilicet recentibus diis, ex putidissima omnium hominum fæce comparatis, fulciebant superstitionem Gentiliciam collabentem.

[c] Dio in Caracal.
[d] Spartian. in Caracal.

II. [e] Lamprid. in Diadu. & Iul. Cap. in Macrin. MACRINVS IMPERAT CVM DIADVMENO.

Post diem quartum à nece Imperatoris, Opelius Macrinus[e], natione Maurus, ex ciuitate Cæsarea, Præfectura Prætorij in primis nobilis, in exercitu cum Audentio principem locum tenens, conciliatis sibi multarum rerum promissione militibus, Imperium adeptus est vnà cum filio Diadumeno, aut (vt veteres nummi) Diadumeniano, æquè Imperatore dicto.

III. QVINTA EDITIO INVENTA. [f] Epiphan. de mensur. [g] Euseb. lib. 6. cap. 12.

Hoc eodem anno, cùm adhuc viueret Antoninus annum auspicatus sui Imperij septimum, tradit Epiphanius[f], inuentos esse Hierico in dolio occultatos diuinæ Scripturæ libros ex Hebræo in Græcum versos: quam nominant Quintam editionem. Quo E
modo autem inuenta sit, ab Origene in ipsa scriptum esse testatur Eusebius[g]. Venabatur hæc ipse Origenes, simulque alias aliis præteritis temporibus editas colligebat. Quonam modo autem sexta demum inuenta translatione, Octopla nobilissimum opus elucubrarit, suo loco dicturi sumus.

Hoc itidem anno, Macrino imperante, defuncto Asclepiade Episcopo Antiocheno, in eius locum suffectus est Philetus, qui sedit annos duodecim.

IESV CHRISTI ANNVS 220. ZEPHYRINI PAP. ANNVS 18. ANT. ELAG. IMP. ANNVS 1.

CHristi anno ducentesimo vicesimo, Diadumeniano & Aduento Coss octauo Id. Iunij, Macrinus & Diadumenianus filius ambo Imperatores à militibus rebellantibus occisi sunt, cùm imperassent annum vnum, mensem vnum, dies viginti octo. I. MACRINVS ET DIAD. OCCIDI.

Horrenda quædam de Macrini sæuitia scribit Iulius Capitolinus: nam præter militum cruces, aliasque seruiles pœnas in eosdem ab eo irrogari solitas, addit de duobus militibus, quos, quia se hospitis ancillæ miscuissent, ipse duobus apertis bobus claudi exertis capitibus atque insui iussit: Tribunum insuper, qui excubias deseri passus esset, carpento rotali superadnexum per totum iter viuum atque exanimem traxit. Viuos sæpè mortuis alligans, sic longa tabe confectos (restituens Mezentij dira supplicia) mori cogebat. Hæc noluimus præteriisse; ne quis pro monstro habeat, si immanissimas quasdam pœnas martyribus illatas in Actis ipsorum legerit ab infensissimis fidei hostibus, cùm tam immania ab Imperatore in suos milites exhibita nouerit mortis genera. II. MACRINI SAEVITIA. B

Sublatis Macrino & Diadumeniano Augustis, ab eodem exercitu subuectus est in Imperium M. Aurelius Antoninus Heliogabalus (veteres nummi Elagabalum vocant) Antonino Caracalla natus, [a] vt creditur, ex Soemiade Mesæ sororis Iuliæ Augustæ filia, quam alij Semiamiram vocant, Mamææ sororem. Hic agens sacerdotem in templo Solis in Phœnicia, quòd populi illi Solem nominarent Elagabalum, inde cognomentum duxit, vt Elagabalus diceretur: cùm alioqui, ob infamissimum vitæ cultum, aliis quoque sit nominibus appellatus, vt à Dione Sardanapalus, & tandem Tractitius, & C
Tiberinus: sed hæc post mortem, quòd tractus in Tiberim mersus sit. Licet autem veteres fermè omnes historici eum Heliogabalum nominent, vetustiora tamen monumenta Elagabalum dicendum esse significant; vt imago numismatis docet, quam tibi formis exprimendam curauimus: III. M. AVREL. ANTON. ELAGABALVS IMP. [a] Dio in Macrino.

b

[b] Ex Musæo Lelij Pasqualini Canon. S. Mariæ Maior. in Vrb.

D

Quem super currum vides versis humeris insidere, fortasse non Solis, sed ipsius Antonini refert imaginem ante currum Solis in quadriga retrorsum currentis. Lucianus enim in dea Syria auctor est, Syros, Phœnicesque apud quos Antoninus sacerdos erat Solis, cùm omnium deorum simulacra habeant humana effigie sculpta, tantùm Solis & Lunæ nullum huiusce modi simulacrum effingere solitos. Porrò de cursu retrogrado Antonini meminit Herodianus. Adiicimus tibi & alterius effigiem nummi, quo habes Elagabalum Antoninum sacerdotem agentem & sacrificantem. E

c

[c] Ex Musæo Lelij Pasqualini Canon. S. Mariæ Maior. Rom.

Quan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quantum verò hic omnes impurissimos superauerit turpitudine Imperatores, Dio, Herodianus, atque Lampridius fidem faciunt. Temperamus ea referre, quæ ne ipsi quidem Gentiles absque rubore, aliqua tantùm ex parte, & quo fieri potuit moderatiùs, enarrarunt.

IV. [a] Dio in Macrino. ELAGABALVS DEVS ROMAM ADVECTVS.

Hic in Syria ante Macrini eiusque filij [a] necem, decimosexto Kalend. Iunij, Imperator ab exercitu acclamatur, & morte Augustorum in Imperio stabilitus, Romam veniens, deum suum, cuius sacerdos fuerat, Elagabalum secum aduexit, quem diis omnibus Romæ cultis voluit anteponi. Cuius rei agendæ studio inflammatus, eò vsque processit, vt vellet omnes alios cessare deos, omniumque hominum religiones antiquari; atque ageret, vt Elagabalum, cui nobile templum mox in Palatino erexit, omnes colerent: cuius rei causa Gentiliciæ superstitioni magnum attulit detrimentum, vt Lampridius [b] narrat his verbis: Vbi primùm ingressus est Vrbem, omissis iis quæ in prouincia gerebantur. Elagabalum in Palatino monte iuxta ædes Imperatorias consecrauit, eique templum fecit; studens & Matris (*deorum scilicet*) typum, & Vestæ ignem, & Palladium, & Ancilia, & omnia Romanis veneranda in illud transferre templum; & id agens, ne quis Romæ deus, nisi Elagabalus coleretur. Dicebat præterea, Iudæorum & Samaritanorum religiones, & Christianam deuotionem illuc transferendam, vt omnium culturam secretum Elagabali sacerdotium teneret.] & inferiùs: Ignem perpetuum extinguere voluit; nec Romanas tantùm extinguere voluit religiones, sed per orbem terræ, vnum studens, vt Elagabalus deus vnus vbique coleretur. Et in penum Vestæ, quod solæ virgines soliique Pontifices adeunt, irrupit pollutus ipse omni contagione morum cum his qui se polluerant, & penetrale sacrum est auferre conatus: cumque seriam quasi veram rapuisset, quamuis virgo Maxima falsam monstrauerat, atque in ea nihil reperisset, applosam fregit.] hæc & alia de his Lampridius.

[b] Lamprid. in Heliogab. HOSTIS DEORVM ELAGABALVS.

V. RES HELIOGABALI BENE CEDVNT CHRISTIANIS.

At certè nonnisi diuino consilio factum esse creditur, vt quod minimè licebat facere Christianis, ipsorum præstiterit Imperator: iusteque in eos animaduersum; vt qui veri Dei cultum recipere detrectassent, peregrinum deum colere, & Gentilium deorum iacturam pati cogerentur. Quis vmquam existimare poterit absque diuina prouidentia factum, vt prisca illa Romanæ superstitionis monumenta, ac totius Reipublicæ (vt solerent dicere) munimenta, tanto studio ex regionibus etiam externis conquisita, tot laboribus custodita, tanto ciuium sanguine ab hostibus defensa, ac summa denique industria aucta, adolescentuli imperantis libidine adeò fuerint ignominiosè prostrata, nullo reclamante Pontifice, nec (quod solitum erat religionis ergò) contradicente Senatu? sicque illa numina, quibus preces funderent, vota nuncuparent, nudipedalia & lectisternia exhiberent, in quæ spes omnis Senatus populique Romani esset in bello & pace iugiter collocata: illa ipsa inquam (quod maioris est admirationis) non ab hostibus vrbem inuadentibus, non à Christianis eadem numina execrantibus, sed ab ipso eorum Imperatore, quem exercitus elegisset, & Senatus comprobasset, fuerint violata, amota, ac turpissimè profanata?

VI. [a] Herod. lib. 5. DE MAMAEA MATRE ALEXANDRI.

Verum hæc facta sunt postea, cùm Romam se contulit Elagabalus: qui (vt auctor est Herodianus [a]) hoc anno hiemauit Nicomediæ, sequenti verò Romam abiit, quò etiam venit vnà cum matre & auia, necnon Mamæa sorore matris ipsius Augusti, quæ erat mater Alexandri, laudatissima femina, procul abhorrens à sororis infamissima vita: & sicut illa, qualis ipsa esset, talem filium educauit; ita & ista optimis moribus suum instituit natum, prudentissima sanè femina, scriptorum omnium præconio celebrata de qua modò tantùm, vt omittamus cetera quæ ab instituto abhorrent, quæ de ea sic scribit Eusebius [d], huc in medium adducamus: Mamæa mulier, si qua alia, virtute & pietate spectatissima, vita & moribus cum primis religiosa, cùm Origenis fama ita celebris passim hominum vagaretur sermonibus, vt ad eius etiam aures perueniret, permagno videbatur æstimare, si non solùm viri dignaretur aspectu, verùm etiam eius in sacris litteris intelligentiæ, quam omnes admirabantur, periculum faceret. Illa igitur iam tum Antiochiæ commorans, per turbam satellitum illum ad se accersiuit. Apud quam ille vbi ad tempus moram fecerat, & multa quæ ad gloriam Domini & diuinæ eius disciplinæ ac potentiæ amplitudinem spectabant, ei exposuerat: ad consueta studia & exercitationes se maturè recepit.] hæc Eusebius de Origene: quem cum constet sub Zephyrino Papa venisse Romam, his vltimis ipsius Zephyrini tempo-

[d] Euseb. lib. 6. cap. 15.

temporibus accidisse putamus: & fortasse eo Mamæam secutus est. Eusebius autem eam prætexit quoque causam eius Romam aduentus, sic dicens [a]: [a] Euseb. lib. 6. cap. 12.

VII. ORIGENIS ROMAM ADVENTVS.

Adamantius (hoc enim erat etiam Origeni nomen) Zephyrino eisdem temporibus Romanam Ecclesiam gubernante, scribit propterea se Romam iter suscepisse, quòd sibi admodum erat in optatis, Ecclesiam Romanam planè antiquissimam visere.] hæc Eusebius. Venisse autem rursus Origenem Romam temporibus Philippi Imperatoris, cùm illic Plotinus Platonicus profiteretur, dicemus suo loco. Subdit de Origene Eusebius [b]: Romæ non diu commoratus, Alexandriam reuertitur, atque ibi consuetum docendi munus studio omni & industria exequitur: idque Demetrio illius Ecclesiæ Episcopo etiam tum eum admodum adhortante, & precibus prope efflagitante, vt fratribus non grauaretur esse adiumento.] & inferius: Tanto porrò studio atque cupiditate sacrarum litterarum accuratè peruestigandarum ducebatur Origenes, vt linguam etiam Hebraicam studiosè perdisceret, & non modò vetera Scripturarum exemplaria apud Iudæos Hebraico sermone scripta custoditaque sibi acquireret, verùm etiam aliorum interpretationes, qui præter Septuaginta sacras litteras conuertissent, exquisitè indagaret.] hæc Eusebius, eius commendans studium in Hexaplis elaboraudis. Sed quæ subdit de Ambrosio, intexamus:

[b] Euseb. ibid. ORIGENES DOCET ALEXANDRIAE.

VIII. [c] Euseb. lib. 6. cap. 13. AMBROSIVS STVDIOSVS ORIGENIS.

Per idem tempus (inquit Eusebius [c]) Ambrosius, qui Valentiniani erroris prauitate erat in sectus, ipsa veritate, cuius partes Origenes in disputando susceperat, conuictus confutatusque, ac veluti lucis splendore interiore mente illustratus, rectæ & Ecclesiasticæ fidei se totum addixit. Alij etiam complures exquisita doctrina imbuti, propter celebrem famam, quæ de Origene vbique emanauerat, ad eum se conferebant, periculum de accurata accumulataque viri in sacris litteris facultate & notitia facturi.] Non Ambrosium tantùm, sed & alios hæreticos ad Catholicam fidem idem Origenes conuertit: horum namque fidem facit de Recta in Deum fide scriptus ab eo commentarius, in cuius apposita præfatione hæc primò leguntur: Nonnumquam multi philosophi, qui à nostra disciplina abhorrebant, interdum & hæretici ad eum disputaturi veniebant. Cumque frequens instituta esset disputatio, multos Gentiles, quibus cùm vt idolorum insanum cultum detestarentur, persuasisset, ita comparauit, vt martyrij coronam sint adepti. In his etiam fuit Ambrosius, qui Origenis æmulus factus, & ab eo nostris decretis instituturus, se à Valentini Marcionisque hæresi secreuit & remouit. Quod cùm hæretici quidam tunc intellexissent, malo animo consilioque impulsi, disputandi causa venerant ad Adamantium: delectoque sermonis sui iudice philosopho, qui à Christiana religione abhorrebat, initium fecerunt disputandi. Ad extremum penes vniuersam Ecclesiam Catholicam fuit victoria: quo factum est, vt multi Gentiles & hæretici etiam cum Eutropio iudice religionem Christianam approbarent & crederent. hæretici quidem sunt Megethius, Marcus, Drosorius, Valens, & Marinus.] hæc ibi.

IX. ORIGENIS EXCELLENTIA IN SCIENTIIS OMNIBVS.

Ad hæc Eusebius: Infiniti porrò hæretici, & philosophi non pauci, omni litterarum genere cum primis eximij, studiosè & attentè ei animum aduertebant; & præter quàm quòd sacris & diuinis litteris, extrinsecis præterea disciplinis quæ ad philosophiam attinebant, aliqua ex parte ab illo eruditi institutique fuerunt. Illos item quos ingenij acumine & bonitate valere intelligebat, philosophiæ cognitione, geometria, arithmetica, & aliis id genus artibus, quæ ad grauiora studia viam muniunt, informauit excoluitque. Deinceps ad philosophorum sectas, eorumque opiniones perdiscendas duxit, & libros ab illis conscriptos eis exposuit, cùm præclarè in eos commentando, tum perspicaci mentis solertia in singula intuendo: adeò vt philosophus planè insignis esset, omnium Græcorum sermone prædicatus. Complures item, qui ingenio erant paulo obtusiore, ad humaniores litteras, quæ sunt in communi consuetudine positæ, perdiscendas impulit: asseuerans eos non parum fructus & commoditatis ex illis; & ad sacrarum litterarum cognitionem, & ad mentis ad easdem ingrediendas præparationem percepturos. Vnde sæcularis (vt ita dicam) litteraturæ ex philosophia petitæ studium & exercitationem sibi in primis necessariam existimauit. Illius verò singularis præstantisque in his rebus progressionis testes sunt Græcorum philosophi, qui eius temporibus claruerunt. In quorum libris crebram huius viri mentionem inuenimus: propterea quòd nonnulli aliquando suos libros illi dedicabant; interdum lucubrationes ad eum tam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tamquam ad magistrum, quo de illis iudicium faceret, referebant.] sed hæc Plotini A
præstantissimi inter Platonicos testimonio comprobata suo loco dicemus.

X. Quòd rursum ad Ambrosium pertinet, Origenis opera ex hæresi ad Ecclesiam resti-
[a] Euseb. lib. 6. cap. 17. tutum; hæc idem Eusebius [a] habet: Ex eo tempore Origenes commentarios in sacras lit-
AMBROSIVS PRAESTO EST ORIGENI. teras scribere adorsus est, Ambrosio eum ad eam rem impellente maximè; qui non so-
lùm infinitis propè verborum ad persuadendum accommodatorum hortationibus, sed
copiosissimis subsidiis ad eiusmodi operam maximè necessariis illum ad hoc studij ge-
nus incitauit: nam celeres scribæ plures quàm septem ei dictanti præstò aderant, qui
præstitutis temporibus scribendi laborem vicissim susciperent: librarij non pauciores,
vnà cum puellis quæ ad scitè & concinnè scribendum erant probè exercitatæ: quibus
omnibus Ambrosius rerum copiam affatim suppeditabat necessariam. Quinetiam in
hac diuini & sacri eloquij commemoratione ac studio vix dici potest quàm propensam B
operam ei contulerit, qua illum vel maximè ad commentariorum confectionem incen-
deret.] hucusque de Origene atque Ambrosio Eusebius.

XI. Sed planè mirandum, quod de septem & ampliùs celeribus scribis adhibitis ab Am-
brosio Origeni dictanti tradit Eusebius; cùm sciamus S. Hieronymi testificatione, no-
tarium vnum superesse solere dictanti. Nam de notario suo quid ipse experiretur, in
præfatione libri tertij commentariorum in epistolam ad Galatas, manifestat his verbis:
Accito notario, aut statim dicto quodcumque in buccam venerit, aut, si paululum
voluero cogitare, melius aliquid prolaturus, tunc me tacitus ille reprehendit, manum
contrahit, frontem rugat, & se frustra adesse, toto gestu corporis contestatur.] sed &
[b] Ambros. epistola 45. lib. 7. S. Ambrosius [b] ad Sabinum scribens: Non, inquit, dictamus omnia, & maximè nocti-
bus, quibus nolumus aliis graues esse ac molesti: tum quia ea quæ dictantur, impetu C
quodam proruunt, & profluo cursu feruntur. Nobis autem, quibus cura est seniem
sermonem familiari vsu ad vnguem distinguere, & lento quodam figere gradu, aptius
videtur propriam manum nostro affigere stylo, vt non tam desiare aliquid videamur,
quàm abscondere, neque alterum scribentem erubescamus, &c.] Ecce tibi, Hierony-
mo vnus, Ambrosio vnus satis superque erat notarius, vt qui nec vel vni satis suppedi-
tare possent quod scriberet: Origenes verò septem opus habuerit, absque librariis, quo-
[c] Prouer. 20. rum non scribere, sed exscribere munus erat. At dum hæc mecum ipse considero, obstupesco; deque Origene sententia illa Prouerbiorum in mentem venit [c]: Hereditas,
ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit.] quod & proba-
uit euentus: haud enim festinanter per ingenij pernicitatem diuina adeunda atque per-
[d] Quintil. lib. 1. cap. 3. tractanda sunt scripta; cùm nec in addiscendis profanis laudetur à Quintiliano [d] præ- D
cox ingenium.

XII. Quod verò ad eumdem Ambrosium Origenis administrum studiorum pertinet, de
eo hæc ipse Origenes in præfatione in Euangelium Ioannis: O Ambrosi, verè homo
Dei, & homo in Christo, & qui pro virili contendis esse spiritualis, nec ampliùs ho-
mo.] Cetera autem de Origene, singulis annis, quibus gesta coniectare possumus, in
Annalibus digeremus. Cùm verò Eusebius sub Caracalla contigisse dicat conuersio-
nem Ambrosij; quoto potissimùm anno eius Imperij id factum sit, incompertum ha-
AMBROSII INSIGNIS ERVDITIO. betur: Fuisse autem ipsum eximiæ eruditionis hominem, ex hoc potest intelligi, quòd,
quæ ab Origene scripta essent, ab eo interdum corrigerentur. nam idem Origenes in
epistola de Susanna ad Africanum hæc habet in fine: Salutat te qui dictandæ epistolæ
fuit adiutor, & toti interfuit, quæ voluit corrigens, dominus meus & frater sanctus E
Ambrosius: salutat te etiam fidelissima eius coniux Marcella simul cum liberis, & Ani-
cetus.] hæc ipse de Ambrosio, qui eò gloriæ prouectus est, vt gloria confessionis claruc-
[e] Hieron. de Script. Eccles. in Ambros. rit, prout de eo S. Hieronymus [e] refert.

IESV CHRISTI ANNVS 221. CALLISTI PAP. ANNVS 1. ANT. ELAG. IMP. ANNVS 2.

I. ZEPHYRINI PAPAE OBITVS. [f] Euse. in Chro. & lib. 6. c. 15. DVcentesimo vicesimoprimo Christi Domini nostri anno, Antonino Augusto se-
cundùm & Sacerdote Coss. vicesimasexta mensis Augusti, Zephyrius Papa,
cùm sedisset annos decem & octo, totidemque dies, moritur. De annis sedis eius Euse-
bio [f] magis acquiescimus, in Chronico affirmanti sedisse annos decem & octo, hocque
anno

A anno secundo Elagabali vita functum esse; quod Vaticano Indici magis sit consentiens,
quàm ceteris, qui aliis Consulibus & ad alia tempora eius obitū referunt. At licet idem
Eusebius alibi dicat, Zephyrinum anno primo Elagabali esse mortuū; quòd idem annus
primi finis & secundi esset exordium, nulla alia habita ratione mensium vel dierum, sic
posuit. Quòd verò in antiquis Ecclesiæ Romanæ monumentis, in ipsis (inquam) Eccle-
siasticis tabulis, quas Martyrologium nominamus, legatur Zephyrinus subiisse marty-
rium, id sanè illi priuatim oportuit accidisse (vt de aliis sæpe euenit) in pace Ecclesiæ.

Sed fortasse & illa ipsa opportuna videri potest oblata causa martyrij, quòd Elaga- II.
balo restiterit, cupienti (vt diximus ex Lampridio) cùm aliorum omnium, tum etiam CAVSA MARTYRII ZEPHYRINI.
B Christianorum religionem sub Elagabali dei sui cultu referre. Cæterùm vtrum hæc, an
alia præcesserit causa subeundi martyrium, nescimus: sed illud nos non latet (quod ali-
bi diximus) olim maiores consueuisse Martyres appellare omnes, qui Christianæ con-
fessionis occasione supplicia aliqua sustinuissent, licet post tormenta superstites diem
extremum in pace clausissent. De eodem Zephyrino hæc tantùm leguntur in libro de
Romanis Pontificibus (non enim eo libro vitæ ipsorum Pontificum, sed eorum
successio, & factæ ab eis ordinationes, & dies obitus recensentur) Hic fecit ordina-
tiones quatuor per mensem Decembrem, presbyteros tredecim, diaconos septem,
Episcopos per diuersa loca tredecim. Qui sepultus est in cœmeterio suo, non longè à
Callisti cœmeterio, via Appia, septimo Kalendas Septembris. Cessauit Episcopatus
eius dies sex.] sicque die secunda Septembris creatus est Callistus Romanus ex patre CALLISTVS PAPA.
Domitio.

His temporibus Elagabalum, auctor est Lampridius [a], ad agitandas quatuor elephan- III.
C torum quadrigas in Vaticano, demolitum esse aliquot sepulchra, quæ obsistebant. Exi- [a] Lamprid. in Heliogabal.
stimauit ob id aliquis [b], sed nulla planè auctoritate nixus vel ratione, tunc dirutum esse [b] Panuinius in addit. ad Plat. & de Roman. Pont.
inter alia sepulchrū Apostoli Petri, translatumque corpus eius ad Catacumbas, vbi vnà
cum Pauli corpore manserit vsque ad Cornelium Papam: qui vtrumque sustulisse dici-
tur; & Petri in Vaticano, Pauli verò via Ostiensi, vbi sunt postea ipsis erectæ basilicæ,
collocasse. Amplioribus sanè spatiis Vaticanum olim patuisse, tomo primo Annalium
diximus: adeò vt non sit necesse hæc intelligere facta ab Elagabalo vbi esset Petri sepul-
chrum. Rursum verò cùm illud esset à latere Circi Neronis, inhærens monti, nequa REFELLITVR OPINIO DE TRANSLATIONE SS. CORPORVM PETRI ET PAVLI.
quam videri potest illic fuisse opportunum locum ad agitandas immanium bestiarum
quadrigas. Nam si velimus illum eas agitasse in Circo Neronis; si illius spectaculi ca-
pax Circus non erat, ipse primò diruendus fuisset; cùm tamen nulla mentio habeatur de
D Circo diruto, quod ante omnia (quòd res esset longè maioris momenti, quàm priuato-
rum sepulchra) dicendum fuisset. Si verò cum extra Circum agitasse quadrigas dicere
velimus; tunc, cùm inter Circum & tumulum S. Petri perangustum esset spatium, mon-
te à tergo, à fronte Circo posito, non satis erat Elagabalo demoliri sepulchra, nisi solo
æquasset (vt dictum est) Circum; cùm tamen nonnisi aliquot sepulchrorum factam esse
iacturam, idem affirmet. At si demus etiam tum Petri Apostoli dirutum sepulchrum,
eiusque corpus translatum fuisse ad Catacumbas; quæ, rogo, ratio subesset, vt & Pauli
Apostoli corpus etiam è sepulchro via Ostiensi posito sublatum, & in Catacumbas
pariter illatum, vnà cum S. Petri corpore conderetur? cùm vt illud antehac in proprio
sepulchro via Ostiensi collocatum, & in hæc tempora asseruatum, inde tolleretur, nulla
causa vel saltem verisimilis monstrari possit.

E His igitur penitus confutatis, magna est apud me auctoritas S. Gregorij, affirmantis, IV.
paulo post tempus passionis Apostolorum, eorumdem sacra corpora à Græcis furtim DE TRANSLATIONE CORPORVM SS. APOSTOLORVM.
sublata, tumque ad Catacumbas perlata fuisse: qui diuino miraculo præpediti, à cœptis
desistere coacti sunt: cùm Fideles, re comperta, in sua loca Apostolorum corpora retu- [c] Gregor. lib. 3. epist. 30. & al. Constantinum.
lere. At rem gestam, eius verbis superiùs enatratam, hic repetere, quò cuncta certiora
reddantur, operæpretium existimamus. Scribens [c] enim ad Constantiam * Augustam,
hæc ait: De corporibus verò sanctorum Apostolorum quid ego dictarus sim? dum
constat, quia eo tempore, quo passi sunt, ex Oriente Fideles venerunt, qui eorum cor-
pora, sicut ciuium suorum, repeterent: quæ dicta vsque ad secundum Vrbis millia-
rium, in loco qui dicitur ad Catacumbas, collocata sunt. Sed dum ea exinde leuare
omnis eorum multitudo conueniens niteretur, ita eos vis tonitrui atque fulguris nimio
metu terruit atque dispersit, vt talia denuo nullatenus attentare præsumerent. Tunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem exeuntes Romani, eorum corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, leuauerunt, & in locis, in quibus nunc sunt condita, posuerunt.] hæc Gregorius. A

V. REFELLITVR OPINIO DE TRANSLATIONE SVB CORNELIO.

Si ergo tunc sublata, & ad Catacumbas translata, ac etiam propriis locis tunc restituta fuerunt; quidnam est quòd à Cornelio Papa ea è Catacumbis sublata dicuntur, & Pauli quidem prope Viam Ostiensem positum, Petri verò in Vaticano? Hæc profectò ita esse non possunt, nisi dixerimus bis eadem corpora ad Catacumbas fuisse delata, ac bis itidem locis propriis restituta: quod quidem antiquorum nemo dixisse, nec saltem somniasse reperitur. Quamobrem cùm eò redacta quæstio esse videatur, vt vel mendacem (quod nefas est cogitare) Gregorium fuisse dicamus, vel potiùs hallucinatum esse incertum auctorem illum, qui citari falsò Damasus consueuit: æquius est, vt (quod omnis ratio persuadet) potiùs Gregorio ea ad Augustam scribenti, quàm incerto auctori incerta tradenti acquiescamus.

VI. Nec est insuper quòd dici possit, tunc temporis, cùm à Græcis sublata sunt illa corpora, ad Catacumbas fuisse translata, sed demum à Cornelio Papa in loca pristina reportata: nam ab eo tempore vsque ad Zephyrinum, dictis in locis, in Vaticano scilicet Petri, & Via Ostiensi Pauli corpora permansisse, nemo poterit dubitare: siquidem ex tunc vsque in præsens complures Romani Pontifices, quos recensuimus, sepulti dicuntur in Vaticano iuxta corpus beati Petri. Rursus verò patens est testimonium Gaij, qui (vt nuper dictum est) Romæ agens temporibus Zephyrini, vbi posita essent corpora sanctorum Apostolorum, digito (vt ita dicam) ostendit. His à nobis tum certis rationibus, tum antiquorum testimoniis stabilitis, aliquem refragari minimè prohibemus: sed volumus esse liberum in re ambigua, vt lubet, vnumquemque ex animi sui sententia opinari: at veri amantem perspicacis ingenij lectorem his nostris fauturum, minimè dubitamus. Quòd & si quis his obiiciat eiusdem Cornelij nomine vulgatam epistolam: dicimus eam non perinde exploratæ fidei esse, ac eam quam opponimus citatam à nobis sancti Gregorij ad Constantinam: cuius fidem adeò testatam nemo vnquam ausus est vel minimum quidem in dubium reuocare. At de his hactenus. B C

IESV CHRISTI CALLISTI PAP. ANT. ELAGAB. IMP.

ANNVS 222. ANNVS 2. ANNVS 3.

I. AFRICANI LEGATIO AD IMP.

CHristi anno ducentesimo vigesimo secundo, Marco Aurelio Antonino & Eutychiano secundùm Coss. Iulius Africanus, inter viros eruditos huius temporis clarus, legationem ad Imperatorem suscepit (fortasse suadente Origene, qui eo vtebatur familiarissimè, in Palæstina tunc agente) pro restituenda olim incensa ciuitate Nicopoli Palæstinæ, quam ex Romanorum victoria nomen illud consecutam fuisse diximus, cùm Emmaus antea vocaretur. Re obtenta, sequenti anno est ciuitas excitata.] hæc apud Eusebium[a]. Quod pertinet ad Africanum, hæc de eo alibi idem auctor[b]: Per idem tempus Africanus librorum scriptor qui κεστοὶ appellantur, magna commendatione ad hominum famam profluxit. Huius de historia Susannæ à Daniele litteris prodita, quasi adulterina esset & commenticia, magnopere dubitantis extat epistola ad Origenem scripta: ad quam Origenes per litteras plenissimè respondebat. Eiusdem Africani quinque alij libri de temporum & annalium serie, accurata quadam industria elaborati, ad nos peruenerunt: in quibus ait, se Alexandriam propter incredibilem Heraclæ famam, quæ vbique manauerat, iter fecisse; quem propter philosophiæ & aliarum Græcarum disciplinarum cognitionem, qua egregiè excellebat, ad Ecclesiæ illius Episcopatum administrandum delectum esse suprà docuimus. Est etiam alia epistola ab eodem Africano ad Aristidem perscripta, de ea quæ putatur esse genealogiarum Christi apud Matthæum & Lucam discrepantia: in qua Euangelistarum consensum ex historia quadam, quæ ad sua ipsius tempora integra deuenerat, apertissimè tradit: quam equidem opportunè in primo libro huius operis, quod habemus in manibus, ab eo petitam citaui.] hæc Eusebius de Africano: habet eadem quoque S. Hieronymus. D E

[a] Eusebius in Chronico. [b] Euseb. lib. 6. cap. 24.

II. Quod verò pertinet ad historiam eiusdem Iulij Africani: extabat adhuc integra tempore Photij, qui in sua Bibliotheca eius cùm meminit, ait eam sumere exordium à mundi creatione, nihilque ab eo prætermissum vsque ad Christi aduentum, licet cuncta summatim

A matim perstrinxerit. Rursum verò eumdem prosequi res in Ecclesia gestas à Christo Redemptore nostro vsque ad Macrini Imperium, cuius tempore illa cuncta scribebat: atque eumdem numerare ab origine mundi ad illud vsque tempus annos quinque mille septingẽtos viginti tres. hæc de Africano Photius. Citatur idem auctor à S. Basilio, eiusdemque scripti fragmentum recitat de Spiritus sancti vnà cum Patre & Filio conglorificatione, in hæc verba: At nec Africanum historicum talis glorificandi forma præteriit. Siquidem palàm est in quinta de temporibus Epitoma & ipsum in hunc loquendi modum: Nos verò qui & illorum verborum mensuram dicimus, non ignoramus fidei gratiam: gratias agimus ei qui præbet nostris Patribus omnium Saluatorem Dominum nostrum Iesum Christum, cui est gloria & maiestas cum sancto Spiritu in sæcula.] At de Africano satis, cuius lucubrationum magno detrimento facta iactura est. AFRICANI HISTORIA.

B Quod autem ad Heraclam spectat, Alexandriæ sacras litteras magnâ cum laude publicè profitentem; ipsum fuisse olim Origenis discipulum, sed qui reliquos antecelleret, superiùs dictum est. Hunc Origenes (inquit Eusebius[1]) ceteris discipulis suis præferens virum cum sacrarum litterarum studiosum, tum verò in aliis disciplinis disertissimum, tum philosophiæ denique non ignarum, socium in instituendi munere sibi adsciuit, & huic eos erudiendos commisit, qui ipsis fidei elementis modò essent imbuendi. Eorum autem disciplinam, qui in cursu erant positi, & ipso doctrinæ sacræ habitu aliquanto maturiores, sibi ipsi docendos reseruauit.] hæc Eusebius de Heracla, cùm docere inciperet. Porrò simulac Origenes in Palæstinam est profectus, ipsum integrum atque summum docendi munus in Heraclam refusum est, quando autem Episcopus sedere cœperit, suo loco dicemus. III. DE HERACLA CATECHISTA.

[1] Euseb. lib. 6. cap. 12.

C

IESV CHRISTI CALLISTI PAP. ANT. ELAGAB. IMP.

ANNVS 223. ANNVS 3. ANNVS 4.

SEquenti anno Christi ducentesimo vigesimo tertio, Gratus & Seleucus ponuntur Consules: cùm tamen à Dione[a] Eutychianus sub Elagabalo tertiùm Consul fuisse dicatur, sed fortasse suffectus. Quo anno Alexander Mamææ filius, consobrinus Elagabali, creatus est Cæsar, in sequentem annum Consul designatus. sed & eùm in filium adoptasset, vt eum suis moribus institueret, viros omnes probos & eruditos, quibus Mamæa mater puerum tradiderat educandum, partim morte[a], partim verò mulctauit exilio. Fuisse ex ijs aliquem Christianum, facile suademur, cùm huius religionis hominum (vt dictum est) mater studiosissima esset. I. [a] Dio in Heliogabalo. ALEXANDER ADOPTATVS. [a] Herod. lib. 5. D

Cæterùm Alexander vno eodemque die omnes amplissimas dignitates, diuersis temporibus conferri solitas, se accepisse, apud Lampridium in hæc verba ipsemet pro concione post mortem Elagabali in Senatu testatus est, dicens: Gratias ago vobis, Patres conscripti, non nunc primùm, sed & de Cæsareo nomine, & de vita seruata, & Augusti nomine addito, & de Pontificatu Maximo, & de Tribunitia potestate, & Proconsulari Imperio: quæ omnia nouo exemplo, vno die in me contulistis.] hæc ipse. reliqua de eo suis quibusque locis opportunis inferiùs dicturi sumus. II. ALEXANDER OMNES VNO DIE DIGNITATES CONSECVTVS.

IESV CHRISTI CALLISTI PAP. ALEXANDRI IMP.

E ANNVS 224. ANNVS 4. ANNVS 1.

DVcentesimo vigesimo quarto Christi anno, Antonino Augusto quartùm & Alexandro Cæsare Coss. ipse Antoninus Elagabalus, cùm imperasset annos tres, menses nouem, & dies quatuor, annos natus decem & octo, ob nefandas suas turpitudines Senatui Populoque Romano atque militibus reddirus execrabilis, occisus est, corpusque eius in viam iectum, atque raptatum, demum in Tiberim protractum est, ex quo Tractitius (vt diximus) atque Tiberinus meruit appellari. Iam eò immanitatis peruenerat impurissimus homo vnà cum matre æquè impudentissima, quæ cum ipso simul confossa est, vt ad enormissima scelera illud addiderit, quòd magiæ causa pueros iuberet occidi. hæc Dio, proximè omnia intuens, cui de ætate Imperatoris, & annis I. ELAGABALVS OCCIDITVR.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quibus regnauit, magis assentimur, quàm Aurelio Victori, vel aliis dicentibus vixisse annos sexdecim, imperasse duos, ac menses octo; & Herodiano affirmanti, Elagabalum tempore Consulatus Alexandri, quo creatum dicit Cæsarem & adoptatum, annos natum quatuordecim, Alexandrum verò duodecim; neque eidem dicenti Elagabalum imperasse sexennium. A

II. ALEXANDER IMPERAT.

Eo igitur in hunc modum sublato de medio, Alexander miro consensu militum, Senatus, ac totius populi, in vnum conspirantibus omnibus, acclamatus est Imperator[a] pridie Nonas Martij, annum agens ætatis decimum sextum. Hic igitur, vt qui à matre non abhorrente à Christiana religione & inter Christianos pariter educatus esset, non solum (quod ait Lampridius[b]) Christianos esse passus est, sed Christo Deo aliquem qualemcumque cultum exhibuit: ita tamen, vt qui deorum cultui assueuisset, & à puero Gentilicijs quoque superstitionibus imbutus esset, deos pariter coleret, & quodumque numen sibi fuisset ab aliis antea prædicatum. Nam de eo ex scriptore suorum temporum hæc idem auctor testatur: Matutinis horis in larario suo, in quo & diuos Principes & optimos electos, & animas sanctiores, in queis & Apollonium, & Christum, & Abraham, & Orpheum, & huiusce modi deos habebat, ad maiorum effigies rem diuinam faciebat.] & post multa: Christo templum facere voluit, eumque inter deos recipere, quod & Hadrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus ciuitatibus iussérat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, vocantur Hadriani: quæ ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibitus est ab iis, qui consulentes sacra, reperant, OMNES CHRISTIANOS FVTVROS, si id optato venisset, & templa reliqua deserenda.] hæc ipse. Quod olim iactari à Christianis aiebat Celsus Epicureus[c], Romanos omnes & Imperatores fore Christianos; satis demonstrant hæc ipsa quæ ab ipsorum oraculis, ipsis inuitis, redderentur, non latuisse Gentiles prophetica attendentes sententiis: licet hæc nequaquam à Christianis iactari, Origenes excuset. B C

[a] Lampridius in Alexand.
[b] Idem ibid.
QVOMODO CHRISTVM COLVIT ALEXANDER.
[c] Apud Origen. contra Cels. lib. 8.

III. ALEXANDER RES CHRISTIANORVM IMITATVR.

Porrò Alexander non solùm Christianæ religionis studiosus fuisse videtur, sed eorum quoque institutorum, quantum fas fuit, diligens imitator, in his præsertim quæ ad regimen politicum pertinere videbat. nam de eo hæc idem Lampridius tradit: Et quia de publicandis dispositionibus mentio contigit, vbi aliquos voluisset vel rectores prouinciis dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est, Rationales ordinare, nomina coram proponebat, hortans populum, vt, si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus: si non probasset, subiret pœnam capitis. Dicebatque graue esse, cùm id Christiani & Iudæi facerent in prædicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt; non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus fortunæ hominum committuntur & capita.] sed & illud: Clamabatque sæpius, quod à quibusdam siue Iudæis, siue Christianis audierat, & tenebat: idque per præconem, cùm aliquem emendaret, dici iubebat: Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Quam sententiam vsque adeò dilexit, vt & in Palatio & in publicis operibus perscribi iuberet.] D

IV. DE TABERNA MERITORIA IN ECCLESIAM CONSECRATA.

Recenset idem quoque auctor eiusdem Imperatoris iudicium pro Christianis exhibitum: Cùm, inquit, Christiani quemdam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contrà popinarij dicerent sibi eum deberi: rescripsit melius esse, vt quomodocumque illic Deus colatur, quàm popinariis dedatur.] hæc de Alexandro Lampridius. Sed singula sunt accuratiùs explananda. & vt ex iis incipiamus: Quantum coniectura consequi licet in re antiquissima & obscura, existimo hunc locum publicum Christianis adiudicatum ad construendam ecclesiam, aliquo fuisse ad religionem spectante olim nobilitatum monumento; quòd Christiani adeò cuperent illum ecclesia erecta desuper illustrari, quibus complura priuata loca ad id opus deesse non potuissent. Quamobrem hunc illum arbitror fuisse locum trans Tiberim positum, vbi Augusti tempore Taberna Meritoria erat, ex qua oleum magno miraculo è terra erumpens copiosè fluxisset, in signum (quod suo superiùs loco dictum est) Christi humani generis Redemptoris in mundum proximi aduentus. Loco igitur illo publico destituto, popinarij, quòd publica in eo taberna fuisset, ad se artis vsu pertinere rati, rescripto Principis, proprium efficere conabantur. Nam popina propriè locus erat, vbi publica opsonia, carnesque coctæ publico vsui venum expositæ comederentur, cuius vsus etiam Taberna Meritoria erat hospitium mercenarium. E

Contra

Contrà verò Christiani, vt in eo ecclesiam erigerent, postulabant: quibus cùm annuisset Imperator, illic nobilem ecclesiam erexerunt, sanctissimæ Virginis Dei Genitricis Mariæ Partui, olim eo prodigio præsignato, religiosissimè consecrandam. Fauet huic nostræ coniecturæ, immo & firmiter adstipulari videtur; ac rem propemodum certam reddere, quod in gestis S. Callisti Papæ, qui his Alexandri temporibus viuebat, legitur ab eo eam erectam fuisse ecclesiam trans Tiberim positam. In libro enim de Romanis Pontificibus, sua antiquitate omnibus noto, hæc verba describta habentur: Hic fecit ecclesiam S. Mariæ trans Tiberim.] Cùm verò nonnisi de hac ecclesia memoria sit, Alexandri Imperatoris temporibus Romæ excitatam fuisse; pro ea ædificanda locum illum Christianis ipsum Imperatorem adiudicasse, affirmare necesse videtur. Extat ipsa quidem veneranda antiquitate nobilis, & tantæ rei gestæ memoria celeberrima, quæ prope Confessionem sacram illud foramen continet, ex quo olim scaturiit oleum: feruntque qui hoc experimento didicerunt, terram intus positam adhuc oleo esse madidam; quam erutam si quis comprimat, manum sentiat vnguine delibutam. Sed redeamus ad Alexandrum. A B

V. ECCLESIAE DEI GENITRICIS ERECTIO.

VI. ELECTIO EPISCOPORVM QVOMODO FIERI SOLITA.

Quòd verò electionem Ecclesiarum Præsidum, à Christianis tractari solitam multa præuia morum inquisitione, Alexander voluit in Præsidum creationem transferre; quonam modo ea tunc fieri soleret, Origenes[a], qui his viuebat temporibus, docet; magnamque tradit adhiberi solitam diligentiam, vt, qui primi inter Christianos essent, ad regimen animarum adsciscerentur. Diacono item proclamante in Ecclesia, patuisse omnibus aditum obijciendi ordinando, si quod patrassent aliquando crimen; id quoque & antiquiores Ecclesiæ Rituales libri demonstrant. Ceterùm non de Episcopis tantum, vel sacris ministris ordinandis exactè fieri consueuerat eiusmodi morum inquisitio, sed de omnibus propemodum Christianis, vt quisque se gereret: vt, si quid egisset professione indignum, à Fidelium cœtu abijceretur. Quod quidem his temporibus seruari solitum in Ecclesia, idem Origenes declarat his verbis, quæ insinuandæ antiquæ disciplinæ causa hic describere operæpretium existimauimus. ait[b] enim in primis de iis qui ad audiendum admitti cupiunt: Christiani verò, quantum possunt, perexaminant animos audiri se cupientium: ac primùm priuatim examinatos, priusquam in cœtum recipiantur, vbi videntur eò profecisse, vt honestæ vitæ sint cupidi, tum demum introducunt, distinctis ordinibus; altero recèns admissorum, necdum assecutorum lustrationis symbolum; altero iam professorum religionem, Christianam. In posteriore ordine ordinati sunt aliquot, qui inquirant in vitas & mores accedentium: vt non concessa facientes, candidatos religionis arceant à suis conuentibus: ceteros horum dissimiles excipiant ex animo, & quotidianis accessibus meliores faciant. Iam erga peccantes quàm seuera disciplina, præcipuè contaminatos libidine? quos è sua Republica reiiciunt nostri.] hæc Origenes. C D

[a] Orig. contra Cels. lib. 8. in fine.
[b] Origen. ibid. lib. 8.

VII. ORDINATIONES QVOMODO IN ECCLESIA AGI SOLITAE.

Quod verò Lampridius dicit, in Præsidum electione Alexandrum Imp. non tantùm imitatum esse Christianos, sed & Iudæos; declarat hæc diligenter S. Cyprianus[c] in epistola ad Hispanos conscripta, cùm ait: Videmus de diuina auctoritate descendere, vt sacerdos plebe præsente sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur: sicut in Numeris[d] Dominus Moysi præcipit, dicens: Apprehende Aaron fratrem tuum, & Eleazarum filium eius, & impones eos in montem coram omni synagoga: & exue Aaron stolam eius, & indue Eleazarum filium eius, & Aaron appositus moriatur illic. Coram omni synagoga iubet Deus constituì sacerdotem: id est, instruit, & ostendit ordinationes sacerdotales nonnisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere: vt plebe præsente, vel deregantur malorum crimina, vel bonorum merita prædicentur, & sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium suffragio & iudicio fuerit examinata. Quod postea secundùm diuina mysteria obseruatur in Actis Apostolorum[e]; quando de ordinando in locum Iudæ Episcopo Petrus ad plebem loquitur: Surrexit, inquit, Petrus in medio discentium, fuit autem turba in vno. Nec hoc in Episcoporum tantùm, sed & sacerdotum, sed in diaconorum ordinationibus obseruasse Apostolos animaduertimus.] & post alia in eandem sententiam allata: Propter quod, inquit, diligenter de traditione diuina & Apostolica obseruatione obseruandum est & tenendum, quod apud nos quoque & fere per prouincias vniuersas tenetur: Vt ad ordinationes ritè celebrandas, ad eam plebem, cui E

[c] Cypr. epist. 68
[d] Num. 10.
[e] Act. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

præpositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouinciæ proximi quique conueniant, & Epi- A
scopus deligatur, plebe præsente, qui singulorum vitam plenissimè nouit, & vniuscuiusque actum de eius conuersatione perspexit.] Sic igitur plebe præsente ordinatio agebatur, vt proclamante diacono, cuique esset liberum, quod perperam ab ea factum sciret, obiicere, ac sic diligentissima ordinandi Episcopi perscrutatio ageretur. Quod ritè factum Alexander studuit imitari.

VIII. At quantam libet diligentiam adhiberet Alexander Imperator, vt optimos quosque præficeret prouinciis magistratus; nec in minimo quidem æquare valuit Ecclesiarum Præsidum probitatis excellentiam. quod Origenes[a] demonstrat his verbis: Eodem modo magistratus Ecclesiastici cum Vrbanis magistratibus conferendi: vt intelligas magistratus Ecclesiæ, etiam qui inter collegas paulo frigidiùs versantur in officio, tamen in morum & virtutum ratione vulgaribus Senatoribus atque magistratibus præcellere.] B
hæc ipse. Illud autem quod de Alexandro Lampridius scribit, Passus est esse Christianos] sic intelligendum est, quòd nec quicquam negotij illis facessiuerit, nec persecutionem aliquam in eosdem promulgatis edictis excitauerit: tamen per Vrbis Præfectos, & prouinciarum Præsides in Christianos infensos, tumultuantibus quoque populis, sub eius Imperio nonnullos necatos esse Christianos, exploratissimū est. Sed de his anno sequenti.

[a] Orig. contra Cels. lib. 3. QVAMPRAE STARENT PRAESVLES ECCLESIARVM PRAESIDIBVS PROVINCIARVM.

IX. ALEXANDER IMP. QVALIS ERGA IVDAEOS.

Quod rursum pertinet ad Iudæos, non mediocria Alexandri studia erga ipsos fuisse videntur: quippe qui si non regem, Præfectum tamen eos habere permisit, qui eis ius diceret; concessitque eos in Palæstina habitare, quod testatur Origenes in epistola de Susanna ad Africanum, sic dicens, dum de Iudæis agit: Cùm magnæ gentes fuerint & subiectæ, à Rege concessum vt captiui vterentur suis legibus & iudiciis. Nam nunc quoque Romanis regnantibus, & Iudæis didrachma eis pendentibus, quæ nam concedente Cæsare possit gentis Præfectus, vt nihil differat ab eo qui regnum obtinet in gentem, scimus qui sumus experti. Fiunt enim latenter conuenientia legibus iudicia, & damnantur quidam capitis, neque cum plena omni ex parte libertate, neque Rege omnino ignorante. Idque in regione gentis longo tempore versati didicimus, & pro certo accepimus. Quamquam sub Romanis duæ solæ relatæ sunt Tribus, nempe Tribus Iuda, & Tribus Beniamin.] hucusque Origenes de Iudæorū statu, ac studio Imperatoris erga eos: vt non mirum sit, si (quod tradit Lampridius) derisionis causa idem Imp. Syrus Archisynagogus dici etiam consueuerit, quòd faueret Iudæis, quibus (vt ait) priuilegia reseruauit. C

X. CANON TEMPORVM HIPPOLYTI.

Quod rursus ad præsens tempus pertinet: vsque in hunc annum primum Alexandri, Hippolytus inter scriptores Ecclesiasticos celebris (vt auctor est S. Hieronymus[b]) D
perduxit quos scripsit temporum canones, rationemque Paschæ. nam ait: Hippolytus cuiusdam Ecclesiæ Episcopus (nomen quippe vrbis scire non potui) rationem Paschæ temporumque canones scripsit vsq; ad primum annum Alexandri Imperatoris; & sexdecim annorum circulum, quem Græci ἐννεακαιδεκαετηρίδα vocant, reperit; & Eusebio, qui super eodem Pascha canones decem & nouem annorum circulum, id est, ἐννεακαιδεκαετηρίδα composuit, occasionem dedit.] hæc Hieronymus ex Eusebio[c]. Porrò eiusdem scriptionis præclarum monumentum ante quadraginta circiter annos, simulacro è ruderibus effosso, eiusdem Hippolyti præseferente imaginem, in Agro Verano summa omnium eruditorum lætitia apparuit: nam in sede eiusdem Græcis litteris temporis canon inscriptus legitur. translatum verò illud fuit in Vaticanam bibliothecam, in qua hactenus visitur: viuens semper testis Christianæ antiquitatis, qua pij solerent sanctorum atque eruditorum virorum effigies sculptura reddere, ac imagine repræsentare. At de Hippolyto inferius pluribus agendum erit. E

[b] Hieronym. de Script. Eccles. in Hippol.

[c] Euseb. lib. 6. cap. 16.

IESV CHRISTI ANNVS 225. CALLISTI PAP. ANNVS 5. ALEXANDRI IMP. ANNVS 2.

I. DVcentesimo vigesimo quinto Christi anno, Maximo & Æliano Coss. Alexander Imperator mutatis magistratibus, quos turpissimos Elagabalus iusserat præsidere; quos ipse putauit optimos, Vrbanis præfecit negotiis, & sibi adhibuit consiliarios, quos Lampridius[a] recenset his verbis: Vt scias qui viri in eius consilio fuerint; Fabius Sabinus,

[a] Lamprid. in Alexandro.

A Sabinus, Sabini insignis viri filius. Cato temporis sui, Domitius Vlpianus Iuris peritissimus, Ælius Gordianus Gordiani Imperatoris pater & ipse re vera vir insignis, Iulius Paulus Iuris peritissimus, Claudius Venatus orator amplissimus, Pomponius legum peritissimus, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Thryphonius, Metianus, Celsus, Proculus, Modestinus, hi omnes Iuris professores discipuli fuere splendidissimi Papiniani, & Alexandri Imperatoris familiares & socij, vt scribit Acholius & Marius Maximus: Catilius Seuerus cognatus eius, vir omnium doctissimus, Ælius Serenianus omnium vir sanctissimus, Quintilius Marcellus, quo meliorem ne historiæ quidem continent. His tot atque aliis talibus viris quid mali potuit cogitari, vel fieri, cùm ad bonum consentirent?] hucusque Lampridius: sed hæc Gentilis homo de illis, quòd non putaret delictum esse Christianis inferre molestias, quos impios crederent Ethnici omnes: vel fortasse ipsum præteriit (nam primis Constantini tēporibus scripsit) quanta mala eiusmodi adeò celebres Iurisconsulti Christianis irrogarint. Horum omnium facilè princeps apparuit Vlpianus, quem Alexandrum Imperatorem habuisse pro tutore, assidentem Principi primo loco eidemque Præfecturam Prætorij dignitatem amplissimam contulisse, atque Scriniorum Magistrum creasse, idem affirmat: proximumque huic locum tenuisse Paulum Iurisconsultum, quorum arbitrio cuncta faceret Alexander. CONSILIARII ALEXANDRI.

B Quo hi fuerint animo in Christianos, ex his quæ Lactantius[a] scribit, satis potest intelligi: qui post recensitas molestias sæpius Christianis illatas, hæc addit: Quinetiam sceleratissimi homicidæ contra pios impia iura condiderunt: nam & constitutiones sacrilegæ, & disputationes Iurisperitorum leguntur iniustæ. Domitius de Officio Pro- II.
C consulis libro septimo rescripta Principum nefaria collegit, vt doceret, quibus pœnis affici oporteret eos, qui se cultores Dei confiterentur. Quid iis facias, qui ius vocant carnificinas veterum tyrannorum aduersus innocentes rabidè sæuientium? & cùm sint iniustitiæ crudelitatisque doctores; iustos esse se tamen ac prudentes videri volunt; cæci & hebetes ac rerum & veritatis ignari. Adeò ne vobis, ô perditæ mentes, inuisa iustitia est, vt eam summis sceleribus adæquetis? Adeò ne apud vos perit innocentia, vt ne morte quidem simplici dignam iudicetis; sed supra omnia facinora habeatur, nullum facinus admittere, pectusque purum ab omni sceleris contagione præstare?] hucusque Lactantius in Iurisconsultos huius temporis, ac præcipuè in Domitium Vlpianum, qui (vt ait) in libro illo quem scripsit de Officio Proconsulis, cuncta quæ valuit aduersus Christianos statuta collegit, quò se in eos iure agere, non impetu animi, demonstraret. [a] Lactant. lib. 5. cap. 11. 12. VLPIANVS ET ALII IVRECONSVLTI CHRISTIANORVM HOSTES.

D Vtinam illa extarent, quæ postea Iuris collector & emendator explosit vt impia, atque tamquam iniusta nequaquam tescribi voluit, sed proscribi: ex illis enim complura fierent manifesta, quibus tum Lactantij querela iustissima exploratior redderetur, tum etiam Christianorum constantia, in quos tot tantæque sæuirent leges, manifestior appareret.

III. At licet ea tamquam mali frutices falce fuerint emendationis excisa, atque perpetua obliuione sepulta: tamen etsi septimus ille liber, in quo cuncta iura in Christianos armata, veluti in carnificina omnium cruciamentorum, diuersa necum genera afferentia instrumenta essent expositа, omnino deperijt: nihilominus ex iis quæ anteriori libro sexto, præambulari ad septimum, fuerat prælocutus (licet nec ipse integer habeatur) per rimulas quasdam datur inspicere, quæ haberentur in septimo: in sexto
E namque iudicia, in septimo autem supplicia videbantur esse collecta. Ait enim[b]: Congruit bono & graui Præsidi curare, vt pacata atque quieta prouincia sit quam regit: quod non difficile obtinebit, si solicitè agat vt malis hominibus prouincia careat, eosque conquirat: nam & sacrilegos, latrones, plagiarios, fures conquirere debet.] Cete- VLPIANVS MVLTA IN CHRISTIANOS. rùm Christiani, quòd dicerentur aduersarij diis, atque eorum implacabiles hostes, à Gentilibus inter alias nefandissimas contumelias fuisse sacrilegos nominatos; qui pro Christianis scripsere Apologias, sæpe testantur. Rursum verò nihil antiquius Proconsuli esse debere, quàm cultui deorum prospicere, atque inter alia, templa ipsorum inuisere, collabentia resarcire, sacra curare, & alia id genus, idem libro secundo de Officio Proconsulis[c] scripsit; quibus omnibus Christianorum, deos, eorumque templa, cultumque omnem spernentium, persecutio esse videbatur annexa. Eiusdem[d] quoque esse illa sententia reperitur de improbatæ lectionis libris, siue (vt ait) magicis, siue aliis,

[b] l. 13. ff. de offic. Præsid.

[c] l. 7. ff. de offic. Procons.

[d] l. 4. ff. famil. hercis. fun.

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliis, vt perinde ac venena protinus perderentur: fatidicos namque libros, nempe pro- A
pheticos, esse ex Senatusconsulto vetitos, & magnis pœnis eorum lectionem interdictam fuisse, auctore Iustino martyre, superiùs dictum est. Pauli quoque Iurisconsulti alia, quæ Christianos pertingere visa sunt responsa, superiùs recitata sunt.

IV. VARIIS PRÆTEXTIBVS NECATI A IVDICIBVS CHRISTIANI.

His quidem, licet minimis (velut dixi) atque peranguſtis rimulis, tamquam per transennam de maioribus duci coniectura facile posse videtur: quæ omnia quantumlibet leuia videri possint & subobscura; Lactantij tamen adeò certo atque perspicuo ac penitus irrefragabili testimonio omnino explorata reddunturr. Perfacile namque fuit, velamento iustitiæ, aliisque prætextibus honestissimis, ex mille propemodum occasionibus comparatis, iis qui prudentissimi ac pariter æquissimi haberentur, quorum apud Principem & alios summa cum fide esset existimatio, lacessere absque etiam Christianitatis titulo ad libitum Christianos, cum præsertim Princeps penè puer esset: cui ea recta B
iustaque videri potuissent, quæ tot virorum insignium vna sententia confirmaret, ac potissimùm quod Vlpianus cæteris æqui amantissimus visus, ardentiùs ingessisset. Sed Deo vlciscente, haud serò debitas pœnas dedit: quippe qui à Prætorianis militibus, qui eum noctu inuaserunt (vt auctor est Dio[a]) occisus fuit. Quo modo autem Callistus Papa & alij plerique, Vlpiano atque sociis Vrbem administrantibus (quatuordecim[b] enim viri cum Vrbis Præfecto rebus Vrbanis præpositi erant) interfici iussi sint, dicemus anno sequenti.

[a] Dio in Alex. [b] Lamprid. in Alexand.

V. ALEXANDRI IMPERIVM NEQVAQVAM SINE SANGVINE.

Sed illud hic interea elucidandum, quod pertinet ad Alexandrum Imperatorem, de quo Herodianus[c] ait, annos quatuordecim quibus regnauit, deduxisse Imperium sine sanguine: certè mendacij ipsum Lampridius[d] arguit, dicens: Huius Imperium incruentum quidam litteris tradiderũt; quod contrà est: nam & Seuerus appellatus est à militi- C
bus propter austeritatem: & in animaduersionibus asper in quibusdam fuit.] hæc ipse. Sed nec etiam dici potest, ob id *ἀναίμακτον*, incruentum eius Imperium esse dictum, vt vult, quòd Senatorem nullum occiderit: nam constat eodem auctore Lamprid. cum occidi iussisse Quinium Camillum amplissimum Senatorem tyrannidem affectantem. Sed & Mamæa sanguinaria eiusdem Herodiani sententia habenda est, quæ patrem vxoris Alexandri clarissimum virum iniquè admodum occidi mandauit, eiusque filiam Alexandri coniugem in Africam relegauit, ne Augustæ nomen illa sibi vendicante, ipsa contemptui haberetur.

[c] Herod. lib. 6. [d] Lamprid. in Alexand.

VI. MAMAEA IN DETERIVS MVTATA.

Ipsa enim Mamæa eius mater iam à pristina illa optima morum institutione ex Christianorum consuetudine comparata, post collatum Imperium filio visa est desciuisse: nam præter hæc quæ dicta sunt, ab omnibus historicis auaritia infamatur. Inter alia D
enim de ea Lampridius: Mulier sancta, sed auara, & auri atque argenti cupida.] Sed & eius auaritiæ occasione concitatos esse milites in filium, vt eum occiderent, tum ipse, tum alij tradunt. Hæc autem necessariò à nobis præmittenda fuerunt, ne commentum putetur, quòd dicemus aliquot Romæ martyres sub Alexandro esse passos; licet de eo tradat Lampridius, permisisse Christianos esse. Cùm alioqui & ex his augurari liceat, Christianis facessitum esse Romæ negotium, siquidem cùm antea sub Antonino Caracalla, sub Macrino, necnon sub Elagabalo, quietè agere permissi fuissent Christiani; quòd Alexander denuo passus dicatur esse Christianos, aliquam vexationem tunc intercessisse, auctor significare videtur.

IESV CHRISTI ANNVS 226. CALLISTI PAP. ANNVS 6. ALEXANDRI IMP. ANNVS 3. E

I. CALLISTI PAPAE MARTYRIVM.

ANno Domini ducentesimo vigesimo sexto, Iuliano & Crispino Coss. pridie Idus Octobris Callistus Papa martyrio coronatur, cùm sedisset annos quinque, mensem vnum, & dies duodecim. In hunc vsque annum cum peruenisse, Eusebij Chronicon admoneat, qui de eodem quoque numero annorum tum ibi, tum in historia fidem facit, sub Alexandro passum esse, cùm Acta eius martyrij, tum Martyrologia omnia asseuerant, in Romano enim hæc de Callisto scripta habentur, cui cetera assentiuntur: Romæ, Via Aurelia, natalis beati Callisti Papæ & martyris, qui Alexandri Imperatoris iussu diutius fame in carcere cruciatus, & quotidie fustibus cæsus, tandem è fenestra

A stra domus, in qua custodiebatur, præcipitatus, atque in puteum demersus, victoriæ triumphum promeruit.] Extat adhuc ipsa domus in Ecclesiam feliciter conuersa, in qua & ipse cernitur puteus, in quem deiectus est Sanctus.

Extant eius passionis Acta, haud tamen in omnibus sincera: non enim probantur quæ in eis habentur promulgata ab Alexandro aduersus Christianos edicta, indictamque ab ipso aduersus eos persecutionem fuisse. Repugnant enim his non solùm quæ ex Lampridio superiùs recitauimus, sed & quæ scripta sunt ab antiquis Christianarum rerum scriptoribus: qui omnes æquè affirmant, nullam sub Alexandro excitatam in Ecclesia persecutionem. Quamobrem contenti erimus hic ea tantummodo recitare, quæ summatim collecta[a] habentur in antiquis tabulis Ecclesiasticis descripta, in quibus hæc B
de aliis martyribus notata leguntur, quæ vt vera accepta, fusiùs in iisdem Actis tractantur: Romæ beati Calepodij presbyteri & martyris, quem Alexander Imperator gladio fecit occidi, & corpus eius per ciuitatem trahi, atque in Tiberim iactari; quod inuentum Callistus Papa sepeliuit.]

[a] Martyrolog. Rom. die 10. Maij. MARTYRES ROMAE PASSI SVB ALEXANDRO. II.

Quòd verò tum hic Calepodius, tum alibi alij complures gladio cæsi reperiantur, & non securi; id maioris ignominiæ causa fieri solitum videri potest: siquidem Consulum & Proconsulum secures erant, gladius verò etiam inferioris ordinis iudicum: Prætorum enim gladius erat insigne[b]. Nam Spartianus in Geta de Antonino Caracalla testatur, improbasse, quòd Papinianus, quem occidi iusserat, securi percussus esset, & non gladio. At de aliis quoque martyribus hæc ibidem sunt posita: Decollatus est etiam Palmatius [a] Consul vnà cum vxore & filiis, & aliis promiscui sexus quadraginta duobus de domo sua: Simplicius quoque Senator cum vxore, & sexaginta octo de familia sua: C
item & Felix cum vxore sua Blanda, quorum capita suspensa sunt per diuersas Vrbis portas ad exemplum Christianorum.] hæc ibi. Erant hi omnes Callisti opera nuper ad Christum conuersi. His adnumerandus quoque Priuatus martyr, cuius dies natalis quarto Kalendas Octobris his verbis descriptus habetur: Romæ sancti Priuati martyris, qui vlceribus plenus, à beato Callisto Papa sanatus, inde ob Christi fidem sub Alexandro Imperatore plumbatis cæsus est vsque ad mortem.] Addendus his & Asterius, de quo agitur duodecimo Kalendas Nouembris in hæc verba: Apud Ostia Tiberina S. Asterij presbyteri & martyris, qui (vt in passione beati Callisti legitur) sub Alexandro Imperatore passus est.]

[b] Sigon. de Iud. lib. 1. cap. 7. ALII MARTYRES ROMAE PASSI. [a] al. Consularis.

Potrò harum omnium martyrum cladium artifices fuerunt Iutis illi consultissimi, IV.
quibus Vrbis cura fuerat demandata, & (vt reor) præcipuus architectus Domitius Vl- VLPIANVS PERSECVTOR CHRISTIANORVM.
D pianus: nam in die natali quorumdam aliorum martyrum nomen eius, vt persecutoris, insigniter notatur[a], vbi agitur de sanctis martyribus Quiriaco Episcopo Ostiensi & sociis, de quibus suo loco dicemus, qui passi habentur sub Vlpiano Præfecto, tempore[b] Alexandri. Eodem etiam modo, qui dicuntur iubente Alexandro fuisse occidi iussi, sic id accipiendum, quòd quicquid hi fecissent, Imperatoris nomine atque auctoritate se egisse iactarent. Iisdem quoque iura administrantibus, passim credimus Romæ Tatianam, de qua hæc in tabulis Ecclesiasticis: Romæ sanctæ [a] Tatianæ martyris, quæ sub Alexandro Imperatore vncis atque pectinibus laniata, bestiis exposita, & in ignem proiecta, sed nihil læsa, gladio percussa migrauit in cælum.] Quàm diu enim Vlpianus vixit, Christianos Romæ afflictatos esse, tum ex iis tum ex aliis martyribus qui postea passi sunt, iure affirmari posse videtur.

[a] Augustin. [b] Ibid. die 23. [a] Ibid. die 12. Ianuarij.

E Sed videas in his planè sanctæ Ecclesiæ admirabilem in cunctis rebus disponendis V.
cum pietate mansuetudinem: quæ licet optimè sciret, se eiusmodi Iurisconsultos habuisse olim infensissimos hostes; ea tamen quæ ab illis scripta essent rationi consentientia ac veritati, minimè spreuerit, sed interdum in causis adiudicandis vsa iisdem fuerit: quippe quæ veritatis studiosissima, penes quemcumque illam inuenerit, eamdem vt amicam sibi coniunxerit, atque vt propriam vendicarit. Et vt taceam de Christiano Principe Iustiniano, ex dictis omnibus atque aliis Iurisconsultis atque Gentilibus Imperatoribus omne ius vetus enucleante, ordine disponente, illudque obseruandum cunctis sibi subditis præscribente; ipse S. Gregorius [a] Papa citat rectum Papiniani[b], qui fuit vnus ex iis, & magister eorum, qui in Christianos parum æqui, hoc ipso tempore sub Alexandro Romanam Rempublicam administrabant. Qua etiam ratione & Diocletiani, & aliorum Principum, qui extiterunt Christianorum acerbissimi hostes, aliquan-

LEGES ETHNICORVM CVRA CHRISTIANIS RECEPTAE. [a] Greg. lib. 18. epist. 54. [b] l. famosi §. hoc tamen. ff. ad legem Iul. maiest.

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliquando rescriptis vel edictis vtuntur qui in eadem Ecclesia sunt Fideles: vt planè A
appareat, ei in illis tantummodo displicuisse perfidiam & impietatem, & è contrà veritatem ac recti rationem in hostibus etiam amasse, atque secutam esse.

VI. CALLISTI RELIQVAE RES GESTAE.
[a] Zach. 8.

Sed vt ad Callistum iam reuertamur, hæc de eo habentur in libro de Romanis Pontificibus: Hic constituit ieiunium ter in anno fieri, frumenti, vini, & olei gratia, secundum prophetiam,] puto legendum, quater in anno: nam prophetia, quam citat, Zachariæ [a] est monentis quater in anno ieiunium esse celebrandum; quod quidem ex Apostolica traditione manasse diximus, dum de ieiunij traditionibus superius pluribus actum est. adeò vt non sit dicendus eiusmodi ieiunij Callistus primus institutor, sed qui rescriptis mandarit quod pia traditione priùs à Fidelibus seruaretur. At subditur: Hic sepultus in cœmeterio Calepodij, [b] via Aurelia, milliario tertio, pridie Idus Octobris. Hic fecit ecclesiam sanctæ Mariæ trans Tiberim. Hic fecit aliud cœmeterium Via B
Appia, vbi multi sacerdotes & martyres requiescunt, quod appellatur vsque in hodiernam diem cœmeterium Callisti. Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros sexdecim, diaconos quatuor, Episcopos per diuersa loca octo.] hucusque ibi.

VII. DE COEMETERIIS.
[b] Cicer. de leg. lib. 2.
[c] Plutarch. in Apoth. Lacon.
[d] Plutarch. in Problem. Rom. quæst. 79.
[e] Apud Cassiod. c. III.
[f] Leo Philos. 1 imper. const. 53

At quoniam frequens incidit mentio de cœmeteriis, vt modò de duobus, Calepodij & Callisti: operæpretium ducimus hic de cœmeteriis agere quæ in Romanæ ciuitatis suburbiis & ipso agro Romano fuisse reperimus. Et in primis liquet lege Duodecim tabularum [b] veritum fuisse, defunctum intra mœnia sepelire; quamuis Spartani [c], instituente Lycurgo, intra ciuitatem iuxta templa sepulchra fieri voluissent. Romæ autem etsi omnes extra Vrbem sepeliri solerent; qui tamen triumphum egissent (vt auctor est Plutarchus [d]) intra Vrbem poterant sepeliri, Cogebantur his legibus Christiani etiam C
suos mortuos extra mœnia sepelire, nisi forte quis clanculum (quod sæpiùs accidit) cadauer martyris sustulisset, ac in domo propria sepelisset: quam quidem legem vsu contrario antiquatam Theodoricus Rex Italiæ [e] restituit, sed Leo [f] Augustus postea penitus abrogauit.

VIII. MOS CHRISTIANORVM IN SEPELIENDIS MORTVIS.
[g] Minut. Felix in Oct. & Tertull. de Coron. mil. & alij.
[h] Gen. 23.
[i] Matth. 27.
[k] Epiphan. hæres. 30.

Rursum verò nequaquam more Gentilium Christiani cremabant corpora defunctorum, sed vnguentis delibuta condiebant, sicque pollincta in eadem loca cum ceteris deferebant; quæ modò cœmeteria, interdum areæ, tumbæ, catatumbæ, seu taracumbæ, vel cryptæ arenariæ, ex loci natura nomine comparato, dici consueuerunt, sed cœmeterium vsitatius: hoc nempe nomine illa loca dicentes, quòd fides doceret, Christianos nõ mori, sed rursus excitandos [g] interea in Domino obdormire. Ex Hebræis namque accepta videtur eiusmodi consuetudo sepeliendi mortuos in cryptis, loculis in eisdem excauatis: ad hoc namque opus pater credentium Abraham ab Ephron speluncam duplicem D
emit [h]. In interiori quoque spelunca diximus fuisse sepulchrum Domini excisum in petra [i]. Est de eadem consuetudine recentior memoria apud Epiphanium [k] hæc dicentem; Abducunt miserum adolescentem post occasum Solis in propinquas tumbas: sepulchra autem sic appellantur, speluncæ videlicet in petris effossæ ac constructæ.] Delectæ sunt ad hoc opus à Christianis Romæ agentibus arenariæ cryptæ, de quibus superiùs dictum est, ad eum vsum admodum accommodatæ; quarum nomina hîc ex Vaticanis tabulis subijcere operæpretium existimamus.

IX. COEMETERIA VRBIS.

Præter cœmeteria duo, Callisti & Calepodij, quorum hîc mentio est, illud fuit cum primis nobilissimum positum in Vaticano, in quo S. Petri & aliorum plurium summorum Pontificum corpora condita sunt: aliud Ostianum Via Salaria, in quo E
idem S. Petrus dicitur baptizasse, cuius mentio est in Actis Liberij Papæ: quintum ad Nymphas dictum, Via Numentana, in prædio Seueræ, septimo ab Vrbe lapide: sextum Soteris nominatum, haud longè à cœmeterio Callisti; iuxta quod etiam septimum situm erat cœmeterium Zephyrini: octauum Prætextati Via Appia: nonum Pontiani: Cyriacæ matronæ decimum in agro Verano: vndecimum Lucinæ Via Aurelia: duodecimum Aproniani Via Latina: decimum tertium Felicis Papæ Via Aurelia secundo ab Vrbe lapide: decimumquartum Priscillæ Via Salaria tertio ab Vrbe lapide iuxta cryptam sancti Crescentionis: quintum decimum Timothei Via Ostiensi in loco vbi nunc est basilica S. Pauli: decimumsextum Nouellæ dictum Via Salaria: decimum septimum S. Balbinæ inter Viam Appiam & Ardeatinam, idemque nominarum Marci Papæ: insuper cœmeterium Iulij Via Flaminia: aliud eiusdem nominis Via Aurelia:

rursus

A rursus aliud eiusdem quoque nominis Via Portuensi, quod numeratur vigesimum: rursum cœmeterium Damasi inter Viam Ardeatinam & Appiam: vigesimum secundum verò quod dicebatur Anastasij Papæ, tempore pacis intra Vrbem in Exquilino factum: vigesimum tertium Hermetis: aliud Nicomedis Via Ardeatina: vigesimum quintum sanctæ Agnetis Via Nomentana: vigesimum sextum sanctæ Felicitatis Via Salaria: vigesimum septimum dictum Iordanorum: vigesimum octauum Nerei: Sanctorum Felicis & Adaucti vndetrigesimum: trigesimum verò Tiburtij & Valeriani: xxxj. sanctorum Petri & Marcellini Via Lauicana: xxxii. Marci & Marcelliani. quod sequitur xxxiij. dictum Quarti & Quinti: itemque illud sanctæ Agathæ Via Aurelia: xxxv cœmeterium Vrsi: & aliud quod dictum est Cardianum: trigesimum verò septimum dictum est, Inter duas lauros: trigesimum octauum ad Cluum Cucumeris Via Salaria: cœmeterium
B verò Thrasonis ad sanctum Saturninum ponitur trigesimum nonum: quadragesimum verò Cyriaci Via Ostiensi: quadragesimum primum Petronillæ: quadragesimum secundum Ianuarij: denique quadragesimum tertium Simplicij & Seruiliani. Quorum omnium fit mentio in libro de Romanis Pontificibus, & aliis in locis. Qualia autem esse solerent eiusmodi cœmeteria, alia occasione suprà meminimus, descripsimusque paucis, quod inspeximus, cœmeterium Priscillæ positum Via Salaria, quale & esse reperimus nuper cœmeterium Callisti.

X. CHRISTIANI FREQVENTES AD COEMETERIA.
[a] Euseb. lib. 7. cap. 10. & 12.
[b] Hieronym. in Ezech. 6. 40.

Antiquitus autem, cùm in eis essent corpora sanctorum martyrum, frequenti cœtu à Fidelibus visitari consueuisse cœmeteria, multa sunt quæ apertè demonstrent, & in primis illud, quod edictis Imperatorum ab eis Christiani (vt scribit Eusebius [a]) arcerentur: reddita verò Ecclesiæ pace, eadem frequentare loca permitterentur. S. Hieronymus [b] verò de seipso cœmeteria quolibet die Dominico visitante hæc scribit: Dum essem Romæ puer, & liberalibus studiis erudirer, solebam cum cæteris eiusdem ætatis & propositi diebus Dominicis sepulchra Apostolorum & martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defossæ ex vtraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepultorum: & ita obscura sunt omnia, vt propemodum illud propheticum [c] compleatur: Descendant in infernum viuentes: & raro desuper lumen admissum horrorem temperet tenebrarum, vt non tam fenestram, quàm foramen demissi luminis putes: rursumque pedetentim acceditur, & cæca nocte circumdatis illud Virgilianum proponitur.

[c] Psal. 54.

Horror vbique animos, simul ipsa silentia terrent.] hucusque Hieronymus.

XI. [a] Prudent. hymn. 11.

Sed & Prudentius [a] dũ agit de cœmeterio Cyriacæ in agro Verano posito (quod quale quantúmve esset, patefacto recèns aditu ea ex parte vbi erat Ecclesia S. Hyppolyti, D
hodie inspicere licet) hæc habet his versibus:

Haud procul extremo culta ad pomœria vallo
Mersa latebrosis crypta patet foueis.
Huius in occultum gradibus via prona reflexis
Ire per anfractus, luce latente docet.
Primas namq; fores summo tenus intrat hiatu,
Illustratq; dies limina vestibuli.
Inde vbi progressu facili nigrescere visa est
Nox obscura, loci per specus ambiguum:
Occurrunt cæsis immensa foramina tectis,
E *Quæ iaciunt claros antra super radios.*
Quamlibet ancipites texant hinc inde recessus
Arcta sub vmbrosis atria porticibus:
Attamen excisi subter caua viscera montis
Crebra terebrato fornice lux penetrat,
Sic datur absentis per subterranea Solis
Cernere fulgorem, luminibusq; frui.]

Et inferiùs de frequentia illuc accedentium tunc ad corpus sancti Hippolyti ibi positum, de quo agit, hæc addit:

Manè salutatum concurritur: omnis adorat
Pubes: eunt, redeunt, Solis ad vsque obitum.]

Cessarunt autem Fidelium studia in cœmeteriis adeundis, postquam ea quæ ibi sita

erant

Universidad de Deusto
Biblioteca

erant corpora sanctorum martyrum intra Vrbem sunt delata, & in diuersis ecclesiis honorificentiùs collocata. A

XII. QVANDO COEPTI FIDELES IN ECCLESIIS SEPELIRI.

Sed & accidit, vt sicut maiorum consuetudine, etsi non in iisdem sepulchris, in eisdem tamen cœmeteriis sepeliebantur aliorum quoque corpora Christianorum: sic translatis iam sub Christianis Imperatoribus sanctorum martyrum reliquiis in ecclesias intra ciuitates positas, in eisdem etiam aliorum Fidelium corpora cœpta sint sepeliri: quòd eos doceret pietas, meritis sanctorum martyrum adiuuari animas defunctorum. Nam & sanctus Maximus ait [a]: Ideo hoc à maioribus prouisum est, vt sanctorum ossibus nostra corpora sociemus: vt dum illos tartarus metuit, nos pœna non tangat: dum illis Christus illuminat, nobis tenebrarum caligo diffugiat. Cum sanctis ergo martyribus quiescentes, euadimus inferni tenebras eorum propriis meritis, attamen consocij sanctitate] hæc Maximus. Eodem quoque consilio sanctus Ambrosius prope sanctos martyres voluit sepeliri. sed hæc pluribus Augustinus [b]: nos verò alia occasione inferiùs de his fusiùs quarto Annalium tomo dicturi sumus, quæ hìc attigimus obiter. Sed quod ad res post Callisti obitum gestas pertinet: in eodem libro de Romanis Pontificibus habetur, vacasse sedem post obitum Callisti diebus sex: sicque vigesima prima die Octobris substituitur ei Vrbanus Romanus, natus patre Pontiano. B

[a] Max. serm. in natal. SS. Oct. Aduent. & Sobr.

[b] Aug. de Cura agend. pro mort.

VRBANVS PAPA.

IESV CHRISTI ANNVS 227. VRBANI PAP. ANNVS 1. ALEXANDRI IMP. ANNVS 4.

C

I. RESTITVITVR AB ALEX. IMP. STATVS OPTIMVS REIP.

CHristi annus ducentesimus vigesimus septimus in Fastis notatur Consulibus Dextero atque Rufo: quo Alexander auspicatus annum quartum Imperij, compluribus legibus promulgatis, restituere conatus est optimum Reipublicæ statum, Flagabali moribus & institutis penitus deprauatum atque corruptum. Et inter alia, illa quorum Lampridius [c] meminit, dicens: Lenonum vectigal & meretricum & exoletorum in sacrum ærarium inferri vetuit, sed sumptibus publicis ad instaurationem Theatri, Circi, Amphitheatri, & Ærarij deputatis. Habuit in animo vt exoletos vetaret, quod postea Philippus fecit: sed veritus est, ne prohibens publicum dedecus, in priuatas cupiditates conuerteret, cùm homines illicita magis postulent, prohibitaque furore prosequantur.] hæc ipse. Sed Principum Christianorum scopis euerrenda Vrbs & Orbis pariter erat tot tantisque sordibus obscœnissimis: perfecit enim Constantinus, quod Philippus iam cœperat. Est de iis S. Hieronymi [d] sententia aliàs superiùs recitata, dicentis: inter scorta quoque in fornicibus spectaculorum pueri steterunt publicæ libidini expositi; donec sub Constantino Imperatore Christi Euangelio coruscante, & infidelitas vniuersarum Gentium & turpitudo delera est.] sed de his aliàs.

[c] Lamprid. in Alexand.

[d] Hieronym. in Isa. c. 2.

D

II. QVAE DENTVR VITIO ALEXANDRO.

At cùm multa alia ab Alexandro laude digna statuta fuerint, illud certè reprehensione non caruit, quòd non tantùm mathematicos & genethliacos, quos complures antea Imperatores (vt auctor est Tacitus [e]) ex Vrbe pepulerant, Romæ agere passus est, sed & eos iussit (quod testatur [f] Lampridius) publicè profiteri atque docere. Hinc illud Origenes [g]: Sunt autem Chaldæorum apothecæ, doctrinæ natiuitatum.] Qui enim colebat inter ceteros (vt dictum est) Apollonium Tyanæum, his artibus addictum fuisse, facilè possumus intelligere. Sed & de eo item Lampridius: Aruspicinæ quoque peritissimus fuit, ὁρνεσκόπος magnus, vt & Vascones & Hispanorum & Pannoniorum augures vicerit.] Sed de rebus atque institutis Alexandri hactenus: qui verò plura cupit, Ethnicos historicos consulat.

[e] Tacit. lib. 17

[f] Lamprid. in Alexand.

[g] Orig. in Hierem. homil. 7.

E

IESV CHRISTI ANNVS 228. VRBANI PAP. ANNVS 2. ALEXANDRI IMP. ANNVS 5.

I. ANno sequenti, ducentesimo vigesimooctauo, Alexandro Augusto secundùm & Marcello Coss. ipsis Kalendis Ianuariis, cùm adhuc quartus Imperij Alexandri annus

A annus duraret (nam mense Martio quintus cœptus est annus) S. Martina virgo Romæ passa est. Extant [a] eius Acta apud nos, citata à nobis in Notationibus, quæ eam anno quarto Alexandri passam esse continent. Insuper passos esse tradunt decimo septimo Kalendas Nouembris decem & septem milites, carnificinæ sanctorum ministros, Martinæ opera ad Christum conuersos. Quòd autem huic datum est crimini, eius precibus templum Apollinis corruisse: iam terræmotus, & alias quæ accidissent clades à Gentilibus abscribi solitas Christianis, fusius dictum est superiùs. Constat his namque temporibus in Oriente quoque aliquot ciuitates terræmotu collapsas, quas [b] Alexander collata pecunia restituendas curauit. Cetera autem de S. Martinæ passione, eius Acta declarant, in multis tamen emendanda.

[a] Apud Sur. tom. 1. S. MARTINAE MARTYRVM.

[b] Lamprid. in Alexand.

Passus quoque reperitur temporibus Alexandri Iulius miles in Mysia sub Maximo Præside, de quo hæc antiquæ tabulæ Ecclesiasticæ [c] in anniuersaria die natalis eius: Dorostori in Mysia passio beati Iulij, qui tempore Alexandri Imperatoris, cùm esset veteranus & emeritæ militiæ, comprehensus ab officialibus, Maximo Præsidi offertur: quo præsente, cùm idola execraretur, & Christi nomen sanctissimè confiteretur, capitali sententia punitus est.] hæc ibi. Martyrium subiit tunc quoque ibidem Hesychius, cuius dies natalis descriptus legitur decima quinta Iunij in hæc verba: Dorostori in Mysia sancti Hesychij, qui cum beato Iulio comprehensus, sub Maximo Præside coronatus est.] Cur autem prehenderetur, eiusmodi intercessit, quæ sic alibi [d] exprimitur causa: Cùm autem Iulius ad passionem duceretur, Hesychius quidam miles Christianus, ei amicissimus, dum se eius orationibus commendasset, cumque osculatus fuisset, à militibus tentus & ipse post dies viginti passus est.] Quod spectat ad Maximum Præsidem, sub quo hi duo martyres passi sunt; fortasse hic ille Maximus Pupienus, qui in illis regionibus aduersus Sarmatas pugnauit feliciter, ac postea factus est Imperator, qui & Consulatum gessit anno sequenti. At de reliquis martyribus sub Alexandro, nimirum de iis qui Romæ passi sunt, opportuniori loco inferiùs agemus. Nam aliis in locis haud facile est reperire martyres sub Alexandro: vt manifestè ex his appareat, non fuisse aliquo edicto persecutionem indictam, sed per eos quibus administratio Vrbis credita erat, in Christianos odio inflammatos, exagitos eos fuisse qui in vrbe erant vel propè. quinam verò fuerint ij iudices, dictum est superiùs.

[c] Martyrolog. Rom. 27. Maij IVLIVS ET HESYCHIVS MARTYRES.

[d] Catal. Sanct. lib. 5. ca. 58. & 119.

B C

IESV CHRISTI ANNVS 229. VRBANI PAP. ANNVS 3. ALEXANDRI IMP. ANNVS 6.

D

QVi sequitur Christi annus ducentesimus vndetrigesimus, adscribitur fastis Consulatu Balbini & Maximi, anno agente sextum in Imperio Alexandro: quo Eusebius in Chronico hos recenset scriptores Ecclesiasticos, dicens: Geminus presbyter Antiochenus, & Hippolytus, & Beryllus Episcopus Bostrenus Arabiæ, clari scriptores habentur.] Vt autem de singulis agamus, primùm de Gemino hæc sanctus Hieronymus [e]: Geminus Antiochenæ Ecclesiæ presbyter pauca ingenij sui monumenta composuit, florens sub Alexandro Principe, & Episcopo vrbis suæ Zebeno, eo maximè tempore, quo Heraclas Alexandrinæ Ecclesiæ Pontifex ordinatus est.] quæ autem ab eo scripta sunt, obscura remanserunt. Continebat horum omnium lucubrationes editas Hierosolymitana bibliotheca ab Alexandro collecta: de qua hæc Eusebius [f]: Per idem tempus complures Ecclesiastici viri eloquentiæ laude præstantes floruerunt; quorum epistolas, quas alter alteri scripserunt, adhuc reseruatas reperire licet: quæ etiam ad nostram vsque ætatem in Ælia, id est, Hierosolymorum bibliotheca, quæ est ab Alexandro tunc illic Ecclesiam administrante exædificata, custoditæ fuerunt. Ex qua bibliotheca ipsi, ad opus quod habemus præ manibus, multa collegimus. In quorum dissertorum virorum numero est Beryllus Episcopus Bostræ in Arabia, qui varios libellos ex optimis scriptoribus tamquam floseulos excerptos vnà cum epistolis & aliis operibus post se reliquit.]

I. SCRIPTORES ECCLESIASTICI HVIVS TEMPORIS.

[e] Hieronym. de Script. Eccles. in Gemino.

[f] Euseb. lib. 6. cap. 2.

E

Quo modo autem hic in hæresim lapsus per Origenem reuocatus sit, & de Synodo in Arabia contra eum collecta, hæc idem tradit Eusebius [g]: Beryllus Bostrorum Ara-

II. [g] Euseb. lib. 6. cap. 26.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE BERILLO LAPSO IN HAERESIM.

Arabiæ Episcopus, qui paulo antè demonstratus est, quo Ecclesiasticæ veritatis regulam peruerteret, peregrinam quamdam & alienam à fide doctrinam in Ecclesiam introducere tentauit; ausus quidem temerè asserere, Saluatorem & Dominum nostrum Iesum Christum propria substantiæ circumscriptione non antè fuisse, quàm in humanam carnem migraret; neque propriam habuisse ex se diuinitatem, sed solam Patris in eo extitisse. Qua de re cùm multi Episcopi in disceptationem cum eo venissent, deque eius errore grauiter disseruissent; inter ceteros Origenes, à quibusdam rogatus, primùm cum eo in familiarem sermonem & colloquium descendit, quasi periculum facturus quid animi haberet, quídve sententiæ. Vbi verò cum suam peruersam opinionem constanter affirmare intellexit, vtpote haud rectè de Christo sentientem, confutauit; atque cùm firmis rationibus persuadendo, tum certa demonstratione conuincendo, eum ad veram de ea controuersia sentiendum reduxit; atque adeò ad pristinam ac sanam de Christo & eius diuinitate opinionem, quam olim tenuisset denuo restituit. Quædam monumenta à Beryllo scriptis prodita, cum decretis Synodi eius causa conuocatæ, ad nostram ætatem reseruata sunt, quæ non modò Origenis disquisitiones cum eo habitas, & disputationes coram Ecclesia, quam regebat, celebratas, verùm etiam quasque res id temporis gestas complectuntur.] hæc Eusebius. Quonam modo verò Ecclesia quæ in Arabia erat nouis hæreticis emergentibus, iterum turbata sit, & de altero conuentu ibidem celebrato, cui etiam interfuit idem Origenes, suo loco dicemus.

A B C D E

III.

[a] Euseb. lib. 6. cap. 14. [b] Idem eod. lib. cap. 16.

DE HIPPOLYTO ET EIVS SCRIPTIS.

Quod autem pertinet ad Hippolytum Episcopum ab Eusebio post Beryllum in historia [a] recensitum, paulo inferius [b] numerat ipsius commentarios post canonem temporis, de quo superiùs anno primo Alexandri actum est; aitque: Cetera eius scripta, quæ ad nos venerunt, hæc sunt: In sex dies commentarij: In ea quæ sex dies sequuntur: Contra Marcionem liber: In Canticum canticorum explanatio: In partes aliquot Ezechielis expositio: De Paschate liber: Contra omnes hæreses liber. Extant præterea nonnulla alia eius monumenta, quæ apud alios conseruata inuenias.] hæc Eusebius. Addit his S. Hieronymus, commentarios in Isaiam, in Danielem, in Zachariam, in Psalmos, in Ecclesiasten, de Saul & Pythonissa, de Antichristo, de Resurrectione, &

[c] Hieronym. de Script. Eccles. in Hippol.

περὶ ὁμιλιῶν de laude Domini Saluatoris: in qua, præsente Origene, se loqui in ecclesia significat.] hæc de Hippolyti lucubrationibus ipse, qui & hæc subdit: In huius æmulationem Ambrosius, quem de Marcionis hæresi ad verùm doctrinam conuersum diximus, cohortatus est Origenem in Scripturas commentarios scribere, præbens ei septem & eo amplius notarios, eorumque expensas, & his librariorum pareu numerum: quódque his maius est, incredibili studio ab eo quotidie opus exigens. Vnde in quadam epistola Ἐρριφώνητον cum Origenes vocat, nempe operis impulsorem.] hucusque Hieronymus de scriptis eius: quæ ab Eusebio Origenis illius æmuli studiosissimo dolosè existimo prætermissa, cùm de viro eius temporis omnium clarissimo iciunè admodum agat; adeò vt etiam cuius ille Ecclesiæ Episcopus fuerit, obscurum reliquerit, in Origenis tantùm laudes effusus. Quid verò de eius Episcopatu litteris à maioribus commendatum reperiatur, hic intexere operæpretium existimamus.

IV.

DE SEDE HIPPOLYTI PRIMO IN ARABIA, DEINDE IN PORTVROM.

Quod in primis pertinet ad Ecclesiam cui Episcopus præfuit; Gelasius Papa, rerum antiquarum inspector accuratissimus, in commentario, quem edidit de Duabus in Christo naturis aduersus Eutychen, cùm eum citat, Metropolitanum Arabiæ nominat: eo enim titulo putamus inscriptum fuisse nomen ipsius in eo quod citat volumine. Discipulum porrò fuisse Clementis Alexandrini, eiusque persuasione Romam se contulisse, alibi legimus. Nonnum verò fuisse cognominarum, Petrus Damiani scribens ad Nicolaum Romanum Pontificem tradit; additque ab eo, cùm ageret in Oriente, plusquam triginta millia Ethnicorum ad Christi fidem fuisse perducta. Sed quòd eidem tribuit Pelagiæ famosissimæ meretricis conuersionem, conflasse eum cum alio Nonno qui vixit temporibus Theodosij Iunioris, cuius illud memorabile factum fuit, certissimum est. Ipsum autem Romam aduenientem, dignè (vt par erat) acceptum à Romano Pontifice Callisto (nam ante ipsum nulla extat de eo memoria) & ab eo Portuensis Ecclesiæ Episcopatu donatum apparet: eo nimirum consilio, ne tantum Episcopum, sede alia obligatum, in Arabiam redeundi cura prioris commissi sibi gregis impelleret: quem vt lateri semper inhærentem haberet, & in ambiguis consulto-

A consultorem, creauit Episcopum Portuensem, sedem illi tribuens modicæ quidem curæ, sed amplissimæ dignitatis, cuius Episcopus assistere soleret Romano Pontifici.

Certè quidem magnæ existimationis fuisse virum, statua illa, qua eius memoria illustrata tunc fuit, locuples testis est, de qua superiùs actum. Ceterum absque aliqua ambiguitate cum fuisse Episcopum Portuensem, cùm tabulæ Ecclesiasticæ, tum eius ac sociorum martyrij Acta significant, eodemque titulo Nicephorus [a] eumdem nominat, & alij penè innumeri recentiores. Passum autem non sub Claudio (vt deprauati codices habent) sed sub Alexandro, eædem Ecclesiasticæ tabulæ restitutæ declarant [b]: quod ex eo etiam euidentius redditur, quòd Vlpiano Vrbis Præfecto martyrio est vita functus (vt habet codex scriptus) licet alicubi Vlpius pro Vlpiano legatur. Socij eius ad Ostia Tiberina passi sunt, Quiriacus collega Episcopus Ostiensis, Maximus presbyter, Archelaus diaconus, & alij, qui (vt superiùs dictum est) sub Vlpiano Præfecto martyrium subiisse leguntur eorum [c] die natali, qui mox post Hippolytum, nempe sequenti die in Ecclesia peragi consueuit, & postridie sanctæ Aureæ virginis, quæ tamen ante Hippolytum passa est, cuius ipse corpus à mari proiectum in littus sepultura donauit.

B C D E

V.

[a] Niceph. lib. 5. cap. 15.

QVO TEMPORE PASSVS HIPPOLYTVS PORTVENSIS.

[b] Martyrolog. Roman. die 22 Augusti.

[c] Martyrolog. Rom. die 23. Augusti.

VI.

Porrò cùm eius, tum etiam Hippolyti & sociorum plurium, eadem Acta quæ S. Aureæ dicuntur, martyria continent; quorum omnium nomina, more maiorum, in Martyrologium relata sunt, ac in primis Hippolyti, hoc elogio [d]: In Portu Romano S. Hippolyti Episcopi eruditione clarissimi, qui sub Alexandro Imperatore ob præclaram fidei confessionem manibus pedibusque ligatis, in altam foueam aquis plenam præcipitatus, martyrij palmam accepit: cuius corpus à Christianis apud eundem locum sepultum fuit.] Videas sanctissimum virum sub eodem persecutore, quo & Callistus Pontifex passus est, & eodem quo illum interitu martyrium consummasse: nam & ille (vt dictum est) in puteum mersus fuit. Extat & inuisitur memoria olim celebris putei ille, seu profunda fouea aquis plena, in qua sanctus Hippolytus martyrij coronam accepit: modò autem frequentibus piratarum incursionibus, diruta eius ecclesia, apparet ignobilis.

[d] Idem 22. Augusti. MARTYRIVM HIPPOLYTI.

VII.

ALII MARTYRES PASSI SVB ALEXANDRO.

De eius verò sociis hæc paulo inferiùs eadem die; Item in Portu Romano sanctorum martyrum Martialis, Saturnini, Epicteti, Maprilis, & Felicis, cum sociis eorum.] postridie item: Ad Ostia Tiberina sanctorum martyrum Quiriaci Episcopi, Maximi presbyteri, Archelai diaconi, & sociorum, qui sub Vlpiano Præfecto tempore Alexandri passi sunt.] ac denique sequenti die: Apud Ostia Tiberina sanctæ Aureæ virginis & martyris, quæ saxo ad collum ligato, in mare demersa est: cuius corpus ad littus eiectum beatus Nonnus sepeliuit.] portò Nonnus erat illi cognomentum, quod idem est quod Monachus [e]. Hæc autem omnia locupletius scripta leguntur in dictis sanctæ Aureæ martyrij actis, quæ mendis plena in multis essent restituenda.

[e] Not. in Rom. Martyrol. die 5. Augusti m.

VIII.

RES HIPPOLYTI EX DIVERSIS SCRIPTIS.

Legimus & alia eisdem consentientia Hippolyti martyris Acta ex nuper citatis (vt videri potest) summatim collecta; quorum est exordium: Beatus Hippolytus, qui & Nonnus, &c.] in quibus eius in Vrbem aduentus ea asseritur causa, vt limina Apostolorum inuiseret, & sanctorum cœmeteria curiosè perquireret. Ad Ostia Tiberina conuocatum fuisse Hippolytum, eadem Acta tradunt: aderat enim Præses eodem loco proximo (nam medius tantùm Tiberis amnis interluit) illicque sententiam mortis accepit. Vnde & Prudentius [f] de eo agens:

[f] Prudent. Peristeph. in Hippolyti hym. 2.

Sistitur insano Rectori, Christicolæ tunc
Ostia vexanti per Tiberina viros.
Illo namque die Roma fecesserat, ipsos
Pestè suburbanos vt quateret populos.]

IX.

TRES HIPPOLYTI MARTYRES.

Sed quæ subdit, immanem ac sæuam nimis persecutionem Romæ grassatam demonstrant: nisi quis putet ea adscribenda potiùs temporibus Decij & Valeriani, quibus alij duo, quos recenset in vnum, Hyppolyti passi sunt. habet enim hos versus:

Non contentus humum celsæ inter mœnia Romæ
Tingere iustorum cædibus assiduis:
Ianiculum cùm iam madidum, Fora, Rostra, Suburram
Cerneret eluuie sanguinis affluere:
Protulerat rabiem Tyrrheni ad littoris oram,
Quæq. loca æquoreus proxima Portus habet.]

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæc Prudentius, qui tamen errore lapsus tres in vnum confundit Hippolytos, militem A nempe passum sub Valeriano, Episcopum sub Alexandro, & presbyterum Antiochenum, olim Nouatianum, Martyrem sub Decio Imperatore: quod plenius ac euidentius in nostris Notationibus demonstrauimus. Porrò Hippolytum martyrij titulo citari consueuisse ab ipso S. Hieronymo & aliis, certum est.

[a] Die 30. Ianuar. f. [b] Hieron. in Matth. præfat. X.

Sed quod pertinet ad alia eius scripta, citatur à Theodoreto Hippolyti martyris epistola ad Reginam quamdam (existimo fuisse Mamæam Alexandri matrem) itemque oratio de duobus latronibus: necnon in illa verba, Dominus pascit me] sermo item in Helcanam & Annam: alius in principium Isaiæ: liber de Distributione talentorum: oratio in magnum Canticum: eiusdem interpretatio secundi Psalmi: & oratio in Psalmum vicesimum tertium. Citatur quoque à Gelasio Papa eiusdem auctoris commentarius, cuius inscriptio erat, Memoria hæresum. Auctor est S. Epiphanius, eumdem B quoque scripsisse aduersus Valentinianos. At maximo quidem totius Catholicæ Ecclesiæ detrimento atque iactura tot tantaque Orthodoxi scriptoris monumenta excidерunt, vixque vnus ille de Antichristo seu de Iudicio libellus superfuit. At de Hippolyto hactenus, in quo vtraque conueniunt, vt Orientalis & Occidentalis Ecclesiæ ingens decus meritò dici possit.

[c] Theod. dialog. lib. 3. [d] Idem eodem dialog. lib. 1. ALIA HIPPOLYTI SCRIPTA. [e] Gelas. Pap. lib. de duabus natur. [f] Epiph. hæres. 31.

IESV CHRISTI ANNVS 230. VRBANI PAP. ANNVS 4. ALEXANDRI IMP. ANNVS 7.

I. ZEBINVS EPISCOPVS ANTIOCHENVS.

CHristi Redemptoris nostri anno ducentesimo trigesimo, Modesto & Probo Coss. C septimo anno Alexandri Imperatoris, Philetus Episcopus Antiochenus, cùm sedisset annos duodecim, ex hac vita sublatus, successorque est ei subrogatus Zebennus, aliàs Zebinus.] hæc Eusebius in Chronico; idemque in historia de eodem agens, hoc tempore Origenem presbyterio initiatum, esse profectum in Græciam, affirmat, dicens: Antiochenæ Ecclesiæ post Philetum ministerium capessit Zebinus. Quibus temporibus Origenes, necessitate cuiusdam negotij Ecclesiastici obeundi flagitante, in Græciam per Palæstinam iter fecit, & Cæsaream per manus impositionem Episcoporum, qui in illis partibus rexerunt Ecclesiam, munus susceperit presbyterij.] Porrò factum esse negotium ea de causa Origeni atque Episcopis ordinatoribus à Demetrio Episcopo Alexandrino, satis exploratum habetur: tunc enim Demetrius iis, qui Origenem ordinauerant, de perperam facta ab ipsis ordinatione querelam ingerens, quod de abscissione D eius fortasse paucis innotuisset, palàm facere necesse putauit, quod quidem Eusebius narrat his verbis:

[g] Euseb. lib. 6. cap. 7.

II. DEMETRIVS QVID IN ORDINATORES ORIGENIS.

Non longo temporis spatio pòst idem cùm Demetrius Origenem prosperè & feliciter rem gerentem, & magno splendore famaque celebritate prædicatum apud omnes animaduerteret: ardore quodam æmulationis (vt est captus hominum) incensus, apud Episcopos totius Orbis eum, tamquam absurdissimi facinoris reum, per litteras notare tentabat. Et quoniam Theoctistus Cæsareæ Episcopus, & Alexander Hierosolymorum, spectati in primis & præstantes præ ceteris Palæstinæ Episcopis, amplissima dignitate & sumnio honoris gradu Origenem dignum arbitrati, manus illi, vt presbyterio fungeretur, imposuerant: idcirco Demetrius, simulatque Origenes ad tam magnam gloriæ claritatem processerat, atque adeò apud omnes homines vbique gentium E non obscurum virtutis & sapientiæ nomen decusque obtinuerat, cùm nulla alia crimine contra Originem ipsi supperiret, facti illius, quod ab ineunte ætate conscium esset, calumniam tamquam grauem ignominiæ notam ei obiectauit; eosque simul, qui illum presbyterum creauissent, inuoluere conatus est. Ista quidem gesta sunt paulo pòst tempora quæ modò prosequimur. Origenes autem iam tum Alexandriæ illud docendi munus in omnes qui aduentabant, nulla habita personarum ratione, die noctuque sedulò est executus; & partim diuinis sacri eloquij studiis, partim illis qui ea de re ad ipsum discendi gratia accedebant, attentissimè omne otium suum impertiit.] huc usque Eusebius; qui & alias quoque causas simultatis, antequam presbyter factus esset, inter- [h] Euseb. lib. 6. cap. 13. cessisse inter Origenem & Demetrium Episcopum Alexandriæ, tradit. Sed primùm de eodem hæc narrat [h]:

Eodem

A Eodem tempore ipsum scholæ Alexandrinæ operam nauantem miles quidam adiit, III. & litteras à Præside Arabiæ tum Demetrio Episcopo qui ibidem rexit Ecclesiam, tum Præfecto qui tum Ægypto præfuit, attulit, vt cum omni festinatione Origenem ad se ipsum mitterent, qui in sacris litteris ipsum audiret. Quapropter ab illis ad eum missus ORIGENIS PROFECTIO IN ARABIAM. Origenes proficiscitur in Arabiam: ac negotio, cur se eo contulisset, breui ad exitum perducto, iterum Alexandriam reuertitur. Non longo temporis interuallo interiecto, vbi intestinum & ciuile bellum non exiguum quidem ibi exardescebat, egressus est Alexandria, & cùm non satis tutò se in Ægypto commorari posse putaret, iter capit in Palæstinam, & Cæsareæ ludum aperit: vbi licet nondum presbyterij gradu potitus, ab Episcopis qui ibi erant, non ad disputandum solùm, sed ad Scripturas etiam aperiendas, magnopere in communi Ecclesiæ consessu rogatus est. Quod quidem poterit esse B perspicuum ex iis quæ Alexander Hierosolymorum Episcopus & Theoctistus Episcopus Cæsareæ ad Demetrium in Origenis defensione sic ferè respondebant: Quòd autem in litteris adiunxeris, numquam antea auditum, neque iam vsurpatum, vt laici præsentibus Episcopis disputarent, Scripturasque exponerent; in eo mihi nescio quo modo videris perspicuè falsa dixisse. Nam vbi idonei & habiles reperiuntur, qui fratribus in verbo Dei adiumento sint, à sanctis Episcopis rogantur, vt populum in verbo instituant: sicut Larandis Euelpis à Neone, Iconij Paulinus à Celso, & apud Synodos Theodorus ab Attico, qui omnes beati & pij fratres erant. At verisimile est, quamuis nobis obscurum & minimè cognitum sit, illud item in aliis locis fieri.] hæc illi. sed post hæc Eusebius:

IV. DE ORDINATIONE ORIGENIS PERPERAM FACTA.

Hic, quem dico, Origenes, adhuc adolescens non modò ab Episcopis, quibuscum C familiaritatem contraxerat, sed à peregrinis, qui illum propè ignorabant, isto modo in magno honore habitus fuit. Quin vbi Demetrius & per litteras eum accersiuerat, & per diaconos Ecclesiæ, vt maturè Alexandriam rediret, hortatus erat; ille eò reuersus, consuetа studia & exercitationes denuo obire cœpit.] hæc ipse. Sed de causa eius presbyterij agamus. Ad Demetrij excusationem, quem tantopere Eusebius carpit, quòd suscepti ab Origene presbyterij iuuidentia affectus, ea de ipsius abscissione Episcopis facta præcessisse hanc videri potuisse, quod illi Alexandrinæ Ecclesiæ hominem in primis, & sponte abscissum ordinare præsumpsissent. Nam quòd à se ipso illud factum esset, & non ab alio inuitus id passus, lex diuina & Ecclesiasticæ regulæ admodum resistebant, quo minus sacris ordinibus initiari potuisset: quia occasione necessitas tum incubuit, D vt Demetrius Origenis abscissionem faceret Episcopis manifestam. Porrò qui Origenem defendebant, id non à se factum ferro, sed pharmaco, quò rebellem corporis partem penitus exsecarer, aiebant affirmasse: at diuersas de eo sententias fuisse, Epiphanius [a] Epiphan. hæres. 64. tradit. Erat autem facinus illud non diuina tantùm lege, sed etiam humano iure vetitum: quamobrem (vt aliàs dictum est) Alexandriæ itidem Iustinus [b] martyr accidisse refert; vt adolescens quidam Christianus, quo careret omni carnis irrationali motu, obtulerit libellum Felici Præfecto Augustali, vt medico, id facere detrectanti timore pœnæ, licentiam impertiret. [b] Iustin. orat. ad Ant. Pium.

Sic igitur Origenes exectus, tantum abest vt sacerdotio initiari debuisset, vt ne V. laica quidem communione dignus habendus foret. nam sanctus Athanasius [c] hæc [c] Athanas. epist. ad solit. de Leontio, olim presbytero, postea Episcopo Antiocheno Arianæ factionis: Inter E eos Leontius ille castratus, quem nec sub laici quidem specie ad communionem admitti oportuit, eo quòd se ipsum abscidit, vt liberè cum Eustolio dormiret, re vera quidem muliere, quam ille virginem prædicaret.] de quo Socrates [d] habet, ipsum ea de causa priuatum fuisse presbyterio, cùm ait: Is cùm presbyter esset, dignitate priuatus est, quia cum muliere Eustolio nomine degens, & turpem suspicionem celare volens, genitalia sibimet nosci tur excidisse.] quo ille permotus, iam inter Arianos profiteri cœpit. Vides planè ex iis sacrorum virorum cælibatum etiam in Orientali Ecclesia: nam si licuisset illi vxorem ducere, haud eo dementiæ peruenisset, vt se ipsum castraret. Vigebant tum Antiquæ Ecclesiasticæ regulæ in hunc modum scriptæ [e]: Qui [e] Can. Apost. 21. 22. sibi ipsi virilia amputauerit, clericus non efficitor: sui enim ipsius homicida est, & inimicus creationi Dei.] rursum: Si quis, cùm clericus esset, virilia sibi ipsi amputauerit, deponitor: homicida enim sui ipsius est.] sed & lege [f] Moysi cautum erat, ne [f] Deut. 23.

SE CASTRANS RECOMMVNICATVS HABETVR ET IRREGVLARIS. [d] Socrat. lib. 2. cap. 11.

Universidad de Deusto
Biblioteca

intraret eunuchis in ecclesiam Dei. Porrò error semel malè præsumptus transiit in hæresim. Prodiit enim postea secta[a], Eunuchorum dicta; qui omnes quos reciperent, vt semetipsos castrarent, adigerent: quod si facere detrectassent, ipsi eos alligatos vinculis excabant; ad litteram implendum putantes, quod dixisset Dominus: Sunt eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum.] quo nomine dum Eusebius (vt dictum est) Origenem excusat, plane eum eiusmodi sectæ auctorem constituit, putantibus nimirum illis sic esse Euangelium intelligendum, vt Origenes facto ipso fuerat interpretatus. Sed fortasse eiusdem quoque Origenis exemplo duo[b] illi monachi postea itidem in Ægypto se in eumdem modum absciderunt; qui à Theophilo Episcopo Alexandrino fuerunt communione priuati, & à nemine Orthodoxorum Antistitum peruagantes Orbem recepti, cæcti ab omnibus, sed ab Epiphanio tandem admoniti fuerunt atque correcti.

[a] Epiph. hæres. 58.

[b] Vit. SS. Patrum. dist. 2. cap. 172.

VI.

At hæc à nobis ad excusationem Demetrij dicta satis. Cæterùm nec ob id tamen in eam sententiam descendimus, vt damnemus S. Alexandrum Hierosolymorum Episcopum, qui Origenem presbyterio consecrauit: nam (vt testatur S. Hieronymus[c]) idem Alexander se excusans pro Origene contra Demetrium scripsit, se iuxta testimonium ipsius Demetrij illum presbyterum ordinasse. Puto enim Demetrium dedisse Origeni litteras commendatitias ad Alexandrum, vt fieri solet; quarum auctoritate satis visum eidem fuerit Alexandro, Origenem esse probatum. Verùm Eusebius, dum agit de Origene, encomiasten se potiùs quàm historicum præbet, in ipsius laudes nimium se effundens: quod tũ ex iis, tum aliis pluribus quæ dicentur, perspicuè inspicere licet. Sed idem prosequitur Eusebius[d]: Qui verò (inquit) fuerint deinceps de illo tumultus & discordiæ concitatæ; quæ de iisdem ita commotis Episcopis, qui Ecclesiis præfuerunt, decreta; denique quæ incommoda; cùm in verbi Dei explicatione summa cum laude floreret, pertulerit; quamquam separatum opus ad plenam eorum explicationem postulare videntur, tamen in secundo Apologiæ libro, quam pro eius defensione edidimus, aliqua ex parte, quatenus tenuitas ingenij nostri patiebatur, de iisdem disseruimus.] hucusque Eusebius, cuius tamen Apologia pro Origene sex libris distincta non extat: sed ipsa credita est Eusebij pro Origene scripta Apologia, quæ fertur nomine Pamphili martyris, non tamen sex libris comprehensa; quam in Latinum conuersam Ruffinus edidit. est eius exordium: Nihil mirum, fratres mei, &c.]

[c] Hieron. de Script. Eccles. in Alexandro. QVOMODO EXCVSANDVS ALEXANDER.

[d] Euseb. lib. 6. cap. 12.

VII. ÆTAS ORIGENIS.

Erat hoc anno Origenes natus quadraginta tres annos: quippe qui cùm orbatus est patre, anno decimo Seueri, annum ageret (vt dictum est ex Eusebio) decimumseptimum. Causam autem Origenis profectionis in Græciam licet Eusebius minimè explicet; nos eam existimamus indè obortam, quòd Sexta editio hoc ipso anno, nempe (vt auctor est Epiphanius[e]) medio tempore Imperij Alexandri, Nicopoli apud Actium in dolijs occultata reperta sit: eumque idcirco eiusmodi instituisse profectionem, vt, qui magna adhibita diligentia quinque iam versiones indefesso studio conquisiisset, sextam nactus, quinque illis adiungeret, ac volumine vno omnes per distinctas columnas simul iungens, laboriosissimum opus Hexapla concinnaret & Octopla: de quibus dicturi sumus fusiùs anno sequenti. At de Sexta editione hoc anno inuenta, quò cuncta dilucidiora fiant, Epiphanij verba reddamus. ait ergo: Post hunc regnauit Alexander filius Mamææ annos tredecim. In medio horum temporum inuenta est Sexta editio in Nicopoli ad Orientem sita.] Porrò hanc esse Nicopolim apud Actium littus, testatur Eusebius[f]; nominat eamdem Athanasius in Synopsi Nicopolim Septentrionalem: ipsum enim Alexandriæ situm Septentrionem versus spectasse Nicopolim, satis euidenter apparet.

[e] Epiphan. lib. de mensur. SEXTA EDITIO INVENTA.

[f] Euseb. lib. 6. cap. 12.

IESV CHRISTI ANNVS 231. VRBANI PAP. ANNVS 5. ALEXANDRI IMP. ANNVS 8.

I. Dio in Alex.

SEquenti anno Redemptoris nostri ducentesimo tricesimo primo, Alexander tertium vnà cum Dione Consulatum accepit. meminit ipse Dio[g] huius sui ipsius Consulatus.

Hoc autem anno Origenes, inuenta (vt dictum est) superiori anno Sexta editione, se parat

A se parat ad Hexapla conscribenda: sed immensæ molis opus absoluere ei non licuit, nisi in secessu Tyrio. de quo hæc Epiphanius: Venit delatus in Cæsaream Stratonis, & conuersatus Hierosolymis modico tempore, deinde progressus in Tyrum, ad annos viginti octo (veluti fama refert) & vitam exercuit, & Scripturas interpretatus est; quando etiam Hexapla, & duas Hebraicorum columnas ex aduerso inter se conferendas compos. it, Hexapla nominãs libros, veluti suprà à me diffusius dictum est.] sed hæc de Tyrio secessu ad alia tempora sunt referenda, nempe post annum sequentem: nam constat[a] Eusebio auctore, Origenem Alexandriam cùm iterum rediisset, non inde recessisse, nisi anno decimo Alexandri Imperatoris.

ORIGENES SECEDIT TYRVM AD HEXAPLA CONSCRIBENDA.

[a] Euseb. lib. 5. cap. 20.

II.

Sed quid post hæc Epiphanius? Cùm verò (inquit) inuenisset Quintæ & Sextæ editionis libros eo quem diximus modo, & nesciret quinam essent interpretes eorum quo
B tempore inuenti erant: vnam ex his editionem consequenter ad priores quatuor adiecit, & Quintam appellauit, inscriptione facta per quintam litteram, quinarij numeri significatricem, atque sic nomen eius declarauit. Eodem modo senarij numeri notam inscribens ei editioni quæ postea inuenta est, Sextæ interpretationis nomen indicauit. Sed & artificiosè hoc peregit, id quod aliqui ex studiosis ignorant, cùm incidunt in Hexapla aut Octopla. Quatuor enim sunt Græca, quando Aquilæ, Symmachi, & Septuaginta duorum, & Theodotionis coniunctæ fuerint: vbi autem quatuor hæ columnæ duabus Hebraicis adiectæ fuerint, Hexapla appellantur. Si verò Quinta & Sexta interpretatio coniunctæ fuerint ad illas, consequenter Octopla vocantur.] hæc de nominibus Hexaplorum & Octoplorum Epiphanius.

DE HEXAPLIS ET OCTOPLIS QVIBVSDAM.

III.

Quo autem ordine eædem editiones locatæ essent in codice, idem Epiphanius[b] his
C verbis declarat: Quidam igitur, cùm in hos libros incidunt, & inueniunt (vt dixi) duos Hebraicos textus primùm positos, post hos verò Aquilæ interpretationem locatam, deinde Symmachi, postea Septuaginta duorum, post quam Theodotionis locata est, & consequenter Quinta, & Sexta; putant primos interpretes esse Aquilam & Symmachum ante Septuaginta duos iuxta ordinem locationis: quod non est. sed Origenes sciens septuaginta duorum exactam esse atque sinceram, ipsam in medio locauit, quò hinc atque hinc positas interpretationes redargueret. Hoc autem solum Origenes vtiliter fecit.] hucusque Epiphanius. Ex quo etiam ratio reseratur, cur tam Græci, quàm Latini, seriem recensendo interpretum diuinæ Scripturæ, tertio loco, & ante Theodotionis versionem, collocent quæ est Symmachi, eamque tertiam, hanc verò quartam nominent; cùm, habita temporis ratione, Symmachi quarta, tertia verò Theodotionis
D dicenda esset. Sed hoc factum esse apparet (quod & aliàs diximus) non habita temporis ratione, sed tantùm Origenis locationis.

[b] Epiph. lib. de mensur. ORDO IN HEXAPLIS ET OCTOPLIS.

IV. LAVDATVR ORIGENIS OPVS.

Commendatur (vt vidimus) à S. Epiphanio, aliàs licet Origeni insensissimo, eiusmodi ab eo nauata egregiè opera, quòd vehementer vtilis esset elucubratio, non solùm cùm illud ait, Hoc solum Origenes vtiliter fecit] sed & cùm superiùs eodem commentario hæc dixisset, Eodem modo etiam Origenes rectè fecit, & de obelo indicauit: vtinam autem & alia sic bene fecisset.] & paulo inferiùs: Sex columnas interpretum alternatim collocans, magnam vtilitatem cognitionis exhibuit. Vtinam autem in operum suorum scriptis non excidisset, &c.] At hæc non modò Epiphanius laudauit, sed etiam S. Hieronymus; qui licet in eumdem eodem fuerit stomacho, tamen cùm de Origenis Hexaplis agit, ea vehementer commendans[c]: Hæc immortale illud ingenium suo nobis
E labore donauit, vt non magnopere pertimescamus supercilium Iudæorum, solutis labijs, & obtorta lingua, & studente saliua, & rasa fauce gaudentium.] hæc & alia in laudem Origenis hæc conantis.

[c] Hieron. in epist. ad Tit. cap. 3.

V.

At miramur interdum vehementer, dictum ab aliquo[d] S. Hieronymum quæstum de Origene, quòd eo tempore non tam correxerit, quàm corruperit Septuaginta duorum translationem. Nam etsi ei Origenes Theodotionem aliquibus in locis addiderit: obelo & asteriscо sanè distinxit: quod si quæ illa plus haberet, signis illis discrimi-
nauit. Verum nequaquam hæc potest dici corruptio, sed diligens facta collatio, atque in omnibus perutilis animaduersio, de qua idem Hieronymus his verbis[e]: Origenis me studium prouocauit, qui editioni antiquæ translationem Theodotionis miscuit, asteriscо & obelo opus omne distinguens, dum aut illucescere facit quæ minùs antea fuerant, aut superflua quæque iugulat & confodit.] eadem alibi aduersus Ruffinum agens:

[d] Gelasin. de Sept. interpr. REPELLITVR CALVMNIA IN ORIGENEM PROLATA.

[e] Hier. præfat. in Pentateuch. epist. 104.

Universidad de Deusto
Biblioteca

agens: Omnia (inquit) veteris instrumenti volumina Origenes obelis asteriscisque A
distinxit, quos vel additos, vel de Theodotione sumptos translationi antiquæ inseruit,
[a] Hieron epist. 89. probans defuisse quod additum est.] & ad Augustinum[a]: Quod autem in aliis quæris epistolis, cur prior mea in libris canonicis interpretatio asteriscos habeat & virgulas prænotatas, & postea aliam translationem absque his signis ediderim: pace tua dixerim, videris mihi non intelligere quæ quæsisti. Illa enim interpretatio Septuaginta interpretum est; & vbicumque virgulæ, id est, obeli sunt, significatur quòd Septuaginta plus dixerint, quàm habetur in Hebræo: vbi autem asterisci, id est stellæ prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum est, & ibi Græca transtulimus, &c.]

VI. [b] Hieron epist. 107. ORIGENIS EXEMPLVM IMITATVS HIERONYMVS. Hæc tamen ipse tribuit interdum audaciæ, scribens ad Chromatium[b], quòd Origenes Theodotionem profanum auctorem admiscuerit translationi Septuaginta. sed B
quòd (vt suprà narratum est) & ipse in hoc secutus est Origenis exemplum; quonam modo in eo genere Hieronymus ipse potuit reprehendisse Origenem, quem susciperet imitandum? Nam eamdem prorsus ipse ineuns rationem, immiscuit suam translationem editioni Septuaginta, sed egregiè distinctam, obelis appositis & asteriscis. quod ipse in Apologia aduersus Ruffinum sæpe testatur, & interalia cùm ait: Salomonis autem libros, quos olim iuxta Septuaginta, additis obelis & asteriscis, in Latinum verteram, ex Hebraico transferens, & dedicans sanctis Episcopis Chromatio & Eliodoro, hæc in præfatiunculæ meæ fine subiecì: Si cui Septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam à nobis olim emendatam: neque enim sic nóua cudimus, vt vetera destruamus.]

VII. ORIGENES SVI INSTITVTI AFFERT RATIONEM. Sed magis magisque hæc in Origenem purgatur illata calumnia, si, quodnam fuerit C
animi ipsius consilium, & quàm sollicitè cuperet esse consultum Septuagiuta antiquæ versioni, ex ipsius epistola ad Africanum de Susannæ historia scripta cognoscamus. ait enim: Vide ergo ne imprudentes & inscientes abrogemus exemplaria quæ habentur passim in Ecclesiis, & legem statuamus fraternitati, vt deponant quidem sacros, qui apud eos feruntur, libros; assententur autem Hebræis, qui & persuadeant, vt nos pu-
[c] Deut. 1. ris impertiant, & qui nihil habeant figmenti. An non prouidentia Dei in sanctis Scripturis dedit omnibus Christi Ecclesiis ædificationem? non curam gessit eorum qui empti sunt pretio, pro quibus Christus mortuus est? Ad hæc autem considera, an non sit bonum meminisse eius, quod scriptum est[c]: Non transpones terminos æternos, quos statuerunt patres tui. Hæc autem dico, non quòd vercar ac dubitem scrutari, quæ sunt apud Iudæos, Scripturas, & omnes nostras cum illorum Scripturis conferre, & videre D
quænam sint eius differentiæ. Si non est quidem certè graue & arrogans dicere, hoc gnauiter & pro viribus fecimus, vt mentem nostram exerceremus in omnibus editionibus, & earum differentiis, cum eo quòd longè magis exercebamus interpretationem Septuaginta, ne videremur aliquid falsi & adulterini inducere in Ecclesias quæ sunt sub cælo, & daremus prætextum iis qui quærunt occasionem, & volunt eos qui sunt in medio calumniari, & eis qui sunt in communi criminari. Exercemus autem, vt non ignoremus etiam eas quæ sunt apud illos: vt cum Iudæis differentes, eis nos adducamus quæ sunt posita in eorum exemplaribus, & vt cum eis vtamur iis quæ apud illos habentur, & nō sunt in nostris libris. Nam cùm sit eiusmodi noster apparatus in quæstionibus aduersus ipsos; non despicient, neque (vt mos est eorum) irridebunt eos qui credunt ex Gentibus, tamquam qui ignorent vera, quæ apud eos scripta sunt.] hucusque Origenes, instituti sui afferens rationem, ac planè demonstrans, quàm de sacris litteris, eo E
susceptο labore, sit in omnibus optimè meritus, ac laude dignus: qui[d] & alibi his con-
[d] Orig. in Mat. tract. 8. sentanea habet multa.

VIII. ORIGENIS EDITIO VVLGATA. [e] Hieron. in præfat. lib. 16. in Isai. [f] Hieron. epist. 89. Ceterùm tantum abest, vt ea circa Septuaginta interpretum editionem adhibita industria ab Origine, habita sit corruptela vel deprauatio, vt eam omnes propemodum Ecclesiæ in communiorem vsum receperint; vsque adeò, vt S. Hieronymo[e] auctore probetur, eam habitam esse Vulgatam. nam ad sanctum Augustinum[f] scribens, de eadem hæc ait: Vis amator esse verus Septuaginta interpretum? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt, immo rade de voluminibus, vt veterum fautorem te probes. Quod si feceris, omnes Ecclesiarum bibliothecas damnare cogeris. Vix enim vnus aut alter liber inuenitur, qui ista non habeat.] Ex his videas, quantum à veritatis scopo aberrarit,

A rarit, qui [a] Origenem non correxisse, sed corrupisse dixit Septuaginta interpretum edi- [a] Galesius de Sept. interpr.
tionem. At de Hexaplis Origenis iam satis: cuius institutionis ex eius item scriptis Eu- [b] Euseb. lib. 6.
sebius[b] meminit, & alij recentiores complures. cap. 12.

Sed vt summatim perstringamus cunctas Origenis ea in re lucubrationes exhibitas: IX. ORIGENIS TETRAPLA QVALIA.
cùm nondum duæ posteriores editiones essent inuentæ, Quinta & Sexta; Tetrapla (sic enim cum Ecclesiasticis antiquis tractatoribus dicere malumus, quàm Tetraplum)
in primis collegit, ac sic in codicibus Græcè scripsit, nempe in paginis singulis quatuor columnas, hoc ordine, vt prima esset editio Septuaginta interpretum, secunda translatio Aquilæ, tertia Symmachi, quarta verò & vltima Theodotionis. Hexapla verò elabo- HEXAPLA ORIGENIS QVALIA.
rata ab eo sunt volumina illa, in quorum singulis paginis sex columnæ essent distinctæ,
B quarum prima contineret textum Hebraicum Hebraicè scriptum, secunda eumdem textum Hebraicum, sed Græco charactere exaratum; tertia Aquilæ versionem, quarta Symmachi, quinta Septuaginta editionem, sexta verò Theodotionis translationem. Quæ autem dicta sunt Octopla, præter hæc quæ sunt in Hexaplis posita, haberent OCTOPLA ORIGENIS QVALIA.
adiunctas Quintam & Sextam editiones, ab Hebræis, sed piis (vt putat Hierohymus) hominibus, elaboratas. At de Origenis in his tot insumptis strenuéque exantlatis laboribus satis.

Quoniam verò de principe omnium Septuaginta translatione mentio facta est, nec X. PRIMA TRANSLATIO QVAE FVERIT.
quicquam de eius origine hactenus dictum (licet tam nota sit & omnibus peruulgata historia, vt hac ex parte, eam recensere, superfluum videatur) tamen cùm nonnullis perplexa nodis & obuoluta sit difficultatibus, hìc de ea agere operæpretium duxi-
C mus. Sed de his acturis, illud in primis occurrit (quod superiùs attigimus) omnium propemodum esse sententiam, ante Septuaginta editionem, aliam incerto auctore peruulgatam fuisse Græcam translationem ante tempora Alexandri Magni: ex qua tum Plato, tum complures alij Philosophi nonnulla accepisse noscantur. Ex quo enim barbarus homo (quod habet Plato in Timæo) in Solonem ac ceteros Græcos illud exprobrans dixit; O Solon, Solon, vos Græci semper estis pueri: senex autem nullus Græcus est: disciplinam autem nullam habetis canam] (barbarus autem iste, qui hæc dixit, puratur fuisse Iudæus) Hebræorum res cognoscendi complurium est desiderium inflammatum.

Hæc autem cùm ex Clemente Alexandrino[c]; tum Eusebio[d] & aliis pluribus con- XI. [c] Clem. Alex. Strom lib. 1. [d] Eusebius de præpar. Euang. lib. 10. c. 1. 2. & [e] Phil. de Vita Moys. lib. 2. NVLLA TRANSLATIO ANTE SEPTVAGINTA.
stent auctoribus, qui summo studio ea quæ philosophi ex Hebræorum scripturis essent
D mutuati, collegerint: verius tamen existimo, potiùs vsu quodam innotuisse Gentilibus diuinam scripturam, quàm omnium voluminum factam fuisse aliquam interpretationem; id suadente Philone[e], dum ait: Lex antiquitus scripta fuit lingua Chaldaica, mansitque longo tempore in ea, quàm diu legis ipsius pulchritudo non est intellecta ab externis hominibus. Postquam autem ex quotidiano eius vsu etiam ad alienos sensus quidam permanauit, simul glorioſa quoque fama vbique terratum increbuit (nam honestis rebus ad tempus obesse potest inuidia; illæ autem se proferuit tandem suapte felicitate ingenij) extiterunt qui indignè ferrent, has leges parti tantùm humani generis innotuisse, Græcas gentes nullum earum gustum cepisse: dederuntque operam, vt verterentur per idoneos interpretes. Id opus quia magnum erat, & reipublicæ vtilissimum, non priuatis hominibus obuenit, non mediocribus istis principibus & regulis, sed Regi omnium celebratissimo. Ptolemæus is fuit, Philadelphus cognomine, ter-
E tius ab Alexandro Ægypti Rex.] hæc Philo; quibus planè significat, ante perfectam à Septuaginta translationem, ipsam diuinam Scripturam absque interpretatione aliqua delituisse in penetralibus Hebræorum, eodem charactere & quo scripta olim fuerat idiomate.

His consentiunt quæ de rogatione Ptolemæi Iosephus[f] scribit in hæc verba: Cœ- XII. [f] Ioseph antiq. lib. 12. cap. 2. PROFANI SACRAM SCRIPT. ATTINGERES AVSI DEDERVNT POENAS.
pit de ea re conferre cum Demetrio, rogans, qui factum sit, vt tam admirandarum legum nec historicus vllus, nec poëta mentionem fecerit. Tunc Demetrius respondit, neminem ausum eam attingere, quam constaret diuinam esse & omni veneratione dignissimam; & punitos esse quosdam à cælesti numine, qui illam temerè attrectare non sint veriti. Theopompum enim volentem inde quædam suis scriptis inserere, mente motum fuisse diebus triginta, & per interualla insaniæ Deum placasse, facilè coniicientem quæ morbi causa fuerit; atque etiam in somnis admonitum, hæc ideo pati, quòd fuisset

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuisset circa res diuinas curiosior, eaque voluisset proferre humanis hominibus: quare A cùm à cœpto destitisset, sanam mentem ei fuisse redditam. Theodecti etiam poetæ, cùm in quadam tragœdia vellet aliquid è sacris libris admiscere, oculos glaucomate suffusos caligasse: & cùm erratum agnouisset, exorato Deo redditam sibi aciem.] hucusque Iosephus.

XIII. PHILOSOPHI IN AEGYPTO VERSATI.

Certè quidem si aliqua antehac editio facta esset, haud illa Demetrius caruisset, qui tam ingentem librorum molem collegerat, vt nullus penè eorum, quorum notitia haberetur, reliquus factus esset: cùm alioqui Hebræorum scriptis se penitus caruisse, profiteatur expresè. Quòd si alicubi diuinæ Scripturæ editio facta reperiretur, in Ægypto in primis illam extitisse oportuit: siquidem in Ægyptum peregrinatos philosophos, ibi res Hebræorum cognouisse, omnes affirmant: ingentemque planè Iudæorum multitudinem in Ægypto agere consueuisse, ex Philonis[a] testificatione superiùs diximus, nec B minùs quàm decies centena millia. In Ægyptum peregrinatum esse Platonem, testatur Clemens Alexandrinus[b]; & alij de ceteris quoque philosophis, Lactantius[c], Eusebius, alijque scriptores affirmant.

[a] Philo in Vit. [b] Clem. Alex. Strom. lib. 1. [c] Lactant. l. 4. c. 2. Euseb. de præp. supe. S. August. de Ciuit. Dei, & alij.

XIV. DEMETRIVS BIBLIOTHECARIVS.

Adiuuat etiam nostram coniecturam Aristæas, qui de Septuaginta interpretibus commentarium scripsit, cùm tradit ea de causa initum esse consilium accersendi Hierosolyma, missa legatione, interpretes; quòd licet libri Iudæorum innotuissent, nondum tamen, qui eos interpretati essent, inuenti fuissent. sic enim habet: Demetrius Phalereus, cùm regiæ bibliothecæ præpositus esset, diligenti cura elaborabat, vt ex vniuerso Orbe, quoad fieri posset, volumina compararet, distributis per opportuna loca hominibus qui libros & emerent, & transcriberent: quo studio demum perfecit, vt, quantum in se erat, impleret Regis propositum. Nam præsentibus nobis, cùm ab eo peteretur C quot librorum millia congregasset, inquit: Rex, supra ducenta millia iam in bibliothecam redacta sunt, breuique numerum adimplebo, vt ad quingentorum millium summam ascendant. Nunciatur quoque mihi Iudæorum leges transcriptione dignas esse, & quæ in bibliotheca tua habeantur. Quid igitur obstat, ait, quod te hoc facere prohibeat? Nónne omnia tibi in hunc vsum prompta subiectaque sunt? Cùm respondisset Demetrius, Interpretatione opus: intercipiens Rex, Scripturum se inquit ad Iudæorum Pontificem, vt omnia perficiantur.]hæc Aristeas: quibus demonstrat, nullam ante ea tempora vulgatam fuisse Iudaicæ legis interpretationem, quippe quam ipse Demetrius apud Regem curaret, vt fieret: nam si aliqua extitisset, eius vel saltem meminisse, necessaria oblata occasione debuisset.

XV. QVOMODO DIVINA SCRIPTVRA INNOTVIT PHILOSOPHIS.

Quamobrem quæ Philosophi ex Iudæis accepisse noscuntur, traditione potiùs, cùm D quid rogarent Iudæos, ab eis mutuatos esse putamus: sicut cùm quidam ex illis apud Gymnosophistas versati, quæ ab illis audissent, didicerunt; non quidem quòd ab eis libros accepissent, atque in Græcum sermonem conuertissent. Sic igitur ex viua illos potiùs voce accepisse putandum, Iudæo homine aliquid illis dictante & interpretante, quàm ex aliqua scriptura Græcè scripta atque omnibus peruulgata. Quemadmodum Aristoteli accidisse tradit discipulus eius Clearchus (vt refert Iosephus[a]) dum ait, ipsum vsum fuisse Hebræo homine ad Scripturæ interpretationem: quæ si Græco sermone tradita antea fuisset, quorsum illi opus interprete? Hæc igitur me quidem magis permouent, quàm Clementis Alexandrini[b] auctoritas, asserentis, ante tempora Alexandri & regnum Persarum, Pentateuchum in Græcum sermonem fuisse conuersum; ea nimirum tantummodo ratione, quòd philosophi ex Hebræorum scripturis aliqua E accepisse noscantur. sed hæc absque diuinæ Scripturæ versione aliter accidere potuisse, iam diximus.

[a] Ioseph lib. 1. contra Apion. [b] Clem. Alex. Strom lib. 1.

XVI. QVOMODO COGNITAE PHILOSOPHIS RES IVDAEORVM.

Quin & affirmare possumus, philosophos ex aliis scriptoribus, qui prosecuti sunt res Hebræorum, ea de Iudæorum institutis mutuatos esse, vt ex Hecathæo Abderita, viro insigni, qui vixit temporibus Alexandri, & de ipsis Iudæis integrum librum scripsit, vt tradit Iosephus[a] contra Apionem. Idem quoque testatur, historias Ægyptiorum, Chaldæorum, Phœnicum, atque Græcorum, meminisse rerum Iudaicarum: id ipsum præstitisse ait etiam complures Græcos auctores, quos nominatim recenset: vt non adeò mirum sit, si perpauca quædam philosophi ex Iudæis accepisse dicantur. nam ea ipsa vel ab illis tradentibus, vel ex Græcis ipsis de Iudæis scribentibus, aut Ægyptiorum, vel Chaldæorum, vel Phœnicum historiis absque aliqua diuinæ Scripturæ versione

[a] Ioseph. ibid.

A sione vulgata didicisse persacilè contigit: cùm præsertim idem Hecathæus Abderita, quem citant Demetrius in Aristæa atque Iosephus[a], testetur nullum Græcorum ausum fuisse attingere Scripturam Iudæorum, quòd sacrosancta esset, nec profano ore tractari deberet: adeò vt qui ante eum vsi essent diuina Scriptura, alio quopiam edisserente Iudæo, vel aliquo alio modo (vt dictum est) eam visi sint accepisse. Sed & Iustinus martyr[b] nullam aliam quàm septuaginta interpretum antea factam esse translationem affirmat.

[a] Idē de antiq. lib. 12. c. 2. [b] Iust. martyr aduers. Gent.

XVII. PRIMA AC PRAECIPVA TRANSLATIO DIVINAE SCRIPTVRAE QVANDO FACTA.

His igitur permoti rationibus, Philonem, Iosephum, Aristæam, aliosque secuti, primam omnium ac principem dicimus diuinæ Scripturæ interpretationem, quæ à Septuaginta duobus interpretibus, rogante Ptolemæo Philadelpho, fuit diuino elaborata consilio, ante aduentum Christi annis ducentis octoginta, vt exactè numero deducto B colligitur: nam septuaginta Olympiadas intercurrisse ab anno factæ interpretationis, vsque ad Christi aduentum, ex Eusebio probè colligitur. Quamobrem errorem illapsum esse in numerum ab Athanasio definitum existimo, dum apud eum ducenti & triginta tantùm anni medij ponuntur ab ea editione vsque ad Christi Domini nostri incarnationem. Decepti pariter esse noscuntur, qui ab Eusebio[c] diuersam inierunt numerandi rationem, vel deprauati sunt eorumdem codices (nam persacilè in notas numeri solet error irrepere) vt inter alios sanctus Augustinus, qui factam dicit eam versionem ante natalem Christi annis centum quinquaginta. Epiphanius[c] numerans ab ea vsque ad Cleopatræ regnum annos ducentos quadraginta nouem, transgreditur dictum numerum ex Olympiadum chronologia superiùs collectum: nam (vt ipse fatetur) regnauit Cleopatra annos triginta duos: & ab ea deducta ab Augusto, supersunt vsque ad Christi C natalem anni vigintiocto. Sed longiùs adhuc prætergressi sunt, qui dixerunt annis trecentis & amplius ante Domini aduentum id fieri contigisse. At ex Olympiadum supputatione superiùs exactè deducta, annorum numerus ducentorum & octoginta verior certiorque probatur.

[c] Euseb. de præpar. Euang. lib. 10. c. 17. August. in psal. 58. [c] Epiph. lib. de mensur.

XVIII. QVI FVERINT SEPTVAGINTA INTERPRETES.

Porrò admirabili prorsus Dei consilio factum omnes intelligunt, vt tribus propemodum sæculis ante Christi aduentum diuinæ Scripturæ fieret interpretatio, tali tantaque cum primis adhibita diligentia; delectis nimirum ad opus hoc septuaginta duobus Iudæorum præstantissimis senioribus: quorum insignis probitas excellensque peritia facilè persuadent, vt existimem illos ipsos ad hoc opus fuisse vocatos, qui ex officio, de his quæ spectarent ad diuinam Scripturam, decernere consueuerant, nimirum amplissimum illum Senatum septuaginta duorum seniorum à Moyse primitus Dei D consilio institutum, quem visitation voce Sanedrin dicere consueuerunt. Horum namque munus (vt fusius dictum est tomo primo Annalium) erat, de Lege, Rege, Sacerdote, atque Prophetis decernere. Qua de re tantum opus, tantique ponderis eos per se esse executos, rei dignitas atque momentum postulate videbatur. Sic igitur quod dicunt, ex omni tribu senos ad hanc prouinciam obeundam fuisse delectos; non ita accipiendum putamus, vt tunc recèns hi fuerint electi, atque eidem adscripti operi: sed quòd illorum potiùs Ptolemæus ad hoc præstandum requisisset officium, qui seni ex singulis tribubus iam ex more electi, diuinæ Scripturæ integritati ex munere sedulo studio inuigilarent: quippe qui non eius tantùm facultatis consultissimi essent, sed ex diuinitus indito sacramento, diuino pariter afflati Spiritu dicerentur: quòd nimirum olim, cùm eos eligi Dominus præcepisset[f], eodem Spiritu, quo Moysen, illos simi- E liter imbuisset.

[f] Num. 16.

XIX. DIVINO SPIRITV AFFLATI INTERPRETES

Id quidem non ego primus assero, sed eiusdem sententiæ Origenes fuisse visus est, qui frequenter nominat eosdem Septuaginta interpretes, Seniores; sicut & historiæ primus auctor Aristæas. in qua etiam sententia reperimus esse S. Hilarium[g]; cuius verba, quò hæc manifestiora reddantur, hic subtexemus: Erat (inquit) à Moyse antea institutum in Synagoga omni septuaginta esse doctores. Nam idem Moyses, quamuis veteris Testamenti verba in litteris condidisset; tamen separatim quædam ex occultis legis secreta mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauerat. Cuius doctrinæ etiam Dominus meminit in Euangeliis, dicens[h]: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Doctrina ergo horum in posterum, quæ ab ipso scriptore legis accepta, in hoc seniorum & numero & officio conseruata est. Hi ergo seniores, libros hos transferentes, & spiritualem secundùm Moysi traditionem occultarum

[g] Hilarius in Psal. 2. [h] Matt. 23.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cultarum cognitionum scientiam adepti, ambiguè lingua Hebraica dicta, & varia quæ- A
dam ex se nunciata, secundùm virtutes rerum, certis & propriis verborum significationibus transtulerunt, doctrinæ scientia multimodam illam sermonum intelligentiam temperantes.] hucusque S. Hilarius: quæ hic verbatim recensuisse voluimus, quo intelligamus, aliquid amplius ceteris horum translationem, vel ex acceptis traditionibus, vel diuino eos afflante Spiritu, habuisse: quod non solùm nostri, sed & Iudæorum scriptores nobilissimi agnouerunt, & ingenuè testati sunt: vt inter alios omnium sa-
[a] Philo de Vita Moysi lib. 2. pientissimus Philo[a], qui rem gestam ab Aristæa fusiùs litteris consignatam, & ab ipsis Iudæis etsi non scriptis, certè traditione firma retentam, vel si non publica, priuata saltem scriptione memoriæ commendatam, paucis perstringens, de Ptolemæo Philadelpho & legationibus missis multa præfatus, hæc demum subdit, à loco narrationem exordiens: B

XX. LOCVS VBI VERSIO FACTA. Ante vrbem Alexandrinam est Pharus insula, per oblongam & fasciæ similem cernicem accessibilis; quæ non alto mari, sed stagnantibus vndis alluitur, vt ne fluctus quidem, nimirum spatio medio debilitati, obstrepant. Hic locus postquam de communi sententia visus est ad præsens negotium aptissimus, propter secessum quietissimum, vbi animus solis legibus posset intendere; eum sibi optauerunt ad diuersorium: sumptisque in manus sacris voluminibus, tendebant eas ad cælum supplices, Deum inuocando, vt cœptis faueat. Exaudiuit ille vota, vt, si non vniuersum genus humanum, certè maxima pars præceptis instrueretur ad bene viuendum optimis & sapientissimis. In eo secessu cùm considissent solitarij, nemine interueniente arbitro, præter naturæ partes terram, aquam, aërem, & cælum: de quibus primùm prodituri erant mysteria (nam mundi opificium, legis exordium est) tamquam numine correpti pro- C
phetabant, non alia alij, sed omnes ad verbum eadem, quasi copiam dictante singulis inuisibiliter. Et quis nesciat cuiusque linguæ, præsertim Græcæ, copiam, vt eadem sententia possit enunciari variis modis, nunc has nunc illas dictiones accommodando? Id negant factum in prodendis his legibus; sed reddita propria propriis nominibus, Græcis ad Chaldaica (*sic Hebraicam linguam nominat Philo*) exactè respondentibus, quo melius perciperetur rerum notitia. Quemadmodum enim geometriæ dialecticæque doctrina non admittit sermonis varietatem, sed semper iisdem vtitur vocibus: eodem modo & hi conuenientia rebus inuenerunt nomina, quæ sola declaratura erant sensum appertissimè. Id experimentis quotidianis creditur: siue Chaldæus Græcam linguam, siue Græcus Chaldæam didicerit, in vtraque Scriptura tum Chal- D
daica, tum Græca eius interpretatione miratur germanitatem, immo rerum verborumque consonantiam adorat; non interpretes illos, sed initiatores ac Prophetas appellans, quibus datum est sinceriissimas Moysis cogitationes assequi spiritu purissimo. Quamobrem hodie quoque solemnis celebritas renouatur in Pharo insula, ad quam non Iudæi tantùm, sed & alij plurimi traiiciunt, locum veneraturi, in quo primùm visa hæc est interpretatio, & pro tanto beneficio quasi recente acturi Deo gratias. Post vota autem & gratiarum actiones, alij tentoriis fixis in littore, alij discumbentes in ipsa arena, sub diuo epulantur cum amicis & domesticis, præferentes tunc littus palatiis regiis.] hucusque Philo.

XXI. NVMINE AFFLATOS ESSE ILLOS INTERPRETES. In huius sententiam, quòd illa versio diuini potiùs aliquid habuerit, quàm humani, eosdemque diuino afflatos Spiritu eam interpretatos, & propheticè interdum fuisse locutos, Patres omnes, rem experimento satis perspectam habentes, sinceriissimè pro- E
[b] Hier. præfat. in Pentateuch. epist. 104. & epist. 107. fessi sunt, omnesque tam Græci, quàm Latini, ne singulos recensere laborem, id ipsum pretum cellulis traditâ essent, hæc ait: Nescio quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo extruxerit, quibus diuisi eadem scripitarint; cùm Aristæas, eiusdem Ptolemæi ὑποφήτης & multo post tempore Iosephus, nihil tale retulerint; sed in vna basilica congregatos contuliisse scribant, non prophetasse. Aliud est enim vatem, aliud est esse interpretem: ibi Spiritus ventura prædicit, hic eruditio & verborum copia, ea quæ intelligit, transfert.] hæc Hieronymus: qui sibi visus solute nimis, dum impetu quodam ferretur in obtrectatores eum carpentes, esse locutus; paulo post (nam illud præfatione in Pentateuchum ad Desiderium, & quid simile præfa-
[c] Hieron. epist. 108. tione in Paralipomenon ad Chromatium[c] fuerat prælocutus) subsequenti posita præfatione

A fatione in eumdem librum Paralipomenon ad Domnionem & Rogatianum aliquid supra humanas vires & studium iisdem tribuit interpretibus, dicens: Non hoc Septuaginta interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea quæ vera fuerunt, transtulerant, sed scriptorum culpæ tribuendum.]

Quod ad cellulas spectat, in quibus dicuntur inuicem separati opus elaborasse, & XXII. DE CELLVLIS CONFIRMATIO. postea, facta mutua collatione, nihil penitus inter se dissentientes scripsisse reperti; hoc paulo accuratiùs peruestigandum. Qui primus auctor ea de cellulis scripserit, Iustinus martyr[a] habetur, natione Palæstinus, patria Samarita, vndecumque rerum Iudaica- [a] Iustin. orat. ad Gent.
rum peritissimus, qui hæc scribit: Illis extra turbam constitutis, primo quoque tempore, vt interpretationem absoluerent, non in vrbe ipsa, sed septem ab ea stadiis, vbi Pharos constructa est, pari cum interpretibus numero domunculas extrui præcepisse, B
vt sigillatim pro se quisque interpretationem perficeret: illa quoque cura iis, qui operam eis dare iussi fuerant, mandata, vt omnibus quidem modis ipsis inseruirent, à congressu autem mutuo illos prohiberent, quo exquisita interpretationis veritas ex ipsorum etiam consensu cognosci posset. Et cognito, Septuaginta istos viros non solùm eadem sententia, verùm etiam iisdem esse verbis in translatione vsos, ac ne vna quidem dictione alium ab alio dissensisse, vsque adeò eadem de iisdem omnia conscripserant; admiratione attonitum, cum interpretationem absolutam esse diuina virtute credentem, tum quouis honore dignos illos, vt Dei amantes, & Deo caros vicissim iudicantem, cum muneribus multis in patriam suam redire iussisse; ac libros, vt par erat, exosculatum esse, & Deo consecratos in bibliotheca sua reposuisse.] Vnde autem hæc ipse acceperit, subdit his verbis: Hæc vobis, viri Græci, non vt C
fabulam, neque vt confictam historiam renunciamus: sed qui ipsi Alexandriæ fuerimus, & vestigia domunculorum apud Pharum adhuc reliqua viderimus, & ab incolis, qui res patrias à maioribus per manus sibi traditas acceperunt, audierimus, commemoramus: quæ ex aliis quoque aliqua ex parte intelligere potestis, & potissimùm ex eis, qui ista scriptis suis inseruerunt, sapientibus & spectatis viris, Philone, Iosepho, & aliis pluribus.] hæc Iustinus, non ex aliorum scriptis tantùm, sed ex traditione (vt ait) maiorum accepta.

Eadem quoque Irenæus[b] his ipsis verbis testatur: Ptolemæus autem experimen- XXIII. DE CELLVLIS EADEM ASSERTIO. tum eorum sumere volens, & metuens ne fortè consentientes, eam veritatem quæ esset in scripturis, abscinderent per interpretationem; separans eos ab inuicem, iussit [b] Iren. lib. 3. cap. 25.
omnes eamdem interpretari Scripturam, & hoc in omnibus libris fecit.] Nec aliud D
significare voluisse Tertullianum[c] apparet, dum de iisdem agens interpretibus, ait: Sed [c] Tertull. Apolog. cap. 18.
ne notitia vacaret, hoc quoque Ptolemæo à Iudæis subscriptum est, Septuaginta interpretibus indultis, quos Menedemus quoque philosophus, prouidentiæ vindex, de sententiæ communione suspexit] nimirum diuinam ex iis Dei prouidentiam intueris, quòd omnes in eamdem sententiam conuenissent: quod certè haud mirum fuisset, nisi separatim eamdem Scripturam interpretati essent. Inhærebat enim lateri Ptolemæi Menedemus philosophus, dum eamdem versionem elaborarent interpretes: quam ipse est tantopere admiratus, tribuens summæ Dei prouidentiæ, quòd in eamdem omnes sententiam & verba pariter consensissent: quod est de separatis cellulis potens indicium & coniectura. Eadem quoque Clemens, & quidem Alexandrinus (quem haud puta- E
mus res patrias ignorasse) his[d] verbis insinuat: Cùm autem vnusquisque sigillatim ex [d] Clem. Alex. Strom. lib. 1.
sua propria interpretatus esset prophetia; conspirarunt omnes simul collatæ interpretationes & sententiis & dictionibus: Dei enim erat voluntas, quæ id ad Græcorum aures consultò comparauerat. Neque verò ab inspiratione Dei erat alienum, qui prophetiam dederat, vt interpretationem quoque tamquam Græcam efficeret prophetiam.] hæc & alia huiusmodi Clemens.

Rursum verò Cyrillus Hierosolymitanus[e] hæc in eamdem sententiam: Et vt diui- XXIV. DE IISDEM EADEM PATRVM SENTENTIA. næ legis esse hos libros experientia disceret, & ne hi qui fuerant ad illum missi, mutuo [e] Cyril. Catech. 4.
conspirarent prospiciens, in insula Pharo singulis interpretibus singulas domos distribuit; & vnicuique, vt separatim omnes Scripturam interpretarentur, mandauit. Qui cùm septuagintaduobus diebus negotium perfecissent, simul omnium interpretationes, ex diuersis domibus prodeuntes, protulerunt: collatas autem simul, non solùm in sensibus, verùm etiam in verbis consonas inuenit.] hucusque Cyrillus. eadem quoque

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Philastr. de haref. c. 139. [b] Hilarius in Psal. 2. [c] August. de Doctr. Christ. lib. 2. c. 15. & de ciuit. Dei. lib. 18. cap. 43 [d] Theod. præfat. in Psal. & alij quos numerat Pamel. in Notat. ad Tertull. Apol. c. 18. not. 264

Philastrius[a]. Sed & Epiphanius tradit binos in singulis celliis inclusos, qui omnes eamdem Scripturam interpretarentur: adeò vt ea ratione diuina Scriptura fuerit sexies & trigesies interpretata. sed hæc ille pluribus. Consentiunt in eandem quoque sententiam S. Hilarius[b], S. Augustinus[c], Theodoretus[d], atque alij complures, quorum singulorum nomina omittimus recensere. His addendus demum Iustinianus[e] Imperator, qui edita Nouella constitutione, eamdem probat historiam. Scimus his aliquot ex recentioribus refragatos, vna tantùm illa persuasos ratione, quòd cellularum non Aristæas, non Philo, nec Iosephus ipse meminerint. Sed ad vnum Aristæam tota causa reijcitur, quem constat illos fuisse secutos; sicut & Eusebium[f], qui eamdem ex eodem auctore narrat historiam: quibus ea, quæ dicta sunt superiùs, optimè poterunt satisfacere. Verumtamen de tam antiqua quæstione non est nostrum quid certius definire: licet tot sinceræ fidei & venerandæ antiquitatis testibus libentiùs assenserimus. B

[e] Authent. 46. collat. 10.

QVOS LIBROS INTERPRETES TRANSTVLERVNT.

Sed & alia maioris momenti vrget nos quæstio: Num scilicet omnes veteris Testamenti libri, qui ad illa vsque Ptolemæi tempora fuerant scripti, an verò solùm Pentateuchus fuerit in Grecum sermonem translatus? S. Hieronymus[g] in primis id ipsum in dubium reuocat, dum ait: Accedit ad hoc quoque, quòd Iosephus, qui Septuaginta interpretum ponit historiam, quinque tantùm ab eis libros Moysi translatos refert: quos nos quoque profitemur plus quàm ceteros cum Hebraicis consonare.] hæc eadem ipse alibi[h] etiam. Sed ei omnes pariter refragantur, affirmantes, singulos & omnes veteris Testamenti, qui extabant, libros ab eis fuisse interpretatos. Sed videamus quid Iosephus dicat, cuius auctoritate id sanctus Hieronymus profiteri videatur. Nullam inuenimus apud Iosephum mentionem explicitam esse habitam de facta per eos versione Pentateuchi; sed tantùm illum dicere, libros legis ab eis fuisse C translatos.

[f] Euseb. de præpar. Euang. lib. 8. c. 11. [g] Hier. præfat. in Quæst. in Genes. [h] Hieron. in comment. in Ezech. cap. 2. & in Michæa cap. 2.

XXVI. OMNES VETERIS TESTAMENTI LIBROS ESSE TRANSLATOS.

Ceterum qui aduersantur S. Hieronymo, per libros legis totum ipsum vetus Testamentum esse intelligendum, probant auctoritate itidem diuinæ scripturæ, idque multis exemplis. Vt cùm Dominus[i] ait: Nónne scriptum est in lege vestra? Ego dixi, dij estis.] & illud Euangelistæ: vt adimpleretur sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis.] quæ non in Pentateucho, sed in Psalmis[k] habentur. Sed & illud Pauli ad Corinthios[l]: In lege (inquit) scriptum est: Quoniam in aliis linguis & labiis aliis loquar populo huic.] quæ verba accepta noscuntur ab Isaia[m]. Sed hæc planiora ac euidentiora reddemus, cùm ex eiusdem Iosephi phrasi vno vel altero exemplo demonstrabimus, eumdem auctorem per legem intelligere consueuisse ipsum integrum volumen veteris Testamenti; à principaliori parte, nempe à quinque legis libris, denominatione deducta. Agens enim de Iudæorum libris qui in synagogis legi consueuerant, libros legis appellat; cùm tamen constet Euangelica[n] & Apostolica[o] auctoritate, non modò in illis legi solitum Pentateuchum, sed & Prophetas. Cùm igitur huiuscemodi libros, modò volumen legis, modò etiam Moysi libros ipse consueuerit appellare[p], qui Prophetas quoque necessariò continerent: iam certum constat, cùm agit de interpretibus, quòd legem verterint; vertisse etiam totum vetus Instrumentum, significare voluisse. D

[i] Ioan. 10. [k] Psal. 81. & 119. [l] 1 Cor. 14. [m] Isaiæ 28. [n] Luc. 4. [o] Actor. 15. [p] Ioseph. antiq. lib. 20. c. 4. & de bello Iud. lib. 2. cap. 12.

XXVII. VEHEMENTES CONIECTVRAE.

Certè quidem etsi de iis nulla exempla suppeterent; ratio ipsa plus satis posset id etiam pugnacibus quibuslibet persuadere. Nam si (quod omnibus exploratum est) quærebat nomine Ptolemæi Demetrius, omnes quotquot in vniuerso Orbe libros reperire potuisset, ad vnum vsq; colligere: quænam, quæso, subesse causa potuit, vt illos Hebræorũ libros diuina complectẽtes oracula, aliosque perinsignes, quos diuinitus editos sciret, despiceret commẽtarios, nullam penitus illorum habens rationem? Verumenimverò etsi ceteros, illos tamen, qui rerum Iudaicarum continerent historiam, qui Regibus aliisque rerum antiquarum studiosis magno in pretio esse solent, quis existimare poterit prætermissos? cùm præsertim Hecatheus Abderita, qui vno volumine laudes Iudæorum fuerat prosecutus, res Iudaicas penitiùs perdiscendi, externorum omnium desiderium inflammasset. Quòd si (vt superius demonstratum est) vnica tantùm erat totius diuinæ Scripturæ interpretatio ante eam factam ab Aquila Pontico: vnde, quæso, illa, ex qua Apostoli Prophetas citare consueuerunt, Græca versio, nisi fuerit Septuaginta? Sed quod ad S. Hieronymum spectat: cùm planè constet non tantùm refragatos eis esse omnes quos recẽsuimus superiùs scriptores Ecclesiasticos, sed ipsum-met E

A met sibi aduersarum esse: planè cognosci potest, ipsum de ea re aliquando dubitasse potiùs, quàm quid firmiter statuisse, & in communem postea cum ceteris sententiam pedibus abiisse. nam Prophetas interpretando, textum Septuaginta interserit, de eoque pariter disserit, & Septuaginta esse fideliter recognoscit.

In eiusdem insuper diuinæ Scripturæ interpretatione, aliqua ab illis aliter reddita, additaque fuisse nonnulla, vel dempta, ijdem ferme omnes suprà citati auctores affirmant. Aliter namque reddita in ea, vel relata sunt diuina quædam mysteria (vt tradit Hieronymus[a]) quæ Gentilibus offendiculum esse possent: addita verò quæ (vt superiùs dictum est) à Moyse primus ille ab eo delectus sacer Senatus tradenda posteris accepisset, vel (cùm omnes, vt vidimus, iisdem interpretibus spiritum prophetiæ tribuerint) quæ eodem diuino afflante Spiritu, eisdem fuerint diuinitus reuelata: nam & Philo ipse B tradit eos correptos numine prophetasse. Sed quòd idem subdit, reddita esse propria propriis nominibus; non sic intelligendum, eam ad verbum esse translatam, vt verba verbis reddita & nihil ab illa plus habuerit: nam id absque aliquo priuato instinctu diuini Spiritus quibuscumque bene peritis vtriusque linguæ facere licuisset: sed potiùs quod addit, illa Græca inuenta esse nomina, quæ sola declaratura erant sensum apertissimè: cùm alioqui reddere Græca singula verba Hebraicis singulis, nec si voluissent, facere potuissent, cùm nonnulla sit in eis verba reperire, quæ vix vna periodo orationis æquè rectè possint Græcè interpretari.

[a] Cyrillus Catech. 14.

QVAE RATIO A SEPTVAGINTA ADHIBITA.

XXIX. QVOMODO INTERPRETES PROPHETARINT.

Sic igitur ex Philonis sententia, imbutos illos prophetico spiritu prophetasse cùm certum sit: vbi, quæso, id fuisse verum apparuit, si ea tantùm quæ in Hebræo textu C erant, nec quid ampliùs reddidissent? Sed referam hic iterum verba Philonis sic dicentis: Tamquam numine correpti prophetabant, non alia alij, sed omnes ad verbum eadem, quasi copiam dictante singulis inuisibiliter.] Quòd si negas hoc, certè quidem ex Philonis sententia cogeris saltem asserere seperatas ab inuicem cellulas, vt imbuti illi prophetico spiritu, eademque illo dictante singulis, singuli exceperint, & quasi ex scripto exemplari eadem omnes descripserint. Alioquin quorsum illis spiritus prophetiæ, si aliàs absque eo, callentes Hebraicas ac Græcas pariter litteras, conferentes simul, humano ingenio præstare felicissimè potuissent, quod solus postea reperitur fecisse Aquila, deinceps Theodotion, inde verò Symmachus, & alij etiam hæretici? Falluntur igitur, qui vel ex Aristæa vel Philone putarunt, Septuaginta interpretes verba verbis interpretando reddidisse: ac proinde perperam iudicant, eam, quòd non sic edita legatur, esse penitus depraua tam. Nam ipse S. Hieronymus, qui omnes in eam illapsos notauit erro- D res & emendauit, scribens ad Pammachium[b] de optimo genere interpretandi, sæpiùs testatur, eos non verba verbis, sed sententias sententiis reddidisse. legerat vtique ipse Aristæam atque Philonem, nec tamen eo sensu eorum verba accipienda putauit.

[b] Hieron. epist. 101.

XXX. INTERPRETATIO AD SYNAGOGAS OMNES MISSA.

Interpretatione perfecta ac numeris omnibus absoluta, addit Aristæas & alij qui ab ipso eadem acceperunt, conuocatos esse Iudæos, vt ea cognoscerent; eosque contestatos esse, diuinam Scripturam rectè sanctèq; interpretatam, eamdemq; sic semper permanere, nec quid immutari debere ab iis quæ scripta essent; adiurasseque vt sic semper integra seruaretur: eamdemque insuper translationem ab illis fuisse descriptam, & ad diuersarum synagogarum Principes missam, atque ab omnibus æquè probatam receptamque. Tanta quidem in sacro illo Senatu inerat auctoritas, vt, quod illi fecissent, nefas duceret in controuersiam reuocare: quippe quòd (vt sæpè dictum est) eorum muneris esset, E de Lege, Rege, Prophetis, ac Sacerdote etiam iudicare, nec ipsi aliorũ subijcerentur censuræ: vt non adeò mirandum sit, si cùm quid inuentum in illis foret, quod Hebraica veritas aliter noscetur habere, nullum de ea re à quopiam negotium exhibitum fuisset: quippe cùm totum id, Legis iudicibus decernentibus, factum esse cognoscerent.

XXXI. QVOMODITA EDITIO LXX. INTERPR.

Hunc ergo in modum sacra illa editione vulgata iubet Demetrius (inquit Aristæas) vt Iudæi pro eorum consuetudine imprecarentur, si quis vel addere, vel mutare, transferre, deleréve auderet quicquam ex iis omnibus quæ scripta sunt. Cumque vniuersa hæc rite expleuissent; vt perennis illa sit, semperque seruetur, adiurant.] hæc ipse: additque iussu Regis omni studio procuratum, vt eadem editio ab omni macula illæsa diligentissimè custodiretur. Tradunt alij apud Serapidis templum eam vt rem diuinam ac sacrosanctam seruatam fuisse; reconditumque simul cum ea fuisse textum Hebraicum, testatur Tertullianus[c], ac eamdem ad sua tempora integram conseruatam esse con-

[c] Tertullian. Apolog. c. 18. in fine.

Universidad de Deusto
Biblioteca

firmat, cùm ait: Hodie apud Serapæum Ptolemæi bibliothecæ cum ipsis Hebraicis litteris exhibentur.] A

XXXII. [a] Galesinus de Septuagin. interpr. pag. 40. REPELLITVR ASSERTVM COMMENTVM. [b] Ruffin. lib. 2. cap. 23.

Sed illud impugnamus omnino, quòd nititur quidam [a] stabilire auctoritate S. Ioannis Chrysostomi, quam non reperimus; quòd dixerit, ad sua vsque tempora in Serapidis templo asseruari Prophetarum libros ab illis conuersos. At qui, obsecro, vsquam potuerit id vel somniasse Chrysostomus, cùm constet anno secundo Commodi Serapidis templum fuisse combustum, ac rursus, antequam idem S. Ioannes Chrysostomus ea scriberet, sub Theodosio Seniore funditus [b] esse dirutum? At quomodo, quæso, vel fingi potest, eam vsque ad Chrysostomi tempora permansisse? Cur adeò laboratum ab Origene primùm, deinde à Luciano, postea ab Hesychio Alexandrino, ac demum à S. Hieronymo in ea cognoscenda, emendanda, ac in candorem pristinum restituenda, si ipsum originale suppetebat exemplar, ex quo potuissent omnia quàm verissimè atque purissimè summa facilitate corrigi & emendari? B

XXXIII. QVANDO INCENSA PTOLEMAEI BIBLIOTHECA. [c] Dio histor. Rom. lib. 42. [d] Gell. lib. 6. cap. vlt.

Sed & reuocatur in dubium quòd dicit Tertullianus, suo tempore adhuc extitisse in Serapæo editionem Septuaginta: vt appareat planè mentitum esse; nisi Serapæum quod dicit, aliud fuerit à templo Serapidis, quod, antequam ea ille sub Seuero scriberet, sub Commodo constat incendio conflagrasse. Nam si fuisset in templo Serapidis, æquè cum templo combusta fuisset. Rursus etiam eiusdem Tertulliani testificatio in dubium reuocari posse videtur, & existimari in enormi illa conflagratione nobilissimæ illius bibliothecæ, eam cum ceteris libris ibi positis fuisse combustam famosissimo illo incendio, quod contigit anno ab Vrbe condita septingentesimo septimo, quo Cæsar post Pharsalicam pugnam Alexandriam expugnauit, quod Dio [c] testatur: cùm & bibliotheca incensa est, & ad septingenta librorum millia sunt pariter concremata. quod Gellius [d] tradit his verbis: Ingens postea numerus librorum in Ægypto à Ptolemæis Regibus vel conquisitus, vel confectus est, ad millia fermè volumina septingenta. Sed ea omnia bello priore Alexandrino, dum diripitur ea ciuitas, non sponte, neque opera consulta, sed à militibus forte auxiliariis incensa sunt.] hæc ipse. Sed haud putandum præteriisse Tertullianum historiam illam de conflagratione bibliothecæ omnium vulgatissimam: quamobrem incendium illud eam non pertigisse, eiusdem Tertulliani auctoritate confirmari videtur. C

XXXIV. DEI PROVIDENTIA IN TRANSLATIONE DIVINAE SCRIPTVRAE. [a] Euseb. de præparat. Euang. lib. 8 cap. 1. [b] Aug. de doct. Christ. lib. 2. cap. 15.

Admirantur planè omnes diuinum consilium, quo factum est, vt ijdem ipsi Iudæi diuinam Scripturam quàm diligentissimè translatam Gentibus communicarent: ne vidclicet illorum fraudi locus pateret, cùm Christum non reciperent, quem eadem sacra volumina prænunciarent. Dimanauit illa primùm ad Gentes, quas Euangelica prædicatio instituta erat ad fidem: iactumque tunc est quodammodo fundamentum, super quod immensæ molis ædificium extruendum foret. Quòd si post Christi aduentum id faciendum fuisset, tum quod tradit Eusebius [a] accidisset; nempe quòd vel Iudæi ex inuidia Scripturam occultassent, aut corruptam dedissent; aut qui eam versuri essent, ab eis in suspicionem vocati fuissent. De his itaque agens S. Augustinus [b] hæc ait: Si quid aliter in Hebræis exemplaribus inuenitur, quàm isti posuerint, cedendum esse arbitror diuinæ dispensationi, quæ per eos facta est, vt libri, quos gens Iudaica ceteris populis vel religione vel inuidia prodere nolebat, credituris per Dominum Gentibus, ministra Ptolemæi Regis potestate, tanto antè proderentur: atque fieri potest, vt sic illi interpretati sint, quemadmodum congruere Gentibus ille qui eas regebat, & qui os vnum omnibus fecerat, Spiritus sanctus iudicauit.] hæc Augustinus. Sed & in eo diuina est prouidentia admiranda, quòd eam ab immani illo incendio, quo ceteri libri omnes conflagrarint, illæsam seruasse voluerit; cùm non deessent innumera exemplaria, inter Iudæos atque Gentiles sparsa. D E

XXXV. IVDAEIS IN VSV TRANSLATIO SEPTVAGINTA. [e] Luca 4. [h] Isai. 26. [i] Tertull. in Apolog. c. 18. in fine.

Ceterùm quod pertinet ad Iudæos, tantæ ea translatio apud omnes fuit auctoritatis, vt quamplurimis descriptis exemplaribus, eisdem vterentur in synagogis, in lectionibus illis, quæ ex more per omne sabbatum legebantur. Extat ea de re insigne testimonium apud Lucam [e], vbi habet, Dominum ingressum in synagogam, cùm illud legeret [h] Isaiæ: Spiritus Domini super me, &c.] planè constat secundùm Septuaginta legisse; quod positus à Hieronymo vterque textus significat. Confirmatur hoc ipsum de lectione Septuaginta in synagoga ex eo quod Tertullianus [i] tradit his verbis: Sed & Iudæi palàm lectitant, vectigalis libertas vulgò editur sabbatis omnibus] nimirum quòd

A quòd suos conuentus collata pecunia redimere solerent, cùm pro qualibet synagoga Romano Imperio tributum penderent. Fuisse quidem eius editionis Iudæos studiosissimos pariter & cupidissimos, oblato [a] libello supplice Iustiniano Imperatori, apertè significarunt, quo petierunt eamdem (sicut antea factum erat) in suis ipsorum synagogis legi debere. Philonem insuper & Iosephum vsos editione Septuaginta, iam superiùs tomo primo Annalium demonstrauimus. Christianos itidem ab ipso exordio nascentis Christi Ecclesiæ eamdem editionem publicè legisse, in confesso est apud omnes. At quòd opus non sit in hoc probando diutiùs immorari, satis modò Cyrilli [b] Hierosolymorum Episcopi recitare sententiam, cùm de eadem diuinæ Scripturæ translatione agens, hæc ait: Has tantùm studiosè meditare Scripturas, quas in Ecclesiis confidenter legimus. Multo prudentiores te & religiosiores fuerunt Apostoli & primi Episcopi, veritatis duces, qui nobis eas tradiderunt. Tu itaque, cum sis filius Ecclesiæ, non transgrediaris illius terminos.] hæc ipse. [a] Aurbent. 14 coll. 10. incip. Aequum sanè. [b] Cyrillus Catech. 4. B

Meritò igitur eadem in Ecclesia Communis est habita, quamdiu sincera permansit. Licet enim (vt diximus, Aristæa auctore) dira execratio ab illo sacro Iudæorum Senatu fuisset illis inflicta, qui eam translationem aliqua ex parte vel leuiter corrumperent vel deprauarent; tamen haud continentes fuerunt, quin in eam impiè manus inferrent, idque post Christi aduentum, vt sæpè queritur Iustinus [a] martyr, & alij itidem iure expostulant. Tribuit & hoc nostrorum scriptorum vitio S. Hieronymus [b], cùm ait: Nec hoc Septuaginta interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea quæ vera fuerunt, transtulerant; sed scriptorum culpæ adscribendum, dum de inemendatis inemendata scriptitant; & sæpè tria nomina, subtractis è medio syllabis, in vnum vocabulum cogunt; vel è regione vnum nomen, propter latitudinem suam, in duo vel tria vocabula diuidunt.] hæc ipse, qui & in aliis quoque locis de corrupto eius textu frequèter inculcat. Sed & S. Augustinus [c] vitia, quæ irrepserunt, notariis æquè tribuit, idemque alij. [a] Iustin. mart. dial. cū Typho. [b] Hieron. epist. 108. [c] Aug. de Ciuit. Dei lib. 15. cap. 13. C

XXXVI. SEPTVAGINTA INTERP. QVOMODO DEPRAVATI ET QVANDO.

Quamobrem ea primùm ab Origene, deinde à Luciano martyre, postea ab Hesychio, quartò demum à S. Hieronymo (vt dicemus) fuit mendis expurgata. Quòd si cui id facere perfectè licuit, Origeni concessum est; cùm adhuc sub Seuero, quo tempore ipse agebat Alexandriæ, prototypon ibi adhuc integrum (si Tertulliano credimus) seruaretur, quod perquàm commodè consulere in ambiguis licuisset. Sic igitur par est credere, Septuaginta editionem ab Origene in integrum accuratissimè restituram. Sed quòd (vt dictum est) cùm quid amplius vel minus interdum ab Hebraico textu habere reperta esset, idem voluit adnotasse, additis ex Theodotione locis notatis obelis & asteriscis: inde (vt tradit S. Hieronymus) nouæ corruptionis manauit occasio, cùm à notariis velocitate scribendi prætermitteretur aliquod illorum signorum, fieretque interdum, vt, quod Theodotionis esset, Septuaginta perperam putaretur. Verùm id ratò accidisse, nec in omnibus codicibus contigisse, sed & semper emendare licuisse ex veteribus exemplaribus, idque Lucianum, Hesychium, ac denique Hieronymum præstitisse, quis poterit dubitare? Nam etsi prototypum defecisset exemplar; tamen ex iis quæ supperent ex emendatione ab Origene facta, quæ integra seruabatur in Hexaplis & Octoplis in bibliotheca Cæsariensi, optimè id facere licuisse, vel ex aliis quæ nobilissimæ totius Orbis Ecclesiæ ex iisdem exscripsissent, æquè dignè præstare concessum fuisse, par est existimare. D

XXXVII. EDITIO LXX. A QVIBVS EMENDATA.

Quando autem ipsa originalis editio Septuaginta interpretum amissa fuerit, haud possumus quid certius affirmare. Si enim Seueri temporibus (vt tradit Tertullianus) adhuc integra fuerat conseruata, nec sub Cæsare vel sub Cõmodo incendiis illis periit: haud creditur euasisse conflagrationem illam maximam, cùm Diocletiani edicto, in toto Christiano orbe, qui eius Imperio subiaceret, iussi sint Christianæ religionis codices igni tradi. At nec putandum tum omnia etiam exemplaria periisse, ac funditus libros omnes igni consumptos esse. nam si complura Ecclesiasticorum scriptorum, qui ante illa tempora scripserant, monumenta integra post naufragium seruata noscuntur, quanto certiùs id oportuit contigisse de voluminibus diuinæ Scripturæ, quorum exemplaria non in quibusdam tantummodo bibliothecis asseruabantur, sed nulla fermè in Orbe erat Ecclesia, cui illis carere (id officij necessitate postulante) omnino licuisset? Quòd etsi daremus omnia in omnibus Ecclesiis sub Romano Imperio positis diuinæ Scripturæ exemplaria consumpta fuisse (quod planè stultum est opinari) E

XXXVIII. SEPTVAGINTA INTERPRETVM TRANSLATIO NVNQVAM PERIIT.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quot extra Romani Imperij limites erant Ecclesiæ apud diuersas barbaras nationes, A
quæ ab illa vexatione securæ nullam prorsus in diuinæ Scripturæ codicibus passiæ fuerunt iacturam, à quibus mutuari licuisset exemplar? Meminisse namque debemus (quod superiùs dictum est) longiùs latiusque in Orbe propagatam esse Christianam religionem, quàm Romanum Imperium. Hæc dixisse voluimus aduersus aliquos, qui in eam sententiam imprudenter admodum ducti sunt, vt inconsultè nimis, ne dicam temere, iactarint editionem Septuaginta penitus excidisse. At quam, quæso, S. Hieronymus emendauit, si nulla ampliùs reliqua erat? Vel qua vsi sunt scriptores omnes Ecclesiastici, saltem vsque ad Hieronymi tempora, si ea periisset omnino? Dicere præterea omnes codices, quibus præsertim in Ecclesiasticis tractationibus ijdem vterentur, deformiter fuisse corruptos; temerariam, nedum insulsam, esse assertionem, par est existimare. De iis autem, quæ post S. Hieronymi tempora acciderunt, suo loco dictu- B
ri sumus.

XXXIX. EDITIO SEPTVAGINTA AB APOSTOLIS ECCLESIAE TRADITA.

Cùm igitur sacer ille Senatus diuino afflatus Spiritu Gentilibus editionem diuinæ Scripturæ communicasset, quam Deus visus est confirmasse: Iudæi ipsi frequentiori vsu eam firmam ratamque habuerunt, eamdemque pariter Ecclesia Christi recipiens venerata est. A postoli siquidem eam vsu probatam tradidisse (vt dictum est) noscuntur Ecclesiis, siquidem de his hæc Irenæus[a]: Firma est autem, & non ficta, & sola vera, quæ secundùm nos est fides, manifestam ostensionem habens ex his scripturis, quæ interpretatæ sunt illo modo quo prædiximus, & Ecclesiæ annunciatio sine interpolatione. Etenim A postoli, cùm sint his omnibus vetustiores, consonant prædictæ interpretationi, & interpretatio consonat A postolorum traditioni. Etenim Petrus, & Ioannes, & Matthæus, & Paulus, & reliqui deinceps, & horum sectatores, prophetica omnia ita C
annunciarunt, quemadmodum seniorum interpretatio continet: vnus enim & idem Spiritus Dei, qui in Prophetis quidem præconizauit * quis & qualis esset aduentus Domini, in senioribus autem interpretatus est bene, quæ bene prophetata fuerant.] hæc Irenæus. Sed quod pertinet ad A postolos: scimus S. Hieronymum[b] conatum ostendere, eos citare consueuisse diuinam Scripturam secundùm Hebraicam veritatem, non secundùm editionem Septuaginta. Nam aduersus Ruffinum agens, nititur demonstrare, eos tunc vsos esse versione Septuaginta, cùm eam inuenissent cum Hebraico consonantem. Sed qui nuper hæc maiori otio exquisiuit Leo[c], vir cum primis eruditus, planè demonstrat A postolos vsitatiùs Septuaginta editionem citare consueuisse, interdum verò Hebraicam veritatem esse secutos, aliquando autem non verba ex verbis, sed ex sententia sententiam reddidisse. Certè quidem cùm tam in synagogis, quàm priuato vsu D
(vt dictum est) Iudæi Septuaginta lectitarent editionem; A postolos pariter eadem frequentiùs vsos esse, æquum est existimare.

[a] al. præconauit

[b] Hier. in Isai. cap. 57. præfat. lib. 16.

[c] Leo Cast. de Septuag. interp. cap. 6.

XL. EA EDITIO AB ECCLESIA VSV RETENTA.

De vsu verò communi eius editionis in omnibus Ecclesiis vbique recepto, hæc Origenes ad Africanum Hebræos facilè nimis auscultantem: Videtur ne tibi libros in omni Ecclesia receptos abrogare, & cauere legibus, vt fratres omnes vbique terrarum receptos apud se in suis Ecclesiis libros abrogent? Iudæis assententur, & persuadeant, vt nobis impertiant libros castigatos, & quàm emendatissimos, qui nihil habeant commentitium, aut fictitium? Quid ergo? Prouidentia diuina, quæ impertit omnibus Christi Ecclesiis ædificationem, in Scriptura sacra tam paruam præstitit curam his quos tanto pretio redemerat?] hæc Origenes: quibus & apertè sanè declarat, eam non fuisse in omnibus consentientem Hebraicæ editioni; decipique eos qui putarunt eam ad E
verbum fuisse translatam. Rursus hallucinatos illos, qui opinati sunt eam discrepantiam non in originali facta versione contigisse, sed ex illapsis in eam mendis & erroribus; quandoquidem nihil tale de ea Africanus & Origenes expostulant: facilè enim facta collatione cum illa originali editione (vt dictum est) ipsi intelligere, ac eam emendare potuissent. Constat ex his igitur, antiquorum omnium assertione, Septuaginta editionem olim dictam esse Vulgatam, atque Communem, id ipsum Hieronymo sæpiùs attestante. Vsque adeò enim id rarum firmumque habitum est, vt Philastrius[d] in hæreticorum classem reiecerit eos, qui aliqua alia vterentur editione. cuius hæc sunt verba: Ecclesia Catholica Septuaginta duorum interpretationem legit, colit, & prædicat; alia autem superuacua & contraria tantæ editioni contemnit & abiicit.] hæc & alia de his plura Philastrius.

[d] Philastr. de hæres. ca. 139. 140. 141. 142 143.

Ceterùm

A Ceterùm etsi omnium constat sententia, editionem Septuaginta dictam esse Communem; tamen S. Hieronymus[a] tradit eam haud simplicem, sed triplici editione fuisse toto Orbe diuersam: cùm nimirum alij legerent eam quæ ab Origene correcta fuit, rursum alij à Luciano emaculatam, alij denique eam quæ Hesychij diligentia pristinæ reddita est integritati. De his enim tribus hæc idem habet Hieronymus[b]: Alexandria & Ægyptus in Septuaginta suis Hesychium laudat auctorem: Constantinopolis vsque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat; mediæ inter has prouinciæ Palæstinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgauerunt: totusq. Orbis hac inter se trifaria varietate compugnat.] hæc ipse. Rursum verò duplex reperiebatur apud Origenen Septuaginta editio, dicta communis vtraque, vt idem S. Hieronymus[c] testatur his verbis: Illud admoneo, vt sciatis, aliam esse editionem B
quam Origenes, & Cæsarienses Eusebius, omnesq. Græciæ tractatores κοινὴν, id est, Communem appellant atque Vulgatam, & à plerisque nunc Luciani dicitur: aliam Septuaginta interpretum, quæ in Hexaplis codicibus reperitur, & à nobis in Latinum sermonem fideliter versa est, & Hierosolymæ & in Orientis Ecclesiis decantatur.] & inferiùs: Ea (inquit) quæ habetur in Hexaplis, quam & nos vertimus, ipsa est, quæ in eruditorum libris incorrupta & immaculata Septuaginta trãslatio restituatur. quicquid ergo ab hac discrepat, nulli dubium est quin ita & ab Hebræorum veritate discordet.] Verùm ea quæ ab Origene in Hexaplis posita, & in Latinum à S. Hieronymo conuersa est, sicut Origenes ei interdum admiscuit distinctis notulis Theodotionis editionem, ità ab eodem Hieronymo est translata, appositis signis iisdem: quod ipse pluribus locis testatur, quos superiùs recitauimus, cùm egimus de iisdem Hexaplis Origenis. Sic igitur C
editio illa Septuaginta à S. Hieronymo emendata & Latinitate donata, non simplex erat Septuaginta, sed intextam habebat versionem Theodotionis, signis tamen ab eo distinctam ac separatam.

[a] Hier. in Isai. lib. 16. præfat. TRIPLEX EDITIO SEPTVAGINTA.

[b] Idem in præfat. lib. Paralip. epist. 107.

[c] Idē epi. 135.

XLI. Sed accidit, vt ob triplicem communem Septuaginta editionem, dum suam quisque propriam commendaret, non leues inter se conflarentur seditiones; ob eamque causam sæpè veritatem Hebraicam, vel aliàs à profanis editas translationes consulendi pateret occasio. His igitur & aliis rationibus perhotum se fuisse dicit S. Hieronymus[a], vt Hebraicam quoque editionem in Latinum conuerteret. Cùm verò eo nomine à multis sibi aduersantibus temerariæ nouitatis argueretur, perinde ac si eo consilio suam ederet, vt aboleret Septuaginta translationem; ipse sæpius conatus est instituti sui reddere rationem, atque animi consilium aperire, & inter alia cùm aduersus Ruffinum D
sic scribit[b]: Ego ne, inquit, contra Septuaginta interpretes aliquid sum locutus, quos[c] ante annos plurimos diligentissimè emendatos meæ linguæ studiosis dedi? Tam stultus eram, vt, quæ à pueritia didici, senex obliuisci vellem?] sed & superius: Non imitantur Græcorum studium & beneuolentiam, qui post Septuaginta translatores, iam Christi Euangelio coruscante, Iudæos & Ebionitas legis veteris interpretes, Aquilam videlicet, Symmachum, & Theodotionem, curiosè legunt, & Origenis labores in Hexaplis Ecclesiis dedicarunt: quanto magis Latini mei grati esse deberent, quòd exultantem Græciam cernerent à se aliquid mutuari?] hæc eadem alibi quoque sæpiùs inculcat. Causatus etiam depranationem Septuaginta interpretum, opportunè sibi visus est ex Hebraicis fontibus deducere veritatem. nam sic superius[d] ait: Si Septuaginta interpretum pura, & vt ab eis in Græcum versa est, editio permaneret: supervluè me, mi Chro- E
mati, Episcoporum sanctissime, impelleres vt tibi Hebræa volumina Latino sermone transferrem. Quod enim semel aures hominum occupauerat, & nascentis Ecclesiæ roborauerat fidem, iustum erat etiam nostro silentio comprobari: nunc verò cùm pro varietate regionum diuersa ferantur exemplaria, & germana illa & antiqua translatio corrupta sit atque violata, nostri arbitrij putas aut ex pluribus iudicare quid sit verum.] hæc & alia plura, ac sæpiùs de eadem editione mendis obsita, quam à se ad purum emaculatam professus est.

[a] Hier. in præfat. in Tob. 115 QVOD TVAGINTA VERSIONE RIT.

[b] Idem aduers. Ruffin. lib. 2.

[c] Idem eodem libro.

XLII. S. HIERONYMI CONSILIVM IN VERSIONE SEPTVAGINTA.

XLIII. Quantam verò adhibuerit diligentiam, vt Hebraicam editionem sincerè, purè, vereque Latinam redderet, idem ipse cum alias sæpè, tum ad Sophronium[a] sic scribens aperit: Certè quidem confidenter dicam, & multos huius operis testes citabo, me nihil dumtaxat sententiæ de Hebraica veritate mutasse. Si cubi ergo editio mea à veteribus discreparit, interroga quemlibet Hebræorum; & liquidò videbis me ab æmulis

[a] Hier. in præfat. in Psalm. epist. 133. & in Apolog. aduers. Ruffin.

frustrà

Universidad de Deusto
Biblioteca

S. HIERONYMI STVDIVM PROBATVM GRAECIS.

fruſtra lacerari,qui malunt contendere videri præclara,quàm diſcere.] Ceterùm quod A ad eam rem ſpectat, id negotij exhibitum eſt ei à Latinis, non autem Græcis: & non modò aduerſantes æmuli,ſed & S. Auguſtinus nouitatem hanc ſuſpectam habens, eidem aliquando reſtitit. Græci autem,qui in alios Græcos interpretes ſe curioſè diffuderant,ſimulatque acceperunt à S.Hieronymo ex Hebraico fonte elaboratam eſſe nouam editionem,mox eam ex Latino in Græcum ſermonem vertendam curarunt. quod ipſe teſtatur,dum iure de Latinis expoſtulans[a] ait: O labores hominum ſemper incerti! O mortalium ſtudia,contrarios interdum fines habentia! vnde me putabam de Latinis meis bene mereri,& noſtrorum ad diſcendum animos concitare,quòd etiam Græci verſum de Latino poſt tantos interpretes non faſtidiunt; inde in culpam vocor,& nauſcanti ſtomacho cibos ingero.] Primus itaque S. Hieronymus fuiſſe reperitur, qui ex Hebræo fonte aquas deduxerit in Latinum alueum. B

[a] Idem aduerſ. Ruffin. lib.2.

XLIV. EDITIO LATINA EX GRAECIS.

Quinam autem ex Græcis editionibus id antè præſtiterit, maioribus etiam incertum fuit: nam cùm plures fuerint,nec numero diſtincti, vel tempore; quinam illi eſſent(vt Auguſtinus[b] affirmat) obſcurum remanſit. Vt enim (ait) cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis ſibimet vtriuſque linguæ habere videbatur,auſus eſt interpretari. Quæ quidem res plus adiuuit intelligentiam,quàm impediuit,ſi modò legentes non ſint negligentes.] hæc ipſe. Inter omnes autem veteres Latinas interpretationes Septuaginta,Italam,nempe Romanam, præſtitiſſe ceteris,quòd verborum tenacior eſſet,& feliciùs exprimeret ſententiæ perſpicuitatem, idem S.Auguſtinus[c] affirmat.

[b] Auguſtin. de Doct. Chriſt. lib.2. cap.11.

[c] Auguſtin. de Doct. Chriſt. lib.2. cap. 15.

XLV. HIERONYMI EDITIO PAVLATIM INVALESCIT.

Accidit verò, vt ob illam priorem verſionem Latinam poſterior à S.Hieronymo tradita ſperneretur;cùm videlicet Occidentalis Eccleſia antiquitatem excolere conſueta, C nouos ſonos exhorreſcens, illam Hieronymi primo auditu reſpueret; quod ſicut à maioribus acceptæ fidei,ita & verborum eſſet pariter tenaciſſima: donec paulatim, quænam qualiſve eſſet, omnium eruditorum ſtudio & labore perſpecta, atque pia,pura, vera,ſinceraque comperta,magno honore tandem ſummaque laude fuerit in Eccleſiam introducta,Veteri non expoſa. Nam & ipſe S. Auguſtinus, qui ea de re obniti Hieronymo viſus erat, eius ſtudium poſtea laudare cœpit,ſic dicens[d]: Non defuit temporibus noſtris presbyter Hieronymus, homo doctiſſimus, trium linguarum peritiſſimus, qui ex Hebræo in Latinum eloquium diuinas Scripturas conuertit, eloquenterque transfudit.] additque teſtimonio etiam Iudæorum eam cognitam eſſe veracem: ſed quantumcumque opus laudatum fuerit, nequaquam tamen præferendum putauit antiquæ illi Septuaginta editioni. Ad Auguſtini autem verba, Iſidorus[e] hæc addit: Eius D interpretatio meritò ceteris anteponitur: nam eſt verborum tenacior,perſpicuitate ſententiæ clarior,atque(vtpote Chriſtiana interpretatio) verior.]

[d] Aug. de Ciuit. Dei, lib.18. cap.43.

[e] Iſid. Etymolog. lib.6 c.6.

XLVI. VETVS ET NOVA VVLGATA.

Sic igitur Occidentalis Eccleſia nouam accepit editionem,à S.Hieronymo elaboratam,vt tamen veterem illam Septuaginta etiam retineret: factumque eſt, vt duæ eſſent vulgatæ editiones,altera Vetus dicta, Noua altera nuncupata. hiſce enim nominibus Eucherius[f] vtramque diſtinguit,ſicut & ſanctus Gregorius, qui præfatione[g] in libros Moralium ait: Nouam tranſlationem diſſero, ſed (vt probationis cauſa exigit) nunc Nouam,nunc Veterem per teſtimonia aſſumo: quia ſedes Apoſtolica,cui auctore Deo præſideo, vtraque vtitur.] & in ipſis commentariis[h], quam per Nouam intellexerit, declarat. Nam cùm ait,eam ex Hebraico atque Arabico eſſe tranſlatam,planè Hieronymi eſſe ſignificat,qui in præfatione ad Iob librum affixa, ſe tum ex Hebraica veritate, tum E etiam Arabica interpretatione librum illum Latinitate donaſſe teſtatur: vt dubium non ſit, per veterem,Gregorium intelligere verſionem Septuaginta; per Nouam autem,eam quam ex Hebræo Hieronymus tranſtulit,eaſdemq. ab inuicem fuiſſe diſtinctas, vtramlibet per ſe notam,& vtramque ab Eccleſia Romana ſuſceptam.

[f] Eucher.in libros Regum.

[g] Greg. in præf. lib. Moral. cap. 5.

[h] Greg. Moral. lib.20.cap.23.

XLVII. Accidit autem poſt Gregorij tempora (quoto verò potiſſimùm anno, quóve auctore, incertum remanet) vt quoniam duæ ſimul vulgatæ editiones, Vetus & Noua, diſſenſionum ac contentionum interdum miniſtrarent occaſionem; in diuerſa ſtudia Fideles ea in re diſtraherentur ab inuicem, dum alij Veterem, Nouam alij ſequerentur; & quiſque pro ſua(vt aſſolet)contentioſè diſſereret, turbas cieret, alteramque defendens,in alteram minùs dignè inuehereturſ; eſſetque ea diuerſitas veluti ſeminarium iurgiorum, ac turpem redderet Eccleſiæ faciem, dum in diuinis laudibus, ceteriſque ſacris officiis

A officiis,alij aliam pſallendo, legendo, concionando, tractando conſectarentur: vt hac ex parte penè diuiſa ſchiſmate Eccleſia videretur. Sed diuino afflante numine prouiſum eſt,optimeque conſultum, vt ad Eccleſiaſticum communem vſum vna ex duabus, quæ vſui omnibus eſſet Eccleſiis,conflaretur, quæ Communis omnibus atque Vulgata vno nomine à cunctis diceretur, expoſa illa Veteris & Nouæ nomenclatura. Reſque euenit ex ſententia,vt,eam vnam Occidentali Eccleſia vſu recipiente,omnis mox ea de re ceſſauerit controuerſia,omneſque ſicut vna fide compaginati,ita vno ſpiritu,vnoque ore Chriſtum Dominum vnà cum Patre & Spiritu ſancto laudibus aſſidue celebrarent: licet alicui Eccleſiæ, venerandæ antiquitatis ergò, permiſſum fuerit veterrima illa Septuaginta in pſallendo vti editione; cùm alioqui eadem,ſed à Hieronymo emendata, reliquæ omnes vtantur Eccleſiæ.

VNA VVLGATA EX DVABVS.

B Porrò qui huius ex Veteri & Noua factæ permixtionis minùs attentè conſiderarunt originem,aut cauſam ſunt perſcrutati, neque adeò exactè ipſum diuinæ Scripturæ contextum examinarunt; has de eadem, quam habemus præ manibus, controuerſias excitarunt,dum alij hanc eſſe illam Veterem Septuaginta,ſed emẽdatam,alij verò Nouam eſſe Hieronymi tradiderunt. Sed illi,mea ſentẽtia, ſcopum veritatis attigiſſe noſcuntur, qui ex vtraque mixtam eſſe dixerunt. Quòd verò tũ ex Veteri, tum ex Noua Vulgatam hanc noſtram conflatam eſſe dixerimus, & in ea Septuaginta illa exſcripta eſſe videatur, quam(vt dictum eſt)idem S Hieronymus emendauit, non autem veterrima illa, quam mendis ſcatuiſſe idem affirmat: cumque in eadem Noua illa ſimul inſuper contexta ſit, quam idem auctor ex Hebræo ſermone conuertit: hac ratione, quòd in vtraque ſancta Eccleſia laboribus Hieronymi vſa ſit, eam eſſe Hieronymi iure dici poſſe videtur, quam C eiuſdem Eccleſiæ auctoritate poſt aliquot ſæcula ex vtraque eius editione appareat fuiſſe collectam. Quòd verò aliqua habeat,quæ nec Hebraicæ editioni Latinæ à Hieronymo redditæ, nec veteri Septuaginta concordare videantur; hæc ex communi illa Septuaginta à Hieronymo emendata prouenisſe ſciendum eſt: vt octo illi verſus Pſalmi decimi tertij: Sepulchrum patens, &c.] vſque ad illud: Non eſt timor Dei, &c.] qui nec in Hebraico textu (vt ipſe Hieronymus[a] tradit)nec in veterrima illa Septuaginta reperiuntur: accepti enim ex epiſtola Pauli ad Romanos[b], communi illi recentiori emendatæ Septuaginta editioni fuerunt additi, ex eaque in noſtram Vulgatam illati. Rurſum verò nec ſic paſſim mixta, vt, veluti centones,fuerit coagmentata; cùm ſit reperire in ea libros integros ſecundùm Septuaginta tranſlationem poſitos, nempe Pſalmorum, & aliorum.

XLVIII. VETVS ET NOVA PERMIXTA COMMVNIS EDITIO.

[a] Hier.in præfat.lib 10 in Iſaiam.

[b] Rom.3.

D Sed quod ſpectat ad librum Pſalmorum, primam ipſorum editionem à Septuaginta confectam S.Hieronymus emendaſſe reperitur. hoc enim ipſe teſtatur[c] in Apologia aduerſus Ruffinum,vbi ait: Pſalterium quoque, quod certè emendatiſſimum iuxta Septuaginta interpretes noſtro labore dudum Roma ſuſcepit.] licet idem Hieronymus[d] ipſum etiam ex Hebraico verterit, & diſcrepantiam in vtraque editione manifeſtarit. At non ſemel,vel bis,ſed quater eumdem Hieronymum eidem operi certum eſt inſudaſſe. Primò nimirum, cùm,petente Damaſo, Septuaginta editionem tradidit (vt dictum eſt) Romanæ Eccleſiæ emendatam. Secundò,cùm eam ex Hebraico puro fonte deduxit,id expoſcente Sophronio[e]. Tertiò, cùm Paula & Euſtochio[f] efflagitantibus, editioni Septuaginta Theodotionem admiſcuit,obelis & aſteriſcis adnotans. Denique & illud præſtitit, vt vna epiſtola ſeu libello ad Suniam & Fretelam ſcripto,notaret diſE crepantiam inter Græcum & Latinum Pſalterium,& vtrum magis Hebræo conſentiret, admoneret. Ceterùm quo vtimur Pſalterio poſito in Vulgata, conſtat non eſſe ex Hebraico textu,neque acceptum ab Hexaplis,ſed ex Communi illa,quam diximus,editione Septuaginta, ab aliis ſæpius emendata: quod quidem cuique rectè intuenti perſpicuum erit.Rurſum verò vulgata noſtra continet Prophetas minores ſecundùm factam à S.Hieronymo ex Hebraico verſionem, ſed & quatuor maiores, paucis tantùm exceptis. Librum Iob itidem,prout ab eodem ex Hebraico & Arabico eſt tranſlatus. Sed non vacat nobis in ſingulis immorari,& de omnibus exactam reddere rationem: aliò enim tendit oratio. Porrò vulgatam noſtram à calumniis hæreticorum Xyſtus[g] vindicat, atque nuper vir doctiſſimus Bclarminus.

XLIX. PSALMORVM EDITIO VNDE ET QVOTVPLEX.

[c] Hier. adverſ. Ruffin lib.2.

[d] Hier. ibidem & epiſt. 135. ad Suniam.

[e] Hier epiſt.13.

[f] Hier. præfat. in Pſalter.

[g] Xyſt.Senen. lib.8. l.

Cùm igitur ex Veteri & Noua (vt dictum eſt) collecta vna fuerit Communis editio: illud accidit,vt,cùm totus orbis Occidentalis magna conſenſione iſta reciperetur, duæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

duæ illæ, Vetus & Noua Vulgatæ, quæ frequentiori vsu præ manibus omnium essent, A
quasi minimè iam necessariæ viderentur, paulatim negligi atque deperire propemodum
sinerentur; atque etiam veterrima illa Septuaginta penitus propemodum exoleuerit,
EDITIO LXX INTERP. RESTITVTA. adeò vt videretur esse obliuione sepulta. Sed quæ in hunc modum penè videbatur extincta, his propè diebus, opera & industria Illustrissimi ac Reuerendissimi Domini Antonij Carafæ Cardinalis Bibliothecarij, cui Catholica Ecclesia hoc etiam nomine plurimum debeat, ex inspirato eadē tam Græco, quàm Latino sermone quasi rediuiua comparuit; cùm veluti postliminio post longum exilium summo honore reuersa, magno in primis eruditorum omnium, ac denique totius exultantis Ecclesiæ eidem fauentis excepta plausu, atque ingentibus celebrata præconiis, in summæ auctoritatis throno & dignitatis sede pristina fuerit collocata.

LI. DE EDITIONE NOVI TESTAMENTI. His de editionibus veteris Testamenti summa diligentia atque industria pro viri- B
bus elucidatis, de editione noui Testamenti (ne quid præteriisse in hoc genere videamur) reliquum est, vt, quantum licet, breuius disseramus. Cùm in antiquum illud
Apostolorum temporibus scriptum exemplar, vitio librariorum, vel aliorum, multa irrepsisse menda Damasus Papa intelligeret: eius emendationem eruditissimo viro, qui
sibi inter cetera præclarissima eius temporis ingenia primus occurrit, S. Hieronymo delegauit: qui nauiter in opus incumbens, quod ille postulauit, felicissimè præstitit. Te-
[a] Hier. præfat. in quat. Euāg. statur enim hæc ipse ad eumdem Damasum scribens [a] his verbis: Nouum (inquit) opus
me facere cogis ex veteri, vt post exemplaria Scripturarum toto Orbe dispersa, quasi
quidam arbiter sedeam: & quia inter se variant, quæ sint illa quæ cum Græca consentiant veritate, decernam. Pius labor, sed periculosa præsumptio, iudicare de ceteris
ipsum ab omnibus iudicandum, senis mutare linguam, & canescentem iam mundum C
ad initia retrahere paruulorum.] & paulo pòst: Aduersus quam inuidiam duplex causa me consolatur: quòd & tu, qui Summus Sacerdos es, fieri iubes: & verum non esse
quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides est adhibenda; respondeant, quibus tot enim sunt exemplaria penè, quot
codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus; cur non ad Græcam originem
reuertentes, ea quæ à vitiosis interpretibus malè sunt reddita, vel à præsumptoribus imperitis emendata peruersius, vel à librariis dormitantibus aut addita sunt aut mutata,
corrigimus?] hæc Hieronymus de causa nouæ editionis cudendæ, deque in ea emendanda animi sui consilio.

LII. Vbi verò opus perfecit, Romanæ Ecclesiæ tradidit, quod longè lateq. per totum Occidentalem orbem fuit quàm citissimè euulgatum, perlegit illud quidem S. Augustinus [b], D
[b] Augustin. ad Hieron. epi. 10. & diligenter à se cognitum mirificè commendauit: de quo in hæc verba ad eumdem
EDITIO NOVI TEST. S. HIERONYMI RECEPTA. S. Hieronymum auctorem operis: Non, inquit, paruas gratias agimus Deo de opere tuo,
quòd Euangelium ex Græco interpretatus es: quia pene in omnibus nulla est offensio,
cùm Scripturam Græcam contulerimus. Vnde si quispiam veteri falsitati contentiosus
fauerit, probatis collatisque codicibus, vel docetur facillimè, vel refellitur.] hæc de editione Hieronymi Augustinus.

LIII. Verùm quod eius operis fuit, se potiùs ex Græco emendasse; quàm ipsam integram in
[c] Hieron. epist. 11. inter epist. August. Latinum ex Græco vertisse, idem [c] Hieronymus scribens ad Augustinum testatur illis
EMENDAVIT HIERONYMVS, ET NON VERTIT EX GRÆCO. verbis: Si me in emendatione noui Testamenti susscipis, &c.] Ex aliis quoque eiusdem
Hieronymi testimoniis certum exploratumque habetur, ipsum nequaquam nouum Testamentum in Latinum ex Græco vertisse, sed potius Latinum ex Græco emendasse; E
adeò vt non fuerit nouæ translationis auctor, sed veteris diligens emendator. Nam
[d] Hier. præfat. in quat. Euāg. epist. 123. hoc est quod ait, se inter multa exemplaria Scripturarum sedisse arbitrum: sed & infe-
riùs eadem præfatione ad Damasum scripta planiùs demonstrat, sic dicens [d]: Igitur hæc
præsens præfatiuncula pollicetur quatuor tantùm Euangelistas, quorum ordo est iste,
Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes, codicum Græcorum emendatà collatione, sed &
[e] Bellarminus Controuer. de Verb. Dei, li. 2 c. 7 9. & Xyst. Senen. li. 8. & alij auctores. veterum: quæ ne multum à lectionis Latinæ consuetudine discreparent, ita calamo
temperauimus, vt iis tantùm, quæ sensum videbantur mutare, correctis, reliqua manere pateremur, vt fuerant.] hucusque ipse. Sunt multi qui contendant eamdem noui Testamenti editionem non esse Hieronymi; sed plures qui defendant, quorum &
longè potiora sunt iura. At licet non sit nostri instituti vel otij hîc cuncta disquirere, &
qui hæc diffusiùs tractata cupiunt, habeant quos consulant [e]; tamē non omittemus illud

vnum

A vnum, quod partem illam pertingit Annalium, quæ ad antiquiores Ecclesiæ mores pertinet; differemusque aduersus illos, qui ex eo dixerunt, Vulgatam noui testamenti editionem non esse S. Hieronymi, quòd rudia & impolita quædam inueniantur in ea, quæ à Hieronymi stylo penitus discrepent.

LIV. DEFENDITVR ESSE HIERONYMI. Atqui hac ipsa ratione eius esse probatur: nam quòd non nouam ipse cuderet, sed veterem emendaret editionem, illa ipsa verba rudia, simplicemque dicendi stylum, ne in minimo quidem mutare voluit, vbi verba atque sententiæ à Græco (vt ait) non dissentirent; ob eamq; causam nec vitia quædam impolitæ orationis abradere, aut verborum ornatum inducere curauit. Quod quidem satis sit eiusdem Hieronymi exemplo ac testificatione euidentiùs in aliis demonstrare. Ipse enim in Ezechielem [a] Prophetam scribens, hæc habet: Illud sæpiùs monuisse sufficiat, nosse me cubitum & cubita neutrali
B appellari genere: sed pro simplicitate & facilitate intelligentiæ, vulgique consuetudine, ponere & genere masculino. Non enim curæ nobis est vitare sermonum vitia, sed Scripturæ sanctæ obscuritatem quibuscumque verbis disserere.] & inferius [b]: Quòd cubitos genere masculo, & non neutrali cubita dicimus iuxta regulam grammaticorum (vt in superioribus docuimus) non ignorantia id facere, sed consuetudine, propter simplices quosque & indoctos, quorum in congregatione Ecclesiæ maior est numerus.]

[a] Hieron. in Ezech. cap. 40.

[b] Idem in Ezechiel. c. 47.

S. HIERONYMI CONSILIVM IN EMENDANDA DIVINA SCRIPTVRA. Sic igitur videas Hieronymi in emendanda primùm antiquitus tradita diuina Scriptura consilium: vt non modò in ea barbarismos, quos inuenisset, non corrigeret, sed imitaretur de industria: sicque secundùm quod inuenisset translatam à Latino interprete editionem Septuaginta, non tantùm, si error non esset in sententia, non emendauit; sed & in ea quam ipse ex Hebraico fonte suis ipsius verbis in Latinum traduxit, cùm
C liberum esset in proprietate sermonis & candore orationis curam impendere, contempsit omnino, venerandæ tantum tribuens antiquitati, vt vocum & sententiarum elegantiam posthabuerit.

LV. [c] Hieron. in Ezechiel. c. 40. Addimus ad hæc & aliud de eadem re eiusdem auctoris exemplum [c]. Cùm enim in Latina Septuaginta versione limen portæ, thæ, positum inuenisset, sicut legeret in Græco θὲς, quodque in Hebræo סף, scriptum est, noluit vocem Græcè positam in Latino textu mutare, & Latinè dicere, limen portæ; sed vt positum erat, thæ, reliquit, sic legens: Et thæ tertium æqualem calamo in latitudinem trium.] sed quid tractando subdit? Diligentem (inquit) & studiosum lectorem admonendum puto, si tamen scientia Scripturarum & non vanis oratorum declamationibus ducitur, vt sciat omnia propè verba Hebraica & nomina, quæ in Græca & Latina translatione sunt posita, nimia vetu-
D state corrupta, scriptorumque vitio deprauata, & dum de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta esse Sarmatica, immo nullius gentis, cùm & Hebræa esse desierint, & aliena esse non cœperint.] quæ quidem idem auctor (magna profectò continentia) quòd earum vocum sensum sciret in Ecclesia notum, noluit emendare.

LVI. Hæc itaque ex S. Hieronymo sunt allata ad declarandum eius in emendando vel interpretando Scripturam mentis propositum & institutum: vt redarguantur qui ex simplici humilique stylo Vulgatæ editionis noui Testamenti, eam non esse ipsius S. Hieronymi, ausi sunt temerè affirmare. At quis sapiens in animum sibi inducere queat, auctoritate tanti Pontificis à tanto viro emendatam, recognitam, probatam, traditamque Romanæ Ecclesiæ editionem, toroque statim Occidentali orbe diffusam, à posterioribus
E esse neglectam atque reiectam? Facessat igitur de barbaris vocibus rudique stylo friuola obiectio comparata.

LVII. INVIDIOSA AVCTORIS IN NOVOS INTERPRETES. Erubescantque Nouatores omnes, qui nulla antiquitatis reuerentia ducti, neque religione absterriti, perinde ac si in scriptis Gentilium versarentur, atque illotis (quod aiunt) manibus profana contingerent; mox vt sibi visi sunt esse Græculi & semi Iudæi linguarum peritia, quodam furoris impetu potiùs quàm afflatu diuini Spiritus in ipsam sacrosanctam diuinamque Scripturam irrumpunt, eamque mox ingenij sui vires experturi aggrediuntur; & quantum in profanis profecerint, in sacris periculum facere non verentur, nouas in dies diuinæ Scripturæ editiones cudētes: alteraque manu refractario calamo impietatis, altera armati gladio maledicentiæ, procedunt tumidi atque inflati superbia proteruoque animo, ingenio duro & aspero, rictuque ferali progrediuntur in medium, agminibus Dei viuentis procaciter insultantes. At quo modo, quæso, sibi isti

vendi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

vendicant rectam sermonum interpretationem, quam, cùm inter charismata Spiritus A
[a] 1. Cor. 12. ab Apostolo [a] numeretur, constat nonnisi in Ecclesia esse posse? Qui sibi ipsis visi sapientes, quàm stultissimi facti sunt, dum ab Ecclesia refugæ, inter pneumachos in castris hostium professentes, aduersus Spiritum sanctum bellum gerunt.

LVIII. DIGNA IN EOSDEM EXAGGERATIO. Sed parcant iam viris Catholicis sanctis & eruditis, eosque imperitia sugillare desistant: sed potiùs (quòd eo impietatis eorum temeritas progressa est) in ipsum Spiritum sanctum arma conuertant, quòd iam mille quingentos & amplius annos neminem afflauerit, imbuerit neminem rectè interpretandi charismate, sed fuerit res nostras obduci carie, situque ineptæ locutionis barbarique sermonis aspergis adeò vt hac ex parte etiam eædem diuinæ Scripturæ patuerint derisioni Gentilium, qui eas solœcismis ac
[b] Arnob. adu. Gen. lib. 1. barbarismis obsitas sibilis insectarentur, scommatibus atque dicteriis deriderent. Siccine tanti ponderis ex eorum sententia à Deo res neglecta, & quæ basis quædam & fun- B
damentum est Christianæ religionis, diuina Scriptura, rudis & inexculta, atque sermonis vitiis lacera, adeò informis humi iacere permissa? At si tanta hæc neglexit Deus; quænam, quæso curauit? Si, inquam, in maximi omnium re momenti diuina prouidentia dormitauit; in quanam vigilantem fuisse dixerimus? Hæc planè tam horrenda ex necessaria assumptione eorum sententiæ dicenda forent, hisque deteriora iungenda, quæ vel cogitare animus exhorresceit, nedum effari.

LIX. [c] Psal. 5. [d] 1. Cor. 1. EX DIVINO CONSILIO SIMPLEX EDITIO. At non dormitauit, neque dormiet qui custodit Israël [c]. Sic namque placuit ei, qui statuit per stultitiam prædicationis saluos facere credentes: qui & suos sic prædicare Euangelium misit, vt illud non annunciarent in sapientia verbi [d]: vt & in his, quod stultum est Dei, etiam Crucis gloria effulgeret; atque certo certius conspiceretur, hoc esse hominibus sapientius. Quod enim diuinum inuentum, & non humanum figmentum C
est, diuina Scriptura, non humana arte, sed diuino consilio, nec adeò omnibus perspicuo, tractanda fuit: non enim vt viæ hominum sunt viæ Dei [e]. Quis namque consiliarius eius fuit, vt dicat ei, Cur ita facis? Ille ipse est, qui in tabernaculo, ac demum in templo suo cuncta egregiè auro confici, vel auro ornari præcepit, vsque adeò vt forci-
[e] Isaiæ 55. [f] Exod. 26. & 27. pes [f] ipsas emunctorias ex auro purissimo confici voluerit; & tamen quæ potissima ac
[g] Exod. 20. Deut. 27. Iosue 8. Esdr. 5. nobilissima omnium in eo pars erat, ipsum inquam sacrosanctum altare, mandauit [g] ex terra vel rudibus ac impolitis lapidibus construi. Cuius rei sacramentum Paulus optimè nouit, qui non in sublimitate sermonis, nec (quod ait [h]) in sapientia verbi, Euange-
[h] 1 Cor. 1. lium tradidit & prædicauit: periculum immensum cauens, ne secus faciens, gloriam Christi Crucis euacuaret. Sicque factum est, vt eodem Spiritu, quo dictatæ, eodem planè interpretati sint sancti diuinas Scripturas. Eo enim imbuti sanctissimi Patres, Apo- D
stolica affectantes vestigia, hoc ipsum præstare conati sunt, vt in omnibus præseferent columbæ simplicitatem, non ignorantes quòd virtus Dei non sit in sermone. At licet
[i] Arnob. adu. Gen. lib. 1. sic rudis apparens ipsa diuina Scriptura derideretur ab Ethnicis [i], ob vim tamen verbi insitam, omnem illorum disiecit, siue scientiis, siue armis comparatam omni ex parte potentiam ac fortitudinem.

LX. SS. PATRVM CONSILIVM DE SIMPLICITATE SERMONIS. Sacramentum hoc magnum sanctissimi viri magistri Ecclesiarum intelligentes, nihil præterea curarunt in ea corrigere & emendare quod spectaret ad cultum orationis, vbi consultum veritati, cui tantùm essent prospecturi, cognoscerent: cùm alioqui non desuerint in Ecclesia Dei eloquentiæ facultatibus præditi viri, qui id præstare felicissimè potuissent: qui tamen istæc vt leuia contempserunt; immo vt rem magni ponderis, eam simplicitatem, qua traditæ illæ erant, retinere maluerunt. Hinc dicendi fa- E
cundia maximè pollens S. Ambrosius maluit (quod & alias dictum est) vt interpres
[k] August. de Doct. Christ. lib. 2. cap. 13. è Græco verterat, præsepium, quàm præsepe dicere. Hinc & S. Augustinus [k] illud ait: Quod iam auferre non possumus de ore cantantium populorum, Super ipsum autem floriet sanctificatio mea: nihil profectò sententiæ detrahit: auditor tamen peritior mallet hoc corrigi, vt non floriet, sed florebit, diceretur. Nec quicquam impedit correctionem, nisi consuetudo cantantium. Ista ergo etiam facilè contemni possunt, si quis ea cauere noluerit, quæ sano intellectui nihil detrahunt.] subdit & alia id genus exempla.

LXI. [l] Niceph. lib. 8. cap. 42. Eadem quoque magnus ille Spiridion [l], cùm Triphillius Ledrensis Episcopus, thetoricis litteris egregiè excultus, coram Episcoporum conuentu sermonem habens, cùm illud Euangelij occurrisset, Tolle grabatum tuum, & ambula] pro grabato lectum di-
xisset,

A xisset, elegantiori nimirum sibi visus vti voce debere; eum liberè reprehendens, Tu ne, inquit præstantior es eo qui grabatum dixit? qui igitur pudor iste est, verbis illius cum decore non velle vti? Atque his dictis, in conspectu omnium Episcopali sede exurgens, fastum & supercilium eorum, qui oratione affectata sese efferrent, comprimere conatus est. Addam his & venerabilis sanctique viri ac planè eruditissimi Bedæ [a] testimonium & exemplum, qui cùm in Actis Apostolorum pleraque ex Græco, aliter quàm Vulgata haberet, transtulisset, hanc præmisisse contestationem voluit: Lectorem, inquit, admoneo, vt hæc vbicumque fecerimus, gratia eruditionis legat, non in suo tamen volumine velut emendata interserat, nisi fortè ea in Latino codice suæ editionis antiquitus sic interpretata repererit. Nam & S. Hieronymus pleraque testimonia Veteris instrumenti, vt Hebraica veritas habet, edocet: nec tamen hæc ita in nostris codicibus aut ipse in- B
terpretari, aut nos emendare voluit.] hucusque Beda. Ecce tibi quales viri, tum doctrina, tum pietate, atque etiam sanctitudine morum præstantes quique in Ecclesia Dei effulserunt miraculorum virtute clarissimi, quantum Ecclesiasticæ detulerint antiquitati, quamque parui, aut nihili potiùs fecerint verborum ornatum, fuerintque tenacissimi eorum quæ à maioribus accepissent, ac denique à qualibet nouitate prorsus abstinentissimi.

MAGNI SPIRIDIONIS EXEMPLVM.

[a] Bed. in vers. Stat. in Act. Apost. in princ.

Hinc consultò factum est, vt in Vulgata, qua Ecclesia vtitur, ex decreto sacrosancti Tridentini Concilij emendanda, qui operi præfuit, ob eximiam doctrinam electus à Sanctissimo Domino nostro SIXTO QVINTO Catholicæ Ecclesiæ Antistite, Illustrissimus ac Reuerendissimus Antonius Carafa Cardinalis Bibliothecarius, vnà cum selectissimis viris eamdem inierit rationem, vt explorata veteri le- C
ctione ex acceptis toto Christiano orbe vetustissimis exemplaribus, in omnibus esset Ecclesiasticæ antiquitati consultum; omnia cognoscente, delegente, atque summa industria disquirente, ac denique potiora probante eodem ipso summo Pontifice, cuius ingens studium atque solertia in eodem opere diutissimè & accuratissimè vigilauit.

LXII. DE EMENDATIONE VVLGATAE.

Id enim more maiorum præstitit in præsens Ecclesia Dei, procul abhorrens ab inoli- LXIII.
to vsu hæreticorum: qui nulli acquiescentes, omnibus detrahentes, quæque carpentes, innouantes, susdeque miscentes, & pro cuiusque arbitratu immutantes, sæpè diuinam Scripturam vertunt, inuertunt, ac planè peruertunt, atque corrumpunt. Id quidem peculiare hæreticis esse, quæ ab antiquis Theologis [b] dicta, & à nobis sunt superius recitata, certissimam fidem faciunt. At de Scripturæ diuinæ editionibus satis, quas occa- D
sione Hexaplorum Origenis præteriisse minimè oportuit. Quoniam vero Nouatores plerique aduersus Vulgatam editionem, velut furore quodam perciti, hostiliter debachantur: complures extiterunt nobiles Ecclesiastici tractatores, qui (vt par est) pro defensione veritatis stantes, eorumdem calumnias vt leuissimas refellerunt. eos consulant, qui hæc fusiùs pertractata cupiunt: hæc nobis satis ad institutum. Iam reliqua, quæ ad Annales pertinent, prosequamur.

[b] Apud Euseb. lib. 5. cap. vlt. CONATVS ET STVDIVM HAERETICORVM.

Redeamus, inquam, ad Origenem, quem & Octopla, occasione inuentarum diuinæ Scripturæ editionum, confecisse oportuit. Sextam enim cùm nactus est editionem, immensæ molis opus (vt dictum est) parans, illud perficere minimè potuit, nisi cùm Tyrium secessum petiit; quò non ante biennium profectum esse, certum est: nam post reditum ex Græcia, cum Alexandriam remeasse, illicque mansisse vsque ad annum E
decimum Imperij Alexandri, testatur Eusebius [c]. Verùm quoniam Origenis itinera ab Eusebio diuersis in locis paulo confusiùs descripta sunt: cùm ex eis rerum gestarum magna elucidatio comparetur, hic summatim ea relegere, operæpretium me facturum existimo.

LXIV. BIENNIO CONFECTVM OPVS OCTOPL.

[c] Euseb lib. 6. c. 20.

LXV. ORIGENIS PEREGRINATIO.

Constat igitur (vt inde sumamus exordium) Zephyrini Papæ temporibus Origenem [d] Romam se contulisse; indeque Alexandriam reuersum, post hæc in Arabiam amandatum; inde Alexandriam [e] denuo remeasse. Postea verò idem profectus est in Palæstinam, atque Cæsareæ docere cœpit, nondum tamen presbyter. Hic cœptæ dissensiones inter Demetrium Episcopum Alexandrinum, & Alexandrum Episcopum Hierosolymorum, quòd pateretur laicum hominem docere Episcopos. Post hæc [f] factus iam presbyter in Græciam profectionem instituit: postea verò rediit (vt nuper dictum est) Alexandriam [g], vbi mansit biennio vsque ad annum decimum Alexandri

[d] Idem lib. 6. cap. 12. [e] Idem lib. 6. c. 13. [f] Euseb. lib. 6. c. 17. [g] Idem lib. 6. cap. 20.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Imperatoris, ac subinde iterum reuersus est in Palæstinam.]hæc de Origene ex Eusebio A
deprompta sunt. Sed rerum gestarum præsentis anni hic iam finis esto.

IESV CHRISTI ANNVS 232. VRBANI PAP. ANNVS 6. ALEXANDRI IMP. ANNVS 9.

I. QVA OCCASIONE ORIGENES ALEXANDRIA RECEDIT.

CHristi anno ducentesimo trigesimo secundo, Agricola & Clementinus Consulatum adierunt: quo tempore agente Origene Alexandriæ, vehementer Ecclesia illa turbata est, aduersante eidem (vt existimo) Demetrio Episcopo Alexandrino. Quænam autem dissensionis occasio intercesserit, dicemus inferius. Scribebat tunc temporis Origenes commentarios in Ioannem, iamque absoluerat quintum tomum, cùm, vr- B
gente acriùs tempestate, inde egredi coactus est: quod sequenti anno contigisse dicemus. Porrò harum turbarum idem meminit in sexti tomi præfatione, sic dicens: Iam ad quintum vsque tomum (quamuis aduersari nobis videretur Alexandriæ procella) quæ concessa fuere, locuti sumus, Iesu increpante ventos & vndas maris: ex hoc casu progressi, extracti sumus ex Ægypto, Deo nos liberante, qui eduxit populum suum ex ea. Deinde inimico aduersus nos acerbissimè pugnante per suas nouas litteras re vera Euangelio inimicas, omnesque Ægypti ventos aduersus nos concitante, stare me magis adhortabatur ratio ad certamen, & seruare præstantissimam mei partem, quàm importunè coniungere restantem scripturam, antequam rationis discursus tranquillitatem reciperet; ne fortè cogitationes prauæ inualescerent in animam etiam meam procellam inducere. Quin absentes quoque, qui mihi de more adsunt, veloces C
scriptores me prohibebant, quæ excogitassem, mandare litteris. Nunc verò quoniam aduersus nos ignitæ sagittæ multæ vanæ factæ fuerunt, Deo illas extinguente; & assueta anima nostra iis quæ cælestis sermonis causa contingunt, ferre cogitur faciliùs factas insidias: veluti aliquantulum serenitatis nacti, non ampliùs differentes, dictare volumus quæ restant, &c.] hæc Origenes, sed postquam Alexandria secessisset. nam subdit: Ceterum scias, ex multa nos promptitudine initium sexti tomi denuo facere; eò quòd, quæ antea interpretati fueramus Alexandriæ, nescio quo pacto allata nobiscum non fuerunt.]

II. [a] Euseb lib. 6. c. 18. SCRIPTA HOC TEMPORE AB ORIGENE.

Citat hunc locum Origenis Eusebius[a], dum elucubratos ab eo Alexandriæ & tempore Alexandri Imperatoris commentarios recensens, hæc ait: Præterea quæ modò recensuimus, ista quoque ad commemorandum necessaria putamus; quo modo in sexto D
libro explanationum, quas in Euangelium Ioannis conscripserit, declaret, se, cùm adhuc Alexandriæ versaretur, quinque priores contexuisse. Operis verò, quod in vniuersum Euangelium lucubrauit, viginti duo tomi solùm ad nos peruenerunt. In nono libro commentariorum quos cõfecit in Genesim (sunt enim omnes duodecim numero) non modò octo priores eiusdem operis Alexandriæ composuisse, sed etiam in viginti quinque Psalmos, qui primi sunt, commentarios edidisse commonstrat. Quin etiam in Lamentationem Hieremiæ alios, quorum quinque tomi ad nos peruenerunt, elaborauit: in quibus obiter librorum (duo qui desunt) quos de resurrectione exarauit, facit mentionem. Porrò libros de Principiis, priusquam Alexandriam demigraret, scripsit. Libros quoque qui inscribuntur Stromata, qui sunt decem numero, in eadem ciuitate, Alexandro Imperium gubernante, litteris prodidit, sicut præcipui tituli tomorum initiis E
integrè præfixi declarant.] hucusque Eusebius.

III. PERIARCHON ORIGENIS. [b] Porphyrius in Vita Plotini.

Porrò inter hos omnes quos enumerat commentarios Origenis, ille præ ceteris densioribus maioribusque est refertus erroribus, quem de Principiis scripsit. Existimo equidem eum æmulatum fuisse Longinum philosophum sibi notissimum, qui his temporibus eodem fermè argumento (vt testatur Porphyrius[b]) edidit commentarium; de quo Plotinus ait: Cùm liber Longini ex Philarchæis de Principiis lectus esset; Litterarum quidem, ait, studiosus est Longinus, philosophus nequaquam.] sed & de Origene (quod ad eumdem librum spectat) iure illud dicendum: Origenes philosophus videri voluit potius, quàm Christianus. Vix credi potest quantum acceperit à maioribus
[c] Orig. in Luc. homil. 16. Christianam fidem commentario illo prodiderit. hæc planè dixerim, quòd se vitarum omnes hæreses iam aliàs fuerat contestatus, his verbis[c]: Ego verò opto esse Ecclesiasticus,

A sticus, & non ab hæresiarcha aliquo, sed Christi vocabulo nuncupari, & habere nomen quod benedicitur super terram; & cupio tam opere quàm secta esse & dici Christianus.] hæc autem ad iustam Demetrij in eum indignationem de vulgato ab Origene Periarchon sint addita.

IV. ORIGENES QVID ALEXANDRIAE PASSVS A GENTILIBVS.

Quòd si hæc de turbis Alexandrinis in Origenem minimè quis existimet tribuenda esse Demetrio, quòd non sit adeò verisimile, Origenem Alexandriam rediisse, nisi priùs ipso conciliato Demetrio: tunc addere possumus (nisi alio potiùs tempore accidissent) quæ ab idolorum cultoribus Alexandriæ eum passum esse sanctus Epiphanius tradit, dum ait[a]: Cùm Athenas venisset, in aliquod tempus discendarum litterarum causa, & in patriam rediisset, traditur multa passus pro sancto fidei verbo, & Christi nomine. Sæpe per vrbem tractus est, probris affectus, cruciatibus immanibus appli- [a] Epiphan. hæres. 64.
B catus. Aliquando tractum ipsum Græci ad Serapidis idoli sui gradus statuerunt, imperantes vt ascendentibus ad adorationem & rem diuinam idolo faciendam, palmarum germina porrigeret (hoc modo enim se habent idolorum sacerdotes) Ille germinibus sumptis, ingenti voce & præfidenti animo, neque metuens, neque hærens, clamabat: Adeste, accipite, non idoli germen, sed Christi. Ac multa quidem alia viri præclara facta per traditionem veteres referunt.] hucusque Epiphanius: qui cùm dicat hæc ei accidisse cùm Athenis est reuersus in patriam, ad hæc tempora referri posse, quæ superiùs dicta sunt, facilè declarant: sed tamen (vt vidimus ex Eusebio[b]) non cùm adolescens [b] Euseb. lib. 6. c. 17.
esset Origenes in Græciam profectus est, sed maturæ ætatis, iam presbyter factus, quando non opus haberet Athenas discendi causa adire, qui multis iam annis publicè professus, non laicos tantùm, sed & docebat (vt dictum est) Episcopos. Negotij enim ob-
C eundi causa ipsum profectum fuisse in Græciam, testatur Eusebius[c]; & quodnam illud fuerit, satis superiùs est explicatum. Cùm ergo è Græcia Origenem ætate iuniorem Alexandriam reuersum, ea quæ dicta sunt, Epiphanius, passum tradat; ad alia sunt potiùs tempora referenda. [c] Euseb. lib. 6. cap. 7.

V. SIMVLTATIS INTER DEMETRIVM ET ORIGENEM.

Sed licet hoc tempore ea accidisse Alexandriæ Origeni dici possent; tamen turbas illas, quarum ipse meminit, non ab Ethnicis, sed à Christianis potiùs excitatas fuisse, illis verbis significare videtur: Inimico aduersum nos acerbissimè pugnante per suas nouas litteras, re vera Euangelio inimicas.] quibus sanè Demetrium Episcopum velut digito monstrat, qui (vt Eusebius auctor est) facinus Origenis, qui se castrarat, per litteras circulares, totius Orbis Episcopis (vt dictum est) voluit innotescere. Sicque quod ait Origenes, litteras illas scriptas ab aduersario, fuisse euangelio inimicas; plane videtur
D alludere ad illud Domini apud Matthæum[d]: Sunt eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum: qui potest capere, capiat.] qua quidem auctoritate Origenes à se factum defenderet. Verùm longè ante hæc tempora ea fuisse de Origene à Demetrio scripta, Eusebius[e] demonstrare videtur. [d] Matt. 19. [e] Euseb. lib. 6. c. 17.

VI. OBIECTA IN ORIGENEM A DEMETRIO.

Quapropter ne hæc adeò perplexa & inexplorata remaneant; de controuersijs, quæ inter Origenem & Demetrium intercesserunt, breuis hîc est instituenda narratio. Duæ igitur fuerunt illæ primæ, ac eodem penè obortæ tempore: quarum altera, de ordinatione perperam facta Demetrius tum ipsi rum eius ordinatoribus negotium facessiuit; altera, cùm de spontanea abscissione ab ipso præsumpta Demetrius omnes reddidit Ecclesiæ Episcopos certiores. sed præcessit has omnes illa, cùm Origenem nondum sacris initiatum, docentem in Ecclesia clericos, simulque Episcopos, idem Demetrius indigno
E animo tulit, eaque de causa altercatus est cum Alexandro Hierosolymorum Episcopo. At de his omnibus superiùs actum est: quæ quoniam hæc tempora præcesserunt, nulla ex his videtur fuisse illa, cuius causa idem Origenes his propè temporibus pressuram passus, scriptis contra se litteris, Alexandria se proripuit.

VII. [f] Hier. aduers. Ruffin. lib. 2. NOVA CAVSA SIMVLTATIS.

Quæ ergo alia nouarum simultatum occasio intercessit, qua Demetrius permotus, acerbiori cum pressura exagitauit; illam esse puto, quæ à sancto Hieronymo[f] in Apologia aduersus Ruffinum habetur expressa, cùm ait, Origenem ab eodem Demetrio Alexandrino Episcopo fuisse excommunicatione damnatum, prolatamque in eum sententiam à ceteris quoque Ecclesiis ratam habitam. Cuius quidem ferendæ sententiæ causam illam præcessisse tradit, quòd vulgata ab eo scripta, vel (vt ipse excusabat) eius nomine edita, multis hæresibus abundarent: non enim Periarchon tantùm plurimis scatebat erroribus, sed & blasphemiis refertissimus dialogus ille erat, quo cum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Candido Valentiniano hæretico de dogmatibus fusiùs disputauit. Cuius rei gratia A
mox Origenes pro sui defensione litteras ad vniuersam Ecclesiam scripsit amaritudine
plenas, quarum idem S. Hieronymus his verbis meminit: Cumque illa epistola tota De-
metrium Alexandriæ vrbis Pontificem laceret, & in totius Orbis Episcopos & cleri-
cos inuehatur, & frustra ab Ecclesiis excommunicarum se esse dicat, nec velle in male-
dictis referre vicem, &c.]paulo pòst verò: Contra sacerdotes ergo Ecclesiæ generaliter
disputans, à quibus indignus communione eius fuerat iudicatus, hæc intulit: Quid
necesse est, &c.] recitat enim quædam ex ea epistola, quæ Ruffinus, instituens pro Ori-
gene Apologiam, dolosè prætermiserat; quam nec, vt Græcè se haberet, Latinitate
donasset.

VIII. [a] Ruff. Apolog. pro Origen. ORIGENES QVOMODO SVOS ERRORES EXCVSAT.

At verò quæ ab Origene pro sua defensione tunc scripta, à Ruffino [a] translata, à
S. Hieronymo in controuersiam adducantur, hic intexere, vt rerum gestarum cognitio B
habeatur, necessarium existimamus. In ea igitur epistola Origenes post multa hæc ha-
bet: Quidam auctor hæreseos, cùm sub præsentia multorum habita inter nos fuisset dis-
putatio, & descriptum accipiens ab his qui descripserant codicem, quæ voluit, addidit;
& quæ noluit, abstulit; quod ei visum est, permutauit; circumferens tamquam ex nomi-
ne nostro, insultans, & ostendens ea quæ ipse conscripsit. Pro quibus indignantes fratres
qui in Palæstina sunt, miserunt ad me Athenas hominem, qui acciperet à me ipsum au-
thenticum exemplar, quod ne lectum quidem vel recensitum à me antea fuerat, sed ita
neglectum iacebat, vt vix inueniri potuerit. Misi tamen: & sub Deo teste loquor; quo-
niam cùm conuenissem illum ipsum, qui adulterauerat librum, quare hoc fecisset, veluti
satisfaciens mihi respondit: Quoniam magis ornare volui disputationem illam, atque
purgare. Videte quali purgatione disputationem nostram purgauit, tali nempe, quali C
purgatione Marcion Euangelia purgauit vel Apostolum, vel quali successor eius Apel-
les. Nam sicut illi subuerterunt Scripturarum veritatem; sic & iste, sublatis quæ verè
dicta sunt, ob nostri criminationem inseruit quæ falsa sunt.

IX. QVERELA ORIGENIS DE CORRVPTIS AB HÆRETICIS SVIS SCRIPTIS.

Sed licet omnes hæretici & impij sint, qui hæc facere ausi sunt; tamen habebunt &
illi vindicem Deum, qui talibus aduersus nos criminationibus accommodant fidem.
Fecerunt autem hoc & alij nonnulli conturbare volentes Ecclesias. Denique in Epheso,
cùm vidisset me quidam hæreticus, & congredi noluisset, neq; omnino os suũ aperuisset
apud me, sed nescio qua ex causa id facere vitasset: postea nomine meo & suo conscri-
psit qualem voluit disputationem, & misit ad discipulos suos (vt ego quidem cognoui)
ad eos qui Romæ erant: sed non dubito quin & ad alios qui per diuersa loca sunt. In-
sultabat autem & apud Antiochiam, priusquam ego illuc venirem: ita vt & ad quam- D
plurimos nostrorum perueniret ipsa disputatio, quam parauerat. Sed vbi adfui, multis
eum præsentibus argui. Cumque iam sine vllo pudore pertenderet impudenter asserere
falsitatem; poposci vt liber deferretur in medium, vt scelus meum cognosceretur à fra-
tribus, qui vtique cognoscerent quæ soleo disputare, vel quali soleo vti doctrina. Qui
cùm non ausus esset proferre librum, conuictus ab omnibus & confutatus est falsitatis;
& ita persuasum est fratribus, ne aurem criminationibus præberent.] hæc & alia Orige-
nes pro sui excusatione.

X. [b] Hieron. Apolog. lib. 2. INANIS REDDITVR EXCVSATIO ORIGENIS.

Videri vtique possent hæc ad Origenis excusationem satis idonea: sed quid ad hæc
S. Hieronymus [b]? Intelligimus (inquit) in hoc tantùm dialogo ab Origene argui falsita-
tem hæreticam, & non in ceteris libris, de quibus numquam quæstio fuit. Alioqui si
omnia quæ hæretica sunt, non erunt Origenis, sed hæreticorum (omnes autem prope- E
modum illius tomi his erroribus pleni sunt) nihil Origenis erit, sed eorum, quorum
ignoramus vocabula.]hæc Hieronymus. Verùm enim verò illud de Origene non præ-
termittimus, quòd, vtcumque res acciderit, cùm neget eos à se dictos vel scriptos er-
rores, vt illud (quod ijdem qui suprà referunt) de saluandis dæmoniis, hæreticus dici
non potuit, quantumlibet eius & aliorum id genus prauorum dogmatum fuisset asser-
tor. Satis namque ea improbasse videri potuit, dum non modò non defendit, sed
constanter sua esse negauit. At in eo certè minus excusatione dignus esse videtur, quòd,
cùm sciret sua ab omnibus impugnari, retractatorium nullum ediderit commenta-
rium; cùm ipsi tamen satis otij & temporis superfuerit, vt ad omnes Catholicæ fidei
numeros cuncta, quæ à se scripta essent, attemperaret. His de Origene dictis, iam cetera
prosequamur.

Eodem

A Eodem tempore nouæ rursus (quo impulsore, nescimus) in Christianos Romæ exci- XI.
tatæ sunt turbæ, annum vltimum in fede Vrbano Papa agente: cùm à Cæcilia clarissima CAECILIAE ET SOCIORVM CERTAMEN.
virgine eius sponsus Valerianus admonitus, ab eodem Pontifice baptizatus, angelico
est factus dignus aspectu; simulque Tiburtius eius germanus ab eadem ad Christum
conuersus, & ab eodem Pontifice baptismo initiatus est: qui, iubente Turcio Almachio
Præfecturam Vrbanam administrante, tenti sunt, additusque his Maximus cubiculi
Imperatoris Præfectus. hi tres ob Christi nominis confessionem gladio cæsi, nobilis
exantlati certaminis coronam martyrij adepti sunt. Tenta post hos Cæcilia, perstans-
que in fide confessione, quem habuerit vitæ exitum, eius Acta declarant; in quibus hæc
inter alia habentur scripta:

Tunc valde iratus Almachius iussit eam reduci in domum suam, & illic balnei calo- XII.
B re consumi. Cùm autem esset in aëre calido balnei sui inclusa, & subtus tota die ac nocte MARTYRIVM S. CAECILIAE.
magna vis lignorum adhiberetur; illic illæsa tamquam in frigidario locata permansit,
saluaque Domini gratia: adeò vt nulla pars omnino ex eius membris fuerit vel in mini-
mo sudoris signo humefacta. Quod cùm audisset Almachius Præfectus, misit carnifi-
cem, qui ibidem ei caput amputaret. Speculator tribus eam percussam ictibus, necdum
truncato capite, consternatam, quam putaret defunctam esse, reliquit. Qui adstabant,
spongiis mox sanguinem siccauerunt, ac linteis absterserunt: sicque tribus adhuc diebus
superstes vixit, quæ Dei sunt loquens, cõfirmans eos in Christi nominis confessione; &
quæ reliqua erant suæ substantiæ distribuit per Vrbanum Papam in pauperes; quem
rogauit, vt domum suam faceret ecclesiam Christianorum His sic dispositis, ac Deum
precata, Domino animam suam commendans, vicesima secunda Nouembris mar-
C rium consummauit. quam idem Vrbanus Papa sepeliuit in cœmeterio Callisti, vbi Va-
lerianus, Tiburtius, & Maximus ab ipso primo sepulti fuerant; locusque dictus in cœ-
meterio positus, Ad sanctam Cæciliam.] hæc ex actis, quæ ceteris fideliora reperimus.
Reliqua verò quæ ad ipsius martyrij elucidationem spectant, de tempore & aliis, consu-
le quæ Notationibus in Plantiniana editione superaddidimus.

Quo modo autem eadem vexatione sublatus fuerit idem Vrbanus Romanæ Ecclesiæ XIII.
Pontifex, dicemus anno sequenti. Quod porrò de eadem S. Cæcilia in iisdem actis le- CHRISTIANORVM AMVLETA.
gitur, consueuisse Euangelium Christi gestare in pectore; ab aliis quoque id factitatum
inuenimus: & si fidem præstemus S. Andreæ Apostoli Actis, etiam Apostolorum tem-
poribus id vsurpatum apparet. Sancta piaque maiorum hæc fuit consuetudo, nisi aliqua
accedente superstitione labefactetur. eius meminit Ioannes Chrysostomus [a], dicens:
D Multæ mulierum modo faciunt, Euangelia ex collo appendentes.] at de his aliàs. [a] Chrysost. in Matth. hom. 75

IESV CHRISTI ANNVS 233.	PONTIANI PAP. ANNVS 1.	ALEXANDRI IMP. ANNVS 10.

ANno sequenti ducentesimo trigesimo tertio, Pompeiano & Feliciano Coss. vicesi- I.
ma quinta Maij, Vrbanus Papa, cùm sedisset annos sex, menses septem, & dies qua-
tuor, martyrio functus est: licet Eusebius [b] eum sedisse dicat annos nouem, & anno duo- [b] Eusebius in Chron.
decimo Alexandri ponat successoris ingressum. Sed indices Vaticani, necnon qui ha-
E bentur à Cresconio collecti, huic positioni magis assentiri videntur. In libro de Roma- VRBANI PAPAE MARTYRIVM.
nis Pontificibus hæc de eodem Vrbano scripta habentur: Hic fecit ministeria sacra om-
nia argentea, & patenas argenteas vigintiquinque apposuit.] adeò his abundasse eccle-
sias, vt etiam lucernas habere solerent argenteas, superiùs fusiùs dictum est.

Sed quod pertinet ad Romanam Ecclesiam, de sacris vasis argenteis in vsu sacrorum; II.
ex veteribus monumentis certa est horum fides. Dum enim refoderetur crypta illa, qua VASA SACRA ARGENTEA ET AVREA.
Fideles sacra agentes occlusi fuerunt, inuenta sunt in ea multa sacra ministerialia vasa
ex argento confecta. Tradit hæc pluribus Gregorius Turonensis [c] commentariolo, [c] Greg. Turon. de Gloria martyr. cap. 38.
quem scripsit de Gloria martyrum. Sed & in rebus gestis S. Laurentij, quas Prudentius
sacro hymno cecinit, non argento tantùm, sed & auro offerre Romanos Pontifices in-
cruentum sacrificium consueuisse, narratur, his scilicet versibus, quibus persecutor san-
ctum Laurentium interpellat:

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hunc esse vestris Orgijs
Moremq́ & artem, proditum est;
Hanc disciplinam fœderis.
Libent vt auro Antistites.
Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroq́ nocturnis sacris
Adstare fixos cereos.] hæc tyrannus ex iis quæ ab aliis explorasset.

III. Statuente autem hæc Vrbano, & hac ex parte Christi Ecclesiæ gloria effulgente: Alexander Imperator è contrà argentum & aurum ægrè tulit conferri templis. vnde Lampridius[a]: In templis sanè numquam, præter quatuor aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem aut bracteolam posuit, sustinens illud Persij:

In sacro quid facit aurum?]

[a] Lamprid. in Alexandro.

DECRESCIT GENTILITAS CRESCENTE CHRISTIANA RELIGIONE.

Videas igitur, veluti diuino quodam consilio, Christi regale sacerdotium eodem tempore his etiam fulgoribus illustratum, quo Gentilicia superstitio ea in re decrescere visa est. non modò enim Alexander non obtulit; sed & quæ erant in eis auri vel argenti, Maximinus eius successor (quod refertur Herodianus[b]) è templis abstulit. Nam templorum omnium (inquit) donaria statuæque deorum, heroumque honores, tum quicqui] publici operis, & ciuilis ornamenti, aut materiæ denique fuit nummis idoneæ conficiendis, omnia pariter ignibus conflabantur.] hæc ipse: vt planè accidisse videatur, quod de Philistæis sacræ produnt historiæ[c], Dagon illorum deum Arcæ Dei propinquitate inglorium iacuisse confractum, ipsam verò auro atque argento magna gloria dimissam esse refertam.

[b] Herod lib. 7.

[c] 1 Reg. 5.

IV. MARTYRES AB VRBANO INSTRVCTI.

At de Vrbano rursum hæc ibidem subduntur: Hic sua traditione multos conuertit ad baptismum & credulitatem, Tiburtium etiam & Valerianum nobilissimum virum, quos etiam vsque ad martyrij palmam perduxit; & per eius monita & doctrinam multi martyrio coronati sunt. Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros nouem, diaconos quinque, & Episcopos per diuersa loca octo.] & in Romanis antiquis tabulis hæc de eius martyrio[a]: Romæ Via Nomentana natalis beati Vrbani Papæ & martyris, cuius exhortatione & doctrina multi fidem Christi susceperunt; & pro ea martyrium subierunt. Ipse quoque pro Ecclesia Dei multa passus, tandem ceruicibus abscisis martyrio coronatus est.] de sepultura verò hæc in superiùs citato libro: Sepultus est in cœmeterio Prætextati, Via Appia, octauo Kalendas Iunias. cessauit Episcopatus eius dies triginta: postea creatur Pontianus natione Romanus ex patre Calpurnio.] hæc ibi.

[a] Martyrolog. Rom. die 25. Maij.

PONTIANVS PAPA.

V. Hoc item ipso anno, cùm Alexander Imperator iam decimum in Imperio annum ageret, Origenes (inquit Eusebius[a]) Alexandria Cæsaream profugiens, scholam institutionis, quæ erat ad illius loci habitatores in fidei principiis informandos ædificata, Heraclæ reliquit.] sed hæc de Heracla aliàs olim contigisse, dictum est superiùs. In Palæstinam reuersus Origenes, secessum illum Tyrium, quem scribit Epiphanius[b], petiit; illicque quod statuerat, & iam cœptum opus erat, absoluit, Hexapla scilicet atque Octopla, de quibus satis superque iam superiùs disseruimus. Sed ex Eusebij historia eiusdem emendatum est Chronicon, vbi perperam ponitur profectio Origenis in Palæstinam post obitum Demetrij Episcopi Alexandrini: cùm eiusdem sententia constet, post eius discessionem ipsum obiisse, nempe anno sequenti (vt dicetur) quo in Chronico errore ponitur Origenis in Palæstinam accessus.

[a] Euseb. lib. 6. c. 19.

ORIGENES ITERVM IN PALAESTINAM.

[b] Epiphan. lib. de mens. et ponder.

VI. Ceterùm cum Origenes peruenit in Palæstinam, non sic secessum petiit Tyrium, vt penitus docere desineret: quamobrem, vt olim cœperat, certos anni menses interpolatos ad opus quod parturiebat habuisse, alioque ad docendum distinctos, existimamus. Siquidem Eusebius[a] post multa hæc subdit: Ad Origenem verò Cæsareæ consueta disciplinæ munera exequentem, non solùm multi ab indigenis, sed ab exteris etiam regionibus penè infiniti discipuli, patria sua relicta, aduentabant: ex quibus maximè insignes cognouimus Theodorum, alio nomine Gregorium appellatum, Episcopum sane præter ceteros nostra ætate crebrò hominum sermone prædicatum; & fratrem eius Athenodorum: quorum animis liberalium disciplinarum tum Græcarum tum Latinarum cupiditate supra modum inflammatis, & quasi obstupefactis,

[a] Euseb. lib. 6. c. 23.

DISCIPVLI ORIGENIS.

Origenes

Origenes diuinæ philosophiæ & doctrinæ Christianæ amorem sensim instillauit; eoq́. à prioribus studiis, facta mutatione, ad sacrarum litterarum commendationem pia sua cohortatione traduxit. Quinquennio integro in eius schola versati, tantam tamque admirabilem in sactosanctis Dei eloquiis fecere progressionem, vt, dum adhuc ambo admodum adolescentes essent, Ecclesiarum in Ponto crearentur Episcopi.]

VII. Quarúmnam verò Ecclesiarum hi electi Antistites fuerint, auctor nec hic nec alibi, cùm de iis meminit[a], quicquam dicit. Constat tamen Gregorij[b] Nysseni testimonio, alterum ipsorum, nempe Theodorum, dictum postea Gregorium, qui ob ingentia præclaraque facinora appellari etiam meruit prænomine Magnus, & agnomẽto Thaumaturgus, creatum fuisse patriæ suæ Episcopum, nempe Neocæsareæ in Ponto, ex qua oriundus erat: germanus autem eius, licet cuius sedis esset Episcopus, non satis liqueat, illud tamen de eo exploratum est, vitam suam omnibus scientijs egregie imbutam, demum illustriorem nobiliorémque reddidisse martyrio. sed de his suo loco. Fuerunt ambo Gentilibus parentibus geniti, atque Alexandriæ primùm philosophicis litteris operam dederunt.

[a] Euseb. lib. 7. cap. 22.

[b] Greg. Nyss. in Vita Gregorij Thaumaturgi.

GREGORII THAVMATVRGI PRIMORDIA.

VIII. Quo modo autem ex humanarum rerum scientia ad sublimem Christianam philosophiam se contulerint, ex iis quæ idem Nyssenus tradit (licet solius Gregorij res gestas sit prosecutus) possumus intelligere, dum ait[c]: Instar Abrahæ magnus iste, cùm in externæ sapientiæ studio diligenter versatus esset, per quas res plerique errores Græcorum Gentiliumque stabiliunt atque confirmant, iis rebus quasi ducibus & indicibus vsus est ad Christianæ religionis cognitionem. Ac relicta falsa parentum ac maiorum religione, rerum veritatem quærebat ex illis ipsis, quæ ab externis philosophis elaborata sunt, edoctus quàm non consistere possint, quamque parum sibi cõstent sententiæ & opiniones Græcanicæ doctrinæ. Postquam enim animaduertit Græcorum simul & barbarorum philosophiam in his sententiis, quibus de numine diuino quid sentiendum sit statuunt, in diuersas scindi opiniones; earumque sententiarum præsides neque inter se congruere atque concordare, & solerti exquisitaque verborum & argumentorum excogitatione suam vnumquemque sententiam stabilire atque confirmare conari: hos quidem, tanquam domestico bello se inuicem euertentes & conficientes, reliquit. Consequitur autem & amplectitur consilientem, stabilemque, ac firmum fidei sermonem, qui non exquisita quadam atque redundanti verborum curiositate & artificiosis nexibus argumentorum confirmatur, sed per simplicitatem verborum omnibus ex æquo annunciatur: qui in hoc ipso, quod supra fidem est, vim fidei faciendæ habet.] hæc & alia de eiusdem Gregorij Christianæ philosophiæ cunabulis, cùm Alexandriæ scientiarum adipiscendarum causa versatus est, idem Gregorius Nyssenus affirmat. Florentissima enim eo tempore erat illic schola Alexandrina, cùm ibi docerent philosophi Christiani, post Panthenum Clemens, & post Clementem Origenes, atque Ammonius, quem fama celeberrimum (vt dicturi pluribus sumus) annis vndecim Plotinus Platonicorum princeps audiuit. Sed egregium planè facinus eiusdem Gregorij, de quo agimus, cùm Alexandriæ auditor esset, idem qui suprà auctor narrat his verbis[d]:

[c] Greger. Nyss. obi supra.

QVOMODO GREGORIVS EX PHILOSOPHO GENTILI CHRISTIANVS EVASIT.

[d] Greg. Nyss. in Vita Gregorij Thaumaturgi.

IX. Cùm autem degeret in Ægypto in magna Alexandri vrbe, in quam ex omnibus partibus philosophiæ ac medicinæ studiosa iuuentus confluebat; molestum spectaculum erat æqualibus, adolescens supra ætatem sobrietate sapientiaque ornatus: eius enim vitæ puritatis & integritatis laus, impurorum probrum erat & dedecus. Vt igitur aliquam excusationem intemperantes ac libidinosi haberent, si ipsi non soli tales esse viderentur: insidias comminiscuntur, & vafrum quoddam consilium excogitant, vt aliquam noram & maculam magni illius viri vitæ inurant. Ac producitur ab his, qui illum calumniabantur, muliercula meretrix, quæ corpore quæstum faceret, infamia irrogata, ex carcere dimissa. Cumque ille pro consuetudine cum viris doctis atque delectis, in habitu graui & honesto, de quadam quæstione philosophica disputaret, vnaq́. se cum illis exerceret: muliercula accedit ineptis gestibus formam ostentans, & molliciem luxumque præseferens, & per omnia quæ dicebat & faciebat, sese consuescere cum eo simulans: tandem dicebat, se mercedibus fraudatam esse. At cùm illi, qui eius vitæ puritatem & continentiam non ignorabant, indignarentur, & ira aduersus mulierculam commouerentur; ipse neque vnà perturbatus est cum iis qui ipsius nomine stomachabantur, neque quicquam huiusmodi dixit, cùm calumniis premeretur, quale

CALVMNIAM PATITVR GREGORIVS.

pronun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pronunciare par esset eum, qui grauiter molesteque rem ferret: non testes vitæ aduocauit, non iureiurando probrum ab se reiecit; non malitiam eorum, qui hæc aduersus eum machinati erant, conuicit: sed submissa atque sedata voce, conuersus ad quemdam familiarem, Heus tu, inquit, numera ei pecuniam, ne diutius importunitate sua propositæ quæstionis tractatum conturbet. A

X. Cùm autem is cui hoc iniungebatur, à meretricula scisceitatus quantam pecuniam ab illo posceret, sine mora omnem adnumerasset, atque ab lasciuis & proteruis aduersus sobrium & continentem insidiæ peractæ essent, & iam in manibus illius infamis ludicrum esset; tunc diuinitus & continentia adolescentis probatur, & calumnia æqualium patefit. Simul enim atque manu pecuniam accepit, spiritu infelici atque maligno correpta, fremituque immani atque ferali, diuerso à voce humana sono ingemiscens, collabitur prona in medio cœtu congregatorum, spectaculum horrendum atque terribile præsentibus repentè facta; cùm & capillus, quem suis manibus vellebat, dilaceratus atque dissectus, & oculi inuersi essent, & os spumas emitteret. At non priùs à dæmonio suffocari desiit, quàm Magnus ille Deum pro ea inuocasset, atque placasset.] hucusque de re tum Alexandriæ gesta Nyssenus: significans tunc temporis iam fidem Christianam sectatum esse Gregorium, cuius etiam rei causa à Gentilibus talia (vt par est credere) pateretur. B

DEVS VLTOR CALVMNIAE IN GREGORIVM CONFLATAE.

XI. Cùm igitur philosophicis litteris egregiè excultus esset, & iam Neocæsaream in Ponto rediisset; tunc accidit, vt memoria Origenis, quem, Alexandriæ cùm esset, degustarat, ab eo imbuendum litteris sacris non cum fratre tantum, sed & cum Firmiliano nobili Cappadoce, ad eum in Palæstinam (quod scribit Eusebius) se contulerit. quod & idem Nyssenus tradit his verbis: Postquam omnibus disciplinis externæ sapientiæ decursis, incidisset in Firmilianum quendam patricium Cappadocem, similem moribus & ingenio (vt ille in sequenti vita ostendit, cum Cæsariensium Ecclesiæ ornamento fuit) & animi sui consilium ac vitæ propositum amico patefecisset, quod ad Deum videlicet spectaret, & illius studium circa idem desiderium conuenire intellexisset; relicto omni studio externæ Philosophiæ, accedit vnà cum illo ad eum, qui in illo tempore Christianorum philosophiæ princeps erat (hic autem erat Origenes, cuius propter scripta fama celebris est) etiam per hoc ostendens non modò discendi studium atque industriam, sed etiam sedatum ingenium, & animi moderationem.] hucusque de accessu Gregorij ad Origenem Nyssenus. C

QVANDO GREGORIVS AD ORIGENEM VENIT IN PALAESTINAM.

XII. Ceterùm cùm tam de eius peregrinatione in Ægyptum, quàm etiam de alia suscepta postea in Palæstinam, idem auctor sinceritissimus testis sit; miramur Eusebium atque S. Hieronymum nonnisi de eius profectione in Palæstinam mentionem facere: de eo enim hæc Hieronymus[a]: Ob studia Græcarum & Latinarum litterarum de Cappadocia Berythum, & inde Cæsaream Palæstinæ transiit, iuncto sibi fratre Athenodoro: quorum cùm egregiam indolem vidisset Origenes, eos ad philosophiam cohortatus est; in qua paulatim fidem Christi subintroducens, sui quoque sectatores reddidit.] hæc ipse. De Firmiliano autem, quomodo Origenem coluerit iam factus Episcopus Cæsareæ, Cappadociæ totius metropolis, hæc addit Eusebius[b]: Quo tempore Firmilianus Cæsareæ Cappadocensis Episcopus magno nomine & celebritate fuit: iste tantum studium erga Origenem declarauit, vt interdum illum in suæ regionis fines ad Ecclesiarum vtilitatem accersiri vellet; nonnumquam ipse ad eum in Iudæam proficisci, & aliquandiu vnà cum eo moram facere, quò in sacris litteris melius & perfectius eruditetur.] hæc Eusebius de Firmiliano iam facto Episcopo. D

[a] Hieronym. de Script. Eccl. in Theodoro.

[b] Euseb. lib. 6. cap. 20.

XIII. Quomodo autem idem, de quo suscepta est oratio, Gregorius ad sedem Neocæsariensem capessendam diuino consilio paulo post impulsus fuerit, eodem [c] auctore Nysseno hæc narrante, operæpretium ducimus hic inexere, tum ob argumenti dignitatem, tum etiam ad summam Dei bonitatem insinuandam, qui Ecclesiam suam tyrannorum furore vexandam, & hæreticorum fallaciis inuadendam, tanto voluit robore antea communire. Cùm igitur Phædimus, cui diuinitus à Spiritu sancto præscia futurorum vis quædam inerat, illo tempore Amasenorum Ecclesiæ Antistes esset, & omni studio laboraret, vt Magnum Gregorium in potestatem redactum, Ecclesiæ administrationi præficeret, ne tantum bonum otiosum & infrugiferum vitam transigeret: vbi sacerdotem id agere atque conari Gregorius sensit, cogitare cœpit, qua ratione late- E

[c] Greg. Nyss. orat. de Vita Gregor. Thaum.

GREGORIVS EPISCOPVS NEOCAESAREAE.

ne latere posset, aliàs ad aliam solitudinem transiens. Sed postquam nihil non interitatum relinquens vir ille magnus Phædimus, & omni machinatione atque solertia vtens, non poterat virum ad sacerdotium adducere, innumeris oculis præcauentem, ne quando manu sacerdotis caperetur: atque vterque inter sese studio certarent, illo quidem capere, hoc verò persequentis manus effugere cupiente (nam ille sciebat se sacrum Deo donarium oblaturum esse: hic autem verebatur, ne quo modo sibi sacerdotij cura, tamquam onus quoddam vitæ imposita, ad philosophiam impedimento esset) idcirco impetu quodam diuino Phædimus ad propositum studium prouectus, nihil curans interiectum spatium, quo à Gregorio dirimebatur (quippe ille aberat itinere tridui) sed ad Deum suspiciens, precatusque vt & ipse & ille pariter in illa hora à Deo respicerentur, loco manus impositionis Gregorio adhibet sermonem, Deo consecrans eum, qui corpore coràm non adesset, & illam ei ciuitatem destinans atque attribuens, quam contigerat ad illa ipsa vsque tempora adeò simulacrorum errori deditam esse, vt cùm infiniti essent qui & ipsam vrbem & regionem circumiacentem incolerent, non plures quàm sepremdecim inuenirentur, qui sermonem fidei recepissent.] A B

XIV. Hæc de Gregorij ad Episcopatum vocatione potiùs quàm ordinatione Nyssenus cùm scribat, res est paulo accuratiùs contemplanda. Nam licet priuato quodam Spiritus impulsu ordinator ipsius fecisse dicatur: tamen quòd non tantùm nulla Ecclesiastica lege suffragante, sed & penitus refragante, nulloque alio præuio maiorum exemplo, id frustra tentare visus esset Episcopus Amasenus; nemo prudens dixerit, eum tunc ab ipso ordinatum fuisse Episcopum, sed potiùs diuina operãte virtute, quodam inuisibili verbi fune fugitantem retentum, inuitumque tractum: ita tamen, vt quæ essent agenda secundùm Ecclesiasticæ disciplinæ regulas, nullatenus in eius ordinatione fuerint prætermissa, nam auctor idem hæc subdit: Sic igitur iugum subire coactus, omnibus post hæc, quæ fieri solent, solemnibus in eo peractis; cùm exiguum tempus ad mysterium exactiùs cognoscendum, ab eo qui sacerdotium ipsi assignauerat, petisset, non amplius (vt inquit Apostolus') carni & sanguini adhærendum esse & acquiescendum putabat, sed à Deo sibi occulta manifestari petebat.] C

DICTORVM ELVCIDATIO.

' Galat. 4.

XV. At nec illud de eo in præsentiarum reticendum est: quòd cùm ipse olim auditor fuisset Origenis, illumque dixisse atque scripsisse nonnulla meminisset, quæ à communi aliorum Christianorum Orthodoxorum sententia discreparent; cùm iam adstringeretur, vt sibi subditis Euangelicam veritatem (id ministerio Episcoparus, quod susceperat, exposcente) sermonis prædicatione concrederet, mente anxius, ambiguusque qua potissimùm incederet via, diu multumque versatus est. Sed quomodo per mirificum quemdam visum sit illi diuinitus sapientia impertita, idem Nyssenus declarat his verbis: Cùm enim per totam noctem aliquando de ratione atque sermone fidei disputaret & specularetur, & varias animo cogitationes agitaret (erant nimirum etiam tunc nonnulli, qui piam & sinceram religionis doctrinam adulterarent, ac per probabiles argumentationes sæpenumero etiam doctis & prudentibus veritatem facerent ambiguam) pro qua tunc ei peruigilem curis atque solicitudine noctem agenti, quidam in figura humana, facie ac forma senili, euidenter apparet, ornatu atque compositione indumenti augustum quemdam, sacrum, atque diuinum referens decorem, magnam gratia vultus atque dispositione figuræ præseferens virtutem. Hic verò visu perterritus, & surgere è lecto, & quis esset, cuiusve rei gratia venisset, scisciati. D

VISIO OSTENSA GREGORIO.

XVI. E Cùm autem ille perturbationem mentis eius submissa voce sedasset, ac dixisset se iussu diuino apparuisse ei propter eas rationes quæ apud ipsum controuersæ & ambiguæ essent, vt piæ fidei veritas reuelaretur: & bono animo esse, audito sermone, & quodam cum gaudio atque consternatione illum contueri cœpit. Deinde cùm ille directò manum protendisset, & quasi ostenderet ei per digitorum directam protensionem id quod ex transuerso apparebat: hic & vnà cum directa manus protensione circumagere suum obtutum, & videre aliam imaginem aduersam ei quæ priùs apparuerat, in figura mulicbri, excellentiorem quidem & augustiorem, quàm pro humana conditione: rursum autem perterritus, & facie aduersa, vultum demittere, ac perplexus & dubitabundus hæsitare de spectaculo, cùm oculis apparitionem ferre non posset: etenim miraculum visionis nimirum in hoc potissimùm erat, quòd, cùm nox esset obscura, lumen vnà cum ijs qui apparuerant ei effulserat, quasi aliqua lucida teda accensa.

GREGORIVS DIVINITVS INSTITVITVR.

Universidad de Deusto
Biblioteca

censa. Cùm igitur oculis ferre apparitionem non posset eorum qui sibi apparuerant; A
inter se se rationem eius rei, de qua ambigebatur, exponentium ratiocinationem audi-
nit: per quam non solùm accepit veram cognitionem fidei; verùm etiam nominatim eos, qui apparuerant, cognouit, vtroque eorum propria appellatione alterum alloquente.

XVII. IOAN. EVANGELISTA CATECHISTA GREGORII. Audiuisse enim dicitur ex ea quæ in muliebri habitu visa erat, cùm hortaretur Euangelistam Ioannem, vt adolescenti mysterium veræ pietatis aperiret ac declararet: atque illum dixisse, se paratum esse etiam in hoc Matri Domini gratificari, quoniam hoc ei cordi esset: atque ita exposito sermone, qui & rei quæsitæ conueniret, & admodum bene definitus & circumscriptus esset, rursum ex oculis discessisse. Atque hunc extemplo diuinam illam institutionem & disciplinam litteris mandasse, & secundùm illam postea in Ecclesia sermonem prædicasse; ac posteris, tanquam patrimonium quoddam & legatum, diuinitus datam illam doctrinam reliquisse, per quam vsque in præsentem diem B
instituitur illius ciuitatis plebs, quæ ab omni hæretica malitia intacta permansit. Porrò mysticæ illius disciplinæ verba hæc sunt.

XVIII. FIDEI SYMBOLVM GREGORIO REVELATVM. VNVS EST DEVS PATER Verbi viuentis, Sapientiæ subsistentis, & Potentiæ, & Figuræ æternæ, Perfectus Perfecti genitor, Pater Filij vnigeniti. Vnus Dominus, solus ex solo, Deus de Deo, figura & imago Deitatis, Verbum efficax, Sapientia constitutionis rerum vniuersarum comprehensiua, & Potentia totius creaturæ effectrix, Filius verus veri Patris; visum effugiens, visum effugientis; & corruptioni non obnoxius, non obnoxij corruptioni; & morti non obnoxius, non obnoxij morti; & Æternus Æterni. Vnus Spiritus sanctus ex Deo ortum & existentiam habens, quique per Filium apparuit, videlicet hominibus: imago Filij perfecti perfecta, Vita, Viuentium causa, Fons C
sanctus, Sanctitas sanctificationis suppeditatrix: per quem manifestatur Deus Pater, qui est super omnia & in omnibus; & Deus Filius, qui per omnia permanet. Trinitas perfecta, quæ gloria, atque æternitate, & regno non diuiditur, neque abalienatur. Hucusque fidei reuelatæ mysterium.

XIX. Hanc fidei Catholicæ regulam Gregorio diuinitus impertitam, cùm Orientalis, tum etiam Occidentalis Ecclesia cognitam comprobauit, atque vt sacrosanctum depositum cælitus collatum religiosissimè custodiuit. Habetur eadem recitata in Quinta Oecumenica Synodo. Citatur pariter ab Apochrisariis Gregorij Papæ Noni, dum agunt aduersus Germanum Iuniorem Episcopum Constantinopolitanum, in eam sententiam, quòd Spiritus sanctus à Patre Filioque procedat. Quæ omnia habentur in eiusdem Pontificis Registro epistolarum, anno septimo eiusdem Pontificatus. Porrò ex diuersorum transla- D
tionibus, diuersis interdum eius textus reperitur expressus. Eam autem de fide regulam ab eodem Magno Gregorio appositam commentario de Fide inscripto, fuisse accuratissimè explicatam, constat; qui inter alios à Basilio Magno[a], & Leontio[b] Scholastico citatus reperitur. At de eiusdem Gregorij scriptis opportuniori loco agemus inferiùs: modò autem aggressam semel historiam prosequamur.

[a] Basil. de Spiritu sanct. c. 29 & epist. 69. ad Neocæsarens. [b] Leont. de Sectis Act. 8.

XX. Sed quid primum Gregorij Nyssenus ea recitata breuiter addat, quod ad eam pertinet, describamus: Ergo, inquit, neque creatum quicquam, aut seruum in Trinitate est, neque adscititium quicquam vt aduentitium, vt quod prius quidem non esset, nec suppeteret, posterius autem introductum sit. Neque verò deest vmquam Filius in Patre, neque in Filio Spiritus: sed immutabilis & inalterabilis eadem semper Trinitas est. Hæc Gregorius: qui & hæc subdens, fidem suam de ea re certo certius testatam reliquit: E
Quòd si quis, inquit, sibi fidem de hac re fieri cupit; audiat Ecclesiam, in qua sermonem conseruantur. Hucusque Nyssenus, cuius auia spectatissima sanctitate Macrina, Senior dicta, huius Gregorij, de quo est sermo, gentilis fuit. Sed de ea plura inferiùs suo loco narraturi sumus.

XXI. [c] Hieronym. de Script. Eccl. in Tryph. TRYPHON DISCIPVLVS ORIGENIS. Inter alios quoque præclaros nomine Origenis discipulos Tryphon nominatur, de quo S. Hieronymus[c]: Tryphon Origenis auditor, ad quem nonnullæ eius extant epistolæ, in Scripturis eruditissimus fuit: quod quidem & multa eius scripta ostendunt opuscula, sed præcipuè liber quem composuit de Vacca rufa in Deuteronomio, & de Dichotomematibus, quæ cum columba & turture Abraham ponuntur in Genesi. Hic fortasse Tryphon ille, qui his ipsis temporibus celebris quoque habitus est philo-
sophicis

A sophicis litteris, qui Plotinum redarguit, quòd à Numenio inuenta clàm surripuisset; eius meminit Porphyrius in Vita Plotini. Rursum verò non solùm Heraclas (vt dictum est) fuit Origenis auditor, & primus eidem successor in docendi cathedra, & creatus (vt dicemus) anno sequenti Episcopus Alexandrinus; sed &, qui illi in eiusdem Ecclesiæ sedem successit, Dionysius inter celeberrimos Origenis auditores adnumeratur, de quo suo loco plura dicturi sumus. fuerunt & alij, quorum memoria excidit.

XXII. DE ALEXANDRO EX PHILOSOPHO CARBONARIVS. Sed ex quo hic de his sermo habetur, qui hoc tempore ex Philosophicis facultatibus ad Christi fidem, vt eminentiorem profiterentur philosophiam, se contulerunt; nequaquam ille silentio prætereundus est, qui (quod paucorum est) non solùm bonorum, carorumque suorum, sed æstimationis denique pro Christo voluntariam iacturam fecit, hoc propemodum tempore nuncium remittens omnibus quæ sunt in mundo,
B Christi opprobrium præferens cunctis rebus: ipsumque imitatus (quantum fas est homini diuina consequi) qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formamque serui accepit: se ipsum fastu, quo ab omnibus attollebatur, exuens philosophico, vili indutus vestimento atque admodum sordido, in Comanam Ponticam ciuitatem se conferens, ibi, vt occultus agere posset, inter carbonarios voluit profiteri; ea nimirum quoque de causa illud deligens ministerium, quo vultu sordidatus, veluti fuligine tinctus, à nemine vmquam posset agnosci. Latuit eo modo diutiùs; donec Gregorio Thaumaturgo, de quo habitus est sermo, Episcopo iam facto, diuino quodam instinctu rem præsagiente, ac denique eum detegente, Comanæ ciuitatis, communi omnium accedente suffragio, Episcopus delectus est. Res gesta, à grauissimo auctore descripta, digna planè videtur, quam hic op-
C portunè nostris Annalibus intexamus. Idem enim Gregorius Nyssenus in rebus gestis Gregorij Thaumaturgi huiusmodi historiam narrat, ab Episcopatu eius sumpto dictionis exordio.

[a] Philip. 2.

XXIII. AGITVR DE ELECTIONE COMAN. EPISCOPI. Ex finitima (inquit) ciuitate mittitur ad eum (*nempe Gregorium*) legatio, vt veniret ad ipsos, & Ecclesiam quæ esset apud eos, sacerdote designato, constitueret. Comana autem ciuitati nomen erat: cuius vt hospes magnus iste vir esse vellet, vulgò omnes hanc veniam sibi dari petentes, orabant. Cùm venisset ergo ad eos, & aliquot dies conuersatus vnà, tum dictis, tum factis suis magis eorum studium erga mysterium incendisset: cùm iam tempus esset, etiam id negotium, propter quod legati ad eum missi erant ad exitum deducendi, ac designandi aliquem eorum Ecclesiæ primarium sacerdotem; tunc principum quidem & magistratuum ciuitatis omnium sententiæ in hoc occupatæ
D erant, vt anxie & curiosè inquirerent, ac scisciterentur, qui eloquentia, qui genere, reliquoque vitæ splendore ceteros præcedere viderentur. Putabant enim, quoniam etiam his bonis Magnus Gregorius cumulatus erat, nec earum quidem rerum oportere expertem esse, qui ad hoc munus deligeretur.

XXIV. Cùm autem in multas partes suffragiis scinderentur, & alij alium præoptarent atque præferrent: expectabat vir ille magnus diuinitus aliquod sibi consilium ad propositum negotium suppeditari. Ac quemadmodum Samuel[b] in eligendo Rege, fer-
[b] 1 Reg. 16. tur non pulchritudine nec magnitudine corporum motus esse, sed animum regium requisiuisse, etiam si in contempto fortè corpore reperiretur: eodem modo ille, studiis erga vnumquemque eorum, qui destinabantur, neglectis, id vnum dumtaxat spectabat, an aliquis etiam ante declarationem industria vitæ atque virtute in moribus sa-
E cerdotium gestaret. Cùm autem illi quidem perducerent eos, de quibus suffragium ferretur; quem quisque promoueret, eius honorificam mentionem facientes: atque hic, vt etiam viliorum (quod ad vitæ speciem attinet) rationem haberent, eos hortaretur; posse enim etiam in talibus reperiri aliquem, qui animi bonis super eos emineret, qui vitæ splendore præstarent: quidam ex iis qui præerant suffragiis ferendis, eam Magni illius sententiam pro contumelia atque derisione accipit, si cum nullus eorum, qui & eloquentia, & dignitate manifesto facultatum vitæ splendore ceteris prælati essent, ad sacerdotium admitteretur; ex opificibus sellularijs, quique labore manuum vitam tolerarent, ad huiusmodi munus aliqui magis apti & idonei existimarentur: & simul cauillans, cum quadam irrisione ad eum, Si hæc, inquit, iubes, vt hi quidem tales, qui ex omni numero ciuium electi sunt, prætereantur, atque ex quisquiliis & ex infima plebe assumamus aliquem ad administrandum sacerdotium, qui tali

RELIGIONIS QVI VIDERANTVR INDICIA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tali ciuitati præsit: tempus tibi deinceps fuerit carbonarium Alexandrum ad sacerdo- A
tium vocandi: atque ad hunc transitione facta, si videtur, suffragiis inter nos vniuersi
ciues consentiemus.

XXV. ALEXANDER CARBONARIVS IOCO PROPONITVR.

Atque ille quidem hæc loquebatur, sententiæ eius obtrectans, ac per hoc simulatum & cauillatorium suffragium summam & exactam diligentiam in superioribus vituperans ac reprehendens. Sed Magno illi per hæc dicta subit animum cogitatio, quòd non sine numine diuino Alexandri à deliberantibus inter ceteros mentio facta esset. Et quis, inquit, est Alexander, cuius mentionem fecistis? Deinde cùm quidam ex iis, qui vnà intererant, cum risu memoratum in medium produxisset, pannis vilioribus ac sordidis, nec toto quidem corpore amictum, & simul apparentibus rebus, manibus, pariter & facie, reliquoque corpore carbonibus infecto ac sordidato, opificium & quæstum ostendentem: ceteris quidem risus materia erat talis in medio stans Alexander. At B
perspicacem illum oculum valde id spectaculum obstupefaciebat; vir in extrema paupertate ac neglecto corpore se ipsum solum spectans, ac veluti sibi placens, & gaudens eo habitu, qui oculis imperitis ridiculus erat. Etenim ita se res habebat: Non vrgente paupertate ad huiusmodi vitæ genus deuenerat; sed philosophus quidem vir erat, quemadmodum insecuta vita indicauit, adeò vt ad martyrium vsque peruenerit, per ignem cursu confecto.

XXVI. COMPENDIVM VITAE ALEXANDRI.

Latere autem dedita opera volebat, altiori animo præditus, quàm vt eam quæ vulgò expetitur, felicitatem curaret: ac pro nihilo sæculum ducebat, eo quòd & sublimis & veræ vitæ studio teneretur: & vt maximè virtutem, ad quam aspirabat, assequeretur; operam dabat, vt talis esse ignoraretur, contemptiore vitæ genere, veluti turpi quadam persona sese occultans. Atque alioqui etiam quòd eximio iuuentutis flore præditus C
esset, periculosum esse ducebat ei qui continentiam sibi sectandam proposuisset, corporis sui pulchritudinem patefacere, felicitate naturæ, tamquam in pompa sese ostentantem: nouerat enim eiusmodi rem grauium offensionum & delictorum occasionem plerisque præbere solere. Ne igitur vel sibi ipsi istiusmodi aliquid accideret imprudenti, quod factum noluisset; vel alienis oculis casus & offensionis materiam præberet: idcirco se carbonario opificio veluti persona quadam deformi, consultò circumdat, quò tam corpus laboribus ad virtutem exerceretur, quàm pulchritudo sordibus carbonum infecta obtegeretur; & simul pecunia, quam ex laboribus quærebat, ad mandatorum executionem dispensaretur.

XXVII.

Posteaquam igitur eum ex Consilio abduxit, atque de statu eius atque conditione omnia diligenter scrutatus & scisciatus est: illum quidem familiaribus suis tradit, exe- D
qui iussis quæ res postulabat; ipse verò in Concilium reuersus, ex præsenti deliberatione sumpto argumento, congregatos instituebat, de sacerdotij officio sermones eis proponens, ac per hos vitam cum virtute coniunctam præscribens. Perseuerabat autem in eiusmodi sermonibus conuentum detinens; quoad executi mandata qui operam ei nauabant, superuenerunt, secum adducentes Alexandrum, qui & lauacro fuliginis iniucunditatem abstersérat, & Magni istius vestibus indutus & ornatus erat: hæc enim curare iussi erant.

ALEXANDER EX CARBONARIO PRODIT EPISCOPVS.

XXVIII.

Omnibus autem in Alexandrum conuersis, & ad nouam eam speciem admiratione defixis: Nihil noui (inquit ad eos magister) accidit vobis, si oculis decepti estis, & sensui soli iudicium pulchritudinis permisistis. Fallax enim & incertum rerum veritatis iudicium sensus est, aditum per se ad profunditatem mentis & intelligentiæ præ- E
cludens. Simul autem etiam pietatis inimico dæmoni prorsus id studio erat, vt vas electionis ignoratione contectum, otiosum & inutile esset; neu prodiret in medium vir, qui ipsius principatum euersurus esset. Hæc locutus, cùm eum iuxta consuetum morem rituque solemnes ad hoc munus idoneum effecisset, per sacerdotium Deo virum dedicat. Omnibus autem nouum sacerdotem intuentibus, rogatus vt aliquam ad Ecclesiam haberet orationem; statim ipso initio suæ administrationis Alexander ostendit, haud falsum in se Gregorij iudicium fuisse. Erat enim oratio eius intelligentiæ sententiarumque plena, dicendi tamen floribus minùs exornata. Vnde petulans quidam ex Attica adolescens, apud illos agens, incomptam dictionem derisit; quòd non ea, quam Attici in dicendo adhiberent, exacta atque superuacanea cura exornata esset. Quem aiunt diuina quadam visione emendatum esse, cùm columbarum

CONCIONATVR ALEXANDER.

A rum gregem incredibili quadam pulchritudine nitentem conspicatus esset; & quemdam audiuisset, qui diceret, has esse columbas Alexandri, quas ille derisisset.] At de Alexandro philosopho & carbonario hactenus; qui postea sub Decio, summi sacerdotij amplitudinem, post egregiam nauatam operam in cura pastorali, nobilissimo martyrio illustrauit.

IESV CHRISTI ANNVS 234. PONTIANI PAP. ANNVS 2. ALEXANDRI IMP. ANNVS 11.

B DVcentesimo tricesimo quarto Christi anno, Lupo & Maximo Coss. Demetrius Episcopus Alexandrinus, cùm quadraginta tres annos integros in ministerio illo obeundo cõtriuisset, diem obiit. huic successit Heraclas. [hæc Eusebius[a], licet in Chronico annos quadraginta quatuor eidem tribuat. sed & infrà: Vbi autem post Demetrium Heraclas Episcopatus ministerium Alexandriæ obtinuerat, Dionysius vnus item ex Origenis discipulis scholam institutionis ibidem capessit.] I. HERACLAS EPISC. ALEX. [a] Euseb. lib. 6. cap. 20. 23.

Eodem quoque anno, profitente publicè Alexandriæ Ammonio Christiano philosopho, Plotinus Ægyptius, patria Lycopolitanus, ad eum audiendum se contulit, audiitque eum annos vndecim. Testatur id Porphyrius in Vita Plotini, sic dicens: Post hæc cùm octauum & vicesimum ætatis annum Plotinus iam impleret, se philosophiæ amore vehementer accensum, commendatum fuisse iis, qui tunc Alexandriæ excellentiores habebantur; sed tamen ex eorum scholis tristem admodum mæstumq; discessisse, C
& amico cuidam mœroris sui causam declarasse: qui suæ ipsius mentis affectum planè cognoscens, ad Ammonium, cuius nullum adhuc periculum fecisset, adduxerit. Deinde cùm Ammonij scholas ingressus audisset illum, amico dixisse: Hunc ipsum, ô amice, quærebam. Ex eo igitur die annos vndecim audiuit sedulò Ammonium.] hucusque de Plotino & Ammonio Porphyrius: qui cùm paulo superiùs dixisset, natum Plotinum anno tertio decimo Seueri Imperatoris, numeretque annos eius ætatis vigintiocto, cùm se Alexandriam atque ad Ammonium contulit; necesse est affirmare, hoc anno id contigisse. II. PLOTINVS AD AMMONIVM.

Laudauit quoque Ammonium simul cum Origene Longinus[b], clarissimus & ipse huius temporis philosophus dicens: Sed in secundo genere Platonici quidem Ammonius & Origenes, quibuscum nos diu versari sumus, viris profectò interuallo non paruo D
sui sæculi philosophos intelligentia superantibus.] ita Longinus. Cetera illud admirari subiit, quo modo alibi[c] Porphyrius dicat, Origenem Ammonij auditorem fuisse, cùm constet Origenem ante annos triginta Alexandriæ docere cœpisse? qui cùm (vt testatur Eusebius[d]) anno decimo Seueri, quo Leonides pater martyr factus est, annos natus esset decem & septem; hoc anno iam expleisse suæ ætatis annum quinquagesimum apparet, ac proinde æqualem ferme fuisse Ammonij. III. AMMONIVS ET ORIGENES LAVDATI. [b] Apud Porphyr. in Vita Plotini. [c] Apud Euseb. lib. 6. cap. 13. [d] Euseb lib. 6. cap. 5.

At videamus quid de eo Porphyrius dicat, qui Christianis infensissimus, ægre ferens animo tantum virum Christiano censeri nomine, calumniosè admodum eum ad Ethnicos defecisse testatur, sic dicens[e]: Origenes enim Ammonij factus auditor, qui nostra quidem ætate magnam in Philosophia comparasset commendationem; tametsi ad litterarum cognitionem & peritiam, magnam sanè à magistro percipiebat E
vtilitatem; ad rectam tamen vitæ institutionem & modum, diuersam ab illo & omnino contrariam viuendi viam ingressus est. Nam Ammonius Christianus, & à Christianis parentibus educatus, quando in prudentia aliquando progressionem fecerat, & philosophiæ studia semel degustauerat, statim à Christianismo ad eam vitæ rationem, quæ humanis legibus gubernatur, se transtulit.] hæc Porphyrius de Ammonio. IV. CALVMNIA PORPHYRII IN AMMONIVM. [e] Apud Euseb. lib. 6. cap. 13.

At verò sanctus Hieronymus[f] cùm lucubrationes eiusdem Ammonij recenset, Porphyrium mendacij redarguit, in primis cùm ait: Ammonius, vir disertus & eruditus in philosophia, eodem tempore Alexandriæ clarus habitus est; qui inter multa ingenij sui & præclara monumenta, etiam de Consonantia Moysi & Iesu elegans opus composuit, & Euangelicos canones excogitauit, quos postea secutus est Eusebius Cæsariensis. Hunc falsò accusat Porphyrius, quòd ex Christiano Ethnicus fuerit: cùm V. [f] Hieronym. de Script. Eccles. in Ammon.

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Apud Eusb. lib. 6. c. 13. REFELLITVR CALVMNIA PORPHYRII.

consteit eum vsque ad extremam vitam Christianum perseuerasse.] hæc Hieronymus. A Sed & ante eum Eusebius[a], eamdem in Ammonium à Porphyrio illatam calumniam egregiè refellens, hæc ait: Ammonium autem ex viuendi ratione, quæ est secundùm veri Dei cultum, ad morem Græcorum dilapsum, perspicuè certè atque adeò improbè mentitus est: quid namque non falsò comminisceretur Christianorum hostis? Nam & instituta Christianæ disciplinæ (sicut historia superior declarauit) Origeni à parentibus integra tradebantur: & Ammonio sincera diuinæ philosophiæ, religionisq. Christianæ præcepta firma vsque ad extremum vitæ exitum permanserunt; sicut hominis libri tanta elaborati industria, tamque multorum commendatione approbati, quos posteritati reliquit, adhuc multis in locis testes esse poterunt, vt ille qui de Consensu & conuenientia Moysi cum Iesu inscribitur, & alij qui reperiuntur apud litterarum studiosos. Ista igitur à nobis hoc loco posita sint ad declarationem tum calumniæ maleuoli obtrectatoris, tum exquisitæ & copiosæ Origenis in Gentilium disciplinis cognitionis.] hæc Eusebius. B

VI. CVR CHRISTIANI DOCERENT PVBLICE PHILOSOPHIAM

Sed fortasse poterit mirari quispiam, dum audit Christianum hominem in florentissima ciuitate, nobilissimaque eruditorum schola philosophiam publicè profiteri, habereque auditores Gentiles homines. Verum haud passuri id fuissent sanctissimi eius ciuitatis Episcopi, nisi præuidissent ea omnia ad Euangelij profectum conducere. Docuit enim experimentum, eiusmodi scholas fuisse compluribus veluti introductionem quamdam ad Christianam fidem capessendam: dum enim quæ Plato docuisset, subtilissima indagatione disquirerent, ostenderentque eadem felicius longè ante Platonem esse in diuinis litteris explicata (prout Clemens[b] Alexandrinus & Eusebius[c] Cæsariensis pluribus docent) sed & copiosius ac dilucidiùs penes Christianos reperiri: in mentes illorum C interea instillabant Christianæ fidei elementa. Satagere namque, vt siue per occasionem (vt ait Paulus[d]) siue per veritatem Christus annuncietur, Apostolicum est. Quorum enim ingenia excolebantur Platonicis disciplinis, prælibato veluti osculo sapientiæ, ad perfectam illius fruitionem inflammabantur.

[b] Clem. Alex. Strom. lib. 1. [c] Euse. de prap. Euang. lib 11. c. Philip. 1.

VII. PHILOSOPHI FACTI CHRISTIANI, VEL MAGI.

At cum in eis ipsam inueniri perfecte, minùs concessum esse viderent; alterum de duobus solebat accidere: vt aut vere amatores ac indagatores sapientiæ se ad Christianam religionem ea potituri transferrent: vel qui nomine tenus philosophi dicerentur, & curiositate sciendi quadam allecti eam tantummodo infectarentur; cùm minùs nacti illam essent in philosophicis facultatibus, ad magicas se conuerterent impietates. Id planè Plotini auditoribus accidisse, S. Augustinus[e] ad Dioscorum scribens affirmat. sed de eo inferius. At idem suis quoque temporibus contigisse[f] ait, vt, paucis mutatis D sententiis atque verbis, complures Platonici facti fuerint Christiani. Id ipse pluribus, ceteros ad hæc inuitans: siquidem symbolis nonnullis communibus intercedētibus, perfacilis videri posset ex Academia ad Christi Ecclesiam transmigratio. Nam quem Plato pertigerat verticem disciplinæ; in primis Christianæ fidei rudimentis, in ipso primo ingressu vestibuli domus Dei, multo certior ac dilucidior inueniretur expressus, in ipso inquam Euangelij Ioannis piscatoris exordio: quod planè Platonici ipsi admirantes, scribendum esse aureis vbique litteris[g] testarentur: vsque adeò vt veritate conuicti, manus dederint; & illi tantum se continuerint, & in Platonis schola senuerint, qui inflati superbia, philosophico supercilio contempserint ex magistris fieri discipulos Christi, & in schola piscatorum hominum profiteri.

[e] Aug. epist. 56 in fine. [f] Aug. de vera relig. c. 4. [g] Aug. de ciuit. Dei, lib. 10. cap 29. & Confess. lib 7. cap. 9.

VIII. [h] Clem Alex. Strom. lib. 1. PHILOSOPHIAM CONDUCERE CHRISTIANÆ RELIGIONI.

Conducere quidem ad Christianam pietatem philosophicas disciplinas, præstareque E Christianos homines illis institui, non semel Clemens[h] Alexandrinus & ipse eadem ibidem professus insinuat, & in primis cùm aduersus eos agit, qui iisdem propè temporibus, Christianis philosophiam profitentibus detrahebant: Non me, inquit, latuerunt ea etiam quæ ab aliquibus imperitè tumultuantibus iactantur; qui dicunt oportere in iis versari, quæ sunt maximè necessaria, & quæ fidem continent; externa autem, & quæ sunt superuacua, transilire, quæ nos frustra conterunt, & detinent in iis quæ ad fidem nihil conferunt. Alij autem etiam philosophiam ex malo ad hominum perniciem existimant in vitam esse ingressam, vt quæ profecta sit à maligno aliquo inuentore. Ego autem, quòd vitium quidem malam habeat naturam, nec alicuius boni esse agricola vmquam sustinuerit, in his totis ostendam orationibus, quæ dicuntur Stromata; tacitè significans aliqua ratione diuinæ quoque prouidentiæ opus esse philoso-

A philosophiam. De commentariis autem, qui in temporibus necessariis Græcorum complexi sunt opinionem, tantùm dico iis, qui reprehendendi studio delectantur. Primùm quidem etsi sit inutilis philosophia; si eam esse inutilem confirmare vtile est, vtilis est. Deinde nec fieri potest, vt ij Græcos (*Gentiles scilicet*) condemnent, qui nuda de eorum decretis dictione vtuntur: si non vnà sigillatim ad ea aperienda descendant vsque ad cognitionem. Est enim vel maximè fide digna probatio, quæ est cum experientia; quoniam vel perfectissima inuenitur demonstratio, eorum quæ sunt damnata, cognitione. Multa quidem, licet ad finem non conferant, artifici tamen ornamentum afferunt: cùm alioqui varia ac multiplex doctrina & variè probat id quod adducitur, & catechumenis admirationem afferens, ea quæ sunt præcipua dogmata ad eorum qui audiunt persuasionem deducit & veritatem.] hæc Clemens, qui & complura ad hæc eadem compro-
B banda subdit. & post multa:

IX. VTILIS PHILOSOPHIA. [i] Clem. Alex. Strom. lib. 6.

Sed si (inquit) non comprehendit quidem Græca philosophia veritatis magnitudinem, & est adhuc imbecilla ad mandata Dei exequenda: at maximè regali quidem certè doctrinæ viam præparat, vtcumque castigans, & mores priùs formans, & ad susscipiendam veritatem confirmans eum qui opinatur prouidentiam. Philosophiam[i] ergo adiuuant disciplinæ, & ipsa philosophia ad tractandum de veritate. Ecce enim chlamys primò fuit vellus, deinde carptum fuit, & subtegmen stamenque factum, deinde fuit contextum. Iam[k] verò si vniuersa quoque ac generali oratione, quæcumque sunt necessaria & vitæ vtilia, diuinitus ad nos venire dicamus; minimè errabimus: vel potiùs dicamus ipsam quoque philosophiam Græcis veluti proprium datum esse testamentum, vt quæ sit fundamentum Christianæ philosophiæ; etiam si, qui ex Græ-
C cis philosophantur, ad veritatem sua sponte obsurdescant, barbarorum vocem vilipendentes, aut etiam reformidantes mortis periculum, quod impendet Fideli ex legibus ciuilibus.]

[k] Idem Strom. lib. 6.

Ceterùm ea abuti homines interdum accidit, vel cùm non ea vt organo ad veritatem vtuntur; sed veluti finem consecuti, in ea firmiter conquiescunt. Hos autem admonet illud ex diuina Scriptura[l] symbolicum: Quare seduceris fili mi ab aliena, & foueris in sinu alterius?] Quamobrem humanarum ista rerum scientia iure à Philone[m] Agar ancillæ est comparata, quæ per omnia Saræ subiicienda est. Eam etiam allegoriam ab eodem Philone, quem citat, mutuatus est idem Clemens[n] Alexandrinus, ad nominis significationem alludens; quòd Agar[o], ille interpretatus sit, incolatum: hinc éque dictum esse[p]. Ne multum sis apud alienam, sine; cum aliena muliere ne
D sedeas omnino] Saram autem, meum principatum, nempe ipsam reginam, esse rectam de Deo Theologiam. Ac proinde cùm Agar in Saram insurgit, tunc Abraham, nempe principatum tenens intellectus, admonetur, Eiice ancillam. Et ipse eam illi subiicienti ait: Ancilla tua in manu tua est, vtere ea vti libet. sed quòd Agar monetur ab Angelo: Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manu illius: meminisséque debere, se non dominam, sed ancillam. His igitur symbolicis formulis, quoniam modo Christiano homini philosophia vsui esse debet, ijdem satis egregiè docuerunt. Sed & eleganter Gregorius[q] Nyssenus alienigenæ feminæ comparat externam philosophiam; quam Iudæus ritè legitimeque in vxorem[r] accipiet, dummodo ipsa deponat vngues & capillos, & eius partus circumcidatur. Licitè igitur Christianus homo
E externis scientiis hunc in modum piè sanctéque imbuitur, ac præsertim Platonicis disciplinis, quas (vt dictum est) Ammonius Alexandriæ publicè profitebatur. Ad hæc etiam spectat illud penè vulgatum, & ore omnium versari solitum, ab Augustino de his pronunciarum elogium, quo ait[s]: Philosophi autem qui vocantur, si qua forte vera & fidei nostræ accommoda dixerunt, maximè Platonici; non solùm formidanda non sunt; sed ab eis etiam, tamquam ab iniustis possessoribus, in vsum nostrum vendicanda.]

[l] Prou. 5. [m] Philo de congress. quærend. grat. [n] Clem. Alex. Strom. lib. 1. [o] Gen. 16. [p] Eccle. 9. [q] Greg. Nyss. in vita Moys. [r] Exod. 2. Deut. 21. [s] Aug. de doctr. Christ. lib 2. cap. 40.

X. PHILOSOPHIA QVOMODO VTENDVM SIT.

Sic igitur (vt ad Ammonium redeamus) piè sanctéque tum ipse, tum alij non sine diuino consilio eiusmodi in docendo institutum visi sunt susscepisse, ad magnam Christi, eiusque Ecclesiæ gloriam: cùm toto orbe spectante atque mirante, qui profiterentur se piscatorum discipulos, magistri effecti essent Gentilium magistrorum, nempe Plotini, & aliorum. Qua etiam via constat complures ad Christi Ecclesiam esse perductos; vt vidimus de Gregorio Thaumaturgo, eiusque germano, eiusmodi rete captis:

XI. PHILOSOPHI FACTI DISCIPVLI CHRISTIANORVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

illos verò tantummodo resiliisse, qui (vt diximus Augustini testimonio) veritatem superbo animo contempserunt. Quibus Origenes [a] his ipsis propè temporibus exprobrans, hæc scribit: Videre licet istos sapientiæ professores edere magna stultitiæ specimina, dum post illas disputationes in scholis agitatas de Deo, rebusque intelligibilibus, mutant gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis hominis corruptibilis, atque etiam volucrum, quadrupedum, reptilium.] hæc ipse: tales quippe erant Ægyptiorum dij, quibus Plotinus tunc & alij philosophiæ consultissimi immolabant. Sed subdit hæc de ceteris quæ reliqua sunt ex sententia Pauli: Quapropter & ipsi sunt à prouidentia reprehensi, non dignè cognitione sibi reuelata viuere; volutantur in concupiscentiis suorum cordium & impuritatibus, dedecorantes sua corpora lasciuiis & turpitudinibus, eò quòd veritatem Dei mutauerint in mendacium, & venerati sint, coluerintque creaturam magis quàm creatorem.] hæc Origenes. B

[a] Orig. contra Cels. lib 7.

XII. PRÆSTANTIA CHRISTIANÆ PHILOSOPHIÆ.

Quantum autem hac ex parte qui Christo nomen dederant, rudes licet, præstarent sublimioribus, in omnibusque consummatis philosophis, idem mox subdit, hæc dicens: Ceterum homines idiotæ ab eis pro nihilo habiti, vt stulti & illiberales, si modo committant se in fidem Dei, & doctrinam Iesu recipiant, tantum absunt ab omni lasciuia, spurcitia, turpitudine libidinum, vt in morem perfectorum sacerdotum ab omni coitu abhorrentium, multi eorum in totum castè pureque viuant, alieni à congressu mulierum etiam legitimo.] Sed quàm esset hoc apud eos inuenire difficile, immo nec ad modicum temporis spatium præstare illis fuisse possibile, philosophorum Athenien-
sium primarij, qui sacra curaret, demonstrat exemplo, sic dicens: Et apud Athenienses quidem vnicus Pontifex, ne ipse quidem satis sibi fidens quòd imperare possit masculis cupiditatibus, cicuta oblitis virilibus, putatur satis idoneus ad castè obeundas C
eius ciuitatis solemnes cærimonias. At apud Christianos non desunt viri, quibus cicuta ad hoc nihil opus est, vt Deo castè seruiant; sed pro cicuta eis verbum Dei sufficit ad expellendas è cogitationibus omnes concupiscentias, & vacandum precationibus.] hæc & alia complura Origenes de rudium quoque Christianorum continentia, & summorum philosophorum impuritate, & ad breue tempus violentis medicamentis compressa libidine.

XIII. VNDE CALVMNIA CONFLATA GREGORIO.

Quòd autem summa castitas in veris solummodo eluceret Christianis, & hac ex parte nec senescentes atque consummati philosophi æquari possent adolescentibus Christianis: inde Gentilium philosophorum inuidia illud accidisse videtur iisdem propè tem-
poribus (quod dictum est) Gregorio Thaumaturgo Christiano adolescentulo, itidem Alexandriæ philosophicas disciplinas addiscenti, dum summam eius tum corporis D
tum animi integritatem Ethnici professores inuidentes, immisso scorto, labefactatam eam reddere calumniosè conati sunt, atque turpitudinis aspergere sordibus; cùm illa, diuino calculo suffragante, magis enituit.

XIV. PLOTINVS MAGIAE DEDITVS.

Quàm verum autem exploratumque sit, quod ex Augustino paulo antè dictum est, Platonicos philosophos, qui Christi discipuli fieri neglexerunt, philosophico supercilio dedignantes rigida colla subdere iugo Christi, sese magiæ illi quæ per inuocationem dæmonum fieri solet, penitus addixisse: Porphyrius, & ipse vnus ex illis, certam fidem facit in vita Plotini, qui non solùm id de Olympio Ammonij discipulo expresse testatur, sed de ipso Plotino hæc quoque subdit: Ægyptius quidam sacerdos Romam profectus, per amicum quemdam Plotino subitò notus, cùm exoptaret suum Romæ sapientiam ostentare, suasit Plotino, vt secum accederet, familiarem sibi E
dæmonem, eo aduocante, protinus inspecturus: cui facilè Plotinus est obsecutus. Acta verò est in æde Isidis dæmonis inuocatio: solum namque hunc locum Romæ purum ait Ægyptium inuenisse. sed cùm in aspectum proprium ipse dæmon accerseretur, pro dæmone deus accessit, qui sanè non esset in genere dæmonum. Sic ergo repentè Ægyptius exclamauit: Beatus es, ô Plotine, qui habeas pro dæmone deum, neque ex inferiori genere sis deum sortitus familiarem. Narrabat verò, non licuisse tunc quicquam interrogare, neque diutiùs videre præsentem: quippe cùm communis quidam ibi contemplator amicus aues, quas manu tenebat custodiæ gratia, suffocasset, siue inuidia ductus, siue timore perterritus.] hæc Porphyrius de Plotino, qui iusto Dei iudicio eiusmodi præstigiis dederetur deridendus ac seducendus, quòd annos vndecim Christianum philosophum Ammonium vnà cùm Platonicis institutis

Christi

A Christi fidem auditoribus propinantem audiens, nihil penitus profecisset.

Quàm autem castè Plotinus vixerit, ipse viderit: habuisse certè Chionem viduam contubernalem, idem Porphyrius tradit, licet eam cum ipso castè vixisse prædicet; habitasseque apud Geminas matrem & filiam, domumque semper pueris & virginibus refertam habuisse, idem affirmat, at nescio an philosophorum cicuta ei satis fuerit ad carnis concupiscentiam extinguendam, cùm præsentia semper adessent & ante oculos posita tot tantaque luxuriæ incentiua: quibus etiam cessantibus, non sit humanarum virium, sed Dei munus eam impertientis, continentia [a]. Ex his videas quàm longè præstarent summis quoque philosophis, qui ex nostris (vt est Origenis testificatio) in Ecclesia infimi status & peritiæ haberentur. At de Plotino & Ammonio iam satis. Constat etiam claruisse Athenis alium Ammonium philosophum Peripateticum, vt tum
B Porphyrius, tum Eunapius Sardianus tradunt. Meminit & alterius Ammonij, qui Plutarchi Chæronæi magister fuit: quem idem Plutarchus sæpè magistrum suum nominat.

[a] Sap. 8.

XV. CASTITAS PECVLIARIS VIRTVS CHRISTIANORVM.

IESV CHRISTI ANNVS 235. PONTIANI PAP. ANNVS 3. ALEXANDRI IMP. ANNVS 12.

DVcentesimus trigesimus quintus Christi annus, Maximo & Paterno Coss. Fastis adscribitur, sed rebus Ecclesiasticis scriptorum inopia prorsus sterilis. Quòd enim [b] consilium sit res certas certis consignare temporibus, multa prætermittimus, quæ certis
C annis gesta fingi possent ad implendas vacuas annorum lacunas: sed à fictione historia procul abhorret.

1. [b] Herod. lib. 6. ALEXANDRI DE PERSIS TRIVMPHVS.

IESV CHRISTI ANNVS 236. PONTIANI PAP. ANNVS 4. ALEXANDRI IMP. ANNVS 13.

SEquenti anno ducentesimo trigesimo sexto, Maximo & Vrbano Coss. Artaxerxes Persarum Rex (vt Herodianus [a] est Auctor) inuasit Romanum Imperium: aduersus quem Alexander Imperator bellum gerens, cum felicissimè superauit, Romamque rediens septimo Kalendas Octobris de superatis hostibus triumphauit: cùm, habita ora-
D tione in Senatu, ingentem ac insperatam de Persis victoriam partam, paucis tantùm pro concione narrauit, quæ à Lampridio ex Annalibus tunc scriptis accepta in hæc verba posita recitatur: sed hæc antea: Tum primùm Persæ serui apud Romanos fuerunt; quos quidem, quia indignè ferunt Persarum Reges quempiam suorum alicubi seruire, acceptis pretiis reddidit; pretiumque vel his qui manu ceperant seruos, dedit, vel in ærarium contulit. Post hoc Romam venit, triumphoque pulcherrimo acto, apud Senatum primùm hæc verba habuit, quibus eiusmodi præposita est inscriptio: EX ACTIS SENATVS, die septimo Kalendas Octobres.

[a] Herod. lib. 6.

II. ALEXANDRI PRÆCLARE RES GESTAE.

Persas P. C. vicimus: longa eloquentia opus non est; tantum scire debetis quæ illorum arma fuerint, qui apparatus, Iam primum elephanti septingenti, iidemque turriti cum sagittariis & onere sagittarum: ex iis trecentos cepimus, ducenti interfecti ja-
E cent, decem & octo perduximus. Falcati currus mille, sed adducere interfectorum animalium currus ducentos poruimus: sed id quia & fingi poterat, facere supersedimus. Centum viginti millia equitum fudimus cataphractariorum, quos illi clibanarios vocant; decem millia in bello interemimus, eorum armis nostros armauimus; multos Persarum cepimus, eosdemque vendidimus. Terras interamnanas Mesopotamiæ, scilicet neglectas ab impura illa bellua, recepimus: Artaxerxen, potentissimum Regem tam re quàm nomine, fusum fugauimus; ita vt cum terra Persarum fugientem viderit, & qua ducta fuerant quondam signa nostrorum, ea Rex ipse signis effugerit relictis. Hæc sunt P. C. gesta: eloquentia opus non est: milites diuites redeunt: laborem in victoria nemo sentit. Vestrum est supplicationem decernere, ne diis videamur ingrati.] sequuntur ex iisdem Annalibus dictæ ad eum tunc à Senatu acclamationes. Sed quorsum hæc? dices.

Universidad de Deusto
Biblioteca

III. CVR A DEO TANTA PRAESTITA ALEXANDRO.

Voluimus autem hæc eo consilio describi, quòd, cùm re vera nihil tribui possit A diis Gentium, sed diuinæ prouidentiæ cuncta subiaceant; quanam ratione Alexandro potiùs quàm Persarum Regi fauerit Deus exploratum omnibus sit. Magnam quidem ex hac historia licebit vtilitatem capessere: ex iis enim, quibus artibus etiam impij valeant sibi ad maxima quæque promerenda conciliare cæleste numen, quibúsve factis ijdem illud sibi insensum reddant, intelligemus. Quantumlibet autem veræ rectæque religionis expertes sint homines, diuinitus tamen est cuique insitum à natura, vt vitium malum & turpe, virtus autem bonum censeatur & pulchrum: illiúque pœnam, huic verò præmium à Deo iure debitum existimetur. Huius in mente hominum sculptæ legis Alexander se pro viribus cultorem exhibuit: qui, vt prætermittamus cetera quæ de his, qui res à eo gestas sunt fusiùs prosecuti, pluribus narrant, quibus quàm recti fuerit obseruantissimus declaratur: in hac ipsa expeditione paranda, Antiochiæ cùm B esset, eius rei egregium specimen edidit: cùm, licet in procinctu, quando alij Imperatores solent militibus indulgere, ac pariter officiis demulcere; ipse tunc potissimùm æqui tantùm rationem ducens, milites quosdam se mulieribus admiscentes, deliciisque dantes, coniecit in vincula, legionemque pro illis tumultuantem exauctorauit, vixque rogatus post dies triginta restituit.

IV. SVPERBVS DEPRIMITVR ARTAXERXES.

Huiusmodi igitur iustitia munitus exercitus, hostem potentissimum, inuictumque hactenus profligauit: quem è contrà nulla iusti vel æqui ratio, sed tantùm tumor mentis fastusque superbiæ ad bellum accinxerat: quippe qui (vt auctor est Herodianus[a]) litteras pacis ab Alexandro missas contempsit barbarica insolentia. Quantum enim conferat, etiam Ethnicis, in acquirendis rerum dominiis, propulsatio vitiorum, atque ad morum optimorum numeros attemperata vita hominum, Augustinus[b] pluribus disserit, ostendens Romanos olim his egregiè imbutos, plurimos sibi populos subiecisse, è contrà verò vitiorum incremen o regna maxima corruisse. C

[a] Herod. lib. 6.
[b] Aug. de Ciuit. Dei. lib 5. c. 12 13. 14. 15.

V. TRANSLATIO S. THOMAE.

Fertur hoc anno, bello Persico confecto, translatum fuisse ex India corpus S. Thomæ Edessam: sed quòd absque antiquorum testimonio tradatur, fides sit apud auctorem. Ceterùm haud ipsum integrum transferri permissum certum est: nam Indi adhuc se illud possidere profitentur: quod & qui res Indicas nostri temporis sunt prosecuti, testantur.

IESV CHRISTI ANNVS 237. PONTIANI PAP. ANNVS 5. MAXIMINI IMP. ANNVS 1. D

I. ALEXANDER IMP. OCCISVS. sol. Moguntiæ forte Moguntiacum [c] Eusebius in Chron. & Cassiodor.

ANno Christi ducentesimo trigesimo septimo, Seuero & Quinctiano Coss. decimo-octauo die mensis Martij, Alexander Imperator in expeditione Germanica, Maximini dolo, vnà cum Mamæa matre apud [c] Mogatium occiditur, cùm imperasset annos tredecim & dies nouem, vixisseque annos viginti nouem, menses tres, & dies septem, hæc de annis eius Lampridius. Quod igitur ijsdem Coss. decretum ab ipso fuerit exilium Pontiano Papæ: sic à suis militibus occidi, Deo facinus vlciscente, permittitur. Nam in libro de Romanis Pontificibus hæc scripta habentur: Eodem tempore Pontianus Episcopus & Philippus presbyter in exilium ab Alexandro sunt deportati in Sardiniam, Seuero, & Quinctiano Coss.] Aliqua potiùs calumnia circumuentum à Gentilibus (vt sæpè accidere consueuisse diximus) Pontianum existimamus, quàm Christianæ religionis causa (cùm ipse Imperator familiam haberet refertam Christianis hominibus) negotium illi facessitum ab Alexandro.

II. [d] Chrysost. in 2. ad Corinth. homil. 26. al. XXVI.

Fuisse post obitum inter deos Alexandrum relatum, Ioannes Chrysostomus[d] cùm affirmet, de huiusmodi Romanorum stultitia agens, ita egregiè philosophatur: Sic, inquit, Romanorum Senatus Alexandrum decimumtertium deum esse censuit. Is enim hanc potestatem habebat, vt deos crearet atque conscriberet.] subdit exemplum de facta olim de Christo relatione ad Senatum, quam ex Tertulliano suo loco superiùs recitauimus. Et post multa iterum de Alexandro hæc addit: Qui fieri potest, vt Alexander deus sit? an non mortuus est, & quidem miserè?] At quod Gentiles de Christo æque mortuum esse objicerent, hæc subdit: Quòd si Christum viuere dixerimus, risus statim consequitur, quamlibet etiam Orbis vniuersus, vt olim, & nunc quoque id clamet;

A met; tunc videlicet per miracula, nunc autem per eos qui ad eum sese conuertunt: neque enim mortui est ista præstare. Sin autem rursus quispiam Alexandrum viuere asserat, huic fidem adhibes, cùm tamen nullum miraculum proferre queas?] Ac deinde post multa de Christi gloria prædicata: Quid, inquit, Christum commemoro; cùm ipse discipulis quoque suis, vt post mortem clari & celebres essent, concesserit?

Vbi nunc, quæso, Alexandri tumulus est? Fac mihi eum ostendas, diemque quo vitam cum morte commutauit. At Christi seruorum tam splendida sepulchra sunt, vt quæ Vrbem omnium præstantissimam maximeque regiam occuparint: & dies noti atque perspecti, vt qui festi à toto Orbe agitentur. At illius tumulum familiares quoque ignorant; huius autem barbari quoque ipsi exploratum habent. Ac sepulchra eorum qui Crucifixo seruierunt, regias aulas splendore vincunt, non tam magnitudinis B aut pulchritudinis ædificiorum ratione (nam hac etiam ex parte superant) quàm, quod multo maius est, concuntium studio & alacritate. Nam & ille qui purpuram gestat, ad sepulchra illa se confert, vt ea exosculetur: abiectoque fastu, supplex stat, sanctosque obsecrat, vt ipsi apud Deum sibi præsidio sint: atque vt tentoriorum opificem, & piscatorem, & quidem vita functos, patronos habeat, precibus is contendit, qui diademate vinctus est. Ergo ne, die quæso, horum Dominum mortuum dicere audebis, cuius serui, etiam defuncti, eorum qui vniuerso Orbi imperant, patroni & defensores sunt? hæc ibi & alia plura de gloria sanctorum Chrysostomus. Sed iam ad propositam historiam redeamus.

III. QVANTVM PRAESTENT SERVI DEI IMPERATORIBVS.

Occiso (vt dictum est) Alexandro, Iulius Maximinus Thrax genere, humili loco IV. natus, barbaris parentibus, quorum alter è Gothia, alter verò ex Alanis erat, quem C Alexander (vt tradit Capitolinus) Tribunum tyronibus præfecerat, ab exercitu Imperator acclamatus, inuadit Imperium, tenuitque annos duos. Sed quid hic statim decernat in Christianos, his verbis Eusebius [e] narrat: Maximinus propter grauem inuidiam, qua contra Alexandri familiam, in qua complures Fideles & Christiani versabantur, flagrabat, acerbam persecutionis tempestatem concitauit, iussitque solos Ecclesiarum Præsides, tamquam auctores doctrinæ Euangelicæ, necari. hæc ipse. Quinam fuerint hi in Alexandri familia Christiani, & primi (vt par est credere) ad necem quæsiti, incompertum habetur. Sicut temporibus Apostolorum in Neronis familia Christiani erant, quorum Paulus sic meminit scribens ad Philippenses [f]: Salutant vos omnes sancti, maximè qui de domo Cæsaris sunt:] ita sequentibus temporibus non fuisse aulam Imperatoris absque Christianis, rum Tertullianus [g] à nobis superiùs citatus, tum etiam Irenæus [h] testatur, sic dicens: Quid autem & hi qui in regali aula sunt Fideles? nonne ex eis quæ Cæsaris sunt, habent vtensilia; & iis qui non habent, vnusquisque eorum secundùm suam virtutem præstat?] At multo pluribus propter veterem Mamææ cum Christianis familiaritatem abundasse familiam Alexandri Fidelibus, æquum est existimare: illamque animi suecritatem, & odium vitiorum ex Christianorum consuetudine Alexandrum cõtraxisse putamus. Porrò omnes Alexandri ministros à Maximino variè occisos esse, testatur Iulius Capitolinus: Ceteros etiam (inquit) sine judicio, sine accusatione, sine delatore, sine defensione omnes interemit, omnium bona sustulit; & plusquam quatuor millibus hominum occisis, se satiare non potuit.] hæc ipse.

[e] Euseb. lib. 6. cap. 21. MAXIMINVS PERSEQVITVR CHRISTIANOS.
[f] Philip. 4.
[g] Tertullian. in Apolog. c. 37.
[h] Iren lib. 4. cap. 49.

V. PERSECVTIO SVB MAXIMINO.

At quoniam Christianam religionem, longè lateque diffusam, posse conuellere, im- E possibile & Romano Imperio damnosum esse noscebat: vt capita potiùs eius religionis demeterentur, instituit; ratus nimirum, paucorum nece, veluti ingentis molis fundamentis conuulsis, totam machinam protinus collapsuram. Sed consuluit Deus Ecclesiæ suæ; cum huius horrendæ tempestatis nubem citò dissecit, serenamque tranquillitatem restituit. Sextam hanc Orosius [i] & Augustinus [k] persecutionem appellant. at licet breuis, vehemens tamen fuit atque sæua: non modò enim Præsules, sed & clericos Ecclesiarum à Maximino vexatos, Seuerus [l] tradit. Præcessit autem & eius adeò immanis cladis hæc causa.

[i] Oros. lib. 7. cap. 19.
[k] Aug. de Ciuit. lib. 18. c. 52.
[l] Seuer. hist. sacr. lib. 2.

VI.

Ante persecutionem enim grauissimi terræmotus Orientis oras acerbissimè exagitarunt: quæ mala Gentiles more solito adscribebant Christianis; nimirum quòd qui non colerent urab illis dij, irati, his vel alijs cladibus Orbem sæpè concuterent. Meminit eius terræmotus Origenes [m], hæc dicens: Scimus autem & apud nos terræmotum factum in qui-

[m] Orig. in num. hom. 28.

Universidad de Deusto
Biblioteca

TERRAEMOTVS CAVSA CHRISTIANI VEXANTVR.

in quibusdam locis & factas fuisse quasdam ruinas; ita vt qui erant impij extra fidem, causam terræmotus dicerent Christianos. Propter quod persecutiones passæ sunt Ecclesiæ, & incensæ sunt. Non solùm autem illi, sed & qui videbantur prudentes, talia in publico dicebant, quia propter Christianos fierent grauissimi terræmotus.] sic Origenes.

VII.

At hæc locupletiùs Firmilianus[a] Episcopus Cæsareæ in Cappadocia, eiusdem olim discipulus Origenis, dum in epistola ad Cyprianum, qua agit de baptismate hæreticoum, sic ait: Ante viginti enim & duos ferè annos, temporibus post Alexandrum Imperatorem, multæ istic conflictationes & pressuræ acciderunt, vel in commune omnibus hominibus, vel priuatim Christianis. Tertæ etiam motus plurimi & frequentes extiterunt, vt per Cappadociam & Pontum multa subruerent, quædam etiam ciuitates in profundum receptæ disiupti soli hiatu deuorarentur; vt ex hoc persecutio quoque grauis aduersum nos Christiani nominis fieret, quæ post longam retro ætatis pacem repentè oborta, de inopinato & insueto malo ad perturbandum populum nostrum terribilior effecta est. Serenianus tunc fuit in nostra prouincia Præses, acerbus & dirus persecutor.] Meminit Lampridius in Alexandro Ælij Sereniani, viri clarissimi, quem vnum ex consiliariis Alexandri fuisse tradit, eumque virum omnium sanctissimum nominat: vt planè appareat, qui apud eos religiosiores ac proinde sanctiores haberentur, eos acerbioti odio Christianos deorum contemptores persecutos esse. Sed cœptam deinceps narrationem Firmilianus prosequitur, dicens:

[a] Apud Cypr. epist. 75. edit. Pamel.

SERENIANVS PERSECVTOR.

VIII. PSEVDOPROPHETISSA MVLTOS DECIPIT.

In hac autem perturbatione constitutis Fidelibus, & huc atque illuc persecutionis metu fugientibus, & patrias suas relinquentibus, atque in alias partes regionum transeuntibus (erat enim transeundi facultas, eò quòd persecutio illa non per totum mundum, sed localis fuisset) emersit istic subitò quædam mulier, quæ in ecstasi constituta propheten se proferret, & quasi sancto Spiritu plena sic ageret. Ita autem principalium dæmoniorum impetu ferebatur, vt per longum tempus solicitaret & deciperet fraternitatem, ac mirabilia quædam & portentosa perficiens, & facere se terram mouere polliceretur: non quòd dæmoni tanta esset potestas, vt terram mouere, aut elementum concutere iussu valeret; sed quòd nonnumquam spiritus nequam præscius & intelligens terræmotum futurum, id se facturum simularet, quod futurum videret. Quibus mendaciis & iactationibus subegerat mentes singulorum, vt sibi obedirent; & quocumque præciperet & deduceret, sequerentur: faceret quoque mulierem illam cruda hieme nudis pedibus per asperas niues ire, nec vexari in aliquo, aut lædi illa discursione: diceret etiam, se in Iudæam & Hierosolymam festinare, fingens tamquam inde venisset.

IX.

Hic & vnum de presbyteris Rusticum, item & alium diaconum fefellit, vt eidem mulieri commiscerentur; quod paulo pòst derectum est: nam subitò apparuit illi vnus de exorcistis vir probatus, & circa religiosam disciplinam bene semper conuersatus; qui exhortatione quoque fratrum plurimorum (qui & ipsi fortes & laudabiles in fide aderant) excitatus, erexit se contra illum spiritum nequam reuincendum, qui subtili fallacia etiam hoc populo antè prædixerat, venturum quemdam auersum & tentatorem infidelem. Tamen ille exorcista, inspiratus Dei gratia, fortiter restitit, & esse illum nequissimum spiritum, qui priùs sanctus putabatur, ostendit. Atqui illa mulier, quæ priùs per præstigias & fallacias dæmonis multa ad deceptionem Fidelium moliebatur, inter cetera, quibus plurimos deceperat, etiam hoc frequenter ausa est, vt & inuocatione non contemptibili sanctificare se panem, & Eucharistiam facere simularet, & sacrificium Domino sine sacramento solitæ prædicationis offerret, baptizaret quoque multos, vsitata & legitima verba interrogationis vsurpans; vt nil discrepare ab Ecclesiastica regula videretur. Quid igitur de huius baptismo dicemus, quo nequissimus dæmon per mulierem baptizauit? &c.] hactenus de his quæ pertinent ad huius temporis historiam Firmilianus. Sed ad persecutionem à Maximino excitatam redeamus.

EXORCISTA REDARGVIT IMPOSTVRAM.

X. PONTIANI PAPAE MARTYRIVM.

Hac eadem persecutione vrgente, hoc ipso anno, iisdemque Coss. Pontianus Romanus Episcopus, quem diximus Alexandri iussu fuisse in Sardiniam insulam deportatum, eiusdem Maximini mandato fustibus verberatus, martyrium consummauit decimo.

A decimo nono die mensis Nouembris: cuius corpus postea à Fabiano Papa Romam translatum est, & in cœmeterio Callisti sepultum. Ita tabulæ [a] Ecclesiasticæ habent, in quibus natalis eius dies anniuersaria celebritate repetendus adscriptus habetur; nec non liber de Romanis Pontificibus sæpè citatus, in quo hæc etiam scripta leguntur: Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, creauitque presbyteros sex, diaconos quinque, & Episcopos per diuersa loca sex. Cessauit Episcopatus à die depositionis vndecimo Kalendas Decembris, dies tredecim.]

[a] Martyrolog. Rom. ea die.

XI. ANTERVS PAPA.

Substitutus est in locum eius tertia Decembris Anterus, natione Græcus ex patre Romulo, qui & sequenti anno ab eodem persecutore (quòd aduersus sacerdotes bellum iurasset) iussus est occidi. Sed de his suo loco. At non audiendi penitus recentiores quidam, qui post Pontianum introducunt Cyriacum quemdam Romanum Pontificem,
B cuius nulla prorsus extat mentio in serie Romanorum Pontificum à Latinis descripta, vti in libro de Romanis Pontificibus, vel apud Optatum Milcuitanum, vel Augustinum, aut Cresconium, aliósve indices Vaticanos; nec apud Græcos, vt Eusebium, Nicephorum chronographum, vel alios: adeò vt ne digna quidem sit quæ pluribus confutetur sententia, quippe quæ nulla penitus nitatur ratione, vel testimonio antiquorum, ex commentitiis tantùm Actis illis martyrij sanctarum Vrsulæ & sociarum petita, quæ in nostris Notationibus refutauimus. Ex ea namque historia de Cyriaco Papa, qui ibi nominatur, falsa hæc opinio fluxisse videtur. Sed nec illa, licet adulterina, Acta suffragantur, quibus sub Attila Cyriacus ille introducitur.

XII. MAXIMINVS OMNIVM SAEVISSIMVS.

Iam quod ad ipsam per Maximinum excitatam persecutionem pertinet; eam fuisse sæuissimam, ex barbari hominis natura in omnem crudelitatem effusa, poterit
C quisque facilè intelligere. Qui enim erga suos milites, aliosque suæ ipsius superstitionis cultores immanem, ferum, ac trucem se præbuit: qualem, quæso, in Christianos, quos publicos hostes reputabat, se gessisse credendum est? De eo enim Iulius Capitolinus[b] hæc habet: Tam crudelis fuit, vt illum alij Cyclopem, alij Busiridem, alij Scironem, nonnulli Phalarim, multi Typhonem, vel Gygem vocarent. Senatus eum tantum timuit, vt vota in templis publicè priuatimque mulieres etiam cum suis liberis facerent, ne ille vmquam vrbem Romam videret. Audiebat enim alios in crucem sublatos, alios animalibus nuperè occisis inclusos, alios feris obiectos, alios fustibus elisos: atque omnia hæc sine delectu dignitatis, cùm videretur disciplinam velle regere militarem, cuius exemplo ciuilia etiam corrigere voluit: quod non conuenit Principi, qui velit diligi. Erat enim ei persuasum, nisi crudelitate Imperium
D non teneri.] & inferiùs: Sed cùm Romani eius crudelitatem ferre non possent, quòd delatores euocaret, accusatorem immitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes quicumque in iudicium venissent, ex ditissimis hominibus pauperrimos faceret, nec aliunde nisi malo alieno pecuniam quæreret, deinde sine delicto Consulares viros & duces multos interimeret, alios Scythicis vehiculis exhiberet, alios in custodia detineret, nihil denique prætermitteret, quod ad crudelitatem videretur operari: contra eum defectionem parauerunt.] hucusque de Maximini sæuitia Capitolinus. Si igitur hæc (vt diximus) in suos; quanta in Christianos admississe putandus?

[b] Capitolin. in Maximino.

XIII. ORIGENIS DE MARTYRIO OPVS.

Hunc in modum igitur tam dira tempestate Ecclesia agitata, visum est Origeni, ea sibi oblata occasione, suis scriptis martyrium celebrare. Meminit eius commentarij ab
E eo editi Eusebius sic[c]: Eo tempore Origenes librum compositum de Martyrio, & opus illud Ambrosio Episcopo, atque Protocteto Ecclesiæ Cæsarienfis presbytero, propter ea quòd vtrumque non exigua persecutionis procella exagitauerat, dedicauit. In qua quidem traditum est, eos viros ob veram & constantem fidei confessionem sub finem Imperij Maximini (qui non ampliùs triennio regnauit) magnam laudem fuisse consecutos. Tempus huius persecutionis cùm in vigesimo secundo libro commentariorum in Euangelium Ioannis, tum in multis variisque epistolis apertè demonstrat Origenes.] hæc Eusebius, paucis his totum persecutionis tempus absoluens. Verùm citatus ab Eusebio locus Origenis desideratur.

[c] Euseb. lib. 6. cap. 21.

XIV. MAXIMINI PLVRES CONFVSI SIMVL.

Cererum confusos simul esse plerosque, nec satis distinctos haberi martyres qui sub Iulio Maximino, ab iis qui sub Galerio Maximino passi sunt, inuenimus, præsertim vbi nulla cuiusque eorum prænominis facta mentio reperitur: cùm alioqui sæpiùs librario-

Universidad de Deusto
Biblioteca

brariorum errore, Maximinus,& Maximianus, nomina inuicem mutata esse, certum sit. Ipse autem Maximinus, confecto feliciter hoc anno Bello Germanico, aliisque obtentis victoriis, Sirmium veniens, illic hiemauit[a]: cùm interim Romæ per Sabinum Præfectum Vrbanum, & Vitalianum Præfectum Prætorio, acerrimè sæuiret in populum. Eosdem quoque de Christianis, quos putabant infensos esse Maximino, exercuisse carnificinam, homines natura feros, & ad Maximini ingenium optimè comparatos, quis dubitat? Inter hæc autem idem Maximinus Augustus Maximum filium Imperij collegam adsciuit.

[a] Herod. lib. 7.

IESV CHRISTI ANNVS 238. ANTERI PAP. ANNVS 1. MAXIMINI IMP. ANNVS 2.

I. ANTERI MARTYRIVM.

SEquenti anno, Maximinus Augustus & I. Africanus Consules habentur Fastis adscripti: quo, die tertia Ianuarij Anterus Papa, cùm vix mensem in Pontificatu egisset, sæuiente (vt dictum est) Maximino Imperatore Romæ per Vitalianum Præfectum Prætorio, & Sabinum Vrbi Præfectum, pro Christi nomine martyrio coronatur. Mensem dumtaxat illi Eusebius tum in Chronico, tum etiam in historia[b] tribuit: cui concordat liber de Romanis Pontificibus in eo, quod ponit, his Consulibus eumdem Anterum coronarum esse martyrio. de quo etiam hæc ibi leguntur: Hic gesta martyrum diligenter à Notariis exquisiuit, & in ecclesia recondidit: propter quod à Maximo Præfecto martyr effectus est.] sed puto legendum, à Maximini Præfecto.

[b] Euseb. lib. 6. cap. 22.

II. NOTARIORVM MYNVS.

Sed à Clemente Papa primùm magna diligentia curatum fuit (quod dictum est) vt à septem Notariis per regiones Vrbis diuisis, gesta martyrum scriberentur. Deinde Fabianus Papa, qui successit Antero, de quo est sermo, vt magis magisque historiæ veritati consultum foret, septem Notariis huic operi adscriptis, qui acta martyrum integra exciperent, septem præfecit subdiaconos. Porrò Notariorum opus fuisse existimamus, vt non ipsa tantùm Acta, cruciatus nempe, diraque ac sæpiùs repetita tormenta describerent, sed etiam quæcumque ijdem sancti martyres locuti essent, dum caperentur, ac publicè torquerentur; quæ item ad supplicia ducti, fuissent interlocuti, memoriæ commendarent. Illa autem quæ intra cancellos, obducto velo, coram iudicibus, cùm de ipsis quæstio haberetur, ijdem rogati, dicerent; publicorum exceptorum muneris erat, cuncta scriptis mandare, & inter publica Acta referre: quæ cùm agerentur in prouinciis, Proconsularia ab Augustino & aliis dicta reperimus. Porrò hæc ipsa, vel horum potiùs exemplum, à Christianis collata pecunia redimi solebant, & inter Acta martyrum sedulò asseruari. Quæ verò extra cancellos cum martyribus agerentur, vel dicerentur, ab Ecclesiæ Notariis, magna adhibita cautela, consuetis notis quàm celeberrimè tabulis adnotabantur.

ACTA PROCONSVLARIA.

III. NOTARVM INVENTORES. ET VSVS.

Ceterùm ipsas notas olim à Tirone Ciceronis liberto primùm fuisse excogitatas, Eusebius[c] tradit, quibus non verba tantùm, sed etiam sententiæ integræ continerentur: sed id Dio[d] tribuit Mecœnati, qui per Aquilam libertum eas alios docuerit. At de horum mira in scribendo velocitate est Martialis[e] distichon:

[c] Euseb. in Chron. Olymp. 195. an. 4.
[d] Dio histor. Rom. lib. 55.
[e] Martial. lib. 14.

Currant verba licet, manus est velocior illis:
Nondum lingua suum, dextra peregit opus.]

Est & elegans Ausonij[f] epigramma ad notarium suum velociter excipientem, in quo & hi versus:

[f] Auson. epigr. 337.

Quàm præpetis dextræ fugæ
Tu me loquentem præuenis:
Quis quæso, quis me prodidit?
Quis ista iam dixit tibi,
Quæ cogitabam dicere?
Quæ furta corde in intimo
Exercet ales dextera?
Quis ordo rerum tam nouus,
Veniat in aures vt tuas
Quod lingua nondum absoluerit? &c.]

Quæ

Quæ quidem haud otiosè hic voluimus recitasse, immo magna ex causa: ne quis adeò miretur, & impossibile ducat, descriptas fuisse longas martyrum orationes, quæ ipsorum Actis interdum reperiuntur intextæ; licet non negarim aliquas ex illis postea superadditas.

IV. REIS DICENDI CONCESSA LIBERTAS.

Certè quidem si quid apud iudices ius valebat, & spatium suæ dicendæ causæ reis à lege concessum Christianis liberum dedebatur; haud mirabitur quis, si in Actis sanctorum martyrum longiores legerit ab eis habitas coram iudicibus orationes. Siquidem ex lege accusatori sex horæ dicendi dabantur, reo autem nouem. id quidem testatur Plinius[a] scribens ad Vrsum: cùm alioqui antiquitus prolixior terminus esse soleret, & arbitrio cuiuscumque: Pompeius autem in tertio suo Consulatu (vt tradit auctor apud Tacitum in libro de Oratore) primus inuentus est, qui dicentibus causam certum præfixerit, quem diximus, terminum. Qui hæc, inquam, considerat, haud mirabitur longiores interdum reperiri apud Acta martyrum dictas ab illis orationes, quas Notarij excipiebant mira pernicitate scribendi. Laudatur & à S. Augustino[b] horum peritia, non in conscribendis tantùm Actis martyrum, sed & in publicis excipiendis cum hæreticis disputationibus, mutuisque collationibus, atque in sacrorum Conciliorum gestis scribendis. de quibus suis locis dicturi sumus.

[a] Plin. lib. 4. epist. 9.
[b] Aug. de Doct. Christ. lib. 2. cap. 26.

V. ACTA OMNIS GENERIS MARTYRVM SCRIBI SOLITA.

Egregiam igitur naustam esse operam à maioribus nostris, vt non Præsulum modò, aliorúmve qui in Ecclesia illustriores essent, martyrij Acta conscriberentur, sed etiam infimi ordinis hominum, tradit Pontius diaconus in passione S. Cypriani, sic dicens: Ipsi maiores nostri plebeis & catechumenis martyrium consecutis, tantum honoris pro martyrij ipsius veneratione dederunt, vt de passionibus eorum multa, aut propè dixerim penè cuncta conscripserint, vt ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, peruenirent.] hæc Pontius. Porrò non solùm in Romana Ecclesia, vt Acta martyrum accuratè conscriberentur, sed ab aliis quoque id diligenter curatum esse, alibi[c] diximus. Cetera res gestas martyrum tanto studio perquisitas, maxima ex parte Diocletiani edicto flammis traditas deplorauimus, cùm de Martyrologio tractationem elucubrauimus.

[c] Intrect. de Martyrolog. Rom. cap. 1.

VI.

At vt ad Anterum demum reuertamur, qui adeò in id opus incubuisse dicitur, vt eius causa martyrium quoque subierit; hæc insuper in eodem libro scripta leguntur: Hic fecit ordinationem vnam per mensem Decembrem, & vnum episcopum ordinauit in ciuitate Fundis Campaniæ. Qui sepultus est in cœmeterio Callisti via Appia, tertio Nonas Ianuarij. Et cessauit Episcopatus eius dies tredecim.] hæc ibi. Subrogatus est die decimasexta Ianuarij in locum ipsius Fabianus (vt subditur) natione Romanus ex patre Fabio. de cuius annis dicemus in eius obitu. Quod autem spectat ad Fabiani Papæ electionem, hæc ab Eusebio[d] scripta habentur: Post Anteri mortem, aiunt Fabianum vnà cum aliis ex agro Romam commigrasse, ibique sua collocasse domicilia; vbi diuina & cælesti gratia largiente, ad cleri admirationem mirandum in modum euectus est. Nam cùm omnes fratres, causa deligendi eius qui Episcopatum gereret, in Ecclesia conuenissent, & multi de multis illustribus & præclaris viris ad illud munus obeundum idoneis cogitarent; quamquam Fabianus, qui tum fortè præstò erat, nemini in mentem veniret; derepentè tamen columbam è sublimi deuolantem, quæ similitudinem Spiritus sancti super Saluatorem in specie columbæ descendentis repræsentare videbatur, eius capiti insedisse memorant: ac propterea populum vniuersum pariter vno sacrati Spiritus instinctu commotum, magna cum alacritate, & vno animorum consensu, eum dignum eo dignitatis gradu acclamasse, & absque mora abreptum illum in sede Pontificia collocasse.] hæc Eusebius.

[d] Euseb. lib. 6. cap 22.

FABIANI ELECTIO QVALIS.

VII. GORDIANI ACCLAMATVR IMPP.

In quæ autem difficillima tempora Fabiani sedes inciderit, tum Herodianus[e], tum etiam Iulius Capitolinus[f] in rebus gestis Maximini demonstrant. Post innumeras enim cædes à Maximini ministris in quoscumque licet innoxios immaniter perpetratas, rerum status ex insperato mutatur. Nam delectis hoc anno in Africa Gordiano Proconsule, eiusque filiis Imperatoribus, eosque approbante Romæ Senatu, Maximinumque hostem iudicante; primùm omnium Vitalianus Præfectus Prætorio, qui in ciuium sanguinem ferociter desæuierat, necnon etiam Sabinus Vrbi Præfectus ijsdem moribus comparatus, & ad Maximini voluntatem ambo egregiè accommodati, occisi sunt. Sed & post hæc inter Prætorianos milites qui stabant à Maximino, atque populum

[e] Herod. lib. 7.
[f] Capitol. in Vit. duorum Maximin.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lum eos insectantem, in eosque sæpè impetum facientem, ingens dissidium conflatum est: his enim eos inuadentibus, illis autem resistentibus, ac validè repugnantibus, magna facta est vtriusque partis occisio, vsque adeò vt Vrbs ipsa à militibus inflammaretur: cùm interea ambobus Gordianis, agente contra eos Capeliano Numidiæ ac Mauritaniæ Præfecto, extinctis, à Senatu Clodius Maximus Pupienus & Cælius Balbinus, qui subeant curam Imperij, diliguntur: à quibus & cooptatus est Gordianus, senioris Gordiani nepos, puer in Cæsarem. A

PVPIENVS ET BALBINVS ELIGVNTVR.

VIII. Hæc dum Romæ aguntur, per Romanum Imperium Legati à Senatu mittuntur ad solicitandas prouincias, vt à Maximino deficerent, sed de his anno sequenti. Quæ verò de statu Vrbis & Romano Imperio à nobis hîc summatim collecta sunt, fusiùs à citatis nuper historicis recitantur: ratio enim instituti haud patitur nos in hæc longius euagari. Cæterùm has adeò immensas atque pauendas cuique turbas, ipsumque atrocissimum ac periculosissimum ciuile bellum, quo non Romæ solùm, sed in toto propemodum Romano Imperio facta est mutatio magistratuum, cohibuisse credimus Maximinum à sæuissima illa persecutione Fidelium, coactum nimirum sua curare negotia. Sic igitur persecutionem sub Maximino excitaram, haud putamus biennij temporis spatium esse transgressam: nisi dixerimus nouorum Imperatorum (quod magis placet) electionem factam esse anno sequenti. Sed ad res Romani Pontificis Fabiani. B

PERSECVTIO SEDATA.

IX. Quòd autem hoc anno, iisdemque Consulibus, Kalendis Iulij data habeatur Fabiani nomine epistola ad omnes Ecclesiæ (vt præsefert titulus) comministros: tam in titulo, quàm etiam in Consulibus deprauata adeò est, vt spuria penitus censeatur, nisi nonnulla in ea posita corrigantur. Habet enim hæc de Nouato atque Nouatiano: Insuper & illud vos scire desideramus, quia nostris temporibus, præpedientibus quidem nostris peccatis, suadente antiquo hoste, qui semper vt leo rugiens circuit quærens quem deuoret, superuenit Nouatus ex Africa, & separauit de Ecclesia Christi Nouatianum & quosdam alios Christi confessores, & conuertit in prauam doctrinam. A quibus vos fratres auertite, & cauete ab omnibus qui alteram fidem & doctrinam tenent, quàm Apostoli & successores eorum tenuerunt & docuerunt.] hæc ibi. Sed & in libro de Romanis Pontificibus, hæc quæ his repugnant, habentur in Fabiano: Post passionem verò eius (*nempe Fabiani*) Moyses & Maximus presbyteri & Nicostratus diaconus comprehensi sunt, & in carcerem missi. Eodem tempore superuenit Nouatus ex Africa, & separauit Nouatianum de Ecclesia & quosdam confessores, postquam Moyses in carcere defunctus est, qui fuit ibi menses vndecim.] Sed & in Cornelio hæc in eandem sententiam: Sub huius (*Cornelij scilicet*) Episcopatu Nouatus Nouatianum extra Ecclesiam ordinauit, & in Africa Nicostratum. Hoc facto, confessores qui se separauerant à Cornelio, cùm Maximo presbytero, qui cum Moyse fuit, ad Ecclesiam sunt reuersi.] Hæc quidem nonnisi Cornelij tempore facta, Cyprianus[a] quoque sæpe testatur: cuius auctoritate cùm constet, non antè seductum esse Nouatianum à Nouato, nisi post schisma conflatum aduersus Cornelium Papam; nihil est quòd dici possit id factum fuisse tempore Fabiani. Nam & Cyprianus, qui summo studio Nouati sordes omnes, quò cauerent eum Fideles, colligens ob oculos omnium ponit, nullum ei crimen impingit, nullamque inurit notam, quòd aliàs se ante electionem Cornelij ab Ecclesia separauerit. C

DE FABIANI EPISTOLA DEPRAVATA.

NOVATVS ET NOVATIANVS QVANDO EMERSI.

[a] Cypr. epist. 49. 52. 76.

X. Rursum verò Pacianus[b] aduersus Nouatianos agens, cùm meminit Nouatiani, de iis quæ ante sedem Cornelij gesserat, commendat eius Catholicam fidem, cùm ait: Cur igitur Nouatianus tuus ne falsò quidem adhuc Episcopatu sacerdos, longè antequam Cornelius Romæ Episcopus fieret, antequam sacerdotio illius inuideret, hæc suasit? Habes Cypriani testimonium.] & post aliqua: At in hanc ipsam hæresim Nouatiani quando cœperunt? Audite, quæso, & totum ordinem vestri erroris aduertite. Cornelius iam Romæ Episcopus à sexdecim Episcopis factus, locum cathedræ vacantis acceperat, & illa qua fuit præditus castimonia virginali, crebras persecutiones irati Principis sustinebat. Tum fortè quidam presbyter Nouatus ex Africa, fraudatis in Carthaginensi Ecclesia viduis, spoliatis pupillis, pecunia Ecclesiæ denegata, proiecto extra domum patre, & eodem fame mortuo nec sepulto, vxoris grauidæ vtero calce percusso, Romam venit, &c.] addit & de Nouatiano postea ab ipso seducto. Sed & Eusebius in Chronico aduentum Nouati Romam ponit anno Cornelij primo D

[b] Pacianus ad Sympr. epist. 3.

NOVATIANVS SVB CORNELIO.

A primo, id denique omnes. Quamobrem ea epistola, quæ fertur Fabiani nomine, æquiùs tribuenda esset Cornelio. Sed quæ in ea feruntur de septem institutis subdiaconis, qui præessent Notarijs Acta martyrum conscribentibus, haud patiuntur vt alij quàm Fabiano adscribantur. Apparet igitur ea de Nouato & Nouatiano fuisse à sciolo aliquo superaddita, volente in epistolam inferre, quæ putarit contineri in eo textu, quo dum agitur de Fabiano, dicitur, Eodem tempore superuenit Nouatus] existimans ea verba esse ad Fabiani sedis tempus referenda; cum re vera ad ea quæ proximè dixerat auctor, post passionem verò eius, &c.] relationē habere, certissimum sit. Cetera aurem de Fabiano inferius.

IESV CHRISTI ANNVS 239.	FABIANI PAP. ANNVS 1.	MAXIMINI IMP. ANNVS 3.

B CHristi anno ducentesimo vndequadragesimo Fastis Cassiodori habentur adscripti Consules Perpetuus & Cornelianus, siue Cornelius; quem alij secuti sunt: sub quibus ponunt complures exitum Maximini: sed quo iure non video. Quamuis enim alii qui dixerint regnasse Maximinum annos tres, sed inchoatos tantummodò, sicque cum hoc anno sublatum: illa magis probatur sententia, qua dicitur ipsum imperasse annos tres absolutos; vt Eusebius in Chronico, licet in historia[a] non amplius triennio regnasse tradat. Cassiodorus dum quatuor ponit Consulatus tempore Imperij Maximini, sub quorum primo cœperit imperare, & sub quarto occisus fuerit, expleste in Imperio C triennium significare videtur. Similiter Herodianus[b] triennium Maximini exactum memorat, cùm Gordianus in Africa imperare cœpit. ait enim: Votis tantummodo agebant, læsa implorantes numina, nullo scilicet audente profiteri se vindicem, donec exacto Imperij triennio exigua leuique occasione (vt lubricæ sunt tyrannorum res) primo anno arma sumpserunt, rebellaruntque Afri, &c.]

I. ANNI IMPERII MAXIMINI.

[a] Eusseb. lib. 6. cap. 21.

[b] Herod. lib. 7.

Ab his igitur auctoribus persuasi, in sequentem annum obitum Maximini reijcimus. Atqui in eo minimè possumus assentiri Herodiano, quòd scribat nonnisi post exactum Maximini triennium Africanos rebellasse: nam hac ratione ad quintum annum peruenisse Maximinum, dicere opus foret. Si enim sequenti anno tertio absoluto id accidit; cùm tradat Capitolinus sexto Kalend. Iunias lectas fuisse Gordiani in Senatu litteras; cumque oborto ciuili bello, nonnisi post sequentem annum, ipso hiemis fine, cùm ex D niuibus calore solutis torrentes exundare consueuerunt, ipsum Alpes superasse, & Aquileiam versus iter direxisse, idem[c] Herodianus testetur; supputandum vtique esset, nonnisi quinto eius Imperij anno fuisse ipsum occisum: quod tamen aliquem dixisse nusquam reperimus. Quamobrem si non superiori, hoc tamen anno ea de rebellione Afrorum, deque electione nouorum Imperatorum, quæ scripta in eo sunt, ponenda essent. Sic ergo qui dixerunt, vt Capitolinus & alij in Maximo atque Balbino, tres annos Maximinum imperasse, expletos eos intellexisse constat.

II. [c] Idem lib. 8.

IESV CHRISTI ANNVS 240.	FABIANI PAP. ANNVS 2.	MAXIMINI IMP. ANNVS 4.

E DVcentesimo quadragesimo Christi anno, ponuntur à Cassiodoro Consules Pius & Proculus, ab alijs Pontianus dictus: sed re vera Vlpius pro Pio restituendus, & Proculus Pontianusque iungendi, vt textus sic restituatur: Vlpio & Proculo Pontiano Coss. hi enim hoc anno, Olympiade ducentesima quinquagesima quarta, anno secundo, nimirum à prima Olympiade anno millesimo decimoquarto, à Censorino in libro de Die natali ponuntur Consules, quibus numeratur ab eo annus ab Vrbe condita nongentesimus nonagesimus primus, cùm ait: Hic annus, cuius velut index & titulus quidam est Vlpij & Pontiani Consulatus, ab Olympiade prima mille & quatuordecim ex diebus dumtaxat æstiuis, quibus Agon Olympiacus celebratur; à Roma autē condita nongenti nonaginta & vnus, & quidem ex Palilibus, vnde Vrbis anni numerātur.] hęc Cēsorinus.

I. CENSORINI SVPPVTATIO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IV. MAXIMINVS CONS. ORDIN. *Apud Adolph. lib. de mm.*

Ceterùm, quòd diuisum esset Romanum Imperium ciuili bello, alios à Senatu & A nouis Imperatoribus, alios verò à Maximino Imperatore (vt accidere his casibus consuerit) putamus creatos fuisse Consules: nam hoc ipso anno, quo occisus est Maximinus, ipse quoque legitur fuisse Consul, & proculdubio ordinarius. Quod quidem ex acclamationibus à Senatu factis nouis Imperatoribus, quæ recitantur à Iulio Capitolino, certius redditur, qui sanè post Maximini obitum hoc inter alia in Senatu acclamatum tradit: Præsentem annum Consulibus vos ornetis, in locum Maximini Gordianus sufficiatur.] Si igitur in Maximini Consulis locum ille subrogatus est; planè constat Maximinum eo anno, quo occisus est, Consulem ordinarium fuisse: suffectorum enim deficiendium nulla erat subrogatio; sed suffici dabantur tantummodo ordinarijs, ceteri verò dicebantur allecti.

III. AQVILEIENSIVM VIRTVS.

Hoc ergo anno Maximinus Imperator ex Germania in Italiam venturus, Alpes su- B perans, Aquileiam munitissimam vrbem expugnare conatus est: sed resistentibus ciuibus, omnia frustra tentat; donec fatigati milites, iamque pertæsi sæuitiam Maximini, oblata opportuna occasione, cùm ipsum, tum filium eius obtruncant, abscissaque eorum capita Romam transmittunt, vt perterritam reiectam Vrbem, proximoque Maximini aduentu penitus fractam ac consternatam, erigerent. Magna sanè tunc in ea obsidione enituit Aquileiensium virtus, quorum incredibili animi constantia & fortitudine, vnà cum fide erga Senatum populumque Romanum, non Vrbis tantùm saluti consultum fuit, sed vniuerso planè Romano Imperio, mox à sæuissimo illo barbaro penitus dissipando. Tunc accidisse existimamus, vt honoris ac virtutis causa eidem ciuitati & illud fuerit inditum nomen, vt Romana ciuitas diceretur: quo planè nomine in posterum appellata esse notauimus, ac dilucidius demonstrauimus in Notis ad Roma- C num[b] Martyrologium.

[b] Die 22. Iunij. f.

IV. PVPIENVS ET BALBINVS IMP.

Extinctis itaque duobus Maximinis patre simul & filio Augustis; qui antea delecti erant, Maximus Pupienus & Clodius Balbinus liberas Imperij capessunt habenas summa animorum concordia. Sed gre ferentes nobiles parere à Senatu datis Imperatoribus, ambos Agonalibus ludis Capitolinis occidunt, antea ludibrio affectos, & miserrimè cruciatos. Id quidem contigisse hoc anno, ex eo colligitur, quòd scribit Iulius Capitolinus[a], eosdem interfectos esse dum agerentur ludi Capitolini, quibus Agonalis annus inchoaretur. Hoc enim anno, ijsdem Consulibus Vlpio & Pontiano cœptum numerari Agonem trigesimumnonum, absoluto eodem anno Agone trigesimooctauo, Censorinus[c], qui hoc ipso anno sub ijsdem Cõsulibus (vt ipse tradit) scribebat librum de Die natali, testatur. Occisis igitur Maximo atq; Balbino, cuestigio milites Gordianum, D Cæsarem antea creatum, acclamant Augustum, annum ætatis agentem (ex sententia Cordi antiqui historici, quem citat Capitolinus[d]) decimum sextum: tenuitque sex annis inchoatis Imperium. Hæc igitur ex Censorini sententia firmiter statuta chronologia; qui dixerunt, Maximum atque Balbinum imperasse annum vnum, non à morte Maximini, sed ex quo Senatus decreto dicti sunt Imperatores, annum illum numerasse oportuit.

[a] *Capitol in Maxim. & Balbin.*

[c] *Censor. de Die nat. c. 15. in fin. inter his quæ habentur cap. 16.*

GORDIANVS IMP.

[d] *Capitol. in Gordiano.*

IESV CHRISTI ANNVS 241. | FABIANI PAP. ANNVS 3. | GORDIANI IMP. ANNVS 1.

I. BABYLAS EPISCOPVS ANTIOCHENVS.

CHristi anno ducentesimo quadragesimoprimo, Gordiano Augusto & Auiola E Coss. defuncto Zebino Episcopo Antiocheno, in locum eius suffectus est Babylas, tenuitque sedem vsque ad Decium Imperatorem annos duodecim. Porrò illam de tempore Babylæ, quòd sub Numeriano Imp. vixerit & martyrio fuerit coronatus, in Notationibus[f] nostris ad Romanum Martyrologium sententiam retellimus, simulque opinionem illorum explosimus, qui, ad malè conciliandas de eo diuersas opiniones, duos Babylas introduxerunt: quæ cum ibi fusiùs sint pertractata, prætermittimus eadem hic iterum controuersias agitare.

[f] Die 24 Ianuar. b.

II. BABYLAS INSTRVIT ETIAM PVEROS AD MARTYRIVM.

Clarissimus planè inter Orientalis Ecclesiæ Episcopos huius temporis Babylas vixit: quippe qui venturæ asperrimæ sub Decio persecutionis præscius, non viros tantùm, sed & pueros, quos Christianæ fidei imbuebat elementis, ad subeundum egregiè pro

A pro Christo martyrium assiduis sermonibus inflammabat. Optimeque consultum est diuina prouidentia, vt in maximis omnium Antiochenæ Ecclesiæ periculis, talis tantusque deligeretur Episcopus: non solùm enim communi illa Ecclesijs omnibus clade Decianæ persecutionis erat Ecclesia Antiochena vexanda, sed Persarum quoque inuasione turbanda. sed de his suo loco dicemus.

IESV CHRISTI ANNVS 242. | FABIANI PAP. ANNVS 4. | GORDIANI IMP. ANNVS 2.

I. [a] *Capitol. in Gord.* ORIGENES ATHENAS ITERVM PETIIT. [b] *Euseb. lib. 6. cap. 25.*

B DVcentesimo quadragesimosecundo Christi anno Sabinus & Venustus Consules creati sunt: quibus (vt auctor est Capitolinus[a]) Gordianus Sabinianum cum suis in Africa rebellantem compressit: sicque extinctis penitus bellis ciuilibus, summum in Romano Imperio otium, & in Ecclesia pax fuit tranquillissima. Huius pacis occasione Origenes iterum profectionem Athenas instituit, puto (quod & aliàs fecit) vt libros venati posset. de quo hæc Eusebius[b] sub Gordiani tempore: Quo (inquit) commentarij in Isaiam & Ezechielem pariter ab Origene conscripti fuere: ex quibus triginta tomos in tertiam partem Isaiæ, vsque ad visionem quadrupedum in deserto, nos vidimus; & vigintiquinque in Ezechielem, quos solos in vniuersum Prophetam edidit. Id temporis, cùm Athenis fortè versaretur, commentarios in Ezechielem absoluit: ibidem in Cantica canticorum inchoauit commentarios, & quinque libros eorumdem ibi adhuc commoratus perfecit. Cæsaream reuersus, alios quinque (vt decem essent numero) perduxit C ad exitum.] Verùm non tam inchoasse, quàm elaboratas in adolescentia perpurgasse lucubrationes in Cantica canticorum, S. Hieronymi auctoritate superiùs dictum est.

II. CONCILIVM XC. EPISCOPORVM IN AFRICA.

Hac eadem pace Ecclesiæ bene vsi sanctissimi Episcopi, omnem nauarunt operam, vt hæreticos à Dominico grege fugarent. Qua de causa congregatum est in Africa Concilium nonaginta Episcoporum aduersum Priuatum hæreticum: sicque Episcoporum omnium sententia damnatum Fabianus quoque Romanæ Ecclesiæ Episcopus, & Donatus qui his temporibus præfecturam Carthaginensis Ecclesiæ administrabat, paribus votis impium hominem suis litteris infamia sugillarum Priuatum Ecclesiastica communicatione priuarunt. Sed callidus serpens modò spiris suæ se impietatis inuoluens, modò foramina captans, iterum progrediens Cypriani temporibus, nouas adhuc & graviores in Ecclesia turbas commouit: de quibus aliàs pluribus dicturi sumus.

III. [c] *Cypr. epist. 55* PRIVATVS HÆRETICVS DAMNATVS.

D Quod verò ad præsens pertinet tempus, hæc de gestis in Synodo aduersus eum Cyprianus[c] ad Cornelium scribit: Per Felicianum autem significaui tibi, frater, venisse Carthaginem Priuatum veterem hæreticum, in Labesitana Colonia ante multos ferè annos ob multa & grauia delicta nonaginta Episcoporum sententia condemnatum, antecessorum etiam nostrorum (quod & vestram conscientiam non latet) Fabiani & Donati litteris seueriss imè notatum.] hæc Cyprianus. Quænam autem essent huius hominis hæreses, nondum habere potuimus exploratum: quamobrem potiùs existimamus eum fuisse alienæ hæresis sectatorem, quàm nouæ institutorem. His quoque temporibus conuocatam fuisse Synodum in Arabia aduersus errores Berylli Bostrorum in eadem prouincia Episcopi, Eusebij attestatione probatur. sed de eo superiùs actum est.

IESV CHRISTI ANNVS 243. | FABIANI PAP. ANNVS 5. | GORDIANI IMP. ANNVS 3.

I. [d] *Capitol. in Gordiano.* BELLVM PERSICVM.

ANno Redemptoris ducentesimo quadragesimotertio, Gordiano & Pompeiano secundùm Coss. Bellum Persicum (inquit Capitolinus[d]) exortum est: quare adolescens Gordianus, priusquam ad bellum proficisceretur, duxit vxorem filiam Misithei, doctissimi viri, quem causa eloquentiæ dignum parentela sua putauit, & Præfectum statim fecit. Post quod non puerile iam & contemptibile videbatur Imperium, si quidem optimi soceri consilijs adiuuaretur. hæc & alia plura de recta grauique administratione Imperij Capitolinus. Quod verò ad motum Persarum pertinet; Sapor

Universidad de Deusto
Biblioteca

eorum Rex vlciſci cupiens cladem illatam ab Alexandro, eo impetu aggreditur Roma- A
num Imperium, vt in Syriam vſque populabundus aduenerit, Antiochenam ciuitatem
inuaſerit, & Antiochenos iugo ſeruitutis ſubegerit.

II. INGENS TERRÆMOTVS.

Sed & alia quoque afflictatione memorabilis redditus eſt præſens annus. Nam (ſub-
dit inferiùs idem auctor) fuit terræmotus eò vſque grauis, vt ciuitates etiam terræ hia-
tu cum populis deperirent: ob quæ ſacrificia per totam Vrbem totumque orbem terra-
rum ingentia celebrata ſunt. Et Cordùs quidem dicit, inſpectis libris Sibyllinis, cele-
bratiſque omnibus quæ illic iuſſa videbantur, mundanum malum eſſe ſedatum.] hæc
[a] Orig. in Ioan. tom. 28. ipſe: ſed verius puto Chriſtianorum precibus, quorum culpæ (vt ex Origene[a] ſuperiùs
dictum eſt) terræmotus, & mala omnia quæ accidiſſent, verti ſolita erant. Hæc ipſa
[b] Orig. contra Celſ. lib. 3. namque tempora exiſtimamus ab eodem Origene[b] indicata, cùm agens aduerſus Cel- B
ſum hæc ait: Denuo calumniatores noſtri cauſam tantorum motuum, quibus nunc res
Romanæ agitantur in multitudinem Fidelium conferre cœperunt, quòd non impugne-
mur à Principibus, ſicut ſuperiore tempore.] hæc Origenes.

III. [c] Euſeb. lib. 6. cap. 29. ORIGENES QVANDO SCRIPSIT CONTRA CELSVM.

Euſebius[c] putat Originem ſub Gordiani ſucceſſore Philippo libros illos contra Cel-
ſum ſcripſiſſe. Verùm optimè potuit contigiſſe, vt tam inſigne, laborioſum, multa-
rumque lucubrationum opus cœptum Gordiani tempore, ad Philippi Imperium pro-
ductum fuerit. Impulit eum ad eiuſmodi ſuſcipiendum laborem (vt ipſe in præfatione
teſtatur) ſtudioſiſſimus Chriſtiani nominis Ambroſius, haud æquo animo ferens Epi-
curei philoſophi ignominiæ notis Chriſtianam religionem labefactatam. Paruit ille, &
gnauiter in opus incumbens, celeberrimum omnium illum edidit commentarium, quo
cùm Celſi, tum etiam Gentilium omnium ac Iudæorum diſiecit in Chriſtianam pieta- C
tem molitiones & arietes comparatos.

IV. MARTYRIVM HELCONIDIS.

His etiam temporibus accidiſſe putamus nobile illud Helconidis Corinthiæ martyrium, cuius tam apud Græcos, quàm Latinos, illuſtris memoria eſt, natali die eius Græ-
cis atque Latinis litteris conſignato[d]. Quantumlibet enim ſumma pax in Eccleſia eſſet,
[d] Menolog. & Martyr. Rom. 28. Maij. etſi non apertè Chriſtianitatis titulo, multis tamen circumuentos eius cauſa calum-
nijs ſæpè Chriſtianos morte damnatos, ſæpiùs ſuperiùs dictum eſt. Hæc igitur Gor-
diani Imperatoris temporibus primò ſub Perennio Præſide, inde ſub eius ſucceſſore Iu-
ſtino diu tormentis vexata, diſſectis mammis, feris obiecta, igneque vexata, tandem ob-
truncato capite certamen victrix abſoluit vigeſimaoctaua Maij, quæ dies eiuſdem eſt
[e] Metaphraſt. die 1. Febr. memoriæ anniuerſariæ conſecrata. Feruntur Acta[e] quædam Tryphonis martyris ſub
Gordiano cuius filiam à dæmone arreptam liberauit: quæ ſi vera eſſe dixerimus, ſub D
Maiori Gordiano contigiſſe oportuit: ſi quidem hic, de quo ſermo eſt, hoc anno vxo-
rem duxit, & poſt biennium occiſus, nulla prole auctus legitur.

IESV CHRISTI ANNVS 244. FABIANI PAP. ANNVS 6. GORDIANI IMP. ANNVS 4.

I. GORDIANI EXPEDITIO IN PERSAS, ET VICTORIA.

SEquens annus Chriſti ducenteſimus quadrageſimusquartus, Conſulibus Attico
& Prætextato, adſcribitur Faſtis. meminit horum Conſulum Capitolinus in
Gordiano, quibus hæc accidiſſe tradit: Gordianus, inquit, aperto Iano gemino, quod
ſignum erat indicti belli, profectus eſt contra Perſas cum exercitu ingenti, & tanto au- E
ro, vt vel auxilijs, vel militibus facilè Perſas vincere poſſet. Fecit iter in Mæſiam
atque in ipſo procinctu quicquid hoſtium in Thracijs fuit, deleuit, fugauit, expulit,
atque ſubmouit. Inde per Syriam Antiochiam venit, quæ à Perſis iam tenebatur: il-
lic frequentibus prœlijs pugnauit, & vicit, Sapore Perſarum ſummoto Rege.] hæc
& alia plura per Gordianum aduerſus Perſas feliciter geſta, à Capitolino ſcribuntur:
ſicque per eum tradit effectum, vt Perſæ, qui etiam in Italia timebantur, in regnum
ſuum Imperatore eos oppugnante redirent, totumque Orientem Romana Reſpublica
obtineret. De rebus à Gordiano tunc geſtis idem recitat litteras ad Senatum ab eo con-
ſcriptas, vel potiùs earum fragmentum: quibus omnia ſe accepta ferre Miſithei ſoceri
conſilijs profeſſus eſt. Quamobrem magna in eum inuidia conflata, creditum tra-
dit idem Capitolinus, arte Philippi, qui poſt cum conſecutus eſt ampliſſimum magi-
ſtratum

A ſtratum Prætorij præfecturam, ipſum fuiſſe morte ſublatum, medicis ad patrandum ſce-
lus adhibitis.

Quod ad Philippum pertinet, fuit hic Arabs genere: an autē & quando Chriſtianus, II. PHILIPPVS ARABS P.F.
ſuo loco dicemus. Dum verò hic gloriæ ſtimulis vehementer eſſet exagitus; quæ iuſta
ac recta eſſent, cuncta poſtnabuit, magnaque Romanum Imperium clade affecit, cùm
primò Miſitheum, inde verò ſuſtulit Gordianum. At hæc de Miſithei morte & Philip-
pi præfectura ſequenti anno contigere. Ceterùm multa Miſithei conſilio & opera ad
optimum Reipublicæ ſtatum comparandum à Gordiano inſtituta fuiſſe, Capitolinus
teſtatur: ſed vnum tantùm illud[a] eiuſdem officio ab eodem Imperatore reperitur decre- [a] l. 1. Cod. de Profeſſ. lib. 10.
tum editum, vt grammatici, ſeu rhetores, quantumlibet decreto ordinis probati eſ-
ſent; ſi tamen ſe inutiles ſtudentibus præberent, poſſent poſtea reprobari.

B In hunc vſque annum ſub Ammonio Chriſtiano philoſopho Plotinus profeſſus; eo III. PLOTINVS PERGRINATVR AD PERSAS.
conſilio, vt in Perſas primùm, ac ſubinde ad Indos peregrinaretur, Gordiani exercitui
ſe coniunxit. hæc de eo Porphyrius[b], qui addit, ipſum anno primo Philippi Imperato- [b] Porphyr. in Plotini Vita.
ris Romam ſe contuliſſe.

IESV CHRISTI ANNVS 245. FABIANI PAP. ANNVS 7. GORDIANI IMP. ANNVS 5.

C ANno Chriſti ducenteſimo quadrageſimo quinto, Apriano & Pappo Coſſ. Miſi- I. PHILIPPVS PRAEFECTVS PRAETORII REGNANDI CVPIDVS.
theo ſocero Imperatoris defuncto, collata à Gordiano fuit (vt dictum eſt) præ-
fectura Prætorij magiſtratus ampliſſimus Philippo: qui praua ſemel arreptus regnan-
di cupidine, eadem percitus ac impulſus, nullum arripiendi regni ſtudium prætermit-
tens, ſed captans quamcumque poſſet occaſionem, dolo tentauit vt Gordiano redde-
ret infenſos milites, atque adeò vt ipſe ab ijſdem collega Gordiani in Imperium poſce-
retur: quod, licet Gordiani amicis aduerſantibus, eſt tandem ex animi ſententia con-
ſecutus: ſed nec his contentus, ex collega progreſſus eſt in tyrannum.] hæc omnia Ca-
pitolinus. At de adepto à Philippo Imperio dicemus anno ſequenti. Agebantur hæc
in Perſarum finibus.

Cùm autem hoc tempore, omni ex parte perſecutione ceſſante, Dei Eccleſia tran- II. D
quillè ageret; ea bene vſi occaſione Eccleſiarum Præſides, Chriſtianam religionem propagare, propagatamque illuſtrare ædificijs pro viribus ſtuduerunt. Hinc factum, vt ORIGVNTVR ECCLESIAE.
(quod habet liber de Romanis Pontificibus) Fabianus Papa multa ædificia in cœmete-
rijs fieri iuſſerit. Quæ enim ſubtus terram latebant in cryptis arenarijs ſepulchra ſan-
ctorum martyrum, erectis deſuper ædificijs reddita ſunt clara atque conſpicua, Chri-
ſtianorumque vſui opportuna, qui ex more eadem cœmeteria, vt orarent, frequenter
adire ſolerent.

At non Fabianus tantùm hoc pacis tempore Romæ ſtruebat eccleſias: ſed alij quo- III.
que Epiſcopi in ſuis quique ſedibus ad fidelium commoditatem Deo dicanda ædificia
erigebant: & inter alios (vt teſtatur Gregorius Nyſſenus) memoria inſignis eſt de Epi- GREGORIVS MAGNVS ERIGIT ECCLESIAM.
ſcopo Neocæſareæ in Ponto Gregorio Thaumaturgo: qui cùm immenſum ciuium nu-
merum conuertiſſet ad fidem, nobilem erexit eccleſiam, vniuerſo fideli populo pecu- E
niam & operam conferente: quod vt acceptum Deo gratiſſimum munus, nullo vm-
quam valuit terræmotus impetu labefactari. Nam licet ciuitas illa ex terræmotu prope-
modum funditus periiſſet, publicis priuatiſque ædificijs proſtratis; templum tamen il-
lud ſemper remanſit integrum & illæſum, Gregorij fide ſuffultum: quod idem Nyſſe-
nus & Theodorus Lector[c] teſtantur. Quin & maiori quodam miraculo factum eſſe vi- [c] Nyſſ. in Vit. Gregorij, & Theod. Lect. collect. lib. 2.
detur, quòd, licet Diocletiani edicto omnes dirui iuſſæ eſſent eccleſiæ, illa tamen illibata
permanſerit: viſebatur enim integra eiuſdem Gregorij Nyſſeni temporibus, cunctis
Dei in ea præſidium admirantibus. Idem quoque in omni loco tunc templa atque alta-
ria à Fidelibus erecta teſtatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IESV CHRISTI ANNVS 246. | FABIANI PAP. ANNVS 8. | PHILIPPI IMP. ANNVS 1.

I. GORDIANVS OCCIDITVR. [a] Capitol. in Gordiano.

A Dueniente Christi anno ducenteſimo quadrageſimoſexto, Peregrino & Æmiliano Coſſ. menſe Martij (vt auctor eſt Aurelius Victor) Gordianus Imperator à Philippo collega occiditur: at quàm crudeliter atque turpiter, Capitolinus[a] narrat his verbis: Suſcepto igitur Imperio, cùm & Philippus ſe contra Gordianum ſuperbiſſimè ageret, & ille ſe Imperatorem atque Imperatorum prolem, virum, & nobiliſſimæ familiæ recognoſceret, nec ferre poſſet improbitatem hominis ignobilis; apud duces & milites, adſtante Præfecto Metio Gordiano affine ſuo, in tribunali proceſſit, ſperans poſſe Imperium Philippo abrogari: ſed hac conqueſtione nihil egit, cùm illum incuſaſſet, quòd immemor beneficiorum eius, ſibi minùs gratus exiſteret: & cùm milites rogaſſet, cùm apertè duces ambiſſet, factione Philippi minor apud omnes fuit. Denique ſe cùm videret minorem haberi, petijt vt æquale ſaltem inter eos eſſet Imperium: nec impetrauit. Dehinc petijt, vt loco Cæſaris haberetur: nec id obtinuit. Petijt etiam vt Præfecti loco eſſet Philippo: quod & ipſum negatum eſt. Vltimæ preces fuere, vt eum Philippus pro duce haberet, & pateretur viuere. Ad quod quidem penè conſenſerat Philippus ipſe tacitus, ſed omnia per amicos agens nutibus atque conſilijs. Verùm cùm ſecum ipſe cogitaret amorem Populi Romani & Senatus circa Gordianum, & totius Africæ ac Syriæ, totiuſque orbis Romani, cùm & nobilis eſſet, & nepos ac filius Imperatorum, & bellis grauibus torā Rempublicam liberaſſet; poſſe fieri vt factione quandoque militum Gordiano redderetur Imperium: cùm recentes in Gordianum iræ militum famis cauſa vehementes eſſent, clamantem ante conſpectum duci juſſit, ac ſpoliari, & occidi: quod cùm primùm dilatum eſſet, pòſt, vt iuſſit, impletum eſt. Ira Philippus impiè, non iure, obtinuit Imperium. Imperauit Gordianus annis ſex. Jhucuſque Capitolinus.

II. AN PHILIPPVS IMP. FVERIT CHRISTIANVS.

His de inuaſo Imperio à Philippo ſic enarratis, magnopere mea ſententia errant, qui hoc tempore eum fuiſſe Chriſtianum affirmant. Nam cùm nemo Gentilium hiſtoricorum id vel leuiter annuiſſe appareat, multaque præterea ſint antiqua monumenta, quæ eum deorum fuiſſe cultorem manifeſtè ſignificent: huic quam adſtruimus veritati Origenes magnopere ſuffragatur in fine nobilis illius commentarij, quem contra Celſum elaborauit. Teſtatur namque Euſebius[b], ab eo illum ſcriptum fuiſſe, poſtquam Philippi pater & filius regnare cœperunt: nempe (vt ait) cùm Origenes ipſe ſexageſimum prætergreſſus eſſet ſuæ ætatis annum, qui ſequenti Domini anno ducenteſimo quadrageſimoſeptimo impletur: nam anno decimo Seueri (vt idem Euſebius[c] teſtatur) natus ipſe erat annos decem & ſeptem, cùm numeraretur annus Domini ducenteſimusquartus. Sic igitur, cùm ex his quæ ex Euſebio dicta ſunt, conſtet ſequenti anno, vel qui pòſt ſequitur, Origenem illud abſoluiſſe opus: ex tribus vel quatuor argumentis inde deductis, oſtendi perſpicuò poſſe videtur, Philippum Imperatorem nequaquam his temporibus Chriſtianum fuiſſe.

[b] Euſeb. lib. 6. cap. 27. 29.

[c] Euſeb. lib. 6. cap. 3.

VII. [d] Orig. contra Celſ. lib. 8. prope finem.

Ac primùm, cùm Origenes[d] prope finem operis reſpondens Celſo, in eo argumento verſatur, vt falſum eſſe oſtenderet, quod iactabat Celſus dicere Fideles: Si contingeret Chriſtianos ſumma rerum potiri, rectè atque tutò Dei ope ipſum Romanum Imperium fore diſpoſituros. Erat enim hæc quoque obiectio Celſi, quàm Origenes his verbis recitat: Deinde rurſus Celſus more ſuo confundens omnia, tribuit nobis quæ à nullo Chriſtiano ſcripta ſunt, hæc dicens: Nec hæc quidem veſtra vox ferenda: Si præſentes Imperatores ad fidem noſtram pertraxerimus, pertrahentur rurſum alij. Quòd ſi ad hunc modum, alijs poſt alios in iſtam naſſam illectis, tandem omnes ad veſtram fidem pertrahendi ſunt: aliquis Princeps, alieno periculo cautus, totum genus veſtrum exſtirpabit, priuſquam cueniat quod fore dicitis.] hæc Celſus. ad quæ Origenes: Ad hæc (inquit) reſpondere nihil eſt opus, cùm nemo noſtrum ſic loquatur: Si præſentes Imperatores ad noſtram religionem pertraxerimus, pertrahentur vniuerſi, alius poſt alium, &c.] Quòd ſi Philippus Chriſtianus Imperator fuiſſet, iam illud aduenisſe tempus Origenes equidem prædicaſſet: ſed quòd ille, vt ceteri, Gentilis eſſet, in futurum

PHILIPPVS NEQVAQVAM CHRISTIANVS HOC TEMPORE.

CHRISTI 246. | FABIANI PAP. 8. | PHILIPPI IMP. 1.

turum fore id aliquando, ex vaticinijs Prophetarum affirmat, vt omnes Gentes obediant Euangelio.

IV. REFELLITVR ASSERTA SENT. DE CHRISTIANITATE PHILIPPI.

Rurſus verò cùm illi, quam mox ſubdit, calumniæ Celſi reſpondit dicenti, Chriſtianos de Imperatore benè mereri debere; pluribus monſtrat, Chriſtianos homines eſſe Imperatorum ſtudioſiſſimos, omnibuſque illos officijs proſequi conſueuiſſe. Sed quomodo, quæſo, hæc tam liberè Origenes dicere potuiſſet, ſi nuper Chriſtianus homo innocentiſſimum Imperatorem adeò tyrannicè atque immaniter occidiſſet? Sed & cùm idem Celſus æquè obijciat, Chriſtianos abhorrere à militia & præfecturis: ſi Philippus Imperator Chriſtianus fuiſſet, quàm neceſſaria Origeni ſe offerebat occaſio, vt de maxima omnium præfectura, nempe ipſo Imperio, quo Chriſtianus homo potiretur, meminiſſet? Sed & cùm Origenes in fine addit, longè abeſſe à moribus Chriſtianorum præfecturas ambire: quomodo potuit hæc abſque rubore iactaſſe, ſi recens exemplum eſſet de homine Chriſtiano tam impudenter Imperium inuadente? At hæc ex Origene.

V. [a] Euſeb. lib. 6. cap. 27.

Primus auctor, qui eum Chriſtianum fuiſſe tradit, Euſebius[a] fuit; qui agens de eius ingreſſu in Imperium, hæc ait: Vbi Gordianus ſex annis continuis Romanorum obierat Imperium, Philippus vnà cum Philippo filio ſuccedit. Fama eſt, iſtum (Chriſtianus namque erat) cùm precationum in die poſtremæ vigiliæ Paſchatis vnà cum multitudine in Eccleſia particeps fieri vellet; non priùs ab Epiſcopo, qui tum Eccleſiæ præerat, permiſſum eſſe intrare, quàm ſe confeſſus fuiſſet, & inter eos qui peccatorum vinculis adhuc tenebantur adſtricti, locumque pœnitentiam agentibus præſtitutum occupabant, ſe ſua ſponte collocauiſſet: Epiſcopumque dixiſſe, eum non alia conditione, niſi iſtud faceret, propter multa delicta quæ ab illo ferebantur admiſſa, aliquando ab ipſo in Eccleſia receptum fore: Imperatorem autem alacri animo & lubenti Epiſcopo morem geſſiſſe, & ingenuam modeſtiam, ac religioſam piamque affectionem Dei timore incitatam re ipſa declaraſſe memorant. Jhæc Euſebius.

VI.

Non imus inficias, veram eſſe quam narrat hiſtoriam: ſed nequaquam contigiſſe hoc primo anno, cùm Philippus inuaſit Imperium; verùm ex ijs quæ dicta ſunt, conſtare eum fuiſſe tunc Ethnicum. quando autem id quod tradit contigerit, dicemus poſtea. Sed magnopere in eam ſuſpicionem adducimur, vt non ſine cauſa opinemur, de Philippo Imperatore complures in primis eſſe deceptos atque hallucinatos ſimilitudine nominum: nempe vt quod eſſet Philippi Auguſtalis in Ægypto Præfecti, exiſtimauerint eſſe dictum de Philippo Auguſto. Meminiſſe debemus, ſuperiùs dictum eſſe, Philippum Chriſtianum hominem à Commodo Imp. Præfectum Auguſtalem miſſum in Ægyptum, patrem Eugeniæ martyris, & ipſum ſub Seuero martyrio coronatum. Facillimeque irrepſerit error, vt Philippus Auguſtalis, diceretur Philippus Auguſtus, & loco σεβάσμιος legeretur σεβαςὸς: immo niſi lectio ſit corrupta apud Herodianum libro ſecundo in Pertinace, Auguſtus vocatus reperitur non tantùm σεβαςὸς, ſed etiam σεβάσμιος De nobili præfectura Auguſtali, qui iure regio (vt ex Tacito atque Strabone diximus) Ægypto præerant, pluribus in Notis egimus.

ERROR DE PHILIPPO AVGVSTALI, ET PHILIPPO AVGVSTO.

VII. LAPSVS HISTORICORVM DE PHILIPPO.

Deceptos namque complures fuiſſe, vt quæ erant Philippi Auguſtalis, tribuerentur Philippo Auguſto, teſtatur etiam Zonaras in Philippo, dum ait multos opinatos eſſe Eugeniam martyrem fuiſſe filiam Philippi Auguſti, quam conſtat è Philippo Auguſtali & Claudia matre genitam. Fuit inter alios Cedrenus, qui eodem quoque errore lapſus eſt: dum enim de Philippo Imperatore agit, ipſum parentem fuiſſe Eugeniæ martyris tradit. An autem in eumdem errorem Euſebius quoque impegerit, haud affirmare tutum eſt; cùm conſtet ipſum cognitas habuiſſe binas illas Origenis epiſtolas, quarum alteram (vt ait[b]) ad Philippum Imperatorem conſcripſit, alteram ad eius coniugem Seueram Auguſtam; ex quibus perfacilè intelligere potuiſſet, an verè Philippus Imperator Chriſtianus eſſet, nec ne. Quas quidem epiſtolas poſt abſolutum commentarium contra Celſum ab Origene ſcriptas eſſe, tum ex ijs quæ ex eodem auctore ſunt ſuperiùs dicta, tum etiam ex ordine ſcriptorum eius ibidem ab Euſebio recenſito, neceſſe eſt affirmare.

[b] Euſeb. lib. 6. c. 29.

VIII. ASSERTORES CHRISTIANITATIS PHILIPPI.

Præter Græcos auctores, Latinorum quoque ex antiquis aſſertores Chriſtianitatis Philippi, ſunt Vincentius Lirinenſis[c] & Oroſius[d], ambo S. Auguſtini æquales; & poſt hos omnes Caſſiodorus[e] id ipſum teſtatus eſt; recentiorum verò planè innumeri. Vincentius

[c] Vincen. Lir. aduerſ. hæreſ. c. 23.
[d] Oroſ. lib. 7.
[e] Caſſiodor in Chronico.

Universidad de Deusto
Biblioteca

centius autem cùm de Origene agit, hæc ait: Eiusdem epistolæ testimonium perhibent, A
quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum Principum Christianus fuit,
Christiani magisterij auctoritate conscripsit.] cognouisse planè eas visus est Vincentius,
qui & cuius essent argumenti declarat; adeò vt omnis erroris debeat abesse suspicio.
Orosius autem de eodem Imperatore: Nec dubium est, inquit, quin Philippus huius
tantæ deuotionis gratiam & honorem ad Christum & Ecclesiam reportarit; quando
vel ascensum fuisse in Capitolium, oblatasque ex more hostias, nullus auctor ostendit.]
hæc ipse.

IX. Cæterùm sicut constantissimè affirmare non dubitamus, eum, cùm inuasit Imperium, fuisse Gentilem: ita à Christiana fide alienum non decessisse, Acta etiam martyris Pontij non obscurè significant. Eorum enim testimonio, de ambobus Philippis patre atque filio traditur, Christianam fidem suscepisse eo anno, quo Vrbis natalis millesimus numeratur, nempe quarto eius Imperij. quod in tabulis Ecclesiasticis, in antiquis, B
inquam, Martyrologijs Romanæ Ecclesiæ, Vsuardi, atque Adonis, his verbis notatum
habetur[a]: In Gallia S. Pontij martyris, cuius prædicatione & industria postquam duo
Philippi Cæsares ad fidem Christi conuersi sunt, ipse sub Valeriano & Gallieno martyrij palmam adeptus est.] hæc ibi. In Actis[b] verò eiusdem Pontij hæc scripta habentur:
Pontius præfectura auctus, familiariter notus erat & amicus Philippis Imperatoribus.
Ij verò anno conditæ Vrbis millesimo dixerunt ei: Eamus, & propitios nobis faciamus
deos magnos, qui nos in hunc Romanæ vrbis millesimum perduxerunt. Pontius verò
multis modis subterfugere nitebatur: sed illi, vt amicum, cogebant eum facere sacrificium. Tum ille credens sibi oblatam à Domino occasionem, O pijssimi, inquit, Imperatores, cùm à Deo vobis collatum sit augustum in homines Imperium; cur non eum po- C
tiùs adoratis, à quo tanto aucti estis beneficio? Philippus Imperator respondit: Ego verò
ea causa magno deo Ioui sacrificare cupio, quòd ab illo hæc mihi collata sit potestas. At
Pontius subridens, Ne erres, inquit, Imperator: est Deus omnipotens in cælis, qui omnia condidit verbo suo, & spiritus sui gratia animauit. Quid plura? Imperatores his &
alijs eius sermonibus permoti crediderũt, & à S. Fabiano Papa baptizati sunt. Porrò Fabianus & Pontius sani Iouis idola confregerunt, & ipsum templũ funditus subruerunt:
multiq de populo conuersi ad Dominum, vndis salutaribus expiati sunt.] hæc & alia de
Pontio ibi. Quæ verò illic apponuntur de Ioui templo diruto à Philippo Imp. atque Fabiano Papa, ab alio aliquo potiùs fuisse addita putamus: nam in alijs eiusdem Pontij
[c] Actis[c] ea desiderantur. Rursùm vero quæ superiùs sunt recitata ex Eusebio de Episcopo
qui Philippum in ecclesiam ingredi vetuit, antequam pœnitentia peccata diluisset; D
hæc contigisse Romæ sub Fabiano Papa, est omnium propè sententia: sed de his inferiùs agendum.

X. At antequam vlteriùs progrediamur res à Philippo Imp. tũc gestas narrare, quæ sunt
reliqua Gordiani, hìc ex Capitolino scribamus: Perlato Romam nuncio de nece Gordiani, à mœrente Senatu relatus est inter diuos. Sed & corpus eius ab ingratis licet militibus honoratum est sepulchro in finibus Persidis, huiusceмodi inscriptione insignito:

INSCRIPTIO INDITA SEPVLCHRO GORDIANI.

DIVO GORDIANO VICTORI PERSARVM, VICTORI GOTHORVM,
VICTORI SARMATVM, DEPVLSORI ROMANARVM SEDITIONVM,
VICTORI GERMANORVM, SED NON VICTORI PHILIPPORVM.

Porrò hunc titulum Licinius euertisse dicitur, cùm nactus Imperium, videri vellet se à
Philippis originem trahere.] hæc Capitolinus: qui & de vltione in occisores Gordiani E
hæc ait ex Cordo: Omnes qui eum gladio appetierunt, qui nouem fuisse dicuntur,
postea interemptis Philippis, sua manu, suisque gladijs, & ijsdem quibus illum percussérant, interijsse dicuntur.] At de his satis.

[a] Martyr. Ro. die 14. Maij, & Vsuar. eadem.
[b] Extat apud Surium 7. die 14. Maij. & manu scripta.
[c] Descripsit eã Mombrit.

IESV CHRISTI ANNVS 247. FABIANI PAP. ANNVS 9. PHILIPPI IMP. ANNVS 2.

I. CHristi anno ducentesimo quadragesimoseptimo Philippus Aug. Consul creatus est, & cum eo Fabius Titianus: quo idem Imperator Romam se contulit. Hoc

A Hoc eodem anno (vt auctor est Porphyrius[a]) Plotinus Platonicus philosophus, Ammonij Christiani hominis discipulus, Romam veniens, publicè profiteri cœpit. habetur
is inter Ethnicos Platonicæ philosophiæ studiosos facilè princeps. Quæ autem ab Ammonio percepisset, haud facilè, vt pote intima philosophiæ secreta, omnibus patefecit.
de eo enim hæc idem habet Porphyrius: Imperante Philippo, Romam venit quadragesimum iam natus ætatis annum. Cùm verò Herennius, & Origenes, & Plotinus olim inter se constituissent, ne Ammonij dogmata ederent, quæ audita ab eo,
tamquam in primis purgata, præcipuè comprobarentur: Plotinus quidem stetit promissis, familiariter quidem nonnullos excipiens salutantes, instituta verò Ammonij secreta integraque conseruans. Herennius autem primus pacta dissoluit, & Origenes anticipantem Herennium est deinde secutus.] hæc Porphyrius. Sed quænam ea fuerint se-
B creta licet dicat tum ab Herennio, tum ab Origene diffamata, nobis tamen hactenus incomperta sunt.

[a] Porphyrius in vita Plotini.

PLOTINVS ROMAM VENIT.

II. Quid autem S. Augustinus[b] de schola Plotini Romæ hoc anno profiteri incipientis
refert, hìc intexere operæpretium existimamus. ad Dioscorum enim hæc scribit: Tunc
Plotini schola Romę floruit, habuitq. condiscipulos multos acutissimos & solertissimos
viros: sed aliqui eorum magicarum artium curiositate deprauati sunt: aliqui Dominum
Iesum Christum ipsius veritatis atque sapientiæ incommutabilis, quam conabantur attingere, cognoscentes gestare personam, in eius militiam transierũt.] hæc ipse. at de his
superiùs in Ammonio, vbi & de Plotino plura. Inter alios à Plotino editos commen-
[c] tarios, meminit Porphyrius scripti ab eo libri aduersus Gnosticos, sic dicens[c]:

[b] August. epist. 56. in fine QVIDAM AVGVSTIN. DE DISCIPVLIS PLOTINI.

[c] Porphyrius in vita Plotini.

III. Erant Christiani eo tempore multi, tum alij, tum ex antiqua philosophia egressi hæ-
C retici, Adelphij, Acylinique sectatores, qui Alexandri Libyci, Philocomi, Demonstrati
Lydi plurimos libros circumferebant, & reuelationes quasdam Zoroastris, Zostriani,
Nichorei, Allogonis, Mesi, aliorumque eiusmodi, palàm ostendentes, & deceperunt
multos, & ipsi decepti iam fuerant, asserentes Platonem intelligibilis essentiæ profundum minimè penetrasse. Quamobrem Plotinus multas in disputationibus suis in eos
argumentationes intulit, scripsitque contra eos librum, quem, Contra Gnosticos, nos
inscripsimus, nobisque reliqua discutere & iudicare commisit. Amelius autem libros
quadraginta composuit contra librum Zostrani. Ego verò Porphyrius argumentationibus multis ostẽdi, librum Zoroastris ab illis inscriptum, adulterinum nouumque esse,
& ab eis confictum qui struebant hæresim, vt institutiones suæ esse Zoroastris veteris crederentur.] hucusque Porphyrius.

PLOTINVS CONTRA GNOSTICOS SCRIPSIT.

D Marsilius Ficinus[a], qui Plotini commentarios egregiè illustrauit, hæc habet in com-
mentarijs in librum octauum Plotini, quæ ad hæc, de quibus agimus, spectant: Plotini
autem mentem (inquit) non fuisse à Christiana lege penitus alienam, ex eo conijcere
possumus, quòd cùm Ammonij semper Christiani discipulus fuerit, & Christianissimi
Origenis semper amicus, conueniisse dicitur vnà cum Origene atque Herennio, se num-
quam ab institutis Ammonij discessurum: idque, sicut promiserat, seruauisse. Præterea
Gentilium deorum cultum alto animo aliquando contempsisse, Æmilio ad hoc exhortante, Porphyrius ipse discipulus eius est testis. Denique ab hæreticis multis Platonem
suum partim deprauantibus, partim etiam contemnentibus, frequentiùs irritatus, re-
spondit quidem latissimè, nihil tamen in respondendo commune Christianis inseruit,
sed propria duntaxat ad hæresin: cùm alioqui impunè in Christianos inuehi ea tempe-
E state liceret, & offerretur occasio.] hæc ipse. At de Origenis congressu cum Plotino Romæ habito dicemus anno sequenti. Hoc item anno secundo, quo è Perside Imperator
Romam aduenit, Philippum filium creatum fuisse Augustum, nummi significant, quibus hæc inest inscriptio, ADVENTVS [e] AVGG. S. C.

IV. [a] Marsil. Ficin. in comment. Plotini, c. 7. QVIDMAR SILIVS DE PLOTINO.

[e] Apud Adolp. Occon. lib. de num.

IESV CHRISTI ANNVS 248. FABIANI PAP. ANNVS 10. PHILIPPI IMP. ANNVS 3.

I. ANno sequenti ducentesimo quadragesimooctauo, Præsens & Albinus Consulatum adierunt. Hac summæ pacis occasione, fauente Imperatore Christianis, vltro

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Euseb. lib. 6. cap. 29. ORIGENES CAVSAM AGIT APVD FABIANVM PAPAM. [b] Euseb. lib. 6. cap. 28.

vltro citroque dandis inter se litteris, tutiori patefacta via, Origenes[a] tum ad Fabianum Romanum Pontificem, tum ad alios Episcopos, rectæ fidei scripsit confessionem: testatur id enim Eusebius, cùm ait: Scribit præterea Fabiano Romano Episcopo, alijsq. pergultis Ecclesiarum Præsidibus, de sua recta & orthodoxa de fide Christiana sententia.] At quorsum hæc? Dicam: sed priùs quæ paulo antè idem tradit Eusebius[b], hîc referenda. Iam (inquit) tertius annus eo regnante præterierat, cùm Heraclas ministerium Ecclesiæ Alexandrinæ vndecim annis executus, è vita decessit, & eiusdem Ecclesiæ Episcopatum obtinuit Dionysius.] hæc ipse. Quæ sub Demetrio olim aduersus scripta Origenis excitatæ sunt turbæ, quando (vt dictum est) ob hæreses in eis inuentas meruit ab eodem excommunicari Demetrio; eo defuncto, penitus consopitæ fuerunt, in omnibus Origeni fauente Heracla Demetrij successore. Sed eo extincto, cùm in locum eius suffectus Dionysius esset; licet eiusdem Origenis olim fuisset discipulus, attamen veritatis ardore æstuans, nullam eius rei ducens rationem, & Deo cuncta posthabens, ipsum Origenem, qui iam scripta sua multis erroribus aspersa cuulgarat, cœpit acriter impugnare, & in multis hæreseos accusare.

II. ORIGENIS APOLOGIA AD FABIANVM PP.

Origenes autem, cùm tot tantaque à se scripta iam edita haud facilè corrigere aut emendare posset, aut vellet; hac vna tantùm via suæ integritati consulere satis arbitratus, rectæ fidei professionem primò ad Fabianum Romanum Pontificem, tamquam ad totius Catholicæ Ecclesiæ Præsulem, mox ad alios misit Episcopos. intexuit illam Eusebius in sua pro Origene (vt testatur) scripta Apologia, quæ excidit. Quid autem ad hæc Fabianus, acquieuerit necne, ea tantùm ab eo scripta fidei confessione contentus; nihil præterea Eusebius scribit, & (vt puto) dolo reticuit; quippe qui (vt sæpe superiùs demonstrauimus) quæ essent tantùm eius laudis, memorię commendauit; reliqua verò, quibus reprehensione non caruit, vel tacuit, vel certè excusauit. Verùm quòd planè certum atque compertum habeamus, Origenem his Philippi Imperatoris temporibus Romam se contulisse; par est credere, eum à Fabiano in re tanta ad dicendum causam fuisse vocatum: vel, quòd ille non recepisset ab eo scriptam fidei confessionem, ipsum spontè Romam apud eum se purgaturum accessisse.

III. ORIGENES ROMAM VENIENS QVID CVM PLOTINO.

De aduentu autem Origenis Romam Philippi tempore, nihil penitus Eusebius, qui prioris tantùm illius aduentus tempore Zephyrini Papæ (vt vidimus) meminit. At venisse ipsum Romam his temporibus, cùm Plotinus Romæ doceret; Porphyrius, qui aderat, in Vita Plotini perspicuè demonstrat, dum hæc ait de eo Romæ publicè profitente: Cùm Origenes aliquando venisset in scholas, Plotinus statim genas rubore suffusus assurgere voluit. Sermones verò ab Origene continuare rogatus, respondit, Studium loquendi cessare, quando qui loquitur, animaduertit se ad illos, qui idem ipsi nouerint, verba facturum. Atque ita, cùm pauca quædam disseruisset, inde surrexit.] hæc Porphyrius: qui & quantæ æstimationis habitus fuerit Origenes etiam ab externis, his planè verbis demonstrat, itemque ex testificatione Longini aliàs recitata, dicentis: In secundo genere Platonici quidam Ammonius atque Origenes, quibuscum nos diu versati sumus, viris profectò interuallo non paruo sui sæculi philosophos intelligentia superantibus.]

IV. DE TEMPORE ADVENTVS PLOTINI ROMAM.

Sic igitur ex eiusmodi Origenis cum Plotino Romæ congressu inito, cùm constet nonnisi Philippi Imperatoris temporibus Plotinum Romam venisse, ibique primùm docere cœpisse: eiusdem Origenis Romam Fabiani Papæ tempore aduentum contigisse, satis videri potest haberi testatum: nam (vt ex eodem Porphyrio auctore dictum est) non alibi quàm Romæ & sub Philippo Plotinus primò docere cœpit. Antehac enim sub Ammonij disciplina vndecim annis insumptis, indeque peregrinatus ad Persas, mox sub Philippo Romam se contulit. Nec est quòd ad post Philippi tempora idem Origenis Romam aduentus possit aptari: nam postea Decio regnante, ac persecutionem grauissimam in Christianos excitante, omnis Christianis mutuus congressus interceptus esse videri poterat, commeatu sublato. Cæterùm haud diutiùs Romæ moratus esse Origenes videtur, qui in Orientem regressus, aduersus obortas in Arabia hæreses, vnàcum Orthodoxis Episcopis certamen inijt: quænam porrò illæ fuerint, suo loco opportuniùs dicentur.

V. Quod verò spectat ad Heraclæ obitum, & Dionysij successionem: dum vndecim tantùm illi tribuuntur anni, error videtur in numerum irrepsisse; cùm ex ijs, quæ ex Eusebio

A Eusebio sunt superiùs dicta, quatuordecim saltem anni eius sedis adnumerentur. S. Hieronymus[a] ad Euagrium scribens, quid in ea Ecclesia vsque ad hæc Dionysij tempora in electione Episcoporum agi consueuerit, narrat his verbis: Alexandriæ à S. Marco Euangelista, vsque ad Heraclam & Dionysium Episcopos, presbyteri semper vnum ex se electum in excelsiori gradu collocatum, Episcopum nominabant: quo modo si exercitus Imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se quem industrium nouerint, & Archidiaconum vocent.] hæc ipse: sed de his aliàs superiùs.

[a] Hieron. epist. 85. DE DIONYSIO HERACLÆ SVCCESSORE.

IESV CHRISTI ANNVS 249. FABIANI PAP. ANNVS 11. PHILIPPI IMP. ANNVS 4.

B CHristi Redemptoris anno ducentesimo quadragesimonono, duobus Philippis patre ac filio Augustis, secundùm illo, hoc primùm Coss. Millesimus annus ab Vrbe condita numeratur: quem Philippus insignibus editis muneribus celebrauit, vt Capitolinus in Gordiano testatur. Addit Aurelius[b] Victor, in his ludis Philippum patrem petulantiùs cachinnantem à Philippo filio vultu auerso noratum, ac tacitè redargutum. Admirandum omnibus fuit, puerũ præter ætatis vsum fuisse à risu abstinentem; quamobrem ἀγέλαστος dictus est: sic fortasse à Seuera matre Christiana femina moribus informatus. I. MILLESIMVS VRBIS. [b] Aurel. Vict. in Philip.

Hoc pariter anno Philippos Augustos patrem & filium Christiana religione initiatos esse, quæ dicta sunt superiùs ex Actis Pontij martyris, planè demonstrant. Equidem leges à Philippo sancitæ magnum specimen reddunt Principis Christiani. Nam in primis sentinam illam detestabilium turpitudinum Romæ inolitam & immobiliter hærescentem, hausit ac penitus sustulit, nempe exoletorum classes. Testatur id Lampridius in Alexandro, cùm de eo ait: Habuit in animo vt exoletos vetaret; quod postea Philippus fecit. Planè Christianorum Principum erat hoc opus. Etenim post Philippum ab Ethnicis Imperatoribus ijdem restituti, postea (vt dicemus) per Constantinum penitus sublati sunt. II. PHILIPPVS IMP. ABSTVLIT EXOLETOS.

Sed & illa quoque Philippi sanctio Christianam magnopere redolet pietatem, dũ garrulam poëtarum linguã licenter nimis famam honestissimorum virorũ carpentem coercere conatus est; quòd etiam ea abuterentur arte ad inficiendos iuuenũ animos turpitudine: etsi enim eos penitus auferre, difficillimi videretur res esse negotij, tamen lege edita, eosdem ex albo bonarum artium professorum expunxit, dũ eos a priuilegijs illis concessis exclusit, cùm hæc statuit[c]: Poëtæ nulla immunitatis prærogatiua iuuantur.] Multa præterea alia ab eo piè sanctèq. esse statuta, quæ exciderunt, ex ijs facilè possumus intelligere, quibus & labem inuasi Imperij studuit abolere, sacro baptismate expiatus. Si quid autem post hæc quauis occasione deliquit, quo ab Ecclesia iure esse deberet extorris, facta exomologesi (vt ex Eusebio[d] dictum est) publicè in Ecclesia, Fabiano Papa id exposcente, magnæ pietatis Christiani Imperatoris culmine dignum exemplum edidit. Cæterùm quod ad res ab eo gestas pertinet; non absque inuidia & odio Christiani nominis factum existimo, vt septennium eius Imperij temporis obscurum planè remanserit: si enim improbæ illæ fuissent pernde atque eius ingressus, scriptores Ethnici non taceuissent, qui scelus illud egregiè reliquere testatum. Sed prosequamur cætera. III. PHILIPPI LEGES. [c] Poëta. C. de professo. lib. 10. [d] Euseb. lib. 6. cap 27.

Quòd verò in antiquis nummis, SAECVLARES AVGG. notati inueniantur Consulatu patris Philippi tertio, filij verò secundo, qui contigerunt sequenti anno: ea ratione accidisse putatur, quòd annos qui ab Vrbe condita consueuerunt numerari, non à Kalendis Ianuarij Romani auspicabantur, sed à natali Vrbis, ipsis Palilibus, nempe XI. Kalend. Maij: sicque hoc anno Vrbis Millesimus inchoatus, sequenti anno die vigesimaprima Aprilis fuerit absolutus, complexusque fuerit Consulatum Philipporum secundum & tertium, partemque duorum annorum Iulianorum, qui ab ipsis Ianuarij Kalendis incipiunt. Porrò Sæculares ludos editos tempore natalis sui Imperij a Philippo, nempe mense Martij, ali, qui putant[e], sed nonnisi leui opinatione: cùm tamen constet messis tempore circa finem Iunij mensis (vt testatur Zosimus) celebrati solitos esse. Quòd verò millia numismata ipsis Kalend. Ianuarijs erogari solerent, inde vi- IV. [e] Pompon. Lætus in Philip. Panuin. de Lud. Sæcul. pag. 17. & alij

Universidad de Deusto
Biblioteca

de videas Sæculares ludos non anni huius Consulatu, sed sequentis in illis expressos A esse; cùm sequentis anni Consulatus, non præsentis, millesimo Vrbis anno contineatur: cuius quidem Consulatus patris tertium, & filij secundùm, amborum Philipporum Augustorum, numismata hic tibi reddenda curauimus.

[a] Ex Museo Læ tij Pasqualini.

a

B

[b] Ex Pyrrhi Ligorij codice manuscripto.

b

C

Vides in ambobus numismatibus, in miliarijs columnis, miliarium describi Vrbis sæculum: vt vel ex hoc saltem intelligas Varronianam supputationem annorum Vrbis publicis monumentis esse receptam, iuxta quam præsens annus numeratur millesimus Vrbis. Quod autem vides in posteriori numismate Philippum iuniorem virga templi aditum demonstrare; cum nouo sæculo nouam illum religionem seruandam proponere (secundùm ea quæ de ipso iam addicto cultui Christianæ religionis superiùs dicta D sunt) haud insulsè dici posse videtur. Vtcumque acciderit, constat Millesimum Vrbis absolutum, secundùm à nobis temporum initam rationem, quinto iubileo, nempe anno ducentesimo quinquagesimo.

V. ZOSIMI DOLVS.

Notatur Zosimi impij, in Christianos insensissimi, odium ac inuidia, qui mendaciter nimis post Seuerum Imperatorē negat ludos Sæculares amplius instauratos: cùm constet sub Philippo Imperatore fuisse habitos, id Iulio Capitolino, antiquis nummis, alijsque inscriptionibus, id denique ex nostris Eusebio & Cassiodoro apertè testantibus. Sed fortasse eos tacendos Zosimus existimauit, quòd à Christiano Imperatore cùm fuerint celebrati, non more maiorum (vt Orosius citato superiùs loco testari videtur) immolatis sacrificijs dijs, alijsque Gentilitiæ superstitionis officijs, sed editione tantùm munerum, cætera verò idololatriæ cultoribus Pontificibus agenda reliquerit. Nam & eadem E ratione idem Zosimus sequentes tacuit ab Honorio Imperatore celebratos Sæculares ludos sexto suo Cōsulatu, vt Claudianus testatur in Panegyrico tunc à se scripto. Quod verò Eusebius in Chronico hoc anno Vrbis millesimo cōtigisse tradit, Atlantem montem loco motum fuisse, fides sit penes auctorem; & quid portēderit tantum prodigium, qui velit, interpretetur. Addit idem, hoc anno quarto sui Imperij Philippum ciuitatem in Thracia, Philippopolim nominatam, exædificasse.

VI. [c] Euseb. lib. 6. cap. 30. CONCILIVM IN ARABIA.

Per idem tempus (inquit Eusebius [c]) quidam rursus in Arabia dogmatis cuiusdam à veritate prorsus alieni auctores nascuntur, asserentes hominum animas vnà cum corporibus vno eodemque temporis articulo morte occumbere & penitus extingui; at demum tempore resurrectionis vniuersæ carnis, cum eisdem vitam denuo recuperaturas. Non exiguo igitur Episcoporum conuentu ea de re coacto, Origenes ibi etiam rogatus

A gatus vt partes de illa controuersia disputandi susciperet, sic orationis vi & impetu ferebatur, vt eorum mentes, qui se antè eo errore implicuissent, ad rectam fidem & sanam doctrinam traduceret.] hæc Eusebius de Concilio ea de causa habito in Arabia. idemque mox subdit [a]:

[a] Euseb. lib. 6. cap. 31.

VII. HELCESAITAE HAERETICI.

Eodem tempore alia erroris peruersitas, quæ Helcesaitarum hæresis dicebatur, cœpta est; quæ propè simulac orta erat, extinguebatur: cuius mentionem facit Origenes in concione in Psalmum octogesimum habita, quam coram Ecclesia palàm recitauit. Interuenit (inquit) quidam hoc præsenti tempore insolenter propterea se efferens, quòd impiam maximè & sceleratam Helcesaitarum opinionem, quæ nuper contra Ecclesiam excitata est, se posse defendere existimet. Quæ tandem scelera, & quàm nefaria illa opiB nio profiteatur, vobis exponam, ne eius inanitate & quasi leui ventō à veritate abripiamini. Nonnulla vniuersæ Scripturæ antiquat testimonia: alijs rursum cùm ex toto veteri Testamento, tum ex Euangelio depromptis vtitur: Paulum aurem Apostolum omninò reijcit: fidem itaq; negare, indifferens quiddam esse asserit. Qui enim interiori cogitatione rectè de fide sentiat, tametsi ore, cùm necessitas illum eò detruserit, fidem pernegat; eum tamen animo firmè illi adhæsurum. Librum etiam circumferunt, quem aiunt è cælo delapsum; & qui illum audiuerit, eiusque doctrinæ crediderit, peccatorum remissionem consecuturum; eamq; diuersam esse remissionem ab illa qua Christus Iesus peccata remittit.] hucusque Eusebius de Helcesaitis ex Origene.

VIII. [b] Epiph. hæres. 19. & 53. HELCESAITARVM ORIGO.

Epiphanius [b] de ijsdem agens; originem horum ponit ab Helxeo quodam pseudopropheta, de quo superius. Erant etiam (inquit) & hi coniuncti Ebionitis, qui Christum creaturam tantùm esse dicebant, ac semper apparentem, primò in Adam, inde in C Christo; sororem ipsius esse Spiritum sanctum femineo habitu præditum.] hæc & alia risu digna, quorum superiùs facta est mentio; tum subdit: Hisque addicti sunt omnibus Iudæis, qui neque Prophetas, neque admittunt Apostolos, neque Christiani propriè existentes, neque Græci, sed medij simpliciter existentes, nihil sunt.] hæc Epiphanius: qui & eosdem, Sampsæos quoque, à nouo puto auctore, appellat: additque adhuc suo tempore ex auctorum hæreseos genere duas extitisse feminas, quas velut deos colerent Helcesaitæ. sed de ijs aliàs suprà. Tradit Philaster [c], hos ex vana quaD dam superstitione consuetisse nudis pedibus incedere, vtique solitos incantationibus, matheſi, magia, & alijs superstitionibus. Meminit eiusdem hæresis S. Augustinus [d], atque recentiores. Verùm hæc hæresis hoc potiùs tempore restituta, quàm cœpta videri potest; cùm eius auctorem longè antehac vixisse Epiphanius tradat. Meritò igitur Origenes non recenter obortam dicit, sed potiùs instauratam ab eo qui se insolenter efferret, Helcesaitarum dogma se posse defendere.

[c] Philast. c. 87.

[d] August. de hæres. c. 32.

At nec prætermittendum, in Arabia pariter (neque scribitur certus annus, licet post Sabellij hæresin hoc item sæculo prodiram ponat Augustinus [e]) obortam hæresim Valesiorum à Valesio Arabe diffamatam, quæ & Eunuchorum dicta est, eo quòd sectam illam profitentes omnes pariter castrarentur. Ab animatis abstinuisse eius hæresis sectatores, Epiphanius tradit, sed id ante absciſſionem; postea verò omnibus vti fas erat. Hi verò Origenis exemplo talia se rectè facere existimasse putātur, Euangelium secundùm litteram forinsecus apparentem intelligentes. Sed & horum occasione eiusdem Origenis superiùs mentio facta est. cetera iam prosequamur.

IX. [e] Augustin. de hæres. c. 37. VALESIORVM HAERESIS.

E IESV CHRISTI ANNVS 250. FABIANI PAP. ANNVS 12. PHILIPPI IMP. ANNVS 5.

DVcentesimo quinquagesimo Christi anno, duobus Philippis Augustis patre tertium & filio secundum Coss. Cæcilius Cyprianus, defuncto Donato Episcopo Carthaginensi, summo tum Cleri tum populi totius consensu, vno tantùm aduersante Felicissimo presbytero, eiusdem sedis Episcopus eligitur. In primis autem, quod ad tempus spectat, id quidē ex eo deduci posse videtur, dum ipse scribens ad Cornelium Papam [f] anno secundo, ex quo factus ille erat Romanus Episcopus, quartū annum tunc elapsum fuisse sedis suæ testatur; qua ratione cum hoc anno sedere cœpisse oportuit.

I. CYPRIANVS ORDINATVR EPISCOPVS CARTHAGINENSIS.

[f] Cyprian. epist. 55. edit. Pamel.

Universidad de Deusto
Biblioteca

II. DE TEMPORE EPISCOPATVS S. CYPRIANI.

Sed quò hæc certiora reddantur, hîc eiusdem Cypriani subtexenda sunt verba, sensúsque pariter elucidandus: Cæterùm, ait, (dico enim prouocatus, dico dolens, dico compulsus) quando Episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi vniuersi suffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in persecutione protegitur, collegis omnibus fideliter iunctis, plebi suæ in Episcopatu quadriennio iam probatus, in quiete seruiens disciplinæ, in tempestate proscriptus, applicito & adiuncto Episcopatus sui nomine, toties ad leonem petitus, in Circo, in Amphitheatro, Dominicæ dignationis testimonio honoratus. His ipsis etiam diebus, quibus has ad te litteras feci, ob sacrificia, quæ edicto proposito celebrare populus iubebatur, clamore popularium ad leonem denuo postulatus in Circo: cùm talis, frater carissime, à quibusdam desperatis, & perditis, & extra Ecclesiam constitutis impugnari videtur, apparet quis impugnet.] hæc Cyprianus de se ipso, licet in tertia loquatur persona; quæ nullo modo Cornelio aptari possunt, & sibi conueniunt quæ ait de proscriptione [a], cuius meminit scribens ad eumdem Cornelium Papam, cùm à Felicissimo schismaticorum duce eiusque socijs Romæ accusatus esset: quod anno secundo Cornelij accidisse, cùm iam sub Gallo & Volusiano persecutio extincta reuiresceret, suo loco diximus. Pamelius quoque, qui egregiam nauauit operam, vt res à sancto Cypriano gestas colligeret, & eius scripta mendis purgaret, notisque insigniter illustraret, æquè sub huius anni Consulibus S. Cypriani ponit ingressum, alio tamen Christi anno, prout eum docuit chronologia, quam, nostra nondum edita, veriorem putauit. Aduersarum porrò fuisse Cypriani electioni Felicissimum presbyterum cum alijs suis socijs, ipse scribens ad plebem [b] testatur his verbis: Suæ coniurationis memores, & antiqua illa contra Episcopatum meum, immo contra suffragium vestrum & Dei iudicium venena retinentes, instaurant vererem contra nos impugnationem, & sacrilegas machinationes insidijs solitis denuo renouant.] hæc ipse.

[a] Cypr. epist. 69.

[b] Cypr. epist. 40.

III. DONATVS EPISCOPVS PRAEDECESSOR CYPRIANI.

Sed & illud de Cypriano, cuinam in Episcopatu successerit, in controuersiam reuocatur: verùm subrogatum fuisse in locum Donati, satis constat testificatione eiusdem Cypriani ad eumdem Cornelium eadem epistola [c] scribentis hæc verba: Priuatum veterem hæreticum, antecessorum etiam nostrorum (quod & vestram conscientiam non latet) Fabiani & Donati litteris, sequentissimè notatum.] Quibus sanè verbis sicut Cornelij antecessorem dicit Fabianum, ita suum nominare Donatum par est existimare. Quòd autem S. Augustinus [d] sæpiùs prædecessorem Cypriani nominet Agrippinum; inde accidit, vt nonnulli opinati sint, Agrippino vita functo, Cyprianum esse suffectum. Verùm non sic Augustinus appellauit eum Cypriani prædecessorem, vt proximè, nullo alio medio, illi successerit; sed quòd eodem pariter nomine omnes, quotquot à primo ad vltimum vsque Episcopi eum præcesserant, censerentur.

[c] Cypr. epist. 55.

[d] August. de Baptis. contr. Donat lib. 1. c. 7. 8. 9.

IV. AGRIPPINI TEMPORA.

Sanè quidem idem sanctus Augustinus ab his non discrepat: dum enim probare nititur, ante Agrippinum de baptismate hæreticorum contrarium ab eo, quod ipse statuerat, esse seruatum; primumque ipsum de baptismate hæreticorum iterando, canonem statuisse: planè significat, eum longè ante Cyprianum antegressum esse. Nam antea iam Tertullianus (vt diximus) eius reperitur opinionis assertor. Si igitur non ante vel saltem eo tempore cum Tertulliano Agrippinus vixisset, sed postea; certè non Agrippino, sed Tertulliano fuisset ea nouitas adscribenda. Cæterùm eodem cum Tertulliano tempore, vel paulo antè, Agrippinum vixisse, &, quod ille in Concilio decreuerat, Tertullianum edito libro docere cœpisse, iam satis superiùs dictum est. Declarat suam Augustinus sententiam, dum longè ante Cyprianum Agrippinum vixisse, his verbis [e] non obscurè significat: Ideo non se nouam aut repentinam rem statuisse B. Cyprianus ostendit, quia sub Agrippino coœperat fieri.] & paulo pòst, citans Cypriani epistolam, hæc addit: Vt quid eidem Fabiano dicit, se non rem nouam facere & repentinam, sed ab Agrippino institutam? Cur enim Fabianus de nouitate turbaretur, vt eam per auctoritatem Agrippini sanari oporteret, si ab Agrippino vsque ad Cyprianum hoc tenebat Ecclesia?] per hæc significans, inter Agrippini & Cypriani sedem non modicum interfuisse temporis spatium. Sed & quæ sequuntur Cypriani ad Fabianum [f] scribentis verba, omnem de tempore Agrippini extricant perplexitatem, quibus dicitur: Quando multi iam anni sint, & longa ætas, ex quo sub Agrippino, bonæ memoriæ viro, conuenientes in vnum Episcopi plurimi hoc statuerunt.] hoc ipsum quoque

[e] Augustin. de Baptis. contr. Donat. lib. 3. c. 12.

[f] Cypr. epist. 73.

A quoque demonstrat ad Quintum [a] scribens, ita vt nulla prorsus remaneat occasio dubitandi.

[a] Cyprian. epist. 71.

Antequam verò Cyprianus ad Episcopatum, immo ad Christianam religionem capessendam vocaretur (exposa fabula illa de Cypriani magica arte, quam alterius Cypriani patria Antiocheni, martyris Nicomediensis, loco, tempore, professione, actisque martyrij, vt alibi diximus [b], à nostro Carthaginensi distincti, fuisse liquet) rhetoricis disciplinis egregiè excultum fuisse, sed & adhuc Gentilitia superstitione detentum, magna apud eos æstimatione vixisse, & florentissimè docuisse constat. Verùm cùm iam Christianam religionem amplexus est, derisum ab illis ac vilipensum, & loco Cypriani, dictum Coprianum, his verbis testatur Lactantius [c]: Audiui quemdam hominem disertum sanè, qui eum iam, mutata vnâ littera, Caprianum (*Immo vt emendatiores codices habent*, Coprianum, *nempe Stercorarium*) vocaret: quasi quòd elegans ingenium, & melioribus rebus aptum, ad aniles se fabulas contulisset.] Fuisse eum genere illustrem, potentia clarum, suæque ciuitatis Senatorem amplissimum, primariamque eius ordinis obtinuisse dignitatem, atque philosophicis disciplinis insigniter ornatum, testatur S. Gregorius [d] Nazianzenus.

V. CYPRIANI PRIMORDIA.

[b] Notat. ad Romam. Martyrolog. die 26. Septemb.

[c] Lactant. lib. 5 cap. 1.

B

[d] Gregor. Nazian. orat. in laud. Cypr.

Sunt in eodem genere aliorum sanctorum Patrum de Cypriano testimonia, quæ prætermittimus. Cæcilius presbyter eum ad fidem Christianam perduxit: quem illum putamus rhetorem ab alijs Cæcilianum dictum, nobilissimum Afrum, Diadumeni olim magistrum (de quo superiùs habita est mentio) ijsdemque planè retibus ab eo captum, quibus alios capere conabatur, nempe dicendi facundia: plurimum namque eam posse, cum præsertim adiunctam habeat veritatem, omnes intelligunt. Quem (inquit Pontius [e]) toto honore atque omni obseruantia diligebat, obsequenti veneratione suspiciens, non iam vt amicum animæ coæqualem, sed tamquà nouæ vitæ parentem.] Successisse illi in schola putamus. nam S. Hieronymus [f] de S. Cypriano testatur, rhetoricam Carthagine publicè docuisse. Donatus [g] ad eum scribens, eius rei meminisse videtur, dum ait: Credo te retinere sanctissime Cypriane, quæ nobis fuerit apud oratores garrulitas, vnus sensus, vna cogitatio, indiuidua lectio.]

VI. CAECILIVS CYPRIANI CATECHISTA.

C

[e] Pontius in vita S. Cypriani.

[f] Hier. de Scriptor. Eccles. in Cyprian.

[g] Apud Cypr. epist. 1.

Quæ autem animo volueret, cùm adhuc Gentilis de Christiana fide susciptenda cogitaret; idem [h] ipse, apud eumdem rescribens, hæc ait memoratu sanè dignissima: Ergo cùm in tenebris atque nocte cæca iacerem, cumque in salo iactantis sæculi nutabundus ac dubius vestigijs oberrantibus fluctuarem, vitæ meæ nescius, veritatis ac lucis alienus; difficile prorsus ac durum pro illis tùc moribus opinabar, quod in salutem mihi diuina

VII. CYPRIANI STATVS CVM GENTILIS ESSET.

[h] Cyprianus epist. 2.

D indulgentia pollicebatur, vt quis renasci denuo posset, vtque in nouam vitam lauacro aquæ salutaris animatus, quod priùs fuerat exponeret, corporis licet manête compage, hominem animo ac mente mutaret. Qui possibilis, aiebam, est tanta conuersio, vt repentè ac perniciter exuatur, quod vel genuinum situ materiæ naturalis obduruit, vel vsurpatum diu senio vetustatis induruit? alta hæc & profunda penitus radice sederunt.] erat iam senescens (vt ex his apparet) quando Christo nomen daturus erat.

VIII. DIFFICVLTATES QVAE SE CYPRIANO OBIECERVNT.

At quid postea? eamdem difficultatem mente volutans, hæc addit: Quando parsimoniam discit, qui epularibus cœnis & largis dapibus assueuit? & qui pretiosa veste conspicuus in auro atque purpura fulsit, ad plebeium se ac simplicem cultum quando deponit? Fascibus ille oblectatus & honoribus, priuatus & inglorius esse non potest. Hic stipatus clientium cuneis, frequentiore comitatu officiosi agminis honestatus, pœ-

E nam putat esse cùm solus est. Tenacibus semper illecebris assuetum, necesse est vt violentia inuitet, inflet superbia, itacundia inflammet, rapacitas inquietet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido præcipitet. Hæc egomet sæpe mecum: nam vt ipse quamplurimis vitæ prioris erroribus implicitus tenebar, quibus exui me posse non crederem; sic vitijs inhærentibus obsecundans eram, & desperatione meliorum, malis meis, veluti iam proprijs ac vernaculis, adfauebam.] hæc ipse nondum sacro baptismate illustratus.

IX. S. CYPRIANVS QVALIS IAM BAPTIZATVS.

Quid autem cùm fidei cedens, & in spem contra spem ad Ecclesiam tandem se contulit, & sacri baptismi vnda respersus est, senserit, idem ipse his planè verbis testatur: Sed postquam vndæ genitalis auxilio, superioris æui labe deterså, in expiatum pectus ac purum desuper se lumen infudit: postquam cælitus Spiritu hausto, in nouum me hominem natiuitas secunda reparauit: mirum in modum protinus confirmare se

Universidad de Deusto
Biblioteca

dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare quod difficile videbatur, A geri posse quod impossibile putabatur: vt esset agnoscere terrenum fuisse, quod priùs carnaliter natum, delictis obnoxium viueret: Dei esse cœpisse, quod iam Spiritus sanctus animaret. Scis ipse profectò,& mecum pariter recognoscis, quid detraxerit nobis mors ista criminum, vita virtutum.] hæc & alia plura de se Cyprianus sacro imbutus baptismo.

X. [a] Hieron. in Ion. cap. 3.

Magnæ sanè fuisse admirationis eius ad Christum conuersionem, [a] S. Hieronymus illis verbis significare videtur, quibus ait: Proponamus nobis beatum Cyprianum, qui cùm priùs idololatriæ assertor fuisset, in tantam gloriam venit, vt oratoriam doceret Carthagine, audisse sermonem Ionæ,& ad pœnitentiam conuersum, in tantam venisse virtutem, vt Christum publicè prædicaret,& pro illo ceruicem gladio flecteret.] Quan-

CYPRIANVS OMNIBVS RENVNCIAT.

to verò cùm primùm fidei Christianæ sacramenta libauit, se ipso fortior,& ad victoriam B sui robustior factus sit, Pontius quoque diaconus, qui eius gesta est prosecutus, docet; dum ait, ipsum non longo solùm tempore acquisitas diuitias in pauperes erogasse, sed sæculo nuncium remisisse, carissima coniuge & dulcissimis liberis, Christi amore libentissimo animo, commendatis illis Cæcilio presbytero, relictis, eminentioris vitæ iter confestim arripuisse. demumque subdit: Longum est ire per singula, sancta eius onerosum est enumerare. Ad probationem bonorum operum arbitror solum hoc satis esse, quòd iudicio Dei,& plebis fauore ad officium sacerdotij & Episcopatus gradum adhuc neophytus,& vt putatur, nouellus electus est.]magno namque omnium studio, vehementique animi ardore se à populo Carthaginensi esse petitum Episcopum, ipsemet ad cumdem populum scribens testatur.

[b] Cypr. epist. 4°.

XI.

Cùm autem hæc scribat Pontius eius diaconus, ipsum nimirum paulo pòst baptis- C mum, adhuc (vt ait) nouellum, ad sedis Episcopalis fastigium esse prouectum, quem vidimus, sui ipsius testimonio, iam senem ad Christum esse conuersum: vnde, rogo, tanta mox ei Christianæ Theologiæ inhæsit doctrina,& Ecclesiasticæ disciplinæ vsus acCYPRIANI ADMIRANDA DOCTRINA.

creuit, vt diuinarum Scripturarum scientia imbuta memoria & intellectus exatiatus, sui exuberantia mox in torrentes ad alios irrigandos foras eruperint? vt eodem propè tempore Cæcilio (quo ipse auctus est nomine) egerit catechista, & ex eminentiori cathedra doceret Ecclesiam? Equidem puto (nisi res miraculo adscribatur) ipsum adhuc Gentilem legendo triuisse Christianæ religionis libros; ex quibus illud consecutus esse videtur, vt patriæ superstitionis pertæsus, de Christiana fide suscipienda cogitarit, ac tandem fuerit feliciter assecutus. Assueuisse eum quoque lectioni operum Ter-

[c] Hieron. epist. 13.

tulliani[c], cùm de eo egimus, dictum est. Eius namq; doctrina in diuini Spiritus conflatorio perpurgata, auroque è terra selecto, ex eo ditior, hac verò reiecta, cautior factus est. At neque ea tantùm quæ mala sibi visa sunt, & Catholicæ Ecclesiæ aduersantia, procul abiecit; sed & excultam illam suam totoque Orbe spectatam dicendi facundiam tot sudoribus partam, ac iugi exercitatione prouectam eloquentiam, Christianæ simplicitati posthabuit, ac vt minùs vtilem & necessariam missam fecit. testatur enim hoc ipse ad

[d] Cypr. epist. 2. XII.

Donatum [d] rescribens his verbis:

CYPRIANVS ELOQVENTIAM MISSAM FACIT.

In iudicijs, in concione, pro rostris, opulenta facundia volubili ambitione iactetur. Cùm de Domino Deo vox est, vocis pura sinceritas non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientiæ popularis illecebram culto sermone fucata, sed ad diuinam indulgentiam prædicandam rudi veritate simplicia.] At licet ipse eiusmodi in dicendo atque scribendo E inierit rationem, vt non excrescentem modò facundiam circumcideret ac resecaret, sed solo tenus demeteret: tamen tam Latini, quàm Græci eiusdem facultatis omnium disertissimi, eam sunt vehementer admirati. Nam Latinorum rhetorum culmen

[e] Lactan. lib. 5. cap. 1.

Lactantius [e] hæc habet: Vnus præcipuus & clarus extitit Cyprianus, qui magnam sibi gloriam ex artis oratoriæ professione quæsierat, & admodum multa conscripsit in

QVALIS CYPRIANI ELOQVENTIA.

suo genere admiranda: erat enim ingenio facili, copioso, suaui, &, quæ sermonis maxima est virtus, aperto; vt discernere nequeas, vtrum ne ornatior in loquendo, ac facilior in explicando, an promptior in persuadendo quisquã fuerit. Græcorum verò Gregorius

[f] Greg. Naz. orat. in laud. Cypr.

Nazianzenus [f] eloquentissimus, dum de Cypriani eloquentia disserit, eam adeò eminentem atque sublimem prædicat, vt dicere illud audeat, ipsum ea comparatione ceteris hominibus præstitisse, qua solent homines bruta animalia antecellere. sunt enim hæc eius

A eius verba: Siue me tibi doctrina tua atque eloquentia conciliet, qua tu tanto reliquos mortales anteibas, quanto nos brutis animantibus præstamus.]

Quòd si post messem tanti æstimatæ sunt paucæ humi inhærentes spicæ residuæ: XIII. quanti faciendæ erat prima illa florentissima eloquentiæ seges, quam humanæ gloriæ spirans aura iucundissime agitabat? Quam quidem ex aliquibus eiusdem Cypriani locis licet veluti per transennam aspicere: reliquisse enim alicubi Cyprianum quædam impressa vestigia, quibus qualis quantaque eius in dicendo vis esset, quemlibet facilè mente conspicere potuisse, S. Augustinus [a] testatur, cùm ait: Est tale quid in epistola beati [a] August. de Cypriani: quod ideo puto vel accidisse, vel consultò factum esse, vt sciretur à posteris, Doctr. christ. lib. 4. c. 14. quam linguam doctrinæ Christianæ sanitas ab ista redundantia reuocauerit, & ad eloquentiam grauiorem modestioremque restrinxerit: qualis in eius consequentibus litteB ris securè amatur, religiosè appetitur, sed difficillimè impletur.] hæc Augustinus. est locus ille in epistola ad Donatum, quem recitat: eam, si libet, lector consulas. Sed de Cypriani primordijs nunc satis.

IESV CHRISTI ANNVS 251. FABIANI PAP. ANNVS 13. PHILIPPI IMP. ANNVS 6.

CHristi anno ducentesimo quinquagesimoprimo, Æmiliano & Aquilino Coss. Philippus sextum inchoauit Imperij annum: quo occisum esse, complures affirmant, dicentes Philippum annis tantùm quinque expletis regnasse. Verùm nobis magis proC batur sententia dicentium ipsum annis septem imperasse: quod quidem Eusebius tum in Chronico habet, tum etiam in Historia [b]. Confirmatur id ipsum quoque ex Fastis [b] Euseb. lib. 6. Cassiodori, in quibus sub Philippo septem numerantur Consulatus. Consentit & vetus c. 32. inscriptio, qua demonstratur, Philippos occisos anno Christi ducentesimo quinquagesimotertio: quam quidem inscriptionem suo loco ponemus. His accedit, quòd, cùm Philipporum necem contigisse tradant [c] sub secundo Decij Consulatu, eos ad se- [c] Cassiod. & ptimum annum Imperium produxisse liquet. Qui autem ab his diuersam inierunt de alij. annis Philippi Imperij rationem, & hoc anno eum simul & filium necatos tradunt; cùm Consulatus subducant è Fastis [d], ordine temporum semel confuso, diuersis se [d] Pannin. in aliosque implicant labyrinthis. Fast. & alij eum secui.

D IESV CHRISTI ANNVS 252. FABIANI PAP. ANNVS 14. PHLIPPI IMP. ANNVS 7.

SEquenti anno ducentesimo quinquagesimosecundo, qui penes Latinos extant Fasti antiquiores [e], Decium atque Gratum Consules ponunt: quos aliqui, incerta I. [e] Cassiod. in sequentes, inconsultè nimis prætermisisse videntur: sed quem nos meliorem in his Cas- Chronico. siodoro sequamur, inuenimus neminem.

Hoc ipso anno, qui præcessit Decij persecutionem, grauis tumultus Alexandriæ in II. Christianos excitatus est, instigante in eos mago quodam Ægyptios. Quàm autem PERSECVTIO IN AEGYPTO EXCITATVR A MAGO. saeua ac furens hæc fuerit repentina grassatio, Dionysius Alexandrinus Episcopus scriE psit ad Fabium Antiochenum Antistitem his verbis ab Eusebio [f] recitatis: Non ex Im- [f] Euseb. lib. 6. peratoris edicto persecutio apud nos incepta fuit, sed integro anno præuenerat. Nam c. 34. vates (quisquis ille fuerit) malorum omnium, quæ huic ciuitati acciderunt, architectus, infinitam Gentilium turbam contra nos incitauerat impuleratque, atque adeò ad patriam suam & antiquam superstitionem defendendam magnopere instigarat: qui ab illo ad maleuolentiam irritati, omnemque aucupati licentiam ad scelus patrandum, solam pietatem & verum cultum dæmonum suorum istum censuerunt, vt Christianorum cæde & sanguine suas crudeles manus respergerent.

Primùm igitur senem quemdam, Metram nomine, arreptum, impia verba contra III. Deum loqui mandant: cuius corpus, propterea quòd eorum voluntati repugnabat, fu- METRAE MARTYRIVM ET QVINCTAE. stibus cædunt; vultum oculosque præacutis arundinibus pungunt; ipsumque adeò ad subuibia abductum, lapidibus obruunt. Deinde Fidelem mulierem, quæ vocabatur

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quincta,ad idolorum delubrum deducere, & ad falsos deos venerandos impellere cœperunt:eamque,cùm se auerteret, & talem cultum detestaretur,pedibus constrictis per vniuersæ vrbis plateas asperis saxis constratas raptare; & simulac corpus eius ad saxa molaria allisissent, & flagris pariter lacerassent,ad suburbia trahere, ibique crebro saxorum coniectu obterere. Tum verò, vno quasi animorũ impetu, omnes in ædes piorum irruere,& singuli,quos sibi vicinos esse cognouerant,properè educere,expoliare,diripere;& diuitias ac suppellectilem,si quæ erat pretiosior, sibi seponere; si quæ vilior, sordidior,& ex ligno confecta,in vijs dissipare, deinde exurere: adeò vt ciuitas illa veram speciem vrbis ab hostibus captæ despoliatæque probè repræsentaret. A

IV. APOLLONIAE MARTYRIVM.

Fratres ergo deflectere è via,& in loca separata ac solitaria se subducere: rapinam bonorum suorum similiter cum illis, quibus Paulus [a] illustre perhibet testimonium, cum gaudio susciperc. Atque haud scio vtrum quisquam, præter aliquem vnum alicubi fortasse,hucusque Dominum denegauerit. Apolloniam porrò, virginem id temporis cum primis admirandam, & admodum prouecta ætate, comprehendunt, maxillisque eius crudeliter diuerberatis,omnes dentes illi excutiunt: atque rogo in suburbijs extructo, minantur,nisi verba blasphemiæ vnà cum ipsis palàm eloqueretur, se eam viuam crematuros.Illa paululum temporis ad deliberandum precata, & dimissa ex eorum manibus, sine mora insilit in rogum: sicque flammarum incendio absumpta est. B

[a] *Hebr.2.*

V. SERAPIONIS MARTYRIVM.

Serapionem item proprio lare subtractum,diris concidunt tormentis, & omnibus membrorum articulis confractis,ex loco edito præcipitem deijciunt.Nullus itineris flexus,nulla via publica, nullus angiportus erat,in quo turò vel noctu vel interdiu liceret incedere:quippe omnes vbiq; vno ore conclamabant:Si quis è Christianorum numero impia & profana verba effari recusauerit,rapiatur extemplò,& in ignem conijciatur. Atque ista mala hoc modo non ad exiguum temporis spatium grassata sunt. Verùm tandem seditio & bellum intestinum, quod illos miseros postea inuasit, crudelitatem contra nos excitatam in ipsorum capita conuertit.Vnde nos quidem,dum illorum furor in nos incensus alijs rebus implicatus tenebatur,paulisper respirauimus.] hucusque de Alexandrino tumultu Dionysius: qui eius quæ facta est in Ecclesiam persecutionis sub Decio,narrare pergit historiam,sed nos suo loco anno sequenti. C

VI. AEGYPTII FACILES AD RIXAM.

Esse quidem Ægyptios natura irritabiles, & inter alias nationes in hoc genere primas ferre, ita vt vel ex minima quaque scintilla immensas soleant seditionum flammas accendere;Philo [b] Iudæus,& ipse ciuis Alexandrinus,affirmat.Cecinere quoque poëtæ, ac velut pro monstro ostentauere Ægyptiorum in rixando furorem, etiam cùm iocari viderentur.vnde illud Iuuenalis [c]:

[b] *Philo in Flac.*
[c] *Iuuen.Satyr. 15.*

Hinc ieiunum odium, sed iurgia prima sonare
Incipiunt animis ardentibus: hæc tuba rixæ.
Dehinc clamore pari concurritur, & vice teli
Sæuit nuda manus:paucæ sine vulnere malæ:
Vix cuiquam aut nulli toto certamine nasus
Integer:aspiceres iam cuncta per agmina vultus
Dimidios,alias facies, & hiantia ruptis
Ossa genis,plenos oculorum sanguine pugnos.
Ludere se credunt ipsi tamen, & pueriles
Exercere acies,quòd nulla cadauera calcent.] D

hæc quidem illi cùm inter se luderent. At verò quàm immaniter fæuirent, si rixarentur hostiliter,post multa idem hæc demum: E

Aspicimus populos,quorum non sufficit iræ
Occidisse aliquem: sed pectora,brachia, vultus
Crediderint genus esse cibi,&c.]

[d] Dio histor. Rom.lib.39.

Et de ipsis Alexandrinis, de quorum in Christianos furore atque rabie sermo est, hæc Dio [d]: Alexandrinis quidem ad audenda omnia satis est animorum: naturaque sunt ad temerè verbis exequenda,quæcumque sibi proposuerint,promptissimi. Idem ad bellum,eiusque labores,omnium sunt ineptissimi:quamquam in seditionibus, quæ apud eos & frequentissimæ & maximæ eueniunt,ad sedes subinde deueniant, contendendique de re proposita studio,vitam maximè contemnant, in ijsque perire bonum quoddam in primis expetendum existiment.] hæc Dio. At hæc omnia vera esse, non modò citati

A citati nuper testes,& recens in Christianos summæ sæuitiæ exemplum demonstrant:sed & complura alia ipsorum facta,quæ diuersis temporibus se offerent dicenda, testantur, de quibus nos aliàs sæpe.

VII. MAGVS HOSTIS CHRISTIANORVM.

At quisnam fuerit magus ille,qui Alexandrinos Ethnicos commouit in Christianos, non liquet: illud tamen scimus, Porphyrium in Vita Plotini, de Ægyptio sacerdote, dæmonum excantationibus dedito,scribere;qui paulo pòst circa Gallieni tempora Romam venit:quem & illum ipsum putamus,qui(vt suo loco dicemus)Valerianum,Romæ cùm esset,aduersus Ecclesiam concitauit.

IESV CHRISTI ANNVS 253. FABIANI PAP. ANNVS 15. DECII IMP. ANNVS 1. B

I. [a] *Habes descripta à Panuinio in Fast. hoc anno.*

DVcentesimo iam ac quinquagesimotertio aduenientc Christi Redemptoris anno, Decij & Etrusci à Cassiodoro ponitur Consulatus. Qui Etruscus hic nominatur, Decius iunior est, cognomento Etruscus dictus, vt complura vetera monumenta [a] significant.Ponitur ab alijs Consulatus Decij secundus cum Grato, quem putamus suffectum: nam hic ille planè Consulatus duorum Deciorum,cuius mentio est apud Trebellium Pollionem in Valerianis.His Consulibus(inquit Cassiodorus) occisi sunt Philippi pater & filius Imperatores,ille Veronæ,hic Romæ: Imperiumque inuasit Decius, qui mox Decium filium Cæsarem dixit.

De nece Philipporum hoc anno vetus extat monumentum Veronæ, vbi senior neC catus est,his verbis conscriptum:

II. PHILIPPI IMPP. OCCISI.

ANNO CHRISTI CCLIII. IMP. DIVVS PHILIPPVS SENIOR VERONAE: ET ROMAE IVNIOR A SATELLITIBVS INTERFICIVNTVR.

Veronæ, inquam, extat iuxta portam Bursæam in domo olim Cathaneorum. descripsit illud quoque Adolphus in libro de Imperatorum Romanorum numismatibus,& alij: sed à Panuinio,licet Veronensi ciue,est prætermissum, quòd suis videretur aduersari Fastis, in quibus Philipporum obitus ab eo ponitur anno Christi ducentesimo quinquagesimo. Porrò eiusmodi inscriptioni tum septem Consulatus positi in Fastis Cassiodori sub Philippo consentiunt,tum numerati ab Eusebio anni septem eius Imperij, & deducta ab eodem annorum Christi chronographia, qua æquè ponitur hic annus à nato Christo ducentesimus quinquagesimustertius. QuiD bus videas, cùm pluribus alijs,tum his de præsenti anno adductis exemplis, initam à nobis Christi annorum rationem assertam atque firmatam. at etiam Paulus Orosius cùm tradit occisos esse Philippos, & subrogatum Decium anno millesimo quarto ab Vrbe condita, huic nostræ chronographiæ positæ suffragatur. Sic itaque omni genere chronographiæ, nempe Christi annis, Imperatoris, Vrbis, atque Consulibus,hoc anno occisos esse Philippos,& Decium imperare cœpisse,habetur expressum.

RECTA CHRONOGRAPHIA FIRMATA.

Quòd autem vnus Eutropius dicat Philippos inter diuos fuisse relatos; ex his planè cognoscitur, Philippum, licet nec Gordiani perosus omnibus Romanis olim fuisset, mutatis moribus,de Senatu populoq. Romano optimè meritum, omnium sibi conciliasse animos:atque adeò licet occisi tum ipse, tum filius fuerint, non defuisse illis extremum illud omnium amplissimum Senatus officium, quo eos retulerit inter diuos. E Ex quibus etiam illud conijcimus,sic eos Christiana fuisse religione initiatos, vt tamen nullum ob eam causam negotium facessiuerint Gentilitiæ superstitioni. De Seuera autem Augusta Philippi maioris coniuge quid actum sit, num & ipsa occisa fuerit à Decio persecutore, quòd Christianam fidem profiteretur, nequicquam prorsus scriptum inuenimus. perierunt & magna ex parte Acta martyrum conflagratione illa à Dioclctiano facta: vnde & quamplurima,quantumliber clarissima essent, remanserunt prorsus obscura,immo & extincta penitus.

III. PHILIPPVS RELATVS INTER DIVOS.

Viuentibus verò adhuc Philippis,Decius post Maerinum,qui citò sublatus est ab exercitu Illyricorum,Imperator est acclamatus:Imperium tenuit,secundùm Eusebium & Cassiodorum, annum vnum & menses tres.sed de his inferiùs pluribus. IV.

Posita igitur ac stabilita de annis Imperatorum chronologia, eam etiam, quæ est Romanorum Pontificum, statuamus: cùm omnium consensione constet, ipso Decij V.

Imperato-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Imperatoris ingressu persecutionem ab eo in Christianos conflatam, eaque confestim Fabianum Papam sublatum. Qui de nece Philipporum, & Decij Imperij exordio diuersam ab hac posita à nobis inierunt annorum rationem, quo tempore ingressum Decij, eodem & Fabiani interitum posuerunt. Sed qua ratione firmatus ac stabilitus à nobis est annus primus Decij imperantis, eadem quoque hoc anno ponitur Fabiani Papæ martyrium: vt hac ratione dicendum sit, ipsum sedisse annos quindecim & dies quatuor, subijsseque martyrium vigesima Ianuarij, qua die natalis eius habetur in tabulis Ecclesiasticis perpetua memoria consignatus. De eodem autem hæc leguntur: Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros viginti duos, diaconos septem, Episcopos per diuersa loca vndecim: qui sepultus est in cœmeterio Callisti via Appia, decimotertio Kalend. Februarij. cessauit Episcopatus eius dies sex.] B

FABIANI PAPAE MARTYRIVM.

VI. VACATIO ROMANAE SEDIS.

At vacasse sedem eius anno vno & ampliùs, dicemus anno sequẽti in electione Cornelij. Ponitur & ab Eusebio hoc Christi anno Fabiani exitus: sed error apparet, dum habens Anterum sub Gordiano vita functum, Fabianum successorem annos tantùm tredecim sedisse ponit: cùm exploratissimum sit, non sub Gordiano, sed sub Maximino persecutore Anterum martyrio coronatum, atque Fabianum in locum eius post dies tredecim subrogatum. Certè & in libro de Ron anis Pontificibus, Fabianum sedisse habes annos quatuordecim, menses vndecim, ac totidem dies: sedisseque ad præsentem vsque annum, quo Decius secundum Consulatum gessit.

VII. PERSECVTIO SVB DECIO.

[a] Euseb. lib. 6. c. 32.
[b] Oros. lib. 7. c. 21.

De persecutione autem à Decio excitata, hæc in primis Eusebius[a]: Philippo, vbi septem annis regnauerat, succedit Decius: qui odio quodam capitali, quo cum Philippo dissidebat, infensus, persecutionem contra Ecclesiam concitat.] Et C Orosius[b]. Continuò cùm inuasisset Imperium, ob quod se etiam Philippos interfeciss docuit, ad persequendos interficiendosque Christianos, septimus post Neronem feralis sparsit edicta, plurimosque sanctorum ad coronas Christi de suis cruciatibus misit.] Tantam quippe olim ex Christiano Imperatore sibi Fideles vendicarant auctoritatem, vt ardore fidei inflammati, plerisque in locis fana, idola, & altaria sint demoliti: quod factum fuisse ab Ecclesijs in Ponto positis, Gregorius[c] Nyssenus testatur, nosque ab eo scripta suo loco referemus paulo inferiùs. Porrò Gentilium furor ille natiuus, inueteratumque odium in Christianos, Philipporum auctoritate diu repressum, ipsorum morte mox veluti ruptis aggeribus, magno sese impetu in Christianos effudit, omnes sub Romano Imperio sitas inundans Ecclesias: vt re vera illud quoque de ea dici meritò potuerit[d]: Nisi abbreuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis ca- D ro.] continuò enim summos Ecclesiæ vertices, qui videbantur esse columnæ, violento quodam impulsu secum abripuit, vt Fabianum Romanum Pontificem, Babylam Antiochenum Episcopum, & fama celebrem Alexandrum Hierosolymorum Antistitem, atque alios.

[c] Greg. Nyss. in Vita S. Greg. Thaumat.

[d] Mar. 13.

VIII. STATVS ECCLESIAE TEMPORE DECII.

Sed antequam agamus de singulis, qualisnam esset his temporibus Ecclesiæ status, quæve præcesserit causa, vt Deus tam immanem persecutionem in Ecclesiam sæuire permiserit; quid in primis de ea re sanctus Cyprianus, qui præsens hæc omnia exploratissima habuit, memoriæ commendarit, adducamus in medium. Ipse igitur in commentario, quem scripsit de Lapsis, hæc habet de huius temporis Christianæ disciplinæ vigore planè eneruato atque corrupto: Si (inquit) cladis causa cognoscitur, & medela vulneris inuenitur. Dominus probari familiam suam voluit: & quia traditam E nobis diuitus disciplinam pax longa corruperat, iacentem fidem, & penè dixerim dormientem, censura cælestis erexit. Cumque nos peccatis nostris amplius pati mereremur, clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, vt hoc omne quod gestum est, exploratio potiùs, quàm persecutio videretur. Stupebant augendo patrimonio singuli, & oblitri quid credentes aut sub Apostolis antè fecissent, aut semper facere deberent, insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in sacerdotibus religio deuota, non in ministris fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. Corrupta barba in viris, in feminis forma fucata. Adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. Ad deci, pienda corda simplicium callidæ fraudes, circumueniendis fratribus subdolæ voluntates. Iungere cum infidelibus vinculum matrimonij, prostituere Gentilibus membra Christi: non iurare tantum

MORES CORRVPTI HVIVS TEMPORIS.

A tantùm temerè, sed adhuc etiam peierare: Præpositos superbo tumore contemnere, venenato sibi ore maledicere, odijs pertinaciter inuicem dissidere.

IX. EPISCOPI CORRVPTI MORIBVS.

Episcopi plurimi (quos & hortamento esse oportet cæteris & exemplo, diuina procuratione contempta, procuratores rerum sæcularium fieri; derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quæstuosæ nundinas aucupari; esurientibus in Ecclesia fratribus non subuenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, vsuris multiplicantibus fœnus augere) quid non perpeti tales pro peccatis eiusmodi mereremur? cùm iampridem præmonuerit ac dixerit censura diuina[a]: Si dereliquerint legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint; si iustificationes meas profanauerint, & præcepta mea non obseruauerint: visitabo in virga facinora eorum, & in flagellis delicta eorum. Prænunciata sunt ista nos- B bis, & antè prædicta: sed nos datæ legis & obseruationis immemores, id egimus per nos stra peccata, vt, dum Domini mandata contempsimus, ad correctionem delicti & probationem fidei remedijs seuerioribus veniremus.] hæc Cyprianus, tam magnæ iræ Dei causam aperiens.

[a] Psal. 88.

X. PERSECVTIO ANTEA DIVINITVS COGNITA.

At non destitit diuina clementia de ventura clade suos præmonere, quo malè actorum pœnitentia, bonorumque operum studio & assiduis precibus imminentem plagam auerterent, vel aliqua saltem ex parte imminuerent. Sic quidem Christianæ confessionis præco nobilissimus Cyprianus inter alios, cùm gladium venientem præuideret, ex specula editiori proclamans, quónam modo illum præcauere deberent, suos commonuit, dicens[b]: Quamquam sciam, fratres carissimi, pro timore, quem singu- [b] Cypr. epist. 8 li debemus Deo, vos quoque illic assiduis orationibus & enixis precibus instanter in- C cumbere: admoneo tamen ipse religiosam solicitudinem vestram, vt ad placandum atque exorandum Dominum non voce sola, sed & ieiunijs & lacrymis & omni genere precationis ingemiscamus.] & inferiùs: Quod magis suasit & compulit, vt has ad vos litteras scriberem, scire debetis, sicut Dominus ostendere & reuelare dignatus est, dictum esse in visione; Petite, & impetrabitis. Tunc deinde præceptum plebi assistenti, vt pro quibusdam personis designatis sibi peterent: in petendo autem fuisse dissonas voces & dispares voluntates: & vehementer hoc displicuisse illi, qui dixerat, Petite, & impetrabitis; quòd plebis inæqualitas discreparet, nec esset fratrum consensio vna, & simplex & iuncta concordia.]

XI. VISIO DE PERSECVTIONE VENTVRA.

Paulo autem pòst hæc idem Cyprianus subdit: Nam & illud ostensum est, quòd sederet paterfamilias, sedente sibi ad dexteram iuuene: qui iuuenis anxius, & cum D quadam indignatione subtristis, maxillam manu tenens, mæsto vultu sedebat. Alius verò in sinistra parte consistens rete portabat, quod se mittere, vt circumstantem populum caperet, minabatur. & cùm miraretur quid hoc esset ille qui vidit; dictum est ei: Iuuenem qui ad dexteram sic sederet; contristari & dolere, quòd præcepta sua non obseruarentur: illum verò in sinistra exultare, quòd sibi daretur occasio, vt à patrefamilias potestatem sumeret sæuiendi. Hoc priùs longè ostensum est, quàm tempestas vastitatis huius oriretur: & videmus impletum, quod fuerat ostensum.] huiusque Cyprianus.

XII. DECII EDICTVM QVALE.

De sæuissimis à Decio in Christianos ipso Imperij sui exordio edictis promulgatis, qualia ipsa fuerint, Dionysius[c] Episcopus, qui his diebus præerat Ecclesiæ Alexandri- [c] Euseb. lib. 6. cap. 34. næ, & illa audiuit, atque legisse potuit, docet his verbis scribens ad Fabium Episco- E pum Antiochenum: Decij edictum erat iam vulgatum; illudque tale profectò videbatur, quale Dominus prædixerat futurum, in quo terribilissima illa iam propemodum complebatur sententia: nimirum, electos, si possibile esset, in errorem inducendos fore. hinc omnes certè metu perculsi obstupuerunt.] hæc Dionysius. Meminit & Gregorius Nyssenus[d] de edictis tum in omnes Ecclesias à Decio editis: sed in primis ab admirabili propagatione fidei pacis temporibus facta, externoque cultu in ecclesiarum erectione aucto, atque egregiè illustrato auspicatur; &, quæ Decium ad maximam iram incitauit, factam à Christianis idolorum atque altarium demolitionem narrat his verbis:

[d] Greg. Nyss. in vita S. Gregor. Thaum.

XIII. PROPAGATIO FIDEI CHRISTIANAE.

Iam enim in omnem partem peruaserat diuina prædicatio; & omnes tam in ciuitate, quàm in ea quę circumcirca sita est regione, ad piam rectamque dogmatis fidem erant traducti: altariaque & templa, & quæ in eis fuerant simulacra, erant euersa: expurgata autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem erat humana vita ab idolorum inquinamentis, extinctusque erat sceleratus nidor sacrificiorum, ablutusque cruor ex altaribus, & sordes cæsorum animalium: omnes autem in omni loco in Christi nomine templa erigebant & oratoria: cùm Romanorum, qui tunc erat, Imperatorem subijt ira atque inuidia, propterea quòd falsa quidem eius patria neglectui esset superstitio: augebatur autem mysterium Christianorum, & per totum Orbem terræ multiplicabatur Ecclesia, per eos qui semper verbo adijciebantur, crescens in magnitudinem. Et cùm existimasset, fieri posse vt diuinæ virtuti sua resisteret acerbitas, & reprimeret quidem mysterij prædicationem, dissolueret autem cœtus Ecclesiarum, rursus autem traduceret ad simulacra eos qui ad verbum processerant: ad Gentium Præsides mittit edicta, terribiles supplicij minas in eos statuens, nisi omnibus probris, contumelijs, & cruciatibus afficerent eos qui nomen Christi adorabant, & terrore & cruciatibus eos rursum adducerent ad patrium cultum dæmonum.] hæc Gregorius.

XIV. GRAVIS PERSECVTIO IN ECCLESIA AFRICANA.

His acceptis edictis, Præsides in prouincijs quàm immaniter in Christianos sæuierint, ex ijs quæ acta in Africa S. Cyprianus [a] testatur, & quæ in ceteris prouincijs gesta sunt, facilè possumus intelligere. ait enim: Tormenta venerunt, & tormenta sine fine tortoris, sine exitu damnationis, sine solatio mortis: tormenta quæ ad coronam non facilè dimittant, sed tam diu torqueant, quàm diu deficiant: nisi si aliquis diuina dignatione subtractus, inter ipsa cruciamenta profecerit, adeptus gloriam, non termino supplicij, sed velocitate moriendi.] hæc Cyprianus.

[a] Cypr. epist. 8. edit. Pamel.

XV. PERSECVTIONIS ACERBITAS.

Sed & de multis tormentorum generibus, quæ præsides sibi artificum peritia comparabant, tunc exhibitis, Gregorius Nyssenus [b], qui ab auia S. Macrina seniori, eiusdem Ecclesiæ alumna, ea potuit didicisse, hæc habet: Neque aliud tunc publicum, aut priuatum quicquam agebatur, aut vllum ponebatur studium ab his qui tractabant publica, quàm vt obsiderent & punirent eos qui fidem sequebantur. Erant autem non solùm minæ verborum terribiles, sed cum ijs varius apparatus suppliciorum nullum non afferebat fluporem; & antequam veniretur ad periculum, metum incutiebant hominibus enses, & ignis, & bestiæ, & fossæ, & instrumenta ad torquendum membra accommodata, & ferreæ in igne cathedræ, & ligna erecta, in quibus eorum extensa qui persistebant, corpora porrectis horrendis laniabantur vngulis, & alia innumerabilia ad multiplices corporum cruciatus inuenta ab eis excogitabantur: vnumque studium erat ijs, qui hanc habebant potestatem, vt nullus eo posset ostendi scelere superior. Alij quidem deferebant, alij verò indicabant, alij verò scrutabantur eos qui erant absconsi: alij inuadebant eos qui fugiebant: alij autem iniectis oculis in facultates Fidelium, vt rebus eorum potirentur, prætextu pietatis & religionis, eos qui fidem amplectebantur, exagitabant.] hucusque Gregorius.

[b] Greg. Nyssen. in vita S. Gregorij Thaumat.

XVI. MISERANDVS MVLTORVM LAPSVS.

Hunc in modum cùm persecutio in Ecclesiam grassaretur, primo ipso sui furoris impetu complures vbique prostrauit; ipsos nimirum, quos antea deliciæ & concupiscentia subiugassent: & cuius magis malè acta vita esset sordibus inquinata, eius turpior erat lapsus atque negatio. Hos enim in primis S. Cyprianus deplorat in libro de Lapsis sic dicens: Non expectauerunt saltem vt interrogati negarent, vt thus accenderent apprehensi. Ante aciem multi victi sine congressione prostrati, nec hoc sibi reliquerunt, vt sacrificare idolis viderentur inuiti. Vltro ad forum currere, ad mortem sponte properare, quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam, quam semper optassent. Quid illi qui à magistratibus vespera vrgente dilati sunt? quod ne eorum differretur interitus, etiam rogauerunt?] & paulo pòst: Ac multis proprius interitus satis non fuit: hortamentis mutuis in exitium suum populus impulsus est: mors inuicem letali poculo propinata est. Ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impositi, vel attracti: amiserunt paruuli quod in primo statim natiuitatis exordio fuerant consecuti] nimirum gratiam per baptismi illustrationem acceptam: ex instituto enim Ecclesiæ, paruuli etiam baptizabantur & infantes.

XVII. VNDE LAPSVS MVLTORVM.

Vnde autem facta sit illis tantæ ruinæ occasio, paulo inferiùs declarat his verbis: Dissimulanda, fratres, veritas non est, nec vulneris nostri materia & causa retiecenda. Decepit multos patrimonij sui amor cæcus: nec ad recedendum parati aut expediti esse potuerunt, quos facultates suæ velut compedes ligauerunt: illa fuerunt remanentibus

nentibus vincula, illæ catenæ, quibus & virtus retardata est, & fides pressa, & mens vincta, & anima præclusa, vt serpenti terram secundùm Dei sententiam deuoranti præda & cibus fierent, qui terrestribus cupiditatibus inhærerent.] hæc & alia multa de his Cyprianus. Erant autem lapsorum casus varij atque distincti, dum quidam ex ipsis (vt dictum est) non rogati procurrerent: rursum verò quidam se inuitos id agere contestarentur: alij rursum, qui primò confitentes, inde metu pœnarum à fide negando deficerent.

XVIII. LAPSORVM DIVERSA GENERA. [a] Cypr. epist. 52.

Rursum verò lapsorum duplex ab eodem Cypriano ponitur differentia: aliorum scilicet, quos nominat Sacrificatos, vel Thurificatos, ac Idololatras communi voce: aliorum verò, quos appellat Libellaticos, de quibus plura in epistola ad Antonianum [a]. Dicebantur autem Sacrificati, omnes qui quomodocumque immolassent, vel immolata gustassent: Thurificati autem, qui thus obtulissent: Idololatræ æquè omnes qui quemlibet religionis cultum idolis publicè exhibuissent. Libellaticos autem eos esse, significare tradunt, qui cùm sacrificium offerre publicè cogerentur, se data pecunia redemisse: de quibus hæc idem in eadem ad Antonianum epistola: Cùm ergo inter ipsos qui sacrificauerint, multa sit diuersitas: quę inclementia est, & quàm acerba duritia, Libellaticos cum his qui sacrificauerunt, iungere? quando is, cui libellus acceptus est, dicat, Ego priùs legeram, & Episcopo tractante cognoueram non sacrificandum idolis, nec simulacra à seruo Dei adorari debere: & idcirco ne hoc facerem quod non licebat, cùm occasio libelli fuisset oblata, quam nec ipsum acciperem, nisi ostensa fuisset occasio, ad magistratum vel veni, vel alio eunte mandaui: Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad æras diaboli me venire non posse; dare me ob hoc præmium, ne, quod non licet, faciam.] hæc Cyprianus; quæ licet plana videantur, tamen subobscura reddunt ex alijs quæ sparsim in diuersis Cypriani locis sæpe leguntur.

XIX. LIBELLATICI QVIDNAM DICTI SINT. [b] Apud Cypr. epist. 31.

At colligitur ex ijs, non sic Libellaticos esse dictos (vt multi putant) quòd libellum offerrent magistratui, quem potiùs ab eo acciperent: id enim illis verbis declarat Libellaticus ille apud Cyprianum, sic dicens: Libellum nec ipsum acciperem, nisi ostensa fuisset occasio.] Sed & insuper in epistola Cleri Romani [b] ad Cyprianum, de Libellaticis hæc dicuntur: Sententiam nostram dilucida expositione protulimus aduersus eos, qui se ipsos infideles illicita nefariorum libellorum professione prodiderant, quasi euasuri irrientes illos diaboli laqueos viderentur, quo non minùs quàm si ad nefarias aras accessissent, hoc ipso quòd ipsum contestati fuerant, tenerentur: sed etiam aduersus illos qui acta fecissent, licet præsentes, cùm fierent, non afuissent; cùm præsentiam suam vtique vt sic scriberentur, mandando fecissent, &c.] ex quibus patet, à Romana Ecclesia etiam Libellaticos acriùs condemnari, vt infideles. Insuper verò idem qui suprà Cyprianus de Lapsis: Nec sibi (inquit) quo minùs agant pœnitentiam, blandiantur, qui etsi nefandis sacrificijs manus non polluerunt, libellis tamen conscientiam prostituerunt. Et illa professio denegantis, contestatio est Christiani, quod fuerat abnuentis: fecisse se dixit, quod alius faciendo commisit.] hæc ipse. Quibus omnibus exprimere videtur, Libellatici causam fuisse huiuscemodi, vt, etsi minùs quis sacrificium dijs offerret, tamen aliqua per se vel per alium edita professione fidem negaret: ne verò, sicut cæteri, traheretur ignominiosè ad aram, id pecunia (vt dictum est) redimebat.

XX. ERROR DE LIBELLATICIS CONFVTATVR.

Quamobrem errare existimo, qui putant illos dictos esse Libellaticos, qui pretium soluerent, ne cogerentur fidem negare. Nam nullum fuisse crimen, vexationem à Gentilibus in persecutione inferri solitam pecunia redimere, satis superiùs ex totius Ecclesiæ vsu, & canone Petri martyris Episcopi Alexandrini, demonstratum est, dum Tertulliani errorem ex Montani schola acceptum confutauimus, quo dicebat, nemini licere pro sui liberatione, ne ad iudicium duceretur, pecuniam soluere. Nec enim putandum, improbatam in Ecclesia opinionem Tertulliani Cyprianum esse sectatum, minùs autem Romanam Ecclesiam, quę (vt vidimus) æquè cum Cypriano Libellaticos damnat.

XXI. CAVSA LIBELLATICORVM QVALIS ESSET.

Quantum igitur ex nuper citatis & alijs locis de Libellaticis assequi licet; hunc in modum rem geri consueuisse putamus: Cùm propositis (quod dictum est) à prouinciarum Præsidibus Decij Imperatoris edictis, vt Christiani omnes sacrificarent; qui id face-

Universidad de Deusto
Biblioteca

id facere erubescerent, Magistratum adirent, vel ad eum alios suo nomine mitterent, rogarentque ne ad sacrificium immolandum compellerentur: ceterùm se Christum negare, ijdemque etiam pro huiusmodi dispensatione consequenda pecuniam spõderent: Magistratus verò post negationem concessionis libellum scriberet, atque ei qui petijsset daret, vel absenti mitteret, quo munitus tutus absque pœna consisteret. Qui igitur hunc in modum fidem prodidissent, ac similiter perdidissent, Libellatici dicebantur, quòd libellum securitatis à Magistratu conscriptum accepissent, cùm negassent. Hæc est igitur de Libellaticis nostra sententia, ex antè citatis locis deducta, & alio planiori paulo inferiùs confirmanda. A

XXII. [a] Lucrequiquam. §. vbi decretum. ff. de off. Proconsul. PROCONSVLES QVOS DENT LIBELLOS.

De huiusmodi autem, qui à Proconsulibus dari solerent, libellis concessionis & indulgentiæ, meminit Vlpianus, dicens[a]: Vbi decretum necessarium est, per libellum id Consul expedire non potest. Omnia enim, quæcumque causæ cognitionem desiderant, B per libellum non possunt expediri.] quam quidem Vlpiani sententiam perperam meo iudicio interpretati sunt, qui intelligendam putarunt de libellis supplicibus prouinciarum Præsidibus offerri solitis: cùm potiùs de illis debeat accipi libellis, qui à iudicibus, cùm concederent aliquid, dimanarent; quos (vt habetur in casu proposito) qui aliquid sibi concedi optassent, acciperent: qui tamen tunc tantùm dabantur, cùm (vt ait Iureconsultus) res nullam aliam causæ cognitionem desideraret, quòd in nullius præjudicium verteretur.

XXIII. ALIVD GENVS LIBELLI. [b] Plin. lib. 10. epist. 97.

Diuersum planè ab ijs libellorum genus illud erat, quo Christiani illi nequissimi, statim atque audissent promulgatum edictum; ne caperentur, vel iacturam aliquam in bonis paterentur, confestim suæ negationis Præsidi libellum offerebant. Meminit eiusmodi generis libelli Plinius[b] in epistola ad Traianum his verbis: Propositus est libe- C lus sine auctore, multorum nomina continens, qui negarent se esse Christianos, aut fuisse: cùm præsente me Deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri, thure & vino supplicarent: præterea maledicerent Christo.] longè verò diuersos ab ijs esse Libellaticos, qui (vt dictum est) non darent, sed acciperent, libellos à Proconsule, nemo non videt.

XXIV. LIBELLATICI CONSVLTVM VOLEBANT HONORI, NON ANIMÆ. [c] Cypr. epist. 68.

Ad omnem verò hac de re ambiguitatem tollendam, dicimus, Libellaticos non esse ciusmodi, vt pretium soluerent, ne cogerentur negare; sed negasse eos Christum: verùm ne palàm, vt alij, offerre sacrificium vel libamina cogerentur, spopondisse pecuniam. Est de eiusmodi negatione Libellatici egregium testimonium Cypriani [c] in epistola ad Hispanos; vbi cùm agit de Martiale Episcopo, quem ait fuisse libello contaminatum, hæc de eodem subdit: Martialis quoque præter Gentilium turpia lutulenta conuiuia, & D collegia diu frequentata; & filios in eodem collegio exteratum gentium more apud profana sepulchra depositos, & alienigenis consepultos, Actis etiam publicè habitis apud Procuratorem Ducenarium, obtemperasse se idololatriæ, & Christum negasse, contestatus sit, &c.] Igitur vt Martialis Libellaticus diceretur, hoc præcessit, quòd Actis publicis se Christum negare fuerit contestatus: ob eamque causam postea securitatis à Proconsule (vt demonstratum est) data pecunia libellum acceperit. Hæc autem de Libellaticis pluribus nos oportuit elucidasse, quòd omnes, quos viderim, in hoc hallucinatos inuenerim, putantes eos Libellaticos dici, qui, ne cogerentur Christum negare, pecunia se redimerent: incautè nimis hac ex parte cogentes non Cyprianum modò, sed & Romanam Ecclesiam Libellaticos æquè damnantem, adstipulari Tertulliano, qui negaret nefas esse Christiano, pecunia à persecutoribus se redimere. At satis de lapsis, & E lapsorum huius temporis diuersis generibus.

CORRECTVS ERROR DE LIBELLATICIS.

XXV. INGENS PERSECVTIO ROMANAM ECCLESIAM VEXAT.

Iam verò cetera, quæ ad eiusmodi persecutionem spectare videntur, enarrare aggrediamur: ac in primis quid Romæ, deinde quid in alijs nobilioribus Orbis Ecclesijs actum sit, ex ijs potissimùm auctoribus, qui præsentes res gestas inspexerunt, vel ab alijs eisdem intuitis acceptas scripserunt. Quòd itaque hæc omnium acerbissima persecutio fuerit in Romanam Ecclesiam concitata; illud vnum potest esse perspicuo argumento, dum (quod numquam aliàs accidisset) S. Fabiano Catholicæ religionis Antistite martyrio coronato, ne per annum quidem valuit ei subrogari successor; licet causæ vrgentissimæ intercederent, quibus consultandis vniuersali (vt demonstrabimus) opus esset Episcopo. Pauci autem ex Clero Romano residui, magno modestiæ exemplo

A plo, ab electione Romani Pontificis abstinuerunt, quòd sæuiens persecutio collegas complures in carceres abduxisset, aliosque aliter dispersisset. Porrò ob maximam quidem temporum difficultatem, quam atrox inuexerat persecutio, dilatam esse tam longo tempore noui Pontificis electionem, idem Clerus Romanus ad Cyprianum [a] scribens apertè demonstrat his verbis: Post excessum nobilissimæ memoriæ viri Fabiani, fiendum est Episcopus propter rerum & temporum difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur. [a] Apud Cypr. epist. 31. edit. Pamel.

XXVI. ROMANVS CLERVS SEDE VACANTE CVRAT OMNES ECCLESIAS.

Qui ergo sic collecti in vnum asseruarentur, probè scientes ex antiquiori consuetudine, sublato visibili vniuersalis Ecclesiæ capite, suarum esse partium (quippe qui propinquiora membra capiti inhærent) Catholicæ Ecclesiæ vbique locorum positæ prospicere atque consulere: in ijs quæ licerent, ipsius capitis munera expleuerunt. Quæ B autem hoc anno vacantis sedis ab eis in vnum coëuntibus erga cæteras in orbe Romano positas Ecclesias acta sunt, licet non appareant; ex his tamen quæ gesta sunt in Ecclesia Africana, ex eiusdem Cleri ac Cypriani Carthaginensis Episcopi litteris vltro citroque datis ac redditis, quid cum principalioribus cæteris Ecclesijs actum sit, facilè possumus intelligere.

XXVII. DE MARTYRIO FABIANI LITTERAE.

Fabiano igitur glorioso martyrio ex hac vita subtracto, ne lateret etiam transmarinas Ecclesias quid patratum esset in caput, cuius cædem membra essent, Clerus Romanus confestim datis ad eas litteris significauit. officium certè non leuis ponderis vel momenti fuit, nempe vt summi Pastoris exemplo cæteri quoque qui diuersis in regionibus præessent Ecclesijs Episcopi inflammarentur: vt libentissimo animo mortem oppeterent pro Ecclesia sibi commissa, cùm id gregis vtilitas postularet: & quod face- O rent summus Sacerdos, qui essent inferioris ordinis clerici, ac cæteri denique Fideles infimæ classis perágere minimè detrectarent. Scripsisse Romanum Clerum de Fabiani Papæ martyrio ad Episcopum Carthaginensis Ecclesiæ litteras, redditæ à S. Cypriano [b] ad eum his verbis significant: Cùm de excessu boni viri, collegæ mei, rumor ad nos incertus esset, fratres carissimi, & opinio dubia nutaret: accepi à vobis litteras ad me missas per Clementium hypodiaconum, quibus plenissimè de glorioso eius exitu instruerer: & exultaui satis, quòd pro integritate administrationis eius, consummatio quoque honesta processerit. in quo vobis quoque plurimum gratulor, quòd eius memoriam tam celebri & illustri testimonio prosequamini: vt per vos innotesceret nobis, quod & vobis esset circa Præpositi memoriam glorioſum, & nobis quoque fidei ac virtutis præberet exemplum. Nam quantum pernicioſa res est ad sequentium lapsum D ruina Præpositi; in tantum contrà vtile est & salutare, cùm se Episcopus per firmamentum Fidei fratribus præbet imitandum.] hæc Cyprianus: qui ea epistola Fabianum modò collegam, modò verò Præpositum nominat, vtpote qui cùm coepiscopus esset, postestate tamen in hierarchico Ecclesiastico ordine cæteris ille præpositus esset Episcopis: cùm alioqui voce collegæ, non semper in ordine pares, sed in ministerio consortes, Africani Episcopi consueuerint nominare; quippe qui presbyteros etiam reperiantur [c] appellasse collegas; & multo frequentiùs Primates ipsos dixisse [d] collegas, Episcopos sibi subiectos. [b] Cypr. epist. 4

[c] Conc. Carth. 4. c. 25. [d] Conc. Afric. c. 20 22. 31.

XXVIII. ANNI VNIVS TEMPVS SEDIS VACANTIS PROBATVR.

Vacasse quidem annum integrum & ampliùs sedem Romanam, non sex dies, vel menses, vt alij affirmant; quæ mox dicturi sumus, apertè satis declarabunt. Non E solùm autem in ipsum Fabianum Romanum Pontificem primo sui impetu persecutio sæuijt, sed & in alios quoscumque reperire potuit eiusdem Ecclesiæ florentissimæ clericos, progressa est. Siquidem post eius passionem (vt tradit liber de Romanis Pontificibus) Moyses & Maximus presbyteri & Nicostratus diaconus comprehensi sunt, & in carcerem missi. Ad quos cùm adhuc eadem sede vacante Cyprianus iterum scribens, eos iam annum in carcere exegisse testetur; planè apertissimè ostendit, vltra anni spatium fuisse Romanam Ecclesiam sine pastore. ait enim [e]: Eant nunc magistratus, & Consules, siue Proconsules; annuæ dignitatis insignibus & duodecim fascibus glorientur: Ecce dignitas cælestis in vobis honoris annui claritate signata est, & iam reuertentis anni volubilem circulum victricis gloriæ diutumitate transgressa est.] Recolensque idem singula eius anni tempora, hieme quidem in carcerem fuisse detrusos indicat, nempe mense Ianuarij, quo (vt monstratum est) Fabianus martyrium consummauit. Verùm scriptam esse ad dictos confessores citatam Cypriani epistolam, priùs [e] Cypr. epist. 16. edit. Pamel.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quàm Cornelius crearetur Romanus Episcopus: illud certo est argumento, quod scribit A
ad eos tunc pace & vnitate concordes, quos postea in creatione Cornelij constat schis-
mate fuisse diuisos, quibusdam ex ipsis Nouatiano studentibus, vt inferius suo loco
apertiùs fusiusque dicturi sumus.

XXIX. MARTYRES ROMAE PASSI SUB DECIO.

Inter innumeram penè Romanorum multitudinem martyrum recensentur nobi-
lissimæ illæ virgines Victoria & Anatholia, quæ abductæ Thoram ad lacum Veli-
num post multa certamina martyrium consummarunt die nona Iulij. Habentur &
Calocerus atque Parthenius huius temporis insignes martyres: quorum prior cùm
esset præpositus cubiculi vxoris Decij, alter verò alterius muneris primicerius; no-
lentes idolis sacrificare, ab eodem Imperatore occidi iussi sunt decimanona die men-
sis Maij. Sed & Secundianus Valeriani Præfecti Assessor, necnon Marcellinus ac Ve-
rianus ab Vrbe ad Centumcellas amandati, à Quadrato Consulari post alia tormenta B
sub gladio probati sunt nona die Augusti. Extant eorum Acta[a], sed illa corrupta, in
quæ Xysti Papæ nomen irrepsit: nam sub Decio Imperatore certum est fuisse passos.
Sunt & alij complures tunc martyrio coronati, quorum nomina haud satis explorata
habentur.

[a] Apud Sur. tom. 4. ea die.

XXX. FUGA CYPRIANI EPISCOPI CARTHAG.

Cùm eadem persecutio, eodem propè quo Romæ tempore, litteris Decij à Præsidi-
bus prouinciarum ac Proconsulibus in diuersis Orbis partibus esset indicta: quodam
veluti terræmotu fuit Ecclesia vniuersa concussa; eoq; fæuijt impetu, vt complures, li-
cet fortissimi, se subduxerint, ac inter alios sanctissimus Cyprianus: idque diuino Spiri-
tu nedum suadente, sed propemodum impellente, cùm magna Gentilium siti posce-
retur ad necem. Scribens enim ipse postmodum ad Cornelium[b] Papam, de populi in
cum clamoribus, quibus Circus intonuisset atque Theatrum, cùm ad leonem voce C
omnium peteretur, hæc ait: Toties ad leonem petitus in Circo, in Amphitheatro,
Dominicæ dignationis testimonio honoratus: his ipsis etiam diebus, quibus has ad te
litteras feci, ob sacrificia quæ edicto proposito celebrare populus iubebatur, clamore
popularium ad leonem denuo postulatus in Circo.] hæc illi frementes, quòd Cypria-
num ab oculis omnium subductum esse, indignissimo animo ferrent. Sed idem absens
proscriptus fuit, atque bonis omnibus spoliatus: quod ipse litteris Florentium[c] Pup-
pianum compellans, testatur his verbis per ironiam inquiens: Persecutio enim ve-
niens te ad summam martyrij sublimitatem prouexit: me autem proscriptionis onere
depressit, cùm publicè legeretur: Si quis tenet, vel possidet de bonis Cæcilij Cypriani
Episcopi Christianorum: Vt etiam qui non credebant Deo Episcopum constituenti,
vel diabolo crederent Episcopum proscribenti. Nec hæc iacto, sed dolens profero] hæc D
ipse: qui & ad presbyteros [d] Carthaginensis Ecclesiæ scribens, diuino monitu se late-
bras quæsisse testatur.

[b] Cypr. epist. 55.

[c] Idem epist. 69.

[d] Idem epist. 9 edit. Pamel.

XXXI. QVINQVE PRESBYTERI HAERETICI.

Sed & illud nefandum tunc accidit, vt ex Clero Carthaginensi quinque presbyteri,
fidei desertores facti, sese ad persequendos Fideles adiunxerint magistratibus: de quibus
hæc obiter Cyprianus [e], dum agit de Felicissimo schismatico ac cæteris illi inhærentibus
presbyteris: Quinque isti presbyteri nihil aliud sunt, quàm quinque primores illi, qui
edicto nuper magistratibus fuerant copulati, vt fidem nostram subruerent, vt gracilia
fratrum corda ad letales laqueos præuaricatione veritatis auerterent.]

[e] Cypr epist. 40.

XXXII. CLERVS ROM. SOLICITVS PRO ECCLESIA AFRICANA

Cæterùm quod ad Cyprianum pertinet; Clerus Romanus æquo animo tulit, re-
ctè factum existimans, tantum Episcopum in tanta rerum perturbatione, se ad tempus
relicta Ecclesia subduxisse, vt opportuniori tempore in medium prodiret, & dilatum E
martyrium maiori Ecclesiæ vtilitate susciperet: atque ita ad tempus cessisse, vt hac via
melius aliorum saluti consuleret, & gloriosiorem sibi interim victoriam compararet.
Sed videas inter hæc de Ecclesia destituta pastore eumdem Romanum Clerum anxium
esse, eamdemque solicitudinem vniuersi gregis sedulo agitare consilio, qualem viuens
Pontifex suscipere consueuerat. Acceperat hæc Clerus à Clementio subdiacono ite-
rum ex Africa misso, cui litteras de Fabiani obitu, quas diximus, dederat ad Cypria-
num. Quamobrem vt à pastore relictam Ecclesiam Carthaginensem in officio conti-
neret, quam primùm ad eius Clerum scripsit epistolam [f], in cuius exordio hæc habet:
Didicimus secessisse benedictum Papam Cyprianum, à Clementio subdiacono, qui à
vobis ad nos venit certa ex causa: quod vtique rectè fecerit, propterea quòd cùm sit per-
sona insignis, &c.]

[f] Apud Cypr. epist. 3.

Idemque

A Idemque Romanus Clerus de vniuersali sibi cura pastorali impendente hæc subdit: XXXIII.
Et cùm incumbat nobis, qui videmur præpositi esse, & vice pastoris custodire gregem; CLERI ROMANI IN PERSECVTIONE DILIGENS STVDIVM.
si negligentes inueniamur, dicetur nobis, quod antecessoribus dictum est, qui tam ne-
gligentes præpositi erant: Quoniam [a] perditum non requisiuimus, &c.] hortatur eos, [a] Ezec. 34.
vt & ipsi pastoris optimi specimen edant, & vicem gerant: ad quod præstandum suo
exemplo corroborat, hæc addens: Non enim hoc solum verbis vos hortamur; sed disce-
re poteritis à pluribus, à nobis ad vos venientibus, quoniam ea omnia nos, Deo adiu-
uante, & fecimus & facimus cum omni solicitudine & periculo sæculari, ante oculos
plus habentes timorem Dei & pœnas perpetuas, quàm timorem hominum & breuem
iniuriam, non deserentes fraternitatem, & exhortantes eos stare in fide, & paratos esse
B debere ire cum Domino. Sed & ascendètes (*nempe in Capitolium*) ad hoc quod compel-
lebantur, reuocauimus. Ecclesia ista fortis in fide: licet quidam terrore ipso compulsi,
siue quòd essent insignes personæ, siue apprehensi timore hominum, reuertuntur: quos
quidem separatos à nobis non dereliquimus, sed ipsos cohortati sumus, & hortamur
agere pœnitentiam, si quo modo indulgentiam poterunt recipere ab eo, qui potest præ-
stare: ne, si relicti fuerint à nobis, peiores efficiantur.] hæc ibi de inuicto clericorum Ro-
manæ Ecclesiæ robore & vigilantia

Verùm non tantùm vt istud ipsum faciant, eos admonent; sed vt infirma Eccle- XXXIV.
siæ membra non negligant, & curent diligenter sacra martyrum corpora, hortantur, CLERI ROMANI CVRA OMNIVM ECCLESIARVM.
addentes: Siue viduæ, siue clydomæni (*nempe fluctuantes*) qui se exhibere non
possunt, siue hi qui in carceribus sunt, siue exclusi à sedibus suis, vtique habere debent
C qui eis ministrent. Sed & catechumeni apprehensi infirmitate, decepti esse non debe-
bunt, vt eis subueniatur. Et, quod maximum est, corpora martyrum aut cæterorum
si non sepeliantur, grande periculum imminet eis quibus incumbit hoc opus.] hæc &
alia Clerus Romanus ad Clerum Carthaginensem, pro munere & officij necessitate
ad salutem atque stabilitatem omnium Ecclesiarum intentus: quippe quòd Petri Ec-
clesiæ essent administri, vniuersalis gregis erat illis cura mandata; ad hocque spectat,
quod habent in fine: Harum litterarum exemplum ad quoscumque poteritis transmit-
tere, per idoneas occasiones, vel vestras faciatis, siue nuncium mittatis, vt stent fortes
& immobiles in fide,] quibus apparet has fuisse litteras Circulares, quibus vniuer-
sæ Africæ Ecclesiæ pariter admonerentur; vel, si expediret, aliàs ipsi eiusdem argumen-
ti conscriberent.

Quod rursum pertinet ad Cypriani secessum, Pontius diaconus in eiusdem rebus XXXV.
D gestis à se conscriptis hæc ait: Vultis scire secessum illum non fuisse formidinem? vt CAVSA SECESSVS CYPRIANI.
nihil aliud excusem, ipse postmodum passus est: quam passionem vtique ex more vi-
taret, si & antè vitasset. Fuit verò formido illa, sed iusta formido, quæ Dominum
timeret offendere; formido quæ præceptis Dei mallet obsequi, quàm sic coronari.
Dicata enim in omnibus Deo mens, & fidei diuinis admonitionibus mancipata, credi-
dit se, nisi Domino latebram tunc iubenti paruisset, etiam ipsa passione peccare.] hæc
Pontius.

Idem ipse Cyprianus ex præcepto Domini se tunc secessisse testatur: ad sui enim ex- XXXVI.
cusationem, apologeticam scripsit ad Romanum Clerum epistolam [b], instituti sui (vt DE LATEBRIS CYPRIANI.
par erat) rationem reddens his verbis: Quoniam comperi, fratres carissimi, minùs [b] Cypri. epist. 15.
simpliciter & minùs fideliter vobis renunciari, quæ hic à nobis & gesta sunt, & gerun-
E tur: necessarium duxi has ad vos litteras facere, quibus vobis actus nostri & discipli-
næ & diligentiæ ratio redderetur. Nam sicut Domini mandata instruunt, orto statim
turbationis impetu primo, cùm me clamore violento frequenter populus flagitasset;
non tam meam salutem, quàm quietem fratrum publicam cogitans, interim secessi;
ne per inuerecundam præsentiam nostram seditio, quæ cœperat, plus prouocaretur.
Absens tamen corpore, nec spiritu, nec actu, nec monitis meis defui, quo minùs
secundùm Domini præcepta, fratribus nostris, in quibus possem, pro mea mediocri-
tate consulerem. Et quid egerim, loquuntur vobis epistolæ pro temporibus emissæ nu-
mero tredecim, quas ad vos transmisi.] hæc Cyprianus: qui & earumdem epistola-
rum argumenta ibi subtexuit. voluit namque easdem tredecim à se ad suos scriptas epi-
stolas, quo Romanæ Ecclesiæ de impensa cura erga Dominicum gregem sibi commis-
sum, esset in omnibus plenissimè satisfactum, ad Clerum mittere, penes quem eius

Universidad de Deusto
Biblioteca

secessus fuerat ignauiæ ac socordiæ nomine redditus falsa relatione suspectus: purgare- A
que se in omnibus apud eos studuit; quòd maiestatem, quam sciret esse, ac venerari ipse
soleret in capite, eo dempto, non deficere putaret in membris, eidem compage propin-
quioris vnitatis adnexis.

XXXVII. LITTERAE CYPRIANI AD CLERVM SVVM CVM RECESSISSET. [a] Cypr epist. 35. [b] Idem epist. 5.6.

At quoniam, quænam illæ tredecim essent epistolæ, ex adscriptis in ea ipsarum argu-
mentis facilè potest intelligi: quo ordine ab ipso sunt positæ, easdem percensere, & quòd
ad rerum gestarum cognitionem & pristinum insinuandum Ecclesiæ morem spectent,
hic intexere (quod instituti ratio postulat) non grauabimur. Cùm autem primis illis in
eo secessu datis ad Clerum litteris, quid agere deberent, se docuisse[a] tradat: eius planè
sunt argumenti duæ epistolæ illæ in editione Pamelij quinto & sexto loco concinnè po-
sitæ[b]: quarum priore, quid eo persecutionis tempore erga pauperes atque vinctos debe-
rent solicitè agere, his planè verbis admonuit: B

XXXVIII. Quoniam mihi interesse nunc non permittit loci conditio, peto vos pro fide & reli-
gione vestra fungamini illic & vestris partibus & meis; vt nihil vel ad disciplinam, vel
ad diligentiam desit. Quantum autem ad sumptus suggerendos, siue illis qui gloriosa
voce Deum confessi in carcere sunt constituti, siue ijs qui pauperes & indigentes labo-
rant, & tamen in Domino perseuerant, peto nihil desit: cùm summa omnis, quæ redu-
cta est, illic sit apud clericos distributa propter eiusmodi casus, vt haberent plures, vnde
ad necessitates & pressuras singulorum operari possint. Pero quoque ad procurandam
quietem solertia & solicitudo vestra non desinat. Etsi fratres pro dilectione sua cupidi
sunt ad conueniendum & visitandum confessores bonos, quos illustrauit iam glorioſis
initijs diuina dignatio: tamen cautè hoc, & non glomeratim, nec per multitudinem
simul iunctam puto esse faciendum; ne ex hoc ipso inuidia concitetur, & introëundi C
aditus denegetur; & dum insatiabiles multum volumus, totum perdamus. Consulite
ergo, & prouidete, vt cum temperamento hoc agi tutiùs possit: ita vt presbyteri quo-
que, qui illic apud confessores offerunt, singuli cum singulis diaconis per vices alter-
nent: quia & mutatio personarum, & vicissitudo conuenientium minuit inuidiam.
Circa omnia enim mites & humiles, vt seruis Dei cõgruit, temporibus seruire, & quieti
prospicere, & plebi prouidere debemus.]hęc ad presbyteros & diaconos Ecclesiæ Car-
thaginensis primis litteris Cyprianus.

XXXIX. In eis etiam inter alia multa illud notatu dignissimum, adeò flagrasse desiderio san-
ctissimos illorum temporum Christianos sacratissimi illius in Ecclesia offerri soliti sa-
crificij, quod Missam quoque (vt demonstratum est) maiores dixere; vt sacerdotes
Christianæ religionis intimos etiam carceres penetrarent, offerrent, & eisdem ibi po-
sitis confessoribus participarent. Rursus verò eodem propemodum argumento ad D
eosdem secundam[c] dedit epistolam, qua primùm animi sui consilium quodnam fue-
rit, cùm audisset plurimos è plebe ac etiam è Clero esse tormentorum timore prostra-
tos, aperit, dicens: Quamquam causa compelleret, vt ipse ad vos properare & venire
deberem; primò cupiditate & desiderio vestri, quæ res in votis meis summa est; tum
deinde, vt ea, quæ circa Ecclesiæ gubernacula vtilitas communis exposcit, tractare si-
mul, & plurimorum consilio examinata limare possemus: tamen potiùs visum est ad-
huc interim latebram & quietem tenere, respectu vtilitatum aliarum quæ ad pacem
omnium nostrum pertinent & salutem, quarum vobis à Tertullo fratre nostro carissi-
mo ratio reddetur: qui pro certa sua cura, quam impensè diuinis operibus impertit,
etiam huius consilij auctor fuit, vt cautus & moderatus existerem, nec me in conspe- E
ctum publicum, & maximè eius loci, vbi totics flagitatus & quæsitus fuissem, temerè
committerem.]

[c] cypr. epist. 6 RVRSVM AD SVOS DE SVO REDITV DIFFERENDO.

XL. [d] Cypri. epist. 37. DE CVRA MARTYRVM, FORVMQVE NOMINIBVS SCRIBENDIS.

At quoniam Cypriano hoc fixum in corde erat, vt in carcere constitutis fidei con-
fessoribus omne exhiberetur officium; rursum ad Clerum[d] Carthaginensem eodem
fermè argumento scribit epistolam: datque in mandatis, vt corpora eorum, qui in car-
cere defuncti essent, perinde ac martyrum curarentur, sic dicens: Corporibus etiam
omnium, qui etsi torti non sunt, in carcere tamen glorioso exitu mortis excedunt, im-
pertiatur & vigilantia & cura propensior. Neque enim virtus eorum aut honor mi-
nor est, quo minùs ipsi quoque inter beatos martyres aggregentur. Quod in illis est,
toleraverunt quicquid parati & prompti fuerunt. Qui se tormentis & morti sub ocu-
lis Dei obtulit, passus est quicquid pati voluit: non enim ipse tormentis, sed tormenta
ipsi

A ipsi defuerunt.] Admonet & illud magnopere, vt dies eorum, quo ex hac vita migra-
rent, diligenter adnotarent; vt instar sanctorum martyrum certis diebus, more maio-
rum, eorum celebritas die anniuersaria ageretur, oblatione sacrificij, sunt hæc verba
eius: Denique & dies eorum, quibus excedunt, adnotate; vt commemorationes eo-
rum inter memorias martyrum celebrare possimus. Quamquam Tertullus, fidelissi-
mus & deuotissimus frater noster, pro cętera solicitudine & cura sua quam fratribus in
omni obsequio operationis impertit (qui nec illic circa curam corporum deest) scripse-
rit, ac scribat, ac significet mihi dies quibus in carcere beati fratres nostri ad immortali-
tatem glorioſæ mortis exitu transeunt; & celebrentur hic à nobis oblationes & sacrifi-
cia ob commemorationes eorum; quæ citò vobiscum, Domino protegente, celebrabi-
mus.] Hunc eumdem illum esse Tertullum, quem fratrem appellat, presbyterum Car-
B thaginensem, cui eiusdem argumenti de cura pauperum & confessorum superiùs me-
moratas litteras dedit, nemini poterit esse dubium. Cæterùm has epistolas ad Clerum
diuersis temporibus scriptas fuisse apparet, & has vltimo tempore datas, quibus suum
ad eos aduentum breui fore pollicetur.

XLI. CONFESSORVM LAPSVS MISERANDVS. [a] Cypr. epist. 8

Interea verò cùm immensa multitudo illorum, qui Christum confessi detrusi fuissent
in carcerem, relaxata à persecutoribus pertæsis tot ciuium necem libera esset, & ex ipsis
quidam gloria confessionis elati, licentiùs viuerent, camisque sordibus se turpiter in-
quinarent: idem Cyprianus eadem[a] quoque epistola, post pauperum curam iterum
enixiùs inculcatam, hæc de his habet: Sciant ex vobis, & instruantur, & discant, quia
secundùm Scripturarum magisterium Ecclesiastica disciplina deposcat, humiles, & mo-
destos, & quietos esse debere, vt honorem sui nominis seruent; vt, qui glorioſi voce fue-
C rint, sint & moribus glorioſi.] & post multa de animi submissione seruanda, hæc de ijs-
dem subdit. Doleo enim, quando audio quosdam improbè & insolenter discurrere ad
ineptias, vel ad discordias vacare; Christi membra, & iam Christum confessa, per con-
cubitus illicitos inquinare, nec à diaconis aut presbyteris regi posse; sed id agere, vt per
paucorum prauos & malos mores, multorum & bonorum confessorum gloria honesta
maculetur; quos vereri debent, ne ipsorum testimonio & iudicio condemnati, ab eo-
rum societate priuentur. Is enim demum confessor illustris & verus est, de quo postmo-
dum non erubescit Ecclesia, sed gloriatur.]

XLII. [b] Cypr. epist. 15. [c] Cypr. epist. 7. QVI NON FERRO, LIBIDINE SVNT SVPERATI. [d] Idem epist. 15. [e] Cypr. epist. 7

In eodem quoq; secessu cùm positus se scripsisse testetur[b] ad confessores exhortatio-
nem, & extortes obiurgationem: eius certè argumenti est epistola ad[c] Rogatianum
presbyterum ac cæteros confessores, ad quos aliam antea se scripsisse faretur, quæ vide-
D tur esse deperdita. Cùm autem agat multis eos hortando, vt cœptum semel agonem
ad finem vsque perducant, & victores absoluant: demum ad confessores illos desi-
des, qui peccatorum sordibus glorioſi nominis fulgorem obnubilassent, conuertit ora-
tionem. Hos namque, data ad Clerum Romanum epistola[d], vocat extortes, (cùm alias
extortes nominet, qui, ne fidem proderent, relictis omnibus, aliò commigrassent; quos
non reprehensione, sed laude dignos commendat.) Quid ij agerent, quod in posterio-
ri epistola ad suos presbyteros scripta tetigerat, in hac pariter dolens ac lugens refricat,
dicens[e]: Quid deinde illud? quàm vobis execrandum debet videri? quod cum sum-
mo animi nostri gemitu & dolore cognouimus, non deesse qui Dei templa, & post con-
fessionem sanctificata & illustrata prius membra turpi & infami concubitu suo macu-
lent, cubilia cum feminis promiscua iungentes: quando etsi stuprum conscientiæ co-
E rum desit, hoc ipsum grande crimen est, quòd illorum scandalo in aliorum ruinas ex-
empla nascuntur.

XLIII. LAPSVS CLERICORVM.

Est eadem querela in commentario illo qui (cuiusuis sit) inscribitur de Singulari-
tate clericorum, his verbis concepta: Mentior, si non videmus exinde interitus plu-
rimorum. Quanti & quales Episcopi & clerici simul & laici post confessionum victo-
riarumque calcata certamina, post magnalia, & signa, vel mirabilia vsquequaque mon-
strata, noscuntur cum his omnibus naufragasse, cùm volũt naui fragili nauigare? Quan-
tos leones domuit vna muliebris infirmitas delicata, quæ cùm sit vilis & misera, de
magnis efficit prædam? quod Salomon loquitur dicens[f]: Pretium meretricis tantùm
est vnius panis: mulier autem pretiosas animas capit. Ante nos ista tractantur, & nul-
lis terroribus coercemur: quid faceremus, si opinionibus tantummodo gestas historias
audiremus? Sed hæc est semper incredulitas humanæ duritiæ, vt non solùm audiendo,

[f] Prouer. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed etiam videndo, non credat alios interijsse, nisi & seipsam viderit interire; nec sociorum moribus quatitur, dum illos promeritos aut inualidos opinatur.] hæc ibi: licet nonnulli recentiores nō Cypriano, sed Origeni adscripserint illud opus, quo vehementer reprehenditur clericorum cum feminis contubernium.

XLIV. FALSO TRIBVITVR ORIGINI LIBELLVS ILLE.

At ex operis argumento, alterius cuiusuis potiùs, quàm Origenis, liber ille esse conuincitur. Quo modo enim, quæso, ille ab Origene potuit esse editus, qui, vt absq; suspicione intra domesticos parietes cum mulieribus versari posset, seipsum abscidit[a], quique semper velut in gynæceo cum feminis versabatur, vsque adeò vt non viros tantum, sed puellas quoque suarum lucubrationum amanuenses haberet? Sed nec Eusebius, aut Hieronymus, qui ab eo editos commentarios recensuerunt, quicquam tale ab eo scriptum, vel leuiter meminerunt. Verùm qui in eam abierunt sententiam, vt putarint eum scriptum ab Origine, hac vna persuasi sunt ratione, quòd, quicumque is auctor sit, non videatur improbasse spontaneam factam castrationem. Atqui debuerunt hi meminisse, aliqua ex parte laudatum quoque à Domino villicum illum iniquitatis; cùm alioqui idem auctor de his qui hæc perpetrarent, alio commentario se tractaturum spondeat, sic dicens[b]: Nec minus eos, sed peiùs etiam illi confundunt, qui metuentes non tantùm cum aliena, sed etiam cum sua carne luctari, amputatis genitalibus abscedunt: de quibus modo examinationis suspendo sententiam, relinquens alia disputatione pertractandam.]

[a] Euseb. lib. 6. c. 7.

[b] Cypr. de singular. cleric.

XLV. CYPRIANO POTIVS TRIBVENDVS.

Quamobrem cùm Origenis illud esse opus omnino negarim, nec cui alij adscribatur, vel leuis suspicio supperat; multaque sint in eo quæ tempori congruant, & sententijs Cypriani consentiant, nec à phrasi adeò procul abhorreant, licet leuissima quædam adesse videantur, quæ à Cypriani vocibus dissonent; nullus est, cui æquius quàm Cypriano possit adscribi; cùm (vt suo loco dicemus) idem auctor reperiatur in stylo non idem semper, sed fuisse diuersus. Verùm iam cætera quæ eodem argumento idem scripserit, videamus. His enim omnibus planè consentientem scripsit epistolam Cyprianus vnà cum collegis ad Pomponium[c], qui cum consuluerat, quid agendum de virginibus Deo dicatis, quæ detectæ essent dormisse cum masculis, quorum vnus diaconus esset, cùm tamen se adhuc integras virgines perseuerare iactarent.

[c] Cypr. epist. 62. vide in ea Pamel. not. 9.

XLVI. VOTI SIMPLICIS DISPENSATIO.

Ad hæc cùm ipse nomine omnium Episcoporum respondeat, detesteturque vehementer infamem eiusmodi consuetudinem; demum relaxare magna ex causa votum simplex, quo illæ se Deo dicarant, consultius existimans, quàm hisce turpitudinibus Ecclesiam infamari, hæc ait: Quòd si ex fide se Christo dicauerunt, pudicè & castè sine vlla fabula perseuerent: ita fortes & stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est nubant, quàm in ignē delictis suis cadant.] hæc de his Cyprianus, qui excommunicationi eas subijciendas esse declarat, quæ sacerdotis consilio non paruerint. Solutissimos in libidinem fuisse Afros, iustoque Dei iudicio barbaris ea de causa traditi meruisse, docet pluribus Salui anus[d] Massilien sis.

[d] Salvian. de recto iudicio & prouident. Dei lib. 7.

XLVII. Sed ad eiusdem Cypriani latebras reuertamur. Illic dum esset, alias dedit litteras ad Clerum & plebem de promerenda à Deo venia pro peccatis. cuius epistolæ meminit scribens ad Clerum Romanum[e], cùm ait: Nec vniuersæ fraternitati ad deprecandam Dei misericordiam allocutio & persuasio nostra defuit, quantum secundùm legem fidei & timorem Dei, Domino suggerente, nostra mediocritas potuit eniti.] numeratur hæc quinta[f] ordine ex earum tredecim numero, quas tunc ibidem se scripsisse testatur. Hæc tunc Cyprianus, cùm accepisset persecutionem in dies magis sæuientem depopulatam esse maxima ex parte gregem Dominicum, nec cessare acriùs debachari: quamobrem vt lacrymis, ieiunijs, orationibus reuocare nitantur, quod à Deo irato peccatis exigentibus sit inflictum, pluribus admonet, reuocans in memoriam solutam vitam ante flaccescentiū ac declinantium à recto disciplinæ tramite Christianorum. Sed & quòd flagellis probati complures in deterius prolabantur, illud de lapsibus confessorum recolit dicens: Quas autem plagas, quæ verbera non meremur, quando per confessores, qui exemplo cæteris ad bonos mores esse debuerant, teneant disciplinam? Itaque dum quosdam insolenter extollit confessionis suæ tumida & inuerecunda iactatio, tormenta venerunt, &c. Jea enim ex causa persecutionem acriùs recruduisse testatur.

[e] Cypr. epist. 55. INDICVNTVR PRECES TEMPORE PERSECVTIONIS.

[f] Idem epist. 8.

XLVIII. Post recensitas de persecutione ventura visiones à Deo antea demonstratas, quod nuper

A nuper per visum itidem fuerat increpatum, hæc subdit: Oremus instanter, & assiduis precibus ingemiscamus: nam & hoc nobis non olim per visionem, fratres carissimi, exprobratum sciatis, quòd dormitemus in precibus, nec vigilanter oremus.] Quid autem post hæc de cessatione impetus tempestatis sibi fuerit diuinitus reuelatum, necessitate exposcente, ne ipsorum animi tot tantisque malis consternati deficerent, cogitur propalare. quidnam verò id fuerit, his significat verbis: Denique ad minimum famulum suum, & in delictis licet plurimis constitutum, & dignatione eius indignum, tamen ille pro sua circa nos bonitate mandare dignatus est: Die illi, inquit, securus sit, quia pax ventura est: sed quòd interim morula est, supersunt adhuc aliqui, qui probentur.] visa hæc & scripta ab eo esse hoc anno, Romana adhuc sede vacante, eiusdem citata superiùs epistola ad Romanum[a] Clerum certam fidem facit. Quamobrem B veriorem esse Decij regnantis temporis chronographiam Eusebij & Cassiodori, dicentium imperasse annum vnum, ac menses tres, quam & nos sequimur, testificatione Cypriani, immo Dei futura prænunciantis, apparet. Huius planè auctoritate mendacium redarguitur dicentium regnasse Decium annos tres: morulam namque illam, quam diuinitus Cyprianus accepit intercedere vsque ad eius persecutionis exitum, nemo dixerit tam amplo, nempe triennij temporis, spatio circumscribi. Sed hęc de tempore obiter. Cætera prosequamur ex epistolis Cypriani, quibus historia certa dignaque contexitur.

VISIONIBVS ADMONITVS CYPRIANVS.

[a] Idem epist. 15.

DECII IMPERII TEMPVS.

Sextam his omnibus Cyprianus è latebris adiecit epistolam, qua inquit[b]: Posteaquam verò & tormenta venerunt, siue iam tortis fratribus nostris, siue adhuc, vt torquerentur, inclusis, ad corroborandos & confortandos eos noster sermo penetrauit.] C Extat ipsa ad martyres & confessores inscripta[c], cuius hoc est exordium: Exulto lætus, & gratulor, fortissimi ac beatissimi fratres, cognita fide ac virtute vestra, in quibus mater Ecclesia gloriatur: gloriata & nuper quidem, cum confessione perstante, susceptæ pœna est, quæ confessores Christi fecit extortes. Confessio tamen præsens, quanto in passione fortior, tanto clarior & maior in honore est. Creuit pugna, creuit & pugnantium gloria: nec rerardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis estis ad aciem prouocati: fortes & stabiles ad maximi certaminis prœlium prompta deuotione prodistis: ex quibus quosdam iam comperi coronatos, quosdam verò ad coronam victoriæ proximos; vniuersos autem, quos agmine glorioso carcer includit, pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in diuinis castris milites Christi.]

XLIX.

[b] Idem epist. 15.

[c] Idem epist. 9 CYPRIANVS HORTATVR MARTYRES.

D Cùm autem glorioso laudum præconio ipsorum in subeundis tormentis constantiam prædicet, hæc de certamine vnius ex illis Mappalici martyris subdit[d]: Vox plena Spiritu sancto de martyris ore prorupit, cùm Mappalicus beatissimus inter cruciatus suos Proconsuli diceret, Videbis cras agonem. Et quod ille cum virtutis ac fidei testimonio dixit, Dominus implcuit. Agon cælestis exhibitus, & Dei seruus in agonis promissi certamine coronatus est.] & inferius: Mappalicus suo & collegarum suorum nomine Proconsuli repromisit; nec fefellit in promisso suo vox fidelis: pugnam, quam spopondit, exhibuit; & palmam, quam meruit, accepit. Istum nunc beatissimum martyrem, & alios participes eiusdem congressionis, & comites in fide stabiles, in dolore patientes, in quæstione victores, vt cæteri quoque sectemini, & opto pariter, & exhortor.] & in fine verba illa tanto Patre dignissima: O beatam Ecclesiam nostram, quam sic honor E diuinæ dignationis illuminat, quam temporibus nostris gloriosis martyrum sanguis illustrat! Erat antè in operibus fratrum candida, nunc facta est in martyrum cruore purpurea. Floribus eius nec lilia, nec rosæ desunt. Certent nunc singuli ad vtriusque honoris amplissimam dignitatem, vt accipiant coronas vel de opere candidas, vel de passione purpureas. In cælestibus castris & pax & acies habent flores suos, quibus miles Christi ad gloriam coronetur.]

L. MAPPALICI CONFESSIO.

[d] Cypr. epist. 9 DE MAPPALICI CONFESSIONE.

Quænam autem ea essent tormentorum genera, quibus tunc in Africa martyres torqueri solerent, idem Cyprianus[e] alibi his verbis edocet: Durissimi iudicis recrudescente sæuitia, iam fatigatum, iam lassum corpus nunc flagella scinderent, nunc contunderent fustes, nunc equuleus extenderet, nunc vngula effoderet, nunc flamma torreret.] sed de his plura in commentario de laude martyrij.

LI. CRVCIATMENTORVM GENERA.

[e] Cyprian. de Lapsis.

Quinam verò illi fuerint martyres, quos vnà cum Mappalico insignitos ait fuisse

LII.

corona

Universidad de Deusto
Biblioteca

corona martyrij, ex epistola [a] Luciani, vnius ex confessoribus eodem carcere pariter detenti, his verbis habetur expressum: Martyrum nomina subijcio, Bassi in peierario, Mappalici in quæstione, Fortunionis in carcere, Pauli à quæstione, Fortunæ, Victorini, Victoris, Herenei, Credulæ, Herenæ, Donati, Firmi, Venti, Fructi, Iuliæ, Martialis, & Aristonis, qui, Deo volente, in carcere fame necati sunt: quorum & nos socios futuros intra dies, audietis. iam enim iterato recluſi sumus, sunt dies octo, in die quo tibi litteras scripsi; nam & ante dies octo per dies quinque medios modicum panis accepimus, & aquam ad mensuram.] hæc Lucianus confessor ex illis vnus, ad quos Cyprianus eam scripsit epistolam. Cæterùm memoratorum martyrum diuersis diebus in tabulis Ecclesiasticis consignata est memoria.

[a] Apud. Cypr. epist. 22. MARTYRES IN AFRICA PASSI.

LIII. Scripsit ex eodem recessu tunc temporis Cyprianus eodem argumento [b] epistolas tres, ad Clerum Carthaginensem primam, ad martyres & confessores secundam, tertiam verò ad plebem fidelem. quarum trium idem ad Clerum Romanum [c] scribens his verbis meminit: Cùm comperissem, eos qui sacrilegis contactibus manus suas atque ora maculassent, vel nefandis libellis nihilominus conscientiam polluissent, examinare ad martyres passim, confessores quoque importuna & gratiosa deprecatione corrumpere, vt sine vllo discrimine atque examine singulorum darentur quotidie libellorum millia contra Euangelij legem: litteras feci, quibus martyres & confessores consilio meo, quantum possem, ad Dominica præcepta reuocarem. Item presbyteris & diaconibus non defuit sacerdotij vigor, vt quidam minùs disciplinæ memores, & temeraria festinatione præcipites, qui cum lapsis communicare iam cœperant, comprimerentur intercedentibus nobis. Plebi quoque ipsi, quantum potuimus, animum composuimus; & vt Ecclesiastica disciplina seruaretur, instruximus.] hæc ad Romanum Clerum.

[b] Cypr. epist. 10, 11, 12. [c] Idem epist. 15. LAPSORVM IMPORTVNA SVGGESTIO.

LIV. Porrò quòd tum hîc, tum plerisq; alijs in locis Cyprianus martyres distinguit à confessoribus, cùm nihilominus re ipsa eadem sit nominis significatio: constat loquendi vsu Confessores esse dictos, qui, licet confessi Christum essent & carceri mancipati, nondum tamen suscepissent in quæstione tormenta: Martyres verò, qui tormentorum quoque sæuitiam constantia superassent. hos quoq; qui diros cruciatus pro Christo subijssent, Martyrio coronatos antiquitas nominabat, licet nondum morte occubuissent. Quod cùm ex multis alijs locis, tum præsertim ex epistola Celerini cõfessoris ad [d] Lucianũ facilè perspici potest, cùm ait: Quicumq; prior vestrum coronatus fuerit, istis fororibus nostris tale peccatum remittat.] intelligens nimirum sic ipsis veniam dare, cùm adhuc viuentes libellum pro ijsdem ex more ad Episcopum scriberent sed de his vocibus in nostris ad Romanum Martyrologium Notis vberius. Cùm igitur impio atque nefando scelere conscientia sauciata doleret, ac remedia vulneribus quæreret; cùm eis resisteret seueritas Ecclesiasticæ disciplinæ, quæ vigebat in pœnitentijs infligendis, dum nonnisi illis perfunctis, in Fidelium consortium admitteret delinquentem: consueuerunt primùm illi detentos in carcere adire martyres & confessores, ab eisdemq; pacem petere, rogare veniam, & supplices ab eisdem ad Episcopos & cæteros sacerdotes accipere litteras, quibus in consortium piorum admitti peterent.

[d] Cypr. epist. 21. CONFESSORES, ET QVI MARTYRES DICTI

LV. Verùm enimuero quoniam ex facili indulgentia eneruari videretur vigor Ecclesiasticæ disciplinæ, soluique fibula diuinæ censuræ, si gregatim passimq́ue, nulla habita distinctione proprij cuiusque delicti, nec irrogata legibus Ecclesiasticis statuta pœna, præmaturè nimis in Ecclesiam admitterentur: ea de causa, quas diximus, tres tunc dedit epistolas, quæ ex tredecim illis decima, vndecima, ac duodecima numerantur: tres enim eodem argumento (quod rei pondus exigeret) scripsit [e] epistolas. Quarum prima presbyteros Ecclesiæ Carthaginensis admonitos reddidit, ne temere lapsis aperirent Ecclesiam, nondum pace reddita, nec Episcopo annuente. Sed & de presbyteris, qui id facere perperam præsumpsissent, vehementer expostulans, post alia illud addit: Contumelias Episcopatus nostri dissimulare & ferre possem, sicut dissimulaui semper & perruli. Sed dissimulandi nunc locus non est, quando decipiatur fraternitas nostra à quibusdam vestrum, qui dum sine ratione restituendæ salutis plausibiles esse cupiunt, magis lapsis obsunt.] & inferiùs: Nam cùm in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam iusto tempore, & secundum disciplinæ ordinem ad exomologesin veniant, & per manus impositionem Episcopi & Cleri ius communicationis accipiant:

VIGOR ECCLESIASTICÆ DISCIPLINÆ.

[e] Cypr. epist. 10, 11, 12.

accipiant: nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseuerante, nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace, ad communicationem admittuntur, & offertur nomen eorum: & nondum pœnitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab Episcopo & Clero imposita, Eucharistia illis datur: cùm scriptum sit [a]: Qui ederit panem, vel biberit calicem Domini indignè, &c.]

[a] 1. Cor. 11.

LVI. Post hæc autem ijs qui hæc præsumpsissent, nec desinerent, presbyteris Ecclesiasticam suspensionis censuram minatur, sic dicens: Vtar ea admonitione, quâ me vti Dominus iubet, vt interim prohibeantur offerre; acturi apud nos, & apud confessores ipsos, & apud plebem vniuersam causam suam; cùm, Domino permittente, in sinum matris Ecclesiæ recolligi cœperimus.] Quòd autem se id diuino consilio facere testatur, ea occasione, quónam modo diuinis dignaretur responsis; narrat his verbis: Castigare nos itaque diuina censura nec noctibus desinit, nec diebus. Præter nocturnas etiam visiones, per dies quoque impletur apud nos Spiritu sancto puerorum innocens ætas: quæ in extasi videt oculis, & audit, & loquitur ea quibus nos Dominus monere & instruere dignatur. Et audietis omnia, quando ad vos reducem me Dominus fecerit; qui, vt fecc-derem, iussit.] hæc Cyprianus.

COMMINATIO SVSPENSIONIS.

LVII. Sed & eodem quoque argumento scripsit ad martyres & [illegible]ssores litteras [b]; quibus in primis conqueritur, quòd erga ipsos cõsuetam muneris functionem diaconi minùs impleuerint: vnde factum sit, vt propemodum nescientibus regulam Ecclesiasticam transgredi data ab illis videretur occasio. Quódnam verò esset eiusmodi diaconorum officium, docet his verbis: In præteritum semper sub antecessoribus nostris factum est, vt diaconi ad carceres commeantes, martyrum desideria consilijs suis & Scripturarum præceptis gubernarent.] Post hæc verò commendat eorum modestiam, qui supplices litteras pro lapsis scripserint, ea adhibita cautione, vt pace in Ecclesia restituta, cõeunte Episcopo vnà cum Clero, id maturo consilio fieret.

[b] Cypr. epist. 11. DIACONORVM MVNVS TEMPORE PERSECVTIONIS.

LVIII. At in eo illos emendari cupit, quod ait [c]: Sed & illud ad diligentiam vestram rediget & emendare debetis, vt nominatim designetis eos, quibus pacem dari desideratis. Audio enim quibusdam sic libellos fieri, vt dicatur, Communicet ille cum suis. Quod numquam omnino à martyribus factum est; vt incerta & cæca petitio inuidiam nobis postmodum cumulet. Latè enim patet quando dicitur, Ille cum suis. & possunt nobis viceni, & trieni, & amplius offerri, qui propinqui, & affines, & liberti, & domestici esse asseuerentur eius qui accipit libellum. Et ideo peto, vt eos quos ipsi videtis, quos nostis, quorum pœnitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis nominatim libellos; & sic ad nos fidei ac disciplinæ congruentes litteras dirigatis.] hæc Cyprianus. Tanta enim reuerentia & honore non laici tantùm, sed & clerici, ac ipsorum præsertim Episcopus, martyres & confessores in carcere detentos prosequi consueuerant, vt ab illorum rogatione desciscere, & quos illi litteris commendassent, despicere, inuidiosum nimis & asperum censeretur. Quamobrem & populum, ne pro eiusmodi lapsis litteras extorqueret, pro quibus festina communicatio rogaretur, ac inuidia de pace negata in Episcopum conflaretur, alijs de ea re litteris datis admonuit.

[c] Cypr. epist. 12. LIBELLI QVI A MARTYRIBVS CONCEDI SOLEBANT.

LIX. Cæterùm haud recens est vsus, nec tempore Cypriani primùm excogitatus, vt consistentes in carcere martyres & confessores, pro eorum, qui à fide persecutionis tempore excidissent, reconciliatione cum Ecclesia ad Episcopos darent libellos: siquidem Tertullianus [d] eorumdem libellorum sæpiùs meminit, vt cùm ait: Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes, à martyribus in carcere exorare consueuerunt: & ideo etiam propterea in vobis habere, & fouere, & custodire debetis, vt sic forte & alijs præstare possitis.] insuper: At tu iam ad martyres tuos effundis hanc potestatem: vt quisque ex confessione vincula induit adhuc mollia, in nouo custodiæ nomine, statim ambiunt mœchi, statim adeunt fornicatores, iam preces circumsonant, iam lacrymæ circumstagnant maculati cuiusque; nec vlli magis aditum carceris redimunt, quam qui Ecclesiam prodiderunt.] & inferius. Alij (*nempe lapsi*) ad metalla confugiunt, & inde communicatores reuertuntur.] hæc omnia Tertullianus, iam labe Montani fœdatus, vt qui ægrè ferret carnis crimine lapsos ad pœnitentiam recipi. Ex quibus intelligas, pro quolibet lapsorum genere à martyribus rogari libellos; nec carcere tantummodo detentos confessores id officij præstare solitos, sed & eos qui fidei causa ad metalla damnati essent. Quænam porrò esset eiusmodi forma libelli, quem pro lapsis martyres ad Episco-

ANTIQVVM LIBELLORVM VSVS.

[d] Tertull. de Pudicit. c. 22.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Episcopos scriberent; ex eo quem Lucianus [a] ad ipsum S. Cyprianum scripsit, licet im- A
probato, possumus facilè intelligere: quem paulo infrà recitabimus.

[a] *Apud Cypr. epist. 27.*

LX. VNDE ORIGO LIBELLORVM.

Fluxisse autem inde ea consuetudo videtur; quòd lapsi ad confessores ab Episcopis pro pace consequenda, priusquam reconciliarentur Ecclesiæ, mitterentur, vt ab illis primò veniam peterent, in quos inuerecundiùs deliquissent, dum fortiter confitentibus illis, ipsi ignauiter pernegassent. Magna certè in primis huiusce modi pœna esse videbatur, ipsos turpi negatione fœdatos vel vultus eorum inspexisse confessionis gloria fulgidos atque decoros. Consulebatur hac via & confessorum dignitati, & lapsorum vtilitati, qui sic cogerentur, vt victi, se victoribus subijcere, eaque animi demissione eorum precibus veniam ab Ecclesia promereri. Sed quod in remedium olim fuerat introductum, humana nequitia cœpit conuertere in delictum: dum lapsi, sprero Episcopo ac alijs sacerdotibus, sponte conuolarent ad martyres, extortisque ab eis supplicibus ad B
Episcopum de communicatione libellis, quasi oppigneratam ac martyrum precibus debitam communicationem ab Ecclesia exigebant potiùs, quàm petebant. Verùm & illud certissimum est, quod ad huiusmodi libellos pertinet, non satis fuisse lapsis à martyribus pacem obtinuisse, nisi per Episcopum reconciliarentur Ecclesiæ. id quidem Cyprianus in commentario de Lapsis in secus facientes his verbis declamat: Contra Euangelij vigorem, contra Domini & Dei legem, temeritate quorumdam laxatur incautis communicatio: irrita & falsa pax, periculosa dantibus, & nihil accipiētibus profutura.]

LXI. [b] *Cypr. epist. 15.* DE COMMENDATA PSORVM VIOLENTIA.

Quid autem post hæc acciderit, idem Cyprianus in sæpiùs memorata ad Romanum Clerum epistola narrat his verbis [b]: Postmodum verò cùm quidam de lapsis, siue sua sponte, siue aliquo incitatore, audaci flagitatione prouerent, vt pacem sibi à martyribus & confessoribus promissam extorquere violento impetu niterentur: de hoc etiam C
bis ad Clerum litteras feci, & legi ei mandaui; vt ad illorum violentiam interim quoquo genere mitigandam, si qui libello à martyribus excepto de sæculo excederent, exomologesi facta, & manu eis ad pœnitentiam imposita, cum pace sibi à martyribus proinde omnibus à se gestis Cyprianus pro sua excusatione scribens ad Romanum Clerum, missisque ad eum à se tunc scriptis epistolis, omnia se egisse ex præscripto litterarum, quas per Clementium ille miserat, contestatur.

[c] *Idem epist. 13. 14.*

LXII. LVCIANVS CONCITAT TVRBAS.

Sic igitur admoniti (vt demonstratum est) à Cypriano de lapsis magna cautela reciendis martyres & confessores, omnes æquè magna animi submissione (vt par erat) Episcopo monenti obtemperarunt: vnus tantummodo Lucianus confessor repugnans & contradicens inuentus est: cuius causa magnæ excitatæ sunt turbæ: adeò vt quid in D
ea re agendum foret, visum sit Cypriano, ceu in re magni momenti, Apostolicam sedem tametsi pastore vacantem consulere. Ad Clerum itaque ipsius scribens [d], quæ post priores datas ab se ad eum litteras contigerint, his verbis significat: Post factas ad vos litteras, fratres carissimi, quibus actus noster expositus, & disciplinæ ac diligentiæ quantulacumque ratio declarata est; aliud accessit, quod nec ipsum latere vos debuit.

[d] *Apud Cypr. epist. 23.*

LVCIANI CONATVS.

Nam frater noster Lucianus, & ipse vnus de confessoribus, fide quidem calidus & virtute robustus, minùs Dominica lectione fundatus, quædam conatus est, imperiti iam pridem se vulgi auctorem constituens, vt manu eius scripti libelli gregatim multis nomine Pauli darentur: cùm Mappalicus martyr cautus & verecundus, legis ac disciplinæ memor, nullas contra Euangelium litteras fecerit, sed tantùm domestica pietate commotus, matri suæ & sorori, quæ lapsæ fuerant, mandauerit pacem dari: Satur- E
ninus quoque post tormenta adhuc in carcere constitutus, nullas eiusmodi literas emiserit. Lucianus verò non tantùm Paulo adhuc in carcere posito, nomine illius libellos manu sua scriptos passim dedit, sed & post eius excessum eadem facere sub eius nomine perseuerauit: dicens hoc sibi ab illo mandatum; nesciens Domino magis quàm conseruo obtemperandum. Aurelij quoque adolescentis tormenta perpessi nomine libelli multi dati sunt, eiusdem Luciani manu scripti, quòd litteras ille non nosset.] & paulo inferiùs:

LXIII. Postquam verò ad eos litteras misi, vt quasi moderatius aliquid & temperantius fieret; vniuersorum confessorum nomine idem Lucianus epistolam scripsit, qua penè omne vinculum fidei, & timor Dei, & mandatum Domini, & Euangelij sanctitas & firmitas solueretur. Scripsit enim omnium nomine vniuersis eos pacem dedisse, & hanc formam

A formam per me alijs Episcopis innotescere velle cuius epistolæ exemplum ad vos transmisi.] quæ est huiusmodi [a]:

[a] *Apud Cypr. epist. 17.*

LXIV. LIBELLVS LVCIANI.

Vniuersi confessores Cypriano Papæ salutem. Scias nos vniuersis, de quibus apud te ratio constiterit quid post commissum egerint, dedisse pacem: & hanc formam per te & alijs Episcopis innotescere voluimus. Optamus te cum sanctis martyribus pacem habere. Præsente de Clero & Exorcista & Lectore, Lucianus scripsit.] hucusque libellus, seu Luciani litteræ, quas adeò improbat Cyprianus, qui subdit [b]: Additum est planè, De quibus ratio constiterit quid post commissum egerint. Quæ res maiorem nobis conflat inuidiam: vt nos, cùm singulorum causas audire & excutere cœperimus, videamur multis negare, quod se nunc omnes iactant à martyribus & confessoribus accepisse.]

[b] *Cypr. epist. 23.*

B Quanta autem mala ex his oborta sint, idem [c] sic narrat: Denique huius seditionis origo iam cœpit: nam in prouincia nostra per aliquot ciuitates in Præpositos impetus multitudinum factus est, & pacem, quam semel cunctis à martyribus & confessoribus datam clamitabant, confestim sibi repræsentari coëgerunt, territis & subactis Præpositis suis, qui ad resistendum minùs virtute animi & robore fidei præualebant. Apud nos etiam quidam turbulenti, qui vix à nobis in præteritum regebantur, & in nostram præsentiam differebantur, per hanc epistolam, veluti quibusdam facibus accensi, plus exardescere, & pacem sibi datam extorquere cœperunt: de quibus quales ad Clerum nostrum litteras fecerim, exemplum [d] vobis misi. Sed & quid mihi Caldonius collega pro integritate & fide sua scripserit, quidve ego ei rescripserim [e]; vtrumque ad vos legēdum transmisi.] Extant omnes à Pamelio decentiori dispositæ ordine, ex quibus periucun-

[c] *Cypr. ead. epist. 23.*

LXV. LAPSORVM PROCACIA.

[d] *Apud Cypr. epist. 19.*

[e] *Cypr. epist. 20*

C dam epistolarem historiam contexere valeamus.

Quanta maturitate atque consilio prudentiores Episcopi esse consueuerint in restituendis in Ecclesiam lapsis, Caldonius Episcopus manifestauit exemplo in ea quam ad Cyprianum dedit epistola, in qua quid gestum sit narrat, de illis agens qui post negationem iterum videntur esse confessi, his verbis [f]: Necessitas temporum facit, vt non temerè pacem demus: sed oportebat vobis scribere, quoniam ij qui posteaquam sacrificauerunt, iteratò tentati, extorres sunt facti. Videntur ergo mihi abluisse prius delictum, dum possessiones & domos dimittunt; & pœnitentiam agentes, Christum sequuntur.] Quinam hi essent, & quid illis contigerit, subdit: Ergo Felix, qui presbyterium subministrabat sub Decimo, proximus mihi vicinus (plenius cognoui eumdem Felicem) & Victoria coniux eius & Lucius fideles, extorres facti, reliquerunt possessiones, quas nunc Fiscus tenet. Sed & seu per se, seu per eosdem mulier nomine Bona, D
quæ tracta est à marito ad sacrificandum: quæ conscientia non commissi, sed quia tenentes manus eius ipsi sacrificabant: sic ipsa cœpit dicere contrà: Non feci: vos fecistis: sic & ipsa extorris facta est. Cùm ergo vniuersi pacem peterent, dicentes, Recuperauimus fidem, quam amiseramus, pœnitentiam agentes, & Christum publicè sumus confessi: quamuis mihi videantur pacem debere accipere, tamen ad consultum vestrum eos dimisi, ne videar aliquid temerè præsumere.] hæc de lapsis postea factis extorribus Caldonius.

[f] *Apud Cypr. epist. 19.* MATVRITAS IN PRÆSTANDA LAPSIS INDVLGENTIA.

Dicebantur extorres (vt diximus) qui, ne Christum negare cogerentur, dimissis omnibus, se subtraherent; qui etiam inter confessores adnumerabantur. Nam etsi coram iudice libera voce minus confiterentur; tamen facti potiùs, quàm verborum, ista con- E
fessio videbatur: dum, vt Christi fidem saluam custodirent, néve religionis dispendium paterentur, bona sua Fisco possidenda dimitterent, carosque suos dulcemque patriam relinquerent, in externas regiones migrantes. Quamobrem hos iure in Ecclesiam recipiendos esse, ad eum rescribens statuit Cyprianus [g].

LXVII. EXTORRES CAVSA FIDEI CONFESSORES DICI.

[g] *Cypr. epist. 20*

Non has tantum ad Clerum Romanum idem Cyprianus vnà cum suis Caldonij litteras misit, sed & fasciculo alligauit Celerini ad Lucianum, & huius ad illum redditas litteras: quippe qui Romanæ Ecclesiæ iudicio cuncta probari cupiens, eamdem de omnibus, quæ accidissent, plenissimè voluit fieri certiorem: vt tum de rebus à se gestis exactam redderet rationem; tum verò de ijs quæ postea acturus esset, ab eadem sede sibi regula tradita, primariæ sedis auctoritate suffultus, oblatrantium ora compesceret. Sed hæc ipse de citatis epistolis [h]: Exemplar, inquit, quoque epistolæ Celerini boni & robusti confessoris, quam ad Lucianum eumdem confessorem scripserit, item quid

LXVIII. CYPRIANI OBSERVANTIA ERGA ROM. ECCLESIAM.

[h] *Cypr. epist. 23.*

Lucianus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Lucianus ei rescripserit, missi vobis: vt scireris & laborem circa omnia & diligentiam nostram, & veritatem ipsam discerctis. Celerinus confessor quàm sit moderatus & cautus, & humilitate ac timore sectæ nostræ verecundus; Lucianus verò circa intelligentiam Dominicæ lectionis (vt dixi) minùs peritus, & circa inuidiam verecundiæ nostræ relinquendam facilitate sua molestus, &c.] A

LXIX. DE LAPSV SORORIS CELERINI.

Sed & quæ Celerinus confessor de sorore lapsa solicitus scribat, hîc narrasse vtile erit: In magna (inquit[a]) tribulatione me constitutum scias: &, ac si sis mecum præsens, sic charitatis pristinæ reminiscor die ac nocte; Deus solus scit. Et ideò peto, vt annuas desiderio meo, & mecum doleas in morte sororis meæ, quæ cecidit in hac vastatione Christo: sacrificauit enim, & exacerbauit Dominum nostrum: quod nobis manifestum videtur. Pro cuius factis ego in lætitia Paschæ flens die ac nocte, in cilicio & cinere lacrymabundus dies exegi, & exigo vsque in hodiernum.] hæc & alia ipse de ea: ex quibus sanè conspicitur (quod ad tempus spectat) iam ante tempus Paschale eiusmodi Decij persecutionem cœpisse, ac proinde (vt demonstratum est) Philipporum necem & Decij Imperium huius fermè anni exordio contigisse. Extant & Luciani litteræ[b], quibus Pauli martyris iussu se pacis libellos dare lapsis profitetur. B

[a] Cypr. epist. 21.

[b] Apud Cypr. epist. 22.

LXX. LITTERAE CLERI ROM. AD CYPRIANVM.

Inter hæc autem paulo post primas quas diximus Cypriani litteras ad Clerum Romanum missas, cùm nondum quas modò diximus, ad eundem Clerum scripras epistolas tabellario dedisset, accepit ipse Cyprianus ab eodem Clero Romano, & ab ijs qui ex eis in carcere erant detenti epistolas duas, quæ cuiusnam argumenti essent, ipse in fine, immo (vt veriùs putamus) appendice litterarum ad Clerum Romanum, his verbis indicat: Opportunè verò superuenerunt litteræ vestræ, quas accepi ad Clerum factas: item quas beati confessores Moyses & Maximus, Nicostratus & ceteri Saturnino & Aurelio & ceteris miserunt, in quibus Euangelij plenus vigor & disciplina robusta legis Dominicæ continentur. Laborantes hîc nos, & contra inuidiæ impetum totis fidei viribus resistentes, multum sermo vester adiuuit, vt diuinitus compendium fieret, & priusquam venirent ad vos litteræ, quas vobis proximè misi, declararetis nobis, quòd secundùm Euangelij legem stet nobiscum fortiter atque vnanimiter etiam vestra sententia.] Porrò eiusmodi clericorum litteræ Romanorum confessorum excidisse videntur: nam priores illas, per Clementium scripras, diuersas ab ijs esse constat. C

LXXI. QVANTI PONDERIS ROMANOR. CLERICORVM EXEMPLVM.

Verum his ad Clerum Romanum Cyprianus adiecit litteras à se redditas ad Moysen, Maximum[c], & alios item Romanos clericos detentos in carcere confessores, quos pluribus laudibus prosecutus est: quippe qui, cùm primi omnium confessi essent Christi nomen, nobile ceteris exhibuissent imitationis exemplum. Tanti ponderis erat Romanorum cleticorum quodcunque virtutis specimen editum, vt alios quamlibet longè positos in transmarinis prouincijs ad imitandum alliceret. D

[c] Cypr. epist. 23.

LXXII. ORDINATIO MATVRE FACTA MERITIS PRAECEDENTIBVS.

Missurus porrò ad Romanum Clerum litteras Cyprianus, quòd nefas esset Ecclesiasticos aliò quopiam quàm Ecclesiasticis hominibus tabellarijs vti; quòd ceteri abessent clerici; nouos creare ad eam obeundam functionem opus habuit: quamobrem Saturum tum ordinauit lectorem, & Optatum confessorem subdiaconum constituit, de quibus hæc scribit ad Clerum Carthaginensem[d]: Quoniam oportuit me per clericos scribere (scio autem nostros plurimos absentes esse, paucos verò, qui illic sunt, vix ad ministerium quotidiani operis sufficere) necesse fuit nouos aliquos constituere, qui mitterentur: feciſe me autem sciatis lectorem Saturum, & hypodiaconum Optatum confessorem.] Fuerant iam ambo antea probati, ille in lectione, hic verò lector fuerat audientium catechumenorum doctor iampridem constitutus: ambobus olim egregiò morum exemplo collatorum ordinum candidatis. Quibus videas, nihil persecutionis tempore esse remissum de exacta Ecclesiastica disciplina, quæ maturè admodum in nouorum ordinum initiatione procedere consueuit. Per hos itaque ad Romanum Clerum se tunc scripsisse, idem in posterioribus ad eumdem redditis litteris[e] attestatur. E

[d] Cypr. epist. 29.

LXXIII. Post hæc autem accidit, vt lapsi à Cypriano ardentiùs pacem peterent, idque tanquam Ecclesiæ nomine datis litteris. Horum temeritatem ille retundens, in Episcopis ac Fidelibus ceteris, non in lapsis Ecclesiam consistere demonstrans, hæc addit[f]: Absit enim, nec Dei misericordia & potestas inuicta patiatur, vt Ecclesia esse dicatur lapsorum numerus,

[e] Cypr. epist. 27

A merus; cùm scriptum sit: Deus non est mortuorum, sed viuorum.] & addit: Si autem quidam lapsi Ecclesiam se volunt esse; & si apud illos & in illis est Ecclesia: quid superest, quàm vt ipsi rogentur à nobis, vt nos ad Ecclesiam dignentur admittere? Summissos ergo & quietos & verecundos esse oportet eos, qui delicti sui memores satisfacere Deo debent, nec Ecclesiæ nomine litteras facere, cùm se magis sciant Ecclesiæ scribere.] hæc ipse. Qui & presbyterum Gaium, quòd communicasset cum lapsis, & pro eis oblationes obtulisset, voluit esse excommunicatum. sed & id ipsum alijs comminatus, hæc ait ad Clerum Carthaginensem[a] scribens: Interea si quis immoderatus & præceps, siue de nostris prebyteris & diaconibus, siue de peregrinis ausus fuerit ante sententiam nostram communicare cum lapsis; à communione nostra arceatur, apud nos causam dicturus temeritatis suæ, quando in vnum, permittente Domino, B conuenerimus. LAPSORVM PROCACIAM COHIBET CYPRIANI EPISCOPI.

[a] Cypr. epist. 28.

Illud etiam est obseruatione dignum (quod ad exactam disciplinam Ecclesiasticam spectat) haud sine aliqua pœna relinqui clericos illos voluisse, qui in persecutione, sua sponte, absque accepta licentia, Carthagine recessissent; quos (quantumlibet Episcopi haberent exemplum qui se subtraxisset, & adhuc persecutione durante ijdem in certamen etiam redijssent) Cyprianus à diuisione mensurna, nempe à stipendio clericorum voluit abstinere, donec eorum causa, ipso redeunte Episcopo, plenius cognosci posset, hæc pluribus ipse dicta epistola ad Clerum Carthaginensem[b]. Porrò de his omnibus quæ accidissent post missas litteras per Saturum & Optatum, & quid in eos procaciter pacem postulantes, & de ijsdem ad Clerum Carthaginensem scripsisset, Romanum Clerum[c] reddidit certiorem. Sed & alias eodem argumento adiunxit; quibus de cauendo veremoso serpente Priuato hæretico, de quo superiùs dictum est, solicitè admonuit, dedit has Cyprianus litteras Romam perferendas Fortunato hypodiacono, quod reddita à Romano Clero ad eum litteræ[d] testantur. C LXXIV. SEVERA CENSVRA IN CLERICOS QVI PERSECVTIONIS TEMPORE RECESSISSENT.

[b] Cypr. epist. eadem.

[c] Cypr. epist. 29.

[d] Apud Cypr. epist. 31.

Acceptis prioribus tam ad Clerum, quàm ad confessores in carcere detentos Cypriani litteris, visisque ab eo scriptis de lapsis recipiendis, deque conuulsa ab aliquibus Ecclesiastica disciplina: horum temeritatem damnare Romanam Ecclesiam, probarequè per omnia in ea re Cypriani sententiam, redditis ad Cyprianum litteris, Romanus Clerus grauibus quidem assertionibus, firmisque decretis significat. Extant ipsæ litteræ[e], quibus illi nequaquam se aliquid noui in re tanta decernere, sed semper seruatam in Ecclesia disciplinam perscribere profitentur. Ac primùm illud, cùm commendat Cypriani studium, quo Romanæ Ecclesiæ iudicio sua exhibeat examinanda atque pronenda, hæc subdit: Quid enim (inquit) magis aut in pace tam aptum, aut in bellis persecutionis tam necessarium, quàm debitam seueritatem diuini vigoris tenere? quam qui remiserit, instabili rerum cursu erret semper, necesse est, & huc atque illuc varijs atque incertis negotiorum tempestatibus dissipetur, & quasi extorto de manibus consiliorum gubernaculo, nauim Ecclesiasticæ salutis illidat in scopulos. Vt appareat, non aliter saluti Ecclesiasticæ consuli posse; nisi si qui & contra ipsam faciunt, quasi quidam aduersi fluctus repellantur; & disciplinæ ipsius semper custodita ratio, quasi salutare aliquod gubernaculum in tempestate seruetur.] D CLERVS ROM. TENACISSIMVS DISCIPLINAE.

[e] Apud Cypr. epist. 31.

Videas ex ijs planè Romanam Ecclesiam in omnibus domi forisq; in pace belloque Ecclesiasticæ disciplinæ seruandæ vindicem præfuisse, nec passam esse eam vlla ex parte E quauis occasione conuelli. nam addit: Nec hoc nobis nunc nuper consilium cogitatum est, nec hæc apud nos aduersus improbos modò superuenerunt repentina subsidia: sed antiqua hæc apud nos seueritas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua. Quoniam nec tantas de nobis laudes Apostolus protulisset dicendo[f], Quia fides vestra prædicatur in toto mundo: nisi iam exinde vigor iste radices fidei de temporibus illis mutuatus fuisset. quarum laudum & gloriæ degenerem fuisse, maximum crimen est.] hæc & alia Romanus Clerus: ex quibus apparet, tenacissimam semper fuisse Romanam Ecclesiam auitæ disciplinæ, & paternarum traditionum vigilantissimam custodem. vnde & subdit: Absit enim ab Ecclesia Romana, vigorem suum tam profana facilitate dimittere, & nernos seueritatis euersa fidei maiestate dissoluere: vt, cùm adhuc non tantùm iaceant, sed & cadant euersorum fratrum ruinæ, properata nimis remedia communicationum vtique non profutura præstentur, & noua permisericordiam falsam vulnera veteribus transgres- LXXVI. ANTIQVA DISCIPLINA ROM. ECCLESIAE

[f] Rom. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

transgressionis vulneribus imprimantur, vt miseris ad euersionem maiorem eripiatur A & pœnitentia.] multa denique id genus inculcat.

LXXVII. CLERI ROM. ESSE, VNIVERSAE ECCLESIAE SEDE VACANTE PROSPICERE. Quòd verò ipsorum esset muneris, vacante adhuc sede, inuigilare super vniuersum Dominicum gregem; eadem quoque ad alios se scripsisse testantur, cùm subijciunt ista: Quales litteras in Siciliam quoque miserimus, subiectas habebis: quamquam nobis differendæ huius rei necessitas maior incumbat, quibus post excessum nobilissimæ memoriæ viri Fabiani nondum est Episcopus propter rerum & temporum difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur, & eorum, qui lapsi sunt, possit cum auctoritate & consilio habere rationem.] At hæc præcepta non se tantùm Siculis & Afris, sed & vniuerso Christiano Orbi præscribere, quæ paulo inferiùs ab eisdem posita sunt, manifestè declarant, cùm aiunt: Aspice totum Orbem penè vastatum, & vbique iacere deiectorum reliquias & ruinas, & idcirco tam grande expeti consilium, quàm latè propa- B gatum videtur esse delictum. Non sit minor medicina, quàm vulnus est: non sint minora remedia, quàm funera.]hæc illi.

LXXVIII. CONCILIVM ROMAE IN REVSA LAPSORVM. Porrò idem Clerus Romanus, ad euitandam inuidiam odiumque lapsorum, ne ipsi tantùm viderentur auctores atque peruulgatores seueritatis Ecclesiasticæ disciplinæ; hoc ipso tempore, persecutione adhuc instante, Romæ Synodum habuere, conuocatis vicinis Episcopis, præsentibus & ijs qui ex alijs regionibus extorres Episcopi Romam ad tutum portum fidei conuenissent: in tanta enim gentium multitudine ex omnibus Orbis regionibus ibi degentibus, quemlibet, mutato præsertim habitu, potuisse delitescere, ex ijs quæ nunc videmus in ea, facilè inducimur vt credamus. At de habito ea de re Romæ Concilio Clerus Romanus, ijsdem litteris ad Cyprianum redditis, his [a] verbis significat, quæ primùm hæc habet[a]: Perquàm enim nobis & inuidiosum & one- C rosum videtur, non per multos examinare, quod per multos commissum videatur fuisse; & vnum sententiam dicere, cùm tam grande crimen per multos diffusum notetur exisse: quoniam nec firmum decretum poteſt esse, quod non plurimorum videbitur habuisse consensum.] & post alia, de Episcopis qui tunc Romam ad Synodum conuenere, hæc habet:

[a] Apud Cypr. epist. 31.

LXXIX. QVID STATVTVM IN CAVSA LAPSORVM. Cuius temperamenti moderamen nos hîc tenere quærentes, diu & quidem multi, & quidem cum quibusdam Episcopis vicinis nobis & appropinquantibus, & quos ex alijs prouincijs longè positis persecutionis istius ardor ciecerat: ante constitutionem Episcopi nihil innouandum putauimus; sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus: vt interim, dum Episcopus dari à Deo nobis sustinetur, in suspenso, eorum qui moras possunt dilationis sustinere, causa teneatur. Eorum autem, quorum D vitæ suæ finem vrgens exitus dilationem non potest ferre, acta pœnitentia, & professa frequenter suorum detestatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac verè pœnitentis animi signa prodiderint, cùm spes viuendi secundùm hominem nulla subsisterit; ita demum cautè & solicitè subueniri, Deo ipso sciente quid de talibus faciat, & qualiter iudicij sui examinet pondera: nobis tamen anxiè curantibus, vt nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem, nec verè pœnitentes accusent nostram quasi duram crudelitatem.] Quàm ergo parum tuta, quamque dubia sit illa festinanter exhibita reconciliatio etiam petentibus eam cum lacrymis, dicta nuper sententia declarauit.

LXXX. LEGES PRAE SCRIPTAE LAPSIS. Sed & quas leges præscribant & admonitionem ingerant Romani Clerici lapsis pœnitentibus in Ecclesiam redire conantibus, vt hîc etiam intexamus, argu- E menti ratio postulat. Pulsent (inquiunt) sanè fores, sed non vtique confringant: adeant ad limen Ecclesiæ, sed non vtique transiliant: castrorum cælestium excubent portis, sed armati modestia, qua intelligant se desertores fuisse: resumant precum suarum tubam, sed qua non bellicum clangant: arment se quidem modestiæ telis, & quem negando mortis metu fidei dimiserant clypeum, resumant; sed vt contra hostem diabolum vel nunc armati, non contra Ecclesiam, quæ illorum dolet casus, armatos esse se credant. Multum illis proficiet petitio modesta, postulatio verecunda, humilitas necessaria, patientia non otiosa. Mittant legatos pro suis doloribus lacrymas; aduocatione fungantur ex intimo pectore prolati gemitus, dolorem probantes commissi criminis & pudorem. hæc & alia de præscriptis legibus pœnitentibus lapsis Romanus Clerus.

Quæ

A Quæ autem Romæ in hac sunt Synodo de lapsis coercendis vel recipiendis decreta, eadem vniuersæ Ecclesiæ Catholicæ seruanda præscripta, ad singulas toto Orbe diffusas Ecclesias missa sunt. Tantam enim in sede Petri inesse auctoritatem omnes intelligebant, vt vniuersus longè lateque diffusus Catholicus Orbis sibi seruandum esse indubitatum haberet, quòd sciret à Petri cathedra dimanare. De vulgatis autem per Orbem statutis de lapsis Romæ decretis Cyprianus affirmat, dū scribens ad Antonianum, hæc ait in primis de Nouatiano tunc Romanæ Ecclesiæ presbytero subscribente[a]: Additum est etiam ad alia decreta scripta, Nouatiano tunc scribente, & quod scripserat sua voce recitante, & presbytero Moyse tunc adhuc confessore, nunc iam martyre subscribente: Vt lapsis infirmis & in exitu constitutis pax daretur. quæ litteræ per totum mundum missæ sunt, & in notitiam Ecclesijs omnibus & vniuersis fratribus B perlatæ sunt.]

LXXXI. ECCLESIA ROM. PRAE SCRIBIT OMNIBVS ECCLESIIS LEGES.

[a] Cypr. epist. 52

Porrò eædem litteræ ad Cyprianum in Africam per Ecclesiasticos tabellarios Saturum atque Optatum clericos allatæ sunt; quibus etiam tunc qui in carcere erant Romani clerici confessores Moysen & alij ad eumdem Cyprianum litteras[b] dederunt, eas- demque à cætero Clero liberè agente scriptis litteris adiunxerunt. Nam earum illi in suis etiam meminerunt, quibus admirabilem quamdam in perferendo diutino carcere præ se ferunt alacritatem, non vtique ex infirmæ naturæ viribus, sed ex diuinæ Scripturæ thesauro comparatam, ac maioribus in dies accessionibus cumulatam. quid prætetea optent, his verbis declarant: Hæc & huiusmodi cùm de Euangelio collata perlegimus, & quasi faces quasdam ad inflammandam fidem Dominicis vocibus suppositas nobis sentiamus; hostes veritatis non tantùm non iam perhorrescimus, sed C prouocamus; & inimicos Dei iam hoc ipso, quòd non cessimus, vicimus; & nefarias contra veritatem leges subegimus, etsi nondum nostrum sanguinem fudimus, sed fudisse parati sumus. Nemo hanc dilationis nostræ moram clementiam iudicet; quæ nobis officit; quæ impedimentum gloriæ facit; quæ cælum differt; quæ gloriosum Dei conspectum inhibet. In huiusmodi enim certamine, & in huiusmodi vbi decertat fides prœlio, mora martyres non distulisse, vera clementia est Pete ergo, Cypriane carissime, vt nos gratia sua Dominus magis ac magis in dies singulos quosque vberiùs atque propensius & armet, & illustret, & viribus potentiæ firmet ac roboret.]hæc ipsi, & alia id genus complura.

LXXXII. DE LITTERIS CLERI ROM. ET CONFESSORVM AD CYPRIAN.

[b] Apud Cypr. epist. 26.

Quòd insuper de lapsorum restitutione comprobent quæ ad eos idem Cyprianus nuper scripserat, huiusmodi ac dignam sanè afferunt causam: Animaduertimus enim, D te congruente censura, & eos dignè obiurgasse, qui immemores delictorum suorum pacem à presbyteris per absentiam tuam festinata & præcipiti cupiditate extorsissent; & illos, qui sine respectu Euangelij [c] sanctum Domini canibus & margaritas porcis profana facilitate donassent: cùm grande delictum, & per totum penè Orbem incredibili vastatione grassatum, non oporteat nisi (vt ipse scribis) cautè moderateque tractari, consultis omnibus Episcopis, presbyteris, diaconibus, confessoribus, & ipsis stantibus laicis, vt in tuis litteris & ipse testaris: ne, dum volumus importunè ruinis subuenire, alias maiores ruinas videamur parare. Vbi enim diuinus metus relinquitur, si tam facilè peccantibus venia præsteturr?] & inferiùs: Cæterùm vbi erit, quòd custodia squalidi carceris includuntur, qui Christum confitentur; si sine periculo fidei sunt qui negauerunt? Vbi, quòd in nomine de catenarum ambitu vinciuntur; si sine E communicatione non sunt, qui confessionem Dei non retinuerunt? Vbi, quòd detenti martyres gloriosas animas suas ponunt; si, qui dereliquerunt fidem, periculorum & delictorum suorum non sentiunt magnitudinem?]hæc ipsi, atque alia plura in eamdem sententiam.

LXXXIII. CONFIRMAT ROM. CLERVS A S. CYPRIANO STATVTA.

[c] Matt. 7.

Post hæc autem haud multum temporis intercessit, cùm postremas scripras à Cyprianoo litteras, redditas à Fortunato hypodiacono[d], Romanus Clerus accepit: qui etiam alias dedit ad ipsum Cyprianum eiusdem propemodum argumenti quo superiores[e], sed præpostero ordine à Pamelio recitatas: cùm, quæ longè ante has datæ erant, post has ponat numero trigesimoprimo. Cæterùm eius industriam in disponendis Cypriani epistolis cùm magnopere commendemus, haud tamen possumus eidem in omnibus assentiri: nam ad exactam rationem temporum historiam contexentes, interdum à posito ab eo ordine cogimur resilire. Id enim ipsi viuenti minimè displicuit, acceptis

LXXXIV.

[d] Cypr. epist. 30.

[e] Cypr. ead. epist. 30.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hac de re meo nomine litteris à Reuerendissimo domino Lindano, tum Ruremundensi, postea Gandauensi Episcopo, eius rei æquo arbitro, Romæ tum agente, & Notationes nostras in Romanum Martyrologium cognoscente. Quem talem ac tantum Catholicæ fidei professorem & defensorem, strenuumque pugilem, & ob immensos pro veritate Orthodoxa exantlatos labores, & grauissima suscepta pericula, absque sanguine martyrem, graui iactura totius Ecclesiæ, citò abreptum Catholicus orbis ingemuit. Sed iam cœpta prosequamur.

LXXXV. DE PRIVATO HÆRETICO.

Quòd igitur Cyprianus admonuisset Romanum Clerum, cauendum subdolum hominem Priuatum hæreticum, Catholico nomine peruagantem, atq. Romam aduenientem, vt ab omnium principe Ecclesia communionem Catholicam sufurari posset; qua obtenta, eius prærogatiua cum cæteris quoque communicare posset Ecclesijs: quid ad hæc Romanus Clerus [a] rescripserit, audiamus: Quòd autem pertinet ad Priuatum Lambesitanum, pro tuo amore fecisti, qui rem nobis solicitè nunciare voluisti: omnes enim nos decet pro corpore totius Ecclesiæ, cuius per varias quasque prouincias membra digesta sunt, excubare. Sed nos etiam ante litteras tuas fraus callidi hominis latere non potuit: nam cùm ante hac quidam ex ipsius nequitiæ cohorte venisset vexillarius Priuati, & furto & fraudulenter litteras à nobis elicere curaret; nec quis esset latuit; nec litteras, quas volebat, accepit.] hæc illi.

[a] Apud Cypr. epist. 30.

LXXXVI. ETIAM HARETICI PRIMATVM ROM. ECCLESIAE INTELLEXERVNT.

Ex quibus planè intelligas, quanti facerent etiam hæretici Romanæ Ecclesiæ communicationem; quippe qui scirent se omni hæresèos infamiæ aspersa labe purgandos, Catholicosque ab omnibus comprobandos, si se cum ea communicare eius litteris demonstrarent. vt sanè appareat, Romanæ solius Ecclesiæ censura hæreticos à Catholicis discriminari solitos; eos nimirum habendos esse Catholicos, quibus illa Catholicæ communicationis litteras impartiret; illos verò è contrà ab omnibus hæreticos atque schismaticos esse censendos, quibus illa communionem denegasset; quæ idcirco olim Catholica communicatio dicebatur, quòd ab omnibus alijs pariter impartiretur Ecclesijs, quam ante quis à Romana Ecclesia percepisset. Sed quòd de hac re exempla propemodum innumera suppetant, de his frequentissimè suis locis agemus.

LXXXVII. LITTERAE CLERI ROM. PROMVLGANTVR IN AFRICA

His ab Apostolica sede acceptis literis, Cyprianus misit eas ad Carthaginẽsem Ecclesiam, monuitque litteris [b] presbyteros atque diaconos, vt darent operam, quò illæ cæteris innotescerent; peregrinisque etiam Episcopis atque presbyteris eas exscribere volentibus tribuerent facultatẽ: quod & Saturo lectori quoq. dederat in mandatis. Sciebat enim, apud quosque, quantumlibet contumaces, maximi ponderis fore epistolas, de his quæ agenda essent, ab Apostolica sede redditas. In his itaque litteris iam tertiò vltro citroque datis annus propè interlapsus esse videtur:

[b] Cypri. epist. 32.

LXXXVIII CYPRIANVS ORDINAT SVOS.

Cùm interea mense Decembri adueniente, more maiorum, sacris habendis ordinationibus præstituto, Cyprianus, præter illos duos quos vrgens necessitas ante omnes compulit ordinari, delegit præ cæteris duos alios ob anteactæ vitæ digna merita commendatos: quos huius persecutionis furore, velut aurum igne probatum, redditos clariores, lectoratus initiauit ordine. Ijs enim nõ vitæ solùm claritudo, confessio, atq. martyrium, sed & diuina voluntas, Apostolico [c] more, præcedẽtibus prophetijs, fuerat suffragata. Fuerunt hi, quos recenser, Aurelius confessor ac martyr lector ordinatus, & Celerinus ad eumdem gradum promotus, martyrio & ipse multa passus insignis. hos ipsos dignis elogijs celebrat Cyprianus suis literis, quas tunc dedit ad Ecclesiam Carthaginensem: ac primùm de ordinatione Aurelij [d] confessoris, his scilicet verbis:

[c] 1. Tim. 3. & 4.

[d] Cypr. epist. 33.

LXXXIX. ORDINATIO AVRELII CONFESSORIS.

In ordinandis clericis, fratres carissimi, solemus vos antè consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Sed expectanda non sunt testimonia humana, cùm præcedunt diuina suffragia. Aurelius frater noster, illustris adolescẽs, à Domino iam probatus, & à Deo vocatus, est in annis adhuc nouellus, sed in virtute ac fidei laude prouectus; minor in ætatis suæ indole, sed maior in honore. Gemino hic agone certauit, bis confessus, & bis confessionis suæ victoria gloriosus; & quando vicit in cursu factus extorris, & cum denuo certamine fortiore pugnauit, triumphator & victor in prœlio passionis. Quoties aduersarius prouocare seruos Dei voluit, toties fortissimus ac promptissimus miles & pugnauit, & vicit. Parum fuerat sub oculis antè paucorum, quando extorris fiebat, congressum fuisse; meruit & in foro congredi clariore

A clariore virtute: vt post magistratus etiam Proconsulem vinceret, & post exilium tormenta superaret. Nec inuenio quid in eo prædicare plus debeam, gloriam vulnerum, an verecundiam morum: quòd honore virtutis insignis est, an quòd pudoris admiratione laudabilis. ita & dignitate excelsus est, & humilitate sublimis, vt appareat illum diuinitus reseruatum, qui ad Ecclesiasticam disciplinam cæteris esset exemplo, quomodo serui Dei in confessione virtutibus vincerent, & post confessionem moribus eminerent. Merebatur talis clericæ ordinationis vlteriores gradus, incrementa maiora, non de annis suis, sed de meritis æstimandus. Sed interim placuit, vt ab officio lectoris inciat: quia & nihil magis congruit voci quæ Dominum glorioſa prædicatione confessa est, quàm celebrandis diuinis lectionibus personare; post verbà sublimia, quæ Christi martyrium prolocuta sunt, Euangelium Christi legere, vnde martyres fiunt; ad pul-
B pitum post carastam venire: illic fuisse conspicuum Gentilium multitudini, hic à fratribus conspici: illic auditum esse cum miraculo circumstantis populi, hic cum gaudio fraternitatis audiri. Hunc igitur, fratres dilectissimi, à me & à collegis, qui præsentes aderant, ordinatum sciatis, &c.]

Sed & Celerinum æquè cum illo ordinatum lectorem, scripta de eodem epistola ad Ecclesiam Carthaginẽsem [a], mirificis præconijs extulit. At quæ ad historiam pertinent, hæc sunt: Referimus ad vos, Celerinum fratrem nostrum, virtutibus pariter & moribus glorioſum, Clero nostro non humana suffragatione, sed diuina dignatione coniunctũ.] & paulo pòst: Hic ad temporis nostri prœliũ primus, hic inter Christi milites antesignanus, hic inter persecutionis initia seruẽtia cum ipso infestationis principe & auctore congressus, dum inexpugnabili firmitate certaminis sui aduersarium vincit, vincendi
C cæteris viam fecit, non breui compendio vulnerum victor, sed adhærentibus diu & permanentibus pœnis longæ colluctationis miraculo triumphator. Per decem & nouem dies custodia carceris septus, in neruo ac ferro fuit.] & post alias laudes: Lucent, inquit, in corpore glorioso clara vulnerum signa: eminent & apparent in neruis hominis, membris longa tabe consumptis, expressa vestigia. Sunt magna, sunt mira, quæ de virtutibus eius ac laudibus fraternitas audiat. Et si aliquis Thomæ similis extiterit, qui minùs auribus credat; nec oculorum fides deest, vt quis, quod audit, & videat. in seruo Dei victoriam gloria vulnerum fecit, gloriam cicatricum memoria custodit.] hæc de Celerini glorioſa confessione.

[a] Cypr. epist. 34.

X C. ORDINATIO CELERINI.

Sed & quòd propinquos sanguine habuerit martyres; eum ex hoc magis magisque laudandi argumentum deducens, hæc addit: Nec rudis iste aut nouus est in Celerino
D carissimo nostro titulus gloriarum: per vestigia cognationis suæ graditur, parentibus ac propinquis suis honore consimili diuinæ dignationis æquatur. Auia eius Celerina iampridem martyrio coronata est, item patruus eius, & auunculus, Laurentius, & Ignatius, in castris & ipsi quondam sæcularibus militantes: sed veri & spiritales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas à Domino & coronas illustri passione meruerunt. Sacrificia pro eis semper (vt meministis) offerimus, quoties martyrum passiones & dies anniuersaria commemoratione celebramus.] Mos iste perantiquus in Ecclesia Dei est, vt incruento oblato sacrificio natalitia martyrum anniuersaria die (vt nunc fit) religiosè celebrentur: ad quod spectat illud Tertulliani [b]: Pro natali-
E tijs annua die facimus] nempe sacrificamus. hoc importare hanc vocem, facimus, in nostris Notis [c] pluribus demonstrauimus. Sed de celebritate sanctorum martyrum satis fusè superiùs locuti sumus tomo primo, vbi de Apostolicis traditionibus institutus est sermo.

XCI. DE CELERINA ET ALIIS MARTYRIBVS.

[b] Tertull. in Apolog. c. 3.

[c] In Martyr. Romano die 9 Aprilis.

Ar de eiusdem Celerini ordinatione Cyprianus hæc subdit [d]: Hunc ad nos, fratres dilectissimi, cum tanta Domini dignatione venientem, testimonio & miraculo eius ipsius, qui se persecutus fuerat, illustrem; quid aliud quàm super pulpitum, id est, super tribunal Ecclesiæ oporrebat imponi? vt loci altioris celsitate subnixus, & plebi vniuersæ pro honoris sui claritate conspicuus legat præcepta & Euangelium Domini, quæ fortiter ac fideliter sequitur? vox Dominum confessa, in his quotidie quæ Dominus locutus est, audiatur? Viderit an sit vlterior gradus, ad quem præfici in Ecclesia possit. Nihil est in quo magis confessor fratribus prosit, quàm vt, dum Euangelica lectio de ore eius auditur, lectoris fidem, quisquis audierit, imitetur. Iungẽdus in lectione Aurelio fuerat, cum quo & diuini honoris societate coniunctus est.] Sed ob meritorum

XCII.

[d] Ead. epist. 34

CLERICALIS DISTRIBVTIO MENSTRVA.

excellentiam,quibúsnam prærogatiuis ambos præ cæteris lectoribus exornet,in fine his verbis significat: Cæterùm presbyterij honorem designasse nos illis iam sciatis; vt & sportulis ijsdem cum presbyteris honorentur,& diuisiones mensurnas æquatis quantitatibus partiantur,sessuri nobiscum prouectis & corroboratis annis suis: quamuis in nullo minor possit videri ætatis indole, qui consummauit ætatem gloriæ dignitate.] Voluit Cyprianus ambos ea accipere stipendia inter clericos, quæ presbyteris dari solerent: de quibus Apostolus [a]: Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt.] appellat ea Cyprianus mensurnas diuisiones,id est,menstruas: qui verò eiusmodi subsidia per quoslibet menses acciperent ab Ecclesia, Sportulantes dicebantur,quòd eiusmodi sportulæ eis darentur ab Ecclesia.

[a] 1. Tim. 5.

XCIII. LECTORVM MVNVS.

Quòd autem hos huic lectorum muneri mancipatos, ascensuros fore pro functione muneris dicit in pulpitum, illicque toto spectante & audiente populo Euangelium alta voce lecturos; diuersàm in hoc Africanæ Ecclesiæ à cæteris Latinis fuisse consuetudinem,potest intelligi: cùm Romæ & in alijs Ecclesijs eam functionem solerent diaconi exercere,in Africa verò lectores,minorum ordinum clerici infra acoluthos positi. Nec quis existimet ob Euangelij publicam lectionem hos lectores dictos, re vera diaconos fuisse: nam idem Cyprianus, quem lectorem ordinasse dixit [b] Saturum,ad acoluthatum se postea promouisse testatur [c]. Manifestiora quoque hæc redduntur ex Concilio [d] quarto Carthaginēsi,cùm agitur de ordinatione diaconi,vbi nulla habetur mentio de munere Euangelicæ lectionis; sed publicè diuina legere in Ecclesia, lectoris esse muneris traditur. Rursùm verò idem Cyprianus, eodem fermè tempore, de Numidico presbytero inter alios presbyteros Carthaginensis Ecclesiæ cooptando, ad suos [e] literas in hæc verba conscripsit:

[b] Cypr. epist. 24. 32.
[c] Cypr. epist. 35.
[d] Concil. 4. Carthag. c. 4. & 8.
[e] Cypr. epist. 35.

XCIV. DE NVMIDICO PRESBYTERO.

Nunciandum vobis fuit,fratres carissimi,quod pertineat & ad communem lætitiam, & ad Ecclesiæ nostræ maximam gloriam. Nam admonitos nos & instructos sciatis dignatione diuina,vt Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero,& nobiscum sedeat in Clero,luce clarissima confessionis illustris,& virtutis ac fidei honore sublimis: qui hortatu suo copiosum martyrum numerum, lapidibus & flammis necatum,ante se misit. quique vxorem adhærentem lateri suo concrematam simul cum cæteris, vel conseruatam magis dixerim,lætus aspexit. Ipse semiustulatus, & lapidibus obrutus, & pro mortuo derelictus, dum postmodum filia solicito pietatis obsequio cadauer patris inquireret, semianimis inuentus, & extractus, & refocillatus à comitibus, quos ipse præmiserat, remansit inuitus. Sed remanendi(vt videmus) hæc fuit causa, vt eum Clero nostro Dominus adiungeret, & desolatam per lapsum quorumdam presbyterij nostri copiam gloriosis sacerdotibus adornaret. Et promouebitur quidem, cùm Deus permiserit, ad ampliorem locum religionis suæ, quando in præsentiam protegente Domino venerimus. Interim quod ostenditur, fiat; vt cum gratiarum actione suscipiamus hoc Dei munus, sperantes de misericordia Domini eiusmodi ornamenta complura, vt redintegrato Ecclesiæ suæ robore,tam mites & humiles faciat in confessus nostri honore florere.]

XCV. NON ORDINATVS, SED ALLECTVS PRESBYTER.

At non hunc modò à S. Cypriano ordinatum putamus esse presbyterum (quod alij tradunt) sed cùm iam alterius cuiuspiam Ecclesiæ presbyter esset,tam præclaro exantlato martyrio, eo honore Cyprianus ipsum esse dignum existimarit, vt in primaria totius Africæ Ecclesia Carthaginensi presbyterio fungeretur. Suadent enim id illa verba: Vt Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero.] at E de noua ordinatione ipsius ne verbum quidem, vt de lectoribus ordinatis nuper pluribus fecisse videmus: magnus quippè is censebatur honor, vt cum Episcopo in cathedrali Ecclesia inter presbyteros sederet [f]. Dicebantur huiusmodi sic allegendi, incardinari: atque iam adsciti, Cardinales; qua voce vtitur sæpe S. Gregorius. sed de his suo loco pluribus.

[f] Hier. de Scrip. Eccl. in Epiph.

XCVI. SCRIPTA MARTYRVM MAGNOPRETIO HABITA.

Hucusque de rebus inter Romanum Clerum & S. Cyprianum hoc annò transactis, deque eiusdem Cypriani in curanda Ecclesia Carthaginensi vigilantissima cura. Excerpta hæc sunt à nobis ex litteris vltro citroq; datis, quibus epistolarem omnium fidelissimam historiam contexuimus, breuitati, vt licuit, consulentes: cùm pro dignitate rerum atque scriptorum par fuisset integras hic describere martyrum citatas epistolas. Nam quid S. Hieronymus [f] de Pamphili martyris scriptis ait? Si enim lætitia est vnam epistolam

A epistolam habere martyris; quanto magis tot millia versuum, per quæ mihi videtur sui sanguinis signasse vestigia?] Si hæc ipse de illo,qui tamen non sua scripsit, sed ab Origene elucubrata descripsit; quid de martyrum & confessorum litteris dicendum est, in quibus sua ipsorum inesse verba,etsi alia exscripta manu, typisve expressa, noscuntur? Pluris namque facienda sunt ea,quæ martyr mente concepit, & ore protulit, & stylo exarauit, licet aliena manu exscripta vel cusa legantur, quàm quæ, cùm alterius sint, martyr suo chirographo exarauit.

Quæ autem reliqua sunt rerum Cypriani,sequenti anno,secundùm exactum temporis ordinem,enarrabimus. Verùm quòd idem Cyprianus de alijs martyribus hac persecutione passis in Africa dictis litteris mentionem habuerit; his iungenda putamus quæ idem scripsit in libro de Lapsis, de Casto & Æmilio * post lapsum ad certamina B reuocatis, & martyrij victoria insignitis, his nempe verbis: Sic, inquit, sic Casto & Æmilio aliquando Dominus ignouit; sic in prima congressione deuictos, victores in secundo prœlio reddidit,vt fortiores ignibus fierent,qui ignibus antè cessissent,& vnde superati essent,inde superarent.] hos postea martyrio consummatos habent tabulæ Ecclesiasticæ vnà cum alijs, adscriptos certis diebus, quibus eorum memoria anniuersaria celebratur.

XCVII.

* al. Aemiliano DE CASTO ET AEMILIO.

At de martyribus in Africa sub Decio passis, præter illos, quos ex Cyprlano recensuimus, de alijs item mentio habetur in ijsdem tabulis Ecclesiasticis, quibus ipsorum dies natalis reperitur adscriptus: sunt ij, Zeno, Alexander, Theodorus, & alij triginta tres sub Fortunatiano Præside: sub quo etiam passi sunt Terentius, Maximus, Pompeius,& Africanus: quorum omnium extant passionis Acta [a], in quibus etiam men- C tio habetur de lapsis Christianis (de quo sæpe queritur Cyprianus) qui solo aspectu terribilium tormentorum, pauore concussi, defecerunt à fide: cùm in eos qui animo alacri,fide prompta se ea contemnere præ se ferrent,ad cæteros exterrendos omnis crudelitas Præsidis inuigilaret, & carnifices desudarent: vt de ijs accidit, qui postquam cæsi sunt virgis atque flagellis,fustibus quoque contusi sunt, succensi humeris ignibus, vngulisque lancinati, horribilibus traditi sunt serpentibus deuorandi: cùm illi vindices pietatis,relictis illæsis martyribus,in Ethnicos insilientes,ex illis complures interfecerunt: martyres verò capitis tandem subière supplicium. Rursus etiam in Africa passi habentur Quinctus, Simplicius,& alij plures socij [b]. At de Africanis martyribus modò satis.

XCVIII. ALII MARTYRES IN AFRICA PASSI.

[a] Apud Sur. die 30. Aprilis. tom. 2.

[b] Mart. Rom. die 18. Decemb.

Iam verò reliquum est, vt quæ passæ sunt aliquæ nobiliores Ecclesiæ hoc ipso perse- D cutionis Decij tempore,à certis fidisque auctoribus scripta,hic itidem describamus. Ac in primis sese nobis offerunt,quæ S. Dionysius,vir eruditione ac pietate insignis,qui his ipsis diebus Alexandrinæ Ecclesiæ præerat Episcopus, de his quæ tunc apud se gesta essent,scriptorum monumentis egregiè commendauit: quæ ab Eusebio recitata ad verbum habentur,ex eiusdem Dionysij ad Germanum tunc data epistola, cùm de se ipso agit,quónam pacto Deo omnia gubernante manus persecutorum euaserit. Sic igitur res gestas exorditur Eusebius [c]: Quæ autem & quàm turbulentæ procellæ Dionysium persecutionis tempore exagitarint, epistolæ ipsius ad Germanum scriptæ testimonio, hoc loco ostendam, in qua ipse de se narrat hoc modo:

XCIX. DE MARTYRIBVS ALEXANDRINIS.

[c] Euseb. lib. 6. c. 33 34.

C. DE DIONYSIO ALEXANDRINO

Ego coram Deo loquor, & ipse nouit quòd vera loquor. Neque certè de fuga in præsentia mecum cogitaui; neque, quasi Deo inuito, vllam feci. Quinetiam aliàs,re- E gnante Decio,antequam persecutio palàm contra Christianos ediceretur, cùm Sabinus id temporis Frumentarium ad me perquirendum misisset, ego quatriduo in ædibus commoratus, eius aduentum assiduè expectaui. Ille autem vndique circumit: vias, fluuios, agros passim, vbi me latitare, aut quò me profectum esse suspicaretur, sedulò perueſtigat. Sed cæcitate, & quasi caligine, ne ædes quæreret, circumfusus retinebatur: sibi namque persuaserat, me persecutione appetitum, domi nolle moram facere. Vix tandem post dies quatuor, Deo mihi vt inde demigrarem præcipiente, & se mirandum in modum quasi ducem itineris præbente, ipse, liberi, & alij multi fratres simul domo egressi sumus. quod planè diuinæ prouidentiæ opus fuisse, rerum euenta, quæ deinceps sequebantur (vnde non parum commodi fortasse quibusdam & vtilitatis obtigit) satis perspicuè declararunt. Deinde paucis interpositis,ea quæ in fuga sibi contingebant euidenter explanat,hæcque subnectit: Ego vnà cum ijs qui mecum erant, fortè,

Universidad de Deusto
Biblioteca

fortè, sole occidente, in satellitum manus incidens, ab illis ad Taposirim deducebar. Sed tamen (sicut erat Dei prouidentia prospectum) Timotheus, quia vnà non aderat, neutiquam prehensus est. Profectus igitur post, offendit cùm ædes nostras, præterquàm quòd ministri eas custodirent, omnino desertas esse, tum nos instar mancipiorum abductos. A

CI. Deinde subiungit: Quàm admirabilis (dicam enim quod verum est) & diuinæ prouisionis ratio fuit ista quidem! Indigena quidam forte fortuna Timotheo properè fugienti & conturbato fit obuiam: rogat festinationis causam. Iste verum narrat. Ille cùm audiuisset (abierat enim ad nuptias lautè epulatum: quippe mos est in huiusmodi hominum conuentibus totam noctem in hilaritate & lætitia consumere) ingressus in domum conuiuij, accumbentibus nunciat. Qui quidem omnes vno impetu, tamquam signo dato, consurrexerunt, & maturo gradu properantes cœperunt quàm celerrimè ad nos contendere: qui cùm in nos incidrent, summo gaudio exultare, atque satellibus, qui nos obseruabant, fugam facientibus, nos, vt eramus grabatis valde malè stratis conquiescentes, de improuiso occupare. Ego certè (Deus testis est) eos vt fures primùm reputans, qui ad spolia & rapinam venirent, mansi in lecto nudus planè vt eram, solo indusio coopertus: reliquum autem vestitum prope me positum porrexi. At hi surgere iubent, & quàm mox abire. Tandem animaduertens quamobrem aduentassent, cœpi vociferari, supplex illos precatus vt abirent, nosque illic manere paterentur. Quinetiam petebam ab eis, vt, si quo me beneficio afficere cuperent, ipsi caput meum ceruicibus abscindere dignarentur, sicque satellitibus, qui me essent cruciatum abducturi, anteuerterent. Illi, dum hæc clamore effercbam (sicut consortes mei & omnium mearum calamitatum participes pro certo norunt) me inuitum è lecto excitarunt. Tum ego humi me supinum prosternere. Isti igitur manibus pedibusque me abreptum (Caius quidem, Faustus, Petrus, & Paulus, qui me sequebantur, istarum rerum omnium testes esse poterunt) educere, ac prehensum propè inuito animo ab oppidulo exportare, & nudo asino impositum, secum inde auchere.] hæc de se Dionysius*. B C

DIONYSIVS ABRIPITVR A SATELLITIBVS

* Apud Euseb lib. 6. cap. 4.

CII. Et ad Fabium Antiochenum scribens, enarratis quæ superiori anno ante dicta Decij promulgata Alexandriæ acciderant, quæ suo loco à nobis posita sunt, hæc de initijs Decij persecutionis habet: Confestim animum Imperatoris, qui clementior aliquanto & humanior videbatur erga nos antea affectus, omnino commutatum esse, nobis nunciatum est. Quapropter minarum formido in nos iactatarum vehementer accrescebat. Nam Decij edictum erat iam diuulgatum, illudque tale profectò videbatur, quale Dominus[b] prædixerat futurum: in quo terribilissima illa eius propemodum expectabatur sententia; nimirum, electos, si possibile esset, in errorem inducendos fore. Quin omnes certè metu perculsi obstupuerunt: atque ex illis qui cùm dignitate, tum diuitiarum affluentia præstare videbantur, qui quidem non pauci erant numero, nonnulli timore perterriti, dijs illorum colendis se vltrò offerunt: alij ex priuatis ædibus in publicum raptati, ad delubra ducuntur à magistratibus: multi vicinorum suasu eò pelliciuntur, qui quidem nominatim euocati, ad impura & profana eorum sacrificia se conferunt. D

[b] Mat. 24. Marc. 13.

LAPSORVM INGENS NVMERVS.

CIII. Horum autem non pauci, quasi minimè essent sacrificaturi, sed illi ipsi potiùs victimæ & sacrificia idolis futuri, pallore exalbescunt, & formidine attoniti stupent; adeò vt à frequenti populi turba quæ circumsistebat, dum se omnibus perspicuè patefaciebant, cùm ad moriendum, tum ad sacrificandum eadem timiditate esse affectos, risui & ludibrio haberentur. A lij paratiùs ad altaria procurrunt, duro ore & impudenti constanter asseuerantes se numquam fuisse Christianos: de quibus Domini sententia verissimè dici potest[c], Diuitem difficulter posse saluari. Ex reliquis, qui tenuiores erant & magis obscuri, plerique vtrumque istud hominum genus, quod postremò posuimus, imitantur. A lij capessunt fugam, nonnulli prehenduntur, atque ex prehensis multi in vincula & carcerem pergunt, & multis diebus ibi tenentur inclusi: postea tamen, antequam ad tribunal accedant, Christum eiurant. Quidam tormenta diu fortiter sustinent, sed ad extremum succumbentes, fidem pernegant. E

[c] Mat. 19.

LAPSORVM DIVERSA GENERA.

CIV. Cæterùm qui Domini erant tamquam firmæ & beatæ columnæ eius ope & gratia roboratæ, fidei firmitati, quæ in eorum animis penitus insidebat, vires ac tolerantiam aptè

A aptè & appositè respondentem adepti, admirabiles & insignes eius regni martyres & testes facti sunt. Quorum primus erat Iulianus, homo podagræ doloribus adeò oppressus, vt neque incedere, neque pedibus consistere posset. Hic cum alijs duobus, qui eum gestabant, ad iudicem adducitur: quorum alter extemplo fidem denegat; alter nomine Chronion cognomento Eunus, & senex ipse Iulianus, Dominum ingenuè confitentur: qui per totam vrbem, quæ certè (vt nostis) amplissima est, camelis insidentes deducti, & ita sublimes verberibus cæsi; tandem immenso quodam rogo & supra modum exardescente, hominum multitudine vndique circumfusa, comburuntur. Ac dum adducebantur ad locum supplicij, miles quidam nomine Besas illis inter eundum opem ferre, & ijs, qui contumelia eos afficiebant, ex aduerso resistere laborat. Qui, cùm populus contra eum propterea vociferaretur, inde illico abripitur ad iudicem, & in præclaro illo B prælio pro pietate suscepto, tamquam fortissimus Dei bellator strenuè & viriliter se gerens, securi demum percutitur. Alius quidam genere Afer, qui & appellatione Macar, & ob vitam beatam, quam diunæ gratiæ subsidio degisset, verè Macar, id est, beatus fuit, cùm ad fidei negationem, iudice eum ad eam rem magnopere cohortante, adduci non posset, viuus crematus est.

MARTYRIS ALIQVANDIVI SYB DECIO.

Epimachus etiam & Alexander non longo post tempore quàm vincti tenebantur, post horum martyrium multos dolores perpessi, dilaniati nouaculis, & flagellis lacerati, ad extremum ardentissimis flammis circumiectis, absumpti sunt: quibus quatuor mulieres martyres adiungebãtur; quarum prima ordine fuit Ammonarium sancta virgo, quæ, cùm iudex diu illam admodum torsisset, vtpote constanter asserentem se nihil eorum aliquando dicturam quæ ille iussisset, eaque in sententia firmè perstaret, ad supC plicium abducitur. Mercuria secunda erat, anus in primis veneranda: tertia Dionysia, quæ quamquam erat multorum liberorum parens, illos tamen Domino in amore minimè prætulit: Quarta Ammonarium altera. Quæ tres, cùm Præses vereretur ne incassum tormenta illi infligeret, & quodammodo vinceretur à mulieribus, nullum cruciamentorum genus amplius subire cogebantur: sed statim, capite obtruncato, mortem oppetunt. Pro omnibus enim prior Ammonarium, tamquam in prima dimicationis acie locata, satis tormentorum exceperat.

CV. EPIMACHI ET ALIORVM MARTYRVM.

Heron præterea, Ater, & Isidorus Ægyptij, & Dioscorus vnà cum illis, adolescens quindecim annos natus, iudici traduntur: & primum iudex adolescentem, tamquam facilem ad persuadendum, blandis verbis in fraudem inducere, tum velut remissum & flexibilem, ad fidem negandam tormentis impellere tentat. Sed Dioscorus neque per- D suasione quicquam commotus est, neque iudicis omnino cessit sententiæ. Cæteros acerbissimè crudeliterque verberibus dilacerat: quos cùm tormenta magno & fidèi animo pro fide tolerare cerneret, rogo cremandos tradit. Dioscorum autem, cùm propter singularem animi magnitudinem, quam palàm ostenderat, tum propter prudentissima responsa, quæ ad singula rogata dederat, iudex magnopere admiratus dimisit, affirmans se propter ætatem certos dies illi velle concedere, quibus resipiscendi haberet facultatem. Iam verò Dioscorus summa pietate eximius nobiscum est, expectans cum certamen prolixius grauiusque, tum amplius præmium & diuturnius. Porrò Nemesis quidam, & ille etiam Ægyptius, falsò in crimen vocabatur, quòd cum latronibus societatem iniisset: sed istam calumniæ notam ab eo alieniissimam quidem cùm coram Centurione diluisset, iterum per indicem fuit delatus, quòd Christianus esset, vincuE lisque constrictus ad Præsidem venit. Iste iniustissimus Præses beatum martyrem tormentis & verberibus duplo grauioribus quàm latrones ipsos afflictans, exemplo Christi inter latrones interiectum, vnde non parum honoris adeptus est, feruido ignis exurit incendio.

CVI. HERONIS ET SOCIORVM MARTYRVM.

Quædam verò militum turma derepentè accedit, nimirum Ammon, Zeno, Ptolemæus, Ingenes, & pariter cum illis senex Theophilus; qui pro tribunali se ipsi stiterunt. Cùm igitur quidam, quòd Christianus esset, in quæstione versaretur, & iam ad fidei negationem propenderet: isti assistentes, præ rei indignatione dentibus frendere, vultu nutare, manus extendere, toto denique corpore gestus quosdam agere cœperunt. In quos cùm omnium ora essent conuersa, priusquam vlli alij in eos iniecerunt manus, illi ipsi ad subsellia accurrere, se Christianos profiteri: sic vt cùm Præfectus & assessores, qui aderant ei in concilio, timore obstupefacerent; tum Christiani, in quos iam inquirebatur,

CVII. AMMONIS ET SOCIORVM MARTYRVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quirebatur, ad ea tormenta, quæ pòst essent passuri, toleranter sufferenda maximè confirmarentur: tum denique iudices, qui essent contra eos sententiam pronunciaturi, maximo metu exhorrescerent. Isti verò è foro gloriantes abscedere, & testimonio, quod Christo perhibuerãt, summo gaudio exultare, per illos Deo gloriosos triumphos agere. Alij præterea complures in vrbibus & pagis agentes distracti erant, & quasi membratim discerpti: ex quibus vnum exempli gratia commemorabo. Ischyrion cuiusdam magistratus negotia mercede conductus procurat: is qui eum conduxerat, iubet idolis sacrificare: quem, cùm mandato minùs obsequeretur, cœpit conuicijs lacerare: at cùm constanter fidei inhæresceret, grauibus afficit contumelijs: atque vt vidit eum pacatè atque tranquillè omnia sufferentem, arrepto fuste præacuto, intestina ac viscera illius transfodit, crudeliterque interimit. A

CVIII. PROFVGI ET EXTORRES CHRISTIANI.

Quid attinet percensere multitudinem eorum, qui in solitudine & montibus vagi errantesque, fame, siti, frigore, morbis, latronibus, bestijs fuerunt extincti? quorum electionis beatæ & eximiæ victoriæ quamquam testes sunt ij quibus adhuc in illo numero vita superest, tamen vnum aliquod facinus proferam, quò res istæ sint exploratiùs cognitæ perspectæque. Chæremon Episcopus ciuitatis quæ Nilopolis dicitur, cùm iam planè grandis esset & ætate propè exacta, vnà cum vxore sua ad montem Arabiæ confugiens, neque pòst reuersus est, neque vsquam eos quispiam videre potuit. Et licet fratres iam aliquoties eum cum vxore quærerent: tamen neque ipsos, neque corpora eorum vspiam reperire potuerunt. Permulti certè in eo Arabico monte erant à barbaris Saracenis facti captiui: quorum alij ægrè quidem & vix ingenti pecuniæ summa redimi potuerunt, alij hactenus nullo modo. Atque ista, mi frater, non frustrà equidem dicendo prosecutus sum: sed vt cognoscas, quantæ & quàm acerbæ calamitates apud nos obtigerint; quas qui fuerint magis experti, plura de illis & sciunt, & dicere possunt. B C

CIX. [a] Apud Euseb. ibid. lib. 6. c. 34. in fin.

Hæc etiam paulo pòst attexit[a]: Illi igitur diuini martyres, qui iam Christi tamquam assessores sunt, & regni eius consortes, participes iudicij, & illius in hominibus iudicandis sententiam approbantes ferunt: dum erant apud nos, nonnullos è fratribus, in quibus crimen sacrificandi idolis inhærebat, quique à fide excidissent; cùm conuersionem ac pœnitentiam eorum perspicerent, eamque posse acceptam fore ei, qui omnino non vult mortem peccatoris, satis exploratum haberent: ad se denuo admittunt, recipiunt in Ecclesiam, conuentus cum illis celebrant, ineunt societatem precum, & epularum communione vna vtuntur. Quid igitur consilij nobis, fratres, datis? quid censetis nobis agendum esse? illisne suffragabimur? eiusdem cum illis erimus sententiæ? iudicium eorum sequemur? modum tenebimus benignitatis? his, quorum illi miserti sunt, benefici & clementes erimus? an contrà eorum iudicium irritum & inane faciemus? eorum sententiæ nos ipsi constituemus animaduersores? clementiæ inhumanitus resistemus? refringemus institutum? Deum denique ad iram prouocabimus?] At hæc postea à Dionysio scripta esse sub Cornelio, cùm Nouatianus schisma fecisset, testatur Eusebius; à nobis autem hîc relata, quòd de persecutione sub Decio narrationem contineant. quæ verò pòst hæc eadem epistola Dionysius narrat, suo loco opportuniùs dicentur. Quòd autem ea epistola Dionysius visus sit titubare & anceps esse, an lapsis pax continuo reddenda foret: quæ recens pòst schisma Nouatianorum oborta fecerant Romanum Pontificem & Cyprianum à seuera disciplina ad tempus necessaria ex causa deflectere, eiusmodi dubitationis tribuerunt occasionem. sed hæc inferius. D E

DE LAPSIS POENITENTIBVS.

CX. [b] Rom. Martyrolog. die 3. Maij. MARTYRES THEBAIDIS.

Passi sunt tunc etiam in Thebaide Timotheus & Maura coniuges, quorum natalis dies Ecclesiasticis tabulis[b] habetur adscriptus. In Menologio enim hæc de eisdem breuiter scripta leguntur: Arianus in Thebaide Præses Timotheum & Mauram coniugem Christo addictissimos sentiens, apprehendi iussit: ac primùm, vt perterrefaceret coniugem, virum eius dirissimè cruciat suspensum deorsum capite, freno ori eius appositò. cuius rei aspectu Maura maiore fidei ardore succensa, læta se obtulit supplicio: à qua primò auulsi sunt capilli, deinde digitorum extrema præcisa, ac feruenti aqua perfusa. Demum ambo cruci affixi, nouem pòst dies, Deo laudes canentes, in Domino obdormierunt.] hæc ibi.

CXI. Quod rursus spectat ad eos, quos Dionysius ait, relicta patria, montium solitudinem

A nem desertasque regiones petijsse; vnus ex illorum numero Paulus fuit, qui ea benè vsus occasione, quàm primùm timore correptus petijt solitudinem, eam vt bonorum omnium sibi conciliatricem lubentissimo animo coluit, permansitque vsque ad sextum Constantij filij Constantini Imperatoris annum. hic ille Paulus, qui inter anachoretas principem locum tenet; cuius res gestas S. Hieronymus disertè admodum copioseque est prosecutus: qui cùm sub Decio & Valeriano hunc ipsum dicat factum extorrem, ea de causa Valerianum appositò, quòd Decio in Persas proficiscente (vt dicemus) Valerianus Romæ Principis vicem ageret; & Christianos edictis exagitaret. Cæterùm hoc ipso initio Decianæ persecutionis, Paulum eodem quo & alij, quos tradit Dionysius, tempore solitudinem profugum petijsse, quæ paulo pòst dicturi sumus, facilè demonstrabunt. DE PAVLO PRIMO EREMITA.

B Sed quæ idem S. Hieronymus in eius Vitæ exordio de eiusmodi persecutionis acerbitate præfatur, hic attexere operæpretium ducimus: Multas, inquit, apud Ægyptum & Thebaida Ecclesias tempestas sæua populata est. Voti enim tunc Christianis erat, pro Christi nomine gladio percuti: verùm hostis callidus tarda ad mortem supplicia conquirens, animas cupiebat iugulare, non corpora; &, vt ipse, qui ab eo passus est, Cyprianus ait, Volentibus mori, non permittebatur occidi. Cuius vt crudelitas notior fiat, duo memoriæ causa exempla subiecimus. Perseuerantem igitur in fide martyrem, & inter equuleos laminasque victorem, iussit melle perungi, & sub ardentissimo sole ligatis manibus pòst tergum resupinari; scilicet vt muscarum aculeis cederet, qui ignitas sartagines antè superasset. Alium, iuuenili ætate florentem, in amœnissimos hortulos præcepit abduci, ibique inter lilia candentia & rubentes rosas, cùm C leni iuxta murmure aquarum serperet riuus, & molli sibilo arborum folia ventus præstringeret, super extructum plumis lectum resupinari; &, ne se inde posset excutere, blandis serico nexibus irretitum relinqui. Quò cùm, recumbentibus cunctis, meretrix speciosa venisset, cœpit delicatis stringere colla complexibus; &, quod dictu quoque scelus est, manibus attrectare virilia, vt corpore in libidinem concitato, se victrix impudica superiaceret. Quid ageret miles Christi, & quò se verteret, nesciebat: quem tormenta non vicerant, superabat voluptas. Tandem cælitus inspiratus, præcisam morsu linguam in osculantis se faciem expuit, ac sic libidinis sensum succedens doloris magnitudo superauit CXII. SARVITIA HVIVS PERSECVTIONIS.

Per idem ergo tempus, quo talia gerebantur apud inferiorem Thebaida, cum sorore iam viro tradita, pòst mortem amborum parentum, in hereditate locupleti Paulus relictus, annorum circiter quindecim, litteris tam Græcis quàm Ægyptiacis apprimè eruditus, mansueti animi, Deum valde amans: & cùm persecutionis procella detonaret, in villam remotiorem & secretiorem secessit. Verùm D CXIII. PAVLI PRIMI EREMITAE IN EREMVM PROFECTIO

——(*Quid non mortalia pectora cogis*
Auri sacra fames?) [a] Virgil. Aeneid. 3.

sororis maritus cœpit prodere velle, quem celare debuerat. Non illum vxoris lacrymæ, non communio sanguinis, non spectans cuncta ex alto Deus ab scelere reuocauit. Ad hæc instabat crudelitas, quæ pietatem videbatur imitari. Quod vbi prudentissimus adolescens intellexit, ad montium deserta confugiens, dum persecutionis finem præstolaretur, necessitatem in voluntatem vertit: ac paulatim progrediens, rursusque subsistens, atque hoc idem sæpiùs faciens, tandem reperit saxeum E montem, ad cuius radicem haud procul erat grandis spelunca, quæ lapide claudebatur: quo remoto, vt est cupiditas hominum occulta cognoscere, auidiùs explorans, animaduertit intus grande vestibulum, quod, aperto desuper cælo, patulis diffusa ramis vetus palma contexerat, fontem lucidissimum ostendens, cuius riuum tantummodo foras erumpentem statim modico foramine, eadem quæ genuerat aquas terra sorbebat, &c.] hæc de fuga, & loco, quem sibi Paulus ad habitandum delegerat, habet sanctus Hieronymus.

Sed quòd ait, tunc Paulum deserta petijsse, cùm Cornelius Romæ & Cyprianus Carthagine subiere martyrium; sic intelligendum est, eadem persecutione vrgente Paulum secessisse, qua Cornelius & Cyprianus martyrio sublati sunt. nam licet non simul regnarint Decius atque Valerianus, fueritque breui aliquo pacis interstitio ea persecutio interrupta; tamen quòd ijsdem edictis, quibus promulgata, etiam continuata ac CXIV. QVO TEMPORE PETIIT EREMVM PAVLVS.

iteru[m]

Universidad de Deusto
Biblioteca

iterum repetita fuerit, vna eademque censetur, ac Decij pariter & Valeriani nomine dicta: quod alibi notauimus [a], & inferiùs etiam dicturi sumus. Cæterùm ex Hieronymi sententia dicendum esse, hoc ipso Decij persecutionis exordio Paulum factum extorrem, eius auctoritate perspicuè declarabimus. Cùm enim dicat, Paulum centesimum ac tertiumdecimum egisse ætatis annum, quo eum inuisente Antonio, ex hac vita decessit, cùm Antonius tunc nonagenarius esset, quem vixisse idem tradit annum centesimumquintum: cumque eiusdem Hieronymi testimonio id affirmantis in Chronico, habeatur, decessisse Antonium anno vigesimoprimo Constantij, atque Paulo superuixisse annos quindecim: colligitur Paulum obijsse anno sexto Constantij absoluto, & septimo inchoato, qui numeratur Christi annus trecentesimus quadragesimustertius: qua ratione cùm (vt dictum est) eo anno, quo Paulus obijt, esset centum & tredecim annos natus; necesse est affirmare, hoc ipso anno ducentesimo quinquagesimotertio ipsum fuisse ætatis annorum vigintitrium.

[a] In Romano Martyr. die 10 Aug. b.

CXV. PAVLI ÆTAS.

Tantum igitur abest, vt post hæc Paulus sub Valeriano solitudinem petierit, vt, si quis affirmare velit eum quindecim annos natum (vt multi perperam S. Hieronymi sententiam interpretantur) in eremum concessisse; dicere opus sit, non sub Decio & Valeriano, sed sub Gordiano, quo tempore pax summa in Ecclesia erat, factum hoc esse. Quamobrem ætas illa Pauli annorum quindecim non ad tempus, quo secessit in solitudinem, referenda est; sed quòd tot annos tunc natus erat, cùm parentibus fuit orbatus: idque manifestè significare voluisse Hieronymum illis verbis: Post mortem amborum parentum in hereditate locupleti Paulus relictus est annorum circiter quindecim.] & quod proximè dixerat: Per illud tempus, quo talia gerebantur,] ad ea esse referendum, quæ subdit: Cùm persecutionis procella detonaret.] quæ sanè verba si alio accipias sensu, Hieronymum sibi ipsi repugnantem atque mendacem (quod nefas est dictu) de numero annorum Pauli in eremum secedentis efficies. Sic itaque ex eiusdem S. Hieronymi sententia præstat dicere, ipsum annum agentem decimumquintum parentibus esse orbatum: hocque anno eius ætatis vigesimotertio, ipso primo persecutionis impetu exturbatum, ruis paternum priùs, indeque confugisse in longè positos montes, nactumque opportunam sibi ad institutum paratam speluncam, quod superfuit vitæ vsque ad annum centesimum decimumtertium, incognitum permansisse.

CXVI. ORIGENIS CERTAMEN

His de persecutione in Ægypto sub Decio facta narratis, reliquum est vt Origenis quoque attexamus certamen, quod Alexandriæ exhibitum esse, Epiphanio [b] auctore traditur. de quo hæc Eusebius [c]: Quot afflictionum genera & quàm grauia Origeni hac turbulenta persecutionis tempestate contigerint, & quo pacto maleuola diaboli inuidia contra eum incensa (qui omnibus copijs tamquam hostis infestus enixè aciem aduersus illum instruebat, omnibus machinis, omni virtute & potentia contra eum dimicabat, & præter cæteros omnes ab eo illo tempore impugnatos, in hûc potissimùm impetum faciebat) magis magisque augeretur: qualia etiam & quàm acerba pro Christi verbo & doctrima perpessus sit vincula, quæ corporis tormenta, quæ supplicia ex catena ferrea in interioris carceris recessu collo impacta; & quo modo permultis diebus pedes ad compedes ligneas intrusi, quatuor foraminum interstitijs interpositis, distractione quadrm distenti fuerint; quæ ignis & incendij oppositæ minæ; quas præterea ab inimicis inflictas carnificinas toleranter pertulerit: qualem exitum, dum iudex omnibus viribus & toto corpore (vt dicitur) instaret, vt vita eius ad doloris morsus amplificandos ampliùs protraheretur, eius res habuerint: denique quas post illa & quàm pias voces, casque plenas solatij, ijs qui opis & auxilij in rebus aduersis indigent, scriptis reliquerit, permultæ sunt illius epistolæ, quæ verè accurateque commemorant.] hucusque de Origenis certamine Eusebius.

[b] Epiph. hæres. 64.
[c] Euseb. lib. 6. c. 32.

CXVII. ORIGENIS LAPSVS ASSERTVS.

Verùm quónam modo Origenes è vinculis elapsus sit; an quòd adueniente pace, sicut alij plures, solutus vinculis fuerit; an verò quòd (vt alij volunt) thus obtulerit: haud satis compertum habetur. Apud Epiphanium certè negationis eius turpissima illa ac planè nefanda affertur causa, his verbis [d]: Multa sunt fortia facta, quæ per traditionem referunt veteres de hoc viro. Sed non permanserunt ipsi quæ ad præmium consequendum pertinent, in finem: propter eminentissimam enim sanctitatem eius atque doctrinam, ad multam inuidiam deuenit; & per hæc magis irritabat eos qui illo tempore principalem potestatem administrabant. Per diabolicam verò malignitatem excogi-

[d] Epiph. hæres. 64.

A excogitauerunt malitiei operatores, quo modo turpitudinem viro impingerent, & plagam talem decernerent: ita vt in abusum corporis ipsius Æthiopem ipsi subornarent, aut sacrificare iuberent. Ipse verò non ferens diabolicæ operationis versutiam, proclamauit, vtrisque rebus sibi propositis, sacrificare se potiùs velle: non tamen spontanea mente hoc potiùs perfecit, velut magna de hoc fama refert. Sed quandoquidem omnino confessus est se facturum hoc esse, iniecto in manum eius thure, ipsum ad aræ rogum adduxerunt: atque sic à confessoribus ac martyribus tunc re cognita reiectus est. Verùm in Alexandria hoc passus, & non potens ferre exprobrantium sannas, discessit: & Palæstinam, hoc est, Iudææ terram, inhabitare elegit. Cùm itaque peruenisset Hierosolymam, velut talis enarrator & eruditus vir, compellebatur à sacerdotibus in Ecclesia docere. Et cùm multum coëgissent ipsum hi qui Hierosolymis sacerdotium sanctæ Ec-
B clesiæ administrabant; surrexit, & dictum Psalmi quadragesimononi prolocutus, totam distinctionem præterijt. sic enim dicit Psalmus [a]: Peccatori dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Et complicatum librum deposuit, & cum fletu ac lacrymis consedit, omnibus simul cum ipso plorantibus.] hæc apud Epiphanium de lapsu eius.

[a] Psal. 49.

Cæterum in libro illo qui Lamentationes, seu Pœnitentia Origenis inscribitur, quem tamen Gelasius [b] adnumerat inter apocrypha, alia adumbratur potiùs quàm describitur causa lapsus illius, cùm dicitur: Tu nosti Domine quia inuitus cecidi: volens alios illuminare, me ipsum obscurauí: nitens alios de morte ad vitam reducere, me ipsum ad mortem perduxi: volens alios repræsentare Deo, me ipsum à Deo separaui: volens enim pro pietate inueniri, contra pietatem inuentus sum: procedens enim contra iniquorum
C congregationes, & arguens, ibi pessimum diaboli errorem inueni: nescíens certantium varias insidias, ad Dei eos cognitionem prouocabam. Igitur post multas scrutationes promiserunt mihi astutias infelici. Postquam verò profectus sum ab eis, diabolus eadem nocte transformatus in angelum lucis asserebat mihi: Diluculo exurgens perge, & persuade eis, & adduc eos Deo, si tibi verbum proposituri sunt: quòd si assenserint, sine vlla intermissione facito, nihil dubitans propter multorum salutem. Et rursus diabolus antecedens acuit contra me miserum consilia maligna, vel hypocrises & dolos spargit in eis. Ego verò infelix valde diluculo de stratu exiliens, nec orationem quidem conuetam implere potui; sed desiderans omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, me ipsum laqueis diaboli implicaui.

[b] Gelas. in Conc. Rom. ex in decret de lib. apocryph.

CXVIII. LYCTVS ORIGENIS.

Abij igitur ad iniquos, & petens ab eis petitiones hesternas, nescíens & ad baptisma
D perueni. O cor obcæcatum, quo modo non recordabaris? O stulta mens, quo modo non recogitasti? O indistincta discretio, quo modo nõ intelligebas? O sensus intelligentiæ, vbi dormiebas? sed ad somnum te diabolus prouocauit, & infelicem animam mortificauit: ligauit fortes meos [c], & abstulit scientiam meam; ligauit fortes meos, & vulneraui me. Voce respondi, & maculatus sum: sine malo sic collocutus, & maligna perpessus sum. Consilium circa me erexit diabolus, & iniquam vocem contra me dimisit: Origenes (inquit) sanctificauit. O diabole, quid feci‹sti mihi? O diabole, quo modo vulnerasti me? Flebam aliquando super Sampsonem; sed peiora perpessus sum. Flebam super Salomonem; & deteriùs cecidi. Flebam super omnes qui peccauerunt; & in omnibus eis apparui. Sampsoni coma capitis deest: meo verò de capite corona gloriæ cecidit. Sampsonis oculi carnales obcæcati sunt: mei verò perforati & spirituales sunt. Sed
E illum mulier ad insidias perduxit: mea autem lingua ad ruinam peccati me traxit.] hæc & alia Origenes amarissimè lugens, si tamen eius Lamentationes esse dixerimus. Sed quódnam illud crimen fuerit, haud ex verbis eius satis potest intelligi. nec quidem si ab hæreticis an Gentilibus seductus sit, satis hæc indicant; quæ & ab recitata nuper ex Epiphanio historia procul abhorrent.

[c] Iudic. 16.

CXIX.

CXX. ORIGENIS LAPSVS IMPVGNATVR

Atqui sicut libellus iste à Gelasio (vt dictum est) velut adulterinus respuitur: ita etiam, an ea quæ ex Epiphanio recitauimus, verè ne sint ab Epiphanio scripta, vehementer dubito; quippe quòd compertum habeam, Epiphanium alibi, dum agit de Origene, ab his planè diuersa affirmare videri, dum hæc scribit in libro de Mensuris atque ponderibus: Floruit Origenes à temporibus Decij vsque ad Gallum & Volusianum.] Cùm enim hi successores Decij fuerint; quod dicit, floruit, haud debet intelligi (quod dici solet) vixit, sed splendorem gloriæ eius ex scientijs comparatum horum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Imperatorum temporibus, eoque sensu vsus ea voce videtur Epiphanius: nam si tum lapsus esset; haud, floruit, ille dixisset. Sed confirmant hæc quæ sequuntur eiusdem Epiphanij verba, dicentis: Cæterùm in persecutione à Decio facta & ipse Origenes multa passus, ad finem martyrij non peruenit. Verùm delatus est in Cæsaream Stratonis, &c.] id namque & Eusebius tradit, nimirum eum multa passum, sed ad martyrium tamen minime peruenisse. Cæterùm ad Epiphanium ea ab aliquo fuisse addita, non leuem coniecturam ex S. Augustino sumimus, qui de duplicibus Origenianis hæreticis verba faciens, ea omnia se ab Epiphanio mutuatum esse testatur: cumque eorum impia recenseat dogmata, nihil prorsus de Origenis negatione habet: quam vel obiter attigisse, si eam apud Epiphanium reperisset, facilè adducimur vt credamus. A

CXXI. COMMENTICIA SCRIPTA DE LA PVORIGENIS.

Rursum verò, vt commentum existimemus eiusmodi Origenis lapsum, ea quoque potissimùm ratione suademur, quòd qui pro eo scripserunt Apologias, Pamphilus, seu potiùs Eusebius eius nomine, atque Ruffinus, cùm omnes æquè intenti sint illum ab hæresi immunem reddere; de impietate verò seu apostasia nullus excusat; quòd scilicet nullum ab aliquo ea de re negotium exhibitum esset: quod si vel leuissima qualibet coniectura aduersarij eius, quos multos semper habuit, obiectare potuissent, haud certè conticuissent; sed obiecissent isti, & illi diluissent. Videntur sanè hæc de lapsu Origenis ignorasse pristina sæcula; cùm rem tantam, tantique viri non inter Christianos solum, sed ob insignem eruditionem, quam & Gentiles philosophi admirabantur, inter Ethnicos quoque notissimi, qui eidem aduersabantur, silentio præterierint. Nam Dionysius, qui hoc ipso viuebat tempore, & res Alexandrinas scriptis est prosecutus, & alij eius gloriæ æmuli, quorum, teste Eusebio, non exiguus numerus erat; sed & ipsi veritatis amatores, & Origenis oppugnatores S. Hieronymus, Theophilus Alexandrinus, & alij eorumdem temporum Catholici tractatores, nequicquam eiusmodi, quæ ad sugillanda eius quoque dogmata admodum opportuna visa fuissent, vel nutu saltem locuti sunt. Sed quòd nec qui posterioribus temporibus vixerunt, cùm de Origenis scriptis controuersiæ fuerunt iterum ore omnium diffamatæ; & Iustiniano Imperatore agente, omnes quotquot paterent, vel laterent in Origenis libris errores, in odium Origenistarum in Palæstina iterum emergentium denuo resossi, Synodicis decretis & Imperatorijs litteris in Ecclesia oculis omnium fuerunt expositi: de eiusmodi scelere, quod Epiphanij nomine, testimonio tanti viri, videretur innotuisse, mouerint quæstionem, vel proposuerint assertionem. Certè quidem in ignominiam illum sectantium, ac mordicus defendentium, tam insignis infamiæ titulus erat præ cunctis foribus affigendus. B C D

CXXII. PORPHYRIVS LAVDATOR ORIGENIS.

Et quo magis magisque impellor, vt credam totum id, quod dictum est de eiusmodi Origenis lapsu, patens esse commentum & affectatam calumniam, illud est, quòd Porphyrius, Christianorum hostis infensissimus, & (vt ex Eusebio vidimus) Ecclesiæ gloriæ inuidus, cùm celeberrimum illum Ammonium Christianum philosophum à fide Christi ad Ethnicos desciuisse non erubuerit mendacissimè literis prodere; quid non de Origene, obsecro, dixisset, quem Plotino suo præfert, & mirificè laudat; si ea de Christo ab eo negato verè dicere ac firmiter asserere ei licuisset? Viuebat eodem plane tempore, nec fama solùm, sed vultu hominem probè nouerat, quocum & se diu versatum esse testatur in ea quam post hæc tempora scripsit Plotini Vita, in qua virum egregijs laudum titulis cumulatè satis ornat: nec aufus est Origeni notam inurere, sicut Ammonio[a]: quòd Origenis memoria recentior esset, & eius confessio omnibus adeò innotuisset, vt ne exiguus quidem locus videretur patere mendacio, vel leuis componendæ calumniæ occasio esse sibi relicta. Hæc sunt quæ à sententia de Origenis lapsu nos admodum distrahunt atque dimouent; cùm alioqui in dogmatibus homini minimè faueamus. Procul namque ab illis scriptoribus abhorremus, qui cùm in quempiam hæreticum iure improbatum atq; damnatum inuehuntur, cætera quæcumque possunt in eumdem, nullo habito veritatis diligentiori examine, facinora congerunt & amplificant: aguntque cum misertimo illo, perinde ac cum eo qui damnatus ac interdictus aqua & igni, omnium contumelijs ac cædibus passim videatur expositus; acciditque interdum, vt zelus nimius pro veritate susceptus, suo impetu transgredi faciat veritatem. E

[a] Porphyr in Vita Plotin. & Euseb lib. 6. cap. 19.
[b] Cedren. in Comp.

CXXIII. Licet autem Eusebius (quod sæpe diximus, atque refellimus) Origenis laudes, qualiber

A liber captata occasione, parum sincerè interdum fuerit prosecutus; tamen in ijs, quæ de Originis confessione scribit, haud existimamus fuisse mentitum, cùm antiquorum neminem habuerit repugnantem. Tanti enim viri lapsus, qui semel diffamatus præstantia delinquentis omnibus innotuisset, haud eius generis videbatur, qui potuisset celari, & quouis superinducto colore ab Eusebio contegi, vel fuco oblini; quippe qui non in Orbis angulo, sed Alexandriæ, in quam (vt alias diximus) velut in Orbis theatrum ex quatuor Orbis partibus diuersis ex causis homines conuenirent, admissus fuisset. Et quonam pacto, quæso, vnus Eusebius in totum Orbem hæc inclamantem valuisset obniti? Vel etsi id quoque adeò temerè aggressus esset, quo modo (vt de ceteris in Origenem illatis criminibus facit) nihil penitus ad eum excusandum & calumniam refellendam in medium adduxisset, & adeò perfricta fronte confessorem laudasset, quem, B toto Orbe teste, negasse, in confesso omnibus esset? Cæterùm scimus, quæ Epiphanij nomine scripta inuenta essent, à nonnullis vt verè Epiphanij credita citari, vt inter alios à Leontio [a] Scholastico, qui post sexcentesimum Christi annum vixit: ijsdemque Zonaras [b], Suidas [c], Nicephorus [d] annuerunt, & si qui alij recentiores, siue Græci, siue Latini auctores: non tamen S. Hieronymus, & alij eius sæculi viri eruditi & Orthodoxi, qui eum impugnabant; non S. Augustinus, non denique qui eodem claruit tempore Vincentius Lirinensis, vel alij qui de eo pluribus egerunt, qui nec tale quippiam de Origene vel saltem se suspicatos esse demonstrant. Hæc de his satis: de Origenis verò obitu, qui paulo pòst contigit, suo loco dicemus.

MAIORIBVS INCOGNITVS ORIGENIS LAPSVS.

[a] Leontius de Sect. act. 10.
[b] Zonar. Annal. lib. 2.
[c] Suid. in verb. Origenes.
[d] Niceph. lib. 5. cap. 24.

CXXIV. PERSECVTIO IN PALAESTINA.

At institutam semel de persecutione Decij orationem ordine prosequentes, narratis ijs quæ gesta sunt in Ægypto; quid in Palæstina, ac præsertim aduersus Alexandrum illum fama celebrem Hierosolymorum Episcopum factum esse tradat Euseb us [e], describamus. Alexander, inquit, Hierosolymiranæ Ecclesiæ Episcopus, in Palæstina rursum, vbi Cæsareæ propter Christum Præsidis tribunali stetisset, & magnam fuisset ex secunda suæ fidei confessione commendationem adeptus; iam extrema senectute & veneranda planè canicie eximius, carceris cruciatu denuo afflictatus est; quo quidem post præclarum & illustre testimonium fidei Christianæ Præsidis tribunali datum, morte in carcere consopito, Mazabenes successor eius in Episcopatu Hierosolymitano declaratur.] hæc Eusebius: qui etiam alibi [f] de eodem Alexandro in carcere defuncto citat epistolam Dionysij Alexandrini. C

[e] Euseb. lib. 6. c. 32.
[f] Euseb. lib. 6. c. vltimo.

CXXV. [g] Euseb. lib. 6. cap. 14. MARTYRES PALAESTINAE.

Eiusdem quoque Eusebij [g] testimonio habetur expressum (quod & superiùs diximus) inter cætera clarissima monumenta ab eodem Alexandro collectam ac diligenter extractam fuisse Hierosolymis nobilem bibliothecam, quæ nequaquam Diocletiani incendio conflagrasse videtur: nam idem Eusebius integram ad sua tempora perseuerasse, & complura se inde collegisse testatur. Cæsareæ quoque in Palæstina nobile martyrium subijt Reparata virgo [h]: quæ post alia tormenta, in crate ferrea semiustulata est, & sic (horrendum visu) deformata perciuitatem ducta, præclamante præcone, Sic tractari feminas Christianas. Quæ cùm, quacumque duceretur, ad fidem hortata esset Christianos; alijs superatis tormentis, capite truncata est. hæc ex Actis ipsius. Quo etiam tempore Emesæ in Phœnicia passi habentur Galation & Epistemes insignes martyres [i], quorum omnium certus natalis dies Ecclesiasticis tabulis consignatur hoc elogio: Hi in persecutione Decij flagris cæsi, manibus pedibusque & lingua mutilati, denique truncato capite, martyrium consummarunt. D

[h] In Rom. Martyrolog. die 8. Octobr.
[i] Martyrolog. Rom. die 5. Nouemb.

CXXVI. DE BABYLA MARTYRIO.

Eodem quoque tempore (inquit Eusebius [k]) Antiocheno Episcopo Babyla ad exemplum Alexandri, post fidei confessionem, in vinculis vitam deserente, Fabius ibi Ecclesiæ præficitur.]hæc ipse, qui & in Chronico hoc eodem anno eius martyrium ponit. Epiphanius [l] etiam ac Hieronymus [m], eum sub Decio passum, æquè consentiunt. Quocirca tot antiquis testibus de eadem re fidem facientibus, hallucinari recentiores non dubitamus, qui sub Numeriano eum martyrio coronatum affirmant, temporum ratione palàm contradicente; cùm non Babylas, sed alius eo tempore Antiochiæ sedisse reperiatur Episcopus, quam quidem opinionem vt alij vtcumque defenderent, recentem quempiam Babylam antiquioribus penitus ignotum excogitarunt. Sed de his pluribus in Notationibus [n] egimus, vt non sit opus eamdem hic controuersiam refricare. Fortasse inde error irrepsit, quòd tempore Decij erat Numerius exercitus dux, qui Christianos sæuissimè persequebatur, de quo in Actis Isidori militis ac martyris mentio habetur [o]. E

[k] Euseb. lib. 6. c. 32.
[l] Epiph. lib. de mensur.
[m] Hieron. de Script. Eccles. in Alexandro.
[n] Martyrolog. Rom. die 24. Ianuarij b.
[o] Extat apud Sur. die 5. Feb. tom. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CXXVII. TRES PVERI CVM BABYLA PASSI.

At de Babyla ac ſocijs hæc in tabulis Eccleſiaſticis, natali die ipſorum: Antiochiæ A S.Babylæ Epiſcopi, qui in perſecutione Decij, poſtquam frequenter paſſionibus ſuis & cruciatibus glorificauerat Deum, gloriosæ vitæ finem ſortitus eſt in vinculis ferreis, cum quibus & ſuum corpus ſepeliri mandauit. Referuntur etiam paſſi cum eo Vrbanus, Prilidianus, & Epolonius, quos ille in fide Chriſti inſtituerat.] hæc ibi. Eadem quoque die agi ſolitam cum Babyla Trium puerorum celebritatem, Ioannes Chryſoſtomus[a] quoque teſtatur. Verùm quod ad Babylæ martyrium ſpectat, diſcrepare ab Euſebio videtur Chryſoſtomus, qui eum non in carcere mortuum tradit, ſed foras ductum ad cædem. Qui quidem vnum proferens Babylam, vt omnes Gentilium errores impugner, de martyrio eius, & cauſa quæ antè præceſſerat, hiſtoriam texit, quam ſummatim collectam hic ſubnectimus.

[a] Io. Chryſoſt. orat. in Iuuent. & Max.

CXXVIII. ACTA BABYLAE MARTYRII

Tradit enim, Imperatorem Antiochiæ agentem, Regis cuiuſdam filium obſidem B contra ius gentium crudeliter occidiſſe, indeque in Eccleſiam Chriſtianorum, vt templo Dei inferret iniuriam, contumelioſè veniſſe; ac reſiſtentem ſibi intrepidè Babylam nactum, cum cæteris vinctum in carcerem trudi, ac denique ad ſupplicium duci iuſſiſſe: ipſum verò mandaſſe vnà ſimul ſe cum catenis, quibus vinctus eſſet, ſepulturæ dari. Ac demum de eo hæc ſubdit: Extant etiam cum Babylæ cineribus compedes, Eccleſiarum Præfectos omnes commonefacientes, vt vinciri, vt iugulari, vt quiduis pati oporteat: certè omnia prompto atque alacri animo ac magna item cum voluptate ſuſtinenda, vt concreditæ nobis libertatis ne leuiſſimam quidem partem prodamus, aut contaminemus.] eum enim ductum fuiſſe & iugulatum, ſignificare videtur, non autem in carcere obijſſe. Regemque illum quem obiurgauit, etſi non nominet, fuiſſe Decium, qui in Syriam profectus eſt aduerſus Perſas bello decertaturus, poteſt intelligi: quod C contigiſſe putamus circa finem præſentis anni, quo Decius illuc peruenit. Quæ verò tempore Iuliani Apoſtatæ in oſſa S.Babylæ ad Daphnen ſepulta debacchantis acciderint immenſa prodigia, ſuo loco dicturi ſumus. At ad res geſtas in Ponto ſermonem conuertamus.

CXXIX. PERSECVTIO IN PONTO.

Hac itidem vrgente perſecutione, non ſine diuino conſilio Magnus ille Gregorius Thaumaturgus (perinde ac Cypriano contigit) furorē declinans Gentilium debacchantium, receſſit in ſolitudinem: qui & ſuis, vt idem facerent, perſuaſit. Id quidem Gregorius Nyſſenus[b], vbi perſecutionis acerbitatem deſcripſit, ſic ait: Cùm ergo tunc imbecillitatem naturæ vidiſſet vir ille Magnus, vtpote quòd multi non poſſent pro pietate vſque ad mortem decertare; conſuluit Eccleſiæ, vt parumper cederet terribili irruptioni: dicens, eſſe melius fugiendo ſuas conſeruare animas, quàm, ſi ſtarent in acie certaminum, eſſe ordinum fidei deſertores. Et vt maximè perſuaſum eſſet hominibus, nullum animæ afferre periculum, ſi fuga fidem ſeruarent: ſuo exemplo eis conſuluit, vt ſecederent; ipſe ante alios cedens vehementi periculo.] hæc quidem Gregorium, diuino quodam inſtinctu doctum & alieno periculo, magna ſuorum vtilitate feciſſe, certiſſimum eſt. Nam (vt vidimus) immenſus erat vbique lapſorum numerus, quos furor perſecutionis turpiter deiecerat, eorum ſcilicet quos non timor cautos fecerat, ſed præſumptio reddiderat fruſtra ſecuros. Hæc verò Gregorius ſuæ prudenter ſuadens Eccleſiæ, nullius lapſum ingemuit.

[b] Greg. Nyſſ. in Vita Greg. Thaum.

GREGORII FVGA.

D

CXXX. GREGORIVS FRVSTRA QVAERITVR.

At hæc Dei conſilio ab eo facta eſſe, quæ ſubdit Nyſſenus facilè monſtrant, dum ait: Simul autem his quoque, penes quos erat poteſtas, hoc maximo erat ſtudio, vt illo tamquam duce exercitus expugnato, omnem fidei aciem frangerent & diſ- E ſoluerent. Et ideo inimici magnopere ſtudebant, vt ille in eorum veniret poteſtatem. Ipſe autem cùm deſertum quemdam collem occupaſſet, ſecum habens eum qui ex Ædituo adductus fuerat ad fidem ab initio, iam modò diaconatus gratiæ inſerbientem: cùm qui perſequebantur, magna multitudine ſequerentur eorum veſtigia; à quopiam eis oſtenſo loco in quo abſcondebantur, alij quidem vallem colli ſubiectam circumſeptam cuſtodiebant, vt ei nulla ex parte liceret effugere, ſi ad hoc eſſet conuerſus; alij autem cùm in montem acceſſiſſent, & per omnem partem ſcrutantes iam Magno illi viro conſpecti fuerant, rectà ad ipſum currentes. Ille autem cùm iuſſiſſet ei qui erat cum ipſo, vt ſtaret certa & ſolida in Deum fiducia, & ei ſuam crederet ſalutem, manus tendens ad orationem, & nec, etiam ſi propè fuerint inimici, metu excutiatur fides. Præcepti autem exemplum ſe præbuit diacono, fixo & ſtabili oculo cælum

A cælum intuens, extenſis manibus recta figura. Et hi quidem in his erant.

CXXXI. GREGORIVS FACTVS INVISIBILIS HOSTIBVS.

Illi autem cùm ad eos accurriſſent, & omnem locum diligenter inſpexiſſent, omnemque in rupe ſtationem, & omnem rupis acceſſum, & omnem à lacuna affectam cautitatem diligentiſſimè ſcrutati eſſent; rurſum in vallem redeunt, quaſi metu eorum, qui ſcrutabantur, ipſe in fugam conuerſus incidiſſet in manus eorum qui circumſidebant. Poſtquam verò nec ab ijs eſt inuentus, nec erat apud illos qui locum aſpexerant, in quo Magnus ille degebat; ſignis deſcripſit eum: in quo affirmabant quæſitores, ſe neminem vidiſſe, niſi ſolas duas arbores à ſe inuicem parum diſtantes. Cùm autem receſſiſſent qui quærebant, relictus index cùm illum Magnum offendiſſet in oratione, & eum qui cum ipſo erat, & diuinum cognouiſſet præſidium, per quod illi eis viſi ſunt arbores; accidit ad pedes eius & verbo credit; & qui paulo antè fuerat perſecutor, fit
B vnus ex fugientibus.

CXXXII. PERSECVTIO GRAVIS

Iis ergo longo tempore manentibus in ſolitudine (bellum enim inualeſcebat aduerſus fidem, & grauiter furente Præſide in eos qui ad verbum pietatis accedebant, & omnibus in fugam conuerſis; quoniam nulla ſpes erat relicta, fore vt Magnus Gregorius veniret in manus perſecutorum, tunc omni ſua rabie & acerbitate conuerſa in reliquos, vbique per gentem ſcrutabantur omnes ſimiliter viros, mulieres, & pueros, quibus Chriſti nomen erat venerabile: eosque trahebant in ciuitatem, & replebant carceres, pro aliquo ſcelere intentantes in eos crimen pietatis: adeò vt nulli ex rebus publicis tunc vacarent iudicia, niſi huic tantùm; quòd ijs qui tunc Imperium obtinebant, erat curæ, vt omnes contumelias, & omnia tormenta quæ excogitari poterant, in eos inferrent, qui fidem retinebant. Quo quidem tempore fuit omnibus longè euidentiſſi-
C mum, Magnum illum virum nihil conſuluiſſe ſine Dei numine. Nam cùm ſe per fugam populo conſeruaſſet, erat commune auxilium omnibus qui pro fide certabant. Sicut enim de Moyſe[a] audiuimus, quòd ab Amalechitarum acie procul remotus, per orationem ijs qui erant ſui generis dabat vires aduerſus inimicos: eodem modo ille quoque animæ oculo intuens ea quæ videbantur, diuinum inuocabat auxilium ijs qui decertabant pro fidei confeſſione.

[a] Exod. 17.

CXXXIII. GREG. ARBENS PRAESTO ESSE IN TANTIBVS.

Cumque aliquando vnà cum ijs qui cum eo erant, pro more, Deum oraret; repentè angore & animi perturbatione plenus, apertè præſetulit ijs qui aderant, à ſe ſpectaculum videri alienum, ſeque id ægrè ferre, aures que obſtruere, tamquam ſono aliquo ad eum perueniente. Et non exiguo interiecto interuallo, cùm toto tempore, quod in-
D terceſſit, inflexibilis manſiſſet & immobilis: tamquam propoſitum ſpectaculum bonum eſſet exitum aſſecutum, ad ſuam rediit conſuetudinem, & clara voce Deum laudauit, hymnum victoriæ & gratijs agendis appoſitum pronuncians, quem ſæpe audiuimus Dauid dicentem in Pſalmodia[b]: Benedictus Deus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

[b] Pſal. 123.

CXXXIV.

Iis autem admirantibus, & vt ex eo ſcirent rogantibus, quodnam fuerit hoc ſpectaculum, quod eius oculis ſubiectum eſt; fertur dixiſſe, ſe illo tempore magnum vidiſſe caſum, proſtrato diabolo à quodam adoleſcente in certamine pro pietate. Iis autem quod dicebatur adhuc ignorantibus, narrat eis apertiùs, quòd illa hora quidam nobilis adoleſcen, maiori fretus auxilio, magnis ſudoribus pro fide decertauit, à victoribus pro uctus ad Præſidem: nomen quoque adiecit, cum nominans Troadium: & quòd poſt multa, quæ fortiter tulit, tormenta, fuit martyrij corona redimitus. Hæcque
E ita facta eſſe, vt ipſe dixerat, ab eius diacono exploratum atque inuentum eſt: qui & Crucis ſigno munitus, & Gregorij precibus adiutus, dæmonum præſtigias, atque ferocES eorum inſultus in balneo ſuperauit.] Cum autem Gregorius Nyſſenus comitem hunc fugæ Gregorij diaconum illum fuiſſe dicat, quem ex Ædituo ad Chriſti fidem conuerterat, atque in illud Eccleſiaſticum munus præmorum integritate & fide ſinecertamen troadii.

ra cooptauerat: opportunum videtur, conſcriptam ab eodem auctore de admiranda eius ad Chriſtum conuerſione hiſtoriam hic reddere, quòd ſit omni acceptatione atque fide digniſſima, & magnopere Chriſti gloriam atque potentiam, idolorum verò pateſaciat vanitatem. Sic igitur ait:

CXXXV.

Cùm è remota illa ſolitudine viam vrbem verſus conficeret, nox autem deprehenderet, & cùm vehementior pluuia retardaret; ſubit quoddam templum cum ſuis comitibus. Erat autem illud templum inſigne, in quo qui colebantur dæmones, ad Æditui

Universidad de Deusto
Biblioteca

DAEMON REDDITVS MYTVS PRAESENTIA GREGORII.

tuos apertè ventitabant, vt qui illic diuinarent, & responsa redderent. Cùm autem A subiisset templum cum suis comitibus, dæmones quidem confestim exterruit Christi nominis inuocatione: figura autem Crucis aëre expiato, qui erat inquinatus nidoribus, illic mansit pro more totam noctem in orationibus & hymnis decantandis vigilans: adeò vt esset in domum orationis transformatum templum, quod propter cruorem victimarum & simulacra erat abominandum. Cùm hoc modo totam noctem peregisset, manè rursus cœpit vltra progredi. Cùm verò Æduus manè consuetum dæmonibus cultum exhibuisset; apparentes ei dæmones dicunt clamantes, non licere eis templum ingredi propter eum qui illic manserat. Is autem quibusdam piaculis vtens, & quædam sacrificia adhibens, per ea conabatur dæmones rursum in templo collocare. Postquam verò, eo nihil non experiente, erat ei labor irritus, cùm dæmones non ampliùs pro more exaudirent eius vocationem: tunc ira percitus Æduus, Magnum illum virum offendit, omnes in eum minas apertè intentans, se & eum ad magistratus delaturum, & manus illi allaturum, & audax eius cœptum Imperatoribus significaturum esse; quòd cùm esset Christianus, & diis inimicus, ausus sit templum ingredi; cuius ingressum esse auersatam, quæ in sacris operatur, potestatem; nec ampliùs in eis locis habitare, vt solebat, diuinantem dæmonum operationem.] hæc ibi. B

CXXXVI. DIVINA VIRTVS IN IDOLVM.

Haud sanè absque diuina prouidentia factum esse reperitur, vt, cùm celebriora quæ erant in Orbe oracula (vt dictum est superiùs) diuina virtute sint muta reddita, aliquo interdum in loco (vt hîc accidit) permiserit Deus idolum dare responsa: nam id non ob aliam causam contigisse vidimus, nisi vt ex horum silentio postea Christi potenti virtute iisdem imperato, qui nam vocalia illa famosissima idola tacere fecisset, recentiori innotesceret experimento; simulque Christi aduersus dæmones vis atque potentia notis exemplis cunctis Gentilibus palàm fieret; perducereturque quodammodo dæmon sæpius certaturus in campum, vt de hoste deuicto atque prostrato Christus sæpè triumphans, Gentilitatem simul duceret sub Crucis vexillo captiuam: quod & feliciter accidit. Sed cœptam de Æduo narrationem ordine prosequamur. C

CXXXVII. GREG. DAEMONI IMPERAT.

Cùm Magnus ille Gregorius temerariam & insolentem Æduui iram eximia repressisset prudentia, & opposuisset omnibus eius minis verum Dei auxilium; & diceret se in eius qui pro eo pugnaret viribus tantam posuisse fiduciam, vt potestatem habeat expellendi dæmones vnde velit, & eos collocandi in quibus velit locis; & polliceretur se ea, quæ diceret, iam esse demonstraturum: admiratus Æduus, & magnitudine potestatis obstupefactus, rogauit vt in his ipsis suam ostenderet potestatem, & rursum in templum reduceret dæmonia. Cùm Magnus autem ille hæc audisset, rupit breuem D quamdam libelli particulam, & eam dedit Æduo, in ea impressa quadam voce imperante dæmonibus: hæc autem verba continebat scriptura: Gregorius Satanæ, Ingredere. Cùm autem accepisset Æduus libellum, altari imposuit. Deinde cùm ei solitos obtulisset nidores & inquinamenta: rursus videt ea quæ priùs viderat, antequam à templo essent exterminati dæmones.

[CXXXVIII. AEDITVVS CREDIT.

Cùm hæc autē facta essent, cœpit cogitare diuinam quamdam virtutem esse in Gregorio, per quam visus erat esse potentior dæmonibus. Cùm ergo eum esset rursus magno studio consecutus, priusquam veniisset in ciuitatem, rogauit ab eo vt disceret mysterium, & quisnam esset ille Deus, qui sibi subiectam haberet dæmonum naturam. Cùm autem paucis ei dixisset Magnus ille mysterium pietatis; ita affectus fuit Æduus, vt verisimile est eum affici qui rebus diuinis initiatur; & opinatus est esse rem viliorem & abiectiorem, quàm vt existimaretur Deus per carnem humanam apparuisse. E Cùm is autem dixisset, eius rei fidem non confirmari verbis, sed eorum quæ fiunt probari miraculis; Æduus ex eo adhuc quæsiuit miraculum. Deinde per id quod factum est, adductus est vt fidei assentiretur.] hæc Gregorius, qui & his addit narrationem immensi illius miraculi, quo ingens saxum precibus loco mouit, atque alio, vt libuit, transtulit; cuius etiam meminit Gregorius Papa in Dialogis*. Inhærens posthac semper Æduus lateri Gregorij, ab eoque diaconus ordinatus, quanta vis esset in Crucis signo, sæpius didicit experimento. Sed hæc Nyssenus pluribus. Qui etiam, quod ad persecutionem in Ponto excitatam pertinet, his quæ dicta sunt addit, passum quoque Comanæ ciuitatis Episcopum Alexandrum cognomento Carbonatium, de cuius admirabili electione actum est superiùs; consummasseque per ignem martyrium, tradit. At hæc

* Greg. Dialog. lib. 1. cap. 7.

de per-

A de persecutione in Ponto Neocæsareæ excitata satis. quæ autem ab eodem Gregorio fuerint instituta, reddita Ecclesiæ pace, dicemus inferiùs.

CXXXIX. DECIVS PROVIDI-SCITVR ADVERSVS PERSAS.

Hoc item primo sui Imperij anno Decius comparato exercitu bellum suscepturus aduersus Persas, reliquit Romæ Valerianum, cui ex Senatusconsulto (vt tradit Trebellius) summam contulit potestatem: sic enim illi Censuram tribuit, vt addiderit & legum scribendarum facultatem: indeq. accidit vt in edictis nomina inscriberentur Decij atque Valeriani: quorum nominibus extat edictum de persecutione aduersus Christianos in Actis S. Mercurij martyris, licet & Augusti nomen Valeriano legatur inditum; quod tamen potiùs additum postea, quàm tunc inscriptum, putamus. Vrbanam verò præfecturam (vt idem auctor refert) commisit Cornelio Sæculari, Prætoriam Marco Bæbio. Accidit autem, vt dum traiiceret exercitum in Orientem, appulsa vna ex nauiB bus in insula Chio, Isidorus Alexandrinus nobilis miles, quòd Christianus esset, nec diijs sacrificaret, reus constitutus impietatis, à Numerio tribuno sententiam capitis acceperit. Extant eius* Acta, & quidem sincera.

* Apud Sur. die 5. Febr. tom. 1.

CXL. CENSVRA VALERIANI ET SVMMA POTESTAS.

Cæterùm quod ad Valerianū pertinet, hoc eodem anno, vigesimaseptima die Octobris, ex Senatusconsulto atque decreto Decij Imperatoris decreta est ei summacum potestate Censura. Quod quidem Senatusconsultum à Trebellio Pollione in Valeriano descriptum, hîc recitare, ad Ecclesiasticæ historiæ elucidationem, operæpretium existimauimus. Duobus, inquit, Decijs Consulibus, sexto Kalendas Nouembris die, cùm ob Imperatorias litteras in æde Castorum Senatus haberetur, ireturque per sententias singulorum, cui deberet Censura deferri (nam id Decij posuerant in Senatus amplissimi potestate) vbi primùm Prætor edixit, Quid vobis videtur, Patres conscripti, de C Censore deligendo? atque eum qui erat princeps cùm Senatus sententiam rogasset, absente Valeriano (nam ille in procinctu suo cum Decio tunc agebat) omnes vna voce dixerunt, interrupto more dicendæ sententiæ: Valeriani vita Censura est. Ille de omnibus iudicet, qui est omnibus melior. Ille de Senatu iudicet, qui nullum habet crimen. Ille de vita nostra sententiam ferat, cui nihil potest obijci. Valerianus à prima pueritia Censor fuit. Valerianus in tota vita sua fuit Censor, prudens Senator, modestus Senator, grauis Senator, amicus bonorum, inimicus tyrannorum, hostis criminum, hostis vitiorum. Hunc Censorem omnes accipimus: hunc imitari omnes volumus. Primus genere, nobilis sanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus singularis, exemplum antiquitatis. Quæ cùm essent sæpiùs dicta, addiderunt omnes, atque ita discessum est.

CXLI. SVMMA POTESTAS COLLATA VALERIANO.

D Hoc Senatusconsultum vbi Decius accepit, omnes aulicos conuocauit; ipsum etiam Valerianum præcepit rogari: atque in conuentu summorum virorum recitato Senatusconsulto, Felicem, te, inquit, Valeriane, Senatus sententia, immo animis atque pectoribus. Totius Orbis humani susçipe Censuram, quam tibi detulit Romana Respublica: quam solus mereris, iudicaturus de moribus nostris. Tu æstimabis qui manere in curia debeant: Tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges: Tu censibus modum pones: Tu vectigalia firmabis: diuides statum: respublicas recensebis: Tibi legum scribendarum auctoritas dabitur: Tibi de ordinibus militum iudicandum est. Tu arma respicies: Tu de nostro Palatio, tu de iudicibus, tu de Præfectis eminentissimis iudicabis. Excepto denique Præfecto Vrbi Romæ, exceptis Consulibus ordinarijs, & sacrorum Rege, & Maxima virgine Vestalium (si tamen incorrupta permanebit) de omnibus sen-E tentias feres. Laborabunt autem etiam illi, vt tibi placeant, de quibus non potes iudicare. Hæc Decius.

CXLII. VALERIANVS EX OFFICIO SAEVIT IN CHRISTIANOS.

Sed Valeriano sententia huiusmodi fuit: Quæso, sanctissime Imperator, ne ad hanc me necessitatem alliges, vt ego iudicem de populo, de militibus, de Senatu, de omni penitus Orbe, iudicibus, & tribunis, ac ducibus: hæc sunt, propter quæ Augustum nomen tenetis: apud vos Censura desedit: non potest hoc implere priuatus. Veniam igitur eius honoris peto, cui vita impar est confidentia, cui tempora sic repugnant, vt Censuram hominum natura non quærat.] hucusque Pollio ex eiusmodi Senatusconsulto laudes texens Valeriani: quo magistratum illum coactus accepit, ac strenuè exercuit; vtinam piè atque iuste: quippe qui Gentiliciam patriam superstitionem, quam ab ineunte ætate excoluerat, restituere ex officio Censuræ laborans, in Christianos illius desertores se iniquissimum præbuit ac seuerissimum. Quamobrem actum est, vt suo

etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam nomine inscriberentur leges, & in Christianos promulgarentur edicta: adeò vt A
eadem persecutio vtriusque nomine, nempe Decij & Valeriani, censeretur, coq; nomine perseueraret in posterum; quòd eo semel eorum, qui iustissimi atq; sanctissimi haberentur, persecutio nobilitata nominum titulo, quo religiosior ac iustior haberetur, eo licentius grassaretur in Ecclesiam Christi. Ex his igitur complures tricæ atque ambages soluuntur, dum pleriq; martyres in persecutione Decij & Valeriani vnà passi leguntur, quos constat non simul eodem, sed diuerso tempore imperasse: & quòd nonnulli, quos perspicuum est passos esse sub Decio, ijdem sub Valeriano martyrium pariter exegisse tradantur; & quos sustulit Valeriani persecutio, ijdem sub Decio & Valeriano passi legantur. Hæc qui non considerat, innumeris se ac planè insolubilibus implicet erroribus necesse est, feraturq; per deuia, atque multiplicibus viarum anfractibus distineatur.

B

IESV CHRISTI ANNVS 254. SEDES VACAT. DECII IMP. ANNVS 2.

I. CHristi Redemptoris anno ducentesimo quinquagesimoquarto, qui numeratur Decij Imperatoris secundus, à diuersis diuersi Consules ponuntur. Sed qui nobis magis probantur, illi sunt, quibus legitima Acta Pionij martyris, de quibus plura inferius, consignantur: nimirum Messio Quincto Traiano Decio tertium, & Grato secundum Consulibus. Elapso Decij Imperij anno primo, & secundo iam inchoato, adhuc dira persecutio vexabat Ecclesiam, tam in Oriente, vbi in expeditione Decius agebat, C
quàm etiam in Occidente. Inter alios autem, qui hoc anno in Oriente passi sunt, magnopere celebratur Pionius Smyrnensis Ecclesiæ presbyter; cuius tunc potissimum robur pectoris sacerdotalis enituit, cùm eius Ecclesiæ Eudæmon Episcopus turpiter lapsus est. Extant sincerissima eius Acta, à Christiano homine, qui tunc aderat, fidelissimè scripta, atque illa ipsa, quæ in commentarium illum de Martyribus à se scriptum illata, Eusebius tradit. Esse enim eadem ipsa legitima, cùm argumentum eorum ab codem Eusebio collectum atque recitatum demonstrat, tum quamplurima alia, quæ ijsdem Actis contenta, simplicissimæ veritatis candore nitent, eruditus ac prudens lector intelliget. Quæ, detorso illo tantum puluisculo, quo (vt in antiquis penè omnibus accidit, ac ijs præsertim quæ à Græco in Latinum translata sunt) leuiter asperså, leuiori quoque emendatione exufflari conceditur, sunt omni acceptatione dignissima. Contempseram illa, fateor, cùm primo intuitu in eis Pionium sub Decio passum legerem, D
Eusebio (vt videbatur) refragante, qui sub Marco Aurelio & Lucio Vero Imperatoribus ipsius certamen recenset. Sicq; (vt ingenuè dicam) infenso primùm animo ea legi, & auerso vultu cognoui, atque Aristarchi statera, quo ea improbarem potiùs quàm probarem, expendi.

II. Sed cùm inter legendum radij quidam ex eis simplicis & minimè fucatæ veritatis elucerent; ad ea accuratiùs cognoscenda omne studium adhibui. At tantum abest, vt ea inuenerim commenticia, ac proinde reijcienda putarim; vt eadem candida veritatis luce nitentia, & omni ex parte firma esse cognouerim; in eamque potiùs sententiam adductus sim, vt existimem Eusebij scriptis errorem inesse potiùs, quàm ea veritate periclitari. Sed vndenam error illapsus sit, facilè perspicere quisque poterit. Cùm E
enim (vt idem ait Eusebius) in eodem libello Smyrnensis Ecclesiæ post descriptum Polycarpi martyrium, cùm aliorum martyrum, tum Pionij Acta attexta essent, quibus diceretur eodem quo Polycarpus tempore Pionius esse passus: existimatum fuit (non puto ab Eusebio, qui eadem Acta satis habuit perspecta, sed ab alijs) sub ijsdem Imperatoribus, quibus Polycarpus, Pionium quoque pro fide certantem fuisse martyrio coronatum. Verùm quæ Acta habent de tempore certaminis Pionij communi cum Polycarpo, quo modo accipienda sint, textus ipse declarat, sic habens: Vigesima tertia mensis Februarij die, cùm sabbatum magnum instaret, natalis scilicet beati martyris Polycarpi, vrgente Decij Imperatoris persecutione, Pionius presbyter, & Sabina veræ pietatis studiosa, & Asclepiades, & Macedonia, & Linus Ecclesiæ Catholicæ presbyter, comprehensi sunt.] hæc ibi. Ex quibus videas, quod dicebatur in epistola illa, seu

a Apud Metaphrast. die 1. Februarij.

ACTA PIONII.

b Euseb. lib. 4. cap. 14. in fin.

c Euseb. lib. 4. cap. 14.

DE TEMPORE MARTYRII PIONII.

A seu potiùs commentariolo Smyrnensium martyrum, Polycarpi atque Pionij martyrium eodem contigisse tempore, longè aliter accipiendum fuisse, atque acceptum videtur: nimirum quòd Pionius ibidem loci, eodem quoque anni tempore, quo gentilis eius Polycarpus, martyrium subierit. Hoc etiam modo Græcos omnes accepisse verba illa Eusebij, ijdem apertissimam atque certissimam fidem faciunt, dum in Menologio ex eorumdem Actorum testimonio absque controuersia habent, Pionium sub Decio martyrium subijsse. Sed cùm testetur Eusebius a Acta Pionij scripta fuisse in commentariolo illo Smyrnensium martyrum, tursumque se eadem intexuisse in libro illo quem de martyribus scripsit; iamque certum sit excidisse illum, à multis frustra diutiùs perquisitum: non ab re fore existimo, si quæ ex eodem libro citato ab eo Smyrnensis Ecclesiæ, instar epistolæ, excepta sunt Pionij Acta, hic referam: cùm alioqui sicut non à nostro B
instituto, ita nec ab exemplo digrediamur Christianorum historicorum, qui interdum certa martyrum Acta (quod sæpe facit Eusebius) suis historijs attexuerunt. cùm præsertim hoc vnum sit reperire certum fragmentum libri illius ab Eusebio de Martyribus scripti; id ipsumque ab eo acceptum à libello martyrum Smyrnensis Ecclesiæ, prout ex eisdem Actis hæc perspicuè demonstrari contingit.

Cùm autem miserandum lapsum Eudæmonis Smyrnensis Episcopi, nonnullorum III.
eius ciuitatis Fidelium clades sit consecuta: ex aduerso Pionius, eiusdem Ecclesiæ presbyter, vnà cum socijs, gloriosa confessione fidem exulem restituere pro viribus conatus, tempore solemnis celebritatis auniuersariæ diei natalis S. Polycarpi, aduersus impios certaturus in arenam descendit (erat illa dies ex maiorum institutione solemnis, quæ, vt eiusdem Smyrnensis Ecclesiæ testimonio vidimus b, iam ab ipso consummati C
martyrij tempore fuerat illi decreta.) Sed spontanea catena, velut tessera militari, qua dignosceretur à refugis qui scutum turpiter abiecissent, nobiliter insignitus, Christum prædicans, in medium prodijt. Sed hæc ipsa gratiora fient, si ex Actis ipsis eius martyrij in medium adducantur, quæ sic habent post alia enarrata à nobis superiùs de tempore passionis:

LAPSO SMYRNENSI EPISCOPO PIONIVS CERTAMEN INSTAVRAT.

b Apud Euseb. lib. 4. c. 14. in fin.

Pionius c igitur pridie natalis diei S. Polycarpi futurum præuidit, vt eo ipso die caperentur. Itaque cùm simul cum Sabina & Asclepiade ieiunans, se postridie comprehensum iri prospexisset: sumptis tribus catenis connexis, colloque suo & Sabinæ & Asclepiadis iniectis, domi expectabat. Id autem fecit, tum ne ab amicis abducerentur: tum ne posset aliquis suspicari, se (vt reliquos) ad ea quæ idolis essent immolata, comedenda deduci velle: & vt omnes intelligerent, se statim in carcerem duci decreuisse. Cùm igitur D
precationibus incubuissent, & sabbato sanctum panem & aquam cepissent (*appellat sanctum panem hîc, quem adhibita communi benedictione suscipierent*) superuenit Polemo Ædituus cum satellitibus suis, vt homines Christianos quæreret, eosque ad immolandum idolis, & comedendum ex ijs quæ fuissent immolata, perduceret. Et Ædituus: Nostis planè decretum Imperatoris, quo vobis iubetur, vt dijs sacrificetis? Cui Pionius: Nouimus, inquit, mandata Dei, quibus imperat, vt ipsum solum adoremus. In forum igitur (inquit Polemo) venite, & illic obtemperabitis. At Sabina & Asclepiades dixerunt: Nos Deo viuenti obtemperamus. Ducebat igitur eos, sed sine vi. Cùm autem ire pergerent, viderunt omnes eos vincula gestantes: quamobrem re noua commotus populus celeriter concurrebat, & præ multitudine multa premebantur.

IV.

c Apud Metaph. die 1. Febr. ACTA PIONII EX EPISTOLA S. SMYRNENSIVM.

Et cùm in forum venissent, & in porticu ad Orientem sita ad portam Duplicem con- V.
E
stitissent, impletum est totum forum & superiores porticus tum viris Græcis atque Iudæis, tum etiam mulieribus (nam cùm magnum esset sabbatum, feriabatur) quin etiam fundamenta arcusque conscenderant, vt spectarent. In medio igitur cùm stetissent, Satius est, inquit Polemo, ó Pioni, vt, quemadmodum omnes faciunt, vos quoque parcatis Imperatori, & simulacris immoletis, ne puniamini. At Pionius, extensa manu, hilari vultu causam suam defendit: Viri, inquiens, Smyrnæi, qui & vrbis pulchritudine & melle Homerico (vt dicitis) gloriamini, & si qui sunt inter vos Iudæi, audite me paucis perorantem. Audio vos risu gaudioque eos qui transfugiunt (*nempe à Christi fide ad idola*) suscipere: perinde quasi ridiculum aliquid ac leue sit id quod agunt, dum idolis sponte sacra faciunt. Atqui æquum erat, Græci, vt magistrum vestrum Homerum audiretis, qui hominum interitu lætari, pium esse negat. Vobis autem, Iudæi, Moyses ita d iubet: Si videris iumentum inimici tui cecidisse, & sub onere iacere; ne præterieris,

PIONIVS PALAM PRO PIETATE.

d Deut. 22.

Universidad de Deusto
Biblioteca

præterieris, sed ipsum excitato. Æquum enim erat vos Salomonem audire, qui, Si A
[a] Prou. 24. ceciderit, inquit [a], inimicus tuus, ne gaudeas, & calamitate ipsius ne extollaris. Ego enim magistrum meum audiens, moti malo, quàm ab eius præceptis discedere: & toris viribus enitor, ne recedam ab ijs quæ primùm didici, deinde etiam docui. Quid est igitur cur nos crudeliter irrideant Iudæi? Quamuis (vt ipsi dicunt) hostes eis essemus, homines tamen sumus. Præterea iniuria affecti, aiunt de nobis esse liberam loquendi facultatem. Sed quos affecimus iniuria? quos occidimus? quos persecuti sumus? quos coëgimus, vt adorarent idola? Putant ne similia esse peccata sua peccatis eorum, qui nunc humano terrore adducti præuaricantur?] hæc & alia plura
[b] Euseb lib. 4. c. 14. in fin. Pionius, reprimens fastum Iudæorum Christianis insultantium: hæcque planè illa, quibus intexta esse ait Eusebius Acta Pionij [b], nempe ingenuam sermonis libertatem, & apologias coram populo & magistratibus recitatas, & conciones ad docendum ac B commodatas, cum benignitate erga eos qui ceciderant.]quę quisque vberiùs legere poterit in Actis eius, in quibus integra posita sunt: vbi & post Pionij ad populum concionem hæc habentur:

VI. Cùm verba illa Pionius repeteret, Deos vestros & auream statuam nolumus adorare: duxerunt eos in medium sub dio. Circumsteterunt autem quidam homines forenses vnà cum Polemone orantes atque dicentes, Nobis obtempera Pioni, moremq́ gere, qui te diligimus, vitaque dignum ducimus, propter morum probitatem atque modestiam tuam: Iucundum est viuere, & lucem intueri. Ego quoque, Pionius ait, vitam amabilem puto; sed illud est longè amabilius, quod optamus nos Christiani: lucem hanc iucundam & dulcem existimo, sed illam multo iucundiorem & dulciorem quæ
[c] Eccl. 11. Ioan. 1. 3. 8 1. Ioan. 1. 1. Tim. 1. vera est lux [c], quam nos cupimus contemplari: hæc quidem omnia pulchra sunt, neque C nos damnamus odióve prosequimur opera Dei; sed illa longè pulchriora atque præstantiora, quæ anteponimus.]hæc sanè contestatur Pionius, quò se longè abesse à Marcionitis, Deum creatorem & creaturam pariter blasphemantibus, demonstraret: nam & illi martyrium libenter subibant.

PIONIVS PERSISTIT IN CONFESSIONE.

VII. Circumforaneus autem quidam nomine Alexander, homo improbus, ait: Audi nos Pioni. Cui Pionius inquit: Tu potiùs audi me: quæ enim tu scis, sunt mihi cognita:
[d] Prou. 16. quæ verò ego scio, eorum tu es ignarus.] sic ipse secundùm illud [d]: Respondet stulto iuxta stultitiam suam. Volebat autem eum Alexander irridere: itaque cum ironia, Quid sibi volunt, inquit, istæ catenæ? Cui Pionius respondit: Ne per vrbem vestram iter facientes, existimemur ad immolandum idolis, aut ad edendum ea quæ sunt illis immolata, proficisci: atque adeò vt intelligatis, nos ne interrogari quidem velle; sed decreuisse, non in forum, sed rectà ad carcerem ire: & ne per vim nos comprehensos dimittatis, sed, cùm vincula gestemus, trahatis. Sic eum Alexander illudebat. Cumque rursus illi multis verbis Pionium hortarentur, atque ipse sibi ita decretum & statutum esse responderet, eosque reprehenderet, & de his quæ sunt ventura, disseret; Alexander dixit: Quid multis opus est verbis, cùm viuere nequeatis? Sed cùm populus vellet in theatro conuentum fieri, vt plura illic audiret; quidam Ducis studiosi ad Polemonem Æditiuum accedentes, ei persuaserunt, ne sineret in theatro populum conuenire, ne tumultus fieret, & panis flagitaretur.] Moris namque erat, populum in vnum semel conuentum, suas necessitates iunctis vocibus conclamare, ac interdum in magistratus iactare conuicia, ac turbas ciere.

ALEXANDER IRRISOR TENTAT PIONIVM.

VIII. His auditis, Polemo, Si non vis, inquit, Pioni sacrificare, saltem in templum ingredere. Hoc idolis, inquit, non expedit, vt illuc ingrediamur. Polemo verò: Persuade, inquit, hoc nobis Pioni. At ille: Vtinam, inquit, possem vobis persuadere, vt fieretis Christiani. Tunc illi risu soluto, dixerunt: Tu verò ne id feceris, ne viui comburamur. Grauius & acerbius est, inquit Pionius, post mortem igni comburi sempiterno. Arridenteque Sabina, Æditiuus & satellites eius dixerunt: Rides? Ita Deo placet, inquit illa: Christiani enim sumus; & fide qui sunt in Christum firma atque constanti, risu ridebunt perpetuo. Tu, inquiunt illi, quod non vis, patieris: quæ enim dijs nolunt sacrificare, in prostibulum conijciuntur. At illa: Sancto, inquit, Deo id erit curæ.] Grauissimum enim hoc omnium solitum Christianis feminis irrogari supplicium, quòd castitatis essent tenacissimæ, superiùs est sæpiùs demonstratum. At post hæc:

HILARITAS CHRISTIANORVM PERPETVA.

A Pionium rursus Polemo sic allocutus est: Obtempera nobis, Pioni. Respondit Pionius: Iussisti vt vel obtemperatem, vel plecterer: Non obtemperabo: iube igitur plecti. Tunc Æditiuus Polemo: Sacrifica, inquit, Pioni. At ille: Christianus sum. Quem, inquit Polemo, Deum colis? Respondit Pionius: Deum illum omnipotentem, qui fecit cælum & terram, & omnia quæ cælo & terra continentur, atque omnes nos; qui nobis abundè suppeditat omnia; quem per Verbum ipsius Christum cognitum habemus. Sacrifica igitur, inquit Polemo, saltem Imperatori. Ego, inquit Pionius, homini non sacrifico: Christianus enim sum. Deinde, cuncta scribente Notario: Quod, inquit, est tibi nomen? Ille respondit, Pionius. Tum Polemo: Christianus, inquit, es? Respondit: Sum profectò. Cuius, inquit Polemo, es Ecclesiæ? Respondit Pionius: Catholicæ: nulla est enim alia apud Christum.] hæ sunt namque confessiones illæ
B sigillatim magna cum celebritate habitæ, & aliæ quæ sequuntur, quas Actis Pionij intexta esse, Eusebius [a] tradit.

IX. IVGIS PIONII CVNCTATIO.

[a] Euseb. ibid. lib. 4. c. 14. in fine.

Tum ad Sabinam accessit. Monuerat autem illam Pionius, & ab eo fuerat Theodota appellata; ne ex nomine cognita, in manus impiæ ciuis iam dominæ suæ rursum incideret: quæ imperante Gordiano, cùm vellet Sabinam à fide abducere, eam vinctam in montibus relegauit, vbi clàm victui necessaria ei à fratribus subministrabantur.] Solitum in Asia eiusmodi irrogari supplicium, Theclæ & aliorum Acta demonstrant; nam & illa hanc demum cõdemnationem accepit. Pòst autem studiosè curatum fuit, vt à dominæ seruitute & à vinculis liberaretur. Primùm autem cum Pionio versabatur, quæ etiam in hac persecutione capta fuit. Dixit igitur huic quoque Polemo: Quo nomine vocaris? Eaque respondente, Theodota: subiecit ille, Christiana es? In-
C quit, Christiana sum. Cuius Ecclesiæ? inquit Polemo. Sabina respondit: Catholicæ. Tunc ait Polemo: Ecquem colis & veneraris? Deum, inquit illa, omnipotentem, qui fecit cælum & terram, & omnes nos, quem nouimus per Iesum Christum Verbum ipsius. Mox Asclepiadem interrogauit: Quomodo (inquit) appellaris? Asclepiades, inquit ille. Tum Polemo: Christianus es? Respondit: Sum. Quem, inquit, veneraris? Eoq́; respondente: Christum Iesum. Est ne alius? Minimè vero, inquit Asclepiades, sed idem ille, quem hi dixerunt.

X. RELEGATIO MVLIERVM IN MONTES.

His dictis, in carcerem ducti sunt, tam ingenti multitudine consequente, vt forum impleretur. Et dicebant quidam de Pionio: Quo modo qui semper erat pallidus, nunc est facie ignea & rubicunda? Cùm autem ipsum Sabina vestimento propter multitudinis impetum teneret; quidam eam deridentes dicebant: Quàm veretur ne ab eius vbe-
D ribus depellatur! Vnus autem quidam clamauit, inquiens: Si nolunt parere, supplicio afficiantur. Cui Polemo respondit: Nobis non præcedunt fasces, neque secures, vt hanc habeamus potestatem. Alius dicebat: Ecce homunculum subducit ad immolandum (innuebat autem Asclepiadem, qui nobiscum erat.) Pionius dixit: Mendacium loqueris; neque enim id facit. Alij dicebant: Hic & illa dijs immolarunt. Pionius autem: Pro suo quisque, inquit, dicit arbitrio: quid igitur ad me? Ego Pionius sum. Dicebant alij: Quid prodest huic doctrina sua, cùm ita se habeat? Hanc, inquit Pionius, vos doctrinam didicistis, per quam & famem, & cædem, & alias calamitates experti estis. At ipse quoque fame, quidam respondit, nobiscum laborasti. Sanè, Pionius inquit; sed tamen cum spe, quam in Deo positam habeo. Hæc illo dicente, sic à turba vexati sunt, vt parum abfuerit, quin opprimerentur.

XI. SABINA INHAERET PIONIO.

XII. PIONIVS CVM SABINA IN CARCERE.

E In carcerem igitur coniecti, & custodibus traditi sunt. Ingressi autem, Catholicæ Ecclesiæ presbyterum, & mulierem ex vico Carina nomine Macedoniam, & ex hæresi Phrygum quemdam nomine Eutychianum illic inclusos offenderunt. Cùm igitur essent eodem in loco, custodes animaduerterunt, ea quæ à Fidelibus afferebantur, à Pionio non recipi. Dicebat enim: Si, cùm pluribus egeremus, nemini graues eramus, quanto minùs accipere nunc debemus? Custodes igitur, qui ab inuisentibus munera solebant accipere, eos in interiorem partem carceris coniecerunt, ne possent vllum solatium aut consolationem recipere. At illi Deum collaudantes acquieuerunt; & quæ dari solita erant, ipsis præbuerunt; adeò vt carceris præfectus admiraretur, & pristinum eos in locum vellet reducere. Ipsi verò manserunt, dicentes: Gloria Domino: hoc enim nobis prosperè successit; possumus namque liberè philosophari, & precibus incumbere die ac nocte. Multi autem ex Gentibus eos etiam in carcere visebant, & co-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nabantur eos à proposito dimouere: sed eorum responsa admirabantur. Introibant A
etiam illi qui per vim tracti fuerant ad immolandum, & magnum fletum excitabant: adeò vt in luctu & squalore singulis horis versarentur, præsertim propter illos quorum vitæ institutio proba erat atque honesta.

XIII. Itaque illis visis, Pionius lugebat: Nouo, inquiens, afficior supplicij genere, membratim concidor, dum video margaritas Ecclesiæ à porcis conculcari, & [a] cæli stellas à cauda draconis in terram detrahi: Vineam [b], quam dextera Dei plantauit, à filio porci siluestris vastatam: vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam. Filioli [c] mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis: Alumni mei, delicati mei ambulauerunt vias asperas atque difficiles. Nunc impij seniores insidias Susannæ tetenderunt: nunc delicatam atque formosam retegunt, vt eius pulchritudine impleantur, & falsum in illam testimonium ferant. Nunc Aman insultat] & cætera plura Pionius, sugillans Eudæmonem Episcopum lapsum, & aliorum ruinæ ministrum. Hæc planè sunt illa quæ de ipsius benignitate erga lapsos ijsdem Actis contineri, vbi suprà testatur Eusebius [d], & doctrina, qua illos ipsos admonuit ea oratione, ne sinerentur à Iudæis in synagogas deduci, quidque illis respondere deberent, edocuit. Quæ omnia ijsdem Actis conscripta habentur.

[a] *Apoc. 12.* [b] *Psal. 79.* [c] *Galat. 4.*

PIONIVS LVGET LAPSOS.

[d] *Euseb. lib. 4. c. 14.*

XIV. Cumque ea dixisset, & Pionius rogaret eos, vt è carcere egrederentur; Ædituus Polemo, & Theophilus Magister equitum, cum satellitibus & multa turba superuenerunt, atque dixerunt: Ecce Eudæmon * Præsul vester immolauit: vos item obtemperate. Interrogabunt vos in templo Lepidus & Eudæmon. Respondit Pionius: Eos qui in carcerem coniecti sunt, æquum est aduentum Proconsulis expectare: quid vobis partes ipsius arrogatis? Cùm autem multa dixissent, discesserunt. Sed rursus cum satellitibus & turba regressi sunt. Et Hipparchus cum dolo, Proconsul, inquit, misit vt Ephesum adducamini. Veniat, respondit Pionius, is qui missus est, & accipiat nos. Atqui Princeps (inquit) sum. Et arripiens illum, laqueumque collo ipsius injiciens, eum ita premebat, vt propemodum suffocaret. Tradidit igitur illum satellitibus, atque ita simul cum Sabina & reliquis socijs in forum deductus est. Cumque magna voce se Christianos esse omnes contestarentur, humique se ipse prosterneret, ne in idolorum templum inducerentur: sex ministri Pionium rapuere ita reluctantem, vt eius latera genibus comprimentes, manibusque ac pedibus cædentes, vix potuerint illum impellere. Sublatum igitur, atque clamantem gestarunt, humique ante aram deposuerunt, vbi adhuc adstabat Eudæmon, qui idolis sacrificauerat.

* al. Auctemon.

INDVCVNTVR INVITI MARTYRES AD DELVBRVM.

XV. Tunc Lepidus: Cur, inquit, vos, ô Pioni, non immolatis? Respondit Pionius: Quia D
sumus Christiani. Lepidus subiecit: Quem Deum colitis? Eum, inquit Pionius, qui fecit cælum, terram, mare, & quæ in eis sunt. Quis igitur, inquit Lepidus, fuit crucifixus? Is, inquit Pionius, quem Deus Pater misit ad salutem mundi. Principes hîc valde clamantes riserunt; & Lepidus ipsum derestabatur. Clamabat autem Pionius: Pietatem, inquiens, colite, iustitiam obseruate, affectionis similitudinem cognoscite (*nempe quod homines estis*) legibus vestris parete. Nos puniendos censetis, quia non obtemperauimus: & vos item à legum vestrarum præscripto receditis. inbent enim, non vt cogatis, sed vt puniatis. Tum Rufinus quidam excellens eloquentiæ fama: Desine, inquit, Pioni, inanem gloriam aucupari. Illle autem respondit: Ista est tua dicendi facultas? isti tui sunt libri? Nónne hæc ab Athenien sibus Socrates perpessus est? Nunc omnes sunt imperfecti, & cessatores, & pigri, & tardi, & ignaui? Socrates igitur, E
& Aristides, & Anaxarchus, & cæteri horum similes, sententia tua, inanis gloriæ studio ducebantur, quoniam & philosophiam & iustitiam & fortitudinem excolebant? Rufinus his auditis obticuit.

DERIDETVR CHRISTIANA RELIGIO.

XVI. At quidam alius qui & mundi gloria præstabat, & Lepidus: Noli, inquiunt, Pioni, vociferari. Respondit ille: Ignem accendite, & ingrediemur. Terentius autem quidam è turba voce magna: Videtis, inquit, quo modo hic alijs quoque suadet, vt impij sint, nec dijs sacrificent? Tunc illis coronas imposuerunt, quas ipsi discerptas abiecere (*sic enim coronatos sacrificare interdum Gentiles consueuisse, pluribus post alios docet Tertullianus*) At minister publicus idolis immolatũ accepit: nec tamen ad quemquam ipsorum ausus est appropinquare; sed illud in omnium conspectu comedit. Verùm cùm illi rursus clamarent, Christiani sumus: non repertentes quid illis facerent, eos in

Tertull. de Coron. milit.

carcerem

A carcerem reduxerunt. Turba autem eos illudebat, & verberabat. Et Sabinæ nescio quis dixit: Tu non potuisti in patria mori? Cui illa respondit: Quæ est patria mea? ego sum Pionij soror. Terentius verò, qui tunc venationes curabat, ad Asclepiadem, Te, inquit, accusabo, vt bestijs damnatum in munere gladiatorio filij mei. Cui Asclepiades: Non ob id, inquit, me perterrefacies. Atque in carcerem ducti sunt. Ingredienti autem Pionio quidam è satellitibus vehementer caput percussit, & vulnerauit. At ipse quidem patienti animo tulit: sed percussoris manus & latera sic inflammata sunt & intumuerunt, vt respirare vix posset. Ingressi autem, Deum collaudabant, quòd aduersus inimicum & simulatorem Eudæmonem fortes constantesque permansissent: & psalmis & precibus se confirmabant.

PIONIVS CVM SOCIIS ITERVM DETRVSI IN CARCEREM.

Post hæc autem Proconsul Smyrnam venit; & Pionius adductus in iudicium, mar- XVII.
B tyrio coronatus est. Quo modo autem res transacta sit, commemorabimus. Ante quartum Idus Martij Quinctilianus Proconsul sedens pro tribunali, sic interrogauit: Quomodo vocaris? Respondit: Pionius. Proconsul ait: Dijs immolas? Respondit: Non. Proconsul, Quam, inquit, religionem aut sectam colis? Respondit: Catholicorum. Quorum (inquit ille) Catholicorum? Respondit: Ecclesiæ Catholicæ presbyter sum. Proconsul, Tu ne, inquit, es doctor ipsorum? Respondit: Docui sanè. Interrogauit: Cuius patris magister es? Respondit: Pietatis. Cuius (inquit) pietatis? Respondit: In Deum Patrem, qui fecit omnia. Immola, inquit Proconsul. Respondit: Nolo: Deum enim oportet adorare. Omnes (inquit ille) adoramus cælum & deos, qui sunt in cælo. Cur aëri preces fundis? ipsi sacrifica. Respondit: Non aëri preces fundo, sed illi à quo factus est aër, & cælum, & quæ in eis sunt omnia. Dic (inquit Proconsul) Quis hæc fecit? Respondit: Non
C expedit dicere] quòd non audirent, ac mox: Deus (inquit Proconsul) omnino id est, Iupiter, qui est in cælo: Rex enim est omnium deorum.

VLTIMA ACTIO IN MARTYRES

Tacenti autem Pionio, atque suspenso, dictum est: Immolas, an non? Respon- XVIII.
dit: Non. Et rursus cùm vngulis torqueretur, dictum est: Resipisce, cur insanis? Respondit: Non insanio, sed Deum viuentem timeo. Proconsul, Cæteri, inquit, immolarunt, & viuunt, & rectè sentiunt. Respondit: Non immolo, Proconsul, Te, inquit, collige, & consilium muta. Respondit: Non faciam. Dictum est illi: Cur ad mortem properas? Non ad mortem (inquit) propero, sed ad vitam. Quinctilianus Proconsul, Nihil, inquit, eximium facis ad mortem festinans: nam & qui nomẽ dant ac describuntur, exigui lucelli gratia, morte contempta, cum bestijs pugnant. Et tu ex eorum vnus es numero. Quando igitur ad mortem curris, viuus combureris. Ex tabella autem hæc ver-
D bis Romanis scripta sententia legebatur: IOVINVM SE CHRISTIANVM ESSE CONFITENTEM VIVVM IGNI COMBVRENDVM IVDICAVIMVS.] Consueuisse iudices ex tabella in reos sententiam recitare, eamque nonnisi Latinis litteris exaratam, ob Romani Imperij dignitatem, alibi pluribus dictum est. Sed & de tabella illud Tertulliani aduersus [a] Gentes: Denique quod de tabella recitatis illum Christianum, cur non & homicidam?] Erat diuersa ab hac tabella, titulus damnationis, de quo in epistola martyrum Lugdunensium hæc leguntur [b]: Cumque vndique per amphitheatrum circumduceretur, tabula, in qua Latinis litteris hæc inerat inscriptio, HIC EST ATTALVS CHRISTIANVS, illum præcedente.] sed de sententia ex tabella alias.

SENTENTIA IN PIONIVM LATA.

[a] *Tertullian. Apolog. c. 2.*

[b] *Apud Euseb. lib. 5. c. 1.*

Sequuntur Acta passionis eius, sic descripta: Cùm igitur fidei studio alacriter in sta- XIX.
E dium venisset, vltrò se vestimentis spoliauit. Deinde corporis sui decus & castitatem recogitans, ingenti repletus est gaudio; & in cælum suspiciens, ac Deo qui se talem conseruasset, gratias agens, super lignum se ipsum extendit, militique tradidit, vt clauis configeret. Possumus & ex his discere crucifixionem fieri consueuisse in terra deorsum, ac CRVCIFIGENDI MODVS.
deinde stipitem simul cum cruci affixo desuper eleuari, ac in excauatum foramen erigi. Sed rursum Acta: Cumque cõfixus esset, ei rursus minister ait: Resipisce, atque sententiam muta, & auferentur claui. At ille respondit: Eos inesse sensi. Et cùm paulisper cogitabundus mansisset, Idcirco, inquit, Domine festino, vt celerius resurgam: significans è mortuis resurrectionem. Eum igitur ligno fixum erexerunt, deinde etiam Metrodorum quemdam ex secta Marcionistarum.] huius sectæ homines fuisse martyrij cupidissimos, quòd à malo principio carnem dicerent, ob idque in eam sæuiendum; pluribus demonstratum est superiùs. Sed rursum ad Acta:

Universidad de Deusto
Biblioteca

XX. PIONII MARTYRIVM CONSVMMATVM.

Erat autem Pionius à dextris, & Metrodorus à sinistris collocatus: vterque tamen A Orientem versus spectabat. Cumque materiæ, lignorumque cumulus vndique congestus esset, & Pionius oculos clausisset; turba illum animam egisse suspicabatur: sed ipse secretò precabatur. Cumque precandi finem fecisset, oculos aperuit. Itaq. flamma sublimis ascendebat: cùm hilari vultu postremum, Amen, pronuncians, ac dicens, Domine suscipe animam meam; tamquam eructans, quietè & sine dolore expirauit, & Patri, qui omnem sanguinem iniquè effusum, atque omnem animam iniustè damnatam, se pollicitus est saluaturum, spiritum tradidit. Tali dignus effectus est exitu beatus Pionius: qui vitam suam ab omni crimine ac reprehensione liberam integramque seruauit, atq. animum suum ad Deum omnipotentem, & mediatorem Dei atq. hominum Iesum Christum, semper propensum ac erectum habuit: & magno in certamine victor existens, per angustam portam in amplum magnumque lumen peruenit. B

XXI. TEMPVS MARTYRII PIONII.

At corona quidem ipsius in corpore est etiam comprobata. Etenim cùm ignis extinctus esset, nos, qui præsentes eramus, talem ipsum vidimus, quale vigentis ornatique pugilis corpus existit. Siquidem & aures erant molles, & capilli in cute capitis inhærebant; & barba, vt iuuenibus primùm pubescentibus, decorè florebat; & facies ejus gratia splendebat admirabili: vt & Christiani magis confirmarentur in fide; & qui erant à fide alieni, conscientiæ stimulis verberati contritique discederent. Hæc acta sunt, Iulio Proculo Quinctiliano Proconsule magistratum gerēte, Consule tertium Messio Quincto Traiano Decio & Grato secundùm, Traiano Decio Augusto, ante quartum Idus Martias, more Romano; Asiæ autem more, Septimi mensis vndecimo, die sabbati, hora decima, vt nos autem loquimur; Regnante Domino nostro Iesu Christo: cui gloria in sæcula sæculorum, Amen. Hactenus Acta, ab aliquo tunc Ecclesiæ Notario conscripta, à Smyrnensi verò Ecclesia in libello Smyrnensium martyrum collocata, atque ab Eusebio in librum, quem de Martyribus scripsit, illata: sed ex antiquioribus monumentis à Metaphraste in lucem vindicata, ac demum Latinitate donata, à nobis denique diligenti studio emendata sunt. Vtinam & cætera quæ habentur Gesta martyrum, sic pura atque sincera, nullius fucata eloquentiæ penicillo, extarent integra. Dum enim quidam ea paraphrasibus exornare curarunt: informia planè, ac veritate nutantia, fideque dubia magnopere reddiderunt. Quid autem de cæteris confessoribus actum sit, qui cum Pionio vincti erant, remanet incompertum. C

XXII. RELIQVI MARTYRES IN ASIA PASSI SVB DECIO.

At quoniam perdifficile esset, omnes enumerate martyres qui sub Decio passi sunt, cùm non omnium memoria fuerit litteris consignata; & quæ scriptis sunt commendata, maiori ex parte, Diocletiani incendio deperierint: paucorum tantùm, quorum D dies natalis tabulis Ecclesiasticis reperitur ad scriptus, hic meminisse sufficiat. Præter illos enim, quorum anno superiori mentio facta est, passi sunt eadem vrgente persecutione in Asia Apollonia, Lucius, Thyrsus, & Callinicus; in Lycia Christophorus; Pergæ Pamphiliæ Papias, Diodorus, Conon, & Claudianus, & eiusdem ciuitatis Episcopus Nestor, sub Præside Pollione, cui à Pergensi Senatu aduersus eum eiusmodi scriptę sunt litteræ:

XXIII. LITTERAE SENATVS PERGENSIS

Eupator & Socrates, totusq. Senatus Domino præstantissimo Præfidi salutem. Cùm ad tuam celsitudinem allata essent scripta diuina Domini Imperatoris nostri, quibus iubetur, vt Christiani omnes à sententia malè ipsis inita deducti, ad sacrificia perducantur: humanitas tua nihil seuerè & perturbatè, sed comiter & sedatè omnia agere voluit. Verùm hac lenitate parum effectum est: cùm illi obstinatis animis edictum Impe- E ratoris contemnant. Nam & iste rogatus à nobis & à toto Senatu, non solùm ipse non cessit, sed etiam omnes qui illi parent, eius tamquam principis sui exemplis animati, morigeros se præbere edictis noluerunt. Et nos quidem isti persuadere non cessauimus, vt, quemadmodum iustissimi Principis litteris iubetur, ad templum Iouis accederet. Ille verò deos immortales contumelijs & conuicijs prosciidit: sed neque ab Imperatoris, licet absentis, minimè ferendis iniurijs abstinuit, & in te eadem procacitate vsus est. Quamobrem compulsus est Senatus cum tuæ exhibere celsitudini.] hæc ad Pollionem Senatus, quæ Actis [a] martyrij eius continentur, & quidem legitimis. Nestor autem falsò accusatus de conuicijs in Principem dictis, cruci affixus, illustre martyrium obijt. Græca verò Acta fideliora habentur.

[a] Apud Sur. die 26. Febr. to. 1.

XXIV. Ephesi quoque Asiæ ciuitate qui primus passus est, Maximus fuit, cuius quidem certamen

A certamen ex Actis eius à Notario tunc scriptis quàm breuiter atque fideliter verbis ijs scriptum extat [a]: Comprehensus igitur est & oblatus Maximus (erat homo plebeius, negotij sui curam gerens) & oblatus Optimo Proconsuli apud Asiam. Dixit ei Proconsul: Qui vocaris? At ille: Maximus vocor, inquit. Proconsul dixit: Cuius conditionis es? Maximus respondit: Ingenuus quidem natus, seruus verò Christi: mei autem negotij curam gero. Proconsul dixit: Christianus es? Maximus respondit: Etsi peccator, tamen Christianus sum. Proconsul dixit: Cognouisti decreta inuictissimorum Principum, quæ nunc huc allata sunt? Maximus respondit: Quænam illa? Proconsul dixit: Vt Christiani omnes, relicta superstitione, cognoscant verum Principem, cui omnia subiacent, & deos eius adorent. Maximus respondit: Iniquam huius Principis cognoui sententiam, & ideo me palàm ostendi. Proconsul dixit: Sacrifica ergo dijs. Ma- B ximus respondit: Ego non sacrifico nisi soli Deo, cui me ab ineunte ætate sacrificasse gratulor. Proconsul dixit: Sacrifica, ne te faciam varijs tormentis affici. Maximus respondit: Hoc est quod semper optaui, vt carens hac temporali & misera vita, perueniam ad sempiternam. Tunc Proconsul iussit eum fustibus cædi. Cumque cæderetur, ait Proconsul: Sacrifica Maxime, vt ab his liber sis tormentis. Maximus respondit: Hæc non sunt tormenta, quæ pro nomine Domini nostri Iesu Christi inferuntur: à quo si recessero, vera & sempiterna me tormenta manebunt. Tunc Proconsul iussit eum in equuleo suspendi atque torqueri, & dicebat ei: Iam cerne stultitiam tuam, & sacrifica, vt vitam lucreris. Maximus dixit: Lucrabor planè vitam, si non sacrificauero: nam si sacrificauero, perdo eam: mihi verò nec fustes, nec vngulæ, nec ignes tui vllum afferunt dolorem; quia in me manet Christi gratia. Tunc Proconsul rulit in eum senten- C tiam, ita dicens: Maximum, qui legibus animum noluit accommodare, vt magnæ Dianæ sacrificaret, in terrorem reliquorum Christianorum obrui lapidibus præcipio. Jhucusque ex Notario exceptore. Subdit qui ea exscripsit: Et raptus est confestim athleta Christi à ministris diaboli, gratias agens Deo, qui ipsum dignum iudicasset certando superare diabolum: perductusque extra muros, lapidibus cæsus, tradidit animam Christo. Jhucusque ibi.

[a] Apud Sur. die 30. Apr. to 2. MAXIMI CERTAMEN

Peculiare Ephesijs fuisse, lapidibus in deos delinquentes obruere, illud Philostrati fidem facit: Cædite hunc lapidibus deorum inimicum.] nam Philostratus [b] meminit Apollonij Ephesi agentis, atque id aduersus eum, quem impostorem diceret, proclamantis. Sed & Timotheus, eiusdem ciuitatis Episcopus, ab Ephesijs Gentilibus lapidibus impetitus martyrium obijt, vt eius martyrij Acta significant. Sunt & alia de his D exempla: qui enim apud eos habebantur sacrilegi, eiusmodi subijciebantur supplicio. Sub eodem quoque Decio Imperatore accidisse Ephesi traditur, vt (quod multis pariter eo tempore contigisse reperitur) sæuiente mirum in modum persecutione, complures sibi ipsis timentes, deserta loca petierint; & inter alios septem iuuenes timore perculsi, in antrum fugiētes, occluso à persecutoribus ostio, in Domino obdormierint: vnde & nomen sunt consecuti, vt dicti sint Septem dormientes: de quibus consule quæ à nobis sunt notata in Romano Martyrologio.

XXV. EPHESII SOLITI LAPIDARE BLASPHEMOS. [b] Philost. lib. 4 in vita Apoll. Tyan.

In Lycia quoque illustre fuit Themistoclis martyrium [c], qui pro sancto Dioscoro, ad necem quæsito, se offerens, equuleo tortus, raptatus, & fustibus cæsus meruit coronari. Nicomediæ verò in Bithynia Quadratus est passus [d], Melitinæ in Armenia Polyeuctus, Nicææ Tryphon, in Creta Theodolus, Saturninus, & socij, omnes decem numero, necnon etiam Gortynæ ciuitatis Cyrillus Episcopus, cuius Acta [e] quoque extant E æquè sincera; in insula Cypro Conon; in Achaia Miron: Corinthi sex martyres passi sunt Codratus & socij. Cæsareæ in Cappadocia inter alios insignes martyres Mercurius pro fide Christi nobile certamen exegit: cùm priùs egregia nauata opera in bello aduersus Persas, ab eodem Imperatore fuisset honoribus auctus, vt ordinum ductor fieret. Hic natus patre Gordiano Primicerio legionis Fretensis (alias Martensis) Christiana fide imbutus, & angelica visione roboratus, ingentem de Persis victoriam consecutus, delatus à Catulo Consulari, quòd Christianus esset, à Decio vocatus, causam dixit magna constantia: cuius rei occasione multa passus, demum capite truncatus, corona martyrij insignitus, de impietate & perfidia illiberalis Principis triumphauit. Hic ipse sequenti sæculo, quò ostenderetur sanctos martyres in cælis viuere, & in necessitatibus eos inuocantibus præsto esse, pro Christiana religione aduersus Apo-

XXVI. ALII MARTYRES IN LYCIA ET ALIIS LOCIS. [c] Apud Sur. 30 April. tom. 2. [d] Mart. Rom. diuersis dieb. [e] Sur. tom. 4. die 9. Iul. DE MERCVRIO MARTYRE.

Universidad de Deusto
Biblioteca

statam Iulianum pugnasse repertus est, sed de his suo loco opportuniùs. Ibidem Cæ- A
sareæ quoque passi habentur Cæsarius Germanus, Theophilus, & Vitalis, quorum memoria, vt aliorum nominatorum martyrum, habetur in Ecclesiasticis tabulis adscripta singulis diebus, quibus eorum natalitia celebrantur.

XXVII. DE CHRISTIANIS MILITIBVS MALE MERITVS DECIVS.

Abusus est Decius de Persis quam est consecutus Christiani hominis ope victoriam: nam eam dijs acceptam ferens, in eorum contemptores Christianos acrius vindicauit, occisis qui in eius manus deuenerant Persis Christianis, Polychronio Episcopo Babylonis, Parmenio, Elima, & Chrysotelo presbyteris, diaconis Luca & Mucio, virisque nobilissimis Maximo & Olympiade, ac demū post longa vincula Abdone ac Sennen subregulis. Extant horum Acta, sed nonnihil corrupta. Ex eodem quoque Decij exercitu passi recensentur Paramon miles, alijque eius socij trecenti septuaginta, quorum apud Græcos memoria celebris est. In suo enim Menologio ipsi, vigesimanona Decembris B
eorum natalem diem agentes, hoc elogio eos celebrant: Hi fuerunt sub Decio Imperatore & Aquilio Præside: quos ad templum Isidis Præses ingressus immolaturus, iubet eos hoc ipsum facere: quod cùm illi renuerent, præcipit omnes occidi. Necati tunc sunt quos secum duxerat trecenti septuaginta viri: Cùm autem id videret Paramon, magna exclamans voce dixit: Nefarium atque impium facinus video: sceleſtum istum tot viros iustos atque hospites, more pecudum, iugulare. Hoc audiens Præses, statim Paramonem iubet interfici. Quod cùm nesciret ille; in eo ipso loco in quo ambulabat, qui missi fuerant, eum opprimentes occiderunt.] hæc ibi. Passus quoque sub Decio reperitur Menignus fullo, cuius quoque natalis dies descriptus est in tabulis Ecclesiasticis, & alij propemodum innumeri.

XXVIII. DE MARTYRIBVS IN OCCIDENTE PASSIS.

Orbis quoque Occidentalis ijsdem clarissimis sideribus instar cæli fuit egregiè illu- C
stratus: nam præter illos quos Romæ, vel proximis locis, aut in Africa passos recensuimus; in Sicilia præclarissimum martyrium subijt Agatha celeberrima inter martyres, quæ sub Quintiano Præside Christum animo virili confessa, post alapas, carcerem, equuleum, & contorsiones membrorum, post acerbissimam mamillarum abscissionem, ac volutationem in testulis & carbonibus, tandem in carcere, Deum precando, spiritum reddidit. Ignoscat lector, si ingentia facta martyrum leuiter tantùm attigisse potiùs, quàm narrasse videamur; multosque ex ijs nomine tenus tantummodo recenseamus, sed & quamplurimos prætereamus: tum quòd id alieni muneris esse sciamus (longè enim distant inter se, Annales Ecclesiasticos posteris commendare, & singulorum Acta martyrum, Vitas que sanctorum conscribere) tum etiam cùm in ijs recensendis multæ interdum incidant difficultates, singulas enodare cùm opus esset, longè lon- D
giùs ab instituto diuertendum esset: quod puto pariturum fore lectori nauseam: Cui tamen iucundius esse putamus, si ijs tantùm breuiter recensitis, atque calamo citato percursis, in Actis quibusdam martyrum à Notarijs publicis publicè commendatis ipsum interdum libuerit detinere: quòd ex ijs quæ exploratissima sunt, cætera etiam, quæ non norit, intelligat.

XXIX. MARTYRES DIVERSIS IN LOCIS PASSI.

At vt ad eosdem martyres tunc passos redeamus, quorum mentio viget in tabulis Ecclesiasticis: leguntur sub Decio pariter passi Formijs Albinas; Anagniæ Magnus Episcopus & Secundina virgo; Camerini Venantius, Anastasius, ac socij; Fulgini Felicianus; Perusiæ Florentius, Iulianus, Cyriacus, Marcellinus, & Faustinus, & diuersa die Felinus & Gratianus; Aretij in Tuscia Pergentinus & Laurentinus fratres; Florentiæ Minias; Rauennæ Fusca virgo cum Maura nutrice; & apud Alpes Gottias Bassus E
Episcopus; Tolosæ in Gallia Saturninus eiusdem ciuitatis Episcopus, qui glorioso agone decertans sacerdotalis vigoris egregium specimen exhibuit. Extant eius martyrij Acta; in quibus cùm habeatur passus Decio & Grato Coss. hoc anno accidisse oportuit: nam prior Consulatus Decij vnà cum Grato primùm ante Philippi obitum contigit, quo nondum persecutio aliqua in Occidente Christianos vexabat. Hoc item tempore in Aquitania passus est Amaranthus. Sed quid moror singularum prouinciarum ac ciuitatum martyres recensere; cùm (vt vno verbo cuncta perstringam) nulla regio fuerit, quæ subiecta Romano esset Imperio, cuique Christi fides affulsisset, in qua non essent martyres, qui edictis Decij parere recusantes, ne fidem amitterent, præsentis temporis vitam prodegerunt libentissimè? non cæteræ Galliarum partes, non Britanniæ, non Hispaniæ hisce trophæis victoriæ caruere. Sed de insignioribus quibusdam martyribus in

Hispania

A Hispania passis sub persecutione Decij & Valeriani, agemus inferius opportuniore loco.

Quòd si alicubi efferbuit Decij persecutio; Romæ certè in primis sæuisse, certum XXX.
ac patens est argumentum, quòd Romana sedes viduata pastore persueuerabat: cuius quidem veritatis certam atque exploratam in omnibus fidem facit Cypriani epistola, cuius antè meminimus, sed anni huius exordio scripta ad confessores [a], qui iam annum in carcere Romæ peregerant, cùm nec dum Romanus Pontifex creatus esset: cuius electionis tempore schisma etiam eosdem tetigit confessores, quos dicta Cypriani epistola demonstrat antea inter se vnanimes fuisse atque concordes. Quo autem Cyprianus erga illos Romanæ Ecclesiæ presbyteros esset affectus animo, eadem epistola declarat his verbis: Vobiscum illic in carcere quodammodo & nos sumus. Diuinæ dignationis hortamenta vobiscum sentire nos credimus, qui sic vestris cordibus inhæremus. Honori
B nos vestro charitas vestra indiuiduâ connectit: separari dilectionem Spiritus non sinit. Vos illic confessio, me affectio includit. Et nos quidem vestri diebus ac noctibus memores, & quando in sacrificijs precem cum pluribus faeimus, & cùm in secessu priuatis precibus oramus, coronis & laudibus vestris plenam à Domino fauentiam postulamus.] hæc Cyprianus.

[a] Cypr. epist. 16. VACAT AD-HVC SEDES ROMANA.

Porrò elapso (vt diximus) primo persecutionis anno, & secundo iam inchoato, sicut XXXI.
confessores detinebantur in carcere, ita & Cyprianus se continebat in latebris, cùm necdum Romanus Pontifex crearetur. Meminit huius temporis Cyprianus scribens ad plebem de Felicissimo schismatico cum socijs ab Ecclesia separato, cùm ait [b]: Non sufficerat exilium iam biennij, & à vultibus atque ab oculis vestris lugubris separatio, &c.] intelligens planè de inchoato biennio: nam paulo superiùs satis indicat, non-
C dum creatum fuisse Romanum Pontificem, cùm ait: Cumque semel placuerit tam nobis, quàm confessoribus & clericis Vrbicis, item vniuersis Episcopis, vel in nostra prouincia, vel trans mare constitutis, vt nihil innouetur circa lapsorum causam, nisi omnes in vnum conuenerimus, &c.] quibus sanè verbis cùm Cleri tantùm, nulla de Romano Pontifice facta mentione, interponatur auctoritas: satis liquet, adhuc, cùm illæ scriptæ sint litteræ, Romanam Ecclesiam fuisse absque pastore. Dicere autem sedem vacasse toto biennio, pro monstro habetur, cùm nullus vnquam id vel somniauerit; nec vt tam diu differretur, reddita hoc anno (vt demonstrabimus) Ecclesiæ pace, vlla prorsùs causa præcesserit. Sic igitur biennium quod sui exilij Cyprianus nominat, illud tantùm inchoatum, non autem expletum, est necessariò intelligendum: immo nec quod diu antea cœptum esset; quandoquidem se eas litteras scribere testatur
D ante Paschatis celebritatem. Qui aurem biennium illud expletum putat, innumeris se tricis obuoluit, nec quo modo se illis expediat (vt ipse testatur [c]) inuenit. Nominat Cyprianus spontaneum suum recessum, exilium, ea fortasse ratione, quòd (vt ait) prescriptio illud fuerat subsecuta. Reliquos autem, qui de electionis Cornelij tempore soluendi supersunt nodi, inferiùs, temporis & rerum gestarum dispositio ordine, suo loco explicabimus.

[b] DE FELICISSIMO SCISMATIS AVCTORE.
[c] Pamel. in vita Cypr.

At quod de oborto schismate hoc tempore in Ecclesia Carthaginensi & tota penè XXXII.
Africa, auctore Felicissimo, eadem epistola Cyprianus testatur; eius quoque verbis, vt res gesta est, enarremus. Erat hic (vt superiùs dictum est) Felicissimus, qui magnopere eiusdem Cypriani electioni fuerat aduersatus. Nam de eo hæc idem [d] Cyprianus ait: Hoc enim quorumdam presbyterorum malignitas & perfidia perfecit, ne ad vos ante
E diem Paschæ venire licuisset: dum coniurationis suæ memores, & antiqua illa contra Episcopatum meum, immo contra suffragium vestrum & Dei iudicium, venena retinentes, instaurant veterem contra nos impugnationem suam, & sacrilegas machinationes insidijs solitis denuo renouant.] hæc ipse.

SCHISMA IN ECCLESIA AFRICANA.
[d] Cypr. epist. 40.

Qui igitur ab ipso S. Cypriani sedis exordio eidem refragari cœperant, in omnibus XXXIII.
postea aduersus eum obniti, cientes vndique turbas, non destiterunt, quamlibet captantes occasionem. nam cùm (vt dictum est) confessores idem Cyprianus leuiter corripuisset, quòd se nimis faciles exhiberent aduersus Ecclesiasticam disciplinam, ante opportunum tempus lapsis pacem dandam esse contendentes; tunc ille cum suis omnem lapidem mouit, vt ipsos confessores à Cypriano diuelleret. Id quidem ipse ad eosdem scribens testatur, cùm ait [e]: Nunc apparuit Felicissimi factio vnde ve nisset, quibus radicibus & quibus viribus staret. Hi fomenta olim quibusdam confessoribus & hor-

DE FELICISSIMO SCISMATIS AVCTORE.
[e] Cypr. epist. 40.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tamenta tribuebant, ne concordarent cum Episcopo suo, nec Ecclesiasticam disciplinam cum fide & quiete iuxta præcepta Dominica continerent, ne confessionis suæ gloriam incorrupta & immaculata conuersatione seruarent.] Addiderunt insuper, vt lapsos in Cyprianum ijdem prouocarent, quos ille reconciliare distulerat vsque ad redditam Ecclesiæ pacem. Nam subdit: Ac ne parum fuisset corrupisse quorumdam confessorum mentes, & cõtra sacerdotium Dei portionem ruptæ fraternitatis armare voluisse: nunc se ad lapsorum perniciem venenata sua deceptione verterunt, vt ægros & saucios, & ad capienda fortia consilia per calamitatem ruinæ suæ minùs idoneos & minus solidos, à medela vulneris sui auocent.] & paulo pòst:

XXXIV. MAGNA TENTATIO PERSECVTIONI CONIVNCTA.

Persecutio hæc est alia & alia tentatio; & quinque isti presbyteri nihil aliud sunt, quàm quinque primores illi, qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati, vt fidem nostram subruerent, vt gracilia fratrum corda ad letales laqueos præuaricatione veritatis auerterent. Eadem nunc ratio, eadem rursus euersio per quinque presbyteros Felicissimo copulatos ad ruinam salutis adducitur, vt non rogetur Deus, nec qui negauit Christum, eundem Christum, quem negauerat, deprecetur: post culpam criminis tollatur & pœnitentia, nec per Episcopos & sacerdotes Domino satisfiat.] hos vt caueant admonet Cyprianus tam stantes quàm lapsos, cum subdit: Nemo vos Christianos ab Euangelio Christi rapiat; nemo filios Ecclesiæ de Ecclesia tollat. Pereant sibi soli, qui perire voluerunt. Extra Ecclesiam soli remaneant, qui de Ecclesia recesserunt.] ac demum: Persecutionis istius nouissima hæc est & extrema tentatio, quæ & ipsa citò Domino protegente transibit, vt repræsenter vobis post Paschæ diem cum collegis meis: quibus præsentibus, secundùm arbitrium quoque vestrum, & omnium nostrum commune consilium, sicut semel placuit, ea quæ agenda sunt, disponere pariter & limare poterimus. Si quis autem pœnitentiam agere, & Deo satisfacere detrectans, ad Felicissimi & satellitum eius partes concesserit, & se hæreticæ factioni coniunxerit; sciat se postea ad Ecclesiam redire, & cum Episcopis & plebe Christi communicare non posse.] hæc Cyprianus ad suos de Felicissimi schismate.

XXXV. COGIT SVOS FELICISSIMVS IN MONTE.

Inter hæc autem idem Felicissimus, quos suis addixerat partibus, & in dies magis adijciebat, seorsum Ecclesiam statuens, & altare erigēs, colligebat in monte quodā: Cuius conatibus vt S. Cyprianus obuiam iret, misit in eas partes Caldonium & Herculanum Episcopos, Rogatianum atque Numidicum presbyteros, quos vicem suam acturos vicarios constituit[a]: quibus in mandatis dedit, vt pauperum curam agerent, atque debita singulorum expungerent. quod eo factum puto consilio, ne illos egentes Felicissimus ab Ecclesia in suam communicationem abriperet. Sed inter hæc addidit ad pristina noua scelera Felicissimus, impediens in primis eiusmodi debitorum expunctionem, ac singulorum descriptionem, idque magistratibus sæcularibus secum adhibitis: adiecit his insuper, vt à communicatione pronunciaret extorres omnes qui secum non communicarent in monte. His igitur & alijs nefandis sceleribus ab homine perpetratis S. Cyprianus prouocatus[b], qui se hactenus patientia continuerat, excommunicationis sententia eum perculit; de qua ad Episcopos Caldonium & Herculanum, necnon ad Rogatianum atque Numidicum presbyteros, his verbis agit:

[a] Cypr. epist. 38.

[b] Cypr. epist. 38.

XXXVI. SOLVIT DEBITA PAVPERVM CYPRIANVS.

Cumque ego vos pro me vicarios misérim, vt expungeretis necessitates fratrum nostrorum sumptibus; si qui etiam vellent suas artes exercere, additamento, quantum satis esset, desideria eorum iuuaretis; simul etiam & ætates eorum & conditiones & merita discerneretis; vt iam nunc ego, cui cura incumbit, omnes optimè nossem, & dignos quoque & humiles & mites ad Ecclesiasticæ administrationis officia promouerem: ille intercesserit, ne quis posset expungi, néve, ea quæ desideraueram, possent diligenti examinatione discerni: comminatus sit etiam fratribus nostris qui primi expungi accesserant, potentatu improbo, & terrore violento, quòd secum in monte non communicarent, qui nobis obtemperare voluissent. Cumque post hæc omnia nec loci mei honore motus, nec vestra auctoritate & præsentia fractus, instinctu suo quietē fratrum turbans, prorupuerit se cum plurimis, ducem se factionis & seditionis principem temerario furore contestans: in quo quidem gratulor plurimos fratres ab hac audacia recessisse, & vobis acquiescere maluisse, vt cum Ecclesia matre remanerent, & stipendia eius, Episcopo dispensante, perciperent: quod quidem & cæteros pro certo scio cum pace facturos, & citò ab errore temerario recessuros.

Interim

XXXVII. SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS FELICISSIMVM ET SOCIOS.

A Interim cùm Felicissimus comminatus sit non communicaturos in monte secum, qui nobis obtemperassent, id est, qui nobis communicarent: accipiat sententiam quam prior dixit, vt abstentum se à nobis sciat; quando ad fraudes eius & rapinas, quas dilucida veritate cognouimus, adulterij etiam crimen accedit, quod fratres nostri graues viri deprehendisse se nunciauerunt, & probaturos se asseuerarunt. Quæ omnia tunc cognoscemus, quando in vnum cum collegis pluribus, permittente Deo, conuenerimus. Sed & Augendus, qui nec Episcopum nec Ecclesiam cogitās, pariter se cum illius conspiratione sociauit; si vltrà cum eo perseuerauerit, sententiam ferat, quam ille in se factiosus & temerarius prouocauit. Sed & quisquis se inspirationi & factioni eius adiunxerit, sciat se in Ecclesia nobiscum non esse communicaturum, qui sponte maluit ab Ecclesia separari. Has litteras meas fratribus nostris legite, & Carthaginem ad Clerum
B quoque transmittite, additis nominibus eorum, quicumque se Felicissimo iunxerunt.] Sententia autem promulgata, à Caldonio Episcopo scripta ad collegas Herculanum, Victorem, Rogatianum, atque Numidicum presbyteros, aduersus Felicissimum, & ei communicantes, sic se habet[a]: Abstinuimus communicatione Felicissimum, & Augendum, item Repostum de extorribus, & Irenem Rutilorum, & Paulam Sarcinatricem, quod ex annotatione mea scire debetis. Item abstinuimus Sophronium, & ipsum de extorribus Soliassum Budinarium.] ita ipse.

[a] Apud Cypr. epist. 39.

XXXVIII. MONTENSIVM ORIGO VNDE.

Hinc cœpta omnium malorum origo: conflatum enim hoc tempore schisma in Ecclesia Africana, tam altas fixit radices, vt nec multis sæculis valuerit quouis studio atque arte conuelli; quin sæpe ramis excisis, ex veteri trunco nouis germinibus pullulantibus, in dies magis magisque infeliciùs fuerit propagatum. Vides hîc Montensiū schis-
C maticorum primam originem, ac nominis primum ortum, nempe à Felicissimo, qui colligere cœpit suos in montibus; eiusque esse nominis prima hîc elementa formata, quod & illi sunt æmulati, qui postea ex Donati schismate, temporibus Constantini ac filiorum, Montenses sunt appellati; quòd, sicut isti, in montibus delegerint habitare: de quibus suo loco dicturi sumus.

XXXIX. NOVATVS VNDE PROFECTVS.

Ex hac pariter Felicissimi infelicissima officina impius Nouatus primus auctor malorum prodijt, qui eamdem dissensionis pestem (vt demonstrabimus) in Vrbem inuexit. Horum quoque germen, sed & amplissimus propagator Donatus fuit. Vnum ergo portentum tot genuit monstra, & Felicissimus vnus tot infelicium casuum auctor extitit. Verum eorum quæ à Felicissimo gerebantur (licet ipse se non palam proderet) incentor erat & impulsor Nouatus Episcopus, qui, Cypriano inuito, Felicissimum (vt
D ait[b]) diaconum ordinauerat, quem idem auctor appellat Nouati satellitem: quamobrem cùm opportunum sibi visu n est tempus, Nouatus qualis esset, cum se ostenderet; accidit, vt Felicissimi nomen velut obscurum exoleuerit, & Nouatus schismaticæ factionis (vt erat) anteſignanus ab omnibus nominaretur. Quo modo autem Nouatus pariter ac Felicissimus schismatis propagandi causa sese in Vrbem intulerint, paulo pòst dicemus.

[b] Cypr. epist. 49.

XL. DE PACE REDDITA ECCLESIÆ AFRICANÆ.

Inter hæc autem, viuente adhuc Decio, & alijs in locis ac Romæ potissimùm Ecclesiam persequente (quo modo, nescimus) in Ecclesia Africana, vt à S. Cypriano fuerat propheticè antè prænunciatum, radius quidam pacis post atros persecutionis nimbos affulsit. Multa quidem accidere potuerunt, vt de populo Africano Decius benè meteri videri vellet; & fortasse illud, quòd, cùm barbarorum ea prouincia pateret incur-
E sibus, bellum quo Gentiles aduersus Christianos hactenus dimicassent, necessitate compellente, fuerit in barbaros conuertendum. Quam furimos sanè ex Africa populos fuisse his fermè temporibus capros à barbaris, atque caprinos ductos, Cypriani epistolæ, de quibus inferius, fidem faciunt locupletissimam. Sive hac igitur, quam certiorem putamus; sive alia qualibet de causa: certum illud est, hoc anno ante Paschæ tempus, Africanæ Ecclesiæ redditam esse pacem. Quam tamen, viuēte adhuc Principe, minus tutam & sui ortu inuidiosam existimans Cyprianus, scripsit ad suos (quod diximus) post Pascha suum reditum consultius differendum: eiusdemque sitæ post pacem moræ, ad Clerum[c] scribens, eamdem affert rationem, sic dicens: Optans citò ad
vos venire, vt desiderio tam meo, quàm vestro & omnium fratrum satisfiat: oportet
nos tamen paci communi consulere, & interdum, quamuis cum tædio animi nostri, deesse vobis; ne præsentia nostri inuidiam & violentiam Gentilium prouocet, & simus

[c] Cypr. epist. 36.

auctores

Universidad de Deusto
Biblioteca

auctores rumpendæ pacis, qui magis quieti omnium consulere debemus. Quando ergo vos scripseritis, rebus compositis, me venire debere, aut si antè dignatus fuerit Dominus ostendere, tunc ad vos veniam.] post hæc autem, vt interea pauperum curam gerant, inculcat. A

XLI. NOVATVS SCHISMATICVS INNOTESCIT. Cùm hæc in Africa agerentur, qui semel per suos cathedram contra cathedram Novatus diro schismate collocarat, quò infelicia germina in transmarinam quoque Ecclesiam propagaret, Romam se contulit; vt nactus occasionem vacantis sedis, eam Ecclesiam dolis atque insidijs appetere aggrederetur: conaturus in primis aliquos sibi communicatores conciliare, sicque plurimos decipere, ac denique omni studio eniti, vt aliquem ex ijs quos sibi conciliasset, & quem à suis partibus stare sciret, in sedem euchendum Pontificiam procuraret, ac proinde sic conflatum schisma consolidaret: hacq. arte sedi Cypriani, tamquam hominis foris stantis, negotium facesseret, insidiaturque. B Tanti igitur scelèris ipse primarius architectus, ad componēdos dolos ac fallacias construendas peritissimos secum duxit artifices. Sed præter sententiam accidit, vt citiùs quàm putaret, Cornelius Pontifex crearetur. Iam non ferenda ampliùs videbatur tanta non solùm Romanæ, sed totius Catholici Orbis Ecclesiæ importuna adeò atque molesta viduitas: quòd nimirum lapsorum ingens numerus præ foribus staret, ac solicitius instaret, vt in Ecclesiam reciperetur.

XLII. His igitur alijsq. exigentibus causis, quantumlibet persecutio adhuc vigeret, & Principem scirent suo ipsorum conatui obnitentem; tamen coëuntibus simul Romanis clericis, quorum id erat officij, summa animorum consensione eligunt in Christianæ religionis Pontificem Cornelium Romanum ciuem ex patre Castino. Qualis autem hic fuerit, & quo modo in Romanum Pontificem electus, idem S. Cyprianus [a] ad Antonianum scribens narrat his verbis: Venio iam nunc, frater carissime, ad personam Cornelij collegæ nostri, vt Cornelium nobiscum veriùs noueris, non de malignorum & detrahentium mendacio, sed de Domini Dei iudicio, qui Episcopum fecit, & Coepiscoporum testimonio, quorum numerus vniuersus per totum mundum concordi vnanimitate consensit. Nam, quod Cornelium carissimum nostrum Deo, & Christo, & Ecclesiæ eius, item consacerdotibus cunctis laudabili prædicatione commendat, non iste ad Episcopatum subitò peruenit, sed per omnia Ecclesiastica officia promotus, & in diuinis administrationibus Dominum sæpe promeritus, ad sacerdotij sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. C

[a] Cypr. epist. 52. CORNELII ELECTIO QVALIS.

XLIII. CORNELII MODESTIA. Tum deinde Episcopatum ipsum nec postulauit, nec voluit, nec vt cæteri, quos arrogantiæ & superbiæ suæ tumor inflat, inuasit: sed quietus & modestus, & quales esse consueuerunt, qui in hunc locum diuinitus eliguntur, pro pudore virginalis conscientiæ suæ, & pro humilitate ingenitæ sibi & custoditæ verecundiæ, non vt quidam vim fecit, vt Episcopus fieret, sed ipse vim passus est, vt Episcopatum coactus exciperet. Et factus est Episcopus à plurimis collegis nostris, qui tunc in vrbe Roma aderant: qui ad nos litteras honorificas & laudabiles & testimonio suæ prædicationis illustres de eius ordinatione miserunt. Factus est autem Cornelius Episcopus de Dei & Christi eius iudicio, de clericorum penè omnium testimonio, de plebis quæ tunc adfuit suffragio, & de sacerdotum antiquorum & bonorum virorum collegio, cùm nemo ante se factus esset, cùm Fabiani locus, id est, cùm locus Petri & gradus cathedræ sacerdotalis vacaret: quo occupato, de Dei voluntate atque omnium nostrum consensione firmato, quisquis iam Episcopus fieri voluerit, foris fiat necesse est, nec habeat Ecclesiasticam ordinationem, qui Ecclesiæ non tenet vnitatem.] hæc de electione Cornelij Cyprianus. D E

XLIV. RELATIO ROM. PONT. QVOMODO FIERI SOLITA. Ex quibus sanè, qualiter fieri soleret olim Romani Pontificis electio (cuius ritum, obortis sæpe schismatibus, sæpius mutari contigit, vt omnis temeritati aditus præclusus vndique foret) expressum satis habetur: nimirum, quòd diuinum præcedere soleret iudicium atque suffragium, Deo, quem vellet eligi, signo aliquo admonente, Apostolico more: de quo pluribus tomo primo Annalium, cùm de Ecclesiasticis ordinationibus ex traditione Apostolica prouenientibus actum est. Qui igitur videretur Dei iudicio præelectus, coacto presbyterio (hoc enim nomine tunc sacra illa comitia dicebantur) rogabantur singulorum sententiæ: eorum itidem vota & testimonium explorabatur, qui plebis totius vicem repræsentarent. Admittebātur æquè ad eadem

A eadem comitia, si qui aderant tunc in Vrbe Episcopi cum prærogatiua suffragij. Quæ omnia acta esse in electione Cornelij, quæ ex Cypriano recitata sunt, apertè declarant.

Aderant tunc in Vrbe Episcopi sexdecim (vt ipse scribit ad Antonianū [a]) inter quos ex Africa erant duo tantùm, Pompeius ac Stephanus, quorum ipse [b] meminit: nam Caldonius, & Fortunatus postea à Cypriano Romam sunt missi. Quod verò ad plebis in electione officium spectat; sic aderat, vt de ordinandi ante acta vita testimonium ferret, non autem quòd ferendi suffragij ius haberet. id enim Cyprianus alibi docet [c] his verbis: Videmus de diuina auctoritate descendere, vt sacerdos, plebe præsente, sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur.] hæc ipse pluribus, suffragium ad Clerum, iudicium verò, B quod idem est quod testimonium, ad plebem referens, licet hoc ipsum alibi appellet quoque suffragium [d]. XLV. [a] Cypr. epist. 52. [b] Cypr. epist. 41. [c] Cypr. epist. 68. [d] Cypr. epist. 52.

Antequam autem de aborto post Cornelij electionem schismate agamus, illud in primis perùidendum est, in quæ tempora Cornelij sedes inciderit; idque ciusdem Cypriani testificatione intelligamus. Ad Antonianum [e] ergo scribens, postquam ea, quæ de electione Cornelij dicta sunt, enarrauit, hæc addit: Tum deinde post Episcopatum non exambitum, non extortum, sed de Dei, qui sacerdotes facit, voluntate susceptum, quanta in ipso susceptо Episcopatu suo virtus? quantum robur animi? qualis firmitas fidei? quod nos simplici corde & perspicere penitus, & laudare debemus: sedisse intrepidum Romæ in sacerdotali cathedra eo tempore, cùm tyrannus infestus sacerdotibus Dei, fanda atque infanda comminaretur: cùm multo patientiùs & tolerabiliùs C audiret leuari aduersus se æmulum Principem, quàm constitui Romæ æmulum sacerdotem. Nónne hic, frater carissime, summo virtutis & fidei testimonio prædicandus est? Nónne inter glorioſos confessores & martyres deputandus, qui tantum temporis sedit expectans corporis sui carnifices, & tyranni ferocientis vltores, qui Cornelium aduersus edicta feralia resistentem, & minas & cruciatus & tormenta fidei vigore calcantem, vel gladio inuaderent, vel crucifigerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere pœnarum viscera eius & membra laniarent? Etiam si maiestas Domini protegentis & bonitas, sacerdotem quem fieri voluit, factum quoque protexit; tamen Cornelius, quantum ad eius deuotionem pertinet & timorem, passus est quicquid pati potuit, & tyrannum armis & bello postmodum victum prior sacerdotio suo vicit.] hucusque Cyprianus, plane significans, viuente adhuc Decio, & D persecutione Romæ furente, Cornelium creatum fuisse Pontificem, &, vt puto, mense Aprilis: nam nondum tempore electionis eius celebratum fuerat Concilium in Africa, quod hoc anno mense Maij collectum fuisse, idem Cyprianus affirmat, ad ipsum Cornelium [f] scribens. XLVI. TEMPVS ELECTIONIS CORNELII. [e] Cypr. epist. 52. [f] Cypr. epist. 55.

Rursus verò eum non fuisse creatum ante Paschale tempus, eiusdem Cypriani litteræ instante Paschate ad suos datæ, quibus post Pascha spondet aduentum suum satis demonstrant, cùm eo tempore adhuc sedem Romanam vacare significat, dum de ijs, quæ in causa lapsorum ab eodem tunc Clero statuta essent, in testimonium adducit; dicturus proculdubio de Romano Pontifice, si tūc creatus fuisset. Sic igitur eo tempore, quod à Paschate vsque ad mēsem Maium interlapsum est, creatum fuisse Cornelium, certum est. Ab electione verò Cornelij haud multum post temporis spatium, Decium Imperatorem bello victum extinctumque esse, idem Cyprianus ad Antonianum [g] ipso Cornelij sedis exordio post conflatum schisma à Nouatiano scribens quæ nuper recitauimus, de interitu Principis satis expresse affirmare videtur illis verbis: Tyrannum armis & bello postmodum victum prior sacerdotio suo vicit.] qui & in libro, quem scripsit de Lapsis, planè testatur [h] diuina vltione Decium fuisse extinctum. E XLVII. DECII IMPERATORIS OBITVS. [g] Cypr. epist. 5 [h] Cypr. lib. de Lapsis in prin.

Ex his itaque apparet, veriorem atque certiorem esse de annis Decij sententiam dicentium ipsum regnasse annum vnum, & secundum inchoasse per aliquot menses. Id quidem Eusebius [i] in primis tradit in historia, affirmans Decium nequaquam regnasse biennium. Idem quoque in Chronico, vbi solet tempora distinctiùs enumerare, imperasse ipsum tradit anno vno & mensibus tribus; quippe qui regnare cœperit mense Ianuario, &, euoluto anni circulo, desierit mense Aprili, atque adeò annum vnum & tres menses exegerit in Imperio. Cassiodorus etiam idem cū Eusebio sentiens, eumdem anni XLVIII. DECII IMP. ANNI. [i] Euseb. lib. 7. cap. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

anni vnius ac trium mẽsium numerum in Chronico ponit. Qui autem secus senserunt, A decepti videntur, quòd secundùm numerum Decij Consulatuum annos etiam Imperij numerarint; parum attendentes, in quod tẽpus primus, & in quod secundus eius Consulatus inciderint. Quòd si Tribunitia potestas eius in nummis vel alijs antiquis inscriptionibus tertio vnà cum Consulatu eodem numero aucto reperita habetur; id accidit, quòd anno ante Philippi necem (vt dictum est) ab exercitu Imperator est appellatus, cùm etiam Tribunitiam potestatem ex more cõsecutus est. Videas & nostræ huic chronologiæ annos Christi quoque optimè respondere, dum Decij exitum, & Galli ac Volusiani ingressum anno Christi ducentesimo quinquagesimoquarto signamus: quod ipsum Eusebium quoque fecisse, eius Chronicon fidem facit,

XLIX. DIVINA VLTIONE SVBLATVS EST DECIVS.

Quod verò ad Decij obitum spectat: quantumlibet optimi Principis specimen edidisse visus sit, quippe qui eam sibi apud suos æstimationem comparasset, vt Traianus B cognomento dici mereretur, atque ob eam causam de Republica optimè meritus carus omnibus esset: Christiani tamen sanguinis effusi reus, vlciscente numine, haud diu in Imperio viuere meruit, sed meritas pœnas dedit, dum aduersus Gothos Mœsiam & Thraciam infestantes decertans, à Treboniano Gallo Limitanei exercitus in Mœsia agentis duce proditus, extincto filio, ipse equo salutem captans, in profundam paludem incidens, ab ea confestim absorptus, nusquam amplius visus est. In quem iure Constantinus Imperator, in oratione quam habuit ad sanctum Episcoporum cœtum, his verbis inuehitur: Abs te, Deci, iam sciscitari volo, qui aliquando iustorum laborem insectatus es, qui Ecclesiam odio habuisti, qui pœnam sanctè pieque degentibus irrogasti: quid crudelitatis iam post hanc vitam patras? immo verò quibus & quàm acerbis calamitatibus ipse quasi irretitus teneris? tuam porrò miseram & infelicem conditio- C nem satis declaranit illud temporis interuallum, tamquam inter vitam & mortem interpositum, cùm ipse in agris Scythicis vnà cum omnibus copijs prostratus, Imperium Romanum, omnium ore celebratum, Getis ludibrio & despectui obiecisti.] hæc in Decium Constantinus.

L. Hic addere non prætermittimus, in antiquioribus omnibus Martyrologijs die decimaoctaua mensis Octobris inter sanctos adscriptam haberi Tryphoniam vxorem Decij Cæsaris, eamdemque sepultam in cœmeterio apud S. Hippolytum. Decij iunioris hanc fuisse coniugem, non autem Decij senioris, eius patris, cuius vxor dicta reperitur Herennia Sallustia, notauimus[a] in Rom. Martyrologio.

[a] Martyrolog. Rom. die 18. Octob. s.

LI. QVID S. CYPRIANVS CVM LAPSIS.

Sed cùm morte Decij planè reddita esset pax Ecclesiæ; & frequens lapsorum turba, quæ expectare iussa erat pacis tempus, glomeratim, vt reciperetur in Ecclesiam, festi- D nans accurreret: Cyprianus id absque delectu fieri, præter disciplinam & dignitatem Ecclesiasticam ratus; indecensque existimans pulsantibus indistincte ostium aperire, quod nonnisi verè pœnitentibus patere soleat; præter id quod verbis, quos potuit, admonere non prætermisit, scriptis quoque eorumdem saluti & Ecclesiasticæ censuræ maiestati consulere non destitit. Elucubrauit igitur tunc commentarium illum de Lapsis, cuius exordio de pace reddita, & gratiarum actione Deo agenda, sic habet: Pax ecce, dilectissimi fratres, Ecclesiæ reddita est: & quod difficile nuper incredulis, ac perfidis impossibile videbatur, ope atque vltione diuina securitas nostra reparata est. In lætitiam mentes redeunt; & tempestate pressuræ ac nube & caligine discussa, tranquillitas & serenitas resulserunt. Dandæ laudes Deo, & beneficia eius ac munera cum gratiarũ actione celebranda: quamuis agere gratias nostra vox nec in persecutione cessauerit: neque E enim tantum inimico licere potest, vt non, qui Dominum toto corde & anima & virtute diligimus, benedictiones eius & laudes semper & vbique cum gloria prædicemus. Exoptatus votis omnium dies venit, & post longæ noctis horribilem tetramque caliginem, Domini luce radiatus mundus eluxit.

LII. PRODIGIA DE LAPSIS VISA.

Post hæc autem recensens martyrum glorioſos triumphos, & confessorum infractam animi virtutem atque constantiam; lapsorum miserabilem stragem, ac tristia funera deplorat: qua etiam narratione de admirandis prodigijs, quæ in nonnullos, qui prævaricati à pietate fuerant, persecutionis illius tempore contigerunt, memorandam in hæc verba artexit historiam: Si incredulis quibusdam minor fides est futurorum, vel præsentibus terreantur: Ecce eorum, qui negauerunt, quæ supplicia conspicimus? quos eorum tristes exitus flemus? Nec hîc esse sine pœna possunt, quamuis necdum dies

A dies venerit pœnæ. Plectuntur interim quidam, quò cæteri corrigantur: exempla sunt omnium, tormenta paucorum. Vnus ex his, qui sponte Capitolium negaturus adscendit, postquam Christum negauit, obmutuit. Pœna inde cœpit, vnde cœpit & crimen; vt nec rogare iam posset, qui verba ad precandam misericordiam non haberet. Alia in balneis constitura (hoc enim crimini eius & malis deerat, vt & ad balneas statim pergeret, quæ lauacri vitalis gratiam perdidisset) illic ab immundo spiritu immunda correpta cecidit: laniauit dentibus linguam, qua fuerat vel pasta impiè, vel locuta: postquam sceleratus eibus sumptus est, in perniciem suam rabies oris armata est: ipsa sui carnifex extitit, nec diu superesse postmodum potuit: doloribus ventris & viscerum cruciata defecit.

LIII. DE PARVVLA NESCIA LAPSVS EVOMENTE EVCHARISTIAM.

Præsente ac teste me ipso, accipite quid euenerit. Parentes fortè fugientes, dum tre- B pidi minùs sibi consulunt, sub nutricis alimento paruulam filiam reliquerunt: relictam nutrix detulit ad magistratus. Illi ei apud idolum, quò populus confluebat, quòd carnem necdum posset edere per ætatem, panem mero mixtum, quod tamen & ipsum de immolatione pereuntium supererat, tradiderunt. Recepit filiam postmodum mater. Sed facinus puella commissum tam loqui & indicare non potuit, quàm nec intelligere priùs potuit, nec arcere. Ignoratione igitur obreptum est, vt sacrificantibus nobis eam secum mater inferret. Sed enim puella mixta cum Sanctis, precis nostrę & orationis impatiens, nunc ploratu concuti, nunc mentis æstu cœpit fluctuabunda iactari; & velut tortore cogente, quibus poterat indicijs conscientiam facti in simplicibus adhuc annis rudis anima fatebatur. Vbi verò, solemnibus adimpletis, calicem diaconus offerre præsentibus cœpit, & accipientibus ceteris locus eius aduenit, faciem suam paruula instin- C ctu diuinæ maiestatis auertere, os labijs obturantibus premere, calicem recusare. Perstitit tamen diaconus, & reluctanti licet de sacramento calicis infudit. Tunc sequitur singultus & vomitus: in corpore atque ore violata Eucharistia permanere nõ potuit: sanctificatus in Domini sanguine potus de polluris visceribus erupit, tanta est potestas Domini, tanta maiestas: secreta tenebrarum sub eius luce detecta sunt: sacerdotem Dei nec occulta crimina fefellerunt. Hoc circa infantem, quæ ad loquendum alienum circa se crimen necdum habuit ætatem.

LIV. MIRACVLVM DE EVCHARISTIA IN ARCA RECONDITA.

At verò ea quæ ætate proiecta & in annis adultioribus cõstituta sacrificantibus nobis latenter obrepsit, non cibum, sed gladium sibi sumens, & velut quædam venena letalia, inter fauces & pectus sanguinem admittens, angi, & anima æstuante concludi postmodum cœpit: & pressuram non iam persecutionis, sed delicti sui passa, palpitans D & tremens concidit. Impunitum diu non fuit, nec occultum dissimulatum conscientiæ crimen: quæ fefellerat hominem, Deum sensit vltorem. Et cùm quædam arcam suam, in qua Domini Sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire; igne inde surgente deterrita est, ne auderet attingere. Et alius, qui & ipse maculatus, sacrificio à sacerdote celebrato, partem cum cæteris ausus est latenter accipere; Sanctum Domini edere & contrectare non potuit; cinerem ferre se apertis manibus inuenit. Documento vnius ostensum est, Dominum recedere, cùm negatur: nec immerentibus ad salutem prodesse quod sumitur, quando gratia salutaris in cinerem, sanctitate fugiente, mutetur. Quàm multi quotidie pœnitentiam non agentes, nec delicti sui conscientiam confitentes, immundis spiritibus adimplentur! Quàm multi vsque ad insaniam mentis excordes, dementiæ furore quatiuntur! Nec necesse est ire per exitus singulorum; E cùm per Orbis multiformes ruinas, tam delictorum pœna sit varia, quàm delinquentium multitudo numerosa.]

LV. LAPSIS CONVENIENS POENITENTIA.

Hucusque de prodigijs Cyprianus: quibus admonere voluit lapsos, & ad pœnitentiæ lacrymas inuitare, atque irrationalem eorum impetum coercere. Ad quos inter multa hæc quoque: Confiteantur singuli, quæso vos, fratres dilectissimi, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in sæculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est.] Et cùm multis, vt pœnitentiam veram ac plenam agant, inculcet; qualis esse debeat, demum declarat his verbis: Orare oportet impensiùs & rogare: diem luctu transigere: vigilijs noctes ac fletibus ducere: tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare: straros solo adhærere cineri: in cilicio & sordibus volutari: post indumentũ Christi perditum, nullum hic iam velle vestitum: post diaboli cibum malle ieiunium: iustis operibus incumbere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

bere, quibus peccata purgantur: eleëmosynis frequenter insistere, quibus à morte animæ liberentur.] hæc & alia de his plura Cyprianus, sed generatim tantùm. Quæ verò cuilibet lapso pro qualitate delicti specialis infligenda esset punitio, in proxima Synodo, Episcoporum omnium consensu, æqua lance librata, constituta est. A

LVI. NATALITIA MARTYRVM.

Restitutus igitur (vt dictum est) Carthagini Cyprianus; quod iam antè literis pollicitus fuerat, commemorationes sanctorum martyrum oblatione sacrificij incruenti vnà cum suis solemniter celebrasse, aliosque sacræ disciplinæ ritus restituisse, qui persecutionis furore videbantur intermissi, putandus. Nam id quidem olim ad suos [a] scribens sæpe spoponderat, & de natalitijs martyrum celebrandis (quorum dies migrationis vt exactè à suis notarentur, admonuit) illud addiderat: Quæ citò vobiscum, Domino protegente, celebrabimus.] At vt videas vnius Ecclesiæ Catholicæ eamdem quæ in Occidente, in Oriente quoque consuetudinem viguisse: quod Cyprianus in Africa, id ipsum erga sanctos martyres præstiterunt Episcopi in Oriente, & inter alios S. Gregorius Thaumaturgus, Episcopus Neocæsariensis in Ponto; qui & ipse, perinde ac fecerat Cyprianus, hac vrgente persecutione in solitudinem secesserat: redditaque ob Decij mortem Ecclesiæ pace, rediens Neocæsaream, eadem de martyribus curauit, quæ Cyprianus Carthagine. B

[a] Cypr. epist. 37.

LVII. [b] Nyssenus in Vita Gregorij Thaum.

Quænam autem ea fuerint pietatis officia, & erga sanctorum martyrum celebritatem impensa studia, Gregorius Nyssenus [b], qui res ab eo gestas egregiè prosecutus est, narrat his verbis: Cæterùm cùm iam auxilio diuino tyrannis illa dissoluta esset, & pax rursum humanam vitam excepisset; perquàm expeditum erat & liberum omnibus abundè propositum studium erga numen diuinum: Gregorius descendit rursus in vrbem; & omni circa regione vndique peragrata & perlustrata, additamentum & quasi corollarium studij erga numen diuinum instituebat: apud omnes vbique populos sanciens, vt nomine eorum, qui pro fide decertassent, dies festi atque solemnes conuentus celebrarentur. Cumque alij in alium locum corpora martyrum deduxissent; per anniuersarij circuli ambitum congregati lætabantur, in honorem martyrum ferias agentes.] Addit ab eodem fuisse permissum in ijsdem martyrum solemnitatibus paulo indulgentiùs exhilarari, quò his detenti ex pietate institutis officijs, à spectaculis Gentilium abstinerent. C

LVIII. GALLVS ET VOLVSIANVS IMPP. [c] Apud Euseb. lib. 7. c. 1.

Extincto iam Decio vnà cum filio, idem qui suprà Caius Vibius Trebonianus Gallus inuasit Imperium, filiumque Volusianũ posteà collegam sibi adsciscens, Augustum creauit. Qualis autem Ecclesiæ status sub ijsdem Imperatoribus fuerit, [c] Dionysius Alexandrinus, qui hæc omnia præsens spectauit oculis, in epistola quam scripsit ad Hermammonem significat; primo scilicet tempore horum Imperij Ecclesiam Dei à persecutione quieuisse, posteà autem iterum fuisse vexatam. Certè quidem creatione Volusiani quieuisse etiam Romę persecutionem sub Decio concitatam, illud argumento est, quòd qui detinebantur in carcere confessores, vinculis soluti, liberi abire permissi sunt. Qui tamen (ô infortunium, & rerum humanarum in viris sanctis etiam inconstantiam!) a Nouatiano decepti, constato schismati vim maximam addidere; vt S. Cyprianus [d], ad eos redeuntes ad Ecclesiam scribens, testatur his verbis: Postquam vos de carcere prodeuntes schismaticus & hæreticus error excepit, sic res erat, quasi vestra gloria in carcere remansisset. Illic enim resedisse vestri nominis dignitas videbatur, quando milites Christi non ad Ecclesiam de carcere rediret, in quem priùs cum Ecclesiæ laude & gratulatione venissent.] Iam enim Nouatum ex Africa Romam venisse ad conflandum (vt in Africa fecerat) in Ecclesia Romana discordias, nuper attigimus. Verùm quoniam ab eo, velut è fonte, malorum omnium fluxit origo; quisnam hic esset, quibúsve compositus moribus, quos secum duxerit, & quid demum egerit; diligentiùs est perquirendum. D

[d] Cypr. epist. 51. CONFESSORES FACTI SCHISMATICI.

LIX. [e] Cypr. epist. 49. DE NOVATO IN AFRICA EPISCOPO. [f] Cypr. epist. 49.

Fuisse Nouatum in Africa Episcopum, ex eo certum deducitur argumentum, quòd de eo S. Cyprianus [e] tradit, fuisse ab ipso ordinatum diaconum Felicissimum. ad Cornelium enim de eo scribens, hæc ait: Qui istic aduersus Ecclesiam diaconum fecerat, illic Romæ Episcopum fecit.] Cuius autem Ecclesiæ Episcopus fuerit, haud compertum habetur. Qualis porrò hic esset, idem Cyprianus eadem quoque epistola ad Cornelium [f] egregiè sanè describit, his verbis: De Nouato nihil inde ad nos fuerat nunciandum, cum magis per nos vobis debeat Nouatus ostendi, rerum nouarum semper E

A semper cupidus, auaritiæ inexplebili rapacitate furibundus, arrogantia & stupore superbi rumoris inflatus, semper istic Episcopis malè cognitus: quasi hæreticus semper & perfidus, omnium sacerdotum voce damnatus: curiosus semper, vt prodat: ad hoc adulator, vt fallat: numquam fidelis, vt diligat: fax & ignis ad conflanda seditionis incendia: turbo & tempestas ad fidei facienda naufragia: hostis quietis, trãquillitatis aduersarius, pacis inimicus.] & post multa, quę suo loco dicemus, addit: Spoliari ab illo pupilli, fraudatæ viduæ, pecuniæ quoque Ecclesiæ denegatæ, has de illo exigunt pœnas, quas in eius furore conspicimus. Pater etiam eius in vico fame mortuus, & ab eo in morte postmodum nec sepultus: vterus vxoris calce percussus, & abortione properante in parricidium partus expressus.]

IX. NOVATI SCHISMA.

Cur autem ab Ecclesia desciuerit, mox subdit, inquiens: Hanc conscientiam criminum iampridem timebat: propter hoc se non de presbyterio excitari tantùm, sed & communicatione prohiberi, pro certo tenebat: & vrgentibus fratribus, imminebat cognitionis dies, quo apud nos causa eius ageretur, nisi persecutio antecessisset: quam iste voro quodam euadendæ & lucrandæ damnationis excipiens, hæc omnia commisit & miscuit: vt qui elici de Ecclesia & excludi habebat, iudicium sacerdotum voluntaria discessione præcederet; quasi euasisse sit pœnam, præcessisse sententiam.] & quod eadem epistola superiùs dixerat, de eius ex Africa in Vrbem aduentu, sic ait: Idem est Nouatus, qui apud nos primùm discordiæ & schismatis incendium seminauit: qui quondam illic ex fratribus ab Episcopo segregauit: qui in ipsa persecutione, ad euertendas fratrum mentes, alia quædam persecutio nostris fuit. Iste est qui Felicissimum satellitem suum, diaconum, nec permittente me, nec sciente, sua factione & ambitione constituit; & cum sua tempestate Romam quoque ad euertendam Ecclesiam nauigans, similia illic & paria molitus est, à Clero portionem plebis auellens, fraternitatis bene sibi cohærentis & se inuicem diligentis concordiam scindens.] hæc Cyprianus. B C

LXI. DE FELICISSIMO DIACONO. [a] Cypr. epist. 40

Quod autem ad Felicissimum à Nouato ordinatum diaconum spectat; diuersus (vt videtur) est hic ab illo Felicissimo, qui sedi Cypriani aduersatus, schismatisque auctor factus est: nam ille Cypriani [a] presbyter iam fuisse dicitur. Præterea cùm duæ inter se contrariæ essent sectæ schismaticorum: Felicissimus ille sententiæ Nouati aduersarius erat, quod diceret, lapsos omnes absque pœnitentiæ mora recipiendos. Romam cùm Nouatus venisset, Nouatianum presbyterum Romanum, ob Cornelij electionem inuidiæ stimulis agitatum, & animo auersatum inueniens, cœpit vnà cum illo aduersus Cornelium agere, atque alios quoque quoscumque posset ab eius communione retrahere, multa de illo falsa iactare, cum confessoribus quoque in carcere adhuc detentis in illum obloqui; ac falso quodam pietatis intuitu probos etiam illi infensos reddere conatus est. Machinabantur hæc primùm secretò Nouatianus atque Nouatus, ambo Nouantes, & ad res optimas quasque statutas innouandas ac inuertendas egregiè comparati. NOVATVS ET NOVATIANVS. D

LXII. NOMINA NOVATI ET NOVATIANI INTER SE CONFVSA.

Sed de iis illud in primis commonendum, similitudine nominum factum, vt nonnulli antiqui scriptores alterum pro altero interdum vsurparint, & alij vnum eumdemque Nouatum cum Nouatiano conflauerint: sed interdum id errore librariorum factum putamus. nam cùm apud Eusebij historiam reperiatur Nouatianus cùm Nonato confusus, in Chronico tamen ab eodem exactè distinctos inuenies, cùm ait: Nouatus presbyter Cypriani Romam veniens, Nouatianum & ceteros confessores sibi sociat, eo quòd Cornelius pœnitentes apostatas recepisset.] hæc ipse; qui distinguens singulorum nomina, confundit ordinem, dum Nouatum presbyterum nominat, quem (vt dictum est) constat fuisse Episcopum: quod enim Nouatiani erat, nempe presbyteratus, tribuit Nouato presbyterum eum (vt dictum est) nominans. Apud Gildam Sapientem, Britanniæ excidium deplorantem, Nouatus pro Nouatiano scriptus habetur, cùm sic legitur: Nouatus Romæ Dominicæ conculcator margaritæ, porcus niger, patriæ ingerit violenter manus, non tam dignus venerabilibus aris, quàm flammis inferni vltricibus.] Porrò Nouatianos à Nouatiano vt principaliori denominatos, constat ex his quæ Cyprianus [b] scribit ad Fabianum, vbi eosdem quos dicimus Nouatianos, à Nouatiano deriuans, Nouatianenses appellat. Vsus tamen obtinuit, vt eiusdem schismatis & hæreseos sectatores, Nouatiani æquè ab omnibus dicerentur. E [b] Cypr. epi. 73

Universidad de Deusto
Biblioteca

His de nominum confusione distinctis, de rebus ab eo in Cornelium gestis narrationem ordine temporum disponamus. A

LXIII. Quænam autem calumniæ à Nouatiano atque Nouato aduersus Cornelium fuerint excogitatæ, ac iam propalatæ, atque ore prope ipsorum omnium diffamatæ, Cyprianus eas omnes falsitatis redarguens, scribit ad Antonianum his verbis[a]: Quòd autem quædam de illo inhonesta & maligna iactantur, nolo mireris; cùm scias hoc esse opus semper diaboli, vt seruos Dei mendacio laceret, & opinionibus falsis gloriosum nomen infamet, vt, qui conscientiæ suæ luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur. Explorasse autem collegas nostros scias, & verissime comperisse, nulla illum libelli (vt quidam iactant) labe maculatum esse: sed neque cum Episcopis, qui sacrificauerunt, communicationem sacrilegam miscuisse: sed eos demum, quorum causa audita, & innocentia comprobata sit, coniunxisse nobiscum. Nam & de Trophimo, de quo tibi scribi desiderasti, non ita res est, vt ad te pertulit rumor & mendacium malignorum. Nam, sicut antecessores nostri sæpe fecerunt, colligendis fratribus nostris carissimus frater noster Cornelius necessitati succubuit, & quoniam cum Trophimo pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad Ecclesiam Trophimo, & satisfaciente, & pœnitentia deprecationis errorem pristinum confitente, & fraternitatem, quam nuper abstraxerat, cum plena humilitate & satisfactione reuocante; auditæ sunt eius preces, & in Ecclesiam Domini non tam Trophimus, quàm maximus fratrum numerus, qui cum Trophimo fuerat, admissus est: qui omnes regressuri ad Ecclesiam non essent, nisi cum Trophimo comitante venissent. Tractatu ergo illic cum collegis pluribus habito, susceptus est Trophimus, pro quo satisfaciebat fratrum tedirus, & restitutæ multorum salus. Sic tamen admissus est Trophimus, vt laicus communicet; non, secundum quod ad te malignorum litteræ pertulerunt, quasi locum sacerdotis vsurpet. Sed & quòd passim communicare Sacrificatis Cornelius tibi nunciatus est, hoc etiam de apostatarum fictis rumoribus nescitur.] hæc Cyprianus de calumniis in Cornelium iam Papam confictis. B C

[a] Cyprianus epist. 52. CALVMNIÆ SCHISMATICORVM IN CORNELIVM PAPAM.

LXIV. LEGATIO AFRICANORVM AD ROMANAM ECCLESIAM

Inter hæc autem accidit, vt audita Carthagine electione Cornelij, obortoque in eum schismate, quòd ea de re anceps esset multorum sententia, & à cuius partibus starent, nutarent permulti; ad dimouendam omnem à trepidantium animis dubitationem, visum est Cypriano, atque collegis eius nonnullis in vnum cocuntibus, Episcopos duos legatos Romam mittere, qui dilidentes conciliarent, si possent: si non possent, cuiusnam essent potiora iura, in Africam scriberent; vt communicationem, quam interea suspenderant, cuinam impertituri forent, cunctis liquido innotescerent. Hæc itaque de missa legatione, idem Cyprianus[a] ad Cornelium scribens, testatur his verbis: Cùm statuissemus collegæ complures, qui in vnum conueneramus, vt legatis ad vos Coepiscopis nostris Caldonio & Fortunato missis, omnia interim integra suspenderentur, donec ad nos iidem collegæ nostri, rebus illic aut ad pacem redactis, aut pro veritate compertis, redirent.] & inferius: Placuit, vt per Episcopos, retenta à nobis rei veritate, & ad comprobandam ordinationem tuam, facta auctoritate maiore, tum demum scrupulo omni de singulorum pectoribus excusso, per omnes omnino illic positos litteræ fierent (sicuti fiunt) vt te vniuersi collegæ nostri, & communicationem tuam, id est, Catholicæ Ecclesiæ vnitatem, pariter & charitatem probarent firmiter, ac retinerent. Quod diuinitus euenisse, & consilium nostrum prouidenter processisse, gaudemus. Sic enim nunc Episcopatus tui & veritas pariter & dignitas apertissima luce & manifestissima & firmissima comprobatione fundata est, vt ex rescriptis collegarum nostrorum, qui ad nos litteras inde fecerunt, & ex relatione ac testimoniis Coepiscoporum Pompeij, & Stephani, & Caldonij, ac Fortunati ordinationis tuæ & origo necessaria, & ratio iusta, & gloriosa quoque innocentia ab omnibus nosceretur. hæc Cyprianus de mittendæ Romam legationis consilio. D E

[a] Cypr. epi. 45

LXV. QVANDO CREATVS NOVATIANVS EPISC.

Verùm licet schisma in Cornelium fuisset obortum, non tamen eò progressa res erat, vt aduersus eum alium crearent Romanum Pontificem. Sed cum missi legati Romæ agentes incassum omnia pertentarent; viderunt ex improuiso velut ex portis inferorum prodire portentum, Nouatianum creatum Romanum Episcopum. Testatur hæc idem Cyprianus[a], ad Cornelium scribens, his verbis: Quod seruis Dei, & maximè sacerdotibus iustis & pacificis congruebat, frater carissime, miseramus nuper collegas

[a] Cyp. epist. 42

A collegas nostros Caldonium & Fortunatum, vt non tantùm persuasione litterarum nostrarum, sed præsentia sua & consilio omnium vestrum eniterentur quantum possent, & elaborarent, vt ad Catholicæ Ecclesiæ vnitatem scissi corporis membra componerent, & Christianæ charitatis vinculum copularent. Sed quoniam diuersæ partis obstinata & inflexibilis pertinacia non tantùm radicis & matris sinum atque complexum recusauit, sed etiam glisscente & in peius recrudescente discordia, Episcopum sibi constituit, & contra sacramentum semel traditum diuinæ dispositionis, & Catholicæ vnitatis, adulterium & contrarium caput extra Ecclesiam fecit, &c.]

Quomodo autem se habuerit Nouatiani promotio, enarrandam est: sed illud in primis de Nouato eiusque gregalibus præmittendum, quod peculiare omnium hæreticorum atque schismaticorum semper fuit, numquam perstare in eadem sententia, B sed pro loco & tempore nouas induere formas, & contraria ab ijs quæ antè egissent, noua emergente occasione, statuere. Qui enim in Africa (vt vidimus) lapsos aduersus Cyprianum concitabant, quòd non reciperentur in Ecclesiam, sed ex decretis Ecclesiasticis promulgatis iubcrentur pacis tempora expectare, ac interim admissa deflere; hacq. eadem de causa eosdem lapsos schismate ab ea separare conati essent; modò mutata facie negotium facessunt Cornelio, qui fratrum suorum consilio pœnitentes lapsos reciperet in Ecclesiam. Sicque qui olim duræ nimis austeritatis redarguebant Episcopos, modò facilitatis nimiæ incusant Cornelium Romanum Pontificem, calumnias addentes, eumdemque eiusdem cum illis apostasiæ criminis participem mentientes. Porrò tantum valuit horum improbitas, vt Romanos clericos in carcere adhuc positos, Maximum, Nicostratum, Vrbanum, Sidonium, Macarium, Celerinum, & alios, C vno excepto Moyse presbytero, in eam sententiam prociues, vt non facilè lapsis impertiretur indulgentia, in suam sententiam pellexerint, & in contrariam partem aduersus Cornelium adunarint. LXVI. SCHISMATICE MVTANT PARTES.

Quid plura? eò omnis factio seditiosorum prouenit, vt, abrogata ac nulla reddita Pontificia ordinatione Cornelij, nouum crearent Pontificem Nouatianum, idque clandestinè atque seorsum ab aliis factum, idem[a] Cornelius Papa, scribens ad Fabium Episcopum Antiochenum, narrat his verbis: Vt verò intelligas hunc admirabilem virum (*Nouatianum scilicet*) iampridem in Episcopatum petendo ambitione incensum esse, & eam temerariam & effrenatam cupiditatem occultasse intra se, & simulatione, ac tamquam inuolucro, quo arrogantiam tegeret, ipso initio confessores Christi, viros sanè probos, secum habuisse, tibi volo apertè ostendere. Presbyter nomine D Maximus & Vrbanus è nostris, qui bis ex constanti fidei confessione summam gloriæ amplitudinem collegerant; Sidonius item, & Celerinus (vir qui Dei clementia adiutus omnia tormentorum genera maxima cum tolerantia pertulerat, & corporis imbecillitate, vi ac robore fidei suæ confirmata, strenuè ac viriliter ab aduersario victoriam reportauerat) cùm Nouatianum attentius considerassent, & callidam eius fraudem, versutiam, periuria, mendacia, agrestem inhumanitatem ab omni vitæ communione alienam, veteratoriam denique instar lupi amicitiam deprehendissent; eo relicto, ad S. Ecclesiam reuerterunt: atque omnes eius fallacias & maleficia, quæ longo tempore intimo pectore obtexisset, multis præsentibus, tum Episcopis, tum presbyteris, tum laicis quamplurimis, palàm ostendere; & cùm lacrymis ac querela, cum dolore & pœnitentia suam vicem deplorare cœperunt, quòd subdolæ illius & effer E atæ bellìæ consilio adducti, ab Ecclesia etiam, vel ad exiguum temporis spatium, desciuissent.] LXVII. [a] Apud Euseb. lib. 6. c. 35. CREATIO NOVATIANI QVALIS.

Seductis semel confessoribus, quid Nouatianus præsumpserit, idem subdit, sic dicens: Vix credibile est, carissime frater, quantam in moribus varietatem, quantam mutationem exiguo momento in illo factam conspexerimus. Nam splendidissimus iste scilicet, qui, inusitato ac terribili iureiutando adiecto, fidem suis fecerat se non aliquando Episcopatum appetiuisse, tamquam ex fallaci quadam præstigiarum impostura in medium proiectus, derepentè Episcopus apparuit. Etenim iste nouæ sectæ inuentor, & doctrinæ Ecclesiasticæ propugnator, quando Episcopatum à Deo certè minimè ei donatum sibi vi arripere, & ex hominum manibus quodammodo extorquere nitebatur; duos sibi socios de sua ipsorum salute propè desperatos adsciuit, vt eos in exiguam aliquam partem, & minimum quasi Italiæ angulum mitteret: indeq. Epi- LXVIII. NOVATIANI CONATVS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

scopos tres, homines agrestes, rudes, ac simplices, simulatione quadam veteratoria in fraudem inductos abduceret; asserès, & constanter affirmans, eos quàm celerrimè debere Romam venire; vt videlicet omnis lis & discordia per sententiam illorum aliorumque Episcoporum interpositam dirimeretur. A

LXIX. Episcopi igitur, quoniam (vt suprà diximus) homines simpliciores erant, & in perditorum fallaciis dolisque discernendis minùs perspicaces, Romam aduentant. Iste tum per quosdam sui similes, ad eam rem comparatos, eos in vnum locum cõcludendos curauit. Ac cùm circiter horam decimam ebrios & crapula oppressos cerneret, vi coegit, imaginata quadam & vana manuum impositione Episcopatum ipsi tribuere: quem dignitatis gradum parum sibi accommodatum ad hunc modum per fraudem & astutiam acquisiuit. Ex quibus Episcopis vnus non longè pòst, peccatum flebiliter lamentatus, & idem apertè confessus, ad Ecclesiam reuenit: quem, populo vniuerso pro eo rogante, B tandem vt laicum in communionem recepimus: atque alios, qui in reliquorum duorum Episcoporum loca, qui eum creassent, succederent, misimus.

LXX. Istum igitur lepidum Euangelij patronum Nouatianum omnino prætetiit, scilicet vnum solum Episcopum oportere esse in hac Ecclesia Catholica; in qua tamen non ignorabat (quomodo enim poterat?) presbyteros esse quadragintasex, diaconos septem, subdiaconos septem, acoluthos quadraginduos, exorcistas & lectores vnà cum ostiariis quinquagintaduos, viduas & alios morbo atque egestate afflictatos mille & quingentos, quos omnes Domini gratia & benignitas abundè sustentat. Sed tamen nemo ex tanta ministrorum multitudine, tamque in Ecclesia necessaria; nemo ex tanto egentium numero Dei prouidentia locupletato, & rerum abundantia circumfluente; nemo denique ex maxima illa & innumerabili populi frequentia istum, quem dico, Nouatianum ab ea desperata mentis cæcitate & contumacia auertere, & ad Ecclesiam denuò reuocare potuit.] ac paulo pòst subdit: C

a al. Nouatũ CLERVS ROMANVS.

LXXI. VITA NOVATIANI QVALIS OLIM. Deinceps dicamus, quibus actis, quibusque vitæ institutis cum tanta confidentia Episcopatum prensarit. Num quòd à primo ætatis tempore in Ecclesia versatus fuit? Num quòd multa certamina pro eius defensione subiit? Num quòd multis magnisque periculis pro pietate se obiecit? Non certè eius generis ille quidem; cui ex satana, qui ingressus in illum, diu est intimo pectore commoratus, primùm data fuit credendi occasio. Qui quidem, vbi exorcistarum præsidio, spiritu illo malo esset liberatus, & pòst in tam grauem morbum, vt fermè mori putaretur, incidisset: in lecto, in quo decumbebat, aqua circumfusus, baptismum accepit; si modò talem hominem baptismum accepisse dicendum sit.] hæc idcirco Cornelius, quòd compertum haberet, hominem D istum simulatè omnia facere solitum. At subdit:

LXXII. Verùm morbo tandem elapsus; neque cetera, quibus pòst baptismum, secundùm Ecclesiæ canonem, imbui oportuerat, acquisiuit; neque Domini sigillo ab Episcopo obsignatus fuit: quo quidem neutiquam potitus, quo modo, quæso, Spiritum sanctum adeptus est?] de facto enim chrismate loquitur, quo & signo Crucis adhibito, baptizati ab Episcopis ex Apostolica traditione (vt dictum est) consignabantur. Sed & addit, Iste persecutionis tempore metu debilitatus, & nimia vitæ cupiditate adductus, se presbyterum esse negauit. Nam cùm à diaconis rogatus oratusque esset, vt domo qua se concluſum occuluerat, egressus (quantum presbytero liceret, quantumque in eius situm esset potestate) fratres in periculo constitutos, opisque & auxilij indigentes iuuaret; tantum abfuit vt diaconis eum obsecrantibus obtemperaret, vt etiam non sine stomacho E & bile ab illis abiret discederetque: nam se nolle ampliùs esse presbyterum, sed alteri vitæ generi se dicaturum, asseruit.]

NOVATIANI IONAVLA.

LXXIII. Subdit rursum: Iste præclarus & insignis Nouatianus Dei penitus dereliquit Ecclesiam, in qua pòst fidem receptam presbyteri munere donatus fuit: idque propter amorem & beneuolentiam, qua Episcopus, qui illi manus impoſuerat, eum complexus est. Qui quidem Episcopus non modò ab vniuerso Clero, sed etiam à multis laicis vetitus, quoniam minimè liceebat quemquam in lecto propter morbum baptizatum (sicut huic contigerat) in Clerum assumi; magnopere postulabat sibi potestatem dari, huic soli manus in sortem presbyterij imponendi.] Videas in his planè plura consideratione digna, ac in primis, à presbyterorum Romanæ Ecclesiæ collegio quoslibet licet leuissima nota aspersos repelli; vi enim quadam adactus Nouatianus Christianus factus

CANON DE BAPTIZATIS IN LECTO.

A factus videri poterat; quippe qui non cùm valeret, sed in lecto decumbens, mortis timore percitus, initiatus esset sacro baptismate. In Ecclesia Orientali id ipsum de baptizatis in ægritudine seruatum fuisse, canon [a] Concilij Neocæsarienſis, Constantini tempore celebrati, declarat his verbis: Si quis in ægritudine constitutus fuerit baptizatus, presbyter ordinari non debet. Non enim fides illius voluntaria, sed ex necessitate dependet: nisi fortè postea ipsius studium & fides probabilis fuerit, aut raritas hominum cogat.] ita canon, licet post hæc editus, ex antiquo tamen Ecclesiæ vsu sancitus.

a Concil. Neocæsc. 12.

Rursus verò modestia admiranda est summi Pontificis: cuius cùm auctoritas in Ecclesia summa esset, tamen non pro animi arbitrio, sed fratrum consensu solitus cuncta facere, quos sibi renitentes videret, non vi vlla aut potestate cogeret, sed submisso animo exoraret. Quisnam autem fuerit, qui Nouatianum presbyterum ordinauerat; Fabianúsne, an alius ex iis qui eum præcesserunt Romani Pontifices, haud liquet. At planè ex facto Nouatiani apparet, quanto periculo quæratur per dispensationem, quod est aliàs Ecclesiasticis legibus inconcessum. Scelestissimus iste primus omnium ausus est sanctam Romanam Ecclesiam turpi scindere schismate, quæ antea semper vnita permanserat, iuncta capiti firma compaginatione membrorum: non veritus tanta eam afficere ignominia, vt cathedram contra cathedram in medio eius erigeret, primusque erumperet Antipapa, & ex ea impius hæresiarcha prodiret, tantamque Christiano orbi cladem inferret, quæ per multa deinde sæcula vix valuerit resarciri. B

LXXIV.

PRIMVS SCHISMA IN ROM. ECCLESIA.

At ad hæc Cornelius aliud mox hominis sceluś recensens, hæc addit: Cùm fecisset oblationes, & singulis partem sacramenti distribuisset porrexissetque, miseros homines & infelices pro benedictione & gratiarum actione iusiurandum dare coegit; atque suis vtrisque manibus manus accipientis prehendens, non priùs dimisit, quàm hoc iureiurando eum obstrinxisset (illius enim verbis vtar) Iura mihi per corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, te numquam nec me deserturum, nec ad Cornelium reuersurum. Atque miser homo non antè degustauit, quàm ita illi se deuouisset: & qui illum acceperat, pro Amen (quod dicere debuerat) hoc dixit: Non deinceps ad Cornelium reuertar. Et pòst alia quædam: Scias velim, propterea quòd in dies singulos iam fratres eum deserunt, & ad Ecclesiam redeunt, iam illum omnium ferè societate denudatum destitutumq. esse. Cuius amentem audaciam & insolentiam etiam Moyses beatus martyr, qui nuper apud nos fuit eximio & admirabili martyrio decoratus, dum adhuc in vita manebat, perspicuè animaduertens, tum illi, tum aliis quinque presbyteris, qui vnà cum illo fuse ab Ecclesia segregassent, Fidelium societate & communione interdixit. Porrò in extrema epistola Episcopos, qui Romam profecti, Nouatiani dementiam condemnabant, enumerat; & non solùm nomina cuiusque, sed Ecclesias etiam, quibus singuli præerant, recenset. Quinetiam Episcoporum; qui minimè Romam se contulerant quidem, sed per litteras decreto eorum, quos diximus, assentiebantur, nomina pariter, & ciuitates, vnde quisque scripsit epistolam, commemorat.] hucusque Eusebius de Cornelij epistola ad Fabium Episcopum Antiochenum, tamquam summarium rerum gestarum, non earum tantùm quæ actæ essent à Nouatiano vsque ad schisma ab eo conflatum, sed quæ etiam gestæ essent vsque ad Romanum Concilium ea de causa Romæ conuocatum. C D

LXXV. NOVATIANI ARTES IN SCHISMATE PVLCHRANDO

Verùm hæc ipsa & alia permulta ex epistolis S. Cypriani & aliis diffusiùs enarrata & exactiùs explicata, eo quo gesta sunt ordine, hìc intexere, ad exactam eius rei historiam clariùs explicandam, necessarium existimamus. At in primis quod ad ipsius Nouatiani spectat exordia, hæc de eo S. Pacianus [b] ad Sympronianum Nouatianum scribens: Nouatianum mihi ingeris? philosophũ sæculi fuisse audio: nec satis miror ab Ecclesia Dei viui degenerasse: cognosco radicem legis antiquæ, fontem veteris populi reliquisse, Cornelio inuidentem, Nouati insaniæ *commodatum, sine consecratione legitima Episcopum factum, ideoque nec factum, per epistolam eorum qui se confessores esse simularent, qui matris vnius membra diuellerent.] & pòst multa hæc subdit: Nouatianus his melior, nempe Moyse ac Paulo? emendator Prophetarum? doctor Apostolorum? iam cum Christo videtur vt idem Moyses? iam vt Paulus in tertium cælum sublimis euehitur? iam neglectis omnibus solus auditur?] E

b Pacian. ad Sympr. epist. 2

NOVATIANVS QVIS QVALISVE FVERIT,

* al. accommodatum.

LXXVI.

De fastu verò Nouatiani ex philosophia & dicendi peritia sibi comparato, hæc Cypria-

LXXVII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Cypr. epist. 52 Cyprianus ad Antonianum[a]: [a]dtet scilicet philosophiam, & eloquentiam suam superbis vocibus prædicet: qui nec fraternam charitatem, nec Ecclesiasticam vnitatem tenuit; etiam quod prius fuerat, amisit.] Fuisse autem Nouatianum philosophum secta Stoicum, ex iis quæ idem S. Cyprianus in ea ad Antonianum epistola superiùs dixit, potest intelligi. Sed de iis suo loco opportuniùs, cùm de eius dogmate dicemus. Quòd igitur ex philosopho insigni, remisso philosophiæ nuncio, sese Christo subdidisse videretur: ne in Ecclesia inglorius haberetur, qui inter Ethnicos magnam fuerat gloriam consecutus, Romanus Pontifex (vt dictum est) voluit eum inter Romanæ Ecclesiæ presbyteros cooptare. Sed qui semel fuerat ambitionis stimulis agitatus, eò infelix abductus est, vt, quod iure non licuisset, malis sibi artibus Pontificiam dignitatem procaciter arrogaret.

LXXVIII. LEGATIONES A NOVATIANO. Factus igitur eo modo, quo dictum est, Pontifex, cuestigio legatos de sua electione ad diuersas Ecclesias misit, additisque litteras, quibus narrata superiùs in Cornelium Papam crimina scripta erant. Magna sanè fuit hæc tentatio in Ecclesia Dei, cùm non solùm ab ipsis auctoribus Nouatiano atque Nouato, scriptis litteris per vniuersum orbem, calumniæ in Cornelium spargerentur; sed testatæ eædem redderentur confessorum epistolis, quorũ ob annuum ac diuturniorem carcerem gloria erat apud omnes insignis. Qui quidem nec id segniter curarunt: nam (vt ipse Cornelius testatur[b] ad Cyprianum scribens) cùm ad omnes Ecclesias eorum nomine litteræ calumnijs & maledictis plenæ, eædemque frequentes, missæ essent; ea ex causa, vt ait, omnes penè perturbatæ sunt Ecclesiæ: & complures ex eis errore deceptæ, cogitantes se errare non posse, si eorum assectarentur vestigia, qui Christum toties magna gloria confessi essent; eædem ipsæ (vt dicemus) in errore manserunt; donec iidem qui sic lapsi fuerant confessores, facti pœnitentes, ad Ecclesiam redierunt.

[b] Apud Cypr. epist. 46.

LXXIX. DIVERSÆ LITTERÆ NOVATIANI AD DIVERSOS. Cæterùm plures atque diuersi argumenti in eadem causa à Nouatiano scriptas fuisse litteras ad Ecclesias, constat; quarum illas datas esse putamus omnium primas, quibus de sua electione easdem reddidit certiores: prætexens nimirum se inuitum ac renitentem creatum fuisse Episcopum; ea ratione execrandum excusans schismatis facinus; sicque dolosè illarum, ad quas scribebat, Ecclesiarum communionem subriperet. Cùm igitur Nouatianus id genus litterarum in primis ad Ecclesiam Alexandrinam, quam primam omnium post Romanam esse sciret, dedisset; atque callidè contestatus esset, se inuitum electum fuisse: Dionysius Episcopus Alexandrinus quid ad eum scitè rescripserit, audiamus. Recitat eam epistolam S. Hieronymus, de Dionysio agens, in commentario de Scriptoribus Ecclesiasticis[c]:

[c] Edit. Colon. & alia versione apud Euseb. lib. 7. c. 37.

LXXX. DIONYSII EPISTOLA AD NOVATIANVM. Dionysius Alexandrinus Episcopus Nouatiano fratri Salutem. Nolénsne ad sacerdotium fueris inductus, ita demum ostendes, si volens cesseris. Nam oportuit quiduis etiam hac gratia perpeti, ne discinderetur Ecclesia Dei. Neque minùs præclarum ex hoc contigisset testimonium, quòd noluisses dissidium inducere, quàm proficisci soleret ex eo, si quis recusset simulacris immolare; atque adeò præclariùs etiam, mea quidem sententia. Siquidem illic vni propriæque consuliter animæ: hic totius Ecclesiæ negotium agitur. Tametsi nunc quoque si persuaseris, si compuleris fratres in concordiam redire; plus egeris officio, quàm peccaueris errato. Atque hoc quidem haud imputabitur; illud verò laudibus feretur. Cæterùm si, non obtemperantibus illis, minùs assequeris quod vis; tamen fac modis omnibus tuam ipsius serues animam.] hæc ad Nouatianum Dionysius.

LXXXI. [d] Socrat. lib. 4 c. 23 ALIÆ LITTERÆ NOVATIANI. Auctor est Socrates[d], ab eodem Nouatiano (qui perperam Nouatus ab eo dicitur) litteras scriptas ad diuersas Ecclesias, quarum meminit his verbis: Deinde *(cùm scilicet factus esset Episcopus)* omnibus vbiq. Ecclesiis scripsit litteras, vti eos, qui simulacris immolassent, minimè ad mysteria admitterent: sed hortaretur ad pœnitentiã, remissionemque permitteret Deo, qui potest & habet auctoritatem dimittendi peccata. Quibus litteris ad prouincias perlatis, singuli pro suopte ingenio de rebus in illis significatis iudicium fecerunt. Nam quia erat à Nouatiano significatũ, eos, qui post baptismum peccatum ad mortem commiserant, ad mysteria non esse recipiendos: eiusdem canones promulgatio quibusdã acerba & seuera nimis visa est; à nonnullis probata, vtpote æqua, & ad vitam rectè instituendam multum afferens adiumenti. Dum hæc inter eos agitatur controuersia, litteræ Cornelij Episcopi allatæ sunt: quæ significabant, spem veniæ etiam illis esse reliquam

reliquam, qui post baptismum deliquissent. Ab vtroque igitur litteræ contrariæ missæ fuerunt.]hæc de datis ab eis ad Ecclesias litteris Socrates, & ipse secta Nouatianus.

LXXXII. LEGATIO A NOVATIANO AD AFRICANOS. Sicut verò ad Alexandrinam & ad Orientis Ecclesias Nouatianus litteras scripsit; ita pariter apud Occidentales id ipsum præstare non neglexisse, certum est. Constat quidem (vt demonstratum est) eumdem Nouatianum ad Cyprianum legatos vnà cum litteris in Africam direxisse. Peruenit ea in Africam ad Cyprianum à Nouatiano missa legatio, cùm (quod diu antè ipse mente conceperat) ex diuersis Ecclesiis Carthagine Episcoporum Concilium collegisset: quod hoc anno à se factum Idibus Maij, ad Cornelium[a] scribens, affirmat. Quid autem idem Cyprianus egerit, cùm à Nouatiani legatis conuentus esset, idem ipse litteris[b] ad Cornelium datis narrat his verbis:

[a] Cypr. epist. 55. [b] Cypr. epist. 2.

LXXXIII. QVID CYPRIANVS CVM NOVATIANI LEGATIS. Venerunt ad nos, frater carissime, missi à Nouatiano Maximus presbyter, & Augendus diaconus, & Machæus quidam, & Longinus. Sed enim cùm ex litteris, quas secum ferebant, & ex eorum sermone atque assceuratione, Nouatianum Episcopum factum comperissemus; illicitè & contra Ecclesiam Catholicam factæ ordinationis praui tate commoti, à communicatione eos nostra statim cohibendos esse censuimus, refutatis interim ac retusis, quæ obstinatè ac pertinaciter asserere tentabant. Nam & ego, & collegæ plurimi, qui ad me conuenerant, expectauimus aduentum collegarum nostrorum Caldonij & Fortunati, quos ad te nuper, & Coepiscopos nostros, qui ordinationi tuæ adfuerant, legatos miseramus; vt eis aduentantibus, & rei gestæ veritatem reportantibus, maiore auctoritate, & elucidata per eos probatione, parris aduersæ improbitas frangeretur. Superuenerunt verò Pompeius & Stephanus collegæ nostri, qui & ipsi quoque ad instruendos istic nos manifesta secundùm grauitatem ac fidem suam indicia ac testimonia protulerunt; vt nec necesse fuerit audiri vltrà eos qui à Nouatiano venerant missi.

Qui cùm in statione inuidiosis quoque conuiciis & clamoribus turbulentis proruerent, & flagitarent, vt crimina, quæ se afferre ac probare dicebant, publicè à nobis & à plebe cognoscerentur: grauitati nostræ negauimus conuenire, vt collegæ nostri iam delecti & ordinati, & laudabili multorum sententia comprobati, ventilari vltra famam ore maledico & æmulantium voce pateremur. Et quia quibus refutati & compressi sunt, & illicitis conatibus hæresim fecisse nudati sunt, in epistolam congetere longum fuit; ex Primitiuo compresbytero nostro plenissimè singula, quando ad nos venerit, audietis. At ne eorum furens audacia vmquam desisteret, hic quoque in schismatis partes membra distrahere, & Catholicæ Ecclesiæ corpus vnum scindere ac laniare niruntur: vt ostiatim per multorum domos, vel oppidatim per quasdam ciuitates discurrentes, obstinationis suæ & erroris scissi sibi quærant comites. Quibus semel responsum dedimus, nec mandare desistimus, vt, perniciosa dissensione & concertatione deposita, impietatem esse sciant, matrem desererе; & agnoscant atque intelligant, Episcopo semel facto, & collegarum ac plebis testimonio & iudicio comprobato, alium constitui nullo modo posse. Proinde si pacificè sibi ac fideliter consuluisse, si se assertores Euangelij Christi esse confitentur, priùs ad Ecclesiam reuertantur.] hæc de legatione Nouatiani & Cypriani responsione satis.

LXXXIV. TVETVR CAVSAM CORNELII CYPRIANVS. Accepit tunc item S. Cyprianus litteras à Cornelio Papa per dictos Episcopos redeuntes in Africam missas. Quid autem egerint qui ad Synodum conuenerunt Episcopi, cùm ab vtraque parte litteras accepissent, idem declarat[a] his verbis: Honoris etiam communis memores, & grauitatis sacerdotalis ac sanctitatis respectum tenentes, ea quæ ex diuerso in librum ad nos transmissum congesta fuerant acerbationibus criminosis, respuimus: considerantes pariter & ponderantes, quòd in tanto fratrum religioso cõuentu considentibus Dei sacerdotibus, & altari posito, nec legi debeant, nec audiri.] Quid porrò in ea Synodo à Cypriano collecta actum sit, quantum fas est colligere, enarremus. Videtur in primis mentio haberi huius Synodi in epistola[a] Cypriani ad Fidum, qua conqueritur, à Theraplo collega decreta huius Synodi esse violata: quibus statutum erat, ne lapsi absque aliqua vrgente necessitate reciperentur, nisi impleto tempore satisfactionis. Quòd verò ibi subdit statutum in Synodo, infantes statim natos baptizari posse; in alio potiùs conuentu sexaginta sex Episcoporum, cuius illic meminit, decretum fuisse videtur.

[a] Cypr. epist. 42 DE SYNODO AFRICANA.

[a] Cypr. epist. 59

Sed de quo agimus, hic ipse Episcoporum conuentus est, quem ad sedandas turbas LXXXVI. & dissen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Cypr. epist. 40 & dissensiones per Felicissimum ac socios excitatas, S. Cyprianus [a] scribens ad suos mox cùm Carthaginem rediisset, post Pascha se collecturum spoponderat. Cùm igitur rediisset, atque Episcopos collegisset; absque mora venerunt in eam Synodum Felicissimus schismaticus, & quinque illi qui ipsi adhæserant presbyteri, de quibus superiùs plura. Venerũt, inquam, hi acturi causam suam in Episcoporum conuentu: qui & auditi sunt.] Quid autem cum illis actum sit, litteræ Synodicæ ad Cornelium tunc datæ significabant, quæ non extant: sed illarum meminit idem S. Cyprianus in epistola ad ipsum Cornelium tunc scripta, cùm ait [b]: Quantum verò hic ad presbyterium quorumdam, & Felicissimi causam pertinet; quid hic actum sit, vt scire posses, litteras ad te collegæ nostri manu sua subscriptas miserunt: qui auditis eis quid senserint, & quid pronunciauerint, ex eorum litteris discs. [b] Cypr. epist. 42

AVDITVS FELICISSIMVS SCHISMATICVS.

LXXXVII. At licet litteræ illæ à Synodo ad Cornelium missæ non extent, tamen ex aliis ciusdem [c] S. Cypriani ad eum anno sequenti datis, quid in ea Synodo actum sit, potest intelligi; nimirum illos fuisse excommunicatos. Meminerunt enim Patres eadem ex causa sequenti anno coeuntes harum litterarum, quæ ab hac de qua agimus Synodo datæ sunt, hæc dicentes de quinque illis presbyteris ab Ecclesia profugis: Est vnus ex quinque presbyteris iampridem de Ecclesia profugis, & sententia Coepiscoporum nostrorum & multorum grauissimorum virorum nuper absentis, qui super hac re priore anno ad te litteras fecerunt. Item Felicissimum signiferum seditionis recognoscetes, qui & ipse in eisdem Coepiscoporum nostrorum factis ad te pridem litteris continetur.] & post alia de iisdem loquens: Et iteratò quoque, inquit, à pluribus nobis in Concilio anno priore absenti.] Ex his videas, Felicissimum cum quinque illis presbyteris schismaticis primò fuisse damnatum (vt vidimus) à Cypriano, dum adhuc ageret in recessu: deinde eadem excommunicationis sententia perculsum à Caldonio, Herculano, & Victore Episcopis, Rogatiano & Numidico [d] presbyteris præsentibus: tertiò, hoc ipso anno in Concilio (vt diximus) Carthagine celebrato: quartò, sequenti anno in alio item Concilio celebrato Carthagine Idibus Maiis [e]. Rursum verò ipsum aduersus Cyprianum Romam ad Cornelium properantem, ab eodem fuisse ab Ecclesia pulsum, idem Cyprianus [f] affirmat. Ex quibus intelligas antiquam consuetudinem, non semel tantùm perditissimum aliquem excommunicari consuouisse, sed sæpiùs, vel potiùs excommunicatum frequentiùs declarari.

[c] Cypr. epist. 55 FELICISSIMVS ET SOCII EXCOMMVNICATI.

[d] Apud Cypr. epist. 39.

[e] Cypr. epist. 55

[f] Eadē epist. 55

LXXXVIII In hoc quoque Concilio lapsorum causa (quod diu antè pollicitum fuerat, reddita Ecclesiæ pace, esse tractandum) fuit Episcoporum sententiis agitata. Quid demum in eo statutum fuerit, idem Cyprianus [g] scribens ad Antonianum his verbis significat: Secundùm quod tamen antea fuerat destinatum, persecutione sopita, cùm data esset facultas in vnum conueniendi: copiosus Episcoporum numerus, quos integros & incolumes fides sua & Domini tutela protexit, in vnum conuenimus: & scripturis diu ex vtraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione librauimus, vt nec in totum spes communicationis & pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent, & eò quòd sibi Ecclesia cluderetur, secuti sæculum, gentiliter viuerent: nec tamen rursus censura Euangelica solueretur, vt ad communicationem temerè prosilirent; sed traheretur diu pœnitentia, & rogaretur dolenter paterna clementia, & examinarentur causæ & voluntates & necessitates singulorum, secundùm quod libello continetur, quem ad te peruenisse confido, vbi singula placitorum capita conscripta sunt.] hæc de statutis in Synodo Cyprianus.

[g] Cypr. epist. 52 DE LAPSIS QVID STATVTVM.

LXXXIX. Videtur namque libellus iste à Synodo scriptus, quo singula (vt ait) capita placitorum continebantur, singulos lapsorum expressisse casus (erat enim, vt inferiùs docet, lapsorum plurima differentia) & tempus ac modum pœnitentiæ singulis delinquentibus itidem præscriptos habuisse; eademque plane ea fuisse capita, quæ etiam alio nomine, Pœnitentiales canones antiquitas nominauit. Meminit eiusdem Synodi idem S. Cyprianus in ea quam ad confessores schismaticos iam ad Ecclesiam restitutos scribit epistola, in qua hæc habet [h]: Propter quod & nos temperamentum tenentes, & libram Domini contemplantes, & Dei Patris pietatem ac misericordiam cogitantes, diu multumque tractatu inter nos habito, iusta moderatione agenda librauimus: quæ omnia penitus poterstis inspicere, lectis libellis, quos hic nuper legeram, & ad vos quoque legendos pro communi dilectione transmiseram; vbi lapsis nec censura deest, quæ increper, nec

[h] Cypr. epist. 51 LIBELLVS PŒNITENTIARIVS.

pet, nec medicina, quæ sanet.] hæc Cyprianus. Vbi cùm modò plures, modò vnum libellum ex Synodo scriptos dicat; par est credere, vnum sui generalitate esse intelligendum, qui plures casus complecteretur, eosdemq. fusiùs scriptos atque distinctos: vtputa, caput illud de iis qui immolassent, cùm sponte vel vi id adducti fecissent: rursum de Libellaticis aliud formatum caput, & alia deinceps multa, quæ omnia attextam haberent statutam pœnitentiam. Hallucinari itaque arbitramur eos qui putant his libellis comprehendi librum de Lapsis à Cypriano conscriptum. Quo modo autem post hæc, imminente persecutione, rursus eadem ex causa coactus sit à Cypriano Episcoporum conuentus, & summa indulgentia lapsis ferè omnibus aperta fuerit Ecclesia, eiusdem Cypriani testificatione [a] suo loco dicemus. [a] Cypr. epist. 54.

XC. CONCILIVM ROMAE HABITVM.

At quod in Africa hac Synodo ab Episcopis statutum fuit, Romæ itidem habita à Cornelio Papa Synodo, est firmiùs stabilitum. Id quidem eadem ad Antonianum epistola Cyprianus [b] tradit his verbis: Ac si minùs sufficiens Episcoporum in Africa numerus videbatur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum: qui & ipse cum plurimis Coepiscopis, habito Concilio, in eamdem nobiscum sententiam pari grauitate & salubri moderatione consensit: de quo tibi necesse nunc fuit scribere, vt scias me nihil leuiter egisse, sed secundùm quod litteris meis fuerat antè complexus, omnia ad commune Concilij nostri consilium dirtulisse.] hæc ipse. Porrò Concilium hoc de restitutione lapsorum Romæ sub Cornelio habitum, diuersum planè ab illo est, cuius Eusebius [c] meminit, in quo dicit excommunicarum fuisse Nouatianum, cuius mentionem facit ipse Cornelius ad Fabium Antiochenum scribens. Nam in priore hoc nihil actum fuit contra Nouatianum; sed de eo in posteriori tractatum est. Apparet autem errore labi, qui hoc cum illo confundunt: de quo suo tempore dicturi sumus. In hoc item Romano Concilio, vbi de restituendis lapsis habita tractatio est, illud constat fuisse statutum, vt lapsi pœnitentia functi ad communicationem admitterentur: quod decretum Cornelius suis litteris, quarum Cyprianus [d] meminit, promulgauit. [b] Cypr. epist. 52 [c] Euseb. lib. 6. cap. 35. [d] Cypr. epist. 67. in fine.

XCI. DE SACERDOTIBVS LAPSIS QVID STATVTVM.

Sed & illud quoque in hac Synodo statutum ab eodem Cornelio, Cyprianus testatur: nimirum sic sacerdotes lapsos pœnitentes ad Ecclesiam admittendos esse, vt tamen à sacerdotali functione abstineant, & tantùm laica communicatione communicent. Sic fecerat ipse Cornelius, admittens Trophimum Episcopum lapsum, vt S. Cyprianus [e] scribit ad Antonianum. Quod non seruatum fuisse à Fortunatiano Episcopo Assuritano lapso, idem Cyprianus [f] exclamat: qui & scribens [g] ad Hispanos, eiusmodi à Cornelio sanciti decreti meminit, dicens de Basilide & Martiale: Frustra tales Episcoporum sibi vsurpare conantur; cùm manifestum sit, eiusmodi homines nec Ecclesiæ Christi posse præesse, nec Deo sacrificia offerre debere: maximè cùm iampridem nobiscum, & cum omnibus omnino Episcopis in toto mundo constitutis, etiam Cornelius collega noster, sacerdos pacificus ac iustus, & martyrio quoque dignatione Domini honoratus, decreuerit huiusmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem Cleri atque sacerdotali honore prohiberi.] hæc ipse. Quænam autem fuerit laica communicatio, ad quam eiusmodi admittebantur, alibi opportuniori loco fusiùs dicturi sumus. [e] Cypr. epist. 52 [f] Cypr. epist. 64 [g] Cypr. epist. 68.

XCII. CYPRIANVS AD CORNELIVM ET CONFESSORES SCRIPSIT.

Celebrata (vt dictum est) in Africa Synodo, scriptæ sunt ab ea Synodicæ litteræ ad Cornelium Papam: sed illæ desiderantur. Addidit & suas priuatas [h] ad eumdem S. Cyprianus, quarum nuper facta est mentio, Mettio subdiacono & Nicephoro acolutho datas: quibus etiam adiecit litteras ad confessores in schisma lapsos & Nouatiano consentientes, quas à Cornelio Papa priùs inspici voluit; ea nimirum cautela, ne, ad schismaticos scribendo, falsò iidem se illis communicare iactarent. extant [i] ambæ. Hortatus est eos Cyprianus, vt à schismaticis se diuellerent, & ad Catholicam Ecclesiam, vnde discesserant, nulla interposita mora, redirent. [h] Apud Cypr. epist. 42. [i] Cypr. epist. 43. & 44.

XCIII. Eodem fermè tempore quo hæc tum Romæ, tum in Africa gerebantur, S. Cyprianus consulere studuit iis, qui dictorum confessorum exemplo & litteris ab eis scriptis plurimùm commoti in ruinam inducebantur: qui & à Catholica vnitate diuulsi, in schismatis scelus veluti quibusdam vinculis trahebantur. Quod enim tantæ Ecclesiæ tanti viri fecissent, iidem sibi iure faciendum putarent: sicq. non tantùm debiles ac simplices, sed & qui firmiter in Catholica communicatione stare videbantur, & pollerent doctrina

Universidad de Deusto
Biblioteca

doctrina atque prudentia (vt dictum est de Antoniano Episcopo in Numidia) nutabant, atque vehementer commouebantur. Tam ancipiti prœlio dimicantibus Fidelibus Cyprianus studens ferre suppetias, librum illum meditatus est, quem de Vnitate Ecclesiæ Catholicæ titulo prænorauit: qui ad inuadendos schismaticos cuneus fortissimus, & ad incursus illorum vitandos turris instar munitissimæ haberetur: atque adeò comparatus, vt non ad Nouatianos tantùm exarmandos, sed ad omnes quotquot vmquam fuissent, vel futuri essent, hæreticos prosternendos, solus sufficiens atque idoneus omnino foret. Quippe qui, ostensa semel ac demonstrata vna tantùm Ecclesia, eáque in Petri cathedra cognoscenda, ceteras autem eidem vt membra capiti esse connexas; planè declaret, atque apertè significet, omnes ab Ecclesia Catholica esse diuisos ac prorsus extorres, eosdemque schismaticos vel hæreticos iudicandos, qui vni Ecclesiæ, ipsi (vt ait) cathedræ Petri, non essent compage communicationis vniti, & firma consolidatione connexi.

CYPRIANVS DE VNITATE ECCLESIAE SCRIBIT.

XCIV. Meminit idem S. Cyprianus eiusdem à se scripti libelli in ea epistola[a], quam ad confessores in Ecclesiam restitutos, nuper scriptam fuisse diximus, vbi ait: Sed & Catholicæ Ecclesiæ vnitatem, quantum potuit, expressit nostra mediocritas: quem libellum magis ac magis nunc vobis placere confido, quando eum iam sic legitis, vt & probetis, & ametis: siquidem quod nos verbis conscripsimus, vos factis impletis, quando ad Ecclesiam charitatis ac pacis vnitate remeatis.] Scriptum namque eum fuisse libellum antequam confessores[b] schismati fauentes ad vnitatem Ecclesiæ redirent, eiusdem Cypriani in eo posita verba declarant, cùm ait[c]: Nec quisquam miretur, dilectissimi fratres, etiam de confessoribus quosdam ad ista procedere, inde quoque aliquos tam nefanda, quàm grauia peccare: neque enim confessio immunem facit ab insidijs diaboli.] & post multa, ne putarent, cùm audirent confessores inhæsisse schismaticis, omnes qui Romæ essent eo titulo clari, pariter lapsos esse, hæc subdit de reliquis cultoribus rectæ fidei confessoribus: Stat (inquit) confessorum pars maior & melior in fidei robore, & in legis ac disciplinæ Dominicæ veritate: nec ab Ecclesiæ pace discedunt, qui se in Ecclesia gratiam consecutos de Dei dignatione meminerunt: atqui hoc ipso ampliorem consequuntur fidei suæ laudem, quòd ab eorum perfidia segregati, qui iuncti confessionis consortio fuerunt à contagio criminis recesserunt.]

QVANDO LIBELLVS SCRIPTVS. [a] Cypr. epist. 51 [c] Cypr. de vnit. Eccles. prope finem.

XCV. Sed & de vna Ecclesia, & eius certitudine vbi sit, pauca hæc satis sit hîc describere: ac primùm de schismatum atque hæresum omnium causa: Hoc eo fit (inquit[d]) fratres dilectissimi, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec magistri cælestis doctrina seruatur: quæ si quis cõsideret & examinet, tractatu longo & argumentis opus non est: probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur Dominus ad Petrum: Ecce dico tibi, inquit, quia tu es Petrus, & super istam petram ædificabo Ecclesiam meam.] & post multa de primatu Petri ex diuinis Scripturis petita, addit: Primatus Petro datur, vt vna Christi Ecclesia & cathedra vna monstretur. Et pastores sunt omnes, sed grex vnus ostenditur, qui ab Apostolis omnibus vnanimi consensione pascatur.] & paulo post: Hanc Ecclesiæ vnitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui Ecclesiæ renititur & resistit, qui cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit?] Porrò sedem Cornelij esse Petri cathedram, idem aliàs sæpe demonstrat. Sed de his primo Annalium tomo fusiùs.

VNDE SCHISMATA ET HAERESES. [d] Cypr. de vnit. Eccles. circa princ.

XCVI. Interea dum hæc agerentur, contigit Nouatum vnà cum Euaristo, Nicostrato, Primo, ac Dionysio schismaticis, in Africam ad euertendam illam Ecclesiam legationem suscepisse: quòd scilicet, qui antea cum litteris de electione Nouatiani & calumnijs in Cornelium missi fuerant, tandem à Catholicis inde fuissent expulsi. Hos vt cauerent omnes, Cornelius scriptis continuò litteris per Nicephorum acoluthum à Cypriano antea missum, eumdem his verbis reddidit certiorem[e]: Ne quid minus ad pœnam futuram huius scelerati hominis deesset; postratus virtutibus Dei, cùm Maximus & Longinus & Machæus inde fuissent expulsi, denuo resurrexit: &, sicuti prioribus litteris tibi, quas per Augendum confessorem misi, significaui, puto Nicostratum & Nouatum & Euaristum & Primum & Dionysium illo iam peruenisse. Inuigiletur ergo, vt omnibus Coepiscopis nostris & fratribus innotescat, Nicostratum multorum criminum reum, & non solum patronæ suæ carnali, cuius rationes gessit, fraudes & rapinas fecisse; verùm etiam, quod est illi ad perpetuam pœnam reseruatum, Ecclesiæ deposita

NOVATI LEGATIO IN AFRICAM. [e] Apud Cypr. epist. 48.

posita non modica abstulisse: Euaristum verò auctorem schismatis fuisse; & successorem plebi, cui antè præfuerat, Zetum in locum eius Episcopum esse constitutum. maiora verò & grauiora hic designauit malitia & inexpsebili prauitate sua, quàm quæ illic apud suos semper exercuit: vt scias quales duces & protectores schismaticus & hæreticus iste lateri suo semper iunctos habeat.] hæc Cornelius ad Cyprianum: qui has à Nicephoro perlatas accepit litteras postridie quàm dicta factio schismaticorum in Africam appulisset. Quibus lectis, admonitus, alios mox admonere non destitit, vt sacrilegos cauerent homines, quorum crimina publicis voluit litteris innotescere. Extant eiusdem Cypriani de nauata egregiè hac in re à se diligentia litteræ[a] ad Cornelium.

[a] Cyp. epist. 49

CONFESSORVM RESIPISCENTIA.

Magnæ sanè fuit vtilitatis, Nouati ac sociorum ab Vrbe discessio. Nam qui ab eo, Romæ dum esset, detinebantur in errore, illo recedente, confestim ad Ecclesiam sunt reuersi. Erant hi nobiles illi tot Cypriani olim præconiis commendati confessores, qui seducti aliquandiu Nouatiano fauentes, tot laboribus partam gloriam denigrarant. De tempore horum reditus Cyprianus his verbis ad Cornelium[b]: Denique Nouato illinc à vobis recedente, id est, procella & turbine recedente; ex parte illic quies facta est, & glorioſi ac boni confessores, qui de Ecclesia, illo incitante, discesserant, posteaquam ab Vrbe ille discessit, ad Ecclesiam reuerterunt.] hæc ipse. Quomodo autem hi recepti fuerint in Ecclesiam, scriptæ à S. Cornelio de ea re litteræ[c] ad Cyprianum, eo die quo sunt regressi, distincte declarant: rei enim gestæ historia ab eo concinnè admodum contexta narratur his verbis:

[b] Ead. epi. 49

[c] Cypr. epi. 46

QVOMODO LAPSI CONFESSO REE RECEPTI.

Quantam solicitudinem & anxietatem sustinuimus de iis confessoribus, qui dolo & malitia hominis callidi & veteratoris fuerant circumuenti, & penè decepti, & ab Ecclesia alienati; tanta lætitia affecti sumus, & Deo omnipotenti & Christo Domino nostro gratias egimus, cùm ij, cognito suo errore, & intellecta hominis maligni velut serpentis astutia venenata, ad Ecclesiam, vnde exierant, sicuti ipsi ex suo corde profitentur, simplici voluntate venerunt. Et primò quidem fratres nostri probatæ fidei, amantes pacem, vnitatem optantes, rumorem illum horum mollitum iam annunciabant: fides tamen non idonea, vt facilè nobis credere daretur, illos penitus esse mutatos Postea verò Vrbanus & Sidonius confessores ad presbyteros nostros venerunt, affirmantes Maximum confessorem & presbyterum secum pariter cupere in Ecclesiam redire. Sed quoniam multa præcesserant ab eis designata, quæ tu quoque à Coepiscopis nostris & litteris meis cognouisti, vt non temerè eis fides haberetur; ex ipsorum ore & confessione ista, quæ per legationem damnauerant, placuit audiri. Qui cum venissent, & à presbyteris, quæ gesserant, exigerentur, nouissimè quòd per omnes Ecclesias litteræ calumniis & maledictis plenæ eorum nomine frequentes missæ fuissent, & penè omnes Ecclesias perturbassent; circumuentos se esse affirmauerunt; nec quid in istis litteris inesset, scisse; tantummodo circumductos: commisisse se quoque schismata, & hæresis auctores fuisse, vt paterentur ei (*Nouatiano scilicet*) manus quasi in Episcopum imponi. Qui, cùm hæc & cetera fuissent exprobrata, vt aboleretur, & de memoria tollerentur, deprecati sunt.

XCVII.

XCVIII.

Omni igitur actu ad me perlato, placuit contrahi Presbyterium. Adfuerunt etiam Episcopi quinque, qui & hodiè præsentes fuerunt; vt firmato consilio quid circa personam eorum obseruari deberet, consensu omnium statueretur. Et vt motum omnium & consilium singulorum dignoscerent, etiam sententias nostras placuit in notitiam vestri perferri, quas & subiectas leges. His ita gestis, in Presbyterium (*hoc nomine appellat Consistorium*) venerunt Maximus, Vrbanus, Sidonius, & Macarius, & plerique fratres, qui se eis adiunxerant; summis precibus desiderantes, vt ea, quæ antè fuerant gesta, in oblitionem cederent, nullaque eorum mentio haberetur; proinde atque si nihil esset vel commissum, vel dictum inuicem omnibus remissis, cor mundum & purum iam Deo exhiberent, sequentes Euangelicam vocem dicentem[a], Beatos esse puros corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Quod erat consequens, omnis hic actus populo fuerat insinuandus, vt & ipsos viderent in Ecclesia constitutos, quos errantes & palabundos iam diu viderant, & dolebant. Quorum voluntate cognita, magnus fraternitatis concursus factus est. Vna vox erat omnium gratias Deo agentium: gaudium pectoris lacrymis exprimentes, complectentes eos, quasi hodie pœna carceris fuissent liberati.] hæc

[a] Matt. 5.

LAPSI REDEVNT AD ECCLESIAM DETESTANTES ERROREM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc Cornelius de ipsorum reditu: qui & libellum ab eis scriptum in eadem epistola po- A
suit, sic dicens:

C. CONFESSORVM SEDVCTORVM PROFESSIO. Et vt ipsorum verba designem: Nos (inquiunt) Cornelium Episcopum sanctissimæ Catholicæ Ecclesiæ electum à Deo omnipotente & Christo Domino nostro scimus. Nos errorem nostrum confitemur: nos imposturam passi sumus: circumuenti sumus perfidia & loquacitate captiosa. Nam etsi videbamur quasi quamdam communicationem cum schismatico & hæretico homine habuisse, sincera tamen mens nostra semper in Ecclesia fuit. Nec enim ignoramus, verum Deum esse, vnum Christum esse Dominum, quem confessi sumus, vnum Spiritum sanctum, vnum Episcopum in Catholica Ecclesia esse debere.] hic eorum libellus: quo videas in primis Romani Episcopi titulum, nempe nominatum Cornelium Sanctissimæ Catholicæ Ecclesiæ Episcopum. & quod subdit: Rectæ fidei confessione æque asserendum, vnum Episcopum in Ecclesia Catholica esse debere: B
quem agnoscunt esse Cornelium. Hinc illa à Cypriano sæpius dictio vsurpata, vt diuidi à Romano Pontifice, idem sit, quod ab vniuersa Ecclesia schismate separari: rursum illi communicare, id ipsum esse, quod Catholicæ Ecclesiæ vnitate coniungi. Quid autem post acceptum ac recitatum confessorum libellum Cornelius egerit, ipse ea epistola narrat in hæc verba: Ista eorum professione non moueremur? vt quod apud potestatem sæculi erant confessi, in Ecclesia constituti comprobarent?

CI. CONFESSORES RESTITVTI. Quapropter Maximum presbyterum locum suum agnoscere iussimus: ceteros cum ingenti populi suffragio recepimus. Omnia autem remisimus Deo omnipotenti, in cuius potestate sunt omnia reseruata. Hæc igitur, frater carissime, eadem hora, eodem momento ad te scripta transmisimus; & Nicephorum acoluthum descendere ad
C nauigandum festinantem de statione ad vos statim dimisi; vt nulla procrastinatione habita, velut præsens in isto Clero & in isto populi cœtu, Deo omnipotenti & Christo Domino nostro gratias ageres. Credimus autem fore, quinimmo pro certo iam confidimus, ceteros quoque, qui in errore hoc sunt constituti, in Ecclesiam breui reuersuros, cum auctores suos viderint nobiscum agere. Has litteras puto te debere, frater carissime, & ad ceteras Ecclesias mittere: vt omnes sciant, schismatici huius & hæ-
[a] Apud Euseb. lib. 6. cap. 35. retici dolum & præuaricationem de die in diem euacuari. Bene vale, frater carissime.] hucusque Cornelius: qui & in epistola, quam [a] scripsit ad Fabium Episcopum Antiochenum, adnumerat inter eos qui ex schismate reuersi sunt ad Ecclesiam, Celerinum nobilissimum confessorem. de quibus omnibus cùm dicat, ad exigui temporis spatium ab Ecclesia defeciuisse; satis significare videtur, hoc ipso anno, quo lapsi sunt, esse ad Eccle-
D siam reuocatos.

CII. VVLGATÆ LITTERÆ DE RESTITVTIONE CONFESSORVM. [b] Cypr. epi. 47 Perlatis in Africam & in alias prouincias Cornelij Papæ litteris de recantatione lapsorum confessorum, tum boni omnes vehementer adgauisi, tum etiam qui illorum lapsu æque prostrati fuerant, illis resurgentibus, pariter eleuati sunt. de quibus Cyprianus Cornelio gratulatus, ad eumdem referibens [b] hæc ait: Hic enim quosdam fratres nostros error induxerat, quòd sibi communicationem confessorum sequi viderentur: quo errore sublato, lux omnium pectoribus infusa est; & Ecclesia Catholica vna esse, nec scindi, nec diuidi posse, monstrata est. Nec quisquam iam facilè poterit schismatici furentis verbis loquacibus decipi: quando probatum sit, bonos & gloriosos Christi milites non potuisse diu aliena fallacia & perfidia extra Ecclesiam detineri.] hæc Cyprianus. Sed & ipsi quoque qui resipuerunt confessores, de sua ipsorum pœnitentia ad Cypria-
[c] Apud Cypr. epist. 30. num litteras dedere hic scriptas [c]: Certi sumus, frater carissime, re quoque nobiscum E
pari voto congaudere. Nos habito consilio, vtilitatibus Ecclesiæ & paci magis consulentes, omnibus rebus prætermissis, & iudicio Dei seruatis cum Cornelio Episcopo nostro pariter & cum vniuerso Clero pacem fecisse, cum gaudio etiam vniuersæ Ecclesiæ, prona etiam omnium charitate hoc factum, his litteris nostris scire certissimè debuisti. Oramus te, frater carissime, multis annis bene valere.] hæc ipsi: ad quos
[d] Cyp. ep. 51 etiam eodem argumento rescriptæ extant Cypriani [d] litteræ, quibus cum eisdem congratulatur, tum etiam quid communi consensu de lapsis recipiendis actum sit, reddit certiores.

CIII. DE ANTONIANO EPISCOPO IN NVMIDIA TELEPTENSI. Cùm autem Nouatus ac socij (vt dictum est) à Nouatiano Pseudopapa datis litteris ad Africanos Episcopos, quos possent à Catholica communicatione diuellerent; interea Antonianus Episcopus, qui antè à Cornelij partibus steterat, Noua-
tiani

A tiani litteris permotus, nutare nonnihil incipiens, Quincto presbytero litteras [a] ad Cyprianum dedit, quo ab eo de rebus gestis certior redderetur. Cyprianus verò, scriptis ad eum litteris, officio ac consilio non destitit, vt hominem vacillantem, ac propemodum collabentem statueret ac firmaret. Scripram verò fuisse hanc à Cypriano epistolam post restitutionem lapsorum confessorum, illis verbis significat, quibus dicit: Quod etiam Romam ad Clerum tunc adhuc sine Episcopo agentem, & ad confessores Maximum presbyterum & ceteros in custodia constitutos, nunc in Ecclesia cum Cornelio iunctos, plenissimè scripsi.] Sed quòd Cyprianum quoque Antonianus ex iisdem Nouatiani litteris cœperat habere suspectum: non defuit ille, eadem ad ipsum scripta epistola, se purgare, exactamque de rebus à se gestis rationem reddere.
[a] Cypr. epist. 52.

CIV. NOVATIANI HÆRESIS. At quoniam tum Cornelij, tum Cypriani, de Nouatiano ea frequens erat assertio;
B vt dicerent, ipsum non solùm fuisse schismaticum, sed hæreticum; auctoremque schismatis atque hæresis ab eisdem sæpe taxarum: idem Antonianus à Cypriano significari petit, quam hæresim Nouatianus introduxisset. Obsecutus eidem Cyprianus, pluribus docet Nouatianum eius fuisse sententiæ, vt negaret semel lapsos amplius in Ecclesiam admittendos, sed esse Dei iudicio relinquendos, nec vllum lapsorum habendum esse discrimen, criminúmve distinctionem. Hæc autem ipsum ex Stoica philosophia, quam professus erat, conatum esse in Dei Ecclesiam introducere, idem Cyprianus demonstrat, his verbis ipsum Nouatianum sugillans: Alia est philosophorum & Stoicorum ratio, frater carissime, qui dicunt omnia peccata paria esse, & virum grauem non facilè flecti oportere. Inter Christianos autem & philosophos plurimum distat. Et cùm
[b] Coloss. 2. Apostolus [b] dicat, Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam & inanem fallaciam; vitanda quæ non de Dei clementia veniunt, sed de philosophiæ duritioris præsumptione descendunt.] hæc ipse.
C

CV. NOVATIANVS EX MONTANO. Sed contra Nouatiani dogmata rectè sentire Dei Ecclesiam, quæ lapsos pœnitentes admittat; & distinctione adhibita cuiusque criminum, vel serò, vel maturè eos recipere, pluribus docet. Licet autem ex Stoica secta, quòd Stoicus esset, hæc impiè mutuatus esse videri potuisset: tamen videas eiusmodi peruersi dogmatis in Montani hæresi esse impressa vestigia: ex Montani enim Paracleto illud quoque vendicauit sibi Tertullianus [c], vt in mœchiam lapsos in Ecclesiam recipiendos esse negaret. Quòd verò Nouatianus falsò iactaret defecturos in Ecclesia martyres, si lapsis tam ampla pateret via; Cyprianus id confutans, Ecclesiæ robur in bonis viris demonstrat, sic inquiens: Nec putes, frater carissime, hinc aut virtutem fratrum minui, aut martyria deficere,
D quòd lapsis laxata sit pœnitentia, & quòd pœnitentibus spes pacis oblata: manet verè fidentium robur immobile, & apud timentes ac diligentes corde toto Deum stabilis & fortis perseuerat integritas. Nam & mœchis à nobis pœnitentiæ tempus conceditur, & pax datur; non tamen idcirco virginitas in Ecclesia deficit, aut continentiæ propositum glorioſum per aliena peccata langueſcit. Floret Ecclesia tot virginibus coronata, & castitas ac pudicitia tenorem gloriæ suæ seruat: nec quia adultero pœnitentia & venia laxatur, continentiæ vigor frangitur.] Ex eadem Montani, quæ dicitur Cataphrygum hæresis, Nouatianum mutuatum esse venena, Pacianus [d] æquè nobiscum sentit, cùm ait: Scriptis tuis pœnitentiam vsquequaque damnantibus, secundùm Phrygas te sensisse pronuncias.] ac rursum alibi [e], Nouatianum suosque secutos esse Tertullianum, demonstrat.
[c] Tertull. de Pudicit. per totū. [d] Pacianus ad Sympr. epist. 1. [e] Pacianus ad Sympr. epist. 3. prope finem.

CVI. ALIA PRAVA DOGMATA NOVATIANORVM. Fuerunt hæc à Nouatiano prima excogitata impietatis dogmata, quæ (vt de aliis
E quoque hæresibus accidit) à successoribus aucta sunt, ac turpius deformata. Eos non admittere secundas nuptias, & hoc ipsum ex secta Montani: abnegasse quoque Nouatianum baptismum, & quæ præcedunt baptismum, fidem scilicet & confessionem, scribit Dionysius Episcopus Alexandrinus. Hoc puto esse quod Theodoretus [f] affirmat, baptizatos in Ecclesia Catholica iterum ab eo baptizari consueuisse. sed de hoc suo loco dicemus. Rursus verò Nouatiani sectatorem quemdam negasse Petrum Apostolum fuisse baptizatum, sanctus Augustinus [g] affirmat. Quòd præterea se mundos dicerent, nec vel aliquando lapsos, ac neque consortium vellent habere cum lapsis, pulchro nomine (an potiùs dicam Pharisaico) Καθαροὺς se dici voluisse, affirmat Eusebius [h]. Eosdem pariter decoros candidis vestimentis incedere solitos, auctor est Socrates [i].
[f] Theod. hæret. fab. lib. 3. [g] Aug. epist. 108. [h] Euseb. lib. 6. cap. 35. [i] Socrat. lib. 6. cap. 20.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CVII. Porrò quòd Nouatianus, de cuius hæresi sermo est, negaret lapsos pœnitentes in Ecclesiam recipiendos; eò vecordiæ atque temeritatis prolapsus infelix est, vt negaret quod est in Apostolico Symbolo, Remissionem peccatorum, in Ecclesia reperiri. Sed & ex necessaria quoque assumptione hæresis eiusmodi deduci conclusio videbatur: vt à Christo Ecclesiæ claues datas esse tam procaciter quàm turpiter negaretur tum ab ipso, tum illis qui ab eo denominati sunt Nouatiani. in quos hæc S. Augustinus [a]: Nec audiamus eos, qui negant Ecclesiam Dei omnia peccata posse dimittere. Itaque miseri dum in Petro petram non intelligunt, & nolunt credere datas Ecclesiæ claues regni cælorum, ipsi eas de manibus amiserunt. Isti sunt qui viduas, si nupserint, tamquam adulteras damnant, & super doctrinam Apostolicam se prædicant esse mundiores: qui nomen suum si vellent agnoscere, mundanos se potiùs, quàm mundos, vocarent. hæc & alia Augustinus.

[a] *Aug. de Agon. Christi cap. 31.*

CVIII. DE FIDELIBVS A BARBARIS AB DVCTIS REDIMENDIS. Reddita (vt vidimus) Ecclesiæ pace, accidisse putatur vt de redemptione eorum actum sit, qui dira illa barbarorum incursione in Numidia Christiani captiui abducti sunt: quando Numidiæ Episcopi ad S. Cyprianum scripserunt, rogantes vt pro redimendis captiuis pecuniam colligere dignaretur. Qui collecta ex more Christianis indicta, pecuniæ summam ex Fidelium liberali collatione coactam mittens; ad eosdem Numidiæ Episcopos scripsit [b] epistolam, cuius illud exordium: Cum maximo animi nostri gemitu & non sine lacrymis legimus litteras vestras, fratres carissimi, quas ad nos pro dilectionis vestræ solicitudine, de fratrum nostrorum & sororum captiuitate fecistis. Quis enim non doleat in eiusmodi casibus? aut quis non dolorem fratris sui suum proprium computet?] & post multa: Quis enim non humanitatis memor, & mutuæ dilectionis admonitus; si pater est, illic esse nunc filios suos computet? si maritus est, vxorem suam illic captiuam teneri cum dolore pariter ac pudore vinculi maritalis existimet? Quantus verò communis omnibus nobis mæror est & cruciatus de periculo virginum quæ illic tenentur: pro quibus non tantum libertatis, sed & pudoris iactura plangenda est; nec tam vincula barbarorum, quàm lenonum & lupanarium stupra defienda sunt: ne membra Christo dicata, & in æternum continentiæ honore pudica virtute deuota, insultantium libidine & contagione fœdentur?] sacratas Deo (quas Moniales dicimus) eas fuisse virgines, apertè significat.

[b] *Cypr. epist. 60*

CIX. Quanta verò tunc S. Cypriani exhortatione liberalitas Carthaginensis Ecclesiæ enituerit, sequens eiusdem sermo declarat, cum ait: Quæ omnia istic secundùm litteras vestras, fraternitas nostra cogitans, & dolenter examinans, promptè omnes & libenter ac largiter subsidia nummaria fratribus contulerunt: semper quidem secundùm fidei suæ firmitatem ad opus Dei proni, nunc tamen magis ad opera salutaria contemplatione tanti doloris accensi,] ac paulo post: Denique maximas vobis gratias agimus, quòd nos vestræ solicitudinis & tàm bonæ ac necessariæ operationis participes esse voluistis, vt offerretis nobis agros vberes, in quibus spei nostræ semina mitteremus, expectaturi messem de ampliissimis fructibus, qui de hac cælesti & salutari operatione proueniunt. Misimus autem sestertia, centum millia nummum quæ istic in Ecclesia, cui de Domini indulgentia præsumus, Cleri & plebis apud nos consistentis collatione collecta sunt: quæ vos illic pro vestra diligentia dispensabitis. Et optamus quidem nihil tale de cetero fieri, & fratres nostros Domini majestate protectos ab eiusmodi periculis incolumes reseruari. Si tamen ad explorandam animi nostri charitatem, & ad examinandam pectoris nostri fidem, tale aliquid acciderit; nolite cunctari nunciare hæc litteris vestris: pro certo habentes, Ecclesiam nostram, & fraternitatem istic vniuersam, ne hæc fiant, precibus orare; si facta fuerint, libenter & largiter subsidia præstare.] hæc & alia Cyprianus, quibus tamquam in viua tabula expressa elucet pulcherrima in dilectione fratrum illorum temporum Ecclesiæ facies.

COLLECTA PECVNIA FIDELES CAPTIVI REDEMPTI.

CX. Quota autem hæc esset ad eos missa nummorum quantitas, ex confusa lectione abscondi aliqua interpunctione reddi posset ambigua, nisi nimia numeri excrescentia cogeret interposita virgula disiungere dictiones. Nam si legas, vt Pamelij habet editio: Misimus sestertia centum millia] cum singula sestertia valeant mille sestertios, & mille sestertij vigintiquinque aureorum numerum contineant: dicere opus esset, a Cypriano myriadas duas & semis aureorum missas, nimirum vicies centena & quingenta millia aureorum. Sed plane excedit humanum captum, vt tam ingens pecuniarum vis ex Chri-

QVOTA SVMMA PECVNIARVM COLLECTA.

A ex Christianis Carthaginensibus colligi à Cypriano potuerit. Quamobrem alterutro modo legendum, nimirum vt sit lectio: Misimus sestertia, centum millia nummum.] vt sit Cypriani verborum sensus, se litteris illis sestertia mittere; sed quot mittat sestertia, verbis illis, quæ addit, declarare voluisse, nempe centum millia nummum, quæ efficiunt sestertia centum: Vel loco sestertia, legendum sit, sestertium nummum, quod idem est atque sestertij. Verùm neutram harum puto fuisse germanam Cypriani lectionem; sed quod ipse in epistola se scripserit more maiorum, HS. CM. N. librarius, qui exscripserit, eiusmodi numeri notas vocibus illis quæ leguntur expresserit. Sed diuersarum harum lectionum vna tamen concors summa colligitur, nimirum vt cùm singuli mille HS. sint aurei nummi vigintiquinque, tota summa HS. CM. N. fiet duorum millium & quingentorum aureorum, vel monetæ nunc Romanæ (vt numerat Pannius [a]) tria millia aureorum. Certè quidem haud exigua hæc summa æstimari debet, quæ ex collectitia pecunia Christianorum tantummodo Carthaginensium, ingenti præsertim persecutione mirum in modum vexatorum, à Cypriano missa est pro redimendis captiuis ad Numidas Episcopos.

B

[a] *Pagius in Rom. Imp. pag. 873.*

IESV CHRISTI CORNELII PAP. GALLI & VOLVSIANI IMPP.

ANNVS 255. ANNVS 2. ANNVS 2.

DVcentesimus quinquagesimus quintus Christi annus, Gallo & Volusiano secundùm Coss. est adscribendus; licet ab aliis Galli tantùm Consulatus secundus, Volusiani verò primus ponatur. Verùm ex antiquis numismatum inscriptionibus, amC bos simul secundùm Consulatum gessisse colligitur, quibus secundus Consulatus cum Tribunitia potestate secundò repetita, sequenti verò anno tertio, ac demum quarto iterata ponitur. Si igitur vnà cum secundo Consulatu Volusiani, secundò pariter posita habetur Tribunitia potestas, quam anno secundo Imperij oportuit esse collatam: planè certum redditur, hunc annum esse, quo secundo Imperij anno Tribunitia potestate secundò actus Volusianus, secundum pariter gessit Consulatum. Qua quidem inscriptione cùm complura numismata reperiantur inscripta, hic vnius ponimus, quæ est huiusmodi [b]: IMP. CÆS. C. VIB. VOLVSIANVS. AVG. P. M. TR. P. II. PP. CON. II.

I. CONSVLATVS VOLVSIANI SECVNDVS.

[b] *Habetur hæc & alia plura Hubert. in Thesaur. ver. antiquar. & Adolph Occ. in Gallo.*

Hoc ipso anno videtur habita Romæ Synodus sexaginta Episcoporum aduersus Nouatianum & alios eiusdem schismatis sectatores. de quo hæc Eusebius [c]: Ob D quam rem (*Nouatianum scilicet, quem Nouatum nominat, lapsos à pœnitentia excludentem*) Concilium maximum Romæ cogitur: in quo sexaginta Episcopi, atque presbyteri totidem atque ampliùs vnà cum diaconis in vnum conueniunt. A pastoribus etiam, separatim per singulas cuiusque regionis prouincias, quid de re agendum esset deliberantibus, colloquia fiunt. A quibus omnibus tandem decernitur, Nouatianum *eiusque faurores tanta superbia inflatos, & quotquot illius inhumanissimæ & à fraterna charitate alienissimæ opinioni assentirentur, in eorum numero qui erant ab Ecclesia excluſi, haberi: fratres autem qui casu infelici prolapsi fuissent, pœnitentiæ medicamentis curari, & ad sanitatem restitui. Epistolæ quidem Cornelij Episcopi Romani, scriptæ ad Fabium Episcopum Ecclesiæ Antiochenæ, ad E nos peruenerunt: quæ tum Acta Concilij Romæ habiti, tum quæ ab omnibus in Italia, in Africa, inque aliis locis de eo errore decreta erant, euidenter declarant.] hæc Eusebius.

II. ROMANVM CONCILIVM IN CAVSA LAPSORVM.

[c] *Euseb lib. 6. cap 35.*

* al. Nouatū

Idem quoque ait, in extrema parte epistolæ Cornelij ad Fabium datæ, scripta fuisse cetera quæ eius Synodi essent Acta, vsque ad nomina Episcoporum qui interfuerant, ac subscripsissent. Exciderunt ea, magno antiquitatis Ecclesiasticæ detrimento. Diuersam verò hanc esse Synodum ab illa quam Romæ itidem celebratam fuisse diximus, diuersa in singulis decreta sancita declarant: siquidem in illa (vt vidimus) iussi fuerant adhuc expectare lapsi; in hac autem iidem admittiiubentur. Quòd igitur (vt ait Eusebius) Acta huiusmodi postrema Cornelij epistola ad Fabium Antiochenum continerentur; argumento est, vltimam ad eum fuisse scriptam, nempe hoc anno, antequam mitteretur (vt dicemus) ipse Cornelius in exilium. Aliud quoque Concilium,

III. PLVRA CONCILIA ROMAE HABITA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Hier. de Script. Eccles. in Cornel.

cilium, dictum Italicum, tunc celebratum constat, cuius meminit **S. Hieronymus**[a]; A deque eo, necnon Romano, quod diximus, & Africano, de quo dicturi sumus, Cornelium Papam aliam scripsisse ad Fabianum, quem Flauianum nominat, Antiochenum Episcopum, restatur.

IV. CONCILIA PLVRA DE CAVSA IN ALIIS LOCIS CELEBRATA.

Quod autem non solùm Romæ, sed in diuersis aliis prouinciis eadem ex causa Concilia fuisse celebrata tradit Eusebius; constat in Africa item hoc anno Idibus Maiis conuenisse simul Episcopos, vt meminit Cyprianus[b] scribens ad Cornelium Papam. Diuersam ac planè aliam hanc fuisse Synodum ab ea quam anno superiori diximus celebratam, satis eadem Cyprianus epistola certum reddit, dum meminit Synodi anno superiori celebratæ. Hoc ipsum planè esse Concilium, quod post Pascha celebrandum fore hoc anno, qui tertius numeratur à persecutionis exordio, idem Cyprianus restatur scribens ad Fortunatum[c] atque collegas Episcopos, cùm illi, quid agendum esset B de quibusdam lapsis, ipsum consuluissent. Interfuerunt huic Synodo Episcopi quadraginta duo, quorum extat Synodica[d] ad Cornelium Romanum Pontificem missa: qua quid in Synodo actum sit; & causam, cur lapsis pœnitentibus de iniunctis vel iniungendis pœnitentiis tribuerent indulgentiam, fuerint persuasi, atque ad id agendum permoti, significant in hæc verba:

[b] Cypr. epist. 55.
[c] Cypr. epist. 93.
[d] Cypr. epist. 54.

V. SYNODICA AFRICANO CONCILIO.

Statueramus quidem iampridem, frater carissime, participato inuicem nobiscum consilio, vt qui in persecutionis infestatione supplantati ab aduersario, & lapsi fuissent, & sacrificiis se illicitis maculassent, agerent diu pœnitentiam plenam; &, si periculum infirmitatis vrgeret, pacem sub ictu mortis acciperent. Nec enim fas erat, aut permittebat paterna pietas & diuina clementia, Ecclesiam pulsantibus claudi, & dolentibus ac deprecantibus spei salutaris subsidium denegari, vt de sæculo recedentes, C sine communicatione & pace ad Dominum dimitterentur: quando permiserit ipse qui legem dedit, vt ligata in terris, etiam in cælis ligata essent; solui autem possent illic, quæ hic prius in Ecclesia soluerentur. Sed enim cùm videamus diem rursus alterius infestationis appropinquare cœpisse, & crebris atque assiduis ostensionibus admoneamur, vt ad certamen, quod nobis hostis indicit, armati & parati simus; plebem etiam nobis de diuina dignatione commissam exhortationibus nostris paremus; & omnes omnino milites Christi, qui arma desiderant & prœlium flagitant, intra castra Domini colligamus: necessitate cogente censuimus, Eis qui de Ecclesia Domini non recesserunt, sed pœnitentiam agere, & lamentari, ac Dominum deprecari à primo lapsus sui die non destiterunt, pacem dandam esse; & eos ad prœlium, quod imminet, armari & instrui oportere. D

DE LAPSIS STATIM RECIPIENDIS.

VI. IVSTVRA PERSECVTIO PRAETERGITVR.

Obtemperandum namque est ostensionibus atque admonitionibus iustis, vt à pastoribus oues in periculo non deserantur, sed grex omnis in vnum congregetur, & exercitus Domini ad certamen militiæ cælestis armetur. Meritò enim trahebatur dolentium pœnitentia tempore longiore, vt infirmis in exitu subueniretur; quamdiu quies & tranquillitas aderat, quæ differre diu plangentium lacrymas, & subuenire serò morientibus in infirmitate pateretur. At verò nunc non infirmis, sed fortibus pax est necessaria; nec morientibus, sed viuentibus communicatio à nobis danda est: vt quos excitamus & hortamur ad prœlium, non inermes & nudos relinquamus, sed protectione corporis & sanguinis Christi muniamus. Et cùm ad hoc fiat Eucharistia, vt possit accipientibus esse tutela; quos tutos esse contra aduersarium volumus, munimento Dominicæ saturitatis armemus. **Nam quo modo docemus**, aut prouocamus, eos in confessione nominis sanguinem suum fundere; si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? Aut quo modo ad martyrij poculum idoneos facimus, si non eos priùs ad bibendum in Ecclesia poculum Domini iure communicationis admittimus? E

VII. LAPSORVM HABENDA DIFFERENTIA.

Interesse debet, frater carissime, inter eos qui vel apostatauerunt, & ad sæculum, cui renunciauerant, reuersi Gentiliter viuunt, vel ad hæreticos transfugæ facti contra Ecclesiam parricidalia quotidie arma suscipiunt; & inter eos qui ab Ecclesiæ limine non recedentes, & implorantes iugiter ac dolenter diuina & paterna solatia, nunc se ad pugnam paratos esse, & pro Domini sui nomine, ac pro sua salute stare fortiter, & pugnare profitentur. Hoc in tempore pacem nos non dormientibus, sed vigilantibus damus: pacem non deliciis, sed armis damus: pacem: non ad quietem, sed ad aciem

A ad aciem damus. Si secundùm quod eos audimus & optamus & credimus fortiter steterint, & aduersarium nobiscum in congressione prostrauerint; non pœnitet pacem cõcessisse tam fortibus: immo Episcoparus nostri grandis honor & gloria est, pacem dedisse martyribus; vt sacerdotes, qui sacrificia Dei quotidie celebramus, hostias Deo & victimas præparemus. Si autem (quod Dominus auertat à fratribus nostris) aliquis lapsorum fefellerit, vt pacem subdolè petat, & impendentis prœlij tempore communicationem non prœliaturus accipiat: seipsum fallit, & decipit, qui aliud corde occultat, & aliud voce pronunciat. Nos, in quantum nobis & videre & iudicare conceditur, faciem singulorum videmus; cor scrutari, & mentem perspicere non possumus: de his iudicat occultorum scrutator & cognitor citò venturus, & de arcanis cordis atque abditis iudicaturus. Obesse autem mali bonis non debent, sed magis mali à bonis adiuua-
B ri. nec ideo facturis martyrium pax deneganda est, quia sunt quidam denegaturi: cùm propter hoc pax sit danda militaturis, ne per ignorantiam nostram ille incipiat præteriri, qui habet in prœlio coronari.

VIII. DISPENSATIONIS ET INDVLGENTIAE CAVSA.

Nec quisquam dicat, Qui martyrium tulit, sanguine suo baptizatur: nec pax illi ab Episcopo necessaria est, habituro gloriæ suæ pacem, & accepturo maiorem de Domini dignatione mercedem. Primò idoneus esse non potest ad martyrium, qui ab Ecclesia non armatur ad prœlium: & mens deficit, quam non recepta Eucharistia erigit & accendit.] ac post multa: Ne igitur ore nostro, quo pacem negamus, quo duriùm magis humanæ crudelitatis, quàm diuinæ & paternæ pietatis dulcedinem apponimus, oues nobis commissæ à Domino reposcantur: placuit nobis, sancto Spiritu suggerente, & Domino per visiones multas & manifestas admonente, quia hostis nobis imminere
C prænunciatur & ostenditur, colligere intra castra milites Christi: & examinatis singulorum causis, pacem lapsis dare, immo pugnaturis arma suggerere: quod credimus vobis quoque paternæ misericordiæ contemplatione placiturum. Quòd si de collegis aliquis extiterit, qui, vrgente certamine, pacem fratribus & sororibus non putat dandam; reddet ille rationem in die iudicij Domino, vel importunæ censuræ, vel inhumanæ duritiæ suæ. Nos, quod fidei & charitati & solicitudini congruebat, quæ erant in conscientia nostra protulimus; diem certaminis appropinquasse, hostem violentum citò contra nos exurgere; pugnam non talem, qualis fuit, sed graviorem multo & atrociorem venire: hoc nobis diuinitus frequenter ostenditur, de hoc nos prouidentia & misericordia Domini sæpiùs admonent, de cuius ope & pietate, qui in eum confidimus, possumus esse securi: quia qui in pace militibus suis futuram prænunciat pugnam, dabit & militantibus in congressione victoriam. Optamus te, frater carissime, bene valere.] hucD usque Synodica de Concilio sub Cypriano hoc anno in Africa celebrato: quibus planè significatur, indulgentiam lapsis nonnisi verè pœnitentibus ex eo Concilij decreto esse dandam. Quæ verba hactenus in Apostolicis litteris, cùm indulgentia impartitur, apponi consueuerunt.

IX. REPELLITVR SOCRATIS DE PRESBYT. POENITENTIARIO ASSERTIO.

Ad hæc planè tempora referenda essent quæ tradit Socrates[a] & ipse secta Nouatianus (si hæretico homini de suis dogmatibus tractanti fides adhibenda foret) his verbis: Ab illo tempore quo Nouatiani se ab Ecclesia seiunxerant, recusauerantque cum his, qui tempore persecutionis regnante Decio concitatæ lapsi erant, communicare; Ecclesiarum Episcopi canoni adiunxerunt, vt in singulis Ecclesiis presbyter quidam pœnitentiæ præesset: quò qui post baptismum lapsi fuissent, coram presbyteE ro ad eam rem designato, peccata sua confiterentur.] hæc Socrates. Quod quidem si verum esset, id ad hæc tempora referendum foret, quòd pœnitentibus lapsis indulgentiæ aperta ianua, frequenti cœtu iidem concurrerent ad Ecclesiam. At commentum id esse, planè conuincitur. Siquidem lapsorum restitutio (quòd ij publicè deliquissent) non erat tale opus, quod vni posset demandari presbytero: quippe cùm nec id solus præstare soleret Episcopus, quem, conuocata Ecclesia, id non tantùm facere oporteret fratrum suorum consensu, sed etiam populi rogata sententia. Id quidem solere factitari, Cyprianus[b] ad Cornelium scribens de his quæ faceret, sui exemplo satis docet. Scriptam esse eam epistolam post præsentem Synodum, ex his quæ paulo inferiùs dicemus, liquidò apparebit. Sic igitur nullus presbyter pœnitentiarius Ecclesiis singulis potuit operi præfici, quod præsente ad hoc conuocata Ecclesia faciendum esset. Quòd si occultis tantùm audiendis delictis

[a] Socr. lib. 5. c. 19.
[b] Cypr. epist. 55

Universidad de Deusto
Biblioteca

sederet presbyter, id semper in Ecclesia fuisse oportuit: nec ratio est, cur potiùs tempore Decij, quàm aliis antea temporibus, id instituere in Ecclesia opus fuerit; cùm, qui secretò peccarent, numquam defuerint. Sed de his aliàs pluribus tomo primo Annalium actum est. A

X. CREATVR ADVERSVS CYPRIANVM FORTVNATVS PSEVDOEPISCOPVS.

Accidit præterea, vt Priuatus, veterator hæreticus, vnà cum suis ad hanc Synodum venerit, quasi acturus causam suam: sed quòd fuisset antea sæpe damnatus, ab eodem tunc conuentu exclusus est: cùm ille collectis secum sociis, ibidem Carthagine creauit aduersus S. Cyprianum Pseudoepiscopum Fortunatum. Rem gestam idem Cyprianus [a], ad Cornelium scribens, his indicat verbis: Cùm causam suam (*Priuatus hæreticus scilicet*) apud nos in Concilio quod habuimus Idibus Maiis, quæ proximè fuerunt, agere velle se diceret, nec admissus esset: Fortunatum istum sibi Pseudoepiscopum dignum collegio suo fecit. Venerat etiam cum illo & Felix quidam, quem ipse extra Ecclesiam in hæresi Pseudoepiscopum olim constituerat: sed & Iouinus & Maximus comites cum Priuato hæretico affuerunt, ob nefanda sacrificia & crimina in se probata, sententia nouem Episcoporum collegarum nostrorum condemnati, & iterato quoque à pluribus nobis in Concilio anno priore absenti: cum his autem quatuor iunctus est & Repostus Saturnicensis; qui non tantùm in persecutione ipse cecidit, sed & maximam partem plebis suæ sacrilega persuasione deiecit. Hi quinque cum paucis vel Sacrificatis, vel malè sibi conscijs, Fortunatum sibi Pseudoepiscopum cooptarunt: vt criminibus in vnum conuenientibus, talis esset scilicet rector, quales illi qui reguntur. Hinc iam & cetera mendacia, frater carissime, potes noscere, quæ illic homines desperati & perditi ventilauerunt: vt cùm de Sacrificatis, vel de hæreticis amplius quàm quinque Pseudoepiscopi non fuerint, qui Carthaginem venerint, & Fortunatum sibi dementiæ suæ socium constituerint; illi ramè, quasi visi filij diaboli, & mendacio pleni, ausi sunt (vt scribis) iactitare, vigintiquinque Episcopos affuisse: quod mendacium & istic prius apud fratres nostros iactitabant, dicentes, vigintiquinque Episcopos de Numidia esse venturos, qui sibi Episcopum facerent. Quo in mendacio suo, posteaquam quinque solis conuenientibus naufragis, & à nobis abitentis, detecti sunt atque confusi: Romam cum mendaciorum suorum merce nauigauerunt; quasi veritas post eos nauigare non posset, quæ mendaces linguas rei certæ probatione conuinceret.] hæc Cyprianus. B C

[a] Cypr. epist. 55.

XI. LEGATIO SCHISMATICORVM AD CORNELIVM.

Creato igitur ab hæreticis atque schismaticis Pseudoepiscopo Fortunato, continuò ab eis missa est legatio Romam ad Cornelium Papam, Catholicam communicationem ab eodem subrepturis: quippe qui scirent ab omnibus hæreticos notandos fore atque schismaticos, si Apostolicæ sedis communione carerent. Huius legationis officio fanctus est Felicissimus ille schismatis auctor, de quo multa superiùs: qui præuenire conatus est nuncios à Cypriano mittendos, quò à Cornelio absque aduersæ partis repugnantia recipi facilius posset. De hac Felicissimi festinatione hæc idem Cyprianus superiùs ad Cornelium: Nactus tamen occasionem familiarissimi hominis & clerici, per Felicianum acoluthum, quem cum Perseo *collega nostro miseras, inter cetera quæ in notitiam tuam perferenda hinc fuerant, etiam de Fortunato isto tibi scripsi: sed dum istic Felicianus frater noster vel vento retardatur, vel accipiendis aliis epistolis à nobis detinetur, Felicissimo ad vos properante, præuentus est. Ita enim semper scelerata festinant, quasi contra innocentiam festinatione præualeant.] hæc de festinatione Felicissimi Cyprianus. D

[b] Cypr. epist. 55. al. Prisco

XII. RECTI SCHISMATICI A CORNELIO. [c] Cyp. epist. 55.

At non ipse solus, sed magna cum eo schismaticorum caterua Romam adnauigauit; qui cùm à Cornelio audiri ac recipi postularent, ab eodem protinus reiecti sunt. Id quidem Cornelij ad Cyprianum datæ litteræ significant, quarum idem Cyprianus meminit [c] dicens: Legi litteras tuas, frater carissime, quas per Saturum fratrem nostrum acoluthum misisti, & dilectionis fraternæ, & Ecclesiasticæ disciplinæ, & sacerdotalis censuræ satis plenas; quibus significasti, Felicissimum hostem Christi non nouum, sed iampridem ob crimina sua plurima & grauissima abstentum, & non tantùm mea, sed plurimorum Coepiscoporum sententia condemnatum, reiectum à te illic esse: & cùm venisset stipatus caterua & factione desperatorum, vigore pleno, quo Episcopos agere oportet, pulsum de Ecclesia esse, de qua iampridem cum suis similibus, Dei maiestate, & Christi Domini & iudicis nostri seueritate depulsus est, ne schismatis & dissidij au- E

A ctij auctor, ne pecuniæ commissæ sibi fraudator, ne stuprator virginum, ne matrimoniorum multorum depopulator atque corruptor vltrà adhuc sponsam Christi incorruptam, sanctam, pudicam præsentiæ suæ dedecore & impudica atque incesta contagione violaret.] hæc Cyprianus de repulsa Felicissimi & sociorum.

XIII. At semel licet à Cornelio reiecti, haud recedentes quieuere, sed pertinaciùs instare cœperunt apud eumdem, vt allatas à se ab Africa litteras acciperet. Cùm autem nec sic illis minantibus Cornelius acquieuerit: ipse tamen nonnihil aduersùs S. Cyprianum permotus, quòd de re tanta nihil ad se scripsisset, adnauigantibus præsertim Romam suis oppugnatoribus. Quamobrem confestim ad eum subinsensè iterum scribens, iure redarguisse ipsum visus est; cùm & se pariter excusat, quòd accusatorum ipsius vehementer exagitaretur molestijs, colligi id quidem potest ex dictis litteris à Cy- B priano ad eumdem Cornelium missis, quibus expostulans ait: Sed enim lecta alia tua epistola, frater, quam primis litteris subiunxisti; satis miratus sum, cùm animaduertissem re minis atque terroribus eorum, qui venerant, aliquantum esse commotum: cùm te (secundùm quod scripsisti) aggressi essent cum summa desperatione, comminantes, quòd si litteras, quas attulerant, non accepisses, publicè eas recitarent, & multa turpia ac probrosa & ore suo digna proferrent. Quòd si ita res est, frater carissime, vt nequissimorum rimeatur audacia; & quod malè iure atque æquitate non possunt, temeritate ac desperatione perficiant: actum est de Episcopatus vigore, & de Ecclesiæ gubernandæ sublimi ac diuina potestate: nec Christiani vltrà aut durare, aut esse iam possumus, si ad hoc ventum est, vt perditorum minas atque insidias pertimescamus.] hæc & alia multa eodem argumento ad Cornelium Cyprianus.

XIV. IVSTAE QVERELAE CYPRIANI. [a] Cypr. eadem epist. 55.

C Qui quidem, quòd schismaticorum calumniis aduersùs se visus sibi fuisset Cornelius aliquantulum aures admouisse, iustam hanc iisdem litteris querelam de sua legitima electione subiunxit [a]: Ceterùm (dico enim prouocatus, dico dolens, dico compulsus) quando Episcopus in loco defuncti substituitur, quando, populi vniuersi suffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in persecutione protegitur, collegis omnibus fideliter iunctus, plebi suæ in Episcopatu quadriennio iam probatus, in quiete seruiens disciplinæ, in tempestate proscriptus, applicito & adiuncto Episcopatus sui nomine, toties ad leonem petitus in Circo, in Amphitheatro Dominicæ dignationis testimonio honoratus: his ipsis etiam diebus, quibus has ad te litteras feci, ob sacrificia quæ edicto proposito celebrare populus iubebatur, clamore popularium, ad leonem denuo postulatus in Circo: Cùm talis, frater carissime, à quibusdam desperatis & perditis & D extra Ecclesiã constitutis impugnari videtur; apparet quis impugnet: non scilicet Christus, qui sacerdotes aut cõstituit, aut protegit; sed ille qui Christi aduersarius, & Ecclesiæ eius inimicus. Ad hoc Ecclesiæ Præpositum sua infestatione persequitur, vt gubernatore sublato, atrociùs atque violentiùs circa Ecclesiæ naufragia grassetur.] post hæc autem, quòd non statim scripserit, hanc affert excusationem [b]:

[b] Cypr. eadem epist. 55.

XV. EXCVSATIO CYPRIANI.

Quòd autem tibi de Fortunato isto Pseudoepiscopo à paucis & inueteratis hæreticis constituto non statim scripsi, frater carissime; non ea res erat quæ in notitiam tuam deberet per nos festinatò statim, quasi magna & metuenda, perferri: maximè quando & Fortunati nomen iam satis nosses, qui est vnus ex quinque presbyteris iampridem de Ecclesia profugis, & sententia Coepiscoporum nostrorum multorum & grauissimorum virorum nuper absentis; qui super hac re priore anno ad te litteras fecerunt. Item E Felicissimum significarem seditionis recognoscerem, qui & ipse in iisdẽ Coepiscoporum nostrorum factis ad te pridem litteris continetur: qui nõ tantùm ab his istic absentus, sed abs te illic nuper de Ecclesia pulsus est. Cùm hæc in notitia tua esse confiderem, & pro certo hærere memoriæ & disciplinæ tuæ scirem; necessarium non putaui celeriter & vrgenter hæreticorum tibi ineptias nunciandas. Neque enim ad Catholicæ Ecclesiæ maiestatem pariter ac dignitatem pertinere debet, quid apud se hæreticorum & schismaticorum moliatur audacia. Nam & pars Nouatiani Maximum presbyterum nuper ad nos à Nouatiano legatum missum, atque à nostra communicatione reiectum, nunc istic sibi fecisse Pseudoepiscopum dicitur: nec tamen de hoc tibi scripseram, quando hæc omnia contemnantur à nobis, & miserim tibi proximè nomina Episcoporum istic constitutorum, qui integri & sani in Ecclesia Catholica fratribus præsunt.] hæc & alia in sui excusationem Cyprianus ad Cornelium: qui super vniuersum Christi gregem inuigilans,

Universidad de Deusto
Biblioteca

inuigilans, quicquid etiam ageretur in transmarinis Ecclesiis, magna solicitudine ad A
se perferendum curabat; tantaq. solertia, vt Cyprianum, quem sciret accuratissimum,
negligentiæ tamen nomine quadamtenus suspectum haberet.

XVI. DVO INTER SE CONTRARIA SCHISMATA.

Hic autem admonendum est: hoc tempore duas & inter se contrarias schismaticorum factiones, pari tamen conatu, aduersus Ecclesiam Catholicam conspirasse: quarum alterius Nouatianus, alterius verò Felicissimus dux ac propugnator erat acerrimus. Aiebat ille, lapsorum neminem in Ecclesiam recipiendum esse: hic verò lapsos omnes absque pœnitentia mox suscipi debere. At inter duo hæc extrema Catholica incedens Ecclesia, via media sic lapsis pacem dabat, vt tamē præuia pœnitentia (vt vidimus) ipsi sibi aditum patefacerent. Felicissimus igitur Romam veniens, quem sibi aduersarium magis sciret, Nouatianum declinauit, & ad Cornelium se contulit: apud quem seueritatis inter alia redarguit S. Cyprianum, quòd non omnes, sed quos vellet, delectu habito, lapsos reciperet. Quamobrem coactus est Cyprianus, suis, quas diximus, litteris aduersus Felicianum, eiusque sectatios, ad Cornelium apologiam scribere, qua impiorum scelera aliqua saltem ex parte redderet notiora. & primum quod spectat ad veniam lapsis impertiendam, quàm illi ab exordio persecutionis aduersati sint Ecclesiastici disciplinæ, declarat: sed præmittit hæc, dicens[a]: B

[a] *Cypr. eadem epist. 55.*

XVII. SCELERA SCHISMATICORVM.

Nec me oportet, frater carissime, paria nunc cum illis facere, & ea quæ commiserunt, atque hucusque committunt, meo sermone decurrere: cùm considerandum sit nobis, quid proferre & scribere sacerdotes Dei oporteat; nec tam dolor apud nos debeat, quàm pudor loqui: & ne videat prouocatus maledicta potiùs quàm crimina & peccata congerere. Taceo itaque de fraudibus Ecclesiæ factis, coniurationes & adulteria & varia delictorum genera prætereo. Vnum illud, in quo non mea, nec hominum, sed Dei causa est, de eorum facinore non puto esse reticendum, quòd à primo statim persecutionis die, cùm recentia delinquentium facinora feruerent, & sacrificiis nefandis non tantùm diaboli altaria, sed adhuc manus ipsæ lapsorum atque ora fumarent: communicare cum lapsis, & pœnitentiæ agendæ intercedere non desierunt. Clamat Deus[b]: Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli. Et Dominus in Euangelio[c] dicit: Qui me negauerit, negabo illum. Et alio loco[d] indignatio & ira diuina non tacet, dicens: Illis fudistis libamina, & illis imposuistis sacrificia: super hæc non indignabor? dicit Dominus. Et intercedunt, ne rogetur Deus, qui indignari se ipse testatur. Intercedunt, ne exoretur precibus & satisfactionibus Christus, qui negantem se, negare profitetur. C

[b] *Exod. 22.*
[c] *Matth. 10*
[d] *Isa. 57.*

XVIII. [e] *Cypr. eadem epist. 55.* DE LAPSIS QVAE DECRETA FERRI NT.

Nos[e] in ipso persecutionis tempore de hoc ipso litteras misimus, nec auditi sumus: Concilio frequenter coacto, non consensione tantùm nostra, sed & comminatione decreuimus, vt pœnitentiam fratres agerent; vt pœnitentiam non agentibus nemo temerè pacem daret. Et illi contra Deum sacrilegi, contra sacerdotes Dei impio furore temerarij, de Ecclesia recedentes, & contra Ecclesiam parricidalia arma tollentes, elaborant (vt opus suum diaboli malitia consummet) ne vulneratos diuina clementia in Ecclesia sua curet: miserorum pœnitentiam mendaciorum suorum fraude corrumpunt, ne Deo indignanti satisfiat; ne Christum Dominum suum, qui Christianus esse vel erubuit antè, vel timuit, postmodum quærat; ne ad Ecclesiam, qui de Ecclesia recesserat, redeat. Datur opera, ne satisfactionibus & fomentationibus iustis delicta redimantur, ne vulnera lacrymis abluantur: pax vera falsæ pacis mendacio tollitur: salutaris sinus matris, nouerca intercedente, præcluditur, ne de pectore atque ore lapsorum fletus & gemitus audiatur. Compelluntur adhuc insuper lapsi, vt linguis, atque ore, quo in Capitolio antè deliquerant, sacerdotibus conuicium faciant: confessores, & virgines, & iustos quosque fidei laude præcipuos, atque in Ecclesia gloriosos, contumeliis & maledicis vocibus prosequantur: à quibus quidem non tam nostrorum modestia & humilitas & pudor cæditur, quàm illorum ipsorum spes & vita laceratur.] D E

XIX. SATISFACTIO NECESSARIA LAPSIS.

Post hæc & alia S. Cyprianus multa de necessitate satisfactionis & pœnitentiæ, quam conabantur illi prorsus auferre, locutus, hæc de iisdem subdit: Quibus etiam satis non fuit ab Euangelio recessisse, spem lapsis satisfactionis & pœnitentiæ sustulisse; fraudibus inuolutos, vel adulteriis commaculatos, vel sacrificiorum funesta contagione pollutos, ne Deum rogarent, ne in Ecclesia exomologesin criminum facerent, ab omni &

A ni & sensu & fructu pœnitentiæ remouisse: nisi foris sibi extra Ecclesiam & contra Ecclesiam constituissent conuenticulum perditæ factionis, cùm malè sibi conscriorum, & Deum rogare & satisfacere nolentium caterua conflueret. Post ista, adhuc insuper Pseudoepiscopo sibi ab hæreticis constituto, nauigare audent, & ad Petri cathedram atque ad Ecclesiam principalem, vnde vnitas sacerdotalis exorta est, à schismaticis & profanis litteras ferre: nec cogitare eos esse Romanos, quorum fides, Apostolo[a] prædicante, laudata est; ad quos perfidia habere non possit accessum.] hæc de Romana Ecclesia Cyprianus, ad quam schismatici frustra eumdem criminaturi propere nauigassent. nam subdit: [a] *Rom. 1.*

XX. DE CAVSA SCHISMATICORVM.

Quæ autem causa veniendi, & Pseudoepiscopum contra Episcopum factum nunciandi? Aut enim placet illis quod fecerunt, & in suo scelere perseuerant: aut si displicet & recedunt, sciunt quò reuertantur. Nam cùm statutum sit omnibus nobis, & B æquum sit pariter & iustum, vt vniuscuiusque causa illic audiatur, vbi est crimen admissum; & singulis pastoribus portio gregis sit adscripta, quam regat vnusquisque & gubernet, rationem sui actus Domino redditurus: oportet vtique eos, quibus præsumus, non circumcursare, nec Episcoporum concordiam cohærentem sua subdola & fallaci temeritate collidere; sed agere illic causam suam, vbi & accusatores habere & testes sui criminis possint.]

XXI. DE IVDICIIS PEREGRINIS DECRETVM.

Hoc autem quod citat Cyprianus in Ecclesia esse statutum, vt primæ causæ in propriis cognoscantur Ecclesiis, apud Fabiani epistolam ad Hilarium scriptam legitur in hæc verba: Peregrina verò iudicia, salua in omnibus Apostolica auctoritate, generali sanctione prohibemus: quia indignum est, vt ab externis iudicentur, qui pronuncia- C les & à se electos debent habere iudices, nisi fuerit appellatum. Vnde oportet, si quis Episcoporum super certis accusetur criminibus, vt ab omnibus audiatur, qui sunt in prouincia, Episcopis: quia non oportet accusatum alicubi quàm in foro suo audiri.] Cùm igitur horum accessus ad Romanum Pontificem non fuerit prosequendæ appellationis causa, sed Cypriani accusandi, atque Fortunati electionis confirmandæ gratia: non iniustè idem S. Cyprianus videtur esse conquestus, cùm alioqui (vt ex his quæ dicta sunt patet) ipse semper visus sit Apostolicæ Romanæ sedi obsequentissimus, quam nuper in eadem epistola tam præclaro elogio ex ornauit.

XXII. CAVSA PSEVDOEPISCOPI FORTVNATI.

Post hæc autem rerum gestarum idem Cyprianus [b] prosecutus historiam, de Pseudoepiscopo Fortunato hæc addit: Scire enim debes, frater carissime, cum, posteaquam Pseudoepiscopus ab hæreticis factus est, iam penè ab omnibus esse desertum: namque ij quibus in præteritum præstigia obtendebantur, & dabantur verba fallacia, quòd simul D ad Ecclesiam regressuri dicerētur; posteaquam viderunt illic Pseudoepiscopum factum, frustratos & deceptos se esse didicerunt, & remeant quotidie, atque ad Ecclesiam pulsant: nobis tamen, à quibus ratio Domino reddenda est, anxiè ponderantibus, & solicitè examinantibus, qui recipi & admitti ad Ecclesiam debeant. Quibusdam enim ita aut crimina sua obsistunt, aut fratres obstinatè & firmiter reniuntur, vt recipi omnino non possint cum scandalo & periculo plurimorum. Neque enim sic putamina quædam colligenda sunt, vt, quæ integra & sana sunt, vulnerentur: nec vtilis aut consultus est pastor, qui ita morbidas & contactas oues gregi admiscet, vt gregem totum mali cohærentis afflictatione contaminet. [b] *Cypr. eadem epist. 55.*

XXIII. RESISTVNT FIDELES LAPSIS IMPORTVNITATI.

O si posses, frater carissime, istic interesse nobiscum cū praui isti & peruersi de schis- E mate reuertuntur: videres quis mihi labor sit persuadere pœnitentiam fratribus nostris, vt animi dolore sopito, recipiendis malis curandisque consentiant. Namque vt gaudent & lætantur, cùm tolerabiles & minùs culpabiles redeunt: ita econtrà fremunt & reluctantur, quoties inemendabiles & proterui, & vel adulteriis vel sacrificiis contaminati, & post hæc adhuc insuper & superbi sic ad Ecclesiam remeant, vt bona intus ingenia corrumpant. Vix plebi persuadeo, immo extorqueo, vt tales patiantur admitti. At iustior factus est fraternitatis dolor ex eo, quòd vnus atque alius, obnitente plebe & contradicente, mea tamen facilitate susceptì, peiores extiterunt quàm priùs fuerant; nec fidem pœnitentiæ seruare potuerunt, quia nec cum vera pœnitentia venerant.

XXIV.

De istis verò quid dicam, qui nunc ad te cū Felicissimo omnium criminum reo nauigauerunt, legati à Fortunato Pseudoepiscopo missi, tam falsas ad te litteras afferentes, quàm

Universidad de Deusto
Biblioteca

LEGATORVM SCELERA.

quàm est & ipse, cuius litteras ferunt, falsus: quàm est eius peccatorum multiplex conscientia: quàm execrabilis vita, quàm turpis: vt, etsi in Ecclesia essent, eiici tales debuissent? Denique quia conscientiam suam norunt, nec nos audent adire, aut ad Ecclesiæ limen accedere: sed foris per prouinciam circumueniendis fratribus & spoliandis pererrant: & omnibus iam satis noti, atque vndique pro suis facinoribus exclusi, illuc etiam ad vos nauigant: neque enim potest illis frons esse ad nos accedendi, aut apud nos consistendi, cùm sint acerbissima & grauissima crimina, quæ eis à fratribus ingerantur. Si iudicium nostrum voluerint experiri, veniant. Denique si qua illis excusatio & defensio potest esse, videamus quem habeant satisfactionis suæ sensum, quem afferant pœnitentiæ fructum. Nec Ecclesia istic cuiquam clauditur, nec Episcopus alicui denegatur: patiētia & facilitas & humanitas nostra venientibus præsto est: opto omnes in Ecclesiam regredi: opto vniuersos commilitones nostros intra Christi castra & Dei Patris domicilia concludi: remitto omnia, multa dissimulo: studio & voto colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudicio religionis examino: delictis plusquam oportet remittendis, penè ipse delinquo. Amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici confitentes. Si qui autem sunt[a], qui putant se ad Ecclesiam non precibus, sed minis regredi posse, aut existimant aditum se sibi non lamentationibus & satisfactionibus, sed terroribus facere: pro certo habeant, contra tales clausam stare Ecclesiam Domini; nec castra Christi inuicta & fortia, & Domino tuente munita, minis cedere. Sacerdos Dei Euangelium tenens, & Christi præcepta custodiens, occidi potest, non potest vinci.] & paulo pòst:

[a] Cypr. eadem epist. 55. CYPRIANI CONTESTATIO.

XXV. PRAEPOSTERVM IVDICIVM.

An ad hoc, frater carissime, deponenda est Catholicæ Ecclesiæ dignitas, & plebis intus positæ fidelis atque incorrupta maiestas, & sacerdotalis quoque auctoritas & potestas, vt iudicare se velle dicant de Ecclesiæ Præposito extra Ecclesiam constituti? de Christiano hæretici? de sano saucij? de integro vulnerati? de stante lapsi? de iudice rei? de sacerdote sacrilegi? Quid supereſt, quàm vt Ecclesia Capitolio cedat; & recedentibus sacerdotibus, ac Domini altare remouentibus, in Cleri nostri sacrum venerandumque consessum simulacra atque idola cum aris suis transeant; & Nouatiano declamandi aduersus nos, atque increpandi largior & plenior materia præstetur; si ij qui sacrificauerunt, & Christum publicè negauerunt, non tantùm rogari, & sine acta pœnitentia admitti, sed adhuc insuper cœperint terroris sui potestate dominari? Si pacem postulant, arma deponant. Si satisfaciunt, quid minantur? aut si comminantur, sciant quia à sacerdotibus non timentur. Neque enim & Antichristus, cùm venire cœperit, introibit Ecclesiam, quia minatur; aut armis eius & violentiæ ceditur, quia resistentes perempturum se esse profitetur.

XXVI. CYPRIANI CONSTANTIA AC BENIGNITAS.

Armant nos hæretici, dum putant nos sua comminatione terreri: nec in pace nos deiicitunt, sed magis erigunt & accendunt, dum ipsam pacem persecutione peiorem fratribus faciunt. Et optamus quidem, ne, quod loquuntur furore, impleant crimine: ne, qui verbis perfidis & crudelibus peccant, factis quoque delinquant. Optamus ac deprecamur Deum (quem prouocare illi & exacerbare non desinunt) vt eorum corda mitescant, & furore deposito ad sanitatem mentis redeant; vt pectora operta delictorum tenebris pœnitentiæ lumen agnoscant; & magis petant fundi pro se preces atque orationes Antistitis, quàm ipsi fundant sanguinem sacerdotis. Si autem in suo furore permanserint, atque in istis insidiis ac minis suis parricidalibus crudeliter perseuerauerint: nullus Dei sacerdos sic infirmus est, sic iacens & abiectus, sic imbecillitate humanæ mediocritatis inualidus, qui non contra hostes & impugnatores Dei diuinitus erigatur; cuius non humilitas & infirmitas vigore & robore Domini protegentis animetur. Nostra nihil interest, aut à quo, aut quando perimamur, mortis & sanguinis præmium à Domino recepturi. Illorum fienda & lamentanda concisio est, quos sic diabolus excæcat, vt æterna gehennæ supplicia non cogitantes, Antichristi iam propinquantis aduentum conentur imitari.] hæc & alia id genus. Rogat demum ipse Cyprianus[b] Cornelium, vt eamdem à se scriptam epistolam coram Romano Clero legi faciat; vt, si quid indignum ab illis acceptum in eorum pectoribus insedisset, procul expelleretur. nam ait: Et quamquam sciam, frater carissime, pro mutua dilectione quam debemus & exhibemus inuicem nobis, florentissimo illic Clero

[b] Cypr. eadem epist. 55.

A Clero tecum præsidenti, & sanctissimæ atque amplissimæ plebi legere te semper litteras nostras: tamen nunc & admoneo, & peto, vt, quod aliàs sponte atque honorificè facis, etiam petente me facias; vt hac epistola mea lecta, si quod illic contagium venenati sermonis & pestiferæ seminationis irrepserat, id omne de fratrum auribus & pectoribus exuatur, & bonorum integra ac sincera dilectio ab omnibus hæreticæ detractionis sordibus repurgetur.]

Quòd autem hac epistola, & in libro de lapsis tertio, fecerit S. Cyprianus de Capitolio mentionem; neminem fallar, vt existimet de Romano Capitolio esse intelligendum: eam enim vocem vsurpari solitam pro cuiusque ciuitatis publico loco, in quo sacrificia offerri solerent, ac proinde non de Romano, sed Carthaginensi Capitolio esse dictum, quæ notauimus in Romanum Martyrologium[a], satis apertè declarant. Sed & illud hic oportuit rememorasse: quòd dum hac eadem epistola Cyprianus à schismaticis exagitatus sacerdotij sui institutionem & originem reuocat in memoriam, & in ea functione quadriennio se iam probatum affirmat, cum nonnisi anno Domini ducentesimo quinquagesimo sedem Carthaginensem capessiuisse: à quo tempore (vt exactè deducta temporis chronologia est demonstratum) absoluto anno quarto, quintus hic Cypriani sedis connumeretur.

XXVII. CAPITOLIVM IN MVLTIS CIVITATIB. [a] Martyr. Rom. die 29. Nouembris.

Quid verò de schismaticis post hæc actum sit, haud satis compertum haberi potest. Persecutio enim hoc eodem anno iterum renouata, has in præsentiarum controuersias diremisse visa est: etenim quam ex superioribus litteris ex Synodo ad Cornelium datis de indulgentia lapsis pœnitentibus omnibus concessa, persecutionem imminere pluries diuinitus demōstratum fuerat; iam tum cœpisse cùm has de schismaticis Cyprianus ad Cornelium litteras dedit, certum est. Nam fuisse tunc edictum propositum, seque in Circo acclamationibus populi ad leonem postulatum paulo ante quàm illas scriberet litteras, tradit. Remansisse autem Felicissimum cum suis extra Ecclesiam in schismate, facilè potest intelligi: nam indulgentia ex Concilio pœnitentibus lapsis concessa, nequaquam iis opitulari poterat, qui absque vllo pœnitentiæ vestigio, obstinato, duro, atque procaci animo, se in Ecclesiam (vt videmus) debere recipi contendebant.

XXVIII. PERSECVTIO RECRVDESCIT.

Secundum enim quod tum in dicto Concilio Carthaginensi, tum etiam in Romano sub Cornelio statutum fuit, vt lapsis pœnitentibus tantùm pateret Ecclesia, id in posterum in Ecclesia obseruatum fuisse constat. Nam sic Pacianus[b] aduersus Nouatianum secta hominem ait: Scito, frater, hanc ipsam pœnitentiæ veniam non passim omnibus dari, nec antequam aut interpretatio diuinæ voluntatis, aut forsitan visitatio fuerit, relaxari: magno pondere, magnoque libramine post multos genitus, effusionemque lacrymarum, post totius Ecclesiæ preces, ita veniam pœnitentiæ non negari, vt iudicaturo Christo nemo præiudicet.] hæc ipse. Permansit ergo suo robore firmum Romani Concilij decretum, multorum Episcoporum sententia examinatum, atque auctoritate Pontificia stabilitum. Sic lapsis veniam esse dandam, si verè pœnitentes accederent, & præscriptam Ecclesiasticis legibus pœnitentiam peragere non despicerent, atque magna animi submissione peterent se recipi in Ecclesiam.

XXIX. [b] Pacianus ad Sympr. epist. 1. NON NISI PRAEVIA POENITENTIA LAPSIS INDVLTVM.

Quod quidem (vt superius est demonstratum ex Cleri Romani Ecclesiæ litteris) non recens fuit Episcoporum deliberatione sancitum; sed quod semper Romana Ecclesia obseruasset, id fuerit ceteris Orbis Ecclesiis edita sacra lege præscriptum, quæ pariter cum seueritate clementiam haberet admixtam. Nam indulgendum pœnitentibus iusta causa illi statuerunt; nimirum si vitæ exitus immineret, si ad furorum certamen persecutione instante recipiendi atque armandi essent, qui olim exstitissent militiæ desertores: his vel aliis casibus, quos ratio suaderet, voluerunt Ecclesiasticam indulgentiam pœnitentibus impertiri; illis verò eam tantummodo denegari, qui absque præuia pœnitentia indulgentiam procaciter poscerent: quod constat semper in Ecclesia Catholica inuiolabiliter custoditum; nimirum, vt, secundum Domini in parabola de Samaritano sententiam, peccatorum vulneribus Præsules oleum & vinum infundant.

XXX. MOS ECCLESIAE IN LAPSIS RECIPIENDIS SERVATVS. [c] Luc. 10.

Cæterum non rantùm hæc statuens Cornelius Papa, & Cyprianus promulgans in Africa, aduersus eiusmodi pestem Nouatianum gnauiter laborarunt: sed quotquot vbique locorum Catholici essent Episcopi, quod scirent Romæ statutum probantes, & in Romanæ Ecclesiæ sententiam pedibus abeuntes, nouæ Nouitiani restiterunt impietati.

XXXI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIONYSIVS LABORAT CONTRA NOVATIANVM.

tati. Edidit inter alios ea in re Dionysius Episcopus Alexandrinus specimen egregium, A
vt constat ex scriptis ab eo litteris ad Dionysium tunc Ecclesiæ Romanæ presbyterum,
quarum meminit Eusebius, dicens [a]: Quarta Dionysij epistola de Baptismate ad Dio-
nysium Romæ tum quidem presbyterij munere donatum, non multo post tamen
Episcopum illius Ecclesiæ factum, perscripta est: ex qua testimonium quàm præcla-
rum ille ipse Dionysius Romanus propter incredibilem dicendi vim, & virtutem ad-
mirabilem, à Dionysio Alexandrino consecutus fuerit, satis constare poterit. Post
alia quædam de Nouatiano exposita, ad hunc his fere verbis scribit: Contra No-
uatianum certè, qui Ecclesiam tam miserè discidit: qui fratres quosdam ad impie-
tatem atque blasphemiam attraxit: qui scelestissimam de Deo Patre doctrinam in- B
uexit: qui benignissimum Dominum nostrum Iesum Christum tamquam incle-
mentem & crudelem falsò calumniatus fuit: qui præter hæ omnia sanctum bap-
tismatis lauacrum abrogauit: qui fidem ac confessionem, quæ baptismum præce-
dunt, condemnauit: qui denique ab illis, qui aliquo vitiorum genere se infecerant,
Spiritum sanctum (quamuis spes esset reliqua illius aut in eorum mentibus perma-
nendi, aut ad eos denuo redeundi) omnino depulit, fugauitque: non sine causa
graue odium concepimus.] hæc Dionysius: qui tantum abest vt Nouatiano ad suæ
communicationis partes eum quauis arte vel fucato colore adducere satagenti assen-
sum præbuerit, vt potiùs alios ab eo deceptos ipse sit conatus ad sinceram reducere ve-
ritatem: siquidem Fabium Antiochenæ Ecclesiæ Episcopum titubantem, & Nouа-
tiani litteris propemodum persuasum, suis ad eum datis litteris, in Catholica commu-
nione stabilire conatus est.

XXXII. DIONYSII QVID AD FABIVM EPISCOP. ANTIOCH.

[b] Euseb. lib. 6. c. 36.

At de eiusmodi Dionysij ad Fabium Antiochenum litteris Eusebius [b] his verbis me- C
minit: Eidem Fabio, aliqua ex parte ad illius schisma Nouatiani inclinato, Dionу-
sius Episcopus Alexandriæ scribens, vbi cùm alia multa de pœnitentia in litteris ad
eum missis persecutus fuisset; tum martyrum certamina, quæ Alexandriæ iam nuper
subierant, ostendisset: præter alias res gestas, quas narrat, facinus præterea memorabile
& plenum admirationis explicat; quod quidem huic nostræ historiæ mandare, necesse
putaui. Sic enim se habet. Hanc vnam rem gestam exempli gratia, quæ apud nos euе-
nit, tibi exponam.

XXXIII. DE SERAPIONE DIGNVM EXEMPLVM.

Erat quidam Serapion apud nos fidelis senex, qui licet magnam vitæ partem inte-
grè & incorruptè transegisset, tempore tamen persecutionis præ imbecillitate animi
lapsus est. Hic sæpenumero in Ecclesiam denuo recipi supplex postulabat: sed ne-
mo, quia idolis sacrificasset, eius postulationi aliquando auscultauit. Quin in grauem D
morbum delabens, triduo deinceps mutus & absque sensu vixit: quarto autem die
paulum releuatus, nepotem ad se accersit, sicque alloquitur: Quousque filij me detine-
tis? properate, obsecro, & me cyus dimittite; aliquem ex presbyteris aduoca ad me.
Quæ cùm dixisset, iterum fuit mutus. Puer currit ad presbyterum: nox iam erat. Ille
fortè morbo vexatus, accedere ad eum non poterat: sed tamen quoniam à me quidem
mandatum dabatur, vt, qui iam essent è vita migraturi, sanctorum mysteriorum (dum-
modo peterent, & vel maximè si antea, dum integra valetudine erant, supplices peti-
issent) participes fierent, sicque cum pace dimissi, & bona spe confirmati, ex hac luce
decederent; puero exiguam quamdam Eucharistiæ partem dedit, præcipiens, vt eam
madefactam in os senis infunderet. Quam puer secum afferens, rediit. Cui iam ap-
propinquanti, priusquam cum eo quod gestabat, intraret ædes: Serapion denuo vo- E
ce recuperata, dixit: Venisti fili? tametsi presbyter non potest venire, tu tamen præsta
quod tibi in mandatis dedi, & dimitte me abire. Particulam igitur puer, quam appor-
tarat, madefactam in os senis infudit. Atque ille simulatque eam pedetentim per fauces
demiserat, illico extremum spiritum edidit. An non igitur satis constat eum fuisse re-
seruatum, & vsque eo in vita mansisse, quoad esset penitus culpæ vinculis solutus? &
ita labe, qua erat idolis immolando aspersus, omnino detecta, posset pro multis bo-
nis, quæ gessisset in vita, in numerum confessorum referri?] hæc Dionysius, indicans
pariter easdem leges in Ægypto seruari solitas de lapsis, quæ Romæ antea atque etiam
in Africa fuerant constitutæ: nimirum lapsos probandos priùs in pœnitentia, nec
nisi ea absoluta recipiendos; illo tamen excepto casu, cùm pœnitens grauiter labo-

rans

A rans infirmitate, ex hac vita migraturus videretur: tunc quippe illi pacem dandam, & Eucharistiam esse impertiendam, vel alius, quibus ex causa communicandum recta ratio suaderet.

Quod autem ad Fabium Antiochenum Episcopum pertinet, ad illum Cornelius XXXIV. Papa (cuius præcipui muneris erat, quod Dominus Petro iusserat & omnibus eius successoribus, confirmare labantes fratres) de Nouatiano eiusque schismatis origine atque progressu dedit epistolam, quam superiùs recitauimus. Magnam sanè attulisse vtilitatem Cornelij litteras de Nouatiano tam exactè conscriptas, ex eo possumus intelligere, quòd Hippolytus eiusdem Antiochenæ Ecclesiæ presbyter, iam penitus addictus CONFESSIO HIPPOLYTI PRESBYT. Nouatiano, resipuerit; & subiturus martyrium, nobilem atque præclaram confessionem ediderit Catholicæ veritatis: cuius etiam natalis dies, vnà cum trophæo suæ pro-
B fessionis, inscriptus habetur Ecclesiasticis monumentis hoc insignitus elogio [a]: Antio- [a] Martyrolog. Rom. die 30. Ianuarij.
chiæ passio beati Hippolyti presbyteri: qui Nouati schismate aliquãtulum deceptus, sed operante gratia Christi correctus ad vnitatem Ecclesiæ rediit, pro qua & in qua postea illustre martyrium consummauit. Hic rogatus à suis, quænam secta verior esset; exe-
ratus dogma Nouati, eam fidem dicens esse seruandam, quam Petri cathedra custodi-
ret, iugulum præbuit.] Cecinit itidem Hippolyti olim Nouatiani confessionem Pru-
dentius; licet commiscat illum Hippolyto militi, atque Hippolyto Portuensi Episco-
po: sed tres illos inter se esse distinctos, nostris Notis [b] perspicuè demonstrauimus. Sic [b] Martyrolog. Rom. vbi sup.
autem, cùm de hoc agit, habet [c] Prudentius: [c] Prudent. Peristeph. hymn. 11.

Inuenio Hippolytum, qui quondam schisma Nouati
Presbyter attigerat, nostra sequenda negans:
C *Vsque ad martyrij proiectum insigne, tulisse*
Lucida sanguinei præmia supplicij.
Nec mirere senem peruersi dogmatis olim
Munere ditatum Catholicæ fidei:
Cùm iam vesano victor raperetur ab hoste,
Exultante anima, carnis ad exitium:
Plebis amore suæ, multis comitantibus ibat.
Consultus quænam secta foret melior.
Respondit: Fugite ô miseri execranda Nouati
Schismata, Catholicis reddite vos populis.
D *Vna fides vigeat, prisco quæ condita templo est:*
Quam Paulus retinet, quamq; cathedra Petri.
Quæ docuit, docuisse piget: venerabile martyr
Cerno, quod à cultu rebar abesse Dei.]

Quo modo autem complures Orientales Episcopi, qui Nouatiano inhæserant, reddi-
ta Ecclesiæ pace, relicto eo, ad Catholicam Ecclesiam redierint, suo loco dicemus.

Sed antequam hoc anno persecutio rursum Ecclesiam infestaret, placuit Episcopis XXXV. Orientalibus (eo quòd cernerent Ecclesiam Antiochenam, schismate Nouatiani æquè SYNODVS ANTIOCHENA DE NOVATIANIS. discissam, magnam passam esse iacturam) Antiochiæ Synodum habere: ad quam è Cap-
padocia, Asia, Syria, atque Ægypto etiam constat fuisse vocatos Episcopos. Cuius qui-
dem Concilij cùm Acta exciderint, ex Dionysij Episcopi Alexandrini litteris tantùm
E Eusebius [c] meminit, dum recenset epistolas ab ipso diuersis ex causis scriptas: quibus fa- [c] Euseb. lib. 6. cap. vlt.
cile declaratur Dionysius, perinde, ac Cyprianus in Africa, in Ægypto aduersus Nouа-
tiani schisma magno studio laborasse: id enim tituli epistolarum, quæ ab ipso eo argu-
mento sunt scriptæ, planè significant. nam ait Eusebius:

Scribit præterea idem Dionysius epistolam de Pœnitentia ad eos qui erant in Ægy- XXXVI. SCRIPTA DIONYSII ALEXANDRINI.
pto: in qua simulac vitiorum gradus describit, ea etiam, quæ sibi videbantur statuen-
da de iis qui ingruente persecutionis tempestate lapsi fuissent, tradit. Extat item liber
illius, separatim ad Cononem Hermopolitanæ Ecclesiæ Episcopum de Pœnitentia scri-
ptus: alius etiam hortatorius ad gregem Ecclesiæ Alexandrinæ, cui ipse præfuit.] &
paulo post: Epistolas porrò ad fratres Laodiceæ, quibus Thelymidres præerat Episco-
pus; & ad fratres Armeniæ, quibus Merusanes Episcopus præficiebatur, de Pœnitentia
itidem conscripsit. His omnibus accedit epistola quam ad Cornelium Episcopum Roma-
num scripsit: eumq; propter illius epistolam contra Nouatianum*, quæ ad eius manus * al. Nouatij
peruene-

Universidad de Deusto
Biblioteca

peruenerat, admodum commendat: in qua apertè ostendit, se tum ab Heleno Ciliciæ A
Tarsensis Episcopo aduocatum, tum à reliquis qui cum eo erant, nempe Firmiliano
Cappadociæ Episcopo, & Theoctisto Episcopo Cæsareæ Palæstinæ, vt ad Concilium
Antiochiæ conuentum aduentaret, vbi quidam omni animi contentione Nouatiani
schisma corroborare nitebantur.] & paulo pòst: Est alia item Dionysij epistola fratribus
qui Romæ erant, de Ministeriis Ecclesiæ, missa per Hippolytum: alia eiusdem de Pace:
scripta etiam alia de Pœnitentia: Confessoribus præterea, qui illic Nouatiani opinione
erant à veritate abducti, alia: iisdem ad Ecclesiam denuò reuersis reductisque alias duas
misit.] hæc de epistolis Dionysij Alexandrini, dicti schismatis occasione datis, Eusebius,
qui eas legit.

XXXVII. Idem verò auctor eodem quoque contextu recenset eiusdem Dionysij epistolam,
qua se certiorem factum diceret de obitu Fabij Episcopi Antiochenis; in locumque eius B
fuisse subrogatum Demetrianum, admonuit. Porrò Eusebius sub horum etiam Impe-
DE LAVDE MARTYRII LIBRI SCRIPTI. ratorum tempore illius mortem, huius verò subrogationem in Chronico ponit. Idem
quoque alias lucubrationes eiusdem Dionysij relegens, scriptum tradit ab eodem li-
brum de Martyrio ad Origenem. Quo etiam tempore Cyprianus, de persecutione ven-
tura (vt dictum est) diuinitus admonitus, cùm in reparandis ad futurum certamen
lapsis, tum in exhortandis Fidelibus ad promerendam martyrij coronam solicitus fuit.
Tunc temporis enim ad Moysen, Maximum, & alios nominatos sæpius confessores de
Laude martyrij præclarum libellum conscripsit: quem indignissimè tulimus à Momo
illo (Erasmum intelligimus) librorum omnium arbitro atque censore, Cypriani esse
negari, illo vno peculiari sibi argumento, quòd visus sit ei a stylo Cypriani diuersus: C
* August. de Doctr. Christ. lib. 4 cap. 12. & 21. parum memor, quid de eiusdem auctoris dictione S. Augustinus * conscribat, nimi-
rum non semper eum seruasse idem dicendi genus, nempe interdum sublime sectari &
verborum exuberantia copiosum, aliquando verò vti humili atque summisso, sed sæpius
temperato.

XXXVIII. Conferat quisque prudens libellum illum cum libello Apologetico ad Demetria-
b Cypr. epist. 2 edit. Pamel. num Proconsulem scripto, vel cum epistola ad Donatum b; & planè ex iisdem facierum
lineamentis ab eodem auctore scripta eadem prodiisse cognoscet. sed & alia quoque
5. CYPRIANI LIBELLVS DE LAVDE MARTYRII. Pamelius perspicaci intuitu signa considerat, quibus germanum esse Cypriani libellum
illum; quisque facilè iudicabit. Auctor enim ea scriptione de Laude martyrij, quòd ad
subeundam animo libenti pro Christo mortem classicum caneret (quod argumenti ra-
tio postularet) sublimiori dicendi genere visus est vti debere. Nec est parratio, si idem
scribens de Exhortatione martyrij eodem argumento libellum ad Fortunatum, humi- D
liori vsus est dictione: nam (quòd ille hoc postularat) totus auctor versatur in genere de-
liberatiuo, paræneticamque ex instituto prosecutus est orationem. Sed de Laude mar-
tyrij scribens ad confessores, diuersam prorsus iniens dicendi rationem, pennis eloquen-
tiæ se mirificè extulit.

XXXIX. Porrò Moysen ipsum, ceteris fama celebriorem, hoc ipso anno martyrium consum-
DE MOYSI MARTYRIO masse ante Concilium Romæ celebratum, litteræ Cornelij Papæ declarant, in quibus
c Apud Euseb. lib. 6 cap. 35 in fine. hæc de ipsius Moysis martyrio habentur c: Cuius (*nempe Nouatiani*) amentem auda-
ciam & insolentiam etiam Moyses beatus martyr, qui nuper apud nos fuit eximio &
admirabili martyrio decoratus, dum adhuc in vita manebat, perspicuè animaduertens;
tum illi, tum aliis quinque presbyteris, qui vnà cum illo sese ab Ecclesia segregauissent,
d Martyrolog. Rom. 25. Nouemb. Fidelium societate & communione interdixit. Ceterùm idem in d Martyrologio sic pas- E
sus sub Decio dicitur: quòd persecutio ab auctore denominata, post obitum quoque ip-
sius, etiam Valeriani temporibus multis exemplis reperitur sic dicta. In libro de Roma-
nis Pontificibus, incerto tamen auctore, in Fabiano, idem Moyses in carcere defunctus
dicitur. Sed cùm Cornelius adeò eximio martyrio Moysen decoratum prædicet; in thea-
tro potius spectante populo, quàm in carcere absque arbitro, eum martyrio coronatum
fuisse putamus. Verùm & multa alia ibi sunt, in quibus (quod superius est demonstra-
tum) auctorem constat hallucinatum.

XL. DE VITIS INGRESSVS. Ex eodem quoque Cypriani libello de Laude martyrij, satis liquet, immanem il-
lam luem, quæ vniuersum ferè depasta est Orbem, hoc anno cœptam fuisse. nam hæc
ibi leguntur: Quanta martyrij habenda sit dignitas, ad cuius gloriam nos cogere etiam
lues cœpit. sed quæ hoc anno exordiens, maiori accessione in dies aucta, sequenti
verò

A verò anno longè latèque diffusa, in immensum propemodum creuit immaniter sæuiendo.
De ea, eiusque origine atque progressu agemus anno sequenti. Hoc enim tempore haud
radeò acriter inuasisse videtur genus humanum: nam, quantum ex rebus hoc anno gestis
constat, haud intercepturs apparet humanæ consuetudinis vsus. Ab hoc igitur anno nu-
merandum est decennium illud, quo pestis reperitur esse grassata; quo etiam, secundo
inchoante Imperij Galli & Volusiani anno, & Domini ducentesimo quinquagesimo-
quinto, ab Eusebio æquè in Chronico ponitur. Vna igitur simul progressa videtur cum
persecutione Imperatorum seuiens pestilentia: vt appareat, scelerum impiorum vlti-
cem, & sanguinis Christiani eamdem vindicem prodiisse.

XLI. DE PERSECVTIONE A GALLO ET VOLVS. EXCITATA. At iam de ea quam excitatam diximus hoc anno à Gallo & Volusiano persecutio-
nem in Ecclesiam Dei, historiam persequamur. Dionysius * Episcopus Alexandrinus,
B qui hoc viuebat tempore, in epistola ad Hermammonem, quam citat Eusebius, de ea agit
his verbis: Gallus neque Decij recogitauit calamitatem, neque antea secum quid tan-
dem illum (*nempe Decium*) de gradu deiecisset, diligenter considerauit: sed in eumdem
lapidem, licet perspicuè ante illius oculos positum, cum suo magno malo impegit. Qui,
cùm regnum eius prospero fortunæ flatu ferretur, & res omnes ad voluntatem fluerent,
sanctos ac pios viros, qui pro pace eius Imperij, proque vitæ incolumitate enixè Deum
precabantur, crudeliter exegit: & propterea vnà cum illis preces pro ipso ad Deum fu-
sas penitus à se auertit.] hæc Dionysius.
* Dionys. Alex. apud Euseb. lib. 7. c. 1.

XLII. Maximam certè significat ac planè memorabilem, ob Decij persecutionem, illatam
cladem Imperio, ex eaque diuinæ vltionis de effuso Christiano sanguine monumentum
C cunctis perspicuum remansisse: cùm non Decius tantùm (vt dictum est) miserando inte-
ritu mox sublatus, & filius pariter periisset; sed tanta affectum clade Romanum Impe-
ROMANÆ SVB TRIBVNO. rium fuerit, vt tunc primùm, pro pace redimenda, Scythis Romanus populus tributum
pependerit b. Cùm verò Gallus Imperator ipso sui Imperij exordio pacem Ecclesiæ red-
didisset, atque adeò hac ex parte de Christianis optimè meritus esset: Ecclesiarum præsu-
b Pom. Lat. in Gallo. les, accepti beneficij memores, pro Galli eiusque filij Imperatorum salute Deum enixiùs
precabantur. At cùm iidem consopitam excitarent rursùs in Christianos persecutio-
nem, eorum quoque feliciratis alea inuersa est. quænam verò mala tum ipsum, tum Ro-
manum Imperium afflictarint, suo loco dicemus.

XLIII. CYPRIANVS QVID DE PERSECVTIONE VENTVRA. Hanc ergo persecutionem S. Cyprianus (vt demonstratum est) oraculis diuinis ad-
monitus, antea subodoratus, festinauit pœnitentes lapsos in Ecclesiam restituere; eos-
demque sic in castra receptos, ad proelium venturum diuinis sacramentis armare; & cùm
D præsentes oratione, tum etiam absentes suis scriptis in fide virtute constantiæ robora-
uit. Extat enim eius argumenti præclara eiusdem epistola, qua Tibaritanos * ad martyrij
sustinentiam cohortatus, quid de futura mox persecutione eademque acerbissima acce-
perit, his verbis significauit: Cùm Domini instruentis dignatione infligemur sæpiùs,
ampliùs & admoneamur; ad vestram quoque conscientiam admonitionis nostræ soli-
citudinem perferre debemus. Scire enim debetis, & pro certo credere ac tenere, prestu-
ræ diem super caput esse cœpisse, & occasum sæculi atque Antichristi tempus appropin-
quasse, vt parati omnes ad proelium stemus, nec quicquam nisi gloriam vitæ æternæ &
coronam confessionis Dominicæ cogitemus.
* Cyp. epist. 56

XLIV. A CERBIOR PERSECVTIO. Nec putemus talia esse quæ veniunt, qualia fuerunt illa quæ transierunt: grauior
nunc & ferociòr pugna imminet, ad quam fide incorrupta & virtute robusta parare se
E debent milites Christi: considerâtes ideirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere,
vt possint & ipsi propter Christum sanguinem fundere.] & post multa: Neque aliquis
ex vobis fratres dilectissimi, futuræ persecutionis metu, aut Antichristi imminen-
tis aduentu sic terreatur, vt non Euangelicis exhortationibus & præceptis ac monitis
cælestibus ad omnia inueniatur armatus. Venit Antichristus, sed superuenit Chri-
stus: grassatur & sæuit inimicus, sed statim sequitur Dominus passiones nostras & vul-
nera vindicaturus.] hæc & alia plura eos in fide corroborans Cyprianus. At non re-
cens hæc connumerata est persecutio; sed quæ haud longo tempore, veluti Alcyonio-
rum dierum breuis pacis interstitio, secuta antegressam Decij persecutionem, eius-
dem quoque nomine (quod dictum est superiùs) persecutio est nominata. Quòd autem
hanc iterum repetitam, longè acerbiorem præterita fore præuiderit; haud fefellit ora-
culum; quippe quæ à Gallo & Volusiano instaurata, & à Valeriano postea aucta,

Universidad de Deusto
Biblioteca

temporis diuturnitate atque sæuitia priorem, quæ sub Decio mota est, in omnibus superauit. A

XLV. CYPRIANVS SVOS HORTATVR AD MART.

Tunc itidem eodem argumento, quo ad Tibaritanos, ad Fortunatum quoque librum scripsit de Exhortatione martyrij. hunc illum ipsum existimamus Fortunatum Episcopum, ad quem (vt vidimus) aliosque collegas, idem Cyprianus, de quorumdam restitutione lapsorum consultus, epistolam [a] scripsit. Porrò opus illud esse Cypriani germanum, nemo, qui leuiter saltem Cypriani operum lectioni assueuerit, non intelligit: quod insulsè nimis à quopiam tributum Hilario, Pamelius ab extemporaneo inuasore iustè ac legitimè vindicat, ac Cypriano custoditum seruat. Videas in primis in eiusdem exordio miram cum dicta epistola ad Tibaritanos etiam in sententia ac verborum complexione consensionem: dum de persecutione, & proximo (quem putabat) Antichristi aduentu, sic loquitur: Desiderasti, Fortunate carissime; vt, quoniam persecutionum & pressurarum pondus incumbit; & in fine atque consummatione mundi, Antichristi tempus infestum appropinquare nunc cœpit: ad præparandas & corroborandas fratrum mentes, de diuinis Scripturis hortamenta componerem, quibus milites Christi ad cæleste & spirituale certamen animarem.] & in fine: Minatur Antichristus, sed Christus tuetur: mors infertur, sed immortalitas sequitur.] B

[a] Cyp. epist. 53

XLVI. ANTICHRISTI ADVENTVS PROXIMVS CREDITVS.

Peculiare namque fuit sanctis Patribus, vt qui ad [a] Domini aduentum solicitè vigilarent; cùm vehementissimam aliquam in Ecclesia Dei excitari persecutionem cernerent, mundi exitium, Domini aduentum, &, qui eum præcedere debeat, Antichristum existimarent appropinquare. Id tempore Neronianæ persecutionis vrgentis, Domitiani, atque Seueri, & aliorum, fuisse creditum, iam diximus, de quæ aliis dicturi sumus. Porrò eamdem rationem in commentario conscribendo Cyprianus iniisse visus est, quam scribens contra Iudæos habuit in consilio; nimirum vt per distincta capita, veluti penuarias cellas diuinarum Scripturarum locis refertas, volumen illud perinde ac promptuarium elaboraret, ex quo innumera cohortandi Fideles ad subeundum martyrium (vt videre est) argumenta suppeterent. Ad huiusmodi namq. Cypriani exhortationes alludit Pontius diaconus in Vita ipsius, dum ait: Quis martyres tantos exhortatione diuini sermonis erigeret? Quis denique tot confessores frontium notarum secunda inscriptione signatos, & ad exemplum martyrij superstites reseruatos, incentiuo tubæ cælestis animaret? Bene tunc & verè spiritualiter contigit, quòd vir tam necessarius, tam multis & tam bonis rebus à martyrij consummatione dilatus est.] C

XLVII. Sed iam ad res Romanæ Ecclesiæ redeamus. Quàm vehemens ibi, quantoque furore persecutio hæc grassari cœperit, perbreuis epistola Cornelij Papæ ad Lupicinum Viennensem Episcopum scripta docet. More maiorum namque Romanus Episcopus de persecutione iterum excitata ad aliarum Ecclesiarum Episcopos litteras dedit, quibus eos strenue agere hortabatur. Sed harum omnium vnæ tantùm extant litteræ, ad Lupicinum [b] (vt diximus) Viennensem Episcopum in hæc verba conscriptæ: D

[b] Extat. tom. 1 Biblioth. sanct. EPISTOLA CORNELII PAPÆ AD LVPICINVM.

Scias, frater charissime, aream Dominicam vento persecutionis acerrimè commoueri, & edictis Imperatorum Christianos vbique tormentis variis affici: nam in vrbe Romana Imperator ad hoc constitutus est: vnde publicè neque in cryptis notioribus Missas agere Christianis licet. Exhortetur itaque charitas vestra omnes credentes in Christum, ne timeant eos qui occidunt corpus sed potiùs eum qui habet corpus & animam potestatem perdendi. Iam plures martyrio coronati sunt. Ora vt perficiamus cursum nostrum nobis à Domino reuelatum. Vale frater in Domino, & saluta omnes qui nos amant in Christo. Hæc Cornelius ipso persecutionis exordio antequã teneretur: coronatis interea nonnullis (vt ait) martyrio, & inter alios, cuius ipse iam meminit litteris scriptis ad Fabium Episcopum Antiochenum, Moyse Romano presbytero, sub Decio olim iam prope biennium detento in vinculis. E

XLVIII. Quod autem ait, Imperatorem Romæ ad hoc institutum tunc fuisse; planè significat Volusianum Galli filium à patre Augusti nomine insignitum: nisi intelligi placeat Hostilianum Perpennam: qui (inquit Aurelius Victor in Gallo) regnantibus Gallo & Volusiano, Imperator à Senatu creatus, non multo pòst pestilentia absumptus est. Fortasse Senatus, quòd videret Gallum & Volusianum pacem reddidisse Ecclesiæ, ad exturbandos (quod cœperat Decius) Christianos, hunc ipsum in Imperium prouexit: Gallum verò & Volusianum ex Senatus sententia à Decio cœptam, & ab Hostiliano instau-

A instauratam prosecutos esse Christianorum vexationem. Errat planè Eutropius [a], qui Hostilianum, quem diximus, cum Gallo confundit; cùm illi, Vibius, & non Hostilianus, prænomen fuerit. [a] Eutr. lib. 9.

Quòd igitur Dionysius Alexandrinus (vt vidimus) de Gallo Imperatore testetur, XLIX. CORNELII PAPÆ EXILIVM.

crudeliter exegisse sanctissimos viros; id quidem in primis in Catholicæ totius Ecclesiæ Episcopum impiè perpetratum, in ipsum nempe Cornelium Romanum Pontificem, constat: qui post gloriosam tum suam, tum totius Cleri sibi Catholica communicatione coniunctu confessionem exul mittitur ad Centumcellas (describitur locus ille egregiè à Plinio [b] Secundo) Illic verò positum Cornelium de prostrata perfidia triumphantem S. Cyprianus [c] his litteris prosecutus est: [b] Plin. Secund. lib. 6. epist 31. [c] Cyp. epist. 57

L. CYPRIANVS AD CORNELIVM.

Cyprianus Cornelio fratri salutem. Cognouimus, frater carissime, fidei ac virtutis B vestræ testimonia glorioſa: & confessionis vestræ honorem sic exultanter accepimus, vt in meritis ac laudibus vestris nos quoque participes & socios computemus. Nam cùm nobis & Ecclesia vna sit, & mens iuncta, & individua concordia: quis non sacerdos in consacerdotis sui laudibus, tamquam in suis propriis, gratuletur? aut quæ fraternitas non in fratrum gaudio vbique lætetur? Exprimi satis non potest, quanta istic exultatio fuerit & quanta lætitia, cùm de vobis fortia & prospera comperissemus: ducem te illic confessionis fratribus extitisse: sed & confessionem ducis de fratrum confessione creuisse; vt, dum præcedis ad gloriam, multos feceris gloriæ comites; & confessorem populum suaseris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri: vt non inueniamus quid priùs in vobis prædicare debeamus, vtrúmne tuam promptam & stabilem fidem, an inseparabilem fratrum charitatem. Virtus illic Episcopi præcedentis publicè comprobata C est; adunatio sequentis fraternitatis ostensa est; dum apud vos vnus animus & vna vox est, Ecclesia omnis Romana confessa est.

Claruit, fratres carissimi, fides quam de vobis beatus Apostolus [d] prædicauit. Hanc LI. laudem virtutis & roboris firmitatem iam tunc & in spiritu præuidebat, & præconio futurorum merita vestra contestans, dum parentes laudat, filios prouocabat. Dum sic vnanimes, dum fortes estis, magna ceteris fratribus vnanimitatis & fortitudinis exempla tribuistis. Docuistis grauiter Deum timere, Christo firmiter adhærere, plebem sacerdotibus in periculo iungi, in persecutione fratres à fratribus non separari, concordiam simul iunctam vinci omnino non posse: quidquid i simul petitur à cunctis, Deum pacis pacificis exhibere. Profligerat aduersarius terrore violento Christi castra turbare: sed quo impetu venerat, eodem impetu pulsus est: & quantum formidinis & terroris attulit, tantum fortitudinis inuenit & roboris. Supplantare iterum posse crediderat Dei seruos, D & volut tyrones & rudes, quasi minus paratos & minùs cautos, solito suo more concutere. Vnum primò aggressus, vt lupus ouem secernere à grege, vt accipiter columbam ab agmine volitantium separare tentauerat: nam cui non est aduersus omnes satis virium, circumuenire quærit solitudinem singulorum. sed retusus adunati exercitus fide pariter & vigore, intellexit milites Christi vigilare iam sobrios, & armatos ad prœlium stare; vinci non posse, mori posse; & hoc ipso inuictos esse, quia mori non timent: nec repugnare contra impugnantes (cum occidere innocentibus nec nocentem liceat) sed promptè & animas & sanguinem tradere; vt, cùm tanta in sæculo malitia & sæuitia grassetur, a malis & sæuis velocius recedatur. [d] Rom. 5. ROMANÆ ECCLESIÆ ROBVR.

Quale illud fuit sub oculis Dei spectaculum glorioſum? quale in conspectu Christi LII. E Ecclesiæ suæ gaudium, ad pugnam quam tentauerat hostis inferre, non singulos milites, sed tota simul castra prodisse? omnes enim constat venturos fuisse, si audire potuissent; quando accurrerit properanter, & venerit quisquis audiuit. Quot illic lapsi glorioſa confessione sunt restituti! Steterunt fortes, & ipso dolore pœnitentiæ facti ad prœlium fortiores: vt appareat nuper subitatos esse, & nouæ atque insueræ rei pauore trepidasse: rediisse ad se postmodum, fidem veram, & vires suas de Dei timore collectas, ad omnem patientiam constanter & firmiter roborasse, nec iam stare ad criminis veniam, sed ad passionis coronam. CORNELII PAPAE CONFESSIO.

Quid ad hæc Nouatianus, frater carissime? vtrúmne iam deponit errorem? an verò LIII. (qui dementium mos est) ipsis bonis & prosperis nostris plus adactus est ad furorem? & quò magis ac magis dilectionis ac fidei crescit hic gloria, illic dissensionis & zeli recrudescit insania? nec vulnus suum miser curat, sed adhuc grauiùs & se & suos vulnerat? PERSECVTIO GLORIA FIT SACERDOTVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In perniciem fratrum lingua sua perstrepens, & facundiæ venenatæ iacula contorquens, magis durus sæcularis philosophiæ prauitate, quàm philosophiæ Dominicæ lenitate pacificus, desertor Ecclesiæ, misericordiæ hostis, interfector pœnitentiæ, doctor superbiæ, veritatis corruptor, proditor charitatis? Agnoscit ne iam qui sit sacerdos Dei? quæ sit Ecclesia & domus Christi? qui sint Dei serui, quos diabolus infestet? qui sint Christiani, quos Antichristus impugnet? Neque enim quærit illos, quos iam subegit; aut gestit euertere, quos iam suos fecit. Inimicus & hostis Ecclesiæ, quos alienauit ab Ecclesia & foras duxit, vt captiuos & victos contemnit & præterit: eos pergit lacessere, in quibus Christum credit habitare. Quamquam etsi aliquis ex talibus fuerit apprehensus, non est quòd sibi quasi in confessione nominis blandiatur; cùm constet, si occisi huiusmodi extra Ecclesiam fuerint, fidei coronam non esse, sed pœnam potiùs esse perfidiæ; nec in domo Dei inter vnanimes habitaturos esse, quos videmus de pacifica & diuina domo furore discordiæ recessisse.

LIV. DE INVICEM SS. EPISCOPI CONHORTANTVR.

Hortamur planè quantum possumus, frater carissime, pro charitate mutua qua nobis inuicem cohæremus, vt, quoniam prouidentia Domini monentis instruimur, & diuinæ misericordiæ consiliis salubribus admonemur appropinquare iam certaminis & agonis nostri diem, ieiuniis, vigiliis, orationibus insistere cum omni plebe non desinamus: incumbamus gemitibus assiduis, & deprecationibus crebris. Hæc sunt enim nobis arma cælestia, quæ stare & persequetare fortiter faciunt: hæc sunt munimenta spiritalia & tela diuina, quæ protegunt. Memores nostri inuicem simus; concordes atque vnanimes vtrobique pro nobis semper oremus; pressuras & angustias mutua charitate releuemus. Et si quis istinc nostrum prior diuinæ dignationis celeritate præcesserit; perseueret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus & sororibus nostris apud misericordiam Patris non cesset oratio. Opto te, carissime frater, semper bene valere. Ihucusque ad Cornelium Cyprianus, nouissimaque epistolarum, quæ ab ipso ad Cornelium scriptæ reperiuntur; licet intercurrisse inter se complures mutuæ litteræ dicantur: sc ipsos enim inuicem earum internuncio consolatos esse, omnes affirmant.

LV. CORNELIVS PAPA QUANDO PASSVS

Antequam autem de Cornelij Papæ martyrio orationem instituamus, nodus hic ille soluendus est de tempore, sub quibus potissimùm Imperatoribus Cornelius passus esse probetur. Licet autē ex dictis de Fabiani martyrio, annoq. vno & amplius vacantis eius sedis, ac institutione Cornelij, satis superq. perspicuè declaretur, ipsum, quē proximè ante Decij obitum creatum esse Romanum Pontificem exactè ex litteris Cypriani est demonstratum, nullo pacto sub Decio, sed sub Gallo & Volusiano coronatum esse martyrio: tamen quoniam in libro de Romanis Pontificibus, cui inditus est titulus Damasi, sub Decio & cum Decio iniisse pro fide certamen, ac sub ipso consummasse martyrium legitur; res est dilucidius demonstranda. Error inde à scriptoribus sumptus videtur; quòd passim ferretur Cornelius in persecutione Decij martyrio insignitus: deceptus (quisquis fuerit) auctor ille, dum, quod in persecutione Decij factum esset, sub ipso Decio contigisse putauit; sicque & quod sub Volusiano gestum esset, sub Decio actitatum, inconsulte correxit. Ceterum persecutionem hanc sub Decio semel cœptam, à Gallo & Volusiano denuo restitutam, non duas esse numeratas, sed vnam eamdemque ab auctore qui eam indixit, esse denominatam, iam satis superiùs dictum est. Sic igitur Cornelius Papa in persecutione Decij rectè dicitur coronatus, perperam tamen ponitur viuente adhuc Decio subiisse martyrium.

LVI.

Sed quamquam superiùs demonstrata id satis aperte testentur; ad omnem tamen prorsus ea de re ambiguitatem tollendam, accedat testificatio Cypriani, qui scribens ad Lucium Papam [a], Cornelij successorem, hæc ait: Intelligimus, frater carissime, & tota cordis luce perspicimus diuinæ majestatis salutaria & sancta consilia: vnde illic repentina persecutio exorta sit, inde contra Christi Ecclesiam, & Episcopum Cornelium beatum martyrem, vosque omnes sæcularis potestas subitò proruperit: vt ad confundendos hæreticos & retundendos, ostenderet Dominus quæ esset Ecclesia, & quis Episcopus vnus diuina ordinatione delectus.] Cùm igitur dicat S. Cyprianus repentinam persecutionem exortam, & subitò potestatem sæcularem in Ecclesiam esse grassatam, qua & Cornelius sit martyr effectus: nihil est quòd de temporibus Decij hæc possint intelligi, quem statim post Cornelij electionem interemptum, redditamque fuisse Ecclesiæ pacem, constat. multa quidem in pace Ecclesiæ eum cum Cornelio pertractas-

[a] Cyp. epist. 58 SVB GALLO ET VOLVSIANO CORNELIVM MARTYREM.

tasse, citatæ superiùs complures eiusdem Cypriani epistolæ, necnon ipsius Cornelij, luce clarius commonstrant.

Quamobrem repentinam hanc excitatam persecutionem, qua Cornelius sublatus est, sub Gallo & Volusiano, qui eam (vt dictum est auctore Dionysio Alexandrino suorum temporum scriptore) post pacem Ecclesiæ redditam excitarunt, contigisse, necesse est affirmare. Huic adeò certæ & exploratæ in omnibus veritati, vt in re comperta, Eusebius [a] tum in historia, tum in Chronico absque vlla dubitatione adstipulatur: cui consentit S. Hieronymus [b], qui ait S. Cornelium sub Gallo & Volusiano sedisse. Iisdem quoque adeò manifestis rationibus reliqui omnes, quorum immensus est numerus, erroris redarguuntur, qui in eamdem de tempore martyrij Cornelij Papæ sub Decio sententiam abierunt. Sic & illi pariter confutantur, qui sub Valeriano & Gallieno Imperatoribus dixerunt S. Cornelium martyrio coronatum, vt Metaphrastes in Eugenia, & Ado Viennensis in Chronico, & Acta quædam passionis Cypriani mendosa. Nam Dionysius [c] Alexandrinus, qui hæc ob oculos habuit, planè testatur, sub Valeriano aliquandiu Ecclesiam quieuisse, ipsumque de Christianis bene meritum fuisse. Quamobrem si ad Valeriani persecutionis tempora perducendum est Cornelij martyrium, ad quinquennium eum sedisse dicendum esset; quod quidem, plurimis refragantibus, nemo vel potuit cogitasse.

LVII.

[a] Euseb. lib. 7. c. 1. 2.
[b] Hier. de Scriptorib. Eccles. in Cornel.
[c] Apud Eusch. lib. 7. cap. 9.

Cùm igitur tot tantisque vndique comparatis atque probatis de tempore sedis Cornelij testimoniis, & de martyrio eius sub iisdem Gallo & Volusiano Imperatoribus consummato, cuncta (ni fallimur) certa sint atque perspicua in omnibus reddita: vt hoc anno potius quàm sequenti, decimaquarta Septembris (vt habent tabulæ Ecclesiasticæ, quibus natalis martyrij eius dies est perpetua memoria consecratus) eum existimemus martyrio insignitum; illud magnopere persuadet, quòd cùm æquè exploratum reddatur ex iis quæ dicturi sumus in Lucio, ipsum quoque Lucium sub Gallo & Volusiano esse passum; hoc anno Cornelium, qui eum præcessit, dicta die subiisse martyrium, opus est affirmare. Verum quòd sedis Cornelij duos, alij tres vel circa annos ponant, cùm re vera nec biennium expleße constet; inde accidisse videtur, quòd omnibus illis incompertum penitus fuerit magnum illud vacationis sedis Fabiani temporis interstitium: quod nonnisi ex S. Cypriani citatis epistolis, iisdemque diligenter inspectis, assequi licet. quamobrem ignorato semel tempore quo ipse Cornelius sedere cœpit, tempus quoque in sede expletum eos oportuit præteriisse. Quæ verò de Actis eius martyrij sint memoriæ commendata, & ab Adone [d] in suo Martyrologio recitata, atque à nobis ex antiquis scriptis libris accepta, diligenter recognita & emendata, hic describere non prætermittimus, scripto in margine nomine Decij, quod in textum irrepserat; & Volusiani (vt par erat) in textum restituto, cui (vt ex Cornelij litteris demonstratum est) vnà cum Imperio à patre est persecutio demandata:

LVIII. MENSIS ET DIES MARTYRII CORNELII PAPÆ.

[d] Ado. 14. Septembr.

Cùm verò Cornelius vnà cum presbyteris & diaconibus Romanæ Ecclesiæ Centumcellas missus exularet: Volusianus Augustus * audiens frequentem ad eum concursum, quodque multi ad eum scriberent, & de beato Cypriano id faciente, qui tunc ad eum scripserat de Celerino lectore, qui multa tormenta passus erat, & alia de suscipiendo martyrio; iussit eum ad se Romam perduci. Exhibitusque est ei noctu, & in Tellude, Præfecto quoque Vrbis præsente, auditus, & ab eo interrogatus est: Sic definisti, vt nec deos consideres; nec præcepta Principum, nec maiorum, nec nostras minas timeas, vt contra Rempublicam litteras accipias & dirigas? Cornelius Episcopus respondit: Ego de corona Domini litteras accepi, non contra Rempublicam.] nominat coronam Domini, fidelem Christi plebem. Peculiare erat, per coronam intelligi populi multitudinem vallantem Episcopum. Nisi fortasse Cornelius, per coronam Domini, significare voluit coronam martyrij: cuius argumenti sunt litteræ, quas accepit à Cypriano, à nobis superiùs recitatæ. Iratus Imperator eum à suo conspectu amoueri iussit, vtque os eius plumbatis cæderetur, & sacrificium Marti cogeretur offerre; &, si facere recusasset, capite plecteretur. Sed illo repugnante hoc facere, lata est sententia vt duceretur.

LIX. * al. Decius Cæsar ACTA PASSIONIS CORNELII.

Tunc Cerealis, cuius cura Cornelius custodiebatur, rogauit beatum Papam, vt veniret in domum suam, atque visitaret vxorem suam, quæ annis quindecim * iacebat paralytica (erat illi nomen Sallustia.) Ingressus est Cornelius in domum Cerealis cum

LX. * al. quinque

duobus

Universidad de Deusto
Biblioteca

CEREALIS VXORIANATVRA S. CORNELIO.

duobus presbyteris & vno clerico lectore. Dedit autem hanc orationem beatissimus Papa, dicens: Domine Deus, creator omnium visibilium & inuisibilium, qui dignatus es ad nos peccatores venire, vt nos saluos faceres; tu erige allisam hanc famulam tuam, & dona ei misericordiam tuam, sicut cæco nato donasti lumen, ad cognoscendam gloriam tuam. Et tenens manum Sallustiæ, erexit eam, dicens: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & sta supra pedes tuos. Quæ protinus surrexit, clamans, & dicens: Verè Christus est Deus, & Dei Filius. Et dixit tunc Cornelio: Per Christum te consuro, baptiza me. Et currens impleuit vas aqua, & attulit ei. Viso tanto miraculo, milites quoque, qui erant cum Cereali, omnes se ad Cornelij Papæ pedes posuerunt, timentes, atque petentes se quoque baptizari velle Cornelius videns Dei manum in his omnibus, baptizauit eos, & obtulit pro eis sacrificium laudis: & sic participati sunt omnes corpore & sanguine Domini nostri Iesu Christi. A B

LXI. MARTYRIVM CORNELII ET SOCIORVM.

Audiuit hæc omnia Imperator, & mittens tenuit omnes qui erant ex domo Cerealis credentes, cum militibus baptizatis: qui simul cùm beato Cornelio ducti sunt ad sacrificandum. Ducti sunt autem foras muros portæ Appiæ ad templum Martis, vt sacrificarent. Sed illi facere nolentes atque expuentes in templum, decollati sunt vnà cum beatissimo Papa numero vigintivnus, & cum eis Cerealis quoque cum vxore sua Sallustia, decimooctauo Kalendas Octobris. Eadem verò nocte venit beata Lucina cum clericis & familia sua, & rapuit corpora martyrum, & sepeliit ea in agro suo, in crypta vbi est* cœmeterium Callisti. huiusque Acta passionis Cornelij & sociorum: quibus perpauca addidimus, quæ ampliùs habet noster codex manuscriptus; quæ Ado, aliud fortasse nactus exemplar, vel breuitate ea nimis contrahens, prætermisit. Quòd verò in Tellude, seu Tellure, Cornelius Papa ductus sit causam dicere: templum erat in quo sæpè Senatus cogi consueuit, vt apparet ex Cicerone[a], Dione, & aliis. Sed & de templo Martis extra portam Capenam, Liuius[b] & alij meminerunt.

*al. iuxta

[a] Cicer. Phil. 2. Dio lib. 46. & 46. [b] Liuius lib. 7. Decad. 1.

C

LXII.

Quòd verò Acta quædam passionis Cypriani recenseant Cornelij Papæ martyrium sub Imperio Valeriani & Gallieni: agemus ea de re suo loco pluribus. Rursus verò quòd exploratissimum sit, eadem die, etsi non eodem anno quo Cyprianus, S. Cornelium consummasse martyrium, nempe decimaquarta die mensis Septembris: manifestum est, errasse auctorem libri de Romanis Pontificibus, qui adscribitur Damaso, dum ad mensem Martium eius martyrium referre videtur illis verbis, quibus est prolata sententia: Quòd si non fecerit, capite truncetur. Post hoc, id est, tertio Nonas Martij, antequam passus est, omnia bona Ecclesiæ tradidit Stephano archidiacono. Hoc factum est. Qui cùm adorare non vellet, decollatus est in loco supradicto.] ita ibi. Si igitur post latam sententiam capitis ea die Martij, illud actum cum Stephano, & nulla alia interposita mora, ductus est: planè eo saltem mense eum martyrio coronatum fuisse, auctor videtur significare voluisse: qui ex iis, quæ dicta sunt, manifesti mendacij redarguitur. D

LXIII. SCRIPTA CORNELII PAPÆ.

Adnumerat S. Hieronymus eumdem Cornelium inter scriptores Ecclesiasticos, dicens: Cornelius Romanæ vrbis Episcopus, ad quem octo Cypriani extant epistolæ, scripsit epistolam ad Flauianum (alij hunc dicunt Fabium) Antiochenæ Ecclesiæ Episcopum, de Synodo Romana, Italica, & Africana: & aliam de Nouatiano, & de his qui lapsi sunt: tertiam de gestis Synodi: quartam ad eumdem Flauianum valdè prolixam, & Nouatianæ hæreseos causas & anathema continentem. Rexit Ecclesiam annis duobus sub Gallo & Volusiano. Cui ob Christum martyrio coronato successit Lucius, E huiusque Hieronymus. Quòd verò ordinatio nulla à Cornelio facta legatur; temporis, quo sedit, breuitatem arguit; cùm vix aliquem alium sit reperire, qui absque ordinatione Pontificatum exegerit. Vacasse post obitum eius sedem dies trigintaquinque, emendatiores codices habent.

LXIV. LVCIVS PAPA.

Successit in locum eius Lucius Romanus ex patre Porphyrio, vnus ex presbyteris confessoribus, quos diximus cùm Cornelio exulasse; qui vnà cum collegis post Cornelij necem Romam restitutus, & electus est Pontifex. Creato Lucio Romano Pontifice, mox vt id S. Cyprianus audiuit, ad eum congratulans scripsit epistolam, cuius ipse meminit[c] in posteriori ad eumdem data, sed non extat. Apparet quoque ex eadem Cypriani ad eum scripta epistola, haud post multum temporis à creatione sua fuisse ipsum Lucium à persecutoribus relegatum. At quo modo in Vrbem fuerit denuo restitutus,

[c] Cyp. epist. 58

A tutus, cùm posteriorem ad eum Cyprianus dedit epistolam, dicemus anno sequenti. Mentio quoque habetur de Lucij exilio in libro de Romanis Pontificibus.

LXV. DE MARTYRIBVS SVB VOLVSIANO

Quod autem spectat ad cetera in diuersis prouinciis sanctorum certamina: etsi ipsa martyrum Acta exciderint, & quæ reperiuntur, Decianæ persecutionis nomine obsignentur, quòd vna eademque (quod dictum est sæpiùs) censeretur; illud tamen exploratum habetur, in hoc secundo certamine non tantùm Fideles illos, qui tempore prioris pugnæ sub Decio exantlatæ fortes extiterunt, victores apparuisse; sed & infirmos illos milites, qui in illo conflictu clypeum turpiter abiecerant (lapsos inquam illos, qui negando fidem perdiderant, hostibusque manus ignominiosè dederant, qui & præuia pœnitentia in Ecclesiam recepti fuerant) redintegrato certamine, seipsis fortiores redditos, compendioso vitæ dispendio, nonnullis de hostibus superatis, glorioſas coronas promeruisse: illos verò, quibus nullum indictum certamen esset, doluisse, quòd experiendi vires ex pœnitentia in Ecclesia comparatas, intercepta esset occasio. Id quidem auctor*, qui post redditam Ecclesiæ pacem in Nouatianum commentarium scripsit, testatur his verbis: Nulli enim nostrum dubium vel incertum est, fratres dilectissimi, illos qui prima acie, id est, Deciana persecutione, vulnerati fuerunt; hos postea, id est, secundo prœlio, ita fortiter perseueraſſe, vt contemnentes edicta sæcularium Principum, hoc inuictum* haberent, quòd & non metuerunt, exemplo boni pastoris, animam suam tradere, & sanguinem fundere, nec vllam insanientis tyranni sæuitiam recusare. Hæc ibi. Atque hic tandem rerum gestarum præsentis anni finis esto. B

* Apud Cyp. lib. ad Nouat. haret.

* al. inuitam

IESV CHRISTI ANNVS 256. LVCII PAP. ANNVS 1. GALLI & VOLVSIANI IMPP. ANNVS 3.

C

I.

CHristi anno ducentesimo quinquagesimosexto, ponitur Maximi Consulatus, sed malè cum collega Volusiano secundùm: nam ex antiquis inscriptionibus corrigitur error, quibus secundus Volusiani Consulatus cum secundo Galli recensetur anno superiori, cum Tribunitia potestate pro annis Imperij, ex more, secundò aucta. Nec est quòd tertius hic Volusiani Consulatus possit apponi, cum nonnisi secundum gessisse, ex iisdem antiquis nummis appareat: nam vltimo anno eius Imperij, quo Tribunitia potestas quarta ponitur, secundi item Consulatus, quem biennio antè gesserat, repetita mentio habetur. Sed eiusmodi inscriptiones in fine huius anni, cùm de quoto tempore, quo ij regnarunt, agemus, à nobis ponentur. Porrò loco Volusiani, restituendus est Valerianus, qui hoc anno primum suum Consulatum gessisse, ex antiquis nummorum inscriptionibus reperitur: qui item ex iisdem anno sequenti secundum gessisse Consulatum habetur. Quomodo autem, regnantibus adhuc Gallo & Volusiano, ipse pariter acclamatus est Imperator, dicemus inferiùs. D

CONSVLATVS PRIMVS VALERIANI

II. LVCIVS PAPA ROMAM REDIIT.

Hoc ipso anno, Lucius Papa confessor antea relegatus, ab exilio relaxatus, Romam reuertitur. Cur autem illi indultum sit, vt Romam, ex qua exulabat, rediret, haud facile est exploratu: quandoquidem persecutio adhuc instaret, in qua idem postea martyrium est consecutus. Porrò de reditu eius nulla alia affertur causa in libro de Romanis Pontificibus, nisi quòd diuino nutu id accidisse dicatur. Reuersus Lucius cùm esset in Vrbem, mox tum Cyprianus, tum collegæ Episcopi Africani ei congratulantes, ad ipsum scripserunt epistolam haud diu post priores litteras ad illum datas: quam hic libuit recitare, quòd multa habeat ad rerum atque temporum elucidationem maximè opportuna: E

III. CYPRIANI ET ALIORVM EPISCOPORVM AD LVCIVM PAPAM LITTERÆ.

Cyprianus* cum collegis Lucio fratri salutem. Et nuper quidem tibi, frater carissime, gratulati sumus, cùm te, honore geminato, in Ecclesiæ suæ administratione confessorem pariter & sacerdotem constituit diuina dignatio. Sed & nunc non minùs tibi & comitibus tuis, atque vniuersæ fraternitati gratulamur, quòd cum eadem gloria & laudibus vestris reduces vos denuo ad nos fecerit benigna Domini & larga protectio: vt pascendo gregi pastor, & gubernandæ naui gubernator, & plebi regendæ rector redderetur; & appareret relegationem vestram sic diuinitus esse dispositam, non vt Episcopus relegatus & pulsus Ecclesiæ deesset, sed vt ad Ecclesiam maior rediret. Neque enim in tribus pueris minor fuit martyrij dignitas, quia morte frustrata, de camino

* Cyp. epist. 58

ignis

Universidad de Deusto
Biblioteca

ignis incolumes exierunt: aut non consummatus Daniel extitit in suis laudibus; quia A
qui leonibus missus fuerat ad prædam, protectus à Domino, vixit ad gloriam. In confessoribus Christi dilata martyria non meritum confessionis minuunt, sed magnalia diuinæ protectionis ostendunt. Repræsentatum videmus in vobis, quod apud Regem fortis atque illustres pueri prædicauerunt: ipsos quidem paratos esse ardere flammis, ne diis eius seruirent, aut imaginem, quam fecerat, adorarent: Deum tamen quem colebant, quemque & nos colimus, potentem esse vt eos de camino ignis eximeret, & de Regis manibus ac pœnis præsentibus liberaret. Quod inuenimus in confessionis vestræ fide & in Domini circa vos protectione nunc gestum: vt, cùm vos parati fueritis & prompti omne subire supplicium, Dominus tamen vos pœnæ subtraheret, & Ecclesiæ reseruaret.

IV. Regredientibus vobis, abbreuiata non est Episcopo confessionis suæ dignitas, sed B
magis creuit sacerdotalis auctoritas: vt altari Dei assistat Antistes, qui ad confessionis arma sumenda, & facienda martyria, non verbis plebem, sed factis cohorteatur, & imminente Antichristo paret ad prælium milites non solùm sermonis & vocis incitamento, sed fidei & virtutis exemplo. Intelligimus, frater carissime, & tota cordis nostri luce perspicimus diuinæ maiestatis salutaria & sancta consilia, vnde illic repentina persecutio nuper exorta sit, inde contra Ecclesiam Christi & Episcopum Cornelium beatum martyrem, vosque omnes, sæcularis potestas subitò proruperit: vt ad confundendos hæreticos & retundendos ostenderet Dominus, quæ esset Ecclesia: quis Episcopus eius vnus, diuina ordinatione electus: qui cum Episcopo presbyteri sacerdotali honore coniuncti: quis adunatus & verus Christi populus Dominici gregis charitate connexus: qui essent, quos inimicus lacesseret: qui contra, quibus diabolus, vt suis, parceret. Neque enim persequitur & impugnat Christi aduersarius nisi castra & milites Christi. Hæreticos prostratos semel & suos factos contemnit & præterit: eos quærit deiicere, quos videt stare.

PERSECVTIO VERVM OSTENDIT ECCLESIAM.

V. Atque vtinam nunc facultas daretur, frater carissime, vt interesse illic vobis regredientibus possemus, qui vos mutua charitate diligimus: vt aduentus vestri lætissimum fructum præsentes cum ceteris ipsi quoque caperemus. Quæ illic exultatio omnium fratrum? qui concursus atque complexus occurrentium singulorum? Vix oculis adhærentium potest satisfieri: vix vultus ipsi atque oculi plebis possunt videndo satiari. De aduentus vestri gaudio cognoscere illic fraternitas cœpit, qualis & quanta sit secutura, Christo veniente, lætitia; cuius quia citò appropinquabit aduentus, imago iam quædam præcessit in vobis: vt quo modo Ioannes præcursor eius & præuius veniens prædicauit Christum venisse; sic nunc Episcopo confessore Domini & sacerdote redeunte, appareat & Dominum iam redire. Vicarias verò pro nobis ego & collegæ & fraternitas omnis has ad vos litteras mittimus, frater carissime; & repræsentantes vobis per epistolam gaudium nostrum, fida obsequia charitatis expromimus: hic quoque in sacrificiis atque in orationibus nostris non cessantes Deo Patri & Christo filio eius Domino nostro gratias agere, & orare pariter ac petere, vt qui perfectus est atque perficiens, custodiat atque perficiat in vobis confessionis vestræ gloriosam coronam: qui & ad hoc vos fortasse reuocauit, ne gloria esset occulta, si foris essent confessionis vestræ consummata martyria. Nam victima, quæ fraternitati præbet exemplum virtutis & fidei, præsentibus debet fratribus immolari. Optamus te, carissime, semper bene valere.] hæc Cyprianus ac collegæ simulque populus ad Lucium Papam, quem sequenti anno E
martyrio coronatum diximus.

VI. Quòd verò, duabus quas diximus exceptis, nulla sit mentio, Cyprianum ad Lucium alias dedisse litteras; illud in causa fuisse credimus, quòd peste exorta, atque per totum Orbem grassante, interceptus fuisse videtur vsus scribendarum litterarum, ac omnis quæ aliàs esse solet humanæ vitæ consuetudo: cùm Ethnici[a] quoque scriptores & alij [b] æquè consentiant, luem immensam sub Gallo & Volusiano Orbem vexasse: quam non ante persecutionem in Christianos ab illis instauratam, exortam fuisse, quòd nulla antehac eius mentio habeatur, existimamus. Ab Æthiopia eam originem sumpsisse, in vniuersumque prope Orbem progressam, vix intra decennium quieuisse [c] traduntur. de qua hæc Orosius[d]: Exoritur vltio violati nominis Christiani: & vsque adeò ad profligandas Ecclesias edicta Decij cucurrerunt, eatenus incredibilium morborum

PESTIS IMMANIS.

[a] Eutrop. in Gallo & Volus. [b] Eusebius in Chron. [c] Porcp. Let in Gallo & Volusiano [d] Oros. lib. 7. cap. 21.

pestis

A pestis extenditur: nulla ferè prouincia Romana, nulla ciuitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali pestilentia correpta atque vastata sit.] hæc ipse. Eiusmodi clades, nonnisi impietatem numine vlciscente, per angelos malos immitti solere, sed ad Euangelij profectum à Deo permitti, planè demonstrat Gregorius Nyssenus [a], dum luem Neocæsareæ in Ponto exortam, cùm Gregorius Thaumaturgus illam suscepisset Ecclesiam administrandam, & causam eius, atque progressum, simulque modum describit his verbis:

[a] Gregor. Nyss. orat. in Gregor. Thaumatur.

VII. PESTIS IN PONTO QVO MODO EXORTA ET CVRATA.

Cetera quòd vniuersa natio repentè à Græcanica vanitate ad agnitionem veritatis traducta est, admiretur quidem quicumque hoc scriptum leget. Nemo verò fidem detrahat, sed ad dispositionem atque consilium respiciat, quo tanta mutatio facta est eorum qui à mendacio ad veritatem traducti sunt. Nam quod in primis sacerdotij eius temporibus accidit, quod ad reliqua miracula festinans oratio prætermisit, nunc repe-
B titum atque resumptum exponam. Feriæ quædam publicæ & vniuersales erant in vrbe dæmoni cuidam domestico, patrio quodam ritu ac more solemni celebrari consuetæ: ad quas vnà cum vrbanis celebrandas vniuersa propemodum gens ex tota ea regione confluebat: atque eorum qui concurrerant, theatrum plenum erat; & eorum qui postremi affluxerant, multitudo subselliis vndique superfundebatur: atque omnibus ad spectacula atque acroamata orchestram intueri cupientibus, plena scena tumultus & trepidationis, irrita præstigatoribus mirabiliumque spectaculorum artificibus ostentatio erat; tumultu sese mutuò constipantium, non modò oblectationem musicæ impediente, sed ne circulatoribus quidem & præstigiatoribus suas artes ostentandi tempus concedente. Tum verò communis ab omni multitudine erumpit vox, dæmonem, cuius
C diem festum agebant, implorantium, & ab illo sibi laxitatem fieri petentium. Postea-quam autem omnibus simul loquentibus, in altum vox tollebatur, ac totius ciuitatis velut vnius oris sermo esse videbatur, quo hæ preces dæmoni adhibebantur: erat autem precatio (vt ipsa verba eius audiantur) Iupiter fac nobis locum: audito sanè Magnus ille vir sono nominatim inuocantium dæmonem, à quo laxitatem ciuitati fieri petebant; quodam ex adstantibus ad eos misso, laxitatem ait ipsis mox datum iri maiorem quàm optarent.

VIII. DÆMON IN VOCATVS INFERT PESTEM.

Hac autem ab eo voce tamquam tristi quadam sententia prolata, pestilentia frequentem illum festas agentium & ludos celebrantium conuentum excipit. Ac statim tripudiantium choris lamentatio miscebatur: adeò vt in luctus & calamitates eius voluptates conuerterentur; cùm pro plausibus & cantu tibiarum, aliæque super alias næniæ, can-
D tusque lugubres vrbem passim inuasissent. Cum enim semel morbus homines aggressus esset, opinione citius propagabatur, atque serpebat ignis in modum domos depascens. adeò vt ædes quidem sacræ, quò spe sanationis atque remedij confugiebant, iis qui morbo peribant, repletæ; fontes verò, aquæductus, scaturigines que ac putei, eorum quos atrocitate morbi sitis exurebat, referti essent; in quibus aqua morbi incendium restinguere non valebat; qui semel morbo correpti essent, perinde post aquam sumptam, atque antequam eam sumpsissent, affectis: multi item vltro transierunt ad sepulchra, eò quòd superstites sepeliendis mortuis non amplius sufficerent. Nec inopinato malum homines inuadebat: sed si spectrum quoddam ad eas ædes, quibus pernicies imminebat, accideret, ita certum exitium subsequeretur.

IX. PERCVSSI PESTE GENTILES AD GREGORIVM CONFVGIVNT.

Vt igitur causa morbi omnibus patefacta est, nempe quòd dæmon ab ipsis inuoca-
E tus male stultorum ac miserorum preces impleret; qui hanc, quæ morbum secuta esset, laxitatem in vrbe efficeret: Magno isti viro supplices fiunt, orantes, vt per eum quem ipse Deum agnosceret ac prædicaret, cùm solum re vera Deum esse & in omnes imperium habere confiterentur, mali impetum sisteret & inhiberet. Nam cùm spectrum illud ante futuram pestem alicui domui appareret, ac protinus desperationem vitæ habitatoribus iniiceret; vna periclitantibus salutis ratio erat, si ædes illas Magnus Gregorius ingrederetur, ac per preces morbum, qui domum inuasisset, repelleret atque summoueret. Cùm autem celeriter per eos, qui primi ea ratione seruati erant, ad omnes fama permanasset; omnia quæ priùs vanitate atque stultitia adducti curabant, omittebantur oracula, sacrificia peculiaria, in delubris simulacrorum commoratio; omnibus magnum sacerdotem intuentibus, & vnoquoque eum ad se, totius familiæ suæ seruandæ gratia, alliciente. Mercedem autem ab iis qui seruabantur, salutem animarum consequebatur.

Cùm

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI 256. LVCII PAP. I. GAL. & VOLVS. IMPP. 3.

X. GENTILES AD CHRIS. VM CONVERSI.

Cùm ergo eiusmodi experimento pietas sacerdotis patefieret: non amplius differendum censebant, quin mysterium approbarent, qui per opera virtutem fidei cognoscebant: adeò illis omnibus sanitate morbus validior erat. qui enim in sanitate ad approbationem mysterij rationibus infirmi essent, corporali morbo ad fidem conualuerunt. Atque ita simulacrorum cultus errore deprehenso, omnes ad nomen Christi traducebantur: pars vrgente morbo ad veritatem quasi manu ducti: pars etiam fidem in Christum, quasi munimentum quo tuti essent, aduersum pestem obiicientes.] hucusque Nyssenus de lue Pontica, atque eius curatione diuinitus facta. Totam insuper Ægyptum his temporibus à peste vexatam fuisse, Eusebius tradit in Chronico. sed quo modo vehementior recruduerit, cùm sub Gallieno Imperatore Ægyptij fame & bello, ciuilique discordia diritissima pressi sunt, & quæ erga morbidos fuerint officia Christianorum, ex Dionysij [a] Episcopi Alexandrini tunc scriptis litteris suo loco dicemus inferiùs.

[a] Eusebius lib. 7. cap. 17.

XI. DE PESTE AFRICAM VASTANTE.

De eadem quoque lue Africam infestante, deque sancti Cypriani sedulo officio tunc erga Fideles impenso, hæc Pontius [b] tradit: Erupit postmodum lues dira, & detestabilis morbi vastitas nimia, innumeros per diem populos à sua quemque sede abrupto impetu rapiens; continuatas per ordinem domos vulgi trementis inuasit. Horrere omnes, fugere, vitare contagium, exponere suos impiè, quasi cum illa peste moriturum etiam mortem ipsam aliquis posset excludere. Iacebant interim tota ciuitate non tam corpora, sed cadauera plurimorum, & misericordiam in se transeuntium contemplatione sortis mutuæ flagitabant. Nemo aspexit illud, præterquam lucra crudelia: nemo similis euentus recordatione trepidauit: nemo fecit alteri, quod sibi fieri voluit.

[b] Pontius in Vita Cyprian.

XII. CYPRIANI OFFICIA TEMPORE PESTIS.

Quid inter hæc egerit Christi & Dei Pontifex, qui Pontifices mundi huius tanto plus pietate, quanto religionis veritate præcesserat, scelus est præterire. Aggregatam primo in loco vno plebem de misericordiæ bono instruit: docens diuinæ lectionis exemplis, quantum ad promerendum Deum prosint officia pietatis. Tunc deinde subiungit, non esse mirabile, si nostros tantùm debito charitatis obsequio foueremus: eum perfectum posse fieri, qui plus aliquid publicano vel Ethnico fecerit: qui malum bono vincens, & diuinæ clementiæ instar exercens, inimicos quoque dilexerit: qui pro persequentium salute, sicuti Dominus monet & hortatur, orarit. Oriri facit Deus iugiter Solem suum, & pluuias subinde nutriendis seminibus impertit [c], exhibens cuncta ista non suis tantùm, sed etiam alienis. Et qui se Dei etiam filium esse profitetur, cur non exemplum Patris imitatur? Respondere nos decet natalibus nostris: & quos renatos per Deum constat, degeneres esse non congruit; sed probari potiùs in sobole traducem boni partus æmulatione bonitatis. Multa alia & quidem magna prætereo, quæ temperandi voluminis ratio non patitur prolixiore sermone replicari: de quibus hoc tantùm dixisse satis est: Quòd si illa Gentiles pro rostris audire potuissent, forsitan statim credidissent. Quid Christiana plebs faceret, cui de fide nomen est

[c] Matt. 5.

XIII. QVID FIDELIS TEMPORE PESTIS.

Distributa sunt ergo continuò pro qualitate hominum atque ordinum ministeria. Multi qui angustia paupertatis beneficia sumptus exhibere non poterant, plus sumptibus exhibebant, compensantes proprio labore mercedem diuitiis omnibus cariorem. Et quis non sub tanto doctore properaret inueniri in parte aliqua talis militiæ, per quam placeret & Deo Patri, & iudici Christo, & tam bono interim sacerdoti? Fiebat itaque exuberantium operum largitate quod bonum est ad omnes, non ad solos domesticos fidei. Fiebat plus aliquid quàm de Tobiæ incomparabili pietate signatum est. Ignoscat ille, & ignoscat iterum, & frequenter ignoscat: aut (vt verius dixerim) meritò concedat, tametsi ante Christum plurimum licuit; plus aliquid licuisse post Christum, cuius temporibus plenitudo debetur: necatos ille à Rege & proiectos sui tantùm generis colligebat.] hucusque Pontius de Cypriani & Christianorum officiis tum exhibitis. Quod verò subdit, His tam bonis & tam piis actibus superuenit exilium] haud sic accipiendum est, vt hoc anno Cyprianus exulauerit: sed quòd (vt demonstratum est) cùm lues illa multis annis perduraverit, his se officiis piè Cyprianus exercuit, quamdiu pestis illa in Africa viguit, quam postea secuta est persecutio in Ecclesiam à Valeriano commota.

XIV. Quòd igitur ait Pontius, ea vrgente mortalitate, ad hæc toleranda, & ex officiis pietatis

CHRISTI 256. LVCII PAP. I. GAL. & VOLVS. IMPP. 3.

A tatis ad diuinam gratiam promerendam ipsum suos instituisse; eius planè argumenti illa quoque oratio est, cuius est titulus, De Mortalitate: qua cùm debiles ad tolerantiam excitet, & ad contemptum humanæ vitæ, amore cælestis; tum etiam angusti pectoris homines, qui offenderentur, quòd debitum Gentilium crudelitati supplicium Christianos quoque pertingeret, his alloquitur verbis: Mouet quosdam, quòd sit nobis cum ceteris mortalitas ista communis. Quid enim nobis in hoc mundo non commune cum ceteris, quamdiu adhuc secundùm legem primæ natiuitatis manet caro ista communis?] & post aliqua: Quinimmo si qua conditione, qua lege crediderit Christianus, noscat & teneat; sciet, plus sibi, quàm ceteris in hoc sæculo laborādum, cui magis sit cum diaboli impugnatione luctandum.] Sed quàm dispar accideret vtrisque hæc, quæ eiusdem cladis videretur, Gentilibus ac Christianis collata æqua mensura, post multa declarat, sic

S. CYPRIANI LIBER DE MORTALITATE.

B dicens: Multi ex nostris in hac mortalitate moriuntur; hoc est, multi ex nostris de sæculo liberantur. Mortalitas ista vt Iudæis & Gentilibus & Christi hostibus pestis est, ita Dei seruis salutaris excessus est] & paulo inferiùs:

Improuidi & ingrati sumus, fratres dilectissimi, ad diuina beneficia: nec, quid nobis conferatur, agnoscimus. Excedunt ecce in pace tutæ cum gloria sua virgines, venientis Antichristi minas & corruptelas & lupanaria non timentes: pueri periculum lubricæ ætatis euadunt, ad continentiæ atque innocentiæ præmiū feliciter perueniunt: tormenta iam non timet delicata matrona, metum persecutionis, & manus cruciatusq. carnificis, moriendi celeritate lucrata. Pauore mortalitatis & temporis accēduntur tepidi, constringuntur remissi, excitantur ignaui, desertores compelluntur vt redeant, Gentiles coguntur vt credant.] annumerat & alia multa quæ ex ea peste Christianis in compen-

XV. PESTIS PROFICVA MVLTIS.

C dium cederent. ac subdit: Sed fortasse aliquis opponat, & dicat: Hoc me ergo in præsenti mortalitate contristat, quòd qui paratus ad confessionem fueram, & ad tolerantiam passionis toto me corde & plena virtute deuoueram, martyrio meo priuor, dum morte præuenior. Primo in loco, non est in tua potestate, sed in Dei dignatione martyrium: nec potes te dicere perdidisse quod nescis an mereatis accipere.] hæc ipse.

XVI. DIVINA VISIO OSTENSA MORIENTI.

Quid tunc verò homini luem formidanti fuerit diuinitus exprobratum, inferiùs tradit, sic dicens: Denique vt manifestiùs diuinæ prouidentiæ iudicia clarescerent, quòd Dominus præscius futurorum suis consulat ad veram salutem: cùm quidam de collegis & consacerdotibus nostris iam infirmitate defessus, & de appropinquante morte solicitus, commeatum sibi precaretur: astitit deprecanti & iam penè morienti iuuenis honore & maiestate venerabilis, statura excelsus, & clarus aspectu, & quem assistentem

D sibi vix posset humanus aspectus oculis carnalibus intueri: nisi quòd talem videre iam poterat de sæculo recessurus. At ille non sine quadam animi & vocis indignatione infremuit, & dixit: Pati timetis: exire non vultis: quid faciam vobis? Increpantis vox & monentis est: qui de persecutione solicitis, de accersitione securis, non consentit ad præsens desiderium, sed consulit in futurum.

XVII. NON LVGENDI FIDELES.

Audiuit frater noster collega moriturus, quod ceteris diceret: nam qui moriturus audiuit, ad hoc audiuit vt diceret: audiuit non sibi ille, sed nobis. Nam quid discederet iam recessurus? didicit immo nobis remanentibus: vt dum sacerdotem Dei, qui commeatum petebat, increpitum esse comperimus, quid cunctis expediat, agnosceremus. Nobis quoque ipsis minimis & extremis quoties reuelatum est, quàm frequenter atque manifestè de Dei dignatione præceptum est, vt constanter, assiduè, & publicè prædica-

E rem, fratres nostros non esse lugendos accersitione Dominica de sæculo liberatos, cùm sciamus non eos amitti, sed præmitti: recedentes præcedere, vt proficiscētes, vt nauigantes solent: desiderari eos debere, non plangi: nec accipiendas esse hic atras vestes, quādo illi ibi indumenta alba iam sumpserint: occasionem dandam non esse Gentilibus, vt nos merito ac iure reprehendant; quòd, quos viuere apud Deum dicimus, vt extinctos & perditos lugeamus.] hæc & alia id genus multa Cyprianus.

XVIII. COLOR NIGER VSV RECEPTVS A CHRISTIANIS.

Sed non puto ex eo tantùm illos reprehensione dignos habitos, quòd in funere nigris se induerent vestimentis, qui communi vitæ vsu atrati solerent incedere: sed potiùs quòd instar Gentilium eius coloris & ad luctum compositis vestibus vterentur. Nam & cùm Gentilium viri nigris, fœminæ verò albis amicti essent in funere indumentis (vt Herodianus [a], & ante eum Plutarchus [b] affirmant) nullo modo potuissent de colore vitare calumniam. Cæterùm complura exempla legimus, Christianos in communio-

[a] Herod. lib. 4.
[b] Plutar. quæst. Rom. 26.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rem atque frequentiorem vsum recepisse colorem nigrum, ea nimirum ex causa, quòd modestior ac decentior videretur, dignusque ab illo sumi, qui à moribus vulgi discretus, altiorem assectaretur philosophiam. Nam & in Actis sanctorum martyrum Indes & Domnæ hæc leguntur[a]: Aderant quidem impij candidis & magnificis vestibus celebrantes festum sui interitus: solus autem Indes atris indutus vestibus. Rursus etiam in Actis sanctorum martyrum Galationis & Episthemes[b], qui in Syria passi sunt, de Hosorio legitur, quòd, ne detegeretur Christianus, alba induit vestimenta. Et sanctus Asterius de S. Euphemia Chalcedonensi nobilissima martyre[c], Adstabat, inquit, virgo pulla veste & pallio philosophiam profitente.]

[a] Apud Metaphrasten. 8. Decemb.
[b] Apud eumdē 5. Nouemb.
[c] Conc. Nican. 2. Act. 4.

XIX. AEGYPTII FIDELES CANDIDATI.

Verùm non videtur fuisse hac in re omnium Ecclesiarum vna atque eadem observantia. Nam Clemens Alexandrinus, Christianus pædagogus[a], qui Ægypti optimis moribus imbuere curauit Ecclesiam, magnopere suadet vt Fideles candidis vestimentis vtantur: cuius quidem institutione Christianos in Ægypto candidis vsos esse vestibus existimamus. Hinc illud accidit, cùm S. Antonius martyrij subeundi immenso ardens desiderio, vt cognosceretur esse Christianus, alba induit indumenta. de quo Athanasius[c]: Candente præcinctus veste procedētem iudicem suo prouocabat aspectu, flagrans cupiditate martyrij.] Ceterùm omnes vbique Christianos baptismi tempore candidis amiciri solitos vestimentis, cùm innumera Patrum testimonia de his suppetunt, tum etiam Rituales antiqui libri apertissimè docent.

[a] Clem. Alex. Pædag. lib. 2.
[c] Athanas. in Vita S. Antony

XX. NOVATIANI CANDIDATI.

Reliquo autem tempore communiter nigris consueuisse vti indumentis, dum de Symphonio Nouatiano Episcopo Sozomenus scribit, demonstrat his verbis[a]: Rursum quòd assiduè vrebatur veste candida, ex Catholicis quispiam ipsum dicterio perstrinxerat. Ad quem ille: Tu, inquit, dicito vbi præceptum sit atram vestem indui oportere? Eo hæsitante, subiiciens, Tu quidem, inquit, istud ostendere non poteris: Mihi verò Salomon ille sapientissimus præcepit, inquiens: Sint vestimenta tua semper candida.] hæc Sozomenus, & ipse Nouatianus homo, Nouatiano fauens. Sed quòd Asterius ait de Euphemia virgine pullo induta pallio, excultius vitæ genus eo indumento significatum esse; id ipsum quoque Romæ vsu receptum, Asellæ exemplo testatur S. Hieronymus[b], dicens: Tunicam fuisciorem, quam à matre impetrare non poterat, induta, pio negotiationis auspicio, se repentè Domino consecrauit.] Sic igitur quòd nigri coloris indumentū, tessera quædam Christianæ philosophiæ esse videretur; non puto colorem tantùm, sed luctuosæ vestis genus in illis reprehensum: nisi dicamus instar Ægyptiorum veste alba Christianos Afros solitos amiciri; ob idque datum illis crimini, quòd in funere nigram acciperent. Sed iam cœptam de peste prosequamur orationem.

[a] Soz. om. lib. 3. cap. 1.
[b] Hier. epist. 15

XXI. PESTIS, FAMES, ACBELLA.

Grassabantur vnà cum peste fames pariter (vt ex Dionysio vidimus) atque bella: nam Persarum motus recrudescebant, iamque Armeniam occupabant, Tyridate Rege fugato, cuius filij ad hostes transierant. Scythæ prioribus victoriis audaciores facti, iam Macedoniam, Thessaliam, & Græciam incursabant: aliæque nationes barbaræ sese in Romanum Imperium infuderant. Recenset hæc Zonaras[a], dum res prosequitur Galli & Volusiani. Cùm verò tot acerbissimis cladibus Romanum afflictaretur Imperium, iis potissimùm temporibus, quibus eius Imperatores publicis edictis deorum cultum magis magisque instaurare, qui iam propemodum frequentia Christianorum præterlapsus erat, & restituere conabantur, imperatisque omnibus sacrificiis, & vel iis, vel eorum sanguine, qui non facerent, deos placare studebant: tantum abest vt Gentiles facti sint prudentiores, explorata malorum causa, fuerintque his eruditi; vt potiùs Christianis acerbiùs insultarent; ipsosque, quòd deos contemnerent, malorum omnium esse causam, solito more iactarent, ac procaciùs exprobrarent.

[a] Zonar. tom. 2 in Volusiano.

XXII.

Cùm verò hæc in Christianos per Demetrianum in Africa his diebus Proconsulem, atque alios Ethnicos, in dies magis magisque ipsorum omnium ore diffamarentur: S. Cyprianus [haud diutiùs ferenda censuit: qui eo argumento ad cumdum apologeticam & inuectiuam pariter scripsit orationem: in cuius exordio vir licet studio modestissimus, & natura placidissimus, tamen diuinæ religionis ardore succensus, sacerdotali vigore pollens, hæc prima celsiori animo intorquet in hostem insultantem fortissima verborum iacula: Oblatrantem te, & aduersus Deum, qui vnus & verus est, ore sacrilego & verbis impiis obstrepentem, frequenter Demetriane contempseram: verecundius ac melius existimans, errantis imperitiam silentio spernere, quàm

[a] Cyprian. ad Demetrian. QVID S. CYPRIANVS IN DEMETRIANVM PROCONSVLEM.

A quàm loquendo dementis insaniam prouocare.] ac post aliqua: sed enim cùm dicas, plurimos conqueri, quòd bella crebrius surgant, quòd lues, quòd fames sæuiant, quòdq. imbres & pluuias serena longa suspendant, nobis imputari: tacere vltrà non oportet: ne iam non verecundiæ, sed diffidentiæ esse incipiat, quòd tacemus; & dum criminationes falsas contemnimus refutare, videamur crimen agnoscere. Respondeo igitur & tibi Demetriane pariter & cæteris, quos tu forsitan cōcitasti, & aduersùm nos odia tuis maledicis vocibus seminando, comites tibi plures radicis atque originis tuæ pullulatione fecisti: quos tamen sermonis nostri admittere credo rationem: nam qui ad malum motus est fallente mendacio, multo magis ad bonum mouebitur veritate cogente. Dixisti per nos fieri, & quòd nobis debeant impurari omnia ista, quibus nunc mundus quatitur & vrgetur: quòd dij vestri à nobis non colantur, &c.

B Hanc autem calumniam cùm pluribus diluit, tum etiam in ipsum ac reliquos impios cladium omnium culpam iure reijcit, cùm ait: Imperiosus, & nimius seruitutis exactor flagellas, verberas; fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis & crucias, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas in homines dominatum? Meritò ergo incursantibus plagis non desunt Dei flagella, nec verbera.] & post multa quæ de immanibus eorum sceleribus prolocutus est, ad ipsum sic orationem conuertit: Satis non est, quòd ipse tu Deum non colis: adhuc insuper, eos qui colunt, sacrilega infestatione persequeris. Deum nec colis, nec coli omnino permittis: & cùm ceteri, qui non tantùm ista inepta idola, & manu hominis facta simulacra, sed & portenta quædam, & monstra venerantur, tibi placeant, solus displicet Dei cultor. Fumant vbique in templis vestris hostiarum busta, & rogi pecorum: & Dei altaria vel nulla C sunt, vel occulta. Crocodili, & cynocephali, & lapides, & serpentes à vobis coluntur: & Deus solus in terris aut non colitur, aut non est impunè quòd colitur. Innoxios, iustos, Deo caros domo priuas, patrimonio spolias, catenis premis, carcere includis, bestiis, gladio, ignibus punis. Nec saltem contentus es dolorum nostrorum compendio, & simplici ac veloci breuitate pœnarum: admoues laniandis corporibus longa tormenta; multiplicas lacerandis visceribus numerosa supplicia: nec feritas atque immanitas tua vsitatis potest contenta esse tormentis; excogitat nouas pœnas ingeniosa crudelitas. Quæ hæc est insatiabilis carnificinæ rabies? quæ inexplebilis libido sæuitiæ?]

XXIII. CYPRIANI LIBERTAS IN DICENDO.

His planè Cyprianus demonstrat, hæc à se scripta, persecutione sæuiente, quæ nec aduenientе peste, penitus remissa fuisse videtur. nam & de facinoribus, quæ grassante pe- XXIV. QVAE GENTILES TEMPORE PESTIS.
D ste Gentiles admitterent, spretis legibus, iureque naturali conuulso, his verbis antè meminerat: Pestem & luem criminaris, cùm peste ipsa & lue vel detecta sint, vel aucta crimina singulorum, dum nec infirmis exhibetur misericordia, & defunctis auaritia inhiat ac rapina: ijdem ad pietatis obsequium timidi, ad impia lucra temerarij, fugientes morientium funera, & appetentes spolia mortuorum: vt appareat, in ægritudine sua miseros ad hoc forsitan derelictos esse, ne possint, cùm curantur, euadere.]

XXV. S. CYPRIANI DILEMMA.

Ac rursus de eius iniustitia & immanitate in quæstionibus exhiberi solitis, hæc addit: Quin potiùs elige tibi alterum de duobus. Christianum esse, aut est crimen, aut non est. Si crimen est, quid non interficis confitentem? Si crimen non est, quid persequeris innocentem? Torqueri enim debui, si negarem. si pœnam tuam metuens, id quod priùs fueram, & quòd deos tuos non coluerам, mendacio fallente celarem: tunc torE quendus fuissem; tunc ad confessionem criminis vi doloris adigendus; sicut in ceteris quæstionibus torquentur rei, qui se negant crimine quo accusantur, teneri: vt facinoris veritas, quæ indice voce non promitur, dolore corporis exprimatur. Nunc verò cùm sponte confitear & clamen, & crebris ac repetitis identidem vocibus Christianum me esse contester; quid tormenta admoues confitenti, & deos tuos non in abditis & secretis locis, sed palàm, sed publicè, sed in foro ipso, magistratibus & Præsidibus audientibus, destruenti? vt, etsi parum fuerat quod in me criminaberis, creuerit quod & odisse & punire plus debeas; quòd dum me Christianum celebri loco, & populo circumstante pronuncio, & vos & deos vestros clara & publica prædicatione confundo. Quid te ad infirmitatem corporis vertis? quid cum terrenæ carnis imbecillitate contendis? Cum animi vigore congredere, virtutem mentis infringe, fidem destrue; disceptatione, si potes, vince, vince ratione. Vel, si quid diis tuis numi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis & poteſtatis eſt, ipſi in vltionem ſuam ſurgant, ipſi ſe ſua maieſtate defendant: aut A quid præſtare colentibus poſſunt, qui ſe de non colentibus vindicare non poſſunt?] hæc & alia Cyprianus, eodem planè argumento, quo & Tertullianus in Apologetico in Pontifices inuehitur.

XXVI. EXORCISMIS CHRISTIANORVM DAEMONES TORQVERI. Exprobrans deinde pluribus imbecillitatem ipſorum deorum, ad experimentum Demetrianum prouocans, hæc inuicto robore animi improperat dicens: Pudeat te eos colere, quos ipſe defendis: pudeat tutelam de iis ſperare, quos tu ipſe tueris. O ſi audire eos velles, & videre quando à nobis adiurantur, & torquentur ſpiritalibus flagris, & verberum tormentis de obſeſſis corporibus eijciuntur: quando eiulantes & gementes voce humana, & poteſtate diuina flagella & verbera ſentientes, venturum iudicium confitentur. Veni & cognoſce vera eſſe quæ dicimus. Et quia ſic deos colere te dicis; vel ipſis, quos colis, crede: aut & ſi volueris & tibi credere; de te ipſo loquetur, audiente te, B qui nunc tuum pectus obſedit, qui nunc mentem tuam ignorantiæ nocte cæcauit: videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas: timeri ab eis, quos tu adoras: videbis ſub manu noſtra ſtare vinctos, & tremere captiuos, quos tu ſuſcipis & veneraris vt dominos. Certè vel ſic confundi in iſtis erroribus tuis poteris: quando cõſpexeris & audieris deos tuos, quid ſint, interrogatione noſtra ſtatim prodere, & præſentibus licet vobis, præſtigias illas & fallacias ſuas non poſſe celare.] hæc magnis ſpiritibus Cyprianus, ſimulque ingenti fiducia, probè ſciens Ethnicum hominem à dæmone poſſideri, qui, Chriſti audito nomine, quis ſit, fateri (licet ipſo obſeſſo aduerſante) cogatur.

XXVII. DEI VINDICTA IN PERSECVTORES SEMPER IN PROMPTV. Quòd demum numquam Deus inultam Chriſtianitatem tormentis expoſitam reliquerit; eadem libertate, qua cetera, demonſtrans, hæc ait: Lædere ſeruos Dei & Chriſti perſecutionibus tuis deſine, quos læſos vltio diuina defendit. Inde eſt enim quòd C nemo noſtrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec ſe aduerſus iniuſtam violentiam veſtram, quamuis nimius & copioſus noſter ſit populus, vlciſcitur. Patientes facit de ſecutura vltione ſecuritas: innocentes nocẽtibus cedunt: inſontes pœnis & cruciatibus acquieſcunt: certi & fidentes quòd inultum non remaneat quodcumque perpetimur, quantoque maior fuerit perſecutionis iniuria, tanto & iuſtior fiat & grauior pro perſecutione vindicta. Nec vmquam impiorum ſcelere in noſtrum nomen exurgitur; vt non ſtatim diuinitus vindicta comitetur. Vt memorias taceamus antiquas, & vlriones pro cultoribus Dei ſæpè repertas, nullo vocis præconio reuoluamus; documentum recentis rei ſatis eſt, quòd ſic celeriter, quodque in tanta celeritate ſic granditer nuper ſecuta defenſio eſt, ruinis Regum, iacturis opum, diſpendio militum, diminutione caſtrorum. Nec hoc caſu accidiſſe aliquis exiſtimet, aut fuiſſe fortuitum putet; cùm iampridem D *Deut. 32. Scriptura diuina poſuerit, & dixerit: Mihi * vindictam, ego retribuam.] hæc Cyprianus, plane intelligens de nece Deciorum patris & filij Imperatorum, quando (vt dictum eſt) tam ingens clades peſſumdedit Romanum Imperium; non autem de occiſione Galli & Voluſiani Auguſtorum, quorum obitu (vt demonſtrabimus) pariter perſecutio extincta eſt.

XXVIII. DIVERSA CAVSA GENTILIVM ET FIDELIVM IN PATIENDO. Sed cùm eiuſmodi inflictæ diuinitus plagæ in vltionem effuſi ſanguinis Chriſtiani à Cypriano dicerentur; iiſdemque æque Chriſtiani affligi viderentur, ac proinde non pro eis vlciſcendis, quæ eos quoque pertingerent, dici poſſent immiſſæ: ad hæc Cyprianus reſpondens, ſatisfacit his verbis: Nec ideò quis putet Chriſtianos iis quæ accidunt non vindicari, quòd & ipſi videantur accidentium incurſatione perſtringi: pœnam de aduerſis mundi ille ſentit, cui lætitia & gloria omnis in mundo eſt: ille mæret & deflet, E ſi ſibi malè ſit in ſæculo, cui bene non poteſt eſſe poſt ſæculum; cuius viuendi fructus omnis hic capitur; cuius omne ſolatium hic finitur; cuius caduca & breuis vita hic aliquam dulcedinem computat & voluptatem: quando iſtinc exceſſerit, pœna iam ſola ſupereſt ad dolorem. Ceterùm nullus iis dolor eſt de incurſatione malorum præſentium, quibus fiducia eſt futurorum bonorum. Denique nec conſternamur aduerſis, nec frangimur, nec dolemus, neque in vlla aut rerum clade, aut corporum valetudine muſſitamus; ſpiritu magis quàm carne viuentes, firmitate animi infirmitatem corporis vin-
XXIX. cimus. Per ipſa quæ vos cruciant & fatigant, probari & corroborari nos ſcimus & fidimus. Putatis nos aduerſa vobiſcum æqualiter perpeti, cum eadem aduerſa videatis à nobis & vobis non æqualiter ſuſtineri?

Apud vos impatientia clamoſa ſemper & querula eſt: apud nos fortis & religioſa pa-

A ſa patientia quieta ſemper, & ſemper in Deum grata eſt: nec quiſquam iſtinc lætum aut proſperum ſibi vendicat; ſed mitis & lenis, & contra omnes fluctuantis mundi turbines ſtabilis, diuinæ pollicitationis tempus expectat.] & paulo poſt: Non ergo idcirco compares vobis & æquales ſumus, quia in iſto adhuc mundo & carne hac conſtituti, mundi & carnis incommoda vobiſcum pariter incurrimus. nam cùm in ſenſu doloris ſit omne quod punit; manifeſtum eſt, eum non eſſe participem pœnæ tuæ, quem tecum videas non dolere. Viget apud nos ſpei robur, & firmitas fidei, & inter ipſas labentis QVARE PATIENTES MALA RO- ſæculi ruinas erecta mens eſt, & immobilis virtus, & numquam non læta patientia, & de BORENT CHRISTIA- Deo ſuo ſemper anima ſecura.] hæc & alia multa Cyprianus aduerſus Demetrianum NOS. inculcat, dignam planè tanto ſacerdote aduerſus Gentiles pro Chriſtianis ſcriptam defenſionem.

B Lactantius * autem aliquid amplius in ea deſideraſſe ſe dicit: nimirum vt aliis argu- XXX. mentis, quàm ex Scriptura petitis, cui ille non crederet, vſus eſſet; eumque rudem com- *Lactant. lib. 5 munioribus rationibus informaſſet, & facilioribus principiis inſtituiſſet. Verùm (vt cap. 4. apparet) non eius generis ea fuit oratio, nec Cyprianus illud habuit in conſilio, vt De- CYPRIANI metrianum vel alios Gentiles ad Chriſtianam fidem capeſſendam ea præcipuè inſtrue- DEFENSIO ret, ſed vt ab eis in Chriſtianos obiectas calumnias confutaret. At nec in eo opere eam DE SCRIPTO viſus eſt ſuſcepiſſe prouinciam, vt omnia à Gentilibus obiici ſolita, oratione illa refelle- LIBELLO. ret; ſed tantùm quæ ingruentis peſtis, famis, & belli occaſione in Chriſtianos à Gentilibus iactabantur: vtiturque ad ea redarguenda cùm ex ratione petitis argumentis, tum diuinis Scripturis ratione quoque nitentibus, atq; prophetice aliquid pronunciantibus, ac proinde ad perſuadendum valde accommodatis, cùm demonſtret iam impletum,
C quod fuerat antè prædictum. Niſi enim prophetię vndecumque petitæ, magnam vim ex diuino numine cõparatam, ad perſuadendum habere, ab ipſis quoque Gentilibus noſcerentur; nequaquam (quod dictum eſt ſuperiùs) proſcriptæ fuiſſent Imperatorum edictis.

Hoc eodem anno, qui ſedis Cypriani ſextus adnumeratur, rurſus ipſe à ſchiſmaticis preſſuram patitur, nouis calumniis eum inſectantibus: quas vnus ex illis, nomine Florentius Pupianus, ſcriptis ad eum litteris, conſarcinauit; magnoque faſtu, perinde ac ſi XXXI. iudex illius eſſet, vt ſe illis purgaret, admonuit. Ad quem S. Cyprianus * reſcribens (vt CYPRIANVS par erat) ironia ſemper eluſit; & ſui erroris, quo ſe emendaret, prudenter admonuit. QVOMODO Sed quod ad tempus ſpectat, quo hæc acciderunt, inſinuandum: ea ad ipſum ſcripta AGAT CVM pertinent, quibus ait *: Quis enim hic eſt ſuperbiæ tumor, quæ arrogantia animi, quæ SCHISMATICIS. mentis inflatio, ad cognitionem tuam præpoſitos & ſacerdotes vocare: ac niſi apud te *Cypr. epiſt. 69. D purgati fuerimus, & ſententia tua abſoluti, ecce iam ſex annis nec fraternitas habuerit *Cypr. epiſt. 69 Epiſcopum, nec plebs præpoſitum, nec grex paſtorem, nec Eccleſia gubernatorem, nec Chriſtus Antiſtitem, nec Deus ſacerdotem? Subueniat Pupianus, & ſententiam dicat, & iudicium Dei & Chriſti in acceptum referat; ne tantus Fidelium numerus, qui ſub nobis accerſitus eſt, ſine ſpe ſalutis & pacis exiſſe videatur; ne nouus credentium populus nullam per nos conſecutus eſſe baptiſmi & Spiritus ſancti gratiam iudicetur; ne tot lapſis & pœnitentibus pax data, & communicatio noſtra examinatione conceſſa, iudicij tui auctoritate ſoluatur. Annue aliquando, & dignare pronunciare de nobis, & Epiſcopatum noſtrum cognitionis tuæ auctoritate firmare; vt Deus & Chriſtus eius agere tibi gratias poſſint, quòd per te ſit Antiſtes & rector altari eorum pariter & plebi reſtitutus.] his & aliis ſanè per quàm lepidis ironiis ſuperbæ mentis tumorem proca-
E ciſſimi hominis grauiſſimè deprimit.

At rurſùm inferiùs: Quare Eccleſiæ denique vniuerſæ per totum mundum nobiſ- XXXII. cum vnitatis vinculo copulatæ? niſi ſi omnes iſti communicantes mecum, ſecundum SCHISMATVM ET quod ſcripſiſti, polluto noſtro ore polluti ſunt, & ſpem vitæ æternæ communicationis HAERESVM noſtræ contagione perdiderunt; Pupianus ſolus integer, inuiolatus, ſanctus, pudicus, CAVSA. qui nobis miſcere ſe noluit, in Paradiſo & in regno cælorum ſolus habitauit. Scripſiſti quoque, quòd Eccleſia nunc propter me portionem ſui in diſperſo habeat: quando omnis Eccleſiæ populus & collectus ſit, & adunatus, & indiuidua concordia ſibi iunctus; ſoli illi foris remanſerint, qui etſi intus eſſent, ejiciendi fuerant.] Sed & eius retundit audaciam, dum ſuperiùs ait: Inde enim ſchiſmata & hæreſes obortæ ſunt & oriuntur, dum epiſcopus, qui vnus eſt & Eccleſiæ præeſt, ſuperba quorumdam præſumptione contemnitur; & homo dignatione Dei honoratus, indignus hominibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

iudicatur.] & post multa: Loquitur (inquit) illic Petrus, super quem ædificata fuerat A
Ecclesia, Ecclesiæ nomine docens & ostendens, quia etsi contumax & superba obaudire
nolētium multitudo discedat, Ecclesia tamen à Christo non recedit: & illi sunt Ecclesia,
plebs sacerdoti adunata, & pastori suo grex adhærens. Vnde scire debes, Episcopum in
Ecclesia esse, & Ecclesiam in Episcopo; & sic qui cum Episcopo non sit, in Ecclesia non
esse: & frustra sibi blandiri eos qui pacem cum Dei sacerdotibus non habentes obre-
punt, & latenter apud quosdam communicare se credunt.]

XXIII. SINE SATISFACTIONE NEMINEM RECIPI.

Quid demum ipse agere debeat, vt in Ecclesiasticam communionem, à qua abhorre-
ret, recipi mereretur, sic docet: Quamobrem, frater, si maiestatem Dei, qui sacerdotes
ordinat, cogitaueris; si Christum, qui arbitrio & nutu ac præsentia sua & Præpositos
ipsos, & Ecclesiam cum Præpositis gubernat, aliquando respexeris; si de innocentia sa-
cerdotum non humano odio, sed diuino iudicio crediderit; si temeritatis & superbiæ B
atque insolentiæ tuæ agere vel serò pœnitentiam cœperis; si Deo & Christo eius, quibus
seruio, & quibus puro atq; immaculato ore sacrificia & in persecutione pariter & in pa-
ce indesinenter offero, plenissimè satisfeceris: communionis tuæ poterimus habere
rationem; manente tamen apud nos diuinæ censuræ respectu & metu, vt priùs Domi-
num meum consulam, an tibi pacem dari, & te ad communicationem Ecclesiæ suæ
admitti, sua ostensione & admonitione permittat.] hæc ipse.

XXIV. VINDICAT DEVS SACERDOTES SVOS.

Sanè quidem sic comparati erant sanctissimi Præsules, vt in omnibus Deum consule-
rent, & quid agere deberent, ab eodem æquè responsum acciperent. nam subdit: Me-
mini enim quid iam mihi sit ostensum, immo quid seruo obsequenti & timenti de Do-
minica & diuina auctoritate præceptū: qui inter cetera quæ ostēdere & reuelare digna-
tus est, & hoc addidit: ITAQVE QVI CHRISTO NON CREDIT SACERDOTEM C
FACIENTI, POSTEA CREDERE INCIPIT SACERDOTEM VINDICANTI.
Quamquam sciam somnia ridicula & visiones inepras quibusdam videri; sed vtique
illis, qui malunt contra sacerdotes credere, quàm sacerdoti.] hæc & alia Cyprianus;
qui denique hac periodo claudit epistolam: Habes tu litteras meas, & ego tuas. In die iu-
dicij ante tribunal Christi vtræque recitabūtur.] Videas igitur ex his sanctissimum Præ-
sulem eodem tempore Cyprianum persecutione, peste, & schismaticorum calumniis
exagitatū aduersa omnia inuicto animi robore superante. Sed iam cetera prosequamur.

XXV. GALLVS ET VOLVSIANVS OCCISI.

Quod ad Demetrianum Proconsulem scribens, fuerat contestatus, numquam inul-
tum liuisse Deum Christianum sanguinem, re ipsa impletum est, occisis ipsis Imperato-
ribus Gallo atque Volusiano. De quorum necis tempore quòd diuersæ reperiantur
scriptæ sententiæ, hic paulo accuratiùs, ad rectam chronologiam statuendam, agen- D
dum est. Aurelius Victor[a] hos imperasse biennium tradit: Eutropius[b] verò dictum
tempus non explesse testatur: id ipsum Orosius[c]: & Eusebius in Chronico tribuit eis-
dem annos duos, & menses quatuor; in historia[d] autem vix biennio integro imperas-
se affirmat. Consentit[e] Epiphanius cum Eusebio in eo, quod in Chronico dicit de an-
nis duobus & mensibus quatuor; pariter & Cassiodorus in Chronico. Quòd verò ho-
rum tempora obscura, scriptorum antiquorum res ab eis gestas fusiùs tractantium ino-
pia, temanserint; ea ratione in eam visi sunt de biennij tempore sententiam conspirasse,
quòd duo tantùm reperiantur ab iis administrati Consulatus. Sed ex iteratis Consula-
tibus numerare annos Imperatorum, quàm sit fallax, nemo non videt. Quamobrem
alia longè certior ac exploratior de horum Imperij annis ratio est ineunda, eademque ex
antiquioribus inscriptionibus comparata. Qui enim diligenti studio nummorum anti- E
quorum, aliorumque veterum monumentorum collegerūt inscriptiones, planè habent
vnde certa de Imperij Galli & Volusiani annis possit haberi cognitio. Nam, vt de Gal-
lo primum agamus, à secundo eius Consulatu eiusmodi inscriptione numismata nota-
ta habentur.

[a] Aurel. Vict. in Gallo.
[b] Eutrop. lib. 9.
[c] Oros. lib. 7. c. 21.
[d] Euseb. lib. 7. cap. 9.
[e] Epiphan. lib. de mensur. & ponderib.

XXVI. DE ANNIS IMPERII GALLI ET VOLVSIANI NVMISMATA.

2. IMP. CÆS. C. VIB. TREBONIANVS GALLVS. P. M. TR. P. II. COS. II. P. P.] & Græcè item:

ΑΥΤ. Κ. Γ. ΟΥΙΒΙΟΣ ΤΡΕΒΩΝ. ΓΑΛΛΟΣ ΣΕΒ. ΑΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣ Β.

hic est secundus eius Imperij annus, cùm secundum gessit Consulatum. Tertius verò
sic exprimitur:

3. IMP. C. C. VIB. GALLVS P. F. AVG. P. M. TR. P. III. C. II. P. P.] qui au-
tem Græcè est inscriptus, sic habet:

ΑΥΤ.

A ΑΥΤ. Κ. Γ. ΟΥΙΒ. ΤΡΕΒΩΝΙΑΝ. ΓΑΛΛΟΣ ΣΕΒ. ΑΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣ Γ.

hic igitur est tertius annus eius Imperij. Sequitur & quartus, qui iisdem litteris con-
signatur:

4. IMP. C. C. VIB. TREB. GALLVS P. F. AVG. P. M. TR. P. IIII. COS. II. P. P.]
Græcè sic:

ΑΥΤ. Κ. Γ. ΟΥΙΒ. ΤΡΕΒΩΝΙΑΝ. ΓΑΛΛΟΣ ΣΕΒ. ΑΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣ Δ.

Sed & in Volusiano eius filio quatuor item anni eius Imperij reuoluti leguntur, his
scilicet litteris ex antiquis numismatibus scriptis:

IMP. C. C. VIB. VOLVSIANVS AVG. PONTIF. TR. P. COS.] hic primus
annus eius Imperij, quo Consul suffectus habetur, quòd tunc tertius Consulatus Decij
nomen anno dedisset. Eadem quoque inscriptio Græcè sic habet:

B ΑΥΤΟΚ. Κ. Γ. ΟΥΙΒ. ΟΥΟΛΟΥΣΙΑΝΟΣ ΣΕΒ. ΑΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣ ΥΠΑΤΟΣ

Secundus verò annus sic exprimitur:

2. IMP. CÆS. C. VIB. VOLVSIANO AVG. PONT. TR. P. II. COS. II.]
Tertius in hunc modum.

3. IMP. C. C. VIB. VOLVSIANVS AVG. P. M. TR. P. III. COS. II.]
sed & quartus sic:

4. IMP. CÆS. C. VIB. VOLVSIANO AVG. P. M. TR. P. IIII. COS. II.]
Ex his igitur videas, Gallum & Volusianum, quos omnes biennio vel paulo ampliùs
regnasse tradunt, ad quatuor annos Imperium propagasse: & ne quis impostura su-
spicetur de nummorum inscriptione quæ à nobis sunt posita, habet quos consulat,
nempe Huberti Goltzij Thesaurum Rei Antiquariæ, & Adolphum Occonem. edidit
C vtrumque Plantinus anno salutis M. D. LXXIX. His igitur tam perspicuè demonstra-
tis, de eorum obitu sequenti anno, qui numeratur eorumdem Imperij quartus, suo
loco dicemus.

XXVII. ERRORIS OCCASIO VNDE ORTA.

Sed vnde etiam error irrepserit, vt, quòd certum sit annos quatuor eosdem imperas-
se, nonnisi biennium eorum imperio tribuatur, aperiam. Quoniam enim accidit, vt
iisdem imperantibus, Valerianus ab Alpinis militibus acclamatus Imperator, consecu-
tus sit pariter Tribuniriam potestatem, ex qua anni (vt dictum est sæpiùs) cuiusque
Imperatoris numerari consueuerunt: qui legerunt primum Consulatum Gallieni (qui
regnabat vnà cum patre) in antiquis inscriptionibus poni cum Tribunitia potestate ter-
tium iterata auspicati sunt Valeriani & Gallieni Imperium in fine anni superioris: nam
qui sequenti anno ponitur Consulatus Gallieni vnà cum patre, tertiam habet inscri-
D ptam Tribunitiam potestatem, & sic eodem incremento reliquos Consulatus auctos
itidem Tribunitia potestate sæpiùs repetita: qua ratione qui præsentem annum nume-
rabant secundum Valeriani & Gallieni Imperatorum, dixerunt, vt Eutropius, Gallum
& Volusianum imperasse non expleto biennio. Citatas verò à nobis inscriptiones suo
loco ponemus. Sic igitur (vt dictum est) qui annos Valeriani & Gallieni numerarunt à
prima Tribunitia potestate, tot annos ab Imperio Galli & Volusiani dempsisse opor-
tuit, quot viuentibus adhuc illis tribuerunt regno Valeriani & Gallieni. Valerianum
verò, viuentibus Gallo & Volusiano, Imperatorem ab exercitu acclamatum (cùm eius
Imperij exordia obscurissima sint) ex nummorum inscriptionibus exploratum redditur.
Sed de his pluribus anno sequenti.

XXVIII. ORIGENIS OBITVS.

Hoc eodem anno Domini ducentesimo quinquagesimo sexto, testatur[a] Eusebius
E Origenem extremum clausisse diem. nam ait: Origenes eodem tempore, cùm ad sexa-
gintanouem annos vitam propagasset, ex hac luce migrauit.] Cùm autem eiusdem Eu-
sebij testimonio de Origene constet, anno decimo Seueri Imperatoris, quo Leonides
eius pater vita functus est, ipsum tunc egisse annum ætatis decimum septimum; si his
quinquaginta duos addas annos, qui intercurrunt ab eo tempore vsque in præsentem
annum, planè numerabuntur ætatis Origenis anni sexagintanouem. Qui igitur viuens
(vt vidimus) in scribendo sæpè est redargutus erroris, nempe à Demetriano Alexandri-
no Episcopo, & aliis, adeò vt apud Fabianum Papam causam dicere coactus fuerit: mul-
to amplius post mortem est hæreseos accusatus. Quamobrem pluribus opus habuit
Apologiis, quarum primam à Pamphilo martyre conscriptam Eusebius[b] testatur. At
Hieronymus[c] licet aliquando id affirmarit, tamen non leuibus rationibus in dubium
postea reuocauit, ad Pammachium & Oceanum[d] scribens de erroribus Origenis, & in

[a] Euseb. lib. 6. cap. 26.
[b] Hier. de Script. Eccles. in Pamph. c. 65.
[c] Hier. epist. 65.

Apologia

Universidad de Deusto
Biblioteca

Apologia aduersus Russinum, vbi de ea Pamphili nomine vulgata, errore se deceptum tradit, vt hoc diu existimarit. sic enim air: A

XXXIX. DE APOLOGIA PAMPHILI PRO ORIGENE.

Postquam Eusebij asseruerim illum esse, non Pamphilij; ad extremum dixerim etiam me annos plurimos hoc putasse, quòd Pamphili fuerit, & ad exemplar huius voluminis mutuatum: vide quantum timeam cachinnos tuos, vt etiam nunc eadem ingeram de tuo codice, quod quasi Pamphili exemplar accepimus. Credidi Christiano, credidi monacho: non putaui à te tantum sceleris posse confingi. Postea verò per interpretationem tuam, quæstione contra Origenem toto Orbe commota, in quærendis exemplaribus diligentior fui. Et in Cæsariensi bibliotheca Eusebij sex volumina reperi Σανδαλοφίας ὠφελίμους: quæ cùm legissem, primum eum librum deprehendi, quem tu solus sub nomine martyris edidisti de Filio & Spiritu sancto, in bonam partem plerisque blasphemiis commutatis: & hoc vel Didymum, vel te, vel alium fecisse nescio quem: quod tu apertissimè in libro Periarchon fecisse conuinceris: maximè cùm idem Eusebius (vt in duobus libris docui) scribat Pamphilum nihil proprij operis edidisse. Dic ergo & tu, à quo exemplar acceperis: nec mihi ad subterfugiendum crimen mortuos aliquos nomines, vt, cùm auctorem ostendere non potueris, illum proferas qui non possit respondere.] hucusque Hieronymus. B

XL. APOLOGIA EVSEBII PRO ORIGENE.

Sanè quidem suam esse Apologiam testatur Eusebius, quam tamen scripserit adiutus à Pamphilo martyre. Hæc enim sunt verba Eusebij: Quæ autem de eius rebus gestis sunt ad cognoscendum necessaria, ea ex Apologia, quæ à nobis Pamphili sancti nostri temporis martyris opera adiutis elucubrata est (illam enim ego & Pamphilus, quò ora maleuolorum obtrectatorum famæ Origenis detrahentium, obturaremus, mutuis vigiliis accuratè elaborauimus) licet facilè colligere.] Et inferiùs eam à se scriptam docet his verbis: Horum certa habes argumenta in libro sextæ Apologiæ, quæ in Origenis defensionem à nobis scripta est.] hæc ipse. Sicque obtinuit vsus, vt Eusebij potiùs, quàm Pamphili nomine ea diceretur Apologia. Meminit eiusdem lucubrationis Gelasius, qui eam nominat, Eusebij librum pro excusatione Origenis. Vulgata quoque extat pro eodem Ruffini Apologia, sed à S. Hieronymo in multis reprehensa. Hæc verò olim ad Hieronymi vsque tempora fortasse licitè facta sunt. Sed miratus sum vehementer, post damnationem eius ab Anastasio Papa Pontificia auctoritate inflictam, post eiusdem reprobationem in Sexta Synodo pronunciatam, post tot antiquorum Patrum in idipsum conspirantes sententias, adhuc recentiores quosdam ausos esse pro eodem nouas edere Apologias, & auctoritate totius Catholicæ Ecclesiæ iudicatas sæpiùs controuersias denuo temere excitare; quod visus est fecisse haud pridem Sixtus Senensis. C D

[a] Euseb. lib. 6. cap. 26.

[b] Euseb. lib 6. cap. 29.

[c] Gelasius in Concil. Rom. decret. de lib. apocr.

XLI. NON LECTIO PENITVS, SED TANTVM ERRORES ORIGENIS VITVPERAT.

Cetersùm eius operum lectionem, sicut nec Tertulliani, vel horum similium, non inuenimus penitus improbatam: licet, quod spectat ad dogmata, ea sit de eius scriptis censura Gelasij, vt illa tantùm quæ S. Hieronymus non repudiat, dicat esse suscipienda, reliqua verò cum suo auctore reijcienda. Sed de his aliàs pluribus, cùm ea controuersia sæpiùs in Ecclesia agitata est, & errores eius omnes sigillatim enumerati: agitur enim de his pluribus inferiùs quarto, quinto, atque sexto Annalium tomis. Seriem librorum eius tum Eusebius, tum alij plures descripserunt, quæ primo ipsius tomo habetur præfixa. Quòd autem tradat Epiphanius & alij scripta fuisse ab eo librorum sena millia, S. Hieronymus haud facilè credidit.

[d] Epiphan. hæres. 64 & Russin. in Apolog.

[e] Hier. epist. 62 & Apolog. aduers. Russin. lib. 2.

XLII. LAPSVS ORIGENIS ALIORVM CAVTIONEM FECIT.

[f] Vincent. Lirinens. contra hæres. c. 23.

Magnam sanè fuisse tanti viri lapsum in Ecclesia Dei offensionem atque tentationem, pluribus docet Vincentius Lirinensis. Fuisse eam pariter constat & saluberrimam commonitionem; ne videlicet quempiam quantumlibet eruditum virum sibi quis sequendum suscipiat, quem non insistere vestigiis sanctorum Patrum inuenerit. Sed quæ hoc argumento ab eo dicta sunt, hic, cùm de eiusdem Origenis morte agitur, veluti corollarium ex insignioribus animi eius dotibus intextum, proferre, tractatione nostra dignum ducimus atque proficuum. Ostenso igitur pluribus primùm magnam esse in Ecclesia tentationem, cùm magister, qui alios docet, errat, idem hæc subdit: E

XLIII. ORIGENIS EXCELLENTIA.

Sed ego ita arbitror, quòd cùm multos in hoc tentandi genere proferre valeam, nemo penè sit, qui Origenis tentationi valeat comparari; in quo plura adeò præclara, adeò singularia, adeò mira extiterunt, vt inter initia habendam cunctis assertionibus eius fidem, quinis facilè iudicaret. Nam si vita facit auctoritatem; magna illi industria, magna pudicitia, patientia, tolerantia. Si genus, vel eruditio; quid eo nobilius, qui pri-

qui primùm in ea domo natus est, quæ est illustrata martyrio? Deinde pro Christo non solùm patre, sed omni quoque facultate priuatus, tantum inter sanctæ paupertatis profecit angustias, vt pro nomine Dominicæ confessionis sæpius (vt ferunt) affligeretur. Neque verò hæc in illo sola erant, quæ cuncta postea tentationi forent: sed tanta vis ingenij, tam profundi, tam acris, tam elegantis, vt omnes penè multum longeque superarit: tanta doctrina, ac totius eruditionis magnificentia, vt pauca forent diuinæ, penè fortasse nulla humanæ philosophiæ, quæ non penitus assequeretur. Cuius scientiæ cùm Græci non cederent, * & Hebræa quoque elaborata sunt. Eloquentiam verò quid memorem, cuius fuit tam amœna, tam læta, tam dulcis oratio, vt mihi ex ore ipsius non tam verba, quàm mella quædam fluxisse videantur? Quæ non ille persuasu difficilia disputandi viribus climuit? Quæ factu ardua, non vt facillima viderentut, effecit? Sed forsitan argumentorum tantummodo nexibus assertiones suas texuit. Immò planè nemo vmquam magistrorum fuit, qui pluribus diuinæ legis vteretur exemplis. A B

* al. crederet

XLIIII. SCRIPTA AB ORIGENE.

Sed, cedo, pauca conscripsit? Nemo mortalium plura: vt mihi sua omnia non solùm non perlegi, sed ne inueniri quidem posse videantur. Cui ne quicquam ad scientiæ instrumenta deesset, etiam plenitudo exabundauit ætatis. Sed forsitan discipulis parum felix. Quis vmquam felicior? nempe innumeri ex sinu suo doctores, innumeri sacerdotes, confessores, & martyres extiterunt. Iam verò quanta apud omnes illius admiratio, quanta gloria, quanta gratia fuerit, quis exequi valeat? Quis non ad eum paulo religiosior ex vltimis mundi partibus aduolauit? Quis Christianorum non penè vt prophetam, quis philosophorum non vt magistrum veneratus est? Quàm autem non solùm priuatæ conditioni, sed ipsi quoque fuerit reuerendus Imperio, declarant historiæ, quæ eum à matre Alexandri Imperatoris accitum fuerunt, cælestis vtique sapientiæ merito, cuius & ille gratia & amore flagrabat. Sed & eiusdem epistolæ testimonium perhibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum Principum Christianus fuit, Christiani magisterij auctoritate conscripsit. De cuius incredibili quadam scientia, si quis, referentibus nobis, Christianum non accipit testimonium; saltem testificantibus philosophis, Gentilem recipiat confessionem. Ait namque impius ille Porphyrius, excitum se fama ipsius, Alexandriam ferè puerum perrexisse, ibique eum vidisse iam senem, sed planè talem tantumque, qui arcem totius scientiæ condidisset. C

XLV. ORIGENIS EXCELLENTIA.

Dies me citiùs defecerit, quàm ea quæ in illo viro præclara extiterunt, vel ex minima saltem parte perstringam: quæ tamen non solùm ad religionis gloriam, sed etiam ad tentationis magnitudinem pertinebant. Quotus enim quisque tanti ingenij, tantæ doctrinæ, tantæ gratiæ virum à se facilè deponeret; ac non potiùs illa vteretur sententia, se cum Origene errare malle, quàm cum aliis vera sentire? Et quid plura? eò res decidit, vt tantæ personæ, tanti doctoris, tanti prophetæ, non humana aliqua, sed (vt exitus docuit) nimium periculosa tentatio plurimos à fidei integritate deduceret. Quamobrem hic Origenes tantus ac talis, dum gratia Dei insolentiùs abutitur: dum ingenio suo nimium indulget, sibiq. satis credit: cùm paruipendit antiquam Christianæ religionis simplicitatem: dum se plus cunctis sapere præsumit: dum Ecclesiasticas traditiones & veterum magisteria contemnens, quædam Scripturarum capitula nouo more interpretatur: meruit vt de se quoque Ecclesiæ Dei diceretur: Si surrexit in medio tui propheta, Et paulo pòst: Non audies (inquit) verba prophetæ illius. Et item: Quia tentat vos, inquit, Dominus, vtrum diligatis eum, an non. Verè non solùm tentario, sed etiam magna tentatio, deditam sibi atque à se pendentem Ecclesiam admiratione ingenij, scientiæ, eloquentiæ, conuersationis & gratiæ, nihil de se suspicantem, nihil se verentem, subitò à veteri religione in nouam profanitatem sensim paulatimque traducere. Sed dicet aliquis, corruptos esse Origenis libros. Non resisto, quin potius & malo: nam id est à quibusdam & traditum & scriptum, non Catholicis tantùm, sed etiam hæreticis. D E

XLVI. ORIGENES MVLTIS CAVSA FVIT.

Sed illud est, quod nunc debemus aduertere; etsi non ipsum, libros tamen sub nomine suo editos magnæ esse tentationi; qui multis blasphemiarum vulneribus scatentes, non vt alieni, sed quasi sui & leguntur, & amantur: vt etsi in errore concipiendo Origeni non fuit sensus, ad errorem tamen persuadendum Origenis auctoritas valere videatur.] hucusque Vincentius. Cuius de Origene sententiam, non ea tantùm

quæ ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ ad suam vsque ætatem (æqualis enim fuit Augustini) de magnorum virorum A
lapsu contigerunt, sed & quæ postmodum secura sunt innumera Orthodoxorum funera ex Origenis lectione illata, vera esse, quamplurima experimenta probarunt. Inua-
[a] Cassiod. de instit. diuin. lect. luit penes antiquos de Origene illa quoque sententia à Cassiodoro [a] recitata, qua ait: De Origene conclusiuè dictum est: Vbi bene, nemo melius: Vbi malè, nemo peiùs. Et idcò cautè sapienterque legendus est: vt sic inde succos saluberrimos assumamus, nec pariter eius venena perfidiæ, vitæ nostræ contraria, sorbeamus. Cui & illud conuenienter aptari potest, quod Virgilius, dum Ennium legeret, à quodam quid faceret inquisitus, respondit: Aurum extercore quæro. hæc Cassiodorus: qui (vt ibidem testatur) eiusdem Origenis opera (ne inter legendum quis incautus offenderet) crucis signo + ea notauit loca, quæ lector prudens, vt prauæ doctrinæ foueam, sibi transilienda cognosceret. B

XLVII. DE DVOBVS ORIGENIBVS OPINIO. Scimus à nonnullis duos constitui Origenes: quorum alter Adamantius, de quo est sermo, dictus sit, alter verò planè ignotus, ex quo Origenistæ Turpes sunt cognominati, quòd sese Gnosticis turpissimis addixerint: hi enim, cùm matrimonium damnarent, in omnium libidinum cœno velut sues volutabantur: horum meminerunt Epi-
[b] Epiphan. hæres. 63. [c] Augustin. de hæres. 43. phanius [b] & Augustinus [c]. Qui autem sectati sunt Origenis Adamantij errores, Origenistæ simpliciter dicti sunt, aduersus quos longa admodum & periculosa fuit Ecclesiæ concertatio: diutius enim hi perseuerarunt, ac damnati sæpius reuixerunt; de quibus opportuniori loco dicendum erit. Quod ad duplices Origenistas spectat: existimamus hæc quæ dicuntur de duobus Origenibus, esse commentum, nec nisi vnum Adamantium extitisse aliquando Origenem. Qui verò alium effinxere: ideo fecisse putamus, vt de Origene labes aspersas in illum egerent: vel quòd Gnostici fortasse, pertæsi C
sui nominis tot sceleribus longo tempore infamati, ab Origene nomen sint mutuati: vel etiam qui Origenis errores sectati, in deterius prolapsi, etiam Gnosticorum sordibus sint infecti; & ad differentiam aliorum Origenistarum, Turpes à dogmate, non ab auctore, Origenistæ (quod verius existimamus) sint dicti. At hæc iam de Origene, cuius obitum hoc anno recensuimus, satis. Decuit planè eiusdem admonitione Vincentij, veluti sepulchrali titulo, sic tanti viri memoriam prosequi, vt eiusdem erudiamur exemplo, in Ecclesia Catholica illam regiam esse viam, quæ antiquarum traditionum recto deducta filo, & sanctorum Patrum noscitur esse impressa vestigiis: ex qua qui pedem efferat, vt alium aliquem, qui sibi visus est magnus, sequatur, patere casui, ac certæ ruinæ se expositum, certò sciat.

D

IESV CHRISTI ANNVS 257. LVCII PAP. ANNVS 2. GALLI & VOLVSIANI IMP. ANNVS 4.

I. RATIO IMPERII VALERIANI. QVI sequitur Christi annus ducentesimus quinquagesimus septimus, à Cassiodoro adscriptus est Fastis Consulatu Valeriani & Gallieni: ab aliis quoque eorumdem Consulatus, post Maximi & collegæ, quem diximus, æquè Ponitur: licet ex Græcis Fastis Consularus hic Valeriani cum Gallieno secundus ponatur. Porrò cùm ex antiquis inscriptionibus, idem Gallieni primus Consulatus iungatur eiusdem reuiæ Tribunitiæ potestati: ex iis quæ dicta sunt, redditur manifestum, anno hoc eorumdem Valeriani & Gallieni numerari cœptum tertium Imperij: qui tamen ex iis quæ anno superiore notata sunt, quartus habetur Galli & Volusiani Imperatorum. Sed reddamus hic citatas à nobis inscriptiones: E

IMP. GALLIENVS P. F. AVG. G. M P. M. TR. P. III, COS.] subnectitur ab auctore alia idem significans, atque mox hanc subdit:

IMP. C. P. LICIN. GALLIENVS P. P. AVG. P. M. TR. P. IIII. COS. II. P. P.] Hæc exscripsimus ex Adolphi commentario Numismatum Romanorum Impp. quem, facta collatione cum nummis qui Romæ extant, fideliorem inuenimus. Si igitur primo Consulatu Gallieni, quem anno præsenti Consulares Fasti habent adscriptum, tertia potestas Tribunitia numeratur; & secundus eius Consularus, quem iidem ponunt anno sequenti, quartam reddit: hîc planè tertius, quartus verò ille annus est numerandus Imperij eiusdem vnà cum patre regnantis. Qui verò (vt dictum est) mox vt Va-

A vt Valerianus & Gallienus creati ab exercitu sunt Imperatores, eorum annos numerare cœperunt; duos saltem annos Galli & Volusiani, quos diximus in hunc vsque annum Imperium propagasse, prætermiserunt.

II. LVCII PAPAE MARTYRIVM. At verò antequam de ipsorum agamus interitu, de Lucij Papæ martyrio dicendum: ac in primis illud, quo modo intelligendum est, quòd dicitur, sub Valeriano & Gallieno Imperatoribus Lucium martyrio coronatum: quem, cùm adhuc Gallus & Volusianus imperarent, necatum fuisse, Eusebius in Chronico & in Historia testatur. Sed qui de
[a] Euseb. lib. 7. cap. 2. tempore indubitatam planè fidem facit, est Dionysius Episcopus Alexandrinus: qui cùm his ipsis temporibus vixerit, ad rerum gestarum veritatem probandam instar omnium esse debet, immo quem vnum ceteris prætermissis auscultare debeamus. Hic igitur absque aliqua ambiguitate testatur [b], Valerianum permultis ab exordio Imperij sui
[b] Apud Euseb. B annis de Christianis optimè meritum, nihil illis negotij facessiuisse. Quamobrem nihil lib. 7. cap. 9. est quod ad Valeriani Imperium Lucij martyrium, quod furente persecutione, Cypriano auctore, factum esse constat, referre iure possimus: præsertim si Eusebio assentiamur dicenti ipsum octo vix mensibus sedisse. Verùm cùm in libro de Romanis Pontificibus
[c] Eusebius in Chronic. & in hist. li. 7 cap. 2. duæ à Lucio ordinationes factæ dicantur, in hunc vsque annum propagatam fuisse illius sedem oportuit: quod & positi ibi Consules manifestè significant, cùm sub huius anni Consulibus Valeriano & Gallieno Lucius desiisse ponatur.

III. RATIO PERDIXIMVS, SECVTIONIS VALERIANI. Quòd autem vel ibi, vel in Ecclesiasticis tabulis ipse in persecutione Valeriani dicatur consummasse martyrium; id ea ratione tam in ipso Lucio quàm in aliis factum diximus, quòd, licet aliquo temporis interstitio pax fuerit in Ecclesia, tamen legibus Decij, & Valeriani Censuram agentis, & leges ferendi potestatem habentis, perse-
C cutio semel promulgata, sic semper perseuerauit in posterum, vt omnis illa reliquorum temporum persecutio Decij & Valeriani nomine diceretur: cùm alioqui à secundo Consulatu Galli & Volusiani in publicis monumentis cœpros numerari annos Imperij Valeriani & Gallieni, satis perspicuè sit superiùs demonstrarum. Si quibus igitur placuit res gestas horum duorum annorum consignare annis Imperij Valeriani & Gallieni, haud conuinci possunt errasse; cùm plures extent, quas sequantur, antiquæ inscriptiones.

IV. Idem verò Lucius capite truncatus habetur tam in dicto libro de Romanis Pontificibus, quàm etiam tabulis Ecclesiasticis, quarto Nonas Martij. De eodem hæc ibi leguntur: Hic omnem potestatem Ecclesiæ dedit Archidiacono suo Stephano, dum ad
D passionem pergeret.] eidem quoque Stephano Cornelium Papam, antequam duceretur, omnia pariter bona Ecclesiæ rradidisse, ex eodem libro in Cornelio diximus. Sed & hæc rursum de Lucio: Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros quatuor, diaconos quatuor, Episcopos per diuersa loca septem: qui etiam sepultus est in cœmeterio Callisti, via Appia. Cessauit Episcopatus eius dies triginta quinq;.] hæc ibi. Quòd verò alius his ipsis temporibus eiusdem nominis reperiatur Episcopus nomine Lucius, vt in ea quæ ad Cyprianum [d] scripta habetur epistola, vel quæ ad Lucium Papam data perperam inscribitur in Cypriano [e]; creditum fuit ab aliquo, Lucium illum
[d] Apud. Cypr. epist. 79. [e] Cyp. epist. 77 fuisse Romanum Pontificem. sed de iis dicemus suo loco.

V. DE CORNELIO ATQVE LVCIO CYPRIANI ELOGIVM. Extat S. Sypriani [f] de Cornelij & Lucij Romanorum Pontificum scriptis decretis præclarum his verbis elogium: Seruandus est enim antecessorum nostrorum beato-
E rum martyrum Cornelij & Lucij honor glorioſus: quorum memoriam cùm nos honoremus, multo magis tu frater carissime, honorificare & seruare grauitate & auctoritate tua debes, qui vicarius & successor eorum factus es. Illi enim pleni Spiritu Dei, & in glorioso martyrio constituti, dandam esse lapsis pacem censuerunt; & pœnitentia acta, fructum communicationis & pacis negandum non esse, litteris suis signauerunt: quam rem omnes omnino vbique censuimus; neque enim poterat esse apud nos sensus diuersus, in quibus vnus esset Spiritus.] hæc Cyprianus. Sed & illud à Lucio statutum habet liber de Romanis Pontificibus: vt duo presbyteri & tres diaconi in omni loco Episcopum assectarentur, nec desererent, propter testimonium (vt ait) Ecclesiæ. Calumniæ enim in Cornelium à Nouatiano confictæ, huius sanciendi decreti causam dedisse putantur. Alia præter hæc apud Gratianum decreta Lucij alibi [g] in vnum simul collecta habentur.
[f] Cypr. epist. 67
[g] Tomo primo Concil. sub Lucio.

Lucio

Universidad de Deusto
Biblioteca

VI. STEPHANVS PAPA.

Lucio igitur martyrio coronato, post dies triginta quinque, nempe nona die Aprilis, Stephanus patria Romanus creatus est Pontifex: quot verò annis sederit, dicemus inferiùs. Quòd verò ad Gallum atque Volusianum Imperatores spectat: quam diuinam vltionem fusoChristiano sanguine antea prouocarunt, patrata nuper nece Lucij Papæ, vehementiorem in se concitando acceleratunt. Siquidem rebellantes milites, & Æmiliano fauentes, eosdem Imperatores aduersus Æmilianum proficiscentes, apud Interamnam occiderunt: ijdem tamen haud passi sunt Æmilianum vltra menses quatuor imperare, sed eum etiam necauerunt. Valerianus verò, quem ex antiquioribus monumentis testati sumus iam anno secundo Galli & Volusiani acclamatum fuisse ab Alpino exercitu Imperatorem, ipsumque mox sibi filium adsciuisse collegam; vna cum eodem, hoc ipso anno, integro atque securo est potitus Imperio: quos ex Tribunitia potestate hoc eorum Consulatu (vt vidimus) tertiò repetita, hoc pariter anno tertium auspicatos esse annum Imperij, satis apertè noscitur: nosque eodem ordine numerabimus.

GALLVS ET VOLVSIANVS OCCISI.

A

B

VII. [a] Apud Euseb. lib. 7. c. 9.

Quàm verò decipiantur, qui existimant Valerianum, simulac administrandum suscepit Imperium, Christianos persequi aggressum esse: Dionysius[a] Alexandrinus Episcopus, suorum temporum scriptor accuratissimus, his verbis declarat in epistola quam scripsit ad Hermammonem: Ioanni simili ratione per reuelationem de Valeriano significatum est. ait[b] enim: Datum est ei os magna & blasphema loquens; & data est ei potestas faciendi per menses quadraginta duos. Cùm ista vtraque in Valeriano videre completa, tum eius vitæ rationem, antequam ita animo affectus erat, vt à Ioannis reuelatione didicimus, considerare, non parum sanè habet admirationis. Nam quamdiu mansueto animo & benigno erga sanctos Dei homines affectus erat, nemo Imperatorum, qui eum antecesserat, tantam beneuolentiam & comitatem aduersus illos declarauit: immò verò ne illi quidem qui Christiani erant, eoque nomine palàm appellati, ita hos sunt amplexati, vt ille: qui quidem initio Imperij sui quàm familiarissimè & amicissimè, idque in oculis omnium, eosdem excepit, & tota domus eius piis hominibus complebatur, eratque planè Dei ecclesia.

[b] Apoc. 13.

VALERIANVS FAVET CHRISTIANIS.

C

VIII. DE MAGO INFENSO CHRISTIANO NOMINI.

Verum doctor quidam & princeps magorum Ægypti illum tandem perdito consilio deprauauit; & non impulit solùm, vt homines culpa vacuos ac sanctos Dei, vtpote cœlestorum ac execrabilium incantamentorum aduersarios & oppugnatores (satis namque virium ac potentiæ præsentia, aspectu, spiritu, & voce solùm ad detestabilium dæmonum insidias dissipandas & habent, & semper habuerunt) acerbè persequeretur, necique traderet: verùm etiam vt impuras cærimonias obiret, profanas exerceret præstigias, execranda mysteria exequeretur, mactaret pueros miserellos, prolem infelicium parentum exactificaret, tenera infantium dissecaret viscera, Dei denique creaturas discinderet discerperetque, vehementer cohortatus est, perinde ac si eo pacto res omnes prosperè ac feliciter succederent.] hæc summatim Dionysius de rebus gestis Valeriani. quibus planè significatur, persecutionem sub ipso cœptam esse tribus annis ac sex mensibus, antequam à Persis caperetur. Nam cum dicat eum ad instar Antichristi persecutum esse Ecclesiam Dei mensibus quadraginta duobus; constetque persecutione durante, imperare desiisse; iam perspicuum redditur, non ante dictum tempus Christianos persequi aggressum esse; sicque ferme biennio Dei Ecclesiam quieuisse.

D

IX. HÆRESIS AQVARIORVM. [c] Epiphan. hæres. 46.

Reddita igitur (vt dictum est) post necem Galli & Volusiani Ecclesiæ pace, S. Cyprianus more suo inuigilans saluti Fidelium, cùm, quos violenta persecutio reliquisset illæsos, dolosa hæresis captiuos abriperet; & inter alios sciisset quosdam errore inductos, in sacrificio aquam tantum offerre absque commixtione aliqua vini; studuit emendare. Consentiens erat hæc hæresis ac planè conniuens Encratitis[c], qui aqua tantùm vtebantur in sacrificio; sicut hi, qui exploso vino aquam tantum adhibendam esse iactabant: quos tamen ignorantiæ, vel simplicitatis nomine Cyprianus excusat, cùm longiori tractatione eiusmodi errorem confutat ad Cæcilium scribens[d]: qua quidem de sacratissimo a Christo relicto in Ecclesia sacrificio Missæ, ab Apostolis frequentato, & in omnibus Catholici orbis Ecclesiis ad sua tempora ex maiorum traditione inuiolabiliter custodito, multa atque præclara ingerit, quibus non illorum tantum hæresis tolleretur;

E

[d] Cypr. epi. 63.

A leretur; sed omnes quæ aduersus sacramentum sanctissimæ Eucharistiæ & offerri solitum incruentum pariter sacrificium, è portis inferorum emergentes hæreses insurrexissent, penitus auferrentur. Ex quibus satis sit vnam illam Cypriani hic referre sententiam, qua de Missæ sacrificio hæc dicit:

[a] Cypr epist. 63 ad Cæcil.

MISSAE SACRIFICIVM.

Si Iesus Christus Dominus & Deus noster ipse est summus sacerdos Dei patris, & sacrificium Patri se ipsum primus obtulit, & hoc fieri in sui commemorationem præcepit: vtique ille sacerdos vice Christi verè fungitur, qui id, quod Christus fecit, imitatur; & sacrificium verum & plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si sic incipiat offerre, secundùm quod ipsum Christum videat obtulisse.] hæc Cyprianus, germanè intelligens quod Christus Apostolis dixerat, Hoc[b] facite in meam commemorationem] eis tunc idem sacrificium offerendi tradidisse potestatem. At non in his immoran-

[b] Luca 22. 1. Cor. 11.

B dum, cùm prolixior de eadem veritate tractatio habita sit, cùm de Ecclesiasticis traditionibus actum est tomo primo Annalium: sed & quòd illud, facere, idem sit quod offerre, in nostris quoque Notis ad Romanum Martyrologium satis reddidimus exploratum. Sed vnde prouenerit eiusmodi erroris occasio, ex eiusdem Cypriani epistola patefacimus.

XI. CAVSA OFFERENDI TANTVM AQVAM.

Quòd enim persecutione vrgente, summo manè, seu potiùs nocturno tempore conuenientes secretò ad sacram Synaxim atque Eucharistiam, Christi sanguinem in vini

C specie bibentes, ex vini odore possent detegi Christiani, loco vini aquam offerre consultius existimarunt; ne odore vini, veluti quodam Christianitatis indicio, palàm fierent. Quod quidem vt indignum nimis homine Christiano Cyprianus exprobrans, sic ait: Cetèrùm omnis religionis & veritatis disciplina subuertitur, nisi id quod spirituaC liter præcipitur, fideliter referuetur: nisi si in sacrificiis matutinis hoc quis veretur, ne per saporem vini redoleat sanguinem Christi. Sic ergo incipit & à passione Christi in persecutionibus fraternitas retardari, dum in oblationibus discit de sanguine eius & cruore confundi. Porrò autem Dominus in Euangelio[c] dicit: Qui confusus me fuerit, confundet eum filius hominis. Et Apostolus[d] loquitur, dicens: Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. Quo modo autem possumus propter Christum sanguinem fundere, qui sanguinem Christi erubescimus bibere?] Quòd verò ij cùm serò offerrent, quòd eo tempore non possent Ethnici ex vini odore de Christiano homine coniecturam facere, tunc ijdem mixta aqua vinum in sacrificio adhiberent; hisce planè monstrat, duplicem fuisse apud eos oblationem, matutinam scilicet, & vespertinam: hæcque in nonnullis Ecclesiis vsu retenta, vt in die Cœnæ Domini vespere sacras Missas agerent,

[c] Matt. 10.

[d] Galat. 1.

D alibi plurib us demonstrauimus.

XII. CONCILIVM AFRICANVM.

Porrò quod alias semper factum est, vt persecutione cessante, ad componendam quassatam Ecclesiam Episcopi conuenirent (quod à Cypriano potissimùm factitatum sæpiùs reperitur) hoc quoque tempore eumdem Cyprianum cum suis collegis ex more habuisse Concilium, ex multis colligi potest. In huiusmodi quidem Conciliis non tantùm quæ ad rectam fidem & Catholicam vnitatem spectarent, tractare solebant; sed & quæ ad bonos mores instituendos, collapsamque Ecclesiasticam disciplinam restituendam pertinere viderentur. Perlatæ sunt igitur tunc inter alia ad Synodum litteræ Rogatiani Episcopi, de diacono suo proteruo expostulantis, à quo fuerat conuiciis impetitus. Quid verò ad eum rescripserit sancta Synodus, redditæ à Cypriano[e] ad eum nomine omnium litteræ produnt, nimirum vt in eum (vt par erat) animaduerteret,

[e] Cypr. epist. 65

E vel abstinendo, vel penitus deponendo. Quàm verò sit periculosa in subditis clericis contumacia, ex qua in hæresin facilè prolabantur, eædem ibi docent his verbis: Hæc sunt enim initia hæreticorum, & ortus atque conatus schismaticorum malè cogitantium, vt sibi placeant, vt præpositum superbo tumore contemnant. Sic de Ecclesia receditur, sic altare profanum foris collocatur, sic contra pacem Christi & ordinationem atque vnitatem Dei rebellatur. Quòd si vltrà te contumeliis suis exacerbauerit & prouocauerit: fungeris circa eum potestate honoris tui, vt eum vel deponas, vel abstineas.] hæc Synodus decreuit: quæ & de admissis cum pœnitentiam agere, & Episcopo voluit satisfacere.

XIII. A TVTELARVM [b] MVNERE PROCVL CLERICI.

Memorabilis illa quoque ad sanctum Concilium perlata querela est, quòd moriens Christianus homo presbyterum filiis suis, tutorem ex testamento nominasset. Quàm acriter autem Synodus vlta sit tale facinus perinde ac impium & detestabile, scriptæ ex eadem

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Cypr. epist. 66

ex eadem à Cypriano[a] litteræ testantur, quibus res quoque gesta his verbis exprimitur: A Grauiter commoti sumus ego & collegæ mei qui præsentes aderant, & compresbyteri nostri qui nobis assidebant, fratres carissimi, cùm cognouissemus quòd Geminius Victor frater noster de sæculo excedens, Geminium Faustinum presbyterum tutorem testamento suo nominauerit: cùm iampridem in Concilio Episcoporum statutum sit, ne quis de clericis & Dei ministris tutorem vel curatorem testamento suo constituat: quando singuli diuino sacerdotio honorati, & in clerico ministerio constituti, nonnisi altari & sacrificiis deseruire, & precibus atque orationibus vacare debeant.] & inferiùs de bene instituto Clero hæc subdit: Quæ nunc ratio & forma in Clero tenetur, vt qui in Ecclesia Domini ordinatione clerica promouentur, in nullo ab administratione diuina auocentur, nec molestiis & negotiis sæcularibus alligentur: sed in honore Sportulantum fratrum, tamquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari B & sacrificiis non recedant, sed die ac nocte cælestibus rebus & spiritualibus seruiant.] hæc ille.

XIV. DECRETVM SYNODI.

Ne igitur aliquis ex Fidelibus id ampliùs tentare præsumeret, eidem S. Synodo placuit eiusmodi delictum grauiori censura percelli, delinquentemque seuerissimè olim decretæ subijci pœnæ, quam refert idem Cyprianus, sic dicens: Quod Episcopi antecessores nostri religiose considerantes, & salubriter prouidentes, censuerunt, ne quis frater excedens, ad tutelam vel curam clericum nominaret: ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur: neque enim apud altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes & ministros voluit auocare. Et ideo Victor cùm contra formam nuper in Concilio à sacerdotibus datam, Geminium Faustinum presbyterum ausus sit tutorem constituere: non est quòd C pro dormitione eius apud nos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in Ecclesia frequentetur: vt sacerdotum decretum religiosè & necessariò factum seruetur à vobis: simul & ceteris fratribus detur exemplum, ne quis sacerdotes & ministros Dei, altari eius & Ecclesiæ vacantes, ad sæculares molestias deuocet.] hucusque decretum Synodi.

XV.

Ex iis sanè complura antiquitatis Ecclesiasticæ monumenta, nec obiter prætereunda, consideranda se offerunt: nempe ex stipendiis Ecclesiæ solitos viuere clericos, quos ea de causa portulantes appellat. Rursus illud, eos excommunicasse defunctum, quem viuentem iam vinxissent delictum. Itemque illud, peculiare fuisse pro defunctis offerre Deo sacrificium, eorumque nomina apud altare nominari solere. Sed illud plane consideratione ac obseruatione dignissimum, Episcopos nullam habuisse rationem quarum- D cumque legum ciuilium, quæ aliqua ex parte officere & impedimento esse viderentur Ecclesiasticis functionibus: quin eas contrariis legibus editis irritas prorsus redderent, ac penitus abolerent. Publica namque hæc cura erat, immo (vt Seuerus Augustus [b] testatur) Imperatoris præcipua, vt haberent pupilli tutores: à quo quidem munere non ipsam Senatoriam dignitatem, & nec à tutela eorum qui inferioris ordinis essent, excusare, M. Aurelius [c] & Commodus rescripserunt: non Ædilitatem [d], non collegia [e], nec diuersam religionem liberare: ac proinde (quod Modestinus [f] testatur) Iudæi non Iudæorum etiam cogerentur administrare tutelam: immo nec qui immunitatem nacti essent ciuilium ac publicorum munerum, à tutela excusari [g] possent: nec denique eximi à gentilium suorum tutela, quibus etiam ex Senatusconsultis & constitutionibus Principum immunitas à tutela concessa esset, respondit Callistratus [h] ex Antonini E Pij rescripto.

ECCLESIASTICA LIBERTAS IMMVNIS A CIVILIBVS ONERIBVS.

[b] L. 3. ff. qui petunt tutores.
[c] l. spadonem. ff. de excus. tut.
[d] l. non tantùm. § is qui ædil.
[e] ead. l. §. non omnia.
[f] l. spadonem. ff. de excus. tut.
[g] ead. l. §. qui accepit.
[h] l. nō tantùm. § libertibus. ff. eod.

His licet tot legibus pupillis prospicientibus, Episcopi nihilominus in Concilio semel atque iterum his aduersantem legem statuunt (quam & maxima omnium, quæ apud eos esset, pœna apposita muniunt) ne clerici à Christianis tutores nominarentur in testamento, quo ad subcundum tutelæ munus à Præsidibus cogi possent. Quamuis igitur eiusmodi decretis & editis sanctionibus facile esset, Gentiles magistratus & ipsos Principes alioqui Christianis semper infestos, in Ecclesiam concitari, & ad conflandam persecutionem leues eorum animos permoueri: sanctissimi tamen Episcopi, nullam horum rationem habentes, sacras leges edere non prætermiserunt, quas Ecclesiasticæ libertati videret fore proficuas: pro quorum quoque viridi ac suo robore perstante obseruatione (vt vidimus) communi studio solertius inuigilarunt.

XVI. EPISCOPI EDVNT LEGES CIVILIBVS ADVERSARIAS.

Faue-

A Fauerunt postea Christiani Imperatores [a] eiusmodi Episcoporum decreto, sancientes ne clerici vel monachi ad tutelam suscipiendam compelli possent. Sacrosanctum verò Concilium Chalcedonense [b] à legitima tutela & datiua, quæ ab Episcopo imperata esset, noluit clericos excusari. Sed de rebus gestis in Synodo hactenus.

[a] l. generaliter. sanctum. C. de Episc. & cler.
[b] Concil. Chalced. c. 3.

IESV CHRISTI ANNVS 258. STEPHANI PAP. ANNVS 2. VALER. & GALLIEN. IMP. ANNVS 4.

I.

SEquenti anno Domini ducentesimo quinquagesimo octauo, Valerianus tertium, & Gallienus secundum Consulatum gessit. Reperitur (vt dictum est anno superiori) B huiusmodi Consulatus Gallieni vnà cum Tribunitia potestate eiusdem quartò iam repetita his verbis [c]: IMP. C. P. LICIN. GALLIENVS. P. F. AVG. TR. P. IIII. COS. II. P.P.] qua ratione, atque aliis superiùs adductis, hunc annum quartum numeramus Imperij Valeriani & Gallieni: quo schismaticorum prœlia aduersus Ecclesiam concitata, sed persecutione vrgente paululum intermissa, acriori sunt impetu renouata. Erant horum (vt demonstratum est) contrariæ factiones, quæ tamen ad oppugnandam Ecclesiam vnanimes conspirabant: illorum nempe, qui post lapsum nulla exomologesi facta, in Ecclesiam irruentes, ab ea recipi absque vllo gradus & honoris dispendio, temerario ausu contendebant; quorum dux in Africa Felicissimus erat. Sicut & tunc accidit in Hispania, vt Basilides & Martialis, quorum alter Legionensis, alter verò Asturiensis Ecclesiæ Episcopus erat, amboque libellatici lapsi, non solùm in Ecclesiam recipi, sed & in ea, vt priùs, præsidere satagerent. Sed his obnitentes Fideles, loco C ipsorum substituendos curarunt Episcopos Sabinum atque Felicem. Aliorum verò schismaticorum, quorum princeps Nouatianus Romæ fuerat, pertinax erat illa sententia & dura seueritas, vt lapsis quantumlibet pœnitentibus occlusa semper remaneret Ecclesia, totaque illorum causa esset Dei iudicio reseruanda. Harum verò sectarum asseclæ longè lateque vagantes, vbicumque essent, negotium facessebant Catholicæ communionis Fidelibus.

[c] apud Adolphum lib. Antiq. Imp. Numis.

CONTRARIAE SCHISMATICORVM FACTIONES.

II.

At quænam fuerit causa Basilidis Episcopi, ex Cypriani epistola ad Hispanos scripta accipienda est. Hic libelli labe primò conspersus, alia facinora superaddidit: de quibus hæc Cyprianus [a]: Basilides adhuc insuper præter libelli maculam, cùm in infirmitate decumberet, in Deum blasphemauerit, & se blasphemasse confessus sit; & Episcopatum D pro conscientiæ suæ vulnere sponte deponens, ad agendam pœnitentiam conuersus sit, Deum deprecans, & satis gratulans si sibi vel laico communicare contingeret.] bene hucusque Basilides, qui lapsus se in pœnitentium classem coniecit, laicam exoptans communionem, quod pij cæteri facerent. At quid postea? Cùm videret in sedem suam subrogatum fuisse Sabinum, liuore tabescens, quod iure non posset, dolis atque fallaciis explere conatus est: quippe qui ad Apostolicam sedem Romam se cōtulit, seque iniustè sede priuatum conquerens, vt in Episcopatum restitueretur, Stephanum Romanum Episcopum multis mendaciis interpellat. quod Cyprianus eadem epistola docet his verbis post recensitam ordinationem Sabini legitimè factam:

CAVSA BASILIDIS ET MARTIALIS

[a] Cypr. epist. 68

III.

Nec rescindere ordinationem iure perfectam potest, quòd Basilides post crimina sua detecta, & conscientiam etiam propria confessione nudatam, Romam pergens, E Stephanum collegam nostrum longè positum, & gestæ rei & tacitæ veritatis ignarum fefellit: vt exambiret reponi in episcopatu, de quo fuerat iustè depositus. Hæc eò pertinent, vt Basilidis non tam abolita sint, quàm cumulata delicta, vt ad superiora peccata eius etiam fallaciæ & circumuentionis crimen accesserit. Neque enim tam culpandus est ille, cui negligenter obreptum est; quàm hic accusandus, qui fraudulenter obrepsit.] hæc Cyprianus, nihil summi Sacerdotis detrahens potestati, Episcoporum causas iudicantis, & quæ ab aliis Episcopis facta essent destruentis ac penitus irritantis; sed tantum de obreptione facta, non tam in ipsum, quàm in Basilidem iure quidem expostulans. Videas hoc exemplo antiquissimum vsum Ecclesiæ, ex remotissimis Orbis partibus Episcopos, qui aliquid iniusti à collegis passos esse prætexerent, prouocare solere ad Romanum Pontificem, tamquam primarium Ecclesiæ vniuersalis Antistitem.

VETVS VSVS APPELLANDI AD ROM. PONT.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IV. De Martiale autem, quòd Apostolicam sedem adierit, nihil habetur expressum. de A
cuius causæ meritis idem Cyprianus scribit; & cùm eum nefando idololatriæ libello
inamatum dixit, hæc addit: Martialis quoque præter Gentilium turpia & lutulentâ
conuiuia & collegia diu frequentata, & filios in eodem collegio, exterarum gentium
SEPVLTVRA GENTILIVM DISCRETAE A CHRISTIANIS. more, apud profana sepulchra depositos, & alienigenis consepultos; Actis etiam
publicè habitis apud Procuratorem Ducenarium obtemperasse se idololatriæ, &
Christum negasse, contestatus sit, &c.] hæc de Martialis causa Cyprianus. In quo
(quod ad pristinos Ecclesiæ mores pertinet) illud est obseruandum, inter alia crimi-
ni datum Martiali, quòd filios in profanis sepulchris Gentilium sepeliisset: quibus
planè significatur, Christianos à Gentilibus sepulchra discreta habere solitos, ne-
fasque fuisse se illis post obitum commiscere, à quibus viuentes abhorruissent. quæ ob-
signasse voluimus ob aliquos leuiter nimis dicentes, in Vrbis cœmeteriis vnà cum B
Christianis Gentiles quoque sepeliri consueuisse: nam immane scelus id (vt vidimus)
esse censebatur.

V. Cùm igitur hunc in modum Basilidis & Martialis causa se haberet; haud putandum
Episcopos Hispaniæ, qui hos depositerant, & alios Episcopali iudicio subrogauerant,
aut Ecclesias, quæ hos susceperant, quieuisse; sed apud Stephanum Romanum Pon-
CYPRIANVS SEQVESTER APVD ROMANOS. tificem causam audentiùs esse prosecutos, atque hæc eadem sancto Cypriano Episco-
po Carthaginensi innotescere voluisse. Etenim suffectos in lapsorum locum Episcopos
Sabinum ac Felicem miserunt, quibus litteras ad Cyprianum dederunt: his quoque
& suas priuatas in eadem causa scripras addidit S. Felix Cæsarauguslanus Episcopus;
de quo hæc præclarè idem S. Cyprianus: Felix de Cæsarauguslа fidei cultor, & de-
CONCILIVM AFRICANVM IN CAVSA BASILIDIS ET MARTIALIS. fensor veritatis, &c.] Verisimili quidem & vehementi ducimur coniectura, vt existi- C
memus hos electos in Africam missos fuisse Episcopos, vt sic Cypriani quoque suffra-
gio sua ipsorum electione probata, inde tum ipsius, tum aliorum ipsius collegarum lit-
teris pariter communiti, Romam ad refellenda Basilidis mendacia adnauigarent, se-
disque Apostolicæ auctoritate compescerent contumaces, qui Hispaniæ Episcopos
contempsissent. Quæ autem hæc secuta sint, nulla prorsus memoria, scriptorum iactu-
ra, remansit.

VI. His acceptis litteris ab Hispanis Sabino atque Felice legatis Episcopis: placuit Cy-
priano colligere collegas Antistites, & in sacro eorum concessu scriptas ab Episcopis
Hispaniæ ad eos litteras recitari, ab iisdemque legatis suam ipsorum prosequentibus
causam cuncta narrari. Quibus auditis & cognitis, Cyprianus omnium collegarum
nomine ad Legionensem & Asturiensem Ecclesias, quarum illi erant Episcopi, & ex D
[a] Cypr. epist. 68 quibus litteras acceperant, de his quæ Synodo placuissent, litteras reddidit[a], quarum
est exordium:

VII. EPISCOPI LAPSI NON RESTITVENDI AD HONORES. Cùm in vnum conuenissemus, legimus litteras vestras, fratres dilectissimi, quas ad
nos per Felicem & Sabinum Episcopos nostros, pro fidei vestræ integritate, & pro Dei
timore fecistis: significantes Basilidem & Martialem libellis idololatriæ commacula-
tos, & nefandorum facinorum cõscientia vinctos, Episcopatum gerere, & sacerdotium
Dei administrare non oportere. Et desideraslis rescribi ad hæc vobis, & iustam pariter
ac necessariam solicitudinem vestram, vel solatio, vel auxilio nostræ sententiæ subleuari.] Ac demum post alia, quæ sit sua ac collegarum, immo & totius Catholici orbis
Episcoporum sententia, quidve de eadem re antea Cornelius Papa decreuerit, his ver-
bis significat: E

Frustra tales Episcopatum sibi vsurpare conantur: cùm manifestum sit, eiusmodi
homines nec Ecclesiæ Christi posse præesse, nec Deo sacrificia offerre debere: maxi-
mè cùm iampridem nobiscum, & cum omnibus omnino Episcopis in toto mundo
constitutis, etiam Cornelius collega noster, sacerdos pacificus ac iustus, & martyrio
quoque dignatione Domini honoratus, decreuerit eiusmodi homines ad pœniten-
tiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem Cleri atque sacerdo-
tali honore prohiberi.] hæc Synodus Africana: quæ non nunc primùm, sed antè sæ-
piùs cum Cypriano, ad Felicissimi ac sociorum conatus clausira Ecclesiæ effringen-
tium, & omnem Ecclesiasticam disciplinam proculcantium comprimendos, sedulò
laborauit.

VIII. At nec quieuit (vt dictum est) his opposita hæresis Nouatiani; quæ longè lateque
progressa

A progressa, in Galliis quoque magnas conflauit discordias: siquidem patrocinio Mar- DE MARCIANO EPISCOPO ARELATENSI.
ciani Episcopi Arelatensis, qui magnopere Nouatiano studebat, multos in errorem in-
duxit. Quod videntes Galliarum Episcopi, ac præcipuè Lugdunensis Ecclesiæ Fausti-
nus Antistes, ad Romanum Pontificem Stephanum aduersus eum scripserunt Epistо-
lam: dederuntque eiusdem argumenti aliàs litteras ad Cyprianum, quem scirent aduer-
sus Nouatianos impigrè laborasse, ac vbique locorum scriptis suis eosdem hæreticos
profligasse. His permotus litteris Cyprianus; quòd nosset, deponere metropolitanum
Episcopum, iuris esse principis omnium Episcoporum Romani Pontificis; mox ad Ste-
phanum, qui his temporibus Romanæ Ecclesiæ præerat Antistes, litteras dedit aduer-
sus eumdem Marcianum Arelatensem Episcopum, rogans eum, vt in Galliis consisten-
ti Ecclesiæ consulens, illum deponat, & alium Catholicæ communionis Præsulem
B in locum eius subrogandum procuret. Extant eiusmodi Cypriani ad Stephanum Pa-
pam scriptæ litteræ*, quarum hoc est exordium: Faustinus collega noster Lugduni *Cyp. epist. 67
consistens, frater carissime, semel atque iterum mihi scripsit, significans ea, quæ etiam MARCIANVS STVDET SECTAE NOVATIANAE.
vobis scio vtique nunciata, tam ab eo, quàm à ceteris Coepiscopis nostris in eadem
prouincia constitutis; quòd Marcianus Arelate consistens, Nouatiano se coniunxerit,
& à Catholicæ Ecclesiæ veritate, atque à corporis nostri & sacerdotij consensione dis-
cesserit, tenens hæreticæ præsumptionis durissimam prauitatem; vt seruis Dei pœni-
tentibus & dolentibus, & ad Ecclesiam lacrymis & gemitu & dolore pulsantibus, di-
uinæ pietatis & lenitatis paterna solatia & subsidia claudantur, nec ad fouenda vulnera
admittantur vulnerati, sed sine spe pacis & communicationis relicti, ad luporum rapi-
nam & prædam diaboli proijciantur.] hæc de impietate Marciani, Nouatiani hæresim
C propagantis, ad Stephanum Papam Cyprianus.

Vt autem Arelatensi Ecclesiæ, ab huiusmodi schismatico atque hæretico homine eam IX.
dissipante, remedio opportuno prospiciat, idem Cyprianus Stephanum monet his ver-
bis: Cui rei nostrum est consulere & subuenire, frater carissime, qui diuinam clemen-
tiam cogitantes, & gubernandæ Ecclesiæ libram tenentes, sic censuram vigoris pecca-
toribus exhibemus, vt tamen lapsis erigendis, & curandis vulneratis, bonitatis & mi-
sericordiæ diuinæ medicinam non denegemus.] hanc quidem curam imminere omni-
bus sacerdotibus cùm dicat Cyprianus, postea quod proprium est Romani Episcopi, & AVCTORI-
non aliorum, ab eo implorat auxiliũ, & requirit officium, dicens: Quapropter facere te TAS ROMANI PONTIFICIS.
oportet plenissimas litteras ad Coepiscopos nostros in Galliis constitutos, ne vltrà Mar-
D cianum peruicacem & superbum, & diuinæ pietatis ac fraternæ salutis inimicum, col-
legio nostro insultare patiatur, quòd necdum videatur à nobis abstentus, qui iampridem
iactat & prædicat, quòd Nouatiano studens, & eius peruicaciam sequens, à communi-
catione se nostra segregauerit.] ac post aliqua:

Dirigantur in prouinciam & ad plebem Arelate consistentem à te litteræ, quibus X.
abstento Marciano, alius in locum eius substituatur, & grex Christi, qui in hodiernum ROMANI PONTIFICIS ESSE DEPONERE LAPSOS EPISCOPOS.
ab illo dissipatus & vulneratus contemnitur, colligatur. Sufficiat multos illic ex fratri-
bus nostris annis istis superioribus excessisse sine pace: vel ceteris subueniatur, qui su-
persunt, & diebus ac noctibus ingemiscunt.] & ad extremum: Significa planè nobis,
quis in locum Marciani Arelate fuerit substitutus; vt sciamus ad quem fratres nostros
dirigere, & cui scribere debeamus.] hæc Cyprianus. Quibus liquidò cernitur, tum ab
ipso, tum ab aliis Episcopis cognitam esse auctoritatem Romani Pontificis; dum in eo
E suam quisque, & in communi ceteri omnes Episcopi suam ipsorum potestatem limiti-
bus coarctatam intellexere: quandoquidem Gallicani Episcopi haud tantum virium ac
facultatis in se esse cognoscerent, vt hominibus inuisum hæreticum hominem (quod
adeò optarent) deponerent, & alium in eius locum subrogarent; sed tum illi, tum Cy-
prianus ad id peragendum Romani Episcopi appellarent auctoritatem, qua Marcianus
Episcopus Nouatianus deponeretur è sede, & alius Catholicus in eius locum subroga-
retur Antistes.

Sed & Nouatianorum & Cataphrygarum occasione illa his temporibus magna XI.
inter Episcopos agitata est controuersia: Num qui ab hæreticis baptizati erant, cùm ad DE BAPTISMO HAERETICORVM EXORITVR QVAESTIO.
Catholicam Ecclesiam se conferrent, essent denuo baptizandi? Sæpius enim contin-
gebat, vt, quos baptizassent Nouatiani, iidem persuasi vnam esse tantùm Ecclesiam, ac
proinde eam non posse in schismate reperiri, ad Catholicam conuolantes, ab iisdem

Universidad de Deusto
Biblioteca

recipi, atque mundari (quòd se illorum baptismate polluros existimarent) experetent A nouo baptismo.

XII. PRAESTITVS BAPTIZANDI HAERETICOS.

Quòd insuper Nouatiani, & ante eos Cataphrygæ soliti essent, quos ab Ecclesia Catholica diuulsissent, vt immundos denuo baptizare: id prouocauit ad æmulationem quosdam Episcopos in Africa potissimùm consistentes, eorumque Primatem sanctissimum Cyprianum; vt & ipsi quos ad Ecclesiam redeuntes susciperent baptizatos primùm a Nouatianis, tamquam illo baptismate inquinatos potiùs quàm mundatos, denuo baptizarent, rati apud se solum, nempe in Catholica Ecclesia, verum esse sanctum baptisma: ne secus facientes, probare viderentur quæ essent apud hæreticos sacramenta, & ea ex parte illorum censerentur communicare impietati. Perurgebat namque eos ille tunc stimulus, quòd Nouatiani Catholicos iterum baptizarent, quòdq; vilioris videretur æstimationis Catholica Ecclesia esse, si id sibi minùs facere licuisset; B & quod factum esset ab illis, vt rectè factum, acciperent; vnde & Nouatianis in Catholicos insultandi ansa libera data esset; atque etiam Catholicorum testimonio comprobari ipsi viderentur verè esse qui dicerentur, mundi atque Catholici, dum collatum ab illis sanctum baptisma, ratum ab iis haberetur. His accedebat, quòd omnes propemodum Scripturæ diuinæ tum ex veteri, tum ex nouo Testamento petitæ, in hoc ipsum vna sententia visæ sint conspirare; dum quæ ab impiis facta essent, quo sacratiora, eo execrabiliora Deus habuerit ac penitus improbarit.

XIII. MAGNA TENTATIO TOTIVS ECCLESIAE.

Tam magna, tamque potens ac valida fuit tẽtatio hæc in Ecclesia, vt veluti quodam vehementissimo turbine, etsi non prostratæ omnino, magnopere certè exagitatæ & quassatæ fuerint altissimæ atque firmissimæ Ecclesiæ turres, quæ inconcussæ olim tot persecutionum impetus pertulissent, & ad se confugientium factæ causa salutis essent: C tunc enim toto Catholico orbe subita ac improuisa quadam tempestate concusso, de Ecclesiæ Africanæ ruina potissimùm mirum in modum trepidarum est.

XIV. SYNODVS ICONIENSIS.

At non quidem (vt multi putant) in Africa hoc tempore à Cypriano tantùm eiusmodi cœpta est controuersia agitari; sed primò tempestatis huius fluctus moti sunt in Oriente: ea nimirum occasione, quòd ex Cappadocia, Cilicia, Galatia, aliisque proximis regionibus Iconium conuenientes Episcopi, statuerant, nihil eorum, quæ ab hæreticis facta essent, ab Ecclesia Catholica recipiendum esse, non ordinationes, non baptismum, non manuum impositionem, nec aliud quoduis sacrum: Meminit huius [a] Synodi Firmilianus Cæsareæ Cappadociæ Episcopus, ad sanctum Cyprianum scribens his verbis: Quòd totum iampridem in Iconio, qui Phrygiæ locus est, collecti in vnum, conuenientibus & Galatia & Cilicia & cæteris proximis regionibus, confirmaui- D mus, tenendum contra hæreticos firmiter, & vindicandum, cùm à quibusdam de ista re dubitaretur.] Occasione enim Cataphrygarum hæreticorum eam Synodum collectam fuisse, significare videtur: quod & inferius demonstrat post multa, cùm ait: Planè quoniam quidam de eorum baptismate dubitant, qui etsi nouos prophetas recipiunt, eosdem tamen Patrem & Filium nosse nobiscum videntur; plurimi simul conuenientes in Iconio, diligentissimè tractauimus & confirmauimus, repudiandum esse omnino baptisma, quòd sit extra Ecclesiam constitutum.] hæc de Iconiensi Synodo Firmilianus.

[a] Apud Cypr. epist. 75.

XV. [b] Apud Euseb. lib. 7 cap. 4. STEPHANVS PAPA EXCOMMVNICAT EPISCOPOS SYNODI ICONIENSIS.

Sed testatur Dionysius [b] Alexandrinus Episcopus, Stephanum Papam hos omnes in ea sententia persistentes communicatione priuasse. ait enim: Stephanus antea scripserat epistolam de Heleno, de Firmiliano, de omnibus Episcopis qui erant ex Cilicia, & E Cappadocia, & Galatia, & ex omnibus gentibus quæ erant finitimæ: quòd neque cum illis quidem ob eam causam omnino communicare vellet: nam illi (inquit) hæreticos rebaptizant.] hæc Dionysius de Stephano improbante quæ ab illis statuta essent. Idem de aliis quoque Conciliis tunc habitis hæc subdit: Decreta enim in maximis Episcoporum Conciliis (sicuti audio) facta fuerunt: vti qui ab hæresi impietate recedunt, debeant primùm in fide institui, deinde veteris & impuri fermenti eluuie ac sordibus ablui, purgatique.] hæc de his ipse.

XVI. Post hæc autem Orientales Episcopi, qui hæc statuentes Apostolicæ sedis communione priuati erant, legatos Episcopos ad Stephanum Romam miserunt, reddituros rationem de iis quæ in Synodo à collegis Episcopis gesta essent. Sed (quod queritur Firmilianus) ab eo nec auditi, nec recepti fuerunt. ipse enim in epistola quam postea scripsit

A scripsit ad Cyprianum, quòd communione Apostolica interceptus fuisset, stomachatus vehementer, multa oblocutus in Stephanum Papam, hæc de eo per ironiam magna animi amaritudine affectus, ait: Quid enim humilius, aut leuius, quàm cum tot Episcopis per totum mundum dissensisse; pacem cum singulis vario discordiæ genere rumpentem, modo cùm Orientalibus (quod nec vos latere confidimus) modò vobiscum qui in Meridie estis? à quibus legatos Episcopos patienter satis & leniter susceþit, vt eos nec ad sermonem saltem colloquij communis admitteret: adhuc insuper dilectionis & charitatis memor, præciperet fraternitati vniuersæ, ne quis eos in domum suam reciperet, vt venientibus non solùm pax & communio, sed rectum & hospitium negaretur. Hoc est seruasse vnitatem spiritus in coniunctione pacis, abscindere se à charitatis vnitate, & alienum se per omnia fratribus facere, & contra sacramentum & fidem contumacis B furore discordiæ rebellare?] hæc quidem in Stephanum Firmilianus, cùm ille Apostolicam traditionem nullo nouitatis accessu ab aliquo passus sit irritari, atque conuelli. At de Firmiliano inferiùs pluribus. FIRMILIANVS QVID IN STEPHANVM PAPAM.

Meminit & Dionysius [a] Alexandrinus de eadem Synodo Iconij habita, aliisque Synodis celebratis, sic dicens: Hoc tamen didici, quòd non Episcopi in Africa solùm istam consuetudinem de hæreticis rebaptizandis iam inuexerunt: verùm etiam longo tempore antè, Episcoporum memoria, qui antegressi sunt, in Ecclesiis maxima hominum frequentia celebratis, & Synodis fratrum tum Iconij, tum Synadis, tum alijs multis in locis conuocatis, istud decretum fuit: quorum iudicia & sententias condemnare, irritaque facere non audeo, sicque illos in odium & inuidiam conijcere.] hæc Dionysius. XVII. SYNODVS ALIA SYNADIS HABITA. [a] Apud Euseb. lib. 7. cap. 6. in fine.

Post hæc autem, hoc item tempore, re ipsa in controuersiam vbique deducta, Ecclesia C Africana nutauit: quippe quæ tantum, quem intrepidè sequeretur, haberet Antistitem Cyprianum: & ipse cuius assectaretur, inuenisset prædecessoris Agrippini impressa vestigia. sed & Tertullianum incautè nimis hanc secutum fuisse sententiam, superiùs est demonstratum. Sed dubium est an id illi acceperint à Montano, vel trãsierit in scholam Montani: Montanistas enim rebaptizare consueuisse illos qui antè in Ecclesia Catholica baptizati ad suam ipsorum hæresim defecissent, Philastrius quoque testatur, cùm de erroribus agit Montanistarum. Sed in eo Cyprianus vindicandus est à Nicephori [b] calumnia, qua mendacissimè ait, eum non aliter recipere consueuisse lapsos, qui in persecutione negassent, quàm per sanctum baptismum. At quantum hæc à Cypriano abhorreant, nemo non videt: eos enim ipse baptizare tantùm redeuntes ad Ecclesiam cõsueuit, quos hæretici antea baptizassent; negans vllum apud hostes Ecclesiæ reperiri posse D baptismum, quod vnum tantùm esset, & in vna Ecclesia collocatum. XVIII. [b] Niceph. lib. 6. cap. 2. DILVITVR NICEPHORI CALVMNIA.

Tam diro exagitata Ecclesia terræmotu, illa quæ supra firmam petram à Christo fundata, de promissione ipsius solidam stabilemque firmitatem accepit, remãsit penitus inconcussa. Tunc planè enituit, quanta in Petri successore esset auctoritas; cùm nullis aliis ferme armis quàm maiorum traditione vallatus, omnem Orientalium & Occidentalium impetum sustinuerit Episcoporum, vndique valida confertim iacula ex diuinis Scripturis petita vibrantium: quorum fortissimos ictus vnus ille semper obiectus clypeus traditionum excepit, atque adamantina firmitate reiecit, reddiditque prorsus inanes. Hæc autem quo modo se habuerint, iam enarrare aggrediamur. Cœpta hæc esse temporibus Stephani Papæ cùm omnes affirment, erroris planè Russinus [c] arguitur, qui ad Eusebium addidit, sub Cornelio Papa exortam fuisse eiusmodi in Ecclesia contro- E uersiam, ipso refragante Eusebio, quem inuitum cogit adstipulari mendacio, cùm aliter se habeat Græca lectio, & quæ ex Græco fidelior facta est accurata translatio [d]. Porrò nonnisi Stephani Papæ tempore hanc in Occidente cœptam esse agitari controuersiam, tum Latini, tum Græci omnes auctores æquè testantur. XIX. ROMANA ECCLESIA TRADITIONIS AVCTORITATEM OMNES SVPERAT. [c] Euseb. lib. 7. cap. 2. vers. Russin. [d] Version. Christophor. eod. loc.

Verùm ipsam rebaptizationem in Ecclesia Africana non recens sub Stephano Papa, sed longè antè, temporibus Agrippini, cui successit Donatus, in cuius locũ suffectus est Cyprianus, cœptam esse, iam satis superiùs dictum est: quam quidem æmularum fuisse Nouatianum, Cyprianus scribens ad Iubaianum [e], tradit his verbis: Nec nos mouet, frater carissime, quòd in litteris tuis complexus es, Nouatianenses rebaptizare eos quos à nobis solicitant: quando ad nos omnino non pertineat, quid hostes Ecclesiæ faciunt, dummodo teneamus ipsi potestatis nostræ honorem, & rationis ac veritatis firmitatem. Nam Nouatianus, similarum more, quæ cùm homines nõ sint, homines tamen imitantur, vult XX. [e] Cypr. epist. 73. NOVATIANI REBAPTIZANTES.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur, vult Ecclesiæ Catholicæ auctoritatem sibi & veritatem vindicare, quando ipse in A Ecclesia non sit, immo adhuc insuper cõtra Ecclesiam rebellis & hostis extiterit. Sciens etenim vnum esse baptismum, hoc vnum sibi vindicat, vt apud se esse Ecclesiam dicat, & nos hæreticos faciat.] & paulo pòst: Quòd si in Ecclesia baptizatos, rebaptizandos foris extra Ecclesiam Nouatianus existimat; à se incipere debuerat, vt prior extraneo & hæretico baptismo rebaptizaretur: qui post Ecclesiam, immo & contra Ecclesiam baptizandos foris opinatur. Quale est autem, vt quia hoc Nouatianus facere audet, nos putemus non esse faciendum?] At non recens ad imitationem Nouatiani id factum esse in Ecclesia Africana, sed longè ante Nouatianum, docet, cùm subdit: Apud nos autem non noua aut repẽtina res est, vt baptizandos censeamus eos qui ab hæreticis ad Ecclesiam veniunt: quando multi iam anni sint, & longa ætas, ex quo sub Agrippino, bonæ memoriæ viro, conuenientes in vnum Episcopi plurimi, hoc statuerint, atque exinde in B hodiernum tot millia hæreticorum in prouinciis nostris ad Ecclesiam conuersi non aspernati sint, neque cunctati; immo & rationabiliter & libenter amplexi sunt, vt lauacri vitalis & salutaris baptismi gratiam consequerentur.] hæc Cyprianus de Nouatianis iterum baptizantibus.

XXI. RATIO NOVATIANI REBAPTIZANTIS.

Ceterùm diuersam de iterando baptismate, ab ea quam Cyprianus ad Iubaianum scribens adducit, Nouatianus rationem iniisse visus est. Nam cùm ipse Romæ ageret, sicque Romanæ Ecclesiæ esse profiteretur Episcopum; quo modo ad imitationem Catholicæ Ecclesiæ potuit denuo baptizare? cùm etsi id facerent Africani, secus tamen Romana Ecclesia agere videretur, quæ antiquis innitens traditionibus, baptizatos legitimè ab hæreticis, non nouo baptismate, sed aliis adhibitis ritibus reconciliare soleret? Verùm Nouatiani illud putamus fuisse consilium: nimirum quòd Catholicos omnes, C qui lapsos recepissent, diceret immundos esse, se autem suosque puros ac sanctos; ne viderentur illorum, qui ex Catholica venirent Ecclesia, sordibus inquinari, eos nouo statuerit sanctificare baptismate. Conducebat mirum in modum ipsorum impietati, qua lapsis pœnitentibus aperiendam negarent Ecclesiam, nouum hoc de secundo baptismate excogitatum commentum. Nam si ipsi non reciperent lapsos, quo modo recepturi erant, qui ad eum ab Ecclesia Catholica venirent, quos sciebant lapsorum communicatione fœdatos, immo & existimarent esse lapsos in hæresim, cùm se solos Catholicos esse gloriosè dicerent: nisi per suum baptismum traderent, quos reciperent, esse mundandos? Erat ergo illis loco pœnitentiæ secundum hoc ab eis adinuentum baptisma,

[a] Apud Euseb. lib. 7. cap 7.

quo non tantùm (quod ait Dionysius [a] Alexandrinus) sacrosanctum Ecclesiæ lauacrum abrogarent, sed & reijcerent fidem & confessionem; quæ lauacrum præcedere D consueuerunt.

XXII. MAGNVS CONSVLIT CYPRIANVM.

Occasione igitur Nouatianorum (quod demonstratum est) tunc cœptum est in Africa dubitari, an consultò rebaptizare deberent, quos reuertentes ad Ecclesiam, scissent ab hæreticis baptizatos. Sed & de baptizatis à Nouatiano id primùm à Magno, non quidem Episcopo, sed laico homine (nam eum Cyprianus filium nominat) dubitatum fuisse videtur: quòd nimirum illi eamdem tunc formam ac ritum viderentur in eiusmodi sacramenti collatione seruare, quam Catholici. Quamobrem ea de re consuluit Cypria-

[b] Cyp. epist. 76.

num: qui nullum prorsus esse à Nouatiano impertitum baptisma respondit epistola ad [b] cum scripta: quam non vltimo loco, sed primam omnium eius argumenti à Cypriano datam existimo; ea nimirum ratione, quòd nulla in ea mentio habeatur de scriptis ad diuersos Episcopos antè litteris, nec de Conciliis in Africa ea causa collectis, quorum E necessaria citatio videri poterat. Sed & quòd accidisset, vt in odium Nouatiani, qui (vt dictum est) baptizatus esset in lecto, eiusmodi baptismo eo modo ægrotanti per aspersionem aquæ collato, nonnihil detraheretur (idem namque sic baptizati ab aliquibus non Christiani, sed Clinici dicebantur) inde quoque accidit, vt idem Cyprianus eidem Magno hæc roganti eadem epistola plenius satisfecerit.

XXIII. EPISCOPI NVMIDAE CONSVLVNT CONCILIVM CARTHAGINENSE.

Verum quod pertinet ad propositam quæstionem de hæreticorum baptismate iterando: ex Episcopis primi reperiuntur fuisse Numidæ, qui de ea re ad Cyprianum aliosque Episcopos ad Synodum coactos Carthagine litteras conscripserunt. An autem vnus hic idemque fuerit conuentus Episcoporum cum eo in quo suscepta est legatio (quam diximus) Legionensis & Asturiensis Ecclesiæ, an verò alius, incertum est.

[c] Cyp. epist. 70

Putatur tamen, ipsum hoc anno habitum esse: ex quo Synodica [c] scripta est ad Ianuarium

A rium & socios Episcopos in Numidia constitutos, quando controuersiam de hæreticorum baptismate exortam definierunt his verbis:

Cùm [a] simul in Concilio essemus, fratres carissimi, legimus litteras vestras, quas ad nos fecistis de iis qui apud hæreticos & schismaticos baptizari videntur: an ad Ecclesiam Catholicam, quæ vna est, venientes baptizari debeant. De qua re quamquam & ipsi illic veritatem & firmitatem Catholicæ regulæ tenetis; tamen, quoniam consulendos nos pro communi dilectione existimastis, sententiam nostram non nouam promimus; sed iampridem ab antecessoribus nostris statutam, & à nobis obseruatam, vobiscum pari consensione coniungimus: censentes scilicet & pro certo tenentes, neminem foris baptizari extra Ecclesiam posse: cùm sit baptisma vnum in sancta Ecclesia constitutum; & scriptum sit, Domino [b] dicente: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, B & effoderunt sibi lacus dettitos, qui non possunt aquam portare.] his autem & aliis diuinæ Scripturæ locis, quibus non modò baptismum, sed & sacri chrismatis & Eucharistiæ sacramenta nonnisi in Ecclesia reperiri monstrare conabantur, eamdem epistolam consignatam ad Episcopos Numidas dederunt, qua & professi sunt, vnam sanctam Ecclesiam à Domino (vt aiunt) super Petrum origine vnitatis & ratione fundatam. Meminit huius consilij & epistolæ ab eo datæ idem Cyprianus [c] scribens postea ad Iubaianum, ostenditque hanc primam omnium fuisse Synodum in Africa à se in hac causa coactam. Post quam etiam aliam eodẽ argumento scripsit [d] ad Quinctum in Mauritania Episcopum de eadem re ipsum consulentem; ad quem & Synodicæ ad Numidas scriptæ mittit exemplum, sic dicens: Retulit ad me, frater carissime, Lucianus compresbyter noster, te desiderasse, vt significaremus tibi, quid sentiamus de his qui apud hæreticos & C schismaticos baptizari videntur. De qua re quid nuper in Concilio plurimi Coepiscopi, cum compresbyteris qui aderant, censuerimus, vt scires, eiusdem epistolæ exemplum tibi misi.]

[a] Cyp. epist. 70

[b] Hierem. 2.

[c] Cyp. epist. 73

[d] Cyp. epist. 71

XXIV. DE REBAPTIZANDO DECRETVM.

XXV. VETVS TRADITIO DE NON REBAPTIZANDO.

Declarat Cyprianus eadem ad Quinctum epistola, non alibi tunc quàm in Africa viguisse eiusmodi de hæreticorum baptismate controuersiam: cùm nonnulli, memores pristinæ illius ante Agrippini Episcopi tempora consuetudinis, illi magis cuperent inhæresceere, quàm iis quæ ab eo & aliis postea fiussent in Africa instituta. de quibus hæc ibidem Cyprianus: Dicunt se in hoc veterem consuetudinem sequi, quando apud veteres hæreseos & schismatum prima adhuc fuerint initia, vt hi illic essent, qui de Ecclesia recedebant, & hic baptizati priùs fuerant: quos tunc tamen ad Ecclesiam reuertentes, & pœnitentiam agentes, necesse non erat baptizare. Quod nos quoque hodie obseruamus: vt quos constet hîc baptizatos esse, & à nobis ad hæreticos transisse; si postmodum D peccato suo cognito, & errore digesto, ad veritatem & matricem redeant, satis sit in pœnitentiam manum imponere.] hæc Cyprianus, sic eludens eorum argumentationem, qui obtentu veterrimæ consuetudinis negarent, baptizatos ab hæreticis, iterum baptizandos, si redeant ad Ecclesiam: dicens id de his esse intelligendum, qui primò à Catholicis baptizati, cùm ad hæreticos defeciissent, & ab illis ad Ecclesiam rediissent, non essẽ amplius baptizandos, sed cum manus impositione Ecclesiæ reconciliandos.

XXVI. FIRMA ASSERTIO DE REBAPTIZANDO [e] Cyp. epist. 72

At hæc, vt demonstratum est) elusio potiùs erat, quàm solutio argumenti: cùm constet testificatione Stephani & aliorum Episcoporum (vt suo loco dicemus) in Ecclesia antiquitus obseruatũ, vt ritè ab hæreticis baptizati, nullo alio baptismate ad Ecclesiam redeuntes imbuerentur. Porrò qui huius veritatis in Africa erant propugnatores Epi- E scopi, sic erant animo comparati, vt salua pace Ecclesiæ, ab ea sententia nullatenus dicelli possent, cui semel firmiter inhæsissent. De quibus idem Cyprianus [e] paulo pòst scribens ad Stephanum, antequam eum sibi penitus aduersantem expertus esset, hæc ait: Ceterùm scimus quosdam, quod semel imbiberint, nolle deponere, nec propositum suum facilè mutare; sed, saluo inter collegas pacis ac concordiæ vinculo, quædam propria, quæ apud se semel sint vsurpata, retinere.] ita ipse: quibus planè significat, omnes has mutuas inter Episcopos Catholicos contentiones sic agitatas esse, vt numquam tamen inter eos Catholicæ communionis pacis vinculum fuerit dissolutum.

XXVII. CONCILIVM AFRICANVM LXXI. EPISC.

Intelligens autem Cyprianus adeò fixum alta radice multorum animis insidere, vt, quas accepissent de ea re maiorum traditiones, vellent illibatas custoditasque seruari: existimans hos omnes errore seduci, paulo pòst (vt ipse ait) scriptam ad Quinctum memoratam epistolam, maiori remedio conatus malo, quod putabat, occurrere, celebriorem

rem collegit conuentum septuaginta vnius Episcoporum. Meminit huius Concilij ipse A
[a] Cypr. epi. 73. scribens ad Iubaianum his verbis[a]: Exemplum earumdem litterarum tibi misi: quid in Concilio, cùm plures adessemus, decreuerimus: quid item postea Quinto collegæ nostro de eadem re quærenti rescripserimus; & nunc quoque, cùm in vnum conuenissemus tam prouinciæ Africæ, quàm Numidiæ Episcopi numero septuaginta & vnus, hoc item denuo sententia nostra firmauimus.] hæc ipse: qui & in epistola tunc ad Stephanum[b] Papam scripta planè testatur, paulo post datam ad Quinctum epistolam, fuisse eamdem Synodum congregatam. In quo quidem Concilio, quod olim sub Agrippino, ac nuper in prima Synodo fuerat definitum, vt hæreticorum baptisma nullius momenti penitus haberetur, fuit omnium sententia confirmatum. Sic igitur quod in hoc pleniori Concilio fuisset omnium calculo stabilitum, placuit de iis omnibus reddi certiorem Stephanum Papam, hactenus rerum gestarum inscium. Synodica itaque in hunc modum tunc B
[c] Ead. epist. 72 ab eis ad Stephanum scripta epistola est[c]:

XXVIII. SYNODICA EPISTOLA AD STEPHANVM PAPAM.

Ad quædam disponenda, & consilij communis examinatione limanda, necesse habuimus, frater charissime, conuenientibus in vnum pluribus sacerdotibus, cogere & celebrare Concilium. In quo multa quidem prolata atque transacta sunt: sed de eo vel maximè tibi scribendum, & cum tua grauitate ac sapientia conferendum fuit, quod magis pertineat & ad sacerdotalem auctoritatem, & ad Ecclesiæ Catholicæ vnitatem pariter & dignitatem de diuinæ dispositionis ordinatione venientem: Eos qui sint foris extra Ecclesiam tincti, & apud hæreticos & schismaticos profanæ aquæ labe maculati quando ad nos atque ad Ecclesiam, quæ vna est, venerint, baptizari oportere; eò quòd parum sit eis manum imponere ad accipiendum Spiritum sanctum, nisi accipiant & Ecclesiæ baptismum.] & paulo inferius: Baptismum autem non esse, quo hæretici vtun- C

DECRETVM SYNODI. tur; nec quemquam apud eos qui Christo aduersantur, per gratiam Christi posse proficere; diligenter nuper expressum est in epistola quæ ad Quinctum collegam nostrum in Mauritiania constitutum, super ea re scripta est: item in litteris, quas collegæ nostri ad Episcopos in Numidia præsidentes ante fecerunt: cuius vtriusque epistolæ exempla subdidi.] hæc ibi.

XXIX. Meminit huius Synodi & epistolæ ab ea ad Stephanum scriptæ S. Hieronymus agens aduersus Luciferianos, dicens: Conatus est & beatus Cyprianus contritos lacus fugere, nec bibere de aqua aliena: & idcirco hæreticotũ baptisma reprobans, ad Stephanum tunc Romanæ vrbis Episcopum, qui à beato Petro vigesimus sextus fuit, super hac re Africanam Synodum direxit: sed conatus eius frustra fuit. Denique illi ipsi Episcopi, qui rebaptizandos hæreticos cum eo statuerant, ad antiquam consuetudinem reuoluti, nouum D emisere decretum.] hæc Hieronymus.

XXX. ALIA DECRETA SYNODI. Quid præterea in ea Synodo statutum fuerit, iidem Episcopi in eadem epistola ad Stephanum his verbis significant: Addidimus planè, & adiunximus, frater carissime, consensu & auctoritate communi, vt etiam si qui presbyteri, aut diaconi, qui vel in Ecclesia Catholica prius ordinati fuerint, & postmodum perfidi ac rebelles contra Ecclesiam steterint, vel apud hæreticos à Pseudoepiscopis & Antechristis contra Christi dispositionem profana ordinatione promoti sint, vt contra altare vnum atque diuinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint; eos quoque hac conditione suscipi, cùm reuertuntur; vt communicent laicis, & satis habeant quòd admittuntur ad pacem, qui hostes pacis extiterint: nec debere eos reuertentes ea apud nos ordinationis & honoris arma retinere, quibus contra nos rebellauerint.] ac post multa: Hæc ad con- E scientiam tuam, frater carissime, & pro honore communi, & pro simplici dilectione pertulimus, credentes etiam tibi pro religionis tuæ & fidei veritate placere, quæ religiosa pariter & vera sunt.] hæc & alia ex Synodo septuaginta vnius Episcoporum ad Stephanum Cyprianus & alij. Quod verò pertinet ad posterius hoc Synodi decretum, de non recipiendis nisi ad laicam communionem, qui in Ecclesia ordinati ad hæreticos defecissent; quo modo postea eius occasione iterum contigerit turbari vehementer Ecclesiam, & obortum sit Luciferianum schisma, suo loco dicemus.

XXXI. COMMVNICATIO INTER DISIDENTES EPISC. SEMPER RETENTA. Demum cùm hæc omnia à se in Synodo statuta fuisse dicant, Christiana modestia omnia moderantes, ne viderentur sic ea decernere, vt vellent Christiano orbi leges præscribere, & pacis dispendio ea statuere ab omnibus obseruanda; hæc in fine Synodicæ addiderunt. Qua in re nec nos vim cuiquam facimus, aut legem damus: cùm habeat in Eccle-

A in Ecclesiæ administratione voluntatis suæ arbitrium liberum vnusquisque præpositus, rationem actus sui Domino redditurus.] hæc Synodus; quòd existimaret hoc non esse de fide, vt ob eam causam, qui secus facerent, dicendi essent hæretici. nam in his quæ ad fidem Catholicam spectant, haud liberum est cuique Episcopo pro arbitrio seruare quod velit; sed eam licentiam interdum vsurpare concessum est in iis quæ ad diuersos Ecclesiarum ritus secundùm diuersarum Ecclesiarum consuetudinem pertinent.

XXXII. CATHOLICORVM AETERGANTIVM MODESTIA. Hæc ad calcem ab Africana Synodo posita S. Hieronymus exactè considerans, & accuratè perpẽdens, aduersus Luciferianos agens, hæc ait, cùm loquitur de Cypriano, qui Synodo præfuit: Sciant illum hæc non cum anathemate eorum, qui se sequi noluerant, edidisse: siquidem in communione eorum permansit, qui sententiæ suæ contraierant. sed hortatum potiùs fuisse propter Nouatum & alias tunc hæreses multas enascentes, B ne quisquam ab eo sine damnatione erroris sui reciperetur. Sermonem denique suum, quem super hac re ad Stephanum Romanum Pontificem habuit, tali fine compleuit: Hæc ad conscientiam tuam, frater carissime, pro honore communi, &c.] refert quæ sequuntur vsque ad finem epistolæ à nobis nuper recitatæ. Addit & illam Cypriani sententiam in epistola ad Iubaianum[a] post Synodum proximè scriptam, his verbis:

[a] Cyp. epist. 70.

XXXIII. CONTESTATIO CYPRIANI. Ad Iubaianum quoque de hæreticis rebaptizandis scribens, in fine libelli sic locutus est: Hæc tibi breuiter pro nostra mediocritate scripsimus, frater carissime, nemini præscribentes, aut præiudicantes, quo minus vnusquisque Episcoporum, quod putat, faciat, habens arbitrij sui liberam potestatem. Nos quantum in nobis est, propter hæreticos, cum collegis & Coepiscopis nostris non contendimus, cum quibus diuinâ concordiam & Dominicam pacem tenemus: maximè cùm Apostolus[b] dicat: Si quis autem puta- C

[b] 1. Cor. 11. uerit se contentiosum esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei. Seruatur à nobis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, vinculum fidei, concordia sacerdotij.] hucusque ex Cypriani epistolis Hieronymus. Recitat & S. Augustinus[c], agens contra Cresconium, eamdem ad Iubaianum Cypriani sententiam, & eam

[c] Aug. contra Cresc. lib. 3. cap. 1. 2. qua in Synodo fuerat contestatus, dicens: Neminem iudicantes, nec à iure communionis aliquem, si aduersus senserit, amouentes,] vt ostendat in tanta Episcoporum altercatione numquam pacis vinculum fuisse perfractum.

XXXIV. CYPRIANVS IVBAIANO QVID RESPONDEAT. Eiusdem quoque Synodi tempore Cyprianus de eadem quæstione à Iubaiano Epi- D

[d] Cypr. epist. 73. scopo rogatus litteras[d] dedit, quibus huius Synodi mẽtionem habet his verbis: Et nunc quoque cùm in vnum conuenissemus, tam prouinciæ Asiæ, quàm Numidiæ Episcopi numero septuaginta & vnus, hoc idem denuo sententia nostra firmauimus, statuentes vnum baptis. na esse, quod sit in Ecclesia Catholica constitutum: ac per hoc non rebaptizari, sed baptizari à nobis, &c.] Cautè quidem Cyprianus, se non rebaptizare baptizatos ab hæreticis tradit, sed tantùm baptizare; quòd sibi constare putaret, numquam baptizatos verè fuisse, sed aqua hæreticorum (vt putabat) amplius sordidatos. Adeò enim Catholici exhorruerunt anabaptismum, vt dixerit Augustinus[e]: Quid sit autem

[e] Aug. de baptis. contra Donat. lib. 2. cap. 14. pernicio sius, vtrum omnino non baptizari, an rebaptizari, iudicare difficile est.] planè affirmans, pios execrari magis anabaptismum. Studuit Cyprianus ea epistola ad Iubaianum suam ea de re sententiam multis Scripturæ locis apud eumdem testatam reddere, & rationibus confirmare, & quæ ex aduerso obiecta essent, penitus confutare.

XXXV. CYPRIANVS CVR SCRIPSIT DE BONO PATIENTIAE. Verùm quòd (vt demonstratum est) in omnibus his in primis Ecclesiæ paci consultum fore quam maximè vellet, vt quisque aduersantem sibi fratrem æquanimiter fer- E ret, de Bono patientiæ se libellum scripsisse testatur; quem ad eumdem Iubaianum mittens, sic in ea epistola perorauit: Propter hoc etiam libellum de Bono patientiæ, quantum valuit nostra mediocritas, permittente Domino & inspirante conscripsimus, quem ad te pro mutua dilectione transmisimus.] Veritus enim magnopere Cyprianus, ne hisce inter Episcopos obortis contentionibus, magno aliquo schismate Catholica scinderetur Ecclesia; præter id quod de mutua seruanda concordia est sæpiùs contestatus, ad anteuertenda futura mala, egregium illud prophylacticon præparauit antidotum, libellum illum scribens, quò demonstraret, absque patientia impossibile esse seruari inter fratres mutuam charitatem, & vnitatem spiritus in vinculo pacis. Nam in eodem commentario ait: Impatientia etiam in Ecclesia hæreticos facit, & ad Iudæorum similitudinem contra Christi pacem & charitatem rebelles ad hostilia & furiosa odia compellit.] hæc & alia plura id genus ibi.

Quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXXVI. PAX PERPETVO CONSERVATA.

Quod autem ad Cypriani de seruanda pace firmum mentis propositum pertinet: ne quis existimet, quod bene cœptum est, fuisse conuulsum; & de pace tenenda firmissimum eius consilium, multis postea aduersantibus, potuisse labefactari certum esse; sicut tam ipsum, quàm reliquos Africanos Episcopos, de pace Ecclesiæ conseruanda, in eadem vsque ad finem perstitisse sententia: nam in postrema Synodo, eadem ex causa celebrata, recitata & comprobata fuit dicta ad Iubaianum epistola, in qua de seruanda pace contestatio legebatur asserta. Sed & in eadem [a] Synodo Cyprianus præfando, eamdem à se sæpè factam contestationem præmisit: quam (vt nuper dictum est) Augustinus [b] agens aduersus Cresconium recitat, & contra Donatistas agens rursum allegat. Egit porrò his scriptis ad Iubaianum litteris Cyprianus, vt ipsum à priori sententia dimouerit, & in suam de baptismate hæreticorum perduxerit. quod ipse testatur in eadem sua ad Synodum Carthaginensem præfatione, cùm ait: Item lectæ sunt vobis & aliæ Iubaiani litteræ, quibus pro sua sincera & religiosa deuotione ad epistolam nostram rescribens, non tantùm consensit, sed etiam instructum se esse gratias egit.] hæc ipse.

[a] Concil. Afric. in princ. apud Cyprian.
[b] Aug. de Baptis. contra Donat. lib. 2. cap. vlt.

XXXVII. QVID STEPHANVS PAPA RESCRIPSERIT.

Sed quid ad Synodicam à dicto Concilio Africano ad semissam Stephanus Papa rescripserit; licet ipsæ litteræ non extent, ex iis tamen quæ Cyprianus, scribens ad [c] Pompeium Sabratensem in Africa Episcopum, ex illis recitat, satis intelligi posse videtur, cùm ait: Quia desideraſti in notitiam tuam perferri, quæ mihi ad litteras nostras Stephanus frater noster rescripserit; misi tibi rescripti eius exemplum. Quo lecto, magis ac magis eius errorem denotabis, qui hæreticorum causam contra Christianos & contra Ecclesiam Dei asserere conatur: nã inter cetera vel superba, vel ad rem non pertinentia, vel sibi ipsi contraria, quæ imperitè atque improuidè scripsit, illud etiam adiunxit, & c.] O infelicem humanæ imbecillitatis conditionem! sic enim tragicè exclamare libet. Vir sanctissimus, qui ne vel leuiter læderet charitatis fraternæ concordiam, crebrius fuerat contestatus; eaque de causa de Bono patientiæ libellum se scripsisse professus, quo & alios vehementius admoneret: modò, simulac legit à Stephano ad se redditas litteras, plus satis excandescens, ac iurgans, nec ab ipsis cõuiciis abstinet; sed inopinatò (vt vidimus) à contumeliis exorsus, aduersus eum aggreditur disputare. At quænam essent verba Stephani, mox recitans subdit:

[c] Cyp. epist. 74

XXXVIII. STEPHANI DE BAPTISMO HAERET. DECRETVM.

Si quis ergo à quacumque hæresi venerit ad nos, nihil innouetur, nisi quòd traditum est; vt manus illi imponatur in pœnitentiam: cùm ipsi hæretici propriè alterutrum ad se venientes non baptizent, sed communicent tantùm.] hæc ergo sententia fuit Stephani Papæ, vt nihil innouaretur ab eo quod traditum esset. In his igitur definitis à Stephano confutandis, Cyprianus totam longiorem illam insumit epistolam, nihilque in ea temperantiùs agens, Stephano etiam notam inurit, quòd patrocinaretur hæreticis. Sed ad hæc Augustinus ait [d]: Stephanus non propterea communicauit hæreticis; quia baptisma Christi, quod in eorum peruersitate integrum mãsisse cognouit, improbare non ausus est.] & paulo pòst: Sed consuetudo illa, quæ opponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordium sumpsisse credenda est: sicut sunt multa, quæ vniuersa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis præcepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur.] hæc ipse.

[d] Aug. de bapt. contra Donat. li. 5. c. 23.

XXXIX. QVID CYPRIANVS IN STEPHANVM.

At Cyprianus non in eo versatur epistola illa sua, vt legitimas traditiones impugnet; sed tota eius argumentatio ea conclusione perstringitur, vt, quam Stephanus traditionem prætendebat, ipse Cyprianus eam de Apostolico fonte dimanare non crederet; sed obrepentẽ errorem esse & corruptelam, prauamq. consuetudinem. Quod verò subdidisset Stephanus, nec ipsos hæreticos rebaptizare qui ex aliis hæresibus ad se venirent: non in illũ deteriorem sensum, quo ea acceperat Cyprianus, fuerãt intelligenda, nempe quòd Stephanus voluisset (quod ait) hæreticorum exempla sectari: sed potius eò tetendisse argumentum, vt demonstraret adeò fuisse insolens, & ab omnibus existimatum planè portentum, baptizatos consueto ritu ab hæreticis, iterum baptizare, vt nec hæretici ipsi, qui præcessissent, licet omni ex parte Catholica dogmata infringere nisi sint, eò temeritatis peruenerint, vt aduersus Apostolorum traditionem auſi sint baptizatos denuo baptizare. Oportuisset sanè Cyprianum integram ipsam Stephani epistolam recitasse; in qua multa fuisse non dubito, quæ eiusdem Pontificis sententiam plenius declarassent: nam nec hoc absolutè potuit Stephanus ipse dixisse, quòd hæretici ad se venientes non rebapti-

A rebaptizarint: cùm inter alios id olim facere solitos Montanistas, & his temporibus Nouatianos, iam satis superiùs sit demonstratum.

Agens verò S. Augustinus de ea epistola ad Pompeianum paulo ardentiùs aduersus Stephanum scripta; cùm nec sibi tantum virium ac iurium inesse sentiret, vt de singulis ab eo in Stephanum iactatis ipsum excusare potuisset; honesta & laudabili tergiuersatione maluit ea relinquere obuoluta silentio, quàm ipsa, nondum obductis cicatricibus, refricare; & inter eos potius amicabili tranſactione litem componere, quàm rem ipsam per singula subtiliùs iudicare. A it enim [a]: Iam illa quæ Cyprianus in Stephanum irritatus effudit, retractarè nolo, quia nec opus est: eadem quippe ipsa dicuntur, quæ iam satis discussa sunt: & ea præterire melius est, quæ periculum pernicioſæ dissensionis habuerunt. Stephanus autem etiam abstinendos putauerat, qui de suscipiendis hæreticis priscam consuetudinem reuocare conarentur: iste autem quæstionis ipsius difficultate permotus, & sanctis charitatis visceribus largissimè præditus, in vnitate cum eis manendum, qui diuersa sentirent. Ita quamuis commotiùs, sed tamen fraternè indignatur; vicit tamen pax Christi in cordibus eorum, vt in tali disceptatione nullum inter eos malum schismatis oriretur.] hæc Augustinus.

[a] Aug. de baptis. contra Donat. lib. 5. c. 25.

Idemque defendens atque propugnans Stephani de baptismo sententiam: quæ aduersus eam Cyprianus congesserat, pluribus confutat. excusans tamen exemplo Petri, quicquid Cyprianus errasset, hæc subdit [b]: Magnum quidem meritum nouimus Cypriani Episcopi & martyris, sed numquid maius quàm Petri Apostoli & martyris?] & paulo pòst: Si potuit, inquit, Petrus contrà veritatis regulam, quam postea Ecclesia tenuit, cogere Gentes Iudaizare: cur non potuit Cyprianus contra regulã veritatis, quam quòd sine vlla sui cõtumelia Cyprianus Episcopus Petro Apostolo comparetur, quantũ attinet ad martyrij coronam. Ceterùm magis vereri debeo, ne in Petrum contumelioſus exissam. Quis enim nescit illum Apostolatus principatu cuilibet Episcopatu prærogandum?] ita ipse. Ceterùm nec minimum quidem Petrum ea in re peccasse, primo tomo Annalium fusiùs demonstrauimus. Sed cetera prosequamur.

[b] Aug. de baptis. contra Donat. lib. 2. c. 1.

XLII. CYPRIANI IN SENTENTIAM STEPHANI CONATVS.

Cùm igitur Cyprianus vidisset Stephanum Papam obnitentem iis quæ in Concilio Africano de baptismate hæreticorum statuta fuerant, haud cunctatus est maiori numero Episcoporum Carthagine aliud Concilium celebrare. Conuocatis igitur ex Africa, Numidia, ac Mauritania Episcopis octogintaseptem, iisdemque Carthagine coeuntibus Kalendis Septembris, recitatis quæ hactenus à Cypriano in ea causa scriptæ fuisD sent litteræ ad Iubaianum, necnon quas Iubaianus rescripsisset ad Cyprianum; idem ipse Cyprianus [c] rogans singulorum sententias, non sine stomacho, tacito tamen Stephani nomine, de eo mentionem parum honorificè suggessit vt de hac ipsa re singuli, quid sentiamus, proferamus: neminem iudicantes, aut à iure communionis aliquem, si diuersum senserit, amouentes. Neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obseruandi necessitatem collegas suos adigit.] hæc ipse, alludens nimirum, quòd Stephanus decretum edidisset, cui more maiorum (vt dictum est ex Tertulliano) præfigi soleret titulus ille, Episcopus Episcoporum, summa Põtificia auctoritate: & quòd aliter sentientibus excommunicationis pœnam fuisset acriter comminatus. Sed quod ibi Cyprianus in Synodo dixerat: Quando habeat omnis Episcopus pro licentia libertatis & potestatis suæ arbitrium proprium; tamque iudicari ab alio non possit, quàm nec ipse potest alterum iudicare] S. Augustinus ita [d] rectè interpretatur: Opinor, inquit, vtique in his quæstionibus, quæ nondum eliquatissima perspectione discussæ sunt] id scilicet concessum esse. & subdit: Nouerat enim quantam sacramenti profunditatem tunc omnis Ecclesia varia disputatione versabat: liberumque faciebat quærendi arbitrium, vt examinata veritas panderetur.] hæc & alia Augustinus: qui, recensens eiusdem Concilij sententias singulorum, eas omnes scitè quidem impugnat, erroriſque redarguit [e].

[c] Concil. Carthag. apud Cyprian. & Aug. de baptis. contra Donat. lib. 6. & 7.
[d] Aug. de baptis. contra Donat. lib. 3. c. 3.
[e] Aug. ibid. lib. 3. c. 4. 5. 6. & seq. & lib 7. c. 1. & vsque ad finem libri.

XLIII. LEGATIO AD FIRMILIANVM EPISC. CAESAR CAPPAD.

Hac habita Synodo, Cyprianus ad se venire satagens Orientales Episcopos, legationes ad eos misit. Qui enim ad remotiores partes, nempe in Cappadociam, sibi legauit Rogatianum diaconum, mittens eum ad Firmilianum Cæsareæ metropolis eius prouinciæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

uinciæ Episcopum, ad alios certè Episcopos propinquiorū locorum alios mittere minimè prætermisit. Statim igitur post Synodum celebratam Kalendis Septembris, missum fuisse Rogatianum à Cypriano in Cappadociam, illucque peruenisse ingruente iam hieme, ex Firmiliani ad Cyprianum redditis litteris, apertè satis colligi posse videtur, quibus dicitur: Quoniam verò legatus iste à vobis missus regredi ad vos festinabat, & hibernum tempus vrgebat; quantum potuimus, ad scripta vestra rescripsimus.] Eodem planè argumento contra epistolam Stephani ad Firmilianum Cyprianum scripsisse, quo ad Pompeium antea scripserat, ex dictis Firmiliani ad eum rescriptis litteris facilè dignosci potest: sed & ipsas integras Stephani litteras suis alligasse, atque ad eum misisse, confutatio illarum, Firmiliani intexta litteris, abundè testatur.

Apud Cypr. epist. 75.

XLIV. FIRMILIANVS QVID IN STEPHANVM.

Videas hominem iam antea in Stephanū agitatum (quòd vt dictum est) ab eo communione priuatus esset, acceptis Cypriani de eodem pariter quęrētis litteris, veluti violento superaddito ventorum flatu, semel iracundiæ igne succensum vehementiùs inflammatum. Dicam in præsentiarum hìc opportunè illud Gregorij [b] Nazianzeni: Non viles tantùm & plebeios, sed etiam præstātissimos quosque viros Momus interdum attingit: vt solius Dei sit, omni prorsus peccato atque ànimi perturbatione vacare. Conspicias namque ipsum furore concitum erumpere in cōuicia, in contumelias & probra ferri præcipitem, semelq; mente tetri odij offusa caligine, falsa à veris minùs valuisse distinguere. Nam & quod spectat ad historicam rerum gestarum veritatem, de Basilide ait, post longam ætatem ab Apostolorum tempore vixisse; quem Ignatij [c] testimonio constat eodem cum illis tempore extitisse. Sed & quòd sæpe inculcat, Stephanum rupisse pacem cum Episcopis Africanis, ipsumque Cyprianum nominasse Pseudochristum & Pseudoprophetam, operariumque dolosum: cùm de his nec leuiter conquestus sit Cyprianus; & Augustinus, qui cūcta quæ eo tempore acciderunt ab eodem scripta exactè peruidit, frequentiùs tum in superiis citatis locis, tum aliis absque aliqua dubitatione restetur, numquam pacem inter Cyprianū & Stephanum esse violatā, aut communicationem Ecclesiasticam intercisam; patentis certè mendacij redarguitur.

[b] Greg. Nazian. orat. in laud. Basil.

[c] Ignat. ad Trall. epist. 5. & ad Smyrnens. epist. 10.

XLV. DISPARCAVSA FIRMILIANI ET CYPRIANI.

Putauit quidē Firmilianus ex Cypriani querelis in Stephanum, æquè actum esse cum illo, ac secum factum fuerat, eiusque collegis. Atqui non par erat vtraque causa. Nam illi (vt vidimus) non tantùm quòd auctores fuissent obortæ contentionis, seueriore digni animaduersione videri poterant; sed & quòd nulla habita ratione maiorum, iam decretum cōtra antiquam consuetudinem calculo omnium firmiter obsignassent: contrà verò Cyprianus (quod sæpe diximus) cùm ea decerneret, sæpiùs fuerat contestatus, se in omnibus ac cum omnibus pacem seruaturum, quantumlibet essent suæ ipsius sententiæ aduersantes.

XLVI. FIRMILIANVS QVARTADECIMANVS.

Sed tandem rem iam palàm deregamus. Dum ea epistola Firmilianus Romanam Ecclesiam calumniatus est, quòd non omnia obseruaret quę ab origine fuissent ab Apostolis tradita, nempe quòd diuersa die celebraret Pascha ab ea quæ instituta fuerat ab Apostolis: quis non videat ipsum stetisse à parte Quartadecimanorum, iam antea ab Ecclesia proscriptorum? apertè enim nimis visus est id ipse profiteri: vt non sit mirum obloqui in Stephanum, & in Romanam insurgere Ecclesiam, quam negat ex Apostolorū traditione præscripta Pascha celebrare; atque adeò (dicam pace sua) procaciter in Stephanum inuehi Firmilianum, libera fronte ludaizantem cum Montanistis ac Quartadecimanis à Romana Ecclesia condemnatis. At non est nostri consilij cuncta in ea epistola perperam posita castigare; sed ex his paucis, quantum sat est, in ceteris iudicandis viam aperire. Scripta est (vt apparet) ea epistola à Firmiliano in fine anni huius nimirum, vt ait, cùm ferè vigesimus secundus annus esset ab obitu Alexandri Imperatoris, quòd regnante Maximino ea contigerit quam recenset historia.

XLVII. FIRMILIANI SENTENTIA IMPROBATA.

Magnam profectò attulit offensionem cunctis Ecclesiis illud Firmiliani naufragium, qui & doctrina & sanctitudine morum nulli propemodum illorum temporum videbatur esse secundus. Quem postea ad meliorem frugem redditum, & communioni Catholicæ restitutum, ac in Ecclesiæ pace piè sanctèque defunctum Græci colunt ac venerantur; cuius natalem diem, perinde ac aliorum sanctorum, in Menologio [d] consignatum anniuersaria memoria celebrant. Ceterùm quod ad eam contra Stephanum ipsius sententiam spectat, ab omnibus Orthodoxis fuit penitus improbata. Nam vt ta-

[d] Menolog. die 28. Octob.

ceam

A ceam ceteros, Magnus ille Basilius, qui Firmiliano post euolutum ferme seculum in sede successit, rogatus ab Amphilochio de his scribere quid sentiret, famosam illam de ea re ad eum epistolam scripsit, quam Græci Canonicam vocāt, qua ait, se nec Firmiliani, nec Cypriani probare sententiam, indistinctè omne reiicientium baptismum illorum qui extra Ecclesiam per hæresin vel schisma positi essent: sed antidoto distinctionis adhibito, Encratitarum, Hydroparistarum, Nouatianorum, ac his similium recipiendum tradit esse baptismum; qui licet ab Ecclesia recessissent, illud tamen vt erat Ecclesiæ integrum forma seruassent: secus autem illorum, quorum fides diuersa, diuersum quoque ab Ecclesiæ ritu faciebat esse baptismum, vt Cataphrygum; qui licet de Patre & Filio rectè sentirent, Spiritum sanctum tamen dicebant esse Montanum.] Verùm quòd eo canone Basilius dicat schismaticos adhuc esse Ecclesiæ, idemque inferiùs collatum à laicis baptismū improbare videatur, sunt huiusmodi recta interpretatione digna. Ceterùm quod rursùm ad Firmilianum spectat, vt nulla de eo suspicio obrepere possit, eum in schismate atque excommunicatione perseuerasse, sicque pariter decessisse, præter ea quæ dicta sunt, illud est eius orthodoxiæ exploratissimum testimonium, etsi alia deessent, quòd in Catholicorum Episcoporum celebri illo Antiocheno conuentu ipse cum aliis aduersus Paulum Samosatensem sederit, sed de his dicemus inferiùs. Constat certè eumdem reliquisse etiam post se de Catholica fide nobilis ingenij sui clara monumenta, quæ idem Basilius [b] citat.

[a] Basil. ad Amphiloch. epist. canonic. cap.

[b] Basil. de Spiritu sancto ad Amphiloch. cap. 29.

XLVIII. DIONYSIVS FAVET CYPRIANI ET AliORVM SENTENTIAE.

At eamdem de baptismate hæreticorum sententiam, quam Cyprianus in Africa, Firmilianus cum collegis in Asia & Cappadocia propugnabant, Dionysius quoque Episcopus Alexandrinus, huius sæculi S. Ecclesiæ ornamentum (quippe qui confessione celebris, & eruditione clarissimus haberetur) in Ægypto acerrimo studio defendere conatus est, scriptis pro eo compluribus fortissimis litteris, quarum S. Hieronymus [c] his verbis meminit: Hic in Cypriani & Africanæ Synodi dogma consentiens, de hæreticis rebaptizandis ad diuersos plurimas misit epistolas, quæ vsque hodie extant.] hæc Hieronymus. Cum Stephano pariter ipsum de eadem re egisse, testatur Eusebius [d], & ex eius epistola hanc recitat sententiam: Atque vt pro his omnibus illum (*Stephanum scilicet*) deprecater, epistolam scripsi.] vt appareat ex his, Dionysium sic patrocinatum esse aduersæ sentētiæ, vt tamen apud Stephanum pro Episcopis eidem reconciliandis sequester accesserit; qui & de his ad Romanos presbyteros Dionysium & Philemonem se etiam scripsisse testatur.

[c] Hieronym. de Script. Eccles. in Dionys.

[d] Euseb. lib. 7. cap. 4.

Licet autem (vt dictum est) ex Oriente, Ægypto, & Africa complures Episcopi patrocinati videantur sententiæ de rebaptizandis hæreticis; tamen illi ipsi qui extra Ecclesiam positi eidem sententiæ postea studuerunt Donatistæ, vel alij, nonnisi quinquaginta Orientales Episcopos, & Africanos septuaginta vnum numerare potuerunt. Certe quidem nonnullos Asianos Episcopos in eamdem cum Stephano sententiam conspirasse, ne ab hæreticis collatum baptisma reiiceretur, S. Basilius [e] ad Amphilochium scribens testatur. Rursùm vero multos in Africa Cypriani collegas eadem cum illo sentire noluisse, S. Augustinus [f] tradit, qui & multa Episcoporum millia eiusdem cum Stephano Papa sententiæ fuisse affirmat. Sed & qui in Oriente [g] sententiam Cypriani secuti fuerant, eamdem eos rescidisse, idem confirmat Donatistarum quoque testimonio. Quin & Cyprianum non mutasse sententiam, dici posse negat [h]: Sed fortasse (inquit) factum est vt suam correxerit sententiam, sed nescimus: neque enim omnia, quæ eo tempore inter Episcopos gesta sunt, memoriæ litterisque mandari potuerunt; aut omnia, quæ mandata sunt, nouimus.] hæc Augustinus.

XLIX. EPISCOPORVM CVM CYPRIANO SENTENTIVM NVMERVS.

[e] Basil. ad Amphiloch. epist. canonic. cap. 1.

[f] Aug. contrà Crescon. lib. 3. cap. 1. in fine.

[g] Ibid. cap. 2. 3.

[h] Aug. de Baptism. contra Donat. lib. 2. cap. 4.

L. REVOCATI EPISCOPI AD RECTAM SENTENTIAM.

Vtcumque acciderit, illud constat, Cyprianum nequaquam à Stephano Papa Apostolica communicatione priuatum, sed in eadem cum Romana Ecclesia vnitate, Sixti successoris Stephani tempore, vsque ad martyrium perstitisse. Certè quidem Africanos item Episcopos, qui in id ipsum consenserant, mutasse sententiam, & contraria priori Baptizandos hæreticos cum eo statuerant, nouum emisere decretum.] idemque in Ecclesia Catholica ante hæc tempora & post esse seruatum, aduersariorum quoque testimoniis docet. Certè quidem quod spectat ad eos, qui erant eiusdem sententiæ in Oriente Episcopi rebaptizantes, propediem, anno sequenti, relicta falsa ab eis asserta sententia, adhæserunt Stephano Papæ, vt suo loco dicemus.

[i] Hieron. contra Luciferian.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LI. Sed quod ad Cyprianum, de quo agitur, spectat; hæc rursum de eo S. Augustinus ad Vincentium scribit in hæc verba[a]: Correxisse autem istam sententiam, non inuenitur: non incongruenter tamen de tali viro existimandum est, quòd correxerit, & fortasse suppressum sit ab eis qui hoc errore nimium delectati sunt, & tanto velut patrocinio carere noluerunt: quamquam non desint, qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant; sed sub eius nomine à præsumptoribus atque mendacibus fuisse confictum.] & paulo pòst: Nos autem duas ob res non negamus illud sensisse Cyprianum: quòd & stylus eius habet quamdam propriam faciem, qua possit agnosci: & quòd ibi magis contra vos nostra causa monstratur.] Cùm verò S. Ecclesia tam Occidentalis quàm Orientalis (vt constat ex Gregorio Nazianzeno) diem natalem Cypriani martyris semper celebrare consueuerit: eum correxisse quod errasset, & in Ecclesiæ Catholicæ communicatione martyrium subiisse, nemo iure poterit dubitare. In quam sententiam hæc etiam Augustinus[b]: Non solùm (inquit) malos Catholicos nullo modo comparamus, sed nec bonos facilè coæquamus beato Cypriano, quem inter raros & paucos excellentissimæ gratiæ viros numerat pia mater Ecclesia.] sic Augustinus. At hoc elogio celebrat eumdem S. Hieronymus[c], dicens: Ne longo sermone sensum traham, vir sanctissimus & eloquentissimus martyr Cyprianus, & nostri temporis confessor Hilarius, nónne tibi videntur excelsæ quondam in sæculo arbores ædificasse Ecclesiam Dei?] Sed deficeret me planè dies, si omnia de S. Cypriano à sanctis Patribus decantata præconia singillatim hîc vellem intexere.

[a] Aug. epist. 48

I. CYPRIANVS ANCATHOLICAE CONSENSERIT ECCLESIAE.

[b] Aug. de Bapt. contra Donat. lib. 6. cap. 2.

[c] Hieronym. in Ijai. cap. 00.

LII. Quod verò ad Stephanum pertinet: quàs antiquorum Patrum traditiones summo studio & intrepido animo acerrimè propugnauit; eædem, his turbinibus superatis, sinceræ & integræ in Ecclesia Catholica custodiræ permanserunt. Enituit planè in hoc tanto certamine, quanta in traditionibus vis, & quanta sedi Apostolicæ inesset auctoritas. Quæ considerans Vincentius Lirinensis, planè admirabundus hæc ait[d]: Cùm ergo vndique ad nouitatem rei cuncti reclamarent, atque omnes quaquauersum sacerdotes pro suo quisque studio reniterentur: tunc beatæ memoriæ Papa Stephanus, Apostolicæ sedis Antistes, cum ceteris quidem collegis suis, sed tamen præ ceteris restitit: dignum (vt opinor) existimans, si reliquos omnes tantum fidei deuotione vinceret, quantum loci auctoritate superabat. Denique in epistola, quæ tunc ad Africam missa est, idè his verbis sanxit: NIHIL NOVANDVM: NISI QVOD TRADITVM EST (nempe seruetur.) Intelligebat etenim vir sanctus & prudens, nihil aliud ratione pietatis admittere, nisi vt omnia, quæ fide à Patribus suscepta forent, eadem fide filiis consignarentur; nosque religionem, non quà vellemus, ducere, sed potius quà illa duceret, sequi oportere: idque esse proprium Christianæ modestiæ & grauitatis, non sua posteris tradere, sed à maioribus accepta seruare. Quis ergo tunc vniuersi negotij exitus? quis vtique, nisi vsitatus & solitus? Retenta est scilicet antiquitas, & explosa *nouitas.

A

B

C

D

[d] Vincent. Lirinen. contra haer. cap. 9.

LII. TRADITIONVM VIS MAXIMA.

* al. explorata

LIII. Sed fortè tunc ipsi nouitiæ adinuentioni patrocinia defuerunt. Immo verò tanta vis ingenij adfuit, tanta eloquentiæ flumina, tantus assertorum numerus, tanta veri similitudo, tanta diuinæ legis oracula, sed planè nouo ac malo more intellecta, vt mihi illa conspiratio nullo modò destrui posse videatur, nisi solam tanti molimínis causam ipsa illa susceptæ, ipsa defensa, ipsa laudata nouitatis professio desituisset. Postremò ipsius Africani Concilij, siue decreti quæ vires? donante Deo, nullæ: sed vniuersa tamquam somnia, tamquam fabulæ, tamquam superflua, abolita, antiquata, calcata sunt.] hæc Vincentius: idemque de Donatistis, qui postea eamdè de rebaptizandis hæreticis damnatam sententiam tuendam susceperissent, hæc subdit:

E

LIV. Et o mira rerum conuersio! auctores eiusdem opinionis, Catholici; consectatores verò, hæretici iudicantur. Absoluuntur magistri, condemnantur discipuli: consciptores librorum filij regni erunt, asserrores verò gehenna suscipiet. Nam quis illud sanctorum omnium & Episcoporum & martyrum lumen beatissimum Cyprianũ cum ceteris collegis suis in æternum dubitet regnaturum esse cum Christo? Aut quis contrà tam sacrilegus, qui Donatistas, & ceteras pestes, quæ illius auctoritate Concilij rebaptizare se iactitant, in sempiternum neget arsuros esse cum diabolo?] hæc & alibi Vincentius, sanè grauissimè.

QVAM DIVERSA CAVSA DONATISTARVM AB ALIIS ELVDEM OLIM SENTENTIAE.

LV. Sed & illud stupore dignum quòd, cùm iidem Donatistæ postea aduersariam Stephano

A phano Papæ sententiam defensarent, in ipsum tamen Stephanum, ob eminentem iudicij cùm sanctitate coniunctam auctoritatem, ne mutire quidem ausi sint, immo & laudare compulsi. Quamobrem hæc itidem miratus S. Augustinus, agens aduersus Petilianum eorum principem, hæc ait: Sed volo soluat mihi iste quæstionem: Quandoquidem cùm Romanæ Ecclesię per ordinem commemorarer Episcopos, inter eos commemorauit & Stephanum, quos Episcoparum illibatè gessisse confessus est. Cùm ergo Stephanus non solùm non rebaptizaret hæreticos, verùm etiam hoc facientes, vel vt fieret decernentes, excommunicandos esse censeret, sicut aliorum Episcoporum & ipsius Cypriani litteræ ostendunt; tamen cum eo Cyprianus in vnitatis pace permansit. Quid hîc dicturi sunt? excutiant ingenia sua quantum possunt; & vtrum valeant respondere, considerent.] hæc Augustinus.

STEPHANVS AB OMNIBVS LAVDATVS.

[a] Aug. de vnic. baptismat. contra Petil. c. 14.

B At non Donatistæ solùm, sed & Hilarius diaconus eiusque sectatores consopitam ac planè damnatam eam de rebaptizandis hæreticis sententiam sectati sunt: quos omnes S. Ecclesia vt hæreticos condemnauit. Stephanus igitur ob Catholicam traditionem egregiè propugnatam, meruit omnium præconiis celebrari: cuius natalem diem non Latini modò, sed & Græci (quod de aliis Occidentalis Ecclesiæ sanctis martyribus rarò accidere consueuit) anniuersaria celebritate habent in Menologio consignarum. Quo modo autem sequenti anno dissidentes ab eo Episcopi, in eamdem cum eo sententiam abeuntes, eidem reconciliati fuerint, proximè dicturi sumus.

LVI. HILARIVS DIACONVS ANABAPTISTA.

IESV CHRISTI STEPHANI PAP. VALER. & GALLIENI IMPP.
ANNVS 259. ANNVS 3. ANNVS 5.

C

I. DVcentesimus quinquagesimusnonus Christi annus à Cassiodoro adscribitur Fastis Valerio Maximo & Acilio Glabrione Coss. quo Episcopi, qui sententiam de rebaptizandis his qui fuissent ab hæreticis baptizati, hactenus pugnaciter defendissent, tandem Stephano consentientes, eidem Christianæ concordiæ fœdere reconciliati sunt. quod Eusebius[b] ex litteris Dionysij Episcopi Alexandrini testatur his verbis, dissensionem priùs paucis repetens: Cyprianus (inquit) Ecclesiæ Carthaginensis pastor, primus inter homines eius ætatis, non aliter quàm per lauacrum baptismatis hæreticos erroris maculis antè ablutos, in Ecclesiam admittendos existimauit. Verùm Stephanus nihil noui aut alieni à traditione ex Apostolorum temporibus deriuata moliendũ arbitratus, hac de re animo vehementer commotus est. Dionysius igitur vbi longum sermonem cum Stephano per litteras de hac controuersia contulit; tandem declarat, quo pacto perturbationis fluctibus sedatis, omnes vbique Ecclesiæ, noua ac peruersa Nouati hæresis prauitate repudiata, pacem inter se conciliassent.] appellat Eusebius sententiam de rebaptizatione, prauitatem Nouati, seu potius Nouatiani hæresin; ea nimirum ex causa, quòd Nouatianus id temporis rebaptizare aggressus esset, nec (vt dictum est) reciperet quempiam apud alios baptizatum, absque secundo à se administrato baptismate. Sed qui hi fuerint, qui, explosa nouitate Nouatianorum, inierint concordiam, idem mox ex Dionysio recitat, dicens: Iam scito, frater, omnes Orientales Ecclesias, quæ antea fuerant propter errorum peruersitatem nonnulla dissensione distractæ, ad concordiam denuo esse reductas. Omnes etiam Ecclesiarum Præsides, quæ vbique locorum sunt, summo animorum consensu conspirare, & ob pacem hanc, præter omnium expectationem constitutam, incredibili lætitia affici.] hæc quidem à Dionysio ad Stephanum scripta, non de alia dissensione, quàm de ea quæ de rebaptizatione excitata, totum planè Orientem commouerat, non de Nouatiani schismate, quod nonnisi Antiochenam Ecclesiam exagitauit, esse intelligenda, nemo non videt. sed hæc inferius dilucidiora reddentur.

D

E

[b] Euseb. lib. 7. cap. 3. 4.

DISSIDENTES ORIENTALES CONSENSERVNT STEPHANO.

Sed quinam essent illi Episcopi, qui mutuam inierant concordiam, numerat, dicens: Demetrianum dico Antiochiæ Episcopum, Theoctistum Cæsareæ, Mozabanem Æliæ, Marinum Tyri, mortuo Alexandro, Episcopũ, Heliodorum Laodiceæ, defuncto Thelymidro, Episcopum, Helenum Tarsi, & cunctas Ciliciæ Ecclesias, Firmilianum etiam, & totam Cappadociam. Illustriores solùm Episcopos nominatim perstrinxi, ne

II. EPISCOPORVM ORIENTALIVM PAX CVM ECCLESIA CATHOLICA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel literæ videantur aliquanto prolixiores, vel nominum enumeratio lectori satietatem & molestiam afferat. Syria porrò vniuersa & Arabia, quibus vestra doctrina & consilio semper magno adiumento fuistis, & quibus etiam modò scripsistis epistolas, Mesopotamia quoque, Pontus, atque Bithynia, &, ne longum faciam, omnes vbique gaudio exultant, & vno animorum consensu ac fraterna charitate Deo gloriam impertiunt.] hucusque ex epistola Dionysij Eusebius: quæ quidem haud potuit scripta esse de pace ex schismate Nouatiani. Nam esto quòd illud schisma desierit; attamen suborta mox de rebaptizatione sub Stephano controuersia, & scissio (vt demonstratum est) in diuersas sententias Oriente: nihil est quòd ea de mutua omnium concordia & pace Ecclesiæ ad Stephanum scribere Dionysius potuisset; nisi hoc anno, cùm nondum à Valeriano fuerat aduersus Christianos persecutio promulgata, pax in omnibus inter Episcopos stabilita fuisset. A

III. Apud Euseb. lib. 7. c. 8. DIONYSIVS SIXTVM CONSVLIT.

Porrò de inita concordia, & in sententiam Stephani omnium accessione, ex eiusdem Dionysij * epistola, quam postea ad Stephani successorem Sixtum Pontificem scripsit, facilè potest intelligi. Nam cùm ipse tenaciùs Cypriani & aliorum idem sentientiũ sententiam defendisset; occurrente casu de baptizato ab hæreticis non secundùm ritum Catholicæ Ecclesiæ, licet eum liberè baptizare potuisset; tamen, ne videretur aliqua leui suspicione perstare in sententia quam damnarat, valde trepidans, non ausus est hominem id enixiùs exposcentem baptizare: sed de re, quam putauit ambiguam, litteris Sixtum consuluit. quod certè minimè feciisset, nisi priùs in sententiam Stephani pedibus iuisset. Sed de epistola ab eo ad Sixtum scripta, suo loco agendum erit. B

IV. PAX ET CONCORDIA ECCLESIAE.

Si igitur (vt vidimus) omnes Orientales Ecclesiæ in vnam eamdemque conspirantes sententiam (vt ait Dionysius) sunt pacis vinculo copulatæ; quis tam vecors & emotæ mentis poterit vel leuiter suspicari, vnum Cyprianum pertinacem in sententia obstinatius perstitisse, & non potiùs (quod sæpe est suis litteris contestatus, sic se de quæstione proposita altercari, vt in omnibus voluerit mutuæ paci ac concordiæ esse consultum) Romanæ Ecclesiæ & totius Orientis Episcoporũ vestigiis institisse? Quòd verò nullum exstat de eiusdem Cypriani mutata sententia à se editum testimonium; quæ mox secuta est persecutio, illud, sicut multa alia vetustatis monumenta, potuit euertisse, ac omnem eius rei memoriam penitus deleuisse. C

V. DISCRIMEN INTER CATHOLICOS INVICEM ALTERCANTES.

Ex his planè intueri licet, quàm dispares esse soleant controuersiæ, quibus inter se Catholici inuicem aduersantur, ab illis quibus hæretici conflictantur. Est enim innatum iis cùm sibi altercantibus vehemens ac prorsus implacabile odium cum liuore coniunctum; vt nullo possint officio demulceri, aut ratione conuinci. Isti verò instar columbarum, postquam mutuo rixati fuerint, mox osculo sanctæ pacis, Catholicæ concordiæ symbolo, se inuicem complectentes, amicè fraterneque salutent: & quòd nonnisi veritatem omnes cupiant, ea semel elucidata atque perspicuè demonstrata, ad eam velut optatam expositam escam, depositis penitus omnibus simultatibus, conuolent. Atque de his hactenus. D

VI. PERSECVTIO VALERIANI. b Hieronym. de Scrip. Eccl. in Cyprian. c Aug. de Ciuit. Dei lib. 18. c. 52. d Oros. lib. 7. cap. 22. e Sozom. lib. 2. f Apud Euseb. cap. 9. lib. 7.

Hoc eodem anno Valerianus Imperator aduersus Christianos Romæ ditam persecutionem excitauit, quæ octaua ordine numeratur à S. Hieronymo [b], Augustino [c], Orosio [d], atque Sozomeno [e]. Durasse hanc annos tres & menses sex, auctor est Dionysius Alexandrinus, qui eam tradit quieuisse, cùm Valerianus à Persis captus est: quod contigit anno abhinc quarto. Quo auctore permotus fuerit Valerianus, antehac de Christianis optimè meritus, vt quam acerbissimè in eos sæuiret, ex Dionysio [f], quem diximus, qui ea, quæ scripsit, ob oculos habuit, demonstratum est superius, ipso Imperij Valeriani exordio: nimirum ad hæc agenda permotum fuisse ab Ægyptio quodam mago, cui semel admouens aures, adeò est deprauatus, vt ad magiam humanas victimas immolaret, visceraque scrutaretur infantium: quem & illum fuisse magum Ægyptium nos existimare diximus, qui anno ante Imperium Decij Ægyptios in Christianos ferociter grassari persuasit, Romamque veniens innotuit Plotino, quem & magiæ præstigiis dementauit. E

VII. SAEVA PERSECVTIO.

Hæc autem persecutio vsque adeò sæuiit, vt Dionysius Alexandrinus, quem diximus, qui & tunc multa perpessus est, tempora illa omnium infelicissima, de Antichristo prædicta, in Valeriano esse putaret expleta. Cetertim lèto gradu Romæ primùm cœpta est, cùm absque edicto pro arbitrio in Christianos Imperator ageret, vt Acta sanctorum

A sanctorum martyrum, qui hoc anno sub dictis Consulibus Romæ passi sunt, declarant. Quæ quidem hic subiicere, operæpretium duximus: tum quòd legitima esse sciamus: tum etiam quòd quasdam res gestas à Stephano Papa habeant simul intextas: eademque diebus & Consulibus contignata sint; quæ ex manuscripto antiquo codice vetustate propè consumpto, cuius in Notationibus meminimus, à temporis edacitate vindicata, & mendis compluribus, quantum licuit, emaculata, nunc primùm in lucem prodeunt. Sunt verò hæc:

VIII. * al. Lucillo

Valerio & Acilio * Consulibus, Hippolytus ciuis Romanus Christianus vitam solitariam agebat in cryptis: ad quem, ob Apostolicam eruditionem, quamplures confluebant Gentilium, qui, dantes nomen Christo, baptizabantur. Veniebat frequenter idem Hipolytus ad pedes Stephani Episcopi, ducens secum conuersos Chri- * al. Maximũ
B stianos, vt baptizarentur: cumque id crebriùs fieret, delatores ad Mummium * Vibis Præfectum deferunt: is detulit Valeriano Imperatori. Id cùm resciisset Hippolytus, retulit S. Stephano Episcopo. Tunc beatus Stephanus, collecta multitudine Christianorum, cœpit monitionibus sanctis & eruditione Scripturarum omnes imbuere, inter alia dicẽs: Filioli mei, audite me peccatorem. Dum tempus habemus, operemur bonum, & nobis ipsis: tamen primùm moneo, vt vnusquisque tollat crucem suam, & sequatur Dominum nostrum Iesum Christum, qui dignatus est nobis dicere [a]. Qui amat animam suam, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inueniet eam in æternum. Vnde etiam rogo vos omnes, vt non nostri tantùm, sed etiam nostrorum solicitissimi, vt si quis vestrum habet amicum, aut propinquum Gentilem adhuc, non moretur eum ducere ad me, vt baptizetur. Tunc Hippolytus misit se ad pe-
C des beati Stephani Episcopi, dicens: Pater bone, rogo te, habeo nepotem meum, & germanam eius, adhuc Gentiles, quos enutriui: est autem hic paruulus annorum plus minùs decem, puella autem annorum tredecim: horum mater Paulina dicta, & ipsa Gentilis: pater itidem nomine Adrias, qui aliquando prædictos ad me mittit. Tunc beatus Stephanus ei suasit, vt, cùm iterum mitteret, eos retineret; vt ea occasione etiam parentes veniant, quos simul hortetur. ACTA HIPPOLYTI, EVSEBII, ET SOCIORVM MARTYRVM. [a] Ioann. 12.

IX. STEPHANVS PAPA ROBORAT DELES.

Transacto biduo, prædicti pueri venerunt ad Hippolytum, cibaria quædam ferentes: quos ille retinuit, & id nunciauit beato Stephano Episcopo: qui veniens, amplexatus est paruulos, demulcens eos. Accurrerunt parentes soliciti pro filiis: quos allocutus est Stephanus de horrore futuri ac tremendi iudicij, & de gloria beatorum, hortans pluribus eos idola relinquere, id ipsum etiam fecit Hippolytus. Quibus
D Adrias pater, se spoliari bonis, & cædi gladio (quæ omnia parata erant iis qui se Christianos dicerent) timere se ait: id ipsum inculcauit soror Hippolyti Paulina, inuehẽs in Hippolytum, qui hæc suaderet. Erat soror Hippolyti Paulina religionem Christianorum abhorrens. Cumque illos loquentes audissent, re tamen infecta, sed non prorsus desperata, recesserunt.

X.

Tunc beatus Stephanus, vocans ad se virum doctissimum Eusebium presbyterum, & Marcellum diaconum, misit eos ad Adriam & Paulinam: quos in Arenarium vocatuit, vbi erat Hippolytus: quos aduenientes hisce verbis compellat Eusebius: Expectat vos Christus, vt cùm ipso introeatis in regnũ cœlorum. Contradicente autem Paulina, & obiiciente gloriam mundi huius; pluribus insinuauit illis gloriam regni cælestis, quam non essent assecuturi, nisi per fidem, in qua etiam baptizarentur. Paulina autem in sequentem diem responsum distulit. Eadem nocte parentes quidam Fideles adduxerunt
E ad Eusebium in Arenarium Pontianum filium suum paralyticum, petentes vt baptizaret eum: qui orans, eumdem baptizauit: qui etiam vnà cum baptismate sanatus est, & soluto etiam vinculo linguæ, laudabat Deum. Tunc Eusebius obtulit sacrificium, & participati sunt omnes corpore & sanguine Christi. Quod cùm cognouisset Stephanus Episcopus, venit ad eos, & gauisi sunt simul. EVSEBIVS MISSAM IN CRYPTA AGIT.

XI. ADRIAS ET PAVLINA PACTI CHRISTIANI.

Manè autem facto, redierunt Adrias & Paulina: qui cùm ea accepissent de sanitate pueri, mirati sunt admodum, & corde compuncti, fletuentes se, petierunt & ipsi se baptizari. Hæc videns Hippolytus, gratias agens Deo, dixit ad beatum Stephanum: Domine sancte, ne tardes eos baptizare. Beatus Stephanus Episcopus dixit: Compleantur solemnia, & interrogatio celebretur: si verè credant, & nulla trepidatio in corde eorum remaneat, vt baptizentur. Facta autem interrogatione, indixit eis ieiunium, & catechizauit

Universidad de Deusto
Biblioteca

chizauit omnes,& baptizauit eos in nomine Trinitatis:& posito signaculo Christi,vocauit puerum Neonem, puellam Mariam:& obtulit pro eis sacrificium, & participati sunt omnes: & discessit beatus Stephanus. Tunc iidem recenter baptizati,ea pere habitare in eodem Arenario cum Hippolyto, Eusebio presbytero,& Marcello diacono: bona aurem,quæ in Vrbe habebant,erogauere pauperibus. A

XII. Cumque iam res vulgaretur, delataque esset ad Valerianum Imperatorem; statim iussit illos inquiri,spondens eis, qui eos inuenirent, dimidium bonorum ipsorũ. Tunc Maximus Commentariensis hac vsus est arte, vt eos inuenire posset. Finxit se Christianum esse, ac stipe egentem: & veniens in Cælium montem ad Aream Carboniam*, mansit ibi mendicans. Cùm autem transiens cum sociis Adrias eleemosynas erogaret;Maximus volens experiti an ille esset quem quæreret, ait: Per Christum,quem credo, rogo vt faciatis misericordiam super egestatem meam. Tunc Adrias misertus illius, iussit se illum sequi. At dum intraret domum, Maximus corripitur à dæmone, & clamauit: Viri Dei, ego diuulgator sum vestri: video super me ignem densissimum: orate pro me, quia crucior igne. Mox illis orantibus cum lacrymis, & sternentibus se,Maximus curatus est. Cumque eleuarent eum de terra, clamare cœpit: Pereant deorum cultores: ego baptismum pero. Duxerũt eum ad beatum Stephanum, qui illum erudiens,demum baptizauit: factusque Christianus habitare voluit vnà cum Stephano Episcopo aliquot diebus. B

* al. Carbonariam

QUA ARTE INVENTI CHRISTIANI.

XIII. Post multos autem dies requisitus Maximus Cõmentariensis,& non inuentus,nunciatur Valeriano,ipsum factum esse Christianum: qui missis aliis ex Scrinio in domum eius inuenerunt eum prostratum orantem:tenentesque duxerunt ad Valerianum. Cui ille: Sic,inquit,cæcatus es pecunijs, vt promissionibus tuis me falleres? At Maximus: Hactenus,inquit,cæcus fui: modò illuminatus video. Quo lumine?inquit ille. Respondit Maximus: In fide Domini nostri Iesu Christi. Tunc iratus Valerianus iussit eum præcipitari per pontem. Postea autem corpus inuentum Eusebius sepeliuit in cœmeterio Callisti,via Appia,decimotertio Kalendas Februarias.] Intra Catacumbas inuisitur etiam hodie locus Maximi,eius inscriptione notatus: sed sublato corpore, titulus hic tantum supersit, LOCVS MAXIMI. C

MAXIMI MARTYRIVM.

XIV. Post hæc Valerianus, magna adhibita diligentia, misit septuaginta milites: qui inuentos Eusebium,Adriam, Hippolytum, Paulinam & filios, tentosque adduxerunt ad Forum Traianum. Marcellus verò diaconus occurrens exprobrauit Valeriano, quòd amici veritatis ab illo iussi sint teneri. Tunc Secundianus Togatus dixit: Hic est Christianus,sicut & isti. Intromissus primùm Eusebius presbyter: interrogauit eum Iudex: Tu es qui conturbas Vrbem? tamen declara nomen tuum. Tum ipse: Eusebius dicor & presbyter. Tunc Iudex præcepit eum segregari, & intromitti Adriam: qui ingressus, rogatus de nomine suo, dixit: Adrias: quæ requiris, vel tardiùs perueneruntad te. Tunc Iudex, Ex quo, inquit, iure tibi abundantia diuitiarum & pecuniarum affluentia, vt seducas populum? Respondit Adrias: in nomine Domini mei Iesu Christi, de labore parentum meorum. Iudex dixit: Ergo si parentum tibi hæreditates relictæ sunt, tu ipsis vtere; & non ad subuersionem aliorum vti debes. Adrias dixit: Ad meam & filiorum meorum vtilitatem expendo, & integrè & sine fraude vtor. Iudex dixit: Habes filios vel coniugem? Respondit: Hi sunt mecum catenati. Iudex ait: Introducantur. D

QVAESTIO HABITA DE CHRISTIANIS.

XV. Introducta est intra velum Paulina cum filiis Neone & Maria: sequebantur eos Marcellus diaconus & Hippolytus: Iudex dixit: Ista est coniux tua, & hi filij tui? Respondit Adrias: Hi sunt. Iudex dixit: Hi duo qui sunt? Iste beatus Marcellus diaconus: hic autem frater meus, seruus Christi singularis. Tunc Iudex ad illos conuersus dixit: Dicite ex ore vestro, quo nomine vocamini? Respondit Marcellus: Dicor Marcellus diaconus. Iudex dixit ad Hippolytum: Dic tu nomen tuum. Hippolytus dixit: Hippolytus seruorum seruus Christi. Tunc Iudex iussit Paulinam & filios segregari,& dixit ad Adriam: Diuulga thesauros: & cum iis quibus intromisisses, sacrificate, & viuite; aliàs citiùs exhalabitis animam,amittendo vitam vestram. Respondit Hippolytus: Nos amisimus vana consilia,& inuenimus veritatẽ. Dixit Iudex: Quæ consensio fuit amissionis? Respondit: Vt proiiceremus vana idola,& inueniremus Dominum cæli,terræ, & maris abyssi,Christum Filium Dei, quem credimus. Tunc iussit Iudex E

CONFESSORES DITVSI IN CARCEREM.

A Iudex omnes in custodia publica poni; & non separari; ductique sunt in custodiam Mamertini*.

Post triduum,adhibito in consilium Secundiano & Probo, in Tellude sibi Tribunal parari fecit,ibique omnia genera tormentorum afferri. Et introducto Adria, iterũ quæstio habita est de pecuniis. Et non inuentis,ara iussa est incendi ante Palladem: iussitque eos thus offerre. Qui omnes expuentes*, iudicem deridebant. Tunc iussi spoliari, nudi extensi,fustibus cædebantur. Tunc beata Paulina, cùm acriùs cæderetur, reddidit Deo spiritum. Hoc videns Iudex,sententiam capitis dixit in Eusebium & Marcellum: qui ducti sunt ad Petram scleratam*, iuxta amphitheatrum,ad lacum Pastoris. ibidem decollati sunt beatus Eusebius presbyter,& Marcellus diaconus, decimotertio Kalendas Nouembris. Corpora illorum relicta sunt canibus: corpus Paulinæ foras iactatum B est: quę cuncta alius Hippolytus,qui & diaconus,collegit,& sepeliuit via Appia,milliario ab Vrbe,in Arenario vbi frequenter conueniebant.

XVI. * De carcere Mamertino cõsule quæ à nobis dicta sunt in Notationibus ad Rom. Martyrologiũ die 14. Mart. b vbi in editione Plantiniana reseliimus opinionem eius,qui asserit à nobis sententiam de carcere Tulliano conflatam esse.

Secundianus post hæc suscepit Adriam & filios in domum suam cum Hippolyto, sollicitè perquirens de pecunia. Respondentes illi: Quod habuimus, in pauperes expendimus: thesauri nostri,animæ nostræ sunt,quas perdere nullatenus volumus: Fac quod tibi præceptum est. Tunc Secundianus fecit torqueri filios. Ad quos pater inquit: Constantes estote filij. Qui dum cæderentur,dicebant tantum: Christe adiuua nos. Post hæc præcepit subiici tormentis Adriam & Hippolytum: eosque lampadibus præcepit inuri lateribus. Hippolytus dicebat: Fac quod facis. Secundianus dixit: Sacrificate, consentite præbere, dicentes, Facimus. Ille dicebat: Ecce epulæ sine corruptione. Cumque C multa passi essent,dixit Secundianus: Citò leuentur è terra, & ducantur ad Petram scleratam Neon filius & Maria soror,& necentur in conspectu parentis. Quò ducti, gladio cæsi sunt,iactataq. ibi sunt corpora eorum. Quæ collecta à Fidelibus, sepulta postea sunt in Arenario eodem vbi consueuerant conuenire, via Appia, milliario ab Vrbe, sexto Kalendas Nouembris.

XVII. * al. recipuêre. De Petra scelerata consule quæ à nobis superius notata sunt. locum Index impeditabit.

Secundianus autem cùm omnia renunciasset Valeriano, post dies octo iussit parari sibi tribunal in Circo Flaminio*, atque adduci ad se Hippolytum & Adriam vinctos catenis,& voce præconis clamari: Isti sunt sacrilegi; isti sunt sacrilegi, qui euertunt Vrbem. Et cùm introducti fuissent, Iudex de pecuniis rursus habuit quæstionem, dicens: Date pecunias, per quas vulgus ducebaris in errorem. Respondit Adrias: Nos Christum prædicamus, qui nos de errore dignatus est liberare, non vt homines occidamus, sed vitificemus. Cùm videret Secundianus Togatus se nihil proficere, iussit maxillas D eorum plumbatis diutissimè * cædi,ac sub voce præconis dici: Sacrificate diis, thura incendentes. Tripodem enim cum thure illuc fecerat Secundianus portari. Hippolytus cruentatus clamabat: Fac miser quod facis, noli cessare. Tunc Secundianus cædentibus parci iussit,dixitque ad eos: Iam consulite vobis ipsis: ecce parco stultitiæ vestræ. Responderunt illi: Nos parati sumus omnia tormenta sustinere: & quod tu, vel Princeps iubet,facturi non sumus. Retulit Secundianus ad Valerianum: qui eos iussit consumi citiùs in conspectu populi.

XVIII. QVAESTIO CVM TORMENTIS. a Arbitrio Praefecti vrbis. Senatum cogi, in quo diu, causas agi, sententias ferri cõsueuisse, immo eruentatus clamabat: Fac miser quod facis, noli cessare. Tunc Secundianus cædentibus parci iussit,dixitque ad eos: Iam consulite vobis ipsis: ecce parco stultitiæ vestræ. Re- * al. dirissimè

XIX. Tunc Secundianus præcepit eos adduci ad Põtem Antonini,& plumbatis cædi diutissimè vsque ad consummationem eorum: cumque diutiùs cæderentur, emiserunt spiritum. Et relicta sunt corpora eodem loco, iuxta insulam Lycaoniam*. Noctu venit Hippolytus diaconus Romanæ Ecclesiæ, atque sublata corpora via Appia, milliario E ab Vrbe, in Arenario iuxta corpora sanctorum sepeliuit quinto Idus Decembris. Post menses nouem Romam venit femina Marta * nomine, Græca genere, vnà cum filia Valeria, ambæ Christianæ, Adriæ & Paulinæ consanguineæ: cumque eos quærerent, nec inuenirent; audientes eos martyrio coronatos esse, gauisæ sunt vehementer. Et inquirentes de corporibus illorum,cùm inuenissent, ibidem diebus ac noctibus vigilantes in orationibus permanserunt vsque ad annos tredecim, reddentes in pace spiritum Deo. Sepultæ ibidem sunt quarto Idus Decembris in honorem Christi Iesu Domini nostri, qui viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.] hucusque horum martyrum Acta, quorum omnium dies anniuersaria quarto Nonas Decembris, licet diuersis diebus passi sint,habetur in Ecclesiasticis tabulis consignata.

CONSVMMATIO MARTYRII. a Lycaonia dicta insula inter duos pontes sita, sic appellata, quòd ibi Lycaonum quoque Lycaonij templũ esset. * al. Martana

Sed quid de Stephano Papa actum sit, modò dicendum est. Extant quoque eius passionis Acta, quæ visa sunt nobis fidelissima;collationeq. facta pluriũ exemplariũ, XX. quantum

Universidad de Deusto
Biblioteca

quantum licuit, emaculata reddidimus: quæ his adiicere, argumenti ratio postulat: A
ACTA STEPHANI PAPAE. [a] Habet Metaphrastes, quæ Liponianus Latinitate donauit. Deinde quoque martyribus Græca patrier agunt in Menologio.

styli verò simplicitate, quo candidiora, eo veriora redduntur. Fuerunt hæc quæ dicta sunt, veluti quædam immanioris persecutionis præludia, quæ maioribus in dies incrementis aucta desæuiit: nam quibus à Valeriano (vt vidimus) promissum fuerat dimidium bonorum Christianorum, quos prodidissent; iisdem ipse auxit præmium, concedens vt illis integris potirentur, & militiæ etiam honoribus fungerentur. Declarant hæc Acta Stephani Papæ, quæ germana cognita (vt dictum est) atque legitima, non tantùm Occidentalis Ecclesia complexa est, sed & Orientalis eadem Græcè [a] reddita in ipsorum martyrum natalitiis legere consueuit. Nos autem Latinis antiquioribus, ac proinde fidelioribus exemplaribus vsi sumus, quæ parum à Græcis discrepare noscuntur. Hîc igitur ex iis tantummodo referemus, quæ (vt eadem declarant Acta) hoc anno sub dictis Consulibus Valerio Maximo & Acilio Glabrione facta leguntur: reliqua autem, quibus Stephani martyrium enarratur, quòd subsequentis anni Consulibus notata habeantur, suo loco ponemus. Sed modò ista: B

XXI. STEPHANVS QVID AD CLERVM.

Temporibus Valeriani & Gallieni Imperatorum, multi Christianorum, declinantes ipsorum sæuitiam, occultabantur: alij verò se prodentes, martyrij palmam consequebantur. Data enim fuerat lex, vt, quicumque proderet Christianum occultum, omnes facultates eius acciperet, & honorem militiæ obtineret. Tunc beatus Stephanus Episcopus Vrbis, congregato vniuerso Clero, sic eos allocutus est, dicens: Fratres & commilitones mei, audistis præcepta diabolica sæua vulgari: Si quis Christianus à Gentili proditus fuerit, omnes ille facultates eius accipiat. Vos itaque, fratres, respuite facultates terrenas, vt cæleste regnum accipiatis: nolite timere Principes sæculi, sed orate Dominum Deum cæli, & Iesum Christũ Filium eius, qui potest nos C
eripere de manibus inimicorum & diaboli sæuitia, & suæ gratiæ sociare. Tunc presbyter Bonus respondens ait: Nos non tantùm parati sumus facultates terrenas relinquere, sed etiam sanguinem propter nomen Domini nostri Iesu Christi fundere, vt sic eius mereamur adipisci gratiam. Cumque hæc locuti fuissent, omnes clerici prostrauerunt se ad pedes beati Stephani, atque dixerunt esse apud Christianos infantes adhuc Gentiles, & alios illis proximos nondum baptizatos: quos ad se perduci, atque baptizari petierunt. Iussit itaque beatus Stephanus, vt altera die in crypta Nepotiana omnes congregarentur.

XXII. NEMESIVS AD STEPHANVM.

Facto sequenti die conuentu in eadem crypta, inuenti sunt promiscui sexus viri & mulieres numero centum & octo; quos omnes idem Stephanus in nomine Domini nostri Iesu Christi baptizauit, & signo sacri mysterij consecrauit; obtulitque pro eis D
sacrificium, quo participati sunt omnes. Altera autem die ordinauit idem Stephanus res Ecclesiæ, committens eas tribus presbyteris, diaconis septem, ac clericis sexdecim, sedensque docebat omnes de regno Dei & vita æterna: ad quem etiam veniebant Gentiles, vt audirent, & baptizarentur ab eo. Interea dum hæc agerentur, venit Nemesius Tribunus militum habens filiam vnicam, quæ à cunabulis ipsis apertos habens oculos lumen penitus non videbat; & prostrauit se ad pedes Stephani Episcopi, dicens: Obsecro domine mi Papa, baptiza me & filiam meam, vt & illa illuminetur, & nostras animas eruas de tenebris sempiternis: quia nunc vsque semper in afflictionibus pro cæcitate filiæ meæ fui. Cui beatus Stephanus dixit: Si credideris in toto corde tuo, omnia tibi credenti ministrabuntur. Nemesius dixit: Ego verò ab hac die ex toto corde meo credo, quòd dominus noster Iesus Christus ipse est Deus, qui & ape- E
ruit oculos cæci nati: & ego non inuitus, aut hominum persuasione, sed eius vocatione ad tuam aduenì sanctitatem.

XXIII. VETVS BAPTIZANDI RITVS.

His dictis, statim iubet Stephanus cum duci ad Titulum Pastoris: vbi cùm catechizasset eum & filiam eius, secundùm consuetudinem Christianorum, & indixisset ieiunium vsque ad vesperum; cùm dici hora appropinquasset vespertina, in eodem Titulo fontem benedixit, & deponens Nemesium in aquam, dixit: In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti baptizo te. Et ad filiam Nemesij conuersus: Credis, ait, in Deum Patrem omnipotentem? Respondit: Credo. Et in Iesum Christum Dominum nostrum? Respondit: Credo. Remissionem omnium peccatorum? Respondit: Credo. Carnis resurrectionem? Respondit: Credo, domine. Dumque lauarentur de aqua, coepit clamare: Ecce video hominem qui tetigit oculos meos, & lumen splendidum circa eum.

Tunc

A Tunc baptizatam filiam, nominauit Lucillam, quam ipse eleuauit de fonte. Tunc etiam cœperunt multi ad vestigia beati Stephani Episcopi prosternere se, & flagitare cum lacrymis, vt baptizarentur ab eo. Baptizauit itaque eadem die, qua Lucilla illuminata est, promiscui sexus numero sexagintaduos: & deinde multi, qui rem cognouissent, ex Gentilibus occurrere beato Stephano viri honesti, petentes baptizari ab eo. Beatus verò Stephanus repletus gratia Spiritus sancti, per cryptas martyrum Missas atque Concilia celebrabat.

Tunc Valerianus, comperto quòd Nemesius Tribunus cum omni domo sua Chri- XXIV.
sto credidisset, & baptizatus esset, eiusque filia illuminata esset, cæcitate depulsa: vocauit ad se Glabrionem & Maximum Consules, ac retulit omnia: initoque consilio decreuerunt, vt, vbicumque inuentus esset Nemesius, sine audientia puniretur. NemeB sius autem gratia Christi roboratus, circumibat cryptas, & concilia martyrum: & vbicumque reperisset Christianum egentem, de suis facultatibus ei ministrabat. Veniens autem quadam die sub noctis silentio, comperit in via Appia ad templum Martis [a] Valerium Maximum sacrificare dæmoniis. Hæc sciens Nemesius, flexis genibus orauit, dicens: Domine Deus creator cæli & terræ, dissipa consilia diaboli; & in nomine Domini nostri Iesu Christi, quẽ misisti in hunc mundum, contere taranam, vt resiliant hi à laqueis eius, & relinquant manufacta idola, & te Deum creatorem Patrem omnipotentem, & Iesum Christum Filium tuum agnoscant. His dictis, statim Maximus à dæmone corripitur, & magna voce clamans dixit: Nemesius Christianus me incendit: ecce eius oratio me affligit. Eadem hora egressi Gentiles tenuerunt Nemesium. Dumque teneretur, & contumeliis afficeretur, Maximus Consul suffocatus à
C dæmone expirauit.

[a] De templo Martis extra muros via Appia dictum est superius. MAXIMI CONSVLIS INTERITVS MISERANDVS.

Duxerunt illi Nemesium ad Valerianum in palatium Claudij[b], ad quem dixit Vale- XXV.
rianus: Nemesi vbi est prudentia tua, quam semper nouimus consilio & actibus roboratam? Numquid nos nescimus, quid sit melius, quidve deterius? Tu tamen fac quod tibi melius est. Noste hortamur, vt cognita veritate, non deseras deos, quos ab incunabulis coluisti. Nemesius dixit cum lacrymis: Ego quidem infelix atque peccator semper deseruì veritatem, & effudi sanguinem innocentem: misericordiam Christi filij Dei adeptus, cognoui iam creatorem meum (licet sera pœnitudine) Dominum cæli & terræ, & Iesum Christum Filium eius, cuius baptismo sum redemptus, qui aperuit oculos filiæ meæ, quod nullus medicorum potuit facere vnquam: qui etiam oculos nostrorum cordium illuminauit; vt respipiscentes à superstitione idolo- D
latriæ, ad verum lumen Christi vnitatis conuerteremur. Hunc timeo, hunc adoro, ipsi cultum meæ seruitutis offero, eiusque auxilium semper requiro, omniaque idola manufacta abiicio, quæ dæmonia esse cognoui, hominesque decipere, perdere, & in mortem æternam damnare. Valerianus dixit: Cognoui carmina tua, per quæ homicidium perpetrasti in Consulem Maximum, vt magicis artibus eum interficeres, & Christianos ritus aduersus salutem nostram & Rempublicam nitaris exercere. His dictis, iratus iussit eum priuatæ custodiæ mancipari. Fecit & præsentari Sempronium Creditarium[c] eius, requirens ab eo facultates Nemesij: filiam eius Lucillam cuidam sacrilegæ feminæ Maximæ nomine fecit depurari custodiæ.

[b] Erant ædes Claudij vna cum templo in Cælio monte, quas ab Agrippina coepit Vespasianus absolutas. Suet. in Vespas. CONFESSIO NEMESII. [c] Creditarium vocat, in eorum omnium credita cura esset.

Alia die iussit Sempronium tradi Olympio [d] Tribuno, & discuti sub pœnarum examinatione. Ad quem ille: Cognouisti quare nobis es præsentatus? Illo facente, E
subiungit Olympius: Audi me Semproni, & fac quod iubent Principes, alias variis pœnis interibis: Offer nobis facultates ex integro Nemesij, & sacrifica diis, & viue feliciter. Sempronius dixit: Si facultates quæris Nemesij domini mei cuncta pro Christo tradidi: eius enim fuerunt, & erunt. Si sacrificium me offerre compellis, faciam illud vnum cum domino meo Nemesio, Christo offerens sacrificium laudis. Tunc iratus Olympius dixit: Extendite eum in catasta, & mactate fustibus[e]. Afferte ante eum tripodem, & deum Martem[f], vt sacrificet. Allatum est simulacrum ærcum Martis vna cum tripode. Quod cùm vidisset Sempronius, dixit: Conterat te Dominus Iesus Christus Filius Dei viui. Sensimque liquefactum simulacrum defluxit. Stupefactus Olympius iussit eum in custodiam domus suæ perduci, dicens: Hac nocte vniuersa tormenta in te experiar.

[d] Erant ædes quas ab Agrippina coepias Vespasianus absolutas. Suet. in Vespas. CONFESSIO NEMESII. [c] Creditarium vocat, in eorum omnium credita cura esset. [d] Consatin militum & eius familia per Tribunum militiæ iure mandat Valerianus cognosci: à militia autem discibus cognosci solitas causas militum, dicemus inferius. XXVI. [e] Erat fustigatio militare supplicium, de quo in Notationibus in Martyrolog. actum est plenius. [f] Hinc præcipuè inlebonatur milites sacrificare.

Veniensque Olympius ad Exuperiam vxorem suam, dixit ei de simulacro Martis in XXVII.

Christi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christi nomine resoluto. Cui illa ait: Si tanta est virtus Christi, quam tu enarras; melius est nobis relinquere deos, qui nec se nec nos possunt adiuuare; & illum quærere, qui illuminauit Nemesij Tribuni filiam. Tunc Olympius * dixit Tertullino domestico suo, vt Sempronium in honore habeat, & thesauros ab eodem requirat. Sed eadem nocte ipse cum vxore sua Exuperia & filio suo ad Sempronium venit: omnesque prosternentes se ad pedes eius, dixerunt: Cognou mus virtutem Christi: petimus à te baptismum. Sempronius dixit Olympio: Si pœnitentiam egeris vnà cum vxore tua & filio tuo, omnia vobis ministrabuntur. Olympius dixit: Modò cognosces quia ex toto corde credo in Dominum, quem tu prædicas. Et statim aperuit cubiculum suum, vbi habebat Lararium, & in eo simulacra aurea, & argentea, & lapidea; dixitque Sempronio: Ecce in tua sunt potestate: faciam quod iubes. Sempronius ad eum: Hæc omnia idola manu tua confringe: aurea & argentea igne consta, & in necessitates pauperum eroga: & tunc sciam quia ex toto corde credis. Cùm hoc faceret Olympius, audita est vox dicentis: Requiescet in te Spiritus meus. Hæc audiens Olympius cum vxore, cœperunt nimium roborari, ac magis Spiritus calore feruere, & ad baptismi mysteria quantocyus properare.

* Qui vxorem & filium habebat Romæ Olympius Tribunus militum, Prætorianorum fuisse Tribunus arguitur. OLYMPIVS CREDIT IN CHRISTVM.

XXVIII. STEPHANVS BAPTIZAT OLYMPIVM CVM SVIS.

Nunciauit hæc omnia Sempronius Nemesio, qui relaxatus festinans perrexit ad sanctum Stephanum, & omnia per ordinem pandit. Beatus Stephanus hæc audiens, gratias retulit Deo omnipotenti, ac Iesu Christo Filio eius, perrexitque noctu ad domum Olympij. Cùm peruenisset, procidit ad vestigia [b] beati Stephani Olympius cum vxore & filio; flagitansque baptismi sacramentum, ostendit confracta idola vniuersa. Hoc videns beatus Stephanus Episcopus dixit: Gratias tibi agimus Domine Iesu Christe, qui dignatus es seruis tuis misericordiam condonare, vt eos erueret à dæmonum erroribus, & congregares velut triticum in horreo tuo. Tunc catechizauit eos Ecclesiastica traditione, & baptizauit quotquot crediderunt in domo Olympij, vnà cum ipso Olympio, vxore Exuperia, & filio, quem Theodulum nominauit: obtulitque sacrificium pro eorum redemptione.

[b] Vides sæpius repetitam veterem consuetudinem procidendi ad pedes Summi Pontificis.

XXIX. MARTYRIVM NEMESII ET LVCILLAE.

Factum est autem post diem tertium, vt audirent hæc omnia Valerianus & Gallienus, & nimio furore succensi dixerunt: Ablata est deorum cultura à superstitione Christianorum. Moxq. Nemesium ac Lucillam absque aliqua audientia ductos via Appia ad templum Martis, ipsam Lucillam fecit ante patris oculos iugulari: quam pater ad cælestem gloriam martyrio coronatam præeuntem videns, magno gaudio affectus est: ipse verò Nemesius capite truncatur inter viam Latinam & Appiam, octauo Kalendas Septembris. cuius corpus collectum beatus Stephanus sepeliuit iuxta locum vbi decollatus est, via Latina non longè ab Vrbe.

XXX. OLYMPII ET SOCIORVM MARTYRIVM.

Alia verò die Valerianus iussit sibi Sempronium, Olympium, Exuperiam, & Theodulum filium in Tellude [c] ad publicam audientiam voce præconis adduci. Quibus Valerianus: Cur non consulitis vobis ipsis, & adoratis deos, quos scimus gubernare Rempublicam, nostramque salutem? Sempronius respondit: Nos gubernat Christus, qui nos ad hanc perduxit gloriam. Gallienus dixit Olympio: Adhuc differo pœnarum inferre supplicia, quòd tu semper deos adorasti, & alios ad hoc ipsum compellebas. Ad hæc Olympius: Feci, fateor, & me pœnitet, & inceßanter lacrymas fundo. Tunc ad Valerianum Gallienus conuersus ait: Si isti mox extincti non fuerint, omnis Vrbs ad sectam ipsorum concurret. Decreta itaque in eos sententia, vt igne comburerentur, ad statuam Solis iuxta Amphitheatrum ducti sunt; ibique fixis stipitibus, congestis sarmentis, nauium stupa, igne appositò, cremari iussi, cùm illi flammis vallati dicerent: Gloria tibi Christe, qui nos dignatus es cum sanctis martyribus congregare. Quorum corpora à clericis noctu sublata, cum hymnis ex more à Stephano Episcopo sepulta sunt pridie Kalendas Nouembris.] hæc ibi de iis quæ sub dictis Consulibus gesta sunt. Cetera verò quæ sequuntur, quoniam sequenti anno contigere, ordine temporum suo loco dicturi sumus. Atque hactenus de rebus gestis Stephani Papæ hoc anno, & de martyribus eodem tempore Romæ passis, quo cœpta est persecutio in Christianos.

[c] In Tellude frequenter cogi solitum Senatum, dictum est superius.

CHristi anno ducentesimo sexagesimo apponitur Fastis Valeriani quartus & Gallieni tertius Consulatus, licet apud Cassiodorum mendosè tertius vtriusque Imperatoris positus habeatur. Est nummi vetus inscriptio, qua cum Gallieni tertio Consulatu Tribunitia potestas sextùm ponitur iterata, planè significans, tertium Consulatum Gallieni in annum sextum eius Imperij contigisse. Est autem ipsa inscriptio huiusmodi *: IMP. GALLIENVS P.F. AVG. P. M. TR. P. VI. COS. III. P. P.] quæ optimè consentit cum inscriptione ante superiorem annum posita, vbi secundus eius Consulatus quartam iunctam habet Tribunitiam potestatem, & cùm ea quæ quarto Consulatui eius qui contigit post sequentem annum, octauam adiungit Tribunitiam potestatem.

I. CORRIGVNTVR FASTI CASSIODORI.

* Thesauri antiq. Hubert.

Hoc ipso anno, quarto Nonas Augusti, Stephanus Papa martyrio coronatur, cùm sedisset annos tres, menses tres, & dies viginti duos. Cum autem sciamus de annis Stephani, quibus sedit, diuersas esse sententias: tamen tum ex Consulibus in libro de Romanis Pontificibus positis, tum ex Actis ipsius martyrij emendatioribus, quæ iisdem Consulibus consignantur, repetito sedis eius exordio, dicto temporis spatio cum sedisse oportuit. Peruenisse quidem vsque ad Consulatum Valeriani quartum, & Gallieni tertium, aliàs secundum, tam citatus liber de Romanis Pontificibus, quàm dicta martyrij Acta manifestè testantur, licet perperam in iisdem Actis positus habeatur Valeriani tertius annus, & Gallieni secundus. Ceterùm in codicem mendum irrepsisse, ex eo aperte conuincitur, quòd, cùm ipsum passum esse anno sequenti à Consulatu Maximi & Glabrionis (quo recensiti superiùs in ijsdem Actis martyres passi leguntur, quibus & dies ipsorum martyrij noratus habetur) certo certiùs cognoscatur, ipsum cum sociis hoc anno dicta die martyrium subiisse necesse est affirmare. Quo modo autem ingrauescente Romæ aduersus Christianos persecutione, Valerianus & Gallienus omne studium adhibuerint vt Stephanum Papam è medio tollerent, Acta martyrij eius his verbis significant:

II. TEMPVS MARTYRII STEPHANI PAPAE.

Post multos dies Valerianus & Gallienus, vt Stephanus ac Romanæ Ecclesiæ clerici inquirerentur, pœnisque afficerentur, proposito edicto iusserunt. Tunc accidit, vt duodecim ex Clero Romano tenerentur, nempe Bonus, Faustus, Maurus, Primitiuus, Calumniosus, Ioannes, Exuperantius, Cyrillus, Theodorus, Basilius, Castulus, & Honoratus, qui absque audientia statim capitibus truncari iubentur: decollatique sunt via Latina iuxta Formam aquæductus: quorum corpora collegit Tertullinus, & posuit iuxta corpora Iouini & Basilei, via Latina, Kalendis Augusti. Hoc audiens Stephanus, vocat ad se Tertullinum, ac de regno Dei & vita æterna cum erudiens baptizauit, & in albis positum presbytero consignauit: cui inter cetera sancta monita præcipuè illi mandauit, vt sancta martyrum corpora requireret. Qui post biduum à baptismo suo ductus est ad Valerianum, iussusque est vt Olympij facultates proderet. Cui Tertullinus: Si facultates domini mei cupis, æternam vitam consequi poteris, quas ille pro Christo moriens in æterna vita suscepit. Cui Valerianus, Ergo inquit, facultates domini tui vitam præstant? Respondit Tertullinus: Regnum perenne est Christi Domini nostri, qui habet potestatem mortis & vitæ. Valerianus ad suos conuersus ait: Videtur hic effectus insanus. Iussitque illum fustibus cædi, & latera eius facibus inflammari. Post hæc traditur Sapricio Iudici, qui tribunal sibi parari fecit in loco qui dicitur Mamertini: inde post multa ac varia tormenta ductus est, & via Latina, secundo ab Vrbe lapide, decollatus Kalendis Augusti. Eius reliquias beatus Stephanus Papa collegit, ac in crypta arenaria sepeliuit.

III. INQVISITVM STEPHANVS PAPA.

Sequenti die Valerianus misit milites, qui tenerent beatum Stephanum, & eos qui cum eo erant clericos: ductique sunt ad Valerianum: qui Stephanum tantùm ad se perduci iussit, ac dixit: Tu es qui Rempublicam conaris euertere, & suasionibus tuis populum à deorum cultu recedere suades? Ad quem Stephanus: Ego quidem Rempublicam non euerto; sed populum moneo atque hortor, vt relictis dæmoniis, quæ in idolis

IV. STEPHANI PAPAE MARTYRIVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

coli solent, Deum verum agnoscant, & quem misit Iesum Christum. Tunc iussit Valerianus eum duci ad templum Martis, ibique sententiam ex tabella recitari. Tunc beatus Stephanus ductus extra Vrbem via Appia, cùm peruenisset ad Martis tẽplum, eleuatis in cælum oculis dixit: Domine Deus Pater, qui destruxisti turrim confusionis in Babylone, destrue locum hunc, in quo diabolus superstitione decipit populos. Tunc facto tonitruo vnà cum fulgure & coruscatione, percussoque templo, ex parte corruit: cùm milites fugientes reliquerunt Stephanum solùm: qui vnà cũ suis petrexit ad proximum
al. Lucinæ cœmeterium Lucillæ*, vbi multis exhortatus est suos ad tolerantiam martyrij. Post hæc obtulit sacrificium Deo omnipotenti. Audiens hæc omnia Valerianus, misit ad eum capiendum milites: inueneruntque eum sacrificium Deo offerentem. Qui intrepidus & constans perficiens cœpta mysteria, in eodem loco ante altare in sua decollatus est sede, quarto Nonas Augusti. Factus est ibi planctus maximus Christianorum, quòd tanto pastore essent orbati. Sepelierunt corpus eius cum ipsa sede sanguine eius aspersa in eadem crypta, in loco qui dicitur Cœmeterium Callisti. A B

V. DE TARSICIO. †Non acoluthus tãtùm, sed & laicus olim persecutione orta gentis ciuesium esse acceptam in Ecclesia Eucharistiam do. mum ferre, tomo primo pluribus dictis est. * al. Valeriano tertium & Gallieno secundum

Alia autem die milites inuenerunt Tarsicium acoluthum †, Christi corporis sacramenta portantem. Discutientibus quid gereret; ille, indignum iudicans porcis prodere margaritas, nequaquam voluit detegere sacrosancta mysteria: qui cum tamdiu fustibus & lapidibus mactauerunt, quousque spiritum exhalaret: reuolutoque eius corpore, nihil valuerunt de sacris mysteriis reperire. Eadem die collegerunt corpus S. Tarsicij, & sepelierunt eum in cœmeterio Callisti, via Appia: coadunataque Ecclesia Christianorum, ordinauerunt in locum beati Stephani Sixtum natione Græcum, patria Athenien sem, Episcopum, nono Kalendas Septembris, Valeriano * quartùm & Gallieno secundum Consulibus: apud nos autem regnante Domino nostro Iesu Christo, cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen.] hucusque Stephani passionis Acta, ex manuscriptis (vt diximus) exemplaribus restituta. C

VI. RES GESTAE A STEPHANO. *Martyrolog. Rom. die 28. Octobr.

De eodem S. Stephano hæc præterea leguntur in libro citari solito nomine Damasi de Romanis Pontificibus: Hic constituit, sacerdotes & Leuitas vestibus sacratis in vsu quotidiano non vti, & nisi in Ecclesia tantùm. Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros sex, diaconos quinque, & Episcopos per diuersa loca tres. Ex iis vnus fuit Melanius * Episcopus Rhotomagensis, sanctitate celebris. Rursum ibidem de Stephano: Sepultus est in cœmeterio Callisti, via Appia, quarto Nonas Augusti: & cessauit Episcopatus eius dies viginti duos.] quando (vt dictum est) Sixtus successit vigesimaquarta die mensis Augusti.

SIXTVS PAPA.

VII. RVFFINA ET SECVNDA MARTYRES.

Iisdem quoque Consulibus ante Stephanum Papam passæ Romæ sunt nobiles virgines duæ, ambæ sorores, Ruffina atque Secunda, desponsatæ viris Armentario ac Veriano Christianis. sed cùm hi persecutionis metu recessissent à fide, eædem ambæ à sponsalibus quoque pactis resilierunt: quæ ab illis Christianitatis accusatæ sunt apud Arcesilaum Comitem Assessorem: ab eoque delata est causa ad Iunium Donatum Vrbis Præfectum. Extant harum gloriosæ confessionis atque consummati martirij Acta, & quidem fidelia, quorum meminimus in Notationibus nostris. Quod spectat ad Iunium Donatum Præfectum Vrbis; videas iisdem Actis consentientem esse antiquitus scriptam seriem Præfectorum Vrbis, à Cuspiniano editam, in qua hæc notata habentur: Valeriano quartum & Gallieno tertium Consulibus, Iunius Donatus Præfectus Vrbis fuit.] D

VIII. PRAEFECTI PLVRES IN VRBE CONTRA CHRISTIANOS.

Quod si interdum Acta martyrum alios nominent Vrbis Præfectos diuersos ab illis qui ibi scripti sunt: ea ratione id accidisse putamus, quòd qui sub aliis magistratibus, nempe sub iis qui Vicariam gererent Præfecturam, vel à Iudicibus Assessoribus, vel aliis, vt, si miles erat, à Tribuno militum, vel cui quæstio demandata esset, paterentur; iidem omnes, quòd Romæ iudicarentur, ab Vrbis Præfecto tradi quæstionibus, atque damnari dicerentur. Certè quidem non sub vno Vrbis Præfecto, sed à pluribus, Præfectis iidem nominatis, damnari Romæ martyres, Cyprianus certa * relatione nunciorum suorum scripsit ad Successum epistolam, qua ait: Huic persecutioni quotidie insistunt Præfecti in Vrbe.] E

*Cypr. epist. 82

IX. DIONYSIVS ALEX. EPISCOPVS CONSVLIT SIXTVM PP.

Creato Sixto Rom. Pontifice*, Dionysius Alexandrinus, qui (vt diximus) illorum sententiæ suffragabatur, qui dicerent ab hæretico baptizatos iterum baptizandos; quod à Stephano reprehensus esset; erroris pœnitens, nouo emergẽte casu, nihil temere ausus

A ausus est sua sponte decernere; sed quid agendum esset in re dubia, sedem Apostolicam ex more statuit consulendam, scriptis ad eumdem Sixtum litteris. Recitat ex iis fragmentum Eusebius *, sic dicens: Quinta item illius de Baptismate epistola ad Sixtum Episcopum Romanum scripta est: in qua cùm multa dixerit cõtra hæreticos, tale quoddam facinus suo tempore gestum exponit: Re vera, frater, quoniam eiusmodi quædam causa ad me delata est, in qua veritus ne per errorem labar, consilium quæro, tuamque vehementer exposco sententiam. *Euseb. lib. 7. cap. 8.

Frater quidam ex nostro conuentu communioneque fidelis iudicatus, ætate admodum prouectus, & priusquã ego iam creatus eram Episcopus, & (vt arbitror) antequam beatus Heraclas in Episcopatus gradu collocatus fuerat, conuentus communionisque particeps factus, cùm forte baptismo eorum, qui nuper apud nos baptizarentur, adesset, & rogata responsaque audiret; venit ad me lugens, & grauiter suam vicem deplorans, se ad pedes meos abijcit, & ex animo confitetur, & sancte deierat, baptisma quo erat apud hæreticos tinctus, non huius generis esse: illud namque plenum esse impietatis, plenumque blasphemiæ, neque vllam omnino cum isto nostro habere similitudinem: affirmatque animam suam propterea acerbis dolorum stimulis compunctam; & quoniam nefario ac profano cum verborum tum factorum scelere pollutus erat, nec libere suos oculos ad Deum posset eleuare: & propterea obtestatus est, vt hac purissima lauacri purgatione, vera susceptione in Ecclesiam, & diuina in eo lauacro oblata gratia potiretur. X. DIONYSII EPISTOLA AD SIXTVM PAP. B

Quod planè ego non audebam præstare: sed diuturnam illam communionem, qua fuerat cum Fidelibus sociatus, satis habere virium ad eius animum purgandum, affirmabam. Nam qui gratiarum actiones audiuisset, qui Amen vna pronunciasset, qui adstitisset mensæ, qui manus ad sanctum illud alimentum capessendum porrexisset, qui illud recepisset, qui tam longo tempore fuisset corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi particeps, eius baptisma non audebam de integro renouare; sed bono animo esse iubebam, & solida ac constanti fide conscientiaque pura, sinceraque ad sanctorum mysteriorum perceptionem accedere. Iste tamen lamentis & mærore se conficere non desistit; ad mensam accedere præ metu exhorruit; & vix oratus, precibus interesse sustinuit.] hucusque ex epistola Dionysij ad Sixtum, qua consuluit quid de eo agendum foret. XI. C

Quid Sixtus responderit, non apparet. Sed ex præposita rogatione facilè potest intelligi: nimirum quòd cùm hic baptizatus sit ab hæreticis longe diuersa forma ac solere in Ecclesia Catholica baptismum confici, nullum plane ac prorsus irritum esse eiusmodi collatum baptismum, certum est Sixtum Episcopum respondisse: Et si quem constaret vere atque legitimè baptizatum esse, illum in Ecclesia Catholica debere recipi. Videas planè ex iis Dionysium (quod dictum est) quòd eamdem cum Cypriano & aliis sententiam propugnasset, tamen ab ea cùm recessisset, ne baptizando illum qui iure baptizandus erat, videri posset priori sententiæ inhærescere, magna cautela adhibita, in casu licet admodum perspicuo, nihil pro arbitrio agere, sed Sixtum Papam consulere voluisse: vt ex his possit intelligi, tum Dionysium, tum cæteros in Stephani sententiam pedibus iuisse. Nam si hactenus priori aduersariæ opinioni studuisset; nihil est cur sedem Apostolicam, in re præsertim adeò perspicua, statueret consulendam. XII. DIONYSII CAVTIOR ADDITVS. D

Rursum de Dionysio ibi subdit Eusebius: Extat præterea alia huius de Baptismate epistola, ipsiusque Ecclesiæ personæ, cui præfuit, Sixto & Ecclesiæ Romanæ dicata, in qua multis argumentis & prolixo sermone de quæstione proposita disputat. Alia porrò eius epistola est post has conscripta ad Dionysium Romanum, quæ de Luciano inscribitur.] hucusque Eusebius; qui & superius meminit eiusdem ad Sixtum epistolæ scriptæ de Baptismo, cùm iam Pontifex creatus esset: qua (inquit) tum Stephani, tum reliquorum simul Episcoporum sententiam ac iudicium explanat, in qua meminit epistolarum, quæ ea de re ad Dionysium & Philemonem Romanæ Ecclesiæ presbyteros tempore Stephani datæ sunt. Porrò ex epistola ad Philemonem hæc idem Eusebius recitat *: XIII. SCRIPTA DIONYSII. E

Idem Dionysius in tertia epistola de Baptismate, quam scribit ad Philemonem presbyterum Romanum, ista tradit: Equidem tametsi hæreticorum libros & traditiones XIV. *Euseb. lib. 7. cap. 9.

Universidad de Deusto
Biblioteca

perlegebam,& meum ipsius animum ad tempus scelestissimis eorum opinionibus quo- A dammodo inquinare videbar: hoc tamen ab illis capiebam commodi, vt non modò eos interiori animi mei cogitatione condemnarem ac refelleram, sed multo vehementiùs in posterum detestarer. At cùm quidam ex numero presbyterorum me vetaret, deterreretque à legendo, ne turpi pranitatis & peruersæ eorum doctrinæ cœno contaminarer (meam enim mentem errorum labe pollui asseruit) cumque vera meo quidem iudicio diceret; visio quædam cælitus ad me dimissa me confirmauit, & vox ad aures allapsa manifestò præcepit in hunc modum: Omnes libros, quos sumis in manus, euolue sedulò: nam satis habes virium & firmitatis ad quæque tum conuincenda, tum exploranda: atque hæc causa erat, cur ab initio ad fidem Christi vocatus fueris. Visionem, vtpote rite consentientem voci Apostolicæ, sic ad potentiores dicenti; Sitis diligentes animaduersores, & veluti trapezitæ, qui argentum probant: lubens equidem B approbaui.] hæc de epistola Dionysij ad Philemonem, tempore (vt dictum est) Stephani Papæ scripta.

DE LEGENDIS HÆRETICORVM LIBRIS.

XV. DE TRAPEZITIS SENTENTIA.

Verùm quod spectat ad sententiam illam de trapezitis argentum probantibus; non sic dicit Apostolicam vocem, quasi ab aliquo Apostolorum primum dictam, sed potius ex verbis Domini recitatam. à Domino enim id dictum fuisse, Origenes[a] in primis restatur, cùm agit de Gazophylacio, dicens: Gazophylacium locus cum sit numismatum, quæ offeruntur ad honorem Dei, & ad dispensationem requiei pauperum: quid aliud sunt numismata, quàm diuini sermones, imaginem magni Regis impressam habentes? qui considerantur à mensariis probatis, gnaris diuidendi probata ab improbatis, quæ mentiuntur se esse probata, & seruantibus illud Iesu mandatum; [b]*Thess.5.* Estote boni trapezitæ. & Pauli[b] doctrinam, dicentis; Omnia probantes, quod bonum C est tenete.]

[a] *Orig. in Ioan. tomo 19.*

XVI. QVORVM HAERETICORVM RATVM ESSET BAPTISMA.

Sed ad Dionysium de quæstione proposita reuertamur. Constat ipsum penitus secutum esse eam (vt par erat) ex rescripto, puto, Sixti Papæ sententiam; vt qui ab hæreticis non eadem forma, qua soleret Ecclesia, baptizatus esset; rediens ad Ecclesiam Catholicam, secundùm legitimum Ecclesiæ ritum baptizari deberet, quòd nullum prorsus ab illis fuisset collatum diuersa forma baptismum. Quamobrem cùm alios complures hæreticos, tum Cataphrygas, Pepuzenos cognominatos, quòd viderentur secundùm formam ab Ecclesia præstitam baptizare, ad Ecclesiam redeuntes non esse rebaptizandos affirmabat. Sed quod ad Pepuzenos spectat, ab eo sancti Patres discreparunt: quippe qui licet scirent Patrem & Filium & Spiritum sanctum ab illis in collatione baptismatis nominari; tamen, quòd per Spiritum sanctum illi Montanum intelligerent, nullum D planè esse collatum à Pepuzenis baptismum, in sacrosancta Nicæna [c]Synodo definierũt, nempe cùm Paulianistas, tum Caraphrygas ad Ecclesiam confugientes esse rebaptizandos, quod etiam in Synodo [d]Laodicensi reperitur fuisse decretum. Sed & S. Basilius[e] in epistola canonica ad Amphilochium de eadem re Dionysium erroris arguit, dicens: Pepuzenorum autem baptismus nullam habere rationem videtur: & miratus sum quo modo hoc Dionysium, qui fuit canonicus, præterierit.] & inferiùs: Pepuzeni ergo sunt apertè hæretici: sanctum enim Spiritum blasphemarunt, Montano & Priscillæ Paracleti appellationem nefariè & impudenter attribuentes.] & paulo pòst: Quare etiam si hoc magnum Dionysium præteriit, nobis tamen non est erroris imitatio.] hæc Basilius. At satis de his quæ antiquitus de hæreticorum baptismate Ecclesia docuit. Quæ autem idem Dionysius ad Sixtum Papam de ortu hæresis Sabellianæ scribit, dicemus E in fine huius anni. Primùm enim de semel cœpta Christianorum persecutione agere instituimus. Sed & quæ hoc anno, cùm à Valeriano aduersùs Christianos in prouincias datum fuit edictum, passus est tum ipse Dionysius, tum alij plures ex Christianis Alexandrinis; ex eius epistola, quam scripsit tunc ad Germanum, ab Eusebio recitata, iam enarremus. At priùs de Imperatoriis edictis dicendum.

[c] *Nicæn. Concil. cap. 19.*
[d] *Concil. Laodic. cap. 8.*
[e] *Basil. epist. canon. ad Amphil. cap. 1.*

XVII. EDICTVM VALERIANI QVAE PROHIBITA CHRISTIANIS.

Illud quidem hoc anno à Valeriano primũ in orbis Romani prouinciis constat fuisse promulgatum edictum[f], vt Christiani compellerẽtur suam religionem deserere, ne item conuentus agerent, vel cœmeteria adirent, vt apud Pontium Proconsularia Acta declarant, in quibus hæc leguntur: Proconsul dixit, Iussum est (*de Christianis scilicet*) vt nulla conciliabula faciant, neque cœmeteria ingrediantur: quod qui facere comprehensus fuerit, capite plectatur.] Meminit & Dionysius[g] eiusmodi Valeriani decreti

[f] *Pontius in Actis pass. sancti Cypriani.*
[g] *Apud Euseb. lib. 7. cap. 10.*

in nuper

A in nuper citata epistola. Quòd enim (vt ex Actis martyrum, qui Romæ sunt passi, superiùs recitatis apparet) ex conuentibus Christianorum, qui edebantur in cœmeteriis, magna fieret ex Gentilibus accessio ad Christianam religionem, quorum occasione Romæ (vt dictum est) persecutio cœpta est; permotus videtur fuisse Valerianus, vt primùm omnium suo edicto conuentus fieri, & cœmeteria adiri prohiberet.

Verùm non tantùm eiusmodi satis illi fuit promulgasse edictum: sed & ab eo litteræ priuatæ dabantur ad Præsides, quibus Christianos ad Christum negandum vt compellerent, & renuentibus Præsulibus exilium decerni iubebatur: vt sic illis longiùs amandatis, nulla reliquis Christianis conuentus agendi daretur facultas: quod de Cypriano factum esse, atque Dionysio Episcopo Alexandrino, proximè dicturi sumus. Sed prius de Dionysio, de quo alia occasione opportuna semel est oratio instituta, dicendum.

XVIII. SCRIPTAE LITTERAE DE PERSECVTIONE FIDELIVM

B Administrabat hoc tempore Augustalem Præfecturam Ægypti Æmilianus, cuius prolixa mentio habetur apud Trebellium[a] Pollionem. hic ille qui aduersùs Gallienum in Ægypto postea acclamatus est Imperator, de quo suo loco dicturi sumus. Quæ igitur Dionysius ab eodem Æmiliano sit passus, ipsemet in dicta ad Germanum epistola narrat. Sed hæc primùm Eusebius:

[a] *Trebel. Pol. de 30. Tyran. cap. 20.*

XIX. DIONYSII EPISCOP. ALEXAND. CONFESSIO.

De persecutione autem, quæ vehementissimè, regnante Valeriano, exardescebat; quas & afflictationes & incommoda idem Dionysius cum aliis propter verum cultum Dei vniuersarum rerum opificis subierit; verba eius, quibus in Germanum, suæ ætatis Episcopum, qui illius famam maledictis lædere tentasset, inuehitur, satis perspicuè declarant, quæ ita se habent: Videbor equidem nonnullis fortasse, dum admirabilem Dei prouidentiam erga nos ostentatam cogor necessariò explicare, in magnam amentiam insciitiamq. esse prolapsus. Verùm quoniam secretum Regis occultare (inquit Scripturam[b]) præclarum, & Dei opera prædicare cum primis eximium est; ego cum Germano manus conferere aggrediar. Veni ad Æmilianum non quidem solus, sed me comitati sunt compresbyter meus Maximus, & diaconi Faustus, Eusebius & Chæremon; & quidam è fratribus, qui Roma ad nos venerant, nobiscum vnà profectus est.

[b] *Tob. 12.*

XX. DIONYSIVS RELEGARI IVBETVR.

Æmilianus autem non dixit mihi conceptis verbis, Ne conuentus agas. hoc enim illi fuisset ferè superuacaneum, & in eo, quod ille moliebatur, postremas sanè tulisset; præsertim cùm ad id quod caput est nostræ religionis, omnem suam curam & cogitationem conuertisset. Nam non de hoc, nimirum ne conuentus agerem, ab eo sermo erat institutus, sed de eo, ne me ipsum deinceps Christianum esse profiterer. Atque ab hoc quidem me desistere mandauit, ratus id quidem, si ego fidem commutarem, D alios eandem mecum sententiam secuturos. Non absurdè quidem, neque circuitione vlla vsus respondi, Deo obtemperandum magis, quàm hominibus. Quin palàm etiam contestatus sum, me illum, qui solus Deus est, & nullum alium venerari: neque sententiam velle mutare, neque aliquando desistere esse Christianum. Deinceps iussit vt in pagum nomine Cephron, prope locum quemdam desertum situm, rectà abscederemus. Verùm verba quæ ab vtrisque vltro citroque habita sunt, vti fuerunt à quibusdam in commentarios relata, accipitote, &c.] Ex iis quæ Dionysius de singulis verbis exceptis à Notario tradit, de ceteris quoque sanctorum martyrum rebus gestis fidem adstruere possumus, cùm in illis interrogationes singulas, ac responsiones verbis singulis expressis legimus. At quænam fuerint, ea quæ relata dicit in commentarios, sic prosequitur:

XXI. SECVNDA QVAESTIO DE DIONYSIO.

E Dionysio & Fausto & Maximo & Marcello & Chæremone in Concilium introductis, Æmilianus, qui Præfecturam gerebat, sic locutus est: Vobiscum iam coràm absque scripto lubet disserere de Imperatorum dominorum nostrorum humanitate atque clementia, quam erga vos declarant. Nam salutis vestræ ac vitæ potestatem vobis fecerunt: modò ad id, quod est secundùm naturam, velitis vosmetipsos conuertere; & deos, qui illorum regnum seruant incolume, sanctè adorare; eorum autem penitus obliuisci deorum, qui naturæ repugnare videantur. Quid igitur ad ista respondetis? neque enim vos ingratos fore arbitror, cùm tanta benignitas ab illis sit vobis ostentata: quandoquidem ad res meliores vos amicè & beneuole cohortantur. Dionysius respondit: Non omnes colunt omnes deos, sed singuli singulos pro arbitratu. Nos proinde vnum Deum, rerum omnium fabricatorem, qui Valeriano & Gallieno Cæsaribus Augustis, viris sanctissimis, Imperium largitus est, & colimus, & veneramus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Huic etiam sine intermissione pro eorum regno, vt stabile & firmum maneat, preces adhibemus.] hæc ipse. A

XXII. CVR SANCTISSIMI DICTI IMPERATORES.

At ne mireris, cùm audis Dionysium, sacrilegos Imperatores, dicere viros sanctissimos: non enim eo sensu, quo nunc vsurpatur, vox illa dici consueuit. Vtitur Dionysius solitis tribui tunc temporis Imperatoribus titulis: quod cõstat tum ex plerisque Ethnicorum scriptorum locis, tum ex inscriptione Veronensi, vbi inter alia hæc[a] de eodem Gallieno: IVBENTE SANCTISSIMO GALLIENO AVG.] Porrò sic ex consuetis titulis Dionysius dicit Imperatores illos, Sanctissimos, quo & Paulus Apostolus scelestissimum hominem Felicem alloquens[b], ait: Optime Felix. Cùm alioqui ex proprietate quoque vocis, Imperatores, licet nefandissimos, tamen sanctissimos appellare potuisset. nam Cicero ait[c]: Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poëtas, quòd quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur.] Si igitur quod à Deo datum creditur, sanctum dicitur; cùm constet ex Christianæ legis præscripto, Principes etiam malos à Deo dari in vltionem peccatorum, secundum illud[d]: Dabo vobis Regem in furore meo.] & [e]: Qui regnare facit hominem hypocritam.] hæc quidem ratione vtique potuit illos nominasse sanctissimos. Quòd si impij sic dicti sunt; quomodo non etiam hac saltem ex parte quique Episcopi, quantumlibet moribus deprauati, sanctissimi iure dicendi? Sed Acta ipsa iam prosequamur. B

[a] Inscript. Antiq. edit. Plant. pag. 145.
[b] Act. 24.
[c] Cic. pro Archia Poëta.
[d] Osee 13.
[e] Iob 27.

XXIII. SENTENTIA RELIGATIONIS.

Tunc Præfectus Aemilianus: Quis vos, inquit, prohibet, quo minùs hunc, si deus sit, cum aliis diis qui sunt secundùm naturam, cultu & reuerentia obseruetis? Vobis enim præceptum est, vt deos adoretis, quos omnes norunt. Ad quæ Dionysius: Nos (inquit) nullum præter vnum Deum honore & obseruantia prosequimur. Aemilianus Præfectus iterum, Video, inquit, vos non modò ingratos esse, sed singularis Augustorum mansuetudinis propè immemores. Quapropter in hac ciuitate non liberum erit vobis versari: sed eritis in partes Libyæ relegati, in locum videlicet qui Cephron nuncupatur, quem ex Augustorum nostrorum iussu vobis assignaui. Neque vsquam omnino vel vobis, vel aliis quibusque potestas erit aut celebrandi conuentus, aut in ea quæ cœmeteria appellantur, ingrediendi. Quòd si quis vestrum in eum locum, ad quem vos ire præceperim, minimè proficiscatur, aut in aliquo reperiatur conuentu; suo ipsius capiti creabit periculum. non deerit namque accurata ad vos obseruandos industria. Abite igitur quò iussi estis. C

XXIV. MVLTI SECVTI DIONYSIVM EXVLANTEM.

Sic Aemilianus me etiam morbò laborantem abire compulit, & ne ad vnum quidem diem meam profectionem differre voluit. Quodnam ergo mihi superat otium, vel ad conuentus agendos, vel secus? Deinde addit: Attamen nos iuuante Deo, non à conuentu palàm inter nos celebrando abstinuimus: quin ipse quidem quosdam in ciuitate fratres, perinde ac si simul cum illis versatus fuissem, ad conuentus perstudiosè agendos impuli. Et quamuis ab illis corpore abessem (vt inquit Apostolus[f]) spiritu tamen semper aderam. Ad Cephron autem non exiguus cœtus nobiscum vna migrauit, tum fratrum qui ab vrbe nos sequebantur, tum aliorum qui ex reliqua Aegypto conuenerant. Atque ibi Deus quasi ianuam ad verbum suum prædicandum nobis parefecit. Ac primùm, quamquam persecutione eramus diuexati, & lapidibus obruti; postea tamen non parua Gentium multitudo, idolis relictis, ad Deum colendum se cõuertebat. Nam tunc primùm verbum Dei, quod numquam antea accepissent, per nos inter eos disseminatum fuit. & Deus, perinde atque huius rei causa solum illò nos deduxisset, eo completo ministerio, iterũ inde abduxit. Quippe Aemilianus (vt videbatur) habuit in animo nos in asperiora interioraque Libyæ ac magis deserta loca transferre. Omnino enim in Mareotidem commigrare mandauit, & singulis nostrum per varias regiones pagos præscripsit singulos: me autem propius ad regiam viam, vt primus prehenderet, collocauit. sic enim res ab illo dispensata, sicque comparata fuit, vt quando visum foret, nos comprehendere, omnesque facilè occupare posset. D E

[f] 1. Cor. 5.

XXV. DIONYSIVS DE AGENDIS CONVENTIBVS SOLICITVS.

Ego autem cum in Cephron abire iussus essem, tametsi locum, vbi esset situs, ignorabam, & nomen numquam antea fere audieram; tamen libenter & absque animi perturbatione eò abscessi. At vt primùm nunciatum erat mihi, vt in Colluthionis agros demigrarem; qui mihi aderant, norunt quo pacto (hoc enim mihi ipse vitio vertendum puto) animo affectus essem. Primùm enim rem valde acerbè tuli, admodumque succensui: nam quamuis loca illius regionis magis mihi cognita essent, ac magis fami-

familiaria, quàm Cephron; tamen ipsum Colluthionem desertum à fratribus, desertum à probis viris esse dicebam; & non solum molestiis à crebro viatorum transitu exhibitis, sed periculosis etiam latronum incursionibus obiectum. Ceterùm cùm mihi fratres significassent, Colluthionem non tam longè ab Alexandria distare; & licet Cephron magnam fratrum societatem ex Aegypto profectorum nobis attulisset, adeò vt maiores conuentus celebrare potuissemus; ibi tamen, quia propiùs inde aberat Alexandria, crebriùs hominum summo amore, familiaritate, & amicitia nobiscum coniunctorum aspectũ re vera frui licere: permagnam animi cepi consolationem. Ad nos enim velle accedere, nostrosque animos recreare, & ita tamquam in suburbiis paulo remotioribus nos aliquoties conuentus agere posse dixerunt: ac plane contigit. Post ista de aliis rebus quæ sibi acciderant, sic scribit. A

XXVI. GERMANVS CONFESSOR.

At multis fidei confessionibus gloriatur Germanus, ac multa mala contra se patrata habet dicere ille quidem. Sed quot, quæso, iudicum sententias contra nos pronunciatas potest enumerare? quot publicationes, proscriptionesque bonorum, quot fortunarum direptiones, quot abdicationes dignitatum, quantas inanis & popularis gloriæ contemptiones, quantas laudum à Præfectis & Senatoribus nobis tributarum despicationes? quantum minarum nobis obiectarum, aduersarum vociferationum, periculorum, persecutionum, exilij, angustiæ, & variæ cuiusque modi afflictionis tolerantiam; vt illa quæ sub Decio & Sabino, & quæ hactenus sub Aemiliano mihi obtigerunt? Vbi Germanus comparuit? quis sermo de eo peruagatus? Verum magnam istam inscitiam, in quam ob Germanum modò prolapsus sum, missam facio. Quocirca rerum singularum explicationem fratribus, qui eas tenent, singillatim prosequendam permitto. Idem etiam in epistola ad Domitium & Didymum conscripta, eorum, qui istius persecutionis procellis agitati fuissent, hoc modo mentionem facit: B C

XXVII. MARTYRES PLVRES.

Christianos autem, qui & permulti sunt, & nobis minimè cogniti, nominatim citare superuacaneum arbitror. Sed hoc sciatis velim, viros & mulieres, iuuenes & senes, puellas & vetulas, milites & priuatos, cuiusque generis, cuiusque ætatis extitisse, quorum alij flagris cæsi, alij ignis incendio cremati, alij ferro percussi, parta victoria coronas martyrij adepti sunt. Nonnullis autem longinquum hoc persecutionis tempus non satis fuit, vt Domino viderentur accepti, ipseque illos ad se reciperet: in quorum numero (vt verisimile est) ego ipse sum, cui adhuc vita suppetit. Ac propterea ipse qui dicit[a]; Tempore accepto audiui te, & in die salutis adiui te; me ad illud tempus distulit, quod mihi idoneum opportunumque fore norit. Quoniam autem de me meisque sociis rogatis, & quo loco sit vita nostra constituta certiores fieri cupitis: accepistis, credo, qua ratione quidam ex Mareotide me, Gaium, Petrum, & Paulum à Centurione, Duce, militibus, & seruis captiuos abductos de improuiso adorti, inuitos, & minimè sponte sequentes vi abstraxerint, & à militibus auulsos secum abripuerint. Iam verò ego cum Gaio & Petro soli à ceteris fratribus separati, in desertum, & squallentem locum Libyæ conclusi sumus, tridui viam à Parætonio distantes. Quinetiam paulo longius progressus dicit: D

[a] Isai. 49.

XXVIII. SEDVLVM STVDIVM CLERICORVM ERGA MARTYRES.

In vrbem clàm & ex occulto ingressi sunt alios fratres inuisuri presbyteri quidam, Maximus, Dioscorus, Demetrius, Lucius. Faustinus enim & Aquila, qui hominum sermone celebriores sunt, in Aegypto vagi oberrant. Diaconi autem post illos, qui pestis contagione infecti interierunt, relicti, Faustus, Fusebius, Chæremon: Eusebium dico, quem ab initio persecutionis Deus sua gratia roborauerat, & non modò ad ministeria confessorum, qui carceribus detinebantur, summo studio & omni animi contentione explenda, sed etiam ad lintea, quibus corpora beatorum martyrum iam vita defunctorum inuoluerentur, neglecto vitæ periculo, conficienda præparauit. Præfectus verò nihil adhuc in sanctos remittit acerbitatis: sed alios qui ad eum adducuntur, è medio (vt dixi) tollit, quosdam tormentis dilaniat, nonnullos arcta custodia & vinculis contabefacit. Et quamquam præcipit, ne quisquam illos adeat, atque adeò curiosè inquirit, ecquis reperiatur, qui eos velit adire: Deus tamen propenso fratrum studio, & assidua eorum curatione, illos istis rerum angustijs oppressos reficit, subleuatque.] post hæc ibidem[a]: E

[a] Euseb lib. 7. cap. 10.

Intelligendum est porrò, Eusebium illum, quem paulo antè diaconum nominauit, non multo post Ecclesiæ Laodiceæ, quæ est in Syria, Episcopum creatum fuisse: Ma- XXIX.

ximum

DE EVSEBIO ET MAXIMO CREATIS EPISCOPIS.

ximum verò, quem tum presbyterum dixit, mortuo eodem Dionysio, in ministerium Ecclesiæ, & fratrum qui sunt Alexandriæ, successisse: verum Faustum, qui eodē tempore cum ipso Dionysio ex fidei confessione nō parum laudis collegerat, ad persecutionem, quæ nobis viuentibus ciebatur, reseruatum, iam planè grandem & longo multorum dierum decursu confectum, securi percussum, beato martyrio occubuisse. Sed de iis, quæ illo tempore Dionysio acciderunt, hactenus.] hucusque Eusebius. A

XXX. [a] Ado die 17. Nouembr. VERBA DIONYSII AD PRAEFECTVM.

Præter hæc autem, quæ ab eo de Dionysio recitata sunt, ex aliis Actis hæc apud Adonem [a] adduntur: Denique refertur, insectantibus se persecutoribus, cùm ipse adstaret, Iudici respondisse: Quid insectando laboratis? caput meum, pro quo tantopere fatigamini, auulsum ceruicibus sumite, & donum magnum ad tyrannum & Imperatorem vestrum ferte.] hæc ibi, & alia; quæ tamen vnde sint accepta, nescimus. At de Dionysio hæc modò satis. Quo modo verò Æmilianus Præfectus Augustalis de persecutione in Christianos exercita dignas dederit pœnas, cùm quod à Gallieno rebellasset, & sibi arrogasset Imperium, captiuus Romam ductus est, & in carcere strangulatus; ex Trebellio Pollione, qui rem gestam enarrat, suo loco dicemus. B

XXXI. [b] Euseb. lib. 7. cap. 1. PERSECVTIO ECCLESIAE CAESARIENSIS.

Quid autem tunc tempo is Cæsareæ Palæstinæ acciderit, Eusebius [b] paucis describit, sic dicens: In hac persecutionis clade, quam regnante Valeriano passim manasse suprà demonstratum est, tres viri, ob veram Christi confessionem insigniter prædicati, Cæsareæ Palæstinæ bestiarum rictibus velut præda obiectati, diuino & cælesti martyrio non sine maxima commendatione decorati fuerunt. Quorum vnus Priscus vocabatur, alter Malchus, tertio nomen erat Alexander. Fertur verò, istos ruri degentes, primùm seipsos tamquam inertes & desides probris affecisse; quòd cùm temporis opportunitas præmium vitæ æternæ his, qui cælesti eius desiderio gliscebant, dispertire videretur, ipsi præ negligentia quadam & segnitie martyrij coronam non præripuissent. Deinde cùm inter se ita deliberassent; absque mora Cæsaream versus ire pergunt, ibique extemplò proficiscuntur ad Iudicem; & cum vitæ exitum, qui suprà demonstratus est, assequuntur. Mulierem quamdam præterea, quam Marcionis errore antè lapsam fuisse fama loquitur, eadem persecutionis tempestate, in eadem ciuitate persimile certaminis genus subiisse memorant.] hucusque Eusebius. C

XXXII. PERSECVTIO IN SYRIA ET CILICIA

Sed & in Syria inter alios martyres, qui ibi passi sunt, celebrior est Nicephori fama, cuius martyrium Antiochiæ magna gloria exhibitum: cùm in locum Sapricij presbyteri, qui negarat, se sufficiens, desertoris militis darana reparauit, hostemque prostrauit. Extant Acta [a] tunc scripta, & quidem fidelissima: agiturque natalis dies eius martyrij quinto Idus Februarij. Perspicuum tunc planè, sed pauendum editum est exemplum, quo Fideles omnes admonerentur, frustra quæque magna conati hominem Christianum, nisi fraternæ charitatis compage fuerit solidatus: cum Sapricius presbyter, vita iam oppignerata martyrio, quod odio flagraret in Nicephorum, ipsum propè ictum vibrante carnifice, Christum negans, idolis sacrificauit. Quod verò ad Cilices martyres spectat: inter alios plures in Cilicia passos, Tarsi martyrium consummarunt Athanasius Episcopus, & Anthusa nobilis femina, & duo serui ipsius, vndecimo Kalendas Septembris: alij quoque Corinthi, aliisque Græciæ locis, atque aliis Orientalis Ecclesiæ regionibus, quorum memoria vt plurimum excidit. Sed iam ad ea quæ hoc eodem anno, eadem vrgente persecutione, in Africa contigerunt, quæ & certis scriptorum monumentis certiora redduntur, orationem conuertamus. D

[a] Ex Metaph. apud Sur. tomo 1. die 9. Febr.

XXXIII. CYPRIANI MARTYRIVM.

Quæ enim passus est Dionysius in Aegypto, eadem planè passus est in Africa Cyprianus, ac ceteri subinde Episcopi, quòd vna eademque sententia omnes coegerit exulare. tametsi de ceteris Præsulibus nulla sit adeò certa ac explorata testatio; nihilominus ex iis quæ tum de Dionysio tum Cypriano sunt certa assertione litteris commendata, quid de reliquis diuersarum Ecclesiarum Episcopis dignum sit existimare, omnes arbitror intelligere. Primus ergo omnium qui hac persecutione in Africa vexaretur, fuit S. Cyprianus Episcopus, cuius exemplo & reliqui Fideles sunt ad martyrium subeundum incensi, vt litteræ ad ipsum exulem scriptæ [a] testantur. De Cypriani exilio hoc anno litteris imperato, agente Paterno Proconsule in Africa, tum Pontius diaconus exilij comes scripsit; tum etiam Acta ipsa, tunc à Notariis diligenter excepta, fidem in omnibus exploratam faciunt. Extant quidem eadem Acta, à maioribus accepta, & vt fidelia comprobata, sed duplicis generis; quæ à Pamelio viro impensè erudito cognita, & emen- E

[a] Apud Cypr. epist. 78.

A emendata, ac post libellum Pontij de eadem re sunt posita. Quæ autem primo loco ibi [a] edita habentur, eiusmodi habent præfationem [a]: [a] Posita habentur à Pamelio ante opera Cyp.

Tempore Valeriani & Gallieni, cùm gloriosum nomen Christi à Gentilibus exosum intentione maxima conaretur auferri, & esset persecutio apud Vrbem Romam, beatissimus Cornelius Pontificatum prædictæ Vrbis summis virtutibus præditus tunc regebat; comprehensusque à Præside, & diuturnis tormentis afflictus, gladio finiuit temporalem vitam, percepturus à Deo sine fine perpetuam.] hæc ibi. Sed quæ de sede Cornelij sub Valeriano & Gallieno Imperatoribus, deque martyrio ab eodem sub eorumdem persecutione suscepto feruntur, maximam historicæ veritati inferunt difficultatem. Nam dicentibus Cornelium peruenisse ad tempora Valeriani & Gallieni, & sub eorum persecutione, quæ non ante tertium eorum Imperij annum (vt auctore Dionysio apertissimè est demonstratum) cœpta est, martyrium consummasse, non tantùm superiores omnes antiqui pariter refragantur; sed & ipsa temporum ratio adeò huiusmodi assertioni repugnat, vt id affirmare velle, prorsus ridiculum propemodum habeatur. Si enim Cyprianus ipso persecutionis exordio missus est in exilium, vbi anno insumpto perfecti martyrij coronam accepit, cùm antea (vt ipse testatur Cyprianus) Sixtus Romanus Pontifex [b] iam Romæ martyrium susceperisset; siquæ ea sententia dicendum esset, eodem anno, quo Papa Cornelius, Sixtum etiam martyrium consummasse: vbi, quæso, tempus sedis Lucij? vbi anni sedis Stephani, quibus tot tantaque gesta esse reperiuntur? & vbinam, rogo, eius successoris Sixti Papæ tempus & locus? Nec est quòd quis, vt horum sedis tempora valeat vlteriùs propagare, differre possit in posteriores annos exilium Cypriani; cùm tam Pontij, quàm ipsorum eius passionis Actorum testimonio compertissimum habeatur, sequenti anno, Basso & Fusco Consulibus, Cyprianum martyrium subiisse. B C

[b] Cypr. epi. 82.

XXXIV. ACTA CYPRIANE ELVCIDATA.

Ne igitur lector ex iis errore labatur, admonemus, ea omnia quæ iisdem Actis continentur vsque ad rogationem Paterni Proconsulis, non esse eiusdem, qui ea scripsit, auctoris germana, sed ab alio antè descripta Acta præmissa; nec illa ipsa esse, quorum Pontius & Augustinus meminerunt; ac proinde spuria esse & illegitima, atque errore enormi planè deformia. Sed & quòd certum exploratumque habetur, Cyprianum primùm omnium tentum coram Proconsule confessum esse: in illis tamen Actis trecenti martyres, Massa candida dicti, ante Cyprianum passi esse ponuntur. Ceterum Cyprianum primum omnium iniisse certamen, litteræ [a] ad eum scriptæ declarant; cùm iisdem in primis dicitur: Quasi bonus & verus doctor, quid nos discipuli secuti apud Præsidem dicere deberemus, prior apud acta Proconsulis pronunciasti: & tuba canens, Dei milites cælestibus armis instructos ad congressionis prœlium excitasti; & in acie prima pugnans, spiritali gladio diabolum interfecisti.] & sequenti epistola: Ante passionem à te sumus ad gloriam prouocati, qui prior nobis ducatum ad confessionem nominis Christi præbuisti, &c.] Prætermissis igitur Actis illis ea additione sic deprauatis, illa sequemur Acta legitima atque germana, quæ secundo loco sunt à Pamelio posita, die ac Consulibus consignata in hæc verba: D

[a] Apud Cypr. epist. 78. & 79 CYPRIANVS PRIMVS MARTYR.

XXXV. ACTA PASSIONIS CYPRIANI ADDITIONE CORRVPTA.

XXXVI. ACTA LEGITIMA PASSIONIS S. CYPRIANI.

Imperatore Valeriano quartùm & Gallieno tertiùm Consulibus, tertio Kalendarum Septembrium, Carthagine in Secretario, Paternus Proconsul Cypriano Episcopo dixit: Sacratissimi Imperatores Valerianus & Gallienus litteras ad me dare dignati sunt, quibus præceperunt, eos qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas cærimonias recognoscere. Exquisiui ergo de nomine tuo: quid mihi respondes? Cyprianus Episcopus dixit: Christianus sum, & Episcopus: nullos alios deos noui, nisi vnum & verum Deum, qui fecit cælum & terram, mare, & quæ in eis sunt omnia. Huic Deo nos Christiani deseruimus, hunc deprecamur diebus ac noctibus pro nobis, & pro omnibus hominibus, & pro incolumitate ipsorum Imperatorum. Paternus Proconsul dixit: In hac ergo voluntate perseueras? Cyprianus Episcopus respondit: Bona voluntas, quæ Deum nouit, immutari non potest. Paternus Proconsul dixit: Poteris ergo secundùm præceptum Valeriani & Gallieni exul ad vrbem Curubitanam proficisci? Cyprianus Episcopus dixit: Proficiscor. E

XXXVII. CYPRIANI CONFESSIO.

Paternus Proconsul dixit: Non solùm de Episcopis, verùm etiam de presbyteris mihi scribere dignati sunt. Volo ergo scire ex te, qui sint presbyteri qui in hac ciuitate consistunt. Cyprianus Episcopus respondit: Legibus vestris bene atque vtiliter censuistis, delatores nos non esse: itaque detegi & deferri à me non possunt; in ciuitatibus autem suis

Universidad de Deusto
Biblioteca

suis inuenientur. Paternus Proconsul dixit: Ego hodie in hoc loco exquiro. Cyprianus A
dixit: Cùm disciplina prohibeat ne quis se vltro offerat, & tuæ quoque censuræ hoc displiceat: nec offerre se ipsi possunt; sed à te exquisiti inuenientur. Paternus Proconsul dixit: A me inuenientur. Et adiecit: Præceperunt etiam, ne in aliquibus locis conciliabula fiant, nec cœmeteria ingrediantur. Si quis itaque hoc tam salubre præceptum non obseruauerit, capite plectetur. Cyprianus Episcopus respondit: Fac quod tibi præceptum est. Tunc Paternus Consul iussit beatum Cyprianum Episcopum in exilium deportari.]

XXXVIII. FIDES ACTORVM CYPRIANI.

Quæ autem post hæc ibi sequuntur de eius martyrio, dicemus anno sequenti, quo perfici contigit. Porrò non tantùm litteræ [a] Episcoporum, qui ad metallum damnati sunt, sed & Pontius & Augustinus horum Actorum meminerunt. Etenim Augustinus scribens contra [b] duas epistolas Gaudentij, ex eis locum citat his verbis: His sacris litte- B
ris eruditus beatus Cyprianus in confessione sua dixit: Disciplinam prohibere, ne quis se offerat.] de eisdem Actis meminit Pontius [c], cùm ait: Quid facerdos Dei, Proconsule interrogante, responderit, taceam: sunt Acta quæ referant, & Episcopi ad metalla damnati: Prior apud Acta Proconsulis pronunciasti.]

[a] Apud Cypr. epist. 78.
[b] Lib. 1. c. 31.
[c] Pontius in Vita S. Cypriani.

XXXIX. CYPRIANI EXILII LOCVS.

Peruenit Curubim locum exilij Cyprianus decimo octauo Kalendas Octobris, qua ipsa die sequenti anno (vt colligitur ex Pontio) martyrium subiit: quod sibi prima die diuinitus ostensum fuit. Erat Curubis oppidum in promontorio Mercurij contra Siciliam spectante, à Carthagine ad quinquaginta millia passuum distans. Amœnum illum fuisse locum, haud durum ac difficilem ad habitandum, idem Pontius, qui ab illo assumptus est comes, testatur, cùm ait: Iam nunc, quod secundo posueram loco, cum gratiarum actione repetamus: Prouisum esse diuinitus etiam pro animo tanti viri apri- C
cum & competentem locum, hospitium pro voluntate secretum, & quicquid apponi
d Matth. 6. eis ante promissum est, qui regnum & iustitiam [d] Dei quærunt. Atque vt omittam frequentiam visitantium fratrum, & ipsorum inde ciuium charitatem, quæ præsentabat omnia, quibus videbatur esse fraudatus: admirabilem visitationem Dei non præteribo, qua Antistitem suum sic in exilio esse voluit de secutura passione securum, vt imminentis martyrij plenìore fiducia, non exulem tantummodo Curubi, sed & martyrem possideret.

XL. VISIO CYPRIANI.

Eo enim die, quo primùm in exilij loco mansimus (nam & me inter domesticos comites dignatio charitatis eius delegerat exulem voluntarium, quod vtinam & in passione licuisset) Apparuit mihi, inquit, nondum somni quiete sopito, iuuenis vltra modum hominis enormis: qui cùm quasi ad prætorium duceret, videbar mihi tribunali D
sedentis tum Proconsulis admoueri. Is, vt in me respexit, annotare statim cœpit in tabula sententiam, quàm non sciebam: nihil enim de me solita interrogatione quæsierat. Sed enim iuuenis, qui à tergo eius stabat, admodum curiosus legit quicquid fuerat annotatum. Et quia id verbis proferre non poterat, nutu declarante monstrauit quid in litteris tabulæ illius haberetur. Manu enim expansa & complanata ad spathæ modum ictum solitæ animaduersionis imitatus, quod volebat intelligi, ad instar liquidi sermonis expressit. Intellexi sententiam passionis futuram. Rogare cœpi, & petere continuò, vt dilatio mihi vel vnius diei prorogaretur, donec res meas legitima ordinatione disponerem. Et cùm preces frequenter iterassem, rursus in tabula cœperat nescio quid annotare. Sensi tamen de vultus serenitate Iudicis mentem quasi iusta petitione commotam. Sed & ille iuuenis, qui iamdudum de passionis indicio gestu potiùs quàm ser- E
mone prodiderat; clandestino identidem nutu, concessam dilationem quæ in crastinum
* al. inuicem petebatur, contortis post indicem * digitis, significare properauit. Ego, quamuis non esset lecta sententia, etsi de gaudio dilationis acceptæ læto admodum corde gauderem; metu tamen interpretationis incertæ sic tremebam, vt reliquiæ formidinis cor exultans adhuc toto pauore pulsarent]hucusque visio. Sed prosequitur Pontius:

XLI. DECLARATIO VISIONIS.

Quid hac reuelatione manifestius? quid hac dignatione felicius? Antè illi prædicta sunt omnia, quæcumque postmodum subsecuta sunt: nihil Dei verbis imminuti, nihil de tam sancta promissione mutilatum. Singula denique, secundùm quod ostensa sunt, recognouit. Dilationem petit crastini, cum de passionis sententia cogitaretur; postulans vt res suas de illo, quem impetrauerat, ordinaret. Hic dies vnus significabat annum, quo ille post visionem acturus in sæculo fuerat. Nam, vt manifestius dicam, eo die

A die post exactum annum coronatus est, quo hoc illi ante annum fuerat ostensum. Diem autem Domini, etsi non annum in diuinis litteris legimus: promissioni tamen futurorum debitum illud tempus accipimus.] & paulo post: Dilationis autem petendæ ratio, de ordinatione rerum, & de voluntatis dispositione veniebat. Quæ verò res illi, aut quæ voluntas ordinanda, nisi Ecclesiastici status? Suprema idcirco accepta dilatio est, vt, quicquid circa pauperum fouendorum curam supremo iudicio disponendum fuerat, ordinaretur. Et puto, propter nil aliud, immo verò propter hoc tantùm, etiam indulgentia ab ipsis qui ciecerant, & qui occisuri erant, admissa est, vt præsens præsentes pauperes, nouissimæ dispensationis extremis, & (vt plenius dixerim) totis sumptibus releuaret.] hucusque de visionis interpretatione Pontius. Cetera, quæ de eius martyrio subdit, sequenti anno dicemus.

B Quòd autem in interrogatione Cypriani Paternus Proconsul se quæsiturum dixerat XLII. SALVIT PERSECVTIO IN RELIQVOS AFRICANOS.
presbyteros & alios Ecclesiæ ministros, haud segniter adimpleuit: quippe qui complures Africanos Episcopos atque presbyteros, diaconos & alios Ecclesiæ ministros, ab Ecclesiis ipsorum auulsos, fustibus cæsos, aliisque pœnis affectos, ad metalla damnauit: nec ministros Ecclesiarum solum, sed & fidelem plebem secutam pastorum exemplum, & ex eis pueros atque virgines Christum confitentes, eadem quoque pœna mulctauit. Locus in quem deportati sunt, dictus erat, Metallum Siguense, aliter Sigense, apud Sigam ciuitatem Mauritaniæ Tingitanæ ex aduerso Malachæ in Hispania sitæ. Ex Sigensi namque Metallo ijdem scripsere ad Cyprianum, vt indicat inscriptio litterarum [a], quas ad ipsum illi reddiderunt: proximi enim Sigæ erant montes Chalcorichij dicti, apud quos erant æris fodinæ, quarum meminit Strabo [b]. Hos omnes Cyprianus, ab exilio C
scriptis litteris, studuit consolari. Extant ipsæ, ac dignissimæ planè quæ Annalibus intexantur: siquidem mirificè elucet in ipsis Christiani nominis excellentia; quæ eo glorioſior redditur atque præclarior, quo magis fuerit afflictata molestiis, ac rebus fatigata contrariis. Præstat eas audire, vtpote nouissimos cygneos viri sanctissimi cantus, qui mirificum quemdam reddunt flagrantis spiritus cum suauitate concentum. Sunt huiusmodi:

[a] Apud Cypr. epist. 80.
[b] Strabo lib. 17.

Cyprianus Nemesiano, Felici, Lucio, alteri Felici, Litteo, Poliano, Victori, Iadeii, XLIII. CYPRIANVS AD CONFESSORES.
Datiuo Coepiscopis, item compresbyteris, & diaconibus, & ceteris fratribus in Metallo constituris, martyribus Dei Patris omnipotentis, & Iesu Christi Domini & Dei conseruatoris nostri, æternam salutem. Gloria quidem vestra poscebat, beatissimi ac dilectissimi fratres, vt ad conspectum atque ad complexum vestrum venire ipse deberem; D
nisi me quoque ob confessionem nominis relegatum præfiniti loci termini coercerent. Sed quo modo possum, repræsento me vobis, & ad vos etiam si corpore & gressu venire non datur, dilectione tamen & spiritu venio, exprimens litteris animum meum, quo in istis virturibus & laudibus vestris lætus exulto: participem me computans vobis, etsi non passione corporis, consortio charitatis.] hæc idcirco Cyprianus, quòd, etsi ipse relegatus fuisset, non tamen sicut illi fustibus verberatus, & metalli pœna probatus esset. Tum prosequitur:

Ane ego possim tacere, & vocem meam silentio premere, cùm de carissimis meis XLIV.
tam multa & glorioſa cognoscam, quibus vos diuina dignatio honorauit: vt ex vobis pars iam martyrij consummatione præcesserit, meritorum suorum coronam de Domino receptura: pars adhuc in carcerem claustris, sine in metallis & vinculis de- E
moretur, exhibens per ipsas suppliciorum moras corroborandis fratribus & armandis maiora documenta; ad meritorum titulos ampliores, tormentorum tarditate proficiens; habitura tot mercedes in cælestibus præmiis, quot nunc dies numerantur in pœnis.

Quæ quidem vobis, fortissimi ac beatissimi fratres, pro merito religionis ac fidei XLV.
vestræ accidisse non miror: vt vos sic Dominus ad gloriarum sublime fastigium clarificationis suæ honore prouexerit; qui semper in Ecclesia eius, custodito fidei tenore, viguistis, consectuantes firmiter Dominica mandata, in simplicitate innocentiam, in charitate concordiam, modestiam in humilitate, diligentiam in administratione, vigilantiam in adiuuandis laborantibus, misericordiam in fouendis pauperibus, in defendenda veritate constantiam, in disciplinæ seueritate censuram. Ac ne aliquid ad exemplum bonorum factorum deesset in vobis, etiam nunc in confessione vocis & passione

corporis

Universidad de Deusto
Biblioteca

GLORIA MARTYRVM.

corporis fratrum mentes ad diuina martyria prouocatis, duces vos exhibendo virtutis: A vt dum grex pastores suos sequitur, & quod fieri à præpositis cernit, imitatur; paribus obsequiorum meritis à Domino coronetur. Quòd autem fustibus cæsi priùs grauiter & afflicti, per eiusmodi pœnas initiastis confessionis vestræ religiosa primordia; execranda nobis ista res non est, neque ad fustes Christianum corpus expauit, cuius est spes omnis in ligno. Sacramentum salutis suæ Christi seruus agnouit: redemptus ligno ad vitam æternam, ligno prouectus est ad coronam. Quid verò mirum, si vasa aurea & argentea in metallum, id est, auri & argenti domicilium, dati estis: nisi quòd nunc metallorum natura conuersa est, locaque quæ aurum & argentum dare antè consueuerant, accipere cœperunt?

XLVI. TORMENTA SVNT ORNAMENTA.

Imposuerunt quoque compedes pedibus vestris, & membra felicia ac Dei templa infamibus vinculis ligauerunt; quasi cum corpore ligetur & spiritus, aut aurum vestrum B ferri contagione maculetur. Dicatis Deo hominibus, & fidem suam religiosa virtute testantibus, ornamenta sunt ista, non vincula: nec Christianorum pedes ad infamiam copulant, sed clarificant ad coronam. O pedes feliciter vincti, qui non à fabro, sed à Domino resoluuntur! O pedes feliciter vincti, qui itinere salutari ad paradisum diriguntur! O pedes in sæculo ad præsens ligati, vt sint semper apud Dominum liberi! O pedes compedibus & transuersariis interim cunctabundi, sed celeriter ad Christum glorioso itinere cursuri! Quantum vult hic vel inuida crudelitas, vel maligna nexibus vos suis & vinculis teneat; citò à terris & pœnis istis ad cælorum regna venietis.

XLVII. CONSOLATIO MARTYRVM.

Non fouetur in metallis lecto & culcitris corpus, sed refrigerio & solatio Christi so- uetur: humi iacent fessa laboribus viscera; sed pœna non est cu Christo iacere: squallent sine balneis membra situ & sorde deformia; sed spiritaliter intus abluitur, quod foris C carnaliter sordidatur: panis illic exiguus; at non [a] in solo pane viuit homo, sed in ser- [b] mone Dei: vestis algentibus deest; sed qui Christum induit, & vestitus abundanter & [c] cultus est: semitonsi capitis capillus horrescit; sed sicut caput viri Christus, qualecumque illud caput deceat necesse est, quod ob Domini nomen insigne est. Omnis ista deformitas detestabilis & terra Gentibus quasi splendore pensibitur! Sæcularis hæc & breuis pœna quàm clari & æterni honoris mercede mutabitur, cùm, secundùm beati Apo- [d] stoli vocem, transformauerit Dominus corpus humilitatis nostræ conformatum corpori claritatis suæ!

[a] Deut. 8. [b] Luc. 4. [c] 1. Cor. 11. [d] Philip. 3.

XLVIII. QVID LOCO SACRIFICII OFFERANT.

Sed nec in illo, fratres dilectissimi, aliqua potest aut religionis aut fidei iactura sentiri, quòd illic nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi & celebrandi sacrificia diuina: celebratis immo, atque offertis sacrificium Deo & pretiosum pariter & glo- D riosum, & plurimum vobis ad retributionem præmiorum cælestium profuturum, cùm [e] Scriptura diuina loquatur, & dicat; Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicit. Hoc vos sacrificium Deo offertis: hoc sacrificium sine intermissione die ac nocte celebratis, hostiæ facti Deo, & vosmetipsos [f] sanctas atque immaculatas victimas exhibentes, sicut Apostolus adhortatur, & dicit: Oro ergo vos fratres per misericordiam Dei, vt constituatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, placentem Deo: nec configuremini sæculo huic, sed transformamini in renouatione sensus, ad probandum quæ sit voluntas Dei bona & placens & perfecta.

[e] Psalm 50. [f] Rom. 12.

XLIX.

Hoc est enim quod præcipuè Deo placeat: hoc est in quo maioribus meritis ad promerendam voluntatem Dei opera nostra proueniant: hoc est quod solum Domino de E beneficiis eius grandibus & salutaribus, fidei ac deuotionis vestræ obsequia retribuant, [g] prædicante in Psalmis & contestante Spiritu sancto: Quid retribuam, inquit, Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Pretiosa in conspectu Domini mors iustorum eius. Quis non libenter & promptè calicem salutis accipiat? Quis non apperat gaudibundus & lætus, in quo aliquid & ipse Domino suo retribuat? Quis non pretiosam in conspectu Domini mortem fortiter & constanter excipiat, placiturus eius oculis qui nos in congressione nominis sui desuper spectans, volentes comprobat, adiuuat dimicantes, vincentes coronat, retributione bonitatis ac pietatis paternæ remunerans in nobis quicquid ipse præstitit, & honorans quòd ipse perfecit? Ipsius enim esse quòd vincimus, & quòd ad maximi certaminis pal- [h] mam, subacto aduersario, peruenimus, declarat & docet Dominus in Euangelio, di- [i] cens:

[g] Psal. 119 MARTYRII EXCELLENTIA. [h] Matt. 10.

A cens: Cùm autem vos tradiderint, nolite cogitare quo modo, aut quid loquamini, &c. Et iterum [a]: Ponite in cordibus vestris non præmeditari excusare: ego enim dabo vobis [a] Luc. 21. os & sapientiam, cui non poterunt resistere aduersarij vestri. In quo quidem & credentium magna fiducia est, & culpa grauissima perfidorum, non credere ei qui se opem suam daturum confitentibus pollicetur, nec rursus cumdem timere, qui æternam pœnam negantibus comminatur.

L. PLEBIS IMITATA PASSIONES.

Quæ vos omnia fortissimi ac fidelissimi milites Christi, insinuastis fratribus nostris, implentes factis, quod verbis antè docuistis, futuri maximi in regno cælorum, polli- [b] Mat. 5. cente Domino [b] & dicente: Qui fecerit, & sic docuerit, maximus vocabitur in regno cælorum. Denique exemplum vestrum secuta multiplex plebis portio, confessa est B vobiscum pariter, & pariter coronata est, connexa vobis vinculo fortissimæ charitatis, & à præpositis suis nec carcere nec metallo separata: cuius numero nec virgines desunt, quibus ad sexagenarium fructum centenus accessit, quasque ad cælestem coronam gloria geminata prouexit. In pueris quoque virtus maior ætate annos suos confessionis laude transcendit, vt martyrij vestri beatum gregem & sexus & ætas omnis ornaret.

LI. LÆTITIA MARTYRVM.

Qui nunc vobis, dilectissimi fratres, conscientiæ victricis vigor? quæ sublimitas animi? quæ in sensu exultantia? qui triumphus in pectore? vnumquemque vestrum stare ad promissum Dei præmium? de iudicij die esse securum? ambulare in metallo, captiuo quidem corpore, sed corde regnante? scire Christum secum esse præsentem, gaudentem tolerantia seruorum suorum, per vestigia & vias suas ad regna æterna gradientium? Expectaris quotidie læti profectionis vestræ salutarem diem; & iam C iamque de sæculo recessuri ad martyrum munera & domicilia diuina properatis, post has mundi tenebras visuri candidissimam lucem, & accepturi maiorem passionibus omnibus & conflictationibus claritatem, Apostolo [c] contestante & dicente: Non sunt condignæ passiones huius temporis ad superuenturam claritatem, quæ reuelabitur [c] Rom. 8. in nobis. Planè quia nunc vobis in precibus efficacior sermo est, & ad impetrandum quod in pressuris petitur, facilior oratio est; petite impensiùs, & rogate, vt confessionem omnium nostrum dignatio diuina consummet: vt de istis tenebris & laqueis mundi nos quoque vobiscum integros & glorioso Deus liberet: vt, qui hic charitatis & pacis vinculo copulari contra hæreticorum iniurias & pressuras Gentilium simul stetimus, pariter in regnis cælestibus gaudeamus. Opto vos, beatissimi ac dilectissimi D fratres, in Domino bene valere, & nostri semper & vbique meminisse. Valete.] hactenus epistola Cypriani, data (vt apparet) hoc anno hiemis tempore. nam cùm in regione percalida eos frigore quoque cruciari testetur; planè declarat, eas dicto tempore datas esse.

LII. * al. Lucium ELEEMOSYNIS ADIVVAT DAMNATOS AD METALLA.

Porrò vnà cum litteris vir sanctissimus Cyprianus legauit ad eos Herennianum subdiaconum, Lucianum *, Maximum, & Amantium acoluthos: quibus dedit etiam ad eosdem perferenda quædam fraternæ charitatis subsidia. iisdem quoque legatis Quirinus etiam (quem illum puto, ad quem idem Cyprianus scripsit duos libros aduersus Iudæos, & tertium Testimoniorum) alias quoque addidit ad subleuandam ipsorum egestatem pecunias, prout litteræ ab illis redditæ ad Cyprianum testantur: quas hic attexere, haud fuerit oneroſum. Suauissimè enim demulcent audientium animos distentæ persecutionibus spiritualis citharæ fides, fidem Christi diuini Spiritus pullatæ plectro, sublimius personantes. Quòd verò ad metalla damnatos Episcopos, aliosque Fideles, loco diuisos inuenissent litteræ Cypriani: qui eas acceperunt, ad eumdem Cyprianum separatim abinuicem rescripserunt. Nemesianus verò, Datiuus, Felix, & Victor Episcopi, quòd simul essent, seorsum ab aliis eiusmodi dederunt litteras [a]: quibus primùm totos se charitatis ardore in laudes eius effundunt, sic exordientes: [a] Apud Cypr. epist. 78.

LIII. CONFESSORES AD CYPRIANVM.

Semper magnis sensibus, pro temporis conditione, litteris tuis locutus es, Cypriane dilectissime: quibus assiduè lectis, & praui corriguntur, & bonæ fidei homines corroborantur. Dum enim non desinis tractatibus tuis sacramenta occulta nudare; sic nos in fide facis crescere, & de sæculo homines ad credulitatem accedere. Nam quæcumque bona in multis libris tuis intulisti, nescius ipsum te nobis designasti. Es enim omnibus in tractatu maior, in sermone facundior, in consilio prudentior, in patientia simplicior, in operibus largior, in abstinentia sanctior, in obsequio humilior, & in actu

Universidad de Deusto
Biblioteca

actu bono innocentior. Scis & ipse, carissime, nostrum optabile votum esse, quòd te videamus doctorem & amatorem nostrum ad coronam magnæ confessionis peruenisse. Nam quasi bonus & verus doctor, quid nos discipuli secuti apud Præsidem dicere deberemus, prior in Acta Proconsulis pronunciasti; & tuba canens, Dei milites cælestibus armis instructos ad congressionis prœlium exciraſti; & in acie prima pugnans, spiritali gladio diabolum interfeciſti: agmina quoque fratrum hinc & inde verbis tuis composuisti; vt insidiæ inimico vndique tenderentur, & cadauera ipsius publici hostis neruis concisis calcarentur. A

LIV. LAVDATVR CONFESSIO CYPRIANI. Crede nobis, carissime, quoniã non est à centesimo præmio minor tua innocens anima: quæ nec sæculi primos impetus timuit, nec ire in exilium recusauit, nec relinquere ciuitatem dubitauit, nec in deserto loco commorari horruit: & quoniam multis documentum confessionis dedit, ipsa martyrium prior dixit: alios enim ad martyria faciendo exemplo suo prouocauit: & non tantum martyrum de sæculo iam excedentium socia esse cœpit, sed & cum futuris cælestem amicitiam copulauit. Agunt ergo tibi nobiscum damnati maximas apud Deum gratias, Cypriane dilectissime, quòd litteris tuis laborantia pectora recreasti: fustibus vulnerata membra curasti: compedibus pedes ligatos resoluisti: semitonsi capitis capillaturam adæquasti: tenebras carceris illuminasti: montes metalli in planum deduxisti: naribus etiam fragrantes flores imposuisti, & tetrum odorem fumi exclusisti. B

LV. DE ELEMOSYNIS ACCEPTIS. *al. Lucanũ Fecit autem & prosecutum ministerium tuum & Quirini dilectissimi nostri, quod per Herennianum hypodiaconum, & Lucianum * & Maximum & Amantium acoluthos distribuendum misisti, quæcumque necessitatibus corporum defuerant, expediri. Simus ergo orationibus nostris alterutrum adiutores: & rogemus, sicut mandasti, vt Deum & Christum & Angelos in omnibus actibus nostris habeamus fautores. Optamus te, domine frater, semper bene valere, & nostri meminisse. Saluta omnes qui tecum sunt. Omnes nostri, qui nobiscum sunt, te amant, & salutant, & videre desiderant.] hucusque illi. Ceteri autem collegæ, Lucius Episcopus & alij ad metalla damnati, seorsum positi, ad cumdem Cyprianum litteras breuiter rescripserunt in hæc verba: C

*Apud Cypr. epist. 79.

LVI. *al. Lucanũ ALII CONFESSORES AD CYPRIANVM. Exultantibus nobis & lætantibus in Deo, quod nos ad congressionem armauerit, & in prœlio victores sua dignatione fecerit; superuenerunt litteræ tuæ, frater carissime, quas per Herennianum hypodiaconum, & Lucianum * & Maximum & Amantium acoluthos misisti nobis: quibus lectis, recepimus in vinculis laxamentum, in pressura solatium, in necessitate præsidium: & excitati sumus, & robustiùs animati ad si quid amplius fuerit pœnarum. Nam ante passionem à te sumus ad gloriam prouocati, qui prior nobis ducatum ad confessionem nominis Christi præbuisti. Nos verò secuti vestigia confessionis tuæ, parem gratiam tecum speramus. Nam qui prior est in cursu, prior est & ad præmium: & qui prior occupasti, de quo cœpisti, inde hoc nobis communicasti; demonstrans scilicet indiuiduam charitatem, qua semper nos dilexisti: vt, quibus vnus fuit spiritus in coniunctione pacis, esset, precum tuarum gratia, & vna corona confessionis. D

LVII. PRÆCONIA CYPRIANI. Accessit autem tibi, frater charissime, ad confessionis coronam retributio operum, abundans mensura, quam accipies à Domino in die remunerationis: qui te nobis litteris tuis præsentasti, vt pectus illud tuum candidum & beatum, quod semper nouimus, manifestares, & secundùm latitudinem eius nobiscum laudes Deo diceres; non quantum nos meremur audire, sed quantum tu potes dicere. Tuis enim vocibus, & quæ minùs in nobis instructa erant, exornasti, & confirmasti ad sustentationem earumdem passionum, quas patienter ferimus, securi de præmio cælesti, & de corona martyrij, & de regno Dei, ex prophetia quam litteris tuis Spiritu sancto plenus spopondisti. Hoc totum fiet, dilectissime, si nos orationibus tuis in mente habueris: quod te facere confido, sicut & nos vtique facimus. Accepimus itaque, frater desideratissime, id quod à Quirino & à te ipso missisti sacrificium ex omni opere mundo. Sicut & Noe obtulit Deo, & delectatus est Deus in odorem suauitatis, & respexit in sacrificium eius: ita & in vestrum respiciat, & delectetur reddere vobis huius tam boni operis mercedem. Peto autem, vt litteras, quas ad Quirinum facimus, transmitti præcipias. Opto te frater carissime ac desideratissime, semper bene valere, & nostri meminisse. Saluta omnes qui tecum sunt. Valete.] E

Sed

A Sed & Felix, Iader, & Polianus Episcopi ynà cum presbyteris, & aliis commorantibus in Siguensi metallo, pauca hæc reddiderunt per eosdem nuncios ad Cyprianum destinatos:

LVIII. Resalutamus te frater carissime, per Victorium Herennianum hypodiaconum, Lucianum * & Maximum fratres nostros fortes & incolumes, adiuuantibns orationibus tuis: à quibus accepimus oblationis nomine quantitatem ynà cum litteris quas scripsisti, in quibus dignatus es de verbis cælestibus nos tamquam filios confortare: & Deo Patri omnipotenti per Christum eius gratias egimus & agimus, quod sic confortati & corroborati sumus per tuam allocutionem: perentes de animi tui candore, vt nos assiduis orationibus tuis in mente habere digneris: vt confessionem vestram & nostram, quam Dominus in nobis conferre dignatus est, suppleat. Saluta omnes qui tecum commoran- B tur. Optamus te, frater carissime, in Deo semper bene valere. Iader subscripsi, Polianus legi. Dominum meum Eutychianum saluto.] Scripserunt hæc sanctissimi illi ac præclarissimi confessores manibus obductis callis ex metalli opere: ac proinde quot sunt apices, tot videantur esse impressa confessionis sigilla. Qui omnes in metallo consummantes agonem suum, de longo exantlato martyrio parem martyribus coronam retulerunt: quos omnes anniuersaria commemoratione Dei Ecclesia antiquitus venerata est quarto Idus Septembris.

*al. Lucanũ ALIÆ LITTERÆ CONFESSORVM.

LIX. At non satis visum sanctissimo Cypriano, si, quos ad metalla damnatos esse sciebat, esset litteris consolatus; nisi eos etiam, quos sæuiens persecutio carceri mancipasset (quorum sanè ingens erat numerus inde ad supplicium duci quoridie expectantium) pari cha- C ritatis officio prosecutus, ad ipsos scriberet eiusmodi litteras *:

*Cyp. epist. 81 CONSOLATVR DETENTOS IN CARCERE CYPRIANVS.

Cyprianus Sergio, Rogatiano, & cæteris cõfessoribus in Domino perpetuam salutem. Saluto vos fratres charissimi, optans ipse quoque conspectu vestro frui, si me ad vos peruenire loci cõditio permitteret. Quid enim mihi optatius & lætius posset accidere, quàm nunc vobis inhærere; vt complecterer manus illas, quæ puræ & innocentes, & Dominicam fidem seruantes sacrilega obsequia respuerunt? Quid iucundius & sublimius, quàm osculari nunc ora vestra, quæ gloriosa voce Dominum confessa sunt? conspici etiam præsentem ab oculis vestris, qui despecto sæculo, conspiciendo Deo digni extiterunt? Sed quoniam huic lætitiæ interesse facultas non datur, has pro me ad aures & ad oculos vestros vicarias litteras mitto; quibus gratulor pariter & exhortor, vt in confessione cælestis gloriæ fortes & stabiles perseueretis, & ingressi viam Dominicæ dignationis, ad ac- D cipiendam coronam spiritali virtute pergatis, habentes Dominum protectorem & ducem, qui dixit [b]: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem mundi. O beatum carcerem, quem illustrauit vestra præsentia! O beatum carcerem, qui homines Dei mittit ad cælum! O tenebras lucidiores Sole ipso, & luce hac mundi clariores, vbi modò constituta sunt Dei templa, & sanctificata diuinis confessionibus membra vestra! Nec quicquam nunc versetur in cordibus & mentibus vestris, quàm diuina præcepta & mandata cælestia, quibus vos ad tolerantiam passionis Spiritus sanctus semper animauit. Nemo mortem cogitet, sed immortalitatem: nec temporariam pœnam, sed gloriam sempiternam, &c.]

[b] Mat. 28.

LX. DE ROGATIANO ET FELICISSIMO. Tum multa subdit ex diuinis Scripturis acceptа, quibus eos ad strenuè subeundum martyrium cohortatur; ac demum hæc habet in calce: Quam fidem nos quoque re- E tinentes, & die ac nocte meditantes, toto corde ad Deum prompti, contemptu præsentium, futura tantummodo cogitemus, fructum regni æterni, complexum & osculum Domini, conspectum Dei: vt sequamini in omnibus Rogatianum presbyterum gloriosum senem, viam vobis ad gloriam temporis nostri religiosa virtute & diuina dignatione facientem: qui cum Felicissimo fratre nostro quieto semper & sobrio excipiens ferocientis populi impetum, primum hospitium vobis in carcere præparauit; & metator quodammodo vester, nunc quoque vos antecedit. Quod vt consummetur in vobis, assiduis orationibus Dominum deprecamur, vt initiis ad summa pergentibus, quos confiteri fecit, faciat & coronari. Opto vos fratres carissimi ac beatissimi in Domino semper bene valere, & ad coronam cælestis gloriæ peruenire.] hæc Cyprianus: qui dum Rogatiani presbyteri tunc passi meminit, planè indicat non præteritæ persecutionis tempore, sed præsentis, has à se scriptas fuisse litteras: nam Rogatianum superstitem fuisse aliis persecutionibus, ex aliis tunc datis litteris satis manifestè apparet,

Universidad de Deusto
Biblioteca

apparet, sicut & Felicissimum : quorum vna die passorum natalis solemnitas in tabulis A
Ecclesiasticis consignata est septimo Kalendas Nouembris. Cetera autem, quæ ad Cyprianum pertinent, dicemus anno sequenti.

LXI. SABELLIVS HÆRESIARCHA.

His de persecutione Valeriani enarratis, reliquum est, vt de oborta hoc tempore Sabelliana hæresi orationem instituamus. Dionysius Episcopus Alexandrinus iisdem litteris, quas de baptismate ad Sixtum Romanum Pontificem scripsisse hoc eodem anno superiùs dictum est, de eadem progrediente hæresi meminit. Recitat hæc ex eo Eusebius [a], cùm ait: Deinceps in eadem epistola Dionysius de hæreticis, qui Sabellium ducem habuerunt, eiusque temporibus prodierunt in lucem, mentionem facit hoc pacto: Quoniam de erroris dogmate Ptolemaide Pentapolis iam suborto, quod planè impium est, quod detestabilem de Deo omnipotente Patre Domini nostri Iesu Christi blasphemiam continet; quod multum fallæ doctrinæ de vnigenito Filio B
eius, primogenito omnis creaturæ, Verbo incarnato, complectitur; quod cæcam de Spiritu sancto ignorationem comprehendit: ex vtriusque partibus cum litteræ me certiorem facturæ, tum fratres mecum de ea re communicaturi, ad me veniebant: quasdam epistolas (vt poteram) diuina largiente gratia, quo accuratiùs obscuras erroris latebras aperirem, conscripsi: quarum exemplaria descripta ad te misi.] hæc ad Sixtum Dionysius.

[a] Eusebius lib. 7. c. 5.

LXII. ROMANÆ ECCLESIÆ PRIMATVS.

Videas ex his antiquum in Ecclesia morem (quod aliàs sæpè attigimus) cùm noua aliqua hæresis emergeret, ab Episcopis eius regionis, in qua quid huiusmodi accidisset, diligenter curari, vt cuncta quamprimùm significarentur Romano Pontifici, & quæ eo argumento scripta essent, ad eumdem mitti solita examinari; vt nunc à Dionysio, primæ sedis post Romanum Episcopo, factum apparet. Quid ni id facerent minorum sedium C
vbique terrarum Episcopi, quod à maxima omnium præstari Ecclesiæ Romanæ cognoscerent? Viguit sanè, firmaque semper ea consuetudo mansit penes Catholicos, quos vna fides atque concordia in vnum corpus consolidauit. Illi solum id ignorare professi sunt, qui ab Ecclesiæ capite Christo diuulsi, se esse corporis eius, nempe Ecclesiæ membrum, impia rebellione negarunt. Quo modo autem idem Dionysius de iis quæ aduersus Sabellium scripsit, in crimen aliquando vocatus, causam dixit apud Dionysium Papam, Sixti Pontificis successorem, suo loco dicendum.

LXIII. ANTIQVITAS HÆRESIS SABELLIANÆ.

Ceterum quod ad Sabellij hæresin pertinet: non ipse eius impietatis auctor, sed potiùs dicendus est propagator: affirmant enim Patres, eum Noeto vsum esse præceptore. Verùm haud consentire possumus S. Epiphanio [b], qui de Noeto agens, affirmat, nemi- D
nem ante Noetum dicere ausum, Patrem esse passum: nam diu antè innotuerat hæresis Patripassiana, sic dicta quòd qui in Trinitate vnam tantùm affirmarent esse personam Patrem simul & Filium & Spiritum sanctum, eam passam affirmarent. Meminit Cyprianus [c] de Patripassianis, vt antiquis hæreticis: sed & ante ipsum Tertullianus [d] Patripassianos à Praxea exortos tradit. Verùm altiores eius radices ostendere possumus ex Ignatio, qui testatur suo tempore diabolum ore suorum iactasse eiusmodi impietatem, vt dicerent, Patrem natum & passum. docet enim hæc ipse de his scribens ad Philippenses [e].

[b] Epiphan. hæres. 57.
[c] Cypr. epist. 73
[d] Tertul. de præscrip. c. vltim. & aduers. Praxeam. c. 1.
[e] Ignat. epist. 8.

LXIV. ERRORES SABELLII.

Erat igitur Sabelij hæresis, quæ Trinitatem negaret, personarumque distinctionem exploderet; diceretque ea tantùm esse nomina ad diuersos effectus diuinitatis insinuandos composita; & vnam tantùm personam esse, quam personarum distinctione sanctissimam in vna diuinitatis essentia dicimus Trinitatem: quamobrem illud deducebatur E
in consequentiam, vt sicut Filius, ita & Pater & Spiritus sanctus ab eis æquè dicerentur (pro scelus!) incarnati & passi. Hæc erat præcipua Sabellij blasphemia, cui & alteram adiecit ex Hermogene mutuatus, nempe vt diceret materiam ingenitam esse. testatur de eo hoc in primis Eusebius [f] ex Dionysio: hac enim ex parte, & non alia, Sabellius cum Hermogene iungebatur. Hæc de Sabellio & Sabellianis, eorumque hæresis origine altiùs repetita.

[f] Euseb de Præparat. Euang. lib. 7. c. 8.

LXV. NOETVS HÆRESIARCHA.

Verùm impietatem hanc Sabellium à Noeto didicisse cùm omnes affirment; scribit de Noeto Epiphanius [g] in hæc verba: Alius rursus post hunc (Bardesanem scilicet) Noetus nomine surrexit non ante multos annos, sed ante hoc nostrum tempus centum triginta plus minus annis, Asianus, vrbe Ephesi existens: qui alieno spiritu ductus, voluit à se ipso, quæ neque Prophetæ, neque Apostoli, neque Ecclesia ab initio obtinuit, neque

[g] Epiphan. hæres. 57.

A neque cogitauit, dicere & docere. hic à se ipso insaniæ elationibus sublenatus, ausus est dicere, Patrem passum esse. Insuperque ad maiorem fastum ac dementiam elatus, se ipsum dixit esse Moysen, & fratrem suum Aaron. Verum interim dum hæc fama de ipso ferebatur, beati Ecclesiæ presbyteri accitum ipsum de his omnibus examinabant; & an hanc blasphemiam de patre protulisset, interrogabant. Ipse verò primùm quidem negabat coram presbyteris constitutis, eo quòd nemo ante ipsum horrendam ac perniciosam hanc amarulentiam euomuisset: postea verò ex rabie, quam habebat, in alios quosdam immittens (vt ira dicam) & secum decem viros trahens in maiorem arrogantiam & temeritatem elatus ac audax factus, palam deinceps hæresin docuit.

LXVI. MAGNANIMITAS IMPIETAS.

Rursum itaque iidem presbyteri accitum ipsum, & homines illos ab ipso corruptos, de iisdem rursum interrogabant. Ipse verò cum seductis ab ipso perfricta fronte deinceps
B palàm contradicebat, dicens: Quid enim mali feci? Vnum Deum glorifico, vnum noui, & non alium præter ipsum genitum, passum, mortuum. Vbi igitur in his permansisset, expulerunt ipsum de Ecclesia vnà cum discipulis suis. Moritur autem idem paulo pòst vnà cum proprio fratre, non velut Moyses in gloria, neq. ipsius frater Aaron ille sepultus est in honore: abiecti enim sunt velut transgressores, & nemo ex piis ipsos cooperuit. Postea verò sequaces eius, mente corrupti, corroborarunt hoc dogma, per ea subducti quibus etiam præceptor ipsorum ab initio.] hæc Epiphanius de Noeto, quem Theodoretus [a] non Ephesium, sed Smyrnensem patria fuisse tradit: qui eam hæresin ab Epigonio quodam primò excogitam fuisse dicit. Discrepat in eo Philastrius [b] ab Epiphanio, qui Noeti fratrem non Aaron, sed Eliam ab eo fuisse dictum testatur.

[a] Theodr. hæret. fabul. lib. 3.
[b] Philastr. de hæres. c. 53.

Ex dictis Noeti discipulis, qui impietate reliquos anteceluit, Sabellius fuit, ex Pto-
C lemaide Libyæ (vt dictum est) oriundus. Factus hic potentissimus impij dogmatis propugnator, multos sibi sectarios citò coniunxit; vsque adeò, vt non Ptolemaide tantùm aliisque proximis locis impiam hæresim proposuerit, sed longiùs in Macedoniam quoque diffuderit, immo & in Vrbem se quoque furtim immiserit. Porrò hi (eo quòd non possent diuinis Scripturis mendacia omni ex parte fulcire) Ægyptiorum pseudoeuangelio & aliis apocryphis libris vtebantur: vt de illis scribens Epiphanius [c] tradit. Miratur S. Augustinus [d], cùm iidem esse videantur Noetiani & Sabelliani, cur tam Epiphanius, quàm Philastrius, eos ab inuicem distinctos posuerint. Planè accidit sæpè, vnius hæresis diuersa solere esse nomina: quod de Montanistis, Donatistis, Pelagianis, & aliis euenisse idem tradit.

LXVII. HÆRESIS SABELLII VBIQVE DIFFVSA.

[c] Epiphan. hæres. 62
[d] Aug. de hæres. c. 41.

Quod rursus ad hanc rem pertinet: contigit vt S. Gregorius Thaumaturgus, Eccle-
D siæ Neocæsariensis Episcopus, his propè temporibus commentarium illum de Expositione fidei aduersus Ælianum conscripserit: quo vt illatam ab illo calumniam confutaret, qua dicebat Christianos plurium deorum esse cultores, eo quòd Trinitatem colerent personarum; dum Gentilem hominem sic insultantem arguit, vnam essentiam diuinam Ethnico homini demonstrare conatus, quibusdam impropriis vocibus visus est diuinas confudisse personas, ac hæresi fauisse Sabellij. Sed S. Basilius [e] eum excusans, sic ait: Quòd Gregorius in expositione fidei dixerit, Patrem & Filium iuxta mentis quidem considerationem duos esse, hypostasi verò vnum: hoc autem non dogmaticè, sed contentiosè in disputatione aduersus Ælianum dictum esse, intelligere nequiuerunt, qui propter intelligendi subtilitatem beatos sese reputant: in qua concertatione multi sunt eorum, quæ descripta sunt, lapsus; quemadmodum, si Deus volet, ex ipsis verbis
E ostendemus. Quandoquidem sanè qui Gentilem ad credendum persuadere nititur, is non putat sibi circa verba exactiùs disceptandum esse: sed alicubi consuetudini eius, quem ad fidem induxit, nonnihil condonat, dummodo principalibus ac necessariis non reluctetur. Quapropter & multas inuenias illic voces, quæ iam hæreticis plurimum addant roboris, vtpote, Creatura, & Factura, ac si quid aliud eiusmodi est.] hæc Basilius, qui eadem epistola ad Neocæsariensem Ecclesiam scripta, cùm superiùs hæc ait; Sabellij namque pestem olim quidem moram, traditione verò Magni Gregorij consopitam, renouare conantur; satis apertè declarat ipsum Gregorium sententiam suam aduersus Sabellium probè reliquisse testatam. Quo modo autem Dionysius eumdem Sabellium confundentem personas scriptis suis exagitans, in distinguendis eisdem personis visus sit eas interdum etiam substantia diuisisse, ac proinde Arianis arma parasse, paulo pòst suo tempore & loco dicturi sumus.

LXVIII. GREGORIVS THAVMATVRGVS CALVMNIAM PELLIT.

[e] Basil. epist. 64.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LXIX. ANGELICI SIC DICTI HÆRETICI.

Quòd vero S. Epiphanius inter Noetum atque Sabellium eius discipulum aliquas recenseat hæreses: eas his ipsis temporibus emersisse, facilè potest intelligi. Iam diximus de ea quæ à Valesio prouenit Eunuchorum secta, & quæ à Nouatiano exorta est hæresi Catharorum: quibus qui subduntur hæretici, Angelici nominati, quo auctore sint progressi, S. Epiphanius non meminit: obscuri planè, quorum tàtummodo nomen ad se peruenisse ipse testatur; quippe quorum secta ad modicum temporis spatium durauerit, citiusque extincta fuit, quàm nomen eius cum auctore latius potuerit diffamari: nam nec quę causam id hæresis nomen acceperit, nescimus: siue ex eo quòd aliqui mundum ab Angelis factum esse dicunt, & ipsa hoc asserens hoc nomine appellata est, non possum dicere: siue quòd se ipsos in ordine Angelorum esse iactant, & vitam eminentissimam degant, neque hoc affirmo: siue etiam à loco nomen acceperunt: nam locus quidam est, Angelina, vltra Mesopotamiam regionem situs. | hæc Epiphanius. At S. Augustinus[b] Angelicos dicit in Angelorum cultum fuisse inclinatos. Quinam autem olim receptus quive improbatus fuerit iam ab Apostolorum temporibus Angelorum cultus, iam satis primo Annalium tomo diximus.

[a] Epiphan. hæres. 60.

[b] Aug. de hæres. c. 39.

LXX. APOSTOLICI SIC DICTI HÆRETICI.

Post Angelicos S. Epiphanius[c] hæreticos ponit Apostolicos, quos putat germen fuisse Encratitarum & Catharorum, hoc se nomine appellantes ob exactum disciplinæ studium: sed & Apotactícos se dici voluisse tradit, à renunciatione, eo quòd bonorum possessionibus renunciauerint. At non in hoc error ipsorum; sed quòd renunciantes ipsi damnarent ceteros qui ea possiderent, itidemque ipsi cælibes reiicerent nuptiis obligatos. de quibus hæc S. Augustinus[d]: Isto se nomine arrogantissime vocauerunt, eo quòd in suam communionem non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes; quales habet Catholica ecclesia & monachos & clericos plurimos: sed ideo isti hæretici sunt, quoniam se ab Ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere, qui vtuntur his rebus, quibus ipsi carent.] hæc Augustinus. Porrò vsos fuisse eiusmodi hæreticos ad suam impietatem roborandam Actis Andreæ ac Thomæ ab Ecclesia reiectis, S. Epiphanius tradit[e]; ex quibus nuptias & bonorum temporalium vsum perperam didicerint improbare. Sic enim egregiè ait:

[c] Epiphan. hæres. 61.

[d] Aug. de hæres. c. 40.

[e] Epiphan. hæres. 61.

LXXI. QVÆ LEGITIMA RENVNCIATIO ET CONTINENTIA.

Habet quidem Ecclesia renunciationem, sed non abominatur nuptias; & habet inopiam, sed non attollitur aduersus eos qui iustè possident & quæ ex propriis parentibus habent, quæ sibi ipsi & egentibus sufficiant. Et abstinentes quidem multi à cibis, sed non inflantur contra non abstinentes: Qui enim edit, non edentem non spernat[f],] ac subdit: Vides vnam concordiam, & vnam spem, & vnam fidem in Ecclesia vnicuique gratificantem iuxta propriam facultatem, & iuxta proprium laboris certamen. Similis est autem S. Dei Ecclesia naui: nauis autem non ex vno ligno constat, sed ex diuersis: & carinam quidem ex vno ligno habet; sed non vno modo: anchoras autem ex alia materia; mali item & tabulata & puppis partes, parietumque ac transtrorum, velorum item, ac remorum, &c.] hæc Epiphanius, atque de Apostolicis satis, quorum numerum haud multum creuisse ait[g], quippe qui sæpius pullulantes, æquè semper vulsi sunt, secundùm quod à Domino dictum fuit: Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus, eradicabitur.] cùm alioqui paupertas & continentia in agro Ecclesiæ semel legitimè seminatæ, amplissimos semper in horrea Domini prouentus inferant, & fœcundis germinibus latissimè propagentur.

[f] Rom. 14.

[g] Math. 15.

IESV CHRISTI ANNVS 261. DIONYSII PAP. ANNVS 1. VALER. & GALLIEN. IMPP. ANNVS 7.

I. SIXTI PAPÆ MARTYRIVM.

Dvcentesimus ac sexagesimus primus voluebatur Christi Domini nostri annus, Consulibus Aurelio Memmio Fusco & Pomponio Basso: cùm octauo Idus Augusti, Sixtus Papa, vbi sedisset annũ vnum minùs diebus decem & octo, in cœmeterio positus, capite truncatus, martyrio coronatus est: nouoque à Valeriano absente dato ad Senatum rescripto, persecutio in Christianos acrior sæuiorque decreta est. Extant tum de Valeriani rescripto, tum de Sixti martyrio ad Successum Episcopum Cypriani in exilio agentis litteræ in hæc verba[h]:

[h] Cyp. epist. 82

Vt non

II. EPISTOLA CYPRIANI AD SVCCESSVM.

Vt non vobis incontinenti scriberem, frater carissime, illa res fecit, quòd vniuersi clerici, sub ictu agonis constituti, recedere istinc omnino non poterant, parati omnes pro animi sui deuotione ad diuinam & cælestem gloriam. Sciatis autem eos venisse, quos ad Vrbem propter hoc miseram, vt quomodocumque de nobis rescriptum fuisset, explorata sibi veritate ad nos referrent. Multa enim varia & incerta opinionibus ventilantur: quæ autem sunt in vero, ita se habent: Rescripsisse Valerianum ad Senatum, vt Episcopi & presbyteri & diacones incontinenti animaduertantur: Senatores verò, & viri egregij & equites Romani, dignitate amissa, etiam bonis spolientur; & si ademptis facultatibus Christiani esse perseuerauerint, capite quoque mulctentur: matronæ, ademptis bonis, in exilium relegentur: Cæsariani quicumque vel priùs confessi fuerant, vel nunc confessi fuerint, confiscentur, & vincti in Cæsarianas possessiones describti mittantur. Subiecit etiam Valerianus Imperator orationi suæ exemplum litterarum, quas ad Præsides prouinciarum de nobis fecit: quas litteras quotidie speramus venire, stantes secundùm fidei firmitatem ad passionis tolerantiam, & expectantes de ope & indulgentia Domini vitæ æternæ coronam.

III. QVO DIE PASSI SINT SIXTVS ET QVARTVS

Sixtum autem in cœmeterio animaduersum sciatis, octauo Iduum Augustarum die, & cum eodem Quartum. Sed & huic persecutioni quotidie insistunt Præfecti in Vrbe, vt, si qui sibi oblati fuerint, animaduertantur, & bona eorum fisco vindicentur. Hæc, peto, per vos & collegis nostris innotescant, vt vbique hortatu eorum possit fraternitas corroborari, & ad agonem spiritalem præparari: vt singuli ex nostris non magis mortem cogitent, quàm immortalitatem; & plena fide ac tota virtute Domino dicata, gaudeant magis, quàm timeant in hac confessione, in qua sciunt Dei & Christi milites non perimi, sed coronari. Optore, frater carissime, semper bene valere.] hæc Cyprianus.

IV. [a] Martyrolog. Rom. die 6. Aug.

In cœmeterio quidem Callisti capite truncatum fuisse Sixtum Papam, & cum eo Quartum, aliosque itidem Romanæ Ecclesiæ ministros eadem die Romæ fuisse martyrio coronatos, docent Ecclesiastica monumenta[a], quibus hi nominati habentur, Felicissimus & Agapitus diaconi, Iauuarius, Magnus, Innocentius, & Stephanus subdiaconi: quorum mentio à Cypriano ideirco prætermissa videtur, quòd non eodem loco, quo Sixtus, passi videantur: nam quòd Sixtus in cœmeterio Callisti passus dicatur atque sepultus, hi verò in cœmeterio Prætextati sepultura donati; diuersis quoque locis passi esse noscuntur. At qui de Sixti, & Quarti, qui cum eo erat, martyrio, ad Cyprianum festinanter nuncij redeuntes, retulerunt; ceteros omnes eadem die in Vrbe passos, haud facilè compertos habuisse videntur.

ALII MARTYRES ROMÆ PASSI.

Quod verò ad eiusdem Sixti martyrium spectat, vnus Prudentius[b] cum cruci affixum tradit his versibus:

Iam Sixtus affixus cruci,
Laurentium flentem videns
Crucis sub ipso stipite.] &c. sed id ab aliis minimè confirmatur. Cùm autem priori Valeriani edicto vetiti Christiani essent ingredi cœmeteria; Sixtum, ceu legis transgressorem, eodem in cœmeterio, vbi visus esset in legem peccasse, capite truncandum, præfectus, ad absterrendos ceteros à cœmeteriorum latebris, consulto præcepit.

V. [b] Prudentius hymn 2.

CAVSA SIXTI MARTYRII.

VI. LAVRENTII CERTAMEN.

Post triduum à Sixti martyrio, nempe quarto Idus Augusti, primarius diaconorum Laurentius, clarissimus athleta fide, illustre certamen obiens, post diuersa tormenta, demum craticulæ impositus, igne assatus, insignem martyrij coronam consecutus, admiranda planè animi virtute de persecutorum perfidia triumphauit. Extant eius Acta, quæ quòd præ sui excellentia diuerso scriptorum genere contestata, nempe oratione soluta sanctorum Patrum encomiis celebrata, atque poesi egregiè decantata, quòdq. ore omnium peruulgata & auribus illapsa noscantur, hic prætermittimus recensere: sed ea tantùm ex iisdem ab Ambrosio[c] recitata, quæ & ad Sixti martyrium pertinent, hìc describere, operæpretium existimamus. Ait ergo:

[c] Ambros. de Offic. lib. 1. c. 41

VII. QVÆ EX ACTIS S. LAVRENTII AMBROSIVS.

Non prætereamus S. Laurentium, qui, cùm videret Sixtum Episcopum suum ad martyrium duci, flere cœpit, non passionem illius, sed suam remansionem. Itaque his verbis appellare cœpit: Quò progrederis sine filio pater? Quo sacerdos sancte sine diacono properas? Numquam sacrificium sine ministro offerre consueueras. Quid in me ergo displicuit, pater? Num degenerem probasti? Experire certè vtrum idoneum ministrum

elegeris

Universidad de Deusto
Biblioteca

elegeris. cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem; cui consummandorum A
consortium sacramentorum, huic consortium tui sanguinis negas? Vide ne periclitetur
iudicium tuum, dum fortitudo laudatur: abiectio discipuli, detrimentum est magistri.
Quid? quòd ipsi illustres & præstantes viri discipulorum certaminibus magis quàm suis
vincant? Denique Abraham filium obtulit, Petrus Stephanum præmisit: & tu pater in
filio ostende virtutem tuam: offer quem eruisti, vt securus iudicij tui, comitatu nobili
peruenias ad coronam.

VIII. Tunc Sixtus: Non ego te, fili, derelinquo ac desero; sed maiora tibi debentur certa-
mina. Nos quasi senes leuioris pugnæ cursum recipimus; te quasi iuuenem manet glo-
riosior de tyranno triumphus: mox venies, fiere desiste: post triduum me sequeris: in-
ter Sacerdotem & Leuitam medius hic numerus decet: nõ erat tuum sub magistrio vin-
cere, quasi adiutorium quæreres. Quid consortium passionis meæ expectis? totam tibi B
CVR DILA- her. ditatem eius dimitto. Quid præsentiam meam requiris? infirmi discipuli magistrum
TVM LAV- præcedunt, fortes sequuntur, vt vincant sine magistrio qui iam non indigent magiste-
RENTII MARTYRIVM. rio. Sic & Elias Elisæum reliquit. Tibi ergo commendo nostræ virtutis successionem.]
[a] Ambros. de Offic. lib. 2. c. 28. hucusque S. Ambrosius: qui & alibi [a] declarat, non fuisse clementiæ iudicis, vt eius dif-
ferretur martyrium; sed auaritiæ Præsidis, vt thesauros Ecclesiæ, cuius ministet erat, ab
eo requisitos abriperet. Hæc omnia ex Ambrosio recitata, ab aliis quoque Patribus re-
petita, nempe Augustino, Maximo Taurinensi, Leone Papa, Petro Chrysologo, Pruden-
tio, & aliis egregiè testata habentur. Quæ autem Laurentij Acta à Metaphraste sunt re-
citata, haud sanè pristina illa à Notariis excepta videntur, sed ab aliquo alio scripta, qui-
bus & quæ ab Ambrosio vel aliis de S. Laurentio scripta essent, vnà texuerit: siquidem
nonnulla habent, quibus historica veritas refragatur. Porrò ipsum S. Laurentium fuisse C
Hispanum, in rebus gestis S. Damasi, quæ in Ecclesiis recitari consueuerunt, expressum
habetur; de cuius consanguineis, qui res Hispaniarum prosecuti sunt, agunt.

IX. Quòd verò multorum testificatione tum Sixtus, tum etiam Laurentius in persecu-
TEMPVS SE- tione Decij passus dicatur, quos constat hoc anno sub dictis Consulibus martyrio occu-
DIS SIXTI PAPAE. buisse: vnde error irrepserit, pluribus demonstrauimus in Notationibus ad Martyro-
logium Romanum appositis, quas consulat qui hæc cupit. Sic igitur Sixtus, cùm hoc
anno, dicta die, constet consummasse martyrium; nec annum integrum in sede egis-
se, videri potest. Quamobrem, respectu habito ad tempus quo sedit Stephanus, & in-
greisus est Sixtus, erroris arguuntur qui longius tempus tribuunt Sixti sedi, pluresque
ei quàm vnam ordinationem adscribunt, quòd Eusebius eius sedem prorogatam di-
cit vsque ad annos octo, quod habet in Chronico; vel annos vndecim, quod in hi- D
[b] Euseb. lib. 7. cap. 22. DE TEMPO- storia [b] tradit: vbi videtur planè hallucinatus, & (vt existimo) numerasse loco men-
RE SEDIS SIXTI. sium annos. Vndecimum enim mensem exegisse, & duodecimum Sixtum auspica-
tum in sede fuisse, deducta superiùs ex Consulibus exacta temporis ratio perspicuum
satis reddit. Fecit ergo vnam tantummodo ordinationem, non duas, vt perperam po-
nitur in libro de Romanis Pontificibus, qua creauit presbyteros quatuor, diaconos
septem, & Episcopos per diuersa loca duos. Sepultus est (vt idem habet liber) in cœme-
[a] al. Appia. terio Callisti, via Appia, & sex diaconi eius in cœmeterio Prætextati, via Aurelia [a]: bea-
tus verò Laurentius sepultus est via Tiburtina in crypta, in agro Verano, quarto
Idus Augusti.

X. Triduo post S. Laurentium passus est Romæ Hippolytus miles: cui in hoc illud pro-
CERTAMEN HIPPOLYTI. fuit nomen, vt, quòd vocaretur Hippolytus, instar Hippolyti illius, qui Phedræ nouer- E
cæ insidiis proditus est, equis & ipse discerpi indomitis iuberetur. Passa est tunc & Con-
cordia eius nutrix, quæ inter cruciatus feliciter animam exhalauit. Sed & qui corpus
Hippolyti sepulturæ mandarunt, occisi sunt quoque Irenæus atque Abundius; quorum
omnium certus natalis dies in tabulas Ecclesiasticas relatus habetur. Cessauit Episcopa-
tus Sixti dies triginta quinque. Substitutus est in locum eius die duodecima Septem-
DIONYSIVS PAPA. bris Dionysius ex monacho: solitariam enim vitam aliquando egit.

XI. Qui aliam [c] rationem inierunt temporis vacationis sedis Sixti, in sequentem annum
[c] Euseb. lib. 7. cap. 22. producunt Dionysij ordinationem, ea scilicet ratione, quòd in libro de Romanis Ponti-
ficibus dicatur Dionysius sedisse temporibus Æmiliani & Bassi, nempe anno sequenti.
Verùm primus ibi sedis annus, non sedis principium, videtur esse descriptus: nam quòd
tam diu Sixti sedes vacauerit, nulla est penes antiquos memoria. Creatum Dionysium,
consecra-

A consecratum fuisse à Maximo Episcopo Ostiensi, habent Acta S. Laurentij prope finem.
Sanè quidem antiqui moris fuisse, vt Romanus Episcopus consecraretur ab Episcopo
Ostiensi, auctor est S. Augustinus [a] in Breuiculo collationum cum Donatistis. [a] Aug. in Breuic. collat. die 3. cap. 16.

Hoc eodem anno, iisdemque Consulibus Pomponio Basso & Aurelio Fusco, decimo XII.
octauo Kalendas Octobris, S. Cyprianus Episcopus Carthaginensis apud Carthaginem CYPRIANI VLTIMVM CERTAMEN
obtruncatione capitis nobili corona martyrij decoratur. Quo modo autem hæc se ha- [b] Pontius in Vit. Cypriani.
buerint, Pontius [b] diaconus, qui aderat, in hæc verba rem gestam memoriæ commenda-
uit: Ordinatis ergo tam piè rebus, & sic voluntate dispositâ, proximabat dies crastinus
(nempe secundùm acceptam diuinitus visionem anni finis, & æterni diei beata requies)
Iam de Sixto bono & pacifico sacerdote, ac propterea beatissimo martyre ab Vrbe nun-
cius venerat: sperabatur iam iamque carnifex veniens, qui deuota sanctissimæ victimæ
B colla percuteret: & sic erant omnes dies illi quotidiana expectatione moriendi, vt coro-
na singulis posset adscribi. Conueniebant interim plures egregij & clarissimi ordinis &
sanguinis, sed & sæculi nobilitate generosi: qui propter amicitiam eius antiquam, sece-
sum subinde suaderent, & ne parum esset nuda suadela, etiam loca, in quæ secederet, offe-
rebant. Ille verò iam mundum, suspensâ ad cælum mente, neglexerat; nec suadelis blan-
dientibus annuebat. Fecisset fortasse tum etiam, quod à pluribus Fidelibus petebatur, si
& diuino imperio iuberetur.

Sed nec illa sublimis tanti viri gloria sine præconio transeunda est, qua iam sæculo XIII.
tumescente, & de fiducia Principum infestationem nominis anhelante, ille seruos Dei CYPRIANVS PRAEQVENS IN CONCIONE.
(prout dabatur occasio) exhortationibus Dominicis instruebat, & ad calcandas passio-
C nes huius temporis, contemplatione superuenturæ claritatis animabat. Videlicet tanta
illi fuit sacri cupido sermonis, vt optaret sic sibi passionis vota contingere, vt, dum de
Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur. Et hi erant quotidiani actus destinati
ad placentem Deo hostiam sacerdotis.] hæc Pontius. Sed & testimonio ipsius etiam
Cypriani constat, nihil antiquius penes eum fuisse; quàm Dei verbum assiduò prædicare:
quippe qui soleret quotidie illud populo annunciare, vt ipse in exordio libri de Disciplina & bono pudicitiæ tradit, dum ait: Semper enitor vel maximè quotidianis Euan-
geliorum tractatibus aliquando vobis fidei & scientiæ per Dominum incrementa præ-
stare. Quid enim aliud in Ecclesia Domini vtiliùs geri, quid accommodatius officio Epi-
scopi potest inueniri, quàm vt doctrina diuinorum per ipsum insinuata collataque ver-
borum, possint credentes ad repromissum regnum peruenire cælorum? hoc certè mei &
D operis & muneris quotidianum votiuum negotium, absens licet, obtinere connitor.]
hæc ipse, per litteras exhibens quotidianum pensum, quod præsens tunc reddere mi-
nùs posset; qui verbo Dei semper intentus, inter concionandum extremum diem clau-
dere haberet in votis.

Cumque Cyprianus (addunt Acta [a]) diu ibidem moraretur, successit Aspasio Pater- XIV.
no Proconsuli Galerius Maximus Proconsul: qui S. Cyprianum Episcopum ab exilio re- [a] Acta Passion. S. Cypr.
uocatum sibi iussit præsentari. Cumque Cyprianus sanctus martyr electus à Deo de ciui- GALERIVS MAXIMVS PROCONSVL.
tate Curubitana, in qua exilio, præcepto Aspasij Paterni tunc Proconsulis, datus fuerat,
regressus esset ex sacro præscripto, in hortis suis manebat. Inde quotidie sperabat venire
ad se, sicut illi ostensum fuerat.] hæc ibi. Contigit autem dum illic moraretur, ad ipsum
perferri nuncium, vt perduceretur Vticam, vbi ageret Proconsul, vt ibidem capitis subi-
E ret supplicium. Quod cùm ipse accepisset; quia iniquo animo ferret, se alibi, quàm in Ec-
clesia sua, martyrio coronari: vt, quod sciret iussum esse, vitaret; paululum secessit,
donec scilicet Proconsul reuerteretur Carthaginem: tunc se proditurum, cùm se sci-
rer Carthaginem ad Proconsulem perducendum. Ne autem in deteriorem partem
animi sui consilium de secessione quis acciperet, perbreuem ad suos tunc scripsit epi-
stolam [a], qua mentis suæ initum propositum aperit. Hæc est omnium nouissima Cy- [a] Cyp. epist. 81
priani epistola, quam martyrij iam candidatus, martyrque designatus, conscripsit
his verbis:

Cyprianus presbyteris & diaconibus & plebi vniuersæ salutem. Cùm perlatum ad XV.
nos fuisset, fratres carissimi, Frumentarios esse missos, qui me Vticam perducerent; & VLTIMA EPISTOLA CYPRIANI.
consilio carissimorum persuasum esset, vt de hortis nostris interim secederemus: iusta
interueniente causa consensi; eo quòd congruat, Episcopum in ea ciuitate, in qua Ec-
clesiæ Dominicæ præest, illic Dominum confiteri & plebem vniuersam Præpositi præ-
sentis

Universidad de Deusto
Biblioteca

sentis confessione clarificari. Quodcumque enim sub illo confessionis momento confessor Episcopus loquitur, aspirante Deo, ore omnium loquitur. Ceterum mutilabitur honor Ecclesiæ nostræ tam gloriosæ, si ego Episcopus alterius Ecclesiæ præpositus, accepta apud Vticam super confessione sententia, exinde martyr ad Dominum proficiscar: quandoquidem ego & pro me & pro vobis apud vos confiteri, & ibi pati, & exinde ad Dominum proficisci, orationibus continuis deprecer, & votis omnibus exoptem, & debeam. A

XVI. ADMONITIO CYPRIANI. Expectamus ergo hîc in secessu abdito constituti aduentum Proconsulis Carthaginem redeuntis: audituri ab eo quid Imperatores sub Christianorum laicorum & Episcoporum nomine mandauerint; & dicturi, quod ad horam dici voluerit. Vos autem, fratres carissimi, pro disciplina quam de mandatis Dominicis à me semper accepistis, & secundùm quod, me tractante, sæpissimè didicistis, quietem & tranquillitatem tenete; nec quisquam vestrum aliquem tumultum de fratribus moueat, aut vltro se Gentilibus offerat. Apprehensus enim & traditus loqui debet: si quidem in nobis Dominus positus illa hora loquatur; qui nos confiteri magis voluit, quam profiteri. Quid autem de cetero vos obseruare conueniat, antequam in me super confessione nominis Dei Proconsul sententiam ferat, instruente Domino, in commune disponemus. Incolumes vos, fratres carissimi, Dominus noster in Ecclesia sua permanere faciat, & conseruare dignetur.] hucusque Cyprianus ad suos, quod est vltimum ab eo scriptis mandatum amoris erga illos adeò immensi testatum elogium. B

XVII. FRVMENTARII QVI SINT. Sed antequam reliqua eius martyrij prosequamur, & dum agit in secessu, eumdem paululum quiescere sinamus; obscura vox illa, quæ ex Cypriano est superius recitata, elucidanda videtur, quam nonnullorum scimus mentes dubitatione pulsasse, quinam illi fuerint, quos Frumentarios nominat, eosque ad se capiendum missos fuisse dicit. Si enim voces ignoramus, quo modo res gestas illis descriptas intelligemus? Quòd item Dionysius Alexandrinus Episcopus furente Decij persecutione, à Sabino Præfecto missum quoque ad se perquirendum Frumentarium, in epistola[a] quam ad Germanum scripsit testatur: vt de hac voce solertiùs inquiramus, oportet. Scimus penes Ethnicos scriptores eam vocem vsurpari pro frumenti inquisitoribus, vt inter alios apud Liuium[b]: dictos item scimus Frumentarios frumenti mensores à Paulo[c] Iurisconsulto, qui de Frumentariis negotiatoribus alibi meminit[d], qui & Sitoniæ[e] dicti sunt. At nequaquam de his intelligi posse videntur, quos Cyprianus ac Dionysius Frumentarios dicunt: sed potiùs eos alicuius militiæ ordinis fuisse milites, qui & ad exequenda mandata Principum in diuersa loca mitterentur. nam & Iulius Capitolinus in Maximo & Albino hæc ait: Scriptum est præterea ad omnes prouincias, missis Frumentariis, iussumque vt quicumque Maximinum iuuissent, in hostium numero duceretur.] Eiusdem quoque militiæ milites illi fuisse videntur, de quibus Lampridius in Commodo dicit, Anterum amicissimum Commodo à Præfectis Prætorio iussum esse occidi inopinatò per Frumentarios. C D

[a] Apud Euseb. lib. 6. c. 33.

[b] Liu. Dec. 1. lib. 4.
[c] l. Mensores Frumentarios. ff. de excus. tut. & l. his oneribus. de vacat. muner.
[d] l. eos qui. ff. eodem
[e] l. 2. ff. eodem.

Fuisse igitur in militia ordinem eorum, qui Frumentarij dicerentur, nulla penitus dubitatio esse potest: nam id quoque hæc vetus docet inscriptio his scilicet verbis:

XVIII. MILITES FRVMENTARII.

T. AVRELIO. PIO
MIL. LEG. VI. VICTR.
FRVMENTARIO.
VIXIT. ANNIS. XLVII.
MILITAV. ANN. XXV.
AVRELIVS VERECVNDVS
H. B. M. F.

E

Extat Romæ in ædibus Bufalorum ad Columnam Antonini in arula marmorea. Rursum alibi:

CLOD. MARIANO.
FRVMENTARIO
LEG. VII. GAL.
LVCANIVS LAVRENTIVS
FACIVNDVM CVRAV.[f]

[f] Smetius formis Plantin. pa. 166. nu. 24

XIX. Rursum verò fuisse horum militum muneris explorare, idem affirmare videtur Lampri-

A Lampridius[a], dum ait, Hadrianum omnia domorum arcana per Frumentarios explorasse. & Iulius Capitolinus hoc idem in Macrino: Cùm quidam, inquit, milites ancillæ hospitis pudorem deprauasse suspecti essent, atque per quemdam Frumentarium ille didicisset, adduci eos iussit.] In eodem quoque sensu à Trebellio in Claudio eadem vox accipitur, cùm ait de Gallieno: Cùm nunciatum esset per Frumentarios, Claudium irasci, quòd ille mollius viueret, &c.] Porrò militasse eiusmodi Frumentarios in Romana militia in schola Speculatorum, vetus docet inscriptio his verbis[b]:

[a] Lamprid. in Hadriano. MVNVS FRVMENTARIORVM.

SCHOLA. SPECVLATORVM. LEGIONVM. I. ET. II. ADIVTRICVM. PIARVM. FIDELIVM. Et in fine post recensita nomina plurimorum hæc habet:

[b] Habet Smetius lib. Antiq. inscript. pag. 146. num. 22.

CVRANTE. AVR. PERTINACE. FRVMENTARIO.

B Quòd autem iidem Frumentarij dicerentur, non inde certè accidit, quòd hi soli frumentarum mitterentur: nam id ceteris militiæ ordinibus, cùm opus esset, imperatum esse, plurima sunt exempla. Ceterùm quòd delatorum nomen odiosum esset (vt pluribus docet Iulius Capitolinus, dum Maximini ac Gordiani res gestas enarrat) honesto titulo Frumentariorum hos puto nominatos, quos constat tam in castris quàm in curia militasse: nisi inde fortasse nomen acceptum, quòd ad singulorum explorandum frumentum, quò rei annonariæ consultum foret, exercitui & vbique Reipublicæ inseruirent: ac proinde liberos accessus habuisse ad singulorum ciuium domos, & alia quæcumque loca: qua occasione ad singula quæque domestica exploranda, honesta satis facilisque via pateret. Hos præterea ad mandata Principum ac Præsidum obeunda præsto esse consueuisse, citata superiùs loca demonstrant. Ex his igitur non tantùm C Cypriani, sed & Dionysij locus elucidatus habetur. Per Frumentarios itaque Cyprianus Vticam perduci cùm iussus esset; ne eò perduceretur (vt dictum est) ad modicum temporis spatium secessit: Carthagine enim pati, quòd id scitet suæ Ecclesiæ expedire, in proposito habuit. XX. VNDE NOMEN FRVMENTARIORVM.

Nobilissimam planè ac florentissimam fuisse Carthaginensem Ecclesiam tunc temporis, patet, cùm ipse eadem epistola eam tam gloriosam appellet. Si ex amplitudine vrbium Ecclesias quoque in eis positas metiri licet: quòd scribit de his propè temporibus Herodianus[c], Carthaginem instar Alexandriæ fuisse, & nemini nisi Romæ multitudine habitantium cessisse; Ecclesiæ quoque eius possumus claritudinem contemplari. Quos igitur Cyprianus tractando assiduè (vt demonstratum est) sanctis imbuisset disciplinis, quosque amantissimos filios iugiter verbi lacte potasset; eisdem in præsentiarum totius Christianæ doctrinæ compendium, absolutissimam virtutum omnium D formam, sinceritissimamque perfectionem sanguine consignatam, atque hisce martyrij illustribus notis suum erga illos immensum amorem testatum relinquere, nihil antiquius habuit. XXI. NOBILITAS ECCLESIÆ CARTHAGINENSIS. [c] Herod. lib. 7.

Res accidit ex sententia: nam etsi non intra Carthaginis mœnia passus est; tamen, cùm sese tota vrbs effunderet ad locum martyrio constitutum, perinde fuit ac si in meditullio eiusdem amplissimæ vrbis passus esset. Erat locus ille, Sexti, nominatus, quòd (vt habet Romanum Martyrologium) sexto lapide à Carthagine distaret. Quamobrem fallitur Paulus diaconus[c], cùm ad Acta quæ recolit Cypriani, addit locum illum, Sexti dictum, quarto milliario longè à Carthagine positum. Hæc de loco. Quæ autem ante Cypriani passionem acciderint, Pontius omnia spectantem oculis audiamus: sed priùs in- E telligamus (quod habent passionis Acta) Galerium Maximum Proconsulem, ad Sexti dictum locum, instaurandæ gratia valetudinis, commigrasse, illuc que Cyprianum in hortis hactenus commorantem ad se perduci iussisse. XXII. LOCVS MARTYRII CYPRIANI. [c] Paul. diacon. in Vita & passione S. Cypr.

Cùm ecce (inquit Pontius) Proconsulis iussu ad hortos eius (ad hortos inquam, quos inter initia fidei suæ venditos, & Dei indulgentia restitutos, pro certo iterum ad vsus pauperum vendidisset, nisi inuidiam de persecutione vitaret) cum militibus suis Princeps repentè subitauit, immo (vt verius dixerim) subitasse se credidit. Vnde enim posset tam improuiso impetu mens semper parata subitari? Processit ergo iam certus expungi, quod diu fuerat retardatum: processit animo sublimi, & in domum Principis à Prætorio reuertebatur: cùm subitò per Carthaginem totam sparsus rumor increbuit, productum esse iam Thascium, quem, præter celebrem & glorioſa opinione notitiam, etiam de commemoratione præclarissimi operis nemo non nouerat. Concurrebant vndique ver- XXIII. CYPRIANVS AD PROCONSVLEM PERDVCITVR.

Universidad de Deusto
Biblioteca

diqueuersus omnes ad spectaculum, nobis pro deuotione fidei glorioſum, Gentilibus & dolendum. Receptum eum tamen, & in domo Principis conſtitutum vna nocte continuit cuſtodia delicata; ita vt conuiuæ eius & cari in contubernio ex more fuerimus. Plebs interim tota ſolicita ne per noctem aliquid ſine conſcientia ſui fieret, ante fores Principis excubabat. Conceſſit ei diuina tunc bonitas, vere digno, vt Dei populus etiam in ſacerdotis paſſione vigilaret.

XXIV. CYPRIANVS IN DOMVM PRINCIPIS REVOCATVS.

Forſitan tamen quærat aliquis, quæ cauſa fuerit à Prætorio reuertendi ad Principem: & volunt hoc ſcilicet quidam de ſuo, tunc Proconſulem noluiſſe. Abſit vt in rebus diuinitus geſtis ſegnitiem, ſiue faſtidium Proconſulis conquerar: abſit vt magnum hoc intra conſcientiam religioſæ mentis admittam, vt de tam beatiſſimo martyre ructus hominis iudicaret. Sed craſtinus dies ille, quem ante annum dignatio diuina prædixerat, verè craſtinus eſſe debebat.] hæc Pontius, ſubobſcurè tamen ſignificans, Cyprianum ad Prætorium, vt morris ſententiam ibi ex more acciperet, fuiſſe productum: ſed re infecta, in domum Principis reuocatum, eiuſque iudicium fuiſſe dilatum in craſtinum. At hæc ex iis, quæ dicentur inferius, clariora reddentur. Interim autem quæ ante craſtinum illum, qui erat decimooctauo Kalendas Octobris, facta fuerint, quæ à Pontio ſunt prætermiſſa, ab aliis verò, qui aderant, diligenter in Acta relata; hic deſcribere, ordo rerum geſtarum poſtulat. In illis enim ſecundo loco* poſitis hæc leguntur:

* Apud Cypr. edit. Pamel.

XXV. * al. Tuſco * al. Stator STATOR OFFICII AD SE RECIPIT CYPRIANVM.

Cùm illic (*nempe in hortis ſuis*) demoraretur: repentè, Idibus Septembris, * Fuſco (*ſic legendum ex Trebellio Pollione, non Tuſco*) & Baſſo Conſulibus, venerunt ad eum Principes duo, vnus Stator * Officij Galerij Maximi Proconſulis, qui Aſpaſio Paterno ſucceſſerat, & alius Equiſtrator à cuſtodiis eiuſdem Officij: qui & in curriculum eum leuauerunt, in medioque poſuerunt, & in Sexti perduxerunt, vbi idem Galerius Maximus Proconſul bonæ valetudinis recuperandæ gratia ſeceſſerat: & ita idem Galerius Maximus Proconſul in alium diem Cyprianum ſibi reſeruari præcepit. Et eo tempore beatus Cyprianus ductus ad Principem & Statorem eiuſdem Officij Galerij Maximi Proconſulis clariſſimi viri ſeceſſit, & in hoſpitio eius cum eo, in vico qui dicitur Saturni, inter Veneriam & Salutiam, manſit.]

XXVI. QVI STATORIS ET PRINCEPS.

Hæc cùm ibi legantur, iam planiùs declarantur quæ ſuperiùs à Pontio deſcripta ſunt, quibus Cyprianum ea nocte manſiſſe ait in domo Principis: nam per Principem (vt apparet) non Proconſulem intellexit, ſed illum notum omnibus Principem eius ordinis, dictum Statorem Officij. Quòd verò hic dicatur Stator Officij miniſtraſſe Proconſuli: erant hi milites, de quibus Vlpianus* ſic ſcripſit de Officio Proconſulis: Nemo Proconſulum Statores* ſuos habere poteſt; ſed vice eorum milites miniſterio in prouinciis fungantur.] At non Stratores, ſed Statores, legendum eſt: nam & in ſuperioribus Actis martyrij Cypriani, Stator, & non Strator legitur: ſic enim habent alia fidelia exemplaria; licet in eo qui citatus eſt à nobis textus, Stratorem pro Statore mendoſè irrepſerit. At vero quòd is dicatur Stator Officij; ſatis ſignificari videtur, non fuiſſe Statores exercitus, qui paraturi loca caſtrorum præcedere conſueuerant: nam quod additur, Officij; per Officium intelligi magiſtratus appariturum, ipſamque Palatinam militiam, in * Notationibus demonſtrauimus. Sic etiam alius textus* eiuſdem Vlpiani libri duodecimi Ad edictum eſſet reſtituendus, Statoribus, pro Stratoribus, vt & germanè legitur in Pandectis Florentinis. Erant enim Statores Proconſulum ac Præſidum miniſtri, qui eis adſtabant, & ad delinquentes carceri mancipandos obſequio præſto erant: dicti Statores à ſtando, veluti Apparitores ab apparendo. Vtitur ea quoque voce Tullius*, dicens: Exiſtimaui eſſe faciundum, vt te ad Statores meos ac lictores cum litteris mitterem.] Qui verò inter eos primus eſſet, ceteriſque præeſſet, hunc Principem Statorem dicebant, qui (vt ex dictis Actis vidimus) Cyprianum ad Proconſulem duxit, reductumque penes ſe ea nocte quæ diem martyrij præceſſit, domi retinuit.

b l. 4 §. 1 ff. de offic. Procoſ. * al. Stratores

* Die 27. Maij.

d l. 10. ff. ex quibus cauſis maiores. STATORIS MVNVS.

* Cic. epiſt. familiar. lib. 2. epiſt vlt.

XXVII. CYPR. SOLLICITVS DE CVSTODIA VIRGINVM.

Quid autem illic poſitus egerit Cyprianus, ipſa Acta declarant, quæ ſic habent: Illuc vniuerſus populus fratrum conuenit. Et cùm hoc S. Cyprianus comperiſſet, cuſtodiri puellas præcepit; quoniam omnes in vico ante ianuam hoſpitij Principis manſerant.] S. Auguſtinus* verò hæc de eius paſtorali cura ſolicita: Quid (inquit) illud, quod cùm in alium diem dilatus apud cuſtodes eſſet, atque illuc ſe multitudo fratrum & ſocio-

* Auguſt. Ser. 32. edit. Pariſienſis.

rum

rum congregans pro foribus pernoctaret, cuſtodiri puellas præcepit? quanta intentione conſiderandum? quanta laude prædicandum? quanto præconio commendandum eſt? Vicina corporis morte, non moriebatur in animo paſtoris vigilantia paſtoralis.] Quòd enim militibus omnia conferta eſſent; ne quid diſpendij pateretur virgineus pudor, puellas cuſtodiri mandauit. Fuiſſe namque Eccleſiam Carthaginenſem fœcundam prole ſacrarum virginum, commentarij ab eo conſcripti eo argumento, nempe de Diſciplina & habitu virginum, de Diſciplina & bono pudicitiæ, abſque alijs quæ in diuerſis eius epiſtolis ſpartim leguntur, apertè ſignificant.

XXVIII. DIES MARTYRII CYPRIANI.

Quid autem illuceſcente illo tam diu antè prænunciato atque expectato craſtino ſecutum fuerit, Pontius narrat his verbis: Sed craſtinus dies ille, quem ante annum dignatio diuina prædixerat, verè craſtinus eſſe debebat. Illuxit denique dies alius, ille ſignatus, ille promiſſus, ille diuinus, quem ſi tyrannus ipſe differre voluiſſet, numquam prorſus valeret: dies de conſcientia futuri martyris lætus, & diſcuſſis per totum mundi ambitum nubibus, claro Sole radiatus. Egreſſus eſt domum Principis, ſed Chriſti & Dei Princeps & agminibus multitudinis mixtæ ex omni parte vallatus eſt. Sic autem comitatui eius infinitus exercitus adhærebat, quaſi ad expugnandam mortem, manu facta, veniretur. Eundi autem iter fuit tranſitus ſtadij. Bene verò & quaſi de induſtria factum, vt & locum congruentis certaminis præteriret, qui ad coronam iuſtitiæ conſummato agone currebat: ſed vbi ad Prætorium ventum eſt, nondum procedente Proconſule, ſecretior locus datus eſt. Illic cùm poſt iter longum nimio ſudore madidatus ſederet: ſedile autem erat fortuitò linteo tectum, vt & ſub ictu paſſionis Epiſcopatus honore frueretur.] his planè Pontius velatas Epiſcoporum ſedes eſſe ſolere demonſtrat, ſed de his nos primo Annalium tomo pluribus.

XXIX. STVDIVM IN COLLIGENDIS SACRIS RELIQVIIS.

Subdit Pontius hæc de vno ex teſſerarijs (dicebantur illi milites teſſerarij*, qui teſſeram, nempe præceptum ducis per contubernia militum nunciabant.) Quidam, inquit, ex teſſerarijs, quondam Chriſtianus, res ſuas obtulit, quaſi vellet ille veſtimentis ſuis humidis ſicciora mutare: qui videlicet nihil aliud in rebus oblatis ambiebat, quàm vt proficiſcentis ad Deum martyris ſudores iam ſanguineos poſſideret. Cui ille reſpondit, & dixit: Medelas adhibemus querelis, quæ hodie forſitan non erunt. Mirum, ſi contempſit laborem corpore, qui mortem mente contempſerat. Quid plura? ſubitò Proconſuli nunciatum eſt: producitur, admouetur. Interrogatus de ſuo nomine, ſe eſſe reſpondit, & hactenus verba.] quæ in Actis paſſionis ſic ſingillatim habentur expreſſa, ſed à Pontio prætermiſſa:

* Veget. de re milit. lib. 2. cap. 7.

XXX. STATVM CYPRIANVS INTERROGATVS.

Et ita altera die octauadecima Kalendarum Octobrium, manè multa turba conuenit ad Sexti, ſecundùm præceptum Galerij Maximi Proconſulis: & ita idem Galerius Maximus Proconſul eadem die Cyprianum ſibi offerri præcepit in atrio Sauciolo ſedenti. Cumque oblatus fuiſſet, Galerius Maximus Proconſul Cypriano Epiſcopo dixit: Tu es Thaſcius Cyprianus? Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Ego ſum. Galerius Maximus Proconſul dixit: Tu Papam te ſacrilegæ mentis hominibus præbuiſti? Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Ego. Galerius Maximus Proconſul dixit: Iuſſerunt te ſacratiſſimi Imperatores cærimoniari. Cyprianus Epiſcopus dixit: Non facio. Galerius Maximus ait: Conſule tibi. Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Fac quod tibi præceptum eſt: in re tam iuſta nulla eſt conſultatio.

XXXI. SENTENTIA IN CYPRIANVM LATA.

Galerius Maximus collocutus cum concilio, ſententiam vix ægrè dixit verbis huiuſmodi: Diu ſacrilega mente vixiſti, & plurimos nefariæ tibi conſpirationis homines aggregaſti, & inimicum te dijs Romanis & ſacris legibus conſtituiſti: nec te pij & ſacratiſſimi Principes Valerianus & Gallienus Auguſti, & Valerianus nobiliſſimus Cæſar ad ſectam* cærimoniarum ſuarum reuocare potuerunt. Et ideo, cùm ſis nequiſſimorum criminum auctor & ſignifer deprehenſus, eris ipſe documento iis quos ſcelere tecum aggregaſti: ſanguine tuo ſancietur diſciplina. Et his dictis, decretum ex tabella recitauit: THASCIVM CYPRIANVM GLADIO ANIMADVERTI PLACET. Cyprianus Epiſcopus dixit: DEO GRATIAS. (Addunt hæc alia Acta) Qui me à vinculis huius corporis dignatur abſoluere.] Confirmant hæc quæ his verbis à Pontio ſcripta ſunt:

* al. conſenſum.

XXXII.

Legit itaque de tabula iam ſententiam iudex, quam nuper in viſione non legerat, ſententiam ſpiritalem non temerè dicendam, ſententiam Epiſcopo tali & tali teſto

Universidad de Deusto
Biblioteca

GLORIACY PRIANI E TIAM AB HOSTE.

condignam, sententiam gloriosam, in qua dictus est sectæ suæ signifer, & inimicus deorum, & quòd suis futurus esset ipse documento, & quòd sanguine eius inciperet disciplina sanciri. Nihil hac sententia plenius, nihil verius. Omnia quippe quæ dicta sunt, licet à Gentili dicta, diuina sunt. Nec mirum vtique, cùm soleant de passione Pontifices prophetare. Signifer fuerat, qui de ferendo signo Christi docebat. Inimicus deorum, qui idola destruenda mandabat. Documento autem suis fuit, qui multis pari genere secuturis prior in prouincia martyrij primitias dedicauit. Sanciri etiam cœpit eius sanguine disciplina, sed martyrum, qui doctorem suum imitatione gloriæ consimilis æmulati ipsi quoque disciplinam exempli sui proprio cruore sanxerunt.

XXXIII. CYPRIANVS EPISCOPORVM CARTHAGINENSIVM PRIMVS MART. *Cyp. epist. 77

Quòd autem dicat Pontius, Cyprianum in prouincia ante alios martyrij primitias dedicasse, non quòd ipse primus in hac persecutione sanguinem fuderit, licet prior confessus fuerit primus omnium tentus, accipiendum est: nam ipsiusmet Cypriani testimonio satis constat, cõplures ante hac, eadem ipsa persecutione vrgente martyriũ cõsummasse, dum ad damnatos ad metalla scribens, ait: Et ex vobis pars iam martyrij sui consummatione præcesserit.] & alia epistola tunc scripta ad detẽtos in carcere meminit Rogatiani & Felicissimi, qui iam tunc martyrium obiissent: sed id sic intelligendum (quod idem Pontius infrà declarat) ipsum Episcoporum Carthaginensium primum primitias sanguinis martyrio confecrasse, quòd nullus Carthaginensium Episcoporum, qui ipsum fuerunt antegressi, martyrium consummasset; quod (vt puto) se persecutionis tempore subduxissent. Pergit Pontius:

XXXIV. * al. in æqualis

Et cùm exiret Prætorij fores, ibat comes militum turba: & ne quid in passione deesset, Centuriones & Tribuni latus texerant: ipse autem locus æqualis * est, vbi pati contigit, vt arboribus ex omni parte densatis sublime spectaculum præbeat: sed per enormitatem spatij longioris visu denegato per cõfusam nimis turbam, personæ fauentes in ramos arborum repserant, ne vel hoc illi negaretur, vt ad Zachæi similitudinem de arboribus vid reatur.] hæc Pontius. Acta portò hæc amplius: Post hanc verò sententiam, turba fratrum dicebat: Et nos cum ipso decollemur. Propter hoc tumultus fratrum exortus est, & multa turba eum prosecuta est. Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti perductus est: & ibi se lacerno birro expoliauit, & genua in terram flexit, & in orationem se Domino prostrauit. Et cùm se dalmatica expoliasset, & diaconibus tradidisset, in linea stetit, & cœpit spiculatorem sustinere.] De vestimentorum expoliatione superiora Acta sic: Exuit se lacernum birrum, quem indutus erat, complicans, & posuit ad genua sua: deinde tunicam tulit, & diaconibus tradidit: & stans in linea expectabat spiculatorem: cui & viginti * aureos dare præcepit. Fratres verò flentes linteamina & oraria ante eum ponebant, ne sanctus cruor dei uens absorberetur à terra.] Tanti enim faciebant Fideles sacras reliquias martyrum, vt sudoris, si possent, guttas hauirent, & stillas sanguinis, etiam persecutore vidente, & inuidente, atque exerto gladio minitante, qualibet arte susciperent, atque reconderent. Mira res: eodem planè tempore duplici victoria vincitur crudelis impietas, sanguine martyris, & fide credentium. Sed subdunt & hæc alia Acta inferiùs posita:

VIGENS CYPRIANVS BACRVM RELIQVIARVM. * al. viginti quinque

XXXV. PASSIO S. CYPRIANI.

Cùm venisset autem spiculator: iussit suis, vt eidem spiculatori vigintiquinque aureos darent. Linteamina verò & manualia à fratribus ante eum mittebãtur. Postea verò beatus Cyprianus manu sua oculos sibi texit: qui cùm lacinias manuales ligare sibi non potuisset, Iulianus presbyter & Iulianus subdiaconus ei ligauerunt, & ita beatus Cyprianus passus est.] Addit Pontius hæc de carnifice: Ligatis per manus suas oculis, moram carnificis vrgere tentabat, cuius munus est ferrum, & labente dextera gladium vix tremẽtibus digitis circuibat, donec ad perpetrandam pretiosi viri mortem, clarificationis hora matura, Centurionis manum, concesso desuper vigore, firmatam, permissis tandem viribus, expediret.] hæc Pontius. Quod verò pertinet ad sanctissimi martyris sepulturam, citata superiùs Acta sic habent:

XXXVI. CYPRIANI SEPVLTVRA

Et ita beatus Cyprianus passus est, eiusque corpus propter Gentiliũm curiositatem in proximo positum est cum cereis & scholaribus in areis Macrobij Candidi procuratoris (quæ sunt in via Mappalensi iuxta piscinas) cum voto & triumpho magno.] Pristinus hic mos referatur Christianos sepeliendi, præcedente clero diuersarum classium atque scholarum, accensas faces gestantibus singulis, magna planè pompa, & (vt habent Acta) magno triumpho. Nequicquam planè consueti officij voluerunt imperiti riti

A territi Christiani magna agentes constantia in Cypriani funere ante persecutoris oculos prætermittere: quòd cuperent omnes (vt eadem Acta testãtur) vnà cum suo ipsorum Episcopo decollari. Sed & hæc ibi demum: Post paucos autem dies Galerius Maximus Proconsul decessit. Passus est autem beatissimus Cyprianus martyr die octauadecima Kalendarum Octobrium, sub Valeriano & Gallieno Imperatoribus, regnante vero Domino nostro Iesu Christo, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.] hucusque Acta. Eodem quoque fine cetera quæque Acta legitima consignari solita, nempe Christi regno, multis exemplis sæpius obseruauimus.

XXXVII. LOCA AS CYPRIANO ILLVSTRATA.

Quæ autem priori loco Acta sunt posita, hanc ampliùs habent appendicem, loca singula relegentem: Curubitana ciuitas dicitur vbi in exilio fuit: vicus vbi in domo Principis Officiorum habitauit, dicitur Saturni, inter Veneriam & Salariam: atrium B quoque Proconsulis dicitur Sauciolum: locus in quo decollatus est, vocatur Sexti.] Sed & Pontius diaconus, Episcopi sui amantissimus, ad vitam & passionẽm Cypriani hoc addit velut appositum mensæ nobilissimæ corollarium: Sic consummata passione, perfectum est, vt Cyprianus, qui bonorum omnium fuerat exemplum, etiam sacerdotales coronas in Africa * primus imbueret: quia & talis esse post Apostolos prior cœperat.] insinuans planè, iam à tempore Apostolorum Carthaginensem erectam fuisse Ecclesiam. Moxque subdit: Ex quo enim Carthaginis Episcopatus ordo numeratur, numquam aliquis, quamuis ex bonis & sacerdotibus, ad passionem venisse memoratur: licet semper Deo mancipata deuotio dicaris hominibus pro martyrio deputetur. Cyprianus rameſi etiam ad perfectam coronam, Domino consummante, profecit, vt in ciuitate ipsa, in qua taliter vixerat, & in qua prior fecerat multa præ- C clara, prior etiam sacerdotij cælestis insignia glorioso cruore decoraret.] ac demum hæc de se ipso:

* sanguine

XXXVIII. DE PONTII ANIMI AFFECTV ERGA TYPVM.

Quid hoc loco faciam inter gaudium passionis, & remanendi dolorem? in partes diuisus animus, & angustum nimis pectus affectus duplices onerant. Dolebo, quòd non comes fuerim? sed illius victoria triumphanda est. De victoria triumphabo? sed doleo, quòd comes non sim. Verum vobis tamen & simpliciter confitendum est, quod & vos scitis, in hac me fuisse sententia. Multum ac nimis multum de gloria eius exultо: plus tamen doleo, quòd remansi.] hucusque vltimum Pontij de Cypriani triumpho, & animi sui affectu scriptum elogium. Idemque in suæ narrationis exordio, cur ea scribendi consilium inierit, declarat his verbis insinuans antiquam in Ecclesia consuetudinem Actorum sanctorum martyrum scribendorum: Certè (inquit) durum erat, vt D cùm maiores nostri plebeiis & catechumenis martyrium consecutis tantum honoris pro martyrij ipsius veneratione dederint, vt de passionibus eorum multa, aut prope dixerim penè cuncta conscripserint, vt ad nostram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, peruenirent; Cypriani, tanti sacerdotis, & tanti martyris passio præteriretur.

XXXIX. PONTII SCRIPTA PROSATA. *Hieronym. de Scriptor. Eccles. in Pontio.

Huius Pontij lucubrationis S. Hieronymus * meminit, dicens: Pontius diaconus Cypriani, vsque ad diem passionis eius cum ipso exilium sustinens, egregium volumen Vitæ & passionis Cypriani reliquit.] Sed & de ipso Pontio hæc adduntur in Martyrologio die octaua Martij, qua natalis eius inter martyres conscriptus habetur his verbis: In passionibus suis Dominum semper glorificans, coronam vitæ promeruit.] Eadem Acta à nobis superiùs sæpè citata, ac pariter recitata, æque fulciuntur testimonio Augustini *, eadem in sua tractatione in natali die S. Cypriani attexentis, & fide- E lissima comprobantis; quæ itidem recensuit Paulus * diaconus. Sed etsi nulla ab aliis supperterent testimonia, ipsa sibi certam atque sinceram in omnibus suis candore fidem vendicant. Sed iam reliquum est, vt amantissimi Patris & præclarissimi martyris dulces exuuias perlegamus.

* Aug. serm. 12 edit. Parisiens. * Paul. diac. in pass. S. Cypr.

XL. DE LINEA TVNICA CYPRIANI.

Quæ enim in eis leguntur, & ex eisdem superiùs recitauimus Actis, S Cyprianum collum gladio subiecturum, primum exuisse birrum, inde verò se spoliasse dalmatica, vel (vt alia Acta habent) tunica, atque in linea remansisse, sicque expectasse spiculatorem; diligentiori sunt hæc considerationе pensanda. Etenim ex iis adeò certis antiquitatis Ecclesiasticæ monumentis, qualis esse soleret Episcoporum habitus, probè possumus intelligere. Sed illud primùm de tunica linea, qua ceteris vestibus expoliatus, ictum gladij excepturus remansit indutus, exactè considerandum. Ex iis enim quæ ex dictis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Actis sunt superiùs recitata, meminem certè puto adeò obtusum ingenio, vt cùm ipsa A
dicant, Cyprianum exutum birro atque tunica, remansisse in linea, existimet de linea
inrerula intelligendum, quæ super nudum indui consueuit: non enim decebat sacer-
dotale n decorem, Cyprianum a l interulam vsque denudari, cùm præsertim ad hoc
non cogeret magistratus, nec carnificina functio postularet. quid enim opus erat ad
capitis obtruncationem, ad subuculam vsque exui, cùm præsertim nullum ea de re extet
exemplum? Sic igitur nihil aliud est quod dici possit, nisi lineam illam Cypriani com-
mune illud omnibus Episcopis lineum indumentum fuisse, quod ephod alij dicunt,
Italicè verò, rochetto: Quod verò ad dalmaticam pertinet, alio nomine tunicam sim-
pliciter nominatam: diuersa namque dalmaticarum fuisse genera, quarum aliæ mani-
catæ, chirodatæ dicerentur, aliæ verò sine manicis, quibus diaconi vterentur, pluribus
in Notationibus [a] diximus. Sine manicis itaque eam fuisse tunicam super lineam in- ß
duram putamus.

[a] Notation. in Martyrolog. Rom die 31. Maij b.

His de linea atque tunica explicatis, de birro remanet exquirendum. In quo illud
in primis animaduertendum, non simpliciter dici birrum, sed lacernum birrum; licet
Sulpitius Seuerus birrum à lacerna, vtroque tamen existente habitu clericali, distin-
guat, cùm inuehitur in voluptuosos clericos, dicens: Hæc caris viduis, ac familiaribus
mandat tributa virginibus: illa vt birrum rigentem, hæc vt fluentem texat lacernam.] At
primum quod pertinet ad lacernam, si Ethnicos consulas, reperies eam breue fuisse in-
dumentum ad arcendam pluuiam, vt ex his quæ Cicero [c] ac Plinius [d] tradunt, euidenter
apparet. Porrò ad humeros brachiaque tegenda fuisse compositum eiusmodi vestimen-
ti genus, docet Festus [e] Pompeius, dum de lacerna agens, ait eam minorem fuisse capitio:
capitium verò ait Varro [f] fuisse muliebre pectoris indumentum, ita dictum, quod pe- C
ctus capiat, & comprehendat brachia: quæ enim sine eis incedebant, pectore & brachiis
erant apertis. super tunicam verò superduci lacernam, Gellius [g] testatur, cùm ait: Cùm,
me præsente discipulos quosdam suos Senatores vidisset die feriato tunicis & lacernis
in lutos, & gallicis calceatos; Equidem (inquit) maluissem vos togatos esse: pigitum est
e nctos saltem esse & penulatos]

XLII. LACERNA RVBA.
[b] Fest. in verb. Birrum.
[c] Vide Cuiac. tom. 4. Cod. de vest. holoser. lib. 11.

XLII. BIRRVS ET LACERNA INDVMENTA.
[e] Strab. Dialog. lib. 1. cap. 14 in fin.
[d] Cic. Philip. 2.
[e] Plin. lib. 18. cap. 2.
[e] Fest. in verb. Lacerna.
[f] Varro de ling. Latin. lib. 4.
[g] Gell. lib. 13. cap. 22.

Quod verò habent Acta, lacernum birrum; vox, birrum, ad colorem pertinet: nam
notat Festus [a], apud antiquos rufum colorem dictum esse birrum, ac proinde lacer-
nam rufi fuisse coloris. Siue dicere velimus lacernum birrum, hoc est, sericum: βῆρος enim
vereres dixere serica, vt Zonaras [b] & Theodorus interpretantes duodecimum canonem
Gangrensis Concilij, tradunt. Siue magis placeat, lacernum birrum significare bir-
rum ipsum in modum lacernæ compositum. (Porrò birrus, & birrum, masculino & neu- D
tro genere dictum reperitur.) Vtcumque sit, constat quidem testimonio S. Augustini,
etiam clericos in Africa vti consueuisse linea atque birro, sed Episcopos birro pretio-
siore. nam eo sermone, quo clericorum suorum disciplinam componit, hæc ait [c]: Ne-
modat birrum . vel lineam tunicam, seu aliquid, nisi in commune: de communi ac-
cipiam mihi ipsi.] & paulo post: Offeratur mihi verbi gratia birrum pretiosum, forte de-
cet Episcopum, quamuis non deceat Augustinum, id est, hominem pauperem de pau-
peribus natum] Vtuntur ex institutione S. Augustini Canonici Regulares tunica linea,
atque eam volunt, diebus præsertim solemnibus in Italia, etiam birro, quem in Hispa-
nia semper gestant. Eamdem quoque consuetudinem viguisse in Ecclesia Orientali, vt
Episcopi super tunicam birro inducrentur, ex iis quæ scribit Palladius [d] de S. Athanasio
Episcopo Alexandrino, possumus intelligere, dum ait, eum tunica birroque vestitum E
successisse. Meminit & Gregorius Turonensis de S. Britio, qui ardentes prunas in birro
suo posuit, ad declar ndam sui animi innocentiam. Ceterùm propter eius indumenti
brevitatem Venantius Fortunatus nominat birrum ipsum palliolum, cùm agit de san-
cto Germano Parisiorum Episcopo visitante Clotarium Regem; atque de ipso Rege ait:
Allambit sancti viri palliolum.]

XLII. BIRRVS.
[a] Fest. in verb. Birrum.
[b] Vide Cuiac. tom. 4. Cod. de vest. holoser. lib. 11.
[c] Aug. serm. de diuers. 50.
[d] Palladius in Lausiac. c. 51.

Quod verò S. Grangrense [m] Concilium monachos Eustathianos incedentes palliatos,
atque damnantes birris vtentes, anathematis sententia perculerit; non placet quòd per
birrum alij interpretati sunt vestem pretiosam simpliciter: sed potiùs quòd illi amicti
pallio sui longitudine & latitudine diffluente, eos damnarent, qui birro nempe breuiori
vterentur indumento: quod vile vel pretiosum (ex sententia Augustini superiùs recitata)

XLIII. [m] Concil. Gangren. c. 12. CONCILII GRANGRENSIS EVCIDATVS.

A tata) ad libitum cuiusque esse potuisse, certissimum est: pretiosiores verò fuisse birros
Attrebatenses & Canusinos, Flauius Vopiscus in Carino testatur. Cum itaque eadem
Acta Cypriani passionis habeant, ipsum lacernum birrum complicuisse, & ad genua po-
suisse; illud fuisse perbreue, ac parui negotij operam egisse demonstrant: nam non sic de
tunica eum fecisse, sed diaconis dedisse tradunt.

Ex his itaque iam exploratum haberi videtur, Episcoporum fuisse antiquum habi- XLIV. HABITVS EPISCOPORVM.
tum, vt post vestem superinduerent lineam, & desuper eam soluram tunicam, ac deniq;
humeros tantùm tegens & brachia lacernum birrum: quo genere indumenti hodie vi-
demus vti Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales atque Episcopos illos, qui ex Regulari-
bus ad eam dignitatem prouecti sunt: Romanum verò Pontificem birro absque tunica
super lineam sed serico atque rufo, interdum verò albo pro temporis ratione. Porrò ex
B dignitatis ordine birrum pretiosius fuisse, Augustini sententia dictum est. Quid autem
hæc indumenta mysticum præseferrent, relinquimus aliis. At de his hactenus.

Quòd verò pertinet ad martyris Cypriani memoriam, quam posteri honorificentis- XLV. MEMORIÆ S. CYPRIANI.
simè omni officiorum genere sunt prosecuti: auctor est Victor Vticensis [a] Episcopus, [a] Victor de pers. Vand. li. 1
duas insignes basilicas, veluti egregia tanti viri victoriæ monumenta, fuisse erectas: al-
teram ad Sexti, vbi sanguinem fudit; alteram verò in Mappalienſi via, vbi fuit sepultu-
ræ mandatus. Sed locus ille vbi sanguinem fudit, à maioribus Mensa Cypriani appel- [b] Aug. de diuers. serm. 112 MENSA CYPRIANI.
latus reperitur: de qua hæc Augustinus [b]: In eo quippe loco, vbi posuit carnis exuuias,
sæua tunc multitudo conuenerat, quæ propter odium Christi sanguinem funderet Cy-
priani: ibi hodie venerans multitudo concurrit, quæ propter natalem Cypriani bibit
C sanguinem Christi: & tanto dulciùs in illo loco propter natalem Cypriani bibit san-
guinem Christi, quanto deuotiùs ibi propter nomen Christi sanguis effusus est Cy-
priani. Denique sicut nostis, quicumque Carthaginem nostis, in eodem loco mensa
Deo constructa est, tamen mensa dicitur Cypriani: non quia ibi est vmquam Cypria-
nus epulatus, sed quia ibi est immolatus; & quia ipsa immolatione sua parauit hanc
mensam, non in qua pascat, siue pascatur; sed in qua sacrificium Deo, cui & ipse obla-
tus est, offeratur. Sed vt mensa illa, quæ Dei est, etiam Cypriani vocetur, hæc causa est,
quia vt illa modò cingitur ab obsequentibus, ibi Cyprianus cingebatur à persequenti-
bus: vbi nunc illa ab amicis orantibus honoratur, ibi Cyprianus ab inimicis frementi-
bus calcabatur: postremò vbi illa erecta est, ibi prostratus est.] hucusque Augustinus,
quibus solitum exhiberi martyribus cultum perbellè demonstrat; nimirum ecclesiam, CVLTVS MARTYRVM.
D & ibi Deo altare in quo sacrificium offeretur, erigi solitum, & de eo Fideles ad diem
natalem martyris confluentes sacratissimam Eucharistiam participare. At non solùm
Ecclesia Africana, sed & totus Catholicus orbis Cypriani memoriam prosecutus est:
cùm tam Occidentales quàm Orientales natalem diem eius annua celebritate frequen-
tent, vt Gregorius Nazianzenus est testis, qui in eius die natali egregiam in eius laudem
habuit orationem. sed de aliis eius memoriis alibi in futurum. Qui autem Cypriano in [c] Optat. Mileuit. contra Parmen. lib. 1. SVCCESSORES S. CYPRIANI.
sede Carthaginensi subrogatus fuerit; quantum ex Optato [c] Mileuitano colligere licet;
successit eidem Lucianus; post Lucianum verò Mensurius, qui tempore Diocletiani se-
dit; cui Cæcilianus subrogatus est.

Ceterùm cùm lucubrationes ab eo relictæ, ore omnium in Ecclesia sint celebra- XLVI. DE CYPRIANI SCRIPTIS.
tæ; quidnam autem est quòd Gelasius Papa in Romano Concilio, statuto canone de
E libris apocryphis, censuerit Cypriani Opuscula apocrypha esse? At per Opuscula cer-
tè non alia ab eo esse opera significata, quàm editos ab illo de rebaptizatione hæretico-
rum tractatus, existimamus; qui vno volumine, Opusculorum titulo inscripto, conti-
nerentur. In eamdem quoque classem apocryphorum reiicitur ab eodem liber, cuius
erat titulus, de Pœnitentia Cypriani. Illis igitur demptis, quibus aduersatus est Ste-
phano: reliqua sunt eiusmodi (quod dictum est superiùs) quæ cùm Latini, tum Græ-
ci fuerint inoffenso pede magna admiratione sectati: vt meritò de eo Prudentius [d] hos [d] Prudentius hym. 13. ELOGIVM DE SCRIPTIS S. CYPRIANI.
decinerit versus:

Define flere bonum tantum: tenet ille regna cali,
Nec minùs inuolitat terris, nec ab hoc recedit Orbe:
Disserit, eloquitur, tractat, docet, instruit, prophetat:
Nec Libyæ tantùm populos regit, exitusq; in ortum
Solis & vsque obitum, Gallos fouet, imbuit Britannos,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Præsidet Hesperiæ, Christum serit vltimis Iberis:
Denique doctor humi est: idem quoque martyr in supernis:
Instruit hic homines, illinc pia dona dat patronus.]

Sed & Cassiodorus, qui post Gelasium vixit, exceptis illis quæ ab eo de ratione baptismatis scripta sunt, cetera edita diuersis epistolis & opusculis monumenta digno commendat encomio.

XLVII. Quo die passus est S. Cyprianus apud Carthaginem, eodem quoque die & loco martyrium subiisse quatuor sanctos martyres, Crescentianum, Victorem, Rosulam, & Genetyrium testantur [a] tabulæ Ecclesiasticæ. Adeò namque incaluerunt corda Fidelium martyrio Cypriani, vt omnes optarent vnà cum ipso mori, ac pariter coronari. Sed & illud effecit planè mirandum sanguis eius effusus, vt diuitiarum possessores, quos idē Cyprianus (vt suo loco demonstrarum est) ingemuit in persecutione sub Decio, ne diuitiarum suarum dispendium paterentur, fidei fecisse iacturam, magnis sumptis animis, forti constantia, Christi amore succensi, diuitias vt ludum contempserint, insuper & vitam eius exemplo prodegerint. Ingentem porrò collegisse prouentum ex Cypriani martyrio Ecclesiam Africanam, S. Augustinus [b], cùm de die natali eius tractaret in populo, testatur his verbis: Inde tam magnum & electum granum hic beatissimus Cyprianus: quàm multi diuites tunc contempserunt quod habuerunt, &c.]

[a] Martyrolog. Rom. & alia die 14. Septēb. LAPSI ITERVM PVGNANT.

[b] Aug. de diuers. serm. 115

XLVIII. Passi sunt, eadem persecutione vrgente, apud Carthaginem trecenti martyres nono Kalendas Septembris [a]; quo tamen anno ignoratur. At quoniam tum à Prudentio [b], tum ab aliis eius rei gestæ historia adiungitur simul martyrio Cypriani; de iisdem hic agere, more maiorum, consultius visum est. Clarissimi tunc iidem effulserunt martyres; qui inter alia supplicia, cùm Præses fornacem calcariam accendi iussisset, & iuxta eam tripodem, thusque simul ac prunas exhiberi præcepisset, optionemque illis Proconsul dedisset, vt vel Ioui thus incenderent, vel ipsi iniicerentur in ignem; respuentes illi eam, vt indignam oblatam conditionem, factoque potiùs quàm verbo dato responso, in eamdem pariter sententiam conspirantes, sese rapidissimo cursu, impellente diuino Spiritu, in fornacem incensam coniecerunt: atque igne succensi, calceque permixti, appellati sunt Massa candida.

[a] Martyrolog. Rom. die 24. Augusti.
[b] Prudentius hym. 13. MARTYRES DICTI MASSA CANDIDA

XLIX. Porrò horum memoria celebris viguit in Ecclesia Africana pariter & transmarina, aniuersaria vbique celebritate solemnis: in qua & S. Augustinus [a] ad populum tractatum habuit. celebrat eosdem Prudentius [b] sacro hymno. Ceterùm vt hoc nomine iidem martyres dicerentur, Augustinus ait: Massa dicta est de numeri multitudine, Candida de causæ fulgore.] Sed & ea planè causa præcessit, quòd in calcaria fornace iidem cremati cùm essent, cineribus eorum calci permixtis, ex iis omnibus vna candida massa constata est. Trecentos hos fuisse numero, habent tabulæ Ecclesiasticæ: sed de numero & aliis pluribus in Notationibus diximus. verùm fefellit plures scriptus titulus, dum Pontius auctor Actorum illorum citatur. Qui autem ex Ecclesiæ Carthaginensis ministris post Cyprianum martyrium subierint, sequenti anno (quod ratio temporis postulat) dicturi sumus.

[a] August. de diuers. serm. 112
[b] Prudentius hym. 13.

L. DE NOVATIANO ASSERTO MARTYRE. Hic autem dicere non prætermittimus, fastu glorioſos Nouatianos falsò iactare sonitos, Nouatianum schismaticum, suæ ipsorum sectæ auctorem, ante S. Cyprianum martyrium consummasse: sed id ex nullis Actis prodidere, quæ in re adeò comperta nec fingere potuerunt, nisi ex verbis quibusdam (vt dicebant) Cypriani, quæ à Synistroniano Nouatiano iactari, Pacianus [a] ad eum scribens, tradit his verbis: Nam quòd antè passum Nouatianum putas, & Cyprianum dixisse subiungis, Præcessit me aduersarius meus. vide quàm manifestò respondeam: Nouatianus martyrium numquam tulit: nec ex verbis Cypriani auditum istud, aut lectum est, habes eius epistolas.] & inferiùs: Porrò etiam si passus est aliquid Nouatianus, non tamen etiam occisus: etiam si occisus, non tamen coronatus. Quid ni? extra Ecclesiæ pacem, extra concordiam, extra eam matrem cuius portio debet esse qui martyr est, &c.] & paulo pòst de Cypriano verè martyre:

[a] Pacianus de Cathol. nom. epist. 2.

LI. CYPRIANI MARTYRIVM IN COMMVNIONE ECCLESIÆ Cyprianus autem in concordia omnium, in pace communi, in confessorum grege passus est: & sæpè confessus iteratis persecutionibus, & multa laceratione vexatus, & nouissimè salutari caliee propinatus est. hoc fuit coronari. Quare sibi habeat Nouatianus epistolas suas, sibi tumorem, sibi superbiam, qua dum in altum leuatur, elisus est: dum

est: dum nemini parcit, effusus.] hæc Pacianus. Socrates [a] & ipse Nouatianus, Nouatianum suum, quem Nouatum nominat, martyrio sub Valeriano occubuisse testatur: sed, sicut nec Sympronianus, nullo certo id affirmat auctore. Sanè quidem sicut de nonnullis Marcionitis, qui martyrium subierunt, & aliis diuersarum hæresum assertoribus scriptores Ecclesiastici absque inuidia scriptis prodiderunt: non existimandum de Nouatiano tacuisse, si id aliquo modo factum nouissent; sicut S. Hieronymus, dum de eo ait, scriptos hos reliquisse libros, de Paschate, de Sabbato, de Circumcisione, de Sacerdote, de Oratione, de Cibis Iudaicis, de Instantia, de Attalo, de Trinitate grande volumen, quasi ἐπιτομὴν operis Tertulliani faciens; quod plerique nescientes, Cypriani existimant.] hæc Hieronymus. At de Nouatiano hactenus.

[a] Socrat. li. 4. cap. 23.

LII. DE INGENVO. Hoc eodem anno, iisdemq. Consulibus Fusco & Basso, Ingenuus, qui Pannonias tunc regebat, à Mæsiacis legionibus Imperator appellatus est: sed per Celerem Verianum victus atque prostratus est, vlciscente Gallieno seuerissimè in omnes, vsque ad senes & pueros, qui ab eius parte stetissent. sed hæc fusiùs Trebellius [a] Pollio.

[a] Trebell. Poll. de 30. Tyrann. in Ingen. 8.

LIII. DE EPISTOLA DIONYSII. Iisdem quoque Consulibus, sed mendosè positis, data repertur Dionysij epistola ad Vrbanum Præfectum, hominem Christianum: sed cùm quarto Nonas Februarij data ponatur, nisi in mensem error irrepsit, alterius potiùs quàm Dionysij esse conuincitur; nam eo tempore Sixtus Pontifex adhuc superstes erat.

IESV CHRISTI ANNVS 262. DIONYSII PAP. ANNVS 2. VALER. & GALLIEN. IMPP. ANNVS 8.

CHristi anno ducentesimo sexagesimosecundo perperam Fastis à Cassiodoro & aliis eum secutis Fuluius Æmilianus & Pomponius Bassus varia (vt puto) descriptione deceptis, ponuntur Consules: eosdem enim esse reor cum Consulibus anni superioris: nam de Pomponio Basso constat, & pro Fusco Fuluium positum existimamus (vt sæpè accidere consueuit) cui fuerit quoque cognomentum Æmilianus: nisi loco Memmij, Æmilianus sit positum: cùm præsertim Consulatus Bassi cum Aemiliano, non secundus notatus in antiquis monumentis habeatur, sicut adscribendus erat, si diuersus à priore fuisset. In Codice namque Iustiniani Bassus semel tantùm cum collega Aemiliano Consul positus [a] inuenitur: hæc enim quàm verissima esse, quæ dicturi sumus, perspicuè demonstrabunt. Hoc namque anno adscribendos esse Consularibus Fastis Gallienum quartò & Valerianum [b], tum epistola Valeriani Imperatoris ad Aurelianum, tum eius quoque Acta à Flauio Vopisco narrata [c], satis aperte significant, quæ auctor his verbis recitat: Ex libris Acholij, qui Magister admissionum Valeriani Principis fuit, libro Actorum eius nono. Cùm consedisset Valerianus Augustus in Thermis apud Byzantium, præsente exercitu, præsente etiam officio Palatino, assiderite Memmio Fusco Consule ordinario.] & post recensita nomina aliorum, in eius ad Aurelianum allocutione hæc habet: Te Consulem hodie designo, scripturus ad Senatum, vt tibi deputet scipionem, deputet etiam fasces.] ita ibi. Videas ex his planè Aurelianū anno superiori sub Consulatu Memmij Fusci Consulem fuisse designatum, sed suffectum, non ordinarium. Quibus nam vetò sufficiendus esset, epistola eiusdem Valeriani Imperatoris ad eum scripta declarat his verbis: Consulatum cum eodem Vlpio Crinito in annum sequentem à die vndecimo Kalend. Iuniarum in locum Gallieni & Valeriani sperare te conuenit sumptu publico.] hæc Acta.

[a] l. si seruus. C. quod cū eo. al. Voluſia num
[b] al. Voluſianum
[c] Vopiſc. in Aureliano.

I. DE ANNI HVIVS CONSVLIBVS.

Si igitur anno superiori Aurelianus Consul est designatus in præsentem annum, sufficiendus vnà cum Crinito à dicta die & mense Gallieno atque Valeriano Consulibus ordinariis: apertissimè planè significatur, hoc anno adscribendos esse Gallienum quartò Consulem, atque Valerianum minorem, quem alij legunt Volusianum. Quos quidem Consules magno sanè præiudicio rectæ chronologiæ, ex qua etiam historica veritas confirmatur, alij reiecerunt post sequentem annum: cùm iidem non præsentem tantùm annum dictis Consulibus falsò appositis inscribant, sed & sequentem Consulatu Secularis atque Donati perperam notent. Nec est quòd post sequentem annum Gallieni & Valeriani Consulatus possit Fastis adscribi: quos anno præterito constat fuisse Consules designatos, & hoc anno post dictum Memmij Fusci Consulatum apparet fuisse

II. RESTITVVNTVR FASTI. creatos

Universidad de Deusto
Biblioteca

creatos Consules ordinarios, quibus mense Iunio suffecti sunt Aurelianus atque Crinitus. Nec est rursum quòd quis vel fingere possit dictas litteras de eorumdem suffectione datas esse à Valeriano Imperatore anno sequenti: quem liquet hoc ipso anno à Persis victum atque captiuum ductum, vt inferius suo loco testificationibus apertissimis demonstrabimus. A

III. CONSVLATVS GALLIENI TERTIVS CVM VALERIANO. [a] Apud Adol. lib. Antiq. numis. Rom. Imp.

Explosis igitur tum à præsenti, tum à sequenti anno Consulibus adscititiis, recipiant Fasti Consulares suos legitimos Consules ordinarios, Gallienum tertiò atque Valerianum iuniorem: cuius quidem Cõsulatus Gallieni eiusmodi extat inscriptio [a]: IMP. GALLIENVS. P. F. AVG. P. M. TR. P. VIII. COS. IIII. P. P.] sicque iure cum anno eius Imperij octauo, ex octaua Tribunitia potestate monstrato, iungatur eius quartus Consulatus. Habes hic quoque, lector, exactè (ni fallimur) redditam rationem nostræ ex Fastis Consularibus etiam rectè deductæ per annos singulos chronologiæ; eademque aliis innumeris testificationibus superius, tam primo, quàm hoc secundo tomo Annalium confirmata: simulque etiam declaratum, quàm longè à veritatis scopo aberrare necesse sit, qui dictos addiderunt duos supernacaneos Consulatus. B

IV. PERSECVTIO MAGIS SÆVIT IN AFRICA.

Quòd verò ad res gestas anni huius pertinet: aucta nouis edictis in Christianos persecutio, in reliquos Ecclesiarum ministros grassari non destitit: nos modò cœptam semel prosequimur historiam de Ecclesia Africana. Quoniam verò (vt dictum est) Galerius Maximus Proconsul in Africa post Cypriani martyrium defunctus est; Solon Procurator Fiscalis cœptam ab eo persecutionem nouo mandato Imperatorum, in Ecclesiam Carthaginensem auxit maioribus incrementis. Quid autem sub ipso, antequam Roma alius cum fascibus mitteretur Proconsul, Carthagine acta sint; epistola à confessoribus ab ipso in carcerem detrusis, & in eodem quoque carcere scripta, significat; quam ex antiquioribus scriptis codicibus erutam, & collatione facta cum ea quæ edita [b] est, vt fidelissimam, omnique ex parte sibi constantem, hic attexere, vt insigne antiquitatis monumentum, perutile, iucundum, gratumque fore existimamus: quippe quæ ab iis scripta esse reperiatur, qui S. Cypriani doctrinæ ac disciplinæ assueuerunt, vtpote qui discipuli eius fuissent, eoque vsi sint familiarissimè. Est autem huiusmodi: C

[b] Apud Surium tom. 1. die 24. Feb. & manu scripti cod.

V. EPISTOLA CONFESSORVM.

Lucius, Montanus, Flauianus, Iulianus, & Victoricus, &c. fratribus vniuersis salutem. Dilectissimi fratres, nobis nihil aliud est agendum, quàm vt de seruis Dei & Christo eius dicamus, & de multitudine fratrum cogitandum: qua quidem ratione hic amor per hoc officium ad has nos scribendas impulerit litteras, vt fratribus pòst futuris, & magnificentiæ Dei fidele testimonium, & laboris tolerantiam per Dominum, memoriam relinqueremus. Post popularem tumultum, quem ferox vultus Præsidis in necem concitauit, D postque sequentis diei acerrimam persecutionem Christianorum, apprehensi sumus Lucius, Montanus, Flauianus, Iulianus, Victorinus, Primolus, Renus, & Donatianus catechumenus, qui baptizatus in carcere, statim spiritum tradidit: nec non & circa Primolum similis consummationis exitus contigit: nam & ipsum ante paucos menses habita confessio baptizauit.

VI. [a] al. Regionates ORATIONE DILATVM MARTYRIVM. [c] Prou. 21.

Igitur apprehensis nobis, & apud Regionantes [a] in custodia constitutis, sententiam Præsidis milites nunciabant, quòd die hesterno ardentem nobis interitum minaretur. Nam (vt postea quoque verissimè cognouimus) exurere nos viuos cogitauit. Sed Dominus, qui solus de incendio seruos suos potest liberare, in cuius manu sermones & corda sunt Regis [c], furentem à nobis Præsidis fœuitiam auertit; & incumbentes precibus assiduis tota fide, statim, quod petiuimus, accepimus; accensusque in exitium no- E stræ carnis ignis extinctus est, & flamma caminorum ardentium Dominico rore sopita est. Nec difficile credentibus fuit, noua posse ad vetera exempla contingere, Domino [d] Daniel. 3 in spiritu pollicente, quia qui gloriam istam operatus est in tribus pueris [d], vincebat & in nobis.

VII. CONFESSORES DETRVSI IN CARCEREM.

Tunc à proposito suo, Domino volente, confractus, mitti nos in carcerem iussit: quò deducti non expauimus fœdam illam loci caliginem: moxque carcer tenebrosus, spiritu prælucente, resplenduit; & contra obscuritatis deformia, & cæca nocte contecta, instar diei, fidei deuotio candida luce vestiit: & sic ad summum descendebamus locum pœnarum, quasi ascenderemus in cælum. Quales illic dies duxerimus, quales transegerimus noctes, exponi nullis sermonibus possunt, nec tormenta carceris vlla affirmatione capiuntur. Sed veremur atrocitatem loci, vt est, dicere: quia vbi tentatio est grandis

grandis; ille ibi maior est, qui eam vincit in nobis: & non est pugna, in qua non sit Domino protegente, victoria. Nam & occidi, seruis Dei leue est: ideo mors nihil est, cuius aculeos conuellens, contentionemq. deuincens Dominus, per Crucis trophæum triumphauit. Sed & causa nulla armorum est, nisi quando miles armandus est: nec armatur, nisi quando congressio est: & in coronis nostris præmium ideo est, quia certamen præcessit: nec datur palma, nisi congressione perfecta. Sed paucis diebus visitatione fratrum nos refrigerauimus: nam omnem noctis laborem diei solatium lætitiaque abstulit. A

VIII. VISIO DE MARTYRIBVS.

Tunc Renus, qui nobiscum fuerat, somno apprehenso, ostensum ei est, produci singulos; quibus prodeuntibus lucernæ singulæ præferebantur: cuius autem lucerna non præcesserat, nec ipse procedebat; & cum processimus nos cum lucernis nostris, expergefactus B est. Et vt nobis retulit, lætari sumus, fidentes nos cum Christo ambulare, qui est lucerna pedibus nostris, & sermo Dei [e]. Post ipsam noctem dies nobis hilaris augebatur: & continua, eadem die, subitò rapti sumus ad Procuratorem, qui defuncti Proconsulis partes administrabat. O diem lætum! gloriam vinculorum! ò optata vobis omnibus catena! ò ferrum honorabilius atque pretiosius optimo auro! ò stridor ille ferri, qui strepebat dum trahitur per aliud terrum, & loqui nostrum futurum solatium videbatur! Atque ne hæc iucunditate tardiùs frueremur, à militibus, vbinam nos Præses audire vellet, huc atque illuc per totum forum circumducti sumus. Tunc nos in Secretarium vocauit, quia necdum hora passionis aduenerat: vnde prostrato diabolo, victores sumus in carcerem reuersi, & ad alteram victoriam reseruati. [e] Psal. 118

IX. PAME CRVCIANTVE MARTYRES.

Hoc itaque prælio victus diabolus, ad alteras se astutias vertit, fame nos & siti tentare molitus: & hoc suum prælium multis diebus fortissimè gessit; ita vt quod magis C secum facere aduersarius putabat, quòd ægrotabant corpora ob Solonem Fiscalem, qui aquam frigidam post laborem non daret. Hic autem labor, hæc inopia, hoc necessitatis tempus ad Deum pertinuit, dilectissimi fratres: nam qui nos tentari voluit, ipsum vt * alleuiationem in ipsa tentatione haberemus, se ostendit. Nam Victori presbytero, commartyri nostro, qui statim post hanc eamdem visionem passus est, ostensum est hoc. Videbam, inquit, puerum huc in carcerem introisse, cuius fuit vultus perlucidus super splendorem inenarrabilem: qui nos deducebat per omnia loca, vt exiremus; egredi tamen non potuimus. & ait mihi: Adhuc modicum laboratis, quia nunc impedimini: sed confidite, quia ego vobiscum sum. & adiecit: Die illis, quia gloriosiorem coronam habebitis Necnon ad Deum suum spiritus properans, & ani- D ma iam proxima passioni sedes suas requisiuit: nam hunc eumdem Dominum de paradiso interrogauit, vbi esset. Cui ille ait: Extra mundum est. Ostende illum, inquit, mihi. Qui ait illi: Et vbi erit fides? Cumque hic per humanam pusillitatem diceret: Quod mihi mandas, tenere non possum. Die signum, quod eis dicam. Respondit ei Dominus; & ait: Die illis signum Iacob. Lætandum est, fratres dilectissimi, vt Patriarchis, etsi non iustitia, laboribus adæquari possimus. Sed qui dixit; Inuoca me in die pressuræ, & eximam te, & clarificabis me [f]; ad clarificationem fuit flexus. post preces ad se habitas commemoratus est nostri, prius miserationis suæ denuncians munus. * al. allocutionem VISIONES MARTYRVM [f] Psal. 49.

X. VISIO ALTA

De hoc enim sorori nostræ Quartillosiæ hic nobiscum positæ ostendit, cuius mulieris & maritus & filius ante triduum passi erant. Ipsa quoque hic residens, propin- E quitarem suam veloc ter subsecuta est: quæ in hunc modum, quod vidit, exposuit: Vidi, inquit, filium meum, qui passus est, venisse ad carcerem: qui sedens super labrum aquarium, ait: Vidit Deus pressuram vestram & laborem. Et post hunc introiuit iuuenis miræ magnitudinis, qui ferebat phialas duas singulis manibus, calicesque lacte plenas, & ait: Bono animo estote; commemoratus est vestri Deus. Et ex phialis illis, quas ferebat, dedit omnibus bibere: quæ phialæ non deficiebant. Et subito ablatus est lapis, qui fenestram diuidit medius: sed & claræ fenestræ, ipso medio sublato, libera cæli faciem admiserant. Et posuit iuuenis ille, qui ferebat phialas, vnam ad dexteram, & alteram ad sinistram, & ait: Ecce & satiari estis, & abundat, & tertia adhuc phiala superueniet vobis.

XI.

Et abiit altera dies, quæ post hanc visionem eluxit. Expectantes autem eramus horam illam, quando fiscalis non cibus, sed penuria & necessitas inferretur: quia cibus nullus

Universidad de Deusto
Biblioteca

HERENNIVS EVPODIACONVS CYPRIANO NOTVS.

nullus nobis suberat: nam & altera die ieiuni manseramus. Subitò autem, vt sitientibus, A potus, & esurientibus cibus, desiderantibus martyrium obuenit: ita laboribus nostris refrigerium Dominus per Lucianum carissimum nobis præbuit, qui disrupto catenarum obice, velut per duas phialas, per Herennianum hypodiaconum, & Ianuarium catechumenum, alimentum indeficiens omnibus ministrauit.]

XII. Sed antequam vlteriùs progrediamur, hic meminisse lector debet, in vltimis litteris ad Cyprianum à confessoribus in metallis agentibus scriptis, haberi mentionem de Herenniano hypodiacono. at nunc illum ipsum esse putamus, per quem Cyprianus anno superiori, cum exul esset, pecuniarum subsidia misit ad eosdem confessores ad metalla damnatos. Porrò ipsum nomen, par ministerium, sacer ordo, ac denique tempus, hunc eumdem esse cum illo, vt dicamus, facile persuadent. mentio eius est in tribus [a] epistolis ad Cyprianum ab illis tunc datis. Sed & ex collega idem cum illo esse deprehenditur: B nam qui hic Lucianus nominatur, idem ille videtur esse, qui tunc eadem cum Herenniano ministeria exhibens, in dictis epistolis Lucanus scriptus habetur. Sed ad epistolam martyrum redeamus:

[a] Apud Cyp. ep. 78 79. 80.

XIII. Hoc subsidium ægros & laborantes nimium suffulsit: eos quoque qui per eumdem laborem, hoc est, per incommodum Solonis Fiscalis & penuriam frigidæ aquæ in ægritudinem iam inciderant, ab infirmitate reuocauit: cuius tam gloriosis operibus omnes apud Deum gratias agimus. Iam nunc dilectissimi fratres, & de amore quem in nos inuicem habemus aliqua dicenda sunt. Nec instruimus, sed admonemus: quia [illegible]t simul vnanimes sumus, ita apud Dominum vnà viuimus, & oramus. Tenenda est concordia charitatis, & dilectionum vinculis inhærendum est: tunc diabolus prosternitur, tunc [b] à Domino quicquid postulatur accipitur, ipso pollicente ac dicente [c]: Si duo ex vobis C consenserint super terram; de omni re, quamcumque petieritis à Patre meo, continget vobis. Nec alio modo vitam æternam accipere, & cum Christo regnare poterimus, nisi fecerimus quod præcepit faciendum: pro quo & vitam promisit & regnum. Eos denique hereditatem Dei consequi, qui pacem cum fratribus tenuerunt, suo magisterio ipse [c] Dominus enunciat, dicens [d]: Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Quod exponens Apostolus ait [e]: Vt simus filij Dei. Si autem filij, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi: si quidem compatimur, vt conmagnificemur. Si heres non potest esse nisi filius; filius autem esse non potest nisi pacificus: hereditatem Dei habere non poterit, qui pacem Dei rumpit. Et hoc non quasi non admoniti dicimus, aut sine diuina ostensione suggerimus.

[b] Matt. 18.
[c] Matt. 5.
[d] Rom. 8.

XIV. Nam cum Montanus cum Iuliano habuisset sermones aliquos ob eam mulierem quæ D ad communionem accesserit [*], quæ nec communicabat; cumq. post correptionem quam in eam conglobasset, in rigore ipso discordiæ mansisset: ostensum est eadem nocte Montano hoc: Visum est (inquit) mihi venisse ad nos Centuriones: cumq. deducerent nos per viam longam, pernenimus in campum immensum, in quo occurrunt nobis Cyprianus & Leutius [*]. Peruenimus autem in locum candidum: & facta sunt vestimenta nostra candida, & caro nostra commuata candidior facta est vestimentis nostris candidis: ita autem pellucida fuit caro nostra, vt oculorum visum ad intima cordis admitteret. Et respiciens in pectus meum, video quasdam sordes, & experrectus sum in vitione, & occurit mihi Lucianus, & retuli illi visionem, & alo illi: Scis quoniam sordes illæ, illud est, quòd non statim concordaui cum Iuliano? & ad hoc experrectus sum. E

[*] al. oppiesfit
[*] al. Lucius

XV. Qua de re, fratres dilectissimi, concordiam, pacem, vnitatem omni virtute teneamus. Enitamur iam hic esse, quod futuri sumus. Sic inuitant iustos promissa præmia: sic terret iniustos pœna prædicta. Si cum Christo esse & regnare cupimus; quæ ad Christum & regnum ducunt, illa faciamus. Optamus vos bene valere. [hucusque confessorum in carcere detentorum & martyrij iam candidatorum epistola. Quid autem de illis, qui hæc scripserunt, subsecutum sit; eos qui iis aderant, oculisque spectarunt, ea perpetuæ memoriæ commẽdasse gaudemus. nam de rebus postea gestis in hunc modum narrationem perlucundam atque fidelem artexuerunt:

XVI. Hæc omnes de carcere simul scripserunt. Sed quia necesse erat omnem actum martyrum beatorum pleno sermone complecti; quia de se & ipsi minùs dixerant, & Flauianus quoque priuatum hoc nobis munus iniunxit, vt quicquid litteris eorum deesset, ad-

set, adderemus: necessariò aliqua subiunximus. Cumq. per plurimos menses reclusi fuissent in carcere, & fame ac siti diu laborassent: tandem serò produci iubentur, & ad prætorium Præsidis admoueri. Et omnibus quidem gloriosa voce professis, cùm Flauiani adiutorium reclamaret amore peruerso, negans [*] eum diaconum, quod confitebatur: inter ceteros, id est, Lucium, Montanum, Iulianum, Victoricum, dicta sententia est; Flauianusque rursus receptus est. Et quamuis haberet plenam doloris materiam, quòd scilicet de tam bono collegio separatus esset; tamen fide & deuotione, qua vixit, credebat id fieri quod Deus vellet, & tristitiam solitudinis destitutæ religione sapientiæ temperabat. Dicebat etiã: Cùm cor [a] Regis in manu Dei sit, quæ causa mœroris est, aut quare succensendum putẽ homini, qui hoc loquitur, quod iubetur? Sed de Flauiano postmodũ plenius.] Quòd verò ministri Ecclesiæ teneri à Præside iussi essent; qui amicitia & cognatione Flauiano coniuncti erant, apud Præsidem de illo dicebant, vt eum eriperent, quòd non esset diaconus; cùm ipse se diaconum esse sæpiùs profiteretur: qua re factum est, vt rursum (quod diximus) duceretur in carcerem, & causa eius pleniùs cognosceretur. Sed de eo dicturi postea: qui scripserunt, hæc prosequuntur:

[*] al. negauit
[a] Prou. 21.

XVII. DVCVNTVR MARTYRES

Interim ceteri ducebantur ad victimæ locum. concursus vndique Gentilium & omnium fratrum fuit: qui quamuis obsequentes aliis & ceteris Dei testibus pro religione & fide, quam Cyprianо docente didicerunt; tunc tamen officio pleniore & copia maiore conuenerant. Etat illic videre martyres Christi, felicitatem gloriæ suæ vultus hilaritate testantes: ita vt possent prouocare ad propriæ virtutis exempla, etiam si tacerent. Sed nec sermonis largitas defuit: nam exhortationibus suis singuli plebem corroborauerunt. Et Lucium quidẽ, præter ingenitam lenitatem, & probã ac modestam verecundiam, infirmitas etiam grauis & labor carceris fregerat: ac propterea cum comitibus paucioribus solus antè processit, ne multitudo nimiæ pressuræ de fusione sanguinis intuideret. Qui tamen & ipse non tacuit; sed comites suos, quo modo potuit, instruxit. Cui cùm dicerent fratres, Memento nostri: Vos, inquit, mei mementote. Quanta martyris humilitas de gloriã sua, nec soli sub ipsa passione præsumere? Iulianus quoque & Victoricus, insinuata diu fratribus pace, & commendatis omnibus clericis, maximè eis qui famem carceris visitauerant, ad passionis locum cum gaudio & sine pauore venerant.

XVIII. MONTANI MARTYRIO VIGOR, ET DISCIPLINA

Sed enim Montanus corpore & mente robustus; quamquam & ante martyrium gloriosus, quicquid semper veritas postularet, constanter & fortiter dixerit, sine vlla exceptione personæ: tamen de martyrio proximo crescens, & prophetica voce clamabat: Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli. Et hoc frequenter iterabat; insinuans & inculcans, non licere, deserto Deo, ad simulacra & manu facta figmenta accedere. Hæreticorum quoque superbiam & improbam contumaciam retundebat; contestans eos, vt vel de copia martyrum intelligerent Ecclesiæ veritatem, ad quam redire deberent. Deinde lapsorum abruptam festinanter negotiationem [*] pacis, ad plenam pœnitentiam, & Christi sententiam differebat.] Ex quibus sanè potest intelligi, hos à S. Cypriano esse imbutos disciplina, dum lapsorum negotium nolunt perfunctoriè pertractari; sed eos primùm ad pœnitentiam redigendos, vt sic pacem Ecclesiæ valeant promereri, decernunt.

[*] al negationem

XIX. MONTANI EX HOSTATIO.

Sed quid insuper Montanus martyr iam designatus? Subdunt: Necnon integros quoque ad tutelam integritatis exhortans; Stare fortiter, fratres, & constanter militate, dicebat. Habetis exempla necvos lapsorum perfidia destruat ad ruinã, sed nostra toleran- E tia magis ædificet ad coronam. Virgines quoque singulas admonebat, vt sanctitatem suam tuerentur. Generaliter omnes docebat, vt præpositos venerarentur. Præpositis quoque ipsis concordiam pacis insinuans, nihil esse melius aiebat, quàm præpositorum vnanimem voluntatem: tunc & plebem posse ad sacra obsequia prouocari, & ad vinculum dilectionis animari, si rectores plebis pacem tenerent. Hoc enim est propter Christum pati, Christum etiam exemplo sermonis imitari, & esse probationem maximam fidei, & exemplum grande credendi.

XX. VATICINIVM DE MARTYRIO FLAVIANI.

Cùm autem iam carnifex immineret, & gladius super ceruices eius, libramento nutante, penderet: expansis ille manibus ad Deum, voce clara, ita vt non tantùm ad totius sanctæ plebis aures, sed ad Gentiles quoque ipsos sonus vocis euaderet, orauit, rogans & deprecans, vt Flauianus, qui per suffragium populi de comitatu eorum remanserat; sequeretur die tertio. Et quo precis suæ fidem faceret, manualem, quo oculos fuerat ligaturus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

gaturus, in partes duas discidit, & iussit alterum reseruari, qua Flauiano oculi post cras- A
tinum ligarentur. Sed & in medio eorum in area solum seruari iussit, vt nec sepultu-
*Mar.11. ræ consortio separaretur. Et perfectum est sub oculis nostris, quod Dominus * in Euan-
geljo suo repromisit: vt qui tota fide peteret, quicquid peteret, impetraret: nam post
biduum (secundùm quod postulatum fuerat) Flauianus quoque productus, gloriam
suam passione perfecit.

XXI. MARTYRIS FLAVIANI NOBVR INVICTVM. Quoniam tamen (vt suprà dixi) etiam ipse mandauit, vt bidui moram, memoratis causis, iuberemus; faciendum erat necessitate màiore, quod fieri meritò deberet, etiam si non iuberetur. Post suffragia illa, post voces, quibus quasi pro salute eius amicitia inimica surrexerat, reuocabatur in carcerem virtute robusta, mente inuicta, fide plena. Nihil de animi eius vigore mutilauerat remanendi quidem contemplatio, quæ quemuis posset mouere. Ita fides, quæ imminentem passionem tota deuotione præsumpserat, temporanea impedimenta calcabat. Hærebat lateri eius incomparabilis mater: B
quæ præter fidem, qua ad Patriarchas pertineret, in hoc etiam se Abrahæ filiam comprobauit, quæ & filium suum & optabat occidi, & quòd interim remansisset, contristabatur glorioso dolore. O matrem religiosè piam! O matrem inter vetera exempla numerandam! O Machabæicam matrem! Nihil enim interest de numero filiorum, cùm perinde & hæc in vnico pignore totos affectus suos Domino mancipauit. Sed ille collaudans matris animum, vt dilationem suam non doleret, Scis, inquit, mater merito castissima, vt semper tentauerim, si confiteri contigisset, martyrio in eo frui, & frequenter catenatus videri, & sæpè differri. Si ergo contigit quod optaui, gloriandum est potiùs quàm dolendum.

XXII. Et cùm ad carceris ianuam veniretur, difficiliùs multo, & tardiùs quàm solebat, C
aperiebatur, obnitentibus etiam carcerariorum ministris: ita vt videretur obfirmatum, spiritu quodam repugnante, atque testante, indignum esse carceris sordibus eum fœdari, cui cæleste habitaculum pararetur. Quia tamen, diuinitatis corona dilata, dignas causas habebat; iam cæli & Dei hominem inuitus carcer admisit. Qualis illic mens fuit biduo illo, quæ spes, quæve fiducia, cùm martyris Dei animus & de collegarum petitione præsumeret, & de sua crederet passionem futuram? Dicam quod sentio. Dies ille post biduum tertius, non quasi passionis, sed quasi resurrectionis dies sustinebatur.

XXIII. FLAVIANVS PASSVRVS QVALIS. Admirans erat denique turba Gentilium, qui vocem Montani petentis audierant. Postquam verò produci tertio die iussus est, rumore cognito, confluebant increduli & perfidi fidem martyris probaturi. Egrediebatur de carcere Dei testis, iam ad carcerem D
non reuersurus. Communis omnium magna lætitia. Sed magis habebat in animo suo certum, quòd & fides propria & petitio antecessorum suorum extorqueret Præsidi vel inuitam, licet populo reclamante, sententiam. Vnde & concurrentibus fratribus, & salutare cupientibus, fide tota pollicebatur, quòd in Fusciano cum omnibus pacem facturus esset. O magna fiducia, fides vera!

XXV. TENTATVR FIDES MARTYRIS. Ingressus deinde Prætorium, cùm miraculo omnium in custodiarum loco stabat, expectans donec vocaretur. Illic nos in latere eius constituti eramus, iuncti penitus inhærentes: ita vt manus manibus teneremus, exhibentes martyrij honorem, & contubernij charitatem. Ibi condiscipuli eius suadebant cum lacrymis etiam, vt præsumptione deposita, sacrificaret interdum, postea quicquid vellet facturus: nec incertam illam & secundam mortem plus quàm præsentem vereretur. Et hæc Gentilium verba sunt, qui dice- E
bant vltimi furoris esse, magis mortem vel * temere *, quàm viuere. Sed ille gratias
* al. malle * al. timere agens, quòd amicitia duce, quantum in ipsis erat, consultum sibi vellent: tamen & de fide & de Diuinitate non tacuit, dicens, multo melius esse primo in loco, quantum ad libertatem integritatis pertineret, occidi, quàm lapides adorare. Tunc deinde, summum esse Dominum, qui omnia imperio suo fecerit, ac propterea solus colendus sit: addens & illud, quod Gentiles minùs credunt, etiam si de Diuinitate quid sentiunt; viuere nos etiam, cùm occidimur; nec vinci morte, sed vincere: ipsos quoque, si vellent peruenire ad conscientiam veritatis, etiam Christianos esse debere. His illi retusi & reuicti, postquam nihil per suadelas obtinere potuerunt, ad crudeliorem se misericordiam contulerunt; certi cum à proposito voluntatis suæ vel tormentis deponi posse.

XXV. Et cùm admoueri iussus esset, interrogatus à Præside, quare mentiretur se diaco-
num

A num, cùm non esset. Mentiri se, negauit. Et cùm Centenarius diceret, Notariam sibi dare- DE NOTARIA.
tam esse, qua contineretur eum fingere: respondit: At non est verisimile me mentiri, & *Apul. de Asini aur. lib. 7.
illum verum dicere, qui Notariam falsam dedit.] Quam hic auctor dicit Notariam, b Augustin. epist.
idem est quod Notoria. Apuleius * & ipse Afer sic nominat. Eadem quoque no- 160.
menclatura vtitur Augustinus in epistola b ad Apringium, cùm ait: Donatistas cura c Aug. epist.
eorum, qui disciplinæ publicæ inseruiunt, præmissa Notaria, ad iudicia legesque perdu- 159.
xit.] Sed interdum Notoriam pro Notaria habet in epistola ad Marcellinam c. Est au- d l. accusatores. §. nunciatores. ff. ad
tem Notaria, siue Notoria, scripta relatio, quæ ab aliquo d fit Iudici. Sed iam cœpta pro- S. C. Turpil.
sequamur Acta:

Qui cùm reclamante populo, atque dicente, Mentiris, iterum à Præside interrogare- XXVI.
tur, an verè mentiretur; respondit: Quod est compendium mentiendi? Ad hoc popu-
B lus exasperatus, torqueri eum iteratis clamoribus postulauit. Sed Dominus, qui serui sui
fidem sciebat, non est passus probari martyris corpus tormenti alicuius vel leui lacera-
tione pulsari: cor enim Regis ad sententiam statim flexit; & testem suum vsque ad mor-
tem fidelẽ, consummato cursu, & agone perfecto, coronauit. Exinde iam gaudens, quia
per sententiam datam passionis suæ erat certior, etiam iucundo colloquio fruebatur. Et
sic effectum est, vt iuberet hæc scribi, & ad propria verba coniungi: addi quoque osten- VISIO FLA
siones suas voluit, quarũ pars ad moram bidui pertineret. Cùm adhuc (inquit) Episco- VIANI.
pus noster solus passus fuisset, ostensum est mihi hoc: quasi Cyprianum ipsum interro-
garem, an pati ictus doleret martyr futurus: de passionis tolerantia consulebam, dicens
ille: Nulla * caro patitur, cùm animus in cælo est: & nequaquam corpus hoc sentit, si * al. alia
se Deo tota mente deuouit. O verba martyris, martyrem cohortantis! negauit esse in
C passionis ictu dolorem: vt, qui & ipse habebat occidi, animari constantiùs posset, quòd
ne paruum quidem sensum doloris de passionis ictu haberet.

Postea (inquit) cùm plures paterentur, contristabar in visu noctis, quòd quasi à col- XXVII.
legis meis remansissem: & apparuit mihi vir quidam, dicens: Quid contristaris? Cui ALTA VISIO
cùm causam tristitiæ meæ dicerem, ait: Confessor es tertiò, martyr eris per gladium. FLAVIANI.
Et sic implerum est. Nam confessus Christum primò in Secretario, secundò publicè, re-
clamante populo, iussus recludi à collegio suo secundùm ostensionem remansit; &
productus post confessiones duas, tertiò passionem perfecit.] subdit post hæc auctor ex
Flauiano mentionem de martyrio Successi Episcopi, & Pauli. Porrò hunc Successum
illum puto, ad quem Cyprianus paulo ante suum martyrium scripsit epistolam *, cu- * Cypr. epist.
ius suo loco fecimus mentionem. erat ille Episcopus Abbirrensis Germanicianæ, vnus 52.
D ex Episcopis qui interfuerunt Magno illi Conilio Carthaginensi. Prosequitur auctor
verba Flauiani:

Deinde (inquit) cùm iam Successus & Paulus cum comitibus suis coronati fuissent, XXVIII.
& ego post infirmitatem conualescerem; video ad domum meam venisse Successum DE PAVLO
Episcopum vultu pariter & cultu nimis claro, cuius effigies difficulter agnosceretur, eo ET SVCCES-
quòd carnales oculi angelico splendore turbarent: quem cùm vix agnoscerem, ait mi- SO VISIO.
hi: Missus sum nunciare tibi, quoniam tu passurus sis. Et cùm hoc dixisset, statim vene-
runt duo milites, qui me perduxerunt in locum quemdam, vbi erat fraternitatis multi-
tudo collecta; inter quos apparuit mater mea, dicens: Laudo te, quia nemo sic marty-
rium duxit. Et verè nemo: nam vt omittam carceris abstinentiam singularem; & vt ac-
cipientibus ceteris vel modicum cibum, qui de sordibus penuriæ Fiscalis exhibebatur,
E solus se ab ipso modico continuit; tanti habens ieiunijs multis & legitimis fatigari:
dummodo alios victu proprio saginaret.

Ad illa igitur veniam, quod cum tanto honore deductus est; qui à tot sacerdotibus XXIX.
comitatus, cius disciplinis omnibus ordinatis, adinstar Ducis dirigi meruit. Sic
regnaturum cum Deo martyrem, iam spiritu ac mente regnantem, etiam itine-
ris tota dignitas exprimebat. Sed nec de cælo testimonium defuit. Imber largus &
lenis, temperato tore descendens fluebat, ad multa proficiens; primò vt Gentiles
perniciter curiosos interuentu pluuiæ refrenaret; & vt diuertendi daretur occasio, vt
sacramentis legitimæ pacis nullus profanus arbiter interesset: & quod Flauianus ipse
ore suo dixit; ad hoc placebat, vt Dominicæ passionis exemplo, aqua sanguine iunge-
retur. Sic confirmatis * omnibus fratribus, & pace perfecta; processit de stabulo, quod * al. confirmatis

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRAVIANI NOVISSIMA VERBA.

Fusciano de proximo iunctum est. Ibi cùm editiorem locum & sermoni aptum cõscenderet; silentio manu facto, huiusmodi verba emisit: Habetis, inquit, fratres dilectissimi, nobiscum pacem, si Ecclesiæ noueritis pacem, & dilectionis vnitatem seruaueritis. Nec putetis pauca esse quæ dixit, cùm & Dominus noster Iesus Christus passioni proximus hæc nouissimè dixerit [a]: Hoc est mandatum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Et supremum illud adiunxit, & in testamenti modum vltima sermonis sui fide signauit, quòd Lucianum * presbyterum commendatione plenissima prosecutus (quantum in illo fuit) sacerdotio destinauit, nec immeritò: non enim difficile fuit, spiritu iam cælo & Christo proximante, habere notitiam.]

[a] *Ioan. 15.*

XXX. LVCIANVS CREATVS EPICOPVS CARTHAGINENSIS.

[*] *al.* Lucinũ

Ex his videre est morem illum pristinum: consueuisse nempe Fideles à martyre designato pacem petere, & illum, pacem Catholicis libentissimè impertire: quod apud Cyprianum sæpe expressum iam diximus. Insuper quod spectat ad Lucianum, cuius auctor meminit, Flauiani suffragio dignum sacerdotio comprobatum: in sententiam Flauiani itum est postmodum in comitijs Ecclesiasticis habitis de electione successoris Cypriani, electusque est Episcopus Carthaginensis. Nam (vt diximus, auctore Optato) post Cyprianum creatus ponitur Lucianus.

XXXI. MARTYRIVM FLAVIANI.

At quid tandem de martyrio Flauiani? subdit hæc auctor Actorum, sic finem imponens: Deinde ad locum victimæ, expleto sermone, descendit: & ligatis oculis ea vittæ parte, quam Montanus seruare ante biduum iusserat, fixis tamquam ad preces genibus, passionem suam cum oratione perfecit.]hic martyrij finis. Et auctor hæc ad extremum: O martyrum gloriosa documenta! O testium Dei experimenta præclara! quæ ad memoriam posterorum meritò scripta sunt; vt quemadmodum de scripturis veteribus exempla dum discimus, sumimus etiam de nouis alia quæ discamus.]hucusque auctor: & finis martyrij dictorum ministrorum Ecclesiæ Carthaginensis, quorum vna dies, nempe sexto Kalend. Martij, licet post biduum ab alijs Flauianus passus sit, Ecclesiasticis tabulis anniuersaria celebritate recolitur.

XXXII. PERSECVTIO IN MINISTROS ECCLESIAE.

Ex his igitur declaratum quoque habetur, hoc ipso anno dictos martyres Ecclesiæ Carthaginensis passos esse, nondum misso in Africam Vibio Passieno, qui defuncto Proconsuli succederet; nec creato adhuc in locum Cypriani Episcopo Carthaginensi. Rursum verò (quantum ex his & alijs superioribus Actis martyrum intueri licet) non sic grassabatur persecutio in Carthaginensem Ecclesiam, vt omnes, quos scirent esse Christianos, magistratus ad negationem compellerent. Cùm enim ciuitates omnes, ac loca cuncta Christianis referta essent; in omnes animaduertere, factu impossibile videbatur: sed in ministros Ecclesiarum, quos præcipuè inter illos enitere conspicerent, qui & fidei capessendæ auctores cæteris viderentur, vel aliquo alio modo prouocassent magistratus inuidiam, animaduerterent. At non sic accidit in Numidia, vbi acerbior persecutionis furor exarsit, vt paulo inferiùs dicturi sumus.

XXXIII. THEOGENES EPISCOPVS HIPPONENSIS MARTYR.

Passus quoque est eodem tempore Theogenes Hipponensis Episcopus, qui numeratus reperitur inter Episcopos qui interfuerunt Concilio Carthaginensi in causa baptismatis celebrato. Cùm igitur Catholica Ecclesia ipsum & alios eius Synodi Episcopos martyrio vita functos alleget inter martyres, celebretque natalitia eorumdem; satis exploratum habuisse constat, eosdem, sicut Cyprianum, in pace & communicatione eiusdem Ecclesiæ Catholicæ recessisse. Passi sunt cum eo triginta sex alij martyres, quorum dies natalis septimo Kal. Februarij celebratur. In memoriam sancti Theogenis erecta fuit basilica Hippone Regio, cuius S. Augustinus, [b] eiusdem ciuitatis Episcopus meminit, cùm ait: Quando audistis apud Memoriam sancti Theogenis, Offero tibi Petre, offero tibi Paule? Numquam audistis.] significans nimirum, in ecclesijs martyrum non ipsis, sed Deo in ipsorum memoriam sacrificium offerri consueuisse.

[b] *Aug. de diuers. serm. 101*

XXXIV. [c] Martyr. Ro. die 30. Ianij.

In eadem quoque prouincia, ciuitate Tuburbi Lucernariæ, illustre martyrium subierunt nobiles fœminæ, Maxima [c], Donatilla, atque Secunda duodecim annos nata. Sed inter totius Africæ prouinciæ carnificinas hac persecutione peractas, illa cæteris immanior fuisse videtur, quę in Numidia hoc ipso anno (qui vltimus huius persecutionis censetur) mensibus Aprilis & Maij facta comperitur [d]. Extat quippe de ea ab vno ex confessoribus illis iam martyre designato scripta epistola, qua ipse concaptiuus Iacobi diaconi & Mariani lectoris præcipuè conscribens historiam, aliorum quoq. martyrum meminit, nempe Agapij & Secundini Episcoporum, Aemiliani viri clarissimi, Tertullæ & Antoniæ

[d] *Apud Sur. die 30. Apr. tom. 2 & 3. & manuscrip. Vatic.*

Antoniæ virginum, & cuiusdam matris cum suis geminis, & aliorum plurium. Quantum autem ex stylo conijcere licet, videtur fuisse discipulus Cypriani, cuius in scribendo nonnihil imitatus est dictionem: nobile planè antiquitatis monumentum, à nobis recognitum, atque magno studio adhibito (quantum licuit in rebus adeò peruetustis & codicibus deprauatis) diligenter emendatum.

XXXV. ACTA MARTYRVM INTER SE SIMILIA.

Eam igitur tum ob rerum gestarum præclaram cognitionem, tum etiam vt ex ijs quæ fideliter scripta sunt, cætera quæ non scripta, vel iniuria temporis perierunt, contemplari possimus Acta martyrum, hic describere, operæpretium existimamus. Hac enim ex parte etiam Dei Ecclesia regno cælorum assimilatur. Nam ex sententia Ioannis Chrysostomi [a], si, cùm vnam cæli partem videris, quocumque ieris, talem contingit contemplari; vel si non aspexeris propè eamdem esse, mente tamè concipi posse datur: sic planè cùm paucorum martyrum vnius prouinciæ res gestas quis intuetur, quid cæteri in eadem prouincia passi sint, facilè contemplabitur. Sed & ex vnius prouinciæ Actis martyrum, quæ sunt in totius Orbis Ecclesia exantlata martyria, consummata certamina, auctæ victoriæ, coronæ redditæ, erecta trophæa, æquè meditari licebit; ipsiusque Ecclesiæ pulcherrimæ faciei, instar cæli, hisce semper vernantibus atq. fulgentibus astris ornatæ aspectu iucundissimo frui. Hoc igitur consilio quædam interdum Acta martyrum nostris Annalibus intexere consueuimus, quæ eo ipso tempore, quo gesta sunt, fidelissimè scripta esse cognouimus: cuius planè generis tũ alia superiùs recitata, tum etiam quę hic describimus, esse perspeximus. quorũ auctor quædam præfatus, rem gestam sic narrat [b]:

[a] *Chrysost. in Act. Apost. homil. 55.*

[b] *Extant etiam apud Sur. die 1 Maij. tom. 3.*

XXXVI. ACTA MYRIDARVM MARTYRVM.

Pergebamus in Numidiam simul, vt semper antea, socio pariqúe comitatu viam ingressi, quæ nos ad exoptatum fidei & religionis obsequium, illos iam ducebat ad cælum. Et venerunt in locum qui appellatur Muguas, cui est Cirthensis coloniæ suburbana vicinitas. In qua tunc maximè ciuitate Gentilium cæco furore ex Officijs militaribus persecutionis impetus quasi fluctus sæculi tumescebant, & auidis faucibus ad tentandam fidem iustorum rabies diaboli infestantis inhiabat. Vnde Matianus & Iacobus beatissimi martyres certissima & exoptata diuinæ in se dignationis signa tenuerunt: qui in ea regione, in qua persecutionis tempestas turbulentius fureret, hora iam maturante, sua, Christo gubernante, ad ipsum coronæ locum direxerunt vestigia. Namque omnes dilectos Christo cruenti & cæcati Præsidis furor per militares manus requirebat.

XXXVII. REVELSRED DITI MARTYRES.

Nec in hos solos crudelitatis exercebatur insania, qui in superioribus persecutionibus inconcussi Deo vixerant: sed in illos quoque manum diabolus insatiabilem porrigebat, quos iamdudum in exil. a submotos, etsi non sanguine, mente iam martyres ferox Præsidis amentia coronauit.]Cùm scribat auctor damnatos exilio reuocatos esse ad martyria cõfessores; hinc intelligas iure ab Ecclesia celebrari martyres, quos ad metalla amandatos, martyrio quoque coronatos tabulæ Ecclesiasticæ tradunt: ad quos extant scriptæ epistolæ Cypriani superiùs recensitæ. De exulibus namque ad pœnam quæsitis patens est Cypriani exemplum, qui ab exilio ad martyrium abreptus est. At ijdem qui passi sunt in Numidia Episcopi Agapius & Secundinus, de quibus hic agitur, scripti leguntur in dicto Concilio de baptismate à Cypriano celebrato. Quid verò his ambobus contigerit, eadem Acta declarant his verbis:

XXXVIII. AGAPII ET SECVNDINI CERTAMEN

In ijs ab exilio perducebantur ad Præsidem Agapius & Secundinus Episcopi, prædicandi ambo speciali dilectione, alter etiam carnalis continentiæ sanctitate] quippe qui virgo vixisset: Perducebantur, inquam, non à pœna (sicut Gentilibus videbatur) ad pœnam, sed à gloria potiùs ad gloriam, à certamine ad certamen aliud: vt qui captiuos à sæculi pompis in obtinendo Christi nomine subegissent, etiam mortis aculeos consummatæ fidei virtute calcarent: neque enim fas erat, vt tardiùs quæreretur in terrena colluctatione victoriam, quos iam Dominus secum habere properabat. Et contigit, vt fratres Agapius & Secundinus ex illustri Sacerdotio martyres gloriosi in eo transitu, quo ad beatum passionis suæ prœlium Præsidis quidem temporanea potestate, sed Christi electione pergebant, nostrum interim dignarentur hospitium.] hæc cùm dicat auctor, fratresque Episcopos nominet quos suscepit hospitio, se quoque Episcopum fuisse prodit.

XXXIX. CHARITAS MARTYRVM.

Tum de illis prosequens historiam, subdit: Quibus inerat spiritus viuificationis & gratiæ; vt cum sanctis & præclaris Dei testibus iam parum esset quòd ipsi martyrio pretiosum sanguinem destinassent, nisi etiam alios martyres fidei suæ inspiratione fecissent.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cissent. Horum tanta charitas fuit & tanta dilectio, vt, licet taciti possent iam denotæ & obsignatæ * virtutis exemplis fidem fraternitatis extruere; tamen ad stabilitatem perseuerantiæ latiùs consulentes, pectoribus nostris rorem tractatus salutaris infunderent, neque enim tacere poterāt, qui Dei sermonem videbant. Nec mirum si paucis illis diebus tam largè nostrum omnium mentes eorum tractatus salubris animauit; in quibus iam Christus, micante gratia de proxima passione, fulgebat. A

* al. obstinatæ

XL. MARIANI ET IACOBI CERTAMEN

Denique ita proficiscētes illi, Marianum & Iacobum exemplo & magisterio suo dispositos reliquerunt, vt recentissima gloriæ suæ vestigia dimitterent secuturis illorum viam. Dum enim biduum fluxerat, ecce Marianum & Iacobum carissimos nostros sua palma quærebat. Nec vt alijs in locis vnus hoc aut alius Stationarius miles agebat Subcenturio *: nam violenta manus & improba multitudo sic ad villam, quæ nos habebat, quasi ad famosam sedem fidei conuolarat. O exoptranda nobis incursio! O felix & digna exultatione trepidatio! sic quidem ad nos ventum est propter hoc tantùm, vt Dei dignationem Mariani & Iacobi iustus sanguis expleret. Vix hoc in loco possumus, fratres dilectissimi, gaudia cumulata frenare: qui alios ante biduum ad ipsum passionis exitum à nostris amplexibus miseramus, alios adhuc nobiscum futuros martyres habebamus; quos cùm iam matura dignatione fortis Deus quæreret, etiam nos aliquâ fraternæ gloriæ pars perstrinxit, quia pertrahebamur à Muguis in Cirthensem coloniam. Sequebantur autem carissimi nobis, & ad palmam passionis electi, quos & nostri amor ducebat, & Christi matura dignatio. Ita miro modo, & immutato pergendi ordine, sequebantur illi qui fuerant antecessuri. B

* Dicebatur miles Subcenturio, qui subijciebatur Centurioni. Liuius lib. 8. ab Vrbe condita.

XLI. STATIONARII MILITES.

Denique illis non fuit longa dilatio: namque dum nos exultantiùs adhortantur, se quoque Christianos esse liberiori gaudio prodiderunt. Mox interrogati, cùm in fortissima nominis Christi confessione perstarent, deducuntur ad carcerem. Tunc attentantur numerosis durisq. cruciatibus per Stationarium militem iustorum piorumq. carnificem, adhibitis in auxilium crudelitatis eius Centurionum & Cirthensium magistratibus, hoc est, diaboli sacerdotibus; tamquam membrorum laceratione frangeretur fides, cui cura corporis vilis est.] Quòd hic auctor iterum meminit militis Stationarij; erant Stationarij (vt colligitur ex Vlpiano *) apparitores, qui certis locis dispositi, exortientes tumultus ac rixas comprimerent; quidq. vbique ageretur, Præfecto deferrent & (vt ex dictis apparet) carnificinæ etiam inseruirent. At post hæc rursùm Acta: C

* l. 1. §. quies. ff. de offic. Præfect. Vrbi

XLII. IMMANES CRVCIATVS.

Et Iacobus quidem, sicut erat in virtute fidei semper austerior, qui & infestationes iam semel variæ persecutionis euicerat, affectauit se non Christianum tantùm, sed diaconum confiteri. Idcirco, quòd in ministros potissimùm Ecclesiæ persecutio hæc sæuebat. Sed pergit: Marianum autem fecit tormentis obnoxium, quòd se lectorē tantùm, sicuti erat, fatebatur. Quænam illa tormenta! quàm noua! quàm diaboli venenato sensu, & deijciendi artibus exquisita supplicia! Pepēdit Marianus ad vulnera: &, quæ martyrij etiam in ipsis lacerationibus affuit gratia, sic tortus est, vt illum exaltaret & pœna. Nexus autem qui pendentem gerebat, non manus, sed summos apices pollicum vinxerat, scilicet vt digitorum tenuis exilitas plus in ferendis membris cæteris laboraret. Addita etiam pedibus iniusta pondera, vt discordantibus pœnis vtrinque distracta, & visceruin conuulsione resoluta, de neruis suis totius corporis compago penderet. Nihil egisti iuxta templum Dei, iuxta Christi cohæredem nequitia Gentilis: suspenderis licet membra, concusseris latera, diuulseris viscera; Marianus noster in Deum fidens, quantum corpore patiebatur, tantum mente crescebat. D

XLIII. DEVS CONSOLATVR MARTYREM.

Victa denique feritate torquentium, rursum in carcere de triumpho suo multum lætatus includitur: ibique cum Iacobo & reliquis fratribus gaudium victoriæ Dominicæ frequenti oratione celebrauit. Quid nunc Gentiles creditis, Christianos sentire carceris pœnas, & sæculares horrere tenebras, quos manet gaudium lucis æternæ? Spiritus cum fida spe venientis gratiæ cælos mente complexus, suis iam nō interest pœnis. Secretam licet supplicijs quæratis & abditā sedem, graueq. antri caligantis horrores, domumq. tenebrarum: fidentibus in Deum nullus squalidus locus, nullum tempus triste sentitur: fouet illos Deo Patri dicatos fraternitas Christi diebus ac noctibus. Etenim Marianus post illam vexationem corporis altiùs in soporis tranquillitate resolutus, quid diuina dignatio ad fiduciam spei salutaris ostenderit, expergefactus sic ipse nobis enarrauit. E

XLIV. Ostensum est (inquit) mihi, fratres, tribunalis excelsi & candidi nimium sublimis fastigium,

A fastigium, in quo ad vicem vnus præsidebat. Illic erat catasta non humili pulpito, nec vno tantùm ascensus gradu, sed multis ordinata gradibus, & longè sublimis ascensus: & admouebantur confessorum singulæ classes, quas ille Iudex ad gladium duci iubebat. Tunc exauditur mihi vox clara & immensa dicentis: Marianum applica. Et ascendebam in illam catastam: & ecce ex improuiso mihi sedens ad dexteram eius Iudicis Cyprianus apparuit: & porrexit manum, & me leuauit in altiorem catastæ locum; & arridens dixit: Veni, sede mecum. Et factum est, vt audirentur aliæ classes, me quoque assidente. Et surrexit ille Iudex, & nos ducebamus eum ad prætorium suum. Iter autem nobis erat per locum pratis amœnum, & viridantium nemorum læta frondē vestitum, opacum cupressis surgentibus in excelsum, & pinnis pulsantibus cælum; vt putares eum locum per omnem circuitus ambitum lucis virentibus coronatum: fi- VISIO OSTENSA MARIANO.

B nus autem in medio pellucidi fontis exuberantibus venis & puris liquoribus redundabat. Et ecce subitò ab oculis nostris ille Iudex recessit. Tunc Cyprianus phialam, quæ super marginem fontis iacebat, arripuit; & cùm illam de fonte implesset, hausit; & iterum implens, mihi porrexit, & libenter bibi. Et cùm Deo gratias agerem, excitatus, inquit, mea voce surrexi.

Tunc Iacobo quoque in recordationem redijt, quòd sibi hanc significasset coronam diuinæ dignationis ostensio. Nam superioribus diebus, cùm eiusdem carrucæ vehiculo Marianus & Iacobus, & cum his ego viam communiter carperemus; ad medium ferè diem, inter illa itineris confragosa mirabili & alto sopore correptus, postquam à nobis interpellatus & excitatus est, euigilauit. Perturbatus sum (inquit) non sine gaudio meo, fratres; sed & vos mecum gaudere debetis. Vidi (inquit) iuuenem inenarrabili & sa- XLV. QVID OSTENSVM IACOBO.

C tis ampla magnitudine, cuius vestitus distinctus erat in tantum candida luce, vt oculi in eum constanter videre non possent: cuius pedes terram non calcabant, & vultus oris super nubes erat. Is cùm transcurreret, vnam tibi, Mariane, & vnam mihi zonas purpureas in sinus nostros iaculatus est, & ait: Sequimini me citò. O quietem vigilijs omnibus fortiorem! O quietem in qua feliciter dormit quisquis in fide vigilat, quæ terrena tantùm membra sopierat! quoniam videre Deum nisi spiritus non valebit. Quantum exultantes, quamq. sublimes animos martyrum esse credendum est, quibus in sui nominis confessione passuris, & audire Christum antè contigit, & videre offerentem se suis quocumque tempore? Non fuit impedimentum vehiculi promouentis inquieta iactatio, nec dies medius, qui sub calore tunc fulgebat Solis. Nulla noctis expectata secreta sunt: nouo genere gratiæ martyri suo Dominus nouum opus visionis elegit, nec in vnum aut

D alium fuit ista dignatio.

Namque Æmilianus, quamuis equestris ordinis haberetur, ad quinquagesimum propè ætatis annum carnis continentia peruenerat, continuatis in carcere gemina superpositione ieiunijs & orationibus sæpe repetitis, per quas deuota mens patta, in alium diem & sacramento Dei parabatur; in somnum media die reclinatus, quiete discussa, talia nobis suæ visionis patefecit arcana. Producto me (inquit) de carcere, homo Gentilis, hoc est, frater meus carnalis occurrit. Is res nostras admodum curiosus insultabunda voce perquirit, scisitans quatenus nos in pœnalibus tenebris illis & inedia carceris haberemus. Cui respondi: Milites Christi & in tenebris clarissimam lucem, & in ieiunio cibum saturabilem, Dei habere sermonem. Et cùm hoc audiret; Scitote, inquit, quòd vos quicumque in carcere habemini, si obnixè perstabitis, maneat pœna capitalis. At ego, qui XLVI. VISIO AEMILIANI.

E verebar ne compositum luderet fraude mendacium, confirmare vorum meum volui: Verè (inquam) patiemur omnes? At ille rursus affirmans dixit: Gladius vobis & sanguis in proximo est. Sed velim scire, an omnibus vobis, qui vitam cōtemnitis, indiscretè æqualium munerum cælestium præmia rependantur. Cui respondi: Non sum idoneus tam magnæ rei proferre sententiam. Attolle, inquam, ad cælum oculos: iam videbis innumerabilem turbam micantium siderum: numquid stellæ omnes pari luminis honore præfulgent? & tamen omnibus lumen est. Ad hæc ille iterum, quid interrogaret, inuenit: Ergo si qua discretio est, inquit, qui vestrum sunt in promerenda Dei voluntate potiores? Nimirum, inquam, præ cæteris duo, quorum nec tibi dicenda, & Deo nota sunt nomina. Illo acrius incumbente, atque perscrutante molestiùs; Hi sunt, inquam, qui, quo difficiliùs & tardiùs vincūt, gloriosiùs coronātur: & propter hoc scriptum est *: Facilius est camelum per foramen acus transire, &c.] hucusque de diuinitus

* Matt. 19.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ostensis ad futurum martyrium visionibus. Peculiare plane fuisse vt hæc Fidelibus suis A
Deus antea præmonstraret, Cypriani id sæpe testantis assertione superius est comprobatum. Sed quæ post hæc secuta sint, auctor docet his verbis:

XLVII. ADITVS CONFESSORI NVMERO MARTYRVM

Post has ostensiones in carcere diebus pauculis commorati perducuntur in publicum, vt eos Cirthensium magistratus elogio confessionis suæ honoratos transmitteret cum parte damnationis ad Præsidem. Et ecce vnus è circumstantibus nostris omnium in se Gentilium conuertit oculos, quòd iam per gratiam proximæ confessionis Christus in ore eius & facie relucebat. Cumque ex eo turbulentis & fermentibus animis quæreretur, an eiusdem & ipse esset religionis & nominis: rapuit tam dulcem promptissima confessione comitatum. Sic elogijs suis beati martyres plures Dei testes, dum ipsi ad martyrium parantur, acquirunt: & iam transmissi ad Præsidem, negotiosum ac difficile iter cum voluntate properauerunt. Tunc eos Præsidi admotos, iterum Lambesitanus B
carcer accepit: hæc enim sola apud Gentiles hospitia iustorum.

XLVIII. PLVRES EFFECTI MARTYRES.

Interim per dies plurimos effusione sanguinis transmittebatur ad Dominum numerosa fraternitas: nec peruenire ad Iacobum & Marianum clericorumque victimam rabies insaniētis Præsidis poterat, laicorum tam multis occupata vulneribus. Nam ita inter se nostræ religionis gradus artifex sæuitia diuiserat, vt laicos à clericis separatos tentationibus sæculi & terroribus suis putaret esse cessuros. Ergo carissimi nostri & fidelissimi milites Christi, cæteriq. de clero, contristari aliquantulum cœperunt, quòd, laicis certaminis sui laude perfunctis, seruaretur sibi tam lenta & sera victoria.

XLIX. DE AGAPIO VISIO.

Tunc Agapius, qui iamdudum martyrio suo consummatæ fidei sacramenta perfecerat; qui & ipse cum pro puellis duabus Tertulla & Antonia, quas sibi carissimas ad vicem pignorum diligebat, repetitis frequenter precibus oraret, vt secum & illæ Dei di- C
gnatione martyres fierent; retulerat meritorum suorum tali reuelatione fiduciam: Quid assiduè petis, quod vna oratione meruisti? Is ergo Agapius agenti Iacobo in carcere, per tempus quietis apparuit: Nam ipsa, inquit, nocte Agapium nostrum videbam inter omnes alios lætiorem, quos vnà nobiscum Cirthensis carcer incluserat, solemne quoddam & lætitiæ plenum celebrare conuiuium: quò cùm ego & Marianus quasi ad agapen spiritu dilectionis & charitatis raperemur; adcucurrit obuius nobis puer, quem constabat esse alterum ex geminis ante triduum cum matre passis, corona rosea collo circumdatus, & in manu dextera palmam viridissimam præferens: Et quò properatis? inquit: Gaudete & exultate: cras enim nobiscum & ipsi cœnabitis. O Deimagna in suos & præclara dignatio! O verè paterna pietas in Iesu Christo Domino nostro! qui dilectis suis & indulget tam larga beneficia, & clementiæ suæ munera præstaturus D
ante declarat.

L. SEQVITVR MARTYR AD MARTYRIVM.

Dies à visione primus illuxerat, & iam promissis Dei sententia Præsidis seruiebat; quæ Marianum & Iacobum & cæteros clericos, tandem Patriarchis cum gloria redditos, è pressuris sæculi sententia animaduersionis emisit. Et perducti sunt ad coronæ locum, qui riparum collibus hinc & inde sublimis, media fluminis conualle subsederat: sed & spectaculo erat celsa vtrinque altitudo aggeris: alueus ipso medio sinu fluorem beati sanguinis hauriebat. Nec deerat vtriusque sacramenti genus, cùm & baptizarentur suo sanguine, & lauarentur in flumine. Mira tunc ibi cernere posses & exquisita compendia sæuiendi. Nam cùm manum carnificis, gladiumque ipsum tot seruicibus debitum numerosus iustorum populus vrgeret; artificis feritas dispositas agminum series in ordinem dirigebat: scilicet vt sacrilegi percussoris ictus, velut impetu quodam furoris, pia E
colla percurreret. Deinde vt ne expectabile fieret cruentum illud & barbarum ministerium, hanc sibi expeditionem sceleris inuenit. Nam si vno in loco percussurus ipse consisteret, immensam struem corporum cumulus accruaret, & ipsum denique spatium tanta strage completus alueus denegaret.

LI. POSTREMAE VISIONES OCTIMAE MARTYRIBVS.

Tunc oculis sub ictu ferri de more velatis, nullæ tamen aciem liberæ mentis clausere tenebræ, sed largus atque inæstimabilis splendor immensæ lucis affuit. Nam plerique cum proximis atque assistentibus sibi fratribus, quamuis in visum carnalis acies pars non pateret, videre se tamen & mira quædam loquebantur. Quòd sibi apparerent equi desuper nineo colore candentes; inuecterentur iuuenes candidati. Nec defuere ex eodem martyrum numero collegarum quidam, qui reuelationem attestarentur auribus, & ex auditu equorum fremitus ac sonos recognoscerent. Ibi & Marianus, prophetico

spiritu

A spiritu iam repletus, fidenter & fortiter prædicabat proximam iusti sanguinis vltionem, variasque sæculo plagas, vel de cæli iam culmine minabatur lucm, captiuitatem, famem, terræque motus, cynomyiæ venena cruciantia. Qua prædicatione non tantùm Gentilibus insultabat fides martyris; sed etiam fratribus vigorem æmulandæ virtutis, & quasi classicum præcinebat, vt inter tantas sæculi plagas, iustis Dei tam bonæ atque piæ mortis raperetur occasio.

His peractis, Machabæico gaudio Mariani mater exultans, & passione perfecta iam LII. DE MATRE MARIANI.
secura de filio, non illi tantùm cœperat, sed & sibi, quæ tale pignus ediderat, gratulari: complectebatur in filij corpore suorum viscerum gloriam, & in ipsa ceruicis vulnera frequens osculum pietas religiosa figebat. O te merito Mariani, ò te beatam & filio tuo matrem & nomine! (Beata enim ipsa appellabatur) Quis in ea tanti vocabuli felicita-
B tem credat errasse, quam hic vteri sui fœtus ornauit? Inæstimabilis verò Dei omnipotentis & Christi eius in suos misericordia, qui fidentes in suum nomen non solùm gratiæ dignatione confortat, sed & sanguinis redemptione viuificat. Nam quis digna æstimatione possit eius beneficia metiri? qui in hoc paterna indulgentia semper operatur, vt in nos & hoc ipsum, quo Dei nostri sanguine rependi credimus, conferatur: cui est gloria & imperium.]

Hactenus suum prosecutus est auctor cum præconio de Dei in martyres benignitate LIII.
tractatum, & ipse secundùm visionem ostensam Æmiliano martyrio propediem coronandus: ipsum enim post hæc scripta haud putamus diu fuisse superstitem; quod non tantùm, quam diximus, ostensa visio Æmiliano prædocuit, sed vehemens id quoq; con-
C iectura declarat. Nam clades per visum ostensas, & à Mariano genetratim expressas, si VISIO DE CLADE ROMANI EXERCITVS.
auctor superuixisset, eas iam contigisse vidisset: ac proinde quid portendisset illa candidatorum acies equitum visa & audita à sanctis martyribus, facilè expressisset: nempe immensam illam cladem, quæ hoc ipso anno non post multum temporis à nece martyrum est subsecuta, cùm Romanus exercitus à Persis est profligatus; cùm & miserando modo ac planè infelicissimo (quod numquam antea accidit, nec per multa pòst sæcula euenisse reperitur) Valerianus Imperator captiuus ductus est à Persis, vile mancipium factus: nec tacuisset citiles illas ingruentes vndique turbas, neque triginta tyrānos tam immaniter, tamque ferociter, diuersis in locis ex improuiso sub Gallieni Imperio emergentes, atque Rempublicam pessumdantes, vel barbarorum eruptiones, terræmotus, hiatus terræ, maris effusionem, pestilentiam, aliosq. infelicissimos casus, qui sequēti anno Romanum Imperium dirissimè exagitare cœperunt: de quibus singulis inferius suis
D locis dicturi sumus. Hæc, inquam, omnia, si auctor fuisset superstes, intellexisset; & ex euentis, quæ erant prænunciata, vera esse significasset.

Quamobrem satis apparet, ipsum, dum seruaretur in carcere cum alijs martyri- LIV. SCRIPTOR ACTORVM ET IPSE MARTYR.
bus, hæc scripsisse, ac sic fideliter memoriæ commendata Fidelibus tradidisse; atque demum optatam diu, & ad quam tantopere inhiabat, coronam martyrij, fuso sangui-
ne, percepisse. Quem fuisse Episcopum, nec leuis eruditionis virum, diuinoque planè afflatum Spiritu, atque martyrij cupidissimum, eadem ipsius scriptio, sanguine propemodum exarata, fidem apertissimam facit. Quod verò ad dictos martyres spectat: licet diuersis diebus martyrij certamen obierint, Ecclesia tamen omnes simulvna commemoratione coniungens, tertio Kalendas Maij natalitium eorum diem martyrio consecrauit.

E Quod autem spectat ad martyres Romæ passos: quòd nonnulli sub Gallieno Impe- LV. MARTYRES PASSI SOL MAR.
ratore martyrium subijsse dicantur; non id accidit, vt, cessante Valeriano, ij martyrio
cerint coronati: quandoquidem (vt dicemus) Gallienus, capto ab hostibus Valeriano parente, mox persecutionem cessare iussit, datis pro Christianis edictis. Sed quòd solus Gallienus Romæ imperaret, Valeriano agente cum exercitu in Oriente, ideirco plerique martyres siue Romæ, siue alibi, sub Gallieno passi dicuntur, & inter alios clarissima femina Eugenia virgo, filia Philippi Præfecti Augustalis in Ægypto: de qua hæc in Ecclesiasticis monumentis: Romæ in cœmeterio Aproniani, S. Eugeniæ virginis, quæ * Martyr. Rom. die 25. Decēb.
tempore Gallieni Imperatoris, post plurima virtutum insignia, post sacros virginum choros Christo aggregatos, sub Nicetio Vrbis Præfecto diu agonizans, nouissimè gladio iugulata est. Sed hæc pluribus in Actis eius, quæ à maioribus cognita, & inter alios ab Alcimo Auito Episcopo Viennensi, alibi pluribus diximus.

In eis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

LVI. [a] Martyr. Rom. die 20. Maij. BASILLAE MARTYRIVM.

In eisdem quoque mentio habetur de Basilla virgine, de qua sic etiam in veteribus monumentis Ecclesiasticis [a]: Romæ via Salaria, natalis S. Basillæ virginis, quæ cùm esset ex regio genere, & illustrissimum sponsum haberet, illumque dimisisset; accusata ab eo quòd esset Christiana, decretum est à Gallieno Augusto, vt aut sponsum reciperet, aut gladio interiret: quæ de hoc rogata, cùm respondisset, se Regem Regum habere sponsum, gladio transuerberata est.] Porrò Romæ, eadem via Salaria veteri, cœmeterium est S. Basillæ, vbi etiam qui tunc ibidem passi sunt Protus & Hyacinthus, S. Eugeniæ (cuius meminimus) eunuchi, sepulti sunt: quorum natalis dies indicibus Ecclesiasticis tertio Idus Septembris adscriptus habetur. A

LVII. [b] Martyr. Rom. die 22. Septēb. ROMAE PASSI ALII MARTYRES

Sub eodem persecutionis furore passæ aliæ quoque virgines Romæ reperiūtur, nempe Digna [b] & Emerita, quarum leguntur Acta, sed mendosa. Ibidem etiam Flora & Lucilla virgines, Eugenius, Antoninus, Theodorus atque socij decem & octo occisi sunt, Gallieno iubente, vt memoriæ proditum est in Romano Martyrologio natali ipsorum die, quarto Kalendas Augusti Cyriaca vidua, cùm se suaque omnia in sanctorum ministerium exhibuisset, eadem persecutione pro Christo martyrium subiens, vitam quoque ipsam libenter impendit duodecimo Kalendas Septembris. Agrippina virgo eodem item tempore martyrij corona donata est, cuius natalis dies agitur nono Kalendas Iunij. Sed & Anastasia senior atque Cyrillus idem obeuntes certamen, pariter coronati sunt quinto Kalendas Nouembris. Præter hos omnes passi item Romæ habentur, eodem Gallieno Imperatore iubente, quadraginta martyres via Lauicana, quorum natalis dies Idibus Ianuarij memoratur. Sed & decimooctauo Kalendas eiusdem, Irenæi, Antonij, Theodori, Saturnini, Victoris, & aliorum decem & septem Romanorum martyrum, qui eadem vrgente persecutione passi sunt, anniuersaria dies natalis agitur. Iouini itidem ac Basilei, qui eodem tempore passi sunt, sexto Nonas Martij, anni cuiuslibet circulo recurrente, memoria celebratur. B C

LVIII. MARTYRES PASSI IN GALLIA.

Porrò alij complures eadem insigniti sunt à Domino corona martyrij, sed in alijs quoque Occidentalis Orbis prouincijs pene innumeri, quorum nomina exciderunt. Illustrior verò eorum, qui hac eadem persecutione grassante martyrium subiere, habetur Priuatus Episcopus Gabalitanus; licet ab Alemannis Gallias inuadentibus necatum [c] Greg. Turon. hist. Franc. lib. 1. c. 34. fuisse, eius Acta tradant, & Gregorius [c] Turonensis, qui Cassium & Victorinum, Limi-nium quoque & Ancolianum illi coniungit. Passus item in Gallia reperitur Florentius Episcopus Viennensis in exilium relegatus, vbi & martyrium consummauit tertio Nonas Ianuarij. Eadem itidem persecutione sublatus est Pontius, de quo agitur pridie Idus Maij. sed de eo plura superiùs.

LIX. MARTYRES PASSI IN HISPANIA.

Hispaniam verò martyrio illustrarunt Fructuosus Episcopus Tarraconensis, Augurius & Eulogius eiusdem Ecclesiæ diaconi: qui ibidem, ijsdem quoque Imperatoribus Valeriano & Gallieno Christianos persequentibus, primò in carcerem trusi, deinde flammis iniecti, exustis vinculis, manibus in modum crucis expansis, orantes martyrium compleuerunt (vt habent tabulæ Ecclesiasticæ) duodecimo Kal. Februarij. Extant ipsorum Acta, quæ die anniuersaria ipsorum natalis in Ecclesia legi consueuisse, [d] Aug. de diuers. serm. 101. cap. 2. S. Augustinus [d] testatur, qui & ex eis quasdam sententias recitans, ait: Audistis persequentium interrogationes, audistis confitentium responsiones, cùm sanctorum passio legeretur. Inter cætera quale erat illud beati Fructuosi Episcopi? cùm ei diceret quidam & peteret, vt eum in mente haberet, & oraret pro illo; respondit: Me orare necesse est pro Ecclesia Catholica ab Oriente vsque ad Occidentem diffusa. Quis enim oret pro singulis? Sed neminem singulorum præterit, qui orat pro vniuersis: ab eo nullum membrum prætermittitur, cuius oratio pro toto corpore funditur.] & paulò pòst: Quale est etiam illud sancti diaconi, qui cum Episcopo suo passus & coronatus est? Ait illi iudex: Numquid & tu Fructuosum colis? Et ille: Ego non colo Fructuosum; sed eum colo, quem colit & Fructuosus.] subdit Augustinus ad hæc: Quo modo nos admonuit vt martyres honoremus, & cum martyribus Deum colamus, &c.] docet enim pluribus, Christianos non hominibus (vt Gentiles) erigere templa, & offerre sacrificia, sed Deo, in honorem tamen ac memoriam martyrum. At de his tomo primo Annalium fusiùs. D

LX. Quod verò (vt Augustino auctore cognouimus) dictorum martyrum Acta in Ecclesia publicè, coram populo legerentur; idq. non in Hispania tantùm, sed in Africa etiam, ac pro-

A ac proinde in alijs quoque Occidentalis Orbis Ecclesijs ageretur: cùm eadem ipsa intergerrima extent, digna videntur quæ ad verbum hic attexantur; cùm præsertim plura antiquitatis egregia monumenta contineant. Ita se habent [a]: Die Dominico comprehensus est Fructuosus Episcopus, Augurius & Eulogius diacones. Repositio autem Fructuoso Episcopo in cubiculo suo, direxerunt Beneficiarij in domum eius, id est, Aurelius, Festucius, Velius, Polleneus, Donatus, & Maximus.] Beneficiarij, quorum hic habetur mentio [b], apud Tertullianum dicuntur qui vectigalia exigebant: sed interdum sumi pro exploratoribus, constitutio [c] Nouella demonstrat. sic dicti, quòd talibus officijs mancipati, immunes essent à plebis muneribus. Voces obscuras interdum declarare, ratio instituti, cui nos obligauimus, exigit; quod haud putamus ingratū esse lectori. Quonam pacto, quæso, rerum gestarum narratio innotesceret, nisi voces quædam exoticæ & B exoletæ in ea positæ explicentur? Sed Acta martyrum prosequamur. Cùm sensisset Fructuosus pedibulum ipsorum; confestim surrexit, & prodijt ad eos, vbi sedebant in solijs. Cui milites dixerunt: Veni, Præses te accersit cum diaconibus tuis. Quibus Fructuosus Episcopus dixit: Eamus quò vultis, calceo me. Cui milites dixerunt: Calcea te ad animum tuum. Qui mox vt venerunt, recepti sunt in carcerem.] Quod hic de pedibulo audito Acta habent, locus est perdifficilis, quid per pedibulū significetur; & quid sit, quòd audito pedibulo, sanctus Episcopus prodijt ad eos qui sedebant in solijs.

[a] ACTA TRVCEVSI EPISC. TARRACONENSIS.
[b] Tertull. de Fuga c. 13.
[c] Nouell. 13. ibid. Cuiac.

LXI. PEDIBVLVM QVID.

Ad hæc autem elucidanda, illud primùm intelligendum est, consueuisse lictores, ad domos aliorum accedentes, fores virga percutere. testatur id Liuius [d], cùm ait: Lictor Sulpitij, cùm de foro se domum reciperet, fores (vt mos est) virga percussit: cùm ad id C cto Mytridatico bello, intraturus Possidonij sapientiæ professione clari domum; fores percuti de more à lictore vetuit, & fasces lictorios ianuæ submisit is, cui se Oriens Occidensq. submiserat.] Quòd igitur eiusmodi Beneficiarij lictorum munere fungerētur: Fructuosi Episcopi fores, ipsum vocaturi, virga percusserunt; percussisq. foribus, ipsi interea consederunt in solijs, nempe in sedilibus, quæ præ foribus esse solerent. At cur virgam illam, pedibulum dicit? Puto dictum pedibulum à pedo: pedum enim, pastorum est baculum, vt auctor est Festus [e]. Quòd igitur eiusmodi lictorum virga in modum pedi in summitate esse soleret incurua, sed longè illo brgiuor: diminutiuè pedibulum eam esse nominatam apparet. Sed quid Acta post hæc?

[d] Liuius Decad. 1. lib. 6.
[e] Plinius lib 7. cap. 30.
[f] Fest. in Verbo Pedum.

LXII. QVAESTIO HABITA DE FRVCTVOSO, AVGVRIO, ET EVLOGIO

Fructuosus autem certus & gaudens de corona Domini, ad quam vocatus erat, orabat sine cessatione: erat autem & fraternitas cum ipso refrigerans, vt illos in mente haD beret. Alia die baptizauit in carcere fratrem nostrū Rogatianum. Et fecerunt in carcere dies sex: & producti sunt duodecimo Kalendas Februarij, feria sexta, & auditi sunt. Æmilianus itaq. dixit: Fructuosum Episcopum, Augurium, & Eulogium meis conspectibus præsentare. Ex officio dictum est: Adstant. Æmilianus Fructuoso Episcopo dixit: Audisti quid Imperatores præceperunt? Fructuosus Episcopus dixit: Nescio quid præceperunt: ego Christianus sum. Æmilianus dixit: Præceperunt deos coli. Fructuosus Episcopus dixit: Ego vnum Deum colo, qui fecit cælum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. Æmilianus dixit: Scis esse deos? Fructuosus Episcopus dixit: Nescio. Æmilianus dixit: Scies postea. Fructuosus Episcopus respexit ad Dominum, & orare cœpit intra se. Æmilianus dixit: Qui audiuntur, qui timentur, qui adorantur, si dij non colunE tur, nec Imperatorum vultus adorantur? Æmilianus Augurio diacono dixit: Noli verba Fructuosi imitari. Augurius diaconus dixit: Ego Deum omnipotentem colo. Æmilianus Eulogio diacono dixit: Numquid & tu Fructuosum colis? Eulogius diaconus dixit: Ego Fructuosum non colo; sed ipsum colo, quem & Fructuosus. Æmilianus Fructuoso Episcopo dixit: Episcopus es? Fructuosus Episcopus dixit: Sum. Æmilianus dixit: Fuisti. Et iussit eos viuos ardere.

LXIII. DVCVNTVR MARTYRES

Et cùm ducerentur Fructuosus Episcopus cum diaconibus suis ad amphitheatrum; populus Fructuosum Episcopum dolere cœpit, quia magno eum amore prosequebantur non tantùm fratres, sed etiam Ethnici. Talis enim erat, qualem Spiritus sanctus per beatum Paulum Apostolum vas electionis & doctorem Gentium debere esse declarauit [g]: propter quod etiam fratres, qui sciebant illum ad tantam gloriam per- [g] 1. Tim. 3. gere, gaudebant potiùs, quàm dolebant. Cumq. multi ex fraterna charitate eis offerrent Tit. 1. condimentum, vti permixtum poculum sumeret, ait: Nondum est hora soluendi ieiunij. age-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nij. agebatur enim hora diei quartà: siquidem in carcere quarta feria stationem so- A
lemniter celebrauerunt. Igitur sexta feria lætus atque securus festinabat, vti cum martyribus & Prophetis in paradiso, quem Dominus præparauit amantibus se, persolueret stationem.]

LXIV. POCVLA DAMNATORVM. Sed hæc ex Actis narrata, obseruatione atque elucidatione sunt digna. Videas ex his veterem vbique tam in Oriente, quàm in Occidente vigentem consuetudinem: vt miserationis ergò ad supplicia damnatis poculum non qualecumque propinaretur, sed aromatibus conditum; quale fuisse diximus vinum illud, Myrrhatum dictum, crucem mox passuro Domino tunc oblatum: habes enim nostram ea de re sen-
[a] Annal. to. 1. anno D. 34. tentiam suo loco[a] pluribus assertam atque probatam, & eiusmodi exemplo egregiè quoque testatam.

LXV. STATIO PRO IEIVNIO. Quòd insuper tradunt Acta, Fructuosum cum suis feria quarta stationem solemni- B
ter celebrasse, soluturum eamdem sexta feria in paradiso: per stationem antiquitus intelligi consuesse ieiunium, sententia Tertulliani, Cassiani, & aliorum, primo Annalium tomo est pluribus demonstratum; ac pariter declaratum, cõsuesse maiores quarta & sexta feria singulis hebdomadibus ieiunare. Stationibus, nempe ieiunijs, dicatam
[b] Tertull. de ieiun. c. 14. esse ex Ecclesiæ consuetudine quartam & sextam sabbati, ait Tertullianus[b]. Sed quòd hìc habent Acta, à martyribus in carcere detentis feria quarta solemniter celebratam stationem: aliquid vltra vsitatum morem additum fuisse significant; nempe productum fuisse ieiunium continuum vsque ad feriam sextam, qua (vt habent inferiùs) soluendum erat: quòd scilicet illud non esset consuetum cæterarum hebdomadarum ieiunium, sed quòd vltra præscriptum morem arctius & diuturnius; quod (vt ait Tertul-
[c] Tertull. de ieiun. c. 13. lianus[c]) tempore imminentium tentationum ab Episcopis pro arbitrio Ecclesijs indici C
LXVI. soleret. Sed iam ad Acta, vnde digressa est oratio, reuertamur.

Cumq; ad amphitheatrum peruenissent, statim ad eum accessit Augustalis nomine, lector eiusdem, flens, & deprecans vt eum discalcearet. Cui beatus martyr respondit: Missum fac, fili: ego me discalceo fortis & gaudens, & certus de Dominica promissione. Qui cùm se discalceasset, accessit ad eum commilito frater noster nomine Felix, &
GRATIO GENERALIS PRO VNIVERSA ECCLESIA. apprehendit dexteram eius, rogans vt sui meminisset. Cui Fructuosus Episcopus, cunctis audientibus, clara voce respondit: In mente me habere necesse est Ecclesiam Catholicam ab Oriente vsq. in Occidentem. Igitur in porta amphitheatri constitutus, cùm iam propè esset vt ingrederetur ad coronam immarcescibilem potiùs quàm ad pœnam, obseruantibus licet ex Officio Beneficiarijs, quorum nomina suprà memorata sunt, ita vt ipsi audirent fratres nostri, monente pariter ac loquente Spiritu sancto, Fructuosus D
martyr ait: Non deerit vobis pastor, nec deficere poterit charitas & repromissio Domini, tam hìc, quàm in futurum. Hoc enim quod videtis, vnius horæ videtur infirmitas. Consolatus igitur fraternitatem, ingressus est ad salutem.

LXVII. FRVCTVOSVS ET SOCII CONSVMMANT MARTYRIVM. Digni ipsi martyrio, felices qui sanctarũ Scripturarum fructus ex promissione sensc-
runt, similes Ananiæ, Azariæ, & Misaëli: steteruntq. vt etiam in illis tribus diuina miracula cernerentur: sic quidem in igne iam constituti, vt Pater nõ deesset, & Filius subueniret, & Spiritus sanctus in medio ignis ambularet. Cumque exustæ fuissent fasciolæ, quibus manus eorum fuerunt colligatæ: Fructuosus Episcopus, orationis diuinæ & solitæ consuetudinis memor, gaudens, positis genibus, orabat de resurrectione securus; in signoq. trophæi constitutus, Dominum precabatur. Hìc solita Domini nõ defuere ma-
VISI MARTYRES CAELVM CONSCENDERE. gnalia, apertumq. est cælum, videntibus Babylonio & Mygdonio fratribus. Ex familia E
autem Æmiliani Præsidis filia eius dominæ suæ carnali ostendebat Fructuosum Episcopum cum diaconibus, adhuc stipitibus quibus ligari fuerant, permanentibus, in cælum ascendentes coronatos. Cumque Æmilianum vocarent, dicentes; Veni, & vide quos hodie damnasti, quemadmodum cælo & spei suæ restituti sunt: Æmilianus veniens, vi-
[d] Prud. hymn. 6. Peristeph. dere eos non fuit dignus.] hæc ibi. Sed & de visione sic Prudentius[d]:

Vidit Præsidis ex domo satelles
Cælum martyribus patere apertum,
Insignesq. viros per astra ferri.
Quin & filiolæ monens herili
Ostendit sceleris notam paterni,
Cælo viuere, quos forum peremit.

Hæc

A *Hæc tum virginitas palàm videre*
Per sudum meruit, patente cælo;
Vt crimen domini domus timeret.] Sed quid post hæc?

Tunc igitur, veluti relicti sine pastore, tristes fratres solitudinem sustinebant: LXVIII.
non quòd dolerent Fructuosum, sed potiùs desiderarent. Porrò fidei & agonis memores gaudentesque, superueniente nocte, ad amphitheatrum cum vino festinarunt, vt semiusta corpora extinguerent. Quo facto, cineres eorum collecti sunt, &, prout quisque potuit, sibi vendicauit. Sed nec in hoc Domini & Saluatoris nostri defuere magnalia, vt credentibus fides augeretur, & paruulis ostenderetur exemplum. Oporte- FRVCTVOSVS APPARET.
bat enim, Fructuosum martyrem, quod per misericordiam Dei docendo præmiserat in Domino & Saluatore nostro, in sua postea passione & resurrectione carnis comproba-
B re. Igitur post passionem apparuit fratribus, & monuit, vt, quod vnusquisque per charitatem de cineribus vsurpauerat, restituerent sine mora, vnoque in loco simul condendos curarent.

Æmiliano etiam, qui eos damnauerat, Fructuosius pariter cum diaconibus suis LXIX.
ostendit se in stolis repromissionis, increpans pariter & insultans, nihil illi profuisse, AEMILIANO OSTENSE PER VISVM MARTYRES
quòd frustra exustos corpore in terram crederet redactum iri, quos cerneret gloriosos. O beatos martyres, qui igne probati sunt vt aurum pretiosum, vestiti lorica fidei, & galea salutis: qui coronati sunt diademate & corona immarcescibili, eo quòd diaboli caput calcauerunt! O beatos martyres, qui meruerunt dignam habitationem in cælis, ad dexteram stantes Christi, benedicentes Deum Patrem, & Iesum Christum Filium eius! Suscepit autem Dominus martyres suos in pace per bonam confessionem: cui est
C honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen. Jhucusq. Acta: quæ (vt dictum est) S. Austinum ea citantem habent adstipulatorem, atque Prudentium[a]: qui omnia ijsdẽ Actis [a] Prud. Peristeph. hymn. 6.
expressa, vt posita sunt, ad verbum propemodum sacro hymno cecinit, præter citata loca de pedibulo & statione, quæ fortè non assecutus, nec potuit expressisse. Quo modo autem in vltionem effusi innocentium sanguinis Tarraco haud diu pòst à barbaris capta fuerit, inferiùs enarrabimus.

Rursus verò hoc anno octauo Valeriani Imperatoris, sexto verò ab obitu Galli & Vo- LXX.
lusiani, Demetrianus Episcopus Antiochenus ex hac vita decessit: in cuius locum sub- PAVLVS SAMOSAT. EPISCOP. ANTIOCH.
stitutus est Paulus Samosatenus, de quo plura suo loco dicturi sumus. sed an martyrio obierit Demetrianus, non constat.

Hoc eodem anno, ijsdem Consulibus Gallieno quartùm & Valeriano, cùm Valeria- LXXI.
D nus Imperator aduersus Persas duceret exercitum, proditione Macriani Ducis deditur Persis: quod quidem hoc anno sexto Valeriani Imp. ab obitu Galli numerando, vel octauo secundùm positam à nobis supputationem, contigisse, tum ex ijs quæ superiùs ex Dionysio dicta sunt, tum etiam auctore Trebellio[b] Pollione, liquidò constat: qui non [b] Trebell. Pol. in Gallieno. VALERIANVS IMP. A PERSIS CAPTVS.
solùm in Salonio Gallieno infrà manifestè testatur, Valerianum anno sexto sui Imperij captum esse (quod Eusebius quoque tradit in Chronico) sed & cùm agit de Gallieno, ipsius narrationis exordio, affirmat dictis Consulibus Gallieno & Volusiano seu Valeriano, capto Valeriano, Macrianum atque Balistam de subrogando in locum eius Imperatore tractare cœpisse. Hæc autem passum esse Valerianum ob persecutionẽ in Chri-
[c] Apud Euseb. lib. 7. c. 9. stianos illatam, Dionysius Alexandrinus [c] eo argumento demonstrat: Quippe cùm eis
E bene vsus esset, in omnibus semper floruit eius Imperium, quod eorum precibus videbatur esse suffultum: sed in eos illo sæuiente, inuersa mox fuit summæ felicitatis alea. Hæc cùm ille pluribus scribat, quo modo demum dolo Macriani traditus sit Persis, sic scribit in epistola ad Hermammonem:

Valerianus autem Macriani * proditione in hanc miseriam delapsus, contumelijs LXXII.
& probris hostium barbarorum obiectus fuit, secundùm Isaiæ [d] vocem: Hi vias sibi de- * al. Macrini
legerunt, & abominationes ipsis, quas eorum anima volebat: & ego ludibria eorum de- [d] Isaiæ 66.
ligam, & peccata retribuam illis. Iste dum gerebat Imperium, præter eius dignitatem, MACRIANVS PRODITOR VALERIANI.
furore in Christianos exagitabatur: pòst cum regium illud decus, victo & debilitato corpore, sustinere non posset; duos filios, quos paterna scelera infinitè infecerant, Imperij gubernaculis præfecit. Ac prædictio illa, quam Deus olim ediderat [e]; Ego sum, qui [e] Exod. 20.
vlciscor peccata patrum in filios vsque ad tertiam & quartam generationem, ijs qui me oderunt; in istis perspicuè declarata fuit: nam nefarias cupiditates, quarum explen-

darum

Universidad de Deusto
Biblioteca

darum spe ipse excidisset,in filiorum capita coniecit;& cùm improbam eius nequitiam, A
tum odium erga Deum in illorum animos effudit. De Valeriano quidem totidem à
Dionysio accepimus.] hucusque Eusebius.

LXXIII. Valerianus igitur proditus à Macriano,a Sapore Persarum Rege captus, & in Persidem abductus, apud hostes ad obitum vsque permansit; nec vllis valuit complurium ad
[a] Trebel. in Valerian. IGNOMINIA VALERIANI. eum Regum foederatorum supplicibus litteris, quas recitat Trebellius [a], à captiuitate
dimitti: quin ob insignem ignominiam(testantur Aurelius Victor,Eutropius,atq. alij)
quamdiu ipse Valerianus vixit, Sapores, ipso incuruato, pede calcans eius ceruicem,
quasi suppedaneo vsus subsellio,equum conscendere cõsueuit: vltione hac seueriss ima
profectò dignus,vt,qui Christianam religionem pedibus toties proculcarat,ipse barbari hominis pedibus calcaretur.

LXXIV. Sed non hic infelicitatis illius finis. Audi quid Constantinus [b] Magnus Augustus de
[b] Const. orat. ad SS. Cœt. c.24. VALERIANVS EXCORIATVS. B
eo pro concione,grauissima vsus apostrophe, locutus sit: Quia tu Valeriane (inquit)
eamdem crudelitatem in Dei famulos ostendens,iustum sanctumq. Dei iudicium quasi
ante oculos omnium statuisti:dum captiuus prehensus eras, & vinctus ducebaris purpura & reliquo apparatu regio indutus;tandem à Sapore Rege Persarum iussus excoriari, saleque conditus sempiternum tui infortunij trophæum ante oculos omnium statuisti.] hæc Constantinus: qui & ad alium Persarum Regem Saporem item dictum scribens [c], in eo gloriam Christi prædicat, quòd eo modo in Valerianum Christianorum
[c] Euseb. in vit. Const. lib. 4. c. 11. persecutorem vltus sit sanguinem iustum.

LXXV. MVLTI TYRANNI IN VADVNT IMPERIVM. Hunc in modum sublato Valeriano,dolo (vt demonstratum est) Macriani; ipse sibi
[d] Trebellius in Gallien. & in Macriano. dictis Consulibus Gallieno atque Valeriano,collecto, cui cum Balista præerat, exerci-
[e] Idem in Odenato. tu,ab eo acclamatur atque decernitur Imperator.] hæc Trebellius [d] pluribus: cùm in- C
terea(vt idem auctor [e] affirmat) Aureolus, qui regebat exercitum in Illyrico,& ipse obtorum à militibus sumpsit Imperium. Quin & Valens in Achaia Proconsul sibi Imperium arroganit, in Thessalia verò Piso; in Ægypto Æmilianus Augustalis Præfectus à suis ad eam dignitatem prouehitur: in Gallijs verò Imperator creatus est Posthumus. At ne in his diutiùs immoremur,aliosq. ex his ortos referre,& mutuas inter ipsos conflictationes,perplexasq. discordias enarrare, cùm non sit instituti à nobis suscepti: qui hæc cupit,consulat Trebellium Pollionem. Tot igitur de summa Imperij conflictantibus,alijs insuper cladibus à barbaris in diuersa loca progressis,exagitatum est vehementer Romanum Imperium sub eodem Gallieno: de quibus omnibus anno sequenti,suo loco,opportuniùs dicturi sumus.

LXXVI. Gallienus igitur quantumlibet natura sæuissimus atque impurissimus esset, nec pa- D
GALLIENI TERRITVS PACEM RESTITVIT ECCLESIAE. tre inferior in Christianis persequendis,aut remissior extitisset; tamen adeo veluti prodigio de clade patris ea de causa percepta commonitus, ac plane perterritus, veritus ne
[f] Dionys. apud Euseb. lib. 7. c. 13. & in Trebellius de triginta Tyran. in Ingen. & [g] Idem in Gallieno. & in se tam dira vltionis iacula cælitus vibrarentur,è vestigio sustentem adhuc in Christianos persecutionem compressit; nouisque pro illis promulgatis edictis, contra illos iam edita penitus antiquauit. Quamobrem eum hoc nomine Dionysius [f] laudat, cùm alioqui ab Ethnicis scriptoribus summæ crudelitatis arguatur,& impuritatis obscœnissimæ infametur. Nam quod ad fœditatem pertinet [g], Trebellius narrat, dum recitat scriptas ab eo litteras ad Celerem Verianum: idemque [h] alibi tradit, ipsum iussisse scurras
[h] Idem in Gallieno. viuos exuri,& militum(vt ait)terna millia & quaterna singulis diebus occidi. Non ergo clementiæ ac commiserationis causa Christianorum rebus Gallienus consuluit: sed paternæ afflictionis exemplo correctus,pro Christiana religione rescripsit;quod & Oro E
[i] Oros. lib. 7. c. 22. sius [i] æquè confirmat, dum de cladibus agit à Deo in Romanum orbem immissis in vltionem Christiani sanguinis.

LXXVII. De pace autem à Gallieno Ecclesiæ reddita, hæc scribit Eusebius [k]: Non diu
[k] Euseb. lib. 7. c. 14. pòst, cum Valerianus apud barbaros seruitutem subijisset, filius eius solus Imperio potitus, clementiùs se gessit & moderatiùs in Imperio gubernando, & edictis vulgatis persecutionem remisit,relaxauitque:atque adeo illos qui verbo Dei præerant, quod ipsis in more positum fuisset, liberè exequi, per litteras mandauit. quæ quidem sic se habent:

LITTERAE GALLIENI PRO PACE ECCLESIAE. Imperator Cæsar Publius Licinius Gallienus Pius Fortunatus Augustus, Dionysio, & Pinnæ, & Demetrio,& cæteris Episcopis salutem. Meæ munificentiæ beneficium per vniuersum Orbem diuulgari præcepi: Vt qui loca religiosa, quæ spectant ad Christianos

A stianos,possident,ab illis statim discedant. Et propterea vos litterarum mearum exemplari vti poteritis,quò nemo deinceps vobis quicquam facessat molestiæ. Atque istud quidem vt nunc liberè & pro arbitratu à vobis expleri queat, iampridem à me erat concessum. His de causis Aurelius Cyrenius,qui summam rerum secundùm me administrat,litterarum etiam exemplar conseruabit.]hucusque rescriptum ad Episcopos. Subdit hæc Eusebius: Aliud porrò decretum illius esse dicitur, quod ad alios Episcopos dedit,per quod locà illa, quæ cœmeteria nominabantur,integram adeundi occupandique fecit potestatem.] Valerianum enim edicto à talibus locis atque conuentibus prohibuisse Christianos,suo loco superiùs dictum est.

Sed quid his primis eius administrationis temporibus, cùm nondum fortasse LXXVIII.
in omnia loca pro Christianis scripta atque promulgata essent edicta, Cæsareæ
B Palæstinæ contigerit, idem Eusebius his narrat verbis: Ijsdem temporibus, cùm MARINI CERTAMEN pax in Ecclesia vbique vigeret; Marinus, vnus ex his qui in exercitu Romano magnum decus & honorem fuissent consecuti, vir & genere illustris, & diuitijs locupleS, propter testimonium Christi, Cæsareæ Palæstinæ tali de causa capite damnatus fuit. Est quidam honos apud Romanos, quod Κλῆμα appellatur: quem qui adipiscuntur, eos Centuriones fieri aiunt.] Eusebius vtitur hac voce, Κλῆμα, non, vt interpres putauit,quòd eius nominis in militia ordo erat: sed potiùs quòd cùm Κλῆμα idem sit quod scala,seu gradatio; ille sit sensus Eusebij, quòd Marinus eo tunc fuerit gradu seu ordine in militia collocatus,vt ad Centurionatum illi pateret ascensus. Sed cœptam historiam prosequamur.

Cùm locus vacaret,ordo postulabat,vt Marinus eo dignitatis gradu potiretur. Ma- LXXIX.
C rinum igitur in hunc honorem elatum,alius pro tribunali comparens,in crimen vocat, MARINI CONFESSIO. tum quòd erat Christianus,tum quòd Imperatoribus non immolasset (non enim Gallienus solus,sed & Valerianus,eius germanus,siue filius,regebat Imperium) Ac propterea, inquit, ex veterum legum institutis, illi non licet cum gradum dignitatis apud Romanos adipisci; sed illud,quicquid est muneris,mihi iure impertiri debet. Vnde Iudex commotus (Achiuus hic erat genere) primò sciscitatus est cuiusnam sententiæ & religionis esset Marinus. Quem vt animaduertit constanter se Christianum esse confitentem,trium horarum spatium ei ad deliberandum dat.

Hunc è iudicio egressum, Theoctecnus, qui illic erat Episcopus, ad se colloquen- LXXX.
D di causa inuitat; & apprehensa manu, rectà deducit in Ecclesiam. Quem cum interius ad ipsum sanctuarium collocauisset; Læua paululum in alteram partem dimota, gladium, quo cingebatur, ostendit: simulque diuinorum Euangeliorum librum afferens, ex aduerso proponit; præcepitque vt ex illis duobus, quod magis esset ex animi sententia,deligeret. Vbi verò absque cunctatione, porrecta manu dextera, sacrum librum accepit, Theoctecnus sic illum affatur: Tene, & adhæresce Deo: sic enim ab illo roboratus,quod in optatis est,pro certo assequere. Abi in pace. Illum statim inde redeuntem præco pro tribunali aduocat: iam enim tempus illi præstitutum ad deliberandum erat completum. Sistit se pro tribunali. Qui cùm maiorem iam quàm antea fidei ardorem ac studium declarasset; actutum inde, vt erat, ad mortem recta abductus, martyrio excessit è vita.

Asterius autem vir è Senatorum numero, cùm Imperatoribus in primis carus, tum LXXXI.
omnibus & nobilitatis & facultatum gratia conspicuus, in eadem ciuitate propter di- ASTERII PIETAS.
E uinam animi propensionem,quam tum liberè erga veram pietatem declarasset,omnium sermone celebrabatur: qui cùm martyri, ipso mortis articulo præsto esset; simulatque vita migrarat,cadauer tollit,splendida & pretiosa obtegit veste,atque humeris impositum inde deportat: quod cùm magnifico & sumptuoso linteo obuoluisset, decenti sepulchro condidit.] hucusque de martyrio & sepultura Marini Eusebius eiusdem ciuitatis Episcopus, cuius tunc Antistes erat,cuius meminit, Theoctecnus, quem paulo superius [a] dixerat successisse Theotisto, Ecclesiasticasque litteras in schola Origenis didi- [a] Euseb. eodem lib. c. 14.
cisse. Sed quid insuper addar de Asterio Senatore,hic describamus.

Huius viri familiares, qui hucusque vitam produxerunt, cùm alia infinita eius fa- LXXXII.
F cta præclara memorant,tum illud in primis quod sequitur, quodque plenum est admirationis. Cæsareæ Philippi,quam Phœnices Paneada vocant, fertur victimam quam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

SVPERSTITIO IN IORDANIS FONTIBVS ABOLETVR.

dam in fontes qui illic ex radicibus montis Panei prorumpunt (ex quibus Iordanis profluere dicitur) in quadam diei festi Gentilium celebritate mactatam conijci, atque eam dæmonis vi ac potestate mirandum in modum ab eorum cõspectu euanescere, miraculumq. videri præsentibus valdè memorabile. Quibus, dum gerebantur, Asterij quodam tempore fortè interfuisse: ac cùm videret tam multos illius rei admiratione obstupefactos, eorum erroris admodum misertũ esse. Deinde sublatis in cælum oculis, Deum omnium rerum moderatorem per Christum supplicem precatũ, vt dæmonium illud, quod populum tanto errore cæcauisset, comprimeret: ipsumq. à fraude ac fallacijs, quas hominibus solet intendere, coërceret. Hoc modo cùm Deum orasset, repentino victimã fontibus supernatasse, atque ita rem illam, quam tantopere mirari cõsueuerant, in nihilum interijsse; vsque adeò vt nullum in posterum eo in loco ex ea omnino ederetur miraculum. Hucusque de his Eusebius. quæ autẽ subdit, statuam Saluatoris ab Hæmorrhoissa conflari iussam, atque ibidem positam, suo loco primo tomo Annalium sunt recensita. Locum illum, vbi ea prodigia à Gentilibus exercebantur, à rotunditate lacus semper eadem mensura constantis, Phialam esse appellatum, Iosephus[a] affirmat.

[a] Ioseph. de bello Iud. lib. 3. cap. 18.

IESV CHRISTI ANNVS 263. DIONYSII PAP. ANNVS 3. GALLIENI IMP. ANNVS 9.

I. FASTI ERRORE DISPOSITI.

SEquenti Christi anno ducentesimo sexagesimotertio Fastis Consularibus adscribuntur à Cassiodoro Consules Gallienus quintùm & Victorinus, vel (vt alij Fasti habent) Faustinus. Et his consonant nummorum antiquæ inscriptiones, quibus annus nonus Imperij Gallieni eiusdem Consulatui quinto coniungitur, secundùm repetitum numerum Tribunitiæ potestatis. Est hæc vna ex eis[b]:

[b] Apud Panuin. in Fast. comment. & Adelphii de numis. Rom. Impp.

IMP. C. P. LIC. GALLIENVS. P. P. P. F. AVG. GERM. P. M. TRIB. P. IX. COS. V. P. P. Quòd verò idem annus Gallieni nonus in alia inscriptione reperiatur adnotatus eius Consulatu quarto, vt in ea quæ sic habet:

IMP. GALLIENVS. P. F. AVG. P. M. TR. P. IX. COS. IIII. P. P. hoc inde accidit, quòd non cum Consulatu Kalendis Ianuarijs eius auspicaretur annus Imperij, sed alio anni die: quamobrem sub vno Imperij anno necesse esset duos Consulatus ex parte censeri.

II. Hoc itaque anno Alexandriæ bello ciuili oborto, Dionysius eius vrbis Episcopus nuper postliminio reuersus, inde rursus egredi sponte delegit. Quo anno, sedato iam bello ciuili Alexandrino, quo Dionysius post persecutionem reuersus Alexandriam, inde iterum egredi coactus fuerat; iterum Alexandriam redijt. Quàm autem in primis (ne id dicere prætermittamus) sæuæ fuerint inter Alexandrinos obortæ rixæ; ipse in epistola ad Hieracem scripta testatur, quam Eusebius[a] recitans, hæc præmittit: Vbi iam pax, sedata propè persecutione, constituta fuit; Dionysius redijt Alexandriam. In qua vrbe tam grauis seditio & bellum intestinum deintegro ciebatur; vt fratres in ciuitate, propterea quòd omnes in alterutram seditionis partem diuisi erant, Dionysius nullo modo posset inuisere. Vnde in ipso Paschatis festo ab ipsa Alexandria, velut exul ab extera regione, per litteras cum illis colloqui coactus fuit. Quinetiam aliam postea epistolam ad Hieracem Ecclesiarum Ægypti Episcopum de festorum celebratione conscripsit: in qua seditionis, quæ eodem tempore fuit Alexandriæ concitata, his verbis mentionem facit:

ALEXANDRINORVM RIXAE.

[a] Eusseb. lib. 7. cap. 26.

III. Quid mirum, si tam arduum & difficile mihi fit apud eos, qui longinquiore locorum intercapedine distant, per epistolas, tamquam coràm, sermones conferre; cùm & mihi ipsi mecum colloqui, & proprio animo in varias partes distracto, consilium dare, anceps & periculosum videatur? Nam ad viscera mea, meos carissimos fratres, contubernales, vno animi consensu mecum concordes, Ecclesiæ eiusdem ciues, cogor equidem necessariò litteras scriptas dare: eas tamen ad illos mittere videor mihi nullo modo posse. Faciliùs enim, non dicam in exteras regiones, sed ab Oriente ad Occasum vsque iter facere quisquam poterit, quàm ab vna Alexandriæ parte ad alteram pergere.

CIVILES DISSENSIONES.

Media

A Media namque ciuitatis platea plus habet periculi, plusque difficultatis ad transeundum, quàm solitudo illa deserta, longa, ac nullis hominum vestigijs trita, quam Israëlitæ vix duabus hominum ætatibus peragrarunt; & quàm ipsum etiam mare Rubrum, quod quidem in duas partes disruptum, & instar duplicis muri vtrinque erectum, prætergredientibus Israëlitis transitum dedit perfacilem. Isti porrò placidi & tranquilli vrbis portus, fluctuum eorum, quibus Ægyptij erant in traiectione submersi, veram effigiem gerunt: qui sæpenumero propter hominum cædes in illis factitatas, & effusum cruorem, similes etiam mari Rubro apparent.

IMMENSA CAEDES HOMINVM. IV.

Fluuius item qui in vrbem illabitur, interdum aridior & magis squallidus exiccatusque videtur, quàm solitudo illa aquæ expers, quam Israëlitæ peragrantes tanta siti opprimebãtur, vt cò vsque contra Moysen contumeliosè vociferarentur, quoad potentia
B Dei (qui solus edit miracula) aqua, quam biberent, ex dura & prærupta petra copiosè efflueret: interdum tantopere inundat, vt per omnia loca finitima, vias & agros perlabatur, terroremque incolarum animis injiciat, ne diluuium, quod temporibus Noë totam terram perluebat, rursus irrumpens omnes penitus obruat. Et sicut olim à Moyse ob Pharaonis contumaciam erat in cruorem mutatus, & fœtidum post odorem fundebat: ita etiam sanguine, cæde, & hominibus in eum demersis contaminatus semper defluit. Quænam alia aqua, quæso (cum aqua sit quæ sordes cuiusque rei abluit) vsquam reperiri poterit, quæ aquam huius fluminis penitus purgare valeat? Aut quo modo immensus & penè interminatus Oceanus, licet totus in eum esset infusus, sordes huius acerbi & amari pelagi omnino eluere queat? Aut qua ratione ingens flumen ex Edem egrediens, etiam si quatuor illa capita, in quæ diuiditur, in vnum caput, nempe alueum
C Gehonis, qui est vnus ex illis quatuor, deriuarentur, istam tabem & colluuiem expurgare possit?

Aut quando aër adeò corruptorum vbique halituum contagione infectus turbatusque purus & salubris est futurus? Etenim tam letales è terra vapores in sublime tolluntur, tam pestiferi è mari cientur venti, tam tabidæ ex fluminibus adspirationes efflantur, tam insalubres ex portubus nebulæ erumpunt; vti ros qui vndique diffunditur, nihil aliud sit, quàm sanies cadauerum sub dio putrescentium: quæ quidem elementa, ex quibus fuerunt generata, tetro odore inficiunt: & tamen mirantur admodum, secumque quærunt, vnde adeò continuæ pestes, vnde adeò graues morbi, vnde adeò variæ cuiusque modi corruptelæ, vnde adeo multiplex & diuersus hominum interitus oriatur. Quærunt etiam, quamobrem ciuitas ista maxima non amplius tantam habitatorum
D multitudinem ferat, si à tenerrimis pueris incipias numerare, & ad senes ætate prouectissimos progrediaris, quantam senum, quos vocant ἀμαγέρητας, id est, senes quibus iam primùm obrepit senectus, antea nutrire consueuisset: nam ex illis quorum erat ætas inter quadragesimum & septuagesimum annum interiecta, id temporis adeò multi fuerunt, vt numerus eorum qui inter decimumquartum & octogesimum iam sunt interpositi, quorum nomina in tabulas publicas pro diuisione frumenti factitatas relata sunt, eorum numerum omnino non possit exæquare: & qui iam sunt aspectu adolescentes maximè, tamquam æquales fiunt eorũ, qui olim senes erant maximè. Et quamuis iam animaduertunt hominum genus in terra magis magisque in dies in hunc modum attenuatum, absumptumque; nullo tamen timore horrescunt; quin neque, cùm illorum omnium omnino interitus crescat, & latiùs quotidie manet, & fundatur, vlla
E ex parte reformidant.] hæc ad Hieracem Dionysius, quæ ab Eusebio descripta noluimus prætermisisse subinfert post hæc Eusebius[a] ea de peste post bellum exorta, deque Christianorum officijs tunc erga fratres exhibitis.

PESTIS EX PVTREFACTIONE CADAVERVM.

[a] Eusseb. lib. 7. cap. 27.

Quodnam autem ciusmodi bellum fuerit, quo (vt inferiùs[b] ait) non modò ciuitas intus factione diuisa est, sed ab exercitu foris obsessa; ex ijs quæ scribit Trebellius[c] Fabellicè possumus intelligere. In Gallieno enim hæc ait, cùm de tyrannis in Imperium Romanum obortis agit: Per idem tempus Aemilianus apud Aegyptum sumpsit Imperium: occupatis horreis, multa oppida malo famis pressit. sed hunc Dux Gallieni Theodotus, conflictu habito, cœpit, atque Imperatori Gallieno viuum transmisit.] hæc ibi; & in commentario de triginta Tyrannis, cùm de eodem agit Aemiliano, de causa ciusmodi obortæ inter ciues Alexandrinos discordiæ meminit, dicens[d]: Et hoc familiare est populo Aegyptiorum, vt vel furiosi ac dementes de leuibus quibusque ad summa Rei-

VI.

[b] Idem lib. 7. cap. 26.

[c] Trebell. Pol. in Gallieno.

AEMILIANVS TYRANNVS.

[d] Idem de 30. Tyran. in Aemiliano.

Universidad de Deusto
Biblioteca

publicæ pericula perducantur: sæpe illi ob neglectas salutationes, locum in balneis non A
concessum, carnem & olera sequestrata, calciamenta seruilia, & cætera talia, vsque ad
summum Reipublicæ periculum seditionis, ita vt armarentur contra eos exercitus,
peruenerunt.

VII. Familiari ergo sibi furore cùm quadam die cuiusdam seruus Curatoris, qui Alexandriam tunc regebat, militaris ob hoc cæsus esset, quòd crepidas suas meliores esse quàm militis diceret: collecta multitudo in domum Æmiliani Ducis anceps venit, atque eum omni seditionum instrumento & furore prosecuta est: ictus est lapidibus, petitus est ferro, nec desijt vllum seditionis telum. Quare coactus Æmilianus, sumpsit Imperium, cùm sciret sibi vndecumque pereundum. consenserunt ei Ægyptiacus exercitus, maximè in Gallieni odium: nec eius ad regendam Rempublicam vigor defuit. Nam Thebaidem, totamque Ægyptum peragrauit, & quatenus potuit, barbarorum gentes forti B
auctoritate submouit. Denique Alexander, vel Alexandrinus (nam incertum id quoque habetur) virtutum merito vocatus est. Et cùm contra Indos pararet expeditionem, misso Theodoto Duce, Gallieno iubente, dedit pœnas: siquidem strangulatus in carcere captiuorum, veterum more, perhibetur.]hæc Trebellius.

ÆMILIANVS IMPERAT.

VIII. Portò vt Theodotus id ex animi sententia perfecerit, illud adiuuit, quòd diuisa in duas factiones ciuitate, quarum altera pro Gallieno, pro Æmiliano altera pugnaret; obsidenti interim Alexandriam Theodoto, aditus tandem vrbi per suos patuit. Hæcque illa sunt tempora à Dionysio ad Hieracem scripta, ac superiùs recitata: quibus cùm (vt dictum est à Trebellio) Æmilianus sibi horrea publica vendicasset, famesque vehementissima oborta esset; quid tunc egerint Eusebius Syrus & Anatolius Alexandrinus, quorum prior in Romano exercitu agebat cum Theodoto Duce, posterior verò intra ciuitatem Alexandrinam cum ciuium parte, quæ à Romanis dissentiebat: quid, inquam, C
pro salute obsessorum egerint, ambo Christiani, amboque postea Laodicensis Ecclesiæ creati Episcopi, Eusebius ita narrat[a]:

EVSEBIVS ET ANATOLIVS.

[a] Euseb. lib. 7. c. 26.

IX. At tametsi in obsidione Alexandriæ, cùm ibi magna esset frumenti inopia, alias præclarè ab Anatolio res gestas penè infinitas commemorant; vtpote qui singularis dignitatis prærogatiuam præ cæteris magistratibus ab omnibus ciuibus adeptus fuisset: tamen exempli causa hanc vnam solùm hoc loco citabo. Fertur, cùm frumentum illis diu obsessis deesset; ita vt fames, quæ in vrbe grassabatur, multo magis intolerabilis, quàm hostium impetus, qui iam extrinsecus premebat, existeret; hunc quem dico, cùm huic interesset calamitati, tale quoddam remedium illis proinde inuenisse. Cùm altera pars ciuitatis cum exercitu Romano societatem belli gerendi coiuisset, & propterea obsidione non vexaretur; Eusebium fortè inter eos, qui minimè erant obsessi, versantem (adhuc enim ibi habitabat, inque Syriam minimè demigrauerat) & magnum decus nomenque celebre etiam à Duce Romani exercitus consecutum, de his qui fame illius obsidionis tempore interierunt, per internuncium Anatolius certiorem facit. Eusebium autem, cùm hoc intelligeret, à Duce maximi beneficij loco postulasse, vti illis, qui vellet se ab hostibus ex vrbe ad eum sua sponte recipere, vitam ac salutē daret: quem quidem, petitione, vt voluit, impetrata, Anatolio significasse.

PENVRIAE ALEXANDRINORVM CONSVLTVM

PRVDENS FACTVM.

X. Hoc autem nuncio ab Eusebio accepto, Senatum Alexandrinorum coëgisse, ac primò popposcisse ab illis, vt cum Romanis amicitiam iungerent. Quo quidem sermone vbi illos grauiter commotos videbat, dixisse: At huic, quod iam dicam, vos neutiquam refragaturos arbitror: illis qui in hac dimicatione videntur minimè esse necessarij, minimeque vobis vtiles, vt anus, infantes, & senes, liberam è portis egrediēdi potestatem, E
quò velint, faciatis, consilium est. Quid enim istos iam iam propè morituros apud nos ipsos continemus? quid modò mancos & corporibus mutilatos, peneq. exhaustos, fame opprimimus? Viros solos & iuuenes viribus valentes alere oportet; & frumētum, quod necessarium est eis qui ad ciuitatis propugnationem accommodati sunt, congerere. Quibus rationibus cùm Senatum in suam sententiam adduxisset; ipsum primum assurgentem suffragium tulisse, vt omnis multitudo, siue virorum, siue mulierum, quæ ad rem militarem parum esset idonea, à ciuitate liberè excederet; quoniam si remanerent, ibique cum magno ciuitatis morarentur incommodo; nullam salutis spem illis (quippe fame viderentur perituri) esse omnino relictam.

XI. Cui sententiæ cùm à cæteris omnibus, qui aderant in Senatu, esset assensum; parum aberat,

A berat, quin omnes, qui obsidione cingebantur, seruasset incolumes. Atque in primis vt qui erant Christiani, deinde vt alij cuiusque ætatis, qui ciuitatem incolebant, salui ausugerent, diligenter prouidit. Vnde non ij solùm quibus Senatus decreto potestas facta erat ex vrbe exeundi, verùm etiam sub eorum nomine alij ferè infiniti, vestitu muliebri clanculum induti, noctu illius prouisione, è portis egressi sunt, & ad Romanorum exercitum confugerunt: vbi illos omnes Eusebius benignè excipiens more patris aut medici, longa obsidione debilitatos, omni prouidentia & curatione in integrum restituit. Duobus eiusmodi pastoribus Ecclesia Laodicensis (quorum alter alteri deinceps ordine proximo successit) diuina prouidentia potita est: qui post bellum à nobis iam demonstratum, ab vrbe Alexandrina eò demigrarunt.] huc usque de his quæ eo bello gesta sunt pro ciuium salute ab Eusebio & Anatolio, Euse-
B bius narrat.

CHRISTIANI LIBERATI.

XII. Ex ijs omnibus planè intelligas, Christianos homines esse quibuscumque & vbique proficuos, atque diuino fermè consilio deploratissimis rebus esse subsidio: quod cum quamplurimis frequenter exemplis, tum præsertim ex ijs, quæ ab Anatolio & Eusebio facta didicimus, perspicuè declaratur; cùm rebus Alexandrinis in extremo periculo collocatis adeò inopinatè suppetias tulerint, & periclitanti populo ex insperato opportunè noua arte subuenerint. Sed quam vidimus tempore ciuilium cladium & funestissimi belli Christianam virtutem summopere declaratam; eamdem quoque temporibus immanissimæ pestilentiæ egregiè vbique testatam, quæ sequitur historia insigniter demonstrabit.

XIII. De immani enim peste, quæ post bellum secuta est, deq. pio Christianorum erga fra-
C tres officio, idem Eusebius[a] ex Dionysij Episcopi Alexandrini litteris: eiusmodi intexit historiam: Porrò autem cùm pestifer & letalis morbus bellum continuò insequeretur, cumq. festi Paschatis celebratio modò appropinquaret, deinceps rursus fratribus scripsit Dionysius, & graues calamitatis perturbationes illis significauit his ferè verbis: In hac miseriarum turba alijs fortasse neq. hoc tempus, neq. aliud, immo neque illud ipsum tempus quod homines putarent omnium esse lætissimum, nedum alia tempora, ad festum celebrandum satis idoneum videretur. Etenim iam lamentationum plena sunt omnia, iam lugent omnes, iam mærores, iam querelæ vniuersām vrbem propter multitudinem cùm illorum qui modò mortui sunt, tum horum qui quotidie moriuntur, oc-
D cupant. Nam sicut de primogenitis Ægyptiorum scriptum est[b]; sic & nunc ingens clamor editur: non enim est domus, in qua non sit mortuus; idque planè merito. Multa namque & grauia incommoda perdito eorum conatu Christianis etiam ante hoc tempus cùm importata fuissent:

[a] Euseb. lib. 7. cap. 17. PESTIS VRGET ALEXANDRIAM.

[b] Exod. 11.

XIV. Primùm omnium nos ex vrbe expulerant: quo quidem tempore nos soli, cùm ab omnibus persecutione exagitati essemus, & morte mulctati, festum lætis animis celebrauimus: & singula loca, ad singula afflictionum genera nobis præstituta, vt ager siluestris, solitudo deserta, nauis fluctibus iactata, diuersorium publicum, & horridus carcer, opportuna videbantur, in quibus celebres conuentus maximo cum studio ageremus; quia beati martyres, qui è vita cesserant, & à Deo in cælum ad epulas erant inuitati, festum omnium certè splendidissimum peregerunt.] Vides ne, lector, ardentissimum Christianorum studium in celebrandis festis diebus, vt nec exules, quauis occasione interedente, id facere prætermitterent: Sed vide quæ inter Christianos in celebrandis fe-
E stis diebus introducta fuerit laudabilis consuetudo, nempe vt benè precando festos dies se inuicem Christiani salutarent, non præsentes tantùm, sed & absentes per literas. quas festiuas nominare solebant. est inuenire plures huiusmodi litteras apud Theodoretum, datas in diuersis festiuitatibus in Ecclesia celebrari solitis: in quarum vna ad Hermogenem Assessorem conscripta, quæ in Græco codice epistolarum eius, quem bibliotheca Vaticana custodit, est septuagesimasecunda, plura prælocutus ipse de festis Ecclesiæ, ista subdit: Quæcumque ciuitas, quiuis vicus, & agri, & remotissimæ regiones diuina repletæ sunt gratia, & in omnibus locis loca sacrata & tēpla sunt dicata omnium Deo. Hac igitur de causa per ciuitates diuisi festos dies celebramus, & tamen inuicem communicamus inter nos festiuitates: eumdem enim Deum & Dominum hymnis celebramus, & mystica Deo sacrificia offerimus. hac itaque de causa litteris ad inuicem eos qui propè sunt, salutamus, festiuitatis lætitiam significantes. Hoc ipsum & ego nunc facio,

FESTOS DIES VBIQVE CELEBRANT FIDELES.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& festiuam salutationem magnificentiæ tuæ offero: tu verò eamdem nobis redde, & ita A
legem festiuitatis obseruabis & honorabis.] hæc Theodoretus. Sed ad institutam redeamus oratione. Quæ de martyribus Dionysius memorat, nuper in persecutione sub Valeriano acciderunt: in quorum vltionem Deus inter alia plagam pestis, belli, & famis in Ægyptios Gentiles inflixit. nam subdit: His de rebus deinceps bellum & fames eos de improuiso oppressere: quæ quamquam nos vnà cum Gentilibus perferebamus; soli tamen inter omnes, quæcumque vrgebant, æquo animo sustinuimus: & tametsi illarum rerum, quas illi cùm conscituissent ipsi inter se, tum præterea perpessi essent, eramus ex æquo participes: pace tamen Christi, quam nobis solùm clemens largitus est, rursum mirè nos ipsos oblectauimus.] his planè consentientia sunt, quæ superius ex Cypriano recitauimus.

XV. CHRISTIANAE PIETATIS STVDIA TEMPORE PESTIS.

Cæterùm vix tum nos, tum illi breuissima ad respirandum sumus intercapedine po- B
titi: cum pestis ista subitò grassari cœpit, res planè illis ad terrendum omni metu formidolosior, ad excruciandum quauis calamitate miserior acerbiorque, & (vt proprius illorum scriptor memorat) ad cogitandum solum omnium opinione maior. Verùm nobis non eiùs generis putabatur; sed à Deo tum ad fidem nostram exercendam, tum ad tolerantiam animi probandam, nihilo minùs quàm alia rerum incommodarum genera, quæ aliquando obtigissent, cælitus inflictam. Et sicut alicubi à nobis minimè abstinuit: sic in Gentiles longè lateque oberrauit.] paulo pòst subdit: „Quamplurimi è fratribus nostris adeò immenso quodam charitatis & fraternæ beneuolentiæ ardore erant inflammati, vt minimè suæ parcentes vitæ, sed ipsi firmè inter se adhærescentes, eos qui morbo opprimebantur, nulla sui cura aut cautione adhibita, sedulò inuiserent, illis inseruirent assiduè, pro viribus ob Christi amorem curarent, vnà cum il- C
lis decederent è vita: lubentissimè aliorum contagione infecti, etiam morbum à proximis quodammodo ad se attraherent, suaque sponte aliorum mærores beneuolè mitigarent. Multi item dum alijs ægrotantibus curam adhibent, illisque vires restituunt, ipsi aliorum mortem in se deriuantes, vitam amittunt: & verbum illud quod vulgò semper dicitur, quodque veræ beneuolentiæ solùm videtur conuenire; nimirum vt singuli pro amicis abeant è vita, seque eorum causa (vt ita dicam) reiectamentum efficiant; re ipsa expleuerunt.

XVI. PIA OFFICIA ERGA MORTVOS.

Ex fratribus igitur, qui virtute facilè erant præstantissimi, ad hunc modum mortem oppetiuerunt: quorum nonnulli erant presbyteri, alij diaconi, quidam è populo virtutis ergo multum laudati: adeò vt istud mortis genus, quod propter incredibilem pietatem & robustam fidem susciperetur, nihil à martyrij splendore abesse videretur. Quin etiam D
sanctorum corpora manibus erectis supinisq. excipere, gremio suo reponere, occludere oculos, ora obturare, gestare humeris cadauera, decenter ornare, illis adhærescere, amicè complecti, lauare accuratè, & linteo funebri inuoluere non grauati sunt: ipsiq. qui superarant, paulo pòst similia officia in se collata propterea adepti, quòd eamdem mortis viam instarent, quàm qui præiuerant instituissent.

XVII. GENTILIVM IN SVOS SAEVITIA.

Gentiles autem his omnia fecere contraria: eos enim qui ægrotare incipiebant, ab ædibus extrudere, deferere amicissimos, in plateas semiuiuos proijcere, cadauera insepulta canibus exponere dilaniãda, mortis participationem & quasi cõmunionem auertere, quam planè, vel infinita diuerticula quærentes, nullo modo poterant euitare.] hucusque Dionysius de peste post bellum Alexandrinum. Porrò adeò remansit illustris illorum memoria qui fraternæ charitatis causa mortem lubentissimè oppetiere, vt E
eorum omnium anniuersaria celebritate recolenda tabulis Ecclesiasticis adscripta sit pridie Kalendas Martij.

XVIII. TOTVS ORBIS PESTE VASTATVS.

At non tantùm Ægyptum huiusceemodi adeò immani clade contigit exagitari, verùm & aliæ Orbis regiones alijs diuersis atque atrocioribus affectæ sunt malis. Sed haud dubium in sanguinis Christiani effusi sub Valeriano vindictam à Deo vindice ea fuerunt immissa. Hæc quidem à sanctis martyribus Lambesæ in Numidia passis prænunciata fuisse peruidimus, cùm eorum solum auditu, omnium animos consternatos fuisse diximus: adeò vt præmori omnes optarent, mortem pro lucro ducentes, eamq; felicem esse, venturarum nempe cladium redemptionem existimantes. Quarũ cùm aliæ à nobis sint superiùs recensitæ: quæ verò hoc anno sunt subsecutæ, auctore Trebellio Pollione [a] narremus, qui ait: Accesserat præterea his malis, quòd

[a] Trebellius in Gallien.

Scythæ

A Scythæ Bithyniam inuaserant, ciuitatesque deleuerant. Denique Astacum, quæ postea Nicomedia dicta est, incensam grauiter vastauerunt. Denique quasi coniuratione totius mundi, concussis Orbis partibus, etiam in Sicilia quasi quoddam seruile bellum extitit, latronibus euagantibus, qui vix oppressi sunt.] & paulo pòst hæc addit:

Gallieno & Faustino Consulibus (*hoc videlicet anno*) inter tot bellicas clades etiam XIX. IMMENSAE CLADES ROM. IMP. VRGENT.
terræmotus fuit, & tenebræ per multos dies: auditum præterea tonitruum, terra mugiente, non loue tonante: quo motu multæ fabricæ deuoratæ sunt cum habitatoribus, multi terrore mortui: quod quidem malum tristius in Asiæ vrbibus fuit. Mota est & Roma, mota & Libya: hiatus terræ pluribus in locis fuerunt, cùm aqua salsa in fossis appareret. Maria etiam multas vrbes occuparunt. Pax igitur deûm quæsita, inspectis
B Sibyllæ libris; factumque Ioui salutari, vt præceptum fuerat, sacrificium. Nam & pestilentia tanta extiterat vel Romæ, vel in Achaicis vrbibus, vt vno die quinque millia hominum pari morbo perirent. Sæuiente fortuna, cùm hinc terræmotus, inde hiatus soli ex diuersis partibus pestilentia Orbem Romanum vastaret; capto Valeriano, Gallis parte maxima obsessis, cùm bellum Odenatus inferret, cùm Aureolus perurgeret Illyricum, cùm Æmilianus Ægyptum occupasset; Gothi & Clodius, de quo dictum est superiùs, occupatis Thracijs, Macedoniam vastarunt, Thessalonicam obsederũt: neque vsquam quies mediocriter salutem ostentare visa est, quæ omnia contemptu (vt sæpiùs diximus) Gallieni fiebant, hominis luxoriosissimi, &, si esset securus, ad omne dedecus paratissimi.] & paulo pòst:

Scythæ autem, hoc est pars Gothorum, Asiam vastabant. Tunc etiam templum XX.
C Dianæ Ephesiæ despoliatum & incensum est: cuius opes fama in populos satis notæ.] DIANAE EPHESIAE TEMPLVM EXVRITVR.
hucusque Trebellius. Hunc tandem exitum accepit augustissimum illud, eximium Orbis miraculum, Ephesiæ Dianæ templum, quod vniuersa Gentilitas admirabunda spectabat. Tam ingenti ac planè maxima omnium clade tunc affecta est superstitio Gentilicia, cùm ipsa in Christianos est immaniter debacchata. Cecidit planè atq. confractum est Dagon, cùm Dei Arca videretur Gentilium persecutione teneri captiua: ipsaque sua victoria victi scatuerunt vlceribus Philistæi [a]. Cùm enim Gentiles visi sibi essent Chri- [a] 1. Reg. 5.
stianam religionem penitus expugnasse; tunc omnium nobilissimi ex insperato iactura templi iure plectuntur. Cecidit, cecidit Babylon illa Magna: Magna, inquam, illa, sic ore Gentilium omnium conclamata, Magna Diana Ephesiorum: quæ tot sæculis calice aureo potauit Orbem impierate, ipsa ebria sanctorum sanguine [b], eius causa neca- [b] Apoc. 14.
D tis in primis ipsorum Episcopo Timotheo Pauli discipulo, & alijs compluribus sanctis martyribus. Hic rursum considera (quod obseruatione dignissimum est) hæc antea, ipso torius Romani Imperij statu florente, fuisse à sanctis martyribus (vt dictum est) prænunciata; atque à Deo immittenda fore in vltionem effusi innocentissimi sanguinis Christiani, pariter declarata.

Hæc examinans, atque æqua lance perpendens Orosius [c], sic ait post enarratam Va- XXI. [c] Oros. lib. 7. cap. 22.
leriani captiuitatem: Sed non (inquit) compensat iniuriæ vltionisque mensuram vnius impij, quamuis perpetua & supra modum abominanda, captiuitas contra tot millia excruciata sanctorum: iustorumque sanguis ad Deum clamans, in eadem sese terra, vbi fusus est, vindicari rogat. Non enim de solo constitutore præcepti iusto supplicium iudi- VLTIO DIVINA IN GENTES.
cio flagitabatur, sed eriam executores, delatores, accusatores, spectatores, ac iudices, po-
E stremò omnes qui iniustissimæ crudelitati vel tacita voluntate assentiebãtur, quia Deus secretorum cognitor est, & quorum maxima per omnes prouincias pars hominum versabatur, eadem vltionis plaga corripi iustum erat. Soluuntur repentè vndique, permissu Dei, ad hoc circumpositæ, relictæq. gentes, laxatisq. habenis in omnes Romanos fines inuehuntur: Germani Alpibus, Rhetia, toraq. Italia penetrata, Rauennam vsque perueniunt: Alemanni Gallias peruagantes, etiam in Italiam transeunt: Græcia, Macedonia, Pontus, Asia Gothorum inundatione deletur. Nam Dacia trans Danubium in perpetuum aufertur. Quadi & Sarmatæ Pannonias depopulantur, Germani vlteriores abrasa potiuntur Hispania, Parthi Mesopotamiam auferunt, Syriam corradunt. Extant adhuc per diuersas prouincias in magnarum vrbium ruinis paruæ & pauperes ædes, signa miseriarum & nominum indicia seruantes: ex quibus nos quoque in Hispania Tarraconem nostram ad consolationem miseriæ recentis ostendimus.]

Hæc

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXII. VLTIO IN TARRACONENSES.

Hæc de Tarraconis ruina cùm scribat Orosius; meminisse debemus de clarissimis martyribus illic recenter passis, nempe Fructuoso eiusdem ciuitatis Episcopo, Augurio, Eulogioque diaconis illic viuis igne combustis. Ad has quidem aliasq. eiusdem temporis clades immensas respiciens S. Augustinus [a], ad Hesychium scribēs, hæc ait: Sub Imperatore Gallieno cùm Romanas prouincias barbaries vsquequaque peruaderet: quàm multos fratres nostros, qui tunc erant in carne, putamus propinquum finem (*mundi nempe*) credere potuisse? hæc ipse, cùm de mundi exitio pluribus agit.

[a] *Augustin. epist. 80.*

XXIII. CHRISTI ECCLESIAE PROPAGATIO.

Has autem omnes barbarorum in Romanum Imperium irruptiones atq. depopulationes, quibus Gentiles mirum in modum afflictati sunt, ad Christianæ fidei propagationem magnopere contulisse, Sozomenus [b] testatur his verbis: Causa autem, cur omnes ferè barbari Christianam religionem amplecti cœperint, fuere bella variis temporibus, vtpote regnante Gallieno, & Imperatoribus, à quibus ei successum; est, à Romanis & exteris hominibus administrata. Nā cùm infinita ferè & promiscua multitudo Gentium ex Thracia in Asiam traiecisset, camque incursionibus factis occupasset; alijq. barbari in alijs locis Romanis sibi finitimis idem præstitissent: multi sacerdotes Christi pariter captiui à barbaris abducebantur. Qui quidem cùm homines in illis locis morbis afflictatos sanarent, & dæmonibus occupatos, solo nomine Christi Filij Dei inuocato, liberarent; & sincerum præterea ac pium vitæ genus colere, & virtutum præstantia obtrectatorum ora penitus obturare viderentur: barbari eos cùm vitæ, tum factorum mirabilium causa magnopere admirati, & eos valde prudentes esse; & se, si tam præstabiles hominum mores imitarentur, numenq. diuinum ad eorum exemplum colerent, Deum sibi propitium habituros. Itaque ab illis, quid sibi agendum sit, doceri constituunt: discunt fidei nostræ præcepta, baptismum recipiunt, & conuentus more Christianorum celebrant. Hucusque Sozomenus, eademque Nicephorus [c].

[b] *Sozom. lib. 2. c. 5.*

[c] *Nicep. lib. 8. c. 33.*

XXIV. GREGORII EPISTOLA CANONICA

Hoc ipso tempore, quo (vt dictum est) Gothi inter alias Asiæ prouincias Pontum quoque incursabant, Magnus ille Gregorius Neocæsareę eius prouinciæ primariæ ciuitatis Episcopus, cognomento Thaumaturgus, de quo multa superiùs, ad emendationem complurium delictorum, quæ tunc illius barbaricæ incursionis occasione perpetrata fuissent, eam epistolam scripsit, quam Græci Canonicam vocant, & in canone ad Sextam Synodum apposito inter alias canonicas epistolas annumeratur. eam verò hic ob multarum rerum ad historiam quoque spectantium notitiam describere, operæpretium existimamus. Ad quem autem scripta fuerit, non liquet: ad aliquem tamen sanctum Episcopum, qui ipsum de nonnullis consuluisset, datam fuisse, ipso eius exordio declaratur. est ergo huiusmodi [d]:

[d] *Apud Theod. Balsam. in Bibl. sanctæ.*

XXV. DE REMISSIONE VIM PASSIS.

Non cibi nos grauāt, sancte Papa, si captiui ea comederint, quæ qui in eos dominium obtinent, eis apposuerunt: maximè quando vna de omnibus fama est, barbaros, qui in nostras regiones incursiones fecerunt, idolis non sacrificasse. dicit autem [e] Apostolus: Escæ ventri, & venter escis: Deus autem & hunc & has destruet. Sed Saluator quoque omnes cibos mundans: Non quod intrat (inquit) coinquinat hominem, sed quod egreditur. Et hoc quoque quòd captiuæ mulieres corruptæ fuerunt, barbaris earum corporibus insolenter abutentibus: sed si priùs quoq. damnata vita fuerat, in res varias abeuntibus oculis fornicatoribus, vt [f] scriptum est, fornicariæ habitæ sunt etiam tempore captiuitatis: & non oportet facilè orationibus cum eiusmodi communicare Sed si quidem aliqua quæ in summa continentia vixerit, & puram ab omnique suspicione alienam priorem vitam ostenderit; nunc vi & necessitate in probrum contumeliámve lapsa sit: habebimus exemplum [g] quod est in Deuteronomio de adolescentula, quam homo in agro inuenit, & ea vi compressa, cum ipsa dormijt. Adolescentulæ (inquit) nihil facietis, non erit adolescentulæ peccatum mortis: quia quemadmodum si quis homo aduersus fratrem suum insurrexerit, & ipsius animam morte affecerit, sic hanc rem: adolescentula proclamauit, & non erat qui ei opem ferret. Hæc quidem certa ita se habent.

[e] *1. Cor. 6.*

[f] *Num. 15.*

[g] *Deut. 22.*

XXVI. AVARITIA CHRISTIANORUM QUORUMDAM.

Grauis res est auaritia & plura habendi cupiditas; nec possunt vna epistola proponi Scripturæ, in quibus non solùm prædari, fugiendum horrendumq; prædicatur, sed plura etiam concupiscere, & aliena propter turpe lucrum attingere: & quicumque est huiusmodi, is est ab Ecclesia abdicatus. In tempore autem incursionis, in tanto luctu tantisq; fletibus ausos esse aliquos tempus, quod omnibus exitium afferebat, existima-

re esse

re esse sibi lucri rempus, hominum est impiorum & Deo inuisorum, & quorum improbitati nihil potest adijci. Vnde eis omnibus eiusmodi interdicere visum est, eosq. abdicare, ne fortè ad totum populum ira veniat, & in eos primùm qui præsunt, & nō inquirunt. Vereor enim ne (vt ait Scriptura [a]) impius iustum vnà secum perdat. Fornicatio enim (inquit [b]) & auaritia, per quæ venit ira Dei in filios inobedientiæ. Ne sitis ergo participes eorum: fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; vt filij lucis ambulāte. Fructus enim lucis est in omni bonitate & iustitia & veritate, probantes quid sit Deo acceptum: & ne communicetis infructuosis operibus tenebrarum; sed potiùs etiam redarguite: quæ enim ab ipsis fiunt clanculum, turpe est & dicere: omnia autem à luce conuicta manifestantur. hæc quidem Apostolus.

[a] *Prouer. 21*

[b] *Ephes. 5.*

Si autem qui propter priorem plura habendi cupiditatem, quæ in pace fuit, pœnam dant: in ipso iræ tempore rursum ad auaritiam conuertuntur, lucrum facientes ex sanguine & pernicie euersorum hominum captiuorum, interfectorum: quid aliud expectandum est, quàm vt auaritia decertantes, iram sibi & vniuerso populo accumulent? Nam ecce Achan Zaræ [c] filius, in eo quòd Deo dedicatum erat, peccauit: & in omnem Israël synagogam ira peruenit. Nobis autem, quicquid non est nostrum, sed alienum est ab hoc tempore lucrum, Deo dicatum esse, existimandum est. Nā & ille quidem Achan ex præda accepit: & ipsi nunc ex præda accipiunt. Ac ille quidem ea quę erant hostium: qui verò nunc sunt, ea quæ sunt fratrum, lucro pernicioso lucrifacientes. Nemo seipsum seducat, tamquam inuenerit: neque enim fas est ei qui inuenit, lucrifacere. Ait Deuteronomium [d]: Viso fratris tui vitulo, & que errante in via; ea ne despexeris; sed ea restitutione restitues fratri tuo. Sin autem frater tuus ad te non approximet, neque ipsum noueris; coges ipsum, & erit tecum, donec ea frater tuus quæsierit, & reddes ea: & sic facies de eius asino, ac facies de eius veste; sic facies post omnem perditionem fratris, quæcumque ipsi perierint, & tu inueneris hæc Deuteronomium. In Exodo [e] autem non solum si quis res fratris, sed etiam inimici inuenerit; restitutione (inquit) restitues ipsa domino ipsorum. Si autem ab eo qui in pace & in otio delicatè vitam transigit, vel etiam ab inimico non licet lucrari: quanto minùs ab eo qui rebus aduersis premitur, & fugit, & necessitate coactus, propria derelinquit?

XXVII.

[c] *Ios. 7.*

CORRECTVS AVARITIA.

[d] *Deut. 22.*

[e] *Exod. 23.*

Alij autem se ipsos seducunt, pro suis proprijs quæ perierunt, aliena quæ inuenerunt detinentes: vt, quoniam Boradi & Gothi eis hostilia fecerunt, ipsi sint alijs Boradi & Gothi. Propterea ergo fratrem & consenem nostrum Euphrosynum ad vos misimus, vt secundùm formam, quæ hic est Dei similis, & quorum accusationes admittere oportet, & quos à precibus abdicare, illic similiter disponat. Denunciatum autem est nobis, quippiam factum esse in nostra regione incredibile, vel vtique infidelibus & impijs, & qui ne nomen quidem Domini nouere: Quod nonnulli eò inhumanitatis, crudelitatisque processere, vt captiuos aliquos, qui fugerunt, vi retineant. Mittite aliquos in regionem, ne vel fulmina in eos cadant qui hæc agunt. Eos itaque qui inter barbaros enumerati sunt, & cum eis in captiuitate inuaserunt, obliti se esse Ponticos & Christianos; efferati autem barbarique redditi, vt eos qui sunt huius generis, vel ligno, vel suffocatione interficiant, vias autem nescientibus barbaris ostendant; etiam ab auditione arcere oportet, donec de his, congregatis sanctis, aliquid communiter visum fuerit, & ante eos sancto Spiritui.

XXVIII.

QVORVMDAM SAEVITIA.

Eos autem qui alienas domos inuadere ausi fuerint; si accusati quidem connicti fuerint, nec auditione dignos existimare: sin autem se ipsos enunciatint, & reddiderint; in eorum qui conuertuntur, ordinem substerni. Eos autem qui in campo aliquid inuenerunt, vel in suis ædibus à barbaris relictum; si accusati quidem connicti fuerint, sint similiter in ijs qui substernuntur: sin autem se ipsos enunciauerint, & reddiderint, etiam precibus digni habeantur. Eos autem qui seruant mandata, absque turpi omni lucro seruare oportet, nec indicationis, vel custodiæ, vel inuentionis pretium, vel quócūque nomine appellant, exigentes. Fletus, seu luctus, est extra portā oratorij, vbi peccatorem stantem oportet Fideles ingredientes orare, vt pro se precentur. Auditio est intra portam, in loco, quem κατηχεῖα vocant, in ferula, vbi oportet eum, qui peccauit, stare post catechumenos, vsque ad catechumenos, eriam illinc egredi. Audiēs enim post Scripturas & doctrinam, ejiciatur, & precatione indignus censeatur. Subiectio autem, seu substratio est, vt intra templi portam stans, cum catechumenis ingrediatur. Congregario, seu con-

XXIX. IN EOS QVI BONA RETINENT ALIORVM.

LOCA DIVERSA POENITENTIAE.

Universidad de Deusto
Biblioteca

seu consistentia est, vt cum Fidelibus consistat, & cum catechumenis non ingrediatur. A
Postremò est participatio sacramentorum.] Hucusque Gregorij epistola, qua pœnitentium classes in Ecclesia & loca distincta pulchrè referantur. Sed ad rerum gestarum seriem reuertamur.

XXX. DIONYSIVS LABORAT CONTRA SABELLIVM. Dum adhuc autem ob Æmiliani tyrannidem in Ægypto, ac superingruentem luem Dionysius Alexãdrinus Episcopus vexaretur, alijs insuper afflictionibus agitatur. Quæ nam hæ fuerint, & qua occasione commotæ, iam enarrare aggrediamur. Oborta autem ac validiùs propagata ab auctore Sabellio, quam diximus, hæresi Sabelliana, quæ in sanctissima Trinitate personarum distinctionem ac proprietatem penitùs auferebat, sicut vnam tantùm substantiam, ita pariter & personam in ea prædicans; Dionysius, quem diximus, Episcopus Alexãdrinus, cuius præcipuè videbatur id esse muneris, vt sibi subditi hominis, nempe Libys errores refelleret, ac penitus confutaret, eruditas mox edidit B
in Sabellium lucubrationes. Cuius quidem hæresin cùm valentiùs oppugnare contenderet, & vehementiùs in eam obniteretur: dum personas accuratiùs distinguere, ac suis proprietatibus ab inuicem exactiùs discriminare curaret, in contrariam inflecti visus est partem, nimirum diuinas personas non tantùm ab inuicem distinxisse, suis proprietatibus singulis attributis, sed etiam diuisisse ab inuicem.

XXXI. CONCILIVM ROMAE HABITVM IN CAVSA DIONYSII EPISC. ALEXANDRINI Pentapolitani autem quidam eum tamquam de fide non rectè sentientem detulerunt (vt æquum videbatur) ad primarium Antistitum omnium Iudicem Romanum Episcopum, eodem quoque nomine Dionysium appellatum. Hic coëgit Romæ ea de causa Episcoporum Concilium. Magni planè ponderis videbatur esse negotium, non tantùm natura sui, quòd de sublimi illa imperceptibili ac ineffabili agendum esset diuina substantia in personarum trinitate distincta; sed quòd primi omnium, post ipsum C
Romanum Episcopum, Antistitis in Ecclesia Catholica esset causa tractanda. Cõuentu igitur Romæ habito, cognitaque à maioribus tradita sincera fide ac stabilita; ipsum Dionysium Alexandrinum, quid de ea re ipse sentiret, vt litteris declararet, Dionysius Papa, pariterque Synodus vniuersa commonuit: cui & paruit, vt ex his, quæ dicturi sumus, apparet.

XXXII. Hæc autem sic se habere, S. Athanasius eiusdem Ecclesiæ Alexandrinæ postea Episcopus, in commentario, quem de Sententia Dionysij aduersus Arianos conscripsit, rem ab exordio repetens, sic testatur: In Pentapoli superioris Libyæ quidam Episcoporum sententias Sabellij amplectebantur: tantumque earum commenta inualuerant, vt vix

DIONYSIVS CAVSAM AGIT APVD ROM. PONT. vlteriùs Filius Dei in Ecclesijs prædicaretur. Re cognita Dionysius, ad cuius curam eæ Ecclesiæ pertinebant, legatos misit, qui auctores harum rerum ab illis prauis opinioni- D
bus retraherent. Illis autem nihil de stultitia sua remittentibus, impudentiusq; in impietate pergentibus, coactus est ad illorum improbitatem retundendam istiusmodi epistolam scribere, & humanitatem Christi ex Euangelijs commonstrare; vt illis audacius Filium Dei abnegantibus, & humana eius Patri imputãtibus, commonstrata rei veritate, non Patrem, sed Filium pro nobis hominem esse genitum, rudibus illis & inscitis hominibus Patrem non esse Filium persuaderet; & paularim ad veram Filij deitatem credendam, & Patris cognitionem euehere posset. Hic nimirum scopus est eius epistolæ, quæ ad retundendam eorum peruicaciam, qui veritatem Filij mutare volebant, scripta est.] & post multa: Idem igitur Dionysius ab Apostolis edoctus fecit, coactus ob Sabellij hæresin, quæ tum irrepserat, istiusmodi epistolam scribere, verbaque illis quæ humanitus & humiliter de Saluatore sonant, obijcere; vt rebus humanitatis eius intersepirentur, quo minùs Filium Patrem esse dicerent: faciliorem illis viam ad credendam Filij diuinitatem strueret in illis epistolis.] hæc & alia plura Athanasius de epistola tunc à Dionysio scripta ad Euphanorem atque Ammonium. E

XXXIII. DIONYSIVS IN CRIMEN ADDVCTVS ARIANAE HAERESIS. Quo modo autem à quibusdam Pentapolitanis eius sententia in deteriorem partem accepta fuerit, perinde atque id de Filio Dei sensisset Dionysius, quod postea Arius sensit: ob eamque causam ipsum Dionysium suum ipsorum Episcopum rei impietatis constituerint apud Dionysium Romanæ Ecclesiæ Episcopum; idem S. Athanasius in commentario, quem de Synodis scripsit, testatur his verbis: Duo enim Dionysij dum ante eos septuaginta fuere, qui Samosatensem sustulere; quorum alter Romæ, alter Alexandriæ Præsul erat. Ibi cùm quidam Alexandrinũ Episcopum apud Romanum accusarent, quasi qui Filium, opus, & non consubstantialem Patri diceret: & Synodus Romæ co-

A mæ coacta indignè tulit, & Romanus ad cognominem sibi Episcopum omnium sententiam perscripsit: & iam inde ille se ad defensionem parans, libello suo titulum Refutationis & Apologiæ indidit, & in hæc verba ad Romanum scripsit.] cùm iam antea idem Dionysius Alexandrinus, alijs ad Romanum Pontificem datis litteris, se excusasset, sicut ipse declarat his litteris inter alia:

Ego & in alia epistola scripsi, vbi ostendo crimen, quod deferunt contra me, falsum esse: quasi qui dicerem, Christum non consubstantialem esse Deo. Nam tametsi dico me id non reperisse, nec legisse alicubi in sacris litteris: rationes tamen nostræ, quas reticuerunt, non abludunt ab hac sententia. Nam & humanum partum pro exemplo adduxi haud dubiè congenerem; idque in verbis meis, addens, omnino parentes eo solùm alios esse à liberis, quòd illi ipsi sui liberi non sint: alioqui necessarium fore, vt nec
B parentes, nec liberi sint. Epistolam (vt dixi) ob casus temporum proferre non possum. Si autem tibi verba mitto, multo libentiùs totum exemplar misissem; quod vbi nactus fuero, non omittam. Scio & memor sum, me plurimas congenerum similitudines adhibuisse: nam & plantam dixi è semine aut radice pullulantem, aliud esse ab eo vnde progerminatur, & tamen cum eo prorsus esse eiusdem naturæ: & fluuium è fonte promanantem, aliam formam nomenque accipere: neque enim fontem fluuium, neque fluuium fontem appellari; & tamen ambos existere, & fontem instar patris esse, fluuiumque quasi Filium esse, qui ex fonte gignatur.] Hucusque ex Dionysij Alexandrini epistola Athanasius. DEFENSIO DIONYSII.

Quòd igitur ob casus temporum, sibi tomi à se conscripti mittendi non esse facultatem dicat: planè se illa scripsisse tempore ingruentis belli Alexandrini; vel pestis obor- XXXV.
C tæ quam diximus, significare videtur; vtpote quòd sibi Alexandria absenti, librum illic TEMPVS DATAE EPISTOLAE. positum accipere atque mittere non liceret. Citat eamdem Dionysij epistolam idem Athanasius alibi quoque agens contra Arianos: additque ex eadem non tantùm quæ dicta sunt ea epistola, quam tunc ad Dionysium Pontificem scripsit, Dionysium Alexandrinum professum esse: sed neque opus aliquod esse, neque creaturam Verbum Dei, sed proprium paternæ substantiæ germen, idque indiuisibile, vt sancta Nicæna Synodus postea declarauit.

Quo modo autem non tantùm his litteris, alijsque antè vel pòst datis, idem Dionysius Alexandrinus apud Dionysium Papam suam causam egerit, sed pleniori de ea re scripta Apologia eidem in omnibus satisfecerit; idem qui suprà S. Athanasius affirmat, rem ab exordio auspicatus his verbis*: Cùm igitur Dionysius Episcopus certior factus XXXVI. DIONYSIVS PLENE PVRGATVS.
D de Pentapolitanis, zelo religionis hanc epistolam (quemadmodum dixi) contra hæresin Sabellij ad Ammonium & Euphranorem scripsisset: quidam ex Ecclesia rectè quidem sentientes, sed tamen ignari eius causæ cur ita ab eo scriptum esset, Romam ascenderunt, ibique cum apud Dionysium eiusdem nominis Romanum Præsulem accusarunt. Re comperta, Alexandrinus simul & contra Sabellij sectatores & Arij dogmata, propter quæ ab Ecclesia eiectus fuit, volumen composuit: vbi æquales, sed tamen contrarias hæreses esse docet in Sabellij dogmatibus, & blasphemijs eorum, qui dicunt, Dei Verbum, opus vel creaturam esse: postulauitque à Romano Præsule, vt obiecta sibi indicarent. Quibus acceptis, opus edidit sub nomine Elenchi & Apologiæ: vbi sceleratam officinam Christi rebellium redarguit, & quo pacto hanc infamiam contra ipsum excitarint, demonstrat.] & paulo pòst: * Athanas. de sensen. Dionys.

E Quod autem ad Præsulem Alexandrinum Dionysium attinet: ex Apologia eius satis apparet, eum non illius sententiæ, cuius isti dicunt, fuisse, aut quicquam prauarum XXXVII. ATHANASIVS DEFENDIT DIONYSIVM.
opinionum Arij accepisse: immo potiùs scripta Illius efficaciter demonstrant, calumnias esse, quibus vulgò impetitus sit: non enim fixandi animo, sed sui purgandi, Apologiam scripsit. Certè qui suam innocentiam purgat, quid aliud facit, quàm quòd crimen diluit, & Arianos sycophantas ostendit? Cæterùm vt ea ipsa innocentissimi viri Apologia grauiùs confundantur, appareatque ipsos malitiosos, Dionysium verò ab eorum erroribus liberum: dabo operam vt ipsius verba in medium proponantur. Principio epistolæ suæ, &c.] prosequitur Athanasius ab ipso epistolæ Apologeticæ titulo ipsam integram demonstrare Catholicam, ac declarare ipsum Dionysium omni ex parte cum Orthodoxis de fide sensisse.

Qui igitur vnam illam priorem ad Ammonium & Euphranorem Dionysij legebant XXXVIII.
epistolam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

epistolam, ex ea fortasse aliquid suspicandi de Dionysio potuissent occasionem qua- A
lemcumq. arripere: quamobrem lectores omnes idem S. Athanasius iure prouocat ad
reliquas eo argumento ab ipso scriptas epistolas perlegendas; ex quibus, quænam qua-
lisve eius de diuinitate Filij Dei esset sententia, perspicuè & absque ambiguitate aliqua
[a] Athanas. de sentenc. Dionys. aduers. Arian. posset intelligi. Nam superiùs hæc ait[a]: Cæterùm quia occasionem calumniandi Epi-
scopi ex quibusdam particulis eius epistolæ sese habere arbitrantur; age particulas illas
inspiciamus, vt inde eorum vanitas appareat, & desinant vel serò tandem inter se bla-
sphemare Dominum; & confiteantur Iesum vel cum militibus, conspecto rei naturæ te-
stimonio, verè esse Filium Dei, & nequaquam creaturam. Dicunt igitur (*Ariani vide-
licet*) in epistola beati Dionysij scriptum haberi, Filium Dei, opus & quiddam factitium
esse, neque Patri naturaliter suum & proprium, sed alienum ab illius substantia, qualis
est vitis à natura agricolæ, aut nauis fabri; eumdemque, quia opus est quoddam condi- B
tum, non fuisse antequam fieret.

XXXIX. SCRIPTA SVA EXCVSANT DIONYSIVM. Scripsisse Dionysium illius generis epistolam agnoscimus: verùm non hanc solam, sed plurimas ab eo postmodum scriptas esse dicimus; quas ab istis quoq; legi oportuit, vt ex omnibus simul, non ex vnica dumtaxat iudicium de eius fide constitui posset: non enim fabri peritia solertiaque, qui multas triremes ædificauit, ex vnica naui, sed ex omnibus simul dijudicari debet. Si igitur simpliciter, tamquam qui fidem suam edere profiteretur, hanc epistolam scripsit: esto, accusent eum vt velint; non enim crimine caruerit istiusmodi sententia. Quòd si temporis & personæ ratio cum ad talia scribẽda traxit, aliasque postmodum epistolas subdidit, quibus se de suspicione purgat: non oportuit, omissis causis cur ita scribendum fuerat, homini temerè odium conciliare.]

XL. [b] Athan. contra haref. Ari. decret. [c] Athanas. de sentenc. Dionys. cont. Arian. Hæc & alia plurima de eo Athanasius[b]: qui aduersarios sæpe prouocat ad ea quæ C
idem Dionysius Alexandrinus in suæ defensione causæ scripserat ad Dionysium Ro-
manum Pontificem. nam inter alia quæ scriptis prodidit Alexandrinus, hæc alibi idem
Athanasius[c]: Sunt autem ea quæ in primo volumine Elenchi & Apologiæ post cætera
scripta reperias: Numquam fuit, quando Deus non erat Pater. Et in sequentibus agno-
scit sæpe Christum Verbum & Sapientiam & Virtutem fuisse: nihil enim horum, cùm
Deus existeret, factum esse; neque posterius Filium genuisse, Filiumque non ex se, sed ex
Patre essentiam nactum esse. Et paulo pòst ita de eodem dicit: Iam quia splẽdor est æter-
næ lucis, omnibus modis ipse quoque æternus est. Luce enim semper existente, certum
est & splendorem semper existere: eo enim lucem esse, quòd splendeat, intelligitur: non
enim fieri potest vt lux non luceat.]

XLI. NONNVLLI DECEPTI DE DIONYSIO. Hæc autem in Apologia Dionysij Alexandini scripta ad Dionysium Papam ex mul-
tis attigisse nos oportuit: quòd sciamus nonnullos, ad quos nonnisi prima illa epistola D
ad Euphranorem & Ammonium scripta peruenisse videatur, neque legisse citata Atha-
nasij pro Dionysio scripta, paulo liberius (venia ipsorum dixerimus) quàm par erat, de
Dionysio esse locutos: quod & in Notationibus nostris ad Romanum Martyrologium
tractasse meminimus; hic verò, quod ratio suscepta postulat, sumus fusiùs prosecuti.
Gennadius igitur Massiliensis cùm longioris spatij interuallo ab Ægypto, quàm Græci,
distaret, atque Dionysij Alexandrini lucubrationes omnes minùs perspectas haberet;
eo faciliùs de eodem Dionysio decipi potuit, cùm inconsultè nimis hoc de eo in com-
[d] Apud Aug. de Eccl. dogm. mentario[d] illo de Ecclesiasticis dogmatibus, qui interdum S. Augustini nomine perpe-
ram inuenitur esse citatus, scriptum reliquit: Nihil creatum, aut seruiens in Trinitate
credamus, vt vult Dionysius fons Arij.]

XLII. QVID DE DIONYSIO RVFFINVS. [e] Ruffinus de adult. lib. Or. Deceptus est in eo & Ruffinus[e] Aquileiensis, dum existimauit, Dionysij Alexandri- E
ni qui videntur errores, non fuisse ab eo conscriptos, sed ab Arianis additos: nam ne-
quicquam huiusmodi Athanasius, pro eo scribens Apologiam, caussatur: sed illa vt ab
eo sunt scripta, integra atque sincera perseuerasse indicat; quibus ipsum rectè sensisse,
perspicuè innotesceret. Certè si legisset S. Athanasij pro Dionysio defensiones superiùs
recitatas; apertè nouisset, non (vt putat) Athanasium expostulare, quòd ab Arianis ali-
[f] Hieron. Apolog. aduersus Ruffin. lib. 2. & Basil. epist. 41. quid fuerit additum ad Dionysium, sed potius ex scriptis illius minùs plenè accuratéve
consideratis, illum renitentem coëgisse suis ipsorum erroribus adstipulari. Sed & magis
miramur, S. Hieronymum[f], ea omnia à Ruffino conscripta disquirentem, ac confutan-
tem, eum huius erroris arguere prætermisisse.

XLIII. Consultus autem S. Basilius[g] à Maximo philosopho, quid de Dionysio sentiret, suam

A suam ad eum rescribens sententiam his propemodum verbis significauit: Quæ de rebus BASILII DE DIONYSIO SENTENTIA.
Dionysij sciscitaris: venerunt quidem ad nos admodum eius multa: libri verò non
dum adsunt; atque ideo nihil dum misimus. Est autem hæc nostra de eo sententia: Non
omnia viri huius laudamus; sunt quæ prorsus etiam damnamus. Ipse propemodum
(quantum nobis liquet) primus hominibus istius impietatis Anomianæ, quæ iam pas-
sim obstrepit, seminaria præbuit. Causam verò huius non puto animi malitiam esse;
sed quòd vehementer cupit obluctari Sabellio. Soleo itaque illum similem æstimare
plantatori cuipiam, qui recentis plantæ correcturus auersionem, ita immoderatè il-
lam retorquet, vt à medio aberret, & ad contrarium latus ramulum abducat. Tale
quid & ab hoc viro factum deprehendimus. Hic nempe dum impietati Libyanæ se op-
ponit acriore impetu, minùs prudenter sibi prospiciens, in malum huic oppositum
B præceps abijt, & quidem nimio contendendi studio. Satis enim huic fuisset, si argumen-
tis doceret Patrem & Filium non idem esse in subiecto personali; vt palmarium præ-
sumptæ victoriæ ex hoste blasphemo, nimirum Sabellio, reportaret. Atqui is Diony-
sius, quod vnum expetebat, perspicuè admodum obtinuit, sed ex superfluo. Nam non
solùm diuersitatem τῆς ὑποστάσεων, hoc est, personarum, sed & τῆς οὐσίας, hoc est, essentiæ
differentiam constituit: potentiam Filij imminuit, & ipsius gloriam immutat ac ma-
iestatem. Hinc adeò contigit, vt malum permutauerit malo, atque aberrarit à scopo
rectissimæ ac sincerioris doctrinæ: quo factum est, vt varius sit deprehensus & incon-
stans in conscriptionibus suis: & quidem tollit nunc τὸ ὁμούσιον, coessentiale per ea, qui-
bus in recta constitutione τὴν ὑποστάσεων, personarum scilicet, minùs rectè vsus est: nunc
contrà admittit, dum respondet eiusdem nominis Dionysio. Nec his contentus, &
C de Spiritu sancto voces edidit, quæ nullà prorsus sui parte competunt sancto Spiritui:
diuinam illi atque adorandam adimens maiestatem, & eumdem ad hæc inferiora de-
uexum creatæ annumerat ac seruili naturæ. Vir igitur hic talis est.] hucusque Basilius
de Dionysio.

Verùm licet multa à Dionysio scripta sibi innotuisse dicat, litterasque ab eo ad Dio- XLIV.
nysium Romanum datas legisse; tamen quatuor Apologeticos libros ab eodem ad ip-
sum Romanum Pontificem pro sui defensione conscriptos minimè visus est habuisse
compertos. quod ipse, suæ ipsius sententiæ exordio sic præfatus, affirmare videtur, cùm
ait: Venerunt quidem ad nos admodum multa, libri verò nondum adsunt.] per libros
autem intelligi Apologeticos commentarios ad Dionysium Pontificem datos, Euse-
D bius[a] & S. Hieronymus[b] satis apertè declarant his verbis: Præter epistolas (inquit Euse- DE APOLOGETICIS LIBRIS DIONYSII.
bius Dionysij suprà memoratas, aliæ complures eius extant epistolæ: vt illæ quæ sunt
contra Sabellium ad Ammonem Ecclesiæ Bernicensis Episcopum missæ, & ea quæ ad
Telesphorum, & quæ ad Euphranorem data fuit: alia item ad Ammonem & Eupho-
rum. quatuor item libros de eodem argumento, nempe contra Sabellij hæresim com-
posuit, quos gentili suo Dionysio, qui Romanus erat Episcopus, dedicauit.] hæc Euse-
bius, eadem Hieronymus. Hos itaque quatuor libros ad Dionysium Romanum scri-
pros, continuisse suam defensionem de ijs quæ antea minùs accuratè à se conscripta,
alijs eum accusandi apud Romanum Pontificem dederant occasionem, S. Athanasius
in locis citatis sæpe testatur.

Cùm igitur patens sit, nec S. Basilium omnia ab eo scripta eo argumento tunc ha- XLV.
buisse comperta; nec insuper Apologeticum librum, pro eodem ab Athanasio editum, EXCVSATVR S. BASILIVS
E eidem innotuisse: haud mirum, si de Dionysio, licet excuset, paulò tamen liberiùs vi-
deatur esse locutus. Præterijsse planè S. Basilium (vt diximus) quæ pro Dionysio ab
Athanasio scripta erant; euidens illud est argumentum, quòd cùm ipsum Athanasium,
& quæ ab eo scripta fuissent, summopere consueuerit obseruare atque colere, de Diony-
sio quid sentiendum, suam dicturus sententiam, nullam prorsus (quòd argumenti ratio
exigebat, vel leuiter saltem per occasionem Athanasij meminisse) habuerit mentio-
nem, nec quicquam etiam de eius ventilato Romæ iudicio attigerit; quod ex S. Atha-
nasij citatis scriptis facilè perdiscere potuisset.

Illis demum acceptis atque inspectis, tantum abest vt eum (quod antea fecerat) de XLVI.
Spiritu sancto malè locutum, amplius accusauerit; quin potiùs quæ ab illo scripta es-
sent eo argumento, in sui defensionem adduxerit. nam de Spiritu sancto ad Amphi-
lochium[c] scribens, ipsum Dionysium, hoc præmisso præconio, societati sanctorum [c] Basil. ad Amphiloch. c. 29.

Universidad de Deusto
Biblioteca

BASILII DE DIONYSII MYTATA SENTENTIA

coniunctum adducit in medium, dicens: Cæterùm cùm apud me reputo, si quis veterum ac beatorum virorum his quibus nunc reclamatur vocibus vsus sit: multos reperio, quibus antiquitas fidem conciliat; qui iuxta exactam eruditionem, non iuxta horum temporum homines, quorum alij præpositione, alij coniunctione in Glorificatione sermonem copulant, statuerũt nihil referre sanè quòd ad rectam attinet pietatis intelligentiam. Irenæus ille, & Clemens Romanus, & Alexandrinus Dionysius (id quod etiam auditu mirum est) in secunda ad sui cognominem epistola de accusatione ac defensione, hunc in modum finit sermonem (transcribam autem vobis ipsa verba) His (inquit) congruenter, & nos etiam, forma regulaq. à senioribus qui ante nos vixerunt acepta, concordibus vocibus cum illis gratias agere, ac nunc etiam vobis scribere desinemus. Deo autem Patri, & Filio Domino nostro Iesu Christo, cum sancto Spiritu, gloria & imperium in sæcula sæculorum. Amen.] hæc ex eo.

XLVII. NOTIORA FACTA BASILIO SCRIPTA DIONYSII.

Porrò cùm idem Basilius impugnaretur ab æmulis, perperam sentire de Spritu sancto: haud sibi citandus fuisset Dionysius, si æquè, vt ipse, eiusdem criminis in suspicionem potuisset adduci: cùm potiùs conniuentiæ cum Dionysio accusari potuisset, quàm eius testimonij auctoritate defendi, quam ergo nuper citauit secundam Dionysij Alexandrini ad Romanum Dionysium scriptam epistolam, alia prorsus diuersa erat ab illa, quam ad eum primò respondens conscripsit, cuius meminit in superiùs citata ad Maximum data. Sed (vt existimo) hæc ad Amphilochium allegata secunda ad Dionysium scripta epistola, liber erat vnus ex illis quatuor; quem, quia inscriptus adinstar epistolæ ad Dionysium Papam esset, appellat secundam epistolam: nam & Eusebius [b] testatur, libros Dionysij, pluribus verbis compositos, præ se tulisse epistolarum formam.

[b] Euseb. lib. 7. cap. 27.

XLVIII. DIONYSIVS ABSOLVITVR

Sed quid iam de Dionysio sentiendum sit, haud dignum est, vt re iudicata in pleno Episcoporum conuentu, eidemque Dionysio adiudicata, in controuersiam iterum deducatur. Fixum ergo stabileque permaneat, quod in ea causa Romæ hoc tempore definitum esse cognoscitur; quodque oppugnantibus eum accusatoribus, & ipso, iterum atque iterum missis Romam defensionibus, se purgante atque defendente, est maturo consilio declaratum. Absolutum namque eo iudicio fuisse Dionysium Alexandrinum, S. Athanasius [b] eo euidenti planè significat argumento, quo ait: Magni certè argumenti est, nihil eos (*nempe Arianos*) veri dicere, & calumnijs virum premere; quòd ille numquam ab alijs Episcopis de impietate conuictus est: neq; hæresin propugnando, ab Ecclesia secessit; sed in ea cum pietate obdormiuit: quodq. eius memoria hactenus cum Patribus hucusque celebrata est, & in catalogum relata. Qui si cum istis eiusdem opinionis fuisset, aut si scriptorum suorum rationem non reddidisset: minimè dubium, quin eadem, quæ illi, passurus fuisset.] nempe quòd sede priuatus, ab Ecclesia excidisset. Rursum post multa, hæc ibi de eodem quoque Dionysio: Quid igitur simile habuit Arij hæresis, & Dionysij sententia? Aut quid est, cur Dionysius vt Arianus nominari debeat in tanto inter vtrumque discrimine: cùm hic sit Catholicæ Ecclesiæ magister, ille autem nouæ hæreseos inuentor? Sanè quidem Dionysium ipsum vsum esse voce Consubstantialis, tum etiam legitur in eius epistola contra errores Pauli Samosateni, idque ex maiorum traditione, cum ait: Defertum dicis eum qui erat natura Dominus, & Verbum Patris, per quem omnia Pater fecit, & quem sancti Patres ὁμοούσιον Patri vocauerunt.] hæc ipse.

[b] Athanas. de sent. Dionysij cont. Arian.

PROCVL A SENTENTIA ARII DIONYSIVS

XLIX. LAVDES DIONYSII EX EIVS HOSTE.

Sed ad Dionysij laudes vt tandem coronidem imponamus, eamque ex testificatione quoque hostium comparatam: Paulus Samosatenus, hæresiarcha omnium scelestissimus, & ipsi Dionysio infensissimus, vtpote qui à nullo magis quàm ab ipso fuerat scriptis exagitatus atque depressus: hic, inquam, in exordio decem quæstionum, quas ad eumdem Dionysium scribit, sic ad eum præfatus est: Honoro vos, tamquam honore dignos propter multam ætatem, & quia stigmata Christi fertis in corpore vestro. etenim vt cætera omnia omittam, admiror sapientiam & prudentiam. Contumelias verò in me vestras nihil curo. Quod me anguem serpentem vocas, &c.] Sed de Dionysij causa hactenus.

L. Ex his igitur quæ in Dionysij Alexandrini causa, testimonio S. Athanasij, Romæ apud Dionysium Papam iudiciali examine actitata noscuntur, accusantibus apud eum Episcopis Pentapolitanis Alexandrinum crimine hæresis, eodemq. causam dicere iusso, seque

A seque ipsum per literas atq. libros Apologeticos defendente: nõ est qui non videat (nisi qui spontanea affecti cæcitate, ne tam perspicua videant, claudunt oculos) toto cælo patere, in Ecclesia Romana primarium erectum stare tribunal, ad quod principaliores causæ è remotioribus etiam Orbis partibus deferri solerent: audireq; ipsum Romanum Episcopum prærogatiua Apostolicæ sedis de fide sententias, cognoscere causas Episcoporum; hisque auditis ac cognitis, cum fratribus communicato consilio, causas maximas auctoritate Pontificia definire: prout, S. Athanasio teste, in causa eiusdem Dionysij factum esse conspicitur.

PRAECIPVVM TRIBVNAL ECCLESIAE.

At ne quouis prætextu Pentapolitani fouerent (quod hactenus fecissent)

LI. DIONYSII PAPAE SCRIPTA.

B dogma Sabellij; idem Dionysius Pontifex Romanus, non satis sibi visus damnasse cum dogmate suo impium hæresiarcham, etiam contra illius sectatores hæreticos Sabellianos edidit commentarium, quem idem qui suprà sanctus Athanasius [a] citat, cùm ait: En tibi rursum (inquit) alterum Dionysium Romanum Episcopum, ita in scriptis suis contra Sabellianos, eosque qui talia dicunt, expostulantem, &c.] Rursus verò ne occasione vitandæ hæresis Sabellianæ in contrariam quis præceps ferretur sententiam, qua non persona tantùm, sed & natura distingueret à Patre Filium (quod fecerunt postea Ariani) aduersus eiusmodi oppositam illi impietatem commentarium elucubrauit, cuius his verbis idẽ sanctus Athanasius meminit [b]: Porrò ex Dionysij Romani Episcopi voluminibus, contra eos qui Filium Dei, opus aut creaturam asseuerant, scripris, clarè ostenditur, hæresin Christo rebellium Arianorum non tunc iam primùm, sed olim ab omnibus damnatam fuisse.] hæc Athanasius. Ex quibus planè videas ipsum Dionysium Romanum Pontificem, vt quisque declinaret extrema, me-

[a] Athan. contra hær. Arian. decret.

[b] Athanas. de sent. Dionysij cont. Arian.

C diam ac planè regiam strauisse viam: atque, perinde ac optimus in exercitu Imperator, sic cornui dextro periclitanti tulisse suppetias, vt tamen incolumitati sinistri consultum in omnibus esse voluerit, atque ita in hunc modum sinceræ fidei veritati omni ex parte esse prospectum. At de Sabellianis, atque controuersijs quæ occasione hæresis Sabellianæ obortæ sunt, modò satis: in posterum autem pro temporis ratione de ijsdem sæpius sermo erit.

Cæterùm quod ad statum reliquum Ecclesiæ Alexandrinæ pertinet: de sedatis iam

LII. HISTORIAE DIERVM CELEBRATIO.

ciuilibus dissensionibus Dionysius Alexandrinus scribens hoc anno ad Hermammonem & alios Ægypti Episcopos, firmiter asseuerans, in ea epistola post multa hæc habet in fine: Octauo Imperij anno præterlapso, iam nonum annum Gallienus agit; in

D quo nos festa lætis animis celebremus.] quibus planè significat, tumultus illos iam anno præterito inchoatos esse, hocque anno sopitos, ipsumq. Dionysium Alexandriam reuersum. De reliquis autem turbis in Ægypto excitatis occasione Nepotis, dicemus anno sequenti.

IESV CHRISTI ANNVS 264.	DIONYSII PAP. ANNVS 4.	GALLIENI IMP. ANNVS 10.

CHristi Domini nostri annus ducentesimus sexagesimusquartus, Consulibus Albino & Maximo, à Cassiodoro & alijs adscribitur Fastis.

E Quo quidem licet ab hostili tumultu tunc temporis Ægyptus quieuerit; tamen nouis emergentibus quotumdam occasione tumultibus, Ecclesia in ea posita nõnihil fuit exagitata. Nepos enim Episcopus in Ægypto, professor religionis Catholicæ, sentẽtiam illam de Millenario à Papia olim, Irenæo, Iustino martyre, Tertulliano, atque alijs quoque assertam, necdum ab Ecclesia omnino proscriptam, adeò vehementer, scriptis ea de re voluminibus, propugnare conatus est, vt complures sibi adsciuerit sectatores: qui, ipso quoque ex hac vita sublato, nihilominus eius dogma adeò pugnaciter stabilire conati sunt, vt à recto tramite veritatis tuendæ deflexerint: quorum ea de re sententiam iam in hæresim erumpentem Dionysius Episcopus Alexandrinus tum scriptis, tum etiam viuæ vocis oratione compressit, & penitus confutauit. Quo modo autem hæc se habuerint, Eusebius [c] ex scriptis ipsius collectam orationem instituens, sic narrat:

I. NEPOS EPIS. ASSERTOR MILLENARII.

[c] Euseb. lib. 7. cap. 24.

Præter ista omnia Dionysij opera, alij duo libri de Promissis erant ab eo elaborati.

II.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIONYSIVS LABORAT. CONTRA MILLENARIOS.

Causa cur hos scripserit, erat Episcopus Ægypti, nomine Nepos: qui promissa in sacris Scripturis sanctis viris factitata, in hoc sæculo (sicut Iudæi somniant) præstanda fore docuit; hominibusque persuadere laborauit, eos certo quodam millenario annorum numero in delicijs corporeis & voluptate in terra victuros. Qui cùm putaret se ex Ioannis Apocalypsi suam opinionem posse obtinere, librum quem ἔλεγχον ἀλλοιοτέρων, id est, reprehensionem eorum qui allegorias componunt, inscribebat, de hoc argumento edidit. Cui Dionysius, in duobus illis libris quos de Promissis contexuit, acriter contradicit. In priore suam ipsius sententiam de eo dogmate exponit: in posteriore autem de Ioannis disputat Apocalypsi. In cuius initio de Nepote mentionem faciens, ita scribit: Quoniam librum quemdam Nepotis pro se afferunt, quo quidem perinde ac si in illo certis indubitatisque argumentis Christi regnum in terra futurum probatum esset, magnopere niti & confidere videntur: dicam equidem quod sentio.

III. HYMNI SACRI A NEPOTE CONSCRIPTI.

Quamquam non modò pro multis alijs rebus Nepotem amplector & diligo, vt pro fide, pro studio in doctrina posito, pro assidua in Scripturis exercitatione, pro nonnullis quoque ac varijs psalmis hymnisque ab eo compositis, quibus hucusque nonnulli fratres libenter vtuntur, verùm etiam propterea quòd ex hac vita migrauit, hominem multò magis reuereor. Veritas tamen multò amicissima est, & omnibus rebus meritò anteponi debet. Ac si quid rectè dicatur, laudandum illud quidem sine inuidia: sin quicquam parum sincerè & integrè sit scriptis mandatum, hoc cum diligentia & exquirendum, & coarguendum contra aduersarium, qui coràm adest, & verbis solùm ac sermone opinionem suam tueri laborat, colloquium absque scripto, quod partim interrogando, partim respondendo ijs qui nobiscum ex aduerso pugnant, persuadere, eosque in nostram sententiam perrahere solet, satis profectò momenti habebit & ponderis.

IV. MILLENARIORVM FRAVDES.

Verùm cùm opus scriptum nobis obiectum sit, illudque (vt quibusdam placet) ad persuadendum valentissimum: cumque doctores eius sectæ, Legem & Prophetas pro nihilo putent, Euangelia sequi negligant, Apostolorum epistolas depraueni: huius tamen operis, quod, dixi, doctrinam, tamquam magnum aliquod & abstrusum mysterium complectentem, asseuerent: cumque fratres nostros aliquanto simpliciores & magis imperitos, de sublimi & admirando opere, vel glorioso vereque diuini Domini nostri aduentus, vel nostræ à mortuis resurrectionis, vel cum Domino coniunctionis, consociationisque, & ad eius immortalem naturam assimulationis non aliquando cogitare sinant; sed illis persuadere conetur, in regno Dei abiecta & mortalia præmia, qualia ab hominibus in hac vita expectare solemus, tandè futura: nobis certè necessarium arbitror, aduersus istum fratrem, quem dico, Nepotem, perinde ac si præstò adesset, acuta ratione disceptare. Deinde quibusdam adiectis, sic loquitur:

V. Cùm essem in loco quodam qui Arsenoites dicitur, vbi (vti nostis) iampridem hoc dogma prodijt in lucem, sic vt non modò schismata nascerentur, sed integræ Ecclesiæ à fide deficerent: presbyteros eius sectæ, qui fratribus in singulis pagis vndique prædicabant verbum Dei, conuocaui; eosque magnopere cohortatus sum, vt palàm, præsentibus fratribus, audireque cupientibus, illorum doctrina exquisitè discuteretur. Atque cùm librum, qui illis erat tamquam quoddam propugnaculum & mutus inexpugnabilis, ad me attulissent: confidens vno loco cum illis, toto triduo à primo mane vsque ad vesperam, quæ in eo scripta erant, studiosè refutare conabar. Ibi tum quidem certè fratrum constantiam, studium veritatis, facile obsequium & prudentiam adeò supra modum admirabar, quòd tam præclaro ordine & tanta cum modestia rogabant, disceptabant, nobisque assentiebantur, atque etiam tam diligenter præcauebant, ne illis quæ fuerant antè ab ipsis decreta, si quicquam in eis veritati repugnare videretur, mordicus adhærerent: quin etiam contrarias rationes minimè omittebant nobis opponere; sed quoad eorum fieri poterat, ea quæ erant ab ipsis proposita, munire & defendere tentabant: & contrà, vbi poscebat ratio, sententiam mutare, & nostro assentire iudicio, eos neutiquam omnino pudebat. Deniq. conscientia integra, sincera cogitatione, & puris erga Deum ac simplicibus animis, ea quæ erant firmis rationibus & testimonijs à sacris litteris depromptis confirmata, admodum approbabant.

DIONYSIVS CONFVTAT MILLENARIOS.

VI. Ad extremum huius doctrinæ princeps & dux Coracion, omnibus fratribus, qui aderant,

A aderant, audientibus, palàm confessus est, nobisque attestatus, neque se velle deinceps (quandoquidem aduersarijs rationibus se putabat satis abundè esse conflictum) illi dogmati animum adhibere, neque de eo disserere, neque mentionem facere, neque aliquando illud vsquam docere. Vnde alij fratres, qui aderant, pro ista disceptatione in publico Ecclesiæ conuentu habita, proque omnium conciliatione & concordia, maximam lætitiam animis perceperunt. Hucusque de Millenarijs Dionysius, quæ sunt ab Eusebio recitata. Quæ verò ex eiusdem auctoris libro idem[a] exscripsit atque conrexuit de controuersia olim excitata, & à Dionysio fusiùs disputata de libro Apocalypsis, S. Ioannis Euangelistæ ne sit, vel alterius Ioannis; quoniam ea de re superius actum est copiosè, hìc reperere permittimus: nec de Millenarijs longius se extendet oratio, quæ alibi prolixiorem de ea re est prosecuta narrationem. Quo modo autem ea sententia sæpe compressa reuixerit, suo loco dicturi sumus, nempe cum agemus de Apollinari Laodiceno, qui duos illos à Dionysio conscriptos de Promissionibus libros, contrarijs scriptis editis, ausus est impugnare; quod testatur[b] S. Hieronymus: qui & ait, ab eodem Dionysio scriptum fuisse commentarium aduersus S. Irenæum, eiusdem quoque sententiæ assertorem.

MILLENARIORVM DVX CORACION.

[a] Euseb. lib. 7. c. 10.

[b] Hieronym. in prooem. lib. 2 in Isaiam.

VII. Quod verò spectat ad sacros hymnos à Nepote conscriptos: imitatus eum quoque fuit idem Apollinaris, qui quamplurimos scripsit hymnos Ecclesiasticos. Sed & quem Bardesanis Syri fuisse filium Harmonium superiùs diximus, itidem hymnos elaborasse, affirmant Theodoretus[c] atque Sozomenus[d]. Cùm verò ijdem essent hæretici, atque in hunc modum aureo calice Babylonis malæ doctrinæ venena Fidelibus propinarent: excitauit Deus spiritum sanctorum suorum, vt ad pietatem homines instituentes, longè præstantiores conscriberent sacros hymnos. nam (vt ijdem testantur) ad explodendos illos impietate refertos hymnos Harmonij, S. Ephræm contrarios illis scribens, Syris canendos tradidit. Sed & Gregorius Nazianzenus cygnæo planè cantu Apollinarium impium stridentem silere fecit. Nec his caruit Occidentalis Ecclesia: complures enim habuit grauissimos viros, qui, diuino affiati Spiritu, ceciner in Ecclesia sacros hymnos, vt Damasus Papa, Ambrosius, Paulinus, Prudentius, Marius Victorinus, Prosper Aquitanus, Alcimus Auitus, Sidonius Apollinaris, Venantius Fortunatus, & alij prope innumeri vsque in præsens sæculum, quod præ cæteris eius facultatis eruditis viris abundasse videtur. inter eos autem mira claritudine effulgere R. D. Læuinum Torrentium, Episcopum Antuerpiæ, edita ab eo summa tum pietate tum venustate poemata satis docent: hic illi honestissimus ludus, cum ab ingruentibus pastoralibus curis, quibus inuigilat, animum interdum auocare conceditur. Esset sanè plures adnumerare huius facultatis viros cùm maximè pios, tum etiam egregiè eruditos: sed aliò tendit oratio: ad hæc enim occasione Nepotis hymnorum digressi sumus propemodum nescientes. Porrò scriptum à Nepote librum, quo sententiæ Millenarij vitus est nimis ardens assertor, Gelasius inter quisquilias apocryphorum coniecit.

[c] Theodor. lib. 4 c. 19.

[d] Sozom. lib. 3. c. 15.

CHRISTIANI POETAE PRAECLARI.

VIII. In hunc modum se habentibus rebus Ecclesiasticis, nouis rursum tyrannis exagitatur Romanum Imperium, Trebelliano ab Isauris Imperatore creato; & in Africa auctore Vibio Passieno Proconsule, quem putamus successisse Galerio, & Fabio Pomponiano duce limitis Libyci, appellatus est Imperator Celsus: sed ambo hi quamprimùm sublati sunt; illo à Gallieni duce Catulsoleo, hoc verò à Siccensibus populis Gallieno addictis, septimo die occisis. Sed & Saturninus, fortissimus dux, & ipse à suis Imperator acclamatus, post aliquot menses ab ijsdem necatus est. idem quoque & de alijs Trebellius narrat.

TYRANNI COMPLVRES VEXANT IMPERIVM.

IX. Res planè maiori consideratione digna, quonam pacto accidisse potuit, vt sub triginta tyrannis valuerit Imperium Gallieni subsistere, hominis alioqui ignauissimi, atque penitus effeminati: cùm vel vnus tyrannus (quod de alijs accidit) plus satis sufficere potuisset, vt inter popinas atque lenones agentem Principem è medio tolleret: cùm præsertim Trebellio auctore constet, omnes duces exercitus, qui aduersus Gallienum rebellarunt, fuisse fortitudine & consilio præstantissimos, quos ad barbaros debellandos Valerianus summa prudentia atque iudicio delegisset. quod admirans Trebellius, ait: Mirabile hoc fuit in Valeriano Principe, quòd omnes quoscumque duces fecit, postea militum testimonio ad Imperium peruenerunt: vt appareat senem

Imperatorem in deligendis Reipublicæ ducibus talem fuisse, qualem Romana felicitas, si continuari fataliter potuisset, sub bono Principe requirebat. Et vtinam vel illi, qui arripuerant imperia, regnare potuissent, vel eius filius Gallienus in Imperio diutiùs non fuisset, vt liberè se in suo statu Respublica nostra tenuisset. Sed nimis sibi fortuna indulgendum putauit, quæ cùm Valeriano & bonos principes tulit; & Gallienum, diutiùs quàm oportebat, Reipublicæ reseruauit.]hucusque Trebellius Ethnicus homo, Deum ignorans, nec nisi fortunæ sciens adscribere, quæ summa moderatione diuinæ stat cræ in homines iudicia occulta iustè penduntur.

DEVS GALLIENVM A TOT TYRANNIS DEFENDIT.

X. Verùm tanti prodigij causam (sic illud dixerim, quòd excedat omnem humanum captum) non aliunde puto esse petendam, quàm ab illo causarum omnium fonte primario, ipso Deo optimo maximo, de quo illud diuinis litteris prædicatur[a]: Qui baltheum Regum dissoluit, & præcingit fune renes Regum.] & [b] contrà: Per me Reges regnant.] Sed vnde hæc Gallieno, vt tot tyrannos adeò formidabiles, ac propemodum insuperabiles, è medio tolleret, atque regnaret, Senatu & exercitu semper inuito? à Deo promeruit? Certè quidem ex Dionysij Alexandrini scriptis rimari causam licet. Nimirum quòd sicut Valerianus tamdiu florentissimum est moderatus Imperium, quamdiu Ecclesiæ pacem concedens, & de Christianis benemeritus, piorum omnium in se deuinxit officia, quibus illi pro Romani Imperij incolumitate, Imperatorisque salute apud Deum quàm sedulò precibus agerent: sed in contrarium mutatus, in Christianos insurgens, Dei à se pariter sustulit patrocinium; ac ea de causa & ipse captus, in vltimum discrimen induxit Romanum Imperium, quantumlibet militia potens, & in rebus agendis solertissimus ac prudentissimus haberetur. Econtrà Gallienus ignauus & socors, collapsum penitùs nactus Imperium; quòd pacem mox concesserit Christianis horum precibus suffultus, tot velut draconibus vallatus tyrannis, lernæis planè capitibus resurgentibus, torque barbaris vndique erumpentibus circumseptus, tenuit ipsum nihilominus tot annis, aduersantibus ac reclamantibus omnibus aduersarijs: quod & tanto tempore regere permissum est, quanto Ecclesia Dei ex præterita afflictatione Valeriani persecutione illata respirans, complura quæ essent collapsa componeret, & ad venturas vexationes fortiter subeundas se pacis tempore præpararet.

[a] Iob 12. [b] Prouerb. 8.

EX PACE CHRISTIANORVM PARTA SALVS IMPERIO.

XI. Denique ad huius anni finem adijcimus, hoc ipso anno decimo Gallieni, infensissimum Christianæ religionis hostem Porphyrium philosophum secta Platonicum Romam venisse. Id quidem ipse testatur in Vita Plotini, vbi & de se ipso agens complura prodit: Decimo autem (inquit) Gallieni Imperatoris anno, ego Porphyrius è Græcia cum Ausonio Rhodio Romam veniens, Amelium reperi.] & paulo pòst: Proinde Plotinus, decimo Gallieni Imperatoris anno, fermè iam nouem & quinquaginta annos agebat: ego verò Porphyrius, cùm primùm huic adhæsi, triginta tunc annos impleueram.]

PORPHYRIVS VENIT ROMAM.

XII. Quid verò Plotinus agere cum Gallieno tentauerit, idem Porphyrius declarat, sic dicens: Gallienus Imperator, vxorque eius Salonia, Plotinum honorabant, maximeque colebant. Hic igitur eorum beneuolentia fretus, vt diruram quamdam olim in Campania ciuitatem, philosophis aptam, instaurarent, regionemque circumfusam cultæ ciuitati donarent, concederentque ciuitatem habituris Platonis legibus gubernari, atq. ipsam Platonopolim appellari; pollicebatur se illuc habitarum vnà cum amicis omnibus profecturum. Quod facilè philosophus ad votum impetrauisset, nisi quidam Imperatoris familiares inuidia, vel indignatione, vel alia iniqua de causa acriter obstitissent.] hæc ipse. Quàm planè inops est, & diuino destituta consilio pariter & auxilio philosophorum conditio! Post tot sæcula, vbique gentium promulgata, quæ sanctiora videbantur Platonica dogmata, nec id efficere potuerunt, vt in toto Orbe vel ciuitas vna, vel vicus penitus addictus esset Platonis sententiæ, & ex præscripto legum ipsius viueret: cùm econtrà Christiana religio, piscatorum ore vulgata, ciuitates, prouincias, ac planè totum replerit Orbem, Gentesque omnes vi quadam diuinitus insita coëgerit auitas superstitiones, patrias leges, & inolitos mores omnino relinquere, aduersariasque proprijs concupiscentijs leges amplecti, casque vitæ quoque dispendio profiteri. vt ex ijs planè dignosci liceat, quæ humana, quæue diuina sint opera; quæ inquam humanis nitantur viribus, quæue diuinis corroborentur auxilijs. Sed iam ad res gestas sequentis anni orationem conuertamus.

DEPLORATA CONDITIO PHILOSOPH. GENTILIVM.

IESV.

ANnus Christi ducentesimus sexagesimusquintus Consulatu Gallieni sexto & Saturnini adscribitur Fastis, ac iure quidem: nam & in antiquis nummorum inscriptionibus sextus Consulatus Gallieni Tribunitiæ potestati vndecies repetitæ coniungitur, qua annus pariter eiusdem Imp. Gallieni vndecimus consignatur. Vetus enim inscriptio sic se habet[a]: IMP. C. P. LIC. GALLIENVS P. F. AVG. P. M. TR. P. XI. COS. VI. P. P.] Meminit horum Consulum Trebellius in primis, cùm ait[b]: Gallieno & Saturnino Consulibus, Odenatus Rex Palmyrenorum obtinuit totius Orientis Imperium: ideirco præcipuè, quòd se fortibus factis dignum tantæ maiestatis infulis declarauit; Gallieno aut nullas, aut luxuriosas, aut ineptas & ridiculas res agente. Denique statim bellum Persis in vindictam Valeriani, quam eius filius negligebat, indixit: Nisibin & Carras statim occupat, tradentibus se Nisibenis atque Carrenis, & increpantibus Gallienum. Non defuit tamen reuerentia Odenati circa Gallienum. Nam captos Satrapas, insultandi propè gratia, & ostentandi sui, ad eum misit: qui cùm Romam deducti essent, vincente Odenato, triumphauit Gallienus, nullâ mentione patris facta: quem nec inter deos quidem, nisi coactus, retulit, cùm mortuum audisset, sed adhuc viuentem: nam de illius morte falsò compererat.] hucusque Trebellius, qui res gestas ab Odenato in Persas prosequitur enarrare. sed hæc de his satis ad institutum.

I.

[a] Thes. Antiq. Hubert. in Gallieno.

ODENATVS IMPERAT IN ORIENTE.

[b] Trebell. in Gallieno, & de triginta Tyran. 28.

II. Erat Odenato coniux insignis pudicitiæ atque prudentiæ in rebus agendis fœmina, quam idem Trebellius mirificè laudat. Hanc fuisse Iudæam, S. Athanasius[c] testari videtur, cùm ait in Arianos: Zenobia Iudæa erat, & protectrix Pauli Samosateni; & tamen Iudæis in synagogas ecclesias non tradidit.] Hæc quippe scientijs erudita, vsa est in Græcis litteris Longino præceptore; quod tradit Vopiscus[d]; quem & Porphyrius[e] laudibus celebrat. Sed & cupida Christianarum litterarum, malè consulta, adsciuit sibi magistrum Paulum Samosatenum, Episcopum Antiochenum, hæreticum, de Christo abiectè nimis & humiliter sentientem, ac penitus Iudaizantem. de quo Philastrius[f]: Hic Verbum Dei, id est, Christum Deum Dei Filium substantiuum, ac personalem, & sempiternum esse cum Patre denegabat: prolatiuum autem, id est, quasi aërem quendam dicebat, non tamen personam viuam Filij sempiternam cum sempiterno Patre credendam esse docebat. Hic Christum hominem iustum, non Deum verum prædicabat, Iudaizans potiùs, qui & circumcisionem docebat; vnde & Zenobiam quamdam Reginam in Oriente tunc temporis ipse docuit Iudaizare.] Hæc cùm scribat adeò antiquus auctor, miror quid de eo hæc Nicephorus dicat[g]: Paulus porrò iste curare eam in religione Iudaizantem volens, plurimumque operæ & curæ in ea rectè instituenda atque conuertenda ponens, in Artemonis hæresim impegit.] De Zenobia vero, cùm, occiso viro, Orientale capessit Imperium, suo loco dicturi sumus: postulat modò temporis ratio, vt de Paulo, cuius facta est mentio, instituamus orationem.

[c] Athan. epist. ad Solit.

ZENOBIA IVDAEA INSIGNIS FEMINA.

[d] Vopisc. in Aureliano.

[e] Porphyr. in Vita Plotin.

[f] Philast. de hæres. cap. 65.

[g] Niceph. lib. 7 cap. 27.

III. Quod primùm ad rationem temporis spectat: cùm à Dionysio Romano Episcopo, & alio Dionysio Alexandrinæ Ecclesiæ Præsule, constet Paulum Samosatenum fuisse damnatum, vt paulo pòst Athanasij testimonio demonstrabimus: haud constare potest, quod sanctus Epiphanius[h] tradit, ipsum tempore Aureliani & Probi Imperatorum creatum fuisse sedis Antiochenæ Episcopum; cùm certum sit, neminem duorum Dionysiorum, qui Paulum damnarunt, ad illa tempora peruenisse. Ex his pariter reselitur, quod Euthymius & si qui alij Græcorum affirmant, eumdem Paulum Manichæa matre genitum; cùm ipse hæresis auctor Manes nonnisi Aureliani Imperatoris temporibus innotuerit.

III. DE PAVLO SAMOSATENO, EPISC. ANTIOCH.

[h] Epiph. hæres. 65.

Quod verò ad eius impia improbataque ab omnibus dogmata pertinet: videtur aliqua ex parte à Sabellio Paulus mutuatus esse venenum, dum nullam admittens in diuinitatis substantia personarum distinctionem, sed sicut vnum Deum, ita pariter vnam personam in diuinis statuens, totum S. Ecclesiæ traditum cultum atque doctrinam sanctissimæ Trinitatis penitus auferebat. sapiebat hæc namque Paulus cum Sabellio atque

IV. PAVLI SAMOSATENI HAERESES.

Iudæis;

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iudæis; sed à Sabellio differebat in eo, quòd ille cùm vnam tantùm affirmaret diuinitatem esse personam, hac assumpta propositione mendacij, illud falsissimum sequeretur, Patrem simul & Spiritum sanctum cum Filio carnem humanam sumpsisse, ac etiam crucifixos esse: Paulus verò omnem prorsus auferens diuinæ naturæ cum humana coniunctionem, Christum hominem tantùm, sed iustitia præditum fuisse, impudentissimè diceret. A

V. QVID DE PAVLO SAMOSAT. PATRES.

Sed quid de Paulo Patres scripserint, ac in primis Epiphanius, audiamus: Hic elatus mente, excidit à veritate, & renouauit hæresin Artemonis, qui quidem erat à principio ante multos annos, & extinctus est. Asserit autem hic, Deum Patrem & Filium & Spiritum sanctum vnum Deum esse: in Deo autem semper esse ipsius Verbum & Spiritum ipsius, quemadmodum in hominis corde est proprium verbum; non autem esse Filium Dei in substantia, sed in ipso Deo; quemadmodum etiam Sabellius, Nouatus *, & Noetus, & alij.] hæc ipse. Sed quod habet de Nouato, puto irrepsisse in textum aliunde. Nam Nouatum & Nouatianos rectè sensisse de Trinitate, probauit sacrosancta Nicæna Synodus, vt suo loco dicemus. Sed de Verbo Dei addit Epiphanius, ipsum dixisse in Christum venisse, & solum operatum esse, & ad Patrem, qui illud spirauerat, rediisse. Sed & ex litteris Dionysij Alexandrini planè detegitur Paulus Samosatenus duas constituisse personas inter se disiunctas, Filium Dei Verbum, & Christum, quem aiebat non fuisse ante Mariam, ipsumque accepisse nomen Filij Dei ex bona operatione ipsius: quas blasphemias ipse redarguit. Certè quidem Nestorius accusatus fuit hæresis Samosateni, cùm in duas personas Christum diuideret. Rursus etiam ex ijsdem principijs de Christi humanitate perperam constituris, aliam nefariam prauamque sententiam Paulus impiè deducebat, vt diceret in sacramento Eucharistiæ esse Christi sanguinem corruptibilem. id quidem apparet ex epistola Dionysij Alexandrini aduersus eumdem Paulum, conscripta tempore prioris Concilij Antiocheni contra eumdem collecti: in ea enim cùm multa disputat ad oppugnandum impudentem hæresiarcham, cumque refellit blasphemiam de corruptibili Christi sanguine, quod & Paulus probare nitebatur, propterea quòd Dominus suis dixisset; Accipite, & diuidite inter vos] sic incum Dionysius [1]: B C

* al. Nouatus

* Transsumit ea epistola Dionysij Turrianus, citatq; lib. de Sacramento Eucharistiæ, c. 10. & 11.

VI. REFELLITVR A DIONYSIO PAPA LYS SAMOS.

Hæc cùm dicit Paulus Samosatenus, ignorat quod Apostolus dicit in epistola ad Hebræos [2]: Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcauerit, & sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & Spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Conculcauit cum Iudas, & nunc Paulus Samosatenus, vt placeret satanæ, qui eum delegit. In sanguinem viuificum & in Spiritum sanctum insurrexit, eum conculcans. Etenim si sanguis Christi est corruptibilis, quia diuiditur & funditur; reperietur quoque Spiritus sanctus corruptibilis, vt sanguis vitæ: siquidem scribit Lucas in Actis Apostolorum [3]: Cùm cõplerentur dies Pentecostes, &c. paulo pòst subiungit: Et apparuerunt illis linguæ dispertitæ tamquam ignis. & reliqua.] Manifesta itaque ratione Dionysius monstrat exemplo pariter & auctoritate, non corrumpi Christi sanguinem Testamenti in Eucharistia, quòd diuidatur & effundatur; sicut nec Spiritus sanctus, ex eo quòd dicatur diuisus & effusus, potuit vllo modo corrumpi. D

[2] Hebr. 10.

[3] Act. 2.

VII. TOLLITVR IMPIA PAVLI SENTENTIA.

Rursus verò eamdem Pauli de sanguine Eucharistiæ sententiam destruens, hæc eleganter habet de Filij Dei facta in Eucharistia exinanitione: Ait Apostolus de Christo, quod, cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo: Id est, non sic quemadmodum per studium virtutis ac laboris ac certaminis regnum Dei capiunt, sicut scriptum est [4]: Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud. non sic, inquam, Christus laboribus & studijs virtutum comparauit vt esset æqualis Deo: quin potius, Operuit [5] cælos virtus eius, & laudis eius plena est terra, splendor eius vt lux erit: vt testatur ipse qui vere semper est in Patre, inquiens [6], Ego sum lux mundi: id est, Dominus mundi, habens in se ipso Patrem, & viuificum & Dominum Spiritum sanctum: & tamen se ipsum exinaniuit: vnde Sacramentum inenarrabile ab eo sic appellatur, nouum Testamentum: dans se ipsum in mystica cœna, non sicut secundum legem sacerdotij Aaronici carnes pecudum aræ olim imponebant. scribit enim Moyses, inquiens [7], Carnes sanctæ imponentur altari, & comedet populus: & quicumq; immundus eas tetigerit, peribit. Nunc autem non sic: quin potius ipse Dominus [8] dicit: E

[4] Luc. 11.

[5] Habac. 3.

[6] Ioan. 8.

[7] Leuit 6.7

[8] Ioan. 6.

Qui

A Qui manducat me, ipse viuet propter me. Deus ergo est qui habitat in nobis, secundùm Testamentum quod disposuit, dicens nobis: Accipite hoc, & diuidite inter vos: nouum Testamentum est: hoc facite. Hæc est Dei ad nos exinanitio, vt admittamur ad capiendum eum. Hoc enim tremendum Sacramentum dicit Apostolus [1], cùm ait, quòd se ipsum exinaniuit, non relinquens Patrem, vt capiatur à nobis: absit. immo ipsius verba proferam: Ego, inquit [2], & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.] hæc Dionysius de veritate sacratissimæ Eucharistiæ. Deinde subiungit:

[1] Philip. 2.

[2] Ioan. 14.

VIII. [3] Philip. 2. CHRISTI EXINANITIO.

Videte quàm limatè agit mystagogus veritatis Vas electionis, dicens paulo pòst: Formam serui accipiens, & in similitudinem hominum factus. Vt antea dixi, exinanitionem dicit factam ad nos ad capiendum Sacramentum vitæ per puras & incorruptiB biles ipsius manus, vt possimus fideles eius capere ipsum, ac fieri mansio Dei, accipiens eum totum.] ac paulo pòst, cùm plura de agno Paschali, Eucharistiæ typo, dixisset, hæc addit: At verò qui seipsum exinaniuit Christus Iesus, habens in se caput Patrem (caput enim Christi Deus) fecit [4] potentiam in brachio suo, & exaltauit humiles: vt ab eis capi possit Altissimus, & habitare in nobis per exinanitionem. Spiritus sanctus effusus super omnem carnem manet plenus; & sanguis idem sanctus ac viuificus ex profundo diuini lateris effusus, manet plenus; & Christus idem qui se exinaniuit, & sanguinem suum incorruptibilem, & viuum, ac viuificum nobis effudit.] hucusque Dionysius aduersus Pauli hæresin de corruptibili Eucharistia.

[4] Luc. 1.

IX. EVCHARISTIAE VERITAS OMNIBVS NOTA.

Obseruatione quidem dignum est, adeò perspicuum fuisse in Ecclesia Catholica Sacramentum Eucharistiæ, adeoque exploratam in omnibus atque testatam ab omnibus C eius assertionem ac fidem, vt impudentissimi etiam hæretici, qui tamen à Christo veritatem carnis non seiungerẽt, eiusdem fuerint assertores ac professores: licet, quòd à Catholica Ecclesia deuiassent, ex eis alij non ijsdem ritibus, quibus Ecclesia, eiusmodi Sacramentum conficerent; quod superiùs multis exemplis est demonstratum. Non autem eò dementiæ peruenerunt, vt tantum mysterium Fidelibus diuinitus concessum, quod viderent in Ecclesia Catholica altas firmasque radices fixas habere, conuellerent: vsque adeò, vt & Paulus, de quo est sermo, fæx omnium hæreticorum, licet Christum esse tantùm hominem impiè prædicaret, tamen veritatem carnis & sanguinis, licet hominis tantùm & non Dei, esse in Eucharistia affirmaret, vt ex ijs planè prudens lector intelligat, hæreticos nostri temporis omnium infelicissimos imum impietatis penitus attigisse. At de Pauli Samosateni dogmatibus hactenus. Quinam verò essent sceleratissiD mi hominis mores impurissimi: quoniam de his agitur in Synodica ad Dionysium & Maximum scripta, suo loco Annalibus intexenda; hic dicere prætermittimus. Qui autem Pauli sectati sunt impietatem, nominat eos idem Epiphanius, secundò Iudæos; quòd sicut Iudæi de Deo saperent; à quibus in eo discrepãt, quòd (vt ait, sed contra Philastrij sententiam) re vera neque circumcisionem habeant, neque sabbathum seruent, & alia omnia, quemadmodum Iudæi.]

X. CONCILIVM CONTRA PAVLVM A DIONYSIO PAPA COGITVR.

Cùm autem Pauli detestanda impietas innotuisset Ecclesiæ, nihil antiquius apud sanctos Episcopos fuit, quàm vt in vnum coëuntes, collatis suffragijs, introductas ab eo hæreses condemnarent, & impudentem hæreticum è sede Episcopali deponerent. Quinam autem fuerit huius operis præcipuus architectus, ex Athanasio possumus intelligere; nimirum extitisse Dionysium Romanum Pontificem, ad quem (vt paulo superiùs E factum vidimus in causa ipsius Dionysij Episcopi Alexandrini) obortæ recenter hæreses, & qui eas promulgarent auctores, deferri solerent. Meritò igitur [5] S. Athanasius priori loco ponit Dionysium Romanum Episcopum, cui cõiungit Dionysium Alexandrinum; sed hic (vt dicemus) ad Synodum postea est vocatus. sunt hæc Athanasij verba: Duo enim Dionysij diu ante eos septuaginta fuere; qui Samosatensem sustulere; quorum alter Romæ, alter Alexandriæ Præsul erat.]

[5] Athanas. lib. de Synod.

XI. DE DVOBVS CONCILIIS ADVERSVS PAVLVM SAMOSAT.

Sed quo modo hæc sint intelligenda, est exquirendum: ac illud primùm admonendum, non semel, sed iterum conuenisse Catholicæ Ecclesiæ Episcopos Antiochiæ aduersus Paulum Samosatenum; primùm quidem tempore Gallieni, cùm adhuc in humanis esset Dionysius Episcopus Alexandrinus: quem pòst, sequenti anno, nempe duodecimo eiusdem Gallieni Imperatoris, ex hac vita migrasse, constat testimonio Eusebij atque Hieronymi, vt suo loco dicturi sumus. Rursus verò temporibus Aureliani Imperatoris,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ris, reuiuiscente eadem impietate, denuò rediere Episcopi Antiochiam, atque Paulum A
iterum lapsum erroris conuictum atque damnatum throno Episcopali depositore, inq;
eius locum Domnum Episcopum suffecere; quod in priori Synodo facere non licuit, in
[a] Apud Euseb. lib.7.c.24. qua Paulus fidem Catholicam visus est profiteri. hæc omnia habet Synodica[a] in poste-
riori conuentu Episcoporum ad Dionysium Papam & Maximum Alexandriæ Episco-
pum data, à nobis suo loco inferiùs contexenda.

XII. Quòd igitur S. Athanasius ait, à duobus Dionysijs Romano & Alexandrino Paulum
Samosatenũ esse sublatum; sic accipiendũ est, vt hi primùm impium hæreticũ oppugna-
rint, editisq; scriptis illius hæresin condemnauerint. Quis dubitat hoc præstitisse ipsum
Dionysium Romanũ Episcopum, quem constat emergentẽ quoq. Sabellij hæresin editis
commentarijs profligasse? De Alexandrino certum est, aduersus Paulum ad dictũ An-
tiochenum Concilium epistolã conscripsisse: cuius tempore etsi damnata fuerit impie- B
tas Pauli, ipse tamẽ edita professione Catholica, quasi mutata sententia, eluserit Episcopos.
Sic ergo quod Athanasius ait, à duobus Dionysijs Samosatenũ esse sublatũ: de eius hæ-
resi ab ijs primùm omnium scriptis vulgatis cõdemnata, esse intelligendũ, existimamus.

XIII. Sed quo tempore hæc prior Synodus aduersus eum fuerit celebrata: certè haud post
duodecimum annum Gallieni, quo Dionysius Alexandrinus obijt, eam fuisse celebra-
tam oportuit; nam idem Dionysius per litteras illi interfuit. Mendax ergo omnino Eu-
sebij Chronicon reperitur, in quo ponitur anno decimotertio Gallieni, Pauli Samosate-
ni damnatio, atq. Domni suffectio: quod ex dicta Synodica sub Aureliano Imperatore
factum constat. Nec est quod de priori Synodo possit intelligi, quòd nequicquam huius-
modi in illa sit actum: quam ante Dionysij Alexandrini obitum oportuit esse habitam.
[b] Euseb. lib.7. c.22.in fine. Rursus verò ex Eusebij [b] historia emendandum est ipsius Chronicon: cùm in ea habea- C
tur, anno duodecimo Gallieni Dionysium mortuum esse; hìc autem anno decimo eius-
dem Imperatoris legatur positus eius obitus: nam & aduersatur S. Hieronymus, testa-
tus & ipse, anno duodecimo eius Imperij Dionysium ex hac vita esse sublatum.

XIV. Quónam verò anno potissimùm ea Synodus sit celebrata? Dicimus habitam esse ipso
DE SYNODI TEMPORE. anno duodecimo Gallieni Imperatoris, quo & ipse Dionysius Alexandrinus Episco-
[c] Euseb. ibid. cap.22. pus obijt. Sed & cùm certum exploratumque habeatur, eidem Synodo interfuisse Hy-
menæum [c] Hierosolymorum Episcopum, ipsumque idem Eusebius dicat sedere cœpisse
anno duodecimo eiusdem: affirmare cogimur, nec ante dictum annum esse Synodum
celebratam. Sicque cùm ex Dionysij obitus tempore, tum ex Hymenæi electione eo-
dem anno facta, eam Synodum ipso quoq. anno Gallieni duodecimo Antiochiæ con-
uenisse, opus est dicere. Atq. hæc ad elucidationem chronicæ veritatis, cui tamquã fir- D
mæ basi historia inniti debet, iam satis. Quæ verò, cùm agemus de ea Synodo, anno se-
quenti dicenda erunt, hæc de tempore dilucidiùs declarabunt.

XV. Clauditur hoc anno periodus decennalis pestis, quæ anno Domini (vt dictum est) du-
FINIS DECENNALIS PESTIS. centesimo quinquagesimoquinto exorta, vniuersum penè depasta Orbem, nullo valuit
remedio propulsari. Hinc illa querela Porphyrij aduersus Christianos scribentis: Nunc
autem (inquit) mirantur per tot iam annos ciuitatem morbo correptam teneri, cùm ne-
que Aesculapij, neque aliorum deorum sit ampliùs ad eam accessus. Ex quo enim Iesus
[d] Theodoret. Euang. verit. lib.12. in fine. coli cœptus est, nullus sanè mortalium publicam deorum vtilitatem persensit. Hæc au-
tem (subdit Theodoretus [d]) Porphyrius scribit, homo Christianis maximè inimicus: at
manifestè tamen confessus Christum suo aduentu deos Gentium potestate cassos red- E
didisse. Iraque post salutiferæ Crucis mysteria, Christoq. irrogata supplicia, nec Aescu-
lapius generi humano impostura molitus est, nec eorum quisquam qui falsò dij nun-
cupantur. Omnem siquidem illorum cœtum non secus ac nocturnam cateruam Sol
oriens in tenebras ire compulit.] hæc Theodoretus.

IESV CHRISTI	DIONYSII PAP.	GALLIENI IMP.
ANNVS 266.	ANNVS 6.	ANNVS 12.

I. [e] Euseb. in Chron. Trebell. in Gallieno. CHristi anno ducentesimo sexagesimosexto, Valeriani & Lucilli Consulatus à Cas-
siodoro adscribitur Fastis. Hunc Valerianum existimauit Trebellius [e] fuisse Gal-
lieni

A lieni fratrem. nam ait: Iam capto Valeriano, scriptum inuenimus in Fastis, Valeria-
no Imperatore Consule. quis igitur alius potuit esse Valerianus, nisi Gallieni frater? con-
stat de genere, non tamen satis constat de dignitate, vel (vt cœperunt alij loqui) de ma-
iestate.] Sed mea sententia, Trebellius hallucinatur, cùm putat nullum alium fuisse re- VALERIA-
NVS FILIVS GALLIENI. periri Valerianum, nisi Gallieni fratrem: cùm liquidò pateat, præter illum fuisse Solo-
nium Valerianum, filium Gallieni, cuius nominis complures leguntur veteres in num-
mis inscriptiones [a]. Trebellius verò nullum alium ponit filium Gallieni, nisi Salonium [a] Pannin. Cõmen. in Fast. & lib. Ro. Prin. & Thesaur. rei Antiquar. in Gallieno.
Gallienum. porrò hunc diuersum fuisse à Salonio Valeriano, vetera monumenta decla-
rant; quorum etiam testimonio, qui præsenti anno ponitur Valerianus Consul, non fra-
ter, sed filius fuit Gallieni, Imperator à patre Augustus declaratus, atque hoc anno Con-
sul secundùm dictus.

B Hoc eodem anno duodecimo Gallieni Imperatoris celebratum est Antiochiæ Con- II.
cilium aduersus Paulum Samosatenum, eiusdem ciuitatis Episcopum; de quo hæc ha- ANTIOCH. CONCILIVM CONTRA PAVLVM SAM. MOSATEN.
ber Eusebius [b]: Quoniam Paulus iste abiectam & humilem nimis de Christo, contra do- [b] Euseb. lib. 7. c. 12.
ctrinam Ecclesiæ, habebat opinionem, nempe quòd solùm communi natura erat cum
homine præditus; Dionysius Alexandrinus rogatus est vt veniret ad Synodum: qui
quamquam senectutem simul & imbecillitatem corporis causando, præsto esse renuit;
per epistolam tamen illos, quam habebat de controuersia sententiam, fecit certiores.
(Extat eadem epistola ab insignis eruditionis viro Francisco Turriano in Latinũ trans-
lata, sed nondum ab eo, morte præuento, typis excusa: ex qua nonnulla de veritate &
mysterio sacratissimæ Eucharistiæ sunt paulo superiùs recitata. Hæc illa sanè epistola,
quam S. Hieronymus laudans, cùm de eiusdem Dionysij scriptis agit, ista habet in fine:
C Sed aduersus Paulum Samosatenum ante paucos dies, quàm moreretur, insignis eius
fertur epistola.) Ceteri autem Ecclesiarum pastores, alius aliunde contra istum Paulum,
tamquam pestem & perniciem gregis Christi, itinere cum celeritate confecto, omnes
Antiochiæ in vnum conuenerunt:

Inter hos maximè præstare videbantur Firmilianus Cæsareæ Cappadocũ Episcopus, III.
Gregorius & Athenodorus fratres, pastores Ecclesiarum quæ sunt in Ponto, Helenus QVI INTER FVERVNT SYNODO.
præterea qui Tarsi rexit Ecclesiam, & Nicomas qui Iconij Ecclesiæ ministerio functus
est. Huic accedit Hymenæus Ecclesiæ Hierosolymitanæ Episcopus, & Theotecnus, qui
Cæsareæ Palæstinæ Hierosolymis finitimæ administrationem obtinuit. Adde his Maxi-
mum, qui fratribus Bostræ decorè & insigniter præfuit. Ac tametsi alios penè infinitos
Episcopos vnà cum presbyteris & diaconis, qui eius rei gratia in vrbe suprà demonstra-
D ta id temporis coacti erant, vix aut ne vix quidem aliquis poterit enumerare: inter eos
tamen hi, quos dixi, facilè primas tenuerunt. Omnibus igitur varijs temporibus (vt tulit
occasio) & persæpe in vnum cõuenientibus; in vnoquoque congressu orationes habitæ
sunt, & quæstiones positæ, cùm à Paulo Samosateno, qui peregrinam suam & alienam
ab Ecclesia doctrinam adhuc occultare & obtegere moliebatur; tum ab illis qui eius er-
rorem & in Christum blasphemiam patefacere & in apertum proferre omni studio cla-
borabant.] hucusque de Synodo Antiochiæ hoc anno celebrata Eusebius.

Cæterùm qui in vnum Antiochiam Episcopi conuenerunt, ipso primo confessu ante IV.
omnia Catholicam fidem de Filio Dei, quam à maioribus accepissent, & ipsi ab Apo- FIDEI PROFESSIO AD PAVLVM MISSA.
stolis traditam conseruassent in omnibus illibatam & incorruptam, scripto editam de-
clararunt, eamq. ad ipsum Paulum Samosatenum ex Synodo miserunt. Extat eiusmo-
E di gloriosa Patrum confessio, præclarissimum antiquitatis Catholicæ fidei monumen-
tum: quam idem qui suprà Franciscus Turrianus, è latebris vindicatam, Latinitate do-
nauit, eamque integram nos hic voluimus describi:

HYMENÆVS, THEOPHILVS, THEOTECNVS, MAXIMVS,
PROCLVS, BOLANVS, PAVLO IN CHRISTO SAL.

Iam quidem in congressum & colloquium inter nos venimus, ac fidem nostram V.
ostendimus. Vt verò manifestius fiat quid quisque sentiat, & ea, quæ in quæstionem ac CATHOLICA FIDES CONTRA PAVLVM SCRIPTA.
dubitationem vocantur, certiorem exitum accipiant; decreuimus fidem scripto edere
& exponere, quam à principio accepimus, & habemus traditam & seruatam in Catho-
lica & sancta Ecclesia vsque in hodiernum diem, à beatis Apostolis [c], qui viderunt ipsi, [c] Luc. 1.
& ministri fuerunt verbi, prædicatam ex lege & Prophetis, ac nouo Testamento: Esse
vnum Deum ingenitum, sine principio, inuisibilem, immutabilem, quem [d] nullus [d] 1. Tim. 6.
hominum

Universidad de Deusto
Biblioteca

hominum vidit, neque videre potest; cuius gloriam vel amplitudinem intelligere, aut enarrare pro dignitate, vt in re & veritate est, humana natura non potest: notio- A
[a] *Matth.11.* nem verò eius, vtcumque mediocrem, si habemus (reuelante Filio eius, sicut ait[a]: Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui Filius reuelauerit) contenti esse debemus.
[b] *Coloss.1.* Hunc autem Filium genitum, vnigenitum, [b] imaginem Dei inuisibilis, primoge-
[c] *1.Cor.1.* nitum omnis creaturæ, [c] Sapientiam, & Verbum, ac Virtutem Dei ante sæcula, non præcognitione, sed substantia & hypostasi Deum, Dei Filium, cùm in veteri & no-uo Testamento cognouerimus, confitemur & prædicamus. Qui autem contrà dicit, Filium Dei non esse ante constitutionem mundi, dicitque credere & confiteri esse Deum, non esse aliud quàm duos deos prædicare, qui Filium Dei non esse Deum prædicat; hunc alienum esse ab Ecclesiastica regula arbitramur, & omnes Ecclesiæ
[d] *Hebr.1. ex Psal.44.* Catholicæ nobiscum consentiunt. De hoc enim scriptum est[d]: Thronus tuus Deus in B sæculum sæculi, virga rectitudinis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ participibus tuis. Et rursus
[e] *Esaiæ 35.* Esaias[e]: Deus noster iudicium retribuit, & retribuet: ipse veniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient. Tunc saliet sicut cervus, clau-
[f] *Esaiæ 45.* dus; & expedita erit lingua mutorum. Et rursus[f]: In te adorabunt: quoniam in te est Deus; & non est alius præter te. tu enim es Deus, & nesciuimus; Deus Israël saluator. Et apud Apostolum[g]: Ex quibus Christus secundùm carnem, qui est super omnia
[g] *Rom.9.* Deus benedictus in sæcula, Amen. In quibus illud, Qui est super omnia; & illud, Præ-
[h] *Oseæ 11.* ter te; in omnibus creaturis intelligendum est. Et in Osea[h]: Quoniam Deus ego sum, & non homo in te sanctus; & non ingrediar in ciuitatem: post Dominum ambulabo. Et omnes Scripturæ diuinæ Deum Filium Dei declarant: quas singulatim proponere, in C aliud tempus differimus.

VI. Hunc Filium, qui semper cum Patre est, credimus impleuisse voluntatem pater-
[i] *Psal.148.* nam in creatione vniuersi. [i] Ipse enim dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Qui autem mandat, alteri mandat. quem non alium esse persuasum habemus,
[k] *Gen.1.* quàm vnigenitum Filium Dei Deum, cui dixit [k]: Faciamus hominem ad imaginem
[l] *Ioan.1.* & similitudinem nostram. Et vt in summa dictum sit secundùm Euangelium[l]: Om-
[m] *Coloss.1.* nia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et secundùm Apostolum[m]: In ipso condita sunt omnia quæ in cælis & quæ in terra, siue visibilia, siue inuisibilia, siue throni, siue principatus, siue dominationes, siue potestates; omnia per ipsum & in ipso creata sunt; quippe qui verè est & operatur, vtpote Verbum simul & Deus, per quem omnia fecit Pater, non tamquam per instrumentum, neque tamquam per scien- D
† ἐνέργειαν. tiam, non per se existentem. Generauit quidem Filium Pater tamquam †actum viuentem, & per se existentem, omnia in omnibus operantem: non autem solùm vidit Fi-
[n] *Gen.18.* lius, neque solùm præsens fuit Filius, sed etiam (sicut scriptum est) operatus est ad creationem vniuersi, nobis congruentem. Hunc dicit Scriptura[n] descendisse, & apparuisse Abrahæ ad quercum Mambræ, vnum ex tribus: cum quo Patriarcha, tamquam cum
[o] *Ioan.5.* Domino & iudice colloquebatur; vt qui omne [o] iudicium à Patre accepisset; de quo
[p] *Gen.19.* scriptum est[p]: Dominus pluit super Sodoma & Gomorrha ignem & sulphur a Domino de cælo. Qui implens voluntatem paternam, Patriarchis apparet, & cum eis loquitur in eisdem clausulis, & eisdem capitibus, aliquando quidem tamquam Angelus, quandoque verò tamquam Dominus, quandoque autem Deus esse affirmatur. Deum enim vniuersi impium est existimare vocari Angelum: Filius verò Angelus Patris est, E
[q] *Esa.9.* qui est ipse Dominus & Deus. Scriptum enim est[q], Angelus magni consilij. Sicut &
[r] *Gen.22.* alibi in Abraham[r]: Et vocauit eum Angelus Domini de cælo. & quæ deinceps sequuntur: Nunc enim cognoui quòd times Deum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter
[s] *Gen.31.* τὰ ταῦτα ἀνθρώπου προσηγορευμένου. me. Et vocauit nomen loci, Dominus vidit: vt dicant vsque in hodiernum diem, In monte Dominus apparuit. Et in Iacob[s]: Dixit, inquit, mihi Angelus Dei per somnium, Iacob. Ego dixi, Quid est? Et dixit Respice oculis tuis. & quæ sequuntur: Ego
Gen.32. *τὸν δὲ τοπον γεγραμμένον οὔτε ἀνθρώπου τοῦ θεοῦ. sum Deus, qui apparui tibi in loco Dei, vbi vnxisti mihi illic titulum, & vouisti mihi illic votum. Et post luctam, † eamque hominis præfigurati, subiungitur[t]: Et appellauit Iacob nomen loci illius, Facies Dei. Vidi enim Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.

VII. Hominem *autem præfiguratum dicimus esse Filium Dei, quem ipsa Scriptura Deum esse

A esse declarauit. Quin etiam Legem similiter datam esse Moysi dicimus, ministrante Filio Dei, sicut Apostolus docet, cùm ait[a]: Quid igitur Lex? propter transgressiones posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris. Mediatorem [b] autem alium Dei & hominum nescimus præter hunc. Hæc etiam docet nos Moyses[c], cui apparuit Angelus in flãma ignis ex rubo. & quæ sequuntur: Postquam autem vidit Dominus quòd pergit ad videndum, vocauit eum ex rubo. Et rursus[d]: Ingrediens congrega senatum filiorum Israel, & dices eis: Dominus Deus patrum nostrorum apparuit mihi, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. & quæ sequuntur: Si igitur non crediderint mihi, nec audierint vocem meam (dicent enim quòd non apparuit mihi Dominus Deus) quid eis dicam? Et in benedictionibus[e]: Et quæ fuerint acceB pta ei qui apparuit in rubo, veniant super caput Ioseph. Et alias[f]: Et dixit Dominus ad Moysen: Et hunc sermonem, quem dixisti, faciam tibi. Et dixit: Ostende mihi gloriam tuam. Et dixit: Ego trãsibo priùs te in gloria mea, & vocabo in nomine Domini coram te; & miserebor cui misertus sum, & misericordiam præstabo cui miserebor. Quod quidem sic perficitur[g]: Et descendit Dominus in nube, & stetit coram eo illic, & vocauit in nomine Domini. Et transiuit Dominus ante faciem eius, & vocauit Dominus Deus. Qui enim suprà promiserat se transiturum Filius Dei Dominus, & vocauit in nomine Domini, qui est Pater, hic est qui verè ait[h]: Non quia Patrem vidit quisquam, nisi qui est à Deo; hic vidit Patrem. Et in eodem Euangelio[i]: Neque vocem eius vmquam audistis, neque speciem eius vidistis. Et[k]: Deum nemo vidit vmquam: vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Et Apostolus in alio loco[l]: Regi autem sæculorum immortali, inuisibili, soli sapienti Deo.

[a] *Galat.3.*
[b] *1.Tim.2.*
[c] *Exod.3.*
[d] *Ibid.*
[e] *Exod.4.*
[f] *Deut.33.*
[g] *Exod.33.*
[h] *Exod.34.*
[i] *Ioan.6.*
[k] *Ioan.5.*
[l] *Ioan.1.*
[m] *1.Tim.1.*

VIII. C Filium verò qui est apud Patrem, Deum quidem & Dominum omnium creaturarum dicit, à Patre autem missum de cælis, & carne assumpta factum esse hominem. Quamobrem corpus eius ex Virgine sumptum, in [n] quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter habitauit, diuinitati immutabiliter vnitum & deificatum est. Qua de causa idem Deus & homo Iesus Christus prophetabatur in Lege & Prophetis; & ab omnibus in Ecclesia quæ sub cælo est, creditus est Deus quidem, qui [o] se ipsum exinaniuit, cùm esset æqualis Deo, homo verò [p] ex semine Dauid secundùm carnem. Signa quidem & prodigia quæ in Euangeliis descripta sunt, Deus operabatur: participatione verò carnis & sanguinis [q] tentatus est per omnia pro similitudine absque peccato. Sic & Christus ante incarnationem in diuinis Scripturis tamquam vnus nominatus est: in Hieremia quidem [r], Spiritus ante faciem nostram Christus. Dominus [s] autem Spiritus est secundùm D Apostolum. Et secundùm eumdem Apostolum[t]: Bibebant autem ex spirituali petra: petra autem erat Christus. Et rursus: Neque tentemus Dominum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt. Et de Moyse[u]: Maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi. Et Petrus[x]: De qua salute exquisierant Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi. Si autem [y] Christus Dei virtus, & Dei sapientia ante sæcula est; sic & quatenus Christus vnum & idem est substantia, quamuis multis notionibus cogitetur. Hæc ex plurimis pauca notauimus. Scire volumus, an eadem nobiscum sentias & doceas: & nobis significes, an iis, quæ superiùs scripsimus, assentiaris, an non.] hactenus fides Patrum.

[n] *Coloss.2.*
[o] *Philip.2.*
[p] *Rom.1.*
[q] *Heb.4.*
[r] *Hier.4.*
[s] *2.Cor.3.*
[t] *1.Cor.10.*
[u] *Heb.11.*
[x] *1.Pet.1.*
[y] *1.Cor.1.*

IX. E Quid tum præter hæc actum sit in eadem causa Pauli, litteræ Episcoporum, qui tempore Aureliani posteriori conuentui eadem causa Antiochię itidem celebrato interfuerunt, his paucis declarant[z], dum de Firmiliano Episcopo Cæsariensi meminerunt: Cùm Paulus sententiam se mutaturum fuisset pollicitus; iste fidem illi adhibẽs, & spem animo concipiens, causam controuersiamque sine vlla verborum contumelia commodè fore compositam; eam ad tempus distulit; & ita ab illo, qui & Deum suum negasset & Dominum, & fidem, quam antea habuerat, minimè conseruasset, dolo deceptus fuit.] Ex his igitur litteris Episcoporum, qui posteriori Antiocheno conuentui interfuerunt, illud actum fuisse in hac Synodo in primis apparet: nimirum detecta atque damnata Pauli impietate, pollicente illo se mutaturum esse sententiam; ac proinde professa fide Catholica, ad tempus ipse sedere permissus est: sicque ille magnis pollicitationibus eludens sacrum illum Episcoporum conuentum, non (vt par erat) sede fuit depositus, sed illius Ecclesiæ præfecturam (vt priùs) continuauit. Addunt alij [a], Pau-

[z] *Apud Euseb. lib.7.c.24.* PAVLVS DOLOSE PONITENTIAM SIMVLAT.
[a] *Niceph.lib.6 cap.27.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſum ſe iuramento purgaſſe: verùm errorem confeſſum, & emendationem eſſ: pollicitum, dictæ litteræ, è Synodo poſtea datæ, declarant. Si quod igitur iuramentum ab eo præſtitum eſt, illud ſanè acceſſit pollicitationi de cuſtodienda fide Catholica factæ Equidem arbitror (ſi coniectura interdum agere licet) mitiùs actum cum hæretico ſceleſtiſſimo, vt, recantata palinodia, nullum ſedis diſpendium paſſus ſit: quòd illi faueret Zenobia eius diſcipula, quæ cum viro ſuo Odenato (vt dictum eſt) his temporibus Orientale Imperium poſſidebat. Hunc itaque finem habuit conuentus Antiochenus. A

X. Eodem quoque anno Dionyſius Epiſcopus Alexandrinus feliciter ex hac vita migrauit. Nam ait Euſebius[a]: Interea temporis Dionyſius, cùm iam decem & ſeptem annis Epiſcopatum Alexandriæ adminiſtraſſet, duodecimo anno Imperij Gallieni moritur.] Eadem de tempore obitus S. Hieronymus[b] quoque affirmat; qui & relegens ab eo ſcriptas epiſtolas, hæc habet in fine: Sed & aduerſus Paulum Samoſatenum, ante paucos dies quàm moreretur, inſignis eius extat epiſtola. Moritur duodecimo Gallieni anno.] Hæc Hieronymus, quibus & apertius declaratur, hoc ipſo anno dictam Synodum eſſe Antiochiæ celebratam: nam tempore coactæ Synodi, eam ſcripſiſſe Dionyſium aduerſus errores Pauli, ſuperiùs demonſtratum eſt. Inter alias quoque recenſitas tum ab Euſebio, tum à S. Hieronymo Dionyſij epiſtolas, hæc de his quæ ad Baſilidem ſcripta ſunt: Ad Baſilidem quoque multæ epiſtolæ, in quarum vna ſe aſſerit etiam in Eccleſiaſten coepiſſe ſcribere commentarios.] B

[a] Euſeb. lib. 7. cap. 22. in fine. DIONYS. ALEX. MORITVR
[b] Hier. de Scriptor. Eccleſ. in Dionyſ.

XI. Eſt & illa celebris ad eumdem Baſilidem ſcripta epiſtola, quam Græci inter Canonicas receperunt: cùm tamen Dionyſius non eo conſilio eam ſcripſerit, vt Eccleſiæ Dei eos ſeruandos ab omnibus canones voluerit præſcripſiſſe. nam in fine ait: Ego autem non vt doctor, ſed, vt cum omni ſimplicitate conuenit inter nos diſſerere, meam ſententiam in commune edcrem: quam cùm tu examinaueris, fili mi, ſæpiſſimè; quod tibi iuſtum meliusque apparuerit, vel an ſic etiam de his habere exiſtimes, reſcribes.] Hæc nos idcirco recenſuimus, vt, quæ in ea habentur inter alia, ne mulier ſanguinis meuſtrui tempore ad ſacram Euchariſtiam percipiendam accederet; quod & Græcorum plurimi mordicus, quaſi Apoſtolico ſancito canone, retinuerunt; non ſic ab eo eſſe decretum quis putet, vt contrarium ſentientes damnaſſe voluerit: quæ alieno potius arbitrio examinanda atque iudicanda reliquerit. Hæc, inquam, ob Theodorum[c] attigiſſe voluimus; qui menſtruatam feminam non tantùm ab Euchariſtia percipienda, ſed ab eccleſia, quin etiam ab ipſis veſtibulis eccleſiarum procul abeſſe vult: planè immemor, non obiurgatam, ſed laudatam à Domino mulierem, quæ fluxum ſanguinis patiens, ipſum tetigiſſet: nec conſiderans, quòd ſuperinducta Chriſti lege, abdicatis iam legalibus, non dari ampliùs crimini, non lotis manibus manducare; munditiamque animæ ſatis eſſe ad percipiendum animæ cibum. C

CONIVTATVR THEODORI SENTENTIA.
[c] Theod. in epiſt. Dionyſ. ad Xyſt.

XII. Quanto ergo conſultiùs S. Gregorius[d] Papa rogatus de his reſcripſit ad Auguſtinum: nempe non tantùm eiuſmodi feminam non debere vetari in eccleſiam intrare, atque ſacris aſſiſtere; ſed (quod inquit) Sanctæ Communionis myſterium in iiſdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non præſumit, laudanda eſt; ſed ſi percipiat, non iudicanda.] hæc Gregorius, qui & multa eodem argumento diſſeruit. De reliquis autem Dionyſij ſcriptis ſuperiùs, vt occaſio poſtulabat, diuerſis locis mentio facta eſt. Tanti Antiſtitis natalis dies, tam in Orientali, quàm etiam Occidentali Eccleſia, decimoquinto Kalendas Decembris tabulis Eccleſiaſticis anniuerſaria memoria celebranda fuit adſcripta, atque hactenus perſeuerat. Suffectus eſt Alexandriæ in locum ipſius Maximus, quem interdum Maximianum inuenimus appellatum. D

[d] Apud Greg. lib. 12. Aug. interrog. 10. SENTENTIA GREGORII AEQVIOR.

XIII. Hoc eodem anno (vt tradit Euſebius[e]) mortuo Mazabane Hieroſolymorum Epiſcopo, ſuffectus eſt in locum eius Hymenæus: qui (vt dictum eſt) interfuit Concilio Antiocheno aduerſus Paulum Samoſatenum.

[e] Euſebius in Chronico.

XIV. Quòd autem poſt hæc nulla ampliùs mentio habeatur de Magno illo Gregorio Thaumaturgo, qui eidem Synodo interfuit; ſicut de aliis collegis, qui aduerſus eumdem Paulum egregiam nauarunt operam: exiſtimare nos admonet, ipſum quoque haud diu poſt ex hac vita migraſſe. Quid autem poſtquam Antiochia è Synodo rediit, iam proximè moriturus egerit, Gregorius Nyſſenus[f] ſic ſcribit: Poſtquam cognouit ſuum inſtare obitum, totam circumcirca regionem & ciuitatem eſt perſcrutatus, cupiens E

GREGORII THAVMATVRGI OBITVS.
[f] Greg. Nyſſ. in Vit. Greg. Thaumaturgi.

cupiens ſcire an eſſent aliqui reliqui extra fidem. Vbi autem cognouit, omnes qui permanſerant in antiquo errore, non eſſe ampliùs quàm ſeptemdecim; dicit, hoc quidem eſſe dolendum (ad Deum reſpiciens) quòd aliquid deſit ad plenitudinem eorum qui ſaluantur; verumtamen iure magnas eſſe agendas gratias, quòd ſuo in Eccleſia ſucceſſori tot relinquit ſimulacrorum cultores, quot ipſe accepit Chriſtianos. Cùm iam precatus eſſet, vt & qui iam crediderant, creſcerent in perfectionem, & infideles conuerterentur: ita ab humana vita migrauit ad Deum; mandans ſuis neceſſariis, vt nullum proprium locum ei comparent ad ſepulturam: Si enim viuus non ſuſtinui vocari alicuius loci dominus, ſed inquilinus vix in alienis; neque poſt mortem pudebit eſſe inquilinum. Sed hoc (inquit) narretur poſteris, quòd Gregorius neque vnius alicuius loci poſſeſſor eſt nominatus; & poſt mortem fuit inquilinus alienorum ſepulchrorum, ſe ipſum ſeiungens ab omni in terra poſſeſſione, adeò vt nec in proprio quidem loco voluerit ſepeliri. Solam enim eam poſſeſſionem iudicauit pretioſam, quæ in ſe auaritiæ non ſuſcipit veſtigium.] hucuſque Gregorius. Porrò natalis dies eius, eodem die, nempe quintodecimo Kalendas Decembris, quo & Dionyſij Alexandrini (vt nuper dictum eſt) agitur, Eccleſiæ tabulis ſcriptus conſeruatur, celebritate anniuerſaria conſecratus. A B

Quod verò ad ſepulcrum pertinet; etſi commune ceteris illud optauit, tamen corpus eius theca priuata repoſitum fuit, atque magno honore habitum, quòd miraculis coruſcaret. At quo modo eccleſia, in qua ſacrum illius corpus aſſeruabatur, diuino miraculo illæſa ſeruata eſt, Theodorus[a] Lector his verbis declarat: Cùm Neocæſareæ terræmotus aliquando futurus eſſet; miles quidam ciuitatem ingreſſus, duos milites in illa abeuntes, & alium quemdam poſt terga iſtorum clamantem vidit, ac dicentem: Seruate domum in qua theca eſt Gregorij. Et terræmotus factus eſt, ac maxima portio ciuitatis prolapſa: domus verò Gregorij mirabilium operatoris ſeruata.] hæc Theodorus, & alij. Sed hæc ſub Anaſtaſio[b] Imperatore. C

XV. SEPVLCHRVM GREGORII ILLAESVM SERVATVM.
[a] Theod. Lect. collect. lib. 2.
[b] Cedren. in Compend. an. 12. Anaſtaſ.

Verùm quid acciderit de terræmotu tempore ipſius Gregorij Nyſſeni, idem ipſe teſtatur his verbis: Noſtris temporibus, cùm grauiſſimus aliquàdo terræmotus ciuitatem labefactaſſet, & omnia propemodum funditus periiſſent, & publica & priuata ædificia omnia corruiſſent; ſolum illud templum manſit infractum & inconcuſſum.] hæc Gregorius. Commentum autem illud Suidæ[c], quòd ſuperuixerit vſque ad tempora Juliani, ab omnibus explodituc: ſed Julianus ibi fortaſſe pro Gallieno, errore poſitus legitur. At nec probatur quod ait Nicephorus[d], peruenſſe vſque ad tempora Diocletiani: cùm nulla de eo ſit mentio in poſteriori Synodo Antiochena, vt in priori. Sed illud perperam impingitur Nicephoro, vt exiſtimaret eumdem eſſe Gregorium Thaumaturgum cum Gregorio Armeno, vt ex aliis locis eiuſdem Nicephori perſpicuè poteſt intelligi, licet id alibi inconſultè tranſierimus. D

XVI.
[c] Suid. in hiſtor.
[d] Niceph. lib. 6 cap. 17.
[e] Niceph. lib. 8. c. 36 ibi ſchol. Langi. & lib. 11. cap. 19.

Sed quo laudum præconio gloriam tanti viri ſanctus Baſilius[f] digniſſimo planè elogio, tamquam nobili epitaphio ſepulchrali, teſtatam reliquerit, audiamus ipſum hæc ſcribentem ad Amphilochium; cùm in teſtimonium ſuæ ſinceræ fidei, quæ ille de Spiritu ſancto ſcripſiſſet, adducit in medium: Ceterùm (inquit) Gregorium Magnum & illius voces quo loco ponam? an non cum Apoſtolis & Prophetis, virum qui eodem ſpiritu, quo illi, verſatus ſit, quique ſanctorum veſtigiis per omnem vitam inhæſerit, quique Euangelicæ conuerſationis vigorem, quamdiu vixit, præſtiterit? Equidem illud dixerim: profectò iniuria affecerimus veritatem, ſi non animam illam annumeremus iis qui Deo iuncti ſunt: qui velut inſignis magnaque lucerna in Eccleſia Dei reſplenduit: qui è Spiritus ope terrorem habuit aduerſum dæmonum poteſtatem. nam tantam acceperat gratiam ad obedientiam fidei inter Gentes, vt, aſſumpris non plus ſeptemdecim Chriſtianis, vniuerſum populum & vrbanum & ruſticanum per agnitionem adiunxerit Deo. Ille & fluminum curſus in diuerſum vertit, præcipiens illis in magno nomine Chriſti; & paludem exſiccauit belli cauſam præbentem fratribus auaris. Ceterùm prædictiones de futuris eiuſmodi ſunt, vt nihilo ſit inferior ceteris Prophetis. E

XVII. ELOGIVM SANCTI BASILII DE GREGORIO.
[f] Baſil. de Spiritu ſanct. c. 29

Sed omnino perlongum fuerit viri percenſere miracula: qui propter donorum excellentiam, quæ in ipſo operabatur Spiritus in omni virtute, ſignis & prodigiis, ab ipſis etiam veritatis hoſtibus alter Moyſes appellatus fuit. In tantum in illo in om- XVIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

FIDELES CVSTODES ANTIQVITATIS.

nibus tum dictis, tum factis eorum quæ per gratiam peragebantur, veluti lumen refulsit, supercælestis virtutis indicium, quæ ex occulto assectabantur illum; cuius & in hodiernum quoque diem magna est apud eius regionis homines admiratio, recensque ac semper vigens memoria sic infixa est Ecclesiis, vt nullo tempore obsolescat. Itaque non factum aliquod, non dictum, non figuram vllam mysticam, vltrà quàm illis reliquit, Ecclesiæ adiecerunt. Immo hic multa in iis quæ apud illos aguntur, in ritibus videntur imperfecta, propter institutionis antiquitatem. Neque enim sustinebant qui in Ecclesiæ administrationem successerant, additamenta, quæ post illum adinuenta sint, recipere.] hucusque Basilius; qui & ad Neocæsarienses[a] scribens, hæc de eiusdem Gregorij successoribus habet: Qui à tempore magni præsidis Ecclesiæ vestræ Gregorij vsque ad beatum istum, alium post alium semper quasi ex quadam pretiosorum lapidum serie depromptos adiiciens & adaptans, admirabilem Ecclesiæ vestræ pulchritudinem largitus est: itaque neque deinceps de futuris desperandum est.] Vsque ad Musonium namque, qui tempore Basilij eam regebat Ecclesiam, inuiolata esse ab illis custodita, quæ à Gregorio tradita essent, ad eos iterum[b] scribens affirmat.

[a] Basil. ep. 64.

[b] Basil. ep. 64.

XIX. S. MACRINA AVIA S. BASILII.

Fuisse quoque se heredem impollutæ fidei à Gregorio traditæ, pariter gloriatur; quippe qui sæpè profiteatur se illam retinere fidem, qua puerulus à sancta Macrina auia sua imbutus esset, quam suam in fide nutricem appellat: ipsa enim eiusdem Magni Gregorij Ecclesiæ alumna fuerat, & ibidem Neocæsareæ ipsum Basilium educauerat: quod ad Neocæsarienses scribens testatur, cùm ait: Ego tum propter loci huius consuetudinem, qua illi à puero assueui (hic enim à nutrice mea educatus sum) tum propterea quòd postea quoque sæpenumero in hoc loco versatus sum, &c.] sed quam suam nutricem dicat, alia epistola[c] ad eosdem scripta declarat, cùm ait: Fidei verò nostræ quæ potuerit euidentior esse probatio, quàm quòd à nutrice beata femina, quæ ex gremio vestro progressa est (Macrinam dico illustrem illam) educati sumus, in qua & beatissimi Gregorij verba, quæ memoriæ beneficio ad illius vsque ætatem seruata ipsa retinuit, edocti sumus: quibus illa nos adhuc infantes tamquam pietatis dogmatibus finxit atque formauit.] Fuisse autem hanc sanctorum Basilij & Gregorij Nysseni auiam, ipse Gregorius Nyssenus[d] affirmat, cum sororis eodem nomine dictæ Acta contexuit.

[c] Basil. epist. 75. & 79.

[d] Greg. Nyss. in Vita S. Macrinæ.

XX. [e] Hier. de Scriptor. Eccles. in Theodor. GREGORII SCRIPTA.

Quæ autem præstantissimi ingenij sui vir sanctissimus reliquerit monumenta, sanctus Hieronymus[e] hæc recenset: nempe, παπηγυερικὸν εἰς μακαρίαν scripsit Origeni, & conuocata grandi frequentia, ipso quoque Origene præsente recitauit, qui vsque hodie extat. scripsit & μεταφρασιν in Ecclesiasten, breuem quidem, sed valde vtilem. & aliæ huius vulgò feruntur epistolæ, & de Fide: sed præcipuè signa atque miracula, quæ iam Episcopus cum multa Ecclesiarum gloria perpetrauit, extant.] hæc Hieronymus. Fuit præterea ab eodem scripta, sed diuinitus accepta, de sanctissima Trinitate fides Catholica, quam superiùs recitauimus, quæ & posita habetur ipso exordio Quintæ Synodi, hoc titulo: Expositio fidei, secundùm reuelationem Gregorij Episcopi Neocæsariensis.] Hanc Hieronymus de Fide nominat scriptionem, & magis proprio quidem titulo: nam liber eius de Expositione fidei diuersus ab ea erat. Et ne quis putet eamdem esse schedulam illam perbreuem de Fide scriptam, cum libro de Expositione fidei; sanctum Basilium habet quem consulat: qui ad Neocæsarienses[f] scribens, cùm librum illum citet; & ex eo verba recitet; certum est ea non haberi in breui illo compendio fidei. ait enim: Quod Gregorius in Expositione fidei dixerit, Patrem & Filium iuxta mentis quidem considerationem duos esse, hypostasi verò vnum: hoc autem non dogmaticè, sed contentiosè in disputatione aduersus Arianum dictũ esse, intelligere nequiuerunt, &c.] hæc quidem non legi in dicta fidei assertione, certum est. Existimo autem Gregorium eidem fidei symbolo diuinitus tradito interpretationem addidisse; sicque tomum illum, in quo vnà cum fidei confessione reuelata, interpretatio eiusdem inesset, Fidei expositionem esse nominatum.

GREGORII DE EXPOSITIONE FIDEI LIBER.

[f] Basil. ep. 64.

XXI. [g] Leontius de sect. act. 3. ARGVITVR LEONTIVS.

Arguitur erroris quoque Leontius[g] Scholasticus, dum ait, dubitatum à Patribus, an Expositio fidei verè fuerit ab ipso Gregorio scripta. Nam (vt vidimus) Basilius, qui omnia Gregorij accuratè perspecta habuit, vt Gregorij opus citat, & ab eo editum fuisse non dubitat: licet idem ibi de subsistentiis aliquid minùs propriè videretur esse locu-

A se locutus, sicut & accidere potuit ex eodem textu malè ab hæreticis interpretato. Sed reddamus verba Leontij: Proferunt (inquit) nobis & aliam quamdam auctoritatem sancti Gregorij, quem Prodigiorum effectorem nominamus, ex illius Confessione fidei seorsum expositа: Non duas personas, inquit, non duas naturas; quia non adoranda sunt quatuor. & alia quæ sequuntur. Ad hoc quoque respondemus: Primùm de hac itidem dubitarum apud antiquos, an sit Gregorij. Deinde Gregorius Nyssenus orationem de illo Prodigiorum effectore funebrem scribens, nullum ait opus ipsius in manibus esse, præter solam fidem quam in visione perspexit] hæc Leontius.

XXII.

Sed pace sua dixerim, Gregorius Nyssenus, quem citat, licet tantùm descripta ab eo fide diuinitus reuelata mentionem faciat; non tamen ait nullum aliud præterea ab B eo scriptum esse volumen. Rectiùs itaque locutus videtur Euagrius[a], cùm ait, ab Eutychianis hæreticis inter alia multa aliorum antiquorum Patrum deprauatum fuisse librum à Gregorio Thaumaturgo conscriptum. Extabant sanè Hieronymi tempore ab eo editæ lucubrationes, vt ipse testatur scribens ad Magnum[b]. Laudatur ab omnibus eiusdem Hieronymi[c] illa aduersus Ruffinum scripta sententia de erroribus qui in compluribus antiquorum Patrum scriptis legi solent, cùm sic respondet Ruffino percontanti: Et quo modo, inquies, in libris eorum vitiosa nonnulla sunt? Si me causas vitiorum nescire respondero, non statim illos hæreticos iudicabo. Fieri enim potest, vt vel simpliciter errauerint, vel alio sensu scripserint, vel à librariis imperitis eorum paulatim scripta corrupta sint; vel certè, antequam in Alexandria quasi dæmonium meridianum Arius nasceretur, innocenter quædam & minùs cautè locuti sint, & quæ non possint C peruersorum hominum calumniam declinare.] hæc Hieronymus, & in eamdem sententiam multa alij.

[a] Euagr. lib. 3. cap. 31.

[b] Hier. epist. 84

[c] Hier. Apolog. lib. 2.

DE ERRORIBVS ANTIQVORVM QVAE RATIO HABENDA.

XXIII. DE GREGORII ORATIONE PRO ORIGENE.

Nec est quòd in crimen vertatur tanto viro (ne id relinquamus intactum) si ab Origene recessurus, habuerit coram eo, quam diximus, orationem encomiasticam pro gratiarum actione. fuit sanè illud grati animi monumẽtum, quo (vt par erat) cui plurimum debebat, quòd ille ipsum vnà cum fratre non tantùm imbuisset (vt tradit S. Hieronymus[d], philosophicis facultatibus, sed instillasset in eos pariter fidem Christi, & ex Ethnicis reddidisset etiam Christianos, gratias ageret. Quid ni laudasset virum, à quo tam immensum fuissent ambo beneficium consecuti? tunc præsertim, cùm Origenes adhuc inter Catholicos profiteretur; & si qua in eum fuissent obiecta, ipse se defensione purgaret. Auctor est Nicephorus[e], eam orationem laudatoriam à Pamphilo martyre intextam D fuisse in Apologia, quæ ab eo scripta dicebatur pro Origene, dum ait: Meminit huius Gregorij Pamphilus martyr in suis quos in Origenem elaborauit commentariis, in quibus oratio laudatoria Gregorij ad Origenem inserta inuenitur.] hæc ipse. Sed mirari sumus, eam in dicta Pamphili nomine vulgata, sed ab Eusebio scripta Apologia pro Origene non inueniri, nec eius Ruffinum aliquando meminisse. At nec est quod dici possit, alium ab Apologia fuisse illum Pamphili in Origenem commentarium: S. Hieronymus[f] enim auctor est, nihil aliud ab eo in Origenem, vel pro Origene esse elaboratum, præter librum Apologeticum.

[d] Hier. de Scriptor. Eccles. in Theodor.

[e] Niceph. lib. 11. cap. 12.

[f] Hier. de Scriptor. Eccles. in Pamphilo.

XXIV. GREGORIVS PVRVS ORIGENIS AVDITOR.

Ceterùm de Gregorio illud constat: quantumlibet in fide Christiana Origenem habuerit catechistam atque doctorem; tamen adeò omni penitus impuritate defæcatam ab eo cognoscitur hausisse doctrinam, vt nullus vmquam nec aduersariorum quidẽ fue- E rit, qui vel leui suspicione cum Origene conniuentiæ eum in crimen adduxerit. Quòd verò in ipsum aliquando fuerit inclamatum, suis scriptis fauisse Sabellio: procul hæc abhorrebant ab Origenis sententia. Sed quo sensu accipienda essent verba Gregorij, S. Basilius pluribus docuit[g], nosque de his superiùs fusiùs egimus. At de Gregorio hactenus, quem in tot Ecclesiæ persecutionibus ad hæc tempora Deus incolumem visus est conseruasse vnà cum Dionysio Alexandrino, & aliis nobilissimis confessoribus: vt tanti viri quoque suffragio Pauli impietas contra diuinitatem Dei Filij damnaretur; & vt Christi diuinitatis fides, sicut ab Apostolis tradita & in Ecclesia illibata semper fuerat conseruata, stabilior firmaretur, aduersusque Arij concussiones venturas solidior ac prorsùs immota consisteret.

[g] Basil. ep. 64.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IESV CHRISTI ANNVS	DIONYSII PAP. ANNVS	GALLIENI IMP. ANNVS
267.	7.	13.

ANnus ducenteſimus ſexageſimuſ ſeptimus, Conſulibus Gallieno Auguſto ſeptimùm & Sabinillo adſcribitur Conſularibus Faſtis: pariterque in nummorum inſcriptionibus vnà cum Conſulatu Gallieni ſeptimo (ſecundùm numerum annorum Imperatoris) decimatertia Tribunitia poteſtas notatur his verbis [a]: IMP. GALLIENVS P. F. AVG. P. M. TR. P. XIII. COS. VII. P. P.] Quo anno Valerianus Cæſar, Gallieni frater, Auguſtus appellatus, Tribunitiam poteſtatem accepit, vt ex Trebellio Pollione [b] colligitur. Verùm præteriiſſe Trebellium Valerianum filium Gallieni, ipſumque auctum Imperio, ſuperiùs dictum eſt. Hoc eodem quoque anno Poſthumijs occiſis in Galliis, Lollianus, & poſt eum Ælianus, ac ſubinde Victorinus Auguſti ſunt appellati: quibus etiam ſublatis, Victoria Victorini coniux, vt Tetricus Senator Galliarum Præſes, eius affinis, Auguſtus ab exercitu diceretur, effecit. hæc ex Trebellio, Victore, & aliis. At non hoc anno omnia ſunt conſummata, ſed ſequentibus vſque ad necem Gallieni, vt etiam Euſebius notat in Chronico.

[a] In Theſaur. rei Antiquar. VALERIANVS F. GALLIENI AVGVSTVS.
[b] Trebel. Pollio in Gallieno.

IESV CHRISTI ANNVS	DIONYSII PAP. ANNVS	GALLIENI IMP. ANNVS
268.	8.	14.

I. CLAVDIVS DVX EXERCITVS IN DACIA.

SEquens annus Domini ducenteſimus ſexageſimuſoctauus adnotatur à Caſſiodoro Conſulibus Paterno & Arceſilao: quo Claudius dux exercitus in Dacia, vir inſignis domi militiæque ſpectatus, pertæſus ſocordiam Gallieni, qua in Romanum Imperium noui quotidie tyranni excitarentur, de vindicando ſibi illud, conſilium iniit. Quanti verò hunc fecerit Gallienus, eius litteræ ſcriptæ ad Venuſtum, quas recitat Trebellius [c], apertè ſignificant.

[c] Trebellius in Claud. in fin.

II. Cùm nunciatum (inquit) eſſet per Frumentarios Claudium iraſci, quòd molliùs viueret; hæc tunc ipſe ad Venuſtum: Nihil me grauiùs accepit, quàm quòd Notoria tua intimaſti, Claudium parentem amicumque noſtrum, inſinuatis ſibi falſis pleriſque, grauiter iraſci. Quæſo igitur, mi Venuſte, ſi mihi fidem exhibes, vt eum facias à Grato & Herenniano placari, neſcientibus hoc militibus Dacijſianis*, qui iam fæuiunt, ne grauiter ferant. Ipſe ad eum dona miſi: quæ vt libenter accipiat, tu facias. Curandum præterea eſt, ne me hoc ſcire intelligat, ac ſibi ſuccenſere iudicet, & pro neceſſitate vltimum conſilium capiat. Miſi ad eum pateras gemmatas trilibres duas, ſcyphos aureos gemmatos trilibres duos, diſcum corymbiatum argēteum librarum viginti, lancem argenteam pampinatam librarum triginta, pateram argenteam hederatam librarū viginti & trium, voleta halicuticum argenteum librarum viginti, vrceos duos auro incluſos argenteos librarum ſex, & in vaſis minoribus argenti libras viginti quinque, calices Ægyptios operiſque diuerſi decem, chlamydes veri luminis limbatas duas, veſtes diuerſas ſexdecim, albam ſubſericam peragaudem triuncem vnam, zanchas de noſtris Parthicis paria tria, ſingiliones Dalmatenſes decem, chlamydem Dardanicam mantuelem vnam, penulam Illyricianam vnam, bardocucullum vnum, cucutia villoſa duo, oraria ſarabadena quatuor, aureos Valerianos centum quinquaginta, trientes Saloninianos trecentos.] huc uſque ex epiſtola Trebellius recitat: quæ recenſuiſſe non piguit, vt, qui eſſet in vaſis ac veſtibus horum temporum vſus, innoteſceret; profutura hæc nonnihil interdum ad antiquas quoque voces Eccleſiaſticas declarandas. Quo modo autem nec his placari potuit Claudius, ſed in Gallienum conſpirans, anno ſequenti arripuit ſibi Imperium, mox dicemus.

* al. Dacianis

GALLIENI MVNERA AD CLAVDIVM.

IESV

IESV CHRISTI ANNVS	DIONYSII PAP. ANNVS	GALLIENI IMP. ANNVS
269.	9.	15.

CHriſti anno ducenteſimo ſexageſimonono, Paterno ſecundùm & Macriano Coſſ. duodecimo Kalendas Aprilis, Gallienus Imperator vnà cum fratre Valeriano & filiis apud Mediolanum dolo Claudij occiſus eſt. I. GALLIENVS OCCISVS.

Quòd in primis ad tempus ſpectat: Trebellius dicit diuerſas de annis Gallieni ſententias à diuerſis ſcriptis eſſe mandatas. Sed & ab Epiphanio [a] nonniſi anni duodecim tribuuntur Imperio Gallieni. Veriorem tamen eſſe illam exiſtimo, qua traditur ipſe ad annum decimumquintum Imperij peruenijſſe; quod vetus inſcriptio [b] numni his verbis ſignificat: IMP. C. P. LIC. GALLIENVS. P. F. AVG. P. M. TR. P. XV. COS. VII. P. P.] Euſebius [c] quoque annos quindecim eiuſdem Imperio tribuit, ſed integros; quindecim etiam Victor, & alij.

[a] Epiph. lib. de Menſ.
[b] In Theſaur. rei Antiquar.
[c] Euſeb. lib. 7. c. 23.

II. Conſpiraſſe ſimul in Gallienum Claudium Martianum & Cecropiū duces exercitus, tradit Trebellius [d]; eoſdemque dolis abduxiſſe extra vrbem ipſum cum ſuis, quaſi Aurelio obuiaturum: cum eum Mediolanum iuxta progreſſum vnà cum fratre & filiis milites, duce Cecropio, confecerunt, annum ætatis agentem quinquageſimum. hæc ex Trebellio atque Victore. Gallieno igitur vnà cum fratre & filiis in hunc modum ſublatis, tumultuantes milites in electione futuri Imperatoris, in eamdem tamen ſententiam coeuntes, Flauium Claudium elegerunt, cuius laudes vberiùs proſecutus eſt Trebellius, in gratiam Conſtantij Auguſti, filij Conſtantini, volumen ſcribens, quo profitetur ex eius ſtemmate ipſum Conſtantinum eſſe progenitum. Nunciata Romæ electione Claudij nono Kalendas Aprilis, quàm adgauiſus ſit Senatus, & quibus fauſtis acclamationibus eum omnes fuerint proſecuti, ex Actis ipſius Senatus Trebellius [e] recitat: qui & de eius genere tractans, ex Dalmatis ait manaſſe eius originem, licet ab Ilio alij affirmarent; tresque ſimul fratres extiſſe, Claudium, Quintillum, & Criſpum; duos priores abſque liberis deceſſiſſe, ex Criſpo autem genitam filiam Claudiam nomine, ex ea viroque Eutropio Dardano natum eſſe Conſtantium, Conſtantini Magni parentem; Claudium ipſum ſub Valeriano Tribunatum geſſiſſe Martiæ legionis quintæ in Illyrico, ab eodemque Valeriano creatum ducem totius Illyrici, qui haberet in poteſtate Thraces, Mœſos, Dalmatas, Pannonios, & Dacos exercitus. Sed hæc omnia pluribus, ex litteris Valeriani, Trebellius.

[d] Trebell. in Gallieno. CLAVDIVS IMP.
[e] Trebell. in Claudio. STEMMA CONSTANTINI.

D Qualem verò inuenerit Claudius Romani Imperij ſtatum; quantæue, audito obitu Gallieni, barbarorum gentes ſe effuderint in Romanum Imperium, litteris [f] eiuſdē Claudij ad Senatum ſcriptis Trebellius docet, his verbis: S. P. Q. R. Claudius Princeps. III. [f] Apud Trebel. in Claudio.

P. C. Militantes audite quòd verum eſt: Trecenta viginti millia barbarorum in Romanum ſolum armati venerunt. Hæc ſi vicero, vos vicem reddite meritis: ſi non vicero, ſcitote me poſt Gallienum velle pugnare. Fatigata eſt tota Reſpublica, pugnabimus poſt Valerianum, poſt Ingenuum, poſt Regillianum, poſt Lollianum, poſt Poſthumum, poſt Celſum, poſt mille alios, qui contemptu Gallieni Principis à Republica defecerunt: non ſcuta, non ſpathæ, non pila iam ſuperſunt. Gallias & Hiſpanias, vires Reipublicæ, Tetricus tenet: & omnes ſagittarios (quod pudet dicere) Zenobia poſſidet: quicquid fecerimus, ſatis grande eſt.] hæc Claudius. Quod ad Zenobiam pertinet: ipſa poſt Odenati E viri ſui obitum Orientale ſuſcepit Imperium: quod & magnis ſpiritibus ſexum ſupergreſſa femina adminiſtrabat. ROMANI IMPERII STATVS IMPELIX.

At planè conſilium Dei fuit, vt tot hoſtibus Claudius refertum inueniret Imperium: quippe in Chriſtianos infenſiſſimus, his detentus difficillimis occupationibus, haud illi liberum fuit, liberas furoris habenas, ſicut animo conceperat, relaxare: cùm alioqui non deſtiterit, in Vrbe præſertim, eiſdem negotium faceſſere, Valeriani imitatus exemplum, ſed non perterritus vltione, quam & ipſe haud ſerò expertus eſt, ex humanis citò ſublatus. IV. CLAVDIVS HOSTIS CHRISTIANORVM.

Cum igitur Claudius creatus Imperator Romam ſe contuliſſet, audiſſetque longa pace res Chriſtianorum inualuiſſe, nobiliſſimoſque viros ac clariſſimas feminas Chriſtianam religionem profiteri; ſuccenſuit. nam inter eas Decij coniugem ſeu concubinam Tryphoniam, eiusque filiam Cyrillam, opera Iuſtini preſbyteri Chriſto nomen dediſſe, V. CLAVDIVS ROMAM REDIENS QVID IN CHRISTIANOS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dediſſe, milites etiam complures ex caſtris impietatis ad Chriſtianos deſeciſſe audiens; A
vehementi furore percitus, eos in cuſtodiam recipi, & Cyrillam (nam mater eius iam
ſpiritum Deo reddiderat) ſibi præſentari faciens, virginem ſic compellat*: Sic tibi vi-
ſum eſt præcepta & morem clariſſimorum parentum, regiamque educationem negligere?
CYRILLAE MARTYRIVM. Cyrilla reſpondit: Ego Chriſtiana ſum, ancilla Chriſti, reſpuoque dæmonia, quæ vos
perducent ad ſupplicia æterna, cum illis pariter perituros. Claudius dixit: Aſſentire
nobis, & ſacrifica diis; nobasque viro, qui reſpondeat natalibus tuis. Cyrilla reſpondit:
Ego iam nupſi viro, qui me veram docuit ſapientiam, nempe Domino Ieſu Chriſto,
cui ſemel tradita ſum. Claudius ira feruefcens, præcepit vt iugularetur. Cumque neca-
ta eſſet gladio, voluit corpus eius in platea canibus relinqui: collegit autem illud bea-
tus Iuſtinus preſbyter, & ſepeliuit cum matre eius, vbi iam antè poſuerat corpus beati
Laurentij, quinto Kalendas Nouembris.] hactenus Acta de Cyrilla. ſed pergunt hæc de B
aliis dicere:

VI. CHRISTIANI MILITES TRUCIDANTUR. Eodem tempore iuſſit Claudius exercitum armatum in Palatio Salluſtij inclndi, mi-
litesque baptizatos ſibi præſentari. Præcepitque exercitui, vt educerent eos extra muros
portæ Salariæ ad Figlinam, vt illic capite plecterentur. Ita decollati ſunt omnes quadra-
ginta ſex pro Chriſti nomine cum vxoribus ſuis (erant enim ex Prætorianis Romæ ſem-
per agentes) corpora illorum Iuſtinus preſbyter & Ioannes nocte collegerunt, & ſepe-
lierunt in crypta, multis præſentibus Chriſtianis, via Salaria, in Cliuo Cucumeris, octa-
uo Kalendas Nouembris, vbi florent orationes eorum vſque in hodiernum diem, cum
aliis centũ viginti martyribus, inter quos fuerunt quatuor milites, Theodoſius, Lucius,
Marcus, & Petrus: qui, vt viderunt armatos ad ſe venire milites, rogabant vt ipſi primi
ante omnes decollarentur, ea feruentes intentione, vt mallent læti mori pro Chriſto, C
quàm malè viuere.] hucuſque Acta ex diuerſis exemplaribus emendata. De reliquis au-
tem qui item Romæ ſub Claudio paſſi ſunt, dicemus anno ſequenti. Porrò horum nata-
les dies, tot inſignibus illuſtrati martyriis, inter Eccleſiaſtica monumenta relati, anni-
uerſaria celebritate religiosè coluntur.

1. DVcenteſimo ſeptuageſimo Chriſti anno, Claudius ſecundùm & Paternus creati
ſunt Conſules: prior verò Claudij Conſulatus ſuffectus fuit, & tempore Valeriani D
contigit: quod litteræ eiuſdem Imperatoris ſignificare videntur. Huius anni principio
ab eodem Claudio in Chriſtianos acriùs ſæuitum eſt: nam promulgauit edictum, vt qui
in carcere tenerentur Chriſtiani, vel foris in vulgo inuenti eſſent, abſque interrogatione
punirentur. Quæ autem tunc Romæ contigerint martyria, Acta ipſorum, & quidem le-
gitima, docent. contulimus quæ in antiquis Eccleſiarum ſcriptis codicibus leguntur,
cum iis quæ typis habentur excuſa*, mendisque aliquibus eiſdem inhærentibus expur-
gauimus; quæ hic deſcribere ex inſtituto dignum exiſtimamus, huicque ipſi anno, quo
ea omnia contigiſſe videntur, attexere. ſunt huiuſmodi:

II. PERSARVM CHRISTIANORVM FIDES. Imperabat Claudius, quando quidam è Perſide Chriſtiani Romam venerunt ad ora-
tionem Apoſtolorum, Marius, & Martha eius coniux, cũ filiis Audiface & Abachum.]
Quod ad Marij nomẽ ſpectat, quod Romanum ſit; puto equidem ipſum Maras, ſeu Ma- E
ris dictum (quod Perſicum nomen eſt) ſed Latina inflexione ex Maras deductum Ma-
rium; & ex Marthas, Martham pariter dictam. Hi cùm peruenìſſent Romam, ſtuduerunt
ſolicitè inquirere corpora ſanctorum quæ erant in cœmeteriis, & Chriſtianos inuiſere
qui detinebantur in carcere. Et cùm veniſſent in carcerem Tranſtiberim poſitum, con-
ſpiciunt hominem fidelem, Quirinum nomine, qui pro Chriſti nomine multa verbera
perpeſſus fuerat, & ſuis facultatibus ſpoliatus. Ad quem venientes, miſerunt ſe ad pedes
eius, obſecrantes vt pro eis oraret. Ibique manſerunt diebus octo, miniſtrantes beato
Quirino, & aliis qui ibidem erant, lauantes pedes eorum qui vinculis tenebantur con-
ſtricti; & ipſam aquam ſuper capita ſua ac filiorum ſuorum ſpargebant.

III. Eo tempore iuſſit Claudius, vt Chriſtiani, qui inuenti fuiſſent in vulgo, aut in car-
ceribus, ſine interrogatione punirentur. Ipſo autem edicto promulgato, tenuit ducen-
tos

* Ex Actis ſancti Laurentij in fine.

* Apud Trebel. in Claudio. INGRAVESCENS PERSECVTIO

* Edidit Sur. tom. 1. die 14. Februarij.

A tos ſexaginta duos Chriſtianos, qui damnati antè fuerant ad fodiendam arenam via Sa-
laria pro nomine Chriſti: quos ductos Romam, & in amphitheatrum incluſos, milites NEGANTVR ALII MARTYRES.
ſagittantes interfecerunt. Marius & Martha hæc ſcientes, contriſtati ſunt vehemen-
ter, & vnà cum filiis & beato Ioanne preſbytero venerunt ad corpora ſanctorum marty-
rum, quæ ex igne ſublata ſubtraxerunt, & in linteaminibus inuoluta ſepelierunt in cry-
pta, via Salaria, in Cliuo Cucumeris: ſimul etiam ſepelierunt Tribunum Claudij nomi-
ne Blaſtum: quo in loco permanentes, vigilias & ieiunia & orationes multis diebus cum
Ioanne celebrarunt.

Audiens hæc Claudius, curioſè iuſſit perquiri Marium & vxorem eius: & non in- IV.
uenerunt, quòd occultè iſtic agerent. Venientes verò Romam ad carcerem, require- DE QVIRI-
bant beatum Quirinum: quem non inuenientes, contriſtati ſunt: ſed inuenerunt preſ- NO MARTYRE.
B byterum nomine Paſtorem, qui enarrauit eis, quo modo noctu beatus Quirinus gladio
fuerat interfectus, & iactatus in Tiberim. Corpus eius remanſerat in inſula quadam.
Quo audito, perrexerunt noctu cum familia ſua & Paſtore preſbytero, & collegerunt
corpus eius, & ſepelierunt in cœmeterio Pontiani in crypta, octauo Kalendas Aprilis.
Poſt hæc verò Marius & Martha cum filiis adeunt locum in quo Tranſtiberim in cœ-
naculo Chriſtianorum multitudo pſallerent & lætarentur. pulſant ianuam. Illi timen-
tes, noluerunt aperire.

Eodem in loco erat Epiſcopus, nomine Calliſtus: qui cùm audiſſet pulſantes, dixit V.
ad Sanctos: Confortamini, & nolite timere: Chriſtus pulſat oſtium noſtrum; aperia- DE CALLI-
mus ergo os noſtrum, & confortari laudemus Dominum qui nos vocat. Et confeſtim STO EPI-
ipſe perrexit, & aperuit oſtium. Quem videntes illi, miſerunt ſe ad pedes eius. & cùm SCOPO.
C ſe inuicem cognouiſſent, gauiſi ſunt, ſe inuicem oſculantes. Tunc beatus Calliſtus hanc
dedit orationem: Domine Deus Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui diſperſa congre-
gas, & congregata conſeruas, auge fidem & fiduciam ſeruis tuis per Chriſtum Domi-
num noſtrum, qui viuit cum te Deo Patre omnipotente, & Spiritu ſancto in ſæcula ſæ-
culorum. Et reſponderunt omnes: Amen.] has enim coniicio dici ſolitas preces in ad-
uentu fratrum.

Cùm in eodem loco manſiſſent abſconditi duobus menſibus; interim Claudius ap- VI.
prehendi iuſſit Valentinum preſbyterum, quem vinxit carenis & compedibus: inde poſt DE VALEN-
biduum audiuit eum, atque tradidit Calpurnio: qui egit per Aſterium, vt Valentinum TINO.
ad cultum idolorum reuocaret. Huius cùm filia cæca ab eo fuiſſet illuminata, credidit
ipſe, atque vxor ipſius, atque familia: qui die ſancto Dominico ab Epiſcopo ſunt bapti-
D zati. Qui omnes à militibus tenti ſunt: inde ad Oſtia Tiberina ducti, ibi pro Chriſti no-
mine occiſi. Valentinus verò preſbyter poſt longum carcerem ductus, decollatus eſt via
Flaminia, ſequenti anno, decimo ſexto Kalendas Martias.

Tenti ſunt etiam eodem tempore Marius & Martha cum ſuis, & Muſciano Vicario VII.
traditi: ab eodem fuſtibus cædi iuſſi ſunt pater & filij, ſpectante matre. Cùm cæderẽtur, CERTAMEN
ſub voce præconis dicebant cædentes: Præcepta Principis contemnere nolite. Martha MARII ET
autem gaudens dicebat: Filij mei, conſtantes eſtote. Marius verò laudabat Dominum, MARTHAE.
dicens: Gloria tibi Domine Ieſu Chriſte. Muſcianus Vicarius iuſſit eos leuari è terra, &
ſuſpendi equuleo. Qui dum attrahcrentur funibus canabinis, clamabat alta voce Audi-
fax filius maior: Gloria tibi Domine Ieſu Chriſte, qui dignatus es annumerare nos cum
ſeruis tuis. Iratus verò Muſcianus, iuſſit ad latera eorum ignem apponi, & vngulis fer-
E reis radi. Illi autem dicebant tantùm; Gratias tibi agimus Domine. Addidit Muſcianus,
vt iuberet præcidi illorum manus: quas colligens Martha, & ſanguinem qui fluebat, li-
niebat caput ſuum cum gaudio. Præcepit & Muſcianus eos circumagi, & clamari voce
præconis ad populum: Deos blaſphemare nolite. Illi verò econtrà clamabant: Non ſunt
dij, ſed dæmones, qui vos perdunt cum Principe veſtro. Lecta eſt ex tabella ſententia eo-
dem die, vt qui blaſphemaſſent deos, capite punirentur.

Ducti ſunt via Cornelia *milliario duodecimo ad Nymphas Catabaſſi, & ibi ſunt VIII.
decollati, & corpora eorum combuſta: Martha verò in puteum proiecta eſt. Matrona * al. Aurelia
verò, Felicitas nomine, ſuſtulit corpora ſemiuſta, & ſepeliuit in prædio ſuo; & Mar- MARTYRIVM MARTHAE ET SOCIORVM.
tham leuauit de puteo, & iunxit cum ſanctis die decimaquarta Kalendarum Februa-
rium, vbi præſtantur beneficia Domini noſtri Ieſu Chriſti vſque in hodiernum diem.]
hucuſque horum martyrum Acta: quæ ex multis vt fideliora delegimus. quæ enim
prolixiora

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] *Sur. tom. 1. die 24. Febr.*

prolixiora habentur typis[a] excusa, minùs legitima in pluribus visa sunt: multa enim addita videntur ab aliquo, qui ex prolixitate dignitatem historiæ, & non ex sincera veritate pensauit. A

IX. TRANSLATIO SANCTORVM MARTYRVM.

Corpora verò dictorum sanctorum martyrum Marij & Marthæ Romam postea translata, in nobilissima Diaconia sancti Hadriani, vnà cum aliis præclaris sanctis martyribus, condita sunt. Et hoc ipso anno, quo hæc nostra cudimus, inuenta vnà cum sancto Hadriano, Flauia Domitilla, Nereo & Archileo, Tribus pueris, Papia & Mauro martyribus (quorum omnium plumbeæ & lapideæ tabulæ scriptæ indices erant) ab Illustrissimo ac Reuerendissimo D. Augustino Cusano, eius Ecclesiæ Diacono Cardinali, spectatæ pietatis ac honestissimæ vitæ viro, in Confessione egregiè restituta, more maiorum, sunt honorificentissimè collocata: quæ frequenti populi Romani concursu visuntur, atque religiosè coluntur. His autem admonemur, vt corrigamus, seu potiùs declaremus, quæ in nostris Notationibus ad Romanum Martyrologium in primis diximus, corpora sanctorum martyrum Marij & Marthæ condita esse in Insula Tiberina, in ecclesia sancti Ioannis Chalybitæ, prout præsefert inscriptio super Confessionem affixa, qua tum eorum, tum etiam filiorum ibi inesse corpora significatur. Equidem factum esse videtur, vt, quòd dictorum martyrum filiorum ibi sita sint corpora, parentum pariter inesse fuerit existimatum: cùm tamen & horum etiam reliquiarum partem aliquam sitam ibi esse, nemo iure negarit. Id quidem sic se habere, manifestè sanè potest intelligi ex iis quæ apertè testatur publica ac fidelis inscriptio marmoreæ insculpta tabulæ, in eiusdem Diaconiæ sancti Hadriani apside posita; qua declaratur, Anno Domini CC. XXVIII. Gregorij Papæ Noni Pontificatus anno primo, inuenta esse in eiusdem ecclesiæ Confessione inter alia superiùs recensita etiam corpora sanctorum martyrum Marij & Marthæ: eorumdemque maiori parte ibi relicta, reliquam ab ipso Gregorio Papa in eadem ecclesia paulo pòst à se dedicata sub primario altari repositam. B C

X. DE TRANSLATIONE SANCTORVM PAPIÆ ET MAVRI.

Idemque planè accidit de sanctorum Papiæ & Mauri Romanorum militum venerandis corporibus, quæ diximus in iisdem Notationibus posita esse in Titulo Equitij, quòd, quæ postea facta sunt, nobis essent penitus incomperta: re verà autem ibidem (vt dictum est) inuenta, & ab ipso etiam Gregorio Pontifice Maximo seorsum ab aliis in lapidea capsula fuerunt sub eadem Confessione recondita, translata ex eodem Titulo Equitij, vbi sub Sergio Papa Iuniore, vnà cum aliis sanctis martyribus fuerant collocata. verumtamen aliquam partem dictorum martyrum ibi esse relictam, satis ex eo poterit intelligi, quòd inuenta modò eadem corpora, non sunt prorsus integra; licet maxima ipsorum pars dici possit, existentibus ibi eorumdem quoque capitibus, prout res ipsa cunctis patens perspicuo docuit experimento. Sed præter alia antiquitatis monumenta, in dicto martyrum loculo tabella lapidea, laterculi instar, inuenta est, hac inscriptione notata. D

IN HOC LOCO REQVIESCVNT CORPORA SANCTORVM MARTYRVM PAPIÆ ET MAVRI. Quæ eodem in loco posita, vnà cum reliquiis asseruantur.

XI. NOVISSIMA EORVMDEM TRANSLATIO.

Placuit autem Sanctissimo D. N. SIXTO QVINTO Pont. Max. id agente singulari amoris studio, quo res nostras semper est prosecutus, ipso Illustrissimo ac Reuerendissimo D. Augustino Cusano, eiusdem Ecclesiæ Diacono Cardinali, de nostra Congregatione iugiter benemerente, vt eorumdem sanctorum martyrum Papiæ & Mauri sacra corpora ex Diaconia S. Hadriani in nostrã ecclesiam S. Mariæ & S. Gregorij in Vallicella dictam, & in regione Parionis positam, transferrentur. Quod religioso officio & munificentia eiusdem illustrissimi ac Reuerendissimi curatũ est, cuncta, quæ ad rem tantam opus essent, liberaliter exhibentis. E

XII. Accidit propè diuino miraculo, vt, cùm multis annis summa impensa ædificaretur & iam perduceretur ad finem quæ in honorem Dei Genitricis & S. Gregorij Papæ eadem inchoata esset ecclesia, inter alia insignia illustraretur, more maiorum, martyrum quoque sepulcro; iidemque martyres his ipsis diebus opportunè, Dei planè consilio, denuo apparerent; vt in ampliori ecclesia collocatos, maiori illos Vrbs (vt par est) prosequeretur honore; ipsi verò auctiora præstarent beneficia supplicantibus. Vidimus ea, pariterque tetigimus, ac licet indigni, iterum atque iterum exosculati sumus, eorumdemque

sacro feretro vnà cum collegis fratribus humeros in eorum translatione læti subiecimus, tertio Idus Februarij, anno D. M. D. XC. Dulce admodum atque iucundum fuit, post recensita tot certamina martyrum, vltima hac ipsa die à tam insignibus Romanis martyribus visitari. Susceptmus hilarè tãtos hospites apud nos perpetuò permansuros, eosdemque patronos nostros ampliori cultu veneraturi, maioribusq. in dies obsequiis, studiis, & officiis, diuina gratia adiuuante, sedulò frequentaturi. A

XIII. QVI INTERFVERE TRANSLATIONI.

Qui autem allata celebri pompa Sanctorum martyrum corpora religiosissimo obsequio exceperunt, ad infimos vsque ecclesiæ gradus obuiam prodeuntes, fuerunt Illustrissimi ac Reuerendissimi S.R.E Cardinales.

Alphonsus Gesualdus Neapolitanus Cardinalis Episcopus Portuensis.
Gabriel Palæottus Bononiensis Cardinalis Episcopus Albanensis.
Nicolaus Sfondratus Mediolanensis TT.S. Cæciliæ Presbyter Cardinalis Cremonensis. B
Dominicus Genuensis TT.S. Laurentij in Pane & perna Presbyter Card. Pinellus.
Hippolytus TT.S. Pancratij Presbyter Card. Aldobrandinus Maior Pœnitentiarius.
Hieronymus Taurinensis TT.S. Petri ad Vincula Presbyter Card. de Ruuere.
Scipio Mantuanus TT.S. Mariæ de Populo Presbyter Cardinalis Gonzaga.
Marianus Perbenedictus TT.SS. Marcellini & Petri Presbyter Card. Camerinensis.
Federicus Mediolanensis S. Agathæ Diaconus Cardinalis Borromæus.
Augustinus Mediolanensis S. Hadriani Diaconus Cardinalis Cusanus, qui corpora Sanctorum iussu Sanctissimi conceptis verbis tradidit R. D. Philippo Nerio Florentino, Præposito Congregationis Oratorij.
Guido Bononiensis SS. Cosmæ & Damiani Diaconus Cardinalis Pepulus.

C At de translatione hactenus: ipsorum autem martyrum res gestas, suo loco, seruato ordine temporum, recensebimus. Sed iam tandem redeamus ad Acta martyrum, vnde necessitate compulsa oratio, aliò euocata, deflexit.

XIV. Quod verò ad Callisti Episcopi recitatum superiùs nomen spectat: idem legitur in aliis cunctis quæ vidimus exemplaribus. Sed cùm constet his temporibus Claudij sedisse Romæ Episcopum Dionysium; existimamus alium à Romano quempiam esse intelligendum Antistitem, & fortasse proximum Portuensem, sub cuius diœcesi Transtiberina regio censeretur. Si verò ad Callistum Papam hæc quis referre maluerit; non sub Claudio Imperatore, sed sub Alexandro sunt collocanda: quod & fecissem libentiùs, nisi Martyrologia cuncta dictos martyres sub Claudio ponerent: nam & Asterius presbyter, de quo nuper dictum est, sub Alexandro passus habetur, vt superiùs est enarratum. Locus verò ad Nymphas dictus, inter viam Corneliam & Portuensem situs est, qui corrupto nomine vulgò hodie dicitur, Sancta Nympha, vbi adhuc antiquæ ecclesiæ inuisuntur vestigia: insunt & nobilissimi subterranei aquæductus; vt coniici possit, ex aquarum abundantia consecutum esse nomen locum illum, vt diceretur, ad Nymphas: quem nos vidimus: nam opportunè his contigit fermè diebus, vt Ecclesiasticarum antiquitatum cupidissimus Illustrissimus ac Reuerendissimus D. Gabriel Palæottus, S.R.E. Cardinalis Episcopus Albanensis, optimi Præsulis dignum exemplar, vnà cum germano suo clarissimo viro D. Camillo, Oratore Bononiensi apud Sanctissimum D.N. SIXTVM QVINTVM, ad celebrata illa scriptorum monumentis in Portu Romano loca, & sacras præsertim sanctorum memorias inuisendas, vnà me secum adiungeret. D DE LOCO AD NYMPHAS.

XV. DE RVINIS PORTVENSIS ECCLESIÆ.

Sed planè accidit, desertum videre locum, littusque relictum: quo sanè factum est, vt ingemiscerem recordatione florentissimæ olim Portuensis Ecclesiæ, iam penitus solo æquatæ: necnon amplissimarum sacrarum ædium S. Hippolyti Portuensis Episcopi (cuius gloria tum ex martyrio, tum etiam ex præclarissimis lucubrationibus comparata, toto illuxit orbi terrarum) vix esse reliquam altissimam sacram turrim, antiquæ gloriæ tristem indicem, ac iuxta eam celebrem illum puteum, olim eius martyrio illustratum, iam modò vsque ad summum terra repletum. Sed & frustra sunt perquisita aliorum Portuensium martyrum monumenta: nulla enim ibi penitus vestigia Eutropij, Zosimæ, atque Bonosæ, nec illorum gloriosorum quinquaginta militum, qui in S. Bonosæ certamine ad fidem conuersi, martyrium subiere: quos omnes sanctus Felix Papa sacro baptismate abluit, & ad pugnam pro Christo reddidit fortiores, Ecclesiasticis chartis tantùm notos. Sed nec sanctorum martyrum Martialis, Saturnini, Epicteti, Maprilis, Felicis ac sociorum, quorum in Actis eiusdem Hippolyti est clara mentio, memo- E

[a] *Martyrolog. Rom. 8. Iulij 15. eiusd. item 22. Augusti.*

riæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

riæ aliquid residui erat: sicut nec Pauli, Heraclij, Secundillæ & Ianuariæ, neque Vincentij, quos in eodem Portu Romano esse passos, tabulæ [a] Ecclesiasticæ docent. Sed & frustra quæsita sunt vestigia nobilissimi xenodochij, quod sanctus Pammachius, cuius immensæ charitati angustior visa Vrbs, & tardior aduentus pauperum, extendens vsque ad mare propagines misericordiæ suæ, in eodem Portu Romano constituit: vt è naui pauperibus descendentibus, ipse eos parato suscepturus hospitio, primus occurreret. Verùm vna hæc erat communis consolatio, quòd egregij operis structura apud sanctum Hieronymum [b] viueret eiusmodi immortalitatis elogio: Audio te xenodochium in Portu fecisse Romano, & virgam de arbore Abraham [c] in Ausonio plantasse littore. Quasi Æneas noua castra metaris: & super vndam Tiberis, vbi ille, cogente quòdam penuria, crustis fatalibus & quadris patulis non pepercit; tu viculum nostrum, id est, domum panis ædificas, & diuturnam famem repentina saturitate compensas.] horum inquam saltem meminisse iuuabat, & præteritorum læta memoria calamitatem nostrorum temporum solabamur.

[a] Martyrolog. Roman. die 2. Martij.

[b] Hier. ep. 26.

[c] Gen. 18.

XVI. Sed & ipse Romanus portus à Claudio structus, à Traiano auctus (clarissima monumenta Regum) penitus demolitus, atque à mari relictus, rerum humanarum inconstantiæ testis, in memoriam reuocabat eumdem sanctum Hieronymum, cùm illic iam nauim conscensurus, ad sanctam virginem Asellam [d], de iis quas immeritò ab aduersariis passus esset Romæ calumniis, scripsit epistolam. videre videbamur sanctissimum virum iusta indignatione commotum, secundùm præceptum Domini, illic de pedibus excutere puluerem in testimonium contra eos, quos miseros postea Dei iræ vindex depastus est Gothus. Huic proximum nostræ mentis obtutibus magnum illud Christianæ pietatis exemplum, exhibitumque ibi spectaculum succedebat: cùm duæ illæ feminæ Consulares, Paula & Eustochium [e] ibidem relictis lugentibus filiis, fratribus, reliquisque cognatis, ipsæ tantùm lætæ, terram promissionis, nouo exemplo, nauigio quæsituræ, ex eodem Portu Romano soluerunt. Sed de memoriis Portuensibus hactenus, in quas occasione loci ad Nymphas, paulo fortasse licentiùs laxatis habenis, peruagata videatur oratio: at non puto lectoris tædio, cui ob oculos tot posita sunt rediuiua velut in theatro spectacula. Sed iam ipsa freno coercita, quæ se in alias ibi positas, & in Ostienses quoque memorias, quas inuisimus, cursu rapido cupiebat effundere, ad cœptum iter reuocetur inuita.

[d] Hieron. epist. 101. & Mar. Victor. in Vita S. Hieron.

ALIAS MEMORIAE PORTVENSES.

[e] Hier. ep. 27.

XVII. DE PAROCHIARVM DIVISIONE. Iisdem Consulibus, quinto Idus Septembris data reperitur Dionysij Papæ epistola ad Seuerum Episcopum Cordubensem, de parochiarum diuisione, sicut & libro de Romanis Pontificibus scriptum habetur: Hic presbyteris diuisit ecclesias & cœmeteria, parochiasque & dioeceses constituit.] Sed considerandum est, non à Dionysio Papa primùm, verùm ab aliis antecessoribus Romanis Pontificibus, suis limitibus distinctas fuisse parochias, presbyterisque diuisas. At quòd in persecutione Valeriani (vt dictum est) ab ecclesiis essent auulsi presbyteri, & in cœmeteria Christiani omnes etiam conuenire vetiti: illo sublato de medio, & à Gallieno restituta Ecclesiæ pace, & cœmeteria adeundi ab eodem libera facultate concessa; illarum ecclesiarum presbyteris compluribus martyrio vita functis; easdem iterum diuidere, ac pro ratione distribuere, cœmeteriaque singulis consignare, Dionysij opus fuit.

IESV CHRISTI ANNVS 271.	DIONYSII PAP. ANNVS 11.	CLAVDII IMP. ANNVS 3.

I. [f] Trebell. in Claud. OBITVS CLAVDII, ET QVINTILLI.

CHristi annus ducentesimus septuagesimus primus adscribitur Fastis, Antiochiano (aliter Actatiano) & Orfito Consulibus. Meminit horum Consulum Trebellius Pollio [f], quibus ait finitum esse bellum formidolosum susceptum aduersus barbaros: cùm, increbrescente lue, ab eadem Claudius Imperator tactus occubuit: moxque germanus eius Quintillus à militibus Imperator creatus est: sed quòd se grauem atque seuerum ostenderet erga milites ab iisdem decimaseptima die post adeptum Imperium occisus est. hæc omnia pluribus Pollio. Quod verò ad tempus mortis eius spectat; ab iis ipse dissentire videtur, qui dicunt defunctum esse Nonis Februarij: nam de vita eius hoc versu recitat pronunciatum oraculum:

Tria

Tertia dum Latio regnantem viderit æstas.]

Sed & ex eo etiam arguuntur erroris qui tribuunt Imperio Claudij annum vnum tantùm, ac menses decem, & dies quindecim: nam Porphyrius philosophus Platonicus, qui his temporibus viuebat in Vita Plotini affirmat hæc de ipso: Agebat (inquit) Plotinus annos (vt retulit Eustochius) sex & sexaginta, secundo Claudij Imperatoris anno iam peracto.] & paulo pòst: Iam verò si computemus à secundo Claudij Imperatoris anno exacto iam annos sex & sexaginta, natiuitatis illius tempus cum tertio decimo Seueri Imperatoris anno concurrit.] hæc Porphyrius, quibus institutam à nobis chronologiam certum est veritati in omnibus respondere. Quod spectat ad Imperium, & mortem Quintilli, & assumptionem Aureliani, hæc habet Vopiscus [a]: Multi ferunt Quintillum fratrem, cùm in præsidio Italico esset audita morte Claudij, sumpsisse Imperium: verùm postea vbi Aurelianum comperit imperare, à toto exercitu derelictum; eumque contra eum concionaretur, nec à militibus audiretur, inciso sibimet venis, die vigesimo sui Imperij pertisse.] hæc ipse.

[a] Vopisc. in Aureliano.

QVINTILLVS MORITVR.

II. AVRELIANVS IMP.

Sublatis igitur Claudio Augusto atque Quintillo; Domitius Valerius Aurelianus obscuris parentibus siue in Dacia, siue in Mæsia, vel in Pannonia Syrmij natus (diuersas enim de ea re fuisse maiorum sententias testatur Vopiscus [b]) fauore militum oblatum solus tenuit Imperium. Fuisse autem hominem æqui amantissimum, eius epistola, quam ad Vicarium suum scripsit, testatur his verbis: Si vis Tribunus esse, immo si vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vuam nullus auferat, segetem nemo detrahat; oleum, sal, lignum nemo exigat; annona sua contentus sit. De præda hostis, non de lacrymis prouincialium habeat: arma tersa sint, ferramenta famiata, calciamenta fortia: vestis noua vestem veterem excludat: stipendium in baltheo, non in popina habeat: torquem brachialem & annulum apponat: equum saginarium suum defricet: captum animal non vendat: mulum centuriatum comiter curet: alter alteri quasi seruus ob sequatur: à medicis gratis curentur: aruspicibus nihil dent: in hospitiis caste se agant: qui litem fecerit, vapulet.] hucusque ex epistola Aureliani recitat Vopiscus: quæ hic intexere non prætermisisse voluimus, quòd eamdem ferme legem suis militibus Aurelianus præscripsit, quam S. Ioannes Baptista iisdem salutis viam addiscere cupientibus olim proposuit [c]; nimirum cùm dixit: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris.]

[b] Vopisc. in Aureliano.

AVRELIANI SEVERITAS.

[c] Luc. 3.

III. Ceterùm hæc non verbis tantum agi, sed re ipsa ab ipsis præstari voluisse Aurelianum, dura nimis ac sæua in militem animaduersio exhibita declarauit; quam idem Vopiscus [d] suprà narrat his verbis: Solus denique omnium, militem, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat, ita puniuit; vt duarum arborum capita inflecterer, quas ad pedes militis deligaret, easdemque subitò dimitteret, vt scissus ille vtrinque penderet.] hæc ibi, ac rursus de inuiolabili obseruatione iustitiæ: Seruos & ministros peccantes coram se cædi iubebat, vt plerique dicunt, causa tenendæ seueritatis; vt alij, studio crudelitatis, ancillam suam, quæ cùm seruo adulterium fecerat, capite puniuit. Multos (inquit) seruos è familia propria, qui peccauerant legibus, audiendos iudiciis publicis dedit.] Sed & litteris Valeriani satis perspectam fuisse Aureliani seueritatem, apparet, quas idem auctor Vopiscus recitat. Quomodo autem seueritas ex iustitia comparata, in crudelitatem mutata, contra ius fasque Christianam religionem incesserit, suo loco dicemus.

[d] Vopisc. in Aureliano.

IV. PLOTINI OBITVS.

E Hoc eodem anno, ingruente lue, ex qua subductus est Claudius Imperator, Plotinus quoque (vt auctor est Porphyrius [e]) tactus angina, accedentibusque manuum ac pedum vlceribus, cùm migrasset in Campaniam in agrum Zethi familiaris inter Minturnas atque Puteolos collocatum, interiit, præsente Eustochio amico; cuius aduentu quid Plotinus affatus sit, idem auctor docet his verbis: Cùm iam morti Plotinus appropinquaret, quemadmodum nobis Eustochius retulit, qui Puteolis habitabat, ac ferme tardiùs ad eum accesserat: Adhuc te (inquit) expecto; atque equidem iam adnitor, quod in nobis diuinum est, ad diuinum quod viget in vniuerso, redigere. spiritumque his verbis emisit. Interea draco sub lecto, in quo iacebat ille, perrepens, mox in parietis foramen se prorsus occuluit.] hæc Porphyrius. At quidnam draco iste, qui, decedente Plotino, recessit? familiarem dæmonem eidem assiduò inhæsisse, & quidem ex diuinorum ordine dæmonum, idem Porphyrius inferiùs pluri-

[e] Porphyr. in Vita Plotin. in princip.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus docet: sed ex forma ipsa, cuiusnam generis fuerit dæmon ille, quis non intelligat? Vides quem princeps philosophorum, qui ceteris omnibus absque aliqua controuersia præstaret philosophis morum sanctitate atque doctrina, nactus sit vel adsciuerit potius sibi familiarem dæmonem, quocum vixerit, atque ex hac vita recesserit. hæc quidem haud alicuius ex hostibus, æmulisve Plotini, sed discipuli amantissimi præceptoris obseruantissimi, Porphyrij inquam testificatione explorata in medium afferuntur. A

V. Ceterùm quod ad morbum spectat, quo solutus interiit: angina cùm cum percussum, exulceratumque manibus atque pedibus, Porphyrius tradat, remóque pau-
[a] Iul. Firm. lib. 1. c. 3. 4. 9 cis absoluat; Iulius Firmicus Maternus & ipse Ethnicus, qui temporibus Constantij Imperatoris scripsit, eius morbum & obitum ita describit: Primùm membra eius frigida sanguinis tortore riguerunt, & oculorum acies splendorem attenuati lumi- B
nis perdidit: postea per totam eius cutem magnis humoribus nutrita pestis erupit, vt purre corpus, deficientibus membris, corrupti sanguinis morte tabesceret. Per omnes dies horasque serpente morbo, minutæ partes viscerum defluctuant: & quicquid paulo antè integrum videras, statim confecti corporis exulceratio deformabat. sic corrupta ac dissipata facie, tota ab illo figura corporis discedebat; & in mortuo (vt ita dicam) corpore solus superstes retinebatur animus; vt ista grauis morbi continuatione confectus, & tormentis propriis coactus, ac veræ rationis auctoritate conuictus, vim fati potestatemque sentiret; & vt confecti corporis laceratione quassatus, sententiam Fortunæ pronuncianris exciperet.] ista quidem Iulius fati omnia moderantis asserror, affirmans hæc illum contemptorem fati à fato vleiscente perpessum, quòd contra fatum accuratè ipse Plotinus scripserit. cuius rei gratia (si dij C
essent) maxima ab eis beneficia consequi debuisset, vindicatis per ipsum in libertatem potestatemque eisdem diuinitus inhætentem, quæ fati vnius assertione contemnitur.

VI. Sed aliunde prorsus infelicis Plotini exitus causa à prudentioribus petenda est, quòd enim audiror Christiani philosophi Ammonij omnium celeberrimi, quòdque Platonicæ philosophiæ antistite familiarissimè vsus Origine, inter Christianos versatus, fieri tamen Christianus abhorruit; nec quidem suorum discipulorum exemplo, qui ex schola Platonis transierunt ad Christum, nonnihil admonitus, acquieuit profiteri discipulum piscatorum: sed his omnibus præferens familiaris dæmonis cultum, meritò numine vlciscente, eiusmodi memorabiles dedisse pœnas, quisque sapiens iure censebit. D

VII. Quonam autem tumore mentis elatus sui patrocinio dæmonis esset, vt deos ceteros quoque contemneret: accipe quid ipse Porphyrius tradat, vbi multa de familiari eius dæmone locutus, mox adiecit: Cùm Amelius sacrorum obseruator esset, atque per Kalendas sacra faceret, & quandoque rogaret Plotinum illuc secum accedere: Illos (inquit Plotinus) decet ad me, non me ad illos accedere. Qua verò mente tam excelsa de se loqueretur, neque intelligere potuimus, neque ausi sumus interrogare.] hæc quidem ipse Porphyrius. Dici fortasse potest, sapientem philosophum sic contemptissime deos, quòd nihil eos esse perspicuè intellexerit. sed quòd in dæmonis familiaris inuocatione, colloquio, vsuque fuerit totus intentus, ex intima societate numinis sibi peculiariter inhærentis eam sumpsisse fiduciam; ex iisdem Porphyrij verbis facile possumus intelligere. En quos ex dæmone illo superbiæ atque arrogantiæ spiritus hauserit; vt quibus aliàs immola- E
rat, deos quosque contemneret: vt non mirum sit, si tanto mens fastu turgida, Christianam religionem vt humilem exufflauerit. Sed habuit post exitum comitem eumdem, quem viuens dæmonem coluit, forma draconis quinam qualisve esset, perspicuum manifestumque omnibus redditum. Tantæ verò apud suos æstimationis post obitum fuit Plotinus, vt diuini illi honores fuerint imperiti: vnde Eunapius de eo cùm agit, hæc inter alia: Plotini aræ etiamnum calent.] sed habeat ipse sibi Plotinum suum.

IESV

A

DVcentesimus ac septuagesimus secundus voluebatur Christi annus, Aureliano Augusto & Basso Coss. cùm Paulus Samosatenus Antiochenus Episcopus abdicatam semel hæresin, atque priori Antiocheno Concilio proscriptam, restituere conatus est: quam ob causam iterum illic conuenientibus Episcopis, omnium sententia condemnatur, atque à sede deiicitur. Rem gestam in hæc verba Eusebius narrat [a]: Aure- I. CONCILIVM POSTERIVS ANTIOCH. CONTRA PAVLVM. [a] Euseb. lib. 7. cap. 23. 24.
liani temporibus, Paulus dux & auctor erroris qui Antiochiæ grassabatur, in postremo
B Concilio Episcoporum numero propè infinitorum contra eum conuocato, sui erroris & peregrinæ opinionis perspicuè conuictus, & omnium iam consensu palàm condemnatus, ab vniuersa & Catholica Ecclesia, quæ sub cælo est, penitus exturbatus fuit. Ex quibus Malchion in primis, scholæ humanioris litteraturæ, quæ erat Antiochiæ, magister, vir cùm in aliis disciplinis disertus, tum in sapientiæ studio eximius, ac propter singularem fidei in Christum ingenuitatem, presbyterij munere in illa Ecclesia donatus, eum velut integumentis dissimulationis euoluens, acriter coarguit. Iste enim disputationem contra illum instituens, quam id temporis à scribis celeri manu exceptam & hucusque conseruatam scimus, hominem animo veteratorio præditum & fraude plenum solus præ ceteris detegendi vim habuit, & tamquam omnium oculis subiiciendi.

C Omnes igitur Episcopi & pastores, qui in Concilio suprà commemorato erant conuocati, vnam communi consensu epistolam ad Dionysium Episcopum Romanum, & II.
ad Maximum Alexandriæ Ecclesiam procurantem, nominatim conscripserunt: cuius exemplaria ad omnes prouincias miserunt. In qua quidem epistola & suum studium, ac diligentiam in ea re positam omnibus declararunt; & pernicioſam Pauli hæresin, argumenta in ea refutanda, quæstiones quas ei proponebant, omnem præterea hominis vitam & mores delucidè exposuerunt. Eorũ igitur voces ex ea epistola petitas in præsentia memoriæ & posteritatis causa persequi, præclarum fortasse & commodum videbitur.] hæc præfatus Eusebius, Synodicam ab Episcopis scriptam cum inscriptione aliquot Episcoporum subiicit in hunc modum:

D Dionysio, Maximo, & omnibus vbicumque in orbe terrarum collegis Episcopis, III.
presbyteris, diaconis, & vniuersæ ac Catholicæ sub cælo Ecclesiæ, Helenus, & Hyme- SYNODICA AD ROM. PONT. ET ALIOS EPISCOPOS.
næus, & Theophilus, Theotecnus, & Maximus, Proclus, Nicomas, & Ælianus, Paulus, Bolanus, & Protogenes, Hierax, & Eutychius, Theodorus, Malchion, & Lucius, & reliqui omnes Episcopi & presbyteri & diaconi, qui ciuitates & regiones finitimas apud nos incolunt, & Ecclesiæ Dei quæ apud nos sunt, dilectis fratribus in Domino salutem. Istis paulo post hæc subiungit:

Scripsimus epistolas ad Episcopos, qui longiore locorum interuallo à nobis distabant, eosque obsecrauimus, vt ad hanc letalem & pernitiosam doctrinam curandam accederent: vtpote ad Dionysium Episcopum Alexandriæ, & Firmilianum Episcopum Cappadociæ, homines beatos & felicis commemorationis. Quorum alter Dionysius scilicet, quamquam neque ad erroris ducem seorsim scribere, neque cum omnino salutare dignatus est; ad vniuersam tamen Ecclesiam Antiochiæ epistolam misit, cuius exemplar
E huic nostræ epistolæ subiunximus. Alter autem, nempe Firmilianus, bis huc accessit; & ea quæ à Paulo innouata erant, & excogitata peruersè (quemadmodũ cùm nos, qui aderamus, & scimus & testificamur, tum alij plures, qui eiusdem rei nobiscum conscij sunt) coràm eruditè certè refutauit. Vnde cùm Paulus sententiam se mutaturum fuisset pollicitus; iste fidem illi adhibens, & spem animo concipiens, causam controuersiamque sine vlla verborum contumelia commodè fore compositam, eam ad tempus distulit: & ita ab illo, qui & Deum suum negasset & Dominum, & fidem, quam antè habuerat, minimè conseruasset, dolo deceptus fuit.

Firmilianus ergo, vt pote qui iam de impia eius prauitate, qua Christum Deum perne- IV.
gauerat, satis fecisset periculi, cùm esset rursus Antiochiam peruenturus, & ad Tarsos DE OBITV FIRMILIANI.
vsque perrexisset: interea loci dum nos conueniremus, dum illum accerseremus, dum

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius expectaremus aduentum, extremum vitæ diem obiit. Postea in eadem epistola, Pauli A
vitam, quo modo nimirum instituta fuerit, & quo transacta, his verbis describunt:

V. PAVLI HÆRESIARCHAE SCELERA. Quoniam Paulus, relicto Ecclesiæ canone, ad adulterinam, deprauatamq. doctrinam se transtulit: eius res gestas, cum sit extra Ecclesiæ fines eiectus, nihil attinet disquirere. Neque quòd antea indigentia & mendicitate oppressus, neque quòd à parentibus opum aut facultatis nihil omnino nactus, neque quòd arte aut instituto aliquo quicquam adeptus, iam ad maximam diuitiarum affluentiam peruenerit; idque ex nefariis sceleribus, sacrilegiis, & muneribus, quæ à fratribus iniuria affectis, quos se adiuturum pollicitus, callidè ludificatus est, cum flagitando, tum eorum animos ad aliquid sibi largiendum impellendo, per fraudem extorserat: & ita dum quæstum pietatem ducebat, eorum liberalitate, qui litibus implicati tenebantur, quique quo ab aduersariorum calumniis liberarentur, ad dandum valde erant propensi, nequiter abusus est. Neque commemora- B
re opus est quo pacto se insolenter extulerit, & sæcularium honorum gradus sibi assumpserit, seq. arroganter in iidem gesserit, & Ducenarius potiùs quàm Episcopus nuncupari voluerit, & per forum volutarit, & modò epistolas legendo, modo quid illis responsi daretur præscribendo, magna satellitum turba partim eum antecedentium, partim subsequentium stipatus, superbo gradu palàm incesserit: adeò vt propter intolerandum eius fastidium, & nimiam animi elationem, fides nostra grauem inuidiæ notam odiumque permagnum subierit.

VI. SVPERBIA PAVLI. Neque necessum est dicendo persequi illius præstigias in Conciliis Ecclesiasticis vsurparas, quas falsæ gloriæ vmbras consectando, & varias ineptiarum species aucupando, & imperitiorum mentes eo pacto in sui admirationem traducendo, callidè excogitauit: neque qua ratione sedem & thronũ sublimem sibi pararit; eumque non vt Christi discipulum decet, sed vt mundi Principes solent, secretum & separatum habuerit, nomine C
suo appellarit; femur, in eo sedens, manu percusserit; calcibus aliquãdo ipsum pulsarit; & qui cum eum audirent concionantẽ, non laudibus extollerẽt, non (vt in theatris fieri solet) se agitationibus, quo illi applauderẽt, in orbẽ versarent, non more gladiatorũ & mulierculariorum, quos apud se habebat, incõcinnè ei acclamarent, & quasi tripudiis gestirent, sed (vt in domo Dei par est) modestè moderateque auscultarent: eos grauiter increparit, & verbis contumeliosis exceperit. Neque quo modo in verbi Dei interpretes, qui è vita excessissent, dum in hominum frequentia palàm prædicaret, petulanter & importunè debacchatus fuerit, & non tamquam Episcopus, sed tamquam sophista & præstigiator de se ipso magnifica verba iactarit.

VII. IMPIETAS PAVLI IN CANTV ECCLES. Porrò quid vobis in memoriam reuocemus, quemadmodum psalmos & cantus, qui D
ad Domini nostri Iesu Christi honorem decantari solent tamquam recentiores, & à viris recentioris memoriæ editos exploserit; & in media ecclesia solemni Paschatis die, mulieres, quæ inanes cantilenas (quas si quispiam audiret, planè exhorresceret) in ipsius laudem funderent, pararit? Aut quid vobis exponamus ea blasphemiarum genera, quæ Episcopos & presbyteros, qui agros & ciuitates finitimas incolebant, quo illi blandirentur, in concionibus suis ad populum habitis, loqui permiserit? Nam nullo modo confiteri voluit, Filium Dei è cælo descendisse (vt aliquid iam antè obiter inferamus, quod post dicetur apertius) neque id nostris verbis solùm confirmabitur, sed multis & variis locis commentariorum ipsius, quos ad vos misimus, & maximè vbi asserit Christum terrenum esse, & humi natum, perspicuè ostendetur. Sed qui in istum Paulum impium ipsorum magistrum cantus recitabant, & palàm apud populum laudibus efferebant, cum E
Angelum dixerunt è cælo demissum. Atque ista fieri non prohibuit: sed cùm in ipsum impudenter dicebantur, insolens & fastidio tumidus affuit.

VIII. PAVLI VRBIS ET VDO MORVM. Præterea quid est cur litteris prodamus adscitritias illius mulieres (quas ὑπεισάκτους Antiocheni appellant) & mulieres etiam presbyterorum & diaconorum suorum, quorum non hoc peccatum solùm, sed alia propè insanabilia, cùm eorumdem conscius esset, explorateque cognita haberet, callidè occultauit: quo illi ita ipsi obærati adstrictiq. dum sibi ipsis metuebant malè, scelerum, quæ ille vel verbo vel factis conscisset, reum agere non aliquando auderent; quinetiam ipsos magnopere locupletauit; & propterea apud illos, qui talium rerum cupiditate incendebantur, in magna gratia & admiratione fuit. Atque vt hoc pro certo habemus cognitum, fratres in Christo dilecti, non Episcopum modò, sed sacerdotium etiam vniuersum populo omnium bonorum operum & rectè

factorum

A factorum exemplar esse debere; sic illud minimè ignoramus, permultos ab ista mulierum in suam societatem adsciscendarum ratione & modo, pietate penitus excidisse, alios autem venisse in suspicionem flagitij. Quare licet aliquis hoc daret, cum nihil lasciuiæ & petulantiæ in illas admissum; suspicio tamen, quæ ex huiusmodi re oriri solet, sedulò cauenda fuisset; ne fortasse alicui esset offensioni, alios autem ad se imitandum impellere potuisset.

IX. PAVLVS CONCVBINARIVS. Quo pacto enim alium reprehendere poterat, aut admonere, vti deinceps hic à mulieris consuetudine abstineret, diligenterque caueret, ne eius illecebris (sicut scriptum est) laberetur in turpitudinem; qui vna repudiata, duas ætate florentes & aspectu perliberales ac venustas secum habuit? quas, si quopiam fortè iret, circumduxit vnà: idque delicias consectando, quibus cæcam animi libidinem extra modum explere laborauit.

B Quibus dè causis, tametipsi omnes intra se grauiter lamentati & conquesti sunt, eius tamen potentiam & quasi tyrannidem ita extimuerunt, vt eum accusare omnino non auderent. Sed ista vitia (vt diximus) in homine sensu recto & fide Catholica imburo, & vnà nobiscum in numero Fidelium habito, possent corrigi: sed ab illo, qui nefario errore Artemonis (quid ni enim patrem eius, vnde hæresin suam hausit, vobis significemus?) abductus, mysterium fidei ac religionis nostræ prodiderit, nefariisque conuiciis affecerit, non necessum arbitramur illarum rerum rationem reposcere.] Tandem in ipso calce epistolæ hæc addunt:

X. DAMNATVS ET EIICTVS PAVLVS. Istum igitur tam Deo aduersarium, tamque contumacem eramus coacti Ecclesia & congregatione Fidelium indicere excludereque; & alium Episcopum, qui huic Ecclesiæ
C praesset, in eius locum substituere. Vnde Domnum diuina certè (vt putamus) prouidentia designauimus, Demetriani, hominis felicis commemorationis (quippe qui hanc Ecclesiam ante hunc præclarè rexisset) filium, omni genere virtutum, quæ Episcopum decent, exornatum. At vos de eius electione per epistolam certiores fecimus, vt illi scribatis, & ab illo litteras accipiatis communionis. Paulus autem ad Artemonem litteras scribit; & si qui Artemonis partibus faueant, cum eo deinceps communicent.] hucusque ex Synodica epistola Eusebius, qui addit: Vbi Paulus igitur simul cum Orthodoxa fide Episcopatum amisisset, Domnus (vt dictum est) ministerium Ecclesiæ apud Antiochiam suscipit.] Hanc autem epistolam ex Synodo ad Dionysium Papam & Maximum datam, scriptam fuisse à Malchione presbytero Antiocheno, tradit S. Hieronymus [a]: meminitque de eius aduersus Paulum habita disputatione, quæ suo tempore adhuc extabat. DOMNVS EPISCOPVS ANTIOCHENVS

[a] *Hieronym. de Script. Eccles. in Malch.*

D Certè quidem his ex sanctorum Episcoporum scriptis de Paulo acceptis, etsi nõ aliunde veritas dogmatis de Filij Dei diuinitate probari, confirmari, ac penitus stabiliri liceret; vel ex hoc vno certam fidem de veritate & falsitate perfacilè quis posset addiscere: facta nimirum collatione propugnatorum ac defensorum vtriusque sententiæ. Ac primum (quod spectat ad numerum) vno ex aduerso opposito, musca mortua, Paulo Samosateno, cane vomitus Artemonis resorbente, vniuersa Orientalis & Occidentalis Ecclesia Filij Dei diuinitatem, tum ex sacris litteris, tum etiam è maiorum traditione perceptam, liberè, confidenter, & absque aliquo ambiguitatis scrupulo profitetur. Sed sicut aduersaria pars longè numero inferior, ita & meritis impar adeò esse cognoscitur, vt nulla propemodum ex valde sibi contrariis possit fieri comparatio. XI. VERITATIS CERTVMEN NVMMVM.

Statue, si libet, altera ex parte negatorem Christi diuinitatis turpissimum Paulum
E Samosatenum: altera verò (vt taceamus de ceteris, qui eidem Synodo interfuerunt, viris doctrina & sanctitate clarissimis) vnum constitue Gregorium Neocæsareæ in Ponto Episcopum cognomento Thaumaturgum, qui in priori (vt vidimus) Antiochena Synodo eiusdem Pauli execrandum dogma confutauit: A cuiusnam alterutrius parte, sententia omnium, atque etiam Ethnicorum testimonio, veritatem stare definies? Sed quæ conuentio lucis ad tenebras, & quæ collatio Dei cum Satana vel fingi potest? Talem deceat, qui ex patre diabolo esset, habere mendacij defensorem: talem verò ex Deo natum, Deique amicum, & cum Deo iugiter versatum, virtutibusque omnibus imburum, ac cælestibus donis refertum, mirabiliumq. effectorem operum esse oportuit veritatis propugnatorem, & diuinitatis Filij Dei assertorem Gregorium. XII. EGREGIA COMPARATIONE VERITAS AB ERRORE COGNOSCITVR

Meminit eiusdem Concilij contra Paulum Antiochiæ congregati S. Athanasius [b], cùm agit aduersus Arianos, qui carpebant Nicænam Synodum de verbo Consubstantiali, XIII.

[b] *Athanas. lib. de Synod.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

FILII DEI DIVINITAS CONFIRMATA.

tiali, à conuentu Antiocheno aliter accepto: sic demonstrans vtrumque Concilium idem de Filij diuinitate sensisse. Si igitur (inquit) aliquis carpit Nicæenses, quòd non dixerint omnia quæ ipsorum antecessoribus placuerunt, idem quoque meritò carpserit septuaginta Episcopos, Pauli Samosateni condemnatores, quòd ea, quæ antecessorum erant, non obseruauerint: antecessores autem eorum fuerunt duo isti Dionysij, cererique qui Romæ tunc congregati fuere. Verùm neque hos neque illos fas est culpare. Omnes enim Christi curam gessere, studiaque sua contra hæreticos intenderunt; & hi quidem Samosatenum, illi verò Arianam hæresin condemnarunt: bene verò & hi & illi pro subiecta materia scribunt.] & paulo inferiùs:

XIV. CONSVBSTANTIALE VERBVM DIVERSIMODE VSVRPATVM.

Etsi amborum Conciliorum Patres diuersimodè de Consubstantiali mentionem fecere; non tamen ea de causa ab illis dissidere debemus, sed illorum mentes scrutari, quòd si fecerimus, omnino inueniemus ambas Synodos inter se consentire. Qui enim Samosatenum sustulerunt, hanc vocem, Consubstantialis, corporaliter accepere; cùm Paulus sophisticari vellet, & diceret: Si Christus non ex homine Deus factus est: igitur consubstantialis est Patri, & necessariò sequitur tres esse substantias; vnam quidem quæ prior sit, vt princeps; reliquas verò duas ex ea oriundas. Ideoque meritò vitantes illud sophisma Pauli, dixere Christum non esse consubstantialem: non enim ita se habet Filius ad Patrem, vt ille cogitabat.] & paulo pòst: Nam vtraque Synodus iustam habet & rationabilem causam, cur illa ad illum, ista verò ad istum modum verba sua temperauerit. Quandoquidem enim & Samosatenus sentiebat, Filium ante Mariam non fuisse, sed ab ea initium suæ essentiæ accepisse: ideo Episcopi tunc congregati hominem hæreseos condemnatum abdicarunt; & de Filij diuinitate simpliciùs scribentes, non exquisitam diligentiam in tractatu huius vocis Consubstantialis adhibuerunt; sed vt acceperant de Consubstantiali, ita locuti sunt. In eo enim omnem curam habebant, vt quod Samosatenus excogitarat, tollerent, & docerent ante omnia fuisse Filium, cumque non ex homine Deum esse factum; sed cùm Deus esset, induisse serui speciem; & cùm Verbum esset, carnem esse factum, quemadmodum locutus est Ioannes. atque ita aduersus Pauli blasphemias actum fuit.] hucusque de Synodo aduersus Paulum Athanasius: quibus planè declaratur, longè diuersè à Paulo vsurpatum nomen Consubstantialis: quod meritò iidem sanctissimi Patres sunt auersati, vt diuersum ab eo quod in sacrosancto Concilio Nicæno Orthodoxi pari omnes confessione professi sunt; Ariani autem, omnem captantes occasionem, ex tanto Concilio ipsorum sententiam condemnante, auctoritatem calumniosè aucupari conati sunt: sed quonam modo sincere & sanè iidem sanctissimi Patres acceperint verbum Consubstantialis, eorum profes-sio ibi posita declarat.

XV. NOVAT. COMMENTARIVS DE TRINITATE.

Sed antè nec illud dicere prætermittimus: Nouatianum auctorem schismatis his videri temporibus scripsisse commentarium illum de Trinitate, quem perperam Tertulliano, vel Cypriano alij adscripserunt: nam multus est auctor vt Samosateni destruat hæresin, licet eum non nominet, fortiterque impugnet huic hæresi de Christi diuinitate aduersarium dogma Sabellij, ostenditque ex vno fonte contraria inter se fluxisse dogmata. nam ait[a]: Tam illi qui Iesum Christum ipsum Deum Patrem dicunt, quàm etiam illi qui hominem illum tantum esse voluerunt, erroris sui & peruersitatis origines & causas inde rapuerunt: quia cùm animaduerterent scriptum esse, quòd vnus sit Deus; non aliter putauerunt se istam tenere posse sententiam, nisi aut hominem tantùm Christum, aut certe Deum Patrem putarent esse credendum.] Sed hic tandem ponenda est sanctorum Patrum in eodem Concilio Antiocheno professio edita, quæ apud Synodum Ephesinam[b] habetur intexta his verbis:

[a] Nouatian. de Trinit. cap. 30.

[b] 3. Ephes. edit. Pelt. to. 6. c. 1. in fine.

XVI. PROFESSIO ANTIOCHENA CONTRA PAVLVM.

Confitemur Dominum nostrum Iesum Christum, ante sæcula quidem ex Patre, per Spiritum sanctum nouissimis verò temporibus ex Virgine secundum carnem natũ: vna dumtaxat persona, ex cælesti diuinitate & humana carne conflata, subsistentem. Totum Deum, & totum hominem. Totum Deum etiam cum corpore, sed non secundùm corpus Deum. Totum hominem etiam cum diuinitate, sed non secundùm diuinitatem hominem. Totum rursus adorabilem etiam cum corpore, sed non secundùm corpus adorabilem. Totum adorantem † etiam cum diuinitate, sed non secundùm diuinitatem adorantem. Totum increatum etiam cum corpore, sed non secundùm corpus increatum. Totum formatum etiam cum diuinitate, sed non secundùm diuinitatem forma-

† Pattem

formatum. Totum Deo homousion consubstantialem etiam cum corpore, sed non secundùm corpus consubstantialem. Quemadmodum neque secundùm diuinitatem quoque hominibus coessentialis est: est autem nobis secundùm carnem consubstantialis, etiam in diuinitate existens. Etenim cùm illum secundùm spiritum Deo consubstantialem dicimus; non dicimus hominibus secundùm spiritum coessentialem. Contrà autem cùm illum secundùm carnem hominibus consubstantialem prædicamus; non prædicamus illum secundùm carnem Deo coessentialem. Vt enim secundùm spiritum nobis consubstantialis non est (nam secundùm hunc Deo consubstantialis est) ita vicissim Deo secundùm carnem coessentialis non est; secundùm hanc autem nobis consubstantialis est. Quemadmodum autem hæc distincta & inter se discreta pronunciamus non ad inducendam vnius indiuisæ personæ diuisionem, sed ad denotandam naturarum & proprietatum Verbi, & carnis distinctionem & inconfusibilitatem: ita illa quæ ad indiuisæ vnionis compositionisve rationem faciunt, vnita prædicamus, & veneramur.] hactenus professio fidei, seu declaratio sanctissimorum Patrum, qui Antiochiæ hoc anno aduersus Paulum collecti sunt.

XVII.

Videas planè eos (vt decebat) non studuisse tantùm ea scriptione Paulum, sed etiam Sabellium condemnare aliqua ex parte (vt diximus) pugnantes inter se hæreses inducentes; manifestaque elucidatione vtriusque errores in apertum adducere, ac confutare. Ex his etiam ea, quæ dum friuolæ obiectionis Arianorum Athanasius inieminit atque refellit, videri poterant subobscura, dilucidiùs demonstrantur. Sed & ex his deregitur conniuentia Eusebij historici cum Arianis: quippe qui hanc retexens historiam, atque Synodicam à sancta Synodo ad Dionysium Papam scriptam recensens, quæ in ea de fide Catholica tractatio scripta erat, subducens, obuolutamque silentio relinquens, ex parte tantum epistolam recitauit, quòd nimis Arianos illa perstringeret, dum Christi natura diuina Patri consubstantialis asseritur ac prædicatur. At de his hactenus. EVSEBII DOLVS.

XVIII.

Sed quid molitus sit Paulus, postquam ab Episcopis damnatus, ac sede depositus est; sic idem scribit Eusebius[a]: Verùm cum Paulus ex Episcopi domo, eius Ecclesiæ propria, exire nollet; Imperator Aurelianus de ea re rogatus sententiam, sanctissimè, quid esset agendum, decreuit. Præcepit enim, vt domus Ecclesiæ illis tribueretur, quibus Christiani Italiæ & vrbis Romæ Episcopi per litteras tribuendam præscriberent. Sic demum Paulus, de quo docuimus, cum summo dedecore, sæcularis Imperij ac potestatis auctoritate ab Ecclesia penitus extruditur. Quo quidem tempore talem ac tam benignè erga nos animatum se Aurelianus declarauit.] hucusque de his Eusebius. At quid opus fuit Aureliano, his temporibus, omnium testificatione, iustissimo Principi, domum Episcopalem adiudicare illi, cui Italiæ Christiani, & vrbis Romanæ Episcopi dandam præscriberent; cùm id iam antea in illa Synodo, cui tribuenda esset, præiudicatum fuisset? Vsque adeò enim innotuerat Romani Pontificis toto Orbe potestas, vt & Ethnicos non lateret, aliorum Episcoporum sententias eas esse ratas, quas auctoritas Romani Pontificis confirmasset. At quoniam sciebat Imperator, ab eodem Pontifice in eamdem causam fuisse congregatos Italiæ Episcopos Romæ ad Synodum (quod nuper Athanasij testimonio est demonstratum) ad tanti ponderis causam examinandam: ideirco dixit in suo decreto, Id esse debere ratum, quod vnà cum Romano Episcopo Italiæ Christiani decernerent. Hæc quidem his decernebat temporibus iustitiæ æquæ lance Aurelianus, non aliqua erga Italiæ Episcopos vel Romanum Pontificem affectione permotus: quippe licet nondum Christianos persequeretur; tamen quod patrio cultui idolorum addictissimus esset, omnes Christianos æquè odio prosequebatur, quos diis esse sciebat infensos.

[a] Euseb. lib. 7. c. 24. in fin.

ROMANÆ ECCLESIÆ PRIMATVM IMP. AVRELIANVS COGNOSCIT.

XIX. AVRELIANVS EVSEBIANÆ SVSPICIONI DEDITVS.

Totus quippe erat Aurelianus, hoc præsertim tempore, quo aduersus Marcomannos in Italiam irrumpentes expeditionem paratet, in consulendis libris fatidicis Sibyllinis, de quibus inspiciendis cunctantem Senatum litteris sic admonuit[a]: Miror vos Patres sancti, tam din de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris: perinde quasi in Christianorum Ecclesia, non in templo deorum omnium, tractaretis. Agite igitur, & castimonia Pontificum, cærimoniisque solemnibus iuuate Principem necessitate publica laborantem. Inspiciantur libri: quæ facienda fuerint, celebrentur. quemlibet sumptum, cujuslibet gentis captiuos, quælibet animalia regia non abnuo, sed libens offero: neque

[a] Vopiscus in Aureliano.

Universidad de Deusto. Biblioteca

neque enim indecorum est, diis iuuantibus vincere: sic apud maiores nostros multa finita sunt bella, sic cœpta. Si quid est sumptuum, datis ad Præfectum Ærarij litteris, decerni iussi: est præterea vestræ auctoritatis aica publica, quam magis refertam esse reperio, quàm cupio.] hucusque ad Senatum litteræ Aureliani, quas Flauius Vopiscus [a] recitat. Idemque inferius de eiusdem erga deorum cultum propenso animo hæc ait: Illic templa fundauit (*nempe in Oriente*) donariis ingentibus positis, & Romæ Soli templum posuit maiori honorificentia consecratum.] & post multa: Sacerdotia composuit, & Pontifices roborauit.] ac rursum: Illius donis, quæ à barbaris gentibus meruit, refertum est Capitolium: quindecim millia librarum auri ex eius liberalitate vnum tenet templum: omnia in Vrbe sana eius micant donis.] hæc & alia plura de eius superstitione Vopiscus:

[a] Flau. Vopisc. in Aurel.

XX. PONTIFICES ETHNICI EXATI IN CHRISTIANOS.

Quòd si in re dubia coniectari liberè licet; equidè puto Pontifices Gentiliciæ superstitionis, in Christianos præ ceteris hominibus infensissimos, religionis simulato prætextu, ex Sibyllinis oraculis elicuisse persecutionē in Christianos: cùm penes illos (vt pluribus docet in Apologetico Tertullianus) in cōfesso propemodum esset, omnes clades, quibus Romanum vrgeretur Imperium, Christianorum causa à diis iratis immiti. Quid autem aduersùs Christianos edixerit, dicemus anno sequenti.

XXI. DIONYSII PAPÆ OBITVS.

Hoc eodem anno, iisdem Consulibus, vigesimasexta mensis Decembris, Dionysius Romanus Episcopus, pro Ecclesia Dei aduersùs hæreticos & persecutores plurimis laboribus exantlatis, feliciter migrauit ad Dominum, cùm sedisset annos vndecim, menses tres, & dies quatuordecim. Ad hunc quippe annum Aureliani ipsum peruenisse, epistola ex Synodo Antiochena hoc anno eiusdem Imperatoris celebrata, ad ipsum scripta, affirmare nos cogit: ex qua quidem arguuntur erroris omnes qui sub aliis Consulibus ante Aurelianum positis eius obitum referunt, nempe sub Consulatu Claudij atque Paterni.

XXII. RES GESTÆ DIONYSII PAPÆ.

De eodem hæc reliqua habentur in libro de Romanis Pontificibus: Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros duodecim, diaconos sex, Episcopos per diuersa loca numero septem. Inter Episcopos à Dionysio Papa ordinatos, & ad diuersarum Ecclesiarum regimen institutos, certum est ordinasse quoque Zamam Episcopum, eumdemque Bononiensi Ecclesiæ præfecisse: qui in Indice Episcoporum Bononiensium primus ordine numeratur. Sed mea sententia, quòd incendio Diocletiani combusta sint antiqua Ecclesiastica monumenta, nullius alterius Bononiensis Episcopi mentio habetur qui Zamam præcesserit, sed ipse primus, cuius certa testataque memoria est, ordine collocatur: cùm nequaquam mihi persuaderi possit, nobilissimam Italiæ ciuitatem ingenti semper populo refertam, tribus ferme sæculis à Christi aduentu dilapsis, caruisse Ecclesia, &, qui ei præficeretur, Episcopo; cùm constet, nonnullas alias Italiæ ciuitates, dignitate & frequentia populi longè impares, iampridem fuisse Episcopalibus sedibus illustratas. At de iis modo satis. In eodem libro de Romanis Pontificibus, post illa quæ nuper sunt recitata, hæc in fine de Dionysio habentur: Qui sepultus est in cœmeterio Callisti, via Appia, sexto Kalendas Ianuarij. Cessauit Episcopatus eius dies quinque.] Sicque vltimo huius anni die Felix natione Romanus ex patre Constantio subrogatus est. quantum autem temporis sederit, demonstrabimus in eius obitu.

FELIX PAPA.

IESV CHRISTI ANNVS 273. FELICIS PAP. ANNVS 1. AVRELIANI IMP. ANNVS 3.

I. Adueniente Christi anno ducentesimo septuagesimotertio, Coss. Quieto & Valdumiano, Aurelianus Imperator (inquit Vopiscus) vt erat natura ferocior, plenus iratum Romam petit vindictæ cupidus, quam seditionum asperitas suggerebat: inciuilius denique vsus Imperio, vir alias optimus, seditionum auctoribus interemptis, cruentius ea, quæ mollius fuerant curanda, compescuit. Interfecti sunt enim nonnulli etiam nobiles Senatores, cùm his leue quiddam, & quod contemni à mitiore Principe potuisset, vel vnus, vel leuis, vel vilis testis obiiceret. Quid multa? magnum illud, & quod iam fuerat, & quod non frustra speratum est, infamiæ tristioris ictu contaminauit

VALERIANVS IN SENATORES VLCISCITVR.

nauit Imperium.] hæc Vopiscus de Aureliani in Romanos sæuitia. Quod si in suos in hunc modum est feraliter debacchatus; quid in alienæ ac penitus aduersariæ religionis homines fecerit, nempe Christianos, quisque poterit existimare. Nisi æquius quis putet dicendum, illos Senatores, qui de inspiciendis libris Sibyllinis ceteris obnisi sunt, Christianos extitisse: nam repletum fuisse Senatum, Forum, atque Palatium Christianis, Tertullianus [c] testatur. Quòd igitur ij, ne inspicerentur libri fatidici, restitissent, & contentiosè egissent; succendi visus est Imperator in eos. Etenim nullam aliam causam præcessisse contentionis, Vopiscus affirmat: de qua & Imperator expostulatus fuisse videtur suis litteris, quòd in templo (vt dictum est) cunctati libros inspicere Sibyllinos, perinde ac si in Ecclesia Christianorum essent, rem segniùs egerint.

[c] Tertullian. in Apolog. c. 37.

II. [b] Vopiscus in Aureliano. [c] Apud Sur. 22 Aug. tom. 4.

Quod verò, qui ab Aureliano sunt interfecti, dicantur [b] à Vopisco seditionis auctores: eius criminis, nempe seditionis, his planè temporibus infamari solitos Christianos, Acta [c] Symphoriani, quæ habentur germana, significant, quibus dicitur: Adfuit & Symphorianus; & cùm nollet statuam Berecynthiæ, quæ carpento vehebatur agminibus stipata populorum, per contemptum adorare; publicæ seditionis prætextu comprehensus tenetur, & Heraclio Consulari offertur.] Addictissimum planè fuisse auiæ superstitioni, ex eo quoque facilè potest intelligi, quòd cùm neminem voluerit habere collegam Imperij, Herculem tantùm dixit suum esse consortem, quem & nominauit Augustum. quod docet vetus inscriptio his scilicet verbis [d]:

HERCVLES CONSORS AVRELIANI

[d] Extat Pisauri in Vmbria in Palatio Ducis Vrbini.

HERCVLI
AVG.
CONSORTI
D. N.
AVRELIANI
INVICTI.
AVG.
RESPVB. PIS,
CVRA AGENTE.
C. IVLIO PRISCIANO V. C. DVC. CVR. R. P. ET FAN. PIN.

III. AVRELIANVS VETAT PER SEQUI CHRISTIANOS. [e] Euseb. lib. 7 c. 24. in fin.

Aurelianus verò, licet iam sic in Christianos permotus esset; nequaquam tamen, quod vehementer optaret, cùm primùm voluit persecutionem lege statuere, sibi licuit: diuinitus enim, quo minus id faceret, est impeditus, prout Eusebius [e] narrat, sic dicens: Verum Aurelianus tempore sui Imperij progrediente, aliena opinione & propè contraria de nobis concepta, quibusdam iam consiliis impulsus fuit, vt persecutionem contra nos cieret. Creber de hac re apud omnes sermo ferebatur. Sed tamen iam iam propè dixerim, Aurelianum, cùm litteras contra nos compositas manu subscriberet, diuina vltio subitò occupauit: quæ cùm, brachiorum commissuris enectuatis, illum ab instituto repressit; tum omnium oculis clarè & manifestò spectandum subiecit, quo modo mundi Principibus ne minima quidem data sit facultas aliquid contra Christi Ecclesias moliendi, nisi præpotens Dei manus diuino suo & cælesti iudicio, temporibus quibus Ecclesiam probare decreuit, istud disciplinæ & castigationis causa perfici & expleri permiserit.] hucusque de persecutione indicenda potius, quam indicta, Eusebius.

IV. [f] Eusebius in Chronico. [g] Oros. lib. 7. cap. 25. AVRELIANVS PERSECVTVS EST CHRIST. [h] Aug. de Ciuit Dei lib. 18 c. 52 [i] S. Leo de Pentecost. serm. 2. [k] Sever. hist. lib. 2.

Verùm

V. AVRELIANVS HAVD CESSAVIT OMNINO PERSEQVI FIDELES.

Verùm quod ait Eusebius, ipsum id aliquando tentantem, absterritum numine quie- A uisse; intelligendum quidem est, vel de aliquo edicto ab ipso scribendo in Christianos Ecclesiæ Palæstinæ, vbi ipse agebat Eusebius; quos Deus tunc non permisit persecutione vexari, vel si generale ab eo conceptum edictum fuisse dixerimus: necesse erit affirmare, ipsum tunc impeditum, atque eo modo detentum, sic quicuisse; non tamen vt penitus ab incepto destiterit; sed quod in Christianos semel aggressus est scelus, iterum postea fuerit prosecutus, ac Deo permittente persecerit. Id quidem affirmare nos cogunt tum complures martyres, qui sub Aureliano Imperatore passi dicuntur, tum auctoritas tantorum Patrum persecutionem Aureliani inter alias numerantium, tum denique testificationes certorum Actorum martyrum, quibus habetur intextum ipsum ab Aureliano rescriptum cõtra Christianos ad prouinciarum Præsides datum: quod quidem in Actis* [a Apud Sur. 22 Aug. tom. 4.] sanè probatis S. Symphoriani martyris nuper à nobis citatis his verbis conscriptum ha- B betur; vbi hæc præmittuntur de eius coram Heraclio Consulari egregia Christiani nominis confessione:

VI. EX ACTIS SYMPHORIANI.

Heraclius pro tribunali sedens ait ad eum: Nomen tuum, conditionemque edicito. Ille respondit: Symphorianus dicor: Christianus sum. Iudex dicit: Christianus es? Nos igitur (vt video) latuisti. Symphorianus respondit: Paulo antè iam dixi: Christianus sum: Deum viuum adoro, qui est in cælis: simulacrum verò dæmonis non solùm non adoro; verùm etiam, si permittis mihi, malleis illud mea auctoritate comminuam. Iudex ait: Iste non solùm sacrilegus, sed etiam rebellis conatur existere: An non huius loci ciuis sit, dicat Officium. Dictum est ab Officio: Hinc est, & quidem ex nobili familia. Iudex ait: Applaudis tibi Symphoriane glorioſa indole; & hæc fama cœpit tibi sub ambiguo mendacium persuadere. Forsitan ignoras quid C Principum nostrorum decreta sanxerint: Ea ergo ab Officio recitentur. Lectum est ab Officio:

VII. RESCRIPTVM AVRELIANI.

Aurelianus* Imperator administris Rectoribus prouinciarum: Comperimus, ab his, qui se nostris temporibus Christianos dicunt, legum præcepta violari. Hos ergo comprehensos, nisi diis nostris sacrificauerint, diuersis pœnis subdite. Vt habeat & districtio prolata iustitiam, & in resecandis criminibus vltio terminata iam finem.] hucusque rescriptum: quod Aureliani planè spiritus reddit, quippe qui se iam omnibus præseferret seuerissimum legum vindicem. Cùm enim (quod sæpè dictum est superius) Christiani à Gentilibus nefandis quibusdam calumniosè impeterentur criminibus; perfacile fuit eorum prætextu suadere Aureliano, in eosdem legibus vltricibus agere. Quamobrem quod diximus in nostris Notis, nonnisi vltimo anno eius D Imperij Aurelianum in Christianos sæuisse, alios nimis facilè consectati, ex his ducimus corrigendum.

VIII. SENTENTIA IN SYMPHORIANVM.

Quod verò ad Symphorianũ spectat: post liberam & Christiano homine dignam confessionem, post virgas & carcerem, quæ iisdem Actis continentur, demum huiusmodi Heraclius Consularis in eum sententiam tulit:

Symphorianus, publici criminis reus, qui diis nostris sacrificare detrectans, sacrilegio se obstrinxit, sacris etiam aris, nefariis vocibus iniuriam irrogauit, gladio vltore feriatur: vt, dum crimina funesta coercentur, deorum pariter & legum vindicetur iniuria.] & post hæc Acta:

IX. SYMPHORIANI MARTYRIVM.

Ea prolata sententia, cùm vir beatus duceretur ad mortem, Christi victima futurus; venerabilis mater eius de muro sedula illum voce & oratione ita exhortabatur: Nate, E nate Symphoriane, memento Dei viui. Concipe fili, concipe animi constantiam. Timere non possumus mortem, quæ citra dubium* perducit ad vitam. Sursum, fili, corde erecto, aspice illum qui regnat in cælis. Hodie tibi, nate, vita non tollitur, sed mutatur in melius. Et quamuis angustus callis & iter durum & scopulosum ærumnas & afflictiones afferat: attamen hæc via est, in qua percussorem tuum prostratus interficis. Facessat igitur metus tormentorum, quando breuissimo vitæ curriculo propinqua meta finem imponit. Si hodie perduraueris, fili, ad cælestem gloriam & supernam nobilitatem felicissima consummatione migrabis. Ita ergo S. Symphorianus, extra muros eductus, à carnifice cæsus est.] hæc Acta, atque alia de sepultura eius, apud fontem extra agrum publicum in cellula parua composita: dies verò eius natalis vndecimo Kalen. Septembris est perpetuæ memoriæ consecratus.

Sed

X. ALII MARTYRES.

A Sed & eodem quoque in loco passi sunt, eadem persecutione Aureliani vrgente, ciuitatis eiusdem Episcopus Reuerianus, & Paulus presbyter, cum aliis decem, quorum natalis dies Kalendis Iunij adscriptus habetur in Ecclesiasticis* tabulis: quos ex die pas- [a Martyrolog. Rom. die 1. Iunij.] sionis coniicimus ante Symphorianum potiùs esse passos, quàm in alium annum esse dilatos. Sed de aliis martyribus sub Aureliano, dicemus inferiùs. Iam ad Felicem Pontificem redeamus.

XI. FELIX PAPA DE FIDE CATHOLICA AD MAXIMVM.

Cùm Felix in locum Dionysij subrogatus fuisset; insistens prædecessoris vestigiis, nihil antiquius habuit, quàm hæreses insurgentes in Ecclesiam profligare: quamobrem cùm recens esset vulnus à Paulo Samosateno inflictum Catholicæ veritati, necdum obducta cicatrix de errore Sabellij, ipse de Filij Dei diuinitate, ac pariter humanitate, natu- risque duabus in vna persona distinctis, ad Maximum Episcopum Alexandrinum, Dio- B nysij successorem, scripsit epistolam; qua, veluti ancipiti gladio, vtramque hæresin vno ictu confoderet; vt dum in Christo naturam monstraret diuinam indiuisè humanitati coniunctam, Pauli hæresin condemnaret: dum verò humanam in eodem prædicaret à diuina esse naturæ proprietate distinctam, & diuinæ substantiæ in tribus personis subsistentiam demonstraret, Sabellium confutaret.

XII. FRAGMENTVM FELICIS PAPÆ EPISTOLÆ.

Excidit ipsa, sicut aliæ plurimæ aliorum Romanorum Pontificum aduersus hæreticos epistolæ scriptæ: sed eius reliquum tantùm est breue fragmentum, recitatum in Concilio Chalcedonensi* his verbis: Ex epistola Felicis Episcopi Romani & martyris [b Concil. Chalced. Act. 1.] ad Maximianum* Episcopum & clericos Alexandriæ. De incarnatione verò Verbi & fide credimus in Dominum nostrum Iesum Christum ex Maria virgine natum: quo- *Maximum niam ipse est æternus Dei Filius: nec enim hominem assumpsit Dei Filius, vt esset alter C præter ipsum. Sed Deus existens perfectus, factus est simul & homo perfectus incarnatus ex virgine.] hæc ibi. Recitat hæc ipse Cyrillus* in sua defensione duodecim capitibus scripta. [c Cyril. in Apol.]

XIII. ERROR DE FELICIS PAPÆ EPISTOLA.

Sed illud planè decepit multos, quòd cùm tam in Synodo Chalcedonensi, quàm apud Cyrillum post epistolam Iulij Papæ, attexitur illud fragmentum epistolæ Felicis Pontificis; existimarint eam non fuisse prioris Felicis, sed posterioris, qui vixit sub Constantio Imperatore; idque nonnulli licet insigniter eruditi viri, dum de Felice secundo, qui sedit sub Imperatore Constantio, Romæ sub Gregorio XIII. Romano Pont. controuersia agitaretur: quibus vix tandem (non puto tamen omnibus) persuadere potui perspicuam adeò veritatem, epistolam illam Felicis Papæ & martyris, esse primi Felicis, qui eodem anno (vt dictum est) quo Maximus siue Maximianus successit Dionysio D Alexandrino, subrogatus est in locum Dionysij Romani Pontificis: cùm iidem cœptum bellum ab eis, qui antegressi erant, Episcopis aduersus Sabellium ac Paulum Samosatenum, ardentibus animis sunt prosecuti; cuius rei gratia idem Felix (vt diximus) ad Maximum Alexandrinum eius argumenti citatam scripsit epistolam. Id quidem affirmare cogit ratio temporis: nam Maximus Alexandrinus hoc tempore sedit Episcopus, ad quem ea epistola scripta legitur: & licet nomen non exprimatur Episcopatus; tamen quòd (vt præ se fert titulus) simul ad eiusdem Ecclesiæ clericos data habeatur, omnis de ea re dubitatio cessat, an fuerit Episcopus Alexandrinus, & hoc tempore; cùm præsertim nullus eius nominis Felicis secundi tempore sederit Alexandriæ Episcopus, sed hoc tempore Felicis primi eam rexerit Maximus (vt dictum est) in Dionysij locum suffectus. Quod probè intelligens Vincentius Lirinensis*, priori loco nominat [a Vincent. Lirinen. aduers. hæres. cap. 42.] E Felicem, mox Iulium, habita temporum ratione, quæ (quòd ad rem non pertineret) in locis citatis prætermissa fuisse videtur. Testatur namque idem Vincentius, in Concilio Ephesino inter alia testimonia Patrum, lectam fuisse quoque epistolam Felicis Papæ & martyris.

IESV CHRISTI ANNVS 274. FELICIS PAP. ANNVS 2. AVRELIANI IMP. ANNVS 4.

I. SEquens annus Christi ducentesimus septuagesimus quartus Consulatu Taciti & Placidiani adnotatur in Fastis: quo (quantum ex Vopisco* colligi licet, & ex Eu- [a Vopis. in Aurel.] sebij

Universidad de Deusto
Biblioteca

AVRELIANVS DE VICTA ZENOBIA TRIVMPHAT.

sebij Chronico affirmari) gestum est ab Aureliano bellum aduersus Zenobiam Palmyrenorum Reginam, quæ post Odenati viri sui obitum, quod ille inuaserat, filiorum nomine possidebat Romanum Imperium Orientis: quam Aurelianus obtinuit, duxitq. in triumphum captiuam; Longinum verò Philosophum, de quo superius facta est mentio, necari iussit, quòd scriptor est creditus insolentium litterarum Zenobiæ ad Aurelianum. sed hæc omnia pluribus Vopiscus. Ad hæc addimus quæ de eadem tradit Trebellius[a]: nempe post triumphum dimissam liberam, concessamque ei possessionem in agro Tiburtino, non longè ab Hadriani palatio, in loco cui nomen est, Conchæ; ibique tum vixisse vnà cum filijs more Romanæ matronæ.

[a] Trebell. Pol. de trigin. tyran. in Zenob. in fin.

II. Sed hæc insuper de ea in Eusebij Chronico: Zenobia in Vrbe summo honore consenuit, à qua hodie quoque Romæ Zenobia familia nuncupatur.] tradit hoc ipsum Eutropius[b]. Fortasse ex ea nomen & originem accepit Zenobius insignis ille Florentinus Episcopus æqualis Ambrosij. Quæ enim ex Hebræis venerat, & exculta erat (vt dictum est) litteris Christianis, damnato iam eius magistro ac doctore impietatis Paulo Samosateno, & ex Imperij fastu deposita, redditam putamus sapientiorem, atque probè Christianam Romanæ Ecclesiæ fidem esse sectatam. Hæc nos opinari de ea, vehementes illæ admonent coniecturæ, nempe quòd ex Iudæis, quòd instituta inter Christianos, quodque vitam duxerit, adhuc viuente viro, Christiana femina sanè dignam; quippe quæ (vt Trebellius tradit) admirandæ fuerit castitatis, vt ne virum suum quidem sciret nisi tentatis conceptionibus, ac prægnantem factam, ab eo temperasse. talem quippe esse solitam Christianorum continentiam, ex Tertulliano iam diximus. Fuerunt ei reliqui duo filij Timolaus & Herennianus, Herode natu maiore vnà cum parente Odenato[d] iam antè necato.

[b] Eutrop. lib. 9. ZENOBIA CREDITVR CHRISTIANA.

[c] Trebel. Pol. de trigin. Tyran. in Zenob. in fin.

[d] Idem in Gallieno & Odenato atque Zenobia.

III. Cùm autem à detractoribus Aureliano obiiceretur, vile fuisse, Romanum Imperatorem de femina triumphasse; hæc ab eo de illis ad Senatum rescripta affirmat Trebellius[e]: Audio P. C. mihi obiici, quòd non virile munus impleuerim, Zenobiam triumphando. Næ illi, qui me reprehenduut, satis laudarent, si scirent qualis ista est mulier, quam prudens in consilijs, quam constans in dispositionibus, quàm erga milites grauis, quàm larga, cum necessitas postulet; quam tristis, cùm seueritas poscat. Possum dicere, illius esse, quòd Odenatus Persas vicit, ac, fugato Sapore, Ctesiphontem vsque peruenit. Possum asserere, tanto apud Orientales & Ægyptiorum populos timori mulierem fuisse, vt se non Arabes, non Saraceni, non Armenij commouerent. Nec ego illi vitam conseruassem, nisi eam scissem multùm Romanæ Reipublicæ profuisse, cùm sibi vel liberis suis Orientis seruaret Imperium, &c.] hæc de femina olim studiosissima Christianitatis, & (vt puto) plenè fide Catholica imbuta, postea Christiana.

[e] Apud eumdē in Zenobia. ZENOBIA QVALIS.

IESV CHRISTI ANNVS 275. FELICIS PAP. ANNVS 3. AVRELIANI IMP. ANNVS 5.

I. ANnus Domini ducentesimus septuagesimus quintus à Consulatu Aureliani Augusti secundo, & Iulij Capitolini, nomen accepit: quo ea quæ sunt reliqua persecutionis in Christianos antè concitatæ persequi, ratio temporis exposcit.

FELICIS PAPÆ MARTYRIVM.

Hoc enim anno, iisdemque Consulibus, Felix Papa tertio Kalendas Iunij martyrio coronatur. De Consulibus testatur liber de Romanis Pontificibus. sed & cùm Romanum Martyrologium eum sub Aureliano esse passum affirmet, idque factum dicat dicta dic; hoc ipso, & non sequenti anno oportuit contigisse: nam sequens annus Aureliani non est perductus ad mensem Maij. Ex quibus planè certa ratione erroris arguuntur, qui sedi Felicis annos quinque vel quatuor tribuerunt; cùm constet ex tempore successionis eius & obitu, sedisse tantùm annos duos, & menses quinque, vno minus die: quem etiam consummasse martyrium, certum est: nam & præter ea quæ dicta sunt, epistola scripta ad Ecclesiam Alexandrinam, martyrij titulo nomen eius inscribit.

II. ALTARIA ESSE SEPVLCHRA MARTYRVM.

De eo hæc insuper scripta habetur in eodem libro de Romanis Pontificibus: Hic constituit, supra sepulchra aut Memorias martyrum Missas celebrari.[Verùm eiusmodi institutionem longè ante Felicis Papæ tempora Ecclesia sibi vendicat, idque testimonio

A monio etiam diuinæ Scripturæ. Nam quod habet liber Apocalypsis[a]: Vidi subtus altare Dei animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant, &c.] demonstratur altaria fuisse sepulchra martyrum: qui quidem mos perseuerauit semper in Ecclesia; in idque tam Græci, quàm Latini interpretes æquè consentiunt, pariter affirmantes, sepulchrum martyrum fuisse altare, ac super illud offerri consuesse sacrificia. Felicis ergo decretum stabiliuisse videtur, quod absque scripto canone traditione tantùm simpliciter seruaretur.

[a] Apocal. 6.

Rursus de eodem hæc ibi: Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros nouem, diaconos quinque, Episcopos per diuersa loca quinque. Sepultus est in cœmeterio suo, vbi & basilicam fecit, via Aurelia, milliario ab Vrbe Roma secundo, tertio Kalendas Iunias. Et cessauit Episcopatus eius dies quinque.]

III. SEPVLTVRA FELICIS PAPÆ.

B hæc ibi. Sic igitur pridie Nonas Iunij suffectus est in locum ipsius Eutychianus Tuscus, patria Lunensis, Marino genitus patre. Sed auctor libri de Romanis Pontificibus (quisquis ille fuerit, certè non Damasus) ipse viderit, quonam pacto quem tradit hoc anno vita functum, & diebus tantùm quinque vacasse sedem; in Eutychiano autem ipsum sedere cœpisse sub Consulatu tertio Aureliani, nempe anno sequenti, affirmet; vt ea ratione dicendum sit, annum vnum sedem vacasse, cuius planè rei testimonium nullum est: quamobrem priori ab eo positæ sententiæ magis assentimur, vt magis consentaneæ veritati.

EVTYCHIANVS PAPA.

IV. Passus tunc est & Synesius lector, qui olim à Sixto Papa ordinatus, cùm multos ad Christi fidem traduxisset, apud Aurelianum Imperatorem accusatus, gladio percussus, coronam martyrij accepit: cuius memoria non rantùm Latinis, sed & Græcis

C celebris est pridie Idus Decembris[b]. Passi item Romæ habentur, sexto Idus Iulij, Basilides, Tripos, Mandalis, & alij viginti: licet quædam Acta eos passos sub Valeriano habeant. Insuper constat & sexagintaquinque milites de Christianitate delatos, extra portam Salariam duci iussos, ibique martyrij coronam consecutos quarto Idus Augusti. Rursum verò in Romano Portu illustre martyrium obiere Eutropius, Zosimus, atque Bonosa fratres, hortante tunc eos sancto Felice Papa: quorum natalis dies Idibus Iulij est perpetuæ memoriæ consecrata. Ibidem quoque milites quinquaginta hoc ipsum pro Christo certamen subiere, & coronam sunt pariter consecuti; quos à sancto Felice Papa fuisse baptizatos, eadem Acta significant, estque celebris eorum natalis dies octauo Idus Iulij.

[b] Martyrolog. Rom. ea die. MARTYRES PASSI SVB AVRELIANO.

Sed sub eodem quoque Imperatore, Soræ passa est clarissima virgo Restituta, vnà

D cum sociis, filio Agathio Proconsule; cuius nobile certamen multis miraculis illustratum, Ecclesiasticis monumentis meruit inseri, atque anniuersaria commemoratione dicari. Sed & egregium spectaculum Christianæ infractæ virtutis Agapitus, quindecim annos natus puer, Prænestè edidit: qui exquisitis etuciatus tormentis, quintodecimo Kalendas Septembris glorioſum de persecutoris perfidia triumphum egit: quo exemplo commotus Anastasius Cornicularius, ad Christum conuersus, sub eodem Imperatore duodecimo Kalendas Septembris anctus est corona martyrij. Tunc itidem Clusij in Etruria consummarunt quoque martyrium Irenæus diaconus, ac Mustiola nobilis matrona, & alij complures, tertio Nonas Iulij; sed ante eos apud Sutrium nobile certamen exegit Felix presbyter, meruitque martyrio coronari: quorum omnium Acta simul iuncta habentur[c]. Verùm complures alios in Italia passos, sed

E memoria hominum excidisse, certum est. At non est nostri muneris martyres omnes in vnaquaque persecutione passos recensere: sed satis ad institutum, ex compluribus martyribus, quorum in Ecclesiasticis tabulis memoria viget, persecutiones Ecclesiæ demonstrare.

V. RESTITVTA MARTYR. ET SOCII.

[c] Apud Sur. Tom. 4. die 3. Iulij.

In Galliis verò, inter alios plures martyres, sub eodem Aureliano Imperatore passi habentur Treuis duodecimo Kal. Augusti, Claudius, Iustus, Iocundinus, & quinque socij: ibidem alia rursus die, nempe duodecimo Kalend. Februarij, S. Patroclus. In Gallias enim hoc anno profectum esse Aurelianum, vt barbaros irruentes reprimeret, Augustamque Vindelicorum ab eis obsessam liberaret, Flauius Vopiscus[d] tradit: quod & res gestæ aduersus Patroclum significant. extant enim eius passionis Acta, de quibus hæc Gregorius Turonensis[e]: Huius Acta martyris ex Italia petita, collata fuisse cum his quæ in Galliis apud clericum quemdam habebantur, eademque fidelia esse inuenta,]

VI. MARTYRES IN GALLIA SVB AVRELIANO.

[d] Flau. Vopisc. in Aureliano.

[e] Greg. Tur. de Glor. martyr. cap. 64.

Universidad de Deusto
Biblioteca

inuenta.] Senonis item nobile certamen exegit Columba virgo[1]: quæ ad prostibulum damnata, sed Dei ope defensa, supplicium capitis subiit prid. Kal. Ianuarij. Passus etiam reperitur in territorio Tricasino Sabinianus martyr, cuius natalis dies martyrum catalogo adscribitur quarto Kal. Februarij. Tornaci S. Priscus, eadem vrgente persecutione, passus est: cuius abscissum caput cùm Christianus quidam pietatis ergo subripiens aufugisset, apud Antisiodorum captus, ibidem & ipse martyrium subiit: vbi & alij plures eadem martyrij corona decorati sunt, quorũ memoria illustratur natali die in antiquis Martyrologijs septimo Kal. Iunij. Sed & Hispaniarum, aliasque Occidui oris Ecclesias hac persecutione fuisse sanguine cruentas, nullus poterit dubitare: rerum verò gestarum memoriam periisse, omnes iure deplorant.

VII. MARTYRES ORIENT. ECCLESIAE.

At sicut Occidentalis Ecclesia Aureliani persecutione vexata est, ita & Orientalis eiusdem furore fuit exagitata. Quid ni ibi idem sæuiret, vbi Christianis aduersarium præ ceteris numen, quod diuinum dicebat, summis honoribus prosecutus, ample- B xus que est cultum ipsius? Nam in obsidione Tyanæ Superioris Cappadociæ ciuitatis ex quibusdam præstigijs sibi visis suscepit cultum Apollonij Tyanæi, olim Christianis omnium infensissimi: cui (vt testatur Vopiscus[2]) & imaginem, & statuam, & templum promisit. Qui igitur maximum omnium impostorem vt deum colere cœpit; reliquum fuit, vt Christum verum Deum tamquam seductorem despiceret, & supplicijs illum colentes afficeret.

[2] Flau. Vopisc. in Aurel.

VIII. MARTYRES IN CAPPADOCIA.

Tunc quæ erant in Cappadocia vexauit Ecclesias; ac potissimùm eam quæ totius prouinciæ metropolis erat, Cæsarea scilicet: vbi inter alios tunc temporis ille multorum certaminum coronis auctus Mamas illustre martyrium consummauit; cuius fulgore triumphi non tantum Oriens, sed Occidens illustratur. Etenim natalis dies pas- C sionis eius, quolibet anni circulo euoluto, clariore splẽdore corona martyris elucescit. In quo quidem pro concione Basilius[1] hæc ad adstantẽ populum: Memores estote martyris, quotquot illo per somnia potiti estis: quotquot in hoc loco constituti adiutorem ipsum ad precandum habuistis; quibuscumque ex nomine aduocatus ipsis affuit operibus: quotquot aberrantes ad vitam eduxit: quoscumque sanitati restituit: quibuscumque pueros iam mortuos ad vitam reductos reddidit; quotquot vitæ terminos prorogauit. Collectis in vnum his omnibus ex communi symbolo, martyri encomium construite. hæc & alia id genus plura Basilius.

[1] Basil. hom. 26.

IX. ATHENODORVS MARTYR.

Sed & in proxima regione Ponto, eodem Christianos persequente Imperatore, Magni illius Gregorij Thaumaturgi germanus Athenodorus Episcopus, in hoc illo maior, in vltima senectute, post exantlatos immensos tum aduersus Gentiles, tum D hæreticos iuges labores, glorioso martyrij palmam quinto Kalendas Nouembris est consecutus. Sed & in Isauria Iconij Conon, & filius eius annorum duodecim, præclarissimum obiere certamen, dum candentis craticulæ & superfusi olei pœnam, equuleique distractionem, malleoque factam ossium fracturam perpessi summa constantia, de tyranni sæuitia triumpharunt: hoc quippe digno elogio dies natales in sanctorum martyrum catalogo habentur adscripti decimotertio Kalend. Iunij. Sed & ibidem Charitonis effulsit gloria confessionis: qui verbo reque se dignum exhibens conciuis suæ imitatorem, illius inquam alumnæ Pauli, protomartyris Theclæ, supplicia acerbissima perrulit. Sed Dei vindicta sublato Aureliano, & reddita Ecclesiæ pace, ipse pariter liberatus, perinde ac Paulus & Antonius, in eremum concessit: ibique sublime vitæ genus arripiens, alios ad idem instituendum vitæ studium capessendum prouocauit exemplo. Extat E eius[c] Acta fideliter scripta.

MARTYRES ISAVRI I.

[c] Ex Metaphr. apud Lipom. Tom. 6. die 28. Septembris, & Sur. Tom. 4. die 17. Augusti.

X. MARTYRES ASIAE.

Sed inter alios martyres in Asia passos, est illustris memoria Heliodori: quippe non tantum ipse est insignitus corona martyrij, sed & carnifices, à quibus tortus est, eadem vt coronarentur, effecit: agitur horum natalis dies vndecimo Kal. Decembris. Experta est & Galatia persecutionis huius sæuitiam: nam Ancyræ Philomenus tertio Kal. Decembris igne probatus ac consummatus, dum ad palum manibus pedibusque ac capite demum clauis affixus est.

XI. MARTYRES PALAESTINI.

Grassata in Palæstinam quoque est eadem persecutio: nam inter alios constat Prolemaide passos esse Paulum eiusq. sororem Iulianam: quibus bi pœnis fuerint cruciati, de eorum martyrio res gestæ conscriptæ significant, quæ habent inter alia, Stratonicum carnificem commotum diuino miraculo, ad Christum conuersum, capitis supplicium

A cium subiisse. Ex his igitur, quos recensuimus martyres diuersis temporibus, Aureliani persecutione vrgente, passos, coniecturam facere licet de ceteris in prouinciis aliis suppl.cio affectis: vt planè appareat, non (vt multi putant) tentasse tantùm Aurelianum Christianos persequi, sed diuinitus reuocatum, vel (vt alij addunt) nouissimo eius Imperij tempore aggressum persequi Christianos, & continuò vlciscente numine ex hac vita sublatum: nam cam persecutionem diutiùs perdurasse, ex his quæ sunt dicta, satis apparet.

XII. ABDITICIA AVRELIANI.

Porrò hoc quarto anno eius Imperij, auctor est Eusebius[a], ab Aureliano erectum templum Solis, primumque Solis agonem ab eodem institutum fuisse. Sed de So- [a] Eusebius in Chronico. [b] Vopisc. in Aurel.
B lis templo, cultuque numinis ab eodem tum Romæ, tum in Oriente aucto, plura Vopiscus[b], Quòd verò idem Eusebius hoc anno firmioribus muris ab eodem Aureliano vallatam Vrbem dicit, nec munitam tantùm, sed auctam; hoc ipsum idem qui suprà Vopiscus tradit his verbis: Templum Solis magnificentissimum constituit: muros Vrbis sic ampliauit, vt quinquaginta propè millia, murorum eius ambitus teneãt.] & post multa: Forum nominis sui in Ostiensi ad mare fundare cœpit, in quo posica prætorium publicum constitutum est.] hæc ipse, & alia plura de aliis ab eo erectis ædificiis & sanctis legibus.

XIII. [c] Apud Panvin. in Fast. sub Aurel. imp. AVRELIANVS CONS. III. DESIGNATVS

Sed enim quod ad exactum temporum ordinem spectat: his addendum, hoc anno designatum fuisse tertiò Consulem ipsum Aurelianum, vt docet fetus[c] inscriptio C his verbis:

IMP. CÆS. L. DOMITIO. AVRELIANO. PIO. FELICI. GOTHICO. AVG. PONTIF. MAXIMO. GOTHICO. MAX. GERMANICO. MAX. TRIB. POT. V. COS. DESIG. III. IMP. IMP. I II. PP. PROCONS. RESTITVTORI. ORBIS. INVICTISSIMO. ET VICTORIOSISSIMO. PRINCPI. FVRIVS. ORFITVS. V. C. PRÆF. VRB. DEVOTVS. NVMINI. MAIESTATI. QVE. EIVS.] DEDIC. KALEN. FEB. AVRELIANO. AVG. III. ET MARCELLINO. COSS.] Facta enim dedicatio contigit sequenti anno, cùm iam Consul tertium creatus esset, cuius Consulatus hoc anno fuerat designatus. Quòd verò hîc ponatur quinta potestas Tribunitia, cùm tertiùm Consul est designatus; rursumque etiam sequenti anno, cùm iam adiit tertiũ Consulatum, Tribunitia potestas itidem quinta reperiatur inscripta veteribus monumentis inferiùs recitandis: id accidit, quòd Tribunitia potestas vna cum Imperij natalibus hoc anno tempore autumnali cœpta, in sequentem annum ad illud vsque tempus est pariter propagata; quę non secundùm Consulatus an- D ni currentis exordium, sed secundùm initium Imperij numerari soleret, vt apparet ex his quæ dicemus anno sequenti.

XIV. FASTI PRAEFECTORVM INFELICES.

Sed quòd hoc pariter anno ex eadem inscriptione exploratum habeatur, Præfecturam Vrbanam gessisse Furium Orfitum: videas pariter haud in omnibus constare illam Præfectorum Vrbis successionem, quam ex antiquioribus monumentis Cuspinianus edidit in suo ad Cassiodori Consules commentario, vbi hoc anno quinto Aureliani ponitur Præfectus Vrbis Ouinius Pacatianus: Furius verò Orfitus anno secundo eiusdem, & sub Consulatu Taciti & Placidiani. quæ profectò ex recitata superiùs inscriptione erroris arguuntur.

IESV CHRISTI ANNVS 276. EVTYCHIANI PAP. ANNVS 2. AVRELIANI IMP. ANNVS 6.

E

DVcentesimus septuagesimus sextus Christi annus, tertio Consulatu Aureliani Imperatoris & Marcellini in Fastis[d] notatus, & in antiquis monumentis adscriptus legitur. Sed perperam ab aliquo[e] ponitur sub dictis Consulibus quarto Kal. Februarij obitus ipsius Aureliani, non absoluto anno quinto Imperij: cui veteres auctores tum Christiani, tum Ethnici cõtradicunt, & veteres inscriptiones ab ipso editæ. Siquidem in primis exploratum illud est apud maiores, ipsum imperasse saltem annos quinque & sex menses, Eusebio, Eutropio, Cassiodoro, Epiphanio, & aliis id testantibus. Immo Flauius Vopiscus affirmat, ipsum regnasse sex annis, paucis minùs diebus. Sed describebamus hic antiquam inscriptionem: qua cùm huius sui Consulatus tertij

[d] Panvin. in Fast. [e] Apud Panvin. in Fast. & in Thesaur. rei Antiq. TEMPORIS IMP. AVREL. RATIO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mentio habeatur, simul etiam quot ipse annos tunc ageret in Imperio, perspicuè ex nu- A
mero auctæ Tribunitiæ potestatis cognosci potest:

[a] Panuin. in Fastis.

MAGNO. AVGVSTO. PRINCIPI. MAX.
IMP. FORTISSIMO. CONSERVATORI. ORBIS
L. DOMITIO. AVRELIANO. P. F. PONT. MAX.
TRIB. POT. V. P. P. COS. III.
GOTH. MAX. PALMYR. MAX. GER. MAX.
ORDO BRIXIANORVM.

II. Ex hac igitur citata inscriptione satis colligitur, Aurelianum hoc anno egisse vnà cum Tribunitia potestate annum quintum, auspicatum verò sextum circa tempus au-
[b] Apud Adolph. in lib. Numismat. in Aurel. tumni. Sed & cum eiusdem Imperatoris reperiatur quoque in antiqua inscriptione po- B
testas Tribunitia septimùm iterata: septimum quoque pertigisse viuendo Imperij an-
num, affirmari necesse videtur. extat enim eiusmodi vetus inscriptio in [b] nummo:

RESTITVT. ORBIS. C. P.] P. M. TR. P. VII. COS. III. PP.] Ex qua

III. RATIO TEMPORVM NECESSARIA. Cassiodori Chronicon & vetus Græcus index fidelia esse probantur, in quibus post Consulatum tertium Aureliani, duo alij Consulatus ponuntur, in quorum vltimo contigisse legitur obitus Aureliani, vt dicemus. Quòd si in hac inscriptione Consulatum tertium reperitum videres; id ex eo accidit, quod nullum alium post tertium iniit Consulatum. Qui enim vltimus reperitur Consulatus, singulis annis sequentibus cum Tribunitia potestate anni currentis repeti consueuit, donec alium contingeret adiri Consulatum: quod in reliquis obseruandum est.

Ne tædeat, quæso, lector, si cum auidè cupias cuncta res gestas, si, posses, vno intuitu perlustrare; sæpe contingat, in iis, quæ ad exactam temporis rationem spectant, diutiùs C
distineri. Si quidem sapis, aliter senties; nec indigno animo feres, si, quem in itinere ducem sequeris, antiquas rectas ac regias planè vias intelligis sedulò explorare. Nam si à vero certoq. temporis tramite contingat semel errare: per abrupta mendaciorum ferri pariter compelleris. Lætus sanè ac securus viator incedit, si, quocumque perrexerit, vbique viarum certos indices inscriptos prominentes lapides milliarios intuetur. Sed ad res gestas sequentis anni progrediamur.

IESV CHRISTI ANNVS 277. EVTYCHIANI PAP. ANNVS 3. AVRELIANI IMP. ANNVS 7.

I. [c] Panuin. in Fast. DVcentesimus septuagesimus septimus Christi annus in Cassiodori Chronico Græ- D
co indice notatur. Consulibus Probo atque Paulino, quos miramur ab aliquo [c] prætermissos: qui enim Aurelianum anno superiori tradidit defunctum, hos Consules superuacaneos esse putauit. Sed hoc anno Aurelianum vixisse, & absoluto iam sexto Imperij sui anno septimum auspicatum esse, Tribunitia potestas in recitata nuper inscriptione septimum repetita demonstrat.

II. Hoc igitur anno, iisdemque Consulibus Probo atque Paulino, cùm adhuc in Christianos vigeret persecutio Aureliani, hæresis Manichæorum innotuit, vt sanctus Leo
[d] S. Leo de Pentec. ser. 72. MANES HAERESIARCHA COGNOSCITVR. testatur, cuius hæc sunt verba [d]: Manichæus ergo (*sic Manetem appellat*) magister fal- E
sitatis diabolicæ, & conditor superstitionis obscœnæ, eo tempore damnandus innotuit, quo post resurrectionem Domini ducentesimus & sexagesimus annus impletus est, Probo Imperatore, Paulinoque Conſ.] Sed quòd dicit, Probo Imperatore, fefellit Cassiodorum, qui putauit sub Probo Imperatore, eodemque quintum Consule cum Victorino, hanc esse exortam hæresin. Verùm cùm sanctus Leo addat Probo collegam Paulinum, de huius anni Probi Consulatu certum est intellexisse: sed sic Probum nominat Imperatorem, quod postea creatus fuerit Imperator, non quòd tunc esset: cùm enim subiiciat, tempore horum Consulum viguisse persecutionem, constat S. Leonem de temporibus Aureliani esse locutum, post quem vsque ad Diocletianum nulla persecutio vexauit Ecclesiam. Probo igitur Paulinoq. Consulibus (subdit sanctus Leo) cùm octaua iam in Christianos ebulliret persecutio, & innumera martyrum millia ipsius
[e] Matth. 10 suis victoriis probauissent; impletum esse quod Dominus promiserat, dicens [e]: Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, &c.] hæc sanctus Leo

A Leo, inuectus in Manetem, qui se esse Paracletum à Christo promissum, impudentissimè affirmabat.

Verùm enimverò quòd apud eum in chronologia annorum Christi numerantur à resurrectione Domini vsque ad præsentem Consulatum Probi atque Paulini, anni ducenti & sexaginta; errorem planè in notam numeri, librariorum incuria, irrepsisse arguit nimia discrepantia: cùm à resurrectione Domini in hanc vsque diem, anni tantùm ducenti quadragintatres veniant numerandi, auspicando numerum à Christi anno (vt dictum est) quo passus & resurrexit, trigesimoquarto. Sed ex chronologia horum temporum à Patribus constituta, restituendus quoque est Epiphanij [a] locus. nam cùm impugnat Manetis hæresin, ait: In summa verò ab assumptione Christi vsque Manetem & Aurelianum ac Probum Reges anni sunt ducenti se- [a] Epiphan. hæres. 66.
B ptuagintasex, secundùm alios chronographos; iuxta alios, ducenti quadragintasex.) restituendus est, inquam, locus, vt prior annorum numerus non ab ascensione Domini, sed à natiuitate ducatur. Sicque ille à natali die Domini vsque ad Aureliani tempora, quibus hæresis Manetis diuulgari cœpit, tot numeret annos: nos verò vnum amplius eo numero, quòd certum annum Aureliani ex Consulibus consignemus. Posterior verò chronologia temporibus Probi probè respondet, dum à resurrectione Domini vsque ad eius Imperium expletos annos numerat ducentos quadragintasex: qui annorum numerus egregiè nostræ chronographiæ consentit, dum nos à natiuitate Domini vsque ad Imperium Probi annos numeramus ducentos septuagintanouem.

III. LOCVS DEPRAVATVS OSTENDITVR.

IV. [b] Epiphan. de mensur. MANETIS REGISTAE.

At huius ortum hæresis sanctus Epiphanius ad Gallieni refert tempora, dum bre-
C ui compendio totam nebulonis tragœdiam summatim [b] perstringens, hæc ait: Regnarunt Valerianus & Gallienus ad annos duodecim. In nono igitur horum Imperij anno ascendit Manes, siue Manichæus, è Perside: quando etiam ad Archelaum Episcopum Cascharorum Mesopotamiæ disputationis gratia venit: & superatus, latenter aufugit, & delatus ad Diodoridem vicum in vicinia Cascharorum; vbi cùm disputationem aduersus sanctum presbyterum Tryphonem instituisset, perfectè ab ipso confusus est. Quare & populus lapidibus eum obruisset, nisi ab Archelao Episcopo liberatus fuisset. Itaque in Persidem reflexit, & iussu Regis arundine excoriatus est, atque sic vitam finiuit.] hæc Epiphanius. Verùm alibi [c] idem auctor ait exortam Manetis hæresin circa annum quartum Aureliani, de quo agimus, Imperatoris; alij [d] rursum sub Tacito; sub Caro alij [e] Manetem ponunt; Eusebius autem an-
D no secundo Probi. [c] Epiphan. hæres. 66. [d] Beda de sex ætat. in Adam. [e] Zonar. 3. part. Annal.

V. [f] Cyrillus Catech. 6.

Cyrillus [f] Episcopus Hierosolymitanus, qui vixit sub Constantio, eum sub Probo Imperatore emersisse tradit, hancque de eo historiam in omnibus veritati consentaneam scribit, quam nos auctam ex aliorum Patrum scriptis hic inserere operæpretium ducimus. Instituens igitur catechumenos, his eos imbuit de prauis vitandis dogmatibus disciplinis: Omnes quidem (inquit) oderis hæreticos; maximè autem illum qui à mania seu insania nomen habet: Manetem dico, qui primùm tempore Probi cœpit: nam ante annos septuaginta hic error viguit; & non desunt qui auctorem illius suis oculis conspexerunt. Non ideo tamen quòd paulo antè fuerit, illum oderis: sed vt malitiæ fabricatorem, & totius fœditatis receptaculum, & omnes hæreseos sordes suscipientem. Ambiens enim malis excellere, omnia congerens pessima, vnam
E hæresin blasphemiis & sceleribus refertam construxit. Vastat Ecclesiam, vel potiùs eos qui errant in Ecclesia, tamquam leo obambulans. Tu igitur non attendas huius suauiloquentiæ, neque simulatæ humilitati: serpens enim est, & germen viperarum. Et Iudas dixerat [g], Salue Rabbi; & tamen prodidit magistrum. Non aduertas osculis, sed serua venenum. [g] Marc. 14.

MANETIS HAERESIS OMNIVM PESSIMA.

VI. SCHITHIANVS ARCHITECTVS MALORVM OMNIVM.

At ne falsa videamur opinari de illo, obiter considerabimus qui fuerit iste Manes: quin etiam aliqua ex parte, quid docuerit, attingemus. Memineris autem hæc apud te ipsum, & teneas memoria in auxilium opportunum, quæ antè dicta sunt, & nunc quoque dicentur: vt ignorantes discant, & scientes recordentur. Non est ex Christianis Manes, Absit. Neque, sicut Simon, ejectus ex Ecclesia, nec ipse, nec illi priores eius erroris magistri. Ille enim fur est alienorum malorum, vindicans sibi mala. Quo modo autem & qua ratione, audite. Scythianus quidam erat in Ægypto, genere Saracenus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nihil cum Christianismo habens commune. Hic Alexandriæ habitans, & Aristotelicam vitam imitatus, quatuor libros composuit: vnum quem appellauit Euangelium; non quòd actiones eius contineret, sed solam appellationem: alterum vocauit Capitum: tertium Mysteriorum: quartum verò, quem nunc circumferunt, Thesaurorum. Discipulus autem eius erat Terebinthus. Cùm verò Scythianus ex proposito venisset in Iudæam, vt pestilenti contagione afficeret illam regionem: morbo extincto illo, Dominus sedauit pestilentiam.] Hęc cùm scribat de Scythiano Cyrillus; perspicuè docet, errare Suidam & alios, qui cum Manete confundunt Scythianum, eumque genere Brachmanum dicunt.

VII. SCYTHIANVS VNDE. Verùm Epiphanius [a] de Scythiano prolixiorem contexuit historiam, eumque ait Saracenum genere, in Arabia nutritum, philosophicis Græcorum litteris imbutum, & mercatura intercedente cum Indis, prædiuitem factum esse: quem & in Ægyptum descendentem tradit adsciuisse sibi ex lupanari mulierculam, ibique de duobus Principiis hæresin ex Pythagoreis haustam promulgasse: Hierosolymamque profectum, quòd omnes sibi aduersantes nactus esset, se totum magiæ studio mancipasse.] Sed cùm ait, Scythianum circa tempora Apostolorum vixisse; haud facilè quis potcrit assentiri, qui considerat huic proximè in schola impietatis successisse Terebinthum eius discipulum, & huic mox Manetem esse suffectum.

[a] Epiphan. haref. 66.

VIII. TEREBINTHVS DISCIPVLVS SCYTHIANI. De Terebintho autem hæc subdit Cyrillus: Sed Terebinthus improbitatis illius discipulus, auri & librorum & hæresis factus heres, cùm adesset in Palæstina, & in Iudæa notus esset, & exclusus; statuit in Persidem transire. Deinde, ne ex nomine illic cognosceretur, Buddam se ipsum vocauit. Verùm habuit hic aduersarios sacerdotes Solis; & multis sermonibus concertationibusque commotis redarguebatur. Ad extremum cùm esset comprehendendus, profugit ad quamdam viduam. Deinde supra domum ascendens, & aduocans aereos dæmones, quos Manichæi in abominandis suis sacris ad hunc vsque diem inuocare solent; diuinitus percussus, & de domo prostratus, extinctus est.

IX. MANETIS ORIGO. Atque sic excisa est altera bestia: sed relicta sunt monumenta impietatis illius libri, quorum illa vidua heres erat, simulque pecuniarum. Quæ cùm neque cognatum, neque amicum haberet vllum; constituit pro illis pecuniis seruum emere aliquem, Curbicum nomine; quem postea adoptauit, & Persidis disciplinis eruditum curauit. Exacuit autem secundùm humanitatis malum telum: Curbicus ille malus seruus in semiphilosophum euasit, & mortua vidua, & pecunia & libri hereditate illi cesserunt. Deinde,

NOMEN MANES VNDE. ne seruitutis nomen illi contumeliosum esset, pro Curbico Manem se ipsum appellauit, quod lingua Persarum, homiliam significat: cùm enim dialecticus quibusdam esse videretur, Manem se ipsum nominauit, tamquam optimum disputatorem.

X. At ille quidem bonam existimationem ex lingua Persica hoc nomine parabat: sed diuina administratione factum est, vt nolens ex eo se ipsum argueret, vt in Persida existimans se ipsum honorare, apud Græcos insaniæ nomine sese appellaret.] nam quod penes Græcos μανία, id est quod apud nos insania: Ideo ipsius discipuli (inquit Augustinus [b]) vitantes nomen insaniæ, quasi doctiores, & eo ipso mendaciores, geminata n, littera, Mannichęum, quasi manna fundentem, pro Manichæo, id est, insano, appellauerũt. Et si vocis huius à Latinis sumas interpretationem, idem est mania (vt tradit Festus) quod turpis larua, planè Maneti congrua. Sed Epiphanius [c] illud nomen aucupatũ Curbicum ait, vt Manes dici voluerit, quòd iuxta Babylonicam linguam, Manes, vas significet: æmulatus nimirum Apostolum, qui à Christo Vas electionis est appellatus. At quod ad nomen spectat, nec illud dicere prætermittamus [d], Manichæos illa item sibi nomina indidisse, vt Cathariſtæ dici vellent, atque Macarij, nempe Mundatores, & Beati, itemque electi, sed de nominibus modò satis. Redeamus ad Cyrillum, qui subdit:

[b] August. de haref. cap. 46.
[c] Epiphan. haref. 66.
[d] Aug. de haref. c. 46.

XI. HORRENDA MANETIS BLASPHEMIA. Audebat dicere se ipsum esse Paracletum. est enim scriptum: Qui blasphemauerit Spiritum sanctum, non remittetur ei. Hic autem cùm se Spiritum sanctum esse diceret, blasphemabat illum. Qui ergo cum illis communicat, videat cum quibus versatur. Commouit seruus vniuersam terram: quandoquidem [e] per tria contremiscit terra, & quartum non potest ferre, si seruus regnet.] Addit Epiphanius, hoc tempore Manetem misisse tres ex suis discipulis Hierosolymam, emptum sacros libros, quo Christianorum res cal-

[e] Proner. 30

A res calleret; vt inde etiam, si posset, de duobus Principiis dogma firmaret. Quo modo autem post hæc in carcerem ductus sit, rem gestam idem Cyrillus sic narrat:

XII. MANES IMPOSTOR CAPITVR. Prodiens porrò in medium, supra vires humanas sese iactabat. Cùm enim ægrotasset Regis Persarum filius, & medicorum turba illi adesset: Manes promittebat per orationem, tamquam pius, se illum curaturum. Recesserunt medici; recessit & vita à filio Regis; viriq. illius impietas redarguta est: & vinctus erat in custodia philosophus: non quòd Regem veritate offendisset, hæc passus; neque quòd idola dissoluerat; sed quòd seruare promisit ei, mentitus est; immo vt verius dicam) propter homicidium. Qui enim per medicorum curam potuisset sanari; iste, medicos remouens, illum occidit, enecans negligentia. Cùm enim plurima mihi de illo dicenda sint mala; memineris priùs illius blasphemiæ, deinde seruitutis (non quòd turpis sit seruitus: sed quòd, cùm

B seruus esset, libertatem effinxerit malam) tertium fallitatem promissionis: quartum filij Regis cædem: quintum turpitudinem carceris: tum verò ex carcere fugam. Qui enim dicebat se esse Paracletum, & veritatis propugnatorem, fugit; non erat successor vel imitator Christi, qui alacriter veniebat ad crucem; sed fugiendo contrarius illi fuerat. Deinde Rex Persarum necari iussit custodes carceris. Causa mortis Regis pueri Manes per suam superbiam fuerat: causa quoque mortis custodum erat per fugam. Qui ergo mortis est causa, iste ne adorari debet? Nónne oportuit Iesum imitari, qui dicebat: Si me quæritis, sinite hos abire? Nónne oportebat cum Iona dicere: Tollite me, & proicite in mare: propter me enim tempestas ista?

XIII. ARCHELAVS EPISCOPVS ADVERSATVR MANETI. Fugit Manes de carcere, & venit in Mesopotamiam: sed occurrit illi scutum iustitiæ Archelaus Episcopus.] Quo modo autem in eũ inciderit Archelaus, Epiphanius [a] narrat, dicens, studuisse Manetem, siue dixerimus Manichæum, adsciscere sibi insignem pie-

C tate virum Marcellum in Caschara Mesopotamiæ habitantem, ad eumque scripsisse epistolam, quam idem auctor suæ narrationi contexuit: eam verò nos ponemus inferiùs. Contigit autem opportunè illic adesse Archelaum Episcopum, cùm Marcellus eam accepit à Manete epistolam: initoque consilio, factum vt Marcellus ad eum rescribens, ipsum Cascharam ad se vocaret; velut suarum litterarum interpretem. Cùm autem Manes venisset, & quid ille impiè sentiret, Archelaus audisset: ad publicam disputationem eum vocat. Constitutique sunt ex communi consensu iudices hi, Marsipus externæ doctrinæ philosophus, Claudius medicus atque sophista, Ægialeus grammaticus, & Cleobulus sophista.]

[a] Epiphan. haref. 66.

XIV. [b] Hier. de Scr. Eccles. in Archel. DISPVTATIO PVBLICA CVM MANETE. [c] Cyrillus Catech. 6. Auctor est sanctus Hieronymus [b], initam cum Manete disputationem ab ipso Ar-

D chelao fuisse Syro sermone conscriptam, eamque in Græcam postea linguam conuersam haberi præ manibus. Recitat ex ea disputatione perpauca quædam Cyrillus; quę hic describere iniucunda non erunt; cùm præsertim liber ille ab Archelao conscriptus, iniuria temporis periisse videatur. ait enim [c]: Græcum auditorium constituens, etiam philosophis iudicibus cum redarguit: ne, si Christiani iudicarent, ad gratiam aliquid iudicasse viderentur. Dixit ergo Archelaus ad Manetem: Quod prædicas, narra. Ille verò os habens tamquam sepulchrum apertum à blasphemia, à Creatore primùm incipit, dicens, Quòd veteris Testamenti Deus, malorum sit inuentor, dicens de se ipso, Ego, ignis consumens [d]. Sapiens autem Archelaus dissoluit blasphemiam, dicens: Si veteris Testamenti Deus ignem se ipsum dicit: cuius erit Filius ille qui dicit, Ignem volo mittere in terram [e]? Si oderis eum qui dicit, Dominus mortificat, & viuificat [f]: quare honoras Petrum, qui Tabitham quidem suscitauit [g], Saphiram autem mortificauit [h]? Si oderis eum, eò quòd etiam mortem parauerit: quare non oderis eum qui dicit, Ite in ignem æternum [i]? Si odisti dicentem [k], Ego Deus faciens pacem, & creans mala: perquire quid dicat Iesus [l], Non veni mittere pacem super terram, sed gladium. Amborum sunt æqualia dicta: ergo è duobus alterum sit, necesse est: Aut vterque bonus per eamdem locutionem: Aut si irreprehensibilis Iesus hæc dicens; quare vituperas eum qui in Lege veteri similia dicebat? Postea Manes: Et qualis Deus qui obcæcat? Paulus enim dicit [m]: In quibus Deus sæculi huius obcæcauit mentes infidelium, vt non splendeat illis nomen Euangelij.

[d] Deut. 4. Hebr. 12.
[e] Luc. 12.
[f] 1. Reg. 2.
[g] Act. 9.
[h] Act. 5.
[i] Isai. 45.
[k] Matth. 10.
[l] 2. Cor. 4.

XV. Archelaus verò optimè refellens, Lege, inquit, quod præcedit paululum: Si verò est obscurum Euangelium nostrum, in perditis est obscurum. Vides quòd in perditis obscuratur. Non sunt enim sancta danda canibus. Numquid autem solus veteris Testa-

menti

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE OBCAECATIONE IN IMPIOS A DEO IMMISSA.

menti Deus obcæcauit cogitationes infidelium? Iesus autem ipse nónne dixit: Propterea in parabolis loquor, vt videntes non videant? Non quòd odisset illos, volebat ne viderent: sed propter indignitatem, quòd oculos suos ipsi obstruxissent. Vbi enim spontanea prauitas, ibi & impedimentum gratiæ. Habenti[a] enim dabitur: & qui non habet, & hoc quod videtur habere, auferetur ab eo. Quinctiam, vt quidam interpretantur, & hoc dicere non fuerit ineptum; quòd dicitur Deus excæcasse infidelium cogitationes, in malo excæcauit, vt sancta respicerent: non enim dixit, Obcæcauit ipsorum animam, sed, cogitationes infidelium. Hoc autem est, perinde ac si diceret: Obcæca scortatoris libidinosas cogitationes, & seruabitur homo: Excæca suris rapacitatem, & saluabitur homo. Sed si non vis hoc ita sentire, est alia interpretatio: Obcæcat & Sol lippos, & oculis laborantes malè affectos, propter vim luminis: non quòd Sol habeat vim excæcandi; sed quòd corrupta videntium natura, videre per se non possit. sic & infideles ægrotantes in corde, non possunt videre diuinitatis radios. Et non dixit, Excæcauit cogitationes, vt non audirent Euangelium: sed, vt non intuerentur splendorem Euangelij Domini nostri Iesu Christi. Audire enim Euangelium omnibus licet: gloria autem Euangelij solis Christi germanis definitur & aperitur. Loquebatur Christus his qui audire non poterant, in parabolis: discipulis autem seorsum dissoluebat parabolas, splendor gloriæ illuminatis, excæcatio autem infidelibus. Hæc mysteria, quæ nunc Ecclesia enarrat tibi catechumeno, non est mos Ethnicis enarrare: nec enim Ethnico mysteria de Patre, Filio, & Spiritu sancto declaramus: quin & catechumenis non adeò apertè dicimus mysteria, sed sæpe obscurius dicimus; vt scientes Fideles intelligant; & qui nesciunt, non corrumpant.

[a] *Luc. 16.*

A B

XVI. SYGA MANETIS.

His & aliis eiusmodi pluribus prosternebatur draco, talibusque concertationibus Archelaus superauit Manetem: ita vt rursum inde fugeret, perinde atque antea ex carcere. Vitans autem aduersarium, venit in vicum quemdam vilissimum: quemadmodum serpens in paradiso, relicto Adam, ad Euam accessit.] Erat vicus ille dictus Diodorides, sub diœcesi Cascharorum, cui præerat presbyter quidam mansuetissimus, nomine Tryphon: qui cùm non tanta esset dicendi facultate imbutus, vt Manetis sua iactanti resistere potuisset; de ea re (inquit Epiphanius [b]) Archelaum reddidit certiorem. Subdit Cyrillus: Sed Archelaus, pastor bonus, ouibus prospiciens, fuga illius audita, citò accurrit, & lupum perquisiuit. Manes verò, videns apertè aduersarium, excessit, & fugit: dedit autem hanc postremam fugam.] Iterum in eo pago disputasse Archelaum cum Manete, iterumq. conuictum; & à populo adstante interficiendum, illi denuo præsto fuisse Archelaum, Epiphanius [c] tradit; additque ipsum fugisse, vnde venerat, in castellum Arabionis, idque Regi Persarum innotuisse, suosque misisse qui eum caperent, quæ autem postea contigerunt, Cyrillus sic narrat:

[b] Epiphan. hæres. 66.

C

[c] Epiphan. hæres. 66.

D

XVII. MANES ITERVM A REGE PERSARVM CAPITVR ET NECATVR.

Regis enim Persarum satellites vbique perquirentes fugitiuum illum, comprehenderunt: & quam ab Archelao habere debebat sententiam, hanc regij ministri in illum tulerunt. Comprehenditur Manes, quem adorant eius discipuli; & adducitur ad Regem. Cui Rex exprobrauit mendacium & fugam, irrisit seruitutem eius, accusauit filij cædem, damnauit propter eum factam custodum necem. Itaque excoriari Manetem lege Persica mandauit: & corpus quidem reliquum bestiis deuorandum tradidit: cutem verò, qua tanta illius improbitas continebatur, tamquam vtrem ante portas suspendi curauit. Qui se ipsum Paracletum esse dicebat, & futura se scire ostentabat, fugam suam & comprehensionem nesciebat?] hæc Cyrillus. Quòd igitur Manes arundine excoriatus fuit; inde sumpsisse Manichæos, vt super arundines accubarent, S. Augustinus [d] affirmat. Vnde quòd super mattas iacerent sic compositas; nomen quoque profluxit, vt Mattarij iidem fuerint appellati. Prosequitur Cyrillus hæc de eius discipulis:

[d] Aug. contra Faust. lib. 5. c. 4.

E

XVIII. MANETIS DISCIPVLI.

Huius Manetis discipuli tres fuerunt, Thomas, Buddas, & Hermas. Nemo legat secundùm Thomam Euangelium: non enim est vnius ex duodecim Apostolis, sed vnius ex his tribus Manetis discipulis. Nemo corrumpatur ab animarum corruptoribus Manichæis, qui tristibus aquis mœstitiam iciunij sibi inducunt. Qui factorem quidem ciborum calumniantur, cibos autem optimos quosque vorant. Qui docent, quòd qui herbam cuellit, in illam mutabitur. Agricolæ & holitorum pueri in quot transformabuntur herbas & gramina? Tot annis holitor falce secabat herbas, vt sæpe videmus: in quam

A in quam ergo ex illis mutabitur? ridicula verè dogmata & turpitudine vituperationeque plena. Idem quandoque homo cùm esset pastor ouium, & ouem sacrificauit, & lupum occidit: in vtrum igitur mutabitur? Multi homines pisces capiebant, & aues aucupabantur: in quid igitur mutabuntur antiquitatis nepotes Manichæi, qui non operantes, ea quæ sunt operantium deuorant? qui eos qui afferunt illis cibos, hilari facie recipientes, pro benedictionibus maledictis insectantur? Cùm enim ignorans aliquis illis affert panem: Paululum (inquit) extra subsiste, & benedicam tibi. Deinde in manus recipientes panem (quemadmodum illi qui ex illis pœnitentiam agentes confessi sunt) ego te (dicit Manichæus pani) non feci, & execrans proiicit in altum, & maledicit ei qui fecit illum, atque sic factum comedit. Si oderis cibos; cur hilari facie intueris illos afferentem? Si danti habes gratiam; cur factorem & opificem omnium blas-
B phemas? Et rursus: Ego te (inquit) non seminaui: seminetur seminans te. Ego te non messui falcibus: metatur metens te. Ego te igne non coxi: coquatur qui coxit te. Pulchra sanè gratiarum actio.

Magna quidem hæc mala, sed parua respectu aliorum. Lauacrum illorum coram viris & mulieribus enarrare non audeo. Vereor dicere in quo ficum intingentes, dant miseris; quod per Sisycum traditum, manifestatum est. Viri enim in somniis hæc imaginarentur, & mulieres in puerperiis: pollueremus certè os nostrum hæc dicentes. Neque enim Græci his impuriores, neque Samaritæ magis athei, neque Iudæi magis impij, neque scortatores istis sunt impuriores. Scortator enim ad vnam horam per concupiscentiam finit operationem; condemnãs autem se sceleris tamquam pollutum, scit se lauacro egere, & agnoscit fœditatem facinoris: Manichæus autem in medio al-
C taris ponit ista, atque simul os & linguam polluit. Ab eiusmodi ore, ô homo, capies doctrinam? Hoc semper obuium osculo salutabis? Numquid præter aliam impietatem, hanc solam non fugies fœditatem, scelestisque potiores, omnique prostituta detestabiliores? Annunciat Ecclesia & docet, attingitque sordes istas, vt tu non polluaris: dicit vulnera, vt tu non vulnereris. Sufficit autem hæc solùm scire tibi; sed experientia illa discere cauc.

XIX. TVRPITVDINES MANICHAEORVM.

Tonat Deus, & nos omnes tremimus: illi autem blasphemant. Fulgurat Deus, & omnes ad terram inclinamur: illi verò nefandas in cælum mouent linguas. Iesus dicit de Patre [a]: Qui Solem suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. At illi dicunt, quòd pluuiæ ex quadam amatoria insania fiunt. Et audent dicere, quòd sit quædam virgo in cælo pulchra cum iuuene pulchro, & more camelorum
D aut luporum illos quoque turpis concupiscentiæ tempus habere: & cùm fiunt tempestates, furendo illum instare virgini, ac illam quidem fugere, hunc autem insequi: atque tum currendo sudare, & ex illius sudore pluuiam esse. Hæc scripta in Manichæorum libris: hæc nos legimus, non credentes dicentibus: propter vestram enim securitatem etiam perditionem curiosè scrutabamur.] hæc S. Cyrillus, suos alloquens catechumenos. optimè sanè hæc ipse calluit, qui eodem propè sæculo vixit, & in Oriente, vbi illud monstrum primùm innotuit: sed & cùm ex Manetis inspectione librorum, tum etiam ex eius discipulis, cùm execrantes eius turpitudines atque blasphemias, ad Ecclesiæ puritatem ac sanctitatem confugerent, hæc plenissimè assecutus est.

[a] *Matth. 5.*

XXI. CONSILIVM DIABOLI.

Videns autē hostis humani generis refrixisse, & propè penitus exoleuisse, ob sceleris immanitatem, quas per Gnosticos docuerat, turpitudines; & iam deficere etiam quem
E in Montano nouum effinxerat Paracletum, & ab eo superinducta iciunia habita esse neglectui: conatus est; sed diuersam à priori iniens rationem, ex duobus vnum conflare monstrum. simul enim in vnum coniungens Gnosticorum deformitates, & Montani blasphemias, aliisque impietatibus superinductis, his ornamentis phaleratam belluam introduxit, immo horrendum visu spectrum eduxit ex inferis, flammas ignis spirans, quibus vniuersum propemodum depastum est Orbem; vsque adeò, vt vix aliquis repertus locus fuerit, qui non eius incendio conflagrarit, vel non eius fuligine saltem obductus. Et, quod superat omnem captum, non vulgares tantùm, sed qui scientia videbantur esse sublimes, non solùm ad se nefarium dogma pellexit, sed & sui constituit defensores: de quibus suo loco dicturi sumus. Sic namque ad decipiendum comparatus ille versutus, cùm (quod scriptum est in Apocalypsi [b]) foris præseferret speciem agni, loquebatur tamen vt draco.

[b] *Apoc. 13.*

Sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXII. Sed vt hæc apertiùs cognoscantur: libuit hîc attexere perbreuem eius epistolam [a] ad Marcellum pientissimum virum conscriptam, qua pariter prima suæ hæresis rudimenta propinans hæc ait:

[a] Apud Epiph. hæres. 66.

MANETIS EPISTOLA. Manes Apostolus Iesu Christi, & qui mecum sunt sancti, ac virgines, Marcello filio dilecto gratia, misericordia, pax à Deo Patre, & Domino nostro Iesu Christo: & dextera lucis conseruet te ab instante sæculo malo, & accidentibus ipsius, & laqueis diaboli. Amen.

Cùm dilectionem tuam maximam esse perceperim, valde gauisus sum; fidem autem non esse iuxta rectam rationem indignè tuli. Vnde ad humani generis correptionem missus, parcensque his qui fraudi & errori se ipsos exposuerunt, has ad te litteras mittere necessarium duxi: primùm quidem ad salutem animæ tuæ, deinde etiam eorum qui tecum sunt, ad hoc vt ne indiscretam habeas cogitationem; veluti simpliciorum duces docent, dicentes, bonum & malum ab eodem ferri: & vnum principium introducentes, non discernentes neque dirmentes à luce tenebras, & bonum à malo ac prauo, & externum hominem ab interno, velut antea diximus; sed alterum cum altero confundere & permiscere non cessant. Tu verò, ô fili, non similiter, vt multi homines, citra rationem, ac simpliciter vtraque, prout contigerit, vnias; neque Deo bonitatis attribuas. Principium enim & finem, & horum malorum patrem ad Deum referunt, quorum finis maledictioni propinquus est. Neque enim dictis à Domino ac Saluatore nostro Iesu Christo Euangeliis credunt, quòd non potest arbor bona malos fructus ferre, neque arbor mala bonos fructus facere. Et subit animum meum admiratio, quo modo Deum satanæ & malorum ipsius operum creatorem & opificem dicere audent. Atque vtinam hucusque saltem inanis labor ipsorum processisset, & non vnigenitum qui à sinu Patris descendit, Christum Mariæ mulieris cuiusdam filium esse dixissent, & ex sanguine & carne & reliqua feminarum graueolentia natum esse. Et vt ne multa per hanc epistolam scribens, mansuetudinem tuam in lõgum tempus suspendam; cùm naturalem eloquentiam non habeam, his contentus ero. Totum verò cognosces præsente me apud te; si quidem salutis tuæ adhuc curam geris. Neque enim laqueum cuiquam iniicio, veluti plerique imprudententiores faciunt. Considera quæ dico, fili venerandissime.] hucusque epistola.

XXIII. PRAVS HAERETICORVM. Reddunt profectò idem dicendi genus, eumdemque in omnibus exprimunt characterem quæ à Nouantibus hæreticis nostri temporis scriptæ, deforis mellitæ circumferuntur epistolæ: eodem quippe cum illo afflatos spiritu, easdem videas eructare sententias, concinnate fallacias, ac planè aureo calice propinare blasphemias, dum Manetis instar, nonnisi charitatem, pietatem, Dei laudes, & Christi præconia spirare in omnibus videantur, errantes, & in errorem inducentes, secundum illud Ezechielis [b]: Consuunt puluillos subter omne cubitum ad decipiendas animas.] Sed ad Manetis dogmata disquirenda redeamus.

[b] Ezech. 13.

XXIV. PRAEDAMNATA MANETIS HAERESIS. Has autem, quas ad Marcellum scripta virulenta Manetis epistola prorulit horrendas blaphemias, iam longè antea ipsi viuentes Apostoli damnauerunt. Ioannes enim cùm principium vnum tantùm esse affirmet; eos pariter qui veram Christi negarent humanitatem, quales habendi essent, perpetuæ sententiæ iudicio definiuit, dicens [c]: Omnis spiritus qui confitetur Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis qui soluit Iesum (*nempe à carne disiungit*) ex Deo non est, & hic Antichristus est.] Sed & Ignatius, qui vixit Apostolorum temporibus, illorumque ipse discipulus, quàm sedulus, quàm fortis, quàm vehemens oppugnator fuerit huius hæresis à Basilide primùm excogitatæ; in diuersis [d] epistolis, ac ea præsertim quam scripsit ad Trallianos, post multa, tem adeò certè atque perspicuè testatam reliquit, dicens: Verè genuit Maria corpus habens in se Deum habitantem, & re vera natus est Deus Verbum ex virgine vestitus corpore obnoxio iisdem passionibus nobiscum: verè natus ex vulua, qui omnes homines in vulua finxit; & corpus sibi fabricauit ex sanguinibus virginis; hoc solùm excepto, quòd nulla viri consuetudo intercesserit: in vtero gestatus, sicut & nos, certis mensium circulis; & verè natus est, sicut & nos, & verè lacte pastus est, & cibo potuque communi vsus est, sicut & nos, &c.] Sed de his superiùs pluribus. At hæc voluimus breuiter attigisse, tamquam aduersus Manetis virus antidotum præsentaneum, quod veluti in capsula medica semper illibatum S. Ecclesia custodiuit.

[c] 1. Ioan. 4.

[d] Ignat. Epist. 5 9. 10.

S. Ecclesiæ

A S. Ecclesiæ enim auctoritati S. Augustinus innitens, vno vsus argumento, omnes Manichæorum arte compositas molitiones disiecit, cùm ait [a]: Vt ergo hanc omittam sapientiam, quam in Ecclesia esse Catholica non creditis; multa sunt alia quæ in eius gremio me iustissimè teneant. Tenet consensio populorum atq. gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet ab ipsa sede Petri Apostoli (cui pascendas oues suas post resurrectionem Dominus commendauit) vsque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum: tenet postremo ipsum Catholicæ nomen, quòd non sine causa inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, vt cùm omnes hæretici se Catholicos dici velint; quærenti tamen peregrino alicui, vbi ad Catholicam conueniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere.] hæc & alia Augustinus, cùm agit contra aliam epistolam Ma- B nichæi, dictam ab illis, Fundamenti. Sumus autem nos hæc interlocuti exemplo illorum, qui attrectaturi serpentes antidoto se præmuniunt.

[a] Aug. contra epist. Manichæi. cap. 4. CONFVTATA HAERESIS MANETIS.

Sed illud hîc obiter declarandum est de Manete; ipsum non sic se vocasse Apostolum, vt se tantùm Petro conferret vel Paulo, aut alij cuipiam ex numero Apostolorum: sed quòd profiteretur se esse Paracletum, quem Christus prædixit à Patre mittendum: seque sic missum à Patre nominaret Apostolum. id quidem de illo eius affirmabant discipuli, de quibus hæc Augustinus [b]: Promissionem Domini nostri Iesu Christi de Paracleto Spiritu sancto, in suo hæresiarcha Manichæo dicunt esse completam. Vnde se in suis litteris Iesu Christi Apostolum dicit, eo quòd Iesus Christus se missurum esse promiserit, atque in illo miserit Spiritum sanctum.] sed & de instituto ab eo instar Catholicæ Ecclesiæ hierarchico ordine dicemus inferiùs. Verùm quæ reliquæ sunt, ab eo con- C scriptas blasphemias inspiciamus.

XXV. QVOMODO MANES APOSTOLVS.

[b] Aug. de hæres. c. 46.

Diffamault eas non scripsis tantùm à se epistolis ad Marcellum, & alia quam diximus ad incertum auctorem, titulo Fundamenti: sed aliis à se editis commentariis, nempe eo quem inscripsit, Mysteria; & cui indidit nomen, Thesaurus, additoque illo quo sub titulo astrologiæ docuit magicas incantationes, & aliis, quorum omnium meminit Epiphanius [c]. His, inquam, à se editis libris, alios portentosos addidit; prioribusque adiunxit nouas hæreses, quarum aliæ ex iisdem ortę principiis, veluti riui è cœnoso fonte dimanarunt; & aliæ ex aliis deductæ causis, pro arbitrio insani hominis, prodierunt. Prioris nempe generis erant, quibus diceret, totum hominem è duobus creatum esse Principiis, ex bono animam, corpus verò fabricatum à malo.

XXVII. SCRIPTA MANETIS.

[c] Epiphan. hæres. 66.

XXVIII. MANICHAEORVM OBSCOENA.

Quòd igitur à mali Principio carnem iidem Manichæi dicerent prouenire, negabant D Christum humanam suscepisse naturam: eademque ratione carnem, vt malum ex mali Principio germen, odio prosequentes, perpetuum contra eam, sed irrationabile planè bellum sic conflarunt, vt eam probrosis etiam afficerent contumeliis & immunditiis, eoque insano prætextu in immensum gurgitem turpitudinum mersi, omni pariter immunditiarum ac libidinum genere se polluerent, quòd dicerent eo modo iniuria carnem affici: idque eo ardentius ipsi præstare solerent, quo voluptuosiùs id fieri intelligerent; eoque licentiùs, quo præseferrent pariter cum obscœnitate iustitiam; atque eo instantiùs perpetrarent, quo ad hæc tam nefanda atque turpia religio videretur impellere: ita enim iactabant multis his purgari malum: quibus adderent illud obscœnum & auditu tantùm maximè execrandum, vt conspersa farina humano semine, instar Gnosticorum, quæ offerebant libamina inde conficerent. Quod licet ipsi negarent, tamen rei nefariæ conuictos esse, S. Augustinus testatur [d] de his quæ suo tempore acciderunt, de E quibus suo loco dicturi sumus.

[d] Aug. de hæres. 46.

XXIX. STVLTA CRVDELITAS MANICHAEORVM.

Eadem quoque ex causa quòd carnem ex materia, & materiam à mali Principio fluxisse dicant; omnem generationem auertunt, impediunt, & execrantur, quòd ex ea augeatur materia, ac proinde mali Principij causam agit: quæ in eos idem Augustinus [e] scribens, pluribus monstrat ac confutat. Eadem quoque causa, quòd dicerent nullum materiæ dandum esse adminiculum, eo dementiæ peruenerunt, vt execrarentur eos qui pauperibus eleemosynam darent, quòd eo actu fauerent mali Principio. quod Theodoretus [f] testatur, & ante eum S. Athanasius [g], qui ait: Pro re horrida habetur apud Manichæos pauperum commiseratio.] Eadem quoque ratione quòd carnem odio haberent (quod est illis commune cum Marcionitis) negabant etiam carnis resurrectionem.

[e] Aug. contra Faust. lib. 19.

[f] Theodoret. hæret. fabul. lib. 1.

[g] Athanas. epistola ad Solitar.

In odium

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXX. MANICHAEI RELIQVIAS SPERNVNT.

In odium quoque carnis execrari eos, ait sanctus Augustinus, Sanctorum reliquias, maximeque inuehi in Christianos, qui martyres colunt, eorumque celebrant festos dies; perinde ac si ipsi colerent, vt deos, homines. Sed refellit eam sæpe calumniam Augustinus, demonstrans nos non colere vt Deum homines, sed venerari vt Dei amicos, disputatque de his pluribus agens contra Faustum[a]. Probè vides, lector, quem habeant Patriarcham, qui Sanctorum cultum, venerationemque sacrarum reliquiarum detestantur: tali ipsi sanè, tantoque glorientur auctore; & Ecclesiæ columen Augustinum, Sanctorum cultum probantem ac defendentem (vt vt libet) condemnent: atque sic Manetis Paracleto se glorientur afflatos. Porrò Manichæi (ne id prætermittamus) eadem quoque ratione, quòd carnem tamquam ex mali Principio deductam execrarentur, mattimonium etiam damnabant. de quorum stultitia pluribus idem S. Augustinus[b] agit. A B

[a] Aug. contra Faust. lib. 20. c. 21. & lib. 32. cap. 11. 12.

[b] Aug. contra Faust. lib. 15. cap. 5. 6 7.

XXXI. QVI DE ANIMIS SENSERINT MANICHAEI.

Quod verò ad animam spectat, non vnam insitam cuilibet homini Manes tradidit, sed duas, easdemque diuersas, atque è contrariis planè principiis dimanantes; nempe malam altoram, à mali Principio generatam; alteram verò bonam, infusam à boni Principio, eamdemque esse diuinæ substantiæ. Aduersus hæc excogitata ab homine insano commenta, idem sanctus Augustinus pluribus disputat, scripto de Duabus animabus contra Manichæos comentario. Purgationem etiam quamdam fatuam animarum Manes itidem introduxit atque punitionem, docens transanimationem Pythagoream, vt Epiphanius[c] & Cyrillus affirmant: animas verò Manichæorum ab eiusmodi punitione liberas esse, sed eas per elementa purgari[d], ac in Lunam transmitti, & ex ea tamquam per scapham quamdam ad Solem perduci, & ad Deum bonum, è cuius substantia essent, adduci: reliquas verò animas, quæ ab eo prædicatam veritatem audire contempsissent, gehennæ ignibus tradi dæmonibus cruciandas; sicque pro ratione delicti puniras, ad corpora iterum transmitti, vt erudiantur: quod si neglexerint, ad magnum ignem tandem demitti. hæc planè fuerunt Manetis de animabus insomnia. C

[c] Epiphan. hæres. 60.

[d] Aug. de hæres. cap. 46.

XXXII. [e] Hilar. de Trin. lib. 6.

De Christo autem, non tantum (quod dictum est) sentiunt, eum minimè humanâ indutum carne, ac proinde nec natum, nec passum: sed & testatur sanctus Hilarius[e], Manetem negasse vnam eamdem Christi esse cum Patre substantiam, sed partem ex ipsa. Verùm eò vsque productum est eius mentis delirium, vt illum dixerit fuisse serpentem, qui Adæ atque Euæ per esum pomi infuderit scientiam boni & mali, & ad hæc prospicienda illorum oculos aperuerit. Rursus verò cum præterea esse Solem hunc Orbis, Manichæos tradere, Theodoretus[f] & alij affirmant. Illos quidem adorare solitos Solem & Lunam, Augustinus[g] testatur. Sed quid illi dixerint de Sole & Luna, & de excogitata à Manete Trinitate, audiamus Augustinum[h] hæc eorum insomnia recensentem, refellentemque. D

[f] Theodoret. hæret. fabul. lib. 1

[g] Aug. contra Faust. lib 14. cap. 11. 12.

[h] Aug. contra Faust. lib. 20. cap. 6. 7.

XXXIII. DE NAVI MANETIS.

Primò Solem nauem quamdam dicitis: ita non tantùm (vt dicitur) toto cælo erratis, sed & nutatis. Deinde cùm omnium oculis rotundus effulgeat, eaque illi figura pro sui ordinis positione perfecta sit; vos eum triangulum perhibetis, id est, quamdam trianguli cæli fenestram, lucem istam mundo terrisque radiare. Ita fit, vt ad istum quidem Solem dorsum verticemque curuetis, non autem ipsum tam clara rotunditate conspicuum, sed nescio quam nauim per foramen triangulum micantem atque lucentem, quam confictam cogitatis, adoretis: quam profectò faber ille non faceret, si quemadmodum emuntur ligna quibus nauigiorum tabulæ compinguntur, sic emerentur & verba quibus hæreticorum fabulæ confinguntur. Verum hæc tolerabiliùs vel ridentur vel flentur in vobis. E F

XXXIV. DELIRAMENTA MANICHAEORVM.

Illud est intolerabiliter sceleratum, quòd de ipsa naui puellas pulchras & pueros proponi dicitis, quorum formosissimis corporibus inardescunt principes tenebrarum, ad feminas masculi, & ac masculos femineque: vt in ipsa flagranti libidine & hianti concupiscentia de membris eorum, tamquam de tetris sordidisque compedibus Dei vestri membra soluantur: & his obscœnissimis pannis vestris conamini asserere ineffabilem Trinitatem; dicentes Patrem in secreto quodam lumine habitare, Filium autem in Sole virtutem, in Luna Sapientiam, Spiritum sanctum in aere. Jhæc Augustinus, qui commentum inane, si a sponte corruens, quod Fausti eloquentia videretur esse suffultum, nullo negotio, in cum disputans, dissicit & demolitur. Sic videas, Manichæos non propriè Solem, Christum dixisse; sed in Sole Christum esse, sicut in Luna Sapientiam, & in aere

A in aëre Spiritum sanctum: quibus dicerent animas (vt tradit Epiphanius[a]) deprædari, esseque Solem & Lunam ex diuina substantia. [a] Epiphan. hæres. 66.

Quinque insuper elementa idem hæresiarcha constituit, quæ genuerint Principes proprios, dominantes genti tenebrarum, quibus nominibus nuncupat fumum, tenebras, ignem, aquam, ventum: in fumo nata animalia bipedia, vnde homines quoque ducant originem: in tenebris serpentes: in igne quadrupedia: in aqua pisces: in vento volatilia. Ad hæc quinque malorum elementa debellanda (ait ex eo Augustinus[b]) alia quinque clementa de regno & substantia Dei missa esse, & in illa pugna fuisse permixta, fumo aëra, tenebris lucem, igni malo ignem bonum, aquæ malæ aquam bonam, vento malo ventum bonum: Naues autem illas, id est duo cæli luminaria, ita distinguere, vt Lunam factam dicant ex bona aqua, Solem autem ex igne bono. Esse in nauibus sanctas B virtutes, quæ se in masculos transfigurent, vt illiciant feminas gentis aduersæ, & per hanc illecebram commota eorum concupiscentia, fugiat de illis lumen, quod membris suis permixtum tenebant, & purgandum suscipiatur ab angelis lucis, purgatumque illis nauibus imponatur ad regna propria reportandum.] hæc S. Augustinus[c]: additque his locatis principiis, eos veluti necessitate quadam cogi ad nefarias libidines perpetrandas, de quibus iam est dictum superius. XXXV. QVINQVE ELEMENTA MANICHAEORVM. [b] Augustin de hæres. c. 46. [c] Aug. ibidem

Quod ad mundi creationem spectat: non ex nihilo esse creatum dicit, sed ex præexistente materia, vt de eo scribit S. Hieronymus[d]. Addit Augustinus[e], confiteri Manichæos, mundum à natura boni, hoc est à natura Dei factum, sed de permixtione boni & mali, quam factam dicunt cùm inter se vtraque natura pugnauit: id porrò agi per Christum & Dei substantiam in creaturis infusam, vt aduersariam partem superando, C fieret omnium exacta purgatio.] hæc ex Augustino. Addit Epiphanius: Manetem de mundo dixisse, Principem boni spoliatum fuisse à mali Principe mundi dominio: sed restitutionem procurari per Christum. XXXVI. DE MVNDI CREATIONE. [d] Hieron. in epist. ad Ephes. c. 6. [e] Augustin de hæres c. 46.

* Iam piget vlterius prosequi deliria hominis penitus insanientis, & somnia febricitantis recitare, digna potiùs quæ sibilis explodantur, quàm nedum Christiano, sed nec Ethnico stylo scribantur. Verùm ex quo de his ex instituti ratione semel dicere cœpimus; agedum, quæ sunt reliqua impietatum omnium venena prodamus. Reiiciebat Manes Prophetas, quos dicebat spiritu erroris afflatos: qui enim cum Moyse atque Prophetis locutus esset, affirmabat fuisse Principem tenebrarum. Addit[f] Augustinus, contempsisse eum præcepta Decalogi, quippe qui non vnum Deum coleret, sed deorum agmina. Nam idem[g] hæc narrat, quæ ex Manete scripserat in Amatorio cantico D Faustus: Se vidisse maximum regnantium Regem, sceptrigerum, perennem, floribus cinctum, & facie rutilantem, duodecim magnis diis circumdatum, ternis per quatuor tractus, quibus adderet alia deorum agmina.] in quem inre his verbis idem inuehitur Augustinus: O lasciuia immunda! sine fronte adhuc ista garris? adhuc pascis ventos? edhuc amplecteris idola cordis tui? Ita ne tu facie ad faciem vidisti regnantem Regem sceptrigerum, floreis coronis cinctum, & deorum agmina, & splendentem agnum sex vultus & ora ferentem, micantemque lumine; & alterum Regem honoris, angelorum exercitibus circumdatum; & alterum adamantem heroem belligerum, dextera hastam tenentem, & sinistra clypeum; & alterum glorioſum Regem tres rotas impellentem, ignis, aquæ, & venti; & maximum Atlantem mundum ferentem humeris, & cum genu fixo brachiis vtrinque secus fulcientem? hæc & alia mille portenta tu facie E ad faciem vidisti? an hæc tibi doctrina dæmoniorum mendaciloquiorum cantat, & nescis? &c. XXXVII. DIOS MVLTOS COLERE MANICHAEOS. Epiphanius hæres. 66. [f] Aug. contra Faust. lib. 15. cap. 7. [g] Aug. ibidem c. 5. 6. DE VISIONE MANETIS.

Totum insuper politicum dominium Manes sustulit, dum derogaret publicis magistratibus, & bella ex causa iusta susceptа damnaret[h]: humano generi insuper suppeditantem victum agrorum culturam proscripsit, tamquam plurium cædium ream, quòd in qualiber herba vel planta inesse diceret, vt homini, insitam animam: quæ tamen peccata illis condonari ait, qui suis sectariis parant cibum, quos vocabat Electos: iis enim qui primæ classis erant, quos dicebat Auditores, omnia, quæ ceteris, permissa esse voluit[i]. Vnde fiebat, vt cùm Manichæi paupertatem voluntariam affectarent, in Auditoribus suis essent ditissimi; & qui ab aliis abstinentes videri volebant, essent voluptatibus maximè dediti. Introduxit insuper superstitiosum ciborum delectum, nempe XXXVIII. MANES STRVXIT POLITICVM DOMINIVM. [h] Aug. contra Faust. lib. 22. [i] Aug. contra Faust. lib. 20. cap. vlt. [k] Aug. contra Faust. lib. 5. cap. 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

[a] Socrat. lib. 7. c. 22. [b] Philast. de haref.

nempe abstinentiam à camibus, vino, ouis, caseis; quòd diceret, non inesse illis diuinam substantiam, sed à mali Principio generata. Fatum insuper introduxisse, testatur Socrates[a]. Negasseque futurum iudicium, affirmat Philastrius[b].

XXXIX. MANICHAEI SENTINA OMNIVM SCELERVM.

At licet multa de Manetis erroribus sint à nobis ex antiquis Patribus hinc inde collecta; non adhuc tamen egestam cloacam omnium turpitudinem intelligimus: sed iam pertæsi in his diutiùs detineri, sententia vna S. Leonis Papæ profundi scelerum putei os obstruere cõsultius existimamus, quòd desperemus eum penitus exhaurire. ait enim: [c] Cum diabolus in cunctis peruersitatibus multiformem teneat principatum; arcem tamen sibi in Manichæorum struxit insania; & latissimam in eis aulam, in qua se exultantiùs iactaret, inuenit; vbi non vnius prauitatis speciem, sed omnium simul errorum impietatumq. mixturam generaliter possideret. Quod enim in Paganis profanum, quod in Iudæis carnalibus cæcum, quòd in secretis magiæ artis illicitum, quod denique in omnibus hæresibus sacrilegum atque blasphemum est; hoc in istos, quasi in sentinam quamdam, cum omnium sordium cõcretione confluxit. Vnde vniuersas eorum impietates & turpitudines enarrare perlongum est: superat enim verborum copiam criminum multitudo. Hæc S. Leo. De his autẽ quæ Romæ à Manichæis gesta esse diuersis temporibus, cùm S. Augustinus, tum ipse S. Leo describit, dicemus suo tempore opportunius.

[c] S. Leo serm. 5 de Ieiun.

XL. DIABOLI CONSILIVM IN MANETE.

His igitur de Manetis, ac de eius discipulorum dogmatibus dictis, quæ reliqua sunt de instituta ab eo, in similitudinem Christi Ecclesiæ, satanæ synagoga, deque eius discipulis, & propagatione hæresis dicere, necessarium ducimus. Nouam planè artem diabolus excogitauit, nouumque aduersus Dei Ecclesiam certamen aggressus est. Quod enim in omnibus, quas in hanc diem hæreses excitarat, iam eneruatas confractasq. suas vires esse sentiret; non iam ex iis qui in Ecclesia fuissent (vt semper fecerat) aduersus Ecclesiam armat ad prœlium; sed sumit ex Ethnicis hominem, qui tamen ad expugnandam Ecclesiam armis Ecclesiæ vteretur, eo nimirum consilio, vt dum homo Gentilis tam vehementer Christianam religionem insectaretur, eo nomine sibi Gentiles Christianæ religioni infensos conciliaret: dum verò ex diuina Scriptura noui Testamenti homo Paganus testimoniis vteretur, Christianos leues ad se audiendum ea arte pelliceret. Sed & ex omnibus prope sectis aliquid deflorans, omnia etiam hæreticorum studia sibi conciliare conatus est.

XLI. [d] August. de haref. c. 46. [e] Hieron. aduers. Lucifer. ECCLESIAM MANES COMPOSVIT. [f] Aug. aduers. haref. c. 80.

Insuper licet ipse quidem (vt dictum est) non ex Christianis prodierit, neque Christianis adhæserit: tamen cuncta penè quæ in Ecclesia essent salubriter instituta, imitatus est. Licet enim (vt Augustinus[d] testatur) Christianorum baptisma execraretur: suos tamen baptizabat, diuersa nempe ab Ecclesiæ forma. Vnde Hieronymus[e] crimini dat Hilario schismatico, quòd baptizaros à Manichæis absque alio baptismate recepisset. Verùm S. Augustinus[f] negat Manichæos suos baptizare solere. Eucharistiam quoque ex farina; sed (vt dictum est) probrosè conficere, suos docuit: æmulatus etiam est Ecclesiæ ordines, & à Christo primitus constitutam in ordinibus diuersis Ecclesiam. Nam sicut ipsa vniuersum populum in duas classes, nempe laicos, clericosque distinguit: ita ipse suos inter Auditores, Electosque partitur. Rursus Augustinus[g] ait: Propter quod etiam ipse Manichæus duodecim discipulos habuit ad instar Apostolici numeri, quem numerum Manichæi hodie custodiunt. Nam ex Electis suis habent duodecim, quos appellant Magistros, & tertium decimum Principem ipsorum: Episcopos autem septuaginta duos, qui ordinantur à Magistris; & presbyteros, qui ordinantur ab Episcopis. habent autem Episcopi diaconos. Hæc Augustinus. Rursum[h], sicut conuenit Ecclesia Catholica, virginitatem quoque excoluisse Manichæi dicuntur; cùm tamen quæ sunt in Ecclesia vere virgines condemnarent, quòd diuersam ab eis virginitatis custodiendæ rationem inirent.

[g] Aug. de haref. cap. 46. [h] Aug. de moribus Manich.

XLII. [i] Epiphan. haref. 66. MANETIS DISCIPVLI. [k] Augst. de fide contra Manich. c. 38.

Qui autem fuerint primi Manetis discipuli; præter Thomam, Buddam, & Hermam, Epiphanius[i] Tyrbonem nominat, necnon Acuam quemdam, à quo, inquit, dicti sunt Manichæi Acuanitæ. Tradit idem auctor Manetem adsciuisse sibi discipulos viginti duos. Adimantem quoque fuisse Manetis discipulum, S. Augustinus affirmat, qui scriptum ab eo librum aduersus Legem atque Prophetas, contrariis scriptis impugnat. Sed & Leucium (aliter Seleucum) numerant alij inter Manetis discipulos, de quo idem meminit Augustinus[k], quem ait Actus quosdam confinxisse nomine Apostolorum: sed & Philastrius, cùm agit de scriptis apocryphis, à Manetis discipulis addit fuisse conficta Acta nomine Andreæ, alia Ioannis, alia Petri, aliaque Pauli nomine. A Leucio quoque scriptas fuisse Passiones Apostolorum, & de Natiuitate S. Mariæ libellum, incertus auctor apud S. Hieronymum testatur his verbis[a]: Quidam namque Seleucus (vel Leucius) qui Passiones Apostolorum conscripsit, hunc libellum composuit: sed sicut de virtutibus eorum & miraculis per eos factis vera dixit, de doctrina verò eorum plura mentitus est; ita hic multa non verè de corde suo confinxit. Hæc ipse. Verùm Pacianus[b], Leucium ante Manetem extitisse, demonstrare videtur, dum ait: Hi pluribus gloriantur auctoribus: nam puto & Græcus [*], & Blastus ipsorum est: Theodotus & Praxeas vestros aliquando docuere; ipsi illi Phryges nobiliores, qui se animaros mentiuntur à Leucio, institutos à Proculo gloriantur. Hæc ipse. Porrò Proclum seu Proculum (vtroque nomine dicitur) longè ante Manetem extitisse, quæ de eo dicta sunt, apertè declarant. Sic igitur à Paciano Leucius velut princeps Cataphrygum antiquior Proculo recensitus habetur.

[a] Apud S. Hieron. tom. 9 de Nat. S. Maria. LEVCIVS ANTE MANETEM. [b] Pacian. ad Sympr. de Catabol nom. [*] al. Florinus

XLIII. PROPAGATIO MANICHAEORVM QVEMODO. [c] Theodoret. haret. fabul. lib. 1. in fin.

Quod verò ad propagationem hæresis spectat: quale consilium inierit, vltimo iam loco videamus. Mirum profectò accidit, quòd adeo tenaces struxerit laqueorum nexus, vt, quos semel illis implicuisset, se eximere haud facilè quisquam posset. Nam (inquit Theodoretus[c]) præstigiis quoque vtuntur, scelerata mysteria agentes: ea de causa valde difficulter elui potest eorum doctrina; & qui execrandis eorum orgiis interfuerit, eorumdemque particeps extiterit, valdè est difficile transmouere à perniciem animis afferentium dæmonum operatione, qui ipsos initiantium incantationibus eorum animas alligant.] Ad propagandam quoque hæresin peculiare illis etiam fuit, suos in diuersas Orbis partes mittere doctores impietatis, qui ad alliciendos homines magna polliceretur. Quænam essent ea, quibus ad se audiendos homines pellicere consueuerint, S. Augustinus[d], ea ipse quidem expertus, sæpè commemorat, vt cùm scribit ad Honoratum de Vtilitate credendi, his verbis: Nosti enim, Honorate, non aliam ob causam nos in tales homines incidisse, nisi quòd se dicebant, terribili auctoritate separata, mira & simplici ratione eos qui se audire vellent, introducturos ad Deum, & errore omni liberaturos. Quid enim me aliud cogebat annos forè nouem, spreta religione, quæ mihi puerulo à parentibus insita erat, homines illos sequi, ac diligenter audire, nisi quòd nos superstitione teneri, & fidem nobis ante orationem imperari dicerent; se autem nullum premere ad fidem, nisi priùs discussa & enodata veritate? Quis non his pollicitationibus illiceretur, præsertim adolescentis animus cupidus veri?] Hæc ipse: qui eadem ferme repetit sæpiùs, suique erroris causam refrient dolens.

[d] Aug. de Vtilit. credend. c. 1. lib. 3. Confess. c. 6. & 11. & lib. 5. cap. 6.

XLIV. DECEPTIO MANICHAEORVM.

Porrò fuisse Manichæos porentes admodum ad refelliendas aliorum sententias, idem affirmat: vulgatos quoque ab eis Manetis libros vim maximam ex blandiloquentia comparata ad persuadendum habentes insitam, constat; apparet id enim ex recitata superiùs epistola ipsius ad Marcellum conscripta: & est videre id ipsum in eiusdem nuper citata epistola Fundamenti; in ea enim, sicut in priori illa, præmisso ad conciliandam sibi fidem insigni titulo, mox ciusmodi dulcore sermonis legentium animos demulcet, cùm ait: Hæc sunt salubria verba ex perenni ac viuo fonte: quæ qui audierit, & eisdem primùm crediderit, deinde quæ insinuant custodierit, numquam erit morti obnoxius, verùm etiam æterna & gloriosa vita fruetur: nam profecto beatus est iudicandus, qui hac diuina institutus cognitione fuerit, per quam liberatus, in sempiterna vita permanebit. Pax Dei inuisibilis, & veritatis notitia sit cum fratribus sanctis & carissimis, qui mandatis credunt cælestibus pariter, atque deseruiunt: sed & dextera luminis tueatur & eripiat vos ab omni incursione maligna, atque à laqueis mundi.] Quis hæc audiens, quæso, non continuò ad reliqua quoque cognoscenda accommodaret auditum?

XLV.

Hisce igitur verborum illecebris, aliisque fallaciis insinuabant, obtrudebantq. se Manichæi: qui & nullam prætermittebant oblatam occasionem, quam sæpiùs procurarent curiosa interrogatione, qua sensim, quod conabantur, efficerent, ac sic propè nescientem hominem irretirent. id quidem eleganti Augustinus exemplo, quod in Africa accidit, perbelle demonstrat, sic dicens[e]: Solent enim aucupes ponere in muscipula muscas, vt esurientes aues decipiant: sic & isti ad muscas à diabolo decepti sunt. Nam nescio quis tædium patiebatur à muscis. Inuenit illum Manichæus tædio affectum:

[e] Aug. in Ioan. tract. 1. cap. 1. ARS MANICHAEORVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctum: & cùm diceret, se non posse pati muscas, & odisse vehementer illas: statim ille, A
Quis fecit has? Et quia tædio affectus erat, & oderat illas, non ausus est dicere: Deus illas fecit. erat enim Catholicus. Ille statim subiecit: Si Deus illas non fecit, quis eas fecit? Planè, ait ille, ego credo quòd diabolus fecit muscas. Et ille statim: Si muscam diabolus fecit, sicut te video confiteri, quia prudenter intelligis: apem quis fecit, quæ paulo amplior est musca? Non ausus est ille dicere: Quia Deus fecit apem, & muscam non fecit. quia res erat proxima. Ab ape duxit ad locustam, à locusta ad lacertam, à lacerta ad auem, ab aue duxit ad pecus, inde ad bouem, inde ad elephantem, postremo ad hominem: & persuasit homini, quia non à Deo factus est homo. Ita ille miser, cùm tædium passus est à muscis, musca factus est, quem diabolus possideret.] hæc Augustinus. sic igitur quibuscunque valerent artibus, factum est, vt ea peste Manichæi totum propemodum Orbem infecerint. B

XLVI. OPPVGNATORES MANETIS. Scripserunt autem aduersus Manetis errores complures antiquorum Patrum, vt in primis, quem diximus, Archelaus Cascharorum in Mesopotamia Episcopus, Titus Bostrensis, Diodorus Cilicius, Serapion Thmuitis Episcopus, Athanasius Alexadrinus, Georgius Laodicenus, Eusebius Cæsariensis, Eusebius, Emissenus, Apollinaris Laodicenus, & alij Græcorum complures: numerat hos omnes Epiphanius[a]. Quod verò tradit, ab Origene quoque eamdem hæresin impugnatam; non inde accidere potuit, quòd Manes vixerit temporibus Origenis: sed in Manetis magistris, Alexandriæ agentibus, ea opinio de Principiis ab Origene fuerit confutata. At nullus locupletius id præstitit atque felicius, vt Augustinus, qui complures commentarios eo argumento conscripsit. Verùm de Manete & eius origine hactenus. In posterum autem, vt de Manichæis sæpè dicamus, rerum gestarum ratio argumentum suppeditabit. C

[a] Epiphan. hæres. 66.

XLVII. TIMAEVS EPISC. ANTIOCH. Hoc eodem anno, cùm Domnus Episcopus Antiochenus sedisset annos quinque, defunctus est; cui sufficitur Timæus. Tot enim annis Domnum sedisse, testatur in Chronico Eusebius: sed semel errore lapsus in tempore obitus & ingressus Domni (vt demonstratum est) nec eius sedis finem, nec successoris initium suo posuit loco.

IESV CHRISTI EVTYCHIANI PAP. TACITVS IMP.
ANNVS 278. ANNVS 4.

I. SEquens verò annus Domini ducentesimus septuagesimus octauus adscribitur Fastis Probo & Paterno secundùm Consulibus à Cassiodoro atque Græcis indicibus: D
apud Vopiscum verò ex actis Senatus ponitur Velius Cornificius Gordianus Consul, sed suffectus, rogans Patrum sententias. Contigit hoc ipso anno, quo auspicatus est Aurelianus septimam Tribunitiam potestatem, totidem agens annos Imperij, vt à suis occideretur in Thracia. Quo modo autem id acciderit, Flauius Vopiscus[b] narrat his verbis.

AVRELIANVS OCCIDITVR.

[b] Flau. Vopisc. in Aureliano.

II. Aurelianus (quod negari non potest) seuerus, truculentus, sanguinarius fuit Princeps. hic cùm eousque seueritatem tetendisset, vt & filiam sororis occideret non magna neque satis idonea causa; iam primùm in odium suorum venit. Incidit autem (vt res se fataliter agunt) vt Mnesteum quemdam, quem pro Notario secretorum habuit, libertum (vt quidam dicunt) suum, infensiorem sibi minando redderet, quòd nescio quid de quodam suspicatus esset. Mnesteus, qui sciret Aurelianum neque frustrà minari E
solere, neque si minaretur, ignoscere; Breue nominum conscripsit, mixtis iis quibus Aurelianus verè irascebatur, cùm iis de quibus nihil asperum cogitabat, addito etiam suo nomine, quo magis fidem faceret ingestæ solicitudinis: ac Breue legit singulis, quorum nomina continebat: addens, dispositisse Aurelianum eos omnes occidere: illos verò debere suæ vitæ, si viri sunt, subuenire. Hi cùm exarsissent timore, qui merebantur offensam, dolorem miscentes beneficiis atque officiis quibus Aurelianus videbatur ingratus; in supradicto loco (inter Byzantium & Heracleam) iter facientem Principem subitò adorti, interemerunt.] hucusque Vopiscus de nece Aureliani, in sanguinis Christiani

[c] Oros. lib. 7. cap. 23.

vltionem, ab infenso illi accepta numine. Orosius[c] autem de ea sic: Fulmen ante eum magno pauore circumstantium ruit, ac non multo post in irinere occisus est.] hæc ipse, ex Eusebij tamen Chronico.

In Actis

A In Actis quoque S. Patrocli martyris hæc de nece Aureliani Imp. scripta habentur in fine[a]: Post non multum temporis (*à nece martyris*) persecutio conquieuit. Nam ipse qui hanc concitauerat Imperator, dum iter faceret, denso stipatus agmine, fulminis ante se vehementissimi terrorem sentiens, obstupuit. Deinde præmisso hoc infausto omine, in eodem itinere à suis interemptus est. Et qui paulo antè putabat se diuini nominis gloriam inter homines extinguere posse; nomen, familiam, vitam, ipsamque salutis spem perdidit, quæ credentes in Christum nec in morte reliquit.] hæc auctor de miserando interitu hostis immanissimi Christianæ religionis. Post Patrocli verò necem, de eius sepultura atque memoria hæc in eisdem Actis habentur de martyrum cultu venerandæ antiquitatis vestigia: Tunc Eusebius ædificauit super corpus sancti viri paruam partem facultate ecclesiam: ibiq; iuxta corpus sanctum sibi etiam sepulturam poposcerat affu- B
turam; vt confessor Domini vicinus esse mereretur sanctissimo martyri.] hæc ibi post prolixam narrationem agonis ab eodem Patroclo glorioßissimè consummati.

[a] Apud Sur. tom. 1. die 21. Ianuarij.

DE NECE AVRELIANI.

CVLTVS MARTYRVM.

Sed ad Aurelianum redeamus: decet enim funus eius ad ante actæ vitæ mores accommodato prosequi epitaphio, eo nimirum, quo Magnus Constantinus Imp. cùm in Christianorum persecutores inuehitur, in Aurelianum hæc addit[b]: Tu etiam, Aure- [b] Const. orat. ad S. Cet. c. 24.
liane, omnium scelerum incentiuum, cùm in Thraciam quasi aperto marte & insanæ mentis impetu ferebaris; in media via cæsus, orbitas in via impressas impio cruore compleuisti.] hæc ipse. De die autem quo eius obitus contigit; cùm constet, auctore Vopisco, Tacitum eius successorem creatum esse septimo Kalèdas Octobris, vacasseque Imperium sex mensibus; dicendum est, cum occisum esse septimo Kalendas Aprilis. Verùm Victor tradit mensibus septem cessasse Imperium.

IV.

C Occiso seuerissimo Principe (inquit Vopiscus[c]) de Imperatore deligendo exercitus retulit ad Senatum: ideirco quòd nullum de iis faciendum putabat, qui tam bonum Principem occiderant. Verùm Senatus hanc eandem delectionem in exercitum refudit, sciens non libenter iam milites recipere Imperatores eos quos Senatus elegerit. Deniq. id tertiò factum est: ita vt per sex menses Imperatorem Romanus orbis non habuerit; omnesque iudices ij permanerent, quos aut Senatus, aut Aurelianus elegerat.] demum ex Senatusconsulto Tacitus, qui iam cum Placidiano gesserat Consulatum, creatus est Imperator septimo Kalendas Octobris. quod tradit Vopiscus, dum pluribus eius electionem recenset.

V.

[c] Vopiscus in Aureliano.

TACITVS IMP.

IESV CHRISTI EVTYCHIANI PAP. PROBI IMP.
ANNVS 279. ANNVS 5. ANNVS 1.

D

I. CHristi annus ducentesimus septuagesimus nonus Consulibus Tacito Augusto secundùm & Fuluio Æmiliano adscribitur Fastis. De Consulatu secundo Taciti est nummus his litteris consignatus[a]: IMP. C. M. CL. TACITVS P. F. AVG. COS. II. SPES PVBLICA. Verùm Cassiodori Chronicon, & Græci indices Probum atque Paternum tertiò Consules habent; sed & in actis Senatus apud Vopiscum in Probo Ælius Scorpianus Consul legitur (vt diximus) sententias Patrum rogans. sed hos puto suffectos. Qui item ab aliis ponuntur anno sequenti Consules Probus & Lupus, nequaquam inter ordinarios sunt recensendi: nam qui accepit Imperium, Consulatum etiam à Senatu oblatum adiit. Quamobrem iure alij à Cassiodoro ponuntur, vt E
suo loco dicemus.

[a] Apud Adelphium libro de Numismat.

II. OBITVS TACITI.

Hoc igitur anno, mense Martij, cùm Tacitus explesset Imperij menses sex, moritur. De tempore eius Imperij consentiunt omnes: interierit ne autem morbo, an gladio, diuersas fuisse sententias, tradit Vopiscus[b].

[b] Vopiscus in Tacito.

III. Quod ad res Christianas pertinet: Acta[a] Charitonis habent, Tacitum, simulac est adeptus Imperium, datis in omnes prouincias rescriptis, persecutionem cessare iussisse. hæc enim ibi scripta habentur: Qui Imperij Aureliani sceptra susceperit, eius qui prius imperauerat, exemplo castigatur. Et timens ne forte eadem faciens aduersus Christianos, fieret etiam obnoxius eisdem suppliciis; iussit persecutionem aduersus Christianos cessare per omnes prouincias.] sequitur ibidem scripta narratio de Charitone, qui multa passus, & iam pro Christo victima immolandus, ex Taciti edicto, carcere eidem

[a] Apud Lipom. tom. 6. die 28. Septembr. & Sur. tom. 5. eod. die.

TACITVS PERSECVTIONEM CESSARE IVBET.

Universidad de Deusto
Biblioteca

atque aliis martyribus patefacto, coactus est inuitus liber exire: qui post hæc monasti- A
cam ducens vitam, sancto fine quieuit.

IV. FLORIANVS IMP. PROBVS IMP.

Mortuo igitur (vt dictum est) Tacito, Florianus eius germanus nullo Senatus arbi-
trio, sed veluti sibi hereditario iure debitum inuasit Imperium; qui cùm vix duobus
mensibus imperasset, apud Tarsum à militibus occisus est: cùm interea auditum esset,
ab Orientalibus militibus electum esse, quem Senatus optarat, & Populus Romanus
acclamationibus petierat, M. Aurelium Valerium Probum.

V.

Extincto autem Tacito, cuius electione Senatus Populusque Romanus, atque adeò
vniuersus Orbis exultauerat, quòd videretur Romana Respublica in pristinum restitu-
ta: aruspices, vt solarentur mærentes ciues, effinxerunt tale commentum, quod Vo-
piscus narrat his verbis: Eo tempore (*cùm scilicet dissectæ à fulmine fuissent statuæ Ta-*
citi & Floriani) responsum est ab aruspicibus, quandoque ex eorum familia imperato- B
rem Romanum futurum seu per feminam, seu per virum, qui det Iudices Parthis ac
Persis, qui Francos & Alemannos sub Romanis legibus habeat, qui per omnem Afri-
cam barbarum non relinquat; qui Tabrobanis Præsidem imponat, qui ad Romanam
insulam Proconsulem mittat, qui Sarmatis omnibus iudicet; qui terram omnem, quam
Oceanus ambit, captis omnibus gentibus, suam faciat: postea tamen Senatui reddat
Imperium, & antiquis legibus viuat ipse victurus annis centum viginti, & sine herede
moriturus. Futurum autem eum dixerunt à die fulminis præcipitati, statuisque confra-
ctis, post annos mille.] hactenus diuinatio.

[a] Vopiscus in Floriano. DIVINATIO ARVSPICVM. [b] Britanniã

VI. FALLACIAE ARVSPICVM

Porrò hæc idcirco hic descripsisse voluimus, vt quo modo decipere solerent Senatum
amplissimum, totumque Orbem eludere suis responsis aruspices, hoc saltem exemplo
omnibus innotesceret. de quibus probè sciteque Vopiscus & ipse Gentilis: Non C
magna hæc vrbanitas aruspicum fuit, qui Principem talem post mille annos esse
dixerunt. Quia si post centum annos prædicerent fore, possent eorum deprehendi
mendacia, cum vix remanere talis possit historia.] sic igitur eiusmodi captiosa obuo-
lutaque mille artibus aruspices consueuerunt dare responsa, vt religionis obtentu
distinerent homines, spe futurorum bonorum concepta. Quorum itaque erat solemne
fingere, mentiri, simulateque cuncta peragere: eorumdem quoque studium inuigilabat
in eo, vt responsa ambiguitatibus obuoluta, & obscuritatibus velata proponerent.
Sed & quid simile eosdem aruspices auguratos successoribus Probi, idem Vopiscus [b]
deridet. Sunt his similia quæ ex Varrone Censorinus scribit de Die natali: fuisse [b] Vopiscus in Probo.
in oraculis, Vrbem duraturam annos mille & ducentos. sed hæc omnia nugas fuisse,
ipse rei euentus perspicuè demonstrauit. Sed redeamus ad Probum. Fuit Probus è D
Pannonia oriundus, ciuitate Sirmiensi, patre Maximo, Tribunatu militiæ claro. Probus
autem eam dignitatem imberbis promeruit virtutis ergò: probitateque insigni, tam
Valeriani, quàm Aureliani & Taciti Imperatorum litteris, quas Vopiscus recitat, com-
mendatus habetur.

IESV CHRISTI ANNVS 280. EVTYCHIANI PAP. ANNVS 6. PROBI IMP. ANNVS 2.

1. CHristi anno ducentesimo octogesimo, quo Probus Imperij primo absoluto, an-
num secundum auspicatur, à Cassiodoro atque Græcis indicibus Messala atque E
Gratus ponuntur Consules: qui verò ab aliis recensentur Probus & Lupus, præteriti
anni Consules suffectos fuisse diximus. Quo anno Gallias à Probo barbaris liberatas
esse, Eusebius [c] atque Cassiodorus [d] pariter ponunt. eam verò historiam memoratu
dignam paucis describit Vopiscus [e] his verbis: His gestis, cum ingenti exercitu Gallias
perit, quæ omnes occiso Posthumo turbatæ fuerant, interfecto Aureliano, à Germanis
possessæ: tanta autem illic prœlia feliciter gessit, vt à barbaris sexaginta per Gallias
nobilissimas reciperet ciuitates, prædam deinde omnem, qua illi præter diuitias effere-
bantur ad gloriam: & cùm iam in nostra ripa, immo per omnes Gallias securi vagaren-
tur, cæsis propè quadringentis millibus, qui Romanum occupauerant solum, reliquias
vltra Nigrum fluuium & Albim remouit.] hæc autem vera certaque esse, litteræ ab eo
ad Senatum scriptæ declarant.

[c] Eusebius in Chronico. [d] Cassiodor. in Chronico. [e] Vopiscus in Probo. GALLIAE A PROBO LIBERATAE.

Accidit

A Accidit planè more solito, vt cùm ab Imperatoribus pax Ecclesiæ concederetur, à II. ECCLESIAE PAX PROSPICVA IMPERIO.
Deo Optimo Maximo aduersus barbaros eisdem victoria quoque impertiretur. Dispo-
sitis in hunc modum rebus Gallicis, Ecclesia etiam in illis regionibus posita conquie-
uit, quæ primùm persecutione Valeriana, & postea Aureliana, deinde verò barbaro-
rum grassatione diutiùs fuerat exagitata. Meminit [a] Gregorius Turonensis de eiusmo- [a] Greg. Turon. hist. Fran. lib. 1. cap. 32.
di cladibus ab Alemannis in Gallos inflictis, duce ipsorum Chroco, qui etiam Chri-
stianos afflixit, & inter alios Priuatum Gabalitanum, de quo superius facta est men-
tio. Chrocus verò (vt idem subdit) apud Arelatensem Galliarum vrbem comprehen-
sus, diuersis affectus suppliciis, meritas pœnas de cladibus, quas sanctis Dei intulerat,
iustè persoluit.

Idem quoque præsens annus, qui est secundus Probi, ab Eusebio diuersarum gen- III. MVLTIPLICES CHRONOLOGIAE.
B tium chronologia consignatur, cùm sic ait in Chronico: Secundo anno Probi, iuxta
Antiochenos trecentesimus vigesimus quintus annus fuit; iuxta Tyrios quadringen-
tesimus secundus; vel trecentesimus tertius, secundùm quosdam; iuxta Laodicenos *
trecentesimus vigesimus quartus; iuxta Edessenos trecentesimus octogesimus octauus; * al. Lacedæ-
iuxta Ascalonitas trecentesimus octogesimus.] hæc ibi. Sed quòd ab aliis [b] aliter eadem monios. Ado Vien.
chronographia describatur; textus sinceritas arguitur deprauata: ob idque prætermitti- [b] Ado in Chronico, & alij.
mus de his hic fusiùs disputare; quòd nihil ad Ecclesiasticam ab annis Christi deductam
chronologiam pertineant, quæ in diuersis ciuitatibus, diuersis ex causis sunt annorum
supputationes à maioribus introductæ.

IESV CHRISTI ANNVS 281. EVTYCHIANI PAP. ANNVS 7. PROBI IMP. ANNVS 3.

C DVcentesimus octuagesimus primus Christi annus tam in Latinis [c], quàm Græcis [c] Cassiodor. in Chronico.
Fastis notatur Consulibus Probo Augusto quartùm & Tiberiano.

His Probi Augusti temporibus, licet persecutio ab Aureliano in Christianos indicta I. TROPHIMVS ET SABBATIVS MARTYRES.
quieuisset: tamen antiochiæ furore Eliodori, Vicariam præfecturam gerentis, in duos
Christianos Trophimum atque Sabbatium, noua oblata occasione, ab eo libenter ac-
cepta, recruduit. Cùm enim vniuersus Gentilis populus totus effusus esset in Apollinis
Daphnitici festis agendis; hæc videntes duo illi qui illuc ex regione extera accesserant,
illorum superstitionem pertæsi, pro eorum salute, vt ab iis erroribus reuocarentur,
D coram illis ea omnia audientibus, preces ad Deum fundunt: sed altiori voce Trophi-
mus cùm orasset, ambo ab illis tenti, diris ab Attico Præside subiecti sunt quæstionibus.
sed in Christi fidei confessione perstantes; cùm Antiochiæ grauia passi essent, & iam
Sabbatius in tormentis spiritum Deo reddidisset; Trophimus ad Perennium Diony-
sium Phrygiæ salutaris Præsidem missus, ab eo diriùs exagitatur. In carcere verò positus,
illic auctus est collega Dorimedonte, homine Senatore, qui vnà cum Trophimo, post DORIMEDON MARTYR.
immania tormenta constanti animo tolerata, decimo tertio Kalendas Octobris, capitis
obtruncatione victores, longo iam exacto martyrio, palmam acceperunt. hæc summa-
tim ex prolixioribus Actis [d] collecta, descripta sunt. Porrò eorum memoria tam apud [d] Metaph. die 19. Septemb. Lip. to. 6. Sur. to. 5. ead. die.
Græcos quàm Latinos est anniuersaria celebritate insignis.

Agebat [e] interea Probus in Illyrico, vbi Sarmatas vnà cum aliis barbaris eò progres- II. [e] Vopiscus in Probo.
E sis debellauit; & quæ diripuerant, abstulit: quibus peractis, ad Gothos & alios barbaros
compescendos migrauit in Thraciam. Sic res gestas Probi ad exactam temporis ratio-
nem ex Flauio Vopisco referimus.

IESV CHRISTI ANNVS 282. EVTYCHIANI PAP. ANNVS 8. PROBI IMP. ANNVS 4.

OCtogesimus secundus supra ducentesimum Christi annus, Probo Augusto quin- I. VICTORIAE PROBI.
tùm & Victorino Coss. Fastis adscribitur: Quo idem Imperator compressit Go-
thos, cosq. aut in deditionem, aut in amicitiam recepit. Post hæc latrones Isauricos do-
muit, iunioresque militiæ adscribi voluit: subegit Blemias: cum Parthis ac Persis pacem

compo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

compoſuit, atque in Thracias rediit. Vopiſcus hæc pluribus: qui, perinde ac ſi encomium potiùs quàm hiſtoriam ſcriberet, lucra poſuit, damna verò præteriit. A

II. FRANCORVM INGENS FACINVS.

Nam conſtat, his temporibus (in vltionem, vt puto, ſanctorum martyrum receptis interfectorum) Francos audax facinus meditatos, breui temporis ſpatio totum Romanum Imperium ineurſione turbaſſe, & timore vehementi concuſſiſſe: quod Vopiſcus, intentus probare Probi res geſtas, non ſine ſuſpicione inuidiæ prætermiſiſſe videtur. Narrantur hæc breuiter in Panegyrico dicto Maximiano, his verbis: Recurſabat quippe in animos illa ſub diuo Probo & paucorum ex Francis captiuorum incredibilis audacia & indigna felicitas: qui à Ponto vſque correptis nauibus, Græciam, Aſiamque populati, nec impunè pleriſque Libyæ littoribus appulſi; ipſas poſtremò naualibus quondam victoriis nobiles ceperant Syracuſas; & immenſo itinere peruecti, Oceanum, qua terras rupit, intrauerant; atque ita euentu temeritatis oſtenderant, nihil eſſe clauſum B piraticæ deſperationi, quò nauigiis pateret acceſſus. Hęc ibi. egregium planè Francorum antiquæ gloriæ monumentum: quos Chriſtiana religio poſtea longè clariores atque glorioſiores effecit. Sed de iis inferiùs ſuis locis ſæpè dicendum.

IESV CHRISTI ANNVS 283. EVTYCHIANI PAP. ANNVS 9. PROBI IMP. ANNVS 5.

I. TRIVMPHVS PROBI. [a] Vopiſcus in Probo. [b] Idem in Saturnino.

SEquenti anno Domini ducenteſimo octogeſimo tertio, Carus & Carinus à Caſſiodoro & Græcis indicibus ponuntur Conſules. Quo Probus, compreſſis tyrannis, Romam rediens, de Germanis & Blemiis triumphàuit. hæc Vopiſcus[a]: idemque de Saturnino[b], qui Ægyptiorum leuitate perpulſus aſſumpſit Imperium, agit: moreſque Ægyptiorum (vt alij plures, quos ſuperiùs diximus) ſugillans, carpit æquè cum illis ibi degentes Samaritas, ac Chriſtianos, cùm vitia Ægyptiorum in eos reijciat, dicens: C

II. REBELLITVR VOPISCVS VANA LOCVTVS.

Sunt enim Ægyptij (vt ſatis noſti) viri ventroſi, furibundi, iactantes, iniurioſi, atque adeò vani, liberi, nonarum rerum vſque ad cantilenas publicas cupientes, verſificatores, epigrammatarij, mathematici, aruſpices, medici: nam & Chriſtiani, Samaritæ, & quibus præſentia ſemper tempora cum enormi libertate diſpliceant.] hæc Vopiſcus: ad ſuamque corroborandam ſententiam litteras recitat Hadriani de iiſdem expoſtulantis, ac deridentis, quæ ſuo loco ſuperiùs in Hadriano ſunt poſitæ. Quibus planè videas hominem Ethnicum in Chriſtianos infenſum, nulla habita diligentiori perueſtigatione morum, legum, inſtitutorum, diuerſarum religionum hominum, coſ- D dem inter ſe vitæ ratione longè diſtantes, ac planè contrarios faſce vno perſtringere, atque æquè calumniis carpere Chriſtianos cum illis, contumeliiſque proſcindere. Sed quales eſſe ſolerent Ægyptij Chriſtiani, quàm obſequentes Romanis Principibus, quàm pacifici; ad ea quæ de eis antè dicta ſunt ex Origene atque Dionyſio, ambobus Ægyptiis, prouocamus lectorem.

III. PROBVS OCCIDITVR.

Porrò autem iiſdem Coſſ. cùm quintum Probus in Imperio annum ageret (vt Vopiſcus teſtatur) à militibus occiſus eſt. nam ait: Quibus (*quæ dicta ſunt ſuperiùs*) peractis: Probus bellum Perſicum parans, cùm per Illyricum iter faceret, à militibus ſuis per inſidias interemptus eſt.] & poſt multa: Interemerunt anno Imperij ſui quinto. Poſtea tamen ingens ei ſepulchrum elatis aggeribus omnes pariter milites fecerunt, cum titulo huiuſmodi inciſo marmori: E

HIC. PROBVS. IMP. ET. VERE. PROBVS. SITVS. EST. VICTOR. OMNIVM. GENTIVM. BARBARARVM. VICTOR ETIAM. TYRANNORVM.] hæc & alia plura de Probo Vopiſcus, quæ prætermittimus.

IV. DE ANNIS IMPERII PROBI. [c] Euſeb. lib. 7 cap. 24.

At quoniam de annis quibus Probus imperauit, omnes fermè antiqui ſcriptores diſcrepant à Flauio Vopiſco, qui eum anno quinto ſui Imperij occiſum tradit; res eſt diligentius perquirenda: plurimum enim ad rerum geſtarum veritatem explorandam ſcire intereſt, quoto Imperij ſui anno Probus occiſus ſit. Qui igitur Vopiſco aduerſantur, ex noſtris eſt in primis Euſebius, qui in hiſtoria eum ſex annos imperaſſe tradit[c], nempe abſolutos, vt attigerit ſeptimum, prout ponit in Chronico: adeò vt hac ratione ſucceſſorem Probi recenſeat anno Domini ducenteſimo octogeſimo quinto. Quo item anno

A anno eum occiſum fuiſſe affirmat Oroſius[a], dum ait, anno ab Vrbe condita milleſimo trecenteſimo ſeptimo Carum imperare cœpiſſe. Porrò is Vrbis annus eſt idem Chriſti ducenteſimus octogeſimus quintus. Caſſiodorus id ipſum planè profiteri videtur, dum ſub Diocletiani & Ariſtobuli Conſulatu, qui pariter incidit in dictum Chriſti annum CCLXXXV. Probum occiſum ait. hæc ex noſtris. His etiam ſcriptores Ethnici pariter conſentire videntur: nam Aurelius Victor annos ſex, nempe exactos, Probum imperaſſe tradit: Eutropius pariter; ſed rem exactiùs explicans, affirmat Probum vixiſſe Imperatorem annos ſex, & menſes quatuor: quem & alij plures ſecuti ſunt. Sed & quod maioris videtur eſſe auctoritatis, Iulianus Apoſtata in Cæſaribus, cùm de Probo agit, eum ait imperaſſe annos ſeptem, ſed nondum expletos. Tot igitur magnæ auctoritatis antiquis teſtibus de ſexennio Imperij Probi expleto affirmantibus, quis non putaret B vnum contemnendum eſſe Vopiſcum?

[a] Oroſ. lib. 7 cap. 16.

V. VERA ASSERTIO ANNORVM PROBI IMP.

At quàm fallantur qui numero teſtium nituntur potiùs, quàm ratione, vel aliis certis argumentis ad rerum geſtarum perueſtigandam veritatem: vtique id, de quo agimus, in exemplum adduci poſſe videtur. Abiiſſemus & nos in ſententiam plurimorum de annis Probi; niſi vetus inſcriptio omnem de his dubitationem auferret; atque neceſſariò nos fateri compelleret, hoc ipſo anno Probum regnandi finem feciſſe; aliiſque pariter certis reſtificationibus manifeſtè conſtaret, Diocletianum ſequenti anno Imperium auſpicatum eſſe: adeò vt nullus ſit locus reliquus, quo Probi Imperium vlterius extendi poſſit. Ad hæc autem exploratiſſimè cognoſcenda, reijcimus lectorem ad ea quæ dicemus anni ſequentis exordio, cùm agemus de ratione inchoandi anni primi Imperatoris Diocletiani.

VI. CARVS IMP.

C Probo extincto, creatur à militibus Imperator Carus Manlius Aurel. Romæ natus ex parentibus Illyricis: idemque filios Carinum & Numerianum Cæſares dixit. Hoc igitur anno Carum imperare cœpiſſe, ex eo perfacilè intelligi poteſt, quòd Conſulatus ipſius ſecundus, qui ſequenti anno contigit, inſcriptus reperitur cum Tribunitia poteſtate ſecunda, qua notatur annus ſecundus eius Imperij. Eſt autem ipſa vetus inſcriptio huiuſmodi[b]:

[b] Lib. Inſcript. antiq. Plantin. edit. pag. 156. nu. 1 & Panuin. in Faſt.

FORTISSIMO. ATQVE
CLEMENTISSIMO
IMP. CAES. M. AVRELIO
CARO. INVICTO. AVG.
P. M. TR. POT. II. COS. II.
D P. P. R. RO. COS.

VII. DE CARINO ET NVMERIANO.

Ceterùm filios eius Carinum & Numerianum à Caro Cæſares tantùm dictos eſſe, non tamen Auguſtos, duæ itidem inſcriptiones in eadem tabula inciſæ hinc inde poſitæ à lateribus docent; quarum prior ſic deſcripta à parte dextera poſita habetur:

VICTORIOSISSIMO
PRINCIPI. IVVENT.
M. AVRELIO. CARINO
NOBILISS. CAESARI
COS. PRO. COS.

A ſiniſtris verò Numeriani habetur inſcriptio his verbis:

VICTORIOSISSIMO
E PRINCIPI. IVVENTVT.
M. AVR. NVMERIANO
NOBILISS. CAES. PRO. COS.

Hæc deſcripſiſſe voluimus ad refellendos eos, qui Carum dicunt, mox vt Imperator factus eſt, adſciuiſſe ſibi collegas imperij filios, dixiſſéque eos Auguſtos. Sed & de cœpto hoc anno Cari Imperio, alia ſuperiori perſimilis docet inſcriptio in hæc verba[c]:

[c] Apud Huber. in Theſaur. rei Antiq. in Caro.

FORTISSIMO ATQVE CLEMENTISSIMO IMP. CAES. M. AVRELIO CARO, INVICTO AVG. P. M. TR. POT. II. COS. II. P. P. PRO. COS. N. M. Q. F.

VIII. RESTITVTA CHRONOLOGIA.

Ex his igitur perſpicuò apparet, hoc anno Probum deſiiſſe, Carum verò ſubrogatum primum annum ſui Imperij auſpicatum eſſe; ſecundo verò Conſulatu, ſequenti ſcilicet anno (vt dictum eſt) annum Imperij ſecundum Tribunitia poteſtate ſecunda declaratum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum, vnà cum Consulatu pariter secundo ingressum esse. Hæc de his satis: tot namque A
oportuit testificationibus in integrum restituere chronologiam tot testibus iisdemque
antiquis atque probatis labefactatam. At hæc euidentiora monstrabunt, quæ sequenti
anno dicturi sumus. Sed iam ad res gestas huius anni redeamus.

IX. Hoc eodem anno, quo quartus Probi Imperatoris absoluitur, & quintus inchoa-
[a] Euseb. in Chronico. [b] Euseb. lib. 7. cap. vlt. DOROTHEVS PRESBYTER ANTIOCHENVS. tur, vita functo (inquit Eusebius [b]) Timæo Episcopo Antiocheno, substiturus est in
locum eius Cyrillus.] Idem de substitutione Cyrilli in historia [a] agens, eius occasione
de Dorotheo presbytero Antiochenæ Ecclesiæ sermonem adnectit, sic dicens: Huius
temporibus Dorotheum dignitate sacerdotali tum Antiochiæ donatum, virum sane
diserum, cognouimus. Hic in sacris litteris exquisitè eruditus fuit; linguæ Hebraicæ
diligentem nauauit operam, adeò vt scripturas Hebraicas scienter posset intelligere: erat honestis ac liberalibus parentibus prognatus, humanioris litteraturæ neu- B
tiquam expers, eunuchus re vera natus, vti illum Imperator propter incredibilem
eius naturam in suam familiam adsciuerit, & Præfectura purpuræ tingendæ, quæ
apud Tyrum est, donarit. Istum nos Scripturas in Ecclesia non incommodè explicantem audiuimus.] hucusque de Dorotheo Eusebius. Qui verò de eodem Dorotheo ab
aliquibus sparsi sunt errores, nempe quòd Episcopus Tyri, & auctor fuerit libelli, qui
[c] Not. in Rom. Martyrolog. die 3. Iunij d. Synopsis inscribitur Dorothei, sunt à nobis in Notationibus confutati: quas si libet,
consules. Erat hoc tempore agens annum suæ ætatis Dorotheus vigesimum quintum,
qui vsque ad Iulianum Apostatam peruenit, tunc nobilitatus martyrio, implens ætatis annum centesimum quintum, vt Anastasius Bibliothecarius in suo Chronico ex
Græcis descripsit.

X. EVSEBIVS ALEXANDRINVS. Post Dorotheum, de aliis viris virtute atque doctrina insignibus, qui his temporibus C
floruerunt, Eusebius narrationem attexuit, nempe de Eusebio Alexandrino, qui aduersus Paulum Samosatenum à Dionysio Antiochiam ad Synodum missus, adeò egregiam
pro fide Catholica nauauit operam, vt in patriam redire non sit permissus, sed obligatus
fuerit Ecclesiæ Laodicensi, in locum Socratis suffectus Episcopus: huic verò subrogatum ait Anatolium, & ipsum genere Alexandrinum. Horum namque opera liberatos
fuisse Alexandrinorum quamplurimos, tempore quo ad debellandum tyrannum & ciues illi inhærentes ab Imperatore ciuitas est obsessa, suo loco superius dictum est.

XI. ANATOLIVS VIR INSIGNIS. Quibus autem litteris Anatolius vir sanctissimus imbutus fuerit (vt sciatur præ-
stantissimos Patres non tantùm non esse auersatos Gentilium litteras, sed eas quoque
alios docuisse) hic ex eodem Eusebio describere, non incongruum visum est. Hic
(inquit) Anatolius cùm ob eloquentiam, tum ob doctrinam humaniorem, & cognitio- D
nem philosophiæ, inter homines nostri temporis, qui erant præstantissimi, facile principem locum obtinuit: quippe qui in Arithmetica, Geometria, Astronomia, & disserendi facultate, in contemplatione & perspicientia naturæ, in oratorum quoque disciplinis versatus ad summum: quarum rerum gratia, fama est, ciues Alexandriæ
eum in ludo, in quo Aristotelis doctrina docebatur, magistrum præfecisse.] hæc ipse.
Quantum autem ex Christianis professoribus in publicis cathedris Græcos philosophos explicantibus Gentilibus auditoribus, ad defendendam aduersus eos Christianam religionem rebus nostris accessio facta sit, iam satis demonstratum est superiùs,
dum de Ammonio Christiano philosopho, Platonis philosophiam Alexandriæ publicè profitente, sermonem habuimus. Meminit & Eunapius [d] Sardianus, qui scripsit
[d] Eunap. in Iamblico. Vitas philosophorum, Anatolij; sed quòd hostis ipse esset Christianorum, de homine E
Christiano atque philosopho minus dignam tanto viro pro eius doctrina & eruditione mentionem facit, cùm hoc tantùm ait: Iamblicus cum Anatolio, qui à Porphyrio
secundum locum obtinuit, consuetudinem habuit; sed multis eum modis superauit, &
ad summum philosophiæ gradum ascendit.] sed hæc domesticus testis suos superefferens Christianis.

XII. CHRISTIANI PHILOSOPHIAM DOCENTES. Videas ex his insignes in Ecclesia viros, in philosophicis facultatibus alios ipsorum
Platonem, Aristotelem alios esse in docendo secutos: idq; eos fecisse non tantùm absque
aliquo dispendio Christianæ religionis, sed omnia ad profectum Euangelij contulisse,
iisdemque Christianam religionem amplius illustrasse, atque etiam latius propagasse.
[e] Euseb. hist. lib. 7. cap. vlt. Quæ autem ingenij sui post se Anatolius monumenta reliquerit, idem Eusebius recenset, sic dicens: Quamquam verò non multi libri ab Anatolio erant elaborati, totidem
ramen

A tamen ad nos peruenerunt, vnde cùm eius eloquentiam, tum multiplicem cognitionem licet animaduertere, idq; in illis potissimùm, in quibus ea quæ de Paschate ab aliis
antè decreta fuissent, explanauit.] recitat ex eo ipse complura, atque statim post subdit:
Anatolius porrò institutiones in Arithmeticam decem libris explicatas reliquit: alia
item extant eius opera, quæ exempla otij præclarè ab eo in sacris litteris collocati, &
multæ in eis exercitationis perspicua argumenta dant.]

Post hæc autem de eodem Anatolio, cùm est creatus Episcopus, hæc addit: Hunc XIII. ANATOLIVS CREATVS EPISCOPVS. Theotecnus, Cæsareæ Palæstinarum Episcopus, per manus impositionem primus Epi-
scopum ordinauit, qui eum successorem sibi post mortem ad Ecclesiæ suæ procuratio-
nem delegendum prouidit, vnaque cum illo ad aliquod temporis spatium Ecclesiæ Cæ-
B sariensi præfuit. Verùm Anatolius cùm ad Concilium Antiochiæ de Paulo Samosateno
conuocatum accederet; ad Laodicensium vrbem aduentans, ibi, Eusebio mortuo, com-
morari à fratribus coactus est.] Quòd verò alt, Eusebium & Anatolium eadem occasione Pauli Samosareni confutandi erroris, abreptos esse ad Ecclesiæ Laodicensis regimen:
vtrumque factum diuersis temporibus adscribendum est, nimirum vt dicamus electionem Eusebij contigisse tempore prioris Concilij congregatij; Anatolij verò cùm poste-
rior conuentus Episcoporum habitus est. Sedisse autem Anatolium vsque ad tempus
proximè inchoandæ persecutionis Diocletiani, quæ idem Eusebius subdit, demòstrant.
Celebris perseuerat memoria Anatolij tam apud Græcos, quàm Latinos [a], anniuersaria
[a] Martyrolog. Rom. die 3. Iulij. commemoratione in Ecclesia iugiter repetita.

Hoc quoque anno, nempe sub eodem Consulatu Cari atque Carini, decessisse Euty- XIV. EVTYCHIANVS PAPA MORITVR. C chianum Papam, habet liber de Romanis Pontificibus; licet in eo errore ponatur, Caro
secundum Consule. nam collega Carinus, qui illi adiungitur, primum Consulatum
Cari demonstrat: secundus enim Cari Imperatoris Consulatus habet collegam Nume-
rianum, qui contigit anno sequenti. Quod verò de annis, quibus sedit Eutychianus,
diuersæ admodum ferantur sententiæ; nos huic inhærere, vt ad hæc vsque saltem tem-
pora Eutychianus peruenerit, Martyrologium Romanum affirmare nos admonet, in
quo sexto Idus Decembris Eutychianus martyrium passus ponitur sub Numeriano,
hoc elogio: Romæ beati Eutychiani Papæ, qui per diuersa loca trecentos quadraginta-
duos martyres manu sua sepeliuit: quibus & ipse sociatus, sub Numeriano Imperatore
martyrio coronatus est, & in cœmeterio Callisti sepultus.] hæc ibi. His igitur persuasi,
[b] Euseb. in Chronico & hist. lib. 7. cap. 26. ab Eusebio [b] penitus dissentimus, qui diuersam ab hac de tempore Eutychiani chrono-
logiam statuit, apud quem perperam legitur, sedisse Eutychianum octo menses, vel
D decem non ad finem perductos: inhærentes potius illis, qui annos octo & menses ali-
quot eidem tribuerunt, idque tum ex Ecclesiasticis antiquis tabulis, tum etiam ex Con-
sulibus nominatis.

De eodem Eutychiano hæc in eodem libro leguntur: Hic constituit, fruges, fabas, & XV. EVTYCHIANVS BENEDICENDORVM FRVGVM AVCTOR. vuas super altaria benedici.] hæc fortasse Eutychianus, vt magis obniteretur erroribus
Manichæorum, qui quòd à malo Principio creaturas exortas dicerent, atque esse execra-
biles affirmarent, eisque pariter maledicerent; ipse contrà eisdem benediceret, ac verbo
sanctificans pro iisdem Deo omnium creatori gratias ageret. Cùm enim à Fidelibus su-
[c] Apostol. can. 3. 4. [d] Clem. Constit. lib. 8. cap. 46. per altare offerri [c] solerent, eædem cum gratiarum actione à sacerdote benedicebantur [d]:
qui quidem vsus antiquitus viguit in Ecclesia, adeò vt non primus sit habendus Euty-
chianus qui hæc seruanda statuerit, sed potius suo decreto firmius instituerit.

XVI. DE SEPELIENDIS MARTYRIBVS. E Rursum verò post illa, quæ de sepultura martyrum ibi sunt posita, hæc adduntur:
[e] Greg. Dial. lib. 4. cap. 40. [f] Greg. in vet. lib. 4. c. 48. [g] Vide not. in Cassian. in vet. lo. Colobium. [h] In Martyrolog. Rom. die 31. Maij. h. Constituit, vt quicumque Fidelium martyrem sepeliret, sine dalmatica, aut sine colobio
purpurato nullatenus sepeliret.] Sed religionis prætextu prætergressus est postea eius-
modi decreti vsus fines suos, vt non tantùm sanctorum martyrum corpora dalmatica
tegerentur, sed sacrorum etiam ministrorum, vt S. Gregorij [e] Papæ testimonio constat:
quod vsque adeò ipse alio edito decreto [f] prohibuit, vt vetuerit etiá corpora Romano-
rum Pontificum, cùm perferrentur humanda, tegi dalmaticis. Porrò colobium [g] tuni-
cam esse sine manicis, quæ penes antiquos vsui erat, in confesso est: sed dalmaticam
etiam sine manicis tunicam fuisse olim in vsu, diximus in nostris Notis [h].

XVII. RELIQVA EVTYCHIANI. Ad extremum verò de eodem Eutychiano hæc ibidem leguntur: Hic fecit ordina-
tiones quinque per mensem Decembrem, presbyteros quatuordecim, diaconos quin-
que, Episcopos per diuersa loca nouem; & martyrio coronatur: qui etiam sepultus est
in cœme-

Universidad de Deusto
Biblioteca

in cœmeterio Callisti, octauo Kalendas Augusti.] in Martyrologio verò Romano, cui A æquius est assentiri, habetur sexto Idus Decembris. Leguntur Eutychiani nomine duæ epistolæ, quarum prior aduersus venena Pauli Samosateni paratum antidotum habet. Sunt & alia complura [a] eiusdē Eutychiani Papæ titulo prænotata, quæ simul alibi congesta habes. Ex hac igitur vita sublato Eutychiano (vt ibi ponitur) cessauit Episcopatus eius dies nouem.] Sic itaque decimo sexto Kal. Ianuarij subrogatus est in eius locum Caius natione Dalmata, ex genere Diocletiani Imperatoris, ex patre Caio.] hæc ibi. Sed de Caio inferius.

[a] Tom. 1. Concil. in Eutych.

CAIVS PAPA

Ex Eutychiani martyrio, nonnihil Dei Ecclesiam sub his Imperatoribus esse vexatam, æquum est sentire. De reliquis autem martyribus his temporibus passis dicemus anno sequenti. B

IESV CHRISTI ANNVS 284. CAII PAP. ANNVS I. CARINVS & NVMER. IMPP.

I. CVm iam adesset Christi annus ducentesimus octogesimus quartus, Carus secundùm & Numerianus creati sunt Consules (ita Cassiodorus & Græci Fasti) non autem Carinus, vt ab aliis perperam ponitur: nam (vt dictum est anno superiori) simul conueniunt Cari annus secundus & Consulatus secundus. Quo idem Carus Imp. dum cœptam à Probo in Persas expeditionem prosequitur, ægrotans, vel (vt alij dixerunt) superueniente fulmine, extinguitur. hæc Vopiscus. Capessunt mox Imperium filij eius Cæsares Carinus & Numerianus: hic in Oriente, quòd cum patre in expeditione ageret; Carinus verò in Occidente, vbi tunc erat. Qui igitur dixerunt Carum cum filiis imperasse annos duos, inchoatos tantùm, nō autem absolutos intelligere opus est; licet re vera (vt est demonstratum) Carus solus dicendus sit imperasse, cùm filij ab eo nondum dicti essent Augusti, sed tantùm Cæsares. Porrò Carinus in Occidente imperans, propagauit Imperium vsque in sequentem annum Maximo & Aquilino Coss. Numerianus verò mœrore obitus patris ægrotans, ab Apro socero paulo pòst interficitur, vt ipse regnaret: sed re comperta, ab exercitu acclamatur Imperator Aurelius Valerius Diocletianus: qui sic electus, ipsis Parilibus, nempe vndecimo Kalendas Maij, (quod ex Panegyrico ipsi dicto expressum habetur) accepit Imperium; statimque Aprum fatalem, quem putauit, occidit; cùm tamen (vt dictum est) in Occidente Carinus Cari filius imperaret. hæc Vopiscus in Caro atque Numeriano pluribus, apud quem de morte Cari recitantur litteræ Iunij Calpurnij ad Præfectum Vrbis. C D

NVMERIANVS OCCIDITVR.

II. DIOCLETIANI IMP. Quod verò ad rationem temporis spectat: licet in Fastis de Consulibus positis nulla sit controuersia; tamen, quod ad Diocletiani ingressum pertinet, magna planè est discrepantia. Nam apud Cassiodorum & alios eum secutos, post annos tres exordium Diocletiani Imperij ponitur. Porrò hoc ipso anno à maioribus numerari cœptum annum primum eius Imperij, ex multis constat. Ac primùm id declarat vetus inscriptio; qua cùm secundus eius Consulatus notatus habeatur secunda Tribunitia potestate, ac proinde signetur secundus annus Imperij; cùm idem eius Consulatus sequenti anno ponatur, & cum eo potestas Tribunitia secundò aucta: necesse est affirmare, hoc anno ei fuisse collatum Imperium, & cum eo ex more primam Tribunitiam potestatem. E

[a] Roma in atrio ædium Tiberij Cæsi. Inscriptio autem sic se habet[a]:

IMP. CAES. G. VALERIO. DIOCLETIANO. PIO. FELICI INVICTO. AVG. PONTIF. MAX. BRITANNIC. MAX. GERM. MAX. TRIB. POTEST. II. COS. II. P. P. PROCOS.

HONORATI. ET. DECVRION. ET. NVMERVS. MILITVM CALIGATORVM.

Sed nulla in ea mentio est de Maximiano; quòd nondum adscitus erat collega Imperij: contigit autem anno sequenti ab hac inscriptione, nempe tertia Tribunitia potestate eiusdem Diocletiani (vt suo loco apparebit) Maximianum creari Imperatorem.

III. CHRONOLOGIA AB IMPER. DIOCLET. Hoc igitur anno Diocletianum Imperium accepisse, sunt alia certa exploratáq. testimonia eorum, qui posteriorum temporum annos ab ipso primo Diocletiani Imperij ingressu numerare consueuerunt. Nam quem ipse Diocletianus instituit vsum, vt à prima die sui

A die sui Imperij sequentes anni numerarentur, perseuerauit idem apud nonnullos vsque ad tempora Iustiniani (vt suo loco dicemus) factumque est, vt & Christiani etiam non honore Principis, sed vsu communi ad tempora peruestiganda, à dicta prima die Imperij Diocletiani annos enumerarent. Constat inter alios id fecisse S. Ambrosium: qui cùm in epistola ad Episcopos Aemiliæ numeret tempus à die (vt ait) Imperij Diocletiani vsque ad annum octogesimum, & aliàs nonagesimum tertium, quibus incidit decimaquarta Luna, nono Kalendas Aprilis; colligitur ex tabulis astronomicis, cum ab hoc anno & die dictum annorum numerum auspicatum esse.

Insuper verò quòd Euagrius[a] Scholasticus numeret ab eodem primo anno Diocletiani vsque ad obitum Zenonis annos ducentos & septem: manifestum est ipsum ab hoc item anno Domini ducentesimo octogesimo quatto deducere numerum vsque ad an- B num Domini quadringentesimum nonagesimum primum, quo Zeno ex hac vita sublatus est. Præter hæc etiam, quòd Diocletianum iam Imperatorem factum dicat Ammianus[b] adsciuisse sibi collegam Aristobulum anno sequenti; liquidò apparet, ipsum Diocletianum hac anno imperare cœpisse. Ex tot igitur necessariis planè probationibus, cùm constet hoc anno Diocletianum suscepisse regimen Imperij, erasse omnino conuincuntur quotquot ab hinc post tertium annum exordium Imperij Diocletiani reiciunt, vt inter alios Cassiodorus: quod ante eum fecisse videtur Eusebius, dum in Chronico ingressum eius ponit anno Domini ducentesimo octogesimo septimo. Stabilisse itaque in hunc modum Diocletiani annorum chronologiam oportuit: nam cùm futura tempora post hæc contigerint numerari ab initio eius Imperij; si quis in eo semel errore labatur, per deuia semper ferri necesse est. Hæc idcirco ingerimus, ne otiosa videatur esse C lectori tam exacta ad hæc disquirenda adhibita diligentia.

IV. CONFIRMATIO PRÆCEDENTIVM.

[a] Euagr. lib. 3. c. 29.

[b] Ammianus Marcell. lib. 23

Antequam autem de Diocletiano agere incipiamus: quæ reliqua sunt Cari, Numeriani, atque Carini, prosequamur. Extat eiusdem Cari Imperatoris de remissione tributi concessa Thessalonicensi Ecclesiæ rescriptum[a], in hæc verba: Imperator Carus Præsidoro Præfecto Prætor. Sacrosancta Thessalonicensis Ecclesia aperte sciat, propriæ tantummodo capitationis modum beneficio nostri numinis sublcuandum, nec extraneorum grauamine tributorum Rempublicam Ecclesiastici nominis abusione lædendam.] At in Codice Theodosiano hæc leguntur in Theodosij sanctione, sub[d] titulo De Annona atque tributis. Quòd si tamen Cari esse dixerimus, vt habetur posita in Codice Iustiniano: cùm idem Carus ex his de Christianis benemeritus videatur; & filius eius Numerianus paulo pòst patrem interfectus sit: vnde, quæso, quòd nonnulli martyres sub Nu- D meriano passi legantur in sanctis Martyrologiis? haud res est facilis demonstratu: nec est quod dici possit, nisi ipsum, viuente adhuc patre, cùm Cæsarem ageret, in Christianos sæpius rescripsisse. Sed an Carinus idem fecerit, dicemus inferius. Nullum verò sub Caro legimus passum, quòd (vt dictum est) ipse faueret potius Christianis. Accidisse tamen interdum, vt inuito ipso Imperatore, Christianorum complures necarentur, quæ dicta sunt superiùs in Seuero, demonstrarit.

V. QVID CARVS THESSALONICENSIB. [a] l. 8. C. de sacrosan. Eccles.

[d] l. 28. de Annon. & trib.

Qui autem præter Eutychianum Romæ sub Numeriano sint passi martyres, ipsorum Acta declarant, consignata testificatione antiquorum scriptorum, ac potissimum Romani Martyrologij assertione. Celebriores inter alios habentur Chrysanthus & Daria: quorum Acta feruntur esse scripta à Verino & Armenio Stephani Papæ presbyteris, non tamen (vt habent mendosi codices) iussu Stephani Papæ. Chrysanthus enim Polemij Alexandrini filius, Romæ cùm legendo sanctum Euangelium, tum audiendo Carpophorum, fide Christiana imbutus est, & patris in se odium concitauit: cuius arte nihil non molitum est, vt eum ad ritus patrios reuocaret, vsusque ad hoc Daria virgine. Sed & ipsa Chrysanthi persuasione in Christum credidit, amboque simul ea de causa sub Prætore Celere complura sunt experti tormenta. Horum constantiam & diuinum circa eos patrocinium admiratus Claudius Tribunus, vnà cum vxore & duobus filiis Iasone & Mauro, ceterisque domesticis & septuaginta militibus, facti sunt Christiani, atque mox confessione, demumque sunt martyrio illustrati. Chrysanthus verò in Tullianum carcerem detrusus est: cum interim Daria ad prostibulum condemnatur; sed diuinitus liberata, vnà cum Chrysantho in foueam altam demissa, occluso aditu (instar Vestalium delinquentium, in Campo Scelerato pœnas dantium) extra portam Salariam eo modo ambo mori coguntur.

VI. MARTYRES SVB NVMERIANO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

VII. DE DIODORO ET MARIANO LECTORE.

Accidit autem, vt cùm ad propinquum specu natalem diem eorum Christiani celebraturi frequenti cœtu concurrerent, Gentilium inuidia factum sit, vt obstructo aditu, qui Synaxim intus agebant, sic mori coacti, martyrij coronam fuerint consecuti. Erat cum eis Diodorus presbyter, ac Marianus lector, qui eadem cum illis gloria sunt aucti. hæc ex Actis dictorum martyrum. Quorum cùm exemplaria complura legerimus, illa fideliora reperimus, quæ breuiora Latinè conscripta habentur; quæ verò Græcè edidit Metaphrastes, compluribus additis, multum abest vt (quod putauit qui edidit auctor) fuerint Græca eloquentia illustrata; sed potiùs corrupta, & in impostura suspicionem adducta appareant eruditis ipsa exactiùs disquirentibus. Porrò horum omnium martyrum, natalibus ipsorum dicbus adscriptis ex more Ecclesiasticis tabulis, tam apud Latinos, quàm Græcos in Ecclesia Dei memoria celebris est. A

[a] Martyrolog. Rom. & alia die 23. Octob. 1. Decemb. & 3. Decemb. & 17. Ianuarij.

VIII. MARVS ET MARINVS MARTYRES.

Sub eodem quoque Numeriano, eodemque Iudice Celere, seu Celerino, passus est Maurus, qui ex Africa Romam ad Apostolorum se conferens limina, delatus, atque confessus, martyrium consummauit; cuius natalis dies adscriptus habetur sacris tabulis decimo Kalend. Decembris. Porrò Acta eius diuersa feruntur. Eodem quoque tempore, sed sub Carino, passus ponitur ibidem septimo Kalend. Ianuarij Marinus Senator, multis acerbissimisq; tormentis antea excruciatus sub Marciano Vrbis Præfecto. Verùm quòd, quæ sunt certiora Acta martyrum, dicant Carinum quosdam ex Christianis habuisse in amicitia, atque persecutionem excitatam magis cessare fecisse; æquius puto Numeriani iussu, quàm Carini, martyrio sublatum esse: nam in tabulis superiùs citatis, non per Carinum, sed sub Carino passus Romæ ponitur. B

[b] Martyrolog. Rom. die 22. Nouembr.

IX. MARTYRES AQVILEIENSES.

Sub eodem quoque Numeriano passi leguntur Aquileiæ sub Beronio Præside Hilarius, siue Hilarus Episcopus, Titianus diaconus, Felix, Largus, & Dionysius, decimoseptimo Kal. Aprilis. Tergestæ verò Seruulus, insignis martyr, passus inuenitur nono Kal. Februarij. Constantiæ autem in Gallia Pelagius, nobilis Christi athleta, quinto Kal. Septembris: quibus memoratis diebus eorundem anniuersaria memoria celebratur. C

X. MARTYRES AEGYPTII.

Sed & in Ægypto etiam exercuisse victur Numerianus de Christianis carnificinam: nam quinto Kalend. Martij [a] ibi passi traduntur Victorinus, Victor, Nicephorus, Claudianus, Dioscorus, Serapion, & Papias: quorum duo primi, post exquisita tormentorum genera constanter tolerata, supplicium capitis subierunt: Nicephorus post craticulas candentes superatas, minutatim concisus est: Claudius & Dioscorus igne succensi: Serapion & Papias gladio cæsi sunt, quæ tam Græci, quàm Latini æquè testantur. Edessæ quoque in Syria illustre consummarunt martyrium Thalalæus, Asterius, Alexander ac socij, tertio decimo Kal. Iunij. Insuper ad Numeriani quoque persecutionem spectare videntur, quæ in exordio Actorum S. Sebastiani martyris conscripta habentur vsque ad Imperium Carini & Diocletiani ibi notatum. Sunt quidem ipsa Acta legitima, conscripta à Notariis S. Romanæ Ecclesiæ, quibus id operis ex officio (vt dictum est) incumbebat. D

[a] Martyrolog. Rom. ea die & Menolog. die 30. MARTYRES AEGYPTII.

XI. MARCI ET MARCELLIANI CERTAMEN.

At quoniam prolixiora admodum esse videntur, & omnibus fermè nota; hîc summatim ea tantùm describere, quæ vsque ad sequentem annum gesta sunt, recta temporum inita ratio postulat. Inter alios Christianos, qui nominis Christi causa Romæ tenebantur in vinculis, Marcus & Marcellianus fratres, Romani nobiles, apud Nicostratum Primiserinium asseruabantur. Moris enim fuisse Romæ non vno vel publico tantùm carcere reos includi, sed interdum etiam maximi criminis reos alicui ex Senatoribus, vel alterius ordinis Romanis ciuibus custodiendos tradi, satis diximus in Notationibus ad Romanum Martyrologium scriptis. E

XII. TENTATI A PARENTIBVS MARTYRES.

Cùm igitur (vt dictum est) apud Nicostratum ijdem germani asseruarentur; Tranquillinus & Martia eorum parentes, obtentis pro illis triginta dierum induciis ad deliberandum, vna cum ipsorum vxoribus atque filiis pueris eos adeunt. Et cùm iam tum communibus omnium lacrymis, tum orationibus ad animos illorum permouendos compositis, constantiam Christiani pectoris emollescerent, eorumque priſtinum mentis robur eneruarent, vt iam propè succumberent: primæ cohortis ductor Sebastianus nomine, Narbone oriundus, Mediolani verò educatus, (vel, vt S. Ambrosius [d] & alij tradunt, patre Narbonensi, matre Mediolanensi, natus, Mediolani) Christianum occultè agens, contraria oratione, vi diuini Spiritus sibi administrata, eosdem penè desertores effectos reuocauit ad castra. F

[d] Ambros. in Psalm. 118. serm. 20.

Tunc

A Tunc quoque accidit, vt cùm perorantem Christi militem Nicostrati vxor Zoe nomine, diuino lumine supernè cerneret illustratum, nutibus prout poterat (quod muta reddita ex morbo iam esset) ab eo expoſcerit auxilium: quod cùm obtinuisset, & signo crucis restituta esset illi loquela; cùm ipsa, tum Nicostratus crediderunt in Christum: qui & ceteros vinctos, & cum illis Christianos per Claudium Commentariensem ad se perduci iussit; quasi sistendi essent omnes proximæ sessioni Prætoriæ: ad quos cùm sermonem Sebastianus haberet, qui ex eis Gentiles erant, ad Christum conuertit: quos solutos vinculis S. Polycarpus presbyter (quem latitantem Sebastianus conuenit) inuisit, atque ad futurum baptismum percipiendum, indicto ieiunio, præparat: cùm interea ex more, iubet dare nomina omnes qui in Christum crederent; quod & præstiterunt: auctusque est numerus illorum accessione Claudij Commentariensis, atque duorum eius filiorum. B

XIII. DE NICOSTRATO ET CLAVDIO.

Hæc autem tunc ab illis data, & à Polycarpo presbytero excepta sunt nomina: Tranquillinus pater Marcelliani & Marci; post hunc sex amici eorum, Ariston, Crescentianus, Eutychianus, Vrbanus, Vitalis, & Iustus; & post hos Nicostratus cum fratre suo Castorio, & Claudius Commentariensis; & post hos filij Claudij Felicissimus, & Felix; inde Martia mater Marcelliani & Marci, & Symphorosa vxor Claudij, & Zoe Nicostrati coniux, & vniuersa familia eius, promiscui sexus omnes triginta tres, ex vinctis numero sexdecim; omnes verò sexaginta quatuor, quos à Polycarpo scriptos, atque postea baptizatos suscepit ex aquis Sebastianus, feminas verò Beatrix atque Lucina: baptizatos verò idem Polycarpus, ex more, liniuit chrismate: sanatique sunt qui morbis diuturnis erant affecti. hæc Acta pluribus.

XIV. CREDENTIVM AVCTVS NVMERVS.

C Post hæc autem, cùm; quid egisset Tranquillinus cum filiis, num eos, vt optabat, ad deorum cultum reuocasset, Agrestius Chromatius scire cuperet, ipsumq. ad se vocaret; cùm ei cuncta quæ gesta essent, narrasset, pariterq. cultum deorum inanem esse penitus inculcasset; contrà verò Christi fidei veritatem ex signis diuinitus ostensis fortiter demonstrasset; Chromatius seueritatis, quam conceperat animo, nonnihil remisit, & per Commentarienses in carcerem reduci mandat, audiendum proxima sessione. Sed veritatis ipse interea stimulis agitatus, noctu clanculo misit, qui ad se deduceret Tranquillinum: per quem cùm sibi Polycarpus presbyter innotuisset, rogat eum quoque ad se vocari: à quo Christum plenius edoctus, firmiter persuasus, clàm nomen dat, & cum catechumenis profitetur, necnon filius eius Tiburtius: ad quos veniens Sebastianus, eisdem plurimu profuit, quippe qui cum eis de fide Christiana pluribus egit. Sicque adeò Chro- D matius est roboratus, vt cunctas deorum imagines, quas eius lararium continebat, euerterit atque cõfregerit; sed & cubiculum Mathesis vsui consecratum, ab eo pariter fuerit dissipatum. quo facto, quam optabat Chromatius sanitatem de morbo articulari, est diuinitus consecutus: qui & post hæc omnes suos seruos mille quadringentos Christiana similiter fide imbuendos curauit; quos & baptizatos vnà secum à Polycarpo libertate donauit. Hæc omnia summatim recẽsita, clanculum hoc anno sunt gesta: quæ verò post hæc sequenti anno contigerunt, ex iisdẽ martyrum Actis suo loco dicemus. Quòd verò Chromatius Præfectus dicatur Vrbis, alibique [a] legatur his Consulibus Ceionius Varus gessisse præfecturam; nullam afferre debet de veritate historica dubitationem: cùm iam testimonio Cypriani superiùs dictum sit, plures dictos esse vsu loquendi in Vrbe Præfectos, etiam si Vicariam tantũ gererent præfecturam, vel præturam: nam & Chromatius, E de quo est sermo, in iisdem Actis Prætor interdum nominatus habetur.

CHROMATIVS CREDIT SE CHRISTVM.

[a] Apud Cuspin. in Chron. Cassiod.

Videas ex his planè, quàm egregiè Christiana fides persecutionibus propagetur; & quanta illi vis sit diuinitus insita, vt ipsos etiam persecutores subiiciat, & eos persecutionem libentius ferre, quàm inferre perdoceat: sicq. intelligas pariter, magistratus illos & clarissimos viros, qui veritati audiendæ aurem accommodassent, neq; penitus obstinatè resiliissent, libenti tandem animo Christianam religionem amplexatos esse. His ibi fusiùs enarratis, hæc mox scripta leguntur: Erat id temporis Papa vrbis Romæ Caius nomine, vir magnæ prudentiæ, & eximiæ virtutis. Impetantibus autem Carino & Dioeletiano, primò remissior fuit in Christianos persecutio, quòd Carinus haberet quosdam in amicitia, quos huius confessionis titulus decorabat.] hæc ibi. Quæ autem scripta habentur post necem Carini, sub Coss. Maximo & Aquilino, post sequentem annum dicemus, vt signata ibi tempora admonent. F

XVI. RELIGIO PERSECVTIONIBVS AVCTA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XVII. DIOCLETIANI GENVS.

Quod autem ad Diocletianum hoc anno à militibus electum Imperatorem spectat: A obscurissimo quidem loco natus est Diocleа oppido in Dalmatia, libertusq. fuit quondam Anullini Senatoris, de quo scribit Vopiscus, Victor, & alij qui res ab eo gestas sunt prosecuti. Porrò ipse dictus Aurelius Valerius, vt diceretur Diocletianus, tum à matre sic dicta, nempe Dioclea, tum etiam à natali loco proueniſſe, ijdem auctores affirmant; licet Victor ante Imperium eum Dioclem nominatum fuisse tradat. Res tum ab eo gestas, tum à Maximiano, quem postea adsciuit sibi collegam Imperij, singulis libris conscriptas fuisse à Claudio Eusthenio, qui Diocletiano ab epistolis fuit, Vopiscus in Carino testatur: sed perierunt, adeò vt res ipsius planè obscuræ remanserint. Verùm eius praua facinora vbique apparent diuersis scriptis, ac potissimùm Actis martyrum egregiè decantata.

B

IESV CHRISTI ANNVS 285. CAII PAP. ANNVS 2. DIOCLETIANI IMP. ANNVS 2.

I. ARISTOBVLI CONSVLATVS.

DVcentesimus octogesimus quintus Christi annus à Cassiodoro & aliis notatur Consulibus Diocletiano secundùm & Aristobulo, quibus etiam (vt dicemus) Acta martyrum sunt consignata. mentio quoque certa est horum Consulum (vt diximus) apud Ammianum Marcellinum[a], qui agens de Consulatu Iuliani Augusti, in quo sibi collegam Sallustium allegit, hæc ait: Videbatur nouum, adiunctum esse Augusto priuatum: quod post Diocletianum & Aristobulum nullus meminerat gestum.] hæc ipse: quibus plane significat, Diocletianum, cùm secundum hunc Consulatum C acciperet, fuisse iam creatum Imperatorem, atque Imperatoria potestate allegisse sibi quem voluit collegam Aristobulum, ac proinde superiori anno iam creatum fuisse Imperatorem: sed & hoc secundo Consulatu ipsius, numerandum esse secundum eius Imperij annum, ex his quæ superiori anno sunt dicta, satis est redditum exploratum. hæc inquam ad certam rationem à nobis initam annorum Imperij Diocletiani, qui (vt diximus) voluit sequens tempus à die sui ingressus in Imperium numerari, prætermisisse minus oportuit.

[a] Ammian. lib. 23. in princ.

II. CARINI MORES.

Quamuis autem Diocletianus post Numeriani obitum, viuente adhuc Carino, Imperium nactus esset, nondum tamen liberas habenas eius est consecutus, vt ipsum pro arbitrio moderaretur: nam Carinus Occidentalis orbis præerat Imperio. Sed profuit Diocletiano Carini morum turpitudo, ac arrogantiæ & mentis tumor, quibus malè D prædictus, Senatus ac militum in se odium concitauit. Sed hæc pluribus, res ab eo gestas retexens, Vopiscus narrat; quò lectorem reijcimus; pariter admonentes, perperam poni tum à Cassiodoro, tum ab aliis eum secutis, vno eodemque anno Numerianum atque Carinum extinctos. Nam præter alia quæ dicta sunt superiùs, auctor est Victor, Carinum, antequam cum Diocletiano armis decertaret, aduersus Sabinum Italiam inuadentem bellum suscepisse post parentis ac germani obitum: quo victo & occiso, in Diocletianum arma mouisse, & cum eo sæpiùs conflixisse. Quamobrem Acta sanctorum martyrum, de quibus mox dicemus, recte Carini obitum in annum sequentem reiiciunt sub Consulatu Maximi & Aquilini.

III. ACTA PROCONSVLARIA MARTYRVM.

Hoc igitur anno, iisdem Consulibus Diocletiano secundùm & Aristobulo, extant Acta martyrum ex publicis monumentis descripta, quæ Proconsularia à maioribus dici E consueuerunt, ea nimirum (vt diximus) ex causa, quòd coram Proconsule publice a Notariis excepta essent: quæ ceteris omnibus fideliora esse consueuerunt. Porrò ea hic attexere, perjucundum fore arbitramur rerum antiquarum studiosis. Hos autem à nouerca delatos passos esse, ipso eorum die natali Martyrologia[b] antiqua testantur. Nacti sumus eorum duo exemplaria, parum inter se discrepantia, vtpote a diuersis (vt videtur) ex Græcis translata; ex quorum collatione, ea quæ sunt edita[c], esse mendosa, vel diminuta nonnihil, apparet, est huiusmodi ipsorum exordium:

[b] Martyrolog. Rom. 13 Aug.

[c] Surius tom. 4. die 23. Augusti.

IV. CERTAMEN CLAVDII, ASTERII ET SOCIORVM.

Delati sunt ad Iudicem à nouerca Claudius, Asterius, & Neon, quòd essent Christiani, deos iniuria afficientes; atque etiam Donuina, & Theonilla eiusdem criminis reæ sunt constitutæ: omnesque vincti in carcerem truſi sunt vsque ad aduentum Proconsulis Lysiæ. Cùm autem Proconsul circumiret prouinciam, factum est vt perueniret Ægeam, vbi

A vbi sedens pro tribunali dixit: Adducantur examini meo Christiani, qui huius vrbis magistratui traditi sunt ab Officio. Eulalius Commentariensis dixit: Iuxta præceptum tuum, domine, quos huius vrbis magistratus comprehendere potuit Christianos, offert tres pueros fratres, & duas feminas, atque infantulum. Ex iis vnus astat in conspectu claritatis tuæ. Quid de eo præcipit nobilitas tua? Lysias Præses dixit: Quis diceris? Respondit ille: Claudius vocor. Lysias Præses dixit: Noli florem iuuentutis tuæ per amentiam perdere: sed accede, & sacrifica diis, quemadmodum iussere Augusti domini nostri: vt possis parata tibi tormenta vitare. Claudius ait: Deus meus his sacrificiis opus non habet: eleemosynis potiùs & vitæ sanctimonia delectatur: Dij autem vestri impuri dæmones sunt, & lætantur eiusmodi sacrificiis, qui ea facientibus æternum supplicium parant: numquam ergo poteris persuadere, vt eos colam. Lysias dixit: Ad virgas iste B apterur: non enim alia via poterit eius stultitia superari. Claudius ait: Si etiam grauiora his quæ astant, tormenta admoueas, me quidem nihil lædes, tibi verò æternum supplicium præparas. Lysias Præses dixit: Domini nostri Imperatores iusserunt, vt Christiani diis sacrificent: si qui id nolunt, eos puniri volunt: pollicentur autem facientibus honores. Claudius dixit: Dona illorum ad modicum tempus durant, Christiana verò confessio æternam gloriam parat.

V. CLAVDII TORMENTA

Tunc Proconsul mandat cum suspendi in equuleo, & eius pedibus flammas admoueri, particulas quoque ex eius calcaneis præcidi, atque illi offerri. Claudius ait: Qui Deum timent, nec ignibus, nec aliis tormentis possunt superari, quæ sciunt sibi proficere ad vitam sempiternam. Lysias Præses dixit: Vngulas admouete. Claudius dixit: Mihi hoc propositum est, vt doceam te dæmonum causam agere, mihique hæc prodesse, tibi C verò exitium æternum afferre. Dixit Proconsul: Testulis cum scindite, & faces ardentes adiicite. Claudius ait: Ignis tuus & tormenta mihi conferunt ad salutem: talis est conditio nostra, vt sic patientes vitam æternam consequamur. Lysias dixit: Deponite, & in carcerem ducite, & alium adhibete.

VI. ASTERII CRVCIATVS.

Eulalius Commentariensis dixit: Quemadmodum præcepit potestas tua, Asterius astat frater secundus. Lysias Proconsul dixit: Tu me audi; sacrifica diis: scis quæ supplicia impios manent. Asterius dixit: Non faciam; quia colo vnum Deum, qui fecit cælum & terram, qui iudicaturus est viuos & mortuos: vt hunc colerem, & non deos, docuerunt me parentes mei. Lysias dixit: Parate equuleum, & vexantes vngulis latera eius, dicite: Vel nunc crede; sacrifica diis. Asterius ait: Frater sum illius qui paulo antè tortus est: eadem est communis mihi cum illo Christi confessio: fac quod potes: in manu D habes corpus meum, animam autem non similiter. Lysias dixit: Sumite vngulas, ligate pedes, extendite, cruciate. Asterius dixit: Stultè agis: non mihi, sed tibi paras tormenta. Lysias ait: Sternite pedibus carbones ardentes, virgis verberate & neruis. Asterius dixit: Agite, agite, nullum sit membrum absque martyrio. Lysias dixit: Deponite, custodite cum ceteris: adducite tertium.

VII. PASSIONES NEONIS.

Adducitur Neon. Dixit Lysias: Fili obtempera, sacrifica diis, vt hæc non patiaris. Neon respondit: Dij non sunt, nec aliqua est illis potestas: tu colis qui nullam vim habent; ego verò Deum cæli adoro. Lysias dixit: Frangite ceruicem eius, & dicite voce præconis: Noli blasphemare deos. Neon ait: Non blasphemat qui loquitur vera. Lysias dixit: Extendite in equuleo, carbones adijcite, & verberate, conscindite. Id cùm factum esset; Neon ait: Quod mihi vtile est, scio: quod animæ meæ prodest, id faciam: nec pos- E sum ab hac sententia remoueri.

VIII. SENTENTIA IN MARTYRES LATA.

Lysias introgressus, obduxit velum: & pòst exiens, ex tabella recitauit sententiam, dicens: Claudius, Asterius, Neon fratres Christiani, deos blasphemantes, & sacrificare renuentes, ante atrium cruci affigantur; & corpora eorum auibus laceranda relinquantur. Et subiecit: Curent hæc Claudius Commentariensis, & Archelaus spiculator. Antequam autem ducerentur, recepti sunt in custodiam.]

IX. MOS VETVS PRONVNCIANDÆ SENTENTIÆ.

Quod autem hic habent Acta de obductis velis à Iudice, antequam sententiam ex tabella recitaret; S. Basilius[a] ad Eustathium scribens, hæc similia his: Qui rerum in hoc mundo potiuntur, quando facinorosum aliquem morti sunt adiudicaturi, cortinas obducunt, & expertissimos quosque ad causæ tractationem aduocant, multumque temporis insumunt, nunc legis rigorem contuentes, nunc naturæ communionem suspicientes, multumque ingemiscentes, ac iudicandi necessitatem deplorantes; nemini

[a] Basil. epistola 79.

Universidad de Deusto
Biblioteca

non manifestum faciunt, quòd non ex propria libidine, sed ex necessario legis ministerio A condemnationis inferant sententiam.] hucusque Basilius. Porrò quòd illi ex more, vel lege scripta, ad præseferendam atque ostentandam animi iudicantis tranquillitatem, facere solerent; nequaquam in iudiciis aduersus Christianos, quantumlibet ira atque furore in eos conciti impellerentur, prætermisisse visi sunt, vt hic vidimus de velis obductis, & de iudice Assessorum consilium capessente, & studio composito vultu tristitiam illam præseferēte. nam hæc in Actis passionis Cypriani superiùs recitatis: Galerius Maximus collocutus cum Concilio, sententiam vix ægrè dixit huiusmodi: Diu, &c.] & paulo pòst: Decretum ex tabella recitauit.]

X. PRAECONIS OFFICIVM.

Quòd autem in eiusmodi quæstionibus martyrum, vt in iis quæ de Lysia Proconsule sunt recitata, præcones astare solerent: per eos interloqui solitos Iudices, iam alias superiùs diximus. Rursum verò tunc etiam præconis voce indici silentium, accusatoris B nomen reo astante clamari, reumque eiusdem præconis voce respondere iuberi, non tantùm Acta martyrum sæpè significant, sed & Apuleius [a] in ficto iudicio, ex vero autem deducto, demonstrat. Idemque & in Floridis [b] hæc de præcone astante Præsidi: Præco cum Proconsule & ipse tribunal ascendit, & ipse togatus illic videtur, & quidem perdiu stat, aut ambulat, aut plerumque attentissimè clamitat. Enimverò ipse Proconsul moderata voce rarenter & sedens loquitur, & plerumque de tabella legit. Quippe præconis vox garrula ministerium est: Proconsulis autem tabella sententia est: quæ semel lecta, neque augeri littera vna, neque autem minui potest; sed vtcumque recitata est, ita prouinciæ instrumento refertur.] hucusque Apuleius. Sed & Seneca [c] terribilem eiusmodi iudicij faciem repræsentat his verbis: Ascendit Prætor tribunal, inspectante prouincia; noxiæ post terga ligantur manus; stat intento ac tristi omnium vultu. fit à præcone silentium; adhibentur deinde legitima verba; canitur altera ex parte classicum. Numquid vobis videor describere conuiuiales iocos? &c.] hæc Seneca. At de his hactenus: multa quidem ex iis elucidantur, quæ passim in antiquis actis sanctorum martyrum scripta inueniuntur. Iam verò quæ sunt reliqua Actorum Proconsularium prosequamur, nempe Donuinæ martyrium, quod his verbis describitur:

[a] Apul. in Asin. aur. lib. 2.
[b] Apul. in Florid. lib. 1. in fin.
[c] Seneca Controu. 24. lib. 5.

XI. DONVINAE MARTYRIVM.

Perducta est à Commentariensi Donuina, dixitque Eulalius Commētariensis: A stat Donuina. Lysias ait: Vide mulier, qui ignes & quæ tormenta parentur tibi: si ergo vis illæsa abire, offer diis libamina. Donuina respondit: Non faciam, ne in ignem æternum & tormenta perpetua incidam: Deum colo & Christum eius, qui fecit cælum & terram, & quæ in eis sunt. Dij vestri ex lapide & ligno ab hominibus fabricati. Lysias D dixit: Vestibus nudatam extendite, & omnia eius membra virgis lacerate. Cùm verberaretur, Archelaus speculator ait: Per sublimitatem tuam, Donuina iam extincta est. Lysias dixit: lactetur corpus eius in profundum fluminis.

XII. THEONILLAE CERTAMEN GRAECVM.

Eulalius Commentariensis ait: Theonilla adest. Lysias dixit: Vidisti mulier, quæ supplicia & quæ flammæ afflixerint eos qui non paruerunt: quamobrem da honorem diis, & sacrifica, vt possis ab his pœnis liberari. Theonilla respondit: Ego illum timeo, qui potestatem habet animam & corpus mittere in gehennam ignis, qui crematurus est eos qui deficiunt à Deo, & colunt dæmones. Lysias dixit: Contundite alapis faciem eius, prosternite, ligate pedes, & fortiter excruciate. Theonilla dixit: Bonū ne tibi & æquum videtur, mulierem ingenuam his afficere tormentis? tu scis; non latet Deum quod agis. Lysias dixit: Suspensam capillis cædite & in faciem. Theonilla exuta vestibus dixit: E Non te pudet me denudasse, cùm in me etiam matrem tuam & vxorem eiusdem sexus afficias dedecore? Lysias dixit: Habes virum, an vidua es? Theonilla dixit: Vidua sum iam ab annis viginti tribus; & propter Deum meum sic permansi, ieiuniis, vigiliis & orationibus vacans propter Deum, quem cognoui postquam immunditiis renunciaui. Lysias dixit: Radite caput eius nouaculis, vt ampliùs erubescat: cingite rubo siluestri, extendite ad quatuor palos, & corpus totum verberate; sed & carbones super ventrem imponite, atque ita consumatur. Quòd cùm fecissent Eulalius Commentariensis & Archelaus speculator, dixerunt: Domine, iam mortua est. Lysias ait: Corpus eius insuite culeo, & proijcite in aquas. Eulalius Commentariensis & Archelaus speculator dixerunt: Ita fiet. & factum est. Passi sunt sancti martyres apud Ægæam sub Lysia Proconsule, decimo Kalendas Septembris, Diocletiano & Aristobulo Consulibus, regnante

A gnante Domino nostro Iesu Christo, cui est honor & gloria in sæcula sæculorū. Amen.] hucusque Acta.

XIII. LYSIAE PRAEFECTVRA.

Porrò eorumdem sanctorum martyrum à Lysia Proconsule occisorum mentio habetur in Actis Zenobij [a] in eadem prouincia Episcopi & Zenobiæ martyrum, qui ab eodem Lysia hac eadem persecutione sub Diocletiano necati sunt. ibidem & de Lysiæ Præfectura his verbis: Diocletianus statim vt factus est Imperator, Lysiam præfecit Ciliciæ; qui & ad excruciandum erat violentissimus, & ad alliciendum blanditiis maxima vi præditus. Ille autem cùm venisset ad Mopsi vrbem, excitat persecutionem aduersus Christianos, eamque grauissimam & maximè horribilem. Tres autem numero adolescentes, Claudius, Asterius, & Neon, fuerunt etiā excruciati in illa persecutione: quos tulit quidem Isauria, Larandus autem exercuit. Ij enim à Lysia vehementibus & B multis subiecti cruciatibus, in crucem acti extra muros, subierunt mortem maleficorum; corpora autem eorum proiecta sunt deuoranda volueribus.] hæc de his ibi, licet de loco passionis leuis quædam esse discrepantia videatur, dum ibi ante atrium, hic autem extra muros eruci affixi dicuntur. Post hæc autem Zenobij Episcopi, eiusque sororis Zenobiæ martyrium pluribus descriptum habetur, quod sub eodem Lysia pertulerunt, nempe ferreum stratum ignitum, & lebetes aqua feruenti ebullientes, ac demum gladium tertio Kal. Nouembris, quo memoria eius recoli consueuit.

[a] Apud Metaphrast. die 30. Octobris.

XIV. COSMAS ET DAMIANVS MARTYRES.

Perseuerauit Lysias in eodē magistratu annis pluribus: spectatæ enim crudelitatis homo, ex carnificina Christianorū ingentem apud suos sibi gloriam comparauit, dignusq. est habitus qui eodem magistratu diutiùs fungeretur. Porrò sunt complures insignes martyres, qui sub eodem Proconsule Lysia, eodem imperante Diocletiano, martyrio C coronati sunt in eadem prouincia Ciliciæ: quorum omnium habiti sunt clarissimi Cosmas & Damianus, vnà cum fratribus Antimo, Leontio, & Euprepio: quorum memoria breui descriptione notata, longioris certaminis index, veluti triumphali titulo his verbis in Ecclesiasticis tabulis reperitur adscripta quinto Kalendas Octobris: Ægææ natalis sanctorum martyrum Cosmæ & Damiani fratrum, qui in persecutione Diocletiani, post multa tormenta, vincula & carceres, post mare & ignes, cruces, lapidationes & sagittas diuinitus superatas, capite plectuntur: cum quibus etiam referuntur passi tres eorum fratres, Antimus, Leontius, & Euprepius.] ita ibi. sed de eorum passionis Actis quæ spuria, quæve germana sint, ibidem notauimus. At in eadem quoque ciuitate, sub eodem etiam Proconsule Lysia, passus legitur Marinus senex, qui flagris cæsus, ligno appensus & laniatus, feris tandem obiectus, de perfidia triumphauit, sexto Idus Augusti: D ea quippe die inter alios martyres habetur conscriptus. Diuersus hic Marinus ab eo qui post Callistratum Romæ passus est in eadem persecutione Diocletiani: quod scriptum est in Passione Callistrati: de quo infrà.

XV. THEONAS EPISCOP. ALEXAND.

Hoc eodem quoque anno Domini ducentesimo octogesimoquinto, defuncto Maximo Episcopo Alexandrino, in locum eius (vt testatur Eusebius [b]) est subrogatus Theonas, de quo idem auctor [c] hæc scribit: Postquam Maximus decem & octo annos Episcopatu Alexandriæ post mortem Dionysij fuerat perfunctus, Theonas eius potitur loco. Quo tempore Alexandriæ Achillas presbyterio vna cum Pierio donatus, cœpit hominum fama celebrari: qui scholæ sacratæ Christi fidei instituendæ præfectus, in singulari ac planè rarissimo pietatis munere excquendo nemini secundus fuit, & vitæ institutionisque Euangelicæ modum ac rationem ingenuè excoluit.] hæc de Achilla presbytero Alexandrino Eusebius: qui & de Pierio eius collega, atque de Meletio Episcopo in Ponto fama celebri, eiusmodi instituit orationem:

[b] Eusebius in Chronico.
[c] Euseb. lib. 7. cap. vlt.

XVI. PIERIVS PRESBYTER.

Inter homines vitæ nostræ ætatis rarissimos quidem & singularis cuiusdam virtutis, ex presbyteris Alexandrinis Pierium, ex Præsidibus autem Ecclesiarum Ponti Meletium Episcopum cognouimus. At Pierius eùm ob inopem admodum ac egentem vitæ rationem, quam sua sponte susceperat, tum ob philosophorum disciplinas, quibus erat imbutus, satis spectatus & illustris fuit: in litterarum quoque diuinarum tum cognitione, tum explicatione; in disceptationibus præterea, concionibusque publicè in ecclesia faciendis, supra modum exercitatus.] hæc ipse. Itemque S. Hieronymus [d] de Pierio agens, dum quæ extarent eius lucubrationes recenset, hæc ait: Pierius Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter sub Caro & Diocletiano Principibus, eo tempore quo eamdem Ecclesiam Theonas Episcopus regebat, florentissimè docuit populos; & in tantam sermonis, diuerso-

[d] Hieronym. de Script. Eccles. in Pierio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuersorumque tractatuum, qui vsque hodie extant, venit elegantiam, vt Origenes Iunior vocaretur. Constat hunc miræ ἀσχήσεως, & appetitorem voluntariæ paupertatis, scientissimumque Dialecticæ & Rhetoricæ artis, & post persecutionem omne vitæ tempus Romæ fuisse versatum. Huius est longissimus tractatus de Propheta Osee, quem in peruigilio Paschæ habitum, ipse sermo demonstrat.] hucusque Hieronymus de Pierio. De Miletio verò hæc idem Eusebius. A

XVII. MELETIVS EPISCOPVS. Meletius autem, quem homines eruditi μελίτης ἀπηκῆς, id est, mel Atticum ex nominis sui notatione nuncupabant, talis certè fuit, qualem propter summam in omnibus rebus notitiam & cognitionem meritò perfectissimum dixeris. Ac propter singularem eius dicendi vim & virtutem, nemo illum satis abundè admirari ac suspicere poterit. At hoc forsasse illi natura quodammodo insitum aliquis dixerit: verùm eius in multiplici aliarum rerum experientia, in varia cuiusque generis doctrina facultatem quis valeat aliquando superare? Quòd autem in omnibus scientiis, quæ ad acumen rationis & disserendi subtilitatem spectant, cùm artificiosè expositus, tum disertè eloquens fuerit; si quis vel semel de eo fecerit periculum, facilè credo concesserit. Virtutes porrò, quæ magno cum splendore in vita eius elucebant, non illis rebus erant vlla ex parte inferiores. Iste persecutionis tempore in fines Palæstinæ confugit, vbi eum ad septem annos integros plenè cognouimus.] hæc Eusebius de Meletio Pontico, longè diuerso ab Ægyptio, de quo plura suo loco dicturi sumus. Meminit eiusdem quoque Meletij S. Basilius [a] ad Amphilochium, eumque fidelem testem diuinitatis Spiritus sancti adhibet, dicens: Insuper & Meletium illum admirandum in eadem sententia fuisse narrant, qui cum illo vixerunt.] hæc ipse. Porrò tam Meletius, quàm Theonas, necnon Pierius, quod egregia sanctitate præditi fuerint, inter sanctos recensери quoque meruerunt, adscriptis natalitiis eorum diebus in tabulis Ecclesiasticis. Meminit S. Epiphanius ecclesiarum existentium Alexandriæ, quæ dictæ erant nomine Theonæ, atque Pierij: cum enim recensет Alexandriæ positas Ecclesias; Sunt, inquit, aliæ plures (vt dixi) ecclesiæ Dionysij appellatæ, & Theonæ, & Pierij, & Serapionis, &c.] B C

[a] Basil. ad Amphiloch. de Spiritu sanct. c. 29

IESV CHRISTI ANNVS 286. CAII PAP. ANNVS 3. DIOCLET. & MAXIM. IMPP. ANNVS 3.

I. CARINVS OCCISVS. CHristi Redemptoris anno ducentesimo octogesimosexto, Maximo & Aquilino Consulibus, Carinus Imperator cùm de summa Imperij apud Murgum, inter Viminatium atque Aureum montem, aduersus Diocletianum pugnaret; à suis proditus & derelictus, vnius ex suis Tribunis gladio necatur, cuius dicebatur coniugem polluisse. hæc Victor [b], Eutropius, & alij. Sed nihil de proditione Vopiscus [c], qui ait: Carino non defuit ad vindicandum sibi Imperium vigor mentis: nam contra Diocletianum multis prœliis conflixit; sed vltima pugna apud Murtium commissa (alij Murgum dicunt) victus occubuit.] D

[b] Vict. in Car. & Eutrop. lib. 9
[c] Vopisc. in Carin.

II. MAXIMIANVS IMPERATOR. Post extinctum Carinum, Maximianum vnà cum Diocletiano liberum Imperium administrasse, idem Vopiscus affirmat. Hoc enim anno Diocletianus, Carino sublato, Maximianum collegam allegit Imperij, & anni sequentis Consulem pariter designauit: quod & ex antiquis nummis constat, dum Consulatus eius cum tribunitia potestate secundò aucta describitur [a], his videlicet verbis: E

[a] Apud Adolph. lib. de Num.

IMP. MAXIMIANVS PIVS AVG. P. M. TR. P. II. COS. PP. S. C.] Vt planè appareat, Tribunitiam potestatem primam, quæ cum Imperio conferri consueuit, ipsum consecutum fuisse anno ante primum Consulatum ipsius, hoc ipso scilicet. Porrò hæc fuerunt huius prænomen & cognomen: M. Valerius Maximianus Herculius. Diocletianus verò, Iouius dictus est. In Panegyrico ipsi dicto sæpiùs reperitur Maximianus Diocletiani frater nuncupatus: quem tradunt Sirmio in Pannonia oriundum. At de Maximiani exordio satis.

III. [a] Acta sanctorum martyr. Sebast. & sociorum. Quo statu essent res Christianorum, & quid hoc anno aduersus eos sit Romæ gestum, ipsa sanctorum martyrum Acta [a] exactè declarant: sunt quidem legitima, ac digna quæ Annalibus attexantur, cùm præsertim complures res gestas à Caio Papa contineant. sunt enim huiusmodi:

Occiso

A Occiso Carino ad Murgum, Consulibus Maximo & Aquilino, tam immanis exorta est persecutio, vt nulli quicquam vel vendere vel emere liceret, nisi paruis quibusdam statuis, positis eo in loco vbi emendi gratia conuentum esset, thura incenderet. Tum etiam circa insulas, vicos, & aquas positi erant compulsores, qui neque molendi, neque aquas hauriendi potestatem facerent, nisi qui idolis libassent. MARTYRES ROMAE PASSI.

Itaque ex sancti Caij Pontificis consilio Chromatius, vir illustrissimus, Christianos illos omnes (*qui scilicet nuper crediderant*) in domum suam recepit; cunctosque ita fouet, vt nullus omnino sacrificandi necessitati succumberet. Verùm quia tanta persecutionis extitit vis, vt opinio Christianæ religionis ab eo susceptæ celari iam non posset: meruit ex sacro rescripto Chromatius, vt medelæ gratia in Campano littore, vbi lati cæspitis erat dominus, demoraretur. Fecitque copiam Christianis omnibus cum ipso ire B volentibus, eò commigrandi, ad persecutionis rabiem declinandam. Tum verò exorta est pia contentio inter sanctos Polycarpum & Sebastianum, quis in Vrbe remaneret, & quis iret cum Chromatio, qui tam multos ad se receperat Christianos. Quibus ita altercantibus, venerabilis Papa Caius dixit: Dum ambo coronam passionis appetitis, populum Domini solatio destituitis. Vnde mihi videtur, vt tu frater Polycarpe, qui & sacerdotij rectum tramitem tenes, & scientiæ Dei repletus es donis, proficiscaris simul ad confortandas recenter credentium mentes, & animos dubios confirmandos. Quibus ille auditis, acquieuit, & blandum Papæ imperium æquanimiter tulit. IV. CHROMATII CHARITAS ERGA CHRISTIANOS.

Venit itaque dies Dominica, in qua [a] Caius Pontifex agens quæ Dei sunt, intra domum Chromatij omnibus aggregatis, cunctos hac voce alloquitur: Dominus noster Iesus Christus, præscius fragilitatis humanæ, duos credentium in se gradus constituit, confessionis scilicet, & martyrij: vt qui martyrij pondus se non posse ferre C viderentur, confessionis gratiam teneant; & concedentes laudem bellaturis Christi militibus, & pro eius nomine pugnaturis, illorum solicitè curam gerant. Pergant itaque qui volunt vnà cum filiis nostris Chromatio & Tiburtio: & mecum in hac Vrbe, qui voluerint, remaneant. Non enim nos terrarum spatia diuidunt, quos Christi gratia nectit: neque absentiam vestram sentiunt oculi nostri, quia interioris hominis vos intuemur aspectu.] V. CAIVS PAPA ALLOQVITVR FIDELES.

Hæc à Caio dicta de confessorum & martyrum differentiâ vtique consentanea sunt iis quæ S. Cyprianus antè scripserat: nimirum non tantùm confessorum nomine dignum esse, qui coram Præside se Christianum esse confiteretur; sed & qui, ne caperetur, relictis bonis, cognatis, & patria, quos amabat, sibi timens, ne vi tormentorum deficeret, Christumque negaret, extorris fieret, in aliasque regiones transfugeret: vtpote quòd Christi fidem his omnibus prætulisset, Christum opere videretur esse confessus, ac proinde dignus nomine Confessoris; quod alibi pluribus diximus. Sed hæc rursum Acta: D VI. CONFESSORES QVI DICTI.

Hæc & his similia dicente Papa Caio, exclamauit Tiburtius (filius hic erat Chromatij, nuper cum patre factus Christianus) voce magna dicens: Obsecro te Pater & Episcoporum Episcope, ne me patiaris terga persequentibus dare. Mihi enim valdè iucundum est & optabile, pro Deo vero millies, si possim, occidi: tantùm vt illius vitæ dignitatem apprehendam, quam nullus mihi successor eripiat, & cui nulla tempora finem imponant.] hæc Tiburtius. In quibus planè consuetum agnoscis titulum Vrbis Papæ impertiri solitum, nempe vt diceretur Episcopus Episcoporum: quod & ex Tertulliano [a] superiùs, atque etiam ex Cypriano demonstratum est. E VII. TIBVRTII ANIMI FORTITVDO.

[a] Tertul. de Pudicit. cap. 1.

Tunc sanctus Caius congaudens fidei eius, lacrymas fundebat; orabatque vt omnes, qui cum ipso remansissent, certaminis victores existerent, triumphum martyrij assecuti. Remanserunt autem cum venerabili Papa Marcellianus & Marcus, & pater eorum vir clarissimus Tranquillinus, itemque beatus Sebastianus, & iuuenis corpore pulcherrimus, sed pulchrior mente, S. Tiburtius. Tum quoque Nicostratus Protoscriniarius cum fratre suo Castorio & coniuge Zoe, & Claudius etiam cum fratre suo Victorino, & filio Symphoriano, qui fuerat ab hydropisis morbo liberatus. Hi soli, reliquis omnibus cum Chromatio proficiscentibus, in Vrbe cum Caio Pontifice remanserunt: qui Marcum & Marcellianum diaconij honore sanctificauit; Tranquillinum verò patrem eorum fecit presbyterum; & beatum Sebastianum, qui ad multorum profectum sub specie militiæ latebat, Ecclesiæ Defensorem constituit, ceteros verò subdiaconos fecit.] Hæc cùm in VIII. QVI REMANSERVNT ROMAE.

dictis

Universidad de Deusto
Biblioteca

dictis legantur Actis; intelligere satis potes, non omnia, vt ibi scripta sunt, continuò esse A
facta, sed æquo temporis interstitio: neque cuncta quæ sub dictis Consulibus inchoata
ponuntur Acta, sub iisdem esse pariter consummata, sed sequentibus annis, eadem vr-
DEFENSOR ECCLESIAE. gente persecutione in Christianos. Hic prima mentio de Ecclesiæ Defensore: munus est
hoc, & non Ecclesiasticus ordo. porrò idem magistratus in posterum in Ecclesia perse-
uerasse videtur, cuius cùm multis in locis, tum præsertim in epistolis Gregorij Papæ fre-
quens est mentio; ex quibus colligi potest, quodnam esset eius magistratus officium.
Sed prosequamur Acta:

IX. Sed quia tutus nullus inueniri poterat locus ad latebram confugiendum *, mora-
* al. confo-uendam. bantur omnes apud Castulum quemdam Christianum, Zetarium palatij, qui alrissimo
ZETA ET ZETARII. loco eiusdē palatij commanebat.] Zetarij dicebantur qui præsecti erāt Zetis: erat quip-
* Plin. lib. 6. epist. 5. pe Zeta (vt tradit Plinius *) locus capax vnius lecti cum duabus sellis, qui velis obductis B
& reductis modò adijciebatur cubiculo, modò auferebatur, ac proinde portatile quod-
dam cubiculum. De Elagabalo tradit Lampridius, odoribus Indicis sine carbonibus vti
solitum ad Zetas euaporandas. sed de habitatione Castuli Zetarij rursum acta:

X. Ea verò mansio idcirco idonea visa est, quòd & Castulus ipse cum omnibus suis
Christianissimus esset: & lex de sacrificiis lata, cùm vbique suo feruore sæuiret; in illos
qui palatio adhærebant, quia nec suspicio de illis esse poterat, minimè executioni da-
batur. Morabantur ergo hi omnes (vt diximus) cum S. Papa Caio apud Castulum: &
diu noctuque gemitibus, fletibus, iciuniis, & orationibus occupati, orabant Dominum
vt digni haberentur tolerantia confessionis eius, & in numerum sanctorum martyrum
MIRACVLA PER CHRISTIANOS FIERI SOLITA. admitti mererentur. Adscendebant autem ad eos occultè religiosi viri & feminæ, quip-
pe qui à sanctis diuersas sanitatum gratias impetrarent: nam & cæcorum oculi illumi- C
nabantur eorum precibus, & salus reddebatur ægrotis, & de obsessis corporibus dæmo-
nes pellebantur.

XI. Interea dum hæc ab eis agerentur, transiens beatus Tiburtius, occurrit homini qui
TIBVRTII IN GIONE MIRACV-LVM. de alto lapsus fuerat, & caput membraque omnia ita quassauerat, vt parentes eius non
nisi de sepultura illius cogitarent. Quibus ille flentibus dixit: Permittite me verbo vno
illum alloqui; forsitan recuperabit sanitatem. Cumque omnes dedissent spatium, acces-
sit iuxta eum: & dicta tractim oratione Dominica, & Symbolo super vulnera eius, adeò
solidata sunt ossa eius, caputque & viscera omnia, adeoque factus est incolumis, quasi
nihil mali passus esset. Hoc facto cœpit abire Tiburtius, Tenebant autem eum parentes
eius, dicentes: Veni & habe eum seruum, & omnia bona tibi trademus cum eo: quan-
doquidem cùm esset nobis vnicus, tu eum nobis ex mortuo viuum reddidisti. Quibus D
beatus Tiburtius respondit: Si ea, quæ vobis dixero, feceritis; magni pendam merce-
dem sanitatis huius. Dicunt ei illi: Et nos ipsos si seruos habere voles, contradicere non
valebimus: immo verò optamus etiam, si ipse dignum iudicaueris. Tunc apprehensa
illorum manu, duxit eos seorsum à turba, & indicauit eis virtutem nominis Christi: vi-
densque animos eorum firmos in timore Dei, perduxit eos ad Caium Pontificem, dicēs
ei: Venerabilis Papa ac diuinæ legis Antistes, ecce quos per me hodie Christus lucratus
est, in quibus fides mea, velut arbuscula nouella, primùm prorupit in fructum. Tunc
S. Caius Papa baptizauit iuuenem cum parentibus eius gratias Deo referentem.]

XII. Plurimum quidem temporis, & plures alias actiones esse postea consecutas, quæ his
apponuntur verba, significant in hunc modum: Verùm quia prolixi nimis operis est,
persequi ea omnia quæ per illos Christus fecit; iis omissis, quo modo singuli ad palmam E
NATALIS DIES APOSTOLORVM CELEBRARI SOLITVS. martyrij peruenerint, explicemus. Itaque beatissima Zoe, cùm in Apostolorum natali
ad Confessionem S. Petri Apostoli oraret; ab insidiantibus Gentilibus arctata, ducitur
ad Patronum regionis Naumachiæ.]hæc ibi. ex quibus planè conspicitur, quauis vrgen-
te persecutione, Christianos nō prætermittere solitos festorum dierum celebrationem:
quod & ex Dionysio Alexandrino superiùs didicimus.

XIII. Quod verò spectat ad eam, quæ hic dicitur regio Naumachiæ: nulla reperitur sic di-
REGIO NAVMACHIAE. cta regio; sed Naumachia erant in regione decima quarta trans Tiberim. Illud autem
quod hic habetur de Patrono Naumachiæ, noua indicat munera tunc certis locis, certis
hominibus ad inquirendos Christianos distincta: sicq; vt vni Vrbis regioni plures essent
præfecti Patroni, qui singuli in parte sibi concredita Christianos inquirerent. Sed quid
tum factum sit, Acta sic narrant:

Compel-

A Compellitur Zoe Martis paruæ statuæ, quæ illic erat, thura incendere. Cui illa re-
spondit: Mulierem Marti sacrificare compellis, vt ostendàs, Martem vestrum fœminis ZOES fortis DICTVM. delectari. At si ille potuit impudicissimæ Veneri pudorem eripere; mihi certè trophæum
fidei in fronte gestanti non poterit præualere: non enim ego contra eum luctor meis
viribus, sed Domini mei Iesu Christi freta virtute, & vos & illum pariter contemno.
Tunc Patronus regionis misit eam in custodiam obscurissimam, fecitq. vt diebus quin-
que nec lumen videret, nec cibum potumque caperet: intentabat quoque illi moras fa-
mis & cæcitatis, nisi diis litaturam se promitteret. At qui eam clausam tenebant, vo-
cem illius audiebant, Deum interim laudantis & benedicentis. Cumque sex transissent
dies, suggesserunt de ea Præfecto sæuienti: qui iussit eam à collo & capillis in arbore
excelsa suspendi, & sub ea fumum è sterquilinio excitari. Satim ergo vt suspensa est, in
B confessione Domini emisit spiritum. Illi autem tollentes corpus eius, grandi alligatum
saxo in Tiberim demerserunt, dicentes: Ne Christiani corpus eius tollant, & faciant
eam sibi deam.]

XIV. Ex iis quidem apparet non latuisse Ethnicos, solitos esse Christianos religioso cultu CADAVERA IN TIBERIM PROIICI SOLITA. prosequi sanctorum memorias. Gentiles autem consueuisse demergere in Tiberim
cadauera illorum, quos sepultura priuandos esse ducebant, innumera sunt exempla:
vt quod modò suppetit ex Lampridio hæc de Eliogabalo dicente: Tractus deinde per
publicum, additaque iniuria cadaueri est, vt id in cloaculam milites mitterent: sed
cùm non cepisset cloaca fortuito, per pontem Æmilium, annexo pondere ne fluitaret, in Tiberim abiectum est, ne vmquam sepeliri posset.] At Christiani nihilominus
celebrare martyris gloriosum triumphum haud prætermisere. nam Acta hæc mox
C subdunt:

XV. Eius igitur celebrato martyrio, apparuit illa in somnis beato Sebastiano, indicans
ei suum pro Christo susceptum martyrium. Quod cùm Sebastianus aliis narrasset, in
has Tranquillinus voces prorupit: Fœminæ nos ad coronam prætedunt: vt quid viui- OCTAVA APOSTOLORVM CELEBRARI SOLITA. mus? Et octaua A postolorum die ad beati Pauli Confessionem accedens, sensit etiam
ipse Gentilium insidias; & à populo lapidibus obrutus, mortuus est, & corpus eius in
Tiberim iactatum est. Nicostratus quoque vnà cum Claudio, & Victorino, & Sympho-
riano, dum corpora sanctorum per ripas Tiberis quærunt, tenti sunt, & ad Vibis Præ-
fectum Fabianum * perducti: qui eos hortabatur vt sacrificarent; diebusque decem mi- * al. Fabium
nis atque blanditiis cum illis agens, nihil prorsus mouere eos potuit. Suggessit igitur de
illis Imperatoribus, qui iusserunt eos tertiò torqueri. Cumque nulla ratione tormentis
D cederent, lata sententia est, vt in medium mare præcipites mitterentur. Immensis itaque
constricti ponderibus, pelagi fluctibus dati sunt, vt in loco mundo inter aquas coronam
martyrij reportarent. Atque ita infideles Fidelibus insidiabantur, & iniquo furore eos
prosequebantur, adeò vt nec videre eos æquo possent animo, nec eorum ferre nomen.]
hæc ibi. Fabius, siue Fabianus hic ponitur Vrbi Præfectus: at in tabulis Præfectorum
superiùs citatis, sub dictis Consulibus recensetur Præfectus Vrbis Iunius Maximus.
puto autem corrigendum textum, vt loco Iunius Maximus, Fabius Maximus, sit po-
nendum, vel vtrumque, Iunius Fabius Maximus: sed id nostra coniectura: cùm alioqui
non deessent alij in Vrbe magistratus diuersarum præfecturarum (vt dictum est) qui
sæuirent in Christianos. Sed prosequamur Acta:

XVI. Interea Caio sancto Episcopo Torquatus quidam se simulata fide sociauit, dicens TORQVATI A POENITAE FALLACIA. E se esse Christianum. Erat autem apostata & homo fraudulentus in omni sermone,
& callidus in omni commisso. Quid multa? cùm à beato Tiburtio, viro nobili, eru-
dito & sancto, frequenter argueretur, quòd capillos super apicem frontis tonsoris arte
componeret, quòd assiduè comessaretur, & ludendo pranderet, quòd feminarum
aspectu delectaretur, quòd à iciuniis & orationibus se subduceret, quòd somno de-
litus non interesset peruigil hymnos Deo noctu dicentibus: cùm propter hæc, in-
quam à beato Tiburtio acrius obiurgaretur; se eius monita simulat libenter accipere; egitque arte, vt orantem sanctum Tiburtium infideles comprehenderent, in
qua comprehensione se quoque fecit teneri, & simul perduci ad Secretarium iudicis
sæuientis.

XVII. Quò cùm perducti fuere, Fabianus Præfectus dixit ad eum qui se arte tradiderat:
Quis dicteris? At ille respondit: Torquatus. Fabianus dixit: Quid profiteris? Torqua-
tus di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tus dixit: Christianus sum. Fabianus ait: An ignoras iussisse inuictissimos Principes, vt, qui sacrificare diis nolint, diuersis suppliciis macerentur? Torquatus ait: Hic magister meus est, & ipse me semper docuit: quod eum videro facere, me quoque facere necesse est. Fabianus conuersus ad Tiburtium dixit: Audisti quid Torquatus asserat: quid ad DEFECTVS TORQVATVS hæc respondes? Tiburtius ait: Diu est quòd Torquatus se Christianum esse mentitur. Virtus enim ipsa sancti nominis grauiter fert & molestè, suum nomẽ à non suis amatoribus vsurpari. Re vera enim, vir illustrissime, hoc Christianum nomen diuinæ virtutis est, sectatorum scilicet Christi, qui verè philosophati sunt, qui ad obterendas libidines fortiter dimicarunt. Credis ne, vir illustrissime, hunc esse Christianum, qui in sui lenocinio moliendo, capitis fimbrias admittit, qui tonsorem diligit, qui scapulis molliter gestit, qui fluxum gressum improbo nixu distendit; qui neglectis viris, feminas curiosius intuetur? Numquam tales pestes Christus dignatus est habere seruos suos. Verùm quando hic se imitaturum me asseruit; iam tu ipse coràm, eum probabis esse mentitum: nam qualis semper fuerit, nunc euidenter ostendit.] hæc ibi. B

XVIII. EX CORPORIS HABITVDINE ANIMVM COGNOSCI. Ex eiusmodi sanè corporis habitudine, solutisque moribus, de vero Christiano coniecturam facere, sanctissimi quoque viri consueuere. habes de hac re exemplum apud Gregorium Nazianzenum, qui insignem illum huic similem apostatam Iulianum, ex eiusmodi quæ foris apparebant signis, probè notum perspectumque habuit, vt cùm ait de illo[a]: Neque enim mihi boni quicquam significare atque ominari videbantur ceruix non stata, humeri subsultantes, & ad æquilibrium subinde agitati, oculus insolens & vagus furioscque intuens, pedes instabiles & titubantes, nasus contumeliam & contemptum spirans, vultus lineamenta ridicula item significantia, risus petulantes & effrenati, nutus, & renutus temerarij, sermo hærens spirituque concisus, interrogationes stultæ & præcipites, responsiones nihilo his meliores, aliæ in alias insultantes, nec graues & constantes, nec eruditionis ordine progredientes.] hæc Nazianzenus de Iuliano, dum se adhuc Christianum falsò profiteretur, & sub pallio philosophico se occultare cupiebat. Hisce etiam exterioris corporis cultus signis de duobus clericis S. Ambrosius[b] æquè vera vaticinatus est. sed & S. Hieronymus[c] ad Eustochium pseudoclericos præ- notauit, sic dicens: Omnis his cura de vestibus, si bene oleant, si pes laxa pelle non folleat; crines calamistri vestigio rotantur, digiti de annulis radiant; & ne plantas humidior via spargat, vix imprimunt summa vestigia. tales cùm videris, sponsos magis existimato, quàm clericos.] C

[a] Gregor. Nazianz. orat. 2. in Iulian.
[b] Ambr. Offic. lib. 1. cap. 18.
[c] Hier epist. 22.

XIX. QVAESTIO DE TIBVRTIO. Sed age iam Acta prosequamur. Fabianus dixit: Consultiùs feceris, si saluti tuæ prospiciens, Principum decreta nõ spernas. Tiburtius ait: Ego verò saluti meæ meliùs non consulo, quàm vt deos deasque contemnens, vnum Dominum Iesum Christum Deum meum esse confitear. Torquatus dixit: Non solùm ipse Christianus crudelis est, sed decipit alios, persuadens & docens deos deasque esse dæmones: ipse enim cum sociis suis, cum quibus artes magicas exercet, diu noctuq. incantationibus occupatur. Tiburtius dixit: Falsus [d] testis non erit impunitus. Hic quem vides, vir illustrissime, malitiæ suæ curis exæstuans, nullam aliam ob causam Christianis se adiunxit, nisi vt nobis Christianum se fingeret, & aliis fidelissimum mentiretur. At ego reprehendebam in eo cyclopeam edacitatem, emergẽtem è vino putorem, & sepultam diuini nominis sanctitatem: ebrius patiebatur sitim, & esuriem vomens: nec vt Christianus, sed vt Antonianus quondam ille conuiuator, edebat, potabat, vomebat.] D

[d] Prouer. 19

XX. INSVLTAT TORQVATO TIBVRTIVS. Ad Marcum Antonium alluisse Tiburtius videtur, quòd ille crapula confarcinatus, vt cuncta vomeret, vomitu stomachi sarcinam exonerabat, vt Tullius in Philippicis aduersus eum vehementer exprobrat. Sed pergit Tiburtius: Et nunc Christianos arguit, Christianosque accusat; & in eos mitem Iudicem incitans, gladium nolenti porrigit; vtque ceruices dæmonibus inclinemus, hortatur. Videmus vorum tuum, videmus cruenta consilia, & scelerata arte verborum conflata tui pectoris venena intuemur. Accingere ergo crudelissime, & vtere carnificis officio. Vindica tibi ipsius Iudicis vocem, applica equuleos, suspende Christianos, damna, percute, incende, vniuersa denique supplicia adhibe. Si exilium minaris, hoc philosophantibus totus est mundus: si mortis supplicium, euadimus mundi carcerem: si ignes, maiora his incendia in cupiditatibus vincimus: deceme quicquid libet. Omnis nobis vilis est pœna, vbi pura comes est conscientia. E

Fabianus

A Fabianus dixit: Restitue te generi tuo; & hoc esto, quod natura dictauit: nobiliter enim natus ad eam deuolutus es fæcem, vt possis & supplicium & infamiam & mortem perpeti. Tiburtius dixit: O prudentissimum virum, & Romanis Iudicem constitutum! Quia meretricem Venerem, incestum Iouem, Mercurium fallacem, & Saturnum filiorum occisorem colere nolo, generi meo dedecori sum, & infamiæ mihi notam inuro? Et quia vnum verum Deum, qui in cælis regnat, adoro & veneror, suppliciis me macerandum minaris? Non abnuimus, non renitimur; non negamus, Christum Filium Dei ad hoc descendisse de cælo ad terras, vt à terris homo ad cælos possit ascendere, &c. Tunc Fabianus iussit ante pedes eius carbones ardentes effundi, & ait ad eum: Elige tibi vnum ex duobus: aut thura his carbonibus impone, aut pedibus super eos nudus incede. Tiburtius itaque faciens Crucis Christi signum, constanter super eis nudis ingressus est plantis; dixitque Præfecto: Depone infidelitatem, & disce quia hic solus est Deus, quem confitemur creaturis omnibus dominari. Tu verò, si potes, mitte manum in aquam calidam in nomine Iouis tui; & si potest Iupiter Deus tuus, faciat te non sentire ardorem: nam mihi quidem in nomine Domini mei Iesu Christi videtur quòd super flores roseos gradiar; quia creatura ipsa creatoris sui famulatur imperio. Fabianus dixit: Quis ignorat artem magicam vos docuisse Christum vestrum?] hæc ibi. B

XXI. QVID IN DEOS TIRANNVS. Inualuisse quidem apud Gentiles eam opinionem, quòd Christus magus fuerit, tradit Arnobius[a]: libros quoque ea de facultate conscriptos ab illis dici eum suis tradidisse, S. Augustinus[b] testatur, qui ipsos apertissimi mendacij redarguit. At sicut Christus Dominus noster, cùm calumniam pateretur quòd in Beelzebub ejiceret dæmonia, non tulit: ita nec Tiburtius, qui his auditis ait: Obmutesce infelix, & noli auribus meis has irrogare iniurias, vt audiam te rabido ore latrantem; vel nominare sanctum & mellifluum nomen. Tunc iratus Fabianus, hanc in eum dictauit sententiam: Blasphemator deorum, & reus atrocium iniuriarum, gladio animaduertatur.] hæc sententia in eum, qui, quòd nobilis esset, nullis seruilibus contra leges ab eo, licet irato, subiicitur pœnis. Ductus est igitur in viam Lauicanam, tertiõ ab Vrbe milliario: & effundens orationem ad Dominum, vno gladij ictu cæsus decessit; & in eodem loco apparente quodam Christiano, sepultus est. Quo in loco plurima semper beneficia præstat Christus ad laudem nominis sui vsque ad præsentem diem. C

XXII. DE CHRISTO GENTILIVM OPINIO. [a] Arnob. lib. 1. contra Gentes. [b] Aug. de consens. Euangelist. lib. 1. c. 8. & 9. [c] Lucan.

XXIII. MARTYRIVM GALLI. Post hæc Torquatus egit, vt Castulus Palatij Zctarius, sanctorum hospes, apprehenderetur: qui tertiò apprehensus, & tertiò auditus, cùm in Domini confessione perseueraret, missus est in foueam: demissáque super eum massa arenaria, etiam ipse cum palma martyrij migrauit ad Christum. Tenentur deinde Marcellianus & Marcus, & ambobus in stipitem ligatis, in pedes eorũ claui acuti infixi sunt. Dixitque ad eos Fabianus Iudex: Tam diu ira confixis stabitis plantis, donec diis debitum reddatis officium. At illi ad vnum confixi lignum psallebant, dicentes[d]: Ecce quàm bonum, & quàm iucundum, habitare fratres in vnum. Ad quos Fabianus, Deponite, inquit, amentiam infelices & miseri, & liberate vos à tormentis imminentibus. Cui ambo responderunt: Numquam tam bene epulati sumus, quia modò cœpimus esse fixi in amore Christi. vtinam nos sic esse permittas quàm diu huius corporis tegimur indumento. Cumq. transisset vnus dies & nox, & illi in psalmis & hymnis perseuerarent; iussit ambos, vbi stabant, lanceis per latera verberari. Atque ita etiam ipsi cum martyrij gloria ad siderea regna migrarunt. Sepultique sunt via Appia[e], milliario secundo ab Vrbe, in loco qui vocatur Ad arenas, quia cryptæ arenarum illic erant, ex quibus Vrbis mœnia struebantur.]Hæc cùm ibi de mœniis Vrbis dicantur; ab Aureliano cœptum opus immẽsum, quod scribit Vopiscus, vt muri Vrbis quinquaginta milliariorum ambitu struerentur, nondum ad hæc tempora penitus consummatum fuisse videtur. Sed prosequamur reliqua. D E

[d] Psal. 132. MARCVS ET MARCELLIANVS MARTYRIO CORONANTVR. [e] al. Ardeatina

XXIV. SEBASTIANI MARTYRIVM. His igitur expletis, beatus Sebastianus conuentus est: & quia (vt diximus) videbatur sub chlamyde latere, cum Christi esset dignissimus miles; suggessit de eo Præfectus Diocletiano Imperatori. Eum itaque ad se vocans Diocletianus, ait illi: Ego te inter primos in Palatio semper habui (inter Prætorianos enim Sebastianus ducebat ordines) & tu contra salutem meam in deorum iniuriam hactenus latuisti? Sebastianus dixit: Pro salute tua semper Christum colui, & pro statu Orbis Romani illum, qui in cælis est, semper adoraui: considerans à lapidibus auxilium petere, insani esse & vani capitis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tunc iratus Diocletianus iussit eum duci in medium campum, & ligatum ibi, perinde A
vt signum, sagittis peti à sagittariis. Posuerunt eum ergo milites in medio campo, &
hinc inde iaculis adeò repleuerunt, vt instar hericij ex sagittarum densitate hirsutus vi-
deretur. Existimantes illum mortuum, abierunt. Tunc relicta martyris Castuli Zetarij,
nomine Irene, abiit noctu, vt corpus tolleret, & sepeliret: & inueniens eum viuentem,
per scalam excelsam adduxit eum in domum suam, vbi manebat in Palatium: vbi intra
paucos dies membrorum omnium integerrimam recuperauit sanitatem. Cumque
Christiani ad eum conuenirent, omnes hortabantur eum abscedere. Ille autem oratione
facta, descendit; & stans super Gradus Elagabali, venientibus Imperatoribus dixit: Ini-
quis surreptionibus animos Imperij vestri templorum Pontifices obsident, suggerentes
de Christianis falsa commenta, tamquam illi sint Reipublicæ aduersarij, cùm illorum
orationibus Respublica in melius proficiat & crescat: non enim cessant pro Imperio B
vestro & pro salute Romani exercitus exorare.]

XXV. Ex hac quidem Sebastiani apologia liquidò constat (vt aliàs sæpè accidit) quod dictum est superiùs ex Apologetico Tertulliani potissimùm; Pontifices Gentiliciæ superstitionis iustis qui videbantur prætextibus, nimirum quòd Christiani Romæ aliquid contra Imperium molirentur, Imperatorum animos in eos vehementiùs inflammasse.

GRADVS ELAGABALI. Quod verò pertinet ad locum, in quo constitit Sebastianus, super Gradus (vt aiunt Acta) Elagabali: qui in summitate Palatij agebat in mansione Zetarij, inde descendens aptè constitisse dicitur in Gradibus Elagabali. De Elagabalo deo, quem colebat Antoninus (ita enim eum appellabat) deque eius templo agens Lampridius ait: Elagabalum in Palatino monte iuxta ædes Imperatorias consecrauit, eique templum fecit.] Sic igitur ibi consistens Sebastianus, ad suas ædes redeuntes Imperatores expectauit. C
Sed quid post hæc Acta? Cumque hæc & id genus alia diceret, Diocletianus ait: Tu ne es Sebastianus, quem nos dudum sagittis iusseramus interfici? Sebastianus dixit: Ad
resuscitare hoc Dominus meus Iesus Christus reseruare dignatus est, vt conueniam & contester vos coram omni populo, iniusto iudicio persecutionem vestram in Christi famulos ebullire. Tunc iussit eum in Hippodromum Palatij duci, & tam diu fustibus cædi, donec exhalaret spiritum.

XXVI. IN CLOACAM PROIECTVM SEBASTIANVM. Tulerunt ergo corpus eius noctu, & in cloacam Maximam miserunt, dicentes: Ne-
forte Christiani eum sibi martyrem faciant. Porro beatus Sebastianus apparuit in somnis matronæ religiosæ, Lucinæ nomine, dicens ei: In cloaca illa, quæ est iuxta Circum, quære, & ibi inuenies corpus meum pendens in vnco.] vnco namque solita protrahi corpora damnatorum, illud Lampridij declarat in Commodo, cùm tradit à Senatu ac- D
clamatum: Carnifex vnco trahatur more maiorum, cadauer vnco trahatur, dictum est
[a] pluries.] & Seneca[a]: Cadauera quoque vncus trahens.] sunt de his exempla quamplu-
rima, noscque alibi[b] hæc fusiùs. Et quod à cloacani pertinet: in eas protrahi infamissimorum cadauera, satis demonstrat Lampridius de Elagabalo, cùm ait: Per plateas tractus sordidissimè, per cloacas ductus, & in Tiberim submissus est.] aliorum quoque plurium martyrum cadauera in cloacam fuisse proiecta, in Actis ipsorum legimus. Sed quid præterea Sebastianus ad Lucinam?

[a] Seneca de Ira lib. 3.
[b] Not. in Roman. Martyrolog. die 19. Ianuarij.

XXVII. VESTIGIA APOSTOLORVM. Quod cùm leuaueris (inquit) perduces ad Catacumbas, & sepelies me in initio cryptæ iuxta vestigia Apostolorum.] Extat adhuc ibi in Memoria S. Sebastiani nomine excitata lapis duo continens impressa vestigia, quæ tamen feruntur esse Domini apparentis Petro: sed huius loci permotus auctoritate, & aliorum martyrum Actis, quo- E
rum alibi facta est mentio, potius Apostoli Petri, vel Pauli esse putaui. verùm certum quid de his definire, haud tutum existimo: cùm per vestigia quoque Apostolorum vetus illa Memoria possit intelligi, in qua olim ad tempus recondita fuerunt corpora Apostolorum; quæ adhuc eodem in loco viget: nam corporibus vacuum monumentum, vestigia quædam repræsentat veteris illius sepulchri, in quo collocata fuerant Apostolorum corpora.

XXVIII. LVCINAE VIVM OPVS. At Lucina (inquiunt Acta) cum seruis suis media nocte abiit, & eleuans corpus eius posuit in pilento suo: perductumque ad locum, vbi ille imperauerat, cum omni diligentia sepeliuit: perque dies triginta à sancto loco illo non recessit. Post aliquot autem annos, pace Ecclesiæ reddita, domum suam mutauit in ecclesiam, omnesque opes suas pro Christianorum consolatione illi derelinquens, & Ecclesiam earum heredem instituens,

A tuens, quieuit in Christo: qui viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum.] hucusque Acta.

Diuersa est hæc ab illa Lucina Apostolorum discipula, cuius est celebris memo- XXIX.
ria pridie Kalendas Iulij. Huius autem, de qua agimus, præclara mentio quoque est DVAE LVCINAE.
in Actis S. Marcelli Papæ & martyris. Cetcrùm omnium dictorum martyrum natales dies perpetuis monumentis adscripti habentur dignis præconiis, ex iisdem Actis acceptis, quorum sinceræ fidei tam Latini, quàm Græci æquè adstipulantur. Hæc igitur de his martyribus Romæ passis hoc anno sub dictis Consulibus inchoata, quonam anno Imperij Diocletiani necatis martyribus ad finem perducta sint, certum quid affirmare non possumus: nam deperditis Diocletiani & Maximiani rerum gestarum editis commentariis; quo potissimùm anno eorum Imperij iidem Romam
B concesserint, incertum penitus habetur. Quòd verò de Caio Papa, cuius in dictis Actis frequens est mentio, nulla, vt de aliis, habita sit quæstio: ab aliis Christianis eum subductum putamus, ad aliudque tempus dilatum fuisse martyrium eius: de quo suo loco dicturi sumus.

Vt igitur quàm acerbissimè ipso exordio horum Imperij in Christianos Romæ per- XXX.
secutio grassaretur, eamdem illam præcessisse causam, quam modò retulimus, martyrum VNDE PERSECVTIO.
Acta significant: nempe quòd omnes qui aderant Romæ Pontifices sacrorum Gentilium, Christianos Romæ agentes plurimis calumniis circumuenerant, eosque ad Imperatores detulerant in Rempublicam machinari: sicque ab eis composita techna est, vt apud eos fidem meruerint.

Quamobrem promulgatum ab iisdem in Christianos Romæ agentes edictum, ne- XXXI.
C quaquam toto Romano orbi commune fuit; quin potiùs, si Eusebium auscultamus, in aliis regionibus ipsi de Christianis benemeriti fuisse traduntur, nec nisi ad vltima Imperij tempora in eos per Orbem persecutionis edicta dedisse. Quando & inter alia (plura EDICTA CONTRA CHRISTIANOS.
enim tradit Eusebius ab iisdem Imperatoribus fuisse promulgata) hoc ipsum quod diximus, Romæ tunc editum est: ne cui illis vendere, neque alia naturæ vsui necessaria impartiri liceret. quod tum in Oriente, tum in Occidente ab iisdem Augustis fuisse scriptum, certa ac fidelia Acta martyrum declarant. nam de Galliis testatur Beda*, qui *Bed. tom. 2.
versu scripsit Acta Iustini martyris, in quibus hæc inter alia:

Et ne quisquam potuisset
Contutari latebris,
Vbique componebantur
D *Hoc modo insidiæ,*
Quæ euntes compulissent
In ius idolatriæ.
Nec illis emendi quicquam
Aut vendendi copia,
Nec ipsam haurire aquam
Dabatur licentia,
Antequam thurificarent
Detestandis idolis.] hæc Beda.

Sed & Arethas[b] Episcopus Cæsariensis de Oriente testis est ea oratione, quam scribit [b] Apud Lipom. tom. 3.
de sanctis martyribus Curia atque Samona, dum ait, non licuisse iis, qui Christiani essent, contrahere, nec quæ humanæ consuetudinis essent commercia exercere. Sed hæc E
& alia edicta in illis regionibus postea (vt dictum est) lata sunt; cùm Eusebius[c] asserat, [c] Euseb. lib. 8. cap. 12.
Diocleriani primordia, & alia quæ ad vltimos vsque annos eius Imperij secura sunt tempora, Christianis fuisse felicia. Verùm antè illa tempora, quibus refert ea promulgata edicta fuisse, quædam ingruentis grauioris procellæ præcessisse tonitrua, nonnullosque sanctos martyres in diuersis prouinciis passos esse; ipsa germana martyrum Acta, de quibus dicemus suo loco, testantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IESV CHRISTI ANNVS 287. | CAII PAP. ANNVS 4. | DIOCL. & MAXIM. IMPP. ANNVS 4.

I. RVRSVM MANICHAEI. * Edidit P. Pithœus in Mosaic. & Rom. legum. coll. tit. 15. pag. 147.

ANno Redemptoris ducentesimo octogesimo septimo, Diocletianus tertium & Maximianus secundum adierunt Consulatum. Inualescente his temporibus Manichæorum hæresi, quæ Africæ quoque prouincias penetrauit; iidem Imperatores ad eos compescendos ac penitus submouendos, eiusmodi dedere rescriptum: quod ex antiquo Codice * Gregoriano, titulo De maleficis & Manichæis, libro septimo exscriptum est, sed deprauatè admodum:

II. HIERAX EX APOSTATA FIT HAERETICVS.

M. Diocletianus & Maximianus nobilissimi Augusti Iuliano Proconsuli Africæ. Oria maximè interdum homines in communionem *conditionis naturæ hominum modum excedere hortantur: & quædam genera immanissima *ac turpissima doctrinæ superstitionis inducere suadent, vt sui erroris arbitrio pertrahere & alios multos videantur, Iuliane carissime. Sed dij immortales prouidentia sua ornare * & disponere dignati sunt, quæ bona & vera sunt, & multorum & bonorum & egregiorum virorum & sapientissimorum consilio & tractatu inlibata probarentur, & statuerentur: quibus nec obuiamire, nec resistere fas est, neque reprehendi à noua vetus religio deberet *. Maximi enim criminis est, retractare, quæ semel antiquitus tractata & definita sunt, & statum & cursum tenent & possident. Vnde & pertinaciam prauæ mentis nequissimorum hominum punire, inde ingens nobis studium est. Hi enim qui nouellas & mauditas sectas deterioribus religionibus opponunt, vt pro arbitrio suo prauum * excludant, quæ diuinitus concessa sunt.

*al. communionem *al. inanissima. *al. ordinare EDICTVM ADVERSVS MANICHAEOS. val. debet * praua

III. HIERACIS HAERESIS.

Quoniam nobis, de quibus solertia tua serenitati nostræ retulit, Manichæos audiuimus eos nuperrimè, veluti noua, inopinata prodigia in hunc mundum de Persica aduersaria nobis gente progressa, vel orta esse, & multa facinora ibi committere: populos namque quietos perturbare, nec non ciuitatibus maxima detrimenta inferre: & verendum est, ne forte vt fieri assolet, accedenti tempore conentur execrandas consuetudines, & istas has leges Persarum innocentioris naturæ homines, Romanam gentem modestam atque tranquillam, & vniuersum Orbem nostrum, veluti venenis de suis maleuolis inficere. Et quia omnia quæ pandit prudentia tua, in relationem religionis illorum, genera maleficiorum statutis euidentissimorum exquisita & adinuenta commenta: adeò eorum minas atque pœnas debitas & condignas illis statuimus.

IV.

Iubemus namque, auctores quidem ac principes, vnà cum adominandis scripturis eorum, seueriori pœnæ subjici, ita vt flammeis ignibus exurantur: consectaneos verò & vsqueadeò contentiosos capite puniri præcipimus, & eorum bona fisco nostro vindicari sancimus. Si qui sanè etiam honorati, aut cuiuslibet dignitatis, vel maioris personæ, ad hanc inauditam & turpem atque per omnia infamem sectam, vel ad doctrinam Persarum se transtulerunt; eorum patrimonia fisco nostro associari facies, ipsosque forensibus * vel Proconesibus merallis dari. Vt igitur stirpitus amputari malis *, & nequitiæ de sæculo beatissimo nostro possint; deuotio tua iussis ac statutis tranquillitatis nostræ maturiùs obsecundare. Dat. prid. Kalend. April. Alexandriæ.] hucusque edictum. Fixisse sanè altas radices in Africa, ad cuius prouinciæ Proconsulem Diocletianus scribit, Manichæorum hæresin; labores S. Augustini ad eam extirpandam insumpti facilè demonstrant. Sed quæ noua post hanc, Diocletiani temporibus, exorta est hæresis in Aegypto, dicemus anno sequenti.

*al Frœnensibus *mala

IESV CHRISTI ANNVS 288. | CAII PAP. ANNVS 5. | DIOCL. & MAX. IMP. ANNVS 5.

I. HIERACITAE HAERETICI.

DVcentesimus octogesimus octauus Christi annus Consulatu Maximi secundo & Ianuarij adscribitur Fastis: sub quibus nihil est præterea quod inuenerimus accidisse, nisi quòd progressa est his Diocletiani temporibus (certus tamen annus à nemine descri-

CHRISTI 288. | CAII PAP. 5. | DIOCL. & MAX. IMPP. 5.

descriptus habetur) in Ægypto Hieracitarum hæresis, auctore Hierace, quem & Hieracam multi dicunt: quam quidem sectam meritò omnes ponùt post hæresin Manichæorum, cuius etiam fuisse participem tradunt. Hieracitas namque Philastrius ait fuisse particulam Gnosticorum ac Manichæorum. Quòd enim detestarentur coniugia, & inducerent superstitiosam escarum abstinentiam; cum hæc cuncta à diabolo facta dicerèt, Manichæorum videbantur esse Hieracitæ propagines. Accidit namque hoc hæreticis omnibus, vt à veritate semel aberrantes, ab aliis adinuentis mendaciis non facile acquiescant, nisi ipsi ex animi sententia aliquid addentes, vel detrahentes, nouũ commentum effingant cõpingantque concinnè; vt sic incautos nouitatis semper cupidos facilè capiant. At de hæresis huius auctore Hierace hæc S. Epiphanius * tradit: * Epiphanius hæres. 67.

Post flagitiosam hanc, & venenum supra omnem hæresin eiaculantem, barbaricam Manetis illius reptiliformis doctrinæ emissionem, surrexit quidam Hierax nomine, à quo appellati sunt Hieracitæ. Hic in Leonto Ægypti vixit non exiguæ eruditionis, & Græcæ totius doctrinæ studiis exercitatus, & in medicina, sophistica, aliisque omnium Ægyptiorum & Græcorum disciplinis exactè versatus; denique & astronomiam & magiam attigerat: expertissimus enim fuit multarum doctrinarum in exponendo ac narrando, velut indicant ipsius orationes: egregiè verò nouit Ægyptiam linguam; erat enim vir Ægyptius; & in Græca non modicè clarus erat, omnibusque modis acutus. Et fuit sanè Christianus, verùm non permansit in politia Christi: impegit enim, & lapsus excidit: nam, vt clarè dicam, à Vereri ac Nouo Testamento discedens, & in ipso expositiones faciens, docuit à seipso, à propria vanitate, quod ipsi visum est, & quod ipsi in mentem venit.] hæc Epiphanius.

II. HIERAX EX APOSTATA FIT HAERETICVS.

III. HIERACIS HAERESIS.

Idem quoque tradita ab eo dogmata numerat: nimirum quòd negaret carnis resurrectionem, animæ tantùm eam esse asserens, cælibemque solùm diceret esse vitam æternam; quòd Paulus de castitate loquens, & sanctificationem appellans, dicat: Sine qua nemo videbit Deum.] Rursum verò, pueros ante perfectam cognitionem morientes à salute reijci, ex eo quòd idem dicat Apostolus *: Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit.] Non credere paradisum esse sensibilem, idem auctor tradit. Melchisedech esse Spiritum sanctum, illumque ipsum de quo ab Apostolo * scriptum est: Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.] Et ad hæc confirmanda commentarium edidisse, excogitasseque Assessorium Isaiæ, ciborum quoque abstinentiam ac vini præsertim docuisse suos, multaque ex erroribus Origenis mutuatum, eosdem alios docuisse. ac denum hæc de eo: At verò hic senex mortuus est: scripsit autem Græcè & Aegyptiace expositiones opificij sex dierum, fabulis quibusdam confictis, & fastuosis allegoriis. Id quoque in aliis scripturis fecit, quæ à scripturis composuit: psalmos etiam multos recentes confinxit.] Addit his idem quoque auctor, multos pietatis exercitatores statim ab ipso fuisse seductos, cùm alioqui ipse in suam conuersationem non reciperet nisi virgines, aut solitariam vitam agentes, continentes, ac viduas. *2. Tim. 2. * Rom. 8.

IV. HIERACIS BLASPHEMIA.

At quid Hierax (qui & Hieracas) de diuinitate Filij Dei senserit, hæc habet S. Hilarius *: Sed nec sicut Hieracas, lucernam de lucerna, vel lampadem in duas partes: qui nec fuit antè, postmodum natum, vel supercreatum in Filio. Hieracas nesciens Vnigeniti natiuitatem, nec Euangelicorum sacramentorum virtutem adeptus, vnius lucernæ duo lumina prædicauit, vt lychnorum bipertita diuisio substantiam Patris & Filij æmularetur, quæ ex vnius vasculi vnguine accenderetur in lumen, tamquam esset substantia exterior, vt oleum in lucerna continens luminis vtriusque naturam; vel certè, vt lampas papyro eidem intexta, vtroque capite lucereret, essetque media materies, lumen ex se vtrumque protendens. Hæc stultitiæ humanæ error inuexit, dum quod sapiunt, ex se potius quàm ex Deo sapiunt:] hæc Hilarius, dum quo modo intelligatur illud quod profitetur Ecclesia, Lumen de lumine, cùm de Filij diuina substantia loquitur, exactè sincereque declarat. Hactenus de Hierace & Hieracitis, qui sunt dicti alio nomine Abstinentes; sic enim Philastrius * eos appellat; quos suo tempore fuisse & in Galliis & Hispaniis tradit. * Hilar. de Trinit. lib 6. * Philast. c. 85.

V. Enagr. in Vit. Patr.

De conflictatione autem Macarij Aegyptij cum hæretico Hieracita Euagrius * pereleganter fuit historiam his verbis breui narratione contexuit: Aiebant (inquit) præterea venisse ad eum, *nempe Macarium monachum*, hæreticum quemdam Hieracitam, quod genus hæreseos inuenitur apud Aegyptum. Hic cùm per multam loquendi artem

Universidad de Deusto
Biblioteca

CHRISTI	CAII PAP.	DIOCL. & MAX. IMPP.
289.290.	6.7.	6.7.

plurimos fratrum, qui habitabant in eremo, conturbare ausus esset, & iam coram ipso A fidei suæ asserere prærogatiuam, eique resisteret Senior, & contradiceret; ille verba simplicia argumentis callidis eludebat. Sed cùm videret Sanctus fidem fratrum periclitaris Quid opus est, inquit, nos verbis contendere ad subuersionem audientium? Exeamus ad sepulchra fratrum qui nos præcesserunt in Domino: & cui nostrum concesserit Dominus suscitare mortuum de sepulchro, sciant omnes, quia illius fides probatur à Deo. Sermo hic omnibus, qui aderant, fratribus placuit. Processerũt ad sepulchra. Hortatur Macarius Hieracitam, vt euocaret mortuum in nomine Domini. At ille: Tu, inquit, qui proposuisti, prior reuoca. Et Macarius prosternens se in oratione ante Dominum, vbi sufficienter orauit, eleuatis sursùm oculis ad Deum: Tu, inquit, Domine, quis ex duobus nobis rectam fidem teneat, ostende, eleuato mortuo hoc. Et cùm hæc dixisset; fratris cuiusdam nomen, qui nuper fuerat sepultus, euocauit, cui ille cùm B de tumulo respondisset; accedentes fratres continuò, quæ superposita erant, auferunt: & eductum eum de sepulchro, resolutis fasciolis quibus constrictus erat, exhibuerunt viuentem. Hieracita verò vbi hæc vidit, obstupefactus, in fugam vertitur: quem fratres quoque omnes insequentes, extra terminos terræ illius exturbarunt.] Hucusque de his Euagrius.

MACARIVS HIERACVLO SVPERAT HIERACITAM.

IESV CHRISTI ANNVS	CAII PAP. ANNVS	DIOCL. & MAX. IMP. ANNVS
289.	6.	6.

SEquens annus ducentesimus octogesimus nonus Consulibus Basso & Quinctiano C notatur: quo nihil certi memoria dignum factum inuenimus, quod hic in Annalibus conscribatur.

IESV CHRISTI ANNVS	CAII PAP. ANNVS	DIOCL. & MAX. IMP. ANNVS
290.	7.	7.

I. CHristi annus ducentesimus nonagesimus adscribitur Fastis, Diocletiano quartùm & Maximiano tertiùm Augustis Consulibus, quibus inscripta habentur Proconsularia Gesta publicè à Notariis excepta, dum de sanctis martyribus Tarsi in Cilicia passis ex more, quæstio haberetur. Extant alia eorumdem martyrum Acta quæ recitat D Metaphrastes; sed periphrasibus circumducta, à pristino illo candore sunt admodum aliena. Quamobrem cùm ea quæ habemus in nostra bibliotheca, in omnibus pura sinceraque esse noscantur, necdum à quopiam sciamus esse typis excusa: hic eadem describere Acta Procõsularia, operæpretium existimamus. Cùm enim illa ipsa verba à sanctis Martyribus dicta, certò sciamus, non hominum, sed Spiritus sancti esse sermonem, te-
Matthæo. stante id Domino Iesu Christo, atque dicente: Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quo modo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis:]periucundum planè erit, illa ipsa diuini Spiritus afflatu concepta verba, & martyris ore deprompta, auditu percipere. In quibus etiam nos interdum ad elucidationem quorumdam locorum interloqui, haud otiosum ingratúmve lectori fore putamus. Sunt ergo huiusmodi tribus Interrogationibus distincta, nempe cùm tertio auditi à Præside, subiecti sunt tertiò quæstionibus. Est illorum hic titulus:

ACTA PROCONSVLARIA.

II. Acta Ponconsularia beatissimorum martyrum Tharaci, Probi, & Andronici publicè excepta, cognoscente Maximo Præside in ciuitate Tarso Ciliciæ.

ACTA ss. MARTYRVM THARACI ET SOCIORVM.

Consulibus Diocletiano quartùm & Maximiano tertium, octauo Kalendas Aprilis, Demetrius Centurio dixit: Qui oblati sunt nobilitati tuæ, domine, in Pompeiopoli ciuitate ab Eutelmio Palladio speculatore, qui sunt pessimi & impij Christiani, qui non consentiunt præceptis dominorum nostrorum, præsentamus ante tribunal nobilitatis tuæ. Maximus Præses dixit Tharaco: Qui vocaris? te enim oportet interrogare primum, quoniam & ætate senior es.

A seniore enim vt debiliore auspicatur quæstionem Præses, quasi à timidiore, secundùm

CHRISTI	CAII PAP.	DIOCL. & MAX. IMPP.
290.	7.	7.

A cundùm Pauli[a] Iurisconsulti sententiam, vel, vt Vlpianus[b] de officio Proconsulis scripserat, à suspectissimo inchoandam esse quæstionem. Respondit Tharacus: Christianus sum. Maximus Præses dixit: Tace de hac impia professione. dic: Qui vocaris? Tharacus dixit: Christianus sum. Maximus Præses dixit: Frangite ei maxillas, dicentes: Illud noli respondere. Tharacus dixit: Quod est nomen meum, hoc dico: si autem quod est impositum à parentibus, dicor Tharacus: & cùm militarem, nominatus sum Victor.]

[a] *l. verùm. ff. de quæstion.* [b] *Vlpian l. 1. §. 1. ff. de quæst.*

QVAESTIO DE THARACO.

Licuisse absque fraude mutare nomen, ipse Diocletianus ad Iulianum in hæc verba rescripsit[c]: Sicuti in initio nominis, cognominis, prænominis impositio libera est: ita eorum mutatio innocentibus periculosa non est. Mutare itaque nomen, vel prænomen, siue cognomen sine aliqua fraude licito iure, si liberes, secundùm ea quæ B sæpè statuta sunt, minimè prohiberis, nullo ex hoc præiudicio futuro.] sed prosequamur Acta:

III.

[c] *l. 1. C. de mutat. nom.*

MVTARE NOMEN LICERE.

Præses dixit: Ex quo genere es Tharace? Tharacus dixit: Militari & Romano, natus autem Claudionopoli ciuitate Syriæ: & propterea quòd Christianus sum, renunciaui militiæ. Præses dixit: Non enim dignus eras militare: tamen quo modo recessisti à militia? Tharacus dixit: Deprecatus sum Publionem Principem, & dimisit me.]

IV.

Honesta ne hæc, vel causaria missio fuerit, ignoratur. Erat enim honesta missio, cùm C miles consuerat stipendia meruisset, quæ erant in Prætorianis cohortibus annorum sexdecim, in aliis viginti, vt docent Tacitus[a] & rescripta Principum. Causaria verò illa dicebatur, quæ ob malam valetudinem, & impares vires ad subeunda onera militaria concedebatur. Sed (vt Vlpianus[b] docet) tertium quoque genus missionis erat ob delictum, ex qua irrogabatur infamia, ob idque eadem ignominiosa dicta est à maioribus. Quòd verò Tharacus iam senex esset, honesta missione vacationem meruisse putamus. Sed quid post hæc Præses, audiamus:

DE HONESTA MISSIONE MILITIAE.

[a] *Tacit Annal. lib. 1. & l. 4.* [b] *de veteran. Cod. Theod. l. 2. §. ignominiæ ff. de his qui not. infam.*

V. Præses dixit: Ergo prospice senectuti tuæ: quoniam & ego volo vt sis vnus ex consentientibus præceptis dominorum nostrorum, & à me honorem magnum accipias. Ergo accede, & sacrifica diis nostris: quoniam & ipsi Principes super omnem Orbem colunt eos. Tharacus dixit: Errant multo errore satanæ. Præses dixit: Frangite maxillas, propterea quòd dixit errasse Imperatores. Tharacus dixit: Ego dixi, & dico, quoniam errant, quasi homines. Præses dixit: Sacrifica diis nostris, & relinque stultitiam tuam. Tharacus dixit: Ego Deo meo seruio, & sacrificio non in sanguine, sed in corde D mundo: non enim sunt necessaria talia sacrificia. Præses dixit adhuc . . . † tuæ ex parte, & senectutis, prudentiæ tuæ miserebor. Admoneo vt omnem vanitatem dimittas, & diis sacrifices. Tharacus dixit: Ego à lege Domini non recedo. Præses dixit: Ergo recede, & sacrifica. Tharacus dixit: Impietatem ego non operor, quoniam Dei legem honorifico. Præses dixit: Alia est ergo lex præter istam. O malum caput! Tharacus dixit: Est lex vestra, qua vos impij lapides & ligna & opera manuum hominum adoratis. Præses dixit: Super ceruicem cædite eum, dicentes: Noli vanus esse.]

THARACI LIBERTAS IN DICENDO.

† *decerat aliquid in exemplari vetustate exesa.*

Plumbatis namque super ceruices cædi reos solitos esse, rescripta Principum tradunt. Rursum Acta: Cùm cæderetur Tharacus, dixit: Ego de ista professione non recedo, quæ me saluum facit. Præses dixit: Ego te recedere faciam ab ista vanitate, & prudentem te faciam.]

[f] *Tertull. ad Scapul. c. 30. & in Apolog. c. 3. 4.*

Planè in hoc Præside illud expressum habetur, quod scribit Tertullianus [f] ad Scapulam: aliquos Præsides, cùm potuissent continuò necare Christianos confitentes, tamen E distulisse, & summa pertinacia contendisse, vt ad negationem, repetitis sæpius quæstionibus, illos adigerent. Sed quid ad hæc ille?

PRAESIDVM PERTINACIA.

VI. Tharacus dixit: Fac quod vis: potestatem habes in corpore meo. Maximus Præses dixit: Tollite vestimenta eius, & virgis illum cædite. Tharacus, cum verberaretur, dixit: Nunc verè prudentem me fecisti, plagis confortans, me magis ac magis confidere in nomine Dei & Christi eius. Præses dixit: Iniuste & maledicte, quo modo duobus diis seruis? Ecce nunc confiteris deos, & eos negas quos colimus? Tharacus dixit: Ego confiteor eum qui est manifestus Dominus. Præses dixit: Nónne confiteris Christum & Dominum? Tharacus dixit: Ipse est enim Filius Dei, spes omnium Christianorum, propter quem patimur, & sanamur. Maximus Præses dixit:

Relinque

Universidad de Deusto
Biblioteca

Relinque verbositatem istam. Accede, sacrifica. Tharacus dixit: Non verbosus sum, A
sed veritatem dico: iam enim sexagintaquinque annorum sum, & sic credidi, & à veritate non recedo. Demetrius Centurio dixit: O homo, parce tibi, & immola: audi me. Tharacus dixit: Recede à me cum consilio tuo minister Satanæ. Maximus Præses dixit: Iste magnis ferreis vinculis in carcerem recipiatur. Adducite alium sequentem.] Esse solebant diuersa pro atrocitate criminum pondera vinculorum, vt ex Vlpiano colligitur.

*l. damnum. §. inter eos ff. de pœnis.

VII. PRIMI CERTAMEN.

Demetrius Centurio dixit: Præsto est, domine. Præses dixit: Qui vocaris, primò respondе. Probus dixit: In primo, quod nobile est, Christianus; secundò apud homines vocor Probus. Maximus Præfectus dixit: Ex quo genere es, Probe? Probus dixit: Patrem habui è Thracia, natus autem in Perge Pamphiliæ plebeius: sed Christianus sum. Maximus Præses dixit: Nec lucrum facies de isto nomine. Audi me: Sacrifica diis, vt à Prin- B
cipibus honoreris, & amicus noster eris. Probus dixit: Neque honorem Principum volo, neque amicitiam tuam cupio: non enim parua erat substantia diuitiarum mearum, quam reliqui, vt Deo viuo seruiam. Præses dixit: Spoliate eum, tollite illi pallium, extendite eum, & neruis crudis cædite.

VIII. PROBVS DIVERSIS MODIS TORQVETVR.

Cùm verberaretur, Demetrius Centurio dixit: O homo, vide sanguinem tuum in terram effundi. Probus dixit: Corpus meum inter vos est, mihi autem tormenta vnguentum sunt. Cùm verberatus esset, Præses dixit: Requiescis à vanitate tua, aut permanes in duritia tua miser? Probus dixit: Non sum vanus, cordatior sum vobis in Domino. Præses dixit: Versate illum, & super ventrem cædite eum. Probus dixit: Auxiliare seruo tuo, Domine. Maximus Præses dixit: Cædentes eum, dicite illi: Vbi est auxiliator tuus? Probus cùm verberaretur, dixit: Auxiliatur, & auxiliabitur. Sic enim pro C
nihilo habeo tormenta tua, vt non acquiescam tibi. Præses dixit: Attende ad corpus tuum miser, quoniam sanguine tuo impleta est terra. Probus dixit: Hoc scias, quoniam cum in me patitur corpus propter Christum, multò magis sanatur anima, & viuificatur. Cùm verberatus esset, Præses dixit: Vincite ferro manus ac pedes illius: nec dimittatis aliquem curam ei apponere.]

Studuisse Christianos vinctis pro Christi nomine omne exhibere officium, pluribus exemplis superius est demonstratum: quòd autem hic Præsidem visus est contempsisse, arctiori custodia mancipatur.

IX. ANDRONICI CERTAMEN.

Addidit Præses: Adducite alium in medio tribunali. Demetrius Centurio dixit: Præsto est, domine. Præses dixit: Qui vocaris? Andronicus dixit: Manifestè scire vis quia Christianus sum? Præses dixit: Illi qui ante te fuerunt, non sunt consecuti de D
nomine isto nihil; & te oportet respondere. Andronicus dixit: Commune nomen meum apud homines, Andronicus. Maximus Præses dixit: Quo genere es, Andronice? Andronicus dixit: De nobili genere, & primi ordinis Ephesiorum filius. Maximus Præses dixit: Tibi parce, & audi me sicuti patrem. nam qui antea voluerunt stulta loqui, nihil lucrati sunt: tu autem honorifica Principes & patres, diis nostris consentiens. Andronicus dixit: Bene illos patres nominasti, quoniam vos ipsi patrem habetis Satanam: filij illius diaboli facti, opera eius perficitis. Maximus Præses dixit: Adolescentia tua adhuc me contemnit? Scias enim iam tibi magna tormenta parari. Andronicus dixit: Putas me stultum esse, vt minor antecessoribus meis inueniar? paratus sum tibi ad omnia tormenta. Præses dixit: Expoliate eum, cingite, & suspendite. E

X. Demetrius Centurio dixit: Antequam exterminetur corpus tuum, miser audi me. Andronicus dixit: Melius est vt corpus meum pereat, vt non faciatis animæ meæ quod vultis. Maximus Præses dixit: Consenti & sacrifica, antequam exterminеris. Andronicus dixit: Egò numquam sacrificaui, nec ab infantia mea: & nunc non sacrifico eis, quibus me cogis sacrificare. Maximus Præses dixit: Tangite corpus eius. Anaxius Cornicularius dixit: Consenti Præsidi: pater tuus sum in annis: consulo te. Andronicus dixit: Quoniam senior es, & sensum non habes, tale mihi consilium das, vt lapidibus & dæmonibus sacrificem.]

CORNICVLARII VEL PALATINAE MILITIAE.

Quòd autem hic Cornicularius esse dicatur: diuersi ordinis fuisse Cornicularios, in nostris Notis ad Romanum Martyrologium diximus. qui verò in Palatina militia apud prouinciarum Præsides apparebant Cornicularij, fuisse præfectos exequendis sententiis damna-

A damnatorum, ex Materno diximus, addidimusque sub quolibet maiori magistratu in prouincia Cornicularium militare consueuisse. Post hæc rursum Acta:

Cùm torqueretur, Præses dixit: Non sentis tormenta miser, vt miserearis tui, & recedas à vanitate ista, quæ te non potest saluare? Andronicus dixit: Quam dicis esse vanitatem, professio mea valde in omnibus bona est, spem habens in Domino: sapientia autem tua temporalis sempiterna morte morietur. Præses dixit: Quis te docuit stultitiam istam? Andronicus dixit: Sermo qui & viuificat, in quo & viuificamur, habentes in cælis Dominum spem resurrectionis nostræ. Maximus Præses dixit: Recede à stultitia tua, antequam incipiamus te strictiùs tormentis affligere. Andronicus dixit: Corpus meum ante te est positum: habes potestatem, quod vis, fac. Præses dixit: Torquete os eius fortiter. Andronicus dixit: Aspiciat Dominus, quoniam me sicut homici- B
dam pœnis subiecisti, Præses dixit: Contemnis præcepta Principum? & tribunal meum nihil tibi videtur esse? Andronicus dixit: In Dei misericordia & veritate confido. inde hoc patior. Maximus Præses dixit: Ergo deliquere Principes, ò Biothanate. Andronicus dixit: Deliquere, sicut intelligo: nam si vis, recto sensu intelliges, quoniam delictum est, dæmoniis sacrificare.

XI. ANDRONICVS TORQVETVR.

XII. ATROX TORMENTI GENVS.

Dum torqueretur, Maximus Præses dixit: Conuertite eum, & latera eius pungite. Andronicus dixit: Ante te sum: quo modo vis, corpus meum subiice pœnis. Præses dixit: Tollite testam, & plagam refricate. Hoc cùm factum esset, Andronicus dixit: Confortasti nunc corpus meum in plagis. Maximus Præses dixit: *xarà* modicum te exterminabo, te exterminabo. Andronicus dixit: Non timeo comminationes tuas: sensus meus melior est cogitationibus malitiæ tuæ: propterea contem- C
no omnia præcepta tua. Præses dixit: Ligate ei collum & pedes ferro, & sub custodia habeatur.]

Boias dicta fuisse vincula ferrea, quibus reorum colla ligabantur, alibi diximus. hucusque prima Audientia, seu (vt Acta vocant) prima Interrogatio: vox vsitata apud illos, vt prima Quæstio, prima Interrogatio diceretur, & sic de aliis. Sed prosequamur cetera.

XIII. † docerat in exemplari dies iam vetustate obliteratus.

Secunda Interrogatio facta est die † . . . . . Sedente Numerio Maximo Præside, &c. Maximus Præses dixit: Voca impiissimos Christianos, legi malæ seruientes. Demetrius Centurio dixit: Præsto sum, domine. Et cùm perductus esset Tharacus, Præses dixit: Meminisli quod senectus honoratur in multis, propterea quòd est ipsius cogitatio & sensus. proinde cogitasti apud te, ne iterum in prioribus illis cogitationibus & D
hodie velis permanere. Sed magis accede, & sacrifica diis pro salute Principum, vt honorem consequaris. Tharacus dixit: Honorem istum si intelligerent & ipsi Principes, & alij qui communicant sensibus vestris; ab omni cæcitate cogitationum vanitatis suæ se separarent, & in meliorem & fortiorem sedem à Deo verissimo viuificarentur. Præses dixit: Lapidibus os eius frangite, & dicite: Recede à stultitia tua. Tharacus dixit: Si non essem accuratus, similis tibi essem insensatus. Præses dixit: Ecce dentes tuos comminutos: miserere iam tibi miser. Tharacus dixit: Non tibi persuadeas in nihilo. Nam si omnia membra mea collidas, insto fortis in eo qui me fortem facit. Præses dixit: Crede quia melius est tibi vt sacrifices. Tharacus dixit: Si scirem quia melius esset, hoc non expectarem à te.

SECVNDA MARTYRVM QVAESTIO.

XIV. DIRIS PROBATVR TORMENTIS.

Et cùm non amplius Tharacus loqueretur, Præses dixit: Cædite eum in os, clamantes ei, Responde. Tharacus dixit: Maxillæ meæ fractæ sunt; quo modo respondeam? E
Maximus Præses dixit: In omnibus his non consentis insensate? Accede, adora, immola diis. Tharacus dixit: Si vocem clamoris mei subtraxisti, verum sensui animæ meæ non nocebis, sed magis intra vnam horam me ædificasti. Præses dixit: Ego duritiam tuam expellam, maledicte. Tharacus dixit: Omnibus cogitationibus tuis adsum; sed vinco in eo qui me fortem fecit, id est, nomine Domini. Præses dixit: Afferte ignem, & expandite manus eius, & ponite in eis. Tharacus dixit: Ignem tuum temporalem non timebo: timeo autem si fortè consentiam tibi, ne ignis æternus dominetur mei. Et cùm positus esset ignis super manus eius, Præses dixit: Ecce nunc manus tuæ exterminatæ sunt ab igne; requiescе à vanitate tua insensate, & immola diis. Tharacus dixit: Sic mecum loqueris, quasi iam voluntati tuæ consenserim ex tua crudelitate: per voluntatem Domini fortissimus sum in omnibus quæ aduersum me parantur.

Præses

Universidad de Deusto
Biblioteca

XV. Præses dixit: Ligate eum pedibus, & in altum suspendite, & fumum atrum suppo- A
nite subtus faciem eius. Tharacus dixit: Ignem tuum contemno, fumum tuum time-
re non habeo. Maximus Præses, cùm suspensus ille esset, dixit ad eum: Sic pendes, vsque
dum consentias, & sacrifices. Tharacus dixit: Sacrifica Præses, sicut & consuetudinem
habes sacrificare hominibus: mihi autem non licet hoc facere. Maximus Præses dixit:
Afferte acetum cum sale, & in naribus eius perfundite . . . . . .
*deerat in codice pagina, qua continebantur reliqua tormentorum Tharaci, & Probi tota se-
cunda Interrogatio excidit; sed & Andronici nisi tantùm hæc pauca sequenti pagina haben-
tur conscripta:*

XVI. INTERROGATIO ANDRONICI. Præses dixit: Hi sermones stultitiæ tuæ nihil tibi proderunt; sed accede, sacrifica
diis; ne mala, sceleste, perdant te. Andronicus dixit: Et primò & secundò, quæ au-
distis, vnum est: non enim puer sum, vt seducar sermonibus, & conculcer. Præses di- B
xit: Non me vinces, aut contemnes tribunal meum. Andronicus dixit: Non vos vin-
cimus, sed est qui nos confortat Dominus noster Iesus Christus: nam ex parte sentis
& recognoscis, quoniam non timemus te, neque tormenta tua. Præses dixit: Præ-
sententur mihi alia genera tormentotum proxima Sessione. Hic autem vinculis fer-
reis recipiatur in custodia, & à nemine videatur vsque in manè.] Secunda Interroga-
tio explicit.

XVII. TERTIA QVÆSTIO. Incipit tertiâ Interrogatio. Præses dixit: Vocà iniquissimos Christianos. Demetrius
Centurio dixit: Præsto sum, domine. Adducto Tharaco, Præses dixit: Adhuc plaga-
rum & pœnarum & custodiarum vincula contemnis? Audi me Tharace, & recede à
confessione ista, vnde lucrum non habes: sed sacrifica diis, quoniam per ipsos omnia
stant. Tharacus dixit: Numquam bene sit illis, vt per illos mundus gubernetur, qui- C
bus paratus est ignis & tormenta æterna; non solùm illis, sed & omnibus qui faciunt
voluntatem ipsorum. Præses dixit: Non quiescis iniquissime blasphemans? Aut putas
tu, quia per impudentiam sermonum tuorum caput tibi abscindam, & recedas? Tha-
racus dixit: Sic erat, vt compendio moriens non magnum agonem haberem: nunc
autem fac, vt mihi in Domino crescat agonizatio fidei meæ. Præses dixit: Talia patiun-
tur & patientur tui, qui sunt in vinculis, ac legibus morientur. Tharacus dixit: Hoc
quod dicis: stultitia mentis tuæ est: quoniam qui operantur mala, meritò moriuntur:
nos autem qui malum nescimus, sed pro Domino patimur, mercedem speramus acci-
pere cælestem à Domino. Præses dixit: Maledicte & inique, quam mercedem expecta-
tis, malè & scelestè consummantes? Tharacus dixit: Non tibi licet hoc interrogare,
neque scire quam præparauit nobis Dominus positam mercedem in cælis: propterea D
sustinemus iram sensus tui.

XVIII. Præses dixit: Sic me alloqueris, maledicte, quasi consors meus sis? Tharacus di-
xit: Ego consors tuus non sum; sed habeo potestatem loquendi, & nemo potest me
compescere, propter eum qui me confortat, hoc est Dominus. Præses dixit: Ego po-
testatem istam, quam habes, eradicabo à te, nequissime. Tharacus dixit: Nemo po-
test auferre à me potestatem istam, neque tu, neque Principes tui, neque pater vester
THARACVS TERTIO TORQVETVR Satanas. Præses dixit: Verùm quid loquor tecum in allectatione? Tharacus dixit: Al-
lectatio tua tecum sit. Ego, sicut & Dominus nouit, cui seruio, quoniam vultus tuus
mihi horret, vt loquar tecum. Præses dixit: Ligate eum, quoniam stultus est. Tha-
racus dixit: Stultus, si essem similis tui, & voluntati tuæ acquiescerem. Præses dixit:
Quoniam suspensus es, sacrifica, antequam secundùm meritum tuum pœnas tibi adhi- E
beri faciam.

XIX. Tharacus dixit: Licet tibi? At non licet tibi vniuersas pœnas mihi adhibere, quo-
niam militaris fui. Sed ne existimes quoniam acquiescam iniquitati tuæ, omnes excogi-
tationes pœnarum in me comple.] hæc ibi.

At quid est, quòd Tharacus de eo quòd miles fuerit, Iudicem arguit, non licuisse illi
in ipsum experiri ea pœnarum genera, quæ ex legis præscripto non essent? nisi quòd
RESCRIPTVM IMP. ab eodem Diocleriano Imperatore nuper ad Sallustium Præsidem sic rescriptum fuis-
a l. milit. C. de quæstionibus. set': Milites neque tormentis, neque plebeiorum pœnis in causis criminum subiici
concedimus; etiam si non emeritis stipendiis suis videantur esse dimissi: exceptis iis sci-
licet qui ignominiosè sunt soluti. quod & in filiis militum veteranorum seruabitur.]
hactenus rescriptum Imperatoris.

Ad hoc

A Ad hoc igitur iure Præsidem prouocat Tharacus miles emeritus. Id enim & ex eo XX. CALVMNIAM PATITVR THARACVS.
perfacile intelligitur, quòd idem Præses aduersus eum obiiciat ex eiusdem rescripti au-
ctoritate: dum calumniatur, ipsum nequaquam honesta missione solutum à militia, vt
Tharacus eo pro sui incolumitate priuilegio vti posset. nam hæc subdunt Acta:

Præses dixit: Milites semper pro salute Principum diis sacrificant, vt promereantur
dignitatem suam: tu autem cunctis pessimus, & quòd fugisti militiam, propterea paran-
tur tibi maiora tormenta.]hæc Præses, quòd fugitiuo eò vti priuilegio non liceret, quip-
pe qui exercitum deserens, reus maiestatis (vt Vlpianus [a] disputat) esset effectus: licet hæc [a] l. 2 ff. ad leg. Iul. maiest.
ille calumniosè in Tharacum obiecerit, qui nonnisi honesta (vt dictum est) fuit missione
dimissus. Sed prosequamur cetera.

Tharacus dixit: Quid commoueris frater? Tibi dico, fac quod vis, impie. Præses di- XXI.
B xit: Noli putare te semel damnari, sed particulatim te exterminabo, & reliquias tuas be-
stiis dabo. Tharacus dixit: Fac quod facturus es citiùs, noli sermonibus promittere. Præ-
ses dixit: Putas quia mulierculæ aliquæ corpus tuum habent aromatibus vel vnguentis
condire, iniquissime? nam de hoc est cogitatio, vt reliquias tuas perdam.]

Hæc planè Præses, quòd optimè sciret Christianorum consuetudinem in sepeliendis
sanctorum martyrum reliquiis, quas solerent (vt testatur Tertullianus [b] & alij) magna [b] Tertull. in Apolog. c. 42.
impensa pretiosis vnguentis pollinctorum arte studiosè condire ac venerari.

Tharacus dixit: Et nunc quæ vis corpori meo adhibe, & post mortem fac quod vis. XXII.
Præses dixit: Sacrifica prius. Tharacus dixit: Stulte, quòd neque diis tuis, neque ignomi-
niis vestris sacrificem, sæpiùs dixi. Maximus dixit: Frangite eius faciem, & concidite
labia. Cùm factum esset, Tharacus dixit: Faciem meam exterminasti, sed animam meam
C viuificasti. Præses dixit: Miser, abesto à vanis cogitationibus tuis: sacrifica, vt de angu-
stiis istis possis euadere. Tharacus dixit. Putas me stultum & insensatum, & quòd in Do-
mino confidens non viuam in cælo? tu ad horam temporalem vitam corporis aufers:
animam tuam perdis in sæcula sæculorum. Præses dixit: Obeliscos incendite, & ad eius DIRA PARATA TORMENTA.
maxillas [c] ponite. Ea patiens Tharacus dixit: Et maiora quàm ista si feceris, non conuer- [c] vel, axillas
tes seruum Dei, vt adoret ignominiam & dæmonia.

Præses dixit: Afferte nouaculam, & abscindatur cutis eius: caput autem eius radi- XXIII.
te, & prunas superimponite. Tharacus dixit. Et si totum corpus meum excoriari iubeas,
non recedo à Deo meo, qui me fortem facit, vt sustineam arma militiæ tuæ. His omni-
bus factis, Præses dixit: Colligite obeliscos, & incendite nimis, & sub alis eius ponite.
Tharacus patiens dixit: Respiciat Dominus de cælo, & iudicet. Præses dixit: Quem
D Dominum vocas, maledicte? Tharacus dixit: Quem tu nescis, qui reddit vnicuique se- QVID IN MARTYREM PRAESES.
cundùm opera sua. Præses dixit: Nónne sic te perdam, & sicut antea prædixi, & reli-
quias tuas? ne mulierculæ in linteamine corpus tuum inuoluant, & vnguentis & odo-
ribus adornent. Sed scelestè, iubebo te comburi, & cineres tuos in ventum dispergam.
Tharacus dixit: Et antea dixi, & nunc dico, fac quod vis: habes potestatem in hoc sæ-
culo. Præses dixit: Recipiatur in custodiam, & seruetur proximo muneri ad bestias.
Alium afferte ante tribunal.

Demetrius Centurio dixit: Præsto est, domine, Probus. Præses dixit: Consule tibi, XXIV. PROBVS ITEM AD CERTAMEN.
ne in præteritas pœnas irruas, Probe: nam ante te qui voluerunt permanere in duritia
sua, postea pœnituit eos. Et tu nunc sacrifica, vt à nobis honoreris, & à diis: accede, sa-
crifica. Probus dixit: Sensus noster vnus est, vnicordes Deo seruimus: noli putare à
E nobis aliud audire: nam audisti, & vidisti, quia non vales conuertere nos: præsto sum
tibi hodie contemnens comminationem tuam: ergo quid expectas? Præses dixit: Con-
suluistis inuicem in malis vestris Deum negare. Cingite eum, & pedes sursùm suspen-
dite. Probus dixit: Non quiescis pro dæmoniis agonizare. Maximus Præses dixit:
Crede mihi antequam patiaris, consule corpori tuo: vides enim quæ tibi parentur ma-
la. Probus dixit: Omnia quæ mihi facta fuerint, in consolationem animæ erunt: ideo
fac quod vis. Præses dixit: Ignite obeliscos, & in lateribus ponite, vt stultus non sit.
Probus dixit: Quo magis tibi stultus videor, eo sapientior ero in lege Domini. Post hæc
addidit Præses: Ignitos obeliscos in dorsum eius infigite. Cùm pateretur Probus, di-
xit: Subiectum est tibi corpus meum. videat Dominus de cælo humilitatem & sustì-
nentiam meam.

Post

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXV. VIM PATITVR PRODYS.

Post hæc præcepit Præses afferri carnes immolatas, & vinum sacrificij, & ait: Infundite illi vinum, & carnes de ara mittite in os eius. Cùm hæc agerent, dixit Probus: Videat Dominus, & aspiciat de altissimis sedibus suis vim, & iudicet iudicium meum. Præses dixit: Multa sustinuisti miser, & ecce iam sacrificium accepisti. Probus dixit: Nihil magnum feci, vim faciens: Dominus scit voluntatem meam. Præses dixit: Et manducasti, & bibisti. Probus dixit: Scit Dominus, & vidit vim quam patior. Præses dixit: Ignitos obeliscos suris imponite. Probus dixit: Neque ignis, neque tormenta, neque pater tuus Satanas potest auertere seruum Dei à confessione sua. Præses dixit: Clauos acutos vstulate, & in manibus eius ponite. Probus dixit: Gratias tibi ago Domine, quoniam & manus meas dignatus es cruciari in nomine tuo. Præses dixit: Multa tormenta vanum te fecerunt. Probus dixit: Multa potestas te non solùm fatuum, sed & cæcum fecit: quod enim facis, nescis. Præses dixit: Debilis toto corpore audes talia in me dicere, quoniam adhuc oculos tuos sanos reliqui: pungite oculos eius, vt non videns, minutatim à lumine isto discedat. Cùm hoc factum esset, Probus dixit: Ecce & oculos corporis mei abstulisti; sed numquam tibi dabitur vt oculos fidei viuos possis tollere. Præses dixit: Post ista tormenta viuere te speras? aut putas quòd sinaris lætus mori? Probus dixit: In hoc pugnans agonizor, vt confessionem bonam & integram perficiam, vt à te occidar sine misericordia. Præses dixit: Tollite, & ligate, & seruate eum in custodia, & nemo de sodalibus eius accedat, & magnificet eos ex eo quod impiè permanserunt. Proximo muneri tradetur.

XXVI. ANDRONICI SVPREMA CONFESSIO.

Post hæc Præses dixit: Afferatur mihi Andronicus. Demetrius Centurio dixit: Præsto est, domine. Præses dixit: Vel nunc ætati tuæ consule, si prudenti sensu cogitasti, vt pius sis in deos: assentire, sacrifica diis, vt soluaris. Andronicus dixit: Numquam id tibi detur tyranne, vt extra legem Dei faciam: non solues confessionem meam, quam habeo in Domino: assisto dutitiæ tuæ. Præses dixit: Videris furere, & dæmonem habere. Andronicus dixit: Si dæmonium haberem, consentirem tibi: nunc autem quia Dominum confiteor, dæmoni non acquiesco: tu autem dæmon, & cæcus, quæ dæmonis sunt operaris. Præses dixit: Si non sic gessero sicut impius, deponam omnem virturem tuam. Andronicus dixit: Non timeo te, neque iram tuam, assistens tibi in nomine Domini mei Iesu Christi. Præses dixit: Ex papyro manipulos facite, & apponite ignem ventri eius. Quod cùm fieret, Andronicus dixit; Etsi totus arderem, adhuc in me est spiritus. non me vinces, peruerse. Præsto est qui me confortat Dominus, cui seruio. Præses dixit: Quousque non acquiescis, insensate? quære vt vel in lecto moriaris. Andronicus dixit: Quousque viuo, vinco malitiam tuam. Præses dixit: Incendite obeliscos, & ponite inter digitos eius. Andronicus dixit: Insensate Dei contemptor, omni cogitatione Sataneæ plenus es totus: vides corpus meum consumptum à pœnis tuis: putas quòd iam timeam artes tuas? habeo Christum Dei filium in me, & contemno te. Præses dixit: Inique, non scis quem inuocas Christum hominem quemdam factum, sub custodia Pontij Pilati punitum, cuius extant Acta passionis? Andronicus dixit: Obmutesce: non enim licet tibi de hoc iniquè loqui. Præses dixit: Quod lucrum facis, immanissime, fidei & spei huius hominis, quem dicis Christum? Andronicus dixit: Lucrum magnum habeo & mercedem: propterea hæc omnia sustineo.

XXVII. DIRA PATITVR ANDRONICVS.

Præses dixit: Aperite os eius, & mittite carnes de ara, & vinum infundite. Dum hæc agerentur, Andronicus dixit: Domine, Domine, vide vim quam patior. Præses dixit: Viquequo sustines positus in pœnis? ecce gustasti de sacrificio. Andronicus dixit: Pereant omnes qui colunt idola, tu & Principes tui. Præses dixit: Maledicis Principes, ô malum caput, qui diuturnam & altam pacem præstitere? Andronicus dixit: Ego execratus sum pestem, & sanguibibulos qui euertunt mundum: quos Dominus brachio suo potenti confundat & perdat. Præses dixit: Mittite ferrum in os eius, & excutite eius dentes & molas: & blasphemam linguam abscindite, vt discat blasphemare Principes: dentes autem eius rollite, & linguam comburite: cinerem facite, & vbique spargite; ne de consortibus huius impij, aut ex mulierculis aliqua colligat, & seruet veluti pretiosum aliquod, aut sanctum: ipsum autē tollite, & custodite in custodia, vt cum suis consortibus proximo muneri offeratur. Tertia interrogatio absoluta est.] hucusq. Acta Proconsularia. Quæ autem sequuntur de eorum consummatione, cùm in amphitheatrum

trum ducti, & bestiis traditi sunt; addiderunt Macarius, Felix, & Verus, Christiani homines, qui interfuerunt spectaculo, & de rebus post hæc gestis epistolam conscripserunt: cuius cùm in codice deesset exordium, narratio tantùm inerat his verbis conscripta:

Numerius Maximus Proconsul Ciliciæ, aduocans Terentianum Sacerdotalem Ciliciæ, iussit ei sequenti die munera edenda curare. Manè autem diei sequentis, viri ac mulieres exierunt in amphitheatrum, quod mille passus longè aberat à ciuitate. Cumque repletum esset theatrum, aduenit Maximus videre spectaculum. Et in prima muneris editione cùm multæ feræ immensæ essent, multorum corpora deuorata sunt. Nos cum essemus in abdito, expectantes eramus cum omni metu: cùm subitò Maximus militibus mandat introduci Christianos martyres, Tharacum, Probum, & Andronicum. Milites autem angariauerunt homines, qui in humeris portarent martyres; non enim poterant ambulare laceratione pœnarum, quos vidimus in theatrum ferri. Hæc nos videntes, conuertentes capita, lacrymati sumus. Proiecti sunt in medium amphitheatri, factusque est timor omnium, & murmur in Maximum, qui sic iudicasset. Et multi ex illis spectaculum dimisere, obloquentes in Maximum, eiusque feralem sæuitiam. Quod videns Maximus, iussit adstantibus sibi militibus, eos qui discessissent notare, vt postmodum illos audiret. XXVIII. MARTYRES DAMNATI BESTIIS.

Iussit interea feras dimitti in corpora martyrum: quæ cum illos non tetigissent, iussit Munerarios cædi: & minans mandat, vt, quam ferociss imam haberent bestiam in caua, mitterent. Dimissus est vrsus, qui tres homines ea die occidisset: & cùm ad Andronicum accessisset, sedens quieuit lingens eius vulnera. Andronicus illum vellicans irritabat, vt cibus illius fieret: sed ille pepercit, mansuetus in omnibus redditus. Iratus Præses mandat lanciariis vrsum occidi. Curat Terentianus, timens iram Præsidis, dimitti in martyres leænam, quæ missa fuerat Antiochia ab Herode. Missa in amphitheatrum leæna incussit timorem adstantibus: eo quòd hinc inde discurrens fugam captaret: sed perueniens tandem ad corpora martyrum, accubat genuflexa ante Tharacum, eumque clunium demissione venerata: manu suâ ille eam attrahebat, vt sic irritata ab ea voraretur.] hæc ibi & alia quæ dicemus. XXIX. BESTIAE BLANDIVNTVR MARTYRIBVS.

Innouantur planè antiqua illa Ignatij verbis de bestiis parcentibus Christianis scriptis mandata miracula, & spiritus item Ignatij in ijs ipsis martyribus incalescens ostenditur. etenim ille ad Romanos scribens ait: Frnar bestiis mihi paratis: quas opto truculentiores mihi inueniri: quas & blanditiis demulcebo, vt crudelius me deuorent; non vt quosdam metuentes non attigerunt & illæ si sponte nolint, ego illas vi adigam. Ignoscite mihi: quid mihi vtile sit, ego noui.] Sed post hæc Acta rursum de bestia: XXX.

Leæna autem vt ouis mansuera Tharaco inhærebat. Excitantur clamores in theatro ob ingentem admirationem, quo Præses confusus, & ira exandescens, mandat suis, leænam prouocari: quæ magno rugitu posticum aggreditur. Clamat populus timens magna voce: Leæna aperiatur: Posticumque destructum est. Maximus indignans vocat ad se Terentianum, iubetque edi gladiatorum munus, quibus mandaretur in primis Christianos martyres gladiis confodi: quod factum est quinto Idus Octobris. Cùm verò Maximus se domum ex amphitheatro recepisset; reliquit decem milites, quibus mandauit, vt corpora martyrum admiscerent cum corporibus extinctorum gladiatorum, vt cognosci non possent. CHRISTIANI A GLADIATORIBVS OCCISI.

Hæc cùm vidissemus facere milites; non appropinquantes, Dominum rogauimus vt nobis nota fierent corpora martyrum. Et post hæc proximè appropinquantes, vidimus custodes cænantes, & focum propè habentes propter vigilias noctis: & iterum fiximus genua, & orauimus Dominum & Christum eius, vt desiderium nostrum impleret, & de cælo auxilium mitteret, & sanctorum corpora nobis ostenderet: & subitò terræmotus factus est, & tonitrua, & fulgura, & magna tempestas imbrium: & nos iterum orauimus, & ad corpora appropinquauimus, & inuenimus focum extinctum, & nullum militum, qui ob tempestatem aufugerant: & ad cælum manus leuauimus, vt dignaretur Dominus reliquias sanctorum martyrum nobis certo signo patefacere. XXXI. INVENIVNTVR ET SEPELIVNTVR MARTYRES.

Et mox tres facellæ veluti stellæ apparuerunt supra ipsorum corpora: quæ furtim subtraximus, & ambiuimus, præcedētibus nos cælestibus illis lucernis: quas nos sequentes, duxerunt in aduersam partem montis, & sic recesserunt: ibi ea in caua petra illic reperta posuimus, & aditum magna diligentia clausimus, ne ab inquirente Maximo inuenirentur XXXII. SIGNO CAELESTI MARTYRES INDICANTVR.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rentur. Postea redeuntes ad ciuitatem cognoscere quid actum esset, inuenimus custodes A esse necatos à Maximo. Nos autem gratias egimus Domino nostro Iesu Christo, qui vnit in sæcula sæculorum. Ego Macarius, Felix, & Verus hic reliquum vitæ nostræ tempus facere cupimus, vt hic cum illis quiescere digna sint nostra corpora, & cum illis in cælo perfrui vita æterna. Quos autem cum his ad vos mittimus, suscipite in timore Domini: sunt enim operarij Domini nostri Iesu Christi. Habetote nos in mente. Gratia Dei. Amen.] hucusque horum epistola.

XXXIII. Hæc autem ipsa Acta Metaphrastes, quòd prolixiora fortasse sint visa, redacta in compendium edidit magno præiudicio Ecclesiasticæ antiquitatis, nec sine aliquo dispendio veritatis. At licet fusiora videantur, iucundum tamen illa ipsa audire martyrum verba à Notariis tunc fideliter scripta; quæ postea à Fidelibus, pacis tempore, magno redempta pretio sunt & exscripta: gratiora quidem hæc ac clariora aliis quibusuis licet veris, B pigmentis tamen eloquentiæ circumlitis. Etenim omne quod fucatum est, suspectum redditur; & verum non semper creditur, quod magna artis industria concinnatur: contenta namque nitore suo veritatis pura simplicitas, eo pulchrior, quo incultior, recte sentientibus esse solet. Sic igitur ex omnibus memoriæ commendatis Actis martyrum, illa fideliora atque in omnibus magis integra (quod sæpè dicere solemus) esse noscuntur, quæ à fidei hostibus scripta, & in publica relata sunt Proconsulum monumenta. Adeò namque execrandum erat, in publicis tabulis falsum quid scribere, vel ex eis aliter ac scripta essent recitare, vt hoc ipsum crimen primo capite legis Maiestatis (vt Vlpianus [a] tradit) includeretur.

PVBLICA ACTA MARTYRVM FIDELISSIMA.

[a] l. 2. ff. ad leg. Iul. maiest.

Ac proinde quæ sic scripta ab illis, & exscripta à nostris veneranda prodit antiquitas post tot naufragia scripturarum, facie pura, sincera & decora, sunt eadem cupidè à ve- C
XXXIV. ritatis cultoribus amplectenda, atque auidius osculanda. Etenim haud pepercit Actis sanctorum martyrum, malis perpetrandis semper inuigilans astutia Satanæ, quæ per prauorum hominum mentes ea labefactare curauit. Nam impietas, omnium malorum auctrix, quòd veris actis martyrum, à Christianis exscriptis, Christianæ fidei certitudo & Christi gloria effulgerent, Gentiliumque deorum falsitas, coientiumque ipsos fluctitia & hæreticorum nugacitas perspicuè haberentur expressa atque conuicta: interdum sanctorum martyrum vera acta corrupit; ac falsa edidit, suppressis veris, vel igni traditis.

MARTYRVM ACTA SÆPE CORRVPTA.

Id quidem cæca malitia de Actis Pilati primùm, quæ de Christi Domini nostri mortis sententia (vt dictum est superius) fuere conscripta, temerario conatu præsumpsit; quod ipsum quoque factitatum est de quibusdam Actis martyrum. Ad hæc spectat iusta illa querela Arnobij*, qui eiusdem Diocletiani temporibus vixit, qua ait in Gentiles, hæc D de Christianis scriptoribus garrientes: Sed conscriptores nostri mendaciter ista prompserunt (*de Christo scilicet atque eorum præconibus*) extulere in immensum exigua gesta, & angustas res satis ambitioso dilatauere præconio. Atqui vtinam cuncta referri in scripta potuissent, vel quæ ab ipso gesta sunt, vel quæ ab eius præconibus pari iure & potentia terminata: magis vos incredulos faceret vis tanta virtutum: aut apprehendere locum fortasse possetis, quo videretur esse simillimum veri & incrementa rebus apposita, & inditas scriptis & commentariis fallitates. Sed neque omnia conscribi aut in aures omnium peruenire potuerunt gesta, gentibus in ignotis, & vsum nescientibus litterarum: aut si qua sunt litteris conscriptionibusque mandata, malcuolentia dæmonum, quorum cura & studium est hanc intercipere veritatem, & consimilium his hominum interpolata quædam & addita, partim mutata atque detracta, verbis, syllabis, litteris, vt E & credentium tardarent fidem, & gestorum corrumperent auctoritatem.] hæc Arnobius. Præstiterunt hæc Gentiles pariter & hæretici.

[b] Arnob. lib. 1. aduers. Gent.

XXXV. ACTA MARTYRVM CORRVPTA.

Indeque illa prudens Gelasij Papæ animaduersio dimanauit, qua in Romano Concilio, vbi scriptorum Christianorum salubris est facta cribratio: Gesta sanctorum martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confessionum triumphis irradiant: quis ista Catholicorum dubitet & maiora eos in agonibus fuisse perpessos, nec suis viribus, sed gratia Dei & adiutorio vniuersa toleraße? Sed ideo secundùm antiquam consuetudinem singulari cautela in S. Romana Ecclesia non leguntur; quia & eorum, qui conscripsere, nomina penitus ignorantur; & ab infidelibus idiotis superflua, aut minùs apta quàm rei ordo fuerit, scripta esse putantur: sicut cuiusdam Quiriaci & Iulitæ, sicut Georgij aliorumque huiusmodi passiones, quæ ab hæ-

A ab hæreticis perhibentur compositæ. Propter quod (vt dictum est) ne vel leuis subsannandi oriretur occasio, in sancta Romana Ecclesia non leguntur. hæc ipse. Sed habito delectu postea, complura fidelia inuenta sunt Acta martyrum, quæ in eadem Ecclesia, sicut in ceteris, publicè recitantur. Vides lector, & in his consilium nostrum, vt ex multiplicibus Actis sanctorum martyrum, illa ferme solùm hic describamus Proconsularia, quæ omnium fidelissima esse noscuntur: non quòd reliqua improbemus; sed vt ex iis quæ ex publicis accepta tabulis, sincera ac pura, omnique fide dignissima esse sciantur; reliquorum omnium martyrum res gestas quæ perierunt, vel corruptæ, atque aliter depraua tæ sunt, in horum imagine contempleris.

IESV CHRISTI ANNVS	CAII PAP. ANNVS	DIOCL. & MAX. IMPP. ANNVS
B 291.	8.	8.

DVcentesimus nonagesimus primus Christi annus, Iunio Tiberiano & Cassio Dione Coss. adscribitur Fastis; reram tamen Ecclesiasticarum, ob inopiam scriptorum, ieiunus.

IESV CHRISTI ANNVS	CAII PAP. ANNVS	DIOCL. & MAXIM. IMPP. ANNVS
292.	9.	9.

C SEquens verò annus ducentesimus nonagesimus secundus Anniballiani & Asclepidotum Coss. habuit: quo ipso Christi anno assumptos esse in regnum ob tyrannos emergentes Flauium Constantium Chlorum & Maximianum Galerium cognomento Armentarium, Eusebius refertur his verbis*: Ægyptum Achilleas obtinuit, ob quæ Constantius & Galerius Maximianus Cæsares assumuntur in regnum: quorum Constantius Claudij Imperatoris ex filia nepos fuit: Galerius in Dacia haud longè à Gerolca natus, atque vt eos Diocletianus etiam affinitate coniungeret, Constantius priuignam Herculei Theodoram accepit, ex qua postea sex liberos Constantini fratres habuit. Galerius filiam Diocletiani Valeriam duxit: ambo vxores, quas habuerant, repudiare compulti.] hæc Eusebius hoc ipso Christi anno, licet in annorum Diocletiani Imperij numero (vt dictum est) errore labatur. Scimus ab allo* horum Cæsarum creationem D ponì anno superiori, sed errare certum est. Nam cùm in inscriptione* edicti eiusdem Galerij aduersus Christianos editi, simul iungatur eius Consulatus octauus cum Tribunitia potestate vicies repetita, incidisseque habeatur in annum Domini trecentesimum vndecimum: numerando eius annos ex Tribunitia potestate vicies repetita; necesse est ab hoc anno ducere eius regni principium numeri. Sed de illa edicti inscriptione illud monendum, siue errore irrepsit, siue amore Constantini factum, ne inscriptus ipse haberetur in edicto contra Christianos promulgato (quod verius credimus) loco Constantini, Constantium positum legi. Sed error patens est, nec occultari potest; cum constet quinque annos ante Consulatum illum Galerij Constantium ex hac vita sublatum esse, atque Constantinum regnare cœpisse. Sed hæc suo loco.

[1] Eusebius in Chron. CONSTANTIVS ET GALERIVS CAESARES.

[2] Pagius in Fast. [3] Apud Euseb. lib. 8. cap. 13.

II. DELECTI HEREDES IMPERII.

Quod verò adsciti dicantur hi Cæsares ad propulsandos tyrannorum vel barbarorum E insultus: Panegyricus Maximiano inscriptus, cùm de eorumdem Cæsarum creatione meminit, contrarium potius videtur adstruere: nempe pacato Imperio Romano, quæsisse Diocletianum & Maximianum, qui parta tuerentur, ac nouis accessionibus propagarent: quod auctor narrat, his scilicet verbis agens de ortu Cæsarum: O Kalendæ Martiæ, sicuti olim annotum voluentium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum! Quanta enim, inuictissimi Principes, & vobis & Reipublicæ propagatio, orbis vestri participando tutelam. Cuius licet, omni hoste perdomito, certa securitas; nimios tamen in diuersa discursus vel reuisenda poscebat. Partho quidem vltra Tigrim redacto, Dacia restituta, porrectis vsque ad Danubij caput, Germaniæ, Rhetiæque limitibus, destinata Batauiæ Britanniæque vindicta, gubernacula maiora quærebat, aucta atque augenda Republica.] hæc & alia ibi, sed ista satis ad institutum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IESV CHRISTI ANNVS 293. | CAII PAP. ANNVS 10. | DIOCL. & MAX. IMP. ANNVS 10.

I. [a] Extant apud Metaphr. die 26. Ianuarij. ACTA MARTYRVM NICOMEDIENSIVM.

ANnus ducentesimus nonagesimus tertius, Diocletiano quintùm & Maximiano quartùm Consulibus adnotatur, idemque annus secundus Imperij Galerij Maximiani: quo pariter consignata habentur exordia Actorum SS. martyrum Nicomediensium[a]: quæ quidem omni ex parte examinata, inuenimus, paucis quibusdam emendatis, fidelissima, ac planè digna quæ in Annalibus vnà cum ceteris Actis martyrum, suis quibusque locis, vt temporis ratio postulat (quòd ab instituto non discrepet) describantur. Præerat tunc Nicomediensi Ecclesiæ Cyrillus Episcopus, qui sedulo pastorali studio eam mitificè illustrabat. Quem Domna virgo Gentilis, sacerdotum maxima, cùm incidisset in Acta Apostolorum, & ex eis pietatem prægustasset, cupiens plenius ad B Christianam fidem institui, noctu conuenit: à quo religionem edocta, signoque Crucis ex more, dato nomine, consignata, effectaque catechumena, Agapium diaconum ab eodem catechistam accepit, rei tantùm conscio. Inde barbaro homine, regio eunucho paribus votis Christianum fieri expetente: quocum etiam statuto tempore baptismum suscepit: & quod in iisdem Actis[b] Apostolorum legerat, quæcumque habuit, ad Cyrilli pedes in pauperes eroganda portauit.

[b] Act. 4.

II. ANTIMVS SVCCEDIT CYRILLO.

Cùm verò ex hac vita S. Cyrillis Nicomediensis Episcopus excessisset, in locum ipsius Antimus subrogatur: cuius sedis tempore, à Persa quodam eunucho Indes collega, ac pariter Domna, quòd Christianam fidem excolerent, Præfecto domus regiæ deferuntur: qui rem accuratiùs exploraturus, suasione delatoris, cubiculum eorum ingreditur. Quænam verò in eo inuenerit, & quæ solerent esse Christianorum supellectilia, auctoris verbis, ea sic describentis, referimus: Audiuit (inquit) Præfectus: & cùm libenter eam admisisset probationem, aufert ab eis claues: & cùm aperuisset, inuenit prosinus, sed non vt ipse sperabat; sed ea quæ verè erant veneranda, nempe diuinæ Crucis figuram, & librum sacrosanctum, nimirum Apostolorum Deo gratas Actiones, & præterea possessionum vacuitatem eorum quæ in cælis magnum thesaurum recondebant: cuius præclaræ opes erant duæ storeæ in nudo solo stratæ, generosorum & beatorum Domnæ & Indes supellex; fictile præterea thuribulum & lucerna, & lignea arcula, in quæ reposuerant sacram oblationem, cuius fiebant participes.] hæc ibi.

III. EVCHARISTIA DOMVM PORTARI SOLITA.

Porrò pristinæ huius consuetudinis tam Occidentalis, quàm etiam Orientalis Ecclesiæ, ab ecclesia sumptam sacratissimam Eucharistiam domum ferre, & in arca collocatam asseruare, eamdemque diebus singulis participare; quæ superiùs ex Tertulliano, D Cypriano, Gregorio Nazianzeno, Basilio, & aliis scripta primo Annalium tomo habentur, apertè significant. Sed & signum sanctæ Crucis aliqua materia expressum habere apud se consueuisse pios Christianos, quæ tradit Gregorius Nyssenus in sancta sorore Macrina, & alia innumera planè exempla declarant.

IV. ARREPTITII TRADI SOLITI CHRISTIANIS.

Cæterùm sic detecti Domna atque Indes Christiani, detruduntur in carcerem, ac fame diutiùs cruciantur: diuinitus autem impertitis alimentis pellunt inediam. Sed blanditiis eos demulcere Præfectus studuit: cùm illa, ne certamini huiusce modi magis periculoso succumberet, non sine diuini Spiritus instinctu, instar Dauid Saulem fugientis, simulauit insaniam, arreptæ à dæmone speciem præseferens: sicque diu omnium molestia perseuerans, tandem Christianorum Episcopo Antimo curanda committitur. E Consueuisse planè Gentiles ad liberandos arreptos à dæmone, quibus abundare solerent, Christianorum auxilium frequentissimè implorare; quæ sunt ex Tertulliano, Cypriano, & aliis superiùs dicta, manifestè declarant. Hæc autem hoc anno (vt diximus) cœpta, producta sunt vsque ad Galerij Maximiani reditum Nicomediam, cùm iam Parthos ac Persas prœlio superasset. Quæ autem post hæc contigerint, suo loco dicturi sumus.

IESV

IESV CHRISTI ANNVS 294. | CAII PAP. ANNVS 11. | DIOCL. & MAX. IMPP. ANNVS 11.

A

QVi sequitur annus Christi ducentesimus nonagesimus quartus, nouos Cæsares Constantium Chlorum & Galerium Maximianum Consules habuit. His Consulibus, tertio Idus Augusti, Susanna Gabinij filia, Caij Papæ neptis, cùm nuptias Maximiani renuisset à Diocletiano affine tentatas, quòd Christiana esset inuenta, iussu eiusdem Imperatoris in paternis ædibus capite truncata, martyrij palmam est consecuta. Hæc autem quo modo contigerint, eius martyrij Acta declarant: quæ quidem in Ecclesiis legi consueuerunt, quibus & vetera quæque Martyrologia fidem B adijciunt. I. SVSANNÆ CERTAMEN.

Ad ea autem elucidanda quæ videri possunt ambigua, illud in primis est intelligendum: Diocletiani filiam, quæ coniugio iuncta fuit (vt dictum est) Galerio Maximiano Cæsari, haud diu post nuptias fuisse superstitem: nulla enim penitus extat eius memoria in antiquioribus monumentis; sed nec ex ea proles aliqua legitur esse suscepta: parer autem vt filiæ defunctæ memoriam consecraret æternitati, Pannoniæ partem (sicut inquit Ammianus[a]) eius nomine institui atque cognominari voluit. Sed & eiusdem Valeriæ nomine nuncupauit ciuitatem [tam ad ripam Danubij, vt Ennodius[b] tradit. frequentior tamen est prouinciæ Valeriæ mentio, quàm ciuitatis: eius enim post Ammianum Zosimus[c], & ex nostris S. Ambrosius[d] meminerunt. Dicta est autem Valeria Pannoniæ, ad distinguendam eam à Valeria prouincia in Italia, de qua alibi[e] à nobis C fusiùs dictum est. II. [a] Ammianus Marcel. lib. 19 [b] Ennod. in Act. S. Antonij Ticinensis. VALERIA PANNONIAE, [c] Zosim. histor. lib. 2. [d] Ambr. lib. 2. cap. 4. in fine. [e] Not. in Martyrolog. Rom. die 23. Ianuarij.

Diocletianus igitur, qui (vt demonstratum est) omnem adhibuit diligentiam, vt Galerium, quem creasset Cæsarem, affinitatis vinculis obligaret; & ob id coegisset eum, quam duxerat, repudiare coniugem, atque filiam suam Valeriam sumere in vxorem: illius morte resoluto iam vinculo, quam in sua cognatione haberet gradu propinquiorem virginem, eam illi fœdere nuptiarum coniungere festinauit. Fuit hæc Susanna filia Gabinij germani Caij Papæ; qui ambo Diocletiano sanguine coniuncti erant, consobrini nempe, ijdemque ex Dalmatia oriundi. III. SVSANNA QVAERITVR VXOR GALERIO.

Quòd verò eiusdem Susannæ Acta habeant, quæsisse Diocletianum vxorem Maximiano, vel, vt alij codices habent, Maximino (sed nihil refert, nam vtroque nomine dictus habetur) filio suo adoptiuo: sanè quidem peculiare Principibus erat, vt, quem D cuperent Imperij successorem, eumdem in filium adoptarent: nam sicut ipse Galerium Maximianum, ita & Maximianus Herculius collega adoptauit Constantium Cæsarem: quod Panegyricus ipsi dictus testatur. Sanè quidem & in alio Panegyrico idem Galerius Cæsar filius nominatur Diocletiani Imperatoris: quod nonnisi per adoptionem legitimè fieri potuit, cùm nulla penitus Diocletiano proles masculà esset. Huic igitur, defuncta Valeria, Diocletianus (vt dictum est) statuit Susannam matrimonio iungere. Quæ autem post hæc secuta sint, eiusdem martyrij Susannæ Acta declarant, quorum quatuor exemplaria nacti sumus; ex iisdemque alia prolixiora, alia verò breuiora legimus, parum ab inuicem discrepantia. Nos verò, quod diuersis planè verbis eadem propè inuenerimus esse narrata, ex iisdem hæc summatim desumpta describemus. IV. DIOCLETIANI FILIVS ADOPTATVS.

E Susannæ in primis stemma in eis sic deductum inuenimus: Maximum, seu Maximinum Diocletiani fuisse germanum, cumque vita functum duos reliquisse liberos suos Caium atque Gabinium, quos Christianæ religionis professio ab eiusdem Diocletiani consuetudine segregauit. Duxit vxorem Gabinius, ex qua Susanna est orta: idemque postea, vxore defuncta, sacris ordinibus initiatus, presbyteratu dignus est habitus: Caius verò, quod duxisset vitam cælibem, summo quoque sacerdotio auctus, & creatus est Vrbis Episcopus, totiusque simul Christianæ religionis Antistes. Porrò legimus in iisdem Actis, Gabinium, egregia eruditione præditum, aduersus Gentiles scripsisse pro religione Christiana defensionem. V. SVSANNAE STEMMA.

Valeria igitur (vt dictum est) ex hac vita sublata, agit per Claudium propinquum Diocletianus, vt Susannam Galerio Maximiano iungat vxorem. Quod cùm per illum VI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SVSANNA RENVIT CONIVGIVM.

Gabinio significatum esset; mox ipse, præsente Caio Papa, Susannæ animum explora- A
uit: & licet sibi satis cognitus ex eius vitæ instituto videri posset; tamen, vt Claudij &
Imperatoris vitaret inuidiam, noluit peritionem honestissimam (vt videbatur) reiicere,
sed exploraturum se puellæ animum dixit: sicque dimisso Claudio, Susannam allocu-
tus est vnà cum Caio Papa, eique Diocletiani consilium de nuptiis significauit. Illa verò
vehementiori spiritu detestata cultroris dæmonis nuptias, nihil antiquius sibi fuisse ad-
didit, quàm excultam castitate vitam Christo Domino consecrare; licet sciret id sibi
corporis dispendio redimendum, atque martyrio comparandum. Laudata est à pa-
rente responsio: ac tum eius, tum Caij Papæ exhortatione corroboratur ad pugnam;
vtque semel arrepto altissimæ vitæ proposito, in eodem firmis insistens vestigiis, con-
stans perstaret aduersus imminentes ex Principis ira fragores, eorumdem admonitioni-
bus confirmatur. B

VII. CLAVDIVS CVM VXORE PACTVS CHRISTIANVS.

Rediit post triduum Claudius, vt, quid cum Susanna esset actum, cognosceret: ad-
uocatur illa, iubeturque palàm ac liberè mentis suæ consilium aperire. Illa autem suæ
confessionis auspicatura principium, diuino quo flagrabat afflata spiritu, primò cur
ipsum Claudium licet patruum non admisisset more Romano ad osculum, reddidit
rationem; nimirum quòd dæmonum sacrificiis os pollutum haberet. Quid plura? Tan-
ta vi, diuinitus sibi impartita loquendi libertate, hominem redarguit impietatis, eoque
adegit, vt & deos relinquere, Christianamque religionem ex animo consectari eidem
persuaserit, qui antè Christianos fuerat persecutus: quem Caius Papa, explorata in
omnibus eius sincera fide, nomen ipsius recipiens, inter catechumenos voluit more
solito profiteri.

VIII. CLAVDII VXOR ET FILII BAPTIZANTVR.

Rediens verò Claudius domum, cùm hæc omnia Præpedignæ vxori nunciasset: illa C
cùm diu antè de fide Christiana sectanda consilium iniisset, sed viri impietate perter-
rita destitisset; audita viri tanta à Deo facta mutatione, repentè ad Caium Papam se con-
tulit, ad pedesque procidens, eosq; ex more (vt acta habent) exosculata, æquè se ad fidem
recipi postulauit. aderat cum eo & Susanna, quæ eam amanter suscepit. Sed & sequenti
nocte reuersus est Claudius domum Gabinij, secum ducens duos quos habebat filios,
eosque pariter fide Christiana initiari rogauit: quos Gabinius Christianam fidem edo-
cuit, ipsumque Claudium baptizauit, quem Caius Papa sacro chrismate ex more perun-
xit: idemque filios eius Alexandrum & Cutiam, necnon eorum matrem Præpedignam
pariter sacro baptismate abluit.

IX. LACTIS ET MELLIS PROPINATIO.

Post hæc obtulit (inquiunt Acta) pro illis sacrificium in eadem domo, & consecra-
uit corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, & lac & mel & fontem, participa- D
uitque cum omnibus mysterium Dei.] Reddidimus hæc ipsa verba ex Actis ipsis, quo
illius Ecclesiasticæ consuetudinis vsus, cuius meminit Tertullianus[a], eiusmodi relin-
quatur testatus exemplo. Ille quidem recensens antiquas in Ecclesia Catholica præscri-
ptas consuetudines, cùm de baptismatis ritibus locutus est, addidit: Inde suscepti la-
ctis & mellis concordiam prægustamus, &c.] typum quidem hæc gerebant, quòd per
[b] *Dent. 32.* baptismi gratiam, qui antea erant filij iræ, habitantes (vt ait Psalmus[b]) in terra deserta,
loco horroris, & vastæ solitudinis, per baptismum terram illam promissionis viderent
tur ingressi, quam lacte & melle manantem, præ sui excellentia, diuina Scriptura no-
minare consueuit.

[a] *Tertul. de Coron. milit. c. 4.*

X. Sed prosequamur res gestas. Claudius, postquam baptismum est consecutus, suas
facultates cœpit in Christianos pauperes erogare, sed in eos potissimùm qui tenerentur E
in vinculis, vel abdita loca quæsissent; supplex petens ab eis, vt eorum precibus Deum,
quem Christianos persequendo adeò offendisset, mereretur habere propitium: addi-
ditque ad expiationem sceleris, sicet baptismate esset sanctificatus, dorso cilicium. Sed
cùm diu in assiduis precibus perseuerasset, inuenitur eo habitu & statu corporis à ger-
mano suo Maximo, Rei priuatæ Comite, misso à Diocletiano, vt de Susannæ nuptiis
quid esset actum, cognosceret: qui ab eo perductus est in domum Gabinij, quæ erat ad
Arcus (vt habent Acta) portæ Salariæ, iuxta ædes Sallustij. Occurrens illis Gabinius,
& introducens domum, ex more eiusmodi dedit orationem, sic exordiens: Oremus.
Illisque humi prostratis, sic orauit: Domine Deus, qui dispersa congregas, & congregata
conseruas; respice in opus manuum tuarum, & illumina omnes in te credentes, quia
tu es lumen verum in sæcula sæculorum. Amen, tesponderunt omnes: surgenteque de
terra

A terra mutuo se complectuntur & osculantur. Claudius verò cum gaudio osculabatur
pedes Gabinij sacerdotis.] hæc ibi. Eiusmodi laude dignam Christianorum, Romæ
præsertim agentium, consuetudinem, vt sacerdotes excipientes ad se venientes, sic pri-
mùm eos ad preces, ac post inde ad pacis osculum inuitarent, meminimus notasse
quoque superiùs.

Aduocata quoque est Susanna, & de aduentu Maximi nunciatum est Caio Papæ, XI.
cuius domus quoque erat & ecclesia prope ædes Sallustij: qui se illuc contulit. Ad eu-
ius aduentum, qui erant congregati in domo Gabinij, in terram prostrauerunt se om-
nes ex more, quibus ille: In nomine Domini constantes estote. dansque orationem, di- ORATIO DI-
xit: Oremus. Domine Deus Pater Domini nostri Iesu Christi, qui omnibus ad salutem CI CONSVE-
& vitam æternam misisti Dominum nostrum Iesum Christum, vt nos è mundi tene- TA.
B bris erueret; da nobis seruis tuis constantiam fidei, quia tu regnas in sæcula sæculorum.
Responderunt omnes: Amen.] Consuetæ hæ videntur esse preces, cùm Romanus Epi-
scopus alios inuiseret, ac pariter hortaretur.

Sermonem quoque Caius post hæc ad eos habuit, audiente quoque Maximo: qui XII.
exosculatis Caij pedibus, de Susanna aperuit Diocletiani consilium. Sed instituto virgi- PONTIFICIS
nis eidem patefacto, cùm Caij, tum Claudij verbis admonitus Maximus, de fide Chri- PEDES EXOS-
stiana capessenda cogitare, ac auidiùs quærere cœpit: dimissusque domum, penitus per- CVLANTVR.
suasus, æstuans calore fidei, sua mox cœpit in pauperes erogare. Elapsis verò diebus
quinque, ad Caium rediens, ad pedes accidens, baptismum enixiùs postulauit: quem de
fide pleniùs eruditum, idem Caius baptizauit, atque ex more sacro chrismate inunxit,
obtulitque sacrificium, ex coque illum impertiuit. Cùm autem per Thrasonem, Chri-
C stianum occultum, Maximus sua bona in egentes erogaret; re peruulgata, delatus est
Maximus per Arsitium collegam Principi. Quid autem de eo iusserit Diocletianus, di-
cemus anno sequenti, quo ea facta esse nosscuntur.

IESV CHRISTI ANNVS 295. CAII PAP. ANNVS 12. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNVS 12.

CHristi annus ducentesimus nonagesimus quintus Tusco & Anullino Consulibus I.
consignatur: quo Diocletianus Imperator relatione Arsitij cùm comperisset Maxi- MARTYRIVM CLAVDII, MAXIMI, ET SOCIORVM.
mum, necnon Claudium eiusque coniugem Præpedignam, Alexandrum & Curiam
D affines suos recenter factos esse Christianos: eos omnes ab Vrbe abductos ad Ostia Ti-
berina incendio tradi, eorumque cineres in fluenta iactari mandat. Iulius ab Officio ho-
mo seueriss imus, mandato Principis eosdem ducens, dicto in loco, duodecimo Kalend.
Martij incendio concremauit. relatus est horum martyrij dies in tabulas [a] Ecclesiasticas, [a] Martyrolog. atque anniuersaria memoria consecratus. Hæc ex Actis S. Susannæ, quæ distincta tem- Rom. die 18. Februar. & alio.
porum ordine, quæ priori, quæve posteriori anno sunt gesta, referimus. Cùm enim (vt
eadem Acta habent) mensis vnius & dierum sexdecim spatium intercessisset, ex quo de
Susanna Diocletianus illud Claudio dedit in mandatis, & postea Maximo eius germano
curandum negotium tradidit; cumque in iisdem Actis primùm quinque, inde quin-
decim habeantur elapsi certi dies, antequam Maximus ad Diocletianum delatus esset,
absque aliis diebus excursis, quorum nulla fit mentio; rursumque dicta Februarij die
E hos martyrium consummasse constet: affirmare necesse est, hoc anno, non autem præte-
rito, quo de nuptiis Susannæ cœptum est agi, hos esse martyrio coronatos.

Dum autem Diocletianus de Susanna nepte sua Maximiano Cæsari matrimonio II.
coniungenda initum semel consilium (quòd dictum est anno superiori) implere satage- SVSANNA CVM PATRE DETRVSA IN CARCEREM.
ret; & iam compertum habuisset, Susannam refragantem, esse Christianæ religioni ad-
dictam: eamdem vnà cum patre Gabinio voluit custodiæ detineri, vt sic tam parentis,
quàm filiæ animum emolliret. Sed postquam quinquaginta & quinque dies ambo sic
detenti fuissent; agit idem Princeps cum Augusta coniuge, vt Susannam ad se perduce-
ret, eiusque animi consilium exploraret, & à susceptæ noua religione reuocare stude-
ret.] hæc modò ibi.

Sed antequam quæ Actorum sunt reliqua prosequamur, de Augusta Diocletiani III.
coniuge, de qua incidit mentio, differendum. Ipsam enim dictam esse Serenam, non SERENA AVGVSTA.
tantùm

Universidad de Deusto
Biblioteca

tantùm quæ præ manibus sunt Acta Susannæ testantur; sed & res gestæ Marcelli Papæ, A insuper & Romanum ac reliqua omnia Martyrologia antiquitus scripta eidem veritati adstipulantur. Siquidem quòd Christiana esset, & de Christianis optimè merita, ac sancto fine quieuerit, Occidentalis Ecclesiæ [a] tabulæ omnes eius memoriam antiquitus scriptam conseruant: nam decimoseptimo Kalend. Septembris natalis eius dies adscriptus habetur.

[a] Martyrolog. Roman. Bedæ, Vsuar. Adon. & alij die 16. Augusti.

IV. RESPONDETVR TACITAE OBIECTIONI.

Deridebunt hæc fortasse litteratuli, qui, Gentilium instar, candidam Christianam simplicitatem ex more sugillant, quòd apud scriptores Ethnicos, vel in antiquis inscriptionibus nulla penitus de Serena Augusta Diocletiani vxore mentio habeatur. Sed dicant, quonam alio nomine Diocletiani coniux Augusta ab antiquioribus dicta inueniatur? Quòd si alio nomine eam quis appellatam posset inuenire, non tamen propterea Serenæ nomen explodendum esset: quid enim absurdi est, vt Imperator, qui tot annis vixit, plures diuersis temporibus vxores habuerit? vel illa ipsa etiam Serena fuerit cognominata? At cùm nulla sit mentio apud scriptores Ethnicos, nec in antiquarum inscriptionum monumentis vestigium vllum extet de eius coniugis nomine: quo iure quis negare poterit, eam non eo nomine esse dictam, quo in Actis sanctorum martyrum reperitur adscripta, & in tabulis Ecclesiasticis appellata? Prodant aliud nomen, quibus displicet nomen Serenæ Augustæ; sed cùm non inueniant, nihil est vt faciant de nomine controuersiam. B

V. ABOLERI IVSSA NOMINA PLVRIVM.

Fortasse accidit (haud enim inanis est coniectura) quòd cùm absque exemplo interet tot coniuges diuersorum Imperatorum solius inueniatur vxoris Diocletiani nomen excidisse; id in odium Christianæ religionis factum esse decreto Principis, vel ex Senatusconsulto (quòd alias sæpè accidisse scimus Imperatoribus) vt nomen eius abolitum atque abrasum penitus fuerit: quod in chartis Christianorum tantummodo integrum manserit. Deperditis enim semel commentariis Claudij Eusthenij de rebus Diocletiani, tum nomen Augustæ ex libris Gentilium excidit, tum alia multa sunt penitus obliuione deleta. Sed iam cetera prosequamur. C

VI. PAVET SERENA SVSANNAE.

Serena igitur iussu Imperatoris Susannam accersens, tantum abest vt eam conata sit à susceptа religione, quam & ipsa Augusta clàm coleret, dimouere; vt eam in ipsius confessione vehementer corroborarit, & fortiter atque constanter agere hortata sit. Nam ipsam apud se diebus plurimis detinens, vnà simul cum ea ex Christianorum instituto diu noctuque quæ erant Christianæ religionis officia frequentabat. Cùm verò innotuisset Imperatori, Susannam perstare in sententia de Christiana fide sectanda, ac coniugio refutando; eamdem in Gabinij patris domum reduci mandat. Ad quam Maximianus D Cæsar, cui eam Diocletianus spoponderat, veniens, vim virgini illaturus; resiliit correptus numine, cuius fulgore eam ambiri atque custodiri cognouit: sed totum magiæ tribuitur, cùm Diocletiano, quod acciderat, aperitur.

VII. SVSANNAE MARTYRIVM.

Quamobrem Imperator, misso ad eam Macedonio, iubet eam occultè subijici quæstioni, & in refragantem animaduerti. Abiit ille, conuenit eam: admouet tripodem: iubet vt thura offerat Iouis, quod statuerat, simulacro: sed detestata illa facinus, flexis genibus Deum est deprecata, vt abominabilem impietatem euerteret. quamobrem diuinitus factum est, vt Iouis statua ab eorum oculis euanesceret, & alibi sit inuenta in terra prostrata. Quæ cùm à Macedonio renunciarentur Diocletiano, iussit eam intra domesticos parietes gladio necari: quo percussa spiritum Deo reddidit, sicque gloriosam martyrij coronam laureæ virginitatis adiecit. E

VIII. SERENA CVRAT CORPVS SVSANNAE.

Quæ autem post hæc secuta sint, ipsa Acta habent his verbis: Vbi comperit Serena Augusta Susannam martyrium suum forti animo consummasse gaudens, noctu in ædes illius aduenit, corpusque eius propriis manibus curauit, linteo inuoluit, & aromatibus condiuit opere prolinctorio, sepeliuitque in Arenario, in crypta apud sanctum Alexandrum, tertio Idus Augusti: velum autem, quo sanguinem eius absterserit, apud se in theca argentea retinuit, & diu noctuque erat furtiuis precibus ibi orans.

IX. SACRIFICIVM IN MEMORIAM MARTYRIS.

A die quo Susanna percussa est, beatus Caius Papa in domo Susannæ, in loco vbi percussa est, iugiter obtulit sacrificium pro eius commemoratione. erat coniuncta Caij domus cum ædibus S. Susannæ & Gabinij patris eius. Atque inde factum est postea, vt statio Christianorum in duabus illis ædibus fuerit instituta. facta sunt hæc in sexta Regione, apud Vicum Mamuri, ante forum Sallustij.] hucusque ibi. Mentio est de Vico Ma-

A co Mamuri, seu Mamurei, in Regione sexta, apud Sextum Rufum & P. Victorem. At de statua Mamurij plumbea, quæ loco nomen dedit, celebris est apud antiquos scriptores memoria. claruit Mamurius [a] statuarius temporibus Numæ. Forum quoque Sallustij ibidem positum fuisse, iidem tradunt auctores. Celebris atque frequens est mentio apud Gentiles auctores de ædibus hortisque Sallustij, in eadem Regione positis.

[a] Ouid. Fast. lib. 3. Propert. lib. 4. eleg. 2.

X. MEMORIA S. SVSANNAE.

Perseuerat hactenus nobilis Memoria S. Susannæ eodem in loco: sed quæ erat Caij illi propinqua, iam est vetustate collapsa. Mentio crebrò fit in tabulis Ecclesiasticis Tituli S. Susannæ: qui locus nostra ætate auctus est nobili monasterio sacratum virginum institutionis S. Bernardi. Quomodo verò eadem ex causa, tum pater Susannæ Gabinius, tum etiam Caius Papa subiere, eodem Diocletiano iubente, martyrium; dicemus anno B sequenti, quo vetera monumenta contigisse testantur.

IESV CHRISTI ANNVS 296. CAII PAP. ANNVS 13. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNVS 13.

SAluatoris Domini nostri anno ducentesimo nonagesimosexto, Consulibus Diocletiano Augusto sextum & Constantio Cæsare, vigesimasecunda Aprilis, Caius Papa martyrio coronatur, cùm sedisset annos duodecim, menses quatuor, & dies quinque. De his autem quæ passus est sub Diocletiano, hæc in libro de Romanis Pontificibus scripta habentur: Hic fugiens persecutionem Diocletiani, in cryptis habi- C tans, confessor quieuit: martyrio coronatus post annos octo.] hæc ibi. Porrò eiusmodi latebræ contigisse videntur post martyrium S. Sebastiani & aliorum, quos idem Caius ad fidem instituit & baptizauit. Causam autem susceptі ab eo martyrij paulo post addit auctor, sic dicens: Qui post annos XII. * cum Gabinio fratre suo, propter filiam Gabinij, nomine Susannam, martyrio coronatur: sepultus in cœmeterio Callisti, via Appia, decimo Kalendas Maij.] hæc ibi de Caij atque Gabinij eius germani martyrio.

[b] Lib. de Rom. Pontif. in Caio. CAII PAPAE MARTYRIVM ATQVE GABINII. * XI.

Quod verò ab eodem Caio hæc instituta dicantur: Hic constituit, vt omnes ordines in Ecclesia sic ascenderent: si quis Episcopus fieri mereretur, vt esset ostiarius, lector, exorcista, acoluthus, subdiaconus, diaconus, presbyter, & exinde Episcopus ordinaretur:] nequaquam sic sunt intelligenda, vt ipse primus instituerit, vt ad summum ordi- D nem ascensurus, per inferiorum ordinum gradus conscenderet sublime fastigium sacerdotij: nam eiusmodi hierarchicum in Ecclesia ordinem iam temporibus Apostolorum stabilitum fuisse, atque vsu receptum, superiùs pluribus est enarratum. Sed Caij de hac re decretum illud fuisse videtur, vt non proueheretur ad thronum Episcopalem, nisi qui in singulis inferioribus ordinibus consueto tempore ministrasset. Rursus ibi de eodem: Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decembrem, presbyteros viginti quinque, diaconos octo, Episcopos per diuersa loca quinque.] Fertur eius nomine epistola hoc anno, iisdemque Consulibus ad Felicem Episcopum data.

II. CAII PAPAE INSTITVTA.

III. GABINIVS DIVERSO DIE PASSVS.

Quòd autem spectat ad Gabinij martyrium: nequaquam, quòd hic simul cum Caio ponitur, eodem quo Caius ipse passus est die, nam in tabulis Ecclesiasticis natalis dies eius, qua martyrium consummauit, vndecimo Kalend. Martij habetur adscripta E hoc elogio: Romæ natalis S. Gabinij presbyteri & martyris, fratris beati Caij Papæ: qui à Diocletiano diu in custodia vinculis afflictus, pretiosa morte cæli gaudia comparauit.]

Post Caij Papæ martyrium cessasse Episcopatum eius dies vndecim, in superiùs citato de Romanis Pontificibus commentario traditur: qua ratione dicendum est, Marcellinum successorem sedere cœpisse quinto Nonas Maij: quem fuisse Romanum, natum patre Proiecto, quæ ab eodem auctore sunt scripta, fidem faciunt. Quantum autem temporis hic sederit, in fine ex more dicemus. Hic autem admonuisse oportet, errare Eusebium, atque alios eum secutos; dum post Caium Papam sic successorem posuerunt Marcellinum, vt, Marcellum omnino prætereuntes, ex ambobus vnum confiarint; existimantes nimirum similitudine nominis vnum eumdemque esse cum Marcellino Marcellum. Verùm tabulæ Ecclesiasticæ, in quibus series Romanorum Pontificum

IV. MARCELLINVS PAPA.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cùm haberetur adscripta, Martyrologia, vetusque ille scriptus liber de Romanis Pontificibus. Tabulæ Cresconianæ, ac denique Latini omnes, qui texuerunt catalogum Romanę Vrbis Episcoporum, & inter alios ex antiquioribus Optatus [a] Mileuitanus, & S. Augustinus [b], omnes pari consensione vtrumque ponunt, nempe Marcellum & Marcellinum: quos ipsa sua ipsorum Acta diuersa (si cetera deessent testificationes) plus satis distinguunt ab inuicem.

[a] Optat. contra Parmen. lib. 2.
[b] August. epist. 165.

V. DE MARCELLINI EPISTOLA.

Extat eiusdem Marcellini nomine inscripta epistola, hoc anno, octauo Idus Septembris data ad Salomonem Episcopum, qui ipsum consuluerat de hæreticis nuper emergentibus, & ex Pauli Samosateni, paulo antè Antiochiæ damnati, schola progressis, qui Christi negarent diuinitatem, & æqualem cum Patre honorem & cultum. Cetera autem de Marcellino suis locis sæpè inferiùs dicturi sumus.

VI. EPISC. HIEROS. SVCCESSIO.

Hoc eodem anno decimotertio Imperatoris Diocletiani, post Hymenæum ponitur ab Eusebio in Chronico Zambdas Episcopus Hierosolymorum, de quo hæc in Historia [c]: Hierosolymorum Ecclesiæ in sterium post Hymenæum Episcopum, quem paulo antè demonstrauimus, Zambdas capessit: paulo post, isto mortuo, Hermon, postremus eorum qui ante persecutionem nostra memoria ibi concitatam fuerunt Episcopi.] hæc ibi. sed de Hermone inferius. quantum autem quisque eorum temporis sederit, haud est certum.

[c] Eusseb. lib. 7. cap. vlt.

IESV CHRISTI	MARCELLINI PAP.	DIOCL. & MAX. IMPP.
ANNVS 297.	ANNVS 2.	ANNVS 14.

I. REGIO THEBAEORVM ROMAM VOCATA.

CHristi anno ducentesimo nonagesimo septimo, creati sunt Consules Maximianus Augustus quintum, & Galerius Maximianus Cæsar secundùm, cùm Marcellinus Papa iam secundum sedis suæ annum auspicaretur: quo legio Christianorum militum Thebæorum ab Oriente Roma euocatur aduersus nouos emergentes tyrannos Amandum & Ælianum. Qui omnes Christi milites ab eodem Marcellino Papa exhortatione firmantur, vt à fide Christiana numquam deficiant, paratique potiùs sint millies, si opus esset, profundere vitam, quàm fidei in Christum leue saltem dispendium pati: cuius oratione, fidei constantia roborati, cùm militarent in Galliis, omnes gloriosè pro fide certantes, consecuti sunt apud Agaunum coronam martyrij.

II. MARTYRVM THEBAEORVM CERTAMEN.

At tam nobile militum Christianorum certamen planè dignum est quod ex certis probatisque auctoribus hic Annalibus intexatur. S. Eucherius Episcopus Lugdunensis ex antiquioribus monumentis eorum martyrij Acta iam propè iniuria temporis antiquata, recentiori memoria restituta posteris legenda tradidit. Fuissent hæc collocanda superiùs, cùm (vt eorum habent Acta) Maximianus creatus est Cæsar: sed quòd eadem continuent, hæc agi cœpisse, cùm iam Marcellinus Papa Ecclesiæ Romanæ præesset; hic meritò, vbi eiusdem Pontificis absoluitur annus primus, atque secundus incipit numerari, ea recensenda putamus. Eucherius igitur cùm egregiam nauarit operam, vt eorumdem martyrum Acta quàm diligentissimè perquisita describeret, ad Syluium Episcopum de iis per breuem scripsit epistolam his verbis:

III. EVCHERII EPISTOLA.

Domino sancto ac beatissimo in Christo Syluio Episcopo, Eucherius Episcopus. Misi ad beatitudinem tuam scriptam nostrorum martyrum passionem. Verebar namque ne per incuriam tam glorioſi gesta martyrij ab hominum memoria tempus aboleret. Porrò ab idoneis auctoribus rei ipsius veritatem quæsiui: ab iis vtique, qui affirmabant se ab Episcopo Genuensi S. Isaac hunc, quem protulit, passionis ordinem cognouisse: qui credo hæc à viro temporis anteriotis acceperit. Atque cùm alij ex diuersis locis atque prouinciis in honorem officiumque sanctorum, auri atque argenti, diuersarumque rerum munera offerant: nos scripta (si vobis suffragantibus dignantur) offerimus, vtique exoscentes pro eis intercessionem omnium delictorum, atque in posterum iuge præsidium patronorum semper meorum. Mementote vos quoque nostri in conspectu Domini, sanctorum semper officiis inhærentes, domine sancte, & meritò beatissime frater.]hæc Eucherius. Periisset hæc etiam cum aliis epistolis eiusdem Eucherij (nam liber epistolarum, quem ab eo fuisse conscriptum ferunt, penitus excidit) nisi

nisi iisdem martyrum Actis præfationis loco apposita esset. Præmissa post hæc breui præfatione narratione m rerum gestarum, sic exorditur:

IV. TYRANNI AMANDVS ET ÆLIANVS.

Diocletianus Romanæ Reipublicæ Princeps, cùm ad Imperium totius Orbis fuisset electus, omnesque prouincias turbari quorumdam præsumptione perspiceret: ad consortium Imperij vel laboris olim sibi commilitonem Herculium Maximianum Cæsarem fecit: eumque contra Amandum & Ælianum, qui in Bagaudarum nomen præsumptione seruili arma commouerant, ad Gallias destinauit.] Eadem planè de tumultibus Gallicanis Eutropius [a] quoque his verbis: Ita rerum Romanorum potitus Diocletianus, cùm tumultum rusticani in Gallia concitassent, & factioni suæ Bagaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum & Ælianum: ad subigendos eos Maximianum Herculium Cæsarem misit, qui leuibus prœliis agrestes domuit, & partem Galliæ reformauit.] hæc Eutropius, eadem quoque Orosius [b].

[a] Eutrop. lib. 9.
[b] Oros. lib. 7. cap. 25.

V. MAXIMIANVS CONTRA TYRANNOS.

Electo igitur Maximiano, qui ad hos compescendos tumultus in Gallias secesserat; ei ad supplementum exercitus (inquit Eucherius [c]) legionem Thebæam ex Orientalibus militibus ire præcepit: quæ legio sex millia sexcentos sexagintasex viros validos animis, & instructos armis, antiquorum Romanorum habebat exemplo. Hi igitur milites Christianæ religionis ritum Orientali traditione à Hierosolymitanæ vrbis Episcopo susceperant.] hoc idcirco accidit, vt Thebæi milites à Zambda Episcopo Hierosolymitano Christiana fide imbuerentur: quòd eadem legio in hibernis esse soleret in Palæstina, vbi ad Parthorum atque Persarum tumultus comprimendos cum aliis legionibus in Syria agentibus præstò esset. Sed addit:

[c] Apud Sur. tom. 5. die 22. September.

VI. LVSTRATIONE EXERCITVS DETECTA MARTYRES.

Hi (inquit) fidem sacram virtuti & armis omnibus præponebant. Ad Vrbem quippe Romam itinere attingentes, eamdem Christianitatis fidem, quam acceperant, apud beatum Marcellinum prædictæ Romanæ Vrbis Pontificem confirmauerunt; vt antè gladio interirent, quàm sacram fidem Christi, quam acceperant, violarent. Recepti igitur à Diocletiano Cæsare, iubentur vt post Maximianum collegam iter, quòd cœperant, ad Gallias tenderent.] hæc ipse. quæ autem post hæc secuta sunt, ab auctore prolixiùs enarrata, nos breuiori compendio perstringemus. Alpibus ab exercitu superatis, iam Octodorum cùm ventum esset, & Maximianus hostes obuios aggressurus esset; ex more, lustrandi exercitus consilium iniit. Ad hæc agenda præparauit consueta sacrificia, quibus milites expiati, super aras iurarent, aduersus imminentes hostes se pari fortitudine pugnaturos: id enim sæpiùs solitum factitari, cùm præsertim periculum aliquod immineret, multa apud Gentiles historicos sunt exempla. Cùm ergo legio Thebæorum hæc parari viderent; quòd scirent se eiusmodi sacrificiis non tantùm non lustrari, sed inquinari: communicato consilio, secessionem potiùs facere, & maiestatis criminis argui, quàm sacrificiis nefandis fidem Christianam vel minimum quidem polluere, & apud Deum impios reperiri, obfirmatis animis omnes vnà decernunt.

VII.

Noua hæc quidem in milites Christianos ab Imperatore exercetur impietas: nam cùm aliàs sæpiùs in castris Christiani consueuerint militare (vt superiùs fusiùs dictum est) numquam tamen in procinctu ad sacrificium compulsi sunt, nec sacramento militiæ ad aliud quippiam, quàm quod propria religio admoneret, numen iurandum. Quodnam autem esse soleret eiusmodi iuramentum à Christianis militibus præstari solitum, quibúsve esset verbis expressum, Vegetius [d] docet, cùm ait: Iurant per Deum, Christum, & sanctum Spiritum, & per maiestatem Imperatoris, quæ secundùm Deum generi humano diligenda est & colenda.] & paulo post: Iurant autem milites, omnia se strenuè facturos, quæ præceperit Imperator, numquam defecturos militiam, nec mortem recusaturos pro Romana Republica.]hæc Vegetius. Ad eiusmodi planè sacramentum Christianorum visus est alludisse Tertullianus [e], dum ait: Credimus humanum sacramentum diuino superinduci licere, & in alium Dominum respondere post Christum] quòd scilicet per Imperatoris maiestatem Christiani post Christum iurarent: sic enim locus ille mihi explicandus videtur.

[d] Veget. de re milit. lib. 2.

IVRAMENTVM MILITARE CHRISTIANORVM.

[e] Tertull. de corom. mil. c. 11.

VIII. NON PER GENIVM IVRANT FIDELES.

Certè quidem Tertullianus [f], licitè Christianos per salutem Cæsarum iurare solitos, tradit, magnamque docet esse differentiam inter Gentiles, qui iurant per Genium Cæsaris, & Christianos iurantes per salutem ipsius. nam ait: Sed & iuramus, sicut non per Genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus Geniis.] sed & rationem reddit, dicens: Nescitis Genios dæmones dici, & inde diminutiua voce dæmonia?

[f] Tertull. in Apolog. c. 32. PER SALVTEM CAES.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nia? Nos iudicium Dei suscipimus in Imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. Id A
in eis scimus esse, quod Deus voluit: ideoque & saluum esse volumus, quod Deus voluit, & pro magno id iuramento habemus. Ceterum dæmones, id est, Genios adiurare consueuimus, vt illos de hominibus exigamus; non deierare, vt illis honorem diuinitatis conferamus. | hæc Tertullianus de Christianis militibus post Christum per vitam Imperatorum iurantibus. Viguit adhuc apud nonnullos idem vsus, & adhuc viget, vt sic homines iurent: sed temerarium atque periculosum visum est Francorum Regibus, eiusmodi à quocumque passim fieri solita salutis Regis per iuramentum oppignoratio nomini [a]: quamobrem lege scripta cauerunt, ne quis præsumeret per vitam Regis ac filiorum eius iurare.

[a] Not. Pamel. apud Tertull. Apolog. ca. 31. not. 50.

IX. CHRISTIAN. MILITVM COPIA.

Constat quidem Romanos exercitus fuisse refertos Christianis militibus; id enim Tertullianus [b] affirmat: quos etiam pietatem cum militia coniunxisse, certum est. tãtum B
enim aberat à Christianis militibus, vt inter Gentiles in Romano exercitu militantes, quid vel saltem leue in religionem peccarent; vt, possent ne lauream ferre cum donatiuum acciperent, magna cotrouersia fuerit Seueri tem, ore (vt vidimus) in Ecclesia disputarum, contestante Tertulliano [c] potissimum, id faciendum non esse. Sic igitur videas, contra ius fasque absque aliquo maiorum exemplo, immò contra priorum Imperatorum consuetudinem, Maximianum immenso odio, quo in Christianam religionem flagrabat, Christianos milites ad sacrificiorum contagionem compellere impie studuisse.

[b] Tertull. Apolog. c. 37.

[c] Tertull. de Coron. milit.

X. MAVRITIVS AD MARTYRIVM MILITES ARMAT.

Ne igitur Christiana legio, lustrationis ac iuramenti prætextu, eadem cum Gentilibus inuolueretur impietate; secessit ad octo millia passuum longiùs, ad locum dictum Agaunum. Maximianus verò, ad eorum explorandam voluntatem, nuncium misit, qui eos pariter hortaretur reuerti ad castra; & quod commilitones facerent, idem ipsi C
præstare non detrectarent. Cùm Mauritius Tribunus legionis, Experius Vexillarius, & Candidus ordinis Senatorij vir, nomine omnium respondens prudens quidem (vt par erat) dederes, paratos scilicet esse milites Imperatori in omnibus esse subiectos, & ad castra reuerti, atque aduersus barbaros (quod alias sæpè fecerant) strenuè pugnaturos: verum quod Christianam religionem colerent, se nunquam fore immolaturos; ob idque nolle redire.

XI. DECIMATIO EXERCITVS.

His auditis, ira succensus Maximianus, decernit in eos publicum militare supplicium; nimirum, vt decimum quemque eorum gladius feriret, quem sors funesta monstraret. Vetus est genus supplicij in delinquentem exercitum ab Imperatore solitum exerceri: de quo plura à nobis in Notis [d] sunt dicta. Cùm autem legioni innotuisset ferale decretum Principis, lætissimè id accepit, rata nimirum sibi decerni triumphum, quo milites D
cælum conscenderent martyrio Laureati post Christum, cum eo perpetuò regnaturi. Porrò incensos omnium martyrij amore animos, Mauritius ad eos habita concione, qua omnes corroboraret in fide, reddidit subeundi pro Christo mortem desiderio flagrantissimos. Quid plura? Decimantur milites: reliqui verò vt redeant Octodorum, Principis mandato iubentur. Renuentes illi, iterum decimantur: sed nec sic qui remanserunt, illi parent vt ad exercitum redeant, expectantes singuli eamdem cum Christianis commilitonibus subire optatissimam sibi sortem: quorum desiderium magis magisque incensum est alia proximè habita ad eos ab Exuperio concione.

[d] Not. in Martyrol. Rom. die 22. Septembr. b.

XII. RELIQVORVM TRVCIDATIO MILITVM.

Cùm autem illorum immotum animum Imperator, iterum facto periculo, satis compertum exploratumque habuisset; desperans omnino quemquam illorum à Christiana fide posse deduci: omnem tandem in eosdem immittit exercitum, à quo singuli truci- E
dentur. Ferocissimum impetum sustinent illi protecti scuto fidei, gladio spiritus, & galea salutis armati; ac proinde nouo pugnandi genere victores effecti, de prostrata impietate ac fide saluata gloriosissimis martyrij coronis aucti, æternam in cælo beatitudinem sunt feliciter consecuti. Hic finis Thebææ legionis Christianæ certaminum, quorum coronas, palmas, trophæa, atque triumphos Dei Ecclesia ab eo tempore in hodiernum anniuersaria celebritate commemorare non desinit.

XIII. VICTORIS MARTYRIVM.

Sed quid post hæc, eadem die, Victori Christiano militi veterano illuc casu aduenienti contigerit, ipsum Eucherium id his verbis narrantem audiamus: Interea veteranus quidam vltimæ ætatis senio fatigatus, nomine Victor, ad contaminatum cædibus locum itineris necessitate deductus est. Dum ad epulas pro ætatis veneratione ab omnibus rogaretur; requirere cœpit, quænam esset causa lætitiæ, quòd inter tot corpora inter-

A interemptorum, gaudentes exultantesque possent milites epulari? Dictum à quodam est, quòd cùm legio Christianæ studio legis cærimonias Romanas, cultumque deorum pariter cum Imperatoriis iussionibus contemnere voluisset, datam eam neci esse, vt disciplinæ militaris traditus ordo seuerius teneretur. Tunc Victor altè gemitum trahens, grauiterque suspirans, detestatus conuiuas, detestatusque conuiuia, exclamat: Heu me, qui per tot annorum militiam ad hanc ætatem veni, & in hac legione militare non merui. Quàm bene inter tales glorioſæ mortis honore donatos finem vitæ inuenire potuissem! Saltem si commilitare indignus eram, vel me ante has duas horas viandi necessitas detulisset, vt senilis pectoris cruor tantorum virorum victimis misceretur. Obtuleram corpus hoc neci, dummodo tantæ laudis consortio non carerem.

XIV. VICTORIS CONFESSIO.

Talia dicentem profanorum statim turba vallauit: quæ, vtrum Christianus esset, re- B
spondere minaciter iubet. At ille paululum oculos ad cælum erigens, tali percontantibus sermone respondit: Longus me viuendi vsus ad hãc quam videtis perduxit ætatem. Quæcumque in hoc mundo aguntur, aut studium reperit, aut rerum volubilitas agit, aut varius semper casus infestat: quodcumque voluimus, optamus, scimus, aut cupimus; totus mundus caligine submersus, tenebris circumfluentibus, latet, nisi nobis aut viam Christus ostenderit, aut lumen Christi affulserit. Quod ego fideli mente perpendens, vtinam vltimo contester affectu: quòd si me ad tempus paulo antè trucidatæ legionis itineris necessitas detulisset, conuiuiis & epulis vestris horum funerum consortium prætulissem. Sed iam nunc præstabit Christus, vt Christianum me, vel ob professionem meam, transire vlteriùs per beata funera non sinatis.

XV. VRSVS ATQVE VICTOR MARTYRES.

Hæc cum loquentem subita percussoris obtruncat insania. Ita vir sanctus consor- C
tium sanctorum celeri confessione promeruit, ceterisque martyribus in eo loco sicut morte, ita est honore coniunctus.] hucusque Eucherius de Victoris præclaro martyrio. Additque duos alios eiusdem legionis milites absentes, Vrsum, atque Victorem alium Solodori passos esse pridie Kalendas Octobris. Quo modo autem eorumdem corpora sint inuenta, idem auctor inferiùs narrat historiam. Tu verò consule alia multa, quæ ad dictorum martyrum memoriam spectantia notauimus in Romano [e] Martyrologio. Quæ autem idem Eucherius subdit de diuina vltione in Maximianum Imperatorem, suo loco dicemus.

[e] Die 22. Septemb. a. b. & 30. eiusdem.

XVI. ALEXANDRI ET ALIORVM MARTYRVM.

Hos omnes ad martyrium præcessisse visi sunt, antequam Alpes superasset Romanus exercitus, duo insignes eiusdem legionis milites, nimirum Secundus & Alexander, qui passi dicuntur septimo Kalendas Septembris, qua die eorum memoria eiusmodi cele- D
bratur encomio [f]: Apud Albentimelium Liguriæ ciuitatem, sancti Secundi martyris, viri spectabilis, & ducis ex legione Thebæorum.]ac rursum: Bergomi in Gallia Cisalpina, sancti Alexandri martyris: qui & ipse vnus ex eadem legione, cùm nomen Domini nostri Iesu Christi constantissimè fateretur, martyrium capitis abscissione compleuit.] Sed & Taurini quoque eiusdem legionis nobilissimi milites Octauius, Solutor, & Aduentor glorioso martyrio erexere trophæa victoriæ, quorum celebritati dicata est dies duodecima Kalend. Decembrium.

[f] Martyrolog. Rom. Beda, & alij.

XVII.

Verùm alij quoque eiusdem legionis milites sunt postea martyrio coronati: qui, an- E
tequam ab Imperatore fides illorum exploraretur, ab eodem aduersus Carausium fuerant amandati, eo fortasse consilio, vt cohortibus ab ea legione diuulsis, debilis remaneret, nec quid noui tentandi, diuisis viribus, locus relictus esset. Cecinit de iisdem martyribus Venantius Fortunatus carmen elegiacum. Sed & alij quoque plures, qui eadem expeditione in Romano exercitu inuenti sunt Christiani, pariter coronam martyrij sunt consecuti.

MAXIMIANI ODIVM IN MILITES CHRISTIANOS.

Sic namque posthac creuit Maximiani odium in milites Christianos, vt iis, quos aduersarios diceret esse deorum, exercitum omnino purgandum esse statuerit: tunc enim sibi Herculem, quem præcipuè colebat, à quo & cognomen deduxerat vt Hercu- lius diceretur, existimabat sibi fore propitium, si milites numen illius spernentes pœna mulctaret. Sed & felices rerum euentus eumdem magis magisque in sententia stabilierunt: nam eius aduentu in Gallias tyrannos Amandum & Ælianum absque aliquo vel leui tantùm exercitus damno compressit; & Carausium prouinciam ad Oceanum positam ministrantem, ac in Romanum Imperium rebellantem, in Britanniam fugere compulit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XVIII. Atquinam fuerint illi martyres, qui in ea expeditione eiusdem Maximiani iussu, Christianæ religionis obtentu, necati sunt; Helinandum [a] audiamus, qui eadem omnia ex antiquioribus monumentis accepta breui sermone contexuit: celebris suorum temporum scriptor eiusmodi oratione rem gestam prosequitur enarrare: Maximianus Augustus, coadunato exercitu, permixto tamen Fidelium & infidelium cœtu, festinus Alpium iuga transgrediens, Galliæ appropinquabat; soloque aduentu suo Amando & Aeliano ducibus tumultus perterritis, seditionis illius tempestatem facilè sine sui exercitus damno sedabat. Comperto verò quòd Carausius quidam nobilis insidias contra Romani regni fines moliretur; qui tamen Procurator constitutus erat prouinciæ quæ est iuxta Oceanum, vbi Franci iam secundò à suis sedibus expulsi iuxta Gallorum & Saxonum confinia consederunt: misit illuc per Rheni fluminis alueum partem sui exercitus, cuius militari virtute nefarius cassaretur inceptus. In quo itinere præcipuos belli Dominici duces, Gereonem, Victorem, Cassium, & Florentium, felices turmæ Christianorum militum sequebantur.

[a] *Apud Sur. tom. 5. die 20. Octob.*

GEREONIS ET SOCIORVM CERTAMEN.

XIX. Paulo pòst verò, narratis quæ ab eodem Maximiano apud Agaunum in legionem Thebæam sunt impiè perpetrata, ad dictos milites aduersus Carausium missos stylum conuertens, sic ait: Hæc primùm apud Agaunum oppidum, vbi maxima multitudo sanctorum militum cæsa est, agebantur: inde præcedentium secuti vestigia, reperierunt primarios milites Cassium & Florentium, cum septem aliis similis constantiæ viris, iuxta Veronam ciuitatem in ripa Rheni fluminis confidentes, aliosque cum eis quamplurimos eiusdem agminis, sed non eiusdem intentionis satellites. Hos dum agnouissent de Orientali fuisse præsidio, sæuientes contra eos, de professione sciscitati sunt. Cumque illi nec voluntate cordis, nec sententia responsionis à superioribus discreparent, submissis capitibus, in eodem loco pro Christi nomine perempti sunt.

CASSII ET FLORENTII ET SOC. MARTYRVM.

XX. Mox ergo ad beatum Gereonem eiusque socios trecentos decem & octo cum illo pariter fide veritatis armatos persecutor, nescio velociùs an fama peruenerit. Progressi tamen paululum ante subsequentes carnifices, in campis Agrippinæ magnæ ciuitatis martyrij gloriam, sese inuicem cohortantes, præstolati sunt. Quibus continuò supervenientes hi qui missi erant à Iudice, nullam in eis defendendi, vel à proposito deficiendi voluntatem, sed constantissimam nominis Christi inuenerunt confessionem. Ibi beatus Gereon dux & martyr egregius cum illis Regis æterni vernaculis, edomitis omnibus quæ ad huius vitæ delectationem possent allicere, semetipsum spontaneus obtulit hostiam viuam Deo. Insani verò tortores sanctorum ibidem corpora cruentantes, per campi illius planitiem traxerunt, & in puteum quemdam maximum proiecerunt. Monstratur autem vsque hodie in loco, vbi sanctus Gereon trucidatus est, sanguinis ipsius spectaculum; & ipse locus, AD MARTYRES, ab incolis acceptum seruat vocabulum.

GEREONIS ET SOCIORVM MARTYRIVM.

XXI. Hæc itaque dum agerentur, cohors illa, quæ beatum Victorem comitabatur, ad locum cui destinata est properans, peruenit ad oppidum Francorum, quod ex maiorum suorum sedibus Troiam nuncupabant, ibique cum Duce suo castra in pratis virentibus posuit. Nec minùs audaces illi cruentique milites adfuerunt: peremptoque illic fortissimo Christi milite Victore, cum trecentis triginta martyribus; sancta eorum corpora in locis palustribus submerserunt. Tandem optatis locupletati spoliis cum exercitu reliquo, quia Carausius ille fugiens, sese in Britanniam transtulit; per viam, qua venerant, læti pro scelere redierunt. hæc Acta.

VICTORIS ET SOCIORVM MARTYRIVM.

XXII. At de Carausio hæc Eutropius [b]: Post hæc tempora etiam Carausius, qui vilissimè natus in serenæ militiæ ordine famam egregiam fuerat consecutus, cùm apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci & Saxones infestabant; multis barbaris sæpè captis, nec præda integra aut prouincialibus reddita, aut Imperatoribus missa: cum suspicio esse cœpisset, consultò ab eo admitti barbaros, vt transeuntes cùm præda exciperet, atque hac se occasione ditaret; à Maximiano iussus occidi, purpuram sumpsit, & Britannias occupauit. hæc ipse. Sed res tunc gestas aduersus milites Christianos, idem qui suprà auctor enarrare pergens, hæc subdit:

[b] *Eutrop. lib. 9.*

CARAVSIVS TYRANNVS.

XXIII. Eodem vero tempore de Mauritania, quæ est pars Africæ, finitimisque regionibus milites ab Imperatore propter frequentes Gallorum tumultus euocati, in Galliam nauigio

gio venerunt: quorum trecenti quinquaginta pro fide Catholica trucidati, cum beato Gereone eiusque sociis, beatorum corporum quietem & venerationem perpetuam delegerunt.] hucusque de militum coronis Helinandus, qui post hæc narrationem instituit de eorumdem sanctorum reliquiis dignè memoriis illustratis. Porrò horum omnium natales dies tabulis Ecclesiasticis habentur adscripti, quibus eorumdem celebritas quolibet anno vertente recolitur. Hæc autem temporibus Marcellini Papæ esse gesta, non tantùm qui suprà Eucherius fidem facit, sed & qui horum martyrum res gestas eadem est prosecutus oratione; licet sciamus hæc de Carausio ad exordia Imperij Maximiani referri.

MAVRITANI MARTYRES.

XXIV. Tunc quoque accidisse putamus, vt Laureaci in Norico Ripensi quadraginta milites, Christianitatis quoque causa, grauissima passi sint: quos martyrij cupidissimus adiens commilito Florianus, oblatus Præsidi Aquilino, iisdem vestigiis confessionis insistens, iterum atque iterum fustibus cæsus, & scapulis acutis clauis confossus, suspensо ad collum lapide in Anisum fluuium præcipitatur quarto Nonas Maij, qua die anniuersaria illius celebritas recurrit. de eius corporis inuentione, & miraculis ibi fieri solitis, eiusdem Acta in fine habent.

FLORIANI ET SOCIORVM MARTYRIVM.

[a] *Martyrolog. Ro. ea die. Sur. tom. 3. ea die.*

XXV. Hæc & alia complura id genus in Christianos milites meditatus est Maximianus, homo (vt ait Victor) natura ferox, ardens libidine, consilio stolidus, ortu agresti, Pannonioque, & (vt addit Eutropius) inciuilis ingenij, asperitatem suam & vultus horrore significans. Sed & Iulianus Apostata in Cæsaribus eumdem egregijs ignominiæ notis sugillat, quòd acerbus & intemperatus esset, rerum nouarum cupidus, & perfidiæ plenus; ob idque à bonorum Principum consortio à Sileno fingit exclusum.

MAXIMIANVS QVALIS.

XXVI. Porrò non tantum, his temporibus, in Occidente, sed & in Oriente quoque vexatos esse milites Christianos, testatur Eusebius in Chronico; qui hoc ipso anno Diocletiani Imperatoris decimoquarto hæc ait: Veturius Magister militiæ Christianos milites persequitur: paulatim, ex illo iam tempore, persecutione aduersus nos incipiente.] hæc ibi. Verùm tam in Oriente, quàm in Occidente, ac præsertim Romæ, non nunc primùm, sed ipso propè exordio eius Imperij (vt dictum est) quibusdam præludiis, agentibus Gentilitiæ superstitionis Pontificibus, & Proconsulibus in prouinciis, nonnullos martyres esse passos, certa eorumdem martyrum Acta superiùs recensita exploratissimâ fidem faciunt: quæ martyria licet frequentia fuerint & immania; habito tamen respectu ad ingruentem postea tempestatem, nullius propè momenti, ac planè lenia videri Eusebio vel aliis potuerunt, quem de iis quæ agerentur in Palæstina, vbi degebat, putamus intellexisse; cùm alioqui non neget, sed æquè confirmet, persecutionem in Christianos pedetentim à nece Christianorum militum inchoatam.

MILITES CHRISTIANI IN ORIENTE VEXATI.

XXVII. Qui enim penitus conuellere Christianam religionem decreuerant, sic eius primùm vires infringere aggressi sunt, Christianos milites tollendo; ne, cùm in reliquos omnes publica eorum per Orbem edicta sæuirent, ipsaque furens persecutio grassaretur, essent qui obsisterent armati milites Christiani. Digna planè atque rationabilis hæc illis visa est causa in milites sæuiendi: ne quando iidem, cùm viderent Imperatorum consilium de extirpanda penitus religione Christiana, turbas cierent, & tumultuantes secessionem facerent ac rebellarent. Vel quòd cùm infame penitus haberetur Christianorum hominum genus; qui militia nobiles graui notari essent infamia ex nomine Christiano, acerba animaduersione digni haberentur: nam secundum quod Macer scripsit de Re militari [a]: Quædam delicta pagano aut nullam aut leuiorem pœnam irrogant; militi verò grauiorem: ita tamen, vt si miles artem ludicram fecerit, &c.] Sanè quidem qui desertores deorum essent, vti Christiani, præ ceteris pœna digni ab Imperatoribus habebantur.

CONSILIVM DIOCLETIANI.

[a] *L. quadam. ff. de pœnis.*

XXVIII. De eiusmodi persecutione à militibus cœpta, hæc habet Eusebius [c]: Paulo ante illud tempus, cùm qui Imperij dominatum & potentiam occupabat, esset tamquam è graui & temulento sopore excitatus; atque adeò tempore inter Diocletianum * & Galerium interiecto, clàm & ex occulto primum in Ecclesia Dei inuaderet, non quasi aceruatim bellum contra nos suscipiendo; sed eos solos qui in exercitu Romano militiam exercebant, pedetentim adoriendo (nam si priùs cum illis concertans, superior fortè discederet, reliquos ea ratione facilè posse capi putabat) permultos eorum qui in militia versabantur, cernere potuisses, qui subeuntibus animis vitam tenuem & abiectam amplexari

[c] *Euseb. lib. 8. c. 4.*

* Decium & Gallium.

PERSECVTIO CORTA IN MILITES CHRISTIANOS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

amplexari maluerunt, quàm pietatem & cultum erga Deum vniuersarum rerum opificem aliquando negare. A

XXIX. SEGREGANTVR MILITES CHRISTIANI.

Vbi autem Dux, quisquis tamen ille fuerit, iam tum primùm contra eos, qui ex nostris in exercitu Romano militabant, persecutionem excitauerat, & illos ab aliis militibus, in quorum numerum relati erant, segregauerat, seiunxeratque; & liberam optionem dederat vel honoris perfruendi, si edicto obsequerentur; vel eiusdem amittendi, si resisterent: multi admodum qui veri regni Christi milites erant, nulla mora interposita, fidei in eum confessionem, falsæ & adumbratæ gloriæ, quæ in mundo fruerentur, sine vlla dubitatione prætulerunt. Inter quos iam, licet numerus perexiguus, quandoquidem Dux lentiùs & moderatiùs adhuc in nos tendebat insidias, & paucorum admodum sanguinem fundere aggrediebatur: propterea quòd multitudo Christianorum illum (vt erat verisimile) deterruit; & animum eius, ne bellum contra omnes simul concitaret, re- B tardauit: licet inquam numerus perexiguus, vnus tamen & alter non modò dignitatem amittere, sed mortem etiam pro veræ pietatis defensione oppetere voluerunt. At postquam apertiùs rem erat aggressus; nulla oratione aut dicendi vi explicari potest, quot & quàm insignes Christi martyres his qui ciuitates quasque & regiones incoluerunt, oculis cernere licuisset.]

XXX. ANGVSTIAE MILITVM NVMERVS PAREVE.

Hucusque Eusebius de persecutione in milites primùm omnium inchoata: ipse verò ab eo tempore quo generale edictum est promulgatum in omnes vbique Christianos agentes, narrationem exordiritur: cùm tamen plurima Christianorum militum certamina obuoluta penitus silentio prætermiserit. nam si ex iis qui in Occidente passi sunt Christiani milites, rationem ducere, & coniecturam facere licet de iis qui agebant in Oriente militibus; quorum, ob apparatum Persici belli, Aegytiosque tumultus, ingen- C tes fuisse copias, certum exploratumque videri debet: de iis qui inter eos militabant Christianis, quibus legiones fuisse refertas iam diximus, magnam cædem esse patratam quis neget? At quæ, scriptorum inopia, egregia Christianorum militum pro fide certamina obscura remanserant, illorum saltem, qui in Occidẽte commilitones sunt passi, illustrantur exemplo; licet nec horum omnium fuerint præclara facinora scriptorum memoriæ commendata, nec nostri sit instituti omnium martyrum hic Acta conscribere, sed nonnullorum quæ certis probatisque auctoribus egregiè testata omni ex parte redduntur: ex quibus etiam de reliquis, quorum nulla extant scriptorum monumenta, quæ quantáve passi sint, probè liceat facere coniecturam.

IESV CHRISTI ANNVS 298. MARCELLINI PAP. ANNVS 2. DIOCL.&MAX.IMPP. ANNVS 15. D

I. MARCELLI CENTVRIONIS ACTA.

DVcentesimus nonagesimusoctauus Christi annus Fausto & Gallo Consulibus adscribitur Fastis: quo persecutio in Christianos milites sæpè grassari cœpta, longè latèque diffusa, totum Christianum orbem Imperio Romano subiectum inuasit. Sed inter alios egregios milites, qui Christi nominis causa afflictati sunt, magnopere martyrium Marcelli Centurionis elucet, qui Tingi in Mauritania passus est. Extant eius Acta, & quidem fidelissima, eademque perbreuia. Quæ apud nos habentur, eadem penè sunt cum illis quæ habentur edita[a]. Citantur[b] alia consignata huius anni Consulibus Fausto & Gallo. Nos verò, quæ habemus præ manibus, hic describimus. sic enim se habent: E

[a] Apud Sur. tom. 1. die 30. Octobr.
[b] Citat. Vasæum in Chron. ex Brev. Eborens.

II. MARCELLVS ABSTINET A SACRIFICIIS.

In ciuitate Tingitana, procurante Fortunato Præside, aduenit natalis dies Imperatoris. Ibi cùm omnes in conuiuiis epularentur, atque sacrificarent; Marcellus quidam ex Centurionibus legionis Traianæ, profana reputans illa conuiuia, reiecto etiam cingulo militari coram signis legionis, quæ tunc aderant, clara voce testatus est, dicens: Iesu Christo Regi æterno milito. Abiecit quoque vitem & arma; & addidit: Ex hoc militare Imperatoribus vestris desisto, & deos vestros ligneos & lapideos adorare contemno, quæ sunt idola surda & muta. Si talis est conditio militantium, vt diis & Imperatoribus sacra facere compellantur: ecce proiicio vitem & cingulum; renuncio signis, & militare recuso.] hæc Acta.

Quòd

A Quòd verò hîc dicitur Marcellus Centurio vitem proiecisse & cingulum: erat vitis insigne Centurionum, quam manu gestarent, eaque in delinquentes milites animaduerterent. vnde apud Iuuenalem[a] de Mario gregario olim milite sub Centurione:

Nodosam post hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret castra dolabra.]

III. VITIS INSIGNE CENTVRIONIS.

[a] Iuuen. sat. 8. Plin. lib. 14. c. 1 Tacit. Annal. lib. 1.

Sed & Plinius: Centurionum (inquit) in manu vitis & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat.] nempe quòd nobili ligno iidem delinquentes verberarent. Sed est & illud Taciti in animaduersione militum per Centuriones exhiberi solita ligno vitis, hæc dicentis de Lucillo Centurione sæuissimo: Centurio Lucillus interficitur: cui militaribus facetiis, Cedo alteram, indiderat: quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, & rursum aliam poscebat.]

B Porrò Centurioni vite verberanti reluctari minimè sine pœna licebat. nam sic Macer in libro de Re militari, de milite irreuerente[b]: Si vitem tenuit, militiam mutat] nempe in gradum inferioris ordinis redigatur. rursum: Si ex industria fregit, vel manum Centurioni intulit, capite punitur.] hæc ipse ex præscripto veteris disciplinæ. Iudicare subditos sibi milites Centurionem, est illud quoque Iuuenalis[c]:

[b] l. miles agrũ. §. is autẽ. vers. si vitem. ff. de re milit.
[c] Iuuen. satyr. 16.

——— iustissima Centurionum
Cognitio est igitur de milite, &c.]

Sed post hæc Acta: Stupefacti sunt autem milites ista audientes: tenuerunt eum, & nunciauerunt Anastasio Fortunato Præsidi legionis: qui iussit eum conijci in carcerem. Finitis autem epulis, residens in Consistorio præcepit introduci Marcellum Centurionem. Introductoque Anastasius Fortunatus Præses ei dixit: Quid tibi visum est, vt con- C tra disciplinam militarem te discingeres, & baltheum ac vitem proiiceres?] hæc ibi modò. In desertores quosque militaria iura sæuiisse, multo magis autem si desertioni miles aliud quoque crimen adiungeret, scripsit Arrius Menander de re militari[d]. quamobrem grauissima visa est causa Marcelli, qui desertioni addidisse videretur impietatem, atque crimen, ob contemptos Principes, Maiestatis; cùm alioqui omnis contumacia aduersus Ducem & Præsidem capite puniri soleret[e]. Sed quid ad hæc Marcellus? Acta narrant his verbis:

IV. QVÆSTIO HABETVR DE MARCELLO.

[d] l. non omnes. §. qui desertorem. ff. de re milit.
[e] l. omne §. contumacia. ff. eo.

Marcellus respondit: Iam die duodecimo Kalendarum Augustarũ apud signa legionis istius, quando diem festum Imperatoris celebrastis, publice clara voce respondi, me Christianum esse, sacramento huic militare non posse nisi Iesu Christo Filio Dei Patris omnipotentis.] Quænam autem ratio esset, vt, qui hactenus militasset, iam sibi amplius D militare non licere contestaretur: ex iis quæ fuse dicta sunt de aliis militibus Christianis, pietatis causa necatis, illam fuisse liquet, quòd Imperatores cogerent milites omnes diis sacrificare. Sed Acta rursum: Anastasius Fortunatus Præses dixit: Temeritatem tuam dissimulare non possum, & ideo perferam Imperatoribus, & Cæsari ipsi. Sanus transmitteris ad dominum meum Aurelianum Agricolaum, agentem vicem Præfectorum prætorio. Mittitur sub custodia Marcellus Centurio in Mauritaniam Tingitanam, ad Aurelianum Agricolaum.]

V. MARCELLVS MITTITVR AD AGRICOLAVM.

Cur autem à Præside legionis ad Præsidem Mauritaniæ amandaretur Marcellus Centurio, ea hîc causa redditur, quòd Aurelius Agricolaus, prouinciæ Præses, vicem ageret Præfecti prætorio: cuius in milites quoque summum ius erat; vtpote qui locum teneret Magistri equitum, qui secundam post Dictatorem, cui socius accedebat, potes- E tatem haberet[f]. iure igitur reus Centurio religionis & militiæ violatæ, ab Anastasio Fortunato legionis Præside, ad Agricolaum agentem in Mauritania vicem Præfecti prætorio mittitur: cùm alioqui ad quemuis Præsidem prouinciæ minùs mittendus fuisset, cùm Præsidis legionis esset in suos milites delinquentes, illo absente, legibus agere de cuius iurisdictione hæc Vegetius: Proprius autem iudex erat Præfectus legionis, habens continuè primi ordinis dignitatem: qui absente Legato, tamquam vicarius ipsius, potestatem maximam retinebat.] Quamobrem de prouinciarum Præsidibus iure cautum erat, vt delinquentem militem mitterent iudicãdum ad suum Ducem. Id enim Modestinus testatur, cùm ait[g]: Desertorem auditum ad suum Ducem cum elogio Præses mittet: præterquam si quid grauius ille desertor in ea prouincia, in qua repertus est, admiserit. ibi enim plecti debere, vbi facinus admissum est, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.] Hac quoque ratione accidit, vt reperiantur complures milites

[f] l. 1. ff. de offic. Præfect. prat.
LEGITIMVS IVDEX MILITVM.
[g] l. Desert. ff. de re milit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christiani à prouinciarum Præsidibus pœnis affecti, & vltimo supplicio condemnati: A quòd nimirum ibi Christiani ij esse detecti fuissent, vel agerent vicem Præfecti prætorio, vt hic Agricolaus. Post hæc ibi:

VII. ACTA CORAM AGRICOLAO. Sequuntur Acta Marcelli Tingi in Mauritania coram Aureliano Agricolao die tertio Kalendarum Nouembrium. In ciuitatem Tingitanam introducto Marcello ex Centurionibus; ex Officio dictum est: Anastasius Fortunatus, Præses legionis, Marcellum ex Centurionibus præsentem ad tuam potestatem transmittit. Præsto est epistola super nomen eius: quam, si præcipis, recito. Agricolaus dixit: Recitetur. Ex Officio dictum est: Miles hic, reiecto cingulo militari, Christianum se esse testatus, coram omni populo in deos & in Cæsarem multa blasphema locutus est: ideo eum ad te direximus, vt, quod ex eodem claritas tua sanxerit, iubeas obseruari.

VIII. Recensitis itaque litteris, Agricolaus dixit: Locutus es hæc apud Acta Præsidialia? B Marcellus dixit: Locutus sum. Agricolaus dixit: Quo furore accensus es, vt proiiceres sacramenta, & talia loquereris? Marcellus respondit: Furor nullus est in eis qui timent Dominum. Agricolaus dixit: Singula hæc locutus es, quæ in Actis Præsidialibus continentur? Marcellus dixit: Locutus sum. Agricolaus dixit: Proiecisti arma? Marcellus respondit: Proieci: non enim oportet Christianum hominem molestiis sæcularibus militare, qui Christo militat.] hæc ipse. Quod pertinet ad quæstionem de proiectis armis; DEIECTIO ARMORVM GRAVE CRIMEN. [a] L. qui cùm ea. §. arma. ff. de re milit. pergraue eiusmodi crimen videri poterat: nam si scutum, galeam, vel gladium alienando, desertionis criminis (vt Paulus[a] de pœnis militum scripsit) miles reus constituebatur: quanto magis si contemptu militiæ proiecisset? Quamobrem audita de proiectione armorum Agricolaus Marcelli confessione, moxin eum mortis sententiam tulit, vt C quæ sequuntur Acta declarant. Sed quòd Marcellus de armorum proiectione eam asserat causam, quòd non deceat Christianum hominem sæcularibus molestiis militare; per sæculares quidem molestias intellexisse militiam eius temporis, quam nonnisi dispendio fidei Christianæ exercere possent, quòd immolare diis milites cogerentur, superiùs dicta apertè declarant.

IX. SENTENTIA IN MARCELLVM. Sed quid post hæc Præses? Agricolaus dixit: Ita se habent facta Marcelli, vt hæc disciplina debeant vindicari. Atque ita Agricolaus in Marcellum Centurionem dictauit hanc sententiam: In Marcellum, qui Centurio ordinarius militabat; qui abiecto publicè sacramento, polluisse se dixit; & insuper apud Acta Tribuni alia verba furore plena deposuit; animaduerti placet. Cùm ad supplicium duceretur, dixit Agricolaus: Nec tibi Deus benefaciat. Sic enim decebat martyrem ex hoc mundo discedere. Cæsus capite occubuit pro nomine Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in sæcula. D Amen.] hactenus Marcelli Acta, hoc anno, dictis Consulibus (vt demonstratum est) consignata. Porrò ciusdem Marcelli triumphi fuerunt quoque participes illius filij, numero duodecim, nimirum Claudius, Lupereus, Victorius, Facundus, Primitiuus, Hemetherius, Chelidonius, Faustus, Ianuarius, Martialis, Seruandus, & Germanus: qui omnes pro Christi confessione idem subeuntes certamen, eadem quoque sunt corona martyrij insigniti.

X. MILITES AD OPVS THERMARVM DAMNATI. Victus autem Maximianus constantia militum Christianorum, non eos ampliùs gladio demeti, velocique martyrio necari voluit: sed vt eos, more seuorum, diuturno labore fatigaret, ad opus damnauit. Erigere enim aggressus erat ingentes ædificiorum moles, nempe Romæ Thermas Diocletianas, Carthagine verò in Africa suo nomine Maximianas, quarum operi milites Christianos adscripsit. Hoc namque anno decimoquinto E Imperij Diocletiani (inquit Eusebius[b]) Thermæ Diocletiani Romæ factæ, & Maximianæ Carthagine.] Verùm non hoc anno perfectæ, sed cœptæ esse dicendæ sunt: quæ post annos septem absolutæ & ornatæ à Constantio & Maximiano Augustis, necnon à Seuero & Maximino Cæsaribus sunt dedicatæ, & publico vsui mancipatæ. de quibus extat ciusmodi vetus[c] inscriptio: CONSTANTIVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGG. SEVERVS ET MAXIMINVS CÆSS. THERMAS ORNAVER. ET ROMANIS SVIS DEDICAVER.] hæc denotasse voluimus, quòd integro isto septennio, quo tam immensæ molis opus, Thermarum Diocletiani Romæ ædificatio, perdurauit, Christiani eidem adscripti sunt operi, & tot annorum spatio eodem labore fatigati: erant enim illæ (vt Marcellini[d] verbis vtar) in modum prouinciarum extructæ, præ incredibili sui amplitudine.

[b] Eusebius in Chron.

[c] Apud Panuin. in Fast. THERMAE DIOCLET. ROMAE.

[d] Marcell. lib. 16.

Huic

A Huic igitur operi construendo Maximianus inter alios milites Christianos, illos adscripsit, de quibus hæc in ipso exordio Actorum Marcelli[a] Papæ habentur: Tempore illo, quo Maximianus ex partibus Africæ rediit in vrbem Romam; volens placere Diocletiano Augusto, vt in nomine eius Thermas ædificaret; cœpit ob inuidiam Christianorum omnes milites, siue Romanos, siue alterius gentis, ad afflictionem laboris compellere; & per varia loca alios ad lapides, alios ad arenam fodiendam damnare.] In ignominiam planè Christianæ religionis, qui militia nobiles essent, iidem ab Imperatoribus persecutoribus contemptibilioribus subiiciebantur pœnis. Nam nonnisi sordidiores personas ad opus publicum damnari solitas, Paulus[b] Iurisconsultus declarat, cùm ait: Si sordidiores personæ erunt, in opus publicum eius temporis dabis.] & hoc contra ipsorum leges, quibus Modestinus[c] affirmat, non licere militem nec ad metalla B damnari, neque torqueri. Sic videas Christianos milites transfugarum loco habitos; quos (vt idem ait Iureconsultus[d]) liceret torquere, & ad bestias atque furcas quoque damnare: quibus sanè suppliciis Christianos milites affectos sæpè fuisse, complura demonstrant exempla: quamuis nihil horum pati debere milites, esset eorum legibus constitutum.

XI. [a] Apud Sur. tom. 1. de 16. Ianuarij.

VITIORIBVS PŒNIS AFFECTI MILITES CHRISTIANI.

[b] l. Pedius. §. non plurium. ff. de incend. ruin. & naufr.

[c] l. 3. §. nã in. ff. de re milit.

[d] Ead. leg. §. is qui ad hostem.

Rursum verò de aliis quoque tunc ad illud ipsum opus damnatis, mentio habetur in dictis Actis S. Marcelli Papæ: in quæ tamen mendum irrepsisse puto, vt quæ ibi primo loco dicuntur facta sub Marcello & à Marcello, contigerint sub Marcellino; sicque pro Marcellino Marcellus, cuius tamen sunt Acta posteriora, errore sit scriptus: nam hoc tempore Maximiani Herculij Romanæ Ecclesiæ Marcellinum non Marcellum præfuisse; quæ sumus inferiùs dicturi ex notatis Consulibus, satis apertè declarant. Hoc igitur C tempore, quo Maximianus ex Africa Romam veniens, Thermas ædificare aggressus est, Marcellino Romæ sedente Christiani milites (inquiunt Acta[e]) cùm ad opus illud damnati essent; Thraso, qui Christianus vir potens & facultatibus locuples, & vita fidelis erat; cùm vidisset affligi Christianos fatigatione & labore, de sua facultate sanctis martyribus alimoniam & victum ministrabat per viros Christianos Sisinium, Cyriacum, Smaragdum, & Largum. Hoc audiens beatus Marcellinus *, Vrbis Romæ Episcopus, gaudio repletus est: cumque ab illis ad se accersitis rem omnem didicisset; inito consilio, consecrauit Sisinium & Cyriacum diaconos Ecclesiæ Romanæ.

XII. DE HIS QVI DAMNATIS AD OPVS MINISTRABANT.

[e] Act. S. Marcel. Pap.

* Marcellus

Factum est autem, vt vna nocte, dum deferrent humeris suis sanctis martyribus victum, quem Thraso ministrabat: tenti sunt à militibus Gentilibus, & perducti ad Tribunum Spurium. Suscipiens autem eos Tribunus, retrusit in custodiam publicam. Post D diem verò tertium nunciauit Maximiano Augusto: qui iussit vt sub custodia foderent arenam, & humeris suis portarent vsque ad locum vbi Thermæ ædificabantur. Erat autem vir senex inter eos, nomine Saturninus, qui iam senectute maceratus erat; & cœperunt eum ad portandum iuuare. Hoc cùm fieri viderent custodes, quia Sisinius & Cyriacus diaconi suas & aliorum sarcinas cum adiutorio Christi portarent, mirati sunt, & nunciauerunt Tribuno Spurio.] Quo modo autem iidem fuerint arctiori custodiæ mancipati, & diuina operante virtute complures ad fidem Christi conuerterint, ac tandem cùm ipsi, tum alij martyrio coronati sint, eadem Acta declarant, in nonnullis tamen corrigenda.

XIII. SISINII ET CYRIACVS DIACONI DAMNATI AD OPVS.

XIV. MAXIMI DVCIS CERTAMEN.

Inter quamplurimos milites Christianos, quos diximus à Maximiano operi adscriptos esse; præter alios, quorum memoria excidit, clarissimus ille extitit Christi martyr E Maximus, dux Millenarius, qui à puero Christianus, alios quos poterat ad Christi fidem susciipiendam inducebat: & inter alios, centum viginti milites sibi subiectos cùm ad fidem conuertisset, Marcello Papæ baptizandos tradidit. Hæc cùm Maximianus Imperator audisset; eosdem militia priuatos, ad seruile Thermarum opus adscripsit, nempe ad fodiendam arenam. Sed bene accidit, vt ceteri Maximo olim subiecti milites, quos ipse paternis officiis demeruisset, sæpè eum ac ceteros commilitones in arenario laborantes inuiserent: quibus Maximus præmia vitæ æternæ, & supplicia malorum sempiterna inculcabat; quorum gratia, nempe vt assequeretur illa, ista verò caueret, diceret se libentissimè pati dispendium ordinis honestissimi, atque obire opus seruile: quibus illi persuasi, ad Christi fidem amplexandam prompto animo addicti sint.

XV. Quod intelligens Marcus ciusdem legionis Tribunus, abreptum à ceteris Maximum coniecit in carcerem, & supplicio militari citra mortem affecit: fustibus enim cum crudeliter

Universidad de Deusto
Biblioteca

crudeliter cædi præcepit; verùm, vleiscente numine, ipse effectus est cæcus. Hæc autem A
MAXIMI ET SOCIORVM MARTYRVM. cùm ad Maximianum perlata essent; in Maximum Millenarium ducem atque centum illos & viginti milites gladio animaduerti præcepit; reliquos autem ex millenariis milites in eodem arenario flammis iussit incendi: quorum cineres, ac Maximi & sociorum corpora, opera Marcellini Papæ & Ioannis presbyteri, illata sunt atque sepulta via Salaria in cœmeterio ad Cliuum Cucumeris, secundo ab Vrbe lapide.

XVI. FILII MAXIMI MARTYRES. Delati quoque sunt filij Maximi vnà cum matre ipsorum, quòd Christiani essent: quorum mater Secunda, vxor Maximi, coram Iudice in quæstionibus reddidit Deo spiritum; filij verò Calendius, Marcus, atque Seuera, Centumcellas versus abducti, ibi relegati, tandem plumbatis cæsi tam diu sunt, donec sub plumbo mortem opperterent. Perseuerat hactenus eodem in loco Memoria sanctæ Seueræ. Porrò in eorumdem quoque martyrum Actis scriptum habetur, Flauianum Vicariam Præfecturam Romæ agentem, cum de dictis martyribus filiis Maximi quæstionem haberet, viso super capita puerorum cælestis nunciij parentis splẽdore, perterritum, à cœpto iudicio destitisse, ac domum reuersum, patria superstitione relicta, Christianam religionem vnà cum suis domesticis consectatum esse: quos ad Centumcellas exilio relegatos subsecutus est gladius; omnes enim ibidem capite truncati sunt. Hæc omnia iisdem Actis continentur, explosis iis, quæ in eadem irrepserunt, erroribus atque mendis: peperam enim ibi Claudij Imperium atque Maximiani coniungitur, & alia quæ à temporis ratione discrepare noscantur. B

XVII. Sed describamus summatim hìc ad recensita Acta superiùs appendicem. Eodẽ tempore contigit, vt Diocletiani & Maximiani consilio omnes vbique positæ legiones lustrarentur; & qui in eisdem reperti Christiani milites essent, exuti militia, ac penitus exarmati, vincti Romam perducti, tamquam serui adscriptitij Thermarum operibus fuerint mancipati. Themis verò absolutis, qui constantes in confessione nominis Christi, nullis fracti laboribus, perstitissent; ne laborum opere alleuiati (quòd ingens esset illorum numerus) aliquid in Imperium molirentur; omnes pariter capitis sententia condemnantur, reperiusque est omnium numerus decem millium ducentorum trium: qui omnes vna cum Zenone Tribuno, qui inter eos dignitate excellere videbatur, extra Vrbem porta Trigemina ducti sunt; & in concauo vallis, in loco dicto, Gutta iugiter manans, ad Aquas Saluias, ad vnum omnes necati sunt septimo Idus Iulij, quo celebri memoria annuatim eorumdem triumphi dies natalis recolitur. C
ZENONIS ET SOCIORVM MARTYRIVM.

XVIII. THERMAE DIOCLET. IN BASILICAM CONVERSAE. Quòd igitur sudoribus Christianorum militum, eorumdemque confessorum ac denique martyrum immensa illa Thermarum extructa sit moles: Dei beneficio factum putamus, vt, cùm omnes ab aliis Imperatoribus Thermæ erectæ, collapsæ propemodum sint, atque reddi æ; lanè ignobiles, nullus ampliùs reliquus fuerit vsus earum; attamen quæ Diocletiani fuerunt Thermæ, quòd illæ sanctorum martyrum labore fuerint extructæ, possilima pars earum in vsum Ecclesiæ, memoriamque Dei Genitricis Mariæ & Angelorum religiosè fuerit commutata. Sed de his satis. D

XIX. HERMONAS EPISCOPVS HIEROSOL. Hoc eodem anno decimoquinto Diocletiani Imperatoris (vt auctor est Eusebius) defuncto Lambda Episcopo Hierosolymitano, subrogatus est in locum eius Hermon, qui & Thermon dictus reperitur, numeraturq; decimus octauus eius sedis Episcopus. quòd verò dicat eum sedisse annos trigintanouem, mendum in notam numeri irrepsit: nam Maximum & Macarium intra dictum tempus sedisse, certum est, id etiam eodem auctore testante, quod & inferius suo loco dicemus. E

IESV CHRISTI ANNVS 299. MARCELLINI PAP. ANNVS 3. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNVS 16.

I. PRAESIDES ABSQVE EDICTO PERSIQVENTES CHRISTIANOS. ANno sequenti ducentesimo nonagesimonono creati sunt Consules Diocletianus septimùm & Maximianus sextùm: quo passim in diuersas Orbis regiones persecutione grassante, sicut in Occidentalis orbis partibus, ita etiam in Orientalibus, in quibus fides Christiana calesceret, multiplicari cœperunt germina martyrum; illustriorque reddita est S. Ecclesia, fœcundiori horum in dies aucta propagine. Antè enim quàm ab Imperatoribus in vniuersas prouincias generalia promulgarentur edicta; qui

A qui prouinciis præerant Præsides truculentiores, odio Christianæ religionis, in quam scirent Principes malè compositos, eam persequendo, quæ pòst lata sunt ipsa præuenerunt edicta.

II. OVRIAE ET SAMONAE MART. Sub eodem namque Consulatu sexto Maximiani notata habentur [a] Acta sanctorum martyrum Guriæ & Samonæ, quorum fidei tum Menologia, tum etiam Martyrologia adstipulantur: eosdem quoque martyres Aretas [b] Cæsariensis egregia est prosecutus oratione, qua & complexus est reliqua à Diocletiano aduersus Christianos eadem persecutione decreta. Facta sunt hæc Edessæ in Syria, cùm ambo ruri vitam agerent, & alios ad Christianam fidem sectandam, ac eam præsentis vitæ leui dispendio profitendam hortarentur. Ab Antonio Præside tenti audiuntur; exploratáque eorum constantia, Musonio totius Syriæ Præsidi traduntur: qui cùm eos audisset, & à fi- B dei confessione nulla arte dimoueri posse videret, sæuissimo tormentorum genere eos affligendos Anuino Commentariensi mandauit: nimirum vt vtriusque altera manu suspensa, adiiceret pedibus pondera, quibus nerui distenderentur, & compages corporis dissoluerentur.

[a] Recitat Menaplor die 15. Nouemb. apud Sur. tom. 6.
[b] Extat apud Lipom. tom. 3. & Sur. tom. 6.

III. DIRISSIMVM TORMENTI GENVS. At cùm nec sic eorum constantia minueretur; in custodiam trudi, & fame necari iubentur; ibique detenti ab Augusto mense vsque ad quartum Idus Nouembris, iterum interrogati, iterum auditi, sottioresque proposito mentis inuenti sunt: cùm Samonas altero pede genu vinculis inhærente suspendi iussus, altero ponderibus aggrauato, vt discerperetur, crudeliter cruciatus est ad quintam horam; adeò vt coxæ coniunctio, magna commiseratione spectantium, solueretur. tandem eo cruciamento solutus, iterum detrudi iubetur in carcerem cum collega martyrij Gutia; cui, quòd debilis admodum C atque consumptus videretur, veritus Præses ne si sic distenderetur, in tormentis efflaret animam, tunc pepercit: nam sicut tormentis reos torquere est lege permissum; ita tormentis occidere quempiam, iisdem legibus [c] vetitum erat. Auditi itaque iterum decimoseptimo Kalendas Decembris: exploratáque est rursus eorum constantia, quæ non tantùm vel latum vnguem (vt aiunt) cruciatibus imminuta aut attenuata est, sed spiritibus maioribus aucta. Tunc in eos tulit sententiam Præses, vt extra ciuitatem Edessæ capite plecterentur eadem die, quæ gloria martyrum facta est memorabilis Syris, Græcis, atque Latinis.

[c] l. aut demonum, §. nec ea. ff. de panis.

IV. TYRANNVS EPISCOPVS ANTIOCH. Hoc eodem anno decimosexto Diocletiani Imperatoris, vita functo Cyrillo Episcopo Antiocheno, locum eius obtinuit Tyrannus, qui numeratur decimus eius sedis Episcopus. hæc Eusebius [d] in Chronico, qui alibi [e] hæc de eo: Hoc illo officio fungente, bel- D lum ad Ecclesias expugnandas vehementer exarsit.] Testatur idem [f] claruisse eiusdem fermè nominis Tyri Episcopum & martyrem Tyrannionem, qui, persecutione vrgente, in profundos maris vortices demersus est.

[d] Euseb. in Chronico.
[e] Euseb. lib. 7. cap. 26.
[f] Idem lib. 8. cap. 25.

IESV CHRISTI ANNVS 300. MARCELLINI PAP. ANNVS 4. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNVS 17.

I. PETRVS EPISCOP. ALEX. TRecentesimus Christi Redemptoris humani generis annus in Consularibus Fastis adscriptus est Constantio & Galerio Cæsaribus tertiùm Consulibus, cùm Dioclee- E tianus ageret in Imperio annum decimumseptimum: quo, ex hac vita sublato Theona Episcopo Alexandrino, subrogatus est Petrus, de quo S. Athanasius [g]: Petrus, inquit, ante persecutionem Episcopus, & in persecutione martyr declaratus.] Ante persecutionem nimirum dicit esse creatum, illam scilicet vehementiorem intelligens, quæ (vt dicemus) decimonono anno eiusdem Diocletiani Imperatoris progressa est omnium immanissima. Porrò hoc anno, nempe triennio ante illam, Petrum creatum esse Episcopum Alexandriæ pòst Theonam, Eusebius [h] testatur, sic dicens:

[g] Athanas. Apolog. 2.
[h] Euseb lib. 7. c. vlt. in fin.

II. PETRI SEDIS ANNORVM RATIO. Pòst Theonam, cùm decem & nouem annis Ecclesiam administrasset, in Episcopatum Alexandriæ succedit Petrus. hic duodecim annis continuis in eo officio fungendo cum summa dignitate inter primos floruit. Qui cùm triennium propè ante persecutionis tempus in Ecclesia illa gubernanda contriuisset, de reliquo vitam duriore exercitatione & magis seuera traduxit, & (vti omnibus constabat) Ecclesiarum vtilitati omni

cura

Universidad de Deusto
Biblioteca

cura ac studio prospexit; ac propterea nono persecutionis anno, capite ampurato, est à A
Deo insigni martyrij corona donatus.] hæc Eusebius. At de rebus ab eo præclarè gestis
& eius martyrio pluribus suis locis dicturi sumus.

III. Hoc eodem anno à Galerio Maximiano aduersus Persas ingens expeditio comparata est. Quòd enim (vt testatur Eutropius) Galerius Maximianus aduersus Narsetem malè pugnasset: mox contractis vndique copiis, rursus aduersus Persas profectus est. Misit interea Diocletianus legatum ad Persas Publium virum clarissimum. Erat hic Anastasiæ nobilissimæ Romanæ feminæ maritus; sed quia Gentilis homo erat, & Christianæ religionis infensissimus hostis, cùm scisset eam esse Christianam, domestico ipsam diu multumque carcere afflictauit; & profecturus ad Persas, sub custodia in vinculis dereliquit, de ea supplicium sumpturus post reditum. Sed diuina prouidentia factum est, vt in ipso itinere morbo confectus interierit: cùm ipsa Anastasia soluta vinculis, libertati- B
que restituta, totam se cum bonis, quæ sibi relicta sunt, Christianorum præcipuè confessorum ac martyrum vsui atque obsequio mancipauit. Sed hæc pluribus Acta eius, de quibus inferiùs. Hic autem modò (quod ratio temporis postulat) recitare datas ab ea epistolas, dum esset in carcere, ad Chrysogonum, & ab eo redditas pariter describere, operæpretium existimamus, cùm sint germanæ, & per multa sæcula in hanc diem integræ conseruatæ. Recitat eas Nicephorus[a], necnon Suidas[b], quas hic Latinitate donatas exscribemus:

ANASTASIÆ CERTAMEN.

[a] Nicepho. lib 14. in fine
[b] Suid. in hi storic. 10.

IV. EPISTOLA ANASTASIAE AD CHRYSOGONVM.

Epistola Anastasiæ martyris ad Chrysogonum.

Sancto confessori Christi Chrysogono Anastasia S. Quamuis pater meus idola plurimum veneraretur; tamen mater mea Flauia, cùm perpetuò Christiana fuisset, ex quo C
peperit, Christianam me fecit, veraque Dei cognitionis participem reddidit. Post obitum autem illius, viro nupsi sceleratissimo: cuius gratia diuina, coniugium effugi, supplicans Domino nostro Iesu Christo dies noctesque, vt me ab illo impuro idololatra liberaret; quem constat meas facultates omnes cum impuris & idololatris exhausisse: me verò tamquam veneficam & sacrilegam in grauissimum carcerem coniecit, vt hâc temporariam vitam perderem. Itaque nihil mihi præter vitam reliquum est. Verùm precor, vt cum spe diuina moriar. Quamuis autem confessione Christi mei glorier; valde tamen doleo, quòd facultates, quas optabam in seruos Dei insumere, sceleratus ille homo dæmonum cultoribus suppeditat; & quas ego in seruos Dei expendere optabam, eas fœdis & impijs hominibus largitur. Propterea rogo te, serue Christi, vt diligenter pro me Deum ores; vt, si quidem constituit Deus, maritus meus Publius credat in Christum: sin minùs, vt cum suis fraudibus perire sinat; me verò ab eo liberet. Satius enim D
mori, quàm Filium Dei abnegare, & in eum credentibus impedimento esse; ipse omnipotens Christus restatur. Cùm libera fuero ab hac fraude, sanctis dabo operam, eorumque curam (vt cœpi) perpetuò suscipiam. Vale serue Dei, & memento mei.] Chrysogonus his litteris acceptis, sic rescripsit:

V. CHRYSOGONI AD ANASTASIAM EPISTOLA.

Chrysogonus Anastasiæ S. Tibi iactatæ procellis vitæ huius, Christus, qui in fluctibus ambulauit, opem ferat, vt diaboli potentiam sermone illius irritam reddas. Magno igitur & quasi in medio maris iacens, credas Christo, eum tui rationem habiturum; & ad te ipsam conuersa, exclamato cum Propheta[c], qui dixit: Quare tristis es anima mea, & reliqua. Duplex enim potentia gratiæ diuinæ monstratur: nam & temporaria tibi abunde suppetent, & cælestia adijcientur. Deus enim eos, à quibus pro bonis rebus non rogatur, auersatur. Vide ne turberis hoc, quòd tibi piè perpetuò erga Chri- E
stum affectæ aduersa eueniunt: neque enim fallit te Christus, sed explorat; neque firmum est humanum auxilium, vt tu existimas; cùm Scriptura dicat: Maledictus homo, qui confidit in homine: benedictus autem qui in Deum sperat[d]. Age strenuè & vigilanter, & prorsus fuge peccatum. Hoc à Deo solatium expete, eiusque mandata custodi. Iam enim tempus salutis super te veniet, & velut in obscura nocte clarum tibi Dei lumen affulgebit, & post tempestatem hilare tibi atque serenum arridebit tempus: tibique perinde ac reliquis propter Christum afflictis, præbebit in præsenti patientiam, per quam æternam recipias mercedem. Vale in Domino, & ora pro me.] Rursus Anastasia ad Chrysogonum:

[c] Psal. 41.
[d] Hier. 17.

VI. ALIA ANASTASIAE EPISTOLA.

Chrysogono confessori Christi Anastasia S. Cùm finis instet corpori meo; ora pro me, vt ille meam animam recipiat, propter quem has afflictiones fero.] hæc illa breuiter, quòd

A ter, quòd se ob ærumnas, quas pateretur, migraturam breui ex hac vita putaret. Sed ad eam sic Chrysogonus:

VII. CHRYSOGONI ALIA EPISTOLA.

Ancillæ Dei Anastasiæ Chrysogonus S. Quemadmodum tenebras lucem superare manifestum est; sic & imbecillitatem salus consequitur, & post mortem vita dignis tribuitur. Eumdem enim finem rerum humanarum felicitas habet: vt neque submissi despondeant animos, neque magnanimi glorientur. Vnum enim mare est, in quo nauigia nostri corporis decurrunt, & ab vno gubernatore reguntur: quorum igitur naues carinis munitæ sunt, ij incolumes nauigare possunt: infirmæ autem etiam sine fluctibus in tranquillitate periclitantur. Non procul enim absunt ab interitu, quæ non ad portum salutis peruenire student. Tu verò, quæ ancilla Christi irreprehensibilis es, crucem in toto animo tuo cõseruato, teque ad salutem præparato, vt in numerum martyrum Chri-
B sti recipiaris. Vale.] hucusque Chrysogoni ad Anastasiam epistola: quæ autem post hæc vtrisque acciderint, suo loco dicemus.

VIII. Quòd verò hæc à viro suo Publio domi detineretur in carcere: accidisse puramus id ipsum in Anastasia, quod Cornelius Tacitus[a] tradit de Pomponia Græcina femina Consulari; quæ & ipsa de externa superstitione rea facta, ex prisco instituto mariti traditur iudicanda, qui conuocatis cognatis causam cognosceret.

[a] Tacit. Annal. lib. 13.

IESV CHRISTI MARCELLINI PAP. DIOCL. & MAX. IMPP.
ANNVS 301. ANNVS 5. ANNVS 18.

C

QVi sequitur Christi annus trecentesimus septimus, Titiano & Nepotiano Consulibus adscribitur: quo agens Diocletianus Imperij annum decimumoctauum vnà cum collega Maximiano triumphauit de Persis. Id quidem Eusebius in Chronico, hoc anno, norat his verbis: Diocletianus & Maximianus Augusti insigni pompa Romæ triumpharunt, antecedentibus curtum eorum Narsæi sororibus, liberis, & omni præda, qua Parthos * spoliauerant.] hæc apud Eusebium. Sed malè apud Cassiodorum hæc post sex annos ponuntur, Consulibus Constantio atque Galerio sextum; cùm iam antè vterque se abdicasset Imperio: nam triumphum de Persis ac Parthis, antequam deponerent purpuram, contigisse tradit Eutropius[b], qui victoriam de his gentibus Galerio Maximiano tribuit. Fuit autem Narses, seu Narsæus (vt tradit Eutropius) auus Hormisdæ atque Saporis Iunioris Persarum Regis, ipse verò successit post Hormisdam & Vararanum Sapori Seniori, qui Valerianum captiuum duxit. Sed de successione Regum Per-
D sarum tertio tomo fusius agitur.

I. TRIVMPHVS DE PERSIS.

* al. Persas

[b] Eutrop. lib. 9

II. CHRISTIANI DVCIS VIRTVS.

Porrò enituit in bello Persico eximia virtus Andreæ Tribuni militum, hominis Christiani, licet adhuc dumtaxat catechumeni, sub Antiocho totius exercitus duce: dicebatur tamen & ille etiam dux exercitus, qui vel vni tantùm ab Imperatore legioni præfectus erat, vt Vlpianus[c] declarat. Andreas igitur aduersus Persarum copias in Romani Imperij fines irrumpentes missus, cùm subiectos sibi milites ad pietatem instituisset, & in eum, qui verus est Deus, fiduciam habere, & ab eo auxilium esse implorandum, docuisset; licet multo inferiores ipsis essent numero, de hostibus tamen sunt magna
E gloria victoriam consecuti. Sed à quibusdam illi subiectis militibus apud Antiochum reus Christianitatis nomine constitutus; cùm à mentis proposito nulla arte diuelli potuisset, tum ipse, tum ceteri qui crediderant in Christum eius milites, diris tormentis exagitantur, Antiocho in eos acerbissimè sæuiente, qui de eo litteras dedit ad Galerium Maximianum.

[c] l. 2. §. nam exercitus. ff. de iis qui not. infam.

III. ANDREAE ET SOCIORVM CERTAMEN.

Cæterùm Galerius cùm rem insperatam indignissimè accepisset, licet in Christianos acerbissimo flagraret odio, tamen rem tantam dignam existimauit quæ maturiori esset expendenda consilio: suadebat enim hæc ratio, quòd consideraret, facilè accidere potuisse, vt tanti Tribuni, tamque egregiorum commilitonum nece (quos sciret ab omnibus diligi) totus turbaretur exercitus. Rescripsit igitur ad Antiochum, non esse eius temporis opus, vt in Andream ac reliquos milites animaduerteret; sed callidè in præsentiarum esse dissimulandum: hæcque verba ad finem epistolæ à se scriptæ addidit: Placet mihi huiusmodi viros à carcere liberari, quasi antè actarum rerum venia ipsis
concessa.

Universidad de Deusto
Biblioteca

concessa: paulo autem postea, nisi resipuerint, tamquam ob aliud crimen delatos, illos ipsos grauiter puniri.] hæc tunc ipse. A

IV. ANDREAS CVM SVIS BAPTIZATVR.

Dimissus Andreas cum reliquis Christianis militibus, Tarsum se contulit Ciliciæ metropolim, percepturus à sanctissimo ciuitatis illius Episcopo Petro baptismum: nactusque est apud eum & Nonnum Episcopum Berœensem, amborumque cõsortio dignus habitus, baptizatus est vnà cum suis. Verùm cùm audisset, à Seleuco Vicario, ad quem Antiochus cùm de ipsius, tum suorum nece litteras dederat, insidias sibi parari: inde recedens, deque loco in locum fugiens vnà cum sociis, in angustias tandem montis Tauri, historicorum fama celebres, se coniecit.

V. SPONTE SE DEDVNT MILITES MARTYRIO.

Cùm verò de proximo sibi ac suis martyrio ibidem consummando Dei voluntatem intellexissent: licet loci natura muniti, & pauciores iidemque præstantissimi valuissent Antiochum profligare: tamen exhortatione ab Andrea ad suos habita, omnes vnà simul se Deo supplicibus votis pro consequendo martyrio commendarunt: sicque insequentem cum cohortibus expeditis Antiochum expectantes, sese illi interimendos pro Christi nomine sponte dederunt. Necati sunt omnes à furentibus militibus decimoquarto Kal. Septembris, Dominica die, hora secunda: qua itidem ipsa die tum à Græcis, tum etiam à Latinis, perpetua memoria adscripti omues habentur in Ecclesiasticis monumentis. Porrò Andreæ ac etiam sociorum corpora collecta sunt à Petro Episcopo Tarsensi, eiusque clericis, & decenti sepultura pro temporis ratione mandata: cuius quoque operæ eius martyrij Acta* collecta atque scripta esse putantur; quæ quidem & germana noscuntur. B

* Extant apud Metaphr. die 19. Aug. ex quo alij acceperit.

VI. Quid præterea post acceptam de Parthis Persisque victoriam idem Galerius Maximianus aduersus Nicomediæ Christianos omnes aggressus sit, sanctorum martyrum Indes & Domnæ* Acta declarant, de quorum integra fide inferiùs dicturi sumus: modò autem, quæ ad hæc pertinent tempora, hic describturi sumus iisdem quibus ibi narrata verbis habentur: alia verò suis locis pro temporis ratione ponentur. Sunt hæc igitur ex iisdem Actis accepta: Iam autem Maximiano tunc erecta erant trophæa aduersus inimicos, Deo ei sapienter viam aperiente ad salutem: vt, cùm quæsisset cuiusnam manu hæc rectè gererentur, cognosceret veritatem. Sed ille in his planè cæcutiens, deorum, qui falsò dicuntur, auxilio adscribebat victoriam: & tantum aberat vt vero Deo ageret gratias; vt etiam properaret aduersus Deum bellum gerere; & allis postpositis, acri animo armabatur aduersus Christianos, dæmonibus festa peragens & sacrificia: etiam si primò vulpinam pellem induens, donis & honoribus clàm se insinuabat in populi beneuolentiam, & suam rectam esse volebat improbitatem. C

* Recitat ex antiq. script. Metaphr. die 26. Decemb. QVID IN NICOMED. CHRISTIANOS IMP.

VII. Theatrum itaque frequentissimum ab eo fuit congregatum. Non apertè autem ostendebatur hoc certamen comparari aduersus Christianos: sed obscurè, dolosè, & malitiosè instruebatur. Simulacra enim, quæ auro quidem honorabantur ab impiis, fossam verò interitus eis vicissim largiebantur; hæc, inquam, aurea, & quæ rursus facta fuerant ex argento, producens impius, posuit in sede regali, & coronis redimiuit: & tandem eis tauros sacrificans, iussit execrandis sacerdotibus aspergere populum, temporis quoque ea in re vtens auxilio: tunc enim ore hianti attendebant omnes iucunda theatri acroamata. Quicunque ergo erant quidem in pietate firmi & stabiles, & quorum animos religio Christiana, non solùm vsque ad nomina, sed etiam ad cor vsque penetrauerat; ij, cùm id quod fiebat deprehendissent, & nec eius quidem conspectum ferre potuissent, à theatro recesserunt, suum potiùs sanguinem profundere, quàm tali sanguine pollui, præclarè eligentes. Quibus autem pluris fiebat voluptas & recreatio, iis polluebantur animæ & corpora, ex modica (proh dolor!) delectatione sibi grauissima recondentibus supplicia. D

CHRISTIANI RECEDVNT A THEATRO.

E

VIII. Sed enim Maximianus, qui toto animi impetu ferebatur ad impietatem, non ampliùs latenter, sed apertè volens se impiè gerere, hos habuit sermones ad eos qui erant congregati, qui quidem grauissimam redolebant impietatem: Quò abitis, dicens, ô homines, luci tenebras præferentes, & non deos esse putantes, à quibus dependet hoc vniuersum? Non videtis victorias & trophæa? Non videtis bona plurima, quæ bonis adiiciuntur: & quemadmodum quæ sunt, rectè quidem se habent, & sunt in tuto: alia verò accedunt quotidie, & quorum non eramus priùs domini, in ea nunc dominatum obtinemus: non gloriam, quæ augetur? non Imperium, quod dilatatur? non ciuitates, quæ partim

ORATIO MAXIMIANI.

A partim quidem sunt tributariæ, partim autem sunt futuræ? & partim quidem iam captæ sunt, partim verò sunt iam iam capiendæ? non gentium Reges, qui sunt reputati pro mancipiis? non omnia quæ eueniunt nobis ex sententia? Cuiusnam ergo hæc contingunt prouidentia? Vobis persuadeant temporum temperationes, moderatæ pluuiæ, fructuum fertilitates; immo verò vniuersum tempus fructus producens, & spectantia omnia ad abundantiam,] hucusque verba Galerij Maximiani ad populum in theatro; alludentis nimirum in primis ad insignem de Persis & Parthis obtentam victoriam, qua vltra Ctesiphõtem (quod antea Romanorum Imperatorum nemini licuisset) Imperium propagasset, & regias personas pariter (vt dictum est) captiuas duxisset.

IX. INTERRVPTA PRODIGIIS MAX. ORATIO.

Sed quod mox subsecutum est immane prodigium, Imperatoris orationem redarguit falsitatis. Nam hæc ibi subduntur in dictorum martyrum Actis: Cùm ille copiosa lingua sic loqueretur; & iis qui non sunt, ea quæ sunt, falsò adscriberet; & alia adhuc vellet contexere: non permisit ex alto is, cuius sunt iudicia vera iustificata, mendaciis ampliùs gloriari aduersus veritatem; ne aliis quoque, qui erant ad peruertendum faciles, causa esset interitus. Sed interim dum loqueretur, cùm esset dies serenus, & Sol regionem vreret meridianam; repentè erupit sonus multorum tonitruum, & elisus fuit ignis ex nubibus, & profundæ simul tenebræ, & densa grando cum ventis vehementibus: & malum hoc horrendum vocem propemodum emittebat, esse grauem Dei commoti iram. B

X. TERRORE DISIECTVS MAX. ET EXERCITVS.

Nam alij quidem solo tonitru auribus & animo perculsi, ibi in terram cadebant semimortui: alij verò in fugam quidem se coniecerunt, se autem multo grauiùs affecerunt, vt qui fuerint à se inuicem conculcati, & sic vitæ violentum inuenerint exitum. Ipse quoque impius Imperator propemodum periit; periturus fortasse, nisi Deus iudicasset id minus esse supplicium, quàm quod ille dignus erat pati. Non vsque autem ad ea quæ dicta sunt, stitit Deus terrore: sed fluuij quoque aquarum impetu inundantes, & segetes funditus euellentes, agricolarum labores in mare deportarunt; idque cùm esset æstas, & spetaretur fore vt longo tempore non plueret. Fuit tamen, quod factum est, admodum leue & paruum ad pen: trandum Maximiani animum, & persuadendum vt resipisceret ab impietate.] hæc ibi. C

XI. DE INDICENDA PERSECVTIONE CONSILIVM.

Post hæc autem, re comperta, Domnam sacerdotem Dianæ atque Mineruæ, ac Indeu eunuchum à deorum cultu penitus desciuisse, Christianamque religionem consectaros esse; in regiæ domus Præfectum primò indignationem conuertens, eumdem præfectura exutum, Claudiopolim ad camelorum seruitia amandauit: & de indicenda publicis edictis in Christianos omnes sæuissima persecutione consilium iniit: in quam ceteri quoque collegæ Imperij, nempe Diocletianus & Maximianus Herculius, votis paribus conspiratunt. Cùm enim admirabili quadam felicitate iidem hactenus Imperium gubernassent, Reges potentissimos domuissent, rebellantes prouincias compressissent, extinxissentque tyrannos Imperium inuadentes, finesque Romani Imperij longiùs propagassent; quod summa concordia quatuor simul Imperatores vnanimes (quod numquam antea factum fuerat) administrarent; hæcque diis (vt vidimus) accepta ferrent: ad maiorem eorum gratiam promerendam, maioribus studiis incenduntur. Et quòd putassent, deorum hostibus compluribus Christianis occisis, diuina sibi ad ea impertienda conciliasse numina; iisdem hostiis ea sibi magis magisque propitia reddere omni conatu laborant. D

XII. PERSECVTIONIS DIRISSIMÆ APPARATVS.

E Sic igitur quiescentibus vndique bellis externis, ac ciuilibus penitus extirpatis, ad expugnandos prorsusque delendos deorum inimicos infensissimos Christianos (quibus vigentibus, patriam religionem & vnà cum ea coniunctum Romanum Imperium necesse videretur collabi atque consumi) omnes comparant vires, cunctasque admouent machinas: in his enim moliendis omnia ipsorum versantur consilia, laborat industria, nituntur vires, & studia vigilant; ac denique omnem insumunt operam, & tendunt neruos, vt infestum diis Christianum nomen prorsus extinguant: in eosque iurant quodammodo perpetuum & implacabile bellum, quod religione patria sacrum putant, ipsumque adeò formidolosum, vt eius primo congressu viderentur quique fortissimi posse prosterni. Eoque ferociùs in eos parant insurgere, quòd magno dedecore totius Imperij vna gens hæc numquam visa sit tot Imperatoribus in eam insurgentibus, & totis viribus oppugnantibus, potuisse domari: quæ sine armis dimicans, semper

Universidad de Deusto
Biblioteca

inuicta permanserit; & de cultoribus deorum maiorem in dies prædam captiuam adduceret, eamque Christi iugo subiiceret. Ad hos, inquam, penitus conuellendos, veterа iura restituunt, noua decernunt, armant leges, decernunt arma: Ecclesiamque omnibus comparatis viribus aggressuri, infaustum illud inclamant: Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea*. *Psal. 136.

XIII. FACILIS VISA EXTINCTIO CHRISTIANORVM

Tale quippe fuit Diocletiani & collegarum Maximianotum Herculij atque Galerij consilium, vt Christianam religionem toto terrarum penè orbe diffusam extingueret: cuius robur iam disiecisse atque abstulisse propemodum videbantur, dum (quod pluribus dictum est) Christianos milites, diis immolare negantes, vbique locorum diuersis suppliciis afficissent. Fracto itaque (vt apparebat) cuneo armatæ militiæ Christianæ; leue quod superesset prælium putabatur. sic igitur in reliquos, qui supererant, Christianos inermes, cuiusque generis essent, status atque conditionis, siue clerici siue laici, serui vel liberi, generis claritudine nobiles vel obscuri natalibus, masculi vel feminæ, cuiusque essent ætatis; in hos, inquam, omnes velut fasce vno perstrictos vindicta sæuire festinant.

XIV. TOTIS PARATA VIRIBVS PERSECVTIO.

Iam enim haud sibi diutiùs tolerandum videbatur, huiusmodi inuisum genus hominum vbique gẽtium longè lateque feliciter propagari; auitamque religionem ab iisdem haberi ostentui pariter atque contemptui, proscindi blasphemiis, exponi ludibriis; totque scriptis in eamdem commentariis, ac omni ex parte labefactari; eiusdemque cultores, vt vecordes & insanos homines, quòd colerent lapides, derideri. Quamobrem ad tot ignominias diis, Imperatoribus, amplissimo Senatui Populoque Romano illatas, vleiscendas, castra mouent, ipsis Imperatoribus, promulgatis edictis, classicum personantibus; & perinde ac si de summa rerum bello acturi, & pro diis, eorumque templis, ipsaque patria, ac denique libertate essent dimicaturi, magnis se parant animis: quos ardentiùs impellit inuidia, cùm ipsorum res auctas viderent & in immensum propemodum excreuisse; suas autem collapsas vndique atque prostratas, derelictis iam vbique templis, neglectis vndique diis atque despectis, deficientibus iam offerri ex consuetudine sacrificiis; & iam iamque timeretur affore, quod ab oraculo à temporibus Hadriani ferebatur esse prædictum (vt testatur Lampridius in Alexandro) nempe omnes homines Christianos futuros esse, deorumque templa penitus deserenda, à Christianis vendicanda, Christoque alia omnia erigenda; cùm Hadrianus, præscius futurorum, templa erigens absque deorum imaginibus, primus ipsorum se præbuit architectum.

XV. DIABOLVS IN PRINCIPIBVS SPERIT. b *Apoc. 12.*

Diabolus igitur probè intelligens quæ inuitus, Deo impellente, in simulacris olim prædixerat; sciens modicum iam tempus reliquum esse (quod scriptum est in Apocalypsi[b]) venit habens iram magnam; & ad Christianam religionem penitus desolandam spontè currentes Imperatores furoris calcaribus vrget; Pontifices & sacerdotes omnes Gentiliciæ superstitionis iam incensos, spiritu vehementiori perflans inflammat: ignobile pariter spontè furens excitat vulgus, allicitque ipsum præda Fidelium. Sed & sicut olim Spiritus sanctus Beseleelem ad omnia vasa aliaque ornamenta tabernaculi conficienda, vt affabrè fierent, inspirauit: ita spiritus nequam præsto fuit opificibus impietatis, quibus horribilium & terribilium instrumentorum ad cruciandos martyres in ipsorum mentibus impressit imagines, ipse immanis cruciamentorum omnium architectus.

c *Exod. 31.* NOVA TORMENTA EXCOGITANTVR.

XVI. TERRIFICVS APPARATVS.

Tot tantaque ab inferis deorsum, & ab hominibus desuper terram aduersus Christianam religionem inermem vndique comparantur, vt eorum tantùm aspectus fortia quæque pectora timore concutere, robustos quosque animos prosternere potuisset, ipsoque solùm intuitu omnes facere desertores: adeo vt iam res penitus desperata videri posset, si propriis tantùm viribus Christianis obnitendum foret. Sed fide illi subnixi, qua aliàs d *Heb. 11.* sæpè sancti vicerunt regna[d], effugauerunt aciem gladij, fortes facti sunt in bello, & castra verterunt exterorum; intrepidè expectant expetuntque certamen. In hùc igitur modum rebus Christianorum se habentibus, hoc ipso anno Galerius Maximianus Nicomediæ (vt dictum est) agens vnà cum Diocletiano, & Maximianus Herculius Romæ, paribus votis in Christianam religionem conspirant, atque pariter de inferenda fœuissima omnium persecutione edicta decernunt atque promulgant.

XVII. At nec quemquam fallat, quòd Eusebius dicat anno decimonono Imperij Diocletiani eiusmodi persecutionem cœptam esse, nempe anno sequenti: nam illud planè intelligendum

gendum est de promulgatis ab Imperatoribus edictis de ecclesiarum demolitione, & conflagratione librorum omnium ad religionem Christianam spectantium: quod quidem eodem auctore constat factum sequenti anno, mense Martij, ex quo planè tempore idem Eusebius numerare aggreditur persecutionis annos; cùm tamen non neget, ante illud tempus in Christianos, præsertim milites, nonnihil esse sæuitum. cùm alioqui ex his quæ superiùs dicta sunt, à primo propemodum anno Imperij Diocletiani primus quoque persecutionis annus numerandus iure esset: cùm ab eo tempore nullus penè præterlapsus sit annus, qui exors fuerit sanguinis Christianorum. Ceterùm quòd respectu eorum quæ sunt postea subsecuta, illa priora sint potiùs visa præludia quædam quàm certamina; eam Eusebius numerandi persecutionis annos rationem iniisse videri potest. Sed de eius consilio in ea re disponenda, suo loco anno sequenti iterum pluribus dicturi sumus. TEMPVS ILLATÆ PERSECVTIONIS.

XVIII. DE PROMVLGATA ROMAE PERSECVTIONE.

De his igitur acturis, primò quid Romæ hoc anno in Christianos ex Senatusconsulto decretum sit, deinde quæ Nicomediæ aduersus eosdem fuerint à Galerio Maximiano statuta, dicenda nobis sunt. Ex Actis namque sancti Sabini Episcopi Spoletini, illustris martyris, hæc digna sanè memoria hic describere visum est: quæ quidem sinceriſſima sunt, ac proinde quæ ad verbum sint meritò recensenda. vtinam sicut fidelia, ita in omnibus integra reperissemus, & eo quo sunt cœpta candore, pariter absoluta. Sic enim exordiuntur. Cùm Maximianus Herculius Romæ esset, & decimoquinto Kal. Maias in Circo Maximo spectaret Circenses ludos: Sexto misso Venero vincente, acclamatum est in Circo: Christiani tollantur. dictum est duodecies. Iteratumque: Auguste, Christiani non sint. clamatum decies. Ex quo factum est, vt Eugenius Hermogenianus Præfectus Prætorio retuleritin Senatu de persecutione in Christianos decernenda.] hæc ibi. solitum quippe populum theatralibus acclamationibus ab Imperatoribus quæ vellet efflagitare; qui ipsorum Vitas legendo percurrit, satis intelligit. Rursùm verò iisdem in locis peti à Gentilibus solere Christianorum necem; quæ dicta à nobis sunt superiùs ex Tertulliano & Cypriano, apertè declarant.

XIX. RESCRIPTVM ADVERSVS CHRISTIANOS.

Quid autem actum sit in Senatu, eadem Acta his verbis significant: Decernitur in Senatu persecutio. Rescriptumque dedit Maximianus ad Venustianũ Augustalem Tusciæ his verbis: Ex suggestione patris nostri Hermogeniani P. P. apud nos clarissimi cognoscens, &c.]desunt in nostro exemplari cetera quæ sequuntur vsque ad hæc verba: Ideo monemus, vt, vbicumque Christiani inuenti fuerint superstitionem colentes; aut sacrificare cogantur diis; aut certè pœnis intereãt facultatibusque nudati, eædem Fisco cum tributis publicis socientur. Vale parens carissime. Dat. pridie Kal. Maias.] hucusque ibi. Hic idem ille Hermogenianus, sub quo passus quoque Romæ legitur Restitutus, cuius martyrij Acta habentur.

XX. CONTRA SVAS LEGES NITVNTVR IMPP.

Quanta autem impietate simul cum iniustitia ac crudelitate Senatus annuerit Gentilibus necem Christianorum clamoribus in theatro poscẽtibus: quàm insuper iniquissimè aduersusque à se legem nuper promulgatam Maximianus in eosdem rescripserit; ipsa ab ipsis Diocletiano & Maximiano edita sanctio testis accedat, quæ his verbis in Codice Iustiniani hactenus conseruatur, tamquam eorumdem iniquitatis testimonium semper loquens de iis quæ iidem ipsi aliàs sunt interlocuti[a]: a *l. Decurionũ. C. de panis.*

Decurionum filij non debẽt bestiis subiici. Cumque à populo acclamatum esset iterum; dixerunt: Vanæ voces populi non sunt audiendæ: nec enim vocibus eorum credi oportet, quando aut noxium crimine absolui, aut innocentem condemnari desiderant.] hæc illi. Ceterùm quantumlibet iniquissimè & aduersus legem à se editam hæc agerent Imperatores; tamen quòd dicerent Christianos perduelles esse Imperij, dum Gentilicìam superstitionem acceptam à maioribus impugnarent; se iure quidem necem illis inferre, errore decepti putabant. Quo modo autem Venustianus post hæc Exuperantium atque Marcellum religionis causa tormentis exagitatos morte damnarit; rursumque de Sabino Episcopo quæstionem habens, eius precibus meruerit fieri particeps veritatis & ad Christum conuerti, ac denique tum ipse, tum Sabinus à Lucio Tribuno ad eos misso fuerint vltimo affecti supplicio; ipsa citata desuper Acta monstrant.

XXI. Sed iam ad ea quæ per alterum Maximianum, cognomento Galerium, in Oriente hoc eodem anno Nicomediæ gesta sunt, orationem conuertamus, hic describendo quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

PERSECVTIO IN ORIENTE.

quæ apud citata superiùs Acta martyrum extant, ea nempe quæ sunt ab Eusebio prætermissa. Ipse enim res Nicomedienses à promulgatis edictis de diruendis ecclesiis enarrare aggressus est: nos verò, quæ hoc anno sunt gesta, exactè seruato ordine describemus; nimirum quæ ibi acta sunt, cùm adhuc ecclesiæ Christianorum absque demolitione integræ permanerent: quæ anno sequenti (vt dictum est) iussæ sunt penitus æquari solo. A

XXII. Reddemus hîc ea quæ in superiùs citatis sanctorum martyrum Actis fidelissimè scripta esse inueniuntur: quorum fidem exploratam in omnibus esse reperimus. nec (quod diximus superiùs) quemquam moueat si in eis de Asceteriis siue monasteriis mentio habeatur: quòd errore decepti multi putant nonnisi à temporibus Constantini fuisse eiusmodi res, & nomen inuentum. nam præter illa quæ superiùs dicta sunt, cùm de Essenis actum est, & quæ de existentibus temporibus Apostolorum collegiis virginum, testificatione Ignatij à nobis etiam paulo pòst citandi, narrabimus: si de his dubitans Eusebio fidem adhibet, equidem ipse (vt suis locis dicemus) hac eadè persecutione vrgente, nonnullos ex Ascetis passos esse martyrium tradit. planè si Ascetæ erant, oportuit Asceteria quoque fuisse, quibus ij continerentur, vnde & nomen quoque fuerint consecuti. quòd si virorum, multo magis sanè sactarum virginum erant, quas timor facilis lapsus, & virgineus pudor magis includi debere suadent. Sed de iis alibi pluribus. Nunc quidem res gestas ex iisdem[a] Actis depromptas hîc describamus. B

MONASTERIORVM ANTIQVVS VSVS.

[a] Apud Metaphrast. die 26. Decemb.

XXIII. Cùm itaque paulatim soluisset quamcumque habebat speciem humanitatis; apertè quidem pugnat at aduersus Christum, sacra templa diruens, & ædes dæmonibus ædificans (*at hæc de ecclesiarum demolitione facta sunt, vt dicemus sequenti anno Paschali tempore*) Præfectos autem & in dicendo formidabiles, & in puniendo crudeles mittens per vniuersum orbem terræ: quibus non sufficiebat sua aduersus Christianos crudelitas, sed accedebat etiam inimanitas Imperatoris. Iubebat enim vt Christianis non obedientibus nihil cederent; sed sic punirent, tamquam oculi illius vnà examinarent & spectarent tribunalis austeritatem, & in examinando curiositatem, & in puniendo nouam inuentionem atque vehementiam: dicens, eum illi plurimum gratificaturum, qui pluribus suppliciis afficeret Christianos. Sic incitatos emittebat Præfectos. Verùm enimverò seipsum quoque eis ostendebat exemplum ad inhumanitatem. Nam ipse quoque erat primus occidens, puniens, de medio tollens, expellens: quid non violentum agens atque tyrannicum? immo verò sæpè quoque non vim meram afferens, sed eam etiam mi cens persuasione, & ipsam porrigens tamquam escam: vt sic quoque fieret sæuior, & haberet probabiliores puniendi occasiones, quòd nollent pij parere verbis solis.] C

DELECTI SÆVISSIMI PRÆSIDES.

D

XXIV. Quid autem primum omnium aduersus Antimum, Episcopum Nicomediæ, ipso persecutionis grauiùs instauratæ exordio egerit; eadem Acta sic prosequûtur: Ipse cùm sanctissimum Antimum diu quæsitum non inuenisset; ingressus ecclesiam, tamquam fera aliqua varia & dolosa, cum exercituum & satellitum multitudine eam circumdedisset, & deinde etiam lenitatis personam subiisset, vt alij quidem formidarent vim & multitudinem, alij autem ad sibi vtilem intuentes benignitatem, abducerentur à persuasione: & cùm sic tamquam duobus fortibus vinculis, timore & persuasione, pios colligasset, captiuos ducebat ad impietatem.

ANTIMI EPISC. CERTAMEN.

XXV. Cùm hæc apud se cogitasset, ad populum talem habuit orationem: Ego etiam aduersus gentes barbaras, quæ meum iugum ferre recusant, & non parent Romanorum legibus, non strictim mouco hastam, neque vtor iaculis, neque gladijs eis cædem infero; sed bonos imitor medicos, mollibus primùm verbis & benignis, perinde ac oleo tumorem emolliens: deinde postquam videro eos esse valde immedicabiles, vlcusque eorum valde malignum atque profundum, tunc vtor cauterio, & tam aspera & acerba sectione, vt neque ab initio me videatur aliquis humanior, neque post misericordiam & mansuetudinem violentior. Absit autem vt vos me vmquam sentiatis conturbatum & iratum. Sed accedentes libate magnis diis, & rogate vt vos benignis intueantur oculis: vt sic à nobis quoque consequamini honores, magistratus, & pecunias, & vtis inter meos primos amicos & familiares. Quemadmodum enim non est absurdum, barbaros quidem, qui sunt alterius linguæ, nostra tam æquo animo ferre; vos verò in Romanorum legibus educatos, & in rebus Græcorum eruditos, & mihi subiectos, non E

IMP. ORATIO AD CHRISTIANOS.

A non in omnibus seruare obedientiã; sed in rebus præcipuis videri inobedientes, & bellum apertè susciperе aduersus vestrum Imperatorem; vt ideo excidatis ab Imperatoris beneuolentia & larga munificentia? Recedite ergo, recedite ab hac falsa religione. Sin minùs, pœna non procul aberit. Videte hanc ædem, in qua confidistis: eam igni mandans, vos quoque simul perdam; & scietis omnino quantum sit malum à ratione aliena audacia, & mentis peruicacia.] hactenus oratio, qua Galerius Maximianus in ecclesia allocutus est Christianos.

BLANDITIIS ADDIT MINAS IMPERATOR.

Quæ autem post hæc secuta sint, eadem Acta his verbis significant: Cùm dirus Imperator Maximianus sic immanitati coniunxisset humanitatem, & malorum minis & bonorum promissis variasset orationem: qui instar mellis dulcem habebat linguam sapiens Glycerius, qui erat re vera diuinus sacrificus & sacerdos, & sua verba studebat sacrificare Christo, cui sacrificabat; breuem & opportunam dans responsionem, & linguam vinxit Maximiano, & os eius conturbauit & labefactauit, & simul cum ira animum eius replcuit admiratione. dixit enim: XXVI.

B

Neque tua promissa & dona desideramus, ô Imperator; neque tuas minas omnino curamus. Illa enim quo modo appeteremus, aut quo modo ea nostrum delinirent animum; qui, quæcumque sunt mundi, habemus pro somniis? Malum autem quid iis miniteris, qui pœnam potiùs existimant, non vel grauissima sustinere propter Christum? Quæ verò dicis, & de quibus gloriaris, de trophæis, inquam, aduersus Gentes erectis; ea magis stabunt à nobis, & meis verbis suffragabuntur. Quando enim tu, qui vicisti plurimos, mox conspectus es victus à feminis & pueris; ab iis, inquam, qui colunt religionem Christianam: quemadmodum non erit mei Christi virtus multo manifestior? Et præterea qui est adeò attonitus & stultus, vt sit oblitus tonitruum & fulminum quæ paulo antè fuerunt, & illius horrendæ Dei significationis, mortisque violetæ, & eius quæ propè fuit submersionis & fructuum interitus? & quòd hoc tuis diis, nõ autem vero potiùs Deo adscripseris, qui opportunè, ô Imperator, infert iram aduersus eos qui illos honorant & colunt? Ne sic ergo bellum contra nos susceperis: sunt nobis arma quoque desuper, quibus sicut hodie tui à te satellites, ita nos à Rege munimur vniuersorum; per quæ & contra te in aciem prodibimus, & adipiscemur victoriam valde admirabilem: percussi enim interimemus, & cadentes contra te trophæum erigemus.] sic planè magna animi constantia perorauit Christianus sacerdos. At quid ad hæc Imperator? Subdunt Acta: QVID GLYCERIVS AD IMP.

Hæc audiit Imperator, & secantibus verbis in medio corde quodammodo sauciarus, animi motum in præsentia celare habens in animo, & nihil amplius dicens aut faciens, è templo egreditur. Pius autem ille populus Deo quidem gloriam, sapienti verò Glycerio pro se quisque tales voces edidit: Quàm [a] dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo! Non futurum autem erat, vt Maximianus iram diu cohiberet: sed apud se furore percitus, iubet Glycerium euntem ad ecclesiam comprehendi manu militari, & correptum ad se adduci. Qui cùm ad illius tribunal esset adductus, nihil interrogatum iussit verberari boum neruis tam vehementer, donec verberantes quidem vires, illum autem qui cædebatur vox deficeret. Præconi quoque ei, dum verberabatur, iussit dicere: Lingua parciùs vtere, ô Glyceri: nec sis arrogans, nec seditiosus, nec insolens: in honore habe mores Romanorum, reuerere Imperatores. Sic quidem imperauit Maximianus. Sed neque torquens persuasit, neque hæc cantans, eum affecit pudore: sed cùm esset martyr superior & manibus lictorum & vocibus quæ ei incãtabantur, quærebat suum Regem, & tota voce & viribus illius inuocabat auxilium: Domine Iesu Christe, dicens, quo modo me, vt pro te dicerem, corroborasti: ita etiam, ô bone, da mihi vires, vt pro te patiar, vt accessione eorum quæ sunt tristia, sit mihi præmiorum maior remuneratio. XXVII.

[a] Psal. 118. GLYCERIVS TORQVETVR.

C

D

E

Hoc tamquam ignis igni additum, Maximiano maiorem iram incendit: ipse autem, qui percutiebant, eousque vt verberarent, incitauit, donec corpus martyris humi iaceret, nihil differens ab inanimis, sanguine quidem iam exinanito, pelle verò vento tumefacta, & ipsa carne priùs consumpta, & nudis solis ossibus apparentibus. Quod quidem mouit misericordiam non solum pijs & humanis animis, sed etiam infidelium; at non Maximianum, cuius animus erat lapide durior. Sed postquam sic affectum Glycerium, & à mortuo nihil propè differentem, solam autem linguam mouentem vehementi XXVIII. GLYCERII MARTYRIVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hementi spiritu,& dicentem;Sum Christianus,seruus Christi,qui solùm verus Deus est: A
vnus est mihi Dominus,vnus Rex.non ferens ille loquendi libertatem, iubet eum quidem solui à vinculis,abductum verò extra ciuitatem, igne crematum mortem subire. Ductus ergo generosus ille ad locum constitutum,& stans ad Orientē, partim quidem Christo agit gratias,qui eum à multis liberarat periculis;partim autem pro se vehementer orauit,& pro piis quierant ybique. Deinde cum Christi signum suo adhibuisset corpori,fuit affixus ligno,sacra victima, aries carens omni vitio, ei qui ligno propter nos fuit affixus Igne autem subtus accenso, Iesu fuit oblatum holocaustum, & sacrificium acceptabile,& diuina hostia aræ supernæ conueniens.

XXIX. CANDIDATI SACRIFICANT.

Quid verò? hinc ne intellexit Maximianus pios esse immutabiles?Multum abest:sed cùm execrandæ eius hostiæ ducerentur ad templum duodecim deorum,quod erat intra Regiam; aderant quidem impij candidis & magnificis vestibus celebrantes festum sui B
interitus:solus autem Indes (erat hic eunuchus & eunuchorum princeps Christianus, de quo superius facta est mentio)attis indutus erat vestibus; & cùm hæc celebrarentur, maximo dolore affectus,cùm se in valde obscura incluisset domuncula, impiorum flebat interitum.] Candidatos quidem consuecuisse diis sacrificare Gentiles, ex Platone Cicero[a] docet, Valerius[b], & alij. Sed quomodo Imperator in eum iussit animaduerti, Acta his verbis significant:

[a] Cicer. de Legib. lib 7.
[b] Valer. lib. 1. cap. 1. nu. 15.

XXX. INDES CERTAMEN.

Renunciantur hæc quoque Imperatori: & is statim abipso abripitur, & sistitur ab illo Iudici iudicandus. Cùm autem etiam antequam loqueretur, ei renunciaret vestis, quòd,quæ fiebant ab eo,censebantur digna luctu & tristitia: iussit eius manibus & pedibus iniectis catenis, & collo collari, eum seruari incluſum in carcere. Atque Indem quidem habebat custodia;Maximianus verò Domnam quoque quærebat:& furore perinde ac ebrietate læsa ratione, & oblitus eorum quæ de ipsa audiuerat, dicebat assiduè: C
Vbi est Domna?Vbi est sacerdos Dianæ ac Mineruæ? Rursus ergo ei dicunt de integro, quæ videbantur accidisse virgini,& quæ fecerat eunuchus;& vt res se habebant (*nempe quòd Christiana effecta esset*) significant .Ille autem cùm multa dixisset de archieunucho; & valde ægrè tulisset quòd ei vita fuisset conseruata: iubet ei quidem caput amputari, virginem verò quæri in monasteriis,& diis illius seruari.Hæc cùm resciuisset ea quæ monasterio præerat,in quo erat Sancta:in primis virili suscepta cogitatione, virili tonsu & veste ornata virgine,& preces cum lacrymis ei præbens viæ custodes & duces,eam clàm emittit ex sacro thalamo.]

XXXI.

Quod audis de monasterio virginum,haud id tibi videatur esse nouum: quandoquidem iam diu antè & S.Ignatius Apostolorum discipulus meminit de collegiis virginum D
suo tempore existentibus[a]. At de his plura superiùs. Quonam pacto verò Maximianus post hæc seuierit in sacras Deo dicatas virgines, eadem Acta sic narrant:Sed sceleratus non cessabat quærere:& cùm eam non inueniret,furebat communiter in omnia Ascteria. Atque sacra quidem Asceteria omnia crudeliter diruebantur,virgines verò turpiter probris afficiebantur:virgines(proh dolor!)quas ne masculorum quidem oculis videri erat vmquam tolerandum.Atque ita per omnia peruadebat calamitas,quasi capta esset ciuitas ab hostibus. Quibuscumque ergo earum corpora erant valentia,& neque senectus neque morbus aliquis tardabat earum pedes,ipsæ statim fugam spectabant, & ad montes & speluncas & ignotas solitudines celeriter abibant,malentes vitam degere cum feris,quàm habitare cum hominibus feris longè immanioribus,& qui corpora virginitatem exercentia probro afficere, inhonestum non esse existimant. Sed in eo quod E
cogitaras,frustratus es,ô inimice omnium:& per quæ speraſti tyrannidem exercere,per ipsa fracta fuit tibi tyrannis. Non enim neglexit Deus, qui natus est ex virgine,ipsas virgines vel in medio lictorum conseruare: & quo modo fidem, ita & continentiam ipsas prodere non permittere.]

[a] Ignatius ad Philip. epist. 8

QVID IN SACRAS VIRGINES.

XXXII. DEVS CVSTODIRE SOLITVS VIRGINES.

Hîc opportunè admonuisse oportuit,quæ S.Basilius de his scribit in commentario illo,cuius est titulus, De vera virginitate: Cùm serueret (inquit) persecutionis immanitas,electæ virgines propter sponsi fidem ad illudendum impiis hominibus traditæ, corporibus inuiolatæ perdurarunt; eo scilicet, cuius gratia id perferebant, impiorum conatus ab earum carne irritos arguente,& integra earum corpora non sine prodigio & virtute custodiente.] hæc ipse Cappadociæ primæ sedis Episcopus: quæ prouincia cùm proxima sit Nicomediæ in Bithynia,vbi hæc agebantur;hæc omnia de sacris virginibus

quæ

A quæ dicta sunt,& quæ dicturi sumus,haud potuit ignorasse:sed ea scribens, his alluisse, omnes facilè possunt intelligere. Porrò diuina operante virtute(quod ait)virgines à stupri periculo liberatas esse;exemplum,quod Acta subdunt de Theophila,apertè demonstrat his verbis:

XXXIII. THEOPHILA VIRGO IN PROSTIBVLVM TRAHITVR.

Inter eas autem,tamquam inter claras & lucidas stellas, vna mirandum in modum resplendebat instar Lunæ,& pulchritudine & genere,& virtute alijs præstans. Ea verò vocabatur Theophila: hoc autem longè melius res ipsa ostendit. Cùm enim illa esset vultu adeò formosa,traheretur autē à lictoribus,& iam ad probri & contumeliæ officinam violenter introduceretur:manus simul & oculos in cælum tollens,& miserabiliter aspiciens,Mi Iesu,dixit,meus amor,mea lux,meus spiritus, meus custos castitatis & vitæ,vide eam quæ est tibi desponsa. Vide, ô sponse, in quem nulla cadit reprehensio,&
B festina:quoniam non est quidem tempus precandi, ne pactum conuentum fallam, ne prodas me bestiis,ne lupi tuam pecudem lanient.Serua sponse sponsam:meam conserua castitatem,fons castitatis: vt tuum quoque nomen nunc maximè glorificetur, quod intelligenter glorificatur ab Angelis.

XXXIV. PRODIGIVM DE SALVATA VIRGINE.

Hæc illa quidem orauit cum lacrymis: effectum autem Deus reddidit. Sed est adhibendus animus narrationi Introducitur virgo ad prostibulum.Illa verò etiam in tali loco & tempore non est oblita eorum quæ oportuit: Sed protinus eiiciens id quod habebat in sinu(id autem erat sacrosanctum Euangelium)aperuit,& dat operā lectioni. Vnus verò ex intemperantibus œstro insano percitus ad eam ingreditur: qui aliquantisper quidem eam audiuit legentem.Cùm autem iam propè esset,à maximo metu inuaditur, & tremore valde agitatur, & humi procumbit mortuus; & sic iacebat ad pedes Theo-
C philæ non spirans.Multæ horæ præterierant:& cùm aliis visum esset, quoniam non exibat,eum non posse satiari virgine: vbi alius quoque ingreditur, ipse quoque iam propè stans,lucis quidem,quæ verbis exprimi non potest,fulgore illustratur:deinde eum à luce tenebræ excipiunt,& obtutu orbatus, quærebat obiens, non ampliùs virginem, sed quemadmodum citra offensionem exiret extra fores.

XXXV. THEOPHILA DIVINITVS LIBERATA.

Cùm autem multi quidem talia passi essent,& nonnulli etiam magis horribilia: nulli fuit ampliùs cordi ingredi. Sed etsi quis ingrediebatur,non ingrediebatur captus amore,sed solum volens scire ea quæ facta fuerant. Postquam autem ingressi sunt complures, vident ea quæ & ad videndum erant terribilia, & ad dicendum aliis maximè admirabilia: puellam quidem honestè sedentem, & libro incumbentem: adolescentem autem quemdam prope eam stantem luce quidem ineffabili, pulchritudine verò incre-
D dibili, velati quædam tela fulguris emittentem ex oculis. Hæc postquam viderunt, & metu obriguerunt, & vix tandem, Quis est sicut Christianorum Deus? exclamauerunt:& simul,non ferentes spectaculum,rectè secum agi putabant si fugerent: & celeritate maxima domo exibant,omnes quidem obliti libidinis,nonnulli autem etiam ipsa impietate abiurata.

XXXVI. THEOPHILA AD SVOS REDIT.

Sed neque hæc quidem ignorauit Maximianus. At cùm resciuisset,virginem quidem non posse capi ab iis qui ipsam seruabant militibus, quinetiam multos ex suis esse victos,& didicisse Deum piè colere: Dei gratiam adscribit incantationi,dicens, Christianos vti artificiis ad vulgus decipiendum.Sed ille quidem hæc dicēs, seipsum potiùs decipiebat, & quicumque his nugis animum adhibebant. Ille autem plenus lumine qui
E videbatur virgini assistere,cùm eam domo eduxisset,suo lumine præcedens deducebat. Deinde cùm etiam adduxisset vsque ad sacram ecclesiam, eam statuit in vestibulo: & cùm, Pax tibi,dixisset,recessit. Eam autem inuasit & metus & gaudium: metus quidem, quòd ille eam reliquisset; gaudium verò, quòd sic libidinosorum manus effugisset,nihil passa indecorum. Accedens ergo pulsat ostium populi iam congregati & nocturna de more Deo canentis. Cùm autem ianuæ strepitum sensissent quidam diaconus; & quænam esset,resciuisset: renunciauit iis qui erant intra ecclesiam. Omnes itaque ad eam confluunt: nam alioqui erat etiam illustri genere, sicut audiuimus, virtute autem multo illustrior. Cùm eam ergo vidissent; & quos, & quidnam volentes, effugisset,intellexissent; & quænam illa in eos fecisset miracula: quosnam quidem fontes lacrymarum non mouerunt? quasnam autem voces in Deum non emiserunt? in principio quidem raptum virginis miserantes: in fine quidem impios miseros ducentes. Illam verò quibusnam non prosequuntur beatitudinibus? Illa autem se ipsam quidem

iacit

Universidad de Deusto
Biblioteca

iacit humi, & aræ sacros tangit cancellos. Flet verò tam vehementer, vt eos etiam, qui A
videbant, ad similem moueret affectionem & fluenta lacrymarum. Fitque communis
ad Deum gratiarum actio toto pectore. Sed ita quidem se habebant res virginis.]sic ibi.
Post hæc autem adnexum est Actis Dorothei clarissimi viri certamen his verbis:

XXXVII. Improbo autem Maximiano oportebat improbos etiam esse ministros, & ex eadem
(vt aiunt) fidelia. Quicumque ergo pie Deum colentes latebant Maximianum, ij illos
DOROTHEI ET SOCIORVM CERTAMEN. non secus ac venatici canes inuestigantes significabat. Qui quidem etiam aduersus Do-
rotheum, qui gloria quidem & ciuili dignitate erat insignis, vt qui Præpositus vocaretur
ab Italis, pietate autem erat insignior: aduersus eum ergo, & Mardonium, & Mygdo-
nium, & qui priùs dictus est, Indem, & quosdam alios fide quidem in Christum acerri-
mos, Imperatoris autem honore claros, immittunt tela calumniæ. Hi scilicet, quorum
* Psal. 56. dentes arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus', dicentes: Si seruos, ó Impera- B
tor, & eos qui in tua regia habitant & sunt tibi subiecti, non potes subiugare: cur aliis
conaris persuadere, inutiliter laborans, & frustra te crucians? Ij enim ægrè potuerint ab-
duci à dogmate, illos videntes nos suauiter irridentes, & tui tribunalis austeritatem ni-
hili facientes. Vide enim quousque procedit eorum contemptus: non solùm ipsi con-
temnunt contraria sentientes, sed aliis quoque qui latent, qui eadem quæ ipsi sentiunt,
& alimenta suppeditant, & ad certamina parant & instruunt: quinetiam mittunt litte-
ras ad eos qui procul distant, simul & eos confirmantes in sententia, & exhortantes ad
constantiam. Et alioqui quicquid aduersus ipsos & quam habent religionem tua excogi-
tauerit potentia, id statim per illos ab ipsis deprehenditur.

XXXVIII. His fuit Maximianus ad iram incensus, & dicto citius iussit sanctos ad se adduci. Et
aderant quidem illi nihil timentes, neque vllum formidinis vestigium vultu præseferen- C
QVID IN MARTYRES MAXIMIANVS. tes. Ille autem toruis ipsos oculis intuens: O pessimè perdendi, inquit; ô omnium ho-
minum ingratissimi: cur tantam à nobis adepti claritatem, & soli propemodum sceptris
præfecti Imperatoriis, tam mali deprehensi estis in benefactorem? qui pro multis nostris
in vos beneficiis qualem refertis gratiam? Iesum quemdam vobis & aliis Regem adscri-
bere dictitates, & nouæ huius religionis duces sedulò celantes, & eis omni studio proui-
dentes, eosque fouentes, quos funditus interite, & ne nomen quidem eorum remanere,
putaui esse pulcherrimum & primum meorum trophæorum? An non hæc sunt vera, &
quæ factis magis arguuntur, quàm verbis? Illi autem, tamquam latrantem canem, ne
tantillum quidem curantes, neque existimantes esse tempus responsionis, steterunt si-
lentes. Maximianus verò, cùm silentio magis esset eius irritatus animus, Non per deos
immortales, inquit, non vobis parcam: sed cùm omne genus supplicij vobis intulero, & D
carnes consumpsero, & ossa contriuero, & igne combussero; relinquam insepultos, à
canibus & auibus comedendos: & vos ipsos puniens pro meritis, & aliis metum incu-
tiens, ne talia aggrediantur.

XXXIX. Nec hæc quidem sanctis timorem intulerunt: sed statim solutis zonis, & chlamydi-
bus exutis, stabant parati ad cursum martyrij, vno ore & animo se esse Christianos &
Christi seruos audacter nominantes. Deinde etiam Maximiano, Nobis, ó tyranne, di-
xerunt, honores tui & vanæ hæ dignitates ne tantillum quidem vmquam curæ fuerunt.
Quid enim opus fuerit tali honore, qui à Deo disiungens, est redacturus in seruitutem
dæmonum? Sunt enim talia vestra impiorum dona: quæ fugientes, tantum abest vt
TORQVENTVR MARTYRES. persequentes, non solùm iis tibi cedimus, sed etiam ipso corpore & vita. Cùm ij ita es- E
sent parati, & tales essent eorum spiritus; iussit Maximianus, vt extensis simul manibus
& pedibus, crudelibus boum neruis fortiter verberarentur. Et statim sex circumsistentes
lictores, magna ex parte diei vnumquemque eorum perpetuò verberabant, nulla sce-
lerati commoti communis naturæ misericordia: idque cum viderent terram eorum
sanguine effectam purpuream. Martyres quidem hæc ferebant fortiter, ne vocem qui-
dem emittentes; internis verò animi motibus glorificabant eum, propter quem hæc sus-
tinebant. Flagellatos excipiebat carcer, cum essent eorum colla vincta collaribus, manus
autem catenis, & pedes compedibus.

XL. Maximianus verò, tamquam torrens qui fertur per segetes, per omnes deinceps pios
peruadebat. Et ad hæc quidem iubebantur inseruire Præsides & Præfecti, qui erant im-
pietate eximij. Quicumque autem eius parebant Imperio, qui Christum esse Deum
confitebantur, tortoribus simul tradebatur, & variis tormentis laniabantur miserabili-
ter.

A ter. Et sic quidem quotidie ei qui seipsum pro nobis sacrificauit, rationalia offerebantur sacrificia, pie martyrio effecta holocausta.] hucusque ibi. quæ quidem facta est hoc anno, nempe antequam de diruendis ecclesiis fuisset promulgatum edictum; conuentus Christianorum in ecclesia passim fieri soliti, quorum in iisdem Actis mentio haberur, satis manifestè declarant. Portò nouissimus conuentus ille fuit, qui sacrosancta Natalis Domini festiuitate hoc anno celebratus est, natalis pariter dies passionis effectus eorumdem qui conuenerant Christianorum martyrum: qui his verbis in iisdem Actis describuntur. TEMPVS PASSI MARTYRII.

Oportebat autem festorum maximum, Christi Natalem, ei qui nascebatur copiosa offerre sacrificia. Nam ortus quidem Christi dies festus agebatur: quicquid autem est XLI. NATALI DOMINI DIE TRVCIDATI MARTYRES.
pium, congregabatur ad glorificationem. Profani verò Maximiani ministri profani
B accedentes, Quoniam, inquiunt, ó Imperator, hodie festorum quæ norunt maximum celebrant Christiani; vt qui hodie Deum suum natum esse fabulentur; & celeberrimo totius populi concursu ad festum conueniunt: age ne ex media sagena præda effugiat: sed militibus quidem præoccupentur templi aditus; stet autem ara ante portas: accedentes verò præcones iubeant quidem omnes è templo egredi, & nihil cunctantes aræ sacrificare. Sin autem non parcant; quid sit deinceps agendum, statuere, tui est imperij & iudicij. Quòd si hoc quoque nobis permittis dicere; igne templum circumcirca comprehendentes milites, protinus perdant eos qui non obtemperant. Et sic illos quidem de medio tolles, qui in rebus præcipuis perniciem afferunt tuis populis: te autem liberabis à cura, quæ tuum animum premit non mediocriter, sicut nos non ignoramus.

C Nondum finem acceperat oratio: excipiens autem Maximianus, Iuro, inquit, maxi- XLII.
mos deos, me hæc iamdiu versasse in animo. Nescio verò qui factum sit, vt ea quæ co-
gitaram, nondum sim executus: sed vobis magnas, ó dij, ago gratias, quòd effeceritis, ECCLESIA OBSIDETVR A MILITIBVS.
vt his quoque opportunè veniret in mentem quod esset conducibile. Et simul iubet,
vt primi ex Protectoribus, cùm magna manu militum ecclesiam circumdedissent, sar-
mentis & quacumque alia materia, quæ facilè accenditur, in orbem congesta & appo-
sita, ad templi portam aram statuerent. Deinde vt præcones clara voce proclamarent,
vt omnes exirent, & ad aram accederent sacrificaturi. Quòd si non parerent; portis
statim optimè clausis, & omni alio eius obstructo exitu, ignem accenderent: vt sic om-
nes vna cum ipso templo perirent, &, vt digni sunt, ab igne consumerentur. Hæc qui-
dem Imperator.

D Nuncius autem statim mittitur ad ecclesiam, vt diceret quæ iussus fuerat ab Impe- XLIII.
ratore. In medium itaque accedens, & magna voce clamans: O homines, Maximia- OPTIO DATA.
nus Orbis terræ dominus, inquit, me ad vos misso, alterius ex duobus dat vobis op-
tionem: Vt aut diis sacrificetis (adest enim ara parata) aut si non pareatis, omnes simul
pereatis: præsto est ignis. Quod ergo vultis, quamprimùm eligite. Cessauit ille cùm
hæc dixisset.

Ecclesiæ autem Archidiaconus, cùm ei esset cor accensum igne diuinæ gratiæ, stans XLIIII.
ad cornu altaris, O vos, inquit, mei fratres, & inter vos inuicem vnanimes: nescitis ARCHIDIACONVS HORTATVR FIDELES AD MARTYRIVM.
quemadmodum quæ à tribus pueris facta sunt, paulo antè persequentes, dici non po-
test, quantum eorum admirabamur virturem, & eorum in pietate obstupebamus for-
titudinem: & quemadmodum non tamquam stantes in medio ignis, sed in molli ali-
E qua herba choros ducentes, ipsi & hymnum canebant, & omnem creatam naturam ad
vniuersorum Deum laudandum vocabant? Hos nos non solùm iudicabamus beatos;
sed eorum quoque coronarum cupiebamus esse socij. Quoniam ergo & nunc nos vo-
cat tempus, & sunt mores Imperatorum similes (nam etsi nominibus differunt, at cru-
delitate & impietate maximè conueniunt) efficiamur nos quoque similes iis qui tunc
decertarunt. Quo modo enim non esset absurdum, illos quidem, cùm essent pueri, &
nec plures tribus, & alioqui cùm nullum adhuc accepissent exemplum animi magnitu-
dinis in tuenda pietate, tam præclarè decertasse: nos verò, qui & multitudine sumus
prope innumerabiles & multi, quibus nihil deest ad perfectam æratem, & quibus est
etiam tanta exemplorum copia, videri vitæ cupidos, & ignauo abiectoque esse animo, &
non oblatam occasionem tamquam lucrum arripere: & hanc, quæ est ad tempus, vi-
tam despicere pro Deo qui nos fecit, & suam animam dedit pro nobis ad mortem; te-

stimonium

Universidad de Deusto
Biblioteca

stimonium autem firmæ & infractæ nostræ fidei nostram præbere mortem? Hæc autem dico, etiam si nulla esset pro eis remuneratio. A

XLV. PROMPTVS ANIMVS SVBEVNDI MARTYRIVM.

Cùm verò sint valde paruæ huius temporis passiones, si conferantur cum iis quæ sunt illic remunerationibus, & vita quidem expers molestiæ & æterna pro hac breui & laboriosa; gloria autem numquam cessans pro infida & quæ facilè excidit; & diuitiæ quæ subripi nequeunt, & voluptas quæ numquam transit ad molestiam: nos adhuc in præsentibus manere concupiscemus; & non potiùs cùm ad eam quæ est illic gloriam, pro Christo subeundo mortem inuenerimus perueniendi occasionem, quamprimùm transibimus? Et quidnam aliud facientes ab iis qui sapiunt, iudicabimur, nisi digni qui lugeamur? Mementote, immo verò aspicite ad aram. Verus enim noster Dominus fuit pro nobis sacrificatus. Non nos quoque pro eo in loco sancto animas profundemus, & veluti quoddam sacrificium eas illi igni offeremus in holocaustum?] hæc Archidiaconus est concionatus ad populum, quod (vt vidimus) Episcopus Antimus, qui quærebatur ad necem, iam secessisset, atque latebras quæsisset. Ceterùm nulla propè ex causa etiam persecutionis tempore prætermittere solitos esse Christianos celebrare dies festos, satis superiùs ex Dionysij Episcopi Alexandrini epistola est demonstratum. Sed rursum Acta: B

XLVI. DIGNA CHRISTIANORVM RESPONSIO.

Cùm sic dixisset, omnes incitauit, & effecit vt moriendi vehementi tenerentur desiderio. Simul itaque cum illo beatam illam vocem exclamauerunt: Christiani sumus, Christianis & deos tuos, ô Imperator, non colemus. Hæc Maximiano quidem annunciabantur. Ille autem cùm nec finem quidem expectasset orationis, iussit in eos ignem incendi, & eos vnà cum templo exuri: vt nullus eorum nec misericordiam consecutus, neque latens posset effugere. Pij verò cùm omnes congregassent simul catechumenos, C vitos & mulieres & pueros, eosque in quatuor diuisissent, vtpote quòd tempus postularet celeritatem, eos diuino baptismo perficiunt, & chrismate vngunt, & eos intemeratis impertiunt sacramentis.

XLVII. CHRISTIANI OMNES IN ECCLESIA CONBVRVNTVR.

Protinus autem aderant ministri quoque Imperatoris, & ignem incendebãt, illeque omni ex parte tollebatur in altum: & cùm totam comprehendisset ecclesiam, in vnum ascendebat verticem; omnia tam quæ erant extra eam, quàm quæ intra, depascens: premens itaque malum ingruebat grauissimum. Illi autem intus magna voce ad Deum clamabant, & canebant canticum puerorum, omnem creatam naturam vocantes ad choream: neque priùs cessarunt glorificare, quàm oblata essent accepta sacrificia, castæ hostiæ Agno qui fuit pro mundo mactatus. Quinque dies transierant, & ignis depascebatur materiam. Cùm verò flamma iam cessasset, nullus quidem teter odor sentiebatur D nec ex corporibus, nec ex fumo: spirabat autem potiùs quidam suauis & mirè fragrans odor. Apparebat verò quidam radius, auri rutilantis speciem præseferẽs, varium quemdam edens & valde gratum splendorem, quo modo Sol lucet qui modo apparet in Oriente.] Atque de his ibi hactenus. Quæ autem ibi sequuntur, quoniam ad sequentem annum pertinent, suo loco de eis agemus.

XLVIII. ELOGIVM DE MARTYRIBVS.

Porrò tam apud Græcos quàm Latinos illustris memoria horum martyrum est descripta in tabulis Ecclesiasticis; & in Romano Martyrologio, digno eiusmodi epitaphio, octauo Kal. Ianuarij recensetur: Nicomediæ passio multorum millium martyrum: qui cum in Christi Natali ad Dominicum conuenissent, Diocletianus Imperator (*aderat & ipse quoque Nicomediæ, cuius nutu cuncta geri videbantur*) ianuas ecclesiæ claudi iussit, & ignem circumcirca parari, tripodemque cum thure pro foribus poni, ac præconem magna voce clamare, vt, qui incendium vellent effugere, foras exirent, & Ioui thus adolerent. Cumque omnes vna voce respondissent, pro Christo se mori libentiùs; incenso igne consumpti, eo die nasci meruerunt in cælis, quo Christus in terris pro salute mundi nasci dignatus est.] ita ibi. habet eadem quoque Nicephorus[a]. Si autem Eusebius hæc intacta reliquerit, haud mirum; quippe qui (vt dictum est) res tantùm gestas ab anno sequenti, quo de diruendis ecclesiis edictum est promulgatum, historia prosecutus, cùm hæc, tum alia multa scitu dignissima silentio obuoluta præterierit. At de rebus Nicomediensibus sæpè inferiùs. E

[a] *Niceph. lib 7. cap. 6.*

A ANNVS 302. ANNVS 6. ANNVS 19.

CHristi anno trecentesimo secundo, Constantino Chloro & Galerio Maximiano Cæsaribus quartùm Consulibus, Diocletiani Imperij decimonono, fæuissimam omnium persecutionem (quam decimam* vocant) in Christianos, nouis aduersus eos promulgatis edictis, concitatam esse tradit Eusebius; qui à promulgationis eiusmodi edictorum tempore huius persecutionis numerat annos. Quænam fuerint hæc edicta, idem narrat his verbis[b]: Anno decimonono Imperij Diocletiani, mense Dystro (qui à B Romanis Martius nominatur) cùm salutaris Passionis Dominicæ festum iam pro foribus esset; omnibus in locis per Imperatoris litteras palàm indictum fuit; vt tum deturbarentur ecclesiæ, soloque æquarentur; tum scripturæ Christianorum absumerentur igni; tum qui honorem fuissent adepti, de gradu turpiter deponerentur; tum priuati, si modò in professione perstarent, libertate penitus priuarentur. Ac primum edictum contra eos editum tale fuit. Non longo post tempore, aliis litteris exeuntibus, mandatum est, vt omnes Ecclesiarum Præsides vbique gentium primùm coniicerentur in vincula; deinde omnibus machinis adhibitis, idolis victimas immolare cogerentur.] hucusque de edictis hoc anno latis Eusebius.

* *Aug. de Ciu. Dei lib. 18. c. 52. & Oros. lib. 7. c. 27.*

[b] *Euseb lib 8. c 3.* EDICTA CONTRA CHRISTIANOS LATA.

I.

At verò antequam de his agamus, illud est indagandum (quod & superiùs quoque attigimus) quidnam est, quòd idem Eusebius tempora Diocletiani & Maximiani Imperatorum, quæ hanc de qua dicere aggredimur persecutionem indictam præcesserunt, fuisse Christianis felicissima multis testetur: cùm diuersis in locis vexatos fuisse Christianos ante hæc tempora veris certisque testificationibus fuerit sæpiùs demonstratum? Sed primùm antequam hæc disquiramus, quid de statu rerum Christianorum ante præsentem annum idem scribat Eusebius[c], audiamus; qui ait: Quantum splendoris doctrina veræ pietatis in Deum omnium rerum gubernatorem mundo per Christum patefacta, apud omnes homines Græcos simul ac barbaros ante istam persecutionis tempestatem, quæ nostra ingruit memoria, obtinuerit, & quàm liberè inter eos prædicata fuerit; maius quiddam est, quàm quod nos nostra in dicendo tenuitate satis pro dignitate explicare possimus. Cuius rei argumento esse poterit singularis Imperatorum humanitas, qua nostros tam benignè exceperunt: quibus quidem tum prouinciarum præfecturas gratuitò D impertierunt; tum propter incredibilem beneuolentiam, quam erga nostram religionis professionem habebant, omni afflictione & molestia, quam pro Dei amore homines Christiani solent perpeti, eos penitus liberarunt.

[c] *Euseb. lib 8. cap 1.* STATVS ECCLESIÆ ANTE PERSECVTIONEM.

II.

Quid de his attinet dicere, qui sunt in Imperatorum Palatio magnam dignitatem adepti; deque ipsis Imperatoribus, qui domesticis suis pro sermone diuino propagando, & pia vitæ ratione degenda, ipsi velut inspectantes copiam fecerunt liberè & ingenuè dicendi; atque adeò suis ipsorum vxoribus, liberis, & seruis, quasi palàm de mira fidei libertate gloriandi exultandique potestatem permiserunt? quos certè cariores habuerunt & magis eximiè dilectos, quàm reliquam seruorum turbam: vt Dorotheum illum, qui præter ceteros erga illos & beneuolentiam summam ostendit, & fidem non minorem; ac propterea præ aliis, qui magistratus & præfecturas in Imperio gerebant, amplissimum honoris gradum adeptus est: vt Gorgonium, qui non dissimili fama & celebritate enituit: vt alios non paucos, qui propter Dei verbum sunt parem cum illis dignitatem consecuti. E

III.

Aut quid memorem, qua humanitate, cultu, & beneuolentia, non illa quidem vulgari & contemnenda, prouinciarum Præfecti & Rectores Ecclesiarum Præsides & Episcopos (vt manifestò cernere licebat) amplexati fuerint? Aut quo modo quisquam conuentus illos infinita hominum turba frequentatos, multitudines in singulis ciuitatibus coactas, illustres hominum in templis concursus poterit oratione explicare? Vnde cùm in antiquis illis ædificiis non satis loci haberent, ampliores ecclesias in vniuersis vrbibus, fundamentis earum ad maiorem laxitatem dilatatis, erexerunt. Et quamdiu diuina & cælestis Dei manus populum suum, vtpote auxilium eius promerentem, obtexit, suoque muniuit præsidio: tam diu neque vlla hominum inuidia, quo minùs

IV. FLORENS STATVS ECCLESIAE.

Universidad de Deusto
Biblioteca

istæ res vnà cum tempore in dies maiores progressiones facerent, incremẽtoque & magnitudine augescerent, omnino potuit obsistere, neque vesanus ille & perditus dæmon vel suo ipsius conatu eas in inuidiam rapere, vel hominum insidiis vlla ex parte impedire.] hæc de statu piorum, Diocletiani & Maximiani temporibus, quod ad Christianas res spectat, tradit Eusebius. A

V. At quantum hæc aduersentur Actis sanctorum martyrum, quæ certis definita temporibus sunt suis locis superiùs recitata, nemo non videt. Verùm nec ipse Eusebius negat ante hæc tempora multos Christianorum martyrium consummasse: nam tam in [a] Chronico, quàm in Historia (vt dictum est) tradit iam antea pedetentim in Christianos milites persecutionem grassati cœpisse, licet ipse totum negotium exercitus Ducibus tribuat, excusans Imperatores. Sed quod spectat ad Imperatores, hac ratione necesse esse affirmare, præteriisse Eusebium quæ ab ipsis tum Romæ, tum in Galliis in Christianos sunt iniquissimè perpetrata: & ob id quòd vnum, vel duos, siue paucos alios Christianos beneficiis iidem fuerint prosecuti, crediderit ita erga omnes eodem quoque modo fuisse Imperatores affectos: vel, quòd in hanc diem nullum generale in omnes prouincias ab eis promulgatum sit edictum, putauerit in omnibus prouinciis Christianos tranquilla pace potitos esse: vel, quòd Syria Palæstina, vbi (vt dictum est) ipse Eusebius agebat, à Christianorum cæde in hanc diem expers fuerit, æquè alios in aliis regionibus existimarit Fideles orio quieuisse. At vel vnum exemplum Caij Romani Pontificis, si res Ecclesiasticas diligenti cura lustrasset oculis, ab hac sententia Eusebium dimouere potuisset. Cùm alioqui certò sciamus, sæpius contigisse, vt quiescentibus etiam Imperatoribus, immo & de Christianis optimè merentibus, nihilominus vel Præsidum in Christianos accensa odio, vel Pontificum Gentilicia superstitionis inuidia, & interdum furore populi Christianos acerrimè fuisse vexatos: Seueri enim atque Alexandri tempora superiùs enarrata certam de iis fidem faciunt. Ceterùm testimonio quoque Constantini Imperatoris coœptam esse persecutionem ipso exordio Diocletiani Imperij, paulo inferiùs dictori sumus, adeò vt nullus ampliùs de ea re dubitandi locus remaneat. B C

[a] Euseb. lib. 8. c. 4.

EVSEBII DICTA EXCVSANTVR.

VI. Sed quæ præcesserint causæ, vt Deus Ecclesiam suam adeò afflictari permiserit, idem Eusebius [b] narrat, hæc dicens: Verùm cùm nos præ nimia quadam licentia in molliciem delicatam & dissoluram segnitiem essemus prolapsi; cumque alij aliis inuidere, maledictis infectari, & propè nos ipsi inter nos petulantibus linguis tamquam mutuis armis oppugnare, & casu aliquando verborum contumelias velut hastas vnus in alium intorquere, & Præsides Ecclesiarum alter alterius vires infringere, & populus in populum seditionem concitare inciperent: cumque ficta & adumbrata sanctitatis species, quæ oratione nequit exprimi, & simulatio fronte occultata ad immensam quamdam prauitatem serpsisset: diuina vltio, dum permagna adhuc Christianorum vbique versabatur frequentia, parcius aliquando, remissiùs, & moderatiùs, vt solet, priorò persecutione ex fratribus qui militiam exercebant inchoata, cœpit in nos animaduertere. D

[b] Euseb. lib. 8. cap. 1. & 2.

SOLVTA DISCIPLINA MVLTORVM, VNDE PERSECVTIO EXORTA.

VII. Sed vbi veluti sensibus orbati & præstricti mente, nulla cura aut cogitatione incubuimus, vt diuinum numen in nos incẽsum beneuolum & placatum efficeremus; sed tamquam impij nostras res à Deo nec curari, nec animaduerti arbitrati, alia vitia aliis aceruatim adiecimus; & pastores nostri, depulsa repudiataq; pietatis regula, dissidio & contentione inter se exarserunt: quinetiam nullas alias res, præterquam discordias, minas, æmulationem, inimicitias & odium inter ipsos mutuò adaugere studuerunt, & animis ambitionis æstu incensis, tyrannorum more, principatum obtinere laborarunt: tunc demum, iuxta illam Hieremiæ sententiam, Quo modo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion: proiecit de cælo in terram inclytam Israel, & non est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui? &c.] & paulo pòst [c]: E

CORRVPTI MORES SACERDOTVM.

[c] Hier. 2.

[d] Euseb. lib. 6. cap. 2.

VIII. Verum non est nostrum oratione describere tristes illas calamitates, quæ ad extremum inuectæ fuerunt: quandoquidem neque discordias ante persecutionem inter eos commotas, neque absurdos & importunos conatus, nostrarum partium esse putamus memoriæ commendare. Quocirca nihil ampliùs de illis scriptis prodere decreuimus, quàm vnde iustum Dei iudicium in illos declaratum perspicuè probare possemus.] hæc Eusebius, omnem propemodum persecutionis causam reliciens in Christianos iam

CAVSA PERSECVTIONIS.

A iam turpiter moribus deprauatos; licet iidem iusti, Gentilium oraculi testimonio, fuerint comprobati. Nam cùm in Vita Constantini, quam scripsit, edictum [a] ab eodem pro Christianis editum recitat, hæc verba quoque in eo scripta fuisse testatur: Apollinem autem id temporis ex antro quodam & tenebricoso recessu, non ex sacerdotis ore hoc oraculum edidisse ferunt: Iustos qui in terris versabantur, impedimento ipsi fuisse, quo minùs vera loquereturr; & propterea falsa oracula ex tripode edita esse; indeq. etiam factum esse, vt com am demitteret. Oraculo igitur hoc modo exagitato, hominum malitia de ea re conqueri cœpit. Sed videamus ista ad quem exitum venerint. Te iam Deum altissimum contestor, me verum dicturum.

[a] Euseb. de Vita Constant. lib. 2. c. 49. & 50.

IX. ORACVLVM DE PROBITATE CHRISTIANORVM.

Audiebam, cùm iam puer admodum essem, eum qui illo tempore principem locum inter Romanos Imperatores obtineret, miserũ, planè miserum, errore cæcatum à satellitibus suis, curiosè inquirentem, rogasse, Quinam essent illi in terris iusti? quemdamque ex vatibus suis responsum dedisse, eos esse Christianos. Tyrannum autem responsum illud tamquam mel ore auidè arripientem, gladios, qui erant ad iniuriam vleiscendam excogitati, contra sanctos viros, qui erant omni labe & reprehensione carentes, intentasse. Extemplo igitur mandata crudelibus sicariis, quorum manus erant cæde & sanguine respersæ, data esse, iudicesque missos, vt celeres animi motus à natura datos, ad acerbiora suppliciorum genera inuenienda intenderent.] hæc Constantinus in edicto. B

X. Sed & quæ de Episcoporum discordiis idem etiam Eusebius recitat, pariter refutantur. Certè quidem nec leue vestigium discordiarum, quas iactat inter Ecclesiarum Præsides intercessisse, his temporibus, antequam Meletiani in Ægypto schisma conflarent, vel Arius hæresin excogitaret (quæ omnia facta sunt postea) aliquis poterit demonstrare. Sed in eo quoque assertio illa Eusebij confutatur, qua ait, nonnisi hoc anno decimonono sui Imperij à Diocletiano sæuiri cœptum in Christianos: nam si id, vt ipse Constantinus in edicto testatus est) contigit, cùm puer adhuc admodum esset; cùm constet eumdem hoc anno fuisse suæ ætatis annorum vigintiocto, qui (vt testatur Eusebius [b]) annos natus trigintaduos imperare cœpit; quod contigit post annos tres, nempe Domini trecentesimosexto: planè colligitur, ipso initio Imperij Diocleriani, cùm Constantinus ipse ageret annum nonum, ac proinde (vt ait) admodum puer, Diocletianum Christianos vexare cœpisse, sed edicta illa hoc anno ab eo promulgata fuisse. C

CONFVTATVR EVSEBII DICTVM EX CONSTANTINO.

[b] Euseb. in Vita Constant. lib. 1. c. 1. & lib. 4. c. 53.

XI. At rursus Eusebij narrationem prosequamur, qua suum institutum in hac describenda persecutione declarat his verbis [c]: Neque propterea aut de illis qui persecutionis tempore animis propè cecidernnt, aut de illis qui omnino salutis suæ fecere naufragium, suaque sponte tamquam in profundum ingentium fluctuum gurgitem proiecti sunt, mentionem facere instituimus: sed eas solum in hac historiã res gestas generatim complectentem includimus, quæ nobis ipsis primùm, deinde posteritati adiumento esse queant.] hæc de suo in cõscribenda persecutionis historia instituto Eusebius, parum explens numeros sui muneris: dum perinde ac si panegyrim scriberet, non historiã; triumphos dumtaxat martyrum atque victorias, non autem lapsus iacturamq. Fidelium posteris scripturæ monumentis curaret testata relinquere. At suspectum hoc eius nobis de lapsis silentium redditur, dum ea reticendo, pudori suo potiùs quàm aliorum consuluisse visus est: quippe qui, si ea fideliter præstitisset, suum ipsius de fide naufragium fuisset litteris commendaturus. Excidisse quidem ipsum à fide, ac, vt liberaretur à paratis sibi tormentis, Gentilibus obtemperasse; in conuentu Tyrio Magnus ille Potamon Heracleæ in Ægypto Episcopus & confessor, in faciem exprobrauit. D E

[c] Euseb. lib. 8. cap. 2.

EVSEBII INSTITVTVM.

DE EVSEBII LAPSV.

XII. Hæc vera esse, his verbis testatur Epiphanius [d]: Cùm (inquit) zelotes esset pro veritate ac recta fide prædictus beatus Potamon, liberum habens os, & qui numquam personam alicuius suscepit (oculo enim in persecutione propter veritatem orbatus erat) cùm vidisset Eusebium Episcopum Cæsareæ sedentem ac iudicantem, & Athanasium stantem: superatus tristitia, & lacrymans ob ea quæ apud veritatis professores fiunt; inuectus est voce magna contra Eusebium, ac dixit: Tu sedes, Eusebi? & Athanasius innocens existens à te iudicatur? Quis tulerit talia? Dic verò mihi tu: Nónne mecum fuisti in carcere tempore persecutionis? & ego quidem oculum amisi pro veritate; tu verò nihil mutilatum in corpore habere videris: neque testimonium pro confessione præbuisti;

[d] Epiph. hæres. 68.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed steristi viuens, nulla parte detruncata. Quo modo discessisti à carcere? nisi quòd promisisti iis qui necessitatem persecutionis nobis intulerunt, id quod nefarium est, facturum te esse, aut sanè fecisti. Hæc vbi audisset Eusebius, indignatione quidem commouebatur, ac surrexit, & dissoluit iudicium.] hucusque Epiphanius de Eusebio & Potamone; vt eius silentij, quo prætermisit scribere de lapsis, causa innotesceret; & sciretur pariter, quòd quem semel diabolus fecit fidei desertorem, eumdem quoq. adiungens postea Ario, constituerit fidei proditorem, atque perfidiæ defensorem: itidemque intelligeretur, qui hæc tacuit, multa quoque de rebus gestis Arianorum obuoluta silentio reliquisse: ob idque opus sit nobis, cum hucusque intrepidè persecutis, pòsthac cautiùs eius vestigia assectari: nec inconsulto eidem, præsertim in rebus quæ ad eius dogmatis historiam spectant, fidem præstare; sed ex institutione diuinæ legis Patres nostros, Catholica fide clarissimos, de semitis antiquis interrogare. A B

XIII. DEMOLITIO ECCLESIARVM.

At quid idem senserit de ecclesiarum demolitione, & sacrorum librorum conflagratione, quæ oculis vidit ac scripsit recensemus[a]: ista (inquit) omnia mala erant nostris scilicet expleta temporibus, quando sacras ædes precibus dicatas è sublimi in solum, fundamentis ipsis conquassatis, deiectas: diuinas & sanctas scripturas medio foro in rogum impositas: Ecclesiarum pastores, hos in latebras hic illic se cum ignominia abdentes, illos non sine dedecore prehensos, & ab hostibus ludibrio expositos, oculis nostris aspeximus.] & post multa[b]: Tunc igitur (*cùm edicta sunt promulgata*) inciderat tempus, cùm sicut plurimi, qui Ecclesiis præerant, libentibus animis verberibus grauiter cæsi, in Christi stadio luctati sunt, & in grauibus certaminibus præclarè obeundis præclara sanè spectacula hominum oculis subiecerunt ad contemplandum: sic alij infiniti confestim animis præ formidine perculsi & attoniti, facile eo modo, impetu in illos facto, prorsus succubuerunt. C

[a] Euseb. lib. 8. cap. 2.

[b] Euseb. ibid. cap. 3.

XIV. DERISISSE CRVCIATVS.

Exceteris autem quisque varia tormentorum genera alternis subiit: hic plagis toto corpore dilaceratus, ille cruciatus distorsione membrorum, alius acutis & intolerabilibus nouaculis dilaniatus: inter quos nonnulli erant, qui vix satis honestum vitæ exitum consecuti sunt: alij item qui sine fructu certamen decurrerunt. Nam vt vnus infidelium violentia contrusus, & ad sacrificia illa nefaria impuraque deductus, quamuis non immolarat, tamen, perinde ac si immolasset, liberè dimissus est: sic alter, quamquam non omnino appropinquauerat, neque quicquam attigerat impuri; Gentilibus tamen eum sacrificasse affirmantibus, tacitus eorum tulit contumeliam, seque inde protripuit. Alius semiuiuus sublatus, velut iam mortuus proiicitur. Quidam prostratus humi, inque numerum sacrificantium relatus, longinquo spatio pedibus abstrahitur. Alius vociferatus est, & magna voce contestatus, se hostias penitus repudiare. Alius salutaris Christi appellationis confessione gestiens, se Christianum esse clamauit. Alius neque immolasse, neque se aliquando immolaturum, asseueranter affirmauit. Attamen isti etiam frequentibus satellitum ad eam rem delectorum manibus in os verberati, & ad silendum compulsi, in vultum quoque & genas percussi, vi è medio extrusi fuerunt. Ita pietatis hostes omnino vel videri effecisse, quod animo intendebant, permagno æstimarunt[c]. D

[c] Euseb. lib. 8. cap. 4.

XV. MARTYRVM ALACRITAS.

Verùm contra sanctos martyres, quorum res gestas nullo dicendi genere satis accuratè explicare possumus, isti perditi infidelium conatus neutiquam ex animi sententia eis processerunt. Infinitos enim videre licebat, qui admirabile studium & propensionem animi pro vero Dei omnium fabricatoris cultu & religione declararunt: idq. nō ex eo tempore solùm, quo persecutionis ardor erat contra omnes Christianos incensus; sed longè etiam antè, cùm adhuc pax tranquilla in Ecclesia vigeret.] hæc Eusebius de martyribus summatim perstrinxit, cetera prosecuturus distincta oratione secundùm tempora atque loca, de quibus agemus inferiùs. E

XVI. EDICTVM DE LIBRIS COMBVRENDIS.

Vt autem singillatim de rebus in hac persecutione gestis agamus: quod in primis spectat ad edictum de sacris codicibus concremandis, de eo quod ad certitudinem temporis consignandam pertinet, non tantùm Eusebij testimonio exploratum redditur id factum hoc anno decimonono Diocletiatiani Imperatoris; sed S. Augustini quoq; testificatione id firmiùs stabilitur, qui contra Donatistas[d] agens, sic ait: Post passionē quippe eius (*nempe beati Cypriani*) quadraginta, & quod excurrit, annis peractis, traditio codicum facta est, vnde coeperunt appellari Traditores.] hæc ipse. Cùm verò contigerit Cypriani

[d] Augustin. de Baptism. lib. 7. cap. 2.

A Cypriani martyrium sub Fusco & Basso Consulibus, anno Domini, secundùm rectam à nobis institutam chronologiam, ducentesimo sexagesimoprimo: si ab eo anno vsque in præsentem annum numerum supputemus, fient anni quadraginta & vnus; vel duo, si ambo qui extremi sunt anni, numero includantur. Nec est quod illud, Et quod excurrit] possit longiori spatio propagari: nam cùm constet anno sequenti (vt dicemus) quarto Nonas Martij, Cōsulibus Diocletiano[a] octies & Maximiano septies habitum esse in Numidia Cirtense Concilium in causa eorum qui sacros codices tradidissent; iam certum est, non eo anno, sed potiùs superiori, eodem mense Martij (vt ex Eusebio dictum est) de comburendis diuinis scriptis fuisse promulgatum edictum.

[a] Apud Aug. contra Cresc. lib. 7. c. 27.

XVII. Meminit quoque Arnobius[b], agens aduersus Gentes, de eiusmodi Gentilium rabie de exurendis Christianorum codicibus & demolitione ecclesiarum, sic dicens: Quòd B si haberet vos aliqua vestris pro religionibus indignatio; has potiùs litteras, hos exurere debuistis olim libros (*Gentilium nimirum*) istos demoliri: dissoluere theatra hæc potiùs, in quibus infamiæ numinum propudiosis quotidie publicantur in fabulis. Nam nostra quidem scripta cur ignibus meruerunt dari? cur immaniter conuenticula diruiri? in quibus summus oratur Deus, pax cunctis & venia postulatur magistratibus, exercitibus, Regibus, &c.] hæc Arnobius, proculdubio alludens ad promulgata de cremandis libris & ecclesiis demoliendis edicta.

[b] Arnob. aduers. Gent. lib. 4. in fine.

XVIII. ARNOBIVS QVANDO SCRIPSIT. Ex his planè manifestum apparet, Arnobium nequaquam ante præsentem annum scribere cœpisse, sed post de comburendis libris editam Imperatoriam iussionē. Quamobrem cùm in eodem commētario numeret annos Vrbis vsque ad tempus quo ea scriberet, mille & quinquaginta sic dicens[c]: Ætatis vrbs Roma cuius esse in Annalibus C indicatur? Annos ducit quinquaginta & mille, aut non multum ab his minùs:] satis manifestè cognoscitur (nisi in numerum illapsus sit error) ipsum in numerando Vrbis annos nequaquam secutum esse supputationem Varronianam, qua anni Vrbis mille & quinquaginta explentur Christi anno ducentesimo nonagesimooctauo, quo perperam putarunt alij[d] ab Arnobio commentarium illum esse elucubratum; quem eius testificatione scriptum fuisse constat post edicta de libris concremandis & ecclesiis demoliendis proposita. Numerans verò idem auctor annos à Christo, ex quo nomen deductum est Christianum, sic ait[e]: Trecenti sunt anni fermè, minus vel plus aliquid, ex quo cœpimus esse Christiani, & terrarum in orbe censeri.] hæc ipse, alludens ad Christi natalem, cùm censu Quirini descriptus est.

[c] Arnob. lib. 2.

[d] Pamin in Fast.

[e] Arnob. lib. 1.

XIX. GENTILIVM LIBRI CONIKA IPSORVM RELIGIONEM. Quod item spectat ad imperatam Christianorum librorum incensionem: ab eodem D Arnobio traditur fuisse nonnullorum Gentilium sententiam, non tantùm (quod factum est) vt Christianorū codices igni subiicerentur, sed & illos omnes, licet à Gentilibus scriptos, quibus Gentilicia superstitio videretur posse conuelli; ac præsertim quos Cicero de Natura deorum, vel de Diuinatione conscripsit, esse pariter abolendos. in quos inuehitur idem auctor his verbis[f]: Ante omnes Tullius, Romani disertissimus generis, nullam veritus impietatis inuidiam, ingenuè, constanter, & liberè, quid super tali opinatione sentiret, pietate cum maiore monstrauit: à quo si res sumere iudicij veritate conscriptas, non verborum luculentias pergeretis, perorata esset hæc causa, nec secundas (vt dicitur) actiones nobis ab infantibus postularet. Sed quid aucupia verborum, splendoremque sermonis peti ab hoc dicam, cùm sciam esse non paucos qui auersentur & fugiant libros de hoc eius, nec in aurem velint admittere lectionem opi- E nionum suarum præsumpta vincentem? cumque alios audiam mussitare indignanter, & dicere, oportere statui per Senatum, aboleantur vt hæc scripta, quibus Christiana religio comprobetur, & vetustatis opprimatur auctoritas? Quin immo si fidi tis, exploratum vos dicere quicquam de diis vestris; erroris conuincite Ciceronem, temeraria & impia dicta refellitore, redarguite, reprobate: nam intercipere scripta, & publicatam velle submergere lectionem, non est deos defendere, sed veritatis testificationem timere.] hæc in eos Arnobius, de cuius his temporibus facta ad Christi fidem conuersione dicemus inferiùs.

[f] Arnob. lib. 3.

XX. LIBRI QVI ANTE VETITI. Cetera de abolendis improbatæ religionis libris, ac proinde Christianorum, iam Jongè antè, nempe temporibus Alexandri Imperatoris, Vlpianus[g] Christianorum hostis visus est respondisse. Quòd enim (vt sæpe dictum est) & Arnobius, qui his propè diebus hæc scribebat, testetur, Christum à Gentilibus magum fuisse creditum, & eius

[g] l. 4. ff famil. hercisc.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& eius sectatores eadem imbutos disciplina magos pariter existimatos: ipsorum quo- A
que libros cremandos pariter fore, illi iuris prudentissimi respondebant; ac si penitus
abolendos, & vt incendio darentur promulgatum olim illud in magorum libros fue-
rat edictum: secundùm illud planè Paulus [a] Iurisconsultus illa conscripsit: Libros ma- [a] Paul. lib. 5. sentent. tit. 23. in fin. post Cod. Theodos. edit. Ramis.
gicæ artis apud se neminem habere licet: &, si penes quoscumque reperti sint, bonis
ademptis, combustisque his publicè, in insulam deportantur: humiliores capite pu-
niuntur. non tantùm huius artis professio, sed scientia prohibita est.] hæc ipse, & iure
quidem in magiæ libros, quos etiam ante Pauli tempora publicè igni tradi solitos, ipsa
quæ diximus, Apostolorum Acta [b] testantur. [b] Act. 9.

XXI. DE LIBRIS MYMAR. Verùm non magiæ libros tantùm, sed quosquos putarent aduersari auito deorum
cultui, igni decernit vetus illud Senatusconsultum fidem facit, quo & tunc inuenta in B
Ianiculo in arca lapidea Numæ volumina, illis ipsis quæ de diis docuerat aduersantia,
incendio sunt addicta. At quod pertinet ad sacros abolendos codices, Antiochus
Epiphanes in eos primus inuenitur immaniter desæuisse: sed illud Cumani [c] Iudææ [c] Ioseph. Antiq. lib. 20. c. 4.
Procuratoris dignum laude prædicatur, dum militem, qui sacros Hebræos codices
conscidisset, iure animaduertit.

XXII. INQVISITIO DE LIBRIS CHRISTIANORVM. Eiusmodi igitur de libris comburendis promulgato Imperatoris edicto, in omni pro-
uincia Præsides, & in singulis ciuitatibus, oppidis, atque vicis officia inuigilabant, vt à
Christianis codices traderentur; ad hocque iidem vrgebantur, additisque tormentis
crudeliter cogebantur. Qui ergo atrocitate pœnarum perterriti, quos apud se habe-
rent codices traderent, Traditores (vt dictum est) eiusmodi vocabantur. horum (vt de-
monstrabimus) ingens numerus fuit; sed propè infinitus illorum, quorum constantia C
nulla est concussa formidine tormentorum, qui, ne codices sacros traderent, lubentissimo
animo mortem oppetierunt. horum omnium coronas, quòd impossibile visum sit
singulorum memoriam prosequi, vna die, nempe secunda Ianuarij [d], Romana Ecclesia [d] Martyrolog. Rom. ea die.
celebrat hoc præconio: Romæ commemoratio plurimorum sanctorum martyrum, qui
spreto Diocletiani Imperatoris edicto, quo tradi sacri codices iubebantur, potiùs cor-
pora carnificibus, quàm sancta dare canibus maluerùt.] ita ibi. Verùm hæc modò hacte-
nus: sæpiùs enim de his inferiùs agendum erit.

XXIII. ECCLESIAE VNA DIE DIRVTAE. Quod verò pertinet ad edictum de Ecclesiis demoliendis ab iisdem Imperatoribus
promulgatum: vna die, nempe Passionis Domini, ex composito ecclesias omnes demo-
litas fuisse, Theodoretus affirmat: quas tamen post nouem annos, persecutione
cessante, fuisse maiori amplitudine restitutas, idem testatur. Eusebius autem non D
vna die, sed ipsis diebus Paschalibus eam ecclesiis inflictam cladem affirmat.
[e] Theod. lib. 5. cap. 28. in fin.
[f] Eusebius in Chron.

XXIV. Acturi verò iam de sanctis martyribus hac persecutione coronatis, primùm quid de
eius immensitate ac pariter immanitate sit generatim memoriæ commendatum, mox
verò quid per annos singulos gestum sit, hic describere instituimus. Quod ad primum
pertinet: Constantinus [g] Imperator in eo quod pro Christianis sanciuit edictum, de
furente huius temporis persecutione summatim, sic narrat: Licuerat tum, licue-
rat inquam cernere, quanta cum animi alacritate egregij pietatis athletæ, in crudeli-
tate continua, non vulgares, sed nouas in dies singulos afflictationes pertulerint. Quip-
pe modestia, quam nullus hostium aliquando læserit, furorem iracundorum &
amentium ciuium multo fecit truculentiorem. Quæ incendij flamma fuit, qui cru-
ciatus, quod tormentorum genus, quod non fuerit omnium sanctorum corporibus,
nulla ætatis ratione habita, irrogatum? Eo tempore terra re vera lacrymas effudit: E
mundus res vniuersas suo complexu coercens, tabido cruore inquinatus fletum dedit:
dies etiam ipsa præ lugubri prodigij calamitate obscurata est. Sed quid ista memo-
rem? Barbari inde iam gloriantur: qui quidem eos, qui per idem tempus à no-
bis aufugerent, in tutelam receperunt; & licet illos tenuerint vt captiuos, tamen hu-
manissimè tractarunt: nam non solùm in ea securitate collocarant, vt salutem, sed
etiam vt religionis suæ instituta & ritus retinere possent. Et iam Romani hanc ma-
culam ad longinquum tempus continuatam sustinent, quam Christiani eis imprime-
bant eo tempore, quo ex eorum ditione eiecti, ad barbaros confugerunt.] hæc in edi-
cto Constantinus. [g] Apud Euseb. in Vita Constantin lib. 2. c. 51. & 52. PERSECVTIONIS HVIVS IMMANITAS.

XXV. De eiusdem etiam persecutionis acerbitate, Christianorumq. in perferendis tormen-
tis alacritate, Seuerus [h] hæc tradit: Hac tempestate omnis ferè sacro martyrum cruore [h] Sever. lib. 2.
Orbis

A Orbis infectus est: quippe certatim gloriosa in certamina ruebatur: multoque auidiùs MARTYRIE DESIDERIVM.
tum martyria gloriosis mortibus quærebantur, quàm nunc Episcopatus prauis ambi-
tionibus appetuntur. Nullis vnquam magis bellis mundus exhaustus est, neque maiore
vnquam triumpho vicimus, quàm cùm decem annorum flagibus vinci non potui-
mus. Extant etiam mandatæ litteris præclaræ eius temporis martyrum passiones, quas
connectendas non putaui, ne modum operis excederem.] hæc ipse.

Quod verò spectat ad ingentem Christianorum numerum, qui sunt hac persecu- XXVI. INGENS MARTYRVM NVMERVS.
tione sublati; si ex iis qui vno mense sunt passi, totius decem annorum temporis li-
cet deducere rationem, in immensum excrescet martyrum numerus. Nam in libro de
Romanis Pontificibus traditur in Marcello, ex quo descripserunt alij, vno dumtaxat
mense numeratos esse decem & septem millia martyrum. Sed illud quoque explora-
B tum habetur, tantum abesse, vt persecutio adeò furenti immanitate progressa, post hæc
temperantiùs egerit, vt alijs quoque (vt dicemus) adiectis auctа, in dies ferocior visa
fuerit: quandoquidem Diocletianus & Maximianus Galerius & Herculius Imperato-
res animo firmiter statuissent, Christianam religionem penitus è medio tollere, radici-
tusque conuellere.

His igitur de hac persecutione præmissis, quid in primis Eusebius de rebus in Orien- XXVII. PERSECVTIO ECCLESIAE NICOMEDIENSIS.
te singulis annis gestis conscribat, huc ordine temporum intexamus. ipse enim narra-
tionem instituens, ab iis quæ Nicomediæ facta sunt, exordiatur: nam Imperatoria
sedes Nicomedia facta erat; ac profectò ab ea ciuitate, vbi primùm exorta, & vnde
emanarunt edicta, æquè est cœpta carnificina, inchoandum videtur. sic enim ait: Si- [a] Euseb. lib. 8. cap. 5.
mulatque edictum contra Ecclesias Christi editum in Nicomedia propositum erat, vir
C quidam non obscurus & ignobilis, sed (vt hominum fert opinio) longè illustrissi-
mus, incredibili amore erga Deum, & ardenti fide incitatus, ocyus prodit in medium;
& illud in aperto & publico loco affixum, tamquam profanum & maximè impium,
manu auellens, dilacerat, idque cùm duo ex Imperatoribus in ciuitate adessent, quo-
rum alter ætate præ ceteris prouecta primum Imperij gradum, alter quartum ab eo
obtinuit (erant hi Diocletianus & Galerius Maximianus.) Atque ille primus mar-
tyrum, qui tunc occubuerunt, ad hunc modum eximiè nobilitatus, reliqua cruciamen-
ta perpessus, qualia erat verisimile, cum, qui fuisset in eiusmodi facinore deprehen-
sus, subiturum, tum constanti & virili animo, tum placato & tranquillo ad extremum
vsque spiritum constitit.] his de primo martyre Nicomediæ passo dictis, ad eos qui in [b] Euseb. lib. 8. cap. 6.
D aula erant Imperatoris, conuertit orationem [b]:

Ex omnibus (inquit) qui vnquam vel apud Græcos, vel apud barbaros, propter XXVIII. DOROTHEI CERTAMEN.
animi magnitudinem illustres, & hominum sermone celebrati sunt, nullus cum diui-
nis & eximiis nostri temporis martyribus Dorotheo & suis sodalibus, Imperatorum
ministris, comparari potest: qui quidem cùm summum honorem apud dominos
adepti fuissent, & amore essent apud illos libris propriis & ingenuis non inferiores,
probra & afflictationes pro pietate corporibus impositas, noua & multiplicia mor-
tis genera contra ipsos excogitata, splendidiores re vera existimarunt diuitias quàm
gloriam, quàm delicias, quibus hominum vita soleat diffluere. Mortem igitur vnius
ex illorum numero, qualis fuerit, commemorare placet, eamque lectoribus spe-
ctandam relinquere; vt inde, quæ reliquis etiam eius sodalibus contigerint, animad-
uerti possint. Quidam illorum in ciuitate suprà commemorata coram Imperatoribus,
E quos diximus, in medium adducitur: qui cùm iussus idolis immolare, omnino recu-
saret; mandarunt nudum in sublime tolli, ac flagellis conuulsque toto corpore dilania-
ri, quoad supplicio cuictus, etiam animo inuito, quod erat imperatum, præstaret.
Sed vbi ista perpessus, constans & immutabilis perstiteret; de reliquo ossibus eius iam
carne nudatis, acetum sale permixtum in corporis membra cruciatu attenuata, con-
sumpta, & propè contabefacta infuderunt.

Atque vt istos dolores protriuerat, & veluti pedibus conculcarat; inde craticula at- XXIX. PETRIMAK TYRIVM.
que ignis vna in medium trahuntur; & reliquiæ eius corporis, tamquam carnes ad con-
edendum paratæ, ignis incendio non raptim, vt breui è vita decedens omni dolore
liberaretur; sed paulatim absumptæ fuerant. Neque qui eum imposuerant in rogum,
etiam post tot tamque grauia cruciamenta ei vllum respiradi locum dare, in animo ha-
bebant, nisi prius ipsorum imperata facturum animaduerteret. Sed ille proposito suo mor-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicus adhærescens, victor in tormentis animam efflauit. Tale vnius regiorum famulo- A
rum martyrium extitit, appellatione sua (Petrus enim nominatus fuit) re vera dignum.
Ceterorum autem sociorum eius martyria, quæ non inferiora sunt, quò orationis ter-
minemus modum, missa in præsentia faciemus. Tantùm autem exponemus, quo pacto
Dorotheus, & Gorgonius vnà, aliique non pauci ex Imperatoris familia, post varia cer-
taminum genera, laqueo vita deposita, diuinæ victoriæ præmia reportarint.

XXX. DE ANTIMO EPISCOPO ET MARTYRE. Per idem tempus Antimus, qui tum Ecclesiæ Nicomediensi præfuit, capite propter Christi testimonium ceruicibus abscisso, moritur.] sed de Antimo ex aliis martyrum Actis rursus inferiùs dicendum. Pergit verò: Huic ingens & frequens martyrum turba adiuncta fuit: idque quòd iisdem ferè diebus fortè, nescio quo pacto Regia Nicome-
diensis incendio conflagraret; & ex suspicione quadam rumor esset dissipatus, illud fa- B
cinus à nostris fuisse admissum. Vnde Imperatoris iussu, ex piis qui ibi versabantur, acer-
uatim & tamquam cumulo alij gladio trucidati sunt, alij ardore flammarum corpori-
bus circumiectarum obierunt. Quo tempore, fama est, & viros, & mulieres etiam diui-
na inexplicabili alacritate sua sponte in rogum insiluisse: reliqua autem multitudo vin-
culis alligata, & à lictoribus in scaphis imposita, in vastum maris gurgitem fluctusque
præceps proiecta fuit. Famulos illos regios post mortem decoro & celebri funere terræ
MARTYRES VETITI SEPELIRI. mandatos, Imperatores, qui eorum domini putabantur, rursum de integro effodiendos,
in mareque præcipitandos, sententiis decreuerunt: ne vt eorum ferebat opinio, quidam
eos in sepulchris & monumentis conditos, deos esse reputantes, diuina veneratione
prosequerentur.] hæc idcirco illi agebant, vt patet, quòd (vt alijs innumeris quoque ex-
emplis est declaratum) solerent Fideles reliquias sanctorum martyrum honore prose- C
qui, & debito illas cultu venerari.

XXXI. At hæc contra ius fasque, immo contra suas ab ipsis Imperatoribus sancitas leges, impiè ac iniustè pariter facta sunt: nam iidem Imperatores Diocletianus & Maximia-
nus iisdem ipsis Consulibus, illo nempe quartum, isto tertium, octauo Idus Aprilis, hæc
*] obnoxios. C. de relig. & sumpt. funer. ad Gaudentium diuo rare rescripserunt *: Obnoxios criminum, digno supplicio subie-
ctos, sepulturæ tradi non vetamus.] sed subdit Eusebius: Quæ igitur initio persecutio-
nis Nicomediæ fuere patrata, sic ferè se habent:

XXXII. EDICTVM IN EPISCOPOS. Non longo tempore pòst, cùm alij in Melitina (sic illa regio est appellata) alij rursus
in Syria Imperio insidias parare molirentur: edictum Imperatorum exiit, vt omnes
Ecclesiarum Præsides, vtpote ea de re suspecti in carceres & vincula conijcerentur: adeò
vt spectaculum illarum rerum, quæ deinceps ibi gerebantur, omnem explicandi facul- D
tatem longè superet. Nam multitudo infinita vbique gentium in custodiam concluſa
fuit, & carceres passim, qui iam olim homicidis & mortuorum sepulchris conditorum
expilatoribus parati fuerant, tunc Episcopis, presbyteris, diaconis, lectoribus, & exorci-
stis penitus referti: adeò vt his, qui maleficiis tenebantur obstricti, nihil illic loci esset re-
liquum.] hucusque Eusebius.

XXXIII. DE NICOMED. MARTYRIBVS RELIQVA. Sed quod rursum pertinet ad res Nicomedienses, quas ipse visus est leuiter tan-
tùm attigisse, compluraque præterm isisse digna memoria: hic nos eas ex Actis marty-
rum describemus, illis inquam, ex quibus res gestas Nicomediæ anno superiori retuli-
mus, cùm de incensa vnà cum Christianis ibi consistentibus ecclesia die Natali Domini
actũ est; quibus hæc mox intexuntur de ipso Imperatore Galerio Maximiano: Maximia-
nus autem existimans se iam omnes vicisse, & relaxatum esse à curis certaminis, theatris
pascebat oculos, & equorum celicet & hominum curriculis. Illud verò nõ erat vincere, E
sed potius victum esse: idque magis induxit pios, vt liberè loquerentur: ostendent au-
tem quæ sequuntur.

XXXIV. ZENONIS CONFESSIO ET MARTYRIVM. Ante theatrum quidem erat ædificatum maximum fanum Cereris, quæ erat apud
eos dea maxima. Accedens autem ille cum vniuerso populo & exercitu, execranda
peragebat sacrificia. Quidam verò ex numero militari, Zeno nomine, zelo plenus
aduersus impios, nec ferens sic pietatem affici contumelia, stans in alto, Erras, in-
quit, ô Imperator, insensibilibus sacrificans lapidibus & mutis lignis: hoc enim
est quod apparet; id autem quod est re vera & intelligitur, est traus dæmonum,
quæ suos cultores abducit ad interitum. Intellige, o Maximiane, & hos oculos &
internos in cælum tollens, quære ex iis, quæ videntur, Creatorem: qualis sit opifex,
disce ex operibus: & dilce Deum piè colere; qui non sanguine & nidore animalium
ratione

A ratione expertium, sed mundis hominum delectatur animis, & mundo corde.

Hæc cùm audisset Maximianus, iubet pondere lapidum eius maxillas confringi: XXXV. CRVDELE SVPPLICIVM.
& simul clamat lictoribus quidem, vt fortiter percuterent; sancto autem per præco-
nem, ne deos maledictis appeteret. Sic ergo patienti sancto omnes quidem dentes
sunt immaniter excussi, maxillæ verò sunt contritæ: & iam parum spirantem & mox
moriturum iubet abduci extra ciuitatem, & amputari caput, quod liberè erat locu-
tum. Et sic Zeno generosissimus, cùm magna celeritate peregisset beatum stadium
martyrij, capite truncatur, & sursum fertur ad Christum caput omnium] hucus-
que de Zenonis martyrio Acta martyrum: in quibus de Dorotheo in carcerem anno
superiori post verbera sæua detruso, deque aliis qui pòst comprehensi sunt, eiusmodi
narratio subditur:

B Sacer quoque chorus qui erat circa Dorotheum, qui à tam bono institueba tur XXXVI.
magistro, diuino inquam Antimo (erat hic Episcopus Nicomediæ, in latebris ad-
huc agens, & litteris frequentibus suos admonens) non sic erat habiturus caput co-
ronæ expers: sed hæc quoque supernè dispensabantur ac prouidebantur à diuina gra-
tia. Et à sancto quidem Antimo ad eos mittebantur litteræ; ipso quidem in quodam
vico delitescente; illos autem apertè decertantes, ad suscipienda strenuè certamina,
precibus adiuuante.

Hoc postquam euasit manifestum scelerati Imperatoris satellitibus; & ipsas litte- XXXVII.
ras, & eum cui erant datæ, adducunt ad Imperatorem. Ille autem cùm eum vidisset, & LITTERAE ANTIMI EPISCOPI INTERCEPTAE.
legisset quæ scripta erant; scripta verò erant (vt est verisimile) quæ ille quidem nolebat,
pulchra autem erant & salutaria: ira æstuans, iussit eos quamprimum abduci. Illi
C ergo statim sunt abducti. Imperator autem, Vana ne, inquit, fuit mea coniectura,
cùm prædicerem, vos à me defecisse? Immo verò execrandi iam etiam aduersus me
insurrexistis; ad alium autem, cum quo nos acre bellum gerimus, transfugistis. Et si-
mul dat eis legendam epistolam. Iussit verò eum quoque, qui abductus erat, intro-
duci. Quem cùm vidissent martyres, valde lætati sunt animo, eumque etsi procul sta-
rent, vultu & nutu salutauerunt.

Maximianus autem fastum quemdam & spiritum suscipiens Principis, & Imma- XXXVIII.
niter eum intuens, Dic mihi, inquit, infelix, quis est qui hæc tibi tradidit, & vbinam
latet terrarum?] qui has enim litteras attulerat, diaconus erat: nefas enim fuisse, di-
ctum est sæpe aliàs, nonnisi per ministros Ecclesiæ Episcopum dare litteras. Diaconus
verò (subdunt Acta) cùm magna voce taciteè ad Deũ prius clamasset, & peciisset vt con-
D uenienter verissimæ promissioni daretur sibi oris apertio: Qui litteras, inquit, dedit, cùm DIACONI DICENDI LIBERTAS.
sit Pastor & procul absit, gregem hortatur & incitat ad pietatem, & maximè cùm sen-
serit incursionem luporum atque ferarum: tunc enim alta & clara voce suo gregi impe-
rat, & quæ sint facienda significat. Quæ autem dicit, non sunt sua, sed ea accepit à pri-
mo Pastore, qui dicit [a]: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non [a] Matth. 10.
possunt occidere. Atque dixi quidem quisnam dederit litteras; vbinam autem sit, non
dicam: aperta enim fuerit insania, Pastoris esse proditorem eum qui ex illo maximam
accepit vtilitatem: qui etiam absque nobis mox fiet manifestus: nõ posse enim absco-
di ciuitatem supra montem positam [b], vox diuina dixit & veri amatrix. [b] Matth. 5.

Cùm hæc fortissimè dixisset lingua sancta; non ferens Maximianus dicendi liberta- XXXIX.
tem, vt ipsa amputetur, eum condemnat. Deinde sic eum iubet obrui lapidibus. Et il- DIACONI MARTYRIVM.
E le quidem post sacræ linguæ ablationem, sic obrutus lapidibus, tela quidem nihil cura-
bat; sed corpore quidem iam partim attrito iaculationibus, partim autem obruto la-
pidibus, adhuc magis erigebatur, & in cælos attollebatur anima, Christo angulari lapidi
coniungenda.

Adhuc vehementer irascebatur Maximianus: quocirca Dorotheum cum suis mul- XL.
tiplicia excepere supplicia. Illis verò minimè perpetua defuit constantia Christum in- DOROTHEI ET SOCIORVM MARTYRIVM.
uocantibus, & tormenta vt leuia & imbecilla minimè curantibus, vel potiùs reputan-
tibus illa pro deliciis, & tyranno impietatem acerbius exprobrantibus. Quamobrem il-
le iam defessus, communiter quidem omnes morte condemnat, diuersas autem pro-
nunciat sententias; Dorotheo quidem ense caput amputari, Mardonium verò viuum
cremari, & Mygdonium in fossam proiectum obrui; Gorgonium verò, Indem, & Pe-
trum, molaribus lapidibus eorum collis alligatis, in mare proiici. Et ita sunt, consum-
matis

Universidad de Deusto
Biblioteca

matis victoriis, insignes Christi martyres vario mortis genere vna via ingressi ad Dominum.] hæc ibi. At quod ad Petrum spectat: planè diuersa hæc sunt ab iis quæ de eo ab Eusebio scripta superiùs enarrantur, nempe in tormentis efflasse animam: eadem quoque de Petro Nicephorus[a] habet. A

[a] Niceph. lib. 7 c. 5.

XLI. MARTYRES SEPVLTVRA DONATI.

Quo modo autem eorundem sanctorum martyrum corpora, quæ in mare demersa sunt, Domna virgo illa, de qua multa suo loco superiùs dicta sunt, à piscatoribus, ad littus rete tracta, sepulturæ mandarit, cùm adhuc virilem quem semel fugiens sumpserat habitum gestans, vir omnium oculis appareret; & quo pacto insuper delata quòd martyres sepultura donasset, ab eodem Galerio Maximiano occidi iussa, inuentaque ad sepulturam martyrum orans, capite truncata sit; eadem Acta fusiùs narrant. quibus velut egregium corollarium de Euthymij martyrio hæc breuiter adnectuntur: Paulo pòst iis adiungitur sapiens quoque Euthymius, qui doctrinis & monitis multos priùs Christo martyres obtulerat: nam propter illius magnum zelum ad pietatem valde vexatus Maximianus, ira & furore plenus, multis quidem tormentis cum priùs conatur omnino abducere à confessione. Cùm autem ille puniens esset defessus, ense mortem affert athletæ.]

EVTHYMII MARTYRIVM. B

XLII. DE ANTIMI EPISCOPI MARTYRIO.

Ad Euthymij vsque martyrium eadem Acta Nicomediensium martyrum producunt historiam: quamobrem cùm de eorum Episcopo Antimo nonnisi (vt dictum est) latebras & pastorale munus in scribendis ad suos litteris (vt vidimus quoque facere consueuisse S. Cyprianum) recenseant; planè significatur, nonnisi post hos omnes cum diu summa industria perquisitum, tandem inuentum; Nicomediamque perductum, consummasse martyrium; nec illud quidem breue atque leue, sed in quem Maximianus præ ceteris (vt superiùs enarratum est) immensum odium concepisset, vt- C pote quem sibi ante alios aduersarium sentiebat (quo superstite, spe cadere videri posset, vt quod conabatur, efficeret, de Christianis vbique delendis) in cum inquam ad se perductum omnia quæ diu fuerat meditatus supplicia violentus exercuit. Periere cius martyrij Acta; nec de eo quicquam Eusebius (vt vidimus) nisi quòd, abscissis cervicibus, martyrium consummarit. Nicephorus[b] autem (puto ex Actis eius quæ tunc extabant) summatim hæc de admirabili eius agone diutiùs exantlato collegit, cùm ait: Diuinus autem Antimus primùm quidem crudelissimè cæditur, subulis igne candentibus talos perforatur, super fractis testis reponitur, baculis conuerberatur, crepidas æreas ignitas induitur, fidiculis aliisque tormentorum instrumentis excruciatur, facibus aduritur, & ad postremum securi percutitur.] hæc de Antimi Episcopi martyrio adeò præclaro Nicephorus.

[b] Niceph. lib. 7 cap. 6.

XLIII. IMMANITAS IVDICVM. D

At probè quidem (quod dictum est superiùs) sui exemplo ceteros prouinciarum Præsides Maximianus instituere voluit, quid in Christianos singuli agerent, qui Imperatorem in eos adeò immania perpetrare sentirent: vt planè erubescentes ignauiæque segnes in eo obeundo munere inueniri, ob id in exquirendis atrocioribus cruciamentorum generibus pro viribus laborarint, ac penitus dixerim, desudarint: vt eisdem ex interuallo temporis repetitis, fessum tandem martyrem, nec mori valentem, ad negationem adigerent. At de his quæ in eadem prouincia Bithynia, in qua Nicomedia sita est, agebantur; qui tunc aderat & ea perùidebat Lactantius grauissimus testis accedat, qui ait[c]: Vidi ego in Bithynia Præsidem gaudio mirabiliter elatum, tamquam barbarorum gentem aliquando subiecisset, quòd vnus, qui per biennium magna virtute restiterat, postremò cedere visus est. Contendunt igitur vt vincant, & E exquisitos dolores corporibus immittunt: & nihil aliud cuitant, quàm vt ne torti moriantur.] hæc Lactantius de Præsidum portentosa sæuitia: vt planè ex his appareat, quòd non superent humanum captum & fidem, si quæ interdum, immo passim reperiuntur in Actis martyrum exhibita in eos adeò horrenda tormenta. Quibusnam parceret, quæso, ingeniosa crudelitas, & quæ non inuenisset praua & inquieta, ad mala inferenda semper aduigilans curiositas? quòd intelligis ex Lactantio, quem, de iis quæ viderat, Præsidum crudelitatis testem adduximus.

[c] Lactant. lib. 5 c. 11.

XLIV. LACTANTIVS NICOMEDIAE. [d] Lactan. lib. 5 c. 2.

Quid præterea hoc ipso anno, quo ecclesiæ omnes iussæ sunt dirui, ibidem Nicomediæ, vbi idem Lactantius Rhetoricam publicè profitebatur, actum sit; ipsum ea spectantem atque narrantem audiamus[d]: Ego (inquit) cùm in Bithynia litteras oratorias acetus docerem; contigisseque eodem tempore, vt Dei templum euerteretur: duo exti-

A exti terunt ibidem, qui iacenti atque abiectæ veritati, nescio vtrum superbiùs, an importuniùs, insultarent. Quorum alter antistitem se Philosophiæ profitebatur; verùm ita vitiosus, vt continentiæ magister non minùs auaritia, quàm libidinibus arderet; in victu tam sumptuosus, vt in schola virtutis assertor parsimoniæ, paupertatisque laudator, in palatio peiùs cœnaret quàm domi: tamen vitia sua capillis & pallio, &, quod est maximum velamentum, diuitiis prætegebat: quas vt augeret, ad amicitias ludicum miro ambitu penetrabat, eosque sibi repentè auctoritate falsi nominis obligabat, non modò vt eorum sententiam venderet, verùm etiam vt confines suos, quos ędibus agrisque pellebat, à suo repetendo hac potentia retardaret.

Hic verò qui suas disputationes moribus destruebat, vel mores suos disputationibus arguebat; ipse aduersus se grauis censor & accusator acerrimus, eodem ipso tempore, XLV. PHILOSOPHVS QVID CONTRA CHRISTIANAM RELIGIONEM B quo iustus populus nefariè lacerabatur, tres libros euomuit contra religionem, nomenque Christianum: professus ante omnia philosophi officium esse, erroribus hominum subuenire, atque illos ad veram viam reuocare, id est, ad cultus deorum, quorum numine ac maiestate (vt ille dicebat) mundus gubernaretur: nec pati homines imperitos quorumdam fraudibus illici, ne simplicitas eorum prædæ ac pabulo sit hominibus astutis. Itaque se suscepisse hoc munus philosophia dignum, vt præferret non videntibus lumen sapientiæ: non modò vt susceptis deorum cultibus re fanescant; sed etiam vt, pertinaci obstinatione depositа, corporis cruciamenta deuitent, nec sæuas membrorum lacerationes frustra perpeti velint.

Vt autem appareret cuius rei gratia opus illud elaborasset, effusus est in Principum XLVI. PHILOSOPHI ADVERSVS laudes, quorum pietas & prouidentia (vt quidem ipse dicebat) tum in ceteris rebus hu- C manis, tum præcipuè in defendendis deorum religionibus claruisset. Consultum esse tandem rebus humanis, vt cohibita impia & anili superstitione, vniuersi homines legitimis sacris vacarent, ac propitios sibi deos experirentur. Vbi autem religionis eius, contra quam perorabat, infirmare voluit rationem; ineptus, vanus, ridiculus apparuit: quia grauis ille consultor vtilitatis alienæ, non modò quid oppugnaret, sed etiam quid loqueretur, nesciebat. Nam si qui nostrorum affuerunt, quamuis temporis gratia conticescerent, animo tamen derisere; vtpote cùm viderent hominem profitentem, se illuminaturum alios, cùm ipse cæcus esset; reducturum alios ab errore, cùm ipse ignoraret vbi pedes suos poneret; eruditurum alios ad veritatem, cuius ille ne scintillam quidem vnam vidisset aliquando; quippe qui cùm sapientiæ professor, profligare sapientiam niteretur. Omnes tamen id arguebant, quòd illo potissimùm tempore id operis esset aggressus, quo furebat odiosa crudelitas. O philosophum adulatorem, ac tempori seruientem! Verùm hic pro sua inanitate contemptus est; qui & gratiam, quam sperauit, non est adeptus; & gloria, quam captauit, in culpam reprehensionemque conuersa est. D

Alius eamdem materiam mordaciùs scripsit, qui erat tunc è numero Iudicum, & XLVII. IVRISCONSVLTVS ADVERSVS CHRE- qui auctor in primis faciendæ persecutionis fuit: quo scelere non contentus, etiam scriptis eos, quos afflixerat, insecutus est. Composuit enim libellos duos, non contra Chri- STIANAM RELIGIONEM SCRIBIT. stianos, ne inimicè insectari videretur, sed ad Christianos, vt humanè & benignè consulere putaretur: in quibus ita falsitatem Scripturæ sacræ arguere conatus est, tamquam sibi esset tota contraria: nam quædam capita quæ repugnare sibi videbantur, exsuit; adeò multa, adeo intima enumerans, vt aliquando ex eadem disciplina fuisse videatur. Quòd si fuit, quis eum Demosthenes poterit ab impietate defendere? qui religionis, cui fuerat assensus, & fidei cuius nomen induerat, & sacramenti quod acceperat, proditor factus est. nisi fortè casu in manus eius diuinæ litteræ inciderunt. Quæ igitur temeritas erit, id audere dissoluere, quod illi nemo interpretatus est? bene, quòd aut nihil didicit, aut nihil intellexit. Tantùm enim abest à diuinis litteris repugnantia, quantum ille abfuit à veritate & fide. E

Præcipuè tamen Paulum Petrumque lacerauit, ceterosque discipulos, tamquam fal- XLVIII. IN APOSTOLOS PHILOSOPHVS INSANIVIT. laciæ seminatores, quos eosdem tamen rudes & indoctos fuisse testatus est; nam quosdam eorum piscatorio officio quæstum fecisse: quasi ægrè ferret, quòd illam rem non [d] Lactan. lib. 5 cap. 3. Aristophanes aliquis, aut Aristarchus commentatus sit. Abfuit ergo ab his fingendi voluntas & astutia, quoniam rudes fuerunt. Aut quis posset indoctus apta inter se & cohærentia fingere; cùm philosophorum doctissimi Plato, & Aristoteles, & Epicurus, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

rus, & Zenon ipsi sibi repugnantia & contraria dixerint? Hæc est enim mendacio- A
rum natura, vt cohærere non possint. Illorum autem traditio, quia vera est, quadrat vbique, ac tota sibi consentit; & ideo persuadet, quia constanti ratione suffulta est. Non igitur quæstus & commodi gratia religionem istam commenti sunt: quippe qui & præceptis & ipsa re eam vitam secuti sunt, quæ & voluptatibus caret, & omnia quæ habentur in bonis spernit: & qui non tantùm mortem pro fide subierint, sed etiam morituros esse se & scierint, & prædixerint; & postea vniuersos, qui eorum disciplinam secuti essent, acerba & nefanda passuros.

XLIX. BLASPHEMIAE IN CHRISTVM.

Ipsum autem Christum affirmauit à Iudæis fugatum, collecta nongentorum hominum manu, latrocinia fecisse. Quis tantæ auctoritati audeat repugnare? Credamus hoc planè: nam fortasse illi hoc in somnis Apollo aliquis nunciauit. Tot semper latrones B
perierunt, & quotidie pereunt; vtique multos & ipse damnasti. Quis eorum post crucem suam, non dicam Deus, sed homo appellatus est? Verùm tu forsitan ex eo credidisti, quia vos homicidam Martem consecrastis vt deum: quod tamen non fecissetis, si illum Areopagitæ in crucem sustulissent. Item cùm facta eius mirabilia destrueret *, nec tamen negaret; voluit ostendere, Apollonium vel paria, vel etiam maiora fecisse. mirum quòd Apuleium prætermisit, cuius solent & multa & mira memorari. Cur igitur, ô delirum caput, nemo Apollonium pro deo colit? nisi fortè tu solus, eo scilicet deo dignus, cum quo te in sempiternum verus Deus puniet.]

* al. adstruebat

L. DE LIBRI TITVLO.

Et post multa, hæc de librorum titulo: Cùm igitur talia ignorantiæ suæ deliramenta fudisset, cùm veritatem penitus excidere connixus esset: ausus est libros suos nefarios ac Dei hostes, φιλαληθῆς, id est, Veritatis amatores, annotare. O cæcum pectus! ô mentem C
Cimmeriis (vt aiunt) tenebris atriorem! Discipulus hic fortasse Anaxagoræ fuit, cui nives atramentum fuerunt: atque eadem cæcitas est, & vero falsitatis, & mendacio veritatis nomen imponere. Videlicet homo subdolus voluit lupum sub ouis pelle celare, vt fallaci titulo posset irretire lectorem.] hæc & alia aduersus oblatrantem in Christianam religionem hominem Lactantius prodit.

LI.

Verùm quinam ij fuerint, quos ipse nec nominandos existimauit (tanti enim eos fecit Christianus orator, vt ne illa quidē eos memoria dignos esse putarit, quæ ex immani quopiam scelere comparatur) peruestigare, haud otiosum erit: etenim ex insignis nominis prostratis hostibus post parram victoriam ad triumphum fiet gloriæ maioris accessio. Quod igitur ad priorem attinet; quinam ille fuerit, quem dicit Lactantius inter philosophos huius temporis sibi locum principē vendicasse, nullus alius quem opinari D
possimus occurrit, nisi Porphyrius, qui inter Platonicos horum temporum excellebat; quem & aduersus Christianam religionem commentarios edidisse, exploratissimum est. Meminimus eius antè sub Gallieno, cùm de Plotino, quo vsus est præceptore, opportuna incidit mentio; cùm & ex ipsius scriptis ætatem eius testatam reliquimus: qui enim (vt dictum est) anno decimo Gallieni annos triginta natus erat, cùm sub eodem Plotino profiteri cœpit; hoc anno decimonono Diocletiani, attigisse sexagesimumoctauum ætatis annum, certum est; sed & ad vltimam senectutem peruenisse, suo loco dicemus. Philosophorum verò alium ab ipso neminē scimus, qui hac tempestate aduersus Christianos scripserit. Quamobrem vt quæ Lactantius tradit, alicui alij adscribamus potiùs, quàm Porphyrio, nulla est ratio.

PORPHYRIVS IN CHRISTIANOS SCRIPSIT.

LII. [a] Eunapius in Vita Plotin. PORPHYRII NOMEN ET GENVS.

Quod autem ad eius genus pertinet; eum patria Tyrium fuisse, Eunapius[a] auctor est, qui addit Porphyrio nomen initio fuisse Malchum, quod Syrorum lingua E
Regem sonat; sed detorta appellatione ad purpuram regiam in vestimento insigne, Porphyrium veluti purpureum eum nominasse Longinum, apud quem sublimibus studiis eruditebatur, hæc Eunapius. Porrò fuisse eum constat natione Iudæum, Batanææ, quæ est in Iudæa ciuitas, natum; hinćque est quod S. Hieronymus[b] eum Batanæotem appellat, cùm ait: Quod nequaquam intelligens Batanæotes & sceleratus ille Porphyrius, in primo operis sui aduersus nos libro, Petrum à Paulo obiecit esse reprehensum, &c.]

[b] Hier. in epist. ad Galat. præfat. lib. 1.

LIII. [c] Socrat. lib. 3. c. 19. PORPHYRIVS DISERTOR FIDEI.

Quinetiam fuisse aliquando Christanum, sed non ferentem maiorum iussam reprehensionem, esse factum apostatam ac desertorem, Socrates[c], auctore Eusebio, quem citat, tradit, sic dicens: Iam verò vt videtur) idem illi, *nempe Iuliano*, accidit, quod Porphyrio. nam ille Cæsareæ Palæstinæ à quibusdam Christianis reprehensus, cum pro

A pro graui qua ardebat iracundia illud ferre non posset, religionem Christianam deseruit; & præ odio illorum qui ipsum coarguerant, ad libros conscribendos, quibus Christianos maledice & contumeliosè perstringeret, præceps fuit.] hæc Socrates. LIV. PORPHYRIVS IN IVRO REM PRAECEPS.

Sed nihil est, vt de animo eius ad reprehensiones tolerandas admodum alieno, atque ad iracundiam & furorem præcipiti, alterius testimonium afferamus; cùm ipse de se in Vita Plotini, quam scripsit, hæc dicat: Ego quandoque me ipsum interimere cogitabam: quod mirabiliter ille persensit; mihiq́ue domi perambulanti protinus adstitit, atq́ue: Studium nunc istud, ô Porphyri, tuum non sanæ mentis est, sed animi potiùs atra bile furentis. Itaque Roma abire me iussit.] hęc de se ipse. Honesta planè missio, & digna philosopho, qui præsertim (vt idem ipse ait) decem & octo annos Romæ Plotinum audisset.

B Quonam pacto, rogo, tam indomita ferà valuit cùm Christi cultibus esse? & quomodo sic moribus comparatus truculentus apostata, canina rabie in Christianos latrare LV. QVALES HOMINES FIDEI CHRISTIANAE.
cessasset, cùm præsertim ea arte Principum gratiam aucuparetur? Vides planè, quales Christiana religio habuerit aduersarios, superbos, tumidos, iracundos, petulantes, auaros, ac libidinibus (vt tradit Lactantius) omni ex parte turpissimos, indignos sanè, qui non tantùm inter Christianos, at nec inter Ethnicos, quibus optimi mores cordi essent, allegerentur; sed procul abiicerentur ab humano consortio, qui ab humanitate essent prorsus extorres. Porrò hunc ipsum Porphyrium calumniarum patrem iure [a] Cyrillus appellat, quòd amaros (vt ait [b]) in nos libros effuderit. [a] Cyrill. contra Iulian lib. 3. [b] Idem lib. 1.

Cetertim non omne simul Porphyrius virus effudit; sed primùm tres illos, quorum Lactantius meminit, libros edidit, quibus alios postea elaborans addidit vsq. ad numeLVI. DE LIBRIS PORPHYRII IN CHRISTIANOS.
C rum decimum quintum; tot enim ab eo scriptos contra Christianos libros, Suidas tradit. Adiecisset & alios, nisi Constantinus exterruisset, à quo in exilium pulsus est, vt suo loco dicemus: quinā autem aduersus eum scripserint, inferius pariter demonstrabimus. Duxisse eum vxorem viduam quamdam, Marcellam nomine, matrem quinæ sobolis, idem Eunapius tradit, vixisseq́ue ad extremam vsque senectutem, atque Romæ obiisse.

Quòd autem (vt vidimus) testetur Lactantius, hoc ipso anno, quo ecclesias demoliebantur Imperatores, Nicomediæ libros contra Christianos ab eodem Porphyrio esse LVII. [c] Hieronym. de Script. Eccles. in Eusebio. [a] Porphyr. in Vita Plotini.
conscriptos; S. Hieronymus[c] verò dicat, illum in Sicilia scripsisse: id inde accidit, quòd cùm certum sit ipsum Roma à Plotino recedentem in Sicilia secessisse, & (quod ipse Porphyrius[a] testatur) apud Lilybæum diutiùs permansisse, idem Hieronymus pariter existimarit ipsum suas lucubrationes ibidem elaborasse: quod quidem licet de aliis pluribus factum iure putemus; de his verò contra Christianos tunc editis, Lactantij, D
qui his rebus interfuit, fidem sequimur. Quòd autem existimarit S. Augustinus duos [b] Aug. Retract. lib. 2. c. 31.
fuisse Porphyrios, alterum qui contra Christianos edidit commentarios, alterum verò Siculum fama celeberrimum: vnum tantùm eumdemq́ue fuisse, qui aduersus Christianos scripsit, Porphyrium Platonicum, cùm eo qui (vt dictum est) habitauit diutiùs in Sicilia, omnes planè consentiunt.

Posterior ille verò, quem Lactantius tam egregiè suis coloribus pingit, non alius LVIII. DE HIEROCLE PHILOSOPHO.
quidem ex titulo operis esse cognoscitur, quam Hierocles, quem eo titulo, nempe, Veritatis amatoris, libros suos annotasse quos aduersus Christianos conscripsit, Eusebius auctor est, dum aduersus eum scribens, omnes impudentis hominis conatus temerarios, sed leuissimos quidem, infringit. Ad eum igitur commentarium Eusebij in Hie-
E roclem prouoco curiosos homines, studiososq́ue Philostrati, qui Apollonij Tyanæi Vitam mendaci stylo conscripsit; eosdemq́ue reuoco ad ea quæ de eodem Apollonio primo tomo Annalium à nobis scripta sunt; vt plenius de impostore cognoscant.

Quòd insuper idem Lactantius de Hierocle dicat, fuisse ex Iudicibus vnum, & LIX. HIEROCLES PRAEF. PRAETOR.
persecutionis auctorem; nempe ex Præfectis primariis aliquem, qui apud Imperatores plurimum posset: in eam sententiam adducimur, vt hunc ipsum existimemus esse Hierocleм, qui hac eadem persecutione (vt auctor est Epiphanius[a]) Præfecturam Augustalem exercuit Alexandriæ, idemq́. Hierocles in Actis Ædesij martyris, in Ægypto passi, Iudex iniquissimus nominatur. quæ verò acerbissima omnium tormenta, & [a] Epiphan. hæres. 68.
quæ omnem humanum captum superent, excogitarit Alexandriæ Præses; sequens paulo pòst Eusebij narratio de Ægypti martyribus, quæ paulo infrà ponetur, apertiùs demonstrabit.

Vt igi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

LX. Vt igitur tam Porphyrij, quàm Hieroclis, in Christianam religionem vulgatos commentarios contrariis scriptis penitus confutaret, veritatemque calumniis oppressam suo nitore fulgentem redderet, ac magis magisque illustraret; idem ipse Lactantius nobilem illam suscepit prouinciam, vt diuinarum Institutionum septem illos luculentissimos libros conscriberet. Ipse enim sui instituti rationem reddens, hæc ait[a]: Ij ergo, de quibus dixi, cùm, præsente me ac dolente, sacrilegas suas litteras explicassent; & illorum superba impietate stimulatus, & veritatis ipsius conscientia (vt ego arbitror) suscepi hoc munus; vt omnibus ingenij mei viribus accusatores iustitiæ refutarem: non vt contra eos scriberem, qui paucis verbis obteri poterant; sed vt omnes, qui vbique idem operis efficiunt aut effecerunt, vno simul impetu profligarem.] hæc Lactantius. A

[a] Lact. lib. 5. cap. 4. LACTANTII INSTITVTVM.

LXI. Porrò S. Hieronymus[b] tum has, tum reliquas Lactantij lucubrationes recensens, hæc ait: Firmianus, qui & Lactantius, Arnobij discipulus, sub Diocletiano Principe accitus cum Fannio * grammatico, cuius de Medicinalibus versu compositi extant libri, Nicomediæ Rhetoricam docuit; & penuria discipulorum, ob Græcam videlicet ciuitatem, ad scribendum se contulit. Habemus eius Symposium, quod adolescentulus scripsit Africæ, & Ὀδοιπορικὸν de Africa vsque Nicomediam hexametris scriptum versibus.] Cùm itaque ipse Africanus hominis in Africa profitentis discipulus fuerit, & Africæ Symposium scripserit, & ex Africa Nicomediam vsque suum iter metro decinerit; planè ipsum fuisse patria Africanum, conijci posse videtur. Sed & de aliis lucubrationibus eius hæc idem Hieronymus: Scripsit & alium librum, qui inscribitur Grammaticus, & pulcherrimũ de Ira Dei, & Institutionum diuinarum aduersus Gentes libros septem. Epitomen eiusdem operis in libro vno ἀκέφαλον, & ad Asclepiadem libros duos, de Persecutione librum vnum, ad Probum epistolarum libros quatuor, ad Seuerum epistolarum libros duos, ad Demetrianum auditorem suum epistolarum libros duos, ad eumdem de Opificio Dei, vel Formatione hominis librum vnum. Hic in extrema senectute magister Cæsaris Crispi filij Constantini in Gallia fuit, qui postea à patre interfectus est.] hæc de Lactantio Hieronymus. Verùm quos elaborasse diximus septem libros aduersus Gentiles, temporibus Constantini illos edidit, eidemque etiam dedicauit, vt inferius suo loco patebit. B C

[b] Hieronym. de Script. Eccles. in Lactan. * al. Flauio LACTANTII SCRIPTA.

LXII. Ceterum non defuerunt qui infames libros aduersus religionem Christianam à Porphyrio editos, simulac prodierunt, aduersariis commentariis egregiè confutarint, prorsusque compresserint. Id in primis suæ esse prouinciæ existimauit insignis ille doctrina & celebris S. Methodius Episcopus Tyri, vt Tyrij hominis (sic ille dici volebat potiùs, quàm Batanæus, pertæ suis Iudæum genus) infringeret temeritatem, procaciamque retunderet. Hic (inquit Hieronymus[c]) Olympi Lyciæ, & postea Tyri Episcopus, nitidi compositique sermonis aduersum Porphyrium confecit libros, & Symposium decem virginum, de Resurrectione opus egregium contra Origenem, & aduersus eumdem de Pythonissa & de ἀντιῤῥητικόν, in Genesim quoque & in Cantica Canticorum commentarios, & multa alia quæ vulgo lectitantur, & ad extremum nouissimæ persecutionis (siue, vt alij affirmant, sub Decio & Valeriano) in Chalcide Græciæ martyrio coronatus est.] hæc Hieronymus. Porrò sententiam illam de eius martyrio temporibus Decij, alibi[d] plenius refutauimus. Methodium alio nomine dictum esse Eubulium, qui cum citat, Epiphanius[e] tradit. At post Methodium Eusebius[f], ac denique extremo loco Apollinaris[g] contra eumdem Porphyrium edidit commentarios: licet sparsim tum S. Hieronymus, tum etiam S. Augustinus, Cyrillus, & alij, quæ idem contra diuina scripta impudenter effutiit, passim cùm se offeret occasio, refellere non prætermiserint. Postea verò (vt suo loco dicemus) Imperatoris sanctionibus iidem libri comburi iussi, penitus defierunt. D E

DE METHODIO EPISCOPO.

[c] Hieronym. de Script. Eccles. in Method. c. 83.

[d] Not. in Martyrol. Rom. die 18. Septemb. n.

[e] Epiphan. hæres. 64.

[f] Hieronym. de Script. Eccles. in Eusebio.

[g] Hieronym. de Script. Eccles. in Apollinari.

LXIII. Sed admirandum in eo præsertim diuinum consilium: quòd hoc ipso tempore, quo oblatrantium infidelium studiis in hunc modum oppugnaretur Christiana religio, eorumdemque vulgatis scriptis vbique proscinderetur salutare Christi nomen; idem ipse Dominus non e suis quempiam, qui his assueuerit certaminibus, in campum aduersus eos certaturum adduxerit, sed Ethnicum hominem, cumq; Christianorum antea acerrimum hostem: quem, vt crederet, diuina luce perfuderit, moxq. antequam plenè per baptismum fieret Christianus, necdum pene in militia tyro, in emeritos illos impietatis om-

EX HOSTIBVS COMPARATVS DEFENSOR.

A tis omnia stipendia milites veteranos armarit, & in eos debellaturum immiserit. Sic planè ex diuino illud accisse miraculo videatur, quod tamquam magnum aliquod ostentum Dominus Iob præmonstrauerit, dicens[a]: Numquid volet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum? Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo? aut confringet glebas vallium post te?] & quod sequitur: Numquid credes illi, quod sementem reddat tibi, & aream tuam congreget?] [a] Iob. 39.

Talis profectò his temporibus erat Arnobius, qui inter rhetores huius temporis principem sibi locum absque controuersia vendicabat: & eo ipso sanè tempore quo in religionem Christianam maior omnium persecutio ingruebat, cùm Fidelium alij fugam arriperent, latebras quærerent alij, rursus alij plures (quod deterius est) tormentorum metu succumberent: hic, inquam, fidem Christianam professurus, dat nomen Ecclesiæ. LXIV. ARNOBIVS SCRIBIT ADVERSVS GENTES.

B Sed cùm non crederent Episcopi id illi sincerè poscenti, nisi priùs oppignoraret fidem suam aliqua scriptione, qua deorum falsitatem, & fidei veritatem omni ex parte professam atque testatam relinqueret: eam aduersus Gentes scribendi commentarium oblatam occasionem libenter arripuit. Id quidem S. Hieronymus[b] tradit, sic scribens: Arnobius in Africa rhetor clarus habetur: qui cùm in ciuitate Siccæ ad declamandum iuuenes erudiret, & adhuc Ethnicus ad credulitatem somniis compelleretur; neque ab Episcopis impetraret fidem quam semper impugnauerat; elucubrauit aduersus pristinam religionem luculentissimos libros; & tandem veluti quibusdam obsidibus pietatis fœdus impetrauit.] hæc Hieronymus. [b] Hier. in Chron. addit. ad Euseb.

Scripsisse ipsum eos commentarios hoc tempore post promulgatum de incensione librorum & ecclesiarum demolitione decretum, iam satis superius ex ipsius scriptis est LXV.

C demonstratum: in quibus in primis hæc [c] de se ipso: Venerabar (ò cæcitas!) nuper simulacra modò ex fornacibus prompta, in incudibus deos & ex malleis fabricatos, elephantorum ossa, picturas, veternosis in arboribus tenias. Si quando conspexeram lubricatum lapidem, & ex oliui vnguine ordinatum, tamquam inesset vis præsens, adulabar, affabar, beneficia poscebam, nihil sentiente de trunco. Et eos ipsos diuos quos esse mihi persuaseram, afficiebam contumeliis grauibus, cùm eos esse credebam ligna, lapides, atque ossa, aut in huiusmodi rerum habitare materia. Nunc doctore tanto in vias veritatis inductus: omnia ista quæ sint, scio; digna de dignis sentio; contumeliam nomini nullam facio diuino: & quid cuique debeatur vel personæ vel capiti, inconfusis gradibus atque auctoritatibus tribuo. Ira ergo Christus non habeatur à nobis Deus? nec qui omnium alioquin vel maximus potest excogitari, diuinitatis afficiatur cultu, à

D quo iamdudum tanta & accepimus dona viuentes, & expectamus, dies cùm venerit, ampliora? Sed patibulo affixus interiit: quid istud ad causam? &c.] plura prosequitur de gloria Crucis Christi. [c] Arnob. lib. 1. ARNOBII PRIOR STATVS.

Vnde autem scribendi susceperit argumentum, ipso ingressu operis declarat, sic di- LXVI.

cens[d]: Quoniam comperi nonnullos, qui se plurimum sapere suis persuasionibus credunt, insanire, bacchari, & velut quiddam promptum ex oraculo dicere, Postquam esse in mundo Christiana gens cœpit, terrarum orbem periisse, multiformibus malis affectum esse genus humanum; ipsos etiam cælites de relictis curis solemnibus, quibus quondam solebant inuisere res nostras, terrarum ab regionibus exterminatos: statui pro captu & mediocritate sermonis contraire inuidiæ, & calumniosas dissoluere criminationes.] ita ipse. Hanc quidem falsam causam prætexuisse inter alias visi sunt Imperatores, E vt qualemcumque honestam viderentur nacti esse Christianos persequendi occasionem. nam & inferiùs post multa de iisdem, quid dicere solerent, hæc ait: Negliguntur dij, clamitant; atque in templis iam summa raritas est; iacent antiquæ derisui cærimoniæ, & sacrorum quondam vetertimi ritus religionum nouarum superstitionibus occiderunt; & meritò humanum genus tot miseriarum angustiis premitur.] quæ omnia ipse validissimè confutat. [d] Arnob. lib. 1. in initio. CAL. VMNIÆ IN CHRISTIANOS.

Quod verò opus illud, vt inter Fideles admitteretur, quasi fidei suæ vadem festinus absoluit; hinc planè est quòd in eo (vt ait Hieronymus[e]) fuisse visus est inæqualis & ni- LXVII.

mius, & absque operis sui partitione confusus. Rursum verò quòd nondum plenè esset scientia rerum Christianarum imbutus, vtpote cùm non solùm non fuerit baptismate illustratus, sed nec in Ecclesiam inter catechumenos acceptus; venia dignus est, si aliquibus næuis visus est commentarius ille esse respersus: qui in eo totus est, vt refellat ab Et- ARNOBII OPVS PRÆCOX. [e] Hieronym. ad Paulin. epist. 13.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ab Ethnicis in Christianos illatas calumnias, quæ multæ erant? cùm vndiquaque illi occasionem captarent, vt nomen carperent Christianum: vsque adeo, vt, quòd [a] res nostræ barbarissimis atque soloecismis obsitæ essent, & locutionis vitiorum deformitate pollutæ, objicerent; & quòd nouella esset Christiana religio, & magicis esset propagata præstigiis, & aliis similibus: quæ omnia ille quàm validissimè confutat. A

[a] Arnob lib. 1.

LXVIII. RELIGIO PROPAGATA.

Sed inter alia breui quodam compendio omnia, quæ præsentis temporis essent, ob oculos ponit; & de ea, quæ tunc inualescebat persecutio, meminit; qua minimè religio Christiana flaccesceret, sed cresceret, quæ & vbique barbaras quoque gentes humaniorib⁹ moribus excoluerit; cùm ait [b]: Nonne vel hæc saltem fidem vobis faciunt argumenta credendi, quòd iam per omnes terras in tam breui tempore & paruo immensi nominis huius sacramenta diffusa sunt? Quòd nulla iam natio est tam barbari moris, & mansuetudinem nesciens, quæ non eius amore versa molliuerit asperitatem suam, & in placidos sensus assumpta tranquillitate migrauerit? Quòd tam magnis ingeniis præditi oratores, grammatici, rhetores, consulti iuris, ac medici, philosophiæ etiam secreta rimantes magisteria hæc expetunt, spretis quibus paulo antè fidebant? Quòd ex dominis esse serui, cruciatibus affici omnibus statuerint, malint solui coniuges matrimoniis, exhedederari à parentibus liberi, quàm fidem rumpere Christianam, & salutaris militiæ sacramenta deponere? Quòd, cum genera pœnarum tanta sint à vobis proposita religionis huius sequentibus leges, augeatur res magis, & contra omnes minas atque interdicta formidinum animosius populo obnitatur, & ad credendi studium prohibitionis ipsius stimulis excitetur? B

[b] Eod. lib. 1. in fine.

LXIX.

An numquid hæc fieri passim, & inaniter creditis fortuitis incursibus assumi has mentes? Ita ne istud non diuinum & sacrum est, aut sine Deo eorum tantas animorum fieri couuersiones, vt cùm carnificis vnci, aliique innumeri cruciatus (quemadmodum diximus) impendeant credituris, velut à quadam dulcedine atque nectare ebrij cuncta contemnant? O ingratum & impium sæculum, &c.] Sed & de suppliciis, quibus Gentiles solerent Christianos afficere, hæc idem consentientia omnibus quæ de martyribus superius dicta sunt, atque dicentur [c]: Hoccine est, quæso, audax illud facinus & immane, propter quod maximi cælites aculeos in nos intendunt irarum atque indignationum suarum? propter quod vos ipsi cùm libido incesserit sæua, exuitis nos bonis, exterminatis patriis sedibus, irrogatis supplicia capitalia, torquetis, dilaceratis, exuritis, & ad extremum nos feris & belluarum laniatibus obiectatis? At de his, quæ in Gentiles dicta sunt ab Arnobio, satis. C

GENTILIVM CRVDELITAS.

[c] Arnob. lib. 1.

LXX.

Iam reliqua prosequamur, quæ de martyribus hoc anno passis ab Eusebio scripta sunt. Cùm [d] autem ea narrasset, quæ Nicomediæ gesta sunt, ad res tum in Palæstina, tum in Aegypto gestas sic stylum conuertit, vt eas potiùs summatim comprehendat, quàm sigillatim percenseat. Sed ipsum audiamus: Cùm (inquit) aliud edictum statim post primùm illud insequeretur, in quo præcipiebatur de iis qui tenebantur in carcere, vt, qui immolare vellent, abire in libertatem permitterentur; qui inficias irent, infinitis tormentis diuexarentur: multitudo martyrum, qui denuò in singulis prouinciis occumbebant, à nemine dinumerari potest, & eorum maximè qui in Africa, in gente Maurorum, in Thebaide, in Aegyto denique martyrio defuncti sunt. Ex Aegypto autem in alias vrbes & prouincias progressi, martyrij coronis erant insigniter decorati. D

[d] Euseb lib 8. cap. 7.

CARNIFICINÆ SANCTORVM DIVERSÆ.

LXXI. MARTYRES TYRI PASSI.

Quosdam enim ex illis in Palestina, propter patientem tormentorum perpessionem, claruisse scimus: alios Tyri Phœniciæ magnam laudem collegisse: quos quidem quis est qui non supra modum miratus fuerit, cùm oculis cerneret innumerabiles plagas, & egregiam athletarum re vera admirabilium in his pro pietate & religione concertantium constantiam; & statim post plagas, dimicationem cum bestiis voracibus, inque ea pardorum, vrsorum immanium, aprorum agrestium, taurorum denique igne & ferro ad rabiem acriter incitatorum impetus, & eximiam generosorum martyrum contra cuiusque bestiæ ictum tolerantiam? Quibus quidem rebus, dum gerebantur, ipsi interfuimus; diuinamque potentiam Saluatoris nostri, ipsiusque Iesu Christi, cui illi in cruciatu præclarum testimonium perhibebant, id temporis præsto martyribus opem tulisse, & euidenter se ipsam eis ostendisse, animaduertimus. E

LXXII.

Nam belluæ illæ rapaces, longo temporis spatio, neque sanctorum corpora attrectare, neque ad ea prope accedere audebant: sed infideles, qui extra repagula, alius aliunde,

aliunde, incitatione quadam eas in martyres instigarunt; impetu ferebantur. Et quamquam sancti Dei athletæ nudi consistebant in medio, manibusque eas prouocabant, & in se pertrahere conabantur (hoc enim vt agerent, illis erat imperatum) illos tamen solos non omnino attigerunt; verùm interdum, dum in eos irruebant, tamquam diuiniore quadam vi ac virtute fuerunt repulsæ, & retro denuo quàm mox resilierunt: quod cùm diu fieri cerneretur, non exiguam infidelibus spectantibus excitauit admirationem; vsque adeò vt prima bestia frustra incursante, secundam & tertiam in vnum eumdemque martyrem dimitterent. A

PARCVNT BESTIÆ MARTYRIBVS.

LXXIII. ADOLESCENTIS CONSTANTIA.

Interea non modò virilem & intrepidam sanctorum illorum animi tolerantiam, sed firmam etiam atque inflexibilem in teneris corporibus constantiam cum stupore quodam mirari licuerat. Vidisses enim adolescentulum, non viginti annos integros natum, nullis constrictum vinculis firmè consistentem, manibus in crucis modum è transuerso expansis, & robusta & excelsa mente in precibus ad Dei numen fundendis attentissimè defixum, neque omnino se commouentem, neque in hanc vel illam partem de loco in quo steterat deflectentem: id que cùm vrsi & pardi furorem & mortem in eum exhalarent, cumque iam eius carnem dentibus lacerare aggrederentur: quorum ora diuina quadam & inexplicabili potentia, nescio quo pacto, fuere probè obturata, & iterum ipsi retro properè recurrerent. Sed de isto hoc modo. B

LXXIV. DIVERSÆ SANCTORVM CARNIFICINÆ.

Alios rursum cernere potuisses (omnes enim simul quinque erant) agresti & immani tauro obiectatos; qui nonnullos ex infidelibus propius aduentantes cornibus in aerem coniecit, eosque discerpsit misere, & semiuiuos hominum manibus inde auferendos reliquit: verùm ad sanctos martyres solos, dum furore & rabie exardescens in eos irrumpere conabatur, ne appropinquare quidem poterat: & tametsi pedibus atque cornibus huc illucque vibrantibus insultabat, & cauteriorum incitamentis lacessitus, contra illos terrorem spirabat; tamen retrogrado cursu, diuina sacri numinis prouidentia repulsus fuit; vsque eò, vt, cùm iste illos neutiquam læsisset, alias belluas in eos immitterent: ad extremum post graues & varias illarum etiam incursiones, ense obtruncati fuere, & marinis fluctibus sepulchrorum loco mandati. Talis fuit Ægyptiorum pugna, qui Tyri pro vera pietate præclara certamina obierunt. C

LXXV. MARTYRES AEGYPTII.

Illos [a] autem qui sunt in ipsa Ægypto patria sua martyrio defuncti, nemo est qui non magnopere admiretur: vbi viri cùm vxoribus & liberis numero propè infiniti pro Saluatoris nostri doctrina, vita fragili & breui temporis momento duratura penitus neglecta, varia mortis genera subierunt. Quorum alij post cuticulam nouaculis laceratam, post membra luxata & distorta, post corpora flagellis acerbissimis laniata, aliisque infinitis variis & dictu horrendis tormentis excruciata, in ignem tandem coniecti fuerunt: alij in altum pelagus præcipitati: alij lictoribus sua capita amputanda fidenti animo obiecerunt: alij occubuerunt ipsis cruciamentis oppressi: alij fame confecti interierunt: alij rursum patibulis suffixi, quorum nonnulli tamquam malefici suspensi: alij deteriore modo capite in terram demisso, clauis firmati, & viui vsque eò seruati, quoad ipsis in patibulis fame contabescerent. D

[a] Euseb. lib 8. cap. 8. & 9.

LXXVI. PRODIGIOSA TORMENTORVM GENERA.

Nullo dicendi genere explicari potest, quænam verbera, quas ærumnas martyres in Thebaide exantlarint, testis acutis vngularum loco admotis, per totum corpus ad extremum spiritum dilacerati. Mulieres autem vno pede alligatæ sublimes in aerem, capite deorsum statuto, quibusdam machinamentis attractæ, nudis omnino & detectis corporibus, spectaculum fœdissimum, crudelissimum omnium, & ab omni humanitate alienissimum, intuentium oculis exhibuerunt. Homines rursus arboribus & earum ramis adstricti perierunt: nam cùm duos ramos, robustissimos illos quidem machinis quibusdam in vnum attraxissent, ad vtrumque illorum martyrum crura distinentes alligantesque, eos impetu quodam denuo pro natura sua distendi, diffundique dimiserunt: sicque illorum membra, in quos ista excogitabant, repentino impetu distracta fore suspicati sunt. E

LXXVII. DIVINA ET SAEVA CARNIFICINÆ.

Neque hæc certè fuere ad paucos dies, aut ad exiguum tempus, sed diu admodum ad annorum integrorum spatia continuata: in quo quidem spatio erant interdum plures quàm decem, nonnumquam viginti numero, & amplius eo, sæpè non pauciores quàm triginta interfecti; iam propè sexaginta, aliquando rursum centum viri vno die simul cum tenellis admodum liberis & mulieribus morti addicti, & variis suppliciorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

generibus vicissitudine quadam] admotis trucidati. Ipsi etiam cùm fortè in iisdem locis A
versaremur, complures confertim vno die sumus oculis contemplati, alios ignis incendio perimi, alios securi percuti; vsque adeò, vt cùm securis ipsa feriendo obtunderetur, & velut crebriore ictu debilitata infrigeretur, tum carnifices ipsi trucidando defatigati, mutuis operis traditis, alter ad alterum subleuandum succederet.

LXXVIII. MARTYRVM ALACRITAS. Quo quidem tempore mirandum supra modum alacritatem, vimque revera diuinam, & singularem animi propensionem eorum qui in Christum Deum crediderunt, intuebamur. Simulatque enim sententia contra priores pronunciata fuit, alij aliunde ad tribunal Iudicis prosilire cœperunt, seq. Christianos confiteri, acerbitates & multiplicium tormentorum modos pro nihilo putare, absque metu & terrore liberè pro religione & cultu Dei omnium rerum moderatoris loqui; cum gaudio denique, risu & lætitia postremam mortis sententiam excipere; sic vt psalmos, hymnos & gratiarum actiones in B
Deum totius mundi conditorem, quoad extremum spiritum edidissent, lætis animis decantarent.

LXXIX. *Euseb. lib. 8. cap. 10. & 11 DE PHILOROMO ET SOCIIS. Atque* isti martyres admiratione quidem digni fuerunt: sed illi præ ceteris videbantur egregiè admirabiles, qui quamuis diuitiis, nobilitate, gloria, eloquentia, & philosophiæ cognitione illustres essent; hæc omnia tamen pro vera pietate & fide in Saluatorem & Dominum nostrum Iesum Christum pro nihilo ducerent. Talis erat Philoromus, vir magistratum non illum quidem vulgarem adeptus, sed ad Imperatoris negotia Alexandriæ procuranda delectus, qui non sine magna gloria & honore (vt Romanorum mos est) à satellitibus stipatus, in dies singulos de controuersiis ad se relatis iudicium tulit. Talis Philæas etiam Thmuitensis Ecclesiæ Episcopus, vir planè cùm in ciuilibus patriæ institutis & Ecclesiæ ministeriis valdè præstabilis, tum philosophiæ disci- C
plinis eximius. Isti duo, cùm permulti & cognati & alij amici eos obsecrassent, cùm præterea viri primarij, qui cum Imperio erant, orassent, cùm ipse Iudex denique hortatus esset, vt sui ipsorum caperent misericordiam, liberorumq. & vxorum curam ducerent: nequaquam eiusmodi virorum precibus adduci poterant, vt vitæ cupiditate aliqua ex parte delectarentur, & diuinas leges de confessione & negatione Saluatoris nostri penitus contemnerent; sed virili animo & mente digna philosophis, immo verò pia & digna Deo contra omnes Iudicis minas, contra contumelias fortiter se opponentes, ambo capitibus abscissis, abierunt è vita. Sed quoniam Philæam propter humanioris litteraturæ notitiam crebro hominum sermone prædicatum diximus, ipse sui ipsius in ea re locuples testis accedat; & partim se ipsum, quinam tandem fuerit, ante oculos cuiusque proponat; partim martyria, quæ eius ætate Alexandriæ contigerint, accuratiùs multo, D
quàm in nostra situm est potestate, narret his verbis, quæ quidem ab ipsius litteris ad Thmuitas præscriptis petita sunt:

LXXX. EX PHILÆÆ EPISCOPI EPISTOLA. Beati martyres, qui apud nos occubuerunt, præclara illa exempla, monita salutaria, & insignes præceptiones in diuinis ac sacris litteris nobis ad imitandũ propositas, nulla ex parte contemnentes, oculos animi ad Deum omnium effectorem exquisitè intendebant; & mortem pro pietate oppetere secum statuentes, mordicus suæ vocationi adhærescebant. Ac quoniam isti sancti martyres Christi insignibus decorati, Dominum nostrum Iesum Christum pro nobis hominis naturam induisse, pro certo cognouerant, vt omne peccatum radicitus extirparet, viatica nostri itineris ad vitam æter-
[b] *Philip. 2.* nam susceptis nobis suppeditaret: Non [b] enim rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum E
factus, & habitu inuentus vt homo: humiliauit semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis: Isti, inquam, idcirco meliora dona æmulantes, omnem cruciatum, omnia suppliciorum genera quæ poterant excogitari, non semel, sed iterum atque iterum sustinuerunt: atque præ omnibus satellitum terroribus, quos laborabant non verbis solùm, sed rebus ipsis obnixè eis iniicere, non demiserunt animos, neque succubuerunt, propterea quòd perfecta in illis charitas timorem foras miserat. Quorum eximiam fortitudinem & excellam in singulis tormentis animi magnitudinem quæ tandem oratio poterit explanare?

LXXXI. OMNES EXHIBENT TORTORIS MVNER. Et cùm libera potestas omnibus permissa esset contumelias & pœnas illis pro arbitratu inferendi: hi fustibus, illi virgis, alij flagellis, nonnulli loris, multi sunibus eos percusserunt. Atque spectaculum nouis vicissim plagarum & supplicij generibus erat

A erat variatum, & multum probri habuit & ignominiæ. Quidam enim primùm manibus à tergo colligatis ligno appensi, & machinis quibusdam membra eorum vniuersa distenta distractaque, deinde à tortoribus ex mandato magistratuum per totum corpus grauiter diuexati; & non quemadmodum cum homicidis agi solet, latera solùm, sed venter, tibiæ, & genæ flagris ferreis cæsæ. Alij pependerunt ad porticum vna manu affixi, & articulorum membrorumque distensionem, quæ omnem doloris superabat acerbitatem, pertulerunt.

LXXXII. TORMENTA NOVA ET ACERBISSIMA. Alij vultu alterius in alterum obuerso ligati, & columnis pedibus non ad terram demissis appensi; sic vti cùm funes acriùs retraherentur & contentiùs, corporis grauitate ac pondere acerbiùs premerentur: neque tantisper solùm dum Præses cum illis quæ-
B stione disceptabat, illisque examinandis vacabat; sed per totum ferè diem istud supplicij genus sustinuerunt. quando enim ab illis ad alios profectus est ministros, ipsius auctoritati obsequentes reliquit, qui priores accuratè obseruarent, si quisquam tormentis euictus cedere videretur: mandauitque vt acerbè & sine remissione vlla funibus distorquerentur; & deinceps cùm iam iam essent animam acturi, rursum in terram demitti, paulim miserè raptarentur: neque enim de nobis vel minima cura in eorum animis resedit; sed omnia in nos perinde tum excogitare, tum re præstare videbantur, ac si homines non fuissemus.

LXXXIII. DIVERSA ALIA TORMENTORVM GENERA. Præter alia tormentorum genera istud nouum præterea, quod sequitur, ad-
C uersarij nostri inuenerunt. Nonnulli enim post verbera in compedibus ligneis positi erant, & pedes alter ab altero ad quartum foramen distenti districtique, adeò vt necessariò supini iacerent, nec possent propter plagarum vulnera recens toti corpori inflicta se vllo modo commouere. Alij in solum proiecti, præ crebris tormentorum ictibus, quos pertulerant, semineces iacuerunt; & propter varia ac diuersa tormentorum stigmata, quæ in corporibus habebant, miserabilius spectaculum, quàm cùm torquebantur, oculis contemplantium subiecerunt. Ex his autem qui ita se habebant, nonnulli in cruciatu mortui sunt, & singulari animi tolerantia aduersarium prorsus confuderunt. Alij semineces in carcerem concluſi, non multis diebus post, dolorum grauitate oppressi, excedunt è vita. Reliqui valetudine & viribus curatione recuperatis, temporis longinquitate, carcerisque vsu, & velut contritu multo, euadunt fidentiores. Sic igitur cùm esset singulis illorum præceptum, libera data optione, vel victimas execrabiles contrectandi, quò liberarentur molestijs, & profana atque execrabili ab illis libertate potirentur; vel non sacrificandi, & sententiam mortis exciperent: illi absque mora ad mortem libentibus animis gradiuntur. Norunt enim pro certo ea quæ à sacris litteris no-
D bis præscripta sunt: Sacrificans [a] diis eradicabitur. &, Non [b] sint tibi dij alieni, nec alius præter me. [a] *Exod. 22.* [b] *Exo. 20. 23*

LXXXIV. PHILÆAE EPISCOPI CERTAMEN ET SCRIPTA. Eiusmodi sunt voces Philææ martyris, cùm sapientiæ tum Dei ipsius amore inflammati maximè, quas ante extremam de eorum iudicio latam sententiam, cùm adhuc esset in carceris custodia, ad fratres Ecclesiæ, cui ipse præerat, per litteras misit; partim vti quo loco res illius erant, illis exponeret; partim vti eos hortaretur, vt pietate in Christo post mortem suam, quæ breui ipsum esset occupatura, mordicus adhærescerent.] hucusque de Philææ scriptis, eiusque martyrio Eusebius. Sed & S. Hieronymus [c] de eodem hæc ad- [c] *Hier. de Scrip. Eccl. in Philæa.*
dit: Elegantissimum librum de Martyrum laude composuit; & disputatione Actorum habita aduersus Iudicem, qui eum sacrificare cogebat, pro Christo capite truncatur, eo-
E dem in Ægypto persecutionis auctore, quo Lucianus Nicomediæ.] Natalis dies Philææ Episcopi adscripta habetur tabulis Ecclesiasticis cum Philoromo pridie Nonas Februarij, mentioque de eodem fit sexto Kalendas Decembris.

LXXXV. PALÆSTINI MARTYRES. Recitatis Eusebius quæ à Philæa Episcopo & martyre ad suos scripta erant, ad res in Palæstina gestas, nempe patrias, conuertens stylum, sic ait: Ex Palæstinæ martyribus primus erat Procopius: qui antequam carceris satis magnum feciſſet periculum; statim à primo ingressu, cùm in iudicio coram Præsidibus sisteretur, & ei imperatum esset vt diis eorum immolaret; vnum solum Deum se scire dixit, cui, sicut ab eo ipso præceptum est, soli esset sacrificãdum. Postquam verò quatuor Imperatoribus hostias etiam offerre illi mandatum fuit; sententiam quamdam, quæ illis parum arridebat, elocutus, hoc scilicet Homeri carmen:

Non bona res multi domini, Rex vnicus esto: extemplo securi percutitur.] Cùm

Universidad de Deusto
Biblioteca

de Procopio scribat Eusebius, momentaneo prope martyrio agonem consummasse; di- A
[a] Recitat ea Metaph. die 8. Iulij. uersum ab hoc illum constat fuisse Procopium, cuius Acta fusiùs scripta[a], cognita sunt in Concilio Nicæno secundo, Actione quarta. Prosequitur Eusebius de martyribus orationem, sic dicens: Post istum Alphæus & Zachæus, cùm post verbera & nouaculas, post vincula aspera, grauesque in iisdem dolores, post alias diuersas in tormentis quæstiones, post pedes dies noctesque compedibus ligneis, quatuor foraminum interuallo interposito, distentos distractosque, decimoseptimo die mensis qui vocatur Dius, hoc est apud Romanos ad decimumquintum Kal. Decembris, vnum solum Deum, & solum Iesum Christum Regem liberè essent confessi: velut aliquid locuti blasphemiæ, pari ratione cum martyre superiore, capitibus abscissis, ex hac luce decedunt.

LXXXVI. ROMANI MARTYRIVM. Ea porrò quæ erant Antiochiæ, eodem die, de Romano martyre factitata, memoria B
planè digna videntur. Iste enim Palæstinus genere, Ecclesiæ Cæsariensis diaconus & exorcista, cum pariter Antiochiæ in ecclesiarum vastatione fortè versaretur, complures viros simul cum vxoribus & liberis aceruatim ad idolorum delubra properantes, & iisdem hostias immolantes intuitus, spectaculum neutiquam tolerandum arbitratus est; & propterea singulari pietatis studio incensus accedit propius, & magna voce exclamas, eos grauiter redarguit. Qui propter hoc tam audax facinus prehensus, generosissimus (si quisquam alius) testis declaratur veritatis. Nam cùm Iudex mortem illi ignis incendio infligendam pronunciasset; ille vultu hilari & animo maximè læto sententiam lubens amplexatus, ad supplicij locum abducitur. Deinde vbi alligatur ad palum, & dum ligna illi circumcirca coaceruabantur; & hi qui incenderent rogum, Imperatoris iam præsentis sententiam expectabant; clamauit: Vbi mihi ignis, quæso?

LXXXVII. MARTYRIS INVICTA CONSTANTIA. Hæc locutus, accersitur ad Imperatorem, quo nouum & inusitatum genus supplicij C
sustineret, vt lingua nimirum illi amputaretur: quod fortissimè perpessus, rebus omnibus declarauit, diuinam vim illis, qui aliquid pro pietate subeant acerbitatis, opem semper apportare solere, cum labores & ærumnas alleuando, tum animi alacritatem firmè corroborando. Iste enim simulatque nouum illum supplicij modum intellexit, præ generosa animi alacritate neutiquam obstupefactus, lubens extendit linguam, & paratissimo animo eam lictoribus quasi instructam præbet. Post quod supplicium in vincula coniectus, longinquo temporis spatio ibi afflictatus; tandem cùm vigesimus annus regni Imperatoris *(nempe sequens)* aduentaret, quo ex decreto concessum erat vt libertas omnibus, qui vinculis vbique constricti tenebantur, palàm prædicaretur (in ipsis scilicet Vicennalium solemni celebritate) solus ipse in compedibus iacens, vtroque pede ad
quintum foramen distracto, laqueo collo circumiecto, strangulatus, martyrio demum, D
sicut ei erat in optatis, decoratur. Et quamquam extra patriam subiit martyrium: tamen cum Palæstinus genere esset, dignus videtur qui in Palæstinorum martyrum numero meritò reponatur. Hæc igitur primo anno, cum persecutio solùm contra Ecclesiæ Præsides grassaretur, hoc modo in Palæstina gesta fuerunt. quæ autem sequenti anno facta esse idem Eusebius tradit, suo loco dicemus.

LXXXVIII. ACT. MARCELLINI PAPAE. Visis his, quæ ab eodem auctore de martyribus hoc anno in Oriente passis sunt scripta; iam ad ea quæ in Occidente, ac potissimùm Romæ sunt gesta, orationem conuertamus. Feruntur in primis Acta quædam, sed admodum deprauata de Marcellini Papæ lapsu, deque eius per Concilium facta condemnatione, sequenti anno sub Cõsulatu Diocletiani octauo & Maximiani septimo: atque adeò vt lapsus Marcellini hoc anno, quo (vt ex Eusebio vidimus) aduersus Præsides Ecclesiarum est promulgatum Imperatorum E
edictum, contigisse dici posse videatur.

LXXXIX. Quid autem Acta quæ extant, qualiacumque sint, de Marcellini lapsu contineant, iam videamus. Ea quidem adeo deprauata habentur, vt perdifficile sit sensum ex eis germanum exquiri. triplici sunt editione excusa; & quæ scripta legimus in Cresconiana antiqua Collectione, haud emendatiora esse reperimus. Quamobrem quæ ad lapsum spectant, ex eis magis hic sententiam, coniecturis interdum adiuuantibus, reddere, quàm verba ipsa describere instituimus. Cùm verò (vt diximus) hoc primo anno persecutio in Ecclesiarum Præsides potissimum indicta esset; Marcellinus Papa, vt thurificaret, per Vrbanum Iouis Capitolini Pontificem pertentatur, eoque vano obtentu, quòd (vt aiebat) cum Magi Christi cunabulis munera, aurum, thus, & myrrham obtulerunt, thuris diis adolendi sanxisse visi fuerint disciplinam. Hæc adeo insulsa

A insulsa refellit Marcellinus, qui & de thure Christo oblato mysterium reseruit.

Prouocat autem ille ad iudicium Diocletiani atque Maximiani Imperatorum. Ipsis XC.
Vulcanalibus, quæ mense Augusti Romæ agebantur ijsdem Principibus ambo ex condicto obtulerunt contrarijs sententijs libellos scriptos: dijs thus offerendum Vrbanus inculcat; sed ex aduerso Marcellinus faciendum esse negauit. Tum Diocletiano consultius visum est cum Marcellino blanditijs agere; sicque eum blandis sermonibus adeò deliniuit, vt secum ea arte ad Vestæ templum perduxerit. Comitabantur illum duo diaconi, Caius & Innocentius, ac tres presbyteri, Vrbanus, Castorius, & Iuuenalis: qui vbi Marcellinum in templum ingressum esse vidissent, nondum tamen thus offerentem; ab eo recedentes, ad collegas presbyteros in Varicanum abierunt, & rem gestam, vt viderant, retulerunt.

B Cùm interim inde complures Christianorum, exploraturi quid in templo fieret, in- XCI.
gressi essent; Marcellinum viderunt thurificantem. Qui omnes sceleris testes, nominatim singuli in ijsdem Actis descripti sunt, omnes numero secundùm emendatiores codices septuagintaduo. de quibus sic enumeratis hæc in ijsdem Actis leguntur: Omnes electi sunt viri libra occidua, qui testimonium perhibent, videntes sacrificasse.] hactenus de Marcellini lapsu ex Actis: de quibus antequam disseramus, quæ proximè dicta sunt de libra Occidua, elucidemus. sunt hæc quidem perobscura; sed quid ea sibi velint, ab eruditis viris consultus, hæc ipsa respondi:

Inoleuerat apud antiquos mos ille, vt interdum ponderum notis numerum consig- XCII.
narent, atque distinguerent: vt, quod exempli causa adduci potest, cùm integram hereditatem pondo vnius libræ comprehenderent, partes eius secundum libræ pon-
C dus in in alia quoque minora pondera, secundùm quod à Volusio Metiano[a] pluribus [a] Volus. Met. distrib. habetur edit. in Codic. Theod. edit. Basil. 1568.
scriptum est, partirentur. Quòd igitur inferiùs Acta Synodi in causa Marcellini numerum septuagintaduorum testium, libram Occiduam nominant: inde pater, quòd hîc dicitur; Omnes electi sunt viri libra Occidua, qui testimonium perhibent] numerum septuagintaduorum testium esse significatum, eumque esse dictum libram Occi- [b] l. quotiescumque. de fide commiss. C. lib 10
duam, quòd scilicet ea libra septuagintaduos solidos contineret, vt ea lege[b] declaratur, qua dicitur:

Quotiescumque certa summa solidorum pro tituli qualitate debetur, aut auri massa XCIII.
transmittitur; in septuagintaduos solidos libra feratur accepta.]quæ quidem lex in Codice Theodosiano posita, lata habetur Romæ, Lupicino & Iouino Consulibus, Imperatoribus Valentiniano atque Valente fratribus. Extat & alia huic similis ab Arcadio[c] &
D Honorio promulgata. Erat ergo libra Occidua, nota, quæ septuagesimum secundum [c] l. 1. de oblatione vot. Cod. Theod.
numerum impleret: & puro Occiduam dictam ad differentiam prioris libræ numeri, quæ contineret octogintaquatuor solidos; quam quidem partitionem primus omnium Constantinus Imperator fecisse videtur: qui cùm esset in Oriente, statuit continere auri vnciam septem solidos, vt patet ex eius [d] rescripto ad Eufraxium, Paulino & Iuliano Consulibus, abhinc post annos vigintitres dato. [d] l. 1. de ponderatoribus. C. Theodos.

At nec propterea quòd auctus est numerus, imminutum est pondus; sed creuit illud XCIV.
quidem æquè. Nam sic est ab eo libra partita in octogintaquatuor solidos, vt quilibet solidus esset quatuor scrupulorum. ita ipse dum septem solidos pro vncia impendi voluit, quemlibet solidum quatuor mandauit appendi scrupulis; & sic quælibet vncia vigintiocto scrupulos continebat, cùm alioqui nonnisi vigintiquatuor scrupula pondus
E sit vnciæ. hæc igitur fuisse videtur libra Orientalis, cuius respectu illa alia septuagintaduorum solidorum, Occidua libra sit dicta.

Cùm verò per Constantinum & Valentinianum illud sit discrimen inductum inter libram Occiduam & Orientalem; nec penes antiquiores sit reperiri eiusmodi differentia, cùm nonnisi vna esset vbique libra: planè intelligi potest, Acta illa Marcellini nequaquam his temporibus esse conscripta, quando eiusmodi de libra Occidua nomenclaturę nullus penitus vsus erat: sed post dictas promulgatas leges, quibus inter vtramque libram diuersitas illa exorta est. At de libra Occidua ex Actis lapsus Marcellini modò satis. De Synodo autem, quæ habita legitur Consulatu Diocletiani octies & Maximiani septies, agemus anno sequenti.

Modò autem de Actis recensitis agamus. Quæ quidem etsi veneranda extent anti- XCV.
quitate signata, veteribus testata monumentis, ac tabulis Ecclesiasticis consignata, plurimo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rimorumque testificationibus confirmata videantur; vt ab his desciscere, stultum; & tot testibus obniti, temerarium existimari possit: tamen de veritatis certa fide dubitandum, haud leuiter admonere videntur tum quæ à S. Augustino sunt scripta aduersus ea quæ ab aduersarijs Catholicæ fidei in Romanam Ecclesiam, quam odio infensissimo sunt insectati, per calumniam obiecta sunt; tum etiam quæ in ijsdem Actis parum sibi constantia notata habentur; tum denique ea quæ à Græcis de eodem Marcellino dicuntur: quæ quidem haud sunt talia quæ dissimulari aut sepulta silentio valeant prætermitti. A

XCVI. AVGVSTINVS DEFENSOR MARCELLINI. [a] *Augst. de vnico Baptis. contra Petil. cap. 16.*

At primùm quæ de Marcellino S. Augustinus habeat, adducantur in medium. Agens enim aduersus Petilianum, acerrimum illorum patronum; ipsum hæc in eosdem Romanæ Ecclesiæ Episcopos effutientem redarguens, ait[a]: Quid ergo iam opus est, vt Episcoporum Romanæ Ecclesiæ, quos incredibilibus calumnis insectatus est, obiecta ab eo crimina diluamus? Marcellinus & presbyteri eius, Melchiades & Marcellus & Silucster traditionis codicum diuinorum & thurificationis ab eo crimine arguuntur: sed numquid ideo etiam conuincuntur, aut conuicti aliqua documentorum firmitate monstrantur? Ipse sceleratos & sacrilegos fuisse dicit: ego innocentes fuisse respondeo. quid laborem probare defensionem meam, cùm ille nec tenuiter probare conatus sit accusationem suam? ita ibi. B

XCVII. [b] *Aug. contra litteras Petil lib. 2. cap 92.*

Ad hæc adde, quòd si vera essent quæ à recentioribus obiecta sunt Donatistis: quo modo ista tam enormia tacuissent ipsorum maiores pugnacissimi Donatistæ? cùm enim de absoluto Cæciliano à Melchiade Papa aduersus eum querelarum libellos obtulerunt Constantino Imperatori, nihil penitus in Melchiadem obiecerunt, quamuis assertione Donatistarum communis esset eius causa in lapsu cum Marcellino; recentiores verò agentes aduersus vnum Melchiadem, eius sententiam pro Cæciliano latam labefactare C satagentes, ea in Melchiadem obiecere: in quorum principem Petilianum idem Augustinus calumniam arguens, ista subdit, quibus cùm sibi tum reliquis omnibus ea fuisse incognita, satis docet. An verò (inquit) quod de foro Aptungensium factum fuerat, ab istis accusaretur; & quod in Capitolio Romanorum factum fuerat, taceretur?] planè significans, quòd si ea (vt calumniabantur) verè facta fuissent, omni genere attestationum eadem corroborata reliquissent: quippe qui consueuissent abdita quæque peruestigare; & quæ non inuenissent, facta mentiri, atque Acta Proconsularia fingere, vt Catholicos crimine thurificationis, vel traditionis aspergerent, quo se iure illorum vitare communicationem ostenderent: hæc enim omnia totus ille longior causæ Cæciliani progressus, de quo agemus, apertè demonstrat.

XCVIII. MARCELLINI CAVSA DISQVIRITVR.

Hæc igitur cùm ita se habeant: quo modo quæ non in angulo, sed in medio Vrbis, & D coram Imperatore, & in templo id olorum sunt facta, à tali præsertim tantoque viro, vt & quod in Vrbe commissum esset, sciret Orbis (nam etsi Fideles facinus tacuissent, Gentiles magna sua gloria diffamassent) vnum præterierunt Augustinum, qui etiam Romæ tam diu versatus est? Certè quidem agens contra litteras eiusdem Petiliani idem Augustinus in commentarijs antea à se scriptis (vt ex tractationum eius catalogo possumus intelligere) cùm eadem de Marcellino ab ipso obijcerentur; quæ Petilianus non probaret, à se minimè credi testatur[b]: vt planè appareat, ea omnia fuisse incognita Augustino. Quòd si hæc sciuerint tantummodo Donatistæ: cur rem tantam absque aliqua rectificatione ijdem prodiderunt; cùm præsertim thurificationis atque damnationis Marcellini publica illa atque fide dignissima Acta suppeterent Synodalia?

XCIX. [c] *Aug. in Breuic. coll. die 3. cap. 18. & post collat. c. 12. 13*

Sed demus ea ab oscitante esse prætermissa Petiliano, alioqui vigilantissimo omnium E non tantùm ad perquirenda quæ essent vera, sed ad adstruendas quoque calumnias: cur in tot Concilijs & Collationibus reliqui Donatistæ, qui omnem verterunt lapidem, vt vnum diaconum Cæcilianum criminis traditionis arguerent, non pariter quos accusarent, Romanorum Pontificum, ac Marcellini præsertim, cùm opus fuit (quod & Augustinus obijcit) lapsus prodiderunt, ac probauerunt? Certè quidem in celeberrima illa edictis Imperatoris coacta Collatione Carthagine ex Catholicis atque Donatistis Episcopis, cùm vanè verbosi illi gloriarentur se probare paratos Melchiadem Romanum Pontificem fuisse sacrorum codicum traditorem; cùm prolixa admodum Acta legi petijssent[c], nihil eiusmodi penitus in eis inuentum est. Sed cur ibi, si verè putarent Marcellinum lapsum, non ex eo facessiuere negotium Melchiadi, quem illius diecbant fuisse presbyterum, sicut cum ex persona Felicis Aptungitani Cæciliano mouere

A uere quæstionem, quòd ab eo qui fuerat librorum traditor, ipse fuerit ordinatus?

Si igitur in tanto Concilio trecentorum Episcoporum tunc habito, Marcellini lapsus cognitus atque probatus fuit: quonam pacto res tot tantisque testibus patefacta, nullo (vt ait Augustinus) testificationis genere, nec à Petiliano, nec ab alij schismaticis est asserta? Vel quo modo tam liberè atque secutè id ab eis nulla probatione iactari, S. Augustinus affirmat, quod ex tanto Concilio vulgatis Actis, poterat esse perspicuum? Verùm si ea clandestinè in Sinuessana crypta sunt facta; quo modo, si eius lapsus fuit omnibus adeò manifestus, non etiam eius pœnitentiam curassent patres, publicatione Actorum, omnibus innotescere? Sed esto (vt hæc eadem sæpiùs inculcemus) hoc vnum latuit Augustinum: cur quæso, id Augustinum negantem Petilianus aduersarijs litteris postea non redarguit, nec à se dicta adeò certis firmisque testimoniis con- B firmauit? C.

Rursum verò cùm non Marcellinum tantùm thurificationis criminis Petilianus arguerit, sed & Marcellum, Melchiadem, atque Siluestrum: planè conuincitur, eadem facilitate, temeritate, ac dixerim falsitate, qua ceteros, de quibus nulla vmquam fuerit suspicio, fugillasse etiam Marcellinum, in quem nihil ampliùs quàm in reliquos Petilianus intulerit, nec de eo grauius quàm de ceteris in crimen adductis conquestus sit. Sed more suo hos omnes simul calumniis liquet exagitasse; sicut cùm Cæciliani diaconum, atque Mensurium Episcopum Carthaginensem (vt suo loco dicemus) iidem falsis accusationibus vexauerunt. hæc quo ad obiectiones Donatistarum in Marcellinum, & S. Augustini defensionem. Cùm præter hæc alia in ipsis Actis Marcellini lapsus nonnulla contineantur, quæ respui iure possent, nisi textus penitus depraua tus hæc aliqua ex parte C excusaret. Si Græcos de Marcellino auctores consulas: satis constat, Eusebium[a] non no- [a] *Eusseb lib. 7. cap. 26.* uisse eius lapsum, sed martyrium tantum; & Theodoretum[b] apertè testari de ipso, ma- [b] *Theod. lib. 1. cap. 3.* gna fuisse gloria in persecutione ista nobilitatum. CI.

Hæc verò à nobis veritatis studio inculcata, eruditi velim expendant, suumque iudicium interponant: nobis autem non est in animo, vt de Marcellini lapsu opinionem ore omnium diffamatam antiquare velimus, quæ & communi omnium consensione apparet postea esse credita, atque in antiquis cùm Romanæ Ecclesiæ, tum aliorum auctorum Martyrologijs, necnon in Breuiario Romano recepta & absque controuersia vlla retenta: adeò vt ab ea haud facilè esse recedendum existimemus, neque ob id improbanda, reiiciendaque esse putamus, quòd S. Augustinus ea penitus ignorauerit, & Donatistæ eadem Acta minimè comperta habuerint, sed (vt apparet) leuissima tantùm fama & D rumusculis dissipatis acceperint, vt si voluissent, minimè probare valuissent. CII.

At quid tam mirum, vt hæc latuerint Augustinum; qui etiam diu presbyter, iam ordinandus Episcopus, Nicænos canones toto Orbe vulgatos se ignorasse testatur[a]? Et quid tam nouum, vt huiusmodi de lapsu Marcellini & Concilio Sinuessano Acta conscripta minimè perlata fuerint ad Africanas prouincias; cùm illud quod cunctis præ manibus tam Græcis quàm Latinis esset Eusebij Chronicon, in Africam numquam peruenerit; vt oportuerit[a] Alypiũ illud petere ex Italia à S. Paulino Nolano Episcopo? Hæc [a] *Aug epistola 110.* in exemplum adducta, planè demonstrant, haud esse tanti momenti quæ dicta sunt, vt [a] *Apud Aug. epist. 53.* penitus infringant quæ tot publicis monumentis de Marcellini lapsu sunt tradita. Reliqua verò de Synodo in crypta Sinuessana collecta, suo loco pluribus dicturi sumus. Hæc porrò à nobis ex munere elucidandæ historicæ veritatis sunt allata; non autem vt lap- E sum Romanorum Pontificum, si verè contigisset, quouis prætextu (quod à liberalis historici candore procul abhorret) siue in Marcellino, siue in aliis Romanis Pontificibus, excusandum sumamus. CIII.

Quantumlibet enim consenserimus id accidisse; nihil est tamen quod præiudicium afferat Catholicæ veritati. Quid enim (inquit Tertullianus[a]) si Episcopus, si diaconus, [a] *Tertullianus de Præscript.* si vidua, si virgo, si doctor, si etiam martyr lapsus à regula fuerit; ideo hæreses veritatem obtinuere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas?] Et S. Augustinus postea de iisdem agens, hæc ipsa decernit[b]: Non sanè parua est (inquit) parumque glo- [b] *Aug. de vnic. Baptis. contra Petil. c. 16.* riosa consolatio cuiusque nostrum, si ab inimicis Ecclesiæ cum ipsa Ecclesia crimina- CIV.
mur: eius tamen defensio non in eorum hominum defensione consistit, quos isti nominatim falsis criminationibus appetunt. Prorsus quales fuerint Marcellinus, Marcellus, Siluester, Melchiades, Mensurius, Cæcilianus, atque alij, quibus obiiciunt pro sua defen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dissensione quod volunt, nihil præiudicat Ecclesiæ Catholicæ toto terrarum orbe diffu- A
sæ: nullo modo eorum innocentia coronamur, nullo modo eorum iniquitate damna-
mur. Si boni fuerunt, in areæ Catholicæ tritura tamquam grana mundati sunt: si mali
fuerunt, in areæ Catholicæ tritura tamquam stipulæ comminuti sunt. Intra istam aream
boni & mali esse possunt.] hæc Augustinus.

CV. MARCELLINI ET PETRI MARTYRIVM. Iam de Marcellino Papa ad Marcellinum Ecclesiæ Romanæ presbyterum, qui vnà cum Petro exorcista his temporibus Romæ passus est, conuertamus orationem: quorum martyrium præclara monumenta reddidere conspicuum. adnotatum enim habetur in Ecclesiasticis tabulis; illorumque memoriam Constantinus via Lauicana, erecta ecclesia, dignè prosecutus est: sed & eorumdem nomine fuit Romæ Titulus institutus. Quòd enim admirandis & planè egregiis quibusdam signis fuerit à Deo ipsorum martyrium illustratum, celebrioribus quoque officiis Romana Ecclesia illorum gloriam illustrauit. B
Extant Acta ipsorum, quæ, reddita pace Ecclesiæ, ab ipso carnifice nomine Dorotheo, qui eos gladio percussit, Damasus Papa tunc lector accepit, qui & nobili epitaphio eorum quoque sepulturam iam factus Episcopus exornauit.

CVI. * Apud Sur. tom. 3. die 2. Iunij. Passi enim sunt hi sub Sereno Vicario hæc autem quo modo se habuerint, ex ipsorum Actis, quæ extant * antiquitus scripta, hic attexere dignum existimamus. Vrgebat Romæ in Christi fideles sæuissima persecutio: quando inter alios Petrus clericus exorcista, sæpè confessus, sæpè est detrusus in carcerem. Cùm autem in vinculis esset, Arthemius carceris custos Paulinam filiam à dæmone lugebat arreptam. Cui Petrus: Si in Christum credis, Arthemi, salua erit filia tua. Ad quem ille: Miror valde imprudens consiliū: nam licet tu credas, Deus tamen tuus te liberare non potest. At Petrus: Non liberat nos Deus noster semper, vt patiendo faciat clariores; sed cùm expedit, facere non desinit. si ergo C
cùm me vinculis liberum videris, paratus es credere; certus sum quòd ab his me Dominus soluet. Consensit Arthemius: & ne quid humanitus possit accidere, duplicat illi catenas, & claustra quoque carceris communiuit. Cum verò abiisset domum, ac de his sermonem haberet cum Caudida vxore, atque hominem detineret, illa verò prudentior commendaret: ecce ex promisso Petrus mox affuit candidatus, crucem manu gestans; cùm, quæ tunc aderat vnà simul Paulina filia, corruens ad pedes eius, fuit, pulso dæmone, liberata. Perculsi illi his magnis prodigiis, crediderunt, & vnà cum ipsis alij plures hæc audientes; qui omnes à S. Marcellino presbytero, Petro in domum Arthemij perducto, sunt baptizati. Mansit apud eos Marcellinus, illos erudiens, vltra mensem, quòd Serenus Vicarius ægrotaret.

ARTHEMIVS EXPIRITVR MORA CVLO IBIDEM.

CVII. Cùm autem conualuisset, sessurus die sequenti, per Commentariensem Arthemio D
nunciauit, vt Christianos, qui in carcere essent, sisteret ante tribunal. Ille verò dimissis qui voluissent abire Christianis, manè coram Vicario, quid à Petro gestum esset, publicè narrauit: qui his auditis, mox Arthemium ipsum custodem carceris mandat plumbatis cædi; & in custodiam trudi: Marcellinum verò & Petrum præconis voce admissos interrogat primò verbis pacificis: sed nihil proficiens, Marcellinum, Christi nomen magna gloria prædicantem, pugnis graniter cædi iussit, cæsumque mancipari custodiæ, ibi & super vitri fragmina nudum sterni.

ARTHEMIVS CALDITVR.

CVIII. LIBERATI AB ANGELO CONFESSORES. Post hæc de Petro habuit quæstionem, quam his Iudex paucis absoluit: Nolo, inquit, vt existimes te iterum equuleo & lampadibus esse torquendum: sed ad palum cras ligaberis, & feris lacerandus traderis. Hisque dictis, recipi cum iubet in carcerem, & ligneo quoque compede coarctari: sed licet sæuiat iudicantis, hæcque præcipientis immanitas; tamen qui in eorum curam ac ministerium inuigilat Angelus soluit eum rursus, E
ac potius frangit vincula, ac demit ambos è carcere, liberosq. duxit ad eos qui nuper fuerant baptizati, vt eos roborarent in fide iam breui passuros: eoque per dies septem perfuncti officio, ad Serenum Vicarium redire iubentur. Cùm interim Iudex, non inuentis illis in carcere, Arthemium & vxorem eius Candidam atque Paulinam filiam comperisset esse Christianos; nec admoniti desciscere à fide & sacrificare voluissent, damnat eos ruderum mole via Aurelia viuos obrui.

ARTHEMII ET SOCIORVM MARTYRIVM. CIX. Cùm autem iidem ducerentur, Marcellinus & Petrus, magnaq. Christianorum multitudo eos affectantium illis occurrunt. his perterriti qui eos ducebant, fugam arripuissent, nisi à Christianis retenti fuissent: quibus parentes distulerunt illorum necem tanto temporis spatio, quousque Marcellinus Missas in proxima crypta perficeret. Quibus

A bus absolutis, Arthemium gladio percusserunt, Candidam & Paulinam in cryptam impulsas (vt iussum fuerat) obruerunt: Marcellinum verò & Petrum seipsos sponte dantes arbori alligarunt, donec Serenus mandaret quid de illis esset agendum.

CX. MARCELLINI ET PETRI MARTYRIVM. Qui eos vt maleficos, ne nouis prodigiis alios (vt hactenus fecerant) ad Christo credendum impellerent, longiùs amandans ab Vrbe, ad Siluam Nigram perduci iussit, ibique truncari capite. Quò cùm peruenissent Marcellinus & Petrus; se inuicem osculo salutantes, flexis genibus, decollati sunt. Fuerunt tunc ex Christianis qui viderunt animas eorum mira claritudine tamquam sponsas ornatas in cœlum ferri. Sed & Senatoriæ feminæ Christianæ, Lucilla & Firmina, diuinitus admonitæ, collegerunt corpora Marcellini & Petri, & sepelierunt in crypta inferiori apud S. Tiburtium, adiuuantibus
B eas duobus acoluthis.] hucusque Acta eorum breuiùs enarrata. Porrò locus ille Memoria horum martyrum illustris est redditus, & à Fidelibus non ampliùs Silua Nigra, sed Candida dictus est; idemque præ martyrum excellentia, sede quoque Episcopali postea insignitus.

CXI. DAMASI PAPAE EPIGRAMMA. Habent autem eadem ipsa Acta tum edita, & quæ antiquitus scripta legimus, hanc appendicem: Hæc omnia Damasus, cùm lector esset, puerulus didicit ab eo qui eos decollauerat: & postea factus Episcopus, in eorum sepulchro his versibus limina decorauit:

Marcelline tuos, pariter Petre, nosce triumphos.
Percussor retulit Damaso mihi, cùm puer essem,
Hæc sibi carnificem rabidum mandata dedisse:
Sepibus in mediis vestra vt tunc colla secaret;
C *Ne tumulum vestrum quisquam cognoscere posset:*
*Vos alacres vestris manibus mundasse * sepulchra,* * al. fodisse
Candidulo occultè postquam iacuistis in antro.
Postea commonitam vestra pietate Lucillam
Hic placuisse magis sanctissima condere membra.

Is verò qui eos decollauit, nomine Dorotheus, postea sub S. Iulio Pontifice publicam egit pœnitentiam: & omni populo indicans quæ vidisset, baptizatus est in senectute sua, & per bonam confessionem peruenit ad misericordiam Saluatoris, qui viuit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.] hucusque ibi. his quidem vetera quæque Martyrologia in omnibus consentiunt, quibus natalis ipsorum dies egregia memoria illustratur.

CXII. Sed de reliquis, qui ex Romano Clero, hac eadem persecutione furente (quæ hoc an-
D no potissimùm in Christianos Romæ sæuiit) subiere martyrium, prosequamur historiam. Inter alios autem nomine celebres enituerunt Maximus presbyter atque Sisinnus diaconus, gloria confessionis & virtute miraculorum illustres: qui pro religione Christiana amplificanda egregiam nauantes operam, inter alios Faltonium Pinianum virum Consularem, eiusque coniugem Lucinam ad Christi fidem perduxerunt; qui ambo in fouendis Christianis curandisque omnem adhibuerunt diligentiam. Facti enim sunt Romæ agentibus Fidelibus ab impetu persecutorum perfugium, auxiliumque tutum profugis Christianis, quibus consilio, ope, omnique officio præstò erant, suscipientes eos, & in diuersa sua prædia amandantes, pascentes, atque seruantes. PINIANI CONSVLARIS CHRISTIANI ILLVSTRIS MEMORIA.

CXIII. Ex hoc namque Piniano illum quoque S. Albinæ generum Pinianum fide Christiana clarissimum prouenisse putamus; cuius nomen tum Hieronymi, tum etiam Augustini
E chartis egregiè illustratur. Lucina verò omnibus propemodum Actis martyrum, qui sub hac persecutione Romæ sunt passi, magnopere commendatur. At quod ad ipsos martyres pertinet: Sisinnius diaconus, qui cum aliis compluribus Christianis in prædium Piniani secesserat, apud Auximum in Picæno vnà cum sociis Diocletio atque Florentio à Gentilibus impetitus lapidibus, necatus est: Antimus verò Romæ via Salaria, & post eum Maximus, Bassus, & Fabius capite plexi, martyrium sunt consecuti. post hos passos esse Simplicium & Faustinum fratres, eorumdem ipsorum martyrum Acta * declarant. Porrò Beatricis eorum sororis martyrium, & diuina vltio in eum, qui, vt illius prædio potiretur, eam occidendam curauit, sic ibi breuiter enarrantur: MARTYRIVM SISINNII ET SOCIORVM. * Apud Sur. to. 3. die 31. Maij in aliquibus corrigenda.

CXIV. Cùm autem cæsi essent Simplicius & Faustinus via Portuensi, soror eorum Beatrix eos sepeliuit: atque deinde se contulit ad venerabilem Lucinam, mansitque apud eam septem mensibus. Interea cùm prædium quoddam Beatricis huius Lucrerius vicinus possessor

Universidad de Deusto
Biblioteca

possessor vsurpare conaretur, quod viua ipsa facere non liceret: eo obtentu quod Christiana esset, & nollet sacrificare à seruis eam præfocari mandat: qua extincta, quod optabat, poritus est prædio: cumque ibi lætus vnà cum suis epularetur, mox infantis ei mortem nunciantis voce perterritus, arreptus à dæmone, ab eodem extinguitur. Sic Deus Christianorum iniurias digna animaduersione per dæmones vindicabat. Quid simile eadem ipso exordio Acta narrant etiam accidisse Cheremoni olim in Proconsulatu Asiæ Piniano assidenti: qui cùm in Christianos acerbius ageret, inuasus à prauo dæmone è carruca proruens, male vexatus, martyres nominans quos necauerat, ab obsidente dæmone extinctus est: quibus exterrefactus, & in morbum incidens, Pinianus, à Christianis ab vxore Lucina vocatis sanatus, atque, licet occultò, Christianam fidem amplexus est. Hæc autem & alia quæ in eisdem Actis narrantur, haud dissimilia ab iis esse noscuntur, quæ à Tertulliano in libello ad Scapulam recensentur. Porrò horum omnium martyrum natales dies[a], qui ex more in Ecclesiasticis tabulis semel scripti sunt, anniuersaria celebritate in Ecclesia perseuerant.

DE LVCRETIO ET CHEREMONE DIVINA VLTIO

[a] Martyrolog. Rom. 11 Maij & 29. Iulij.

CXV. FELICIS ET ADAVCTI MARTYRIVM.

Sed eiusdem quoque persecutionis tempore presbyter Romanæ Ecclesiæ Felix, cuius mentio etiam habetur in Actis Caij Papæ, pro fide Christiana nobile martyrium subiit; cuius Acta martyrij summatim complexa, his verbis monumentis Ecclesiasticis commendata habentur[b]: Romæ via Ostiensi passio beati Felicis presbyteri sub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus: qui post equulei vexationem, data sententia, cùm duceretur ad decollandum, obuius ei fuit quidam Christianus: qui dum se Christianum quoque esse sponte profiteretur, mox cum eodem pariter decollatus est. Huius nomen ignorantes Christiani, Adauctum eum appellauerunt; eò, quòd sancto Felici auctus sit ad coronam. hæc ibi.

[b] Idem die 30. Augusti.

CXVI. DE ALIIS MARTYRIBVS ROMAE PASSIS.

Ex eodem quoque Romano clero Ioannes[c] & Crispus, ordine presbyteratus insignes, cùm in eadem persecutione multorum martyrum corpora religiosè sepulturæ mandassent, & ipsi quoque eorum sunt meritis sociati; quorum memoria consignata certa ipsorum die natali in Ecclesia est insignis. Passi sunt ex eodem clero alij insuper illustres martyres, de quibus vna cum Marcello Papa suo loco dicemus, deque aliis quoque martyribus Romæ tunc martyrio coronatis. Quod enim instituimus de martyribus hac persecutione, egregio exantlato certamine, coronatis tum Romæ, tum aliis locis distincte ordine temporum agere; ad ea in primis martyrum Acta conuertemus orationem, quæ certis Consulibus consignantur; ac demum de ceteris in vnum summatim collectis agemus. Cùm alioqui sciamus, hoc primo persecutionis anno, non tantùm in memoratis prouinciis, sed in aliis vbique gentium sub Romano Imperio Constitutis, in Christianos crudeliter esse sæuitum.

[c] Idem die 18. Augusti & alij.

CXVII.

Quibus autem exagitatæ fuerint cladibus Ecclesiæ Galliarum atque Hispaniarum, nemo puto pro dignitate assequi aliquando poterit oratione: vt iam poeticum illud in historia, at non poeticè quidem, liceat vsurpare[d]:

[d] Virg. Aeneid. 6.

Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possim.

IMMENSA MARTYRVM MVLTITVDO.

Rerum quidem immensitas fermè superat omnem hyperbolen. Quandoquidem (vt sæpiùs dictum est) cùm vniuersum Romanum Imperium refertum esset cultoribus Christi, & tota vis Imperatorum in hoc posita, vt Christianam religionem radicitus extirparet, penitusque conuelleret: non prouincia, non ciuitas, oppidum, vicus, rus, prædium, hortus, vel casa fuit, in quibus de Christianis non fuerit habita diligens inquisitio & animaduersio. Quid autem in singulis Christiani orbis prouinciis acciderit, etsi non omnia assequi licuit; tamen ex iis quæ vera atque germana scripta esse inuenimus Acta Proconsularia martyrum, de ceteris licet iudicium facere.

CXVIII. FELICIS EPISCOPI CERTAMEN

Cùm peruenisset Imperatorum de libris comburendis edictum in Africam: qui primus vexillum confessionis aduersus execrandam impietatem erexerit, fuisse reperitur Felix Episcopus Thibarensis, cuius martyrij extant Acta, legitima quidem, sed (vt apparet) depranata in Consulibus. nam cùm ex iis quæ dicta sunt, liquidò sit demonstratum, hoc anno, sub iisdemq. Consulibus de libris comburendis fuisse promulgatum edictum; tamen sub Consulatu Diocletiani nouies, & Maximiani octies, id factum in iisdem ponitur: sed eo anno eosdem Imperatores se abdicasse Imperio, suo loco dicemus.

A mus. At reddamus hic eadem acta[a]; & quæ mendosa esse videntur, in margine adnotemus; vt lectioni, quam reperimus, in omnibus sit consultum.

[a] Apud Sur. tom. 5 die 24. Octobr.

Constantino[*] Chloro & Galerio Maximiano quartum Consulibus, exiuit edictum Imperatorum & Cæsarum super omnem faciem terræ: & propositum est per colonias & ciuitates principibus & magistratibus, suo cuique loco, vt libros Deificos legis perterent de manu Episcoporum & presbyterorum. Tunc programma positum est in ciuitate Thibarensi[*] die Nonarum Iuniarum. Tunc Magnilianus Curator iussit ad se perduci seniores plebis. Eadem die Felix Episcopus Carthaginem fuerat profectus. Aprum verò presbyterum ad se iussit perduci, & Cyrum & Vitalem lectores. Quibus Magnilianus Curator dixit: Libros Deificos habetis? Aper dicit: Habemus. Magnilianus Curator dicit: Date illos igni aduri. Tunc Aper[*]: Episcopus noster apud se illos

CXIX. [*] Diocletio IX & Maximiano VIII. Coss. [*] Thibarensi. ACTA SS. MARTYRVM AFRICANORVM. [*] al. Cyrus

B habet. Magnilianus Curator dicit: Vbi est? Aper dicit: Nescio. Magnilianus Curator dicit: Eritis ergo sub Officio, donec Anulino Proconsuli rationem reddatis.

Postera autem die Felix Episcopus venit Carthagine Thibarim[*]. Tunc Magnilianus curator iussit Felicem Episcopum ad se perduci per Officialem. Cui Magnilianus Curator dicit: Felix Episcope, da libros, vel membranas quascumque habes. Felix Episcopus dixit: Habeo, sed non do. Magnilianus Curator dicit: Prius est quod Imperatores iusserunt, quàm quod tu loqueris: Da libros, vt possint igni aduri. Felix Episcopus dixit: Melius est me igne aduri, quàm scripturas Deificas: quia bonum est obedire[b] Deo magis quàm hominibus. Magnilianus Curator dixit: Prius est quod Imperatores iusserunt, quàm id quod tu loqueris. Felix Episcopus dixit: Prius est præceptum Domini, quàm hominum. Magnilianus dixit: Recogita tecum.

CXX. [*] al Thibiutam FELICIS CONFESSIO.

[b] Act. 5.

C Post tertium autem diem iussit Curator Felicem Episcopum ad se perduci, & dixit ei: Recogitasti tecum? Felix Episcopus dixit: Quæ priùs locutus sum, & modò loquor, & ante Proconsulem ea sum dicturus. Magnilianus Curator dicit: Ibis ergo ad Proconsulem, & ibi rationem reddes. Tunc assignatus est illi Vincentius Celtinus, Decurio ciuitatis Thibarensium. Tunc profectus est Felix à Thibari, octauo Kalendas Iulias: ligatus deductus est: ligatum verò iussit in carcerem trudi.

CXXI. ALIA QVAESTIO DE FELICE.

Alia autem die productus est Felix Episcopus ante lucem. cui dixit Proconsul: Quare scripturas supernacuas non reddis? Felix Episcopus dixit: Habeo, sed non dabo. Tunc iussit eum alligatum in ima carceris mitti. Post sexdecim autem dies Felix Episcopus productus est de carcere in vinculis, hora noctis quarta, ad Anulinũ Proconsulem. Cui dixit Anulinus: Quare scripturas supernacuas non reddis? Felix Episcopus respondit:

CXXII. QVAESTIO SVB ANULINO.

D Non sum eas daturus. Tunc iussit eum Anulinus Proconsul ad Præfectum Prætorio mitti, Idibus Iulij. Tunc Præfectus iussit eum suo carcere recipi, & maioribus vinculis ligari. Post dies autem nouem iussit eum Præfectus ad[*] Imperatores nauigare.

[*] al. post

Tunc Felix Episcopus ascendit nauim cum vinculis magnis, & fuit in capsa[*] nauis diebus quatuor: volutat sub pedibus æquor: panem & aquam non gustauit, ieiunus in portum peruenit, & in ciuitate Agrigento exceptus est à fratribus cum summo honore. Inde venerunt in ciuitatem nomine Catanam: ibi similiter sunt excepti. Inde Messanam venerunt. Inde Taurominium: ibi similiter sunt excepti. Postea fretum nauigauerunt in partes Lucaniæ ciuitatem nomine Rulo. Inde profecti sunt Venusium, quæ est ciuitas regionis Apuliæ. Tunc Præfectus iussit Felicem de vinculis cripi, & dixit: Felix, quare scripturas Dominicas non das? aut forsitan non habes? Cui respondit: Habeo

CXXIII. [*] al. in caseale NATALITIO FELICIS.

E quidem, sed non do. Præfectus dixit: Felicem gladio interficite. Felix Episcopus dixit voce clara: Gratias tibi Domine, qui me dignatus es liberare.

Et ductus est ad passionis locum (cùm etiam ipsa Luna in sanguinem conuersa est) die tertio Kalendas Septembris. Felix Episcopus, eleuans oculos in cælum, clara voce dixit: Deus, gratias tibi: quinquaginta & sex annos habeo in hoc sæculo: virginitatem custodiui, Euangelia seruaui, fidem & veritatem prædicaui. Domine Deus cæli & terræ, Iesu Christe, tibi cernuicem meam ad victimam flecto, qui permanes in æternum: cui est claritas & magnificentia in sæcula sæculorum. Amen. | hucusque Felicis Acta ex Gestis Proconsularibus magna ex parte (vt apparet) accepta. In rabulis autem Ecclesiasticis nono Kalendas Nouembris, Felicis & aliorum natalis dies ponitur, in quibus loco Magnaliani, Magdelliani legitur hoc titulo: Venusiæ in Apulia natalis sanctorum martyrum Felicis Episcopi Africani, Audacti, & Ianuarij

CXXIV. FELICIS EPISC. MARTYRIVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

presbyterorum, Fortunati & Septimi lectorum: qui tempore Diocletiani à Magdeliano Procuratore multis diu vinculis & carceribus in Africa & Sicilia macerati; cum Felix nullatenus sacros libros iuxta Imperatoris edictum tradere voluisset, tandem occisione gladij consummati sunt.] A

CXXV. MARTYRES AFRICANI.

Vrgente sæuiùs hac persecutione in Ecclesiam Africanam sub eodem Proconsule Anulino, qui eam prouinciam plurimis annis vsque etiam ad tempora Constantini administrauit, quamplurimi sunt coronati martyrio, quorum memoria è chartis excidit. Prædicatur verò mirificè inter alios insignes martyres Crispina clarissima femina, quæ Thebaste in Numidia sub eodem Proconsule passa est, cuius frequenter meminit Augustinus[a]. eius natalitia dies Nonis Decembris dicata est. Cui subiiciuntur ij martyres Thagurae in Numidia passi, Iulius, Potamia, Crispinus, Felix, & alij septem. Sed & Marciana virgo in Cæsarea Mauritaniæ mirificè commendatur vitæ constantia & castitate, eiusque memoria quinto Idus Ianuarij est adscripta; quam ad coronam secuti sunt decimo Kalendas Iunij Timotheus, Polius, & Eutychius diaconi. At Carthagine inter alios insignes martyres coronata est martyrio Candida virgo, duodecimo Kal. Octobris. Sed exciderunt, magno sanè detrimento, Acta tum horum, tum etiam aliorum plurimorum, qui in eadem prouincia passi sunt martyres: nulla quippe prouincia adeò externorum incursionibus perinde atque Africa patuit, vt suis locis dicturi sumus.

[a] Aug. de Virg. c. 44. In Psal. 120. & 137. De verb. Dom. serm. 53. De diuers. ser. 39. c. 2.

B

CXXVI. MARTYRES LEGITIME PROBABANTVR.

Vigebat in Africa consuetudo his temporibus (quam in aliis quoque prouinciis seruatam credimus) vt, quamuis ingens esset martyrum numerus, ingraue scente persecutione; non tamen absque delectu omnes qui passi essent, in Ecclesiasticas martyrum tabulas inferretur, neque passim cunctis deferretur honor atque cultus probatis tantùm martyribus debitus. sub cuius enim Ecclesia aliquis martyrio vita functus esset, Episcopus rem gestam ad Primatem eius prouinciæ perferebat: ille verò rursum totius Africæ Primatem, nempe Carthaginensem Episcopum, de iisdem quæ gesta essent, magna diligentia admonebat: qui re accuratiùs considerata, & (vt puto) cum aliis quoque communicato consilio, decernebat cuinam martyris cultus deberet impendi, cuive denegandus esset. C

CXXVII. MENSVRII DECRETVM.

Est de his planè exemplum Mensurij Episcopi Carthaginensis, litteras rescribentis[b] ad Secundum Primatem Numidiæ, quibus illos interdixit honore martyrij, qui non diuini Spiritus impulsu, sed temeritate quadam, nulla à persecutore facta interrogatione, se sacros habere codices, quos non essent daturi, profiterentur. Eadem quoque ex causa contra Cæcilianum, eiusdem Mensurij in Ecclesia Carthaginensi diaconum, exarsit furor Lucillæ potentissimæ feminæ: quæ cùm ab eo argueretur, quòd ante sacræ Eucharistiæ communicationem os cuiusdam martyris nondum recepti exosculari soleret; magno furore in eum exarsit, nec destitit donec vixit (vt dicemus) cum mille modis lacessere, atque exagitare molestiis. rem gestam in hæc verba narrat Optatus[c]: Cùm Lucilla correptionem Archidiaconi Cæciliani ferre non posset, quæ ante spiritualem cibum & potum os nescio cuius martyris, si tamen martyris, libare dicebatur; & cùm præponeret calici salutari os nescio cuius hominis mortui, etsi martyris, sed nondum vindicati; correpta, cum confusione irata discessit. Irascenti & dolenti ne disciplinæ succumberet, occurrit subitò persecutionis enata tempestas.] hæc Optatus. Porrò eam fuisse natione Hispanam, Augustinus[d] affirmat. sed de ea plura ac sæpè inferius. D E

[b] Apud Aug. in Breuic. Col. lib. 3. c. 13.

[c] Optat. Milenian. contra Parmen. lib. 1.

[d] Aug de Vnit. Eccl. c. 3.

CXXVIII. ALII MARTYRES IN AFRICA PASSI.

Sed ad martyres in Africa passos redeamus. Coronati ibidem reperiuntur Paulus, Gerontius, Ianuarius, Saturninus, Successus, Julius, Catus, Pia, atque Germana: quonam autem martyrij genere interierint, quoniam perierunt Acta, haud liquet. Sunt & alij, de quibus ex temporis ordine dicturi sumus anno sequenti. Certè quidem, cùm omnes quæ erant sub Romano Imperio Ecclesiæ constitutæ, hac vehementer fuerint persecutione exagitatæ, præ omnibus tamen sensit Ecclesia Africana iacturam, quæ nullo vmquam remedio posterioribus temporibus redimi valuit, non quidem cæde martyrum (nam id lucrum fuerat existimandum) sed quòd complures Episcopi impio parentes edicto, sacros codices cùm tradidissent, vnà simul conspirantes aduersus pios, quos calumniis oppressérant, schisma immortale conflarunt. id quidem Optatus[e] Mileuitanus, de iis quæ hoc anno sunt gesta agens, narrat his verbis:

[e] Optat. contra Parmen. l. 1.

In Afri-

A In Africa duo mala & pessima admissa esse constat: vnum in traditione, alterum in schismate. sed vtraque mala & vno tempore, & iisdem auctoribus videntur esse commissa. Debes ergo, frater Parmeniane, discere, quod intelligeris ignorare. Nam ferme ante annos sexaginta, & quod excurrit, per totam Africam persecutionis est deuagata tempestas, quæ alios fecerit martyres, alios confessores: nonnullos funesta prostrauit in morte, latentes dimisit illæsos. Quid commemorem laicos, qui tunc in Ecclesia nulla fuerunt dignitate suffulti? quid ministros plurimos? quid diaconos in tertio, quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? Ipsi apices & principes omnium aliqui Episcopi illis temporibus, vt damno æternæ vitæ, istius incertæ lucis moras breuissimas compararent, instrumenta diuinæ legis impiè tradiderunt. Ex quibus erant Donatus Masculitanus, Victor Russicadiensis, Marinus ab Aquis Tibilitanis, Donatus Calamensis, & homicida Purpurius Limatensis, qui interrogatus de filiis sororis suæ, quòd in carcere Milei necasse diceretur, confessus est dicens: Et occidi; & occido non eos solos, sed quicumque contra me fecerit. Et Menelaus, qui, ne thurificasse à suis ciuibus probaretur, oculorum dolorem fingens, ad consessum suorum procedere trepidauit.] hæc Optatus. Erat hic confessus, conuentus Cirtensis, cuius idem auctor paulo pòst meminit, nosque de eo mox dicemus anno sequenti, quo celebratus fuit. B

CXXIX. SCHISMA IN ECCLESIA AFRICANA.

IESV CHRISTI ANNVS 303. MARCELLINI PAP. ANNVS 7. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNVS 20.

C CHristi annus trecentesimus tertius adscribitur Fastis Consulatu Diocletiani octauo & Maximiani septimo. Quo (vt nuper dictum est) cùm aliquot Episcopi, qui codices tradiderant, conuenirent Cirtam in Numidia, vt ibi in locum defuncti Episcopum ordinarent, cognita est pariter in eorum conuentu causa Episcoporum qui sacros codices ex Imperatorum edicto comburendos tradidissent, vel thurificassent. Fragmentum eiusdem Synodi recitatur à S. Augustino[a], cùm aduersus Cresconium agit, his verbis: De vestris autem maioribus extat Secundi Tigisitani Concilium cum paucissimis quidem factum apud Cirtam, post persecutionem codicum tradendorum, vt illic in locum defuncti ordinaretur Episcopus. Ibi quæ gesta sint, accipe: nam quæ necessaria fuerunt, infrà scribere curani.

I. CIRTENSIS SYNODVS TRADITORVM.

[a] Aug. contr. Cresc. lib. 3. c. 26. in fin. & 27.

Diocletiano octies & Maximiano septies Consulibus, quarto Nonas Martij, Cirtæ cùm Secundus Episcopus Tigisitanus primæ cathedræ consedisset in domo Vrbani Donati, idem dixit: Probemus nos primo, & sic poterimus hic ordinare Episcopum. Secundus Donato Masculitano dixit: Dicitur te tradidisse. Donatus respondit: Scis quantum me quæsiuit Florus vt thurificarem, & non tradidit me Deus in manu eius, frater: sed quia Deus mihi dimisit, ergo & tu serua me Deo. Secundus dixit: Quid ergo facturi sumus de martyribus? Quia non tradiderunt, ideo & coronati sunt. Donatus dixit: Mitte me ad Deum, ibi reddam rationem. Secundus dixit: Accede vna parte. Secundus Marino ab Aquis Tibilitanis dixit: Dicitur & te tradidisse. Marinus respondit: Dedi Pollo chartulas; nam codices mei salui sunt. Secundus dixit: Transi vna parte. Secundus Donato Calamensi dixit: Dicitur te tradidisse. Donatus respondit: Dedi codices medicinales. Secundus dixit: Transi vna parte, & alio loco. Secundus Victori à Russicade dixit: Dicitur te tradidisse Quatuor Euangelia. Victor respõdit: Valentianus Curator fuit: ipse me coëgit, vt mitterem illa in ignem. Sciebam illa deletitia* fuisse. Hoc delictum indulge mihi, & indulgebit mihi Deus. Secundus dixit: Transi vna parte, & alio loco. D E

II. ACTA CIRTENSIA.

* al. deliritia

Secundus Purpurio à Limata dixit: Dicitur te necasse filios sororis tuæ duos Milei. Purpurius respondit: Putas me terreri à te, sicut & alteri? Tu quid egisti, qui tentus es à Curatore & Ordine, vt scripturas dares? quo modo te liberasti ab ipsis, nisi quia dedisti, aut iussisti dari quodcumque? nam non te dimittebant passim. nam ego occidi & occido eos qui contra me faciunt: ideo noli me prouocare vt plus dicam. Scis me de nemine tractare. Secundus minor patruo suo Secundo dixit: Audis quæ dicat in te? Paratus est recedere, & schisma facere, non tantùm ipse, sed & omnes quos arguis; quos scio quia dimittere te habent, & dare in te sententiam, & remanebis

III. TRADITORES EPISCOPI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

solus hæreticus. Ideo quid ad te pertinet, quis quid egit? Deo habet reddere rationem. A Secundus Felici à Rotaria Centurionis, & Victori à Garbe dixit: Quid vobis videtur? Responderunt: Habent Deum, cui reddant rationem. Secundus dixit: Vos scitis, & Deus: Sedete. Omnes responderunt: Deo gratias.] hucusque Acta ab Augustino recitata. Quo modo autem eiusmodi Traditorum collegium, iuncto sibi Siluano Cirtensi Episcopo, eodem crimine polluto, & alij postea coeuntes in vnum restiterunt ordinationi Cæciliani, cùm creatus est Episcopus Carthaginensis, suo loco dicemus.

IV. TRADITORVM RES GESTAE.

Eadem Acta Cirtensia summatim complexa recitantur ab Optato[a] Mileuitano, sed in mense ac die paulo diuersa sunt, & in nomine Vrbani Donati, in cuius domo conuenerunt Episcopi Traditores, quem Vrbanum Carisium nominat, sic dicens: Hi & ceteri quos principes tuos fuisse, paulo post docebimus, post persecutionem apud Cirtam ciuitatem (quia basilicæ necdum fuerant restitutæ) in domum Vrbani Carisi consede- B runt die Iduum Maiarum, sicut scripta Nundinarij tunc diaconi testantur, & veritas membranarum testimonium perhibet, quas dubitantibus proferre poterimus: harum namque plenitudinem rerum in nouissima parte istorum libellorum ad implendam fidem adiunximus. Hi Episcopi, interrogante Secundo Tigisitano, tradidisse confessi sunt. Et cùm ipse Secundus à Purpurio increparetur, quòd & ipse diu apud Stationarios fuerit, & non fugerit, sed dimissus sit: non sine causa dimissum fuisse, nisi quia tradiderat, iam omnes hæretici cœperunt murmurare: quorum spiritum Secundus metuens, consilium accepit à filio fratris sui Secundo minore, vt talem causam Deo seruaret. Consulti sunt qui remanserunt, id est, Victor Garbiensis, Felix à Rotaria Centurionis: ij dixerunt, talem causam Domino debere reseruari. Et dixit Secundus: Sedete omnes. Tunc dictum est ab omnibus: Deo gratias. Et sederunt. Habes, Parmeniane fra- C ter, qui manifestò fuerint Traditores.] hucusque Optatus, cuius quoque testificatione eadem probata voluimus.

[a] *Optat. Milenit. lib. 1.*

V. SECVNDI TRADITIO QVALIS.

Excusans autem scelus suum Secundus Episcopus Tigisitanus, qui primatum agebat Episcoporum Numidiæ, ad Mensurium Carthaginensem Episcopum scripsit, quo modo autem excusarit, sanctus Augustinus[b] ex litteris eiusdem Secundi in Collatione publica recitatis, narrat sic dicens: Scripsit etiam Secundus & ad se ipsum missos à Curatore & Ordine Centurionem & Beneficiarium, qui peterent diuinos codices exurendos, eisque respondisse: Christianus sum, & Episcopus, non Traditor: & cùm ab eo vellent aliqua ecuola (per ecuola intelligit res ejectas, nempe quarum nullus est vsus, ab ἐκβολὴ, quòd est ejectio, seu expulsio) aut quodcumque accipere, neque hoc eis dedisse, exemplo Eleazari Machabæi[c], qui nec fingere voluit suillam carnem D se manducare, ne aliis præberet præuaricationis exemplum.] hæc de litteris Secundi Augustinus.

[b] *Aug. in Breuic. collat. die 3. cap. 13.*

[c] *2. Mach. 6*

VI. PAVLI EPISCOPI TRADITIO.

Ceterùm cùm hæc postea cognoscerentur in conuentu Episcoporum, facta publica Collatione, dictum[d] Cirtense Concilium, & sententia Purpurij in eumdem tunc lata est pariter recitata. Antequam autem ijdem Episcopi Traditores Cirta recessérint, id etiam peregerunt cuius causa conuenerant; nempe ordinauerunt Episcopum Cirtensem, Paulum nomine: qui hoc eodem anno conuentus à magistratibus, libros & Ecclesiæ supellectilia tradidit, sicut & Siluanus eiusdem subdiaconus, postea verò & ipse Cirtensis Episcopus: quorum nefariæ traditionis adhuc extant Acta Proconsularia, quæ recitat Augustinus[e] ex aliis Actis imperante Constantino habitis sub Zenophilo Consulari, in quibus eadem fuerant recitata atque simul intexta. sunt E huiusmodi:

[d] *Ibid. c. 14. & 15.*

[e] *Apud Aug. contra Cresc. lib. 3. c. 29.*

VII. ACTA PROCONSVLARIA DE TRADITORIBVS.

Et legit Nundinius exceptor: Diocletiano octies & Maximiano septies Consulibus, quartodecimo Kalendas Iunij, ex actis Munatij Felicis Flaminis perpetui Curatoris Coloniæ Cirtensis. Cùm ventum esset ad domum, in qua Christiani conueniebant, Felix Flamen perpetuus Curator Paulo Episcopo dixit: Proferte scripturas legis, & si quid aliud hic habetis; vt & præcepto & iussioni parere possitis. Paulus Episcopus dixit: Scripturas lectores habent; sed nos quod hic habemus, damus. Felix Flamen perpetuus Curator dixit Paulo: Ostende lectores, aut mitte ad illos. Paulus Episcopus dixit: Omnes cognoscitis. Felix Flamen perpetuus Curator dixit: Non eos nouimus. Paulus Episcopus dixit: Nouit Officium publicum, id est, Edesius & Iunius exceptores. Felix Flamen perpetuus Curator dixit: Manente ratione de lectoribus, quos monstrauit

A strauit Officium, & vos, quod hic habetis, date. Sedente Paulo Episcopo & Mommano & Victore de Castello, Memor presbyter, adstante Marte cum Ælio & Marte diacono, proferente Marcuelio, Catulino & Siluano & Carioso* subdiaconis, & Ianuario, Marcu- *al. Carosio
celio, Fructuoso, Miggene, Saturnino, Victore, Sansurico, & ceteris fossoribus* contra *al. sessoribus
scribente Victore Ausidij in Breue sic: Calices duo aurei, item calices sex argentei, &c. Et alio loco: Postea quam aperrum est in bibliothecam, inuenta sunt ibi armaria inania: ibi protulit Siluanus capitulatam argenteam, & luceinam argenteam, quòd diceret, se post arcam inuenisse eas. Victor Ausidij Siluano dixit: Mortuus fueras, si non illas inuenisses. Felix Flamen perpetuus Curator Siluano dixit: Inquire diligentius, ne quid hic remanserit. Siluanus dixit: Nihil hic remansit: totum hoc eiecimus, &c.]

Hunc Siluanum postea Cirtensem fuisse Episcopum, idem qui hæc recitat, Augusti- VIII.
B nus[a] tradit, de quo & subdit libellum Nundinarij diaconi eiusdem Siluani Cirtensis, his[b] verbis: Exemplar libelli traditi Episcopis à Nundinario diacono: Testis est Chri- [a] *Aug. contra Cresc. lib. 3. c. 27 & 28. & epist. 165.*
stus, & Angeli eius, quoniam Traditoribus communicastis: id est, Siluanus à Cirta Traditor est & fur rerum pauperum: quod omnes vos Episcopi, presbyteri, & diaco- [b] *Ibid c. 19.*
ni, & seniores scitis, & de quadringentis follibus Lucillæ clarissimæ feminæ, pro quo DE SILVANO TRADITORE.
vobis coniurastis, vt fieret Maiorinus Episcopus, & inde factum est schisma. Nam & Victor Fullo vestri præsentia & populi dedit folles viginti, vt factus esset presbyter: quod scit Christus, & Angeli eius, &c. Et alio loco: Quibus lectis, Zenophilus Consularis dixit: Et Actis & litteris quæ recitatæ sunt, Traditorem constat esse Siluanum. Item alio loco: Zenophilus Consularis dixit: Quis administrabat? Tunc Siluanus: In clericatu, respondit: Sub Paulo Episcopo orta persecutio est, & Siluanus subdiaconus fuit.]
C hucusque acta Proconsularia apud Augustinum.

At post hæc edita, suppeditata sunt nobis ex bibliotheca Pithœi viri insigniter eru- IX.
diti Acta ipsa Proconsularia sub Zenophilo tempore Constantini Imperatoris, in qui- ALIA ACTORVM EDITIO.
bus res hoc tempore gestæ à Traditoribus continentur, & è quibus hæc omnia mutuatus est Augustinus, in quibus recitata habentur Acta sub Munatio Felice: quæ licet ob nimiam vetustatem sint admodum depraua ta, & interdum mutila & imperfecta; tamen quia antiquitatis Ecclesiasticæ studiosis sciamus esse pergrata quæque vetera monumenta, licet mendosa, dum tamen vera atque germana; eadem huic secundæ editioni attexenda curauimus, cùm præsertim nonnulla habeant notatu digna. sunt huiusmodi:

CONSTANTINO* Maximo Augusto & Constantino Iuniore nobilissimis* X.
D Cæsaribus Coss. Idibus Decembribus. Sexto Thamugudiensi inducto, & applicito *Constantio
Victore Grammatico, adsistente etiam Nundinario diacono, Zenophilus vir clarissi- *Nobilissimo Cæsare ita ex Augusti. no legendum.
mus Consularis dixit, Quis votaris? Respondit, Victor. Zenophilus V. C. Consula- ACTA SUB ZENOPHILO PROCONS.
ris dixit, Cuius conditionis es? Victor dixit, Professor sum litterarum Romanarum, Grammaricus Latinus. Zenophilus V. C. Consul dixit: Cuius dignitatis es? Victor dixit, Patre Decurione Constantinien sium, auo milite: in Comitatu militauerat. Nam origo nostra de sanguine Mauro descendit. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Memor fidei & honestatis tuæ simpliciter designa, quæ causa fuerit dissensionis inter Christianos. Victor dixit, Ego dissensionis originem nescio: vnus sum de populo Christianorum. Siquidem cùm essem apud Carthaginem, Secundus Episcopus cùm Carthagi-
E nem tandem aliquando venisset, dicuntur inuenisse Cæcilianum Episcopum, nescio quibus non rectè constitutum. Illi contrà alium instituerunt. Inde illic apud Carthaginem cœpta dissensio est: & inde originem scire dissensionis plenè non possum, quoniam semper ciuitas nostra vnam Ecclesiam habet, & si habuit dissensionem, nescimus omnino.

Zenophilus V. C. Consul. dixit, Siluano communicas? Victor, respondit, Ipsi. Ze- XI.
nophilus V. C. Consul. dixit, Cur ergo intermisso eo, cuius innocentia probata est? & QVAESTIO DE TRADITORIBVS.
adiecit, Adseueratur præterea te aliud certissimè scire, quòd Siluanus Traditor sit: de eo confitere. Victor respondit, Hoc nescio. Zenophilus vicarius Consularis Nundinario diacono dixit, Negat Victor scire quòd Siluanus Traditor sit. Nundinarius diaconus dixit, Scit ipse, nam tradidit codices. Victor respondit, Fugeram hanc tempestatem: &, si mentior, peream. Cùm incursum pateremur repentinæ persecutionis, fugimus in montem Bellonæ. Ego sedebam cum Marte diacono; & Victor presbyter, cùm

Universidad de Deusto
Biblioteca

ab eodem Marte quærerentur codices omnes, negauit se habere. Tunc Victor dedit A
nomina omnium lectorum. Ventum est ad domum meam. cùm absens essem, ascensum
est à magistratibus, & sublati sunt codices mei. cùm ego venissem, inueni codices
sublatos. Nundinarius diaconus dixit, Tu ergo respondisti apud Acta, quoniam dedisti
codices; quare negantur hæc quæ prodi possunt? Zenophilus V. C. Consul Victori
dixit, Simpliciter confitere, ne strictiùs interrogeris. Nundinarius diaconus dixit, Le-
gantur Acta. Zenophilus V. C. Consdixit, Legantur. Et dedit Nundinarius, & exceptor
recitauit.

XII. ACTA PROCONSVLARIA SVB MVNATIO FELICE.

Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Conſulib. XIIII. Kalendas Iunias, ex Actis
Munatij Felicis F. P. P. Curatoris Coloniæ Cirthensium. Cùm ventum esset ad do-
mum in qua Christiani conueniebant, Felix F. P. P. Curator Paulo Episcopo dixit,
Proferte scripturas legis, & si quid aliud hic habetis, vt præceptum est, vt iussioni pa- B
rere possitis. Paulus Episcopus dixit, Scripturas lectores habent; sed nos, quod hic ha-
bemus, damus. Felix F. P. P. Curator Paulo Episcopo dixit, Ostende lectores, aut
mitte ad illos. Paulus Episcopus dixit, Omnes cognoscitis. Felix F. P. P. Curator Rei-
publicæ dixit, Non eos nouimus. Paulus Episcopus dixit, Nouit eos Officium publi-
cum, id est, Edesius & Iunius Exceptores. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit,
Manente ratione de lectoribus quos demonstrabit Officium, vos, quod habetis, date.
Sedente Paulo Episcopo, Montano, & Victore, Deusatelio, & Memorio presbyteris,
adstante Marte cum Helio diacono, Marcuclio, Catullino, Siluano & Caroso subdia-
*Erant fossores qui sepe-iebant mortuos. conis, Ianuario, Meracto, Fructuoso, Migginc, Saturnino, Victore, & ceteris *fossori-
bus, contrascribente Victore Aufidij, in breui sic: Calices duo aurei: item calices sex
argentei: vrceola sex argentea: cucumellum argenteum: lucernæ argenteæ septem: C
cereofala duo: candelæ breues æneæ cum lucernis suis septem: item lucernæ æneæ vn-
*Vestes in pauperes erogande. decim cum catenis suis: tunicæ *muliebres LXXXII. mafortea XXXVIII. tunicæ
viriles XVI. caligæ viriles paria XIII. caligæ muliebres paria XLVII. coplæ rusticanæ
XIX. Felix. F. P. P. Curator Reipublicæ Marcuclio, Siluano & Caroso fossoribus dixit.
Proferte hoc quod habetis. Siluanus & Carosus dixerunt, Quod hic fuit, totum hoc
eiecimus. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Marcuclio, Siluano & Caroso dixit, Respon-
sio vestra Actis hæret.

XIII. ACTORVM PROSECVTIO.

Posteaquam peruentum est in bibliothecam, inuenta sunt ibi armaria inania. ibi
protulit Siluanus capitula argentea, & lucernas argenteas, quod diceret, se post orcam
eas inuenisse, Victor Aufidij Siluano dixit, Mortuus fueras, si non illas inuenisses. Felix
F. P. P. Curator Reipublicæ Siluano dixit, Quære diligentiùs, ne quid hic remanserit. D
Siluanus dixit, Nihil remansit, totum hoc eiecimus. Et cùm apertum esset triclinium,
inuenta sunt ibi dolia quatuor, & orcæ sex. Felix F. P. P. Curator Reipub. dixit, Proferte
scripturas quas habetis; vt præceptis Imperatorum & iussioni parere possimus. Catu-
linus protulit codicem vnum pernimium maiorem. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ
Marcuclio & Siluano dixit, Quare vnum tantummodo codicem dedistis? Proferte
scripturas quas habetis. Catulinus & Marcuelius dixerunt, Plus non habemus, quia
subdiacones sumus: sed lectores habent codices. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ
Marcuclio & Catulino dixit, Monstrate nobis lectores. Marcuclius & Catulinus dixe-
runt, Non scimus vbi maneant. Felix F. P. P. C. Reipublicæ Catulino & Marcuclio di-
xit, Si vbi manent non nostis, nomina eorum dicite. Catulinus & Marcuclius dixe-
runt, Nos non sumus proditores: ecce sumus, iube nos occidi. Felix F. P. P. Curator E
Reipublicæ dixit, Recipiantur. Et cùm ventum esset ad domum Eugenij, Felix F. P. P.
Curator Reipublicæ dixit Eugenio. Profer scripturas quas habes, vt præcepto parere
possis. Et protulit codices quatuor. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Siluano & Caroso
dixit, Demonstrate cereros lectores, Siluanus & Carosus dixerunt, Iam dixit Episcopus,
quia Edusius & Iunius exceptores omnes nouerunt. Ipsi tibi demonstrent ad domos
eorum. Edusius & Iunius exceptores dixerunt, Nos eos demonstramus, domine. Et
dum ventum fuisset ad domum Felicis Sarsoris, protulit codices quinque. Et cùm
ventum esset ad domum Victorini, protulit codices octo. Et cùm ventum fuisset ad
domum Proiecti, protulit codices quinque maiores & minores duos.

XIV. Et cùm ad Grammatici domum ventum fuisset, Felix F. P. P. Curator Victori
Grammatico dixit, Profer scripturas quas habes, vt præcepto parere possis. Victor
Gram-

A Grammaticus obtulit codices II. & quiniones quatuor. Felix F. P. P. Curator Victori ALII TRA-
dixit, Profer scripturas, plus habes. Victor Grammaticus dixit, Si plus habuissem, dedis- DITORES.
sem. Et cùm ventum fuisset ad domum Euticij Cæsarianensis, Felix F. P. P. Curator Eu-
ticio dixit, Profer scripturas quas habes, vt præcepto parere possis. Euticius dixit, Non
habeo. Felix F. P. P. Curator Euticio dixit, Professio tua Actis hæret. Et cùm ventum
fuisset ad domum Coddeonis, protulit vxor eius codices sex. Felix F. P. P. Curator Rei-
publicæ dixit, Quære, ne plus habeatis: profer. Mulier respondit, Non habeo. Felix
F. P. P. Curator Reipublicæ Boui seruo publico dixit, Intra & quære, ne plus habeat.
Seruus publicus dixit, Quæsiui, & non inueni. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Victori-
no, Siluano, & Caroso dixit, Si quid minùs factum fuerit, vos contingit periculum.
Quibus lectis, Zenophilus V. C. Consul. Victori dixit, Confitere simpliciter. Victor XV.
B respondit, Non fui præsens. Nundinarius diaconus dixit, Legimus epistolas Episcopo-
rum factas à Forte. & legit exemplar libelli traditi Episcopis à Nundinario diacono.
Testis est Christus, & Angeli eius, quoniam tradiderunt quibus communicastis, id est, DE SIMO-
Siluanus à Cirtha traditor est, & fur rerum pauperum. Quod omnes vos Episcopi, NIACA OR-
presbyteri, diacones, seniores scitis de quadringentis follibus Lucillæ clarissimæ feminæ, DINATIONE
pro quo vobis coniurastis vt fieret Maiorinus Episcopus: & inde factum est schisma.] MAIORINI.
sed hæc de creatione Maiorini postea contigerunt. Subdit Nundinarius: Nam & Victor
Fullo, vestri præsentia & populi, dedit folles viginti, vt factus esset presbyter: quod sci-
Christus, & Angeli eius. Et recitatum est exemplum epistolæ:

Purpurius Episcopus Siluano Coepiscopo in Domino S. Venit ad me Nundina- XVI.
rius diaconus, filius noster, & petiit has literas deprecatorias à me, ad te, Sanctissi- RECITAN-
C me, dirigerem; vt, si fieri posset, pax inter te & ipsum sit. hoc enim volo fieri, vt nemo TVR EPI-
sciat quid inter nos agatur. Si volueris scripto tuo * vt & ego solus ibi in re præsenti STOLAE.
veniam, & dissensionem ipsam de inter vos amputem. Manu sua enim mihi tradidit li-
bellum rei gestæ, pro qua causa fuerit tuo præcepto lapidatus. Non est verum, vt pater
castiget filium contra veritatem; & scio quia vera sunt, quæ in libello mihi tradito sunt
conscripta. Quære remedium, quomodo poterit ibi malignitas ista extingui, antequam
flamma exuratur, quæ pòst demum extingui non poterit sine sanguine spiritali. Adhi-
bere conclericos & seniores plebis Ecclesiasticos viros, & inquirant diligenter quæ sunt
istæ dissensiones; vt ea quæ sunt secundùm fidei præcepta, fiant. Non declinabis ad de-
xteram vel ad sinistram. Libenter autem commodare nolis malis instructoribus, qui no-
lunt pacem. Omnes nos occiditis. Et alia manu, Vale. Item & exemplum epistolæ *
D Clericis & senioribus Cirthensium in Domino æternam salutem. Clamat Moyses XVII.
ad omnem Senatum filiorum Israel, dixitque illis, quæ Dominus iubeat fieri. sine consi- ALIA EPI-
lio seniorum nihil agebatur. Ita & vos, carissimi, quos scio omnem sapientiam cæle- STOLA.
stem & spiritalem habere, omni vestra virtute cognoscite quæ sit dissensio hæc, & per-
ducite ad pacem. Dicit enim Nundinarius diaconus, quod nihil vos lateat, vnde hæc
dissensio est inter carissimum nostrum Siluanum & ipsum. Tradidit enim mihi libel-
lum, in quo omnia sunt conscripta. Dixit enim & vos non latere. Ego scio quia auris
non est bonum. Quærite remedium quomodo extinguatur hæc res sine periculo animæ
vestræ; ne subitò, cum personam accipitis in iudicio, ruatis. Iustum iudicium inter par-
tes iudicate, secundùm grauitatem vestram & iustitiam. Cauete vobis ne declinetis in
E dextram, neque in sinistram. Dei res agitur, qui scrutatur cogitationes singulorum.
elaborate, nemo sciat quæ sit coniuratio hæc. vestra sunt, quæ libello continentur, non
est bonum. Dicit enim Dominus: Ex ore tuo condemnaberis, & ex ore tuo iustifica-
beris. Item alia recitata. *

Fratri carissimo Fortis in Domino æternam S. Venit ad me filius noster Nundi- XVIII.
narius diaconus, & retulit ea quæ inter te & illum contigerint, vt præ maleuoli inter- FORTIS
cessu, qui vult animas vestrorum à via veritatis auertere. Cùm audirem, mente defe- EPISC. EPI-
ctus sum, quod talis dissensio inter nos venit. Dei enim sacerdos vt ad hoc veniat quod STOLA.
non nobis expediat * fiat. Nunc ergo petite eum, vt, quod potest, eum ipso pax Domi-
ni Saluatoris Christi sit. Non ad publicum veniamus, & à Gentibus damnemur. Scri-
ptum est enim: Videte ne, dum mordetis, & causamini inimicitiam, ab inuicem con-
sumamini. Ergo peto Dominum, vt tollatur de medio nostrum hoc scandalum, vt
possit res Dei cum gratiarum actione celebrari, Domino dicente, Pacem meam do vo-
bis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

bis, pacem meam relinquo vobis. Quæ pax poterit esse, vbi dissensio est? æmulationes A
sunt. Nam cùm ego à milite essem ass **** separatus & in illo veniissem, cum iniu-
ria tali, Deo commendaui animam meam,& remisi tibi,quia Deus videt mentes homi-
num & eorum, siue à te ad illos perductus sum: sed Deus nos liberauit, & tecum seruimus. Ergo,sicuti dimissum est nobis, & vos reconciliamini paci; vt in nomine Christi possimus cum gaudio pacem celebrare. Nemo sciat.

XIX. FORTIS EPISCOPI EPISTOLA. Fratribus & filiis, clero & senioribus, Fortis in Domino æternam salutem. Venit ad me filius meus Nundinarius diaconus vester, & retulit ea quæ contra vos sunt gesta. necnon vtique debuit à vobis componi ne ventum esset * vt talem insaniam passi, à quibus lapidarentur pro veritate, quod & vos & nos scimus, sicuti nobis retulistis, & scriptum est, Non est sapiens quisquam inter vos, qui possit iudicare inter fratres? sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles, sicuti vos nunc in iudicio B
contenditis. Sic ad hoc exilitum est, vt Gentibus demus tale exemplum, vt qui per nos Deo credebant,ipsi nobis maledicant, cùm ad publicum peruenimus? Ergo, ne ad hoc veniatur,vos,qui spiritales estis,facite vt nemo sciat,vt cum pace Pascha celebremus,& hortemini eos paci reconciliari, & dissensio non fiat; ne, cùm ad publicum ventum fuerit,incipiatis & vos periclitari, si hoc factum fuerit, & postea vobis imputeris. Dabitis quamplurimè, tu possessor Donati presbyter, singuli Valeri & Victor, qui omnia scitis,actutum date operam vt pax sit vobiscum. Item alia recitata *

* Siluano Episcopo.

XX. ALIA EPISTOLA. In Domino æternam salutem. Peruenit ad nos Nundinarius filius tuus,non tantùm ad me, sed ad fratrem nostrum Fortem, & grauem querelam referens. Miror grauitati tuæ, sic te egisse cum filio, quem tu nutristi & ordinasti. Si enim ædificium terræ structum sit, non additur quid cæleste, quod per manum sacerdotis ædificatur. Sed C
non est tibi mirandum, Scriptura dicente, Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentium reprobabo. Et iterum dicit, Potiùs dilexerunt homines tenebras, magis quàm lucem: sicuti & tu facis. Sufficiat vobis,omnia scire, super quod & pater noster Fortis tibi scripsit. Nunc petierim de charitate tua, frater benignissime, vt suppleas dictum Esaiæ Prophetæ: Expellite malignitatem de animis vestris, & venite, disputemus, dicit Dominus. Et iterum, Proiicite malum de medio vestrum. Sic & tu fac. Subiuga & auerte seditiones, quæ noluerunt esse pacem inter te & filium tuum: sed filius tuus Nundinarius in pace tecum Pascha celebret, ne res ad publicum veniat præterea iam omnibus nobis nota. Rogauerim te, frater benignissime, mediocritatis meæ compleas petitionem. Nemo sciat. Item alia recitata.

XXI. SABINI EPISTOLA. Fratri Forti Sabinus in Domino æternam salutem. Quæ sit charitas iuxta omnes col- D
legas,certus sum; peculiariter tamen secundùm Dei voluntatem, qui dixit, Quosdam diligo super animam meam. Siluanum te coluisse,certus sum. Quare non dubitaui hæc scripta ad te dare; quia scripta tua ad eum facta dari feci propter nomen Nundinarij, & qui impigrè agit,semper res Dei impetu procedit. Ne prætendas excusationem. Occupatio namque nos diebus istis stringet,& incunctanter commouet circa hęc vsque ante diem solemnissimum Paschæ, vt per te fiat pinguissima pax, vt digni coheredes Christi inueniamur,qui dixit, Pacem meam do vobis,pacem meam relinquo vobis. Et iterum, Peto vt facias. Et alia manu, Opto te in Domino bene valere, & nostri memorem esse. Vale. Sed rogo te, Nemo sciat.

XXII. QVAESTIO DE VICTORE. Quibus lectis, Zenophilus V. C. Consularis dixit: Et Actis & litteris quæ recitatæ E
sunt, Traditorem constat esse Siluanum. Et Victori dixit, Simpliciter confitere, vtrum scias cum aliquid tradidisse. Victor dixit, Tradidit, sed non me præsente. Zenophilus V.C.Consul. dixit, Quid administrabat tunc Siluanus in clero? Victor respondit, Sub Paulo Episcopo orta est persecutio,& Siluanus subdiaconus fuit. Nundinarius diaconus respondit, Quando ventum est illic, ait, vt factus esset Episcopus, respondit populus alius,fiat,exaudi Deus. Zenophilus V.C.Consul. Victori dixit, Dictum est à populo,Siluanus Traditor? Victor dixit, Ego ipse luctatus sum. Episcopus Zenophilus V.C. Consul. Victori dixit, Ergo sciebas Traditorem? de hoc confitere. Victor respondit, Traditor fuit. Nundinarius diaconus dixit, Vos seniores clamabatis, Exaudi Deus ciuem nostrum,ille Traditor est. Zenophilus V. C. Consul. Victori dixit, Clamasti ergo populo,quòd Traditor esset Siluanus, & non deberet fieri Episcopus? Victor dixit, Clamaui & ego,& populus: nos enim ciuem nostrum petebamus, integrum virum. Zenophilus

A nophilus V. C. Consul.dixit, Qua causa putabatis eum non mereri? Victor dixit, Integrum putabamus, & ciuem nostrum. sciebam enim causam Imperatorum ad hoc nos esse venturos.dum enim talibus committitur ***

Item inductis & adplicitis Victore Samsurici, & Saturnino fossoribus, Zenophilus XXIII. V. C. Consul. dixit, Quis vocaris? Respondit, Saturninus. Zenophilus Vicarius dixit, QVAESTIO DE SATVRNINO. Cuius conditionis es? Saturninus respondit, Fossor. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Siluanum scis esse Traditorem? Saturninus dixit, Scio lucernam tradidisse argenteam. Zenophilus V. C. Consul. Saturnino dixit, Quid aliud? Saturninus respondit, Aliud nescio,nisi quia depositam eam eiecit. Et remoto Saturnino Zenophilus V.C.Consul.dixit adstanti, Et tu quis vocaris? Respondit, Victor Samsurici. Zenophilus V. C. Consul.dixit, Cuius conditionis es? Victor dixit, Artifex sum. Zenophilus V. C. di-
B xit, Tabulam argenteam quis tradidit? Victor respondit, Non vidi. quod scio, hoc dico. Zenophilus V. C. Consul dixit Victori, Licet iam constiterit ex responsione eorum qui suprà sunt interrogati, tamen tu confitere, vtrum Siluanus Traditor sit. Victor dixit, Secundo petito. quomodo hoc dimisit vt duceremur ad Carthaginem, ore ipsius Episcopi audiui, Data est mihi lucerna argentea, & capitulara argentea, & has tradidi. Zenophilus V.C.dixit Victori Samsurici, A quo audisti? Victor dixit, A Siluano Episcopo. Zenophilus V. C. Consul. Victori dixit, Ab ipso audisti quòd tradidisset? Victor dixit, Ab ipso audiui quòd suis manibus tradidisset illas. Zenophilus V. C. dixit, Vbi audisti? Victor dixit, In basilica. Zenophilus V.C. Consul.dixit, Apud Constantinam? Victor dixit, Ibi cœpit alloqui populum dicens, De quo dicunt me Traditorem esse? de lucerna & capitulata?

C Zenophilus Vicarius Consul. Nundinario dixit, Quid aliud putas ex his esse quæren- XXIV. dum? Nundinarius dixit, De cupis fisci, quis illas tulit. Zenophilus Vicarius Consul. DE NVNDINARIO. Nundinario dixit, In templo Sarapis fuerunt, & tulit illas Purpurius Episcopus: actum quod habuerunt, tulit illud Siluanus Episcopus, Donatius presbyter, & Lucianus. Zenophilus V. C. Consul. Nundinario dixit, Sciunt id factum qui adsistunt? Nundinarius respondit, Sciunt. Diaconus Saturninus dixit, Dicebant maiores nostri quia sublatæ sunt. Zenophilus V. C. Consul. dixit, A quo sublatæ dicuntur? Saturninus dixit, A Purpurio Episcopo, & acetum à Siluano & Donatio & Luciano presbyteris, & Luciano diacono. Nundinarius dixit, Viginti folles dedit, & factus est presbyter Victor. Saturninus dixit *, & cùm diceret, Zenophilus V. C. Consul. Saturnino dixit, Cui dedit? Saturninus dixit, Siluano Episcopo. Zenophilus V. C. Consul. Saturnino di-
D xit, Ergo vt fieret presbyter, Siluano Episcopo viginti folles præmium dedit? Saturninus dixit, Dedit. Zenophilus. V. C Consul. Saturnino dixit, Ante Siluanum positum est? Saturninus dixit, Ante cathedram Episcoporum. Zenophilus V. C. Consul. Nundinario dixit, A quo pecunia sublata est? Nundinarius dixit, Ipsi Episcopi diuiserunt eam inter se. Zenophilus V. C. Consularis Nundinario dixit, Donatum desideras exhiberi? Nundinarius dixit, Vtique veniat, de quo clamauit populus biduo post * ACCLAMATIO POPVLI IN ORDINATIONE. pare, Exaudi Deus, ciuem nostrum volumus. Zenophilus V. C. Consul. Nundinario dixit, Certè clamauit hoc populus? Respondit, Clamauit. Zenophilus V. C. Consul. Saturnino dixit, Traditorem clamauit Siluanum? Saturninus dixit, Vtique. Nundinarius dixit, Quando factus est Episcopus, non illi communicauimus, quia dicebatur proditor esse. Saturninus dixit, Quod dicit, verum est. Nundinarius dixit, Vidi quia Mutus
E harenarius tulit in collo. Zenophilus V.C.Consul. Saturnino dixit, Sic factum est? Saturninus dixit, Sic, Zenophilus V. C. Consul, dixit, Vera sunt omnia quæ dicit Nundinarius, quia ab harenariis factus est Episcopus Siluanus? Saturninus dixit, Vera Nundinarius dixit. prostibulæ illic fuerunt.

Zenophilus V.C. Consul. Saturnino dixit, Harenarij illum gestauerunt? Saturninus XXV. dixit, Ipsi eum tulerunt,& populus. Nam ciues in arca martyrum fuerunt inclusi. Nundinarius diaconus dixit, Nunquid populus Dei ibi fuit? Saturninus dixit, In casa maiore fuit inclusus. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Certè omnia quæ dicit Nundinarius,vera sunt. Saturninus dixit, Vera. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Tu quid dicis? Victor dixit, Vera sunt omnia, domine. Nundinarius dixit, Purpurius Episcopus tulit centum folles. Zenophilus V. C. Consul. dixit Nundinario, De quadringentis follibus, quos putas interrogandos? Nundinarius dixit, Lucianus diaconus exhi- DE PECVNIA QVAESTIO. beatur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

beatur, quia ipse totum scit. Zenophilus V. C. Consul. Nundinario dixit, Hi sciunt? A
Nundinarius dixit, Non sciunt. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Exhibeatur Lucianus.
Nundinarius dixit, Sciunt isti acceptos esse quadringentos folles: quia Episcopi eos diuiserunt, nesciunt. Zenophilus V. C. Consul. Nundinario & Victori dixit, Scitis acceptos esse folles à Lucilla? Saturninus & Victor dixerunt, Scimus. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Pauperes non acceperunt: Dixerunt, Nemo nihil accepit. Zenophilus V. C. Consul. Saturnino & Victori dixit, Nihil de fano Sarapis sublatum est? Saturninus & Victor dixerunt, Purpurius tulit cupas, & Siluanus Episcopus, & Donatus & Superius presbyteri, & Lucianus diaconus tulerunt acetum. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Responsione Victoris Grammatici, & Victoris Samsurici, & Saturnini, clarùit vera esse omnia, quæ suggesserit Nundinarius, submoueantur & exeant. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Quos alios putas interrogandos? Nundinarius dixit, Castum diaconum, vt di- B
cat si non est Traditor. Ipse illum ordinauit.

XXVI. QVAESTIO DE CASTO DIACONO.

Et inducto & applicito Casto diacono, Zenophilus V. C. Consul. dixit, Quis vocaris? Respondit, Castus. Zenophilus V. C. Consularis Casto dixit, Cuius conditionis es? Castus dixit, Nullam dignitatem habeo. Zenophilus V. C. Consul. Casto dixit, Licet nunc per Victorem Grammaticum, quàm etiam per Victorem Samsurici & Saturninum venerunt in confessionem quæ Nundinarius obiecit, tamen etiam tu confitere, vtrum Traditor sit Siluanus. Castus respondit, Dicebat quod inuenerit lucernam post orcam. Zenophilus V. C. Consul. dixit Casto, Etiam de cupis de fano Sarapis sublatis & aceto confitere. Castus respondit, Purpurius Episcopus tulit cupas. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Acetum quis? Respondit Castus, Quòd tulerunt inde acetum Siluanus Episcopus, Donatus & Superius presbyteri. Zenophilus V. C. Con- C
sul. Casto dixit, Confitere quot folles dedit Victor, vt presbyter fieret? Castus dixit, Obtulit, domine, saccellum; & quid habuerit, nescio. Zenophilus V. C. Consul. Casto dixit, Cui datum est saccellum? Castus dixit, Ille tulit eum in casa maiore. Zenophilus V. C. Consul. dixit Casto, Populo non est diuisa pecunia? Castus respondit, Non est data, nec vidi. Zenophilus V. C. Consul. Casto dixit, De follibus, quos Lucilla dedit, populus minutus nihil accepit? Castus dixit, Non vidi accipere neminem. Zenophilus V. C. Consul. Casto dixit, Quò ergo peruenerunt? Castus dixit, Nescio. Nundinarius dixit, Vtique vel audisti, vel vidisti, si dictum est pauperibus, Dat & vobis de re sua Lucilla. Castus dixit, Non vidi aliquem accipere. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Manifesta est Casti confessio, quòd folles, quos Lucilla donauit, populo diuisos esse nesciret; & ideo amoueatur.

XXVII. QVAESTIO DE CRESCENTIANO.

Et applicito Crescentiano subdiacono, Zenophilus V. C. Consul. dixit, Quis vocaris? Respondit, Crescentianus. Zenophilus V. C. Consularis Crescentiano dixit, Simpliciter sicut & ceteri confitere, vtrum scias Traditorem Siluanum. Crescentianus dixit, Priores qui fuerunt clerici, ipsi retulerunt singulis. Zenophilus V. C. Consul. Crescentiano dixit, Quid retulerunt? Crescentianus dixit, Referebant quod Traditor esset. Zenophilus V. C. Consularis Crescentiano dixit, Dixerunt illum Traditorem? & adiecit, Qui dicebant? Crescentianus dixit, Qui cum illo conuersabantur in plebe, dixerunt quòd aliquando tradidisset. Zenophilus V. C. Consul. Crescentiano dixit, De Siluano dicebant? Crescentianus dixit, Vtique. Zenophilus V. C. Consul. Crescentiano dixit, Cùm factus fuisset Episcopus, præsto fuisti? Crescentianus dixit, Præsens cum populo fui, inclusus in casa maiore. Nundinarius diaconus dixit, Campenses & Harenarij fece- E
runt illum Episcopum. Zenophilus V. C. Consul. Crescentiano dixit, Mutus Harenarius certè eum sustulit. Dixit, Manifeste. Zenophilus V. C. Consul. Crescentiano dixit, Cupas de fano Sarapis scis esse sublatas? Crescentianus dixit, Plures dicebant quòd Purpurius Episcopus ipse sustulerit cupas, & acetum quod ad senem nostrum Siluanum peruenisset & filij Ælionis dicebant. Zenophilus V. C. Consul. Crescentiano dixit, Quid audisti? Crescentianus dixit, Acetum sublatum à sene Siluano, & Dontio & Superio presbyteris, & Luciano diacono.

XXVIII. OBLATIONES SOLITAE IN PAVPERES EROGARI.

Zenophilus V. C. Consularis Crescentiano dixit, Ex quadringentis follibus, quos Lucilla donauit, populus aliquid accepit? Crescentianus dixit, Nihil inde nemo accepit, nescio, nec quis illos erogauerit. Nundinarius dixit, Aniculæ numquam inde aliquid acceperunt? Crescentianus dixit, Nihil. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Certè quotiens

A quotiens aliquid tale donatur, omnes inde populares publicè accipiunt. Crescentianus dixit, Non audiui, vel vidi dedisse illum aliquos. Zenophilus V. C. Consul. Crescentiano dixit, Nihil ergo datum est de CCCC. follibus populo? Crescentianus dixit, Nihil: Vtique peruenisset aliqua partiuncula ad nos. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Quò ergo sublati sunt? Crescentianus dixit, Nescio: nemo nihil accepit. Nundinarius dixit, Victor quot folles dedit, vt fieret presbyter? Crescentianus dixit, Vidi allaros cophinos cum pecunia. Zenophilus V. C. Consul. dixit Crescentiano, Cui dati sunt cophini? Crescentianus dixit, Episcopo Siluano. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Siluano dati sunt? Crescentianus dixit, Siluano. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Populo nihil datum est? Respondit, Nihil. Necesse est vt & nos aliquid acciperemus, si distribuerentur sicut solet. Zenophilus V. C. Consul. Nundinario dixit, Quid aliud de Cre-
B scentiano putas esse requirendum? Nundinarius dixit, Ipsum est. Zenophilus V. C. Consul. dixit, Quoniam de omnibus Crescentianus subdiaconus simpliciter confessus est, submoueatur. Item inducto & applicito Ianuario subdiacono, Zenophilus V. C. Consul. dixit, Quis vocaris? Respondit ** Hucusque Acta Proconsularia, quibus nonnulla deesse videntur.

Hæc sunt malorum exordia, & ex hoc fonte fluxerunt impij Donatistæ, quorum cau- XXIX.
sa Africana Ecclesia tot cladibus fuit multis sæculis in pœnam exagitata, ac à Vuanda- DONATISTARVM PRIMA ORIGO.
lis primò, demum ab Arabibus est penitus deuastata. Quæ autem post hæc ab iisdem Traditoribus Episcopis fuerint machinata, ordine temporum inferiùs dicturi sumus. At licet eiusmodi nebulones, & (vt ex recitatis Actis apparet) omnium hominum scelestissimi, adeò turpiter cesserint persecutoribus: non defuit tamen plurimis Fidelibus
C Christianæ constantiæ vigor, infractique animi constantia, qua, ne traderent sacros codices, néve sacros conuentus prætermitterent, pœnis subiici sæpiùs, ac denique morte mulctari fortiter pertulerunt: vt Acta de Felice Episcopo superiùs narrato docent, & alia declarant Acta Proconsularia, de quibus proximè dicturi sumus.

Sed primò illud admonendum: eadem Acta Cirtensis conuentus in [a] Collatione XXX.
postea tempore Augustini facta cum Donatistis legi post Consulatum Diocletiani no- [a] Aug. in Brev. Collat. die. 3. cap. 17.
uies & Maximiani octies: quamobrem in alterutrum illorum locorum mendum irrepsisse, affirmare necesse est. Nos autem, quòd geminis testificationibus, nempe Actorum Cirtensium, & Gestorum Proconsularium sub Numatio Felice, atque postea sub Zenophilo, hoc anno dictis Consulibus Diocletiano octies & Maximiano septies, ea-
D dem quæ recitauimus Acta consignata legantur; hoc anno potiùs voluimus posuisse. Sed præstat hic reddere verba Augustini ex dicta Collatione cum Donatistis, tum de Cirtensibus Actis, tum etiam de rebus gestis sanctorum martyrum iisdem allegatis. Post obiectiones enim ab illis factas de Cirtensi conuentu, quem negabāt, dicentes, non potuisse tunc colligi Episcopos illos, quòd ingrueret persecutio: hoc plane falsum esse, & ex Gestis sanctorum martyrum probantibus Catholicos tunc temporis in domibus priuatis populares conuentus agere consueuisse, Episcopi Catholici demonstrarunt.

Iussit etiam (inquit Augustinus [b]) Cognitor computare Officium, & renunciare, con- XXXI.
sideratis vtriusque Consulibus & diebus, & qui de Concilio Cirtensi, & qui de Gestis [b] Ead. cap. 17. DE TEMPORE CIRTENSIS SYNODI.
martyrum legebantur: quia dictum fuerat à Catholicis, post illorum martyrum passionem, vnde persecutionis tempus probabatur, prope annum consecutum fuisse vsque
E ad Consulem & diem Concilij Cirtensis. Responsio autem computantis Officij, mensem interfuisse, suggesserat. Voluerunt ergo Catholici de tabulis tolli quod dixerant, vt hoc solum Gesta retinerent, quod Officium responderat: hoc enim verius esse crediderant. Sed Donatistæ, quod à Catholicis dictum erat, noluerunt de tabulis tolli: vnde Catholici non contenderunt, vt eorum in hoc calumniosus animus appareret. Porrò autem illud erat verius quod Catholici dixerant: Officium autem in computando errans, falsum renunciauerat: quod postea conscripta & diligentius considerata Gesta docuerunt; sicut potest probare, quem libuerit legere, & non piguerit comparare. Nam Gesta martyrum, quibus ostendebatur tempus persecutionis, Consulibus facta sunt Diocletiano nouies & Maximiano octies, pridie Idus Febr. Gesta autem Epi-
scopalia decreti Cirtensis post eorumdem Consulatum, tertio [*] Nonas Martias; ac per [*] al. quarto
hoc tredecim menses interesse inueniuntur, plures vtique quàm vndecim, quos priùs

Catholici,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Catholici, minùs diligenter computando, respondebant. Sed officium vt falleretur, & A
mensem interesse respondebant, eumdem Consulatum putauit: post Consulatum autem
non aduertit, vbi annus iam alius agebatur. Proinde Catholici tamquam ex vera Offi-
cij responsione cogebantur ostendere, tempore persecutionis illos vndecim vel duode-
cim Episcopos in domum priuatam conuenire potuisse.

XXXII. PERSECVTIONIS TEMPORE AGI SOLITOS CONVENTVS ECCLESIASTICOS.

Donatistis instantibus, vt hoc ex aliis Conciliis ostenderent, si aliquo tempore per-
secutionis facta Episcoporum Concilia reperire potuissent, quod Catholici quoniam
tunc inquirere, & ad horam veteres chartas in Archiuis Ecclesiasticis discutere non po-
terant; respondebant, multò facilius duodecim homines in domum conuenire po-
tuisse eo tempore quo etiam congregationes plebium fieri solebant, quamuis perse-
cutione feruente, sicut ipsis Gestis martyrum monstrabatur, qui confitebantur in pas-
sionibus suis, se Collectam & Dominicum egisse.] huciusque Augustinus. Ex quibus B
apparet, de celebri illo, quod dicitur factum, Concilio in causa Marcellini, tempore fla-
grantis persecutionis Gentilium, nullam fuisse memoriam penes Catholicos Africanos
Episcopos: quo vnico exemplo ab illorum calumniosa obiectione confestim liberare
se potuissent.

XXXIII. ACTA MARTYRVM AGITATA.

Ceterum ipsa tunc citata atque edita Acta martyrum, quibus de celebratione Do-
minici & populari conuentu agitur, ex Gestis Proconsularibus (vt apparet) accepta,
hactenus extant; licet dolo Donatistarum in eo appareant depranata, quòd nec diem,
nec Consulem habeant, & illis etiam appendix dolo sit addita contra Mensurium Epi-
scopum Carthaginensem atque Cæcilianum diaconum, quos vehementi odio prose-
quebantur. Sunt & iidem martyres in Romanis tabulis adscripti, tertio Idus Februarij; C
cum citata ab Augustino, pridie Idus, nempe sequenti die, facta dicantur: sed quid mi-
rum si vnius diei error irrepsit, cum & in dictis Actis Cirtensibus duorum annorum
spatij (vt dictum est) error appareat? nimirum quòd quæ hoc anno sub huius anni Con-
sulibus Acta Cirtensia habita esse dicuntur, in aliis post sequentis anni Consulatum po-
sita inueniantur.

XXXIV. ACTA DEPRAVATA.

Eam igitur adeò nobilem antiquitatis memoriam, ipsa Acta martyrum ex Pro-
consularibus Gestis probata, à Catholicis cognita & accepta, à Donatistis disquisita,
atque à Iudice Cognitore inspecta & examinata, hic attexere operæpretium existima-
mus. Auctor ipse, postquam pauca præfatus, ex Actis publicis ea se accepisse testatus,
narrationem aggreditur, sine die tamen & Consule: quæ dolosè (vt demonstratum
est) abolita esse videntur. Porrò nisi constaret mendum in codicem irrepsisse, eadem
Acta sequenti anno sub Consulatu Diocletiani nonùm & Maximiani octauùm recen- D
senda fuissent: quibus sanè Consulibus ea accidisse, in dictis Collationis Actis expressum
legitur. Verùm quoniam ante Cirtensem conuentum ea facta esse ibidem affirma-
tur, constatque ex his quæ dicta sunt, hoc anno idem Cirtense Concilium celebratum
esse: nulla ratio patitur, vt hæc sequenti anno, & post Cirtensem Synodum in Annali-
bus collocentur, quæ ea ratione sunt etiam ante ipsum Cirtense Concilium referenda.
[a] Apud Sur. tom. 1. die 11. Febr. Nos verò hic opportunè, occasione factæ illorum publicæ editionis, eadem recensemus.
Sic se habent [a]:

XXXV. ACTA PROCONSVLARIA SANCTORVM MARTYRVM.

Temporibus namque Diocletiani & Maximiani, bellum diabolus Christianis in-
dixit, isto modo, vt sacrosancta Domini Testamenta, Scripturasque diuinas ad exuren-
dum peteret, basilicas Dominicas subuerteret, & ritus sacros, coctusque sanctissimos
celebrari Domino prohiberet. Sed non tulit exercitus Domini Dei immane præce- E
ptum, sacrilegamque iussionem perhorruit; & mox fidei arma corripuit, descendit in
prœlium, non tam contra homines, quàm contra diabolum pugnaturus. Et quamuis
tradendo Gentilibus scripturas Dominicas, atque Testamenta diuina profanis ignibus
comburenda, à fidei cardine ecciderc nonnulli; conseruando tamen eas, & pro ipsis li-
benter suum sanguinem effundendo, fortiter fecere quamplurimi. Quiq. pleni Deo,
deuicto atque prostrato diabolo, victricem palmam in passione gestantes, sententiam
in Traditores atque eorum consortes, qua illos ab Ecclesiæ communione præcidant,
cuncti martyres proprio sanguine confignabant. Fas enim non fuerat, vt in Ecclesia Dei
simul essent martyres & Traditores.

XXXVI. Aduolabant itaque vndiquequersum ad certaminis campum immensa agmina confes-

A sorum: & vbi quisque hostem repererat, castra illic Dominica collocabat. Namque in ciuitate Alutinensi, in domo Occani Felicis, cùm bellica caneret tuba, Dominica signa glorioſi martyres erexerunt: ibique celebrantes ex more Dominica sacramenta, à Coloniæ magistratibus atque ab ipso Stationario milite apprehenduntur, Saturninus presbyter cum filiis quatuor, id est, Saturnino iuniore & Felice lectoribus, Maria sanctimoniali, Hilariano infante.] Cùm hic audis infantem, ne existimes puerum hūc esse nuper natum qui fari nesciat: nam loquendi vsus erat apud Afros, vt quosque pueros, infantes dicerent; vt ex Victore Vticensi [a] alibi diximus, qui pueros ecclesiæ cantores, infantulos nominat. Iam enim à temporibus Apostolorum clerici in sacris ordinibus constituti cælibatum seruabant; quod etiam Ecclesia Africana seruabat, vt primo Annalium tomo demonstratum est. Porrò quotennis esset puer hic, quem auctor vocat infan- B
tem; sua ipsius confessio coram Proconsule facta, inferius declarabit. Sed pergunt Acta alios recensere, qui eidem interfuere sacro conuentui: Itemque Datiuus, qui & Senator, Felix, alius Felix, Emeritus, Ampelius, Rogatianus, Quintus, Maximianus, Thelica, Rogatianus, Rogatus, Ianuarius, Cassianus, Victorianus, Vincentius, Cæcilianus, Restituta, Prima, Fua, Rogatianus, Guinalius, Rogatus, Pomponia, Secunda, Ianuaria, Saturnina, Martinus, Datus, Felix, Margarita maior, Honorata, Regiola, Victorinus, Pelusius, Faustus, Dacianus, Matrona, Cæcilia, Victoria, Herectina, secunda Matrona, Ianuaria.] ex Actis publicis hæc auctor cùm describat, ipse ad concinnandam historiam, sæpè, cùm opus esse videtur, interloquitur, vt cùm ait:

CONVENTVS IN DOMIBVS PRIVATIS.

[a] Victor Vticens. de Persec. Vandal. lib. 3.

Hi apprehensi ducebantur alacres ad forum. Ad hunc primum certaminis campum XXXVII.
prior Datiuus ibat, quem sancti parentes candidatum Senatorem cælesti curiæ genue-
C runt. Ibat etiam presbyter Saturninus numerosa vallatus propagine liberorum: cuius SATVRNINVS MARTYRVM ANTESIGNANVS.
partus partem sibi sociam martyrio destinauit, partem sui nominis pignus Ecclesiæ re-
linquebat. Hos agmen Dominicum sequebatur, in quo fulgebat cælestium splendor
armorum, scutum fidei, lorica iustitiæ, salutionis galea, & gladius bifrons, sermo Dei;
quorum præsidio fulti, spem victoriæ fratribus promittebant: sed iam ad supradictæ ci-
uitatis peruenerunt forum. Ibi primùm aggressi confessionis palmam magistratus elo-
gio sustulerunt.

In isto namque foro iam pro Dominicis scripturis dimicauerat cælum, cùm Funda- XXXVIII.
nus, ciuitatis illius quondam Episcopus, scripturas Dominicas traderet exuren- INGENSMIRACVLVM DE LIBRIS IONI TRADITIS.
das. Quas cùm magistratus sacrilegus igni apponeret, subitò imber sereno cælo diffun-
ditur, ignis scripturis sanctis admotus extinguitur, grandines adhibentur; omnisque
D ipsa regio pro scripturis Dominicis, elementis furentibus, deuastabatur. De hac igitur
ciuitate martyres Christi exoptata prima vincula susceperunt, directique ad Carthagi-
nem alacres ac læti, per totum iter hymnos Domino canticaque psallebant. Qui cùm ad
Officium Anulini *tunc Proconsulis peruenirent, starentque in acie constanter, fortiter * al. Anullini vel Anolini
sæuientes impetus diaboli Dominica constantia retundebant. Sed cùm contra omnes
simul milites Christi diabolica rabies præualeret, singulos ad certamina postulauit.
Quorum certaminum pugnam non tam meis exequar, quàm martyrum dictis ex Actis
acceptis; vt & sæuientis hostis audacia in tormentis atque in ipsa sacrilega inuentione
noscatur, & Christi Domini prepotens virtus in tolerantia martyrum atque in ipsa con-
fessione laudetur.

Cùm igitur ab Officio Proconsuli offerrentur, suggereturque quòd à magistratibus XXXIX.
E Alutinensium transmissi essent Christiani, qui contra edictum Imperatorum &
Cæsarum Collectam Dominicam celebrassent: primùm Proconsul Datiuum interro-
gat, cuius esset conditionis, & vtrum Collectam fecisset. Qui cùm se Christianum,
& in Collecta fuisse profiteretur; auctor ab ipso Collectionis sanctissimæ postula-
tur.] per Collectam namque, & Collectionem, & Dominicum, intelligit semper au-
ctor sacrificium Missæ. Sed subdit: Statimque iuber Officium, eumdem in equuleum
subleuare, extensumque vngulis præparare. Sed cùm carnifices iussa crudelia atroci ve- THELICAE MARTYRIS ACTA.
locitate complerent, starentque sæuientes, inuictis & denudatis ad vulnera martyris
lateribus, erectisque vngulis imminerent: subitò sese per medium Thelica fortissimus
martyr tormentis subiecit, & clamauit: Christiani sumus nos. Nos, inquit, colle-
gimus. Statimque Proconsulis furor exarsit, & ingemiscēs, spiritali gladio grauiter vul-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nerarus, martyrem Christi grauissimis ictibus tutudit, in equuleum suspensum tetendit, A
& vngulis stridentibus laniauit. At contra gloriosissimus martyr Thelica, media de
ipsa carnificum rabie huiusmodi preces Domino cum gratiarum actione effundebat:
Deo gratias. In nomine tuo Christe, Fili Dei, libera seruos tuos. Talia iteranti Proconsul:
Quis est, inquit, auctor tecum congregationis vestræ? Qui, crudelius sæuiente carnifice,
clara voce respondit: Saturninus presbyter, & omnes. O martyrem primatum omnibus
dantem! sic enim presbyterum fratribus prætulit, sed presbytero fratres confessionis
consortio copulauit.

XL. THELICAE ILLVSTRIS CONFESSIO.

Quærente igitur Proconsule, Saturninum ostendit; nō quòd illum prodiderit, quem
aduersus diabolum secum dimicare cernebat; sed vt illi panderet, integrè se celebrasse
Collectam, quando cum ipsis etiam presbyter fuerat. Manebat igitur Thelica cum voce
Dominum deprecans; & præceptorum Euangelij memor, inimicis suis veniam martyr B
in ipsis corporis sui laniamentis poscebat. Intet ipsos namque vulnerum grauissimos
cruciatus, tortores pariter & Proconsulem his verbis exprobrabat. Iniuste facitis, infeli-
ces; contra Deum facitis. Deus altissime, noli illis consentire ad hæc peccata. Peccatis in-
felices, aduersus Deum facitis, custodite præcepta Dei altissimi, iniustè agitis infelices,
innocentes laniatis. Non sumus homicidæ, non fraudem fecimus. Deus miserere. Gra-
tias tibi ago. Pro nomine tuo da mihi sufferentiam. Libera seruos tuos in captiuitate
huius sæculi. Gratias tibi ago, nec sufficio tibi gratias agere.

XLI. MARTYRIS PRECATIO.

Et cùm ictibus vngularum concussa fortiùs latera sulcarentur, profluēsque sanguinis
vnda violentis tractibus emanaret, Proconsulem sibi dicentem audiuit: Incipis sentire,
quæ vos pati oportear? Et adiecit: Ad gloriam. Gratias ago Deo regnorum. Apparet re-
gnum æternum, regnum incorruptum, Domine Iesu Christe, Christiani sumus, tibi ser- C
uimus: Tu es spes nostra: Tu es spes Christianorum: Deus sanctissime, Deus altissime,
Deus omnipotens, tibi laudes pro nomine tuo agimus. Cui talia oranti, tum à diabolo
per iudicem dictum est: Custodire te oportuit iussionem Imperatorum & Cæsarum.
Defatigato iam corpore, forti atque constanti sermone victor proclamauit: Non curo
nisi legem Dei, quam didici: ipsam custodio, pro ipsa moriar, in ipsa consummor, præter
quam non est alia. Talibus itaque dictis gloriosissimi martyris in suis tormentis, ma-
ipse Anulinus torquebatur: cuius tandem rabies ferocitate saginata, postea reclusum in
carcere passioni condignum martyrem destinauit.

XLII. ACCVSATIO CALVMNIOSA.

Post hæc Datiuus a Domino in certamine erigitur, qui Thelicæ ad fortissimum præ-
lium de proximo coniunctus est. Qui cùm pendendo in equuleo extensus, se, voce sæ-
pius repetita, Christianum esse, & Collectam fecisse, fortiter proclamaret emersit Victo- D
riæ martyris frater, vir sanè togatus, sed à religionis Christianæ sanctissimo cultu ipsis
temporibus alienus; qui suspensum in equuleo martyrem profanis vocibus hactenus ar-
guebat: Hic est, air, domine, qui per absentiam patris nostri, nobis hic studentibus, soro-
rem nostram Victoriam seducens, hinc de splendidissima Carthaginis ciuitate, vnà cum
Secunda & Restituta ad Alutinensem Coloniam secum vsque perduxit; quique num-
quam domum nostram ingressus est, nisi tunc, quando quibusdam persuasionibus puel-
lares animos illiciebat.

XLIII.

Sed non tulit Victoria clarissima martyr Domini, collegam & commartyrem suum
falsò appeti Datiuum Senatorem. Statimque Christiana libertate prorumpens, Nullius,
inquit, persuasione profecta sum, nec cum ipso ad Alutinensem Coloniā veni: hoc pos-
sum per ciues probare: omnia mea sponte atque voluntate perfeci. Nam & in Collecta E
fui, & Dominicum cum fratribus celebraui, quia Christiana sum. Tunc impudens Ad-
uocatus maledicta exaggerabat in martyrem. Et contrà martyr gloriosus de equuleo
DATIVVS DIRE TOR-QVETVR. cuncta vera responsione soluebat. Inter hæc Anulinus ardescens, premi vngulas in mar-
tyrem iubet: statim carnifices nuda præparataque ictibus latera cruentis vulneribus in-
ueneruntur. Aduolabant truces manus iussis velocibus, secretaque pectoris, diruptis cuti-
bus, visceribusque diuulsis, nefandis aspectibus adnixa crudelitate pandebant. Inter hæc
martyris mens immobilis; & licet membra rumpantur, diuellantur viscera, latera diffi-
pentur, animus tamen martyris integer inconcussusque perdurat.

XLIV. PRECES MARTYRIS.

Denique dignitatis suæ memor Datiuus, tali voce preces Domino sub carnifice ra-
biente fundebat: O Christe Domine, non confundar. His dictis, beatissimus martyr,
quod

A quod à Domino poposcerat, tam facilè meruit, quàm breuiter postulauit. Denique mox
Proconsul mente concussa, lingua volente parere, prosiliuit. Cessauere carnifices: fas
enim non erat, martyrem Christi in commartyris suæ Victoriæ causa torqueri. Nam
cùm contra eum Pompeianus suspicionis indignæ sæuus accusator accederet, calum-
niosamque coniungeret actionem, despectus à martyre est, & percussus. Quid agis hoc
in loco, diabole? quid contra martyres Christi adhuc vsque conaris? A Senatore Domi-
ni ac martyre & potestas simul & forensis rabies superata est.

XLV. DATIVI ILLVSTRIS CONFESSIO.

Sed clarissimus martyr etiam pro Christo tortus, cùm interrogatus, vtrum in Colle-
cta fuisset; profiteretur constanter, & diceret, cùm Collecta fuisset, se superuenisse, & Do-
minicum cum fratribus congrua religionis deuotione celebrasse, auctoremque eiusdem
Collectionis sanctissimæ vnum fuisse: in se se Proconsulem rursus acriùs excitauit; cuius
B recrudescente sæuitia, geminata martyris dignitas, iteratò vngulis sulcantibus exaratur.
At martyr ad vulnerum cruciatus sæuissimos pristinam suam repetens orationem, Ro-
go, air, Christe, non confundar. Quid feci? Saturninus est presbyter noster. Huius cùm
larera, duri trucisque carnificis magistra crudelitate monstrante, adiunctis vngulis rade-
rentur: Saturninus presbyter ad prœlium postulatur; qui cælestis regni contemplatione
considerans parua admodum ac leuia suos commartyres sustinere, congredi ipse etiam
taliter cœpit. nam dicente Proconsule: Tu contra iussionem Imperatorum & Cæsarum
fecisti, vt hos omnes colligeres? j Imperatorum & Cæsarum iussionem dicit, quòd cùm
Diocletiani & Maximiani Augustorum, tum etiam Constantij atque Galerij Cæsarum
nomine promulgarentur edicta.

XLVI. DE CELEBRATIONE DOMINICI.

Respondit presbyter Saturninus, Domini Spiritu suggerente: Securi Dominicum ce-
C lebrauimus. Proconsul ait: Quare? Respondit: Quia non potest intermitti Dominicum.
Qui mox vt hæc dixit, contra Datiuum statim iubet aptari. Expectabat interea Datiuus
laniamenta corporis sui potiùs quàm dolebat: & cuius ad Dominum animus mensque
pendebat, nihil dolorem corporis æstimabat; sed tantùm Dominum precabatur, dicens:
Subueni, rogo, Christe; habe pietatem, serua animam, custodi spiritum meum: Non con-
fundar, rogo, Christe: da sufferentiam. Cui cùm à Proconsule diceretur. Ex hac splendi-
dissima ciuitate magis debueras alios ad bonam mentem reuocare, & non contra præ-
cepta Imperatorum & Cæsarum facere: fortiùs atque constantiùs acclamabat, Christia-
nus sum. Qua voce diabolus superatus, Parce, inquit. Simulque illum in carcerem tru-
dens, passioni condignè martyrem reseruauit.

XLVII.

At verò presbyter Saturninus, recenti martyrum sanguine delibutus, cùm penderet
D in equuleo, admonebatur in eorum fide persistere, in quorum cruore perstabat. Hic cùm
interrogaretur, vtrum auctor ipse esset, & omnes ipse adunasset; & diceret, Etiam, ego
præsens in Collecta fui: Emeritus lector ad certamen exiliens, congrediente presbytero,
Ego sum auctor, inquit, in cuius domo Collecta facta fuit. At Anulinus Proconsul, qui
iam toties victus fuerat, impetus Emeriti perhorrebat, & tamen in presbyterum ver-
sus, Quare contra præceptum, inquit, faciebas, Saturnine? Cui Saturninus, Intermitti
Dominicum non potest, ait. Lex sic iubet.] scilicet lex Christiana de Dominico, nempe
sacrificio celebrando. Tunc Proconsul: Non tamen debuisti prohibita contemnere, sed
obseruare potius, & non rem facere contra præceptum Imperatorum. Et meditata iam SATVRNI-NVS SÆVIS-SIME CRV-CIATVR. diu in martyribus voce terrorem suæ iræ commouit: cui non pigro pararetur obsequio,
nam carnifices in senile corpus presbyteri irruunt, & grassante rabie, rupta neruorum
E connexione, discerpunt illud ingemiscenda supplicia, & noui generis in sacerdotem Dei
exquisita tormenta.

XLVIII. *al pellere

Videres quasi in pabulo vulnerum famis rabie sæuire carnifices; apertisque visceribus
ad horrorem videntium, inter ruborem sanguinis ossa nudata pallere*; & nec inter mo-
ras torquentium exclusam animam corpus, supplicio pendente, deserere. At tali voce
Dominum presbyter precabatur: Rogo te, Christe, exaudi. Gratias tibi ago Deus. Iube
me decollari. Rogo, Christe, miserere. Fili Dei, subueni. Cui Proconsul: Quare contra
præceptum facis? Et presbyter: Lex sic iubet, Lex sic docet, inquit. O admiranda satis LEX ECCLESIAE DE CELEBRANDO DOMINICO. ac prædicanda presbyteri doctoris diuina responsio! Legem sanctissimam etiam in tor-
mentis presbyter prædicat, pro qua libenter supplicia sustinebat. Legis denique voce de-
territus Anulinus: Parcam, inquit. Eumque in custodiam carceris redigens, exoptato
supplicio destinauit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XLIX. EMERITI CERTAMEN ET FELICIS.

At verò Emerito applicito; In tua, inquit Proconsul, domo Collectæ factæ sunt, A contra præcepta Imperatorum? Cui Emeritus sancto Spiritu inundatus, In domo mea, inquit, egimus Dominicum. At ille, Quare permittebas, ait, illos ingredi? Respondit: Quoniam fratres mei sunt, & non poteram illos prohibere. Sed prohibere illos, inquit, debuisti. At ille, Non potui, ait: quoniam sine Dominico esse non possumus. Statim verò ipse in equuleo iubetur extendi, extensúsque vexari. Qui dum validos ictus innouato carnifice pateretur; Rogo, ait, Christe subueni. Contra Dei præceptum facitis, ô infelices. Et interloquenti Proconsuli, Non oportuerat te eos suscipere: respondit, Non poteram, quin susciperem fratres meos. At Proconsul sacrilegus, Sed prior, inquit, erat iussio Imperatorum & Cæsarum. Contrà religiosissimus martyr: Deus, inquit, maior est, quàm Imperatores. Rogo Christe: Tibi laudes: Christe Domine, da sufferentiam. B

L. DE SCRIPTVRIS QVÆSTIO.

Cui talia precanti, hæc Proconsul iniecit: Habes ergo scripturam aliquam in domo tua? Et respondit: Habeo, sed in corde meo. Et Proconsul, In domo, inquit, tua habes, an non? Emeritus martyr ait: In corde meo illas habeo. Rogo Christe: Tibi laudes: Libera me Christe: In nomine tuo patior, breuiter patior, libenter patior: Christe non confundar. O martyrem Apostoli[a] memorem, qui legem Domini conscripram habuit non atramento, sed Spiritu Dei viui; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus! O martyrem legis sacræ idoneum diligentemque custodem, qui Traditorum facinus perhorrescens, scripturas Dominicas, ne perderet, inter secreta sui pectoris collocauit! Quo cognito, Proconsul, Parce, inquit. Eiusque confessionem in Memoriam vnà cum ceteris confessionibus redigens (*est Memoria locus vbi Acta Proconsularia asseruabantur*) Pro meritis vestris omnes, inquit, secundùm confessionem ve- C
[a] 2. *Cor.* 3. stram pœnas meritas persoluetis. Sed iam ferina rabies ore cruento tormentis martyrum saginata languebat.

LI. NECESSITAS CELEBRANDI DOMINICI.

Sed cùm Felix nomine & passione processisset in prœlium, aciesque Domini omnis incorrupta inuictaque perstaret: tyrannus mente prostratus, voce demissus, anima & corpore dissolutus, Spero vos, inquit, hanc partem potius eligere, qua possitis viuere, vt iussiones conseruetis. Contra quæ confessores Domini inuicti martyres Christi, tamquam ex vno ore dixerunt: Christiani sumus, non possumus nisi Domini legem sanctam vsque ad effusionem sanguinis custodire. Qua voce percussus inimicus, Felici dicebat: Non quæro an Christianus sis, sed an Collectam feceris, vel scripturas aliquas habeas. O stulta Iudicis & ridenda interrogatio! Christianus vtrum sis, tace; & addidit, Si in Collecta fuisti? Respondit: Quasi Christianus sine Dominico esse possit, D aut Dominicum sine Christiano celebrari. An nescis Satana, in Dominico Christianum, & in Christiano Dominicum constitutum; vt nec alterum sine altero valeat esse? Cùm nomen audieris, frequentiam Domini disce: & cùm Collectam audieris, nomen agnosce. Denique cognosceris à martyre, & rideberis, tali responsione cõfunderis: Collectam, inquit, religiosissimè celebrauimus: ad scripturas Dominicas legendas in Dominicum conuenimus semper. Qua confessione confusus grauiter Anulinus, fustibus cæsum exanimem cælesti Concilio martyrem properantem ad siderea tribunalia expleta passione consociat.

LII. AMPELII CONFESSIO ET SOCIORVM.

Sed Felicem sequitur alius Felix nomine pariter & confessione, atque ipsa passione consimilis. Pari etenim virtute congressus, etiam ipse fustium læsione quassatus, animam in tormenta carceris ponens, superioris Felicis est martyrio copulatus. Post hos susceptit E certamen Ampelius custos legis, scripturarum diuinarum fidelissimus conseruator. Hic, quærente Procõsule, an in Collecta fuisset; hilaris atque securus alacri voce respondit: Cum fratribus feci Collectam, Dominicum celebraui, & scripturas Dominicas habeo mecum, sed in corde meo conscriptas. Christe tibi laudes refero: Exaudi Christe. Qui cùm hæc dixisset, cruciibus contusus, quasi iam in tabernaculum Dominicum cum fratribus relegatur. Hunc sequitur Rogatianus, qui confessius Domini nomen, suprædictis fratribus iungebatur illæsus.

LIII. Quintus verò applicitus, egregiè nomen Domini magnificeque confessus, cæsus fustibus, in carcerem retruditur condigno martyrio reseruatus. Hunc sequebatur Maximianus in confessione par, in congressione consimilis, in victoriæ triumphi s æqualis. Post quem iunior Felix, spem salutemque Christianorum Dominicum esse proclamans.

A mans. Cùm similiter etiam ipse fustibus cæderetur; Ego, inquit, deuota mente celebraui Dominicum; Collectam cum fratribus feci, quia Christianus sum. Qua confessione meruit etiam ipse fratribus consociari. At iunior Saturninus, martyris presbyteri progenies, in certamen optatum festinus accessit, properans patris virtutibus gloriosissimis adæquari. Cui cùm Proconsul furibundus, diabolo suggerente, dixisset; Et tu Saturnine interfuisti? respondit Saturninus: Christianus sum. Non à te quæro hoc, ait, sed vtrum egeris Dominicum. Cui respondit Saturninus: Egi Dominicum, quia Saluator est Christus. Quo nomine Saluatoris audito, Anulinus exarsit, & in filium patris instaurat equuleum: extensoque Saturnino, Quid, inquit, Saturnine profiteris? Vide vbi positus sis. Habes scripturas aliquas? Respondit: Christianus sum. Proconsul verò ait: Ego quæro, an conueneris, & an scripturas habeas? Respondit: Christianus sum: aliud non B est nomen quod post Christum oporteat nos sanctum obseruare. Qua in confessione diabolus inflammatus, Quoniam permanes, inquit, in obstinatione tua, etiam te oportet tormentis affici. Dic an aliquas scripturas habeas. Et ad Officium dixit; Vexa illum. Ibant in adolescentis latera paternis vulneribus lassi lictores, & adhuc humectantem in vngulis patrium sanguinem cognato filij cruori miscebant. Videres per hiantium vulnerum sulcos de lateribus antea genitoris sanguinem fluere, & cruorem filij paterno permixtum, vngulis rorantibus, emanare.

SALVS ET SPES CHRISTIANORVM DOMINICVM CELEBRARE.

SATVRNINI IVNIORIS CONFESSIO.

At iuuenis gemini sanguinis admixtione recreatus, medelam potiùs quàm tormenta sentiebat: & recepta in tormentis fortitudine, fortissimis vocibus exclamabat: Scripturas Dominicas habeo, sed in corde meo. Rogo Christe, des sufferentiam, spes est vitæ. Anulinus inquit: Quare contra præceptum faciebas? Respondit: Quia Christianus C sum. Quo audito, Parce, inquit. Et statim, cessante tormento, in patrium consortium relegatur. Interea vergebat in noctem, horis labentibus, dies, & consumptis cum Sole tormentis, defecit atra tortorum rabies, & cum sui Iudicis crudelitate languebat. Sed legiones Dominicæ, in quibus Christus, perpetuum lumen, armorum cælestium coruscо splendore fulgebat, fortiùs atque constantiùs in certamina prosiliebant. Cùm verò aduersarius Domini tot martyrum prœliis gloriosissimis victus, tantisque ac talibus congressionibus superatus, desertus à die, comprehensus à nocte, deficiente iam carnificum rabie, profligatus, cum singulis vlteriùs congredi non valeret; totius exercitus Domini animos percontatur, deuotasque confessorum mentes tali interrogatione propulsat: Vidistis (inquit) eos qui perseuerauerunt, quid sustinuerint, vel quid in sua confessione perstantes adhuc habeant sustinere? Et ideo qui vult ex vobis ad indulgentiam peruenire, vt saluus esse possit, profiteatur. D

LIV. CONSTANS MARTYRIS ASSERTIO.

Ad hæc confessores Domini glorioси martyres Christi, læti ac triumphantes simul non ex Proconsulis dictis, sed ex victoria passionis Spiritu sancto feruentes, fortiùs clariusque, tamquam ex vno ore dixerunt: Christiani sumus. Qua voce prostratus est diabolus, & concussus Anulinus, cõfususque omnes sanctos in carcerem trudẽs, illos martyrio destinauit. Et ne deuotissimus feminarum sexus, florẽtissimusque sacrarum virginum chorus certaminis tanti gloria priuaretur; omnes feminæ, Christo Domino auxiliante, in Victoria congressæ sunt & coronatæ. Etenim Victoria sanctissima feminarum, flos virginum, decus & dignitas confessorum, honesta natalibus, religione sanctissima, moribus temperata, in qua naturæ bonum candida pudicitia relucebat, respondebatque pulchritudini corporis fides pulchrior mentis, & integritas sanctitatis; ad secundam E palmam restitutam se, in Domini martyrio lætabatur. Huic namque ab infantia iam clara pudicitiæ signa fulgebant, & rudibus adhuc annis apparebat rigor castissimus mentis, & quædam dignitas futuræ passionis. denique postquam plena virginitas vltimum ætatis tempus expleuit, cùm puella nolens & reluctans in nuptias à parentibus cogeretur, inuitamque tradere sponso prædo suggereret; clàm se per præceps puella demittit, aurisque famulãtibus supportata, incolumis gremio terræ susciputur; neque fuerat postmodum pro Christo Domino passura, si pro sola tunc pudicitia moreretur. Liberata igitur nuptialibus tedis, illusoque simul cum parentibus sponso, media penè de ipsa nuptiarum frequentia prosiliens, ad ædem pudicitiæ, portumque pudoris ecclesiam intacta virgo confugit: ibique consecrati Deo dicatique capitis in perpetuam virginitatem sacratissimum crinem inconcusso pudore seruauit.

VICTORIÆ INSIGNE CERTAMEN.

LV.

Hæc ergo ad martyrium properans, florentem pudicitiæ palmam triumphali dex- LVI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

VICTORIÆ CONSTANTIA.

tera præferebat. Namque interroganti Proconsuli, quid profiteretur; clara voce respõdit, A
Christiana sum. Et cùm à Fortunatiano fratre rogato, eiusque defensore, vanis argumentationibus mente capta esse diceretur; Victoria respondit, Mens mea est; numquam mutata sum. Ad hæc Proconsul, Vis ire, inquit, cum Fortunatiano fratre tuo? Respondit, Nolo, quia Christiana sum; & illi [a] sunt fratres mei, qui præcepta Dei custodiunt.]

[a] *Matt.* 12.

& paulo pòst: Anulinus, deposita Iudicis auctoritate, ad puellæ persuasionem descendit: Consule tibi, inquit: vides enim fratrem tuum prouidere cupientem saluti tuæ. Cui martyr Christi, Mea mens est, inquit; numquam mutata sum: nam & in Collecta fui, & Dominicum cum fratribus celebraui, quia Christiana sum. Mox cùm hæc Anulinus audisset, furiis agitatus exarsit; & puellam sacratissimam martyrem Christi in carcerem vnà cum ceteris relegans, passioni omnes reseruauit.

LVII. HILARIANI PVERI MARTYRIVM.

Sed Hilarianus adhuc supererat, vnus de natis presbyteri martyris Saturnini, qui æta- B
tem suam paruulam ingenti deuotione vincebat. Hic patris fratrumque triumphis approperans iungi, diras tyranni minas non tam exhorruit, quàm in nihilum duxit. Huic cùm diceretur, Patrem tuum, aut fratres tuos secutus es? subitò breui de corpore vox iuuenilis auditur, & angustum pueri pectus ad confessionem Domini totum aperitur in voce respondentis: Christianus sum, & mea sponte atque voluntate, cum patre meo & cum fratribus feci Collectam. Audiebas patris Saturnini martyris vocem per dulcis filij meatus exire, & confitentem Christum Dominum linguam de fratris exemplo secuturam. Sed Proconsul stultus, non intelligens contra se non homines, sed Deũ in martyribus dimicare; nec quia in puerilibus annis ingentes animos sentiebat, putabat puerum tormentis infantiæ posse terreri. Denique amputabo, inquit, & collum tibi, & nasum, & auriculas; & sic te dimittam. Ad hæc Hilarianus puer, patris fratrumque virtuti- C
bus gloriosus, qui iam didicerat à maioribus suis tormenta contemnere, clara voce respondit: Quicquid facere volueris, fac; quia Christianus sum. Mox in carcerem recipi etiam ipse iubetur: ingentique cum gaudio vox Hilariani auditur dicentis, Deo gratias. Hic certaminis magni pugna perficitur: hìc diabolus superatur & vincitur: hìc martyres Christi de passionis futuræ gloria æterna, iugi congratulatione lætantur.]

LVIII.

Hucusque Acta sanctorum martyrum à Catholicis allegata ad probandum Christianos tempore persecutionis ad Collectam atque Dominicum celebrandum conuenire consueuisse, est planè illorum integra & sincera fides: non tamen sunt illa ipsa in ea Collatione tunc edita; quæ pura absque aliqua auctoris interlocutione fuisse ipsa Proconsularia Acta putamus; licet ex iisdem Actis (vt auctor qui exscripsit profitetur) accepta essent. At quisnam ille fuerit; non alium quidem, quàm ex Donatistis aliquem existima- D
mus: qui tamen fideliter hucusque eadem reddidit; quippe qui ex iisdem ipsis quæ præ manibus habebat Proconsularia Acta descripsit. Sed nescimus, qua occasione, multorum ibi nominatorum martyrum acerbissimæ coram eodem Proconsule instar aliorum habitæ quæstiones desiderentur. Quæ autem post hæc sequuntur vsque ad finem, manifestas continent tum in Mensurium Carthaginẽsem Episcopum, tum etiam in eiusdem Ecclesiæ diaconum Cæcilianum calumnias; dum illum Traditorem fuisse librorum testantur, & Cæcilianum ipsorum, quorum hucusque narrata sunt Gesta, martyrum necatorem: nimirum quòd illis cibos inferre vetuerit, ob eamque causam iidem fame consumpti fuerint. Proh scelus! eò peruenit schismaticorũ procacia (quod sæpiùs Augustinus deplorat) vt eorum auctores non tantùm pœnitentiam egerint de traditione ab ipsis (vt vidimus) facta librorum: quin potiùs in rabiem atque furorem conuersi, tam impu- E
denter in Catholicos fide probatissimos, moribusque sanctissimos, illud ipsum crimen, quod ipsi turpiter perpetrassent, impingerent. Sed quo minùs id veritate probare possent, eo magis nocendi mille artibus vsi, eosdem maximè pios viros calumniis exagitatos multo temporum spatio vexauere. At hæc pluribus suis quibusque locis sunt opportuniùs pertractanda.

ACTA CORRVPTA A DONATISTIS.

LIX. CALLIDITAS IN CORRVMPENDIS SCRIPTIS.

Hic modò appendicem tantùm ad hæc eadem Acta additam recitabimus, apponemusque ad venenum antidotum; quo lector, qui habet eam alibi editam, cautiùs legat, sciatque pretiosum à vili distinguere. Etenim adeò vafrè atque dolosè sunt concinnata mendacia, sic fucatæ coloribus fraudes, ac ita blandiloquentiæ circumlita dulcedine, vt prudentem quoque virum, qui non calleat res gestas illorum temporum inter Catholicos & Donatistas, decipere potuissent. Appendix autem in hunc modum se habet.

A bet: Verùm quoniam nos (vt suprà diximus) schismatis tempus admonuit, confessionibus tantis ac talibus martyrum decreta coniungere, constitutiones sanctissimas amicorum Dei gestis superioribus catenare; necessariò breuiter cuncta quæ martyres in carcere ex auctoritate legis diuinæ sanxerunt, seruandaque posteris reliquerunt, discurram. Nec lapsorum supetbiam atque audaciam Traditorum in hac ipsa mea festinatione prætereram. Coegit enim me transcendere nihil gestorum fides, amor legis, Ecclesiæ status, salus publica, vita communis. His enim de rebus Ecclesia Catholica sic poterit recognosci, si labes pestifera Traditorum nefandis actibus suis, sententiaque martyrum omnibus sæculis declaretur.

LX.

Postquam igitur supradictos martyres Christi exoptatus carcer recepit, confessores, qui illuc priores retrusi fuerant, victricibus palmis triumphales dexteras venientibus ad-
B iungebant. Veniebant præterea ad eumdem locum ex diuersis prouinciæ partibus alij quoque quamplurimi confessores, inter quos erant Episcopi, presbyteri, diaconi, ceterique clerici, qui legem Domini asserentes, Collectam, Dominicumque constanter & fortiter celebrabant: quique scripturas Dominicas, diuinaque Testamenta de flamma atque incendio conseruãtes, se ipsos diris ignibus, cruciatibusque diuersis, Machabæico more, diuinis legibus obtulerunt. Ea igitur tempestate cùm horridus carcer, crassæque tenebræ intra se clausos retinerent testes fidelissimos Dei, & ingentia catenarum pondera deuota membra vincirent; cùm debilitaret fames, fatigaret sitis, frigus quateret, turba comprimeret, latera ipsa recenti vngularum laceratione disrupta feruerent inter catenas & ferrum, instrumentaque tormentorum: ex auctoritate legis diuinæ, quod sibimet posterisque martyribus conseruarent celebrantes Concilium, cælestia decreta condebant.
C Verè enim viuus ille Spiritus sanctus confessorum mentes æternis aspirando & diuinis colloquiis exercebat.] hæc auctor.

CONCILIVM IN CARCERE.

Sed iam detegere, lector, incipies schismaticorum impudentiam, eorumdemque sibi ipsis sententiam aduersantem. Quonam pacto, quæso, in Collatione illa negare potuerunt nullam simul in domum priuatam cogendi Synodum datam fuisse persecutionis tempore facultatem; si etiam in carcere Concilium celebrandi, decretaque sanciendi, videtur esse concessum? Ex his quoque euidentiùs potest intelligi, hanc appendicẽ ad Acta Proconsularia in Collatione illa edita nequaquam tunc iisdem Actis fuisse cõiunctam: nam de eis necessariò fuisset mentio facienda, in qua summa rerum versari videri posset, eademque sæpiùs repetenda. At prosequamur cetera.

LXI. CONVINCVNTVR MENDACIA DONATISTARVM.

Sed post crudelem tempestatem ac persecutoris horribilis minas, quibus Christia-
D nam religionem tyrannica rabies infestauerat; quò iterum purior ac serenior Christiani nominis pax æterna lucesceret; non defuit traditorum omnium callidissima fraus, conspiratioque pestiferorum naufragorum diabolica arte composita; quæ sub prætextu religionis, religionem impugnaret, fidem euerteret, diuina iura turbaret: maximè cùm etiam Mensurius Carthaginensis quondam Episcopus, recenti scripturarum traditione pollutus, sceleris sui amentiam peiore cœpisset ferocia publicare: quippe qui combustorum veniam librorum à martyribus poscere ac implorare debuerat; vt delicta sua maioribus flagitiis cumularet, eo animo sæuiebat in martyres, quo diuinas tradiderat leges.

LXII. CALVMNIÆ IN MENSVRIVM.

Etenim hic tyranno sæuior, carnifice crudelior, idoneum sceleris sui ministrum diaconum suum elegit Cæcilianum: idemque lora & flagra cum armatis ante fores carceris
E ponit, vt ab ingressu atque aditu cũctos, qui victum potumque in carcerem martyribus afferebant, graui affectos iniuria propulsaret. Et cædebantur à Cæciliano passim qui ad alendos martyres veniebant: sitientibus intus in vinculis confessoribus, pocula frangebantur ante carceris limina; cibi passim deuorandi canibus spargebantur. Iacebant ante carceris fores martyrum patres, matresque sanctissimæ, & ab extremo conspectu liberorum excussi, graues nocte dieque vigilias ad ostium carceris exercebant. Erat fletus horribilis, & acerba omnium qui aderant lamentatio, prohibere pios martyrum complexus, & diuelli à pietatis officio Christianos, Cæciliano sæuiente tyranno & crudeli carnifice.] hæc ibi.

LXIII. CALVMNIÆ IN CÆCILIANVM.

Hic, rogo, primum illud lector attendat: quonam pacto Catholici ad conuincendos schismaticos, atque probandum Fideles persecutionis tempore ad Collectas celebrandas atque Dominicum conuenire solere, eiusmodi Actis vti voluissent, quibus

LXIV.

tam

Universidad de Deusto
Biblioteca

tam apertè Mensurij atque Cæciliani adeò immania scelera probabantur, quorum A
DETEGITVR IMPOSTVRA. ijdem innocentiam atque integritatem tantopere propugnabant? Vel si hæc erant vera de Cæciliano atque Mensurio; cur eadem Acta martyrum non sunt edita ab ipsis impugnatoribus aduersus Catholicos, in duobus illis & aliis Conciliis vsque ad Augustini tempora, in quibus postea est eadem causa ventilata; nempe in Romano Concilio sub Melchiade, & Arelatẽsi paulo pòst celebrato in eadem causa Cæciliani, aliisque Patrum conuentibus, & sæcularibus quoque iudiciis, in quibus omnibus perspecta semper fuit atque publicè acclamata innocentia Cæciliani, atque retusa Donatistarum procacia? Cur denique cùm in ipsis publicè habitis inter schismaticos atque Catholicos ea de re iussu Principum Collationibus, tum etiam in tot editis ab ipsis Donatistis, Petiliano, Cresconio, & aliis aduersus Catholicos commentariis, non intexuerunt, immo nec meminerunt horum Actorum, quibus tam apertè tum Mensurij, tum Cæciliani B
tam horrenda facinora comprobantur, ex quibus sententia damnationis illi fuissent iure plectendi?

LXV. Sed quid ad hæc auctor addat, iam ceteris adiungamus: Interea martyres Christi (inquit) non carceris squallor, non viscerum dolor, non denique vlla rerum penuria commouebat, sed meritis & confessione iam in Domino vicini direxerunt in posteros salu-
*al. recidiuia tem, quæ communem Christiani nominis progeniem ab omni residua * communione Traditorum secernere, tali sub comminatione:

DECRETA DE TRADITORIBVS EFFICTA. Si quis Traditoribus communicauerit, nobiscum partem in regnis cælestibus non habebit. Et hanc sententiam, sancti Spiritus auctoritate conscriptam, tali compa-
*Apoc. 22. ratione firmabant: Scriptum est (inquiunt) in Apocalypsi: Quicumque adiecerit ad librum istum api- C
cem vnum, aut vnam litteram, adiiciat illi Deus innumerabiles plagas: & quicumque deleuerit, deleat partem eius Dominus de libro vitæ. Si ergo additus apex vnus, aut littera vna dempta, de libro sancto radicitus amputat, & sacrilegum facit, & subuertit auctorem: necesse est omnes eos qui Testamenta diuina, legesque venerandas omnipotentis Dei & Domini nostri Iesu Christi, ignibus tradiderunt exurendas, æternis gehennæ ardoribus, inextinguibili igne torqueri. Et ideo vt suprà diximus,

Si quis Traditoribus communicauerit, nobiscum partem in regnis cælestibus non habebit.

Hæc communicantes singuli ad passionis gloriam festinabant, supremaque testatione vnusquisque martyrum cruore proprio consignabat. Exinde Ecclesia sancta sequitur martyres, & execratur perfidiæ Traditores.] D

LXVI. DONATISTAE ESSE PRODVNT. Ecce tibi cuiusnam sectæ, cuiusve communicationis sit auctor qui hæc scripsit, se iam palàm prodit; & quam intelligat sanctam Ecclesiam, quam seruare tradit martyrum sanctionem de non communicando cum Traditoribus, vel cum iis qui illis communicassent, apertè significat: nimirum conuentum Donatistarum, qui penes se esse Ecclesiam arrogabant; quique eos quos arguebant lapsos traditione librorum, ac denique omnes qui illorum fuissent sententiæ vel leni communicatione coniuncti, adeò execrabantur, vt nec per pœnitentiam expiatos dicerent admittendos: vt planè ex iis intelligas (quod sanctus Augustinus sæpè in eos inuehens inculcat) Nouatianorum fuisse Donatistas heredes, ab illisque mutuatos esse venenum: quòd tam hic quàm superiùs in præfatione tradat, non communicare debere, simulque esse martyres & Traditores. erant hæ voces peculiares Donatistarum: idque solitos ipsos dicere cùm refu- E
[b] Aug. lib. ad Donatist. post Collat. c. 1. gerent communicationem Catholicorum, S. Augustinus[b] testatur; cùm hæc de illis: Indignum est, dicebant, vt in vnum conueniant filij martyrum, & filij Traditorum: & hoc exordio libellos formabant: hæc per suos diaconos proclamari iubebant.] Sed pergit idem auctor:

LXVII. PRAEPOSITIO DONATISTARVM. Igitur cùm hæc ita sint; quisnam est diuini iuris peritia pollens, fide præditus, deuotione præclarus, religione sanctus, qui iudicis Dei memor, veritatem ab errore disternat, à fide perfidiam disiungat, simulationemque fictam à certa & integra sanctitate secludat, separet à stante lapsum, ab integro vulneratum, à iusto reum, ab innocente damnatum, à custode legis proditorem, à confessore Christi nominis negatorem, à martyre Domini persecutorem, & vnum atque idem esse existimet & Ecclesiam martyrum, & conuenticula Traditorum? Nemo scilicet: quoniam hæc inter se repugnant, contra-

A contrariaque sibi sunt, vt lux tenebris, vita mortuis, sanctus Angelus diabolo, Christus Antichristo, Paulo Apostolo dicente: Quasi filiis dico: dilatamini & vos, & nolite con- [a] 2. Cor. 6.
iungi cum infidelibus. Quæ enim est participatio iustitiæ ad iniquitatem, &c.] multaque eorum ore versata idem in eamdem sententiam inculcans, hæc addit:

Quamobrem fugienda bonis, & vitanda est semper religiosis conspiratio Tradito- LXVIII.
rum, hypocritarum domus, Pharisæorumque sententia: vt viam adoptionis filiorum filiarumque Dei in sancta Ecclesia spiritaliter nati, dignè incedant, & non alienis facinoribus immersi, pro luce tenebras, pro vita mortem, interitum sibi pro salute acquirant. Talis est Ecclesia Domini, quæ vna semper singularisque contra sese & in partes diuidi non potest. Sed post teterrimam persecutionis noctem, turbinesque pestiferos tyrannorum, ad deceptionem innocentium, prædamque populorum, diabolus versutia callidissi-
B mæ fraudis adinuenit, vt quos aperta persecutionis clade transuorare non valuit, nec in sæculo sacrilego idolorum seruitio mancipandos delictorum nexibus in perpetuam perniciem potuit retinere, eos pollutis traditionibus iungens sibi, sub prætextu sanctissimæ religionis extinguat.]

En quàm exactè, quis qualisve sit auctor, suis se coloribus pingit: nempe ex factione LXIX.
schismaticorum, qui se purissimos prædicabant, & Catholicorum communicationem execrabantur, quòd semel polluti essent Traditorum communione. Cùm alioqui in ipsa sancta Ecclesia numquam fuerit tanta seueritas, vt ipsa, quantumuis lapsos, non recipere pœnitentes, cosque sibi misericordi reconciliatione coniungeret. Donatistæ autem (vt susiùs suo loco dicetur) non tantùm lapsos, sed qui illis aliquando communicassent, in perpetuum auersabantur. Videas insuper auctorem ex ea quam factam dicit post per-
C secutiones extinctas communicationem cum illis, se prodere, non hoc tempore ipsum scripsisse, sed cùm iam esset eadem ex causa ab ipsis schisma conflatum, ac latiùs propagatum.

Sed quod mox addit, cetera quæ essent schismaticorum Donatistarum certa signa at- LXX.
que lineamenta demonstrat; cùm sic inuehitur in omnia sacrosancta Catholicorum DETEGITVR DONATISTARVM IMPOSTVRA
mysteria, quæ omnia illi penitus exhorrescerent: Denique illi (inquit) falsi sacrorum ritus, fictaque mysteria non tam in salutem, quàm in perniciem miserorum celebrantur, cùm erigit altare sacrilegus, celebrat sacramenta profanus, baptizat reus, curat vulneratus, veneratur martyres persecutor, legit Euangelia Traditor, hereditatem cæli promittit diuinorum testamentorum combustor. quos increpat Dominus & obiurgat in Euan-
D gelio dicens[b]: Væ vobis Scribæ & Pharisæi, hypocritæ, &c.] & post alia multa ab illis per- [b] Matt. 23.
eram ex diuinis Scripturis citari solita, hæc ab eodem adduntur: Fugienda ergo & execranda pollutorum omnium congregatio vitiosa, & appetenda omnibus beatissimorum martyrum accessio gloriosa; quæ est Ecclesia sancta vna & verè Catholica, ex qua martyres profecti sunt, & à quibus diuina testamenta seruata sunt. Hæc etenim sola persecutionis infestæ impetum fregit: hæc legem Domini vsque ad effusionem sanguinis conseruauit: in hac virtutes sancti Spiritus præsentia frequentantur, baptisma à Saluatore perficitur, vita perpetua reparatur.]

Vides planè Donatistarum expressa vestigia, de quibus exclamat sæpissimè inter alia LXXI.
Augustinus, quòd execrarentur collatum à nobis baptisma; qui & in hoc se habere Cyprianum auctorem gloriabantur, à quo alienum baptisma non sit receptum. Sed de martyribus in carcere constitutis hæc habet in fine:

E Postremò cùm nec Mensurius, nec minister eius Cæcilianus, ab hac immani crude- QVID IN MENSVRIVM ET CAECILIANVM.
litate cessare vellent, Anulino Proconsule, aliis persecutoribus interim circa alia negotia occupatis; beati martyres isti, corporeis alimentis destituti, paulatim & per interualla dierum, naturali conditione, famis atrocitate cogente, cesserũt, & ad siderea regna cum palma martyrij migrauerunt: præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto viuit in sæcula.] hucusque auctor. Qui quidem ipsa Acta legitima, dicta Proconsularia, non tantùm (vt demonstratum est) multis prætermissis nimia breuitate contraxit; sed inter alia reliquos martyres, non vt ceteros gladio, verùm fame in carcere extinctos esse mentitur; quinetiam Mensurium Episcopum Carthaginensem horum malorum auctorem, Cæcilianum diaconum administrum, & planè carnificem extitisse confinxit.

Vide, & mirare, quò sit progressa insania Traditorum: vt cùm ipsi quidem (vt ex LXXII.
eorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

corum confessione est recitatum) primùm sacros codices tradiderint; inde simul sicut A
[a] *Nah. 1.* spinæ se inuicem [a] complectentes, fœdere iuncti, nulloque tanti criminis dolore percussi & stimulis repressi conscientiæ, se innocentissimos esse professi sint; immo & confessorum sibi gloriam iactanter adscripserint, quòd petitos sacros codices non dedissent. Sed
MIRA PROTERVIA TRADITORVM. perinde ac si hæc non satis essent ad impietatem, illud immane facinus addiderunt, vt innocentes Episcopos, ipsumque primæ Africanæ sedis Antistitem Mensurium Carthaginensem, traditionis labe conspergerent, Cæcilianumque successorē ipsius eadem quoque fœdarent turpitudine. Verum, quod superat omne nefas, quod nec maiores eorum ausi sunt excogitare, eosdem fuisse carnifices, necatoresque martyrum, hisce falsis martyrum Actis dolo dolis adnectentes, atque mentitis calumniis alias grauiores addentes, & callidè concinnantes, turpiter prædicarunt, ac scelestissimè diffamarunt. Et quasi adhuc parua hæc essent, iidem non solùm quos tot tantorumque criminum reos B
arguebant, sed & vniuersam Catholicam Ecclesiam, quòd horum communicatione pollutam esse iactarent, iurato in eam bello, sunt in perpetuum auersati. Hæc est origo & incrementum schismaticorum. hi enim à superueniente Donato (vt demonstrabimus) qui scelus auxit, propagauit, & schisma conflauit, nomen adepti sunt, vt Donatistæ fuerint appellati.

LXXIII. DONATISTÆ VNDE. Antequam autem de Mensurio Episcopo Carthaginensi quæ vera certaque esse nouimus, in medium afferamus, meminisse lector debet, superiùs dictū esse, auctore Optato Mileuitano, hunc subrogatum esse in locum Luciani, qui S. Cypriano successit. Rursus verò cum testificatione Pontij diaconi pariter sit declaratum, ante S. Cyprianū neminem Episcoporum Carthaginensium fuisse martyrio coronatum; illud planè inferri posDE S. RESTITVTO EPISCOPO. se videtur: Restitutum Episcopum Carthaginensem, cuius dies natalis martyrij titulo C
adscriptus habetur in Martyrologio Romano, quinto Idus Decembris, collocandum esse inter Mensurium & Cyprianum, ac pariter subiisse martyrium. Nisi potiùs dicere velimus, ipsum Restitutum sedisse ante tempora Cypriani: sed sic vocatum esse martyrem (vt de multis aliis accidit) quòd Christi nominis causa tormenta passus sit; non autem quòd martyrio vitam finierit, vt S. Cyprianus, qui percussus gladio martyrium consummauit. Id autem vt magis esse verum existimemus, non tātùm illud persuadet, quòd nonnisi post Cyprianum Lucianus & Mensurius vsque ad hæc tempora recensentur
[b] *Possid. Indic. cap. 8.* Episcopi Carthaginenses: sed quòd Possidius[b], dum meminit tractatus S. Augustini in depositione eiusdem Restituti Episcopi Carthaginensis, nequaquam eum martyrem appellat, sicut nec Cyrum, eiusdem sedis sanctum Episcopum; de quo etiam absque titulo martyrij agitur in eodem Martyrologio pridie Idus Iulij D

LXXIV. MENSVRII CAVSA DISCVTITVR. Quod rursum in primis ad Mensurium Carthaginensem Episcopum spectat: quæ ab eo gesta fuerint vsque ad obitum, cùm ei successit Cæcilianus, nullo videntur valentiori posse testimonio demonstrari, quàm ex ipsis scriptis quæ iidem Donatistæ aduersus eumdem Mensurium publicè protulerunt, eademque recitata atque examinata in mutua magna illa facta iussu Principis inter Catholicos atque Donatistas Collatione, in qua quicquid potuit inueniri contra Mensurium atque Cæcilianum, ab iisdem schismaticis est diligenter inuestigatum atque prolatum. Quicquid igitur tunc illi quod proferrent contra Mensurium habuerint, & coram Iudice Cognitore ediderint, S. Augustinus[c] his recitat verbis;
[c] *Aug. in Breuic. Coll. diei tertia c. 13.*

LXXV. CALVMNIA IN MENSVRIVM. Tunc Donatistæ aliquantulum prælocuti sunt, quòd Mensurius, qui fuerat ante Cæcilianum Ecclesiæ Carthaginensis Episcopus, tempore persecutionis tradiderit persecu- E
toribus sanctas Scripturas. Et hoc vt probarent, legerunt eius epistolam ad Secundum Tigisitanum datam, qui tunc habebat primatum Episcoporum Numidiæ; in qua epistola videbatur Mensurius veluti de suo crimine confiteri: qui tamen non scripserat se sanctos codices tradidisse; sed potiùs, ne à persecutoribus inuenirentur, abstulisse, atque seruasse: dimisisse autem in basilica Nouorum quæcumque reproba scripta hæreticorum: quæ cùm inuenissent persecutores & abstulissent, nihil ab illo ampliùs postulasse. Verumtamen quosdam Carthaginensis ordinis viros postea suggessisse Procōsuli, quòd illusi fuerant, qui missi erant ad Christianorum scripturas auferendas & incendendas, quia non inuenerant nisi nescio quæ ad eas non pertinentia: ipsas autem in domo Episcopi custodiri, vnde deberent proferri & incendi: Proconsulem autem ad hoc eis consentire noluisse.

In eisdem

A In eisdem etiam litteris lectum est, eos qui se offerrent persecutionibus non compre- LXXVI.
hensi, & vltro dicerent se habere scripturas, quas non traderent, à quibus hoc nemo quæsierat; displicuisse Mensurio, & ab eis honorandis etiam prohibuisse Christianos. Quidam etiam in ea epistola facinorosi arguebantur, & Fisci debitores, qui occasione persecutionis, vel carere vellent onerosa multis debitis vita, vel purgare se putarent, & quasi abluere facinora sua, vel certè acquirere pecuniam, & in custodia deliciis perfrui de obsequio Christianorum. Crimen tamen Donatistæ non ingerebant Mensurio, nisi de codicibus traditis: mentitum eum quippe dicebant, quod illi non fuerint codices sancti; & peccatum suum regere voluisse: quamuis & ipsam fictionem criminarentur.

Recitarunt etiam rescripta Secundi Tigisitani ad eumdem Mensurium pacificè da- LXXVII.
B ta, vbi & ipse narrauit in Numidia persecutores quæ egerint, & qui comprehensi, & scripturas sanctas tradere nolentes, & multa mala passi & grauissimis suppliciis excruciati & occisi sunt: eosque honorandos pro martyrij sui merito commendauit, laudans eos non tradidisse scripturas sanctas, illius mulieris exemplo, quæ duos explora- [a] *Iesue 2.*
tores in Hiericho, in quibus figurarentur duo Testamenta Vetus & Nouum, tradere persecutoribus noluit: quod quidem exemplum si sub hac est figura intelligendum, Mensurium potiùs adiuuabat. In suis enim litteris Mensurius reprehendebat eos qui scripturas sanctas, quamuis eas non traderent, se tamen habere fatererentur; quod mulier illa non fecit: neque enim eos exploratores, qui quærebantur, apud se esse confessa est, sed negauit.] hæc ibi.

Sed de Mensurio Episcopo hæc quoque Optatus[b], quibus eius constantia commen- LXXVIII.
C datur: iisdem temporibus (*nempe persecutionis exortu*) Felix quidam diaconus, qui pro [b] *Optat. contra Parmen. lib. 1.*
pter famosam nescio quam de tyranno Imperatore tunc factam epistolam appellatus est, periculum timens, apud Mensurium Episcopum delituisse dicitur: quem cùm postu- MENSVRII CONSTANTIA PRÆDICATA.
latum Mensurius publicè denegaret, relatio missa est. Rescriptum venit, vt, si Mensurius Felicem diaconum non reddidisset, ad Palatium dirigeretur. Conuentus, non leues patiebatur angustias. Erant enim Ecclesiæ ex auro & argento quamplurima ornamenta, quæ nec defodere terræ, nec secum portare poterat, quasi Fidelibus senioribus commendauit, commemoratorio facto, quod cuidam aniculæ dedisse dicitur: ita vt si ipse non rediret, reddita pace Christianis, anicula illa illi daret, quem in Episcopali cathedra sedentem inueniret. Profectus, causam dixit. Iussus est reuerti Carthaginem: peruenire non potuit.] nam diem obiit. Et (vt idem subdit auctor) commemoratorium illud redditum
D est Cæciliano, qui Maxentij tempore, reddita pace Ecclesiæ Africanæ, est suffectus Episcopus. hactenus res Mensurij Episcopi Carthaginensis.

De his verò quæ spectant ad Cæcilianum, cuius integritas sæpè iudiciis Ecclesiasticis, LXXIX.
omnium Episcoporum sententia, est comprobata, suis locis dicturi sumus inferiùs. Hic ARGVITVR CALVMNIA CONTRA CÆCIL.
autem illud tantummodo attingendum, nec ipsos Donatistas qui vsque ad Augustini tempora vixerunt, cùm tam sæpe atque frequenter in pluribus Episcoporum conuentibus, ac ipsis sæcularibus iudiciis, fuerint prosecuti in Cæcilianum accusationes, vnquam vel in nouissima publica illa Collatione, cuius facta est mentio, illud in eum obiecisse, quòd fame coegerit mori in carcere Christianos martyres; sed illud tantummodo, quod nec probari potuit, Cæcilianum vetuisse offerri victum illis qui detinebantur in carcere. Id quidem in Actis Conciliabuli Carthaginensis, quod ab ipsis Donatistis contra Cæci-
E lianum est celebratum, conscripserunt: quæ & ex eodem recitata esse in dicta Collatione, S. Augustinus[c] testatur, qui ait: Et recitatum est à Donatistis Concilium fermè sep- [c] *Aug. in Breuic. Col. die 3. cap. 14.*
tuaginta Episcoporum contra Cæcilianum apud Carthaginem factum, vbi eum absentem damnarunt, quòd ad eos venire noluerit, tāquam à Traditoribus ordinatus: & quia cùm esset diaconus, victum afferri martyribus in custodia constitutis, prohibuisse dicebatur.] hæc ibi. At nequaquam crimini tunc ab illis datum est, quòd (vt subdolus auctor dictæ appēdici addidit) vel vnus saltem ea ex causa fame perierit: vt planè videas eadem postea ab impudente auctore fuisse conficta, quæ antea tot Episcopi Donatistæ nec ausi sunt excogitare, dare crimini, & calumnias in Acta referre.

At quis dolosi hominis stropham non intelligat? Quòd enim sciret à maioribus LXXX.
suis minimè probari potuisse, Cæcilianum denegasse martyribus victum; veris certisque martyrum Actis attexuit appendicem illam: idque tunc eum præstitisse, cùm in magno

illo

Universidad de Deusto
Biblioteca

APPENDIX COMMENTICIA.

illo Collationis conuentu conuicti Donatistæ posteriores tulerunt, & à causa penitus A
exciderunt. nam ante illud tempus, agitata pluribus Conciliis causa Cæciliani, Romæ, Arelati, & alibi, nihil prorsus huiusmodi fuit à Donatistis in Cæcilianum obiectum. Quòd si eiusmodi Acta extitissent, quibus solis Cæcilianus damnari potuisset; eadem in Conciliis, Collationibus, Actisque Proconsularibus, in quibus omnibus conuentibus quæcumque valuerunt, non prætermiserunt congerere in Cæcilianum; vtique magno præconio edidissent: quin in libellis ad Constantinum Imp. in eumdem sæpè cõscriptis, eorumdem Actorum saltem iidem meminissent; sicque vniuersæ planè innotuissent Ecclesiæ: nam Imperator (vt dicemus) quæcumque in Cæcilianum à Donatistis essent obiecta, exactè in Episcoporum voluit examinari conuentibus.

LXXXI. DEFENDITVR CÆCILIANVS.

Sed etsi verum esse daretur, quod illi in dicto Carthaginensi Concilio Cæcilianum B
vetuisse ad martyres victum inferri dixere: si, inquam, id verè accidisse constaret; idque illi dicere, atque etiam probare potuissent, quod conscientia malæ causæ, nec inter alias fictas accusationes proponere ausi sunt: certè quidē ex iis quę dicta sunt ex litteris Mensurij à Donatistis editis ac publicè recitatis, dicendum vtique esset, id sanctè picque à Cæciliano gestum esse nō in martyres, sed in nebulones illos ac parasitos, turpesque homines, quorum Mensurius dictis litteris meminit, cùm scilicet (vt ait) sycophantæ quidam vellent ea arte cõparare pecuniā, & in custodia in deliciis viuere de obsequio Christianorum. qualesnam eiusmodi esse solerent nomen martyrum nundinātes; iam exemplum parens superiùs recitauimus de Peregrino illo famosissimo, cuius res gestæ extant apud Lucianum conscriptæ. Eiusmodi igitur balatronibus ea ex causa (vt Peregrinus ille) se martyribus adiungentibus, qui magno Christianæ religionis dedecore negaturi C
mox essent, prohiberi à Christianis solita in martyres cõferri subsidia, pecuniam vel alimenta contribui: pietati adscribendum erat, non crimini dandum. Si quid ergo huiusmodi à Cæciliano pio studio factum est, inde hostes eius implacabiles qualemcumque captantes arripientesque calumniarum occasionem, dicebant Cæcilianum alimenta in vinculis detentis martyribus denegasse; sed & perficta fronte illud subdolè addebant, ab eodem martyres omnes necatos esse.

LXXXII. DETEGITVR PENITVS IMPOSTVRA.

Verùm vafer impostor, quòd constaret ex aliis Actis sanctorum martyrum (quod & superiùs vidimus) Christianos detentos in carcere interiori, quibus negaretur omne solatium fraternæ visitationis atque subsidij, Fiscali cibo nutriri solitos; velamentum mox addit mendacio: nimirum Anulinum Proconsulem illorum oblitum fuisse, aliis negotiis occupatum. egregiè scilicet; perinde ac non Proconsul, sed custos carceris, cuius id operis esset, Anulinus fuisset. Sed cùm nec custos carceris id absque capitis sui pe- D
riculo tentare potuisset, vt quemuis facinorosum in carcere positum sineret fame perire: cur non potiùs iussu Proconsulis id factum dixit? aperiam paucis: Ne scilicet sic à culpa liberaret Cæcilianum: perinde ac si in eum omnem curam atque custodiam carceris Proconsul reiecisset: quo nihil stultius effingi potest. Sed iam de his satis: quæ quidem haud oportuit prætermisisse, ne scilicet causa tot sententiis definita, penes aliquem rem minùs exactè perueștigantem, obtentu Actorum sanctorum martyrum, reuocari in dubium facilè posset.

LXXXIII. DE CELEBRATIONE DOMINICI.

Quòd autem superiùs in recitatis Actis sit demonstratum, flagrantis persecutionis etiam tempore solicitos fuisse Christianos celebrare Dominicum, nempe (vt aliàs pluribus declarauimus) ipsum sacrosanctum sacrificium incruentum; vt nefas putarent, quouis impetu persecutionis vrgente, dimittere; sed (quod coram Proconsule professi E
sunt) potiùs mori paratos ex instituto fuisse, quàm illo carere: cùm hæc exemplo Africanorum martyrum in Ecclesia Occidentali satis esse demonstrata videri possint; de eadem Ecclesiastica disciplina in Orientali Ecclesia hoc ipso tempore exemplum editum hic attexere, dignum existimauimus. Extant Acta[a] martyris Anysiæ, ex antiquioribus monumentis in lucem reddita, vbi, quo modo Thessalonicæ passa sit, breuiter narratur his verbis:

[a] Metaphr. die 30. Decemb.

LXXXIV. ACTA MARTYRIS ANYSIAE.

Tunc cùm persecutio Diocletiani ac Maximiani ardentiùs grassaretur, cogitatio venit in mentem Anysiæ, vt iret ad Dominicum: id autem erat Angelus, qui eam vocabat ad passionem martyrij. Cumque ingrederetur portam Casandrioticam, excitatus est tumultus in populo. Deinde cum eam vidissent quidam ex satellitibus Imperatoris, & essent ab eius sauciatus pulchritudine, vel ab ipso potiùs diabolo incitatus; ei factus obuiam,

A niam, Sta, inquit, & dic quò vadis. Illa autem videns eius insolentiam & immoderationem, & mente agitans tentationem; digito fecit in fronte signum Crucis. Ille verò planè fera, & fera sæuior, non reueritus est generosum & decorum silentium; sed se contumelia affectum & despectum arbitratus, cùm eam apprehendisset, voce aspera eam agrestius interrogabat, quænam esset, & quò proficisceretur. Agna autem Christi, volens insolitum deuitare conspectum, voluit eum breui responso supe.are: Sum Christi ancillā, & vado ad Dominicum. Ille autem insolens, impulsus ab eo qui in ipso habitabat, dæmone, dixit: Sed non sinam te illuc proficisci, sed te ad lucam ad diis libandum: Solem enim hodie colimus. Et simul hoc dicens, velum traxit, volens vultum eius detegere. Illa autem generosè & fortiter resistens, in eius faciem inspirans dixit: Increpabit te Christus Iesus, diabole. Ille autem ea sufflatione & nomine Christi
B motus ad iram, quæ cohiberi non poterat; stricto quem ferebat gladio, eo latus eius transfodit: quæ statim cum tremore & palpitatione membrorum in terram cadens, eam sancto sanguine reddens purpuream, expirauit.] hucusque de martyrio eius; quæ occasione Dominici peragendi voluimus recitasse. Quòd etsi sciamus eamdem vocem pro Dei templo interdum accipi solitam: tamen quòd ecclesiæ omnes solo æquatæ fuissent, ex aliis superiùs recitatis de celebratione Dominici, nonnisi sacrificium Missæ posse intelligi, satis est declaratum. Mentio habetur in iisdem Actis Anysiæ, ab Imperatoribus illud quoque fuisse promulgatum edictum, vt cuilibet volenti liceret sine pœna occidere Christianum.

Sed quæ sunt anni huius reliqua prosequamur. Eusebius [a] dum de hoc secundo perse- LXXXV.
cutionis ānno (sic ipse numerat) meminit, agens de rebus in Palæstina tunc gestis, hæc [a] Euseb lib 8.
C ait: Secundo anno iam aduentante, cùm bellum contra nos vehementius exardesceret; hist. & litteræ Imperatorum, in quibus generali edicto præceptum erat, vt vniuersa plebs MARTYRES PASSI IN PALAESTINA.
in singulis ciuitatibus idolis immolare & libamina offerre cogeretur, iam primùm ad Vrbanum id temporis prouinciæ illius Præfectum perlatæ essent: Timotheus Gazæ vibis Palæstinæ infinitis propè tormentis exantlatis, ad extremum in rogum lentius aliquanto & remissius exardescentem impositus, maximè germanam germanæ erga Deum pietatis probationem per patientiam in omni cruciatus genere ostentatam demonstrauit; & coronam, quæ sanctis Dei athletis pro pietatis victoria certantibus tribui solet, ad extremum reportat. Tempore autem eius martyrij Agapius & Theela, quæ nostra vixit ætate, constantiam animi maximè generosam declarantes, bestiis ex sententia Iudicis traduntur deuorandi. At quis tandem est, qui illa quæ sequebanD
tur, aut oculis conspicatus non miraretur, aut solùm auditione accipiens non obstupescerer? Nam dum Gentiles publica festa inter se celebrabant, & consueta agebant spectacula; inter alia quæ magnopere ipsis inoptatis erant ad contemplandum, crebrò hominum sermone ferebatur, Christianos, qui dudum erant ad bestias damnati, certamen consecturos.

Cùm verò huius rei fama latiùs manaret, & apud omnes passim vagaretur: adolef- LXXXVI.
centes numero sex, quorum vnus genere Ponticus, nomine Timolaus; alter ex Tr poli DE TIMOLAO ET SOCIIS MARTYRIBVS.
vrbe Phœniciæ, qui Dionysius nūcupatus fuit; tertius Ecclesiæ Diospolis subdiaconus, qui Romulus dictus est; quartus Paulus, & quintus Alexander, vterque Ægyptius; sexE
tus huius gentilis Alexander ex vrbe Gaza, propriis manus, quò ardentem martyrii cupiditatem significarent ante colligantes, ad Vrbanum, qui iam bestias ad Christianos dilaniandos emissurus esset, curriculo currunt, seq; Christianos liberè confitentur; atque ipsa sua propensione tamquam ad aciem instructa, & ad quodque discrimen admodum parata, liquidò declararunt, eos, qui in vero Dei omnium rerum fabricatoris cultu gloriantur, violentas immanium ferarum incursiones nequaquam formidaturos. Vnde profectò tum ipsum Præsidem, tum illos qui cum eo erant, in repentinam admirationem traducentes, extemplò in carcerem contruduntur.

Non multis diebus pòst alij duo fuere in eorum numerum adscripti; vnus qui acerba LXXXVII.
& varia tormenta propter fidei suæ confessionem variis temporibus ostentatam an- DE AGAPIO ET DIONYSIO.
tea exhausisset, Agapius nomine; alter qui res ad corporis vsum necessarias illis martyribus subministrasset, Dionysius appellatus: omnes isti octo numero, vno die, nempe vigesimoquarto mensis Dystri, hoc est, ad nonum Kalendas Aprilis, in ipsa Cæsarea secuti percussi obeunt.] Quæ autem pòst hæc Eusebius adddit, anno potius se-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quenti, quàm præsenti contigisse, demonstrabimus suo loco. Interea quæ huius anni rerum gestarum reliqua esse videntur, adiiciemus. A

LXXXVIII. ACTA MARCELLINI PAPAE ET CONCILII. Hoc eodem anno, iisdemque Consulibus, Acta Concilij aduersus Marcellinum Papam habiti notata habentur, nempe (vt in eis legitur) decimo Kal. Septembris, Diocletiano octauum & Maximiano septimùm Cõsul bus: quæ quidem Acta licet admodum deprauata, tamen, qualiacumque sint, hîc describere, deque eis differere, nostri muneris esse ducimus. Cumque eadem triplicis editionis *edita habeantur, nouissimam nos sequemur, quæ medium locum obtinet; non quòd eius lectio in omnibus arrideat, sed quòd sit legentibus facilioris intelligẽtiæ, visis ac cognitis eisdem in Cresconiana Collectione, ac etiam aliis scripris codicibus. Narrato iam in eis Marcellini lapsu, quem summatim perstrinximus, ac suo loco posuimus, & quid de eis esset sentiendum pariter disseruimus: hæc ibidem posita mox sequuntur, suis vbique titulis prænotata:

De Synodo, & de negatione Marcellini quòd thurificasset. B

LXXXIX. SYNODVS IN CRYPTA SINVESSANA. Facta est itaque Synodus: non tamen collecti sunt in integro sacerdotes; quia curriculus vergebatur persecutionis. Veniens autem Episcopus Marcellinus, negabat se thurificasse. Nam dixit, & hanc sententiam proposuit: quia dimiserant eum, qui cum eo esse videbantur in eodem loco presbyteri, Vrbanus, Castorius, & Iuuenalis, & diacones Caius & Innocentius. Synodus autem vniuersa hoc dixit: Cunctorum iudicio tu eris Iudex: ex te enim damnaberis, & ex te iustificaberis, tamen in nostra præsentia: illuc verò dum veneris ad iudicium tuum, ex te tunc damnaberis, & ex te iustificaberis: tu enim Iudex, tu reus *. Presbyteri autem & diacones (quoniam Pontificem, qui eos creauit in ordinem presbyterij, vel diaconatus honorem, & dimiserunt aream *, & C euacuerunt horreum) ad probandum eos, amisso ordine, intrent examen, quoniam euacuerunt horreum. Debuit enim Pontifex potiùs mori cum quinque, quàm vt viueret suo iudicio condemnatus. Introiuit autem vniuersa Synodus in cryptam Cleopatrensem, in ciuitate Sinuessana: & quia tota multitudo non recipiebatur in crypta Synodi, quinquageni introibant.

* al. tui eris
* al. aream

XC. De damnatione Vrbani & Castorij, & testimonio Episcoporum aduersus Marcellinum vrbis Romæ Episcopum.

PRIMA SESSIO. Prima autem die introierunt hi, damnãtes Vrbanum, Castorium, & Iuuenalem presbyteros, & diacones Caium & Innocentium. Hi sunt qui introierunt Episcopi, audientes, non tamen iudicantes Pontificem: Petrus, Castorius, &c. omnes numero quinquaginta.] quarum autem Ecclesiarum Episcopi fuerint, non exprimitur: sunt tamen quædam nomina composita, quæ Africanis Christianis peculiaria esse solerent, vt Haberdeum, Spesindeo, & Beneseruatus. Sed sequitur: Hi introeuntes in cryptam propter merum Augustorum, vno ore quasi trecenti, vno die in Concilio iudicantes damnauerunt Vrbanum, Castorium, & Iuuenalem presbyteros, & diacones Caium & Innocentium, qui * euacuauerunt, & dimiserunt aream apertam, vt introiret immundus, & comederet triticum: presbyteros & diacones damnabant, qui Marcellinum Papam dimiserunt; ipsos etiam iudicabant: non tamen iudicabant Pontificem, quia sic ex vno ore erant concordati *, vt intra horum septuagintaduorum testimonia, ipse Iudex, ipse reus, ipse semetipsum in præsentia eorum se innocentem seruaret, aut infidelem se damnaret: quoniam in septuagintaduorum libra Occidua in * reparationem surgit annus. D

* al. quia
* al. per

XCI. Hoc quoque factum est noui, vt introiret vnus de testibus, qui cùm haberet vxorem E & filios ex ea, ipse tamen illi spretæ adulteram superinduxit, & dedit vxori repudium. Et introeuntes alij decem & alij quatuor, dicentes: Nos te vidimus mittentem, & thurificantem Herculi, Ioui, & Saturno.] Cùm in templum Vestæ & Isidis introductus à Diocletiano Marcellinus dicatur in iisdem Actis superiùs enarratis: cur non illis, sed aliis diis ibi thurificasse narretur, causam non inuenio: cum secundùm diuersa numina, distincta quoque esse solerent templa deorum, ac eorum pariter cultus; nec in templo Vestæ coli Iouem, vel in templo Iouis Vestæ sacra fieri solita, vel Marti, aut alij cuipiam, certum sit. Quamobrem hac quoque ex parte eadem Acta impostura suspicione laborant. Sed sequitur.

XCII. Dixit ergo Marcellinus: Quo die? Respondit vnus eorum, & dixit: Quo die exuisti purpuram, & induisti coccum, & gaudebat super te Diocletianus; & quos paulò antè negabas

A negabas ante tribunal, eis thurificabas. Athanasius Episcopus dixit: Ita ne vera sunt quæ testantur isti? Et respondit Petrus Episcopus, & dixit: Loquere Pontifex, & iudica causam tuam. Et subscripserunt quinquaginta Episcopi, qui suprà dicti sunt, cum quatuordecim viris; qui vno ore loquebantur de septuagintaduobus, & firmabant iudicium.] Quid autem per libram Occiduam intelligatur, anno superiori, cùm de Marcellini lapsu actum est, pluribus diximus.

XCIII. SECVNDA SESSIO. Alia autem die venerunt trigintatres presbyteri vrbis Romæ, & in eorum iudicio Vrbani, Castorij, & Iuuenalis presbyterorum, & Caij & Innocentij diaconorum damnationem integram perspexerunt; ac ipsi de suo ordine, suo iudicio iustitiam tenuerunt, dicentes: Amisso ordine, negent se esse horum qui sunt socij Ecclesiæ. Conuenientibus autem eis secundo die post damnationem presbyterorum Vrbani, Castorij, & Iuuenalis, Caij & Innocentij diaconorum: venerunt alij quinquaginta Episcopi, & introierunt in cryptam propter tempestatem temporis: introiuit & Marcellinus Vrbis Romæ Episcopus, tum adhuc nomen tenens Episcopatus: nondum enim fuerat damnatus, nisi numerus secundùm ordinem Synodi libræ probaret exemplum. Introuit autem Castinus, Carponianus, & reliqui quinquaginta numero. B

De responsione Anastasij * & Antimi Episcoporum.

XCIV. Responderunt Anastasius & Antimus Episcopi, & dixerunt: Tuo ore iudica causam tuam, & non nostro iudicio: solue conditionem. Respondens autem Sebastianus Epi- * al. Athanasius scopus, dixit: Noli audiri à nostro iudicio; sed collige in sinu tuo causam tuam, & introduc testes, vt testificentur veritatem: quoniam ex te iustificaberis, aut ex ore tuo condemnaberis: quoniam rectè præscripti Patres nostri & Coepiscopi damnauerunt; sicut C & nostro ore petimus, & vno conformi iudicio damnari Vrbanum, Castorium, & Iuuenalem presbyteros, Caium & Innocentium diaconos. Vnde quia isti ex spelunca fugerunt, & sæpè fatum Marcellinum Episcopũ dimiserunt; amisso ordine, intrent examen: quia omnes tegulæ (dicit Petrus Episcopus) dum formatæ in fornace fuerint coctæ, iterum coquuntur sole & pluuia, & ibi probantur, vt sint super habitaculis hominum.

XCV. Moram ergo non facientes (vt damnationi eorum iam antè dictorum subscriberent hi quinquaginti Episcopi) omisso ordine, introierunt in Synodum. Et ecce introierunt & quatuordecim testes, qui dicebant se vidisse Marcellinum thurificantem. Respondit vnus Episcopus nomine Sallustius, dicens: Dicite coram veritatem. Respondit Petrus, & dixit ad Marcellinum Episcopum: Iam audi Pontifex, & iudica causam tuam; quoniam ex ore tuo iustificaberis, & ex ore tuo condemnaberis: quoniam nulla membra sana esse possunt, si caput mæstum fuerit. Respondit Marcellinus Episcopus, & dixit D clara voce: Non diis sacrificaui; sed tantùm grana thuris, leuatis * manibus, super prunas combusti. Leuauerunt se omnes quinquaginta præscripti Episcopi, dicentes ad quatuordecim testificantes: Quid vidistis hunc facientem? Qui ex ore suo testati sunt, quasi vno ore loquentes. Et subscripserunt omnes quinquaginta Episcopi in testata quatuordecim virorum, ita vt vigintiocto complerentur cum participantibus. Vnus autem de Episcopis, nomine Quirinus * dixit: Intudisti cor tuum Pontifex malitia, quod decem & octo annis sanctificaueras * castitate: Præsul, vulnerasti omnia membra tua: propterea ego non recedam de omni cœtu Synodi, donec purpureum * cor tuum manifestetur.

* al leuata manu.
* al. Cyrillus
* al. siccauerras.
* al perpurum.

XCVI. TERTIA SESSIO. ACTA SYNODI CONTRA MARCELLINVM. Altera autem die hi ducenti Episcopi cõstituerunt, quatenus & ipsi introirent in Synodum. Et facta collocutione simul cum præscriptis centum, sederunt in eadem ciuitate, E omnesque vno examine trecenti alligauerunt, & damnauerunt hos, Vrbanum, Castorium, & Iuuenalem presbyteros, Caium & Innocentium diaconos. Respondit Sebastianus Episcopus: Huic tribunali, nostro sermone, nostro chirographo, nostro eloquio, nostro auxilio, nostra constantia & veritate fixa, & præclara dispositione auditionis exhibemus ligamen. Non enim nostro ore iustificaberis, aut nostro ore condemnaberis. Quapropter consue tunicam tuam, & quam paulò antè induebas sutam, modò consciissam consue ex toto corde tuo, & ex manibus tuis inuoluere in peccato tuo, Marcelline Pontifex Romæ. Respondit Vrbanus Episcopus ad Sebastianum Episcopum, & dixit: Introducantur testes viri veridici numero quadraginta quatuor, vt libra Occidua compleatur à multis, quod * à multis factitatum * est. Et introierunt testes, Tranquillinus, Priscus, Bonus, & reliqui.

* al quoniam.
* al. fabricatum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XCVII. Singulis autem adstantibus in gremio trecentorum Episcoporum,& triginta presbyterorum Romanorum , & viginti octo testium prædictorum, vt libra compleretur: quoniam duodecim vnciis in libra prolabitur census, & in septuaginta duobus comparentibus damnabitur Præsul; respondit Quirinus Episcopus, & dixit ad Marcellinum: Nunc cognosce* vniuersum velamen cordis tui: iudica ipse causam tuam; & dissectam à te maceriem tu ipse scrutare: non enim nostro, sed tuo ipsius iudicio condemnaberis; nostro autem testimonio excusaberis. Nihil times; quoniam nos in tui damnationem nihil opponimus causale, nihil defendimus; sed damnamus eos, qui euacuauerunt templum, & dimiserunt fabricam manu desuper constructam, vt introirent lupi, & facerent spelunceas,& comederēt agnos immaculatos; & eos qui ex veteri ad nouum venerant, inueterarent. Te enim non condemnamus, Præsul: quoniam ex ore tuo iustificaberis, & ore tuo condemnaberis.

*al. cognoscis

XCVIII. Marcellinus autem in conspectu Synodi cecidit in terram: ibi ergo iacentem & moram eum facientem damnauerunt. Synodus autem & presbyteri triginta clara voce chirographum firmauerunt super Vrbanum, Castorium, & Iuuenalem presbyteros. Hi autem subscripserunt in damnationem horum quinque, Vrbani, Castorij, & Iuuenalis presbyterorum, & Caij & Innocentij diaconorum. In * autem trecentorum Episcoporum caput cinere inuolutum habens Marcellinus Episcopus Vrbis Romæ, voce clara clamans, dicebat: Peccaui coram vobis, & non possum in ordine esse sacerdotum; quoniam auarus corrupit me auro Subscripserunt igitur in eius damnationem,& damnauerunt eum extra ciuitatem. Sacerdos nomine Melchiades * Episcopus subscripsit primus in eius damnationem, non tantùm pro hoc tempore (quod exigebat ordo) sed etiam in exemplum futuri temporis: quoniam & ipse clara voce dicebat: Iustè ore suo condemnatus est, & ore suo suscepit anathema Maranatha: quoniam * ore condemnatus est. Nemo enim vmquam iudicauit Pontificem, nec Præsul sacerdotem suum. Quoniam prima sedes non iudicabitur à quoquam.

* Synodo CONFESSIO MARCELLINI.

*al. Melchiades.

* suo

XCIX. Hoc autem facto, Diocletianus, cùm esset in bello Persarum, audiuit quòd trecenti Episcopi, & triginta presbyteri, & tres diacones in eamdem condemnationem conuenissent: quòdque dum subscriberent omnes, ipse omnium primus Marcellinus manu sua propria concluserat in suum anathema, anathemati subscribens. Et iratus Diocletianus, in eamdem ciuitatem misit, & multos Episcopos ad coronam martyrij traxit. Factum est autem nihil aliud, nisi quòd, dum primò damnati fuissent tres presbyteri & duo diacones, damnatus est Marcellinus Episcopus suo iudicio, decimo Kalendas Septembris, Diocletiano octauùm & Maximiano septimùm Consulibus.] Hucusque Acta Synodalia.

C. Quæ quidem cùm multa habeant, quæ ipsis iure posse obiici videantur: vt in re valde dubia, quid de his sentiendum esset, noluimus in prima editione nostro arbitrio definire, sed cuncta subiecimus eruditorum iudicio: licet nonnihil in eam procliuiores visi essemus esse sententiam, vt recitata nuper Acta Synodi fuerint commenticia. In hac autem quam postremò cudimus, editione, re grauiori lance perpensa, & sagatiori indagine disquisita, aliqua addenda esse putamus, quæ æquus iudex pro aduersæ partis defensione edenda, iure potuisset exigere. Resideat in throno suo grauis & venerāda, quantumlibet obsita pannis, antiquitas; quæ maiestate sua, ab inuitis licet, extorqueat reuerentiam; sed & imperet iure suo, magna esse æstimatione habenda quæque vetera monumenta, licet temporis appareant edacitate corrosa: quo fit, vt quodlibet obtectum, consumptumque vile numisma rubigine, minimè proiiciendum esse censeat, sed velit omni industria periti manu artificis expoliri: vnde sæpè contingat, ex paruis quibusdam signis & notis nonnulla præclara admodum in lucem ferri.

CI. His igitur admoniti, eadem Acta accuratiùs intuentes atque attentiùs considerantes, procul absumus, vt ea penitus reiicienda putemus; atque longè longiùs abhorremus, vt eadem Donatistis adscribenda esse velimus: Quid enim illi finxisse dici possint, quæ non nouerunt, neque aliquando eis vsi esse reperiuntur, prout ex iis quæ superiùs dicta sunt, satis apertè est demonstratum? Sed iam ad hæc elucidanda veniamus. Quænam autem sint, quæ recitatis Consilij Actis repugnare videantur, è priori nostra hic reddamus editione, atque illa in primis quæ dicta sunt superiùs aduersus Donatistas

A Donatistas lapsum Marcellini & aliorum Romanorum Pontificum astruentes, sed nulla ex parte probantes: quòd si nullus vmquam lapsus Marcellini valuit demonstrari, certum est nec de lapsu potuisse agitari iudicium, & Concilium congregari. Sed & illud ad exactius redigatur examen: Quonam pacto potuit accidisse, vt hoc potissimùm tempore, quo huius persecutionis flagraret incendium,& Imperatorum toto Orbe Romano in Christianos acerbior ira fæuiret, valuerit trecentorum Episcoporum cogi conuentus, paulo minor maiori illo, qui sub maxima omnium Ecclesiæ pace, totis viribus adnitente Constantino Imperatore, Nicææ in Bithynia fuit postea congregatus? Insuper quod ad locum pertinet; nulla prorsus de crypta Sinuessana, dicta Cleopatrensi, vsquam mentio, vel huius memoria reperitur.

Sed & in eo etiam error manifestus redargui posse videatur, dū in fine eorumdē Actorū (vt vidimus) de Diocletiano traditur, hoc ipso anno, sub eius Cōsulatu octauo, & Maximiani septimo, expeditionē aduersus Persas comparasse: quos tamen (vt suo loco superiùs dictum est) apparet ante bienniū fuisse superatos. At quonam modo, quæso, hoc anno Diocletianus erat in procinctu cū exercitu aduersus Persas, quē sententia Eusebij & nonnullorū aliorum, hoc ipso anno vigesimo sui Imperij, secundo verò persecutionis in Christianos constatæ, se Imperio abdicasse constat, vel secundū alios anno sequēti mense Aprilis? quod omnes pariter tradunt ab eo Nicomediæ esse factum, vbi tunc agebat, & non alibi, vt auctor ille finxisse dici posse videatur: cū & superius Cassiodori Chronicon aperti mendacij sit redargutum, dum post annos tres, nempe sub Consulatu sexto Constantij & Galerij Maximiani, ponitur ibi de Persis ac Parthis Diocletiani triumphus, rertium planè post annū ex quo ipse se Imperio abdicauit: quo nihil absurdius dici potest. B

C Hæc quidem aduersus Concilij Acta proposita, etsi fortia videantur; nequaquam tamen huiusmodi esse reperimus, vt ex eis eadem Acta falsa penitus conuincantur. Nam in primis quæ superiùs in Marcellini lapsu negando sunt dicta, contrariis assertionibus esse labefactata monstrauimus. Quæ verò ordine sequitur vehementior de numero trecentorum Episcoporum obiectio, nec quidem eiusmodi est, vt ipsa Acta spuria omnino esse redarguat, quod tunc perspicuè, lector, intelliges, si tempora temporibus conferens, ex similibus discas hæc esse verisimilia. Accipe igitur antiquiora, ex quibus recentiora captu difficilia valeas intelligere.

CII.

Cùm vrgeret acerbissima illa sub Decio persecutio, & præ ceteris Romanam exagitaret Ecclesiam; & cùm iam eius Episcopus Fabianus Martyrio coronatus, atque pars Cleri Romani coniecta in carcerem esset: qui reliqui erant Romanæ Ecclesiæ clerici, in D anni vnius interregno (non enim sinebat ingruens persecutio ob collegas detentos in carcere substituere Episcopum successorem) non vnius tantùm Vrbis ipsius, sed totius Orbis protinus susceperе gubernandam Ecclesiam: qui in primis de martyrio Fabiani Pontificis litteras dedere ad longè etiam positas transmarinas Ecclesias: alias etiam addidere, quibus commonerent Episcopos illo persecutionis furore benè præesse suis Ecclesiis: adiecere alias, redarguentes qui segniter agere viderentur. Excitata insuper eodem tempore de lapsis recipiendis non leui controuersia, præter litteras ab illis de his datas ad S. Cyprianum & vniuersam Africanam Ecclesiam, iidem Romanæ Ecclesiæ clerici collegere Concilium cùm ex Italiæ, tum ex aliarum remotiorum prouinciarum Episcopis illis qui ob persecutionem extorres ad præsidia Ecclesiæ Romanæ confugissent. Vbi & de recipiendis lapsis in eodem Concilio sancito decreto, illud ipsum in E vniuerso Christiano Orbe datis litteris promulgarunt.

CIII.

At si quis tot hæc & tanta, adeoq. sublimia à parte dumtaxat Romani Cleri, quæ libera à vinculis esset, potuisse præstari, & exhibita omnino esse, absque dubitatione aliqua sed sine auctoritate asseueraret: quis non crederet esse commentum, & quidem ineptè compositum, ab omni fide procul abhorrens? Sed & si quis ad hæc probanda, Acta aliqua peruetusta, eadem tam grandia facta narrantia, exhiberet: nónne continuò suboriretur de impostura suspicio, vel potius de figmento constans assertio? Et tamen hæc omnia certò certiùs contigisse, sanctissimi Cypriani Episcopi Carthaginensis plures epistolæ tunc temporis scriptæ, & aliæ ab ipso Clero Romano redditæ, amplissimam fidem, vt nec vel leuis esse possit reliqua dubitatio, omnibus eas legentibus faciunt. Habes hæc omnia superiùs suo loco & tempore, sub Fabiani Papæ vacante sede, narrata: hic verò summatim necessariò repetita, quo percipere queas Cleri Romani,

CIV.

Universidad de Deusto
Biblioteca

persecutionis tempore, cessante Pontifice, vigilantissimum studium, & super totius Orbis Ecclesias supremam iunctam cum solicitudine potestatem. A

CV. Qui igitur de martyrio Romani Pontificis ad transmarinas quoque Ecclesias dare literas, quas Circulares nominauit antiquitas, Romanus Clerus in more habuit (quòd communis omniũ Ecclesiarum causæ esset, de statu Episcopi vniuersalis Ecclesiæ admoneri) haud quidem eiusmodi officiũ prætermisit adeò necessarium, periculosissimo hoc omniũ tempore, in deploratissima omnium causa, infelicissimo Ecclesiæ statu, vniuersa Christiana religione in summo discrimine collocata, cùm in vniuersalis Ecclesiæ Antistite fidei Catholicæ primùm post Christum & in Christo solidum fundamentũ magno terræmotu concussum & excussum penitus videretur. Sed quòd iure timenda esset in vnius lapsu ruina omniũ & totius casus Ecclesiæ; datis à Clero ad omnes Episcopos ex more litteris, omnium ad suffulciendã tantam machinam collabentem est imploratum auxiliũ, & requisitum officiũ: indigere enim videbatur communis causa communi omnium consultatione, & nouus casus nouo consilio, atque inauditus hactenus moribus paratum omniũ sententia remediũ exposcebat. Quis putas, Episcoporum tãto Romani Cleri litterarum classico excitatus, se domi valuerit continere, è qua etiam persecutio vrgens arceret? Persecutionis enim tempore maiorẽ Episcoporum numerũ cõsueuisse Ro- B

[a] Apud Cypr. epist. 31. mam confluere, ex Cleri Romani litteris ad Cyprianum [a] datis possumus intelligere, in quibus cùm agitur de conuocato tum sede vacante ab ipso Romæ Cõcilio, de Episcopis qui conuenerunt hæc habet: Diu, & quidem multi, & quidẽ cum quibusdam Episcopis vicinis nobis, & appropinquantibus, & quos ex aliis prouinciis longè positis persecutionis istius ardor ciecerat, *contulimus, scilicet.*] Nihil est igitur amplius quod mireris, si in tanta causa audias conuocatos conuenisse trecentos Episcopos, cùm etiam non vocatos soleret eos dira persecutio Romam impellere, vbi Gentilibus incogniti degerent & Fidelibus tantùm noti, Romanæ Ecclesiæ subsidiis alerentur; quæ (vt superius vidimus) persecutionis tempore egentes Ecclesias, etiam longè positas, pascere consuerit. C

CVI. De loco autem, quòd nulla eius memoria reliqua sit, inanis est prorsus obiectio: cùm post mille & trecentos annos non vnius tantùm cryptæ, sed amplissimarum quoque ciuitatum facta fuerit desolatio, & terræmotibus sciamus montes atque planicies mutasse situm & nomen. Sed tamen quod ad loci regionem spectat; conferunt satis Actis ijs ea quæ ex rebus gestis sanctorum martyrũ Sebastiani ac sociorum ab Ecclesiæ Romanæ Notarijs accuratè descriptis superiùs sunt recitata; nimirum sub hac ipsa Diocletiani persecutione, ad cuitandum furentium Gentilium gladium, ingentem Christianorum numerum cum Polycarpo presbytero, consilio Caij Pontificis, Marcellini antecessoris, D in amplissimam Chromatij villam ad littus Campanum positam esse profectos, illicq. incognitos habitasse: vt planè appareat, Romanam Ecclesiam in eadem regione ad delitescendum amplos habuisse recessus, vbi non solùm trecenti, sed multa Christianorum millia secrerò degerent.

CVII. Quod verò ad nouissimam illam obiectionem ex vltima parte eius scriptionis acceptam, qua dicitur Diocletianus in Persida audisse Marcellini resipiscentiam, & de nece Episcoporum Romæ agentium rescripsisse, quem constat ante biennium de Persis Romæ vnà cum Maximiano collega triumphum egisse: dicimus quidem, ea omnia non esse ex Actis Concilij, sed (vt apparet) ad ipsa Acta appendicem superadditam; quæ etiam veritati concinna reddetur, si quod ibi dicitur, Cùm esset in bello Persarum; ita lectio restituatur, Cùm reuersus esset è bello Persarum. quam germanam existimo lectionem. E At de his hactenus. Si quæ sunt alia quæ his repugnent, horum comparatione leuissima esse scias: vt non sis in his diutiùs detinendus. Habes, lector, posteriorem hanc nostram de lapsu Marcellini & Concilio Sinuessano lucubrationem, qua & animi nostri institutum, mille antea signis sæpiùs patefactum, tibi plenius innotescat: velle nimirum ad veritatis rectam arctamque lineam cuncta referri: nec ad excusanda Pontificum Romanorum peccata (si quæ iure obiici possunt) vel latum quidem, quod dicunt, vnguem, immò nec tenuem saltem capillum velle deflectere. Sed iam reliqua prosequamur.

CVIII. Hoc ipso quoque anno, qui numeratur quintus ab exordio ædificationis Thermarum Diocletiani Imperatoris, contigit martyrium Saturnini senis, Sisinnij diaconi, Apro-
PAPIAE ET MAVRI CERTAMEN. niani Commentariensis, atque Papiæ & Mauri militũ, vt colligitur ex Actis Marcellini atque Marcelli Romanorum Pontificum (sunt ea simul iuncta, prioraq; Marcellini, sed posito

A posito tantùm nomine Marcelli, confusa.) In iisdem, inquam, Actis cùm hæc ad finem eorumdem passionum legãtur: Post menses verò decem & annos duos absoluta fabrica Thermarum cum gloria, &c.] præsens annus planè significatur: nam cùm Thermæ (vt dictum est) cœptæ sint anno Domini ducẽtesimo nonagesimooctauo, septemque annis earum ædificatio perdurarit; erit hic annus quintus ædificationis, idemque tertius ante absolutionem connumerabitur. Post recensita igitur quæ superiùs dicta sunt de Saturnino atque Sisinnio, & quæ sequuntur de confessione atque martyrio Aproniani Commentariensis, quæ breuitatis causa prætermittimus; hæc habent de consummato martyrio Saturnini atque Sisinnij, & qui iis accesserunt, Papiæ ac Mauri militum. CIX.

Tunc [a] iussit Laodicius Præfectus retrudi in custodiam Saturninũ senem, & Sisinnium diaconum, dicens: Si non immolaueritis diis, diuersis vos pœnis interficiam. [a] Ex codic. manuscript. cui assentiuntur posita à Surio tom. 1. die 16. Ianuarij.

B Cùm autem essent in custodia, veniebant multi Gentiles. Audiens hæc Laodicius, iussit parari sibi tribunal in Tellude post dies triginta duos, & iussit sibi præsentari Saturninum & Sisinnium. Qui vincti catenis, & nudis pedibus steterunt ante eum. Quibus dixit Laodicius: Quid est? Deposuistis vanam superstitionem, & adoratis deos Imperatorum? Respondit Sisinnius: Nos peccatores * adoramus Dominum Iesum Christum Filium Dei: nam dæmonibus & lapidibus numquam humiliamur. Laodicius dixit: Deferatur tripoda, & thurificent Maiestatibus. Saturninus dixit: Conterat Dominus deos Gentium. Et continuò soluta est tripoda ærea, velut lutum. Quod videntes duo milites Papias & Maurus, cœperunt clamare: Verè Deus est Dominus Iesus Christus, quem colunt Sisinnius & Saturninus. QVAESTIO DE SISINNIO ET SATVRNINO. * al. precatesCX.

Iratus itaque Laodicius iussit eos in equuleos leuari: & cùm traherentur, neruis, fu-
C stibus, & scorpionibus cæsi sunt. Illi autem clamabant: Gloria tibi Domine Iesu Christe, quia meruimus socij fieri seruorum tuorum. Tunc Papias & Maurus clamabant, dicentes: Vt quid vos coarctat diabolus in seruos Dei ista exercere? Iratus Laodicius iussit ora eorum lapidibus contundi, & in carcerem retrudi, Saturnino autem & Sisinnio flammas ad latera poni. Et cùm in equuleo pendentes vultu alacri gratias Deo agerent, iussi sunt capitalem sententiam subire: & depositi de equuleo, ducti sunt in viam Nomentanam, vbi capite trucati sunt. Collegit eorum corpora Thrason cum Ioanne presbytero, & postea sepeliuit in prædio suo via Salaria cum aliis, tertio Kal. Decembris. MARTYRIVM SISINNII ET SATVRNINI.

Post dies verò duodecim iussit Laodicius Papiam & Maurum milites, qui baptizati CXI.
sunt à Marcellino Episcopo, sibi præsentari in Circo Flaminio; & dixit ad eos: Cognoui quòd & vos Christiani sitis. Papias dixit: Verè Christiani. Dixit ad eos Laodicius:
D Deponite vestram fallaciam, & adorate deos quos Principes adorant. Respondit Maurus, & dixit: Adorent eos qui desperauerunt de animabus suis, vt in æternum pereant. Laodicius dixit: Modò vos desperabitis de animabus vestris, si non sacrificatis diis immortalibus. Audite, & facite quæ dico, & viuite. Respondit Papias: Sacrifica tu, & viue in tormentis æternalibus. Tunc iussit eos sterni in terram, & fustibus cædi. Et cùm diu cæderentur, nulla vox ex eis audiebatur, nisi tãtùm: Christe adiuua nos seruos tuos. Tunc iussit eos leuari de terra, & plumbatis cædi. Et cùm diu cæderentur, emiserunt spiritum. Quorum corpora collegit Ioannes presbyter noctu, & sepeliuit in via Nomentana, quarto Kal. Februarij, ad Nymphas, vbi Petrus baptizabat.] hucusque Acta horum martyrum. quæ autem sequuntur de Arthemia, vsque ad Acta & exitum Marcelli Papæ, additamentum putamus, quòd in multis fide vacillent: nam nec vlla mentio fit de PAPIAE ET MAVRI MARTYRIVM.
E Arthemia filia Diocletiani virgine & martyre in tabulis Ecclesiasticis, cuius memoria tam nobilis mille fuisset monumentis expressa, si verum esse maiores nouissent: nec de ea præterea mentio est apud scriptorem aliquem. Reliqua autem quæ ad eadem Acta spectant, suo loco opportuniùs in Marcello dicentur.

Quoniam verò hic vltimus annus Imperij Diocletiani atque Maximiani numeratur, CXII.
qui & secundus persecutionis censetur; operæpretium existimamus hic enumerare, etsi non omnes quidem martyres qui sub iisdem Imperatoribus passi sunt (nam id impossibile esse putamus) illos tamen qui in Ecclesiasticis tabulis habentur suis quibusque diebus natalitiis consignati; illos, inquam, quorum certus, quo passi sint, annus minùs habetur expressus: quorũ enim martyrij Acta sunt die & Consule adnotata, certis quibus passi sunt temporibus, suis reponimus locis: reliquos autem, qui sub iisdẽ Imperatoribus martyrio coronati sunt, sed incertum est illorum tempus, huius anni includimus termino. Licet autem iidem imperare hoc anno desierint; nequaquam tamẽ persecutio DE MARTYRIBVS PASSIS SVB DIOCLETIANO.

semel

Universidad de Deusto
Biblioteca

simel ab iisdem excitata quieuit; sed (quod omnes affirmant) ad decennium vsque pro- A
gressa, quo inchoata est nomine, eodem quoque est vsque ad annum vltimũ propagata.

CXIII. DE AEVNDIGETA BVNDANTIO MARTYRIBVS.

His igitur Imperatoribus (vt de iis primùm agamus qui Romæ sunt passi) coronati martyrio habentur via Flaminia Abundius presbyter & Abundantius diaconus, quos Diocletianus Imperator (vt habent tabulæ Ecclesiasticæ) vnà cum Martiano viro illustri, & Ioanne eius filio, quem illi à mortuis suscitauerant, decimo ab Vrbe lapide feriri iussit. Extant ipsorum Acta ex antiquis memoriis restituta, atque etiam notis egregiè illustrata à Collegio Societatis IESV, eademque aucta eorumdem translatione: veneranda enim corpora SS. Abundij & Abundantij translata sunt in basilicã Farnesianam eiusdem Societatis IESV Romæ primariam. Habetur quoque in iisdem Actis mentio aliorum vigintitrium martyrum, qui duci iussi extra Vrbem via Salaria veteri, ibi truncati capite sunt: quorũ corpora collecta à Ioanne presbytero sæpè superiùs nominato, cùm de aliorum martyrum actum est sepultura (in id enim opus omni studio incumbebat) & à pia & nobili femina Theodora, more maiorum, aromatibus pollincta, & lineaminibus obuoluta, sepulta sunt in cœmeterio eadem via posito ad Clivum Cucumeris. B

CXIV. DE PIGMENIO MARTYRE.

Romæ itidem cadẽ ingruente persecutione, alius item presbyter Romanæ Ecclesiæ, Pigmenius nomine, idem pro Christi fide certamen iniens, sub Turpio (alias Turcio) Iudice gladio percussus, nobilem martyrij palmã est cõsecutus. Ipse quoque Ioannes presbyter, de quo modò mentio facta est, & cum eo quoque Crispus item presbyter, quòd multa corpora sanctorum curassent, iisdem meruerunt associari, vt superius diximus: tali enim elogio in tabulis Ecclesiasticis xv. Kal. Septemb. ambo habentur conscripti. Rursus etiam alij ex Romano Clero idem obiere certamen, de quibus dicturi sumus anno sequenti in Marcellini Papæ martyrio, ac de aliis quoque inferiùs in Marcello. C

CXV. DE PRIMO ET FELICIANO MARTYRIBVS.

Passi itidem sunt Romæ hoc tempore Primus & Felicianus, qui longæuam in Domino vitam piè ducentes, grauissima passi tormenta, tandẽ sub Promoto & apud Nomentum martyrium consummarunt. Epicharide quoque femina Senatoria Christianæ religionis causa plumbatis cæsa, gladio percussa est. Sed & Lucia nobilis matrona, & Geminianus, grauissimis pœnis affecti, tandem capite truncati, certamen fidei feliciter exsoluerunt. Flauianus etiam ibidem martyrij gloria triũphauit. sunt omnes ij in Martyrologio Romano & aliis quique suis certis diebus adscripti. Insuper Basilides, Cyrinus, Nabor, & Nazarius milites sub Aurelio Præfecto pro fide Christi seruanda post varios cruciatus, pridie Idus Iunij, via Aurelia capite plexi sunt. Via verò Appia, ipsis Kal. Ianuarij, triginta milites eamdem quoque martyrij coronam promeruerunt. Quintodecimo verò Kal. Iulij de ducentis sexagintaduobus martyribus exhibita est catuficina; D
quorum reliquiæ simul collectæ, positæ sunt in cœmeterio, via Salaria, ad Clivum Cucumeris. Sed & sexto Kal. Octobris quadragintanouem milites cum Caliistrato Christi athleta fortissimo, ad certamen sæpiùs reuocato, egregiè certantes, coronati sunt. His accesserunt quinque martyres, Claudius, Nicostratus, Symphorianus, Castorius,

QVATVOR CORONATI. atque Simplicius: quos post biennium secuti sunt ad coronã Seuerus, Severianus, Carpophorus, & Victorinus arte statuaria prædicti. Hi enim, quòd simulacra deorũ sculpere noluissent, Christianitatis titulo scorpionibus cæsi, denique inclusi loculis plumbeis, viui in amnem præcipitati sunt, octauo Idus Nouembris, quo celebri memoria in Indicibus sanctorum martyrum adnotati habentur, simulque corporũ eorumdem inuentio.

CXVI. ARS STATVARIA COLLAPSA.

Est planè obseruatione dignum, quo modo crescente numero Christianorũ, ars quoque statuaria exoleuerit: nã eius facultatis opifices omnes propemodum ad Christianam E
fidem conuersi; indignũ rati, opinari deos, quos ipsi manibus sculpsissent, mori potiùs delegerunt, quàm deos, vel sacrãda diis effigiarent: sicque ars statuaria sculptoribus ferme omnibus destituta, penitusq; collapsa remanserit. Est quidem eius rei cuidens atque perspicuum omnibus argumentũ, quòd quæcumque visuntur Romæ huius temporis statuæ, crassæ Mineruæ esse noscũtur, ab antiquioribus longè dispares. Sint in exemplum (vt de singulis dicere prætermittamus) quæ visuntur ab omnibus Romæ in arcu triumphali, qui post paucos annos ob debellatum Maxentiũ erectus est Constantino, quem & ob inopiã sculpturæ artis opificũ, ex Traiani & Marci Aurelij memorijs, alijsque nobilibus Vrbis monumentis, maiori ex parte oportuit constituisse: reliqua verò quæ tunc fuerunt elaborata, adeò rudia atque informia esse simulacra noscuntur, vt comparatione illorum, humano capiti (secundùm poeticum illud) iuncta videatur ceruix equina.

CXVII. Rursum etiam quod spectat ad martyres Romæ passos, sustulit hæc persecutio Rufum

A sum virum nobilem, vnà cum omni familia sua, quarto Kal. Decembris. sed & nobile specimen Christianæ constantiæ duo pueri ediderunt, quorum prior maximè commendatur, Pancratius quatuordecim annos natus; sed & alius quoque ætate minor Crescentius, qui sub Turpilio (seu Turpio) Iudice, via Salaria gladio percussus est. Porrò tum horum omnium, tum aliorum quos his subiiciemus, certum natalem diem in Romano Martyrologio scriptum, Index locupletissimus illi affixus suppeditabit. PANCRATII MARTYRIVM.

Tunc etiam egregium spectaculum Vrbi præbuit Genesius mimus: qui in theatro, CXVII. Imperatore spectante, cùm mysteriis Christianorum illuderet, repentè Dei virtute mutatus, seriò agere cœpit, quod iocis antea actitabat: vsque adeò, vt perfectè factus Christianus, Christumque alta voce confessus, tormentis exagitatus, confectus fuerit tandem coronam martyrij. Longè planè felicius iste verum repræsentauit ex ficto, quàm ille miser, qui Aiacis furentis personam agens, tantopere eo est raptus affectu, vt in B
insaniam verè fuisse conuersum, recitet Lucianus. Quod Genesio accidit, Ardaleoni quoque pariter contigisse, cumque mimum ex ioco factum seriò Christianum & martyrem, tam Græcorum, quàm Latinorum tabulæ restantur, quæ eius natalem diem adscriptum habent decimooctauo Kalendas Maij. Est haud longè dissimile illud quod de Dioscoro Architheatro ad Alypium Augustinus scribit exemplum: qui in deridendis Christianorum rebus esse soleret effusus; effectus & ipse, licet sæpè frustra renitens, Christianus, sicque planè accidit, quod scriptum est: Dominus illusores deludet. sed de his hactenus. GENESIVS MARTYR. a Lucian. lib. de salutation. prope fin. b August. epist. 167. c Proverb. 3.

At qua insania atque furore Præsidum fæuiebat Romæ tanta persecutionis acerbitas, non minori eorum qui singulis Italiæ ciuitatibus præerant his temporibus magistratus in Christianos omnes ira rabieque feruebat; studentibus singulis in iis obsecundare C
Imperatoribus, quos sciebãt implacabile bellum in Christianos omnes hostiliter absque aliqua spe veniæ intulisse. Tunc Ferentini in Hernicis Ambrosius Centurio diuersimodè cruciatus, igne superior, aqua tandem martyrium consummauit decimoseptimo Kalendas Septembris. Sed & Campanus ferax ager fertilissimus redditur, sanguine martyrum iisdem temporibus irrigatus. Passi enim leguntur tunc in Campania S. Erasmus Episcopus, qui omni propemodum genere cruciamentorum superior existens virtute constantiæ, aliis ad idem subeundum certamen viam aperuit, ac facilem reddidit, martyrio coronatus quarto Nonas Iunij, quo pariter inter martyres in publicis tabulis relatus habetur. CXIX. AMBROSII MARTYR.

Dominica quoque, sic dicta Campana virgo, diuino quodam impulsu idola frangens, CXX. damnatur ad bestias: sed cùm illæ parcerent, ac pariter blandirentur, sæuior illis tortoris manus gladio virginis caput abscidit. Aristo quoque, Crescentianus, Eutychianus, D
Vrbanus, Vitalis, Iustus, Felix, Felicissimus, Marcia & Symphorosa æquè in eadem prouincia coronam martyrij perceperunt, sexto Nonas Iulij. His quoque adiungendi essent qui Puteolis passi sunt præstantissimi martyres, Ianuarius Episcopus Beneuentanus, atque socij: sed quoniam eorumdem passionem consignatam inuenimus Consulibus Constantio & Galerio Maximiano quinquies: seorsum de iisdem suo loco, nempe post duos annos, agemus. Sub iisdem quoque persecutoribus passi sunt Capuæ Rufus atque Carpophorus; Venafri Nicander & Marcianus: Salerni verò Fortunatus, Caius, & Anthes iisdem martyrij coronis sunt illustrati. Lucania quoque insignium martyrum trophæis nobilitata est, Viti, Modesti, atque Crescentiæ, quorum omnium natales dies adscripti habentur publicis monimentis. Sed maior planè eorum numerus, quorum E
memoriam priuatim Ecclesiæ complures prosequuntur: at innumeri ferè illi qui memoria hominum penitus exciderunt. DOMINICA ET SOCIÆ MARTYRES.

Illustratur & Tuscia compluribus sanctis martyribus eadem persecutione victori- CXXI. bus. Exantlarunt inter alios insigne pro Christo certamen Valentinus presbyter, & Hilarius diaconus, martyres Viterbienses. sed & tunc Senis est passus Ansanus; Tuderti verò Cassianus Episcopus, Benignus presbyter, Eradius, Felicissimus, Paulinus, Fidentius, atque Terentius. Illuminata quoque & Digna virgines diuersis diebus eadem sunt illustratæ corona martyrij. Vmbria etiam martyribus decorata est: tunc enim Firmina martyr Ameriæ passa, quam secutus est Olympiades, vir Consularis, ab ea ad fidẽ perductus. Secundus quoque ibidem insignitus est martyrij palma. Tiferni verò Crescentianus. Spoleti Sabinus Episcopus ac socij, quorum antè meminimus, egregium VALENTINVS ET SOCIÆ MARTYRES.

pro

Universidad de Deusto
Biblioteca

pro fide certamen obierunt. Sed & Gregorius presbyter, diuersis exagitatus tormentis, A ibidem Christianæ patientiæ egregium edidit experimentum.

CXXII. MARTYRES IN PICENO ET ARMILLA.

Quosin mautem habuerit hac in persecutione Picenum martyres, siue Asculum, siue Auximum, alibi pro temporis ratione diximus: hîc satis meminisse sit Palatiatis atque Laurentiæ, quæ Anconæ pro Christiana fide seruanda insigniter decertarunt. Eadem quoque tempestate Rauennæ martyrij palmam consecuti sunt Valentinus, Felicianus, & Victorinus: alia verò die alius Valentinus, Solutor, & Victor: rursumque tertius Valentinus Magister militiæ, Concordius, Naualis, & Agricola. Sed Bononiensis nobilis ciuitas præclaros habuit martyres Vitalem & Agricolam, Hermetem, Aggæum, & Caium: sed & Proculus quoque tunc ibi insignitus est corona martyrij clarissimus fama martyr. verùm quòd eius martyrij Acta deperdita sint, alia commentandi occasio data est. sed consule notata à nobis in Rom. Martyrologium, in quod errore B irrepsit nomen Episcopi. Tunc & apud Iuliam via Claudia in Parmensi territorio Domninus martyrio insignis occubuit. Aucta quoque tunc est Mediolani ciuitas nouis martyribus, nempe Nabore atque Felice, sub Materno Episcopo, qui in carcerem trusus, & verberibus quoque confectus, multis confessionibus clarus postea quieuit in pace. Tunc etiam Victor Maurus in castris Imperatoris Maximiani miles acerrima tormenta passus, gladio truncatus capite, victor coronam accepit.

CXXIII. ALII MARTYRES IN DIVERSIS ITALIÆ LOCIS.

Papiæ quoque eodem tempore Dalmatius, eiusdem ciuitatis Episcopus, præclaro exemplo ceteris ad martyrium viam strauit. Tum Nouocomi Fidelis martyrij laurea donatus est. Veronæ autem Firmus & Rusticus nobilitati sunt palma martyrij, cùm eorum quoque Episcopus Proculus colaphis & fustibus cæsus, & ciuitate pulsus, in pace Ecclesiæ reddidit Deo spiritum. Sed eadem persecutione Bergomi Asteria virginitatis C coronæ adiecit martyrij lauream clariorem. Tunc itidem Aquileia iisdem est illustrata sideribus, cùm ibi passi sunt clarissimi martyres ex Anicia familia Consulari, Cantius, Cantianus, & Cantianilla, vnà cum pædagogo ipsorum Proto. ibi & vir insignis Chrysogonus martyrium consummauit; necnon etiam Felix & Fortunatus exquisitis excruciati tormentis, tandem abscissione capitis in cælum migrarunt. Passus est eo quoque tempore Iustus Tergestæ sub Munatio Præside.

CXXIV. MARTYRES PASSI IN GALLIA.

Exundauerunt & Galliæ sanguine martyrum, cùm in primis (quod dictum est) fide armata legio Christiana, ipso ingressu in Gallias fuso sanguine, gloriosa morte de perfidia triumphauit: quorum exemplo incensa sunt corda Fidelium, ad martyrium vndique properantium. Sed Treueris potissimùm constitutus erat huius certaminis campus: ibi enim cùm Galliarum Præfectus Rictiouarus plurimum temporis in Præfectura D ageret, ingens numerus martyrum ex diuersis partibus Galliarum ad eum à magistratibus mittebatur: adeò vt ob immensam illorum frequentiam non potuerit haberi nominum omnium ratio, nec certus numerus adnotari. Quos omnes Dei Ecclesia vnius commemorationis fasce coniungens, anniuersaria solemnitate prid. Nonas Octobris eiusmodi præconio alta lectoris voce concelebrat, dicentis: Treueris commemoratio innumerabilium penè martyrum, qui in persecutione Diocletiani sub Rictiouaro Præside ob Christi fidem vario mortis genere necati sunt.]sed quorum certamina in tabulis habentur expressa, sunt hi: Maxentius, Constantius, Crescentius, Iustinus; cum quibus & alij passi sunt, quorum incomperta æquè sunt nomina, quos omnes idem Rictiouarus tormentis excruciatos vltimo necauit supplicio. Colonia quoque Agrippina post trecentos illos decem & octo martyres, qui Gereonem secuti sunt ducem, aliorum tre- E centorum martyrum coronis est aucta.

CXXV. DE NARCISSO MARTYRE.

Augusta Vindelicorum etiam, hac eadem Diocletiani vrgente persecutione, exiliam ex martyrum sanguine consecuta est claritudinem. namque Asia meterrix à S. Narcisso Episcopo ad fidem instituta, & ad optimam vitæ frugem reddita, egregiè fidem professa coram Caio Iudice, ab eodem, vt viua cremaretur, sententia condemnatur; quam secura est Hilaria mater, cum Digna, Euprepiaque & Eunomia ancillis suis: quæ cùm more Christiano precibus in peruigilio colerent memoriam martyris, ibidem iussæ sunt incendio comburi. Sed ex mendoso codice factum, vt cùm loco Diocletiani, Domitianus positus legeretur, in prima editione Romæ facta primi Annalium tomi, sub Domitiano iidem passi dicantur: quòd in secunda editione à nobis est emendatum, admonitione viri clarissimi & eruditi D. Marci Velseri, qui res gestas sanctorum

A rum Augustanorum egregiè illustrandas suscepit, ad quod opus cum vehementer hortati sumus.

CXXVI. DE VICTORINO PICTAVIENSI.

Sed inter alios celebres martyres Galliarum, qui in eadem persecutione passi sunt, Victorinus Episcopus Pictauiensis excelluit, qui & ob commentarios à se editos clarus habitus est inter scriptores Ecclesiasticos: S. Hieronymus [a] enim de eo in hunc modum scribit: Victorinus Pictauiensis Episcopus non æquè Latinè vt Græcè nouerat: vnde opera eius grandia sensu, viliora videntur expositione verborũ. Sunt autem hæc: Commentarij in Genesim, in Exodum, in Leuiticum, in Isaiam, in Ezechielem, in Habacuc, in Ecclesiasten, in Cantica Canticorum, in Apocalypsim Ioannis, Aduersus omnes hæreses, & multa alia. Ad extremum martyrio coronatus est.] idem alibi [b] ad Paulinum scribens, de ipso ait: Inclyto Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit, eloqui non B potest.] rursum alibi, eius opera grandia sensibus prædicat, sed viliora compositione verborum: meminitque de eo frequenter.

[a] Hieronym. de Script. Eccles. in Vict.

[b] Hier. epist. 13.

CXXVII. [c] Concil. Rom. cap. delib. apocryph. [d] Hier. epist. 35. MILLENARII.

Quòd verò Gelasius in Concilio [c] Romano recensuerit Victorini opuscula inter apocrypha, duplex potuit esse ratio: tum quod (vt de eo idem testatur Hieronymus [d]) in explanatione Scripturarum secutus sit Origenem: tum etiam quòd Millenariorum est sectatus sententiam, Papiæ, Iustini martyris, & aliorum nonnullorum licet sanctissimorum virorum: qui quidem error toleratus fuisse videtur in Ecclesia vsque ad tempora Damasi, quando, cum stabilire conante Apollinare hæresiarcha; ex decreto Apostolicæ sedis fuit (vt suo loco dicemus) penitus condemnatus. Sed illud insuper de Victorino monendum putamus lectorem: reperiri in Romano Concilio, habito sub Siluestro, cuiusdam Victorini damnationem, qui Paschale festum nequaquam ex instituto C Ecclesiæ Catholicæ, sed decimo Kalendas Maij diceret celebrandum; habeniique ibidem, eumdem introductum in Synodum (vt eiusdem Synodi Acta significant) sententiam condemnationis accepisse. At hæc nequaquam possunt intelligi de Victorino Episcopo Pictauiensi: licet rerum illius ignarus temerè nimis (sic planè dicam in re tanta, sed pace sua) absque aliqua testificatione antiquioris editionis addiderit [e] ei nomen, Pictauiensem Episcopum in tertia eius Concilij, quam posuit mediam, editione. Quo modo, quæso, sub Siluestro, temporibus Constantini, in summa Ecclesiæ tranquillitate, potuit Victorinus Pictauiensis illi interesse Concilio, quem multos ante annos constat fuisse martyrio coronatum? Sed missa istæc faciamus: ad alios martyres passos in Galliis redeamus.

[e] Concil. Rom. sub Silu. c. 2.

CXXVIII. EBREDVNENSES ET ALII MARTYRES. [f] Rom. Martyrolog. die 12i Decembr.

His quoque temporibus illustrarunt sanguine Ebredunum Vincentius, Orontius, & D Victor, quorum vnus idemque natalis dies vndecimo Kal. Februarij anniuersaria recurrit celebritate solẽnis. Ambiani verò alij passi sunt martyres tertio Idus Decembris, quorum hoc titulo memoria in tabulis Ecclesiasticis [f] commendatur: Natalis sanctorum martyrum Victorici & Fusciani sub eodem Diocletiano Imperatore: in quorum natibus & auribus iussit Rictiouarus Præses immitti tarinchas, & clauis ardentibus tẽpora transfigi, deinde oculos euelli, ac postmodum eorum corpora iaculari: sicque vnà cum sancto Gentiano eorum hospite capitibus amputatis migrauerunt ad Dominum.] hæc ibi. voluimus hîc describsisse, quo sæuissimi Præsidis, immo truculenti Galliarum martyrum carnifici, hoc vno exemplo testata omnibus redderetur immanitas: vt quoniam minùs licet omnium, qui in ea prouincia martyres passi sunt, Acta singula prosequi, cùm & plurimorum incomperta omnino habeantur; ex iis quæ nota & paucis expressa E sunt, de ceteris iudicium facere liceat.

CXXIX. DE INSTRVMENTIS CARNIFICINÆ TRACTATIO.

Sed & monemus lectorẽ, si in recensendis aliquibus ad torquendos Christianos summa industria vndique comparatis instrumentis, quænam, qualiáue, & quo modo composita essent, minùs hîc elucidemus; sciat hæc nos in nostris Notis ad Romanum Martyrologium pro viribus præstitisse: quas consulat, qui horum cognitionis desiderio tenetur. longiores namque digressiones essent interponendæ, si ad singulorum instrumentorum elucidationem esset festinè currens oratio deflectenda. Verum propediem editurus est Latino sermone redditam & locupletatam huius argumenti tractationem collega ac frater noster Antonius Gallonius nostræ Congregationis presbyter, qui haud indiget nostro commendari præconio, quem opus ipsum illustrat. Sed ad martyres. Passus est Ageani in Gallia Caprasius martyr: qui cùm immanem ingruentis persecutionis

Universidad de Deusto
Biblioteca

tionis rabiem declinans delitescèret; exemplo virginis, nomine Fidei, & diuino miraculo confortatus ad certamen prosiliens, præclaram martyrij palmam est consecutus. Sub eodem quoque Præside Rictiouaro Suessione Crispinus, & Crispinianus immanibus vexati tormentis, necati tandem gladio, de perfidia victores apparuere. A

CXXX. ALII MARTYRES IN GALLIIS PASSI.

Sustulit idem Rictiouarus Præses Firminum Ambianensem Episcopum: quem variis cruciatum antè pœnis, capitis obtruncatione martyrem dignum effecit. Passus quoque Augustæ Veromanduorum Quintinus ciuis Romanus ordinis Senatorij, cuius passionis Acta coram eodem Rictiouaro pro tribunali sedente extant, ab auctore tamen, qui ea descripsit, nonnullis periphrasibus aucta. Est quoque illustris memoria inter martyres Gallicanos Ferreoli Tribuni militum, qui passus est in territorio Viennensi: cuius comes Iulianus Briuatæ apud Auernos in eadem Diocletiani persecutione, secto gutture, martyrij palmam consequitur. Nannere verò Donatianus & Rogatianus fratres, pariter pro pietate certantes, iisdem victoriæ præmiis nobilitantur. Arelate tunc quoque passus est Genesius Actorum publicorum exceptor. hic quidem iussus coram tribunali excipere decretum in Christianos, pertæsus sceleris, abiectis tabulis ante pedes Iudicis, aufugit atque delituit: diuinoque afflatus Spiritu, baptismum ab Episcopo sibi impartiri rogans, Dei voluntate accidit, vt antequam illius compos fieri posset, à Præsidis ministris præuentus, proprio fuerit sanguine baptizatus, atque coronam martyrij consecutus, celebrique memoria, qua passus est die, adscriptus tabulis sanctorum martyrum. B

CXXXI. SAEVITIA RICTIOVARI.

Idem immanissimus Præses Rictiouarus Macram virginem apud Rhemensem ciuitatem coniecit in ignem: sed cùm diuina virtute illæsa seruata esset, abscissis mamillis, detrusa in carcerem, cùm per testulas ac prunas eius iussu volutaretur, reddidit Deo spiritum: quòd enim indignissimè ferret vinci se à tenella virguncula, grauiora ad eam expugnandam voluit adhiberi tormenta. Sed & Bellouaci eiusdem furentis Præfidis Rictiouari fregit impetus puer nomine Iustus, qui quòd Christianos prodere nollet, quos Rictiouari ministri inquirebant, summa constantia iugulum præbuit, in fidei Christianæ confessione persistens. Tornaci verò tunc temporis passus legitur Piaton presbyter, qui cum S. Quintino ab Vrbe in Gallias prædicationis causa perrexerat: cuius, sicut aliorum, nomine adscripto inter martyres, anniuersaria die eius memoria piè sanctèque recolitur Kalendis Octobris. C

CXXXII. In territorio verò Agathensi idem pro fidei confessione certamen obierunt Tiberius, Modestus, atque Florentia: qui de impietate prostrata, martyrij laureis insigniti, vnà cum aliis gentilibus suis in cælestis regni gloria triumpharunt. At de Gallicanis martyribus hac persecutione passis hactenus: certò scientes, non esse humanarum virium, omnes tunc passos martyres percensere. Itaque satis ad institutum sit, paucos hos prodidisse, veluti aliorum, quorum prætermittitur vel non extat memoria, indices, Indicibus Ecclesiasticis adnotatos. D

VINDICTA IN RICTIOVARVM. * Apud Sur. to. 5. die 25. Octo.

Quem verò finem acceperit Rictiouari Præsidis sæua crudelitas, Acta * sanctorum martyrum, quos multis affectos suppliciis interfici iussit, Crispini, & Crispiniani declarant, his scilicet verbis: Cernens impius Rictiouarus se nihil suis efficere suppliciis, furibundus (creditur arreptus à dæmone) in ignem sese præcipitat, & tali morte abiit è vita, iusto quidem Dei iudicio, vt qui multos Christi martyres, ad cælestia regna properantes, ignibus excruciatos interemerat, ipse ad æterni ignis flammas inextinguibiles, igne extinctus, proficisceretur. hæc ibi de interitu Rictiouari. E

CXXXIII. MARTYRES HISPANIARVM.

Hispaniarum quoque Ecclesiæ, eadem in eas persecutione vrgente, vehementissimè exagitatæ sunt. At concussæ licet, non disiectæ; etsi afflictatæ, non tamen prostratæ sunt; quin potiùs eo motu atque concussione magis magisque firmatæ, solidius stabilitæ, & (quod Christi virtutis est) latiùs propagatæ. Agebat Præsidem in Hispania his temporibus Dacianus, Rictiouaro Galliarū Prætide nihilo humanior atque clementior: etenim crudelitate, ambo visi sunt simul certasse, quisnam eorum sæuiora tormenta nosset excogitare, quis maiorem Christianorum numerum cogeret à religione deficere, quisue numerosiorem Fidelium multitudinem neci traderet: pro viribus ambo studentes, solicitiori ea in re nauata opera, conciliare sibi gratiam Principū, quam nosceret nullo maiori officio promereri posse, quàm Christiano sanguine, Christianæq; religionis interitu.

Dacia-

Dacianus igitur etsi in omnibus ferme Hispaniarum ciuitatibus, cùm ex more Proconsulum * prouincias circumiret, crudelitatis suæ reliquerit ex Christiano sanguine impressa vestigia; ad carnificinam tamen de eisdem exercendam delegit nobilissimam amplissimamque ciuitatem Cæsaraugustam: eo enim Christianorum cœtus confertim ex diuersis prouinciis ac ciuitatibus perduci iubebat: segniores quippe visi sunt ei ceteri magistratus ciuitatum in Christianis exagitandis. Quamobrem, vt ad se Cæsaraugustæ agentem ijdem mitterentur, instituit: cuius tantummodo nomen, ob immania illata Christianis supplicia, videretur esse cunctis horrori. Qui autem Christianorum numerus Cæsaraugustæ diuerso cruciamentorum genere, varioq; mortis supplicio, fuerit tunc temporis martyrio coronatus, innumerabili propemodum multitudine eorum, omnino remansit incertus. Quamobrem Dei Ecclesia hos omnes vnà simul anniuersaria commemoratione complectens, natalem diem illis adscriptam hoc digno titulo consignauit *: A B

CXXXIV. * ff. de offic. Proconf. DACIANVS CRVDELIS PERSECVTOR.

* Martyrol. g. Rom. die 3. Nouembr.

CXXXV. CAESARAVGVSTA METROPOLIS MARTYRVM

Cæsaraugustæ sanctorum innumerabilium martyrum, qui sub Daciano Hispaniarum Præside mirabiliter occubuerunt pro Christo.] hinc meritò Prudentius Sapphico metro de eadem Cæsaraugusta sic cecinit *:

Sola in occursum numerosiores
Martyrum turbas Domino parastis
Sola prædiues pietate multa
Luce fruerus.
Vix parens orbis populosa Pæni,
Ipsa vix Roma in solio locata,
Te decus nostrum superare in isto
Munere digna est.
Omnibus portis sacer immolatus
anguis excluſit genus inuidorum
Dæmonum, & nigras pepulit tenebras,
Vrbe piata.] C

* Prud. hym. 4. in laudē xviij. martyr. Cæsaraugust.

hæc Prudentius de martyribus Cæsaraugustæ passis, dum quorumdam martyrum Cæsaraugustanorum trophæa versibus illustrauit.

CXXXVI. * Isidor. Orig. lib. 15. MASIA CAMIDA.

Agens Isidorus * de eadem ciuitate, ea de causa præ ceteris Hispaniarum vrbibus celebrat, cùm ait: Illustrior est florēs sanctorum martyrum sepulturis.] Sed maior omnium ille tumulus erat, qui cineres combustorum martyrum propè innumerabilium continebat: quos ab aliis cineribus candore distinctos, atque selectos, simulque congestos, Masam candidam dictam ferunt. Quos verò ibidem passos atque nominibus notos, tum-ba vna claudebat, eo hymno Prudentius cecinit, eosdemque vna simul & eadem die Ecclesia celebrat: quorum hæc sunt nomina, Optatus, Lupercus, Successus, Martialis, Vrbanus, Iulia, Quintilianus, Publius, Fronto, Felix, Cęcilianus, Euentius, Primitiuus, Apodemius, quatuor Saturnini, Encratis, Caius, atque Crementius. D

CXXXVII. DE ENCRATIDI. * Rom. Martyrol. die 16. Aprilis.

At quàm immanis esset Daciani crudelitas, in Deo dicato purissimo Encratidis corpore, stylo ferreo pressis planè notis, perpetuo monumento testata remansit: quo ipso gloriæ titulo in tabulis * Ecclesiasticis describitur: eiusmodi namque epitaphio dies natalis eius in sacris tabulis honoratur: Encratis laniato corpore, mamilla abscissa, iecore auulso, adhuc spirans in carcere inclusa est, donec vlceratum corpus putresceret.] At ne vlla reliqua esset martyribus ibi positis consolatio, quam perciperent vel exhortatione sanctorum, vel exemplo virtutis eorum in patiendo constantiæ; Dacianus inde abducendum curauit Valerium eius ciuitatis Episcopum, eiusq; diaconum opere sermoneque pollentem Vincentium, quem Valentiam ad supplicium amandauit. Quàm autem immaniter idem Dacianus sæuierit in Vincentium, eius martyrij Acta, quæ fidelissima extant, amplissimam fidem faciunt: celeberrimus enim martyr ex dirissima persecutoris crudelitate redditus, stylo ferme omnium Latinorum Patrum antiquorum celebratur. Valerius autem quo modo superuixerit, & interfuerit post sequentem annum Concilio Eliberino, suo loco pluribus dicturi sumus. E

VALERII EPISCOPI ET VINCENTII CERTAMEN

CXXXVIII Sustulit idem persecutor Narcissum Episcopum Gerundensem, eiusque diaconum Felicem. Consummati sunt martyrio eadem persecutione in Gallecia apud Cæsaraugustam Fluuium Facundus & Primitiuus, filij S. Marcelli Centurionis & martyris, de quo plura superiùs dicta sunt: alij verò tres, Lupercus, Claudius, atque Victorius, Legione sunt passi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

passi. Tunc & Vlyssiponæ in Lusitania pari certamine victores coronati sunt Verissimus, eiusque sorores Maxima atque Iulia. sed quæ erat metropolis eiusdem prouinciæ Lusitaniæ Emerita, Eulaliæ virginis nobili agone vehementer est illustrata, de qua Prudentius [a]:

EVLALIÆ FORTIS PVGNA ATQVE VICTORIA.

[a] Prudent. hym. 3. in laud. xviij martyr. Cæsaraugust.

Lusitanorum caput oppidorum
Vrbs odoratæ cineres puellæ
Obuiam Christo rapiens ad aram
Porriget istam.]

Idemque eius præclarum martyrium sacro hymno cecinit, vbi in primis de virginis pluscquam virilis pectoris infracto robore, & sexum superegrediente constantia, hæc inter alia [b]:

[b] Prudent. hym. 3.

Martyr ad ista nihil: sed enim
Infremit, inq; tyranni oculos
Sputa iacit: simulacra dehinc
Dissipat, impositamq; molam
Thuribulis pede prosubigit.]

Sed planè accidit, vt cæteri Christianorum, Eulaliæ exemplo permoti, intrepido fortiq; animo ad idola frangenda passim prosilirent, ijdemque à Gentilibus in eos furentibus necarentur. Sed non placuit Hispanis Episcopis, id, quod priuato quodam impulsu diuini Spiritus Christi virgo fecisset, ab omnibus exemplo Eulaliæ importunè ac temerè vsurpari. Quamobrem qui paulò post hæc (vt suo loco dicemus) Episcopi ex diuersis Hispaniarum Ecclesijs conuenerunt, huiusmodi in Concilio Eliberino canonem statuerunt [c]: Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus: quia in Euangelio non est scriptum, nec inuenitur ab Apostolis vnquam factum; placuit eum in numerum non recipi martyrum.]

[c] Concil. Elib. c. 60.

CXXXIX. ALII HISPANI MARTYRES.

Sed vt de alijs agamus martyribus: adhæsit Eulaliæ, participq; facta est eiusdem martyrij coronæ Iulia virgo. Insuper Emeritæ itidem tres fratres, Victor, Sterearius, & Antonogenes, pro Christo libentissimè innumera supplicia, ac mortem denique pertulere. Ibidem quoque Lucretia virgo nobilem coronam martyrij est consecuta. Tunc etiam sub eodem Daciano Præside Toleti illustris virgo Leocadia Christum confessa, diro carcere macerata, cupida Eulaliæ consociari; cùm eius admirabile certamen audisset, positis genibus precata Deum, reddidit illi spiritum.

CXL. IVSTVS ET PASTOR MARTYRES.

Accidit tunc temporis etiam, vt cùm idem Dacianus prouinciam circumiret, Complurumque aduenisset, timor Christianos omnes inuaderet sæuissimi Præsidis præsentia de Christianis supplicia horrenda sumpturi. Ad horum segnitiem arguendam, & ardorem fidei excitandum, atque furentis Præsidis impetus perfringendos, elegit Deus duos pueros Christianos, à parentibus piis ad martyrium institutos, Iussum atque Pastorem: qui cùm hæc accepissent de aduentu Daciani, martyrij cupidissimi, relictis tabellis, quibus in litteris addiscendis tenella ætas detinebatur, ambo pariter mira alacritate sese martyrio obtulerunt. His Dacianus mirum in modum offensus, & planè rubore suffusus, nullo in pœnis infligendis ætatis discrimine habito, eosdem diris cruciamentis exagitatos, gladio demum iussit occidi.

CXLI. SEVANDVS ET SOCII MARTYRES.

In ea verò Hispaniæ parte, quæ est prope Gades ad Fundum Vrsonianum, eadem persecutione Seruandus atque Germanus, sub Viatore Vicario, pro Christi nomine post verbera, squalorem carceris, famis sitisq; iniuriam, & longissimi itineris laborem, quem ferro onusti pertulerant, nouissimè martyrij cursum, datis ceruicibus, impleuerunt. Habent tabulæ Ecclesiasticæ, affirmantq; vetera monumenta, hac eadem persecutione flagrante, Barcinone Eulaliam, diuersam ab illa Emeritensi, crucis supplicio promeruisse coronam martyrij. Ibidem etiam Cucuphatem martyrem pro Christi fide sub eodem Daciano Præside strenuè decertasse, palmaque martyrij donatum esse, eius agonis Acta testantur.

CXLII. OSII EPISCOPI CONFESSIO.

Nobilissima quoque ciuitas Cordubensis duorum germanorum Aciscli atque Victoriæ martyrio maiori claritudine illustratur. Præerat tunc Ecclesiæ Cordubensi magnus ille Osius toto orbi Christiano conspicuus, qui his ipsis persecutionis temporibus (vt par erat) Christi fidem magna constantia coram Præside confessus est: quod ipsemet Osius in litteris, quas ad Constantium Imperatorem scripsit, testatur his verbis: Ego

Ego confessionis munus expleui, primùm cùm persecutio moueretur ab auo tuo Maximiano, &c.] receitat eas S. Athanasius [b], qui & paulo superiùs de eodem Osio aduersus Arianos hæc ait: Neque quòd pater esset Episcoporum, reueriti sunt; neque quòd confessor erat, pudore commoti sunt; neque quòd sexagesimum annum à confessione & eo ampliùs agebat, respexerunt.] hæc de Osio Athanasius.

[b] Apud Athanas. in epistola ad solitar. vitam agentes.

Quòd verò tum ipse, tum etiam Valerius Cæsaraugustanus Episcopus, & si qui alij gloria confessionis illustres, nequaquam tamen eò peruenerint, vt, sicut alij complures, martyrium consummauerint: id quidem ea ex causa accidisse puto, quòd, dum adhuc detinerentur in carcere, Diocletianus atque Maximianus se abdicantes Imperio (quod anno vigesimo eiusdem Diocletiani contigisse historici omnes affirmant) liberas moderationis habenas Occidentalis Imperij Constantio reliquerint: qui (vt de ipso suo loco dicemus) de Christianis est optimè meritus. Quamobrem qui eo tempore Christianitatis causa vinculis tenerentur adstricti, liberos fuisse dimissos, est æquum existimare. At de Hispanis martyribus satis; de his inquam, quorum memoria ex tabulis Ecclesiasticis clara est: hos enim omnes certis diebus Romanum Martyrologium noratos habet: cùm alioqui alij complures existant, quorum, qui prosecuti sunt res Hispanicas, meminerunt. De erectis verò Imperatoribus in Hispania titulis de expugnata & deleta Christiana religione, dicemus anno sequenti.

CXLIII. DE VALERIO CÆSARAVGVST. CONFES.

CXLIV. BRITANNIÆ MARTYRES.

Peruasit & insulas eiusdem persecutionis furentis imperus; sed memoria rerum gestarum subobscura scriptorum raritate remansit, vixq. paucorum est notitia litteris commendata. Siquidem cum eadem Imperatorum edicta in Britannia fuerint promulgata, vix quatuor martyrum mentio habetur, nempe Albani, qui pro clerico hospite, quem persecutionem fugientem susceperat, se ipsum tradens, post verbera, aliaque acerbiora tormenta, capite plexus est, atque vnà cùm eo miles, qui eum ducebat ad supplicium, & in via ab eo ad Christum conuersus erat. Post hos Iulius & Aaron cursum martyrij feliciter consummasse leguntur: quo tempore (addunt tabulæ Ecclesiasticæ) ibidem quamplurimi diuersis cruciatibus torti, & sæuissimè lacerati, ad supernæ ciuitatis gaudia, consummato agone, feliciter peruenerunt.

CXLV. MARTYRES SARDINIÆ INSVLAE.

In Sardinia quoque insula hi etiam martyres passi habentur. Luxorius, Ciselius, & Camerinus, qui sub Delphio Præside gladio cæsi sunt. Ibidem quoque Protus presbyter, & Ianuarius diaconus, sub Barbaro Præside, qui illuc à Caio Romano Pontifice missi erant, Turribus passi sunt. Caralis verò sub eodem Præside Saturninus coronatus est. In Palmaria insula, quæ adiacet Latio, Anastasia mulier Senatoria longo certamine fatigata, cùm eò deportata fuisset, tandem ad palum ligata, igne succensa est. Sed & ducenti viri, & septuaginta fœminæ, qui in eamdem insulam causa nominis Christi fuerant pariter relegati, diuersis affecti supplicijs, vitæ æternæ præmium perceperunt.

CXLVI. SICVLI MARTYRES.

Sicilia quoque insula, hac eadem persecutione vrgente, insigniter nobilitata est sanguine martyrum, inter quos Syracusis Luciæ virginis præ ceteris martyrium effulsisse clatitate videtur: cuius egregij martyrij Acta, ore omnium decantata, cunctisque perspicua facta sunt; vt non sit opus eadem hic recirare.

Porrò quæ gesta sunt in Euplium martyrem, huius anni notata Consulibus extant. Passum namque esse Catanæ, Acta eius perbreuiter, sed fideliter quidem scripta, significant. Claudamus igitur præsentem annum præclaris Euplij martyris Actis, quæ sic se habent, vt publicè excepta sunt:

ACTA EVPLI, MARTYRIS.

Dioeleriano octies & Maximiano septies Consulibus, pridie Idus Augusti, in Catanensium ciuitate, cùm esset extra velum Secretarij Euplius diaconus (qui ab exploratoribus inuentus legere Euangelia, & docere Christianos, ab illis tentus est, & perductus cum libro) proclamauit, dicens: Christianus sum, & pro Christi nomine mori desidero. Audiens hæc Caluisianus Consularis, dixit: Ingrediatur qui clamauit. Et cùm ingressus fuisset Euplius Secretarium Iudicis, Euangelia portans; vnus ex amicis Caluisiani, nomine Maximus, dixit: Non decet tales chartas eum tenere contra regalem præceptionem. Caluisianus Consularis dixit ad Euplium: Vnde hæc sunt? de domo tua exierunt? Euplius respondit: Non habeo domum: hoc & Dominus meus Iesus Christus nouit. Caluisianus Consularis dixit: Tu ea huc deportasti? Euplius dixit: Per me ea huc deportaui, sicuti & ipse vides: inuenerunt me cum illis. Caluisianus dixit: Lege ea. Euplius aperiens, legit: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et alio loco: Qui vult venire post me, tollat A
crucem suam, & sequatur me. Cùm hæc & alia legeret, Caluisianus Consularis dixit:
Hoc quid vult esse? Euplius dixit: Lex Domini mei, quæ mihi tradita est. Caluisia-
nus Consularis dixit: A quo? Euplius respondit: A Iesu Christo Filio Dei viui. Calui-
sianus Consularis interlocutus dixit: Quoniam innotuit eius confessio, interrogetur sub
tormentis, tradatur tortoribus. Et cùm traditus esset, cœpta est secunda cognitio per
quæstionem.

CXLVII. SECVNDA COGNITIO. Diocletiano octies & Maximiano septies Consulibus, pridie Idus Augustas, Caluisia-
nus Consularis dixit ad Euplium positum in tormentis: Quæ per tuam confessionem
hodie dixisti, quid dicis modò de eis? Euplius libera manu signans sibi frontem, dixit:
Quæ tunc dixi, & nunc ea confiteor: me esse Christianum, & diuinas scripturas lege-
re. Caluisianus dixit: Quare apud te habuisti, & non tradidisti has lectiones, quas Im- B
peratores venerunt? Respondit Euplius: Quia Christianus sum, & tradere non lice-
bat: magisque expedit mori, quàm tradere. In his vita æterna est: qui tradit, vitam
æternam perdit: vt eam non perdam, vitam meam do. Caluisianus interlocutus di-
xit: Euplius, qui secundùm edictum Principum non tradidit scripturas, sed legit populo,
torqueatur.

CXLVIII. GLORIOSA CONFESSIO. Cumque torqueretur, dixit Euplius: Gratias tibi Christe: me custodi, qui propter te
hæc patior. Dixit Caluisianus Consularis: Desiste, Eupli, ab insania hac: deos adora & li-
beraberis. Euplius dixit: Adoro Christum, detestor dæmonia: fac quod vis: Christianus
sum: hæc diu optaui: fac quod vis: adde alia: Christianus sum. Postquam diu tortus esset,
iussi sunt cessare carnifices, & dixit Caluisianus: Miser, adora deos, Martem cole, Apol-
linem, & Æsculapium. Dixit Euplius: Patrem & Filium & Spiritum sanctum adoro, san- C
ctam Trinitatem adoro, præter quam non est Deus. pereant dij qui non fecerunt cælum
& terram & quæ in eis sunt: Christianus sum. Caluisianus Præfectus dixit: Sacrifica, si
vis liberari. Euplius dixit: Sacrifico modò Christo Deo me ipsum: quid vltrà faciam non
habeo: Frustra conaris: Christianus sum.

CXLIX. SENTENTIA CONTRA EVPLVM. Caluisianus præcepit iterũ torqueri acriùs. Cumque torqueretur, dixit Euplius: Gra-
tias tibi Christe. Succurre Christe: propter te hæc patior Christe, & dixit sæpius *: & de- * al. lepius
ficientibus viribus, dicebat labiis tantùm absque voce hæc, vel alia. Caluisianus intra
velum interius ingrediens sententiam dictauit. Et foras egressus, afferens tabellam, legit:
Euplium Christianum edicta Principum contemnentem, deos blasphemantem, nec resi-
piscentem, gladio animaduerti iubeo: Ducite eum. Tunc appensum est ad collum eius
Euangelium, cum quo apprehensus fuerat, proclamante hæc præcone: Euplius Chri- D
stianus, inimicus deorum & Imperatorum. Euplius lætus dicebat semper: Gratias Chri-
sto Deo. Et cùm ad locum perductus esset, genuflexus prolixiùs orauit: & iterum gratias
agens, præbuit iugulum, & à carnifice decollatus est. Sublatum est postea corpus eius à
Christianis, & conditum aromatibus, sepultum est.]huc usque Acta Euplij diaconi, quæ
in diuersis exemplaribus diuersa inter se reperi: sed quæ breuiora, eadem quoque fidelio-
ra probaui. Vaticanus codex germanior inuentus est; sed discrepat ab iis quæ ex Græcis
edidit Metaphrastes.

CL. ALII MARTYRES SICVLI. Præter hos martyres in Sicilia passos, seorsum ab iis alij septuagintanouem, nono Kal.
Martij in eadem persecutione coronati, Ecclesiasticis tabulis adscripti habentur. At de
martyribus Occidentalis Ecclesiæ hactenus, illis scilicet, quorum expressa mentio est in
sacris Indicibus, certis diebus in Ecclesia publicè recitari solitis. De martyribus verò E
Orientalis Ecclesiæ, postquam eos, qui ab Eusebio singulis annis, quibus sunt passi,
positi habentur, recensuerimus; illos demum, quorum passionis incertus est annus, ad-
demus. Quæ autem hæc secuta sunt temporum ordine prosequamur.

IESV CHRISTI 304. MARCELLINI PAP. 8. CONST. & GALER. IMP. 1.

1. CHristi Redemptoris nostri anno trecentesimoquarto, Diocletianus nonum & Maximianus octauum Consulatum adierunt: quo, vigesimo anno Diocletiani Imperij nondum penitus exacto, vndecimo Kal. Maij, ambo Impp. Parilibus ipsis, se Imperio ab-

rio abdicarunt. Scimus anno superiori id ab aliis recensèri: at Zosimus id factum hoc
A anno, expressè testatur, dicens: A Consulatu Chilonis & Libonis, quo Seuerus ludos Se- DIOCLETIA NVS ET MA-
culares exhibuit, donec Diocletianus nonùm, Maximianus octauùm Cõsules facti sunt, XIMIANVS SE ABDI-
centum & vnus anni elapsi fuerunt: ac tum quidem priuatus ex Imperatore Diocletia- CANT.
nus factus est, cuius exemplum Maximianus est secutus.]hæc Zosimus. Auctor item in-
certus in Panegyrico Maximiano & Constantino dicto, id factum esse sub eodem octa-
uo Maximiani Consulatu, nempe hoc anno, habet expressum his verbis: Te rursus vige-
simo anno Imperatorem, octauo Consulem, ita ipsa amplexu quodam suo Roma voluit
detinere, vt videretur augurari iam & timere quod factum est. Est enim, Imperator æterne,
in quo vno querelam Reipublicæ penè meruisti. Audi doloris nostri liberam vocem:
B siquidem dij ipsi, quòd plerumque humanas res negligant, dum querimur ignoscunt;
quibus aliud fortasse curantibus, grandines ruunt, terræ dehiscunt, vrbes exhauriuntur,
quæ non illis exhauriuntur volentibus, sed aut aliorsum aspicientibus, aut fatali rerum
cursu vrgente, videntur accidere.]

II. CVR SIMVL ABDICARINT. Præfatur hæc auctor digna diis Gentilium, explicaturus iustas, quæ sibi videbantur, de
dimissa Imperatoria dignitate querelas, cùm subdit: Tale est, Imperator, quod omnibus
nobis incluso gemitu merentibus facere voluisti: non quidem tu Reipublicæ negligen-
tia, aut laboris fuga, aut desidiæ cupiditate ductus, sed consilij olim (vt res est) inter vos
placiti constantia, & pietate fraterna; ne quem totius vitæ, summarumque rerum socium
semper habuisses, in alicuius facti communitate desereres: ne vel illius, videtit quali, cer-
tè nouæ laudi cederes. Verùm longè diuersa in vos erat causa declinandi, aut sustinen-
C di laboris. Quamquam, etsi totam excusationem ætatis afferres, sic quoque tibi Reipu-
blicæ curis non erat abeundum *. An si maximus quisque natu gubernator est certissi- * al. abutendum
mus ad salutem, non est is optimus qui vsu peritissimus Imperator? Aut te vmquam
Constantine, liberi nostri nepotesque patientur, vel cùm ad summam perueneris sene-
ctutem, Reipublicæ vela contrahere, quæ tam felicibus ventis etiam iuuenis impleueris?
Sed tamen, vtcumque fas fuerit, eum Principem, quem anni cogerent, aut valetudo defi-
ceret, receptui canere; te verò, in quo adhuc istæ sunt integræ solidæque vires, hic totius
corporis vigor, hic Imperatorius ardor oculorũ, immaturum otium speraße miramur.]
hucusque incertus auctor de tempore & causa abdicationis Diocletiani, quam ad ætatem
& malam valetudinem refert.

III. Sed quid de iis tum Eusebius, tum etiam ipsemet Constantinus scripserint, audia-
D mus. At hæc in primis Eusebius *: Per idem tempus duo ex Imperatoribus, quorum al- * Euseb. lib. 8. cap. 13.
ter primum ac summum Imperij gradum, alter secundum post illum obtinebat, ad
priuatam quamdam vitæ rationem se transtulerunt, atque Respublica langueßcere & STATVS RO-
ægra esse cœpit. Paulò pòst, Imperio Romano contra se dissentiente, bellum graue & MANI IM-
acerbum inter ipsos Imperatores mutuò excitatur; neque seditio & tumultus in ea com- PERII.
motus priùs sedatus fuit, quàm pax aduersus nos in vniuersis Orbis partibus, quæ Ro-
mano paruere Imperio, firma constitueretur. Nam simulac illa omnibus, instar lucis
cuiusdam, ex tenebricosa & obscura nocte exorta fuit; communis Imperij Romani sta-
tus iterum ad stabilitatem, amicitiam, & pacem restituitur; mutuamque concordiam,
quam à maioribus acceperat, recuperauit. Verùm de his rebus copiosiùs differendi est
aliud tempus magis opportunum nobis reseruatum. Iam verò, ad ea quæ sequuntur per-
gamus.] hucusque Eusebius. quæ verò post hæc idem subdit, tertio persecutionis anno
E sunt recensenda.

IV. DE ABDICATIONIS TEMPORE. Quòd autem anno secundo persecutionis, depositum tradit à Diocletiano atque Ma-
ximiano Imperium, idque factum esse idem ipse anno vigesimo æquè affirmat in Chro-
nico, eodem anno sic dicens: Secundo anno persecutionis Diocletiani, Diocletianus
Nicomediæ, Maximianus Mediolani, purpuram deposuerunt.] haud repugnat his
quæ ex Panegrico sunt recitata. nam si statim ipso anni primo tempore se abdica-
runt, æquè contingere potuit id factum esse nondum expleto anno secundo persecu-
tionis, ipsoque nondum exacto anno vigesimo Imperij Diocletiani, à quo anni nume- b Euseb. lib. 8. c. 29.
rabantur, non autem à collega. Rursus Eusebius b alibi in eamdem sententiam: Cum
non integro biennio post persecutionis initiũ regnassent, se (sicut antea à nobis demon-
stratum est) abdicarunt Imperio, atque reliquum vitæ suæ tempus plebeio & priuato

Universidad de Deusto
Biblioteca

quodam viuendi genere degerunt: huncque vitæ finem, quem deinceps exponemus, A
sunt consecuti. Alter & gradu honoris, & designationis tempore primas Imperij partes
assecutus, diuturna & aspera in primis corporis ægrotatione pedetentim contabescens
occubuit. Alter secundas ab eo adeptus, propter plurimos suos perditos ac fraudulen-
tos conatus, quos conciuisset in vita, dæmonis incitatione ac pulsu extremum vitæ spi-
ritum laqueo interrupit.]

V. Idemque Eusebius causam cur se Diocletianus Imperio abdicarit, hanc alibi [a] recenset
[a] Euseb. lib. 8. cap. 26. his verbis: Cùm secundus iam annus eius tumultus in nos commoti nondum esset com-
CVR SEAB-DICARINT IMPP. pletus; facinus quoddam nouum & inauditum in Imperio factitatum, eius statum
penitus commutauit, cuertitque. Nam qui primus nostrarum ærumnarum auctor erat,
Diocletianum dico, in tam letalem & pestiferum morbum delapsus est, vt mens in-
de de statu suo deturbaretur. Et propterea cùm ille ipse, tum alter, Valerium Hercu- B
lium Maximianum intelligo, qui secundas post illum obtinebat in Imperio, honore
Imperij (vt suprà diximus) deposito, plebeium & priuatum vitæ genus sibi delegit.]
[b] Apud Euseb. cap. 25. hæc ipse. Sed & Constantinus [b] in oratione illa, quam habuit ad Sanctorum cœtum,
de persecutione illa ab eodem Diocletiano excitata, & insania, qua percitus se abdica-
uit, hæc habet:

VI. Diocletianus quoque cùm post cruentam cædem in persecutione factam ipse con-
DIOCLETIANVS AMENS REDDITVS. tra se quodammodo propter vitium amentiæ & delirationis suffragium tulisset, se vnius
abiectæ & humilis mansionis munitioni ac præsidio concredens, pœnas dedit. Quid
ergo huic profuit bellum contra Deum nostrum concitasse? Vt certè, mea quidem sen-
tentia, reliquam vitæ partem miserè transigeret, dum semper sibi meueret, malè ne ful-
minis ictu concideret. Ista loquitur Nicomedia: non tacent etiam qui eadem oculis vi- C
derunt, ex quorum numero ego equidem sum. Palatium eius, & domus eius, fulmine
eam depascente, faceque cælesti exedente, vastata fuit. Quas res ita euenturas, sapientes
planè prædixerant: neque enim siluerunt, neq. mærorem pro sceleribus tam iniquè con-
tra Christianos admissis susceptum simulatione occultarunt, sed perspicuè ac palàm ipsi
inter se liberè de iisdem disserierunt. Quis talis furor? quæ planè principatus insolentia,
vt, homines cùm sint, audeant tamen Deum bello lacessere, inq. religionem sanctissimam
iustissimamque vesano animo insultare, & tam infinitæ populi hominumque iustorum
multitudini, nulla causa antecedente, exitium moliri? &c.]

VII. Hæc cùm testata reliquerit Constantinus publica concione, & Eusebius, qui eodem
tempore vixit, & eadem oculis spectauit, testatus sit, nihil est, vt de causa abdicationis
Diocletiani quis ampliùs dubitet, quin in vltionem ex diuina indignatione acciderit, se- D
[c] Isaiæ 19. cundùm illud propheticum [c]: Stulti facti sunt principes Taneos, emarcuerunt principes
[d] Apud Sur. tom. 6. die 10. Decemb. Mempheos: immisit in eos Dominus spiritum vertiginis.] In Actis [d] verò Mennæ & so-
VERA CAVSA ABDICATIONIS IMPP. ciorum martyrum, quæ quidem germana esse noscuntur, hæc de eorum abdicatione scri-
pta habentur: Postquam magnum ad hoc adhibuere studium, & omnè mouere lapidem,
vt Christianam religionem conuellerent: quando cognouerunt se ea aggredi, quæ non
possent fieri, & (vt dicitur) iaculari aerem, & conari mouere quæ sunt immobilia; vter-
que eorum deposuit Imperium: apud alios quidem prætexentes fortunæ satietatem &
amorem mutationis; iis autem, quibus poterant secreta communicare, & animum ape-
rire, dicentes Christi virtutem, & quæ ex signis proficiscebatur persuasionem; & quòd,
cùm hoc non potuissent efficere, alia posthabentes, & parua existimantes, nec impera-
re quidem volebant.]hæc ibi. Eamdem quoque causam abdicationis eorum adducunt E
[e] Zonaras. Annal. part. 3. Zonaras [e] atque alij.

VIII. Fefellit planè spes vana Principes, quam inani opinione conceperant, fore, vt suo
ipsorum conatu Christianam religionem euerterent: incumbentibusq. in opus omnibus
prouinciarum Præsidibus, iam vndique ex sanguine Christiano fluentibus riuis. Et
perinde ac si cum hominibus tantùm, & non cum Deo bellum gestum esset; creditum
à Gentilibus fuit, Christianam fidem esse penitus subiugatam. Quamobrem velut glo-
TROPHÆA INANIA DE EXTINCTA CHRISTIANA RELIGIONE. riosæ victoriæ titulis, & summarum laudum excellenti præconio, longeque sublimiori
cognomine quàm Parthico, Gothico, atque Germanico, de subactis deletisque penitus
Christianis columnas erexerunt. Cluniæ enim in Hispania in nobili columna hæc in-
scriptio legitur:

DIOCLE-

A DIOCLETIAN. IOVIVS. MAXIMI. HERCVLEVS CAESS. AVGG. AMPLIFICATO PER ORIENTEM ET OCCID. IMPE. ROM. ET NOMINE CHRISTIANOR. DELETO QVI REMP. EVERTEBANT.] Rursus ibidem altera inscriptio hæc habet:

DIOCLETIAN. CAES. AVG. GALLERIO IN ORIENTE ADOPT. SVPERSTITIONE CHRISTI VBIQ. DELETA CVLTV DEORVM PROPAGATO.]

IX. Leguntur hæc etiam Areuaci [a] Hispaniæ in columnis pluribus. At non tantùm in
[a] Habet Aldus Manutius post schol. in Comment. Cæsaris, necnõ Adolph. Occ. in li. Numismat. in Diocletian. Hispaniis eiusmodi fuisse de Christiana religione prostrata erecta trophæa, sed toto orbe
Romano similiter factitatum existimamus: sed in odium impietatis & impiorum Prin-
cipum, reddita Ecclesiæ pace, eadem penitus fuisse deleta. Hæc autem relicta memo-
riæ causa, non sine nutu diuino, vt eiusmodi monumentis immanitas persecutionis in-
B telligi possit; & ex his planè existimare iure liceat, minora admodum esse quæ de marty-
ribus tunc passis diuersis in locis scripta habentur, quàm quæ tunc à prouinciarum Præ-
sidibus facta sunt.

X. Cùm verò præter expectationem accidere viderent Imperatores, quò magis excide-
DEI VINDICTA IN PERSECVTORES rentur Christiani nominis palmites, eò fœcundiori germine propagari, ac longè lateque
ampliùs maiori gloria dilatari: mœrore confecti, desperatione deuicti, rubore suffusi,
mente turbati; iam regni pertæsi, sese honesto quouis titulo, ne faterentur, quod erat, es-
se victos, ab Imperio abdicarunt; illamque in se ipsos vindictam intulerunt, quam indi-
gnissimè à victoribus hostibus illaram accepissent. Sed quòd non satis hæc esse videri po-
terant ad vltionem effusi sanguinis Christiani: horum prior, velut Cain tremens ac pa-
uens, miserrimè viuens, diem extremum infelicissimè clausit: posterior verò (vt suo loco
C dicemus) spontaneo laqueo se præfocans, vitam abrupit. Hunc tandem finem accepit
impietas, hunc exitum sortiti sunt Principes Diuinitatis hostes, & Christiani nominis
perduelles. Sed de eorumdem interitu plura inferiùs.

XI. Remanserunt ipsorum res gestæ obscuræ admodum; adeò vt quatuor lustra, quibus
ACTA DIOCLETIANI OBSCVRA. imperarunt, & aduersus barbaros atque tyrannos feliciter decertarunt, relicta sint pe-
nitus obuoluta silentio, atque obliuione sepulta: cùm alioqui hoc tempore non defue-
rint historici nobilissimi, nempe Ælius Spartianus, Iulius Capitolinus, Ælius Lampri-
dius, Trebellius Pollio, & Flauius Vopiscus: qui cùm ipsi Diocletiano, tum Constan-
tio Cæsari, siue Constantino eius filio, illorum qui præcesserant Imperatorum Vitas à
[b] Vopisc. in Bonos. se conscriptas dedicauerunt. Testatur sanè Vopiscus [b], se scripturum fore Diocletiani
[c] Idem in Carino. res gestas, Idemque affirmat [c], Claudium Eusthenium, qui Diocletiano ab epistolis fuit,
D scriptis mandasse quatuor Principum Acta, nempe Diocletiani, Maximiani, Gale-
rij, atque Constantij, totidem libris; quæ omnia perierunt. Et iustè quidem hæc pas-
si sunt de scriptis rerum suarum commentariis, qui in Christianorum sacros codices
sæuierunt.

XII. Cùm verò Diocletianus & Maximianus deposuissent vnà simul Imperium: qui Cæsa-
CONSTANTIVS ET GALERIVS AVGVSTI. rum titulo cum illis in hanc diem Rempublicam administrarunt, Augusti sunt appel-
lati, nempe Constantius Chlorus, & Galerius Maximianus, quem alij perperam nomi-
nant Maximinum. ille Maximiano Herculeo in Occidente, hic verò Diocletiano in
Oriente successerunt. Sicque inter Constantium atque Galerium tradit Eutropius fuis-
se partitum Imperium, vt Constantius Galliis, Hispaniis, Italiæ, & Africæ præesset, Gale-
rius verò Illyrico, Græciæ, & Orienti imperaret.] Quod verò subdit, administrationem
E Africæ atque Italiæ recusasse: id minimè factum esse, suo loco dicturi sumus. sed & iure
commendat Constantium ob morum integritatem: qui, cùm se cunctis facilem amabi-
lemque præberet, erga Christianos potissimùm omnem præ se tulit humanitatem cum
benignitate coniunctam.

XIII. Eusebius etiam in Vita [d] Constantini filij ipsius testatur hæc eadem, dicens: Cùm
[d] Euseb in Vita Constan. lib. 1. c. 9. & 10. CONSTANTII IMPERAT. MORES. quatuor in Romani Imperij gubernandi societate iungebantur; solus hic fœdere ami-
citiæ cum Deo omnium gubernatore pacto, modum vitæ à ceterorum institutis alie-
num disparemque consectatus est. Illi enim Ecclesias Dei obsidione vastare, euertere ra-
dicitus, solo æquare, ac templa, concussis fundamentis disturbatisque prorsus delere
aggressi sunt: hic autem à nefando & detestabili eorum scelere manus integras & inuio-
latas continuit, neque vlla ex parte se similem eis præbuit. Illi intestina vitorum si-
mul ac mulierum, pietatem maximè excolentium cæde prouincias suæ ditioni subie-

ctas

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctas, scelerate contaminarunt: hic suam ipsius animam à sceleris labe vacuam assiduè A
conseruauit. Illi, quo mala omnia in vnum coaceruarent, vocibus quibusdam execrabilibus, quæ in simulacrorum cultu fundi solent, primùm seipsos, deinde omnes qui ipsorum obsequebantur Imperio, nefariæ dæmonum venerationi deuouerunt: hic pacis tranquillissimæ illis, qui ab ipso regebantur, auctor factus, liberam eis veræ in Deum religionis sine molestia excolendæ permisit potestatem.

XIV. LAVDES CONSTANTII. Quin etiam alij vitam omnium mortalium haud vitalem illam quidem, immo verò morte ipsa longè acerbiorem propterea effecerunt, quòd tributa ab illis exigebant planè intollerabilia: Constantius solus & Imperium placidum præstitit ac tranquillum suis, & non aliter atque pater indulgens, illis sedulò prospexit, atque adeò opitulatus est. Cetera cùm alia sint eius virtutis ornamenta propè infinita, cumque omnium ore ac sermone prædicata; vno & altero præclarè facto, quibus ea, quæ silentio prætereuntur, me- B
liùs certiusque intelligantur, oratione nostra percursis, ad institutam scriptionem sermonem deinceps transferemus.

XV. CONSTANTIO PATER CHRISTIANVS EXPROBRATVR. Vbi multus & creber sermo de isto Imperatore passim fama peruagatus est, quòd mansuetus erat, quòd spectatus, quòd ardenter vitæ sanctimoniam consectabatur, quòd propter incredibilem in eos qui ipsius parebant Imperio, clementiam & benignitatem, nullum thesaurum sibi omnino repositum erat: Imperator, qui tunc temporis summum Imperij gradum obtinuit, legatis ad illum missis, dissolutam eius in Republica administranda negligentiam grauiter increpare cœpit; paupertatem tamquam probrum obiicere: hocque ad rei confirmationem argumenti loco vsurpare, quòd nihil prorsus pecuniæ haberet in thesauris reconditum. Hic tum legatos, qui ab Imperatore venerant, aliquandiu moram facere precatus: ex omnibus gentibus suæ ditioni subiectis, eos qui maximis di- C
uitiarum copijs circumfluebant, in vnum conuocauit. Pecunia dixit se opus habere, & illud tempus opportunè oblatum, quo quemque propensum studium & beneuolentiam erga dominum ac Regem suum declarare par esset.

XVI. Quo audito, hanc occasionem, quæ diu ipsis in optatis fuisset, beneuolæ suæ in illum voluntatis perspicuè significandæ statuentes, abiecta omni cunctatione, maturè auro & argento & aliis opum facultatumque generibus æraria eius complere laborant: studio quodam & ardore ipsi inter se, quo alius alium in largiendo superaret, vehementer contenduntque; hocque præstiterunt valde læto & hilari vultu. Qua re confecta, Constantius legatos ab Imperatore summo missos, thesauri sui spectatores fieri voluit, quos testes fore iussit eorum quæ oculis vidissent: illisque retulit, quemadmodum thesaurus ille, qui in præsentia, in ipsius æraria collectus erat & conditus, iam pridem fuisset apud D
pecuniæ suæ & diuitiarum dominos, tamquam custodes tutissimos, conseruatus. Istos igitur rei gestæ permagna cepit admiratio. Imperator autem benignissimus, post eorum discessum, pecuniæ illius dominos denuò accersit; illosque cùm obsequij & singularis beneuolentiæ causa humanissimè tractauisset, suis receptis omnibus facultatibus, domum reuerti iubet. Atque vt ista vna res est à Constantio gesta, quæ illustre sanè humanitatis specimen dat & clementiæ; sic altera insigne pietatis erga Deum testimonium continet.

CONSTANTIVS FACTO REDARGVIT LEGATOS.

XVII. CONSTANTIVS EXPERITVR VERE CHRISTIANOS. Cùm magistratus in singulis prouinciis ex Imperatorum mandato pios homines passim inhumanè & graniter persequerentur; & sancti martyres qui in ipsis Imperatorum Palatiis versabantur, primi omnium certamina pro pietate obirent, ignemque, ferrum, vastos maris gurgites, omnia denique mortis genera, summa cum animi alacritate & tollerantia subirent, vsque eò, vt breui Imperatorum Regiæ sanctis viris essent omnino orbatæ (quæ res auctores maleficij clementi Dei obtutu curationeque prorsus priuauit: quippe qui, dum homines pios insectarentur, etiam eorum preces insectati sunt, & absque se penitus euerterunt) soli Constantio sapienti quædam & solers animi occurrit cogitatio: & facinus facit, vt incredibile auditu, ita factu in primis admirabile. Nam illis qui in Regia ipsi inseruiebant, libera data optione (quæ etiam illis, qui aliquem dignitatis gradum in familia eius obtinebant, delata fuit) hanc tulit conditionem: vt vel dæmonibus immolando, integram haberent potestatem tum apud ipsum commorandi, tum consuetis honoribus perfruendi: vel, si minùs hoc exequerentur, aditu ad ipsum prohiberentur, & à consuetudine ipsius ac familiaritate penitus repellerentur, reiicerenturque. E

Postquam

A Postquam igitur in duas partes dirempti fuerunt; alijque in hanc, alij in illam segregati: illico singuli, quo animo essent & instituto, perspicuè ostenderunt. Ibi tum admirabilis ille Constantius, commento, quod celatum erat, statim pòst patefacto, quorumdam timiditatem & nimium amorem, quo ipsi se suamque vitam complectebantur, vehementer coarguit; alios ob sinceram & integram erga Deum mentem approbauit plurimùm. Illos deinde, tamquam Dei proditores, Imperatoris seruitio indignos censuit: Quomodo enim (inquit) fidem erga Imperatorem seruare poterunt inuiolatam, qui aduersus Deum Optimum Maximum perfidi esse manifestò conuincuntur? Quapropter hos procul à regali suo domicilio statuit amandandos: illos verò qui veritatis testimonio digni Deo fuere comprobati, similes erga Imperatorem fore affirmans, stipatores suos, & ipsius regni custodes constituit: inquiens, id genus homines in præci- B
puis maximeque necessarijs amicis & familiaribus numerandos esse, multoque pluris quàm æraria ingenti thesauro referta meritò æstimandos. Sed qualis Constantini pater fuisse traditus sit, ita est à nobis breuiter explicatum.] hucusque Eusebius: eadem & Sozomenus[a].

XVIII. EXPELLIT IMPIOS CONSTANTIVS.

[a] Sozom. lib. 1. cap. 6.

Sed & ipsemet Constantinus in edicto[b] pro Christianis aduersus Gentiles, hæc inter alia præfatus est: Imperatores, qui ante hoc tempus ad Reipublicæ gubernacula sederunt, propter agrestes, credo, & inhumanos mores exhæredati sunt. Atq. vt pater meus admirabili cum pietate in omnibus suis rebus gerendis, Deo Patre inuocato, solus elementiæ opera executus est; sic reliqui omnes, insano animo & furioso affecti, ad immanitatem potius quàm ad humanitatem suas curas & cogitationes contulerunt: quæ sanè illis regnantibus, vera religione euersa, vehementer creuit. Crudelis enim eorum ne- C
quitia vsque eò exardescere cœpit, vt, cùm omnes res diuinæ pariter atque humanæ pessimè & tranquillæ consisterent, intestina persecutionis bella ab illis excitarentur.] hæc Constantinus de patre Constantio.

XIX. [b] Apud Euseb. in Vita Constantini lib. 2. c. 48. PIETAS CONSTANTII.

Hac, puto, ratione Eusebius [c] duobus tantùm annis hanc persecutionem vexasse oras Occidentales affirmat, cùm ait: Tota Italia, Sicilia, Gallia, & quæ ad Solem occidentem vergunt, & ad Hispaniam, Mauritaniam & Africam se porrigunt, vbi non duobus primis annis integris impetum persecutionis sustinuerant, celerrimè clementi Dei obtutu sunt pacem & pacis tranquillitatem consecuti: quandoquidem cælestis prouidentia tandem ob vitæ innocentiam, & fidem, illorum miserta est.] hæc Eusebius. Verùm, quantum apparet ex rebus gestis, haud statim vt Constantius plenum est adeptus Imperium, omnimodam pacem Ecclesia Occidentalis est consecuta. Nam quan- D
tumlibet sic erga Christianos Constantius affectus esset; tamen, sicut cùm Cæsar esset, rem pro Christianis ex arbitrio agere minùs licuit, quòd Maximianus cum Diocletiano summam rerum administraret: ita nec cùm factus est Imperator, persecutionem penitus valuit cohibere, perturbato vehementer Imperio Occidentali. Etenim simulac Maximianus se abdicauit, tota Italia, & ipsa Roma bello ciuili magnopere exagitata est, id quidem in Panegyrico, ipsi Maximiano & Constantino postea dicto, expressum habetur his verbis:

XX. [c] Euseb lib. 8. c. 2. 5. in fine. DE PACE OCCIDENTALIS ECCLESIAE.

XXI. CIVILE BELLVM.

Ibi verò penè funditus corruit, *Respublica scilicet*, vnde tu Maximiane discesseras: adeò illic plurimum habuerat stabilitatis asserta, vbi deserta maximè vacillauit. Non aliter enim quàm solet terra ventis, aut aquis subter immissis interuulsa, sui soliditate nutare; ita cuncta Italia, atque ipsa Roma subducta repentè, qua sustentata fuerat, dextera tua, E
contremuit, ac penè confecit: quod ego cursim transeo. Cur enim vel recordemur aduersa, cùm videamus omnia tuo reditu restituta? Fecit enim Roma ipsa pro maiestate nominis sui, vt ostenderet posse se etiam Imperatoribus imperare: abduxit exercitus suos, ac tibi reddidit] hæc auctor, cùm Maximianus Imperium resumpsit, quod reliquerat. sed de his fusius suo loco.

XXII. PAX REDDITA PER TENTIM.

Sic igitur Constantio licet Occidentale Imperium moderante, haud statim, nec penitus persecutio indicta cessauit, sed paulò remissior fuit: non enim ipse videri voluit edictis Imperatorum adhuc viuentium aduersari. At licet pro Christianis à Constantio nullum datum rescriptum esset (si quid enim ab eo in gratiam ipsorum statutum fuisset, Eusebius minimè tacuisset) cœpta tamen semel persecutio paulatim penitus conquieuit. Planè accidit, sicut mare vehemētibus ventorum flatibus exagitatum cùm fuerit, licet ventorum cessent impulsus, haud tamen continuò eius fluctus omnino quiescunt:

Universidad de Deusto
Biblioteca

scunt: ita licet Maximiani furor, ipso se abdicante, videri posset extinctus; tamen haud A
valuit facilè contineri concitatæ persecutionis impetus, Romæ præsertim, vbi ciuiles
motus (vt dictum est) exorti essent; & magistratus à Maximiano præfecti in Christianos
exacerbati, quod cœperant, instigantibus præsertim Pontificibus Gentilicia superstitio-
nis, agere non destiterunt.

XXIII. MARCELLINI MARTYRIVM. Quamobrem accidit, vt iis fermè diebus, quibus ijdem sæpè nominati Imperatores se Imperio abdicassent, Romanæ Ecclesiæ Pontifex Marcellinus, vnà cum Claudio, Cyrino, & Antonino, sexto Kal. Maij, capite truncatus sit. id quidem in primis tabulæ Ecclesiasticæ indicant, in quibus natalis dies ipsorum adscriptus est; & liber de Romanis Pontificibus testatur, in quo legitur, ipsum peruenisse vsque ad præsentem annum, quo Diocletianus nonum, & Maximianus octauum Consulatum gesserunt. B
qua ratione dicendum est, Marcellinum sedisse annos octo, minùs septem diebus. vel
si dixerimus, diem sextum Kalend. Maij, non martyrij, sed sepulturæ esse memoriam;
quòd tradatur, dies triginta sex Marcellini & sociorum corpora insepulta iacuisse: to-
tidem dies à præfinito tempore sedis eius demendi sunt. Sed quòd in multis ille tex-
tus de Marcellino vehementer deprauatus esse videatur, non est vbi quis tuto pede con-
sistat. Verùm si id ita se habuit, vt ante triginta sex dies à sexto Kalendas Maij Marcel-
linus cum suis martyrio sit vita functus; tunc etiam affirmare necesse est, ea omnia facta
esse adhuc Maximiano imperante, qui ipsis Paribus, vndecimo Kalendas Maij se abdi-
cauit Imperio.

XXIV. Quæ verò ibi leguntur de martyrio Marcellini esse sub Diocletiano facta, sub Maxi-
miano restituenda sunt: nam (vt perspicuè vidimus) hoc anno agebat Diocletianus Ni-
comediæ in Bithynia, vbi & purpuram deposuit. sed quæ ibi sunt scripta, hic reddamus: C
Post paucos dies pœnitentia ductus, ab eodem Diocletiano pro fide Christi cum Clau-
dio, & Cyrino, & Antonino capite truncatus est, & martyrio coronatus. Qui dum per-
geret ad passionem suam, adiurauit Marcellum presbyterum, vt præcepta Diocletiani
DE MARCELLINI SEPVLTVRA. non impleret. Iacuerunt autem sanctorum corpora in platea dies triginta sex, ex iussu
Diocletiani. Exinde Marcellus presbyter noctu collegit corpora sanctorum cum presby-
teris & diaconibus cum hymnis, & sepeliuit ea, sexto Kal. Maij, in via Salaria, in cœ-
meterio Priscillæ, in cubiculo claro, quod patet vsque in hodiernum diem (secundùm quod
ipse S. Petrus præceperat) in crypta iuxta corpus S. Crescentionis.] de Cubiculo claro
diximus in notationibus plura.

XXV. Cætera autem quæ illic habentur de negatione ac pœnitentia Marcellini, à nobis sa-
tis superiùs sunt disputata. Sed sequitur: Hic fecit ordinationes duas per mensem De- D
cembrem, presbyteros quatuor, Episcopos per diuersa loca quinque: & cessauit Episco-
patus eius annos septem, menses sex, dies viginti quinque, persequente Diocletiano
DISPVTATVR DE SEDIS VACATIONE MENDACIVM. Christianos.] hæc ibi, sed quæ profectò emendatione vehementer indigent. Nam quod
pertinet ad annos septem vacationis sedis Romanæ; sibi ipsi auctor, quisquis fuerit,
contrarius planè est. Nam cùm dicat in Marcello, ipsum sedere cœpisse temporibus
Constantij atque Galerij: si (vt in Marcellino habetur) sedes cessauit annis septem; iam
extinctis vtrisque, Marcellum sedisse oportuit. Vel quo modo potuit (quod ait) cœpisse
sedere sub Consulatu Maxentij quarto & Maximi, si in Melchiade Papa, qui post Euse-
bium Marcelli successorem sedit, haber ipsum Melchiadem sedisse vsque ad secundum
Maxentij Consulatum? Insuper quæ ratio tam diuturnæ cessationis esse potuit, cùm
Maximiano persecutore se abdicante, Constantius Christianis fauens, liberas mox acce- E
perit habenas Imperij?

XXVI. Explosò igitur commento, vel potiùs textu deprauato, de vacatione septem anno-
rum, quod nemo prudens dixerit, sed quòd potiùs loco mensium anni fint positi: hic à
sexto Kalend. Maij, numerando menses sex & dies viginti quinque (quod est tempus va-
cationis) dicere opus est, subrogationem Marcelli factam esse hoc anno, vigesimaprima
Nouembris. Sed quòd vacationis Marcellini, mensium atque dierum numerus ab alijs
diuersus ponitur, & tempus, quo Marcellus sedit, varie notatur; haud quid certum de his
MARCELLVS PAPA. affirmari posse videtur. Constat tamen hoc anno Marcellum Romanum ex presbytero
creatum esse Pontificem, de quo plura inferiùs suo loco dicturi sumus.

XXVII. Eodem quoque anno, iisdemque Consulibus, Diocletiano nouies, & Maximiano
octies, passa Romæ habetur Soteris virgo clarissima, hæc ex scrip; o codice, licet in ex-
cusis

A cusis S. Pancratij Actis [a] vox, Consulibus, desideretur. Est de Sotere eiusmodi præ- [a] Apud Sur. tom. 4. die 12. May.
clarum encomium S. Ambrosij in exhortatione ad virgines: At non S. Soteris, vt do- SOTERIS MARTYRIVM.
mesticum piæ parentis proferamus exemplum: habemus enim nos sacerdotes nostram
nobilitatem præfecturis & Consulatibus præferendam: habemus, inquam, fidei digni-
tates, quæ perire non norunt. At non (vt dixi) Soteris vultus sui curam gerebat? quæ
cùm esset decora facie valde, & nobilis virgo maiorum prosapia; Consulatus & præfe-
cturas parentum sacra posthabuit fide; & immolare iussa, non acquieuit: quam perse-
cutor immanis palmis cædi præcepit, vt tenera virgo dolori cederet, aut pudori. At illa
vbi audiuit hanc vocem, vultum aperuit, soli inuelata atque intecta martyrio: & vo-
lens, iniuriæ occurrit, vultum offerens; vt ibi martyrij fieret sacrificium, vbi solet esse
tentamentum pudoris. Gaudebat enim, dispendio pulchritudinis, periculum integrita-
B tis auferri. Sed illi potuerunt quidem vultum eius vulnerum vibicibus exarare; faciem
tamen virtutis eius, & gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerunt.] hæc
Ambrosius, qui & ad sororem scribens, de eadem hæc ait [b]: [b] Ambros. de Virgin. lib. 3.

Qui enim fieri posset, vt S. Soteris tibi non esset mentis auctor, cui auctor est generis? XXVIII. SOTERIS CONSTANTIA LAVDATA.
quæ persecutionis ætate seruilibus quoque contumelijs ad fastigium passionis euecta,
etiam vultum ipsum, qui inter cruciatus totius corporis liber esse consueuit iniuriæ, &
spectare potiùs tormenta, quàm perpeti, carnifici dedit, tam fortis & patiens, vt cùm te-
neras pœnæ offerret genas, priùs carnifex cædendo deficeret, quàm martyr iniuriæ ce-
deret: non vultum inflexit, non ora conuertit, non gemitum, non lachrymam dedit: de-
nique cùm cætera pœnarum genera vicisset, gladium, quem quærebat, inuenit.] hæc
Ambrosius. Memoria autem martyrij eius dicata est quarto Idus Februarij.

C Eodem penè vltimo persecutionis tempore (licet certus annus minùs habeatur ex- XXIX.
pressus) Agnetis virginis Romæ insigne martyrium, scriptorum propè omnium memo- S. AGNETIS MARTYRIVM.
ria celebratum, contigit: in cuius natali die S. Ambrosius [c] de Virginibus tractationem [c] Ambros. de Virgin. lib. 1.
tribus libris distinctam conscripsit, eiusque his verbis meminit post alia: Hanc senes,
hanc iuuenes, hanc pueri canant: nemo est laudabilior, quàm qui ab omnibus laudari
potest: quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant, dum loquuntur.] recens
quippe martyrium in ore omnium versabatur. ac subdit: Hæc duodecim annorum mar-
tyrium fecisse traditur: quo detestabilior crudelitas, quæ nec minusculæ pepercit ætati:
immo magna vis fidei, quæ etiam ab illa testimonium inuenit ætate. Fuitne in illo cor-
pusculo vulneri locus? Et quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum
vinceret. At istius ætatis puellæ toruos etiam vultus parentum ferre non possunt, & acu
D districta solent puncta flere quasi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impauida ma-
nus, hæc stridentium grauibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni
militis totum offerre corpus, mori adhuc nescia, sed parata, vel si ad aras inuita rapere-
tur, tendere Christo inter ignes manus, atque in ipsis sacrilegis focis trophæum Domi-
ni signare victoris; nunc ferratis colla manusq. ambas inserere nexibus. Sed nullus tam
tenuia membra poterat nexus includere: nouum martyrij genus, nondum idonea pœ-
næ, & iam matura victoriæ: certare difficilis, facilis coronari: magisterium virtutis im-
pleuit, quæ præiudicium vehebat ætatis.

Non sic ad thalamum nupta properaret, vt hæc ad supplicij locum læta successu, gra- XXX.
du festina virgo processit: non intorto crine caput compta, sed Christo; non flosculis re-
dimita, sed moribus. Flere omnes, ipsa sine fletu. Mirari plerique, quòd tam facilè vitæ
E suæ prodiga, quam nondum hauserat, iam quasi perfuncta donaret. Stupere vniuersi,
quòd iam diuinitatis testis existeret, quæ adhuc arbitra sui per ætatem esse non posset.
Effecit denique vt ei de Deo crederetur, cui de homine adhuc non crederetur; quia quod
vltra naturam est, de auctore naturæ est. Quanto terrore egit carnifex vt timeretur; quan-
tis blanditijs vt suaderet; quantorum vota vt sibi ad nuptias prouenirent? At illa: Et hæc AGNES CARNIFICEM PROVOCAT.
sponsi iniuria est, inquit, expectare placituram: qui me sibi prior elegit, accipiet. Quid
percussor moraris? Pereat corpus, quod amari potest oculis quibus nolo. Stetit, orauit,
ceruicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset; tremere per-
cussoris dexteram, pallere ora alieno timentis periculo, cùm puella non timeret suo. Ha-
betis ergo in vna hostia duplex martyrium, pudoris & religionis: & virgo permansit,
& martyrium obtinuit.] hucusque Ambrosius.

Sed eius quoque nomine eiusdem martyrij Acta fusiùs descripta habentur, ab his XXXI.
tamen

Universidad de Deusto
Biblioteca

tamen nonnihil diſcrepantia, vt prudens lector intelligit. Pro caſtitate etiam & fide certa- A
ſit, vtriſque planè ſcriptis confirmatur ſed & quæ ex Ambroſio hic ſunt recitata, alibi ab eodem confirmantur his verbis [a]: Quid de ſancta Agnete, quæ in duarum maximarum rerum poſita periculo, caſtitatis & ſalutis, caſtitatem protexit, ſalutem cum immortalitate commutauit? Cecinit & Prudentius [b] ſacro hymno Agnetis agonem; interſeritque hiſtoriam, quo modo ad proſtibulum damnata, diuinitus liberata fuerit. Poſt Agnetem autem Emerentiana virgo, adhuc catechumena, Agnetis verò collactanea, dum oraret ad ſepulchrum illius, à Gentilibus inuenta, lapidibus obruta, martyrium conſummauit. Quonam modo verò Conſtantiæ, Conſtantini filiæ, Agnetis martyrium innotuerit; & qui cùm vidiſſent illud, ei ſignificarint [c]; & quid ipſa inde ab ea fuerit conſecuta; ſuo loco dicemus.

[a] Ambr. Offic. lib. 1. c. 41.
[b] Prudentius hymn. 14.
EMERENTIANA MARTYR.
[c] Ambroſ. li. 4 epiſt. 34. edit. Rom.

XXXII. GALERIVS MAXIMIANVS PERSE BELLVM GERIT. Quod verò ſpectat ad res Orientalis Eccleſiæ: Galerius Maximianus, non Maximinus, vt multi perperam (quod ſæpè diximus) nominant; in nummis enim & antiquis tabulis Galerius Maximianus ſcribitur: hic, inquam, qui aduerſus Chriſtianos ſemper ſe hoſtem infenſiſſimum geſſerat, cùm, Diocletiano ſe abdicante, Auguſtus eſt declaratus, magis magiſque eius crudelitas in eos eſt demonſtrata. Numeratur hic annus perſecutionis tertius, ex quo promulgata vltima illa Imperatorum in Chriſtianos edicta fuere, quo Euſebius [d] hæc accidiſſe teſtatur: Maximianus Cæſar, qui ſuis ipſius viribus ac manu Imperium occupauerat, perſpicua odij & impietatis erga Deum animo ſuo tamquam naturaliter inſitæ & innatæ indicia omnibus cõmonſtrans, perſecutionem magis generalem, quàm ſuperiores Imperatores, contra nos inſtituit. B

[d] Euſeb. lib. 8. cap. 14. & 15

XXXIII. APPHIANI CERTAMEN. Proinde cùm perturbatio & confuſio, non exigua illa quidem, omnibus impenderet, & alij in alia loca eſſent diſperſi, ſeduloque periculum cuitare ſtuderent, & grauis commotio vbique paſſim perueaderet; quæ orationis & dicendi facultas ad diuinũ amorem & libertatem in fidei in Deum confeſſione beati martyris Apphiani dignè explicandam ſatis idonea reperiatur? Qui quidem in feſto, quo Gentiles Hecatæ ſacrificare ſolent, omnibus Cæſareæ ciuibus admirabile ſuę in Deum ſolum pietatis exemplar propoſuit contemplandum: neque tamen adhuc vigeſimum ætatis ſuæ annum egit. Qui primùm Berytĩ, quò liberalibus humanioris litteraturæ diſciplinis eruditetur (quippe fuit à parentibus, qui mundi diuitiis affatim circumfluebant, ortus) longo tempore commoratus, incredibile dictu eſt, quo pacto in tali tamque vitioſa & corrupta ciuitate, iuuenilium cupiditatum impetus penitus deuicerit; & neq. præ ætatis flore, quo iam corpus viguit, neque pro familiaritate & neceſſitudine adoleſcentulorũ, quibus cum vixit, mores depranatos combiberit: ſed temperantiam amplexatus, modeſtè, ſobriè, & piè ſecundum eam religionem, quæ eſt Chriſtianorum propria, vitam traduxerit, inſtitueritque. C D

XXXIV. PATRIA MARTYRIS. Quòd ſi patriæ illius mentionem facere oporteat, & illam ob iſtum generoſum pietatis athletam ex ea editum ornare; hoc planè efficiemus, nec immeritò. Si quis igitur Pagas Lycæ non obſcuram ſanè ciuitatem norit; inde hic adoleſcens ortus erat: qui poſt reditum à ſchola, & inſtitutione, qua fuiſſet apud Berytum educatus, patre illius iam principatum totius patriæ occupante, vitæ conſuetudinem qua cum patre & aliis cognatis vtebatur, propterea quòd illi neutiquam animum inducerent vt ſecundùm pietatis inſtitutavitam degerent, ferre non poterat. Sed tamquam diuino Spiritu correptus, & naturali quodam, immo cæleſti & vero ſapientiæ amore inflammatus, altiora animo complexus, quàm quæ falſa & vmbratilis mundi gloria fert; blandis corporis lenociniis repudiatis, clam amicis & familiaribus ſuis aufugit; & nequaquam ſumpruum, qui ipſi ad vitam neceſſariò ſuppetere deberent, vllam curam habens, propter ſpem & fidem in Deum, fuit à diuino Spiritu ad vrbem Cæſaream tamquam manu deductus; in qua martyrij corona, quæ eſt merces pietatis, ei parata fuit. E

XXXV. Dum erat nobiſcũ vna, ex ſacris litteris exiguo illo temporis ſpatio quo vixit, tantum percepit fructus, quantum à quoquam percipi poterat; & diſciplina ad piè viuendum aptiſſima ſe ipſum exercens, attentiſſimè viam ad mortem muniuit. Quinetiam qualem vitæ exitum declararit, quis eſt qui in eum intuẽdo non obſtupeſceret? Aut quotus quiſque rurſus eſt, qui eius animi fidentiam, liberam mentis celſitatem, conſtantiam, & maximè omnium fiduciam & conatum ipſum, in quibus argumenta veræ in Deum pietatis, & feruentis ſpiritus, qui planè ſupra hominem putandus eſt, perſpicuè apparuerunt, non fama & auditione aſſecutus, optimo iure admiraretur?

Nam

Nam cùm tertio anno perſecutionis noſtræ, regnante Maximiano, ſecundus in nos A XXXVI.
cieretur tumultus; & tyranni litteræ tum primùm ad Vrbanum perlatæ eſſent, vt omnes cuiuſque generis & ætatis (magiſtratibus in quaque ciuitate omni cura ac ſtudio in eam rem incumbentibus) dijs eorum immolarent, & præcones per totam vrbem Cæſaream viros cum vxoribus & liberis ad idolorum delubra ex edicto Præſidis conuocarent; & Tribuni item quemque ex ſcripto nominatim appellarent; vnde omnia loca inexplicabilibus miſeriarum fluctibus redundabant: iſte, quem dixi, Apphianus (nemine, quid eſſet facturus, ei conſcio) clam nobis, qui in ædibus cum illo eramus, clam etiam vniuerſa Præſidis cohorte, fidenti animo ad Vrbanum iam ſacrificantem accedit; atque audacter & abſque formidine eius dextram prehendens, extemplò ab immolando coercuit; prudenterque admodum & grauiter cum diuina quadam animi confeſſione & alacritate, ab errore deſiſtere hortatus eſt: nam parum rectum eſſe, vt, vno & ſolo vero Deo relicto, idolis & dæmonibus hoſtias offerret. Iſtud planè (vt videtur) adoleſcentulus aggreſſus eſt, diuina vi & potentia ipſum ad hanc rem impellente, & per ſacinus ab illo admiſſum, penè in aures omnium inclamante, tantum abeſſe vt Chriſtiani, qui hoc nomen verè vſurpant, à pierate in Deum omnium auctorem, qua ſemel ſunt imbuti, abducantur; vt non modò minas, terrores, & omnia ſupplicíorum genera, quæ eoſdem ſequi ſolent, ſtrenuè ſuperent; ſed deinceps etiam magis fidenter loqui, & lingua ingenua, ac neutiquam metu hæſitante, fidem liberè confiteri, &, ſi fieri poſſet, etiam perſecutores ipſos & carnifices, ab ignoratione & cæcitate auocare, & ad vnum ſolum deum agnoſcendum impellere audeant. B

Hac igitur de cauſa iſte, de quo inſtituitur oratio, confeſtim (quod verisimile erat XXXVII.
homini in tali facinore deprehenſo euenturum) à Præfecti ſtipatoribus, tamquam agre- C
ſtibus belluis in eum furentibus, dilaniatus, & infinitis plagis toto corpore, quas fortiſſimè ſuſtinebat, excruciatus, ad tempus in carcerem concluditur: in quo vnum diem noctemque vtroque pede compedibus ad cruciatum paratis, longè à ſe mutuo diſtentis, diuexatus, poſtridie ad Iudicem educitur. Ac ſimulatque compellebatur ad ſacrificandum, reſtitit, & ſummam animi tolerantiam ad ærumnas, horrendoſque dolores ſe rendos monſtrauit; adeò vt carnifices latera eius non ſemel atque iterum; ſed ſæpiùs ad oſſa vſque & intima viſcera dilacerare, plagas & verbera in os & ceruicem infligere pergerent; vti vultus eius verberum vibicibus intumeſcens, ab ijs qui illum probè & accuratè antè de facie nouiſſent, ne agnoſci quidem ampliùs poſſet. Verùm cùm ne huic DIRVM CRVCIAMENTI GENVS. quidem dolorum cumulo vlla ex parte ſuccumberet: tortores ex mandato Præſidis, pe- D
des lino tincto oleo, coque incenſo, obuoluentes, afflictarunt: vnde quantos & quàm graues dolores beatus ille hauſerit, mihi videtur non poſſe dicendo exprimi. Peruaſit enim per carnes illius, easque abſumpſit, & in oſſium penetrauit medullas, vſque adeò vt totius corporis humor inſtar ceræ rabefactus liqueſceret, diſtillaretque. Cererum ne in his quidem cruciatibus demiſit animum; ſic vt iam aduerſarij & carnifices incredibilicius tolerantia, quæ communem hominis naturam longè ſuperauit, ferè defeſſi eſſent: vnde rurſus in vincula compingitur.

Triduo pòſt ad Iudicem denuo perductus, & eamdem pietatis confeſſionem liberè XXXVIII.
exprimens; licet iam deinceps propè mortuus eſſet, maris tamen fluctibus ſubmergendus traditur. Miraculum autem quod ſtatim pòſt eſt conſecutum, ſi à nobis commemoretur, veriſimile eſt nullam fidem habiturum, apud eos præſertim, qui eadem oculis E
minimè ipſi conſpexerunt. at licet homines vix fidem illi habituros ſatis intelligamus; ratio tamen non patitur, quin omnino rem, vt geſta eſt, ſcriptis prodamus: quippe cùm omnes (verè dixerim) qui Cæſaream incolunt, eiuſdem reſtes habere videamur: nulla enim ætas Cæſarienſium ab iſto admirabili ſpectaculo abfuit. Simulatque igitur ſanctiſ- INGENS MIRACVLVM. ſimum illum & beatiſſimum Chriſti martyrem medio mari (vt illis videbatur) in profundiſſimos vortices coniecerant, ex improuiſo tanta procella, non vſitata illa quidem, tanta etiam turbatio non per mare ſolùm, ſed per vniuerſam continentem ſe diffundebat, vt cum terra, tum tota ciuitas eius impetu & violentia concuteretur; atque vnà cum iſto mirando & repentino terræmotu ipſum mare martyris cadauer, vtpote tam ſacrũ pondus ſuſtinere non valens, ante portas ciuitatis eijceret. Huiuſmodi igitur ſunt res geſtæ ſancti Apphiani, qui die paraſceues, hoc eſt, ſecundo die menſis Xanthici, id eſt, ad quartum Nonas Aprilis, martyrio occubuit.

Annal. Eccl. Tom. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXXIX. VLPIANI MARTYRIVM.

Eodem tempore, ijſdemque ferè diebus, in ciuitate Tyriorum adoleſcens, nomine Vlpianus, poſt acerbiſſimas plagas & verbera grauiſſima, in pellem bubulam iam nuper extractam incluſus, præceps ad mare deijcitur: quapropter videtur mihi meritò poſt res Apphiani in martyrio geſtas in ſermone noſtro recenſendus. Non longo tempore pòſt Ædeſium non ſolùm Apphiani ſecundùm Deum, ſed etiam ſecundùm ſanguinis coniunctionem ex patre Germanus frater; germana ferè & ſimilia cum illo tormenta perpeſſus, poſt infinitas fidei confeſſiones, poſt diuturnas vinculorum afflictationes, poſt latam à Præſide ſententiam, qua ad metalla in Palæſtina erat damnatus: poſt vitæ rationem, quam pallio veſtitus, more philoſophi (etenim plus politioris eruditionis, pluſque cognitionis in philoſophia fuerat quàm frater adeptus) ſanctiſſimè traduxerat: tandem cùm Iudicem in vrbe Alexandria ſententiam de Chriſtianis pronunciantem videret, & plus æquo in cos furentem (quippe viros interdum graues & modeſtos varijs ignominiæ notis affecit interdum; & mulieres ſummæ continentiæ, & virgines quæ ſua ſponte Dei cultui ſe conſecrauerant, ad turpem ipſarum contumeliam lenonibus tradidit) idem cum fratre aggreſſus eſt. Et quoniam illa facinora intoleranda videbantur; fidenti & erecta animi magnitudine accedens ad Iudicem, turpitudinis & ignominiæ, quam cùm verbis, tum rebus ipſis præſtitiſſet, eum coràm coarguit: vnde varijs tormentorum cruciatibus diuexatus (quæ quidem conſtanter & ſedatè admodum pertulit) ad extremum fuit in mare proiectus, & eumdem cum fratre exitum conſecutus. Sed de Ædeſio hactenus. Atque iſta (vt dixi) non longo tempore pòſt hoc modo geſta fuerunt.] hucuſque Euſebius de rebus geſtis hoc anno tertio perſecutionis. Sed his iungamus quæ de martyribus hoc item anno paſſis fideliſſima Acta teſtantur.

XL. AGAPES ET SOCIARVM CERTAMEN.

Hoc inquam anno, ijſdemque Conſulibus, Diocletiano nouies, & Maximiano octies, conſignata habentur Acta Proconſularia ſanctarum martyrum Agapes, Chioniæ, & Irenes, quæ Theſſalonicæ paſſæ ſunt, pura quidem atque ſincera, prout à Notario publicè excepta fuere; ac proinde digna quæ ad verbum Annalibus intexantur. Omiſſa igitur appoſita præfatione, ab ipſis Actis rem geſtam aggrediamur. eſt huiuſmodi[a]:

[a] Apud Metaphraſt. die 1. Aprilis.

Cùm præſideret Dulcetius, Artemius* ſcriba dixit: Cognitionem de his qui præſentes ſunt, à Stationario miſſam, ſi iubes, legam. Iubeo, inquit Dulcetius Præſes, te legere. Tunc ait ſcriba: Ordine tibi, domino meo, omnia quæ ſcripta ſunt, recitabo: Caſſander Beneficiarius hæc ſcripſit: Scito, mi domine, Agathonem, Agapen, Chioniam, Irenen, Caſiam, Philippam, & Eutychiam nolle his veſci quæ ſunt dijs immolata. Eas igitur ad tuam amplitudinem adducendas eſſe curaui. Tunc Dulcetius Præſes illis dixit: Quæ eſt iſta veſtra tanta inſania, vt nolitis religioſiſſimis noſtrorum Imperatorum & Cæſarum iuſſis obedire? Agathoni autem: Quare, inquit, tu ad ſacra proficiſcens, quemadmodum conſueuerunt qui dijs conſecrati ſunt, non his ſacris vſus es? Reſpondit Agatho: Quoniam Chriſtianus ego ſum. Tum Dulcetius: Num tu etiam hodierno die in eo proposito permanes? Maximè, inquit Agatho.

* Apud Metaphraſt. die 1. Aprilis. *al. Artemiſius.

XLI. QVAESTIO DE MARTYRIBVS.

At ille: Tu verò Agape quid ais? Reſpondit: Ego Deo viuenti credo, neque volo reſtè factorum conſcientiam meam perdere. Tunc Præſes: Tu autem quid ad hæc dicis, Chionia? Ait illa: Cum Deo viuo credam, ob id nolui facere quod dicis. Ad Irenen verò conuerſus Præſes ait: Quidnam tu ad hæc? Cur non piiſſimo Imperatorum & Cæſarum iuſſui obtemperauiſti? Inquit Irene: Diuini timoris cauſa. Dein Præſes: Tu verò Caſia quid ais? Inquit Caſia: Animam meam ſeruare volo. Præſes autem: Num quid ſacrorum vis eſſe particeps? Minimè, inquit illa. Tunc Præſes. Tu verò Philippa quid dicis? Reſpondit illa: Idem & ego dico. Quidnam, inquit Præſes, hoc idem eſt quod dicis? Illi autem Philippa: Mori malo, quàm veſtris ſacrificijs veſci. Tunc Præſes: Sed tu Eutychia quid ais? Idem, inquit illa, & ego dico: Malo & ipſa mori, quàm facere quod iubes. Ait illi Præſes: Num virum habes? Mortuus, inquit Eutychia, ille eſt. Præſes verò: Quàm pridem mortuus eſt? Inquit Eutychia: Ante menſes ferè ſeptem. Tunc ille: Et vndènam igitur grauida facta es? Inquit Eutychia: Ex eo viro quem dedit mihi Deus. Præſes autem: Hortor te, Eutychia, vt ab iſta inſania diſcedere velis, & ad humanas cogitationes redeas. Quid ais? Vis ne regali edicto parere? Inquit Eutychia: Minime parere volo: ſum enim Chriſtiana, Dei omnipotentis ſerua. Tum ille: Quoniam Eutychia grauida eſt, interea ſeruetur in carcere.]

XLII. Sic quidem interlocutus eſt Præſes, quod tum Ægyptiorum, tum Græcorum, nec-

non

A non Romanorum legibus vetitum erat de prægnantibus feminis ſupplicium ſumi, quod teſtatur Plutarchus[a]: ſed nec de eis haberi quæſtionem in vſu fuiſſe, Vlpianus affirmat[b]. Sed rurſum Acta:

DE PRÆGNANTIBVS LEGES.

[a] Plutarch. de his qui ſerò à numine puniuntur. [b] l. prægnantis. ff. de pœnis.

Dulcetius verò addidit: Tu verò Agape quid ais? Vis ne omnia illa facere, quæ nos diuinis Imperatoribus & Cæſaribus noſtris deuoti facimus? Agape inquit: Minimè decet me ſaranæ deuotam eſſe: his verbis mens mea nõ abducitur; inexpugnabilis enim illa eſt. Tum Præſes ait: Et tu Chionia quid ad hæc dicis? Inquit Chionia: Mentem noſtram nemo poteſt peruertere. Ait Præſes: Numquid aliqua apud vos ſunt impiorum Chriſtianorum cõmentaria, vel membranæ aliquæ, vel libri? Reſpondit Chionia: Nulla, ô Præſes, nobis ſunt: omnia enim illa Imperatores, qui nunc ſunt, à nobis abſtulerunt. Præſes dixit: Quiſnam hanc mentem vobis dedit? Chionia dixit: Omnipotens
B Deus. Dixit autem Præſes: Quinam ſunt qui vobis auctores fuerunt, vt ad iſtam ſtultitiam veniretis? Deus, inquit Chionia, omnipotens & vnigenitus eius Filius Dominus noſter Ieſus Chriſtus.

Dulcetius ait: Manifeſtum illud eſt, quòd omnes nos deuotioni noſtrorum potentium Imperatorum ac Cæſarum ſubiectos eſſe oportet. Quoniam verò poſt tam multum tempus, poſt tot admonitiones, totque edicta propoſita, & tales minas iniectas, vos temeritate quadam & audacia elatæ, ipſorum Imperatorum ac Cæſarum iuſſa contempſiſtis, in Chriſtianorum impio nomine permanentes; cumque ad hodiernum diem iuſſæ à Stationarijs ac primis militibus negationem Chriſti ſcriptam profiteri, facere id recuſetis; propterea pœnas vobis dignas accipite. Id cùm dixiſſet, ſententiam ſcriptam legit: Agapen & Chioniam, quoniam iniquis mentibus & contrarijs ſententijs elatæ
C contra diuinum edictum dominorum Auguſtorum ac Cæſarum fecerunt, & nunc etiam temerariam, vanam, ac pijs omnibus execrabilem Chriſtianorum religionem colunt, igni tradendas iubeo. Hiſque dictis, ſubiunxit: Agatho autem, Caſia, Philippa, & Irene, quoad mihi placuerit, ſeruentur in carcere.

XLII. SENTENTIA IN MARTYRES.

Poſtquam verò ſanctiſſimæ mulieres igni conſummatæ ſunt; cùm rurſus S. Irene ad Præſidem ducta fuiſſet, Dulcetius ſic illam affatus eſt: Tuæ inſaniæ propoſitum ex ijs quæ facis, manifeſtò apparet, quæ tot membranas, libros, tabellas, codicillos & pagi-
nas ſcripturarum, quæ ſunt impiorum Chriſtianorum, qui vnquam fuerunt, ad hodiernum vſque diem ſeruare voluiſti: quæ cùm prolata eſſent, ea cognouiſti, quamuis quotidie negaueris vos eiuſmodi ſcripta poſſidere, non cõtenta neque ſororum tuarum pœna, neque mortis metum præ oculis habens: quamobrem tibi pœnam affecti neceſ-
D ſe eſt. Sed alienum tamen non videtur etiam nunc benignitatis partem aliquam tibi condonari, vt, ſi volueris nunc ſaltem deos agnoſcere, impunis & ab omni ſupplicio periculoque libera eſſe poſſis. Quid igitur dicis? Facies ne quod Imperatores noſtri & Cæſares iuſſerunt? Num parata es ſacrificijs veſci, & dijs immolare?

XLIII. DE IRENE QVAESTIO.

XLIV. DE SCRIPTIS SACRIS QVAESTIO.

Reſpondit Irene: Minimè, minimè per Deum illum omnipotentem, qui creauit cælum, terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt. Summa enim illius ignis ſempiterni pœna propoſita eſt his qui Ieſum Dei verbum negauerunt. Dulcetius ait: Quiſnam tibi auctor fuit, vt membranas iſtas atque ſcripturas in hodiernum vſque diem cuſtodires? Irene inquit: Deus omnipotens, qui iuſſit nos ad mortem vſque ipſum diligere: qua de cauſa non auſæ ſumus eum prodere; ſed maluimus aut viuentes comburi, aut quæcumque alia nobis acciderint, perpeti, quàm talia ſcripta prodere. Ait Dulcetius Præ-
E ſes: Quiſnam conſcius erat hæc in domo illa eſſe, in qua habitabas? Reſpõdit Irene: Hæc vidit Deus ipſe omnipotens, qui omnia ſcit; præterea nemo: noſtros enim homines inimicis peiores duximus, ne fortè nos deferrent: itaque nulli hæc oſtendimus. inquit Præſes: Superiore anno, cùm edictum illud tale, ac pium iuſſum dominorum Imperatorum ac Cæſarum primò fuit diuulgatum, vbinam vos latuiſtis? Reſpondit Irene: Illic vbi Deus voluit: in montibus, ſcit Deus, ſub dio fuimus. Præſes dixit: Apud quem vixiſtis? Reſpondit Irene: Sub dio, aliàs in alijs montibus verſantes. Dixit Præſes: Quinam erant, qui vobis panem ſuppeditabant? Irene inquit: Deus, qui omnibus eſcam ſuppeditat.

XLVI.

Ait Præſes: Erat ne pater veſter harum rerum conſcius? Reſpondit Irene: Minimè per Deum omnipotentem conſcius erat ille, qui ne nouit quidem hæc omnino. Præſes ait: Quis igitur veſtrorum vicinorum id nouerat? Inquit Irene: Vicinos interroga,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& loca inquire, vel eos qui norunt, vbi nos eramus. Præses dixit: Postquam è monte reuersæ fuistis, vt tu dicis, legebatis ne scripta ista præsente aliquo? Inquit Irene: Domi nostræ erant, neque audebamus illa efferre: quamobrem magnopere angebamur, quòd non poteramus nocte & die illis operam dare, sicut à principio consueramus vsque ad annum superiorem, quo & illa occultauimus. Dulcetius Præses dixit: Sorores quidem tuæ pœnas nostro iussu decretas exsoluerunt: te verò etsi antequam aufugisses, propterea quòd scripta & membranas istas occultaueras, mortis pœna tibi decreta fuerat; non tamen eodem modo iubeo è vita sic repentè discedere; verùm per satellites ipsos & Zosimum publicum carnificem in lupanaria nudam statui præcipio, è Palatio panem vnum singulis diebus sumentem, satellitibus ipsis non permittentibus te illinc discedere.

XLVII. Cùm igitur Satellites & Zosimus publicus minister præsto essent; inquit Præses: Vobis notum sit, quòd si mihi significatum fuerit, vel horæ alicuius momento istam ex eo loco motam fuisse, in quo eam esse iussimus; tunc vos supremæ pœnæ subiecti eritis: scripta verò ipsa à scriniis & arculis Irenes proferantur.] hucusque huius diei cognitionis Acta. quæ sequuntur, auctoris sunt: Cùm igitur, quemadmodum à Præside iussi fuerant, eam illi ad publicum lupanar duxissent; & propter Spiritus sancti gratiam, quæ ipsam protegebat, & vniuersorum Domino Deo puram atque intactam seruabat, nec vnus quidem ad eam accedere, vel turpe aliquid in eam facere, aut dicere ausus fuisset: sanctissimam illam feminam Dulcetius Præses reuocauit, & ante tribunal sisti iussam sic affatus est.] hic incipiunt Acta nouissimæ diei cognitionis: Numquid in eadem adhuc temeritate persistis? Minimè (inquit Irene) temeritas, sed Dei est pietas, in qua persisto. Respondit Dulcetius Præses: Et ex priore tuo responso manifestè ostendisti, te Imperatorum iussui nolle æquo animo parere, & nunc quoque in eadem arrogantia persistentem te video: quare dignas pœnas persolues. Cumque chartam petijsset, sententiam hanc contra ipsam scripsit: Quoniam Irene Imperatorum iussui parere, dijsque immolare noluit, quinimmo nunc quoque in Christianorum ordine ac religione perseuerat: hac de causa, vt antea duas eius sorores, ita & ipsam viuentem nunc comburi iubeo.

IRENE IN LVPANARI ILLAESA SERVATA.

SENTENTIA IN IRENEM

XLVIII. Hæc sententia cùm à Præside lata fuisset, milites Irenem comprehensam in quemdam sublimem locum duxerunt, vbi eius sorores antea martyrium passæ fuerant: cumque magnum rogum accendissent, iusserunt ipsam in eum conscendere. Itaque sancta Irene psalmos canens, & Dei gloriam celebrans, in rogum se iniecit, atque ita consummata est in Consulatu Diocletiani nono, Maximiani autem Augusti octauo Kalendis Aprilis.] hæc ibi. Ex quibus patet, has passas esse hoc anno, antè tamen quàm Diocletianus & Maximianus se Imperio abdicassent. Extant Irenes, Agapes, & Chioniæ virginum sororum Acta quædam intexta in Passione sanctæ Anastasiæ, ab his nonnihil diuersa; sed quòd hæc germana sint, prudens lector facilè iudicabit. Agathonis autem, & aliarum mulierum, quas Præfectus post primam cognitionem carceri mancipauit, & Eutychiæ prægnantis, cuius quæstio ad tempus, nempe post partum, dilata est; prorsus exciderunt, nullaque posteris est eorum memoria.

XLIX. Passi insuper reperiuntur Thessalonicæ, hac eadem persecutione vrgente, complures alij martyres: sed cùm incompertum sit, quo potissimùm anno, hic eorum meminisse sat erit, nempe Agathopodis diaconi, & Theoduli lectoris, qui ijsdem imperantibus, sub Faustino Præside ob Christi nomen multa perpessi, demum ad collum saxo alligato, in mare demersi sunt. Extant eorum martyrij Acta, diesque natalis adscriptus tabulis Ecclesiasticis: pariterque Alexandri martyris, qui in eadem ciuitate pro Christi fide agone susceptо, vitæ dispendio, martyr insignis effectus est. Domninus etiam, quòd ad imperium Principis immolare recusasset, iussus est à Præside cruribus confringi, ac præcidi pedibus: qui septem diebus sic in doloribus fortiter perseuerans, in tormentis reddidit Deo spiritum.

ALII MARTYRES THESSALONICAE.

I. Sed præ ceteris Thessalonicæ passis, Demetrius, qui ex Proconsule effectus est martyr, ore omnium Orientalium immensis laudibus celebratur. Agebat hic Proconsulem in prouincia; qui detectus Christianam religionem colere, ira Maximiani, lanceis transfodi iussus est: quem & Nestor athleta ad coronam præcessit. Porrò horum omnium, tam Græcorum, quàm Latinorum tabulis, memoria florentissima est; deque ijsdem in nostris

DEMETRIVS EX PROCONSVLE MARTYR.

A nostris Notis pluribus egimus. Confecto autem bello Sarmatico à Maximiano, Demetrium passum esse, eius martyrij Acta declarant. In eadem quoque ciuitate pariter coronantur Irenæus, Peregrinus, & Irene: qui ob fidei confessionem flammis absumpti sunt. Aliam hanc esse Irenen ab illa de qua superiùs facta est mentio, diuersus dies natalis, & differentia nominum collegarum, apertè declarant.

Ceterùm omnes dinumerare martyres, qui his temporibus sub Galerio Maximiano in Oriente sunt passi; excedit planè humanarum virium facultatem: tantum enim abest, vt cessatione Diocletiani ab Imperio ibi quieuerit persecutio, vt magis magisque incrementis maioribus reeruduerit; adeò vt quamplurimi desperatione rerum præsentium, qui hactenus ciuitatum latebras esse tutas experti fuissent, iam earum diffidentia siluas petierint, & montana loca conscenderint, ferarum tabula quæritantes, in quibus B solum à persecutorum rabie sperabant posse esse securos. Id quidem inter alios complures, proauos quoque S. Basilij Episcopi Cæsariensis egisse, testatur S. Gregorius Nazianzenus[a]. Qui cum ait, Maximiani vrgente persecutione, eos fugam arripuisse, & in siluis ad septennium, quousque persecutio perdurauit, delituisse; planè id hoc anno factum esse demonstrat, post quem totidem anni numerantur vsque ad decimum, qui vltimus recensetur septennij, quo ijdem egerunt in montibus.

LI. RECRVDVIT PERSECVTIO.

[a] Gregor. Nazian. in land. Basilij.

Quòd autem Maximinus pro Maximiano apud eum scriptus habeatur (quod, vt diximus, etiam apud Eusebium reperitur) scriptoris id quidem vitio accidisse putamus: sed error quidem venia dignus; cùm libentiùs acceptum est nomen Maximini, quàm Maximiani, quòd alter eius nominis Imperator tunc viueret Maximianus dictus Herculius. Quò igitur duo Maximiani ab inuicem distincti essent, hunc potiùs Maximinum dicC cere voluerunt: qui quidem error tam apud Græcos, quàm etiam Latinos inolitus, antiquarum inscriptionum rectè corrigitur monumentis, quæ ab alijs descriptæ sunt plures numero: quibus & declaratur, planè diuersos esse Galerium Maximianum, & Galerium Maximinum: priorem namque Galerium, de quo est sermo, vnà cum Constantio post Diocletianum imperasse; posteriorem ab eodem priori Galerio creatum Cæsarem, eidem in Imperium successisse. Quamobrem sicut duo Galerij ab inuicem distincti sunt, & suo quisque dicendus est nomine, nempe hic Maximianus, ille autem Maximinus: ita etiam, vt discriminentur inter se ipsos duo Maximiani, prior suo cognomento Herculius, posterior Galerius nominandus est. Hæc, ne confusione nominum res gestæ pariter implicentur, dixisse oportuit.

LII. MAXIMIANORVM ET GALERIORVM NOMINVM DISCRIMINATIO.

Sed audiamus Gregorium de hac persecutione & fuga Christianorum in primis his D verbis agentem: Persecutio erat, & quidem atrocissima & formidolosissima (ijs loquor quibus ea persecutio nota est) quam Maximianus excitauit; qui complures haud ita pridem obortas excipiens, crudelitate sua perfecit, vt omnes quæ cessarant, leues & humanitatis plenæ fuisse viderentur, incredibili quadam audacia furens, modisque omnibus impietatis palmam ferre contendens. Hunc athletarum nostrorum plerique superarunt, alij ad mortem vsque, alij penè vsque ad mortem dimicantes; hactenus videlicet relicti, vt victoriæ suæ essent superstites, nec in ipso certamine animam efflarent; sed alijs virtutis agonistæ, viui martyres, animatæ columnæ, tacitique præcones relinquerentur. horum numerum auxerunt paterni illius (*Basilij videlicet*) proaui; quibus per omnia pietatis genera grassatis eximiam tempestas illa coronidem inuexit. Nam cum illianimo ita constituti & comparati essent, vt ea omnia facilè perpessuri essent, ob quæ E Christus eos, qui certamen ipsius nostra causa susceptum imitantur, corona donat: quoniam tamen certamen eorum legitimum esse oportebat; lex autem martyris hæc est, vt nec nosmetipsos in periculum conijciamus, & vt persecutoribus & infirmioribus athletis consulatur; nec in discrimen adducti certamen detrectemus (illud quippe temerarij ac præcipitis est animi, hoc timidi & ignaui) in hoc quoque sibi Legislatori parendum statuunt: ac quid consilij ceperint, vel potiùs quonam à diuina prouidentia omnia eorum consilia gubernante ducti sint, quæso audite.

LIII. PARENTVM BASILII FVGA IN PERSECVTIONE.

LIV.

Ad quamdam Ponticorum montium siluam (illic enim permultæ sunt & densæ valde & aptæ ac spatiosæ) cum paucis admodum tam fugæ comitibus, quàm cibi ministris, confugiunt. Atque hîc quidem alij temporis diuturnitatem admirentur (siquidem in annum penè septimum eoque amplius protractum illis exilium fuisse narrant) viuendi rationem corporibus generosis angustam & insolentem, vt verisimile est; quodque

Universidad de Deusto
Biblioteca

PAVIT SVOS DEVS IN DESERTO.

item sub dio agentes, algoribus, caloribus, pluuijs diuexati fuerint; postremò quòd in molesta huiusmodi solitudine hominum societate & commercio caruerint: quæ res quàm calamitosa & acerba ijs fuisse putanda est, qui frequenti satellitio cingi atque ornari solebant? Ego autem, quod maius est, maioriq́ue admiratione dignum, exponam. Nec mihi quisquam fidem abrogabit, nisi qui rem leuem, nec magnopere laudandam existimauerit, pro Christi nomine persecutiones & pericula subire, perniciosè vtique periculosissimeq́ue iudicans. Suauiores quasdam epulas egregij viri expetebant, vt qui temporis longinquitate fracti ac debilitati essent, ac necessariorum ciborum fastidium contraxissent. Nec idcirco Israëlitarum sermonibus vtebantur (non enim queruli & murmuratores erant, vt illi, cùm Ægyptũ fuga relinquissent[e], fameq́; in deserto premerentur) nimirum solitudine meliorem, sibiq́ue magis exoptandam Ægyptum esse, vtpote carnium ollas, ceteraq́; omnia quæ illic reliquerant, affatim copioseq́; subministrantem (neque enim iam, qua vecordia erant, grauis ipsis lateritius labor & argilla videbatur) verùm alia, quæ sanctitatem maiorem, fidemq́ue præseferebant, proloquebantur.

[e] Exod. 16.

LV.

Quid enim, dicebant, fieri hoc nequit, vt Deus ille miraculorũ, qui peregrinum populum & profugum ita copiosè in deserto aluit[b], vt ei panẽ pluueret, & aues effunderet, non solũ necessarijs, sed delicatioribus cibis eum nutriens, qui mare scidit, Solis cursum retardauit, amnem repressit: aliaq́; deinde subiungentes quæcumque ab eo gesta fuerant (solet enim in eiusmodi rebus animus veteres historias peruolutare, Deiq́; gloriam ex multis miraculis efferre) idem etiam, inferebant, nos pietatis athletas hodierno die lautioribus opsonijs pascat? Tot feræ diuitum mensis, quales quondam nobis erant, fuga elapsæ in his montibus latitant; tot esculentæ aues supra nos, qui eas expetimus, superuolant: quorum quid omnino est, quod, te vel solùm annuente, non facilè capi possit?

[b] Psal. 104.

LVI. REDIDERVNT SE AD CIBVM FERAE BESTIAE.

Hæc eorum verba erant: ac præda verborum eorum erat obsonium sponte oblatum, conuiuium nullo labore instructum: cerui è tumulis repentè apparentes, qua magnitudine? quàm pingues? quàm ad necem prompti & parati? propemodum eos conijceres, quòd non citiùs vocati essent, molestè ferre. Isti capitum nutu trahebant, hi sequebantur. Quo insectante & cogente? nemine. Quibus equis? quibus canibus? quo latratu & clamore venatico? quibus iuuenibus viarum exitus occupantibus, vt venationis leges postulant? Orationis tantùm, iustæq́ue petitionis vinculo constricti. Quis vel nostra, vel omnium qui vmquam fuerunt memoria, talem venationem capturamq́ue cognouit? O rem admirandam! ipsi prædæ sitæ promicondi erant: quantum voluntas ferebat, detentum est; quod supererat, ad siluam in secundam mensam relegatum est: coqui simplices & extemporales, cœna composita & moderata; conuiuæ grati, beneficijq́ue memores, mirandum illud facinus iam quasi præludium habentes rerum in spe positarum. Ex quo etiam ad eam dimicationem, quæ hæc illis afferebat, alacriores redditi sunt.]

LVII.

Hæc à Gregorio scripta verbis ipsius ad syllabam vsque hîc voluimus recitasse, ad insinuandam Dei prouidentiam erga fideles suos, qui Euangelij causa extorres facti essent; vt hoc vno exemplo quid erga ceteros profugos factum sit (quòd scripta desint) existimatione quis assequi possit. Parentes autem Basilij, persecutione cessante, Cæsaream in Cappadocia concessere, qui olim Neocæsareæ in Ponto habitarunt: vbi S. Macrina, eiusdem Basilij auia, doctrina S. Gregorij Thaumaturgi Neocæsareæ Episcopi, fuit insignita rab eius Ecclesiæ viris ad pietatem exculta, vt suis epistolis idem Basilius sæpe testatur. Porrò de fuga Christianorum in montes, sæuisq́ue cruciamentis martyrum quid ipse quoque Basilius dicat, paulo inferiùs enarrabimus.

DE S. MACRINA.

LVIII. MARTYRES PONTICI.

Eorum verò qui in eadem Pontica regione pro Christi nomine sunt martyrium assecuti, præ cunctis celebratus à maioribus habetur Theodorus, quem Gregorius Nyssenus pro concione laudauit. Hic enim diuino quodam impulsu promptuarium idololatriæ, templum scilicet Matris deorum Apameæ cùm inflammasset; dirissimè tortus, demum viuus incendio concrematur. Quàm celebris illustrisq́ue eius memoria tum in Oriente, tum etiam in Occidente fuerit, Notatione addita ad Romanum Martyrologium, suo loco monstrauimus. In eadem quoque prouincia, Comanæ, eodem itidem tempore sub Maximiano Imperatore passus est Basiliscus martyr, qui (vt habent tum Græcorum, tum Latinorum tabulæ) sub Agrippa Præside dirum illud nuper inuentum exquisitum cruciamenti genus expertus est, vt ferreas crepidas ignitis clauis prominentibus

nentibus calcearetur: hoćque & alijs fatigatus tormentis, capite tandem truncatus est, cuiusque corpus in flumen proiectum.

Sed de martyribus Ponticis, quàm immania & hactenus inaudita cruciamenta perpessi sint; Eusebius[a], generatim tantùm res Ponticæ Ecclesiæ prosecutus, hæc ait: Sed cruciamenta, quæ martyres in Ponto tolerabant, auditu videntur horrenda. Quidam enim digitos manuum ab extremis vnguibus acutis arundinibus transfixos habuere: aliorum terga plumbo igni liquefacto, eiusque materia iam ebulliente efferuescenteq́ue perfusa, & corporis partes quas natura maximè ad corporis necessitatem fabricata est, flammis adustæ; nonnulli membris pudendis, ac visceribus cruciatus turpes, intolerandos, & eiusmodi quos exprimere formidat oratio, subierunt: quas quidem generosi illi & æqui scilicet Iudices, quo suam solertem indolem & ingeniorum acumen ostenderent, & perinde ac si singulare quoddam sapientiæ specimen in ea re eluxisse attentiùs excogitarunt; atque in nouis suppliciorum generibus inueniendis, non aliter atque in certamine, præmia assequi laborabant, seq́; inter ipsos superare obnixè contendebant.] hucusque Eusebius de Ponticis rebus.

[a] Euseb. lib. 5. cap. 24.

LIX. HORRENDA CRVCIAMENTA.

At non leuiora his fuere, quæ in proxima illi prouincia contigerunt, in Cappadocia, inquam. Ea enim S. Basilius[b], totius illius regionis metropolis Ecclesiæ Cæsariẽsis Episcopus, descripsit oratione illa, qua de Gordio Centurione martyre egit: eiusdemque persecutionis faciem egregiè expressam his verbis sic repræsentat, cùm de Galerio Maximiano agit, qui solus regnans in Oriente post Diocletianum, Dei Ecclesiam vehementissimè exagitabat: Ea sanè tempestate (inquit) cùm tyrannus impius, qui tunc imperitabat, in Christianum nomen virus suæ feritatis effunderet, manumq́ue Deo inimicam aduersus Ecclesiam exerceret; tota vrbe (*nempe Cæsareæ*) præconis tuba sonabat, toto foro & per compita tyrannicum promulgabatur edictum: Ne quis Christum adoraret: qui vero contraria iussa faceret, morte plecteretur.

[b] Basil. orat. in Gordium mart.

LX. QVID IN CAPPADOCIA.

Idola proponebantur adoranda omnibus, lapideaq́ue & lignea hominum simulacra pro vero numine colenda: &, si qui recusarent, extrema intentabantur. Confundebatur tota ciuitas; quæ rei nouitate attonita, tota tumultuabatur. Christianorum domus singulæ vastabantur, innocentium facultates diripiebantur, fidelium & ingenuorum corpora carnificum manibus discerpebantur: matresfamilias per vicos trahebantur: nulla iuuenum commiseratio, nulla senum reuerentia erat: insontes noxijs & maleficis digna patiebantur: complebantur supra modum carceres: domus insignes & opulentæ euacuabantur: pleni saltus, plena perfugis loca deserta, ob vnum tantùm crimen, quòd Christum colerent. Prodebat patrem filius: pater filium accusabat: frater aduersus fratrem insaniebat: seruus domino insultabat: adeò diabolicis artibus hominum animi affecti tenebantur, vt velut in tenebris agentes, sese minimè cognoscerent. Præter hæc autem domus orationis profanorum manibus vastabantur: aræ sanctissimæ euertebantur, nec erat oblatio vlla, nec thymiama: diuinæ rei nullus iam locus erat ampliùs relictus: cuncta mæror ingens, velut diffusa caligo, occupabat: sacerdotum collegia fugabantur: sacer omnis conuentus cladem insolitam expauescebat: dæmones verò trepidabant, & nidore ac sanguine victimarum infecta cuncta reddebant.] hucusque Basilius de clade Cæsarienſi, tempore huiuscemodi persecutionis, dum Gordij ciuis Cæsariensis Centurionis agonem pro Christo susceptum, pro concione commendat. de quo hæc mox subdit:

LXI. PERSECVTIONIS DESCRIPTIO.

LXII. GORDII MARTYRIVM INSIGNE.

Hic (inquit) abiecto militiæ baltheo, sponte sibi exilium delegit. Itaque relictis honoribus, relictis omnis generis facultatibus, seruis, propinquis, amicis, voluptatibus, & rebus alijs, quas cæteri appetere ac magno studio parare solent; ad vasta, deserta, & hominibus inuia loca contendit, longè meliùs secum agi putans, si in ferarum recessibus, quàm inter idola vana cum hominibus habitaret.] Quo modo autem ad coronam descenderit, veneritq́ue in confertum omnibus Gentibus theatrum, cùm in honorem Martis equestria certamina agerentur; subdit post multa, sic dicens: Tunc magnanimus & fortis heros per montis cliuum in theatrum properans, nõ populum horruit, non, quòd hostilibus se manibus traderet, pensitauit: sed corde intrepido & animo excelso, quasi quædam continua saxa, aut arbores multas, eos qui circa stadium sedebant prætercurrens, in medio constitit stadio, complens dictum illud [c]: Iustus vt leo confidenter agit. Quid plura? adeò intrepido excelsoque animo fuit, vt, cùm in eminen-

[c] Prov. 28.

tiori

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiori parte theatri staret, ingenti voce (quam qui audierũt, extant adhuc aliqui) exclamarit, & clarè illud Apostoli ad Romanos dixerit: Inuentus[a] sum à non quærentibus me, palàm apparui his qui me non interrogabant. Quibus sanè verbis se in eum venisse locum significauit minimè coactum, sed vltrò se ad certamen exhibuisse.] Quo modo autem nec multiplici tormentorum genere vexatus cessit, nec blanditijs inflexus est; sed his omnibus superatis, signans se more Christiano Crucis signo, iugulum subiecit gladio; idem auctor ea prosecutus est oratione, digna planè Basilio, dignaque tanto martyre. Huius natalis dies tertio Nonas Ianuarij non à Græcis tantùm, sed à Latinis etiam anniuersaria memoria celebratur

[a] *Rom. 10.*

LX III. BARLAHAM MARTYRIVM.

Celebri quoque laudum præconio idem Basilius prosecutus est nobile martyrium ignobilis licet genere viri, nempe rustici hominis ac planè agrestis Barlaham, sed martyrij gloria illustrissimi ac planè clarissimi: de quo egregium illud facinus, quo insuperabilis Christianorum constantiæ admirabile specimen edidit, inter alia insignia viri facta describit his verbis[b]: Dexteram habuit igne firmiorem, cuius illi machina postremò ab hostibus applicabatur. Aræ namq; pro more dæmoniaci libaminis igne impositò, martyrem adductum sistentes, focoque incenso, dexteram supinam impendere iubentes, manu quasi æreo altari abutebantur, thure illi ardenti malitiosè impositò: sperabant enim ignis vi expugnatam manum, necessariò ac velociter incensum thus in aram excussuram. papæ, quàm multijuga sunt impiorum præstigia! Quoniam (inquiunt) innumeris vulneribus contentiosi pugilis mentem non fleximus, vel manum illius flamma incendamus: quoniam varijs machinis animum illius haudquaquam permouimus, dexteram igni admotam permoueamus.

[b] Basil. orat. in Barlaham.

LXIV. MIRA CONSTANTIA MARTYRIS

At ne hac quidem spe miseri potiti sunt. nam flamma manum quidem exedit: perduravit illa cineris instar flammam ferens, tergum sæuienti igni non dedit, quemadmodum fugitiui & imbelles solent; sed immota perstitit, strenuè contra flammam dimicans, & propheticas martyris voces proferendas administrans, vt diceret[c]: Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prœlium, & digitos meos ad bellum. Ignis cum manu confligebat; sed ignis vincebatur. Luctabantur inter se flamma, ac dextera martyris: sed dexteræ noua quædam certaminis victoria concedebat, dum flamma quidem per mediam manum exigebatur, ipsa verò manus adhuc ad luctam porrecta erat. O manum igne contentiosiorem! ô manum ab igne flecti nesciam! & ô ignem à manu vinci edoctum! Ferrum videtur ignis tyrannide emolliri, æs cedit ignis potentiæ, solet illo lapidum quoque vinci durities: nunc verò martyris dexteram extensam ignis ille comburens non flexit, cuius vigor omnia domat. Meritò sanè martyr iste ad Dominum huius gratia clamaret[d]: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me.]

[c] *Psal. 17.*

[d] *Psal. 72.*

LXV.

Hæc & alia plura affert in facti egregij commendationem Basilius: adeò vt Mutij Romani omnium penè scriptorum chartis commendatum exemplum iam videatur huius comparatione vilescere, ac veluti Solis fulgore, quæ lucebat in nocte lucerna, propemodum obscurari. Etenim ad tale facinus illum error impulit; prodigereque dexteram, crimen maiestatis, etiam caput exigens, persuasit: martyrem verò Christi veritas cultusque pietatis reddidit fortiorem. Qui exeso iam tormentis toto corpore, immobilis manens, virtute constantiæ se ipso fortiorem in dexteræ adustione monstrauit, vt ne leui quidem motu potuerit vrgeri vel flecti. At non vno tantùm Barlahàm Christiana religio gloriatur; sed alios propè innumeros huic similes atq; præstantiores habuit, ijs alijsque temporibus, eiusmodi atq. maiorum facinorum patratores. Non enim in vno Barlaham, sed alijs quamplurimis sæua tyrannis, quò specie tenus viderentur Christiani aræ incensæ cum thure admouisse manum, eiusmodi est experta noua crudelitatis arte sæuitiam; vt ex ijs, quæ inferiùs suo loco dicturi sumus, perfacilè apparebit.

VIRTVS CHRISTIANORVM EMINENS.

LXVI. NOVVM IN CHRISTIANOS EDICTVM.

Tunc etiam eadem ciuitas Cæsariensis insigniter illustrata est corona Iulittæ martyris, quam idem quoque Basilius laudibus celebrat. Addiderat enim illud quoque Imperator ad priora illa in Christianos promulgata olim edicta: Vt, qui deos colere detrectarent, haberentur infames, nulloque legum adminiculo iuuarentur, vel fulcirentur aduersus insurgentes in se calumniatores auxilio: quod quidem perinde erat, ac si Christianos non carnificum tantùm manibus, sed omnium in eos insurgentium exposuisset iniurijs, cùm aduersus neminem liceret illis iurium Iudicumque auxilium implorare.

Inde

Iade autem accidit, vt, cùm prædiues auarus homo inhiaret prædio Iulittæ fœminæ Christianæ; illa apud Iudicem expertura, liberam coram ipso pacificamque numquam interruptam longissimi temporis præscriptionem allegante, ac probãte; quo vno remedio potuisset aduersarij calumniantis conatus omnes irritos prorsus reddere, ac procacitatem compescere; mox subdolus ille in eam de Christianitate accusationem obiecit: Cùm in aream fori (inquit Basilius) ille progressus, ait: Istæc actio eiusmodi est, cui nulla quantiuis temporis præscriptio suffragari debeat. Neque enim fas sit quiduis nobiscum habere commune eos qui hactenus minimè coluerunt deos Imperatorum, nisi priùs Christianam fidem ciurarint.

IVLITTAE INSIGNE CERTAMEN

Prætori in specie videbatur his in medium proponere quæ essent iuri consentanea, quæve maximopere conducerẽt. Iubetur mox afferri thus, prunas item. Secundùm hæc percunctantur Iudices, eiurare ne velit Christum, an secus: eam quidem & legibus, & legum suffragijs perfrui posse, abiuret modò Christum: quòd si fixiùs adhæresceret fidei, nullum iam sibi relinqui vsum, neque fori, neque legum, at ne reliquæ quidem Reipublicæ; quippe quæ, iuxta sanctionem legis per eius temporis Imperatores latæ, notam infamiæ incurrissent.] Cùm autem illa hæc audiens, secum deliberans, bona tãdem omnia, & vitam ipsam Christo posthabendam firmo consilio decreuisset; ignisque ob eam causam sententiam libentissimo animo suscepisset: parato iam rogo, multa de confessione nominis prælocuta, Concita (inquit) pertexit, facie, habitu, ipsis quæ promebat verbis, alacritate insuper efflorescente palàm indicans quòd in animo delitescebat profusissimum gaudium.] & paulo pòst: In lignorum struem incensam insiliuit: quæ, perinde ac thalamus splendore coruscus, corpus Iulittæ circumplexa, animam quidem in cælestem illam destinauit regionem, & quæ illius meritis congruebat, requiem.

LXVII.

Corpus autem honore præcipuo venerabile asseruauit affinibus & cognatis incolume, nec vlla sui parte læsum: quod sanè in ornatissimo primarij templi vrbis totius vestibulo conditum, loco quidem affert venerabilem sanctimoniam, nec minùs, qui eo loci conueniunt, efficit sanctiores. Terra porrò, istius beatæ aduentu, aquam emisit, quæ suapte natura nulli non nostrum gratissima esse debeat: adeò vt martyr hæc imaginem pientissimæ referat matris, dum nutricis in morem, totius vrbis incolas alit suauiter, perinde ac lacte quopiam in communes vsus affatim scaturiente.] hæc Basilius, aliaque multo plura in martyris laudem.

LXVIII. MIRACVLVM DE FONTE.

Sub hac eadem persecutione passa est quoque Cæsareæ in Cappadocia Dorothea, quæ sub Sapricio illius prouinciæ Præside primùm equulei extensione vexata, dehinc palmis diutissimè cæsa, ad vltimum capitali sententia punita est: in cuius confessione Theophilus quidam Scholasticus ad Christi fidem conuersus, & mox equuleo acerrimè tortus, nouissimè gladio cæsus est.] hæc de ea in Ecclesiasticis[a] tabulis. Quæ autem causa præcesserit, vt illusor martyris, & Christianorum hostis, tam insperatò fidem Christianam capesseret, Acta[b] eius martyrij declarant his verbis: Theophilus Aduocatus Præsidis *, cùm duceretur Dorothea ad supplicium, irridens, ait: Eia tu sponsa Christi, mitte mihi de paradiso sponsi tui mala, aut rosas. Et Dorothea respondit: Planè ita faciam. Cùm venisset ad ictum percussoris, rogauit carnificem, vt permitteretur breuiter precari. Absolutaque oratione, ecce puer ante eam apparuit, ferens in orario tria mala, & tres rosas. Cui illa ait: Obsecro te, vt feras ea Theophilo, & dicas ei: Ecce quod à me petijsti, vt tibi de sponsi mei paradiso transmitterem. Ipsa autem percussa gladio perrexit ad Christum.

DOROTHEAE MARTYRIVM.

[a] Martyr. Rom. & alij die 6. Februar.

[b] Apud Sur. tom. 1 die 6. Febr.

* al. Fisci

Igitur Theophilus Aduocatus Præsidis, irridens promissionem S. Dorotheæ, suis sodalibus ita ait: Hodie cùm à percussore duceretur Dorothea, quæ se sponsam Christi dicebat, & ad cuius paradisum proficisci gloriabatur; ego dixi illi eunti: O tu sponsa Christi, vbi peruèneris ad paradisum sponsi, mitte mihi rosas inde, aut mala. Planè, inquit illa, sic faciam. Cùm autem hæc narraret, irridens sanctæ virginis promissionem; ecce puer ante eum cum orario, in quo ferens tria mala magnifica, & tres rosas elegantissimas, dixit ei: Ecce sicut petenti promisit virgo sacratissima Dorothea, transmisit hæc tibi de paradiso sponsi sui. Tunc Theophilus accipiens, exclamauit voce magna, dicens: Verè Deus Christus est, & non est vlla simulatio in eo.] hæc & alia ibi plura de eiusdem Theophili cõfessione, ac glorioſa pro Christi fide nece susceptа. Mentio habetur in ijsdem Actis de Christena, seu Christina, atque Callista sororibus, quæ cùm à

LXX. THEOPHILI CONFESSIO.

Christi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christi fide desciuissent, Dorotheæ monitis iterum restitutæ, iterum confitentes, ignis A
supplicio martyrium consummarunt. Tam præclarum quatuor martyrum Cæsarien-
sium certamen haud putamus à S. Basilio silētio prætermissum, sicut nec aliorum, quo-
rum mentio facta est. Sed vt aliæ complures martyrum, qui itidem Cæsareæ passi sunt,
laudationes vnà cum alijs plerisque scriptorum monumentis viri sanctissimi perierę; ita
quoque eius de ipsa encomium excidisse, facilè contigit.

LXXI. ALII MARTYRES CAPPAD. [a] Apud Metaphrad. die 9. Nouembr.

In eadem quoque prouincia, sub eadem persecutione, apud Tyanam Orestes (quem
alij Arestam nominant) pro Christi fide insigne martyrium obijt, quod eius Actis [a] te-
statum habetur. Erecta est nobilis Memoria Oresti martyri, & locupletata redditibus,
quorum causa orta est lis inter sanctum Basilium & Antimum Tyanensem Episcopum;
vt suo loco dicetur. Sed & in Cappadocia itidem Capitolina & Erotheides eius an-
cilla passæ leguntur: quorum omnium statuti dies commemorationis habentur tam B
apud Græcos, quàm Latinos publicè consignati: cùm alioqui longè maior existime-
tur esse illorum martyrum ibidem passorum numerus, quorum nomina haben-
tur incognita.

LXXII. CARNIFICINAE MARTYRVM. [b] Euseb. lib. 8. cap. 24.

Eusebius [b] enim dum generatim de martyribus hac persecutione passis agit, & in-
ter alios Cappadocum quoque martyrum meminit, hæc ait: Quid iam reliquos mar-
tyres nominatim commemorare attinet, aut illorum multitudinem enumerare, aut
varia plagarum & suppliciorum genera, quæ insignes martyres perpessi sunt, oratione
depingere? qui partim securibus percussi interierunt, sicut ijs qui erant in Arabia, con-
tigit; partim cruribus confractis diuexati, veluti ijs qui in Cappadocia versabantur, ac-
cidit; partim etiam pedibus in sublime appensis, capiteque in terram demisso, igne
paulatim succenso, & leniter exardescente, & fumo è materia accensa ascendente suffo- C
cati, quemadmodum illis qui in Mesopotamia morabantur, euenit; partim naso, auri-
bus, & manibus amputatis, cæterisque corporis membris dilaniatis deformati, vt ijs
qui incolebant Alexandriam, obtigit.] At de Alexandriæ passis martyribus inferiùs di-
ctum sumus.

LXXIII. DE ECCLESIA ARABVM [c] Galat. 1.

Sed quod de Arabibus meminit: licet scriptorum penuria res illius Ecclesiæ obscu-
rissimæ remanserint: tamen fuisse eam florentissimam, & martyribus abundasse, nō tan-
tùm ea, quæ Eusebius tradit, apertè declarant; sed quòd prima peregrinatione [c] Pauli
Apostoli nobiliter fuerit illustrata, tantæ gloriæ haud fuisse degenerem, sed primitias fi-
dei ab illo susceptas multiplicato germine propagasse, est æquum existimare.

LXXIV. SYRIAE SUPERIORIS MARTYRES [d] Martyr. Ro. die 11. Nouēb.

Quod verò ad Ecclesiam in Mesopotamia positā pertinet, quam his temporibus æquè
martyribus abundasse idem auctor affirmat: inter alios notus est nomine insignis Athe- D
nodorus, qui cùm ignibus & alijs cruciatibus diutiùs tortus esset, capitis dānatus, cùm
à numine repulsus carnifex ictum illaturus corruisset, nec vllus alius eum ferire ausus
esset, orans obdormiuit in Domino [d]. Edessæ verò martyres; quorum memoria est illu-
stris, sunt Bassa mater, & filij Theogonius, Agapius, & Fidelis, quos pia parens exhor-
tans, eosdem martyrio coronatos præmisit ad palmam, quos truncatos capite secuta est
cum victoria: hi enim tam à Græcis, quàm Latinis, annua celebritate coluntur. Reli-
quorum verò nobis cùm res gestæ, tum & nomina sunt incomperta. De cæteris verò
martyribus in alijs Orientis prouincijs passis agemus opportunius annis sequentibus.

IESV CHRISTI ANNVS 305.	MARCELLI PAP. ANNVS 2.	CONST. & GALER. IMPP. ANNVS 2.	E

I. VIGET IN ITALIA PERSECVTIO.

CHristi annus trecentesimus quintus, Constantio & Galerio quintùm Coss. Fastis
adscribitur. Quibus Consulibus Acta sanctorum martyrum Ianuarij Episcopi Be-
neuentani & sociorum, quæ apud nos sunt (vt in Notationibus quoque meminimus)
inscripta reperimus. Quantūlibet enim Constantius Imperator Occidentalis orbis regi-
men administraret: in extremis tamen mundi partibus ipso agente, in Britannia scilicet,
aliisq; oris Occiduis; res Italiæ ex Galerij Maximiani sententia regi potius videbantur.
Quamobrem eiusdem Constantij filius Constantinus, quòd ab eodem appeteretur in-
sidijs, coactus est (vt dicemus anno sequenti) veloci sibi fuga consulere.

Cùm

A Cùm igitur Maximiani arbitrio Præsides atque Proconsules agere cuncta stude- II.
rent, & in eo quoque, vt Christianos acerbissimè vexarent, eidem morem gererent:
ex illis vnus qui Campaniæ præsidebat, Timotheus nomine, diram de sanctis carni-
ficinam exercuit: & inter alios eumdem quem diximus Ianuarium Beneuentanum
Episcopum, Sosium Misenatis Ecclesiæ & Proculum Puteolanæ diaconos, Euty-
chetem & Acutium laicos homines tenuit: qui omnes cùm varijs priùs affecti fuissent
supplicijs, capite tandem damnati, glorioſam martyrij palmam consecuti sunt. Extant ACTA SS. MARTYRVM IANVARII ET SOCIORVM
corum Acta à Ioanne diacono scripta: in quibus profitetur se resecasse superflua; &
quæ videbantur necessaria, addidisse: ratus fortasse appositos Consules, quos reli-
quit, superuacaneos esse: nisi potiùs (quod verius existimo) ea de causa prætermisit,
quòd ipse maluerit ad Imperatoris Diocletiani primordia eorumdem martyrum Acta
B referre; quæ dictis inscripta Consulibus, ad successorem Galerium Maximianum essent
potiùs referenda: non considerans quid de pluribus alijs martyribus accidit. nam per-
multi post abdicationem Diocletiani & Maximiani Herculij necati reliquo tempore
quod superfuit ex persecutionis illo decennio, sub ijsdem Imperatoribus pariter, more
maiorum passi esse feruntur.

Cæterùm quòd nostri muneris est, ex Consulibus notatas suis quibusque certis an- III.
nis res gestas memoriæ commendare; hic potiùs ex scripto antiquo codice [a], eorumdem [a] In nostra Biblioth. tom. 8. Vit. Sanct. pag. 119.
martyrum meminisse, operæpretium facturi nobis videmur. Est eorumdem Actorum
huiusmodi exordium: Temporibus Diocletiani Imperatoris, Consulatu Constantij
Cæsaris quinquies, & Maximiani Cæsaris sexies *, erat persecutio ingens Christiano- * al. quinquies
rum, &c.] Porro quæ ibi narrantur, licet verbis diuersa, sententijs tamen simillima in-
C ter se, vel potiùs eadem esse videntur, quæ à Ioanne diacono stylo mutato scripta ha-
bentur; sed prætermissa in ijs est, quæ præcesserat, Sosij diaconi & sociorum sub Dra-
contio Præfecto facta confessio.

In huius locum Timotheus, quem diximus, subrogatus, Nolæ consistens, sanctum IV. * IANVARII CERTAMEN
Ianuarium Episcopum, Christi nominis causa vinctum, audiuit: quem (vt talem de-
cebat sacerdotem) infracto animi robore se Christianum profitentem, & cultum dæmo-
num detestantem, in ardentem fornacem Præses maiori iracundiæ incendio æstuans
iussit includi. Sed diuina virtute illæsus permansit, & liber hilarisque prodiens, contra
se Præsidem acriùs excitauit, à quo neruis crudelissimè distendi iussus, Puteolos postea
ante rhedam perductus est, ibi audiendus cum alijs martyribus eodem in loco carcere
diutiùs afflictatis.

D Vbi verò omnes auditi, & Christo fideles inuenti sunt, damnantur ad bestias: quæ V.
cùm naturalis oblitæ ferociæ, illis adblandirentur potiùs quàm in eosdem sæuirent; fe- PRAEFECTVS EXCAECATVR.
rales suos impetus visæ sunt in Præsidem transfudisse. Quem vehementiori furore in
martyres insultantem, Ianuarius tandem cohibiturus ferociam hominis (vt olim Pau-
lus Elymam magum) cæcitate percussit. Ipsum verò denuum paululum resipiscentem,
& lumen oculorum ab eo pariter exposcentem, pristinæ reddidit sanitati. Cùm verò ob
insigne miraculum ingens mox fieret ex Gentilibus iam Christo credentibus ad religio-
nem Christianam accessio: veritus Præses iras Principis, immemor & ingratus recepti
luminis, grauiori cordis cæcitate percussus, percuti gladio Ianuarium vna cum sōcijs
imperauit, ducique ad Sulphuratam Puteolanam: vbi obtruncatione capitis vnà simul
optata diu potiti sunt corona martyrij. Sed hæc pluribus Acta, quæ nos summatim
E perstrinximus.

Verùm S. Ianuarij corpus, longam post ambitum, translatum demum Neapolim, ob VI.
ingentem atque frequentem miraculorum operationem, mira illic celebritate colitur
cum ab omnibus, tum præsertim à ciuibus tanti patroni gloria exultantibus, eiusque
beneficijs iugiter perfruentibus. Viget ibi insigne illud & perenne miraculum sangui- INGENS MIRACVLVM DE SANGVINE S. IANVARII.
nis eiusdem martyris, qui in vitrea ampulla asseruatur. Nam cùm alias idem sanguis
concretus atque durus semper maneat; tamen cùm primùm ad caput martyris admo-
uetur, quasi vicino illius corona martyrij decori lætetur aspectu, & fontem vnde ma-
nauit intelligens, eò recurrere, vnde fluxit, exoptet, illudque iterum animare festinet,
veluti moræ resurrectionis impatiens; protinus liquefieri, mox fluere & ebullire, ma-
xima omnium admiratione conspicitur. Cuius tantæ rei non vnum aut alterum testem
producam, cùm tota Italia, & totus (vt ita dicam) Christianus orbis testis sit locuple-
tissimus:

Universidad de Deusto
Biblioteca

tissimus: cùm hæc in Regia & amplissimâ assiduè fiant ciuitate, ad quam ex totius Orbis A
partibus confluere hominum multitudo soleat. sed hæc hactenus.

VII. DE MARTYRIBVS PALAESTINIS

Iam verò ad ea quæ hoc eodem anno, qui indictæ persecutionis quartus ab Eusebio numeratur, in Palæstina gesta esse idem auctor pluribus narrat, orationem conuertamus. Licet enim (vt nuper est dictum, & sæpe repetere necesse est) ijdem Imperatores se Imperio abdicauerint; tamen quæ eorum edictis semel cœpta est persecutio, eorumdem quoque nomine dici persecuerauit. Cæterùm Eusebius tantummodo prosecutus Cæsariensis Ecclesiæ huius anni res gestas, nec omnium, sed vnius martyris Agapij ad certamen iterum reuocati agonem narrans, hæc ait *: Quarto anno persecutionis in nos grassantis, ad duodecimum Kalendas Decembris, hoc est, vigesimo die mensis qui Dius vocatur, die Veneris, in eadem vrbe Cæsarea tale facinus, dignum re vera quod litterarum monumentis commendetur, ipso tyranno Maximiano * præsen- B
sente, qui eodem die, qui natalis sui dies erat, spectacula populo magno cum apparatu ac sumptu edebat, patratum fuit.

* Euseb. lib. 8. c. 16.

* al. Maximino.

VIII. SPECTACVLA.

Et quia consuetudo inueterauerat, vt varia spectacula, si etiam vmquam aliàs, præsentibus ipsis Imperatoribus, summa cum magnificentia & splendore proponerentur spectatoribus, ad eorum animos oblectandos; eaque nouis & peregrinis formis, præter communem & vsitatum morem, variarentur; sic vt interdum animalia ex India & Aethiopia, aut aliunde acta in amphitheatrum introducerentur; interdum viri mimicis corporis gestibus permira animorum oblectamenta spectantibus ostenderent: ob eam causam, cùm iam Imperator ipse ludos faceret, eximium quoddam spectaculum, & quod multum haberet admirationis, in magnifico eorum apparatu omnino elucere oportebat. C

IX. DE AGAPIO ET THECLA

Quódnam igitur erat istud quidem? Martyr & testis nostræ in Christo religionis adducitur in medium, strenuè pro sola & vera pietate decertaturus, Agapius nomine: quem vnà cum Thecla sociatum, bestijsque traditum ad deuorandum, paulo antè demonstrauimus. Ille aliàs è custodia eductus, simulque cum maleficis ad spectacula populo edenda coniunctus, cùm palàm egregiè suas partes in stadio egisset, idque ter, ac sæpius, propterea quòd ludex post minas illi varijs temporibus oppositas, siue illum commiseratus, siue spe propositi & sententiæ eius commutandæ inductus, ad alia semper noua certamina distulerat: tandem, præsente ipso Imperatore, denuo producitur, veluti opportunè & commodè in illud tempus reseruatus; vt hoc dictum salutare, quod Dominus discipulis suis diuina præscientia prædixisset, nimirum quòd
b Mar. 13. coram Regibus adducerentur b propter testimonium eius, verè in eo compleretur. Primùm igitur in medium stadium cum quodam malefico & sceleste homine, quem cædis domini sui reum fuisse ferunt, vnà rapitur: deinde hic domini sui interfector, qui bestijs objici debuisset, misericordia & clementia Imperatoris (propè ad similitudinem Barabbæ latronis, quem Saluatoris loco Iudæi mortis periculo eripiebant) nece liberatus est: & propterea strepitu & acclamationibus totum ideo personabat theatrum, quòd homicida beneficentia Imperatoris non solùm seruatus esset, verùm etiam honore & libertate donatus. D

X. SVAM CAVSAM AGIT MARTYR.

Cæterùm hic veræ & diuinæ pietatis athleta primùm à tyranno accersitur, deinde inficiationem suæ voluntatis & instituti rogatus est. promittitur ei libertas. At ille magna voce palàm testatur; non turpis & nefarij criminis causa, sed pietatis in Deum omnium rerum opificem, libenter & cum voluptate omnia supplicia, E
quæcumque sibi imponerentur, se pacato & tranquillo animo subiturum. Atque hoc locutus, dicto citiùs factum exequitur, & vrso in illum dimisso, ex aduerso veluti curriculo factus obuiam, se ipsum libentissimè vorandum dat. Pòst adhuc superstes spiritum ducens, in carcerem mittitur: vbi vna die in vita commoratus, postridie lapidibus ad pedes eius appensis, in medium mare demergitur. Tale Agapij martyrium fuisse constat.] hucusque Eusebius de Agapio martyre, nihil præterea de ceteris rebus alibi gestis attingens. Nos autem reliqua, quæ hoc ipso anno gesta esse reperiuntur, hic attexamus.

XI. Cùm igitur in Oriente (vt vidimus tum ex Eusebio, tum ex ipsis sanctorum martyrum rebus gestis) in dies magis magisque sub truculento Imperatore Galerio persecutio recrudesceret: inter alias celebriores Præsidum sæuitia in Oriente exerceri solitas carnificinas,

A nificinas, illa nulli secunda, sed fama notior videbatur, quam veluti pietatis quoddam gymnasium aperuerat Tarsi Ciliciæ Proconsul Simplicius; qui quòd cum ingenti sæuitia coniunctam haberet simul incredibilem auaritiam, licet in tormentorum crudelitate ceteros Præsides antecelleret, in eo tamen se alijs humaniorem præstare videbatur, quòd non in ventum spargi præciperet, vel in fluenta iactari (vt alij solerent) sacros cineres martyrum, sed ipsorum reliquias pretio distrahebat, eaque sordida nundinatione corradebat pecuniam non exiguam. Sicque erat his temporibus Tarsus de occisis martyrio Christianis, veluti publicum quoddam emporium, ad quod (vt dicemus) ex Italia quoque & Africa empturi reliquias martyrum mercatores pietatis properarent. Tunc enim ea de causa, tamquam ad nundinas impietatis, ad emendas sacras reliquias martyrum, ab Aglaide nobili fœmina Christiana, vitæ tamen incontinentia hacte- B
nus turpi, sed iam ad optimam frugem reddita, Roma legatus est Bonifacius procurator ipsius, idemque pariter Christianus, cuius longo temporis spatio inhonesta consuetudine tenebatur: eo nimirum consilio id aggressa, vt eiusmodi pietatis obsequio, per martyres, quos redimeret, ac digna sepultura donaret, à Deo patratorum scelerum veniam facilius impetraret: tutius enim erat ea è longè accipere, quàm domi non sine vitæ discrimine quærere. TARSENSIS CARNIFICINA.

Abijt ille auro suffarcinatus, atque familia constipatus. Sed opportunè accidit, vt XII. ipso aduentu, viginti martyres pro Christi nomine in theatro certarent: quo audito, accurrit Bonifacius, vt spectaret. Videt in singulis immania exerceri tormenta, eademque sæpiùs repeti, nouaque rursum carnifices experiri, quos rabies feralis armaret, indignè ferentes ab illis vinci, quos ipsi adeò immaniter cruciarent. Hæc ille intuitus, C
tantum abfuit vt immanitate carnificum timore concuteretur, quin potiùs accenderetur ad pugnam. Diuino enim insiliente in eum Spiritu, in virum alterum repentè mutatus, martyrum accensus exemplo, martyrijque subeundi desiderio æstuans, dat se continuò in theatrum, figit oculos in sacra corpora martyrum, prehensat, amplectitur, exosculaturq. eosdem sanctos martyres, quos & palàm præconijs tollit, beatos prædicat, felicesq. exclamat, qui breui certaminis spatio æternam in cælo sint gloriam consecuti. IVNGIT SE MARTYRIBVS BONIFACIVS.

Quid demum? Vt hostis publicus, contemptor legum, Imperij perduellis, maiestatisque contumeliosus, apprehenditur, rapitur, trahitur, discerpitur, atque ad Præsidem du- XIII. citur: cuius sententia mox exquisitis iubetur cruciari tormentis: immaniter primùm cædi, vngueisque eius postea arundinibus à carnis connexione diuelli, liquenti plumbo perfundi, incensaque pice comburi: qui hæc omnia diuina virtute superans, gladio per- D
cussus, gloriosè martyrium consummauit. Cùm autem quos secum duxerat, rei gestæ ignari, illumq; diutiùs frustrà perquisitum, ex insperato tandem iam factum martyrem inuenissent; soluto pretio, redimunt corpus eius, nec de alijs emendis reliquijs martyrum vlteriùs curam suscipiunt. Redeunt Romam hilares, vtpote victorem martyrem comitantes. Suscipitur cupidissimè martyris corpus ab Aglaide, & decenter in cœmeterio, via Latina, conditur sepultura. BONIFACII MARTYRIVM.

Viginti verò illi martyres ante Bonifacium consummati, ab Africanis mercatoribus XIV. empti, delati in Africam, Hippone Regio sunt honorificētissimè collocati. hæc ex Actis eiusdem Bonifacij antiquitus scriptis, alijsque testificationibus citatis in Notis [a]. Postò sicut postea, perfecta pace Ecclesiæ, insignis Memoria Bonifacij martyris in Auentino erecta est, in quam è cœmeterio corpus eius translatum fuit: ita pariter Hippone E
Regio celeberrima (vt testatur Augustinus [b]) in honorem illorum viginti martyrum est excitata Memoria, quæ & eorumdem martyrum miraculis est pariter illustrata: quorum vnum, quod tunc acciderat, ibidem recitat Augustinus, ad quem amandamus lectorem. TRANSLATI IN AFRICAM MARTYRES.

[a] Not in Rom. Martyr. die 14 Maij. & die 6. Iunij.
[b] Aug. de Ciu. Dei, lib. 22. c. 8.

Præter alios martyres qui Tarsi hac eadem sæuiente persecutione sunt passi, quo- XV. rum Acta certis consignata Consulibus, habentur superiùs suo loco narrata; Pelagia quoque virgo in candentis ærei bouis ventrem inclusa, igne appositio, martyrij insigniter susceptí coronam est consecuta: quo nobili victoriæ signo pariter decoratæ ibi sunt Cyrenia & Iuliana, & admirabilis illa Iulitta cum filio infantulo Quirico: quorum omnia nomina cum passione notata habentur publicis monumentis, certis diebus eorum natalitijs consecratis, sed Quirici quidem atque Iulittæ hoc titulo: Quiricus triennis puellus, cùm matrem, quæ ante Alexādrum Præsidem neruis dirissimè cædebatur, im- IVLITTAE ET QVIRICI FILII CERTAMEN.

placabili

Universidad de Deusto
Biblioteca

placabili luctu lugeret, ad gradus tribunalis illisus interijt: Iulitta verò post dira verbera, & grauia tormenta, martyrij sui cursum obtruncatione capitis compleuit. Quæ autem horum sint Acta legitima, quæ verò improbata, diximus in nostris Notis[a]. In eadem prouincia Ciliciæ, eadem quoque persecutione vrgente, passi sunt Theonas & Socij: Pompeiopoli verò eiusdem prouinciæ ciuitate Sozons illustri martyrio nobilitatur. extant eius Acta, & quidem fidelia.

[a] Not. ad Rom. Martyrolog. die 16. Iunij.

XVI. In adiacentibus verò Ciliciæ prouincijs, Isauria, Pamphilia, Lycaonia, atque Lycia, eadem persecutione vrgente, complures martyres quis dubitat passos esse? sed illorum modò sat sit meminisse, quorum memoria viget in Ecclesiasticis monumentis, in quibus eorum dies natales habentur adscripti, licet ex plurimis pauci sint à nobis hic attexendi. In Pisidia Antiochiæ Marcus & Stephanus inter alios martyres clari habentur. Isauria Tationis martyrio illustratur, quem cùm Græci, tum etiam Latini celebrant: itemque Azæ & sociorum centum quinquaginta militum: sed & Cleonici, Eutropij, & Basilisci, qui sub Præside Asclepiade pro Christi nomine certantes coronati sunt: quibus iungendi sunt Apollo, Isacius, & Crotates. In Caria verò Aphrodisiæ, Diodorus & Rodopianus in eadem persecutione certarunt, qui à conciuibus, quòd Christianam religionem colerent, lapidati, consecuti sunt coronam martyrij.

MARTYRES ASIANI.

XVII. In Pamphilia autem, Pergæ passi habentur hac ipsa persecutione Leontius, Attius, Alexander, atque alij sex agricolæ sub Præside Flauiano; itemque alius Leontius cum Eusebio, Neone, atque Longino. Passi itidem sunt etiam tum dira supplicia Victor, Zoticus, Zeno Acindinus, Cæsarius, Seuerianus, Christophorus, & Antoninus. Sidæ verò eiusdem prouinciæ ciuitate eodem tempore sub Stratonico Præside alij martyrium consummarunt. In Lycia autem celebre fuit martyrium Domninæ insignis feminæ: tunc quoque necati itidem sunt Theodorus, Oceanus, Ammonianus, & Iulianus, qui simul dissectis pedibus, in ignem coniecti, martyrium perfecerunt. Item in Lycia certamen obierunt egregij martyres Trophimus & Theophilus, qui lapidibus cæsi, igne succensi, demum gladio percussi sunt. At de martyribus satis.

PERGENSES MARTYRES.

XVIII. Hoc item anno quarto persecutionis, instante etiam quarto iam Paschate ab eiusmodi in Christianos indicta maxima clade; cùm frequens esset lapsorum numerus, ijdem (vt olim accidit temporibus Cypriani) admissi sceleris pœnitentes, vt confestim in Ecclesiam reciperentur, vrgebant. Tamen quantumlibet commendabile esset mentis illorum propositum, quo significabant, malle se in Ecclesia esse tot tum agitata turbinibus, quàm inter Gentiles frui delicijs; nihilominus eos omnes sine vllo discrimine, inconsulteque recipere, nulla digna præuia pœnitentia, in præiudicium hoc verti disciplinæ Ecclesiasticæ videbatur: cuius neruos penitus solui, sacerdotalemque vigorem hebetari ac paruipendi, haud æquo animo sanctissimi pertulerunt Episcopi, qui his temporibus Ecclesijs vbique præerant.

LAPSI IMPORTUNE PETUNT RECIPI IN ECCLESIAM.

XIX. Hi quidem, sicut misericordes & clementes exhibuerunt se erga lapsos lugentes ac pœnitentes, legibusque Ecclesiasticis obtemperantes; ita digna seueritate exercuerunt se aduersus eos, qui in Ecclesiam temerè prosilientes, minis potiùs quàm precibus communicationem Catholicam postulabant. Videas ex ijs planè antiqua renouare certamina, & quibus antea vicerat, resumere arma diabolum, ijsdemque conatibus niti, quibus (vt vidimus) diutiùs exagitauit non tantùm sub Cypriano Ecclesiam Africanam; sed totum propemodum Catholicum Orbem, obortis ea de causa schismaticis Nouatianis, schismate infausto concussit. Et (quod dolendum est) ex eius sententia contigit, scidisse nimirum diro schismate Alexandrinam Ecclesiam, cuius Catholicæ vnitatis & fidei robur infractum hactenus permansisset: sicque semel Catholicæ militiæ turbatis ordinibus è portis inferi educens acies impietatis, summæ blasphemiæ tessera consignatas, duce Ario, Alexandrinam primùm, ac mox subinde totas vbique terrarum inuasit Ecclesias. Fremebat quippe diabolus, quòd cùm tot licet simul Imperatores, ad debellandam penitus Christianam religionem, armasset; priores tamen in omnibus Christiani tulissent, magis magisque eorum numero cum fidei augmento virtutibus aucto: quapropter flaccescentibus iam persecutoribus, bellum ciuile inter eos instaurat.

LAPSORVM CAVSA DISCORDIAE.

XX. Quo modo autem id acciderit, suo quoque loco, ordine temporum dicturi sumus: nunc verò quid hoc potissimùm anno actum sit à Petro illo illustris nominis Episcopo Alexan-

DE PETRO EPISCOPO ALEXAND.

A Alexandrino, cuius superiùs facta est mentio, aggrediamur dicere. Ipse quidem, diuersos lapsorum casus considerans, diuersa adhibens pro conditione cuiusque medicamenta vulneribus, regulas aliquot scripsit: quas ob rerum gestarum notitiam memorabilem, quæ ex illis accipitur, hîc describere vtile admodum gratumque fore existimamus; sunt enim omni exceptione dignissimæ, à Patribus præsertim Orientalibus cognitæ, vsu receptæ, atque probatæ. Vtinam fidelius isto nacti essemus exemplar, quod partim textu deprauato (vt apparet) & partim ex parùm accurata translatione, nonnumquam redditur subobscurum; licet ex ijs quæ subsequuntur, perspicua cuncta fiant. Reddituros nos integrè Petri canones, ne putes ab instituto vel latum vnguem deflectere: etenim ex ipsis singulis horum temporum veritatem historicam assequeris: quippe quòd, dum medicamenta morbis parata relegis, quibus Dei Ecclesia contigerit his
B temporibus premi malis intelligis: adeò vt necesse sit ista perlegere, qui Christianorum diuersos casus velit non ignorare. Prospiciens igitur lapsorum gregi vigilantissimus pastor, de eorum restitutione agens; qualiter quisque recipiendus esset, matura adhibita consideratione, distinctis eorum classibus, quibuslibet, quas obseruare deberent, leges præscripsit, sic exordiens[a]:

[a] Apud Theodor. Balsam. in Nom in sn. & Bibl. sanct. to 7

XXI. CANONES PETRI ALEXAND. DE RESTITVTIONE LAPSORVM.

Quoniam autem quartum Pascha persecutionem iam apprehendit, satis est ijs qui delati quidem sunt, in custodiamque coniecti, tormentaque non sufferenda & intolerabilia flagella, & multas alias graues necessitates sustinuerunt, postea autem sunt à carnis imbecillitate proditi; etiamsi non ab initio susceptí sunt propter grauem lapsum consecutum, tamen quia multum decertarunt, & diu restiterunt (non enim sponte ad ea deuenerunt, sed à carnis imbecillitate proditi) nam & stigmata Iesu in
C suis corporibus ostentant, & anno iam tertio deflent; eis ab aduentu per reuocationem in memoriam alij quadraginta dies iniungantur (quos[b] cùm ieiunasset Dominus noster Iesus Christus postquam baptizatus fuerat, tentatus est à diabolo) in quibus & ipsi cùm valde exercitati fuerint, & constantiùs ieiunauerint, vigilabunt in orationibus deinceps meditantes quod dicitur à Domino ad eum qui illum tentat, vt ipsum adoret: Abi retro Satana. scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

DE LAPSIS POST CERTAMEN.

[b] Matth. 4.

Ijs autem qui postquam in custodiam traditi, & in carcere tamquam in obsidione, afflictiones grauesque fœtores passi sunt, postea autem sine bello tormentorum, captiui facti sunt nimia virium inopia, & quadam cæcitate confracti, placet annum ad aliud tempus adiungi: nam ipsi quoque se omnino pro lege Christi affligendos dedere; sicque
D etiam à fratribus in carcere multam consolationem assecuti sunt. Quæ quidem multiplicata redderent, liberari cupientes ab acerbissima captiuitate diabolí, eius maximè recordantes, qui dicit[c]: Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me euangelizare pauperibus, misit me sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis.

XXII.

[c] Luc. 4. Isai. 61.

Ijs autem qui nihil huiusmodi passi sunt, nec fidei fructum ostenderunt, sed ad vitium transfugerunt, à metu & timiditate proditi, nunc autem veniunt ad pœnitentiam, necesse est & conueniens, infrugiferæ ficus parabolam[d] proponere: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in illa, & non inuenit: dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio, quærens fructum
E in ficulnea hac, & non inuenio: succide ergo illam; vt quid etiam terram occupat? At ille respondens, dicit illi: Domine, dimitte illam hoc anno, vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercora, & si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam. Qua ante oculos accepta, & ostenso digno fructu pœnitentiæ, in tanto temporis interuallo magis iuuabuntur. Ijs enim qui sunt omnino desperati, & pœnitentiam non agunt, & pellem Æthiopis immutabilem possident, & pardi varietates, dicetur quod alij ficui dictum est[e]: Iam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet, & ideo statim quoque exaruit.

XXIII. DE SPONTE EVENTIBVS.

[d] Luc. 13.

[e] Marc. 11.

In his enim impletur, quod ab Ecclesiaste dictum est[f]: Quod peruersum est, non poterit exornari, & defectus munerari non poterit. Nisi enim quod peruersum est, priùs rectum fuerit, fieri non potest vt id exornetur: & nisi prior defectus expletus fuerit, fieri non potest vt id muneretur: vnde & in fine eis euenit, quod à Propheta

XXIV.

[f] Eccles. 1.

[a] Isai. 66. Isaia dicitur[a]: Et egredientur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati sunt in A
me: vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt vsque ad
[b] Isai. 57. satietatem visioni omni carni. Quandoquidem, vt & ab ipso prædictum est[b]: Impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest. Non est pax impijs, dicit Dominus.

XXV. DE HIS QVI CAVTE EGERVNT.

Ijs autem qui simularunt; sicut & Dauid[c], qui se epilepticum fingebat, ne morere-
[c] 1. Reg. 21. tur, quamuis re vera epilepticus non esset; & non nudè negationem inscripserunt, sed
in multis angustijs, tamquam pueri consilio & prudentia præditi, inter pueros insipien-
tes inimicorum insidias ludificati sunt; velut qui altaria peruaserint, vel tamquam qui
chirographum dederint, vel qui pro se Ethnicos immiserunt (etiamsi nonnulli eorum
qui confessi sunt, vt audiui, aliquibus eorum cesserunt) quoniam maxima cautione vi-
tarunt, ne ipsi suis manibus ignem ferrent, & dæmonas impuros suffirent: cùm propter
ignorationem eos id fecisse, non compertum est; eis semestre imponetur in pœnitentia B
conuersionis.

XXVI. OBIS CONFESSIO NECESSARIA.

Sic enim ipsi quoque magis iuuabuntur, Prophetæ dictum[d] meditantes, & dicen-
[d] Isai. 9. [e] Luc. 1. tes: Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus eius su-
per humerum eius, & vocabitur nomen eius magni consilij Angelus: qui[e] (vt scitis) in
sexto mense conceptionis, cùm alius infans prædicasset ante personam aduentus eius
pœnitentiam in remissionem peccatorum, conceptus est & ipse ad prædicandam pœ-
nitentiam. Etenim vtrosque audiuimus in primis prædicantes non solùm de pœniten-
tia, sed & de regno cælorum, quod quidem (vt didicimus) intra nos est, quòd prope
nos sit verbum quod credimus in ore nostro, & corde nostro. De quo ipsi etiam com-
moniti discent confiteri ore suo, quòd Dominus est Iesus; credentes in corde suo, quòd
[f] Rom. 10. Dominus ipsum suscitauit ex mortuis: vtque audiant, quòd [f] corde creditur ad iusti- C
tiam, ore autem confessio fit ad salutem.

XXVII. QVI ALIOS SVBMISERVNT.

Item autem qui seruos Christianos pro se submiserunt; serui quidem, vt qui ipsi sub
manu essent, & quodammodo ipsi quoque in dominorum essent custodia, minisque ab
ipsis territi, & propter eorum metum eò compulsi & lapsi, anno opera pœnitentiæ
ostendent; deinceps discentes, vt serui Christi, facere Christi voluntatem, & eum time-
[g] 2. Cor. 5. re; audientes maximè, quòd vnusquisque[g] si quid boni fecerit, hoc feret à Domino, siue
seruus, siue liber: liberi autem tribus annis in pœnitentia examinabuntur, tum quòd
dissimulauerint, tum quòd effecerint vt serui sacrificarent; vt qui Apostolo non obedi-
[h] Ephes. 6. rent, qui vult dominos eadem facere quæ serui, remittentes minas: Scientes,[h] inquit,
quia & illorum & vester Dominus est in cælis, & personarum acceptio non est apud
Deum. Si vnum autem omnes habemus Dominum, apud quem non est personarum D
acceptio, quoniam & omnia & in omnibus est Christus, in barbaris & Scythis, seruis
& liberis: debent considerare quod fecerunt, volentes suam ipsorum animam saluare:
Qui conseruos nostros traxerunt ad idololatriam, qui poterant & ipsi effugere, si ius &
æqualitatem ipsis præbuissent, vt rursum dicit Apostolus.

XXVIII. DE REPARANTIBVS CERTAMEN.

Ijs autem qui proditi sunt, & exciderunt; qui & ipsi ad certamen accesserunt, se esse
Christianos confitentes, & in custodiam cum tormentis coniecti sunt; æquum est in
exultatione cordis vires simul addere, & eis in omnibus communicare, & in orationi-
bus, & in participatione corporis & sanguinis, & sermonis exhortatione: vt qui con-
stantiùs decertauerunt, ipsi quoque supernæ vocationis brauio dignentur. Etenim, in-
quit, septies cadet iustus, & resurget. Quod quidem si omnes quoque lapsi fecissent,
perfectissimam, & toto corde susceptam pœnitentiam ostendissent.] E

XXIX.

Sequitur Petrus de ijs dicere, qui se ipsos martyrio ingerunt, traduntque persecutori-
bus: quibus cum communicandum dicit, licet factum laudabile non sit. obscura est ver-
borum eius sententia; sed ex ijs, quæ subduntur, apertissimè sensus colligitur. Seueriùs
[i] Apud August. Breuic. Collat. die tertia c. 13. (vt vidimus) cum ijs egit Mensurius Episcopus Carthaginensis, qui eos[i], qui se offer-
rent persecutoribus, non habendos martyres, scripsit ad Secundum Episcopum Tigisi-
tanum. sed æquiorem Petri Alexandrini sententiam audiamus, cùm ait:

XXX. DE HIS QVI SE INGERVNT IN MARTYRIVM.

Ij quoque qui tamquam ex somno ad certamen, quod est considerationè parturien-
dum, & maturo consilio differendum, prosiliunt, pugnæq; maritimæ & multæ fluxuum
inundationis tentationem attrahunt, vel potiùs fratribus peccatorum carbones ac-
cendunt: ipsis quoque communicandum est, vt qui in nomine Christi ad id veniant:
etsi verba eius non animaduertebant, qui docet, non esse ingrediendum in tentatio-
nem;

A nem; & cum rursus in oratione Patri dicere[a]: Et ne nos inducas in tentationem, sed li- [a] Matth. 6.
bera nos à malo. Fortasse autem etiam ignorant nostrum Patrem familias & Dominum
nostrum sæpe ab ijs, qui illi insidiari volebant, secessisse; & quandoque etiam liberè
apud eos non incedebat: & quòd etiam, quando passionis tempus appropinquauit, non
se ipsum tradidit, sed expectauit donec ad eum venirēt cum gladijs & fustibus. dicit er-
go eis[b]: Tamquam ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me. qui [b] Matth. 26 & Marc. 14
etiam tradiderunt ipsum Pilato.

XXXI.

Ad eius quoque similitudinem ijs accidit, qui eius scopum sibi proponentes incedunt,
nec diuinorum eius verborum recordati, per quæ nos confirmans, de persecutoribus di-
cit[c]: Videte autem vosmetipsos: tradent enim vos in concilijs, & in synagogis vapula- [c] Marc. 13.
bitis. Tradent enim, dixit; non vos ipsos tradetis: & ad Principes & Reges ducemini
B propter nomen meum; non vos ipsos ducetis. nam nos quoque vult à loco in locum
transire, dum sunt qui nos persequuntur propter nomen eius. sicut eum rursum dicen-
tem audiuimus[d]: Cùm vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Non enim [d] Matth. 10
vult ad diaboli stipatores satellitesq; confugere, ne ipsis quoque multifariæ mortis cau-
si simus, vt qui ipsos & asperiores esse cogamus, & opera mortifera peragere: sed expe-
ctare & nobis cauere, vigilareque & orare, ne intremus in tentationem.

XXXII. [e] Act. 6. & 7 [f] Act. 12. DE FVGA IN PERSECVTIONE.

Ita Stephanus eius vestigijs insistens[e], Hierosolymis ab iniquis correptus, & ad con-
cilium ductus, lapidibus obrutus, in nomine Christi glorificatus est, rogans & dicens:
Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Ita Iacobus[f] secundus ab Herode comprehen-
sus, gladio capite truncatus est. Ita Petrus Apostolorum primus sæpe comprehensus, &
custodiæ traditus, ignominiaque affectus, postremò Romæ crucifixus est. Similiter &
C inclytus Paulus sæpe traditus, & ad mortem vsque in periculum adductus, & in multis
persecutionibus & afflictationibus gloriatus, in eadem Vrbe ipse quoque gladio capite
mulctatus est: qui, in quibus gloriatus est, ipse in ijs vitam finijt. Sed quòd Damasci in
sporta noctu per murum demissus est, & effugit manus eius qui eum conabatur oppri-
mere: erat enim eis in primis propositum euangelizare, & verbum Dei docere: in qui-
bus fratres confirmantes, vt manerent in fide, hoc quoque dicebant, quòd per multas
afflictiones oporteret in regnum cælorum ingredi. Quærebant enim, non quod sibi erat
vtile, sed quod multis, vt seruarentur: & multa ipsis liceret ad hæc facientia dicere, vt
verbo Dei conuenienter facerent, nisi (vt dicit Apostolus) nos tempus narrantes defi-
ceret.] Sed hæc de ijs prælocutus, subdit mox de clericis, qui in certamen sponte ruen-
tes, postea tormentis victi & lapsi sunt:

XXXIII. DE CLERIS QVI LAPSI SVNT.

D Non est æquum, vt vel clerici, qui sua sponte & reluctati sunt, & aufugerunt, lapsi
autem, amplius in sacro ministerio maneant, vt qui Domini gregem reliquerint, &
seipsos vituperarint: quod nullus fecit ex Apostolis. Etenim cùm multas persecutio-
nes obijsset, & multa certaminum præmia ostendisset beatus Apostolus Paulus[g], sciens [g] Philip. 1.
esse melius dissolui, & esse cum Christo; infert, & dicit: In carne autem permanere
magis necessarium propter vos. Considerans enim non suam, sed multorum vtilita-
tem magis quàm suam quietem, necessarium existimauit, apud fratres manere, & eo-
rum curam gerere: qui etiam vult eum, qui docet, esse in doctrina typum seu formam
Fidelium. Vnde qui in carcere contendentes, à ministerio exciderunt, & reluctari sunt,
sensus planè sunt expertes. Quomodo enim petunt quod reliquerunt, cùm in ea tem-
pestate esse possent fratribus suis vtiles? Quàm diu itaque firmi stabilesque manserunt,
E eius quod præter rationem fecerant, eis venia dabatur. Quando autem lapsi sunt, &
qui perperam se gesserint, & seipsos vituperarint, non possunt amplius sacra ministeria
obire; & ideò magis curam gerant, quomodo in humilitate confessionem peragent, à
vana gloria cessantes. Eis autem sufficit communio, quæ diligenter & accuratè fit dua-
bus de causis; tum ne videantur molestia affici, hinc dissolutionem vi arripientes; tum
ne lapsi aliqui causentur se propter pœnæ occasionem fuisse remissos: qui quidem plus
quàm omnes probrum & ignominiam habebunt, sicut ille qui fundamentum posuit,
& non potuit perficere. Incipient enim (inquit) dicere: Hic homo cœpit ædificare, non
potuit consummare.] Subdit mox de ijs dicere, qui, aliqua vrgente occasione, se dedis-
se martyrio visi sunt:

XXXIV.

Qui enim primùm in persecutionis feruore prosilierunt, iudicium circumstantes,
& sanctos martyres, qui ad brauium supernæ vocationis festinabant, aspicientes; ho

Universidad de Deusto
Biblioteca

DE HIS QVI SEIPSOS OBTVLERVNT MARTYRIO.

nesta æmulatione incitati, se ipsos ad hoc tradiderunt, magna libertate vtentes; maximè videntes eos, qui subtrahebantur, labi: propter quos interiùs excitati, & quodam veluti sono impulsi ad debellandum se efferentem aduersarium, ad id contendebant, ne apud se prudens esse videretur ob ea, in quibus eius calliditate inferiores esse visi sunt: etiamsi se ipsum vinci ab ijs qui se fortiter & constanter gesserunt, qui scuticarum flagellorumque tormenta, & gladij aciem, & ignis vstulationem, & aquarum immersiones toleranter tulerunt, eum non latuit. Ijs quoque, qui, vt ex fide preces & orationes fiant, prosequuntur; vel ijs qui in custodia puniti sunt, & à fame & siti traditi sunt; vel pro ijs qui extra custodiam scuticis & flagellis in iudicio torti sunt, postea autem à carnis imbecillitate victi fuere; æquum est annuere. Cum ijs enim qui lugent & mærent pro ijs qui in certamine victi sunt à magnis maligni diaboli viribus, siue pro parentibus, vel fratribus, vel liberis vnà dolore & tristitia affici, neminem quicquam penitus lædit. Scimus enim etiam propter aliorum fidem quosdam esse Dei bonitatem assecutos, & in peccatorum remissione, & corporis sanitate, & mortuorum resurrectione. Memores itaque multorum laborum, & miseriarum, quas pro Christi nomine sustinuerunt; cùm ipsi etiam pœnitentiam egerint, & quod à se factum est per proditionem, in corporis afflictione & mortificatione defleuerint, & se præterea testẽtur in vita sua fuisse à ciuitate alienos; simul oremus & postulemus pro eorum reconciliatione cum alijs quæ decet per eum qui est nobis aduocatus apud Patrem, Iesum Christum Iustum, & is est propitiatio pro peccatis nostris.] hactenus de his Petrus, qui & sequitur hæc de illis dicere, qui, data pecunia, se hoc modo à persecutionibus liberarint.

XXXV. DE REDIMENTIBVS NEGATIONEM PECVNIA.

Ijs enim qui pecuniam dederunt, vt ab omnis improbitatis molestia omni ex parte remoti essent, crimen intendi non potest. Damnum enim & iacturam pecuniarum sustinuerunt, ne ipsi animæ detrimento afficerentur, vel ipsam etiam perderent: quod alij propter turpe lucrum non fecerunt; quamuis Dominus dicat[a]: Quid enim prodest homini, si vniuersum mundum lucrabitur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?] & rursum[b]: Non potestis Deo seruire & Mammonæ. In illis enim apparuerunt qui Deo seruirent, exosis, conculcatis, contemptisque pecunijs, & in eo compleuerunt quod scriptum est[c]: Pretium redemptionis animæ suæ.] nam in Actibus[d] Apostolorum legimus, eos, qui pro Paulo & Sila Thessalonicæ ad magistratus trahebantur, cum multis pecunijs fuisse dimissos. Postquam enim ipsos propter nomen multum onerassent, & multitudinem magistratusque perturbassent: ab Iasone (inquit) & reliquis satisdatione accepta, eos dimiserunt. Fratres autem noctu protinus Paulum & Silam miserunt in Beroeam.]

[a] Marc. 8. Luc. 9. [b] Matth. 6. [c] Psal. 48. [d] Act. 17.

XXXVI. DE EXTORRIBVS.

At sicut nec hos, qui se sic redemissent, iure argui posse tradit; ita nec eos qui fugientes, alios periculo subiecisse viderentur. nam ait: Vnde nec eos qui omnia reliquerunt propter salutem animæ, & secesserunt, licet accusare, tamquam alijs propter ipsos detentis. Nam & Ephesi[e] pro Paulo Caium & Aristarchum in theatro comprehenderunt vnà cum Paulo peregrinantes, qui volebat populum adire: quoniam propter ipsum, qui persuaserat, & multam turbam ad Dei cultum traduxerat, seditio facta fuerat: non siuerunt eum (inquit) discipuli. Quin etiam nonnulli ex Asiaticis magistratibus, qui ei erant amici, miserunt ad eum, & suaserunt, ne se theatro daret. Si qui autem cum ijs contendere perrexerint, qui animum ei adhibeant, qui dicit[f]: Salua animam tuam, noli respicere post tergum: Petrus quoque Apostolorum Princeps eius in mentem reuocetur, qui iam in custodiam erat coniectus, & traditus[g] quatuor quaternionibus militum ad eum custodiendum: qui cùm noctu fugisset, & ex Iudæorum manu seruatus esset, iussu Angeli Domini: facto (inquit) die, erat non parua turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro. Herodes autem cùm requisisset eum, & non inuenisset, interrogatos custodes iussit suffocari: propter quos nulla culpa in Petrum confertur.] Et subdit: Sicut[h] & omnes infantes occisos ab Herode ob Christum fugæ lapsum, necnon Zachariam patrem Ioannis: cum quibus & alium priùs natum infantem cùm interfecturus quæsisset, & non inuenisset, patrem eius Zachariam interfecit inter templum & altare; cùm effugisset filius cum matre Elisabeth. Vnde nec vllo modo reprehenduntur.]

[e] Act. 19. [f] Genes. 19. [g] Act. 12. [h] Matth. 2.

XXXVII. Addit demum de illis, in quorum ora caro immolata vi immissa fuisset, vel alijs quorum manus vi arreptæ, thureque repletæ & super ignem impositæ, incendij dolore in ignem

DE VI COMPVLSIS IMMOLATA QVE STARE.

A ignem thus excussisse videri possent. Factum id in Barlaham quoque martyrem, superiùs dictum est ex S Basilio[a]. Hos namque nullius vel leuis argui culpæ deberi, idem Petrus tradit, cùm ait: Si qui autem vim multam & necessitatem passi sunt; quique in ore ferrum & vincula acceperunt, & propter bonam fidei affectionem suas quoque manus viri fortiter pertulerunt ad profanum sacrificium eis inuitis adductas; quemadmodum mihi scripserunt ex custodia beatissimi martyres de ijs qui in Libya; & alij etiam in sacris comministri, qui, simul testantibus reliquis quoque fratribus, possunt etiam in sacro ministerio inter confessores collocari, vt & qui in multis tormentis mortificati fuerint, & non amplius potuerint vel loqui, vel dicere, vel moueri, vt resisterent ijs qui vim inferebant; neque enim eorum improbitati assensi sunt, quemadmodum ego à comministris rursum audiui. adnumerabitur inter confessores & quicumque secun-

[a] Basil. orat. de S. Barlaam martyre.

B dùm Timotheum vitam instituit, parens ei quoque qui dicit[b]: Sectare iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem: certa bonum certamen fidei; apprehende vitam æternam, in qua vocatus es & confessus bonam confessionem coram multis testibus.]

[b] 1. Tim. 6.

His de lapsis & confessoribus insinuatis, de ieiunijs ex maiorum traditione acceptis regulam apponit veluti ad totius narrationis coronidem, dicens: Non reprehendet nos quisquam quartam & sextam feriam obseruantes, in quibus nos ieiunare secundùm traditionem præceptum est: Quartam quidem propter initum à Iudæis consilium de proditione Domini: Sextam autem, quòd ipse pro nobis passus sit. Diem verò Dominicum lætitiæ diem agimus, quòd in eo resurrexit, in quo nec genua quidem flectere accepimus.] hucusque Petrus Alexandrinus. At de antiquo Ecclesiæ ieiunio satis superiùs dictum est. Porrò certamen eius pro fide susceptum, quo & victor martyrij coronam est consecutus, suo loco dicemus, simulque eiusdem aduersus schismaticos res insigniter gestas.

XXXVIII. DE DIVERSITATE CERTORVM DIERVM.

C

[c] Annal. To. 1.

At non tantùm Petrus Alexandrinus Episcopus in Ægypto, furente licet persecutione de componenda in errorem lapsorum Ecclesiastica disciplina tam solicitè laborauit; sed & reliqui Ecclesiarum pastores in his haud segniter se gesserunt: ac præsertim illi, qui Occidentalium prouinciarum administrabant Ecclesias, cùm (vt dictum est) imperante in Occidente Constantio, de Christianis, quantum licuit, optimè merito, frigusse aliquantulum visa est flagrans illa Maximiniani temporibus persecutio excitata. Quo tempore complures ex diuersis locis in Hispania Episcopi nobiles confessores conuenere simul Eliberim Bæticæ prouinciæ ciuitatem, non autem Illiberim in prouinciam

XXXIX. SYNODVS ELIBERINA

D Narbonensem, vt aliqui existimarunt, cuius vix erat, tempore Plinij[d], magnæ quondam vrbis tenue vestigium: nulla quippe ratio esse potuit, vt Bæticæ prouinciæ Episcopi Tuccitanus, Malacitanus, Cordubensis, & alij his proximi in Narbonensem tam longè positam prouinciam conuenerint, vbi nec Narbonensis prouinciæ vllus legitur interfuisse Episcopus. Erat Eliberis[e], quæ & Liberis, interdum Illiberis dicta, ciuitas in Bætica prouincia, cuius sedem Granatam translatam tradunt: Porrò Eliberis frequentiori vsu ea dicta reperitur; cuius Episcopi in alijs Concilijs in Hispania habitis, Eliberini, seu Eliberitani scripti habentur.

[d] Plin. lib. 3. cap. 4. [e] Plin. lib. 3. cap. 1.

Inter alios autem nomine celebres diuersarum Ecclesiarum Episcopos, eidem Synodo Eliberinæ interfuit Osius Episcopus Cordubensis, qui (vt à nobis superiùs dictum est; hac eadem persecutione vrgente, vexillum confessionis aduersus impietatem erexit;

XL. OSIVS EPISC. CONFESSOR.

E quamobrem à Patribus Magnus Osius confessor est appellatus. Interfuit & Valerius Episcopus Cæsaraugustanus, qui sub Daciano nuper (vt vidimus) administro Vincentio diacono in eo certamine vsus est. Nec enim hunc alium existimamus ab illo, licet in nostris Notis aliter sensisse visi fuerimus. Superuixisse namque illum in hæc vsque tempora, quibus in meliorem statum mutatis rebus Occidentalis Imperij, facultas fuit Episcopis in vnum conueniendi, haud mirum videri debet. Errare nos compulit, quòd omnes propemodum affirmarent sub Constantino Magno illud fuisse coactum Concilium: cùm re vera ex regulis ibidem scriptis appareat, nondum plenè reddita Ecclesiæ pace, necdum persecutione prorsus extincta, Patres Eliberim conuenisse: ac proinde his temporibus Constantij potius, quàm Constantini, illum celebratum esse Episcoporum conuentum, affirmare ratio persuadet nam & Innocentius Papa[f] ijs litteris quas scripsit ad Exuperium Episcopum Tolosanum, cùm de rebus in Synodo Eliberina decretis, licet

[f] Innoc. epist. 8 cap. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tacito nomine, tamen non obscurè meminerit; persecutionis tempore nondum elapso, A Concilium illud fuisse coactum, testatur: qui enim eodem fermè sæculo vixit, hæc eum non præterijsse, par est existimare.

XLI. Quòd insuper austeriori quodam spiritu ijdem, qui in eamdem[a] Synodum conue-
[a] *Innoc. lib. 3. epist. 3.* RIGOR CANONVM. nere, Patres sanctissimi, propemodum visi sint Nouatianorum limites attigisse, quippe
[b] *Concil. Eliber can. 1.2.6. 8.12.17.18. 63.64.65.71* qui lapsis nec in fine communionem dandam esse statuerint[b]: ea de causa factum puto,
[c] *Annal to. 1. anno D. 57.* vt, cùm hæc displicuerint successoribus, nulla, sicut de alijs, eius Synodi nominatim ab
[d] *Innoc. lib. 3. cap. 2.* antiquioribus mentio habeatur, atque sic propè antiquata remanserit. Quamobrem paulò liberiùs de Eliberino Concilio me aliàs[c] locutum esse memini. At cum quæ ab illis de ea re sunt statuta, excusentur ab eodem qui suprà Innocentio Romano Pontifice; nemo sit qui accusare præsumat. Sed reddamus hîc eiusdem Innocentij verba, in hunc modum scribentis[d]: B

XLII. CVR REIECTIORES VIRI SINT PATRES. Et hoc quæsitum est: Quid de ijs obseruari oporteat, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ suæ pœnitentiæ simul & reconciliationem communionis exposcunt. De his obseruatio prior durior: posterior, interueniente misericordia, inclinatior est. Nam consuetudo prior tenuit, vt concederetur pœnitentia, sed communio negaretur. Nam cùm illis temporibus crebræ persecutiones essent; ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non reuocaret à lapsu, negata meritò communio est; concessa pœnitentia, ne totum penitus negaretur: & duriorem esse remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem Ecclesijs suis reddidit, iam depulso terrore, communionem dari obeuntibus placuit, & propter Domini misericordiam quasi viaticum profecturis; & ne Nouatiani hæretici, negantis veniam, asperitatem & duritiam subsequi videamur. Tribuitur ergo cum pœnitentia extrema communio, vt homines huiusmodi C vel in supremis suis, permittente Saluatore nostro, à perpetuo exitio vindicentur.] huc usque Innocentius.

XLIII. Nec est quòd quis in suspicionem adduci possit, ipsum signare voluisse tempora Cypriani, non autem tempora Eliberini Concilij: nam tantum abest vt de Cypriano hæc potuerit conscripsisse, vt Cyprianus excusationi Innocentij de illis adductæ vehemen-
[e] *Cypr. epist. 4.* CYPRIANI DIVERSA SENTENTIA tissimè aduersetur: quippe qui inculcet sæpius, & de his ad Cornelium Papam[e] epistolam scripserit, tempore persecutionis remissius atque indulgentius agendum esse cum lapsis; licet temerè ad communicationem absque pœnitentia se obtrudentes semper excluserit. Sed nec est, quòd eosdem sanctissimos Patres quis iure arguere possit; cùm multa accidere potuissent, quæ nobis sunt penitus incomperta; in quibus austeriora illa lapsis medicamenta oportuerit adhibere. At qui communicatione interdicebant D lapsos; tamen ad pœnitentiam eos recipere non detrectabant; quod à Nouatianis semper abhorruit.

XLIV. Verùm ijdem Patres, qui conuenere Eliberim, non in eo tantùm discrepare visi sunt à maioribus, & ab ipso Petro Alexandrino, cuius institutiones de censura lapsorum nuper sunt recitatæ; vt quibusdam lapsis nec in fine communicandum esse decreuerint: sed quòd non sine aliqua animaduersione eum esse sinerent, qui aliquo oblato munere, à necessitate sacrificandi se redemisset: non enim ijs tantum quæ ab eodem Episcopo Alexandrino ea de re decreta sunt, sed & ijs quæ à Catholicis semper seruata essent (quod superiùs demonstratum est) visi sunt obuiasse, hæc scilicet statuentes[f]: Item
[f] *Concil. Eliberin. can. 3.* Flamines, qui non immolauerunt, sed munus tantùm dederunt, eò quòd se à funestis E abstinuerunt sacrificijs, placuit in fine eis præstare communionem, acta tamen legitima pœnitentia.]

XLV. CONSILIVM PATRVM CONC. ELIBERINI. Videre planè est in hoc vehementissimè eosdem Episcopos laborasse, vt ab idololatria Fideles, actioribus intentatis minis, longiùs absterrerent: quamobrem & in publica lætitia lucernas, & in cœmeterio cereos, more Gentilium, accendere vetuerunt[g]; de quibus ea consulas quæ à nobis dicta sunt primo Annalium tomo: sicut & de canone illo, quo pingi in ecclesia imagines prohibentur. Sed & illud mirandum, quòd videas quàm intenti fuerint in crimine idololatriæ penitus expurgando: qui velint, semel lapsum in crimen illud, ne in fine communicet: tamen qui aliter à fide diutissimè apostata vixisset, si tamen idolatra non fuerit, ad communionem, peracta tamen pœnitentia, recipiendum esse mandarunt, statuto ab eis canone his verbis[h]: Si quis Fidelis apostata

[g] *Eod Concil. can 34. & 37.*
[h] *Eod. Concil. can. 36.*
[i] *Eod. Concil. can. 1.*
[k] *Eod. Concil can 46.*

per

A per infinita tempora ad Ecclesiam non accesserit; si tamen aliquando fuerit reuersus, nec fuerit idololatra, post decem annos placuit eum communionem accipere.]

Sed quòd tunc Christiani sub Constantio ad sacrificium nequaquā compellerentur, XLVI. NE DOMI IDOLA QVIS HABEAT. eam quoque apparet Fideles fuisse libertatem consecutos, vt domi suæ liceret eis liberè agere, ac ab idolis eam penitus vindicare. quod satis declarat ea ibidem Patrum consti-
[a] *Eod. Concil. can. 41.* tutio sancita, qua dicitur[a]: Admonere placuit Fideles, vt, quātum possunt, prohibeant, ne idola in domibus suis habeant. Si verò vim metuunt seruorum; vel seipsos puros conseruent. Si non fecerint, alieni ab Ecclesia habeantur.

Quod porrò ab ijsdem vetitum est, ascendere[b] Capitolium, sacrificij tantùm videndi XLVII. causa: hallucinantur planè qui putant de Romano Capitolio esse dictum: sed quòd in-
[b] *Eod. Concil. can. 59.* DE CAPITOLIO. stat Romani Capitolij, quæ in alijs ciuitatibus celsiora loca essent ædificata, in quibus
B publica solerent offerri sacrificia, dici quoque consueuisse Capitolia (sicut & Palatij quo-
[c] *Not. in Rom. Martyr. die 29 Novembr. d.* que vocem vsurpatam ab alijs reperiri pro celsioribus domibus, licet peculiaris Roma-norum esset) diximus pluribus in Notis[c] nostris.

Placuit insuper ijsdē Patribus, propterea quòd antiquus vsus perseueraſſe videbatur, XLVIII. LITTERAE CONFESSORVM ABOLITAE. vt litteris quæ describerentur ab ijs qui causa fidei in carcere detinerentur (quod ex Cy-
[d] *Conc Eliberin can 25.* priani epistolis superiùs dictum est) communicatio lapsis impertiretur; cùm ea licentia complures abuti solerent, quod (vt vidimus) idem Cyprianus sæpe conquestus erat: pla-
[e] *Conc. Arelat. 1 can 9.* cuit, inquam, vt pro Confessorijs, aliæ quæ solerent ab Episcopis scribi Cōmunicatoriæ darentur[d] litteræ: quod & in primo Arelatensi[e] Concilio fuit postea confirmatum.

Stabilitur quoque ibidem scripto, quod pia obseruatione in Ecclesia hactenus seruatur, nempe continentia clericalis, qua etiam ijdem Patres obligant subdiaconos (licet, XLIX. DE CLERICALI CONTINENTIA.
C quod ad eos spectat, non idem ab omnibus Ecclesijs seruaretur) deq; his omnibus eius-
[f] *Conc. Eliberin. can 33.* modi canonem[f] ediderunt: Placuit in totum prohibere Episcopis, presbyteris, diaconi-bus, ac subdiaconibus, positis in ministerio, abstinere à coniugibus suis, & non generare filios: quod quicumque fecerit, ab honore clericatus exterminetur.] hæc illi. At eius-modi obseruationem de continentia clericorum viguisse in Ecclesia ab ipsis Apostolo-rum temporibus, satis superiùs primo Annalium tomo est demonstratum: sicut de ie-
[g] *Eod. Concil. can. 21.* iunio sabbati in Ecclesia Occidentali frequentiori vsu recepto, cuius in hac eadem Syn-odo[g] mentio habetur.

L. DE CONVENIENDO AD NOMINICVM. Quòd verò ab ijsdem Patribus statutum sit, vt positus in ciuitate, si per tres Domini-
D cas ad ecclesiam nō accesserit, pauco tempore abstineat à communione, scilicet vt cor-reptus esse videatur: non miretur quis, si nondum reddita Ecclesiæ tranquilla pace, nec-dum erectis iam paulo antè demolitis ecclesijs, de conueniendo in ecclesiā diebus Do-minicis à Patribus lex videatur esse statuta. Nihil quidē noui vel insueti ab ipsis est iussum, sed vt ad quæ Fideles antiquioni vsu tenerentur adstricti, obseruare non prætermit-terent: nempe, vt, licet ingrueret persecutio, & ecclesiæ prostratæ essent, in priuatam ta-men aliquam domū, vel in cryptas (vt superiùs est demonstratum) ad conuentum cele-brandum, quæ loca Ecclesia dicebantur, Christiani clanculò conuenirent. Id quidē Acta Proconsularia Africanorum martyrum Saturnini & sociorū, quos hac eadem persecu-tione ante biennium passos vidimus, apertè significant, dum frequentes in eis audiun-tur voces martyrū, de quibus quæstio facta esset, quòd Dominicum celebrassent, dicen-tium necessitatem Christianis incumbere celebrare Dominicū, & sine Dominico Chri-
E stianos esse non posse. Sed hæc ibi pluribus. Atque hactenus de Synodo Eliberina: satis enim hæc tum ad res gestas dignoscendas, tum etiam ad mores illorum temporum insi-nuandos videri possunt; cùm tamen alia complura in eodem Patrum conuentu fuerint instituta. Sed iam cætera quæ sunt persecutionis huius temporis, prosequamur.

IESV CHRISTI ANNVS 306. MARCELLI PAP. ANNVS 3. CONST. & GALER. IMPP. ANNVS 3.

I. TRecentesimus sextus Christi annus, Constantio & Galerio sextùm Coss. Fastis adscribitur, idemque ab Eusebio[h] quintus persecutionis adnumeratur, quo hæc tradit contigisse Cæsareæ in Palæstina: Iam verò (inquit) cùm persecutio esset ad quin-
[h] *Euseb. lib. 8. cap. 17.*

tum

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum annum continuata, secunda die mensis Xanthici, id est, ad quartum Nonas Aprilis, A
ipso die Dominico, & festo Resurrectionis Saluatoris nostri, Theodosia rursus virgo,
THEODOSIAE CERTAMEN. Tyri puella Fidelis & modesta, non annos decem & octo omnino adhuc nata, vinctis
quibusdam Cæsareæ, qui regnum Christi constanter confitebantur, ante tribunal consi-
stētibus, accedit, cùm benignè salutatura, tum (vt verisimile est) eos obsecratura, vt cùm
essent apud Dominum, illius recordarentur. Quo factitato, eam, tamquam nefas quod-
dam & impium facinus aggressam, satellites abripiunt, deducuntque ad Præsidem. Ex-
templò verò iste quasi mēte captus, & animi furore maximè efferatus, grauibus & hor-
rendis tormentis latera mammasque ad interiora vsque ossa dilaniat: quam adhuc ægrè
spirantem illam quidem, hilari tamen vultu & læto omnia cruciamenta perferentem,
in rapidos maris fluctus proijci iubet.] hæc Eusebius. Errorem autem eorum, qui hanc
[a] Not. ad Ro. Martyr. die 2. April. c. Theodosiam dixerunt Cappadocem, confutauimus pluribus in nostris Notis[a]. Post hæc B
addit Eusebius: Deinde ab illa ad reliquos Christi confessores digressus, omnes ad æris
metalla, quæ erant in Phæno Palæstinæ, condemnat.

II. SILVANI MARTYRIVM. Post illa, quinto die mensis Dij, hoc est apud Romanos Nonis Nouembris, in
eadem ciuitate Siluanum (qui, dum adhuc presbyter erat, Dominum fuerat inge-
nuè confessus; quique paulo pòst Episcopatus dignitatem adeptus, martyrio è vita
migrauit) & quosdam alios confessores, egregiam in defensione pietatis constan-
tiam declarantes, eorumdem metallorum laboribus idem Præses adiudicauit: qui
primùm illis pedum flexus & commissuras ferreis instrumentis igne candentibus debi-
litari præceperat, deinde eos ad illud supplicium amandauit. Simulatque verò istam
contra hosce pronunciauerat sententiam, Domnum virum cùm ob infinitas fidei Chri-
stianæ confessiones eximiè nobilitatum, tum ob magnificam & egregiam in liberè de C
religione loquendo alacritatem apud Palæstinos omnes cum primis illustrem, incendij
supplicio addicit. Post cuius condemnationem idem Iudex, disertus improbitatis ex-
cogitator, & callidorum contra Christi doctrinam conatuum inuentor, supplicia
quædam numquam antea audita contra pios reperit. Tres illorum ad singulare pu-
gillatus certamen sententia designat. Auxentium item, virum grauem & pium, san-
ctumque senem, bestijs tradit discerpendum. Alios autem, qui iam ad robustam viri-
lemque ætatem peruenerant, exectis testiculis, primùm eunuchos facit, deinde ad ea-
dem metalla condemnat.

III. PAMPHILI RES GESTAE. Alios rursus acerbis cruciamentis diuexans, carcere coercet & vinculis: inter quos
erat Pamphilus, omnium necessariorum meorum mihi maximè desideratus, vir ex om-
nibus martyribus nostri temporis, propter cuiusque generis virtutem, facilè præstantis- D
simus huius in dicendi facultate & philosophorum disciplinis Vrbanus (hic erat pro-
uinciæ Præfectus) primùm periculum fecit, deinde impulit ad sacrificandum: quem vt
penitus renuentem, & minas pro nihilo reputantem vidit; ad extremum, bile & furore
commotus, asperioribus tormentis illum cruciari mandat. Quare immanissimus ille &
maximè crudelis Præses, continua nouacularum acutarū incisione martyris latera acer-
bè pungente, iam ferè satiatus, & tandem pudore suffusus, in carcerem, vbi reliqui con-
fessores erant, concludi iussit.

IV. VRBANI PRAESIDIS DIGNA PVNITIO. Verùm qualem mercedem Vrbanus ob tantam sæuitiam & crudelitatem, qua tan-
topere in sanctos Dei & Christi martyres insultauit, ex iusta Dei vltione & vindicta
post mortem habiturus esset; ex supplicijs illi in hac vita inflictis, quæ erant tamquam
futurorum præmia, facilè licebat animaduertere. Nam non longo tempore post faci- E
nora quæ in Pamphilum nefariè conciuerat, diuina vltio, dum adhuc Præfecturam
gerebat, eum ex inopinato adorta est ad hunc modum. Qui iamdudum in sublimi &
excelso sedens solio, iudicia dabat; qui satellitio militari stipatus; qui vniuersæ Palæ-
stinorum gentis Præfectus; qui conuictor tyranni, tamquam ei intimus; qui eiusdem
mensæ cum illo particeps erat, vindicta Dei vna nocte non solùm fuit tantæ dignita-
tis ornamentis orbatus, ignominiæ & dedecori coram illorum oculis, qui eum vt
Principem admirati fuissent, expositus, timidus & ignauus factus, adeò vt voces mu-
liebres turpiter funderet, & abiecto animo vniuersæ genti, cui præerat, supplicaret: ve-
* al. Maximino rùm etiā Maximiano *, de cuius gratia antea insolens & superbus arroganter se extule-
rat (quippe eum egregiè præter cæteros, ob facinora in nos crudeliter edita, amplexaba-
tur) duro & crudeli Iudice vsus est; adeo vt post turpē ignominiam, quā pro sceleribus,
quorum

A quorum erat conuictus, subibat, sententia ab eo pronunciata, morti addiceretur. Cæte-
rùm hoc à nobis extra propositum dictum sit. Atque erit tempus magis idoneum, cùm
& vitæ exitus aliorum impiorum, qui maximè contra nos dimicarunt, & ipsius Maxi-
miani cum suis, nostra ad otium pleniùs complectetur oratio.] hucusque Eusebius de
huius anni rebus. At non hic absolutum est certamen Pamphili, sed in sequentem an-
num maiori gloriæ fœnore propagatū: de quo suo loco ex eodē auctore dicturi sumus.

V. [a] Zosim. lib. 2. hist. SEVERVERAT MAXIMINVS CAESARES. Hoc eodem anno Galerius Maximianus duos Cæsares creat, Maximinum atque Se-
uerum. Natus fuit Maximinus (vt testatur etiam Zosimus[a]) ex sorore Galerij, adopta-
tus autem ab ipso Galerio Maximiano Imperatore; creatusque Cæsar ab eo, Oriēti præ-
fectus est, cui additus est collega Flauius Valerius Seuerus, Cæsar & ipse creatus. sed in
antiquis tabulis, Seuerus priori loco positus inuenitur, in hunc modum: CONSTAN-
B TIVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGG. SEVERVS ET MAXIMINVS CAESS.
THERMAS ORNAVER. ET ROM. SVIS DEDICAVER.

VI. CAVSA CREANDORVM NOVORVM CAESARVM. Creandorum horum Cæsarum illam adducunt alij ex Eutropio causam, quòd cùm
Constantius, qui in diuisione Imperij cum Galerio, Italiam, Africam, & Gallias in sor-
tem acceperat, cesserit collegæ Italiam atque Africam, contentus Gallijs. Sed nihil de
ciusmodi cessione maiores, quæ non fuisset prætermissa ab auctore Panegyrici dicti
Maximiano & Constantino, vel in eo qui dictus est post victoriam Maxentij tantum-
modo Constantino: in quo auctor res bellicas à Constantio gestas paucis perstrin-
gens, dum comparat illi filium, sic scribit: Purgauit ille Batauiam, aduena hoste de-
pulso: tibi se ex vltima barbarie indigenæ populi dedere. Ille Oceanum classe transmit-
tit: tu & Alpes gradu, & classibus portus Italicos occupasti. Recuperauit ille Britan-
C nias: tu nobilissimas Africi maris insulas, quæ populi Romani fuere prouinciæ. Igno-
scat, inquam, diuus ipse Constantius. quid habeo quod comparem Italiæ, Africæ, Ro-
mæ?]hæc idcirco, quòd à tyranno Constantinus Italiam, Africam, atque Vrbem libe-
rauit, quas diu Maxentius occuparat, post Constantij vtique obitum, non quòd Con-
stantius illas collegæ cessisset.

VII. GALERIVS ITALIAM OCCVPAT. Verùm non cessisse Constantium, sed potiùs Galerium Italiam Vrbemque occupas-
se, æquiùs dici posse videtur. nam in Panegyrico illo Maximiano atque Constantino di-
cto, hanc in fine auctor habet apostrophen ad Constantium iam antea vita functum:
Audis enim profectò hæc & vides, diue Constanti, quem curru & penè conspicuo, dum
vicinos ortus repetit occasu, Sol ipse inuecturus cælo excepit, quanto nunc gaudio po-
tiris, quanta voluptate perfrueris, cùm talem hūc filium tuum, qui te primus patrem in
D Imperij tui possessionem, idem pater, idem socer, idem Imperator induxerit.] hæc ipse,
qui dum refert Constantinum à Maximiano in Imperij Constantij possessionē electum;
planè constat non de Gallijs tantummodo intelligere, sed totius orbis Occidētalis par-
tibus, vbi olim Constantius ipse regnasset: Constantius itaque cùm ab Vrbe recessit in
Britanniam profecturus, non cessit Imperio, sed recessit, relinquens ibidem filium Con-
stantinum, vt adhuc ætate iunior Imperio assueseeret, quem suum Constantius heredem
fore animo destinauerat.

VIII. CONSTANTIVS NON CESSIT. His igitur atque alijs rationibus, quas subijciemus, nequaquam dici posse vide-
tur, Constantium Imperatorem contentum Gallijs, reliquas Occidentalis oræ partes
cessisse Galerio Maximiano; cui plus satis erat administratio Orientis. Sed accidit qui-
dem, agente in extrema (vt dictum est) mundi parte Constantio, in Britannia sci-
E licet (quod scribit Socrates[b]) vt Maximianus, qui & Galerius dictus est, profectus [b] Socrat. lib. 1. cap. 1.
in Italiam, duos designaret Cæsares, Maximinum quem Orienti, & Seuerum quem Ita-
liæ præfecit: idemque Galerius Constantinum Constantij filium Romæ, quem ibi pater
successorem in Imperio reliquerat, ne facessere negotium posset rebus à se statutis, te-
nuit sub custodia. Hæc quidem de custodia Constantini Romæ per Galerium procurata
Victor scribit his verbis:

IX. CONSTANTINVS DETENTVS IN CVSTODIA. Hic dum iuueniculus à Galerio in vrbe Roma, religionis specie, obses teneretur, fu-
gam arripiens, atque in frustrandos insequentes, publica iumenta, quaqua iter egerat,
interficiens, ad patrem in Britannia peruenit. Et fortè ijsdem diebus ibidem Constan-
tium patrem fata vltima perurgebant.] hæc Victor. Quod verò ait, religionis specie
obsidem detentum fuisse à Galerio Constantinum; de religione Christiana puto intelli-
gendum. Qui enim ex Helena (vt dicemus) Christiana femina natus esset, & patre Con-
stantio

Universidad de Deusto
Biblioteca

stantio erga Christianos (vt vidimus) propensiore, specimen aliquod ab eo de patrocinio Christianæ religionis editum fuisse putamus: nisi magis placet, potiùs ea de religione ad Constantium patrem referri debere: quippe cùm adeò de Christianis benemeritus esset, vt non tantùm ab eorum persecutione cessasset, sed etiam apud se eos inter primos habere vellet, apud Galerium de prodita auita superstitione in suspicionem venerat: sicque eo modo (quod verius credimus) Constantinum Romæ agentem loco obsidis detinuerit: qua quidem causa obtentu religionis arrepta, Galerius, ne optimæ indolis iuuenis patri succederet, impediret. A

X. Sic igitur hoc eodem anno, ijsdemque Cõsulibus (vt auctor est Socrates[a]) anno primo ducentesimæ septuagesimæ primæ Olympiadis, octauo Kalendas Augusti, Constantius Imperator in Britannia Eboraci diem extremum clausit, de cuius erga Deum pietate vsque ad suprem̃um diem seruata, hæc tradit Eusebius[b]: Qualis autem exitus eum, qui talem se erga Deum ostẽderit, sit consecutus, quàmq. moribus & vita dissimilis eorum, qui eiusdem Imperij cum eo participes fuerunt, à Deo, quem sedulò coluit, factus, cuique in naturam & conditionem rerum ab illis gestarum aciem animi intendenti est ad intelligendum perfacile. Nam cùm iam longo temporis spatio eximia & spectata satis regiæ virtutis indicia dedisset; tandem, repudiata penitus impiorum in varijs colendis dijs superstitione, Deum omnium moderatorem vltrò agnouit; & sanctorum virorum precibus suam firmè muniuit familiam; & reliquum vitæ cursum expeditum, perturbatione vacuum, magna cum laude transegit; &, quod vulgò beatum prædicant, neque quicquam ipse habuit molestiæ, neque alteri aliquando exhibuit. B

[a] Socrat. vbi supra. CONSTANTII OBITVS
[b] Euseb. in vita Constantini lib. 1. c. 11.

XI. Sic igitur omne tempus regni constans & tranquillum liberis & coniugi cum tota famulorum turba præstitit, omnemq. suam familiam vni Regi Deo consecrauit: adeò vt multitudo, quæ intra Regiam ipsam coïuerat, nihil ab Ecclesiæ forma distare videretur, in qua inerant Dei ministri, qui continuos cultus pro Imperatore etiam tum obierunt, cùm piorum hominum genus & verè Deo inseruientium alibi apud Gentilium multitudinem ne nominari quidem absque periculo poterat. Ob quas quidem res, neque id adeò diu pòst, Deus illum egregiè remuneratus est (*repetit Eusebius breuiter collata illi à Deo beneficia*) sic vt iam in Imperij gubernatione primas facilè obtineret. Illi enim qui clauum Imperij ante eum tenuissent, nescio quo modo repentina animorum facta mutatione, post primum annum, quo Ecclesiæ Dei graui fuissent obsidione oppugnatæ, Imperio se sponte abdicauerunt. Constantius de reliquo solus & summus Imperator & Augustus appellatus est: qui cum initio Cæsarum ac Imperatorum diademate illustratus, & inter hos primas adeptus; tum postea in hoc honoris gradu exploratè, qualis esset, perspectus & cognitus, à Romanis ad summam dignitatem elatus fuit, & quatuor Imperatorum, qui pòst cum eo regnabãt, summus, & Augustus nuncupatus: quin etiam solus, præter cæteros Imperatores, propter liberorum probitatem excelluit, permagna vtriusque sexus caterua in lucem edita, susceptaque. C CONSTANTII IMP. FILIAE.

[c] Euseb. ibid. cap. 11. 12. & 14. 15.

XII. Cùm autem ad summam propè senectutem prouectus communi naturæ, quod debebat, esset persoluturus, & iam migraturus è vita; Deus tum rursus facinus quoddam planè admirabile eius causa edidit, qui ei mortem oppeturo sua prouidentia curauerit, vt filius eius natu maximus Constantinus ad capessendum Imperium præstò esset. Iste (vt suprà diximus) in medio illorum, qui erant cum patre consortes Imperij, more illius veteris Dei prophetæ Moysis, quotidie versabatur: & vbi excessit è pueris, & iam ad adolescentiam peruenit, summo apud illos honore dignatus fuit. In qua ætate & honore nos eum vidimus, cùm Palæstinorum regionem vnà cum Imperatore, qui cæteros anteibat ætate, peragraret. Ad cuius dexteram assistens, illis, qui eum videre cupiebant, se adolescentem facilè præstantissimum declarauit: vtpote in quo eximia regiæ cuiusdam indolis indicia ex eo quidem tempore elucere cœperunt. Vt enim corporis compositione ad pulchritudinem apta, & staturæ (vt ætas tulit) proceritate, nemo cum illo comparari potuit, & virium etiam firmitate tantum superauit æquales, vt illis nonnihil terroris inijceret: sic virtutibus animi multo magis quàm corporis ornamentis nobilitatus est; quippe modestia primùm suum decorauit animum, deinde politiore litteratura, tum prudentia à natura propè insita, ad extremum sapientia diuinitus animo consignata, tamquam alimentis quibusdam eximiè educauit. D CONSTANTIVS INTERFVIT PARENTI MORIENTI

XIII. Quem quidem cùm illi, qui tum rerum potiebantur, adolescentem generosum esse, robustum, E

A robustum, procerum, excelso & erecto animo præditum animaduerterent; inuidia simul fuerunt & metu perculsi. Qua re inducti, tempus opportunum obseruant sedulò, quò graui aliqua contumelia eum afficiant. Quod quidem adolescens animaduertens (siquidem Dei nutu insidiæ contra illum comparatæ semel & iterum fuerunt perspicuè deprehensæ) fuga salutem quæsiuit: atque ea in re exemplũ magni Prophetæ Moysis est probè imitatus. Deus etiam omnia eius causa faciebat, prouidè prospiciens, vt in tempore præstò esset ad patri succedendum. Extemplò enim vbi insidiarum machinas effugit, celeri gradu accessit ad patrem; & protinus post longum temporis interuallum, quo abfuerat, in eius conspectum venit. Eodem momento patris Constantij vitæ exitus in acie nouaculæ (vt dicitur) constitit. INSIDIAE IN CONSTANTINVM.

Postquam autem filium ex insperato adesse vidit: exiliens è cubili, illum amplexatus B est; atque illud quod sibi iam vitam edituro solum tristitiam attulerat, filij nimirum absentia, se ex animo iam eiecisse asseruit, precesq. propterea cum gratiarum actione Deo obnixè fudit. Iam verò mortem pluris propè quàm immortalitatem æstimare se dixit, ac tandem familiam suam resque vniuersas ordine dispensauit. Atque in medio filiorum pariter ac filiarum, ipsum instar chori vndique cingentium, se statuens, & in ipsa Regia, inque regio cubili decumbẽs, regni hereditate filio, qui reliquos ætate anteibat, communi lege naturæ tradita, decessit è vita.] hucusque Eusebius de vita, moribus, atque felicitate Constantij: hæcque eadem in historia habet[a]. XIV. CONSTANTINVS HEROES IMPERII.

[a] Euseb. histor. lib. 5. c. 26. & 29.

Addit ad hæc Zonaras[b]: Fertur enim Constantio ægroranti, & ob cæterorum filiorum ineptam indolem mæsto, Angelus adstitisse, qui iuberet vt Constantino relinqueret Imperium.] Sed mirum hæc præterijsse Eusebium, qui laudandi Constantini nullam C vmquam licet leuem reliquit occasionem. Sed & idem auctor de adolescentia Constantini hæc subdit: Hunc igitur Constantinum pater adolescentem etiam tum Galerio dedisse obsidem memoratur, vt interim etiam in re militari exerceretur: qui cùm ei ob ingenij dexteritatem ex inuidia insidias strueret, in pugna Sarmatica mandarit, vt barbarorum ducem armis insignem aggrederetur: Constantinum verò paruisse, eumque correptum viuentem ad Galerium portasse. Deinde leonem immanem & cruentam belluam iussisse subsistere: illum verò id quoque certamen, quamuis non sine periculo, diuina tamen gratia incolumem obijsse.] hæc Zonaras: quæ tamen (vt diximus) non tantùm non Eusebius, sed nec qui in laudem eius dixerunt encomiasticas orationes, attigerunt: quæ ob sui dignitatem prætermitti minimè debuissent. Etenim idem Eusebius, qui (vt vidimus) illum comparat Moysi, Dauidi quoque vtriusque certami- D nis gloria comparaturus fuisset, si talia à Constantino facta nouisset. Habenis planè indiget historicæ veritatis oratio; ne ex arcto rectoque tramite veritatis, in latum laudationum campum soluta prosiliens, quęcumque sibi grata atque iucunda videntur vsurpans, nullo habito exacto rerum delectu, commenticia interdum veris admisceat. Sed prosequamur cætera. [b] Zonar. lib. 2. Annal in Diocletiano. FABVLOSA DE CONSTANTIO ET CONSTANTINO.

Defuncto igitur Constantio Augusto de Christianis optimè meritò, eius vltima voluntate, votoq. totius exercitus, Constantinus eius ex Helena filius in Imperium felicis- XVI. simè subrogatur, diuino potissimùm numine suffragante. Etenim feliciùs quàm Cyrus, deligitur, qui duram diuturnamq. ducentorum & septuaginta annorum captiuitatem sub Gentilibus Regibus in præsentem annum vsque productam solueret, Fidelem populum postliminio restitueret, nec vnum tantùm sed plura templa vbique maiori gloria excitaret. Quis hæc considerans, non admiretur immensam & in omnibus planè admirabilem Dei prouidentiam? quæ quidem etsi in rerum omnium creatione, earumdemque moderatione atque conseruatione refulgeat, in regimine tamen atque patrocinio S. Ecclesiæ potissimùm declaratur. E DIVINVM CONSILIVM DE CONSTANTINO.

Quo enim tempore maximè omnium humanis oculis videri poterat, sæuitia ac pertinacia aduersantium Imperatorum, Christiana religio radicitus esse conuulsa, funditúsque diruta: cùm etiam de eadem veluti prostrata atque deleta (vt vidimus) sublimes essent erectæ tanta victoria inscriptæ columnæ; quando insuper in Oriente senioribus flaccescentibus Imperatoribus, robustiores ad persecutionem acerbiùs instaurandam noui delecti essent Augusti: cùm etiam ad inflectendam indomitam hactenus constantiam martyrum qui superstites erant, obtusæ viderentur esse secures, gladij heberati, equulei inualidi atque remissi, & ignes frigidi, recensque excogi- XVII. CHRISTIANAE RELIGIONIS DEVS AVCTOR ET MODERATOR.

Universidad de Deusto
Biblioteca

excogitata tormenta vilescerēt, & longè crudeliora opificum omnium solerti industria quærerentur: quando denique iam omnibus solo æquatis ecclesijs, occisisque vel fugatis vndique earumdem sacerdotibus, cæterisque ministris, ipsa quoque sancta libatio videretur penitus intermissa, vltimæ & maximæ omnium cladis indicium: Ecce tibi ex [a] insperato, Omnipotens ille, qui est terribilis in consilijs super filios hominum [a], qui vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt, & de tenebris lumē splendescere facit [b]; ipse, inquam, Deus cunctarum rerum opifex & moderator, virum sibi secundùm cor suum eligit, erigitque in Imperiū; quem & gratiæ suæ splendore illustrans faciat postea Christianum, qui Ecclesiam à tyrannis obsessam vindicet in libertatem, fugatam vndique reuocet pietatem, hostesque illius Imperatores debellet, eorumque spolia Crucis vexillo subijciat: qui item catenas, compedes, vngulas, & alia quæque ferrea instrumenta ad torquendum composita, iam obducta rubigine, cōflet in vomeres, falces, atque ligones; & humiles ecclesias solo prostratas in basilicas augustiori & ampliori structura restituat, atque oratoria clandestina mutet in templa, inque excelsa Dominica cryptas & antra conuertat, eorumque ministros regijs prosequatur honoribus: idemque Fidelibus cunctis adblandiatur vt fratribus, confessores sacris decoros stigmatibus vt glorioſi certaminis victores amplectatur, pulchraque signa ipsorum vulnerum auidè osculetur: qui denique sanctæ Ecclesiæ in omnibus se exhibeat protectorē, & aduersus potestates aduersarias defensorem; cunctaque aucta gloria atque decore florentissima reddat, & latiori lætiorique germine longè lateque Christianum nomen propaget atque dilatet: sicque perspicuum omnibus redderetur, non humano res nostras niti consilio, viribusque fulciri terrenis, sed planè Dei arbitrio regi, prouidentia gubernari, auxilio protegi, atque iugi protectione defendi: ita vt frustra laboret humana præsumptio, & incassum conetur cæca temeritas, posse è terra conuellere, quæ fixas habent radices in cælo.

A B C

[a] Psal. 65.
[b] 2. Cor. 4.

XVIII. MELIORA TEMPORA EXORIVNTVR.

Post igitur cæcæ noctis horrorem, venturæ diei tunc quoddā aurorę crepusculum in Constantio primùm erupit, sed primus Solis radius effulsit in Constantino; quādo conuerso rerū ordine, tam lætæ diuq; expectatæ diei lux apparere cœpit in Occidēte, eo potissimùm tēpore, quo adhuc persecutionis atra tēpestas densa caligine obtegeret Orientem, vbi in suo cursu nox (secundùm diuinum oraculum [a]) medium iter perageret, dum decem persecutionis annorum vix quinque præterlapsi fuissent, & adhuc totidem superessent: donec progressibus suis Sol iste, qui ascendit super Occasum, Orienti tandem illuxit: cùm iam antea illustrasset Occidentalem orbem atque Meridiem; cùm, inquam, veternosum colubrum Maximianum Herculium, & duro iugo tyrannidis prementem Vrbem Maxentium, & post Galerium Maximinum diram Ecclesiæ facem, Licinium in Christianos æquè furentem pariter extinxisset monstrorū domitor Constantinus: tunc exulem diu pacem postliminio reuocauit, atq; fœnore multiplicato restituit; ipsamque Dei Ecclesiam, instar Saræ [a] aliquando captiuæ, regijs donatam muneribus, liberam reddidit viro suo. Hæc omnia, hisque maiora, qui hoc anno Dei voluntate auspicatur Imperium, post Constantij patris obitum Constantinus ope diuina perfecit: quónam verò rerum ac temporum ordine, dicemus singulis annis.

D

[a] Sapien. 18
[a] Genes. 20

SED

SED tempus est, vt hunc secundum tomum Annalium absoluamus, cùm iam ad Constantini Imperij exordiū peruenerimus: constituamusq. volumini terminum; ipsumq. figamus hic feliciter lapidē Adiutorij [a], de superatis Dei potentia Philistæis præclarum indicem, gloria Crucis exculptum. Hic igitur longiori fatigata cursu oratio opportunè cōsistat: & beneficij memor actura gratias, ex more ad Sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ pedes prona se sternat; vt, cui accepta fert omnia, dono offerat quicquid à Deo se eius precibus intelligit cōsecutam: in ipsamq. veluti in sacrosanctum viuumq. Gazophylaciū, duo minuta, instar viduæ illius [b], ex paupertate multo labore collecta, duos, inquam, absolutos tomos Annalium inferat. Sit ipsa nobis Virgo, arca tutissima, in qua lucubrationes nostræ seruentur, atque tuta custodia muniantur; ne fur obrepens, appetitus videlicet gloriæ, rapiat; vel tinea & rubigo inhærescentes, spes scilicet fallaces, exedant. Est enim ipsa vera diuinaque Arca illa ex lignis setim compacta [c], quæ sibi credita, sine corruptione conseruat. In eiusmodi enim archiuo cùm res nostræ repositæ fuerint; nulla vnquam temporis varietate vel diuturnitate labefactatæ, aut vetustate deletæ, perpetua memoria in terris viuent; & (quod magis optamus) æterna præmia, diuina gratia largiente, assequentur in cælo à Domino nostro Iesu Christo, cui vnà cum Patre & Spiritu sancto sit semper laus, honor, virtus, & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

PERORATIO AVCTORIS.

[a] 1. Reg. 7.
[b] Mar. 12. Luc. 21.
[c] Exod. 37.

ANNALIVM TOMI SECVNDI

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX
IN TOMVM SECVNDVM
ANNALIVM ECCLESIASTICORVM.

A.

ABROS martyr cum Iulio in Britannia sub Diocletiano. 783.e
Abagarus Rex Edessæ quid sub Traiano Imp. 27.a
Abagarus Rex auditor Bardesanis. 197.e
Abagarus Rex quando Romam venit. 274.a
Abagarus Rex venit ad Seuerum. 292.e
Abagarus Rex tenetur dolo ab Antonino Caracallo, & expoliatur. 331.e
Abel, & alij iusti omnes à Caianis hæreticis damnantur. 114.a
Abelis genus vnde, ex sententia Sethianorum. 114.e
Abercius Episcopus Hierapolitanus. 141.e
venit Romam vocatus à Marco Imp. 142.e
curat Lucillam filiam arreptitiam. 142.e
donatur ab Imp. frumẽto annuo in paup. erogãdo. 142.c.d
eius epistola ad Marcum Imp. 142.e
Abilius Episcopus Alexandrinus moritur. 7.e
Abimelech Rex successor Melchisedech. 259.a
Abundantius diaconus martyr Romæ sub Diocletiano cum Abundio. 775.e
Abundius presbyter martyr Romæ sub Diocletiano cum Abundantio. 775.e
Abundius martyr Romæ sub Valeriano Imp. cum Ireneo. 560.e
Abstinentia ab animatis superstitiosa ex Saturnino hæresiarcha. 67.d
Abstinentia suspecta reddita qua. 224.a
Acclamationes fieri solitæ in theatro. 161.a
Acclamationes in theatro fieri solitæ in Christianos. 168.e
Acclamationes factæ in Commodum Imp. 237.e
Acclamationibus populi in theatro nihil iniustum decerni debere, Diocletianus rescripsit. 711.d
Acclamationibus populi in Circo factis decretum est ex Senatusconsulto persecutio in Christianos tempore Diocletiani. 711.b
Accusationes contra Origenem. 377.a
Accusandi ministri Dei non sunt. 54.e
Achillas Episcopus Alexandrinus creatur. 667.d
Achillas tyrannus in Aegypto. 687.e
Acindinus martyr in Pamphilia cum sociis sub Diocletiano. 806.b
Acta Agapes & Chionia & sociarum Thessalonicæ sub Diocletiano Imp. 794.e
Acta Alutinensium martyrum in Africa sub Diocletiano. 758.a.& seq.
Acta Alutinensium martyrum depravata à Donatistis. 762.d
Acta Anysia martyris Thessalonicensis sub Diocletiano. 768.e
Acta Claudij & sociorum sub Diocletiano. 664.e
Acta Clementis Papæ sub Traiano. 5.e.12.b.& seq.
Acta Concilij Cirtensis in Numidia sub Diocletiano. 755.e
Acta Concilij in crypta Sinuessana contra Marcellinum Papam cuius fides sint. 779.a.& seq.
Acta Concilij Palæstini de celebratione diei Paschatis. 269. b.c.& seq.
Acta Cypriani passionis quæ germana vel spuria sint. 549.e
Acta Enplij martyris Catanæ in Sicilia sub Diocletiano. 783.d
Acta Flauiani & sociorum martyrum Carthagine sub Valeriano. 573.b. & seq.
Acta Fructuosi Episcopi Tarraconensis sub Valeriano cum socijs. 585.c.& seq.
Acta Hippolyti, & sociorum martyrum Romæ sub Valeriano. 535.d.& seq.
Acta Iacobi & Mariani martyrum in Numidia sub Valeriano. 580.a.& seq.
Acta Lucij, Montani, & sociorum martyrum Carthagine sub Valeriano. 572.c.& seq.
Acta Marcelli Centurionis martyris Tingi in Mauritania sub Diocletiano. 700.d.& seq.
Acta martyrum consignari solita Christi regno. 567.a
Acta martyrum corrupta interdum. 686.e
Acta martyrum publica inuiolabilia. 670.d
Acta martyrij quæ, & quomodo à Notarijs excepta. 294.d
Acta martyrum quæ Proconsularia dicta sunt. 294.d
Acta martyrij quæ publicè in Ecclesia recitarentur. 165.b 686.e
Acta martyrum quæ in Romana Ecclesia non legebantur. 686.e
Acta martyrum quæ taxantur censura Gelasij. 686.e
Acta martyrum quæ sint fideliora. 686.b
Acta martyrum recensere permile. 379.b
Acta martyrum suspecta fidei sunt, quæ verborum lenocinio exornantur. 686.b
Acta Maximi martyris Ephesi sub Decio. 459.a
Acta Nerei & Archillei Romæ sub Traiano. 5.e
Acta Nicomediensium martyrum sub Diocletiano. 688.a
Acta Paramonis militis martyris cũ socijs sub Decio. 420.b
Acta Perpetuæ & Felicitatis martyrum Tuburbi in Mauritania sub Seuero. 306.a.b
Acta Pionij martyris Smyrnæ sub Decio. 167.a.452.e. 454.b.455.a.456.a.457.a
Acta Praxedis sub Marco. 149.e
Acta Præsidialia quæ. 702.a
Acta Proconsularia quæ. 394.e.664.e
Acta Sabini Epis. Spoletini sub Diocletiano. 711.b.& seq.
Acta Scyllitanorum martyrum. 291.b
Acta Senatus de Censura Valeriani. 451.a.e
Acta Stephani Papæ sub Valeriano. 548.b
Acta Symphoriani mart. Augustoduni sub Aureliano. 634.d
Acta Tharaci, Probi, & Andronici martyrum Tarsi sub Diocletiano. 678.e.& seq.
Actis publicis quid addere, vel demere, crimen est maiestatis. 686.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aelius Clemens philosophus Platonicus sub Traiano. 43.a
Aelori causam agentis certum dicendi spatium temporis praestitutum. 395.a
Aenas discipulus Manetis, unde Acuanita. 650.e
Acuanita idem Manichaei. ibid.
Acutius martyr Puteolis cū sociis sub Diocl. 803.a.& seq.
Acyllinus martyr Scyllitanus sub Severo. 213.a
Acysclius cū Victoria martyr Cordubę sub Dioclet. 782.e
Adamita haereticiex Gnosticis prodiere. 73.b
Adamita quando cogniti. 201.b
Adauctus cum Felice martyr Romę sub Diocl. 744.b.& seq.
Adelphius haeresiarcha. 405.c
Abdon & Sennen Persę martyres sub Decio. 460.a
Adonidis templū ab Hadriano erectum in Bethlehem. 93.c
Ado Viennensis corrigitur de martyrio S. Ignatij. 47.e
Adolescens Christianus castitatis amore petit licentiam se castrandi. 70.e
Adoptio vnā cum Consulatu & Tribunitia potestate Hadriani numismate expressa. 60.a
Adrias martyr cū sociis Romę sub Valeriano. 535.c.& seq.
Aduena Syrs hospitari solitiRomę in Viminali, vel Esquilino. 136.c
Aduentor martyr cum sociis Taurini sub Maximiano. 697.d. & seq.
Aduersarius persequitur Catholicos, non schismaticos, vel haereticos. 502.e
Aduocatus Fisci quando cœpit. 90.e
Aedituus idoli ficti in Christi nomi à Gregorio Thaumaturgo. 449.e.450.d
idem factus diaconus Ecclesię Neocaesariensis, comesque Gregorij in fuga. 450.e
operatur signo Crucis miracula. 450.d
Aegislaus iudex inter Manetem & Archelaū Episc. 643.d
Aegypti Praefectura instar regni. 297.e
Aegyptia sacra à Romanis saepe reiecta, demum accepta. 125.e.126.a
Aegyptij ob inuentum Apim altercantur. 76.a
Aegyptij omnes operosi. 88.c
Aegyptij religionibus diuersis mixti. 88.b
Aegyptij prona ad rixas. 414.c
Aegyptij pragnantem feminam morte eximunt. 307.a
Aegyptij occisi à Caracallo. 330.d
Aegyptij in Senatores allecti ab Antonino Caracallo. 298.a
Aegyptij martyres sub Valeriano. 547.c. & seq. Vide Martyres.
Aegyptij martyres passi Tyri, sub Dioclet. 734.d. & seq.
Aegyptij liberant. Dionysium Episc. Alexandrinum, cùm duceretur in exilium. 440.b
Aegyptiorum vitia. 88.c
Aegyptiorum vitia in Christianos reiicit Vopiscus. 636.c. & seq.
Aegyptius magus excitat Alexandrinos in Christianos. 413.d.& seq.
Aegyptius magus quid Romę cum Plotino. 388.e
Aegyptius magus impellit Valerianum in Christianos. 534.a
Aelia adficiatur ab Hadriano ex Hierosolyma. 81.b.91.c
Aelia construclio demandata Aquilę Ponico. 94.c
Aeliae porta porcus insculptus. 91.e
Aelianus tyrannus cum Amando. 693.c
Aelianus acclamatus Imperator in Gallia. 618.b
Aelius Lampridius quando vixit 787.d
Aelius Publius Episcopus in Thracia. 181.c
Aelius Episcopus Hierosolymorum. 244.b
Aelius Gordianus Iureconsultus. 343.a
Aelius Serenianus consiliarius Alexandri. 392.a
Aelius Spartianus quando vixit. 141.a
Aemilia martyr Lugduni sub Marco. 226.a
Aemilianus martyr Carthagine cum Casto sub Decio. 439.b
Aemilianus martyr in Numidia cum sociis sub Valeriano. 581.d
Visio ostensa Aemiliano. 582.a
Aemilianus Praefectus Augustalis in Aegypto quid in Christianos. 544.d dat poenas scelerum. 548.b
Aemilianus imperat in Aegypto. 588.c
concitat bellum ciuile Alexandria. 591.c
captus & occisus. 591.e
Aemilianus acclamatus Imperator à militibus, & occisus. 516.b
Aemulianus Praes Hispaniarum. 545.e
Aeona Valentini. 109.d
Aeschines Montani sectator, ex quo Sabelliana haeresis. 177.e.178.a.282.b
Aesculapy conficta miracula. 98.a
Aesculapius in serpente fingitur apparuisse. 213.a
Aetas longa quorundam discipulorum Domini. 42.a
Aetas instaurandorum sacerdotio ex lege Moysi. 9.c
Afra martyr cum sociis Brixiae sub Hadriano. 75.d
Afra martyr Augustae Vindelic. cum aliis sub Diocletiano. 778.e. & seq.
Africa ab Hadriano multa est consecuta. 78.d
Africana Ecclesia grauia passa sub Decio, reddita illi pax citius. 463.d
Africana Ecclesia sub Diocletiano exagitata.
Africana Ecclesia infestata à Manichaeis. 676.c
Africana Ecclesia quando cœpit rebaptizare baptizatos ab haereticis. 523.c
Africana Ecclesia schismate diuisa tempore Dioclet. 747.a
Africani V. C. legatio pro restituenda Nicopoli. 337.d
Africani insignis eruditio & monumenta. 337.d
Africani Iureconsulti mentio 343.a
Africani Episcopi damnati ad metalla. 530.a
Africani Episcopi qui erranerunt cum Cypriano, postea facti sunt. martyres. 579.c
Africani martyres. Vide insra, Martyres.
Africani martyrij cupidissimi. 76.c
Africani in libidinem solutissimi. 426.d
Africanus milites sub duce Gereone martyres in Gallia. 699.a
Africani mercatores emunt Tarsi corpora martyrum, deferuntq; ea Hipponem Regium. 805.d
Africanum Concilium contra Primatum haereticum. 399.c
Africanum Concilium quadraginta duorum Episcoporum. 484.a
Africanum Concilium tempore Valeriani. 517.d
Africanum Concilij in causa Basilidis & Martialis. 520.c
Africanum Concilium de non recipiendis quae essent haereticorum. 520.d
Africanum Concilium primum de rebaptizandis baptizatis ab haereticis. 524.e
Africanum Concilium secundum in eadem causa Episcoporum septuaginta vnius. 525.e
Africanum Concilium tertium in eadem causa Episcoporum octoginta septem. 528.a
Africanum schisma à Felicissimo conflatum. Vide infrà, Felicissimus.
Africanū schisma à Novato excitatū. Vide inf. Novatus.
Africanum schisma à Primato haretico, & Fortunato pseudoepiscopo Carthaginen. Vide infrà, Privatus, & Fortunatus.
Africanum schisma Montensium, quando eius prima origo. 463.b
Africanum ingens schisma Donatistarum quando cœpium. 747.a
Agapen Christiani frequentabant. 23.b
Agapis, Chionia, & Irene cum sociis martyres Thessalonicę sub Diocletiano. 794.c. & seq.
Agapitus martyr Praenestę sub Aureliano. 637.d
Agapius catechista Nicomediae. 688.e
Aga-

Agapius cū Secundino martyr in africa sub Valeriano. 549.d
Agapio visę diuinitus ostensa. 582.c
Agapius martyr in Palaestina sub Diocletiano. 804.b
Agapius cum Bassa martyres Edessę sub Dioclet. 802.d
Agapitus diaconus martyr Romę sub Valeriano. 559.c
Agatha martyr Catanea in Sicilia sub Decio. 460.c
Agathodorus martyr sub Antonino. 130.a
Agathonice martyr sub Antonino. 130.a
Agathonice mart. Pergami sub Marco cum sociis. 167.c
Agathonis confessio Thessalonicę sub Dioclet. 794.c
Agathopos comes S. Ignatij. 30.b
Agathopos diaconus Thessalonica martyr sub Diocletiano. 796.d
Agaunenses martyres Solodori sub Maximiano. 695.c
Aggaus martyr Bononiae sub Diocletiano. 772.a
Agiomachorum patriarcha Manes. 648.a
Aglais matrona Tarsum legat Bonifacium pro reliquiis martyrum, quem recipit martyrem. 805.d
Agnes martyr Romę sub Diocletiano. 789.c
Agnus apparens fontem monstrat. 5.c
Agonalia Capitolina, ex quibus statuta chronologia. 397.d
Agrestius Chromatius Praefectus vrbis fit Christianus. 663.c
Agricola cum Vitale martyr Bononiae sub Dioclet. 778.d
Agricola & alij mart. Ravennę sub Dioclet. 778.a
Agricolaus Praes in Mauritania persequitur Christianos. 701.d
Agrippa creatur Episcopus Alexandrinus. 154.c
Agrippina martyr Romę sub Valeriano. 584.b
Agrippinus Episcopus Alexandrinus. 236.d
Agrippinus Episcopus Carthaginensis auctor rebaptizationis in Africa. 328.d.523.e. quo modo praecessor dictus est Cypriani. 328.e
Albanus martyr in Britannia sub Diocletiano. 783.c
Albina martyr Formiis sub Decio. 460.d
Albinus Caesar. 254.a.255.a.262.c. occiditur à Severo. 274.b
Albinus martyr Lugduni sub Marco. 224.e
Alcibiades vnus ex martyribus Lugdunensibus sub Marco Imp. 224.e
Alcibiades sectator Montani. 176.c
Alcibiadis abstinentia suspecta. 224.a
Alexander Episcopus martyr Romę sub Pio. 130.a
Alexander martyr Apamex sub Pio. 130.a
Alexander Carbonarius fictus Episcopus, & martyr. 384.b.c. eius simplex dictio Deo grata ex visione diuinitus facta ostenditur. 384.e
Alexander Eumenię martyr sub Marco. 182.b
Alexander filius S. Felicitatis martyr Romę sub Marco. 193.a
Alexander martyr cum sociis Lugduni sub Marco. 224.e
Alexander Episc. Hierosol. loco Narcissi ordinatur. 320.d.e. eius littera ad Antiochenos. 276.c. confessio. 300.a. carcer, martyrium. 447.c. eius bibliotheca. 447.d. quae seruata est incolumis ab incendio Dioclet. 447.d. Idem de ordinatione Origenis accusatur. 332.e. excusatur. 333.d
Alexander Episc. Hierapolitanus sub Severo. 312.e
Alexander martyr in Aegypto sub Decio. 441.b
Alexander martyr cum Prisco & Malcho Caesarea Palaestinę sub Valeriano. 548.d
Alexander martyr in Syria sub Numeriano. 662.c
Alexander & Cuthia martyres Romę sub Dioclet. 690.a
Alexander legionis Thebanae miles martyr cum Secundo sub Maximiano. 697.c
Alexandri duo martyres in Palaestina sub Diocl. 769.d
Alexander cum sociis martyr in Pamphilia sub Diocl. 806.b
Alexander Papa. 74.b. eius sedes tempus. 84.d.e. res gestae 84.e & seq. concitat inuidiam Senatorum, conuertens nobiles Romanos ad fidem. 84.e. eius martyrium, ordinationes, & sepultura. 84.d.83.b
Alexander Montani sectator pseudomartyr. 180.b
Alexander impostor pretexit in Aesculapij apparentis multos decipit. 113.a
Alexander impostor decipit Severianum ducem exercitus. 140.d
Alexander impostor iterum Romanum exercitum sub Marco in discrimen adducit. 172.d
eiusdem obitus miserandus. 113.d
Alexander illustr Dionij martyris. 454.c
Alexander Lyncestes scriptor. 405.e
Alexander Valentinianus haereticus. 312.e
Alexander Mammea filius creatur Caesar. 340.a
occisō Elagabalo imperat. 340.a. voluit Christum cum diis. 340.a. eius lararium. 245.c
Alexander imitatur Christianos in eligendis magistratibus. 340.c
Alexander adiudicat causam Christianis aduersus popinarios. 340.c
Alexander sauce Iudaeis vehementer. 342.b
Alexander concessit Iudaeis iudicium erga suos. 342.c
Alexander dictus est Archisynagogus. 342.c
Alexander praefecit Iurisconsultissimos Reipubl. 342.c. 343.a
Alexandri Imperium dictum, sine sanguine: sed quo modo hoc. 344.c
Alexandri coniux a Mammea matre relegata in Africam. 344.b
Alexander superstitione superat omnes augures 348.d.& seq.
Alexander optimas leges statuit. 348.c
Alexander exoletos voluit prohibere. 348.c
Alexander vectigal lenonum & meretricum in aerarium inferri vetuit. 348.c
Alexander expugnat Artaxerxem Regem. 388.d
Alexander cultorem legis naturae se exhibuit. 390.b
Alexander seuerus erga milites. 390.b
Alexander mittit in exilium Pontianum Papam. 590.d
Alexander occiditur à militibus. 390.d
Alexander relatus inter diuos. 390.e
Alexandri gloria longe amplorem obtinent serui Dei. 391.a
Alexandri familia referta hominibus Christianis. 391.d
Alexandri domestici occisi à Maximino Imp. 391.d
Alexandrina Ecclesia qualis. 668.c
Alexandrina schola florentissima ex Christianis doctoribus. 379.d
Alexandrina Ecclesia scinditur diro schismate. 806.d
Alexandrini Episcopi quo modo eligantur. 407.a
Alexandrini Episcopi sibi inuicem succedentes. 7.e.49.e. 90.b.128.c.134.c.248.c.385.b.406.a.614.e.667.d. 705.e
Alexandrini martyres sub Decio. 668.b
Alexandrini occisi ab Anton. Caracallo dant. poenas de effusō sanguine Christiano. 330.d
Alexandrini peste consumpti. 593.c.& seq. fame quoque & bello vexati. 592.c
Alexandrini vexant Christianos. 413.d
excitantur à mago in Christianos. 413.d
Alexandrini proni ad rixas. 414.c. & seq.
Alexandrini liberati ab Anatolio homine Christiano. 592.c
Alexandrini obsessi ab exercitu Romano. 592.c
Alexandrini professores Christiani fugiunt tempore persecutionis. 301.a
Alexandrinum incendium. 356.a
Alfenus Iureconsultus. 343.a
Allogenes scriptor. 405.e
Almachius Praefectus Vrbis. 405.e
Aloge haeretici. 377.a
Alphaeus martyr in Palestina sub Diocletiano, cum sociis. 738.a
Alutinenses martyres in Numidia sub Diocl. 756.c. & seq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Alutinenſium martyrũ acta depravata à Donatiſtis. 762.d
Amandus tyrannus in Gallis. 694.c
Amaranthus martyr in Aquitania ſub Decio. 460.e
Amaxobij populi Chriſto credunt. 101.b
Ambroſius Centurio martyr Ferentini ſub Diocletiano. 777.c
Ambroſius Epiſcopus Mediolanen. in lucubrationibus ſuis non vſus notarijs. 336.c
Ambroſius Epiſc. tenaciſſimus ſimplicis dictionis divinæ Scripturæ. 336.d
Ambroſius Marcionita, ſive Valentinianus, connerſus ab Origene. 335.c
Ambroſius ſuppeditat Origeni ſeptem notarios & impenſas. 336.a
Ambroſius vir frugi & doctus. 336.e
Ambroſius impellit Origenem, vt ſcribat contra Celſum. 400. b
Ambroſius ſtudet ſummopere Origeni. 336.b
Ammia prophetiſſa in Eccleſia. 180.e
Ammianus cum ſocijs martyr in Lycia ſub Diocletiano. 806. c
Ammon martyr Alexandriæ ſub Decio. 441.e
Ammonaria duæ martyres Alexandriæ ſub Decio. 441.b & ſeq.
Ammonij Harmonia Euangelica. 189.b
Ammonij philoſophiæ ſecretu non omnibus communicanda. 405.a
Ammonij ſcripta. 385.e
Ammonius philoſophus Chriſtianus, magiſter Plotini. 385.c
Ammonius laudatus à Longino philoſopho, atque Porphyrio. 383.c
Ammonius ſemper vixit atq; obiit Chriſtianus, contra aſſertionem Porphyrij. 386.a
Amnes martyr in Gallia cum ſocijs ſub Marco. 226.e
Ampelius martyr Alutinenſis ſub Dioclet. 757.b
Anabaptiſmus Marcionis. 118.b
Anabaptiſmi quæſtio cœpta in Africa ſub Agrippino Epiſcopo Carthaginenſi. 524.d. 525. 526.e
Anabaptiſmum Catholici exhorruerunt. 527.c
Anabaptiſmus ab eius defenſoribus etiam proſcriptus. 533. e. & ſeq.
Anacletus Papa creatur. 20.e
Anacletus Papa erexit memoriam Sancti Petri Apoſtoli. 25. d. 26.a
Anacleti martyrium, & alia ab eo res geſta. 32.a
Anachoretarum princeps Paulus Thebæus. 443.a
Anaſtaſia ſenior martyr Romæ ſub Valeriano. 584.b
Anaſtaſia vxor Publij multa à viro paſſa ſub Diocletiano. 706.a
Anaſtaſiæ littera ad Chryſogonum. 706.b. & ſeq.
Anaſtaſiæ martyrium in Palmaria inſula. 783.c
Anaſtaſius Cornicularius martyr Praneſte ſub Aureliano. 637.d
Anaſtaſius Bibliothecarius tranſtulit vitam Dionyſij Areopagitæ. 40.b
Anaſtaſius & ſocij martyres Camerini ſub Decio. 460.e
Anatolia martyr apud Lacum Vulſinum ſub Decio. 450.a
Anatolius Alexandrinus, vir inſignis, poſtea Epiſcopus Laodicenus. 658.d
Anatolius liberat Alexandrinos ab obſidione & fame. 142.c
Anatolius philoſophus Chriſtianus Alexandriæ publicè interpretatus Ariſtotelem. 658.d. & ſeq.
Aucilia tranſlata in Palatium. 334.b
Ancolianus martyr in Gallia ſub Valeriano. 584.c
Andeolus martyr in Gallia ſub Severo. 307.d
Andochius martyr in Gallia ſub Marco. 166.c
Andreas dux victor in bello Perſico. 707.d. baptizatur vnà cum ſuis Tarſi. 707.e. martyrio coronatur in angustijs montis Tauri ſub Diocletiano. 708.d. & ſeq.
Andreas dux Indæorum ſanctiſſimus. 57.a

Andronicus cum Tharaco & Probo martyr Tarſi ſub Diocletiano. 586.b. & ſeq.
Angelici ſic dicti hæretici. 557.c. 558.a. & ſeq.
Angelorum cum hominibus permixtiones. 114.a
Angelorum connubia finxit Valentinus. 110.b
Angelorum hierarchia ab Ignatio primùm expreſſa. 37.e
Angelos creaſſe animas negabatur Hermogenes. 171.b
Angelum eſſe Deum Iudæorũ aiebat impius Saturninus. 67.d
Angelum reuelaſſe myſterium de die Paſchatis. 135.a
Angelus liberat Theophilam virginem à ſtupro. 715.c
Anicetus Papa poſt Pium. 134.a
Anicetus creatur Rom. Pontifex. 156.c
Anicetus dignè excipit Polycarpum Romam venientẽ. 158.b
Anicetus Papæ tempore Marcio venit Romam. 116.a
Anicetus Papa martyr. 192.b. tempus ſedis, decreta, ordinationes, ſepultura. 192.c
Animæ duæ in homine, ex Manetis delirio. 648.b
Animale genus hominũ quodnam ponebat Valentinus. 109.e
Animalia fera parcunt Chriſtianis in theatro. 592.d
Vide infrà, Martyres.
Animam ædnatam corpori, libro ſcripto docuit Iſidorus hæreticus. 66.c
Animas corporales habere qualitates, ex Montano profluxit. 185.a
Animas defunctorum iuuari patrocinio martyrum. 348.a
Animas defunctorum iuuari ſuffragijs viuentium, infrà, Defuncti.
Animarum prauos affectus ex inhabitantibus in nobis malis ſpiritibus, ex Baſilide. 65.a
Animarum præexiſtentiam, & peccatum antequam conciperentur in vincula corporum, ex Baſilide. 65.a
Animarum purgatio ſtulta à Manete excogitata. 648.c
Animarum tranſmigrationem docebat Carpocrat. 67.e
Animalia in ſilnis ſe dant Chriſtianis tempore perſecutionis. 788.c
Anni Chriſti à Iuſtino numerati. 106.d
Annorum exacta computatio. 253.c. Vide, Chronologia.
Anſanus martyr Senis ſub Diocletiano. 777.e
Anterus Papa creatur. 393.a
Antenus Papa quæſiuit Acta martyrum. 394.c
Anterus martyrium patitur. 394.b. tempus ſedis. ordinationes, ibid. 395.b
Anthia martyr in Illyrico ſub Hadriano. 98.d
Antichriſti tempus adeſſe credũ ſub Severo. 294.d. 397.a. idem exiſtimatum tempore Galli & Voluſiani. 496.b
Antidotum aduerſus omnes hæreſes. 120.c. 224.d
Antimi diaconi martyrium à Galerio. 727.d
Antimi Epiſcopi Nicomed. martyrium. 726.a. 728.b
Antimus martyr cum ſocijs in Cilicia ſub Diocletiano. 667.b
Antimus Epiſcopus Nicomediæ poſt Cyrillum. 688.c
Antimus Epiſcopus Nicomediæ quæritur ad necem. 712.d
Antimus Epiſcopus Nicom. e latebris ſcribit ad ſuos. 727.b
Antimus martyr Romæ ſub Diocletiano. 743.c
Antinopolis ciuitas in Aegypto in honorem Antinoi erecta ab Hadriano. 86.e
Antinopolis facta carnificina martyrum. 89.a
Antinopolitani martyres. ibid.
Antinous puer conſecratus deus ab Hadriano. 86.e. numiſma de eo. 87.c. deridetur à cunctis. 88.b
Antinoum præcinuerunt carmina Sibyllina. 86.a
Antiochia immenſo terræmotu concuſſa atque proſtrata. 50.b. 52.a
Antiochia alio terræmotu concuſſa ſub Leone Imp. 51.d
Antiochia capta à Perſis. 400.a
Antiochenis inſenſus Hadrianus. 81.b. 84.c
Antiochena Eccleſia quo modo conſecuta eſt pacem ſub Traiano. 29.e
Antiochenæ ciuitatis chronologia. 655.a
Antiocheni Chriſtiani liberi à clade terræmotus. 51.b

Antio-

Antiochemi Epiſcopi. 49.a. 84.c. 107.b. 169.b. 239.a 332.d. 352.c
Antiochenum Concilium Apoſtolorum. 18.c
Antiochenum Concilium in cauſa Nouatiani ſchiſmatici. 493.d
Antiochenum Concilium prius contra Paulum Samoſatenum. 609.d
Antiochenum Concilium poſterius contra Paulum Samoſatenum. 655.c
Antitacta hæretici. 73.c
Antiſtius Epiſcopus Dyrrachij martyr. 49.d
Antitheſes Marcionis. 117.b
Antonia martyr cũ Tertulla in Africa ſub Valeriano. 519.a
Antonia martyr in Gallia ſub Marco. 225.a
Antonianus Epiſc. in Numidia quid ad Cyprianum. 481.a
Antoninus Epiſcopus Hieroſolymitanus. 244.e
Antoninus cum ſocijs martyr Romæ ſub Valeriano. 255.a
Antoninus Caracallus laſte Chriſtiano nutritus, ibid.
Antonini Caracalli pueritia bene inſtituta ſub nutrice Chriſtiana. 318.a. de eius clementia prædicata, collactaneum habuit Chriſtianum. 318.c
Antonius & Seueri numiſmata de indulgentia Carthagin. 314.b
Antoninus Caracal. in ſæuiſſimum mutatus, patrem Senatum occidere tentauit. 317.d
Antoninus vnde cognominatus eſt Caracallus. 320.e
Antoninus Caracallus quando Cæſar eſt dictus. 262.e
Antoninus Caracallus Plautianum occidit. 300.b
Antoninus Caracall. ex Baſſiano dictus eſt Antoninus, cùm creatus eſt Cæſar. 274.b
Antoninus Caracallus creatus à patre Imperator. 279.b
Antoninus Caracallus vnà cum Geta imperat. 318.b
Antoninus Caracallus occidit omnes amicos Seueri patris. 318.b
Antoninus Caracallus ex Britannia Romam rediit. 318.e
Antoninus Caracal. occidit fratrem Getam. 321.c
Antoninus Caracal. acriter ſæuit in Romanos. 321.c
Antoninus Caracallus vitæ turpiſſimus. 322.d
Antoninus Caracal. vltor ſanguinis Chriſtiani. ibid.
Antoninus Caracal. nihil mali moliturus in Chriſtianos. quod propè miraculum fuit exiſtimatum. 322.b ibid.
Antoninus Caracallus quid contulit Aegyptijs. 298.a
Antonini Caracalli Decennalia. 319.b
Antoninus Caracallus crudeliſſimè occidit Alexandrinos. 330.d
Antoninus Caracallus quid in Abagarum. 351.c
Antoninus Caracallus totus in magis. 331.d
Antoninus Caracallus coluit Tyanæum. ibid.
Antoninus Caracallus occiditur. 332.c
Antoninus Caracallus relatus inter deos. ibid.
Antoninus Elagabalus. Vide, Elagabalus.
Antoninus Pius, dictus antea Arrius Antoninus, idemq; Proconſul in Aſia quid de Chriſtianis admiranti exclamauit. 76.e
Antonini Pius & Verus adoptati ab Hadriano. 95.e
Antoninus cur dictus Pius. 98.a. eius genus. 100.a et 101.a
Antoninus Pius quando accepit Tribunitiam poteſtatem. 96.a
Antoninus Pius Hadriano templa erigit. 101.a
Antoninus Pius clementiſſimus prædicatus. 101.a. 137.a
Antoninus Pius quando cœpit imperare. 100.a
Antoninus Pius Iudæos rebellantes compreſſit. 102.d.e
Antoninus Pius diuerſas gentes coercuit. 102.d.e
Antoninus Pius ſacrificus, diis dedicus. 103.d
Antonini Pij tempore Chriſtiani inuidiam paſſi. 107.a
Antoninus Pius quando aggreſſus eſt perſequi Chriſtianos. 107.b. quibus permotus id egerit. ibid.
Antoninus Pius damnat lectionem librorum Prophetarum. 107.d

Antoninus Pius quando pro Chriſtianis reſcripſit. 128.b 130.c
Antoninus Pius reſcripſit pro Chriſtianis. 130.c. 131.a.b ſtatuit pœnam perſecutoribus. 130.e
Antoninus Pius redarguit ſegnitiem Gentilium in cultu deorum. 130.c.d
Antoninus Pius ampliauit legem Iuliam de adulteriis. 137.b.c
Antonini Pij obitus, ætas, tempus regni, relatio inter deos, ſepultura. 138.c. 139.a.b.c
Antoninus Pius honoratus columna à Marco. 210.d
Antoninus, Marcus cognominatus. Vide, Marcus.
Antoninus Verus dictus. Vide, Lucius Verus.
Antonius Caraſa Cardinalis reſtituit editionem Septuaginta. 370.a
Antonius Caraſa Cardinalis præfuit emendationi impreſſionis vulgatæ. 373.b
Antonius Magnus, martyrij cupidus, candidatus apparuit. 507.b
Antonius martyr Romæ cum ſocijs ſub Valeriano. 584.c
Anthuſa martyr Tarſi ſub Valeriano. 548.c
Anulinus Proconſul in Africa ſub Diocletiano, diuq; permanſit in magiſtratu. 746.a
Anulinus proconſul quæſtionem habet de martyribus Alutinenſibus. 757.d. & ſeq.
Anulis ſignatoris vtebantur Epiſcopi. 106.c
Apamea delubrum Matris deorum Theodorus martyr incendit. 798.c. & ſeq.
Apelles diſcipulus Marcionis. 119.c
Apelles hæreſiarcha, cuiuſq; hæreſes. 119.c
Aper dux exercitus occidit Numerianum. 660.b
Aper occiditur à Diocletiano. 660.c
Aphrodiſia martyr cum ſocijs in Caria. 806.c
Apio Alexandrinus calumniatur Hebræos. 385.d
Apiones duo. 14.c
Apis deus Aegyptiorum. 76.a
Apis inuentio, cauſa magnæ rixæ apud Alexandrinos. 75.a
Apollinis templum peſtem emiſit. 168.b
Apollinis templum terræmotu collapſum. 349.a
Apocrypha quando permittenda. 349.c
Apodemius martyr Cæſarauguſtæ ſub Diocletiano. 781.d
Apollinaris Epiſcopus Hierapolitanus. 171.c
Apollinaris Epiſcopus aduerſus Montauum agit. 178.d. eius epiſtola. 181.b. quando ſcripſit. 182.c
Apollinaris inſignis in ſcribendo modeſtia. 178.d
Apollinaris in Gallia martyr ſub Marco. 225.a
Apollo martyr in Cilicia ſub Galerio. 806.c
Apollonia virgo Alexandrina martyr ante Decium. 414.b
Apollonius Chalcedonius magiſter M. Aurelij. creditur fuiſſe poſtea Chriſtianus. 145.c
Apollonius Magneſianus legatus ad Ignatium. 247.c
Apollonius Theologus Camphrygius impugnat. 31.a
Apollonius Senator Chriſtianus ſcribit Apologiam pro Chriſtiana religione. 247.d
Apollonius Senator cauſam dicit coram Perennio, & martyrio coronatur. 247.a.b
Apollonij ſeruus, accuſator eius, cruri fragio mulctatur. 247.c
Apollonij necem multis ſignis vltus eſt Deus. 155.a
Apollonij ſectatores depravant divinam Scripturam. 248.c
Apollonius impugnatur à Tertulliano. 311.b
Apollonius Tyaneus vna cum Chriſto colitur ab Alexandro. 321.b 340.b
Apollonius Tyaneus colitur à Caracallo Imp. 631.d
Apollonius Tyaneus colitur ab Aureliano. 638.b
Apollonius Tyaneus à ſuis quoque præſtigiator creditus. 331.c. & ſeq.
Apologia pro integritate morum Chriſtianorum. 70.d 71.a
Apologia Apollinaris Epiſcopi Hierapol. pro Chriſtianis. 175.c

Universidad de Deusto
Biblioteca

Apologia Aristidis oblata Hadriano. 79.c
Apologia Apollonij Senatoris pro Christianis. 238.a
Apologia Arnobij. Vide infrà, Arnobius.
Apologia Athenagoræ pro Christianis. 120.d
Apologia Iustini quando scripta. 106.d
Apologia Melitonis pro Christianis. 173.d
Apologia Minutij Felicis. Vide infrà, Minutius.
Apologia Quadrati Episcopi Atheniensis. 79.c
Apologia Theophili Episcopi Antiocheni aduersus Autholicum. 169.d.170.d
Apologia Tertulliani, idémque Apologeticus, quando scriptus. 278.d
Apologia Eusebij pro Origene. 554.c
Apologiæ multæ pro Origene conscriptæ. 511.e.& seq.
Apostatæ à fide in persecutione. Vide, Lapsi.
Apostata quantum semper nocuerunt Ecclesiæ. 173.c
Apostatarum mores. 671.c.& seq
Apostoli permiserunt Fideles interdum Iudaizare in tempore Paschatis. 158.d
Apostoli statuerunt tempus Paschæ. 158.c
Apostoli vsi sunt translatione Septuaginta. 366.d
Apostolicæ Ecclesiæ sana doctrina. 120.c.d. Vide, Ecclesia Catholica.
Apostolicæ litteræ quæ. 105.a
Apostolicæ traditiones illibatæ seruatæ. 158.c. Vide, Traditiones.
Apostolici, sic dicti hæretici quidam. 558.b
Apostolorum vestigia, locus sic dictus. 674.d
Apostolos celebrasse Concilia & canones sintuisse. 18.a
Apostolorum canones quot, quando, cuius fides habeantur. 17.a.18.a
Apostolorum Constitutiones. 14.c
Apostolorum nomina imponi solita filiis Christianorum. 44.b
Apostolorum Petri & Pauli trophæa Romæ. 26.d 325.a
Apostolorum Petri & Pauli corpora translata in Catacumbas. 337.a
Apostolorum Petri & Pauli limina visitari solita etiam tempore persecutionis. 670.c.671.b
Apotactici hæretici. 558.b
Appianus martyr in Palæstina sub Dioclet. 856.d.& seq.
Aqua benedictione sanctificata in Ecclesia. 85.b
Aqua benedicta reselluntur calumniæ Nouatianorum. 856.d.86.c
Aqua benedicta proficua aduersus magicas præstigias. 85.c.d
Aqua lustralis Gentilium qualis. 86.a
Aquarij hæretici qui aqua tantùm vtebantur in mysterio. 188.c.516.e
Aquarum inundationes calumniosè adscriptæ Christianis. 292.d
Aquarum penuria itidem Christianis adscripta. Vide, Calumniæ.
Aquila confessor in Aegypto. 548.d
Aquila Ponticus proselyta quando vixit. 94.b
Aquila Ponticus Præfectus ab Hadriano constituendæ Aeliæ. 94.b
Aquila Ponticus fit Christianus. 94.c
Aquila Ponticus mathesi intentus, ob idque ab Ecclesia ejectus. 94.c
Aquila Pontic. depranauit translationem Septuaginta. 95.a
Aquila Præfectus Alexandriæ. 300.d.302.b
Aquila translationes diuinæ Scripturæ duæ, quales. 95.a
Aquilæ volatu creduntur animas Imperatorum in cælum ferri. 320.a
Aquileia dicta Romana ciuitas. 398.b
Aquileiensium virtus declarata, cùm obsessa est à Maximino Imp. 398.b
Aquilius Præses sub Decio. 460.b
Arabiæ montes perfugium Christianorum in persecutione. 442.& seq.
Archelaus Episcopus Cascharorum in Mesopotamia disputat cum Manete. 641.c
Archelaus Ostiæ martyr sub Alexandro. 351.b
Archontici hæretici. 200.a
Arcula depositorium Eucharistiæ. 888.c
Arcus Traiani. 55.b
Ardastam vicus in Phrygia. 179.a
Ardaleon minus Christianos derident, factus est Christianus. 777.b
Area Carboniana, locus in monte Cælio. 536.a
Area, idem quod sepulchra, à Gentilibus dissipata. 294.a
Arenaria crypta sepulchra martyrum. 81.d
Ariadna martyr in Phrygia sub Hadriano. 100.c
Arianus mart. in Gallia sub Marco. 224.c
Aristides philosophus Christianus obtulit Hadriano Apologiam. 79.c
Aristio discipulus Domini. 59.b
Ariston martyr in Africa sub Decio. 428.a
Ariston baptizatur Romæ. 663.b
Aristonis mart. cum sociis in Campania sub Diocletiano. 777.d
Aristobolus Consul collega Diocletiani. 664.b
Aristotelis Philosophia à Christiano philosopho publicè legebatur Alexandriæ. 658.d
Aristotelem colebant Carpocratiani. 72.c
Aristoteles colitur ab hæreticis Theodotianis. 310.c
Archilleus & Nereus martyres Romæ sub Traiano. 6.a eorum corpora inuenta. 622.a
Arma proiicere, grave facinus. 700.c.& seq.
Armenius & Verinus scriptores Actorum martyrum. 661.d
Armentarius apostata. 659
Armonius filius Bardesanis. 197.b 605.b
Arnobius rhetor quando scripsit aduersus Gentiles. 723.b
Arnobius nondum Christianus scripsit contra Gentiles. 733.b.& seq.
Arnobius scribendo contra Gentiles, meruit suscipi inter Fideles. 733.c
Arnobius venia dignus, si scribens erranit in dogmatibus nondum Christianus. 733.e
Arnobij querela de corruptis Actis martyrum. 686.c
Arnuphis magus hostis Christianorum. 203.a.b
Arreptitiorum Gentilium Romæ ingens numerus. 142.a
Arreptitia femina vatem agit. 392.c
Arreptitiorum multitudo curata à Christianis. 197.b 289.b.697.c
Arreptitiorum occasione Gentiles complures conuersi ad fidem. 142.b.289.b
Arriani depranant scripta Clementis. 262.a
Arrianus Præfectus Thebaidis. 442.c
Arrij Antonini duo. 76.c
Arrius Antoninus Proconsul in Asia persequitur Christianos 24.c 76.c
quid in Christianos dixerit, eorum admiratus amorem martyrij. 76.c
Arrius tempore schismatis progressus in medium. 806.c
Arsitius delator. 691.c
Artaxerxes Rex Persarum incursat Romanum Imperium. 389.c.
Artaxerxes vincitur ab Alexandro. 389.d.& seq.
Artemius cum Candida & Paulina martyr Romæ sub Diocletiano. 742.d
Artemius dux Iudæorum quid in Cyprum insulam habitantes. 57.b
Artemonis hæresis. 255.c.256.c
Artorita hæretici. 187.c
Aruspices falsis responsis eludunt Senatum. 654.c
Ascalonitarum chronologia. 655.b
Asceteria virorum & virginum antiqua sunt in Ecclesia. 712.a
Asceterium Nicomediæ sanctarum virginum. ibid.
Asclepiades Episcopus Antiochenus obiit. 332.c
Asclepiades socius Dionij martyris. 452.c
Asclepiades Episcopus Antiochenus. 320.c
Asclepiades Episcopus Antioch. detrusus in carcerem ob fidem Christi. 320.c
Asclepiadotus hæreticus seducit Natalium confessorem. 310.b
Ascodrita hæretici. 202.c
Asia deuastatur à Gothis. 595.c.& seq.
Asiani amicitia iuncti cum Gallis, & vnde id acciderit. 165.c.176.d
Asiani Christiani martyrij cupidissimi. 76.d
Asiani Christiani etiam pacis tempore exagitati sunt à Proconsulibus. 145.d
Asiani Episcopi celebrantes Paschæ lunæ decimaquarta quid præscripserint. 279.c
Asiani Gentiles delusi insigniter ab impostore. 113.b
Asini imagine deluditur à Gentilibus Christus Romæ. 285.a 286.b
Asini apud Iudæos maioris erant æstimationis. 28.b
Asini apud Iudæos & Arabes equis velociores. 286.c
Asini formam impie tribuebant Gentiles Deo Iudæorum. 285.a.b
Asini caput Iudæos venerari solitos, obiectabant Gentiles. 285.b. 286.a
Asinum adorare Christianos, Gentiles calumniabantur. 285.b.286.b
Aspasius Proconsul in Africa persecutor fidelium. 561.d
Astaroth dicta mater Melchisedech. 259.b
Asterius martyr Ostiæ sub Claudio. 621.c
Asterius Senator sepelinit Marinum mart. 599.d.& seq.
Asterius idem expurgauit Paneada ab illusione dæmonis. 589.e
Asterius factus Romæ Christianus à Valentino Presbytero. 621.d.& seq.
Asterius martyr in Syria sub Numeriano. 661.c
Asterius Vrbanus antiquus Theologus. 182.a
Athanasij Episcopi Alexandrini duo. 47.a
Athanasius Episc. Alex. defendit S. Dionysium prædecessorem suum. 598.c.599.c.600.a
Athanasius Episcopus Tarsi martyr sub Valeriano. 548.d
Athenacenses martyres in Gallis sub Marco. 224.d.225.b
Athenagoræ Apologia falsò credita Iustini. 226.a.b
Athenagoræ libertas in dicendo. 226.c
Athenæ ab Hadriano mirificè illustratæ. 78.c
Athenienses Ecclesiæ Præfectus. 195.e
Athenis ponitur ab Hadriano draco colendus. 113.d
Athenis dicatum ab Hadriano templum Iouis Olympij. 79.c
Athenienses Ecclesia illustrata à Dionysio Areop. 40.a
Athenienses Ecclesia pallio donata ob Dionysium Areopagitam. 40.c
Athenienses Ecclesia longè præstantior collegio Areopagitarum. 77.d
Athenienses Ecclesia ab Hadriano vexata. 78.a.b
Athenodorus cum fratre Theodoro venit ad Origenem docentem in Palæstina. 378.c
Athenogenes antiquus Theologus martyr. 257.b
Athenodorus Episcopus in Ponto interfuit Concilio Antiocheno contra Paulum Samosatenum. 614.a. martyrio coronatus est. 638.d.& seq.
Athenodorus martyr in Mesopotamia sub Constantio & Galerio. 802.d
Atlas mons motus. 408.c
Attalus cognitus Pio Papæ & Gallicanis Christianis. 155.c
Attalus Pergamenus martyr in Gallia sub Marco. 217.c 219.d
Attheius Sanctus magister Commodi Imp. 217.a
Atticus Consularis Præfectus in Palæstina sub Traiano. 28.b
Atticus, licet laicus, docebat tamen in Ecclesia. 353.b
Attius cum sociis martyr in Pamphilia sub Dioclet. 806.b
Auaritiæ execrandum scelus ad nefanda compellit. 596.c
Auaritia index pseudoprophetarum. 179.c
Audactus & socij martyres Vennsiæ sub Diocletiano. 745.c
Audientium classis in Ecclesia. 597.c
Audifex & Abachum Persæ martyres Romæ sub Claudio. 620.d
Auditores apud Manicheos qui. 649.d
Augarus, idemq; Abagarus. Vide Abagarus.
Augurius diac. martyr Tarracone cum Fructuoso sub Valeriano. 584.d
Augustales Præfecti in Aegypto instar Regum. 397.c olim ex equitibus creari solebant. 297.d
Augustini locus corruptus. 197.c
Augustinus vno argumento omnes prosternit hæreses. 647.
Augustinus conciliat Stephanum Papam cũ Cypriano. 529.a
Augustinus Cusanus diac. Card. S. Hadriani. 622.a
Augustorum trium antiqui nummi. 313.d
Augustudunenses martyres sub Aureliano. 637.c
Aurelius Marcellus, ad quem scripsit Apollinaris Episcopus Hierapol. 178.c
Aurea virgo martyr Ostiæ sub Alexandro. 351.d
Aurea & argentea vasa in Ecclesia etiam tempore persecutionis. 378.a.749.a.767.c
Aure dextera perforari, symbolum Carpocratianorum. 72.c
Aurelij cognomen vnde. 183.b
Aurelius Antoninus. Vide, Marcus.
Aurelius Cyrenius Episcopus in Asia. 181.c
Aurelij Victoris error de patria Traiani. 2.a
Aurelij Victoris error de Lucij obitu. 172.b
Aurelius Agricolaus Præses in Mauritania persecutor sub Diocletiano. 694.c
Aureliani genus & mores. 625.b.& seq.
Aureliani leges militares iustissimæ. 625.b
Aurelianus Imperator creatur. ibid.
Aurelianus seueriſſimus excogitat horrendum genus supplicij. 625.d
Aurelianus adiudicat causam Catholicis aduersus Paulum Samosatenum. 631.c
Aurelianus quanti fecerit iudicium Romani Pontificis. 631.d.& seq.
Aurelianus scribit ad Senatum de inspiciendis libris Sibyllinis. 631.e
Aurelianus in Christianos infensus. ibid.
Aurelianus rediens Romam sauiit in Senatores. 632.d
Aurelianus reuersus Romam sauiit in Christianos, qua ex causa. 633.c.& seq.
Aurelianus adsciuit sibi Herculem consortem Imperij. 633.b
Aurelianus diuinitus impeditus ne aduersus Christianos rescriberet. 633.d
Aurelianus postea aduersus Christianos rescripsit. 634.c
Aurelianus pugnat aduersus Zenobiam Reginam, eamq; superat, & ducit in triumphum. 636.a
Aurelianus addictus magiæ. 638.b
Aurelianus coluit Tyanæum. ibid.
Aurelianus erigit templum Solis. 639.a
Aurelianus cingit Vrbem mœnibus. ibid.
Aurelianus quando tertium Consul est designatus. 639.c
eius obitus tempus disquiritur. 639.e & seq.
eius Imperij anni. 639.e.652.d
Aurelianus occiditur. 653.a
eius obitus index fulmen. 652.e
in Aurelianum apostrophe Constantini Imperatoris. 653.b
Autolicus Gentilis homo, hostis Christianorum, confutatur à Theophilo Episcopo Antiocheno. 170.b
Auxentius legatus Cypriani ad martyres damnatos ad metalla. 553.d
Axionicus hæreticus discipulus Valentini. 111.c
Aza cum sociis martyr in Pisidia sub Diocletiano. 806.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

B.

Babyla creatur Episcopus Antiochenus. 398.e
Babyla vnus tantum, & non duo. ibid.
Babyla sub Decio martyrium illustre consummauit. 448.a. & seq.
Babyla cum suis catenis voluit sepeliri. 448.b
Babylæ ossa sub Iuliano Apostata translata. 448.c
Babylonia à Traiano expugnata. 57.a
Bacchanalia, seu potius alia Gentilium rituum reliquiæ penes fideles disciplina soluros vnde prodiere. 232.e
Bachillus Episcopus Corinthiorum. 250.a
Balaham vaticinium sibi Iudæus nititur applicare. 82.b
Balbina filia Hermetis Præfecti Vrbis sanata ab Alexandro Papa. 85.a
Balbinæ cœmeterium. Vide infrà, Cœmeteria.
Balbinus Imperator creatur & necatur. 398.e
Balnea Antiochena dæmonum passa infestationem ob reliquias virginum Christianarum. 58.b
Baptismus hæreticorum quando ab Ecclesia ratus habeatur. 156.c.548.c
Baptismus hæreticorum recipiendus ne sit, graues in Ecclesia controuersiæ exortæ sunt. 522.a.523.524. cœpta est hæc quæstio in Ecclesia sub Agrippino Episcopo Carthaginensi. 329.d
Baptismus hæreticorum reiectus à Tertulliano, licet Catholico. 329.d
Baptismus hæreticorum cur à Cypriano adeò impugnatur. 481
Baptismum hæreticorum recepit Stephanus Papa, & alij complures. 533.a
Baptismus hæreticorum recipitur antiqua traditione, quam tandem etiam cum impugnantes susceperunt. 531.c. & seq. 533.d.& seq.
Baptismus Pepuzenorum an recipiendus, & qualis ille. 545.c
Baptismus infantium semper probatus ab antiquis. 543.b
Baptismus flaminis quando satis sit. 543.b
Baptismus quorsum antiquis. 535.e.538.e
Baptizati sumunt Eucharistiam. 500.a. sequitur prægustatio lactis & mellis. 69.e.d
Baptizatus in lecto non fiat clericus. 471.e
Baptizatus non secundum formam Ecclesiæ ab hæreticis, qui ex Iudæorum secta proueniunt, iterum baptizandus. 156.e
Baptizatur Iudæus penuria aquæ arena. 237.a
Baptizabant iterum Marcionitæ. 118.b
Baptizati mortuos Marcionitæ. 118.b. ac etiam Cataphrygæ. 185.e
Barbari captiuos ducentes Christianos, ab illis fidem Christianam sunt consecuti. 596.b.& seq.
Barbari complures se dant Pio Imp. 136.e
Barbari incursant Numidiam,& captiuos ducunt Christianos. 482.b
Barbari incursant Asiam,& alias prouincias. Vide Gothi, Scythæ.
Barbarismos in diuina Scriptura emendare contempserunt Patres sanctissimi atq; doctissimi. 371.a.b
Barbaræ gentes factæ Christianæ. 101.b.d
Barbæa martyr Edessæ sub Traiano. 27.b
Barbelitæ Gnostici hæretici. 73.b
Barchochebas dux Iudæorum sæuissimus. 82.a. persequitur Christianos. ibid.b
Barchoph numen Bastidis. 63.e
Bardesanes Syrus, celebris scriptor Ecclesiasticus. 196.e
Bardesanes lapsus in hæresin. 196.b
Bardesanes suasus ab Apollonio à fide Christiana desciscere. 197.a
Bardesanis disputatio contra fatum. 197.e
Barlaham martyr Cæsareæ in Cappadocia sub Diocletiano. 800.b.& seq.
Barlaham martyris constantia in combustione dextera. 800.b.& seq.
Barlaham constantiæ comparatio cum illa Mutij Scæuolæ. 800.d
Barrabas numen Basilidis. 63.e
Barsimæus Edessæ Episcopus martyr sub Traiano. 27.b
Basilides carnifex per vsum admonitus, fit Christianus. 302.e
Basilides carnifex martyr Alexandriæ sub Seuero. 302.e
Basilides martyr cum Cyrino Romæ sub Diocletiano. 776.c
Basilides Episc. Legionensis in Hispania per subreptionem decipit Stephanum Papam. 519.e
Basilidis Episcopi Legion. lapsus. 519.b.& seq. eius causa qualis, & eiusdem crimina. ibid.
Basilides hæresiarcha, atque eius schola Alexandriæ. 63.c.d.e
Basilides in aliquibus magister extitit Origenis. 66.d
Basilides hæresiarcha quando,& quæ docuit. 64.a
Basilidis hæreses singulæ. 66.b
Basilidis scripta nefanda. 66.a.b.c
Basilidis filius aquè impius. 66.e
Basilidiani Gnostici. 68.a.73.e
Basilidianorum imagines quæ. 65.b.c
Basilij aui extorres in persecutione latitant in montibus. 797.d. diuino miraculo aluntur. e.798.a.b
Basilius Magnus Episc. Cæsariensis obnititur Firmiliani prædecessoris sententiæ de baptismo hæreticorum. 528.e
Basilius Magnus quid contra Dionysium Alexandrinum. 602.e
Basilius martyr Romæ cum sociis sub Valeriano. 541.d
Basilla martyr Romæ sub Valeriano. 584.a
Bassa martyr cum filiis in Mesopotamia sub Diocl. 802.e
Bassianus filius Seueri postea dictus Antoninus. 274.b
Bassus martyr Romæ sub Diocletiano. 743.e
Bassus presbyter Magnesianus cum Ignatio. 31.a
Bassus Episc. Alpium Cottiarum sub Decio martyr. 460.e
Bassus martyr in Africa sub Decio. 428.a
Bassus hæreticus. 200.d
Basilissæus Marcionis discipulus. 119.b
Basilissæus martyr Comanæ in Ponto sub Diocletiano. 798.e
Beatrix martyr Romæ sub Diocletiano. 743.e
Beatrix baptizata à Polycarpo Romano presbytero, & à Sebastiano suscepta. 663.b
Bedæ de ætate Ioannis Euangelistæ opinio refellitur. 10.e
Bedæ de Dionysio sententia. 39.c
Bedæ modestia commendatur in non mutando verbum in diuina Scriptura. 373.a.b
Benedictio frugum vnde. 639.d
Beniamin Episcopus Hierosolymitanus. 54.e
Benignus discipulus Polycarpi martyr in Gallia sub Marco. 166.e
Benignus martyr Tuderti sub Diocletiano. 777.b
Bellare non licere Christianis, fuit Tertulliani sententia, ac subinde Manetis. 649.e
Bellum Albinianum à Seuero confectum. 274.b
Bellum Alexandrinum sub Gallieno. 590.d
Bellum Byzantinum sub Seuero. 273.c
Bellum Iudaicum sub Hadriano. 81.b
Belli Iudaici finis sub Hadriano. 91.e
Bellum Iudaicum renouatum sub Seuero. 274.b
Bellum Marcomannicũ sub Marco Aurelio. 171.d.202.a.e
Bellum Marcomannicum sub eodem Marco renouatur. 250.a
Bellum Parthicum sub Seuero. 293.d
Bellum Persicum sub Diocletiano. 707.c.d
Bellum Sarmaticum sub Seuero. 274.b
Beryllus Arabs scriptor Ecclesiasticus. 349.d
Beryllus lapsus in hæresin reuocatur ab Origene. 349.e
Besas martyr in Aegypto sub Decio. 441.b
Bestiæ parcunt martyribus. 685.b
Bethlehem ab Hadriano profanatur, erecto ibi templo Adonidis. 93.e

Bethlehem licet profanata, tamen à fidelibus cultu celebri frequentata. 94.b
Bibliotheca Hierosolymitana ab Alexandro Episcopo erecta. 349.e
Bibliotheca Hierosolymitana illibata seruata in incendio Diocletiani. 447.d
Bibliotheca Philadelphiæ Alexandriæ quando incensa. 364.c
Bibliotheca Philadelphia in Serapio posita. 364.b
Biblis martyr Lugduni sub Marco. 217.d
Bigamiæ hostes Montanistæ. 196.c.323.e
Biothanati cur dicti Christiani. 96.b
Birrhus legatus ab Ephesina Ecclesia ad Ignatium. 30.e
Birrus vestis quæ, qualisue. 568.b
Birrus, qui & dictus lacernus. 568.b
Birrus color rufus. 568.c
Birrus indui solitus ab Episcopis super tunicam lineam. 564.d
Birrus indumentum quoque canonicorum regularium institutionis S. Augustini. 568.d
Birrus idem quod palliolum. 568.e
Birrus Atrebatensis, & Canusinus maioris pretij. 569.e
Bitus Philippis cum Ignatio. 32.e
Blanda martyr cum Felice viro suo Romæ sub Alexandro. 545.b
Blandina martyr Lugduni sub Marco. 216.e
Blastius discipulus Marcionis. 120.d
Blastius Romanus presbyter hæreticus euasit. 232.b
Blastus defensor Quartadecimanorum. 273.a.b
Blemmij à Probo Imp. Superati. 656.d
Bona femina compulsa inuita & reclamans ad thurificandum. 431.d
Bona mobilia semper possedit Ecclesia. 156.d
Bonifacius martyr Tarsi sub Diocletiano. 805.c
Bononiensis Ecclesia antiquior existimatur. 632.e
Bonum alterum ex duobus Principiis ab hæreticis inductum. 117.b
Bonus presbyter Romanus. 538.b. idemq; martyr sub Valeriano. 541.d
Boradi populi vnà cum Gothis incursant Asiam. 597.e
Bos æneus paratur ad supplicium Christianorum. 62.c
Brachmanis prædicat Pantænus. 243.e
Breue idem quod Inuentarium. 96.b.652.d
Brenes litteræ quæ. 96.b
Britannia sæpe muro diuisa à Romanis. 240.a.c.315.d
Britanniæ Christo subiecta. 102.a
Britanni non omnes à Romanis subacti. 240.e
Britanni semper habuerunt Reges. 240.d.e
Britannicarum rerum status sub Commodo. 240.b.c
Britanni vt plurimum Quartadecimani. 229.b
Britanni Christiani à Diocletiano vexati. 783.c
Buddas discipulus Manetis magistro impietate non impar. 650.e
Byzantij Christiani lætati. 273.d
Byzantium obsidetur diu & expugnatur à Seuero Imperatore. 262.e. 273.d

C.

Caecilia martyr Romæ sub Alexandro. 377.a
Cecilia martyr Alutinensis in Africa sub Diocletiano. 757.b
Cæcilianus martyr Alutinensis. ibid.
Cæciliani martyr Cæsaraugustæ sub Diocletiano. 781.d
Cæcilianus diaconus Carthaginensis arguit Lucillam osculantem os martyris non vindicati ante sumptionem Eucharistiæ. 746.e
Cæcilianus diaconus Carthaginens. purgatur ab immensa calumnia Donatistarum. 767.d.& seq.
Cæcilius catechista S. Cypriani. 410.e
Cæcilius magister Diadumeni Cæsaris. 315.b
Cæcilius Capella persecutor in Africa. 272.d.295.a.
Cælibatus frequens in primitiua Ecclesia, & magnæ gloriæ. 36.d
Cælibatus clericorum etiam subdiaconorum. 813.b
Cæsaraugustæ statuta carnificina martyrum. 781.a.& seq.
Cæsariensis bibliotheca. Vide, Bibliotheca.
Cæsarius martyr sub Decio in Cappadocia. 459.e
Cæsarius martyr vnà cum sociis in Pamphilia sub Diocletiano. 805.
Caiani hæretici ex Valentino. 113.e
Caiani inuerunt ordinem, dicentes peccatum bonum, virtutem malum. 113.e
Caianorum dogmata. ibid.
Cain laudatus,& Abel infamatus à Caianis. ibid.
Cain semen immissum in arcam Noe. 114.d
Caianus Episcopus Hierosolymitanus. 133.b
Caius Papa, qui & Gaius, natione Dalmata, creatur Pontifex. 660.a
Caij Papæres gestæ. 669.a
Caij Papæ oratio ad Fideles. 669.b. componit contentionem inter Polycarpum & Sebastianum. 669.b
Caij Papæ Acta cum Tiburtio. 670.d
Caius Papa se subtraxit. 675.b
Caius Papa affinis Diocletiano. 689.a
Caij Papæ res gestæ cum Susanna nepte. 691.a
Caij Papæ domus in ecclesiam conuersa. ibid.
Caij Papæ martyrium sub Diocletiano. 693.b
Caij Papæ decreta. 693.c
Caij antiqui Theologi cum Proclo disputatio. 322.d
Caius Episcopus Hierosolymitanus. 133.b
Caius martyr Cæsaraugustæ sub Diocletiano cum sociis. 781.d
Caius confessor Alexandriæ sub Aureliano. 547.c
Caius martyr Apameæ sub Marco. 181.b
Caius martyr Bononiæ sub Diocletiano. 778.a
Caius presbyter excommunicatur à S. Cypriano. 433.a
Caldonij consilium maturum in recipiendis lapsis. 450.c
Caldonius legatus à S. Cypriano iterum. 462.c.470.d
Calendius filius Maximi martyris. 704.b
Calepodius martyr Romæ sub Alexandro. 345.b
Calices aurei & argentei in vsu sacrificij etiam tempore persecutionis Ecclesiæ. 749.a
Calices & alia vasa in vsu sacrificij ornata sacris mysticisq; imaginibus. 326.d
Calicis communicatio olim in vsu. 467.c
Calimerius Episcopus Mediolanensis. 75.e
Callimicius martyr in Asia cum aliis sub Decio. 438.d
Callista martyr cum Christena Cæsarea Cappadocie sub Diocletiano. 802.a
Callistus Papa creatur. 337.c. eius Acta. 346.a
Callisti domus conuersa in ecclesiam. 345.a
Callisti Papæ decreta. 345.a
Callisti ecclesia, cœmeterium, & sepulchrum. 346.a
Callistus Papa demersus in puteum. 345.a
Callistus Episcopus quid Romæ sub Claudio. 621.b
Callistratus martyr Romæ sub Diocletiano. 776.c
Callistratus Iureconsultus sub Alexandro. 343.a
Caluariæ locus turpissimè profanatus ab Hadriano. 98.a
Calocerus martyr cum sociis Brixiæ sub Hadriano. 75.c.d
Calocerus martyr cum Parthenio Romæ sub Decio. 422.a
Calumniæ à Gentilibus sparsæ in Christianos de esu humanarum carnium, & aliæ. 69.e. diluuntur omnino. 70.a.71.a.127.a
Calumniæ eorumdem de adoratione genitalium sacerdotum. 220.e
Calumniæ eorumdem, dum obstinationi tribuerunt quod erat virtutis constantiæ. 222.b
Calumniæ aliæ in Christianos inferri solitæ. 108.a

Universidad de Deusto
Biblioteca

Calumnia de ingruentibus cladibus. 168.d
Calumniæ eædem in Christianos pariter restauratur. 114.e. 287.a.316.a.729.d
Calumnia illata olim in Iudæos, conuersæ postea in Christianos. 287.a
Calumniæ sparsæ in Cornelium Papam. 470.a. 474.b. & seq.
Calumniatores diuinitus percussi. 275.e
Calumnioſus Romanus clericus martyr sub Valer. 541.d
Cambyses Rex occidit Apin deum Aegyptiorum. 76.b
Camerinus martyr in Sardinia sub Diocletiano. 783.c
Camillus Paleotius Orator apud Sanctiſſimum. 623.d
Candida martyr Carthagine sub Diocletiano. 746.b
Candida martyr Romæ cum ſociis sub Dioclet. 742.c
Candida Maſſa, ſic dicti martyres paſſi in Africa sub Valeriano. 570.c
Candida Maſſa, ſic dicti etiam martyres Cæsaraugustani in Hiſpania. 781.c
Candidus ſcriptor Eccleſiaſticus. 256.d
Candidus martyr ex legione Thebæa sub Maximiano. 701.a
Canis enecſor luminum, & cœna impudicitiæ. 71.e
Canones Apoſtolici per Clementem collecti ac ſcripti. 15.e
Canonum Apoſtolicorum numerus & uſus. 16.e
Canones qui nomine Apoſtolorum falsò irrepſerunt. 16.e
Canonum Apoſtolorum qui ſint authentici. 18.a
Canones ſolitos conſtitui ab Apoſtolis. 18.b
Canones pœnitentiales Petri Alexandrini. 807.b
Canones pœnitentiales Gregorij Thaumaturgi. 596.d.& ſeq.
Canonica epiſtola Gregorij Thaumaturgi. 596.c
Canonica epiſtola Petri Alexandrini. 807.b
Canonicæ litteræ quæ ſint. 104.e
Canonizandi martyres antiquum uſus. 155.c. Vide Martyres.
Cantandi ter, Sanctus, antiquus in Eccleſia uſus. 106.e
Cantum Eccleſiaſticum abrogare niſus Paulus Samoſatenus. 628.d.
Capella cognomento Cæcilius. 273.c
Capella Antiſtius magiſter Commodi Imp. 231.b
Capellianus Præſes in Numidia. 396.d
Capillis denudare feminam, magna eſt ignominia. 666.e
Capita bubula, locus ſic dictus in Vrbe. 74.a
Capitium quid. 568.c
Capito Epiſcopus Hieroſolymorum. 134.a
Capitolina martyr in Cappadocia sub Dioclet. 802.b
Capitolina Agonalia, noua Romæ inſtitutio a chronologia. 426.a
Capitolium in multis euerſum est. 491.a
Cappadoces martyres sub Diocletiano. 899.c
Cappadocum martyrum dira carnificina. 802.b
Capitulata argentea vaſa in Eccleſiæ miniſterium. 749.a
Caprasius martyr Agenni in Gallia sub Dioclet. 779.e
Caput feminæ radere, magna eſt ignominia. 666.e
Captiuorum redemptio ſolicitè procurata à Cypriano. 481.b
Caput Tauri, regio in Vrbe ſic dicta. 73.c
Caracallus Imp. Vide, Antoninus Caracallus.
Carausius tyrannus. 697.d.& ſeq.698.d
Carboniana area, locus in Caliomonte. 536.a
Carcere detenti Fideles ob confeſſionem fidei alebantur ab aliis Chriſtianorum. 282.c. viſitabantur magna frequentia. 455.e.547.d. Sacerdotes clandeſtina apud illos offerebant ſacrificia. 424.d
Cardinales qui dicti, & unde nomen. 438.e
Cardinales diaconi ſeptem in Eccleſia Romana. 54.b
Carinus Cæſar dictus. 657.c
Carinus funes Chriſtianis. 662.c.663.e
Carinus regnat in Occidente. 660.d
Carini mores deprauati. 664.c
Carinus agit aduerſus Sabinum tyrannum. 664.d
Carinus ſæpe cum Diocletiano pugnauit. 864.d
Carinus à Diocletiano victus, occiditur. 677.b
Carnis peccata licita penes Gnoſticos. 66.b
Carnium humanarum eſus apud Carpocratianos. 68.d
Carnem fœturam malis Principij dicebant hæretici. 117.c
Carnium humanarum eſum obiectare ſolebant Gentiles in Chriſtianos. 216.c. Vide, Calumniæ.
Carnales genus hominum, ex Valentino. 110.d
Carnificina martyrum Lugduni sub Marco. 215.b
Carnificina martyrum Tyreneſis sub Diocletiano. 778.d
Carnificina martyrum Caſarangustæ sub Dioclet. 781.a
Carpocras hæreſiarcha quando prodiit. 67.e
Carpocras ſordidiſſimus omnium hæreticorum. 62.e
Carpocratis hæreſes. 67.e 68.a
Carpocratianorum ſynaxes infamiſſimæ. 68.d.e
Carpocratiani magno detrimento Chriſtiana religionis ſe Chriſtianos nominabant. 69.d
Carpocratianorum ſymbolum. 72.d
Carpocratianorum cultus imaginum qualis. ibid.
Carpocratianorum propago. ibid.
Carpocratis filius habitus deus à Cephalenis. 72.e
Carpophorus martyr Romæ cum ſociis sub Dioclet. 776.d
Carpophorus martyr Capuæ sub Diocletiano. 777.d
Carpus martyr Pergami sub Pio Imp. 130.a 167.c
Carthaginenſes deriſores monachorum malè multati. 266.a
Carthaginenſes à Seuero Imp. multa ſunt conſecuti. 313.e
Carthaginenſis Eccleſiæ ſplendor. 481.d
Carthaginenſis Eccleſia fœcunda virginibus ſanctis. 565.a
Carthaginenſis Eccleſia tempore Cypriani clariſſima. 563.e
Carthaginenſis Eccleſia preſbyters quinque Cypriano infenſiſſimi. 422.e
Carthaginenſium Epiſcoporum ſucceſſio poſt Cyprianum. 569.d
Carthaginenſis Eccleſiæ Epiſcopi, Reſtitutus, Cyrus, & alij.
Carthaginenſis Eccleſiæ vaſa aurea & argentea etiam tempore perſecutionis. 767.e
Carthaginenſia Concilia. Vide, Concilium.
Carus Imperator creatur. 657.c. eius Imperij temporis ratio. 657.c
Carus Imp. diem obiit. 660.b
Carus Imp. quid conceſſit Eccleſiæ Theſſalonicenſi. 661.c
Carus Imp. de Chriſtianis bene meritus. 667.e
Caſſia martyr Theſſalonicæ sub Dioclet. 795.e
Caſſianus Epiſcopus Hieroſolymorum. 134.a
Caſſianus martyr Alutinenſis sub Diocletiano. 757.b
Caſſianus martyr Epiſc. Tudertinus sub Dioclet. 777.e
Caſſianus Encratita hæreticus. 101.b
Caſſianus auctor hæreticorum Docitarum. 249.d
Caſſiodori error de tempore Apologiæ Iuſtini. 102.d
Caſſiodori error de Conſulatu Antonini. 136.e
Caſſius Epiſcopus Tyri. 272.e
Caſſius martyr in Gallia sub Valeriano. 584.e
Caſſius martyr in Gallia cum Gereone & ſociis. 698.b
Caſſius tyrannus inſurgit in Marcum Aurelium. 144.a
Caſſius crudelis in mortes. 212.e
Caſſius excogitauit horrenda mortis genera. 212.d
Caſſius occiditur. 210.b
Caſtellum ligneum in funere Imperatorum. 319.d
Caſtitas vera reperta tantum in Chriſtianis. 488.b longèq; præſtantior quàm continentia philoſophorum. ibid.
Caſtitatis omnia poſt habens Chriſtiani. 288.d
Caſtitas vera quæ. 66.b
Caſtitas peculiaris virtus Chriſtianorum. 228.e
Caſtitas à Chriſtianis egregiè culta. 66.c.70.e.71.b
Caſtitatus diſpendium patiens inuita, quando rea conſtituenda. 596.d
Caſtitatis Catholicorum & hæreticorum differentia. 558.b
Caſtor Agrippa ſcriptor Eccleſiaſticus. 63.d
Caſtorius martyr cum ſocijs Romæ sub Diocletiano. 776.d
Caſtorius preſbyter comes Marcellini Papæ. 739.a
Caſtrari rogat adoleſcens Chriſtianus Præſidem Alexandriæ. 70.e

Caſtra-

Caſtratio vetita diuino humanoq; iure. 353.d
Caſtrans ſe excommunicatur 353.d
Caſtratio Origenis facta non ferro, ſed pharmaco. ibid.
Caſtratio Leontij vitioſa. Vide, Leontius.
Caſtratio. Vide Eunuchus.
Caſtulus clericus Romanus martyr sub Valer. 541.c
Caſtulus Zetarius hoſpes Chriſtianorum Romæ. 673.c eius martyrium sub Diocletiano. 673.d
Cataphrygarum hæreſi quando exorta. 176.b
Cataphrygæ omnes à Zepherino Papa excõmunicati. 323.c
Cataphrygarum occaſione orta quæſtio de iterando baptiſmo hæreticorum. 522.a
Cataphrygæ. Vide, Montanus, Montaniſtæ.
Catalogum antiquorum Scriptorum qui ſcripſerint. 43.b
Catena Alexandri Papæ curant agrotos. 84.c
Catena Babylæ cum ipſo ſepulta. 448.a
Catenæ Ignatij nobiles. 51.a
Catenis Pionius ac ſocij ſponte ſe vinciunt, ne viderentur negaſſe. 455.c
Cathari. Vide infrà. Nouatiani.
Catholica Eccleſia vbi. 124.d
Catholicæ Eccleſiæ veritatis ſchola. 120.e
Catholica cõmunicatio ex formatis litteris dignoſcitur. 104.b
Catholicæ Eccleſiæ nomen confutat omnes hæreſes. 647.b
Catholica Eccleſia illibata. Vide, Eccleſia Catholica.
Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopus, titulus vetus eſt Rom. Pontificis. 481.a. Vide, Titulus, Pontifex, Papa, & Romana Eccleſia.
Catholicæ litteræ quæ dicebantur. 105.b
Catholici dicti ſimplices à Valentino. 110.d
Catholici quo ſigno diſcriminentur ab hæreticis. 121.a.498.a
Catholicos, non ſchiſmaticos, vel hæreticos inſequitur aduerſarius. 498.a
Catholicorum altercationes mutuæ longè diſpares ab impugnationibus hæreticorum. 534.c
Catholicum nomen vnde. 122.a
Catholicum nomen nonniſi ex cõmunicatione Romanæ Eccleſiæ conſequi aliquem poſſe, ratum firmumq; apud antiquos omnes. 132.d. ex eius participatione quis Catholicus dicitur: eſt hæreticus qui cum illa non communicat. 157.d. Vide infrà, Pontifex Romanus, & Romana Eccleſia.
Catilius Seuerus vir doctiſſimus. 340.a
Catulus Conſularis perſequitur Chriſtianos. 459.e
Catus cum ſociis martyr in Africa sub Diocletiano. 746.e
Cauſam orandi certum tempus ad dicendum præfixum reo & accuſatori. 395.a
Cauſaria miſſio quæ. 679.b
Cecropius dux conſpirat in Gallienum. 619.b
Cedreni error arguitur de Philippo Imp. 404.b
Celadion Epiſcopus Alexandrinus creatur. 128.d obiit. 154.c
Celebratio natalitiorum ſanctorum martyrum. 165.b. Vide, Martyrum cultus.
Celerina Senior martyr in Africa. 437.d
Celerinus confeſſor multa paſſus ordinatur à Cypriano. 436.d.437.b
Celerinus alius confeſſor ſeductus à Nouatiano. 471.d reſtituitur ad Eccleſiam Catholicam. 480.d
Celerinus alius confeſſor ſolicitus pro ſorore lapſa. 432.b
Cellulæ ſeptuaginta duorum interpretum. 361.362
Celſi, iidemq; Gentiles plures. 89.a
Celſus Epicureus quis, qualiſve. 89.c
Celſus exprobrat imperitiam Chriſtianorum, ſed refellitur ab Origene. 84.a
Celſus Epicureus procaciter inſultat in Chriſtianam religionem. 89.a. eius criminationes, obiectiones, & calumniæ nullius momenti habitæ à Fidelibus. 89.a
Celſus in Iudæos quoque oblatrat. 89.c. quid de Iudæis & Chriſtianis. 93.a
Celſus egregiè confutatur ab Origene. 90.a
Celſi obiectio de multitudine hæreſium in Eccleſia confutatur ab Origene. 122.d
Celſi calumnia de terræmotibus, quòd euenirent culpa Chriſtianorum. 400.b
Celſus Chriſtianum hominem, licet laicum, docet in Eccleſia. 353.b
Celſus Imperator creatur. 605.d
Celſus Iureconſultus sub Alexandro. 343.a
Celtæ populi iam Chriſtiani antiquitus. 101.c
Cenones Montaniſtarum qui. 185.b
Cenſura ſuſpenſionis in Eccleſia ab Epiſcopis inſtigi ſolita. 519.d.
Cenſuræ diuerſæ in Eccleſia. Vide, Pœnitentia, Excommunicatio, Eccleſiaſtica diſciplina.
Cenſura Valeriano collata cum ampliſſima poteſtate. 451.b
Cephalenij colunt Epiphanem hæreticum vt deum. 72.c
Cephro locus in Aegypto illuſtratus exilio Dionyſij Epiſcopi Alexandrini. 176.a.c
Centumcellis exulat Cornelius Papa. 497.a
Centurionis inſigne vitis. 701.a
Centurionis ius in milites. 701.b
Centurionis manu percutitur Cyprianus. 566.c
Cerdos Epiſcopus Alexandrinus. 7.e 49.c
Cerdones duo. 7.e
Cerdo hæreſiarcha, eiúſque hæreſis. 115.b. ex qua ſchola prodiit. 115.d
Cerdo quando venit Romam. 115.c
Cerdo Romæ recantat palinodiam. 115.d. eius inconſtantia. 115.d
Cerdo iterùm venit Romam. 132.a
Cerdo reuerentiam eſt maieſtatem Romanæ Eccleſiæ. 132.a
Cerdo iterum exomologeſin Romæ facit. 132.b
Cerdo agit Romæ sub Aniceto. 166.c
Cerealis Conſularis cuſtos Cornelij Papæ. 499.e
Cerealis cum Salluſtia coniuge credentes facti ſunt martyres. 500.c
Cerealis familia Romæ nobilis. 96.a
Cerealis martyr Romæ sub Hadriano. 96.a
Ceremoniæ Eccleſiaſticæ à temporibus Apoſtolorum. 42.e
Ceremoniæ recipiendorum pœnitentium. 327.c. Vide, Pœnitentes.
Ceremoniæ quibus Imperatores referebãtur inter deos. 318.d
Ceremoniæ. Vide, Eccleſiæ ritus.
Cereos ac faces geſtare ſolitos in funere Chriſtianos. 566.a
Cerus in prælio, & in pace leones qui. 280.d
Chaldæi nominati interdum à Gentilibus Chriſtiani. 107.e
Chariſmata in Eccleſia ſemper conſeruata. 233.e
Charitas & concordia in martyribus præcipuè culta. 574.b
Charitas & pax cum proximo ſeruanda, viſio de ea oſtenſa martyri. 674.d.678.a
Charitas Chriſtianorum. Vide. Chriſtieni.
Charitina martyr Romæ sub Marco. 150.b
Chariton confeſſor ex reſcripto Taciti liberatus exercuit vitam monaſticam. 639.d 653.e
Chariton martyr Romæ sub Marco. 150.b
Charta vſus frequentior quàm membranæ. 106.b
Cheludonius martyr in Hiſpania filius Marcelli Centurionis. 702.d
Charemon Aſſeſſor à dæmone ſuffocatur. 744.a
Charemon diaconus Alexandrinæ Eccleſiæ sub Dionyſ. 545.e
Charemon Epiſcopus in Aegyptofuga lapſus, amplius non inuentus. 442.b
Cherinthus docuit poſt Carpocratem. 155.b. eius longæuitas. ibid.
Chærſõna ciuitas trans Pontum. 5.b
Chiones contubernalis Plotini Romæ. 388.e
Chionia martyr cũ aliis Theſſalonicæ sub Diocletiano. 794.e
Chochibas dux Iudæorum. 66.e
Chorebus Præfectus martyr sub Pio. 100.e

Chry-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Chrysanthus martyr Romæ cũ Daria sub Numeriano. 661.d
Chrysotelus martyr in Persia sub Decio. 460.a
Chrysophora alumna Dionysij Episcopi Corinthiorum. 196.b
Chrysogoni litteræ ad Anastasiam. 706.d.e
Christena martyr cum Callista Cæsaream in Cappadocia sub Diocletiano. 782.a
Christiana religio longè latèq; mirificè propagata, locag, omnia Orbis impleuit. 2.b.c.95.c.417.c
Christiana religio miraculis demonstrata & stabilita. 89.c 489.a. & seq.
Christiana religio qua occasione ad barbaros quoque progressa. 596.a. & seq.
Christiana religio ex persecutione magis propagata. 24.b 295.c. & seq.
Christiana religio exemplo inuicta constantiæ martyrum aucta. 295.c
Christiana religio attulit adimentum collabenti Romano Imperio. 173.c
Christiana religio condimentum totius Orbis. 228.d
Christiana religio quas exsiccauit lacunas turpitudinis. 87.c
Christiana religio longè locupletior factis egregijs, quàm Gentilitas. 385.b
Christiana religio cur abundet hæreticis. 123.a.c
Christiana religio cum magis infamatur, tum amplius nitet. 71.b
Christiana religio occasione scelerum hæreticorum vehementer infamata. 69.d.70.b.71.72
Christiana religio obmutescere fecit idola. 2.d
Christiana religio turpi imagine derisioni exposita. 285.d
Christiana religio visa Gentilibus prorsus extincta, vel brevi extinguenda, surgit valentior. 787.a
Christianæ religionis excellentia. 83.d
Christiana femina damnari solita ad lenones. 288.c.d

Christianorum persecutio.

Christiani è numero bonorum à Gentilibus electi. 4.b
Christiani cur ab Imperatoribus, qui probi visi sunt, persecutionem passi. 7.d
Christiani in Asia à Plinio Proconsule vexati. 22.b
Christiani ciues Romani Romam ad supplicium mittebantur. 22.c
Christiani sponte se offerentes martyrio. 24.c.77.a.148.d
Christiani iniuria mendates habiti. 56.a
Christiani qui ex Iudæis prognati erant, grauiùs sunt vexati. 62.e
Christiani infamati ex factis hæreticorum. 69.d.157.a
Christianos cum se dicerent Gnostici, horribilia scelera perpetrabant. 69.d
Christiani à Iudæis grauia passi. 82.a
Christiani vbiq, terrarum quæruntur ad necem. 93.b
Christiani dicti Biothanati. 96.b
Christiani sub Traiano vexati. 3.d.4.e.5.b
Christiani sub Hadriano vexati. 62.c
Christiani sub Antonino Pio vexati. 101.d.107.a
Christiani sub Marco vexati. 214.d.227.c
Christiani vexati sub Severo. 278.a.289.a.290.d
Christiani sub Alexandro vexati. 344.d
Christiani sub Iulio Maximino vexati. 391.d.393
Christiani sub Decio afflictati. 416.c.& seq 418.b
Christiani sub Valeriano vexati. 491.d. & seq.
Christiani sub Gallo & Volusiano vexati. 484.c.491.b
Christiani sub Claudio vexati. 619.c
Christiani sub Diocletiano vexati. 710.c.& seq.
Christiani sub Max. Herculio vexati. 695.d
Christiani sub Maximiano Galerio vexati. 717.a. & seq.
Christiani exagitati calumnijs à Gentilibus. 108.c.131.b. 143.d.156.c.168.d.e.214.e.228.d.278.e 286.a.289.b. 292.c.316.a.d.505.e
Christiani nominati perturbatores Reipublicæ. 145.c
Christiani simplices nominati. 110.d
Christiani dicti noui homines. 141.a
Christiani dicti inertes à Gentilibus. 288.d.e
Christiani vi foras pellerentur, acclamabatur in sacris Gentilium. 113.a
Christianis obiici solita mala cuncta quæ euenirent. 130.d. 168.c.e
Christiani in Asia edictis Proconsulis vexati. 459.a
Christiani absque nouo edicto iure antiquo Romanorum necidabantur. 143.c.144.a
Christiani rei constituti criminis immanissimi. 144.a
Christiani petebantur ad leonem. 168.a
Christiani spoliati bonis. 175.d
Christiani cum benefacerent, nulla illis gratia, sed ea sunt tributa diis Gentium. 210.b
Christiani deterioris conditionis, quàm rei maiestatis. 211.b
Christiani mirificè aucti numero. 22.c.212.a
Christiani Prophetarum vetiti lectione à Marco Imperatore. 213.a
Christiani locis publicis interdicti. 213.a
Christiani obstinati, non constantes habiti à Gentilibus. 22.b 223.c
Christiani ceteris hominibus deteriores habiti. 226.d
Christiani rei maiestatis habiti. 278.c dicti hostes Imperatoris. 278.e.295.a
Christiani derisi imagine asini à Gentilibus. 285.b
Christianis obiici solita quæ erant Iudæorum. 286.a
Christianis solita irrogari supplicia. 288.c
Christianis detrahere solitas turpes personas, cur ita. 289.b
Christiani cum occidantur, magnum affertur detrimentum Reipub. 289.b
Christiani cogebatur iurare per Genium Imperatoris. 292.a
Christiani in sepulchris patiuntur iniuriam. 295.a
Christiani cum inquiruntur, quàplurimi deteguntur. 295.d
Christiani augentur numero, cùm persecutionem patiuntur. 295.e
Christiani non derelinquuntur à Deo cùm tentantur. 299.d.e
Christiani redimebant, cùm liceret, pacem pecunia. 304.a
Christiani occisi nunquam relicti inulti. 322.d.501.b.508.c.595.d
Christiani coguntur ab Elagabalo vt colerent deum suum. 334.a.337.a
Christiani erunt omnes, respondit oraculum. 340.b
Christiani Romæ litigant cum popinarijs pro loco Tabernæ meritoriæ. 340.e
Christianorum causa fieri terræmotus, obiectabant in eos Gentiles. 400.a. al.ag, mala fieri eorum causa dicebant. 506.d. & seq.733.d
Christiani à Gentilibus habiti infames. 287.a
Christiani populari tumultu exagitati. 413.d
Christiani extorres periere in deserto.
Christiani à persecutoribus tentati deliciarum illecebris atq; libidine. 443.b. & seq.
Christiani cùm patiuntur, à Deo sublevantur. 693
Christiani vt magi à Gentilibus exagitati. 673.b
Christiani vetiti vendere & emere vt alia absque thurificatione. 675.a
Christiani seditionis insimulati, eo quòd non conueniant cum aliis. 633.b
Christiani prorsus extincti, vel omnino breui extinguendi Gentilibus visi sunt. 787.a. & seq.
Christiani in Oriente tempore Galerij fugam arripiunt. 897.a
Christianorum constantiam in tormentis dæmones admirati. 222.c
Christianorum irrisores facti sunt ipsi Christiani. 777.a
Christianorum ecclesiæ iussi demoliri. 719.b. *Vide* Ecclesiæ.
Christianorum libri iussi comburi. 719.b. *Vide* Libri.
Christianorum nomen vbi primùm inuentum. 18.c

Chris-

Christianum nomen crimini vertebatur. 7.d.226.e.399.d. *abolenit Hadrianus nominis inuitam, statuens non ob nomen, sed ob delictum accusari licere Christianos.* 80.b
Christianum nomen potentissimum. 199.e
Christianum nomen ob hæreticos infame redditum apud Gentiles. 157.a.199.e.287.a

Christianorum mores.

Christiana quænis Ecclesia longè præstantior moribus quonis Senatu & conuentu philosophorum. 77.d
Christiani qui, qualesve futuri essent, à Sibylla descripti. 107.d
Christiani agunt conuentus antelucanos. 22.d
Christiani iuramento se obligabant vitæ innoxiæ. ibid.
Christiani castitatis amantissimi. 66.c.70.e
Christiani numquam mentiri, sed veram prædicere soliti. 56.b
Christiani exhortabant spectacula, præcipuè sanguinis. 71.b 228.b. 311.c
Christiani vitam ducebant ex institutione diuinæ sapientiæ. 71.b
Christiani longè moribus præstantiores philosophis. 77.d.83.c
Christiani effecti eruditissimi viri ob illorum vitam incomparabilem. 84.a
Christiani in patiendo hilares. 128.c
Christiani libenter conferebant pecuniam in redemptionem captiuorum. 482.c.& seq.
Christiani prauos mores Orbis vbique corrigunt. 197.e
Christiani numquam fuerunt tyranni, vel socij tyrannorum. 211.e
Christiani constantissimi, & optimis moribus imbuti. 222.e *in quo etiam longè superabant Gentiles.* 228.a.232.a
Christiani detenti in carcere alebatur agape Christianorum. 283.b. *magna cura de illis haberi solita.* 424.e.547.e
Christiani probati castissimi etiam testimonio Ethnicorum. 288.c
Christiani spernebant vnguenta, nisi ad mortuorum vnctionem. 289.a
Christiani vtilissimi Reipublicæ. 288.d. *quibuscumque & vbique proficiat.* 502.d 593.b
Christiani libentissimè pendebant vectigalia atque tributa. 289.b
Christiani respuebãt Gentilium prauos mores & superstitiones, cetera verò sectabantur. 288.a
Christiani innocentissimi. 289.b
Christiani soliti detrudi in carcerem ob nomen tantùm, non autem ob crimen aliquod. 227.c
Christianorum singulorum mores exquiri soliti in conuentu publico. 341.c
Christiani Imperatores primi purgauerunt Vrbem face prauorum morum. 348.c
Christiani rudes moribus præstant philosophis. 388.b
Christiani iusti ac probi etiam oraculi Gentilium testimonio comprobati. 721.a
Christiani cùm aliis virtutibus, tum præcipuè pollent castitate. 388.b
Christiani propensiori cura sunt erga carceratos fratres. 283.b.424.b.547.c
Christiani adolescentis constantia præcidentis sibi linguam, & proicientis in scortum. 443.c
Christiani communes casus aduersos ferre soliti magna animi tranquillitate. 508.e.686.a
Christiani diuerso modo ac sine castitatem excolunt ab hæretico. 558.e
Christiani qua charitate sint erga morbidos. 685.e
Christiani quæ supellectilia habere solerent. 687.c
Christianos ritus malè imitari Gentiles in sacris Isidis. 241.e

Christianorum mores corrupti.

Christiani non omnes iisdem imbuti moribus: ob vitæ disciplinam corruptam lapsi quamplurimi. 22.b
Christiani complures, more Gentilium, exornabant postes, & accendebant lucernas: ex eis vnus punitus diuinitus. 278.d
Christiani adeuntes spectacula à Deo puniti. 288.e
Christiani mores relaxati tempore pacis Ecclesiæ, qui, qualesve essent. 416.e
Christiani apostatæ à fide tempore persecutionis. 418.d.& *seq. eorum, mores. Vide*, Lapsi, Apostata, & Canones pœnitentiales.
Christiani qui esse spurij conuincantur. 672.b
Christiani lasciuo cultu arguuntur apostatæ. 672.c
Christiani confessores lapsi in fornicationem. Vide, Confessores.
Christiani corruptis moribus viuentes, occasio fuerunt seuissimæ persecutionis. 720.c
Christiani confessores lapsi in schisma Vide, Confessores.
Christiani lapsi in apostasiam, schisma, vel hæresin qualibus essent moribus teterrimis comparati. Vide, Apostata, Schismatici, Hæretici.
Christianus ex Consule factus apostata, quàm turpis effectus. 241.a

Christianorum ordines, officia, & exercitia.

Christiani diuersi ordinis atq; status in Ecclesia. 170.a
Christiani quamplurimi militabant. 285.e
Christiani milites in expeditione Marcomannica precibus liberant exercitum periclitantem. 173.a.202.a.203.a.e
Christiani milites quale præstarent iuramentum militiæ. Vide, Iuramentum.
Christiani obtinere poterant magistratus. 212.e
Christiani iurabant Principibus fidelitatem. 163.c
Christiani frequenter orare solent pro Imperatoribus. 211.e. 229.a.279.e
Christiani eadem exercitia & opificia exercere soliti, quæ Gentiles, abstinentes à superstitione, & prauis eorum moribus. 267.a 288.e
Christiani Gentiles obsessos à dæmone liberabant. 289.c
Christiani inter loquendum soliti incutere timorem Gentilibus de futuro iudicio. 214.b
Christiani eruditi publicè profitebantur philosophiam, audientibus Gentilibus. 386.a
Christiani vtiliter addiscebant seculares scientias, & alios eas docebant. 386.e.387.b.638.c
Christiani ministrabant in Palatio Imperatoribus. 391.c
Christiani soliti Eucharistia sumptione se armare ad martyrium. 584.e
Christianorum officia tempore pestis. 504.& *seq.* 593.594
Christiani morientes ob ministerium exhibitum fratribus pestis contagio affectis habiti vt martyres. 594.c

Christiani ritus & cultus.

Christiani non habuerunt ad sacra facienda templa more Gentium, sed ecclesias, differentia inter has voces. 316.d 317.a
Christiani extra Vrbem sepeliri soliti. 346.b *quando cœpti sepeliri intra Vrbem.* 348.a
Christiani quolibet die Dominico conuenire soliti ad Synaxes. Vide, Dominicum.
Christiani ornare soliti ecclesias frondibus atq; lucernis. 278.a
Christiani corpora defunctorum vnguentis condire soliti. 289.a
Christiani nequaquam sepeliebant defunctos vna cum Gentilibus. 520.a
Christiani atrati in funere. 505.e
Christiani solitis nigra induti veste incedere. ibid.
Christiani Aegyptij albis vestibus indui soliti. 506.a
Christiani qui pallio vtebantur. infrà, Pallium, Vestis.
Christiani induebantur vestibus similibus reliquis hominibus. 275.e
Christianorum supellex Crux, & arca pro seruanda Eucharistia. 688.e
Christophorus martyr in Lycia sub Decio. 458.d
Christi anni. Vide, Chronologia, & Anni.
Christi passionis die à Diocletiano iussa sunt ecclesiæ prosterni. 724.e

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christum hæretici sic prædicant, vt destruant. 64.a
Christum crucem passum negabant Basilides & alij hæretici. 64.c
Christum aduersarium Deo Iudæorum esse, blasphemabant Saturninus, & qui ab eo descenderunt hæretici. 67.d
Christum diuinitate Carpocras exuebat. 68.a
Christum passum memoria recolendum in sacrificio Missæ. 85.b
Christum vbique in Ecclesia regnantem admiratus est Orbis. 101.d
Christum vera carne Marcion & Manichæi priuabant. 117.d. Vide, Marcion, & Manes.
Christum duxisse carnem è cælo, dixit Apelles. 119.d
Christum asini effigie pinxerunt Gentiles in ignominiã Christianæ religionis. 285.a.b
Christum sumendo in Eucharistia, se præparabant Fideles ad martyrium. 484.e
Christum negans arripitur à dæmone, & linguam sibi dilaniat. 467.a
Christum negantes. Vide, Lapsi.
Christus à Gentilibus creditus magus. 673.b
Christus faciens sacerdotes vlciscitur in eos spernentes. 506.a
Chrocus comes S. Ignatij. 30.d
Chrocus Germanorum dux, hostis Christianorum. 653.a
Chromatius Præfectus Vrbi, factus Christianus, frangit idola. 663.c. alia res ab eo gesta. 669.a
Chronidas cum sociis martyr in Oriente sub Antonino Pio. 100.e
Chronologia Agonalium Capitolinorum. 397.e
Chronologia annorum Christi ex Irenæo. 115.b
Chronologia annorum Christi ex Iustino martyre. 106.e
Chronologia annorum Christi ex Tertulliano. 115.a
Chronologia annorum Rom. Pontificum per Consules mendax. 133.c
Chronologia annorum Imperatorũ certior reddita. 51.d.78.d
Chronologia auctoris sæpè testata. 625.a.641.a
Chronologia auctoris ex Consulibus rectè stabilita. 572.a
Chronologia auctoris certior reddita ex Clemente Alexandrino. 253.d
Chronologia auctoris plurimis testificationibus comprobata. 415.d
Chronologia Censorini. 397.e.398.c
Chronologia gentium diuersarum ex Eusebio 641.
Chronologia per Olympiades. 397.e
Chronologia ab Vrbe condita. 398.a
Cibi quo modo coinquinent homines. 596.d
Ciborum delectus sacrilegus ex Marcione. 118.a
Ciborum delectus qui suspectus. 245.b
Cibum Manes blasphemabat, antequam comederet. 645.b
Ciceronis libros aduersus deorum cultum comburendos esse dictitabant Gentiles. 108.a.713.d
Cicuta adhibita ad consequendam castitatem. 388.c
Cilices martyres sub Diocletiano. 806.a
Cinctus Seuerus Præses consuluit Christianis. 295.b
Cineres sanctorum martyrum proiecti in flumen. 221.d
Circensibus spectaculis acclamata est persecutio in Christianos sub Diocletiano. 711.b
Circuitus Petri, liber qualis. 19.a
Circulares litteræ quæ. 105.c. scriptæ à Clero Romano sede vacante. 423.c
Cirtæ in Numidia carnificina martyrum. 579.a
Cirtæ conuentus habitus Episcoporum Traditorum. 747.c. Acta eius conuentus. ibid.
Cithinus martyr cum sociis Carthagine sub Seuero. 291.c
Clades diuinitus immissa ob necem Christianorum. 130.b. 194.d
Clades à martyribus prænisa, ac prædicta. 594.c
Clades quæcumque adscribi solitæ Christianis, quòd deos non colerent. 131.b. Vide, Calumniæ.
Clades omnes ad profectum Euangelij prouenisse. 596.a
Cladis Romanæ Imp. sub Gallieno. 595.c. Vide, Rom. Imp.
Clarus Episcopus Ptolemaidis. 272.c
Classes pœnitentium diuersorum. 597.c
Claudia coniux Philippi Præfecti Augustalis. 292.b
Claudia filia Crispi fratris Claudij Imp. ex qua natus est Constantius pater Constantini. 619.c
Claudianus martyr in Lycia cum sociis sub Decio. 458.d
Claudij Palatium in Vrbe. 538.c
Claudius Eusthenius historicus scriptor Vitæ Diocletiani. 664.a
Claudius gener Marci Aurelij Imp. 192.a
Claudius imperat occiso Gallieno. 619.b.& seq. eius origo & genus. 619.b.c. ex quo Constantinus Magnus. ibid.
Claudius Imp. in Christianos insensissimus bellis detinetur, ne in eos citius sæuiat. 619.e
Claudius Imp. rediens in Vrbem sæuiit in Christianos. 619.e.& seq.
Claudius Imp. occidi iussit milites Christianos. 620.b
Claudius Imp. edictum promulgat contra Christianos. 620.d
Claudius Imp. moritur peste. 624.e
Claudius latro insignis in Palæstina. 274.c
Claudius martyr in Gallia sub Aureliano. 637.e
Claudius martyr cum Asterio & Neone Aegeæ in Cilicia sub Diocletiano. 664.e
Claudius martyr, Marcelli Centurionis filius, in Hispania sub Diocletiano. 609.c.781.e
Claudius martyr Romæ cum Marcellino Papa sub Diocletiano. 789.d
Claudius martyr cum Nicostrato & sociis Romæ sub Dioclet. 776.d
Claudius sequester coniugij Susannæ cum Maximiano Galerio, credit in Christum, & factus est martyr. 689.e & seq.691.c. 295.b
Claudius medicus index delectus in disputatione Manetis, cum Archelao. 643.c
Claudius Venatus insignis orator sub Alexandro. 337.a
Claudius Proconsul in Cappadocia. 295.b
Claues Ecclesiæ Nouatianus hæreticus negabat. 482.a
Clearchus iussu Commodi occidit Perennem. 248.c
Clemens Papa exulat sub Traiano. 5.c
Clemens Papa cognatus Imperatoris. 19.e. eius doctrina excellens. 19.e. Vide, Clementis.
Clemens Alexandrinus Athenis natus. 261.d
Clemens Alexandr. epitomen scripsit Ecclesiasticæ disciplinæ. 262.b
Clemens Alex. fidelis custos traditionum. 244.a
Clemens Alex. quid senserit de fuga tempore persecutionis. 303.e
Clemens Alexandrinus quando claruit. 260.e. eius præconia. ibid.261.b
Clemens Alex. in schola Origenem habuit successorem. 262.a
Clemens historicus. 261.d
Clement philosophus Platonicus Gentilis. 42.c
Clementis Alexandrini scripta apocrypha. 262.a
Clementis Alex. scripta depranata ab hæreticis. ibid.
Clementis Papæ Acta. 5.c
Clementis Papæ opera Ibericredunt. 5.a
Clementis Papæ martyrium. 12.a
Clementis Papæ miracula post mortem. 12.c.e
Clementis Canones Apostolorum. 14.e. quot, cuius fidei. 15.a.b. & seq.
Clementis Constitutiones Apostolorum. 14.c
Clementis Papæ decreta. 13.b
Clementis doctrina Apostolorum. 14.c
Clementis Papæ scriptæ Epistolæ. 13.c
Clementis Papæ Epitome. 19.c
Clementis Itinerarium. 19.a

Clementis Missa. 19.d
Clementis nomine multa supposita. 14.a
Clementis Recognitiones. 19.a
Clementis sedis vacatio. 20.a
Cleobolus sophista iudex in causa Manetis. 643.c
Clericæ litteræ quæ. 106.a
Clerici cælibatum custodiunt. 813.b.c
Clerici collegæ dicti Episcoporum. 421.d
Clerici habitare non debent cum feminis. 425.c
Clerici indumentum erat caracalla. 320.b
Clerici contumaces coercendi. 516.e
Clerici contumacia declinat in hæresin. ibid.
Clerici lapsi ad laicam tantùm communionem admittantur. 519.c 526.e
Clerici recedentes ab ecclesia sine licentia Episcopi etiã tempore persecutionis, Ecclesiastica censura plectendi. 433.b
Clerici Romanæ Ecclesiæ iniustè calumniam passi de Tertulliano & a Tertulliano. 380.d
Clerici Rom. Ecclesiæ, sede vacante, vniuersalis Ecclesiæ curam susceperunt ex munere. 421.a.423.434.a.e.& seq.
Clerici Romanæ Ecclesiæ de obitu Fabiani Papæ scribunt litteras ad omnes Ecclesias. 421.b
Clerici Romanæ Ecclesiæ docent verbis & exemplo vniuersam Ecclesiam. 422.a
Clerici Rom. Ecclesiæ dant litteras ad Africanam Ecclesiam, eademq; vbique promulgatæ. 436.c
Clericis Rom. Ecclesiæ quantum tribuat Cyprianus. 432.c
Clerici Romanæ Ecclesiæ scribunt ad Cyprianum. 431.e
Clerici Romanæ Ecclesiæ tenacissimi antiquæ disciplinæ. 433.a
Clerici Romanæ Ecclesiæ, vacante sede, dant litteras ad omnes Ecclesias. 434.a
Clerici Romanæ Ecclesiæ, sede vacante, præscribunt leges vniuersæ Catholicæ Ecclesiæ. 434.a.b
Clericorum Romanæ Ecclesiæ constantia in diligendo Pontificem tempore maioris persecutionis. 464.b
Clericorum Romanæ Ecclesiæ modestia in non deligendo Pontificem absque fratribus. 420.e
Clericorum Romanæ Ecclesiæ numerus. 472.b
Clericorum Romanæ Ecclesiæ martyrium sub Diocletiano. 742.b.& seq.
Clericorum Romanæ Ecclesiæ martyrium sub Valeriano. 541.d
Clericorum victus ex menstruis stipendiis, quæ accipiebant ab Episcopo. 518.e. ex quo dicti sunt clerici spartulantes, ex sportulis quas acciperent. 518.e
Cloacæ Vrbis sepulchra martyrum. 674.c
Clodius Balbinus Imperator. 304.d
Coddiani Gnostici hæretici. 73.b
Codratus martyr Corinthi sub Decio 459.e
Cœmeteria, nomen vnde. 346.c.d.e
Cœmeteria Vrbis quot, vbi, & eorum nomina. 346.c.& seq.
Cœmeteria cuius essent structuræ. 81.d. descripta quoque à S. Hieronymo, & Prudentio. 347.b.d
Cœmeteria frequentare solebant precum causa Christiani. 347.b.544.c
Cœmeteria inuisebat quolibet die Dominico S. Hieronymus. 347.b
Cœmeteria recipiebant tantùm defunctos Christianos, non autem Gentiles. 520.e
Cœmeteria ne adirent Christiani prohibentur edictis Imperatorum. 544.e.589.b
Cœmeteria adire concessum illis à Gallieno Imp. 588.e
Cœmeteriũ Priscillæ describitur. 81.d
Cœnæ Thyesteæ calumniosè tributæ Christianis. 71.a. Vide Calumniæ.
Colarbasius hæreticus. 198.d. 200.d
Collecta pecuniarum à Cypriano indicta pro redemptione captiuorum. 482.c
Collega, nomen quid significet, & quo modo vsurpari solitum Ecclesiastice. 421.d
Collecta, Dominicum, Missa idem. 757.e
Collectam celebrabant Christiani clandestinè etiam tempore persecutionis. 757.e.758.b.c.d
Collectam celebrare, ex necessitate incumbere Christianis. 760.d
Collutio locus nobilitatus exilio Dionysij Episcopi Alexandrini. 546.e
Columba Senonensis martyr sub Aureliano. 638.a
Columba diuinitus apparuit in ordinatione Fabiani Papæ. 395.a
Columna cochlis erecta à Traiano. 26.a. super eam statua S. Petri. 26.a
Columna Antoniana conseruat memoriam victoriæ Marcomannicæ operæ Christianorum obtentæ, superq; eam statua S. Pauli. 214.b
Columnæ erectæ Diocletiano de expugnata Christiana religione. 786.a
Comanæ ciuitati in Ponto datus Episcopus Alexander Carbonarius. 384.a.b
Comes Officiorum, magistratus. 5.e
Commemoratorium, idem quod Inuentarium. 767.d
Commodus Cæsar filius Hadriani moritur. 95.e
Commodus filius M. Aurelij Consul simul & Imperator creatus. 213.b
Commodus moribus depranatus. 231.b
Commodus quos habuit magistros. 231.b
Commodus post patrem imperat. 237.d
Commodus deterior Nerone & Caio. 237.e.238.a
Commodus à Deo reguare permissus vltor sanguinis Christiani. 238.a
Commodus bene habuit Christianos. 238.a
Commodus expilat templa deorum. 238.a
Commodus Isidis cultor. 241.a
Commodus initiatur sacris Isidis. 241.b
Commodus strangulatur. 253.b
Commodus relatus inter deos. 253.c.277.b
Commodo dicatum templum, & institutum est sacerdotium 253.c
Compedum foramina ad cruciandum parata. 444.d
Communicatio Catholica per litteras Formatas exhiberi solita. 104.e
Communicatio etiam impartiri absentibus ex missione Eucharistiæ. 272.b
Communicatio tantùm laica danda lapsi clericis. 477.c
Communicationem Romanæ Ecclesiæ surripere conati sunt schismatici & hæretici. 486.d
Communicatoria litteræ quæ essent. 104.e
Communicatione cum Romana Ecclesia quis ostenditur esse Catholicus. 436.b.486.d
Communicatione excludi Romanæ Ecclesiæ, esse hæreticum constituere. 436.b. Vide, Ecclesia Romana.
Communis seu Vulgata editio quæ olim. 366.b
Communis editio antiquæ quo modo exoleuit. 368.d
Communis editio diuersi generis. 367.a
Communis editio nostra ex Veteri Nouaq; constata. 369.b
Communis editio nostra ex quibus constet. 369.b
Communis editio noui Testamenti monstratur esse S. Hieronymi. 370.e. Vide, Editio.
Concilia in Asia & Græcia multa tempore Commodi Imperatoris celebrata. 181.e
Concilia cogi arbitrio Rom. Pontificis. 270.e.271.e
Concilia absque auctoritate Romani Pontificis nihil solita definire. 181.d
Concilia diuersarum Ecclesiarum occasione temporis Paschatis. 269.a.270.b
Concilia diuersarum Ecclesiarum coacta ob exortum schisma Nouatianorum. 483.d.e

Universidad de Deusto
Biblioteca

Concilia in prouinciis cogi potuisse tempore persecutionis. 755.c.756.a
Concilia Africana celebrata sub Agrippino Episcopo Carthaginensi. 329.d
Concilium Africanum aduersus Priuatum haereticum 399.c
Concilium Africanum sub Cypriano tempore Cornelij Papae. 475.a
Concilium Africanum scribit ad Cornelium Papam. 477.c
Concilium Africanum sub Valeriano Imperatore. 517.d 525.a
Concilium Africanum in causa Basilidis & Martialis. 520.c
Concilium Africanum LXXI. Episcoporum. 525.c
Concilium Africanum LXXXVII. Episcoporum. 528.a.b
Concilium in Africa Episcoporum XLII. in causa Nouatianorum. 483.e. ex eo Synodica ad Cornelium. ibid.
Concilium Antiochenum Apostolorum. 18.c
Concilium Antiochenum occasione Nouatianorum. 493.d
Concilium Antiochenum prius contra Paulum Samosatenum. 610.& seq.
Concilium Antiochennm posterius contra Paulum Samosatenum. 617.a
Concilium Antiochenum posterius fidei professionem edidit. 630.a
Concilium in Arabia aduersus Beryllum Bostrorum Episcopum sub Gordiano Imp. 401.b
Concilium in Arabia aduersus negantes immortalitatem animae. 409.a
Concilium in Asia celebratum in causa Paschatis. 270.e
Concilium in Asia celebratum in causa rebaptizationis. 522.c
Concilium in Asia Synadis celebratum. 523.c
Concilium Carthaginense tempore Valeriani sub Cypriano. 524.d
Concilium Cirtense, eiusq; Acta inter Episcopos Traditores. 747.c & seq.
Concilium confessorum in carcere habitum, fingi à Donatistis. 763.b
Concilium in crypta Sinuessana habitum. 770.b.& seq.
Concilium Eliberinum 311.d.& seq.
Concilium in Gallia in causa Paschatis. 270.c
Concilium Iconiense in Seleucia 523.c.& seq.
Concilium in Palaestina de tempore Paschatis. 269.b.& seq. 275.a
Concilium in Palaestina sub Theophilo Episcopo Caesariensi, iubente Victore Papa. 269.b
Concilium in Ponto. 270.c
Concilium Romanum sub Victore Papa. 270.a
Concilium Romanum celebratum vacante sede. 434.a
Concilium Romanum LX. Episcoporum aduersus Nouatianum. 483.d
Concilium Romanum aliud sub Cornelio. 483.e
Concilium Romanum in causa Dionysij Episcopi Alexandrini. 598.c
Concilium Synadense in Asia. 523.b
Concordia martyr Romae sub Valeriano. 560.e
Confessores & martyres quibus differant. 428.c 669.c
Confessores superbi lapsi in fornicationem. 423.b.c
Confessores Romani clerici accepti à Nouatiano, lapsi in schisma. 468.d.471.b
Confessores schismatici resipiscunt, & poenitentes à Cornelio recipiuntur. 479.b.480.a & seq.
Confessores schismatici quid profitentur ante Cornelium. 480.a
Confessorum littera de sua resipiscentia. 480.b.& seq.
Confessores potius quam professores esse debent Christiani coram Praesidibus. 662.a
Confessorum magnanimitas atque constantia. 572.c.& seq.
Confessores soliti scribere litteras de lapsis ad Episcopos. 428.d
Confessoria littera quae. 105.
Confessores quidam incauti in dandae pace lapsis. Vide, Lapsi.
Confessoribus se Christianus adiungit. 582.a
Confiteri peccata sua Philippus Imperator iubetur. 403.b & seq.
Congregatio siue Consistentia in Ecclesia quid. 598.a
Coniugium respuit Marcion. 117.c. Manes, & alij. Vide, Manes.
Conon martyr in Cypro sub Decio. 459.e
Conon martyr Iconij sub Aureliano. 638.d
Conscientia pura facit contemnere omnia tormenta. 221.c
Consecrandi aliquem in deum ritus. 103.b.c
Consistorium idem quod presbyterium. 479.e
Constantiam Christianorum, obstinationem esse dixerunt Gentiles sapientes. 222.b.c.d
Constantiam Christianorum in tormentis daemones admirati. 222.c
Constantini Imp. edicti pars recitatur de probitate Christianorum. 638
Constantini Imperatoris genus. 618.d
Constantini in Decium inuectiua. 466.b
Constantino multa tribuuntur, quae non probantur. 817.b & seq.
Constantinus in Valerianum inuehitur. 687.d
Constantinus perperam expunctus in edicto Galerij. 687.d
Constantinus Romae à patre relictus. 815.e
Constantinus obtentu religionis obses detentus. 815.e
Constantinus fugit in Brittanniam. 815.e
Constantinus interfuit patris morienti. ibid.
Constantinus sept insidiis appetitus. 817.a.& seq.
Constantinus à Deo electus tamquam alter Cyrus. 817.d
Constantius Chlorus eligitur Caesar. 687.e
Constantius Chlorus repudiata priori vxore, accepit Theodoram filiam Maximiani. 687.e
Constantius Caesar adoptatur ab Herculio. ibid.
Constantius est appellatus Augustus. 787.d
Constantius August. cum Galerio dimisit Romanum Imperium. ibid.
Constantius quibus imbutus moribus. 787.a
Constantius quibus thesauris glorietur. 788.c.& seq.
Constantius explorat fidem suorum, purgátque familiam suam. 788.e
Constantius noluit persequi Christianos. 789.b
Constantius numquam cessit collega aliquam partem Imperij. 813.b.& seq.
Constantij pietas insignis. 787.e.788.a.b.& seq.816.c
Constantij obitus & eius sunus. 816.e
Constantius Perusia Episcopus martyr sub Marco. 192.d
Constantius Treueris martyr sub Diocletiano. 778.d
Consubstantialis Dei Filius Patri, vox à maioribus vsurpata. 630.a.& seq.
Consularis apostata. 242.a
Consulatus duo superadditi Fastis corruptis. 571.c.& seq.
Consulatus suffecti vt numerarentur cum ordinariis, Seuerus Imp. instituit. 300.b
Consulatus inuersim in Fastis reperiuntur. 51.c 78.c
Consules ordinarij aperiunt annum, & adscribuntur Fastis. 8.b
Consules suffecti & allecti qui. 398.b
Consulum iterum creatorum praerogatiua. 192.b
Contestatio Irenaei suis scriptis ab ipse appesita. 201.e
Contrahere Christianis vetitum absq; thurificatione. 675.d
Conuentus celebrat Dionysius Alex. vbicumque inueniatur tempore persecutionis. 546.e
Conuentus Christianorum habiti sunt à Gentilibus conuiationes. 23.b
Conuentus Christianorum vetiti à Traiano. 4.c
Coracion Nepotianus recantat palmodiam. 604.e
Cordubenses martyres sub Diocletiano. 782.e
Corne-

Cornelius Antiochenus Episcopus creatur. 84.b
moritur. 107.b
Cornelius Clementis discipulus. 12.d
Cornelius martyr Lugduni sub Marco. 225.a
Cornelius Papa electus in Pontificem. 464.b. quomodo fieri contigit.
Cornelius Papa virtutibus ornatus. 464.c.e
Cornelius Papa quando electus. 464.c.& seq. 465.b
Cornelius Papa scripsisse dicitur epistolam de translatione corporum Apostolorum. 338.d
Cornelius Papa vrgetur calumniis. 470.a
Cornelius Papa quo modo restituit in Ecclesiam Trophimum Episcopum lapsum. 470.b
Cornelius Papa scribit ad Cyprianum de Nouato redeunte in Africam. 478.d.479.c
Cornelius Papa accipit litteras à Concilio Africano. 477.d 485.b
Cornelius Papa restituit lapsos confessores schismaticos poenitentes. 479.c.& seq.
Cornelius Papa scribit litteras de restitutione lapsorum. ibid.
Cornelius Papa reuocat schismaticos Africanos. 486.c. & seq.
Cornelius Papa quid in causa schismaticorum cum Cypriano. 487.a.& seq.
Cornelius Papa scribit ad Fabium Episc. Antiochenum in causa schismaticorum. 493.a
Cornelius Papa scribit ad Lupicinum Episcopum Viennensem. 496.d
Cornelius Papa exulat Centumcellis. 497.a
Cornelius Papa exul accipit litteras à Cypriano. ibid.
Cornelius Papa glorioso confessus est. 497.c
Cornelius Papa quo tempore passus sit. 498.c 499.b.& seq.
Cornelius Papa quoto anno Galli & Volusiani Impp. martyrum subierit. 499.b.509.d
Cornelius Papa quid gesserit subiturus martyrium. 499.d. & seq.
Cornelius Papa curat paralyticam. 499.e
Cornelius Papa baptizat credentes. 500.a
Cornelius Papa precatur Deum. ibid.
Cornelius Papa quo die & mense passus. 500.a. quot annis sedit.
Cornelius Tacitus arguitur mendaciissimus. 500.d 285.c
Corona Domini, plebs fidelis. 500.d
Coronam gestare noluit miles Christianus. 279.c
Coronam militi Christiano an gestare licuerit. 283.d
Coronati martyrio dicebantur qui aliquid in corpore passi essent, licet nondum martyrium consummassent. 428.c
Coronare portas more Gentilium, vetitum esse Christianis. 377.b
Coronion, siue Cronion martyr Alexandria. 441.a
Cortina regia pro titulo. 33.b
Cornutus collega Plinij in Consulatu suffecto. 20.d
Cosmas & Damianus martyres sub Diocletiano. 667.b
Creatorem & creaturam Marcion execratur. 118.a
Creatura benedictione sanctificanda. 84.c
Credula martyr in Africa cum sociis sub Decio. 427.e
Crementius martyr cum sociis Caesaraugustae sub Diocletiano. 781.d
Crescens Cynicus oblatrat in Christianam religionem. 145.e
Crescens Cynicus qualis moribus. 145.e.146.e
Crescens Cynicus confutatur à Iustino. 145.146.c
Crescens Cynicus indignus nomine philosophi. 146.c
Crescens Cynicus machinatur necem Iustino. ibid.
Crescens martyr filius Symphorosae Tiburi sub Hadriano. 105.e
Crescens martyr in Gallia Episcopus sub Traiano. 59.e
Crescentia martyr cum Vito atque Modesto sub Diocletiano. 777.d
Crescentianus martyr in Campania sub Dioclet. ibid.
Crescentianus martyr in Africa sub Valeriano. 570.a
Crescentianus martyr Tiferni sub Diocletiano. 777.e
Crimina obici solita à Gentilibus in Christianos. Vide, Calumniae. 287.a
Crispina martyr in Numidia sub Dioclet. 746.a
Crispinus cum sociis martyr in Numidia sub Dioclet. 746.a
Crispinus cum Crispiniano martyr in Gallia sub Diocletiano. 746.a
Crispus pater Claudiae matris Constantij Imp. 780.d.
Crispus presbyter Romanus passus sub Diocl. 618.c
Crocus comes sanctis Ignatij. 744.c.776.b
Crotates martyr in Caria sub Diocletiano. 30.d
Cruciamentorum genera dirissima. Vide infrà, Tormenta, Martyres.
Crucifixio solita fieri in terra deorsum. 806.b
Crucifixorum decem millia martyrum sub Traiano. 454.a
Crucis figuram secum habere soliti sunt Christiani. 274.b
Crucis titulo res Deo dicantur. 688.d
Crucis signo Gregorius Thaumaturgus expugnat templum idolorum. 53.c
Crucis signo mira sunt perpetrata. 449.c.450.a
Crucis signo signare frontem peculiare Christianis. ibid.
Crucis signo Tiburtius superat tormenta. 769.a
Crux & quae ex cruce sunt, esse impedimento magiae. 673.a
Crux, clani, spartea adhibita pro remedio quartanae febris. 341.d
Cryptae delectae ad sepulturam Fidelium: vnde mos iste. 346.b.346.d
Cultus reliquiarum sanctorum martyrum. 692.e. Vide Martyres, Reliquiae.
Cultus SS. martyrum. 692.e. Vide, Martyres.
Curbicus Manetis primum nomen. 642.b
Curubi ciuitas nobilitata exilio Cypriani. 549.e
Cuspiniani series Praefectorum Vrbis interdiu mendax. 639.d
Custodes milites Ignatium male habent. 29.e.32.e
Cuthia martyr Romae cum Alexandro sub Diocletiano. 690.c. 691.d
Cybalis simulacrum translatum in Palatium. 334.a
Cynicorum mores quales. 146.b
Cynics philosophi insensissimi Christianis. 145.e
Cyprianus orator celebris, adhuc Gentilis vxorem & filios habuit. 412.b
Cyprianus laicus & Gentilis orabat causas. 411.b
Cyprianus Carthagine florentissimè docuit. 411.a
Cyprianus antequam Christianus efficeretur, qualis. 411.c
Cyprianus cum baptizatur, mutatur in virum alterum. 411.e
Cyprianus baptizatus renunciat omnibus. 412.b
Cyprianus habuit catechistam Caecilium, ex quo & cognomen accepit. 411.b 412.c
Cyprianus renunciat eloquentiae. 412.d
Cyprianus interdum pristinae eloquentiae signa quaedam demonstrat. 411.e 412.a
Cypriani eloquentia qualis. 411.e.412.a
Cyprianus ordinatur Episcopus Carthaginensis. 409.e
Cyprianus quo anno fuit electus. 409.e & seq. cui successit. 411.e. 410.c
Cyprianus quo modo dicatur praedecessorem habuisse Agrippinum. 410.d
Cyprianus derisus à Gentilibus, & abillis Coprianus appellatus. 411.a
Cyprianus quo modo repente Theologus insignis euasit. 412.c
Cyprianus assueuerat Tertulliano. 328.c.412.d
Cyprianus tempore persecutionis ad leonem petitus. 421.b
Cyprianus tempore persecutionis se subduxit. 422.b.c
Cyprianus absens proscriptus est. 422.d
Cyprianus è latebris saepè scribit ad suos. 424.a.425.& seq.
Cypriani fuga ex diuino consilio & iussu. 423.d
Cyprianus accusatus quòd fugisset, purgat se apud Clerum Romanum scriptis litteris. 423.d

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cyprianus è latebris diligenter curat Ecclesiam Carthaginensem. 423.d
Cyprianus solicitus pro pauperibus, ne quid illis desit. 424.b
Cyprianus solicitus de sepultura martyrum. 424.e
Cyprianus auctor libri de Singularitate clericorum. 426.a
Cyprianus dispensat votum simplex castitatis. 426.c
Cyprianus persecutionis tempore hortatur suos ad ieiunia & orationes. 426.e
Cyprianus diuinitus admonitus prædicit pacem. 427.a
Cyprianus hortatur litteris confessores in carcere positos. 427.c
Cyprianus aduersatur libellis à martyribus inconsulto datis. 428.a
Cyprianus consulit Clerum Romanum, cuius arbitrio omnia facit. 430.b.431.e
Cyprianus in latebris ordinat clericos. 432.c. & seq.
Cyprianus ordinat Aurelium & Celerinum confessores. 436.c
Cyprianus post vacationem Sedis Romanæ scribit ad confessores in carcere positos. 460.e
Cyprianus latet biennio. 461.b
Cyprianus scribit litteras de Felicissimo schismatico. 461.d
Cyprianus à quinque presbyteris & Felicissimo exagitatur. 461.d
Cyprianus solicitè curat dissolvere æs alienum pauperum, ne adhærent schismaticis. 463.a
Cyprianus quando scripsit libellum de Lapsis. 466.d
Cyprianus è latebris redit Carthaginem. 468.a
Cyprianus rediens Carthaginem curat martyres, & natalitia illorum celebrat. 468.a.& seq.
Cyprianus mittit legatos Romam ad explorandam electionem Cornelij Papæ. 468.d
Cyprianus scribit epistolam ad Cornelium de eius electione. ibid.
Cyprianus tuetur partes Cornelij aduersus Nouatianum. 475.b.& seq.
Cyprianus quando & qua de causa scribit de Vnitate Ecclesiæ. 478.a
Cyprianus libro de Vnitate Ecclesiæ parat antidotum contra omnes hæreses. ibid.
Cyprianus solicitus in redimendis captiuis. 482.b.& seq.
Cyprianus quam summam collegit pro redimendis captiuis. 482.e.& seq.
Cyprianus exagitatus à schismaticis, cogitur sua propalare merita 486.c.& seq.487
Cyprianus à schismaticis accusatur apud Cornelium Papam. 487.b 488.& seq.
Cyprianus causam suam agens apud Cornelium, se excusat. 587.b.& seq. 588. 589.& seq.
Cyprianus constanter agit aduersus insultantes lapsos. 489.b. 490.b.& seq.
Cyprianus quando scripsit de Laude martyrij. 493.e &
Exhortationem ad martyres. 496.a
Cyprianus triplici vsus dicendi genere. 493.e
Cyprianus scribit ad Cornelium Papam exulem Centumcellis. 534.a
Cyprianus scribit ad Lucium Papam confessorem. 501.e
Cyprianus sedulus erga suos tempore pestis. 504.b
Cyprianus quando scripsit de Mortalitate. 505.a
Cyprianus per visum admonitus, mortuos non esse lugendos. 505.c.d.& seq.
Cyprianus magna constantia se erigit aduersus Demetrianum Proconsulem. 506.e
Cyprianus taxatur à Lactantio, sed defenditur. 509.b.& seq.
Cyprianus à Florentio Pupieno persecutionem patitur. 509.c
Cyprianus assiduè offerebat Deo sacrificium. 509.c
Cyprianus Dei patrocinium erga sacerdotes per visum accepit. ibid.
Cyprianus aduersus Aquarios pluribus disputat. 516.e
Cyprianus laborat aduersus Marcianum Arelatensem schismaticum Nouatianum. 521.a.& seq.
scribit ad Stephanum Papam de eadem causa. 521.a
Cyprianus & alij cur reiicerent baptismum hæreticorum. 522.a
Cyprianus vindicatur à calumnia Nicephori. 523.c
Cyprianus de rebaptizatione excusatur à S. Augustino. 330.a. 529.c.& seq.
Cyprianus scribens ad Magnum, dogma de rebaptizatione conatur stabilire. 524.d.& seq.
Cyprianus scribens ad Quintum id ipsum præstitit. 525.c
quid insuper ad Iubaianum eodem argumento. 527.c
Cyprianus mira arte eludit qui de baptismo hæreticorum traditionem prætexerent. 525.c
Cyprianus scribit ad Stephanum Papam ex Concilio Africano. 526.d
Cyprianus quo modo intelligendus, dum ait, liberum esse cuique Episcopo sentire quod velit. 527.a
Cyprianus modestè se gerit, nulli dogmatis sui assertionem præscribens. 527.b
Cyprianus de bono patientiæ, cur & quando librum illum scripsit. 527.c
Cyprianus aliquid humani passus, cùm plus æquo in Stephanum Papam inuehitur. 528.c.d
Cyprianus traditionem non impugnasset, si scisset verè fuisse traditionem. 528.d
Cyprianus rursum Concilium, idemq; maius conuocat. 529.c
Cyprianus legatos mittit ad Orientales. 529.e
Cyprianus scribit ad Firmilianum Episcopum Cæsareæ Cappadociæ. 529.530.
Cyprianus numquam à Stephano Papa excõmunicatus fuit, sed semper Catholica communione illi coniunctus. 531.e
Cyprianus iure creditus recantasse palinodiam. 531.e.& seq.
Cyprianus post obitum honore habitus ab omnibus Orbis Ecclesijs. 532.a. eius sententiam qui Episcopi Orientales secuti sint. 533.d
Cyprianus Stephanum Papam demum ei secutus. 534.b
Cyprianus exulat sub Valeriano. 548.a
Cyprianus à Paterno Proconsule damnatur exilio. ibid.
Cyprianus confessor exul, & postea martyr: qua sint legitima eius passionis Acta. 549.d
Cyprianus primus omnium persecutione Valeriani tentatur. 549.e.
Cyprianus exulans secum duxit Pontium diaconum. 549.a. 550.b
Cyprianus per visum intellexit tempus sui martyrij. 550.e.e
Cyprianus exul scribit ad confessores damnatos ad metalla. 551.e.552.& seq. mittit ad eos legatos atque pecuniam. 553.& seq.
Cyprianus exul scribit ad confessores in carcere positos. 555.a.b
Cyprianus ad Successum quando scripsit. 559.a
Cyprianus prædicandi verbum Dei cupidissimus & indefessus, quo & optabat concionando mori. 561.e.d.
Cyprianus curat omni studio, vt non alibi quàm in sua Ecclesia moreretur. 561.e
Cyprianus quando scripsit vltimam epistolam. ibid.
Cyprianus quo tempore consummauit martyrium. 561.a & quo in loco. 563.d
Cyprianus hortos quos alienauerat, oblatos accepit. 563.e
Cyprianus proximè moriturus curam egit de virginibus. 564.e
Cyprianus subiit sententiam capitis. 565.e
Cyprianus laudatur à Proconsule in eum sententiam ferente. 566.a.& seq.
Cyprianus Episcoporum Carthaginensium primus martyr. 566.b.& seq.
Cyprianus quibus more Episcoporum, solleret indui vestimentis. 566.d. baro, & linea. 567.e

Cypria-

Cyprianus sedili lineo tecto passurus excipitur. 565.b
Cyprianus cum patitur, quanto officio colatur à suis, vt ne guttam quidem sanguinis vel sudoris perire sinerent. 566.d
Cyprianus donat Speculatorem viginti quinque aureis. 566.d.e
Cyprianus cùm patitur, duos habuit clericos ministros. 566.d.e
Cyprianus manu Centurionis capite truncatur. 566.e.
eius martyrium. ibid.
Cyprianus sepultus nobili funere. 566.e. nobili sepulchro honoratus. 569.b
Cyprianus vbique & apud omnes memoria celebris. ibid.
Cyprianus post mortem auctus duobus templis. ibid.
Cyprianus altari, quamensa dicta est, honoratus ibid.
Cyprianus quosnam habuerit Episcopos successores. ibid.d
Cyprianus à Prudentio versibus egregiè laudatus. ibid.e
Cyprianus qua scripsit, & cur eius opuscula æstimata sunt apocrypha. 569.e
Cyprianus sua passione aperuit viam ceteris ad martyrium. 570.b
Cyriacus martyr in Cappadocia sub Hadriano. 99.d
Cyriacus & socij martyres Perusiæ sub Decio. 460.e
Cyriacus diaconus Rom. Eccles. cum sociis ministrat laborantibus in Thermis Diocletiani. 303.c
Cyrillus Antiochenus Episcopus creatur. 658.a. moritur. 705.c
Cyrillus Episcopus Nicomediæ tempore Diocletiani. 688.a
Cyrillus mart. Romæ sub Valeriano. 541.d
Cyrinus mart. cum Basilide Romæ sub Diocletiano. 776.c
Cyrinus mart. cum Marcellino Papa Romæ. 790.a
Cyrillus mart. in Sardinia sub Diocletiano. 783.c

D.

Daci superati à Traiano. 20.a
Daci Christiani. 102.a
Dacianus mart. Alutinensis sub Diocletiano. 758.b
Dacianus Præses Hispaniarum sæuissimus persecutor. 780.e
Dacianus Cæsaraugustæ carnificinam martyrum exercuit. 781.b.& seq.
Dacianus victus à duobus pueris Christianis. 782.d
Dæmones adurati se Deos Gentilium esse fatentur. 508.a & seq.
Dæmones prædicunt sæpe quæ ipsi facturi sunt. 392.b
Dæmones in oraculis habitare. 3.b
Dalmatius martyr Episcopus Papiensis. 779.b
Dalmatica tunica sine manicis. 568.a
Dalmatica solita contegi corpora martyrum. 659.e
Damascenus corrigitur. 15.b
Damnari ad opus insame supplicium. 703.a.& seq.
Damnatis solitum propinari vinum conditum. 586.a
Damnatorum corpora sepeliri posse, Diocletianus rescripsit. 726.c
Daria martyr cum Chrysantho sub Numeriano. 661.c
Datium Episcopus in Africa damnatus ad metalla. 551.b
Datius Senator martyr Alutinensis sub Diocletiano. 757.b
Datius martyr Alutinensis sub Dioclet. ibid.
Dauidis stirpe genitos Traianus iubet inquiri. 28.b.c.
Decebalus Rex Dacorum victus à Traiano. 20.c
Decebalus rebellat. 24.d
Decebalus iterum victus ibid.
Decennalia Seueri Imp. 300.d
Decennalia Caracalli. 313.b
Decius Imperator creatur. 415.c
Decius persequitur Christianos. 416.c
Decius sustulit ab Ecclesijs Episcopos magni nominis. 416.d.e
Decius acerbissimè persequitur Ecclesiam. 418.b.443.
Decius quo anno aggressus est persequi Christianos. 415.e
Decius quale promulgauit in Christianos edictum. 440.d
Decius immaniter sæuit in filium Regis. 448.b
Decius in Antiochenam Ecclesiam irrumpit. 488.b
Decius profectus contra in Persas. 451.a
Decius creat Valerianum Censorem cum amplissima potestate. 451.a.b. vtrinsque nomine persecutio nominata. 451.a
Decius Imperator erga Christianos Africanos indulgentior. 460.e
Decius ingratus in Mercurium militem. 459.e
Decius breui tempore regnauit. 427.b
Decius quo modo à palude absorptus interiit. 466.b
quid de eius obitu Constantinus. ibid.
Decius cognominatus est Traianus. 466.b. à suis plurimum laudatus. ibid.
Decreta martyrum in carcere à Donatistis conficta. 764.a
Decreta à Romano Clero sede vacante. 434.e
Decreta Romano Synodi totis Orbi præscripta. 435.a
Dedicatio fieri solita per illationem Crucis. 53.b
Defensor Ecclesiæ, magistratus nouus. 668.e
Defensiones pro Christianorum integritate. 70.d. 71.a. Vide, Apologiæ.
Defunctorum Christianorum corpora non cremabantur, sed vngebantur, sicq; sepeliebantur. 546.b.c. 686.e
Defunctorum animas iuuari ex reliquiis martyrum. 348.a
Defunctorum animas precibus viuorum adiuuari. 518.c
Defunctorum corporum translatio iure prohibita. 48.d. 75.e
Delictum ibi puniendum, vbi commissum. 701.e
Delphius Præses in Sardinia sub Diocletiano. 783.c
Demetrius Episcopus Alexand. creatur. 248.e
Demetrius Episcopus Alexandrinus aduersatur Origeni, eiusq; facinus promulgat. 352.d 353.c
Demetrius excommunicat Origenem. 375.e
Demetrius defenditur de rebus gestis aduersus Origenem. 353.c
Demetrius iterum contra Origenem agit. 375.e
Demetrius qua attulerit contra Origenem. 357.e
Demetrius Episcopus Alexand. obiit. 385.b
Demetrius Proconsul martyr Thessalonicæ sub Diocl. 796.e
Demetrius presbyter Alexandrinus confessor. 547.d
Democritus historicus quid de Hebræis colentibus asinum. 386.a
Demonstratus scriptor. 405.a
Derisores Christianorum fuisse ipsi Christiani. 777.a
Desertoris militiæ grauis pœna. 701.c
Deus non deserit suos, licet multa pati permittat. 285.a
Deus fauet rectè operantibus etiam Gentilibus. 389.a
Deus semper vltus est sanguinem Christianum. 508.b
Deus quomodo dicatur occecare aliquem. 643.a.& seq.
Deus Christianorũ imagine asini illusus à Gentilibus. 285.a
Deus summa prouidentia euertit superstitionem Gentilium. 144.c
Deus Hebræorum Angelus ponitur à Saturnino. 67.a
Deus admirabili prouidentia gubernat Ecclesiam. 817.e
Deo qui infidelis est, fidelis esse non potest hominibus. 789.a
Deorum Gentilium origo. 103.b.c
Deorum Gentilium ludibria in Antonino sunt patefacta. 103.b.c
Deorum templa & aras iam sub Traiano penè destituta. 22.e
Deorum templa expoliantur auro & argento. 378.b
Deorum cultus collapsus à Marco Imp. erigitur. 160.e
Deorum oracula siluerunt. 2.d
Deos omnes Elagabalo suo deo subijcere conatus est Antoninus Elagab. 334.b
Deos tres adorandos proposuit Marcion hæresiarcha. 117.b
Deos Gentium esse dæmonia, suaipsorum confessione est patefactum. 308.a.& seq.
Dexteræ & sinistræ partis ratio. 319.b
Diaboli bellum aduersus Crucem Christi. 64.e

Diaboli

Universidad de Deusto
Biblioteca

Diaboli consilium in disseminandis hæresibus. 123.c
Diaboli consilium in Magis excitandis Christiano nomine vagantibus. 63.b
Diaboli consilium in persuadendo martyrium. 184.d
Diaboli consilium in religione Christiana infamanda. 69.d
Diaboli consilium in superinducenda Manetis hæresi. 645.c & seq.
Diabolus semel victus, rursum induit formam serpentis, vt pugnet. 113.a
Diabolus vbique persequendo Christianos, se ad schisma convertit. 806.c. & seq.
Diabolus impugnat Ecclesiam contrariis certaminib. 178.a
Diabolus non valens turpitudine, continentia conatur impugnare Ecclesiam. 178.b
Diaconi Cardinales. 54.b
Diaconi Episcoporum testes. 54.c
Diaconi magnæ sunt æstimationis. ibid.
Diaconi Regionarij. 54.b
Diaconi septem in Vrbe. ibid.
Diaconi typum exprimunt Angeli Deo adstantes. 53.c
Diaconorum munus visitare Christianos in carcere positos, eósque hortari. 429.b
Diaconisse quæ sint prohibitæ. 226.c
Diaconorum munus, custodire Episcopum. 54.a
Diadumenus Cæsar cum patre imperat. 332.d
Diadumenus occiditur. 333.a
Diana Ephesia templum exustum à barbaris. 595.c
Diatessaron Tatiani. 189.a
Didius Julianus imperat. 254.a
Dies Dominica: ratio eius. 134.d.e. eiusdem diei benedictiones. 269.c
Dies natalis sanctorum martyrum celebrari solita. 165.a 434.a
Dies natalis solita adscribi tabulis Ecclesiasticis, anniversaria memoria repetenda. 424.c
Digitus hieroglyphicum dimensionis. 187.d
Digna martyr apud Tudertum sub Diocletiano. 777.c
Digna martyr cum Emerita Romæ sub Valeriano. 584.a
Dimissoria litteræ quæ. 105.b
Dynamis Basilidis. 68.b
Dio historicus de Christianis multa tacuit. 141.b
mendax. quid illi acciderit sub Commodo. 250.d
Diocletia mater Diocletiani. 664.a
Diocletia vicus. ibid.
Diocletianis res gestæ cur remanserunt obscuræ. 787.c
Diocletianus occidit Aprum, & sumit Imperium. 660.c
Diocletianus quando imperare cœpit. ibid.
Diocletianus voluit annos numerari ab ingressu sui Imperij. 661.a. quam diu id seruatum. 660.c.664.c
Diocletianus ex qua gente & patria. 664.a. & seq.
Diocletianus allegit sibi Aristobulum collegam in Consulatu. 664.c
Diocletianus vicit Carinum Imperatorem, ac solus imperat. 668.d
Diocletianus adscinit sibi collegam Imperij Maximianum Herculium. 668.d
Diocletianus cur Romæ potius sæuiit in Christianos. 675.b
Diocletianus promulgauit Romæ edicta in Christianos. 675.b
Diocletianus quid statuit contra Manichæos. 676.a
Diocletianus & Max. eligunt Cæsares Constantium & Galerium. 687.c
Diocletianus Galerio filio adoptiuo Susannam neptem coniugio tradere curat. 689.a
Diocletianus coniugem habuit nomine Serenam. 692.a
Diocletiano Thermæ Romæ eriguntur. 702.d.e. in melioremusum conuersæ. 704.c
Diocletianus cum collegis agit de instauranda persecutione in Christianos. 709.d
Diocletianus auspicatur acerbiorem persecutionem quo anno. 737.a.b. Romæ in Circo acclamatur in Christianos persecutio. 711.b
Diocletianus noua addit edicta de cremandis libris, & diruendis Christianorum ecclesijs. 719.b
Diocletianus erga Christianos aliquando propensior. 719.d & seq.
Diocletianus quàm immensum & diram persecutionem mouerit. 724.c
Diocletianus concessit sepeliri posse damnatos. 726.c
Diocletianus tentat Marcellinum Papam, & ad thurificationem adigit. 738.e
Diocletianus & Maximianus abdicant se Imperio. 784.a causa diuersa narrantur. ibid. quando id contigit. 784.e 785.a.& seq.
Diocletianus spe cecidit destruenda religionis Christianæ. 786.d.e. & seq.
Diocletianus honoratur columnis de diruta religione Christiana inscriptis. 787.a.b
Diocletianus promulgauit edictum, quo Christiani excluderentur à beneficio legum. 800.a
Diodorus martyr in Caria sub Diocletiano. 806.b
Diodorus martyr Pergæ sub Decio. 458.d
Diodorus presbyter martyr Romæ sub Numeriano. 662.a
Diognetus monitor Marci Aurelij Imp. 142.e
Dionysius Alexandrinus Episcopus olim auditor Origenis. 383.a
Dionysius Alexandrinus docet Alexandriæ post Heraclam. 383.a
Dionysius Alexand. Episcopus creatur. 406.a
Dionysius Alexand. molestus Origeni. 406.b
Dionysius Alexandr. quid in persecutione Decij. 439.d.e. 440.
Dionysius Alexand. diuina protectione munitus. 439.d & seq.
Dionysius Alexand. cùm ducitur in exilium, liberatur à suis. 440.a.b
Dionysius Alexand. agit contra Nouatianum. 492.e
Dionysius Alexandrinus præsidet est Fabio Episcopo Antiocheno labenti in schisma. ibid.
Dionysius Alexand. fauit aliquando Cypriano in sententia rebaptizationis. 531.b
Dionysius Alexand. reconciliare curat Episcopos dissidentes. 533.c.& seq.
Dionysius Alexan. inhæret sententiæ Stephani Papæ. 533.e
Dionysius Alexan. consuluit Sixtum Papam de rebaptizando homine non legitimè baptizato. 533.c.583.a
Dionysius Alexan. quæ scripsit. 543.e.598.e.599.a.& seq. 601.a.& seq.614.b.c.
Dionysius Alexan. quàm cautus in legendis libris hæreticorum: quale responsum de ea re diuinitus accepit. 543.e
Dionysius Alexand. multa passus sub Valeriano: nobilis eius confessio. 545.b.c. & seq.
Dionysius Alexan. quid coram Aemiliano Præfecto. 585.c. & seq.
Dionysius Alexand. licet exul, celebrat tamen vbique festos dies ex more. 546.e
Dionysius Alexan. cogitur mutare locum exilij. 546.e
Dionysius Alex. reddit certiorem Sixtum Papam de emergente hæresi Sabellij. 547.b
Dionysius Alexan. redit Alexandriam, sedata persecutione Ecclesiæ. 590.d.& seq.
Dionysius Alexan. recedit Alexandria ob ciuile bellum. 590.d
Dionysius Alexand. laborans contra Sabellium, in contrariam partem visus est nimium inclinasse. 598.b
Dionysius Alexand. accusatur apud Dionysium Romanum Pontificem. 598.b
Dionysij Alexand. recta sententia de diuina substantia Filij Dei. 600.c.& seq.

Dio-

Dionysius Alexand. defendit causam suam apud Dionysium Romanum Pontificem. 598.a.e
Dionysius Alexand. quæ tunc scripserit pro sua defensione. 599.a.601.c
Dionysius Alexandrinus defenditur ab Athanasio. 601.d e. 602
Dionysius Alexand. calumniam passus. 600.e
Dionysius Alexand. à S. Basilio reprehenditur. 601.a. & seq. ab eodem postea laudatur. 601.e. & seq.
Dionysius Alexand. ab omni suspicione erroris liber. 603.c. & seq.
Dionysius Alexand. absolutus à Romano Pontifice. 602.c
Dionysius Alexand. reuersus Alexandriam anno nono Gallieni. 603.c
Dionysius Alexand. disputat cum Nepotianis. 604.d. & seq.
Dionysius Alexand. agit contra Paulum Samosatenum. 609.d. & seq.
Dionysius Alexand. scripsit epistolam canonicam, quæ recitatur. 614.b
Dionysius qua modestia esset in respondendo consultationibus diuersorum. 614.b
Dionysius Alexand. mittit ad Synodum Antiochenam Eusebium virum insignem. 658.c.e
Dionysius Alexand. scripsit epistolam aduersus Paulum Samosatenum. 608.c.& seq.
Dionysius Alexand. quid de sacra Eucharistia. 608.e
Dionysius Alexand. diem obiit. 614.a
Dionysius Alexand. celebratur in Ecclesia. 614.d
Dionysius Alexand. presbyter confessor
Dionysij Areopagytæ martyrium quo tempore extiterit. 39.d vita et tempus. 41.d
Dionysij Areopagitæ scripta in controuersiam deducta. 42.c
Dionysij Areopag. mentio de Ioanne. 58.d
Dionysij Areopag. Acta tam Græca quàm Latina consentiunt. 58.d
Dionysij Areopag. scripta missa Parisios sunt, miraculis illustrata. 40.b
Dionysij Areopagitæ Vita à Methodio scripta. 40.a
ab Anastasio Bibliothecario translata. 40.b
Dionysij Areopag. Acta à Michaele Syngello scripta. 45.e
Athenis eadem conseruata, & à Tarasio explorata. 40.e
Dionysij scripta verè esse Areopagitæ. 42.c
Dionysij Areopag. mentio de Clemente philosopho. 42.e
Dionysij Areopag. mentio de S. Ignatio. 43.a
Dionysij Areopag. epistola ad Timotheum. 43.c
Dionysij Areopag. nomini nullam postea accessit. 44.c
Dionysij Areopag. mentio apud Patres. 45.e
Dionysij Areopag. scripta Arianis aduersantia. 45.d
Dionysij Areopag. opera quando prodierunt in lucem. ibid.
Dionysij Areopag. scripta defendit Theodorus presbyter. 46.b
Dionysij Areopag. scripta illustrauit Georgius Pachymerius. 46.d.
Dionysius Episcopus Corinthiorum quid de munificentia Romanæ Ecclesiæ. 193.e
Dionysius Corinthiorum quid de baptismo collato cum arena. 237.b
Dionysius Corinthiorum quæ scripserit. 195.c. eademipsò adhuc viuente sunt ab hæreticis depravata. 195.a
Dionysius Papa quando sedere cœpit. 560.e
Dionysius Papa consecratus à Maximo Episcopo Ostiensi. 561.a
Dionysius Papa iudicat causam Dionysij Alexandrini Episcopi. 599.c
Dionysius Papa cogit Concilium in causa Dionysij Alexandrini Episcopi ibid.
Dionysius Papa absoluit Dionysium Episc. Alexand. 602.c & seq.
Dionysius Papa damnat Sabellij hæresin, & scribit contra eam 603.a
Dionysius Papa multa contra sententiam Arij scripsit. 603.c 604.b
Dionysius Papa mediam strauit viam inter Sabellium & Arium. 603.c.604.b
Dionysius Papa oppugnat Paulum Samosatenum. 607.c & seq.
Dionysius Papa quas scripsit epistolas. 614.d
Dionysius Papa diuisit Parochias Vrbis. ibid.
Dionysius Papa quando obiit. 632.b
Dionysius Exiguus quid ad Stephanum Salonitanum Episcopum. 16.a
Dionysius martyr Aquileiæ cum sociis sub Numeriano. 662.c
Dioscorus Architheater factus Christianus. 777.b
Dioscorus martyr Alexandriæ sub Decio. 441.c
Dioscorus martyr in Aegypto sub Numeriano. 662.c
Disciplina Christiana corrupta sub Decio. 416.e
Disciplina Ecclesiastica in infligendis pœnitentiis. 428.d.e
Disciplina Ecclesiastica inuiolabiliter custodita. 433.d.e. & seq.
Discipulorum Domini nonnullorum longa ætas. 11.b
Dispensatio in ordinibus Ecclesiasticis percipiendis magno damno aliquando facta. 472.c
Disputatio Caij cum Proclo, vbi, quando. 322.d
Disputatio habita inter Manetem & Archelaum. 643.c
Diuorum creandorum ritus. 318.a
Docitæ hæretici. 191.d.249.d
Doctores Alexandrini in persecutione fugam arripuerunt. 303.a
Doctrina vera à falsa quo modo dignoscatur. 121.c.124.d
Doctrinæ veritas non metienda ex vitæ austeritate. 282.a
Dominica dies, eius celebrandæ dicti ratio. 134.d. eiusdem benedictiones. 269.c
Dominicum celebrare, idem quod Missas agere. 757.e. 759.a d.760.d
Domitius Vlpianus I. C. persecutor Christianorum. 343.a
Domna sacerdos maxima facta Christiana. 688.d. simulat se arreptitiam. 688.d. requiritur à Galerio. 709.c. sepelit martyres, & fit ipsa martyr. 728.a
Domnina martyr cum Theonilla & sociis Aegæ in Lycia sub Diocletiano. 665.e. eius martyrij Acta 459.e. 666.c.d
Domnina martyr in Lycia sub Diocletiano. 806.c
Domnus Episcopus Antiochenus creatur in Synodo Antiochena. 629.c. moritur.
Donata martyr Carthagine sub Seuero. 653.b
Donatianus martyr in Africa sub Valeriano. 292.b
Donatianus martyr cum Rogatiano Nannete sub Diocletiano. 572.d
Donatilla martyr Tuburbi in Africa sub Valeriano. 780.b
Donatistarum factio vnde capit. 578.e
Donatistæ corrumpunt Acta martyrum. 755.b.766.b
Donatistæ heredes Nouatianorum negant pœnitentiam post lapsum. 764.d.& deterendo baptismo hæreticorum. 532.e
Donatus Episcopus Calamensis Traditor. 747.b
Donatus Episcopus Carthaginensis ante Cyprianum damnat Primatum hæreticum. 328.e 399.e. quando obiit. 409. & seq.
Donatus martyr in Africa sub Decio. 428.a
Donatus Masculitanus Traditor. 747.b
Donatus schismaticus in Africa prodiit ex Felicissimo. 463.b
Dormientes septem martyres Ephesi sub Decio. 459.d
Dorothea martyr Cæsareæ in Cappadocia sub Diocletiano. 801.d
Dorotheus carnifex superstes vsque ad Julij Papæ tempora factus Christianus. 742.b.743.e
Dorotheus martyr Nicomediæ sub Diocletiano. 725.d.& seq. 716.a
Dorymedon martyr in Phrygia sub Probo. 655.d
Draco ex India allatus ponitur ab Hadriano Athenis adorandus. 113.e

Draco-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Draconis & Solonis leges ab Hadriano restituta. 75.a
Drosorius hæreticus conuersus ab Origene. 355.d
Dulcetius Præses persequitur Christianos Thessalonica. 794.c
Dux exercitus etiam dictus qui vni præerat tantùm legioni. 707.d.

E.

Ecclesiæ bona.

Ecclesia bona stabilia possedit. 156.b.c
Ecclesia bonis abundabat, & prædiues erat ex oblationibus Christianorum. 158.b
Ecclesiæ Romanæ diuitiæ. Vide infrà, Eccles. Roman.
Ecclesia possidebat vasa aurea & argentea etiam tempore persecutionis. 377.c.777.c
Ecclesia confert menstruam stipem clericis ministrantibus. 433.b.500.c
Ecclesia bona Episcopus pro gradus conditione diuidit clericis quolibet mense. ibid.
Ecclesiæ spontanea paupertas in quo differat ab affectata paupertate hæreticorum. 559.d
Ecclesia bonis suis titulos non imponit. 53.b

Ecclesia Catholica.

Ecclesia Catholica vna tantùm. 63.a
Ecclesia Catholica abundat veris certisq; testificationibus. 13.c
Ecclesia Catholica ex aduersantibus sibi hæresibus redditur pulchrior. 25.c
Ecclesia Catholica pura, eiusq; exemplar. 34.b.36.c.d
Ecclesia Catholica trophæa erigit contra hæreses. 67.b
Ecclesia Catholica quo modo dignoscatur à Synagoga Satanæ ipsis conuenticulis hæreticorum. 67.b
Ecclesia Catholica ex Apostolicarum antiquarum tuta doctrina cognoscitur. 121.c
Ecclesiæ Catholicæ sancta simplicitas. 110.d
Ecclesiæ Catholicæ constantia & robur. 121.c
Ecclesia Catholica norma credentium. 121.c.
Ecclesia Catholica quo noscitur signo. 121.d.124.d
124.d
Ecclesia Catholica vbi.
Ecclesia Catholica arbitrio recipiendi vel reiiciendi libri. 135.d
Ecclesia Catholica eadem cum Romana. 157.d.478.a
Ecclesiæ Catholicæ connexus dicitur qui communicat Romanæ Ecclesiæ. 157.e
Ecclesia Cathol. quo modo comparata insulæ fructiferæ. 170.a
Ecclesia Catholica vexata ab hæreticis tunc magis virtù eruditis abundauit. 175.c.176.a
Ecclesiæ Catholicæ ex Montani hæresi magna tentatio. 177.a. itidem in lapsu Origenis. 512.d. necnon ex quæstione de baptismo hæreticorum. 522.d
Ecclesia Catholica semper donum prophetiæ penes se habuit. 177.d
Ecclesiæ Catholicæ stabilitas & fortitudo. 191.d
Ecclesia Catholica semper gratia miraculorum illustris. 233.e
Ecclesiæ vniuersalis quo modo aliqui Episcopi dicti præter Romanos Pontifices. 245.e
Ecclesia Catholica in legibus martyrij mediam tenet viam. 305.e
Ecclesia Catholica pœnitentes omnes recipit. 324.c
Ecclesia Catholica nec hostium repulit leges quæ consentaneæ sunt rationi. 345.e
Ecclesia Catholica habet pro coronis certantium rosas, & lilia. 408.e
Ecclesia Catholica solita lapsis verè pœnitentibus facilè impertiri indulgentiam 428
Ecclesiæ Catholicæ disciplinæ vigorem seruat infractum. 428.c.& seq.
Ecclesia Catholica comprobatur ex vnitate cum Romana Ecclesia. 477.d.478.c
Ecclesia Catholica dicenda illa tantùm quæ Romanæ coniungitur. 492.c
Ecclesia Catholica ab Ecclesia schismaticorum etiam ab hostibus cognita atq; distincta. 498.a.& seq.502.c
Ecclesia Catholica est via regia. 514.c
Ecclesia Catholica semper impolluta, nec deturpata aliquàdo ob lapsum Episcoporum, vel aliorum. 741.c.& seq.
Ecclesia Catholica cognoscitur quoque ex martyrum copia. 575.c
Ecclesiæ Catholicæ libertati consuluerunt semper Episcopi. 518.c
Ecclesiæ Catholicæ hierarchia ab Ignatio demonstrata. 36.b
Ecclesiæ Catholicæ nomen confutat omnes hæreses. 648.a
Ecclesiæ Catholicæ vnus Episcopus summus. 509.b
Ecclesiæ Catholicæ summa & certa fides. 648.a.& seq.

Ecclesia primitiua.

Ecclesia primitiua quàm diu integra. 28.c
Ecclesiæ primitiuæ integritas. 63.d
Ecclesiæ primitiuæ tuta doctrina. 120.c
Ecclesia primitiuæ integritas ad tempora Hegesippi. 170.b

Ecclesiæ propagatio.

Ecclesia ad tempora Traiani magnopere propagata. 2.b
Ecclesia propagatur aduersis, ac illustratur. 2.d.128.c
Ecclesia temporibus Commodi admodum propagata. 239.d
Ecclesiæ propagatio. 663.a.& seq.

Ecclesiæ ritus.

Ecclesiæ ritus & ceremoniæ à temporibus Apostolorum cœperunt. 42.c. *Vide,* Ceremoniæ, Ritus.
Ecclesiæ ritus imitatur Manes. 646.a
Ecclesias fronde ornare vnde. 278.c
Ecclesiæ ritus in pœnitentiis instigendis. 428.d.& seq.
Ecclesiæ Defensor creatur, nouus Magistratus in Ecclesia. 670.a

Ecclesiæ status.

Ecclesia instar nauis in mari. 1.c
Ecclesia quo statu sub Traiano. 2.b
Ecclesia cum eadem semper sit, tamen instar Solis nube interdum obtegitur. 63.a
Ecclesia quo statu sub Hadriano. 63.b
Ecclesia duplici persecutione exagitari solet. ibid.
Ecclesia sub Commodo Imp. pacem habuit. 238.c
Ecclesiæ persecutio. Vide infrà, Persecutio.
Ecclesiæ pax reddita ab Antonino Pio. 130.b
Ecclesiæ status vsque ad tempora Hegesippi. 170.b
Ecclesiæ magna tentatio ex hæresi Montani. 176.e
Ecclesiæ status florentissimus sub Seuero Imp. 255.a
Ecclesiæ pro pace tributa persoluebantur. 305.a
Ecclesiæ pax redempta pecunia sub Seuero. 316.c
Ecclesiæ pax longa post Seuerum Imp. 320.e
Ecclesiæ splendor auctus, & superstitio obscurata. 378.b
Ecclesiæ grauiter concussa ex quæstione de baptismo hæreticorum rato habendo. 522.a
Ecclesiæ status sub Aureliano. 633.c
Ecclesiæ status sub Claudio. 619.e
Ecclesiæ status sub Decio. 416.c.& seq.
Ecclesiæ status sub Diocletiano. 663.e. & seq. *ante persecutionem.* 719.c
Ecclesiæ status sub Gallo & Volus. Impp. 468.d
Ecclesiæ status sub Gordiano. 397.e
Ecclesiæ status sub Iulio Maximino. 391.e
Ecclesiæ status sub Philippo Imp. 416.c
Ecclesia Occidentalis quietè à persecutione. 789.c

Ecclesiæ ipsa domus Deo dicata.

Ecclesia & Titulus idem, cur sic dicta. 52.e.53.a
Ecclesia non tuenda more castrorum. 54.b
Ecclesias semper habuerunt Christiani ad publicos celebrandos conuentus. 316.a
Ecclesia à templo in quo differat. 317.a
Ecclesia Romæ Partui Virginis quando erecta. 340.e

Ecclesia

Ecclesia S. Gregorij Thaumaturgi à terræmotu illæsa. 401.e
Ecclesia ædificatæ sub Gordiano. 401.d
Ecclesia à Gentilibus incensa ob ingruentes terræmotus. 392.a
Ecclesia non aperitur nimis eam inuadentibus. 490.b
Ecclesiæ loca diuersa atque distincta ob diuersas classes pœnitentium. 597.e
Ecclesiæ Christianorum demolita edicto Diocletiani. 719.b

Ecclesia Romana.

Ecclesia Romana norma credentium. 120.e
Ecclesia Romana ab hæreticis impugnata. 132.d
Ecclesia Romana sola reconciliat hæresiarchas pœnitentes. 132.c
Ecclesia Romana immunis ab hæreticorum sordibus. 132.a
Ecclesia Romana à Gnosticis perturbatur. 156.e.157.a
Ecclesia Romana semper prædiues. 194.b.
Ecclesia Romana subreptionibus hæreticorum & schismaticorum mendacia proponentium decepta. 172.a
Ecclesia Romana consuli à maioribus consueuit in rebus ambiguis. 230.c
Ecclesia Romana illibatè traditiones custodit. 230.d
Ecclesia Romana fides sincera ac illibata. 153.c
Ecclesiæ Romanæ qui communicat, Catholicus comprobatur. 157.e.478.a
Ecclesiæ Romanæ firmitas & sinceritas. 157.b
Ecclesia Romana ne decipiatur, super eam peculiaris Dei prouidentia inuigilat. 177.a
Ecclesiæ Romanæ munificentia erga pauperes etiam longè positos. 195.d
Ecclesia Romana antiquæ disciplinæ tenacissima. 433.c
Ecclesiæ Romanæ præconia ex Ignatio. 32.a
Ecclesiæ Romanæ primatus ab Aureliano Imperat. cognitus. 631.c.d
Edessa Episcopus Barsimæus martyr. 28.b
Edesseni martyres sub Traiano. ibid.
Editio Communis prior. 365.b
Editio Communis posterior. 368.b
Editiones Communes duæ, Vetus & Noua. 368.d
Editio Communis Luciani dicta. 366.a
Editio Communis Hesychij. 366.a
Editio Communis quo modo paulatim exoleuit. 367.e
Editio Communis S. Hieronymi introducta in Ecclesiam, reliquis non explosis. 368.c
Editio Communis, qua vtimur, est mixta ex noua & veteri. 369.a
Editio Communis noui Testamenti eadem semper fuit, sed à S. Hieronymo emendata. 371.a.d
Editio Communis Romæ emendata nuper opera Illust. ac Reuer. Dom. Antonij Carafæ Cardinalis & aliorum. 370.a
Editio Romana præstat cæteris Editionibus. 368.b
Editio Quinta quando inuenta. 332.d
Editio prima omnium fuit Septuaginta, ante illam nulla. 357.b
Editio Septuaginta nequaquam ab Origine corrupta, vt quidam putarunt. 355.e
Editio Septuaginta quanto tempore ante Christum facta. 359.a
Editio Septuaginta ab Origene obelis notata, atque ab aliis Editionibus distincta. 355.e
Editio Septuaginta diuino elaborata consilio. 359.c.364.c
Editio Septuaginta an & quando perierit. 363.364.365.
Editio Septuaginta a Iudæis frequentiori vsu recepta. 364.e
Editio Septuaginta quando deprauari cœpta. 365.b
Editio Septuaginta a quibus fuerit emendata. 366.c
Editio Septuaginta Communis & Vulgata, sed non eadem apud omnes. 367.a
Editio Septuaginta quo modo obliuione sepulta, ac demùm in lucem reddita. 371.e
Editione Septuaginta vsi sunt Apostoli. 366.d
Editio Sexta ab Origene inuenta. 354.d
Editio Symmachi quando reperta, quotuplex, & qualis. 296.b. *cur dicta Tertia, cùm sit quarta.* 43.a
Editio Theodotionis quando inuenta: cur Quarta dicta, cùm sit tertia. 242.b
Editiones quo ordine ab Origene sint dispositæ. 355.c.357.a
Editiones Vulgatæ eadem & Communes. Vide, Vulgata.
Editionibus nullis acquiescunt hæretici, sed nouas semper consueuerunt elaborare. 310.e
Edicta Decij Imp. atrocissima. 417.d
Edicta Decij solita promulgari addito Valeriani nomine. 451.a
Edicta Diocletiani Romæ primùm promulgata. 674.a
Edicta Prætoria temporalia. 89.b
Edicta Rom. Pontificis præscribi vniuersæ Ecclesiæ. 324.b
Edicta Traiani diuersa. 4.b
Edictum Antonini pro Christianis. 130.c
Edictum Diocletiani de comburendis libris quando promulgatum est. 724.b.744.e
Edictum Diocletiani, ne Christiani emere vel vendere possent absque thurificatione. 675.c.
Edictum Diocletiani prohibens ne Christiani agere possent in iudicio. 800.e
Edictum Diocletiani aduersus Manichæos. 670.a
Edictum Hadriani perpetuum. 90.d
Edictum Hadriani pro Christianis. Vide, Hadrianus.
Edictum Marci de sacrificando diis. 144.a
Edictum Marci pro Christianis. 208.a. diu viguit. 208.e
Edictum Seueri contra Christianos. 296.e.297.a
Edictum Seueri contra eosdem Romæ promulgatum. 300.d
Edictum Traiani de tollendis Collegiis. 4.b
idem contra Christianos promulgatum. ibid.
Elagabali numisma. ibid.
Elagabalus, non Elagabalis dictus, & cur. 333.d
Elagabalus deus, Sol dictus. ibid.
Elagabalus sacerdos Solis. 333.b
Elagabalus Imperator, & eius genus. ibid.
Elagabalus dictus Sardanapalius, Tralitius, & Tiberinus. 334.a. *quando Romam venit.* ibid.d
Elagabalus deum suum Romam perduxit. 334.a. *quo cultu eum celebrauit.* ibid.
Elagabalus deos collocatos in Palatino. 333.b. *subiicit Imp. ceteros deos.* 334.b
Elagabalus Imperator studet Christianos & Iudæos cultores reddere dei sui. 337.d
Elagabalus Imp. demolitur sepulchra Vaticana. 337.e
Elagabalus occiditur, & in Tiberim proijcitur. 339.e
Electi, à Manichæis qui dicebantur. 649.e.650.e
Electio Episcoporum qualiter olim fieri solita. 341.b.d.e
Electio Imperatoris relicta ad Senatum. 653.c
Electio Romani Pontificis qualiter olim fieri solita. 464.e
Electus semel ritè Romanus Pontifex, non amplius iudicandus. 475.d
Eleemosynæ erogari solitæ à Romana Ecclesia in Christianos diuersarum prouinciarum. 193.e.194.d
Eleemosynæ prohibitæ à Manichæis. 648.a
Elementa quinque apud Manichæos. 649.a
Eleusinia sacra Athenis. 77.a
Eleusiniis initiatur Hadrianus. 78.a
Eleusippus cum sociis martyr Lingonis in Gallia sub Marco. 225.c
Eleutherius Episcopus martyr sub Hadriano. 100.e
Eleutherius Papa quando creatus. 116.c
Eleutherius Papa recepit litteras à martyribus Lugdunensibus. 229.c
Eleutherius Papa consulitur de Montani dogmate. 230.d
Eleutherius Papa legationem accipit à Lucio Rege Britanniæ. 239.c. eiusdem epistola de ciborum delectu. 245.b. *quæ additamenti accepit ex Codice Theodosiano.* 245.e

Elen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Eleutherus Papa diem obiit: sedis eius tempus, & ordinationes. 253.b
Eliberis ciuitas vbi. 811.d
Eliberitanum Concilium quando, & vbi. 811.c
Eliberitani Concilij austeritatis ratio. 812.a
Elima martyr cum sociis in Persia sub Decio. 459.c
Elpistus Episcopus in Ponto. 195.e
Elxai pseudoprophetæ. 25.a
Emben propheta Gentilis. 125.c
Emerentiana martyr Romæ sub Diocletiano. 792.a
Emerita martyr cum Digna Romæ sub Valeriano. 584.b
Emeritus martyr Alutinensis in Africa sub Dioclet. 757.b
Emeritus martyr domum suam ad Synaxim celebrandam persecutionis tempore aperuit.
Eneratis martyr Cæsaraugustæ sub Diocletiano. 781.d
Encratitæ hæretici quando cogniti. 154.c.190.d
Encyclicæ litteræ quæ. 106.b
Epaphus idem quod Apis. 76.a
Ephesi martyres solitis lapidari. 459.e
Ephesina Ecclesia florentissima. 11.c.d
Ephesini legati ad Ignatium. 30.d
Ephræm Episcopus Hierosolymitanus. 78.e
Ephræm Syrus scripsit sacros hymnos. 605.c
Epicharides martyr Romæ sub Diocletiano. 776.e
Epictetus martyr in Portu Romano cum sociis sub Alexand. Imp. 351.e
Epimachus cum Alexandro martyr Alexandriæ sub Decio. 441.b
Epiphanes filius Carpocratis pro deo habitus. 72.d
Epiphanius corrigitur de tempore cladis Iudæorum sub Claudio. 74.d
Epiphanius reuellitur de tempore Pauli Samosateni. 607.e
Epipodius cum sociis martyr in Gallia sub Marco. 225.b
Episcopi, ac presbyteri, nomen distinctum. 307.c
Episcopi expulsi à suis Ecclesijs sub Traiano. 49.c
Episcopi licet vita remissioris, præstant quibuscumque Præfectis Gentilium. 77.d.342.a
Episcopi Hierosolym. ex circumcisione quando defierunt. 78.e.
Episcopi apud Montanistas quo gradu habiti. 185.b
Episcopi ex causa indicunt ieunia. 184.c
Episcopi Ecclesiæ vniuersalis quo modo præter Romanum Pontificem aliqui dicti reperiuntur. 245.e
Episcopi omnes dicti Pontifices, & Summi sacerdotes. 325.e
Episcopi pallium quid mystice. 327.a.377.b
Episcopi electio qualiter olim fieri solita. 341.d
Episcopi omnes à Maximino iubentur occidi. 391.e
Episcopi plures tempore persecutionis Romæ latitabant. 434.b
Episcopi omnes qui reperiebantur Romæ tempore sedis vacantis, admittebantur ad electionem Rom. Pontificis. 464.d
Episcopi Orientales qui adhæserunt Nouatiano. 495.a
Episcopi etiam persecutionis tempore soliciti pro libertate Ecclesiastica. 519.b
Episcopi lapsi sine honore restituendi sunt, & ad laicam tantùm communionem admittendi. 519.c
Episcopi iniuriam passi appellant Romanum Pont. 519.e
Episcopi qui fauerunt Cypriano in quæstione de baptismo hæreticorum. 531.d
Episcopi qui à parte Stephani Papæ steterunt contra Cyprianum. 531.d
Episcopi aduersantes Stephano Papæ, eidem anno sequenti consenserunt. 533.d
Episcopi Africani à Valer. damnantur ad metalla. 552.a
Episcopi omnes Sanctissimi iure dicendi. 546.b
Episcopi Africani qui Cypriani sententiam sunt sectati, postea effecti martyres. 578.d
Episcopi qui interfuerunt Concilio Antiocheno posteriori. 627.d
Episcopi Traditores in alios crimen vertunt: quinemo fuerunt. 747.a.c
Episcopis subiiciuntur Imperatores. 36.a
Episcoporum lapsus & praui mores non præiudicant Catholicæ veritati. 738.e
Episcoporum habitus antiquus. 567.c. & seq.
Episcoporum munus lapsos recipere in Ecclesiam. 430.a
Episcoporum Orientalium legatio ad Stephanum Papam. 522.e
Episcoporum tabellarij nomisi clerici. 432.d
Episcoporum vita corrupta tempore Decij. 416.e
Episcopos gestare solitos annulos signatorios. 106.c
Episcopos mittere ad diuersas prouincias, munus esse Romani Pontificis. 129.e
Episcopos post habuisse ciuiles leges, & contra eas statuisse canones. 519.b
Episcopos deponere, esse tantùm Romani Pontificis. 521.d
Episcopos haud semper posse sentire quod velint in aliqua quæstione. 527.a
Episcopum in omni loco duo presbyteri & tres diaconi comitentur. 516.a
Episcopus vnus summus in Ecclesia Catholica. 509.e
Episcopus prædicans vallatur septem diaconis. 53.d
Episcopus Episcoporum Romanus Pontifex dictus. 104.a 230.d.331.d
Episcopus Catholicæ Ecclesiæ dictus Pont. Rom. ibid. & 479. Vide Titulus, & Pontifex Romanus.
Episcopus non suscipiendus absq; Formata. 104.d
Epistemes martyr cum Galatione in Phœnicia sub Decio. 447.d
Epistola Alexandri ad Antiochenos. 320.c
Epistola Apollinaris Synodica. 181.b
Epistola Canonica Gregorij Thaumaturgi. 596.c
Epistola Canonica Dionysij Alex. Vide, Dionys. Alex.
Epistola Canonica Petri Alexand. Vide, Petrus Alex.
Epistola Decretalis qua. 105.d
Epistolæ Decretales impugnatæ. 13.b
Epistola Ecclesiæ Smyrnensis. 161.b
Epistola Encyclica quæ. 105.c
Epistolæ Ignatij quot, quæ, collectæ à S. Polycarpo & à Philippensibus: earum fides sincera. 33.e
esse in Ecclesia promptuarium traditionum. 35.c
Epistola Lugdunensium & Viennensium ad Asianos. 215.b
Epistola Marci Imp. ad Senatum pro Christianis. 208.a
Epistola Marci Imp. ad Faustinam Augustam. 211.c
Epistola Melitonis ad Onesimum. 178.d
Epistolæ Pij Papæ legitimæ. 154.e
Epistola Plinij ad Traianum. 22.b
Epistolæ diuersorum. Vide, Litteræ.
Evadius martyr Tuderti sub Dioclet. 777.e
Erasmus Episcopus in Campania martyr sub Dioclet. 777.c
Erasmus Roterodamus alter Momus, censor librorum. 444.b
Eremi cultor primus Paulus Thebæus. 443.c
Erotheides martyr in Cappadocia sub Dioclet. 802.b
Errores sanctorum Patrum quo modo sint verè excusandi. 617.c
Esdræ bibliotheca. 256.b
Esdras quando & quo modo restituit diuinam Script. 233.c
Esdras quas literas mutauit. 234.e
Esquilinus & Viminalis, colles Vrbis, hospitium Syrorum. 136.c
ἐτεοῦσιος, quid 5.d
Euangelica concordia Tatiani & Ammonij. 188.e.189.a 190.a
Euangelica Consonantia seu Harmonia ab Ammonio elaborata. 385.d.386.b
Euangelium Petri nomine à quibusdam vulgatum, cuius occasione obortæ sunt contentiones. 249.d
Euangelium execrandum editum à Basilide. 66.d
Euan-

Euangelium deprauat & detruncat Marcion. 117.e
Euangelium secundum Aegyptios. 191.a
Euangelium gestare in pectore consueuerunt Christiani. 377.c
Euaristus Papa creatur. 52.d
Euaristus Papa diuisit Titulos. ibid.
Euaristus martyr obiit. 73.e
Euaristus quantum sedit, eius res gestæ, & sepultura. 73.e
Euaristus legatus à Nouatiano. 47.d.e
Eucharistia frequenti vsu percipi solita à Christianis.
Eucharistia à Polycarpo conficitur Romæ, concedente Pontifice. 138.b
Eucharistia mitti solita ad absentes, pro Catholica communicatione. 271.d
Eucharistia igniem emisit in sumpturam eam indigne. 467.a.b
Eucharistia conuersa in cinerem, ne ab indigno sumeretur. 467.e
Eucharistia seruari solita. 683.a. & seq.
Eucharistia missa ad Serapionem morientem. 492.c.d
Eucharistiam execrandam conficiebat Carpocrates. 69.a
Eucharistiam magicè conficiebat Marcus hæresiarcha. 199.b
Eucharistiam illi tantùm negabant hæretici, qui Christi carnem non credebant. 66.d
Eucharistiam, qualem est opinatus Paulus Samosatenus. 609.c
Eucharistiam veram certámque ex Dionysij Alexandrini assertione. 609.a
Eucharistiam exhorruit infans, qui gustarat libamina idolorum. 467.a
Eucharistiam indigne sumentes arrepti à dæmone, & alia grauia passi. 467.b.d
Eucharistiam mox sumunt adulti qui sunt baptizati. 501.e
per Eucharistiam, hoc est, per corpus & sanguinem Christi, cogit Nouatianus suos iurare. 474.b
Eucherius Episcopus Lugdun. scripsit Acta martyrum Thebæorum. 294.c
Eudæmon Episcopus Smyrnensis apostata. 437.b
Euelpis martyr Larandis sub Alexandro. 333.b
Euelpistus martyr Romæ sub Marco Imp. 130.e
Euentius Presbyter Romæ sub Hadriano. 84.d
Euentius martyr Carthagine cum sociis sub Dioclet. 781.d
Eugenia filia Philippi Præfecti Augustalis despondetur Acilio. 246.c
Eugenia habitu virili delituit. 246.d. quando cum matre Romam rediit. 298.b
Eugeniæ Acta martyrij ab antiquis cognita. 246.d
Eugenia martyrium sub Gallieno. 583.e
Eugenius Hermogenianus Præfectus detulit ad Senatum, de persecutione indicenda. 711.c
Eulalia martyr Emeritæ sub Diocletiano. 782.a
Eulalia exemplo multi Christiani frangunt idola. 783.c
Eulogius diaconus martyr Tarracone sub Valeriano. 584.d
Eumenes Episcopus Alexand. creatur. 90. b moritur. 109.a
Eunomia martyr cum Euprepia Augustæ sub Dioclet. 778.e
Eunuchorum seipsos castrantium pœna. 353.d
Eunuchorum secta. 354.a
Eunuchi facti pharmaco. Vide, Castratio.
Euode, vel Euodi, locus Tertulliani. 254.d
Euodius educator Antonini 254.e
Euodius machinator necis Plautiani. 309.a
Euphrosyna martyr cum Flauia Domitilla Tarracinæ sub Traiano. 6.a
Euprepia martyr Augustæ sub Diocletiano. 778.e
Euprepiæ Titulus Romæ. 154.e
Euprepius martyr cum sociis sub Dioclet. 667.c
Euplius martyr in Sicilia sub Dioclet. 784.e
Euplius legatus ab Ephesijs ad Ignatium. 30.e
Eupsychius martyr sub Hadriano. 100.e

Eusebij Cæsariensis error de tempore persecutionis Traiani. 3.d
Eusebij error de tempore epistolæ Plinij. 23.a
Eusebij error in Chronico. 51.d.56.e
Eusebij error de tempore aduentus Polycarpi Romam. 157.e
Eusebij error de tempore Apologiæ Iustini ad Antoninum Imp. 106.d
Eusebij error de tempore Marcomannici belli. 226.a
Eusebij historia in quibus potissimùm fide vacillet, eius libri de Martyribus fragmentum recognitum. 453.b. eius ratio in numerando annos decem persecutionis. 716.c
Eusebij error, dum ante decimumnonum annum Dioclet. pacem fuisse dicit in Ecclesia. 719.a.720.a. erroris arguitur ex verbis Constantini. 721.a
Eusebij error de tempore damnationis Pauli Samosat. 609.e eius dolus malus in recensendis scriptoribus Ecclesiasticis. 80.c
Eusebij locus depranatus de tempore martyrij Pionij emendatus. 167.e.452.e 453.b
Eusebij locus declaratur de xerua. 589.b idem suppressit scriptores Ecclesiasticos Arium redarguentes. 80.c
Eusebius Alexand. legatus à Dionysio ad Synodum Antiochenam, sacluuij Episcopus Laodicenus. 547.c. 548.a
Eusebius idem consuluit sami & obsidioni Alexandrinorum. 502.c
Eusebius Ecclesiæ Alexandrinæ diaconus. 548.a
Eusebius confessor curat sepulturas martyrum. 547.d
Eusebius & socij martyres Romæ sub Valer. 535. & seq.
Eusebius & socij passi Romæ sub Commodo. 250.e
Eusebius patronus Arianorum. 80.c
Eusebius à Maximo ure reprehensus. 80.d
Eusebius in historiâ dolo male multa suppressit. 631.b
Eusebius parum æquus erga Hippolytum Portuensem. 350.c
Eusebius auctor Apologiæ pro Origene Pamphilo tributæ. 512.b
Eusebius interdum encomiastes potiùs quàm historicus. 354.b parum fidelis in rebus gestis ab Origene. 406.b
Eustachius idem & Placidus. 20.d.62.d
Eustachius cum filijs & vxore in bouem æneum missus, consummauit martyrium. 62.d
Eustachius dictus Iob Christianus. 62.e
Eustathius Sebastenus Episcopus surripit litteras à Liberio Papa. 177.a
Eutropius iudex inter Origenem & hæreticos. 336.c
Eutropius martyr in Portu Romano sub Aureliano. 637.c
Eutropius pater Constantij Augusti, patris Constantini Magni. 620.a
Eutyches martyr sub Traiano. 5.c
Eutyches martyr Puteolis cum sociis sub Diocl. 803.a
Eutychia martyr pragnans seruatur vsq; ad partum Thessalonicæ sub Dioclet. 794.e
Euthymius martyr Nicomediæ sub Dioclet. 637.d
Eutychianus Papa creatur. 637.b. moritur. 659.c. eius decreta, & ordinationes. 659.d
Eutychianus cum sociis à Polycarpo Romæ baptizatus. 663.b
Eutychianus Phrygæ hæreticus in carcere cum confessoribus. 455.e
Eutychianus cum sociis martyr in Campania sub Diocletiano. 777.c
Eutychius martyr Cæsareæ in Mauritania. 746.b
Exapla. Vide, Hexapla.
Excommunicantur à Victore Papa Asiani Quartadecimani. 271.d
Excommunicantur à Zepherino Papa Tertullianus & Proclus Montanistæ. 323.b
Excommunicatur Origenes à Demetrio Episcopo Alexandrino. 375.e
Excommunicantur à S. Cypriano schismatici Felicissimus ac alij. 462.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

Excommunicatur à Sancto Cypriano una eademque persona sepius. 476.c
Excommunicatur à S. Cypriano defunctus. 518.b
Exemplar diuinæ Scripturæ non apud unum tantùm Esdram remansit. 236.b
Exhortatio S. Cypriani ad martyres. 427.b
Exoletos cur non abstulit Alexander Imp. 348.c
Exoleti à Philippo Christiano Imp. sublati. 407.c
Exomologesin fecere Romæ hæresiarchæ. 132.b.157.b
Exomologesin faciunt fœminæ deceptæ à Marco. 199.c
Exomologesin iubetur facere Philippus Christianus Imper. 403.b.c.& seq.
Exorcismorum magna vis. Vide, Atreptitij.
Extorres Christiani diuino miraculo à bestiis aluntur in deserto. 798.b
Extorres iidem & confessores erant, licet fingerent persecutorem. 431.d
Extorres Christiani non amplius inuenti. 442.b
Exuperantius martyr Romæ sub Valeriano. 541.d
Exuperius Vexillarius legionis Thebææ. 696.b
Exuperia martyr Romæ cum sociis sub Valeriano. 540.d
Exuperius martyr in Phrygia sub Antonino. 100.e

F.

Fabianus Papa creatur signo columbæ diuinitus apparentis. 395.d
Fabianus Papa creatus tempore difficillimo. 395.e
Fabianus Papa damnat Priuatum hæreticum. 399.c
Fabianus Papa ædificat in cœmeteriis. 401.d
Fabianus Papa baptizat Philippos Cæs. 404.b
Fabianus Papa diuidit regiones Vrbis Anconis. 54.b
Fabianus Papa iudicat causam Origenis. 406.
Fabianus Papa audit Romæ Origenem suam causam defendentem. 406.d. *nomine eiusdem epistola spuria.* 396.c. *eius tempore nec Nouatus nec Nouatianus schismatici innotuere.* 396.c
eius locus, idem locus Petri. 455.d
Fabianus Papa martyrium subiit. 416.a. *anni sedis, & eius ordinationes. ibid. tempus Fabiani Papæ sedis vacantis.* 416.b
Fabius Episcopus Antiochenus creatur. 447.b
in fide vacillat. 492.c
Fabius Episc. Antioch. à Cornelio Papa admonetur. 493.a
Fabius Episcopus Antioch. moritur. 494.b
Fabius martyr Romæ sub Dioclet. 743.d
Fabius Maximus Præfectus Vrbis. 671.d
Fabulæ Valentini. 109.b.c
Faces accensæ præcedebant Imperatores. 238.d
Faces in funere Cypriani. 566.e
Facundus cum Primitiuo martyr in Hispania sub Diocletiano. 702.d.781.e
Faltonius Pinianus Proconsul. in Asia fit Christian. 743.d
Fati assertor Aquila Ponticus, reiicitur à Ecclesia. 94.e
Fatum adstruentes impugnat Bardesanes Syrus. 196.c 197.c. 198.a
Faustina Augusta vxor Ant. Pij moritur & consecratur. 103.b
Faustina Aug. vxor Marci Aurelij moritur, consecratur, & templo donatur. 213.c
Faustinus Episcopus Lugdunensis laborat contra Nouatianos. 521.a. *refert ad Stephanum Papam de Marciano Episcopo Arelatensi Nouatiano.* 521.a
Faustinus confessor illustris in Aegypto. 547.d
Faustinus martyr in Campania sub Decio. 460.c
Faustinus martyr cum Iouita Brixiæ sub Hadriano. 75.c
Faustinus martyr Romæ cum Simplicio sub Dioclet. 743.e
Faustus martyr Altinensis sub Diocletiano. 737.b
Faustus diaconus Ecclesiæ Alex. sub Dionysio. 545.c
Faustus martyr Romæ sub Valeriano. 541.d
Faustus martyr, filius Marcelli Centur. in Hispania sub Diocletiano. 702.d
Febribus tertianis & quartanis medendis vsus crucis clauorum & sparti. 331.e
Felices tres martyres Altinenses sub Dioclet. 757.b
Felicianus passus Romæ cum Primo sub Diocl. 777.a
Felicianus martyr Rauennæ sub Diocletiano. 778.a
Felicianus Episcopus Fulginas. 393.c. *martyr sub Decio.* 460.d
Felicitas martyr in Africa cum Perpetua sub Seuero. 306.a
Felicitas martyr Romæ cum septem filiis passa, an eadem sit cum Symphorosa. 193.b
Felicitatis & Perpetuæ corpora translata Carthaginem. 307.c
Felicissimus presbyter aduersatur electioni S. Cypriani. 410.c
Felicissimus schismaticus in Africa. 461.d. *confessores à Cypriano dimittit, & prouocat lapsos in Cyprianum.* 461.e *quinque presbyteros armat in Cyprianum, iidemq; iungit se secularibus magistratibus.* ibid.
Felicissimus colligit suos in monte. 462.c. *noua addens scelera excommunicatur à Cypriano.* 462.d
iterum. 476.c
Felicissimus patriarcha Nouatianorũ ac Donatistarũ. 463.c
Felicissimus diaconus ordinatus à Nouato. 463.d
Felicissimus quando cœpit innotescere. 463.d
Felicissimi duo, alter presbyter, diaconus alter. 468.c. 469.c
Felicissimus presbyter Nouato aduersarius. 469.c
Felicissimus auditur in Synodo. 476.a
Felicissimus legatus profectus ad Cornelium Papam contra Cyprianum. 486.c
Felicissimus immanium scelerum reus. 486.d
Felicissimus cum Felice baptizatur Romæ. 571.a
Felicissimus diaconus martyr Romæ cum Sixto Papa. 559.c
Felicissimus martyr cum Felice in Campania sub Diocletiano. 777.c
Felicissimus martyr in Africa laudatus à Cypriano. 555.c
Felicissimus martyr Tuderti sub Diocletiano. 777.c
Felinus martyr Perusiæ sub Decio. 460.d
Felix Episcopus in Hispania substitutus in locum lapsi. 519.b
Felix Episcopus Cæsaraugustanus. 521.b
Felix Episcopus Tibaritanus, quòd nollet libros tradere, sanctus martyr. 745.c
Felix Episcopus in Africa cum collegis damnatus ad metalla sub Valeriano. 552.b.c
Felix Episcopus alter eodem supplicio affectus. ibid.
Felix discipulus S. Polycarpi, martyr in Gallia sub Marco Imp. 166.c
Felix extorris. 446.a
Felix filius S. Felicitatis, martyr Romæ sub Marco. 193.b
Felix martyr Romæ cum Blanda sub Alexandro. 368.c
Felix martyr in Portu Romano cum sociis sub Alexandro. 351.c
Felix martyr in Etruria sub Aureliano. 637.d
Felix martyr Aquileiæ sub Numeriano. 570.a
Felix martyr Romæ sub Diocletiano. 744.b
Felix & alij septem passi in Numidia sub Diocl. 747.b
Felix cum Felicissimo martyr in Campania sub Diocletiano. 777.d
Felix cum Nabore martyr Mediolani sub Diocl. 778.c
Felix martyr Cæsaraugustæ sub Diocl. 781.d
Felix martyr Gerundæ sub Dioclet. 781.e
Felix Papa creatur. 635.a
Felix Papa hæresin Pauli Samosateni confutat & condemnat. 635.a
Felix Papa scribit ad Maximum Episc. Alexand. 635.d
Felix Papa Secundus loco Primi accepimus. 635.c
Felix Papa hortatur martyres. 635.b
Felix Papa martyrium subiit. 636.c

Felix

Felix Præfectus Augustalis Alexandriæ non assentitur castrationi adolescentis Christiani 71.a
Felix schismaticus in Africa contra Cyprianum. 487.a
Femina arreptitia agit prophetam. 391.c
eadem baptizare & Eucharistiam facere præsumit: vaticinia eius vnde. 392.c
Femina fatidica necatur à dæmone. 3.c
Femina Gentilis impudicissima, facta Christiana mox euasit castissima. 147.d.148.a
Fœminæ Gentiles in albis vestibus Romæ funus celebrabant. 319.a.b
Fœminæ Gentiles Romæ considebant à dextris, viri à sinistris. 319.c
Fœminæ semper hæresum protectrices. 120.a
Fœmina in hæresin abducta à Marco hæresiarcha & impostore. 199.c. *recantant palinodiam, agentes exomologesin.* 200.b
Fœminæ menstruatæ superstitiosè à Græcis reiiciuntur à sacramentorum perceptione, & ab ecclesia. 614.c
Fœminæ Montani sacra agebant. 165.a
Fœminæ pragnantes damnatæ, detinentur in carcere vsque ad partum. 794.c
Ferreolus martyr in Gallia sub Diocletiano. 780.a
Festa anniuersaria fieri solita Alexandriæ ob translationem diuinæ Scripturæ. 360.d
Festa anniuersaria Sanctorum martyrũ. 165.b. *Vide,* Martyrum cultus.
Festa anniuersaria celebrant Christiani etiam tempore persecutionis. 718.b
Festa anniuersaria Dionysius Alexand. licet exul, vbique celebrat. 595.d
Festiuitates Ecclesiæ ex traditione Apostolorum. 37.a
Festiuitates. Vide supra, Dies.
Fides Catholica. Vide, Ecclesia Catholica.
Fides Christiana magis persuadetur, cùm persecutionem patitur. 295.e
Fides Christiana probat personam, non persona fidem. 741.e
Fides Christianæ veritas non ex vitæ austeritate iudicanda. 282.a
Fides Christiana non fœdatur alienis vitiis. 741.e
Fides Christiana sublimiora mysteria diuinitus reuelata Gregorio Thaumaturgo. 381.c
Fides Christiana mysteria miraculis declarata. 430.d
Fidei professio à Concilio Antiocheno scripta. 630.e
Fidei quæstio non definienda cuiuscumque voluntatis arbitrio. 527.a
Fides martyr Agenni in Gallia sub Diocl. 780.a
Fides martyr vna cum sororibus. 75.d
Fidelis martyr Nouocomi sub Diocletiano. 778.b
Fideles qui non sunt Deo, nec hominibus erunt. 788.d
Fidentius martyr Tuderti sub Diocletiano. 777.c
Filij Dei eiusdẽ cum Patre substantia. Vide, Iesus Christus.
Firmilianus Episcopus Cæsareæ Cappadociæ, Origenis discipulus. 392.a
Firmilianus Episcopus Cæsareæ Cappad. insurgit in Stephanum Papam. 522.e
Firmilianus damnatus à Stephano Papa. 529.a
Firmilianus ira successus scribit ad Cyprianum in Stephanum Papam. 529.e
Firmilianus idem schismaticus Quartadecimanus. 530.d
Firmilianus idem cum Cypriano sentit de baptismo hæreticorum: cuius sententia improbatur. 531.b
Firmilianus recantat palinodiam. 531.b
Firmilianus à S. Basilio eiusdem Ecclesiæ Episcopo impugnatur. ibid.
Firmilianus in Ecclesiam restitutus, interfuit priori Concilio Antiocheno. ibid.
Firmilianus veniens ad posterius Concilium Antiochenum contra Paulum Samosat. congregatũ, moritur Tarsi. 628.a
Firminæ martyr Ancyræ sub Diocletiano. 777.e
Firminus Episcopus Ambianensis martyr sub Diocl. 780.a
Firmus cum Rustico martyr Veronæ sub Dioclet. 777.b
Firmus martyr sub Decio in Africa. 428.a
Fiscales Tituli. 52.c.53.a.b
Fisci Aduocatus quando cœpit. 90.d
Flauiæ Domitillæ & sociarum martyrium. 5.e. *eiusdem corporis inuentio.* 622.a
Flauianus confessor. 572.c
Flauianus cum sociis martyr in Africa sub Valeriano, eorumque Acta. 572.& seq.
Flauiani martyris insigne exemplum. 576.a
Flauianus reuocatur in carcerem. 576.c
Flauianus accipit diuinas visiones. 577.b
ducitur ad martyrium. 576.c.
vltima eius verba ad populum. 578.a
Flauianus martyr Romæ sub Diocletiano. 776.c
Flauius Vopiscus quando claruit. 787.c
Floccellus martyr in Gallia sub Pio Imp. 90.c
Flora cum Lucilla martyr sub Valeriano Imp. 584.b
Florentia martyr cum Modesto in Gallia sub Diocletiano. 780.d
Florentinius iurisconsultus sub Alexandro. 343.a
Florentius martyr Perusiæ sub Decio. 460.c
Florentius cum Gereone martyr in Gallia sub Maximiano Imp. 698.b
Florentius Viennensis Episcopus mart. sub Valeriano. 584.c
Florentius Pupienus aduersatur Cypriano. 509.b
Flores, rosæ, & lilia Ecclesiæ quæ sint. 427.d
Florianus mart. cum sociis Laureaci sub Diocl. 699.b
Florianus inuadit Imperium, & occiditur. 654.a
Floriani hæretici. 654.a
Florinus presbyter Rom. hæreticus. 232.d
olim auditor Polycarpi. 166.a
Foraminain quæ distendebantur pedes martyrum in compedibus. 464.d
Forenses conuentus, in quibus cognoscebantur etiam causæ martyrum. 292.c
Fons olei in Transtiberina regione illustratus ecclesia. 340.c
Fons scaturiens precibus sancti Clementis. 5.c
Fons scaturiens Cæsareæ Cappadociæ ex Martyrio Iulittæ viduæ. 801.c
Formatæ litteræ quæ. 104.d
Formatis impertiebatur Catholica communicatio. ibid.
Fornicatores, licet pœnitentes, rarò sunt Montanistæ. 324.b
Fornicatores pœnitentes recipit Ecclesia Catholica. 324.c
Fortuna martyr in Africa sub Decio. 428.a
Fortunatus lector cum sociis martyr in Apulia sub Diocletiano. 746.a
Fortunatus Episcopus Catholicus in Africa. 496.a
Fortunatus Episcopus in Africa legatus missus ad Cornelium Papam. 470.e
Fortunatus creatus Episcopus Carthaginẽsis in schismate contra Cyprianum. 486.c. *eiusdẽ pseudoepiscopi scelera.* 489.d
Fortunio martyr sub Decio in Africa. 428.a
Francorum ingens facinus sub Probo Imp. 656.a
Fratres Domini Simeon & Iudas superstites ad Traiani tempora. 28.b.c
Frontinus Proconsul in Asia. 180.b
Fronto legatus ab Ephesiis ad Ignatium. 30.e
Fronto orator Consul suffectus. ibid.
Fronto martyr Cæsaraugustæ sub Dioclet. 781.d
Fructuosi Episcopi Tarraconensis ac sociorum martyrij Acta. 584.c.
Fructuosi Episcopi confessio. 585.d
Fructuoso cuntis ad martyrium propinatur vinũ conditũ. 586.a
Fructuosus non patitur se discalceari. 586.c
Fructuosus in extremis positus, nemini pro Catholica Ecclesia sibi orandum dixit. 584.d

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fructuosus cum sociis igne consummat martyrium. 586.d
Fructuosus cum sociis visus calum conscendere. 586.e
Fructuosus curat post mortem suas reliquias. 587.b
Fructus martyr in Africa sub Decio. 428.a
Frugum benedictio ex antiquo Ecclesiæ ritu. 659.d
Frumentarij inquisitores martyrum. 439.e
Frumentarij qui sint, & quotuplices. 562.c
Frumentum largitur Marcius Imp. Christianis Hierapolitanis. 141.c
Fua martyr Alutinensis sub Diocletiano. 757.b
Fuga in tempore persecutionis commendata. 303.b
Fuga Fideles deserta petierunt. 443.b
Fuga Fidelium in persecutione Decij. ibid.
Fuga Cypriani. Vide. Cyprianus.
Fuga Gregorij Thaumaturgi. 448.d
Fugam suadet suis Gregorius Thaumaturgus. 448.d.e
Fugam in persecutione detestati sunt Marcionitæ & Montanistæ. 304.a
Fulmina in hostes precibus Christianorum impetrata. 202.e 203.e.204.e.205.d
Fulmen ante obitum Aureliani. 652.e
Fulminatrix legio quæ dicta. 203.e.205.b.d.206.e
Fulmine ictæ statuæ Taciti: quid de iis Aruspices. 654.a
Fulvius Ursinus illustrator Arnobij. 316.d
Funera à Romanis feminis Gentilibus in albis vestibus celebrari solita. 319.e
Funera. Vide, Defuncti.
Furius Orphitus Præfectus Vrbis sub Aureliano. 639.d
Fusca martyr cum Maura Ravennæ sub Decio. 460.e

G.

Gabinius pater S. Susannæ. 689.e
idem presbyter, fraterque Caij Papæ, scripsit Apologiam pro fide Christiana. 689.e
eius martyrium. 695.c
Gabriel Palaottus Cardinalis, insignis probitatis vir, Archiepiscopus Bononiensis. 623.b
Gaius. Vide, Caius.
Gelation martyr cum Episteme Emesæ sub Decio. 447.d
Galeni locus restitutus & emendatus. 139.b
Galenus medicus quid de peste sub Marco. 167.e
Galenus accersitur à Marco Imp. 172.b
Galenus recusat ire ad bellum Marcomannicum. ibid.
Galenus carpit Christianos atque Judæos. 222.b
Galenus damnat constantiam Christianorum. ibid.
Galerius Maximus Proconsul in Africa. 561.d
moritur post illatam necem Cypriano. 567.a
Galerius Maximianus adoptatur à Diocletiano, & accipit eius filiam Valeriam coniugem. 687.d
Galerius Maximianus Cæsar creatur. 687.e
Galerius Maximianus, defuncta Valeria, optat coniugium Susannæ. 689.a
Galerius Maximianus vim illaturus Susannæ, à numine absterretur. 692.e
Galerius Maximianus quid in Andream ducem Christianum. 707.e
Galerius Maximianus concionatur Nicomediæ in theatro. 709.a. *interrupta concio prodigijs.* ibid.
Galerius seuissimos Præsides ad persecutionem delegit. 712.c
Galerius loquitur ad Christianos in ecclesia. 713.a
Galerius quid Nicomediæ in Ascaterio sacrarum virginum. 714.d
Galerius quid Nicomediæ in Dorotheum. 716.a
Galerius creatur Augustus. 787.d
Galerius tumorem excitat at persecutionem in Oriente. 792.b
Gallia à Germanis inuasa. 595.d
Gallia liberata à Probo. 654.e
Gallicani martyres sub Marco 216.d.*usque* 226
Gallicani martyres sub Diocletiano. Vide, Martyres.
Gallieni Imperium quando cœptum. 514.e. *eius annus tertius quando incipiat.* 516.b
Gallienus excitatus à patre persecutionem compressit. 588.d
Gallienus fauit in Senatores, in Christianos benignus. ibid.
Gallienus rescripsit pro Christianis. 585.e
Gallienus dat licentiã Christianis adeundi cœmeteria. 589.a
Gallienus à tot tyrannis infestatus substitit precibus Christianorum. 606.e
Gallienus per suos domuit triginta tyrannos precibus Christianorum. ibid.
Gallienus triumphat de Odenato. 607.a
Gallienus studet placare Claudium, quem sensit sibi infensum. 609.b. *Epistola & dona ad eum missa.* ibid.
Gallienus arte Claudij occisus. 619.b
Gallienus quot annis imperauit. ibid.
Gallorum cum Asianis amicitia vetus. 165.e.166.c
Gallus proditor Decij. 466.a. *sumit sibi Imperium cum Volusiano.* 468.c
Gallus & Volus. Impp. persequuntur Christianos. 495.b
Gallus Imp. eiecit Episcopos, & inter alios Cornelium Papam. 497.a
Gallus & Volusianus Impp. occisi. 587.d. *tempus eorum Imperij.* 587.d
Gallus quando adiit Consulatum. 483.c
Gauia comes in stimere S. Ignatij. 32.b
Gelasij iusta censura de Actis martyrum. 686.d
Gemina contubernales Plotini. 389.a
Geminianus martyr in Gallia sub Marco. 224.c
Geminianus cum Lucia martyr Romæ sub Diocles. 776.c
Geminus Faustinus presbyter, tutor à Victore constitutus contra canones. 518.c
Geminus scriptor Ecclesiasticus. 349.d
Gemmarum redundantia Romæ sub Seuero ex triumpho Persico. 278.e
Generosa martyr in Africa sub Seuero. 293.b
Genesius exceptor martyr Arelate sub Diocles. 780.b
Genesius mimus martyr Romæ sub Diocles. 777.a
Genethliaci à Bardesane consultantur. 198.a
Genij deseruere oracula: cur hoc. 3.a
Genij non nisi dæmonia. 695.c
Genios ex sententia Plutarchi posse mori. 3.a
per Genium Cæsaris iurare compellebantur Christiani. 393.d *Vide,* Christiani, & Iuramentum.
Gennadius perperam redarguit Dionysium Alex. 600.e
Gentianus martyr Ambianensis sub Diocletiano. 779.d
Gentiles quid in Christianos Traiani tempore. 6.a
Gentiles qui prudentiores erant, fulti sunt Christiani. 112.d
Gentiles decepti ab impostore. 113.a
Gentiles calumnijs compluribus exagitabant Christianos. 112.e. *Vide,* Calumniæ.
Gentiles nullum delectum habebant inter Christianos Catholicos & hæreticos. 112.c
Gentiles Romani in dies superstitiosiores. 125.e
Gentiles iactitabant Christianorum causa omnia mala obtenire. 131.b
Gentiles historici fallacissimi, & in rebus Christianorum parum fideles. 141.a
Gentiles admirati constantiam Christianorum. 148.a
Gentiles magistratus in Christianos sæuissimi. 148.e
Gentiles timore consternabantur audientes Christianos loqui de extremo iudicio. 214.a
Gentiles Alexãdrini quid in Christianos obloqui soliti. 299.d
Gentiles accusant Christianos criminis maiestatis. 277.278. 279.
Gentiles exprobrant Christianis inertiam. 288.d
Gentiles ingentem consequi ex Christianis vtilitatem. 288.e
Gentiles arreptitij curabantur à Christianis. 289.e
Gentiles omnes esse arreptitios. 508.a

Genti-

Gentiles complures per visum admoniti, facti sunt Christiani & martyres. 303.a
Gentiles occisi à Caracallo in vltionem sanguinis Christiani. 321.e
Gentiles deriserunt simplicitatem diuinæ Scripturæ. 371.e
Gentiles philosophi delecti iudices in causa fidei. 535.d 643.d
Gentiles acclamantes Iouem in theatro, peste percussi sunt. 503.e.&seq.
Gentiles cum patiuntur eadem quæ Christiani, interius tamen seuius cruciantur. 510.a
Gentiles cum verum Deum persequuntur, suorum deorum iacturam patiuntur. 595.c
Gentiles qui videbantur religiosiores & pij, iidem sæuiores hostes erant Christianorum. 391.e
Gentilis homo illusor quid de fine mundi in Campo Martio. 302.b
Gentilitia sacra Romæ profanata. 334.a
Gentilitia superstitio apparente veritate Christianæ religionis, enanuit. 2.c
Gentilitia superstitio collapsa. 144.c
Gentilitia superstitio à Marco Imp. aucta. 160.e
Gentilitia superstitio decrescit, cum augetur Christiana religio. 238.b
Gentilitiæ superstitionis pertæsi multi, facti sunt Christiani. 106.c
Gentilium calumniæ de scriptis Christianorum. 686.e
Gentilium sepulchra abominanda Christianis. 295.a
Georgius martyr: eius Acta apocrypha. 686.e
Georgius Pachymerius quando vixit. 46.d
Germanica Ecclesia antiqua. 101.b.102.a
Gereon martyr cum sociis Thebais sub Maximiano Imp. 698.c.
Gereonis martyrij locus dictus Ad Martyres. 698.d
Germana martyr in Africa cum sociis sub Dioclet. 746.e
Germani excurrunt Gallias, & ingrediuntur Italiam tempore Gallieni. 595.e
Germanicus martyr Smyrnæ sub Marco. 161.d
Germanio Episcopus Hierosolymitanus. 176.b
Germanus cum Germanio martyr in Hispania sub Diocletiano. 802.d
Germanus filius Marcelli Centurionis martyr in Hispania. 702.d
Germanus homo vecors aduersatur Dionysio Alexandrino. 546.c
Germanus martyr cum sociis Cæsareæ in Cappad. sub Decio. 419.e
Geta à fratre tentatur insidijs. 318.e
Geta ex Britannia redit Romam. ibid.
Geta occidi iubetur ad Antonino fratre. 321.a
Getæ nomen factum piaculum. ibid.
Getæ familiares omnes occisi. ibid.
Geta quando Cæsar dictus, & quando Augustus. 264.b 279.b.
Geta imperat. 102.a
Getuli Christo subditi. 318.c
Getulius martyr sub Hadriano. 96.a
Gladio percuti vel securi, quæ differentia. 345.b
Gladius Prætorum insigne ibid.
Glaucias interpres Petri. 67.c
Gloria in excelsis, hymnus Angelicus quando dicendus. 429.d
Glycerium martyr Heracleæ sub Marco. 286.c
Glycerius presbyter Nicomediæ quid cum Galerio Imperat. 713.b
Gnæus Sidius Geta, dux exercitus in Africa. 204.a
Gnostici auctores Adamitarum. 73.b
Gnostici Basilidiani. 68.b
Gnostici Carpocratiani. ibid.
Gnostici Nicolaitæ. 68.c
Gnostici sub nomine Christiano nefanda perpetrabant. 68. 69. & seq.
Gnostici consutati à Plotino. 73.a
Gnostici Reuelationum Zoroastris auctores. 37.b
Gnostici negabant martyrium. 305.d
Gnostici se intrudunt in Vrbem. 156.e
Gnosticorum soboles. 73.c
Gnosticis iuncti Valentiniani. 110.b
Gordianus Senior in Africa acclamatur Imperator, itemque Iunior. 396.a. *iidem extincti.* ibid.
Gordianus puer Cæsar dictus. 396.a
Gordianus Cæsar creatur Imperator. ibid.
Gordianus aperuit Ianum ob bellum Persicum. 400.d
Gordianus compressit Sabinianum tyrannum. 399.b
Gordianus à Philippo duce exagitatur. 401.c. *occidi iubetur.* 402.a
Gordianus relatus inter diuos. 404.d. *eius sepulchrũ & epitaphium.* 404.d. *eius occisores omnes periere.* 404.e
Gordius Centurio martyr Cæsareæ Cappad. sub Diocletiano. 799.e
Gordius Episcopus Hierosolymitanus. 244.e
Gothi excurrunt Asiam, Pontum, Galatiam, Macedoniam, & Græciam. 595.c
Gothi excurunt templum Dianæ Ephesiæ. ibid.
Gothi compressi à Probo Imp. 655.e
Gradus Elagabali, locus sic dictus, vbi. 674.b
Græci propriæ gloriæ tenacissimi. 41.a
Græci auctores qui meminerunt Dionysij Areopagitæ. 40.e
Græci ante translationem Septuaginta, an alium habuerint diuinæ Scripturæ editionem. 357.c.d
Græci peregrinati sunt in Ægyptum. 358.a
Græci semper pueri, & ipsorum sententia iunior. 357.c
Græcus gratior quam Latinus editio sancti Hieronymi. 368.b
Gratianus Proconsul in Asia agit pro Christianis. 79.e
Grata martyr in Gallia sub Marco. 225.a
Gratus Proconsul in Asia, sub quo prodiit Montanus hæresiarcha. 179.a
Gratinianus martyr Perusiæ sub Decio. 460.e
Gregorius martyr Spoleti sub Diocletiano, & alij. 778.a
Gregorius Nazian. ex habitudine corporis vaticinatur de Iuliano. 238.b. *scripsit hymnos.* 605.b
Gregorius Papa quid de translatione corporum Apostolorum. 338.d
Gregorius Nyssenus quid de legione Fulminatrice. 205.e
Gregorius Nonus legatos misit in Orientem. 382.d
Gregorius decimustertius munificentissimus erga pauperes totius Ecclesiæ Catholicæ. 194.b
Gregorius Thaumaturgus, antè dictus Theodorus, se contulit ad Origenem. 379.b.380.b. *eius primordia.* ibid.
Gregorius Thaumaturgus calumniam patitur à meretrice. 379.e
Gregorius Thaumat. edituum fecit diaconum, quem habuit fugæ comitem, & signo Crucis miraculorum operatorem. 487.e 489.c
Gregorius Thaumat. creatur Episcopus Neocæsariensis in Ponto. 380.e
Gregorius Thaumat. accepit diuinam reuelationem de fide Catholica. 382.c
Gregorius Thaumat. ordinat Episcopum Alexandrum Carbonarium. 384.a
Gregorius Thaumat. ecclesiam erigit. 401.d. *quæ numquam læsa à terræmotu.* ibid.
Gregorius Thaumat. fugit tempore persecutionis Decij. 448.c. *fugamque suis suadet.* 448.d
Gregorius Thaumatur. nullum suorum audiuit lapsum esse tempore persecutionis. ibid.
Gregorius Thaumat. inuisibilis factus hostibus. 449.a
Gregorius Thaumatur. licet absens, adstitit tamen Troadio pugnanti. 449.d

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gregorius Thaumaturgus obmutescere fecit idolum, ac iterum vocale reddidit. 450.b
Gregorius Thaumaturgus pernoctat canens hymnos. 450.a
Gregorius Thaumat. Crucis signo expugnat templum idolorum. 450.a
Gregorius Thaumat. saxum ingens precibus loco mouit. 450.c
Gregorius Thaumat. post persecutionem rediens celebrat natales dies Sanctorum martyrum. 468.a
Gregorius Thaumat. occasione pestis plurimos conuertit ad fidem. 502.c.504.a
Gregorius Thaumat. peste tactos liberat. 503.c
Gregorius Thaumat. excusatur à calumnia Sabellianismi. 557.d.e. *idemq; oppugnauit Sabellium.* ibid.
Gregorius Thaumat. scripsit epistolam Canonicam occasione incursionis barbaricæ. 596. & seq.
Gregorius Thaumatur. interfuit Concilio Antiocheno priori contra Paulum Samosat. 611.a
Gregorius Thaumatur. rediit Neocæsaream ex Concilio Antiocheno. 614.c
Gregorius Thaumat. breui moriturus, visitat ecclesiam, & parat sibi sepulchrum. 614.c. *quod illæsum permansit à terræmotu: miraculum de eo.* 615.b
Gregorius Thaumat. viuens nihil possedit. 615.a
Gregorius Thaumaturgus diem obiit, cuiusque dies natalis. 615.a
Gregorius Thaumat. celebratur à S. Basilio. 615.d
Gregorius Thaumatur. dictus aliter Moyses: eius miracula. 616.a
Gregorius Thaumat. quæ scripsit: eius doctrina illibata, sed depranata ab hæreticis. 616.617.
Gregorius Thaumat. excusatur, quòd publica oratione laudauerit aliquando Origenem. 617.d. *à cuius erroribus alienus omnino.* 617.d
Gregorius Thaumat. exhilarauit populum festis solemnibus sanctorum martyrum. 468.c. *indèque solitos exhiberi diis conuertit in honorem martyrum.* ibid.
Gregorius Turonensis in iis quæ de Dionysio Areopagita scribit, refellitur. 41.d
Guinalius martyr Alutinensis cum sociis sub Dioclet. 757.b.
Gundenis virgo passa in Africa sub Seuero. 306.a
Guria cum Samona martyr Edessæ sub Diocletiano. 705.c

H.

Habitus Episcoporum qualis olim. 568.c
Hadriani tempore quæ hæreses. 62.63.64. & seq.
Hadriani numismata. 60.c.61.c
Hadrianus nepos Traiani, cui fuit in deliciis. 7.c
Hadrianus à Traiano adoptatus. 60.a. *eiusdem gentis, & dies natalis.* 60.b
Hadrianus quando Consul creatus. 60.a
Hadrianus quando redit Romam, soluit populi debita. 61.d
Hadrianus persequitur Christianos absque edicto. 62.b. *eius rescripta.* ibid. *mstar Phalaris sæuit Romæ in Christianos.* 78.a. *eius persecutio instaurata.* 79.a.80.a
Hadrianus à Quadrato Episcopo Atheniensi admonitus, cessat à persecutione. 79.c
Hadrianus ad Fundanum Proconsulem, & alios Præsides rescripsit pro Christianis. 80.a.b
Hadrianus dictus à suis Locupletator Orbis. 75.a
Hadrianus animaduertit in magistratus. 81.a
Hadrianus muro diuisit Britanniam. 74.c
Hadrianus abiit in Hispanias. 77.b
Hadrianus Athenas petit, Eleusiniis sacris initiatur. 78.a
restituit leges Solonis Atheniensibus. 77.d.78.a
dedicauit ædem Iouis Olympij. 79.c
draconem ex India posuit ibi pro numine. 113.d
Hadrianus inuisit Africam, multaq; contulit Africanis. 78.d
Hadrianus peregrinatur in Asiam, atq; in Aegyptum. 80.c
Hadrianus consecrat vbique templa. 81.a
Hadrianus Antiochenis insensus. 81.b.84.c
Hadrianus ex Hierosolyma Aeliam ædificat. 81.b. *porcum sculpsit in porta ciuitatis.* 92.b
Hadrianus venit in Aegyptum. 84.a
Hadrianus consecrat Antinoum in deum. 86.c
Hadrianus in Aegypto Pompeij tumulum restituit. ibid.
Hadrianus insensus in Aegyptios. quid de illis. 88.c
Hadrianus edictum perpetuum promulgauit. 90.c. *à quo sublatum.* ibid.
Hadrianus agit iterum in Iudæos. 91.a
Hadrianus erigit templum Ioui ex aduerso templi Hierosolymitani. 93.c
Hadrianus erigit templum Veneris siue Adonidis in Bethlehem, profanatque omnia loca sancta. 93.c.e
Hadrianus quando Romam rediit. 95.a
Hadrianus adoptat filios. ibid.
Hadrianus illustrat villam Tiburtinam. 95.d
Hadrianus ægrotat. 96.d.97.b
Hadrianus sauit in Seruianum virum insignem & alios. 96.d
Hadrianus necat vxorem. 96.d
Hadrianus mutat magistratus, & alios nouos creat, nouáque nomina indidit. 96.d
Hadrianus malæ valetudinis pertæsus, mortem sibi cupit inferre. 97.c
Hadrianus detinetur in vita efficacibus quibusdam miraculis. 97.d.98.c *qualia illa essent.* 97.d
Hadrianus obcædem Christianorum dira patitur. 98.a
Hadrianus diem obit: eius versus morientis. 100.a. *sepultura.* ibid. *ætas.* 99.d. *tempus regni.* 99.d
Hadrianus quid in medicos. 100.c
Hadrianus scripsit res à se gestas. 100.b
Hadrianus dedutus magiæ. 100.d
Hadrianus relatus inter deos. 101.a
Hadrianus martyr: eius corpus Romæ inuentum. 622.b
Hadrianus Papa quo modo dicatur probasse Canones Apostolorum. 16.c.d
Hæresiarchæ Romam se conferunt, vt arcem Catholicæ fidei expugnarent. 131.156
Hæresiarchæ damnantur ab Ecclesia Romana. 255.d. & seq.
Hæresiarchæ magna fide coluntur à suis sectariis. 25.d
Hæresiarchæ pœnitentes nonnisi Romæ agunt exomologesin, & recantant palinodiam. 132.156.
Hæresiarchæ, & eorum hæreses. Vide, Hæresis.

Hæresum certa nomina.

Hæresis Acyllinorum. 405.c
Hæresis Acutianorum. 650.c
Hæresis Adamitarum. 201.b
Hæresis Adelphiorum. 405.c
Hæresis Alogorum. 257.c
Hæresis Anabaptistarum. 533.b
Hæresis Angelicorum. 558.b
Hæresis Apellianorum. 119.c
Hæresis Apostolicorum. 558.b
Hæresis Apotactitorum. ibid.
Hæresis Aquariorum. 188.c
Hæresis Archontiorum. 200.c
Hæresis Artemonis & Theodoti. 255.256.257.258
Hæresis Artotyritarum. 187.c
Hæresis Ascodritarum. 200.c
Hæresis Bardesanis. 196.c
Hæresis Basilidianorum. 63.d
Hæresis Blasti. 232.a.c
Hæresis Caianorum. 113.c
Hæresis Carpocratianorum. 67.c
Hæresis Cerdonianorum. 115.b
Hæresis Colarbasianorum. 198.c
Hæresis Docitarum. 249.d
Hæresis Elxai. 25.a

Hære-

Hæresis Encratitarum. 190.c
Hæresis Florini. 232.a.d
Hæresis Helcesæorum. 25.d.40.d
Hæresis Heracleonis. 111.c.193.c
Hæresis Hermiæ. 171.b
Hæresis Hermogenis. 171.c
Hæresis Hieracitarum. 677.a
Hæresis Manichæorum. 640.d
Hæresis Marcionitarum. 115.a
Hæresis Materiariorum. 171.c
Hæresis Melchisedechianorum. 258.d
Hæresis Millenariorum. 58.d
Hæresis Montanistarum. 176.b.177.a
Hæresis Nepotiana. 640.d
Hæresis Noetiana. 556.c
Hæresis Novatiana. 581.a
Hæresis Ophitarum. 112.b
Hæresis Opinantium. 249.d
Hæresis Patriciana. 296.c
Hæresis Patropassianorum. 556.c
Hæresis Pattalorinchitarum. 187.c
Hæresis Paulianæ. 607.e
Hæresis Perticonasitorum. 187.b
Hæresis Praxeana. 259.d
Hæresis Quartadecimanorum. 187.b
Hæresis Quintillianorum. ibid.
Hæresis Sabellianæ ex Praxea. 260.c. *quando cognita.* 260.c. 558.a
Hæresis Sacramentariorum vnde originem ducat. Vide, Sacramentarij.
Hæresis Saturnini. 67.b
Hæresi Seleuciana. 171.b
Hæresis Sethiana. 114.c.e
Hæresis Severianorum. 190.e
Hæresis Symmachiana. 296.c
Hæresis Tatiana. 187.e
Hæresis Tertullsana. 328.a
Hæresis Theodoti. 255.c
Hæresis Theodotianorum. 258.b
Hæresis Trascodrugitarum. 187.a
Hæresis Valentinianorum. 109.b.c.110.c
Hæresis Valesianorum. ibid.

Hæreses in communi.

Hæreses vnde progressæ. 509.b
Hæreses prodierunt ex contumacia clericorum. 587.d
Hæreses ex ambitione progressæ. 124.b
Hæreses multiplicatæ à diabolo, postquam cessauit idololatria. 123.c.e
Hæreses progressæ à Philosophis. 73.a.84.a
Hæreses simulacra eorum sunt, deferri solent ad Romanum Pontificem. 556.b
Hæreses cur in Christiana religione frequentes. 121.e. 122.c
Hæreses in omnibus scientiis esse. 122.d
Hæreses omnes habuerunt seminas adiutrices. 120.c
Hæreses omnes cur ab Auctore recitentur in Annalibus. 67.a
Hæreses populo interdum propalandæ. 645.c
Hæreses demonstrasse, confutasse est. 186.a
Hæreses demonstrant veram Ecclesiam. 67.a
Hæreses prostratæ sunt trophæa Ecclesiæ. ibid.
Hæreses omnes ad profectum Ecclesiæ à Deo permissæ. 123.e
Hæreses comparatæ serpentibus. 1.c
Hæreses comparatæ insulis sterilibus. 170.b
Hæreses omnes quo modo confutentur. 120.e.121.e. 124.a.c
Hæreses omnes vnico confutari posse argumento, docet S. Augustinus. 647.a

Hæretici.

Hæretici corrumpunt scripta sanctorum Patrum. 195.b
Hæretici Decretales epistolas frustrà impugnant. 13.e
Hæretici diuinas Scripturas sæpe transferunt, nulli acquiescentes versioni. 310.e.317.a
Hæretici propinant mellita verba. 646.e
Hæreticis solisi se iactare ac mentiri communionem virorum illustrium. 257.e
Hæretici natura insuabiles. 186.b
Hæretici post obitum Apostolorum facti procaciores. 29.a
Hæretici nihil præter Scripturam admittere volentes olim damnati. 35.a
Hæretici voluptuosissimi. 72.d.73.a
Hæretici à maioribus prouocantur ad traditiones Romanæ Ecclesiæ. 112.b
Hæretici omnes quo argumento conuincendi. 120.e.121.e
Hæretici quibus notis manifestè arguantur. 150.a
Hæretici discriminantur à Catholicis atque cognoscuntur ex communicatione cum Romana Ecclesia. 436.b.c. *Vide,* Romana Ecclesia.
Hæretici pœnitentes qua recipiendi sint cum satisfactione. 167.e
Hæretici pœnitentis oblatio redditur eidem, cum ad hæresin reuertitur. 157.e
Hæretici admittentes cultum simulachrorum. 25.d
Hæretici damnati à Gentilibus arbitris ad hoc ex consensu delectis. 335.d
Hæreticis nec leuiter communicandum. 138.a
Hæreticorum portenta qualia. 25.c
Hæreticorum Patriarchæ philosophi. 73.a
Hæreticorum turpitudines monstruosæ. 67.a
Hæreticorum secreta. 66.b
Hæreticorum Synaxes & mysteria clanculo fieri solita. 110.d
Hæreticorum immania scelera redundant in Catholicos apud Gentiles. 137.a. *Vide,* Calumniæ.
Hæreticorum baptismus quando ratus habendus. 156.c. *Vide,* Baptismus.
Hæreticorum errores propalasse, confutasse est. 181.c
Hæreticorum sacramenta omnia esse irrita, statutum est primum in Concilio Asiano. 522.a. *& postea in Concilio Carthaginensi sub Cypriano.* 525.a. & seq.
Hæreticorum & Catholicorum controuersiæ quam dissidares inter se. 534.a
Hæreticorum libri magna cautela legendi, & à quibus.
Hecatæus Abderita.
Hegesippi tempore integer status Ecclesiarum. 354.a
Hegesippus quid de Simeone. 159.a
Hegesippus venit Corinthum. 28.a
Hegesippus congreditur cum Primo Episcopo Corinthiorum. ibid. 158.e
Hegesippus scripsit sacram historiam simplici stylo, alia ab eo scripta. 159.c
Hegesippus imitandus in scribenda historia. ibid.
Hegesippus Iunior. 159.160
Helcesæi hæretici qui, quando, quid. 160.b
Helcesæitarum liber fingitur de cælo lapsus. 25.d
Helenus Episcopus Heliopoleos in Aegypto. 409.a
Helenus Episcopus Tarsi. 246.d
Heliodorus martyr in Asia sub Aureliano. 611.c
Heliodorus Vicarius persequitur Christianos Antiochiæ sub Probo. 638.e
Heliogabalus. Vide, Elagabalus. 655.c
Helpis martyr in Gallia sub Marco. 224.e
Hemetherius martyr in Hispania filius Marcelli Centurionis sub Diocletiano. 702.d
Heracla Alexandrinus pallio vsus. 267.c. *præscitur Scholæ Alexandrinæ.* 339.b. *creatur Episcopus Alexan.* 538.e *moritur.* 405. *anni eius sedis.* 407.a
Heraclan pater Melchisedech. 259.b

Hera-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Heracleon Valentini discipulus. 198.d
Heraclides discipulus Origenis. 302.b
Heraclitus scriptor Ecclesiasticus sub Severo. 256.d
Herculanus Episcopus in Africa, idem legatus S. Cypriani. 462.c
Hercules consors Imperij Aureliano. 634.d
Hercules Commodianus. 253.c
Herculius dictus Maximianus. Vide, Maximianus.
Herennianus filius Zenobiæ. 636.c
Hereclina martyr. Alutinensis sub Dioclet. 757.b
Herena martyr in Africa sub Decio. 428.a
Herenæus martyr in Africa sub Decio. ibid.
Herennianus subdiaconus legatus ad martyres damnatos ad metalla. 553.d. *iterum fingitur eadem legatione.* 555.a
Herma auctor libri Pastoris. 135.a. *cuius liber ille sit fidei.* 136.a.b. *an Pauli discipulus.* 39.c
Herma cur Pastor dictus. 136.d
Herma scripsit Acta S. Praxedis. 136.b
Herma idem quod Hermes. 135.a
Herma Pastor moritur. 149.c
Hermas discipulus Manetis. 650.c
Hermes Præfectus Urbis factus Christianus & martyr sub Hadriano. 85.a
Hermias hæreticus. 171.c
Hermogenes hæresiarcha quando prodiit. 170.d. *ex philosopho Stoico factus Christianus & hæreticus.* 170.d. *idemq; pictor.* 171.a. *eius discipuli.* ibid.
Hermogenes Jureconsultus sub Alexandro. 343.a
Hermogenianus Præfectus Pretorio hostis Christianorum. 711.c
Hermon Episcopus Hierosolymorum. 694.b
Hermophilus depravator divinæ Scripturæ.
Hero diaconus Antiochenus successor Ignatij. 53.d. *eum hortatur Ignatius ibid. creatur Episcopus Antiochenus.* 49.a. *eius precatio ad Ignatium.* 49.a. *superstes post terræmotum Antiochenum.* 51.b. *martyrio coronatur.* 84.c
Hero Junior Episcopus Antiochenus. 107.b. *moritur.* 169.b
Herodes Atticus celebris orator. 162.c
Herodes filius Zenobiæ Reginæ. 636.b
Heron discipulus Origenis martyr sub Severo. 302.b
Hesychius Alexandrinus emendat editionem Septuaginta. 367.a
Hesychius martyr sub Alexandro. 349.b
Heteriæ quid. 4.c. *prohibet eas Traianus, eóque pretextu vexat Christianos.* ibid.
Hexapla Origenis quæ sint. 355.a
Hiberorum Ecclesia à Clemente Papa collecta. 5.c. 101.b
Hierapolitani donantur frumento a Marco Imp. 142.c *Vide,* Marcus Imp.
Hieracita hæretici. 677.a
Hieracitam hæreticum Macarius confutauit edito miraculo. 677.c
Hierax hæresiarcha, à quo Hieracitæ. 678.a
Hierarchia cælestis ab Ignatio descripta. 38.a
Hierarchia Ecclesiastica ab Ignatio expressa. 36.b
Hierarchia Ecclesiastica cælesti persimilis. 53.d
Hierarchia Manetis qualis. 650.c
Hierarchia Montani. 185.b
Hierocles Præfectus in Ægypto dirus persecutor Christianorum. 731.c
Hierocles scripsit contra Christianos. 732.a
Hieronymi consilium in recensendo Scriptores Ecclesiasticos. 45.d
Hieronymi iusta querela de vereptis translationibus hæreticorum. 243.b
Hieronymi labor in editione Septuaginta. 366.a
Hieronymi labor Græcis magis quam Latinis acceptus. 368.a
Hieronymi editio divina Scriptura à Latinis parumpensa, à Græcis translata. ibid.
Hieronymi editio cognita, & in Latinam Ecclesiam introducta, veteri exolescente. 368.c
Hieronymi digna sententia de erroribus antiquorum Theologorum. 616.c.617.c
Hieronymi recedentis ab Urbe memoria. 624.b
Hieronymus imitatur Origenem in emendatione Septuaginta. 355.a
Hieronymus solitus Romæ inuisere frequenter cœmeteria. 347.c
Hieronymus patitur inuidiam ob translationem divinæ Scripturæ. 367.c
Hieronymus novum Testamentum non transtulit, sed tantum emendauit. 370.b.d
Hieronymus vocum antiquarum tenacissimus. 371.a.b
Hierosolyma an fuerit patria Melchisedech. 359.b
Hierosolyma acriter vexata. 54.c
Hierosolyma mutatur in Aeliam. 84.d.91.b. *ab Hadriano templis profanata. ibid. Vide,* Aelia, & Hadrianus.
Hierosolymitana peregrinatio antiquissima. 276.b
Hierosolymitani Episcopi sibi invicem succedentes. 54.c. 78.c.95.b.133.b.244.c. *eorum sedis tempus plane incertum.* 244.c
Hierosolymitani Episcopi recensiti ab Epiphanio. 95.c
Hierosolymitani Episcopi ex circumcisione desciunt. 95.b
Hierosolymitani Episcopi ex Gentibus, eorumq; primus Marcus. 95.b
Hierosolymitani templi spolia incensa cum templo Pacis Romæ. 252.d
Hilaria martyr Augustæ cum aliis sub Diocletiano Imper. 778.e
Hilarianus mart. Alutinensis sub Diocletiano. 762.b.& *seq.*
Hilarianus Proconsul in Africa. 295.b
Hilarius diaconus martyr Viterbij. 777.c
Hilarius diaconus Anabaptista. 533.b
Hilarius Episc. Aquileiæ passus sub Numeriano. 662.c
Hildumus scriptor Areopagiticorum. 40.c
Hincmarus Episcopus Rhemensis accuratè de Dionysio Areopagita. 39.c
Hippolytus celeberrimus inter scriptores Ecclesiasticos quando absolvit canonem temporum. 342.d. *eius statua cum canone temporis inuenta.* ibid.
Hippolytus que scripsit. 350.c
Hippolytus invidiam patitur ab Origenis studiosis. 350.c
Hippolytus cuius Ecclesiæ Episcopus fuerit. 350.d
Hippolytus dictus Nonnus. 350.d.351.d
Hippolytus se Romam confert, ibique à Pontifice Romano retinetur. 350.d
Hippolytus Episcopus olim in Arabia, factus est Episcopus Portuensis. 351.a
Hippolytus patitur sub Alexandro. 351.b. *eius martyrij Acta.* ibid.
Hippolytus exceptus à Callisto Papa. 351.c. *eius memoria in Portu Romano.* ibid.
Hippolytus & socij Romæ passi sub Valer. 536.c.& *seq.*
Hippolytus miles passus Romæ sub Valeriano. 560.b
Hippolytus Novatianus ante martyrium recantat palinodiam. 493.b
Hispania Christo subiecta. 102.b
Hispania à Germanis innasa. 595.c
Hispanarum martyres. Vide, Martyres.
Hispanum fuisse S. Laurentium unde habetur. 560.c
Historia ab Hegesippo conscripta. 159.c
Historia à fuco dicendi aliena. ibid.
Historiæ scribendæ recta ratio. 159.d
Historiæ congruit simplicitas, simplexq; genus dicendi. 159.d.e
Historiæ finis utilitas. 159.e
Historiæ peculiaria quæ sint. ibid.
Historiæ iungendæ habena, ne convertatur in encomium. 817.d

Histo-

Historici Gentiles in Christianos insensi haud fideles inuenti. 141.b. *mendacissimi interdum in recensendis rebus Christianorum.* 202.c. *suppresserunt res gestas à Philippo Christiano Imperatore.* 407.b.408.d
Historici Gentiles celebres quando floruerunt. 887.c
Hominem creatum ab Angelis, impiè dicebat Saturninus. 67.c
Homines omnes inhabitantes habere malos spiritus, dicebat Valentinus. 110.c
Homines omnes pessimi à Caianis habiti sancti. 113.c
Homines non vrgeri fato, sed propria voluntate. 197.c
Homines scelestos & infames solitos conqueri de Christianis. 298.c
Hominum triplex differentia à Valentino constituta. 110.b
Hominum duo genera à Saturnino posita. 67.d
Honesta missio militaris. 679.b
Honorata martyr Alutinensis in Africa sub Diocletiano. 757.b
Honoratus martyr Romæ sub Dioclet. 541.c
Honorius Imperator celebrauit ludos Sæculares. 408.c
Horto frugifero Ecclesia comparata. 169.c
Hostes Ecclesiæ Gentiles non curant persequi schismaticos, vel hæreticos, sed Catholicos. 497.502
Hostilianus Imperator à Senatu delectus. 496.c. *confunditur cum Gallo.* ibid.
Hyacinthus martyr Romæ sub Traiano. 6.a
Hyacinthus Traiano à cubiculo martyr. 28.a
Hyacinthus martyr cum Proto Romæ sub Valeriano. 584.a
Hygini Papæ tempore hæresiarchæ in Urbe. 131.c.d
Hyginus Papa creatur. 129.e
Hyginus Papa martyrio coronatur. 133.c. *eius decreta & anni sedis.* ibid.d
Hymenæus Episc. Hierosolymitanus quando creatus, interfuit Concilio Antiocheno contra Paulum. 614.e. 611.c. *eius obitus.*
Hymnorum sacrorum scriptores. 694.a
Hymnos sacros scribere, magna laudis. 605.b
Hymnos sacros proscripsit Paulus Samosatenus, & suos Ecclesiæ Antiochenæ tradidit. 604.b
Hymnus Angelicus quando dicendus. 628.d
129.e

I.

Iacobus martyr insignis cum Martiano in Africa sub Valeriano. 580.a & *seq.*
Iaderus Episcopus in Africa damnatus ad metalla cum aliis. 551.c
Iamnica martyr in Gallia sub Marco. 225.a
Januaria cum sociis martyr Alutinensis in Africa sub Diocletiano. 757.b
Januaria martyr in Africa cum sociis sub Severo. 192.a
Januarius Episcopus Beneuentanus martyr illustris Puteolis sub Dioclet. 803.a.b.c.d. *miraculum ex eius sanguine reuiuiscente.* ibid.e
Januarius diaconus martyr Romæ cum Sixto. 559.c
Januarius filius S. Felicitatis martyr Romæ vnà cum sociis. 193.a
Januarius filius Marcelli Centurionis martyr in Hispania sub Diocletiano. 702.d
Januarius martyr in Africa sub Dioclet. 746.c
Januarius martyr cum Felice & Audactio in Apulia sub Diocletiano. 745.c
Janus clausus aperitur à Gordiano ad bellum Persicum. 400.e
Iberi ad fidem conuersi à Clemente Papa. 5.c
Iberos credere in Christum testatur Irenæus. 101.c
Iconiense Concilium contra Stephani Papæ decreta. quæ in eo statuta sunt, damnata fuere. Vide, Stephanus.
Idola quæ erant celeberrima, obmutuerunt. 2.d. *vnde id acciderit.* ibidem.
Idola aliqua relicta vocalia permissu Dei, vt contra se loquerentur. 430.b
Idola obmutescunt præsentia Gregorij Thaumaturgi. 430.b
Idola habitatio malorum geniorum. 3.a
Idola aliqua à Christianis sub Philippo Imperatore confracta. 41.b
Idolo ab Eulalia confracto, ceteri sunt eam imitati. sed repressi ab Episcopis.
Idolorum responsa de fide Christiana propaganda. 782.b
Idolorum responsis commendata vita Christianorum. 340.a
Idolorum oracula. Vide, Oracula.
Idololatriam penitus extirpare conantur Episcopi Hispaniarum.
Idololatræ. Vide, Gentilitas. 812.e
Idolothytorum scrupulosa observatio. 283.d
Idolothym quando obsint. 696.d
Ieiunia ex traditione Apostolica. 37.a
Ieiunia noua indicere præsumebat Montanus vniuersæ Ecclesiæ. 184.a
Ieiunia religiosorum regularium longè diuersa à Montani ieiuniis. 184.b
Ieiunia noua Montani. 184.a
Ieiunia detestabantur Carpocratiani. 69.c
Ieiunia Cyprianus indicit suis temporibus persecutionis. 426.d
Ieiunia noua ex noua causa indicere solebant Episcopi in suis Ecclesiis. 184.c
Ieiunium Quadragesimæ. 77.a.92.129.c 586.b.811.b
Ieiunium quartæ & sextæ feriæ in Ecclesia antiquissimum.
Ieiunium Quatuor Temporum.
Ieiunium sabbati Marcion quâ ob causam indixit suis. 118.a
Ieiunium superpositionis quodnam intelligendum. 586.b
Iesu Christi divina substantia coæterna cum Patre. 600.a
Iesu Christi divinitatem impugnabant nebulones atque turpissimi. 617.618.
Iesu Christi divinitatis defensores quàm sanctissimi Patres. 618.619.
Ignatius amandatur Antiochia Romam. 29.d
Ignatius qualis esset, eius declarant epistolæ. ibid.
Ignatius custoditur à sauis militibus. ibid.
Ignatius quando venit Smyrnam. 29.c
Ignatius quos habuit comites in itinere. 30.a
Ignatius licet vinctus, vbique tamen gloriosus. 30.a
Ignatius legatos diuersarum Ecclesiarum suscepit. 31.c
Ignatius scribit ad diuersas Ecclesias. 30.c.32.c
Ignatius quando scripsit ad Romanos. 31.c
Ignatius magno animi ardore exoptat martyrium. 32.c
Ignatius eius insignis humilitas. 31.c
Ignatius gloriatur vinculis. ibid.
Ignatius mirificè laudat Romanam Ecclesiam. ibid.
Ignatius aduenit Troadem. 32.a
Ignatius quando scripsit ad Polycarpum. 32.c. & *ad Smyrnenses.* ibid.
Ignatius perducitur Philippos. ibid.
Ignatius quando scripsit ad Antiochenos. 32.e. & *ad Heronem eiusdem Ecclesiæ diaconum.*
Ignatius quando scripsit ad Tarsenses. 32.c
Ignatius multo plures scripsit epistolas. 37.d. *eius epistolæ collectæ à Polycarpo & à Philippensibus.* 33.c. *numerus earum & sinceritas.* 34.a. *quanti ponderis sint in Ecclesia Dei.* 34.a. *purissimi fontes traditionum.* 34.b.35.c. *signum epistolarum eius.*
Ignatius quodnam sinit in scribendo consilium. 37.c
Ignatius suis epistolis repræsentat puritissimam faciem primitiuæ Ecclesiæ Catholicæ & Apostolicæ. ibid.
Ignatius eadem omnino docuit, quæ Apostoli. 37.a
Ignatius vehementer insectatur hæreticos. 34.c.d.e
Ignatius primus omnium exactè expressit hierarchiam cælestem. 35.a
37.c

Igna-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ignatius quo anno martyrium consummauit, & quo modo. 47.b
Ignatius vt Romæ pateretur, Dei consilium fuit. 47.b
Ignatius citatur à Dionysio Areopagita. 42.c. *& ab Irenæo.* 31.e
Ignatij reliquiæ translatæ in Syriam. 48.b. *eadem illustrata miraculis.* 48.e
Ignatij assertio de tempore celebrandi Paschatis. 134.d
Ignatius cùm sublatus est ab Ecclesia Antiochena, ciuitas terræmotu corruit. 50.a
Ignatius martyr in Africa. 437.d
Ignominiosa missio quæ. 679.b
Ignotum Deum qui adorabant. 56.a
Illuminata virgo martyr Tuderti sub Diocletiano. 777.e
Imagines quas habebant Basilidiani. 66.a
Imaginum cultus apud Carpocratem qualis. 72.c
Imaginum cultus quis legitimus. ibid.
Imago Iouis Pluuij, & declaratio eius. 110.c
Imago asini exposita in derisionem Christianæ religionis. 285.a
Imaginum antiquus vsus. 342.d
Imagines pastoris ouem humeris gestantis in sacris vasis posite. 327.a
Imaginum hæreticorum occasione, calumnia Nouatium. 66.a
Immolatio infantium Christianis obiecta. 69.e
Vide, Calumniæ.
Imperatores consecrati dij, & qua impostura & superstitione. 319.a
Imperatores Gentiles in sua familia habuisse Christianos. 391.c
Imperatores Christiani purgarunt sordes Vrbis. 348.d
Imperatori venienti in Vrbem, quo modo occurri solitum, & quid tunc agi Romæ. 277.a
Imperatorij electio à militibus ad Senatum reiecta. 653.b
Imperium Romanorum dirè afflictatum cladibus multiplicibus ob necem Christianorum. 130.b.494.e. 506. *Status Imperij mutatus, prout Gentiles erga Christianos se habuerunt.* 495.a
Imperij Romani diuisio inter Galerium & Constantium. 787.d
Imperatores subditi sint Episcopis. 36.c
Impietas maximum omnium scelus, obidq; Christiani diræ mas pœnas subierunt, quòd impij crederentur. 124.c
Incendium Alexandrinum. 364.c
Incendium Nicomediense Christianis calumniosè tributum. 726.a
Incendium Romæ sub Commodo Imp. 252.b
Incensum non ponat diaconissa. 229.c
Indes eunuchus ad fidem conuersus, eiusq; res gestæ sub Galerio. 688.d.714. *eius martyrium.* 727.e
Index Roman. Pontif. ab Honorio Papa collectus. 74.a
Indis prædicat Euangelium Pantænus. 243.a
Indorum legationes ad Traianum. 26.a
Indulgentiam nonnisi verè pœnitentes recipiunt. 488.a
Indulgentiam non aufert Ecclesiastica disciplina. 481.c.
Indulgentia non conceditur absque aliqua prauia satisfactione. 428.c.435.
Indulgentiæ signo numismata expressa. 314.b
Indumenta Christianorum cuius coloris esse solerent. 265.a. 266.a.e
Indumenta Episcoporum qualia olim. 569.a
Infans qui dicatur apud Afros. 757.a
Infames personæ solitæ conqueri de Christianis. 289.b
Infamia grauis laborabant Christiani ex Gnosticorum impitudinibus. 70.d.71.b.72. *Vide*, Calumniæ.
Ingenes martyr Alexandriæ sub Decio. 349.e
Ingentius acclamatus Imperator. 571.b
Initiatio ab impostore excogitata. 115.c.
Innocentius subdiac. mart. Romæ cum Sixto Papa. 559.e
Inquiri vetiti Christiani à Traiano. 23.c
Inquiri iussi Christiani sub Seuero. 294.e. *quàm periculosè id tentari.* 295.d
Inscriptiones insculptæ columnis de Christiana religione deletæ. 787.a
Instrumenta tortoria. 418. *Vide*, Cruciamenta, Tormenta.
Insulæ fertili comparata Ecclesia. 170.a
Insulæ sterili hæresi similis. 170.b
Interpretatio Theodotionis quando innotuit. 242.a
Quarta dicta, cùm sit tertia. 243.a
Interpretatio Quinta dicta quando apparuit. 332.d
Interpretatio Sexta ab Origene reperta. 354.c
Interpretatio Septuaginta quando facta: an prima omnium. 357.c. *quantum temporis ante Christum.* 359.c. *diuino consilio elaborata.* 359.b. *diuinoque afflata Spiritu, eodémque prophetico translata.* 360.d.361.e
Interpretatio Septuaginta an perierit incendio Alexandrino. 364.b
Interpretatio Septuaginta restituta modo opera R. D. Antonij Caraffæ S. R. E. Cardinalis. 373.b
Interpretatione Septuaginta vtebantur Iudæi communiori vsu. 364.c.e
Interpretatio Septuaginta à quibus fuerit emendata. 365.d
Interpretatio Septuaginta quo modo à Iudæis cœpta depranari. 365.b
Interpretatione Septuaginta vsi sunt Apostoli. 366.b
Interpretatio Septuaginta dicta Vulgata & Comunis. 367.a
Interpretatio Septuaginta non eadem apud omnes. 367.d
Interpretationes Vetus & Noua quæ dicte sint. 368.d
Interpretationes diuersæ ab Origene collectæ atque ordine dispositæ. 355.c.e.357.a
Interpretes Nouantes damnantur. 371.d
Interpretari sæpe diuinas Scripturas, nec maioribus acquiescere, hæreticorum est. 310.e
Intercessio sanctorum nobis proficua. 638.c. *Vide*, Martyres, Cultus.
Inuentarium dictum Breue, atque Commemoratorium. 105.d.76.c
Ioannis Apostoli & Euangelistæ obitus. 8.c.d.9.b
Ioannis apostoli obitus quando contigit. 8.b
Ioannes Apostolus piè creditur ad Deum cum carne assumptus. 10.b
Ioannis Apostoli immortalitas redarguitur. 8.e
Ioannis Apostoli reliquiæ in honore habitæ. 9.e
Ioannis Apostoli sepulchrum Ephesi. 9.a
Ioannis Apostoli sepulchrum terram vomit. 9.c
Ioannis Apost. proximè morituri vltima verba ad suos. 10.a
Ioannis Apostoli ætas. 11.b. *eius sacerdotium quoto anno suæ ætatis incidit.* 12.a. *vltimus Apostolorum mansit in vita.* 11.c
Ioannis Apost. martyrium quale. ibid.
Ioannis Apost. scripta in Elxai hæresin. 25.a
Ioannis Apost. apparitio cum Dei Genitrice facta Gregorio Thaumaturgo. 382.a
Ioannis Apost. tolerantia Iudaici moris celebrandi Paschatis luna decimaquarta. 134.d.270.e. *ipse autem diei Dominicæ prædicator.* ibid.
Ioannis Apost. scripta commendata à Platonicis. 386.e
Ioannis Damasceni error corrigitur. 15.c
Ioannis discipuli Domini auditor Papias. 58.d.59.b *interdum acceptus pro Ioanne Apostolo.* 59.b
Ioannes Philoponus redarguit Proclum agentem aduersus Christianos. 187.a
Ioannes martyr Romæ cum sociis sub Valeriano. 541.c.
Ioannes presbyter Rom. sepelit martyres. 620.b *ipse quoque martyr.* 776.a
Iob Christianus dictus Eustachius martyr. 62.c
Iocundinus martyr in Gallia sub Aureliano. 637.e

Iona-

Ionathæ Paraphrasis existimata Theodotionis. 243.d
Iosephus Iudæus historicus refellit commentum de cultu capitis asini. 285.c
Iouilla martyr insignis in Gallia sub Marco. 225.d
Iouinus schismaticus. 495.a
Iouis Olympij templum Athenis ad Hadriano dicatum. 79.c
Iouis Pluuij simulacrum in columna Antonini exsculptum. 209.b
Iouis diuersa nomina ex diuersis causis. 209.a
Iouis statua in loco resurrectionis Domini collocata ab Hadriano. 93.e
Iouis templum Hierosolymis ab Hadriano erectum. 93.c
Iouita martyr cum Faustino Brixiæ sub Hadriano. 75.d
Iraidei mart. Antinopoli in Aegypto sub Hadriano. 89.a
Irene cum Agape & Chionia martyr Thessalonicæ sub Diocl. earumq; acta. 794.a.& seq.
Irenæus adulescens audiuit Polycarpum. 163.e. *itémq; Papiam.* 251.e. *missus in Gallias à Polycarpo.* ibid.
Irenæus contestationem suis scriptis apposuit. 201.d
Irenæus quando scripsit. 201.e
Irenæus missus legatus ad Eleutherum Papam. 230.a
Irenæus quid Romæ egit. 230.d
Irenæus prouocat semper hæreticos ad traditiones Romanæ Ecclesiæ. 230.d
Irenæus an sit profectus in Asiam. ibid.
Irenæus quando creatus Episcopus Lugdunensis. 231.d
Irenæus quando scripsit aduersus Valentinianos. 225.d
Irenæus quid aduersus Florinum & Blastum. 232.a.308.a
Irenæus reuersus in Gallias. 232.e
Irenæus accusat nimiam seueritatem Victoris Papæ, sed anisre. 271.e.272.c.d
Irenæus conciliator pacis inter Catholicos. 273.c
Irenæus quæ scripsit. 232.a. *Græcè scripsit.* 233.a. *Græcisque notiora olim ea fuere, quàm Latinis.* 308.b. *scriptor dictus est Apostolicorum temporum.* 309.c
Irenæus quando martyrio coronatus est. ibid.
Irenæus mart. cum Abundio Romæ sub Valeriano. 560.e
Irenæus martyr cum Antonio & aliis Romæ sub Valeriano. 584.c
Irenæus mart. cum Mutiola in Etruria sub Aureliano. 637.d
Isaac Episcopus Tanuensis. 698.d
Isactus martyr in Pisidia sub Dioclet. 806.b
Ischyrion martyr Alexandriæ sub Decio. 441.b
Isidis cultus à Romanis sæpe reiectus, ac tandem miræ celebritate acceptus. 125.c.126.b
Isidis festa ludibriis plenæ repræsentari ab indisciplinatis Christianis ante tempora Quadragesimæ. 242.a
Isidis sacra magno pretio in Vrbe. 241.b
Isidis sacris ex Consule apostata initiatur. 241.a
Isidori duo confusi sæpe reperiuntur. 15.c
Isidori sententia de Canonibus Apostolorum. ibid.
Isidorus hæreticus, Basilidis filius, & eius scripta. 66.e
Isidorus martyr cum sociis in Aegypto sub Decio. 441.c
Italiæ extrema pars inuasa à Germanis sub Gallieno. 595.e
ex Italia Gentiles in Pontum confluunt ad Aesculapium apparentem. 112.d
Italica ciuitas in Hispania, ex qua Traianus oriundus. corrigitur error Panuini. 2.a
Italicus Præses in Gallia persecutor sub Hadriano. 75.c
Itinerarium Clementis. 19.a
Iubaianus Episcopus consuluit Cyprianum. 527.c
Iudæi in Aegypto rebellant sub Traiano. 37.a. *eorum immanitas in Romanos.* 75.a
Iudæi rebellantes deuastant Cyprum. 56.b. *lege vetiti adire Cyprum.* 57.b
Iudæi in Mesopotamia rebellant. ibid.
Iudæi aduersus Gentes aliquando victores. 57.e
Iudæi sæpè à Romanis defecere diuersis temporibus. 74.c
Iudæi rebellant tempore Hadriani. 81.b
Iudæi collocant præsidia in cuniculis excauatis. 81.e *eorum latebræ instar cœmeteriorum.* 81.d
Iudæi rebellantes concutiunt Orbem. 82.a.& seq.
Iudæi persecuti sunt Christianos sub Hadriano. 82.b
Iudæi iterum sub Hadriano rebellant. 91.a
Iudæi iterum rebellant sub Antonino Pio. 102.d
Iudæi iterum rebellant sub Seuero Imp. 274.b
Iudæi à Quinto compressi, multiq; eorum clades maiores indies. 57.d
Iudæi Alexandriæ occisi omnes. 57.e
Iudæi diræ passi sub Hadriano. 91.b.93.a
Iudæi vetiti accedere in Palæstinam. 92.a.c. *iterum hac lege coerciti.* 274.e
Iudæi nec glebam quidem terræ in Orbe possidebant. 93.b
Iudæi ab Antonino Pio iterum compressi. 102.b
Iudæi compressi sub Seuero. 274.b. *ab eodem iterum victi.* 293.d
Iudæi à Pescennio Nigro dirè afflicti. 274.b
Iudæi falsæ pacis oraculo decepti. ibid.
Iudæi à Claudio latrone grauia passi. 274.d
Iudæi vetiti à Seuero circumcidi. 296.e
Iudæi à Seuero quoque vetiti accedere in Palæstinam. 274.c. 315.b. *aliaque dira passi.* 315.b
Iudæi deteriores omnibus barbaris. 213.e
Iudæi vbique saltem verbis solitè exagitare Christianos. 315.b 458.c
Iudæi studuerunt corrumpere editionem Septuaginta. 365.b
Iudæi in deserto coluerunt Apim. 76.c
Iudæi cum Christiano disputatio. 315.d
Iudæorum calumniæ redundantes in Christianos. 69.e
Iudæos affligentes magna à Deo sunt consecuti beneficia. 2.a
Iudæorum portæ insculptus porcus. 92.b
Iudæorum calumniæ conuersæ in Christianos. 69.e
Iudæi tributus cultus Bacchi & Adonidis à Plutarcho 86.d *abillo & aliis item cultus asini.* 286.c. *necnon cultus porci.* 286.c
Iudæus baptizatus arena fictitiè. 237.a
Iudaicum bellum sub Traiano. 37.a
Iudaicum bellum sub Hadriano. 91.d
Iudaicum bellum sub Antonino Pio. 102.b
Iudaicum bellum sub Seuero. 274.c.d.e.293.e
Iudas scriptor Ecclesiasticus sub Seuero. 297.a
Iudas Ischariotes laudatur à Casanis. 114.d
Iudas Episcopus Hierosolymitanus. 114.d
Iudices Ethnici adhibiti in controuersiis cum hæreticis. 333.d. 623.c
Iudices quoritu ferre solerent sententiam capitis. 665.e
Iudicia capitalia in Christianos iniquissima. 127.a.148.e *Vide infra*, Persecutio.
Iudicia peregrina quando adeunda à Fidelibus. 489.b
Iudicij extremi prædicatione perterrefacti Gentiles. 428.a.c
Iulia martyr in Africa sub Decio. 428.b
Iulia martyr Cæsaraugustæ sub Diocletiano. 781.d
Iulia martyr Emeritæ sub Dioclet. 783.c
Iulia martyr in Gallia sub Marco. 225.a
Iulia martyr Vlyssipone sub Diocletiano. 782.e
Iuliana martyr cum Paulo. 639.a
Iuliana martyr cum Cyrene Tarsi sub Dioclet. 805.e
Iuliana vidua hospes Origenis tempore persecutionis. 310.b
Iuliani duo ministri S. Cypriani in martyrio. 566.e
Iulianus Apamea Episcopus. 182.b
Iulianus Apostata quid de Traiano. 71.c
Iulianus Apostata aufert frumentum donatum Christianis. 142.d
Iulianus Imp. post Pertinacem.
Iulianus Episc. Hierosolymorum. 254.a
Iulianus Iunior Episc. Hierosolym. 133.b
Iulianus Episcopus Alexand. 248.e. *obitus eius.* 236.d
Iulianus magus. 203.e

Insta-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iulianus filius Symphorosæ, martyr cum fratribus sub Hadriano. 95.a
Iulianus martyr cum Euno Alexandriæ sub Decio. 445.d
Iulianus martyr Brivatæ in Gallia sub Diocles. 780.b
Iulianus martyr cum sociis in Africa sub Valer. 572.d
Iulitta martyr cum Quiriaco puero Tarsi sub Diocletiano. 805.e
Iulitta vidua mart. Cæsaræa in Cappad. sub Diocl. 800.e
Iulius Africanus Consul & Præfectus. 56.d
Iulius Africanus legatus profectitiuenda Nicopoli. 338.d
Iulius Africanus scriptor Ecclesiasticus. 338.d
Iulius Capitolinus in Christianos infensus. 141.b
Iulius Capitolinus errat in annis Lucij Imp. 171.e
Iulius Capitolinus quando florvit. 141.b
Iulius Cassianus auctor Docitarum hæreticorum. 249.d
Iulius Celsus Iureconsultus. 94.a
Iulius martyr in Gallia cum sociis sub Marco. 225.a
Iulius martyr Romæ Senator sub Commodo. 251.a
Iulius martyr miles in Mysia sub Alexandro. 349.a
Iulius mart. in Britannia sub Diocles. 781.c
Iulius martyr in Numidia cum sociis. 746.d
Iulius Maximinus Imp. persecutor. 391.b.c. *Vide*, Maximinus.
Iulius Paulus I. C. sub Alexandro. 343.a
Iulius Proculus Senator an fuerit Christianus. 251.e
Iulius Severus contra Iudæos missus. 74.c
Iunius Donatus Præfectus Vrbis. 542.a
Iurabant Christiani Imperatoribus fidem. 162.c
Iuramentum per Genium Imperatoris præstare recusabant Christiani. 291.d.292.c
Iuramentum per corpus & sanguinem Christi, à Nouatiano exactum à suis. 473.b
Iuramentum militare quale exhibebant Christianis Gentiles. 695.e
Iurare per vitam Imperatoris non vetabant Christiani. 695.c. *à Francis explosum eiusmodi iuramenti genus.* 696.a
Iure antiquo Romanorum Christiani, vt qui peregrinam inueherent in Vrbem religionem plectendi. 143.b
Iureconsulti Christianis infensi aliq; molesti. 222.a.343.b
Iureconsultorum responsa & leges Imperatorum hostiis Christianorum non restitit Ecclesia. 345.c
Iureconsultus Nicomedæ verbis & scriptis exagitat Christianam religionem. 729.d
Iustin martyr in Gallia sub Marco. 225.a
Iustinus martyr Treueris sub Dioclet. 80.e
Iustinus philosophus Platonicus Samarita quo tempore recessit a patria. 82.c
Iustinus philosophus quo impulsu Christianam religionem professus est. 82.d
Iustinus philosophus scrutatus omnes scholas philosophorum. 82.b
Iustinus philosophus acquieuit magis Platonicis. 83.a
Iustinus philosophus ab incerto homine fidem Christianam didicit. 83.c
Iustinus philosophus quando scripsit Apologiam ad Antoninum Imp. 106.d.127.a
Iustinus philosophus numerat tempus ab an. Christi. 106.e
Iustinus philosophus contempsit edicta Imp. de legendis libris Propheticis. 107.d
Iustinus philosophus impugnat Valentinum hæresiarcham. 111.d
Iustinus philosophus magna libertate in dicendo. 126.e 148.e
Iustinus Philosophus cur Marco Imper. Philosopho odiosus. 145.d
Iustinus philosophus redarguit Crescentem Cynicum. 145.e
Iustinus Philosophus patitur persecutionem à Crescente Cynico. 146.e
Iustinus Philosophus scripsit Apologiam secundam ad Senatum tantum. 147.a
Iustinus philosophus rogat suam legi Apologiam. 149.a
Iustinus philosophus coronatur martyrio vna cum soc. 150.c.e. *eorum martyrij Acta.* ibid.
Iustinus philosophus vbi hospitatus in Vrbe. 150.e
Iustinus philosophus stabilis in fide Christi. 151.c
Iustinus philosophus quo die martyrio coronatus. 151.e
Iustinus philosophus quot annos vixit. 152.a
Iustinus philosophus quæ scripsit. 152.a. *de eius epistola scripta ad Papam.* 152.e
Iustinus cur in Apologia tam manifestè euulgat sacra Christianorum mysteria. 127.c
Iustus Episcopus Alex. creatur. 77.c. *moritur.* 90.b
Iustus Episcopus Hierosolymitanus. 54.e
Iustus Episcopus Viennensis martyr. 154.e.155.e
Iustus martyr in Gallia sub Aureliano. 637.e
Iustus cum sociis Romæ sub Caio Papa baptizatur. 663.b
Iustus martyr Tergestæ sub Diocletiano. 778.c
Iustus puer martyr Bellouaci sub Diocletiano. 780.c
Iustus puer cum fratre Pastore martyr in Hispania sub Diocletiano. 782.d
Iuuenalis presbyter, comes Marcellini Papæ. 739.a

K.

KAtaphryga hæretici. 186.e. & seq. 187.e. *Vide*, Montanus.
Kata Proclum dicti hæretici. 186.e. *Vide*, Proclus.
Kata Æschinem dicti hæretici. 186.d
Καταφράκτος, sic dicta legio Christianorum militum. 203.e 206.e.

L.

LAcerna, sine lacernæ hieras, vestis Episcoporum. 568.b
Lactantius iuste conquestus de Iureconsultis in Christianos iniquissimis. 334.a
Lactantius celebris orator, eiusq; lucubrationes. 731.c
Lactantius Nicomediæ docet Rhetoricam tempore persecutionis Diocletiani. 708.e
Lactantius quodnam inierit in scribendo consilium. 752.b
Lactantius iniuste redarguit Cyprianum ad Demetrianum scribentem. 509.b
Lactis & mellis gustatio post baptismum. 690.d
Lætantius martyr cum sociis in Africa sub Seuero. 292.b
Latus Præfectus successit Philippo Christiano in præfectura Augustalis Ægypti. 298.a
Laica communio tantùm datur lapsis clericis pœnitentibus, idque etiam seruatur in lapsis Episcopis. 469.e.477.c. 526.d
Laica communio. Vide, Communicatio.
Laici probatæ vitæ & scientiæ docuerunt aliquando publicè in Ecclesia. 353.b
Laicos homines è tabernis fabrilibus pulpitum conscendere apud Nouatores. 258.c
Lamda Episcopus Hierosolymitanus. 704.d
Lampades ardentes gestabant Quintiliani hæretici. 187.b
Lampridius historicus quando vixit. 334.a 787.d
Lanarij vici duo in Vrbe. 250.d
Laodicenorum chronologia. 655.b
Laodicius martyr Heraclea sub Marco. 193.e
Lapidari soliti Christianos Ephesi. 459.d
Lapsi tempore persecutionis sub Marco. 216.b
Lapsi quamplurimi tempore persecutionis sub Decio. 419.a. 439.b.440.d.444.b
Lapsi tempore persecutionis sub Diocles. 806.e
Lapsi à Præsidibus afflictati. 218.c
Lapsi recipiuntur à martyribus. 223.d
Lapsi

Lapsi resipiscunt. 220.d
Lapsi restituti à martyribus. 223.d
Lapsi pœnitentes reiiciuntur à Tertulliano. 324.b
Lapsi diuersi generis 415.c
Lapsi soliti adire martyres pro pace & communione postea consequenda. 418.d
Lapsi importunitate nimia agebant. ibid.
Lapsi mitti soliti ad martyres, vt magis erubescerent. 429.d
Lapsi nonnisi per Episcopos reconciliari solebant. 430.a
Lapsi à martyribus tantum libellum supplicem accipiebant, non autem reconciliationem. 430.a
Lapsi cur interdum magna temeritate irrumpebant in ecclesiam. 431.a. *eos acriter redarguit Cyprianus.* 432.e
Lapsi non festiuè, sed magna maturitate & consilio recipiendi. 431.c
Lapsi procaces, & in Episcopos contumelioſi. 431.b
Lapsi communicantes sine consensu Episcopi excommunicantur. 433.c
Lapsi recipiendi, qui tamen mansueti essent, humilesque, & non procaces. 432.e.434.e
Lapsi qualiter recipiendi essent, sanctum Romæ decretum in Concilio. 434.e
Lapsi reuocati ad pœnitentiam, receptique à martyribus in Ægypto. 442.c
Lapsi ex temeritate redditi securi. 448.e
Lapsi visitabant martyres in carcere positos. 456.b
Lapsi, reddita pace, magno impetu obtrudunt se in Ecclesiam. 466.d
Lapsi non indistinctè omnes simul, sed habito cuiusque satisfactionis delectu restituendi. 466.d. *habendus de lapsis delectus.* 476.e.483.e
Lapsi admonentur à Cypriano, scripto commentario. 466.a
Lapsi à Deo puniti, & prodigiis perterrefacti. 466.e
Lapsi vt satisfaciant Ecclesiæ, admonentur. 467.e
Lapsi qui & quo modo restituendi, in Cœcilio Africano actum est. 476.d
Lapsi Episcopi, sic recipiendi pœnitentes, vt tantùm communicent inter laicos. 469.e. *sic ceteri sacerdotes & clerici minores.* 521.a.526.d
Lapsi pœnitentes admissi à Concilio Romano. 477.b
Lapsi pœnitentes, vrgente persecutione, etiam non absoluta pœnitentia recipiuntur in Ecclesiam. 483.e 484.b
Lapsi quibus decretis coerciti. 488.d
Lapsi non admitti solebant ad Ecclesiam sine plebis consensione. ibid.
Lapsi restituti confessi sunt postea Christum. 501.d
Lapsi confessores restituti à Cornelio Papa. 480.a. 483.c
Lapsis non inconsultè danda pax à martyribus. 574.e
Lapsis indulgentia qua consideratione danda. 490.b
Lapsis pro diuersitate delicti danda pœnitentia: quænam fuerint eiusmodi pœnitentiæ. Vide, Canones pœnitentiales.
Lapsorũ causa duo inter se contraria obortæ schismata. 488.a
Largus martyr Aquileiæ sub Diocletiano. 662.e
Largus cum Cyriaco & Smaragdo Romæ ministrat confessoribus laborantibus in Thermis. 703.e
Latrones à Marco scripti milites. 168.b
Lauream gestare soliti milites, cum acciperent donatiuum. 282.d. & seq.
Laureati milites etiam Christiani. 279.c.d
Laureatæ statuæ Christianorum. 278.a
Laureatius Senatus occurrit Seuero Imp. 277.b
Laurentia martyr Anconæ sub Diocletiano. 778.e
Laurentinus martyr in Tuscia sub Decio. 460.e
Laurentius martyr in Africa sub Decio. 438.c
Laurentius martyr Romæ sub Valeriano, eiusque martyrij Acta. 557.d.e
Lauri foliis cohibent visum Senatores. 150.d
Lectores in Ecclesia Africana qui dicebantur. 438.a
Lectorum munus legere Euangelium. ibid.
Legatio Cypriani ad confessores. 553.c
Legatio Cypriani ad Orientales. 529.e
Legationes diuersarum Ecclesiarum ad Ignatium. 30.c
Legatio Ephesiorum ad Ignatium. 30.d
Legatio Fortunati & Caldonij contra felicissimum à Cypriano missa. 462.c
Legatio Trallianorum ad Ignatium. 30.e
Legatio Irenæi ad Eleutherum Papam. 230.a
Legatio à Lucio Rege Britannorum missa ad Eleutherum Papam. 239.e.240.a
Legatio Michaelis Imp. ad Ludouicum Pium Imp. cum scriptis Dionysij Areopagitæ. 39.b
Legatio eorumdem missa Romam ad explorandam electionem Cornelij. 469.e
Legatio à Nouatiano missa in Africam. 475.a
Scelera legatorum. 478.e
Legatio Nouati in Africam. 478.e
Legatio à schismaticis Africanis ad Cornelium Papam contra Cyprianum. 486.c
Legatio Publij ad Persas. 706.a
Legatio ad Stephanum Papam ab Orientalibus. 522.e
Legalium vsus differentia. 95.e
Leges militares Aurelianæ aquissimæ. 625.c
Leges Solonis & Draconis ab Hadriano restitutæ. 77.c
Leges latæ ab Episcopis aduersus leges ab Imperatoribus latas & ius commune. 517.e.518.a
Leges Marci de sepulchris. 167.e
Leges veritati consentaneas, licet ab hostibus & impijs latas, non reiecit Ecclesia. 345.e
Leges Vlpianus collegit, quæ aduersus Christianos promulgata à diuersis erant. 343.d. *earundem fragmenta.* 343.e
Legis Seueri & Antonini mendosa inscriptio. 263.d
Legis Moysi libri semper iidem, & nunquam perditi. 235.c
Legibus Romanorum omnes viuere iussit Hadrianus. 91.a
Legum inscriptiones mendosæ. 263.a
Lex de muliere prægnante, ne puniatur donec pariat. 307.a 795.a
Lex & Prophetæ legi soliti in synagoga. 235.d
Lex Diocletiani, vt sepeliri possent damnati. 726.b
Lex Iulia de adulteriis ad vivos adulteros propagata. 137.a
Lex Ecclesiastica de celebrando Dominico, hoc est, Synaxi habenda. 759.e
Legalium scrupulosa obseruatio abidolothytis taxatur. 283.d
Legio Fulminatrix dicta. 205.e.205.b.e. 206.d. *dicta eadem Duodecima.* 207.a
Legio Fulminatrix non recens exorta, sed antiqua. 207.a
Legio Melitina in Cappadocia. 205.b
Legio Thebæa ex Christianis militibus collecta, quòd sacrificare noluisset, occisa. 694.c
Legiones solitæ ex nouis militibus suffici. 207.a
Legionum numerus & nomina. 207.a. 314.d
Legionum numerus auctus à Seuero. 264.e.314.d
Lenonibus dari solita a Gentilibus femina Christiana. Vide, Femina, Christiana.
Leocadia martyr Toleti sub Diocletiano. 782.c
Leones in pace, & in præsio cerni qui dicti. 326.e
Leonides pater Origenis martyr, idemq; Episcopus. 298.d
Leones parcunt martyribus. 685.b
ad Leones Christiani, acclamari solitum in theatris. Vide, Acclamatio.
Leonilla martyr in Gallia sub Marco.
Leonis Papæ sententia de Manichæis. 225.e
Leontius Arianus cur se castrauit. 640.d
Leontius cum sociis martyr in Pamphilia sub Dioclet. 353.d
Leontius martyr cum sociis in Lycia sub Diocletiano. 806.b
Leontius Scholasticus redarguitur. 667.c
Leuinus Torrentius Episcopus Antuerpiæ commendatur. 616.e 695.c

Universidad de Deusto
Biblioteca

Leutius martyr cum sancto Cypriano apparet confessoribus. 574.d
Libellatici qui propriè dicti sunt. 419.e. *error aliorum de iis confutatur.* ibid.
Libellatici vbique damnati. 420.b
Libelli sine auctore nullius sunt momenti. 23.c
Libelli qui à Christum negantibus recipiebantur, qui & quales essent. 419.e
Libelli diuersi in causâ lapsorum. 476.e
Libelli concessionis & indulgentiæ dari soliti à Præsidibus. 420.a
Libelli dari soliti à martyribus in carcere positis de pace lapsorum. 428.d. *quales ij essent.* 429.b. *aliquando indiscreti.* 429.b
Libelli etiam dari soliti à damnatis ad metalla. 430.b
Libellorum martyrum consuetudo vnde manarit. 430.a
Libellorum diuersa genera. 420.b
Libellos scribere esse martyrum tantùm. 432.a
Libellus Luciani confessoris. 431.a
Liberius Papa renocat litteras datas Eustathio. 177.a
Libertas Gnosticorum qualis. 73.a
Libidines monstruosæ hæreticorum. 67.a
Libra auri quot solidos contineret. 739.c
Libra Occidua qua. ibid.
Libra Orientalis diuersa. 339.e
Libri Ciceronis, deos negantes, abolendi Gentilium sententia. 723.d
Libri Christianorum igni damnati à Diocletiano Imp. 717.b. *edictum de eare.* 722.e
Libri Christianorum olim à Gentilibus improbati. 723.d
Libri canonici secundum Hebræorum canonem à Melitone recensiti. 174.c
Libri veteris Testamenti an & quo modo ab Esdra restituti. 234.a
Libri veteris Testamenti in omnibus synagogis asseruati. 235.d
Libris apponi solita contestatio. 202.a
Librorum legis appellatione etiam Prophetas, totamq; diuinam Scripturam significari. 356.e
Librorum cognoscendorum causa agitari solita in Conciliis. 135.c
Librorum sacrorum causa, vt proderent illos, torti sunt Christiani. 757.c
miraculum quod tunc accidit. ibid.
Libros omnes simul deprauare, non facilè: aliter excusandi sunt errores Patrum. 616.617
Libya exhausta bello Iudaico. 77.b. *nouis repletur colonis.* ibid.
Lictores solitos virga percutere domos. 585.c
Limina Apostolorum solita visitari etiam tempore persecutionis. 620.c.662.c.670.b
Liminius martyr in Gallia sub Valeriano. 584.c
Lindanus Episcopus Gandauensis egregiè commendatur. 436.e
Linea indumentum sacerdotale. 563.a
Linteis inuolui solita corpora martyrum. 547.d
Linteum funebre. 594.d
Linteum tegumentum sedis Cypriani. 565.c
Litteus Episcopus damnatus ad metalla. 551.b
Littera Analysis ad Chrysogonum. 706.b
Littera Apostolicæ quæ dicerentur. 105.e
Littera Apostolicæ exscribi solita ab omnibus Ecclesiis, & ad alias mitti. 436.c
Littera Aureliani Imperat. de consulendis libris Sibyllinis. 613.a
Littera Brenes quæ. 105.e
Littera Canonicæ quæ. 104.e. *epistola Canonicæ diuersorum. Vide supra,* Epistola.
Littera Catholicæ quæ. 105.b.e
Littera Circulares quæ. 105.c
Littera Clericæ quæ. 106.a
Littera Chrysogoni ad Anastasiam. 706.e
Littera Cleri Romani, sede vacante, scriptæ ad omnes Ecclesias. 423.b
Littera Cleri Romani promulgatæ in Africa. 436.c
Littera Commonitoriæ quæ. 105.b
Littera Communicatoriæ quæ. 104.e
Littera Confessoriæ quæ. 105.d. *quando earum vsus abolitus.* 813.b
Litteræ confessorum ex metallo ad Cyprianum. 553.a & seq.
Litteræ confessorum schismaticorum in Cornelium Papam scriptæ, calumnijs plenæ. 479.d
Litteræ confessorum schismaticorum respiscentium. 480.b
Litteræ confessorum ex carcere. 572.c
Litteræ Cornelij Papæ ad Lupicinum Episcopum Viennensem. 496.c
Litteræ Cornelij Papæ de restitutione schismaticorum. 479.d
Litteræ Cypriani ad Cornelium Papam exulem. 437.a
Litteræ Cypriani ad Lucium Papam. 501.e
Litteræ Cypriani ad Stephanum Papam. 525.d
Litteræ Cypriani ad Episcopos damnatos ad metalla. 552.b
Litteræ Cypriani ad confessores in carcere constitutos. 553.c
Litteræ Cypriani ad Successum Episcopum. 559.a
Litteræ Cypriani vltimæ. 561.e
Litteræ Decretales quæ. 105.d
Litteræ Dimissoriæ quæ. 105.b
Litteræ Encyclicæ quæ. 105.c
Litteræ Euchery Episcopi Lugdun. 694.e
Litteræ Episcoporum nomini per clericos mitti solebant. 432.d
Litteræ formatæ dictæ quæ. 104.e. *Vide,* Formata.
Litteræ Gallieni Imp. ad Episcopos de pace reddita Ecclesiæ. 588.e
Litteræ Hadriani ad Fundanum Proconsulem. 80.b
Litteræ Hadriani Imperat. ad Senatum de Iudæis debellatis. 91.b
Litteræ Luciani de martyribus. 430.a
Litteræ Manetis ad Marcellum. 646.d
Litteræ Marci Aurel. Imp. de victoria Marcomannica, & miraculo Christianorum. 208.a
Litteræ Marci ad Faustinam. 211.a
Litteræ martyrum Lugdunensium & Viennensium ad Asianos. 694.e
Litteræ martyrum plurimi æstimandæ. 438.e
Litteræ Memoriales quæ. 105.b
Litteræ Pacificæ quæ. 104.e
Litteræ Pastorales quæ. 105.d
Litteræ Priuatæ hæreticis scribi solitæ. 106.a
Litteræ Rom. Pontificis datæ ad Montanum, reuocatæ. 177.a
Litteræ scribi solitæ in tabulis, chartis, atque membranis. 106.c
Litteræ schismaticorum contra Cyprianum ad Cornelium. 489.c
Litteræ Seueri Imp. ad Philippum Præfectum Augustalem. 297.c
Litteræ Synodales quæ. 105.c
Litteræ Tractoriæ quæ. 105.b.106.a
Logos Basilidis. 64.b
Lollianus acclamatus Imperator. 618.b
Longinus cum sociis martyr in Pamphilia sub Diocletiano. 806.b
Longinus Philosophus Platonicus laudat Ammonium & Origenem Christianos philosophos. 385.d
Longinus philosophus Zenobiæ Reginæ magister. occisus ab Aureliano. 607.e 636.a
Lucernus birrus. Vide suprà, Birrus.
Lucanus hæreticus. 119.e

Lucer-

Lucernæ argentæ in ecclesiis, etiam tempore persecutionis. 749.a
Lucia martyr Romæ cum Geminiano sub Diocletiano. 776.c
Lucia martyr Syracusis sub Dioclet. 782.d
Lucianus confessor infestus Cypriano. 430.d
Lucianus confessor disciplinæ Ecclesiasticæ minùs custos. 430.d
Lucianus confessor scribit de martyribus. 430.a
Luciani editio purgata. 367.a
Lucianus legatus à Cypriano ad martyres. 553.d
Lucianus successor Cypriani in sede Carthaginensi. 569.d 578.a
Lucianus Samosatenus Epicureus quando diem obiit, & quomodo. 173.a
Lucianus Samosatenus apostata à fide Christiana. 173.c
Lucilla martyr sub Valeriano. 539.d
Lucilla cum Flora martyr sub Valeriano. 584.a
Lucilla filia Marci Imp. desponsata Lucio Vero. 141.a
Lucilla nupta Ephesi. 141.d
Lucilla à dæmone arrepta. 141.d. *curatur.* 142.c
Lucilla Hispana femina fuctiosa. 746.c
Lucina matrona sepelit martyres. 500.b
Lucina quæ sub Gallo claruit. ibid.
item de alia Lucina. 663.b
Lucina matrona alia, quæ fuit discipula Apostolorum. 674.d
Lucina femina Consularis, vxor Piniani Faltonij viri clarissimi. 743.e
Lucij Commodi plures. 147.c
Lucius Alexandrinus presbyter. 547.e
Lucius dux aduersus Iudæos bellum gerit. 57.d
Lucius lapsus, postea fallus extorris. 339.b
Lucius martyr cum Ptolemæo. 148.c
Lucius martyr cum Thyrso in Asia sub Decio. 458.d
Lucius mart. cum sociis in Africa. 572.c.& seq. 575.c
Lucius martyr Romæ sub Claudio. 620.c
Lucius Papa quando sedere cœpit. 500.e
Lucius Papa exulat. 501.a. *ad eum scribit Cyprianus.* 511.e
Lucius Papa Romam redit ab exilio. 501.d
Lucius Papa martyrio coronatur. 515.a. *eius sedis tempus.* 515.b. *eius decreta & præconia.* ibid.e
Lucius Antoninus nominari solitus. ibid.d
Lucius Tribunus persequitur Christianos. 711.e
Lucius Verus Imp. 139.d. *vnde Veri cognomen illi adhæsit.* ibid. *deligitur à Marco collega Imperij.* 139.e
Lucius Verus accepit coniugem Lucillam filiam Marci. 140.c
Lucius Verus proficiscitur ad bellum Parthicum. 140.d
redient ab Oriente secum pestem vexit. 168.a
Lucius Verus proficiscitur ad bellum Marcomannicum. 171.d
eius obitus & sepultura, anniq; Imperij. 171.e. 172.a
Lucius Rex Britanniæ mittit legatos ad Eleutherum Papam. 239.b
Lucretia martyr in Hispania sub Dioclet. 782.c
Lucretius inferens mortem Beatrici, occiditur à dæmone. 744.a
Lucuas dux Iudæorum. 56.e
Ludere tesseris, abhorrere à moribus Christianorum. 180.e
Ludi Seculares sub Seuero. 309.c
Ludouicus Pius Imperator accepit legationem ab Oriente, & libros Dionysij Areopagitæ. 40.b
Lugdunenses martyres, eorumq; littera ad Asianos. 215.b
Lugdunenses martyres sub Seuero. 307.d
Lugduni exhibita carnificina sanctorum martyrum. 215.b 216.217.218.
Lugdunenses martyres Eleutherum Papam consuluerunt. 230.a
Luminum euersores canes, lenones libidinis. 71.e
Luminum extinctiones in Synaxibus Carpocratis. 68.d
Lupulus sacerdos Iouis Capitolini Christo credit. 251.b
Lupus Præfectus Ægypti sub Traiano. 57.e
Luxorius martyr in Sardinia sub Dioclet. 783.c
Luxurius Iudex & persecutor Fidelium. 6.a
Lycaonia insula in Tiberi posita, cur sic dicta. 537.d
Lycus Ponticus hæreticus. 119.c
Lydia martyr sub Pio. 100.c
Lysias Proconsul in Cilicia, sauissimus persecutor. & seq. 665.a

M.

Macar martyr in Aegypto sub Decio. 441.b
Macarij dicti Manichæi. 643.c
Macarius monachus disputat cum Hieracita hæretico, & suscitat mortuum. 677.e
Macarius, Felix, & Verus scripserunt Acta martyrum Andronici & sociorum. 686.a
Macarius cum sociis martyr in Gallia sub Marco. 224.e
Macedonia cum Eutychiano hæretico detrusa in carcerem. 455.e
Macedonius martyr sub Hadriano. 100.e
Macra virgo & martyr Rhemis sub Dioclet. 780.b
Macrianus predutor Valeriani. 588.a
Macrina senior auia S. Basilij, instituta doctrina Gregorij Thaumaturgi in Ecclesia Neocæsariensi. 418.c.616.b
Macrobij Candidi area, sepulchrum Cypriani. 566.e
Macrinus imperat, atque occiditur. 333.a. *eius exquisita sæuitia.* ibid.
Magi inuocant Mercurium. 203.b
Magia in pretio apud hæreticos. 67.e
Magiæ tributa ab aliquibus miracula Christianorum. 130.b
Magia studiosi persequuntur Christianos. 332.c
Magiam sectati philosophi. 332.c
Magices conatus dissipat aqua benedicta. 386.e
Magus Ægyptius depranat Valerianum. 85.c
Magus Ægyptius quid Romæ cum Plotino. 516.e
Magus Alexandrinus excitat populum in Christianos. 388.e 414.c 415.a
Magistratus Palatinos imonat Hadrianus Imperator, & anget. 100.d
Magnesiani legatos mittunt ad Ignatium. 31.a
Magnilianus Præses persecutor in Africa. 745.a
Magnus martyr Anagniæ sub Decio. 460.d
Magnus subdiaconus martyr Romæ cum Sixto sub Valeriano. 559.c
Magnus consulis Cyprianum. 524.c
Magisteriani qui. 142.b
Magister Officiorum. 142.c
Magistratus veritatis cupidi facti Christiani. 571.d
Maiestas spectat ad Imperatorem. 611.a
Maiestatis crimen minus habitum delicto impietatis. 144.c
Maiestatis rei deferuntur Christiani. 277.b. *Vide,* Calumniæ.
Mala omnia obuenire causa Christianorum, dicebant Gentiles. 168.d
Malchion presbyter Antiochenus oppugnat Paulum Samosatenum. 627.d
Malchus martyr cum Prisco sub Valeriano. 548.b
Malchus dictus Porphyrius philosophus. 730.e
Malchus scriptor Ecclesiasticus.
Mamæa mater Alexandri Imperatoris Romam quando venit. 333.c. *eius virtutes.* ibid.
Mamea Origene visa est familiarissimè. 334.d
Mamæa deficit ab optimis morum institutione. 344.a
Mamas martyr Cæsareæ in Cappadocia sub Aureliano. 638.b
Mamertini carcer in Vrbe. 557.a
Mamertinus Vrbis Præfectus. 5.b
Mamuri vicus, & statua. 693.a
Mamurius statuarius. 693.d

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mandalis martyr Romæ sub Aureliano. 637.c
Manes hæresiarcha quando prodiit. 640.d
Manes & Manichæus idem. 641.c. *eius genus & origo.* ibid. & seq.
Manes deterrimus omnium hæreticorum. 641.d
Manes numquam fuit Christianus. 641.e
Manes antea Curbicus dictus. 642.d
Manes, quid significet. ibid.
Manes decipit Regem Persarum, à quo capi iussus. 643.a *eius fuga.* ibid. *reuersus in Mesopotamiam.* 643.b
Manes disputat cum Archelao Episcopo, delectis iudicibus Gentilibus. 643.c. *victus iterum fugit.* 551.c
Manes tentat Marcellum, ad quem scripsit. 643.c
Manes captus à Rege Persarum excoriari iubetur. 644.d
Manes se esse Paracletum mentitus est. 642.c.644.e
Manes quomodo se dicebat Apostolum à Deo missum. 647.b
Manes qua dogmata docuit. 645.a.647.b c.648.
Manes blandiloquentia seducebat Fideles, etiam qui videbantur sapientes. 645.c.651.d
Manes duo vel plura admisuit Principia. 647.d.e
Manes execrabatur pauperes, vetans ne quis illis faceret eleemosynam. 647.e
Manes patriarcha Hæretomachorum, execrans reliquias & memorias eorum. 648.a
Manes quæ scripsit. 647.d
Manes ridiculam purgationem animarum introducebat. 648.b
Manes de Christo quid senserit. ibid.
Manes quid delirauit de rebus quæ fiunt in cælo. 648.c
Manes quinque excogitat elementa. ibid.
Manes portentosas excogitauit visiones. 649.c
Manes omnem statum ciuilem dissoluit. 649.e
Manes in multis emulatus Ecclesiam Dei. quam introduxit hierarchiam. 650.a
Manes an baptizauit. 650.c
Manes quale consilium inierit, vt propagaret hæresim. 651.c
Manetis discipuli qui fuerint. 650.e
Manichæi hæretici à Manete, iidem Catharistæ, Macarij, & Mundatores dicti. 642.c
Manichæi præmissis execrationibus horrendis cibum sumebant. 645.a
Manichæi perperam colunt virginitatem. 650.d
Manichæi proscripti edicto Diocletiani Imp. 675.c
Manichæi mox Africam inuaserunt. ibid.
Manichæorum turpitudines horrendæ. 645.b
Manichæorum artes in decipiendis hominibus. 651.d
Manichæorum hæresis acerbus omnium errorum & impietatum. 650.a
Manichæorum errores iam temporibus Apostolorum confutati. 646.e
Manichæorum hæreses vno argumento prostratæ. 647.a
Manichæorum hæreses qui impugnarint. 652.b
Mappalicus Carthagine illustris confessor. 427.e *eius prudentia atque modestia.* 430.d
Maprilis martyr in Portu Romano sub Alexandro. 351.c
Marcella martyr Alexandriæ sub Seuero. 302.c
Marcella vxor Ambrosij. 337.d
Marcellianus martyr cum Marco Romæ sub Dioclet. 662.d.673.c
Marcelina Gnosticorum famosissima. 156.e
Marcellini Papæ creatio. 693.c
Marcellini Papa nomen cum Marcello confusum sæpe. 693.e. 773.c
Marcellini Papæ epistola ad Salomonem. 694.a
Marcellinus Papa exhortatur Thebæos milites Christianos. 694.c
Marcellinus Papa an re vera lapsus. 739.740.741.742. 743.770.& seq.
Marcellinus & alij Pontifices Romani calumniam passi à Donatistis. 740.a
Marcellinus Papa martyrio coronatur. 790.b. *sepultura, ac tempus eius sedis vacationis.* 791.c
Marcellinus presbyter Romanus martyr Romæ cum Petro sub Diocletiano: eius martyrij Acta, & sepultura, & epitaphium Damasi. 742.a.b.& seq. *ecclesia à Constantino erecta.* 742.b
Marcellinus cum sociis passus Romæ sub Decio. 422.a
Marcellinus cum sociis Perusiæ passus sub Dioclet. 461.a
Marcellus V.C. tentatur à Manete. 646.a
Marcellus Centurio martyr in Mauritania, eiusque martyrij Acta. 700.d. *eiusdem Marcelli filij martyres.* 702.d 781.e
Marcellus martyr in Gallia sub Marco. 225.b
Marcellinus Rom. Eccles. diaconus passus Romæ sub Valeriano: eius martyrij Acta. 536.a
Marcellus martyr Spoleti sub Diocletiano. 711.e
Marcellus Papa quando sedere cœpit. 790.e. *confusum interdum eius nomen cum Marcellino.* 694.a
Marcia mater Marci & Marcelliani martyrum. 663.b
Marcia martyr in Campania sub Diocletiano. 778.d
Marciana martyr in Mauritania sub Diocletiano. 746.b
Martianus Iureconsultus sub Alexandro. 337.a
Marcianus martyr cum Ioanne apud Vrbem sub Diocletiano. 775.e
Marcianus martyr cum Nicandro Venafri sub Diocletiano. 777.d
Marcion hæresiarcha quando prodiit. 114.e *& seq. Cerdonis fuit discipulus.* 115.b. *eius genus.* 115.e
Marcion ex philosopho Stoico factus Christianus, euasit hæresiarcha. 115.d
Marcion intulit stuprum virgini, & à patre Episcopo excommunicatus Romam venit. 116.a.b.131.d
Marcion ab Ecclesia Romana electus. 116.d.131.d
Marcion quas hæreses adinuenit. 117.c
Marcion plures deos induxit. ibid. *ponit materiam Deum malum principium.* ibid.
Marcion respuit Vetus Testamentum, & mutilat nonum. 117.d
Marcion super Apostolos se erexit. 117.d
Marcion reijciebat coniugatos, & execrabatur creaturas. 117.c 118.a
Marcion iterum baptizabat. 118.c
Marcion Romam iterum venit, depositaque sua sectatia apud Romanam Ecclesiam. 157.c. *quanto tempore Romæ mansit.* 157.d
Marcion Romæ agens exomologesin, qua conditione susceptus ab Ecclesia Romana. ibid.
Marcion relapsus recipit suam sectatiam. ibid.
Marcion gratus Marco Imp. quia erat Stoicus. 233.b
Marcion Romæ occurrit Polycarpo. 158.a
Marcion plurimum obfuit Ecclesiæ. 118.d
Marcion quæ scripsit. 118.c
Marcion omnium hæreticorum deterrimus. ibid.
Marcionis discipuli. 119.b
Marcionis hæresis non citò extincta. 118.d
Marcionis hæresin Patres oppugnauere. 119.a
Marcionitæ ob odium Creatoris & creaturæ cupidi erant martyrij. 304.a.454.a
Marcionita pseudomartyr. 166.e
Marcionita pseudomartyr. 457.e
Marcionita pseudomartyr. 548.a
Marcionitæ pseudomartyres plures. 118.e.162.a
Marcionitæ curiosiùs abstinent sabbato. 118.b
Marcionitæ finis historia. 118.a
Marcius Tubero bellum agit aduersus Indos. 57.e
Marcomanni in Romanos insurgunt. 171.d.231.a
Marcomannica expeditio, & eius apparatus. 160.e *armati gladiatores, latrones, & alij.* 168.b
Marcomannico bello periclitatur exercitus Romanus operæ & imposturæ. 202.a.203.a.204.a
Marcomannico bello periclitans siti & multitudine hostium exercitus Romanus precibus Christianorum militum liberatur. 202.a 203 a.204.b
Marcus Iunior Episcopus Alexandrinus creatur. 108.e. *moritur.* 129.d
Marcus Aurelius vnde nomen & cognomen accepit. 139.d. *philosophus Stoicus.* 145.b
Marcus Aurelius Imp. allegit Imperij collegam Lucium. 139.e
Marcus Aurelius litteris accersit Abercium Episcopum. 141.e
Marcus Aurelius prædicatus clementissimus. 153.d.221.a
Marcus Aurel. edictum promulgat, vt omnes diis sacra faciant. 144.a.b
Marcus Aurel. rescripsit aduersus Christianos. 144.b.c *qua occasione fauit eis.* 145.d
Marcus Aurelius laborat pro restituenda superstitione collapsa. 115.a. *ipse superstitiosissimus.* 144.e.145.b
Marcus Aurel. affectat gloriam. 144.e *parcit Cassiæ tyranno.* ibid.
Marcus Aurel. in magno pretio habuit philosophos. magistros magnopere coluit. 145.c *magistros magnopere coluit.* 145.d
Marcus Aurel. curiosus fuit Iustino philosopho. 145.d
Marcus Aurel. triumphat de Parthis. 160.d
Marcus Aurel. parat expeditionem in Marcomannos. 114.d. *profectus redit Romam.* 174.e
Marcus Aurel. acrius persequitur Christianos. 160.e
Marcus Aurel. in Marcomannos agens, deceptus ab impostore, amittit magnam partem exercitus. 172.c
Marcus Aurel. diuino miraculo subactis Marcomannis, quid de ope Christianorum ad Senatum. 208.a.b.& seq.
Marcus Aurel. confunditur sæpe cum Lucio. 139.e.143.b
Marcus Aurel. aliquam fidem præstat expulsoribus Idæmonum. 141.e
Marcus Aurel. edictum promulgat pro Christianis. 208.d. *diu viguit.* 208.e
Marcus Aurel. quid ad Faustinam scribat. 211.a
Marcus Aurel. ampliauit legem maiestatis. ibid.b
Marcus Aurel. concessit Christianis suos honoribus. 212.e
Marcus Aurel. profectus iterum in Orientem. 213.b. *rediit in Italiam.* 213.d
Marcus Aurel. quid de Indæis. ibid.
Marcus Aurel. prohibuit libros fatidicos. ibid.e
Marcus Aurel. in fine Imperij vexauit Christianos. 215.b.d
Marcus Aurelius calumniatus constantiam Christianorum. 222.b.
Marcus Aurel. iterum parat bellum Marcomannicum. 231.a
Marcus Aurelius quando diem obiit, & quot annis imperauit. 237.d
Marcus Episcopus Hierosolym. 95.c
Marcus hæresiarcha discipulus Valentini. 199.a.202.c
Marcus hæreticus affectat miraculum in Eucharistia ex magia. 199.a
Marcus hæreticus decipit fœminas multas. 199.c
Marcus alius hæreticus conuertitur ab Origene. 335.d
Marcus martyr Romæ sub Claudio. 620.b
Marcus mart. cum sociis in Pisidia sub Dioclet. 806.b
Marcus martyr cum Marcelliano Romæ sub Diocletiano. 662.d
Marcus Velserus laudatur. 778.a
Marcus martyr Romæ cum Timotheo sub Marco Imperatore. 154.e
Marcus martyr Centumcellis sub Dioclet. 704.b
Mardonius martyr Nicomediæ sub Dioclet. 721.a
Mareotis locus Ægypti exilio Dionysij nobilitatus. 546.e
Margarita Aluinensis martyr sub Dioclet. 757.b
Maria Virgo Dei genitrix apparet Gregorio Thaumaturgo. Vide Virgo Maria.
Maria Virginis partui dicata ecclesia à Callisto Papa. 340.e
Maria puella baptizata à Stephano Papa. 536.a
Maria ancilla martyr sub Pio. 100.e
Mariani & Iacobi martyrij Acta: passi sunt in Numidia sub Valeriano. 679.a. & seq.
Mariani cruciatus horrendi. 580.d
Mariani matris ingens animus. 583.a
Mariano ostensa prior visio. 583.a
Mariano martyri ostensa visio de clade Romani exercitus. 583.c
Marini militis in Palæstina pro fide certamen. 689.b
Marinus Episcopus Traditor. 747.b
Marinus Senator passus Romæ sub Aureliano. 762.b
Maris vasta exundatio tempore Gallieni. 695.b
Maris resluxus ad sepulchrum Clementis. 13.a
Maritum æquè ac vxorem teneri lege Iulia de adulterio. 136.c
Marius cum Martha ac filiis martyr sub Claudio. 620.e *eorundem corporum inuentio.* 621.b
Marius Maximus historicus. 141.a
Marinus senex passus in Cilicia sub Diocletiano. 667.c
Maro cum Eutyche martyr sub Traiano. 5.e
Marsilius Columna Archiepiscopus Salernitanus. 83.c
Marsilius Ficinus quid de Plotino. 405.d
Marsippus philosophus vnus ex iudicibus inter Manetem & Archelaum. 643.a
Martha cultrix sanctorum martyrum. 537.d
Marthus & Marthana fœmina hæretica. 25.d
Martia concubina Commodi fauet Christianis. 237.a
Martialis Episcopus Asturicensis. 519.b
Martialis mart. in Portu Romano sub Alexandro. 351.c
Martialis martyr in Africa sub Decio. 427.e
Martialis martyr sub Marco. 193.b
Martialis filius Marcelli Centurionis martyr. 702.d
Martianus Episcopus Arelatensis Nouatianus. 521.a
Martianus & Martiades pseudoprophetæ. 201.a
Martianus lector martyr Romæ sub Decio. 662.a
Martina virgo martyr Romæ sub Alex. 349.a
Martialis cum sociis martyr Cæsaraugustæ sub Diocletiano. 781.d
Martinus martyr Alutinensis sub Dioclet. 757.b
Martis templum Via Appia. 539.b. *precibus Stephani Papæ concussum.* 542.a

Martyres diuersarum prouinciarum & temporum.

Martyres Ægyptij sub Seuero. 298.e
Martyres Ægyptij à concionibus necati sub Philippo. 413.d *sub Decio.* 421.a. & seq. *sub Valeriano.* 548.a.& seq. *in persecutione Diocletiani.* 739.740.
Martyres Armeni undecim mille sub Traiano. 27.e
Martyres Asiani sub Pio Imp. 129.e.367.c. *sub Marco* 175.b *sub Decio.* 452.453
Martyres Africani sub Seuero. 300.d. *sub Decio.* 439.440. *sub Valeriano.* 545.b.570.c. 573.c 578.d
Martyres Athenienses sub Marco. 224.e
Martyres Brixiani sub Hadriano. 75.d
Martyres Cappadoces sub Diocletiano. 802.a
Martyres Edesseni sub Traiano. 27.a
Martyres Galliarum sub Marco Imp. 166.e. *sub Diocletiano.* 779.c
Martyres Itali sub Traiano. 49.b. 59.e. *sub Hadriano.* 100.d. *sub Numeriano.* 661.d. *sub Diocletiano.* 777.a
Martyres Lugdunenses sub Marco. 224.e.225.e.& seq.
Martyres Hispani sub Valeriano. 584.b.& seq. *sub Diocletiano.* 780.c.d
Martyres milites sub Diocletiano. 694.e. vsque ad 699.
Martyres Nicomedienses incensi in ecclesia sub Diocletiano. 717.c
Martyres Palæstini sub Decio. 447.c. *sub Valeriano* 548.b. *sub Dioclet.* 814.a

Universidad de Deusto
Biblioteca

Martyres Pergameni sub Marco. 167.c
Martyres Philadelpheni sub Marco. 165.c
Martyres passi Romæ sub Traiano. 5.e.14.b
Martyres ciues Romani Romam ad martyrium amandabantur. 24.b
Martyres Romæ sub Hadriano. 62.d
Martyres Romæ passi sub Marco Imp. 193.a. 194.d. *sub Alexandro.* 345.b. *sub Decio.* 422.a. *sub Valeriano.* 540.c. *& seq.* 583.e. 659.c.d. *sub Claudio.* 620.e. *sub Numeriano.* 661.d. *sub Diocletiano.* 775.d
Martyres Scyllitani sub Seuero. 291.a
Martyres Smyrnenses. 161.b.d. *sub Decio.* 452.d. *& seq.*
Martyres Syri sub Valeriano. 548.c
Martyres Tarsenses sub Diocletiano. 804.e

Martyrum Acta.

Martyrum Acta scribi solita vsq; ad verbum vnum. 395.d
Martyrum Acta perdita, atq; eorum nomina. 24.d
Martyrum Acta depravata à Donatistis. 756.c
Martyrum Actis colligendis qui laborarint. 394.b
Martyrum diuersorum Acta. Vide, Acta.
Martyrum Acta in Ecclesia publicè legi solita. 165.d

Martyrum agones & numerus.

Martyrum omnium consimile fuisse certamen. 579.b
Martyres alacriter se offerebant martyrio. 737.a
Martyres ibi martyrium subire solti, vbi magis cogniti. 701.e
Martyres aliquando pœnam non sentiebant. 577.b
Martyrum numerus præter spem Gentilium auctus.
Martyrum multitudo arguit Ecclesiam Catholicam. 575.e
Martyres prouocabant in se bestias. 685.b
Martyrum numerus qui vno mense passi sunt tempore Diocletiani. 725.b.744.e
Martyrum tormenta. 734.d.738.b

Martyrum cultus.

Martyrum cineres, ne eis collectis venerarentur Christiani, projectæ sunt à persecutoribus in Rhodanum. 221.d.
eorum reliquias impensè colebant Christiani. 662.b
Martyrum preces ad Deum pro nobis eos interpellantibus. 292.c
Martyrum sepultura diligenter curari solita. 424.e
propè eos sepeliri optasse Fideles, vt eorum precibus iuuarentur. 348.a.685.e
Martyres morientes in carcere, eodem honore habiti ac illi qui gladio necati essent. 424.e
Martyrum dies natalis in tabulis Ecclesiasticis adscribendus. 424.e
Martyrum dies natalis celebrandus. 165.c
Martyrum dies natalis anniuersaria oblatione celebrandus. 424.e.437.d 636.e
Martyrum litteræ quanti faciendæ. 439.a
Martyrum natalitia Cyprianus celebrat, reddita pace Ecclesiæ. 467.e
Martyrum natalitia celebrat Gregorius Thaumaturgus, reddita pace Ecclesiæ. 468.b. *eadem festiuè celebrari ei non permisit.* ibid.
Martyrum cultus in vniuersa Ecclesia Catholica semper idem. 468.c
Martyribus erigi solita altaria, & ecclesiæ. 569.a 653.a
Martyres damnatos in exilium, illuc obeuntes celebrat Ecclesia vt verè martyres. 579.c
Martyrum reliquiæ vino ablutæ. 587.a
Martyres sepelienda cum dalmatica, vel colobio, eorumdem corpora vnguentis delibuta. 659.e
Martyrum reliquiarum cultum inuident Gentiles Christiani. 726.e
Martyres sepeliri permissi ex edicto Diocletiani. 726.c
Martyrum reliquiæ distrahebantur Tarsi. 805.a

Martyris nomen.

Martyres qui verè sint, ab Episcopis probandi. 155.d
eorumdem antiqua canonis ratio. 846.c
Martyres quibus distincti sint à confessoribus. 428.c.668.e
Martyris nominis gloriam quidam affectantes sese conijciebant in vincula.
Martyres coronati martyrio dicebantur interdum etiam viuentes. 428.c
Martyr esse quis non potest extra Ecclesiam. 370.e

Martyribus obsequia exhiberi solita.

Martyres cibari consueuisse in carcere agapè Christianorum. 285.c
Martyrum propensiorem curam gerendam tempore persecutionis, Clerum Romanum datis litteris monet Fideles. 423.b
Martyres in carcere positi, magna frequentia à Fidelibus visitari solitis. 424.b
Martyres cohortantes, fulci & ipsi martyres. 442.b
Martyres positi in carcere frequentabantur à lapsis. 428.d
Martyres in carcere magno honore colebantur ab Episcopis. 429.d
Martyribus in carcere constitutis à sacerdotibus celebrari consueuisse clandestinè sacrificium Missæ. 424.d
Martyrum gloria à Cypriano prædicata litteris ad ipsos scriptis. 542.d. *& seq.*

Martyrum virtus.

Martyrum charitas erga lapsos. 219.e.223.e
Martyrum vera humilitas. 223.a
Martyrum reuerentia erga Romanum Pontificem. 230.a
Martyres commiserantes lapsis, pro pace ipsorum scribebant libellos ad Episcopos. 428.b. *quales.* ibid.e
Martyres in fine sæculi pace Ecclesia, & charitate erga fratres, sua consignare martyria. 575.e.578.a
Martyrum constantia, cùm eorum dextera igni superposita cremaretur. 810.e
Martyrij desiderio flagrabant Christiani. 31.e.76.e
Martyrij tormenta quo modo martyres aliquando non sentiant. 667.d
Martyrio se offerre, vetitum. 550.561
Martyrio se non ingerant Fideles, cùm confiteri & non profiteri debeant. 662.b
Martyrio coronati dicebantur, aliquid passi fidei causa. 428.c
Martyrum improbabant Basilides & eius sectatores. 64.d
itidem Gnostici. 73.c. *aliiq; hæretici.* 109.e
Martyrium appetebant Marcionitæ. 118.c
Martyrium redimere licere pecunia. 810.c. *aliter visum Hispanis Episcopis Concilij Eliberini.* 814.e
Martyrium fugere, vel redimere licere. 305.b
Martyrium affectantes, seque offerentes peccant, nisi Deus iusserit. 303.d 304.a
Martyrium esse donum Dei, non humanæ facultatis opus. 505.c
Martyrium suadebant Montanista, vt nec fugere licere, nec se redimere, dicerent. 184.d. 304.b.e
Massa Candida in Africa. 570.e
Massa candida in Hispania. 781.d
Mastor seruus Hadriani Imp. 97.c
Materna martyr sub Marco. 224.e
Maternianus Vrbis Præfectus sub Caracal. 832.b
Mathematici publicè Romæ profitebantur sub Alexand. 348.d
Matheſi intendens Aquila, ab Ecclesia pellitur. 94.e
Matrona duæ martyres Aluinenses sub Diocles. 757.b
Matthæi Euangelium repertum in India à Pantæno. 244.d
Matthias Episcopus Hierosolymitanus. 54.e
Maturus martyr Lugduni sub Marco. 216.224.e
Mauilus Adrumetinus martyr sub Seuero. 294.e
Maura martyr in Thebaide sub Decio. 442.e
Maura martyr Rauennæ sub Decio. 460.e
Mauritius cum sociis martyr Agauni sub Dioclet. 696.e
Maurus & Papias martyres Romæ sub Diocletiano & seq. eorum corporum inuentio. 622.e. *translatio eorumdem.* 622.d *& seq.*
Mauritaniæ Ecclesia sub Seuero dirè vexantur. 295.e

Maurus Episcopus martyr in Apulia sub Traiano. 60.a
Maxima martyr in Africa sub Valeriano. 578.e
Maxima & Iulia martyres Vlyssiponæ sub Dioclet. 782.a
Maximilla pseudoprophetissa Montani. 176.a. *relinquens virum, Montano adhæsit.* 179.e. *obsessa à dæmone.* 181.e. *laqueo se suspendit.* 181.e. *eius obitus tempus.* 182.d
Maximianus, siue Maximus, Alexandrinus Episcopus 614.e
Maximianus Altinensis martyr in Numidia sub Diocletiano. 757.b
Maximianus Galerius. Vide, Galerius.
Maximianus Herculius collega Imperij à Diocletiano assumitur. 668.e
Maximianus Here. lustrat exercitum. 695.c. *legionem Thebanam Christianam occidit.* 696.b
Maximianus Herc. illicitum iuramentum exigit à Christianis militibus. 695.d
Maximianus Herc. quibus moribus compositus, qualis vultu. 699.b ibid.
Maximianus Here. à Iuliano Apostata sugillatur. 699.b
Maximianus Herc. conatur perdere omnes milites Christianos. 699.e
Maximianus Herc. ædificat sibi Thermas in Africa. 702.e. *& Diocletiano Romæ.* ibid.
Maximianus Herculi. damnat milites Christianos ad opus Thermarum. 703.c
Maximianus Herc. cum Diocletiano deponit Imperium. 785.e. *& seq.*
Maximianus Herc. cum Maximiano Galerio sæpe confunditur. 792.b.797.b
Maximinus Antiochenus Episcopus. 238.a. 249.a
Maximini duo interdum confusi. 394.b
Maximinus senior Imperator: eius genus & mores. 391.e
Maximinus persequitur Christianos. 391.a
occidi iubet Pontianum Papam. 393.a
Maximinus immensa crudelitate præditus. 393.d
quibus nominibus ea de causa fuerit appellatus. ibid.
Maximinus sæuit in Romanos. 393.a
Maximinus allegit filium collegam imperij. 394.a
Maximinus à Senatu declaratur hostis Reip. 395.e
Maximinus ob ciuile bellum cessat a persecutione Fidelium. 396.b
Maximinus quando diem obiit. 397.b. *quot annis imperauit.* ibid.
Maximinus cum Seuero Cæsar à Galerio Maximiano Imp. creatur. 815.a
Maximinus acolythus legatur à Cypriano ad confessores. 471.b
Maximus Alexandrinus Episcopus, siue Maximianus. 614.e. 667.d.
Maximus Bostrensis Episcopus interfuit Concilio Antiocheno contra Paulum. 611.e
Maximus Commentariensis Romæ patitur. 535.e
Maximus Consul à dæmone correptus interiit. 539.d
Maximus Diocletiani amicus, fit Christianus, erogat sua in pauperes. 690.e 691.b
Maximus Dux millenarius Christianus adscriptus Thermarum operi. 703.c. *martyrio coronatus.* 704.a
Maximus Hierosolymitanus Episc. 133.b. *alius Maximus iunior eiusdem sedis Episcopus.* 244.c
Maximus legatus in Africa. 475.b
Maximus martyr Romæ sub Dioclet. 743.d
Maximus martyr Ephesi sub Decio. 459.a
Maximus martyr Ostiæ sub Alexandro. 351.b
Maximus Ostiensis Episcopus consecrat Dionysium Papam. 561.a
Maximus martyr Romæ sub Alexandro. 378.e
Maximus presbyter Romanus confessor cum sociis. 421.e
Maximus presbyter Romanus & alij confessores scribunt è carcere ad Cyprianum. 432.c.435.b. *iidem seducti à Novatiano, in schisma prolapsi.* 471.b. *postea pœnitentes restituti à Cornelio Papa.* 479.d
Maximus presbyter Alexandrinus, postea Episcopus eiusdem Ecclesiæ. 548.a
Maximus monachus inuehitur in Eusebium. 45.a
Maximus Pupienus Imperator. 398.c
Maximus Præses in Cilicia persequitur Christianos. 681.b
Maximus persecutor Christianorum in Mysia. 349.b
Maximus schismaticus in Africa. 486.a
Maximus scriptor Ecclesiasticus sub Seuero. 256.d
Mazabanes Episcopus Hierosolymitanus creatur. moritur. 447.c. ibid.
Megethius hæreticus ad fidem conuersus. 335.d
Melanius Episcopus Rothomagensis creatus à Stephano Papa. 543.d
Melchisedech quosnam parentes habuit. 258.b
Melchisedechiani hæretici. 258.d
Melchiades Papa calumniam patitur à Donatistis. 740.b
Melchisedech diuersimodè creditus. 259.a
Meletius Episcopus in Ponto magni nominis. 667.e
Melitina martyr Marcianopoli sub Pio. 130.b
Melitinenses martyres sub Diocletiano. 726.c
Melito eunuchus Episcopus in Asia. 175.b.271.a
Melito Episcopus scripsit defensionem pro Christianis. 173.e
cetera eius scripta. 174.c
Melitonis nomine apocryphum de Assumptione Virginis. 175.b
Melitonis laudes & sepultura. ibid.
Membranarum vsus. 106.b
Memoria idem quod ecclesia. 26.c
Memoria differt à templo. ibid.
Memoria locus vbi Acta publica asseruantur. 760.b
Memoriales litteræ quæ. 105.a
Memoria Apostolorum semper illibata seruatæ. 322.e
Menedemus philosophus.
Menelaus Episcopus in Africa Traditor. 747.b
Menignus sullo martyr sub Decio. 461.b
Menstruata mulieres superstitiosè exclusæ ab ecclesia. 614.e
Mensurius Episcopus Carthaginensis. 569.d. *in locum Luciani suffectus.* 766.e
Mensurius Carthag. Episcopus non recipiebat inter martyres obtrudentes se martyrio. 746.c. *quos præterea reiecerit.* 766.e.767.b
Mensurius Carth. Episcop. calumniam patitur à Donatistis ex depravatis Actis martyrum. 762.d. *& seq.*
Mensurius Carthag. Episcopus supponit comburenda scripta hæreticorum. 766.e. *ab eo rei gesta.* 767.e
Mensurius quando diem obiit. 767.b
Mensuræ sportulæ quæ. 433.b
Mercatores Africani emunt Tarsi corpora martyrum. 805.a
Meretricum ac lenonum vectigal abstulit Alexander. 348.e
Meretrix calumniata Gregorium arripitur à dæmone. 379.d
Mercuria martyr Alexandriæ sub Decio. 441.b
Mercurius auctor magiæ. 203.b
Mercurius martyr sub Decio quid in Persas. 460.d
Mesopotamia illustrata martyribus. 802.d
Metallum Sigense, ad quod damnati Fideles, vbi. 551.a
Metamorphoses Valentini. 109.a
Methodius Episcopus Constantinop. scriptor vitæ Dionysij Areopag. 40.d
Methodius Episcopus Tyri. 732.d
Metra martyr Alexandriæ tempore Philippi Imperatoris. 413.e
Metrodorus Marcionita pseudomartyr. 457.a
Mezentij sæuitiam imitatur Macrinus. 333.a
Michael Imp. peruestigauit Acta Dionysij Areopag. 40.b
Michael Syncellus qualis. 39.d.40.e. *scripsit Areopagitica.* 40.a
Migdonius martyr Nicomediæ, sub Dioclet. 716.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

Militare non licere Christiano, affirmabat Tertullianus. 284.b
id ipsum Manichæi. 649.c
Militare inramentum prastari solitum à Christianis, quale. 695.e
Militares missiones quot & quales. 679.b
Militares leges latæ ab Aureliano. 625.b
Miles Christianus sine corona procedens ad donativum, concitat turbas. 279.c. graviter punitus. 279.c. eius causa exactè discussa. 279.280
Milites Christiani precibus pugnant in bello Marcomannico. 202.a.203.c.205.b
Milites custodes Ignatij quales. 29.d.40.a
Milites hortantes Christianos, facti sunt ipsi martyres. 441.e
Milites laureati suscipiunt donativum. 279.b.c
Milites martyres Romæ sub Claudio. 619.e.621.d
Milites martyres Romæ sub Aureliano. 637.b
Milites martyres in Parthu Romano sub Aureliano. 637.d
Milites legionis Thebanæ martyres sub Maximiano in Gallia. 693.c.& seq.
Milites martyres cum Gereone. 698.c
Milites Africani passi in Gallia sub Maximiano. 699.a. alij quoque milites Christiani ab eodem vbique exagitati. 699.d. 799.a.d
Milites Christiani damnati ad opus Thermarum. 702.e
Milites decem mille cum Zenone necati Romæ ad Aquas Salvias sub Diocle. 704.c
Milites viginti martyres Romæ sub Diocletiano. 703.e
Milites damnari ad opus & metalla non licere. 703.a
Milites Christiani habiti loco transfugarum, à Gentilibus, eorundemq; pœna puniti. 703.a
Milites veriti subire quæstionibus. 682.e. nec affici vilioribus pœnis sine periculo. 682.e.703.a
Milites proficientes arma, graui pœna affecti. 701.e
eidem milites deferrent. 701.b.d.
fugitiui non gaudent priuilegiis militum. 702.b
Milites Voloniy, Voluntary, & Obsequentes. 168.b
Militibus ara erecta à Traiano, diuino sic honore affectis. 21.b
Militibus Christianis referta legiones. 696.b. 699.d
Militis Christiani occasione cœpta est persecutio sub Severo. 279.c
Millenariorum error quando cœperit. 58.d. qui eandem sunt sectati sententiam. ibid.
Millenariorum error diu toleratus. 605.a
Millesimus annus Vrbis quando contigit, & quo modo celebratus. 407.e
Miltiades Papa. Vide, Melchiades.
Miltiades scriptor Ecclesiasticus impugnator Montani dogmatis. 180.e. eius scripta. ibid.
Mimi vehementissimi in actionibus. 777.a
Minuti Felicis locus elucidatus. 316.d
Minutij Felicis agit causam Christianæ religionis. 316.a
Minutius Fundanus Proconsul in Asia. 80.a.b
Miracula ex aqua benedicta. 85.e.86.a
Miracula falsa tributa Hadriano. 197.b
Miracula falsa tributa Æsculapio. 99.b
Miracula falsa affectant Gentiles, vt superstitionem collabentem instaurent. 98.a.99.b.c
Miracula Romæ sub Caio Papa. 670.b
Miracula sacræ Eucharistiæ, tempore persecutionis Decij. 456.d
Miraculorum gratia ingis in Ecclesia. 233.c
Miraculum Clementis de aqua sinte scaturiente. 5.c
Miraculum Narcissi Episcopi Hierosolym. 275.d
Miraculum in sepulchro S. Clementis. 12.a
Miraculum in sepulchro S. Ioannis. 8.e.9.c
Miraculum de pluuia & fulmine in bello Marcomannico. 203.e & seq.
Miraculum de libris incendio traditis. 757.c
Miraculum perenne de sanguine S. Ianuarij. 803.e
Miraculum de fonte scaturiente in martyrio sanctæ Iulittæ 801.c
Miron martyr sub Decio. 460.d
Misithæus socer Gordiani Imp. Præfectus Prat. 399.e
Philippi arte sublatus, 400.e. eius consilio multa salubria à Gordiano facta atque statuta. ibid.
Missa est memoria Christi passionis. 85.b
Missa idem quod Collecta, siue Dominicum. 757.e
Missa agi solitæ persecutionis tempore in domibus priuatis. 757.& seq.
Missæ nec persecutionis tempore à Fidelibus prætermissæ. 737.e. & seq.
Missæ à Pontifice Romano interdum agebantur in cryptis. 496.d
Missæ agebantur in carcere. 424.d
Missæ dicebantur etiam noctu. 129.d. de hora. ibid.
Missæ in Euprepiæ Titulo Romæ. 154.e
Missio militaris honesta quoto anno dari solita. 679.c
Missiones militares multiplices. ibid.
Mnesteus Aurelianum prodidit. 652.d
Modestia sanctorum Patrum in tractandis diuinis Scripturis. 178.d
Modestinus I.C. sub Alexandro. 343.b
Modestus martyr cum Florentia in Gallia tempore Diocletiani. 708.c
Modestus scriptor Ecclesiasticus. 175.d
Mœchiæ crimen apud Montanistas sine pœnitentia. 324.b
Mœchis pœnitentia functis parcit Ecclesia Catholica. 324.b.d
Moles Hadriani. 100.a
Monachi qui se castrarunt, excommunicati, & ab omnibus Ecclesiis reiecti. 354.a
Monachorum pallium. 266.b
Monadica cognitionis auctor. 72.d
Monasteria antiquitus in Ecclesia. Vide, Asceteria.
Montani etas. 176.b
Montani hæresis magna tentatio in Ecclesia. ibid.
quæ abeo disseminata. 183.a.c
Montani hæreses à Patribus impugnatæ. 187.c
Montani larua fides Catholica. 178.b
Montani leges de martyrio non fugiendo. 164.d
Montani ieiunia noua. 183.c.184.a
Montani ieiunia longè dissimilia à ieiuniis monachorum 183.b
Montani ieiunia quosi à Paracleto imperata vniuersa Ecclesia. 184.b
Montani ieiunia respuit Ecclesia. 184.c
Montani feminæ agebant sacra. 229.e
Montani feminæ quid de animæ qualitate. 185.a
Montani feminas intendebat Tertullianus. 185.b
Montani ordo hierarchicus. ibid.
Montani origo & studia. 179.a
Montani prophetiæ ex coniectura tantùm, sed fallaces inuentæ. 238.b
Montani prophetissæ arreptitiæ. 178.b. eædemq; meretrices. 179.b
Montani sectatores arreptitij. ibid.
Montani sectatores pugnabant pro spiritu nequam. 179.a
Montani sectatores nullam à Gentilibus persecutionem passi. 181.e
Montani sectatorum seueritas. 185.b
Montanistæ affectabant martyrium. 304.m
Montanistarum monstra. 187.a
Montanistarum mysteria execranda. 185.d
Montanistæ patriarchæ Nouatianorum. 481.c.
Montanistarum secta latiùs propagata. 187.c
Montanistarum sectæ diuersæ. 186.b.187.c
Montanistæ Zepherinum Papam excommunicat. 323.b
Montano quando absque culpa potuit quisque communicare. 177.d
Montanus eunuchus fuit. 178.b
Mon-

Montanus primatus ambitione excidit ab Ecclesia. 179.c
Montanus quando progressus. 176.b
Montanus quam diu rectè sensit de fide Catholica. 178.
Montanus quibus artibus suos decepit. 179.180
Montanus quid senserit de Trinitate. 183.a.& seq.
Montanus quo modo appellatus est Paracletus. 183.a.d
quo modo dicebat se Deum Patrem. 183.b
Montanus Romanæ Ecclesiæ communionem tentauit subripere. 177.a
Montanus Sabellij erraris auctor. 183.a
Montanus suspendit se laqueo. 181.d
Montanus martyr in Africa sub Valeriano. 571.d
viso illi ostensa diuinitus. 574.d. eius constantia in subeundo martyrium, & eiusdem admonitio. 575.e. idem prænunciator martyrij Flauiani, cui fasciam reliquit. 576.a
Montensium prima origo. 462.c.463.b
Montes exilium confessorum. 455.b
Montes deligunt sibi schismatici. 461.c
Mores animi cognoscere ex habitudine corporis. 672.b
Mores corruptissimi omnium Gentium à Christianis emendati. 197.198
Mores bene institutos plurimum conferre etiam Gentilibus ad acquirenda rerum dominia. 390.b
Mortis diuersa genera excogitata contra Christianos. 290.e
333.a. Vide, Cruciamentorum genera.
Mortuos lugendos non esse, sæpe admonet Cyprianus. 505.d
Mortuos reuocatos ad vitam ob testimonia veræ fidei. 678.b
Mortuus reuocatus ad vitam temporibus Irenæi. 233.c
Moyses presbyter Romanus confessor, diu in carcere. 421.d
eius litteræ ad Cyprianum. 432.c.435.b
aduersatur Nouatiano schismatico. 473.d
fauet Cornelio Papæ. 471.c
martyrium egregiè consummauit. 473.d
Muguas locus in Numidia. 579.c
Mulier Pythias suffocata à dæmone. 3.c
Mulieres pseudoprophetissæ. Vide, Montani prophetissæ.
Mulieres seductæ à Marco. Vide, Marcus hæresiarcha.
Mulieres hæresum fautrices. 120.c
Mulieres. Vide, Feminæ.
Munatius Felix, persecutor in Africa, inquirit de libris Christianorum. 748.e
Mundi finem instare sæpè creditum. 596.a
Mundi finem minatus impostor Romæ. 214.d
Mundum creatum ab Angelis, hæretici qui dixerint. 67.c
Mundum hunc esse infernum, docebat Hermogenes. 170.b
Muro Britannia sæpe diuisa. 240.d. 315.d. Vide, Britannia.
Musanus scriptor Ecclesiasticus. 175.d
Muscæ infestæ exercitui Romanorum. 56.c
Muscarum aculeis expositi Christiani. 443.b
Muscarum occasione homo lenis factus est Manichæus. 652.a. & seq.
Muscianus iudex Romæ sub Claudio damnat Christianos. 621.d
Mustiola martyr in Etruria sub Aureliano. 637.d
Mysteria Carpocratianorum nefanda. 67.e.68.69.
Mysteria clanculo ab hæreticis fieri solita. 111.a
Mysteria execranda Manicheorum. Vide, Manichæi.
Mysteria nefanda Montanistarum. 185.b
Mysteria ab impostore inuenta. 113.b
Mysteria sacra cur à Iustino Gentibus propalata. 127.c
Mysteria sacra Romæ cur patentia cunctis. 111.a

N

Naasiani Gnostici. 73.b
Nabor martyr cum Felice Mediolani sub Diocletiano. 778.b
Nabor martyr cum Nazario Romæ sub Diocletiano. 776.a
Narcissus athleta strangulat Commodum Imperatorem. 253.b
Narcissus Episcopus Gerundensis conuertit Afram meretricem. 778.a. martyrium subiit. 781.c
Narcissus Episcopus Hierosolymitanus quando. 275.b
Narcissus Episcopus Hierosolymitanus calumniam passus, recedit. 275.b. eius persecutores quæ passi sint. 275.e & seq.
Narcissus Episcopus Hierosolymitanus conuertit aquam in oleum. 275.c
Narcissus Episcopus Hierosolymitanus quando rediit, & quantum vixit. 276.b
Narses Rex Persarum victus à Diocletiano. 707.c
Narzalis martyr Carthagine sub Seuero. 291.c
Nasus hieroglyphicum iudicij. 187.b
Natali Domini occisi martyres Nicomedienses. 717.a
Natali Domini Missam noctu dici. 129.d
Natalius confessor lapsus in hæresin, conuersus agit exomologesin Romæ sub Zephermo Papa. 310.a
Natalius admonitus visione diuina atque plagis resipiscit. 310.a
Natalis dies martyrum celebrari solitus in Ecclesia. 165.c
425.a.437.d
Vide, Martyrum cultus, Dies.
Natura quod est infirmum hominis peccatum non esse, dixerunt Basilidiani. 66.b. & seq.
Naualis martyr cum Agricola Rauennæ sub Diocletiano. 778.a
Naues Manetis phantasticæ. 648.d.& seq.
Nazarius cum Nabore martyr Romæ sub Diocles. 776.c
Negans Christum obmutuit. 467.b
Negantes Christum dira passi. Vide, Lapsi.
Nemesis martyr Alexandriæ sub Decio. 441.c
Nemesianus Episcopus damnatus ad metalla. 551.c
Nemesius martyr Romæ sub Hadriano. 95.b
Nemesius Tribunus martyr Romæ cum suis sub Valeriano. 539.a.
Neon laicus homo docuit in Ecclesia. 353.c
Neon martyr cum sociis in Pamphilia sub Diocletiano. 806.b
Neon martyr Romæ sub Valeriano. 535.d. & seq. 536. 537.
Neon scriptor Actorum martyrum, & ipse martyr. 283.e. & seq.
Neon, Claudius, & Asterius martyres in Lycia sub Diocletiano. 664.e.& seq.
Nepos defensor Millenariorum sententiæ. 603.e
Nepos scriptor sacrorum hymnorum. 604.b
Nepotiana crypta, in qua Stephanus Papa persecutionis tempore colligebat Fideles. 538.b
Neratius Priscus I.C. sub Hadriano. 75.a.b
Nerei & Archillei corpora inuenta. 622.a
Nereus martyr cum Archilleo sub Traiano. 5.e
Nerua Imp. diem obiit. 2.a
Nestor Episcopus Pergensis martyr sub Decio. 458.d
Nestor martyr Thessalonicus sub Diocles. 709.a
Nestorius hæresis accusatus. 608.b
Nicander martyr cum Marciano Venafri sub Diocletiano. 777.d
Nicephori Callisti error de tempore martyrij Onesimi. 49.d. alius eiusdem de Cypriani lapsu. 323.a
item de Apollonio. 247.d
Nicephorus martyr in Aegypto sub Numeriano. 662.a
Nicephorus martyr Antiochiæ sub Valeriano. 548.a
Nicolaitæ Gnostici. 67.e
Nicomas Episcopus Iconij. 611.c
Nicomedienses martyres, & eorum Acta. 595.e.& seq
Nicomedienses martyres in ecclesia combusti. 717.b.& seq.
alij rursum postea. 725.b
Nicomediensis Regia conflagrauit. ibid.
Nicopoli apud Actium inuenta editio sexta. 355.d.& seq.
Nico-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nicopolis in Palæstina restituta. 338.d
Nicorei libri. 495.c
Nicostratus confessor Romæ in carcere. 421.c.432.c
Nicostratus legatus Novatiani, homo scelestissimus. 478.e
Nicostratus martyr Romæ cum sociis sub Diocletiano. 776.c
Nicostratus Primi scriniis credit in Christum. 662.c.& seq.
Niger tyrannus invadit Imperium. 254.a
Nigidius discipulus Hermogenis. 171.a
Noetus magister Sabellij. 559.e
Noetus dicebat se esse Moysen. 557.a
Nomades populi facti Christiani. 101.c
Nomen Christianum in culpa absque alio delicto. 227.b. 287.a.298.d.e
Vide, Christianum nomen.
Nomina portentosa ab hæreticis excogitata. 63.d.64
Nomina Apostolorum solisti imponere Fideles suis filiis. 44.b
Nominis mutatio in baptismo fieri solita. 535.e
Nominis mutatio apud Christianos. 455.b. hoc permissum lege ciuili. ibid.
Nonnus Episcopus Beroënsis. 708.a
Nonnus idem quod monachus. 351.c
Nonnus dictus Hippolytus Episcopus Portuensis. 351.d
Notarum inuentores. 394.d
Notarij scribentes Acta Conciliorum & Collationum quales. 395.c
Notarij septem à Clemente Papa delecti ad scribendas res gestas martyrum. 394.c. non tantum res gestas, sed & verba illorum scripserunt. 394.c.541.d
Notarij septem Origenis suppeditati. 336.a
Notariorum in scribendo pernicitas admiranda. 394.d.395.a
Notariorum alij Ecclesiæ, alij Proconsulum. 394.c
Notario libenter carebat Ambrosius, suo vtens chirographo. 336.b.& seq.
Notarium suum erubescebat aliquando Hieronymus. 336.b
Notarius vnus plus satis singulis sanctis Patribus. 336.b.e
Notaria, siue Notoria. 677.a
Nouantium blandiloquentia. 646.a.d
Nouantium Iconoclastarum patriarcha Manes. 648.a
Nouas editiones Scripturæ diuinæ edere, & antiquis non acquiescere, hæreticorum est. 371.e
Nouatiani, siue Nouatianenses non ex Nouato, sed ex Nouatiano schismatico. 469.e
Nouatiani atque Nouati penes Græcos confusa sunt nomina. 469.d
Nouatiani hæreses quæ. 481.b.e
Nouatiani periurium. 471.e
eiusdem versutia & malæ artes. 471.d
eius ignauia tempore persecutionis. 472.d
Nouatiani vita, mores, & institutio. 472.e
eius fastus atque superbia. 473.e.474.a.& seq.
eius scripta. 671.a
Nouatiani se Catharos dicebant. 481.e
Nouatiani negabant claues Ecclesiæ. 482.a
Nouatiani Synodi Romanæ auctoritate excommunicati. 483.d.& seq.
Nouatiani infestant Gallias. 521.a
Nouatiani loco pœnitentiæ, quam negabant, secundò baptizabant. 524.c
Nouatianorum rebaptizantium occasione exorta iterum quæstio de baptismo hæreticorum. 522.a & seq.
Nouatianorum rebaptizantium consilium. 524.b
Nouatianum schisma magna tentatio in Ecclesia. 474.b
Nouatianus & Nouatus quando schisma conflarunt. 396.b. 397
Nouatianus à Nouato seducitur. 469.d
Nouatianus quid aduersus Cornelium molitur. 469.d.470.a
Nouatianus ex improuiso apparuit Episcopus. 471.e 472.a.d
Nouatianus baptizatus in lecto. 472.d
Nouatianus ex philosopho Stoico factus presbyter, dispensante Pontifice. 473.e.474.a
Nouatianus suos sibi adstringit iuramento. 473.c.& seq.
Nouatianus legatos mittit ad diuersas Ecclesias. 474.b
Nouatianus scribit ad Ecclesiam Alexandrinam. 474.c
Nouatianus à Dionysio Episcopo Alexandrino corripitur. 474.c
Nouatianus legatos mittit ad Cyprianum. 475.a
Nouatianus Stoicam philosophiam conatus in Ecclesiam introducere de æqualitate peccatorum. 481.b
Nouatianus Montanizat. 481.c
Nouatianus Symbolum Apostolicum adulterat in illis verbis, Remissionem peccatorum. 482.a
Nouatianus à suis falsò prædicatus martyr. 570.d
Nouati Pudentis filij domus hospitium erat Christianorum. 150.d.e
Nouati fratris Pudentianæ obitus. 158.b
Nouati liber apocryphus.
Nouatus & Nouatianus quando schisma fecerunt. 396.b.c.& seq.
Nouatus cur desciuit ab Ecclesia. 469.b
Nouatus à Felicissimo schismatico ducit originem. 463.c
Nouatus Nouatianum seducit in schisma. 469.d
Nouatus ordinator Felicissimi. 463.c.468.e
Nouatus cur Romam venit. 464.a.& seq.
Nouatus scelestissimus omnium hominum. 463.a
Nouatus cum suis legatis mittitur in Africam. 468.d
Nouatus quæ Romæ est operatus. 469.d.470.a
Nouatus Vrbem deseruit: facta tunc quies in Ecclesia. 479.b
Nouatus ab Vrbe cum discessisset, schismatici resipiscunt. 479.b
Numerianus pro Numerio. 447.e
Numerianus Cæsar dictus. 657.e
Numerianus creatur Imperator post patris obitum. 660.d
Numerianus occisus ab Apro. 660.b
Numerianus persecutus ne sit Ecclesiam. 661.d
Numerius dux exercitus, persecutor sub Decio. 447.e
Numidæ martyres sub Valeriano. 578.e
Numidiam incursant barbari, & captiuos ducunt Christianos. 482.b
Numidicus confessor ordinatur à sancto Cypriano. 438.c.& seq. eius martyrium. ibid.
Numisma Elagabali. 333.d
Numismata Traiani varia. 55.d
Numismata Hadriani, in quibus Africa est expressa. 79.d
Numisma aliud. 60.e
Numismata Hadriani insigni notata inscriptione. 75.a
Nun Basilidis. 74.c
Nundinarius exceptor Actorum Cirtensium. 748.b
Nundinarius obtulit libellum de traditione facta à Siluano Episcopo Cirtensi. 749.b
Nuptias damnat Saturninus. 67.e. item alij. Vide, Marcio, Manes.
Nymphæ Catabassi vbi. 621.e
Nymphæ vbi Petrus baptizauit. 777.c

O.

Oblatio pro defunctis. Vide, Defuncti, Missa, Sacrificium.
Oblationes hæreticorum respuit Ecclesia. 357.e
Oblationibus Fidelium ditatæ ecclesiæ. ibid.
Obsequentes milites qui dicti erant. 168.c
Occecari peccatores à Deo quo modo dicantur. 693.e.& seq.
Occidua libra quæ. 739.c.d
Occisi occasione fugientium Christianorum, non adscribendi culpæ eorum. 810.e
Oceanus martyr in Lycia cum sociis sub Diocletiano. 806.e
Octauius martyr cum sociis Taurini sub Dioclet. 697.d

Octauius dictus liber Minutij Felicis. 340.b
Ododorus, locus martyrij militum legionis Thebanæ. 695.c
Octopla ab Origene composita. 355.b.& seq.
Odenati coniux Zenobia. 807.d
Odenato vincente triumphat Gallienus. 607.c
Odenatus obtinet Imperium Orientis. 607.b
Odenatus vincit Persas. ibid.
Oedipodis concubitu infamati Christiani. 71.a. 214.c. Vide, Calumniæ.
Officia Palatina ab Hadriano mutata. 100.d.142.c
Officij Stator, seu Strator qui. 564.c
Officium Palatinum, seu Curiale. 564.c
Oleo sons in Taberna meritoria illustratus ecclesia. 340.c.& seq. viget miraculum. ibid.
Oleum ex aqua factum à Narcisso Episcopo Hierosolymitano 275.c
Olympius & Exuperia martyres Romæ sub Valeriano, eorumque Acta. 542.b
Olympiades martyr in Vmbria sub Diocletiano. 777.c
Onesimus Episcopus Ephesinus, legatus ad Ignatium. 30.b
Onesimus Episcopus Ephesinus, martyr Romæ. 48.d
eius reliquiarum translatio. ibid.
Onesicritus magister Commodi. 231.b
Onomychites depictus à Gentilibus Deus Christianorum. 285.b.c.& seq.
Onufrij error de patria Traiani Imperatoris. 2.a Vide, Panuinus.
Ophiani, siue Ophitæ hæretici. 112.b
Ophiani prodiere ex schola Valentini. ibid.
Ophiani quando emerserè. ibid.
Ophiani cito extincti. 113.a
Ophianorum præstigiæ. 112.d
Ophianorum hæreses. 112.b.c
Opilius Macrinus Imperator. 332.d
Opinantes, sic dicti hæretici. 249.d
Optatus ordinatur subdiaconus à Cypriano ex certa causa. 432.d
Optatus mart. cum sociis Cæsaraugustæ sub Dioclet. 781.e
Optimus Proconsul in Asia sub Decio. 459.a
Oracula edi ab idolis desierunt. 2.d.3.a.& seq.
Oracula Christianorum vera. 56.b
Oracula conficta ab aruspicibus. 654.b
Oracula Gentilium ex malo dæmone prouenisse. 2.c.& seq.
Oracula prænuncia venturæ persecutionis. 495.c
Oraculum Jouis Ammonis quando conticuit. 2.d
Oraculum nouum ex commentitio Æsculapio. 113.b
Oraculum Ponticum quid respondit in Christianos. 113.c.& seq.
Oraculum Ponticum elusit Severianum de promissa victoria. 140.d
Oraculum Ponticum posuit iterum in discrimen Romanum exercitum. 172.d
Oraculum de probitate Christianorum. 721.b
Oraculum de fide Christiana propaganda. 340.b
Oraculum de restitutione & augmento Romani Imperij mendax. 654.b.c
Oraculum de clade Romani Imperij à martyribus pronunciatum. 594.c.& seq.
Oraculum de Vibis annis ex Varrone Censorinus recenset. 654.c
Orare solitos Christianos apud reliquias martyrum. 692.e & seq. Vide, Martyrum cultus.
Orare pro nobis Sanctos in cœlis, ex Cypriani doctrina. 498.b
Orandum non esse, dicebant Gnostici. 73.b
Oratio & dictio simplex semper placuit sanctis Patribus, quod & diuino oraculo est comprobatum. 372.b.c
Ordinandi non nisi dignissimi. 436.d.& seq.
Ordinatio clericorum maturè admodum & magna ex causa facienda. 432.c.d
Ordinationes à Cypriano quanta circumspectione celebratæ. 346.d.& seq.
Ordinationes factæ à Romanis Pontificibus cur recenseantur. 129.d.e
Ordinatio Numidici facta à S. Cypriano. 438.e.& seq.
Ordinatio Optati facta à S. Cypriano. 432.d
Ordinatio Saturi facta à S. Cypriano. 438.a
Ordines sacri in Ecclesia à temporibus Apostolorum. 28.c & seq.
Ordines Ecclesiasticos ex dispensatione conferre, quàm periculosum. 473.a
Ordinis & dignitatis iacturam patiantur lapsi. 519.b
Ordinum Ecclesiasticorum legitimus ascensus. 693.c
Oreστes martyr in Cappadocia sub Diocletiano. 802.a

Origenis ætas, & vitæ institutio.

Origenes puer. 298.a.& seq eius recta vitæ institutio, & flagrans ardor martyrij. 298.a
Origenes scribit ad patrem epistolam hortatoriam. 399.b
eius eminentissimum ingenium. 298.b
Origenes æqualis Ammonij. 385.d
Origenes an fuerit auditor Ammonij. ibid.
Origenes à patre reprimetur. 299.c
Origenes quæ ætate parente orbatus. 299.d
Origenes quando docere cœpit Alexandriæ. 262.c.300.c
Origenes quo modo à vidua locupletè adiuuatur. 301.c
Origenes linguam Hebraicam dedicit. 333.b
Origenes excellit in omnibus scientiis. 335.d.& seq.
Origenes ab Ambrosio adiuuatur. 336.a. septem et Notarij suppeditantur, & alia.
Origenes ordinatur presbyter. 336.a
Origenes impugnatur à Demetrio Episc. Alexandrino. 352.d.& seq. in quibus ab eo iustè accusatus. 352.c
Origenes à Demetrio rursus exagitatus. 353.c
375.e.& seq. 374.a.& seq.
Origenis discipuli martyres. 302.a.b.& seq. absque his alij eiusdem discipuli præstantissimi. 582.c

Origenis castratio, & vita mollis.

Origenes quando se ipsum castrauit. 311.a
Origenes perperam interpretatus Euangelium de eunuchis. 311.e
Origenes semper in gynæceo cum puellis. 426.a
Origeni inseruiunt puellæ in scribendo. 336.a
Origenis castratio à Petrio Episcopo Alexand. diuulgatur. 312.a.332.d
Origenis castrario facta pharmaco. 352.d
Origenis castratio occasionem dedit sectæ dictæ Eunuchorum. 353.e

Origenis confessio.

Origenes quid tempore persectionis. 301.b.& seq.
Origenes sæpe lapidibus impetitus à Gentilibus, & quæsitus ad necem. 208.b.c.& seq.
Origenes subducens se à periculis quærit latebras. 301.d & seq. delituit apud Iulianam virginem. ibid.
Origenes, fugiendum tempore persecutionis, disertis verbis docet. 393.b.& seq.
Origenes quæ passus Alexandriæ ab Ethnicis. 375.a
Origenes vindicatur à calumnia de thurificatione. 444.e & seq.
Origeni falsò adscriptus turpis lapsus. ibidem confutatur fabula de Æthiope.
Origenis gloriosa confessio. 445.e
Origenis defensionem qui scripserunt. 374.e
Origenis confessio sub Decio. 511.e.& seq.
444.e

Origenis labores in diuina Scriptura.

Origenes quando interpretatus est Cantica canticorũ. 301.d
Origenes quando scripsit Commentarios in Ioannem. 374.b
Origenes quæ scripsit Alexandriæ sub Alexandro. 374.d
Origenes æmulatione Longini philosophi scripsit Periarchon. 374.e.376.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

Origenes epistolas circulares scripsit pro sua defensione. 376.b
eius nomine multa fuisse vulgata. ibid. & seq. falsò ei adscribitur liber de Singularitate clericorum. 426.a.
eius scripta corrupta ab hæreticis. 376.b.& seq.
Origenes quando de Martyribus scripsit. 392.e. *eius scripta sub Gordiano Imp.* 399.b
Origenes quando & quo impellente scripsit contra Celsum. 400.b.492.d
Origenes scripsit ad Philippum Imp. & ad Seueram Augustam. 403.e
Origenes scripsit professionem suæ fidei ad Fabianum Papam. 406.a
Origenes cogitat de editionibus diuina Scripturæ colligendis. 311.d
Origenes quærit editiones diuinæ Scripturæ. 332.d.335.b
Origenes inuenit Sextam editionem. 354.d
Origenes componit Hexapla & Octopla. 260.b.357.a
Origenes quo ordine disposuit editiones. 357.a
Origenes optimè meritus de editione Septuaginta. 355.e. & seq.
Origenis editiones duæ Communes. 367.a
Origenis dialogus cum quinque hæreticis, quos vicit. 335.c
Origenis Pœnitentia, liber inscriptus, falsò illi tribuitur. 445.b
Origenis immensum studium collatum in cognoscendis & disponendis editionibus commendatum à Patribus. 355.d

Origenis labores contra hæreticos.

Origenes conuertit Ambrosium Marcionitam. 335.c
alios quoque hæreticos plures conuertit. 335.d
Origenes reuocat Beryllum ab hæresi. 349.e
Origenes quid passus Ephesi ab hæreticis. 376.e
eius scripta corrupta ab hæreticis. 376.b.c
eius nomine multa vulgata ab hæreticis. ibid.
Origenes superat quinque hæreticos. 335.d
Origenes disputat cum hæreticis, arbitra Gentili philosopho. 335.d

Origenis fama celebris.

Origenem magnopere reuerentur est Plotinus. 406.e
Origenes à Mamæa Alexandri matre accersitur. 334.d. & seq.
Origenes laudatus à Longino atque Porphyrio, aliisq; philosophis Gentilibus. 385.c.d
Origenes oratione laudatus à Gregorio Thaumat. 617.c
Origenis excellentia in omnibus scientiis. 335.d.& seq.
Origenis præconia mirificè extolluntur. 512.e.& seq.

Origenes hæreticus habitus.

Origenes excusatur frustra. 376.d
apertè conuincitur potest hæreticus. 376.e
Origenes viuens mortuusq; damnatus. 512.d.& seq.
Origenes excommunicatus à Demetrio Episcopo Alexandrino. 475.c
Origenes excommunicatus ab Anastasio Papa. 512.d
Origenes vbi bene, nemo melius; vbi malè, nemo peius. 513.e
Origenes viuens contestatur se fidem Catholicam semper secuturum. 374.e
Origenis librorum occasione multa funera in Ecclesia. 514.a
Origenis lapsus magna tentatio in Ecclesia. 512.e
Origenis defensiones temerè recens à multis sunt scriptæ. 512.e
Origenis librorum lectio numquam vetita penitus. 512.d
Origenis Apologia à Pamphilo an verè scripta fuerit. 511.e. & seq.
Origenis Apologia ab Eusebio potius elucubrata. 512.b
Origenis Apologia scripta à Ruffino. Vide, Ruffinus.

Origenis peregrinatio.

Origenes vocatur in Arabiam. 353.e
Origenes præsciscitur in Palæstinam, inde reuersus Alexandriam. 373.e
Origenis peregrinationes diuersæ in vnum collectæ. 373.e
Origenes rursus in Palæstinam. 378.d
Origenes secedit Tyrum. ibid.
Origenes cupidissimus inuisendæ Romanæ Ecclesiæ. 334.e
Origenes sub Zepherino Papa venit Romam. ibid.
Origenes iterum venit Romam sub Fabiano Papa. 406.e
Origenes venit Romam dicturus causam coram Fabiano Papa. ibid.
Origenes Romæ dum esset, adiit Plotinum publicè profitentem. 425.e
Origenes duo ne fuerint, an vnus tantùm. 514.b
Origenis obitus & ætas. 511.e
Origenis illa turpes dicti qui fuerint. 514.b
Ornatus corporis arguitur in viro Christiano. 672.a.b
Orontius cum sociis martyr Ebreduni in Gallia. 779.e
Orosius historicus erroris arguitur. 317.e
Osculari soliti Fideles pedes Romani Pontificis. 325.c.690.e
etiam presbyterorum. 691.a
Osculum solitum impertiri cognatis etiam fœminis. 690.b
Osculum mysticum post preces. 691.a
Osius Episcopus Cordubensis, egregius confessor in persecutione Diocletiani. 782.c.811.e
Osius Episcopus Cordubensis interfuit Concilio Eliberino. 811.e
Ostiensis Ecclesia sub Alexandro vexata. 351.b.c
Ostiense forum ab Aureliano constructum. 639.b
Ostiensis Episcopus consecrat Romanum Pontificem. 561.a
Ouinius Camillus occisus sub Alexandro. 343.c

P.

PAcificæ litteræ quæ essent. 104.e
Pacis templum incensum sub Commodo. 252.b
Palæstini martyres sub Diocletiano. 738.e.769.b.& seq.
Palatias martyr Ancone sub Dioclet. 778.a
Palatini magistratus ab Hadriano renouati & aucti. 100.d
Palæum & Capitolium, nomina propria, facta communia. 813.a. & seq.
Palatium Romæ pertingit incendium. 252.a.b
Palinodiam recantant Romæ hæresiarchæ, & non alibi. 131.d. & seq.132.c
Palladium reiectum sub Commodo. 252.c
Pallam non tangat diaconissa. 229.c
Palliati derisi. 265.a.& seq.266.a & seq.
Pallij Episcopalis mysterium. 327.b.c
Palliolum breue indumentum Episcopi. 568.e
Pallium indumentum religiosorum tantummodo, non omnium Christianorum. 265.d.266.268.
Pallium induit Heraclas Christianus philosophus, postea Episcopus Alexandrinus. 267.b
Pallium induit Porphyrius martyr. 267.c.268
Palma Episcopus in Asia. 195.e
Palmaria insula illustrata exilio martyrum. 783.c
Palmatius Consularis martyr sub Alexandro. 345.b
Pamelij error de tempore conuersionis Tertulliani. 263.d.e
eius dispositio epistolarum Cypriani qualis. 435.a
Pammachius hospitalem domum ædificat in Portu Romano. 624.a.& seq.
Pamphili martyris primum certamen. 814.d
Pamphilus martyr an scripserit Apologiam pro Origene. 511.e
Pamphilia illustrata martyribus. 806.b
Pancratius martyr Romæ sub Diocletiano. 776.e
Paneade in Phœnicia purgata ab illusione dæmonum. 589.e
Panem manducaturi Manichæi, Creatorem & creaturam execrabantur. 647.e
Pannoniam depopulantur Sarmatæ. 595.e
Pantheon Ilium fulmine. 54.d
Panthicon à Seuero refectum. 300.d

Pantænus philosophus Christianus proficiscitur ad Indos. 243.e. *omnium eruditissimus.* ibid.
Pantænus reperit apud Indos Euangelium Matthæi. 244.a
Pantænus docuit Brachmanas. 244.b
Panuini error de patria Traiani. 2.a.404.b
Panuinus parum fidelis in Chronico. 415.b
Papæ electio qualiter olim fieri solita. 464.e
Papæ titulus, Pontifex Max. Episcopus Episcoporum, ambo simul. 103.e.& seq.324.d
Papæ summa auctoritas. Vide, Pontifex Romanus.
Papæ nomen Romani Pontificis. 103.e.& seq.
Papæ commune nomen ceteris Episcopis. 152.b
Papa nomine aucupantur calumnias hæretici. 152.e.& seq.
Papa nomen proprium viri. 153.b
Papa Romanus calumniam passus occasione Montani. 270.a. & seq.
Papias auditor Ioannis discipuli, non Apostoli. 58.e.59.b & seq.
Papias Theologus antiquus, auctor Millenariorum opinionis. 58.d. *eius laudes & scripta.* 58.e.& seq. *quos habuit sectatores.* 58.d. *traditionum explorator.* 59.a
Papias martyr in Ægypto sub Numeriano. 662.c
Papias martyr Pergæ sub Decio. 458.d
Papias & Maurus martyres Romæ sub Diocletiano. 773.e.& & seq. *eorumdem corpora quando inuenta.* 622.e.& seq. & quo translata. 622.d.& seq.
Papinianus Iureconsultus persecutus Christianos occiditur. 322.a. *eius discipuli.* 343.a
Papylus martyr Pergami cum sociis sub Marco Imperatore. 167.e
Papyrius antiquus Theologus in Asia claruit. 272.a
Parabolæ Euangelij à Marcione perperam explicatæ. 117.a
Paracletum se esse Montanus dicebat, quo modo. id ipsum Manes de se aiebat. 183.a 642.e.644.e.647.b
Paradisum visibilem ex Platone Hermogenes docuit. 172.b
Paramon & socij martyres sub Decio. 460.d
Paraphrases Ionatæ credita Theodotionis. 243.d
Parmenas diaconus martyr Philippis sub Traiano. 433.e
Parmenio martyr Persa sub Decio. 660.a
Parochiarum diuisio iterum facta ex qua causa. 24.d
Parthenius martyr cum Calocero Romæ sub Decio. 422.a
Parthi incursant Syriam. 595.e
Parthicum bellum absolutum. 160.d.& seq.
Paschæ temporis occasione obortæ in Ecclesia controuersiæ. 158.a
Paschæ temporis occasione obortas controuersias vt componeret, Polycarpus venit Romam. 158.a
Paschæ tempus legitimum quando à Petro stabilitum. 138.c. d.& seq.
Paschæ tempus definitum traditum à Marco Ecclesiæ Alexandrinæ. 134.d
Paschæ tempus etiam à Ioanne Apost. statutum die Dominico. Vide, Ioannes.
Passionis Christi memoria agenda in Missa. 85.b
Passionis Christi die omnes ecclesiæ edicto Dioclet. vbiq; prostratæ. 724.e
Pastor cognomen Romanæ familiæ. 136.d
Pastor presbyter Rom. Titulum erexit in Viminali. 155.d
quando. 137.e
Pastor presbyter Romanus sub Claudio. 621.b
Pastor Senator in Vrbe. 87.a
Pastoris presbyteri Romani sub Pio obitus. 149.c
eius Acta. 136.b
Pastoris epistola ad Timotheum. 137.e
Pastoris Euangelici super humeros ouem portantis imago expressa egregiè in vasis sacris. 326.d
Pastoris libri diuersi tituli. 135.e
Pastorales litteræ quæ. 105.d
Pastor & Iustus pueri martyres in Hispania. 782.d
Paternus Proconsul in Africa persecutor Fidelium. 550.a
Patriarcha nomen antiquum. 52.b
Patriarcha Hagiomachorum Manes. 52.b
Patriarchales sedes tres. 648.a
Patriciani hæretici. 52.d.& seq.
Patroni regionum in Vrbe magistratus sic dicti. 296.c
Patropassiani hæretici ex Praxea ducunt originem. 670.a
260.d
Patropassiani hæretici quando innotuere. 259.d.
Patroclus martyr in Gallia sub Aureliano. 556.d
eius martyrium & sepultura. 637.e
Patrum modestia in tractandis rebus Ecclesiasticis. 653.a
Pattalorinchitæ hæretici. 178.d
Paula & Eustochij è Portu Romano soluentium memoria. 187.c
624.c
Paulina martyr Romæ cum suis sub Valeriano. 536.e
Paulina martyr cum Candida & Arthemio sub Diocletiano. 742.b.743.a
Pauli trophæa Romæ integra. 26.d.337.c.& seq. *Vide,* Apostolorum trophæa.
Pauli epistola à Marcione decurtata. 117.d
Pauli statua supra columnam Antoninam sita. 210.d.
Paulinus Episcopus Iconij. 353.c
Paulus Concordiæ quid acceperit à notario S. Cypriani. 328.c
Paulus confessor cum Dionysio Alexandrino. 546.e
Paulus Episcopus Cirtensis in Numidia Traditor. 748.d
Paulus Iureconsultus sub Alexandro. 343.a
Paulus martyr in Africa cum Successo. 677.c
Paulus martyr cum Iuliana in Palæstina sub Aureliano. 639.a
Paulus martyr cum Reuerano Augustoduni sub Aureliano. 635.a
Paulus martyr in Africa sub Decio. 432.b
Paulus Samosatenus, magister Zenobiæ Reginæ. 607.c
Paulus Samosat. Episc. Antiochiæ hæresiarcha. 587.c
Paulus Samosatenus quo tempore vixit, & quas hæreses propalauit. 607.e
Paulus Samosatenus in priori Concilio Antiocheno simulat respiscentiam. 604.c
Paulus Samosatenus sic iuramento purgat. 604.c
fauet illi Zenobia Regina. 604.d
Paulus Samosatenus damnatur in Concilio Antiocheno posteriori. 604.d
Paulus Samosatenus obscœnissimus: scelera eius immania singula narrantur. 627.b
Paulus Samosatenus damnatus ab Episcopis, expellitur ab Aureliano Imp. 628.a
Paulus Samosatenus Sabellianus ex parte. 631.c
Paulus Samosatenus sactamentum Eucharistiæ quo modo prædicaret. 608.b
Paulus Thebæus primus eremita sub Decio cœpit. 608.c.e.& seq.
quo anno solitudinem ingressus. 442.a
eius ætas. 443.c.& seq.
Pauperes execrabantur Manichæi, vetantes illis dari eleemosynam. ibid.
Paupertas in Ecclesia longè dispar ab affectata paupertate hæreticorum. 647.e
Pauperum æs alienum Cyprianus dissoluit. 658.c
Pauperum cura adhibenda, præcipuè tempore persecutionis. 547.d
Pauperum captiuorum redemptio. Vide, Cyprianus.
Pausilippus martyr sub Hadriano. 424.b
Pausis martyr in Palæstina sub Dioclet. 100.e
Pax dari solita à martyribus & confessorib. 769.d
ipsos eam vicissim accipere à Catholicis. 575.c. 578.a
Pax Ecclesiæ diuturna occasione militis profligata. 578.a
280 279.
Pax Ecclesiæ reddita ab Antonino Pio. 130.d
à Marco pariter. Vide, Marcus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pax Ecclesiæ Africanæ reddita citiùs tempore Decij. 402.c
Pax Ecclesiæ reddita à Commodo Imp. 238.c
Pax Ecclesiæ post obitum Seueri Imp. diuturna contra prophetias Montani. 321.e
Peccata laudata à Carpocrate. 68.a
Peccata omnia ab hominibus consummanda, vt salutem assequerentur homines, Carpocrates impiè docebat. 68.a
Peccantibus indulgentia præstanda, sed magna circumspectione. 491.c
Peccantibus verè pœnitentibus indulget Ecclesia. ibid.
Peccantium occasio quo modo à Deo fieri dicatur. 644.a & seq.
Peccatorum remissio falsa ab Helcesaitis promissa. 408.d 420.b
Peccatorum remissio in Ecclesia non sine satisfactione. Vide, Satisfactio.
Peccatorum remissionem ab Ecclesia auferit Nouatianus. 482.a
Peccatorum diuersorum pœnitentia diuersa. 596.& seq. *Vide,* Canones pœnitentiales.
Peccatorum æqualitatem ex Stoica disciplina Nouatianus prædicat. 481.b.& seq.
Peccatum vnde ex Basilidis sententia. 65.a
Pedes Pontificis & aliorum sacerdotum pœnitentes Fideles osculabantur. 419.d. *Vide,* Osculari.
Pedibulum quid. 585.c.& seq.
Pedibus Pontificis se sternebant Fideles. 585.a.b
Pedo Consul terræmotu obtritus. 50.d
Pedonis Consulatus quando contigit. 51.c
Pelagius martyr Constantiæ in Gallia sub Numeriano. 662.c
Pelusius martyr Alutinensis in Numidia sub Diocletiano. 757.b.
Pentapolitani Episcopi in Ægypto contra Dionysium Episcopum Alexandrinum insurgunt. 598.b
Peon martyr Romæ cum sociis sub Marco. 150.b
Pepuza vicus in Phrygia, vbi Montanus docebat. 179.d
Pepuzeni nominati sunt Montanistæ. 544.d
Pepuzenorum baptismus cur minus subsistat. 544.d
Peregrina iudicia quando adeunda in causis Ecclesiasticis. 489.b
Peregrina religio vetita antiquitus in Vrbe. 144.b
Peregrinatio Hierosolymitana. 183.d
Peregrini Syri Romæ hospitari soliti in Esquiliis, vel in Viminali. 134.c
Peregrinus Episcopus Antiochenus. 106.c
Peregrinus martyr Romæ cum sociis sub Commodo. 250.a
Perennius Præfectus sub Commodo. 247.b. *summam rerum administrat.* 247.c
Perennius damnat Apollonium Senatorem Christianum. 247.b.c. *eius nequitia.* 248.a.c
Perennius à Commodo iubetur occidi. 248.c. *dat pœnas de fuso sanguine Christiano.* 248 c. *alius Perennius sub Gordiano persecutor Christianorum.* 400.c
Pergensis Senatus litteræ. 458 d
Pergentinus martyr Aretij sub Decio. 419.a
Perpetua & Felicitas martyres in Africa sub Seuero. 306. a.d.& seq. *earum corpora translata Carthaginem.* 307.c
Perse domiti à Traiano. 55.a
Perse quando primum seruierunt Romanis. 389.d
Perse à Gordiano superati. 400.d
Persas bello vexat Diocletianus. 706.a
Persarum Regis filius, Manetis culpa moritur. 643.a
Persarum Reges Sapores Senior sub Decio, Narses sub Diocletiano, postea Hormisda, cui successit Sapores Iunior tempore Constantini. 707.c
Persecutio sub Antonino Pio grauis admodum. 107.a.& seq. 129.e
Persecutio sub Alexandro ex populi furore. 413.d *Vide,* Alexander.
Persecutio sub Aureliano. 633.d.& seq.
Persecutio sub Claudio. 620.d. *quid in milites Christianos.* 620.b. *eius edictum in Christianos.* 620.d. *Vide,* Claudius.
Persecutio sub Decio quando cœpta. 416.b. *quibus præmonstrata est visionibus.* 417.d. *eius ingens sæuitia.* 418.b. *acriter sæuit Alexandriæ.* 439.d.& seq. *credita hæc persecutio omnium sæuissima.* 443.b. *exagitauit Ecclesias Ponticas.* 448.c
Persecutio sub Diocletiano & Maximiano cœpta ab exordio eorum Imperij. 664.e, 711.a.720.c.721.c. *in milites grassata.* 699.e.& seq. *eius apparatus.* 709.e. *quo anno indicta.* 710.e. *in Circo Romæ primùm acclamata.* 711.c. *decreta Romæ ex Senatusconsulto.* 711.c.& seq. *creditum à Gentilibus Christianam religionem penitus esse deletam.* 787.d. *eius acerbitatis testes columnæ incisæ litteris.* 787.e. *alia testimonia.* 724.725. *eadem persecutio in Occidente duobus tantùm annis duravit ab vltimis promulgatis edictis.* 789.c. *in Oriente decem.* ibid.
Persecutio sub Galerio Maximiano in Oriente dirè sæuit. 792.a. *Vide,* Galerius.
Persecutio sub Gallo & Volusiano. 484.b. *eadem vnà cum peste sæuit.* 494.c. *quando cœpta est.* 495.a *oraculis antea prænunciata.* 495 d. *sæpius nomine Decij recensita.* 495.c
Persecutio sub Hadriano. 61.c.76.d e. *an ex eius edicto prodierit, & quo modo.* 62.a.& seq. *eadem postea aucta magis.* 78.b.79.a. *qua occasione sedata fuerit,* 79.c
Persecutio sub Marco Aurelio ex populi tumultu concitata. 143.c. *quando cœpta.* 149.d. *acrior sæuiit.* 160.a. 173.d. *rursus instauratur.* 214.c. *duravit vsque ad finem Imperij eiusdem.* 229.b
Persecutio sub Maximiano. Vide, Persec. sub Dioclet.
Persecutio sub Maximino. 391.c. *eadem sexta numerata.* 391.c. *acriùs sæuiit.* 392.c.& seq. 393.b. *quiescit.* 396.b
Persecutio sub Numeriano. 601.d.& seq. *Vide* Numerianus.
Persecutio sub Seuero qua occasione cœpta. 279.c.397.a *eadem à Plautiano excitata & aucta.* 290.e *Africam quando inuasit.* 294.a *quid in Ægypti Ecclesiam.* 298.c.& seq.
Persecutio sub Traiano qua occasione cœpta. 3.d.4.e.& seq. *eadem acrius sæuit, & duravit etiam post eius rescriptum.* 24.a.b.& seq.
Persecutiones tres vsque ad Traianum. 3.d
Persecutio sub Valeriano quando cœpta. 516.e. *quantum duravit.* 534.d. *Africanam Ecclesiam inuasit.* 551.b. *iterum recruduit.* 560.b.& seq. 572.b. *sæuiit potissimùm in ministros Ecclesiæ.* 578.d.
Persecutionem redimere licere, contra Montani & Tertulliani, & aliorum sententiam. 304.b.c.305.c.& seq.
Persecutiones sine edicto sæpe exercitatæ. 62.a.b
Persecutionibus Ecclesia magis crescit. 128.c
Persecutionis signo dignosci Catholicos ab hæreticis & seq. 497.c.& seq.
Persecutionis tempore iubentur Fideles vacare orationi atq; ieiunijs. 426.d.427.a.498.b
Persecutionis tempore Episcopi exterres incogniti Romam se conferebant. 434.b
Persecutionis tempore Fideles non prætermittebant sacras Synaxes & sacrificium Missæ. 736.a & seq. 760 d
Persecutionis tempore etiam agi consueuisse Concilia. Vide, Concilia.
Persecutionis tempore non intermissa celebratio dierum festorum. Vide, Dies festi.
Personarum distinctio in Trinitate, & confusio. Vide, Sabellius, Patropassiani, Paulus Samosatenus, Praxeas.
Perso-

Personates quo tempore Romanis licebat incedere. 242.a
Pertinax Imp. 253.c. *occiditur.* ibid.
Pescennius Niger initiatus sacris Isidis. 241.a
Pescennius Niger inuadit Imperium. 253.c.255.b
Pestis decennalis per vniuersum Orbem quando expleta. 610.d.
Pestis ingens in Africa. 505.a
Pestis ingens Alexandriæ. 595.b
Pestis sub Gallo quo anno cœpta. 494.e. *decennalis* 495.a *cœpta vna cum persecutione.* 495.a. *ingrauescit.* 502.e. & seq. *vnde progressa.* 502.e
Pestis sub Marco vnde exorta, & quàm dira. 167.c.168.a
Pestis in Ponto vnde progressa. 503.a. *spectrum, eius prænuncia.* 503.e. *eius occasione multi facti Christiani.* 504.a.& seq.
Pestis proficua Christianis. 505.b.& seq.
Pestis tempore quid Cyprianus erga suos. 504.c
Pestis tempore quid Gregorius Thaumaturgus. 503.a & seq.
Pestis tempore quid Christiani Alexandriæ. 594.a
Peste affectis ministrantes defuncti, vt martyres habiti. 594.d.e
Pestis tempore quid Christiani in Africa. 504.c.& seq.
Pestis tempore reuelationes diuinitus ostensæ. 505.b
Petra Scelerata, & alia loca sic dicta. 251.b 529.e
Petrus Alexandrinus confessor cum Dionysio. 547.d
Petrus Alexandrinus Episcopus quando creatus. 705.e *eius sententia de redemptione martyrij.* 305.a.811.b
Petrus Alexandrinus Episcopus scribit canones pœnitentiales. 807.a.& seq. *eiusdem epistola Canonica dicta.* 807.a.& seq.
Phalaridis supplicium. 62.c
Pharus apud Alexandriam locus vbi editio Septuaginta elaborata est. 360.b
Phædimus Episcopus Amasenus in Ponto. 380.e. *creat Gregorium Thaumaturgum Episcopum Neocæsareæ.* 381. a.& seq.
Phibionitæ Gnostici hæretici. 73.c
Philadelphensium legatio ad Ignatium. 32.b
Philadelphenses martyres duodecim sub Marco. 165.c
Philæas Episcopus in Ægypto martyr sub Diocletiano. 757.b
Philææ sica epistola cruciamenta sanctorum martyrum prosequitur. 757.d
Philetus Episcopus Antiochenus creatur. 332.d *moritur.* 552.c
Philetus cum sociis martyr sub Hadriano. 100.e
Philippa cum sociis martyr Pergæ sub Pio. 130.a
Philippa martyr Thessalonicæ sub Diocletiano. 854.d
Philippenses excipiunt Ignatium. 32.e. *curantq; eius epistolas. Vide supra,* Epistolæ, Ignatius.
Philippopolis ciuitas à Philippo Imp. ædificata. 408.e
Philippus Augustalis Præfectus in Ægypto Christianus. 246.b.d. *persequitur magos & Iudæos.* 246.c *quæ passus est.* 298.b
Philippus diaconus vnus ex septem, quo tempore celebrabat Pascha. 271.a.b
Philippus Episcopus Gortynæ in Creta, antiquus Theologus. 175.d
Philippus Imperator genere Arabs, Mistheum sustulit. 400.e. *quando creatus Præfectus Prætorio.* 400.c. *eius ambitio, sæuitia, & ingratitudo.* 401.c. *affectat Imperium.* ibid. *Gordianum Imp. occidi iubet.* 393.b
Philippus Imper. nondum Christianus immanissima scelera perpetrat. 402.c
Philippus Imp. quando factus est Christianus. 402.c.& seq. 404.a.407.c
Philippus quando cœpit imperare. 402.a.c
Philippus Imp. agit exomologesin. 403.b
Philippus Imp. cum Philippo Augustali confusus. 403.c
Philippus Imp. quando Romam venit. 405.a
Philippus Iunior Imp. creatus. 406.a. *eius vita ac mores.* 407.b.c.& seq. *patrem redarguit cachinnantem.* 407.b. *à matre Severa ad seueritatem compositus.* 407.b.c
Philippus Imp. pias sanctasq; leges Christiano dignas Imperatore tulit. 407.c.d.e. *classes exoleterum vetuit.* 407.c *poetas threnit.* 407.d
Philippus Imp. celebrauit ludos Sæculares. 407.b.408.d
Philippus Imp. ædificat Philippopolim ciuitatem. 408.e
Philippus Imperator vna cum filio occisus. 415.c. *anni eius Imperij.* 413.b.& seq. *amborum Philipporum monumentum.* 415.c
Philippus Imperator relatus inter diuos. 415.d
Philippus martyr Romæ cum sociis sub Marco. 193.b
Philo diaconus, comes Ignatij. 30.b
Philocomi hæretici. 405.c
Philomenus martyr Ancyræ sub Aureliano. 638.e
Philominus martyr in Gallia sub Marco 224.e
Philomidia cantilena. 149.c
Philoromus martyr in Ægypto sub Diocletiano. 737.b
Philosophi de Deo disputant, & lapides colunt. 387.e
Philosophi Cynici & Epicurei infestissimi Christianis. 145.e
Philosophi Christiani facti, nec deserentes philosophiam, euaserunt hæresiarchæ. 73.a. 115.e
Philosophi complures facti Christiani. 84.a. *itémque hæretici.* 84.a.405.b
Philosophi amore puerorum infames. 88.a
Philosophi Platonici vel ad Christianam fidem conuersi, vel magiæ addicti. 386.c.& seq.389.a
Philosophi minores, quàm rudes ac simplices Christiani. 388.b
Philosophi indigent cicuta vt ad paucas horas casti sint. ibid.
Philosophi Romæ à Marco Imperatore stipem accipiunt. 145.c
Philosophia hæresum officina. 115.e
Philosophia quo modo vilis Christianis. 386.b.& seq. 387.b
Philosophiæ Aristotelis à Christianis publicè lecta. Vide, Aristoteles.
Philosophia Platonis est velut introductio ad fidem Christianam. 387.b
Philosophia quo modo se habeat ad Theologiam. 387.c
Philosophia qui abutuntur, declinant in magiam. 386.c 388.d.& seq.
Philosophiæ cum Christiana lege comparatio. 606.e.& seq.
Philosophiæ inopia & infelix conditio. ibid.
Philosophiam cur discant & alios doceant Christiani. 386.b. 387.b.& seq.
Philosophiam addiscendo plerique facti sunt Christiani. 385.c.d
Philosophiam qui conati sunt introducere in Ecclesiam, quomodo facti sunt hæretici. 73.a
Philosophus incognitus exclamat in theatro aduersus Perennium. 247.c
Philosophus Nicomediæ tempore persecutionis insultat in Christianam religionem. 729.b.& seq.
Philumena Apellis hæresiarcha scortum, & hæresis administra. 120.b. *eius immunditia atq; prastigiæ.* 120.b.190.e
Phlegon chronographus quando & quæ scripsit. 96.e
Phlegontis Annales. 100.c
Phlegontis nomine vita Hadriani. 100.b.& seq.
Phocas Episcopus in Ponto martyr sub Traiano. 56.d
Photinus Episcopus Lugdunensis, martyr sub Marco. 224.e
Piaton martyr Tornaci sub Dioclet. 780.e
Picturæ ex musino de Consulibus initiatis Isidis sacris. 241.b
Picturæ sacræ in vasis sacris quid mysticè. 326.a.327.b. & seq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Picturæ. Vide, Imagines.
Pierius Alexandrinus presbyter. 667.e. præ doctrinæ excellentia dictus Origenes Iunior. ibid.
eius scripta. 668.a
Pigmentius martyr Romæ sub Dioclet. 776.a
Pmiani Assessor suffocatus à dæmone. 744.a
Pmianus Proconsul in Asia postea Christianus. 743.c
Faltonius dictus cognomento. 743.c
Pmianus alter gener S. Paulæ. ibid.
Pnytus scriptor Ecclesiasticus. 175.e
Pnytus Episcopus. 195.d.
eius studium erga suos. 196.c
Pionius presbyter Smyrnensis quo tempore passus sit. 167.b. 452.c. de eo Eusebij locus corruptus restituitur. 452.e. perperam ponitur sub Marco, ponendus sub Decio. 452.d.
eius martyrij Acta germana. 452.c 453.454
Pionij eiusdem socij in certamine. 452.e.
catenis cur se nectunt. 453.c
Pionius concionatur Smyrnensibus. 453. c. damnatus à Proconsule, vivus comburitur. de castitate servata ultimum elogium. 457.d. eius capilli ab igne illæsi. 458.d.
dies natalis. 453.a
Piso Imperator acclamatur Thessalonicæ. 588 c
Pithon discipulus Marcionis. 120.b
Pius Imperator quid pro Christianis rescripsit. Vide, Antoninus.
Pius Papa creatur. 134 à. præcessit Aniceto. 134.b
Pius Papa de Paschatis tempore decretum facit. 134.c
Pius Papa inuisit Nouatum fratrem S. Praxedis ægrotum. 137.e
Pius Papa scribit epistolam ad Iustum Episcopum Viennensem. 154.e
Pius Papa prædicit suum martyrium. 155.c. quando passus est. 156.b. eius sedis anni, decreta, & ordinationes. 156. b.c. & seq.
Pius Papa quid de baptismo hæreticorum. 156.c
Placidas. siue Placidus magister equitum. 21.c
idem martyr sub Hadriano cum suis. 62.c
Platonis imago apud Carpocratem. 72.c
Platonica philosophia suauitas. 83.a
Platonici philosophi conuersi ad Christum. 386.c.
alij qui reluctati sunt, euaserunt magi. ibid.
Plautianus relictus Romæ Præfectus à Seuero. 284.e
sæuit in Romanos. ibid.
Plautianus quid in Christianos. 285.a
Plautianus persequitur Christianos in Africa. 296.a
expilator bonorum Christianorum. 309.b occiditur. 308.c
eius fastus & potentia. 308.d. 309.b.
Plautiani Christianorum hostis nomen abolitum & abrasum. 309.b
Plautilla filia Plautiani relegata in insulam. ibid.
Plautius filius Plautiani relegatus. ibid.
Plebs Romana quid in electione Romani Pontificis. 464.d
Pleroma Valentini. 293.d
Plinij Consulatus suffectus quando. 20.d
Plinij epistola ad Traianum de Christianis. 22.b. & seq.
Plinius olim Augur. 22.a
Plinius Proconsul in Bithynia. 21.e
Plinius quid contra Christianos. 22.b. & seq.
Plotini ætas. 385.b
Plotini interitus quando & vbi. 625.e
Plotini infelicis exitus causa. 626.c
Plotinus auditor Ammonij. 385.b.
fidelis custos secretorum eius. 405.a
Plotinus cogitat erigere Platonopolim. 606.b. & seq.
Plotinus quando Romam venit. 401.a.b
Plotinus magiæ auscultat. 388.d
Plotinus contubernalis seminarum 389.a
Plotinus cogitat in Persidem proficisci. 401.b
Plotinus discipulos habuit alios Christianos, magos verò alios. 405.b
Plotinus scripsit contra Gnosticos ibid.
Plotinus non abhorruit à Christiana religione. 405.d
Plotinus docebat Romæ, cùm eum Origenes conuenit. 407.b
Plutarchi testimonium de oraculis mutis redditis. 2.d.
mira habet de Pythiade. 3.b
Plutarchus de Iudæis scribens, multa mentitur. 286.e. & seq.
Plutarchus discipulus Origenis sub Seuero. 301.a.e
Pluuia precibus Fidelium procurata in Africa. 203.d. & seq. 204.c. & seq.
Pluuia solita à Deo impertiri precibus Christianorum, tributa diis Gentium. 110.b. & seq.
Pluuia obtenta precibus Christianorum in Germania. 208.b.
Pluuius Iuppiter dictus. 208.a
Pœna nulla obest cui pura est conscientia. 672.e
Pœnitentia agi solita in Ecclesia etiam pro leuioribus peccatis. 428.d. & seq.
Pœnitentiæ Ecclesiasticæ diuersæ. 596.c & seq.
Pœnitentia præscribitur lapsis ab Ecclesia. 428.d
Pœnitentiales canones Gregorij Thaumat. 596.d. & seq.
Pœnitentiales canones Petri Episcopi Alexandrini. 807.b. & seq.
Pœnitentes ante ostium Ecclesiæ stare debent. 597.a
Pœnitentiarius presbyter ecclesijs singulis quando datus. 485.e
Pœnitentibus omnibus Ecclesia indulget. 324.b. & seq.
Pœnitentium loca & gradus, classesque diuersæ. 597.e. & seq.
Pœnitentium recipiendorum ritus. 326.c
Poeta Christiani magni nominis qui. 605.c
Poeta ex numero bonarum artium professorum exclusi. 407.c
Polemo Smyrnensis edituus, hostis Christianorum. 453.c. 454.b. 455.a
Polybius Episcopus Trallianus tempore Traiani. 30.a
Polycarpus Episcopus Smyrnæ. 30.c.
eius epistola ad Philippenses. 37.b.
expectat auidè scire finem Ignatij. 48.d
Polycarpus quid in Marcionem sibi occurrentem. 158.a
Polycarpus Romam veniens plurimum profuit Ecclesiæ. 158.b
Polycarpus susceptus ab Aniceto Papa. 158.b.
Roma rogatus sacrificare. 158.c. & seq.
Polycarpus quæritur ad necem. 161.a. eius fuga. 163.a
visio in latebris illi ostensa. 163.a
Polycarpus captus à militibus ducitur Smyrnam. 162.d.
eius martyrij Acta. 162.d. & seq.
Polycarpus quot annos vixit Christianus. 163.b
Polycarpus quid ad Proconsulem. 162.d. & seq. 163. & seq.
Polycarpus per ignem martyrium consummat. 165.a.
eius reliquiæ asseruatæ. 164.e. 165.a. constitutus dies natalis celebratione anniuersaria recolendus. 165.b
eius scripta. 165.d
Polycarpus quid cum Ecclesia Gallicana. 165.c
Polycarpus quid in hæreticos. 166.a. & seq.
Polycarpus magister Irenæi & Florini. 165.e. alij eius discipuli. 165.c
Polycarpus presbyter Romanus tempore Diocletiani sub Caio Papa. 663.a. eius res gestæ. 669.b
Polycrates Episcopus Ephesinus. 250.a.
quid de tempore Paschatis. 170.e. & seq.
Polycronius Episcopus Babylonis. 460.b
Polyeuctus martyr Melitinæ in Armenia sub Decio. 459.d
Polyus martyr in Mauritania sub Diocletiano. 746.b.
Pompeia martyr in Gallia sub Marco. 224.e
Pompeianus dux exercitus sub Marco. 208.b.
idem Consul. 211.b.c

Pom-

Pompeij tumulus ab Hadriano instauratur. 86.a
Pompeius Episcopus in Africa interfuit Romæ electioni Cornely Papæ. 465.a. eius reditus in Africam. 477.b
Pompeius martyr in Africa cum sociis sub Decio. 439.b
Pomponia martyr Alutinensis in Numidia. 756.b
Pomponius I. C. sub Alexandro. 343.a
Pons Antonini Romæ. 537.d
Pontianus Papa creatur. 378.c. mittitur in exilium. 390.d
martyrium subit. 392.e. eius translatio. 390.a
decreta ipsius, ordinationes, & alia. ibid.
Pontianus paralyticus sanatur. 535.e
Pontianus martyr Romæ cum sociis sub Commodo. 243.c
Ponti Ecclesia florens. 22.b.
à Decio exagitata. 448.c
Ponti populos seducit impostor. 113.c
Pontici martyres dirissima perpessi. 779.a
Ponticus martyr in Gallia sub Marco. 220.d
Pontifex Max. & Episcopus Episcoporum dictus Papa antiquitus. 104.a 324.d. Vide, Papa.
Pontifex Romanus tantùm damnat hæresiarchas. 255.d. 310.d
Pontifex Romanus calumniam patitur à Tertulliano iam hæretico Cataphryga. 280.c. 304.a.e.
sed ab inuito laudatur. 306.
Pontifex Romanus Concilia indicit. 270.c. 271.b
Pontifex Romanus Antistes primarius totius Catholicæ religionis. 310.d
Pontifex Romanus reuocat datas à se litteras ad Montanum errore surreptas. 177.a
Pontifex Romanus decipi potest ex falsis relationibus rei gestæ. 177.a. & seq.
Pontifex Romanus cognitus ab omnibus Iudex omnium Episcoporum. 598.b & seq. 519.c
ad Pontificem Romanum deferuntur hæreses recens emergentes, & ipsarum auctores. 556.b
Pontificem Romanum consecrat Episcopus Ostiensis ex antiquo vsu. 561.a. eius auctoritas super omnes Episcopos. 271.b
Pontificem Romanum appellare solent alij Episcopi. 520.a
Pontifices Rom. nouerunt scripta Dionysij Areopag. 45.a
Pontifices Romani ditissimi, etiam tempore persecutionum. 194.b. & seq.
Pontifices Romani, quos Donatistæ calumniati sunt. 740.d
Pontifices Romani superstitionis Gentilitiæ concitare soliti Imperatores aduersus Christianos. 674.b
Pontifices Romani Gentilitiæ superstitionis plures simul diuersi ordinis, eorumq; nomina. 326.a & seq.
Pontificij Romani lapsus & praui mores nullum afferunt præiudicium Catholicæ veritati. 740.e. & seq.
Pontificis Rom. maiestas etiam hostibus reuerenda. 772.d.
laudantur ab iisdem qui eos calumniantur. 772.d
Pontificis Romani esse, creare Episcopos, & mittere in diuersas prouincias. 129.e & seq.
Pontificis Rom. electio qualiter olim fieri solita. 464.c
Pontificis Romani cura super omnes Episcopos. 271.c.d. & seq.
Pontificis Romani pedes Fideles osculantur. 327.c. Vide, Osculari, Pedes.
Pontificis Romani tantùm esse muneris deponere Episcopos. 521.d
Pontificis Romani tanta auctoritas, vt ipse solus resistat sententiæ omnium. 521.e
Pontificis Romani auctoritas quanta sit, res à Stephano Papa gestæ declarant. 532.c
Pontificis Romani indumentum. 569.a
Pontificis Romani summam auctoritatem nouit etiam Aurelianus Imperator. 631.c
Pontificis Romani auctoritate firmari res gestas in Synodis. 631.d
Pontificis Romani collegas dici solere alios Episcopos, quo modo id accipiendum. 421.c
Pontificum Romanorum series Euseby vitiosa. 129.b
Pontificum Romanorum chronologia per Consules qualis. 133.c. & seq.
Pontificum Romanorum effusa largitas erga pauperes omnium prouinciarum. 193.e. & seq. 194.b. & seq.
Pontificum Romanorum litteræ publicè legi solere in ecclesijs. 195.a
Pontificum Romanorum constantia in disciplina seruanda. 280.d
Pontificum Romanorum decreta indicis solita vniuersæ Ecclesiæ. 323.e
Pontificum Romanorum modestia in rogandis fratrum sententijs, nec sine illorum consensu quicquam audere, cum possent. 473.a
Pontius diaconus, comes Cypriani exulis. 548.a. scripsit res ab eo gestas. 551.b. eiusdem dies natalis. 567.d
Pontius martyr in Gallia, qui conuertit Philippum Imp. & filium eius. 404.b
Popinarij Romæ litigant cum Christianis de loco Tabernæ meritoriæ. 340.d. & seq.
Populi furore sæpè exagitati Christiani. 5.e. Vide, Gentiles.
Populo Romæ acclamante in Circo, decreta est persecutio in Christianos. 711.c
Porca cum porcellis in Hadriani numismate effigiata. 92.d
Porcos à Iudæis coli, opinatus est falsò Plutarchus. 286.e
Porcus Iudæis abominandus. 93.b
Porcus insculptus portæ Hierusalem. 91.e. & seq.
Porcus quid in hieroglyphicis. 92.b
Porcus insigne Romanorum. ibid.
Porphyrij philosophi Platonici patria, mores, & nomen vnde. 730.e
Porphyrij an fuerint plures. 731.d
Porphyrium Patres fortissimè redarguunt. 712.c
Porphyrius versatus cum Ammonio & Origene. 385.a. & seq. 446.d
Porphyrius erroris redarguitur, dum ait Ammonium à fide Christiana descuisse. 385.e
Porphyrius quando Romam venit, etatq; eius. 606.c. 730.d
Porphyrius cœpit scribere contra Christianos. 730.d
Porphyrius natus in Iudæa, aliquando Christianus. 730.e
Porphyrius in iram præceps. 731.a
Porphyrius nominatus pater calumniarum. 731.b
Porphyrius in Sicilia diu versatus. ibid. c
Porphyrius postea à Constantino coercitus. ibid.
Porphyrius vxorem Marcellam habuit. ibid.
Portuenses martyres sub Alexandro. 351.a. & seq.
Portuenses memoriæ. 623.e. & seq.
Posies coronare fronde, veritum Christianis. 278.b
Posthumius creatus Imperator in Gallia. occiditur. 588 d.
Potamia martyr in Gallia sub Marco. 618.a
Potamia martyr Nicomediæ sub Diocletiano. 224.e
Potamiena martyr Alexandriæ sub Seuero. 746.a
Potinus Marcionis discipulus. 301.b
Potitus martyr in Sardinia sub Pio. 118.b
Præconis voce interloqui Iudices. 120.a
Præconis officium in causis capitalibus. 163.d
Prædicatione in Ecclesia nihil vtilius. 666.a
studium Cypriani in eare Vide Cyprianus. 661.d.
Prædicatores interdum debent populo manifestare errores hæreticorum. 661.c
Præfationibus sacris recenseri solita Acta martyrum. 645.c
Præfecti crudelissimi delecti ad carnificinas martyrum. 41.b
quam sæuissimè se gesserint. 712.c
Præfecti Prætorio ius summum. 728.d
Præfecti plures eodem tempore diuersi generis in Vrbe. 701.d
quo modo id accidat. 542.e. 654.d

Universidad de Deusto
Biblioteca

Præfectura vniuersalis Ecclesiæ duplex. 245.c.& seq.
Præfecturarum Vrb. chronologia haud constans. 639.d
Præfectorum studium vt aliquem à fide diuellerent. 728.d. & seq.
Præfectus legionis atque Legatus ius habent in milites. 701.e
Præfectus Prætorio etiam Carthagine. 745.e
Prædigna martyr cum Claudio & filiis apud Ostiam sub Diocletiano. 690.b
Prapon discipulus Marcionis. 120.d
Prærogatiua dextera, vel sinistra. 319.a.b
Præscriptio nulla aduersus veritatem. 42.c
Præsidialia Acta quæ. 702.b
Præsides prouinciarum nullum ius habent in milites, sed eos delinquentes ad duces ipsorum mittunt. 701.e
Præsides sæuientes in Christianos qui nominentur. 295.a
qui modestius se habuerunt, recensentur. 295.b
Prætoriani milites Romæ turbas concitant. 396.a
Praxeas veniens Romam, detexit Montani fallacias. 177.a. 260.a
Praxeas confessor aliquando. 259.c
Praxeas hæreticus. 259.d.260.c.& seq. *eius origo atque progressus.* 259.d.e.260.a. *defecit à Montano.* 260.a
Praxeas damnatus Romæ à Zepherino Papa. 260.c
Praxedes occultat martyres. 149.e.
eius Acta scripta à Pastore. 136.b.149.e
Praxedis obitus. 149.e
Precantur sancti pro nobis in cælo. 498.b. *Vide*, Cultus, Martyrum cultus, Intercessio.
Preces dici solitæ in aduentu fratrum. 621.c.690.e
Preces dici solitæ à Romano Pontifice alios visitante. 691.a
Presbyter pœnitentiarius singulis præfectus ecclesiis. 485.d
Presbyteri interdum nominati Romani Pontifices. 272.a
Presbyterium idem quod Consistorium. 479.e
Prilidianus puer martyr Antiochiæ sub Decio. 448.a
Prima martyr Altinensis in Numidia sub Diocletiano. 757.b
Primiscrinij magistratus. 662.e
Primitiuus martyr Cæsaraugustæ sub Diocletiano. 781.d
Primitiuus martyr, filius Marcelli Centurionis. 781.e
Primitiuus martyr Romæ cum sociis sub Valeriano. 541.d
Primitiuus martyr, filius Symphorosæ, cum fratribus Tiburte sub Hadriano. 96.b
Primolus martyr in Numidia sub Valeriano. 572.d
Primus Episcopus Alexandrinus succedit Cerdoni. 49.e.
eius obitus. 74.e
Primus Episcopus Corinthiorum. 158.e
Primus & Felicianus martyres Romæ sub Diocletiano. 776.a
Principia duo ex Cerdone. 115.b.
eadem ex Marcione. 117.a
Principes sine iustitia idem quod latrones in saltu. 127.d.e
Princeps Strator, siue Stator. 564.c
Prisca, seu Priscilla pseudoprophetissa Montani. 176.b. 178.b
Prisca & Maximilla opulenta fœmina seductæ & seducentes. 178.b
Priscilla mentiebatur se virginem. 179.e. *Vide*, Maximilla.
Priscilliani hæretici à Priscilla dicti. 187.b
Prisca uxor Pudentis Senatoris. 155.a
Priscus martyr Tornaci in Gallia sub Aureliano. 638.a
Priscus martyr cum Malcho in Palæstina sub Valeriano. 548.b
Pristinus desertor à Tertulliano derisus. 283.c
Priuatæ litteræ quæ dicebantur. 106.a
Priuatus Episcopus Gabalitanus. 655.b
Priuatus hæreticus in Africa damnatus in Concilio Africano. 399.c
eum esse cauendum Cyprianus monet. 433.e
Romam se confert, vt subripiat communionem Catholicam. 526.b
venit in Synodum actarus in Cyprianum. 486.a
colligit Carthagine schismaticos, & eligit Fortunatum pseudoepiscopum contra Cyprianum. 486.a
Priuatus martyr Romæ sub Alexandro. 345.c
Probus Imperator eligitur. 654.a. *eius genus.* 654.d
Probus liberat Gallias. 654.e. *debellat Sarmatas.* 655.d *Gothos superat.* 655.c.e
Probus triumphat de Blemmiis atq; Germanis. 656.a.c
Probus à militibus occisus. 656.d
eius sepultura & epitaphium. ibid.e
Probus quot annis imperauit: confutatur error multorum de annis eius. 656.e
Probus cum sociis martyr Tarsi sub Diocletiano. 679.e.& seq.
Proclus. Vide, Proculus.
Proconsularia Acta quæ. 664.e
Proconsularia Acta traditionis librorum sub Zenophilo. 748.e
Proconsules absque edicto Imperatorum sæuiebant in Christianos. 143.e
Proconsules in prouincia idem ius habent, quod Pontifices Romæ. 143.e
Proconsules ipso ingressu in Prouinciam visitant res sacras, & curant eas. 21.e.& seq.
Procopius martyr in Palæstina sub Diocletiano. 739.d
Proculus Episcopus Veronensis. 778.a
Proculus martyr Bononiæ sub Diocletiano. 777.e
Proculus, siue Proclus Montanista. 186.d.201.e
Proculus, siue Proclus Siccensis. 186.e
eius scripta. 201.e
Proculus idem Proclus Platonicus confutatur à Ioanne Philopono. 187.a
Proculus superatur à Caio Theologo. 186.e. 322.e
Proculus procurator Eusebæ. 254.c
curat Severum Imp. agrotum oleo. 254.b
Proculus Cataphryga Tertullianum impulit in ruinã. 282.b
Proculus idem & Proclus excommunicatur à Zephyrino Papa. 323.b
Prodicus Adamitarum auctor. 201.b
Prodigia sub Seuero. 294.c.& seq.
Prodigia sub Traiano. 56.c
Prodigia vehementia ob persecutionem illatam Christianis. 294.c
Prodigiis perterretur Galerius, dum concionatur in Christianos. 709.b
Prodigiis multa præcognita. Vide, Miraculum, Visiones.
Professio fidei Concilij Antiocheni contra Paulum. 630.e
Professio schismaticorum coram Cornelio Papa. 480.a
Professores Christiani persecutionis tempore deserunt scholas, fugam captantes. 301.a
Professores scientiarum, licet semel probati, possunt adhuc reiici. 401.b. *excluduntur à professorum priuilegiis poetæ.* 407.b.& seq.
Promotus index Romæ quid in Christianos. 776.b
Propheta amans aurum, falsus conuincitur. 179.d.& seq.
Propheta affectans cultum corporis, falsus conicitur. 180.e
Propheta falsus Marcus. 199.a. *Vide*, Marcus.
Propheta falsus Montanus. Vide, Montanus.
Propheta falsus Marcianus. 201.a
Prophetæ falsi & veri signa. 179.d.e.180.e
Prophetæ non sunt locuti in ecstasi. 184.c
Prophetæ Ecclesiæ qui & quales. 180.e
Prophetæ apud Gentiles qui dicebantur. 120.b
Prophetas negabat Marcion. Vide, Marcion.
Prophetias alias ab Angelis, alias à Satana, ex sententia Saturnini. 67.d

Prophe-

Prophetiæ donum semper in Ecclesia. 177.c.e.& seq.
Prophetiæ falsæ Montanistarum. 182.b
Prophetiæ spiritum dare Marcus hæresiarcha magia affectabat. 199.c.& seq.
Prophetias apud Gentiles esse ad persuadendum magni ponderis. 509.c.& se.
Prophetiarum lectio vetita ab Anton. Pio. 107.c
Prophetissam agit fœmina arreptitia. 392.c
Prophetissæ Gentilium arreptitiæ. 3.b.& seq.
Prophetissæ Montani. 178.b.179.b. *fuco & stibio illitæ.* 180.c. *falsa prædicunt.* 182.b
Protasius martyr cum Gerwasio sub Marco. 172.c
Protus martyr in Sardinia cum Ianuario sub Diocletiano. 783.c
Protus mart. Romæ cum Hyacintho sub Valeriano. 584.a
Prouocandi sunt hæretici ad Apostolicas antiquas sedes. 121.b.d. & seq. *Vide*, Hæretici.
Psalmorum editione Septuaginta vtitur Romana Ecclesia. 369.d
Pseudopropheta. Vide, Propheta falsus.
Psychici qui sint appellati, & vnde nomen deductum. 281.a. 283.a
Psychici à Montanistis appellati sunt omnes qui non receperunt eorum Paracletum. 283.a
Psychici nominati sunt homines animales. 324.a
Ptolemæus catechista Romæ martyr cum Lucio. 148.a. & seq.
Ptolemæus martyr Alexandriæ cum sociis sub Decio. 441.e
Ptolemæi Philadelphi bibliotheca incensa. 364.b.& seq.
Ptolemæus Philadelphus diuinam Scripturam transferendam curauit. 359.360.& seq.
Ptolemæus Valentini discipulus. 111.b
Publius Episcopus Hierosolymorum. 133.c
Pudens Præfectus bene habuit Christianos. 295.b
Pudens Senator Christianus, eiusq; domus in Viminali. 136.b
Puella Origenis amanuenses. 336.b
Pueri in ecstasim rapti visiones vident. 433.d
Puerorum trium reliquiæ inuentæ. 622.a
Pulpitus in Ecclesia locus, vbi legitur Euangelium. 437.e. 438.
Pupianus qui aduersatur Cypriano. 509.c
Pupienus Imperator. 398.c
Purgatorium Manetis quàm stultum. 648.e
Purpurius Episcopus Limatensis Traditor & homicida. 747.a. *quid in conuentu Cirtensi aduersus Secundum Primatem Numidæ.* 747.e
Pythagoræ imaginem venerantur Carpocratiani. 72.e
Pythagoræ silentium affectant Basilidiani hæretici. 63.e
Pythiæ afflatæ à malo dæmone. 3.b.& seq.
Pythiadis interitus ex dæmone. 3.c

Q.

Quadragesimale ieiunium ab Apostolis traditum Ecclesiæ. 91.d.& seq.
Quadragesimas plures excogitarunt Montanistæ. 184.185.
Quadragesimæ Regularium diuersæ ab eis. 184.c
Quadratus Episcopus Athenien sis succedit Publio. 77.d.78.b *dedit Apologiam Hadriano pro Christianis.* 78.b.79.c. *persecutionem cohibuit.* 79.d. *eius ætas.* 79.d
Quadratus martyr Nicomediæ sub Decio. 459.d.e
Quadratus Propheta. 180.e
Quarta martyr in Gallia sub Marco. 224.e
Quartillosia martyr in Africa sub Valeriano, & visio ei ostensa. 573.d
Quartodecimani hæretici. 187.c
tenacissimi suæ ipsorum sententiæ. 273.a.& seq.
à Victore Papa damnati. 268.269.& seq.
non amplius tolerandi. 273.a.& seq.
Quartodecimanorum defensor Blastius. 273.a.& seq.
Quartus martyr cum Sixto Papa Romæ sub Valer. 539.b
Quæstio in Ecclesia de baptismo hæreticorum diu agitata. 522.a.& seq.
Quæstio in iudicio incipi debet à debiliore. 679.a
Quinque presbyteri coniurant in Cyprianum. 422.d
Quinta editio diuinæ Scripturæ quando inuenta. 425.e
Quintilianus martyr Cæsaraugustæ sub Diocl. 781.d
Quintilianus Proconsul in Asia sub Decio. 457.a
Quintilius Marcellus, vir optimus. 343.b
Quintilla pseudoprophetissa. 187.b
Quintillus frater Claudij Imperatoris. 619.c
Quintinus martyr in Gallia sub Dioclet. 779.e
Quintius martyr Altinensis in Numidia sub Diocletiano. 757.c
Quintus martyr in Africa cum sociis sub Decio. 439.d
Quiriacus Episcopus Ostiensis martyr sub Alexandro. 345.d.351.b
Quirinus mittit subsidia ad martyres damnatos ad metalla. 552.d.& seq.
Quirinus Tribunus militum sit Christianus & martyr. 84.e. & seq.
eius filia Balbina itidem. 84.e

R.

Racematio Seueri quæ. 277.c.299.e.285.a
Radere caput fœminis magna ignominia. 666.e. *Vide*, Fœmina.
Rebaptizandi ne sint baptizati ab hæreticis, diutiùs altercatum. 520.b.522.a.& seq.
Rebaptizationem vehementer exhorruit Ecclesia. 527.c
Recognitiones Clementis quales. 19.a. *duplicia earum volumina.* ibid.c
Redemptio captiuorum solicitè à Cypriano curata. 482.b
Redemptio martyrij à Montanistis improbata. 304.a.b.e. & seq.419.e
Reges subiecti Episcopis esse debent. 36.b
Regio Vrbis dicta Caput tauri. 74.e
Regiola martyr Altinensis in Numidia sub Diocletiano. 757.b
Regionis patronus, nouus magistratus contra Christianos institutus. 671.a & seq.
Relatio hominum in deos quo modo fieri solita. 103.a.& seq. 319.a
Relegari solitos Christianos in montes. 455.b
Religio Christiana magno fuit adumento Romano Imperio collabenti. 173.b
Religio Christiana tempore Traiani iam repleuerat Orbem. 2.c. *quàm latissimè propagata postea. Vide*, Christiana religio.
Religio Christiana obmutescere fecit idola. 2.d
Religio Christiana infamata sceleribus hæreticorum. 69.d 70.71.72.& seq.
Religio Christiana quo magis atteritur, eo magis crescit. 72.b
Religio Christiana stabilis & inconcussa. 89.e
Religio peregrina Romæ antiquitus vetita. 20.b.14.a.c
Reliquiæ Cypriani vsque ad guttam vnam sanguinis collectæ. 566.d.& seq.
Reliquiæ Fructuosi Episcopi diligenter collectæ, & honore habitæ. 587.a.& seq.
Reliquiæ Ignatij translatæ Antiochiam. 48.b.d.& seq.
Reliquiæ Onesimi translatæ. 49.c
Reliquiæ Polycarpi asseruatæ diligenter ab Ecclesia Smyrnensi. 165.a
Reliquiæ S. Ioannis Euangelistæ. 9.b
Reliquiæ martyrum custoditæ à maioribus. 603.a
Reliquiæ martyrum magno honore haberi solitæ à Christianis, testimonio etiam Gentilium. 621.a.b

Reli-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Reliquiæ martyrum ab hostibus in flumen proiectæ. 221.d
Reliquiæ martyrum in honore habitæ, ac etiam instrumenta ipsa carnificum, quibus cruciati sunt. 251.d
Reliquiæ martyrum magnæ æstimationis apud Fideles. 666.c
Reliquiarum martyrum cultus ex traditione Apostolorum. 164.e
Reliquiarum martyrum cultus semper in Ecclesia. 165.a.d
Reliquiæ sanctorum inferri solitæ in loca Deo dicanda. 53.c
Reliquiarum cultum execrabantur Manichæi. 648.a
Gentiles quoque indigne ferebant. 726.b.& seq.
Reliquiarum colligendarum mira Fidelium solicitudo. 587.a
Remedium contra omnes hæreses. 120.c.121.122.& seq.
Remedium adhiberi solitum febribus vestitum à Caracallo. 331.e
Renus martyr in Africa sub Valeriano, & visio illi ostensa. 572.d.573.a
Reo dicenti causam tempus certum præfixum. 395.a.& seq.
Reparatus martyr Cæsareæ in Palæstina sub Decio. 447.c
Repositus schismaticus in Africa. 486.a
Rescriptum Antonini Pij pro Christianis. 130.c
Rescriptum Aurelium Imp. pro Christianis. 634.c
Restituta martyr Sorę sub Aureliano. 637.c
Restituta martyr Alutinensis in Numidia sub Diocletiano. 757.b
Restitutus Episcopus Carthaginensis. 766.b
Resuscitatur mortuus in testimonium veræ fidei. 678.a
Resurrectionem negantes hæretici. 67.d.68.b
Renelatio facta Cypriano de iustè electis sacerdotibus à Deo defendendis. 510.c
Renelatio facta Cypriano de fuga sua. Vide, Cyprianus.
Renelatio facta Cypriano de pace venturą. 427.a.& seq.
Renelationes quæ præcesserunt persecutionem Decij. 417.b
Renelationes. Vide, Visiones
Reverianus Episcopus Augustoduni sub Aureliano. 634.e
Revocatus martyr in Africa sub Severo. 306.d.
Rhais discipula Origenis, martyr sub Severo. 302.b
Rictiovarus Præses in Gallia sanctissimus persecutor. 778.a
eius interitus miserandus. 780.d.
Risus effusus Senatorum de amentia Commodi. 345.a
Ritus Ecclesiasticis præcedentes baptismum. 535.e.538.e
Ritus Ecclesiastici sepelsendi defunctos. 567.a
Ritui quibus Imperatores referebantur inter deos. 319.a
Ritus recipiendi pœnitentes. Vide, Pœnitentes.
Rodana martyr sub Marco in Gallia. 224.e
Rodanenses semine fœdatæ à Marco. 199.e
Rodon Asianus venit Romam, vt audiret Tatianum. 188.c
191.c. *eius scripta.* 191.c
Rodopianus martyr in Caria sub Dioclet. 806.b
Rogata martyr in Gallia sub Marco. 224.e
Rogatianus presbyter legatus S Cypriani. 462.c
Rogatianus Episcopus in Africa in Synodo expostulat de diacono contumelioso. 517.d
Rogatianus confessor in carcere, ad quem scribit Cyprianus. 555.c
Rogatianus à Fructuoso baptizatus in carcere. 585.d
Rogatiani duo martyres Alutinenses in Numidia sub Diocletiano. 757.b
Rogatianus cum Donatiano martyr Nannete in Gallia sub Diocletiano 780.a
Rogati duo martyres Alutinenses in Numidia sub Diocletiano. 757.b
Roma aucta mœnibus ab Aureliano. 639.b.673.e
Roma afflictata cladibus ob necem martyrum. 168.a
Romæ patrebantur omnes ciuitate donati, licet essent peregrini. 24.b
Romam mittebantur insigniores ad pœnas. 24.b. 29.d & seq.
Romæ millesimus annus quando. 407.b
Romæ anni ex antiquo oraculo. 654.d
Romæ habita disputatio inter Caium antiquum Theologum, & Proclum Montani sectatorem. 322.c.& seq.
Roma incendium sub Commodo. 252.b.& seq.
Romana Concilia. Vide, Concilium.
Romana Ecclesia prima omnium experiri solita persecutiones Gentilium. 4.e.& seq.
Romana Ecclesia mirificè laudatur ab Ignatio. 32.b & seq.
Romana Ecclesia quid senserit de Dionysio Areopagita, & eiusdem scriptis. 42.e
Romana Ecclesia palàm solita sacra conficere: ratio huius rei. 110.e.& seq.
Romana Ecclesia impolluta semper ab omni sorde hæreticorum. 112.b 131.b.& seq.
Romana Ecclesia omnes damnat hæreses & hæresiarchas. 112.a.& seq.
ipsa tantùm reconciliat hæresiarchas pœnitentes. 132.c. 157.c.& seq.
Romana Ecclesia norma credentium, cuius sola auctoritate hæreses omnes confutantur. 121.d. & seq.122.123.
eius esse, hæreses disquirere atque improbare. 132.c. & seq.
Romana Ecclesia vexata ab hæreticis. 131.c.& seq.
Romana Ecclesia apud Gentiles infamata ob scelera Gnosticorum. 157.a.& seq.
Romana Ecclesia stabilis & inconcussa. 157.c 647.a.& seq.
Romana Ecclesia cui communicat, monstrat esse Catholicum. 137.c
hinc multi hæresiarchæ suffurari conati sunt ab ea communicationem. 157.c.486.c
Romana Ecclesia interdum decepta falsis rerum gestarum relationibus. 177.a.& seq.
Romana Ecclesia inconsulta, vibil definiri solitum in Conciliis. 181.c.& seq.
Romana Ecclesia ditissima, & munificentissima erga pauperes, etiam longè positos. 193.e.194.b.& seq.
Romana Ecclesia consuls solita in ambiguis. 230.c
Romana Ecclesia traditiones illibatas custodiuit. 230.c.& seq.
Romana Ecclesia extatur à Catholicis aduersus hæreticos. 322.e
Romana Ecclesia indicit leges vniuersæ Ecclesiæ. 434.a.b
Romana Ecclesia tenacissima antiquæ disciplinæ. 433.c & seq.
Romana Ecclesia à Novato schismate scissa. 464.a 473.b
Romana Ecclesia quem morem seruauit in eligendo Pontifice. 464.e
Romana Ecclesia verè Catholica, sine cuius communione nemo Catholicus. 435.d 470.d
Romana Ecclesia quibus ministrorum ordinibus constaret. 472.b
Romana Ecclesia dicta semper cathedra Petri, & Ecclesia principalis. 489.a
Romana Ecclesia sola iudicat & deponit Episcopos. 521.d
Romana Ecclesia reddi certior solet, cùm nona oboritur hæresis. 556.b & seq.
Romana Ecclesia tribunal primarium in vniuersa Ecclesia. 603.a
Romanæ Ecclesiæ auctoritas probè cognita omnibus Episcopis. 520.a. *eadem super omnes.* 523.d & seq.
Romanæ Ecclesiæ auctoritatis exemplum patefactum in rebus à Stephano Papa gestis. 532.d
Romanam Ecclesiam à Deo non sinis in errorem labi. 177.a. & seq.
Romanam Ecclesiam reuereitus est Cerdo, & alij hæresiarchæ. 132.a
Romanam Ecclesiam deserere, idem est quod profiteri se esse hæreticum. 479.d 480.b
Romana editio diuina Scripturæ excellens, quæ præfertur aliis omnibus Latinis. 367.e

Roma-

Romanæ sedis vacatio vltra annum post obitum Fabiani. 416.b.461.a
Romani ciues Christiani ex prouinciis Romam plectendi mittebantur. 22.b
Romani nobiles complures facti sunt Christiani tempore Commodi. 239.b
Romani presbyteri desunt Marcellinum. 780.a
Romani Gentiles.
Romani diù subiiciuntur deo Elagabalo. 334.a
Romani Gentiles colunt sacra Aegyptiorum sæpe reiecta. 125.c.& seq.126.c.& seq.
Romani Gentiles porcovis soliti in signis militaribus. 92.b
Romani Gentiles decepti ab Alexandro impostore. 113.a. & seq.
Romani grauiter vexati à Commodo ob fusum sanguinem Christianum. 238.a
Romani malè habiti à Maximino. 393.d.& seq.
Romani quo tempore incedebant personati. 241.e
Romani complures occisi ob necatos ab illis Christianos. 321.e.& seq.
Romani redacti sub tributo à Scythis in vltionem occisorum Christianorum. 495.c
Romanis legibus viuendum omnibus ex edicto perpetuo Salvij Iuliani. 90.d.& seq.
Romanis legibus antiquis exagitati sunt Christiani. 144.a. & seq.
Romanum Imperium sub Marco triplici clade affectum ob fusum sanguinem Christianum. 231.b.& seq.
Romanum Imperium ob persecutionem Christianorum dirissima passum post Decium. 495.b
Romanum imperium vexatum peste, fame, & bello sub Gallo ob necem Christianis illatam. 506.d.& seq.
Romanum Imperium benè vel malè se habuisse, prout Imperator de Christianis meritus est. 495.b.c
Romanum Imperium diris cladibus exagitandum ob fusum martyrum sanguinem, martyri prænonstratum in Numidia. 582.c.583.c
Romanum Imperium quibus afflictatum sit cladibus sub Gallieno. 583.c.& seq.
Romanum Imperium à barbaris denastatum. 616.c. *Vide,* Clades.
Romanum Imperium propagandum, ex oraculo commentitio proditum. 654.b
Romanum Imperium pacatum sub Diocletiano. 687.e
Romanum Imperium diuisum inter Galerium & Constantium Impp. 787.e
Romanus Clerus, Senatus pauperum à Pio dictus. 155.d
Romanum Clerus nequaquam fuit in culpa vt Tertullianus recederet ab Ecclesia. 281.a.& seq.
Romanus Clerus curat vniuersam Ecclesiam Catholicam sede vacante, scribit litteras Circulares, præscribit leges, audit Ecclesiarum controuersias, cogit Concilia, & alia. 421.a. 422. e. & seq. 433. e. & seq. *Vide,* Clerus Romanus.
Romanus exercitus ex falso oraculo impostoris in discrimen adductus. 172.c.& seq.
Romanus exercitus obsessus à barbaris, & sitiencius, liberatur precibus militum Christianorum. 204.d. & seq.
Romanus martyr Antiochiæ sub Diocletiano. 739.a
Romanus Pontifex. Vide, Pontifex Romanus, Papa.
Romulus subdiaconus martyr in Palæstina sub Diocletiano. 780.a
Romulus Præfectus domus Traiani martyr sub eodem. 27.c
Rosula martyr in Africa sub Valeriano. 570.a
Ruffina & Secunda martyres Romæ sub Valeriano. 542.d
Ruffinus Aquileiensis haud satis dignè excusat Dionysium Alexandrinum. 600.e
idem erroris arguitur. 524.d
eius impostura de Sixti Papæ & martyris libris. 104.a. & seq.
omnibus suis scriptis præfationem apposuit. 13.d
Ruffinus Proconsul in Africa sub Severo persecutor. 305.e
Ruffinus Rhetor Smyrnæ quid in Pionium martyrem. 455.b
Rufus Iudæa Præfectus Iudæos exagitat. 82.d
Rufus martyr in Cappadocia sub Diocletiano. 777.d
Rufus martyr cum Zosimo Philippis sub Traiano. 38.b.c. & seq.
Rufus martyr Romæ sub Diocletiano. 777.e
Rusticus martyr cum Firmo Veronæ sub Dioclet. 778.b
Rusticus Præfectus Vrbis damnat Iustinum philosophum Christianum. 150.b
Rutilianus dux exercitus decipitur falso oraculo impostoris. 113.a
Rutilius martyr sub Severo. 304.c

S.

Sabbatii eiunium Marcionis. 118.b
Sabbati magni mentio. 452.e.453.e
Sabbatius martyr cum Trophimo in Phrygia sub Probo. 664.b
Sabelliana hæresis ex Hermogene. 171.a
Sabelliana hæresis quæ. 556.a.& seq.557.a
Sabelliana hæresis antiqua vestigia. 556.c
Sabellij error reperitur in Montano. 183.a
in Praxea. 260.d. *in Æschine.* 282.b
Sabellius hæresiarcha quando prodiit, & ex qua schola. 556.c.& seq.
Sabina martyr Romæ sub Hadriano. 75.e
Sabina vxor Hadriani Imp. ab ipso occiditur. 96.d
Sabina dicta Theodota, passa sub Gordiano Smyrnæ, iterum confessa sub Decio. 453.c. 455.b
Sabinianus martyr in Gallia sub Aureliano. 638.a
Sabinianus tyrannus compressus. 399.b
Sabinus Augustalis Præfectus in Aegypto sub Decio persecutor. 439.b
Sabinus Episcopus Spoletinus martyr sub Diocletiano. 711.a. & seq.
Sabinus Præfectus Vrbis sub Maximino. 894.a.395.e
Sabinus Episcopus in Hispania suffectus in locum Episcopi lapsi. 519.e
Sacerdotes omnes à Deo eliguntur, à quo & ira manat in illos qui eos contemnunt. 509.b
Sacerdotio initiandorum ætas ex lege veteri. 10.c.& seq.
Sacramenta negantes hæretici quinam fuerint. 200.e.
Sacramenta non reperiri apud hæreticos, definitum in Concilio Africano. 525.a. & seq.
Sacramentarij hæretici ab Ascodrytis & Archonticis prodiere. 200.e.& seq.
Sacramentarij hæretici illi tantùm olim, qui Christi carnem negabant. 609.b.& seq.
Sacramentum Eucharistiæ. Vide, Eucharistia.
Sacrificium Missæ adiuncta memoria passionis Christi. 85.b. *à Domino institutum.* 516.e.& seq. *ex vino & aqua.* 516.e
Sacrificium Missæ non offertur martyribus, sed Deo. 578.e
Sacrificium Missæ offerri solitum in natalitiis martyrum. 569.b.& seq.
Sacrificium Missæ, omnibus spectantibus, Romæ offerri solitum. 110.d
Sacrificium Missæ offerri solitum pro defunctis. 518.a.& seq.
Sacrificium Missæ iugiter offerebat Cyprianus. 512.b
Sacrificium Missæ offerri solitum in carcere, in quo confessores detinerentur. 424.c.& seq.
Sacrificium offerri non sanctis hominibus, sed Deo in honorem sanctorum. 578.e

Sacri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sacrificium Eucharistiæ. *Vide*, Missa.
Sacrificium Gnosticorum obscœnum. *Vide*, Gnostici.
Sacrificium Montanistarum quale. 180.c. & seq.
Sacrificia Gentilium intermissa penè exoleuerunt, sub Traiano. 22.e
Sacrilegium immanius scelus quàm crimen maiestatis: idcirco Christiani famùs habiti. 144.c. & seq.
Scecula Valentini phantastica. 109.c
Seculares ludi sub Seuero. 309.c. & seq.
sub Philippo. 408.d
Sagaris Episcopus in Asia, martyr sub Marco. 174.c. 175.b. & seq.
Salem duæ in Palæstina. 259.b
Salomonis sepulchrum quando concidit. 91.b
Saluianum edictum perpetuum. 90.d. & seq.
Saluius Iulianus Iureconsultus. 75.c
Samona & Guria martyres. 705.a. & seq.
Sampsæi hæretici. 409.c
Sanctorum pro nobis apud Deum intercessio. 498.c. 638.c. & seq. *Vide* Martyrum cultus.
Sanctorum cultum execrabantur Manichæi. 646.c
Sanctorum cultus celebris in Ecclesia testificatione Gentium. 671.b. 692.c. *Vide*, Martyrum cultus.
Sanctorum martyrum Acta. *Vide*, Acta Martyrum.
Sanctis non templa, sed memorias excitamus. 26.e
Sanctorum memoria quàm celebris in Ecclesia. 391.a. & seq.
Sanctus diaconus martyr Lugduni sub Marco. 216.d 217.a
Sanctus, tertio iteratum repeti in sacrificio Missæ. 105.d
Sanctus, quid apud Gentiles. 547.b
iémque Sanctissimus, quibus competat eiusmodi titulus. 546.b. & seq.
Sanctissimos iure dici omnes Episcopos. 546.b
Sanedrin, ipsum Concilium seniorum interpretatum est diuinam Scripturam. 359.c
Sanguinem Christi bibunt, vt sanguinem suum fundant Christiani. 484.d
Sanguis Christianorum vindictam clamat. 595.d. & seq.
Sanguis martyrum vsque ad guttam vnam, cùm liceret, colligebatur à Christianis. 586.d. & seq.
Sapores Rex Persarum aduersus Gordianum copias ducit. 400.a
Sapores occupat Syriam, & capit Antiochiam. 400.a
Sapores vincitur à Gordiano. 400.e
Sapores debellat & captiuum ducit Valerianum Imp. eóque vsus suppedaneo conscendit equum. 588.a
Sapores iunior quando vixit. *Vide*, Persarum Reges.
Sapricius Iudex persecutor. 541.e
Sapricius Præses in Cappadocia sub Diocletiano persecutor. 801.c.
Sapricius presbyter Antiochenus apostata. 549.c
Saraceni captiuos ducunt Christianos. 442.b
Sarbelus martyr Edessæ sub Traiano. 27.b
Sardinia insula illustrata martyribus. 783.c
Sarmaticum bellum sub Seuero. 274.b
Satisfactio quæ iniungenda hæreticis pœnitentibus, vt recipiantur. 157.e
Satisfaciendum Ecclesiæ pro quolibet peccato: quod semper in vsu fuit. 428.e. 468.d. 476.e. 488.d. & seq. 512.b
Satisfactione necessaria vnicuique pœnitenti. *Vide*, Lapsi.
Saturni vicus prope Carthaginem. 564.c
Saturnillus idem cum Saturnino hæresiarcha. 67.b
Saturnina martyr Alutinensis. 757.b
Saturninus hæresiarcha quando prodiit. 67.c
genere Antiochenus. 67.b
Saturnini hæreses quæ. 67.c. & seq.
Saturninus acclamatus Imperator. 605.a
Saturninus in Aegypto tyrannus. 656
Saturninus confessor, cuius modestia commendatur à Cypriano. 430.d
lector ordinatus. 432.d 438.b
Saturninus mart. cum sociis in Africa sub Seuero. 306.d
Saturninus martyr in Portu Romano cum sociis sub Alexandro. 351.c
Saturninus martyr cum sociis Tolosæ sub Decio. 400.e
Saturninus mart. cum sociis Romæ sub Valeriano. 584.c
Saturninus senex martyr Romæ cum Sisinio. 705.d. 774.e. & seq.
Saturninus & Successus, & alij martyres in Africa sub Diocl. 746.d
Saturninus cum sociis martyribus Alutinensibus in Numidia sub Diocletiano. 757.c
Saturninus mart. in Sardinia sub Diocletiano. 783.d
Saturninus Proconsul in Africa. 291.b
pœnas dedit de fuso sanguine Christiano. 292.d
Satyrus mart. cum sociis in Africa sub Seuero. 306.b.d
Sauciolum Prætorij atrium apud Carthaginem. 567.b
Scantinia lex. 6.d
Scapula Proconsul in Africa sæuit in Christianos. 293.e
Schisma in Africa, auctore Felicissimo. 461.d
Schisma primum in Romana Ecclesia, auctore Nouatiano. 464.a. 469.e. 473.b
Schismata vnde exorari solita. 478.c. & seq.
Schismata duo eodem tempore inter se contraria. 488.a
Schisma Donatistarum in Africa cœptum tempore persecutionis Diocletiani. 747.a. & seq.
Schisma rursus Carthagine in Cyprianum. 486.a. & seq. 512.b
Schismatici confessores lapsi, pœnitentes restituti. 479.b 481.b. & seq.
Schismatici deligunt Fortunatum Episcopum Carthaginensem contra Cyprianum. 486.a
Schismatici venientes Romam contra Cyprianum à Cornelio reiecti. 486.e
Schismatici falsas afferunt litteras contra Cyprianum. 490.e & seq.
Schismatici quo modo dicantur à Basilio esse in Ecclesia. 530.e
Schismaticorum Montensium prima vestigia. 463.b. & seq.
Schismaticorum procacia in Cornelium. 487.a
Schismaticorum nullum est tribunal. 490.e
Schismaticos à Catholicis etiam Gentiles discriminarunt. 497.e
Scientia seculares vtiliter addiscuntur. 386.b. & seq. 387.c. & seq.
Scientia sæculares quo modo se habeant ad Theologiam. 387.c. & seq.
Scorpiacum Tertulliani vnde eiusmodi nomen accepit. 305.a
Scriptores Eccles. celebriores exorti sunt tempore persecutionis. 175.c.e. & seq.
Scriptorum antiquorum qui texuere catalogum. 43.b. & seq.
Scripturæ diuinæ exemplar non vnum tantùm apud Esdram remansit. 236.b
Scripturæ diuinæ prima interpretatio quænam fuerit. 242.b
Scripturæ diuinæ interpretatio prima fuit Septuaginta interpretum. 357.a.c. & seq.
Scripturæ diuinæ interpretatio facta à Symmacho, Quarta cur dicta, cùm fuerit tertia. 243.a
Scripturæ diuinæ interpretatio facta à Theodotione, quando innotuit. 242.b. Tertia cur dicta, cùm sit quarta. 243.a
Scripturæ diuinæ interpretationes ab Origene dispositæ. 355.b. 357.a. *Vide*, Editio.
Scripturæ diuinæ simplicitatem venerati sunt Patres. 371.a. & seq. 372.373
eiusmodi simplicem dictionem contempserunt Gentiles & hæretici. 371.d. 372.d
eius humile dicendi genus est ex Spiritu sancto. 372.c & seq.
Scripturæ diuinæ interpretationes nouæ improbantur. 172.a
Scripturæ diuinæ interpretatio quanto tempore ante Christi aduentum facta. 359.a. diuinum in ea re consilium. 359.c. & seq.
Scripturæ diuinæ editiones diuersæ. *Vide*, Editio.
Scriptura diuina ex Hebraico sæpe translata, & depravata ab hæreticis. 371.d
Scriptura diuina quo modo & quando per Esdram dicatur restituta. 234.d. & seq. 235.b. & seq.
Scriptura diuina omnis Legis nomine continetur. 362.c
Scriptura diuina vtiliter à S. Hieronymo translata. 367.c. & seq.
Scripturam diuinam adulterarunt hæretici. 257.e. & seq. *Vide*, Hæretici.
Scripturam diuinam ad libitum interpretari, magna temeritas. 310.a. & seq.
Scripturam diuinam veneriti sunt etiam Gentiles. 357.e. & seq. qui ea abusi sunt, diuinam mox vltionem sensere. ibid.
Scyllitani martyres passi in Africa sub Seuero, eorumq; Acta. 291.b. & seq.
Scythæ iam Christiani esse cœpti sub Pio Imp. 102.a
Scythæ occupant Asiam, & exurunt templum Dianæ Ephesiæ. 595.c
Scythianus magister Manetis. 642.a. eius institutio. ibid.
Sebastianus miles Christianus. 662.c. eius res gestæ. 669.e. confessio & martyrium. 673.e
Secreta mysteria Basilidianorum. 66.d
Secunda martyr cum aliis in Africa sub Seuero. 291.c
Secunda martyr cum Ruffina Romæ sub Valeriano. 542.d
Secunda cum Donatilla martyr in Africa sub Valeriano. 578.e
Secunda martyr Alutinensis. 757.b
Secunda martyr cum Maximo viro & filiis Romæ sub Diocletiano. 703.c
Secundiani Gnostici hæretici. 74.c
Secundianus martyr Romæ cum sociis sub Decio. 422.a
Secundianus Præfectus Vrbis sub Valeriano persecutor. 537.b.c
Secundina martyr Anagniæ sub Decio. 460.e
Secundolus martyr cum sociis in Africa sub Seuero. 306.d
Secundus cum Alexandro Thebæ legionis miles martyr sub Diocletiano. 697.c
Secundus Tigisitanus Episcopus Traditor. 747.c. quid in Concilio Cirtensi. ibid. & 748.c. & seq. scribit ad Mensurium Episcopum Carthaginensem de martyribus. 748.c. & seq.
Secundus Valentini discipulus, ex quo Secundiani. 111.a. 198.b
Secures Consulum & Proconsulum insignia. 345.b
Securis & gladij vsus in nece hominum quo modo se habuerit. 345.b
Sede Petri vniuersa compaginatur Ecclesia. 478.e
Sede vacante summum ius Ecclesiæ Catholicæ residet penes Romanum Clerum. 421.a. *Vide*, Clerus Romanus.
Sedes Patriarchales tres, omnesq; Petri. 52.a
Sedis vacatio post Fabianum anno vno & ampliùs. 420.d. 421.d. 461.a
Seleucus hæresiarcha. 171.e
Sempronius martyr Romæ sub Valeriano. 539.c. 540.a & seq.
Senatores omnes probitate antecellunt Ecclesiarum Episcopi 77.d. & seq.
Senatores plures facti sunt Christiani. 239.b
Senatorum Christianorum qualis causa erat. 251.a
Senatus Acta de Censura Valeriani. 450.e. & seq.
Senatus Commodo turpiter adulatur. 250.d. videt occultè eius insaniam. ibid.
Senatus cogendi ritus & locus. 251.a
Senatusconsultum de persecutione indicta sub Diocletiano. 711.c
Senatus de eadem scribit ad Præsides. ibid.
Senatus pauperum dictum collegium clericorum Romanæ Ecclesiæ. 154.d
Seneca Episcopus Hierosolymitanus. 78.e
Sennen cum Abdone martyr Romæ sub Decio. 459.a
Sententia capitis ferendæ ritus. 665.e
Sententia ex tabella recitari solita. 292.b
Sententia à Iudicibus Romanæ lingua ferri solita etiam apud Græcos.
Sepeliendi defunctos antiquus ritus Ecclesiæ. 566.e
Sepeliri fideles cum Gentilibus nefas. 520.b
Sepeliri iuxta martyres, Fidelibus optatissimum. 348.e. 633.a. 686.a
Sepeliri nefas intra Vrbem antiquitus. 366.b
Sepeliri solitos martyres cum dalmatica vel colobio. 659.e
Sepulcra Christianorum à Gentilibus dissipata. 294.a
Sepulcra Christianorum fieri solita in cryptis at q; speluncis ex antiquo instituto. 346.b. & seq.
Sepulchra sanctorum quàm præclara in Ecclesia. 390.a. & seq.
Sepulchrum S. Ioannis Euangelistæ. 9.a. & seq.
Sepulchrum Salomonis quando ceciderit. 91.b
Sepultura martyrum solicitè à Cypriano curatur. 424.e
Sepultura negari non poterat iure martyribus ex rescripto Diocletiani. 720.c. & seq.
Septem dormientes martyres. 459. & seq.
Septimus lector martyr in Apulia sub Dioclet. 102.a
Septuaginta interpretes, idem seniorum Concilium Sanedrin nominatum. 364.c
Septuaginta Interpretes multa ex traditione à Moyse accepta verterunt. 359.e. in Pharo positi sunt interpretati diuinam Scripturam. 360.b. & seq. an in singulis cellulis. 361.a.b. & seq. afflatos esse diuino numine. 360.d. 363.a.b. multa propheticè. 362.b. & seq. an integram diuinam Scripturam transtulerint. 362.b. & seq. eius rei gesta narratio. 357.c.d. & seq.
Septuaginta interpretum translatio ab Aquila Pontico depravata. 94.e. & seq. ab Origene disposita, non corrupta, sed notata obelis & asteriscis. 355.e. & seq. eius vsus semper viguit in Ecclesia. 356.e & seq. ea vsi sunt Apostoli. 363.d. & seq. Iudæi antiquiores iisdem, eademque legi solita in synagogis. 363.d. 364.e. & seq.
Septuaginta translatio originalis reposita in Serapio. 363.e. an ea perierit omnino. 364.a. & seq. 365.d. & seq. quot annis ante Christum facta. 359.b. præstantior cæteris ex sententia Origenis. 359.b. quo modo cœpta est depravari. 365.b. & seq. à quibus emendata diuersis temporibus. 365.b. & seq. eadem dicta Communis. 366.b. à S. Hieronymo in Latinum conuersa. 366.c. ab Antonio Caraffa Cardinali Bibliothecario restituta, & in lucem edita. 370.a. & seq. *Vide*, Editio.
Seraphia martyr sub Hadriano. 75.a
Serapidis cultus à Romanis sæpè reiectus & acceptus. 124.b. & seq. 125.c
Serapidis rami oblati Origeni. 375.a
Serapidis templum quando combustum. 235.e. 364.a
Serapion Episcopus Antiochenus. 320.c
Serapion martyr Alexandriæ sub Philippo. 414.c
Serapion martyr in Aegypto sub Numeriano. 662.c
Serapion martyr in Aegypto sub Seuero. 307.c
Serapion scriptor Ecclesiasticus celebris. 181.b
Serapionis scripta. 249.a.b. & seq.
eius sententia de Apocalypsi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Serapion senex mori non potuit, nisi accepta Eucharistia. 402.c

Serena Augusta vxor Diocletiani. 692.a
curat corpus Susannæ. 692.c

Seremianus vir Consularis laudatus. 337.a

Serenianus Præses in Cappadocia dirus persecutor. 391.b
& seq.

Seranius Granianus Proconsul in Asia quid pro Christianis. 79.b.c

Serenus discipulus Origenis. 302.b

Sergius confessor cum Rogatiano in carcere, ad quos scribit Cyprianus. 555.c.*& seq.*

Serpentem colunt Ophitæ hæretici. 112.d.*& seq.*

Serpentes colunt Gentiles pariter & hæretici. 113.a.c
iterum diabolus in serpente coli quærit. ibid.

Servandus martyr in Hispania, filius Marcelli Centurionis. 702.d

Servandus martyr cum Germano in Hispania sub Diocl. 782.d

Serui militiæ adscripti à Marco Imp. 168.b

Serui torti contra Christianos. 71.c.216.c

Seruianus Præfectus Augustalis in Aegypto. 88.b
occiditur ab Hadriano. 190.c

Seruilianus cum sociis martyr Romæ sub Traiano. 6.a

Seruulus martyr Tergestæ sub Numeriano. 662.c

Sestertium, vel sestertium nummum, vel sestertij. 483.c

Sethiani hæretici. 114.b.*& seq.* *eorum dogmata & scripta.* 114.c.*& seq.*

Severa Augusta, vxor Philippi Imperatoris, Christiana. 407.b

Severa Augusta Philippum filium qualiter educauit. ibid.

Severa virgo & martyr apud centumcellas sub Diocl. 704.
& seq. *eius insigne monumentum.* 704.a

Severiani hæretici à priori Severo denominati. 109.e

Severianus dux exercitus decipitur ab impostore. 113.c.
140.d

Severianus martyr cum sociis Romæ sub Diocl. 776.d

Severi Pij numismata. 279.d.309.e

Severus Cordubensis Episcopus. 624.d

Severus dux ex Britannia in Palæstinam aduersus Iudæos vocatus. 91.a

Severus hæreticus Encratita, ex quo Seueriani. 190.e

Severus imperat. 255.a. *dictus Pertinax.* 277.b
eius genitus antiquum. 254.c. *olim legatus in Gallijs.* 307.d

Severus Imperator ægrotans à Christiano curatur. 254.d
erga Christianos propensior. 254.d. *abstinuit à persecutione Christianorum.* 291.b.*& seq.*

Severus Imp. erga Albinum studia simulat. 442.a

Severus Imp. expugnat Byzantium. 262.e. *debellat populos Orientis, & solus imperat sine collega.* ibid. *quando sibi filios collegas adsciuit.* 263.a *& seq.*

Severus Imp. creauit Albinum Cæsarem. 263.a

Severus Imp. tranquillum ac floridum reddit Imperiũ. 263.e
quot barbarorum nationes deiecit. 264.d.273.d

Severus Imp. auxit legionum numerum. 264.d.314.d

Severus Imp. triumphat de barbaris Orientalibus. 273.d

Severus Imp. Iudæos exagitat. 274.b.*& seq.* *de illis triumphat.* 274.e. *solo omnes expulit.* 275.a. *vetuit Iudæos circumcidi.* 296.e

Severus Imp. rediens ex Gallia Romam, victo Albino, sæuit in ciues. 277.b. *dictus Sylla Punicus.* ibid. *eius racematio à Plautiano curata.* ibid.d. 278.*& seq.*

Severus Imp. retulit Commodum inter deos. 277.c

Severus Imp. dat donatiuum militibus. 278.e. *proficiscitur in Orientem, relinquens Romæ Plautianum.* 285.d

Severus Imp. de castitate seruanda leges severas tulit. 287.c
& seq. *necat mœchos.* 287.c

Severus Imp. conficit bellum Parthicum. 293.d

Severus Imp. persequitur Christianos. 294.a.*& seq.* *prodigia quæ tunc acciderunt.* ibid. *eius edictum contra Christianos.* 296.e. *quid in Philippum Præfectum Augustalem in Aegypto Christianum.* 297.a.*& seq.* *rursus Roman scripsit aduersus Christianos.* 300.a

Severus Imp. Præsicturam Augustalem Equitibus conferri solitam Senatoribus confert. 298.a

Severus Imp. instituit Consulatus suffectos cum ordinariis adnumerari. 300.c

Severus Imp. triumphat de Parthis. 300.d. *celebrat Decennalia: arcus illi erectus.* 300.d

Severus Imp. restaurauit Pantheon. ibid.

Severus Imp. occidi iubet Plautianum. 308.d

Severus Imp. coercet Britannos. 315.d. *muro diuidit.* ibid.
propagauit Imperium. 324.c.d.*& seq.*

Severus Imp. à filio Seuero petitus ad necem. 313.b
eius status infelicissimus post persecutionem illatam Christianis. 313.b
Severus Imp. multa largitur Tripolitanis & aliis Africanis. 314.a

Seuerus Imp. obiit in Britannia. 318.a

Seuerus Imper. filium Antoninum à recta institutione morum detraxit. 318.b.*& seq.* *ob id meritas pœnas dedit.* ibid.

Seuerus relatus inter dinos. 318.d.*& seq.*

Seuerus cum Maximino Cæsar creatur. 815.a

Seuerus martyr cum sociis Romæ sub Dioclet. 776.d

Seuerus historicus erroris arguitur de martyribus Gallicanis. 226.a

Sexta editio ab Origene inuenta. 354.d

Sextus scriptor Ecclesiasticus. 256.c

Sextus, siue Sexti, dictus locus martyrij Cypriani. 563.d

Sibyllinæ oracula de Antinoo. 87.b

Sibyllinæ oracula de Christianis. 107.d

Sibyllinæ oracula legi vetita ab Ant. Pio. Imp. 107.b

Sibyllina carmina consulenda scribit Aurelianus ad Senatum. 631.e

Signense metallum, ad quod Christiani damnati sunt. 551.b

Signa Romanorum porco effigiata. 92.b

Signum cognoscendi Catholicos ab hæreticis. 121.a.*& seq.*
Vide, Ecclesia Catholica.

Sila prophera laudatur. 180.e

Silentium quorumdam hæreticorum affectatum. 187.c

Siluanus Episcopus Cirtensis in Numidia, Traditor. 748.a.
749.a

Siluanus martyr in Palæstina sub Diocletiano. 814.c

Siluanus martyr cum fratribus Romæ sub Marco. 193.a

Siluester Papa calumniam patitur à Donatistis. 740.a

Siluinus martyr cum sociis in Gallia sub Marco. 224.e

Simeon frater Domini Episcopus Hierosolymitanus subiit martyrium crucis. 28.b. *eius ætas.* 28.c

Simeonis accusatores malè habiti. ibid.

Simonem Cyrenæum crucifixum pro Christo, blasphemabat Basilides. 64.c

Simplicitas sanctæ Christianorum. 110.d

Simplicius martyr cum aliis in Africa sub Decio. 439.d

Simplicius martyr Romæ sub Diocletiano. 743.e

Simplicius Senator martyr Romæ cum sociis sub Alexandro. 345.b

Simulacra quinque virginum martyrum confiata cum cineribus earum. 58.b

Sinistra dignior dextera in rebus sacris. 319.b.*& seq.*

Sisinius diaconus cum Saturnino sene ministrat confessoribus in Thermis. 703.c. *idemq; martyr.* 774.e

Sisinius diaconus cum Maximo martyr apud Auximum sub Dioclet. 743.e

Sixtus Papa primus creatur. 88.d. *eius martyrium.* 103.d
anni sedis. ibid. *& alia ab eo gesta.* 104.b. *eidem falsò adscripti à Ruffino libri Sixti Pythagorici.* 104.b.*& seq.*
quid

quid idem statuit de Formatis. 104.d. *alia ab eo statuta.* 106.c

Sixtus Papa secundus creatur. 542.d. *monetur de hæresi Sabellij tum exorta.* 556.a. *martyrio coronatur.* 559.c
ab assixus cruci. 559.d. *passus in cœmeterio.* 559.b.
eius sedis tempus. 561.c

Sixtem Papa quintus super columnas cochlides posuit statuas Apostolorum Petri & Pauli. 26.a.210.d

Smyrnenses exceperunt Ignatium. 30.d.*& seq.*

Smyrnensis Ecclesiæ litteræ de martyribus ibi passis. 161.b.c.
& seq. *idem libellus de martyribus.* 167.c

Smyrnensium clades sub Marco Aurelio Imp. 142.a

Socrates historicus confutatur de presbytero pœnitentiario. 485.e

Sodalitia à Traiano prohibita. 4.b

Sodomiticum scelus ante Christi aduentum longè lateq; diffusum. 88.b

Solis defectus prodigiosus sub Seuero. 294.d

Solon Procurator Fiscalis persecutor in Africa. 572.b

Solonis & Draconis leges restitutæ per Hadrianum Imp. 77.c

Solutor martyr cum sociis Taurini sub Diocletiano. 697.c

Solutor martyr Ravennæ sub Diocletiano. 778.a

Sophia cum filiabus martyr Romæ sub Hadriano. 75.d

Sossius diaconus martyr Puteolis cum aliis sub Diocletiano. 802.a

Sotadia cantilena. 149.c

Sotas Episcopus quid in Montanum. 149.c

Soter Papa creatus. 102.d. *pauperum vbique agentium curam suscipit.* 193.e. *laudatur à Dionysio Episcopo Corinthiorum.* 193.c. *martyrio coronatur sub Marco Imp.* 229.c. *ordinationes ab eo factæ, anni sedis, & sepultura.* 229.e.*& seq.*

Soteris virgo & martyr Romæ sub Dioclet. 791.a

Sotio diaconus contubernalis S. Ignatij. 31.a

Sozons martyr in Cilicia sub Dioclet. 806.a

Spartianus erroris arguitur. 139.d

Spartianus historicus in Christianos parum æquus. 141.b

Spectacula Christianis illicita. 71.a.229.a.288.a.309.c
Vide, Christiani.

Spectrum pestis pranuncium in Ponto. 504.a

Specus subterranei à Iudæis excauati ob munitionem. 78.c

Speratus martyr cum sociis in Africa sub Seuero. 291.c.
& seq. 292.c

Speusippus martyr cum sociis. 225.e

Spiridion Episcopus quid redarguit in Triphillio. 372.d

Spiritum nequam inhabitare semper in homine quo modo docebat Valentinus. 110.e

Spiritus nequam in Montano ac sociis. 179.a.*& seq.*

Spiritum Paracletum quo modo Montanum esse dicebant Montanistæ. Vide, Montanus.

Spiritum Paracletum se esse dicebat Manes. Vide, Manes.

Spiritus sanctus à Patre Filioque procedens asseritur in confessione fidei reuelata Gregorio Thaumaturgo. 382.b.
& seq.

Spiritus sanctus negabatur à Basilide. 54.b

Spiritus Sanctus existimatus Melchisedech. 259.d

Sportulæ clericorum ab Episcopo dari solitæ quolibet mense. 438.a.*& seq.*

Sportulantes clerici dicti qui eas accipiebant. 438.a

Stachæus martyr cum sociis Tiburi sub Hadriano. 96.b

Statio pro ieiunio. 586.b

Stationarij milites qui. 580.c

Statius poeta quid de Septimio Seuero. 254.b

Statores Officij qui. 564.d

Statuarij fucti Christiani, & statuaria ars collapsa. 776.c.d
& seq.

Statua Taciti Imperatoris icta fulmine: quid ridiculum excogitatum ab aruspicibus. 561.d

Stephanus archidiaconus Romanæ Ecclesiæ, postea Papa. 515.c

Stephanus Episcopus Salonitanus. 15.a

Stephanus Episcopus africanus, Romæ cum esset, interfuit electioni Cornelij Papæ. ibid.

Stephanus Papa creatur. 465.a

Stephanus Papa circumuenitur à Basilide Episcopo falsæ relatione. 516.a

Stephanus Papa excommunicat Asianos Episcopos baptizantes baptizatos ritè ab hæreticis. 529.d

Stephanus Papa non admisit legatos Orientalium Episcoporum. 522.d

Stephanus Papa conuiciis vrgetur à Firmiliano Episcopo. 523.c
523.c.*& seq.* *quam æquior Stephani causa, quam Firmiliani.* ibid.

Stephanus Papa accipit litteras ex Concilio Africano. 525.d.
quid ipse ad Africanos Episcopos rescripserit. 528.b

Stephanus Papa carpitur nonnihil à Cypriano 528.c.*& seq.*

Stephanus Papa promulgat decretum de non rebaptizando baptizatos ab hæreticis. 528.c
quid de eo Augustinus. 528.d
multi Episcopi eidem assentiuntur. 531.d

Stephanus nihil innouandum statuit. 532.c

Stephanus Papa laudatus etiam à Donatistis. 533.a

Stephanus Papa colitur à Latinis pariter & Græcis. 533.b.
eidem tandem assentiuntur omnes Episcopi. 533.c

Stephanus Papa à Gentilibus tenetur, confitetur, & martyrium patitur sub Valeriano. 534.c.*& seq.* *eius Acta.* 535.
536.537. *eius martyrium & mirabilia quæ tunc acciderunt.* 541.d.e.*& seq.*

Stephanus Papa sacrificans occiditur. 542.c. *sedis tempus, & ordinationes ab eo factæ.* ibid.

Stephanus Papa quintus sub Ludouico Imp. transfert reliquias Dionysij Romam. 41.b

Stercarius martyr in Hispania cum sociis sub Diocletiano. 782.c

Stipendia clericorum mensurna quæ. 433.d

Stoicæ philosophiæ sectator Nouatianus, quam in Ecclesiam introducere conatus est. 481.b

Stratonici hæretici Gnostici. 73.b

Styli simplicitas in historia commendata. 159.d

Subdiaconus etiam calebs esse debet. 813.c

Successus & Paulus Episcopi martyres in Africa sub Valeriano. 677.d

Successus cum Saturnino martyr in Africa sub Diocletiano. 746.e

Suis imago insculpta portis Hierusalem. 92.b

Suidas temporum ignorans. 96.b.*& seq.*
redarguitur erroris de ætate Gregorij Thaumat. 613.e

Susa à Traiano expugnatur. 55.b

Susanna martyr, eiusque res gestæ. 689.a.*& seq.* *quæsita coniux Galerio Maximiano.* 689.c. *eius animus instructus.* 691.e.692.a. *capite truncatur.* 692.e. *sepulta à Serena Augusta.* 692.e. *eius velum aspersum sanguine asservatur ab Augusta.* 692.e. *eius Ecclesiæ Titulus & monasterium.* 693.a

Supellectilia Christianorum. 688.b

Supplicia diuersa in Christianos solita arrogari. 288.a.*& seq.*
Vide, Cruciamenta, Tormenta, Martyres.

Supplicium horrendum ab Aureliano excogitatum. 625.c.
& seq.

Suspensionis censuram Cyprianus comminatur. 429.d

Syllogismis Aristotelicis vtebantur Theodosiani hæretici. 310.b

Symbola Carpocratianorum secreta. 68.e

Symitrius cum sociis martyr Romæ sub Marco. 149.d

Symmachi edictio quando prodiit in lucem. 296.b.*& seq.*

Symmachiani hæretici qui. 296.c
296.c

Sym-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Symphorosa martyres sepelit. 96.b.& seq.
Symphorosa longè diuersa à S. Felicitate. 193.b
eius nomen vnde. 193.b.& seq.
eius ac filiorum martyrium. 96.b
Symphorosa alia vxor Claudij sub Diocles. claruit. 663.b
Symphorosa martyr Romæ sub Diocletiano. 777.c
Symphorianus martyr in Gallia sub Aureliano. 634.b & seq.
Symphorianus martyr Romæ cum sociis sub Diocletiano. 776.d
Synagoga omnes libros diuinæ Scripturæ habebat. 235.c
eosdemq; editionis Septuaginta. 363.d
Synadense Concilium in Asia. 523.b
Synaxes Dionysius Alexandrinus vbique celebrat. 546.c
Synaxes nec tempore persecutionis intermissæ. *Vide*, Missa.
Synaxis Montanistarum 185.c
Synaxis Gnosticorum. *Vide*, Gnostici.
Synodus. *Vide*, Concilium.
Synodica litteræ quæ. 105.b
Synodica litteræ ex Concilio Africano ad Cornelium Papam. 477.b.484.b.& seq.
Synodicæ litteræ ex Concilio Africano ad Stephanum Papam. 526.b.& seq.
Synodica litteræ ex Concilio Antiocheno ad Dionysium Papam. 535.a.& seq.
Synodicæ litteræ. *Vide*, Litteræ.

T.

TAbella, titulus damnatorum. 457.d
Tabella in qua scribebatur sententia damnatorum, & recitabatur publicè. 292.c.665.e.666.b
Tabellarij Episcoporum clerici. 432.d.& seq.
Tabellarum in scribendo vsus frequentior. 106.c
Tabellarius Nycomed. Episcopi, martyr. 727.b.& seq.
Taberna meritoria adiudicatur Christianis. 340.c.
conuersa est in ecclesiam. 340.e.& seq.
Tabulis ludere non esse Christianorum. 180.c
Tacitus Imp. creatur. 652.d. moritur. 653.d
Tacitus rescripsit pro Christianis. 653.d
eius statua fulmine icta. 654.b
Tarasius Episcopus Constant. exploranit res Dionysij Areopagitæ. 42.e
Tarsensis Ecclesia à S. Ignatio roboratur. 33.b.& seq.
Tarraco ciuitas in Hispania dira passa à barbaris. 596.a
Tarsi carnificina martyrum, & mercatus reliquiarum eius. 805.a
Tatiana martyr Romæ sub Alexandro. 345.d
Tatianus quo modo factus Christianus. 154.a.& seq.
Tatianus discipulus Iustini martyris. 153.e.
eius lucubrationes. 153.e.& seq. 189.d
Tatianus quid in Crescentem Cynicum. 145.e.& seq.
eius peregrinatio. 189.d.
quanta fuit æstimationis. 188.c
Tatianus quando & quo modo lapsus in hæresin. 155.e
188.a. quibus adhæsit. ibid.
Tatianus veneritus est maiestatem Romanæ Ecclesiæ. 188.c
Tatianus quas hæreses disseminauit. 188.c.d. eius Diatessaron. 188.d. falsò adscriptum Ammonio. 189.b
Tatianus quos habuit sectatores. 190.d.& seq.
à quibus est confutatus. 191.b
Tation martyr in Isauria sub Diocletiano. 806.b
Taurica Chersonesus trans Pontum. 5.c
Telesphorus Papa creatur. 106.e
Telesphorus Papa confirmat ieiunium Quadragesimæ. 91.e. & seq. 129.b.& seq.
Telesphorus Papa martyrio coronatur. 129.b.
eius sedis tempus, decreta, & ordinationes ab eo facta. 154.b.& seq.
Telludis siue Telluris templum Romæ, vbi sæpè cogebatur Senatus, & causæ indicabantur. 499.d.537.a
Templa quæ propriè dicta essent, & quamdiu Christiani caruere templis. 316.e.& seq.
Templa ab Hadriano erecta Hierosolymis. 93.c.d.& seq.
Templa Gentilium Crucis illatione dicata. 53.b.& seq.
Templum idolis ingressus Gregorius, illud conticere fecit. 449.e.& seq.
Temporum ratio præcipuè attendenda in historiæ veritate. 640.b.641.a.& seq. *Vide*, Chronica.
Tempus felicissimum quod à Tertulliano appellatum. 313.e
Tentatio grauis in Ecclesia lapsus Origenis & Tertulliani. 327.c.512.c.& seq.
Tentatio magna in Ecclesia fuit Traiani felicitas. 55.e
Tentatio magna in Ecclesia quæstio de baptismo hæreticorum. 522.b
Terebynthus Scythiani discipulus impius. 642.a
Tergemini martyres in Gallis sub Marco. 225.c
Terentianus Episcopus martyr Tuderti sub Pio. 99.d
Terentius mart. cum sociis in Africa sub Decio. 439.b
Terentius cum sociis mart. Tuderti sub Diocletiano. 777.e
Terentius Præfectus Augustalis in Ægypto post Philippum hominem Christianum. 398.a
Terræmotus adscripti Christianis, quòd non colerent deos. 391.e.& seq.400.a.& seq.
Terræmotus Antiochenus sub Traiano. 50.a.c
Terræmotus Antiochenus sub Leone Imp. 51.c
Terræmotus in Asia sub Pio Imp. 130.b
Terræmotus Romæ sub Alexandro. 349.a
Terræmotus grauissimi sub Gordiano. 400.a
Terræmotus immensus sub Gallieno. 595.a
Terræmotus in Oriente sub Maximino. 491.e
Terræmotus immanis in Ponto sub Anastasio Imp. 615.b
Gregorij ecclesia ab eo immunis. ibid.
Tertullianus quando ad fidem conuersus. 263.c
causa eius conuersionis asserta. 268.a
Tertullianus quo tempore pallium susceperit. 26.d & seq.
locus eiusdem Tertulliani difficillimus explicatur. 264.b.e.& seq.
Tertullianus apprimè eruditus. 266.e.
eiusdem primordia. 268.a.& seq.
Tertullianus aliquando Catholicus, & hostis Montani. 176.e
Tertullianus à muliercula seductus. 185.a.& seq.
eius lapsus causa. 281.a
Tertullianus inuehitur in Consularem virum apostatam. 241.a.b.d.& seq.
Tertullianus quando scripsit de Molestiis nuptiarum. 268.b
Tertullianus quando scripsit de Præscriptione. 268.c
Tertullianus Romæ agebat tempore Seueri. 273.e
Tertullianus Romæ scripsit Apologeticum. 278.c.290.b
Tertullianus Romæ agens suscepit patrocinium militis coronam abiicientis. 279.c. librumq; ibi scripsit de Corona militis. 279.c.d.& seq.
Tertullianus Montanizare cœpit. 280.c
Tertullianus carpere incipit Romanam Ecclesiam, eiusq; Pontifices. 280.c.d.e
Tertullianus cur & quando ab Ecclesia Romana excommunicatur. 281.a.323.b
Tertullianus quantum alias detulerit Rom. Ecclesiæ. 281.d
Tertullianus agebat Censorem Ecclesiæ. 283.a
Tertullianus ambitione abducitur. 381.e. æmulus Victoris Papæ. 381.e
Tertulliani lapsus quando contigit. 381.e. seducitur à Proclo. 282.b
Tertullianus nimia austeritate corruit. 282.d
Tertullianus facilis in credendo, & tenax in retinendo. 282.e
Tertullianus intentus mulierc ularum visionibus. 281.d. & seq.

Tertullianus inuehitur in agapen Catholicorum. 283.b
Tertullianus traditionibus nititur. 284.c
Tertullianus Roma recedens redijt Carthaginem. 194.d.
tunc ad scapulam libellum scripsit. ibid.
Tertullianus ex schola Montani negat fugiendum in persecutione. 304.c. quando scripsit Scorpiacum. 305.c
Tertullianus quando scripsit librum de Spectaculis. 309.e
quando scripsit contra Marcionem. 312.c. & seq.
& de Resurrectione carnis. 312.d. & quando aduersus Iudeos scripsit. 313.e
Tertullianus omne euomuit virus contra Romanam Ecclesiam. 324.d.e
Tertullianus impugnator bigamiæ, & nouorum ieiuniorum promulgator. 323.e.324.b
Tertullianus reiicit lapsos, quantumlibet pœnitentes. 324.b
Tertullianus qua occasione scripsit de Pudicitia. 324.c
Tertullianus in quibus lapsus est, eius errores omnes collegit Pamelius. 327.c
Tertullianus à fide Catholica excidens, magnum intulit Ecclesiæ scandalum. 327.d.& seq. eius laudes recenset Vincentius Lirinensis. 317.d.e
Tertullianus vt recederet à Catholica Ecclesia, nulla fuit culpa Romani cleri. 281.c
Tertullianus multa scripsit, eademque magno pretio apud Catholicos sunt. 327.328. legebat assidnè ea Cyprianus. 328.b
Tertullianus conspiranit in sententiam Agrippini de baptismo hæreticorum. 329.d.& seq 523.a. quando de baptismo scripsit. 329.e
Tertullianus à traditionibus declinant, pariter à fide Catholica excidit. 330.b.& seq.
Tertullianistæ ex Tertulliano hæretici quamdiu perdurarunt. 328.a
Tertullinus baptizatur à Stephano Papa. 541.d. idemq; martyr. 542.e
Tertullus clericus Ecclesiæ Carthaginensis. 425.b
Tertyllus Scapula Proconsul in Africa persecutor Christianorum. 293.e
Tessera Pepuzenorum hæreticorum quæ. 187.b
Tesserarij qui dicebantur. 565.c
Testamenti Noui editiones. 370.b.c & seq.
Vide, Editio.
Testamentum an & quando fuerit restitutum per Esdram. 234.d.& seq.
Testamentum Vetus à Septuaginta interpretibus in Græcum vertitur, atq; id factitatum à multis. *Vide*, Editio.
Testes contra Marcellinum Papam. 739.b
Testes Episcopo assistant diaconi. 53.d
Testimonia de Deo, iuxta illud: Tres sunt qui testimonium dant in cælo, & in terra. 24.e
Tetrapla Origenis. 357.a
Tetricus Imp. appellatus in Gallia. 617.e
Thamelus martyr sub Pio. 100.e
Thamyz lucus. 94.a
Tharacus cum sociis martyr in Cilicia sub Diocletiano. 681.c.& seq.
Thaumaturgus cognomentum Gregorij. *Vide*, Gregorius Thaumaturgus.
Thebæa legionis milites martyres. 695.c.d.& seq.
Thebulis hæreticus factus ob repulsam Episcopatus. 29.b
Thecla martyr cum Agapio in Palæstina sub Diocletiano. 769.c.
Themistocles martyr in Lycia sub Decio. 439.d
Themisius sectator Montani. 179.e.182.b
Thelica martyr Alutinensis in Numidia sub Diocles. 757.b. 758.a.b.& seq.
Theoctenus Episcopus Cæsareæ Palæstinæ. 659.b. armat Marinum militem ad certamen. 589.c. interfuit Concilio Antiocheno contra Paulum. 611.d
Theodatus Pauli Apostoli auditor. 38.d
Theodectus poeta abusus diuina Scriptura, à Deo percutitur. 362.d
Theodora martyr cum Flauia Domitilla sub Traiano. 5.e
Theodora Maximiani filia iuncta Constantio Imp. 687.c
Theodora illustris femina curat corpora martyrum. 674.e
Theodora dicta Sabina Smyrnæ, Christum confitetur sub Decio. 455.b
Theodorus Episcopus Synadorum. 353.b
Theodorus dictus postea Gregorius Thaumaturgus venit ad Origenem. 378.e
Theodorus dux quid in Aemilianum tyrannum. 590.e.& seq.
Theodorus martyr in Africa sub Decio. 439.b
Theodorus martyr Romæ cum sociis duodecim sub Valeriano. 541.d
Theodorus martyr cum sociis octodecim Romæ sub Valeriano. 584.b
Theodorus martyr in Ponto sub Diocletiano. 798.e
combussit ædem Matris deum. 799.a
Theodorus martyr in Lycia cum sociis sub Dioclet. 806.c
Theodorus martyr sub Pio. 100.e
Theodorus presbyter scripsit definitionem pro libris Dionysij Areopagitæ. 45.e
Theodosia martyr Tyri sub Dioclet. 814.a
Theodosius martyr Romæ sub Claudio. 620.b
Theodotiani hæretici. 256.a. eorum calumniæ in Victorem Papam. ibid. depranant diuinam Scripturam. 310.e. vsi syllogismis Aristotelicis. 310.e.& seq.
Theodotion diuinam Scripturam in Græcum vertit: quando eius editio innotuit. 242.b. dicta Tertia editio. ibid. secta fuit Marcionita. 242.d. siue Ebionita. ibid. genere Ephesius, vel Ponticus. 242.e
Theodotionis editio recepta ab Orientalibus. 243.c.& seq. translata in linguam Syriacam. 243.d. creditæ esse paraphrasis Ionatæ. ibid.
Theodotus Coriarius hæresiarcha, eiúsque genus. 256.b
hæreses. 255.e.& seq. 257.e
Theodotus sectator Montani. 158.b.176.b 182.a
eius filius. ibid.
Theodotus Melchisedechianus. 258.b
Theodotus seducit Natalium confessorem. 310.b.c
Theodotus martyr in Creta sub Decio. 458.d
Theodotus martyr sub Pio. 85.b
Theodulus martyr Romæ cum sociis sub Valeriano. 100.e
Theodulus martyr Thessalonicæ sub Dioclet. 540.d
Theognostus antiquus Theologus ab Eusebio dolosè prætermissus. 796.e
Theognostus antiquus Theologus ab Eusebio dolosè prætermissus. 45.a. idem assertor Consubstantialitatis Filij Dei. 45.a
Theonas martyr cum sociis in Cilicia sub Diocletiano. 806.b
Theonas Episcopus Alexandrinus. 667.d.e
moritur. 705.e
Theonilla martyr in Cilicia cum sociis sub Diocletiano. 665.a.666.d
Theogenes martyr Episcopus Hipponensis. 671.a
Theogonius cum Bassa martyr Edessæ sub Dioclet. 802.e
Theologorum antiquorum assertiones de diuinitate Filij Dei. 154.c.& seq.
Theophila virgo Nicomed. damnata ad lupanar, sed diuinitus liberata. 714.a.& seq.
Theophilus Episcopus Antiochenus eligitur. 169.b
eius lucubrationes. 169.b.c.& seq. quotus ordine. 169.d. & seq. anni sedis eius. 239.a.& seq.
Theophilus Episcopus Cæsareæ Palæstinæ. 250.a.
Legatus à Victore Papa aduersus Quartodecimanos. 269.a. præsidet Concilio Palæstino loco Victoris Papæ. 269.a.& seq.
Theophilus Imp. Iconoclasta. 40.d
Theophilus Alexandrinus martyr sub Decio. 441.e

Universidad de Deusto
Biblioteca

Theophilus & socij martyres in Lycia sub Diocletiano. 806.c
Theophilus Scholasticus martyr sub Diocletiano in Cappadocia. 801.d
Theopista Traiana uxor Placidi. 60.a
Theopompus abusus diuina Scriptura diuinitus percutitur amentia. 357.e
Thermæ Nouati, vel Timothina. 137.b
Thermæ Diocletiani Romæ. 702.c. *quando cœptæ & absolutæ.* 702.e.703.c.704.c. & *seq.*772.c. *illis adscripti martyres. Vide*, Martyres.
Thermæ Maximiani in Africa. 702.e
Thessalonicenses martyres sub Diocletiano. 796 d
Thessalonicensis Ecclesiæ tributum remissum à Carolo Imp. 661.c
Thomæ Apost. corpus translatum ex Indis. 590.c
Thomas discipulus Manetis. 631.a
Thraseas martyr in Asia sub Marco. 180.e
Thraso Romæ ministrat Christianis in Thermis laborantibus. 699.e.703.c
Thuris ficare omnes Christiani iussi. 675.d
Thus impositum manui appositæ super ignem. 810.e
Thyestææ cœnæ tributa calumnioſe Christianis. 71.a 216.c.456.a. *Vide*, Calumniæ.
Tiberianus ad Traianum de Christianis scribit. 58.d
Tiberis inundatio sub Pio. 130.b
Tiburtius martyr cum socijs in Gallia sub Dioclet. 780.a
Tiburtina villa Hadriani. 105.a. & *seq.*
Tiburtini martyres sub Hadriano. 96.a.b.d
Tiburtius martyr Romæ sub Alexandro. 377.a
Tiburtius filius Chromatij operatur miracula. 670.c
quid cum Torquato apostata. 672.a.673.d. & *seq.*
signo crucis superat tormenta: eius martyrium & constantia. 673.c.d
Timæus Episcopus Antiochenus creatur. 652.c
moritur. 658.a
Timolaus filius Zenobiæ Reginæ. 636.c
Timolaus martyr in Palæstina sub Diocletiano. 769.d
Timorem inferebant Christiani Gentilibus inculcando Dei iudicium & pœnas æternas. 213.b. & *seq.*
Timothei plures discipuli Apostolorum. 44.a.b
Timothei epistola ad Pastorem. 138.b.
eius martyrium sub Marco. 155.a. & *seq.*
Timotheus natus ex Pudente Senatore. 44.a.b
Timotheus discipulus Pauli quando martyrio coronatus est. 44.c
Timotheus martyr in Thebaide sub Decio. 442.e
Timotheus cum socijs martyr in Mauritania sub Diocletiano. 746.b
Timotheus Gazensis martyr sub Diocletiano. 769.c
Timotheus Præses Campaniæ sub Diocl. persecutor, percussu cæcitate, & sanatus à S. Ianuario. 803.a.d
Timius Rufus in Iudæa Præses. 91.a
Titianus diaconus martyr Aquileiæ sub Numeriano. 662.c
Tituli unde. 52.d
Tituli Romæ aulici. 41.e
Tituli Romanorum Pontificum, quinam antiquitus fuerint. 103.e.296.e. & *seq.* 669.d. *Vide*, Pontifex Romanus.
Tituli consuetis apud Magistratus usi sunt fratres exemplo Pauli Apostoli. 546.a
Titulos diuisit Euaristus. 52.d
Titulus cortinæ regiæ. 53.b
Titulus Europiæ Romæ. 52.d
Titulus Fiscalis qui, qualisve. 53.b.c
Titulus inscriptio. 53.b
Titulus Pastoris. 53.a
Titulus crucis signum. 53.c.d.e. & *seq.*
Tituli non imponendi rebus Ecclesiasticis. 53.c
Titus martyr in Gallia cum socijs sub Marco. 225.e
Tobias Episcopus Hierosolymorum. 54.e
Toparcion Christianus oleo sanauit Seuerum Imp. 254.d
Tormenta sæuissima martyrum. 333.b. 580.d.734.a. & *seq.* 778.d.798.c. & *seq.* 802.b
Tortoria instrumenta. 427.c.443.b.446.b. & *seq.*
Torquatus apostata ex quibus detectus. 627.a.b
Torquere usque ad mortem lege vetitum. 705.b
Traditio Apostolica de ritibus & cærimonijs Ecclesiæ. 42.e. & *seq.*
Traditio Apostolica de cultu reliquiarum martyrum. 26.a
Traditiones Apostolicæ ex epistolis sancti Ignatij recte eliciuntur. 34.a. & *seq.* eademque appellat promptuarium traditionum. 35.c
Traditiones Apostolicæ Romæ optimè conseruatæ. 230.d. & *seq.*
Traditiones Ecclesiæ à Tertulliano recensitæ. 284.c. & *seq.*
Traditionis standum esse, monet Ignatius. 35.c. & *seq.*
Traditionis antiquæ quanta vis sit. 35.a. & *seq.* 532.b. & *seq.* causa de baptismo hæreticorum, vniuersa Catholicæ Ecclesiæ demonstrauit. 532.b
Traditionum contemptores hæretici qui. 35.c
Traditionum vtilitas & excellentia. 59.b
Traditionum Papiæ explorator. 59.a & *seq.*
Traditores sacrorum librorum. 623.a.724.b. & *seq.*
Traditores qui ex Episcopis Africanis, iisdemq; schismaticis. 747.a
Tractoria, & Tractatoria litteræ quæ. 106.a
Traianus imperat. 2.a. *eius ætas, & patria.* ibid.
redarguitur Panuinus. ibid.
Traianus Turditanus, non Tudertinus. 2.a. *Imperij eius tempus.* 2.a. *cur illi à Deo collatum Imperium.* 2.b. *olim in bello Iudaico insignis.* 2.b. *eius clementia affectata.* 4.a
Traianus aggressus est persequi Christianos. 3.d. *eius prima edicta.* 4.a. *quod tulit aduersus Christianos quale.* 4.b
Traianus diis addictissimus. 4.b. & *seq.*
Traianus vetat conuentus. 4.c
Traianus quid rescripserit in Clementem Papam. 5.a
Traianus dictus optimus, re vera turpissimus. 5.c. & *seq.*
Domitiano aliqua parte deterior. 6.d
Traianus sinit Gentiles sponte sæuire in Christianos. 6.b. & *seq.*
Traianus vinosus, & mulierosus infamissimus. 6.c.d. & *seq.*
Traianus in cælo etiam suspectus vitij nefandi: quid de eo fingit Iulianus apostata. 6.e.7.c. *de eius anima in cælum recepta commentum explodituv.* 7.c
Traianus superstitiosissimus. 7.b
Traianus quando in Vrbem rediit ex Dacia. 8.a
Consulatum adiit: eius modestia in eo suscipiendo commendatur. 20.d
Traianus quæ fecit laude digna. 8.b
Traianus puerorum pauperum curam suscepit. 8.c
Traianus agens aduersus Christianos, pie sanctéq; sibi agere visus est. 20.a
commendatur eius æquitas. ibid.
Traianus iterum aduersus Decebalum proficiscitur. 21.a. 24.d. *eius studia erga milites.* 20.d.
pontem fabricat super Istrum. 24.d
Traianus ad Plinium quid de Christianis rescripsit. 23.e
Traianus superato Decebalo, rediit in Vrbem. 26.a
legati ex India ipsum conueniunt. ibid.
eius forum & columna cochlides in eo posita. 26.a.c
Traianus Armenos ac Parthos subiecit Imperio. 27.a
Traianus amicè excipit Abagarum Regem Edessæ. 27.a.
aliásque plures gentes in fidem recepit. 27.c.
eius victoria. 55.a. & *seq.*
eius felicitas, magna Fidelium tentatio. 55.e
Traianus lustrans exercitum, Christianos milites vt sacrilegos relegatos tandem necí tradi iussit. 27.c. & *seq.*

Traianus in magnum discrimen positus ex terræmotu Antiocheno. 50.a.b. & *seq.*
Traianus persequens Ecclesiam, Episcopos à suis sedibus expulit. 49.b. & *seq.*
Traianus triumphum agit, deuictis compluribus gentibus. 55.a. *eius arcus triumphalis.* 55.b
quando dictus Parthicus. 55.c
Traianus instaurat persecutionem in Christianos. 58.b
quid Antiochiæ in virgines Christianas. ibid.
eius felicitas in contrarium mutata. 56.c
Traianus tandem pro Christianis rescripsit. 58.c
qui martyres tunc passi. 60.a. & *seq.*
Traianus quando obiit: eius ætas, sepultura. 60.b.c
refellitur commentum de retento vidua filio obside, & alia fabulosa. 60.c. & *seq.*
Traiana cognomen Theopistæ uxoris Eustachij martyris. 62.c
Tranquillinus martyr Romæ sub Diocletiano cum aliis. 663.b.671.c
Transfugarum pœna. 702.b
Transfugarum loco habiti Christiani milites. ibid.
Translatio diuinæ Scripturæ. Vide, Editio.
Translatio reliquiarum sancti Ignatij Romam Antiochiam. 48.b.d. & *seq.*
Translatio reliquiarum S. Onesimi Romam Ephesum. 50.a. & *seq.*
Translatio reliquiarum sancti Bonifacij martyris Tarso Romam. 805.d
Translatio corporum defunctorum lege Romanorum vetita. 48.d 167.e. & *seq.*
Trascodrugita hæretici. 187.a
Trebellius Pollio historicus quando claruit. 787.c
Trebellius ab Isauris creatur Imperator. 605.d
Trebonianus Gallus prodidit Decij Imperium accepit. 458.c. *Vide*, Gallus.
Treueris delecta ad carnificinam martyrum sub Dioclet. 778.c
Tribulatio licet eadem communis sit Christianis atque Gentilibus, non parem tamen effectum parit vtrisque. 512.e. & *seq.*
Tribunitia potestas, ratio optima ad numerandos annos Imperatorum. 128.a 172.a 639.e
Tributum Romani pendunt Scythis post Decij Imperium. 495.b
Tributa libentissimè pendebant Christiani. 289.b
Triephon desertor contemptæ fidei. 55.e. & *seq.*
Trinitatem contrahebat in vnam personam Basilides. 64.a *Vide*, Hæretici Patropassiani.
Trinitatis mysterium ab ipsis Apostolorum exordijs explanari consueuisse accedentibus ad fidem. 86.b
Trinitatis mysterium reuelatum Gregorio Thaumaturgo. 382.b. & *seq.*
Triphillius Episcopus orator redarguitur à Spiridione. 332.d
Tripolitani à Seuero Imp. donati pacis & abundantiæ bonis. 313.e
Tripos martyr Romæ sub Aureliano. 637.b
Trisagium cantus. 106.c
Trium puerorum reliquiæ inuentæ. 622.a
Triumphus Seueri. 273.c
Troade exceptus Ignatius. 32.b
inde scripsit ad Philadelphos. ibid.
Troadius martyr in Ponto sub Decio. 449.d
Trophæa Apostolorum Romæ conspicua. 322.e. & *seq.*
Trophima martyr in Gallia sub Marco. 225.a
Trophimus Episcopus lapsus restitutus in Ecclesiam cum suis ad laicam communionem. 468.b.c. & *seq.*
Tryphon martyr Niceæ sub Decio. 459.e
Triphon Origenis auditor. 382.e. *eius scripta.* ibid.
Triphon philosophus Platonicus. 382.e
Tryphon presbyter quid cum Manete. 644.a
Tuburbi in Africa ciuitate qui passi sint martyres. 306.a
Tudertina cum Turditana ciuitate confusa. 2.a
Turditana ciuitas patria Traiani. ibid.
Turcius Apronianus Præfectus persecutor Christianorum. 776.a
Turris lignea adhiberi solita in funere Imperatorum. 319.d
Tutor efficinon possit clericus, statutum fuit in Concilio Africano iamdudum. 517.b. & *seq.* 518.b. & *seq.*
Tutorem nominans clericum ex testamento post mortem excommunicatur. 519.b
Tutelæ pupillorum magnopere prospectum est ab antiquis. 518.c. & *seq.*
Tymium vicus in Phrygia, vbi Montanus docebat. 179.d
Tyrannio Episcopus Tyri. 705.a
Tyrannus Episcopus Antiochenus post Cyrillum. 705.c
Tyri Origenes consedit ad incubrationem editionum. 355.a. & *seq.*
Tyriorum chronologia. 655.b
Tyrsus diaconus, discipulus Polycarpi, martyr in Gallia sub Marco. 166.c

V.

Valentiniani hæretici Gnosticis affines. 73.c
eisdem connuncti. 110.b
eorumdem turpitudo, ac arcana sacra execranda. 110.c.d
vescebantur idolothytis. 110.c
Valentinianorum procacitas & obstinatio. 712.a
qui & se præstruxit Christo. 112.a. & *seq.*
quibus armis sint expugnati. ibid.
qui scriptores aduersus eos egerint. 111.c.d. & *seq.*
Valentinus philosophus Platonicus, factus hæresiarcha. 109.a.b
Valentinus factus hæreticus, quia veiectus est in petitione Episcopatus. 109.a. *eius fabulæ superant omnes alias.* 109.c.d & *seq.* *eiusdem scripta.* 15.b. *eiusdem assertio de tribus generibus hominum.* 109.e. & *seq.* *quo tempore idem.* 109.a
Valentini Romam aduentus. 131.e. *itidem sub Aniceto Papa.* 157.b. *acciam sub Eleuthero.* 233.a. *eiusdem Valentini discipuli.* 112.b.198.b. & *seq.*
Valentinus presbyter illuminat cæcam filiam Asterij, & coronatur martyrio sub Claudio. 621.c. & *seq.*
Valentinus magister militum, martyr sub Diocletiano. 778.a
Valentinus miles Thebæa legionis, martyr sub Diocletiano. 778.a
Valentinus martyr Rauennæ. ibid.
Valentinus martyr Viterbij sub Diocletiano. 777.e
Valeria filia Diocletiani, iuncta coniugio Galerio Maximiano. 687.c. *eadem defuncta, ab eaq; nominata prouincia Valeria in Pannonia.* 689.b
Valerianus Censor cum amplissima potestate. 451.d. & *seq.* *eius prædicatæ laudes in Senatu.* ibid.
Valerianus Censor leges promulgat aduersus Christianos. 452.a
Valerianus duitæ superstitionis tenacissimus persequitur Christianos. 451.e. & *seq.*
Valerianus imperare cœpit. 511.c. & *seq.* 514.d & *seq.* 516.a
Valerianus aliquandiu benemeritus de Christianis. 516.b
Valerianus quando aggressus est persequi Christianos. 516.b. 534.d
Valerianus depranatus à mago Ægyptio. 516.c
Valerianus quid in Christianos statuit. 544.e. & *seq.*
prohibet Christianorum conuentus, adireque cœmeteria. 544.e. *eiusdem edictum de exilio Episcoporum.* 549.e
Valerianus rescripsit ad Paternum Proconsulem in Africa de persecutione Fidelium. 549.d.e. & *seq.*
eius persecutio in Africa. 555.b

Universidad de Deusto
Biblioteca

Valerianus rescripsit ad Senatum de persequendo Christianos. 658.c.659.a. de nece etiam Episcoporum & clericorum omnium.659.a. eiusdem nova edicta. 572.b
Valerianus dat pœnas sanguinis Christiani, cum capitur à Persis. 583.c.588.b
Valerianus factus suppedaneum conscendentis equum Regi Persarum. 588.a
quid in eum Constantinus Imp. 588.b
Valerianus excoriari iubetur à Rege Persarum. 588.b
Valerianus derelictius precibus Christianorum, omnium malorum damnum incurrit. 606.b.& seq.
Valerianus germanus siue filius Imperatoris. 589.c.618.a
Valerius martyr cum sociis Rome sub Alexandro. 377.a
Valerius Episcopus Cæsaraugustanus. 781.d. seruatus incolumis ad tempora Constantini. 783.a. interfuit Concilio Eliberino. 811.e
Vasa aurea & argentea in Ecclesiis etiam tempore persecutionis erant. 377.e & seq.749.a.767.c
Vasa sacra non tangenda. 104.b
Vaticana sepulchra demolita ab Elagabalo. 337.e
Vaticinia Christianorum vetita ab Imp. Marco Aurelio. 213.a.& seq.
Vaticinia martyris de clade Romani Imp. 583.b. & seq.
Vaticinia falsa Montanistarum. 182.b.& seq.
Vaticinia Vide, Prophetia, Visiones.
Vectigal lenonum & meretricum abilulit Alexand. 348.c
Vectigalia libenter persoluebant Christiani. 289.b
Vela Iudicum. 665.e
Vela, Titulus. 48.c
Velatas solere incedere feminas Christianas. 769.a
Venantius martyr Camerini sub Decio. 460.e
Veneratum templum Hierosolymis. 93.b.& seq.
Veneris simulacrum in Golgotha ab Hadriano positum. 94.a & seq.
Ventus martyr in Africa sub Decio. 428.a
Venustianus persecutor, deinde martyr sub Diocletiano. 711.c.e
Verbi Dei prædicatio in Ecclesia vilissima. 661.c.& seq.
Verborum ornatum dedita opera contempserunt Patres. 371.a.& seq.372.373
Verianus martyr Romæ sub Decio. 422.b
Verinus apostata. 542.d
Verinus scriptor actorum martyrum. 661.d
Verissimus Imp. qui dictus est. 139.c
Verissimus martyr Vlyssipone cum sociis sub Diocletiano. 781.e
Veritas nullo vnquam præscribitur tempore. 42.d
Veritas gaudet testibus. 54.a
Veritatis Catholicæ norma. 120.e.& seq 124.d.& seq.
Veritatis amatores, siue inscriptus liber contra Christianam religionem. 730.c
Verus Imp. quinam eo nomine intelligatur. 139.e.& seq. 143.b
Verus pro Seuero interdum. 153.c
Verus Viennensis Episcopus. 155.c.
eiusdem ad Deum transitus. ibid.
Vesbronius Candidus Proconsul bene habuit Christianos. 295.b
Vestæ templum incensum sub Commodo. 188.b
Vestæ sacra prophanata ab Elagabalo. 334.b.& seq.
Vestes Episcopales quales olim essent. 566.d.& seq 569.a
Vestes Christianorum quales luctus tempore. 305.c.& seq.
Vestes Christianorum eadem, cum Gentilibus esse solita. 275.b
Vestes Christianorum arctiorem vitam profitentium. Vide, Pallium.
Vestes pullæ religiosorum tantùm. 275.c.d.& seq.
Vestes candidæ feminis in funere penes Romanos vsui fuisse. 319.a
Vestigia Apostolorum, locus sic dictus. 674.e
Vestina martyr Carthagine cum sociis sub Seuero. 291.e
Vestis candida Aegyptiis Christianis in vsu. 506.a
Vestis candida in sacris Gentilium adhiberi solita. 505.e
Vestis Christianorum communis qualis esse soleret. ibid.
Vetius Epagathus martyr cum sociis Lugduni sub Marco Imperatore. 215.b.& seq.
Veturius magister militum, persecutor Christianorum, sub Diocletiano. 699.c
Via regia in Ecclesia quæ sit. 514.b
Vibius Passienus Proconsul in Africa. 605.d
Vicarius & successor idem apud Cyprianum. 516.a
Victima arte dæmonis supernatans. 590.a
Victor Episcopus Capuanus errat de Harmonia Ammonij. 189.a
Victor Episcopus in Africa damnatus ad metalla. 552.c
Victor Episcopus Russicadiensis, Traditor. 747.e
Victor historicus hallucinatur de patria Traiani. 2.a
Victor martyr Ebredum sub Diocl. 779.d
Victor martyr in Africa sub Decio. 428.a
Victor martyr Romæ cum sociis sub Valeriano. 584.c
Victor martyr in Aegypto sub Numeriano. 662.d
Victor martyr Solodori sub Maximiano. 697.c
Victor martyr cum sociis in Gallia. 696.a
Victor alius cum Gereone & sociis in Gallia sub Diocletiano. 698.b & seq.
Victor Maurus martyr Mediolani sub Diocl. 778.a
Victor Papa creatur. 253.b
Victor Papa damnat Theodotum Coriarium hæresiarcham. 255.d.
Victor Papa defenditur à calumniis aduersariorum. 256.c. 257.b
Victor Papa quæstionem de tempore Paschatis terminat. 269.a.c.& seq.
Victor Papa scribit ad Theophilum Episcopum Cæsariensem de cogendo Concilio in Palæstina. 269.a.& seq.
Victor Papa excommunicat Quartodecimanos Asianos. 271.c.& seq. perperam eius seueritas redarguitur. 271.d.272.d
Victor Papa tentatio Tertulliani. 282.a
Victor Papa ordinat Felicianum Episcopum Fulginatensem. 293.c. eiusdem Victoris Papæ martyrium. 293.d. anni sedis eius, decreta, & ordinationes. 293.b
Victoria martyr cum Anatolia apud Lacum Velinum sub Decio. 422.a
Victoria martyr Alutinensis sub Diocletiano. 757.b
Victoria negans, repetito certamine fit extorris. 431.d
Victoria de Marcomannis, precibus Christianorum obtenta. 202.a.203.a.d.& seq.
Victorianus martyr Alutinensis. 757.b
Victorinus martyr Alutinensis. 757.b
Victorinus cum sociis sub Numeriano in Aegypto. 662.c
Victoricus confessor in Africa sub Valeriano. 572.c
Victorius martyr cum Tusciano Ambiani sub Diocletiano. 779.d
Victorinus acclamatus Imp. in Gallia. 707.d
Victorinus hæreticus Praxeanus. 259.d
Victorinus martyr Romæ sub Traiano. 5.e
Victorinus martyr in Africa sub Decio. 422.a
Victorinus in Gallia martyr sub Valeriano. 584.c
Victorinus cum sociis martyr Romæ sub Seuero. 776.c
Victorinus Rauennæ martyr sub Diocletiano. 776.b
Victorinus Episcopus Pictauiensis martyr sub Diocletiano. 778.d.779.b. perperam positus sub Siluestro Papa vixisse. 779.c. additus Millenarius. ibid.
Victorius filius Marcelli Centurionis, martyr in Hispania sub Diocletiano 702.d
Vidualitas in Ecclesia habita magno pretio. 37.a
Viennensis ciuitas Senatoria dicta. 150.d
Viennensium & Lugdunensium martyrum epistola. 215.b
Vigellius Saturninus Proconsul in Africa persecutor quid passus. 392.d
Viminalis collis hospitium Christianorum. 136.b
Vincentius martyr Ebredum cum sociis sub Diocletiano. 779.c
Vincentius diaconus martyr Valentiæ sub Diocletiano. 781.e
Vincentius martyr cum sociis Romæ sub Commodo. 250.d
Vincula Ignatij gloriosa. 31.b.& seq.
Vincula. Vide, Catenæ.
Vindicta de sanguine Christiano qua lance pensata. 130.b. 238.a.& seq.321.e.508.b
Vinum conditum propinari solitum damnatis. 283.d.586.a
Vinum sacrificij misceatur aqua. 86.c. 516.e.& seq.
Vinum ex magia Marcius hæresiarcha mutare videbatur in sanguinem. 199.a
Virgines Antiochenæ martyres sub Traiano: quid de earum cineribus. 58.e
Virgines Deo dicatæ captiuæ ductæ ac redemptæ. 482.c & seq.
Virgines Christianæ damnatæ ad lupanar diuinitus liberatæ. 715.a & seq.
Virgines sacræ simul degentes in Asceteriis. 714.d
Virginitas frequens tempore S. Ignatij. 36.d.& seq.
Virginitas ab Elxai hæresiarcha explosa. 25.b.& seq.
Virginitas à Manete diuersa ratione culta. 650.e
Virginitas voto coniuncta. 262.b
Virginitatis votum simplex dispensat Cyprianus. 426.c
Virgo incontinens nuptui tradenda. 426.d
Virgo Maria apparet Gregorio Thaumaturgo. 382.a.
eiusdem partui erecta Romæ ecclesia. 341.a
Visio ostensa Aemiliano martyri. 581.d
Visio ostensa Agapio martyri. 491.a
Visio ostensa Cirtensibus martyribus. 581.d.& seq.
Visio ostensa Flauiano martyri. 677.c
Visio diuinitus ostensa Gregorio Thaumaturgo, & reuelatio summæ doctrinæ. 381.c.& seq.
Visio Cypriano ostensa de pace ventura. 427.a
Visio Cypriano ostensa de sacerdotibus à Deo defendendis. 510.b.& seq.
Visio ostensa Cypriano de tempore sui martyrij. 550.b. & seq.
Visio ostensa Dionysio Alexandrino de legendis libris hæreticorum. 544.a
Visio ostensa Iacobo martyri. 581.c.& seq.
Visio ostensa Mariano martyri. 581.a.& seq.
Visio ostensa martyribus de clade ventura Romano Imperio. 583.a.b. eius euentus. 695.a
Visio ostensa Montano martyri. 574.d
Visio ostensa Perpetuæ & Felicitati. 306.b.& seq
Visio ostensa Quartillosiæ martyri. 573.e
Visio ostensa Rheno confessori. 573.b
Visio ostensa sacerdoti tempore pestis. 505.c.& seq.
Visio ostensa Victori martyri. 573.c
Visiones portentosæ Manetis. 649.c
Visiones ostensæ pueris tempore Cypriani. 429.e
Visiones ante persecutionem à Domino ostensæ. 417.d
Visionibus mulierculatum intentus Tertullianus seducitur. 282.e
Visionibus admoniti multi fuerunt Christiani. 303.a. & seq.
Visitare confessores in carcere positos magno studio curabant Christiani. 424.b.& seq.
Vitalis martyr Bononiæ sub Diocletiano. 778.a
Vitalis martyr in Gallia sub Marco. 224.e
Vitalis martyr Romæ sub Marco. 193.a
Vitalis martyr sub Decio in Cappadocia. 459.e
Vitalianus Præfectus Prat. sub Maximino occisus. 395.e
Vitellius Tribunus militum, minister impietatis sub Commodo. 251.a
Vitis insigne & gestamen Centurionis. 700.e
Vitulum Apim colebant Aegyptij. 76.a
Vitus puer cum Modesto & Crescentia martyr sub Diocletiano. 777.d
Vlpianus I.C. sub Alexandro hostis Christianorum. 343. b.d & seq. eius lib de Offic. proconsl. 343.b
Vlpianus occisus. 344.b. carnifex Christianorum. 345.c. 351.b.& seq. Vide, Domitius Vlpianus.
Vlpianus martyr Tyri sub Diocletiano. 794.a
Vlpius martyr in Gallia sub Marco. 224.e
Vngere mortuos oleo Heracleon hæresiarcha docuit suos. 198.e
Vnitas Ecclesiæ in Episcopo vno. 510.a.& seq.
Vniuersalis titulus quo modo aliis quàm Romanis Pontificibus inditus videtur. 245.b.& seq.
Voces populi non audiendas in Theatro iniusta petentes rescripsit Diocletianus. 711.d
Voces antiquo vsu in Ecclesia receptæ, licet improprie videantur, haud facilè mutandæ. 371.b.c.& seq.
Vologesus Rex Parthorum. 140.d
Voluntarij siue Volones milites. 167.e
Voluntas libera, non fatum vrget aliquem. 197.d
Volusianus Imp. cum Gallo. 468.c. ambo quando occisi. 510.b 516.a. tempus eorumdem Imperij. 510.d
Vopiscus historicus in Christianos infensus plura mentitur. 656.c
Votum continentiæ Christianis peculiare, Deo, vt donum selectissimum, ab illis offertur. 66.c.& seq.
Votum continentiæ simplex dispensat & relaxat Cyprianus. 426.c
Vrbanus Papa creatur. 348.b
Vrbanus Papa baptizat Valerianum atque Tiburtium. 377.a
Vrbanus Papa edificat ecclesiam in domo S. Ceciliæ. 377.b sepelit illam in cœmeterio Callisti. ibid.
Vrbanus Papa martyrio coronatur. 377.e. fecit vasa aurea & argentea. ibid.& seq. eiusdem sedis annus, ordinationes, & sepultura. 378.c.& seq.
Vrbanus Pontifex Iouis Capitolini, quid cum Marcellino Papa. 738.e
Vrbanus presbyter Romæ, comes Marcellini Papæ. 739.a
Vrbanus Præses in Palæstina persecutor pœnas dedit. 769.b
Vrbanus presbyter schismaticus. resipiscit. 471.b.d. 478.c.& seq.
Vrbanus puer cum sociis martyr Antiochiæ sub Decio. 448.a
Vrbanus, & Vitalis, & alij Romæ baptizati tempore Caij Papæ. 663.b
Vrbicus Præfectus Vrbis, persecutor sub Marco. 147.e
Vrbis Millesimus annus quando celebratus. 407.b
Vrbis Præfecti quo modo Romæ semel plures essent. 663.e
Vrsus & Victor, milites legionis Thebææ, martyres sub Diocletiano. 697.c
Vulgata editio Septuaginta quænam fuerit. 356.e 367.a.b.d
Vulgatæ plures. 367.a & seq.
Vulgata prior quo modo exoleuit. 368.c.& seq.
Vulgata recentior ex veteri & noua conflata. 368.c
Vulgatæ editio Testamenti Noui probatur esse S. Hieronymi. 371.a.& seq. quo modo, quando, & à quibus restituta. 773.b.& seq.
Vxor insidè accusare potest virum suum adulterij. 137.d. & seq.
Vxorum communitas ex Platone, quam ab eo est mutuatus Epiphanes hæresiarcha. 73.b
Vxorum communitas penes hæreticos turpissimos Gnosticos. 68.e

Universidad de Deusto
Biblioteca

X.

Xenodochium Pammachij in Portu Romano. 624.a
Xystus. Vide, Sixtus.

Z.

Zacharus Episcopus Hierosolymitanus. 54.e
Zacharus martyr in Palæstina sub Dioclet. 798.a
Zacharias Episcopus Viennensis martyr sub Traiano. 60.a
Zacharias presbyter martyr in Gallia sub Marco. 224.e
Zama Episcopus Bononiensis. 632.c
Zambdas Episcopus Hierosolymitanus. 694.a.
baptizat Thebæos milites. 695.a
Zebinus Episcopus Antiochenus creatur. 352.c.
moritur. 398.e
Zeno martyr in Africa sub Decio. 439.c
Zeno martyr in Aegypto sub Decio. 441.e
Zeno Tribunus militum cum sociis martyr Romæ ad Aquas Salvias sub Dioclet. 704.c
Zenobia Regina, genere Iudæa, malè instituta à Paulo Samosateno. 700.a. eadem discipula Longini philosophi. 700.a
Zenobia post viri obitum imperat. 636.a
Zenobia vincitur ab Aureliano Imper. 636.a.
qualis quantáve fuerit fœmina. 636.c.
ducta Romam in triumphum. 636.a
Zenobia in suburbio agit. 636.b
ad meliorem frugem reddita. ibid.
eius castitas coniugalis prædicata. 636.c.
quot qualésve filios habuerit. ibid.
Zenobia familia. 636.b
Zenobius Episcopus Florentinus. ibid.
Zenobius Episcopus in Ciltcia, & Zenobia soror, martyres sub Diocletiano. 667.a
Zenophilus Consularis in Africa cognouit causam Traditorum & Cæciliani. 748.e
Zephyrinus Papa creatur. 293.b
Zephyrinus Papa damnat Montanistas. 323.b
Zephyrinus Papa damnat Tertullianum. ibid.
Zephyrinus Papa quale edictum de recipiendis lapsis pœnitentibus promulgauit. 324.d
Zephyrinus Papa damnat Praxeam hæresiarcham. 260.c
Zephyrinus Papa recipit Natalem hæreticum pœnitentem. 310.b.& seq.
Zephyrinus Papa egregiè laborat contra hæreticos. 313.b
Zephyrinus quando martyr, quantum temporis sedit, eius ordinationes, & sepultura. 336.e.337.a
Zetarij qui dicebantur. 670.a
Zetus Episcopus scelestissimus conspirat cum Nouatiano. 479.b
Zoe martyr Romæ sub Dioclet. 663.a.670.a
Zoe martyr in Phrygia cum sociis sub Pio. 100.e
Zoroastris nomine libri conficti à Gnosticis. 73.b.405.c. & seq.
Zosimus Comes historicus haud fidelis in recensendis rebus à Philippo Imp. gestis. 498.d
Zosimus martyr in Portu Romano cum sociis sub Aureliano. 637.c
Zosimus martyr Philippis sub Traiano. 38.b.c
Zosimus miles martyr sub eodem Imp. 38.d
Zosimus martyr in Gallia cum sociis sub Marco. 224.a
Zoticus martyr in Gallia cum sociis sub Marco. ibid.
Zoticus Otrenus Episcopus impugnat emergentem tunc Montani hæresin. 179.a 180.e.182.b. passus sub Severo. 306.1
Zostriani nomine confictæ reuelationes. 405.a

FINIS.

CHRISTOPHORO PLANTINO,

ARCHITYPOGRAPHO REGIO, S.

CVM nostrorum Annalium Tomi primi secundam editionem pernecessariam meditaremur, in te ipsum, mi Plantine, solum, inter tot celebres sæculi nostri typographos, coniecimus oculos; quippe qui inter omnes eniteas facilè princeps; vtque id præstares, decreuimus omnino. Quamobrem quod nostrarum partium fuit, & in prima editione fumus polliciti, nostrum studium impigrè laborauit, vt primum Annalium Tomum à nobis recognitum, emendatum, quamplurimis auctum ac locupletatum acciperes. Quod igitur litteris Apostolicis, absque assensu nostro, facere vetitum est alijs, vt tibi vni liceat licentiam libenter ac liberaliter impartimur. Accipiant itaque abs te nostrorum Annalium primi Tomi secundam editionem omnes trans montes sitæ prouinciæ, in quas aut nulla aut pauca primæ editionis volumina penetrarunt, ac denique vniuersus Christianus Orbis vbique diffusus. Habeant & te ducem quem sequantur ceteri qui in posterum, nostro tamen consensu, eundem sunt edituri Typographi. Sciat & Lector, omne esse adulterinũ & spurium, quod huic secundæ abs te curandæ editioni non fuerit consentaneum. In opus, te rogamus, inuigila, te ipsum in hoc Plantinum exhibe, te imitare, atque te ipsum, Plantine, superа, si licet. Vale. Datum Romæ, x. Kal. Febr. M. D. LXXXIX.

Tui studiosissimus Cæsar Baronius, Presbyter Congregationis Oratorij.

CÆS. BARONIVS IOANNI MORETO, TYPOGRAPHO

ANTVERP. S. P.

MAGNA quidem iacturâ bonarum litterarum ex hac vita sublatum esse D. CHRISTOPHORVM PLANTINVM, dignæmoriæ virum, eruditorum eadem est sententia, & par omnium lamentatio: sed id accidisse non leui nostrarum lucubrationum detrimento, nobis amplius dolendum fuit. siquidem Annales nostros, quos cudendos acceperat, ardentiori complexus studio (quòd commune sit senibus, partus senectutis vehementi amore prosequi) propensiori fouere cura, & solicitiori curare cœperat industria: cùm inopinatò, licet matura senectute, ex hac vita ad præmia æterna à Deo vocatus excessit. Sed leniuit ex parte dolorem, audisse inter omnes ipsius alumnos te delectum, probatumque eius calculo dignum Typographiæ Regiæ successorem, nec id pridem, vel vltimo tantùm elogio, sed diu ingenij tui vires, & solertiam in rebus agendis expertum, ad hoc te aluisse, instituisseque, atque etiam fœdere nuptiarum sibi arcto vinculo deuinxisse: vnde ob eam quoque causam contigerit ipsi lætior ex hac vita discessus, cùm videret in te, alterum se relinqui. Sequimur, mi Morete, perlibenter soceri tui de te iudicium, tibique perinde ac ipsi viuenti editionem Annalium nostrorum concedimus, tuarum modò partium est, id præstare, ne quid desiderari possit in te, quod omnes exspectabamus ab illo: cui sicut magnæ fuit laudi, ea in re à nemine superari; ita maiori ipsi cedet gloriæ, à te vno vinci, quem à se eruditum atque probatum honestissimæ functionis reliquit hæredem. Vale.

PRI-

Universidad de Deusto
Biblioteca

PRIVILEGII CÆSAREI SVMMA.

MAXIMILIANI II. Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti, publico Edicto cautum & ſancitum eſt, ne quis, cuiuſcunque ſtatus, gradus, ordinis, aut conditionis fuerit, quacunque ſacri Romani Imperij & ditionis eius fines patent, quęcunque probatorum auctorum opera, quotquot vel hactenus nondum impreſſa, vel ab alijs quidem impreſſa, nouis autem deinceps ſcholijs, annotationibus, aut commentarijs aucta & illuſtrata, Chriſtophorus Plantinus, ciuis & typographus Antuerpienſis, primus typis procuderit, intra proximum ſexennium à prima cuiuſque operis aut voluminis editione, vllo pacto eiuſdem vel diuerſi characteris forma excudat, aut excuſa ab alijs, intra eiuſdem Maximiliani & Imperij fines vendenda importet, ſeu quouis modo diſtrahat manifeſtè vel occultè, ſub pœna decem Marcharum auri puri, quarum dimidia fiſco Imperiali fraudis vindici, reſidua verò pars prænominato Plantino cedat, præter librorum ad imitationem impreſſorum amiſſionem, quos idem Plantinus vbicunque locorum nactus fuerit, per ſe vel ſuos, adiumento Magiſtratus loci, vel citra, propria auctoritate ſibi vindicare, inque ſuam poteſtatem redigere poterit. In cuius rei fidem ipſi Edicto manu ſubſcripſit, & ſigillum apponi iuſſit Cæſarea Maieſtas. Datum in ciuitate Viennæ Auſtriæ, die vigeſima prima menſis Februarij, anno Domini M. D. LXV.

Subſign.

Maximilianus.

Ad mandatum ſacræ
Cæſ. M. proprium.

Haller.

SVMMA PRIVILEGII REGIS HISPANIARVM.

PHILIPPI II. *Hiſpaniarum Regis, Brabantiæ Ducis, &c. Priuilegio cautum eſt, ne quis citra Ioannis Moreti, Typographi Antuerpienſis, conſenſum* Tomos Annalium Eccleſiaſticorum, auctore Cæſare Baronio Sorano, Congregationis Oratorij presbytero, *hactenus confectos, aut adhuc conficiendos, impreſſos aut imprimendos, integros vel in epitomen redactos, vllo modo imprimat, aut alibi impreſſos in ſuas ditiones venales importet: vt latiùs patet in litteris, Datis Bruxellæ, XX. Auguſti, Anno* M. D. XCII.

Signat.

S. de Grimaldi.

Et in Concilio Brabantiæ, Signat.

I. de Buſchere.

Series Chartarum.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.
Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr
Sſſ Ttt Vvv Xxx Yyy. *a b c d e f.*

Omnes ſunt terniones præter, †, *&* Yyy, *quaterniones.*

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD IOANNEM MORETVM.
ANNO M. D. XCVII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNALIVM
ECCLESIASTICORVM

CAES. BARONII SORANI

S. R. E. PRESB. CARDINALIS

TOMI SECVNDI

NOVISSIMÆ EDITIONIS PLANTINIANÆ

ANNI M. D. XCVII.

APPENDIX,

Collecta ex Additionibus & Correctionibus, quas sub finem posteriorum Tomorum, IX. X. XI. XII. *Auctor Illmus adiecit, suis locis, quando Secundum Tomum recudi contingeret, inserendas. At verò hîc singulæ eum in ordinem sunt digestæ, vt velut Tomo suo insertæ censeri debeant. Imò maiori forsitan suo bono Lector separatim eas leget: siquidem priores Auctoris curas posterioribus conferendo, ingenium acuet, iudiciumq; firmabit.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNALIVM ECCLESIASTICORVM TOMI SECVNDI APPENDIX.

pag. 2. lin. 4. B ANno Christi 100. *pag.* 2. *A* 9. ad culmen Imperij esse prouectum, *hæc adde:* natum tamen patre Tribuno: nam illius Traiani creditur esse filius, lin. 9. qui in bello Iudaico sub ijsdem Imperatoribus militauit. At sicut. *&* *eadem pag. B* 4. totius orbis Imperium, *adde,* filio suo, Traiano huic, sit adeptus: vt planè—

pag. 20 lin. 50 *Anno* 103. *pag.* 21. *D* 3. eiusdem Traiani, *adde,* parentis vt puto olim in bel—*& sequenti versu* Traianus ipse, *corrige,* Traianus ille duct—

pag. 23 lin. 35 *Anno* 104. *pag.* 24. *C* 5. in stuporem magnum adduxerit. *adde quæ sequuntur:* Nisi fortasse ante Plinij Proconsulatum id quis accidisse contendat, velitque Arrium Antoninum, de quo ibi loquitur Tertullianus, maternum Pij Aug. auum fuisse, quem idem Plinius alio loco, proconsulatum Asiæ ante hæc tempora, in quibus versamur, gessisse [a] docet. Sed de his suo loco— [a] *Plin. lib. 4. epist. 3.*

C

pag. 43 lin. 37 *Anno* 109. *pag.* 45. *E* 2. ad Carolum Caluum Imperatorem. *adde quæ sequuntur:* His necessariò addenda putaui quæ Romæ accepi à nostro Henrico Spondano Gallo Vascone Typographiæ Vaticanæ in correctione edendorum librorum inseruiente, viro sanè integra fide & doctrina conspicuo, qui testatus est se accepisse à Iacobo Dauy de Perronio Episcopo Ebroicensi, quem hoc nostro sæculo in omni genere litterarum quisque iure vocabit antistitem, ipsum vidisse, Venetijs cùm esset, orationem illam Chrysostomi Græcè scriptam, in qua elogium illud de Dionysio recitatur, eiusque homiliæ titulum esse, Cynea vox Chrysostomi; quam scilicet habuerit Constantinopoli, antequam in exilium pro-
D ficisceretur. Insuper oblatum ibidem fuisse librum illum Dionysij in Areopagitam, quem in modum catenæ compositum esse dicebat. Adhuc, Deo fauente, supereſt ipse magno Catholicæ Ecclesiæ beneficio. Cyrillum quoque—

pag. 46. lin. 46 *Anno* 111. *pag.* 50. *A* 4. Traiani verò duodecimus, *hæc adde:* contigit nos in prima editione Annalium ponere Consules Messalam atque Pedonem, fidem secutos [b] Euagrij, numerantis annos prioris terræmotus Antiocheni sub Traiano vsque ad posteriorem ter- [b] *Euag. lib. 2. cap. 21.*
ræmotum sub Leone Imp. Sed quòd vetus inscriptio reperta, non sinat suo loco in Fastis positum Consulatum Pedonis moueri, consignatum ipsum certo anno ab Vrbe condita, calculus ipse potius Euagrij mendacij arguendus, quo nos ductos, cum ipso pariter errasse contigit, vt hic eius auctoritate Consulatum Pedonis, & recensitum sub eius Consulatu terræmotum Antiochenum posuerimus, restituendum ipsum sub ipso Consulatu Pedo- DE TERRAE MOTV ANTIOCHENO
E nis post sex annos suo loco. Venia tamen dignus error, cùm Cassiodori Fastis per hæc Traiani & Hadriani tempora nihil sit perturbatius, vt in his de Consulatu Pedonis illapsus error ex Euagrio potuerit existimari. Sed re comperta, ponatur hic Consulatus Palmæ iterùm & Caluisij Tulli; inter suffectos autem T. Ælius Hadrianus is, qui Imperium postea, Traiani adoptione, cuius spem certam in hoc ei magistratu factam ferunt, [c] consecutus est. Tertius enim hic annus erat ab eius Prætura, quam Seruiano II. Consule ab eo gestam, notat Spartianus. Cererùm ab hoc annum secundũ Leonis Augusti, quo terræmotus ille contigit, qui ciuitatem Antiochenam grauissimè afflixit, numerantur anni tercentum quadragintaseptem, quot scilicet Euagrius Scholasticus interlapsos tradit ab altero eiusdem ciuitatis terræmotu, qui Traiani temporibus acciderat. Vnde si calculum eius sequamur (vt fecimus) priorem hanc cladem Antiochenam, hoc ipso anno, & his, quos dixi, Consulibus adscribi oportebit. Sed cùm ex Dione constet, illam Pedone Consule, quem in ipso terræmotu Antiochiæ oppressum affirmat, contigisse, Con- [c] *Spart. in Hadriano.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

sulatusque Pedonis, vt certissima nota demonstrabitur, non ante sextum ab hinc annum collocari queat: ad id tempus necessariò reijciendus erit hic terræmotus, ac docendum, fidem dandam Dionis narrationi, ipsum verò Euagrium potiùs in numeri sui computatione lapsum esse. *Hic finis præsentis anni* 111. *nam quæ sequuntur collocanda in anno Christi* 117. *eo modo quo tunc suo loco dicetur.* A

pag. 48 lin. 45. lin. 46. *Anno* 112. *pag.* 52 *A* 1. Pisonem & Hastam, alij, *adde*, quod certius est, Crispinum & Orfitum — *& paulò inferiùs A* 3. valeat definiri; *adde*: siquidem, vt superiùs dictum est, his Traiani, siue Hadriani temporibus, Cassiodori Fasti mendosissimi inueniuntur. Hoc igitur anno — pag. 48

pag. 53 lin. 8. *Anno* 117. *pag.* 57. *C* 8. *in principio anni sic lege*: Annus Christi centesimus decimusseptimus, qui est Traiani decimusoctauus, non vt in prima editione posuimus ex Cassiodoro, Hadrianum & Salinatorem Cōsules habuit, sed magis L. Vipstanum Messalam & M. Vergilianum Pedonem. Sic enim in antiquis lapidibus eorum nomina describuntur, adiecta etiam in vno eorum nota numeri annorum ab Vrbe condita, quæ illos hoc anno Christi fuisse Consules, dubitari non sinat, totamq; chronologiæ nostræ rationem mirificè confirmet. sic igiturhabet eius inscriptionis pars, quæ ad annum hunc facit: B

DE CONSVLATV PEDONIS.

D. IVNIVS CARVS COOPT
L. VIPSTANO MESSALA M. PEDONE VERGILIANO COSS.
P. R. C. ANN. DCCCLXVII.

id est: Post Romam conditam anno octingentesimoseptimo. Sanè si ad annum Vrbis septingentesimum quinquagesimumprimum, in quem Christi Domini ortum secundùm carnem incidisse docuimus, annos centum & septemdecim, qui ad hos vsque Consules numerati sunt, adijcias: eamdem ipsam annorum Vrbis summam conficies, octingentos scilicet atque sexaginta septem siue octo, quod vtrumque verum est: quia cùm anni Vrbis à Palilibus, Aprili mense inciperent, quemlibet annum ordinarium in duos Vrbis annos, siue in duas illorum partes incurrisse, certum est. Quare huiusce Christi anni centesimi decimiseptimi prior pars à Ianuario ineunte, vsque ad 11. Kalend. Maias, quo die Vrbs condita fuit, octingentesimo sexagesimoseptimo illius anno, reliqua deinceps sexagesimooctauo respondeat. C

Ex his ergo certa atque fixa Consulatus Pedonis sede constituta, sequitur, vt dirum illum terræmotum, quo ciuitas Antiochena concussa atque prostrata est, cùm in ea esset Imperator in hibernis, & Pedo ipse Consul, Dione teste, interijt; non alio, quàm hoc ipso anno, contigisse intelligamus. Res autem atrox & luctuosa, provt se habuit, pluribus enarranda, quam [a] Dio idem his verbis præclarè admodum describit: *hæc describas, quæ habentur superiùs anno Domini centesimo vndecimo, post eius exordium, ab illis verbis*, Dum verò Antiochiæ Traianus ageret, *vsque ad illa verba*, Quònam autem potissimùm anno — *quibus sublatis, cum his quæ sequuntur vsque ad finem, loco ipsorum subijcias ista*: Ceterùm cùm ex Pedonis Consulatu, tamquam certissimo indicio, demonstratum sit, præsenti anno, id est Traiani decimooctauo contigisse terræmotum Antiochenum: ab hoc autem anno vsque ad secundum Leonis Augusti, quo alteram ingentem ac planè mirandam ex terræmotu cladem Antiochiæ itidem accidisse, commemorat [b] Euagrius, non plures quàm trecenti quadraginta & vnus anni reperiantur, quòd malè calculos idem subduxerit, necesse est affirmare, cuius & nos error fecit errare, dum inter vtrumque terræmotum trecentos quadragintaseptem annos enumerauit. Propiùs ad verum accessit Eusebius in Chronico, dum eamdam cladem decimosexto Traiani anno collocat, & fortasse (nisi quod innumeris eius locis eueniisse constat, vt rerum ordo à librarijs perturbaretur, id huic etiam accidisset) suo prorsus anno, hoc est, octauodecimo Traiani legeretur. Sub finem planè Imperij Traiani rem gestam id confirmat, quòd Traianum post hæc statim Antiochia profectum, trans Euphratem copias duxisse, Dio testatur, in eaque expeditione, quod suo loco dicetur, diem clausisse. Atque hæc de his satis. *tum subycienda erunt, quæ anno* 117. *post exordium habentur, ab illis verbis*; Iudæis in Mesopotamia rebellantibus — *& quæ sequuntur vsque ad finem.* D

[a] *Dio in Traiano.*

[b] *Euag. lib. 2. cap. 12.*

pag. 56. lin. 22. *Anno* 119. *pag.* 60. *A* 8. *post verba illa*, Catilium & Fuluum, *vsque ad illa verba proximè sequentia*, secundò factus est Consul *inclusiuè, dele; quorum loco subycias ista*: Hadrianus verò non Consul factus hoc anno, sed in sequentem est designatus secundò Consul. Sic enim intelligendum, quòd de hoc anno loquens Spartianus, ait in Hadriano, ipsum fauore Plotinæ secundò Consulem esse factum. De anno quidem sequenti loqui Spartianum, ex eo patet, quòd Adrianus, quo tempore mortuo Traiano successit, id est Augusto E

A Augusto mense huius anni, Consul secundò designatus tantùm erat. Id enim docet antiqua veterum nummorum inscriptio, quæ sic habet: [a]

[a] *Hub. Golt. in Thesauro.*

IMP. CAES. DIVI TRA. F. DIVI NERVAE N. TRAIANO HADRIANO AVG. P. M. TR. P. COS. DES. II. His ergo dictis anni huius Consulibus, Hadrianus Consul designatus, & statim adoptatus, Imperium post Traiani obitum —

lin. 40 *Eodem anno & pag. D* 5. hæc omnia pluribus Spartianus, *dele vsque ad illa verba*: Certè quidem —

Eodem anno & pag. D 10. *verba illa* simul collata *dele.*

pag. 56 lin. *Anno* 120. *pag.* 61. *A* 4. *in ipso anni exordio*, Sequens annus *vsque ad cusa numismata dele, quorum loco ista subycias*: Sequentis anni Consules fuerunt Hadrianus Augustus secundùm, qui, vt ex Spartiano & vetere nummo vidimus, viuente adhuc Traiano designatus fuerat, & Fuscus Salinator. Quo anno Hadrianus in Vrbem ex Syria per Illyricum reuersus est. Sub secundo suo Consulatu ipsum hoc anno venisse Romam, antiqui nummi inscriptio docet, quæ cùm habeat ex altera parte secundum eius Consulatum [b], ex altera primum eius in Vrbem aduentum notat hoc modo. B

[b] *Apud Sebast. Erizzii.*

Confirmat autem & altera vetus marmorea inscriptio, quam cùm à S. P. Q. R. in gratiam beneficij, de quo mox dicendum, paulò pòst quàm in Vrbem aduenit, collati, Hadriano positam fuisse constet: necesse est dicamus, ipsum secundo, qui in ea notatur, Consulatu aduenisse. ea est huiusmodi:

S. P. Q. R.

C IMP. CAESARI DIVI TRAIANI PARTHICI F. DIVI NERVAE NEP.
TRAIANO HADRIANO AVG. PONT. MAX. TR. POT. II. COS. II.
QVOD VNVS OMNIVM PRINCIPVM ET SOLVS REMITTENDO HS. NOVIES
MILLIES CENTENA MILLIA N. DEBITVM FISCIS NON PRAESENTES
TANTVM CIVES SVOS SED ET POSTEROS EORVM PRAESTITIT HAC
LIBERALITATE SECVROS.

Quæ verò sequuntur impressæ pariter nummorum imagines, non præsentis anni, sed magis sequentis, indicant eiusdem Hadriani in Vrbem reditum, cùm iam tertiò gereret Tribunitiam potestatem; quo eadem Principis liberalitate (vt vides in vna ex ipsis inscriptum) RELIQVA VETERA HS. NOVIES MILLIA ABROGATA fuerunt per eumdem Imperatorem. Romam igitur, *& quæ sequuntur, vsque ad ea verba*, tertium Consule, *corrige*, secundùm Consule. *& sequenti versu*, tertium Consulatum gessisse cum tertia Tribunitia potestate, *sic corrige*, secundum Consulatum gessisse cum secunda Tribunitia potestate, sed (vt dictum est ex alia forma insculpti nummi) eius liberalitas propagata est in annum sequentem, quo cum tertio Consulatu tertiam gessit Tribunitiam potestatem. siquidem, vt Dio scribit in Hadriano, vigintiduas myriadas auri cum dimidia — pag. 57. lin. 4 D

Anno 120. *pag.* 66. *A* 6. ex amethysto gestabat. *hæc adde*: Post hæc autem cusa ante annum Gemmarius in Vrbe emptam à se gemmam casu inuentam, ad nos attulit, referentem eiusmodi figuram portentosam, spectrumque potiùs atque monstrum, & ex parte aduersa inscriptionem habentem ABPACAΞ. quæ cuncta cùm nec ipse, nec aliquis ex ijs quibus ostendisset, intelligere penitus potuisset, nos consuluit. Ipsam igitur gratè acceptam in ampliorem testificationem eorum quæ dicta sunt de imaginibus, quas factitarent Basilidiani, hic tibi quàm exactissimè licuit, reddendam curauimus, ad maiorem confutationem calumniantium recentiorum hæreticorum. sic se habet: E GEMMA BASILIDIANORVM.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quòd autem hisce characteribus atque figuris diuersimodè concinnatis vti solerent A
eiusmodi hæretici impostores ad Amuleta conficienda : habes de his egregium exem-
plum apud Q. Serenum Samonicum antiquum Medicum, & eiusdem (vt apparet)
Basilidis sectatorem, qui præcepta medica carmine scripsit heroico, & ad curandum
morbum Hemitritæum, his characteribus conficiendum curauit Amuletum ad collum
ægrotantis appendendum, continens ABPACA, iunctis alijs elementis quidpiam portento-
sum ipso sonitu reboantibus :

[a] *Inscribis chartæ, quod dicitur* ABPACAΔABPA
Sæpiùs & subter repetis, sed detrahe summam,
Et magis atque magis desint elementa figuris
Singula, quæ semper rapies, & cetera figes,
Donec in angustum redigatur littera conum.
His lino nexis collum redimire memento.] & in fine : B
Talia languentis conducent vincula collo,
Lethalesq; abigent (miranda potentia) morbos.]

[a] *Extant inter epigr. & poemat. Vat. pag. 158.*

ABPACAΔABPA
ABPACAΔABP
ABPACAΔAB
ABPACAΔA
ABPACAΔ
ABPACA
ABPAG
ABPA
ABP
AB
A C

Ex his igitur perspicuè——

pag. 77. lin. 11. *Anno* 121. *pag.* 73. *D* 9. *anni huius principium vsque ad illa verba:* Hoc igitur anno Euaristus, — *dele ; eiusq; loco istud pone* : Christi Redemptoris anno centesimo vigesimoprimo, qui est secundus Hadriani, in Fastis Græcis, aliisque recentioribus rectè notantur Consules, Hadrianus ipse tertium & Iunius Rusticus ; licet mendosè Græci Hadrianum Consulem secundò, pro tertiò scriptum habeant. Reuerà enim, vt superiùs probatum est, secundum Consulatum superiore anno, collega Salinatore gesserat. Cassiodori autem, siue Mariani Scoti, qui ex illius codice iam deprauato sumpsit, nulla per hos Hadriani annos habenda est ratio. Hoc igitur anno Euaristus, &c. ——

pag. 78. lin. 28. *Anno* 122. *pag.* 74. *E* 6. *anni huius exordium, vsque ad ea verba,* meminit huius Consulatus, *dele, cuius loco istud decentiùs ponas* : Anno Christi centesimo vigesimosecundo Consulatum inierunt Cæcilius Seuerus & Aurelius Fuluus, qui posteà dictus est Antoninus Pius Imperator. Meminit huius Cons. &c. —— D

pag. 79. lin. 27. *Anno* 123. *pag.* 75. *E* 11. Annium Verum & Augurem, *adde* : quod magis verum probatur, quam quod Cassiodori Chronicon deprauatum habet, quo Hadrian. ——

pag. 80. lin. 9. *Eodem anno pag.* 67. *D* 1. dum res ab eo gestas describit. *adde quæ sequuntur* : Functus olim fuerat, Domitiani, vt opinor, temporibus, eodum magistratu maternus Pij auus Arrius alter Antoninus, ad quem post gestum Asiæ proconsulatum scriptæ extant litteræ [b] Plinij Iunioris. Ad hunc ipsum ——

Lin. 13. [b] *Plin. lib. 4. epist. 3.*

Lin. 14. *Eadem pag. D* 4. litteris datis inculcat, *adde* : vt dubitari iam possit, & quæri, vter horum fuerit ille Asiæ proconsul Arrius Antoninus. Sed quorsum —— E

Lin. 24. *Eadem pag. E* 5. Pius est dictus. *adde* : Sed & tertius alius posteà fuit, ad quem referri hæc posse videantur, Arrius Antoninus, idemque Proconsul. ——

Lin. 25. *Eadem pag. E* 9. fuit occisus, *adde:* de quolibet autem trium horum Antonino Tertulliani verba interpretemur : ex his certè palàm fit, magnas olim in Christianos persecutiones excitatas fuisse. Nam si qui omnium ——

Lin. 42. *Anno* 124. *pag.* 77. *A* 8. Auiola & Pansa. *adde* : quos magis sequimur, cùm tam à Græcis quàm à recentioribus nostris approbentur. Quo anno ——

pag. 82. lin. 36. *Anno* 127. *pag.* 78. *E* 7. post quem Ephræm, *adde:* inde Ioses, inde —

pag. 83. lin. 33. *Anno* 131. *pag.* 84. *C* 5. licet causam non afferat, *adde* : cùm multæ esse potuerint, commouisse tamen ——

pag. 104. lin. 17. *Anno* 140. *pag.* 99. *D* 6. accipere solitos, certum est, *adde ista* : adeò vt in ijs, quibus non ante Imperium, sed cum Imperio collata est Tribunitia potestas, pro numero

A mero collatæ Tribunitiæ potestatis, totidem annos Imperij liceat numerare ; secùs si cui antè Tribunitia potestas obtigerit : nec aliter accipias, quod sæpè à nobis infertur : & pro numero eiusdem Tribunitiæ potestatis anni pariter numerantur Imperatorum : hæcque ex Dione, vt suo loco dicetur. Singulis enim —

Anno 140. *pag.* 100. *A* 5. pontem construxit posteà Antoninus. *hæc adde* : Neque ab his discrepat Capitolinus in Antonino Pio, dum ait, sepultum fuisse in hortis Domitiæ : nam ibidem erant Domitiæ hortus & Circus. Affirmat etiam id ipsum Dio, dum sepultum refert ad ripam fluminis, iuxta pontem Ælium. Quòd verò ante Antoninum in Hadriani sepulchrum illatum corpus Aelij Veri Cæsaris ab ipso Hadriano traditur : iam anteà ab eodem Hadriano illud sepulchrum constructum fuisse liquet, quod etiam declarat eiusdem sepulchri cubitalis inscriptio istis verbis :

B L. AELIO. CAESARI. DIVI HADRIANI. AVG. FI. COS. II.]

Quæ tamen contraria videntur ijs quæ dicta sunt, Hadriani molem ab Antonino constructam. Vt autem quæ adeò inter se discrepare videntur, vna conciliẽs : in primis attende quæ Dio habet in Hadriano, Augusti monumentum adeò repletum fuisse, vt nullus Imperatorum illic amplius sepeliretur, cuius rei gratia Hadrianus nouum illud delegit sepulchrum, vbi quem adoptauit Aelium Verum sepeliuit. Antoninus verò, quem diximus, posteà illuc transtulit Hadriani corpus ; sicque dum ibi nouum Hadriani sepulchrum addidit, locum illum construxisse dicatur. hoc modo discrepantes auctores concilies. Rursum quod ad Hadrianum pertinet, auctor est Spartianus ——

Anno 163. *pag.* 141. *A* 6. adscribi præceperunt. *adde:* Hæc ipse cùm scribat Capitolinus C de frumentaria Marci largitione erga pueros & puellas nouorum hominum, id est nouorum ciuium, qui in Vrbem nuper adscripti, frumentationum iure hactenus caruerant : mirum sanè videri debeat, neque illum, neque alium quemquam horum temporum ethnicum Scriptorem memorandæ alterius Marci liberalitatis meminisse ; qua ob præclaram ab Abercio Episcopo rem gestam, ter mille modios frumenti Hierapolitanis in Phrygia ciuibus, qui Christiani omnes erant, in perpetuum præstandos præscripsit. *alia dele, vsque ad ea verba,* facilis est sententia, *inclusiuè.*

Eodem anno & pag. B 11. sub Seuero, *corrige,* sub Alexandro.

Eodem anno & pag. C 2. Quod ergo ad rem propositam spectat — *quæ sequuntur, vsque ad illa verba,* hæc autem quomodo se habuerint : *exclusiuè, dele, quorum loco sic describas* : Quod ergo ad rem propositam spectat, hæc quæ de frumento Hierapolitanis in Abercij Episcopi gratiam concesso significauimus, quomodo se habuerint, &c. —— D

Anno 164. *pag.* 145. *B* 9. quod ille purgauit. *quæ sequuntur vsque ad illa verba exclusiuè,* nam eos Marcus Aurelius, *dele, quorum loco ista pone* : Hæc sanè si de Christianis in primis dicta velimus, quippe qui sanctitudine morum, veram philosophiam præ se ferebãt, minimè fuerit absurdum. Sed & de Ethnicis quoque qui Romæ, Principis ingenio abusi, magno numero inanem philosophiam ostentantes Remp. varijs modis vexabant, intelligi possunt : nam vere philosophos Marcus Aurel —

Anno 175. *pag.* 192. *B* 9. cùm sedisset annos nouem, *corrige,* annos octo. *Et paulò pòst C* 3. nouem tantùm annos, *corrige,* octo tantùm annos.

E *Anno* 182. *pag.* 237. *C* 3. die decimaseptima Aprilis, *corrige,* die decimaseptima mensis Martij : *& paulò pòst D* 3. decimaoctaua mensis Aprilis, *corrige,* decimaoctaua mensis Martij : *& paulo inferiùs D* 5. minùs mensibus quatuor, *corrige,* mensibus tribus.

Anno 189. *pag.* 247. *C* 10. & licet ex ijs quæ scripsit, *vsque ad illa verba,* & Christianæ religionis, *exclusiuè, sic corrige* : & licet ex ijs quæ [a] Epiphanius docet, Apollonium Antonini amicum, quo tempore Bardesani Syro, ne se Christianum profiteretur, suadebat : ethnicum & Christianæ religionis — [a] *Epiph. hæres. 66.*

Anno 195. *pag.* 254. *A* 8. Idibus Augusti apud Carnutum, *adde,* vel potiùs Idibus Aprilis, ita enim legendum apud Capitolinum putamus. Tunc Seuero —

Anno 198. *pag.* 273. *C* 6. suo loco dicturi sumus. *hæc adde:* At qui de Orientalibus adeò sollicitus fuit Victor Papa, vt eos ab errore Iudaico ad antiquam Apostolorum traditionem reuocaret ; erga Occidentales propensiori cura inuigilans, per Episcopum Viennensem Desiderium eius nominis primum Gallicanam ecclesiam admonendam curauit, has ad ipsum dans litteras [b] : [b] *Ex Floriac. Biblioth. monimentis edidit Ioan. à Bosco Calesinus Lugd. pag. 24.*

Victor Episcopus Desiderio Viennensi Episcopo salutem.

Sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

VICTORIS PAP. AD EPISC. VIENNENSEM DE TEMPORE PASCHATIS CELEBRANDI EPIST.

Sicut sancta fraternitas tua à presbyteris, qui Apostolos in carne viderunt, erudita est, qui & Ecclesiam vsque ad tua tempora rexerunt : non decimaquarta Luna cum Iudæis, sed decimaquinta vsque ad vigesimamprimam, Pascha Catholica Ecclesia celebrauit, Non enim iam vmbram, sed veritatem, quæ vmbra legis celabatur, quærit. Hanc doctrinam Romæ Petrus & Paulus instituerunt, vt in azymis sinceritatis & veritatis Pascha ageretur. Qui enim cum Iudæis Pascha agere volunt, quid nisi vmbram diligunt, vt agni carnes non in veritate, sed in vmbra figurante manducent? Nec audiunt Ioannem Baptistam clamantem : Ecce Agnus Dei, ecce qui aufert peccata mundi. Scis, frater beatissime, opus totius pietatis, sexta Feria, & decimaquinta Luna perfectum, quando in Cruce clamauit is per quem factus est mundus, Consummatum est: & vincente luce, vmbrę mortis superatæ ausugerunt : & in spem nostræ salutis Centurio confessus est, Filius Dei erat iste. Nusquam Petrus cum Iudæis, postquam illis dixit, Pœnitentem agite, quia sanguinem Iusti fudistis, nos Pascha celebrare docuit : nusquam Paulus, qui, vt decem lucri faceret, obseruationes illas legis arbitratus est vt stercora. Collega beatissime, Christi Ecclesiam non in vmbra, sed in veritate supra solidam petram fundatam doceamus : vt audiamus cum Apostolo Petro : Beatus es Simon filius Ioannis, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. Per tuam ergo fraternitatem [a] presbyteris Galliarum litterę mittantur, vt obseruent Pascha non cum Iudæis negatoribus Christi, sed cum sequacibus Apostolorum, prædicantibus veritatem Christi. Salutat te collegium fratrum. Saluta fratres qui tecum versantur in Domino. Eubolus, qui epistolam fert Viennam, de collegio nostro, tecum viuere & mori paratus est, quem suscipe in Domino IESV Christo. Vale.] hæc Victor ad Desiderium, cui successit Dionysius : quo citò ex hac vita subducto, subrogatus est Paracodas, ad [a] quem ipsius itidem Victoris Papæ extat eiusdem argumenti data epistola de tempore Christiani Paschatis celebrandi, his verbis :

[a] presbyter Gallicarum incitentur.

[a] Ex cod. Florinacen. bibl. pag. 26.

VICTOR EPISCOPVS FRATRI PARACODÆ EPISCOPO SALVTEM.

VICTORIS AD PARACODAM EPISC. DE EA DEM PASC. CELEBRAT. LITTERAE.

Collega noster Dionysius dormiens, te nobis socium in Ecclesia Christi reliquit. Videbat frater Orientalem Ecclesiam propter celebrationem Paschæ ab Occidentali disiunctam esse. Placuit ergo nobis Apostolorum sectatoribus, vestræ vnanimitati scribere, vt cùm secundùm quod scriptum est, vetera transierunt, ecce noua facta sunt omnia : non tenebras sequamur, sed lucem. Vt aduertamus Prophetam : Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam. Propterea frater & collega in Domino, doce per ecclesias tibi commissas, à decimaquinta Luna Paschа agendum, vt dicat nobis Apostolus : Pascha nostrum immolatus est Christus, &c : Fuistis tenebræ, nunc autem lux in Domino. Vnanimitas fraterna te in Domino salutat, fratres, qui apud te Viennæ versantur, de nobis in Domino salutans. Vale.] hæc Victor, qui absque dubio eiusdem argumenti literas in reliquas Occidentalis orbis ecclesias dedit. At de Paschatis controuersia—

Anno 199. *pag.* 274. *B* 8. Sarmaticum, *corrige*, Samariticum.

Anno 205. *pag.* 300. *E* 9. adoptatum fuisse, *corrige*, domi exceptum fuisse.

Anno 211. *pag.* 315. *E* 3. Porrò Cæcilium, *adde*: Rhetorem, qui apud Minutium interloquitur, Christianam religionem vehementer impugnans, quòd is tandem ab Octauio persuasus, visus sit manus dedisse— *dele autem quæ ab vtroque termino interponuntur.*

Anno 219. *pag.* 332. *C* 7. vixisseque annos quadragintatres, *adde*: Variant enim de eius vitæ annis Scriptores, vt & de matre ipsius, dum alij Iuliæ secundæ Seueri vxoris, alij Martiæ prioris coniugis filium faciunt. quod qui sentiunt, vt Spartianus, longiorem Antonini huius vitam asserant necesse est, cùm à Martiæ excessu ad Antonini cædem anni fluxerint supra quadraginta. Hic tamen omnium—— *dele autem quæ inter vtrumque terminum interposita leguntur.*

Anno 235. *pag.* 382. *D* 1. anno septimo eius Pontificatus. *adde* : Codex à Cencio Camerario collectus, in quo inest Relatio eorumdem Apocrisariorum de rebus gestis in ea legatione cum Patriarcha & Imperatore, incipit : Anno millesimo ducentesimo trigesimo tertio (is est annus septimus Gregorij Papæ Noni.) Ibi in professione fidei eorumdem Legatorum, inest Gregorij Thaumaturgi fidei professio recitata vsque ad illa verba : Imago Dei sermo efficax, &c.] Porrò—

Anno 237. *pag.* 390. *E* 4. Fuisse post obitum— *sic perge*: inter deos relatum Alexandrũ, Lampridius est auctor, vana scilicet atque stulta superstitionis consuetudine. sed quid mirum Romanos hunc suum Imperatorem in deorum numerũ collocasse, cùm externum eiusdem

A eiusdem nominis Principem, Alexandrum Macedonem pari Apotheoseos honore dignati sint? Qua de re agens Ioannes Chrysostomus de huiusce modi Romanorum stultitia egregiè philosophatus, sic inquit— *dele numerum xxvi. in margine notatum.*

Anno 237. *pag.* 391. *C* 2. tenuit annos duos, *corrige*, tenuit annos tres.

Anno 246. *pag.* 403. *D* 3. diceretur Philippus Augustus. *dele qui sequuntur tres versus vsque ad verba*, De nobili præfectura Augustali, *exclusiuè.*

Anno 248. *pag.* 406. *C* 9. *dele* qui aderat.

Anno 249. *pag.* 409. *D* 3. post Sabellij, *corrige*, ante Sabellij.

Anno 253. *pag.* 428. *D* 2. Notis vberius. *hæc adde* : Hic autem modò sit satis ex S. Ambrosio recitare, quomodo cùm harum vocum vna sit significatio, vsu tamen postea inducum est, vt diuerso sensu accipi in Ecclesia consueuerint. ipse enim in precaB tione posteriori præparantis ad Missam, ita perorat : Martyrum preces deposco, qui pro veritate non dubitarunt sanguinem fundere, nec dilexerunt animas suas vsque ad mortem, vt mortis superarent auctorem. Confessorum orationes expostulo, qui bella tentantis inimici, dum piè viuerent in Catholica pace, vel etiam hæreticorum conflictationem diuturno certamine pertulerunt, atque (vt verum dicam) longioris, occultiúque martyrij palmas acceperunt.] sed reuertamur ad lapsos. Cùm igitur—

Anno 254. *pag.* 463. *D* 4. antesignanus ab omnibus nominaretur, *adde ista*: At ne fallaris, quòd audisti Felicissimum creatum fuisse à Donato diaconum : alium planè diuersum à Felicissimo presbytero hunc esse cognosce : nam iste iam presbyter erat, cùm S. Cyprianus est creatus Episcopus ; hic autem Cypriano iam Episcopo, à Donato
C diaconus electus est. Quomodo—

Anno 257. *pag.* 515. *C* 6. antiquæ inscriptiones. *adde ista*: Quòd autem in nostris Notis ad Romanum Martyrologium negatum est, Lucium esse passum sub Volusiano: ex Annalibus errorem corrige ; sicque semper cùm videris discrepare ab ijsdem Notis Annales, eas ex his emenda. Numquam hactenus concessum doleo vt easdem singulas recognoscerem, licet lucri cupidus Typographus eas ab Auctore posuerit esse recognitas in pagina liminari. Idem verò—

Anno 262. *pag.* 572. *A* 7. Gallienum tertiò, *corrige ex præmissis*, Gallienum quartò.

Anno 262. *pag.* 589. *B* 6. eos Centuriones fieri aiunt. *sic perge*: Eusebius honorem militarem ἀλλᾶμα vocari ait, quia ἀλλᾶμα, Græcis vitem significat, seu fermentum. Vitis autem insigne erat Centurionum, vt notum est ex Lucano, [a] qui de Scæua Cæsaris Cen- [a] Luc. lib. 6.
D turione agens, sic eius gradum designat :

—— *Sanguine multo Promotus, Latiam longo gerit ordine vitem.*

VITIS INSIGNE CENTVRIONVM

Vnde & pro Centurionatu ipso sumebatur, ita vt vitem dare, idem esset ac Centurionem facere. Quo sensu Spartianus in Hadriano Imp. scribit, ipsum nulli vitem nisi robusto & bonæ famæ dare solitum, id est, nulli Centurionatum conferre. Sed plura de vite & Centurionatu notata inferius [b] inuenies, cùm agitur de glorioso agone Marcelli [b] Anno Christi 298. §. Quod verò hic
Centurionis martyris, qui ne militaret cum impietate : Ecce, inquit, proijcio vitem & cingulum] manifesti autem erroris arguuntur, [a] qui hæc duo distinguenda putant. Sed cœptam historiam— *quæ interposita legebantur, his positis, deleantur.*

Anno 263. *pag.* 592. *B* 11. Eusebius Syrus & Anatolius Alexandrinus, *corrige*, Euse-
E bius & Anatolius Alexandrini.

Anno 263. *pag.* 597. *C* 11. secundùm formam quæ hic est Dei similis, *sic* [c] *corrige*, vt secundùm formam quæ hic est, etiam ibi det similiter ; & quorum accusationes— [c] Apud Th. Balsam. in epist. Greg. c. 5.

Anno 266. *pag.* 617. *in fine Anni, hæc adde*: At post hæc cusa, collecta & edita sunt antiqua monimenta scriptorum eiusdem Gregorij Thaumaturgi à Gerardo Vossio viro præstantissimo, & inter alia ipsa de qua egimus eius oratio in laudem Origenis, à me diu frustrà quæsita, Græce scripta, atque in Latinum translata. pa. 130. lin. 2

Anno 269. *pag.* 619. *B* 11. in gratiam Constantij, *sic perge*: Cæsaris, qui pater fuit Constantini Augusti, volumen scribens, quo profitetur, ex Claudij stemmate ipsum Claudium esse progenitum. Nuntiata——

Eodem Anno & pag. C 5. duos priores, *corrige*, ex eis Claudium absque—

Anno 275. *pag.* 636. *E* 1. Sed & cùm Romanum Martyrologium, *& quæ sequuntur vsque ad illa verba*, Ex quibus planè, *dele omnia.*

Anno 278. *pag.* 653. *B* 10. septimo Kalendas Aprilis, *sic corrige* : mense Ianuarij, cùm dicat Vopiscus milites retulisse in Senatum de Imperatore eligendo,

Senatum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Senatum ea de re primò conueniſſe tertio Nonas Februarij. Sicque colligas non ſex A
aut ſeptem menſes tantùm, vt ipſe & Victor aſſerunt, ſed octo menſes integros. Occiſo
ſeuerissimo Principe—

Anno 283. *pag.* 656. *E* 12. Quo item anno, &c. *ſic corrige*: Oroſius cùm dicat Carum imperare cœpiſſe anno ab Vrbe condita milleſimo triceſimonono, ea ratione dicendum eſſet, Imperium Cari inchoatum anno Chriſti ducenteſimo octogeſimooctauo, quod non recipitur. Caſſiodorus id ipſum *in marg. corrig.* Oroſ. lib. 7. c. 24.

Anno 292. *pag.* 687. *D* 2. aduerſus Chriſtianos, *corrige*, pro Chriſtianis aduerſus Gentiles.

Et paulo pòſt D 6. ſiue errore irrepſit, *& quæ ſequuntur vſque ad illa verba*; Sed error patens eſt, *ſic corrige*, irrepſiſſe errorem in nomen Conſtãtini, ſiquidem error patens eſt—

Anno 302. *pag.* 725. *A* 10. in Marcello, *corrige*, in Marcellino.

Anno 302. *pag.* 741. *C* 4. Hæc verò à nobis veritatis ſtudio, *vſque ad verba*: Hæc porrò à nobis ex munere, *deleas omnino*.

Eodem anno pag. 742. *A* 5. hæc Auguſtinus, *hæc addas*: Porrò his addere iſta compellimur, quod poſt euulgata iſta noſtra, diligenterque examinata à viris ſanè doctiſſimis, eoſdem ſcriptis ſuis vehementiſſimè nos compellaſſe, indignè ferentes, Marcellini Papæ integritatem male traduci commenticijs Actis illis nullius ponderis exiſtentibus, leuiſſimiſque argumentis (vt aiunt) nomen Marcellini ab antiquioribus omnibus benè acceptum & magnæ æſtimationis habitum, infamari, aſſerentes Acta illa non niſi callidè excogitatum commentum fuiſſe Donatiſtarum; idque validis ſanè argumentis probare conati, de Martyrologio atque Breuiario Romano queruntur, quòd iſta in Eccleſia recitanda contineant. Sed ſciant velim, Romanam Eccleſiam antiquitatis tenaciſſimam, quæ ante octingentos annos ita publicè lecta reperijt, haud adeò facilè conuellenda quamuis ſibi valdè moleſta putauit. Ceterùm eamdem ipſam Romanam Eccleſiam, non ſicut Euan- C
gelium (quod Gelaſius monuit) legere conſueuiſſe, vel legenda proponere quælibet Sanctorum Acta, ſed potiùs ea cuncta Apoſtolica illa lance libranda relinquere; Omnia probate, quod bonum eſt tenete. Porrò ipſam haud adeò vanè leuiterque iſta hactenus recitanda reliquiſſe, quæ habentur inferius, cùm agetur anno ſequenti de Sinueſſano Concilio, declarabunt. Iam de Marcell. ——

Anno 304. *pag.* 784. *E* 10. vndecimo Kalendas Maij ambo Impp. Parilibus ipſis ſe
PANVINI ET ALIORVM ERROR CORRIGTVS Imperio abdicarunt. *adde quæ ſequuntur*: Ita quidem putauit Panuinus; ſed tu loco Maij, ponas, Martij: erroris namque illum arguere neceſſe eſt, dum affirmat, id factum eſſe, nondum expleto biennio perſecutionis indictæ, cùm Euſebij conſtet auctoritate, eam cœptam menſe Martij; quo menſe liquet fuiſſe promulgatum perſecutionis edictum. Ex his etiam eos erroris arguas, qui in anno ſuperiori aſſerunt contigiſſe: nam
ſub huius anni Conſulibus, Diocletiano nonò & Maximiano octauò, id factum eſſe, D
æquè Zoſimus aſſerit verbis iſtis. A Conſulatu Chilonis &— *recitata autem Zoſimi ſententia, poſt illa verba*, hæc Zoſimus, *iſta addas*: At verò quòd ipſe interlapſos dicat annos centum & vnum à Conſulatu Chilonis & Libonis, quo ludos ſæculares contigit celebrari ſub Seuero Imperatore, vſque ad abdicationem horum Imperatorum ſub eorumdem dicto Conſulatu factam: planè in dictum annorum numerum eſſe illapſum errorem, dicendum; reſtituendumque, centum duo minùs anni, qui interlapſi reperiuntur vſque ad præſentem Conſulatum, quo ſe abdicauerunt ijdem Imperatores, vt etiam ipſe teſtatur. Siquidem idem Libonis & Chilonis Conſulatus incidiſſe reperitur anno Chriſti ducenteſimo ſexto. Vel dicendum, quòd idem Conſulatus Chilonis & Libonis non ſuo loco ſit poſitus à Caſſiodoro & alijs anno ducenteſimo ſexto, ſed ſub an- E
no Chriſti ducenteſimo tertio ſit collocandus: quod vt magis dici debeat ea quoque ratio fauet, quòd cùm teſtetur Zoſimus, ludos ſæculares quolibet centeſimo & decimo anno ſolitos celebrari, vt appareat, centum & decem interlapſos à ludis ſæcularibus ſub Seuero vſque ad illos ſub Conſtantino celebratos anno Chriſti trecenteſimo decimotertio, vt ſuo loco dicetur; planè dicendum Chilonis & Libonis Conſulatum non niſi annum ducenteſimum tertium incidere potuiſſe.

Verùm cùm (vt dictum eſt ſuperius) conſtet eoſdem ludos ſæculares ſub dicto Conſulatu Chilonis & Libonis celebratos, incidiſſe in annum Seueri duodecimum, qui eſt annus Chriſti ducenteſimus ſextus, è ſuo loco minimè conuellendus eſt; adeò vt error irrepiſſe dicendus ſit in annorum numerum Zoſimi, vt loco centum & vnum annorum, vt dictum eſt, reſtituendum ſit, centum duo minus anni.

Sed

Sed nec ſemper verum quod aſſerit quolibet centeſimodecimo anno celebrari ſolitos ludos ſæculares: non enim vna eademque ſemper ſeruata reperitur in ijs celebrandis annorum periodus, vt eſt videre apud Panuinum qui commentarium eo argumento conſcripſit: ſed & ſi non quando celebrati ſunt, ſed celebrari debuerunt, ratio habenda erat, adhuc dicendum ſecundùm eamdem periodum centum & decem annorum benè ſubſiſtere dictum Conſulatum Chilonis & Libonis ſub anno Chriſti ducenteſimoſexto: nam cùm conſtet auctoritate Dionis anno ab Vrbe condita ſeptingenteſimo trigeſimoſeptimo, ſub Conſulatu Furnij Nepotis & Silani ſub Auguſto celebratos eſſe ludos ſæculares: ſecundo autem curriculo ſub Seuero, vtique neceſſariò habitos eſſe oportuit anno ab Vrbe condita nongenteſimo quinquageſimoſeptimo, quo incidiſſe ponitur Conſulatus Chilonis atque Libonis: qua ratione, nullo modo conuellendus eſt Conſulatus eorum è ſuo loco, ſed Zoſimus omnino ſit arguendus erroris. hoc demonſtrato, pergamus oſtendere, quod cœperamus, hoc ipſo anno eoſdem Imperatores ſe Imperio abdicaſſe. Auctor item—

Anno 304. *pag.* 798. *E* 6. Apameæ, *corrige*, Amaſeæ—

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca